UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

R. P. Francisci Svarez, Granatensis, E Societate Iesv Doctoris Theologi, Et In Conimbricensi Academia Sacrarum Literarum Primarij Professoris. Tractatvs De Legibvs, Ac Deo Legislatore

Suárez, Francisco

Mogvntiae, 1619

urn:nbn:de:hbz:466:1-94074

Visual Library

IHS

Th. 906a.

Cv

5

R. P.

FRANCISCI SVAREZ,

GRANATENSIS, E SOCIETATE IESV DOCTORIS THEOLOGI,

ET IN CONIMBRICENSI ACADEMIA

Sacrarum Literarum Primarij Professoris.

TRACTATVS DE LEGIBVS, AC DEO LEGISLATORE.

IN DECEM LIBROS DISTRIBVTVS: VTRIVSQVE FORI HOMINIBVS NON MINVS VTILIS, QVAM NECESSARIVS.

MOGVNTIÆ,

Cum Superiorum permissu, & priuilegio Cæsareo.

Sumptibus Hermanni Mylii Birckmanni.

Excudebat Balthasar Lippius.

ANNO M. DC. XIX.

DE LEGIBVS, AC DEO

FRANCISCI

SVAREZ

CENSVRA P. F. LVDOVICI AB ANGELIS, ORDINIS MINORVM PROVINCIALIS.

EX mandato supremi Sanctæ Inquisitionis Senatus, vidi hanc de Legibus Tractationem ab admodum Reu. & eruditiss. Patre Francisco Suarèz compositam, in qua summa, & in ipso soluta eruditione difficultates huius materiæ disserit & dissoluit, nihilq; fidei repugnans in hoc Tractatu continetur, nihil almæ matris Ecclesiæ atq; sanctorum Patrum Decretis, aut bonis moribus contrarium. Imò potius in omnibus explicandis, quæ hanc disputationem concernere possunt, tantum in ea eruditionis splendorem reperiri comperi, vt nihil superius, vel ad Disputationem Theologicam, vel ad Iuris Pontificij interpretationem desiderari videatur. Quocirca tanquam Theologiæ & Juris Canonici eruditissimis necessariam, & Reipubl. Christianæ vtilissimam dignam iudico, quod typis excusa omnibus offeratur. Dat. Olyssipone die 5. Maij, Anno 1611.

Fr. Ludouicus ab Angelis.

CENSVRA P. F. VINCENTII PEREIRA, Ordinis Prædicatorum.

LEgi accuratè de mandato supremi Senatus sanctæ inquisitionis Tractatum hunc de Legibus in decem libros distinctum, Authore R. P. Doctore Francisco Suarez. Primarij in Conimbricensi Academia Professoris, dignumq; suo authore iudico: plùs enim in illo est, quod probatur aspectu, quàm ore laudari possit, sicut de Luce ait D. Ambr. lib. 1. Exam. c. 9. In communem ergo omnium vtilitatem typis mandari potest. Dat. in Conuentu S. Dominici Olysiponensis, die 5. Augusti, Anno Salutis 1611.

Fr. Vincentius Pereira.

FACVLTAS R. PP. IOANNIS COPERI, SOCIETATIS Iesu, per Prouinciam Rheni.

CVm ex mandato Sac. Cæs. Maiestatis, omnibus & singulis Typographis, Bibliopolis, ac aliis quamcunq; librariam negotiationem exercentibus seriò firmiterque inhibeatur, ne quisquam libros vllos à Societatis nostræ Patribus hactenus editos aut in posterum edendos, intra Sacri Imperij, regnorum & dominiorum Suæ Cæs. Maiest. hæreditariorum fines, simili aliove charactere aut forma, siue in toto, siue in parte recudere, vel aliò recudendos mittere, aut alibi etiam impressos adducere, vendere, & distrahere, clam seu palam, citra supradictorum Patrum consensum, ac testimonium audeat, vel præsumat, Ego JOANNES COPERVS *Societatis Iesu per Rheni Prouinciam Prouincialis, concedo* Hermanno Mylio *facultatem excudendi* Francisci Suarez Tractatum de Legibus ac Deo Legislatore. *In quorum fidem hoc ei testimonium manu nostra subscriptum, & sigillo munitum dare voluimus. Fuldæ 14. Februarij M. DC. XIX:*

Ioannes Coperus
Prouincialis.

INDEX LIBRORVM, QVI IN HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

Lib. I. *De natura legis in communi, de eiusque causis & effectibus.* pag. 5.
Lib. II. *De lege æterna, naturali, & iure gentium.* pag. 57.
Lib. III. *De lege positiua humana secundum se, & prout in pura hominis natura spectari potest, quæ lex etiam Ciuilis dicitur.* pag. 113.
Lib. IV. *De lege positiua Canonica.* pag. 207.
Lib. V. *De varietate legum humanarum, & præsertim de pœnalibus & odiosis.* pag. 261.
Lib. VI. *De interpretatione, mutatione & cessatione legum humanarũ.* pag. 355.
Lib. VII. *De lege non scripta, quæ Consuetudo appellatur.* pag. 436.
Lib. VIII. *De lege humana fauorabili, seu de Priuilegio.* pag. 496.
Lib. IX. *De lege diuina positiua veteri.* pag. 615.
Lib. X. *De lege noua diuina.* pag. 696.

Indices Capitum horum Librorum in initio vniuscuiusque Libri inueniuntur.

TRACTA-

TRACTATVS DE LEGIBVS, ET LEGISLATORE DEO.

PROOEMIVM.

Subiectum & rationem totius Operis continens:

NVLLI mirum videri debet, si homini Theologiam profitenti leges incidant disputandæ. Theologiæ namque eminentia ab eius subiecto eminentissimo deriuata omnem excludit rationem admirandi. Imo si res ipsa recte dispiciatur, palàm erit, ita legum tractationem Theologiæ ambitu concludi, vt Theologus subiectum eius exhaurire non valeat, nisi legibus considerandis immoretur. Deus enim, vt multis alijs titulis à Theologo, ita illo expendi debet, quod vltimus sit finis, ad quem tendunt creaturæ rationis participes, & in quo vnica illarum felicitas consistit. Hinc ergo fit, vt doctrina sacra, & finem hunc vltimum respectet, & viam ad eum comparandum doceat. Neque vero Deus solummodo est finis & veluti scopus, ad quem creaturę intellectuales tendunt, sed etiam est causa sui comparandi. Nam creaturas suas regit, &, ostensa via, ad se ducit; & ne à recto itinere deflectant, admonendo compescit, deflectentesque sua ineffabili prouidentia reuocat, ac reducit, doctrina illuminando, consilijs monendo, legibus cogendo, & præcipue suæ gratiæ auxilijs adiuuando, vt iure merito inclamet Esaias; *Dominus legifer noster, Dominus rex noster, ipse saluabit nos.* Quoniam igitur huius salutis via in actionibus liberis, morumque rectitudine posita est, quæ morum rectitudo à lege tanquam ab humanarum actionum regula plurimum pendet; idcirco legum consideratio in magnam Theologiæ partem cedit; & dum sacra doctrina de legibus tractat, nihil profecto aliud quam Deum ipsum vt legislatorem intuetur.

Recte sane, inferat aliquis, si Theologus diuinarum legum terminis contentus humanas non inuadat, quas iure merito vel morales Philosophi, vel iuris vtriusque Professores sibi possunt vendicare. Si enim Theologus de legibus agit, quatenus à Deo legislatore deriuantur, profecto alienum faciet, si ad alios diuertat legislatores. Adde, quod cum Theologia sit doctrina supernaturalis, ei debet prohiberi descensus ad ea, quæ hauriuntur à natura, & nihil supra illam euehuntur: alioqui naturalis Philosophus vltra naturales leges, diuinas etiam consideret, Iuris Cæsarei, vel etiam Pontificij professores sibi vsurpent diuinarum legum documenta, quod in promptu est, quam sit à scientiarum concordi diuisione alienum.

Hæc tamen non magni momenti sunt, & vnico fere verbo diluuntur, consi-

 derando,

derando, sicut omnem paternitatem, ita etiam omnem legislatorem à Deo deriuari, omniumque legum auctoritatem in eum esse vltimo refundendam. Si namque lex sit diuina, ab ipso proxime dimanat: sin humana, ab homine certe, vt Dei ministro, & vicario sancitur, vt testatur Apostolus ad Romanos. Non immerito igitur sub hac saltem ratione omnium legum discussio est Theologicæ facultatis: nam cum eius sit, Deum vt legislatorem intueri, Deusque sit vniuersalis legislator, vel suppositi immediatione, vel virtutis, vt Philosophi sermocinantur, eandem doctrinam sacram vniuersas leges attingere necesse est. Deinde Theologicum est negotium conscientijs prospicere viatorum; conscientiarum vero rectitudo stat legibus seruandis, sicut & prauitas violandis, cum lex quælibet sit regula, si vt oportet seruetur, æternæ salutis assequendæ; si violetur, amittendæ; ergo & legis inspectio, quatenus est conscientiæ vinculum, ad Theogum pertinebit. Tandem Catholica fides non solum docet, quatenus parendum sit Deo supernaturaliter præcipienti, sed etiam quid natura vetet, iubeat, vel permittat; & quatenus obediendum sit potestatibus sublimioribus, vt Paulus dixit, atque adeo quatenus parendum sit tum Ecclesiasticis legibus, tum laicis, ante oculos nobis ponit. Ergo ex his fidei fundamentis Theologi est colligere, quid in hoc, aut in illo legum genere sit habendum.

Atque hinc licet intelligere, quomodo Theologia munus hoc sine vlla imperfectione, vel confusione perficiat, quia nimirum, sub altiori lumine de legibus tractat. Nam in primis Philosophi morales multa de legibus disputant; Plato enim duodecim libros de legibus scripsit, quos fere Cicero ad tres reduxit. Aristoteles vero licet proprium opus de legibus non reliquerit, in suis moralibus multa sparsim de legibus tradidit, sicut & Seneca, Plutarch. & alij. Verumtñ hi Philosophi tantum iurisprudentiæ principia videntur tradidisse. Nam fere de solis humanis legibus tractarunt, quæ ad rempublicam, & ciuitatem in iustitia & pace continendam conuenientes sunt, & ad summum de naturali iure, quatenus humana ratione ostendi potest, & moralem honestatem virtutum acquisitarum dirigit, nonnihil attigerunt. Atque eamdem fere rationem in legibus ferendis tenuerunt Imperatores, vt alij ciuilium legum conditores: nam philosophia tanquam fundamento vsi, ex illa leges ciuiles rationi consentaneas deduxerunt: vnde Cicero in libro primo de Legib. hoc maxime efficere conatur, vt ex intimis philosophiæ iurisprudentiam hauriendam esse confirmet; cui consonat illud Vlpiani in l. 1. ff. de iustit & iur. *Veram philosophiam, non simulatam affectamus.* Vnde fit, vt iuris ciuilis prudentia nihil aliud sit, quam quædam philosophiæ moralis ad regendos, ac gubernandos politicos reipublicæ mores applicatio, seu extensio. Ideoque vt aliquam veræ scientiæ rationem participet, philosophiæ coniungi, seu subalternari necesse est. Tota vero hæc legum consideratio non transcendit naturalem finem, imo neque omni ex parte illum attingit, sed quatenus ad externam iustitiam, & pacem reipublicæ tuendam necessarium est.

At leges Canonicæ ad supernaturalem ordinem spectant, tum quia à potestate Petro data ad pascendum Christi gregem deriuantur, tum etiam quia ex principijs diuini iuris originem ducunt; illudque quoad fieri potest, & expedit, imitantur. Propter quod dixit Innocent. III. in cap. *qualiter, & quando. 2. de accusat.* Canonicas sanctiones ex auctoritatibus veteris & noui Testamenti processisse. Possumus tamen nihilominus in ipsis Canonibus duos fines distinguere; vnus est, in toto Ecclesiastico statu debitum ordinem politicum constituere, pacem & iustitiam custodire, & omnia quæ ad forum externum Ecclesiasticum spectant, recta ratione moderari: alius est, omnia quæ ad diuinum cultum & salutē animarum, ac puritatem fidei & morū spectant, recte & prudenter ordinare. Iuris ergo

canonici

canonici interpretes per se ac ex proprio instituto, superiori fine & ratione sacros canones considerant ac interpretantur. Theologia v. sub altiori ratione hæc omnia complectitur: nam ius ipsum naturale considerat, vel supernaturali ordini supponitur, & ab illo firmitatem maiorem accipit; leges v. ciuiles solum, vel vt de earum honestate ac rectitudine per altiores regulas dijudicet, vel vt obligationes conscientiæ, quę ex illis oriuntur, iuxta principia fidei declaret: sacros autem canones & Pontificum decreta, vt conscientiam ligant, & ad æternam salutẽ dirigunt, tanquam sibi proprias recognoscit & vendicat, ac subinde in omnib. his legibus primariam originem & vltimum finem sub diuino lumine inquirit: quo modo sc. à Deo ipso originem habeãt, quatenus potestas ad illas ferendas in Deo primarie existit, & ab ipso ad homines aut naturali aut supernaturali via dimanet & cum illis semper influat & cooperetur. Ac deniq; declarat, quomodo leges omnes mensuræ sint humanarum actionum in ordine ad cõscientiam, & consequenter quantum ad meritum & demeritum æternæ vitæ conferant.

Neque vero hanc de Legibus tractationem primi inter Theologos adorimur. Duces enim habemus omnis ætatis grauissimos Scriptores, & in primis D. Th. in sua 1. 2. à q. 90. vsque ad 109. hanc methodum seruat in doctrina de Legibus tradenda, quem ibi expositores sunt imitati, & præsertim Soto duobus primis libris de iustitia & iure: & D. Antonin. 1. p. Theol. à tit. 11. vsque ad 18. Idem obseruauit Alens. 3 p. à q. 26. vsque ad 60. Vincent. Beluac. in spec. mor. l. 1. p. 2 per nouem primas disputationes, & aliqua de singulis legibus attigit Gerson 3. part. tract. de vita spir. lect. 2. & seq & p. 1 tract. de potest. eccl. præsertim consid. 13. Magister autem Sent. pauca de diuinis legibus attigit in 3. à dist. 37. vsque ad finem, quem alij imitati sunt, quia solum expositorum munus assumpserunt. Alij etiam Theologi peculiares tractatus de quibusdam legibus ediderunt, vt Guil. Paris. 1. p. Sum. l. 2. quem de legibus inscripsit, licet de solis præceptis legis veteris fere disputet. Et Castro scripsit de leg. pœnal. & Driedo in opere de lib. Christ. erudite de omni gen. legum disseruit, vt alios omittam. Itaq; communis Theologorum consensus est, legem tam secundum communem rationem suam, quã prout ad omnes species suas descendit, ad sacræ doctrinæ considerationem spectare.

Ex dictis igitur constat, quæ sit huius Tractatus subiecta materia, & sub qua ratione circa illam versetur. Quamobrem ad hunc scopum intendentes non erit difficile summam omnium, quæ tractanda sunt, & rationem dicendi, ac methodum seruandam præ oculis ponere. Dicemus enim primo de lege in communi, & deinde ad singulas species descendemus, & in singulis ea tantum, quæ nostro fini accõmodata fuerint, considerabimus, ita vt, quantum in nobis fuerit, nihil, quod Theologici sit instituti, prætermittamus, ne S. Doctrinæ terminos transilire videamur.

INDEX CAPITVM LIBRI PRIMI.

De Legibus in communi.

Cap. I. *Quid nomine legis significetur.*
Cap. II. *Quid ius significet, & quomodo ad legem comparetur.*
Cap. III. *De necessitate & varietate legum.*
Cap. IV. *Qui actus sint necessarij ad legem ferendam.*
Cap. V. *In quo actu lex formaliter consistat.*
Cap. VI. *Vtrùm de ratione legis sit, vt pro communitate feratur.*
Cap. VII. *Vtrùm sit de ratione legis ob commune bonum ferri.*
Cap. VIII. *Vtrùm de ratione legis sit vt publica potestate feratur.*
Cap. IX. *De alijs conditionibus legis ex D. Isidoro.*
Cap. X. *Vtrùm perpetuitas sit de ratione legis.*
Cap. XI. *Quæ & qualis promulgatio sit de ratione legis.*
Cap. XII. *Expenditur legis definitio iuxta posita conditiones.*
Cap. XIII. *An effectus à lege intentus sit facere subditos bonos.*
Cap. XIV. *Vtrùm adæquatus effectus legis sit obligare subditos.*
Cap. XV. *An legis effectus rectè in quatuor diuidantur.*
Cap. XVI. *An omnis lex prædictos effectus efficiat, &c.*
Cap. XVII. *Vtrùm sint alij effectus legis præter numeratos.*
Cap. XVIII. *De his qui legi subijciuntur ac obligantur.*
Cap. XIX. *Expenduntur aliqua testimonia Scripturæ, quibus abutuntur hæretici.*
Cap. XX. *An in lege fieri possit mutatio, & quotuplex sit.*

LIBER PRIMVS

DE LEGE IN COMMVNI, EIVSQVE NATVRA, CAVSIS, ET EFFECTIBVS.

IN hoc primo libro, seruando doctrinæ ordinem, solùm de generali ratione legis disputabimus; præmittemus tamen diuisionem legis in membra sua, vt aliqua eorum notitia saltem confusa habeatur. Quia licèt in hoc libro ea tractanda sint, quæ omnibus legib⁹ fuerint communia, abstrahendo quoad fieri possit ab his, quæ singulis speciebus sunt propria; nihilominus sæpe oportebit specierum mentionem facere, vt ea, quæ communia sunt, melius intelligantur; & ideo necesse est, vt de speciebus ipsis aliqua notitia tradatur. Vt autem clarius procedamus, prius de nomine, ac ratione legis aliquid præmittendum est.

CAPVT PRIMVM.

Quid nomine legis significetur?

1. *Legis definitio ex D. Th.*

DIuus Thomas 1. 2. q. 90. artic. 1. ita describit quid nominis legis: *Lex est quædam regula, & mensura, secundùm quam inducitur aliquis ad agendum, vel ab agẽdo retrahitur.* Quæ descriptio nimis lata, & generalis videtur; sic enim lex non solùm in hominibus, seu rationalibus creaturis, sed etiam in reliquis locum habebit: nam vnaquæq; res suam regulam habet, & mensuram, secundùm quam operatur, & inducitur ad agendum, vel retrahitur agẽdo. Lex item non solùm in moralibus, sed etiam in artificialibus, nec solùm in bonis, & honestis, sed etiã in turpibus versabitur, quia etiam artes, siue licitæ, siue illicitæ, habent suas regulas, & mensuras, iuxtà quas vel ad operandum, vel ad abstinendum ab opere inducuntur. Denique (quod difficilius videtur) sequitur, consilium esse sub lege comprehensum: nam etiam est quædam regula, & mẽsura operationis bonæ ad meliorem inducens, & à minùs bona retrahens: constat autem secundùm fidem consilia à præceptis distingui, & consequenter sub lege propria non comprehendi.

2. *Leg diuisio ex Plat.*

Circa hoc notari in primis potest diuisio, quæ ex Platone sumitur in Dialogo Minos, seu de lege, vbi duplicem distinguit legem, artis, & morum, cui tertium membrum addere possumus, ordinis, seu propensionis naturæ ex eodem Platone in Timæo, & Gorgia. Vbi quadruplicem legem distinguens, quandam vocat naturalem, de qua diuisione infra *in cap.* 3. aliqua dicemus. Nunc per naturalem non intelligemus illam, quæ est in hominibus, de qua etiam postea dicturi sumus: sed eam, quæ rebus omnibus ex inclinatione ab Auctore naturæ indita conuenit; ita enim illam videtur explicare Plato, quamuis etiam in hominibus nobiliori modo esse fateatur. Vnde hæc tertia acceptio metaphorica est: nam res carentes ratione non sunt proprie capaces legis, sicut nec obedientiæ. Efficacia ergo diuinæ virtutis, & necessitas naturalis, quæ in his rebus inde resultat, per metaphoram lex appellatur. Consonàtque phrasis Scripturæ, *Quando certa lege, & gyro vallabat abyssos, &* infra, *Et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos.* Atq; hęc lex mensuræ nomine significatur: *Quis posuit mensuras eius, si nosti?* & infrà, *Quis conclusit ostiis mare? & dixi, Hucusque venies,* &c. Et iuxta hanc etiam significationem solet inclinatio naturalis, legis nomine significari, vel quia est mensura operationis, ad quam inducit; vel quia est ex lege conditoris. Solet enim vocari lex, & ipsa regula, & opus, seu effectus eius, quatenus est illi conformis: sicut ars interdum appellatur ipsum artificium. Quomodo intelligi pot illud, *Non auditores tantũ, sed factores legis* (i. operis lege præcepti) *iustificabuntur.* &, *Moyses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem.* Quãuis ibi posit ẽt verbum *faciendi* in alia significatione pro verbo obseruãdi sumi. *Prouerb 8. Iob 38. Rom. 2. Ioan. 7.*

Iuxta hanc etiam priorem acceptionẽ intelligi potest Paulus, cum inclinationem sentientis appetitus legem membrorum, & legem peccati appellat ad Rom. 7. quam D. Thomas d. q. 90. art. 1. ad 1. & q. 90. art. 6. legem fomitis appellauit. Declarat autem ibi, fomitis inordinatam inclinationem vocari legem: non formaliter, vt lex est mensura, sed participatiuè, vt solet dici de mensurato per legem. Vnde sentit D. Thomas inclinationem appetitus secundum se non vocari legem, sed quatenus ex lege Dei puniente priuata est rectitudine originalis iustitiæ propter peccatum originale. Nam hoc modo inordinatio fomitis non est merè naturalis, sed est pœna peccati, & ita dicitur lex tanquam effectus diuinæ legis. Quod etiam videtur sensisse August. lib. 1. ad Simplic. q. 1. dicens, *Quam sarcinam prementem, & vrgentem, ideo legem appellat, quia iure supplicij, diuino iudicio tributa, & imposita est,* vtiq; remouendo iustitiam, quæ contrariam rectitudinem tribuebat. 3. *D. Thom.* *D. August.*

4. Sed licèt hæc vera sint, nihilominus videtur ipsa inclinatio appetitus, vt merè naturalis est, posse vocari lex eo modo, quo inclinatio naturalis æquè lex appellatur. Sic enim in homine in puris naturalibus esset illa lex fomitis, licèt non esset pœna peccati. Item etiam nunc videtur fomitis propensio vocari lex non solùm quia effectus legis, sed etiam quia est quasi mensura, & regula sensualium motuum, & ideo à Paulo lex membrorum vocata est, quia membris corporis specialiter dominatur. Vnde est illud *August.* Augustini lib. 5. Genes. ad lit. c. 10. *Motum illius legis, quæ repugnat legi mentis, in membris suis habere meruerunt.* Et inde etiam lex peccati vocata est, non solùm quia est ex peccato, sed etiam quia ad peccatum inclinat. Hoc autem modo non fuit in Adamo hæc lex ante peccatum, quia licèt appetitus sensitiuus eius non careret sua naturali inclinatione, per se non operabatur, nec dominabatur vllo modo, nec erat regula, aut mensura aliquorum motuum, sed legi mentis omnino subiecta erat. Sed de metaphoricis loquutionibus hæc sufficiunt.

5. Secunda acceptio legis magis propria est: nam ars est opus rationis, & ideo mensura eius propriùs potest legis nomine significari: & ita solemus distinguere leges militiæ, mercaturæ, &c. vt D. Thom. d. art. 6. notauit. Et regulæ congruè loquendi solent leges grammaticæ appellari, & sic de alijs artibus. Tamen sicut rectitudo artis respectu creaturæ rationalis est rectitudo secundùm quid, vt 1.2.q. 56. D. Thom. declarat, ita lex artis solùm pòt dici lex secundùm quid. Propria ergo & absoluta appellatio legis est, quæ ad *D. Thom.* mores pertinet: atque ita restringenda est D. Thomæ descriptio, vt scilicet lex sit mensura quædam actuum moralium, ita vt per conformitatem ad illam, rectitudinem moralem habeant, & si ab illa discordent, obliqui sint.

6. Quocirca quamuis interdum iniqua præcepta, seu regulæ soleant legis nomine significari, iuxta illud, *Isa 10.* *Væ qui condunt leges iniquas.* & illud Arist. 4. Ethic. *Arist.* c. 1. *Mala lex est, quæ tumultuariè posita est*, qualis est illa, quæ vulgò dici solet, lex mundi, lex duelli, & similes. Licet (inquam) hoc ita sit, nihilominus propriè, & simpliciter loquendo, sola illa, quæ est mensura rectitudinis simpliciter, & consequenter sola illa, quæ est regula recta, & honesta, potest lex appellari. Ac propterea dixit D. Thom. d. q. 90. a. 1. & q. 96. ar. 4. turpe præceptum non esse legem, sed iniquitatem. *D. Thom.* & Aug. lib. 1. de lib. arb. c. 5. *Mihi lex esse non videtur, quæ iusta non fuerit.* Idemq; de iure asserit li. 19. de Ciuit. c. *D. August.* 21. Imò etiam Cicero 2. de legibus dixit, legem condi debere ad vitam iustam, quietam, & beatam: & ideo qui leges iniustas condidere, quidquis potiùs tulisse, quàm leges. Quod etiam latè confirmat Plato in Dialogo citato. Et ratio etiam ex dictis manifesta est, quia lex est mensura rectitudinis: lex autem iniqua non est mensura rectitudinis operationis humanæ: nam potiùs actio illi conformis iniqua est, non est ergo lex, sed participat nomen legis per quandã analogiam, quatenus in ordine ad aliquem finem præscribit certum operandi modum. De qua re plura inferiùs dicturi sumus.

7. Atque ex his satisfactum est rationibus dubitandi quoad duo priora capita. Nam lex in præsenti dicitur mensura, non quorumcunq; actuum, sed moralium, quoad bonitatem, & rectitudinẽ eorum simpliciter, ratione cuius ad eos inducit. Quomodo dixit Clemens Alex. lib. 1. Stromatum, *Legẽ esse regulam* *Clemens Alex.* *iustorum, & iniustorum.* Vltima verò obiectio postulat differentiam inter consilium, & legem, quæ longam habet cum hæreticis disputationem, non tamen ad hunc locum pertinentem: Dicunt ergo aliqui, legem dupliciter accipi: vno modo pro præcepto obligante, & sic distingui à consilijs: alio modo, pro quocunq; dictamine rationis de honestate actus, & sic dicunt *D. Thom.* legem comprehendere consilia. Nam D. Thom. 1.2.q. 19. art. 4. dicit, omnem actum bonum pendere in sua bonitate à lege æterna: actus autem consiliorum boni sunt, & optimi: ergo comprehendunur sub lege æterna. Propriè tamen loquendo de lege, vt hic loquimur, illa non est, nisi quæ aliquam obligationem inducit, vt infrà latiùs dicam.

8. Est autem considerandum, aliquando dari legem de exercitio actus, & tunc obligare ad illum, vt est (verbi gratia) lex faciendi eleemosynam: aliquando verò dari legem solùm de specificatione, seu modo actus, quæ licèt non obliget ad actum exercendum; obligat tamen, vt si actus fiat, talis modus seruetur, qualis est, v. g. lex attentè orandi, quæ licèt non obliget ad orandum, obligat, vt si oratio fiat, cum attentione fiat. Hoc igitur posteriore modo in vniuersum verum est, quod D. Thomas proximè citatus dixit, omnem actum, vt bonus sit, debere esse conformem legi æternæ, scilicet, præscribendi debitum modum operandi, quod etiam in operibus consilij locum habet: tamen vt sic non dicuntur esse sub consilio, sed quatenus eorũ vsus, seu exercitium non præcipitur, sed consulitur. Et hoc modo absolutè negãdum est, consilium sub lege comprehendi. Excluditur autem *Differentia inter legem, & cõsilium.* consilium à descriptione data, vel quia non est propria regula, & mensura bonitatis actus: nam hæc potiùs consistit in lege præscribente modum: vel certè quia moraliter loquendo, non efficaciter inducit ad opus, imponendo scilicet moralem necessitatem operandi: cùm autem lex dicitur inducere ad actum, hoc modo intelligendum est.

9. Atque hinc intulit D. Thomas in illo art. 1. q. 90. etymologiam legis; putat enim à ligando sumptam *Legis etymologia.* esse, quia proprius effectus legis est ligare, seu obligare, quod sequutus est Gabriel in 3. d. 37. art. 1. & Clichtoue, in Damas. lib. 4. Fidei, c. 23. eamdem etymologiam legis ex Cassiodoro refert, & probat. Consonàtque Scriptura, quæ leges appellat vincula, Hierem. 2. *Fregisti iugum, rupisti vincula.* Isidor. autem lib. 2. Etymol. c. 10. & lib. 5. cap. 3. à legendo putat legem esse dictam, quod inde colligit, quia lex debet esse scripta, & ideo legenda est. Sed quia nunc latiùs de lege loquimur, vt illa etymologia possit in omnem legem conuenire, oportet *legendi* verbum ad interiorem lectionem, seu recogitationem ampliare, vt notauit Alen. 3. p. q. 26. memb. 1. Nam sicut lex naturalis dicitur à Paulo scripta in cordibus ad Roman. 2. ita in eis mente legi potest, & debet, id est, meditari, & recogitari, vt secundùm illam mores dirigantur, iuxta illud Psal. 118. *Lucerna pedibus meis verbum* *Psal 118.* *tuum.* Et huic etymologiæ consonat nomen Hebraicum, quo lex, *Tora*, dicitur, id est, instructio. Alij denique legem dictam esse putant ab eligendo, vel quia cum magna, & prudenti electione ferenda sit, vel quòd vnicuique ostendat, quid eligendum sit. sic Au- *August.* gust. in quæstionibus ex nouo Testamento, q. 15. si eius est opus, *Lex* (ait) *à lectione id est, electione dicta est,* *Cicero.* *vt de multu quid eligas scias.* Cicero verò lib. 1. de legib. à legendo dictam esse declarat. *Quia nos*, inquit, *delectus vim in legeponimus, sicut Græci* (ait) *legem vocant* *νόμον*, à tribuendo vtiq; vnicuiq; quod suum est, quia lex debet esse iusta. Vnde alij deriuant legem ab eo, quòd legitimè actiones humanas moderatur, vt refert Turrec. in cap. *lex.* d. 1. in fine. Itaq; hæ omnes ety- *Turrec.* mologiæ aliquid explicant, q; verè conuenit legi: vnde aũ vox deriuata sit, incertum est, & parũ refert.

CAPVT II.

Quid ius significet, & quomodo ad legem comparetur.

1. HVius vocis frequẽs est in hac materia vsus, & interdum pro lege accipitur, vt patet ex §. *singulorum.* Instit. de rer. diuis. & *l. ius naturale.* ff. de legib. *l. ius natu-* quamuis interdum alijs etiam modis accipiatur, id- *rale.* eoq; & illam explicare, & cum lege conferre necessa- *Varia nomi-* rium est: Prius verò aduertere oportet, tres solere iuris *nia ius. ety-* etymo- *mologia.*

etymologiàs asſignari. Prima eſt, vt ius dicatur, quod iuxta ſit, de qua videri poteſt Conan. lib. 1. Commentar. iuris ciuil. Eam enim omitto, quia mihi non probatur, quia ſi materiales voces conſideramus, non eſt in ea proportio, cum *Iuxta* non per S. ſicut Ius, ſed per X. ſcribatur. Si verò ſignificationem attendamus, iuxtà eſſe, non ſignificat, æquale eſſe, ſed tantùm eſſe propè. Et licet interdum ſignificet ſimilitudinem, vel æqualitatem in aliquo munere, vel actione, illud tamen eſt in ſenſu longè diuerſo ab æquitate, quam ius indicat; vnde dura mihi videtur, & ſingularis hæc deductio. Secunda, & Latinis magis recepta eſt, vt ius dicatur à iubendo: nam *iuſſum* participium eſt verbi, Iubeo, & ſi à participio *iuſſum* ſecundam ſyllabam demamus, ius relinquitur, vel certè, ſi illas duas ſyllabas diuidas, orationem conſtitues, qua ipſum iuſſum, ſeu imperium dicat, ſe eſſe ius; ſeu, ius ſum.

Prima. Conan.

Secunda.

2. Tertia deriuatio eſt, vt ius à iuſtitia dicatur; ſic enim dixit Vlpian. l. 1. ff. de iuſt. & iur. *Eſt autem ius à iuſtitia appellatum.* Quam etymologiam aliqui impugnant, quia iuſtitia potiùs à iure deriuatur, quàm è conuerſo: iuſtum enim dicitur, quod eſt ſecundum ius. Sed hæc ratio non cogit: nam aliud eſt loqui de ordine, ſeu deriuatione quoad cauſalitatem, aliud quoad denominationẽ, ſeu nominis impoſitionem. Nam priori modo verum eſt, iuſtitiam deriuari à iure (id eſt, ab eo, quod in re iuſtum, & æquũ eſt) in ratione obiecti, ac ſubinde in genere cauſæ finalis vel formalis extrinſecæ. Et hoc modo iuſtitia per ius definitur, quia *Ius ſuum vnicuiq; tribuit.* l. *iuſtitia.* ff. de iuſtit. & iur. Nihilominus tamen quoad denominationem, & appellationẽ iuris, de qua loquitur Iureconſultꝰ, potuit ius à iuſtit. appellari, ſicut viſus talis eſt, quia tendit in obiectum viſibile, & nihilominus obiectũ denominatur viſibile ab ipſo viſu. Sic ergo iuſtitia & eſt talis, quia tendit ad conſtituendã æqualitatem, quã dicimus eſſe ipſum medium iuſtũ, & hoc mediũ recte potuit à iuſtitia denominari iuſtũ: nam illa æqualitas apta eſt per iuſtitiam fieri, & inde vocatur iuſta. Inde verò potuit facilè deriuari ius, dempta vltima parte vocis *iuſtum*, ſicut de nomine *iuſſum* dicebamus. Et ita etiam dixit Iſidor. 5. Etymol. c. 3. *Ius eſſe dictum, quia iuſtum eſt.* Aug. etiam in Pſal. 145. circa finem. *Ius* (inquit) *& iniuria cõtraria ſunt: ius enim eſt, quod iuſtum eſt.* Sicut ergo iuſtum à iuſtitia clarè denominatur, ita ius potuit à iuſto, & iuſtitia denominari quoad etymologiam vocis.

Tertia.

L. iuſtitia.

Iſid. l. 5. Auguſt.

3. Vnde idem Auguſt. lib. 19. de Ciuit. c. 21. tanquam principium philoſophorum ſumit. *Quod illud ius eſſe dicant, quod de iuſtitia fonte manauit.* Quamuis enim ius per modum obiecti ſit cauſa iuſtitiæ: in genere tamen cauſæ efficientis, eſt effectus iuſtitiæ: nam iuſtitia facit, & conſtituit obiectum ſuum, ſicut aliæ virtutes morales. Illud ergo obiectum ſi in potentia cõſideretur, poſſet denominari à iuſtitia iuſtificabile (vt ſic dicam) ſicut de viſu, & viſibili dicebamus: tamen illa denominatio non eſt in vſu, & barbara eſt, & loco illius videtur introductum nomen iuris, vt eſt obiectum iuſtitiæ. Si autem cõſideretur illud obiectum in actu, ſic dicitur iuſtum, & dici poteſt ius. Sic enim propriè locum habet, quod dixit Auguſtinus, ius, & iniuriam eſſe contraria: nam iniuria nihil aliud eſt quàm actus iniuſtus. Et ita etiam dixit in ſecũdo loco allegato. *Quod iure fit, profectò iuſtè fit.* Vnde Bartol. in d. l. 1. dixit, ius in actu eſſe exequutionẽ, & de hoc interpretatur illam legem: verumtamen etiam poteſt optimè intelligi de iure in potentia, ſeu in habitu, quia (vt dixi) non eſt ſermo de emanatione cauſali, ſed de ſola denominatione, ſicut ſcibile denominatur à ſcientia etiam in habitu. Nihil ergo eſt incommodi in hac etymologia, & quamuis incertum ſit, quæ iſtarum duarum deductionum ſit verior, vtraq; præſenti inſtituto deſeruire poteſt.

Auguſt.

Bartol.

4. Iuxta has ergo duas vocis deriuationes, nomen *Ius* duas præcipuas habet ſignificationes, quas adnotauit Driedo lib. 1. de libert. Chriſtian. cap. 10. Nam iuxta vltimam etymologiam ius idem ſignificat, quod iuſtum, & æquum, quod eſt obiectum iuſtitiæ. Conſiderandum eſt autem, iuſtitiæ nomen dupliciter accipi. Primò pro omni virtute, quia omnis virtus reſpicit, & facit aliquo modo æquitatem: ſecundò pro ſpeciali virtute tribuente alteri quod ſuum eſt. Vtrique ergo ſignificationi ius cum proportione reſpondet. Nam primò ius ſignificare poteſt quidquid eſt æquum, & conſentaneum rationi, quod eſt velut i generale obiectum virtutis in genere. Secundò poteſt ius ſignificare æquitatem, quæ vnicuique ex iuſtitia debetur, & hæc poſterior ſignificatio magis eſt in vſu: nam ius ſic acceptum ad propriam iuſtitiam referri maximè ſolet. Vnde D. Tho. 2. 2. q. 57. art. 1. hanc dixit eſſe primam rationem, & ſignificationem iuris. Et inde optimè concludit in ſolutione ad 2. ius non eſſe legem, ſed potius eſſe id, *quod lege præſcribitur*, ſeu menſuratur. Quod ego cenſeo cum proportione eſſe intelligendum: nam leges pertinentes ad ſpecialem iuſtitiam reſpiciunt ius ſpeciale, in dicta proprietate ſumptum: lex autẽ in genere, prout in omnibus virtutibus locum habere poteſt, reſpiciet ius generaliter, & largè ſumptum, ſicut dixit Cicero lib. 2. de legib. in ipſo nomine legis ineſſe vim iuſti, & iuris colendi, quia vera lex æquum, & iuſtum præcipere debet, vt dixi.

Driedo.

Nominis, ius ſignificatio.

D. Thom.

Cicero.

5. Et iuxta poſteriorem, & ſtrictam iuris ſignificationem ſolet proprie ius vocari facultas quædam moralis, quam vnuſquiſq; habet, vel circa rem ſuam, vel ad rem ſibi debitam, ſic enim dominus rei dicitur habere ius in re, & operarius dicitur habere ius ad ſtipendiũ, ratione cuius dicitur dignus mercede ſua. Et hæc ſignificatio vocis huius frequens eſt non ſolùm in iure, ſed etiam in Scriptura. Nam in iure hoc modo diſtinguuntur ius in re, vel ad rem: item iura ſeruitutum, ſeu iura prædiorum ruſticorum, vel vrbanorum, iura vtendi, vel fruendi, & ſimilia, quæ latè videri poſſunt apud Briſſonium lib. 9. de verb. ſignif. verb. *Ius*. In Scriptura verò legimus, dixiſſe Abraham ad filios Heth, Geneſ. 23. *Date mihi ius ſepulchri*, i. e. facultatem ſepeliendi. & c. 31. de Iacob quando diſceſſit à ſocero, dicitur tuliſſe ſecum omnia, *quæ iuris ſui erant*, & ſimilia loca ſunt frequentia. Atque hoc modo ſumi videtur ius in l. *iuſtitia.* ff. de iuſtit. & iur. cum dicitur iuſtitia eſſe virtus, quæ ius ſuum vnicuique tribuit, id eſt, id tribuens vnicuique quod ad illum ſpectat. illa ergo actio, ſeu moralis facultas, quam vnuſquiſque habet ad rem ſuam, vel ad rem ad ſe aliquo modo pertinentem, vocatur ius, & illud propriè videtur eſſe obiectum iuſtitiæ. Hinc etiam ſolet ius pro neceſſitudine accipi, vt dicitur in l. vlt. ff. de iuſtit. & iur. videtur enim tunc vox illa ſignificare ſpecialem quandam obligationem, aut relationem, quæ ex ipſa neceſſitudine naſcitur. Atque hoc modo dicitur vnus ſuccedere iure ſanguinis, alius iure adoptionis, alius verò iure inſtitutionis, ſeu teſtamenti. Sic etiam dicitur in l. *ius.* 34. ff. de pactis. *Ius cognationis non poſſe repudiari*, & ius cognationis reſtitui filio, dicitur in l. vlt. ff. de ſenten. paſ. Vnde colligitur, non ſignificare ipſam cognationem, ſed moralem actionem, ſeu facultatem, quæ ex illa naſcitur, & ſic de alijs.

Propria nominis, ius, appellatio.

Briſſon.

Geneſ. 23.

Geneſ. 31.

L. iuſtitia.

6. Iuxta aliam verò etymologiam, qua ius à iubendo dicitur, propriè videtur ius legem ſignificare: nam lex in iuſsione, ſeu imperio poſita eſt. Et hoc modo ſumunt frequenter hanc vocem Iureconſulti, vt quando dicunt, hoc, vel illo iure vtimur, vel hoc eſt certi, & explorati iuris, & ſimilia. Item videtur hoc modo ſumi quoties à facto diſtinguitur, vt cùm diuiditur ignorãtia iuris ab ignorãtia facti, vt eſt frequens in iure, & Doctoribus: eſtque titulus de iuris, & facti ignorantia. Et hinc etiam id, quod eſt cõſentaneum rationi, iure fieri dicitur, tanquam legi

Alia ſignificatio nominis, ius.

Saluſt. conforme. Sic etiam videtur definiſſe ius Saluſt. in Catilinario, cùm dixit, *Ius eſt ciuilis æquitas, vel ſcriptis legibus ſancita, vel inſtitutis, aut moribus recepta.* Quæ deſcriptio in primis de ſolis legibus ciuilibus data videtur: ſi tamen particula illa *Ciuilis* dematur, etiam legibus canonis, & diuinis poſitiuis facilè poterit adaptari. Legi autem naturali non videtur conuenire, niſi eam dicamus eſſe ſcriptam in mentibus hominũ: nam ius etiam de lege naturali dicitur, vt conſtat ex titulo de iure naturali, gentium, & ciuili, de qua diuiſione infrà dicemus. Deinde illa deſcriptio magis videtur data per effectum legis, quàm per propriam eius rationẽ. Vel certè videtur magis eſſe deſcriptio obiecti conſtituti per legem, quàm ipſius legis, quia lex conſtituit æquitatem, vel eſt menſura, & regula eius: non eſt proprièipſa æquitas.

7 *S. Iſidor.* Addit verò Iſidor. d. lib. 5. Origin. c. 3. ius, & legem comparari, vt genus & ſpeciem: nam ius vult eſſe genus. legem verò ſpeciem. Et rationem reddere videtur, quia ius legibus, & moribus conſtat. Lex autem eſt conſtitutio ſcripta, & habetur in cap. 2. 3. & 4. d. 1. *D. Thom.* Et videtur ſequi D. Thomas 2. 2. q. 57. ar. 1. ad 2. dicens, rationem æqui, & iuſti, ſi in ſcriptum redigatur eſſe legem. *Auguſt.* Et videntur ſumpſiſſe ex Auguſt. lib. 83. quæſtionum, q. 31. dicente, *Lege ius eſt, quod in eo ſcripto, quod populo expoſitum eſt, vt obſeruet, continetur.* At verò è contrario Cicero lib. 1. & 2. de Legib. ſolam illam putat eſſe propriam legem, quæ in ratione eſt: ſcriptam verò exteriùs dicit eſſe populariter legem. *Cicero.* Vnde diuinam mentem vocat ſummã legem, deinde rationem exiſtentem in mente ſapientis, legem verò ſcriptam magis nomine, quàm re legem appellari. Iã verò vſus obtinuit, vel lex deſcripta, & ſcripta proprièdicatur, & ita ius prout legem ſignificat, cum illa conuertitur, & tanquam ſynonyma reputantur.

8. *Actus iudicis ius. ſignificat aliquãdo.* Hinc verò deriuatum eſt nomen iuris ad alia quædam ſignificata, ad quæ ſignificanda legis vox tranſlata non eſt. Nam hinc actus iudicis ſolet nomine iuris appellari, vel quia ſecundùm leges fieri debet, vel quia interdum videtur quaſi legem conſtituere, & ſic dicitur iudex, cùm munus ſuum exercet, ius dicere; vnde eſt titulus ff. ſi quis ius dicendi non obtemperau. & c. 2. de Conſt. in 6. dicitur, *Extra territorium ius dicenti impunè non obediri*, quod tam de ſententia, quàm de lege, ſeu ſtatuto intelligi poteſt. Imò in l. penult. ff. de iuſt. & iur. dicitur iudex ius reddere, etiam cùm iniquè decernit, non habito reſpectu ad id, quod facit, ſed ad id, quod facere debet. Præterea hoc modo dicitur iudex ſubditum in ius vocare, vtique iuris experiundi cauſa, vt dicitur in l. 1. ff. de in ius, vocando. Quamuis poſſet illud intelligi de vocatione ad locum iudicij. Nam vox hæc etiam ad ſignificandum locum, in quo iudicium exercetur, tranſlata eſt, vt notatur in eadem l. penult. ff. de iuſt. & iur. Vnde apud Latinos, *ire in ius*, idem eſt quod ad Prætorium, ſeu ſedem Prætoris ire, vt ex Donat. Victor. *Briſſon* & multis iurib. notat Briſſon. ſuprà. Imò & *D. Thom.* D. Thomas ſuprà ad 1. ita interpretatur, cùm dicitur aliquis comparere in iure. Vbi addit etiam aliam ſignificationem huius vocis: nam ipſa etiam ars, qua diſcernitur, quid ſit iuſtum, dicit aliquando vocari ius. Et ſic tacitè videtur exponere dictam l. 1. ff. de iuſt. & iur. *Vlpian.* vbi Vlpian. refert, & probat definitionem Celſi dicentis, *ius eſt ars boni, & æqui*: nam hæc definitio non tam ipſi legi, quàm Iuriſprudentiæ conuenire videtur, niſi ars latè ſumatur pro quacumque ratione, ſeu menſura operationis.

9. *Quomodo ius diſtinguatur ab æquo & bono* Duo tandem ſuperſunt declaranda. Vnũ eſt, quomodo ius interdum ab æquo & bono diſtinguatur, ſi nihil aliud eſt ius, quàm ipſum iuſtum, quod etiam eſt ipſum æquum, & bonum: vel, ſi ſumatur pro lege, eſt ratio ipſius boni, & iuſti, vt diximus. Illa autẽ diſtinctio iuris, ab æquo, & bono, conſtat ex multis, quæ refert Ludouic. Viu. in Schol. ad Aug. lib. 2. de Ciuit. c. 17. Sic enim dixit Quintil. lib. 4. *Iudicũ natura noſcenda eſt, iuri magis, an æquo ſit oppoſita.* Et lib. 6. *iure pugnandum, an æquo?* & Cicer. in Bruto. *Craſſus multa tũ contra ſcriptum pro æquo, & bono dixit.* Hanc ergo dubitationem proponit Ariſto. 5. Ethic. c. 10. & in ſumma reſpondet, æquitatem eſſe iuſti emendationem. Ad quod intelligendum, voces iuſti, & æqui, & iuſtitiæ, ac æquitatis diſtinguẽdę ſunt. Duplex eſt enim iuſtũ: vnum naturale, quod eſt rectum ſecundùm naturalem rationem: quod nunquam deficit, ſi ratio non erret. Aliud eſt iuſtum legale, id eſt, quod lege humana conſtituitur, & hoc, licèt in vniuerſali iuſtum ſit, ſolet in particulari deficere. Nec propterea lex iniuſta eſt, quia neceſſe eſt vniuerſaliter ferri: defectus autem (ait Ariſtotel.) non ex legislatore, ſed ex materia ipſa prouenit. Et iuxta hoc duplex iuſtum, duplex cum proportione põt diſtingui iuſtitia: eodẽq; mõ dupliciter ſolet accipi æquitas, vno modo pro æquitate naturali, quæ eadem eſt cum iuſtitia naturali, & illi reſpõdet æquum, prout idem eſt, quod iuſtũ naturale, & in hoc ſenſu loquuntur ſæpe ciuilia iura de æquitate naturali, vt in l. 1. §. *ſi filius*. ff. de ſuis, & legit. hæred. *Naturali æquitate nepotes in filiorum locum ſuccedunt.* & l. 1. ff. de requiren. reis, *æquitatis ratio non patitur in audita cauſa quem condemnari.* Et huic æquitati reſpondet æquum generaliter dictum. Sicq; dicitur in l. *nam hoc*. ff. de cond. indebiti. *Hoc natura æquum eſt, neminem cũ alterius nocumento locupletari.* Atque æquitas hoc modo ſumpta non eſt emendatio iuris, ſed potiùs *ortpõ* ſeu regula ipſius, iuxta l. 91. ff. de reg. iur. *In omnibus, maximè tamen in iure, æquitas ſpectanda eſt.*

10 Alio verò modo ſumitur æquitas pro prudenti moderatione legis ſcriptæ præter rigorem verborũ eius, & ſic dicitur opponi ſtricto iuri, in l. l. 2. §. *item*. ff. de aqua pluuia arcen. ſicq; dixit Terent. *Inter ius & æquitatem hoc intereſt: ius eſt, quod omnia recta, & inflexibilia exigit: æquitas eſt, quæ de iure multum remittit.* Et ab æquitate ſic ſumpta dicitur etiam quaſi per antonomaſiam æquum, & bonum, quod in ſe quidem tale eſt, licèt à verbis legis diſcordare videatur. Et ſic ſumpſit Ariſt. æquitatem, cùm illam dixit eſſe emendationem iuſti, vtiq; legalis, virtutemq; à qua procedit hic actus vocauit epiikiam, de qua diſputat etiã D. Thomas 2. 2. q. 120. Ad illam enim ſpectat contra verba legis humanæ agere in particulari, quando illam ſeruare eſſet contra naturalem æquitatem, tũncque iudex dicitur non agere iure; vtiq; materialiter, & vt ſonat, ſed agere æquo, & bono, q; eſt, ius ipſum iuxta intentionem eius ſeruare, & contrarium agere eſſet ius violare, iuxta illud Iuſtin. C. de leg. *Non dubium eſt, in legem committere eum, qui verba legis complexus, contra legis intitur voluntatem*, & ideo fortaſſe Iuriſprudentia dicta eſt ars boni, & æqui, quòd in legibus interpretandis bonum, & æquum ſemper intueri debet, etiam ſi interdum oporteat verborum rigorem tẽperare, ne ab æquo & bono naturali diſcedatur. Plura de hac re vide in Couar. in reg. P. ſſ. ſſor, p. 2. §. 6. n. 3.

11. *De diſtinctione inter ius & fas. Iſidor.* Alterum declarandum eſt, quid ſit fas, & quomodo ad ius & legem comparetur. Ait n. Iſidor. 5. Etymolog. c. 2. *Fas lex diuina eſt, ius humana*, & habetur etiam diſt. 1. c. 1. vbi hoc exemplo explicatur, *Tranſire per agrum alienum fas eſt, ius non eſt.* Hæc autem videntur intelligenda iuxta dicta in proximo puncto, vt ibi ius ſtrictè ſumatur pro lege ſcripta: fas autem pro æquitate, & quaſi iuſta exceptione. Vt in dicto exemplo tranſire per alienum agrum dicitur non eſſe ius, quia nimirum lex humana per ſe potiùs prohibet illum tranſitum: tamen ſi ex rationabili cauſa abſque detrimento fiat, fas eſt, ſeu licitum eſt. Atq; ita explicuit Gloſſa ibi, & Henr. Quodlib. 9. q. 2. At verò D. Th. *Gloſſa. Hoſtien.* 2. 2. q. 57. art. 1. ad vlt. aliter illa verba exponit. Vult enim, nomen iuris ſecundùm quandam ſpecialẽ pro- *S. Thom.* prietatem magis conuenire legib. quę ordinantur ad homines inter ſe, quam legibus, quę ordinant hominem ad Deum, quia Deo nõ poſſumus reddere æquale, &c

le, & ideo, inquit, respectu Dei potius fas, quam ius appellatur lex. Sed quidquid sit de hac proprietate, quæ non est ab vsu Latinorum aliena, Isidor. non appellat fas legem diuinam, eo quod circa debitum Deo reddendum disponat; sed quia in naturali æquitate, atq; adeo in ratione naturali, quæ lex diuina est, nititur. Omissis autem metaphoricis significationibus, & distinctionibus, quæ in præsenti instituto nō deseruiunt, nunc de iure in secūda, & propria significatione generaliter loquimur, sicq; cum lege conuertitur, prout nunc etiam de illa vniuersaliter tractamus.

CAPVT III.

Quanta sit necessitas, & varietas legum.

1. EXplicatis nominibus iuris, & legis, antequam inquiramus, quid lex sit, oportet prius ostendere illam esse, Quod optimè fiet, eius necessitatem declarādo, quia in his rebus ad institutionem morum pertinentibus, nec aliquid superfluum admittēdum est, neq; id, quod necessarium est, deesse potest. Solet autem distingui duplex necessitas: vna absoluta, secundùm quam dicitur res aliqua per se, & propter se simpliciter necessaria: quomodo Deus habet necessitatē essendi secundùm existentiam actualem, de qua loquimur. Alia est necessitas respectiua in ordine ad aliquem finem, vel effectum, quæ duplex subdistinguitur: nam quædam est necessitas simpliciter, alia ad melius esse, quæ propriùs est vtilitas.

2. *Lex absoluta non fuit necessaria.*

Duo ergo in generali videntur certa. Primum est, necessitatem absolutam legi non conuenire, quatenus lex est. Probatur, quia talis necessitas est propria Dei, qui solus est ens per se, & absolutè necessariū: lex autem omnis vel est aliquid creatum, vel certe supponit aliquam creaturam, propter quā feratur, Deus enim non est capax legis: ergo sicut creatura non est simpliciter necessaria, ita neque lex. Addo præterea, loquendo de propria lege, de qua nunc agimus, tantum esse posse propter creaturam rationalem: nam lex non imponitur, nisi naturæ liberæ, nec habet pro materia nisi actus liberos, vt infrà videbimus; ergo non potest esse magis necessaria lex, quàm sit rationalis, vel intellectualis creatura: at creatura rationalis non habet absolutam necessitatem essendi: ergo nec lex habet huiusmodi necessitatem. Solum posset hic oriri dubium de lege æterna, quam nunc esse suppono: illa enim est Deus ipse, & ideo est tam immutabilis, & æterna, sicut ipse, ac subinde tam necessaria. Sed dico breuiter rem illam, quæ est lex æterna, esse absolutè necessariam, vt probat argumētum: tamen sub ratione legis non habere absolutā necessitatem, quia includit respectū liberū, vt infra ostēdam.

3. *Lex suppositā creatione creaturæ rationalis fuit vtilis, & absolutè necessaria ex parte finis.*

Dico secundò: Suppositā creatione rationaliū creaturarum, lex fuit necessaria necessitate finis, tam simpliciter, quàm ad melius esse. Hæc veritas est tāquam principium per se notum in hac materia, & quoad priorem partem de necessitate simpliciter declarari potest, qa intellectualis creatura eo ipso, quòd creatura est, superiorem habet, cuius prouidētię, & ordini subiaceat, & qa intellectualis est, capax est gubernationis moralis, quæ fit per imperium: ergo connaturale est, & necessarium tali creaturæ, vt subdatur alicui superiori, à quo per imperium, seu legem regatur. Item talis creatura eo ipso, quod ex nihilo facta est, flecti potest ad bonum, & malum, vt ex communi Patrum sententia nunc suppono: ergo non solum est capax legis, qua dirigatur ad bonum, & arceatur à malo, sed etiam aliqua talis lex est illi simpliciter necessaria, vt conuenienter suæ naturæ viuere possit. Vel etiam à contrario possumus argumentari: nam qui caret lege, peccare non potest: rationalis aūt creatura potestatem habet peccandi: ergo & legi necessario subdita est. Nec refert, quod per gratiam, vel gloriam posit hæc creatura fieri impeccabilis: tum quia hīc de naturali necessitate loquitur, & hoc modo dicimus necessariam esse legem, suppositā conditione naturæ rationalis: tum etiam, quia per donum quo talis natura fit impeccabilis, nō tollitur, quin sit subdita legi quoad ad illos actus, quos liberè exercere potest, sed fit, vt indefectibiliter pareat legi. Altera verò pars de vtilitate, ex priori clara est, quia necessitas in ordine ad finem, vtilitatem necessariò includit. Item quia de legibus scriptum est illud, *Lex Domini immaculata, conuertens animas*, &c. & illud, *Mandatum lucerna est, & lex lux*, & similia, quæ postea insinuabimus, & magnas ostendunt legis vtilitates. *Psal 18. Prouer. 6.*

4

Verumtamen quia vtilitas hæc, vel necessitas non est eadem in omnibus legibus, ad illam exactè declarandam operæpretium erit, varia genera legum distinguere, & in singulis propriam necessitatem, vel vtilitatem explicare: ita enim cōstabit non solum esse legem in genere, sed etiam in particulari quotuplex sit, quod etiam necessarium est, vt de toto obiecto huius tractatus quæstionem, an sit, plenè definiamus: ostendimus enim suprà, obiectum hoc omnes legum species complecti. Erit etiam hoc opportunum, vt intelligantur voces, quibus in discursu totius tractatus nobis vtendum est.

5 *Legum diuisio in varia membra. Plato.*

Primò ergo supponere possumus diuisionem legis in quatuor membra, quā posuit Plato in Timæo & Phædro, scilicet, in diuinam, cœlestem, naturalem, & humanā, ex quibus vocibus secunda non admittitur à Theologis, quia vel superflua est, vel erroneam doctrinam continet. Per cœlestem enim legem fatū, & necessitatem quandam operandi, quę ex ordinato motu, & influxu cœlorum prouenit, Plato intellexit. Vnde si intelligat, legem illam talem esse, vt vel diuinæ prouidentiæ non sit subiecta, vel rebus omnibus, etiam hominibus, quoad proprias animę operationes necessitatem imponat, falsam, & hæreticam sententiam continet, diuinę gubernationi, & libertati arbitrij contrariam: si verò per cœlestem legem solum intelligat, quod Aristot. dixit, mundum hunc inferiorem coniunctum esse sphæris cœlestibus, vt inde guberne tur, per naturales, scilicet, influentias, & vicissitudines, quæ à Deo semper pendeant, & corpora immutent, & non animas, sic non oportuit mēbrum illud distinguere, quia eo modo, quo potest appellari lex, sub naturali comprehēditur, vt monstrabimus. Omissa ergo illa secunda voce, alia tria sunt etiā in vsu Theologorum, sed in sensu aliquantulum diuerso.

6. *Quid sit lex diuina apud Platonē, & quib. modis vsurpetur.*

Lex ergo diuina apud Platonem est ratio gubernatrix vniuersi in Dei mente existens, quam legem etiam Theologi agnoscunt, sed legem æternam appellant. Duobus enim modis dici potest lex diuina: vno modo, quia in ipso Deo est: alio modo, quia ab ipso Deo immediate fertur, licèt extra Deū ipsum sit. Priori modo legem diuinam appellauit Plato, Theologi verò cum Aug. vt distinguant illam legē ab alia, quam Deus extra se fert, vocant illam æternam: & ita etiam nos appellabimus. De ipsa igitur re, quæ lex æterna vocatur, tam certū est esse in Deo, quàm est certum habere Deum vniuersi prouidentiam, quia per hāc vocem nihil aliud significatur, quàm ratio huius prouidentiæ in Deo existens, vel aliquid eius. Quo modo autem recipiat nomen, & proprietatē æternæ legis, in principio libri sequētis explicabimus. Et hinc facilè intelligitur quæ sit necessitas, & vtilitas huius legis, est n. eadem, quæ diuinę prouidentię: nam sicut absque diuina prouidentia mundus non posset consistere, ita neque sine hac diuina, & æterna lege, & omnis vtilitas, & commoditas, quæ huic mundo, peruenit ex diuina prouidentia in hanc etiam diuinam legem referenda est. Aduertit autem D. Thomas 1.2. q. 91. art. 1. ad 3. vtilitatem huius legis non esse, quia ipsa ordinatur ad finem, sed quia ipsa ordinat omnia alia ad suos fines per conuenientia media: ipsa enim non potest ad finem ordinari, cum sit ipse Deus, qui est vltimus finis omnium. Tandem ex hac prima lege *D. Thomas.* *Prima diui-*

sio legis, in temporalē, & æternam.

diuina, seu æterna colligi potest prima diuisio legis, in æternam, & temporalem, supponimus enim nihil esse æternum extra Deum: constat autem plures esse leges extra Deum existentes: ergo præter legem æternam necesse est dari alias temporales, quæ consequenter differunt tanquam creatum, & increatum, quia quidquid est æternum, increatum est, & quod est temporale, est creatum. Hinc ergo constat dari legem diuinam, id est, in Deo ipso existentem: quomodo autem detur lex diuina à Deo proximè lata, patebit ex dicendis. Denique datur lex in Deo ipso existens: hæc enim omnia in idem recidunt.

7. *Secunda diuisio legis in naturalem, & positiuā. D. Isidor.*

Ex aliis igitur duobus membris legis à Platone positis secunda diuisio legis colligitur, quæ est subdiuisio legis creatæ, in naturalem, & positiuam. Quam diuisionem omnes etiam Theologi agnoscunt, & est frequens apud Sanctos, siue sub nomine legis, siue sub nomine iuris positiui, & naturalis. Vt patet ex Isidoro lib. 2. & 3. Etymol. & habetur in Decret. d. 1. & sequentib. & sumitur ex August. tract. 6. in Ioannem, & indicata est à Paulo Roman. 2. dicente, *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt.* vt ibi Glossa ordinar. notauit. Eadem diuisio repetitur in iure ciuili, Instit. de iure natur. gentium, & ciuili, & l. 1. ff. de iustitia, & iure. Et Cicero lib. 1. de Legibus ex professo probat, dare ius naturale priùs omni humano. De quo multa etiam habet lib. 2. de Legibus, & Aristo. 5. Ethicor. cap. 7. vbi in eodem sensu distinguit ius in naturale, & legale.

D *August. Rom 2.*

Gloss ord.

Cicero.

Aristot.

Quibus modis lex naturalis apud Auctores vsurpatur.

Sed circa legem naturalem aduertendum est, variis modis à Philosophis, Iurisperitis, vel Theologis accipi. Plato enim supra legem naturalem videtur accipere pro omni inclinatione naturali indita rebus à suo creatore, qua singula ad proprios actus, & fines tendunt. Sicut enim legem diuinam esse dixit, rationem æternam in Deo existentem, qua reguntur omnia, ita participationem illius rationis creaturis impressam, vt in destinatos fines suos tendant, naturalē legem appellauit. Imò etiam D. Thom. 1. 2. q. 91. art. 2. dixit, omnia, quæ diuina prouidentia reguntur, participare aliqualiter legem æternam, in quantum ex efficacia eius habent inclinationes in proprios actus, & fines. At verò Iurisperiti legem naturalem cōmunem esse dicunt, nō solùm hominibus, sed etiam aliis animalibus; inanimata verò à participatione huius legis excludere videntur, vt patet ex §. 1. Instit. de iure naturali, &c. & l. 1. ff. de iust. & iure.

D. Thomas.

8. *Lex secundū proprietatē insensibilib. non attribuitur.*

Veruntamen, vt in primo capite notaui, lex non attribuitur rebus insensibilibus secundùm proprietatem, sed secundùm metaphoram, & ideo de illa priori, ac generalissima acceptione legis naturalis, nihil amplius hic dicere necesse est, præter ea, quæ in cap. 1. diximus, & quæ infra dicemus de lege æterna. Animalia etiam bruta non sunt capacia propriè legis, cùm nec ratione, nec libertate vtantur, & ideo non potest nisi per similem metaphoram illis attribui naturalis lex. Quamuis enim in hoc differant ab insensibilibus, quòd nō solo pondere naturæ, sed etiam cognitione, & instinctu naturali ducuntur, qui instinctus est illis quasi lex, & hac ratione possit aliqualiter sustineri illa secunda acceptio Iurisconsultorum; nihilominus simpliciter est metaphorica, & valde analoga, & ideo etiam nunc illam omittimus: infrà enim lib. 2. c. 8. explicando ius gentium, sensum proprium illarum legum inuestigare conabimur.

9. *Quanam sit propria lex naturalis. Psal 4. D. Thom.*

Lex ergo naturalis propria, quæ ad moralem doctrinam, & Theologiam pertinet, est illa, quæ humanæ menti insidet ad discernendum honestum à turpi, iuxta illud Psal. 4. *Quis ostendit nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* vt explicuit D. Th. d. q. 91. art. 2. vbi concludit legem naturalem esse *participationem legis æternæ in rationali creatura.* Et in 4. d. 33. art. 1. *Quia homo* (inquit) *inter cætera animata rationem finis cognouit, & proportionem operis ad finem: ideo naturalis conceptio est indita, quæ dirigitur ad operandum conuenienter, lex naturalis, seu ius naturale dicitur: in cæteris autem naturalis æstimatio vocatur.* Et hoc etiam apertè sensit Cicero lib. 2. de Legib. Nam post verba *Cicero.* suprà citata de lege æterna subdit; *Ex qua illa lex, quā Dij humano generi dederunt, rectè est laudata: est enim ratio, mens, q; sapientia ad iubendum, & ad deterrendum idonea.* Ita ergo hæc lex naturalis dicitur, nō solùm pro ut naturale à supernaturali distinguitur, sed etiam prout distinguitur à libero. Non quia eius exequutio naturalis sit, seu ex necessitate fiat, sicut exequutio naturalis inclinationis est in brutis vel rebus inanimis; sed quia lex illa est veluti proprietas quædam naturæ, & quia Deus ipse illam naturæ inseruit. Et ex hac parte etiam est diuina hæc lex, tanquam à DEO immediatè lata, vt sensit D. Thom. dicta q. 91. & q. 94. art. 6. vbi adducit D. Augustin. 2. Confessionum, cap. 4. dicentem ad Deum, *Lex tua scripta in cordibus hominum*: quod dictum est propter legem naturalem; vnde dixit in lib. 2. de sermone Domini in mont. cap. 9. *Nullam esse animam, in cuius conscientia non loquatur Deus. Quis enim scribit in cordibus hominum naturalem legem, nisi Deus?* Expressiusq; hanc legem, diuinam appellat Isidor. lib. 5. Etymol. c. 2. Atq; ex his tandem constat, quàm sit necessaria, & vtilis hæc lex, cùm in ea posita sit discretio inter honestum & turpe in rationali natura. Verumtamen hæc omnia longam requirūt declarationem, sed ne ordinem inuertamus, & confundamus omnia, in librum sequentem illam reseruamus.

D Thom. D. August.

D. Isidor.

Supereſt dicendum de quadam ſubdiuiſione legis naturalis: priùs aūt oportet aliquid dicere de quarta lege à Platone posita, quam humanam appellauit, & pertinet ad ius illud quod Arist. vocauit *ius legale*, quod ipse ita descripsit: *Est ius, quod à principio nihil refert: postquam autem positum est, multum refert.* Quod ex parte materiæ talis iuris intelligendum est, qa versatur circa actiones, quæ secluso tali iure non essent sub obligatione: per illud autem efficiuntur necessariæ. Denique ad hoc membrum spectant illæ leges, quas Cicero lib. 2. de legib. à lege æterna, & naturali distinguit, & populares vocat. Nos autem more Theologorum legem creatam, seu temporalem in naturalem, & positiuam diuisimus, quia positiua latiùs patet, quàm humana. Est enim aduertendum, Philosophos non agnouisse supernaturalem hominum finem, sed solùm de huius vitæ aliquali felicitate, vel potiùs conuenienti statu, ad illam in pace & iustitia transigendam, tractasse, & in ordine ad hunc finem de legibus cōsiderasse, & ita naturalem legem solùm ab humana, quam nos ciuilem appellare possumus, distinxisse, de qua statim aliquid dicemus. At verò cùm fides doceat, homines ad finem supernaturalem vitæ futuræ per conuenientia media in hac vita exequenda ordinari, rectè sacra Theologia infert, longè aliter esse necessariam hanc legem naturalem, & pluribus legib. positiuis homines indigere, quàm ijdem Philosophi fuerint assequuti.

Aristo.

10.

Circa legem ergo naturalem docet Theologia, hominem secundùm duplicem naturam, & duplex rationis lumen considerari posse. Primò secundùm puram naturam, seu substantiam animæ rationalis, & consequenter secundùm rationis lumen illi connaturale: secundò iuxta naturam gratiæ desuper homini infusæ, & secundùm diuinum, ac supernaturale lumen fidei, per quod pro statu viæ regitur, & gubernatur. Et iuxta hæc duo principia distinguit duplicem legem naturalem: aliam simpliciter naturalē respectu hominis: aliam quæ licèt supernaturalis sit respectu hominis (quia totus ordo gratiæ illi supernaturalis est) nihilominus naturali dici potest respectu gratiæ, quia ēt gratia habet suam propriam essentiam, & naturam, cui cōnaturale est lumen infusum; cui etiā connaturale est non solum diripere homines ad rectam, & honestam, ac debitam operationem supernaturalem, sed etiam depellere tenebras, & erro-

11. *Quibus modis consideratur homo natura humanam ordine ad hos fines, quibus indiget.*

res

res circa ipsam inèt legem purè naturalem, & sub altiori ratione præcipere ipsiusmet legis naturalis observationem. Sic ergo lex naturalis duplex distingui potest, vna purè naturalis, alia simpliciter supernaturalis, naturalis autem respectiuè, per comparationem ad gratiam. Vnde cum lex naturalis etiam pura diuina sit, quia à Deo manat, multò magis lex naturalis diuini ordinis diuina est. Nam prior est à Deo mediante natura, à qua manat, tanquam proprietas eius: posterior autè est à Deo per se infundente gratiam, & ipsum supernaturale lumen, ac actualiter etiam dirigente homines ad dictaminaillius legis perficienda per auxilia gratiæ excitantis, & adiuuantis.

Quotuplex sit lex naturalis.

12. Deniq; vtraque lex dici potest connaturalis generi humano, eo modo quo naturale quodammodo dicitur, quod cum natura concreatum est, semperq; in illa perseuerauit. Ita n. lex etiam connaturalis gratiæ semper in humano genere fuit, quia nunq; in hominib. vniuersis, seu in tota Ecclesia lumen fidei defuit; neq; homines caruerunt vnquam lege diuina supernaturali, sine qua non potuissent in supernaturalem beatitudinem tendere. Vnde quâdo distingui solent status hominum per leges, scil. in statum legis naturalis, scriptæ, vel gratię: in primo statu per legem naturalem intelligenda est tam lex solius naturæ, quàm lex connaturalis gratiæ, seu lex fidei: nõ potuit enim mundus vnquam carere omnino hac lege secundùm ordinariam prouidentiam, cùm factores legis semper potuerint cũ diuino auxilio iustificari, vt sumitur ex Paulo ad Rom. cap. 2. & 3. Atq; ita etiam patet, quæ fuerit necessitas, & vtilitas legis naturalis in hoc posteriori sensu declaratæ, nimirum, quia gratia, & fides semper fuit necessaria, & hæc lex est illis connaturalis. Item vt haberet homo legem, per cuius obseruantiam posset cõsequi remissionem peccatorum, ac vitam æternam, cum diuino auxilio.

13. Circa alterum membrum de lege positiua sciendum est, illam legem vocari positiuam, quæ non est innata cũ natura, vel gratia, sed vltra illas ab aliquo principio extrinseco habente potestatem posita est; inde enim positiua dicta est, quasi addita naturali legi, non ex illa necessariò manans. Vnde ab aliquibus *ius positum* vocatur, vt videri potest in Conan. lib. 1. Comment. iur. ciuil. c. 8. Et in legem positiuã sic sumptam conuenit, quod Arist. 1. Ethic. c. 9. dixit, *legem esse sermonem ab aliqua prudentia, & mente profectũ, quæ vim habeat ad cogendum.* Nam licèt ille de lege humana tãtum loquatur, tamen verba eius de se generaliora sunt, & ita ẽt lex positiua latiùs patet, quam humana.

Quinam sit lex positiua.

Conan. Arist.

14. Atq; hinc traditur à Theologis tertia diuisio legis positiuæ in diuinam, & humanam. Lex positiua diuina dicitur, quæ ab ipso Deo immediatè lata est, & toti legi naturali addita; de humana statim dicemus. Præter has verò non potest esse alia positiua lex respectu hominum, quia non sunt plures legislatores: Angeli enim non habent hanc potestatem in homines, quia nec naturalis illis est, nec à DEO est illis concessa: nulli enim id reuelatum scimus, vnde nec diuinare illud possumus. Lex ita q; diuina in præsenti non dicitur lex in Deo existens, sed à Deo manans speciali quodam modo: non enim significat legem conceptam, seu exhibitam, & in hoc inter alia differt à lege diuina, prout illam posuit Plato. Deinde differt hæc lex à naturali sumpta cũ omni perfectione supra declarata, quia lex naturalis non additur à Deo specialiter ipsi naturæ, vel gratiæ: hæc autem lex specialiter ponitur, & additur vltra illam. Vnde lex naturalis non confertur per se primò, vt speciale donum legis, sed censetur idem donum, vel cum ipsa natura, vel cum ipsa fide, & gratia: nam qui dat formam, dat cõsequentia ad formam. Hæc autem lex per se primò datur tanq; donum additum & naturæ, & gratiæ. Et hinc factum est, vt hæc soleat appellari simpliciter lex, vt patet ex tota Epist. ad Rom. & ex aliis scripturæ locis, quæ statim insinuabimus. Atque ideo lex diuina simpliciter dicta solet de hac positiua intelligi, & ita etiã nos frequentiùs loquemur.

Diuisio legis positiuæ in diuinam, & humanam.

Ex quo etiam facile constat, quæ fuerit huius diuinæ legis necessitas. In quo animaduertendum est, (ne propter ambiguitatem vocis decipi contingat) D. Thomam in quæst. 1. art. 4. quatuor afferre rationes, ob quas fuit necessaria lex diuina, quas si aliquis attentè consideret, inueniet solùm probare de lege diuina vel naturali, vel supernaturali, prout connaturalis est gratiæ: non verò de lege supernaturali positiua, prout nunc loquimur. Prima ratio est, vt dirigat hominem ad supernaturalem finem; secunda, vt iuuet hominem etiam *in* naturalibus, ne erret; tertia, vt etiam de interioribus actibus possit præcipere, & ordinare: quarta, vt omne malum prohiberet, quod lex humana non potest. Et ad has quatuor proprietates accommodat illud Psal. 18. *Lex Domini immaculata, conuertens animas, testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis.* Nam in hoc vltimo verbo continetur prima ratio, quia per sapientiam ordinatur homo ad supernaturalem fidem. In tertia autem, seu penultima proprietate continetur vltima ratio: nam quia hæc lex nititur in veritate Dei, non potest subesse erroribus: imò errores naturæ potest emendare, & cohibere: præterea in secunda proprietate insinuatur ratio tertia: nam quia lex diuina interioris actus dirigit, meritò conuertere animas dicitur. Ac deniq; immaculata dicitur, quia nullum malum permittit. At verò hæ omnes rationes maximè probant de lege diuina connaturali gratiæ, præsertim ratio prima, & secunda, vt suprà etiam tetigi. Nam ratio tertia, & quarta etiam in pura lege naturali locũ habent, quia illa præcipit etiam internos actus bonos, & malos prohibet: nullumq; actum prauum re vera permittit. Imò lex diuina positiua, prout nunc de illa loquimur, ordinariè versatur circa actus exteriores, vt videre licet in lege veteri, & in noua, quatenus est de sacramentis, & de Hierarchia Ecclesiastica. Item per legem positiuam non prohibet Deus omnia mala, sed hoc spectat ad diuinam legem naturalem vtriusque ordinis, vt suprà explicata est.

D. Thom.

Psal. 18.

15.

16. Vnde colligimus, necessitatem legis diuinæ positiuæ non fuisse necessitatem absolutam in ordine ad finem supernaturalẽ, sed fuisse necessitatem ex suppositione institutionis Synagogæ, vel Ecclesiæ, respectu cuius censeri potest necessitas simpliciter, licèt respectu ipsius finis sit potiùs ad melius esse, & ad maiorem hominum instructionem, vel propter eorum nimiam cæcitatem, & depraùatos mores, ad cohibendos illos, vel propter maiorem perfectionem, & lumen, ad perfectionem virtutis, & sanctitatis assequendam. Ratio est, quia licèt aliqua lex supernaturalis, sicut & supernaturalis cognitio, fuerit necessaria, sufficere poterat illa, quæ est connaturalis ipsi gratiæ: necessitas ergo addendi alteram legem positiuam orta est, expeculiari institutione corporis mystici spiritualis, vt sic dicã. Qua institutione suppositã, possunt optimè applicari cũ proportione rationes D. Th. ad hanc legem diuinam positiuam. Quę vlteriùs subdiuidi solet in veterem, & nouam, quam partitionem in l. 9 & 10. latè sumus explicaturi.

Necessitas legis diuinæ nõ est absoluta, sed ex suppositione.

17. Supereſt dicendum de lege positiua humana: quæ ita denominatur à proximo principio, vnde manat, Non enim dicitur lex humana, quia hominibus imposita sit, nec quia in his sit, vt in his, qui per illam gubernandi sunt: quia licèt hoc re vera conueniat huic legi, non est proprium eius, sed commune est omni legi, de qua tractamus, siue diuina, siue naturalis sit. Vnde secundùm illam denominationem distingueretur potiùs lex humana ab angelica, id est, à lege Angelis imposita, de qua non tractamus. Item non dicitur lex humana ex materia, quia videlicet, de rebus humanis, & non diuinis feratur: nam licèt fortasse hæc denominatio cadere possit in legem, quam Philosophi humanã nominarunt, re vera non

Quæ sit lex humana, & cur ita appelletur.

est ab eis intenta, nec est adæquata, quia lex humana latiùs patet, vt videbimus. Dicitur ergo humana lex, quia proximè ab hominibus inuenta, & posita est. Dico autem *proximè*, quia primordialiter omnis lex humana deriuatur aliquo modo à lege æterna; iuxta

Prouerb. 8. illud, *Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.* Prouerb. 8. & quoad vim obligandi manat à

Rom. 13. potestate Deo data, quia *non est potestas, nisi à Deo.* Roman. 13. Nihilominus tamen lex ipsa, quæ humana

Plutar. dicitur, actus est hominis, & ita ab illo proximè fertur, & inde humana vocatur. Sic dixit Plutar. in Cõmentar. in principe requiri doctrinam, *Iustitia legis*

August. *est finis; lex autem Principis opus; Princeps verò Dei simulacrum administrantis vniuersa.* Et Aug. lib. de vera relig. cap. 31. *Conditor* (inquit) *legum temporalium, si vir bonus est, & sapiens, legem æternam consulit, vt secundùm eius immutabiles regulas, quid sit pro tempore, iubendum vetandumque discernat.* Et tract. 6. in Ioan. dicit, Deum per imperatores distribuisse humano generi iura humana. Est ergo lex humana opus hominis ab eius potestate, & prudentia proximè manãs, & tanquam regula, & mensura operationum subditis posita.

18. *Quæ sit necessitas legis humanæ.* *D. Thom.*

Vnde etiam facilè constat, quæ sit necessitas, vel vtilitas huius legis. Vt enim notauit D. Thom. q. 91. a. 3. necessitas manat ex eo, quòd lex naturalis, vel diuina generalis est, & solum complectitur quædam principia morum per se nota, & ad summum extenditur ad ea, quæ necessaria, & euidẽti illatione ex illis principijs consequuntur; præter illa vero multa alia sunt necessaria in republica humana ad eius rectam gubernationem, & conseruationem; ideo necessarium fuit, vt per humanam rationem aliqua magis in particulari determinarentur circa ea, quæ per solam rationem naturalem definiri non possunt, & hoc fit per legem humanam, & ideo fuit valde necessaria.

Plato. Vnde Plato lib. 9. de legib. non longè à fine. *Necesse est* (inquit) *leges hominibus ponere, vt secundùm leges viuant: nam si absque his vixerint, nihil à feris atrocissimis discreparint.* Et simili modo dixit Arist. lib. 1. Polit. cap. 2. *Vt*

Arist. *perfectione suscepta, optimum omnium animalium est homo, sit ab alienus fiat à lege, & à iudicijs, pessimum est omnium animalium.*

19. Et ex vtroque licet amplius rationem explicare. Nam in hoc fundatur, quòd homo est animal sociabile, natura sua postulans vitam ciuilem, & communicationem cum alijs hominibus, & ideo necesse est vt rectè viuat, non solùm vt priuata persona est, sed etiam vt est pars communitatis: quod ex legibus vniuscuiusque communitatis maximè pendet. Deinde oportet, vt vnusquisq; non tantùm sibi, sed etiam alijs consulat, pacem & iustitiam seruando, quod sine conuenientibus legibus fieri non potest. Item necesse est, vt ea, quæ ad commune bonum hominũ, seu reipublicæ spectant, præcipuè custodiantur, & obseruentur: singuli autem homines, & difficilè cognoscunt id, quod expedit ad cummune bonum, & rarò illud per se intendũt, & ideo necessariæ fuerunt leges humanæ, quæ communi bono consulerent, ostendendo quid agendum fit propter tale bonum, &

Arist. cogendo, vt fiat. Vnde Arist. lib. 10. cap. 9. *Publicas* (inquit) *diligentias, atq; curas per leges fieri constat, bonas autem per studiosos.* Propter quod ait Cyril. lib. 3. contra

S. Cyril. Iul. non longè ab initio, *Neq; dubium est, quin leges dirigant ad bonum & à deterioribus recedere cogant, vnde nemo, qui mente præditus est, vel arguerit, vel leges, vel legislatores.* Fuerunt ergo leges positiuæ, & vtiles, & necessariæ. Vnde olim quando leges inanimatæ conditæ nõ fuerant, Principes erant quasi animatæ leges, quorum arbitrio populi regebantur, vt ex Iustino refert Diu⁹

August August. lib. 4. de Ciuitate, cap. 6.

20. *Vltima diuisio legis in ciuilem & Ecclesiasticam.*

Tandem vero hæc positiua lex in ciuilem, & Ecclesiasticam distinguitur, quam diuisionem Philosophi non agnouerunt, quia supernaturalem finem, & specialem potestatẽ ignorarunt. Et ideo apud illos idem est lex humana, quæ ciuilis, quam temporalem solet Aug. appellare. Est enim illa, quæ ad ciuitatis politicam gubernationem, & ad temporalia iura tuenda, & in pace, ac iustitia rẽpublicam conseruandam ordinatur. Vnde leges ciuiles circa hæc temporalia bona, seu corporalia versantur. Præter has autem Christiana religio recognoscit leges Ecclesiasticas, seu canonicas, quæ in sacris canonibus, & decretis Pontificum continentur, quas aliqui non humanas, sed diuinas vocãt, eo quod ab speciali potestate à Deo specialiter lata deriuentur, & ad supernaturalem finem, & diuinum cultum, ac salutem animarum potissimè referantur. Re tamen vera humanæ sunt, vt bene docuit Ioan. Andr. quem refert, & sequitur Panor. in c. 1. de iura. calumn. n. 7. & sumitur apertè ex c. *nõ debet*, de consanguin. & affin. & ratio est, quia per voluntatem humanam proximè constituuntur, licèt à ciuilibus differant in potestate, à qua proximè manant, & in fine, & materia, vt postea videbim⁹. Ratio aũt, seu necessitas talium legũ eadem cum proportione fuit.

Quæ sit lex ciuilis.

Quæ item Ecclesiast.

Quia Deus (vt supponimus) specialẽ cõgregationem fidelium, quæ esset vnũ corpus, quod Ecclesiam nunc vocamus, instituit: & per legem à se latam non disposuit in particulari de omnib⁹, quæ ad spirituale regimẽ Ecclesiæ cõuenientia esse poterãt, sed solũ quædã substantialia fundamenta huius spiritualis reipublicæ instituit: reliqua verò per suos ministros, & Ecclesiæ pastores disponenda reliquit; tum vt suauiter & modo hominibus accommodato omnia ordinarentur, tum quia non poterant omnia in particulari ita determinari, vt essent immutabilia. Hæc ergo determinatio fit per leges canonicas, & ideo tam fuerunt necessariæ in spirituali republica Ecclesiæ, sicut ciuiles in temporali.

Quæ sit necessitas condendi leges ciuiles & canonicas.

21. Ex his igitur satis constat varietas legũ & necessitas, multiplèxque diuisio. Quibus addi solent aliæ, quæ incertæ sunt, vel quasi materiales, & ideo circa illas immorari nunc non est necesse: nam suis locis melius attingentur. Huiusmodi est diuisio legis in ostendentem, & præcipientem, de qua dicemus in libro sequenti, & fortasse necessaria non est. Item est alia generalis diuisio legis in affirmatiuam, & negatiuam, quia illa præcipit, quod agendum est; hæc vetat, & prohibet, quod cauendum est: quæ duo præstant omnes leges numeratæ, quia solum differunt in materia præceptæ; quæ est agere, vel non agere: & inde habent aliquam differentiam in modo obligandi, quam cap. decimo tertio, commodiùs trademus. Addi denique possunt diuisiones legis humanæ in pœnalem, & non pœnalem, prohibentem tantùm vel etiam irritantem, quæ voces satis notæ sunt: de rebus autem ipsis in sequentibus erunt speciales disputationes instituendæ. Denique in dictis diuisionibus omissum videri potest ius gentium, sed quomodo illud ad prædicta reuocetur, in lib. seq. cap. 8. explicabimus.

CAPVT IIII.

Qui actus sint necessarij in mente legislatoris ad legem ferendam.

1. QVę hactenus tractauimus solùm pertinent ad definiendam quæstionem, an sit lex; ostẽdimus aũt non solùm esse, sed etiam necessariam esse, non vnam tantùm, sed varia genera, seu species illarum, quorum nomina, & rationes eorum expositimus, vt in discursu materiæ clarè, & expeditè loqui possimus. Iam sequitur videndum, quid sit lex, quod abstractè, & in communi explicabimus, & difficultates insurgentes ex particularibus legibus in propria loca remittemus; sempèrque loquemur more humano, & iuxta nostrum concipiendi modum: erunt tamen loquutiones applicandæ ad diuinam legem, seu mentem, remotis imperfectionibus. In hoc ergo, & sequenti capite dicemus de genere, sub quo lex constituitur, postea differentiam inquiremus.

Primùm

2. Lex ad naturam intellectualem pertinens.

Primùm ergo supponimus legem esse aliquid pertinens ad naturam intellectualem, quatenus talis est, atque adeò ad mentem eius: sub mente intellectum, & voluntatem comprehendendo (ita enim nunc loquor.) Hoc per se satis notum est, quia lex dicit moralem ordinem ad aliquid agẽdum: nulla autem natura est capax huius ordinationis, nisi intellectualis. Item propriè loquendo non reguntur legib. nec sunt capaces talis gubernationis, nisi quæ intellectu, & ratione vtuntur: ergo multo magis requiritur mens in eo, qui per leges debet gubernare. Est ergo lex aliquid ad mentem pertinens. Imò si id ordine ad naturalia, vel irrationalia dicitur Deus per extensionem quandam legem concipere, id solum est quatenus ea quæ intellectu carent, indigent superiori mente gubernante, vt opus naturæ sit opus intelligẽtiæ; omnibus ergo modis lex ad mentem referenda est. Et hic fuit conceptus legis in omnibus sapientibus, etiam Philosophis, vt ex Platone, Arist. & Cicer. in locis allegatis constat.

3. Lex non in habitu, sed in actu potestatis.

Suppono secundò, legem propriè loquendo, præsertim quatenus est in legislatore in aliquo actu secundo, non in habitu, vel potestate positam esse. Patet, quia lex dicitur, quæ habet vim proximam mouendi, & obligandi subditos: hæc autem non est in potentia, vel habitu, nisi radicaliter, & remotè: est ergo in aliquo actu. Item imperare, ordinare, & similia dicunt actum; illa autem fiunt per legem, vel formaliter, vel quasi actiuè moraliter: consistit ergo lex in actu. Vt autem explicemus quisnam hic actus sit, oportet prius numerare omnes actus, qui ad legẽ concurrere possunt, & eorum seriem, seu ordinem describere: possunt enim hi actus esse, vel interiores, & eliciti ab intellectu, vel voluntate, aut exteriores, & imperati: & omnes necessarij sunt, vt lex tandem suũ effectum consequatur.

4. Subiectum in quo lex potest existere.

Ad hoc autem explicandum aduerto tertiò, legem in triplici statu, vel subiecto posse considerari. Primò in ipso legislatore, quomodo suprà dicebamus, legem esse conceptam in mente Dei ex æternitate. Secundò in subditis, quib. lex imponitur, quomodo dici solet lex naturæ esse indita in mentib. hominum. Tertiò in aliquo alio signo, seu alia materia exteriori, vt in scripto, vel etiam in voce manifestante voluntatem superioris. De lege in duobus vltimis statibus considerata nulla potest esse difficultas: nam lex tertio modo spectata formaliter cõsistit in aliquo exteriori actu, quo legislator mentem suam manifestat, qualis est inter homines loquutio, vel scriptura, quomodo dixit Arist. 10. Ethic. c. 9. legem esse sermonem ab aliqua mente, seu prudentia profectum. Sic etiam Gabr. in 3. d. 37. definit legem esse signum, principis voluntatẽ, vel mentem sufficienter manifestans. Dixi autem hoc signum esse actionem, vel actum, sub illo comprehendendo terminum eius, quando & permanens est, & perfectam rationem signi continet: sic enim lex scripta lex dicitur, non solùm quando scribitur, sed quatenus est terminus scriptionis permanens, sempérque mentem principis indicans. Et eadem proportione, si lex solo verbo tradatur, quamuis sensibile verbum transeat, quatenus verò manet in memoriis hominum, lex sufficienter durare dicitur: sic enim interdum lex non scripta per traditionem conseruatur. Et eodem modo consuetudo potest aliquando obtinere vim legis, vt infrà videbimus. Neque in hoc membro alia occurrit difficultas, præter illam, quæ ad promulgationem legis spectat, de qua infrà dicemus.

Arist. Gabr.

5. Lex in subdito solùm resident in actu mentis.

Præterea de lege, prout esse potest in homine legislatore, subiecto, certum est, consistere in actu mentis, & per solum requirere iudicium intellectus, & non actum voluntatis: hic enim necessarius est ad obseruationem, seu exequutionem legis, non ad existentiam eius. Nam lex præuenit voluntatem subditi, & illam obligat: actus verò intellectus necessarius est vt proponat, & proximè applicet voluntati legem ipsam, & ideo necessariò requirit iudicium rationis. Atque hoc modo lex naturalis communiter dicitur esse naturale iudicium rationis humanæ, scilicet quatenus illa lex est in homine tanquam in eo, qui illi legi subiicitur. Atque hoc etiam modo dixit Damasc. lib. 4. de Fide, cap. 3. *Aduenions lex Dei, mentem nostram intendens eam ad se pertrahit, conscientiamque nostram vellicat, quæ & ipsa lex mentis nostræ dicitur.* Idémque proportionaliter est in legibus positiuis: nam postquam latæ sunt, per iudicium rationis vnicuique applicantur, quatenus ex vi legis iudicatur necessarium, quod per se non erat, & ita illud iudicium iam est quasi lex existens in ipso subdito. Hîc verò occurrebat quæstio, an in his legibus positiuis, aliquando requiratur ex parte subditorum actus voluntatis acceptantis legem: sed de hac re dicendum est circa leges humanas, quibus hoc proprium est. Nunc certum sit hoc non requiri ad rationem legis, vt sic, neq; fortasse ad vllam legem, nisi ex defectu potestatis in legislatore. De hoc ergo statu legis nihil amplius in communi dicere necesse est. Peculiaris enim difficultas, quæ in hoc potest occurrere circa legem naturalem, in lib. seq. melius tractabitur.

D. Damasc.

6. Ad legem ferendam intellectus & voluntatis actus sunt necessarij.

Superest ergo quæstio de lege, quatenus est in ipso legislatore. In quo certum in primis est ad ferendam legem, intellectum, & voluntatem interuenire. Explicandum verò est, quos actus circa illam habeat. Et in primis quia lex, quatenùs exterius imponitur subditis, medium quoddam est ad bonum eorum, & ad pacem, seu felicitatem comparandam, ideo primum omnium intelligi potest in voluntate legislatoris intentio boni communis, seu bene gubernandi subditos, ex qua statim sequitur in intellectu consultatio de hac, vel illa lege, quæ sit iusta, vel conueniens reipublicæ: quæ duo in homine intelliguntur cum successione, & discursu: in Deo verò sine imperfectione per simplicem actum cum ordine rationis. Hi verò actus remotè concurrũt ad ferendam legẽ, & ideo clarum videtur, nõ esse in eis positam substãtiam legis. Post illos ergo ex parte intellectus videtur proximè concurrere iudicium illud, quo legislator statuit, & decernit rem talem esse conuenientem reipublicæ, & expedire, vt ab omnibus seruetur. Hoc manifestum est, quia sine tali iudicio non potest lex prudenter & rationabiliter ferri: est autem de ratione legis, vt sit iusta, & consequenter vt sit prudens: nam prudentia præceptiua est, vt tradit D. Thomas 2. 2. q. 47. art. 8. ex Arist. 6. Ethic. cap. 10. & sequentibus. Vnde sicut in vnaquaque priuata persona requiritur prudentia ad rectè præcipiendum singulas actiones, vel sibi, vel alteri: ita in principe requiritur prudentia politica, seu architectonica ad leges ferendas, iuxta illud, quod Prouerb. 8. ait Sapientia, *Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.* Et tradit optimè D. Thom. 2. 2. q. 50. art. 1. cum Arist. lib. 3. Polit. cap. 3.

Quot actus sint necessarij proximè ad intellectum & voluntatem ad legem ferendam.

D. Thom. Arist.

Prouerb. 8.

D. Thomas Arist.

7.

Secundò est certum, vltra hoc iudicium requiri ex parte voluntatis actum, quo princeps acceptet, eligat, ac velit obseruari à subditis id, quod intellectus iudicabit expedire. In quo etiam omnes Doctores conueniunt, saltem quoad leges positiuas, & id ostendemus in capit. sequenti. Ratio autem breuiter est, quia lex non tantùm est illuminatiua, sed motiua, & impulsiua: prima autem facultas mouens ad opus in intellectualibus rebus est voluntas. Quæret verò aliquis, quisnam hic actus voluntatis sit? Et est ratio dubij, quia voluntas aliqua simplex, aut inefficax non est sufficiens: nam hanc habet Deus, etiam in his, quæ consulit, & non præcipit, & inter homines, quamuis superior hoc modo aliquid desideret fieri à subdito, & hoc desiderium illi intimet, nõ satis est, vt præcipiat. Voluntas aũt efficax non videtur necessaria: neq; n. Deus habet illam in his omnib. quæ præcipit, aliàs omnia fierent, quia voluntas efficax infallibiliter adimpletur.

Re-

8. *Quæ actus efficacia requiratur in voluntate ad legem.*

Respondetur, necessarium esse aliquem actum efficacis voluntatis, quæ in Deo est beneplaciti, vt rectè probat prior ratio facta; hæc autem voluntas non oportet, vt fit de ipsa obseruatione, seu exequutione legis: nam hæc quid posterius est, & hoc etiam probat posterior ratio facta. Per se ergo requiritur, vt sit de obligatione subditorum, id est, vt sit voluntas obligandi subditos, quia sine tali voluntate non obligabit illos, & illa sufficit ex parte voluntatis. Primum patet, quia obligatio est effectus moralis, & voluntarius principi. Item quia actus agentium non transcendunt intentionem eorum. Item quia hac ratione votum non potest esse sine voluntate se obligandi, in quo æquiparatur legi, vt in 2. tom. de Relig. tractat. 6. lib. 1. c. 2. diximus. Secundum autem patet, quia supponimus in legislatore potestatem ad obligandum; ergo si habeat etiam voluntatem obligandi, nihil aliud ex parte voluntatis requiri potest. Dices; necessaria est voluntas præcipiendi, & illa sufficit sine voluntate obligandi. Respondeo, has non esse duas voluntates, sed eandem diuersis verbis declaratam, vt infrà explicabo.

9. *Actus intellectus, qui dicitur ab aliquibus intimatio non requiritur ad legem ferendam.*

Potest etiam aliter hæc voluntas declarari, vt sit voluntas constituendi talem actionem, vt necessariam ad seruandam æquitatem, seu mediocritatem in tali materia virtutis: habet enim voluntas superioris hanc moralem efficacitatẽ, vt possit obligare subditos, & vt possit facere materiam necessariam virtutis eam, quæ de se non erat necessaria, v.g. abstinẽtiam talis diei esse necessariam ad mediocritatem tẽperantiæ. Quamuis enim hoc non sit semper necessarium ad legem: nihilominus quando oportuerit, non excedit potestatem legislatoris. Ita ergo rectè explicatur obiectum, circa quod legislatoris voluntas efficax versatur: nam licèt sit quid morale potiùs, quàm physicum, circa illud potest versari voluntas efficax, non solùm humana, sed etiam diuina, vt alibi ex professo dixi, & inf. in tract. de Gratia dicã. Hic verò occurrebat difficultas specialis circa legem naturalem, sed commodiùs tractabitur in lib. sequenti.

10. Solùm ergo superest inquirendum, an post dictos actus intellectus, & voluntatis aliquis alius sit in ipso legislatore necessarius ad legem ferendam. Multi enim existimant requiri vlteriùs quendam actum intellectus, quem vocant intimationem, explicationem, vel insinuationem voluntatis superioris respectu inferioris: nam hunc actum dicunt habere propriam rationem imperij, & explicari illa voce, *Fac hoc*, & ita (vt infrà dicam) in illo constituũt propriam rationem legis. Et fundatur, quia in omni operatione morali putant hunc actum esse necessarium post electionem ad exequutionẽ, & de illo loquutum esse Arist. 6. Ethic. quando dixit, perfectissimum actum prudentiæ esse imperare, & Diuum Thomam 1. 2. quæst. 17. quando docet, imperium esse actum intellectus.

11. Ego verò, in vniuersum loquendo de imperio respectu propriarum actionum, seu potentiarum eiusdemmet operantis, sentio, post electionem, seu actũ voluntatis, quo determinatè & efficaciter quis vult aliquid operari ad extra, cum omnibus particularibus conditionib⁹ requisitis ad agendum ex parte circumstantiarum, & potentiæ exequutiuę, non requiri actum aliquem intellectus, qui immediatè dirigatur ad potentiam exequentem, imò nec talem actum esse possibilẽ. Quia neq; potentia exequens percipit vim imperij, neque ad intellectum spectat applicare potentiam ad operandũ, sed solum proponere obiectum voluntat, ad quam spectat post ea applicare reliquas potentias ad vsum, vt est cõmunior sententia, quam suppono ex 1. 2. q. 17. & ex auctoribus, quos referam capit. sequenti. Eandemque rem sæpius, satisque fusè attigi tract. de Prædest. lib. 1. cap. 16. & 17. & tract. 4. de Relig. libro 1. capit. 3. & tract. 6. libro 1. cap. 12.

12. Hac verò doctrina supposita circa imperium vniuscuiusque ad seipsum: de imperio vnius ad alium necessariò dicendum est, post actum voluntatis legislatoris, quem suprà declaraui, solùm requiri ac necessarium esse, vt legislator illud suum decretum & iudicium insinuet, manifestet, seu intimet subditis, ad quos lex ipsa refertur. Hoc enim necessarium est, quia aliàs non posset voluntas principis obligare subditum, quia non innotesceret illi, vt dicemus latiùs agentes de promulgatione. Quòd autem hoc sufficiat, patet, quia voluntas principis est ex se efficax: nam est ex sufficienti potestate, & cum absoluto decreto obligandi, vt supponitur; ergo si illa sufficienter propenatur subdito, operatur quod vult: inducit ergo obligationem: ergo consummata est lex: ergo nihil aliud necessarium est. Quod euidentiùs constabit ex dicendis capite sequenti.

13. De illa verò intentione constat, consistere in loquutione quadam, sub loquutione quamcunque significationem, seu manifestationem interni actus alteri factam comprehendendo. Hæc autem loquutio si rectè consideretur, præsertim in ordine ad creaturam, perficitur per actum transeuntem, qui aliquo modo tandem recipitur in eo, cui fit loquutio. Vt inter homines euidens est: & idem suo modo existimo esse inter Angelos: nam si is, qui loquitur, non imprimat aliquid ei, ad quem loquitur, non manifestabit illi conceptum suum. Et idem est de Deo respectu creaturarũ: non enim intimauit Deus Adamo suam voluntatem de abstinendo ab esu arboris vitæ, nisi per reuelationem aliquam ipsi Adamo factam, & si Deus manifestet beato in Verbo, quid velit ab ipso fieri, ipsamet visio Verbi, quæ est in beato, habet vim loquutionis, & intimationis Dei circa tale præceptum. De loquutione autem creaturæ ad Deum, alia est ratio, de qua dixi in citato loco de Orat. hîc autem non habet locum, quia non potest creatura imperare Deo.

14. *Vltra actus numeratos requiritur actus intellectus ad legem ferendam.*

Ex his ergo concludo, post prædictum actum voluntatis solum requiri in legislatore actum intellectus, qui ad loquendum subdito de tali re, vel decreto necessarius fuerit. Et consequenter esse poterit necessarius nouus actus voluntatis efficiendi signum manifestans priorem volũtatem. Vt in nobis requiritur apprehẽsio verborũ, quibus loquuturi sumus, & voluntas mouendi linguam: & ita, proportione seruata, in principe requiritur, vt per intellectũ concipiat modum intimandi legẽ, & vt per voluntatem velit exequi intimationem, quod cum proportione potest ad Deum applicari: ita enim hanc intimationem operatur sicut alios effectus suos. Denique post prædictum actum voluntatis intelligi etiam potest in legislatore nouus actus intellectus, quo videt illam voluntatem suam, vt in Deo intelligimus scientiam visionis posteriorem illa voluntate. Quo etiam fit, vt legislator post cognitionem suæ legis, aliter etiam iudicet de materia legis, quam antea; quia priùs solùm iudicabat illam, vt aptam imperari: postea verò iudicat eam, vt necessariam ad honestatẽ morum ex decreto suo. Quæ omnia adeò sunt manifesta, vt non indigeant noua probatione. Quomodo autem hæc ad legem concurrant, atq; adeò in quo actu illa posita sit, dicemus capite sequenti.

CAPVT V.

Vtrùm lex sit actus intellectus, vel voluntatis, & quisnam ille sit?

1. *Prima sententia affirmans legem esse actum intellectus.*

SVppositis, quæ in superiori capite dixi, quæstio ferè tota erit de modo loquendi, tamen propter varietatem opinionum expedienda breuiter est. Prima igitur sententia affirmat, legem esse actum intellectus, ita sentit D. Thomas d. q. 90. art. 1. & sæpe ita loquitur in discursu materiæ Vincen. in specul. mor. lib. 5. *D. Thom. Vincent.*

Caietan. Conrad. Soto. Turrec. Alens. Richard. Antonin. Guilhelm. Paris. Cordub.

lib.5.part.2.d.1. Sequuntur Thomistæ Caiet.Conr. & alij ibi, & 1.2.q.17.q.58.artic.4. & q.60.art.1. Soto 1.de iust.q.1.artic.1.Turrecrem.in cap. *officium*, dist. 3.Alens.3.p.q.26.in primo Richard. 3.dist.33.articul. 2.q.6.ad 3. Antonin. 2.p.tit.4.cap.10.Guilhelm.Paris.tract.de Legib. & Cordub.libr.2.quæstion.qu.10.

Prouerb.8. Clem. alex.

Probari autem solet hæc sententia primò, quia tam Scriptura, quàm Patres, Philosophi, & Iurisconsulti legem tribuunt rationi, aut sapientiæ. Prouerb. 8. ait Sapientia, *Per me legum conditores iusta decernunt.* Sic etiam Clemens Alex.libr. 1. Strom. non longè à fine ait, legem esse opinionem bonam, bonam autem esse, quæ est vera. Et subdit, *Cui consequenter quidam dixerunt legem esse rationem rectam, quæ iubet facienda, & prohibet quæ facienda non sunt*, & Basil. in cap. 8. Isaiæ,

Basil. Damasc.

Lex, inquit, *est doctrix, & magistra.* Damas. etiam lib. 4. cap. 23. legi tribuit docere.

2. Plato.

Præterea Plato in Dialog. Minos, seu de lege, in principio legem vocat *operationem ciuitatu probam*, id est, veram: & infrà dicit esse *veritatis operationem.* Eodemq; modo Arist. libr. 1. Elench. cap. 12. in fine legem esse dicit, *opinionem multitudinis.* Et in Epist. ad Alex. ante Rhetoricam ad illum, definit, legem esse *Orationem, quæ communi ciuitatis consensu iubet*, &c. Et statim capit. 1. Rhetoricæ ait, *legem esse communem ciuitatis consensum, qui scripto præceperit, quomodo vnumquodque agendum sit.* Vbi legem etiam ponit in iussione, & præcepto: cum tamen sæpe alias rationi, & prudentiæ tribuat imperare. 6. Ethic. cap. 9. & sequentibus 1. Politic. c. 3. Vnde libr. 10. Ethic. cap. 9. dixit, legem esse *sermonem ab aliqua prudentia, & mente profectum.* Ex

Cicero,

Cicer. etiam multa suprà adduximus, quibus significat, legem in ratione esse, primùm quidem in mente Dei, per participationem autem eius, in humana ratione esse legem naturalem, & prudentiam, à qua leges ciuitatum proficisci debent, vt late prosequitur in libr. 1. & 2. de leg. paulò post principium, vbi inter alia sic concludit, *lex est recta ratio in iubendo, & vetando.* Sic deniq; Papini. in l. 1. ff. de leg. legem vocat *commune præceptum*, & declarat esse *virorum prudentium consultum.* & Marc. in l. 2. ex Chrysippo refert, *legem esse diuinarum, humanarumque rerum Reginam, Principem, ac ducem.* Hæc autem sunt munera rationis, ad quam spectat regere, & dirigere operationes.

Papinian. Marcio.

3. Rationibus confirmatur prima sententia.

Rationes ad confirmandam hanc sententiam afferuntur variæ. Prima est, quia ad legem pertinet ordinare, vnde & definiri solet, quòd sit *ordinatio rationis*: sed ordinare non ad voluntatem, sed ad intellectũ spectat, quia includit ratiocinationem quandã: vnde quæ ratione carent, ordinare non possunt: ergo lex actus intellectus est. Secunda, legis est illuminare, & instruere, iuxta illud, *Lucerna pedibus meis verbum tuũ*, & illud, *Lex Domini immaculata conuertens animas, sapientiam præstans paruulis*: illuminare autem intellect⁹

Basil.

est. Tertia, lex est regula, vt in principio dictum est ex Bas. in c. 1. Isaiæ, vbi eam vocat *regulam iustorum, & iustorum*, quod etiam habetur in l. 2. ff. de leg. & ideo leges Ecclesiasticæ vocantur canones, id est, regulæ,

Isaac.

vt ait Isidor. 2. Etymologiarum: sed voluntas non est regula, quin potiùs ipsa ratione regulanda est: est ergo lex in ratione.

4.

Quarta, quia nullus potest assignari actus voluntatis, qui sit lex: aut enim est voluntas principis, seu superioris, quòd talis actio fiat à subdito, & hoc non: quia talis voluntas necessaria non est, nec sufficit: nã Deus verum præceptum posuit Abrahæ de sacrificãdo filio, quod tamen Deus fieri nolebat, & è conuerso quãtumuis superior velit, & desideret aliquid fieri à subdito; si non præcipit, non obligat. Et ideo dicunt Theologi, nos non teneri cõformari diuinæ voluntati, etiam efficaci, nisi addatur præceptum de exequenda tali voluntate: non ergo consistit lex in tali voluntate: vel consistit in voluntate obligandi subditum: & hæc ẽt non sufficit, nisi intimetur. Imò addũt aliqui, non esse necessariam talem voluntatem in Principe, vt ferat legem, quia licèt Princeps nihil cogitet de obligatione, si vult imperare, imperando fert legem. Imò addit Medin. 1.2.q.90.ar.1. quòd licèt nolit obligare, si vult imperare, obligat, & fert legem. Sicut (inquit) qui vouet sine voluntate se obligandi, nihilominus vere vouet & obligatus manet, & qui promittit sub iuramento dolose, & sine intentione se obligandi, tenetur implere promissum ex religione iuramenti: sic ergo qui vult imperare, ex efficacitate imperij obligat, etiam si nolit. quare ad legem non erit necessarius alius actus voluntatis, nisi volũtas imperandi: illa autem voluntas non est lex, nisi sequatur imperium, quod pertinet ad intellectum: in illo ergo lex est.

Medin.

Est autem controuersia inter auctores huius sententiæ, quisnam actus intellectus habeat rationem legis, an scilicet, iudicium rationis, quod antecedit voluntatem, vel imperium, quod subsequi dicitur? Nam quidam eorum dicunt, esse iudicium rationis, quod tenuit Guillelm. Parisien. & sequutus est Conrad. d. art. 1. Et quidem D. Thom. q 91. ar. 2. clarè dicit, legem esse dictamen in Principe. Et si considerentur testimonia adducta, præsertim Philosophorum, de hoc iudicio loqui videntur. Item proprietates illæ, quæ sunt illuminare, esse regulam & mensuram, in iudicium rationis conueniunt, & non in illud imperium, quod solum dicitur esse impulsiuum, & non manifestatiuum alicuius veritatis. Huic tamen sententiæ obstat, quia iudicium illud non habet efficaciam obligandi, nec moraliter mouendi; hæc autem in lege necessaria est: item, quoad iudicium nihil differre videtur præceptum à consilio, quia etiam consulens habet simile iudicium de actione, quam faciẽdam consulit, vnde si Deus nihil aliud nobis manifestaret, quàm hoc iudicium, non legem, sed consilium præberet, in his videlicet, quorum oppositа intrinsecè mala non sunt.

5. *In quo actu intellectus sit lex.*

Quidam dicunt esse iudicium rationis.

Alij ergo auctores ponunt legem in actu intellectus subsequente voluntatem, & vocant illum actum imperium: sed si hic actus non fit per modum loquutionis, est planè confictus, vt suprà diximus: si autem est, loquutio aliqua habebit rationem signi: igitur non tam erit lex, quàm signum legis, vel ad summum dicetur lex, sicut lex scripta, aut voce prolata lex vocatur. At verò hæc lex externa, seu scripta non habet vim legis, nisi quia significat aliquid aliud, in quo est virtus legis, & ideo necessariò supponit aliud, quod principaliter sit lex: & hoc est, quod inquirim⁹. Nec etiam dici potest, loquutionem illam internam, prout consideratur in mente Principis esse legẽ, quia etiam illa solùm habet vim, & efficaciam, quatenus est signum: ergo necessariò supponit id, quod principaliter est lex.

6.

Præterea occurrit specialis ratio in Deo, propter quam non videatur talis actus ei attribuendus, tanquam necessarius ad legem ferendam. Quia vel est per modum impulsus, qui sit actiuus ad extra, sicut aliqui illum ponunt, etiã in Deo distinctum à proprio iudicio, & cognitione, vel est per modum mentalis loquutionis: neutrum autem horum dici potest, ergo. Minor quoad priorem partẽ probari posset, ostẽdẽdo nullum esse talem actum, quia frustrà ponitur, & intelligi non potest: sed hoc egimus in prima part. tract. 2. lib. 1. cap. 10. Nunc verò breuiter declaratur, quia ex parte Dei non potest esse necessarius talis impulsus ad legem ferendam, quia Deus ferendo legem non impellit physicè ad actum lege præceptum, sed solùm ponit obligationem, quæ est quid morale, & non potest illo modo physico fieri, vt videtur per se clarũ. Altera verò pars Minoris de loquutione, patet facilè, quia loquutio Dei ad extra non est, nisi infusio luminis, vel specierum, vel exhibitio alicuius signi manifestantis ipsum, vel eius voluntatem: totum autem hoc facit Deus per voluntatem suam, nec ad hunc

7. *Alij dicunt legem esse actum intellectus, qui dicitur imperium.*

hunc effectum est magis necessarius alius impulsus, vel actus intellectus posterior actu voluntatis, quàm ad alios. Nullo ergo modo potest in Deo lex constitui in actu consequēte voluntatē. Vnde idem est de quolibet alio legislatore, quia omnes participant rationem legis, quæ in Deo est per essentiam, & ideo cum proportione illam imitantur.

8. *Secūda sententia affirmans, legem esse actum voluntatis.* *Henr.* *Ocham.* *Gabr.* *Maior.* *Almain.* *Angest.* *Bonauent.* *Medin* *Durand.* *Greg.* *Soot.* *Castro.*

Est ergo secunda opinio principalis affirmans, legem esse actum voluntatis legislatoris. Pro hac sententia referri possunt omnes, qui ponunt imperium in voluntate, vt Henr, quodlib. 9. q. 6. Gabr. in 2. d. 37. q. 1. art. 1. not. 3. Maior in 3. d. 33. qu. 7. Ocham. in 3. qu. 22. art. 4. Almain. tract. 3. Moralium, cap. 2. Angest. in Moral. tract. 1. p. 3. Corol. 3. Sentit etiam Bonauent. in 3. d. 17. art. 1. q. 1. ad penult. vbi ait, *voluntatem esse illud, penes quod residet regnum, & imperium eorum, quæ sunt in ipso volente.* Idem Medin. Cod. de Orat. q. 2. Tribuitur etiam Dur. & Greg. in 1. d. 47. quatenus asserunt, voluntatem diuinam esse regulam, cui omnes tenemur conformari. Citatur etiam pro hac sententia Scot. in 2. d. 6. q. 1. & d. 38. q. 1. ad vlt. & quodlib. 17. quatenus his locis ait, ad voluntatem pertinere ordinare alium ad aliquid agendum. Et in 3. d. 36. q. 1. ar. 2. voluntati tribuit imperare. eandem opinionem latè defendit Cast. lib. 2. de lege pœnali, cap. 1.

9. *Psal. 32.* *Psalm. 142.* *2. Mach. 1.*

Suaderi autem potest primò, quia Scriptura, & ciuilia iura voluntatem Dei, aut Principis legem appellant, Psalm. 32. *Notas fecit vias suas Moysi, filiis Israel voluntates suas*, id est, præcepta sua, & Psalm. 142. *Doce me facere voluntatem tuam.* 2. Macha. 1. *Det vobis cor omnibus, vt colatis eum, & faciatis eius voluntatem*, id est, seruetis eius legem. Sic dixit Christus Dominus in oratione Dominica, *Fiat voluntas tua*, id est, seruetur lex tua, & in oratione in horto dixit, *Non mea voluntas, sed tua fiat*, id est, tuum præceptum: sic enim de ipso scriptum erat Psal. 39. *In capite libri scriptum est de me, vt facerem voluntatem tuam.* Respondeti solet ex Magistro in 1. d. 47. & D. Thom. 1. p. q. 19. ar. 9. in his locis esse sermonem de voluntate signi, quæ non propriè, sed metaphoricè voluntas est.

Psalm 39. *Magist.* *D. Thom.*

10. *L. in ambigua.* *Plato.* *Arist.* *Anselm.*

Verumtamen licèt signum voluntatis metaphoricè voluntas dicatur, necesse est, vt aliquam propriā voluntatem indicet. Cur enim voluntas metaphoricè diceretur, nisi quia habitudinem habet ad voluntatem propriam: non habet autem aliam habitudinē nisi signi, & ideo voluntas signi dicitur; ergo illa voluntas significata est, quæ proprie impletur, & quæ illis locis significatur nomine legis. Vnde etiam in iure Ciuili dicit lex habere voluntatem suam. l. *in ambigua.* ff. de legib. quia nimirum lex scripta, seu exterior indicat voluntatem principis, quę dicitur voluntas ipsius legis; ergo talis voluntas est lex in ipso principe. Vnde l. 1. ff. de constit. Princip. & §. *sed & quod.* Inst. de iure naturali, gent. & ciu. *Quod Principi placuit*, dicitur, *legis habet vigorem.* Quæ verba sine dubio actum volūtatis indicant. Similiter adduci possunt Philosophi dicentes, legem esse *decretum, & institutum ciuitatis*, vt est apud Plat. d. Dialog. Minos, vel esse consensum ciuitatis, vt est apud Arist. Rhet. ad Alex. c. 1. & 2. Nam decretum propositum voluntatis indicat, & clariùs, consensus actus est voluntatis. Ansel. etiam in libr. de voluntate Dei, voluntati diuinæ tribuit præcepta, & lib. de conception. Virgin. cap. 4. imperare tribuit voluntati.

11. *Cōfirmatur secunda sentētia ex proprietatibus legis.* *D. Thomas.*

Secundò principaliter id ostendi potest ex proprietatibus legis: nam omnes, quæ tribuebantur actui intellectus, magis conueniunt voluntati, & aliquæ conueniunt voluntati, quę intellectui tribui nō possūt; ergo, &c. Maior patet, quia in primis legi tribuitur, q̄ sit regula, & mensura: at hoc maxime conuenit diuinæ voluntati, vt sumi potest ex D. Thom. 1. 2. quæst. 4. artic. 4. & quæst. 19. artic. 9. & 2. 2. quæst. 26. artic. vltim. expressius quæst. 104. artic. 1. ait, diuinam voluntatem esse primam regulam, qua mensurari debent humanæ actiones: voluntates autem superiorum hominum esse secundam regulam participatam à prima. Et ratio est, quia id agere, aut velle debemus, quod Deus vult nos velle, aut agere, vt ait Anselm. lib. de volunt. Dei. *Anselm.*

12. Altera proprietas legis est, quòd illuminat, & dirigit subditum: in hac autem considerandum est, posse attribui legi, quatenus est in ipso subdito, quomodo non est dubium, quin sit actus rationis, & formaliter illuminans, vt in superiori capit. dixit. Et ideo in legendis auctoribus cauenda est æquiuocatio; cùm enim legem per rationem definiunt, sæpe loquuntur de lege, prout est in subdito, quomodo naturalis lex dicitur esse recta; & à natura indita ratio: sic autem lex illuminat, quia ostendit voluntatem legislatoris. Vnde in ipso legislatore voluntas esse videtur, quæ obiectiuè (vt sic dicam) vel etiam effectiuè illuminat subditum, quomodo dixit Anselm. dicto lib. de Voluntate Dei, *voluntas Dei est Magistra humanæ voluntatis.*

13. Erat tertia proprietas, quod lex ordinat, at hoc propriissimè conuenit voluntati, vt rectè Scot. suprà docet, & in tract. de Prædestin. ostendi loco suprà icato. Et optime confirmari potest ex D. Thom. 1. p. q. 107. art. 1. dicente vnum Angelum per voluntatem suam ordinare suum conceptum ad alium, & ita loqui ei: pertinet ergo ad voluntatem ordinare. Vnde in præsenti declaratur: nam hæc ordinatio legis, vel est per modum relationis medij in finem, vel per modum loquutionis indicantis voluntatem Principis: vtroque autem modo optimè attribuitur voluntati: nam voluntas est, quæ ordinat media ad finem, quia ipsa est, quæ intendit finem, & eligit media propter ipsum, & ita statuit, vt fiant: voluntas etiam est, quæ imperat loquutionem, & in Deo, vel immateriali suppositō ordinatio loquutionis etiam fit per voluntatem: ergo ordinatio legis, prout est in superiore ordinante, vel loquente, semper est aliquid spectans ad voluntatem. *D. Thom.* *Anselm.*

14. Vnde aliter etiam soluitur obiectio, quæ fieri solet, quia licèt superior velit aliquid fieri à subdito, si non intimet voluntatem, non præcipit. Respondetur enim, hanc intimationem posse esse exteriorem, & de hac non esse sermonem, quia illa non est in legislatore, sed actio transiens, quæ vel in subdito, vel in alia externa materia recipitur, iuxta dicta superiori capite: intimatio autē, prout est in legislatore, maximè esse videtur voluntas exteriùs intimandi, quæ in ipsa voluntate obligandi intimè includitur, vel ex illa sequitur: ergo ea etiam ratione lex maximè pertinet ad voluntatem.

15. *Aliqua ipsa conditionis quæ solum quadrant in voluntatis actum.* *Prima.* *Secunda.* *Tertia.* *Quarta.*

Superest probanda altera pars primi antecedentis, nimirum aliquas conditiones ad legem necessarias inueniri in actu voluntatis, & non propriè in actu intellectus. Prima est mouere, & applicare subditum ad exercendam actionem, sub actione semper omissionem intelligendo. Principium enim mouens, & applicans ad exercitium actionis est voluntas: nam intellectus potiùs mouet quoad specificationem, & ideo potiùs dicitur dirigere, quàm mouere. Secunda est, habere vim obligandi, quæ propriè est in voluntate, & non in intellectu: nam intellectus solum potest ostendere necessitatem, quæ est in ipso obiecto, quòd si in illo non sit, non potest ipse eam tribuere: voluntas autem confert necessitatem, quæ in obiecto non erat, & facit, v. g. in materia iustitiæ, vt res tanti, vel tāti valeat, & in materia aliarum virtutum, vt hîc, & nunc sit necessarium operari, quod aliàs per se non esset. Tertia, ferre legem est actus iurisdictionis, & potestatis superioris, vt infrà dicam, vnde est veluti vsus cuiusdam dominij; vsus autem est actus voluntatis, & præsertim vsus dominij, qui liber est. Quarta, lex est actus iustitiæ legalis: nam Princeps dum fert legem, maximè debet ad commune bonum respicere, quod spectat ad iustitiam legalem, iustitia autem legalis est virtus voluntatis, quā-

nis indigeat directione prudentiæ, quod commune est omnibus virtutibus voluntatis. Vnde solum fit, ad legem ferendam maximè necessariam esse prudẽtiam, quod rectè probant fundamenta prioris sententiæ, non tamen fit, esse formalem actum prudentiæ. Sicut iusta distributio, & recta electio à prudentia pendet, & tamen formaliter est actus voluntatis, per iustitiam distributiuam, vel per aliam virtutem moralem operantis.

16. Vltima ratio esse potest, quia ex his, quæ dixit proponendo priorem sententiam, intelligi potest, quàm sit difficile, designare actum intellectus, qui sit lex: in voluntate autem facilè assignatur. Nam illa voluntas, quam superior habet obligandi subditum ad talem actum, vel (quod perinde est) constituendi talem materiam intra necessarios terminos virtutis, optimè recipit denominationem legis, tam propter omnia, quæ adduximus de proprietatibus legis, quàm ex eo, quod etiam tetigimus, quia nihil antecedens hanc voluntatem habere potest vim legis, cùm non possit necessitatem inducere: quidquid autem subsequitur, potiùs est signum legis iam conceptæ, & stabilitæ in mente principis: nam ipsa etiam loquutio mentalis signum tantum mentale est. Cui fundamẽto non aliter potuit respondere Medina, nisi negando voluntatem obligandi esse necessariam in principe ad ferendam legem, & obligandum per illam.

17. Veruntamen responsio hæc id negare videtur, quod reliqui auctores vtriusque opinionis tanquam certum supponunt, nisi fortasse in verbis sit aliqua æquiuocatio. Certum est enim in his effectibus moralibus, qui à voluntate pendent, agentia non operari sine intentione, vel vltra intentionem: obligare autem per legem est effectus moralis, & pendens ex libertate legislatoris: ergo vt fiat, necessaria est in legislatore intentio, & voluntas illius, aliàs fieret sine intentione, quod repugnat. Minor euidens per se est, & ideo idem auctor fatetur, legem requirere concursum voluntatis. Maior autẽ communis est Theologorum; imò, & Iuristarum, qui hoc sensu dicunt, actus agentium non operari vltra intentionem eorum, arg. c. vlt. de præben. & constat inductione: nam hac ratione excommunicatio lata sine intentione ligandi non ligat, & absolutio data sine intentione absoluendi, non soluit; & idem est de cæteris sacramentis: & similiter votum, matrimonium, & similia facta sine intentione, non valent. Ratio autem est, quia tota virtus talium actuum manat à voluntate, aut mediante illa: item illa est, quæ dat esse quasi formam: nam actus exterior sine intentione non est verus actus moralis sub illa ratione tali, sed fictus.

Impugnatur doctrina Medinæ circa voluntatem obligandi.

18. Vnde in exemplo voti certum existimo non obligare, si factum fit sine intentione obligandi, vt in tract. 6. de Relig. dixi: sicut autem ibi solet fingi casus, in quo aliquis voueat cum intentione vouendi, & simul habeat intentionem non se obligandi: ita Medina similem fingit in legislatore, qui habeat voluntatem præcipiendi, & non obligandi, & tunc ait, nihilominus obligare. Verumtamen, si ignorantia non intercedat, illæ intentiones sunt repugnantes, & inuoluentes contradictionem, si prior intentio sit verè, & non fictè vouendi, aut præcipiendi, quia velle præcipere, nihil aliud est, quàm velle obligare, aut saltem velle insinuare voluntatem obligandi, & idem est cum proportione in voto. Si autem illa intentio talis non sit, sed solùm exterius præcipiendi, aut vouendi, sine dubio nihil fit, nec fertur vera lex, aut fit verum votum. Certum est enim posse fieri fictam promissionem, quæ non obliget: illa autem nullo alio modo fieri potest, & idem est cum proportione de præcepto, & ideo si subdito constaret, superiorem, licèt proferat verba præceptiua, non habere animum obligandi, sine dubio non obligaretur, vt in dicto casu de Excommunicatione omnes dicunt. Vel sicut è contrario ait D. Thom. 2. 2. q. 104. art. 2. voluntatem superioris, quacumq; ratione innotescat subdito, esse quoddam præceptum, quod non potest intelligi, nisi de hac voluntate obligandi.

Ville præcipere, & velle non obligare, duæ intentiones repugnãtes iuxta ignorantiã.

Similiter in voto repugnant intentio vouendi, & non obligandi.

In casu autem de iuramento non est omnino eadem ratio: nam potest quis habere intentionem iurandi, id est, adducendi Deum in testem, & nihilominus habere intentionem non se obligandi, & ideo si tunc oritur obligatio (quod sub opinione est) non est ex propria voluntate, sed præcepto naturali, quo vnusquisque tenetur facere verum id, in cuius testimonium Deum adduxit, vt latè dixi tract. 5. de Relig. lib. 2. cap. 7. At verò obligatio legis, non nisi ex voluntate legislatoris oriri potest, & ideo actus ille voluntatis necessarius est. Et ita rectè dixit Gabr. 3. d. 37. quantumcumq; notificetur voluntas superioris, nisi per illam velit ligari inferiorem, non consurgere obligationem. Dixi autem, nisi fit æquiuocatio in verbis, quia fortasse necessarium non est, vt legislator directè, & expresè concipiat obligationem subditi, & voluntate feratur in illam: satis enim esse potest, vt velit, v. g. præscribere, vt res tãtum valeat, vel vt talis actus sit in materia necessaria temperantiæ, vel, vt confusè velit præcipere quantum potest: sed hæc parum differunt, quia in his omnibus includitur intentio obligãdi, & cum illis omnino repugnat habere intentionem non obligandi, nisi operans prorsus ignoret, quid velit, & tũc ipsamet ignorantia impediret prorsus veram voluntatem obligandi, atque adeò veram legem, vt in simili de voto dixi: igitur quoad necessitatem huius voluntatis vera sine dubio est hæc secunda sententia.

19. *In iuramẽto põssiare intentio iurãdi cum intẽtione se non obligandi.*

Gabr.

Vnde quæ pro his opinionibus adduximus suadere videntur vtrumque actum intellectus, & voluntatis esse ad legem necessarium, & ideo potest esse tertia opinio dicens, legem componi, & coalescere ex actu vtriusque potentiæ. Quia in his rebus moralibus non oportet quærere vnitatem perfectam, & simplicem, sed potest res, quæ moraliter vna est, ex multis physicè distinctis, & se mutuò iuuantib⁹ constare. Sic ergo lex duo requirit, motionẽ, & directionem, bonitatem (vt sic dicam) & veritatem, id est, iudicium rectum de agendis, & voluntatem efficacem mouendi ad illa, & ideo ex actu voluntatis, & intellectus constare potest. Et hæc sententia tribui solet Greg. in 1. d. 48. q. vnic. sed ibi hoc non disputat, nec aliud dicit, nisi eum, qui discordat à voluntate beneplaciti Dei, agere contra legem æternam, & allegat Aug. 22. contra Faustum, c. 27. dicentem, legem æternam esse rationem, vel voluntatem Dei, vbi Aug. nihil determinat. Magis indicat hanc sententiam Gab. 3. d. 37. q. vnic. in princ. vbi cùm de lege externa, seu quæ est in subdito dixisset, esse *signum verum, creaturæ rationali notificatiuum rectè rationis distantis, ligari eam*, &c. declarat, *dictum esse distantis, seu ligantis*, &c. *ad innuendum, quòd recta ratio præcipientis vna cum voluntate est ratio obligationis inferioris, id est, quo inferior obligatur.* Lex autem est propria ratio obligationis, sentit ergo in ipso principe legem esse rationem eius cum voluntate, & declarat illam esse voluntatem ligandi subditum, vt suprà. Vnde sicut liberum arbitriũ definiri solet, esse facultatem voluntatis, & rationis: ita lex, quæ arbitrium Principis appellari solet, non immeritò potest existimari actus vtriusque facultatis.

20. *Tertia sententia affirmãs legem ex vtroq; actu componi.*

Greg.

Augustinus.

Gab.

Addi etiam potest, licèt nomen legis adæquatè, & complete vtrumque actum complectatur, nihilominus secundùm aliam considerationem tam actum voluntatis, quàm intellectus posse dici legem sub diuersis rationibus, cui modo loquendi non dissonat August. in d. loco contra Faust. & declaratur in hunc modum. Nam si in lege attendatur vis mouendi, & ideo lex dicatur id, quod est in principe, quod mouet, & obligat ad agendum, sic lex est actus voluntatis: si autem spectetur, ac consideretur in lege vis dirigendi ad id, quod bonum, & necessariũ est, sic pertinet ad intellectum: & videtur consistere in iudicio

21.

practico, & prout est in principe non antecedere voluntatem, sed subsequi, non quidem per modum actus impellentis, qui iudicium non sit (hoc enim satis improbatum est) sed per modum iudicij practici, quo, stante decreto suo, princeps iudicat hoc esse omnino agendum à subditis, quibus propterea intimandum est tale decretum. Hoc enim iudicium subsequi voluntatem in mente principis in superiori capite declaraui, & ideo sub hac ratione dici potest lex scripta in mente eius, à qua procedat omnis lex exterior. Et simile iudicium, quod est in subiecto, erit tãquam lex participata ab illa, quæ est in principe.

22. *Fertur iudicij distinctè de tota controuersia.* Hæ sententiæ probabiles sunt, & vltima satis facilis, & plausibilis, nihilominus tamen, vt aliquod iudicium de re tota feramus, secernimus legem naturalem, & consequenter etiam æternam, quia in illis est specialis difficultas in re ipsa, An, & quomodo habeãt veram, & propriam rationem legis, quam libro seq. tractabimus. Præsens ergo controuersia solùm est de lege posita per voluntatem alicuius superioris. De qua certum est, vel constare ex actu rationis, & voluntatis, vel certè non esse sine vtroque: ita, vt si est alter illorum tantùm, ab altero nihilominus intrinsecè pẽdeat. Hoc enim conuincunt omnia adducta pro duabus primis sententiis.

23. Atque hinc inferimus secundò, neutrum modum loquendi illarum opinionum posse efficaciter probari. Nam testimonia adducta in prima opinione solum probant, legem non ferri sine directione prudentiæ. Vnde Philosophi ibi allegati, cùm legem tribuunt rationi, non loquuntur de actu intellectꝰ, qui in principe sequitur ex voluntate, qua vult obligare subditos, sed de iudicio antecedente, dirigente, & quasi regulante illam voluntatem; solùm enim dicunt ad legem non sufficere voluntatem principis, nisi iusta sit, & recta, & ideo debere oriri ex recto, & prudenti iudicio, de quo iudicio constat, non esse legem, si per se, & vt prior voluntate spectetur: vocant ergo legem rectam rationem quoad radicem, sicut *Cicero.* Cicero in eodem lib. de Legib. dixit, virtutem esse rectam vitæ rationem. Rationes autem factæ pro illa sententia confirmando secundam solutæ sunt. Testimonia verò adducta in secunda sententia in rigore solùm probant, legis obligationem manare ex voluntate legislatoris: nam hoc satis est, vt obseruans legem Dei, dicatur facere voluntatem eius, vel secũdum voluntatem eius, & è conuerso. Rationes autem factæ pro illa sententia vrgentiores mihi videntur, si supponimus legem esse actum illum principis, qui per se, & vi sua inducit obligationẽ, & ligat subditum. Dici verò potest, vocem legis non significare actum ligantem, sed signum illius actus, vel actum intellectus, à quo proximè tale signum procedit.

24. *Legem esse actũ voluntatis melius intelligi & defendi asseritur.* Vnde addo tertiò, spectando ad rem ipsam meliùs intelligi, & facilius defendi, legem mentalem (vt sic dicam) in ipso legislatore esse actum voluntatis iustæ, & rectæ, quo superior vult inferiorem obligare ad hoc, vel illud faciendum. Hoc probant mihi rationes factæ pro secunda opinione. Nam licèt hæc voluntas non possit habere effectum in subdito, nisi ei sufficienter proponatur, hæc autem propositio se habet, vt applicatio causæ obligantis, non vt propria causa, & ratio obligationis.

25. *Lex ex impositione prius significat externũ imperiũ & signum præcipientis. Arist.* Vltimò vero asserо respiciendo ad nominis legis impositionem, videri priùs positum ad significandũ externum imperium, & signum ostensiuum voluntatis præcipientis. Ideo enim Arist. 10. Ethic. dixit, legem esse sermonem à sapientia profectũ, & in Rhet. ad Alex. dixit esse consensum populi in scriptis positum, & Isidor. hoc supponit, cum dicit legem à legendo esse dictam, & debere esse scriptam. Iuxta hanc ergo vocis significationem optimè defendi potest, legẽ in principe esse actum illum intellectus, quo proximè dictat legem externam, vel de se aptum ad dictandam & exhibẽdam illam. Nam sicut exterior est quasi proxima regula voluntatis subditorum, ita cum proportione lex illa, quasi scripta in intellectu principis est regula eiusdem voluntatis subditi, à qua proximè procedit regula exterioris legis, quando subdito proponitur. Procedit autem ab illa (vt aiunt) per modum alterius intimationis, vel impulsus: hæc autẽ intimatio nihil est præter loquutionem exteriorem, quam dirigit, & quasi dictat intellectus principis per illud iudicium iam approbatum per suam voluntatem, vel prout est de tali actu, vt iam definito, & decreto per actum voluntatis eiusdem principis, vt satis ex dictis constat.

CAPVT VI.

Vtrum de ratione legis sit, vt pro aliqua communitate feratur.

EXplicato genere, sub quo lex ponitur, inquirenda est differentia, per quam in ratione legis constituitur, quam inueniemus explicando nonnullas conditiones, quæ ad propriam rationem legis necessariæ sunt: simulq; causas legis explicabimus, quia propriæ, & intrinsecæ conditiones legis non possunt aliunde meliùs, quàm ex causis eius oriri, nec differentia eius fine materia, obiecto, & fine eius intelligi, aut explicari potest. Constat ergo in primis de ratione legis esse, vt ad aliquem, vel aliquos feratur, quoniam, vt Paul. ait ad Rom. 3. *Scimus quoniam quæcumque lex loquitur, iis, qui in lege sunt, loquitur.* Dicit ergo lex essentialiter quandam habitudinem ad eos, quibus imponitur, & ideo ad explicandam eiꝰ rationem declarandus est terminus huius habitudinis. Supponimus deinde, legem ad homines ferri debere, quia inferiores creaturæ non sunt capaces propriæ legis, de qua tractamus, vt sæpe dictum est, quia non sunt capaces actuum moralium. Angeli verò licèt sint capaces diuinæ legis, tamen nunc de aliis non agimus, vt in procœmio dixi: poterunt tamen, quæ de lege naturali, & diuina dixerimꝰ, ad eos facilè cum proportione applicari. Lex ergo, de qua tractamus, hominibus imponenda est, & ideo omnis lex potest dici humana ex hoc capite, vt suprà dicebam, quamuis propter vitandam æquiuocationem non ita vocetur. 1. *De ratione legis esse vt pro aliquib. feratur.* *Rom. 3.* *Soli homines sunt capaces harum legũ.*

His positis, oritur dubium an lex ferri possit ad vnam tantum personam, vel sit de ratione eius, vt pro aliqua multitudine hominum, seu communitate feratur. Supponimus enim vt clarum, communitatem humanam esse capacem legum, imò illis maximè indigere: id enim conuincunt adducta in præcedenti capite. Vnde etiam est clarum regulariter, & ordinariè legem ferri pro aliqua communitate, vel multitudine hominum, vt vsu ipso satis constat, & ex dicendis magis patebit. Difficultas ergo est, an hoc sit de ratione legis. Prima sententia affirmat, solùm illud præceptum esse legem, quod generaliter fertur pro omnibus sub aliqua communitate comprehẽsis: vni vero personæ impositum, non esse legem. Fundariq; solet hæc opinio in capite, *erit autem lex.* distin. 4. quod est Isidori lib. 1. Etymolo. cap. 21. vbi ponit varias conditiones legis, & vltima est, *vt nullo priuato commodo, sed pro communi ciuium vtilitate conscripta sit.* Sed hic textus non cogit, quia aliud est, legem imponi communitati, aliud imponi pro bono, seu vtilitate communitatis: nam præceptum potest imponi particulari personæ, & nihilominus imponi intuitu communis boni. Isidor. ergo non ponit ibi conditionem requisitam ex parte personæ, cui imponenda est lex, sed requisitam ex parte finis, propter quem est imponenda, scilicet, propter bonum commune, quam conditionem sequenti capit. explicabimus. 2. *An sit de ratione legis, vt pro communitate aliqua feratur.* *Prima sententia affirmãs.* *Cap. erit autem lex D. Isidori.*

Dices; hoc modo explicata illa conditio iam erat contenta sub alia conditione ab eodem Isidoro in 3.

eo-

eodem capite posita, scilicet, *quòd lex sit iusta, & honesta*, quia non erit talis, nisi ad commune bonum ordinetur. Sed hoc non obstat, tum quia multæ ex conditionibus ibi positis ab Isidoro ita comparantur, vt vna in alia contineatur, vel ex illa inferatur, & nihilominus adduntur ad maiorem explicationem: nam in hoc solo, quòd lex debet esse iusta, continetur, debere esse possibilem, & vtilem: quomodo enim erit iusta, si vel impossibilis, vel inutilis sit? & nihilominus distinctè hæc recensentur. Igitur maiori ratione potuit illa conditio vltima addi, ad explicandum distinctè iustitiam, & honestatem, quam lex requirit. Potest enim esse actus iustus, & honestus, licèt non sit propter bonum commune, satisq; erit, quod illi non repugnet; de lege autem additur, ad iustitiam eius esse necessarium, quòd ordinetur ab bonum commune.

4. Nec videtur posse dubitari, quin hæc fuerit mens Isidori, vt patet ex illa aduersatio, *Nullo priuatò commodo, sed pro communi omnium vtilitate conscripta*. Nam legem communitati imponi, & pro priuato commodo, non repugnat; vtrumque enim simul habent leges tyrannicæ: at Isidor. illa duo posuit tanquam sibi repugnantia: ergo nō loquitur de communitate, cui imponenda sit lex, sed solùm docet pro vtilitate communi imponendam esse, cuicumq; imponatur.

D. Thomas. Atque ita intellexit Diuus Thomas sententiam Isidori d. qu. 90. art. 2. Nam in corpore tota ratio eius eò tendit, vt declaret intentionem legislatoris in ferenda lege debere ferri ad bonum commune, quia communis felicitas debet esse mensura, & quasi primum principium, per quod mensuretur iustitia, vtilitas, & conuenientia legis. Vnde concludit, *quodcunque aliud præceptum de particulari opere non habet rationem legis, nisi secundùm ordinem ad bonum commune, & ideo omnis lex ad bonum commune ordinatur*. In quibus verbis potiùs indicat, posse legem continere particulare præceptum, dummodo ad vltimum finem referatur. Et ita etiam intellexerunt textum illum ibi, Archid. Dominic. & Turrecr. & plures, quos referam in capite sequenti.

Archid. Turrecr. Dominic.

5 Secundò solet probari hæc sententia ex l. 1. ff. de legib. vbi dicitur, legem debere esse *præceptum commune*. Verumtamen etiam verbum *commune* ambiguum est: nam, vt ibi notat Iason in principio, cum Fulgosio, triplici ratione potest dici lex præceptum commune. Primò, quia communi consensu, seu auctoritate lata est. Secundò, quia debet esse communis omnibus. Tertiò, quia pro bono communi: in illa autē lege non declaratur secundum communitatis modum esse simpliciter necessarium ad rationem legis, seu communis præcepti. Vnde Glossa ibi sub disiunctione dicit, *esse commune, i. pro communi vtilitate statuum: vel communiter toti vniuersitati factum*. Ergo ad rationem legis sufficiet prima conditio, licet secundam non habeat. Tertiò probatur ex cap. 1. Extrà, de constitut. vbi dicitur, *Canonum statuta custodiantur ab omnibus*; supponit ergo debere omnibus imponi. Verumtamen hunc textum valde eneruat Glossa ibi: nam ad verb. *Canonum*, addit, *Generalium; nam quidam canones sunt personales, quidam locales*. Vnde non videtur dubium, quin verba illa intelligēda sint cum distributione accommoda, scilicet, canones seruandos esse ab omnibus, cum quibus loquuntur, vel quibus imponuntur. An verò isti sint semper plures respectu singulorum canonum, vel possit dari canon ad vnum tantùm obligandum factum, ibi non traditur.

Iason. Fulgos.

Glossa.

Glossa.

6. *Secunda sententia negat esse de ratione legis, vt pro communitate aliquo ferat.*

Potest ergo esse secunda sententia dicens, non esse de ratione legis, vt communitati, vel multitudini hominum imponatur, licèt plerumque ita fieri contingat. quia regulæ operandi ordinariè sunt communes multis: aliquando verò possunt pro vno, vel alio constitui. Potest pro hac sententia referri D. Thomas in d. ar. 2. quatenus dicit, particulare præceptum re-

D. Thomas.

latum ad commune bonum inducere rationem legis: & in solutione ad primum idem repetit, & ad 3. generalem regulam ponit, præceptum, quod ordinatur ad commune bonum, rationem legis habere. Expressius hoc docet Glossa in l. 1. ff. de legib. dicens in illa lege non contineri definitionem legis, quia aliqua est lex, quæ non est communis. Idem sentit Glos. in d. cap. 1. de constit. vbi distinguit canones generales à personalibus. Estque hæc distinctio valde frequens apud Canonistas, vt patet ex Archid. Dominico, & Turrecr. vbi suprà. Eandem distinctionem indicat Glossa in l. *iura*. ff. de legib. vbi distinguit ius in generale, & speciale, & prius dicit imponi multitudini: posterius autem posse esse priuatum. Idem habet Glossa in l. *neque Dorotheum*, & in l. *Doctiuj*. C. de Decurion. lib. 10. Potestque suaderi primò in illis duabus legibus: quia illæ sunt veræ leges: & tamen dantur de quibusdam personis in particulari. Secundò videtur hoc expressè haberi in l. 1. ff. de constit. princi. ibi, *Ex hu*, scilicet, ex legibus, *quædam sunt personales*. Et idem habetur in §. *sed & quod*, verb. *planè*. Instit. de iur. nat. gent. & ciuil. Tertiò facit, quòd etiam Canones distinguunt legem priuatam à publica, & priorem volunt imponi priuatæ personæ: posteriorem communitati. Sumitur ex cap. *licet*, de regular. latius in c. *duæ sunt*. 19. q. 2.

Gloss. *Archid. Dominic. Turrecr.* *Gloss.* *Cap. licet.* *Cap duæ sunt.*

Tandem potest hæc sententia rationibus suaderi. 7. *Cōfirmatur rationibus hanc sententiam.*

Primò, quia præceptum iustum potest imponi vni tantum subdito, & propter commune bonum, & ex potestate regendi rempublicam, & singula membra eius: ergo tale præceptum erit eiusdem rationis essentialis cum simili præcepto imposito multis, vel omnibus de tali communitate: ergo erit vera lex. Prima consequētia probatur, quia ad rationem precepti videtur accidentale, quod vni tantum, vel multis imponatur, sicut accidentale est calori, quod sit in vno, vel multis subiectis, vel orationi, quod ad vnum, vel ad plures fundatur. Secunda verò consequentia probatur; quia illud præceptum multis impositum esset lex: ergo & vni, quandoquidem ostensum est, esse eiusdem rationis. Et quod imponatur vni, & non multis potest accidere ex eo solùm, quòd necessitas talis præcepti in vno solo inuenitur. Secundò, quia lex est regula moralium operationum hominis, vt sæpe dictum est: sed non tantum communitas hominum, verùm etiam singuli homines indigent hac regula: ergo lex per se non dicit respectum ad solam communitatem humanam, sed etiam ad singulas personas humanas. Tertiò, quia lex fertur ad personam: ergo non minùs, imò per prius fertur ad personam veram, quàm ad fictam: quia semper fictio supponit veritatem, quā imitatur. At communitas est persona ficta, vnusquisque autem particularis homo est persona vera: ergo non est minus capax legis particularis personæ, quam communitas. Quartò, quando lex fertur pro communitate, vel solùm obligat communitatem, vt sic, vel etiam obligat singulos de communitate. Primum neque est necessarium, nec regulariter ita fit, vt per se constat: imò si fiat, tunc communitas se geret, vt particularis persona, & inde etiam concluditur, legem posse ferri ad vnam tantum personam: si verò dicatur secundum, inde etiam infertur, posse legem pro vno tantùm ferri, si illi expediat, & pro illo tantùm necessaria sit.

Hæc controuersia potest multum pendere ex vsu vocis. Nihilominus simpliciter dicendum est, de ratione legis, vt hoc nomine significatur, esse, vt sit præceptum commune, id est, communitati, seu multitudini hominum impositum. Hoc supponunt Isidor. & D. Thom. suprà, & alijs locis infrà referendis. Docentque Panormit. in Rubr. de constit. Felin. in cap. *cum omnes*, de constit. n. 5. Iason cum Fulgos. in d. l. 1. ff. de legib. licèt enim dicant, legem posse dici præceptum commune, & ex habitudine ad eum, à quo, & ad finem propter quem fertur, & ad illos, qui-

8. *Præfertur ista quæ asserit de ratione legis esse vt feratur pro communitate.*

Isidor. D. Thomas. Panorm. Felin. Iason. Fulgos.

bus

bus imponitur; satis verò indicat hæc tria, non diuisim, sed coniunctim in lege propria requiri. Idem sen-
Anton. Gomez. sit Anton. Gomez in l. 1. Tauri. n. 5. vbi ad rationem legis requirit, vt sit communis, & non particularis respectu alicuius personæ, & alij, quos infrà, & capite sequenti referemus.

9. Potestq; hoc probari primò inductione quadam; nam lex æterna, & naturalis satis communis est, vt constat: lex etiam diuina, tam vetus, quàm noua pro communitatibus latæ sunt, illa pro Iudaico populo, hæc pro Ecclesia Catholica, & vniuerso mundo. Nec solùm tota lex, sed etiam singula præcepta eius generaliter lata sunt. Non quòd singula illorum pro omnibus, & singulis membris ferantur (hoc enim necessarium non est, nec ad legis rationem pertinet) sed quod licèt inter communia præcepta, leges impositæ sint, obligantes hæc, vel illa membra, iuxta eorum munera, & capacitatem, semper ferantur sub generali, & communi ratione. Imò etiam præceptum diuinum impositum Adæ in statu innocentiæ, non soli illi pro sua persona, sed vt capiti totius naturæ impositum fuit, & duraturum semper fuisset in illo statu, & obligaturum omnes, & in tantum habuit propriam rationem legis. Cuius signum est, quia licèt
Genes 2. Deus imposuerit præceptum soli Adæ, priusquam Euam formaret, nihilominus etiam Eua per illud obligata fuit, vt constat ex cap. 3. At verò præceptum, quod Deus posuit Abrahæ de immolando filio, non potest dici propriè lex, sed præceptum, iuxta communem loquendi modum.

10. De iure autem Ciuili videtur hoc satis expressum
L. iura. in l. *iura.* 2. ff. de legibus. Dicitur enim ibi, *Iura non in singulas personas, sed generaliter constituuntur.* De legibus etiam canonicis id probari potest ex dict. cap.
Cap. duæ sunt. *duæ sunt*, quatenus in eo dicitur, canones, & decreta à Patribus edita esse leges publicas. Lex autem priuata, quam ibi adiungit, non est lex canonica, sed est longè diuersæ rationis, vt dicemus. Hinc etiam
Greg. IX. Gregor. IX. in Proœmio Decret. inquit, *Ideo lex proditur, vt appetitus noxius sub iuris regula limitetur, per quam genus humanum, vt honestè viuat, informatur.* Aristot.
Arist. etiam lib. 6. Ethic. dixit, facultatem, seu prudentiam ferendarum legum esse Architectonicam, seu regalem, quia principalis actus illius prudentiæ est leges
D. Thom. ferre, vt exposuit Diuus Thomas 2. 2. quæstione 50. artic. 1. ad 3. Prudentia autem illa respicit communitatem, & circa illam versatur: ergo etiam lex ex
Arist. sententia Aristot. communitatem respicit. Vndè in 1. lib. Rhetoric. c. 4. dixit, *Salutem ciuitatu in legibus positam esse.* Et in Proœm. Rhetor. ad Alexand. dixit, legem esse *rationem communi consensu ciuitatu definitam*, &c. supponens pro eadem communitate dirigenda ferri. Idem sæpè repetit Plato de legibus, &
Plato. Biesius. omnes Philosophi ita loquuntur. Vnde Biesius lib. 4. de Repub. Leges (ait) *sunt publica vitæ præcepta, quibus nos omnes obtemperare semper oportet*, &c. Itaque iuxta communem vsum iurium, & sapientum, non est dubium, quin nomine legis significetur præceptum publicum communitati alicui, & non tantum vni, vel alteri personæ singulariter impositum.

11. Declarari præterea hoc potest ex alijs proprietatibus legis, vna est, quòd debet esse perpetua, vt infrà
Cõfirmatur sententia amplius ex legis proprietatib. ostendemus: hoc autem habere non potest præceptum vnius personę, quia perpetua non est: communitas autem est perpetua, saltem per successionem, & ideo respectu illius habet locum propria lex. Nec refert, quòd etiam præceptum communitati impositum possit esse temporale: nam inde ad summum sequitur, non omne præceptum communitati impositum esse legem, quod postea videbimus: id verò non obstat, quominus omnis lex debeat esse cõmunitati imposita, vt perpetua esse possit. Idem ostendi potest, sumendo hanc perpetuitatem ex parte ferentis legem, quia de ratione legis est, vt non pendeat ex vita legislatoris, vt infrà probabimus: at hoc solùm habet locum in legibus communibus: præceptum enim singulare, & vni tantùm personæ impositum cessat mortuo præcipiente, vel remoto à suo munere, vt communis sensus, & cõsuetudo testatur, cuius rei rationem infra trademus. Neque etiam hic refert, quòd præceptum pro communitate latum extinguatur per mortem præcipientis, si per modum legis non sit latum, vt infrà etiam dicam: nam hinc etiam solùm sequitur, non omne præceptum communitati impositum esse legem, cum quo stat, vt lex debeat habere illam perpetuitatem, seu indepẽdentiam à persona ferentis illam, quam non habet, nisi sit præceptum communitati impositum. Dices: hæc coniectura solùm habet locum in legibus humanis: nam in diuinis, siue naturalibus, siue positiuis, legislator non potest deficere, vel mutari, & ab illo semper pendent in fieri, & conseruari. Respondeo hoc non obstare, nam quia de legibus diuinis clarum est latas esse pro communitate, ideo addimus illam obseruationem in legibus humanis, vt declaretur, præceptum semper considerari in ordine ad aliquam communitatem, vt possit habere stabilitatem, quam lex per se requirit. Et hinc præceptum patris familias seruis impositum, vel etiam filijs, imò & toti familiæ, non est lex, vt docet D. Thomas d. q. 90. art. 3. ad
D. Thom. 3. quia non est latum sufficienti communitati, vt ibidem dicitur, vel quia non est latum per propriam iurisdictionem coactiuam, quod ad legem necessarium est, vt dicit Arist. lib. 10. Ethicorum, cap. vlt.
Arist.

12. Tandem potest hoc declarari ex alia proprietate legis, quæ est, esse regulam, & mensuram operationis, quasi ex parte materiæ, & medij virtutis: nam hoc modo dicitur regula iustorum, & iniustorum, vt ex Basilio, & alijs suprà retuli. Et eodem modo id, quod per legem definitur, vocatur ab Arist. 5. Ethic.
Arist. c. 1. iustum, legitimum seu legale, vt notauit D. Tho-
D. Thom. mas d. ar. 2. Est ergo lex quasi regula constituens, vel ostendens in sua materia, seu operatione, circa quam versatur, medium seruandum ad rectè conueniente-rq; operandum. Hæc autem regula de se vniuersalis est, ad omnes cum proportione pertinens: ergo lex de se est generalis: vt ergo aliqua sit propria, & perfecta lex, hanc conditionem habere debet. Si verò sunt aliqua præcepta, quibus hæc conditio non ineſt, vel simpliciter non sunt leges, vel si inter leges numerantur, illud est, in quantum illam conditionem aliquo modo participant. Addi etiam potest, pertinere ad hanc generalitatem, seu communitatem legis, vt vniuersè feratur, sine personarum acceptione, aut iniqua exceptione, iuxta cap. *communes*, de constit. & hoc videntur intendere multa
Cap. communes. ex dictis iuribus, quæ supponunt priores conditiones, seu vniuersalitatem legis, & addunt hanc tanquam necessariam ad iustitiam legis, de qua paulò post dicemus.

13. Magis autem declarabitur hæc resolutio respondendo ad argumenta proposita. Ex quibus priori lo-
Satisfit argu co posita facilè expediri possunt. Nam ad primum *mento oppo* fatemur, Isidorum, & D. Thomam in illis locis non *sitæ sententiæ.* intendisse directè agere de hac conditione, illam tamen supposuisse. Vnde idem D. Thomas 5. Ethic.
D. Thom. c. 1. lect. 2. exponens locum Arist. quem in d. art. 2. adducit, clariùs dicit, iusta legalia dici ea, quæ sunt factiua felicitatis *per comparationem ad communitatem politicam, ad quam respicit legis positio.* Vbi loquitur de lege humana, sed est eadem ratio de reliquis cũ proportione. Ad alia vero iura, & quæ contra illa obijciuntur, respondemus, licèt nuda illa verba per se non ita conuincant, quin possint per aliquam interpretationem, vel euasionem eneruari; tamen adiunctis aliis iuribus, & interpretationibus sapientum, non paruam vim habere ad veritatem positam confirmandam.

Ad posteriora ergo argumenta respondendum est. Et primò ad D. Thomam dicimus, in locis ibi citatis nun-

tis nunquam excludere hanc conditionem ; nec loqui de præcepto particulari ex parte personæ, cui imponitur, sed ex parte operis, de quo in particulari datur ; & de hoc dicit debere esse tale, vt conferat ad commune bonum ; & si hoc habeat præceptum de illo positum habiturum rationem legis, vtique si alias conditiones ad legē requisitas habeat. Ad Glossam verò, & alios Doctores ibi allegatos respondetur, explicandos, vel admittendos esse iuxta iura, quę allegant, & si aliud voluerunt, non esse probandā eorum sententiam. Igitur de illis duabus legib. de Decurioni. *Neq; Dorotheum, & Doctity.* verum est versari aliquo modo circa commoda particularium personarum, quæ ibi nominantur : nihilominus tamen quatenus aliquid præcipiunt, non feruntur ad illas singulares personas, sed ad communitatem, & ad omnes subditos legislatoris, obligantes illos ad seruandam talem, vel talem immunitatem illis personis. Quomodo etiam lib. 8. declarabimus, priuilegium, licèt particulare videatur, posse habere rationem legis. Addo etiam in illis legibus non tantum concedi fauorem singularibus personis ibi nominatis, sed etiam successoribus eorum in perpetuum, & ita illæ leges participant perpetuitatem, & communitatem, quia illæ familiæ magna quædam pars communitatis, & fortasse ex præcipuis esse poterant, & ita illæ leges, licèt quadam ratione videantur speciales, suo modo generales sunt, licèt nunquam ferantur, nisi per modum priuilegiorum, vt ex vsu constat.

Quid sit lex priuata. Et cur ita appellatur.

35. Ad secundum ex l. 1. & §. 1. &cæt. respondeo, leges personales ibi vocari leges priuilegiorum, quæ personales vocantur ratione proximæ vtilitatis, quam intendunt, semper tamen respiciunt aliquo modo communitatem ex parte eorum, quibus præcipiunt, vt proximè explicatum est, & tractando de priuilegiis latiùs dicetur. Ad tertium respōdetur legem priuatam in illis canonibus sumi in sensu longè diuerso. Dicitur enim lex priuata, aut votum factum ex speciali inspiratione Spiritus sancti, aut ipsamet inspiratio diuina, per quam homo specialiter vocatur ad aliquod altius bonum, quæ appellatio metaphorica est : illa enim non est propria lex ; de qua modo tractamus, sed ita vocatur, quia scribitur in corde, & participat aliquos effectus legis ; sicut de Voto aliàs diximus.

Lex & præceptum non conuertuntur.

16. Ad rationes facilè responderi potest ex dictis. Nam circa primam constat ex dictis, præceptum & legem non conuerti : nam licet omnis lex sit præceptum ; non tamen omne præceptum est lex, sed oportet, vt speciales conditiones habeat, inter quas vna est, vt sit præceptū commune in sensu explicato.

Quid addat præcepto lex, & quom. distinguantur.

Neque oportet in re morali anxiè inquirere, an præceptum & lex essentialiter distinguantur : esto enim non distinguantur physicè quoad species naturales actuum, satis est quòd distinguantur moraliter, vel (vt ita dicam) in esse artificiali. Est enim lex veluti quoddam arte factum resultans ex tali actu, cum talibus circumstantiis, conditionibus, vel habitudinibus, sine quibus non erit vera lex, etiamsi quoad actū præcipiendi eiusdem sit naturæ. Addi etiam potest, legislationem quoad actum prudentiæ, à quo procedit, & quoad honestatem, quam habet, vt procedit à legislatore, habere specialem rationem virtutis distinctā à præcepto particulari, & priuato, & hoc modo dici posse legem, vt sic essentialiter distingui à priuato mandato.

17. Ad primam confirmationem respondetur, verum esse, legem dicere respectum ad singulares personas, vt sunt partes communitatis, cui lex imponitur tanquam regula operandi. Ad secundam confirmationē respondetur, legem non dici communem, quia necessariò imponi debeat communitati, vt communitas est, & corpus mysticum : sed quia generaliter proponi debet, vt ad omnes, & singulos pertinere possit,

In quo sensu dicitur lex communis, & pro communitate lata.

iuxta materiæ exigentiam ; & hoc modo verum est, ferri, vt regulam personarum verarum, & nō tantùm fictarum. Addendum verò est propter confirmationem tertiam, legem ordinariè ferri ad communitatem, non collectiuè, sed distributiuè, id est, vt ab omnibus & singulis de communitate seruetur cum distributione accommoda iuxta conditionem legis : nam hoc semper subintelligendum est. Potest autem etiam ferri aliquando lex in ipsam communitatem, vt communitas est, id est, prohibendo, vel præcipiēdo actum, qui ab illa sola, vt communitas est, exerceri potest, vt constat de statutis quarumcumq; congregationum, vniuersitatum, capitulorum, collegiorum, &c. disponentibus aliqua circa actiones publicas, & communes talis corporis mystici. Nam illæ sunt veræ leges, si alias conditiones habeant, etiam si tantum præcipiant vni indiuiduæ communitati : si tamen communitas perfecta sit, vt statim dicam. Tū quia licet illa dicatur vna persona ficta, simpliciter est communitas, & habet perpetuitatem requisitam ad legem, & immediatè respicit bonum cōmune : tum etiam, quia per talem legem semper obligantur singuli de illa communitate ad non operandum, vel cooperandum contra talem legem.

Qualis debeat esse communitas, qua capax sit propriæ legis.

Sed quæret non immeritò aliquis, qualis debeat 18.
esse communitas, vt sit capax propriæ legis. Respondeo breuiter, pro diuersitate legū, diuersam communitatem sufficere, vel postulari. Distingui ergo potest in primis communitas, quia quædam est naturalis per solam conuenientiam in rationali natura, cuiusmodi est communitas humani generis, quæ inter omnes homines interuenit : alia vero dici potest communitas politica, vel mystica per specialem coniunctionem in congregatione morali modo vna. Priorem communitatem respicit lex naturalis, quæ per lumen rationis vnicuique homini proponitur. Quia non fertur ad vnumquemque, qua talis est, Petrus v.g. sed qua homo. Quod obseruare licet tam in lege purè naturali, quàm in supernaturali, quatenus ipsi gratiæ connaturalis est. Posterior communitas subdistingui potest : nam quędam intelligi potest addita naturæ, non tamen iure humano, sed diuino, eo quòd ab ipso Deo instituta sit sub aliquo capite ab ipso designato, & cum aliqua vnione in ordine ad supernaturalem finem. Huiusmodi fuit olim synagoga : nunc autem multò perfectior est Ecclesia catholica, quæ non pro vno, vel alio populo, sed pro vniuerso mundo ab ipsomet Christo instituta est, sub eadem fide, sub certis signis ab eodem Christo institutis protestanda, & sub obedientia vnius capitis, cui ipse vices suas in terris commisit. Ad huiusmodi ergo communitatem feruntur per se primò leges diuinæ positiuæ, sicut fuit lex vetus data populo Iudæorum, & lex gratiæ data pro vniuersa Ecclesia. Item ad eandem feruntur leges canonicæ, quamuis non omnes pro vniuersa Ecclesia constituantur, sed iuxta intentionem, vel potestatem ferentis illas, vt postea videbimus.

Qualis debeat esse communitas, qua capax sit propriæ legis. Quotuplex sit communitas.

Præter has est communitas humanitùs congregata, seu inuenta, quæ dicitur esse cœtus hominum, qui aliquo iure sociantur, vt sumitur ex l. *ciuitas*, ff. si certum petatur, & ex cap. *dilecta*, iuncta Glossa de excessibus Prælatorum, vbi declaratur ad communitatem non sufficere hominum multitudinem, nisi inter se aliquo fœdere, in ordine ad aliquem finem, & sub aliquo capite copulentur. Sic etiam dixit Arist. 3. Politic. cap. 10. Ciuitatem esse ciuium multitudinem, habentium scilicet inter se morale vinculum. Hæc autem communitas distingui solet à Philosophis moralibus, & Iurisperitis in perfectam, & imperfectam. Perfecta in genere dicitur, quæ est capax politicæ gubernationis, quæ, quatenus talis est, dicitur sufficiens in hoc ordine, quomodo dixit Arist. 1. Politic. cap. 1. & D. Thomas 1. 2. q. 90. art. 2. Ciuitatem esse communitatem perfectā,

19. *L. ciuitas.* *Cap. dilecta.* *Arist.* *D. Thom.*

& à fortiori regnum, & quælibet alia superior congregatio, seu communitas, cuius pars ciuitas sit, erit communitas perfecta. Potest enim in aliis communitatibus esse latitudo, & licèt singulæ per se spectatæ perfectæ sint: tamen illa, quæ est pars alterius, sub hac ratione imperfecta est, non absolutè, sed comparatè, seu respectiuè. Et præterea inter has communitates quædam dicuntur reales, seu locales, quia certis terminis realibus, seu localibus clauduntur, vt est ciuitas, vel regnum: aliæ verò dicuntur personales, quia magis in personis, quàm in locis considerantur, vt est religio aliqua, v.g. vel confraternitas, &c. quæ possunt esse etiam perfectæ communitates, si perfectum regimen, & moralem vnionem habeant. De quibus videri possunt Iurisperiti in l. 1. & sequentib. ff. quid cuiusque vniuersitatis, &c. & ff. de collegiis illicitis.

20. *Quæ sit communitas imperfecta. D. Thom. Soto. Arist.*

Communitas autem imperfecta non respectiuè tantùm, sed absolutè dicitur priuata domus, cui paterfamilias præest, vt notauit D. Thomas q. cit. art. 3. ad 3. & Sot. ibi, & lib. 5. de iust. q. 1. art. 2. & sumitur ex Aristot. suprà. Ratio verò est, quia illa communitas non est sibi sufficiens, vt statim explicabitur. Item quia in ea nō congregantur singulæ personæ vt principalia membra ad vnum corpus politicum componendum, sed solùm ibi existunt inferiores in vtilitatem Domini, & quatenus eius dominio aliquo modo subsunt. Et ideo talis communitas per se loquendo, & intra proprios terminos non regitur propria potestate iurisdictionis, sed dominatiua, atq; ita pro diuersitate dominij participat diuersum modum imperandi respectu diuersorum. Aliud enim est ius, vel quasi dominium patrisfamilias in vxorem, aliud in filios, aliud in famulos, vel seruos; vnde neque habet perfectam vnitatem, seu vniformem potestatē; neq; etiam participat propriè politicum regimen, & ideo communitas illa simpliciter imperfecta dicitur.

21. *Leges humanas solùm debent ferri pro communitate perfecta.*

Hac ergo distinctione supposita dicendum est, leges humanas habere propriè locum in quacumque communitate perfecta, non tamen in imperfecta. Prior pars probatur, quia omnis cōmunitas perfecta est proprium corpus politicum, & gubernatum per propriam iurisdictionem habētem vim coactiuam, quæ est legum latiua. Item præcepta, & regulæ viuēdi tali communitati propositæ, si habeant alias conditiones requisitas ad legem, constituere possunt iustum legale, & medium seruandum in vnaquaq; materia virtutis accommodata tali communitati; ergo tales regulæ, seu præcepta habebunt veram rationē legis. Deniq; sicut illa communitas perfecta est, ita præceptum illi impositū potest simpliciter dici præceptum commune: ergo & lex.

22. *Aristot. D. Thom.*

Altera pars satis insinuatur ab Arist. 10. Ethic. cap. vlt. & D. Thoma d. ar. 3. ad 3. quatenus docent, communitatem vnius domus non sufficere ad propriam legem. Ratio reddi potest ex Arist. quia in tali communitate non est propria iurisdictio, nec vis coactiua, quæ in proprio legislatore requiritur. Huius autem ratio est, imperfectio quasi naturalis talis communitatis, quia non sibi sufficit ad felicitatem humanam comparandam eo modo, quo humano modo comparari potest, vel (vt clarius dicatur) partes talis communitatis non sibi inuicem præstant sufficiens subsidium, vel mutuum iuuamen, quo indiget humana societas ad suum finem, vel ad suam conseruationem, & ideo talis communitas quasi naturaliter ordinatur ad perfectam communitatem, vt pars ad totum: ideoq; potestas legislatiua non est in tali communitate, sed tantùm in perfecta. Quæ ratio procedit propriè in legibus ciuilibus, cum proportione tamen applicatur ad Ecclesiasticas, quia licèt potestas legislatiua Ecclesiastica non manet à communitate, sed à Christo, tamen communicatur, & distribuitur cum conuenientia, & proportione ad communitatem humanam.

Sed obijciet aliquis: nam sequitur ex dictis non posse ferri propriam legem in communitate perfecta, si tantùm pro aliqua illius parte feratur: consequens videtur falsum: ergo. Sequela patet, quia statutum vnius domus, vel communitatis imperfectæ non est lex, quia illa communitas imperfecta est pars perfectæ: ergo idem erit de quacumq; parte ciuitatis: illa enim etiam est communitas imperfecta, & pars perfectæ. Minor verò probatur, quia non est de ratione legis, vt obliget omnes de ciuitate: ergo potest obligare partem, & nihilominus esse vera lex. Circa hoc aliqui Iuristæ dicunt legem latam à principe ad obligandam vnam partem ciuitatis, v. g. quartam partem, & non aliam, non esse veram legem, nec obligare. Ita docuit Angel. quem refert, & sequitur Iason in l. 1. ff. de legib. n. 2. qui solùm fundatur in hoc, quòd lex esse debet præceptum commune. 23. *Obiectio.* *Angel. Iason.*

Respondeo nihilominus, aliud esse loqui de tali lege ex ratione iustitiæ, vel iniustitiæ, seu acceptionis personarum: aliud ex defectu sufficientis communitatis, cui imponatur. Hīc non tractamus de priori consideratione: tamen etiam sub illa dicere non possumus talem legem esse intrinsecè malam, seu iniustam, quia potest interdum subesse sufficiens causa, & ratio imponendi onus vni parti, & non alteri, vel ratione situs, & loci, quia in tali parte indiget ciuitas tali seruitio, vel ratione conditionis personarum, vt ex legibus tributorum cōstat. Posterior autem consideratio huc spectat, in qua dicimus non esse de ratione legis, vt pro tota communitate feratur totaliter, vt sic dicā, quia in parte eius potest esse sufficiens communitas, & fundamentum sufficiens ad perpetuitatem legis, & vt procedat ex iurisdictione politica, & immediatè pertinente ad communem gubernationem. Potest autem hoc accidere varijs modis. Primò, si lex feratur sub ratione talis muneris, vel officij, ita vt comprehendat tales artifices, & non alias personas. Secundò, si feratur in personas talis generis, vel conditionis, vt in plebeios, vel nobiles; vel in descendentes ex Hebræis, aut conuersos ex Saracenis, vel quid simile. Tertiò fieri potest pro habitantibus in tali parte, vel vico ciuitatis, & non pro alijs: ita, vt non tantùm pro his, qui nunc habitant, sed durabiliter per successionem indifferenter feratur. Quicumque enim ex his modis generalitatis sufficiens erit ad rationem legis, si alioqui iustitia seruētur. Nam primus est simpliciter generalis secundùm distributionem accommodam, secundus particípat eandem, supposita iusta distributione: tertius etiam est de se indifferens ad omnes, quia nullus est, qui non possit ibi habitare, & ad hunc modum indicari potest de quacumque alia simili lege. 24. *Solutio.*

CAPVT VII.

Vtrùm de ratione legis sit, vt propter commune bonum feratur.

EX hac conditione legis videntur maxima ex parte aliæ pendere, & ideo secundo loco illam constituimus, licèt Isidorus vltimam eam posuerit: simulq; intrinsecum finem legis declarabimus. In quæstione ergo proposita nulla est inter auctores controuersia, sed omnium commune axioma est, de ratione, & substantia legis esse, vt pro communi bono feratur: ita vt propter illud præcipuè tradatur. Ita docet D. Thom. d. q. 90. vbi Caietan. Conr. & alij moderni. Soto lib. 1. de Iust. q. 1. ar. 2. Castr. lib. 1. de lege pœnal. cap. 1. Antonin. 1. p. tit. 11. cap. 2. §. 1. & tit. 17. §. 3. & Summistæ omnes verb. *lex*. Et bene Nauarr. in comment. de Finibus. num. 28. Gregor. Lop. in l. 9. tit. 1. part. 1. vbi Alphonsus Hispanię rex eandem conditionem in suis legibus requirit. Et ita etiam intelligunt iuris ciuilis interpretes l. 1. ff. de legib. dicentes, legem 1. *De ratione legem esse ob cōmune bonum ferri. D. Thom. Caiet. Conrad. Soto. Castr. Antonin. Nauar. Greg. Lop.*

legem debere esse *commune præceptum*, id est, *pro cõmunitate statutum*, vt ibi Glossa exponit, quam Bart. Iason, & alij sequuntur. Clarius id docuit Isidor. in d. cap. *Erit autem lex*, d. 4. vt cap. præcedenti explicui, & sequuntur ibi Canonistæ.

Glos. Bart. Iason. Isidor. Arist.

2. Sumitur præterea hæc veritas ex Aristot. qui lib. 3. Ethic. cap. 6. ait, finem ciuitatis esse bene, ac feliciter viuere, & ideo subdit, *De virtute, & vitio publicè cogitant, quicumq; curam habent bene instituendi ciuitatem*; vtiq; per leges. Vnde in lib. 4. c. 1. addit: *Leges ad rempublicam esse accommodandas, non rempublicam ad leges.* Sic Marsil. Ficin. in argumento Dialogi Minos Platonis ex eius mente, tum ibi, tum in libris de Legibus, & Repub. colligit talem legis descriptionem: *Est verà gubernandi ratio, quæ ad finem optimum per commoda media gubernata dirigit.* Quin potiùs Plato in eodẽ Dialogo, Regiam legem appellat eam, quæ in ciuitatis ordine, & gubernandi ratione, quod rectum est, constituit. Et in Dialogo Hippias, seu de Pulchro, parum à principio, *Conditur* (ait) *mea quidem sententia vtilitatis gratia lex, & vt maximum ciuitati bonum legem concedunt legulatores, legeq; sublata, legitimè in ciuitate viuere non possumus.* Et lib. 1. de Legib. latè ostendit, *leges esse virtutis gratia conditas*, & ob communem pacem, & felicitatem. Idem latissimè Cicero libro 3. de legib. Plutarch. in Problem. in 40. ait, Omnium pulcherrimum in ciuitate iudicari bonitatem legum, quod nimirum commune illius bonum maximè procurent.

Marsil. Ficin. Plato. Cicero. Plutar.

3. Et quidem veritas hæc per se patens est in legibus diuinis, ideoq; probare illam necesse non est. Nam licèt ad diuinum honorem necessariò ordinentur (non enim potest Deus quidquam extra se velle; vel operari, nisi propter seipsum) tamen in eis non quærit suam vtilitatem, sed hominum bonum, & felicitatem. Vnde quia diuina opera perfectissima sunt, & maximè proportionata, sicut leges diuinæ alicui cõmunitati tribuuntur, ita etiam dantur propter ius commune bonum, & felicitatem, vt facilè etiam inductione constare potest, tam in lege naturali, quàm in diuinis positiuis. Neq; obstat, quòd per has leges sæpe intendit DEVS priuatum commodum huius, vel illius personæ, vt per legem pœnitentiæ salutem ipsius peccatoris; & sic de aliis: non (inquam) hoc obstat. Tum quia bonum singulorum, vt statim latiùs dicam, sub communi comprehenditur, quando bonum vnius tale non est, vt excludat commune, sed potiùs est tale, vt in singulis requiratur ex vi talis legis, vt applicatæ ad singulos, vt ita ex bonis singulorum consurgat commune bonum. Tum etiam, quia leges diuinæ præsertim referuntur ad felicitatem æternam, quæ secundùm se commune bonum est, & in vnoquoq; indiuiduo est per se, & propter se intenta etiam sine ordine ad aliam communitatem. Propter quod dixit D. Thom. 1. p. q. 23. art. 7. & q. 98. art. 1. humanarum animarum multiplicationem, etiamsi tãtùm numero differant, nõ esse tantùm per accidens, sed per se intentam propter suam immortalitatem, & felicitatis capacitatem.

4. De legibus autem humanis, cuiuscumque ordinis sint, ratio sumenda est ex præcedenti conditione. Nam sicut leges communitati imponuntur, ità propter bonum communitatis præcipuè ferri debent, alioquin inordinatæ essent. Nam contra omnem rectitudinem est, bonum commune ad priuatum ordinare, seu totum ad partem propter ipsam referre; igitur cùm lex pro communitate feratur, illius bonũ per se primò procurare debet. Item ex ordine finium sumitur optima ratio. Nam finis debet esse proportionatus actui, eiusq; principio, & facultati; sed lex est regula communis operationum moralium: ergo & primum principium moralium operationum debet esse primum principium legis: sed finis vltimus, seu felicitas est primum principium moralium operationum: nam in moralibus finis est principium operandi, & ita vltimus finis est primum principium talium operum: bonum autem commune, seu felicitas ciuitatis est vltimus finis eius in suo ordine: ergo illud debet esse primum principium legis; debet ergo esse lex propter commune bonum. Qui ferè est discursus D. Thomæ in d. ar. 2. qui potest egregiè illustrari ex doctrina Aug. lib. 19. de Ciuit. c. 16. vbi ex debito ordine partis ad totum, & vnius domus ad ciuitatem (cuius est (vt inquit) initium, seu particula) colligit, ad pacem ciuium pacem domesticam referri. Et subiungit, *Ita fit, vt ex lege ciuitatis præcepta sumere patrem familias oporteat, quibus domum suam sic regat, vt sit paci accommodata ciuitatis.* ergo multò magis (secundum August.) leges ciuitatis debent ad communem pacem, & bonum ciuitatis ordinari.

D. Thom. D. Aug.

5. Alia manifesta ratio sumi potest ex origine humanæ legis, quia potestas gubernatiua, quæ est in hominibus, vel est immediatè à Deo, vt contingit in potestate spirituali, vel est immediatè ab ipsis hominibus, vt in potestate purè temporali: vtroque autem modo talis potestas est præcipuè data propter commune bonum communitatis: ergo hoc bonum debet intendi in legibus ferendis. Minor quoad priorem partem de spirituali potestate est euidẽs in Scriptura: nam propterea Prælati vocantur pastores, quia animam suam debent ponere pro ouibus suis: & dispensatores, non domini; & ministri Dei, non causæ primariæ: ergo tenentur diuinæ intentioni conformari in vsu talis potestatis: Deus autem commune bonum ipsorum hominum principaliter intendit: ergo etiam ministri ad hoc tenentur. Et ideo grauissimè in Scriptura reprehenduntur, qui hac potestate in suum priuatum commodum abutuntur. Quando verò potestas data est immediatè ab ipsis hominibus, euidentissimum est, non esse propter principis vtilitatem, sed propter commune bonum eorum, qui illam contulerunt, & ideo Reges ministri reipublicæ appellantur. Adde etiam esse ministros Dei ad Roman. 13. & Sapient. 6. *Cùm essent ministri regni eius, &c.* Debent ergo ea potestate vti in bonum reipublicæ, à qua, & propter quam illam acceperunt. Propter quod rectè dixit Basilius Hom. 12. in initium Prouerb. in hoc differre Tyrannum à rege, quòd ille propriam, hic communem vtilitatem in suo regimine quærit. Quod etiam tradit Arist. 8. Ethic. cap. 10. & 3. Politicorum, cap. 5. & consentit D. Thomas 2. 2. q. 42. art. 2. ad 3. & lib. 3. de regimin. princi. c. 11. Iam verò probatur prima consequentia, quia vnus ex præcipuis actibus huius potestatis est lex: nam est veluti instrumentum, per quod princeps moraliter influit in rempublicam, vt illam gubernet: debet ergo esse lex propter commune bonum ipsius reipublicæ.

Sapient. 6. Basil. Arist. D. Thomas.

6. Contra hanc verò conditionem obijci potest, quia multæ sunt leges, quæ in bonum priuatarum personarum ordinantur, vt v. g. quæ fiunt in fauorem pupillorum, militum, & similes. Vnde in l. 1. ff. de iustit. & iur. & in §. *huius studij*, Instit. eodem titul. duplices distinguuntur leges, quædam, quæ ad commune bonum, seu statum reipublicæ ordinantur: aliæ verò, quæ sunt circa priuatum bonum singulorum. Et in l. 1. ff. de constitut. principum, dicitur, quasdam esse leges personales, quæ personam non egrediuntur; quia nimirum in illius tantum commodum fiunt. Quod maximè videre licet in priuilegio, quod lex priuata dicitur in cap. *priuilegium*. d. 3. quia nimirum in priuatum commodum priuilegiati conceditur: non ergo leges omnes ordinantur in commune bonum. Aliunde verò non videtur satis esse, quòd in commune bonum ordinentur, quia sæpe in multorum damnum, & detrimentum redundant: nõ sunt autem facienda mala, vt veniant bona, nec quidam locupletandi sunt cum aliorum detrimento, iuxta regulam *locupletari*, de regul. iur. in 6. Maior patet, primò, quando contingit eidem Regi multa regna

Obiectio. *Cap. priuilegium.*

subiecta esse : nam lex, quæ vni regno est vtilis, alteri solet esse nociua: & in eodem regno potest idem contingere inter diuersas ciuitates. Item lex præscriptionis, vt vni præbeat dominium rei, verum dominum priuat re sua: sæpe etiam quod communitati v. detur vtile, multis particularib⁹ personis onerosum est, & incommodum : imò aliquando leges directè inferunt malum aliquibus, vt leges punitiuæ.

7 *Fit satis obiectioni. Nauar.*

Ad priorem partem variè respondent auctores, vt videre licet in Nauar. n. 28. & 29. loco supra citato. Mihi vero res videtur clara, & adhibita duplici distinctione facile expediri. Prior est de duplici bono communi reipublicæ : vnum est, quod per se primò commune est, quia non est sub alicuius priuati dominio, sed totius communitatis, ad cuius vsum, vel vsumfructum immediate ordinatur : huiusmodi sunt templa, vel res sacræ, magistratus, pascua communia, seu prata, & similia, de quibus sermo est in prædictis iuribus, & in alijs sub titulo de rerum diuisione. Aliud vero est bonum commune solum secundariò, & quasi per redundantiam ; immediatè autem bonum priuatum est, quia sub dominio priuatę personæ, & ad eius commodum proximè ordinatur: dicitur autem etiam commune, vel quia respublica habet ius quoddam altius in bona propria singularum personarum, vt eis vti possit, quando illi fuerint necessaria, vel etiam, quia eo ipso, quòd vnaquęque persona est pars communitatis, bonum vniuscuiusque, quod in damnum aliorum non redundat, est commodum totius communitatis. Sic dicunt iura expedire reipublicæ, vt ciues sint locupletes, & vt nemo malè suâ re vtatur. §. *sed maior.* Inst. de his, qui sunt sui vel alieni iuris ; Authent. *vt iudices*, &c. §. *considerandum*, Collat. 2. cum similibus.

8. *Duplex materia boni cõmunis circa quam versari potest lex.*

Alia distinctio est, quæ de actibus humanis generatim dari solet, in quibus distinguitur materia proxima, circa quam versantur, & motiuum, seu ratio propter quam. Cùm enim lex actus moralis sit, illa etiam duo in ea sunt distinguenda. Materia ergo, circa quam versatur lex, interdum est bonum commune per se primò : aliquando verò per se primò est bonum priuatum : cõmune autem per redundantiam. Igitur hoc etiam modo data fuit distinctio legum in illis iuribus, vt etiam latiùs explicui tract. 5. de relig. seu de iura. lib. 2. Nam quædam leges proximè versantur circa materiam communem, aliæ circa bona singulorum : semper tamen ratio, propter quam lex versatur circa vtramque materiam, & commune bonum, quod propterea semper debet esse primariò intentum.

9. *Obiectio.* *Materia legis ex se debet esse vtilis. & cõmoda communi bono, non ex intentione legislatoris.*

Quæri autem potest circa hanc partem, an oporteat hoc bonum esse intentum intentione operantis, vel intentione ipsius operis, iuxta modum loquendi D. Thomæ 2. 2. q. 141. art. 6. ad 1. Nam intentio operantis videtur esse extrinseca, & per accidens variari posse, & non pendere ab illa rationem legis: opus autem ipsum ex se, non semper fertur ad bonum commune, nisi ab alio referatur, & ideo neque intentio operis videtur necessaria, nec sufficiens. Respondeo breuiter, ad valorem, & substantiam legis solùm esse necessarium, vt res illa, de qua fertur lex, hoc tempore, hoc loco, in hac gente, & communitate sit vtilis, & conueniens ad bonum commune illius : hæc enim vtilitas, & commoditas non datur à legislatore, sed supponitur, & ideo quantum ad suum esse, vt sic dicam, non pendet ex intentione legislatoris. Ex quo etiam fit, vt talis res ex se debeat esse referibilis in commune bonum : nam omne bonum vtile, quatenus tale est, aptum est ordinari in eum finem, ad quem est vtile, & in hoc sensu necessaria est in præsenti intentio operis, non operantis. Ratio clara est, quia etiam si legislator ex odio, v. g. aut ex alio prauo fine legem ferat, si lex ipsa nihilominus in bonum commune cedit, id sufficit ad valorem legis. Quia illa praua intentio est merè personalis, & non redundat in actum, quatenus ad vtilitatem communem spectat. Sic praua intentio iudicis non refert ad valorem sententiæ, si non est contra æquitatem eius : sic etiam praua intentio ministri, nihil officit sacramento, si non sit contra substantiam eius : ita ergo in præsenti bonum commune in lege ipsa spectandum est, non in extrinseca intentione legislatoris. Quam sententiam optimè tradit Augustinus lib. 1. de liber. arbitr. cap. 5. dicens, *Lex quæ tuendi populi causa lata est, nullius libidinis argui potest, siquidem ille, qui tulit, si Dei iussu tulit, id est, quod præcepit æterna iustitia, expers omnis libidinis, id agere potuit. Si autem ille cum aliqua libidine hoc statuit, non ex eo sit, vt ei legi cum libidine obtemperare necesse sit, & quia bona lex, & à non bono ferri potest.* Et infrà optimam rationem indicat, quia licet ille cum libidine legem tulerit, *potest illis sine libidine obtemperari.* *Augustin.*

10 *Fit satis obiectioni.*

Per hæc ergo facilis est responsio ad priorem partem obiectionum: solùm enim concludit, legem non semper habere pro materia proxima illud bonum commune, quod per se primò est in communitate secundùm se, & ita intelligitur distinctio data in prioribus iuribus ibi citatis. Data est enim ex parte materiæ, & illæ leges dicuntur versari circa particularia commoda, quæ habent pro materia bona propria ipsorum ciuium, quæ alia ratione diximus continere bonum commune. In quibus etiam est considerandum, nunquam cadere sub lege, quatenus ad vnam, vel alteram personam tantum pertinent, sed quatenus spectant ad personas certæ conditionis, vt ad pupillos, ad milites, &c. vel certæ originis, vt nobiles, vel ad successores talis familiæ: & ex hac etiam parte respicere bonum commune communitate, vt sic dicam, vniuersalitatis, quia scilicet bonum illud in multis reperitur, vt capite præcedenti in fine declaratum est. At verò in d. l. 1. ff. de constit. princip. cùm dicitur constitutionem Principis aliquando non egredi personam, non videtur sumi cõstitutio pro lege propria, sed pro quolibet edicto, vel decreto Principis, in fauorem, vel odium alicuius certæ personæ constitutum : quod nisi habeat maiorem amplitudinem, & maiorem durationem, non est proprie lex, vt capite superiori dictum est.

11. *Glossa.* *Castro.*

Et hinc patet, quid dicendum sit de priuilegio, de quo etiam loqui videtur dicta lex 1. ff. de constit. prin. Respondet igitur Glossa in d. c. *erit autem lex.* per hanc conditionem distingui legem à priuilegio. Quam responsionem acriter impugnat Castro suprà, quia ex illa (inquit) sequitur, legem latam à Principe de perpetuo tributo sibi soluendo in suum commodum, dicendam esse priuilegium. Sed hoc non multum vrget contra Glossam : quia vel tale tributum esset iustum vel iniustum: si iustum, etiam lex esset iusta, & licet esset incommodum Principis, nihilominus esset propter commune bonum, tum quia bonum Principis, quatenus talis est, censetur commune, cùm ipse sit persona publica, & cõmunis, tum etiam, quia iustum subsidium datum Principi à republica, commune bonum est totius reipublicæ. Si autem tributum esset iniustum, & tyrannicum, tunc non esset lex, sed haberet se ad modum priuilegij iniqui, & iniusti. Nec videtur illa responsio Glossæ aliena à sententia Cicer. lib. 3. de Legib. dicentis, *Maiores nostri in priuatas personas leges ferri noluerunt, id est enim priuilegium.* *Cicero.*

12. *Cap. erit autem lex.* *Priuilegium non est vera lex.*

Nihilominus tamen existimo, istam conditionem non esse positam ab Isidoro ad excludendum priuilegium à ratione legis : tum quia eadem Glossa in c. *prætulegia.* d. 3. dicit, priuilegium esse legem, & in illo requirit alias conditiones positas ab Isidoro in alio cap. *erit autem lex*, tum etiam quia illa particula dicte ponitur ad excludendas leges tyrannicas, vel quæ non cedunt in commune bonum, etiamsi fortasse nec ad priuatum respiciant, & ita necesse est, per illã conditionẽ excludi prauas leges, ẽtsi priuilegia non sint;

sint; tum denique quia fortè necesse nō fuit, priuilegiū excludere, de quo dicam infrà suo loco. Nunc solùm assero, ex parte boni communis non repugnare, quin sit lex, quia licèt proxima eius materia sit speciale bonum alicuius familiæ, vel domus, vel aliquarum personarū (propter quod fortasse priuata lex appellatū est ab Isidoro in d.cap. *priuilegium*) nihilominus formaliter etiam debet respicere bonum commune, argumento cap. *requiritur*, & §. *nisi rigor*. & cap. *dispensationes*. 1.q.7. & quæ tradit D.Thom.1.2.q.97.art.4.ad 1. Nam illud bonum per priuilegium concessum, ita debet esse aliquorum proprium, vt in bonum commune redundet, modo superius declarato. Ac præterea ipsa concessio priuilegij tam rationabilis esse debet, vt ad bonum commune spectet, ex similibus cautis similia priuilegia concedi. Ex hoc ergo capite non excluduntur priuilegia à propria ratione legis; an verò excludantur ex eo, quòd respiciunt priuatam personam, vel possint esse propriè leges, maximè si perpetua sint, dicemus in lib.10.

Cap priuilegium
Cap requiritur
Cap dispensationes
D.Thom.

13. Minor difficultas est in legibus tributorum: nam illæ communitati imponuntur, vt per se constat, & immediatè respiciunt bonum commune, quia, vt dixi, licèt videantur cedere in commodum Principis, tamen vt veræ leges sint, commune bonum respicere debent, quia non dantur Regi, nisi quatenus persona communis, & publica est, & vt in commune bonum illis vtatur. Vnde in Concil.Tolet.8.cap.10. de Regibus dicitur; *Non prospectantes propriū iura commodi, sed consulentes pātriæ, atq; genti.*

14. Ad alteram partem obiectionum generatim dicitur, hanc esse conditionem rerum humanarum, vt non seruent vniformitatem in omnibus, & ideo plerumque accidit, vt quod communitati expedit, vni vel alteri nocumentum afferat. Quia verò commune bonum præfertur priuato, quando simul esse non possunt, ideo leges simpliciter feruntur pro bono cōmuni, & ad particularia non attendunt, vt habetur in multis legibus. ff. de legib. & de iustit. & iur. & sumitur ex cap. *licet*, de regular. & ex cap. *scias*. 7.q.1. Cōtingit autem aliquādo sub eodem Rege esse plura regna, vel plures communitates quasi per accidēs, quia re vera inter se non componunt vnum corpus politicum, sed ex accidenti diuersis titulis in illius potestatem deuenerunt, & tunc iniustum esse eisdem legibus diuersa regna obligare, si vni essent vtiles, & non alteri. Quia non comparantur tunc, vt bonum commune, & particulare, sed vt duo bona communia, quibus per se, ac sigillatim propriis legibus prospiciendum est, ac si sub diuersis Regibus permanerent, sicut facit etiam Pontifex cum præcipit diuersis religionibus, quatenus distinctæ cōmunitates sunt, & vnaquæq; propriis legibus indiget. Quando verò communitates sunt partes eiusdem regni, seu politici corporis, tunc vniuscuiusq; partis bonum censetur priuatum respectu totius communitatis, ad quā leges per se primò feruntur. Obseruanda verò duo sunt: vnum, ne tot sint particularia nocumenta, vt præponderent aliorum commodis: aliud, vt si opus fuerit, adiungatur dispensatio, vel exceptio: nam in huiusmodi euentibus maximè licet, & aliquando etiam deberi potest.

15. Ex quo facile constat, quid dicendum sit de nocumēto priuatæ personæ, illud enim minùs considerātur, & ideo aliquādo permittitur, vt in præscriptione, quæ respicit bonum commune, scil. pacem, euitando lites, &c. Aliquando etiam intenditur, vt in legibus punitiuis, quæ etiam sunt ad commune bonum necessariæ. Et ita explicatæ manent aliæ duæ conditiones legis positæ ab Isid. in eod.cap. scil. vt sit necessaria, & vtilis: quas ita exponit D. Thomas q. 95.art.3. vt necessitas referatur ad remotionem mali, vt quando lex fertur propter vitandum aliquod malum reipublicæ, vtilitas ad promotionem boni: quod rectè dictum est, ne altera ex illis particulis redundare videatur. In vtraque autem maius bonum commune attendi debet: ita enim remouendum est vnum malum, ne inde aliud maius reipublicæ sequatur: aliàs talis lex non esset necessaria, sed perniciosa. Et ita est etiam procuranda aliqua vtilitas, ne inde maior impediatur, aut maiora mala communia consequantur. Omnia ergo illa verba eandem proprietatem in lege explicant, licèt sub diuersis respectibus ad maiorem declarationem, quod satis est, vt non sint superfluæ.

D.Thom.

Quæri verò hic solet, an lex lata sub forma generali, ea intentione, aut dolo, vt cedat in præiudicium singularis personæ, iniusta sit, vel inualida. Nam Iuristæ dicere solent, adeo esse iniquam talem legem, vt ab illa liceat appellare, vel exceptionem doli contra illam ponere, vt videre licet in Bart. in l. *omnes populi*, ff. de iust. & iur. q.5.n.53. Panormit. in rubric. de constit.n.2. Felin. in cap. *cùm omnes*, de const.n.5. Iason, & Greg. Lop. vbi suprà. Non sentiunt tamen hi auctores, talem legem semper esse inualidam aut iniustā: nam sine dubio potest interdum fieri ex rationabili causa, permittendo potiùs damnum priuatum propter commune bonum, quàm illud intendendo, vel etiam illud intendendo in pœnam iustam, vel si contingat intendi iniquè, à ferente legem ex odio priuato, non nocebit ipsi legi, nec iustitiæ eius, vt suprà dictum est: si aliàs ipsa sit necessaria ad commune bonum. Et ita docuit latè Felin. suprà concl.1. & in 3. addit, idem esse, si lex fiat in fauorem priuatæ personæ, vel familiæ, quando illa redundat in commune bonum, quod est satis clarum ex dictis. Loquuntur ergo dicti auctores, quando damnum tertij sine iusta causa sub specie communis legis procuratur: tunc enim clara est iniustitia: & consequenter est etiam licita, & debitā conueniens defensio, de qua ipsi tractant, quia ad ipsos propriè pertinet.

16. *An lex generali lata cū intentione vt noceat particulari, sit iniusta, & inualida.* *Bart.* *Panormit.* *Felin.* *Iason.* *Greg. Lop.*

Felin.

CAPVT VIII.

Vtrùm sit de ratione legis, vt publica potestate feratur.

1. EXplicuimus finalem causam legis: sequitur vt de efficiente dicamus: nam ex illa sumitur alia conditio legis, sine cuius cognitione legis natura integrè tradi, aut definiri non potest. Propter quod etiam D. Thom.d.q.90.art.3. proponit similem quæstionem, interrogando, an ratio cuiusliber sit factiua legis? Videtur enim vniscuiusque ratio habere vim legis saltem quoad dictamina legis naturalis: ergo saltem in lege naturali non est necessaria hæc conditio, vt scilicet à publica potestate feratur. Antecedens patet, tum ex illo Pauli ad Roman. 2. *Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex.* Tum etiam, quia secluſa omni superiori potestate, lex honorandi parentes, vel non mentiendi, & similes, semper obligant: non est ergo illa conditio de ratione legis, vt talis est: nam quod non est de ratione vnius speciei, non est de ratione generis. Et cōfirmatur, quia omnes etiam aliæ leges humanæ nihil aliud sunt, quam *prudentum virorum consulta*, vt dicitur in l.1.ff. de legib. consulta autem prudentum non requirunt specialem potestatem publicam, sed prudentiam, & rectam rationem. Vnde Cicer. lib.1 de legib. Lex (inquit) *est natura vis, mens, & ratio prudentis*, & Isidor.25. Etymol.c.10. *Si ratione* (inquit) *lex consistat, lex erit omne iam quod ratione constiterit.* Lex ergo ex ratione pendet non ex alia potestate.

D.Thom.

Felin.

Roman.2.

Cicero.

Isidor.

2. Dicendum nihilominus est, legē esse præceptum ab eo impositum, qui vim habeat cogendi, ac subinde de ratione legis esse, vt ab habente publicam potestatem feratur. Hoc intendit D.Thom.in d art.3. & est quasi principiū primum in materia morali. Non

D Thom.

poteſt

De ratione legis esse, vt a publica potestate feratur.

potest autem vniformiter in omnibus legib. declarari, ideòque per partitionem diuinarum humanarumque legum distinctius ostendetur. De legibus enim diuinis per se notum est, sicut de ratione earum est, vt à Deo, tanquam à proximo legislatore procedant, ita necessariò procedere ab habente non solùm publicam potestatem, sed etiam supremam, &, vt ita dicam, per essentiam, quia Deo naturaliter competit supremum dominium rerum omnium, & cum omni iure, tam dominandi, quàm gubernandi, & regendi, & homo etiam naturaliter est Deo subiectus. In hac ergo subiectione ex parte hominis, & potestate suprema ex parte Dei, fundamentum habent leges diuinæ iuxta illud Isai. 33. *Dominus iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus rex noster*, vtique summus, & independens ab omni alio, qui auctoritate propria, & non ab alio accepta leges ferre potest, & cogere ad earũ obseruationem, & punire trangressores. Quomodo dixit Iacob cap. 4. *Vnus est legulator, & iudex, qui potest perdere, & liberare*: leges ergo diuinæ necessariò dicunt respectum ad publicam, & supremam potestatem. Quocirca lex naturalis, aut propria lex non est; aut si vera lex est, à publica etiam procedit gubernandi potestate, quia si lex diuina est, ergo est ab eius potestate, quæ naturam gubernat, eique dominatur. Quomodo autem lex naturæ Deum habeat auctorem, libro sequenti declarabitur.

Isaiæ 33.

Iacob 4.

3 *Præceptum requiriit imponente aliquam potestatem. Differentia inter actus petendi, promittendi, & imperandi. D. Thom.*

Vt autem in legibus humanis hanc veritatem declaremus, & ostendamus, supponimus primò, præceptum, vt tale est, necessario postulare aliquam superiorem potestatem in præcipiente respectu eius, cui præcipit. Nota enim est differentia inter hos tres actus, petere, seu orare: promittere, seu vouere: imperare, seu præceptum imponere: quod primum est indigentis, & ideo, vt sic, est inferioris ad superiorem: vltimus est superioris ad inferiorem: secundus verò potest esse ad omnes, vt indicauit D. Thomas 2. 2. q. 88. artic. 1. & tract. 4. & 6. de relig. in princ. explicuimus. Ratio verò est, qua per actum orationis, nec se obligat homo, nec obligat alium, sed solum vult aliquid ab alio obtinere, in quo inferiorem se illi exhibet. Per promissionem autem obligat homo seipsum, quam potestatem vnusquisque in se habet, & potest illam exercere respectu æqualis, vel inferioris, aut superioris, quia nunquam exercet ius in alium, sed in se, nec cogit alium ad acceptandum si nolit. Per præceptum autem obligat præcipiens alium, cui præcipit, & ideo necesse est, vt in illũ habeat ius, & superiorem potestatem. Non enim potest esse actio sine principio proportionato, à quo manet, hoc autem principium in præsenti est potestas illa, per quam vnus alteri superior constituitur. Item non omnis homo potest alteri præcipere, nec æqualis (vt sic dicam) potest æqualem obligare, vt est per se notum, quia nõ est vlla ratiõ, cur vnus magis teneatur parere alteri, quàm è conuerso, esset q; bellum iustum ex vtraque parte: est ergo necessario specialis potestas superior ad præcipiendum validè, & efficaciter. Vnde cùm lex sit essentialiter præceptum: etiam hoc erit de legis essentia, ac necessitate, etiam in humanis legibus.

4 *Diuisio potestatis præceptiuæ in dominatiuam, & iurisdictionis.*

Secundò verò addendum est, quòd sicut præceptum & lex non conuertuntur, quia non omne præceptum est lex, licèt omnis lex sit præceptum, ita potestas præceptiua, & legislatiua non conuertuntur. Potestas ergo præceptiua quasi generica est; quæ in duas species distinguenda est, quas potestatem œconomicam, & politicam, vel potestatem dominatiuam, & iurisdictionis appellare possumus, sicut eas nominauimus, & distinximus in ordine ad votorum irritationem, & dispensationem lib. 6. de voto, cap. 1. Et solent etiam distingui ab auctoribus distinguentibus dominium in dominium iurisdictionis, & proprietatis, vt latè declarat Molin. tract. 2. de iustit. disp. 3. cum Couarr. in regula. *Peccatum*, 2. p. §. 9. n. 8. & attigit Seneca lib. 7. de benefic. cap. 4. dicens, *Ad reges potestas omnium pertinet, ad singulos proprietas.* Possunt autem distingui hæ potestates circa personas, & aliquo modo circa res alias, circa quas propriùs inuenitur potestas dominij, quàm iurisdictionis, tamen suo modo etiam hæc circa illas versatur, vel secundariò, & per consecutionem, vel per modum administrationis: hoc verò nunc ad præsens non spectat: nam ad leges, vel præcepta per se requiritur potestas in personam, vt ex ratione præcepti declaratum est.

Molin. Couarr. Seneca.

5 *Varia differentia inter potestatem dominatiuam, & iurisdictionis.*

Inter illas autem potestates, vt in personis versantur, cùm multę aliæ differentię assignari possint, tres sunt, quæ ad præsentem causam faciunt. Vna est, quòd potestas dominatiua regulariter est circa priuatas personas, seu inter partes imperfectæ communitatis, & interdum est ex iure naturæ per naturalem originem tantùm, & ex vi illius, vt est patris potestas in filium: interdum est etiam natura, suppositò tamen pacto humano, vt est potestas viri in vxorem in ordine ad gubernationem domus, & personæ: aliquando est ex iure gentium, vel ciuili, vt potestas domini in seruum bello captum, interdum ex humano contractu, & vt dominium in seruum, qui se vendidit, & huc spectat potestas, quæ per votum obedientiæ confertur ei cui obedientia promittitur. At verò potestas iurisdictionis per se primo respicit communitatem perfectam: nam per se est ad politicam gubernationem, quæ in tali communitate est necessaria: nam ad imperfectam sufficit prior potestas. Atque hinc sequitur secunda differentia, quia in potestate iurisdictionis multò maior vis ad coercendum, & cogendum inuenitur, q; in potestate dominatiua, tum quia maior est potestas communis, quàm priuata, tum etiam quia ad communitatem perfectam tuendam, & omnes partes eius in officio continendas, maior coercitio necessaria est, quam in priuata domo, vel inter priuatas personas. Et ita non licet domino sæuire in seruum, vt dicunt iura ciuilia, expediti; reipublicæ, vt seuerior correctio non nisi auctoritate publica fiat. Vnde est etiam notanda tertia differentia, quia dominatiua potestas ordinariè magis est in commodum habentis illam, quàm eius, in quem habetur, licèt aliquando possit contrarium inueniri, maximè quãdo cõfertur ex pacto voluntario in eum finẽ ordinato, vt in obedietia ex voto debita frequentius seruatur. Posterior autem potestas per se, & ex primæua institutione sua est propter bonũ communitatis, in qnam datur, vt capite præcedenti declaratum est.

6 *Ad forum legislatiua est potestas iurisdictionis inferior.*

Ex his ergo concluditur veluti quarta differentia, quæ ad præsens refert. Dicendum est enim, ad ferendas leges necessariam esse potestatem iurisdictionis, nec solam dominatiuam per se sufficere. Ita docent Canonistæ communiter in *c. cùm accessissent*, & *c. cùm in Ecclesia sanctæ Mariæ* (per textum ipsum) de constit. & in *c. Ecclesiarum*, & *c. solitæ*, de maior. & obedi. *c. duo sunt*. & *c. bene quidem*. 96. d. Bart. in *l. omnes populi*, ff. de iustitia & iure. in 1. q. princ. idem in *l. imperium*, ff. de iur. omn. iudic. vbi n. 8. ait legum lationem pertinere ad iurisdictionem meri imperij, vel existentis in gradu proximo. Quod ibi sequuntur communiter Doctores, Anton. in c. vlt. de his, quæ fiunt à prælatis, & Bald. in l. 1. ff. de iust. & iur. consentiunt etiam Theol. cum D. Th. d. q. 90. a. 3 q. 69. a. 5. 2. 2. q. 67. a. 15. Soto l. 1. de iust. q. 1. a. 3. Sylu. Ang. & alij Summistæ, verb. *lex* sumitur etiam hæc assertio ex Arist. l. 10. Ethic. c. vlt. dicente, *Patris præceptio vires non habet, neque necessitatẽ, neque vllius omnino vnius viri, nisi sit Rex, vel aliquis talis*: *Lex autem vim habet cogentem*. Plat. in Dialog. Ciuilis, seu de regno, versus finem. *Legum latorẽ* (dicit) *ad dignitatem regiam pertinere*, quod latè prosequitur Plutar. in Comment. in Principe requiri doctrinam, ait, *legem esse principis opus*. Vnde Philo lib. 2. de vita Mosis in princip. *Regũ* (inquit) *officium est iubere quæ oportet fieri, & vetare à quibus abstinere decet, cæterùm iusta faciendorum, & interdicta cauendorum propriè ad legem*

Aristot.

Plato.

Philo.

Bald.

Antonin.

Arist.

parti-

Basil. *pertinet.* Eodem modo loquuntur Patres, Basil. hom. cap. 2. in init. Prouerb. *Si regnum* (inquit) *est legitima potestas, manifestum est, quòd ex rege, alioqui hoc nomine digno, exeuntes vitæ præceptiones multum apud omnes momenti habeant ad considerandam, & cõsequendam in communi bono vtilitatem.* Et Clemens Alex. lib. 1. Stromat. c. 14. versus finem, legum ferendarum sapientiam, imperatoriam vocat, & maximè regiam. & infrà, *Quemadmodum pastoralem artem omnium curam gerere dicimus, ita etiam legum ferendarum artem dicemus, virtutem hominum comparare, humanum bonum pro virib. excitare, vt quæ gregu hominũ curã gerat; & prouidentiam.*

7 Confirmatur rejolutio nibus. Rationibus etiam potest facilè hæc veritas declarari. Primò, quia legislatio est potissimus actus, quò respublica gubernatur, ideoq; propter eius commune commodum ferri debet, vt vidimus: ergo per se spectat ad potestatem gubernatiuam reipublicæ, ad quam pertinet eius commune bonum procurare: hæc autem est potestas iurisdictionis, vt declaratum est. Item potestas dominatiua per se est priuata, quæ potest esse in vna persona respectu alterius; potestas autem iurisdictionis per se est potestas publica, & ad cõmunitatem ordinata; ergo hæc sola est principium proportionatum ad ferendas leges, quæ per se etiam ad communitatem referuntur, vt dictum est. Tandem potestas dominatiua ad summum potest præcipere ex virtute obedientiæ, vel iustitiæ, aut pietatis; quasi exigendo vsum rei suæ, aut sibi promissæ: lex autem præcipit constituendo actum in propria specie virtutis iuxta exigentiam materiæ, in qua lex versatur, & in illa necessitatem imponendo: hæc autem efficacitas est propria potestatis iurisdictionis, quia est actus publicę potestatis; ergo hęc potestas est per se requisita ad leges ferendas.

8 Quæ potestas iurisdictionis sit sufficiens ad leges ferendas. Rectè autem (vt suprà tetigi) aduertit Bart. in loco allegato, non omnem potestatem iurisdictionis esse sufficientem ad leges ferendas: habent enim ordinarij iudices iurisdictionem, & tamen leges ferre non possunt; requiritur ergo principalis quædam, & primaria potestas in illo ordine. Quia sicut condere legem vnus est ex præcipuis actibus gubernationis reipublicæ, ita præcipuam, & superiorem requirit potestatem. Hæc autem potestas primariò, & per essentiam in Deo est; communicatur autem regibus per quandam participationem, iuxta illud Sap. 6. Sapient 6. *Audite reges, &c. quoniam data est à Domino potestas vobis. Non enim est potestas nisi à Deo*, vt dicitur ad Rom. 13. Et ideo vnusquisque pro mensura potestatis sibi Rom. 13. commissæ potest leges facere, & non amplius. Nam vt rectè dixit Chrysost. in Psalm. 44. circa finem, Regum leges ratæ sunt, & validæ intra eorum fines. *Romanorum Imperator Persis non posset ferre leges, nec Persarum Rex posset ferre leges Romanas.* Et sic de cæteris. Chrysost. Quomodo autem hæc potestas sit in omnibus, & ad eos dimanet, & quotuplex sit, & an semper sit necessaria ad condenda humana statuta, infrà dicendum est, tractando de lege humana: vbi etiam explicabimus, in quo gradu oporteat hanc iurisdictionem habere, vt ad legem ferendam sufficiat.

9 In omni communitate esse per essentiam potestatem supremam. D. Thom. Nunc solùm aduerto in omni communitate esse aliquam potestatem supremam in suo ordine, vt est in Ecclesia Pontifex, in regno temporali Rex; in republica, quæ aristocraticè gubernatur (id est, per se ipsam) tota respublica. Non enim potest esse corpus, nisi sit monstrosum, & mutilum sine capite. Et de hoc capite ait D. Thomas d. artic. 3. esse, vel ipsam multitudinem, id est rempublicam, vel gerentem vicem eius; potest autem vicem eius gerere, vel qui ab ipsa est constitutus, vel quia immediatè à Deo, vt inf. dicetur. Ideoq; vt ab vtroque abstraheret, rectè concluſit, *legem debere esse à persona publica, quæ totius multitudinis curam habet.* Constat igitur, potestatem ferendi leges humanas saltè esse in supremo capite, quodcunq; illud sit, quia nec potest procedi in infinitum, nec in alio esse potest maior potestas in illo ordine. In inferioribus autem, & subordinatis principibus tanta erit, quanta illis fuerit communicata à capite: quod est ratione muneris vniuscuiusq; ex consuetudine, aut ex legibus, vel priuilegijs intelligendum erit, vt infrà latius dicetur.

10 D. Thom. Fit satis rationi dubitã di ex D. Th. Ad rationem ergo dubitãdi in principio positam rectè respondet D. Thom. suprà ad primum, legem naturalem posse considerari, vel prout est in subditis vel prout est in aliquo superiore, à quo lata est. Priori modo est à natura insita ipsis hominibus, qui per eam gubernantur, eiq; obedire debent, & hac ratione quatenus illam in suis mẽtibus scriptam habent, dicitur vnusquisque sibi ipsi esse lex, sicut codex legum interdum solet vocari lex, vt de libris veteris Testamenti ex Hieronymo suprà diximus, liber autem mortuus non potest dici esse sibi ipsi lex, quia nõ potest se per legem in ipso scriptam gubernare: cor autem hominis est liber viuus, in quo est lex naturæ scripta, & ideo quatenus illa regitur, dicitur sibi ipsi esse lex. Quomodo autem illa lex naturæ sit ab aliquo superiore potestatem habente, dicemus in libro sequenti. Ad confirmationem respondetur, solam honestatem, vel iustitiam actionis, quæ per legem humanam præscribitur, non esse satis ad propriam obligationem legis, & ideo licet in condendis illis legibus sit necessaria prudentia, & ideo interuenire debeant, & soleant consilia sapientum: tamen illa non sufficiunt sine voluntate habentis potestatem, à qua potestate, & voluntate lex accipit vim, & esse legis, vt supra dictum est. Quando ergo dicuntur leges esse consulta sapientum, vel esse id quod ratione constiterit, aut quid simile, denominatio sumitur à proprietate quadam maximè necessaria, & fortasse posita est ad illius necessitatem indicandam: non verò quia illa sufficiat.

CAPVT IX.

Vtrùm sit de ratione legis, vt sit iusta, & iustè lata, vbi de alijs conditionibus legis ab Isidoro positis.

1 Isidor. EXpositis conditionibus in lege requisitis ex parte personarum, seu causarum, quæ possunt extrinsecè iudicari: explicandæ veniunt conditiones veluti intrinsecæ, & actui, in quem legis præceptum cadere potest, & ipsi actioni ferendi legem, quas ad iustitiam reuocamus, & sub illa comprehendimus omnes conditiones positas ab Isidoro lib. 5. Etymol. c. 2. vbi sic inquit, *Lex erit omne, quod ratione constituerit, duntaxat quod religioni congruat, quòd disciplinæ conueniat, quòd saluti proficiat.* Videtur autem loqui magis de consuetudine humana, quam de lege in genere, quamuis verba possint ad omnia accommodari. In eodem verò lib. c. 21. & l. 2. c. 10. alias conditiones, vel easdem distinctiùs enumerat dicens: *Erit autem lex honesta, iusta, possibilis, secundùm naturam, secundùm consuetudinem patriæ, tempori, locoq; conueniens.* Quas etiam conditiones de lege humana interpretatur D. Thom. D. Thom. 1. 2. q. 95. artic. 3. Quia verò vel omnes, vel præcipuæ illarum in omni lege locum habent, & ad concludendam legis definitionem, necessarium est, notitiã illarum habere: ideo earum explicatio conuenienter in hunc locum cadit. Omnes autem reuocamus ad duas conditiones in titulo insinuatas, scilicet, vt lex sit iusta, & iustè feratur, quas ex professo explicabimus, vt cum illis alias corollariè declarabimus.

2 1. Assertio. De ratione legis est, vt præcipiat iusta. Dico ergo primò. De ratione, & essentia legis est, vt præcipiat iusta. Assertio est non solùm certa secundùm fidem, sed etiam clara secundùm naturalem rationem. Et ita eam tradunt non solùm Theologi, & Patres inferiùs allegandi, sed etiam passim Philosophi in præcedenti capite citati. Declaratur autem in hunc modum quia duobus modis intelligi potest, legem debere esse iustam, vno modo respectu ipsius actus Dupliciter consideratur lex vt iusta,

ctus exercendi à subdito ex vi talis legis, nimirum quòd talis sit, vt possit ab eo iustè fieri: alio modo respectu ipsiusmet legis, quòd nimirum sine iniuria homini imponatur. Potest enim interdum actꝰ esse talis, vt à subdito iustè fieri possit, vt v. g. ieiunare in pane, & aqua, & quòd superior iniuriam illi faciat talem actum præcipiendo. Quam distinctionẽ tradit D. Th. 1. 2. q. 96. a. 4. *D. Thom.* Hæc ergo assertio intelligitur de priori parte, seu modo legis iustæ: nam ad distinguendam illam ab altera parte, diximus legem debere iusta præcipere. Præterea iustitia interdum significat particularem virtutem, interdum verò omnes; hic verò generatim accipiendum est, cùm dicimus legem debere esse iustam, quia id, quod præcipit, tale esse debet, vt iustè, & honestè, seu studiosè fieri possit. Verumtamen hæc ipsa conditio dupliciter explicari potest, scilicet, vel negatiuè, vt scilicet quod præcipitur, nec iniustum, nec turpe sit, vel positiuè, vt sit iustum, & honestum.

3. Conditio ergo hæc præcipuè intelligitur priori modo, & sic est euidens; alia verò ratione inuenitur in legibus diuinis, & aliter in humanis. In diuinis enim ratio est rectitudo per essentiam diuinæ voluntatis. Est enim Deus summè bonus, & ideo non potest aliquid prauum præcipere. Item quia non potest Deus sibi esse contrarius: ergo nec contraria simul præcipere manente contrarietate, vel ergo opus præceptum tale est, vt nullo modo possit ab illo separari iniquitas, vt est mentiri, vel odio habere Deum, vel ei sufficienter loquenti non credere, & similia, vel est tale, vt ab eo possit malitia separari, mutata materia, vel operandi modo, vt est hominis occisio, vel quid simile. Quando opus est priori modo intrinsecè malum, eo ipso prohibetur lege naturali, & consequenter à Deo vt est auctor eius: ergo impossibile est, vt lex diuina positiua aliquid contra hanc naturalem iustitiam contineat, licèt supra illam multa possit præcipere, quę in suo ordine sunt honestissima. Si autem opꝰ sit posterioris rationis, eo ipso, qꝰ à Deo præcipiatur, erit honestum, vt in facto Abrahæ videre licet, & idem est in similibus, de quibus dicemus infrà, tractando de dispensatione legis naturalis. Hic enim posterior modus præcipiendi (quod notandum est) non contingit in generalibus legibus diuinis, sed ad summum in aliquibus, & raris personalibus præceptis, & ideo de legibus diuinis euidentissimum est, continere semper hoc iustitiæ genus.

4. De legibus autem humanis, hoc fundatur in alio principio. Nam legislator humanus non habet volũtatem perfectam, sicut Deus, & ideo quantum est ex se, & quoad factum potest interdum iniqua præcipere, vt constat: non tamen habet potestatem ad obligandum per iniquas leges, & ideo licèt iniqua præcipiat, tale præceptum non est lex, quia vim, aut valorem ad obligandum non habet: loquor autem de opere iniquo, quòd sit contra legem naturalem, aut diuinam. Nam si sit malum solùm quia prohibitum lege humana, & illa possit auferri per subsequentem legem, iam illa posterior lex non erit de opere malo, quia reuocata priori lege, tollitur malitia operis. Et ita est clara ratio assertionis, tum quia illa potestas est à Deo: quæ autem à Deo sunt, ordinata sunt: ergo est data in bonum, & in ædificationem, non in malũ, seu in destructionem. Tum etiam, quia nullus inferior potest obligare contra legem, & voluntatem superioris: sed lex præcipiens prauum actum est contra legem Dei prohibentis illum: ergo non potest obligare, quia impossibile est, homines simul obligari ad agendum, & non agendum aliquid: si autem opus prauum est prohibitum lege diuina, non potest lex inferioris tollere illam superioris obligationem: ergo nec potest inducere suam: ergo eius lex de tali opere non potest esse valida. Et de hac iustitia legis loquebatur Aug. lib. 1. de libero arbit. cap. 5. cùm dixit, *Mihi lex esse non videtur, quæ iusta non fuerit.* *August.* Et de eadem intelligi potest, quod dicit lib. de vera relig. c. 31. *Conditor legum temporalium, si vir bonus est, sapiens legem consulit æternam, vt secundùm eius incõmutabiles regulas, quid sit pro tempore vitandum, iubendùmque discernat.* Vnde sicut lex æterna solùm iusta præcipit, quia est ipsa iustitia per essentiam, ita vera lex humana esse debet participatio eius, & ideo non potest validè præcipere nisi iusta, & honesta, iuxta illud Prouer. 8. *Per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt.* *Prouerb. 8.*

Atque hinc vlteriùs concluditur, hanc conditionem, etiam positiuè intellectam esse de ratione legis; quamuis non vno, & eodem modo singulis applicãda sit. Declaratur prior pars ex præcedenti: nam si actus præceptus non est malus de se, & per superiorem præcipitur, eo ipso potest honestè exerceri, quia ex vi præcepti recipit aliquam honestatem, etiamsi de se illam non semper habeat. Sicut enim actus de se non malus fit malus per iniustam prohibitionem superioris: ita actus de se non bonus, neque malus, per legem præcipientem iustè fiet bonus: & ita semper lex est de bono actu, quia vel bonum supponit, vel facit. Et ita constat posterior pars. Nam actus præcepti per legem interdum supponuntur boni, & honesti de se, & per legem accipiunt tantùm necessitatem, & obligationem; quia antea erant voluntarij, & eorum omissio non erat mala: post latam autem legem omissio fit mala, & actus fit necessarius ad honestatem, vt patet de actu audiendi Missam, ieiunandi, vel similibus. Aliquando verò lex datur de opere de se indifferente, vt de ferendis, vel non ferendis armis tali tempore, aut loco & similibus, & tunc actus fit bonus, & ex efficacia, & ex fine legis, quæ honestas ordinariè pertinet ad aliquam specialem virtutem iuxta capacitatem materiæ, in qua lex versatur, quia in illa constituit tale medium, vt in lege ieiunij, seu prohibente pro tali tempore vsum talium ciborum de se indifferentium, & similibus: nonnunquam verò potest pertinere ad solam obedientiam, vel iustitiam legalem, vt in lege prohibente ferre arma, vel alia simili. His ergo modis debet lex esse iusta ex parte materiæ. 5. *Quomodo actus præceptus per legem habeat honestatem per illam.*

Posset verò hîc fieri obiectio de lege humana permittente aliquod malum, quę non videtur esse de re iusta. De qua difficultate captiosè disputat Aug. d. li. 1. de liber. arbitr. c. 5. & 6. & infrà de illa redibit sermo. Nunc breuiter dico, materiam illius legis non esse opus malum, sed permissionem eius: permissionem autem operis mali bonam esse posse, cùm Deus illam velit, & ita legem illam esse de materia iusta. Quod si quis vrgeat: quia permissio non est materia legis, sed effectus. Respondeo in primis permissionẽ fieri à lege, nisi quatenus præcipit talem actum permitti, & non puniri, nec cohiberi, alias nõ posset subsistere vera ratio legis, vt ex genere eius constat, & infrà latiùs dicam. Deinde si quis ita loqui velit, vt actꝰ ille sit materia legis. Respondeo actum ipsum sub duplici ratione considerari posse, scilic. vt operabilem: &, vt sic, esse malum, vel vt permissibilem (vt sic dicam) & sub ea ratione nón esse materiam prauã, vel rationi contrariam. Quod est dicere, actum illum nõ esse aptam materiam capacem obligationis legis, esse tamen capacem permissionis, quia in ordine ad finem talis potestatis non postulat necessariò prohibitionem vel punitionem, & ideo, vt sic, esse materiam iustam in ordine ad talem legem. 6. *Quomodo lex quæ vetat circa materiam malipermissionem, sit iusta.* *August.*

Ex hac assertione sic declarata duo inferre possumus. Vnum est, ad illam maximè pertinere primam conditionem positam ab Isidoro in d. cap. *erit autem lex*, scilicet, vt lex sit honesta; quod ex ipsa vocis proprietate satis patet. Addo etiam ad hanc iustitiam legis optimè reduci omnes conditiones positas ab Isidoro priori loco, seu in capit. *consuetudo*, d. 1. Vbi primùm ait, *lex erit omne, quod ratione constituerit*, id est, lex debet esse consentanea rationi, quod nihil aliud est, quàm 7. *Corollar. Honestatem esse de ratione legis, & ad hãc reliquas conditiones ex Isidoro reduci.*

quam debere esse iustam in sensu explicato. Imò in hac conditione virtute includitur omnis, & tota iustitia legis, quia non potest lex esse rationi conformis absolutè, nisi vndiq; iusta sit. Et ideo D. Thomas 1. 2. q. 95. art. 3. non accepit hanc vt specialem conditionem legis, sed vt generalem, virtute includentem omnes, & ideo illas prætermisit.

8. Isidor. D. Thomas. Secundò ergo requirit Isidor. in lege, *vt religioni congruat*, quod D. Thomas ibidem exponens de lege humana, dicit, esse debere congruentem religioni in quantum esse debet proportionata legi diuinæ. Hæc autè proportio non in alio consistit, nisi in hoc, quòd non præcipiat, quæ lex diuina prohibet, nec prohibeat, quæ illa præcipit, & sic etiam idem est esse congruentè religioni, quod esse honestam. Possumus autem & conditionem extendere ad omnem legem, & religionem cum maiori proprietate accipere pro vero ritu colendi verum Deum. Sic enim constat legem æternam, vt præceptiua est ad extra pro suis temporibus, esse maximè congruentem diuino cultui, quia Deus per illam legem omnia ad suum honorem, & gloriam ordinat. Et ideo maximè prohibet omne peccatum, quia suæ legi, & bonitati contrarium est. Item lex naturalis, quæ est prima illius participatio, præcipuè præcipit cultum Dei, propter hoc enim dixit Paul. ad Rom. 1. gentes fuisse inexcusabiles; quia cùm nouissent illum, non sicut Deum glorificauerunt. Et ideo lex naturæ, non solum non præcipit, verùm nec permittit aliquid, quod cum veri Dei religione non congruat. Quamuis enim nõ singula præcepta illius legis præcipiant cultum Dei: nullum tamen præcipit aliquid, quod non posit in gloriam Dei fieri, & hoc est religioni congruere.

9. Isidor. 7. Augus. In legibus etiam diuinis positiuis est hæc conditio per se nota, quia semper datæ sunt, vt maximè congruebat ad diuinum cultum, & religionem pro talibus temporibus, & populis, vt infrà tractãdo de illis legibus videbimus, & optimè colligi potest ex illa sententia Apostoli ad Hebr. 7. *Translato sacerdotio necesse est, vt legis translatio fiat.* Nam licèt specialiter id dictum fuerit propter legem veterem, fundari rectè potest in hac conditione legis, quod debet congruere religioni, & ideo, mutato ritu religionis, illam mutari necesse est. Vnde hinc etiam solet Augustinus vtriusq; legis consonantiam, & rationem explicare, vt attigit lib. 3. Confess. c. 37. & latè prosequitur in libris contra Faust. & sæpe aliàs. Denique leges humanæ, si sint canonicæ, per se primò intendunt diuinum cultum, & religionem, & ita ferè singulæ in illa materia versantur: aliqua verò possunt in aliis materiis versari, semper tamen in eis obseruatur maximè religionis decentia, & congruentia. Denique leges ciuiles, licèt hunc finem per se non habeant, illi tamen subalternantur, & ita debent illi non repugnare: aliàs iustæ non possunt esse, & hoc modo debent congruere religioni. Potest enim hæc conditio, & positiuè, & negatiuè explicari, & licèt in quibusdam legibus prior modus inueniatur: in aliis sufficit posterior, scilicet, vt religioni veræ non repugnent, quod totum ad honestatem earum pertinet.

10. Isidor. Tertiò requirit Isidor. in lege, *quòd disciplinæ conueniat*, quod D. Thom. exponit, *Quia debet esse proportionata legi naturæ*, quæ proportio non in alio potest consistere, nisi in hoc quòd non deuiet à præceptis & præscriptis legis naturæ: debet enim legislator humanus se gerere in ferendis suis legibus tanquam discipulus (vt sic dicam) legis naturalis, & ea præcipere, quæ disciplinæ illius legis congruant. Quod rectè quidem dictum est. Tamen si hanc conditionem intelligamus de disciplina respectu subditorum, optimè dicemus omnem legem tradere subditis conuenientem doctrinam, & sic disciplinæ conuenire. Est enim omnis lex instructio quædam subditorũ, iuxta illud, *Lex Domini immaculata.* &cæt. *sapientiam præstans paruulis*; quia omnis iusta lex aliquo modo lex Domini est, sapientiamq; præstat paruulis: ergo respectu illorum doctrina quædam est: ergo rectè de omni lege dicitur, quòd debet esse conueniens disciplinæ. Illa autem instructio morum (de hac enim est sermo) conueniens dicitur disciplinæ, quæ virtutem promouet, vel ita est vtilis ad alios fines, vt moribus honestis non noceat, sed potiùs prosit, quantum in se est. Nam etiam hæc conditio potest positiuè, & negatiuè intelligi, & vterque modus sufficit cum proportione accommoda. Licèt vix posit esse lex non repugnans moribus honestis, quæ non habeat aliquam congruentiam ad honestam disciplinã, si alioqui est vtilis reipublicæ, quod in vltima illarum conditionum significatur. Addit enim Isidor. *Quod saluti proficiat.* Quod exponit D. Thom. *In quantum est proportionata vtilitati humanæ*, subindicans ad hanc conditionem pertinere, quod suprà dictum est, legem esse vtilem communi bono, in quo sensu etiam potest ad omnem legem hæc conditio accommodari, vt suprà declaratum est. Posset tamen hæc particula subintelligi magis theologicè de salute animæ, quam fortasse præ oculis habuit Isidor. Nam illam solent sancti Patres nomine salutis significare. Erit autem lex talis, si sit iusta, quia obseruantia legis iustæ, quantum est de se, proficit ad salutem. Et ita per hæc omnia verba explicatur honestas legis, vt obseruandæ à subdito. Neque propterea sunt verba superflua, quia per diuersos respectus magis explicatur honestas legis, & connexio, quam habet cum superioribus bonis tam ad Deum, quàm ad animam pertinentibus. *Isidor. D. Thomas.*

11. 2. Corol. *Legem sine honestate, nõ solũ legis rationem non habere, verũ nec obligare nec seruari posse.* Secundò infertur ex dictis, legem non habentem hanc iustitiam, seu honestatem non esse legem, neque obligare, verum etiam nec seruari posse. Hoc constat, quia iustitia repugnans huic honestati legis est ipsi Deo contraria, quia includit culpam, & offensionem Dei: ergo non potest licitè seruari, quia non potest Deus licitè offendi. Item talis iniustitia non potest inueniri nisi in legibus ab hominibus latis: oportet autem obedire Deo magis, quàm hominibus: ergo non possunt tales leges seruari contra obedientiam Dei: sicut non obeditur Prætori contra præceptum Regis, sicut à fortiori argumentatur Augustinus lib. 1. de verb. Domini, serm. 6. c. 8. Aduertunt autem omnes Doctores necessarium esse, vt de iniustitia legis certò moraliter constet: nam si res sit dubia, præsumendum est pro legislatore, tum quia habet altius ius, & illud possidet: tum ēt quia regitur altiori consilio, & potest habere rationes vniuersales subditis occultas, tum etiam, quia aliàs subditi sumerent nimiam licentiam non parendi legibus, quia vix possunt esse tam iustæ, quin possint ab aliquibus per apparētes rationes in dubium reuocari. Atque ita docuit Augustinus 22. contra Faustin. capit. 75. & refertur in capite, *quid culpatur.* 23. q. 1. Quanta vero certitudo de hac iniustitia legis necessaria sit, vt homo teneatur illi non parere, in 1. 2. tractando de conscientia tradi solet, & infrà tractando de obligatione legis, præsertim humanæ, aliqua dicemus: nam circa illas leges solent maximè occurrere huiusmodi dubia, & possunt multipliciter variari, & ideo ibi commodiùs, ac pleniùs hæc materia expedietur. Quomodo autem in casu dubio pro principe præsumatur, tractant latè Panormit. in capite, *cum in Ecclesiarum.* nu. 14. & Felin. num. 60. & sequentibus de Constitution. Turrecrem. in cap. *sententia.* 11. quæst. 3. conclusion. 6. & 7. num. 8. & 9. & in cap. *si dominus*, eadem causa, & quæst. in fine. *In dubio de honestate legis præsumẽdum esse honestatem, ac proinde seruandam. D. Augustin. Panormit. Felin. Turrecr.*

12. 2. *Assertio, de ratione legis esse vt iusta sit, & vt iuste feratur.* Dico secundò: De ratione legis est, vt iustè feratur, & aliter lata non erit vera lex. Prior pars communis est. Et quoniam de diuinis legibus satis per se euidens est iustè ferri, in humanis explicabitur assertio, quam posuit D. Thom. dict. quæst. 96. art. 4. vbi expositores omnes, & alij statim referendi. Probatur autem primò in generali: quia de ratione legis est, vt sit rationi consentanea, vt probant omnia adducta

ducta in superiori puncto, & omnes etiam Philosophi suprà citati agnouerunt: vt autem sit rationi cõsentanea, non satis est, vt habeat materiam honestam, sed etiam, vt formam iustam, & rationabilem seruet, & hoc est iuste ferri, ergo hoc est de ratione legis. Deinde declaratur in particulari, supponendo, cùm dicimus esse de ratione legis, vt iustè lata sit, non esse sermonem de modo iustè operandi ex parte operantis; sed ex parte operis. Nam modus ex parte operantis requirit, vt non solùm ex parte legis nihil deficiat, sed etiam, vt operans bono affectu, & non ex odio, vel cupiditate moueatur, & quòd in modo, & circumstantiis operandi ex parte sua prudenter se gerat, hic autem modus studiosus, seu virtutis ex parte legislatoris ferentis legem, non est necessarius ad valorem legis. Nam potest Princeps in lege ferenda malè, & iniquè se gerere, & nihilominus iustam, & bonam, ac validam legem ferre. Modus autem requisitus ex parte legis est, vt non solum materia legis sit honesta, sed etiam forma: tunc ergo dicitur lex iustè ferri, quando in ea seruatur forma iustitiæ, vt D. Thom. suprà dict. art. 4. & q. 95. ar. 3. eleganter declarat.

D. Thomas

13. *Triplex iustitiæ virtus exercet debet, vt lex iustè feratur.*

Potestq; in hunc modum ampliùs explicari: nam vt lex iustè feratur, tres virtutes iustitiæ in illius forma cerni debent. Prima est iustitia legalis, cuius est commune bonum intendere, & consequenter iura communitati debita seruare: at lex hunc finem præcipue intendere debet, vt ostensum est: debet ergo ferri iustè secundùm legalem iustitiam, & hoc modo ait D. Thomas suprà, debere legem esse iustam ex fine boni communis. Secunda est iustitia commutatiua, ad quam spectat, vt legislator non plus præcipiat, quã possit, quæ iustitia est maxime necessaria ad valorem legis. Vnde si Princeps legem ferat pro non sibi subditis, contra iustitiam commutatiuam peccat respectu illorum, etiamsi actum de se honestum, & vtilem præcipiat. Et sic dixit D. Thomas requiri in lege iustitiam ex parte ferẽtis. Tertia iustitia est distributiua, quæ etiam in lege requiritur, quia præcipiendo multitudini, quasi distribuit onus inter partes reipublicæ in ordine ad bonum eius, & ideo necesse est, vt in ea distributione seruet æqualitatem proportionis, quæ ad iustitiam distributiuam pertinet: & ideo iniusta erit lex, si inæqualiter onera dispensẽt, etiamsi res præcepta iniqua non sit. Et hoc modo dixit Diuus Thomas suprà, informa legis iustæ requiri æqualitatem proportionis. Vnde etiam rectè concludit, præter iniquitatem ex parte materiæ posse legem tripliciter esse iniustam, scilicet, vel ex fine priuati commodi, & non communis boni, vel ex parte agentis, ac defectu potestatis, vel ex defectu formæ, seu iustæ distributionis. Constat ergo de ratione legis esse, vt iustè feratur omnibus prædictis modis.

14. *Probatur necessitas iustitia ad valorem legis.* *D. Thom.* *Soto.* *Medin.* *Castro.* *Panormit.* *Felin.* *Augustinus.*

Altera item pars assertionis, scilicet, quòd hæc iustitia sit adeò necessaria ad legem, vt sine illa lex fit inualida, & non obliget, expresè ponitur ab eodem D. Thoma, Soto, Medina, & aliis ibidem, Castro lib. 1. de Legib. pœnal. c. 5. Victor. in Relect. de potestate Papæ, & Concil. num. 18. Panormitanus suprà num. 9. & ibidem Felino num. 40. & 41. & aliis, & fauet lex prima. ff. de iustitia & iure. vbi videri possunt interpretes. Et de hac etiam iustitiæ parte intelligit D. Thomas dictum suprà citatum Augustin. lib. 1. de libero arbitr. cap. 5. *Lex esse non videtur, quæ iusta non fuerit*, & clarius huc spectat, quod ait libr. 19. de Ciuitat. c. 21. *Quod iure fit, iustè fit. Quod autem sit iniustè, nec iure fieri potest. Non enim iura putanda sunt, vel dicenda iniqua hominum constituta, cùm illud etiam ipsi ius esse dicant, quod de iustitiæ fonte manauerit.*

15. *Isidor.*

Denique in hoc sensu rectè intelligitur secunda conditio legis posita ab Isidoro in posteriori loco suprà citato: ait enim, *legem debere esse honestam, & iustam*: & prior pars respicit materiam legis, vt in priori assertione declarauì: posterior ergo pertinet ad formam legis (vt sic dicam) hoc est, vt iustè feratur. Ratione præterea potest ostendi hæc pars discurrendo per illa tria, quæ D. Thomas posuit de iustitia, ex fine, ex agente, ex forma. Nam de prima procedunt omnia dicta in capite septimo, vbi ostendimus, non esse legem, quæ propter commune bonum non fertur. Et ita sub hac parte iustitiæ, quam legalem appellauimus, comprehenduntur illæ conditiones legis ab Isidoro in eodem loco positæ, scilicet vt sit necessaria, vtilis, & pro communi vtilitate, quas propterea hìc prætermittimus, quia suprà explicatas reliquimus. Ad iustitiam autem ex parte agentis, seu commutatiuam pertinent omnia, quæ cap. 8. diximus, & inde etiam satis constat, legem fine iurisdictione latam esse nullam.

16. *Deneccessitate iustitiæ distributiuæ ad valorẽ legis.*

Supereſt ergo probanda assertio solùm quoad aliam tertiam partem iustitiæ, quæ spectat ad formam, seu distributiuam æquitatem. De qua manifestum est esse necessarium ad iustitiam legis, quia si lex quibusdam imponatur, & non aliis, ad quos æquè pertinet materia legis, iniusta est, nisi ex rationabili causa exceptio fiat, vt suprà ostensum est. Item æqualia onera omnibus imponere, nulla habita ratione virium, & facultatum, etiam est contra rationem, & iustitiam, vt per se constat. Quòd verò hæc iniustitia sufficiat ad nullitatem legis, affirmat expresè D. Thomas, dicens, *tales potius esse violentias, quàm leges, & ideo non obligare in conscientia.* Quod ego intelligendum puto, quando tanta est improportio, & inæqualitas legis, vt redundet in detrimentum commune, & in graue, ac iniustum onus plurium membrorum eius. At verò si contingat, legem de se vtilem esse, exceptionem tamen aliquam esse iniquam, non propterea lex esset omnino nulla, aut cessaret obligare alios, quia illis proprie non fit iniustitia positiua (vt sic dicam) imponendo illis tale onus, quia hoc per se malum non erat, sed fit solùm improportio quædam respectu aliorum, & totius communitatis; quæ non videtur satis ad nullitatem legis. Quòd si ex quorumdam exceptione grauentur alij vltra æquitatem, quoad illum excessum non obligabit lex; poterit tamen obligare quoad aliud, in quo non esset iniusta, vt in legibus tributorum videre licet, de quibus aliqua postea dicemus. Hæc verò pars declarabitur magis explicando tertiam principalem conditionem legis ab Isidoro positam, scilicet vt lex sit *possibilis*, & alia, quæ ibi subiungit, scilicet; *secundum naturã, secundum consuetudinem patriæ, loco temporiq; conuenientis.* Nam hęc omnia videntur esse determinationes illius possibilitatis, vt declarabimus.

D. Thom.

17. *Assertio de ratione legis esse circa obiectum possibile.*

Dico ergo tertiò, de ratione legis esse, vt sit possibilis. Hæc assertio generatim sumpta in omni lege locum habet. Vt autem probetur, & explicetur, aduertendum est, vocem illam (possibile) dupliciter accipi posse. Primò, vt opponitur impossibili simpliciter; alio modo, vt opponitur difficili, graui, & onerosо. Priori modo intellecta hæc proprietas per se nõ est euidens, quidquid Hæretici tergiuersentur, quia quidquid non cadit sub libertatem, non cadit sub legem; quod autem simpliciter impossibile est, non cadit sub libertatem: cùm libertas intrinsece requirat potestatem ad vtrumq; : ergo nec potest esse materia legis. Item vbi transgressio, seu omissio non potest imputari ad culpam, vel pœnam, non potest ibi lex interuenire, quia de intrinseca ratione eius est, vt aliquam intrinsecam obligationem induat: sed omittere, quod impossibile est, non potest imputari ad culpam: sicut nec imputatur ad præmium, facere quod simpliciter necessarium est: ergo non possunt leges in huiusmodi rebus versari.

18. *Cõfirmatio assertionis ex Trident.* *Triden.* *Bellarm.* *Vega.*

Atque in hoc saltem sensu definit assertionem etiam in diuinis legibus Triden. sessione sexta, capit. 11. & Canon. 18. & contra Hæreticos huius temporis ex Scripturis, Patribus, & ratione eam late probant Bellarmin. lib. 4. à cap. 11. Vega lib. 11. in Tridentin. à cap. 9.

cap.9. Vnde à fortiori constat, multò magis leges humanas debere esse possibiles: nam sunt ex minori potestate, & quasi participationes legis diuinæ, & quia rationes factæ in illis à fortiori procedunt. Adde, Augustinus. Augustin. lib. de natur. & gratia, cap. 96. non solum dicere, Deum non iubere impossibilia, sed etiam dicere. *Firmissimè creditur, Deum iustum, & bonum impossibilia non potuisse præcipere.* Quomodo ergo poterit homo impossibilia præcipere? Vnde in hoc est magna differentia inter Deum, & hominem, quòd Deus aliqua potest præcipere impossibilia naturę, quia potest illa facere possibilia per gratiam, quam non negat, quâtum in se est, quatenus ad præceptorum obseruationem necessaria est, & ideo semper est præceptum Dei de re possibili, quia quod per amicos possumus, simpliciter possumus, si amici adiutorium certum, & paratum est. Homines autem non possunt dare vires ad præcepta implenda, & ideo illas supponere necessariò debent, vel ex natura, vel ex gratia, iuxta præcepti conditionem. Hic verò occurrebant difficultates de possibilitate diligendi Deum, vincendi concupiscentiam, seruandiq; mandata: sed de his dicemus in tractatu de Gratia.

19. Iuxta hanc ergo vltimam partem intelligendus est Isidor. cùm requirit in lege, quòd possibilis sit. Nam principaliter loquebatur de lege humana, & ideo ad declarandum modum possibilitatis addit, *Secundum naturam*, id est, considerata fragilitate, & conditione naturæ. Quod etiam Deus ipse suo modo obseruat. Nam ideo non præcipit omnibus virginitatem seruare, quia nō erat hoc possibile secundum naturam; sic etiam lex Canonica non præcipit omnibus festis communicare, quia non posset dignè fieri secundum conditionem naturæ, & sic de aliis. Atque huc etiam spectat (vt D. Thom. voluit) vt lex accommodari debeat subditis secundùm capacitatem eorum, & ideo non imponuntur eadem ieiunia pueris, quæ grandioribus. Addit etiam Isidor. *Secundùm consuetudinem patriæ*, quia cōsuetudo est altera natura, & ideo quod repugnat consuetudini, valde censetur repugnans naturæ, ac subinde ferè moraliter impossibile. Hoc autem intelligendum est de consuetudine honesta, & vtili reipublicæ: nam consuetudo praua per legem corrigenda est, & licèt aliquando fuerit vtilis, si tanta sit facta rerum mutatio, vt iam sit inutilis, & contraria expediat ad commune bonum, etiam poterit lex consuetudinem vincere, vt infrà suo loco dicemus. Denique addit Isidor. *Tempori locoq; conuenienti*, quia hæ circumstantiæ in omni actu prudenti obseruandæ sunt. Hîc autem non considerantur ex parte actus præcipiendi, sed ex parte materiæ, seu actus, qui præcipitur, quia non in omni loco, nec in omni tempore eædem actiones conueniunt, & ideo in ferendis legibus maximè sunt hæ circumstantiæ considerandæ, vt rectè tradidit etiam Augustinus. D. Augustin. lib. 3. de Confession. cap. 37. Si quis autem rectè consideret, hæ circumstantiæ etiam sunt determinationes possibilitatis, quia in vno tempore cēsebitur aliquid moraliter impossibile, quod in alio est facile, idémque est cum proportione de loco: possunt etiam interdum pertinere ad honestatem propter rationem similem.

20. Tandem declaratione harum conditionum intelligitur, in tantum posse illas pertinere ad substātiam, & valorem legis, in quantum vel ad iustitiam, vel ad debitam possibilitatē legis humanæ necessariæ fuerint, quia potestas legum ferendarum cum hac iusta moderatione est hominibus data. Definire autem quando in his conditionibus defectus sit substantialis, ex prudenti pendet iudicio, quod oportet esse valde certum, vt ex hoc capite lex possit censeri nulla. Hic enim multò magis locum habet, quod suprà dixi, oportere iniustitiam esse claram, & nō dubiam, tum propter rationes suprà factas, quæ in præsenti etiam locum habent: tum etiam, quia hic minus est periculi, cum dubium solùm versetur circa incommodum temporale. Est enim notanda differentia inter iniustitiam in materia, vel in modo legis: quod in priori, si de iniustitia constet, nulla ex causa, etiam propter vitandum quodcumque detrimentum, vel scandalum obedire licet, quia malum facere nunquā licet propter vllum finem: at verò in alio casu, licèt lex de se non obliget, potest subditus illi parere, si vult, dummodo iniustitiæ non cooperetur, quia potest cedere iuri suo. Et ideo multò faciliùs tunc obligari poterit in casu dubio: imò etiam in casu, in quo sit certa iniustitia, aliquādo poterit obligari propter vitandum scandalum: nam hoc vitandum est, etiam cum detrimento temporali, c. 2. de præscript. & sumitur ex Aug. Serm. 6. de verb. Domini, & in Psalm. 124. & notauit D. Th. d. q. 96. ar. 4. & videri possunt Adrian. quodl. 6. ad primam obiectionem, Gabr. in 4. d. 16. q. 3. Iuristæ in d. cap. 2. de præscript. Panorm. in ca. de const. nu. 9. Card. in cap. *de his*, 50. d. Bellarm. lib. 4. de Rom. Pontifice, cap. 15.

Differētia in iniustitiā ex parte materiæ, & ex parte modi.

D. Augustin. D. Thom. Adrian. Gabr. Panormit. Cardin. Bellarm.

CAPVT X.

Vtrùm perpetuitas sit de ratione legis.

1. DVplicem perpetuitatem solent Philosophi distinguere, vnam ex parte initij, quam vocant à parte antè, aliam ex parte finis, quam à parte post vocant. Hîc non tractamus de priori: nam diuidendo legem, dixim⁹, dari vnam legem æternam, quæ intra Deum est: alias verò esse temporales ex parte initij. Nam licèt lex naturalis dici possit aliquo modo ęterna, vt voluit Glossa in princ. d. 5. verb. *Cœpit*, vtique obiectiuè, seu quoad esse essentiæ, vt infrà explicabitur: nihilominus prout existit in creaturis, ex tempore incepit cum creatura, vt bene Gratian. ibidem dixit, & ita à parte antè non potest dici perpetua. Tractamus igitur de perpetuitate in futurum, ex quo lex semel lata est. Quæ perpetuitas solet vlterius distingui in perpetuitatē simpliciter, quę ęternitas dicitur, vel secundū quid, quæ dici potest duratio longi temporis, quæ in Scriptura sæpe æuum, vel æternum sæculum appellatur. Vt autem omittam⁹ varias significationes, quæ magis ad speculationem pertinent; perpetuitas, de qua tractamus, solum est quędam legis stabilitas, ad quam spectat, vt habeat suum esse cum valore, ac efficacia obligandi ita fixum, & permanens, quantum est ex vi suæ originis, & constitutionis, vt de se duret semper, aut per indefinitum, vel diuturnum tempus. Qui modus perpetuitatis potest esse duplex, vnus dici potest negatiuus: alter positiuus. Negatiuus est quando lex indefinite fertur, & ideo indefinitam habet durationem, licèt reuocari possit, & tolli per extrinsecas causas, quomodo dicitur suspensio perpetua negatiuè, quæ sine termino fertur. Positiuè autem perpetua dicitur lex, quæ natura sua, vel per expressa verba fertur, vt semper duret, & numquam reuocetur. Vt dispositio dicitur suspensio perpetua. De vtroque ergo modo perpetuitatis potest hæc quæstio tractari. Et quoniam eius difficultas tota versatur circa humanas leges, ideo operæpretium erit, priùs illam in diuinis legibus expedire.

Gloss. *Gratian.* *Quæ sit perpetuitas ad legem requisita.* *Diuisio huiꝰ perpetuitatis in positiuā, & negatiuam.*

2. Dico ergo primò: Omnis diuina lex perpetuitatem dictam participat. Declaratur breuiter discurrēdo per singulas. Nam lex æterna propriè, ac simpliciter perpetua est, quia in se immutabilis est. Quamuis enim prout dicit respectū ad creaturas, non semper respiciat eas secundum eundem modum existentiæ, neque imponat eis leges, quæ pro toto tempore durent, sed iuxta modum definitum ab ipso Deo, nihilominus iuxta illum modum, & ex parte Dei, lex semel ab ipso concepta perpetuò manet. Deinde lex naturalis etiam dici potest absolutè perpetua, quia ex

1 *Assertia, Diuinam legem et vendicare perpetuitatem assignatam.*

parte mentis, in qua scripta est, perpetuitatem habet. Et aliunde ex parte obiecti includit intrinsecam necessitatem: prohibet enim quæ intrinsecè mala sunt, & præcipit, quæ per se necessaria sunt; quod autem est necessarium, perpetuum est; & ideo immutabilis dicitur à Gratian. d. 5. in princip. & d. 6. §. vlt. & idem habetur Instit. de iur. natur. gent. & ciuil. §. *sed & naturale*. & infrà suo loco latiùs dicetur. Nec refert, quòd præceptum naturale in vna opportunitate obligat, & non in alia, quod maximè in affirmatiuis verum habet; non (inquam) hoc obstat, quia præceptũ semper idem est, & quantum est ex se, semper obligat, quamuis non pro semper, & id satis est, vt lex sit perpetua. Quod optimè explicauit Augustin. lib. 3. Cõfess. cap. 37. dicens, hanc legem naturalem, *vt omnia ordinatissime fiant*, immutabilem esse, licèt in applicatione eius ad varias materias, vel occasiones possit esse variatio.

Gratian.

D Augustin.

3. *Perpetuitatẽ participat lex vetus, & noua.*

Præterea vtraq; lex positiua diuina vetus, & noua suo modo perpetua dici potest; sed prior negatiuè tantùm; posterior etiam positiuè. Prior pars constat, quia lex vetus stabilem, multumque permanentem durationem habuit, non tamen irreuocabilem; habuit ergo perpetuitatem negatiuam, quia sine temporis certi limitatione posita fuit, vt per multa tempora duraret; tandem verò reuocata fuit. At lex noua habet positiuam perpetuitatem, quia mutari non debet vsque ad finem mundi; ita enim hic sumimus perpetuum comparatione facta ad subiectũ, seu genus humanum, non ad totam æternitatem. Solùm posset quis dubitare de lege veteri, quia non videtur indefinitè lata, sed vsque ad certum tempus, scilicet, *donec veniret semen*, vt dicitur ad Galat. 3. Respondetur tamen, esto hoc ita sit, habuisse sufficientem perpetuitatem negatiuam, quia posita est, vt duraret donec per aliam meliorem legem excluderetur, siue postea reuocatione positiua indiguerit, siue per se cessauerit, facta mutatione rerum, quod postea suo loco videbimus.

Galat. 3.

4 *a Assertio, Legem humanam non esse ita perpetuam, vt reuocari non possit.*

Secundo loco dicendum est de lege humana, de qua, vt certum supponimus, non esse ita pnrpetuam, vt sit irreuocabilis; nã & proximus auctor eius mutabilis est, & ita potest illam mutare, & potest etiam ipse deficere, & successor eius, qui æqualis est potestatis, poterit illam mutare, & ipsa etiam lex ex se, & ratione suæ materiæ, & humanæ consuetudinis deficere potest, vt infrà suo loco latiùs dicemus. Non est ergo hæc lex positiuè perpetua. Dubium ergo solùm esse potest de perpetuitate negatiua, quæ certum, ac definitum tempus excludat. In quo dubio duæ possunt referri opiniones. Prima negat perpetuitatem aliquam esse de ratione legis humanæ. Ita sentit Glossa 1. in cap. 1. de constitut. quatenus dicit, aliquos canones esse tẽporales. Expressiùs id docet Gomez. in Procœm. ad regulas Cancell. q. 2. ad 2. cum Gemini. consil. 93. quem refert. Potestq; probari primò, quia nec Isidor. nec Diuꝰ Thomas hanc conditionem posuerunt inter requisita ad legem humanam. Secundò, quia sola duratio est valde accidentaria, pendetque ex Principis voluntate, vnde si lex generaliter feratur, licèt pro certo tempore feratur, erit vera lex: nam æquè obligabit, & habebit omnes alios effectus legis. Tertiò afferuntur exempla ex cap. 1. 29. d. & ex Extrauag. Ad *regimen*, de præbend. inter communes, & ex regulis Cancellariæ, quæ leges sunt, licèt non sint perpetuæ.

An aliqua perpetuitas sit de ratione legis humanæ.

1 Opinio negatiua. Glossa. Lud. Gom Gemini.

Extrauag. Ad regimen.

5. *2. Opinio affirmatiua. Glossa. Panormit. Cardin. Archid.*

Secunda sententia affirmat, perpetuitatem esse de ratione legis, statuti, seu constitutionis. Ita tenet Glossa penult. in fine in cap. *à nobis*. 1. de sentent. excommunicat. & ibi Panormit. n. 12. & Cardin. in repetit. cap. *perpendimus*. de sentent. excommunic. & Archid. in cap. *donatum*. 1. q. 7. vbi coniungit illa duo, quòd lex debet esse perpetua, & communis, & citat cap. *erit autem lex*. d. 4. vbi de perpetuitate nihil dicitur, sed de communitate. Vnde videtur vnam conditionem ex altera colligere. In eadem sententia est Bartol. in l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. Nauarr. in Manual. c. 27. nu. 74. Potestq; sumi ex D. Thoma 1. 2. q. 104. art. 3. ad 3. quatenus dicit, præcepta iudicialia ab hominibus instituta habere perpetuam obligationem, manente illo statu regiminis. Fundaritq; solet hæc sententia in l. *edenda*. C. de edendo, ibi, P*rout edicti perpetui monet auctoritas*; sed meliùs in l. *Arrianus*. C. de Hæret. §. 1. Instit. de perpet. & temp. actio. Oprimè verò ex cap. vlt. de officio legati, vbi dicitur, statuta edita à legato in sua prouincia durare tanquam perpetua. Vbi est considerandum, decretum illud declaratiuum esse, nõ concessiuum specialis fauoris: supponit enim Papa, legatum suum posse condere statuta, & inde ex ratione statuti colligit, talia statuta durare recedente legato, quia nimirum de ratione statuti est, vt sit perpetuum.

Bart. Nauar. D. Thom.

L. edenda. L. Arrianus.

6. Vnde etiam sumitur ratio: nam præceptum generale datum pro tota cõmunitate, & ad bonum commune, eius non est lex, & in nullo alio differt à lege, nisi in perpetuitate: ergo signum est perpetuitatem esse de ratione legis. Maior probatur, quia habent effectus morales valde diuersos. Nam differentiæ, seu diuersi effectus, quos solent auctores tribuere censuræ latæ per statutum, vel per sententiam generalem, fundantur solùm in differentia præcepti, & statuti, quia excommunicatio per sententiam ab homine est, & per solum præceptum fertur, per statutum autem est à iure, vt latè notat Francus in cap. *Romana*, §. *cauẽant*. de sentent. excommunic. in 6. & Couar. in cap. *alma*. p. 1. §. 10. n. 2. Minor autem patet, quia licèt à posteriori assignetur differentia inter statutum, & præceptum in effectibus. v. g. quia statutum ligat non subditos in territorio existentes, aut delinquentes: non autem præceptum, iuxta dictum cap. *à nobis*. 1. de sentent. excommunic. & similibus: tamen hæc diuersitas in effectibus supponit distinctionem causarum in se, & in suo esse: nulla autem alia excogitari potest, nisi in perpetuitate.

Francus. Couarr.

Cap. à nobis.

7 *Posterior sententia iuris est magis conformis.*

Hæc sententia posterior absolutè loquendo est iuri conformior; quia tamen potest esse dissensio de modo loquendi ideo res magis explicanda est, & inde facilè constabit, an prior sententia possit aliquem verum sensum habere. Dico ergo, legem humanam propriè dictam triplicem habere moralem perpetuitatem, seu stabilitatem. Prima est ex parte ferentis, quia nõ amouetur, illo amato, nec moritur, illo mortuo. Secũda est ex parte subditorum, ad quos fertur, quia non tantùm obligat præsentes, qui vel nati sunt, vel territorium incolunt, cùm lex fertur, sed etiam eorum successores postea natos, vel denuo ibi habitantes. Tertia ex parte ipsius legis, quia semel lata semper durat, donec vel reuocetur, vel materia eius, aut causa ita mutetur, vt iusta esse desinat.

De triplici perpetuitate quæ in lege humana reperiuntur.

8. Prima perpetuitas manifestè probatur ex dicto cap. vlt. de offic. legati. Confirmatur deinde, quia nõ videtur dubium, quin legislator possit hoc modo obligare per suas leges. Primò, quia hoc ad minimum probant iura citata. Secundò, quia hęc est consuetudo omnium legum humanarum, vt constat. Tertiò, quia hæc saltem immutabilitas est necessaria ad finem talium legum, aliàs quotidie fieret magna mutatio legum in republica cum magno detrimento eius. Quartò, quia in legibus ciuilibus potestas ferendi leges est in republica per se primo, vnde sicut respublica non moritur, ita potest ferre leges, quæ nullius morte extinguantur: ergo cùm transtulit in Principem suam potestatem, etiam dedit illi facultatem ad ferendas leges, quæ sua morte non extinguerentur. Vnde à fortiori probatur idem de legib. Canonicis, quia potestas, à qua procedunt, est à Christo, qui non moritur, & voluit ita obediri legibus sui Vicarij, sicut suis, & censetur dedisse potestatem accommodatam humanæ congregationi, eiusq; conuenienti regimini. De potestate ergo dubitari non

Prima perpetuitas requisita in lege ex parte ferentis illa.

poteſt.

potest. Ergo quoties Princeps simpliciter præcipit statuendo, censetur ita præcipere, quia statuendo legem, & nullam limitationem adhibendo, præcipit stabiliter, quantum potest, & quantum finis legis postulare videtur.

9. *Ostenditur solutio ex differentia inter præceptum purum, & statutum, seu constitutionem.* *Anton.* *Abb.* Declaratur hoc ampliùs ex communi sententia Doctorum, qui hanc differentiam constituunt inter præceptum ab homine latum solùm per modum personalis præcepti, & latum per modum constitutionis, quod purum præceptum expirat per mortem præcipientis; non verò lex, seu statutum. Ita notant Anton. & Abb. in cap. *irrefragabili.* §. *cæterum*, de offic. ord. vbi optimè notant, delegationem ab homine expirare, re integra, per mortem delegantis: non autem delegationem à iure, seu per legem, quia lex non moritur. Idem latè probat Restaurus Castaldus tract. de Imperato. q. 93. ostendens, mutato Rege, vel Imperatore, non mutari leges eius per se, seu ipso facto, quia perpetuæ sunt. Idem Sylvest. in verb. *Mandatum.* q. 3. vbi ait, *Talia præcepta expirant morte præcipientis, nisi fiant per modum constitutionis, vt consuetudo interpretatur*, Itaq; solum in consuetudine differentiam fundat. Idem in verb. *Delegatus*, q. 6. vbi colligit, omnia præcepta lata à Prælatis inferioribus, qui non possunt constitutiones facere, expirare morte illorum, dispositiones autem omnes, quæ per legem, vel statutum fiunt, perseuerare post mortem statuentis. Idem habet Menoch. lib. 1. de arbitrar. q. 69. Cordub. in regul. sancti Francisc. cap. 10. q. 3. puncto 1. partit. 3. quos refert, & sequitur Sanci. libr. 8. de matrim. disp. 28. q. 2. n. 47.

Rest. Cast. *Sylvest.* *Menoch.* *Cordub.* *Sanci.*

10. *Vasq. Aliquorum limitatio. Ad differentiam inter purum præceptum, & statutum.* Eandem differentiam tradit Vasq. 1. 2. disp. 151. c. 3. num. 16. videtur tamen illam interpretari tantum de præceptis singularibus, quæ particularibus personis imponuntur. Vnde rationem prædictæ differentiæ ex natura ipsius præcepti, & legis colligit. Nam lex, cùm feratur communitati, & pro bono communi, quatenus ad ipsum pertinet cura singulorum ciuiũ, quæ cura expirat per mortem, vel mutationem Prælati, & ideo etiam cessat præceptum.

11. *Relicitur limitatio.* Dicendum verò est, differentiam datam procedere non solum de præcepto dato singulari personæ, (quod iam ex illo capite non est lex, quia non est præceptum commune:) sed etiam de præcepto communi dato communitati in bonum commune ipsi⁹, vt rectè expositum fuerunt Menoch. Cordu. & Sanci. suprà contra quendam Petrum Peuzebis, quodlib. 1. q. 21. qui de generalibus præceptis dixit, non expirare per mortem præcipientis, quod falsum est, quia consuetudo, quam allegat Sylvest. de quocunque præcepto eadem est. Vnde colligo, rationem adæquatam huius differentiæ non posse sumi ex eo, quòd præceptum procedit à cura singularis personæ, & non fit nomine communitatis. Nam præceptum generale, etiamsi non feratur per modum statuti, ad curam totius communitatis, & bonum eius pertinet. Adde, quod leges canonicæ non fiunt nomine totius reipublicæ, seu communitatis, quia potestas, per quam illæ leges feruntur, non manauit à communitate, & tamen illa differentia, etiam in legibus Ecclesiasticis, & præceptis locum habet. Item è conuerso, quamuis Rex præcipiat vni particulari personæ, potest, si velit, ita imponere præceptum, vt duret post mortem suam, donec à suo successore reuocetur: quia si potest præcipere communitati, cur non singulari personæ? & tamen tunc etiam dicetur, ferre illud præceptum tanquam gerens curam specialem talis personæ: ergo non est hæc adæquata ratio, cur expiret præceptum. Item respublica, quando transtulit potestatem in Principem, non communitatis tantùm, sed etiam singulorum curam illi commisit: in ipsa autem republica erat potestas imponendi præceptum particulare, quod obliget personam singularem, donec reuocetur: ergo etiam in Principem transtulit hanc potestatem: ergo potest Princeps hoc modo singulare præceptum imponere: ergo differentia illa non prouenit ex eo, quòd præceptum sit singulare, vel commune, sed ex eo, quòd licet sit commune, fertur aut per modum legis, aut per modum personalis præcepti.

Declaratur⁹ hoc ampliùs, quia vel loquimur de 12.
Principe habente potestatem condendi legem, vel de inferiori Prælato, vel gubernatore, qui potest præcepta ferre, non vero legem statuere. De priori constat, quòd licèt possit legem condere, potest etiam præcipere communitati, non condendo leges, qui duo modi præcipiendi non possunt meli⁹ distingui, quàm in prædicta perpetuitate. Nam cum ostensum sit, per legem posse imponi obligationem, quæ duret post mortem præcipientis, & hunc modum præcipiendi esse maximè conuenientem regimini reipublicæ, & potestati legislatiuæ, rectè fit, quotiescumque Princeps declarat simpliciter se statuere, vel condere legem, ponere præceptum ita durabile, ac subinde tale præceptum significari nomine legis. At verò quando tantùm præcipit, non statuendo, signũ est, non pro futuris temporibus, sed pro tempore præsenti, seu pro tempore gubernationis suæ præcipere, nec vti propria potestate legislatiua, sed tantùm præceptiua, & ideo rectè censetur hoc præceptum expirare morte præcipientis. Vnde à fortiori idem generaliter est de præcepto eius, qui non habet statuendi potestatem, quia in illo non solum ex voluntate, sed etiam ex defectu potestatis prouenire videtur, vt præceptum eius extinguatur cum morte eius, vel cum ablatione à munere: nam hoc perinde reputatur, vt in materia de censuris dixi. Posset tamen dubium moueri, an si talis superior velit aliquid præcipere, cum declaratione expressa, vt duret præceptum, etiam post mortem, donec à successore reuocetur, valeat dispositio. Sed hoc nõ refert ad præsens, & ideo in alium locum illud remittimus: satis enim nobis est, quod iure ordinario, & communi præceptum simpliciter latum, à quocumq; feratur, non habet stabilitatem, & quòd in hac lex superat personale præceptum.

Huc etiam spectat vulgare axioma, quòd mandatum spirat morte mandantis. l. *mandatum.* C. mandati. c. *gratum.* c. *relatum.* de offic. delegat. capit. vltim. vers. *secus autem*, de offic. legat. & Doctores communiter his locis, Couarr. Rubr. de testam. p. 3. num. 3. & Summistæ communiter verb. *Mandatum.* Hęc autem vox in illo axiomate sumitur pro personali mãdato, non pro lege. Imò aduertit Sylvest. d. q. 3. non accipi ibi mandatum pro præcepto simpliciter obligante ad aliquid faciendũ, sed pro delegatione iurisdictionis: nam in præcepto pure, & propriè dicto simpliciter, & sine limitatione verum est cessare per mortem præcipientis: in mandato autem additur in iure limitatio, *si res fuerit integra*: nam si fuerit inchoata, firmatur iurisdictio, vt duret etiam post mortem mandantis. Quod rectè animaduersum est: non est tamen coarctandum mandatum ad commissionem, seu delegationem solius iurisdictionis propriè dictæ: nam etiam habet dicta regula locum in mandato procurandi, donandi, seu agendi aliquid nomine alterius, vt constat ex dicta l. *mandatum*, & ex l. 2. §. *sed si quis*, & ex l. *absenti.* ff. de donat. & in nostro regno in l. 23. tit. 5. part. 3. & notant referentes alios plures Couarr. in Rubr. de matrim. p. 3. num. 13. & Ant. Gomez. lib. 2. variar. c. 4. n. 3. Sed de hoc alias.

13. *L. mandati.* *Couarr.* *Sylvest.* *L. mandati.* *L. absenti.* *Couar.* *Ant. Gom.*

Secunda perpetuitas legis est est parte eorum, ad 14.
quos fertur, quia non solum præsentes obligat, sed *Secunda per*

ex parte subditorum. Glossa Panormit. Couarr.

etiam futuros, statim, ac incipiunt esse partes illius communitatis, cui lex imposita est. Quæ pars etiam sumitur ex Gloss. Innoc. Panormit. & alijs in d. cap. *à nobis* 1. de sentent. excommun. & notat Couar. in c. *alma*, p. 1. §. 10. n. 2. vbi etiam constituit differentiam in hoc inter excommunicationem latam per generalem sententiam, quæ vim habet cuiusdam præcepti, & latam per statutũ, seu legem, quòd prior tantùm cõprehendit eos, qui iam sunt subditi, quando præceptũ fertur: posterior verò omnes, qui in futurum incipiunt esse subditi, quia lex obligat omnes, & ita in hac parte habet perpetuitatem. Quæ differentia sano modo intelligenda est quoad absolutam durationem, etiam post mortem ferentis sententiam: nam pro tempore, pro quo durat generalis sententia in sua vi, etiam obligat nouos subditos, vt dixi in 5. tomo de censur. disp. 5. sect. 5. n. 9. solùm ergo potest esse differentia quoad maiorem independentiam legis, quæ nascitur ex priori perpetuitate: satis ergo est, quòd hæc proprietas perfectiùs, & stabiliùs legi conuenit. Quod præterea ostendi potest manifesta inductione, quia omnes leges positiuæ Ecclesiæ, & regnorum, & ciuilis iuris ita obligant, semperq; obligarunt. Ratio autem est, primò quia lex fertur prospiciendo ad futura, & ideo non tantùm obligat præsentes, sed etiam futuros. Secundò lex directè fertur in communitatem, & consequenter obligat membra eius: communitas autem perpetua est, & semper est eadem, licèt successiuè membra eius varientur, vel augeantur, & ideo lex etiam quamdiu durat, & non reuocatur, totam communitatem obligat, & omnes partes eius. Tertiò, quia qui denuo nascitur in aliqua cõmunitate, eo ipso nascitur subditus legibus eius, & similiter qui denuo illi voluntariè aggregatur, subijcitur legibus eius, quia de ratione partis est, vt conformetur toti, & hæc conditio quasi naturali iure est, inclusa in tali conuictu humano; ergo etiam est de ratione legis, vt cum eadem conditione feratur.

15. *Tertia perpetuitas quæ ex natura legis oritur.*

Tertia perpetuitas, scilicet, vt lex duret quamdiu non reuocatur, vel materia eius mutatur, habet idem fundamentum, quia ad rectam gubernationẽ reipublicæ necessaria sunt præcepta hoc modo stabilia, quæ sint certæ, & permanentes regulæ, ac mensuræ operationum: hæc autem præcepta significantur nomine legum, iuxta vsum iurium, & Doctorum: ergo. Minor satis probata est referendo secundam sententiam. Maior etiam experientia, & ratione constat, quia gubernatio humana, vt sit vtilis, postulat stabilitatem, & vniformitatem. Item quia lex humana fertur pro communitate, quæ per se perpetua est, & propter commune bonum, quod etiam debet esse stabile, & deducitur ex lege naturali, quæ perpetua est: ergo, vt conuenienter feratur, debet accommodari, quoad fieri possit, his omnibus, & eorum prõprietatem imitari. Præterea hæc perpetuitas sequitur ex prima; nam si lex durat post mortem primi legislatoris, nisi ab eo reuocetur, eadem ratione durabit eodem modo, & sub eadem conditione, viuente successore, & post mortem etiam eius, & idem erit de secundo successore, & sic sine termino, quia non est maior ratio de vno, quàm de alio, quamdiu materia non ita mutatur, vt lex fiat iniusta. Est etiam hæc tertia perpetuitas necessaria ad secundam, quia, vt lex de se obliget semper ex parte subditorum, & successorum, necesse est, vt ipsa in suo esse, & vigore perseueret, vt constat. Deniq; declaratur exemplo: nam olim Bulla cœnæ Domini pro tempore vnius anni ferebatur, & tunc illius censuræ reputabantur ab homine: postea verò à tempore Gregor. XIII. lata est, donec reuocetur, & ex tunc eis censuræ reputatæ sunt à iure, vt notauit Nauar. in expositione illius Bullæ; ergo signum est, ad constituendum ius (quod idem est, cum lege) necessarium esse illum perpetuitatis modum.

Nauar.

16. Vnde fit, quoties præceptum superioris ad limitatum tempus fertur, per se loquendo, & iure ordinario, non habere rationem legis. Dixi, *per se, & iure ordinario*, quia si legislator vellet, ferendo præceptum ad tempus statuere, ac declarare, vt pro illo tempore haberet vim, & priuilegia legis, vt sic dicam, posset id facere, quia non includit repugnantiam: illud tamen esset quasi ex dispensatione quadam. Et ideo censeo solum gubernatorem supremum posse id facere, vt est Rex in temporalibus, Papa in Ecclesiasticis, quia in communi, & ordinario iure, præsertim in re tam graui, non possunt inferiores dispensare. Tunc verò retinet illa lex illud perpetuitatis genus, quod est, non dependere à vita ferentis: nam si intra illud tempus deficeret, nihilominus vsq; ad definitum tempus lex duraret. Et eadem ratione potest supremus Princeps decretum, seu præceptum ferre, declarans velle vt duret pro tempore vitæ suæ, & non ampliùs, & quod in cæteris habeat virtutem, & efficaciam legis, quia in hoc etiam non est repugnantia, & Princeps potest vti sua potestate, prout voluerit, & cùm hæc ratio, seu proprietas legis ex institutione pendeat: potest Princeps illam mutare, vbi iudicauerit expedire. Tunc autem re vera illa non esset simpliciter lex, qualis nunc significatur hoc nomine absolutè sumpto, sed esset lex secundùm quid, vel (vt sic dicam) per dispensationem quandam.

17. Et hoc fortasse tantùm voluerũt auctores primæ sententiæ: fatentur enim legem regulariter esse perpetuam, non esse tamen hoc ita essentiale, quin aliter ferri possit, quod idem ferè recidit. Nos autem addimus, legis nomen re vera significare præceptum ita durabile, præceptum autem non ita stabile, licet in ratione præcepti sit eiusdem essentiæ, iam non esse propriam legem. Potest exemplo declarari: nam de ratione beatitudinis est perpetuitas, & ideo licèt posit Deus dare homini visionem sui, quę citò transeat, illa erit eiusdem naturæ cum visione, quæ est beatitudo: non tamen erit simpliciter beatitudo: ita ergo suo modo de lege loqui possumus. Ad primam igitur rationem illius sententiæ respondeo in primis, non fuisse necessarium, Isidorum, & D. Thomam explicitè ponere omnes conditiones legis, satis enim est, quod in illis, quas ponunt, reliquæ contineantur: ita enim hæc perpetuitas legis in ipsa ratione boni communis continetur. Deinde addo, non omnino prætermisisse illas: iam enim allegaui locum D. Thomæ, in quo satis expresè huius perpetuitatis meminit. Item si attentè legatur in q. 95. art. 1. in corp. & ad 2. semper loquitur de lege humana, tanquam de regula permanente, & stabili. Rationes etiam, quas ibi adducit ex Arist. 1. Rhetor. c. 1. vt probet necessitatem legum, omnes probant debere esse fixas, & stabiles, & non debere variari, durante eodem statu reipublicæ rerum. Et ita eadem q. 95. a. 4. legem ponit, vt permanentem regulam directiuam humanorum actuũ, & eodem modo loquitur semper de lege Isidorus.

18. Ad secundum iam dictum est, quod si lex feratur ad certum tempus ex voluntate legislatoris, erit potiùs quoddam præceptum, quàm lex, vel erit lex secundum quid, & quasi analogicè. Ad tertium ab exemplis dico in primis, sine causa allegari cap. 1. 29. d. quia non dicit, leges esse temporales, id est, non perpetuas de se: sed dicit, iudicandas esse, id est, intelligendas, & interpretandas, attenta ratione temporum, & locorum, in quibus latæ sunt: Et ita fatemur, leges non easdem ferri pro omnibus temporibus, & quasdam expedire quibusdam temporibus, alias alijs, & pro diuersitate temporum variari, quod non obstat, quomin9 suam habeant perpetuitatem, quamdiu nec status rerum mutatur, nec tolluntur, vt explicatum est. Ad Extrauag. *ad regimen*, dico, non videri propriam legem, sed reseruationẽ quandã circa promissionem præbendarũ, & beneficiorũ valde amplam,

amplam, & generalem, quam fecit Benedict. XII. pro tempore tantùm vitæ suæ; vt in ea expressè dicitur, vocat autem illam institutionem, quia pro illo tempore voluit habere vim, & stabilitatem legis, & quia solùm ex parte materiæ, quæ temporalis fuit, certam durationem habuit. De regulis Cancellariæ negant multi esse veras leges, vt ibi refert Gomez, & Felin. in cap. *ex parte*, de resc. num. vlt. vel certè si per modũ legum, & constitutionum feruntur, modus durationis earum ex se perpetuus est, licèt ex speciali declaratione Papæ aliquam fortè limitationem habeant, quod hîc non potest amplius declarari.

Lud. Gom. Felin.

CAPVT XI.

An de ratione legis sit promulgatio, & quæ sit sufficiens.

1. HÆc conditio ferè ab omnibus Doctoribus ad complementum legis postulatur, vt videre licèt in D. Thoma d. q. 90. art. 4. & aliis scriptoribus ibi, & super iura statim alleganda, & in Summistis verb. *lex*, creditur que comprehensa ab Isidor. in d. cap. *erit autem lex*, sub alia conditione, in qua postulat, vt lex sit clara, & manifesta; *ne aliquid per obscuritatem captionem contineat*. 3. Etym. c. 10. & lib. 5. cap. 21. Hæc enim conditio potest intelligi primò de ipsis verbis, vt sint clara, & perspicua, ne occasionem præbeant erroris, aut tergiuersationis, vel opinionum, & interpretationũ, ex quibus & fraudes & lites nasci solent, & in hoc sensu videtur præcipuè ab Isidoro posita. Sic autem requiritur maximè ad perfectionem legis, non est tamen de essentia, & vix potest diligentia humana adhiberi, qua vitentur dubia, quæ circa legum intelligentiam oriuntur. Secundo tamen modo potest intelligi, quod lex debet esse manifesta, id est, publicè proposita, vt ab omnib. legi possit, vel audiri, & hoc modo erit cõditio magis essentialis, quam vel etiam intendit Isidor. vel certè illam supponit, quia specialiter agit de lege humana, de qua dixerat à legendo esse dicta, quia debet esse scripta, vt ab omnibus legi possit. Vnde ibidem concludit *debere esse pro communi vtilitate conscriptam*, quod sine promulgatione haberi non potest. Et in eodem lib. cap. 10. ait, legem esse *constitutionem populi, qua maiores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt*. In quo includit promulgationem. Eandem conditionem indicat Gratiã. in §. *leges*, vbi exponit verba August. lib. de vera relig. cap. 31. quæ ibi retulerat cap. *in istis*, videlicet, *leges postquam institutæ, & firmate sunt, non posse à subditis iudicari*. Addit autem Gratian. *tunc leges institui, quando promulgantur; firmari autem, quando moribus recipiuntur*.

D. Thomas. Isidor. Gratian. Augustin.

2. Habet autem hæc proprietas specialem difficultatem in lege æterna, quia vt æterna est, non videtur capax promulgationis, quam difficultatem in li. seq. tractabimus, quia hîc non potest vna ratio communis illi legi cum aliis reddi, & ideo præ oculis habenda est distinctio suprà insinuata de duplici lege, seu duplici statu legis, vnus est mere interior, prout lex consideratur in mente legislatoris, alius est exterior, prout lex existit extra legislatorem, vel in ipsis subditis, vel in aliquo signo manifestante voluntatem legislatoris. Promulgatio ergo, vt ex vi ipsius vocis constat, dicitur respectu legis æternæ: nam promulgatio dicit publicationem legis, per quam possit à subditis cognosci, quæ non potest cadere in legem, nisi vt exterius prodeuntem. Lex autem æterna tantùm dicit legem in mente Dei conceptam, & ideo non potest eadem ratio promulgationis ad eam applicari; quomodo autem in illa locum habeat, in loco allegato videbimus.

3. Illa ergo omissa, de aliis legibus, seu de lege externa optima est ratio D. Tho. Quia vt lex plenè constituatur, oportet, vt habeat efficaciam obligandi, sed hãc non habet, donec promulgetur; ergo donec promulgetur non est vera lex, ac subinde promulgatio est de ratione legis. Maior constat, quia lex est mensura, & regula communis operationum habens vim cogendi, vt Arist. dixit, & infrà probabitur, quia in hoc differt à consilio, & qualibet alia monitione. Minor etiam probatur, quia vt regula de se obliget, oportet, vt quantùm est ex parte sua fiat sufficienter proposita. Est autem lex regula non pro vna, vel altera persona, sed pro tota communitate lata; ergo debet esse proposita publico modo, & communitati accommodato; talis ergo publicatio, seu propositio promulgatio appellatur. Quam rationem insinuauit Iustinianus. C. de legib. in leg. *Leges sacratissimæ intelligi ab omnibus debẽt, vt vniuersi, præscripto earum manifestius intellecto, prohibita declinent, & facienda præcepta*. Vnde etiam sumitur confirmatio, quia lex postulat obedientiam à subditis, quæ præstari non potest, nisi lex sit sufficienter proposita, & quia nõ obligat singulos, nisi quatenus sunt pars communitatis, ideo vt obliget debet communitati proponi, quod est promulgari. Denique lex est præceptum Principis, vt Princeps est; ergo oportet vt per eam loquatur Princeps vt persona publica, quod tunc facit, quando legem promulgat: aliàs si priuatim loquatur, nondum loquitur vt persona publica, & ideo non sufficit ad obligandum, nec ad constituendam legem.

Ratio assertionis ex D. Thoma. *Iustinian.*

4. Est præterea obseruandum, hanc promulgationem aliter in naturali lege, aliter verò in positiua requiri: nam in priori inuenitur certus mod⁹ promulgationis à natura definitus, quia sicut illa lex naturalis est, ita ex se determinat conditiones legis. Promulgatur ergo eo ipso, quod ex natura ipsa manat. Oritur enim ex specifica ratione talis naturæ, & ideo licèt promulgatio fiat in singulis, non censetur esse propositio particularis, sed communis vox toti⁹ naturæ, vel potiùs auctoris eius, quia licèt loquatur ad singulos, loquitur vt persona publica, quia loquitur vt auctor ipsius naturæ, iuxta illud, *Signum est super nos lumen vultus tui*. Quomodo etiam intelligunt aliqui illud Ioan. *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*. Verumtamen hoc de lumine gratiæ magis intelligitur: potest autem in præsenti attribui legi naturali, quatenus diximus comprehendere supernaturalia præcepta connaturalia gratiæ: illa enim lex non promulgatur à Deo vt auctore puræ naturæ, sed vt auctore gratiæ; promulgatur autem eo ipso, quòd gratiam infundit. Et quia de se paratus est ad infundendum, & promulgandum omnibus lumen fidei, per quod lex illa manifestatur, ideo dicitur, quantùm est ex se omnes illuminare, vt in tractatu de Gratia latè dicemus. Et ita sicut nunquam defuit in vniuerso sufficiens fidei propositio, quantum fuit ex parte Dei, ita nunquam defuit sufficiens illius legis promulgatio. Modus autem quasi connaturalis illius legis fuit, vt inciperet à diuina reuelatione; postea verò per traditionem descenderet à parentibus ad filios, præueniente simul, & cooperante Deo cum singulis ad illuminationem illius legis percipiendam; sed de hoc plura in dicto tractatu de Gratia.

Diuersa promulgatio requiri in leg. positiua ac in naturali. *Psalm. 4. Ioan. 1.*

5. Alia verò ratio est de lege positiua, siue diuina, siue humana: hæc enim semper fertur per se primò pro aliqua communitate, & ideo semper requirit vocem publicam legislatoris per se, vel per alium communitati loquentis; non tamen ex se determinat certum modum illi⁹ publicæ manifestationis, sed ab ipsomet legislatore præscribendus est, quia nõ potest aliunde determinari. Et ita obseruatum videmus tã in legibus diuinis, quàm in humanis. Quod quidem de lege diuina veteri constat Exodi 19. & 20. vbi magnis signis, & prodigiis promulgata est publicè. De lege autem noua ex actibus Apostolorum, vbi post admirabilem, & publicum aduentum Spiritus sancti, cœpit ab Apostolis publicè prædicari, donec *in omnem terram exiuit sonus eorum*. De qua promulgatio-

ne, quando consummata fuerit, dicemus in vltimo libro. De legibus autem humanis idem constat ex vsu, & quoad leges canonicas sumitur ex cap.1 de postul.Prelat.& ex cap.2.de constit.Quoad ciuiles verò declaratum hoc est in Authent.vt factæ nouæ constitutiones,Collat.5. Vnde Gratian.in §.sub cap.*in istis*, d.4. *Leges* (inquit)*tunc instituuntur,cum promulgantur.* In particulari autem de promulgatione requisita in singulisgeneribus legum, præsertim humanarum, dicemus inferiùs suo loco.

Gratian.

6. Nunc ergo in genere sufficiat, necessariam esse aliquam propositionem externam, & sensibilem factã ita publicè, & cũ tanta temporis latitudine, vt moraliter possit ad notitiam totius communitatis deuenire, quia hoc saltem necessarium est, vt obligare possit, quod per se ad legem spectat. An verò ad aliquem effectum legis minor promulgatio sufficiat, habet specialem quęstionem tam circa legem humanam,quam circa diuinam, quæ ex diuersis principijs oritur,& ideo tractando de illis melius explicabitur. Potest autem hìc quæri, an hæc promulgatio requiratur solùm vt conditio necessaria ex parte hominis, quia non potest obligari, nisi cognoscat legem, vel etiam requiratur ex parte ipsius legis, quia non põt obligare, nisi sit promulgata. Multi enim nihil inter hæc duo distinguere videntur. Vnde Castro lib.1.de lege pœnal.cap. 1. tantam dicit esse huius promulgationis necessitatem, vt nec Deus ipse possit lege positiua ab eo data aliquem obligare sine legis publicatione. Hoc autem est verum de publicatione,vt dicit notitiam legis proportionatam obligationi: hæc enim est necessaria ex parte ipsius hominis, quia nisi ei proponatur obiectum, nõ potest moueri, nec peccare,& ita non potest cum effectu obligari. Promulgatio autem publica, & externa, ac sensibilis, de qua nunc tractamus, non est ita necessaria in legibus Dei de potentia absoluta, quin possit ipse tanquã supremus dominus obligare omnes per priuatam notitiam etiam merè interiorem. Ille autem modus non esset hominibus accommodatus, & præsertim pro multitudine, seu cõmunitate humana. At verò simpliciter,& ex natura rei loquendo,talis promulgatio est necessaria ex parte ipsius legis, quia hoc postulat conditio legis,quatenus est regula publica totius cõmunitatis, vt dictum est, & ideo licèt lex sit à Principe decreta, & publicari mandata,quamdiu promulgata non est, non obligat, etiamsi priuatim sciatur. Postquam autem promulgata est, de se iam obligat omnes, ad quos per se potest notitia eius peruenire, nec oportet, vt alia intimatio quasi iuridica singulis fiat,vt dicitur d.cap.1.de postul. Prælat.& tractando de lege humana latiùs explicabitur.

Quæ propositio,& promulgatio legis sit necessaria.

An promulgatio sit conditio necessaria ex parte legis obligantis,an ex parte subditorum qui obligantur. Castro.

7. Dubitari verò hìc vlteriùs poterat, an de ratione legis sit etiam acceptatio subditorũ, quæ post promulgationẽ sequitur, vt videtur insinuare Gratian. supra dicens,*leges instituũtur,cum promulgantur : firmari, cum moribus suscipiuntur.* Sed hoc dubium non habet locum in legibus diuinis, sed solum in humanis, & ideo illud infrà tractandum remitto. Et dico breuiter, illam conditionem non esse de ratione legis, nec formaliter conuenire alicui legi:imò quodammodo cum illius ratione pugnare:nam de ratione legis est, vt vim habeat obligandi : si autem pendeat ex acceptatione subditorũ,iam non tam ipsa obligaret,quã ipsi subditi volũtariè se submitterent legi. Si ergo aliquando requiritur populi acceptatio, vel est propter imperfectam potestatem Principis, quia tantùm sub hac conditione, & dependentia potestatem recipit, vel est ex benignitate legislatoris, qui non vult vti sua absoluta potestate. Vnde quando d.citur lex humana firmari moribus vtentium,non tam iure,quàm facto intelligendum est, vt sensit Archid. in d.§.*lex*. d. 4. & ibi Turrec. art.2.sed de hoc plura tractando de legibus humanis.

An sit de ratione legis acceptatio subditorum. Gratian.

Resolutio.

Archidia. Turrecr.

8. Denique dubitari potest,an esse scriptam sit de ratione legis. Ratio dubij est,quia Isidor.sæpe hoc ponit in definitione legis:nam lib.5. Etymol.cap.5. *Lex* (inquit)*est constitutio scripta*:habetur in cap.3.d.1.& in hoc distinguit legem à iure, & à consuetudine ibidem. Vnde D.Thomas 2.2.q.57.a.1.ad 2.dicit,ius siin scriptum redigatur,vocari legem:& Arist.in Rhetor. ad Alexand.in principio definit legem;dicens, *Lex est communis ciuitatis cõsensus, qui scriptis præceperit, quomodo vnumquodque agendum sit.* Et similia repetit cap.2. & Cicer. 1. & 2.de legib. Legem populariter dictam esse illam, quæ scripto sancit, quod vult. Atque ita Turrec.in cap. *lex*. d. 1.art. 2.simpliciter pronunciat, de essentia legis esse scripturam,vbi alios pro hac sententia refert.

An scriptura sit de ratione legis. Isidor.

D. Thomas.

Arist.

Cicero.

Turrec.

Sed hoc dubium non potest eodem modo tractari aut definiri in omnibus legibus : vt enim omittamus legem æternam,quæ intra Deum est,& non nisi metaphoricè dici potest scripta : lex etiam naturalis non est scripta,nisi metaphoricè in mente,seu in corde hominum. Inter leges autem diuinas positiuas, lex vetus Scripturam necessariò requirebat, quia Deus ita voluit illam tradere, & nihil illi addi tanquam pertinens ad diuinum ius : & ideo lex illa scripta per antonomasiã dicitur. At verò lex gratiæ non requirit per se,quòd sit scripta in membranis : sed in cordibus. Vnde non limitatur ad scripturam,sed antiquior est illa, & sine illa sufficienter promulgata fuit,vt postea videbimus. Hinc ergo euidenter conuincitur, scripturam materialem, & externam, de qua est quæstio,non esse de ratione legis. De lege autem humana dicendum est, regulariter,& ordinariè non fieri sine scriptura,quia re vera ita expedit,vt leges sint conspicuæ, & non facilè mutabiles. Et hinc fit, vt ab his, quæ frequentiùs accidunt, sepe tales leges dicantur per scripturam publicam ferri. Nihilominus tamen in rigore, ac per se loquendo, non est scriptura de essentia legis,vt est communis sententia iuris interpretum in rubr. de constit. vbi præcipuè Panormit.& Felin.& pluribus confirmat Selua tract. de benef.c.22.n.14. Et ita Castro lib.1.de lege pœnal. c. 1. in definitione legis sub disiunctione ponit,quòd sit *voce, aut scripto* promulgata, quam disiunctionem ipse nõ probat,sed vt manifestam supponit. Idemq; admittit Turrecr.d.ar.2.in fine,& dicit posse sumi ex Isidoro. Fauet etiam Arist. lib. 10. Ethic.cap.vlt.dicens, *Lex est sermo ab aliqua prudentia profectus*, &c. Ratio verò est, quia etiam verbo potest præceptum superioris sufficienter intimari non solùm priuatæ personæ, sed etiam communitati, si voce præconis sufficienter publicetur, & postea maneat in memorijs hominum, & per traditionem conseruetur, & tunc etiam distingueretur talis lex à consuetudine, vt constat. Itaque ex natura rei nihil aliud probari potest ; an verò ex iure ciuili,vel canonico scriptura interdum requiratur ad legis obligationem, postea videbimus.

Panormit. Felin. Selua Castro. Turrecr. Arist.

9. *Resolutio.*

CAPVT XII.

Quæ definitio legis ex dictis conditionibus eius colligatur.

1. *D.Thom.*

HAnc methodum seruauit D. Thomas d. q. 90. 1ar. 4. vbi ex proprietatibus legis,quas tradiderat, definitionem eius concludit, de qua statim dicam. Aliæ enim traduntur definitiones legis, quas Sot. ibi lib. 1. q.1. & Castro lib. 1. de lege pœnali. cap. 2. & alij moderni referunt, & reijciunt. Sed non oportet in hoc immorari, quia re vera non sunt definitiones, sed encomia legis, vel non dantur de lege in communi,sed de aliqua in particulari. Sic dixit Cicer. 1. de Legib. *Legem esse quiddam æternum in mente Dei existens*, & lib. 2. esse *rectam rationẽ summi Ioui*s, &c. quæ conueniunt legi æternæ. Iterum verò dixit, legem

Sotus Castri

Cicero.

gem esse *rectam rationem à natura insitam* : quomodo
Clem. Alex. etiam Clem. Alex. dixit, esse *rectam rationem.* Quæ cõ-
Arist. ueniunt legi naturali. Arist. autem in Rhetor. ad Alex. dixit, *Legem esse communem ciuitatis consensum*, &c. & l. 10. Ethic. c. vlt. esse *sermonem ab aliqua prudentia profectum*, &c. Quæ conueniunt legi humanæ, seu ciuili:
Isidor. Similia habet Isidorus sæpe allegatus lib. 2. Origin.
Gratian. cap. 10. & lib. 5. per multa capita, quæ referuntur à Gratian. d. 1. & 4. & similia sumi possunt ex varijs legibus. ff. eod.

2. Generalior definitio sumi potest ex Diuo Thoma;
Varia legis definitiones. D. Thom. Castro. quæst. 91. artic. 2 vbi ait, *Lex est dictamen rationis practicæ in Principe, qui gubernat aliquam communitatem perfectam.* Aliter verò Castro lib. 1. de leg. pœnal. c. 1. ait; legem esse *voluntatem rectam eius, qui vicem populi gerit, voce aut scripto promulgatam, cum intentione obligandi subditos ad parendum illi.* Quæ definitiones proprias opiniones definientium includunt, quod vitandum est, quoad fieri possit, quia definitio debet esse quasi primum principium, & fundamentum omnibus cõmune. Deinde hæc posterior definitio aliqua inuoluit, quæ vel non sunt in rigore necessaria, vel maiori expositione indigerent, vt quòd sit voluntas recta: nam in rigore potest esse non recta simpliciter. Item quòd vicem populi gerat; potest enim esse, vel populus ipse, vel alius, qui non vicem, sed curam eius gerat. Prior verò definitio solùm conuenit legi prout est in animo Principis, cùm tamen in hac materia
Gabr. etiam tractetur de lege externa. Ac propterea Gabriel. in 3. dist. 37. art. 1. legem definiuit esse *signum definitiuum rectæ rationis, dictantis ligari aliquem ad aliquid*
Arist. *agendum, vel non agendum*: cui videtur fauere Aristoteles suprà relatus in lib. 10. Ethic. dicens, *Legem esse sermonem à quadam prouidentia profectum.* Sed non oportet definitionem limitare ad solum externum signũ. Et præterea tota illa definitio potest multis præceptis, seu signis adaptari, quæ propriè leges non sunt.
Gerson. Deniq; idem est de alijs similibus definitionibus quæ videri possunt in Gersone 3. par. tractat. de vita spiritu. lect. 10. & p. 1. tract. de orig. iuris & legum.

3. Quapropter definitio, quam D. Thom. colligit d.
D. Thom. art. 4. frequentiùs recepta est, scil. *Lex est ordinatio rationis ad bonum commune ab eo, qui curam communitatis*
Alexand. *habet, promulgata.* Et ferè eandem habet Alexand. Alens. 3. par. q. 26. memb. 4. In qua in primis loco generis ponitur *ordinatio rationis*, quę vox actiuè, non passiuè sumenda est; subditi enim ordinantur per legẽ: ordinatio autem actiua est à legislatore, & ille actus, quo ordinat, appellatur ordinatio actiua, quæ à ratione proficisci debet, & ideo dicitur ordinatio rationis. Hęc autem vox (quidquid sit de particulari mẽtione auctorũ) ex se non limitatur ad actum intellectus, vel voluntatis: nam in vtroq; potest esse ordinatio, & illa, quæ est voluntatis, dici potest rationis, vel quia ipsa voluntas potentia rationalis est, vel certè, quia recta ratione dirigi debet, præsertim in lege ferenda. Potest etiam vox illa, & interno actui, & externo etiam accommodari: nam etiam externũ præceptum est ordinatio rationis, id est, à ratione dictata. Reliquæ verò particulæ adduntur per modũ differentiæ, & in illis virtute includuntur omnes conditiones legis, vt hactenus ex dictis satis constat.

4. Dubitari verò potest, quia nihil ibi est, per quod
Obiectio. excludatur consilium à ratione legis. Vnde aliqui cõcedunt, consilium sub lege contineri, quod in rigore verum non est, vt supra tetigi, & in sequenti capite
Solutio, & differentia inter legem & consilium. iterum dicam. Respondeo ergo, dupliciter excludi consilium per illam definitionem. Quia consilium vt sic, per se non est à superiore, quatenus habet potestatem, & curam in subditos: lex autem debet esse talis ordinatio rationis, quæ hoc modo procedat ab habente curam communitatis, vt in ipsa definitione declaratur, per se enim, ac formaliter intelligẽda est. Et eodem modo excludẽda est oratio, seu petitio ab hac ordinatione rationis: hæc enim tria, præceptum, consilium, & petitio in hoc conueniunt, quòd per illa omnia ordinatur, seu dirigitur vnus ad operãdum per rationem alterius: & ita omnia illa possunt dici ordinatio rationis; sed differunt. Nam petitio per se est inferioris ad superiorem, licèt possit exerceri inter æquales, & aliquando à superiore circa inferiorem, seu non quatenus talis est: imò in eo quodammodo se submittit alteri, vt suprà dixi. Cõsilium autem per se est inter æquales, & si aliquẽ excessum indicat in consulente, est solùm in sapientia, non in potestate. Lex autem per se est à superiore circa inferiorem, quod in definitione significatur; ita ergo sufficienter excluditur consilium à ratione legis. Et præterea genus ordinationis intelligi debet de efficaci ordinatione, quæ vim habeat cogentem, vt Arist. dixit; & hoc videtur etiam determinari per particulam, *promulgata*, quia consilio non conuenit propriè promulgari: nam hæc vox indicat ordinem ad obligationem inducendam, in quo maximè differt consilium à lege.

Tandẽ videtur obstare illi definitioni, quia potest Prælatus ordinare subditos secundùm rectam rationem ad aliquid agendum, sufficienter proponendo communitati voluntatem suam, & nihilominus non ferre legem, quia non includit præceptum perpetuum, & stabile, quod diximus requiri ad rationẽ legis: vnde tota illa definitio conuenit præcepto communitati promulgato, etiamsi ad diem tantùm propositum sit. Ad quod dico breuiter, vel D. Thomam latiùs sumpsisse legem, & sub illa comprehendisse omne huiusmodi præceptum, vel certè particulam primam ita intelligendam esse, vt *ordinatio rationis* pro illa tantùm, quæ stabilis, ac duratura est, sumatur. Vnde posset fortasse breuiùs ita definiri: Lex *est commune præceptum, iustum, ac stabile sufficienter promulgatum.* Illud enim genus posuit etiam D. Thom. q. 96. art. 1. ad 2. & Iureconsultus l. 1. de legib. & per illud excluduntur præcepta particularia: per alias verò particulas indicantur omnia, quæ in lege desiderari possunt, vt facilè patet consideranti ex his, quæ diximus.

Solutio.

Auctoris definitio. D. Thom.

CAPVT XIII.

Vtrùm effectus à lege intentus sit facere subditos bonos.

1. EXplicando naturam legis ferè omnes eius causas declarauimus. Primò efficientem, quia esse debet ab eo, qui potestatem, & iurisdictionem habeat. Deinde materialem quasi subiectiuam, quia esse debet in intellectu, aut volũtate, vel in quacũq; re, quæ signum illius volũtatis possit in se recipere: & materialem quasi obiectiuam, quia esse debet de ré honesta, & circa subditos. Formalem etiam causam exposuimus, declarando modum, quo lex ferri debet, & promulgari. Denique finalem etiam attigimus, cùm diximus, legem debere ferri pro communi bono, quia vero finis cum effectu coincidit, non potuit fine illo plenè explicari. Hìc ergo incipimus de effectibus tractare, & simul innotescet ampliùs finis legis, qui est probitas, & honestas subditorum, & ideo ab hoc generali effectu incipimus.

Ratio ergo dubitandi esse potest, quia lex diuina 2.
non habet hunc effectum: ergo multò minus aliæ. Antecedens patet, quia lex diuina, vt lex est, non præbet vires, nec iuuat ad operandum bonum, ob quam rationem Paulus ad Roman. 3. legem veterem vocat *Rom. 3* legem mortis: & c. 4. ait, legem iram operari, & c. 5. *lex* *Rom. 4 & 5.* *subintrauit, vt abundaret delictum.* Secundò saltem lex ciuilis non habet facere hominem bonum, propter quod Aristot. 3. Politic. c. 3. aliam dicit esse virtutem *Aristot.* boni viri, & aliam boni ciuis: ergo & lex alia: lex ergo ciuilis facit bonum ciuem, sed nõ simpliciter bonum

num virum. Ratio autem est, quia finis ciuitatis solùm est huius vitæ temporalis conseruatio in exteriori pace, & iustitia, vt sumitur ex eodem Philosopho 1. Politic. cap. 2. ad quem finem etiam ordinantur ciuiles leges; non ergo intendunt veram probitatem morum, quæ facit hominem bonum, sed solùm exteriorem quandam obseruantiam, quæ facit bonum ciuem. Tertiò ad legem implendam non est necessarius actus bonus; imo sæpe per peccatum impletur etiam canonica lex: sed homo non fit bonus, nisi bonis actibus: ergo obseruantia legis non facit bonum ergo multò minus lex ipsa.

3 *Finem intentum per legem esse facere subditos bonos.* *D. Thom.* *Arist.*

Nihilominus dicendum est, finem intentum à lege esse, facere subditos bonos: atque ita hunc esse quasi vltimum effectum legis. Ita docet D. Thom. q. 92. art. 1. quem omnes sequuntur. Consonat Arist. 2. Ethic. cap. 1. dicens, *legumlatores ipsos ciues assuefacientes bonos efficere.* Ratio D. Thomæ est, quia bonum subditi in hoc consistit, vt motioni superioris subijciatur, vt sentit etiam Aristot. 1. Polit. cap. vlt. mouetur autem subditus à superiore, mediante lege: ergo per illam efficietur bonus, si ei subijciatur. Et confirmatur, quia lex, vt sit lex, debet esse iusta: vt autem sit iusta, oportet, vt tendat in bonum finem ad bonum commune pertinentem, & per medium honestum: ergo qui seruauerit legem, operabitur circa honestum, & propter commune bonum, quantum est ex vi legis: ergo ex vi illius bonus fiet. Sed hoc declarabitur melius inductione facta in singulis legibus, & respondendo ad rationes dubitandi.

4. *Rom 7.* *Psal. 4.* *Psal. 118.* *Psal. 18.*

Circa primum ergo argumentum manifestum est, diuinas leges eò tendere, vt faciant homines bonos: nam *Lex quidem sancta, & mandatum sanctum, & iustum, & bonum*, vt ait Paulus. Quod non solùm verum est de lege scripta, vt contra hæreticos infrà ostendemus, sed à fortiori etiam de lege gratiæ, & de lege naturali per se est euidens: nam prohibet quidquid est malum, præcipit autem omnem virtutem: vnde de illa maximè dictum creditur. *Quis ostendet nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui Domine.* Deniq; pro ratione sufficit, Deum esse auctorem alicuius legis, vt certò constet, ad efficiendos homines bonos datum esse. Vnde ad omnem Dei legem applicari possunt omnes laudes, quas de lege diuina prosequitur Dauid toto Psal. 118. inter alia, *Lucerna pedibus meis verbum tuum, & lumen semitis meis.* Nam hoc modo præcipuè lex facit bonos, scilicet, dirigendo ad id, quod bonum est, & obligationem illud operandi imponendo, cui consonat illud Psal. 18. *Lex Domini immaculata, conuertens animas.* Et infrà, *Præceptum Domini lucidum illuminans oculos.*

5 *Roman. 7.*

Est autem aduertendum, Paulum distinguere legem à gratia, quia lex, vt lex, licet ostendat, quid operandum sit, per se non dat vires ad id exequendum: hoc enim ad gratiam spectat. Vnde est illud Pauli ad Rom. 7. *Video aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ*, &c. Et infrà, *Quis me liberabit de corpore mortis huius?* & respondet, *Gratia Dei per Iesum Christum*: lex ergo, si multa præcipiat, & vires operandi non præbeat, quamuis per se tendat ad bonum, potest esse occasio, vt homo propter fragilitatem suam peior fiat. Atque hic est sensus Pauli in prioribus locis: nam hæc erat infirmitas legis veteris, quòd multa iubebat, & non iuuabat, & ideo dicitur, iram, & mortem operatam fuisse, non per se, vel ex intentione sua, sed per occasionem ab hominibus acceptam. Vnde cum dicitur, *vt abundaret delictum*, posita particula, *vt*, non significat finem, sed consequutionem, quod in illa particula, *vt*, frequens est, & notandum in Scriptura. Ponitur autem ad denotandum, effectũ illum præuisum esse à Deo, & ex speciali prouidentia permissum, vt homines suam fragilitatem, & necessitatem diuinæ gratiæ, ac redemptionis Christi cognoscerent.

6.

Circa secundum de lege ciuili aliqui Thomistæ existimant propterea D. Thomam addidisse, *legem facere bonum, vel simpliciter, vel secundum quid*: quia lex ciuilis, licèt non faciat bonum virum, quod est esse bonum simpliciter, facit bonum ciuem, quod est esse bonum secundùm quid. Sed aduertendum est, illud *secundum quid* dupliciter accipi posse: vno modo, vt distinguitur bonum in aliquo genere, v. g. scientiæ, vel artis à bono morali, seu honesto, quod vocam⁹ bonum simpliciter: alio modo sumi potest, prout intra ipsum genus honesti bonum vnius tantum virtutis est secundùm quid, respectu collectionis omniũ virtutum, quomodo tẽperatus, si non sit bonus, vel iustus, dicetur bonus secundùm quid. D. Thomas ergo sine dubio loquutus est in priori sensu, adeo, vt dixerit, leges latronum si seruentur, facere bonos latrones, & idem est de lege militiæ & cuiuslibet artis: sed illæ leges non sunt leges simpliciter, sed secundùm quid, vt ex principio materiæ constat. Vnde leges ciuiles, quæ simpliciter leges sunt, re vera non tantùm faciunt bonum secundum quid in illo sensu, sed simpliciter, quia bonum morale & honestum intendunt. Ita profitetur Iureconsultus in l. 1. ff. de iust. & iur. dicens, *Iustitiam colimus, licitum ab illicito discernentes, bonos non solum metu pœnarum, sed etiam exhortatione præmiorum efficere cupientes.* Idem sentit Arist. 3. Polit. c. 4. dicens finem ciuitatis esse *bene viuere, & honestatem aliquam participare*, & c. 6. ait, *De virtute, & vitio publicè cogitant quicunque curam habent bene instituendi ciuitatem*; & 1. Politicor. cap. vltim. dicit, *omnes ciues debere esse participes virtutis moralis, quantum opus est.* Tamẽ in Principe requirit virtutem simpliciter, vtique in secundo sensu posito, id est, collectionem omnium virtutum, quia in omnibus debet præcipere.

Opinio aliquorũ Thomistarũ circa effectum legis, faciendi bonos subditos. *Leges ciuiles non solùm bonos ciues, sed moraliter ciues efficiunt.*

7. *Ratio à priori.*

Ratio autem à priori est, quia finis humanæ reipublicæ est vera felicitas politica, quæ sine moribus honestis esse non potest: per leges autem ciuiles dirigitur in eam felicitatem, & ideo necesse est, vt illæ leges ad bonum morale per se tendant, quod, vt dixi, est bonum simpliciter. Quando vero Arist. bonum ciuem distinguit à bono viro, id facit, quia plus requiritur ad virtutem boni viri, quàm boni ciuis: quamuis enim virtus boni ciuis moralis sit, & honesta ex se, tamen præcisè sumpta est secundùm quid, secundo sensu supra declarato, & sola non sufficit ad constituendum simpliciter bonum virum. Vnde si quis sit solitarius, poterit esse vir bonus, etiamsi non sit bonus ciuis. Qui autem pars est ciuitatis, non erit bonus simpliciter, nisi & vir bonus, & bonus ciuis sit, quia bonum ex integra causa: poterit autem esse bonus ciuis, licèt non sit bonus vir, quia esse bonum ciuem, est esse bonum secundùm quid.

8. *Leges canonicæ faciunt bonos subditos simpliciter.*

Atque hinc constat à fortiori, leges canonicas facere bonum simpliciter in eodem sensu: nam si illæ tantum seruentur, non faciunt bonum omnino consummatum, id est, in omni genere boni: quod de quacunque lege in particulari dici potest, quia non præcipit omne bonũ, sed partem eius, præter legem charitatis, quæ virtute omnia complectitur. Atq; ita vnaquæque lex facit bonum ex parte (vt ita dicam) & in hoc sensu facit bonum secundùm quid: tota autem collectio legum facit absolutè bonum. Et hoc ipsum in re censuerunt Caietan. & Soto circa dictum artic. 1. quamuis in verbis differre videantur.

9. *Possit aliquis seruare per actum malũ.* *D. Thomas.*

Circa tertium occurrebat disputatio cum Adriano & alijs: an peccando mortaliter possit verè lex aliqua seruari. Sed de hoc videri potest D. Thomas 1. 2. quæstione 100. art. 9. & 2. 2. q. 44. art. 4. & infrà tractando de lege positiua disputabitur, nunc admitto, posse legem seruari per actum malum, non verò quatenus malus est, sed quatenus aliquid boni ex suo genere habet, ex quo solum sequitur legem non præcipere semper omne bonum, loquendo de vna lege in particulari, neque ita efficaciter reddere hominem bonum, vt non possit ipse malitiam aliquam admiscere bonita-

bonitati intenta à lege. Vnde quia bonum ex integra causa, malum autem ex quocumque defectu fit, vt actus quidem sit simpliciter malus propter circumstãtiam ab homine adiunctam, & nihilominus propter bonam substantiam, quam habet, sufficiat ad implẽdam legem. Deinde dicitur, hîc maximè habere locũ vulgatum principium, *Finem legis non cadere sub legem.* Nam quamuis lex præcipiendo actum bonum ex genere, intendat etiam, vt bene fiat, vt hoc modo possit hominem bonum facere, non tamen hoc totum præcipit semper, sed solùm actus substantiam, ideoq; per illam poterit impleri.

CAPVT XIV.

Vtrùm obligare subditos sit proximus, & adæquatus effectus legis.

1. *Quid sit proximus effectus legis.*

PRæcipua efficacia legis ad faciendos homines bonos, est eius obligatio, quæ videtur esse maximè intrinsecus effectus eius, & ideo de illa consequenter tractamus. Vt autem intelligatur quæstio proposita, duo termini in titulo positi sunt declarandi. Prior est, *proximus*, qui ponitur, quia solùm loquimur de effectu, quem lex per se ipsa facere potest, & hunc vocamus proximum, vt nunc excludamus effectum, quem lex per se non facit; statuit autem, vt per hominem fiat, vt est, v. g. punitio, & hic dici potest effectus remotus legis. Alius verò effectus esse potest magis remotus, quia licèt sit intentus à legislatore; lex tamen nec illum per se facit, nec ad illum obligat simpliciter, sed ad aliquid eius, vt est moralis bonitas subditi, de quo agemus in casibus sequentibus; nunc de primo tantùm agimus. Alius terminus est, *Adæquatus.* Potest enim dici talis effectus adæquatus, vel quia nulla est lex, quæ non habet talem effectum, vel quia ille effectus non potest esse, nisi à lege; vel denique, quia lex nullum alium habet effectum. De tertio membro dicemus cap. sequenti, nunc duo priora sub illa voce comprehendimus, & supponimus est sermonem de propria lege, & de propria obligatione morali, vt excludamus legem metaphoricam, quæ circa irrationalia, & insensibilia versatur, quæ non obligationem, sed necessitatem inducit per inclinationem, vel instinctum naturalem, quæ ad præsens nihil refert. De lege autem propria, & respectu rationalis creaturæ, cùm constet, non inducere illam necessitatem simpliciter, dubium est, an inducat moralem, quæ obligatio dicitur.

Quid sit adæquatus effectus legis.

2. *S. Legis virtus. Cap. omnis. D. Thom. 3. Quæst. 7.*

Videtur ergo in primis, non posse hoc tribui omni legi, ex l. *virtus.* ff. de legib. & cap. *omnis.* distinct. 3. cum his, quæ tradit Diuus Thomas quæst. 62. artic. 2. Nam inter leges numerantur permittentes, & punientes; at verò permissio opponitur obligationi, iuxta illud Pauli 1. ad Corinth. 7. *Hoc dico secundum indulgentiam, non secundum imperium*; imò propriè loquendo ea dicuntur permitti, quæ facienda non sunt; permittuntur enim mala; ergo lex permittens non obligat: non est ergo obligatio effectus legis in vniuersum. Idem dubium nascitur ex lege pœnali, quia ad pœnam nemo obligatur propria obligatione: imò sunt, qui censeant quoties lex specialem imponit pœnam, non inducere obligationem. Hîc etiam addi potest lex fauorabilis, qualis est priuilegium, quod lex appellatur ab Isidoro in capit. *priuilegium.* distin. 1. & tamen non obligat: nam vnusquisque fauori suo renunciare potest, capit. *cum ad monasterium.* de regular. Denique consilium etiam inter leges numeratur: nam lex priuata vocatur in capit. *n si cum pridem*, de renuntiat. & cap. *commissum.* de sponsal. & tamen non obligat.

Cap. priuilegium, Cap. cum ad monasterii. Cap. nisi cui priem. Cap. commissum.

3. Deinde neque in secundo sensu videtur obligatio adæquatus effectus legis. Primò, quia etiam præcepta priuata obligant, quamuis leges non sint. Imò non tantùm præcepta, quæ ex iurisdictione procedunt, sed etiam sine iurisdictione obligare solent, vt præceptum parentis ad filium, domini ad seruos, & Prælati religionis ad subditos, etiamsi iurisdictionem non habeat, vt olim erat in vsu etiam in monasteriis virorum, & nunc in monialibus reperitur. Itẽ obligatio sæpe oritur ex propria voluntate, vt in voto, promissione, & quocunq; contractu: non est ergo obligatio adæquatus effectus legis in illo sensu.

4. *Omnem legem propriã obligationẽ inducere. D. Thom. Soto. Castro. Gratian. D. Hieron. D. Augustin. D. Gregor. Aristot.*

Nihilominus dicendum est primò, nullam esse propriam legem, quæ obligationem non inducat, id est, necessitatem quandam operandi, vel non operandi. Est communis assertio Theologorum cum D. Thoma, quæst. 92. art. 2. ad 1. & quæst. 93. art. 2. Soto q. 1. art. 1. Castro lib. 1. cap. 1. ad finem, & Iuristarum in leg. *legis virtus.* & in d. cap. *omnis.* Et eodem sensu dixit Gratian. dist. 4. ad finem. *Decretum necessitatem facit, exhortatio liberam voluntatem excitat.* Similem sententiam habet sub nomine consilij, & præcepti, Hier. l. 2. contra Iouin. circa med. *Vbi consilium datur, offerentis arbitrium est: vbi præceptum, necessitas est seruituti.* Et Ambr. lib. de viduis, circa finem. *Præceptum* (inquit) *in subditos fertur, consilium amicis datur: vbi præceptum est, ibi lex est, vbi consilium, ibi gratia est.* Et infrà. *Præceptum ibi est, vbi est pœna peccati*, vtiq; propter necessitatem, quam præceptum inducit. Sic etiam dixit August. in lib. de sancta Virginitate, c. 14. *Domino præcipienti non obedire damnabile est.* & infrà. *Præcepto qui q; non obtẽperat, reus est, & debitor pœnæ.* Ponderari etiam potest, quod ait Greg. lib. 12. Epist. 17. & refertur in cap. 1. de donat. *Nobilitas quodammodo sibi legem imponit, vt debere se, quod sponte tribuit, existimet*: supponit enim, legem imponere debitum. Denique Aristot. 1. Ethic. cap. 9. hac ratione dixit, in lege esse vim coactiuam, quia licèt nõ omnis lex specialiter pœnam imponat, infert tamen necessitatem, ratione cuius homo fit dignus pœna, si legem transgrediatur. Ratio autem sumitur ex dictis de substantia legis: est enim imperium procedens à voluntate efficaci obligandi eius, qui potestatem habet, sed voluntas efficax supposita potestate, inducit effectum: ergo. Sensus autem, & maior declaratio assertionis patebit, respondendo ad ea, quæ in primo membro obiecta sunt, & ideo illis satisfaciendum est.

5. *Castro. Quanam leges permittentes habeant veram rationem legis.*

Circa primum ergo de lege permissiua vno verbo respondeo cum Castro lib. 1. de lege pœnal. cap. 1. in fine, leges permittentes in tantum esse leges, in quantum latenter habent admista præcepta, sine quibus non posset intelligi permissio, vt specialiter decreta per legem. Quod significauit Glossa in d. leg. *legis virtus*, dum vtitur exemplo legis primæ, Cod. de iur. & fact. ignor. Vbi militi permittitur vti exceptionibus post sententiam contra se latam, propter suam ignorantiam: nam illa permissio legis obligat iudicem ad tales exceptiones admittendas, & idem est in similibus, vt capit. sequenti latiùs explicabo.

6. *De duplici obligatione consideranda in lege. Augustin.*

Circa secundum de lege pœnali aduerto, duplicem posse intelligi respectum in tali lege, vnus est ad iudicem, qui inflicturus est pœnam: alius est ad reum, qui illam passurus est. Priori modo dici potest lex illa inducere obligationem, & imponere illam iudici, puniendi tale delictum secundùm mensuram per legem præscriptam. Iuxta illud August. lib. de ver. relig. cap. 31. *In hu temporalibus legibus, quanquam de hu hominesiudicent, cum eas instituunt, cum tamen fuerint institutæ, & firmatæ, non licebit iudicibus de eis iudicare, sed secundum ipsas.* Hæc autem obligatio maior est in ordinarijs iudicibus, quàm in supremo Principe, vt declarat D. Thom. 2. 2. q. 67. art. 4. in omnibus tamen est aliqua, præterquã in Deo, qui est supremus Dominus, & potest pœnam prout voluerit relaxare, sed hoc nihil ad præsens refert.

D. Thom.

7. Circa posteriorem autem respectum aduertendũ est, duas posse intelligi obligationes in lege: vna est ad culpam, quæ solet dici in conscientia: alia est ad pœnam. Nã licèt hæc posterior videatur illam priorem

rem supponere, quia nemo fit dignus pœna, nisi per culpam: nihilominus controuerti solet, an lex aliqua inducat posteriorem obligationem sine priori, quod solùm in quibusdam legibus humanis habet aliquam dubitationem: nam in diuinis certum est illud principium: de illa autem quæstione postea dicemus, tractando de lege pœnali. Nunc vel potest intelligi assertio posita de obligatione in genere, abstrahendo ab illis duobus modis: vel meliùs dici potest, etiamsi aliqua lex non obliget in conscientia ad actum, propter cuius transgressionem pœna imponitur, obligare saltem vel ad illum, vel ad soluendam, seu sustinendam pœnam, & ita neq; illam legem esse sine aliqua obligatione omnino propria. Dixi autem, *Ad soluendam, vel sustinendam pœnam*, quia etiam de ipsa pœna quæstio est, an lex per se, & immediatè obliget ad illam, quæ non est hic tractanda; satis enim est ad assertionem positam, quòd obliget, siue ante, siue post sententiam latam, siue ad agendum, siue ad non resistendum, atque ita ad sustinendam pœnam.

8. *Opinio asserentium priuilegium nõ esse veram legem. Glossa. Castro. Sententia auctoris priuilegium esse veram legẽ. D. Isidor.*

Circa tertium de priuilegijs, multi propter illam rationem negant, priuilegium esse veram legem, sed aut secundum quid tantum, vt sentit Glossa in d. cap. *priuilegium*, aut nullo modo, vt sentit Castro lib. 1. de lege pœnali, cap. 1. Ego verò existimo, si priuilegium cum proportione sumatur, non minùs posse inter leges computari, quàm permissionem. Quæ est aperta sententia D. Isidori 5. Etym. cap. 19. vt videbimus capite sequenti. Dico autem, *cum proportione*, quia si sermo sit de priuilegio temporali, vel concesso vni personæ, vt cum eius vita finiatur, illud deficit à ratione legis, non præcisè ex eo, quòd priuilegium est, sed quia non est quid stabile, aut firmum, quod diximus esse de ratione legis: at priuilegium perpetuum concessum aut communitati alicui, aut familiæ, vt in ea semper duret, propriam rationem legis habet.

9. *De duplici priuilegio, & quæ ratione vtrumq; veram rationẽ legis contineat. Cap. si diligenti. L. ius publicum.*

Oportet tamen duplicia distinguere priuilegia; quædam sunt concessa intuitu alicuius boni communis, quibus priuatæ personæ renunciare non possunt, iuxta c. *si diligenti*, de foro competenti, & l. *ius publicum*, ff. de pactis, vt est priuilegium fori, v. g. respectu clerici, cui ipse renunciare non potest, quia non intuitu personæ suæ, sed dignitatis clericalis concessum est. Et hoc priuilegium proprijssimè est lex, non solùm respectu aliorum, quibus præcipitur, vt tale priuilegium clerico obseruent, sed etiam respectu ipsius clerici, cui præcipitur, vt illo vtatur. In illa enim dispositione superioris inuenitur perfecta vis obligandi: nihil ergo illi deest ad rationem legis. Alia sunt priuilegia concessa intuitu priuati commodi ipsarum personarum, de quibus est sermo in dict. c. *cùm accessissent*. de probat. & in regula, *quod ob gratiam*, de regulis iur. in 6. Vbi Glossa, & alij, Syluest. verb. *Priuilegium*. Hoc ergo priuilegium, si comparetur ad ipsum, cui conceditur, sine dubio non habet rationem legis, vt probat ratio facta, quia non est præceptum illi impositum, neque obligat illum, cùm possit ei renunciare. At vero respectu aliorum qui tale priuilegium obseruaturi sunt, veram habet rationem legis: continet enim præceptum perpetuum obligans ad talem immunitatem seruandam; alioqui valde inefficax esset tale priuilegium: ergo sicut de promissione diximus, vel etiam de lege punitiua, quatenus obligat iudicem, vt tale iustum nocumentum inferat, ita in præsenti dicendum est.

Cap. cùm accessissent. Glossa. Sylvest.

10. *Glossa. Bart. Soto. D Thom. Consilium rationem legis non habet.*

Circa quartum de consilio, Glossa in d. leg. *legis virtus*, propter illud censuit, etiam consilium pertinere ad virtutem legis. Illam tamen communiter reprobant Bart. & cæteri. Soto lib. 1. de iust. q. 2. ar. 2. eam irridet, quoniam consiliùm potiùs condistinguitur à præcepto, & consequenter à lege, quod sentit etiam D. Thomas d. q. 92. art. 2. ad 2. & q. 17. de verit. ar. 3. ad 2. & hæc sententia in rigore, & proprietate vera est, vt suprà etiam dixi. Et ratio D. Tho. est optima, quia *ius non habet* consilium non requirit potestatem superioris, sed à *rem ratio à priori* priuato etiam dari potest; ergo per se non requirit *ostendit* auctoritatem legis.

11. *Obiectio. D Thom. Solutio.*

Obijci verò potest, quia idem D. Th. 1. 2. q. 108. art. 4. consilia Euangelica ponit inter partes legis gratiæ. Respondetur primò, numine legis interdum comprehendi totam dispositionem, seu prouidentiam legislatoris circa gubernationem subditorum, & sic ad illum pertinet non tantùm præcepta dare, sed etiã consilia de ijs, quæ meliora sunt; quod obseruauit Christus Dominus in lege Euangelica, & in iure etiam humano, præsertim Canonico sæpe obseruatur, vt patet in capit. *commissum*, de sponsalibus, ibi, *Tuti us est*. Et multa sunt similia iura, ad quæ intelligenda est hoc sæpe necessarium. In hoc ergo sensu non malè dixit illa Glossa legem non tantùm præcipere, sed etiam consulere, quamuis re vera id non faciat formaliter, vt lex, sed cõcomitanter. Addo præterea, quando lex consulit vnum effectum, sequi alium, nimirum, vt illud opus, quod consulitur, iure prohiberi non possit, nec tanquam malum refutari, & quoad hoc dici potest illa lex retinere vim legis, & obligare. Et hoc modo cum maiori proprietate dicuntur consilia Euangelica pertinere ad legem gratiæ tanquam approbata, & stabilita per illam. Et hac ratione pro consilijs Euangelicis damnamus hæreticos, qui paupertatem, aut continentiam reprehendunt tanquam naturæ cõtrariam. Ita ergo nulla lex est, vel dispositio superioris, quæ participet rationem legis, nisi in quantum obligationem inducit.

Cap. commissum.

12. *Assertio. obligationẽ esse adæquatum effectũ legis.*

Dico secundò, Si obligatio propriè & cum proportione sumatur, semper oritur ex aliquo iure, & lege, atq; ita in hoc sensu dici potest hic effect⁹ adæquatus legis. Declaratur breuiter. nam in primis necesse est loqui de obligatione communitati imposita, quia si imponatur priuatæ personæ, non erit ex lege, & idem est, si imponatur ad breue tempus, quia tunc etiam deficit conditio requisita ad legem. Quamuis illæ etiam obligationes, quatenus habent aliquam cõuenientiam cum obligatione legis in hoc, quod ab alio habente potestatem imponuntur: consequenter etiam conueniunt cum lege in hoc, quòd ex imperio, seu præcepto aliquo proueniunt, maximè quando necessitatem in conscientia imponunt. Imò etiam tunc ab aliqua lege totam vim obligandi accipiunt. Atq; ita sensus assertionis est, omnem huiusmodi obligationem ex lege oriri aliquo modo. Probatur autem primò à cõtrario ex Aug. 22. contra Faust. cap. 27. diffiniente, peccatum esse dictum, vel factum contra legem: nam apertè supponit, omnem obligationem ad aliquid vitandum, vel faciendum oriri ex lege. Nam quoties aliquis agendo contra obligationem propriam in conscientia peccat, agit contra legem: ergo talis obligatio erat ex lege.

D. Aug.

13. Deinde probatur eisdem exemplis, quæ in cõtrarium afferebantur, scilicet, voto, promissione, aut quocumq; pacto. nam ex his omnibus non oritur obligatio, nisi ex virtute legis. In illis enim omnibus distinguere oportet fundamentum, seu proximam materiam obligationis à propria ratione, & causa eius: nam fundamentum consistit in aliqua actione humana: illa verò supposita, ius est, quod obligat: sic in voto (& idẽ est cum proportione de reliquis) proximum fundamentum obligationis est voluntaria promissio: quod autem propriè obligat ad illam implendam, est ius illud naturale, ac diuinum, *Si quid vouisti Domino, ne moreris reddere*. Et ita etiam Iuristæ dicunt omnem obligationem, quæ ex contractibus oritur, esse naturalem, vel ciuilem, quia ex iure naturali, seu gentium, aut ciuili oritur, vt sumitur ex textu cum Glossa in l. *cùm amplius*. ff. de regul. iur. & l. *ex hoc*. ff. de iustit. & iur. & ita satisfactum est secundæ parti rationis dubitandi in principio positæ.

Glossa.

CAPVT

CAPVT XV.

An rectè numerentur quatuor effectus legis, præcipere, prohibere, permittere, & punire, & quomodo ab illa fiant.

1. RAtio dubitandi esse potest, quia obligatio, de qua dictum est capite præcedenti, videtur esse adæquatus, id est, vnicus, & totalis effectus legis; ergo superuacanea est hæc enumeratio. Antecedens probatur primò; quia essentialis ratio cõsistit in imperio: ex imperio autem, vt sic, non sequitur, nisi obligatio: reliqua enim sunt per accidens; ergo secundò declaratur discurrendo per illa membra: nam præcipere, & prohibere formaliter idem sunt solumq; materialiter distinguuntur, & ideo superfluum est, illa vt distincta ponere. Assumptum patet, quia prohibitio etiam est quoddam imperium, & præceptũ: nam prohibere nihil aliud est, quàm præcipere, vt aliquid nõn fiat, sicut è contrario præceptum est quædam prohibitio: nam qui præcipit audire Missam, vetat ne omittat; & ideo Isidorus lib. 2. Etym. art. 10. & lib. 5. cap. 19. solam prohibitionem ponit, & omittit præceptum, fortasse, quia præceptum per se non dat bonitatem actui, sed necessitatem, quæ necessitas bene explicatur per negationem omittendi, quam significat prohibitio respectu talis materiæ. Permissio autem, vt sic, non est effectus imperij, sed potius per carentiam imperij fit. Nec denique punitio est effectus legis, sed esse poterit iudicis, vel legislatoris.

Isidor.

2. In contrarium autem est, in primis auctoritas Isidori, qui saltem tres effectus distinxit, & quartum, qui est præcipere, vt clarum supposuisse videtur ex ipso nomine, & ratione legis. Apud Gratianum autem in cap. *omnis.* d. 3. ad textum Isidori adduntur hæc verba, *Diuina autem præcipit, vt diligas Dominum Deum tuum.* Quæ verba non sunt in Isidoro, & illa particula *Diuina*, ineptè addita est, quia nõ sola diuina lex præcipit, sed etiam alia. Et ideo in Decreto Gregoriano notatur, in multis codicibus nõ haberi, & fine dubio expungenda est, & legendum, *aut præcipit*, vt fit quædam additio ad numerationem Isidori. Expressè verò illam particulam habet Modestinus in lib. 7. de Legibus, dicens: *Legis virtus hæc est, imperare, vetare, permittere, punire.* Atque ita hanc participationem defendit etiam D. Thomas q. 92. art. 2. Eamque ratione declarat, quia actus humani, aut boni sunt, aut mali, aut indifferentes: illis ergo tres effectus legis respondent, qui sunt præcipere bonos, prohibere malos: permittere indifferentes, quibus additur quartus puniendi, tanquam necessarius ad efficaciam legis. De quo discursu plura statim dicemus. Hæc ergo numeratio tanquam doctrinalis, & satis apta ad explicandos effectus per se conuenientes legi acceptanda est, & explicanda. Ad illius verò meliorem intelligentiam declarabimus singula membra, & eorum distinctionem, & modum, quo per legem fiunt, quod facilè fiet per difficultates propositas discurrendo.

Gratian. *Decretum Gregor.* *Modestinus* *D. Thom.*

3. Prima, & præcipua erat: quia obligatio est adæquatus, & vnicus effectus præcepti, in qua possumus priorem partem admittere, & negare posteriorem. quidquid enim lex operatur, media obligatione, operari videtur, vt probat ratio facta de efficacia præcepti, & hoc modo dici potest ille effectus adæquatus: non tamen vnicus, quia mediante obligatione operatur alios, vt ex sequentibus patebit, discurrendo per omnes effectus legis.

Approbatur diuisio in quinque effectus legis.

4. Secunda erat, de distinctione præcepti, & prohibitionis, quæ parui momenti est. Fatemur etiam in primis vtrumque ex illis effectibus comprehendi sub obligatione legis, diuerso tamẽ modo inducere obligationem, & hoc satis esse, vt illa duo priora membra distinguantur. Imò ad hoc distinguuntur, vt declaretur legem non solum posse obligare ad agendum, sed etiam ad non agendum. Per quod etiam traditur vulgaris diuisio legis in affirmatiuam, & negatiuam, quæ licèt fortasse non sit essentialis, sed quasi materialis, nihilominꝰ non est superflua, sed necessaria ad duas illas partes iustitiæ explicandas, quas Dauid etiã distinxit Psal. 36. dicens, *Declina à malo, & fac bonum.* Deseruitq; ad declarandum tum diuersos modos obligandi legis, tum etiam diuersos modos peccandi contra legem. Nam lex affirmatiua dicitur obligare semper, non tamen pro semper, quia ex quo lata est, incipit obligare, & semper obligat, quãdiu durat, qa obligatio est quasi naturalis effectus eius, non tñ pro semper, quia nõ obligat pro singulis momẽtis, aut tẽporibus, sed solũ pro certo tempore, proquo imponit operandi onus. Lex autem negatiua obligat semper, & pro semper, quia & eius obligatio cum illa semper durat, & propter negationẽ, quam includit pro omni tempore, & qualibet parte prohibitionis suę obligat, quia negatio omnia destruit, & quia abstinere à malo semper, & pro semper, necessarium est. Ex hac ẽt diuisione oritur diuisio peccatorũ in peccatum commissionis, & omissionis: nam peccatũ commissionis contrariũ est legi negatiuæ: omissio verò affirmatiuæ, vt ex materia de peccatis suppono. Atq; ita tãdem constat, nomen præcepti, seu imperij æquiuocum esse: interdum n. significat quasi genus commune ad negatiuum, & affirmatiuum præceptum, quomodo diximus in definitione legis, *Esse præceptum commune*, &c. aliquando verò specialiter sumitur pro affirmatiuo præcepto, & sic distinguitur à prohibitione, & ita ponuntur illa duo tanquam distincti legis effectus.

Psalm 36. Diuisio legis in affirmatiuam, & negatiuam: differẽtia inter vtramq;.

5. Tertia difficultas erat de permissione, quam D. Thom. ita declarat, vt videatur illam ponere in sola negatione præcepti, & prohibitionis: illa enim permitti dicuntur, quæ nec præcipiuntur, nec prohibẽtur. Additq; materiam permissionis esse actus, vel indifferentes, vel parum bonos, & parum malos. Vtrũque autem dictam difficultatem habet. Primum quidem, quia (vt obiiciebam) illa negatio non est effectus legis, sed potius est effectus negationis vtriusque legis tam præcipientis, quàm prohibentis, quia sicut affirmatio est causa affirmationis, ita negatio est causa negationis: permissio autem illo modo declarata negatio tantùm est: ergo non est effectus legis, sed negationis legis. Et confirmatur argumento facto in præcedenti capite, quia permissio illo modo non inducit obligationem, nec est effectus eius; ergo non potest esse effectus legis.

6. Secundum etiam de materia difficile est, primò ex parte actuum malorum, quia licèt sint parum mali, non permittuntur lege æterna, & naturali, vt docuit August. lib. 1. de libero arbitrio, cap. 5. & 6. Si verò sit sermo de lege positiua, etiam grauiter mali interdum permittuntur, vt sunt fornicatio, homocidium, adulteria, aliqua pacta iniusta, & similia. Secundò ex parte bonorum actuũ, quia si permissio in sola negatione consistit, aliqui boni actus nec præcipiuntur, nec prohibẽtur, quia sunt optimi, & ex melioribus bonis, vt Virginitas & similes actus, qui sub consilium cadunt, & in Glossa in d. cap. *legis virtus*, dixit, consilium esse posse effectum legis, & sub permissione comprehẽdi. Quòd si quis refugiat concedere tales actus esse permissos, sequitur, & non rectè poni permissionem in illa sola negatione, & diuisionem actuum datam à D. Thoma esse insufficientem.

Augustinus. *Glossa.*

7. Ad explicandum ergo hunc effectum aduerto primò, permissionem interdum esse solius facti, interdum iuris; priorem nullo modo ponitur effectus legis, posterior autem esse potest, quia lex ad ius pertinet, seu ius constituit. Vtrumque in Deo explicatur optimè: nam si factum attendamus, Deus multa peccata permittit, quia cũ posset impedire, ne fiant, de facto non impedit, nec vult impedire, sed potiùs directè vult illa permittere, id est, finere, vt fiant. Attendẽdo autem

Duplex genus permissionis, iuris scilicet, & facti.

Quæ distinctio sit inter præceptum & prohibitionem.

autem ad ius, Deus nullum peccatū permittit, quia nullum non prohibet, neque vllum impunitum relinquit, quomodo dixit Aug. suprà, legem æternam nullum peccatum permittere. Igitur permissio facti non includit negationem prohibitionis, sed meram negationem impedimenti, seu operis, quo possit efficaciter impediri effectus permissus; permissio autē iuris, de qua in præsenti est sermo, includit negationem prohibitionis, & præcepti, vt D. Thomas dixit. Secundò, hæc permissio iuris considerari potest, vel vt consistit in mera negatione præcepti, & prohibitionis, vel quatenus in aliquo positiuo præcepto fundatur, quia nimirum per legem aliquam positiuam talis promissio decreta est, & stabilita. Sicut enim in Deo quoad permissionem facti, aliud est permittere, aliud est velle permittere, ita in ordine ad ius, aliud est permittere purè negatiuè, aliud per legem positiuam de permissione statuere.

Augustin.

8. *Permissionē negatiuam non esse proprium effectū legis asseritur.*

Dico ergo permissionem merè negatiuam, quæ resultat ex sola negatione vtriusque præcepti affirmatiui, & negatiui, nō esse proprium effectum legis; vt verò per aliquam positiuam legem decernitur, sic esse specialem effectum legis. Prior pars videtur probari sufficienter ratione facta, quia ad illum modum permissionis non est necessarium ferre legem aliquā, satis enim est non ferre legem prohibentem. Item permissio illa non est ex potestate legislatiua: nam interdum actus talis est, vt nec prohiberi possit, nec præcipi: ergo negationes illæ tunc non sunt effectus talis potestatis, quia non sunt (vt sic dicam) ex voluntate etiam indirecta legislatoris, sed ex se tales sunt. Ergo nec permissio illa est effectus potestatis legislatiuæ: ergo neque legis. Denique illa negatio nullam propriè habet causam, sed ex se talis actus permissus est, dum non prohibetur. Sicut non propriè dicetur Deus esse causa negationis essendi, quæ intelligitur in re possibili nunquam futura: sed ex se habet, quòd sit nihil, quia illa nihil est, nisi creetur: quòd autem sit nihil non habet à Deo, sed ex se: sic ergo actus ex hoc præcisè, quòd non prohibetur, nec præcipitur per legem, non habet à lege, quòd sit permissus, sed id habet ex se: vt ergo sit propriè permissus per legem, oportet vt ipsa permissio stabiliatur, & firmetur aliquo decreto, & voluntate legislatoris: & tūc rectè dicitur actus permissus positiuè, & similiter permissio illa habet specialem modum, ratione cuius dicatur effectus legis. Et ita etiam manet secunda pars assertionis declarata, & confirmata, quam ita profectò intellexit Isidor. vt statim ostendam.

9. *Permissio simpliciter dicta regulariter solū versatur circa malos actus.*

Vt autem magis constet, de qua permissione sit sermo, oportet vltimo notare permissionem simpliciter dictam attribui solere malis actibus, & de illis maximè, ac regulariter intelligi, præsertim quando Deo tribuitur: dicitur enim Deus permittere peccata; reliquos verò actus non tantùm permittere, sed etiam velle, aut ordinare. Nihilominus tamen aliquando accipitur etiam in bonam partem. Sic enim dixit Paul. 1. Corinth. 7. *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium*, id est, permittendo, non præcipiendo; loquebatur autem de actu matrimonij, qui malus non est. Vnde à fortiori dici poterit permissio de actibus indifferentibus. Vtroque ergo modo scilicet in bonam & malam actionem potest permissio esse effectus legis. Imò Isidor, apertè loquutus est de permissione rei bonæ: nam adhibet exemplum huius permissionis, dicens, *Omnis lex aut permittit aliquid, vt quòd vir fortis petat præmium*: nam illud verbum *petat*, ibi non dicit imperium, sed permissionem: constat autem illam permissionem esse rei bonæ. Sic etiam Glossa in cap. *qui partem*, 55. d. vbi in textu de his, qui partem digiti, vel aliam similem particulam corporis, non voluntate, sed casu amiserunt, dicitur, *Hos canones præcipiunt clericos fieri*: Glossa rectè exponit, id est, *permittunt*, quia illud non est imperium, licèt de re bona sit.

Permissio etiam aliquādo versatur circa actus bonos & indifferentes.

Isidor.

Glossa.

Sic etiam in cap. *hac ratione*, 31. q. 1. dicitur, Apostolos præcepisse secundas nuptias, id est, permisisse, verum est, illa verba esse Auctoris imp. in Mat. Hom. 22. qui non bene sensit de secundis nuptijs, & ideo permissionem ibi accipit in malam partem: vnde de huiusmodi permissione subiungit, *Aliud est præcipere, aliud permittere: quod. n. præcipimus, semper placet; quod autē permittimus, nolentes permittimus, quia malam voluntatem hominum in totum prohibere non possumus.* Quæ doctrina vera est de permissione mali, & statim nobis deseruit: tamen malè applicatur ad illud exemplum de secundis nuptijs post mortē prioris coniugis: nam illæ bonæ sunt, & non præcipiuntur propriè, quia nemo ad illas obligatur, & ita rectè ibi præceptum pro permissione boni interpretamur. Sæpius verò dicuntur leges permittere aliqua mala, sicut leges ciuiles permittunt meretrices, & maritum occidere vxorem inuentam in actuali adulterio, & contrahentes se decipere infra dimidiam, &c. Sic etiam multi intelligūt verbum Christi Matth. 19. *Ad duritiam cordis vestri permisit vobis Moyses dimittere vxores vestras*, vt suprà imperf. exponit, & Ambr. lib. 8. in Luc. c. 16. & Hier. Matth. 5. & 19. & quam plures Scholastici. Alij verò intelligūt de dispensatiua permissione, per quam actus redditur non malus, licèt nō præceptus, quod est probabile, non pertinet tamen ad hunc locum id discutere: satis enim est, quod in illo etiam sensu per missio dici potest effectus legis.

10. *Auctor imperf.* *Matth. 19.* *Auctor imperf.* *Ambros.* *Hieron.*

11. Omnibus autem his modis hic effectus non est purè negatiu⁹, sed aliquid positiuum circa negationem operatur, diuerso tamen modo. Nam quando permissio dicitur de actu alias bono, non solùm nō prohibet illum: sed etiam cùm sit bonus, dat positiuam facultatem, seu licentiam, vel ius aliquod ad illum. Idem contingit in exemplo posito ab Isidoro: cùm enim lex dicit, *Vir fortis petat præmium*, non solum negatiuè permittit, sed dat illi speciale ius ad postulandum tale præmium, & ad laborandum in spe illius, in virtute virtualis promissionis eiusdem legis. Atque hoc modo lex concedens fauorem, quando non præcipit illum acceptare, sed liberum relinquit illi renūciare, permissiua dicitur iuxta modum loquendi Isidori: quamuis non tantùm negatiuè disponat, sed aliquid positiuè concedat. Quando verò lex permittit malum, in quo vel dispensare non potest, vel non dispensat, licet non tribuat ius (vt sic dicam) tribuit saltem impunitatem apud homines, quæ continet morale ius non parui momenti. Interdum etiam (si fit lex ciuilis) concedit, vel negat actionem, in iudiciali foro, qui etiam est moralis effectus satis distinctus à sola negatione prohibitionis. Denique si permissio sit simul dispēsatiua, esto non sit præceptiua, concedit non solum impunitatem apud homines, sed etiam apud Deum, quia concedit immunitatem à culpa, quod longè maius est.

12. Atque hinc tandem intelligitur, quod superiori capite dicebamus, legem permittentem semper includere præceptum obligans aliquem, & aliquo modo. Nam licèt nō obliget alios, ad quos potissimè dirigitur per modum imperij: vt in illo exemplo capit. *qui partem*, verbum illud *Præcipimus clericum fieri*, non obligat mutilatum, vt Clericus fiat, sed respectu illius est permissio concessiua (vt sic dicam:) obligat tamen Prælatum, ne ob eam causam illum repellat. Item in exemplo Isidori obligat illa lex ad dandum præmium viro forti petenti, quando secundùm legem petit, & nihil est, quod rationabiliter impediat. Quando verò permissio est alicuius mali, obligat iudicem ne propter illud puniat, quia hoc prohibet talis lex, & sic de alijs. Atque ita sufficienter est declaratus hic effectus secundùm se: quid autem secundùm

Cap. qui partem,

Diuum

Diuum Thomam dicendum sit, in puncto secundo dicam.

13. *Quomodo punitio sit effectus legis.* Quarta obiectio erat de punitione, quia non videtur esse effectus legis. Ad quod breuiter dico, aliud esse loqui de dignitate, seu reatu pœnæ; aliud de actuali inflictione pœnæ, & vtroque modo potest dici pœna effectus legis, licèt diuersis cõsiderationibus, & rationibus. Nam lex imponendo necessitatem virtutis, seu honestatis consequenter facit, vt transgressor legis sit dignus pœna saltem apud Deum, quia suam obligationem lege impositam non obseruat. Quod, locum habet tam in lege naturali, quàm in positiua, diuina, vel humana, quia suppositalege actus est inordinatus, & illa dignitas pœnæ intrinsecè sequitur ex malitia actus, etiamsi malitia fortasse fuerit ex occasione legis positiuæ. Est tamen differentia in hoc *Differentia legis naturalis, & positiuæ quoad effectum puniendi.* inter legem naturalem, & positiuam; quòd lex naturalis, licèt faciat, vel ostendat actum esse malum, tamen vt est merè naturalis non taxat modum, vel quantitatem pœnæ: nulla enim ratione intelligi potest hoc fieri sine decreto alicuius liberæ voluntatis. Quia licèt peccatum ex natura sua mereatur fortasse pœnam tantæ grauitatis, vel durationis, tamen quod sit in hac specie mali, vel supplicij, vel quod sit in tali gradu intensionis, in tali loco, & tempore, ex libera aliqua administratione, & prouidentia pendet. Vnde taxatio pœnæ isto modo, aut fit per legem æternam Dei, maximè quoad pœnam vitæ futuræ, aut fit per legem positiuam, quoad pœnas, quæ in hac vita, & in humano foro imponuntur. Et olim quidem per legem diuinam positiuam scriptam fuerunt multę pœnæ huius vitæ pro variis delictis præscriptæ: in lege autem gratiæ nullæ sunt pœnæ inflictæ pro hac vita iure diuino, vt in materia de censuris, & irregularitate ostendimus. Huiusmodi ergo pœnæ vitæ præsentis per humanas leges ciuiles, vel canonicas designantur, & eo ipso, quòd pœna est per legem designata, transgressor legis fit reus, & debitor talis pœnæ, & hoc modo dicitur talis pœna effectus legis.

24. At verò ipsa actualis inflictio pœnæ aliquando fit etiam immediatè per ipsam legem, vt quando lex ipsa secum affert exequutionem per se ipsam, vt contingit in legibus imponentibus censuras, irregularitates, aut alias inhabilitates ipso facto, quod etiam non facit lex, nisi imponẽdo obligationem ab aliquo actu abstinendi, vel aliquid agendi, vt de censuris alibi diximus, & de lege pœnali infrà dicetur. Aliquando verò, & ordinariè solùm infligitur pœna per legẽ mediatè, & remotè, quatenus in virtute legis aliquis mouetur, vel obligatur ad infligendam pœnam. Vnde licèt hoc modo iudex verbi gratia sit propinqua causa pœnæ, vel potiùs minister, qui ex imperio eius mouetur; nihilominus quia lex est quasi primum mouens iudicem, ideo talis pœna dicitur effectus legis. Dices; ergo omnis actus præceptus per legem, vel omissio actus prohibiti dici poterit effectus legis. *Obiectio.* quod non videtur verum; nam effectus legis est præcipere, non facere. *Solutio.* Respondeo concedendo sequelam cum proportione: nam, vt capite sequenti dicam, effectus legis est facere homines bonos. Vnde duplex distingui potest effectus legis, vnus, qui immediatè fit ab ipsa, & hoc est præcipere, vel prohibere; alius mediatus, qui est bene operari, vel mala vitare. Et in hoc ferè idem est de effectu punitionis, licèt interdum ipsa executio pœnæ fiat per ipsam legẽ, vt dictum est.

15. *Obiectio.* Dices; ergo etiam peccatum poterit dici effectus legis permittentis, quia licèt illa lex immediatè solùm concedat permissionem, vel præcipiat impunitatem, tamen ex illa tandem sequitur executio peccati permissi. *Solutio.* Respondeo, negando sequelam: est enim longè diuersa ratio, quia lex permittens iusta est (vt supponimus;) non est ergo causa peccati, quia neque illud inducit positiuè, & constat, neq; illud intendit, sed impedire maiora mala: neque etiam indirectè est causa illius, quia non tenetur illud prohibere, aut punire, quare nec præbet actiuam occasionem illius, sed solum permittit scandalum passiuum. Longe verò aliud est de lege prohibente malum, & præcipiẽte bonum: nam vtraq; per se id intẽdit, & ad id inducit, quantum potest. Imò etiam est diuersa ratio de lege puniente, quia licèt absolutè non intendat malũ pœnæ, nihilominus ex suppositione culpæ intendit, & præcipit pœnam, & interdum facit illam, vt dixi.

Atque ex his satis declarati manent dicti quatuor effectus, & modus, quo efficiuntur à lege, vel immediatè quoad obligationem, prohibitionem, aut concessionem, vel mediatè quoad exequutionẽ, seu punitionem. Constat etiam distinctio, & quasi ordo illorum effectuum inter se. Nam primi duo effectus, qui sunt præcipere, & prohibere, sunt primariò, ac per se intenti, & quodammodo pertinent ad substãtiam legis, & in hoc distinguũtur ab aliis duobus, qui sunt veluti accessorij, & adiuncti ad iuuandam legẽ, vt facilius, vel efficacius priores effectus consequatur. Inter se autem distinguuntur duo primi effectus tanquam affirmatio, & negatio, vt declaratum est, & ferè similem oppositionem habent inter se permissio, & punitio; nam prior concedit impunitatem, vel etiam fauorem: posterior verò è contrario se habet, vt constat. 16. *Qui nã sint effectus à lege mediatis, & qui accessorij.*

CAPVT XVI.

Vtrùm omnes leges prædictos effectus efficiant, præsertim peccati permissionem.

AD hoc explicandum notari potest, legis nomen interdum sumi vt collectiuum ad significandum totum aliquem ordinem, seu statum legum: sic enim lex naturalis dicitur tota collectio præceptorum naturalium; lex scripta, vel lex gratiæ significat totum ius diuinum positiuum antiquum, vel nouum; & sic etiam potest accipi lex ciuilis, & canonica cum proportione; quamuis in communi vsu loquẽdi illa collectio magis significari soleat nomine iuris ciuilis, vel canonici, quam nomine singulari legis. Alio ergo modo lex est determinatum nomen significans indefinitè singulas particulares leges. 1. *Duplex vsus nominis legis.*

Loquendo itaque de lege hoc posteriori modo, & magis proprio, certum est non omnes illos effectus conuenire singulis legibus, cum aliqui illorum inter se habeant oppositionem. Itaque in primis lex prohibens non est præcipiens, nec è conuerso: nam, vt dixi, illi duo effectus distinguunt quasi duas species præceptorum habentium inter se oppositionem quasi contradictoriam ex parte materiæ. Nec refert, quòd interdum dicitur lex præcipiens actum prohibere omissionem: nam illa prohibitio in affirmationem reducitur, quia est negatio, quæ in negationem cadit, scilic. in omissionem: & ita duæ negationes affirmant. Neque etiam obstat, quòd lex præcipiens actum tali tẽpore faciendum, virtute prohibet habere propositum, aut voluntatem non faciendi eundem actum pro illo tempore, siue tale propositum in eodem tempore, siue prius habeatur; semper enim erit legis violatio, sicut etiam lex prohibens aliquem actũ, præcipit interdum actum positiuum voluntatis, vel externum, si necessarius fuerit ad vitandum actũ prohibitum, vt lex non fornicandi, aliquando obligat ad habendum positiuũm propositum non fornicandi, si necessarium sit ad vincendam rationem illi legi contrariam, vel obligat ad fugiendas occasiones, &c. Hoc (inquam) non obstant, quia sunt solum per quandam consequutionem, in quantum lex aliquid imperans, consequenter obligat ad ea, quæ necessaria sunt ad id, quod primariò est imperatum. Illa autem duo membra distinguuntur ex rebus, quas per se primo imperant, quæ sunt agere, vel non agere, & ita nunquam possunt coincidere in eandem legem. 2. *Non omnes effectus legis singulis conueniunt*

3. *Effectus puniendi quomodo semper coniungitur cum omni lege.*

Sic ergo primi duo effectus non conueniunt singulis legibus. Tertius autem qui est punitio, semper coniungitur aliquo modo cum singulis legibus, & cum primis duobus effectibus, saltem quatenus omnis legis transgressio de se, & per naturalem consequutionem facit dignum pœna, vt dictum est; non tamen omnis lex imponit specialem pœnam, vt per se cõstat, sed hoc est proprium aliquarũ legum. Et quia pœnæ taxatę pro vita futura pertinẽt ad forum Dei, de illis non agimus, quia nobis in particulari ignotæ sunt. Propriè ergo tribuitur hic effectus aliquibus legibus humanis, quæ speciales pœnas imponunt, & ideo pœnales dicuntur, de quibus infrà specialem sermonem instituemus. Quartus deniq; permissionis effectus multò minus conuenit singulis legibus: imò rarus est, & paucæ sunt leges, quæ ad permissionem tantum concedendam ferantur, vt per se constat.

4. *Lex sumpta collectiuè omnis effectus legis connectuntur.*

Loquendo autem de lege in priori significato collectiuo, sic omnes hi effectus possunt omnibus, & singulis legibus attribui, præsertim si permissionem accipiam⁹ in illa amplitudine, in qua ab Isidoro, & à D. Th. sumpta est. Quod ideo dico, quia in permissione est aliqua difficultas: nam de cæteris tribus effectibus satis ex dictis constat in omni ordine legum habere locum. Nam in omni ordine legum est necessarium aliquid præcipere & vetare, & cum omni lege est cõiuncta vis cogens, qua faciat transgressores reos pœnæ. Illis ergo effectibus omissis, quod ad permissionem attinet (vt à clarioribus incipiamus) de legibus ciuilibus constat multa permittere, siue concedendo bona, seu priuilegia, siue permittendo peccata: hoc enim non est contra iustitiam talis legis humanę, quia non spectat ad illam, nec ad finem eius, cohibere, vel punire omnia vitia, vt tradidit Aug. 1. de liber. arb. c. 5. & 6. & infrà videbimus, & exempla sunt in superioribus sufficienter posita.

Augus.

5. *Lex permissiua per modum concessionis, & dispensationis non supponẽs culpã in iure canonico sæpe reperitur Cap. qui partem.*

De legibus autem canonicis clarum est, inueniri in iure canonico leges permissiuas aliquarum rerum, quæ non includunt culpam, sed concessionem per modum dispensationis, non obstante aliquo defectu naturali, vel morali iã præterito, vt dictum est de casu cap. *qui partim.* d. §. Idem dici potest de canonibus permittẽtibus aliquem neophytum ordinari, vel conuersum ab hæresi aliquando in honoris gradum restitui, & similibus. De permissione autem positiua peccati non videtur solere fieri per ius canonicum. Dico autem positiua, quia negatiuè infinita sunt peccata, quæ permittuntur iure canonico, id est, quę non prohibentur, aut puniuntur speciali iure canonico, sed relinquuntur suæ naturæ: sed iam diximus hunc modum permissionis non esse proprium effectum legis. Non videntur autem iura canonica positiuè disponere de aliquo vitio in particulari, vt non puniatur per Ecclesiæ Prælatos, aut quod impunè permittatur, quia hoc non videtur consentaneum fini illius iuris, qui est integra sal⁹ animarum, & ideo videntur relinquere prudentiæ Prælatorum vel correctionem, vel tolerantiam eorum peccatorum, de quibus iura canonica nihil disponunt, & ita propria permissio positiua peccati non videtur esse effectus legis canonicæ.

6. *Lex diuina Euangelica non continet leges aliquas permissiuas, præcipue peccati.*

Vnde à fortiori constat non inueniri talem permissionem in lege diuina gratiæ, in qua pauca sunt positiua præcepta pertinentia ad ritus essentiales sacrificij, & Sacramentorum nouæ legis, & ad vnitatem fidei magis explicitæ, & Ecclesiæ vniuersalis sub vno capite. De aliis autem rebus particularibus non continet specialem dispositionem quoad act⁹ virtutum, nedum quoad permissiones peccatorum. Neq; dici potest, illa permittere solùm quia nõ prohibet, quia non propter talem finem illa specialiter non prohibet, sed quia supponit prohibita ipso diuino iure naturali. Loquendo autem de permissione concessiua priuilegij aliqui effectus similes possunt huic legi attribui, inter quos numerari possunt singularia priuilegia Christianorum respectu infidelium, vt quòd possit coniux fidelis ab infideli discedere, & cæt. Item priuilegia Clericorum, & præsertim summi Pontificis. De quibus tamen aduerto, hæc non dici propriè permissiones, sed iussa, quia non sunt priuilegia personæ, sed fidei, vel dignitatis, & communitatis, & ideo non per modum permissionis, sed per modum præcepti conceduntur, vt, Deo dante, in materia de Ordine, & Hierarchia Ecclesiastica latiùs tractaturi sumus. De lege autem veteri controuersia est, an illa positiuè permitteret aliquod peccatum, & præsertim tractatur de libello repudij. Sed non possunt hæc in particulari discuti in præsenti. Solùm dico id non repugnare iustitiæ, & honestati illius legis, nec esse multum alienum ab imperfectione eius, licèt satis probabile sit, etiam in illa lege non fuisse hunc effectum, quia necessarius non erat, & minùs decuisse videtur.

An lex vetus aliquod peccatum permitteret.

Tandem de naturali lege (idémque est cum proportione de æterna) certum est, multa bona concedere permissiuè, potius quàm præceptiuè (vt sic dicã) respectu singulorum, quibus talis concessio fit. Vt concessit hominibus diuisionem, & dominia rerum: nam posse diuisionem rerum facere, & dominia particularia acquirere, de iure naturæ est, non præcipiẽdo, quia poterant homines diuisionem non facere, & particularia dominia non admittere: ergo permissiuè. Et ita possunt multa numerari, de quib⁹ dicemus libro sequenti, explicando ius gentium. At verò loquendo de permissione mali culpæ, certum est, nullo modo permitti per naturalem legem: nam lex naturalis prohibet omne malum, & quantum est ex se nullum relinquit impunitum: nam omnis trãsgressor legis ex vi naturalis iuris dignus est pœna. Vnde quando D. Thomas d. q. 92. artic. 2. dicit parua mala permitti per legem, potest primò intelligi secundum aliquos, de peccatis venialibus, quæ lato modo permitti dicuntur, quia non sunt contra præcepta naturalia, sed præter illa. Sed hoc non placet, quia omne malum etiam minimum prohibetur lege naturali, & dici potest contra illam, licèt imperfectè. Debet ergo illud intelligi non de lege naturali, sed de lege in generali, vt abstrahit à positiua, & naturali: ita enim loquitur D. Thom. de lege in illo articulo, ideoque non omnia, quæ ibi dicit, sunt accommodanda omnibus legibus, sed singula singulis cum partitione accommodata iuxta materiæ capacitatem. Sic ergo aliqua lex, scilicet humana & ciuilis permittit illa parua mala, licèt non omnis lex, quia lex naturalis illa non permittit. Et in hoc sensu parua mala dici poterunt, non tantum venialia peccata, sed etiam quædam mortalia, quæ in ordine ad finem legis ciuilis parua reputantur, licèt in ordine ad Deum sint magna.

7. *De permissionibus quæ in lege naturæ, & æterna reperiuntur.*

D. Thom.

8. *An operationes indifferentes sub legem naturalem grmãtur, & quatenus.*

De indifferentibus autem operibus dubitari potest, an dici possint permitti lege aliqua, quia nulla esse videtur, quæ positiuè illa permittit, sed tantum negatiuè, quia non prohibet, nec præcipit illa, quod nõ videtur esse satis, vt dixi. Nihilominus dici possunt propriè permitti per legem naturalẽ, quia lex naturalis non merè negatiuè circa illa se habet, sed etiã positiuè iudicat, & disponit talia esse indifferentia, ac proinde ex se non esse dissentanea naturæ rationali, nec per se honesta. Vnde etiam talia sunt, vt per quamcumque aliam legem permitti possint. De actibus verò bonis obscurum est, quod ibi Diuus Thom. prius ait, legem præcipere omnes actus virtutum: nam hoc nec de vna aliqua lege, nec de omnibus simul videtur verum, & patet de operibus consiliorum. Item patet de paruis bonis, de quibus statim idem D. Thomas dicit, solum permitti, & tamen illi sunt actus boni: non ergo omnes actus boni præcipiuntur aliqua lege. Deniq; obscurum etiam est, cur bona minora dicantur permitti lege naturæ, & non meliora, de quibus etiam dicat lex naturalis, nõ esse

de

de necessitate virtutis. Verumtamẽ prior propositio à D. Thoma adducitur ex Arist. 5. Ethic. cap. 1. & 2. qui de lege humana loquitur, & ab eodem D. Thom. exponitur infrà qu. 96. art. 3. non de singulis operibus virtutum, sed de actibus omnium virtutum generatim, seu indefinitè; & sic verum est, leges præcipere omnium virtutum actus, licèt nõ præcipiant omnes, & singulos actus omnium virtutum: & ita nihil repugnat, esse aliquos actus bonos tantùm permissos. Hoc autem magis attribuit D. Thom. minoribus bonis, quàm melioribus, quia minora non cõsuluntur: maiora verò consuluntur, & quæ talia sunt, non videntur à D. Thoma sub his effectibus legis comprehendi, fortè propter rationem in capite superiori insinuatam.

D. Thomas.

CAPVT XVII.

Vtrùm sint alij effectus legis præter illos quatuor.

1. INquirimus sufficientiam prædictæ numerationis. Et ratio dubitandi est, quia plures alij effectus solent fieri per leges. Primò enim per leges taxantur pretia rerum. Secundò per illas constituitur medium in materia virtutis. Tertiò dantur formæ contractibus, testamentis, &c. Et constituuntur vt essentiales, ita vt actus aliter facti non valeant. Ad quem effectũ pertinent etiam irritationes contractuum, inhabilitationes personarum ad tales cõtractus, vel munera. Quartus est mutare dominia rerum. Quintus leges reuocare, sextus fauores cõcedere, & præmia tribuere: non enim minus hoc ad legem pertinet, quàm punitio. *Nam præmio, vt pœna vita moderatur humana*, vt Isidor. suprà dicit.

2. Hanc difficultatem facilè aliqui expediunt, concedendo esse alios effectus legis; illos verò quatuor fuisse numeratos vt præcipuos, magisque vsitatos, ac necessarios, & quia ex eis facile erat alios intelligere. Quod non habet magnum inconueniens, quia nec Isidor. nec Iureconsl. nec D. Thomas assumpserunt prouinciam tradendi omnes effectus, sed moraliter, ac doctrinaliter loquuti sunt. Et ab hoc modo dicendi non longè absunt Glossa, & Bart. in d. l. *legis virtus*, dum dicunt, aliquas esse leges, quæ non habent aliquem ex his effectibus; nullam tamen esse, quæ non faciat aliquem effectum æquipollentem, & hoc satis esse. Et eadem ratione concedunt, posse aliquam legem non habere aliquem ex effectibus, sed aliquem alium æquipollentem alicui ex suprà numeratis.

3. Satis tamen probabiliter dici potest, nullam esse legem, quæ non habeat aliquem ex dictis effectibus cum omni proprietate. Et è contrario nullum esse effectum legis, qui sub prædictis non contineatur. Primum probatur ex principio posito in capite præcedenti, vbi ostendimus, omnem legẽ haberevim obligandi: ergo necesse est, vt omnis lex obliget: ergo vel ad agendum, vel ad non agendum: nam hæc contradictoriè opponuntur, & cõsequenter non admittunt medium, & ideo nulla est lex, quæ saltem quatenus aliquem obligat, non habeat rationem præcepti, aut prohibitionis, licèt sub aliis rationib⁹ possit alios effectus habere.

Nullam esse legẽ sine aliquo ex effectibus numeratis, & omnes alios in istos contineri vt probabile assertur.

4. Vt autem probetur altera pars, supponenda est vulgaris distinctio de duplici virtute legis, directiua, & coactiua, quam tradit D. Thomas q. 69. art. 5. & ibi alij. Solent autem hæc verba variè accipi: interdum enim vis coactiua legis dicitur vis obligandi in conscientia, quomodo loquitur D. Thom. 1. 2. q. 17. art. 3. ad 2. dum in hoc distinguit consilium à præcepto, quod consilium est inductio non habens vim actiuam, i. e. obligatiuam, & sic vis directiua est communis consilio: consilijq; solum in illuminatione, & directione mentis. Ita etiam Caiet. to. 1. Opusc. q. 2. sub coactione legis vim omnem ad obligandum includit, & ferè eodem modo loquitur Soto lib. 1. de iust. q. 6. ar. 7. circa finẽ. Propriùs verò loquendo, in ipsamet lege duo effectus, & consequenter quasi duæ virtutes distinguuntur: alia obligandi in conscientia, quæ directiua dicitur, alia subiiciendi, & obligandi ad pœnam, quæ coactiua dicitur. Nam in legislatore vtraque potestas necessaria est: directiua, vt imperare valeat, quid agẽdum, vel non agendum sit cum necessitate quadam pertinente ad honestatem morum, quæ dicitur obligatio in conscientia, seu in ratione honestatis: coactiua, vt cogere possit, vt sibi obediatur. Et hic est cõmunior vsus harum vocum, vt constat ex D. Tho. d. q. 96. a. 5. & aliis interpretib. ibi, & ita illis vtemur, qa coactio propriè dicitur de re inuoluntaria, vt est pœna: directio autem legis plus includit, q̃ consilium, vel monitionem, ac subinde includit obligationem.

Soto. — Caiet. — D. Isidor. — D. Thomas.

Potestas ergo directiua sufficienter videtur explicari per actum præcipiendi, & prohibẽdi propter rationem dictam, quòd hæc contradictoriè opponuntur. Item quia illæ duæ partes iustitiæ, qui sunt vitare malum, & facere bonum, sufficienter cõprehendunt totam iustitiam, vt rectè tradit D. Tho. 2. 2. q. 79. ar. 1. ergo & leges vt obligãtes sufficienter diuiduntur per præcipientem, & prohibẽtem. Ad potestatem autem coactiuam pertinet moraliter cogere ad obediẽdum vtriq; legi, quod fit per comminationem pœnę. Vnde Aug. lib. de correp. & grati. ca. 1. *Dominus* (inquit) *non solum ostendit à quo malo declinemus, & quod bonum faciamus, quod solum potest legis litera.* Postea verò ait hæc non posse impleri sine Spiritu gratiæ. *Quæ si desit* (inquit) *ad hoc lex valet, vt reos faciat, & occidat.* In quo explicat propriam vim coactiuam legis. Vnde per hæc tria videbatur sufficienter explicata tota efficacia legis: tamen quia interdum etiam necessarium est aliquid permittere, quod fit sine obligatione, vel coactione respectu eius, cui fit permissio: ideo necessariũ fuit hunc etiam effectum explicare, quia prout fieri potest per legem partim à potestate directiua, partim à coactiua dependet. Nã ipsamet vis directiua ostendit, & statuit aliquid esse permittendum, & non puniendum ab homine, & ita præcipit ipsam permissionem, & cogit ad illius obseruationem, & ita constant dicti quatuor effectus, nec apparet necessitas multiplicandi alios.

De duplici potestate, directiua scilicet, & coactiua, quæ coniunctim ad legem.

5

Augustin.

6. Hoc autem vltimum magis confirmabitur discurrendo per alios effectus, qui in principio, in secunda parte rationis dubitandi proponebãtur. Primus erat taxare pretia rerum, de quo asserò, pertinere ad effectũ præcipiendi, vel prohibendi, aut permittendi, vel certè aliquid de singulis includere: ordinariè enim videntur tales leges ferri per prohibitionem, ne talis res pluris vendatur, quàm tanti, vel ne minori pretio ematur, quàm tali. Et interdum potest vtrumq; præcipi, scilicet, vt res vendatur, & vt tanti vẽdatur: frequentius verò permittitur venditio: taxatur autem pretium per aliquam prohibitionem, vt dixi. Vel, si velimus per modum affirmatiui præcepti illud explicare, erit quasi sub conditione, seu quoad modum actus, non quoad exercitium, scilicet, si quis voluerit vendere, aut emere tanti id faciat. Nec refert, quòd lex non feratur per propria verba præcepti, sed per verba, quæ circa materiam versantur, taxãdo illam, vel aliquid simile, quia, vt dicitur in l. *cum pater.* §. *donationu.* ff. de legar. 2. *Non quæri oportet, cum quo de supremo quis loquatur, sed in quem voluntatis intentio dirigatur.*

Adquem effectum legis pertineat pretia rerum taxare.

l. cum pater.

7. Secundus effectus erat cõstituere medium in materia virtutis. De quo idem dicendum est: nam illud non fit, nisi prohibendo, vel præcipiendo. Vt præceptum ieiunij præscribit hodie medium temperantiæ prohibẽdo cibos talis qualitatis, & plures comestiones ex aliis permissis, vel si medium affirmatiuè statuatur, pertinet ad præceptum. Hoc enim modo lex præcipiens audire Missam in die festo, constituit in

Adquem effectum pertineat constituere medium in materia virtutis.

vsu illius medium virtutis religionis pro tali tempore, quia pro illo facit talem actum esse necessarium ad honestatem illius virtutis, quod non fit, nisi imponendo obligationem talis actus pro tali tempore.

8. *Ad quē effectum legis pertinent formam in humanis actionibus ponere.*

Tertius effectus erat formam in humanis actionibus ponere, scilicet, vt fiant tali, vel tali modo, sub quo comprehendimus irritationem cōtractuum, & inhabilitationem personarum, vel ad illos simpliciter, vel ad illos tali, aut tali modo faciendos, vel ad talia munera, &c. De quo effectu generatim dici potest sub præcepto comprehēdi, quatenus lex dat formam actibus, & sub prohibitione, quatenus illos irritat. Sed hoc posterius habet difficultatē, quia ad irritandum nō sufficit prohibitio, etiam directa, vt suo loco dicetur; ergo irritatio dicit specialem effectum à prohibitione distinctum. Nam prohibitio, vt sic, non tollit absolutam potestatem faciendi actum, sed facit, ne liceat: at irritatio priuat potestate faciendi validè actum; est ergo effectus distinctus. Et ideo addi potest, irritationem esse quidem distinctum effectum à prohibitione; semper tamen aduungi prohibitioni, & habere rationem pœnæ, vel eiusdem prohibitionis violatæ, vel alterius culpæ. Verumtamen licèt hæ irritationes, vel inhabilitationes sæpe inferantur per leges in pœnam, per se tamen non ita est: nam inhabilitatio sacerdotis ad matrimonium non est pœna, nec irritatio matrimonij sine parocho, & testibus, & similia. Dici aliter potest, hunc effectū esse specialem, & distinctum ab illis quatuor; tamen esse specialem legis humanæ, & ideo non assignari. Sed hoc non satis facit: tum quia, qui distinguunt, & numerant illos quatuor effectus, præcipuè loquūtur de lege humana: tum etiam quia fortè assumptū non est verum, & non est parum controuersum, an lex naturalis, vel diuina interdum irritet actus, vel inhabilitet personas ad illos, quod postea videndum est.

9. *Effectus irritandi, vel inhabilitandi ad legē prohibentē vel præcipientē pertinet.*

Dicendum ergo est, hunc effectum irritandi, vel inhabilitandi sub prohibitione, vel præcepto contineri. Duobus enim modis fieri potest irritatio, scilic. præscribendo formam essentialem, sine qua actus nō valeat, vel prohibendo omnino actum. Primus spectat ad potestatem, quam lex habet ad taxanda pretia rerum: nā eiusdem rationis sunt præscribere modum in translatione, acquisitione, vel amissione rerum: hæc autē omnia fiunt percipiendo saltem modum operandi, vel prohibendo alios modos, vt declarauī. Secundus autem modus ad prohibitionem spectat. Quia legislator habet potestatem prohibendi non solùm actum, sed etiam valorem actus: vnde irritatio dici potest specialis, & quasi duplicata prohibitio, quia non tantum actum, sed etiam valorem eius prohibet, & ad idem reducitur inhabilitatio personæ: nam eodem modo fit.

10. Obiici verò potest, quia sunt quædam leges, quæ irritant actum, & non prohibent illū directè, vt dixi in lib. 2. de Iuram. c. 24. Item quia prohibitio directè fit de actu possibili, ac subinde relinquitur in absoluta potestate illius, cui fit prohibitio: irritatio autem aufert potestatem validè faciendi: ergo non est prohibitio, sed effectus alterius rationis. Sed respondetur, irritationem sub prohibitione comprehendi, siue actus omnino caueatur, siue solùm statuatur, ne valide fieri possit, quia saltem necesse est prohibere actū vt formaliter talem, scilicet vt matrimonium, vel testamentum, quia prohibere valorem actus, est prohibere, ne subditi possint talibus actibus vti vt validis. An verò hæc prohibitio, quando est per leges ciuiles, semper obliget in conscientia, postea videbimus. Aliter etiam potest hic effectus explicari, vt dicam in puncto sequenti.

11. *Ad quē effectum legis pertinet mutare dominia rerū.*

Quartus effectus erat, mutare dominia rerum, vt fit in lege præscriptionis, &c. Ad quam dici potest etiam hunc effectum reduci ad præceptum: nam lex præcipit hunc esse dominum, & non illum: præcipit autem faciendo, quia aliàs non posset efficaciter præcipere. Addi vero potest, probabile esse hunc effectum, & similes (licèt legibus firmentur, & ideo ferendo leges fieri soleant) formaliter non fieri per legem vt lex est, quia auferre, vel dare dominium non est præcipere, sed est quasi donare, vel operari. Item quia videtur esse à potestate diuersæ rationis: nam in Principe, vel republica non solùm est potestas propria iurisdictionis ad imperandum, & puniendum, sed etiā est potestas supremi dispensatoris, & administratoris bonorum reipublicæ. Lex ergo cum suis proprijs effectibus procedit à potestate iurisdictionis: transferre autem dominia, vel impedire illa, & similia pertinent ad bonorum administrationem, & ad potestatem dominij alti, quod dicitur esse in republica. Et hac potestate formaliter vtitur Princeps, quando statuit, vt per præscriptionem acquiratur dominiū ab vno, & amittatur ab alio: ipse enim sua superiori potestate, & voluntate de facto confert dominium, quod certè formaliter non est præcipere, sed agere, & quasi donare. Tamen non fit sine præcepto, quia oportet, vt modus acquirendi lege præscribatur, & vt facta acquisitione postea firma, & illæsa conseruetur, & ideo hic effectus tribuitur legi, licèt, vt dixi, formaliter diuersus sit, & ideo fortasse inter effectus legis, vt talis est, nō numeratur. Quæ doctrina ad effectum etiam irritandi applicari potest.

12. *Ad quem effectum legis pertinet lex reuocatiua.*

Quintus effectus erat de reuocatione legis, sed hic non habet difficultatem, quia reuocatio legis, non est legislatio, sed potiùs ablatio, sicut dispensatio legis, vel interpretatio, aut moderatio non sunt effectus legis, sed alij actus qui circa legem ipsam fiunt. Quòd si interdum abrogatio vnius legis fit per aliam, tunc lex noua habebit suos proprios effectus, quos per se intendat, aut faciat: ablatio autem alterius est quid consequens, sicut generatio vnius est corruptio alterius, vel certè si noua lex directè imperat, ne prior seruetur, nec pro lege habeatur, tunc illa abrogatio pertinebit ad prohibitionem quandam, & sub illo effectu legis continebitur.

13. *Fauores, seu præmia ad legem spectant.*

Sextus effectus erat fauores concedere, & præmia conferre. Sed de fauoribus iam vidimus, ex mente Isidori sub permissione comprehendi. Dico etiam idem esse de fauoribus, quod de priuilegijs: nam si considerentur respectu eius, cui fiunt, non sunt effectus legis, sed alterius potestatis donandi, vel dispensandi iura reipublicæ: si vero considerentur ex parte aliorum, quibus fauor ille præstandus est, vel priuilegium seruandum, sic continetur sub præcepto, aut prohibitione, iuxta dicta in cap. 13. De præmio verò dixit Castro supra, sub pœna comprehendi, & subintelligi. Iuxta mentem autem Isidori videtur sub permissione comprehendi, quia petitionem præmij ponit expressè sub permissione. D. Thomas autem non putat, hunc esse effectum legis, quia non requirit potestatem superiorem, sed potest à quolibet heri, vnde æquiparat illud consilio, quod etiam non requirit legis auctoritatem, & ideo etiam non est effectus legis. Et hæc sententia mihi placet. Addi verò potest, pœnæ adiectionem esse multò frequentiorem in legib⁹, quàm promissionem præmij, quia est, moraliter loquendo, magis necessaria; homines enim maiori ex parte praui sunt ad malum, & suis ducuntur cupiditatibus, & ideo frequentiùs timore pœnæ coerceri debent. Vnde etiam iudices, & custodes legum ordinariè magis obligantur ad puniendos legum transgressores, quàm ad conferendum præmium obseruantibus illas, & propterea meritò inter legis effectus, potiùs pœna, quàm præmium constituitur.

Castro.

D. Thom.

CAPVT XVIII.

An viatores omnes legi subiecti sint, & illa obligentur.

1. DIximus, potissimum effectum legis in obligatione positum esse, omnesq; alios in hoc vnō radicari: obligatio autem essentialiter respicit aliquem cui

tui imponatur, & ideo ad perfectam huius effectus declarationem necesse est exponere, in quos cadat hæc obligatio legis, vel qui sint capaces illius. Quamuis enim suprà ostensum sit, legem ad homines, & in communi, seu pro aliqua communitate ferri; non tamen declaratum est, an omnes homines sint capaces huius obligationis, vel aliqui sint quasi exempti. Quam quæstionem de lege humana in particulari
D. Thom. tractauit D. Thomas 1. 2. q. 96. art. 5. quia fortasse de lege in communi non putauit esse necessariam, eo quod euidentissimum sit, omnes omnino homines viatores adultos (de his enim loquimur) esse subiectos alicui legi. Nihilominus hæretici huius temporis cogunt nos, vt quæstionem hanc hoc loco in generali tractemus, in qua non inquirimus, qui homines obligentur legibus positiuis, diuinis, aut humanis; imò nec qui obligentur lege naturali: hæc enim postea in particulari videbimus; vnde multò minùs inquirimus an omnes homines omnibus legibus obligentur: nam clarum est, non obligari singulos omnibus, & singulis legibus: id enim quoad leges positiuas nec necessarium est, nec possibile, vt per se est notum: solùm ergo inquirimus, an obligatio legis, vt sic, seu alicuius legis, abstractè, seu disiunctim sumptæ, ad omnes homines pertineat, ita vt nullus sit, qui iugo alicuius legis non subijciatur.

2. Hæretici iustos omnes eximunt à lege. Canisius. Salmeron. Bellarmin. Hæretici enim huius temporis docent iustos à iugo legis exemptos esse, & non loquuntur de lege tantùm humana, vt aliqui putant: sed simpliciter de lege, vt ex eorum fundamentis manifestè colligitur. Quæ diligenter, & accuratè expendunt Petr. Canisius lib. 1. de corruptelis verbi Dei, cap. 11. Salmeron. in Epist. ad Galat. disp. 14. & Cardinal. Bellarm. lib. 4. de Iustificat. cap. 1. vbi inter alias Lutheri blasphemias sequentem refert ex quodam eius sermone: *Caueamus à peccatis, sed & multò magis à legibus, & bonis operibus, & tantùm attendamus ad Dei promissionem, & fidem.* Refert etiam, ipsos in hoc constituere libertatem Christianam, quòd homo iustus liber sit à debito legis implendæ coram Deo, ita vt illi omnia opera sint indifferentia, id est, nec præcepta, nec prohibita. Fundantur isti partim in erroribus suis, partim in quibusdam testimonijs Scripturę prauè intellectis. Præcipuum fundamentum est, quia negant veram iustitiam, & necessitatem operum ad illam. Nam dicunt, homines iustificari per solam acceptationē, vel non imputationem Dei extrinsecam, quam omnis ille assequitur, qui firmiter credit, sibi esse remissa peccata, vel potiùs non imputari propter Christum: & hanc fidem dicunt sufficere ad salutem, quidquid homo operetur. Ex quo principio necessariò sequitur, iustum, qualis ab eis fingitur, si in ea fide constās sit, non obligari vlla lege, quia quidquid operetur, credens sibi non imputari, non fit reus pœnæ, nec sibi ad peccatum imputatur. Vnde non videntur ita negare homines ligari lege, vt opera legi contraria non sint peccata: nam potiùs alias docent, omnia opera iustorum esse peccata, & impossibile esse etiam iustos legem Dei implere, & similia, quæ supponunt, legem obligare, & esse regulam talium operum. Aiūt ergo, illam obligationem moraliter quasi tolli, vel impediri per illam suam fidem, quia non facit hominem reum pœnæ, nec ratione illius opus in conspectu Dei tanquam malum reputatur, licèt in se tale sit. Aliud eorum fundamentum sumitur ex falsa quadam differentia inter legem, & Euangelium, quam infrà tractando de lege gratię expendemus. Testimonia verò Scripturarum, quibus niti se simulant, in c. sequenti expendentur.

3. Omnes homines viatores subiectos esse legi fides docet. Trident. 11. Veritas autem Catholica est, omnes homines viatores esse subiectos legi, ita vt teneātur illi parcere, eiusq; rei fiant apud Deum, si illam voluntariè nō seruent. Cōclusio est certa de fide, definita in Conc. Trident. c. 11. & canon. 18. 19. & 20. vbi specialiter loquitur de iustis, & perfectis, quia contra hæreticos specialiter doctrinam tradebat: non tamen omittit generalem doctrinam, cùm inquit, *Nemo autem quantumuis iustificatur, liberū se ab obseruatione mandatorum putare debet.* Si ergo nemo excipitur ab hac obligatione, omnes prorsus homines in hoc mundo legibus subiecti sunt. Potestq; hoc ostendi inductione quadam. Nam homines à principio suæ creationis subiecti fuerunt legi naturali, & præterea Adam, & Eua legem habuerunt non comedendi de ligno scientię, etiamsi essent iusti, & in statu innocentiæ. Præterea post peccatum, & ante Christi aduentum manifestum est, Iudæos fuisse sub lege scripta, & reliquos homines sub lege naturali (vt nunc omittamus leges humanas.) & hoc ex professo docet Paul. in Epist. ad Roman. cap. 1. & 2. ostendens tam Iudæos, quàm Gētiles præuaricatores fuisse legis, illos scriptæ, hos naturalis, quam scriptam in cordibus ostendebāt, quādo aliqua ex parte illam seruabant. Illæ autem leges non minùs obligabant iustos, quàm iniustos, quia indifferenter pro omnibus positæ sunt. Et lex naturalis per se, & ab intrinseco antè, & post iustitiam, vel iniustitiam obligat: lex verò scripta à iustis incepit; nā toti illi populo fideli, in quo erat Moyses, Aaron, & multi alij iusti, data est, & priùs lex circumcisionis data fuit Abrahæ, qui erat iustus.

4. Post Christi verò aduentum extra Ecclesiam non sunt iusti, & ideo de hominibus, qui omnino sunt extra illam, solùm dicere possumus, Gentiles infideles teneri eadem lege naturali, quia non est dispensatum cum illis, nec aliqua gratia illis facta est. Et præterea certum est, eos teneri ad recipiendam fidem, & Christi legem. Ipsomet Christo attestante: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus S. docentes eos seruare omnia, quæcumq; mandaui vobis.* Matth 28. Quod verò spectat ad Iudæos, etiam est manifestum, eos obligari lege naturali, & teneri eodē præcepto, quo Gentiles ad recipiendum Baptismum ac legem Christi, quod clariùs expressit Marc. cap. vlt. dicens, *Prædicate Euangelium omni creaturæ, &c. qui non crediderit,* Marc. 16. vtiq; fide viua, & per charitatem operante, *condemnabitur.* Et præterea isti Iudæi, quamuis iam re vera non obligentur lege scripta, quia sublata est, tamen ex conscientia erronea illam non seruando peccant: nam Paul. *testificatur omni circumcidenti se, quia debitor est vniuersæ legis faciendæ,* ad Galat. 5. Galat. 5.

5 Venio ad Christi Ecclesiam, de qua peculiariter loquuntur hæretici, & in ea distinguo malos à bonis, seu iustis. De malis euidens est, eos obligari lege, quā- *Mali Christiani lege Euangelica obligantur.* doquidem ideo mali sunt, quia legem non seruant. Dicent fortè hæretici, non ideo hos esse peccatores, quia simpliciter præcepta non seruant, sed quia infideliter ea non seruant, id est, quia dum contra illam operantur, non habēt firmam fidem, quod talia mala opera sibi non imputentur, nec propter illa amittant Dei beneuolentiam, & fauorem, in quo isti iustitiam ponunt. Sed refellitur facilè hic error ex verbis Christi, vbi in sententia condemnationis malorū Matth 25. Christianorum, non damnat illos, quia non crediderunt, nec quia transgredientes præcepta, fiduciam nō imputationis, non habuerunt, sed simpliciter, quia opera misericordiæ non fecerunt, ac subinde quia legem misericordiæ, & charitatis non seruarunt, vt ponderauit Aug. lib. de fid. & operib. cap. 15. & lib. de S. Augustin. octo quæstionib. ad Dulcit. cap. 1. vbi plura alia testimonia Scripturæ ad hoc confirmandum congerit. Sed de hac etiam parte non oportet plura hīc dicere. quia quoad hos baptizatos prauos nō negant etiam hæretici subiectionem ad legem, sed errant in modo explicandi, de quo statim aliquid dicemus, & latiùs in materia de Gratia, & de Fide.

Supereſt ergo dicēdum de fidelibus iustis. Ex quibus quidam esse possunt baptizati tantùm in voto, 6. qui eo modo dicuntur esse de Ecclesia, seu merito, licet non numero: alij verò sunt baptizati in re, & de numero viuorum membrorum Ecclesiæ. De priori-

bus mànifestum est obligari saltem lege Baptismi, vltra obligationem legis naturalis, & fidei, spei, charitatis, & pœnitentiæ. De baptizatis autem etiam iustis, quòd obligentur legibus humanis tam ciuilib⁹, quàm Ecclesiasticis, & lege etiam diuina positiua à Christo lata, ostendemus infrà in suis locis. Nunc ergo probatur de lege diuina morali, seu naturali. Primò; quia hæc est tam intrinseca, & per se necessaria, vt auferri non possit, vt in lib. sequenti ostendemus.

7. Secundò, quia Christus illam non abstulit, imò illam stabiliuit statim in initio prædicationis suæ, Matth. 5. vbi illam magis declarauit, & à corruptionibus Pharisæorum, vel imperfectionibus legis Mosaicę expurgauit, & additis consilijs, & medijs ad obseruandam illam, eam perfecit, & quodammodo auxit. Certum est autem totam illam doctrinam datam fuisse à Domino pro sua Ecclesia futura, & tam pro iustis, quàm pro iniustis: nã ad omnes dicit: *Nisi abundauerit iustitia vestra plus, quàm Scribarũ, & Pharisæorũ, non intrabitis in regnum cœlorũ*, & quæ sequuntur. Et maximè ponderandum est illud, *Intrate per angustam portam*: vocat enim apertissimè *angustam portam* obseruationem mandatorum, quæ mandata dicit in illo principio comprehendi, *Quæcumque vultis, vt vobis faciant homines, & vos facite illis*, quod docet etiam ad Euangelium pertinere, & ad omnes, qui illud profitentur.

Matth. 5. *Ibid.* *Matth. 7.* *Ibid.*

8. Tertiò omnia, quæ Christus in nocte Cœnæ docuit de obseruatione præceptorum, & præsertim charitatis, ad iustos baptizatos maximè pertinent. Iusti enim & baptizati erant Apostoli, ad quos dicebat Ioan. 14. *Si diligitis me mandata mea seruate.* & infrà, *Qui habet mandata mea, & seruat ea, iste est, qui diligit me.* & infrà, *Si quis diligit me, sermonem meum seruabit*, &, *Qui non diligit me, sermonem meum non seruat*, & c. 15. *Manete in dilectione mea, si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea.* & infrà *Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis.* Quæ conditionalis habet vim comminationis, & necessitatem indicat obseruandi mãdata ad conseruandam charitatem: ergo iusti tenentur seruare mandata, & sine hac obseruantia iustitiam non seruabunt. Possunt infinita similia ex Scripturis adduci, sed non oportet immorari in re clara, & euidente lumine naturali, saltem quoad præcepta moralia.

Ioan 14. & 15.

9. Fundamentum hæreticorũ plures inuoluit errores, quos hoc loco tractare non possumus, sed in variis locis huius operis tractandi sunt. Nam primò quòd dicunt impossibilia esse diuina mandata, suprà iam reiectum est, & ex tractatu de Gratia fiet euidentiùs. Secundò ibidem repelletur, quod aiunt, omnia opera iustorum esse peccata, præsertim mortalia. Tertiò veram differentiam legis veteris, & noũę trademus in fine huius tractatus & falsam ab hæreticis confictam impugnabimus. Quartò radicem omnium hæresum, quæ est imputata, iustitia, in materia de Gratia euellemus, ibiq; ostendemus, homines verè, & reipsa, ac intrinsecè iustificari per inhærentem iustitiam per Christum datam, & per eandem verè, & radicitus remitti peccata, & non tantum tegi, seu ad pœnam non imputari. Vnde certum esse constabit, opera iustorum ita æstimari, & reputari, ac imputari à Deo, sicut re vera sunt. Vnde si sint bona opera, imputantur ad præmium, si mala leuia, ad pœnam temporalem, nisi per pœnitentiam, & satisfactionem deleantur: si peccata grauia, ita imputari, vt ipsam iustitiam destruant, donec per pœnitentiam reparetur.

Fit satis fundamento hæreticorum.

10. Fundamentum ergo hæreticorum etiam naturali lumini contrarium est, & diuinæ bonitati valde repugnans. Non potest enim displicere Deo peccatum, vt peccatum est: nam *odio est Deo impius, & impietas eius.* Item repugnat diuinæ iustitiæ, eo facilius remittere, vel non imputare peccata, quo maiori fiducia in ipsomet Deo fiunt, quasi ipse dederit licentiam peccandi, promittendo non imputationem eis, qui illam crediderint. Eo vel maximè quia vana, & ficta est talis promissio: nullibi enim in Testamento nouo habetur magis quam in veteri: imo ait Paul. Roman. 2. Secundùm Euangelium Deum esse iudicaturum occulta hominum per Iesum Christum, vtiq; secundùm legem, & veritatem, non secundùm falsas hominum existimationes. Denique interrogo ab his hæreticis, an homines ante Christi aduentum iustificarentur in fide Christi, nec ne? Nam si negent, magnam iniuriam vniuersali redemptioni Christi inferunt, & repugnant expressis locis sacræ Scripturæ. *Nec enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, sub quo oporteat eos saluos fieri.* Illum enim solum potuit Deus propitiatorem per fidem in sanguine ipsius teste Paul. ad Roman. 3. Si autem affirment, semper iustificationem factam fuisse per fidem: vt consequenter loquantur, oportet vt dicant, semper factam fuisse sine lege & operibus, & per non imputationem cum sola fiducia ex parte hominum: ergo dicere cogentur, etiam iustos in statu legis naturæ, aut veteris non fuisse legi obnoxios, nec peccasse contra illam, etiamsi illam transgrederentur, dummodo id facerent cum fide non imputationis: quid ergo est, quod specialiter Euangelio attribuunt? est ergo impium, & vanum tale fundamentum.

Rom. 2. *Actor. 4.* *Rom. 3.*

CAPVT XIX.

Explicantur aliqua Scripturæ testimonia, quibus hæretici abutuntur.

1. *Obiectio hæreticorum ex 1 ad Timoth 1.*

SVpereſt vt testimonia Scripturarum expendamus, quæ in fauorem sui erroris hæretici adducunt. Primum sumitur ex verbis Pauli 1. Timoth. 1. *Iusto non est lex posita.* Quæ verba aliqui volunt exponere de lege veteri, ita vt sensus sit, illam non esse positam iustis, id est, Christianis per gratiam iustè viuentibus. Quæ expositio sumi potest ex Anselmo ibi, & ex contextu: nam Paulus monebat Timotheum, vt corriperet quosdam falsos Doctores, qui falsam doctrinam de lege tradebant, & ideo ipse subdit; bonam esse legem, vtique scriptam, illam tamen non esse imponendam iustis, quia non est iusto posita. Sed expositio non satisfacit: tum quia licèt sit verum. Paulum loqui de lege scripta diuina, tamẽ sententia eius de se vniuersalis est, & eandem rationem habet in omni lege, vt constabit. Tum etiam, quia per iustũ non possumus intelligere solos iustos legis Euangelicæ, sed absolutè iustos, etiam qui fuerunt, quando lex illa lata est. Nam Paulus absolutè loquitur de iusto, distinguendo illum ab iniustis, & transgressoribus. Ex illa vero sententia sic intellecta nihil possunt hæretici colligere, quia negare non possunt, quin lex vetus obligauerit iustos illius populi, pro quo lata est: ergo verba illa, *Iusto non est lex posita*, non possunt habere hunc sensum, id est, non obligant iustum. Imò ad hominem argumentari possumus contra eosdem nouos hæreticos: quod necesse sit, vt fateantur legem esse impositam tali iusto, qualem ipsi confingunt, quia ille potest esse fornicarius, & periurus, &c. & tamen Paulus ait, huiusmodi hominibus legem esse positam.

Alij qui exponunt locũ Pauli de lege veteri, quæ iusto, id est, Christiano iusto non est imposita. *Exclusiua expositio.*

Quid ergo est, iusto non esse legem positam? Communis expositio scholasticorum est, intelligi de lege, non quoad vim directiuam, sed quoad coactiuam: nam lex posita est ad obligandos etiam iustos, non tamen ad cogendos illos, quia illi non indigent coactione. ita D. Thomas d. q. 96. art. 5. ad 1. & ibi Caiet. Soto, & omnes. Soto etiam lib. 3. de natura, & grat. cap. 1. Veg. lib. 11. in 1 rid. cap. 8. Salmerõ disp. 2. epist. 1. ad Tim. 1. Bellarmin. lib. 3. de peccato primi hominis, cap. 1. Dicet aliquis: ergo si iustus ageret contra legem, non incurreret pœnam legis, quandoquidem vis coactiua legis non cadit in illum, sicut Princeps agens

Legem non esse positam iusto quoad vim coactiuam, esse tamen quoad directiuam communis est expositio. D. Thom. Caiet. Soto. Veg. Salmeron. Bellarmin. Obiectio.

lagens contra legem non incurrit pœnam eius, quia non comprehenditur sub lege quoad vim coactiuã, sed quoad directiuam tantùm. Respondetur negando consequentiam: non enim in eo sensu dicitur, iustos non cogi lege, quia non obligentur vi coactiua eius, sed quia de facto non coguntur, sed Spiritu Dei ducti valde voluntariè legi obsequuntur. Instabis: quia hoc modo etiam dici potest, legem non esse positam iusto quoad vim directiuam, quia ita operatur iustus bonum ex amore iustitiæ, & honestatis, vt non sit minùs illud operaturus, etiamsi lex illi ón imponatur. Respondetur non esse similem rationem: tum quia lex quoad vim directiuam est lumen ostendens viam salutis, & ex hac parte est per se necessaria iustis; tum etiam, quia sæpe honestas actionis per se pendet à lege, vel simpliciter, quia sine lege actio esset indifferens, vel saltem quoad necessitatem, quia sine lege omissio actus non esset mala, & ideo secluſa coactione legis, obligatio eius directiua est per se necessaria, vt voluntas iusti ab intrinseco moueatur secundùm legem, quia fortasse sine lege non faceret illum actum, sed alium, qui omittere talem actum, tunc non esset malum.

Solutio.

3. Vasq. disp. 160 c. 2.

Aliqui verò moderni impugnant hanc communem doctrinam, solùm quia multi sunt iusti, qui mouentur ex timore pœnæ ad vitanda peccata, vt de incipientibus constat ex Trident. sess. 6. c. 6. & de proficientibus etiam ostendi potest, quia de sola perfecta charitate dixit Ioan. 1. Epist. c. 3. foras mittere timorem: ergo imperfecti in charitate sæpissime mouentur ex timore pœnæ: ergo pro maiori parte ponitur lex quoad vim coactiuam etiam iustis, & in eis suam virtutem exercet. Nec satisfacit quod aliqui respondent, cum dicitur, iusto non esse legem positam, intelligendum esse tantùm de perfectis. Hoc enim non consonat contextui Pauli: nam statim subiungit, *sed iniusto*: at imperfecti non possunt dici iniusti: ergo etiam illis non est lex posita ex mente Pauli.

Tridentin. sess 6 c. 6.

4. Nihilominus dico, argumentum non esse magni momenti, quia sermo Pauli rectè intelligi potest formaliter (vt sic dicam) & quantum est ex parte iustitiæ, sicut Ioannes dixit, qui natus est ex Deo, non peccat, vtique si prout natus est operetur, ita etiam iustus, quantum est ex parte iustitiæ non indiget coactione legis, nec illa mouetur. Quod videtur sensisse Caiet. ibi dicens, *Formalis est sermo Pauli: nam cum medium legis sit pœna, & iustus, quatenus iustus, nulli sit obnoxius pœnæ, formaliter verificatur, quòd iusto non est lex posita.* Fauet ęt Augustinus de Spiritu, & litera, c. 10. dicens, *Iniustus legitima lege vtatur, vt iustus fiat, quod cum factus fuerit, sic iam non vtatur tanquam vehiculo, cum peruenerit, vel potius tanquam pædagogo, cùm eruditus fuerit.* De omni ergo homine iam iustificato, vt talis est, intelligit, illi non esse legem positam, vtique vt vehiculum, aut pædagogum, quo perducatur ad gratiam: dicitur autem lex vehiculum, & pedagogus, quatenus terret, & cogit. Vnde de iusto subiungit, illi esse necessariam legem, *Non qua iniustus ad iustificantem gratiam perduratur, sed qua legitimè iam iustus vtatur.*

Caiet.

Augustin.

5. Iudicatur probabilis dicta expositio Augustin.

Est ergo valde probabilis dicta expositio, quam alijs verbis tradidit Augustinus conc. 11. in Psalm. 118. vbi tractans verba illa, *Legem pone mihi Domine*, &c. dubium proponit, an Dauid, cùm hoc petebat, esset iniustus, vel iustus: nam primum dici non potest, cùm proximè ante illa verba dicat idem Propheta, *Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum*: si verò dicatur secundum, quomodo Dauid petebat sibi legem poni, quam Paulus negat poni iusto? Et respondet, *Eo modo non ponitur iusto, quo posita est populo contumaci in tabulis lapideis, non in tabulis cordis carnalibus, sed secundum vetus Testamentum*, & infrà in summa dicit, iustum Dauid petijsse sibi poni legem, *sicut sanctus filius liberæ*, vel sicut postea Deus promisit, *Dabo legem meam in mentibus eorum, & in cordibus eorum scribam eam.* Ierem. 31. & Hebr. cap. 8. & infrà ait, petijsse legem, *quam faceret diligẽdo, non in timoris angustiis. Nam qui timore pœnæ* (ait) *opus legis facit, inuitus facit*, &c. Intelligit ergo legem, vt terret, cogit, & inuitum inducit, non esse positam iusto: hoc autem est, quod Scholastici dixerunt, non imponi quoad vim coactiuam; & hanc totam sententiam Augustini habet Anselm. in expositione illius loci. In eadem sententia est Ambrosius lib. 3. officiorum, cap. 5. cùm dixisset, iustum non minus vitare peccatum, si posset latere, quàm si non posset; *Non enim latebra sapienti spes immunitatis, sed innocentia est.* subiungit, *Denique lex non iusto est posita, sed iniusto, quia iustus legem habet mentis suæ, æquitatis, ac iustitiæ suæ normam, ideoq; non timore culpæ reuocatur à culpa, sed honestatis regula.* Quomodo dixit Aristot. lib. 1. Rhetoric. c. 14. Eum esse vituperandum, qui iustitiam secundùm leges scriptas solummodo seruat: nam scripta (inquit) coacti seruant; melior autem, qui non coactus iustus est.

Anselm. Ambros.

Arist.

Alia expositio est, iusto non esse legem positam, quia non facit illum reum pœnæ, nec est illi nociua, sed vtilis, & videtur quadrare contextui. Dixerat enim Paulus, *Bonam esse legem, si quis ea legitimè vtatur* quasi subintelligens ei esse onerosam, & suo modo nociuam, qui malè illa vtitur. vt significat Anselm. nam ita exponit, *Scientes, quia iusto non est lex posita, id est, imposita, vt supra illum sit: in illa enim est potius quam sub illa; quia non sua vita viuit, cui coercendi lex imponitur: iniustus verò sub illa est, quia sua vita viuit, cui coercẽdi lex imponitur.* Clariùs expressit hunc sensum Saluian. lib. 5. de prouident. in principio, vbi reprehendẽs eos, qui dicebant, mandata Dei nocere Christianis, qui non seruant illa, quia grauiùs punientur, quàm si illa ignorarẽt, respondet, non legem nocere, sed mores, & ad hoc adducit dicta verba Pauli, & subiungit, *Iustus esse incipe, & eris liber à lege*, id est, à pœna legis, *Quia non potest venire lex contra mores, quæ iam habetur in moribus.* Et infrà expendẽs, quod Paulus ait legem esse positam *iniustis, sceleratis, & si quid aliud sanæ doctrinæ aduersatur*, concludit, *Aper hoc nẽo tam lex tibi, ô homo, quàm tu legi aduersarũ, nec lex contra te bene præcipiendo, sed tu contra legem malè viuendo agis.* Hanc etiam interpretationem amplexus est diuus Augustinus ad Galat. 2. & diuus Bernardus Epistola ad Carthusianum, & Guidonem, quos postea secutus est diuus Thomas ad Timoth. 1. lect. 3. Potest verò hæc expositio ad priorem reduci, nisi quòd hoc modo, legem non esse positam iusto, idem est, quod non aduersari iusto, & non punire illum: iuxta priorem autem expositionem, legem non imponi iusto, idem est, quod non propter illum pœnam minari; vtrumque autem est, non exercere in illum vno, vel alio modo suam vim coactiuam.

Saluian.

Augustin. Bernard. D Thom.

6. *Legem iusto non esse positam, quia illi nociua non est, vt alij exponunt. Anselm.*

Sed licèt hæc probabilia sint, & in se vera; fortè pro loco Pauli non sunt necessaria. Quia censeo, ad literam loqui de lege scripta, & ibi non considerare in illa, quòd fuerit lex timoris, vel quòd puniat peccatores, & non iustos, quod commune est omni legi & tam clarum, & superfluum videatur, & nihil conferens ad intentionem Pauli: sed considerasse, legem illam non esse per se datam propter iustos, sed propter peccatores. Lata est enim lex illa ad retrahendos Iudæos à peccatis idololatriæ, & alijs vitijs, ad quæ erant maximè propensi. Cui expositioni subscribit Epiphan. lib. 2. contra hæres. 66. ad finem, explicans hunc locum Pauli, *Quandoquidem*, inquit, *iusto non est lex posita, in quas ergo est iusto? absit. Sed quoniam anticipauit iustus perficere ea, quæ sunt legis, non est lex contra iustum, qui fecit legem; verùm posita est contra eos, qui deliquerunt, iudicans iniquos: sic igitur & testamentum, iubet enim homicidas occidi*, &c. Præterea confirmatur hæc expositio ex illo ad Galat. tertio. *Quid igitur lex propter transgressionem posita est*, id est, occasione transgressionum, & ad coërcenda hominum vitia fuit posita,

7. *Probabilior expositio Legem iusto nõ esse positam, id est, non propter iustũ latam, sed propter iniustos.*

Galat. 3.

Chryſoſt. Hieron. Auguſt. ſita, vt Chryſoſtom. tam ibi ad Galat. 3. quam hîc 1. ad Timoth. & alij Græci, & Hieronymus exponunt. Vel poteſt exponi cum Auguſtino, *propter tranſgreſſionē*, id eſt, vt manifeſtaretur peccatum, & hominum fragilitas ad vincendum illud. Quia ergo Paulus in loco, quem tractamus, reprehenderat vanos legis Doctores, qui non intelligebant, neq; quæ loquerentur, neq; ea, quæ affirmabant, ſubiungit, hunc defectum eſſe ex parte eorum, non ex parte legis, quia *lex bona eſt, ſi quis ea legitimè vtatur.* Et conſequenter adiungit, quid neceſſarium ſit ad ea legitimè vtendum, nimirum, *Scientes quia lex iuſto non eſt poſita*, id eſt, non occaſione iuſtorum, quia illa non indigebant, ſed *propter iniuſtos, idololatras*, &c. ſubintelligens, ſi quis hoc

D. Thom. ſciat, legitimè vſurum lege, D. Thomas ibi ait, non plus ei tribuendo, quàm quod ei conuenit: non enim eſt data propter ſuam perfectionem, ſed vt per illam oſtenderetur hominum propenſio ad peccandum, & vt eſſet pædagogus homines ad Chriſtum ducens, & cuſtodiens *concluſos in eam fidem, quæ reuelanda erat*, vt dicitur ad Galat. 3. Et ita quadrat optimè expoſitio

Auguſt. Chryſoſt Theophyl. Auguſtini in dicto lib. de Spiritu, & litera, c. 9. & 10. & illam etiam attingit Chryſoſt. Homil. 2. in dictam Epiſtol. quem Theophyl. & alij ſequuntur; quamuis primam etiam expoſitionem admittant. Addi etiam poteſt, ſententiam illam, *Iuſto non eſt lex poſita*, videri ſumptam non ſolùm ex peculiari facto legis veteris, quamuis ad illud rectè fuerit accommodata: ſed etiam ex generali conditione legum, quæ frequentiùs ponuntur ad coërcenda vitia, quàm ad ſtudia

D. Thomas. Cicero. virtutum promouenda. Nam, vt ibi D. Thomas ait, *Si omnes eſſent iuſti, nulla neceſſitas eſſet dandi legem, quia omnes eſſent ſibi lex.* Sic etiam dixit Cicer. l. 2. de Legib. *Leges improbos ſupplicio afficiunt, & defendunt, ac tuentur bonos.*

8. *Obiectio.* Sed contra obijci poteſt: nam hominiin ſtatu innocentiæ poſita fuit lex non comedendi de ligno vitæ, & ſtatim poſita eſt cum minatione pœnæ mortis, *In quacunq; die*, &c. Geneſ. 2. & tamen tunc homines erant iſti, & innocentes, quia nũquam peccauerant: ergo lex etiam quoad vim coactiuam non ſolùm ponitur iuſto, ſed etiam ponitur ſine occaſione peccati, nec propter coërcenda peccata. Et ferè ſimilis obiectio fieri poteſt ex lege Circumciſionis poſita Abrahę iam iuſto, Geneſ. 17. Ad hæc verò facilè reſpondere poſſumus, concedendo, non eſſe neceſſarium, vt leges omnes imponantur occaſione peccati: aliquando enim imponuntur propter exercendam virtutem: neque id negauit Paul. Sed loquendo de lege ſcripta dixit, illam eſſe datam illa occaſione, quod veriſſimum eſt, & ſimiliter eſt verum, leges humanas frequentiùs ferri propter coërcenda vitia: non eſt tamen hoc ſemper neceſſarium, nec de ratione legis.

9. Vnde in priori exemplo poſita fuit illa lex propter exercendam hominis obedientiam, & ſubiectionem, & humilitatem, & alias virtutes, vt rectè notauit

Auguſt. Aug. in Geneſ. de præcepto primis parentibus impoſito. *Oportebat*, inquit, *vt homo ab aliquo prohiberetur, vt eſſet ei virtus merendi obedientia.* Quòd verò addita fuerit comminatio, nõ fuit, quia homo ex vi perfectionis illius ſtatus illa indigeret, ſed alijs de cauſis, vt ad exaggerandam grauitatem præcepti, à cuius obſeruantia bonum totius naturæ pendebat, & propter mobilitatem liberi arbitrij frænandam, quæ poterat totam illam perfectionem gratiæ deſerere, & ſe ab illa ſubtrahere, ſicut fecit. Et ita non eſt negandum comminationes fieri iuſtis & eſſe vtiles illis, ſed ſolùm dicunt auctores ſuprà citati, non pro illis principaliter poni, neque illis præcipuè moueri, ſi vt iuſti ſunt operentur. Idemq; accommodari poteſt ad legem Circumciſionis, de qua minor eſt difficultas, quia illa data fuit occaſione peccati, & in remedium eius.

Ratio cur facta fuerit cõminatio primis parentibus violantibus præceptum in paradiſo.

10. Addi denique poteſt, cum dicitur lex non imponi iuſto, propriè intelligi de lege externa, & ſcripta, quæ ponitur præcipuè ad renouandam legem, quæ deberet eſſe ſcripta in cordibus, & eſt quaſi obliterata, ſeu obliuioni data propter peccata. Talis enim lex non datur, nec ſcribitur in tabulis, vel membranis, niſi propter peccatores, qui ſine illa tanquam ſine lege viuerent, vt rectè docuit Bellarmin. lib. 3. de ſtatu peccati, cap. 1. allegans in eam ſententiam Ambroſium in id Pſal. 36. *Lex Dei eius in corde ipſius*, vbi ſic ait, *In corde iuſti lex Dei eſt. Quæ lex cur non ſcripta, ſed naturalis? iuſto enim non eſt lex poſita, ſed iniuſto.* Quibus verbis virtute interpretatur illa verba de lege ſcripta, quatenus eſt renouatio legis, quæ debet eſſe ſcripta in corde. Et idem ſignificauit Auguſtinus circa illa verba Pſal. 1. *In lege Domini voluntas eius*, adducens etiam dicta verba Pauli, & ſubiungens, *Aliud eſt lex, quæ ſcribitur, & imponitur ſeruienti. aliud eſt lex, quæ mente conſpicitur ab eo, qui non indiget literis.* Quando ergo lex nõ ponitur exteriùs ad renouandam legem naturalem, ſeu internam, ſed omnino de nouo ponitur, nihil vetat, quin ponatur ſine vlla occaſione peccati, & æquè pro iuſtis, ac pro iniuſtis, non ſolùm quoad obligationem (quod omnibus legibus cum proportione commune eſt) ſed etiam quoad occaſionem, vel peculiarem intentionem legislatoris imponenda tali lege. Talis autem fuit lex lata primo homini ante peccatum: illa enim non pertinuit ad legem naturæ, nec fuit renouatio eius, quę erat in corde, ſed fuit determinatio ſpecialis, quæ pro iuſtis ſine vlla occaſione peccati conſtitui potuit.

Bellarm. Pſal 36. Ambroſ.

Auguſt.

11. *2. Obiectio hæreticorum ex Pauli loco ad Galat. 5. De qua lege loquatur Apoſtolus & quid ſit eſſe ſub lege apud eundem.* Secundò principaliter obijciunt hæretici verba Paul. ad Galat. 5. *Si Spiritu ducimini, non eſtis ſub lege.* Iuſti autem Spiritu ducuntur: nam deſideria carnis nõ perficiunt, quæ ſine ductu Spiritus vitare non poſſent, vt ibidem ſignificatur: ergo non ſunt ſub lege; ergo non obligantur lege. Circa hoc teſtimonium duo à nobis explicanda ſunt. Primùm, de qua lege Palus ibi loquatur; ſecundum, quid ſit eſſe ſub lege: inde enim facilè conſtabit, quid ſit etiam non eſſe ſub illa. Circa primum Ambroſ. ibi videtur per legem intelligere legem peccati, ſeu fomitis, quia præmiſerat Paul. *Spiritu ambulate, & deſideria, ſeu concupiſcentiam carnis* (vt legit Ambroſius) *non perficietis*: concupiſcentia autem lex fomitis eſt, & ita intelligit Ambroſius ibi Paulum oppoſuiſſe legem Spiritus legi fomitis, & ideo poſtea dixiſſe, qui Spiritu ducuntur non eſſe ſub lege fomitis. Verumtamen quia ibi non differit Paulus de concupiſcentia ſub nomine legis, & quia inferiùs poſt enumeratos fructus Spiritus, ſubdit, *aduerſus huiuſmodi non eſt lex*, quod de lege fomitis intelligi nõ poteſt, & quia tota intentio Pauli ibi dirigitur ad legem ſcriptam, ideo cum cõmuni ſententia ſupponimus, Paulum ibi loqui de lege vetere, ſeu ſcripta.

1. expoſitio Ambr. intelligens per legem, legem peccati, ſeu fomitis.

Eluditur expoſitio.

12. *2. expoſitio Hieron. intelligens per legem, legem cæremonialem.* Quia vero lex illa, & moralia, & cæremonialia præcepta cõtinebat, dubitari poteſt, ſub qua ratione de illa loquatur. Et quidem Hieronym. Epiſtol. 89. ad Auguſt. videtur intelligere illum locum de lege quoad præcepta cæremonialia: nam coniungit cum eo præcedentia verba, *Euacuati eſtis à Chriſto, qui in lege iuſtificamini*, vbi conſtat, ſermonem eſſe de lege cæremoniali, quam ſtatim vocat idem Hieronym. *præcepta legalia, & non bona, & iuſtificationes, in quibus non viuerent*, vt dicitur Ezech. 20. Et hanc expoſitionem vt probabilem ſub diſiunctione ponit Caiet. in eodem loco.

Gratian.

13. *3 expoſitio Auguſtini intelligens per legem, tam cæremonialem, quàm moralem.* Alij verò ſentiunt, illa verba intelligenda eſſe de lege, etiam quoad præcepta moralia, quia Paul. proximè antè dixerat, *Omnis enim lex in vno ſermone impletur, Diliges proximum tuum ſicut te ipſum.* Quod præceptum morale eſt, & omnia moralia virtute continet. Et quia hoc præceptum non violatur, niſi ex inordinata concupiſcentia temporalium bonorũ, ſubdit, *Spiritu ambulate, & deſideria carnis non perficietis*, quaſi diceret, & hoc modo implebitis præceptum illud, *Non concupiſces*, quod ẽt morale eſt, & deinde adiungit,

iungit, *Si spiritu ducimini, non estis sub lege*; vtique sub lege diligendi proximum, & non concupiscendi inordinatè. Atq; ita Augustlib. de natura, & grat. cap. 57. locum hunc intelligit de lege, *Non concupisces*. Et clariùs Epist. 19. ad Hier. rescribens ad eius epistolam, vbi referens paulò antea, & tacite corripiens expositionem, quam ipse indicauerat, inquit, *Neque enim hoc propter circumcisionem arbitror dicere, nec propter sacrificia*, &c. *Sed hoc ipsum etiam, quod lex iubet, Non concupisces, quod fatemur certè Christianos debere obseruare.* Et hæc expositio vera est, si ita intelligatur, vt non de solis præceptis moralibus intelligatur, sicut nec de solis cæremonialibus, sed simpliciter de tota lege, etiam includente moralia præcepta. Arbitror autem hoc non negasse Hieronymum citato loco, vt statim dicam.

Augustin.

Prima expositio duas præcedentes connectens.

14. Circa secundam dubitationem, Ambr. suprà, *esse sub lege*, idem esse significat, quod esse sub dominio legis, seu minari à lege. Quia verò per legem intellexerat legem fomitis, dominari ab illa lege, secundùm illum erit, vinci à lege fomitis, & à concupiscentia trahi ad opera carnis perficienda. Et ita exponit, *Qui Spiritu Dei ducuntur, non sunt sub lege*, id est, Qui ducem habet Spiritum S. non errat: lex enim errantibus dominatur, sicut alio loco dicit, *Iusto non est lex posita*. Quæ expositio non displiceret, si lex posset in illo sensu accipi: tamen quia hoc non stat cum antecedentibus verbis, nec cum sequentibus, nec cum proprietate verborum, quæ magis quadrat illi contextui, ideo hanc expositionem omittimus.

S Ambros.

15. Supponendo ergo ibi esse sermonem de lege Dei, objicit ibi Hieron. Quoniam si illi, qui Spiritu ducũtur, non sunt sub lege: ergo vel Moyses, Aaron, Iosue, Dauid, & similes non fuerunt Spiritu ducti, vel non fuerunt sub lege. Item Paulus Spiritu ducebatur, & multo magis Christus, & tamen vterq; dicitur factus sub lege, Galat. 4. 1. Corin. 19. Quæ obiectio, præcipue videtur mihi conuincere contra hæreticos, *non esse sub lege*, non necessariò significare idem, *quod non obligari lege*: nam Ioannes Baptista, Simeon, & similes iusti ducebantur Spiritu, & nihilominus obligabantur lege veteri. Deinde cogit illa obiectio, vt fateamur illam particulam *sub lege*, non eandem significationem habere semper in Paulo, etiam respectu eiusdem legis. Prima ergo expositio, & valde recepta quoad locum ad Galat. 5. est, eum, qui Spiritu ducitur, non esse sub lege terrente, atq; minante, quia iam amore ducitur, & non timore. Ita Augustd. c. de natur. & gratia. Vnde idem Augustin. enarrat in Psal. 1. circa id, *Sed in lege Domini voluntas eius*, notat esse aliud *esse in lege*, aliud, *sub lege*. *Qui est in lege, secundum legem agitur: ille ergo liber est, iste seruus.* Et eandem expositionem indicãt Chrysost. & Theophyl. licet fortasse aliud intendentes, vt statim dicam. Eandem sequuntur D. Thom. Anselm. Beda, Caiet. Adam., & multi alij, estq; valde probabilis, & sufficiens.

Objectio Hieronymi.

Prima expositio loci est, iustos nõ esse sub lege terrente & minante. Augustin.

Chrysost. Theophyl. D Thom. Anselm. Beda. Caiet. Adam.

15. Altera expositio esse potest, vt esse sub lege, idem sit in dicto loco, quod non damnari lege, & non esse reum ex vi illius, quia lex non damnat eos, qui illam obseruant: qui autem ducuntur Spiritu, seruant legem, etiam quoad illud præceptum, *Non concupisces*, & ideo non damnantur à lege. Hanc indicat Augustin. dicta epist. 19. ad Hieronymum, dicens, *Hos ergo damnabiliter dicit esse sub lege, quos reos facit lex, non implentes legem*, &c. Quæ verba refert etiam Beda ad Galat. 5. quamuis priorem expositionem magis probare videatur Anselm. etiam vtramque referens, hanc ponit vltimo loco, sicut & Adamus. Potestq; suaderi ex verbis, quæ paulò inferiùs post numeratos fructus Spiritus sancti Paulus subiungit, *Aduersus huiusmodi non est lex*. quasi diceret, qui hæc operatur non est sub lege, quia non habet illam sibi contrariam, nec ab illa damnatur. Probabilis quidem est expositio, illi tamẽ non libenter assentior, quia sententia illa in illo sensu nihil referre videtur ad intentionem Pauli, nec ad causam, quam in illo loco tractabat: quãuis enim lex vetus non damnaret eum, qui ab Spiritu sancto ducitur, posset illum obligare, sicut de Moyse, & de Prophetis argumentabatur Hieronym. Item quia simpliciùs, & propriùs possunt illa verba explicari sine vllo incõmodo, vt dicam. Item illo modo qui ducitur ab Spiritu sancto non est sub lege naturali, nec sub lege Euãgelica, quod Paulus, credo, non dixisset.

Secunda expositio est, nõ esse sub lege illos, qui legẽ non violant. D. Augustin. D Hieron. Beda.

Anselm. Adam.

16. Tertiò igitur possunt illa verba simpliciter accipi, *vt non esse sub lege*, sit *non subdi legi scriptæ*, vt scripta est, ex necessitate, seu non indigere illa, qui sensus videtur facilis, & accõmodatus textui, & intentioni Pauli. Ipse enim persuadere volebat, nunc non esse fidelibus necessariam legem Moysis: neq; ab eis esse seruandam, vt constat ex fine totius Epistolæ, & ex discursu præcedentium capitum, & præsertim ex verbis illis c. 4. *Dicite mihi, qui sub lege vultis esse, legem non legistis*, &c. Vbi esse sub lege nõ significat, sub pœna, vel damnatione contineri, sed solùm esse sub obligatione eius, & sub obseruantia illius tamquam necessariæ ad salutem, vt videtur per se notum. Hunc ergo scopum prosequens Paul. incipit cap. 5. *State, & nolite iterum iugo seruitutis contineri.* & post multa, *Vos* (inquit) *in libertatem vocati estis fratres, tantum ne libertatem in occasionem detis carni.* Quibus verbis docet, ita esse Christianos liberos ab obligatione legis Moysi: vt tamen nõ sint liberi à lege diuina naturali honestè viuendi, & secundùm rationem, non secundùm carnis concupiscentiam. Et hac occasione declarat, summam huius legis naturalis in lege charitatis positam esse, & concupiscentiam carnis adiutorio diuini Spiritus esse vincendam, & deinde subiungit, *Quòd si Spiritu ducimini, non estis sub lege.* Ac si diceret, quamuis necessarium sit, Spiritu vincere concupiscentiam, non ideo estis sub lege, vtiq; scripta in tabulis, quia lex scripta in corde vobis sufficit, & illa regimini: imò & obligamini non speciali legis obligatione, aut monitione, & ideo subiũgit, *Manifesta autem sunt opera carnis*, &c. Ac si diceret, iam non indigetis lege monstrãte turpitudinem talium operum, & non adiuuante ad vincenda illa. Spiritus autem legis gratiæ clarè monstrat illa, & iuuat ad illa vitanda: nam (vt adiungit) *Fructus Spiritus est charitas*, &c. & alij, quos numerat, & vt ostenderet perfectionem illorũ fructuum, concludit, *aduersus huiusmodi non est lex*, ac si diceret, hæc talia sunt, vt lege non prohibeantur, nec prohiberi possint, quia non potest esse discordia inter Spiritum, & legem, vt ibi exponit D. Thomas: vel si pronomen illud, *huiusmodi*, referatur ad personam, optimus sensus erit, aduersùs eos, qui hos fructus faciũt, nihil habet scripta lex, nec potest illos damnare: non solùm quia faciunt quæ illa præcipit, verum etiam si alia, quæ præcipit non faciant, vel etiamsi hæc ipsa non faciant ex inductione talis legis, sed ex Spiritu fidei, qua CHRISTO adhærent, & propter quem carnem suam crucifixerunt cum vitijs, & concupiscentijs.

Galat. 4.

Galat. 5.

D Thom.

17. Atque hunc sensum apertè iudicat Chrysost. ibi: nam post illa verba, *Quòd si Spiritu ducimini, non estis sub lege*: interrogat, *Quænã est hæc consequentia?* respondet, *Maxima quidem, & euidens. Etenim qui Spiritum vt oportet habet, per hunc extinguit omnem concupiscentiam: porro qui liberatus est ab his, non eget legis auxilio*, &c. Et infrà, *Quanquam lex erat loco Spiritus, iuxta suas vires, priusquam Spiritus adueniret, non tamen ob id oportet manere in pædagogo, tunc quidem meritò sub lege eramus, vt metu castigaremus concupiscentias, nondum prodito Spiritu: nunc verò postea quam venit gratia, quæ non solum iubet ab illo abstinere, sed etiam ad altiora prouehit, & ad altiorem vitæ rationem, quid opus est lege?* Et in sequentibus semper hunc sensum prosequitur, & verba illa, *Aduersus huiusmodi non est lex*, ita exponit, *Quid enim præcipiat illi, qui omnia se habeat, etiam perfectam philosophiæ magistram charitatem?* Et idem ferè habet Theodoret. & clarius Theophylactus, Hieronymus etiam in bre-

D. Chrysost.

Theodor. Theophyl. Hieron.

in breuioribus commentarijs ita exponit, *Si vos spiritualibus per omnia actibus occupetis, non est vobis lex necessaria, quæ carnalibus data est.* Et infra circa illa verba, *Aduersus huiusmodi non est lex*, addit, *Non enim ista prohibuit, sed & qui nouum implet, non est sub veteri Testamento.* Similiter locum explicat noster Salmeron, in epistola ad Galat. disp. 31. Nec contra hanc expositionem obiectionem video alicuius momenti.

18. *Soluitur obiectio Hieronymi suprà posita.*

Nam ex his facilè expeditur obiectio ab Hieronymo facta. Nam Sancti veteris Testamenti, qui ducebantur Spiritu gratiæ, nõ habebant illam perfectionem ex vi status illius temporis, seu legis, sed in fide Christi venturi, & ideo manebant sub lege quoad obligationem: Paulus autem loquitur de his, qui ratione status, & præsentis gratiæ Spiritu ducuntur: nã hi non sunt sub lege scripta, etiam quoad obligationem. Iuxta aliam vero expositionem dicentur illi Sancti antiquæ legis non fuisse sub lege, tanquam coacti ab illa, nec tanquam rei facti per illam: satis autem dubito, an illos voluerit comprehendere Paulus sub illa sententia. Christus autem Dominus longè alio modo dicitur factus fuisse sub lege: non enim quoad obligationem factus sub illa est, sed quoad obseruationem, vt ex materia subiecta est manifestum. Paulum verò ponderat Hieronymus, non simpliciter de se dixisse, *Factus sum sub lege*, sed addidisse, *Is, qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, cum ipse non essem sub lege*, &c. vbi potius simpliciter negat, fuisse se sub lege, vtiq; quoad obligationem: dicit tamen se fuisse quasi sub illa, quia interdum ita obseruauit illam, ac si illa teneretur vt Iudæos lucrifaceret. Videtur autem ibi Hieronymus in hoc æquiparare Paulo antiquos Prophetas, quòd illi etiam non essent simpliciter sub lege, sed quasi sub lege: sed loquendo consequenter, prior responsio solidior est.

Quemodo Christus Dominus erat sub lege, & B. Paulus: S. Hieron.

19. Denique ex dictis satis constat, quocumque modo à Patribus tradito intelligantur illa verba, per illa non excludi, quominus iusti noui Testamenti, quantumuis Spiritu diuino moueantur, sub lege aliqua sint quoad obligationem eius, & hoc supponere Sanctos omnes, qui dicta verba interpretantur. Imò ex eodem loco Pauli euidenter colligitur: nam numeratis operibus carnis concludit, *Quæ prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.* Certè si lege aliqua non tenerentur ad cauenda talia opera, propter illa non amitterent regnum Cœlorum. Et alia eiusdem loci verba statim ponderabimus.

20. *3. Obiectio hæreticorum ex loco ad Rom. 6.*

Tertium testimonium hæreticorum est illud ad Rom. 6. *Non estis sub lege, sed sub gratia.* Quæ verba secundùm se spectata easdem possent habere interpretationes, sed iuxta planum contextum alius est sensus illorum facillimus. Nam sine dubio loquitur Paulus de lege scripta, & *esse sub lege*, non solum ibi significat esse sub obligatione legis, quamuis hoc etiam includat, seu supponat: sed specialiter exprimit, esse sub imperfectione legis præcipientis, & non iuuantis. Docuerat enim Paulus, baptizatos omnes mortuos esse à peccatis in Christo; vnde illos admonuit, *Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius*: & infrà, *Peccatum enim vobis non dominabitur.* Et ne hoc illis difficile videretur, pro ratione adiungit, *Non enim estis sub lege, sed sub gratia.* Ac si diceret; non enim estis in statu, in quo lex præcipiebat non concupiscere, & non iuuabat, sed estis sub gratia, quæ interius ad id seruandum mouet, & exterius iuuat.

Esse sub lege hoc loco idẽ est, ac esse sub imperfectione legis scriptæ obligantis subditos, non verò adiuuantis.

21. *Chrysost. Theodor. Theophyl. D. August.*

Sic Chrysostomus ibi Homil. 11. & Theodor. ac Theophyl. aiunt, *Corpus nostrum ante Christi aduentum facilè à peccato expugnari potuit, neque enim spiritus aderat qui succurrere; neq; Baptisma, quod mortificare posset*, &c. *lex erat iubens tantùm, nihil tamen auxilij offerebat: gratia verò & priora peccata remittit, & ad futura nos munit.* Est etiam expressa sententia Augustini lib. de continentia c. 3. dicentis, *Non sumus sub lege bonum quidẽ iubente, non tamen dante; sed sumus sub gratia, qua id, quod lex iubet* (vtique quoad moralia) *faciens nos amare, potest liberis imperare.* Et lib. de grat. & liber. arbitr. capit. 12. *Non enim estis sub lege, sed sub gratia, non quia lex mala sit, sed quia sub illa sunt, quos reos facit iubendo, non adiuuando, gratia quippe adiuuat, vt legis quisque sit factor, sine qua gratia, sub lege positus, tantùm erat legis auditor.* Eamdem expositionem sequuntur Anselm. Beda, Adam. Caiet. & bene Tolet. Pereira. Item noster Salmeron in Epistol. ad Rom. capit. 6. disp. 4. Nec occurrit difficultas illa. Mirumq; est, quòd hæretici abuti audeant hoc loco, cùm Paul⁹ statum quasi respondens eorum impudentiæ, subiungat, *Quid ergo peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia?* Absit. Et similem sententiam habet in principio capitis, & in fine concludit, *Stipendium peccati mors; gratia autem Dei vita æterna*, constituendo ergo fideles sub gratia, & non sub lege scripta, eiusq; imperfectione, non dicit esse immunes ab omni lege, aut peccata eis non imputari, si ea cõmittant, sed eos excitat ad peccata vitanda, quia gratia Dei potentior est illis.

Anselm. Beda. Adam. Caiet. Tolet. Pereira. Salmeron.

22. *4. Obiectio hæreticorum ex variis locis noui Testamenti.*

Quartò obijciunt hæretici illa testimonia, in quibus libertas legis gratiæ commendatur, vt Galat. 2. 4. & 5. 2. Corinth. 3. Iacobi 1. & 2. quæ testimonia volunt intelligi de libertate ab omni legis obligatione. Hæc vero falsa explicatio specialiter destruit veritatem legis gratiæ, quam infrà lib. 10. specialiter defendemus, & hunc errorem expugnabimus. Et ideo nũc breuiter respondemus, in primis ex illis locis colligi non posse, in eis esse sermonem de libertate ab omni lege, quia hoc in eis nõ dicitur, sed generatim est sermo de libertate, & aliunde sensus est tam absurdus, & tam contrarius omni rationi, & pietati, & alijs Scripturarum testimonijs, quæ docent obligari fideles ad vitanda peccata, & ad honestè operandum, vt statim per se sit incredibile tale commentum. Deinde addimus, quòd libertas multiplex esse potest, & à seruitute peccati, à seruitute timoris, & à reatu pœnæ & cuiuscunq; mali, & à legis obligatione, & vel in particulari vnius legis, vel generaliter omnium: ex quibus omnibus hæretici hunc postremum sensum eligunt. Dico autem, ex eisdem locis apertè constare, non in hoc sensu sumi libertatem Christianam, sed in aliquo ex alijs.

23. *Expenditur locus Pauli ad Galat. 2. in quo diffuse loquitur de libertate à lege veteri aquilibri Christiani.*

Nam ad Galat. 2. verba sunt: *Subintroierunt explorare libertatem nostram, quam habemus in Christo Iesu, vt nos in seruitutem redigerent*; constat autem euidenter ex his, quæ in eodem capite sequuntur, seruitutem illã, ad quam fratres illi subintroducti volebant Christianos redigere, fuisse obseruationem legis Moysi, quia cogebant Christianos iudaizare; ergo libertas illa, *quam habemus in Christo Iesu*, prout de illa est sermo in illo loco, solum est libertas à iugo, & obligatione legis Moysi, vt bene explicat Salmeron ibidem. In cap. autem 4. eiusdem Epistolæ verba sunt: *Itaque fratres non sumus filij ancillæ, sed liberæ, qua libertate Christus nos liberauit.* Quæ verba sunt conclusio totius discursus, præcipuè ab illis verbis, *Dicite mihi, qui sub lege vultis esse*, &c. quam ostendit fuisse legem seruitutis, & ideo populum, cui data est, significatum esse per filium ancillæ; ergo apertè loquitur de libertate populi Christiani, quam habet à iugo, & seruitute illius legis. In c. autem 5. verba sunt, *Vos in libertatem vocatis fratres.* Statim verò declarat qualis sit hæc libertas adijciens, *Tantùm ne libertatem in occasionem detis carnis.* Non est ergo prophana libertas, quę omne iugum legis auferat, & licentiam præbeat quidlibet operandi; sed est libertas spiritualis, qua fit, vt Spiritu ducamur, & non simus sub lege, vt statim dicitur, & iam explicuimus.

Galat. 4.

Galat. 5.

24. *Explicatur locus Pauli 2. Cor. 3. de libertate à lamine veteris.*

At verò 2. Corinth. 3. verba sunt, *Vbi Spiritus Domini, ibi libertas*; quæ secundùm se sumpta possunt optimè exponi de libertate à seruitute peccati, & deli-

bertate ab spiritu timoris seruilis, & de libertate à lege veteri: nam Spiritus sancti gratia, & motio ab omnibus

cationis, vel à seruitute legis.

mnibus his oneribus, seu dominis nos liberat. Prout verò in illo loco dicta sunt à Paulo, intelligenda videntur de libertate à velamine obcæcationis, & duritie cordis, & possunt extendi, simulque intelligi de libertate à seruitute legis veteris. Dixerat enim, *Vsq; in hodiernum diem cum legitur Moyses, velamen positum esse super cor Iudæorum*, vt scilicet, non videant testamentum illud iam esse euacuatum; & addit, velamen illud esse auferendum ab illo populo; *Cùm conuersus fuerit ad Dominum*, & subdit: *Dominus autem Spiritus est, & vbi Spiritus Domini, ibi libertas*, vtique ab illo velamine. Nam Spiritus Domini est, qui liberat à iugo legis, sicut alibi dixi, *Si Spiritu ducimini, non estis sub lege*: & ideo idem Spiritus Domini, qui talem dat libertatem, dat etiam lumen ad cognoscendam illam, ac subinde aufert velamen, quod veritatem illam occultabat, & ideo concludit, *Nos autem reuelata facie gloriam Dei speculantes*, &c. Quod totum vnico verbo eleganter complexus est Chrysost. Homil. 7. dicens, *Libertatem autem dixit, habita ratione pristinæ seruitutis.* Et ita intelligunt omnes Catholici scriptores. Neque est cur libertas spiritu intelligatur esse ab omnis legis obligatione: quia nec Paulus hoc dicit, nec pertinet ad perfectionem, vel dominatum Spiritus: nã in Angelis, & Adamo, & in omnibus iustis fuit Spiritus, & in illis non fuit talis libertas, vnde potius repugnat perfectioni, & sanctitati, ac dominationi diuini Spiritus.

25. *Expenditur locus Epistolæ Iacobi de lege libertatis, id est, charitatis.*

Loca autem Iacobi 1. & 2. contra ipsos hæreticos conuincunt: nam in cap. 1. illam, quam vocat legem perfectæ libertatis, supponit esse veram legem obligantem ad opus; & ideo concludit, illum fore beatum, qui in ea permanserit, & fuerit *factor operis*, id est, qui illam seruauerit. In cap. autem 2. significat, per legem illam libertatis esse homines iudicandos. *Sic loquimini*, dicens, *& sic facite, sicut per legem libertatis incipientes iudicari*: videtur autem loqui de lege charitatis quam paulò antea *regalem* vocauerat: supponit ergo apertè, Christianos esse subiectos legi. Cur autem illa vocet legem *perfectam, regalem, & libertatis*, in libro vltimo, de lege gratiæ disputando, dicetur.

CAPVT XX.

An in lege fieri possit mutatio, & quotuplex illa sit.

1. EXplicata natura legis, & omnibus causis, & effectibus eius, solùm superest dicendum de mutatione legis. Verumtamen quia hæc proprietas non est communis omni legi, ideo melius tractabitur de singulis in particulari, in eis declarando, an modum aliquem mutationis admittãt. Hic ergo solum præmittemus quasdam generales regulas, & explicationes terminorum, vt facilior fit postea doctrina in singulis legibus. Primò igitur supponimus ex dictis, legem indefinitè latam de se non mutari, neq; eius obligationem cessare propter solam temporis diuturnitatem, si alia causa mutationis non interueniat. Probatur, quia lex de se perpetua est: ergo propter solam tẽporis durationem non mutabitur, nisi aliunde tollatur.

1. *Assertio. Lex indefinitè lata non mutatur ob solam tẽporis durationem.*

Obiectio. Dices: aliquando lex inuoluit, seu præscribit certum terminum suæ obligationis. Respondetur primò, ideo loquutos nos fuisse in assertione de lege indefinitè lata. Secundò addimus, illud solùm habere locum in aliqua lege positiua, & rarum esse, & quasi præter naturam perfectæ legis, vt suprà dictum est, & ideo simpliciter affirmari posse, moraliter loquendo, non cessare propter solam temporis diuturnitatem. Eo vel maximè, quòd cùm lex esse debeat rationabilis, & iusta, nunquam præscribet certum terminum suæ durationis, nisi quia in illo termino, seu fine temporis cessabit vel iustitia legis, vel potissima ratio, quę mouit legislatorem ad ponẽdam illam, & ita nunquam oritur propriè mutatio ex solo temporis decursu, sed ex aliqua alia mutatione, quæ cum illo coniungitur.

Solutio.

Secundò dicendum est, mutationem legis dupliciter accidere posse. Vno modo quasi ab intrinseco ex defectu materiæ, seu causæ conseruantis. Secundò ab extrinseco per actionem contrarij agentis. Quę assertio non est vniuersaliter accipienda, ita vt sensus sit omnem legem esse mutabilem his modis, quia non ita est: aliqua enim esse potest immutabilis, & aliqua potest mutari vno modo, & non alio: solùm ergo indefinitè dicimus, in lege habere locum illos duos modos mutationis. Et ita declarari potest primò, qa lex se habet ad modum cuiusdam accidentis, quatenus est in subditis, vel illos obligat, seu debitores cõstituit: accidens autem illis duobus modis in generali mutari potest, aut destrui, vt constat ex Philosophia: idem ergo erit cum proportione in lege. Secundò probatur declarando in particulari vtrumq; membrum. Ratio prioris membri est, quia lex requirit causam quasi materialem, circa quam versetur, & ideo si illa desit, cessabit obligatio legis: vt si omnino subditi desint, cessabit obligatio legis, licet ipsa posit manere in mente legislatoris: sed hæc mutatio nihil ad moralem considerationem refert. Habet etiam lex causam efficientem, & ex hac parte solet effectus desinere, seu mutari per suspensionem influxus, seu non conseruationem causæ efficientis. Quia vero efficiens causa legis, prout est in subditis, seu extra legislatorem, non est nisi voluntas legislatoris, quæ eadem perseuerare censetur, quamdiu contraria non interuenit, ideo mutationem legis ex parte causæ efficientis comprehendimus sub illa, quæ fit per actionem contrariam. Denique habet lex causam finalem, & ex hac parte maximè censetur lex cessare, seu mutari ab intrinseco ex defectu causæ finalis, in quæ maximè habet locum illud, *Cessante causa, cessat effectus*, cap. *cessante*, de appellat. Verumtamen hic modus mutationis legis maximè habet locum in legibus positiuis humanis, quia in naturali non videtur habere locum, & de diuina positiua est res sub controuersia, & ideo in singulis melius explicabitur. Ratio vero alterius partis est, quia lex accipit suum esse, & vim obligandi per voluntatem legislatoris: ergo per contrariam voluntatem auferri poterit, quia supponimus non deesse potestatem, cum illa sit eadem in legislatore ad vtrumq; actum, supposita capacitate materiæ, vt magis ex sequentibus declarabitur.

2. *Assertio. Mutationẽ legis dupliciter accidere posse, vel per defectũ causæ conseruãtis, vel per actionem contrarij agentis.*

Ca cessante.

Tertiò dicimus, hanc legis mutationem interdum esse posse purè ablatiuam, seu corruptiuam per se: aliquando verò esse posse per modum generationis vnius, quæ sit corruptio alterius. Declaratur, quia in primis, quoties mutatio legis fit per solam mutationem, vel defectum causæ necessariæ ad conseruationem eius, tunc est mera cessatio legis per carentiam obligationis eius, absq; introductione alterius obligationis, sicut corrumpitur lumen per absentiam solis. Deinde etiamsi tollatur lex per voluntatem contrariam legislatoris, qui vult legẽ cessare, tunc etiam habet locum pura subtractio legis, quia non est necesse aliam introduci ad prioris ablationem. Vnde licèt in eo dicatur lex tolli per actionem contrariam quasi immanentem, quia voluntas contraria versari potest circa solam priuationem, seu ablationem legis, non tamen tollitur per mutationem contrariam quasi transeuntem, sed per mutationem priuatiuam, & ablatiuam legis: ita ergo satis constat prius membrum. Posterius autem locum habet, quando vna lex tollitur per introductionẽ alterius priori repugnantis, vt si præceptum ieiunij tollatur, imponendo præceptum comedendi carnem aut bis in die. Hic enim mutationis modus locum habet in materia mutabili, & quæ nunc potest esse vtilis, & postea nociua: & tunc si præcepta sint contraria, necesse est, vt vnum excludat aliud, etiamsi id directè non exprimat, quia non possunt simul obligare leges contrariæ, vt per se notum est.

3. *Assertio. Legem posse mutari, vel per ablationẽ illius, vel per ingressum alterius, qua illam extinguat.*

Quartò, potest hæc mutatio legis esse vniuersalis, 4.

4. *Assertio, Mutationē legis, vel posse esse vniuersalem, vel particularē, vel simpliciter, vel secundmquid.*

vel particularis tantùm, seu potest esse mutatio simpliciter, vel secundum quid. Mutatio vniuersalis & simpliciter erit, quando lex in totum, & simpliciter tollitur, i. & respectu omnium, seu totius communitatis, q̄ obligabat, & respectu sui esse, seu durationis, quia simpliciter tollitur, ita vt amplius non redeat. Posset autē fieri mutatio vniuersalis, non tamen simpliciter, sed ad tempus; si pro aliquo tempore suspēdatur obligatio legis statim reditura illo transacto, & hanc vocamus mutationem secundum quid, quia re vera lex nō simpliciter tollitur, quandoquidē transacto illo tempore, perseuerat sicut antea sine noua editione, vel promulgatione. Particularis autem mutatio fit, quando manente lege quoad vniuersalē obligationem respectu communitatis, aufertur in particulari respectu alicuius personę, seu partis communitatis, vt fieri solet per dispēsationes, aut priuilegia. Nam, sicut suprà dixim⁹, posse interdum ferri legem pro aliqua communitate, excipiendo partem, vel aliqua membra, ex iusta causa: ita post latam generaliter legem potest fieri similis exemptio, & tunc dicitur fieri mutatio aliqua particularis in lege.

5. *Varia vocabula quibus legis mutatio vniuersalis significatur.*

Et iuxta hanc distinctionem sunt impositæ variæ voces ad hanc legis mutationem significandam, quas oportet breuiter præ oculis ponere, vt clarius & expeditius in sequētibus loqui possimus. Quædam igitur verba sunt, quæ significant generalem, & absolutam mutationem legis; alia, quæ tantum significant mutationem secundum quid, vel particularem. Prior significatur præcipue per verbum *abrogandi* legem, tunc enim abrogari lex dicitur, quando totaliter, ac simpliciter aufertur. Potest autem hoc fieri variis modis. Vnus est per simplicem ablationem legis, quæ potest dici reuocatio legis, & interdum vocatur mors legis, vt videbimus infrà tractando de lege veteri. Alius est, quando non solum tollitur lex, sed etiam vetatur eius obseruatio, & dici potest prohibitio legis, per quam prior lex incipit esse non solum mortua, sed etiam mortifera, vt de lege veteri loquuntur Theologi. Differt q̄ hic modus à præcedenti, quia ille consistit solum in ablatione legis, & obligationis ei⁹: hic verò præter illam priuationem addit nouam legem prohibentem id, quod per aliam præcipiebatur.

6. Tertius modus esse potest, quando non solum prohibetur, quod prius præcipiebatur, sed etiam contrarium, vel incompossibile priori præcipitur, vt si prius præcipiebatur studiū tali hora, & postea præcipiebatur oratio pro eadem hora: nam hoc plus est, quam nō præcipere studium, & quam prohibere illud: additur ergo in hoc tertio modo nouum præceptum non solum de contradictorio obiecto (vt sic dicam) sed etiam de contrario. Potest autem his duobus vltimis modis abrogatio prioris legis fieri per aliam nouam legem contradictoriam, vel contrariam; aliquando vero præcedit pura reuocatio, & postea additur noua prohibitio, vel nouum contrariam præceptum. Et quando fit priori modo non potest posterior lex fieri, nisi vel ab eodem, qui priorem tollit, vel à superiori potestate, quia inferior non potest resistere maiori: quando verò fit prohibitio posteriori modo, potest fieri ab inferiori, quia iam supponit ablatam priorem legem, vt in abrogatione legis veteris videre licet, & infrà suo loco explicabimus. Denique Soto addidit irritationem legis tanquam distinctam abrogatione legis: quia sicut votum irritari potest, ita videtur etiam lex posse irritari. Verumtamen in lege irritatio non videtur distincta ab abrogatione, quia eundem effectum habet, & solum per potestatem iurisdictionis fieri potest. Soto autem vocat simplicem abrogationem, quando fit ab eodem, qui legem tulit, vel à successore, qui tāquam idem reputatur. Quando verò ablatio legis fit à superiori, tunc vocat irritationem. Sed hoc solum potest pertinere ad vsum vocis, an verò in re sit aliqua differentia, infrà circa legem humanam dicemus.

Soto. Irritatio & abrogatio legis idem significat.

Aliæ sunt voces significantes particularem mutationem legis, inter quas prima, & magis vsitata est dispensatio legis. Circa quam vocem notari in primis debet origo, & proprietas eius. Dispēsare enim in sua propria impositione idem est, quod distribuere, vel administrare munus aliquod, habēs coniunctam rerum necessariarū distributionem. Et ita distributio ipsa beneficiorum Dei, quæ pro ratione diuinæ prouidentiæ diuersis temporibus fit, dispēsatio solet appellari, vt patet ex illo ad Ephes. 1. *Secundum beneplacitum eius, quod proposuit in eo, in dispensatione plenitudinis temporis instaurare omnia in Christo.* Specialiter autem solet in sacra Scriptura vocari dispensator, qui in domo aliqua ab eius domino constituitur, vt necessaria familiæ dispenset, iuxta illud Luc. 12. *Quis putas est fidelis dispensator?* &c. Et ita in veteri Testamēto solet nomen dispensatoris temporalis accipi pro illo, qui familiā alicui⁹ temporaliter administrat, vt Gen. 43. & 44. & 3. Reg. 8. Et hæc acceptio est valde vsitata in iure ciuili. §. *recte.* Instit. de mādato. l. *vrbana.* ff. de verb. significat. & multa de illa eruditè cōgerit Brissonius.

7. *Vocabula quib. mutatio particularis legis significatur.*

Proprietas significationis, dispensatio.

Ephes. 1.

Luc. 12.

Brisson.

At in nouo Testamento ad altiorem, spiritualem scilicet significationem vox hæc translata est: significat enim œconomum, seu ministrum spiritualis domus Dei, quæ est Ecclesia, iuxta illud 2. Corinth. 4. *Sic nos existimet homo, vt ministros Christi, & dispensatores mysteriorum Dei.* & 2. Pet. 4. *Sicut boni dispensatores multiformis gratiæ Dei.* Vnde etiam ipsa distributio, seu generalis administratio mysteriorum Dei, quæ in Ecclesia fit, solet in sacra Scriptura dispensatio appellari. 1. Corinth. 9. *Dispensatio mihi credita est.* ad Ephes. 3. *Si tamen audistis dispensationem Dei, quæ data est mihi in vobis.* ad Colos. 1. *Cuius factus sum ego minister secundum dispensationem Dei, quæ data est mihi.* Sic etiam dixit Bernard. ad Eugenium lib. 3. de consideratione cap. 3. *Dispensatio tibi super orbem credita est, non data possessio.* Hinc ergo vlterius translata est hæc vox, ad significandum particulare mactum huius potestatis administratiuæ: sic enim concessio indulgentiarum, dispensatio thesauri Ecclesiastici dicitur: sic etiam dantur dispensationes voti, & iuramenti, de quibus aliis locis dictum est. Ita ergo in præsenti accommodata est vox dispensationis, ad significandam particularem mutationem legis per relaxationem obligationis eius circa vnam vel aliam personam: est enim obligatio legis quasi onus quoddam distribuendum inter multos, & ideo liberatio vnius ab illa obligatione, & non aliorum, quædam dispensatio illius appellata est. Nam quia lex in communi ponitur, & in particulari persona potest occurrere specialis ratio, vel necessitas, vt à tali onere eximatur, ideo genus hoc mutationis interdū necessarium, aut conueniens est. Vnde dispensatio tunc proprissime fit, quando obligatio legis, quæ antea & communitatē, & talē personam obligabat, ab hac persona tollitur, cum maneat lex communitatem obligans circa eandem materiā.

Dispensatio quid significet in nouo Testamento.

1. Cor. 4.

2. Pet. 4.

1 Cor 9.

Ephes. 3.

Colos. 1.

D. Bernard.

Quando exercetur propria dispensatio in lege.

Aliter etiam solet hæc mutatio fieri per modum communitatis, seu compensationis, quæ re vera est quædam dispēsatio, quia per illam etiam aufertur in particulari obligatio legis, tamen quando non tollitur per puram priuationem (vt sic dicam) sed loco illius aliquod aliud onus imponitur, vocatur commutatio, vel compensatio, vt quādo alicui relaxatur ieiunium cum onere recitandi Rosarium, vel quid simile, & quando illud onus, quod loco obligationis legis substituitur, pecuniarium est, poterit illa dici redemptio, sicut in votis solet appellari: nam quoad hoc est eadem ratio, seruata proportione: & ideo de his videri possunt, quæ in simili diximus, tractando de voto. Hic demum aduerti potest, solere hanc mutationem vocari nomine *permissionis, & licentiæ*, quæ tamen voces generaliores sunt, & ideo sunt explicandæ. Permissio enim non solum dicitur, quando obligatio aufertur, sed etiam quando conniuetur, dissimulatur, aut cum effectus non impeditur, nec punitur

9. *Dimutatione legis quæ fit per commutationē, vel compensationem.*

Tom 2. de Rel tract 3. lib 6.

Quid sit permissio in materia legis.

tur violator legis, & hæc non est dispensatio, vt per se notum est. Deus enim multa præcepta sua violari permittit, in quibus non dispensat; non ergo omnis permissio est dispensatio, sed dispensatio dici potest quædam permissio, quia per illam finitur quis agere contra præscriptum legis non solum impunè, sed etiam immaculatè. Sicut autem dixim⁹ de abrogatione, quòd potest fieri, vel auferendo tantum, vel etiam prohibendo, aut præcipiendo contrarium, ita de dispensatione dici potest. Nam interdum est pura, & tunc habet modum permissionis, & per se hoc solum requirit; interdum verò potest per prohibitionem fieri, vt si Prælatus non solum auferat à subdito obligationem audiendi Missam, v.g. sed etiam prohibeat illam audire, &c. Nomen etiam licentiæ latius patet, quam nomen dispensationis: omnis enim dispensatio rectè dicitur licentia quædam; non tamen omnis licentia est dispensatio. Nam sæpe per licentiam non relaxatur obligatio legis, sed solum est circumstantia quædam requisita in ipsa lege ad actum bene exercendum, vt maximè in religiosis statutis videre licet. Nam religiosus non debet loqui, aut exire domo sine licentia, cùm tamen illa datur, non propriè in lege dispensatur, sed potius completur modus operandi lege præscriptus, & ideo talis licentia non requirit causam ejusdem rationis, nec propriam potestatem iurisdictionis, sed alicuius administrationis, quæ ad legum mutationem non pertinet.

Quid significet nomen, licentia.

10. His addenda est *interpretatio* legis, quam aliqui cum dispensatione confundunt, sed sunt longè diuersę, vt dixi latè lib. 6. de voto, cap. 9. nam ibi dicta de dispensatione & interpretatione voti eâdem rationem habent in dispẽsatione, & interpretatione legis, & ideo non sunt hìc repetenda. Differt ergo interpretatio à dispensatione, quòd non tollit obligationem legis, sed declarat, legem interdum non obligare. Vnde dispensatio à voluntate proximè pendet, & gratiæ, ac liberalitatis rationem habet; interpretatio intellectus potius est, & rationem iustitiæ inuoluit. Vnde si fiat priuatim, ad iudicium prudentis pertinet; si verò fiat ex potestate, est quasi iuridica sententia. Hinc etiam interpretatio non solum in particulari casu, sed etiam de tota lege fieri potest, vt si fiat interpretatio, quod lex sit iniusta, & ideo omnino non obliget; vel si cessante omnino ratione legis in vniuersali consequenter declaretur, legis obligationem cessasse, vera fit interpretatio, & tamen illa non dicetur abrogatio legis, sed cognitio, vel iudicium nullitatis eius. Ita ergo quando interpretatio legis fit in particulari persona, vel casu, quòd in eo lex non obliget, non potest illa dici dispensatio. Quocirca nec mutatio legis dici poterit, quia tunc non mutatur lex: nam ipsa de se, eadem, & eodem modo perseuerans, inuenitur non obligans pro illo casu, quia vel suis verbis illum non comprehendit, vel à principio non fuit mens legislatoris in illo, seu pro illo obligare. Vnde interpretatio in quadã significatione magis strictè dicitur illa, quæ fit per specialem virtutem æquitatis, de qua disputat D. Thom. 2.2.q.120. Illamq; vocauit emendationem legis, seu epiikiam, Arist. 5. Ethic. cap. 10. non quia in lege fuerit prius error, qui postea per interpretationem emendetur, & ita lex ex parte mutetur, sed dicitur emendatio legis quoad externam speciem, & quoad generalem vigorem verborum. Nam lex generaliter loquitur, & verbis suis non potest singulares casus excipere, & ita in externa specie videtur comprehendere aliquos, quos re vera non comprehẽdit, qa hoc declarat epiikia, ideo emendatio legis dicitur.

De nomine, interpretatione, & quomodo à dispensatione differat.

D. Thom. Arist.

11. Atq; hinc etiam obiter colligitur, variationem, quæ interdum contingit in obligatione legis ex mutatione, vel variatione materiæ, non esse dispensationem in lege. Probatur, quia propria dispensatio legis est mutatio eius, hæc autem non est mutatio legis, sed materiæ, quæ est alterum extremum, à quo pendet obligatio. Est enim obligatio quasi relatio quædam, quæ pendet ex fundamento, & termino, & ex vtriusq; mutatione potest auferri; quando ergo tollitur per solam materię mutationem, tunc lex non obligat, non quia ipsa mutetur, sed quia ipsa pro eo casu non loquitur. Vt v.g. si quis teneatur promissum soluere, & creditor remittat debitum, iam non obligat lex, quę prior obligabat, non quia in illa dispensatum sit, sed quia subtracta est materia, & sic de aliis. Quod pro intelligentia legis naturalis est notandum, vt infrà declarabitur. Ad dispensationem ergo necessariũ est, vt perseuerante materia, & subiecto capaci obligationis legis tollatur obligatio ex parte ipsius legis per relaxationem eius. Nam si solùm subtrahitur legi materia, vel subiectum, circa quod posit operari, seu obligationem inducere ipsa de se eadem semper manet, & ex se habet, non vt semper, & in omni casu obliget, sed cum certis circumstantiis. Et hac ratione lex ieiunandi obligat hominem sanum; si autem ægrotet, desinit illum obligare, nõ quia ipsa mutetur, sed quia moraliter iam non est idem subiectum, ad quod loquitur lex.

Variatio quæ fit in obligatione legis ob mutationem materiæ, nõ est dispensatio.

Obiicies; quia suprà dictum est, aliquando fieri mutationem in lege per ablationem causæ: talis autem videtur esse hæc mutatio. Respondeo, illud genus mutationis solum contingere, quando omnino lex desinit esse per subtractionem totalis causæ conseruantis, quia tunc transit de esse ad non esse, & ita mutatur. At verò quando mutatio materiæ solum est in particulari casu, tunc lex non desinit esse, sed tantùm non obligat, & ideo non mutatur ipsa nec vàriatur, quia semper fuit ita constituta. Vrgebis, idem dici posse de dispensatione legis, quia tunc etiam non desinit esse, sed tantùm obligare. Respondetur negando similitudinem: nam per dispensationem mutatur lex, seu coarctatur, plus quàm antea esset; per mutationem autem materiæ minimè, quia à principio constituta est circa talem materiam, & cum talibus conditionibus, & non alio modo. Sicut præcepta affirmatiua pro quibusdam temporibus obligãt, & non pro aliis, non quia ipsa mutẽtur, sed quia sunt à principio ita constitutæ, & quia hæc est eorum natura: ita ergo in præsenti cogitandum est.

12. *Obiectio.*

Solutio.

Tandem solet alia mutatio in lege fieri per suspensionem eius, quam vocauimus mutationem secundùm quid, quia non simpliciter tollit legem, sed suspendit effectum eius ad tempus. Et non immeritò potest hæc mutatio sub dispensatione comprehendi. Nam si suspensio illa fiat circa aliquam personam in particulari, est clara dispensatio temporalis, & ex hac parte minus perfecta. Potest autem interdum fieri pro tota communitate, & tunc ex hac parte videtur habere similitudinem cum abrogatione: tamen quia non simpliciter tollit legem, sed ad tempus suspendit obligationem eius, dicitur tantum suspensio. Potest autem hæc suspensio accidere aliquando per solam interpretationem, & tũc ad epiikiam pertinet: interdum verò à superiore concedi potest talis relaxatio toti communitati pro breui tempore, vel etiam pro vno tantum actu, ad faciendum aliquod opus seruile in tali die festo, propter specialem causam, & tunc talis suspensio dispensatio dici potest. Atque hæc sufficiant de significatione vocum, in quibus supponimus, mutationes illis vocibus significatas in legibus esse possibiles: quomodo autem ad singulas leges applicandæ sint, & per quas causas fieri possint, in sequentibus libris explicandum est, & ideo de lege in communi hactenus dictum sit.

13. *De mutatione legis secundũ qd, quæ fit per suspẽsionem.*

)ʔ(

FINIS LIBRI PRIMI.

INDEX CAPITVM LIBRI SECVNDI.

De lege æterna, naturali, ac iure gentium.

Cap. I. *An sit aliqua lex æterna, & quæ necessitas illius.*
Cap. II. *De materia legis æternæ, & de actibus ab illa imperatis.*
Cap. III. *In quo actu existat lex æterna, & an sit vna, vel multiplex.*
Cap. IV. *An lex æterna sit causa aliarum legum, & per illas obliget.*
Cap. V. *In quo consistat lex naturalis.*
Cap. VI. *An lex naturalis, sit lex diuina præceptiua.*
Cap. VII. *De materia legis naturalis, ac de eius præceptis.*
Cap. VIII. *An lex naturalis vna sit.*
Cap. IX. *Vtrùm lex naturalis obliget in conscientia.*
Cap. X. *Vtrùm lex naturalis obliget non solum ad actum, sed ad modum virtutis.*
Cap. XI. *Vtrùm lex naturalis obliget ad modum operandi ex charitate.*
Cap. XII. *Vtrùm lex naturalis non solùm prohibeat, sed etiam irritet aliquos actus.*
Cap. XIII. *An præcepta legis naturæ ab intrinseco immutabilia sint.*
Cap. XIV. *An ius naturale mutari vel dispensari queat per potestatem humanam.*
Cap. XV. *An Deus de potentia absoluta dispensare queat in lege naturali.*
Cap. XVI. *Vtrùm in lege naturali habeat locum Epikia, seu interpretatio.*
Cap. XVII. *Vtrùm ius naturale distinguatur à iure gentium.*
Cap. XVIII. *Vtrùm ius gentium aliquid præcipiat, vel prohibeat.*
Cap. XIX. *Quomodo ius gentium distinguatur à naturali.*
Cap. XX. *Aliqua corollaria, & quomodo ius gentium iustum sit, & mutabile.*

LIBER

LIBER SECVNDVS

DE LEGE ÆTERNA, ET NATVRALI, AC IVRE GENTIVM.

POst tractationem de lege in communi sequitur, vt ad singulas species legũ descendamus, inter quas primum locum obtinet lex æterna propter suam dignitatem, & excellentiam, & quia est legum omnium fons, & origo. De illa verò breuiùs disserem⁹, quàm de alijs, quia respectu hominum non ita applicatur per seipsam ad vsum, seu munus legis, sicut aliæ, & quia magna ex parte solet cõfundi cum prouidentia diuina, de qua in 1.p. ex instituto disputatur. Cum lege autem æterna naturalem cõiungimus, tum ad huius libri complementum; tum etiam quia naturalis lex est prima earum, per quas lex æterna nobis applicatur, seu innotescit, & quia differunt tãquam lex per essentiam, & per participationem, vel (vt sic dicam) tanquam signum, & significatum, vt declarabimus. Sumimus autem hîc legem naturalem strictè, vt continetur in solo lumine naturali: nam illa, quæ est connaturalis gratiæ, seu fidei, simpliciter supernaturalis est, & infrà tractando de lege gratiæ consequenter explicabitur, licèt cum proportione possint ad illam applicari, quæ de lege naturali dicemus. Circa quam aduerto, dupliciter esse hominibus propositam, priùs per naturale lumen rationis; secundò per legem Decalogi in tabulis Mosaicis scriptam, & ideo Diu. Thomam de lege naturali sub priori ratione spectata disputasse 1.2. quæst. 94. sub posteriori autem in quæstione 100.

D. Thom.

Sed quia lex illa scripta in tabulis reipsa non est alia quoad substantialem obligationem à lege naturali, cuius solam maiorem notitiam contulit illa scripta: ideo in præsenti comprehendemus omnia, quæ ad illam legem pertinent: quid verò illi adiunctum sit ex lege veteri, vel quoad pœnam, vel quoad aliquas circumstantias, vel quoad augmentum alicuius obligationis, dicemus postea de lege veteri disputando, & ibi consequenter videbimus, an secundùm aliquam rationem lex illa Decalogi cessauerit, vel adhuc duret. Denique quia ius gentium propinquissimum est legi naturali, illud etiam in huius libri fine declarabimus.

CAPVT I.

Vtrùm sit aliqua lex æterna, & quæ sit eius necessitas.

1. Argum. RAtio dubitandi est, quia lex necessariò requirit aliquem, cui possit imponi, sed ab æterno non fuit aliquis capax legis: ergo nec lex aliqua æterna esse potuit. Maior patet, quia lex est actus imperij: repugnat autem esse imperium, nisi sit aliquis, cui imperetur. Minor etiam probatur, quia ab æterno solùm fuit Deus, cui lex imponi non potest, sicut nec imperium. Secundò, quia hac ratione ab æterno non fuit dominium, nec iurisdictio, nec gubernatio, quia non erant quibus dominaretur Deus, vel quos gubernaret: sed lex est actus gubernationis, & dominij, seu iurisdictionis: ergo eadem ratione non potuit esse æterna. Tertiò: de ratione legis est promulgatio, vt diximus, sed ab æterno non potuit esse promulgatio, quia non erat cui promulgaretur, neque intra Deum solum potuit promulgari: ergo. Quartò: si esset aliqua lex æterna, esset simpliciter, & absolutè necessaria, & immutabilis, quia nihil est æternum, nisi quod simpliciter necessarium est: sed nulla lex est per se, & absolutè necessaria, vt suprà dictum est: ergo nulla est lex æterna.

Secundum.

Tertium.

Quartum.

Nihilominus communis sententia Theologorum est, dari in Deo legem quandam æternam. Ita docet D. Thom. 1. 2. q. 91. artic. 1. & 93. per totam, & ibi Caietan. Soto, & alij, Vincent. Beluac. in specul. morali, part. 2. dist. 1. Alens. 3. p. q. 26. m. 1. Antonin. 1. part. tit. 11. cap. 1. §. 4. & tit. 12. à princip. Turrecr. in cap. *omnes leges.* d. 1. & sumitur ex Augustin. lib. de vera religion. cap. 30. & lib. 1. de liber. arbit. cap. 5. & 6. & lib. 22. contra Faust. cap. 27. Quinetiam Cicer. lib. 1. & 2. de Leg. hanc legem maximè prædicat, & à sapientissimis Philosophis cognitam fuisse his verbis confirmat, *Hanc video sapientissimorum fuisse sententiam, legem neque hominum ingeniis excogitatam, neq; scitum aliquod esse populorum, sed æternum quiddam, quod vniuersum mundum regeret, imperandi, prohibendique sapientia. Ita principem legem illam, & vltimam mentem esse dicebant omnia ratione, aut cogentis, aut vetantis* Dei. Plato etiam in Timæo quatuor leges distinguens, primam vocat diuinam, per quam planè hanc æternam intelligit, per quam mundum Deus gubernat, vt idem tradit Dialog. 10. de Legib.

2. Dari legem æternam cõmunis Theologorum sententia est. D. Thom. Caiet. Soto. Vincent. Alens. Anton. Turrec. Augustin. Cicero. Plato.

3. Probat autem D. Thom. hanc veritatem, quia necesse est, in Deo ipso esse aliquam legem, & hæc non potest esse nisi æterna: ergo necesse est esse in mundo aliquam legẽ æternam: Minor supponitur, quia Deus est immutabilis, & nihil potest illi aduenire de nouo. Maior autem patet, quia cùm Deus habeat prouidentiam, in eo necessariò supponitur æterna quædam ratio practica totius dispositionis, & gubernationis vniuersi, iuxta illud Boëtij 3. de consolat.

Boet.

O *qui perpetua mundum ratione gubernas:*

Ergo illa ratio Dei æterna habet veram rationem legis, quia, vt dixit Isidor. 2. Etymol. c. de lege, *Si ratione lex constat, lex erit omne quod ratione constituerit.* Confirmari potest ex August. quia omnis lex humana mutabilis est, & defectum, ac errorem pati potest: ergo supponit necessariò aliquam legem immutabi-

Isidor.

lem, per quam stabiliatur, & quasi mensuretur, vt per conformitatem ad illam rectè fiat, quæ non est, nisi lex æterna. Denique omnis lex participata supponit legem per essentiam : sed lex per essentiam æterna est: ergo.

4. *Obiectio.* Dicet verò aliquis, his discursibus solùm probari, esse in Deo rationem æternam agendorum, quam prouidentiam vocamus : non tamen probari illam fuisse ab æterno propriè legem. Quia prouidentia dicit respectum æternum : lex autem temporalem, vt argumenta in principio facta ostendere videntur. Vnde illa æterna ratio ad summum dici poterit lex quasi materialiter, & quoad actum illum voluntatis, vel intellectus diuini, qui est lex, non verò formaliter quoad propriam denominationē legis, & conditiones omnes ad legem requisitas. Sicut creatio actiua potest dici æterna materialiter quoad actum Dei, non verò formaliter, & simpliciter, vt creatio est : idemq; est de potestate dominandi, & similibus.

D. Thom. At verò D. Thom. d. quæst. 91. artic. 1. ad 1. sustinet, illam legem etiam formaliter, & sub ratione legis esse æternam, quia *ipse conceptus æternus diuinæ legis habet rationem legis æternæ, secundùm quod à Deo ordinatur ad gubernationem rerum ab ipso præcognitarum.* Sed licèt D. Thom. rectè dicat, rationem rerum faciendarum in Deo esse æternam, & habere rationem ideæ, non tamen declarat, quomodo etiam ab æterno habeat rationem legis, nec in quo differat sub ratione ideæ, nec difficultatibus positis videtur planè satisfacere.

5. *Duplex statum legis.* Vt ergo non sit tantùm de nomine quæstio, videndum supereſt, quid in re clarum sit, & quid possit esse in vsu vocum, & quæ ratio huius loquutionis simpliciter reddi possit. Distinguamus ergo in lege duplicem statum, vnus est, quem habet in interna dispositione legislatoris, quaten⁹ in mente eius iam illa lex descripta est, & eius absoluto decreto, ac firma voluntate stabilita. Alius status est, quem habet lex exteriùs constituta, & subditis proposita. Priori modo manifestum est, dari in Deo legem æternam, & hoc probant tationes pro vera sententia adductæ. Posteriori autem modo æquè certum est, non habuisse legem Dei hunc secundum statum ab æterno : & hoc probant rationes dubitandi in principio positæ, vt ex earum responsione amplius patebit. Item lex priori modo sumpta est actus immanens, vnde potest esse æternus in Deo, etiamsi dicat respectum ad effectum temporalem : sicut prædestinatio, vel prouidentia : lex autem posteriori modo includit actum transeuntem respectu Dei : nam licèt possit illa lex æterna Dei, quatenus propria lex est, proponi subditis per actus immanentes eorum : tamen illimet actus sunt externi respectu Dei, & necessariò sunt temporales, & ideo lex non potest esse æterna quoad illum secundum statum. Quòd si aliquis contendat de verbis, dicens, legem in illo priori statu non esse legem, quia non est lata, sed ferenda. Respondeo in primis, non esse de vocibus contendendum : nam vt ita simpliciter appelletur, sufficit vsus Sanctorum, & sapientum in tali materia. Deinde potest optima ratio illius appellationis reddi, qua etiam ostendatur, illam legem in eo statu non esse tantùm ferendam, sed ex æternitate esse suo modo latam, vt respondendo ad argumenta constabit.

Solutio ad obiectionem.

6. *Solutio ad primum.* Ad primum ergo respondetur, quòd sicut diuina voluntas æterna est, ita & imperium : nam imperium quoad subſtantiam suam in ipsa voluntate consistit, vt dixi. Et si imperium vocetur ipsa ratio, vel iudicium de agendis, etiam hoc fuit æternum in mente Dei. Petitur autem in illo argumento, an lex illa æterna, sit aliquo modo respectu ipsiusmet Dei, id est, an sit aliquo modo mensura, & regula actuum voluntatis diuinæ, de quo dicemus in capite sequenti. *Ad secundum.* Ad secundum respondetur, actum dominandi, & gubernandi, esse actum transeuntem, & proprium dominium dicere relationem ad rem actu existentem, & ideo denominationes, quæ ab his actibus sumuntur, esse temporales. At verò lex, vt sic, non necessariò dicit actum transeuntem, præsertim respectu Dei, quia in illo primo statu, qui est veluti substantialis, sufficienter saluatur in actu immanente, vt declaratum est.

7. *Ad tertium argumentū aliquorum responsio.* Tertium argumentum variè soluitur : quidam dicunt, legem illam æternam non dici legem respectu creaturarum, vel hominum, quia non est imperium illis impositum, sed esse respectu actuum Dei ad extra, quia est regula, & mensura omnium, quæ à Deo fiunt. Iuxta quam expositionem lex illa non est lex morum (vt sic dicam) sed artificiorum : nam omnia, quæ à Deo fiunt, comparantur ad illum, tanquam artefacta ad artificem. Vnde sicut idea artificis dici potest lex, quam ipse sibi præscribit, vt iuxta illam artefacta producat, ita hæc lex æterna est, qua Deus vt supremus artifex omnia condere statuit ex æternitate. Quapropter cessat ratio de promulgatione : nam hęc est necessaria in lege morum, non in lege artificiorum : imo etiam cessant aliæ rationes : nam hæc non est lex, quæ imponitur subditis, nec pertinet ad gubernationem. Hæc verò expositio non placet. Tū quia est cōtra mentem Augustini, & Theologorum, imò & Ciceronis, & Philosophorum : omnes enim apertè loquuntur de lege, quæ est mensura actionum humanarum, & exemplar omnium legum, quæ sunt in mentibus hominum, vel ab illis emanare possunt, siue plura includat illa lex æterna, siue non, quòd infrà videbimus. Tum etiam, quia illa appellatio valde metaphorica est, & impertinens esset pro materia de legibus ratione solius metaphoricæ significationis, cum res ipsa, quæ sub illa metaphora intenditur, nihil aliud sit, nec alium respectum dicat, quàm idearum, de quibus in 1. p. disputatur : tum quia sicut prouidētia dicit respectum ad res prouisas, & nihilominus potest esse æterna, licèt res prouisæ temporales sint, ita etiam potest dicere habitudinem ad subditos, & esse æterna.

Excluditur istorum opinatio.

8. *Responsio Alensis ad argumentum.* Vnde Alens. suprà aliter respondet ex Isidor. lib. 2. Etymol. legem vno modo dici à legendo, & alio à ligando, & priori modo legem Dei esse æternam, quia in mente eius legebatur : secundo autem modo non esse æternam, & sub ea tantum ratione indigere promulgatione. Quòd si instes, quia lex, quæ non ligat, non meretur nomen legis : Respondet in summa, ad rationem legis satis esse, quod de se vim habeat ligādi, licèt nondum actu liget, quia nondum est applicata. Quæ doctrina fortasse est vera : non tamen per eam sufficienter solui videtur argumentum de promulgatione, quia vel negandum est, promulgationē esse necessariam ad esse legis, sed tantum ad effectum legis, qui est ligare, quod videtur esse contra cōmunem legis definitionem, vel certe nō explicatur, quomodo illa lex fit vera lex sine promulgatione. Quod verò ibi supponit Alens. de duplici etymologia legis, ego non reperio vtramque in Isidoro, sed tantum illam, quæ est à legendo, & non in illa significatione metaphorica, sed magis propria : sed parum refert, vnde vox sit sumpta, quia non sufficit, quod etymologia legis possit alicui rei applicari, vt illa simpliciter dicatur lex.

9. *Tertia ratio ex D. Th.* Tertiò igitur D. Thomas suprà ad 2. conatur explicare, quomodo in illa lege nō defuerit æterna promulgatio. Nam promulgatio, inquit, fit & verbo, & scripto, & vtroq; modo lex illa habuit promulgationem ex parte Dei promulgantis, quia & verbum Dei est æternum, & scriptura libri vitæ est æterna.

Obiectio. Sed contra primum obijciunr aliqui, quia productio verbi non est per se necessaria ad legem Dei, quia est personalis, non essentialis, & quia aliàs solus Pater promulgasset legem, & esset legislator. Contra secūdum etiam obijcitur, quia parum refert scriptura in scientia Dei ad promulgationem, si illa non innotescit,

rescit, nec potest innotescere subditis; nam promulgatio fieri debet his, quibus lex imponitur; at illa scriptura à nemine legi potuit ab æterno, nec fuit ab æterno aliquis, cui illa lex promulgaretur. Nec satisfacit, quod D. Thom. ad 1. ait, fuisse tunc creaturas in præcognitione diuina, quia promulgatio nõ fit creaturis obiectiuè præcognitis, sed in se existentibus, alioqui etiam lex Moysi, & lex gratiæ ab æterno fuisset promulgata, & ita esset lex æterna.

10. Sed prima obiectio parum obstat; tum quia, quod D. Thomas dicit, de promulgatione in verbo, intelligi potest per appropriationem, non per proprietatem, sicut dicuntur ideæ esse in verbo, & ita ipsemet D. Thomas explicauit, qui consequenter sentit secũdum proprietatem debere intelligi de verbo quoad conceptum essentialem, tum etiam quia non est de ratione legis, vt simul promulgetur verbo prolato, & scripto, sed scriptum publicè expositum sufficit: D. Thom. autem ad doctrinæ abundantiam, & elegantiam voluit vtrumque modum in Deo explicare. Vnde non est inconueniens, quòd vnus modus sit personalis, & alter essentialis. Nec inde sequitur, solum Patrem esse legislatorem, vel promulgare, quia ad vtrumque sufficit modus essentialis. Ad aliam obiectionem tacitè respondet D. Thomas, addens limitationem, quòd illa lex habet promulgationem *ex parte Dei*, & subiungens, *Sed ex parte creaturæ audientis, seu inspicientis non potest esse promulgatio æterna.* Vnde quod dicit in solutione 1. de creaturis præcognitis ex æternitate, non est, quia putet illam existentiam obiectiuam creaturarum in æternitate sufficere, vt ex parte illarum fiat æterna promulgatio, sed vt declarat ex parte Dei potuisse tunc statui legem, per quam futuræ creaturæ essent gubernandæ.

11. *De ratione legis æternæ non esse promulgationẽ actuũ factam.*

Ex hac verò doctrina D. Thomæ apertè concluditur, iuxta mentem eius de ratione huius legis æternæ non esse promulgationem actu factam subditis, sed sufficere, vt ex parte legislatoris iam sit facta pro suo tempore. Et re vera idem fuit sensus Alensis, & mihi videtur verum. Addoque esse singulare in illa lege: nam censetur consummata, & perfecta eo ipso, quod in mente legislatoris stabilita est; aliæ verò legesnon consummantur donec actu promulgantur. Ratio autem reddi potest, quia decretum Dei æternum immutabile est, & sine vlla sui mutatione pro suo tempore obligat; decretum autem hominis mutabile est; vnde quandiu non promulgatur per modum legis, semper se habet potiùs per modum propositi ferendi legem, quam per modum legis firmiter stabilitæ, & latæ. Vnde in hac lege æterna per se loquendo, nulla publica promulgatio requiritur, vt actu obliget, sed solum quod veniat in notitiam subditi, vnde si per internam reuelationem nobis innotesceret diuinæ voluntatis decretum, sufficeret ad obligandum; quod non ita est in lege hominis: nam licèt subditus sciat, iam esse scriptam apud Regem, non obligatur illa, donec promulgetur. Ordinariè autem Deus non obligat homines per legem æternam, nisi mediante aliqua exteriori lege, quæ sit illius participatio, & significatio, & ita quando aliæ leges promulgantur hominibus, promulgatur ad extra lex ipsa æterna; ideoq; in illa, vt æterna est, non habet locum propria promulgatio. In quarto argumento petitur, an lex æterna ponenda sit in actibus liberis Dei, vel in necessariis. Sed hoc tractabitur commodius in capit. 3.

CAPVT II.

Quæ sit materia proxima legis æternæ, seu qui actus ab illa imperentur seu regantur.

1. DIximus, legem æternam esse, explicandum sequitur quid sit: quia verò omnis lex est mensura aliquorum actuum, quos respicit vt materiam, & obiectum, hoc etiam in lege æterna obseruari necesse est, & ideo ad explicandum quid illa sit, commodum est prius declarare materiam, in quam cadit: nam comparatur ad illam per modum obiecti: omnis autem actus per suum obiectum conuenienter explicatur. Tres autem sunt ordines, seu genera actuum, de quibus dubitari potest, an per illam legem mensurẽtur. Primum, & supremum est aliquorum actuum ipsiusmet Dei, & manentium intra ipsum, scilicet actus liberi diuinæ voluntatis; secundum, & infimum est actionum inferiorum agẽtium naturalium, & ratione carẽtium; tertium est actuum liberorum creaturarum intellectualium, & de singulis breuiter dicemus.

2. *An lex æterna sit regula diuinorũ actuum ad intra. Resolutio ne gatiua D. Thom. Alens.*

Primò ergo dubitari potest, an lex æterna sit regula actuum diuinorũ ad intra. Et vt certa ab incertis separemus, supponimus, actus diuini intellectus, & voluntatis, prout circa Deum ipsum versantur, & non dicunt habitudinem ad creaturas, vt futuras, non cadere sub legem æternam, nec per illam regulari. Ita sentit D. Thomas dict. q. 93. art. 4. & Alens. supra, & omnes Doctores, qui hanc legem requirunt propter diuinam prouidentiam, ita vt ferè cum illa coincidere censeant: diuina autem prouidentia circa opera Dei versatur, non circa Deum ipsum secundum se. Vnde generatio æterna filij Dei, vel productio Spiritus sancti, non cadunt sub legem, quia sunt omnino naturales, & non ex directione, aut motione, quæ præcedat per dictamen rationis, vel applicationem voluntatis, quæ motio pertinet ad rationem legis, & eadem ratione nec amor, quo Deus se amat, est ex lege æterna, sed ex natura. Ratio vero est, quia lex non est de rebus per se, & ab intrinseco necessariis, quæ non indigent regula, sed ab intrinseco habent certum essendi modum, & per se se rectæ sunt. Difficultas ergo solum de actibus liberis, qui in Deo sunt, & quatenus liberi sunt, morales dici possunt; quatenus verò sunt operatiui ad extra, dici possunt artificiosi.

3. *An lex æterna sit regula actuũ liberorum Dei operantium ad extra.*

Dici ergo vel cogitari potest, legem æternam sub vtraque ratione esse mensuram, ac regulam actuum liberorum Dei. Primò quatenus morales sunt & honesti: sic enim regulantur per rationem diuinam, tãquam per naturalem legem legis Dei. Probatur: quia Deus semper secundum rectam rationem operatur, non alienam, sed propriam: ergo mensura rectitudinis liberorum actuum voluntatis Dei est iudicium sui intellectus, quod ordine rationis antecedit, quo iudicat, ita esse faciendum. Illud ergo iudicium habet rationem legis æternæ respectu diuinæ voluntatis. Confirmatur, ac declaratur exemplis: nam si Deus loquitur, verum dicit, quia iudicat mentiri esse malum, & si promittit, implet, quia iudicat, fidelitatem esse honestam, & consentaneam naturæ suæ, & eadem ratione sibi complacet in rebus honestis, & displicent illi peccata, quia ratio recta dictat ita esse faciendum: ergo in actibus suis moralibus ducitur suà ratione æterna tanquam lege: ergo ex hac parte lex æterna Deo ipsi imposita est quoad actus morales voluntatis eius, & eorum honestatem.

4. Secundò videri potest lex illa æterna posse concipi vt lex, quam Deus vt artifex sibi ipsi imposuit, vt secundum illam sua opera faceret. Nã cum Deus posset variis modis mundum fabricare, & regere, statuit illum secundum quandam certam legem constituere, & gubernare, vt v. g. statuit elementa, & orbes cœlestes tali ordine constituere, & aquas tali loco continere. Item statuit tales pœnas pro peccatis, & alia præmia pro meritis reddere, & secundum tales, vel tales leges mundum gubernare: ergo secundùm hãc rationem meritò dici potest, legem æternam cadere in ipsa opera Dei, vt ab ipso tanquam à supremo artifice, vel gubernatore sunt, & consequenter cadere proximè in actus liberos voluntatis Dei, à quibus ta-

lia opera proximè procedunt. Et confirmatur: quia hac ratione dicitur Deus, quædam non posse facere secundùm legem ordinariam, videlicet, quam ipse sibi imposuit, vel non posse secundùm potentiam ordinatam, id est, ad talem ordinem reductam per eandem legem, vt significauit Scot. in 1. d. 44. q. vnica. *Scotus.* Vnde si aliquem in mortali peccato defunctorũ Deus ab inferno liberaret, diceretur dispensatione vti, non autem secundùm statutam legem operari: ergo opera libera Dei per legem ab ipso statutam, regulantur. Nec videtur inconueniens, quòd eadem voluntas sibi ipsi fit lex secundùm actus ratione distinctos: nam eadem voluntas potest sibi imperare, & legislator potest sua lege obligari.

5. Suppono ex dictis in præcedenti libro legem priùs sumptam esse regulam operum moralium, secundùm honestatem eorum: aliquando verò etiam dici de regulis artis vel alicuius gubernationis. Vtroque ergo modo potest lex æterna vocari lex, & ita in vtroq; sensu possumus ad hanc interrogationem respondere. Dico ergo primò, lex æterna, vt est regula actionis honestatis liberæ, non debet intelligi vt imposita ipsi Deo, nec voluntas diuina debet concipi vt honesta, & recta propter cooformitatem ad legem æternam, cui subijciatur. Ita D. Thom. 1. 2. q. 93. ar. 4. ad 1. & Alens. 3. p. q. 26. memb. 8. ar. 1. Consentit Anselm. lib. 1. Cur Deus homo, cap. 12. dicens, Deum esse omnino liberum à lege, & ideo quod vult, iustum, & conueniens esse: id autem, quod est iniustum, & indecens, non cadere in eius voluntatem, non propter legem, sed quia non pertinet ad eius libertatem.

1. Assertio. Lex æterna non est regula actionum diuinarum quatenus morales sunt. D. Thom. Alens. Anselm.

6. Ratione declaratur, quia lex illa intelligeretur vt positiua, vel vt naturalis: neutro autem modo intelligi potest: ergo. Probatur minor quoad priorem partem: quia lex positiua est illa, quæ ponitur per liberam voluntatem alicuius potentis præcipere, & suo præcepto, seu volũtate obligare eum, cui lex imponitur: sed Deus non habet superiorẽ, neq; se ipsum per modum præcepti, & legis obligare potest: quia non est sibi superior: ergo nullo modo est capax positiuæ legis. Confirmatur, quia respectu Dei nihil est malum, quia prohibitum, siue in faciendo, siue in omittendo, quia quantumuis aliquid ponatur esse prohibitum, si Deus contrarium faciat, bonum erit, quia est à prima regula bonitatis: ergo lex positiua in ordine ad honestatem morum non habet locum in diuina voluntate. Vnde non obstante quacumq; lege à se posita circa rerum gubernationem, potest illam non seruare, sua potentia absoluta vtendo, vt circa præmia, vel pœnam retribuendam, & similia, quia non obligatur ad seruandam legem. Qui est supremus Dominus, & extra omnem ordinem, & ita non est comparandus cum legislatore humano, qui est pars suæ communitatis, quidquid sit de modo, quo legislator humanus obligatur sua lege. Quòd si vltra legem generalem accedat promissio, iam Deus obligabitur ad seruandam illam non ex lege positiua, sed ex rectitudine naturali, quę resultat in tali obiecto ex vi promissionis. An verò ibi interueniat lex naturalis, dicetur in sequenti puncto.

7. *Obiectio.* Dices: si Deus, postquam decreuit absolutè aliquid non facere, id ageret, inordinatè faceret, & ideo id facere non potest: ergo liberum decretum Dei habet vim positiuæ legis respectu voluntatis eius, vt non possit honestè facere, quod per se, ac remoto illo decreto, liberè facere potuisset. *Solutio.* Respondeo, Deum non posse facere contra suum decretum, nõ propter prohibitionem, quam decretum inducat, sed propter repugnantiam ipsius rei, quia si ageret contra decretum absolutum, haberet simul, & ex æternitate decreta contraria circa idem, & pro eodem tempore, seu absolutè vellet duo contradictoria, quod repugnat. Ageret etiam contra efficaciam suę voluntatis, & illam redderet inefficacem, & incõstantem, quod etiam repugnat. Vnde vlteriùs dicitur, esto, non implicaret contradictionem physicam (vt sic dicam) mutare Deum decretum suum, sed tantũ moralem, ac subinde posito vno decreto, esse inordinatum agere contra illud: nihilominus id non obstat ratio prohibitionis, sed ex intrinseca natura, & essentia Dei, sicut mox de veritate, & fidelitate, & similibus dicemus. Quia sicut non decet diuinitatem fallere, ita nec inconstantem esse. Atq; ita impotentia volendi contra decretum non est ex prohibitione, sed ex natura rei, propositi obiecto in tali statu.

Altera pars minoris, quę erat de lege naturali, probatur, quia licèt negari non possit, quin in intellectu diuino ordine rationis præcedant dictamina practica, quibus iudicat, quid deceat, suam bonitatem, iustitiam, aut sapientiam, vt sunt hæc, mentiendum non est, implenda sunt promissa: tamen illa non possum, habere rationem legis respectu diuinæ voluntatis. Primò, quia non proponunt præceptũ aliquod, nec voluntatem alicuius intimant: sed tantùm ostendunt, indicando quid rei natura habeat: lex autem aut est voluntas, aut intimatio voluntatis: ergo. Secundò, quia in Deo non distinguuntur in re voluntas, & ratio, propter quod dixit D. Thomas q. 93. a. 4. ad 1. voluntatem Dei secundùm se non rectè dici rationabilem: nam potius est ipsa ratio: sicut ergo ratio Dei æterna non mensuratur lege, ita nec voluntas, etiam prout libere vult, sed per se recta est, tanquam ipsamet recta ratio per essentiam. Et ita est intelligendus idem D. Thomas 1. p. q. 21. art. 1. ad 2. cùm dicit, *Impossibile est, Deum velle, nisi quod ratio suæ sapientiæ habet, quæ quidem est sicut lex iustitiæ, secundum quam eius voluntas recta & iusta est.* Illa enim particula, *sicut*, non dicit proprietatem legis, sed analogiam, & proportionem, & ad hoc explicandum subdit, *Vnde quod secundum suã volũtatem facit, iustè facit, sicut & nos, quod secundum legem facimus, iuste facimus: sed nos quidem secundùm legem alicuius superioris: Deus autem sibi ipsi est lex*, id est, se ipso est rectus sine lege, ac si sibi ipsi esset lex. Declaratur tandem, quia iudicium rationis Deo solũ est necessarium ex eo, quod nihil potest esse volitum, quin præcognitum: non tamen habet munus quasi obligandi, vel determinandi voluntatem: sed ipsa voluntas per se est recta, & honesta, & ideo dictamen rationis, quod intelligitur ratione præcedere in intellectu, non potest habere rationem propriæ legis respectu diuinæ voluntatis. Dices, esto non possit dici lex cogens, dici poterit lex dirigens, & ostendens obiecti conuenientiam, vel honestatem. Respõdeo, hoc non satis esse ad legem moralem, vt ex suprà dictis patet, & in sequentibus circa legem naturalem magis explicabitur: metaphorica autem loquutio non est admittenda, nisi fit vsitata, vt constat.

8. *Dictamen practicum Dei de agendis cur non habeat rationem legis respectu sui.* *D. Thom.* *D. Thom.*

Dico secundò: Lex æterna vt est lex gubernandi, seu quasi operandi artificiosè, dici potest habere rationem legis respectu rerum gubernatarum, non verò ipsius Dei, seu voluntatis eius. Ita loquitur D. Th. d. art. 4. ad 1. Vincent. in specul. moral. part. 2. dist. 1. & declaratur prius exemplis: nam Deus constituendo legem, v. g. vt tali operi bono tale præmium, & tali peccato talis pœna in suo iudicio respondeat, consequenter facit, vt bene operans sit dignus tali præmio, & peccans reus talis pœnæ, & ita res ipsæ gubernandæ statim subijciuntur illi legi: Deus autem non manet illi subiectus, sed semper manet solutus legibus, vt possit operari prout voluerit: & in ordine rerum naturalium idem inuenitur. Ratione declarari potest, quia quando Deus constituit legem æternam circa gubernationem creatutarum, pro ipsis creaturis illam statuit, vt secundùm illam moueantur: non verò illã gubernare cogatur. Deniq; lex si propriè sumatur, est ordinatio superioris circa inferiorem per proprium imperium, quod si extendatur latiùs & quasi per metaphoram, semper debet seruare proportionem, vt sit motio superioris circa rem sibi subie-

9. *2. Assertio. Lex æterna potest dici lex operandi respectu rerum gubernatarum: nõ verò Dei D. Thom. Vincent.*

subiectam; ergo ratio diuinæ prouidentiæ sub eadem proportione recipit proprietatem, vel appellationem legis, vt ex sequenti puncto magis constabit.

10. *An creaturæ ratione & vita carentes legi æternæ subdantur. D. Thom. D. Augustin.*

Secundò dubitari potest, an sub hac lege æterna comprehendantur creata omnia, etiam ratione, aut vita carentia, quæ non liberè, sed ex necessitate naturæ suos motus efficiunt. Ratio dubitandi esse potest, quia D. Thomas art. 4. & 5. illius quæstionis 93. etiam necessarias actiones creaturarũ vult comprehendi sub hac lege, & sumitur ex Augustin. 1. de liber. arbitr. capit. 5. & 6. dicit enim, legem æternam esse rationem in mente Dei existentem, qua res omnes per consentanea media in suos fines diriguntur, & lib. 83. quæstion. q. 27. in fine. *Lex* (inquit) *incommutabilis omnia mutabilia pulcherrima moderatur gubernatione.* Ratio autem esse potest, quia sicut nostra voluntas imperat membris corporis, & suo imperio illis imponit necessitatem operandi; ita diuina voluntas imperat rebus omnibus creatis, illisque necessitatem imponit pro captu vniuscuiusque, iuxta illud, *Præceptum posuit, & non præteribit*, Psal. 148. & id Prou. 8. *Et legem ponebat aquis, ne transirent fines suos.* Quod explicatur Iob 38. *Dixi vsque huc venies, & non procedes amplius, & hîc confringes tumentes fluctus tuos.* Hæ namq; leges, licèt in tempore datæ sint, à lege æterna processerunt.

Ratio prior affirmatiuæ parte. *Psal 148. Prouer. 8. Iob 38.*

11. *Ratio pro negatiua. August. Cap mulier. 1. Cor. 9.*

In contrarium autem est, quia nulla natura irrationalis capax est legis propriè sumptæ, vt expressè docuit August. q. 74. in Leuit. & habetur in capit. *mulier.* 15. q. 1. Imò sumitur ex Paulo 1. ad Corinth. 9. vbi referens illam legem, *Non ligabis os boui trituranti*, subdit, *Nunquid de duobus curæ est Deo*; *Cura*, scil. legislatiua: nam prouidẽtia diuina generatim sumpta etiam circa irrationalia versatur, vt est certissimum; tamẽ illa cura, quæ specialiter adhibetur per leges, propriè dirigitur ad intellectualia, & ideo subdit Paulus, propter homines scriptam esse illam legem, quia non est priuandus mercenarius mercede sua. Ratio autem adiungi potest, quia legis proprium est inducere vinculum, & obligationem moralem; huius autem non sunt capaces, nisi res intellectuales, & illæ non in omnibus actibus suis, sed in his, quos liberè operantur, quia omne esse morale pendet ex libertate.

12. *Resolutio quæstionis.*

Respondeo breuiter, quæstionem esse de modo loquendi; tamen si inspiciamus phrasim Augustini, qui præcipuus auctor est, qui de lege æterna sermonem habuit, re vera sub hac voce comprehendit omnia tam naturalia, quàm moralia; voluit enim per illam vocem explicare efficaciam diuinæ prouidentiæ, non solum circa actiones liberas, sed etiam circa actiones naturales, & circa totum ordinem vniuersi, nimirum explicando, quomodo omnia sint subiecta diuinæ gubernationi, & illi obediant iuxta efficacitatem eius. Hoc manifestum est excitato loco de liber. arbitr. & ex lib. 5. de ciuit. cap. 11. vbi ait: nihil esse in vniuerso, quod sit alienum à legibus prouidentiæ diuinæ, & lib. 9. cap. 22. ait, sanctos Angelos in æternis, & immutabilibus Dei legib. quæ in Dei sapientia viuunt, mutationes temporum præuidere, & lib. 19. cap. 12. ait, *Nihil à legibus summi creatoris, ordinatoris q; subtrahitur, à quo pax vniuersitatis administratur.*

August.

13. Nihilominus tamen censeo sub hac generali acceptione legis æternæ duas quasi analogias comprehendi. Vna est ex parte legis, quia lex, qua Deus dicitur gubernare res naturales: seu ratione carentes, metaphoricè lex, seu præceptum appellatur. Altera ex parte creaturarum, quæ priori respondet: nam subordinatio, & subiectio irrationalium rerum ad Deum latè, & metaphoricè dicitur obedientia, quia potius est necessitas quædam naturalis: lex autem æterna, quatenus per illam moraliter, & politicè rationalia gubernantur, habet propriam rationem legis, & illi respondet propria obedientia. Vt autem suprà dixi, sub hac potissimum ratione in hac materia cõsideranda est; & ideo sub propria appellatione ad irrationalia non extenditur.

Vlteriùs verò inquiri potest; an omnes actiones morales, seu humanæ sint materia huius legis æternæ. Et de malis quidem nulla est dubitandi ratio, quia omnes illæ prohibentur hac lege, vt suprà declaratum est. De indifferentibus vero est nonnullum dubium, quia illæ nec vetantur, nec præcipiuntur, & ita nullius legis videntur esse materia in mente Dei. Idem, vel maius dubium est de bonis operibus, quæ ad finem non sunt necessaria, sed sunt excellentiora. Propter hoc dicunt aliqui, si lex illa propriè sumatur, vt consistit in imperio, non extendi ad huiusmodi materiam; generalius autem sumptam comprehendere illam, quatenus amplectitur quamcumque dispositionem gubernatoris, sub qua etiam permissio, & consilium comprehenduntur: nam permissio cadit in actus indifferentes; consilium vero in excellentiores.

14. *An omnes actiones humanæ sint materia legis æternæ.*

Verumtamen absolutè affirmari potest, omnes actiones morales cadere aliquo modo sub lege æterna, etiam vt propriè præceptiua est. Quod potest declarari, applicando quandam distinctionem datam in superioribus de lege præcipiente, vel exercitium actus, vel solam specificationem, & modum eius. Dicimus ergo, prædictos actus esse materiam legis æternæ, vel imperantis exercitium, vel præscribentis modum aliquem operandi, aut prohibentis alium. Declaratur: nam in primis quoad actus bonos, seu optimos, iuxta doctrinam Augustini ferè nullum est opus consilij, quod in præparatione animi non possit ad præceptum pertinere, si ad diuinam gloriam tale opus necessarium sit. Quod maximè verum est in ordine ad legem æternam, per quam Deus obligat hominem, vt sit paratus ad hæc omnia opera præstanda, si ipse voluerit, vel si ex alia occasione necessaria fuerint. Sicut matrimonium, quamuis non sit opus consilij, sed ex bonis inferioribus, nec regulariter cadat sub præceptum: ex lege naturæ cadit sub obligationem, si ad conseruationem speciei sit necessarium, & ita etiam cadit sub legem æternam. Sic ergo nullum est opus bonum, quod sub illam legem, vt imperantem, non cadat. Deinde quando exercitium talium actuum necessarium non est, licèt tantum consuli, vel probari videantur; nihilominus etiam tunc per legem æternam præscribitur modus, quo fieri debent, vt rectè fiant, & sic dicimus cadere sub legem præscribentem modum, seu specificationem actus. Et idem est clarum in actibus indifferentibus: nam si fiant, præcipiuntur fieri propter honestum finem, & prohibentur fieri propter se, & ita si præcisè spectentur, quatenus talia sunt, dici possunt cadere sub illam legem, vt prohibentem, iuxta probabilem sententiã D. Thomæ, quæ asserit, non posse dari opus humanum indifferens in indiuiduo. Sicq; duo præcepta intelligi possunt in lege æterna circa hæc opera: vnum est faciendi illa propter bonum & honestum finem, si fiant: aliud est prohibens illa facere propter se ipsa, sicut prohibetur verbum otiosum.

15.

16. *Quo sensu Aug. asseruit, nihil posse effugere imperiũ legis æternæ.*

Atq; hinc tandem intelligere licet, quo sensu verũ sit, quod August. locis suprà citatis, & sæpe alias repetit, nihil esse, quod possit omnino subterfugere imperium legis æternæ, neq; in cœlo, neq; in terra, neq; in inferno, siue peccando, siue rectè operando. Nam licèt peccando agat quis contra vnam legem æternam DEI, in aliam præcipientem incidit, quæ iubet, vt quantum in actione homo deficit, tantum per passionem compensetur: vt dixit D. Thom. q. 93. art. 6. cum August. lib. de catechizand. rudib. capit. 18. dicente, *Nouit Deus ordinare deserentes se animas, & ex earum iusta miseria inferiores partes creaturæ suæ, conuenientissimis, & congruentissimis legibus admirandæ dispensationis ordinare.* Et huc etiam spectat, quod ait August. lib.

D Thom. August.

1. con-

1.confess.cap.12.*Iuss-sti Domine, & sic est,vt omnis inordinatus animus sibi ipsi sit pœna.* Siquis autem rectè consideret,lex illa præcipiens,quæ in malis impletur per pœnam,&in iustis per præmium,non spectat ad legẽ præceptiuam moralium actuum respectu creaturæ intellectualis, sed est lex taxatiua(vt sic dicam)talis pœnæ vel præmij,quæ lex per efficaciam diuinæ prouidentiæ ad effectum perducitur.

CAPVT III.

An lex æterna sit actus diuinæ mentis,ratione ab alijs differens,& an vna sit, vel plures.

1. EX dictis hactenus constat, legem æternam in diuina mente esse, quia extra illam nihil est æternum. Item constat esse per modum actus secundi & vltimi:nam lex prout est in legislatore,in huiusmodi actu consistit,non in habitu,vel actu primo, & præsertim in Deo, qui est purissimus actus.Inquiri ergo potest,an sit in intellectu,vel in voluntate:nam quæstionem hanc indecisam,& ambiguam reliquisse videtur Auguſt. *Augusſt.* 22.contra Faust.cap.27.dicens, *Lex æterna est ratio diuina vel voluntas Dei,ordinem naturalem conseruari iubens,& perturbari vetans.*

2. *An lex æterna sit actus liber Dei,vel necessarius. Opinio aliquorum confundentium ideas cum lege æterna.* Priùs autem,quàm ad hoc respondeamus,vlterius inquirimus, an lex æterna dicat actum liberum in Deo,vel necessarium. Aliqui enim dicunt,legem æternam non esse,nisi ideas diuinas,per quas res ad extra producuntur,quia non putant hanc legem esse ad præcipiendum,sed solum vt sit regula,ad cuius instar omnia à Deo fiunt.Ex qua sententia videtur inferri, quòd sicut ideæ naturaliter, & non liberè sunt in intellectu diuino,ita & lex æterna.

3. *Resolutio. Lex æterna est in actu libero Dei. D. Thom. Alens. Augusſt.* Dicendum verò est legem æternam non dicere actum necessarium in Deo,sed liberum. Ita sentiunt D.Thomas,Alens.& alij, locis allegatis. Et sumitur ex verbis Augustini proximè citatis; nam lex æterna habet pro materia opera Dei ad extra:nam iubet seruari ordinem naturalem, & prohibet illũ inuertere; ordo autem naturalis non est, nisi in rebus creatis; ergo sicut hæc opera libera sunt, ita & lex æterna inuoluit respectum liberum. Confirmatur; quia non potest lex esse sine respectu ad ea, quæ per illam gubernanda sunt;sed lex æterna non imponitur Deo, vel personis diuinis,vt dictum est; ergo est propter creaturas:ergo dicit respectum liberum ad illas. *D. Thom.* Vnde D.Thomas qu. 91.artic.1.ad 1. *Æternus*(inquit)*diuinæ mentis conceptus habet rationem legis æternæ, secundum quod ordinatur ad gubernationem rerum ab ipso præcognitarum.* Quocirca ad illud de idea primò negari potest, legem æternam, vt lex est, dicere rationem ideæ,quia idea magis constituitur vt principiũ operandi ex parte ipsius artificis,quàm per modum præcepti,vel impulsus respectu rei per ideam producendæ; & ita verisimilius est,legem, & ideam ratione differre,vt ex dicendis amplius constabit. Deinde verò addo,etiam iuxta illam sententiam conuenientius dici,non ideam secundum se,sed vt ex exemplar, habere rationem legis æternæ. *Differentia inter ideam, & exẽplar.* Differt enim idea ab exemplari,quòd idea est merè naturalis in Deo; vnde est etiam de rebus possibilibus: exemplar autem inuoluit respectum liberum,quia exemplar inuoluit causalitatem aliquo modo actualem; ita vt aliquid ad illius imitationem fiat, vel futurum sit. Ita ergo lex dicere posset ideam,vt est sub illo respectu,& non vt simpliciter necessaria est.

4. *Lex æterna includit seu postulat actũ diuinæ voluntatis.* Atque hinc quoad prius dubium concluditur,legem æternam necessariò includere, seu postulare actum diuinæ voluntatis, quia libertas etiam Dei est formaliter in voluntate diuina:sed lex æterna est aliquid liberum in Deo: ergo includit voluntatem.Et hac ratione etiam in lege æterna verum est,quod suprà diximus,nullam legem,vt sic,esse simpliciter necessariam,quia etiam æterna lex,quatenus libera est, non est simpliciter necessaria.Neq; hoc répugnat eius æternitati,quia etiam aliquid liberum intra Deum, potest esse æternum.Neque etiam repugnat eius immutabilitati, quia decreta libera etiam sunt immutabilia.

Vnde infertur vlterius,legem æternam non esse in actibus diuini intellectus,prout antecedunt ratione decreta libera Dei.Probatur,quia in illis,vt sic, non est libertas:ergo nec lex.Item ob hanc rationem nec prouidentia,nec prædestinatio intelliguntur in intellectu diuino ante omne decretum liberum voluntatis, quia tam prouidentia, quàm prædestinatio dicunt actum liberum: ergo nec lex æterna potest intelligi in diuino intellectu vt sic spectato. Dices: *Obiectio.* in intellectu diuino, vt sic concepto, sunt dictamina legis naturalis,vt, *Non est mentiendum,Seruandum est promissum,Punienda sunt mala,*& similia; ergo saltem quoad hæc inuenitur lex æterna in diuino intellectu ante omnem liberum voluntatis actum. Vnde ita videntur de lege æterna sensisse Cicero libro 2. de Legib. & alij Philosophi de illa tractantes. *Cicero.* Nihilominus respondeo, si illa dictamina considerentur in ordine ad ipsam voluntatem diuinam,id est, quatenus dictant de volendis ab ipso Deo, vt sic, non habere rationem legis, vt iam declaratum est: si verò considerentur in ordine ad voluntatem creatam, quatenus dictant,quid ab illa faciendum sit, aut vitandum,etiam non habent rationem legis,donec ad illa accedat voluntas diuina,quia non sunt imperia, nec practicè mouent, sed sunt quasi speculatiua cognitio talium obiectorum,vt in sequentibus tractãdo de lege naturali explicabimus. *Solutio.*

Secundò ex dictis infertur, satis conuenienter dici posse, legem æternam esse decretum liberum voluntatis Dei statuentis ordinem seruandum, aut generaliter ab omnibus partibus vniuersi in ordine ad commune bonum,vel immediatè illi conueniens ratione totius vniuersi,vel saltem ratione singularum specierum eius,aut specialiter seruãdum à creaturis intellectualibus quoad liberas operationes earum. Probatur primò ex dictis in libro præcedenti cap. 5. Deinde addi potest sententia Damasc.libr.2.de Fide, cap.12. Vbi cum retulisset sententiam Gregorij Nazianzen.Orat. 2. de Paschate, dicentis, oportuisse post creaturam spiritualem, & corpoream condere creaturam ex vtraque compositam,subdit ipse, *Hoc autem vocabulo,Oportebat,nihil aliud à me indicatur, quã opificis voluntas. Hac enim nec lex,nec sanctio vlla congruenter fingi,excogitarive potest.* &c. Facit etiam quod Auguſt.lib.2.de ciuit.cap.19.dicit, *In cœlesti, & angelica curia voluntas Dei lex est.* Eadem ergo est lex æterna totius vniuersi,licet specialiter attribuatur cœlesti curiæ,quia ibi Dei voluntas in se ipsa cognoscitur, & quia illa est proxima, & principalis regula operandi omnibus Beatis. *Lex æterna formaliter consistit in decreto libero Dei statuentis ordinẽ seruandum in partib. vniuersi in ordine ne ad bonum commune. Damasc. Augusſt.*

Præterea eo modo, quo Deus dicitur præcipere rebus intellectu carentibus,non per intellectum, sed per voluntatem proximè,& immediatè præcipit; qa non præcipit eis loquendo,sed faciendo, aut immediatius per voluntatem, quàm per intellectum operatur,vt ex 1.parte suppono;ergo lex æterna, quatenus circa hęc inferiora versatur,rectè intelligitur esse in voluntate Dei ordinantis vnicuique dare talem naturam,inclinationem,situm,&c. Vt verbi gratia, lex illa, de qua dicitur Prouerb. 8. *Et legem ponebat aquis,ne transirent fines suos*, considerata vt temporalis,& extra Deum constituta, nihil aliud est quàm naturalis inclinatio indita aquę ad ita quiescendum in suo loco,vt non sursum ascendat,sed terminus naturæ suæ contineatur, vt Iob 38. & Psalm.103.significatur; ergo lex illa,vt in æternitate existit in mente Dei,nihil aliud est, quàm voluntas Dei, qua decreuit,aquas constituere in tali loco, & talem inclinatio- *Prouer.8.*

tionem eis tradere, vt non tranſirent fines ſibi præſcriptos, & ſic de alijs. Sic ergo lex æterna,metaphoricè (vt ſic dicam) concepta in ordine ad res merè naturales, & irrationales, rectè in voluntate Dei cõſtituitur.

8. Idemque eſt de illa lege, quatenus diſpoſuit aliquid circa creaturas intellectuales operari, ſine illarum libera cooperatione, vt ſunt ea, quæ vel illæ, vt naturæ quædam ſunt, naturali neceſsitate operãtur, vel Deus ipſe in eis, ſine illarum libera cooperatione operatur, vt creando illas, illuminãdo, vocando, vel alio ſimili modo præueniendo, aut etiam præmiando, vel puniendo. Si verò conſideretur illa lex æterna vt proprietatem legis habet in ordine ad moralem obligationem creaturarum intellectualium; ſic erit voluntas Dei æterna, ſecundùm quam operari debent voluntates rationales, vt bonæ ſint. Nam, vt dixit Aug. lib. 83. quæſt. q. 27. *in ſola bona voluntate ſecundùm legem agimus, in cæteris autem ſecundùm legem agimur, cùm lex ipſa incommutabilis maneat*, &c. Et iuxta hæc poſſunt hic applicari, quæ de hac ſententia generaliter dicta ſunt ſuperiori libro cap. 5.

Auguſt.

9. Si quis autem, iuxta ea, quæ ibi diximus, voluerit hanc legem æternam in diuino intellectu conſiderare, non erit difficile id explicare: Oportet tamen, vt eam conſideret in intellectu diuino, vt ſubſequente ſecundùm rationem dictum decretum voluntatis Dei. Negari enim non poteſt, quin illud decretum ſit veluti anima, & virtus huius legis, à qua tota vis vel obligandi, vel inclinandi efficaciter deſcendit: tamen ſuppoſito illo decreto, intelligi poteſt in mente Dei cognitio illius decreti, quæ ad illud ſubſequitur, & quòd ratione illius iam intellectus diuinus iudicat determinatè, quæ ratio tenenda ſit in gubernatione rerum, atque ita in ſe præconcipere legem, quæ vnicuique rei ſuo tempore præſcribenda eſt. Et ita intelligo quod D. Tho. d. q. 92. ar. 1. ait, *Conceptum Dei æternum, ſecundùm quod à Deo ordinatur ad gubernationem rerum ab ipſo progenitarum, eſſe legem Dei æternam*: quia illa ordinatio non eſt aliud, quàm decretum voluntatis, quod explicuimus, quod vt cognitum ab intellectu determinat illum ad talem rerum gubernationem ſecundùm talem rationem, ſeu legem. Et fortaſſe quia vtrumq; concurrit ad legem, & vtrumque ſuo modo & in bono ſenſu verum eſt, ideo D. Aug. contra Fauſtum ſub diſiunctione eſt locutus.

In quo actu intellectu lex æterna eſt conſtituẽda, ſi in illius actibus formaliter conſiſtat.

Auguſt.

10. Tertiò ex dictis ſatis conſtat, quomodo diſtinguatur ratione lex æterna ab ideis. Nam ſi lex illa conſtituatur in decreto voluntatis, clara eſt diſtinctio: nam ideam, certum eſt, eſſe in intellectu. Si verò loquamur de illa lege, prout eſt in intellectu, aliqui non conſtituunt diſtinctionem, præſertim ſi de ideis, vt ſunt exemplaria, loquamur. Nihilominus D. Thomas q. 93. ar. 1. hæc duo expreſsè diſtinguit, & in eius doctrina põt varijs modis diſtinctio explicari. Primò, qui ideæ propriè ſunt circa rerum creationem, ſeu productionem: lex verò magis verſatur circa rerum gubernationem, vt D. Thomas ſuprà tradidit. Vnde ſicut diſtinguuntur ideæ à prouidentia, ita & à lege æterna diſtinguendæ ſunt. Secundò, propria differentia eſſe videtur ſuprà inſinuata, quod idea ſolum habet rationem exemplaris reſpectu ipſiuſmet Dei, vt ſecundum illam operetur, & ſic concurrit ſolùm (vt ſic dicam) ad ſpecificationẽ operum Dei: lex autem diuina, vt lex, habet potiùs rationem mouentis, & imprimentis inclinationem, vel obligationem ad opus: quæ diuerſa habitudo ſufficientiſsima eſt ad diſtinctionem rationis. Deniq; hinc etiam eſt, quòd lex, vt lex, imponitur ſubditis, ſeu inferioribus: ordinat enim lex, quid res ſubiectæ operaturæ ſint, vnaquæque iuxta modum ſuum: idea autem non imponitur propriè rei in illa repræſentatæ, ſed ponitur formaliter in mente artificis, vt ſecũdùm illam operetur: eſt ergo clara diſtinctio.

De diſtinctione inter legem æternam Dei, & illius ideas. D. Thom.

11. Quartò etiam intelligi poteſt ex dictis, quomodo lex æterna diſtinguatur à prouidentia, de qua etiam ſolet dubitari, an in intellectu, vel voluntate conſtituatur: nam vtriuſque actum includit. Vt ergo prouidentia, & lex comparentur, debent cum proportione cõferri, videlicet, quatenus vtraq; eſt in voluntate, vel vtraq; in intellectu: & ſic videntur nõ diſtingui etiam ratione. Quia prouidentia eſt ratio gubernationis rerum omnium ex æternitate exiſtens in mente diuina: ſed hoc ipſum eſt lex æterna in ſua generalitate ſumpta, vt ſumitur ex D. Thom. dicta q. 92. ar. 2. ad 1. non videntur ergo diſtingui, vt duo attributa, ſed eſſe idem, quod ſub diuerſis conſiderationibus diuerſa nomina recipit. Quod ſi lex æterna non cum illa amplitudine ſumatur, ſed reſtrictè, & propriè quaten⁹ circa creaturas intellectuales verſatur, & illas propriè obligat: ſic erit quædam pars diuinæ prouidentiæ. Nam ad prouidentiam Dei ſpectat, leges ponere rationalibus creaturis: imò hæc eſt magis ſpecialis, & propria gubernatio moralis conſentanea naturis intellectualibus, quarum Deus habet ſpecialem curam, vt ſignificauit Paulus 1. ad Corinth. 9. ergo ſemper lex æterna cum prouidentia coincidet, ſi cum proportione comparentur. Atque ita videntur ſentire de lege æterna, & prouidentia D. Thomas ſuprà, & q. 93. a. 1. & 4. & Alenſ. dicta q. 26. mem. 1. & ſauet Auguſt. ſuprà, & lib. de vera relig. cap. 30. in fine, & 31. in princip. & dict. lib. 83. quæſt. q. 27.

De diſtinctione inter legem æternam Dei & illius prouidentiam.

D. Thom. Alenſ. Auguſt.

Sed nihilominus D. Thomas q. 5. de veritate, artic. 1. ad 6. diſtinguit legem æternam à prouidentia, dicens, *Prouidentia non nominat legem æternam, ſed aliquid ad legem æternam conſequens*, & ita declarans addit, legem æternam comparari ad prouidentiam, ſicut principium generale ad particulares concluſiones, ſeu actiones, ſicut in nobis principia prima practica comparantur ad prudentiam. Et ita exponit, actus prouidentiæ, ſeu effectus attribui legi æternæ tanquam principio, vnde manant, non tanquam proximo dictamini de tali opere in particulari efficiendo. Quod poteſt ampliùs ita explicari. Nam ratio diuina, vt habet rationem legis, conſtituit veluti generales regulas, ſecundùm quas res omnes moueri debent, & operari: prouidentia vero de ſingulis rebus, & actibus in particulari diſponit, & ita eſt veluti ratio exequendi, & applicandi legem. Videturque hoc conſentaneum proprietati ipſarum vocum. Nam lex dicit ius in communi conſtitutum, vt ſuprà viſum eſt: prouidentia verò dicit curam, quæ de ſingulis actibus haberi debet.

12. *D. Thom.*

Reſolutio.

Vnde obiter poteſt quintò intelligi per comparationem ad prouidentiam, quos effectus habeat lex æterna. Solet enim quæri, an lex æterna habeat omnes effectus, quos habet prouidentia. In qua cõparatione ſumẽda eſt lex æterna in tota ſua latitudine. Nam ſi ſumatur ſpecialiter, vt lex propriè præcipiens moraliter creaturis intellectualibus, ſic clarum eſt, non omnes effectus prouidentiæ eſſe effectus legis æternæ, ſed ſolos actus bonos morales, quia naturales effectus non procedunt à lege æterna, ſub hac ratione ſpectata. Boni autem actus morales ſunt effectus æternæ legis, quia ad illos de ſe mouet, & obligat. Mali autem effectus morales non ſunt effectus legis æternæ, vt mali ſunt, licèt ſint materia legis æternæ prohibentis illos, ſicut etiam non ſunt effectus prouidentiæ, quia non ſunt effectus Dei ſub ea ratione, licèt ſint materia prouidentiæ; tum quatenus illamet prohibitio pars eſt, vel quaſi principium prouidentiæ, iuxta modum loquendi D. Thomæ: tum etiam quatenus permittuntur per diuinã prouidentiam, & puniuntur, & ad aliquod bonum ordinantur. Atque hoc modo peccatum vt peccatum, licèt ſimpliciter non ſit ex lege æterna, nec ſecundùm illam, imò contra illam, quoad materiale eſt ex lege æterna, qua Deus ſtatuit cum creaturis concurrere, & punitio eius eſt etiam ex lege æterna. Et ita, qui peccant, vt ait Auguſt. in Enchir. c. 100. *Quantum ad ipſos attinet,*

13. *De effectibus legis æternæ.*

attinet, quod Deus noluit fecerunt; quantum verò ad omnipotentiam Dei, nullo modo id facere voluerunt, hoc quippe ipso, quòd contra voluntatem Dei fecerunt de ipsis facta est voluntas eius. Et simili ratione de peccatore dicit libr.
D. Auguſt. 4. confeſſ. cap. 9. *Quòcit, aut quò fugit, qui te dimittit, niſi à te placido ad te iratum? Nam vbi non inuenit legem tuam in pœna ſua.*

14. At verò loquendo de lege æterna ſecundùm totam ſuam amplitudinem, omnes effectus prouidentiæ poſſunt dici aliquo modo effectus legis æternæ, quia tota gubernatio prouidentię diuinę continetur tanquam in principio in lege æterna, & ita omnis effectus prouidentiæ in lege æterna radicatur (vt ſic dicam.) Ita ſentit D. Thom. d. q. 5 de verit. art. 1. ad 6. &
D. Thom. ſumitur ex loquutionibus Auguſtin. in locis citatis.
Obiectio. Dices; lex fertur in generali; Deus autem per prouidentiam ſuam interdum operatur præter legem; ergo ille effectus non poterit dici eſſe à lege æterna, licèt ſit à prouidentia. Vt ſolem aliquando quieſcere, effectus eſt diuinæ prouidentiæ, non tamen legis æternæ, quia potiùs lex æterna eſt, vt continuè moueatur. Reſpondetur, legem æternam eſſe vniuerſaliſsimã, & quod videtur diſcrepare ab vna eius parte, vel eſſe quaſi diſpenſationem eius; alia via eſſe conſentaneam eidem legi, æternæ ſecundùm aliam partem. Vt in exemplo dicto, licèt quieſcere ſolem non ſit ex lege æterna præſcripta de ordine ſeruando in motibus cœlorum, imò ſit diſpenſatio eius: nihilominus eſt cõformis alteri, qua Deus vult orationes
Solutio. amicorum exaudiri, ſe debito modo, & ex iuſta cauſa fiant. Vnde Auguſt. 26. contra Fauſt. cap. 3. *Appellamus naturam cognitum nobis curſum, ſolitumq; naturæ, contra quem cum Deus aliquid facit, magnalia, vel mirabilia nominantur: contra illam verò ſummam naturæ legem à notitia remotam, tam Deus nullo modo facit, quàm contra ſeipſum non facit.*
Auguſt.

15. Sextò, & vltimò ex dictis definiri poteſt quæſtio, an lex æterna dicenda ſit vna, vel plures. In qua D. Thom. d. q. 93. art. 1. ad 1. ſentit eſſe vnam, ita vt neque ratione multiplicetur: nam conſtituit in hoc differentiam inter ideas, & legem, quod ideæ multiplicantur, cùm lex æterna vna tantum ſit. Idem ſentire videtur Vincentius ſuprà citatus. Hęc tamen differentia non eſt facilis ad intelligendum, quia ideæ nõ multiplicantur ſecundùm rem, ſed ſolùm ſecundum diuerſos reſpectus rationis ad obiecta: ſic autem etiam multiplicantur præcepta, & legis in mente Dei. Sicut dicebamus paulo antea, alium eſſe legis modum circa res carentes ratione, & alium circa habentes rationem: & reſpectu harum poteſt in mente Dei diſtingui lex merè naturalis vel poſitiua. Quod ſi dicas, ex his omnibus conſurgere vnam ſimpliciſſimam & adæquatam legem reſpectu totius vniuerſi: eodem modo dici poterit dari in mente Dei vnam adæquatam ideam vniuerſi, cuius aliæ, quæ ratione diſtinguuntur, ſunt veluti partes. Vnde Auguſtinus lib. 1. de liber. arbitr. cap. 5. & 6. & lib. de vera relig. c. 30. & 31. & ſæpe aliàs ſingulariter legem æternam vocat: in 9. de ciuit. cap. 22. pluraliter dicit æternas, & immutabiles eſſe leges, quæ in diuina ſapientia viuunt, & libr. de catechizand. rudib. cap. 18. dicit, Deum conuenientiſsimis legibus inferiores partes creaturæ ordinare noſſe.
D. Thom. An lex æterna ſit vna vel multiplex.
Auguſt.

16. Tota verò hæc quæſtio eſt de modo loquendi, ſatisq; probabile eſt, quod docet Alenſ. d. q. 26. memb. 6. ſub diuerſis rationibus poſſe legem æternam vocari vnam, & plures ſecundum rationem. Nam ſimpliciter, & ſecundum ſe vna eſt, & ſimpliciſsima, vt conſtat: in ſe tamen complectitur plures leges ratione diſtinctas, vt ratio facta probat. Neq; hoc eſt nouum: nam lex naturalis vna dicitur, & plura cõtinet præcepta, licèt modo longè diuerſo: nam in lege naturali eſt vnitas collectionis, in lege autem æterna eſt per ſummam ſimplicitatem. Addere verò poſſumus propter D. Thomam, eſſe maiorem aliquam rationem vnitatis in lege, quàm in idea: nam idea ſolùm dicit habitudinem ad exemplar, ſeu exemplatum, & ideo diſtinctionem rationis recipit pro diuerſitate exemplarium: lex autem ſicut & prouidentia reſpicit bonum commune, vt finem, & ideo omnia præcepta, quæ ordinantur ad finem eiuſdem rationis, cenſentur vnum ius, & vnam legem conſtituere. Vnde quia Deus reſpicit vniuerſaliſsimum finem, lex quæ eſt in eius mente, dicitur vna, ſicut & prouidentia.
Resolutio auctoris. Alenſ.

CAPVT IV.

Vtrùm lex æterna ſit cauſa legum omnium, & per illas innoteſcat, & obliget.

EXplicuim⁹ rationem, vniuerſalitatem, & neceſſitatem legis æternæ: de cauſis autem eius non eſt, quod dicamus, quia cùm ſit Deus ipſe, nullam habet cauſam, ſed ad ſummum poteſt habere rationẽ, eo modo, quo vel diuina voluntas eſt ratio pręcipua diuinæ legis, vt poſita eſt in Deo ex æternitate, vel quo diuina ſapientia dici poteſt ratio iuſtiſsimæ voluntatis eius, in qua efficacitas huius legis poſita eſt, vt explicuimus, & ideo de cauſis huius legis nihil ſupereſt dicendum. De effectibus autem eius quantum ad actus, qui per ipſam imperãtur, vel ex impreſsione ipſius fiunt, obiter etiam diximus, quæ pro materiæ capacitate neceſſaria viſa ſunt. Solum ergo ſupereſt dicendum de proximo, & quaſi intrinſeco effectu legis, qui eſt, obligare ſubditos, quomodo in legem æternam conueniat. Et vt hoc punctum, quod morale eſt, ſine verborum ambiguitate tractetur, ſuppono ſermonem eſſe de lege æterna, vt eſt propriè præceptiua reſpectu hominũ (& idem cum proportione de Angelis) nã prout extenditur ad inferiores creaturas, clarũ eſt non inducere obligationem propriam, ſed inſtinctum, vel inclinationem, aut impetum naturaliter determinantem ad vnum: qui effectus neque ad propriam legem pertinet, neque aliam doctrinam requirit, præter philoſophicam. 1.

De lege igitur æterna ſic ſpectata dicimus habere vim obligandi de ſe, ſi ſufficienter promulgetur, & applicetur. Probatur: quia aliàs non eſſet vera, & propria lex, cùm de ratione legis ſit obligare, vt ſuprà oſtenſum eſt. Item quia Deus habet ſupremam poteſtatem imperandi: ergo & obligandi (nam ſuperioris præceptum obligationem inducit) ſed per ſuam legem æternam imperat (non enim incipit in tempore ſuum imperium concipere:) ergo per eandem obligat. Dices, ergo obligat ab æterno, cùm ipſa ſit æterna: conſequens eſt clarè falſum: ergo. Reſpondetur negando conſequentiam: nam prouidentia æterna eſt, & non ab æterno gubernat, quia gubernare dicit actionem tranſeuntem circa creaturas actu exiſtentes, ita ergo lex æterna ab æterno ponitur, non tamen ab æterno obligat, ſed in tempore, quia obligare dicit reſpectum ad creaturas actu exiſtentes. Hoc ergo poſito declarandum ſupereſt, quomodo hæc lex obliget, anſc. immediatè per ſeipſam, vel medijs alijs legibus, quæ ab ipſa manant. 2.
Lex æterna præceptiua ſufficienter promulgata vim obligandi habet.

Ad hoc autem explicandum, tractandum eſt præcipuum dubium propoſitum de origine legum omnium à lege æterna, quod alijs verbis quæri ſolet, An omnes leges ſint effectus legis æternæ, ac eius participationes, ita vt ab illa vim obligandi habeant. Ratio autem dubitandi eſſe poteſt: quia vel eſt ſermo de lege diuina, vel de humana: ſed neutra poteſt propriè dici effectus legis æternæ: ergo minor quoad priorem partem probatur: quia lex diuina eſt imperium ipſiuſmet Dei: ergo eſt in ipſo Deo: ergo ex æternitate eſt in ipſo: ergo eſt ipſa lex æterna: ergo non eſt effectus eius. Quoad poſteriorem autem partem probatur, quia ſi lex humana eſſet effectus legis æternæ, ab illa participaret vim obligandi: ergo obli- 3.
An cætera leges ab æterna vim obligandi habeant. Ratio dubitandi.

obligaret ex iure diuino, & non humano, quod est clarè falsum. Probatur autem vltima illatio: nam lex naturalis obligat ex diuino iure, solum quia est participatio legis æternæ: ergo si lex humana est similis participatio, eodem iure obligabit.

4. Resolutio affirmatiua. Nihilominus dicendum est primo, omnem legem aliquo modo esse à lege æterna, & ab illa habere vim obligandi. Hæc est D. Thomæ sententia d. q. 93. art. 3. Alens. d. q. 26. memb. 7. & aliorum Theologorum. Et sumitur ex August. lib. de vera relig. cap. 31. vbi hanc vocat *legem omnium artium*, & paulò inferiùs, *Conditor* (ait) *legum temporalium, si vir bonus est, & sapiens, illam ipsam consulit æternam, de qua nulli animæ iudicare datum est, vt secundum eius incommutabiles regulas quid sit pro tempore iubendum, vetandum ve discernat.* Hac etiam ratione dixit idem August. tract. 6. in Ioan. *Ipsa iura humana per imperatores, & Reges Deus distribuit generi humano.* Item lib. 1. de liber. arbit. cap. 9. ait, *Nihil est in temporali lege iustum, quod ex lege æterna non deriuetur.* Idem quæst. 67. in Exod. *Lex* (inquit) *æterna Dei est, quam cõsulunt omnes piæ mentes, vt quod in ea inuenerint, vel faciant, vel iubeant, vel vetent.* Vbi obiter aduertendum est, non omnes homines rectè operantes cõsulere legem æternam in se ipsa, seu prout in Deo est: nam fortasse aliqui carentes fide eam in se nõ cognoscunt, multi etiam illam actu non considerant, quãdo rectè operantur, vel honestè præcipiunt: dicuntur ergo illam consulere, vel in se, vel in aliqua sui participatione, qualis est naturalis ratio, aut lumen fidei; vt D. Thomas supra exposuit art. 2. & Alens. memb. 2. Multi vero ex Philosophis, legem æternam in Deo ipso existentem per effectus assequuti sunt, & consequenter agnouerunt, omnem rectam, seu veram legem in hominibus existentem ab æterna lege manare, vel immediatè, vt legem naturalem, vel mediante ista, vt leges humanas. Vnde Cicer. lib. 2. de legib. postquam *principem illam legem*, id est, æternam commendauit, subdit, *Ex qua illa lex, quam diu humano generi dederunt, rectè est laudata*, & cætera, quæ prosequitur. Et in Philippi. 2. dixit, *Lex nihil aliud est nisi recta, & à numine Deorum tractaratio, imperans honesta, prohibens que contraria.* Vnde etiam Demosth. vt refert Martian. I. C. in lib. 2. ff. de leg. dixit, *Lex est, cui omnes homines debent obedire, quia omnis lex inuentio quædam, & donum Dei est.*

D. Thom. Alens. Cicero. Martian.

5. Ratio autem generalis reddi potest, quia lex æterna est lex per essentiam, & omnis alia est per participationem; ergo necesse est, vt omnis alia lex sit effectꝰ legis æternæ. Declaratur præterea, quia lex duo requirit, vnum, vt sit iusta, & rationi consentanea; aliud, vt sit efficax ad obligandum; sed omnis recta ratio creata est ex participatione diuini luminis, quod signatum est in nobis, & omnis potestas hominum desuper datur, & à Domino Deo est; ergo omnis lex in hominibus existens est ex lege æterna. Et vtrumq; significauit diuina sapientia, cum dixit, *Per me reges regnant*, vtique quantum ad potestatem, *& legum conditores iusta decernunt*; videlicet, quoad rectam rationem.

Prouerb. 8.

6. Magis autem explicabimus rationem hanc, declarando duo membra in ratione dubitandi posita. Cuius priorem partem de lege diuina attigit Caiet. dicto art. 3. & respondet, rationem supernaturalem esse legem diuinam, & illam esse participationem, & effectum legis æternæ, iuxta mentem D. Thomæ q. 91. ar. 4. ad 3. Vnde etiam addit, legem diuinam non esse rationem existentem in Deo; sed existentem in homine ad se vel ad alios supernaturaliter gubernandos. Quod de lege diuina naturali cũ proportione intelligi potest. Vt autem melius intelligatur, aduertendũ est, quod in principio præcedentis libri notaui, legẽ considerari posse, vel in legislatore, vel in subditis, & in illo esse propriè, ac formaliter; in his verò tanquam in applicante legem per aliqua signa illius. Lex ergo diuina quatenus est in legislatore, in ipso Deo est, quia ipse solus est proprius legislator talis legis, in hominibus autem est tanquam in subditis, etiamsi consideretur, prout est in hominibus gubernantibus: nam etiam illi subditi sunt legi diuinæ, & respectu aliorum solum se habent vt proponentes, & declarantes legem, quæ in Deo est. Et sic dicitur lex vetꝰ data per Moysem, Ioan. 1. & ipsi Moysi data dicitur per Angelos, Actor. 7. Tamen ius obligandi non erat à voluntate Moysis, vel Angelorum, sed immediatè à voluntate Dei, & ideo in ipso solo erat, vt in legislatore; & idem est seruata proportione de lege gratiæ, & de lege naturali.

Caiet. D. Thom.

7. Vnde fit, vt lex diuina, quatenus in legislatore est, non sit effectus legis æternæ, sed potiùs ipsa lex æterna secundùm quendam conceptum inadæquatum eius. Possumus autem duas denominationes in ea distinguere, vnam, quatenus æterna est, quæ vt sic præscindit ab externa promulgatione, & non dicit respectum ad creaturas actu existentes: aliam prout est iam actu promulgata, & obligans, & consequenter dicens respectum temporalem ad creaturas actu iam existentes, & vt sic potest denominari diuina: ita vt sub hac voce connotet hunc statum sufficientis communicationis, & promulgationis ad extra. Propriùs verò dicitur lex diuina, lex ipsa ad extra existẽs in subditis, vel ministris Dei, seu in cognitione, vel signo quolibet, per quod eis sufficienter proponitur. Et hoc modo dicimus legem diuinam esse participationem legis æternæ excellentiorem quacumq; alia; tum quia perfectiùs in ea participatur lex æterna; tum etiam, quia immediatiꝰ ab ipsa manat; tum denique quia obligatio eius immediatè est ab eadem diuina auctoritate. Et sic satisfactum est priori parti difficultatis.

7.

8. Ad alteram vero partem neganda est illatio ibi facta, nimirum, quòd obligatio legis humanæ diuina sit. Est enim longè diuersa ratio in lege humana, & diuina: nam lex humana non solum prout in subditis, sed etiam prout est in proprio legislatore, est quid creatum, & temporale, quia hæc lex in mente, & voluntate hominis formatur, ac perficitur, quia immediatè est lex hominis, non ipsius Dei. Vnde hęc lex sub vtraque consideratione est effectus legis æternæ, vt probat ratio facta, quia hæc etiam lex, prout est in ipso legislatore, est lex per participationem. Item manat à potestate data ab ipso Deo, ad Rom. 13. Habet etiam vim obligandi quatenus nititur in principijs legis æternæ, quale est, obediendum esse superioribus. Denique quia vt sit recta, debet esse conformis legi ęternę; est ergo his modis omnibus effectus eius. Et ita de hac lege potissimè loquitur August. locis citatis. Vnde fit, vt hæc lex, quatenus est in subditis, nõ ita immediatè sit effectus legis æternæ, sicut lex ipsa diuina. Nam lex humana peruenit ad subditos mediante homine, non tantùm vt causa per accidens (vt sic dicam) id est, proponente, & applicante; sed etiam vt causa per se, id est, constituente ipsam legem: nam à voluntate hominis legislatoris habet proximè hæc lex suam virtutem, & efficaciam. Hinc etiam sequitur differentia, quæ in proposita difficultate postulatur, quia in diuina lege obligatio est immediatè ab ipso Deo: nam prout est in homine non obligat, nisi quatenus indicat diuinam rationem, seu voluntatem; in lege autem humana obligatio non est immediatè à Deo, quia prout est in subditis immediatè respicit voluntatem Principis, qui habet vim constituendi nouam legem distinctam à lege diuina, & ab illa est proxima obligatio, quamuis radicaliter tota sit à lege æterna.

Differentia inter legem æternam diuinam, & leges humanas.

9. Præterea ex dictis concluditur, legem æternam non esse per se ipsam notam hominibus in hac vita, sed vel in alijs legibus, vel per illas. Viatores enim homines non possunt diuinam voluntatem in se ipsa cognoscere, sed solum quantum per aliqua signa, vel effectus eis proponitur, & ideo proprium est beatorum,

Lex æterna non est per se ipsam nota hominibus viatoribus, sed per alias leges innotescit.

rum, vt diuinam voluntatem intuentes, per illam vt per propriam legem gubernentur, vt suprà ex Aug. retuli. Cognoscunt ergo viatores legem æternam per participationem eius, ac subinde per leges iustas, temporales, ac creatas, quia sicut causæ secundæ ostendunt primam, & creaturæ creatorem, ita leges temporales, quæ participationes sunt legis æternæ, ostendunt fontem, à quo manant. Tamen (vt dixi) non omnes homines consequuntur hanc cognitionem, quia non omnes valent ex affectu causam cognoscere. Et ita omnes quidem homines necessariò vident aliquam participationem legis æternę in se ipsis, quia nemo vtens ratione est, qui non iudicet aliquo modo, honestum esse sequendum, & turpe vitandum: & in hoc sensu dicunt homines habere aliquam notitiam legis æternæ, vt loquuntur D. Thom. Alens. & alij Theologi cum Augustlibr. 1. de liber. arbit. cap. 6. & de vera relig. cap. 18. Nihilominus tamen non omnes cognoscunt illam formaliter sub ratione participationis legis æternæ, & ita non est omnibus nota lex æterna per directam cognitionem, quæ ad ipsam formaliter terminetur. Aliqui tamen eam cognitionem assequuntur, vel naturali discursu, vel perfectiùs per reuelationem fidei, & ideo dixi legem æternam quibusdam notam esse tantùm in inferioribus legibus, alijs verò non solùm in illis, sed etiam per illas.

Quo sensu verum sit omnes habere notitiam legis æternæ.
D. Thom.
Alens.
D. Augustin.

10. *De modo quo lex æterna obligat subditos.*

Vltimò constat ex dictis, quomodo lex æterna obliget: nam præcisè spectata, vt æterna est, non potest dici obligare, sed dici poterit obligatiua (vt sic res explicetur) seu de se sufficiens ad obligandum. Ratio est, quia lex non potest actu obligare, nisi sit exteriùs promulgata; lex autem æterna vt sic, non est exterius promulgata, ergo. Item lex æterna vt sic, non connotat effectum temporalem iam factum, quia sic repugnaret esse æternam; sed actu obligare est temporalis effectus: ergo. Vnde etiam fit, vt lex æterna nunquam per seipsam obliget separata ab omni alia lege, sed necessariò debet alicui alteri coniungi, vt actu obliget. Quia non actu obligat, nisi quando actu exteriùs promulgatur, non promulgatur autem, nisi quando lex aliqua diuina, vel humana promulgatur. Atque hoc modo potest dici, legem æternam nunquam obligare immediatè, sed mediante aliqua alia lege. Diuersò tamè modo, quia quando per diuinam legem applicatur, ratio obligationis principalis, ac proxima est ipsa lex æterna, & lex æterna, quæ ibi interuenit, solùm est signum indicans legem principaliter obligantem. Quod in legibus diuinis positiuis est manifestum: in lege autem naturali habet aliquam difficultatem, quam in sequentibus capitibus explicabimus. Quando autem applicatio legis æternæ fit per legem humanam, tunc licèt lex æterna cõcurrat ac obligationem ad modum causæ vniuersalis: tamen proxima causa obligationis est ipsa lex humana, quia non obligat tantùm vt signum voluntatis diuinæ, sed proximè, vt signum voluntatis humanæ, & ita in legibus humanis minùs propinquè (vt sic dicam) obligat lex æterna. De qua hæc sufficere videntur.

CAPVT V.

An lex naturalis sit ipsa naturalis ratio recta.

1. *Varię opiniones circa formalem rationem legis naturalis*

ALiquam esse naturalem legem in lib. 1. c. 3. suppositum, & ostendimus, fietq; certius, inquirendo quid sit. Dixerunt ergo aliqui, hanc legem nihil aliud esse, quàm ipsam naturam rationalem, vt talis est. Hoc tamen in diuersis sensibus affirmari potest, & ideo aduertere oportet, rationalem naturam dupliciter spectari posse: vno modo secundum se, id est, quatenus ratione talis essentiæ, quam habet, quædam sunt illi conuenientia, & alia disconuenientia: alio modo quatenus vim habet iudicandi de his, quæ sibi conueniunt, vel disconueniunt, mediante lumine naturalis rationis. Quam duplicem considerationem insinuauit D. Thom. dicta q. 94. art. 2. vbi priùs distinguit varias inclinationes naturales humanæ naturæ, secundùm quas ratio dictat de his, quæ sunt bona, vel mala tali naturæ, vt inde colligat præcepta legis naturalis. Duplex ergo sensus esse potest sententiæ asserentis, legem naturalem esse ipsam naturam rationalem. Primus est, vt hoc intelligatur de ipsa natura secundùm se, quatenus ratione suæ essentiæ talis est, vt ei ex natura sua tales actiones sint conuenientes, & contrariæ disconuenientes. Alter est, vt intelligatur de ipsa natura ratione iudicij rationis, quod in ipsa est connaturaliter, & respectu illius habet rationem legis.

D. Thom.

Sensus quæstionis exponitur.

Est ergo prima sententia affirmans, naturam rationalem secundùm se, & vt non implicat contradictionem, estq; fundamentum omnis honestatis actuum humanorum, vel conuenientium tali naturę, vel contrariæ turpitudinis eorum per disconuenientiam ad eandem, esse ipsam legem naturalem. Ita docuit Vasquez 1. 2. disp. 150. cap. 3. & id sæpe repetit in toto discursu huius materiæ, neminem autem pro hac sententia refert. Fundamentum est, quia sunt aliquæ actiones ita intrinsecè malæ ex natura sua, vt nullo modo pendeant in malitia ex prohibitione extrinseca, nec ex iudicio, vel voluntate diuina, & eadem ratione sunt aliæ actiones ita intrinsecè bonæ, & honestæ, vt in hoc etiam non pendeant ex causa extrinseca. Quod suppono ex communi sententia Theologorum in 2. d. 38. & ex D. Thoma 1. 2. q. 100. ar. 8. & Vict. relect. de homicid. 1. p. & in sequentibus id confirmauimus. Nunc breuiter ratio est, quia actus morales habent suas intrinsecas naturas, & essentias immutabiles, quæ non pendent à causa, vel volũtate extrinseca magis quàm aliæ rerum essentiæ, quæ per se non implicant contradictionem, vt nunc ex Metaphysica suppono.

2. *1. Opinio affirmans legẽ naturalem consistere formaliter in ipsa natura rationali, vt non implicat contradictionem, & ejus fundamentum honestatis in actibus.* *Vasquez.*

D. Thom.
Victoria.

Hinc ergo formatur prima ratio: nã in his actionibus inuenitur honestas, vel turpitudo per conformitatem ad aliquam legem, & non per conformitatem ad iudicium rationis: ergo per conformitatem ad ipsam rationalem naturam: ergo ipsa natura secũdùm se est lex naturalis respectu omnium, quæ præcipiuntur vel prohibentur, vel probantur, aut permittuntur lege naturali. Maior supponitur, vel ex illo Roman. 4. *Vbi non est lex, nec præuaricatio*, vel ex definitione peccati tradita ab August. 22. contra Faustum, c. 37. *Est dictum factum, vel concupitum contra legem Dei*: vel ex illo Ambrosij lib. de Paradis. cap. 8. *Non consisteres peccatum, si interdictio non fuisset*: vel denique, quia omnis honestas virtutis habet aliquam mensuram, quæ habet rationem legis. Minor verò probatur: quia mentiri v. g. nõ ideo malum est, quia per rationem iudicatur malum, sed potiùs è conuerso, ideo verè iudicatur malum, quia per se malum est: ergo non est iudicium mensura malitiæ actus: ergo nec est lex prohibens illud. Vnde è conuerso probantur aliæ consequentiæ, quia ille actus ideo malus est, quia secundùm se est disconueniens naturæ rationali: ergo ipsa natura est mensura talis actus, & consequenter est lex naturalis.

3.

Rom. 4.
August.

Ambros.

Secunda ratio esse potest, quia præcepta huius legis sunt, vel principia per se nota ex terminis, vel cõclusiones euidenti necessitate ex illis elicitę, quę sunt priores omni iudicio rationis, non solùm intellectus creati, sed etiam ipsius intellectus diuini: sicut enim essentiæ rerum, quatenus non implicant contradictionem, sunt tales, vel tales in esse essentiæ ex se, & ante omnem causalitatem Dei, & quasi independenter ab ipso, ita honestas veritatis, & turpitudo mendacij talis est ex se, & secundùm æternam veritatem: ergo respectu talium actuum, vel præceptorum non

4.

potest

potest iudicium habere rationem legis, quando quidem ante omne iudicium sunt boni, vel mali, atque adeò præcepti, vel prohibiti; ergo nihil potest habere rationem legis naturalis respectu illorum, nisi natura ipsa rationali. Tertiò in aliis naturis rerum inferiorũ, mensura boni, & mali, conueniẽtis & disconueniẽtis est vniuscuiusq; rei natura: vt v.g. calor est disconueniens aquæ, & frigus conueniens, quia aquæ ex vi suæ formæ, & naturæ postulat frigus, & non calorem, sed potius illi repugnat. Vnde si velimus mensuram aliquam, & quasi legem assignare motionum conuenientium, & disconuenientium tali rei, nullam inuenimus præter naturam eius; ergo idem cum proportione est in natura rationali, in qua conuenientia, vel disconuenientia actus liberi ad ipsam naturam rationalem vt talis est, constituit honestatem, vel turpitudinem, & ita magis propriè pertinet ad rationem legis.

5. In hac sententia veram esse existimo doctrinam, quam in fundamento supponit de intrinseca honestate, vel malitia actuum, qua sub legem naturalem prohibentem, vel præcipientem cadunt, vt in discursu capitis declarabo. Nihilominus sententia ipsa quatenus ad legem naturalem declarandam pertinet, & modus loquendi de illa mihi non probatur. Primò, quia modus loquendi alienus est ab omnibus Theologis, & Philosophis, vt statim videbimus. Secundò, quia natura ipsa rationis præcisè spectata, vt talis essentia est, nec præcipit, nec ostendit honestatem, aut malitiam, nec dirigit, aut illuminat, nec alium proprium effectum legis habet: ergo non potest dici lex nisi velimus valdæ æquiuocè, & metaphoricè nomine legis vti, quod euertit totam disputationem. Nam supponimus cum communi sententia non solum Doctorum, sed etiam Canonum, & legum, ius naturale esse verum ius, & legem naturalem esse veram legem.

Excluditur 1 opinio de ratione legis naturalis.

6. Tertiò declaratur in hunc modum, quia non omne id, quod est fundamentũ honestatis, seu rectitudinis actus lege præcepti, vel quod est fundamentum turpitudinis actus lege prohibiti, quod dici lex: ergo licèt natura rationalis sit fundamentum honestatis obiectiuę actuum moralium humanorum, non ideo dici potest lex, & eadem ratione, quamuis dicatur mensura, non ideo rectè concluditur, quòd sit lex, quia mensura latius patet, quam lex. Vnde totus discursus procedit à generali ad speciale affirmatiuè colligendo, quod vitiosum est. Assumptum declaratur multis modis. Primò in eleemosyna: indigentia pauperis, & facultas dantis est fundamentum honestatis, vel obligationis actus eleemosynæ, & tamen nemo dicit, necessitatem pauperis esse legem eleemosynæ. Simile est, quod de temperantia tradit D. Thomas 2.2.q.141.artic.6. necessitatem corporis esse regulam temperantiæ, nemo tamen dicet esse legem, sed esse fundamentum legis. Imò ibidem ad 1. ait D. Thomas, beatitudinem esse regulam actuum humanorum, quatenus honesti sunt, & tamen non est lex; constat ergo rationem regulæ, & mensuræ latius patere. Item finis est regula, & mensura mediorum, & non est lex, & obiectum est regula, & mensura actuũ, & similiter non est lex, vel laboramus in æquiuoco abutendo terminis.

D. Thom.

7. Præterea possumus ab inconuenientib. argumentari, vnum est, quia sequitur non minus propriè habere Deum suam legem naturalem, quæ ipsum liget, & obliget, quàm homines, quod videtur absurdum. Sequela patet, quia etiam Deo repugnat v.g. mendacium, quod est disconueniens excellenti naturæ suæ; est ergo ipsa natura Dei regula honestatis, quæ est in dicendo verum, & turpitudinis, quæ est in mendacio; ergo natura Dei non minus est lex respectu Dei, quàm sit natura hominis respectu hominis. Nam quod voluntas Dei tantam habet rectitudinem, vt non possit non conformari illi naturæ, quando aliquid postulat vt necessarium ad honestatem, nihil refert ad rationem legis, quæ solum ponitur in illa ratione mensuræ: quæ in natura diuina inuenitur. Vnde D. Thomas 1.p.q.21.artic.1. ad 3. ait iustitiam Dei respicere decentiam ipsius, secundum quod reddit sibi, quod sibi debetur; ipsa ergo natura Dei est mensura suarum actionum, quatenus conuenienter, & decenter ad illam operatur: erit ergo lex. Item eadem ratione diuina bonitas manifestata beato erit lex amoris beatifici; quia est mensura honestatis eius, & modi, quem obseruare debet in diligendo. Parumq; refert, quod amor ille sit necessarius, nec ne, quandoquidem lex hæc est merè naturalis, & solum requirit rationem mensuræ in ipsa natura existentem.

Impugnatur 1 dicta opinio ex absurdis, quæ sequuntur.

D. Thom.

8. Deinde sequitur, legem naturalem non esse legem diuinam, neque esse ex Deo. Probatur sequela, quia iuxta illam sententiam præcepta huius legis non sunt ex Deo quatenus necessariam honestatem habent, & illa conditio, quę est in natura rationali, ratione cuius est mensura illius honestatis, non pendet à Deo in ratione, licèt pendeat in existentia. Nam quod mendacium v.g. sit disconueniens tali naturæ, non est ex Deo, nec pendet ex eius voluntate: imò ordine rationis est prius, quam iudicium Dei: ergo lex naturalis præcedit iudicium, & voluntatem Dei: ergo non habet auctorem Deum, sed per se inest tali naturæ eo modo, quo de se habet, vt sit talis essentiæ, & non alterius. Quòd autem consequens illud non sit admittendum, ostendemus in sequentibus. Tandem in ipsis legibus humanis, cum iustæ & rectæ esse debeant, supponi necessariò debet aliquod fundamentum iustitiæ, & rectitudinis earum: nam omne iustum, & rectum per ordinem ad aliquam regulam iustum est, quatenus illi adæquatur: ergo bonum commune v.g. vel communitas ipsa quatenus ei debetur, vel conueniens est talis materia, vel actio, quæ lege humana præcipitur, erit quædam lex prior ipsa lege humana, & tanquam lex eius, quia est mensura eius: quod nemo dicet. Concludimus igitur, illam rationem mensuræ, vel fundamenti honestatis non satis esse ad rationem legis, ideoque solam naturam rationalem, vt sic, non posse conuenienter vocari legem naturalem.

9. Est ergo secunda sententia, quæ in natura rationali duo distinguit, vnum est natura ipsa, quatenus est veluti fundamentum conuenientiæ, vel disconuenientię actionum humanarum ad ipsam: aliud est vis quædam illius naturę, quam habet ad discernendum inter operationes conuenientes, & disconuenientes illi naturæ, quam rationem naturalem appellamus. Priori modo dicitur hæc natura esse fundamentum honestatis naturalis: posteriori autem modo dicitur lex ipsa naturalis, quæ humanæ voluntati præcipit, vel prohibet, quod agendum est ex naturali iure. Hęc videtur esse mens Theologorum, vt sumitur ex D. Thom. 1.2.q.94.art.1. & 2. & in 4.d.33.q.1.art.1. Alensis dicta q.27. Ita sentiunt, & Abul. Matth. 19.q.30. Soto lib.1.de iust.q.4.art.1. Viguer. in inst.cap.15.§.1. vers. 1. & alij Theologi frequenter, & Iurisperiti in titul. de iust. & iur. & specialiter videri potest Albert. Bolog. tract. de lege, iur. & æquit. num. 25. & 26. vbi alios refert. Philosophi etiam hoc modo frequẽter loquuntur, vt retuli præcedenti lib. cap. 3.

2. Sententia asserens, legẽ naturalẽ esse vim quamdam naturæ, quam appellamus rationẽ naturalẽ.

D. Thom. Alens. Abulens. Soto Viguer. Albert.

10. Potestq; fundari in Paulo Roman. 2. vbi cum dixisset, *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex*, quasi declarans, quomodo sibi sint lex, & quæ sit illa lex, subiungit, *Ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis, testimonium reddente illis conscientia ipsorum.* Est autem conscientia opus rationis, vt constat, & illa præbet testimonium, & ostendit opus legis scriptum in cordibus hominum, quia testificatur, malè, aut bene agere hominem, quando resistit, vel sequitur dictamen naturale rectæ rationis, & consequenter ostendit dictamen illud habere vim legis in homine, etiamsi scriptam exterius legem non habeat. Hoc ergo

Rom. 2. Confirmatio ex scriptura.

go dictamen est lex naturalis, & ratione illius dicitur homo, qui illo ducitur, esse sibi lex, quia in se habet scriptam legem, medio dictamine naturalis rationis.

D. Thom. Psalm. 4. Et hoc confirmat D. Thom. q. 91. art. 2. ex illo Psal. 4. *Quis ostendit nobis bona, signatum est super nos lumen vultus tui Domine*: ibi enim significatur, per lumen rationis participare hominem legem æternam dictantem quid sit faciendum, quid vitandum: illud ergo est lex naturalis, quia hæc non est, nisi quædam participatio naturalis æternæ legis.

11. *Confirmatio ex variis.* Potest etiam hæc sententia ex Patribus confirmari: nam Basilius, vt refert D. Thomas d. q. 91. art. 1. argum. 2. dixit, syndereſim, seu conscientiam esse legem intellectus nostri, quod non potest intelligi, nisi de lege naturali, vt ibidem D. Thom. dixit, sumptumq; videtur ex Basil. hom. 12. in init. Prouer. De hac etiam lege videtur loqui Damasc. lib. 4. cap. 23. de Fide, cum ait, *Lex Dei mentem nostram incendens, eâ ad se p.rtrahit, conscientiamque nostram vellicat, quæ & ipsa mentis nostræ lex dicitur.* Vbi Clictoue. sic exponit, *Lex mentis nostræ est ipsa naturalis ratio Dei, legem habens sibi inditam, impressamque & insitam, quia bonum à malo interno lumine dijudicamus*, &c. Idem sentit Hieronym. Epist. 151. ad Algas. q. 8. vbi hanc legem appellat legem intelligentiæ, quam ignorat pueritia, nescit infantia, tunc autem venit, & præcipit, quando incipit intelligentia, quæ non possunt ipsi naturæ rationali conuenire. Addit enim, Pharaonem stimulatum lege naturæ suæ crimina cognouisse. Exod. 9. non stimulat autem nisi recta ratio. Et Maxim. tom. 5. Biblio. centur. 5. cap. 13. *Lex naturæ*, ait, *est ratio naturalis, quæ captiuum tenet sensum ad refrendam vim irrationalem.* & Augu. lib. 2. de serm. Domini in monte, *Nullam animam esse*, dicit, *quæ ratiocinari possit, in cuius conscientia non loquatur Deus. Quis enim legem naturalem in cordibus hominum scribit, nisi Deus?* Et ita exponit locum Pauli ad Roman. 2. Quod eodem modo tractat copiosè Ambros. lib. 5. Epist. 41. vbi inter alia ait, *Ea lex*, scilicet naturalis, *non scribitur, sed innascitur, nec aliqua percipitur lectione, sed profluo quodam naturæ fonte in singulis exprimitur.* Idem sumitur ex Isidor. 5. lib. Etymol. cap. 2. Denique Lactan. lib. 6. de vero cultu, cap. 8. verbis Ciceronis in lib. de repub. legem naturalem describit, dicens, *Est quidem vera lex recta ratio naturæ congruens, diffusa in omnes, constans, sempiterna, quæ vocet ad officium, iubendo, vetando*, &c.

Maxim. *D. Augustin.* *D. Ambros.* *Isidor Lactant.*

12. *Confirmatur opinio rationibus.* Ratione breuiter declarari potest ex dictis. Primò à sufficienti diuisione: nam lex naturalis in homine est, quia non est in Deo, cum temporalis sit, & creata, nec est extra homines, quia non est scripta in tabulis, sed in corde, & non est in ipsa natura hominis immediatè, vt ostendimus, nec est in voluntate, quia non pendet ex voluntate hominis, sed illam ligat, & quodammodo cogit; ergo necesse est, vt sit in ratione. Secundò, quia effectus legis, qui in lege naturali considerari possunt, immediatè proueniunt à dictamine rationis: nam illud dirigit, obligat, & est regula conscientiæ, quæ accusat, vel approbat facta: ergo in illo consistit huiusmodi lex. Tertiò, proprium est legis dominari, & regere, sed hoc tribuendum est rectæ rationi in homine, vt secundum naturam rectè gubernetur: ergo in ratione est lex naturalis constituenda tanquam in proxima regula intrinseca humanarum actionum.

13. *An lex naturalis cõsistat in actu, vel in habitu mentis.* Solet autem hîc interrogari, an hæc lex consistat in actu, vel in habitu, seu in lumine ipso naturali, de- est, in aliquo actu primo. Nam in hoc etiam dissentiunt Theologi: multi enim volunt esse actum secundum, quia lex est imperium, quod in actu consistit, & quia actus est propriè regula dirigens. Hæc est sententia communis Thomistarum 1. 2. q. 94. art. 1. ita interpretantium sententiam D. Thomæ ibi, vt patet ex Caiet. Conr. & aliis, Anton. 1. p. tit. 13. capit. 1. Soto libr. 1. de iust. q. 4. art. 1. At verò Alens. 3. q. 27. memb. 2. per tres articulos iudicat esse habitum. Potestq; suaderi, quia lex naturalis dicitur congenita cum natura, & semper permanens, quæ non conueniunt actui, sed habitui: nomine enim habitus non intelligitur qualitas superaddita potentiæ, sed ipsum intellectuale lumen, prout in actu primo spectatur. Aliter Bonauent. in 2. d. 39. art. 2. q. 1. ad vlt. dicit, legem naturalem, vno modo significare habitum: alio modo significare præcepta ipsa naturalia, vt sunt obiectiuè in mente, seu syndereſi. D. Thomas autem dicit, legem naturalem propriè significare actum, seu iudicium rationis: alio verò modo esse habitum, quatenus ipsa principia naturalia habitualiter manent in mente.

Caiet. Conrad. Anton Soto Alens. *Bonau.*

14. *Iudicium actus, & resolutio quæstionis.* Mihi sanè videtur quæstio de modo loquendi, & non dubito, quin in actuali iudicio mentis propriſſimè existat lex naturalis. Addo verò etiam lumen naturale intellectus expeditum de se ad dictandum de agẽdis posse vocari naturalem legem: quia quamuis homines nihil actu cogitent, aut iudicent, naturalem legem retinent in cordibus suis. Considerandum est ergo, legem naturalem, prout de illa nunc loquimur, non considerari in ipso legislatore, sed in ipsis hominibus, in quorum cordibus illam descripsit, vt ait Paul. & per lumen mentis, vt significatur in Psalm. 4. Ergo sicut lex humana, prout est extra legislatorem, non solum significat actualem cognitionem, vel iudicium existens in subdito, sed etiam permanens signum in aliqua scriptura, quod potest semper excitare illam cognitionem: ita in lege naturali, quæ in legislatore non est aliud, quàm lex æterna, in subditis non solum est actuale iudicium, vel imperium: sed etiam lumen ipsum, quod veluti permanenter continet scriptam illam legem, & potest semper actu illam repræsentare.

15. *Quomodo dicatur lex Naturalis à consuetudine,* Vnde etiam facile intelligitur, quomodo lex naturalis comparetur ad conscientiam: aliquando enim censentur esse idem, vt ex Basil. & Damasc. suprà retulimus, quia conscientia nihil aliud est, quàm dictamen de agendis. Nihilominus tamen in rigore hæc duo diuersa sunt: nam lex dicit regulam generaliter constitutam circa agenda: conscientia verò dicit dictamen practicum in particulari: vnde potius est veluti applicatio legis ad particulare opus. Ex quo etiam fit, vt conscientia latius pateat, quàm lex naturalis, quia non tantum applicat legem naturalẽ, sed etiam quamcunq; aliam, siue diuinam, siue humanã. Imò conscientia non solum applicare solet veram legem, sed etiam existimatam: quomodo interdũ datur conscientia erronea: lex autem erronea dari non potest: nam eo ipso non erit lex quod maximè verum est in lege naturali, quæ Deum habet auctorem. Denique lex propriè fertur de agendis, conscientia autem etiam versatur circa ea, quę iam facta sunt, & ideo illi tribuitur non solum ligare, sed accusare, testificari, & defendere, vt videre licet in D. Thoma 1. p. qu. 79. & 1. 2. q. 19. art. 6. quibus locis de conscientia differitur, & specialiter de hoc videri potest Alens. dicta q. 27. memb. 2. art. 3. & Bonauen. in 2. d. 39. art. 2. q. 1.

D. Thomas. Alens. Bonau.

CAPVT VI.

An lex naturalis sit verè lex diuina præceptiua.

1. *Propositur ratio dubitandi,* RAtio dubitandi in præsenti quæstione oritur ex fundamento prioris sententiæ relatæ capite præcedenti, quod ibi propositum est, & nondum est solutum. Lex enim propria, & præceptiua non est sinè voluntate alicuius præcipientis, vt in libro primo ostensum est: sed lex naturalis non nititur in voluntate alicuius præcipientis: ergo non est propria lex. Minor probatur ex adductis in cap. præcedenti, videlicet, quia dictamina rationis naturalis, in quib. hæc lex cõsistit, sunt intrinsecè necessaria, & indepẽden-

tia

tia ab omni voluntate, etiam diuina, & priora, secũdùm rationem, qua illa liberè aliquid velit, vt Deus est colendus, parentes honorandi, mendacium est prauum, & cauendum, & similia, quod satis videtur suprà probatum; ergo lex naturalis non potest dici vera lex. Et confirmatur, quia non est verum præceptum; ergo nec vera lex. Antecedens patet: quia vel est præceptum hominis ad seipsum, & hoc non, quia tale præceptum, vel non est nisi iudicium ostendens veritatem rei, vel si sit intimatio voluntatis, seu electionis iam factæ, per se non est necessarium ad operationem, nec inducit obligationem, sed exequutionem: & ita nec sufficit, nec confert ad veritatem, vel proprietatem legis. Aut est præceptum alicuius superioris, & hoc etiam dici non potest propter rationem factam, quòd secluſa omni voluntate superiori, lex naturalis dictat, quid sit bonum vel malum.

2. Atque hinc etiam videtur concludi, naturalem legem non posse dici propriè diuinam, id est, à Deo tanquàm à legislatore datam. Dico autem, *tanquam à legislatore*, quia clarum est, rationem naturalem, & eius dictamina esse diuinum donum descendens à Patre luminum. Aliud verò est, hanc legem naturalem esse à Deo effectiuè tanquam à prima causa, aliud esse à Deo, vt à legislatore præcipiente, & obligante. Nam primum est certissimum, & de fide: tum quia Deus est prima causa omnium bonorum naturalium, inter quæ magnum bonum est rectæ rationis vsus, & lumen: tum etiam quia hoc modo omnis veritatis manifestatio à Deo est, iuxta illud ad Roman. 1. *Reuelatura Dei de cœlo super omnem impietatem, & iniustitiam hominũ, qui veritatem Dei in iniustitia detinent.* Et declarans Paulus cur vocet veritatem Dei, subdit, *Quia quod notum est Dei, manifestum est in illis, Deus enim illis manifestauit*, vtique per naturale lumen rationis, & per visibiles creaturas, per quas possunt inuisibilia Dei cognosci. Hoc ergo modo, id est in genere efficientiæ, & magisterij (vt ita dicam) interpretantur locum illum Pauli Chrysost. ibi homil. 3. & copiosiùs Homil. 12. & 13. ad Popul. Theophyl. etiam in eundem locum Pauli, & ibidem Ambros. & Cyril. lib. 3. contra Iulian. versùs finem §. *nam quod summa*, & sequentibus, & optimè August. serm. 55. de verb. Domini, & lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 9. *Quis* (ait) *legem naturalem in cordibus hominum scribit, nisi Deus?* Est ergo sine dubio Deus effector, & quasi doctor legis naturæ, non tamen inde sequitur, vt sit legislator, quia lex naturæ non indicat Deum vt præcipientem, sed indicat, quid in se bonum vel malum sit, sicut visio talis obiecti indicat, illud esse album, vel nigrum, & vt effectus Dei indicat Deum, vt auctorem suum, non tamen vt legislatorem: ergo censendum erit de lege naturali.

Roman. 1.

Chrysost. Theophyl. Ambr. Cyril. August.

3. In hac re prima sententia est legem naturalem non esse legem præcipientem propriè, quia nõ est signum voluntatis alicuius superioris, sed esse legem indicantem, quid agendum, vel cauendum sit, quid natura sua intrinsecè bonum, ac necessarium, vel intrinsecè malum sit. Atque ita multi distinguunt duplicem legem: vnam indicantem, aliam præcipientem, & legem naturalem dicunt esse legem priori modo, non posteriori. Ita Greg. in 2. d. 34. q. 1. art. 2. paulò post principium. §. *secundum corollarium*. qui refert Hugonem de sancto Victor. lib. 1. de Sacram. p. 6. cap. 6. & 7. Sequitur Gabr. 2. d. 35. quæstion. 1. artic. 1. Almai. lib. 3. Moral. cap. 16. Cordub. lib. 3. de conscient. q. 10. ad 2. Atque hi auctores consequenter videntur esse concessuri, legem naturalem non esse à Deo, vt à legislatore, quia non pendet ex voluntate Dei, & ita ex vi illius non se gerit Deus vt superior præcipiens, aut prohibens, imò ait Greg. quem cæteri sequuti sunt, licèt Deus non esset, vel non vteretur ratione, vel non rectè de rebus iudicaret, si in homine esset idem dictamen rectæ rationis dictantis, v. g. malum esse mentiri, illud habiturum eandem rationem legis, quam nunc habet, quia esset lex ostensiua malitiæ, quæ in obiecto ab intrinseco existit.

3. Sententia affirmans legem naturalem non esse legem præceptiuam propriè, sed indicantem. Greg. Hugo de S. Victor. Gabriel. Almain. Cordub.

Secunda sententia huic extremè contraria est, legem naturalem omninò positam esse in diuino imperio, vel prohibitione procedente à voluntate Dei, vt auctore, & gubernatore naturæ, & consequenter hanc legem vt est in Deo, nihil aliud esse quàm legem æternam vt præcipientem, vel prohibentem in tali materia; in nobis verò hanc legem naturalem esse iudicium rationis, quatenus nobis significat voluntatem Dei de agendis, & vitandis circa ea, quæ rationi naturali consentanea sunt. Ita sumitur ex Ocham. in 2. quæst. 19. ad 3. & 4. quatenus dicit, nullum esse actum malum, nisi quatenus à Deo prohibitus est, & qui non possit fieri bonus, si à Deo præcipiatur, & è conuerso. Vnde supponit totam legem naturalem consistere in præceptis diuinis à Deo positis, quę ipse posset auferre, & mutare. Quòd si insistet aliquis, talem legem non naturalem esse, sed positiuam. Responderem, dici naturalem, quia est proportionata naturis rerum, non quia non sit extrinsecus à Deo posita. Et in hanc sententiam inclinat Gerson p. 3. tract. de vit. spirit. lect. 1. corol. 10. & 11. Alphab. 61. lit. E. & F. & ideo in lect. 2. & 3. ait legem naturalem, quæ in nobis est, non esse tantùm signum dictaminis recti diuini intellectus, sed etiam diuinæ voluntatis. Et hanc sententiam defendunt latè Petr. Aliacus in 1. qu. 14. art. 3. vbi ait, voluntatem diuinam esse primam legem, & ideo posse creare homines ratione vtentes sine omni lege. Idem latissimè Andr. de Novo Cast. in 1. d. 48. q. 1. art. 1. Qui etiam addunt totam rationem boni, & mali in rebus ad legem naturæ pertinentibus positam esse in voluntate Dei, & non in iudicio rationis, etiam ipsius Dei, neque in rebus ipsis, quæ per talem legem vetantur, aut præcipiuntur. Fundamentum huius sententiæ videtur esse: vel quia actiones non sunt bonæ, aut malæ, nisi quia à Deo præceptæ, aut prohibitæ: quia ipsemet Deus non ideo vult hoc præcipere, aut prohibere creaturæ, quia malum est, aut bonum, sed potiùs ideo hoc est iustum, vel iniustum, quia Deus voluit illud fieri, aut non fieri, iuxta illud Anselmi in Prosolog. cap. 11. Illud est iustum, quod vis; & non iustum, quod non vis. Quod etiam sentit Hugo Vict. lib. de Sacramen. p. 4. c. 1. & Cyprianus lib. de singularit. Clericorum, illi attributo.

4. Secũda sententia affirmans legem naturalem esse verè diuinam ac præceptiuã.

Ocham.

Gerson.

Petr. Aliac.

Andr. de Nouocast.

Anselm.

Hug. Vict. Cyprian.

Mihi verò sententia satisfacit, & ideo mediam viam tenendo censeo, quam existimo esse sententiam D. Thomæ, & communem Theologorum. Dico ergo primò: Lex naturalis non tantùm est indicatiua mali & boni, sed etiam continet propriam prohibitionem mali, & præceptionem boni. Ita sumo ex D. Thoma 1. 2. quæst. 71. art. 6. ad 4. dicente, per comparationem ad legem humanam non omnia peccata esse mala, quia prohibita: per comparationem autem ad legem naturalem, quæ continetur principaliter in lege æterna, & secundariò in indicatorio rationis naturalis, omne peccatum esse prauũ, quia prohibitum, & q. 100. ar. 8. ad 2. ait, Deum non posse negare seipsum, & ideo non posse ordinem suæ iustitiæ auferre, sentiens, non posse non prohibere ea, quæ mala sunt, & contra rationem naturalem. Idem sentit Bonauent. in 2. d. 35. dub. 4. circa literam, apertè Gerson in dict. tract. de vita spirit. lect. 2. per totam, præsertim corol. 5. vbi sic definit rationem naturalem, *Lex naturalis præceptiua est signum inditum cuilibet homini nõ impedito in vsu debito rationis, & notificatiuum voluntatis diuinæ, volentis, creaturam rationalem humanam teneri ad aliquid agendum, vel non agendum per cõsequutionem sui finis naturalis.* Quæ definitio fortasse plura comprehendit, quàm sit necesse, nunc verò solùm ea vtimur, quatenus proposito inseruit. Et hanc etiam assertionem supponunt auctores secundæ sententiæ, & eandem latè defendit Victor. in relect. de peruen. ad vsum rationis, num. 8. & sequentibus.

1. Assertio. Lex naturalis non solum est indicatiua mali, & boni, sed etiam continet præceptionem, & prohibitionem vtriusque.

D. Thom.

Bonauent. Gerson.

Victoria.

6. *Confirmatur rationibus assertio.*

Probatur autem primò ex proprietate legis: nam lex naturalis est propria lex; ita enim de illa loquuntur, & sentiunt omnes Patres, Theologi, & Philosophi; sola autem notitia, vel propositio obiecti in mente existens non potest dici lex, vt per se constat, & ex definitione legis suprà data; ergo. Secundò declaratur in his actibus, qui sunt mali, quia prohibiti lege humana: nam in illis etiam vt homo peccet, necesse est, vt præcedat iudicium mentis, quod indicet, obiectum illud esse malum; & tamen iudicium illud non habet rationem legis, seu prohibitionis, quia solùm manifestat id, quod est in obiecto, vndecumque illud sit: ergo similiter, licèt in his, quæ pertinent ad ius naturale ad operandum bene, vel malè, necessariò præcedere debeat iudicium indicans bonitatem, vel malitiam obiecti, seu actus, illud non habet rationem legis, nec prohibitionis: sed est mera notitia eius, quod iam esse supponitur tale, vel tale. Vnde ille actus, qui per tale iudicium turpis esse cognoscitur, nõ ideo talis est, quia cognoscitur, sed quia est talis, ideo verè iudicatur talis: ergo iudicium illud non est regula malitiæ, vel bonitatis: ergo neque est lex, nec prohibitio. Tertiò aliàs etiam Deus haberet legem sibi naturalem respectu suæ voluntatis, quia etiam in Deo ad voluntatem antecedit secundùm rationem iudicium mentis, indicans mentiri esse malum, seruare promissum esse omnino rectum, & necessarium: si ergo hoc satis est ad rationem legis, etiam in Deo erit vera lex naturalis. Quia tunc non obstabit, quòd Deus non habeat superiorem, quia lex naturalis non imponitur aliquo superiore. Neque obstabit identitas, qua sufficit rationis distinctio, vt voluntas Dei verè dicatur ferri in id, quod intellectu manifestatur, & qua sic proponitur: ergo sufficiet vt sit lex, nam illud dicitur esse satis ad rationem legis. Deniq; iudicium indicans naturam actionis non est actus superioris, sed potest esse in æquali, vel inferiore, qui nullam vim habeat obligandi: ergo non potest habere rationem legis, vel prohibitionis: alias doctor ostendens quid sit malum, quid ve bonum, legem imponeret, quod dici non potest. Lex ergo est illud imperium, quod potest obligationem inducere: iudicium autem illud non inducit obligationem, sed ostendit illam, quæ supponi debet: ergo iudicium illud, vt habeat rationem legis, debet indicare aliquod imperium, à quo talis obligatio manat.

7. Sed fortasse quis dicet, hæc argumenta solùm facere vim in verbo legis, & ideo posse facilè eneruari, dicendo legem naturalem non dici legem in eo rigore, quo lex dicitur esse præceptum commune superioris, sed magis generali ratione, quia est quædam regula boni, & mali moralis, sicut esse solet lex. Sed contra hoc argumentor vlterius, quia id, quod est contra naturalem legem, necessariò est contra veram legem, & prohibitionem alicuius superioris: ergo lex naturalis, prout in homine est, non solum indicat rem ipsam in se, sed etiam vt prohibitam, vel præceptam ab aliquo superiori. Consequentia est clara, quia si lex naturalis intrinsecè consistat in solo obiecto secundum se, vel in ostensione ipsius, violatio eius per se, & intrinsecè non erit contra legem superioris: nam remota omni lege superioris, violaret homo naturalem legem, agendo contra illud dictamen. Probatur ergo antecedens tum ex

D. *August.* Aug. 22. contra Faust. c. 27. definiente peccatum *esse dictum, factum, vel concupitum contra legem æternam*, & addente, *legem æternam esse rationem, vel voluntatem Dei*; sentit ergo de ratione peccati esse, vt fit contra legem propriam alicuius superioris. Vnde lib. 2. de pec. merit. & remis. c. 16. sic ait, *Neque peccatum erit, si quid erit, si non diuinitus iubeatur, vt non fit.* Et infrà, *Quomodo dimittitur per Dei misericordiam, si peccatum non est, aut quomodo non vetatur per Dei iustitiam, si peccatum est?* significans non minus repugnare, esse peccatum, & non prohibitum à Deo, quam indigere remissione, & non fuisse peccatum. Idem confirmat definitio Ambros. lib. de Parad. c. 8. *Peccatum est lex* Ambros. *diuinæ præuaricatio, & cœlestium inobedientia mandatorũ.* Sed peccatum contra legem naturalem est verè peccatum; ergo est violatio diuini, & cœlestis mandati: ergo lex naturalis, prout in homine est, habet vim diuini mandati tanquam indicans illud, & non solá rei naturam. Tandem consonant huic veritati verba Pauli Rom. 4. *Vbi non est lex, nec præuaricatio.* Loquitur autem apertè de tota lege, non solum quoad cæremonialia, & iudicialia præcepta, sed etiam quoad moralia, quæ sunt de lege naturæ. Nam de omni lege, vt lex est etiam naturalis, procedit doctrina Pauli, quod de se, & sine spiritu gratiæ iram operatur, & ità communiter exponitur, quia aliàs doctrina Apostoli non esset completa, vt in materia de Gratia latiùs dicetur: sentit ergo omne peccatum esse contra aliquã legem. Quod etiam de propria lege præceptiua intelligendum est, tum quia de illa semper loquitur in illo capite: tum etiam quia nõ oportet traducere verba ad improprium sensum, sine auctoritate, aut cogente necessitate.

8. Ratione præterea declaratur assertio à priori, quia omnia, quæ lex naturalis dictat esse mala, & prohibentur à Deo speciali præcepto, & volũtate, qua vult nos teneri, & obligari vi auctoritatis eius ad illa seruanda: ergo lex naturalis est propriè lex præceptiua, seu insinuatiua proprij præcepti. Consequentia clara est. Antecedens probatur primò: quia Deus habet perfectam prouidentiam hominum, ergo ad illum vt ad supremum gubernatorem naturæ spectat vetare mala, & præcipere bona: ergo quamuis ratio naturalis indicet, quid sit bonum, vel malum rationali naturæ: nihilominus Deus vt auctor, & gubernator talis naturæ præcipit id facere, vel vetare, quod ratio dictat esse faciendum, vel vetandum. Secũdò, quidquid contra rationem rectam fit, displicet Deo, & cõtrarium illi placet, quia cum voluntas Dei sit summè iusta, non potest illi nõ displicere quod turpe est, nec non placere honestum, quia voluntas Dei non potest esse irrationabilis, vt dixit Ansel. lib. 1. Cur Deus homo, cap. 8. Ergo ratio naturalis, quæ indicat, quid sit per se malum, vel bonum homini, consequenter indicat, esse secundùm diuinam voluntatem, vt vnum fiat, & aliud vitetur. *Anselm.*

9. *Instantia.*

Dices: ex voluntate complacentię, aut displicentię in Deo non sequitur, quod sit voluntas obligans per modum præcepti: tum quia hac ratione nõ tenemur conformari omni diuinæ voluntati, quæ est per simplicem affectum: imò nec omni voluntati beneplaciti seu efficaci: sed illi tantùm, qua vult nos obligare, vt suppono ex 1. 2. q. 19. Vnde hac ratione licet opera consiliorum placeant Deo, non inde infertur voluntas præcipiens: tum etiam quia homini iusto; vel beato displicet quidquid à me contra rationem fit, & tamen nihilominus illa voluntas non est præceptiua. Respondeo primum, non esse sermonem de quacunq; voluntate cõplacentiæ, sed de illa, qua ità placet aliquid vt bonum, vt contrarium, vel priuatiuè oppositum per omissionem displiceat tanquam malum: opera autem consiliorũ nõ placent hoc modo, sed ita placent, vt in oppositis omissionibus non displiceat aliqua malitia, & ideo illa cõplacentia vocatur simplex voluntas: prior autem, qua ita vnũ placet, vt aliud simpliciter displiceat, censetur magis absoluta. Deinde dico talem voluntatem spectandam esse in Deo vt in supremo gubernatore, & non vt inueniri potest in persona priuata iusta, siue beata, siue viatrice: Deus.n. habẽs illã absolutam displicentiam, aut cõplacentiã, vult absolutè illud opus fieri, vel nõ fieri, quantum ad munus iusti gubernatoris spectat; ergo est talis volũtas, vt per illam velit subditos obligare, vt id faciant, vel non faciant. Non enim potest esse volũtas efficax, vt opus absolutè fiat, vel nõ fiat, aliàs nunquam opus aliter fieret, quàm Deus vellet *Solutio.*

quod

quod tamen non ita est, vt constat. Neque id pertinet ad mun⁹ gubernatoris, ad quem spectat ita velle bona, vt permittat mala, & sinat causas secundas liberas sua libertate vti expeditè, & sine impedimento; ergo oportet, vt sit volũtas obligans: nam hoc modo prouidet subditis in hoc genere, quantum ad rectam, & prudentem prouidentiam spectat.

10. Vnde confirmatur assertio, quia peccata contra legem naturalem dicuntur in Scriptura esse contra diuinam voluntatem. Vnde dixit Anselm. in lib. de voluntate Dei, *Quicumque legi naturali obuiat, Dei voluntatem non seruat.* Et signum manifestum est, quia trãsgressor legis naturalis in diuino iudicio dignus est pœna: ergo est transgressor voluntatis diuinæ: nam ille seruus vapulabit multis, qui domini voluntatem non facit, vt dicitur Lucæ 12. ergo lex naturalis includit Dei voluntatem. Et è conuerso facienti voluntatem Dei promittitur regnum cœlorum, Matth. 6. 1. Ioan. 2. quod necesse est præcipue intelligi de voluntate præcipiente: nam scriptum est, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*: ergo qui seruat naturalem legem, facit voluntatem Dei: ergo lex naturalis includit voluntatem Dei præcipientem. Confirmatur præterea: nam voluntas signi, quam Theologi in Deo ponunt, etiam extẽditur ad ea, quæ sunt iuris naturalis, vt sumitur ex D. Thom. 1. p. q. 19. art. vlt. cum Magist. & aliis in 1. d. 45. & est per se notum: nam qui violat legem naturalem, à Dei voluntate recedit, & quando petimus in oratione Dominica, *Fiat voluntas tua*, etiam petimus vt fiat in obseruatione legis naturalis: ergo lex naturalis in nobis existens est signum alicuius voluntatis Dei: ergo maximè illius, qua vult nos obligare ad legem illam seruandam: ergo lex naturalis includit hanc Dei voluntatem. Cõfirmatur tertiò: quia peccatum contra legem naturalem est offensiuũ Dei, & inde habet quãdam infinitatem: ergo signum est esse contra Deum, vt contra legislatorem: cõtinet enim virtualem contemptum eius: ergo lex naturalis Dei voluntatem includit, quia sine voluntate non est legislatio. Deniq; obligatio legis naturalis vera obligatio est: hęc autem obligatio aliquod bonum est suo modo, in rerum natura existens: ergo necesse est, vt illamet obligatio sit ex diuina voluntate volente homines teneri ad id seruandum, quod recta ratio dictat.

11. Dico secundò: Hæc Dei voluntas, prohibitio, aut præceptio non est tota ratio bonitatis, & malitię, quæ est in obseruatione, vel trãsgressione legis naturalis, sed supponit in ipsis actibus necessariam quandam honestatem, vel turpitudinem, & illis adiungit specialem legis diuinę obligationem. Hæc assertio sumitur ex D. Thoma locis suprà citatis, & quoad priorem partem colligitur ex illo communi axiomate Theologorum, quædam mala esse prohibita, quia mala: si enim prohibentur, quia mala, non possunt primam rationem malitiæ accipere à prohibitione, quia effectus non est ratio suæ causæ. Hæc autem axioma habet fundamentum in Augustino lib. 2. de serm. Domini in monte, cap. 18. vbi ait quædam esse, quæ non possũt bono animo fieri, vt suprà, adulteria, &c. clarius ex lib. 1. de liber. arb. c. 3. vbi Euodius ait, adulterium non esse malum, quia lege prohibitum, sed è conuerso, quod Augustinus tacite approbat. Et idem sentiunt Scholastici, Durand. in 2. distinct. 47. quæst. 4. num. 7. 8. Scotus, Gabriel, & alij in 3. distinction. 37. & Caietanus 1. 2. quæstio. 100. artic. 1. Soto lib. 2. de iust. q. 3. a. 2. & alij Theologi suprà citati. Estque aperta sententia Arist. 2. Ethic. capit. 6. dicentis; *Sunt affectus nonnulli; qui continuò nomine suo sunt cum prauitate connexi, vt maleuolentia, impudentia, & inuidentia, & actus identidem, vt adulterium, furtum, homicidium. Hæc enim vniuersa, & talia dicuntur, quia ipsa sunt praua*, &cæt. Fundariq; potest in illo metaphysico principio, Quòd naturæ rerum quoad esse essentiæ sunt immutabiles, & consequenter etiam quoad conuenientiam, vel disconuenientiam proprietatum naturalium: nam licèt res aliqua possit priuari naturali proprietate, vel contrariam accipere, non tamen fieri potest, vt ille status sit illi connaturalis, vt late Vict. relect. de homicid. d. 4. & sequentibus, & attigit Soto loco proximè citato, & de essentiis creatis diximus disp. 31. Metaph. in princ. & lib. 9. de Trin. cap. 6. Confirmatur à posteriori, quia si odium Dei v. g. non haberet aliquam rationem intrinsecæ malitiæ priorem prohibitione, posset non prohiberi: nam cur non poterit, si non est malum de se? Ergo posset licere, vel esse honestum, quod plane repugnat. Denique hanc partem sufficienter probat ratio dubitandi in principio posita cum fundamentis primæ sententiæ positis in capit. præced. Et plura dicemus tractando de indispensabilitate huius legis.

12. Quoad vltimam verò partem colligitur assertio ex dictis in priori conclusione: nam lex naturalis prohibet ea, quæ secundùm se mala sunt: sed hæc lex est vera lex diuina veraq; prohibitio: ergo necesse est, vt addat aliquam obligationem vitandi illud malum, quod de se, & natura sua tale est. Item nihil repugnat, vt rei de se honestę addatur obligatio faciendi illam, neq; vt rei de se turpi addatur obligatio vitãdi illam. imò existente vna obligatione potest addi alia, maximè alterius rationis, vt patet de voto, de lege humana, & similibus: ergo etiam potest lex naturalis, vt est vera lex diuina, addere obligationem propriam moralem ortã ex præcepto vltra naturalem (vt sic dicã) malitiam, vel honestatem, quam ex se habet materia, in quam cadit tale præceptum. Atq; hoc magis declarabitur statim respondẽdo ad rationem contrariam.

13. Ex dictis ergo concludo, & dico tertiò, legem naturalem esse veram, ac propriam legem diuinã, cuius legislator est Deus. Hæc assertio sequitur clarè ex dictis, & sumitur ex Patribus allegatis, & ex Epiphan, ac Tertul. locis infrà referendis, & Plutar. in Comment. *In Principe requiri doctrinam*, circa principium. Et declaratur, quia lex naturalis potest, vel in Deo, vel in nobis considerari: & in Deo quidem secundum rationis ordinem supponit iudicium ipsiusmet Dei de conuenientia, vel disconuenięntia talium actuum: addit autem voluntatem obligandi homines ad id seruandum, quod recta ratio dictat. Quod totum satis declaratum est. Et fortasse hoc voluit insinuare Augustinus in d. loco contra Faust. lib. 22. cap. 27. quando dixit, *Legem æternam esse diuinam rationem, vel voluntatem ordinem naturalem conseruari iubentem, perturbari vetantem.* Vsitatum n. est, vt particula, *vel*, pro copulatione accipiatur, maximè quãdo illa, inter quæ ponitur, ita sunt inter se connexa, vt non separentur: sic autem se habent ratio diuina, & volũtas circa legem æternam, & ideo vtramque Augustinus complexus est. Vnde probandum non est, quod Doctores posteriori loco allegati dicunt, voluntatẽ diuinam, quia lex naturalis sancitur, non supponere dictamen diuinæ rationis dictantis, hoc esse honestum, vel turpe, neque voluntatem illam Dei supponere in obiecto intrinsecam conuenientiam, vel disconuenientiam ad naturã rationalem, ratione cuius vult vnũ fieri, & aliud vetari: constat enim ex dictis in secunda conclusione, hoc falsum esse, & contra rationem legis naturalis. Quamuis ergo obligatio illa, quam addit lex naturalis, vt propriè præceptiua est, sit ex voluntate diuina, tamen illa voluntas supponit iudicium de malitia, v. g. mendacij, & similium tamen quia ex vi solius iudicij non inducitur propria prohibitio, vel obligatio præcepti, quia hoc fine voluntate intelligi non potest, ideo adiungitur voluntas prohibendi illud, quia malum est. Vnde tandem fit, legem naturalem, prout in nobis est, non tantum esse indicantem malum, sed et obligantem ad cauendum illud, ac subinde non solũ repræsentare naturalem disconuenientiam talis actus, vel obiecti cum rationali natura: sed etiam esse signum diuinæ voluntatis vetantis illud.

D. Thom. Magist. — *Anselm.* — *Victor.* — *Soto.* — *1. Assertio, Prohibitio aut præceptio non est tota ratio bonitatis, aut malitiæ, quæ est in transgressione aut obseruantia legis naturæ, sed supponit aliquid, ex D. Thomas Augustin.* — *Durand. Scotus. Gab. Caiet. Soto. Arist.* — *3. Assertio: Lex naturalis est vera ac propria, lex Dei autem est legislatoris illius.* — *Epiphan. Tertul. Plutar.*

14. *Fit satis fundamento vtriusque sententiæ oppositæ.*

Supereſt, vt ad fundamentum vtriuſq; ſententiæ reſpondeamus: totum enim verſatur circa hanc hypotheſim: *Etſi Deus non prohibeat, vel præcipiat ea, quæ ſunt de lege naturæ, nihilominus mentiri eſt malum, & colere parentes bonum, & debitum.* Circa quam conditionem duo videnda ſunt, vnum eſt, quid ſequatur, poſita illa hypotheſi: aliud eſt, an hypotheſis ipſa poſsibilis ſit. In quo Medin. 1. 2. q. 18. ar. 1. ad vltimum reſpondet, hypotheſim eſſe impoſsibilem, quia illa poſita, ſequitur contradictio, ſcilic. quòd mendacium v. g. non ſit peccatum, quia non eſt prohibitum per vllam legem, & quòd ſit peccatum, quia eſt contra rationem, & per ſe diſconueniens naturæ rationali. Sed contra hoc eſt, quia ſecundùm ordinem rationis prius eſt talis actus malus, quam prohibitus per propriam legem: ergo licet hypotheſis illa ſupponatur, nempe opus non prohiberi à Deo, non ſequeretur illud non eſſe malum, quia ex ſe id habet ſine prohibitione; ergo non ſequitur contradictio.

Reſponſio Medinæ ad oppoſitum fundamentum.

15. Reſponderi poteſt, quòd licèt illa negatiua propoſitio non ſequatur per locum intrinſecum (vt aiunt) ſeu à priori, ſequitur à poſteriori, & per principia extrinſeca. Quid ſi opus non prohiberetur à Deo, non diſpliceret illi, & conſequenter non eſſet malum, & tamen aliàs ſupponitur eſſe malum; & ita ſequitur contradictio. Declaratur à ſimili, ſi Deus vellet me illũ odio habere, tunc certè odium Dei non eſſet malũ, & tamen ſi eſt odium, neceſſario & malum, & ita ſequitur contradictio. Vel ſi Deus vellet, ignem natura ſua eſſe frigidum, id fieret, tamen quia ſequeretur cõtradictio, non poteſt Deus id velle. Iuxta hanc ergo reſponſionem ſupponitur, repugnantiam inuoluere, quod actus ſit de ſe malus, & non prohibeatur à Deo.

Excluditur reſponſio Medinæ.

Non video autem, quomodo hoc rectè probetur, inferendo illam contradictionem, quòd opus eſſet ſimul malum, & non malum, quia ſic petitur principium, & committitur circulus in probatione: igitur aliunde probandum eſt. Quapropter ex vi illius hypotheſis, ſiue poſsibilis, ſiue impoſsibilis ſit, ſolum colligitur, malitiam aliquam actus humani, vel omiſſionis eius, formaliter non conſiſtere in diſcordia à præcepto proprio, ſeu lege vetante, aut præcipiente. Vnde poſita illa hypotheſi, rectè ſequitur, actum eſſe malum, & non prohibitum: non tamen inde inferri poteſt, illa duo eſſe in re ſeparabilia, quòd ſolum ad præſentem cauſam facit.

Accommodatior reſponſio.

16. Sed inſtabis: nam inde ſequitur, data illa hypotheſi, actum eſſe malum ſine lege prohibente, ſeu illa præciſa, & abſtracta: ergo ſequitur etiam moraliter eſſe malum, quia ſupponitur eſſe actus liber: malitia autem actus, liberi per diſconuenientiam ad naturã rationalem vt ſic, malitia moralis eſt: ergo actus ille eſt moraliter malus, & non ex lege prohibente; ergo etiam eſt peccatum, præciſa repugnantia ad legem prohibentem, & ita ruunt omnia fundamenta noſtræ ſententiæ. Ad hoc vero reſpondent aliqui, vt ſuprà Medin. refert, diſtinguentes inter actum malum, & peccatum, quia actus malus latius patet, & inueniri poteſt ſine contrarietate ad legem, non verò peccatum: vnde in eo caſu concedunt, actum fore malum: negant tamen fore peccatum. Sed difficilis eſt diſtinctio, & videtur parum conſentanea doctrinæ

D. Thom.

D. Th. nam peccatum nihil aliud eſt, quàm actus malus ex obliquitate à debito fine, nimirum, quia cum fiat, vel fieri debeat propter aliquem finem, in ordine ad illum non eſt rectus, ſeu ab illo declinat. Vnde ſi actus ſit moralis, & humanus ex ipſo, quod eſt malus propter deuiationem à recta ratione, eſt etiam peccatũ, vt docet D. Th. 1. 2. q. 21. a. 1. quia talis actus deuiat à fine recto, propter quem fieri deberet, & ideo eſt malus, & conſequenter peccatum. Vnde alij reſpondent, eſſe quidem peccatum, ſed non eſſe culpam, ſi non ſit contra legem. Sed hoc etiam videtur repugnare D. Thomæ in eadem q. 21. art. 2. vbi ait, in actibus liberis peccatum & culpam conuerti, ſolumq; differre reſpectu, & denominatione, quia actus dicitur peccatum per obliquitatem à fine: culpa verò dicitur per reſpectum ad agens, cui imputatur: actus autem liber eo ipſo, quod liber eſt, imputatur agenti: ergo ſi eſt actus liber, & malus, cõſequenter eſt peccatum, & culpa: ergo etiam in eo caſu, ſecluſa lege Dei, eſſet actus culpabilis, & ita euenirent omnes rationes factæ.

17. *Vera reſponſio ad difficultatem*

Reſpondeo igitur, in actu humano eſſe aliquam bonitatem, vel malitiam ex vi obiecti præcisè ſpectati, vt eſt conſonum, vel diſſonum rationi rectæ, & ſecundum eam poſſe denominari, & malum, & peccatum, & culpabilem ſecundum illos reſpectus, ſecluſa habitudine ad propriam legem. Præter hanc vero habet actus humanus ſpecialem rationem boni, & mali in ordine ad Deum, addita diuina lege prohibente, vel præcipiente, & ſecundum eam denominatur actus humanus ſpeciali modo peccatum, vel culpa ad Deum, ratione tranſgreſsionis legis propriè ipſius Dei, quam ſpecialem malitiam videtur Paulus ſignificaſſe nomine *præuaricationis*, cum dixit, *vbi non eſt lex, nec præuaricatio.* Hanc ergo deformitatem non haberet actus humanus rationali naturę contrarius, poſita illa hypotheſi, quòd Deus illum non prohiberet, quia tunc non haberet illum virtualem contemptum Dei, quem continet tranſgreſsio legis reſpectu legislatoris, teſte Baſil. in id Pſalm. 28. *Afferte Domino gloriam, & honorem.* Et conſonat illud Pauli ad Rom. 2. *Per præuaricationem legis Deum inhonoras.* Vnde dixit Auguſt. de vera relig. cap. 26. *legem prohibentem omnia commiſſa congeminare.* Quod declarans addit, *Non enim ſimplex peccatum eſt, non ſolum malum, ſed etiam vetitum admittere.*

Rom. 4.

Baſil. D. Auguſt. D. Thom.

18. Atque hoc modo videtur D. Thom. 1. 2. q. 71. art. 6. ad 5. diſtinguere peccatum, vt eſt contra rationem, & vt eſt offenſiuum Dei, & priori modo conſiderari à Philoſopho morali; poſteriori autem modo à Theologo. In illo ergo caſu eſſet actus malus moraliter peccatum, & culpa, non tamen Theologice, ſeu in ordine ad Deum, & eodem modo videtur intelligendum, quod ibidem dicit in ſolutione ad 4. talia peccata in ordine ad legem æternam eſſe mala, quia prohibita, vtique illa malitia Theologica (vt ſic dicam) quam non haberet actus, niſi eſſet prohibitus. Et ita videtur intelligenda ratio, quam ſubdit, quę aliàs videri poteſt obſcura. Nam cum dixiſſet, omne peccatum eſſe malum, quia prohibitum in ordine ad legem æternam, ſubdit, *Ex hoc enim ipſo, quod eſt inordinatum iuri naturali repugnat.* Quæ ratio potius videtur probare eſſe prohibitum, quia malum, quàm è conuerſo. Quod verum eſt loquendo de malitia moralis inordinationis, tamen ratione illius addita eſt lex æterna, & diuina prohibitio, ad quam habet tale peccatum ſpecialem repugnantiam, & conſequenter inde habet ſpecialem deordinationem, quam nõ haberet, ſi prohibitio diuina nõ interueniſſet, per quam deordinationem completur ratio peccati theologicè ſumpti, & ratio culpæ ſimpliciter apud Deum. Et in hoc ſenſu videntur loqui Victor. & nõnulli alij Theologi, & ita non procedunt replicæ factæ, niſi fiat vis in ſolis verbis.

Victori

19. Ex illa ergo hypotheſi hoc modo explicata, & cõceſſa, nihil poteſt inferri cõtra noſtram ſententiam, nec contra rationes, quibus illam probauimus. Nam admiſſa illa conditionali in dicto ſenſu, nihilominus nunc lex naturalis verè, & propriè prohibet quidquid ſecundum ſe malum, ſeu inordinatum eſt in actibus humanis, & ſine tali prohibitione actus nõ haberet (vt ſic dicam) conſummatam vel perfectam rationem culpæ, & offenſæ diuinæ, quæ negari non poteſt in actibus, qui præcisè ſunt contra legem naturæ.

20. Vt autem omnino conſtet, quomodo poſsit hæc prohibitio diuina intrinſecè ac per ſe pertinere ad legem naturæ: oportet ſecundũ pũctum exponere, videlicet,

delicet, an hypothesis illa possibilis sit, id est, quod Deus per proprium actum suæ voluntatis non adiunxerit legem propriam vetantem, vel præcipientem ea, quæ sunt de dictamine rationis naturalis. In quo duo possunt cogitari modi dicendi. Primus est, Deum quidem posse de potentia absoluta non facere talem prohibitionem, quia non apparet implicatio contradictionis, vt videntur probare omnia, quę Okam, Gerson, & alij pro sua sentẽtia congerunt: nihilominus tamen id fieri non posse secundùm legem ordinariam diuinæ prouidentiæ rerum naturis consentaneam: nam hoc ad minus probant rationes in contrarium factæ pro nostra sententia, & multum fauent testimonia Scripturæ, & Patrum. Et hoc videri potest sufficiens, vt lex naturalis dicatur includere proprium præceptum Dei, quia lex naturalis est quæ est conformis naturis rerum.

An Deus potuerit non prohibere per propriam legem ea, quæ sunt cõtraria ẽ naturalem 1 Opinio affirmans.

V. Alter modus dicendi esse potest, illam hypothesim esse omnino impossibilem, quia non potest Deus non prohibere id, quod est intrinsecè malum, & inordinatum in naturâ rationali, vel non præcipere contrarium. Hæc sententia est apertè D. Thomæ dicta q. 72. art. 6. & clariùs q. 100. art. 8. ad 2. quatenus ait, decretum diuinæ iustitiæ circa hanc legem esse immutabile. Quod non potest intelligi de sola immutabilitate ex suppositione decreti: nam hoc modo quodlibet decretum Dei, in quacumque lege positiua, est immutabile: loquitur ergo D. Thom. de immutabilitate simpliciter. Vnde ita censet, non posse Deum in hoc auferre suæ iustitiæ ordinem, sicut non potest negare seipsum, vel sicut non potest non esse fidelis in promissis. Eandem opinionem supponit, & apertè Medin. suprà, & latiùs Victor. in dicta relect. de peruenientib. ad vsum rationis. n. 9. & 10. vbi nec probabile, nec intelligibile esse censet, aliquem posse peccare, & non habere superiorem, & præceptum, seu legem eius. Vnde quàm impossibile est, hominem vtentem ratione non posse peccare, vel non habere superiorem, tam impossibile credit esse, posse Deum non vetare illa, quæ secundum se mala sunt, aut non præcipere ea, quæ sunt necessaria ad naturalem honestatem. Ratio denique qua probauimus, de facto Deum ferre hanc legem, probat illam esse simpliciter necessariam, quia non potest nõ displicere Deo talis actus, modo consentaneo suæ bonitati, & iustitiæ ac prouidentiæ.

5. Opinio negans hoc esse possibile. D. Thom.

VI. Vt vero hæc ratio declaretur, obijcitur, quia præceptum diuinum est actus voluntatis, vel voluntatẽ supponit, & ab ea ducit originem: sed diuina voluntas est libera in omnibus actionibus ad extra: ergo etiam est libera in illa voluntate: ergo potest illam non habere: ergo potest non imponere tale præceptum. Respondent aliqui, ad legem naturalem sufficere naturale dictamen intellectus diuini, quo iudicat, hæc mala esse vitanda, & hæc bona faciẽda. Nam circa ea, quę per se, & intrinsecè talia sunt, illud dictamen non est liberum, sed necessarium: & ex illo dictamine legis diuinæ, & æternæ in tali materia necessariò dimanat quędam eius participatio ad creaturã rationalem suppositã eius creatione: & ex hac participatione, & deriuatione sine alio actu voluntatis diuinæ redundat specialis obligatio in rationalem creaturam, quasi per naturalem sequelam, ratione cuius tenetur sequi rectam rationem, vt indicantem regulam æternam, quæ est in Deo: atque ita quidquid sit de libero actu diuinæ voluntatis, obligatio hæc, & prohibitio omnino necessariò sequitur ex ratione diuina. Sed hæc responsio intelligi non potest, quia solùm dictamen intellectus sine voluntate non potest habere rationem præcepti respectu alterius, nec inducere in illum specialem obligationem. Quia obligatio est motio quædam moralis ad agendum: mouere autem alium ad operandũ, opus voluntatis est. Item quia tota illa obligatio non transcendit vim obiecti per se boni, vel mali, à quo habet actio, vt per se bona, vel mala sit, & iudicium rationis solùm habet rationem applicantis, vel ostendentis tale obiectum. Ac denique ratio naturalis ostendens bonum, & malum, non plus, vel magis obligat, eo quod sit participatio rationis diuinæ, quàm obligaret secundùm se spectata, ac si à se esset.

Obiectio.

Aliquorum solutio.

Excluditur responsio.

Dico igitur ex Caiet. dicto art. 8. diuinam voluntatem, licèt simpliciter libera sit ad extra, tamen ex suppositione vnius actus liberi posse necessitari ad alium, vt si vult promittere absolutè, necessitatur ad implendum promissum: & si vult loqui aut reuelare, necessariò debet reuelare verum. Et cum eadem proportione, si vult creare mundum, & illum conseruare in ordine ad talem finem, non potest non habere prouidentiã illius, & supposita prouidendi voluntate, non potest non habere prouidentiam perfectam, & consentaneam suæ bonitati, & sapientiæ. Ideoq; supposita voluntate creandi naturam rationalem cũ sufficienti cognitione ad operandum bonum, & malum, & cum sufficienti concursu ex parte Dei ad vtrumque, non potuisse Deum non velle prohibere tali creaturæ actus intrinsecè malos, vel nolle præcipere honestos necessarios. Quia sicut non potest Deus mentiri, ita non potest insipienter, vel injustè gubernare: esset autem prouidentia valde aliena à diuina sapientia, & bonitate, non prohibere, vel præcipere suis subditis, quæ talia sunt. Sic ergo ad argumentum distinguitur minor: nam absolutè posset Deus nihil præcipere, vel prohibere, tamen ex suppositione, quod voluit habere subditos rationis vtentes, non potuit non esse legislator eorum, saltem in his, quæ ad honestatem naturalem morum necessaria sunt. Item ratio supra insinuata est satis probabilis, quia non potest Deus non odisse malum rectæ rationi contrarium: habet autem hoc odium non tantum vt priuata persona, sed etiam vt supremus gubernator: ergo ratione huius odij vult obligare subditos, ne illud committant.

13. *Caiet. Vera responsio ad obiectionem, & ostenditur quomodo stante libertate diuina Deus non possit non prohibere, ea quæ sunt intrinsecè mala per aliquam legem.*

Obijcitur verò secundò, quia ad legem non sufficit voluntas legislatoris, nisi accedat, insinuatio, seu intimatio talis voluntatis: sed nihil est, quod necesse sit Deum ad intimandam talem voluntatem suam, ergo potest illam non intimare, cum hoc sit ei liberũ: ergo potest nõ ferre talem legẽ, nec per illam obligare, quia sine intimatione non fit obligatio. Respondeo in primis, si illa voluntas Dei necessaria est ad cõuenientem, & prudentem prouidentiam, & gubernationem hominum, consequenter est necessarium, vt ex vi eiusdem prouidentiæ innotescere possit hominibus illa voluntas Dei, & hoc sufficit ad rationem præcepti, & legis: neque est alia intimatio necessaria. Vnde dicitur vlteriùs, ipsum met iudicium rectæ rationis inditum naturaliter homini, esse de se sufficiens signum talis voluntatis diuinę, nec esse necessariam aliam insinuationem. Probatur: quia iudicium rationis indicat de se diuinam prouidentiam decentem Deum, & moraliter necessariam ad plenũ dominium eius, & debitam subiectionem hominis ad ipsum, in qua prouidentia hæc legislatio continetur. Item hac de causa per lumen naturale cognoscitur, Deum offendi peccatis, quæ contra legem naturalem fiũt, & ad ipsum pertinere illorum punitionem, & iudicium: ergo ipsum naturale lumen est de se sufficiens promulgatio legis naturalis, non solùm quia manifestat intrinsecam disconuenientiam, vel conuenientiam actuum, quam lumẽ Dei in creatum ostendit: sed etiam quia intimat homini, contrarias actiones displicere auctori naturæ, tanquam supremo Domino, & curatori, ac gubernatori eiusdem naturæ: hoc ergo satis est ad intimationem talis legis, vt sentit D. Thomas 1. 2. q. 90. art. 4. ad 1. Et hac ratione lex naturalis vocatur lex mentis, vt notat Epiphan. hæres. 64. in verbis, quæ ex Methodio refert in fine illius §. & insinuat Tertullian. libr. contra Iudæos, cap. 2.

14. *Alia obiectio Solutio ad obiectionem, vbi ostenditur quam intimationẽ legis diuinæ naturalis tenetur Deus exhibere, vt homines ad illam obligentur.*

D. Thom.

Epiphan.

Tertul.

Adhuc

Adhuc verò superesse hic poterant difficultates, & interrogationes subobscuræ: vna est, an transgressio legis naturalis eo modo, quo à nobis explicata est, habeat specialem malitiam distinctam ab illa, quam haberet actus ex sola disconuenientia ad rationalem naturam præcisè spectatam, vt in hypothesi suprà tractata cõsideratur. Item si malitia illa est specialis, qualis sit, & quanta ex vi legis naturalis. Item an possit hæc specialis ratio legis naturalis inuincibiliter ignorari, vel posita tali ignorantia, an actus factus contra rationem esset offensiuus Dei, vel an haberet malitiam infinitam, seu an esset peccatum mortale. Sed hæc pertinent magis ad materiam de Peccatis, & ideo nunc illa omitto, ne ab instituto nimium digrediamur, interim videri possunt Victor, dicta relect. de peruenien. ad vsum rationis, & Gerson dicta lect. 2. de vita spirit. paulò ante corollarium primum, & alij auctores allegati.

Victor. Gerson.

CAPVT VII.

In qua materia versetur lex naturalis, seu quæ sint eius præcepta.

1. SVpponimus ex dictis, bonum per se honestum, seu ad honestatem necessarium, & malum illi cõtrarium esse materiam huius legis; illud vt præcipiendum; hoc vt vitandum. Probatur, quia cum hæc sit vera lex, & Deum habeat auctorem, non potest nõ esse honesta; ergo non potest præcipere nisi honestum, nec vetare nisi contrarium: Item hæc lex id præcipit, quod est naturæ rationali consentaneum, vt talis est, & vetat contrarium; illud autem non est, nisi honestum, vt constat. Imò in hoc differt lex naturalis ab alijs legibus, quòd aliæ faciunt esse malum, quod prohibent, & necessarium, vel honestum, quod præcipiunt: hæc verò supponit in actu, seu obiecto honestatem, quam præcipiat, vel turpitudinem, quã prohibeat, & ideo dici solet, per hanc legem prohiberi aliquid, quia malum, vel præcipit, quia bonum, vt capite præcedenti tactum est.

Differentia inter legem naturalem & alias.

2. Difficultas ergo est, an omne honestum bonum, vel malum contrarium, cadat sub lege naturalem. Nam quidam dixerunt; sola generalia principia per se nota, quę versantur circa bonitatem, vel malitiam moralem, qualia sunt, *bonum est faciendum, malum vitandum: quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*, esse materiam huius legis, non verò conclusiones, quæ ex his principijs eliciuntur, vt *depositum esse reddendum, vsuram vitandam*. Solet citari prò hac sententia D. Thom. q.94.a.2.& Durand. tract. de Legib. quem habere nõ potui, sed illum refert Turrec. in c. *ius naturale*, d.1.n.3. & aliqui Iuristę ita defendunt hanc opinionem, vt existiment, præcepta Decalogi non continere ius naturale, sed ius gentium, quod putant esse diuersum. In quam sententiã videtur inclinare Soto lib.1.de iustit. q.5.a.4. vt capite sequenti latiùs dicam. Videturq; fundari in modo loquendi Iureconsultorum, qui eos actus, quos dictat ratio, solum per discursum nõ tribuunt iuri naturali, vt videre licet in l.1.2. & 3. & l. *omnes*, cum alijs, ff. de iustit. & iur. & in l. *bona fide*, ff. depositi.

An omne honestum, vel malum contrarium cadat sub legem naturalem.

Opinio asserentium sola communia principia, & generalia cadere sub legem naturalem. D. Thom. Durand. Turrecr. Soto L. omnes. L. bona fide.

3. Ratio esse potest primò, quia ius naturale est id, ad quod ipsa natura immediatè inclinat: huiusmodi autem solum sunt prima principia: nam quæ per discursum comparãtur, potiùs ab ipso homine habent originẽ. Vnde etiam in ipsis habitibus distinctio est inter habitum principiorum, & conclusionum. Secundò, quia ius illud, quod versatur circa prima principia, est prorsus immutabile, tam ex parte sua, quam ex parte hominum, quia ignorari non potest: illud autem, quod versatur circa cõclusiones, mutari potest & ignorari. Tertiò, quia aliàs etiam actus virtutum, quos præcipiunt homines, pertinerent ad legem naturæ, quia per discursum ex illa eliciuntur. Quartò, quia alias non distingueretur ius gentium à iure naturali, sed illius pars esset, vel sub illo contineretur.

4. *Resolutio quæstio, & ostenditur ius naturale complecti omnia præcepta moralia, quæ habent euidentem bonestatem necessariam ad rectitudinem. D. Thom. Caietan. Conrad. Soto. Turrecr. Couar. Arist. Cicero. D. Isidor. August.*

Nihilominus dicendum est, ius naturale complecti omnia præcepta, seu principia moralia, quæ euidentem habent honestatem necessariam ad rectitudinem morum, ita vt opposita moralem inordinationem, seu malitiam euidenter contineant. Hæc est mens D. Thomæ q. 91. art. 2. q. 94. art. 2. & 4. q. 95. art. 2. & q. 100. art. 1. 2. & 3. vbi Caiet. Conrad. & alij expositores idem sentiunt, Soto lib. 1. de iustit. q. 4. art. 2. & q. 5. art. 1. & 2. & lib. 3. q. 1. ar. 2. & 3. & idem sumitur ex Theologis in præcedenti cap. allegatis, & ex Turrecr. in cap. *ius autem*. d. 1. per plures articulos, præsertim in primo, & vltim. Couar. in regula, *Peccatum*, 2. p. §. 11. n. 4. Item sumitur ex Arist. 5. Ethic. cap. 7. vbi omne ius in naturale, & legitimum distinguit, sub naturali comprehendens omne illud, quod necessariam, & immutabilem habet veritatem. Eademq; est sententia Ciceronis lib. 2. de Inuent. vbi definit, ius naturæ esse *quod nobis non opinio, sed quædam innata vis affert, vt religionem, pietatem*, &c. Idem sensit Isidor. 5. Etymol. cap. 3. vbi alijs exemplis ius naturale declarat. Item August. lib. 1. de libero arbitr. cap. 3. quatenus adulterium ponit, esse cõtra ius naturæ: nam eadem ratio est de omnibus similibus. Denique sumi hoc potest ex illo Psal. 4. *Quis ostendis nobis bonum? signatum est super nos lumen vultus tui Domine*. Nam inde rectè colligimus omnia, quæ lumen naturale euidenter manifestat, pertinere ad legem naturæ. Et confirmari potest ex illo Pauli ad Roman. 2. *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt*. Vnde infert, eos sibi ipsis esse legem: illa autem, quæ euidẽter cognoscuntur lumine naturæ, siue cùm discursu, siue absque illo cognoscantur, rectè dicuntur naturaliter fieri: ergo.

Psalm. 4.

Rom. 2.

5. *Confirmatur assertio rationum.*

Ratione etiam declaratur assertio: nam ea quæ naturali ratione cognoscuntur, in triplici genere distingui possunt: quædam sunt prima principia generalia morum, vt sunt illa, *honestum est faciendum, prauum vitandum, quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*, & similia, de his nullum est dubium pertinere ad legem naturalem. alia sunt principia magis determinata, & particularia, tamen etiam per se nota ex terminis, vt, *iustitia est seruanda, Deus est colendus, temperate viuendum est*, & similia, de quibus etiam nulla est dubitatio, & à fortiori patebit ex dicendis. In tertio ordine ponimus conclusiones, quæ per euidentem illationem, ex principijs naturalibus inferuntur, & non nisi per discursum cognosci possunt: inter quas quædã facilius, & à pluribus cognoscuntur, vt adulterium, furtum, & similia, praua esse: aliæ maiori indigent discursu, & non facilè omnibus notæ, vt fornicationem esse intrinsecè malam, vsuram esse iniustam, mendacium nunquam posse honestari, & similia. De his ergo omnibus intelligitur assertio posita: nam omnia hæc ad legem naturalem pertinent. Quòd si id probatum fuerit, etiam de conclusionibus, cuiuscũque gradus, dummodo euidentiæ gradum certum attingant, à fortiori erit probatum de reliquis.

6. Probatur ergo primò inductione: nam præcepta Decalogi sunt de iure naturæ, vt est indubitatum apud omnes, & tamen non omnia continent principia per se nota, sed aliquo indigẽt discursu, vt etiam est clarum. Multoq; id clarius est de multis præceptis naturalibus, quæ in illis continentur, vt est præceptum prohibens simplicem fornicationem, vsuram, vel vindictam de inimico propria auctoritate, de quibus secundum doctrinam Catholicam certum est, esse de iure naturali. Et similiter in præceptis affirmatiuis, seruare votum, vel promissionem, dare eleemosynam ex superfluo, honorare parẽtes, naturalia præcepta sunt non solum secundum fidem, sed etiam secundum Philosophos, & omnes rectè sentientes,

tientes, & tamen non sine discursu, & interdum multa ratiocinatione concluduntur. Secundò argumentor ratione, quia omnia illa, quæ in illis membris comprehenduntur, præcipiuntur, quia honesta sunt, vel prohibentur, quia mala sunt, & non è conuerso; ergo illa non pertinent ad legem positiuam; ergo ad naturalem: non enim est aliud membrum legis, vt suprà notaui. Prima consequentia patet, quia illa est propriè lex positiua, quæ addit necessitatem, præter id, quod postulat intrinseca natura materiæ: nam (vt dixit Arist.) lex positiua est de his rebus, quæ non referunt, priusquam lex ponatur. Antecedens autem patet, quia veritas principij non potest stare sine veritate conclusionis, quando illa necessario elicitur, & ideo si conclusio, pertinens ad honestatem, necessario sequitur ex principiis naturæ, per se, & ab intrinseco, habet honestatē, etiam secluſa lege extrinseca: ergo si adhibetur lex, ideo est, quia illud obiectum necessariam habet honestatem, & idem est è contrario de malitia, & prohibitione.

Arist.

2. Tertiò, de primis generalibus principiis nemo dubitat: ergo nec de particularib⁹ dubitari potest, quia etiam illa per se, & ex vi terminorum habent conuenientiam cum natura rationali, vt talis est; ergo nec de conclusionibus ex his principiis euidenter elicitis dubitandum est, quia veritas principij in conclusione continetur, & qui vnum præcipit, vel prohibet, necessario prohibet id, quod in illo continetur, vel sine quo subsistere non potest. Imò si propriè loquamur, magis exercetur lex naturalis in his principiis, vel conclusionibus proximis, quàm in illis principiis vniuersalibus, quia lex est proxima regula operationis: illa autem communia principia non sunt regula nisi quatenus per particularia determinantur ad singulas species actuum, seu virtutum. Denique hæc omnia præcepta necessitate quadam prodeunt à natura, & à Deo quatenus auctor est naturæ, & tendunt ad eundem finem, nimirum ad debitam conseruationem, & naturalem perfectionem, seu felicitatem humanæ naturæ; ergo omnia pertinent ad naturale ius.

3. Addit verò Gratian. ad 1. in principio, Ius naturale esse, quod in lege, & Euangelio continetur. Quod si verum est, non solum ea, quæ diximus, sed etiam, quæ vel per Moysem Deus præcepit, vel Christus iussit in lege noua, ad ius naturale pertinebunt: nam hæc sunt, quæ in Euangelio, & lege continentur. Ad quod tacitè respondens Glossa ibi dicit, ius naturale ibi vocari à Gratiano ius diuinum, indicans comprehendere non solum ius diuinum naturale, sed etiam positiuum, & hoc sequuntur aliqui Iuristæ. Imò Diuus Thomas in 4. distinctione 33. quæst. 1. articulo 1. ad 4. inquit, *Aliquando dici naturale, non solum id, quod est à principio intrinseco, sed etiam quod est ex infusione, & impressione superioris agentis, scilicet, DEI; & sic accipi ab Isidoro, cum dicit ius naturale esse quod in lege, & Euangelio continetur*: nam licet illa verba non sint Isidori, sed Gratiani, videntur fundata in Isidoro ibidem relato in cap. 1. ex lib. 5. Etym. capit. 2. dicente, *Omnes leges diuinæ sunt, aut humanæ diuinæ naturæ: humanæ, moribus constant.* Sed nihilominus hic sensus non videtur ab his Patribus intentus, tum quia satis explicant de quo iure naturali loquantur, scilicet, de eo, quod est commune omnibus nationibus, eo, quod instinctu naturæ, non constitutione aliqua habeatur, & ita illud distinguunt à iure ciuili. Vnde aperte loquuntur de iure, seu legibus, quibus homines ex vi suę institutionis merè naturalis, vel ex naturalibus constitutæ, gubernati sunt à principio: non ergo comprehendunt ius diuinum supernaturale, seu positiuum: nec est verisimile, quod cæremonias omnes legis veteris, & sacramentorum præcepta sub appellatione legis naturalis comprehenderint.

Gratian.

Glossa.

D. Thom.

D. Isidorus.

Dico ergo, Gratianum non dicere, ius naturale complecti omnia, quæ in lege, & Euangelio continentur, neque illo modo describere, seu definire ius naturale, sed affirmare solum hoc ius naturale contineri in lege, vtique quoad præcepta moralia eius, & præcepta duarum tabularum, & illud etiam contineri in Euangelio, vel quatenus expressè in eo confirmantur, & explicantur præcepta Decalogi, Matt. 5. vel quatenus virtute totum ius naturale continetur in illo principio, quod habetur Matt. 7. *Quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis*, & hoc vltimum fuisse videtur à Gratiano maximè intentum. Vnde sic est eius litera coniungenda, *Ius naturale est, quo quisque iubetur alij facere, quod sibi vult fieri, quod in lege, & in Euangelio continetur.* Vnde Christus in Euangelio dixit, &c. Et ita fere exposuit Diuus Thomas 1. 2. q. 94. art. 4. ad 1. & Turrecr. ibi art. 3. ad 4. licet non constanter loquatur, nunc vnam, nunc alteram responsionem admittendo, & prius improbando Glossam, & postea probando responsionem D. Thomæ in 4. quam postea sine dubio retractauit. Supererat verò hic explicandum, an omnes conclusiones, quę ex principiis iuris naturalis euidenter eliciuntur, sint simpliciter de iure naturali, & quæ connexio, quàm ve necessaria, seu euidens ad hoc necessaria sit: hoc verò partim respondendo ad argumenta, partim in sequentibus capitibus declarando immutabilitatem legis naturalis, commodius expedietur.

9. *Dictum Gratiani explicatur.* *A* *Gratian.* *D. Thom.* *Turrecr.* *D. Thom.*

10. Ad fundamenta contrariæ sententiæ in primis nego, D. Thomam in contraria fuisse sententia, quod satis ex dictis manifestum est, nec etiam Soto aliter sensit, vt ipse copiosius declarauit lib. 3. de iustit. q. 1. art. 3. De opinione verò Iuristarum dicam in capite sequenti. Ad primam vero rationem respōdeo, quidquid est ex necessario dictamine rationis naturalis, consequi ex necessitate ad naturam, & esse ex naturali inclinatione, siue immediatè, siue mediatè, & per discursum tale dictamen formetur. Quia non solum immediata passio, sed etiam mediata fluit à natura, nec solum principium internum motus, sed etiam motus ipse, & terminus ei⁹ naturalis est, ad rem moralem, seu obligationem parum refert, quod interueniat, vel non interueniat discursus, si obligatio ipsa, & cum obiectio, & cum natura habet intrinsecā connexionem. Ad secundam rationem ostendam infra, legem naturalem nō esse propriè mutabilem, quamuis quædam præcepta eius possint habere materiam magis, vel minus mutabilem, quod non variat rationem formalem legis.

Soto.

11. In tertio argumēto postulatur specialis difficultas, an omnes actus virtutum pertineant ad naturalem legem, quam tractat D. Thomas dicta qu. 92. art. 3. & q. 100. art. 2. Et in hoc loco respondet affirmando: explicat autem sub iure naturali secomprehendere non tantum præcepta, sed etiam consilia. Nos autem propriè de præceptis quærimus. Posset igitur hoc facilè expediri eodem modo, quo diximus in lege æterna: nimirum, omnes actus virtutum quoad specificationem, seu modum quo fieri debent, cadere sub naturalem legem, licèt non omnes simpliciter, seu quoad exercitium præcipiantur. Aliter verò idem D. Thom. in priori loco sub distinctione respondet, actus virtutum dupliciter considerari posse, scilicet, vel secundum rationem virtutis, id est, vt studiosi sunt, vel absolutè, vt sunt tales actus: & priori modo affirmat omnes actus virtutum cadere sub legem naturæ: posteriori autem modo negat. Quæ distinctio dupliciter exponi potest: primo vt sensus sit, omnis virtutis actum secundum specificam rationem spectatum posse cadere sub præceptum naturale præcipiens non tantum modum, sed etiam exercitium actⁱ (ita enim in rigore loquimur de præceptis) si autem considerentur in individuo omnes actus cuiuscumque virtutis, sic non omnes actus virtutum esse in præcepto

An oēs actus virtutum cadant sub naturalē legē. *S. Thom.*

naturali. Quæ posterior pars clara est, tum de actibus consiliorum, tum de multis actibus bonis, qui licèt non sint optimi, & ideo non sint in consilio, nec etiam sint necessarij, & ideo non sint in præcepto; nihilominus sunt honesti, & licitè fieri possunt, vt actus matrimonij, &c.

12. *An in omni virtute sit naturale præceptum obligans aliquando ad illius exercitium.*

Ex priori verò parte oritur difficultas, an in omni virtute sit naturale præceptum obligans aliquando ad exercitium illius virtutis: nam regulariter esse, satis per se manifestum est. In aliquibus autem virtutibus non ita videtur, vt in libertate, quæ ex se videtur excludere debitum, & in eutrapelia, quæ videtur etiam maximè voluntaria. Veruntamen exacta tractatio huius difficultatis postulat cognitionem omnium virtutum, ideoq; breuiter assero, si præceptum rigorosè sumatur, prout obligat ad mortale, non habere locum in omni materia virtutis, sed in grauioribus virtutibus, quod probat ratio facta. Et de veritate multi sentiunt nunquam obligare ex genere suo ad mortale, quia nisi illi adiungatur obligatio iustitiæ, vel alterius similis virtutis intra suos limites, non obligat ad mortale. At verò si latiùs loquamur de obligatione etiam ad veniale, sic probabile est nullam esse virtutem, quæ aliquando nõ possit obligare ad suũ vsum. Quia cùm ex omnibus virtutibus simul sumptis resultet integra rectitudo hominis, & debitus operandi modus, tam respectu sui, quàm in ordine ad alios, verisimile est, omnes virtutes habere suas opportunitates, in quibus exercendæ sunt ex propria obligatione, quam nec liberalitas, nec quælibet alia virtus excludit.

13. Alius sensus illius distinctionis esse potest, actum virtutis posse considerari vel materialiter, vt est v.g. comedere, vel abstinere; vel formaliter, vt in tali actu consideratur medium. D. Thomas ergo hoc posteriori modo loquitur de his actibus cùm dicit cadere sub legẽ naturæ: nam hæc respicit honestatẽ. In quo etiam est considerandum, duobus modis contingere in aliquo actu esse medium virtutis: vno modo ex re ipsa, quia comparando talem materiam ad talem personam cum talibus circunstantijs, in ea inuenitur medium virtutis ex sola ratione, & discursu naturali: & tunc clarum est, naturalem legem ibi obligare. Alio verò modo contingit, medium virtutis constitui in aliqua materia ex sola lege positiua, vt in ieiunio, vel in iusto rei pretio, & tunc difficultas est, an ibi habeat locum lex naturæ: Nam D. Thomas indifferenter, & generaliter loqui videtur, & ita etiam videtur à Caiet. & alijs intelligi. In contrarium verò est, quia hoc modo, vel tollitur obligatio legis positiuæ, vel multiplicantur circa idem obligationes. Sed hoc dicam commodiùs explicando effectus legis naturalis. Nunc solum assero, interuenire quidem ibi legem naturalem, non tam vt per se obligantem, quàm vt dantem efficaciam legi positiuæ.

14. Quartum argumentum postulabat grauem difficultatem de distinctione inter ius naturale, & ius gẽtium, quæ declarari non potest, non declarato vtroque extremo, & ideo reseruamus illam in vltimam partem huius libri, vbi post cõsummatam tractationem de iure naturali secundum se, aliquid dicemus de iure gentium, & tunc commodiùs dicetur, quomodo inter se distinguantur.

CAPVT VIII.

An lex naturalis vna sit.

1. TRia possunt in præsenti requiri. Primum, an in vno homine vna sit: secundum, an in omnibus hominibus, & vbiq; vna sit: tertium, an in omnibus temporibus, & in omni statu humanæ naturæ vna etiam sit. Priùs verò quàm respondeam ad singula, aduerto, quod suprà notaui, legem hanc naturalem posse sumi vel in ordine ad puram naturam, vel in ordine ad gratiam, quatenus suam etiam naturam habet. In hoc ergo sensu manifestum est, legem naturalem esse duplicem: aliam humanitatis (vt sic dicã) aliam gratiæ: sunt enim diuersorum ordinum, & ad fines valde distinctos ordinantur. Vnde vna istarum legum humanæ naturæ purè connaturalis est: altera simpliciter supernaturalis. Et hanc distinctionẽ apertè docuit Caietanus 1. 2. q. 100. art. 1. & sumitur ex D. Thoma ibi, & clariùs ar. 3. Igitur de vtroque illorum membrorũ possunt illa tria inuestigari: imò omnia, quæ de lege naturali dicuntur, possunt cum proportione ad vtramque applicari. Nos autem quasi gratia exempli ferè semper loquimur de lege omnino naturali, tum quia est notior, tum quia frequentiùs ita loquuntur auctores. *Caiet. D. Thom.*

Ad primum ergo quæsitum dicendum est, in vnoquoque homine plura esse naturalia præcepta; ex omnibus vero componi vnum ius naturale. Ita rem hanc explicat D. Thomas citatis locis, Soto, & alij: & sumitur ex l. 1. ff. de iustit. & iure, ibi, *Hoc ius collectum est ex naturalibus præceptis.* Ratio autem vnitatis, præter communem modum loquendi, fundatur à D. Thoma in reductione omnium præceptorum naturalium ad vnum primum principiũ, in quo illa præcepta quasi vniuntur: vbi enim est vnio, est aliqua vnitas. Atq; huc spectat sententia Basilij in regula, fusiùs disp. reg. 1. dicentis, esse ordinem in diuinis mãdatis, vnum esse primum, quod est dilectionis Dei: aliud secundum, dilectionis proximi, vt dicitur Matt. 22. ad quæ duo tanquã ad prima principia cætera reducũtur, vt etiam Paul. significauit Rom. 13. Addi deniq; potest, omnia naturalia præcepta vniri in vno fine, & in vno etiam auctore, seu legislatore, & in vno modo vel vitandi malum, quia malum est, vel pręcipiendi bonum, quia honestum, ac necessarium est: hæc ergo sufficiunt ad moralem vnitatem. 2. *In vnoquoq; homine plura esse præcepta naturalia, ex omnibus tamen vnam legem componi.* *D. Thom. Soto. Basil.*

Vt autem multitudo pręceptorum ad aliquem ordinem redigatur, distingui possunt in varia capita, vel ex parte personarum ad quas ordinantur quasi obiectiuè; & sic quædam præcepta versantur circa Deum, quædam circa proximum, quædam circa ipsummet hominem. Possunt etiã distingui per virtutes: nam quædam sunt præcepta iustitiæ; aliæ charitatis, seu amoris naturalis, &c. Item distingui possunt per ordinem ad intellectum; & sic distinguuntur à D. Thoma, Caiet. & alijs naturalia præcepta, si- cut distinguuntur à Philosophis propositiones necessariæ: nam quędam sunt per se notæ, & in se, & respectu omnium hominum, vt sunt vniuersalissima prę- cepta: aliæ sunt in se per se notæ, ac immediatè, non tamen quoad nos, quamuis respectu sapientum possint esse tales, vt sunt aliqua præcepta singularũ virtutum, & præcepta Decalogi: aliæ verò sunt, quæ indigent discursu, inter quas est etiam latitudo: nam quædam facilè, aliæ difficilè cognoscuntur. Quæ distinctio confert ad cognoscendam ignorantiam legis naturalis, de qua statim dicemus. 3. *D. Thom. Caietan.*

Vltimò reducit D. Thomas in d. art. 2. q. 94. quem Caietanus, & alij imitantur, varietatem hanc præceptorum naturaliũ ad varias hominis inclinationes naturales: est enim homo indiuiduũ quoddam ens, & vt sic inclinatur ad conseruandum suum esse, & ad suam commoditatem: est etiam ens corruptibile, seu mortale, & vt sic inclinatur ad conseruationem speciei, & ad actiones propter illam necessarias: tandem rationalis est, & vt sic capax immortalitatis, & spiritualium perfectionum, & communicationis cũ Deo, ac societatis cum rationalib⁹ creaturis. Lex ergo naturalis perficit hominem secundùm omnem inclinationem suam, & vt sic continet varia præcepta; temperantiæ, vel fortitudinis secundum primam inclinationem: castitatis, & prudentiæ quoad secundam: religionis, iustitiæ, &c. quoad tertiã. Nam hæ omnes propensiones in homine spectandæ sunt, quatenus 4. *D. Thom.*

aliquo

aliquo modo determinatæ: & eleuatæ per gradum rationalem. Nam si considerētur vt merè sunt naturales, vel animales, potius frænandæ sunt ad virtutem assequendā, vt dixit Arist 2. Ethic. c. 9. & optimè Chrysost. Hom. 13. ad Populum, versus finem: tamen vt regulabiles per rectam rationem, singulis respondent propria, & accommodata præcepta.

Arist. *Chrysost.*

5. Secundò dicendum est, hanc legem naturalem esse vnam in omnibus hominibus, & vbique. Ita Arist. 5. Ethic cap. 7. Cicero, cuius egregia verba in superioribus allata sunt, & refert Lactantius libr. 2. Institutionum, c. 7. & lib. 5. c. 8. D. Thomas q. 94. art. 4. & ibi omnes. Ratio est, quia hæc lex est veluti proprietas consequens, nō rationem propriam alicuius indiuidui, sed specificam naturam, quæ eadem est in omnibus. Item syndereſis eadem est in omnibus hominibus, & per se loquendo esse posset eadem cognitio conclusionum: ergo & eadem lex naturæ. Hic verò occurrebat obiectio, quia diuersæ nationes vsæ sunt legibus contrarijs naturalibus præceptis: ergo non est eadem lex naturæ in omnibus. Antecedens constat ex Hieronym. lib. 2: contra Iouin. & Theod. lib. 9. Curat. D. Thoma q. 94. at. 4. vbi ex Iulio Cæsare li. 6. de bello Gallic. refert, apud Germanos olim furtum non fuisse reputatum iniquum. Et de Lacedæmonibus idem refert Castro ex Plutarch. lib. 2. de lege pœnal. cā. 14. Adulteria etiam à Lycurgo probata fuisse refert Plutarch. in vita illius. Respondeo breuiter ex D. Thoma suprà, hanc legem quoad substantiam in omnibus hominibus esse vnam: quoad notitiam verò non esse integram, vt sic dicam in omnibus.

Legem naturalem esse vnā in omnibus hominibus. *Arist.* *Cicero.* *Lactan.* *D Thom.* *Obiectio.* *Hieron.* *Theodor.* *D. Thom.* *Castro.* *Plutarch.* *Solutio.*

6. Declaro breuiter: nam suprà dixi, hanc legem posse considerari in actu primo, & vt sic, esse ipsum intellectuale lumen; hoc ergo modo constat, esse in omnibus eandem. Potest vlterius esse in actu secundo, id est, in actuali cognitione, & iudicio, vel etiam in proximo habitu iam comparato per actum: atque hoc modo est ex parte in omnibus, qui ratione vti possunt: nam saltē quoad prima, & vniuersalissima principia ignorari non potest, quia sunt ex terminis notissima, & adeò conformia, & quasi adæquata naturali inclinationi rationis, & voluntatis, vt tergiuersari non possit. Et hoc modo dixit D. Thomas suprà art. 6. legem naturalem non posse aboleri à cordibus hominum, saltem quoad hæc principia. Quomodo aliqui intelligunt Arist. 3. Ethic. cap. 1. dicentem, meritò quemlibet reprehendi propter ignorantiam vniuersalem. Quò alia verò particularia præcepta ignorari potest: qua ignoratia suppositā, potuerunt aliquæ gentes introducere leges contrarias iuri naturæ: nunquam tamen ab illis habitæ sunt vt naturales leges, sed vt humanæ positiuæ.

D. Thom. *Arist.*

7. Hic verò occurrebat quæstio, an hæc ignorantia naturalium præceptorum possit esse inuincibilis. Castro suprà significat, non posse, & fuit aliquorum Theologorum opinio, vt videre licet in Alense 2. par. q. 153. a. 3. & Durand. in 3. d. 25. q. 1. & inclinant etiam aliqui Iuristæ, vt patet ex Gratiano post cap. *turbatur.* 1. q. 4. & Glossa in cap. vlt. de consuetud. Sed quia hæc res latiùs tractari solet in materia de Peccatis. 1. 2. qu. 76. mea sententia breuiter est, prima principia ignorari nō posse vllo modo, ne dum inuincibiliter: præcepta verò particularia, quæ vel per se nota sunt, vel facillimè ex per se notis colliguntur, ignorari quidem posse, non tamen sine culpa saltem per longum tempus, quia & facillima diligentia cognosci possunt, & natura ipsa, & conscientia ita pulsat in actibus eorum, vt nō permittat inculpabiliter ignorari, & huiusmodi sunt præcepta Decalogi, ac similia. Et hoc satis significauit Paulus ad Rom. 2. nam de transgressionibus horum præceptorū loquebatur, quando de gentibus dicebat, datas esse in reprobum sensum propter peccata sua. Et idem sumitur ex cap. *flagitia* 32. q. 7. Alia verò præcepta, quæ maiori indigent discursu, ignorari possunt inuincibiliter, præsertim à

An ignorantia naturalium præceptorum possit esse inuincibilis? Opinio negans. *Castro.* *Alens.* *Durand.* *Gratian.* *Glossa.* *Sententia auctoris.* *Cap. flagitia*

plebe, iuxta cap. *obijciuntur.* 1. q. 4. Et ratio per se facilis est. Videatur Corduba lib. 4. quæstion. q. 4. & Soto 1. de iustit. q. 4. art. 4.

Cap. obijciuntur. *Corduba.* *Soto.*

Vltimò dicendum est, hanc legem naturalem etiam esse vnam in omni tempore, & statu humanę naturæ. Ita etiam docuit Arist. suprà dicens, *vbique & semper*, & Cicer. 3. de repub. & apud Lactant. libr. de vero cultu, c. 8. dicētem, *omni tempore omnes gentes*, &c. Ratio verò est eadem, quia hæc lex non sequitur ex aliquo statu huius naturæ, sed ex ipsa natura secundum se. Sunt autem, qui dicant, licèt hoc sit verum quoad vniuersalia principia huius legis, tamen quoad conclusiones non ita esse: sed distinguendum esse duplicem statum huius naturæ, scilicet, vel integræ, vel corruptæ, & illis tribuendum esse diuersum naturale ius. Nam in natura integra ius naturale petebat v. g. libertatem omnium hominum, & dominia communia, & similia: in natura verò corrupta petit seruitutes, rerum diuisionem, &c. vt sumitur ex l. *manumissiones*, ff. de iustit. & iure. & §. *ius autem*, Instit. de iure naturali.

8. *Legem naturalem esse vnam in omni tempore, ac statu humanæ naturæ.* *Arist.* *Cicero.* *Lactan.* *L. manumissionis.*

Distinctio verò necessaria non est. Primò, quia illa exempla, quæ afferuntur, & siqua sunt similia, non pertinent ad naturale ius proprium, & positiuum, sed ad ius gentium, vt infra latiùs explicabo. Vnde propria præcepta naturalia, regulariter saltem loquendo, communia sunt vtriq; statui. Secundò, quia aliud est loqui de existentia præceptorum (vt sic dicam) aliud de actuali obligatione, seu exercitio eorum. Quamuis ergo status postulare possit vsum vnius præcepti, & non alterius: nihilominus ius naturæ semper idem est, & eadem complectitur præcepta, quia vel sunt principia, vel conclusiones necessario elicitæ; ergo habent necessitatem, quæ in nullo statu deficit. Declaratur tandem, quia vel in lege naturæ considerantur præcepta negatiua, vel affirmatiua. Negatiua necesse est eadem semper esse, & fuisse in omni statu, quia prohibent actiones intrinsecè malas, quæ proinde in omni statu malæ sunt: obligant etiam pro semper, & ideo in omni etiam statu obligant, si materia illorum occurrat. Præcepta autem affirmatiua, cùm etiam præcipiant res per se honestas, semper etiam eandem honestatem habent: tamen quia non obligant pro semper, fieri potest, vt in vno statu occurrant occasiones exequendi quædā præcepta, in alio verò aliæ: quod non satis est, vt lex dicatur esse diuersa: nam etiam in statu naturæ corruptæ aliud est tempus pacis, aliud belli, in quibus diuersa præcepta seruanda sunt, & ars medicinæ est eadem, quamuis alia præcipiat tempore sanitatis faciendā, alia tempore ægritudinis: sic ergo semper idem est naturale ius.

CAPVT IX.

Vtrùm lex naturalis obliget in conscientia.

1. EXplicuimus hactenus naturam, & causas, seu materiam legis naturalis, sequitur dicendum de effectibus eius, inter quos potissimus est obligatio, vel ferè vnicus; nam si quos alios habet, ad hunc reducuntur: igitur de hac obligatione, & modo eius dicendum est.

Et primò statuendum est, legem naturalem obligare in conscienria. Hoc est certum de fide, vt sentiunt Theologi. Et sumitur ex illo Paul. Rom. 2. *Quicumque sine lege* (vtique scripta) *peccauerunt, sine lege peribunt*, scilicet, quia naturalem legem violarunt. De qua subiungit: *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter quæ legis sunt faciunt*, &c. *Testimonium reddente illis conscientia ipsorum.* Ratio verò in primis est, quia lex naturalis est lex Dei, vt ostensum est. Secundò, quia est proxima regula honestatis moralis; vnde malitia moralis per oppositionem ad hanc legem insurgere solet, & ita definitur, peccatum esse actum contra le-

Cap. obijciuntur.

2. *Resolutio.* *Legem naturalem obligare in cōscientia.* *Rom. 2.*

gem Dei, quod licet Augustin. & D. Thomas explicent de lege æterna,tamen in materia legis naturalis in tantum aliquid est contra legem æternã, in quantum est contra rationem,vt idem D.Thom. sensit 1. 2.q.71.art.6.ad 4.& 5. Quia, vt suprà dixi,lex æterna quoad nos non est proxima regula,nisi quatenus explicatur per legem naturalem. Atque hinc fit,vt hæc lex in sua latitudine obligare possit tã sub culpa mortali,quàm sub culpa veniali,vt apertè sumitur ex cit. loco Pauli, & facile potest inductione ostendi. Ratio vero est, quia materia huius legis sæpe est valde grauis,& necessaria ad charitatem Dei, vel proximi seruandam,atq; adeò ad felicitatem humanam consequendam. Quando autem præcepta huius iuris vno,vel alio modo obligent,non spectat ad hunc locũ, sed in materia de Peccatis declaratur,quomodo veniale, vel mortale peccatum ex natura rei distinguãtur,& infrà tractantes de lege humana aliquid attingemus.

D. Thom.

3. Contra hanc autem veritatem potest obiici primo,quia lex naturalis est dictamen rationis naturalis,sed ratio naturalis non cognoscit æternam pœnã; ergo nec lex naturalis potest obligare sub reatu pœnæ æternæ; ergo nec sub culpa mortali. Posterior consequentia patet,quia culpa mortalis est,quæ reatum pœnæ æternę inducit.Prior verò probatur,quia non potest lex obligare ad pœnam,quam non potest manifestare,nec inferre. Propter hoc Gerson in 3.p. tract.de vit.spirit.lect.4.Alphab.62.lit. G. videtur negare,legem naturalem,vt talis est, posse obligare ad culpam præcipuè mortalem.Sed de hui⁹ auctoris sententia,& sensu dicemus latius lib.seq.ca.18. Nunc solum dicimus, negari non posse secundum fidem, quin transgressio legis naturalis sufficiat ad æternam damnationẽ,etiamsi omnis supernaturalis lex ignoretur.Hoc enim conuincunt testimonium Pauli, & rationes adductæ. Nec obstat obiectio,quia lex naturalis licèt in nobis sit ipsa ratio, tamen in Deo est ratio, aut voluntas diuina, & ideo satis est, quòd Deus ipse cognoscat pœnam debitam transgressoribus talis legis.Nam ad incurrendum reatum alicuius pœnæ,non est necessarium,vt ipse subditus,& transgressor legis cognoscat pœnam debitam suæ transgressioni; sed satis est, vt faciat actum dignum tali pœna,vt ipsemet Gerson fatetur ibidem lect. 2.

4. Secundò obiici potest, quia lex naturalis non facit obligationem,sed supponit: ergo obligatio non est effectus eius.Antecedens patet: nam hæc lex prohibet aliquid, quia malum est; ergo ante illam est obligatio vitandi tale malum. Et idem est cum proportione de imperio, & præcepto faciendi bonum, quia bonum est. Ad hoc verò ex parte respondsum est suprà,& iterum occurretur inferius,& ideo nũc breuiter dico, obiectionem illam probare assertionem. Nam,si lex hæc prohibet aliquid quia malum, propriam,& specialem necessitatem inducit vitandi illud,quia hoc intrinsecum est prohibitioni.Simul autem probat, aliquid hanc legem supponere, quod pertinet ad intrinsecum debitum naturæ, quia vnaquæque res quodammodo sibi debet, vt nihil faciat suæ naturæ dissentaneum. Vltra hoc verò debitum addit lex specialem obligationem moralem, & hanc dicimus esse effectum huius legis, quæ à Iurisperitis solet vocari obligatio naturalis, non quia moralis non sit,sed vt distinguant illam à ciuili. Vnde etiam fatentur esse obligationem in conscientia,& ita illam appellant,vt videre licet in Glossa l. *ex hoc iure*, verb. *obligationem*,ff.de iust.& iure, Panormit. & aliis Canonistis in cap.*plerique*.de immunit.Eccles.

Glossa. Panorm.

5. Tertiò circa hanc obligationem, vt magis explicetur,dubitari potest,an in vniuersum sit verũ,obligationem inductam naturali iure.esse obligationem in conscientia. Ratio dubitandi esse potest,quia omnis obligatio orta ex virtute morali est de iure naturæ,quia,vt suprà diximus,hoc ius ad actus omnũ virtutũ obligat, sed non omnis obligatio ex virtute morali,est obligatio in conscientia; ergo. Patet minor,quia obligatio,ex gratitudine, v.g.nõ obligat in conscientia:item obligatio ex amicitia quadam, &c. Confirmatur,quia obligatio ad pœnam,quę resultat ex culpa,de iure naturæ est: & tamen non obligat in conscientia:ergo.

An omnis obligatio inducta per iu. naturale in cõscientia obliget.

Circa hoc aliqui distinguunt duplex debitum, vtrumq; ortum ex iure naturæ,sc.legale,& morale: & primum aiunt,non obligare in conscientia, sed tantum secundum.Ita sentit Couar.in cap.*cum in officijs*. n.10.& ca.*cum esses*.n.9.de testamentis,& in ca. *quamuis pactum*.p.2.§.4.n.5.vbi ponit exemplum de gratitudine,citans D.Thomam 2.2.q.106.ar.1.ad 2.&ar.5. Sed ibi D. Thomas in sensu longè diuerso affert distinctionem illam de debito legali,& de dèbito(quod ipse vocat honestatis, à quo sine dubio non excludit obligationem in conscientia: nam ideo *honestatis* appellat, quia ad honestatem morum necessarium est, quamuis non sit tam rigorosum, vt ad illud seruandum leges humanę obligent,quod appellat debitum legale. Quocirca, si in rigore loquamur de obligatione naturali, separari certè non potest ab obligatione in conscientia, quia si sit ad aliquid vitandum, nascitur ex intrinseca turpitudine actꝰ, qui propterea in conscientia vitandus est. Si verò sit ad aliquid agendum, nascitur ex intrinseca connexione talis actus cum honestate virtutis, quam in nostris actib. seruare etiam in conscientia tenemur: vnde tunc omissio actus debiti per se mala est. Et confirmatur, quia repugnat frangere legem naturæ, & non peccare,vt patet ex definitione peccati suprà posita: ergo repugnat obligationem esse ex lege naturæ, & non esse in conscientia.

6. *Distinctio aliquorum de iure legali, & morali ad dubij solutionem.* *Couarr.* *D. Thomas.* *Obligatio naturalis in rigore semper inducit obligationem in conscientia.*

Ne autem fortasse fit æquiuocatio in verbis, aduerto,iuxta communem modum loquendi,aliquando vocari obligationem moralem debitum quoddã, non necessitatis simpliciter,sed ad melius esse, quod pertinet veluti ad consilium in latitudine alicuius virtutis:& in hoc sensu verum est,non omnem obligationem moralem esse obligationem in conscientia,seu ad culpam. Tamen illa non est propriè obligatio legis naturalis: fortasse tamen in hoc sensu loquutus est Couar.& ita patet responsio ad rationem dubitandi.Propter confirmationem autem, Bartol. in Extrau.*ad reprimendum*, verb.*denunciationem*.§.*sed dico*.n.10.excipit à proposita regula,obligationem ad pœnam. Sed non est exceptio necessaria,quia obligatio ad pœnam non est obligatio ad aliquid agendum:sed potius debitum sustinendi pœnam, quæ ab alio infligenda est.Eò vel maximè,quod intra terminos legis naturalis non incurritur reatus pœnæ, nisi infligendæ à Deo, ad quam non pertinet obligatio propria,de qua agimus.

7. *Quotiensuis obligatio moralis nomindicat obligationem in conscientia.* *Couar.* *Bart.*

Vltimo interrogari potest, an è conuerso omnis obligatio in conscientia sit effectus legis naturalis, & ideo possit omnis illa dici obligatio naturalis. Et ratio dubitandi est,quia,vt videbimus,etiam leges humanæ obligant in conscientia:ergo illa obligatio non est effectus legis naturalis,sed positiuę Item quia obligatio in conscientia est immediatè à lege positiua supernaturali,vt v.g.obligatio confitendi,aut seruãdi sigillum confessionis:vnde talis obligatio dici potest supernaturalis:nullo ergo modo est effectus legis naturalis. Deniq; aliàs idem esset adæquatus effectus naturalis legis,& legis in communi, vnde superfluæ essent aliæ leges.

8. *An omnis obligatio in conscientia sit effectus legis naturalis? scilicet ipsa ficta lege naturali.*

In contrarium autem est, quia obligatio in conscientia,quæ nascitur ex lege humana, videtur effectus legis naturalis: nam si quid obstaret, maximè quia interuenit voluntas Principis:at hoc nõ obstat, quia etiam in obligatione voti interuenit propria voluntas promittentis,& nihilomin⁹ obligatio voti effectus est legis naturalis.Sicut autẽ lex naturæ præcipit reddere, quod propria voluntate promissum est,

9.

est ita etiam facere, quod superioris voluntate iniunctum est. Item in præscriptione lex humana interuenit, quæ transfert dominiũ rei ab vno in aliũ; & tamen obligatio, quæ inde nascitur ad non vsurpandã ab alio rem ab ipso præscriptam, naturalis est, quam violare furtum esset. Et idem videtur de obligatione, quæ oritur, petita lege taxante pretium rei: nam statim oritur obligatio iustitiæ, cuius violatio furtũ erit, atque adeò contra legem naturæ.

10. Secundò, non solùm obligatio humanæ legis, sed etiam diuinę, & supernaturalis, videtur effectus legis naturæ: sic enim censent Theologi, non assentiri rebus fidei sufficienter propositis, esse contra ipsum lumen naturæ, quod tunc euidenter ostendit, res illas esse credibiles, atq; adeò credendas secũdùm rectam rationem. Ex quo etiam dicunt Theologi frequentiùs, neminem auerti peccando à fine supernaturali, quin auertatur etiam à naturali. Quod non alia ratione verum esse potest, nisi quia violat semper legem naturalem; ergo è contrario obligatio seruandi supernaturalia præcepta, semper est effectus naturalis legis. Ratio etiam adiungi potest, quia natura est fundamentum tam gratiæ, quàm cuiuscunque legis humanæ. Principia etiam naturalia per quę homo in moralibus gubernari debet, tã sunt generalia, vt virtute comprehendant omnem obligationem, ita vt nulla possit homini applicari, nisi mediantibus illis principijs; ergo sicut omnis cognitio humana est effectus primorum principiorum, ita omnis obligatio in cõscientia erit effectus legis naturalis, saltem quatenus illa prima principia includit.

11. *Fit satis dubio proposito, & asseritur non omnem obligationem in conscientia esse immediatum effectum, & per se legis naturalis.*

Dubitatio hæc breuiter expedienda est iuxta distinctionem quandam superius insinuatam; auctores enim nihil de ea tractant. Possumus ergo loqui de effectu immediato, ac per se, vel de effectu remoto, qui interdum potest esse per se, interdum per accidens. Dico ergo primò non omnem obligationem in conscientia esse immediatum, & per se effectum legis naturalis. Hoc probant rationes prioriloco factæ; nullus enim dicet, obligationem ieiunandi die ab Ecclesia præcepto esse ex lege naturæ, nec ẽt obligationẽ fidei, propriè loquendo. Vnde in tertio præcepto Decalogi, prout in lege scripta traditum est, Theologi duo distinguunt, sc. cultum Dei, & circumstantiam diei sabbati, & primũ dicunt, esse effectũ legis naturalis; non vero secundum, quia non caderet sub obligationem, nisi lex positiua Dei interueniret. Ratio denique à priori est, quia lex naturalis nõ est proxima regula omnium humanarum actionum.

12. *In quo sensu dici possit, omnem obligationem in conscientia esse effectum legis naturalis.*

Secundò verò dicendum est, nullam esse obligationem in conscientia, quæ nõ sit aliquo modo effectus legis naturalis; saltem mediatè, & remotè. Hoc probant argumenta posteriori loco facta. Est autem notanda differentia inter obligationem, quæ oritur ex lege ciuili, seu merè humana (quod dico, vt excludam canonicam, quam nunc magis sub lege supernaturali comprehendo) & legem diuinam supernaturaliter à Deo positam; Quòd respectu legis humanæ, & obligationis ab ea prouenientis lex naturalis dici potest causa per se, quia re vera omnis illa obligatio per se fundatur in principijs legis naturalis, & cognitis per naturale lumen. Nam licèt lex ciuilis non inferatur quasi speculatiuè per absolutam illationem ex principijs legis naturalis, sed feratur per modum determinationis per voluntatem Principis: nihilominus, supposita hac determinatione, ex principijs naturalibus infertur saltem practicè seruandam esse talem legem humanam; atq; hoc modo obligatio illius legis ciuilis dicitur esse effectus legis naturalis tanquam causæ per se, non proximæ, sed quasi vniuersalis & modificatæ per particularem, quę est lex humana. In quo etiam (propter quædam argumenta facta) considerandum est, legem humanam aliquando habere effectũ obligandi tantùm ad aliquid agendum, vel non agendum. Et tunc obligatio illa est propriè, & immediatè à lege humana: remotè verò à naturali. Aliquando verò habet lex humana alios effectus circa res ipsas, in quibus actus virtutum versantur, & tunc sæpe fieri potest, vt licèt aliqua mutatio in rebus facta sit per legem humanam, aut per ius gentiũ, aut ẽt per voluntatem priuatam, obligatio postea sic, vel aliter operandi immediatè nascatur ex lege naturali. Et ita contingit in dictis exemplis de præscriptione, & de rerum diuisione, & de voto. Ratio autem est, quia tunc mutatio fit in materia: nihil autem refert, quòd ab vna, vel alia causa fiat: nam facta mutatione, statim eodem modo obligat lex naturæ, vt exempla adducta declarant, & in sequentibus amplius explicabitur.

At verò respectu obligationis supernaturalis prouenientis ex lege diuina distinguendum vlterius est quoad naturalem legem: nam si loquamur de illa lege naturali, quæ connaturalis est gratiæ, eodem modo comparabitur ad quamcunque legem positiuam ordinis supernaturalis, quo lex merè naturalis ad legem ciuilem: nam est eadem proportio. Imò idem dicendum est de lege humana canonica: nam quatenus procedit ex potestate supernaturali, per se fundatur in principijs supernaturalibus connaturalibus ipsi gratiæ: & ideo mediatè quidem, tamen per se, & connaturali modo ex illa oritur, vt ex causa vniuersali. Loquendo autem de naturali lege magis strictè, vt est à solo lumine naturæ, sic quidem etiam obligatio supernaturalis est aliquo modo effectus illius legis, non tamen per se, sed: antùm per accidens. Priorem partem probant superius adducta. Ratio autem posterioris partis est, quia naturalis cognitio nõ potest esse causa per se supernaturalis cognitionis, cùm sit inferioris ordinis. Potest autem esse conditio necessaria, vt applicetur obiectum sufficienter cognitioni supernaturali, vt ex materia de fide constat. Hoc ergo modo potest dictamen naturale supponi, & esse necessarium, vt præceptum supernaturale possit obligare. 13.

CAPVT X.

Vtrum lex naturalis obliget non solum ad actum, sed etiam ad modum virtutis, ita vt nisi per actum omni ex parte honestum impleri non possit.

HÆc quæstio necessaria est ad perfectè intelligendam vim, & efficaciam legis naturalis, eiusque exactam obligationem: illamq; disputauit de præceptis Decalogi D. Thomas q. 100. quam nos hìc simul cum 95. ferè totam explicabimus, quia præcepta Decalogi naturalia sunt, licèt in lege veteri fuerint speciali modo propositа. Ibi ergo in articul. 9. quærit D. Thomas, an modus virtutis cadat sub præceptum, & in art. 10. idem quærit de modo charitatis, & distinguit plures conditiones necessarias ad actum virtutis, & aliquas dicit cadere sub legẽ naturalem: de aliis vero negat. Priùs verò quam eius doctrinam proponamus, distinctionem constituam⁹ inter præcepta negatiua, & affirmatiua, quæ in hoc quodammodo conueniunt, quod sicut affirmatiua non præcipiunt nisi quod honestum est, ita negatiua nõ prohibent, nisi quod malum est, quia (vt sæpe diximus) quæ prohibentur lege naturæ, non sunt mala, quia prohibita, sed prohibita, quia mala. Differunt verò quia præcepta negatiua impleri possunt sine vllo actu, quantum est ex forma præcepti, quia per solam negationem actus prohibiti homo est conformis præcepto: & ita in his præceptis vix habet locum propositа quæstio, nisi fortasse quatenus hæc præcepta impleri possunt per voluntatem non faciendi quod prohibitum est, de quo modo aliquid attingemus. Propriè verò habet locum quæstio in præce- 1. *D. Thom.* *Differentia inter præcepta affirmatiua, & negatiua.*

præceptis affirmatiuis, quę per positiuum actum implenda sunt, vt constat.

2. *Differentia inter implesionem præcepti & non transgressionem illius.*

Deinde obseruandum est, aliud esse non transgredi præceptum; aliud verò implere illud, si propriè loquamur. Omnis enim qui non peccat contra præceptum, non transgreditur illud: & tamen non semper qui non peccat contra præceptum, implet illud. Qui enim inuincibiliter ignorat præceptū, vel qui ebrius est, aut dormit, vel est impotens, vel aliam similē excusationem habet, non peccat contra præceptum, & tamen nō implet illud, præsertim si affirmatiuū sit, quia non facit id, quod lex pręcipit, & hoc est propriè implere illā; imò si moraliter illo verbo vtamur, non satis est facere, quod lex iubet, sed oportet liberè, & humano modo facere, vt mox dicemus. Quapropter quæstio non mouetur de non transgressione præcepti, quia hæc potest contingere non solū sine actu virtutis, sed etiam sine vllo actu, vt cōstat ex dictis, quia dormiendo fieri potest, vt non peccetur cōtra præceptum. Quæstio ergo est, quando nulla est excusatio, sed lex politiuè (vt sic dicam) implenda est, vt vitetur contra illam peccatum: & tum clarum est, esse necessarium actum ex suo genere honestum, quia (vt cap. 7. dicebam) lex naturalis non præcipit alios actus, & impleri non potest, nisi per actum, quem præcipit: quia verò nō satis est ad virtutem, honestum facere, nisi fiat honestè, iuxta illud Deut. 16. *Iustè quod iustum est persequeris*, ideo inquirimus, an totum hoc sit necessarium ad legem naturalem implendam.

Deut. 16.

3. *De conditionibus ad actum bonū moralem requisitis.*

Denique distinguendæ sunt tres conditiones requisitæ in actu morali, vt sit bonus, quas Aristot. sub duabus comprehendit: nos autem claritatis gratia ita illas distinguimus, vt magis in sequentibus explicabimus. Prima est, vt actus fiat ex sufficienti cognitione: secunda, vt liberè, & spontaneè fiat: tertia, vt non solum sit de re honesta, sed etiam cum circumstantijs omnibus ad honestatem actus requisitis. Aliam addit Arist. quam tertio loco ponit, & nobis esse posset quarta, scilicet, vt actus fiat firmiter, promptè, ac delectabiliter, id est, vt ex habitu fiat. Hanc verò conditionem vltimam omittere possumus, quia certum est, & indubitatum apud omnes, neque naturalem legem, neque aliquam aliam obligare ad illum modum operādi. De alijs legibus est id manifestum, quia nec directè, ac formaliter id præcipiunt, vt facilè conflare potest ex discursu legum omnium, tam diuinarum positiuarum, quàm humanarum, nec etiam sequitur ex eo, quod præcipiunt, quia quidquid præcipiūt, fieri potest sine vllo modo. Eademq; ratio probat de lege naturali. Præsertim, quia illa nō præcipit, nisi quoad honestatem per se necessarium est: ille autem modus non est necessarius ad honestatem operationis, licèt sit commodus, & conueniens. Item lex naturalis obligat à principio, priusquam homo possit habere habitus) loquēdo ex natura rei) quia debet illos acquirere suis actibus. Item habere, vel non habere habitus, non est per se materia præcepti, quia præcepta dantur de actibus humanis, quod verò ad illos sequantur, vel non sequantur habitus, vel est ex natura actuum, vt in acquisitis, vel ex gratia Dei, vt in infusis, & ideo illud non cadit sub præceptum. Vnde licèt ex obseruatione continua præceptorum fieri possit, vt acquiratur habitus, & illa facilitas operandi: tamen illud est accidentarium ad præceptum: prius enim obseruatur præceptū, quàm habitus acquiratur, & rectè fieri potest, vt diu seruetur præceptum v.g. ieiunandi, & non acquiratur habitus, nec facilitas ieiunandi, si homo extra tempus ieiunij lautè comedat, etiamsi terminos naturalis temperantiæ non excedat. Omissa ergo illa conditione in qua nulla est difficultas, de reliquis dicemus, quia nullam declarationem requirunt.

4. *1 Assertio. Modus operandi volūtariè cadit sub præceptum legis naturalis, & necessarius est ad illius obseruationem D. Thom.*

Dico ergo primò: Modus voluntariè operandi, sub præceptum legis naturalis cadit, & ideo necessarius est, vt lex naturalis seruetur. Ita docet D. Thom. dict. ar. 9. & ibi omnes. Et probatur, quia lex naturalis in ratione posita est, & immediatè dirigit, ac gubernat voluntatem; ergo illi imponitur quasi per se, & principaliter obligatio illius legis: ergo non obseruatur illa lex, nisi mediante voluntate: ergo modus voluntariè operandi est per se præceptus, ac necessarius ad obseruationem talis legis. Secundò quia lex naturalis directè cadit in actum humanum: sed actus non est humanus, nisi sit perfectè voluntarius, ac subinde liber, saltem pro statu huius vitæ: ergo talis modus agendi directè cadit sub hanc legem naturalem, vnde qui inuoluntariè opus legis facit, licèt illam seruare videatur, præuaricator est legis, vt sumitur ex Aug. lib. 2. contra duas Epistolas Pelag. cap. 9. & sæpe alibi dicente, vbi sit bonum non amore iustitiæ, sed timore pœnæ, non bene fieri, vtique quando timor est ita seruilis, vt habeat coniunctum affectum non faciendi opus præceptum, si pœna non esset adiuncta. Et eodem sensu dixit D. Thomas dicto art. 9. ad 3. Quod operari sine tristitia cadit sub præceptum legis diuinæ: quia quicumque operatur, cum tristitia operatur, non volens. Hoc enim est verum de illa tristitia, quæ nascitur ex affectu omnino cōtrario, quo aliquis habet propositum non obediendi præcepto, si non cogeretur: ergo tale inuoluntarium est contra legem maximè naturalem, quæ directè cadit in actus etiam internos: ergo è contrario modus voluntarie operandi est de necessitate talis præcepti.

Aug.

D. Thom.

5. *Solutio.*

Dices, hac ratione recte probari, necessarium esse, vt saltem cum opere legis non coniungatur propositum non faciendi, si pœna vel alia similis coactio nō adiungeretur: non tamen probari esse necessarium positiuum modum voluntariè seruandi legem: nam potest dari medium, videlicet, vt opus fiat nec volūtarie, nec inuoluntariè: quod satis erit, quia lex præcipit solum, vt fiat opus. Respondeo, vltimam rationem supponere actum, quo seruatur, præceptum debere esse humanum, quod priores rationes sufficienter probant: non potest autem esse humanus, nisi sit voluntarius, & à volūtate procedat, alias potius passio quàm actio hominis dicenda esset. Quia verò non omne quod est à voluntate, est simpliciter, vel debito modo voluntarium, ideo vltima ratio ostendit, tale debere esse hoc voluntarium, vt non admittat secum contrariam voluntatem de se repugnantem præcepto, ac subinde absolutam voluntatem esse necessariam ad obseruationem legis naturalis. Ad maiorem vero declarationem possumus hìc duo distinguere. Vnum est, quod actus præceptus secundùm se spectatus voluntarie fiat: aliud est, vt ille actꝰ etiam vt præceptus voluntarius sit, ita vt voluntas feratur in ipsam præcepti obseruationem. Possunt enim hæc duo separari: nam qui ignorat præceptum dandi eleemosynam, non poterit velle, seruare illud præceptum, poterit tamen nihilominus voluntariè exercere actum eleemosynæ. Conclusio ergo potest de vtraque voluntate intelligi: nam prior necessaria est tanquam fundamentum actus præcepti, vt ille actus humanus sit, & materia præcepti. Posterior autem etiam videtur necessaria, vt obseruatio præcepti moralis sit, & vt possit esse effectus legis, seu præcepti, & vt possit ipsi homini attribui: alioquin enim casu tantùm accidet, vt actus sit conformis præcepto.

6. *Aliquot obiectiones contra dicta assertionem.*

Circa vtramq; autem partem occurrit difficultas. Circa primam, quia videtur interdū impleri præceptum per actum factum sine vsu rationis, ac proinde non voluntariū humano modo. Sed de hac difficultate dicemus circa assertionem sequentem. Circa alteram partē dubitari potest, quia sequitur ex illa, ad obseruationem præcepti necessarium esse formalem actum obedientiæ, scilicet, volendi parere præcepto, quod absurdum est, & contra omnes. Deinde sequitur operari cum displicētia præcepti semper esse peccatum, ita vt non impleatur præceptum, quod etiam admittendum non est: nam qui dat eleemosynam, etiamsi

Satis fit obiectionibus.

etiamsi cum displicentia id faciat, seruat præceptum. Ad priorem partem respondeo negando sequelam, quia aliud est velle facere quod præceptum est, aliud velle facere, quia præceptum est, ita vt illud sit motiuum operandi. Primum dicimus esse necessarium, & sufficienter fieri, eo ipso quòd non ignoratur præceptum, & voluntas vult illud, quod iussum est. Hoc autem non est sufficiens ad formalem actum obedientiæ, sed necessarium est secundum, id est, formaliter operari ex tali motiuo, quod sine dubio necessarium non est ad præceptum implendum, quia neque in lege ipsa hoc præcipitur, nec est vlla ratio, quæ ad hoc obliget, & ita rari sunt, qui hoc modo faciant opera præceptorum naturalium, sed respiciendo ad proprias honestates singulorum præceptorum.

7. Quæ displicentia contra opera præceptiva pugnet illius implationi.

Ad alteram verò partem respõdetur, absolutè negando sequelam: nam in primis esse potest displicentia quædam merè naturalis orta ex aliqua repugnantia subiecti, vel ex aliquo humano incõmodo, quod inde nascitur, quæ displicentia neque est in se mala, nec reddit actum malum, per se loquendo. Deinde displicentia etiam voluntaria, & per consensum deliberatum, subdistinguendum est. Nam duplex displicentia in præsenti intelligi potest, vna est de ipsamet obseruatione præcepti, in sensu composito (vt sic dicam) quia non obstante naturali lege obligante, vellet quis non seruare illam, si non timeret pœnam, vel aliud nocumentum, vt dictum est de timore seruiliter obtemperante, & hic modus includit intrinsecam repugnantiam cum præcepto, & ideo est intrinsecè malus, & contra naturalem legem. Quia illa displicentia, licèt non excludat absolutam voluntatem faciendi tale opus, quod efficaciùs imperat timor seruilis: excludit nihilominus voluntatem seruandi legem, & contrarium affectum supponit, qui de se, & ex parte voluntatis absolutus est, licèt ex metu fiat conditionatus. Alia verò displicentia esse potest de occasione (vt sic dicam) talis præcepti, & quòd nunc occurrat eius necessitas, & hæc non est intrinsecè mala, & cum illa stare potest absolutus affectus seruandi præceptum, & ideo cum tali displicentia potest seruari, quia non excludit sufficiens voluntarium, vt constat.

8. 2 Assertio. Operari ex scientia est aliquo modo necessarium ad implationem naturalis præcepti.

Dico secundò: Operari ex scientia, seu cognitione esse aliquo modo necessarium ad seruandum naturale præceptum. Ratio est, quia præceptum non seruatur nisi per actum humanum: non est autem actus humanus, nisi ex cognitione procedat: ergo. Maior satis probata est in præcedenti assertione, ex qua non minùs hęc necessariò sequitur. Et confirmatur, quia videtur cognitio necessaria ad præceptum implẽdum, quàm ad transgrediendum: sed ad transgrediendum est necessaria cognitio aliqua: ergo. Dices: imò aliquando fit transgressio præcepti sine cognitione, per ignorantiam. Respondetur, saltem esse necessariam scientiam debitam, & possibilem, & per negligentiam omissam: hæc autem sufficit ad transgressionem, quia malum ex quocunque defectu: implere autem præceptum est quoddam bonum, & ideo integram causam requirit, ad quam pertinet cognitio.

9. Quæ & quotuplex cognitio haberi debeat de actu præcepto ad hoc vt impleatur. Obiectio.

Est autem aduertendum, hanc cognitionem duplicem esse posse, scilicet, vel actus præcepti secundùm se, & de hac maximè procedunt rationes factæ: nam constat, cognitionem actus esse necessariam, vt voluntariè fiat, quia cognitio est principium ipsius voluntarij. Sed obijci potest; nam qui ignorans, vel inuitus fecit actum, non tenetur postea iterum facere: ergo signum est, impleuisse præceptum. Antecedens patet: nam si restitutio facta est debitore inuito, debitor liber manet ab onere restituendi: item si eodem modo decimæ solutæ, vel potiùs extractæ sunt à nolente, non tenetur iterum soluere: item si eleemosyna data est ab ebrio, cessat postea obligatio.

Denique in præceptis positiuis idem est, vt si quis audiat Missam coactus, vel ieiunet contra suam voluntatem, quia priuatur cibis, & similia. Respondeo in his omnibus casibus non seruari præcepta naturalia, quia grauiter peccatur cõtra illa. Vnde ad argumentum negatur consequentia, quia in illis casibus præceptum postea non obligat, nõ quia fuit impletum, sed quia subtracta fuit materia eius. Vt cessat obligatio restituendi, quia extinctum fuit debitum per rem ipsam, etiamsi ab inuito fuerit extracta, quia vt debitum tollatur, non est semper necessaria voluntas debitoris, vt constat. Idem cum proportione est in solutione decimarum, & de eleemosyna idem statim dicemus. De præceptis autem positiuis dicemus libro sequenti; nunc dico, illo modo coram Deo non impleri præceptum, in exteriori autem foro impleri ad euadendum pœnam, dummodo actus præceptus quoad substantiam fiat. Nam si quis per vim ita adsit Missæ, vt non attendat, etiam exteriùs non implebit: & eadem ratione si quis ebrius legat totum Breuiarium, nihil implet, quia non recitat, & ideo tenetur postea recitare.

Solutio.

10. An cognitio actus præcepti, vt præceptum est, sit necessaria ad impletionem præcepti Resp onsio.

Aliter verò esse potest sermo de cognitione ipsius præcepti, id est, quòd talis actus præceptus sit. Et sic potest esse dubium, an talis cognitio sit necessaria ad implendum præceptum, quia sine tali cognitione potest fieri actus humanus, & moralis, qui præceptus est. Sed hoc fortè habet aliquam difficultatem in lege positiua, de qua infrà dicemus. In præsenti autem breuiter dico, sine tali cognitione posse obseruari præceptum quasi materialiter, quod sufficiet ad non peccandum directè contra præceptum, vt probat ratio facta; nihilominus tamen non impleri tunc præceptum formaliter, & humano modo, atq; ita cognitionem illam esse necessariam, vt talis actꝰ fit humanus in ordine ad præcepti obseruationem, iuxta dicta in præcedenti assertione. Vnde si contingat aliquem scienter dare eleemosynam eo tempore, quo præceptum naturale obligabat, ignorans illam obligationem, quamuis non transgrediatur præceptum, non potest dici propriè illud implere, quia in ordine ad præceptum, casu, & quasi per accidens id facit. Imò posset accidere, si ignorantia esset vincibilis, vt peccaret tunc contra ipsum præceptum, quia ex vi dispositionis, seu cognitionis præsẽtis potuit se exponere periculo transgrediendi præceptum, eo quòd nesciret obligationem eius. Dices: qui ignorando, v.g. præceptum eleemosynæ, actum eius fecit, postea non tenetur iterum dare eleemosynam, etiamsi agnoscat præceptum: ergo signum est impleuisse illud. Respõdetur ex dictis negando consequentiam, quia præcepta affirmatiua non obligant pro semper, sed necessitatis tempore: per illam autẽ eleemosynam factum fuit, vt proximi necessitas cessauerit: & ideo cessauit obligatio præcepti, non quia impleta fuerit, sed quia materia, & occasio defuit; vnde si eadem occasio, seu necessitas durat, etiam præcepti obligatio durabit. Ex quo tandem obiter intelligitur, ex vnoquoque præcepto oriri obligationem sciendi illud, quia non potest aliter moraliter obseruari. Vt rectè sensit D. Thomas dicto artic. 9. dicens, eum, qui ignorans facit actum, qui lege iubetur, casu, & per accidens facere opus præceptum: at præceptum obligat, vt per se & ex intentione seruetur, vt ostensum est: ergo obligat ad habendam cognitionem, imò & consideration illius.

D. Thom.

11. 3. Assertio. Lex naturalis obligat ad modum virtutis. Arist.

Dico tertiò: Naturalem legem etiam obligare ad modum virtutis: vt intelligatur assertio, explicandũ est, quid intelligamus per modum virtutis. Sub illo enim comprehẽdimus quidquid necessarium est, vt actus sit honestus, & simpliciter bonus moraliter, ad quod necesse est, vt sit non solùm de bono obiecto quasi materiali, sed etiam formali, id est, propter honestum motiuum. Quod significauit Arist. 2. Ethic. c. 4. cum dixit, vt opus virtutis studiosè fiat, nõ satis

esse, vt iusta, vel temperata sint, quæ fiunt, sed præterea requiri, *vt agens sic se habens agat. Primò quidem si sciens: secundò, si eligens propter ipsa: tertiò, si firmo animo, ac immutabili agat.* Ex quibus conditionibus secunda est, quæ præsenti instituto deseruit. Nam in illa videtur Arist. comprehendisse primam assertionem, & hanc tertiam, & ideo aliqui illam conditionem in duas subdistinguunt, vt vna sit operari voluntariè: hoc enim est operari ex electione; alia sit operari propter honestatem. Et licèt Soto lib. 2. de iust. q. 3. art. 9. hoc improbet, quia Arist. conditionem illam vt vnam tradidit; nihilominus doctrina ipsa vera est, & in præsenti confert illas distinguere, ad explicandam obligationem naturalis legis. Igitur operari, *eligens*, pertinet ad primam assertionem; operari verò, *propter ipsam*, id est, honestatem, pertinet ad hanc tertiã, & sub illa intelligo comprehendi totum id, quod necessarium est, vt actus habeat omnes conditiones necessarias ad honestatem simpliciter, quia nemo operatur intendens ad honestatem, nisi debitis circumstantijs operetur; igitur modus virtutis totum hoc comprehendit, & ita dicimus cadere sub legem naturalem.

Soto.

12. *D. Thom.* Ita ergo explicata conclusio sumitur ex D. Thom. loco citato, qui in hoc constituit differentiam inter naturalem legem, & positiuam, quæ differentia alio modo intelligi non potest: sentit ergo ius naturale non solùm obligare, vt quis operetur volens, sed etiam volens propter hoc, id est, propter honestatem, in quo includitur modus virtutis. Et idem clarè docet ibi Soto ad 3. ita exponens D. Thomam. Nihilominus non desunt auctores, quibus hæc differentia non placeat, sed absolutè sentiant modum virtutis non cadere sub obligationem legis naturalis. Quod sentire videtur Medin. Codic. de Orat. q. 16. de horis Canonic. iterandis, & Nauar. tract. de Orat. & horis canonicis, cap. 20. n. 29. & in c. *inter verba*, 11. q. 3. & in summa capit. 21. n. 7. Nam qui restituit debitum, naturale præceptum restituendi seruat, etiamsi id faciat modo indebito; & qui dat eleemosynam, naturale præceptum misericordiæ seruat, etiamsi propter vanam gloriam faciat.

Soto

Medina. Nauar.

13. *Conciliatur vtraque opinio.* Sed hæc ita possunt breuiter conciliari, vt licèt per actum bonum ex genere malè factum re vera seruari possit aliquid iure naturæ præceptum, non tamen totum ius naturæ, in quo differt hoc ius ab humano: nam ius humanum ita potest seruari per actum malum, vt nulla ex parte violetur, quia illa malitia, quæ adiungitur tali actui, sæpe non est cõtra aliquod præceptum humanum, sed contra naturale, vt patet de cõmunione indignè sumpta tempore Paschæ: quæ nullo modo est contra ius Ecclesiasticum: nam præceptum ibi violatum (scilicet, dignè communicandi, quando id fit) non est humanum, sed naturale, & solum hoc tunc violatur. At verò ius ipsum naturale, quod præcipit facere actum honestum, præcipit ẽt, vt studiosè fiat, quia hoc ipsum est ex dictamine rationis naturalis, ergo est de iure naturali: & ideo quoties per actum malum vnum naturale præceptum impletur, ius ipsum naturæ violatur.

14. *Dubium.* Quæri autem posset, an illa duplex, vel quasi duplex obligatio oriatur ex eodem, vel diuersis præceptis naturalibus. In quo, probabili distinctione vti possumus. Interdum enim circumstantia malitiæ, quæ adiungitur, est contra diuersam virtutem, vt in exemplo posito de intentione inanis gloriæ adiuncta operi misericordiæ, id est, eleemosynæ, tunc enim malitia illius circumstantiæ contra humilitatem est, non contra misericordiam. Et tunc est duplex obligatio orta ex diuersis præceptis, ideoq; in eo casu dicendum est, vnum præceptum naturale seruari integrè per actum bonum ex genere malè factum: nihilominus tamen non seruari absolutè integrè ius naturale, quia cõmittitur contra aliud præceptum naturale. Aliquando verò contingere potest, malitiam, quæ adiungitur actui, esse contra eandem virtutem, cuius præceptum per subst antiam actus seruari videtur, vt si quis oret attentè, tamen in loco indecenti, vel cum alia circumstãtia contraria diuinæ reuerentiæ in oratione debitæ. Et tunc rectè dici potest idem præceptum seruari quoad substantiam, & violari quoad circumstantiam, quia licet actus virtutis requirat obiectum, & circumstantias intrinsecas, nõ ideo putandum est, dari plura distincta præcepta de obiecto, & singulis circumstantijs, sed vnum, & idem præceptum naturale est, quod præcipit actum talis honestatis, quæ tales circumstantias requirit, & ideo obseruari potest illud idem præceptum quoad substantiam actus exterioris, licèt quoad alias circumstantias violetur.

CAPVT XI.

Vtrùm lex naturalis obliget ad modum operandi ex dilectione Dei, vel charitate.

HAnc quæstionem tractat D. Thom. in hac materia q. 100. art. 10. inuoluit tamen multa pertinentia ad alias materias, præsertim de fide, charitate, & gratia, & pendet ex suprà dictis q. 18. de requisitis ad bonitatem moralem humani actꝰ. Et ideo posset hoc loco omitti, tamen propter complementum materiæ, & quia aliquid continet necessarium ad explicandam vim legis naturalis, ideo eam breuiter expediemus, remittendo quoad fieri possit ad propria loca, quæ ab hoc fuerint aliena. Supponere autẽ oportet, posse nos loqui, vel de dilectione Dei naturali, vel de charitate infusa, quod in titulo insinuauimus, nomine charitatis intelligendo infusam; nomine autem dilectionis naturalem amorem Dei, vt finis naturæ. Vnde consequenter loqui ẽt possumus de lege naturali cum proportione, id est, vel de purè naturali, quæ consequitur puram naturam, vt vtentem solo lumine rationis naturalis: vel de lege connaturali gratiæ, & lumine fidei, quam possumus per antonomasiam diuinam appellare.

1. D. Thom.

Loquendo ergo de dilectione Dei auctoris naturę, 2. supponimus primò, dari posse in humana natura talem dilectionem etiam super omnia distinctam substantialiter à dilectione infusa, etiamsi absque, viribus gratiæ perfectè haberi non possit. Quod in tractatu de Gratia attingemus, declarando quibus viribus elici possit, & latiùs in materia de charitate illa distinctio explicanda est. Secundò supponimus legẽ naturalem continere speciale præceptum diligendi Deum vt auctorem naturæ, quod in materia etiam de charitate ostendendum est. Tertiò ex hoc sequitur legem naturalem collectiuè sumptam obligare hominem in pura natura spectatum ad referendum se, & omnia sua in Deum vt vltimum finem, quia hęc relatio in dilectione super omnia includitur. Tamen quia hoc præceptum affirmatiuum est, non obligat pro semper, sed pro temporibus opportunis, & ideo talis dilectio non est necessaria ad implenda alia præcepta integrè, & sine vlla transgressione alicui⁹ præcepti naturalis. Potest enim interdum occurrere occasio honorandi parentem, quæ nõ postulet dilectionem Dei, & tunc possum implere præceptum pietatis erga parentes, licèt non impleretur vllo modo ex dilectione Dei quantũ est ex parte operantis. Addendum verò est quartò, omne opus, quo impletur aliquod præceptũ naturale, natura sua tendere in Deũ vt in vltimum finem, & quantum est ex se cadere in gloriam eius. Quia à Deo procedit tãquam à primo, & principali auctore, & quia per illud re ipsa impletur voluntas Dei, etiamsi operans hoc formaliter nõ intendat: & quia tale opus est honestum, & proportionatum

Asseritur legem naturalem obligare hominem in pura natura spectatum ad se, suaque omnia referendum in Deum.

Omne opus, quo impletur aliquod præceptum naturale, natura sua tendere in Deum finem vltimum.

tionatum vltimo fini naturali hominis, qui principaliter est Deus.

3. *Resolutio. Quomodo intelligendū quòd lex naturalis obliget ad dilectionem Dei.* Ex his ergo satis constat quæstionis resolutio, quatenus procedere potest de pura lege naturali, & purâ dilectione Dei, vt auctoris naturæ, rationi naturali consentanea. Nam in hoc ordine modus operandi ex dilectione Dei, non est nisi vel operandi dilectionem ipsam, vel operari aliquid aliud ex imperio talis dilectionis. Primum solum erit necessarium, quando illud præceptum obligauerit, & ita ratione eiusdem præcepti erit necessarius ille modus dilectionis, vt lex tota naturæ collectiuè impleatur, non autem vt singula præcepta moralia impleantur, quia non omnia obligant ad dilectionem Dei. Secundum si intelligatur de imperio formali, manifestum est, non esse necessarium, quia nec de hoc datur singulare aliquod præceptum, nec alia præcepta singula hanc obligationem imponunt, vt est per se notum; aliàs ad bene operandum esset semper necessarium coniungere actualem amorem Dei, quod dicere ridiculum est. Si verò intelligatur de imperio virtuali, id est, de relatione fundata in aliquo actu præcedente ipsius operantis, etiam hoc necessarium non est ad seruanda alia præcepta; tum quia fieri potest, vt actus ille dilectionis non præcesserit, & occurrat occasio operandi aliud bonum consentaneum alteri præcepto naturali; tum etiam quia licet præcesserit talis dilectio, potest hîc, & nunc non influere, quia nulla est eius memoria, nec virtus ab illa relicta. Addo etiā, nec habitualem affectum talis dilectionis requiri: nam qui est in peccato mortali, non censetur habere illum habitualem affectum, & nihilominus potest aliquod præceptum naturale implere. Sufficit ergo illa naturalis relatio, seu tendentia, quæ in ipso opere honesto naturaliter includitur, vt explicatum est.

4. *Gregorij opinio assertiua nihil creatū esse honestè diligibile propter se, sed solum Deum. Augustinus.* Hîc verò occurrebat disputatio cum Greg. qui in 2.d.39.qu.1.art.1.conc.2. dixit, nihil creatum esse honestè diligibile propter se, sed solum Deum operari, nisi operando propter Deum dilectum, in quem suum actum referant, vel actu, vel virtute, id est, ex vi alicuius dilectionis præcedentis. Quod probat ex variis locis Augustin. præsertim lib.1.de doctr. Christ.cap.27.& 37.libr.9. de Trin.cap.8.& lib.83.qu. 30.vbi dicit, peruersum esse, frui aliqua re creata, propter Deum. Vnde lib.1.de morib. Eccles.cap.14.dicit, omnia bona esse referenda in summum bonum, ex quo infert cap.15. nihil esse virtutem, nisi summum amorem Dei, & per hunc omnes virtutes definit, & ideo lib. 19. de ciuit.cap.25.dicit esse superbum diligere propter seipsas, etiam ipsas virtutes. Ratio verò est, quia solus Deus est summè bonus, & ideo solus est propter se volēdus. Item quia aliàs quodlibet bonum creatum posset propter se diligi.

5. *Excluditur opinio Gregorij.* Verumtamē non est præsentis loci hęc disputatio: nam pertinet ad 1.2.q.18.vbi de requisitis ad honestatem moralem actus humani tractatur: & in materia de fide disputari etiam solet propter infideles non agnoscentes Deum, & ideo breuiter dico, opinionem illam Gregorij probabilem non esse, nullo q probabili niti fundamēto. Nam bonum honestum propter se amabile est, & sufficit ad honestatem actus, etiamsi de Deo non cogitetur, nec antea ita cogitatum fuerit, vt præterita Dei dilectio nunc influat aliquo modo in actū. Item aliud est diligere aliquid vt summum bonum; aliud vero diligere aliquid, vt bonum per se amabile. Primum est proprium Dei: secundum autē communicatum est ab ipso Deo omni bono honesto, & ideo sic amando bonum honestum, non fit aliquid contra Deum. Neq inde fit, omnia bona creata esse propter se amabilia, quia nulla sunt inferiora bona vtilia, vel delectabilia, quæ nisi propter honestatem appetenda non sunt. Deniq licet bonum honestum creatum propter se ametur: non amatur vltimus finis, sed talis amor natura sua tendit in Deū, & hoc est satis, vt non dicatur homo frui tali bono, sed vti: tūe autem diceretur illo frui, quando in illo suum finem vltimum constitueret, & hoc est, quod dixit August. esse superbum. Et ita nec auctoritas Augustini obstat, nec ratio Gregorij momentum habet, ideoque eius sententia communiter reiicitur à Theologis in materia de fide, vt suo loco, Deo dante, videbimus, & hîc tractant Soto lib.2.de iust.q.3.art.10.& Med.ibi, & q. 18.art.9. *Soto. Medina.*

Secundò dicendum supereſt de modo operandi ex charitate infusa, de quo constat, non esse per se necessarium ad implēdam legem purè naturalem, cum sit longe superioris ordinis. Dubitari autem posset, an, suppositā eleuatione hominis ad finem supernaturalem, sit hæc circumstantia necessaria ad implendam ipsam legem naturalem absq peccato. Ita enim videntur sensisse, qui dixerunt, hominem nunc implere præcepta diuina, quæcumque illa sint, nisi aliquo modo ex charitate operetur. Quod tenuit Dion. Cister. in 1.d.17.q.1.art. 3. & idem ante paucos annos docuit Michael Baius, qui dixit, omnem actum, qui non fit ex charitate, esse ex vitiosa cupiditate, & ideo esse malum. 6. *Modus operādi ex charitate infusa nō est necessarius ad legem naturalem implendam. Dionysij Cister. opinio ac censura illius.*

Verumtamen sententia hæc prorsus falsa, & erronea est, vel magnam præbet occasionem erroris: vt autem hoc ostendamus, membratim ostendendum est. Potest enim illa sententia primò intelligi de habitu charitatis, seu, quod idem est, de statu gratiæ, & sic erronea est, & in Lutheranis virtute damnata, in Trid.sess.6.can.7. Nam iuxta illam sententiam omnia opera facta extra statum gratiæ essent contra præceptum diuinum, & peccata; vnde sequeretur omnia opera, quib. peccator remotè se disponit ad gratiam, esse peccata, quod ibi damnatum est, & meritò, quia in Scriptura sacra confunduntur sæpissime huiusmodi opera, vt diuinus timor, eleemosyna, oratio, & similia. Sed forte responderet Baius, habitualem charitatem esse necessariam ad non peccandum, non tamen esse sufficientem, vt homo consequatur remissionem peccati; potest enim consequi habitualem iustitiam absque remissione peccati. Sed hæc responsio inuoluit alium errorem, nimirum posse veram iustitiam, & charitatem esse de facto in homine existēte in peccato, quod est contra idem Conc. dict. sess.6.can.7.& non euitat superiorem definitionem, quia in illa Cōcilium loquitur de operib⁹ ante iustificationē, quod non dicit tantum remissionem peccati, sed maximè infusionem iustitiæ, vt ex doctrina eiusdem Concilij constat. Item quia dispositiones remotæ non solum sunt ad remissionem peccati, sed etiam ad infusionē iustitiæ: ergo impossibile est opera talia esse mala, aut contra legem Dei. 7. *Tridens.*

Denique est euidens ratio, quia necessitas habitualis gratiæ, vel charitatis ad seruanda singula præcepta sine noua transgressione, nec est ex lege purè naturali, vt ostensum est, nec est ex lege connaturali ipsimet gratiæ habituali, vel charitati, quia nulla est necessaria connexio inter illos habitus, & talem obligationem, neque ex vllo probabili principio ostendi potest. Neque etiam est ex speciali lege positiua Dei, quia nullibi latum inuenitur tale præceptum, vt statim ostendemus, respondendo ad obiectiones. Vnde Theologi omnes ad quosdam actus specialiter sanctos requirunt sanctitatem habitualem in operante, vt dignè, & sine peccato fiant, vt administranda sacramenta viuorum. Potest etiam ille status requiri propter opus, in quo imminet periculum mortis, vel propter aliam similem occasionem: sed illa obligatio est specialis ex lege charitatis, vel religionis; tamen generalis ad omnia opera nec fundari potest in aliqua lege, neque aliqua probabili ratione cogitari. 8.

Secundò potest intelligi illa sententia de actuali dilectione charitatis, ita vt ad seruandum quodlibet præceptum legis naturæ sit necessaria propria relatio 9. *Alius sensus quæstionis.*

in Deum per dilectionem supernaturalem, quæ sit proprius actꝰ operantis, vel simul existens cum opere, quo seruatur præceptum, vel qui præcesserit, & influat virtute in opus. Sed hoc etiam facilè refutatur ex principijs positis, quia vel hoc intelligitur de dilectione Dei super omnia, vel de alia dilectione imperfecta, & tantum affectiua, quæ sit supernaturalis, & possit per illam referri in Deum opus cuiuscunq; præcepti. Si primum dicatur, inciditur in præcedens incommodum, & additur nouum, quia actus dilectionis Dei super omnia non separatur ab habitu (siue ab illo procedat, siue ad illum proximè disponat, quod ad præsens nihil refert) ergo si illa dilectio est necessaria, siue actu existens, siue præcedens, & non retractata (hoc enim necessariũ est, vt possit virtualiter influere) etiam status in statu gratiæ, & charitatis erit necessarius, quod reprobatum est. Et præterea postulatur actus perfectæ charitatis influens in opus præceptum, quod nouum absurdum est, quia sicut ad obtinendam habitualem iustitiam præparamur per bona opera antecedẽtia ad ipsam iustitiam quatenus esse possunt ab Spiritu sancto mouenre, & nõ-
Trident. dum in habitante, vt dicit Trid. sess. 14. c. 4. ita etiam disponimur ad impetrandum auxilium, & motionem, qua proximè disponamur ad iustittã, & Deum super omnia diligamus: ergo non minùs absurdum est, ad singula opera præceptorum moralium prærequirere actũ infusum amoris Dei super omnia quàm habitum. Et præterea contra hoc procedunt cum proportione, quæ contra Gregorium diximus, vt circa aliud membrum iam declaro.

10. Si ergo non postuletur dilectio super omnia, sed alia minor, quæ sufficiat ad referendũ actum in Deum finem supernaturalem. In primis difficile est distinguere talem effectum, qui sit supernaturalis complacentiæ, seu beneuolentiæ in Deum, & aptus elici à charitate infusa ab amore super omnia, & iustificante. Sed hoc nunc omitto in alium locum proprium, & ex proprijs ostendo, etiam in illo sensu sententiam illam esse falsam, & voluntariam. Quia neque ex natura rei sequitur talis obligatio ex principijs, & lumine fidei, neque etiam ostendi potest præceptum speciale positum à Deo hominibus ordinatis ad finem supernaturalem operandi semper, vel seruandi præcepta naturalia ex simili dilectione, aut relatione. Ad quod possunt cum proportione applicari omnia, quæ contra Gregorium diximus. Quin potiùs nec ad seruanda alia supernaturalia præcepta est in vniuersum, ac per se necessaria hæc relatio, vel dilectio: nam fidei præceptum per actum credendi impletur ante omnẽ actum propriæ dilectionis Dei, & similiter etiam præceptum spei, vt ex Trid. sumitur, sess. 6. cap. 7. & eâdem ratione potest impleri præceptum religionis de diuino cultu, aut oratione. Imò licèt in aliquibus actibus externis propter specialem sanctitatem eorum requiratur status gratiæ, vt dicebam, nihilominus etiam ad illas non est necessaria hæc specialis dilectio actualis, aut virtualis, si persona in statu gratiæ supponitur, sed sufficit religiosa intentio, quæ ad religionem spectat. Sicut etiamsi occurrat occasio vel confitendi fidem, vel respondendi pro Dei honore, fieri potest ex affectu ad fidem, & confessionem eius, vel ex affectu diuini cultus, & honoris pertinentis ad religionem, etiamsi non fiat ex actu proprio charitatis: nulla ergo ratione modus operandi ex charitate est de necessitate aliorum præceptorum, extra proprium præceptum charitatis, quod non pro semper obligat, sed certis temporibus, & occasionibus, vt in propria materia dicetur.

11. *Obiectio.* *1. Cor. 10.* *Colo. 3.* *1. Cor. 16.* Sed obijcitur primò illud 1. Corinth. 10. *Omnia in gloriam Dei facite.* & illud ad Colos. 3. *Omne quodcunque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini nostri Iesu Christi, gratias agentes Deo, & Patri per ipsum.* & illud 1. Corinth. 16. *Omnia vestra in charitate fiant.* Secundò obijciuntur varia loca Augustini, *Augus.* in quibus significat, quidquid non fit ex charitate fieri ex praua cupiditate, ac proinde malum esse. Vnde 1. retract. capit. 15. *Voluntas sine charitate* (inquit) *tota est vitiosa cupiditas.* lib. de gratia, & libero arbitr. cap. 18. inquit, *Quod fit sine dilectione non bene fit*: & similia habet primo lib. de grat. Christi, capit. 26. & sæpe aliàs. Tertiò argumentabatur Dionys. quia Deus suis præceptis intendit nos facere sui dilectores: ergo nisi ex dilectione Dei seruentur, non fit voluntas Dei; ergo neque præcepta implentur.

12. *Solutio ad obiecta.* Ad testimonia sacræ Scripturæ respondeo primò, continere optimum consilium; secundò continere posse præceptum, altero è duobus modis. Vnus est, vt omnia opera nostra talia sint, vt quantum est ex se in gloriam Dei cedant, etiamsi actus ad hoc non referantur, iuxta verbum Christi Matth. 5. *Sic luceat* *Matth 5.* *lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cœlis est.* non enim est sensus, oportere opera facere eo fine, vt videantur ab alijs, qui glorificent Deum: etsi enim hic finis de se bonus sit, non est tamen necessarius, nec ordinariè consulendus propter periculum; sensus ergo est, talia debere esse opera, vt si videantur, ex illis possit resultare gloria Deo. Alio modo potest hîc intelligi præceptum affirmatiuum, quod obligat semper, sed non pro semper, nisi in præparatione animi, scilicet, vt parati simus omnia propter gloriam Dei facere, vel ex charitate, vel pro confessione nominis Christi, quando necesse fuerit, vel oportuerit.

13. *Explicatur Augus.* Ad testimonia Augustini in proprijs locis de fide, & charitate ex professo respondebimus, quia de vtraque virtute habet Augustinus loca difficilia. Nũc dico, posse Augustinum exponi eodem modo, quo Scripturam, vt operari ex charitate non sit elici, aut imperari à charitate, sed operari consentaneè ad charitatem, ita vt operatio talis sit, quæ charitate dirigi, & fieri possit, ita vt charitas semper sit de se quasi regula boni operis, licèt non necesse sit, vt sit etiam principium, vel finis ab operante intentus. Vnde cùm ait, *non bene fieri, quod sine dilectione fit*, perinde est, ac si diceret, quod non fit dilectioni consentaneum, aut quod fit à dilectione alienum. Cùm verò ait, voluntatem sine charitate totam esse vitiosam cupiditatem, potest etiam exponi de voluntate ipsa, non de singulis actibus eius, & tota dicatur esse vitiosa cupiditas morali modo, nõ rigore physico, quia voluntas destituta charitate, vincitur vitiosa cupiditate regulariter, esto possit interdum bene operari ex amore honesti sine relatione charitatis, vt latius in tractatu de Gratia dicemus. Aliqui verò exponunt Augustinum vt in illis locis nomine charitatis nõ intelligat virtutem infusam Theologicam, sed generalem affectum boni honesti, seu rectè operandi propter iustitiam ipsam. Veruntamen in dicto c. 18. de liber. arb. & 26. de grat. Christi, apertè loquitur de illã charitate, cuius est illud præceptum Christi, *Manda-* *Ioan. 13.* *tum nouum do vobis, vt diligatis inuicem*, Ioan. 13. & illud, *Deut 6.* *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & proximum tuum sicut teipsum*, Deut. 6. Mar. 12. Item loquitur *1. Pet. 4.* de illa charitate, de qua Petrus dixit, quod *operit multitudinem peccatorum.* 1. Petri 4. & de qua Ioannes loquitur, cùm dicit; *Diligamus inuicem, quia charitas ex Deo est.* Hæc enim ibi adducit Augustin. vt explicet de qua charitate loquatur. Alium locum retractationum hactenus non inueni; sed hæc nunc de Augustino sufficiant.

14. Ad rationem respondetur cum D. Thoma, quem Soto, & alij imitantur, finem præcepti non cadere sub præceptum. Et ideo licet Deus intendat maximè, vt ex charitate operemur, non tamen id nobis præcipit in omnibus operibus, nec per singula præcepta, sed solum per speciale præceptum charitatis, quod suis temporibus seruandum est, ideoq; extra illam necessi-

necessitatem specialem poterit non solùm lex naturalis, sed etiã supernaturalis sine illo modo seruari. Sic enim peccator Christianus credendo præceptum fidei implet, licèt ex charitate non credat, & finem proximè à Deo intentum per illud præceptum assequitur: nam hîc includitur in ipso præcepto, licèt extrinsecum, seu remotum non assequatur, & idem est de alijs præceptis.

CAPVT XII.

Vtrùm lex naturalis non solùm prohibeat aliquos actus, sed etiam irritet contrarios.

1. TRactando de obligatione legis naturalis, consequenter explicuimus ferè omnes effectus, qui solent legi in communi attribui: nam constat ex dictis, hoc ius quædam bona præcipere, mala prohibere; permissionem autem, aut punitionem propriè non habere locum in illo. Quia licèt ex transgressione naturalis iuris sequatur reatus pœnæ in ordine ad diuinam prouidentiam, & iustitiam: ad quam spectat pœnam illam taxare, nihilominus ratio naturalis non potest illam pœnam definire, & ideo talis ac tanta propriè non sequitur ex imperio alicuius legis merè naturalis, sed sequitur ille reatus ex naturali, & intrinseca conditione culpæ, ita vt licèt pœna non esset per legem determinata, arbitrio competentis iudicis puniri posset. Vnde fit, vt neque propria permissio locum habeat in hoc iure, quia nihil, quod de se malum sit, permittit licitè fieri, vt per se constat, quia hoc repugnat actioni intrinsecè, ac per se malæ: nec etiam permittit fieri impunè, eo modo quo pœna potest ex hoc iure sequi, scilicet, quoad reatum, quia nunquam impedit, aut de se impedire potest reatum pœnæ. Quod si dicatur hoc ius permittere vel indifferentia, quæ non prohibet, vel bona, quæ approbat, licèt non præcipiat, neutra est propria permissio legalis (vt sic dicam) quia prior est pura negatio: dicitur enim opus indifferens quod nec præcipitur, nec prohibetur, nec etiam approbatur: posterior verò est plusquam permissio, quia est positiua concessio, vt suprà tactum est, & infrà tractando de Iure gentium, latius dicetur. Quod si in his materijs consideretur ius naturale, quatenus disponit, quomodo præstandæ sint, vt honestè, & sine macula fiant: iam illud pertinet ad legem præcipientem vnum modum, & vetantem alium, vt in superioribus etiam tactum est, & ideo de his effectibus nihil addendum occurrit.

Permissionẽ non habere locum in lege naturali.

2. Solùm ergo supereſt inquirendum, quando, & quomodo posit ius naturale habere vim non solùm obligandi, seu prohibendi, sed etiam irritandi actum qui contra talem obligationem fit. Quod dubium præcipuè habet locum in præceptis negatiuis: extendi vero potest ad affirmatiua, quatenus ex consequenti prohibent contraria eorum, quæ præcipiunt. Ratio autem dubitandi est, quia irritare non est præcipere, sed facere; ius autem naturale, vt sic, solùm videtur habere vim præcipiendi, non verò tollendi dominium, v. g. vel faciendi aliquid simile. Confirmari potest inductione: nam ius naturæ prohibet contrahere matrimonium post factum votum castitatis, vel post promissionem sponsalium factam alteri, & tamen matrimonium validum est: prohibet etiam lex naturæ vendere rem vltra iustum pretium, & nihilominus talis venditio non est irrita ipso iure naturæ: ergo idem erit in omnibus similibus. Nam efficacitas iuris naturæ eadem est in omnibus, neque peculiaria verba habet, per quæ prohibeat, vt propter illorum diuersitatem dicamus, aliquando irritare, & non semper, vt dici potest in iure positiuo.

Difficultatis ratio.

Nihilominus certum est, actus factos contra ius naturale aliquando non solum malos, sed etiam irritos esse. Hoc tanquam certum supponunt auctores in pluribus quæstionibus, quas in particulari tractant, vt an talis actus, v. g. cõtractus factus ex metu, violentia, dolo, vel cum alia conditione simili, sit nullus iure naturæ, vel tantum positiuo: supponunt ergo, ex vtroq; capite posse habere nullitatem. Probatur deinde exemplis: nam secundum matrimonium factum, viuente priori coniuge, ex iure naturæ nullum est. Idem est verum de matrimonio v. g. inter fratres, & adhuc certius inter patrẽ, & filiam: cõtractus etiam vsurarius iure naturæ irritus, seu nullus est, quoad vsuræ obligationem: idem est de contractu facto per dolũ grauem, & similia sunt multa. Vt autem rationem reddamus, & priores obiectiones soluamus, oportet regulam aliquam assignare ad cognoscendum, quando actus prohibitus iure naturæ validus, vel irritus sit: nam vtrumq; posse accidere ostendunt adducta exempla: differentia autem non potest sumi ex verbis legis, vt recte obiectum est: vnde ergo illam sumemus.

3. *Actus factos cõtra ius naturæ non solum esse praui, sed aliquando irritos.*

Duæ regulæ præcipuè occurrunt. Prima est: quando actus prohibetur iure naturæ ob defectum potestatis, vel ob materiæ incapacitatem, tunc actus est nullus, & irritus ex natura sua. Hoc ostendit exemplum illud de secundo matrimonio, & in vniuersum de donatione eiusdem rei facta post priorem validam, & permanentem: est enim nulla, quia ille, qui secundo donat, vel tradit, iam non habet potestatem in talem rem. Vnde intelligetur differentia inter traditionem factam post priorem traditionem, vel tantùm post priorem promissionem: cum enim vtraq; sit contra ius naturæ, vna est valida, & non alia, quia prior traditio abstulit dominium, & ita etiam abstulit potestatem: promissio verò non tollit dominium, & ideo non tollit potestatem, quamuis obliget ad vtendum illa tali modo. Eadem ratione contractus, seu consensus per dolum substantialem (vt sic dicam) extortus, nullus est iure naturæ, quia dolus impedit verum consensum, & causat inuoluntarium: sine voluntate autem non potest contractus humanus perfici, & sic de alijs. Ex quibus facilis est ratio regulæ, quia in his, & similibus casibus tollitur principium substantiale (vt sic dicam) valoris actus, quod est potestas moralis, id est, quæ habeat adiunctam sufficientem voluntatem: sine potestate autem, & voluntate non est actus validus.

4. *Regula ad dignoscendũ quãdo actus iure naturæ sunt irriti. Prima regula.*

Secunda regula est, quando actus prohibetur propter indecentiam, vel turpitudinem in materia eius inuentam, tunc etiã est irritus, quando eadem turpitudo durat in ipso effectu, vel, vt Iuristæ loquuntur, quando habet causam perpetuam. Hanc regulam sumo à simili ex Glossa in Clement. 1. de iure patronat. verb. *inhibentes*, in fine, & ex Glossa in c. *vides*, dist. 10. Decio in cap. 2. de testib. & alijs, quos refert Couarr. in 4. Decret. 2. p. c. 6. in princ. n. 6. & colligitur ex lege, *si stipulor*, de verb. obligat. *Quod leges* (inquit) *fieri prohibent, si perpetuam causam seruaturum est, cessat obligatio, vt si sororẽ sibi nupturam aliquis stipuletur.* Vbi Glossa aduertit, talem promissionem esse irritam ipso iure naturæ. Et ita confirmatur regula exemplo posito de matrimonio contracto inter consanguineos in primo gradu: nam ibi non deest potestas, id est, dominium sui ad se tradendum in matrimonium, nec deest voluntas, quantum est ex parte contrahentium: tamen illa naturalis indecentia, quæ facit tale matrimonium esse prohibitum, perpetuò durat. si matrimonium tale duret: ideo etiam duratio ipsa prohibita est, & hoc est esse irritam. Idẽ cernitur in exemplo de vsura, quæ prohibita est, quia iniusta: quæ iniustitia tam inuenitur in retentione lucri accepti, & ideo prohibitio illa irritans est. Vnde etiam constat ratio clara, quia si valor actus sit contra ius naturæ à nemine fieri potest, cùm ius superioris resistat:

5. *Secunda regula.*

Glossa. Couar. L. si stipulor.

resistat:in illo autem casu valor ipse est contra ius naturæ,quia habet eandem causam turpitudinis; ergo non potest talis valor subsistere; ergo est irritus talis actus.Vnde potest considerari differentia inter hanc regulam,& præcedentem,quòd in priori actus prohibetur, quia prauus,& nullus est ex defectu potestatis : in hac verò posteriori actus fit nullus ratione intrinsecæ malitiæ perpetuæ, ac subinde per ipsam prohibitionem,quia aliàs potestas absoluta circa talem materiam non deerat.

6. *Quando actus licèt prohibitus iure naturæ, non est irritus.*

Extra hos autem casus, quamuis ius naturæ prohibeat actum, non irritabit effectum eius, quia si supponatur potestas sufficiens ad talem effectum, & alioqui possit effectus durare absque turpitudine, & cum honesto vsu,non est, cur inualidus sit. Id optimè declaratur in matrimonio facto contra votum simplex castitatis:nam illud votum non abstulit,sed ligauit potestatem, quam homo habeat in corpus suum:& alioqui matrimonium contra illud contractum,quatenus est actualis traditio, habet maiorem quandam efficaciam,quàm promissio,& potest etiam habere honestum vsum,saltem reddendo, & non petēdo debitum;ergo rectè potest esse validum. Venditio item iniusta relinquit quidem perpetuam obligationem restituendi excessum pretij; quod si fiat,cessat omnis turpitudo in valore, & perpetuitate talis contractus,& ideo non est,cur simpliciter irritus sit. Et ita patet responsio ad obiectiones factas. In quibus etiam exemplis considerari potest, prohibitionem nō esse quasi directam,vel absolutam de substantia talis actus,sed vel prouenire ex aliqua generali lege,vt est seruare votum,vel solum esse de tali modo,seu excessu,& ideo mirum non esse, quod actum non irritet.

CAPVT XIII.

Vtrùm præcepta legis naturæ de se,& ab intrinseco immutabilia sint.

1. HActenus substantiam, & obligationem legis naturalis explicuimus, reliquum est, vt de illius firmitate,vel immutabilitate dicamus. Duplex autem mutatio potest intelligi in aliqua lege, scilicet,vel per additionem, vel per ablationem, seu diminutionem. Hîc autem non est sermo de additione,quia illa non est mutatio, quando prior lex integra manet, sed est perfectio extensiua conferens ad vtilitatem humanam, vt dixit D.Thom. q.94.art.5. & sic Vlpian. *Ius ciuile*,ff.de iust. & iure,ait,ius ciuile constituit,addendo aliqua iuri naturali.Imò &ius diuinum multa addidit iuri naturæ,& ius Canonicum vtriq;.Nam,vt infra videbimus,humana iura multa determinant,quæ per ius naturæ, aut diuinum determinata non sunt, nec conuenienter determinari potuerunt. Tractamus ergo de propria mutatione, quæ fit per ablationem legis, vel obligationis eius. Hæc autem mutatio dupliciter solet in rebus accidere,nimirum,vel per mutationem rei ab intrinseco deficientis,vel per extrinsecus factam virtute alicui⁹ agentis habentis potestatem.Et vterq; modus potest ad legem applicari:nam interdum res per seipsam deficit,quia ex vtili fit noxia, vel ex rationabili fit irrationabilis:aliquādo verò tollitur per superiorē,vt in legibus positiuis postea videbimus.Et vtraq; istarum mutationum contingit vel absolutè,& vniuersaliter in tota lege,& dicitur abrogatio legis: vel in particulari,& dicitur dispensatio,vel particularis relaxatio. De his ergo omnibus modis mutationum potest inquiri circa legem naturalem:in hoc autem capite solum de mutatione ab intrinseco dicemus: in sequentibus autem inquiremus de mutationibus ab extrinsecis agentibus.

D Thom. Vlpian.

Sensus quæstionis explicatur,& explicatur de qua immutabilitate sit sermo.

Dico igitur, propriè loquendo,**legem naturalem** per seipsam definere non posse,vel mutari, neque in vniuersali,neque in particulari, manente natura rationali cum vsu rationis,& libertatis. Semper enim hæc hypothesis præintelligitur,& supponitur : nam cum lex naturalis sit veluti proprietas huius naturæ, si illa de medio tolleretur, tolleretur etiam lex naturalis quoad existentiam suam,& maneret tantum secundum esse essentiæ seu possibile obiectiuè in mente Dei,sicut & ipsa rationalis natura.Imò tunc etiam lex æterna non haberet rationem propriæ legis, quia non esset cui Deus præciperet:oportet ergo naturam rationalem supponi, & sic dicemus, non posse legem naturalem, vel in totum, vel in parte per se deficere, aut mutari. Ita sumitur ex D.Thoma 1.2. q.94.artic.4.& 5.& q.100.artic.8.& 2.2.q.66.artic.2.ad 1.& q.104.artic.4.ad 2.Vincent. in Specul. moral. lib. 1. part. 2. d. 3. & aliis,quos cap.sequenti,& 15.referam. Item ex Augustl.libr.83.quæstion.qu.53. & lib.de vera relig.c.31.& lib.1.de liber.arbitr.cap. 6. Item ex Lactantio libr. 6. de vero cultu, c. 8.& ex Arist.5.Ethicorum,c.7.Cicer.lib.1.& 2.de leg.& 3. de Repub. & ex §. *sedet*. Instit.de iur.natur. Probatur autem primo,quia hoc ius naturale vel consideratur in Deo, vel in homine : prout est in homine mutari non potest, quia est intrinseca proprietas necessario fluens ex tali natura, qua talis est, vel (vt alij volunt)est ipsa rationalis natura : ergo repugnat, manente tali natura apta ad vtendum ratione auferri legem naturalem. Si verò consideretur hæc lex, vt est in Deo,suprà ostensum est,non posse auferri non solum à iudicio diuini intellectus, verum etiam neq; à voluntate,qua vult,vel talia bona præcipere, vel talia mala vitare.

2. *Resolutio. Legem naturalem per se ipsam nec deficere, nec mutari posse, neq; in vniuersali, neq; in particulari.*

D Thomas. Vincent. Augustinus. Lactant. Arist. Cicero.

3. Secundò argumentor in hunc modum,quia nulla lex deficit per seipsam sine reuocatione legislatoris, nisi vel quia non erat perpetua,sed pro tempore certo,quo finito, ipsa etiam finitur, & definit esse, vel quia in materia fit aliqua mutatio, ratione cuius lex fit irrationabilis,& iniusta,cum antea esset iusta, & prudens. Quia si lex indefinite,ac sine termino posita erat, & ex parte materiæ non est facta mutatio,non potest intelligi quomodo per seipsam cesset lex, manente obiecto, & subiecto eius,cum ex parte legislatoris non auferatur,vt supponimus. At neuter illorum modorum habet locū in iure naturali. De priori patet,quia leges eius sunt necessariæ, & perpetuæ veritatis : complectitur enim hoc ius (vt supra dixi) principia morum per se nota,& omnes, ac solas conclusiones,quę ex illis necessaria illatione inferuntur, siue proximè, siue per plures illationes : omnia autē hęc perpetuę veritatis sunt,quę veritas principiorum non subsistit sine veritate talium cōclusionum, & principia ipsa ex terminis necessaria sunt : ergo in omnibus his præceptis est perpetuitas:non ergo possunt definere per solum lapsum temporis. Altera vero pars ex eodem principio facilè ostenditur,quia iudicium, quod necessariò colligitur ex principiis per se notis,nunquam potest esse falsum:ergo nec potest esse irrationabile,vel imprudens:sed omne iudicium legis naturalis tale est, vt vel fit de principiis per se notis,vel ex illis necessario inferatur:ergo quantumuis res varientur, iudicium legis naturalis variari non poterit.

4. Tertiò fit alia inductio distinguendo in hoc iure præcepta affirmatiua, & negatiua, & ostendendo, neutrum genus talium præceptorum posse per se cessare,aut definere obligare.Nā in primis præcepta negatiua prohibent res per se,& intrinsecè malas, & ideo obligant semper, & pro semper, tum ratione suæ formæ,quia negatio omnia destruit, tum etiam, quia quod per se malum est,semper, & vbique vitandum est: eadem ergo ratione non possunt talia præcepta per se definere, quia non potest res per se mala definere esse mala. Affirmatiua vero præcepta, licet

licèt semper obligent, non tamen pro semper, & ideo potest huiusmodi præceptum, licèt naturale sit, vno tempore obligare, & non in alio, seu in vna occasione, & non in alia, non tamen propterea recipit mutationem, quia hæc est illius natura, & (vt sic dicam) à principio fertur pro talibus occasionibus, vel sub talibus conditionibus, & non pro alijs. Nihilominus tamen semper retinet suam vim, semper obligat, licet non pro semper: sicut præceptum confessionis. v. g. licèt pro hoc mense non obliget, & pro tempore Quadragesimæ obliget, non ideo mutatur, sed de se idem semper permanet, & declaratur amplius: nam præcepta affirmatiua legis naturalis solùm obligant pro illis occasionibus, in quibus omissio talis actus esset per se, & intrinsecè mala: ergo sicut illa omissio non potest non esse mala: ita neque obligatio affirmatiui præcepti ad actum illi omissioni contrarium potest per se desinere, aut mutari: ergo tale præceptum necessario semper obligat pro suo tempore, & consequenter semper etiam obligat ad non habendum contrarium propositum, seu ad obediendum saltem in animi præparatione.

5. Quartò declaratur, & confirmatur hęc veritas expediendo obiectionem, quæ hìc fieri potest. Dicit enim Aristot. 5 Ethic. cap. 7. Iustum naturale, seu natura constans non omne mutabile esse, aliquādo verò posse esse mutationi obnoxium. Quod etiam tradit D. Thom. 1. 2. q. 94. ar. 5. dicens, legem naturæ quoad prima principia omnino esse immutabilē, quoad conclusiones autem vt plurimum non mutari, in aliquo tamen casu, & in paucioribus mutari, propter particulares causas occurrentes. Confirmat hoc D. Thomas exemplo legis naturalis præcipientis depositum reddi suo domino petenti, quæ non obligat in casu, in quo depositum petitur ad damnificandam rempublicam. Et simile esse potest de præcepto naturali seruandi secretum, quod negatiuū est, & tamē violari potest, si ad defensionem Reipublicæ, vel innocentis sit necessarium. Præceptum item, *Non occides*, naturale est, & tamen in propriam defensionem licitum est occidere. Difficilius exemplum esse potest de præcepto non contrahendi matrimonium cum sorore, vel matre, quod naturale est, & tamen in casu necessitatis generationis humanæ nō obligat, vt de facto contigit in principio creationis, vt ex materia de Matrimonio constat. Ratione denique hoc cōfirmat D. Thomas, quia certior est sententia speculatiua, & naturalis, quàm moralis, & practica, & nihilominus in scientia physica, & naturali, licèt vniuersalia principia non deficiant, conclusiones etiam necessariæ interdum deficiunt: ergo idem poterit accidere in moralibus, atque ita poterit ius naturale mutationem pati. Probatur consequentia à paritate rationis, quia sicut materia physica est mutabilis, ita etiam res humanæ, quæ sunt materia iuris naturalis, multo magis mutabiles sunt: ergo etiam ipsum ius mutabile est: nam sicut ex materia sumit speciem, ita illius conditionem imitatur, & participat.

Ariſt.

D. Thom.

6. Hæc verò omnia rectè explicata potiùs confirmāt assertionem. Est ergo considerandum ea, quæ constant in quadam adæquatione, & quasi relatione, dupliciter posse mutari, vel quasi mutari, seu desinere esse, scilicet, vel intrinsecè per mutationem sui, vt pater desinit esse pater, si moriatur: vel extrinsecè tantùm per mutationem alterius, quomodo pater desinit esse pater per mortē filij, quæ desitio in patre non est mutatio, sed per modum mutationis à nobis concipitur, vel significatur. In lege ergo positiua contingit mutatio priori modo, quia tolli potest: in lege autem naturali minimè, sed solùm secundo modo per mutationem materiæ contingit, vt actio subtrahatur ab obligatione legis naturalis, non quia lex tollatur, vel minuatur: semper enim eo modo obligat, & obligauit; sed quia ipsa materia legis mutatur, vt statim patebit in exemplis adductis. Vnde vlteriùs considerandum est: legem naturalem cùm per se non sit scripta in tabulis, vel membranis, sed in mentibus, non semper dictari in mente illis verbis generalibus, vel indefinitis, quibus à nobis ore profertur, vel scribitur, vt verbi gratia lex de reddendo depositō, quatenus naturalis non ita simpliciter, & absolutè in mente iudicatur, sed cum limitatione, & circumspectione: dictat enim ratio reddendum esse depositum iure, & rationabiliter petenti, vel nisi ratio defensionis iustæ, vel reipublicæ, vel propria, vel innocentis obstet. Communiter autem solet illa lex illis tantum verbis proferri, *Reddendum est depositum*, quia cætera subintelliguntur, nec in forma legis humano modo positæ omnia declarari possunt.

Quomodo sit immutabilis lex naturalis, item in quo subire possit mutationem.

Quando ergo Diuus Thomas cum Aristotele ait, aliqua præcepta legis naturalis mutari, vel deficere, aut exceptionem pati in paucioribus, seu in casu, loquitur de mutatione impropria per solam denominationem extrinsecam ratione mutationis, quæ in materia fit, vt ex eodem sumitur dicta quæstione centesima articulo octauo, & quoad hoc differentiam constituit inter quædam præcepta naturalia respectu aliorum, vel respectu principiorum vniuersaliorum. Nam quædam versantur in materia, quæ non recipit mutationem, vel limitationem, vt est, vel generale principium, *Non sunt facienda mala*, vel interdum particulare præceptum, vt, *non est mentiendum*: alia verò sunt, quæ ex parte materiæ mutationes recipere possunt, & ideò limitationem, vel quasi exceptionem admittant. Vnde sæpe loquimur de his præceptis, ac si essent proposita per absoluta verba, sub quibus patiuntur exceptionem, quia non satis declarant ipsum præceptum naturale prout in se est. Sic enim præceptum in se spectatum nullam exceptionem patitur, quia ratio ipsa naturalis dictat, hoc debere fieri tali, vel tali modo, & non aliter, vel concurrentibus talibus circumstantijs, & non absque illis. Imò interdum mutatis circumstantijs, non solum non obligat naturale præceptum ad faciendum aliquid, v. g. ad reddendum depositum, sed etiam obligat ad non faciendum.

7. *Explicatur D. Thomas, & Aristotel. mutationem admittentes in præceptis naturæ.*

Et ita facile declaratur exemplum de depositō: nam licet in hoc casu reddendum non sit, non propterea naturale præceptum mutatur: nam à principio non fuit positum pro illo casu, sed pro alijs, quos recta ratio dictat, sicut qui non implet promissionem; quia res notabiliter mutatæ sunt, non mutatur ipse, nec lex fidelitatis seruandæ mutatur, sed mutata est materia, tamen à principio illa mutatio fuit virtute excepta per conditionem in ipsā promissione subintellectam, & ita non est vera, vel intrinseca mutatio, sed apparens, & per extrinsecam denominationem. Idem ergo est de depositō, etiamsi depositō adiungatur promissio reddendi illud, vt est apud Augustinum Psalm. quinto, & habetur in cap. *nē quis*, vigesima secunda, quæstione secunda. Idemq; cum proportione est de præcepto naturali seruandi secretum: nam secretum est quasi depositum, quod custodiendum datur, & accipitur sub promissione seruandi sine damno, & iniuria tertij: nam hæc conditio necessariò subintelligitur, vt promissio licita sit. Loquimur autem de naturali secreto: nam sigillum confessionis altiorem habet obligationem. Denique idem est de quinto præcepto Decalogi. *Non occides*, quod vt naturale est, includit plures conditiones, scilicet, non occides propria auctoritate, & aggrediendo, de quibus in sua materia dicendum est, & cap. decimoquinto, aliqua attingemus. De vltimo verò exemplo, quod obscurius est, dicam capite sequenti.

8. *Augustin.*

Ad

9. *Fit satis oppositæ rationi.*

Ad rationem respondeo, admittendo similitudinem ex conclusionibus physicis sumptam cum proportione. Nam propositiones physicæ, licèt dicantur interdum deficere, tamen vt conclusiones scientificæ sunt, non deficiunt, quia vt sic non absolutè inferuntur, sed cum limitatione, vtiq; à talibus causis per se hoc prouenire, nisi impediantur; & sic etiam in præsenti naturale præceptum (vt dixi) non absolutè præcipit in tali materia, v.g. reddendum est depositum, sed subintellectis debitis circumstantijs, vt satis explicatum est: solùm enim hoc modo inferuntur tales conclusiones necessariò ex principijs naturalibus, & non aliter sunt naturalia præcepta, nisi vt ex illis principijs necessariò colliguntur. Et ideo etiam non obstat, quod materia sit mutabilis: nam lex naturalis discernit mutabilitatem in ipsa materia, & iuxta illam accommodat præcepta: nam aliquid præcipit in illa materia pro vno statu, & aliud pro alio, & ita ipsa in se manet semper immutata, licèt quoad nostrum modum loquendi, & per denominationem extrinsecam quasi mutari videatur.

10. *An lex naturæ possit deleri à mentibus hominum, ac proinde ita mutationem subire. Responsio.*

Alia difficultas hîc occurrebat, quia videtur lex naturæ posse de mentibus hominibus deleri, ac subinde esse mutabilis quasi per separationem à subiecto, sicut scientia, quæ ex parte obiecti immutabilis veritatis est, in subiecto corrumpi potest per errorē. Sed hæc difficultas quantum ad rem attinet sufficienter tacta est suprà cap. 8. vbi diximus de ignorantia, quæ in hanc legem cadere potest. Dicimus ergo breuiter, legem hanc non posse omnino deleri de mentibus hominum: quoad aliqua vero præcepta posse ignorari, & fortasse non ab omnibus hominibus. Nam licèt quædam gentes errent circa vnum præceptum, alię circa aliud: nullum tamen esse videtur, quod non aliquibus saltem hominibus per lumen naturale manifestetur, & hoc satis est, vt simpliciter dici possit, nullum præceptum naturale totaliter deleri, etiam per ignorantiam. Addo verò, per errorem, vel ignorantiam non mutari legem in se, sed occultari, seu nesciri, quod longè diuersum est. Nam licèt omnia præcepta legis naturalis sint immutabilia, non tamen omnia sunt æquè nota, & ideo inconueniens non est, vt aliqua ignorari possint. Alia difficultas hîc occurrit de epijkia, quę grauior est, & propriam disputationem requirit, quam infrà cap. 16. trademus.

CAPVT XIV.

Vtrùm ius naturale mutari, vel dispensari possit per humanam potestatem.

7. Quamuis hæc quæstio videatur ex præcedenti definita, nihilominus non desunt graues Doctores, qui absolutè dicāt, posse dispensari interdum per hominem in iure naturali, vel mutari per ius humanum, vel gentium, vel ciuile. Non quidem quoad omnia iura naturalia: fatentur enim hanc mutationem non habere locum in primis principijs iuris naturæ, nec in conclusionibus illis propinquis, de quibus sentiunt procedere omnia dicta in superiori capite: solùm ergo in quibusdam rebus, seu præceptis magis remotis dicunt, posse fieri hanc mutationem: non vniuersalem per modum abrogationis, sed particularem per modum dispensationis, vel diminutionis. Ita expressè declarat Glossa in c. *à nobis* de deci. verb. *exemptos*. Idem sentit Glossa in l. *manumissiones*, verb. *nascerentur*, & Glossa 1. in l. *ius ciuile*. ff. de iustitia, & iure. Sequitur Abbas in dicto cap. *à nobis*, n. 4. & in cap. *cùm tanto*. de consuet. n. 3. & cap. *quæ in Ecclesiarum* de constit. n. 11. vbi etiam Felin. n. 26. & ibi Innocet. & alij communiter. Copiosiùs verò, & distinctiùs tradidit hanc sententiam Angel. verb. *Papa*, n. 1. vbi specialiter de Pontificia dispensatione loquitur, Nauarr. etiam cons. 2. qui filij sint legi. n. 8. dicit, posse Papam limitare legem naturalem, & diuinam; & dispensare circa illas. Idem de Pontifice docet Sanctius li. 8. de matrim. disp. 6. & refert plures Iuristas, & ex Theologis Canum in relect. de pœnit. p. 5. Sed illius sententiam in hac parte sufficienter refellimus in lib. 6. de voto, cap. 9. Potest etiam pro hac sententia referri Henriq. lib. 8. de Euchar. c. 13. Sed in his auctoribus, & alijs, qui de hoc puncto tractant, aduertere oportet, interdum loqui generatim de iure diuino, & de potestate Papæ ad dispensandum in illo, confūdentes sub diuino iure tā naturale, quàm positiuum diuinum. Nos verò distinctè, & specifice loquimur, & nunc solùm agimus de iure naturali in ordine ad quamcunq; potestatem humanam, & actionē eius, siue sit dispensatio, siue præceptum, aut iuris institutio, siue per legem, siue per consuetudinem, vel particularem, vel totius orbis, quæ solet dici ius gentium, vt infrà dicam. De iure autem diuino positiuo infrà in vltimo libro huius tractatus dicemus.

Nauar. *Sanctius.* *Canus.* *Henriq.*

2. Hæc igitur sententia primò suadetur varijs exemplis. Primum, & vulgare est de diuisione dominiorum, quia iure naturæ omnia erant communia, & nihilominus rerum diuisio ab omnibus introducta est in c. *ius naturale*, dist. 1. cap. *quo iure*, dist. 8. Imo in c. *dilectissimis*. 12. q. 1. dicitur rerum diuisio per iniquitatem introducta, non quòd ipsa introductio iniqua fuerit, sed quod occasione peccati facta fuerit, vt omnes infra citandi interpretantur. Secūdum exemplum simile est de libertate, quæ iure naturæ hominibus conuenit, & tamen per leges humanas aufertur. l. *manumissiones*. ff. de iustit, & iure. l. *libertas*. ff. de statuliberis. §. *ius autem*, Instit. de iure naturali, gentium, & ciuili. Tertium exemplum est de iure naturali non auferendi alienum, quod videtur immutari hominum introductione per vsucapionem, & præscriptionem. Quo exemplo vtitur Glossa in dicta l. *manumissiones*. Quartum est de iure naturali, quòd per consensum mutuum maris, & fœminæ fiat matrimonium, quod ab hominibus immutatur, ne fiat, nisi præterea testes adsint. Simile est de iure cōdendi testamentum, vel donandi res suas: nam hæc iure naturæ fieri possent pro arbitrio domini, & tamen hoc ius mutatur, vel limitatur ab hominibus, vt, scilic. id non fiat, nisi per testamentum solemne, &c.

Cap ius naturale. *Cap quia inter.* *Cap. dilectissimis.* *L. manumissiones.* *L libertas.* *Glossa.*

3. Secundò principaliter afferuntur varia exempla dispensationum humanarum in iure naturali. Primū est de dispensatione in votis, & iuramentis, quorum obligatio de iure naturali est. Secundum est de dispensatione in matrimonio rato, quod supponim⁹ esse dissolubile dispensatione Pontificis, cum tamen iure naturæ indissolubile sit. Tertium est de dispensatione in residentia Episcoporum, quæ est de iure diuino naturali, vt sentit Concil. Trident. sess. 23. c. 1. de reformat. & tamen in illa quotidie dispensatur, vt constat. Neque in hoc exemplo habet locum vulgaris euasio, quod illa non sit dispensatio, sed interpretatio iuris naturalis: tum quia euidenti experimento constat, in multis casibus dari hanc facultatem, in quibus non cessauerat obligatio residendi, ne q; vlla probabili ratione posset id per solam interpretationem colligi, sed per auctoritatem Pontificis tollitur obligatio, relaxando illam, & hæc est dispensatio: tū etiam, quia ita sæpe vocatur in ipsis indultis: imò etiam in Concil. Tridentino sess. 6. cap. 2. de reformatione. Quartum exemplum est de dispensatione in impedimentis irritantibus matrimonium iure naturali: nam in matrimonio inter fratres refert Angel. supra fuisse dispensatum iure naturali, & tamen illud est impedimentum irritans iure naturæ. Deniq; adduntur à Iuristis exempla de dispensatione in debito soluendi decimas, quod dicunt esse de iure diuino naturali. Item in exemptione clerici à iurisdictione sæculari, quam exemptionem etiam censent esse de iure diuino naturali, & tamen in ea dispensa-

Cent. Trid.

1. Opinio asserentium ius naturale posse in particulari per potestatē humanam dispensari. *Glossa.* *Abbas.* *Felin.* *Innocent.* *Angel.*

pensat Pontifex, permittendo clericum à temporali Iudice puniri, etiam in causa criminali, & alia similia videri possunt in Felino cap. vlt. de maior. & obedientia, n. 7. & sequentibus.

Felin

4. Tertiò argumentantur ratione, quia hæc dispensatio in aliquibus iuribus naturalibus est sæpe necessaria ad bonum animarum, vt exempla adducta ostendunt; ergo non est verisimile, reliquisse Deum homines sine hoc remedio, quia ad prouidentiam Dei spectat concedere hominibus potestatem moraliter necessariam ad conuenientem gubernationem reipublicæ. Vnde ex hoc principio colligimus esse in hominib⁹ potestatem puniendi malefactores etiam pœna mortis, & priuandi homines rebus suis, quando causa reipublicæ id postulat, & similia. Hinc dixit Angel. supra, non fuisse Deum futurum bonum patremfamilias, nisi reliquisset pastorem super gregem suum, qui posset consulere omnibus occurrentibus, & necessario expedientibus. Qui hoc citat ex Richar. in 4. d. 38. vbi ar. 9. q. 1. solum dicit, rectam rationem dictare, aliquem esse loco Dei in Ecclesia, qui periculis personarum, pensatis infirmitatibus, & vtilitatibus, possit rationabiliter obuiare. Et declaratur à simili: quia nisi Papa ita conderet leges suas, vt concederet Episcopis facultatem in eis dispensandi in casibus necessarijs, in quibus non possit adiri, vel consuli Pontifex, non rectè prouideret Ecclesiæ: & ideo ex hoc principio colligunt auctores communiter, posse in his casibus dispensare inferiores in lege superioris; ergo similiter in præsenti, seruata proportione. Tandem hac ratione omnes fatentur, posse cadere interpretationem in lege naturali, sed eadem est ratio de interpretatione, & dispensatione: nam eandē potestatem requirit, quia interpretatio authentica legis solùm ab auctore legis fieri pōt; ergo eadē ratione admittēda est dispensatio, quia sæpe per solā interpretationem non potest occurrentibus casibus subueniri.

Angel.

Richard

5. Nihilominus contraria sententia docet, ius naturale in nullo vero præcepto suo tolli, diminui, dispēsari, aut alio simili modo posse mutari per aliquam legem, vel potestatem humanam. Hæc est sine dubio sententia communis Theologorum, quos latius referemus capite sequenti. Præcipuè verò D. Thomæ dicta q. 100. art. 8. & alijs locis allegatis capite præcedenti, & specialiter de Papa quodlib. 4. art. 13. Sumitur ex Alense 3. p. q. 27. memb. 4. per totum, licèt memb. 2. §. 2. obscurè loquatur de mutabilitate legis naturalis, vt videbimus capite sequenti. Idem sentiunt Theologi, qui absolutè negant, Papam posse dispensare in iure diuino: nam si in positiuo diuino non potest, multò minus in naturali, quia & diuinum etiam est, & immutabilius; illos autem referemus infrà tractando de lege gratiæ. Expresse verò de lege naturali id tradit Almain. de potest. Ecclesiæ, c. 13. concl. 1. & idem sentit in 4. d. 15. q. 2. a. 1. Idem Syluest. verb. *Papa*, q. 16. Abul. Exo. 20 q. 35. ad medium, & supponit sæpe Vict. relect. 2. de potest. Papæ, & Cōc. supponit item Driedo l. 2. de liber. Christ. c. 4. in fine, Soto l. 1. de iust. q. 7. a. 3. l. 4. q. 3. a. 1. ad 1. & l. 10. q. 3. art. 4. id extendit etiam ad speciale exemplum de residentia Episcoporum. Et moderni Theologi communiter. Et ex Iurisperitis hoc insinuant Glossæ in cap. *sunt quidem*. 25. q. 2. per illum textum, & sequentem, & Glossa in cap. *proposuit*. de concess. Preben. licèt obscurè loquantur. Clariùs id docent, Turrecremat. in Summa, lib. 3. c. 54. & 57. Nauarr. consil. 4. de despōs. impuber. n. 16. & sumitur ex eodem in cap. *ita quorundam*, de Iudæis, Gloss. penult. per totam, Couarr. in regula, *peccatum*, p. 2. §. 11. n. 3. & sequentibus, & in cap. *quamuis pactum*, 1. p. §. 4. n. 6. & in Epitom. 4. p. 2. cap. 6. §. 9. n. 3. Barbos. in rubr. ff. soluto matrim. 2. p. n. 104. & Albert. Bologne. tract. de legib. & iuri. cap. 26. n. 3. & sequentibus. Et hanc sententiam iudico esse omnino veram, licèt quoad aliquos articulos eius possit esse de nominibus dessinsio.

Secunda opinio communior asserens ius naturale in nullo præcepto tolli posse vel dispensari per humanam potestatem. D. Thom. Alens.

Almain. Sylvest. Abulens. Victoria. Driedo. Soto.

Glossa.

Turrecrem. Nauar.

Couar.

Barbos. Albert. Bologner.

Vt ergo veritatem breuiter explicemus, aduertendum est, multis modis posse aliquid dici de iure naturali. Primus, & maximè proprius est, quando lex aliqua naturalis id præcipit, & hic est modus proprius iuris naturalis, de quo nos tractamus. Ad quod necesse est, vt ratio naturalis p se spectata dictet, aliquid esse necessarium ad morum honestatem, siue id dictet absq; discursu, siue ex illo, vno, vel pluribus; dummodo enim illatio semper sit necessaria, parum hoc refert, vt sæpe dixi. Alio vero modo dicitur aliquid esse de iure naturali solùm permissiuè, aut negatiuè, aut concessiuè (vt sic res explicetur.) Talia sunt multa, quæ attento solo naturali iure, licita sunt, vel data hominib⁹, vt rerum communitas, hominum libertas, & similia: de quibus lex naturæ non præcipit, vt in eo statu permaneant: sed hoc relinquit hominum dispositioni iuxta rationis exigentiam. Sic potest dici nuditas naturalis homini, quę in statu innocentiæ operienda non esset: in statu vero naturę lapsæ aliud dictat naturalis ratio. Sic etiam libertas est homini naturalis, quia ex vi iuris naturalis illam habet, licèt lex naturæ non vetet illam amittere. Alio item modo dicitur aliquid esse de iure naturæ, quia fundamentum habet in conditione naturali, licèt non simpliciter præcipiatur iure naturali, vt filium succedere patri ab intestato, ex l. *scripto*, in fin. ff. vnde liberi: quia licèt id non præscribat omnino lex naturæ, ad id inclinat, & quasi naturaliter sequitur, nisi aliunde impedimentum ponatur. Sic etiam duobus testibus adhiberi fidem, vel illos ad probationem humanam sufficere, dici potest de lege naturæ, non præcipiente, sed approbante, & admittente, nisi aliud ex specialibus causis addatur, vel requiratur. Hîc ergo (vt dixi) de iure naturæ primo modo loquimur, occasione verò argumentorum dicemus aliquid posteriori.

6. *Quibus modis cadere possit aliquid sub ius naturale.*

l. scripto.

Vlterius verò circa primum modum aduertere oportet, inter præcepta iuris naturalis, quædam esse, quæ versantur circa pacta, conuentiones, aut obligationes, quæ per humanas voluntates introducuntur, vt sunt leges de seruandis votis, & promissionibus humanis, siue simplicibus, siue iuramento confirmatis, & idem est de alijs contractibus, iuxta singulorum conditiones, & de iuribus, vel actionibus, quæ ex illis nascuntur. Aliæ verò sunt leges naturales, quæ immediatè obligant in suis materijs independenter ab omni præuio consensu voluntatis hominis, vt sunt leges affirmatiuæ religionis erga Deū, pietatis erga parentes, misericordiæ, vel eleemosynæ circa proximum: & negatiuæ, non occidendi, non infamandi, & similes. Et in vtroque genere istorum præceptorum est eadem necessitas quoad formalem rationem iuris, & consequenter eadem inuariabilitas, & immutabilitas: ex parte verò materiæ hæc posteriora præcepta habent quandam maiorem immutabilitatem, quia non habent quasi pro materia ipsum humanum arbitrium, quod mutabile valde est, & sæpe indiget correctione, & mutatione.

7. *Aduertendum.*

Dico primò: Nulla potestas humana, etiamsi Pontificia sit, potest proprium aliquod præceptum legis naturalis abrogare, nec illud propriè, & in se minuere, neque in illo dispensare. Probatur primo ex dictis in capite præcedenti: nam ostensum est, ius naturæ quoad sua præcepta esse immutabile natura sua: sed non possunt homines mutare id, quod immutabile est: ergo. Confirmatur, ac declaratur, quia naturale ius quoad omnia præcepta sua pertinet ad naturales hominis proprietates: sed non pōt homo naturas rerum mutare: ergo. Secundò, in omni præcepto iuris naturalis legislator est Deus, sed non potest homo mutare legem, quam Deus tulit, quia inferior non potest prævalere contra superiorem, cap. *inferior*. dist. 21. Clemen. *ne Romani*, de electi. ergo. Tertiò, ius naturale est fundamentum humani iuris:

8. 1. *Assertio. Nullam potestatem humanam posse aliquod præceptum naturale abrogare.*

Cap. inferior

ergo non potest ius humanum iuri naturali derogare, aliàs suum fundamentum destrueret, & consequenter seipsum. Quartò, si ius humanum posset naturali derogare, posset aliquid contra illud statuere, quia non potest intelligi alius modus mutandi illud; at hoc non potest; ergo. Probatur minor, quia quod est contra ius naturæ intrinsecè malum est; ergo illud ius humanum esset de re intrinsecè mala, & consequenter nõ esset ius, neq; lex. Confirmatur, quia hac ratione consuetudo contra naturale ius non posset inducere legem, c. *cùm tanto*. de consuetudine, vbi Glossa notat, ius naturale esse immutabile quoad præcepta, & prohibitiones. Idem Glossa in §. 1. dist. 5. vbi Gratianus ait, ius naturale esse immutabile, quod repetit in §. vlt. dist. 6.

Cap cùm tanto. Glossa. Gratian.

9. *Obiectio.* Dices; hæc omnia rectè procedere de abrogatione, vel mutatione absoluta alicuius præcepti naturalis, non verò de dispensatione, quando legitima causa occurrit: nam ad abrogationem, vel diminutionem sine causa faciendam, non est verisimile Deum concessisse facultatem hominibus; neq; ipsi ex se talem auctoritatem nõ habent, vt rationes factæ probant. Secùs verò est de iusta dispensatione. Nam licèt homo sua auctoritate illam non possit concedere, vt etiam probant rationes factæ: nihilominus auctoritate Dei poterit, quia hoc modo inferior dispensare potest in lege superioris: & verisimile est, hominem gerentem in terris vicem Dei, posse etiam in his legibus ex iusta causa dispensare ex diuina concessione, quia hoc pertinet ad bonam gubernationem vniuersi, vt supra argumentabamur.

10. *Solutio.* Sed contra hoc instatur primò, quia Deus ipse non potest (saltem iure ordinario) dispensare in aliquo ex præceptis legis naturalis. Quod si interdum aliquam in his præceptis mutationem facit, vtitur absoluta potentia, imò & supremo dominio, vt explicabimus capite sequenti: ergo non est verisimile, dedisse hominibus ordinariam potestatem dispensandi in aliquo præcepto naturali. Eo vel maximè quòd ex solutionibus argumentorum, & ex c. 16. cõstabit, non esse hominibus necessariam talem potestatem ad conuenientem gubernationem. Secundò si in hominibus esset talis potestas, non solùm in Pontifice esset, sed etiam in Imperatore, vel Rege temporali in his præceptis naturalibus, quæ circa temporalia versantur, vt sunt ferè omnia, quæ ad proximum pertinent: vtrumq; autem falsum est: ergo. Sequela declaratur, quia licèt Papa habeat in Ecclesia supremam potestatem: tamen etiam Imperator potestatem habet à Deo, & vicem eius gerit in sua republica, iuxta Paul. Rom. 13. Et loquendo ex vi legis naturalis, ante institutam Pontificiam dignitatem non potest fingi alius, qui vices Dei quoad talem actum in republica gerat, & nunc si non sit à Pontifice impeditus, eandem habebit: Minor autem quoad Imperatorem habetur in Clement. *Pastoralis*. de re iudic. in fine, ibi, *Nec prædicta suppletio circa subditum ad ea potuisset de ratione referri, per quæ de crimine præsertim sic graui delato defensionis (quæ à iure prouenit naturali) facultas adimi valuisset, cum illa Imperatori tollere non licuerit, quæ iuris naturalis existunt*. Et generaliter idem sumitur ex c. *super eo*, de vsur. ibi, *cum vsurarum crimen vtriusq; testamenti pagina detestetur, super hoc dispensationem aliquam posse fieri non videmus*. Ex eo enim quod vtrumq; testamentum tale crimen detestetur, tacitè colligit Pontifex, esse contra ius naturale, & hinc esse indispensabile simpliciter, ac subinde per quamcumque hominis potestatem. Tertiò, in his præceptis eadem est ratio partis, & totius: nam in propositione necessaria, quam Dialectici dicunt esse in materia naturali, nõ minus repugnat falsitas vnius singularis, quàm totius vniuersalis propositionis. sed omne præceptum naturale est in materia naturali, & continet absolutam veritatem ex natura rei necessariam: ergo sicut abrogari non potest, ita neq; in aliquo singulari casu mutationem recipere, & consequenter nec dispensari. Sed vis huius argumenti pendet ex dicendis in c. seq. & in solutionibus argumentorum.

Clementin. Cap. super eo

11. *Assertio. Præcepta iuris naturalis, quæ pendent in sua obligatione à consensu voluntatis humanæ possunt aliquando per homines dispensari.*

Dico secundò: Præcepta iuris naturalis, quæ pendent in sua obligatione præceptiua à priori consensu voluntatis humanæ, & ab efficacia illius ad aliquid agendum, possunt interdũ per homines dispensari, non directè, ac præcisè auferendo obligationem legis naturalis, sed mediante aliqua remissione, quæ fit ex parte materiæ. Prior pars negatiua constat facilè ex præcedenti assertione, quia etiam illa præcepta secundùm se spectata continent intrinsecam honestatem, quæ nunquam potest auferri, aut violari, si ad suam materiam applicentur, vt patet in his præceptis, Seruanda est fides, vel Deo, vel homini, & similibus. Altera verò pars affirmatiua probatur optimè exemplis de voto, iuramento, & similibus, & explicata est latè in tract. de voto, l. 6. c. 9. & infrà respondendo ad argumenta clarior fiet. Ratio autem non est alia, nisi quia materiam illam mutari, vel variari non est contra legem naturalem, quia pendet ex voluntatis mutatione. Et hac etiam ratione hoc non excedit potestatẽ superioris humani, vel quatenus ab illo pendet voluntas subditi, vel quatenus est Vicarius Dei. Facta autem tali mutatione, non solum nõ repugnat auferri obligationem legis naturalis, sed etiam ipsa per se cessat, ac desinit obligare. Imò hoc modo priuatus homo potest interdum auferre obligationem naturalem ortam ex promissione, v. g. remittendo illam, vel ortam ex mutuo perficiendo donationem. Ad hunc ergo modum intelligenda est hæc relaxatio iuris naturalis, quæ in hoc genere dispensationis admittetur, quæ re vera in rigore non est dispensatio iuris naturalis, sed vocatur dispensatio voti, aut iuramenti, quia fit per remissionem quandam ex potestate superiori, & iurisdictionis: tamen in rigore potius est dispensatio facti, quàm iuris, vt rectè dixit Albert. Bolognet. suprà.

Albert. Bolognet.

12. *2. Assertio. Per ius humanum materia iuris naturæ mutari potest, vt ratione illius cessent aliqua præcepta naturalia.*

Dico tertiò: Per ius humanum, siue gentium, siue ciuile fieri potest talis mutatio in materia legis naturalis, vt ratione illius varietur etiam iuris naturalis obligatio. Iuxta hanc conclusionem intelligenda videntur nonnulla iura ciuilia, vel Iuristæ, cùm dicunt, per ius gentium, vel ciuile detrahi aliquid de iure naturali, vt patet ex l. *nauum missiones*, 5. & l. *ius ciuile*. ff. de iustit. & iure, & in §. *ius autem*, Institut. de iure naturali gentium, & ciuili. Hanc etiam assertionem confirmant multa ex exemplis in primo fundamento contrariæ sententiæ adductis, vt in eorum explicatione videbimus. Ratio denique est, quia hic modus mutationis non repugnat necessitati, & immutabilitati iuris naturalis, & aliunde est conueniens, & sæpe necessarius hominibus iuxta varias mutationes, quæ in statu eorum contingunt. Et hoc modo rectè accommodatur vsitatum exemplum ex Augustino sumptum, quod sicut medicina alia præcepta tradit pro infirmis, alia pro sanis, & quædam pro fortibus, alia pro debilioribus, & tamen non propterea regulæ medicinæ in se variantur, sed multiplicantur, & quædam nunc deseruiunt, nunc aliæ: ita ius naturale idem existens aliud præcipit in tali occasione, aliud in alia, & nunc obligat, & non antea, vel postea sine sui mutatione, propter materiæ variationem.

Materia iuris naturæ mutari potest, vt rationi illius cessat obligatio iuris naturalis. L. nauum missiones L. ius ciuile.

13. *Fit satis argumentis. Ad primum. Scot. Gabr.*

Ad argumenta igitur prioris sententiæ, quatenus huic resolutioni obstare possunt, respondendum est. Circa primum itaq; exemplum in primo argumento positum de rerum communitate, & diuisione Scot. in 4. d. 14. q. 2. artic. 1. & ibidem Gabr. q. 2. in princ. dicunt, ante peccatum habuisse homines præceptum, vt omnia essent cõmunia: post peccatum vero sublatum fuisse illud præceptum, & ideo rerum diuisionem non fuisse contra ius naturæ. Sed hæc sententia quoad illud primum præceptum, nõ placet, quia non

video

videó necessitatem illius præcepti. Nam si ponatur positiuum, gratis asseritur, cùm ostendi non possit: si naturale, probanda est necessaria connexio communitatis rerum cum statu innocentię; nulla autem esse videtur, quia salua morum honestate, possent homines in illo statu res aliquas, præsertim mobiles, & ad ordinarium vsum necessarias sibi vsurpare, & inter se diuidere. Quod notauit Almain. ibi q. 2. art. 1. con- *Almain.*
iecturæ autem, quibus vtitur Scot. ad ostendendum illud præceptum, scilicet, quia communitas in illo statu esset magis accommodata ad hominum sustentationem, & pacem, & similes, solùm probant, tunc non fuisse necessariam rerum diuisionẽ, vel ad summum communitatem rerum futuram fuisse vtiliorẽ in illo statu; non verò fuisse necessariam. Sicut è conuerso congruentiæ, quæ ostendunt, diuisionem rerum esse commodiorem in natura lapsa, non probãt, hanc diuisionem esse sub præcepto naturali, sed solùm esse huic statui, & conditioni hominum accommodatam. Aduerto tamen etiam iuxta illam sententiam Scoti non esse admittendam intrinsecam, & propriam mutationem in iure naturali, sed solã cessationem obligationis eius propter mutationem factam ex parte hominum, atq; adeò in ipsa materia.

14. Communis ergo responsio tam ad illud exemplum, quàm ad multa alia est, dupliciter aliquid esse de iure naturali, scilicet, negatiuè, & positiuè. Negatiuè esse dicitur, quod ius naturale non prohibet, sed admittit, quamuis neque illud positiuè præcipiat: quando verò aliquid præcipit, dicitur id esse positiuè de iure naturali, & quando prohibet, dicitur esse positiuè contra ius naturale. Diuisio ergo rerum non est contra ius naturale positiuum, quia nullum erat naturale præceptum, quod illam prohiberet. Quando ergo aliqua iura dicunt esse contra ius naturale, intelligenda sunt de iure naturali negatiuè: sic enim communitas rerum erat de iure naturali, quia ex vi illius res omnes essent communes, nisi homines aliud introduxissent. Sumitur ex D. Thoma 2. 2. q. 66. art. 2. ad 1. & in d. q. 94. art. 5. ad 3. Conrad. de contract. qu. 10. Couarr. in regula, *peccatum*. 2. p. §. 11. n. 3. & Nauarr. in cap. *ita quorumdam*, de Iudæis, notab. 11. Glossa penult.

Distinctio iuris naturalis in negatiuũ, & positiuũ.

Rerũ diuisio non est contra ius naturale positiuum.

D. Thom. Conrad. Couar. Nauar.

15. Hanc verò responsionem impugnauit ex Iuristis Fortunius Garcia in dict. l. *manumissiones*. nu. 8. Quia iuxta illam distinctionem non magis libertas, quàm seruitus, nec magis communitas, quàm diuisio rerũ esset de iure naturæ, quod est contra dicta iura, & contra communem sententiam. Sequela patet, quia etiam rerum diuisio est de iure naturę negatiuè, quia non prohibetur. Secundò, quia aliàs sequeretur, stãdo in iure naturę potuisse vnum hominem licitè priuare alium libertate, & redigere in seruitutem, quia nihil ageret contra præceptum legis naturalis, quod patet, quia libertas solum negatiuè dicitur esse de lege naturæ, scilicet, quia non prohibetur; non verò quia aliquo præcepto positiuo mandetur; ergo actio contraria libertati non est prohibita iure naturæ. Tertiò, inde etiam sequeretur, potuisse homines licitè suo arbitrio, & per potentiam vsurpare, & res omnes, & iurisdictionem, & dominium in alios homines, quia in hoc non agerent contra aliquod præceptum legis naturalis, sed solum contra id, quod permittebatur ex vi legis naturalis, quod non est per se malum. Vnde hinc videtur sumpsisse occasionem opinio quorundam Iuristarum dicentium, Reges tẽporales de absoluta potentia sua posse suo arbitrio dominia rerum transmutare, vel sibi vsurpare. Sic ferè loquitur Glossa in ca. *per principalem*. verb. *ad nos*. 9. q. 3. licèt non satis declaret, posse Principem sine causa iusta id facere. Idem Angel. in l. *item si verberibus*. §. 1. ff. de rei vindicat. Hæc autem absurdissima sunt, vt est per se notum, quia sunt contra hominum pacem, & iustitiam, & contra ius vnicuiq; datum à natura.

Fortuny obiectiones cõtra dictã doctrinam.

Glossa.

Angel.

Sed hæ obiectiones procedunt ex mala intelligentia illius distinctionis, ad quam melius præcipiẽdam supponenda est alia distinctio iuris, quæ in superioribus à nobis data est: diximus enim ius aliquãdo significare legem; aliquando verò significare dominium, vel quasi dominium alicuius rei, seu actionem ad vtendum illa: nunc ergo idem dicimus de iure naturali. Atque ita distinctio D. Thomæ, & communis intelligitur de iure naturali præceptiuo, & in ordine ad materiam, de qua sermo est. Quo sensu manifestum est, diuisionem rerum non esse contra ius naturale, quod illam prohibeat absolutè, & simpliciter. Et idem est de seruitute, & aliis similibus. At verò si loquamur de iure naturali dominatiuo, sic verum est libertatem esse de iure naturali positiuè, & non tantum negatiuè, quia ipsa natura verum dominium contulit homini suæ libertatis. Communitas etiam rerum aliquo modo pertineret ad dominium hominum ex vi iuris naturę, si nulla esset facta rerum diuisio, quia homines haberent positiuum ius, & actionem ad vsum rerum communium, vt ex per se euidens, & rectè probat prima obiectio facta. Nam hac ratione libertas est de iure naturæ, potius quàm seruitus, quia natura fecit homines positiuè (vt sic dicam) liberos cum intrinseco iure libertatis, non tamen ita fecit positiuè seruos, propriè loquendo. Similiter contulit communiter dominium rerum omnium, & consequenter vnicuiq; dedit potestatem vtendi: proprietatem autem dominiorum non ita contulit, vt egregiè declarat Augustinus tract. 6. in Ioan. in fine, & cap. 1. d. 8. & de hoc communi dominio videri potest Soto lib. 4. de iustit. q. 4. ar. 1. Molin. tract. 2. de iustit. disp. 3.

16. *Fit satis obiectionib. & explicatur amplius doctrina.*

Augustinus.

Soto. Molin.

Per quod etiam patet responsio ad alias illationes; nihil enim illorum sequitur, quia illa repugnant huic iuri positiuo, & dominatiuo, quod natura vel omnibus, vel singulis contulit. Vnde quamuis natura non præceperit, vt res semper essent communes (quo sensu dicitur communitas rerum de iure naturæ negatiuè) tamen durante illo statu, positiuum præceptum iuris naturę erat, vt nemo prohiberetur, nec impediretur ab vsu necessario communium rerum. Quod præceptum suo modo nunc durat in his rebus, quæ communes sunt, quamdiu non sunt diuersæ aliquo modo: nemo enim potest prohiberi à communi vsu illarum per se loquendo, id est, secluso speciali necessitate, vel causa iusta. Sicut etiam è contrario, quamuis diuisio rerum non sit præcepta iure naturæ; tamen postquam facta est, & applicata sunt domina, ius naturæ prohibet furtum, seu indebitam acceptionem rei alienæ. Et ob hanc causam non licent ea omnia, quæ in ea obiectione inferuntur, vt constat, & de illis videri possunt Couarr. lib. 3. variar. cap. 6. & Pinel. in rubri. C. de resc. vendi. par. 1. cap. 1. n. 14. & sequentibus.

17.

Couarr.

Pinel.

Sed adhuc obstat secundum exemplum, quia diuisio dominiorum quoad libertatem à natura facta est, quomodo ergo potest licitè auferri. Et in vniuersum oritur alia difficultas, cur posit ius naturæ dominatiuum, etiamsi positiuè ab ipsa natura datum sit, immutari, & per homines aliquando licitè, & valide auferri; non autem ita posit mutari ius naturæ præceptiuum. Respondeo prius ad secundum exemplum, quamuis natura dederit libertatem, & dominium eius, non tamen absolutè prohibuisse, ne auferri possit. Nam in primis eo ipso, quod homo est dominus suæ libertatis, potest eam vendere, seu alienare. Respublica etiam per potestatem altiorem, quàm habet ad regendos homines, potest ex iusta causa (vt in pœnam) hominem priuare sua libertate: nam etiam natura dedit homini vitam quoad vsum eius, ac possessionem, & interdum nihilominus potest iustè illa priuari per potestatem humanam.

18. *Cur ius naturæ dominatiuũ possit per homines mutari, non ita vero præceptiuum.*

Ratio autem generalis differentiæ inter ius præceptiuum, & dominatiuũ est, quia illud prius continet re-

Solutio, & ratio differentia.

regulas, ac principia bene operandi, quæ continent necessariam veritatẽ: & ideo immutabilia sunt: fundantur enim in intrinseca obiectorum rectitudine, vel prauitate. Ius autẽ dominatiuum solum est materia alterius iuris præceptiui, & consistit (vt sic dicã) in facto quodam, seu in tali conditione, vel habitudine rerum. Constat autem res omnes creatas, præsertim incorruptibiles, habere à natura multas cõditiones, quæ mutabiles sunt, & per alias causas auferri possunt. Sic ergo dicim⁹ de libertate, & de quocumq; iure ciuili, etiamsi positiuè sit à natura datum, posse per homines mutari, quia in singulis personis est dependenter, vel à sua voluntate, vel à republica, quatenus habet legitimam potestatem in omnes priuatas personas, & bona earum, quantum ad debitam gubernationem necessarium est.

19. Atq; ex his reliqua exempla facilè expedita sunt. Nam tertium de præscriptione solum probat, leges ciuiles posse ex iusta causa mutare, vel transferre iura dominandi, qua mutatione facta, extrinsecaratione dici potest mutari ius naturale, quia mutata materia, cessat prius ius, & aliud obligat, quod non repugnat dictis; imò illa confirmat. Quartum verò exemplum de testamentis, vel contractibus solum probat, ius humanũ posse aliquid addere iuri naturali, quod etiam verum est. Neque inde sequitur aliquid contra positiuum præceptum iuris naturę, quia ius naturale non præcipit, v.g. vt matrimonium sine tot testibus factum valeat: sed in hoc negatiuè se habet non exigendo testes. Vnde fit, vt quamdiu ius positiuum illos non postulauerit, matrimonium sine illis valeat ex vi iuris naturalis: postquam autem ius positiuum talem conditionem postulabat ad valorem contractus, ius naturale illi non repugnat, sed potiùs suo modo ad illius iuris obseruationem obligat, & sic de aliis formis humano iure inuentis dicendum est.

20. *Ad secundu* Ad secundum argumentum continens exempla humanarum dispensationum in lege naturali respõdetur, procedere iuxta secundam assertionem, & illam probare. Nam primum exemplum de voto, & iuramento, apertè versatur in materia, quæ pendet ex humano arbitrio, & consensu, & ita in illorum dispensatione non relaxatur in se præceptum legis naturalis, sed remittitur debitum ortum ex consensu humano, & ita cessat consequenter obligatio naturalis præcepti, vt in tract. de Iuramento, & voto, ex professo traditum est. Eiusdem generis est secundum exemplum de matrimonio rato: nam etiam ibi obligationi naturali substernitur contractus humanus, ratione cuius potest in illo dispensari. Quod si instes; quia lex naturalis præcipit, vt vinculum illud sit indissolubile. Respondeo, non ita hoc præcipere naturalem legem, vt absolutè sit intrinsecè malum, contractum illum dissolui: nam hoc non ostenditur sufficienter ex principiis naturalibus, sed solum vt dissolui non possit priuata auctoritate, & voluntate cõtrahentium, quia talis dissolutio non fit sine aliquo præiudicio communitatis, seu ipsius naturæ conseruandæ, cui per tale vinculum fuit aliquo modo ius acquisitum, & ideo dissolui nõ potest priuata auctoritate: contra quam naturalem legem non fit, quando dispẽsatur auctoritate publica, & ita nulla dispensatio in proprio iure naturali præceptiuo ibi interuenit. Quod autem id fieri possit auctoritate publica, non est contrariũ, imò consentaneum ipsi naturę, quia natura ipsa (vt sic dicam) potest cedere iuri suo propter aliud bonum maius, quod in suum etiam commodum redũdat. Et quia administratio eorum iurium, quæ ad commune bonum naturæ pertinent, commissa est potestati gerẽti curam reipublicæ, ideo non est contra naturale ius, quod talis actus auctoritate publica dissoluatur. An verò hæc potestas sit supernaturalis, vel possit esse in pura natura, vel matrimonium esset purus contractus, & non sacram entũ, & quomodo locum habeat in matrimonio tantum rato, & non in consummato, in materia de Matrimonio tractandum est.

Quomodo cesset naturale ius per dispensationem, quæ fit in voto & aliis à Prælatis.

In tertio exemplo de dispensatione in residentia Episcoporum, disputari posset, an obligatio residendi sit de iure naturali, vel diuino positiuo, sed quia non est huius loci, suppono esse de iure naturali. Quo supposito Soto (vt suprà retuli) negat illam esse veram dispensationem, per quam relaxatur eius obligatio, sed esse interpretationem tantum, quòd in tali casu ius naturale non obliget. Quia cum illud præceptum sit affirmatiuum, non obliget pro semper, & ideo facile occurrere possunt occasiones, in quibus, seu pro quibus tale præceptum non obliget, & in illis habebit locum interpretatio. Sed hæc responsio efficaciter improbatur rationibus factis inter argumentandum. Quia vbi est pura interpretatio, non tollitur obligatio, sed ablata supponitur, & declaratur: in hoc autem genere est euidens, & experientia notissimum, sæpe concedi licentias, & dispensationes in casibus, in quibus per se obligatio non cessauerat: nec priuata auctoritate posset tuta conscientia omitti, per quamcunque interpretationem doctrinalem (vt sic dicam) subsistente tali causa; & tamen facta facultate per Pontificem cum eadem causa sola, dubitandum non est, quin tota conscientia non resideatur; ergo signum est, esse ibi veram relaxationem per potestatem iurisdictionis. Neque etiam dici potest, illam esse interpretationẽ in casu dubio, & ideo requirere iurisdictionem, quia nullum supponitur dubium; imò supponitur vt certum, causam non esse talem, quæ per se valeat auferre obligationem. Quod etiam patet, quia causa sæpe est extrinseca respectu talis obligationis, vt publica vtilitas in regimine totius regni, vel in assistendo Catholico Principi ad commune bonum Ecclesiæ, vel regni, & similes, quæ per se non excusant, & multum pendent ex arbitrio humano, & ideo possunt sufficere ad honestandam dispensationem; non verò ad tollendam per se obligationem.

An Pontifex possit dispensare in residẽtia Episcopi qua est de iure naturali.

21. Concedo ergo illam esse dispensationem. Dico tamen non esse in iure naturali præceptiuo per se spectato, sed in materia eius mutando illam, quatenus etiam pendet ex consensu, aut voluntate humana; qua mutatione facta ipsum naturale præceptum per se cessat obligare. Declaratur, quia illa obligatio residẽdi non insurgit, nisi mediante pacto, & vinculo inter Episcopum, & Ecclesiam: hoc aũt pactum, & vinculum humana voluntate contrahitur, & ideo ex hac parte mutabile est saltem per potestatem publicam. cap. *inter corporalia*, de translat. Episc. & ideo per eandem relaxari potest, & consequẽter etiam potest naturalis obligatio, quæ ex illo nascitur, vel mutari, vel auferri. Et declaratur amplius, quia illud pactum inter proprium Episcopum, & suam Ecclesiam ex natura rei subordinatur supremo pastori, ita vt in illo pacto includatur conditio offerendi se ministerio talis Ecclesiæ cum subordinatione ad supremum pastorem, qui habet in illa Ecclesia excellentiorem potestatem, & immediatam etiam curam. Quando autem Pontifex dispensat in residẽtia, ipse statuit, quomodo pro tali tempore prouidendum sit tali Ecclesiæ, & quasi onus illius in se suscipit, & inde consequenter fit, vt proprius Episcopus liberetur personali obligatione, non per dispensationem in præcepto naturali, sed quia illo modo re vera implet pactum cum sua Ecclesia, ex quo illa obligatio præcepti oriebatur. Vel potius impletur illa obligatio alio modo incluso etiam in ipso pacto, prouidẽdo Ecclesiæ modo præscripto à supremo pastore ex rationabili causa: hoc enim supponi debet, quia hæc est iusta conditio, quam vinculum ipsum includit.

Auctoris sententia possa humana potestate dispensari in residẽtia Episcopi, & alligatione ratio.

Capit. inter corporalia.

23. Ad quartum exemplum de impedimentis irritãtibus iure naturali, nunc supponimus esse probabilius, in talibus impedimentis non posse dispẽsari per

Impedimẽta iure naturæ po-

matrimonia

dirimentia nequeunt à Pontifice dispensari.

potestatem humanam, vt quòd aliquis, qui matrimonium cum vna contraxit, & consummauit, aliam ducat, priori viuente, vel manente vtroque vinculo valido, vel dissoluto priori: neutrum enim fieri potest per humanam potestatem, idemq; est in similibus. Vnde hæc exempla potiùs confirmant primam assertionem: nam hæc impedimẽta, si naturalia sunt, ex pura ratione pendent, non ex voluntate humana. Vnde non credimus, esse aliquando in Ecclesia dispensatum in matrimonio inter fratres, si tamen id factum est, credendum est, factum esse adhærendo opinioni dicenti, illud non esse impedimentum irritans iure naturæ, de quo plura in propria materia, & aliquid addemus in capite sequenti.

24. Alia verò exempla nihil faciunt ad causam: nam in priuilegijs decimarum nõ derogatur iuri naturæ, sed humanæ determinationi. Quia licèt sustentatio ministrorum Ecclesiæ, sit de iure naturæ, tamen modus, & distributio illius oneris inter fideles, humani iuris, & arbitrij est, & in hoc tantùm fit aliqua immutatio, vt latè declaraui tractat. 2. de Relig. lib. 1. ca. 14. Immunitas etiam Ecclesiastica quoad personas (dato quòd sit de iure diuino naturali, quod nunc non agimus) non violatur, nec minuitur in se, & prout esse potest in præcepto naturali, ex eo, quòd auctoritate Pontificis interdum aliquis Clericus priuetur illa, & potestati laicæ subijciatur, vel quia tunc potestas Ecclesiastica subit rationem ministri Pontificis, vel certè quia ratio naturalis non alio modo dictat hanc immutationem, nisi cum dependentia, & subordinatione ad supremum Ecclesiasticum pastorem: & ita ibi nulla interuenit dispensatio in iure naturali præceptiuo. Quia ius naturale non præcipit ita clericos esse immunes, vt etiam ex iusta causa non possit Ecclesiastic⁹ Prælatus, præsertim supremus eos brachio sæculari remittere, vt est per se notum. Quapropter quando hoc fit, non solùm non est relaxatio iuris naturalis, verùm potius est iusta exequutio iustitiæ, quam diuinum, & naturale ius dictat. Alia verò exempla, quæ Felinus ibi citatus adducit, prudens omitto, quia multa ex dictis excluduntur: alia probabilia non sunt; alia verò nõ ad præsentem causam pertinent, sed quæstionem de dispensatione in iure
25. diuino positiuo infrà suo loco tractãdam attingunt.

Ad rationem respondeo confirmare secundam assertionem, & non procedere contra primam. In his enim obligationibus, quæ pendent ex consensu, vel pacto humano, frequens esse potest illa necessitas dispensandi, & ideo consentaneum est diuinæ prouidentiæ, vt illam potestatem reliquerit in Ecclesia. Qua ratione in tractatibus de Iuramento, & voto, vsi sumus. Itẽ materia talis obligationis de se est mutabilis, & variabilis, & humana voluntas sæpe imprudenter consentit in obligationem aliquam, & ideò materia illa apta erat ad potestatem dispensandi. At verò quando lex naturalis obligat ex vi solius rationis in materia independente à priori consensu humano, non solùm esse non potest necessitas dispensationis, sed etiam illi repugnat: nam si res sit prohibita ratione naturali, est intrinsecè mala: quæ ergo potest esse necessitas dispensationis in tali lege? Si verò sit præcepta, vel occurrente necessitate, talis lex non obligabit, & non erit necessaria dispensatio: vel si non obstante necessitate lex obligat ex vi rationis, omissio illius est intrinsece mala in tali articulo, & ideo nulla potest esse necessitas permittendi illam. Et ita cessant reliqua, quæ ibi adducuntur, quæ habere possent aliquem colorem pro iure diuino positiuo, & in suo loco tractabuntur: nam ad ius naturale non rectè accommodantur. Quod verò in fine additur de interpretatione, c. 16. tractabitur.

CAPVT XV.

Vtrùm Deus dispensare possit in lege naturali etiam de absoluta potestate.

1. *Ratio difficultatis.*

RAtio dubitandi est, quia omnis legislator potest in sua lege dispensare quod in humano legislatore tam generaliter, & fine exceptione hoc verum habet, vt etiam si absq; causa dispenset, factum teneat; ergo multo magis in Deo; ergo cum ipse sit auctor naturalis legis, poterit in ea dispensare. Confirmatur, quia ita fecisse videtur dispensando cum Abrahamo, in quinto præcepto Decalogi, Genes. 22. & cum Osea in 6. quando illi præcipit accipere mulierem fornicariam, Oseæ 2. & cum filijs Israel in septimo, quando ex Dei facultate spoliauerunt Ægyptios, Exod. 12.

2. *Distinguitur triplex ordo præceptorum naturalium:*

Distinguamus tres ordines præceptorum naturalium: quædam sunt vniuersalissima principia, vt, malum faciendum non est, & bonũ est prosequendum: quædam vero sunt cõclusiones immediatę, & omnino intrinsecè coniunctæ dictis principijs, vt præcepta Decalogi. In tertio ordine sunt alia præcepta, quę multo magis sunt remota à primis principijs: imo & ab ipsis Decalogi præceptis, de quibus postea exempla ponemus. De primis non est controuersia inter auctores: nam certum est, in ea non cadere dispensationem respectu hominis liberè & moraliter operantis. Nam si Deus faciat, vt homo careat omni operatione morali, liberum vsum rationis, & voluntatis impediendo, excusaretur homo ab omni lege naturali, quia nec bene, nec malè moraliter operari posset: tamen illa non esset dispensatio in lege naturæ, sed esset impedire subiectum, ne esset capax obligationis illius, sicut nunc infans non obligatur propriè lege naturali. At verò si homo relinquitur capax liberæ operationis, absolui non potest ab omnibus illis principijs legis naturæ: quia posita quacumque dispensatione, necesse est, vt illa principia sint regula honestè operandi: vel enim dispensatio facit operationem, vel carentiam eius licitam, vel non facit: si non facit, nulla est dispensatio: si verò facit, necesse est, vt ratio iudicet, hîc, & nunc operationem esse licitam: ergo dispensatio non potest cadere in illud principium, bonum est prosequendum, quod amplius ex dicendis constabit. Controuersia ergo est de alijs duobus ordinibus præceptorum, & præsertim tractatur à Doctoribus de secundo: nam de tertio pauca dicunt, & ideo in fine breuiter illam expediemus.

3. *1 Sententia affirmans Deum posse dispensare in omnibus præceptis naturalibus.*

Est ergo prima sententia, generaliter affirmans posse Deum dispensare in omnibus præceptis Decalogi. Quæ consequenter ait, non solùm posse Deum dispensare, sed etiam abrogare totam illam legem, auferendo omnino eius obligationem, vel prohibitionem. Quo facto, inquit, hæc opinio futura fuisse licita omnia, quæ lex naturæ prohibet, quantumuis mala nunc esse videantur. Ex quo tandem concludit, non solum posse Deum hæc nõ prohibere, sed etiam præcipere, vt fiant: quia si mala nõ sunt, sed licita, cur non poterit illa præcipere? Hæc fuit sententia Ocham in 2. q. 19. ad 3. dubium, quem sequitur Petrus de Aliaco in 1. dist. 14. & Andr. de Castr. Nouo in 1. d. 48. q. 1. artic. 1. & inclinat Gerson. Alphabet. 61. lit. E. & F. Almain. etiam 3. Moral. cap. 15. vt probabilem tractat hanc opinionem: postea verò illam reijcit. Fundantur præcipuè, quia omnia, quæ cadunt sub legem naturæ, non sunt mala, nisi quia prohibentur à Deo, & ipse liberè ipsa prohibet, cùm sit supremus Dominus, & gubernator. Item quia oppositum non implicat contradictionem: ablata enim prohibitione, reliqua omnia facilè consequuntur.

Ocham. Petr Aliac. Andr. de Cast Nou: Gerson. Almain.

4. Hæc verò sententia tanquam falsa, & absurda à

Excluditur hæc sententia.

reliquis Theologis reijcitur. Et à priori improbanda est ex dictis supra ca. 6. vbi ostendimus, legem naturalem, licèt, vt est proprie lex diuina, præcepta, & prohibitionem Dei includat, nihilominus supponere in sua materia intrinsecam honestatem, vel malitiam ab ea prorsus inseparabilem. Et præterea ibi ostendimus, supposita diuina prouidentia, non posse Deum non prohibere mala illa, quæ ratio naturalis ostēdit esse mala. Sed licèt fingamus, prohibitionem additam per volūtatem Dei posse auferri; nihilominus prorsus repugnat, ad id, quod per se, & intrinsecè malum est, desinere esse malum, quia rei natura non potest mutari, vnde nnc potest talis actus liberè fieri, quin malum sit, & dissonum naturę rationali, vt ex Aristot. & alijs ibi ostendimus. Et videtur per se notum: qui n. fieri potest, vt odium Dei, vel mendacium liberè facta non sint praua? Fundamentum ergo huius sententiæ, scilicet, quod omnis malitia humanorum actuum proueniat ex prohibitione extrinseca, omnino falsum est. Ideoq; ne in æquiuoco laboremus, separanda est quæstio de prohibitione extrinseca Dei, an possit ab ipso non fieri, vel respectu omnium, vel respectu alicuius. Nam de hac prohibitione esse potest res magis dubia, vt in dicto cap. 6. dixi, probabilius tamen esse ostendi, esse à diuina prouidentia inseparabilem, illa verò quæstione omissa, hìc absolutè inquirimus, an fieri possit à Deo, vt actiones illæ, quæ per legem Decalogi prohibentur, malæ non sint vllo modo, ita vt nec per legem ostensiuā naturalis rationis vetentur, vt malæ, & in hoc sensu dicemus, esse falsam sententiam Ochami, & aliorum.

5. *Absurdum quod sequitur ex improbata sententia: posse scilicet Deum præcipere vt ipsemet odio habeatur.*

Vnde à fortiori constat, multo maius absurdum esse dicere, posse Deum homini præcipere, vt ipsummet Deum odio habeat, quod planè sequitur ex illa sententia. Nam si potest illum actum non prohibere, & ablata prohibitione non est malus; ergo potest illum præcipere. Consequens autem esse absurdum patet, quia non potest Deus facere, vt ipsemet sit odio dignus: nam repugnat eius bonitati: neque etiam potest facere, vt sit rectum, & ordinatum, habere odio rem amore dignam. Item esset ibi quædam cōtradictio: nam obedire Deo, est quidam virtualis amor eius, & obligatio ad obediendum præsertim nascitur ex amore, ergo repugnat obligari ex præcepto ad ipsummet Deum odio habendum. Idem argumentum fieri potest de mendacio: nam si Deus illud posset præcipere, etiam posset ipse mendacium dicere, quod erroneum est: sic enim tota certitudo fidei periret. Atque hæc etiam ratio probat de dispensatione: nam si potest Deus dispensare in omnibus, ergo in mendacio non tantùm officioso, sed etiam pernicioso, & in quacumque materia; multo ergo magis poterit (vt ita dicam) secum ipse dispensare, vel potiùs sine dispensatione mentiri, quia respectu illius nulla est prohibitio, & aliàs dicitur, actum secundùm se malum non esse.

6. *2 Opinio affirmans præcepta Decalogi, quæ dicuntur secundæ tabulæ, dispensari posse per Deum, non vero primæ. Gabriel. Almain.*

Secunda sententia est Scoti in 3. distinct. 37. quæst. vnica, quem ibi sequitur Gabriel quæst. 1. artic. 2. & refert etiam ibidem Almain. distinguitq; inter præcepta primæ, & secundæ tabulæ. Primæ tabulæ dicuntur tria præcepta Decalogi, quæ versantur circa Deum, de quibus sentit, duo prima, quæ negatiua sunt, esse indispensabilia, tertium autem, quatenus inuoluit circumstantiam Sabbati, & dispensabile, & abrogabile fuisse) quod est manifestum apud omnes, quia quoad id non fuit naturale, sed positiuum) quatenus verò absolutè continet affirmatiuum præceptum cultus diuini, dubitat, in dispensabile sit. Et de tota hac parte huius opinionis infrà dicam. Præcepta secundæ tabulæ dicuntur reliqua septem, & in vniuersum omnia, quæ circa proximos, vel creaturas versantur, de quibus omnibus sentit Scot. dispensabilia esse.

7. Duo fundamenta præcipua adducit Scot. Vnum est, quia si essent indispensabilia, intellectus diuinus, vt præuenit voluntatem suam, necessariò iudicaret, hos actus esse amandos, & illos odio habendos, & consequenter necessitatem imponeret diuinæ voluntati ad amandos actus, quos præcipit, & odio habendos, quos prohibet, quod reputat absurdum, & dicit alibi probasse. Secundum eius fundamentum est, quia beatitudo hominis non pendet ex aliquo actu circa creaturam: nam solo amore sui potest Deus hominem beatificare; ergo nullus actus voluntatis humanæ circa creaturam est medium necessarium secundùm potentiam Dei absolutam ad beatitudinem hominis: nec etiam est impedimentum necessariò illam excludens; ergo nullus talis actus circa creaturam necessariò præcipitur, aut prohibetur à Deo, ergo potest in omni tali actu dispensare. Vnde concludit Scot. septem illa præcepta Decalogi non esse conclusiones, quæ absoluta necessitate inferantur ex principijs per se notis, sed solùm habere quandam conuenientiam maximam cum natura hominis, vt illi præcipiantur, vel prohibeantur, ac proinde esse capacia dispensationis. Ponitque exemplum in occisione hominis, cuius prohibitio non necessariò infertur ex principijs naturæ, vt in Abrahamo (inquit) ostensum est. Atque hanc fere sententiam tenuisse videtur Bonauent. in 1. dist. 47. solumque differre, quia de præceptis primæ tabulæ indistincte negat recipere posse dispensationem: de præceptis autem secundę tabulæ absolutè contrarium affirmat, & putat esse sententiam Bernardi lib. de præcept. & dispens. cap. 5. sed de sensu Bernardi dicam inferiùs, & fortasse Bonauent. in eodem loquutus est. *D. Bonaum.* *D. Bern.*

8. In hac opinione Scoti in primis considerandum est, illum non tam admittere dispensationem in iure naturali, formaliter loquendo, vt sic dicam, seu loquendo propriè, & rigorosè de præcepto legis naturæ, sed potiùs extrahere ab hoc iure præcepta secundæ tabulæ, & ideo concedere esse dispensabilia. Vnde consequenter videtur non admittere aliquod proprium præceptum legis naturæ, nisi quod ad Deū pertineat. Vtrumque patet, quia lex naturalis est illa, quæ ex vi rationis solius ducit obligationem, sed illa præcepta non sunt talia secundùm Scotum, quia dicit, non necessario inferri ex principijs naturæ, & ita non esse intrinsecè mala, nisi prohibeantur: ergo.

9. *Excluditur opinio.*

In vtroque igitur mihi valde displicet hæc sententia. Primò enim, si præcepta secundæ tabulæ non essent legis naturæ, ante legem per Moysem datam non obligassent homines ex vi solius rationis naturalis, quia per illam non poterat constare de speciali prohibitione diuina, si ratio non ostendebat in actibus intrinsecam malitiam. Vnde etiam post datam legem illa præcepta moralia non obligassent gentes, pro quibus lex Moysi data non erat, imò nec nunc quoad nos suam vim retinerent, quia omnia præcepta, quatenus fuerunt positiua illius legis, cessarunt. Nisi dicatur, fuisse renouata à Christo in Euangelio: quod verum quidem est: tamen inde retorquetur argumentum, quia Christus non tradidit præcepta moralia positiua, sed naturalia, & illa magis explicauit: ergo si nunc perseuerant, ideo est, quia naturalia sunt. Deinde totum illud consequens videtur esse contra Paulum ad Roman. 2. dicentem, *Gentes quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt faciunt, & qui sine lege peccauerunt, sine lege peribunt*, scilicet sine lege positiua propter solam naturalem: loquitur autem ibi Paulus de peccatis contra præcepta secundæ tabulæ, cum ait, *Tradidit eos in reprobum sensum, vt faciant ea quæ non conueniunt*, &c. *Roman. 2.* *Rom. 1.*

10. Responderi potest, etiamsi hæc præcepta non sint omnino necessaria de lege naturæ, esse tamen adeò conuenientia naturæ, vt ab omnibus gentibus fuerint introducta, & accepta, & hoc satis esse, vt secluſa positiua Dei prohibitione homines peccarent,

rent, ea transgrediendo. Sed contrà: nam inde sequitur, hæc præcepta ad summum esse iuris gentium, quod planè sentire videtur Scot. quando illa comparat cum dominiorum diuisione. At verò ius gentium non solum à Deo, sed etiam ab hominibus mutabile est, vt infrà dicam, & patet, quia si aliqua prouincia non vteretur diuisione, sed communitate rerum, non possemus id tanquam malum damnare, sequitur ergo idem esse dicendum de præceptis secundæ tabulæ, quod absurdissimum est. Alias si aliqua gens barbara non vteretur diuisione, sed communitate vxorum, non esset talis cõsuetudo tanquam intrinsecè mala improbanda, quod nemo dicet. Vnde, vt supra notauimus, quædam nationes approbarunt adulteria, aliæ non damnarunt furta, qui errores in eis maximè improbantur, cùm tamen si tantùm essent contra ius gentium, non omnino essent damnabiles, quia non tenentur omnia regna, vel prouinciæ quoad suum vsum, omnia iura gentium, quæ in rigore humana sunt, acceptare. Denique etiam Paulus loco citato illam responsionem videtur excludere, dicens: *Ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis*, vtique ab auctore naturæ, vt omnes exponunt, qui propterea dicunt, auctorem huius legis esse ipsummet Deum per lumen naturæ. Confirmo hoc ex Paulo ad Roman. 13. dicente, *Non occides, non mœchaberis*, &c. *in hoc verbo instauratur, diliges proximum tuum sicut teipsum*, in quibus verbis docet, illa præcepta esse intrinsecè, & ex natura rei connexa cum amore proximi, & non aliter pertinere ad Decalogum, quam vt necessaria ad amorem proximi: per se autem notum videtur, dilectionem proximi maxime pertinere ad legem naturæ, cum sine illa conseruari non possit natura ipsa, non solum in debito ordine & educatione, verùm etiam neque in suo esse; ergo idem dicendum est de illis præceptis.

Rom. 13.

11. *Non tantum præcepta erga Deum necessaria essent de natura naturæ, sed etiã plurima erga proximũ.* *Aristot. Cicer. Plato. D. Thom.*

Hinc autem necessariò sequitur, non solùm præcepta erga Deum esse simpliciter necessaria ex vi legis naturalis, sed etiã multa, erga proximum. Quod etiam Philosophi agnouisse videntur, vt patet ex Aristotel. 2. Ethicor. cap. 6. & lib. 5. cap. 7. Cicerone, & Platone in libr. de Repub. & D. Thoma, & reliquis Theologis. Et ratio, quæ ex dictis colligitur, id conuincit. Et præterea patet inductione: nam saltem octauum præceptum, *Non falsum testimonium dices*, omnino necessariũ est, vt à fortiori patet ex dictis supra de prauitate mendacij. Item furtum formaliter, sistendo in ratione furti, nunquam potest licere: nam si acceptio est licita, alter à quo accipio, non est rationabiliter inuitus: quod si non est ita inuitus, nõ est furtum: ergo è contrario, quando alius est rationabiliter inuitus, acceptio non est licita: ergo repugnantia est, esse furtum, & licere: ergo hoc etiam præceptum simpliciter necessarium est. Et idem argumentum fieri potest de homicidio, vt in tertia opinione dicam.

12. *Vis falsi argumenti Scoti.*

Argumenta verò Scoti non cogunt: nam primum, vt Bassolis, Caietan. & alij notarunt, æquè procedit contra priorem partem sententiæ ipsiusmet Scoti, quia si aliquod præceptum primæ tabulæ est dispensabile, etiam diuinus intellectus, vt antecedit voluntatem, necessariò iudicat, illud esse seruandum, & cõsequenter voluntas etiam diuina necessario conformabitur huic iudicio, cùm tamen versetur circa aliquid creatum, scilicet, circa mores, vel actus humanos. Illud ergo consequens, quantum ad intellectum Dei spectat, nullum infert inconueniens: nam de omni veritate necessaria necessariũ habet iudicium, siue sit de re increata, siue de creata, siue speculatiua, siue practica, seu operabili ab homine. Quod verò pertinet ad voluntatem Dei, si sit sermo de simplici affectu complacentiæ, vel displicentiæ, etiam hunc potest Deus necessariò habere circa illud, quod iudicat esse per se bonum, aut per se malũ, maximè supposita voluntate libera, quam habet creandi hominem. Si autem sit sermo de voluntate aliqua beneplaciti ferendi præceptum, seu obligandi homines positiua, & superaddita obligatione: sic probabiliter potest disputari illud cõsequens in vtramq; partem; nos autem suprà ostendimus vt probabilius, etiam illo modo non esse inconueniens necessitari diuinam voluntatem ad illam prohibitionem ex suppositione, quòd decreuit naturam humanam condere, & illam gubernare, seu conuenientem prouidentiam circa illam habere. Secundum autem fundamentum Scoti ab extrinseco sumitur: nam malitia, vel bonitas intrinseca actus ex obiecto pensanda est, non ex habitudine, vel necessitate ad vltimum finem. Vnde mendacium iocosum, vel officiosum in rigore non priuat vltimo fine, cùm sit peccatum veniale, & nihilominus indispensabile est. Quòd si dicatur impedire, quia illo durante, non potest obtineri beatitudo, donec reatus illius pœnæ tollatur; sic constat falsum esse assumptum: nam multi actus circa creaturas, vel omissiones eorum possunt esse necessarij ad beatitudinem, vel possunt illam impedire. Nam propterea dixit Paulus, sine lege perituros, qui talia faciunt. Quamuis ergo substantia beatitudinis consistat in solo Deo, & actibus circa illam, tamen actus circa creaturas possunt illam impedire, vel esse media necessaria ad illam consequendam, quatenus redundant in offensionem Dei, vel eius obedientiam continent.

13. *Opinio affirmans præcepta negatiua Decalogi esse indispensabilia excepto quinto præcepto, quòd cũ affirmatiuis dispensari potest. Durand. Maior.*

Tertia opinio est Durandi in 1. dist. 47. quæst. 4. & Maioris in 2. dist. 37. quæst. 10. qui distinguunt inter præcepta negatiua, & affirmatiua, quamuis non omnino inter se conueniant. Nam Maior dicit, negatiua esse indispensabilia, excepto quinto præcepto, *Non occides*. Durand. verò eandem regulam constituens de exceptione, dixit, si verbum, *non occides*, generaliter sumatur pro quacumque hominis occisione, sic dispensabile esse: si verò sumatur pro occisione hominis, prout eam prohibet ratio naturalis, sic etiam illud indispensabile esse. Sed profectò non erat necessaria, quia priori modo occisio non cadit sub prohibitione legis naturæ, quia dicit quid commune abstrahens ab occisione iusta, & iniusta, de qua constat, vt sic, non prohiberi lege naturæ. Igitur loquendo proprie de quinto præcepto, sine causa fit exceptio, vt patebit. Et eodem modo possent isti auctores excipere septimum præceptum, vel in illo distinguere, quia etiam acceptio rei alienæ potest interdum iustè fieri.

14.

De affirmatiuis autem præceptis, Maior absolutè dicit, omnia esse dispensabilia. Et probat primò quia potest Deus non concurrere cum homine ad quemcumque actum præceptum. Sed hoc impertinens est, quia hoc non est dispensare, sed tollere potestatem operandi. Quis enim dicat, vnum hominem dispensare cum alio, ne audiat Missam, violenter illum detinendo, aut ita grauiter vulnerando, vt illam audire non possit. Probat deinde, quia pro quocumq; tempore signato potest Deus præbere facultatem non exercendi actum præceptum, vel etiã præcipere facere aliud; ergo hoc modo poterit pro toto tempore vitæ dispensare. Sed neq; hoc vrget: si consideremus, præceptum affirmatiuum non obligare pro semper: & stando in pura lege naturæ non habere aliud tempus, pro quo determinatè obligat, nisi illud, quod necessaria occasio, vel opportunitas definierit. Vnde quamuis cõtingat, totum vitæ tẽpus transigi sine tali occasione, vel opportunitate, & ideo nunquam occurrere obligationem præcepti, nõ propterea interueniat dispensatio: nam hoc etiam naturaliter, & sine miraculo contingere potest. Ratio ergo illa ad summum probat, posse Deum facere, vt in singulis temporibus præcepti necessitas nõ occurrat, vel quia vrget aliud præceptũ magis, vel quia rerum circumstantiæ mutantur. Quòd si Maior velit, stantibus eisdem circumstantijs, cum quibus obligat

naturale præceptum,posse Deum dare licentiam, ne impleatur,illud non probat,sed assumit tantum.

15. *Durand. ait præcepta 1. tabulæ esse indispensabilia, non ita verò 2. tabulæ.*

Durandus autem distinguit inter præceptum primæ,& secundæ tabulæ, & prius dicit esse indispensabile,posterius autem dispensari posse. Probat hac ratione,quia omnis materia,à qua potest auferri ratio debiti,dispensabilis est;illa verò, quæ habet debitum separabile,est indispensabilis: sed materia illorũ præceptorum ita se habet; ergo. Minorem probat hac analogia,quia dependentia à Deo est inseparabilis ab homine; dependentia verò vnius hominis ab alio est separabilis à quocumque: sic ergo à cultu Dei est inseparabile debitum; ab honore autem parentum separari potest. Vnde non potest Deus facere quin illi credendum sit,& reuerentia exhibenda: potest autem facere,ne parentes honorentur. Sed quoad neutram partem videtur mihi ratio efficax, nec distinctio constans. Primum probo,quia longè aliud est de dependentia à Deo in esse: hæc enim essentialis est,quia sine illa non potest homo subsistere: sine actione autẽ morali erga Deum potest existere; imò & bene operari circa alia obiecta. Item quamuis potuerit Deus facere,vt Petrus v. g. non habuerit esse à suis parentibus, tamen hoc non esset dispensare in præcepto de honorãdis parentibus: supposito autem quòd ab illis habuit esse,iam interuenit dependentia à quo inseparabile est debitum honorandi parentes, sicut à dependentia à Deo inseparabile est debitum, colendi ipsum. Et hinc patet secunda pars: nam si fit sermo de debito, æquè inseparabile est sumptum cũ proportione,seu supposita emanatione à tali causa: si verò fit sermo de actibus, quibus soluitur hoc debitum,sicut potest Deus facere, vt homo sine peccato nunquam in tota vita exerceat actum honoris circa parentes,ita potest etiam facere,vt nũquam exerceat actum cultus diuini;ergo vel neutra est dispensatio, vel in vtroq; præcepto dispensari potest.

16. *4 Opinio asserens præceptaomnia de calogi esse indispensabilia, & de potentia Dei absoluta. D Thom, Caiet. Soto, Victoria Alt.sod. Viguer. Vincent Richard. Paludan. Bassol Abulens. Molina.*

Est igitur quarta opinio,quæ absolutè & simpliciter docet,hæc præcepta Decalogi esse indispensabilia etiam per potentiam Dei absolutam. Tenet D. Tho. q.100.artic.8.& ibi Caietan.& alij, Sotus libr.2. de iust.qu.3.articul.8.Victor.relect.de homicid. Viguer. in Instit.Theolog. cap. 15. §. 1. versu 7. Vincent. in speculo moral.libr.1.part. 2.distinct. 4. Altisiodor.in summa lib. 3. tract. 7.cap.1.q.5.Richard.in 3.distinct. 37. articul. 1.quæstion. 5. & ibi Paludan. Bassolis, & alij. Abulen. in 20. caput Exodi q.35. & Molin. tom. 6.tractat. 5. disputation. 57. num. 6. Fundamentum D. Thomæ est, quia ea quæ continent intrinsecam rationem iustitiæ & debiti,indispensabilia sunt; sed huiusmodi sunt præcepta Decalogi; ergo. Maior patet,quia implicat contradictionem esse debitum, & non esse debitum; quod autem dispensatur, eo ipso fit indebitum; si autem habet debitum inseparabile, necessario illud retinet: ergo repugnat dispensare quod huiusmodi est. Et ideo ait Diuus Thomas,nec Deum dispensare posse,quia non potest agere contra suam iustitiam,quod tamen ageret, si licentiam daret faciendi id, quod per se,& intrinsecè iniustum est.

17. Hanc verò rationem impugnant auctores aliarum opinionum,quia vel petit principium,vel æquè procedit in omni præcepto,& dispensatione eius. Probatur,quia si fit sensus, stante, & manente debito, non posse dispensationem habere locum, hoc in omni lege locum habet,quia repugnat dispensare, vt manente debito legis liceat agere contra legem: nam ratio dispensationis consistit in hoc,vt auferat debitum legis, & ideo in illis terminis cõtradictio inuoluitur,vel est sensus,hoc debitum non posse auferri in præceptis naturalibus,& hoc probandum est: cùm hoc ergo assumitur,principium petitur.

18. *Approbatur quarta sententia,& explicatur.*

Respondetur,duplex esse debitum, aliud procedens ab ipsa lege tanquam effectus eius, & de hoc procedit apertè obiectio: tamen Diuus Thomas in dicta ratione non loquitur de hoc debito. Aliud est debitum proueniens ex intrinseca proportione inter obiectum, & actum comparatum ad rectam rationem,seu naturam rationalem, & de hoc debito procedit ratio D.Thomæ. Nam (vt sæpe dictum est)lex naturalis prohibet ea, quæ secundum se mala sunt, quatenus talia sunt,& ideo supponit in ipsis obiectis, seu actibus intrinsecum debitum, vt non amentur, seu non fiant: & è contrario præcipit bona quatenus intrinsecam connexionem, & necessitatem habent cum natura rationali; hoc autem debitum inseparabile est,non quia non sit dispensabile(sic enim peteretur principiũ) sed quia intrinsecè supponitur in ipsis rebus antè omnem legem extrinsecam, & ideo stantibus eisdem rebus auferri non potest,quia non pendet ex extrinseca voluntate, neque est res aliqua distincta,sed quasi mod⁹ omnino intrinsecus, seu quasi relatio; quæ impediri non potest, posito fundamẽto,& termino. Et hanc rationem confirmant, quæ circa alias opiniones dicta sunt,& quæ in capit. 6. diximus.

19. Hæc igitur sententia formaliter, & propriè loquendo,vera est. Quia vero negare non possumus, Deum aliquando efficere, vt actus illi materiales liceant,quia alias,non interueniente Deo ipso, & eius potestate,licitè fieri non possint,ideo vt intelligatur quomodo hoc fiat, & cur illa non sit, nec appelletur dispensatio,oportet distinguere in Deo varias rationes. Est enim supremus legislator: vnde habet,vt possit noua, & varia præcepta imponere: est etiam supremus Dominus,qui potest dominia mutare, vel concedere: est item supremus iudex,qui potest punire,vel vnicuique reddere quod ei debetur. Dispensatio ergo propriè pertinet ad Deum sub prima consideratione,quia eiusdem potestatis est tollere,& cõdere legem: itaque vt intelligatur Deus dispensare,oportet vt vtendo sola illa iurisdictione, & non adiũgendo potestatem dominatiuam,per quam res ipsas immutet,licere faciat,quod antea non licebat. Nam si per dominium suum mutet humanum, hoc non erit dispensare,sed tollere materiam legis, vt ex superioribus constat. Quoties ergo Deus facit licitum actum qui iure naturæ videbatur prohibitus,nunquã id facit vt purus legislator,sed vtendo alia potestate, & ideo non dispensat.

20. Hoc videre licet in exemplis positis. Quando enim Deus præcepit Abrahæ interficere filium, id fecit tanquam Dominus vitæ,& mortis: si enim Deus ipse per se ipsum voluisset interficere Isaac, non indiguisset dispensatione, sed ex suo dominio id facere posset: eodem ergo modo potuit vti Abrahamo vt instrumento, & quintum præceptum non prohibet esse instrumentum Dei in occisione, si ipse præceperit. Idem sentit Diuus Thomas de facto Oseæ in assumenda muliere fornicaria, vt patet dicto art. 8. ad 3.& 2.2.quæst.154. Potest enim Deus transferre in virum dominium mulieris sine consensu eius, & ita efficere vinculum inter illos,ratione cuius illa copula iam fornicaria non sit. Sed licèt hoc sit verum de potentia absoluta, locus Oseæ non cogit ad hanc interpretationem: iussit enim Deus assumere eam, quæ prius fornicaria fuerat,non solum ad vsum, sed etiam ad matrimonium, & in coniugem, vt Hieronym.Theodor. & alij interpretantur, & Irenæus lib. 4.contra hæreses,cap.37.& August. 22. contra Faust. capit. 80. & 85. & lib. contra Secundinum Manich. cap.21. Simili modo non dispensauit cum Hebræis, quando Ægyptiorum spolia illis concessit, sed vel tanquam supremus Dominus donauit, vel saltem tanquam supremus iudex reddidit eis mercedem laborum suorum, vt dicitur Sapient. 10. Ita ergo in similibus omnibus intelligendum est, neque potest aliter fieri propter rationem adductam. Idemq; applicari potest ad præcepta affirmatiua, in quib. est res facilis,quia non obligant pro semper, sed stante op-

D. Thom.

Osee non misit in coniugem copta se prohibitio nem. Hieron. Theodor Irenæus. Augustinus.

opportunitate, quæ circa tale obiectum inducat necessitatem. Potest autem Deus aut obiectum mutare, cedendo iuri suo, vel hominum iura immutando, aut etiam necessitatem potest auferre addendo novas circumstantias, quæ illam impediant, & nihilominus præceptum integrum manet, vt ex se semper obliget pro debita opportunitate, quod est signum, non fuisse factam dispensationem.

21. D. Thom. Vnde colligit D. Thomas in dicta solut. ad 3. hunc modum immutationis non solùm Deo, sed etiam homini interdum esse possibilem. In negatiuis quidem præceptis, quando materia illorum cadit sub dominio humano, & per homines immutari potest, quomodo nos supra explicuimus legem prescriptionis. In affirmatiuis autem, quando per homines possunt immutari circumstantiæ, quæ inducebant necessitatem operandi, vel quando possunt homines grauius præceptum imponere. Vt si Rex præcipiat filio non succurrere parenti extremè indigenti, vt subueniat reipublicæ periclitanti. Deus autem ob singularem excellentiam potest, quando vult vti absoluta potestate, & dominio. Vnde etiam intelligitur ratio, ob quam non in omnibus præceptis negatiuis potest talis mutatio fieri per homines ex parte materiæ, in quibus potest fieri à Deo, vt v. g. in præcepto non fornicandi, quia nimirum non habet homo illam potestatem in personam fœminæ, quam habet Deus, vt possit alteri tradere in suam prout voluerit, & ideo etiam potuerunt leges humanæ per vsucapionem mutare dominia rerum, non tamen ita potuerunt mutare dominia vxorum. Et ita stante lege humana potest definere esse furtum, quod antea fuisset, non tamen potest definere esse adulterium, quod per se tale existit.

22. Quæ præcepta naturæ sint omnino immutabilia. Præterea ex his obiter intelligitur, quotiescumq; materia præcepti talis fuerit, vt honestas, vel turpitudo eius non pendeat ex dominio diuino, tunc non solùm indispensabile esse tale præceptum, sed etiam ita immutabile, vt non possit vlla ratione licitum fieri id, quod prohibet: solùm enim in negatiuis præceptis hoc propriè inuenitur. Huiusmodi est primũ præceptum Decalogi, quatenus negatiuum est, & prohibet habere, vel colere plures Deos: hoc enim nullo modo potest immutari, quia est contra rationem vltimi finis, & excellentiam Dei, ac vnitatem eius quam ipse mutare non potest. Nec enim potest vel alium Deum constituere, vel aliquid facere, quod sit æquali honore dignum; mutatio ergo talis præcepti, seu materiæ eius non cadit sub diuinum dominium. Idem est de secundo præcepto Decalogi, tum quia inuoluit prohibitionem mendacij, quod nulla ratione honestari potest, si mendacium manet: tum maximè, quia prohibet facere Deũ auctorem mendacij, quod etiam includit irreuerentiam Dei, adeò repugnantem diuinæ auctoritati, vt non possit in hoc cedere iuri suo (vt sic dicam.) Atque in hoc sensu verum est quod intendebat Scotus, hæc alijs esse immutabiliora.

23. Vtrum Deus possit alicui licentiam dare, vel permittere, vt per totã æternitatem nullum malum bonum circa ipsum exerceat. De tertio autem, cùm sit affirmatiuum, certum est, posse à Deo fieri, vt sæpe non obliget, quando aliàs secundùm communem cursum rerum obligaret. An verò possit homini licentiam dare, vt per totum vitæ tempus, &, quod difficilius est, per totam æternitatem nullum bonum motum circa ipsum exerceat, neq; cultum alicuem proximum, & directum exhibeat, non immeritò dubitauit Scot. Nonnulli verò ex Thomistis censent, hoc nõ posse fieri, nec per propriam dispensationem, neq; etiam per mutationem materiæ. Si tamen consideremus absolutam ac nudam potentiam, non apparet in hoc implicatio contradictionis, quia inde non sequitur, non posse talem hominem bonos actus morales circa obiecta creata exercere, quia eorum bonitas non pendet ex præuio actu formali circa vltimum finem & natura sua tendunt in ipsum, & ita mediatè, & remotè, vel quasi materialiter possunt dici continere cultum Dei. At verò considerando diuinam potentiam, vt coniunctam infinitæ sapientiæ, & bonitati Dei, atq; adeo loquendo moraliter (vt sic dicam) credibilius est, non posse Deum in hoc cedere iuri suo, quia esset veluti prodigalitas quædam irrationabilis, maximè respectu creaturæ rationabilis & pro tota æternitate. In alijs autem præceptis non inuenio huiusmodi immutabilitatem ex parte materiæ, solo excepto mendacio, vt iã dixi, in quo fortasse est specialis ratio, vel quia ēt respectu ipsius Dei malum est, vel quia de se non limitatur ad materiam creatam, nec pendet ex dominio Dei in illam, vel in personã, sed in quacumque materia, & de quacumq; persona dici potest, vel deniq; quia eius deformitas non pendet ex alio dominio, vel diuino iure, sed statim oritur ex dissonantia verborum ad mentem.

Tandem ex dictis intelligitur, quo sensu dixerit Bernard. in lib. citato de præcept. & dispensat. c. 5. ea, quæ pertinent ad præcepta secundæ tabulæ, mutari posse auctoritate Dei præcipientis: loquitur enim nõ de præceptis ipsis formaliter sumptis, vt sic dicam, sed de actionibus, circa quas illa præcepta versantur. De quibus ait, cùm per se nunquam liceant, auctoritate Dei præcipientis posse licere. Quod verum est in sensu explicato; illa tamen non est dispensatio in præcepto secundæ tabulę, sed est mutatio materiæ eius, vt diximus. Tamen quia hæc mutatio, quando fit ex peculiari dominio, & potestate Dei, est (vt sic dicam) extra cursum naturæ, & præter leges ordinariæ prouidentiæ, ideo interdum dispensatio appellatur, non quidem proprij præcepti naturalis (neq; hoc dixit Bernard. si attentè legatur) sed ordinarij cursus, & legis prouidentiæ, quæ à diuina voluntate pendet. Et in eodem sensu videtur loquutus Bonauent. Nam sententiam Bernardi imitatur. Dices: ergo nulla erit tunc differentia inter præcepta primæ, & secundæ tabulæ, quam Bonauent. constituit, & fauet Bernard. nam statim cap. 6. dicit, quædam ita esse immutabilia, vt nec à Deo ipso mutari valeant. Respondetur facilè ex dictis, in hoc esse differentiam, quòd præcepta primæ tabulæ talia sunt, vt non solùm ipsa formaliter dispensari non possint, verum etiam neque in actionibus quas prohibent, possit talis mutatio fieri, vt liceant, vel honestæ fint, ac subinde vt neque etiam materialiter sumptæ honestari possint auctoritate Dei præcipientis. Odium enim Dei nullo modo potest honestari, nec adoratio idoli, nec cultus alterius Dei præter Deum verum, quia ab his actionib. secũdum se sumptis inseparabilis est deformitas, si libere fiant, quod non ita semper est in actionibus pertinentibus ad præcepta secundæ tabulæ. Quod non vniuersaliter, sed indefinitè accipiendum est: aliqua enim præcepta secundæ tabulæ possunt esse immutabilia etiam hoc modo, vt apertè fatetur Bernard. dicto cap. 6. & in superioribus satis explicatum est.

24. Quo sensu asseruerit D. Bernhardus, præcepta secundæ tabulæ mutari posse à Deo, D. Bern. D. Bern.

Supereſt dicendum, an saltem extra Decalogum sint aliqua naturalia præcepta, quæ propriè, & formaliter relaxari possint per diuinã dispensationem. Affirmat n. Soto loco citato, & sequitur Medin. dicto art. 8. & tribuit D. Thomæ, vel quia q. 94. ar. 5. dicit legem naturalem quoad aliquas cõclusiones posse in aliquo particulari casu mutari, vt in lege de reddendo depósito (quo exemplo vtuntur dicti auctores ad probandum, dispensationem posse cadere in talem legem) vel fortè, quia D. Thomas dicta q 100. a. 9. dicit, in præcepta, quæ dantur ad determinandos modos speciales exequendi præcepta Decalogi, posse cadere dispensationem, vt si ad custodiam ciuitatis distribuat lex vigilias per ciues, potest cum aliquo dispensari (hoc enim est exemplum D. Thomæ, quod ad hanc etiam partem Soto applicat.) Huius etiam sententiæ videtur fuisse Altisiod. supra: distinguit n. in præceptis quatuor gradus necessitatis, ex quibus

25. An extra decalogũ sint aliqua præcepta naturæ dispensabilia per potẽtiam diuinam. Soto. Medina. D. Thom. Altisiod.

quar-

quartus non facit ad causam, quia est de necessitate proueniente ex lege humana, in tertio ponit præcepta, quę pendent ex actu humano, quam supponunt, vt sunt de seruandis votis, iuramentis, contractibus, &c. & in his parua est difficultas, vt patet ex capite præcedenti. In primo ergo gradu necessitatis dicit præcepta non esse dispensabilia, in secundo autem esse; ponit exemplum in præcepto non ducendi plures vxores. Et rationem indicat, quia illa sunt secundæ necessitatis, quæ sunt aliquo modo necessaria ad cõseruationem charitatis, non tamen simpliciter ad ipsam charitatem; nam hæc cõstituunt primum gradum necessitatis. Fauet multum D. Thomas in 4.d. 33.quæst.1. Nam in primo art.docet, esse præceptum naturale prohibens pluralitatem vxorum pertinens non ad primaria, sed ad secundaria præcepta, & ideo subdit art. 2. potuisse Deum illo præcepto dispensare. Eademq; ratio erit de præcepto naturali prohibente matrimonium inter fratres: vnde de Abraham legitur habuisse Sacram sororem suam in vxorem. Item de præcepto non dissoluendi vinculum matrimonij consummati. Nam hæc, & similia naturaliâ sunt; & tamen in illis dispensare potest Deus. Fundamentum Soti esse videtur, quia hæc præcepta nec proximè, nec remotè continentur propriè in præceptis Decalogi, tanquam conclusiones in principijs. Vnde sentit, non inferri per necessariam consequentiam, & ideo non habere tantam necessitatem, quin in eis possit dispensari.

26. *Resolutio. Deum in nullo præcepto naturæ posse propriè dispensare. D. Thom. Caiet. Richard.*

Nihilominus dicendum est, propriè loquendo, non dispensare Deum in aliquo præcepto naturali, sed mutare materiam eius, vel circumstantias, sine quibus præceptum ipsum naturale non obligat ex se, & absque dispensatione. Hanc credo esse mentem D. Thomæ in dict. artic. 8. & Caietan. Richardi, & aliorum. Quam probo primò excludendo exempla, quæ in contrarium afferuntur. Primum erat de non reddendo depositio in casu necessario: illa verò non est dispensatio, vt est euidens, alias vniusquisque secum dispensaret in illa lege naturali, quia sua auctoritate potest non reddere depositum in tali casu, imò tenetur. Est ergo illa mutatio in materia, per quam fit, vt illa non sit materia talis præcepti, vt cap.3. declaraui.

D. Thom. Vnde immerito adducitur D. Thomas in art. 5. q. 94. quia ibi non de dispensatione, sed de mutatione ex parte materiæ loquebatur. Secundum exemplum erat de custodia ciuitatis per vigilias lege distributas, quod multo magis est extrà rem: nam illa distributio non fit nisi per humanam legem, & ideo mirum non est, quòd cadat in illam dispensatio, non solùm Dei, sed etiam hominis. Ideoq; malè etiam citatur Diuus Thomas in dicto art. 8. quia ibi loquitur de determinatione legis naturalis facta per legem humanam, vt exemplum ostendit.

27. Tertium exemplum indicatum ab Altiosidorense est, de præcepto seruandi votum, in quo potest dispensari. Ad quod etiam constat ex dictis in cap. præcedenti, cùm auferitur votum non fieri dispensationem in lege naturali, sed auferri materiam eius: eodemq; modo, & non alio potest Deus auferre obligationem voti: nec enim facere potest, vt votum integrum maneat, & quòd lex naturalis non obliget habentem, ad implendum illud: potest ergo Deus auferre votum, & ita subtrahere obligationem legis naturalis absq; dispensatione. Imò hic addo (quamuis fortè ad modum loquendi pertineat) quod licèt Pontifex auferendo votum, dicatur propriè dispensare in illo, si tamen Deus per se illud remittat, non tam posse dici dispensare in illo, quam irritare illud. Et ratio est, quia Deus remittit debitum suum tanq; proprius Dominus illius, & ideo donat, vel irritat, non dispensat, sicut quando vnus homo remittit alteri promissionem sibi factam, non dispensat, sed irritat illam. Secus verò est de Pontifice, qui operatur potestate commissa sibi, & tanquam Domini dispensator. Cuius signum etiam est, quia Deus potest tollere votum sine vlla causa pro sola sua voluntate, quod est proprium irritationis. Pontifex verò non potest sine causa dispensare.

Quartum exemplum erat de præcepto non ducendi plures vxores & ad eundem gradum, & ordinem pertinent cætera ad eandem matrimonij materiam spectantia, in quibus considero, omnia illa præcepta esse ex his, quæ fundant obligationem suam in humano consensu, & cõtractu, vt ex materia de matrimonio suppono, & inductione constat in allegatis præceptis: omnia enim fundantur in natura talis cõtractus, vt conueniente naturæ rationali. Hinc ergo est, vt omnia illa mutabilitatem patiantur ex parte materiæ, quia cùm contractus ille consistat in mutua corporum traditione, Deus qui est supremus Dominus illorum corporum, potest mutare, aut moderari translationem dominij in corpus alterius per talem contractum factum, & hac mutatione facta cessabit lex, quæ in illo fundatur, non per dispensationem legis, sed per irritationem contractus, vel in totum, vel ex parte. Confirmatur, & declaratur à simili, quia hęc præcepta æquiparari possunt cum naturali præcepto non fornicandi, in quo fieri non potest dispensatio, quia accessus ad non suam non potest honestari; tamen quia illa, quæ nõ erat sua, v.g. Oseæ, nec esse poterat sine illius consensu, fieri potuit sua per Dei potentiam vel simpliciter, vel quoad talem vsum, ideo accessus ad illam potuit fieri honestus, nõ per dispensationem in præcepto non fornicandi, sed faciendo vt non fit fornicatio, quæ antea fuisset. Ita ergo è conuerso recessus à propria vxore quoad vinculum, contra naturale præceptum est, quia in homine non est potestas priuandi alterum dominio acquisito, etiam illo volente; Deus autem habet hanc potestatem, & ideo potest mutare materiam illius legis, & consequenter facere, vt cesset obligatio eius sine dispensatione. Declaratur tandem, quia, vt in capite præcedenti dicebam, in præceptis ad matrimoiium pertinentibus quædam respiciunt finem eius, & conseruationem naturæ: quia ergo hæc conseruatio ad auctorem naturæ spectat, ideo talia præcepta includunt in obiecto suo veluti habitudinem intrinsecam ad auctorem naturæ, seu dependentiam ab illo, ita vt non sint omnino absoluta, sed quasi cõditionata. Vt, v. g. quod dissolutio matrimonij non liceat propria auctoritate, quia non possunt priuati facere sua auctoritate aliquid, quod cedit in præiudicium naturæ. Vnde in tali præcepto intelligitur excepta auctoritas Dei, vt auctoris naturæ: ideoq; quando ille aliud præcipit, non est dispensatio, sed obseruatio præcepti iuxta conditionem, quam includit, sicut infrà de præceptis humanis dicemus, quando in ipso præcepto, vel regula præcipitur, ne hoc fiat sine licentia, tunc dare licentiam non esse dispensare, sed exequi legem ordine, & modo ab ipsa præscripto. Nullo ergo exemplo probari potest, habere locum propriam dispensationem Dei in præceptis naturalibus.

28.

Ratione tandem hoc declaratur, quia si præceptum est naturale, vt tale est, sequitur per consequentiam necessariam ex principijs naturalibus: ergo non potest magis dispensari in illo, quam in ipsis principijs. Consequentia patet, quia omnis falsitas, vel defectus in conclusione redundat in falsitatem, vel defectum, aut mutationem principij. Antecedens verò patet, quia si non sequitur necessario, ergo non obligat ex vi solius rationis, & discursus: ergo non est merè naturalis obligatio. Declaratur tam in affirmatiuo, quam in negatiuo præcepto. Quia si præceptum affirmatiuum non sequitur necessario ex principijs naturalibus: ergo actus, quem præcipit, non est simpliciter necessarius ad honestatem morum ex vi solius rationis: ergo nec est præceptus, nec sub obligatione naturali, nisi accedat aliqua voluntas,

29.

tas, quæ inducat necessitatem. Vnde è contrario nec omissio talis actus erit per se, & intrinsecè mala in aliqua opportunitate, vel cum aliquibus circumstantijs. Nam si pro aliquo tempore, vel occasione habet illam intrinsecam malitiam, non verò pro alijs; certè pro illa erit præceptum naturale obligans ad talem actum, & non pro alijs, & ita stante illa occasione cum omnibus circumstantijs, non poterit præceptum non obligare: & si mutentur occasio, & circumstantiæ, tunc desinere poterit obligatio, non tamen per dispensationem, sed quia hæc est natura præcepti affirmatiui, vt obliget semper, & non pro semper. Si verò præceptum est negatiuum, vt sit naturale, oportet, vt prohibeat rem, quia mala est, atque adeò vt per se, & intrinsecè est mala: alioqui non erit præceptum naturale, quod non facit, sed ostendit malitiam actus prohibiti. Nam si actio ex se talis non est, necessaria erit aliqua voluntas, per quam fiat mala.

20. Dices fieri posse, vt actio eadem interdum ex se mala sit, interdum verò non sit; sed contra, quia tunc non poterit vtrumque habere cum eisdem circumstantijs, vel conditionibus ex parte materiæ. Nam cùm bonitas, vel malitia cõsurgant ex consonantia, vel dissonantia actus ad naturam rationalem, fieri nõ potest, vt idem actus cum eisdem conditionibus sit per se dissonus, & consonus, quia non resultant oppositæ relationes ex eodem fundamento; ergo vt illę diuersæ habitudines consurgant etiam pro diuersis temporibus, necesse est, vt pro illis fiat mutatio in conditionibus materiæ. Vt v. g. accipere rem alienam, interdum est malum, interdum bonum, sed non cum eisdem circumstantijs, sed erit malum sine extrema necessitate, bonum verò in illa, quia pro illis opportunitatibus variatur ius vtendi tali re. Tunc autem præceptum negatiuum naturale prohibens talem actum, non prohibet illum abstractè, sed vt malum est, ac subinde vt versatur circa materiam, talibus circumstantijs affectum; ergo non potest tale præceptum deficere circa suam materiam, & consequenter nec circa illam dispensari. Hæc autem ratio vniuersalis est pro omnib. præceptis naturalibus, & illa ostendit intrinsecam differentiam quoad hoc inter naturale præceptum, & positiuum; ergo nulla exceptio, vel limitatio habet locum in lege naturali, si propriè de illa, & de vera dispensatione loquamur. Quòd si interdum D. Thomas, vel grauis auctor aliter loquutus est, latè accipit dispensationem pro mutatione obligationis orta ex mutatione materiæ, quando illa mutatio materiæ extraordinariè fit à Deo per supremam quandam potestatem, vt suprà respondendo ad Bernardum satis explicuimus.

CAPVT XVI.

Vtrùm circa legem naturalem habeat locum epiikia, vel interpretatio siue à Deo, siue ab homine facta.

1. *Legem naturalem posse recipere interpretationem supponens communiter inter auctores. D. Thom.* DVo in hoc titulo petuntur, vnum est, an circa naturalem legem habeat locum epiikia; aliud est, si locum habet, an à solo Deo, vel ab hominibus etiam fieri possit. In primo puncto ferè omnes auctores conuenire videntur, legem naturalem posse recipere interpretationem per epiikiam, vt ex statim allegandis constabit. Dissentiunt tamen: nam quidam dicunt, hanc epiikiam lege naturali à solo Deo fieri posse. Tribuitur D. Thom. in 4. d. 33. q. 1. art. 2. vbi loquitur in particulari de lege naturali prohibẽte pluralitatem vxorum: tamen ibi nomine dispensationis vtitur. Et eodem modo ibi Richard. art. 1. q. 1. Palud. Supplementum Gabrielis, & alij ibidem, in eodem casu vtuntur nomine dispensationis. Sicut etiam multi Theologi (vt in lib. 6. de voto notauimus) legis interpretationem in casibus obscuris dispensationem vocant. Et iuxta dicta videtur necessaria hæc expositio, quia rigorosa dispensatio non cadit in legem naturalem, vt ostensum est: ergo si aliqua videtur fieri, esse debet per modum interpretationis. Hęc autem videtur moraliter necessaria, quia lex naturalis quoad aliqua præcepta magis remota à primis principiis, versatur circa materiam mutabilem, & quæ in multis casibus potest deficere, vt Aristot. dixit 5. Ethicor. cap. 7. & 12. ergo in illa est etiam necessaria epiikia, quia aliàs sæpe esset iniusta. Quòd autem hæc pertinet ad solum DEVM, probatur, quia eius est interpretari legem, cuius est condere. *Arist.*

2. *Opinio asserentium epiikiam cadere posse in lege naturali, & ab homine interdum fieri. Caiet. Soto. Nauarr. Couarr. Felin.* Aliorum verò opinio est, epiikiam & cadere posse in legem naturæ, & ab homine interdum fieri, vt à Papa, vel alio simili potestatem habente. Vtrumque sentit Caietan. 2. 2. q. 120. art. 1. licèt primum expressiùs. Et idem tenet Soto lib. 1. de iustit. q. 7. art. 3. ad 3. & lib. 10. quæst. 3. art. 4. Idem latè Nauarr. consil. 4. de desponsi. impub. num. 16. & 17. varia adducens exempla, vbi etiam refert Couarr. in 4. 2. part. cap. 6. §. 9. Idem Felin. referens alios in cap. *quæ in Ecclesiarum*, de constitut. num. 26. Et omnes, quos in cap. 14. allegauimus, qui dicunt posse homines dispensare in lege naturali, à fortiori possunt pro hac sententia allegari. Ratio verò est, quia hæc interpretatio, seu epiikia sæpe est moraliter necessaria, vt proximè ostensum est: ergo non est verisimile, eam sibi Deum reseruasse, sed hominibus, quos suos ministros constituit, commisisse. Probatur consequentia, quia aliàs multum defuisset Deus hominibus in necessarijs, quod non est prouidentiæ ipsius consentaneum. Sequela patet, quia recursus ad Deum ipsum immediatè non est homini possibilis, neque est consentaneus ordini naturali: ergo si in occasionibus occurrentibus non esset in hominibus potestas ad interpretandum ius naturale, etiam præter verba eius, si causa id postulet, homines essent perplexi, & miraculo esset opus, vel speciali reuelatione diuina ad dirigendas suas operationes, quod repugnat omni prudenti prouidentiæ. Sicut inter homines repugnaret, Principem ita reseruare sibi interpretationem suarum legum, vt in nullo casu, etiam quando esset impossibilis recursus ad ipsum Principem, possent ministri eius legem interpretari.

3. *Alia opinio asserens legẽ naturalem epiikia esse incapacem.* Nihilominus esse potest tertia opinio, quæ in priori puncto negat, legem naturalem esse capacem epiikiæ, & consequenter tollit fundamentum posterioris dubij: nam ex hoc principio sequitur, nec Deum ipsum posse per veram, & propriam epiikiam casum aliquem excipere à lege naturali. Quia si lex ipsa naturalis non est capax talis interpretationis, nihil mirum est, quòd nec à Deo fieri possit. Igitur primum illud fundamentum probari videtur ex dictis de dispensatione: nam qua ratione non potest in legem cadere dispensatio, eadem neque huiusmodi interpretatio. Probatur, quia ideo in talia præcepta non cadit dispensatio, quia continent intrinsecam rationem iustitiæ, seu debiti honestatis: vel (quod perinde est) quia præcepta huius legis sunt quædam propositiones necessariæ, quæ per necessariam consequentiam ex principijs naturalibus inferuntur: sed huiusmodi propositiones in nullo individuo possunt deficere, aut esse falsæ: ergo non potest per aliquam interpretationem fieri, vt liceat facere quod per illa prohibetur, quia est intrinsecè malum, neque vt liceat omittere quod per illa præcipitur, quia est per se necessarium ad honestatem. Et quia aliàs pro illo casu, in quo fieret talis interpretatio, inueniretur falsum esse id, quod lex naturalis dictat, quod impossibile est, vt diximus.

4. *Fertur iudicium de opi-* Atque hæc vltima sententia, quantum attinet ad propriam epiikiã in rigore mihi vera videtur: vt autem

nionibus, & posterior elicitur, & explicatur.

tem aliorum auctorum dicta intelligantur, & res tota magis explicetur, oportet distinguere inter legis interpretationem, & propriam epiikiam seu æquitatem: multò enim latius patet interpretatio legis, quã epiikia, comparantur enim tanquam superius, & inferius: omnis enim epiikia est legis interpretatio; non verò è conuerso omnis interpretatio legis est epiikia.

Quæ distinctio sit inter epiikiam, & interpretationem. Caiet.

Notauit distinctionem hanc Caiet. dicta q. 120. art. 1. vt ait, sæpe, vel potius semper leges indigere interpretatione propter verborum obscuritatem, vel ambiguitatem, aut aliam similem causam; non tamen omnem huiusmodi interpretationem esse epiikiam, sed illam solum, per quam interpretamur, legem deficere in aliquo particulari propter vniuersale, id est, quia lex vniuersaliter lata est, & in aliquo particulari ita deficit, vt iustè in illo seruari nõ possit. Hoc ipsum

Arist.

sumitur ex Aristo. 5. Ethic. cap. 10. in hoc enim sensu dicit, epiikiam esse emendationem iusti legalis, quia interpretatur, legem non esse seruandam in casu, in quo esset error practicus illam seruare, & contra iustitiam, vel æquitatem naturalem: & ideo dicitur esse emandatio legis. At verò possunt esse aliæ interpretationes legum, quæ non pertinent ad emendationem earum, sed solum ad explicandum sensum earum in his, quæ habent ambiguitatem, vt v.g. quando interpretamur, an lex prohibeat contractum, vel irritet illum, nullam legis emẽdationem facimus, sed verum sensum eius inquirimus. Ita ergo differunt interpretatio in genere, vel vt fit per epiikiam.

5. Deinde aduertendum est, legem naturalem dupliciter spectari posse; vno modo secundũ se, alio prout ferri contingit per aliquam legem positiuam. Lex enim positiua, seu scripta, vt Caietan. etiam dicto loco

Caiet.

notat, quædam est constitutiua noui iuris, & hæc est strictè positiua siue diuina, siue humana: alia verò est solum declaratiua, vel (vt sic dicã) recordatiua iuris naturalis, vt fuerunt præcepta moralia Decalogi in lege veteri, & sunt leges humanæ, quæ naturalem iustitiam continẽt, vt quòd depositum reddatur, promissum soluatur, vxor à viro non separetur, & similia. Aliqua verò sunt præcepta naturalia, quæ non præscribuntur aliqua lege positiua, vt vitandam esse simpliciter fornicationem, quia lex humana non omnia declarat, aut præcipit. Sic ergo lex naturalis spectari potest vel secundum se, prout recta ratione cõcipitur, vel dictatur; vel prout exprimitur aliquibus certis verbis per aliquam legem scriptam.

6. Dico ergo primò: Multa præcepta naturalia indi-

2. Assertio, multa præcepta naturalia interpretatione, & declaratione sæpe indigere.

gent multa declaratione, & interpretatione ad verum sensum vniuscuiusque statuendum. Hęc assertio intelligi potest de lege naturali tam secundum se, quàm prout scripta in aliqua lege positiua, & vtroque modo manifesta est. Probaturque primò inductione: nam in præcepto v.g. vitandi homicidium, interpretatio maximè necessaria est, ad intelligendum quid nomine homicidij ibi significetur, quia non quælibet occisio hominis est homicidium prohibitum lege naturali, sed illa quæ fit priuata auctoritate, & per se, seu ex instituto, aut per modum aggressionis; non verò quæ fit legitima auctoritate, vel per modum cautæ defensionis. Ita in præcepto soluendi votum Deo factum, interpretamur intelligendum esse de voto iuxta intentionem vouẽtis, ideoq; non obligare in casibus sub eius mente, ac intentione non comprehensis. Et sic de aliis, quæ statim proponemus. Ratio vero est, quia non omnia præcepta naturalia sunt æquè nota, nec æquè facilia ad intelligendum, & indigent interpretatione propter verum sensum eorum intelligendum absque aliqua diminutione vel additione. Itẽ potest declarari, quia actus humani in honestate, & malitia multum pendent ex circumstantiis, & opportunitatib. operandi, & in hoc est magna varietas inter illos: quidam enim sunt aliis simpliciores (vt sic dicam) & pauciores conditiones requirunt, vt eorum bonitas, vel malitia insurgat: lex autem naturalis secundum se spectata non præcipit actum, nisi vt illum bonum esse supponit, nec prohibet, nisi prout supponit intrinsece malum, & ideo ad intelligendum verum sensum naturalis præcepti, necesse est, inquirere conditiones, & circumstantias, cum quibus actus ille secundum se malus est, vel bonus, & hæc vocatur interpretatio præcepti naturalis quoad verum sensum eius. Vnde constat, hanc interpretationem hominibus, seu pro hominibus esse necessariam: Deus enim, vel Angeli per se non indigent interpretatione, sed directè intuentur, quale sit vnumquodque præceptum, & quomodo, & cum quibus conditionibus circa suam materiam versetur. Constat etiam, hanc interpretationem fieri posse, & debere non tantum à Deo, sed etiam ab homine, quia ipse homo est, qui debet inquirere, & intelligere verum sensum legis naturalis, & si per se non potest id assequi, debet ab aliis discere, quod sæpe fieri potest per solam doctrinam sine potestate iurisdictionis. Quomodo autem hæc interpretatio interdum pertineat ad auctoritatem superioris, statim dicam.

Nihilominus dico secundò: Propria epiikia non habet locum in aliquo præcepto naturali, vt naturale est, seu secundum se spectato: vnde nec ab homine, neque à Deo ipso fieri potest. Hæc posterior pars sequitur ex prima. Prima verò probatur inductione in eisdem exemplis, quæ alij auctores in contrarium adducunt. Vnum est de lege reddendi depositum, quo vtitur Caiet. quia in illo interpretamur non obligare in casu, in quo esset contra iustitiam, vel charitatem depositum reddere. Hæc autem interpretatio non est epiikia in ipso præcepto naturali secundum se spectato: nam illud præceptum vt sic, est in recta ratione, & recta ratio non absolutè dictat, depositum esse reddẽdum, sed sub intellectis conditionibus, quas ratio iustitiæ, & charitatis requirit, & ita illa interpretatio, quæ tunc fit, non est propter vniuersale (vt Caietan. loquitur) sed est declaratio veræ vniuersalitatis ipsius legis, prout in se lata est, id est, prout in recta ratione continetur. Non est ergo epiikia. Aliud exemplum adducit Nauarr. ex Clementi. 1. de homicid. de præcepto, *Non occides*, quòd non comprehendat occisionem in defensionem necessariam. Hæc autem non est epiikia, sed simplex interpretatio veri sensus illius præcepti. Quis enim dicat declarationem, quòd liceat auctoritate publica occidere malefactores, non obstante quinto præcepto Decalogi, esse epiikiam, seu emendationem præcepti: Nemo certè ita loquitur, quia solum est declaratio veri sensus præcepti: idem ergo est de propria defensione: nam sunt eiusdem rationis. Aliud exemplum eiusdem Nauarri est in cap. 1. de iureiur. in 6. vbi explicatur, naturalem legem de seruando iuramento non obligare ad seruandum statutum illicitum. De quo constat, nullam ibi esse epiikiam, sed solum declarationem naturæ iuramenti, quæ est non obligare ad aliquid illicitum. Et ita in his duobus exemplis ipse Nauarr. fatetur, non esse interpretationem epiikiæ. Addit verò tertium, sentiens, in eo esse propriam epiikiam: nam lex naturæ præcipit, inferiorem parere superiori, à qua fit exceptio per exemptionem: per illam enim fit, vt inferior non teneatur parere superiori. Sed multò minus hæc est epiikia. Tum quia exceptio à lege per priuilegium non est epiikia, vt rectè Caiet. suprà notauit: illa verò exemptio nihil aliud est, nisi priuilegium quoddam. Tum etiam, quia ibi lex definit obligare per mutationem materiæ, quia scilicet ille qui erat inferior, per exemptionem definit esse inferior, vt ipse Nauarr. fatetur: at hæc non est epiikia: aliàs in præscriptione fieret epiikia à lege naturali non retinendi rem alienam, & sic de aliis, quæ dici non possunt. Et ratio est, quia per mutationem materiæ non emendatur lex; imò nec fit in illa vlla propria interpretatio, nec mutatio, sed

7. 2. Assertio, Propria epiikia nõ habet locum in lege naturali, vt naturale est.

Cõfirmatur doctrina exemplis inducitur, ac explicatur.

Nauarr.

sed mera cessatio per denominationem extrinsecam, vt in cap. 13. declaratum est.

8. Tandem adducit Nauarr. exemplum de votis, in quibus sæpe fit interpretatio. Sed, vt dicebam de iuramento, ita dicendum est de voto: nam interdum fit interpretatio solùm ad explicandam naturã eius, vt quod non obliget in materia illicita, vel impossibili, &c. Et tunc nulla est vmbra epiikiæ. Aliquando verò fieri potest interpretatio intentionis vouentis, limitando illam, etiamsi verba voti videantur vniuersalia, & tunc re vera habet modum epiikiæ, quia est emendatio voti propter vniuersale: tamen illa epiikia non cadit in legem naturalem implendi votum, sed in votum ipsum, quod est quasi lex positiua priuata, & ita per illam epiikiam voti solùm declaratur modus promissionis, quæ est materia, in quam tunc cadit lex naturalis, & ita respectu legis naturalis non est epiikia, sed simplex declaratio obiecti eius. Sicut dicebamus, dispensationem in voto non esse dispensationem in illa lege naturali, sed in materia eius, qua remissa, per se cessat obligatio naturalis legis; ita enim est in præsenti, seruata proportione. Et ita etiam cessat exemplum, quo vtitur Soto de naturali præcepto, quo tenentur Episcopi residere, quod dicit interdum tolli per interpretationem epiikiæ. Vt enim omittam, illam non esse interpretationem sine aliqua mutatione ex parte obligationis, quæ verè inerat, & aufertur; etiamsi esset interpretatio, non esset epiikia in lege naturali, sed in pacto, seu promissione, aut vinculo, quo Episcopus coniungitur suæ Ecclesiæ, & in quo fundatur præceptum illud naturalis iustitiæ. Si enim aliquando potest talis obligatio per interpretationem cessare, tota interpretatio versatur circa pactum, & circa intentionem se obligandi, excipiendo ab illa casum subintellectum, licèt non fuerit expressum, vt si interpretemur, posse abesse propter grauem infirmitatem, vel aliam necessitatem similem vrgentem, & cætera.

9. Ratione demum declaratur. Primò, quia epiikia est emendatio legis, seu iusti legalis; at lex naturalis emendari non potest, cùm posita sit in recta ratione, quæ à vero deficere non potest: nam si deficit, iam non est recta ratio; ergo eadem ratione deficere non potest iustum huiclegi respondens, quia ita legale est, vt sit etiam naturale: iustum autem naturale, cum oriatur ex intrinseca (vt sic dicam) conformitate, & consonantia extremorum, deficere non potest, nisi aliquod ex extremis mutetur, & tunc iam mutatur materia legis, & non est idem medium virtutis, & consequenter neque idem iustum, & ita licèt cesset obligatio legis, non est propter epiikiam, sed propter mutationem materiæ. Secundò declaratur ampliùs, quia in lege naturali nunquam fit per interpretationem exemptio ab eadem lege vniuersali, eo quòd fit vniuersaliter proposita, quæ sola est epiikia, vt dictum est. Assumptum patet, quia dictamen rectæ rationis secundum se spectatum, & vt practicè verum, non fertur in vniuersale, prout potest deficere, sed prout his circumstantijs affectum, cum quibus nunquam deficit: aliàs non esset dictamen verum, & consequenter nec necessarium, nec rectum; nec præceptum naturale continens. Sicut scientia philosophiæ non iudicat simpliciter omnem hominem habere tantùm quinque digitos, sed cum limitatione, si causæ naturales sint aptæ, & non impediantur, & ita nunquam deficit, aliàs non esset conclusio scientifica.

Formatur eadem resolutio rationis.

10. Tertiò declaratur inductione quadam: nam præcepta legis naturæ, aut affirmatiua sunt, aut negatiua. Priora talis sunt conditionis, vt semper obligent, non tamen pro semper: in eis autem vt semper obligant, non cadit interpretatio, quia non cadit variatio: necesse est enim, vt pro suis opportunitatib⁹ semper, & infallibiliter obligent. In eisdem verò vt non obligant pro semper, dupliciter potest fieri determinatio temporis, pro quo obligant; vno modo per legem positiuam, & tunc in illa determinatione cadere poterit non solùm interpretatio, & epiikia, sed etiam dispensatio, quæ non pertinent ad præsens, quia non sunt in lege naturali, sed in positiua. Alio ergo modo fit determinatio per eandem naturalem rationem, & tunc licèt ratio determinet, pro nunc obligare præceptum, pro tunc vero non obligare, nulla est epiikia, quia nulla est exceptio à lege, nec emendatio præcepti, sed simplex intelligentia illius; ergo in his præceptis non habet locum epiikia, quia non potest in eis intelligi alius modus determinationis, aut carentiæ obligationis pro aliquo casu: nam si ratio determinat pro aliquo tempore non obligare, hoc ipso intelligitur, tale præceptum natura sua non esse latum pro occasione, & circumstantiis illo tempore occurrentibus, vt v. g. in præcepto correctionis fraternæ, quatenus naturale est, ipsa ratio determinat non obligare, quando non est spes fructus, non per epiikiam, sed quia præceptum illud natura sua non obligat pro semper, & illa est vna ex circumstãtiis, pro qua non obligat. Sic etiam intelligo præceptum de reddendo depositio, si per modum affirmatiui præcepti concipiatur, quia non obligat pro semper, sed pro tempore, in quo possit commodè, id est, sine alterius præiudicio veritatis reddi. Ita ergo in his præceptis nulla est epiikia.

11. Venio ad negatiua, quorum natura est, vt semper, & pro semper obligent, vitando mala, quia mala sunt: hoc enim est de ratione præcepti naturalis negatiui, & ob hanc vltimam partem non patitur epiikiam. Quia impossibile est id, quod est per se, & intrinsecè malum, fieri bonum, aut non malum, manẽte eodem obiecto, & circumstantiis, & ideo dicimus non posse hoc fieri per dispensationem; ergo multo minùs fieri potest per epiikiam. Probatur cõsequentia, quia quod non potest esse non malum, nunquam non est malum; ergo nunquam non est prohibitum; ergo non potest verè declarari non prohibitum lege naturali pro aliquo tempore, vel occasione, quod ad epiikiam pertinet. Quod si mutatio fiat in obiecto, vel circumstantiis intrinsecis, & ratione eius mutationis actus desinat esse malus, iam illa non est epiikia, quia non versatur circa materiam sub tali lege naturali comprehensam, sed est cognitio, seu interpretatio materiæ legis, & finium eius. Vt quando interpretamur per legem non furandi, non prohiberi, accipere ab alio necessaria ad vitam in extrema necessitate, illa non est epiikia, sed propria declaratio illius legis, quæ non prohibet nisi furtum, id est, acceptionem rei alienæ, domino rationabiliter inuito, seu acceptionem rei alienę quoad proprietatem, & vsum; acceptio autem rei alienæ in extrema necessitate nec est de re omnino aliena, quia pro illo articulo omnia sunt communia, nec est inuito domino rationabiliter. Sic etiam in illo exemplo de depositio, si intelligatur præceptum illud tanquam negatiuum, sicut præceptum restituendi, id est, non retinendi depositum alienum, non est ita indefinitum præceptum, sed non retinendi irrationabiliter, seu sine causa cogente. Ita ergo in præceptis negatiuis naturalibus intelligi non potest propria epiikia.

12. Dices; ergo eadem ratione etiam in præceptis positiuis nunquam intelligetur epiikia. Patet, quia vel manet actus semper cum eisdem circumstantiis, & tunc impossibile est, vt præceptum negatiuum prohibens actum, nunc obliget, & postea non obliget: vel circũstantiæ actus mutantur, & tunc etiam non erit epiikia. Et idem cum proportione dici poterit in affirmatiuis. Respondetur, negando consequentiam: sunt enim duæ differentiæ notandæ inter ius positiuum, & naturale, quæ maximè declarant hanc materiam. Prior est, quod in lege positiua, manente

Obiectio.

Duplex differentia inter legem positiuã, & naturalem, ex

quæ soluitur obiectio. Prima.

mente tota materia actus cum omnibus circumstantiis intrinsecis eius, potest per interpretationem æquam cessare obligatio, quamuis necesse sit, vt aliqua circumstantia extrinseca occurrat, quæ cogat ad talem interpretationem faciendam, & illa est proprijssima epiikia. Patet in exemplo cõmuni de prohibitione ferendi arma noctu; nam si sit euidens necessitas, & ita vrgens, vt non possit à superiori licentia postulari, iustè interpretamur, tunc præceptum non obligare, non quia non sit illa materia talis præcepti, sed quia licèt sit eadem, ab ea est separabilis malitia ablata prohibitione, & tunc non est verisimile intentionem legislatoris ad illum casum extendi. At verò in lege naturali fieri non potest, vt stante integra materia cum eisdem cicumstantijs intrinsecis propter solas extrinsecas occasiones interpretemur legem prohibentem non obligare, quia impossibile est à tali materia suis intrinsecis conditionibus affecta separari malitiam, & consequenter nec naturalem prohibitionẽ, etiamsi extrinsecus finis, vel circumstantiæ varientur. Hoc declarat egregiè exemplum de mendacio, de quo suppono ita esse intrinsecè malum, vt propter nullam occasionem, vel necessitatem extrinsecam licere possit, si manet mendacium, iuxta doctrinam Augustini in lib. de menda. & contra mendac. & in epist. 8. ad Hieron. & sequentibus, quæ fuit etiam Basilij, & regula 76. ex breuior. & Hieronym. Apolog. contra Ruffi. & epistol. 65. & est recepta ab omnibus Theologis cum Magistro in 3. d. 38. & D. Thom. 2. 2. q. 110. art. 3. & habet magnum fundamentum in verbis Christi Ioan. 8. vbi de dæmone ait, *Mendax est, & pater mendacij*, quia mendacium non potest esse ex Deo, sed dæmone, & ideo vocatur pater, id est, inuentor eius, & ideo de Deo potiùs scriptum est, *Perdes omnes, qui loquuntur mendacium*, Psal. 5. Vnde in cap. *super eo*, de vsur. dicitur, Scripturam sacram prohibere pro alterius vita mentiri, & ideo contrarium in Cassiano collatio. 17. tanquam error damnatur, de quo latiùs alibi, & videri potest Castro contra hære. verb. *mendacium*. Nulla enim alia ratio huius verissimi dogmatis reddi potest, nisi quia extrinsecus finis, vel necessitas extrinseca non mutat obiectum, nec intrinsecas conditiones ad mendacium requisitas, à quo obiecto præcisè spectato habet mendacium suam intrinsecam deformitatem, & ideo nec dispensatio, nec epiikia in eo locum habet, vt possit licere propter extrinsecas occasiones, necessitates, aut fines. Quoties ergo præceptum aliquod naturale videtur non obligare in aliqua opportunitate, necesse est mutari materiam talis actus, quæ illi dabat malitiam, propter quam prohibetur lege naturali. Et ita differt multum talis mutatio ab illa, quæ fit in lege positiua, quando interuenit epiikia, quia hic sola prohibitio cessat circa eandem materiam; ibi autem minimè, sed materia subtrahitur, & per illius mutationem tollitur malitia.

Probatur mendacium esse intrinsecè malum, ac proinde nulla causa honestari potest. August. Basil. Hieron. Magist. D Thom. Ioan. 8. Psal. 5. Cap super eo Cassian. Castro.

13. *Secunda.* Alia differentia est, quod in lege positiua, quando interpretatio fit per epiikiam, non fit circa actum prohibitum per legem, nec circa obscuritatem verborum eius, sed potius supponitur, illum esse actum prohibitum secũdum speciem suam, & comprehendi sub verbis legis spectatis in sua proprietate: tota verò interpretatio, & coniectura fit circa intentionem legislatoris, quòd non fuerit mens eius comprehendere talem casum, seu actum illum pro tali opportunitate. Et hæc est propria epiikia, quæ dicitur emendatio legis; vtique secundùm speciem verborum, iustificando illam (vt sic dicam) per intentionem, & æquitatem præsumptam legislatoris. Hoc verò nõ habet locum in lege naturali, quia non fundatur primò in voluntate prohibente, sed in natura ipsius actus per se mali, & ideo interpretatio ibi solùm habet locum circa materiam, quando actus abstractè sumptus nõ habet intrinsecam malitiam, sed solùm vt versatur circa talem materiam tali, vel tali modo, vt in occisione hominis, acceptione rei alienæ, retentione depositi, & alijs similibus explicuim⁹. Et ideo in huiusmodi lege non fit interpretatio per emendationem legis; nam hæc semper coaptatur materiæ, sed fit per solam explicationem rei, & malitiæ, quam secundùm se habet: nam secundùm illam tantum fit prohibitio, vel fertur lex. siue intelligatur vt indicatiua malitiæ, siue vt prohibitiua. Et tunc nunquã potest per epiikiam interpretatio fieri, quòd ille actus, vt versatur tali modo circa talem materiam, possit licere propter solam intentionem legislatoris coniecturatam per extrinsecam occasionem, necessitatem, aut finem: & ita non rectè fit comparatio inter naturalem legem, & positiuam.

14. *Obiectio.* Sed instari adhuc potest, quia nonnulla sunt naturalia præcepta, quæ proprijssimam interpretationem epiikiæ recipiunt: nam circa eosdem actus, & cũ omnibus circumstantijs intrinsecis, quæ ordinariè sufficiunt ad naturalem prohibitionem, propter extrinsecam necessitatem, seu finem extrinsecum interpretamur, non obligare in aliquo casu. Huiusmodi est præceptum prohibens matrimonium cum sorore, quod in casu extremæ necessitatis non obligat propter conseruationem speciei. Idem est de præcepto non contrahendi cum secunda, viuente prima; maximè si primum matrimonium fuit consummatum: nã in eadem necessitate generis humani, si prima esset sterilis, liceret accipere secundam: & in præceptis pertinentibus ad impedimenta, quæ iure naturæ irritant matrimonium, inuenientur multa similia.

15. *Soluitur.* Respondetur nihilominus, generalem regulam datam veram esse, nimirum, stante eâdem materia præcepti negatiui naturalis, fieri non posse, vt per epiikiam iudicetur licitus actus prohibitus propter solam extrinsecam causam, seu finem, aut necessitatem: hoc enim conuincunt rationes, & exempla adducta. Quòd si in aliquo præcepto id accidere videtur pro aliquo casu, vel tale præceptum simpliciter naturale non est, sed naturali proximum, & consuetudine hominum receptum, & approbatum, ac proinde absolutè solius iuris gentium, & ideo mutabile, vel alterabile pro aliquo casu: vel si præceptum est naturale simpliciter, materia eius non erit actus simpliciter, & abstractè sumptus, sed cum aliqua circumstantia intrinseca, qua sublata possit obligatio cessare: non tamen per epiikiam, sed per defectum propriæ materiæ. Applicare autem hanc regulam ad singula præcepta non est præsentis instituti, sed ad varias materias spectat. De illis ergo præceptis matrimonij, qualia sint, disputant Doctores, & non eodem modo sentiunt. Nunc autem, supponendo, illa esse verè præcepta naturalia, respondetur, per illa non prohiberi simpliciter matrimonium v. g. inter fratres, vel cum secunda, sed prohiberi tale matrimonium quatenus noxium humanæ naturæ, & ita contrarium naturali honestati secundùm rectam rationem: in casu verò illius necessitatis cessat hæc ratio, & incipit esse matrimonium maximè commodum naturæ, & subinde honestum, quia propter solam conseruationem necessariam suscipitur, qui finis non est extrinsecus, sed intrinsecus tali actui: atque hoc modo in illa occasione mutatur materia præcepti negatiui. Declaratur à simili: nam mutilatio proprij corporis sine necessitate ad conseruationem vitę intrinsecè mala est: tamen in casu necessitatis propter conseruandum corpus licet, quia illa mutilatio non prohibetur, nec est per se mala, nisi vt noxia vitæ: tunc autem non est noxia, sed necessaria. Sic etiam verbum prolatum sine fine honesto, vel conuenienti naturæ: malum est, & iure naturæ prohibitum: idem autem verbum propter conuenientem finem non prohibetur, quia non erat per se malum vt tale verbum, sed vt otiosum, & inutile, quæ deformitas tollitur

litur ex relatione ad talem finem. Sic ergo attentè est consideranda qualitas, & conditio materiæ: nam iuxta capacitatem eius mutatur moraliter eius conditio ex fine, vel necessitate occurrente, quia actio talis est, vt natura sua petat ordinem ad talem finem, tali, vel tali modo, & tunc necessitas occurrens redundat in materiam præcepti, & mutat illam, & inde fit, vt cesset obligatio præcepti naturalis, non quia præceptum in sua materia non obliget semper, & pro semper, sine exceptione, sed quia mutata materia, iam non habet in illa locum tale præceptum, vt naturale est.

16. *3. Assertio. Lex naturalis vt per legem positiuã cõstituta admittere põt epiikiam.*

Dico igitur tertiò: Si præcepta naturalia spectentur, vt per legem positiuam constituta sunt, tunc recipiunt exceptionem epiikiæ, præsertim in ordine ad intentionem legislatoris humani, licèt secundum se, & vt naturalia sunt, illam propriè non admittant. Iuxta hanc assertionem possunt exponi frequentes loquutiones aliorum auctorum. Et præsertim Caiet. expressè loquitur de his præceptis, vt constitutis per leges humanas, & alij etiam loquuntur de illis vt latis per generalia verba, sine moderatione, quam postea adhibet epiikia, quod non habet locum in his præceptis vt naturalia sunt, quia vt sic non feruntur per aliquod generale verbum, nisi in eo sensu, in quo includat omnia necessaria ad intrinsecam malitiam, & ita nullam possit admittere exceptionem, sicut dicebamus de prohibitione furti, vt furtum est, vel homicidij, vt per se mali. Et inde patet ratio assertionis. Nam leges humanæ sæpe hoc non attendunt, sed simpliciter præcipiunt actum, verbi gratia reddere depositum, vel soluere promissum, in quibus legibus, vt sic propositis potest habere locum epiikia. Dico autem hoc intelligi in ordine ad intentionem legislatoris humani, quia sæpe contingere potest, vt legislator humanus nihil de tali exceptione cogitauerit, nec illam expressè intenderit, sed potius absolutè, & sine limitatione legem tulerit sub verbis de se comprehendentibus casum illum, & nihilominus interpretamur non cõprehendisse illum. Quæ inrerpretatio respectu voluntatis legislatoris humani est epiikia, quia est quasi emendatio eius; in se verò, & respectu legis naturalis est tantum explicatio mutationis factæ in materia, ratione cuius actus cum talibus circumstantiis non habet per se malitiam, nec comprehenditur sub lege naturali, ita facilis est tota assertio posita. Crediderim etiam, plures ex dictis auctoribus latè, & impropriè interdum loqui de interpretatione legis naturalis, vocantes epiikiam, vel exceptionem à lege, solam declarationem materiæ, & veri sensus legis; sed non est de nomine contendendum, quando de re constat; quamuis ad explicandam vim legis, & ad constanter loquendum de interpretatione eius, doctrina data necessaria videatur.

CAPVT XVII.

Vtrùm ius naturale distinguatur à iure gentium, quia hoc solis hominibus conuenit, illud etiam brutis commune est.

? - cato?

1. EXplicatio naturali iure, priusquam ad positiuũ transeamus, operæpretium erit in fine huiꝰ libri ius gentium quatenus ad rationem legis spectat, declarare, tum quia magnam habet cum iure naturali affinitatem, ita vt à multis cum illo confundatur, vel pars quædam eius esse censeatur, tum etiam, quia eo modo, quo ab illo distinguitur, est illi propinquissimum, & quasi medium inter naturale ius, & humanum, & priori extremo vicinius, & ideo per illud conuenienter transitum faciemus ad proprium ius positiuum exponendum. Quod ergo aliquod sit ius gentium, vel ex ipsius vocis vsu frequentissimo, omnes tanquam certum supponunt: nam huius iuris frequens mentio est in iure ciuili. ff. de iustit. & iur. & Instit. de iure naturali, gent. & ciuili, & in Decret. dist. 1. & sequentib. ex Isidoro 5. Etym. cap. 2. & in vtriusq; iuris Doctoribus illis locis, & passim, & in Diuo Thoma, ac Theologis 2.2. quæst. 57. art. 3.

Isidor. D Thom.

Quia verò hæc vox æquiuoca est, oportet illam distinguere, vt significationem tantum ad nos pertinẽtem vsurpemus. Ius enim interdum significat moralem facultatem ad rem aliquam, vel in re, siue sit verum dominium, siue aliqua participatio eiꝰ, quod est proprium obiectum iustitiæ, vt constat ex D. Thoma d. qu. 57. artic. 1. Aliquando verò ius significat legem, quæ est regula honestè operandi, & in rebus quantam æquitatem constituit, & est ratio ipsius iuris priori modo sumpti, vt dixit ibidem D. Thomas, dicto art. 1. ad 2. quæ ratio est ipsa lex, vt ibi dicit, & ita ius coindicit cum lege, vt præcedenti libro cap. 2. notauimus. Vnde vt habeamus breuia nomina, quibus vti possimus, primum vocare possumus ius vtile, secundum honestum: vel primum ius reale, secundum legale. Vtrumq; ergo ius potest diuidi in naturale, gentium, & ciuile. Nam ius vtile naturale, dicitur, quando ab ipsa natura datur, seu cum illa prouenit, quomodo libertas dicipotest ex iure naturali. Ciuile dicitur, quod ius ciuile introducit, vt ius præscriptionis: Gentium, quod ex communi vsu gentium habetur, vt est ius trãseundi per vias publicas, vel ius seruitutis bello introductum. Atque in hoc sensu pertinet hæc diuisio ad obiectum iustitiæ, & forte ita traditur à D. Th. dicto art. 3. In præsenti verò non ita loquimur de iure gentium, sed vt est quædam species legis. Nam etiam ius legale per tria illa membra diuidi solet: nam in l. 1. §. *huius studij.* ff. de iustit. & iur. expressè dicitur, ius collectum esse ex præceptis naturalibus, aut gentium, aut ciuili. Et eodem modo sumitur diuisio illa in titulo, de iure naturali, gentium, & ciuili. Quam diuisionem ex communi vsu, & sententia bonam esse supponimus, & quia duo extrema membra satis nota sunt ex dictis in libr. 1. cap. vltim. oportet nunc explicare secundum membrum, quod in hunc locum remisimus, quia pendet ex comparatione eius cum iure naturali, vnde etiam constabit ratio, & verus sensus totius diuisionis.

2. Explicantur varia iuris acceptiones.

D. Thom.

D. Thomas.

In hoc itaque iure gentium explicando, variæ sunt sententiæ, quarum primam in hoc capite pertractabimus, deinde cæteras persequemur. Iurisperiti ergo communiter distinguunt ius naturale à iure gentium in hoc, quod ius naturale est commune brutis etiam animantibus: ius autem gẽtium est proprium hominum. Vnde in l. 1. §. *huius studij.* & in §. 1. & 2. Instit. de iure natur. gentium, & ciuili, sic dicitur, *Ius naturale est, quod natura omnia animalia docuit: nam ius brutũ, istud istud non solum humani generis proprium est, sed omnium animalium, quæ in terra, marique nascuntur, auium quoque commune est.* Et adhibentur exempla, vt maris, & fœminæ coniunctio, filiorum procreatio, & educatio. De iure autem gentium additur, *Gentium est, quo gentes humanæ vtuntur*, & dicitur à naturali recedere, quia solis hominibus inter se commune est. Additur verò inferius in leg. 9. ius gentium vocari, *Quod naturalis ratio inter omnes homines constituit, & apud omnes peræquè custoditur.* Vnde constat, ius gentium censeri etiam naturale, sed speciali modo, & proprio hominum, & hoc etiam declarant exempla, quæ adhibentur in lege 2. 3. & 4. scilicet, *religio in Deum, obedientia ad patres, & patriam, vim atque iniuriam propulsare.* Vnde ibidem significatur, *hominem homini infidiari*, contra ius gentium esse. Adduntur præterea *Manumissiones*, & *seruitutes*, item *bella regnorum, dominiorum, rerumque diuisio, commercia, aliique contractus venditionum*, & alia huiusmodi. Et similiter in §. 4. Institution. de iure natural. eadem exempla adhibentur, præter religionem, & pietatem ad parentes, & patriam.

3. *1 Opinio Iuristarum distinguens ius naturale, à iure gẽtium, in eo, quod primum cõpetat etiam homini. vero solum*

4. Quocirca iuxta hanc sententiam diuisio illa iuris, seu legis in naturalem, gentium, & ciuilem, ita debet ad duas bimembres reduci, vt priùs lex diuidatur in naturalem, & ciuilem; deinde verò lex naturalis generatim subdistinguatur in naturalem communem omnibus animantibus, quę absolutam appellationem iuris naturalis retinuit secundum quandam acceptionem, & legem naturalem propriam hominum, quæ iuris gentium appellata est. Et ratio talis subdiuisionis esse potest, quia illæ duæ rationes verè sunt distinctæ in re, & possunt habere diuersas considerationes, & effectus morales, & ideo congruum fuit, illas distinguere, & illis nomina propria imponere, & accommodare. Nec videtur posse meliùs illa nomina explicari. Et soluitur facilè difficultas tacta, quia iam constat, quomodo diuisio illa adęquata sit, sumpto tamen nomine iuris naturalis in generaliori significato. Nec videtur ab hac sententia recedere Diuus Thomas 1.2. quæstio. 95. articul. 4. ad 1. & latiùs 2.2. quæstio. 7. articul. 4. vbi hos duos modos iuris naturalis agnoscit, eisque illas voces accommodat. Atque ita illum interpretatur Conrad. dicta quæstio. 95. articul. 2. & 4. vbi ita exponit Iuristarum opinionem, & dicit, Diuum Thomam loquutum fuisse more illorum, licet Philosophi aliter loquantur.

D. Thom.

Conrad.

5. Hanc verò interpretationem Iurisconsultorum reprehendit Laurentius Valla libro quarto elegantiar. capit. 48. Conan. etiam in commentar. iur. ciuil. lib. 1. cap. 6. illam subdiuisionem iuris naturalis reijcit, & consequenter putat, non distingui ius gentium à iure naturali, ideoque nec Aristotelem, nec alios antiquos Philosophos illud distinxisse, aut cognouisse. Soto etiam lib. 3. de iustitia, quæstio. 1. articulo 3. expositionem Iurisconsultorum reiicit. Et primò fundantur; quia nullum est ius naturale commune hominibus, & aliis animalibus, quia bruta animalia non sunt capacia propriæ obedientiæ, aut iustitiæ, vel iniuriæ. Ad hoc verò respondent Albertus lib. 5. Ethicorum, cap. 7. Turrecremata, & Couarru. locis infrà citandis, ius naturale dici commune brutis non formaliter quoad rationem iuris, & legis, sed materialiter quoad opera, quæ sub tale ius cadunt: nam illa communia sunt hominibus cum brutis, vt patet in exemplis positis in iure de coniunctione maris, & fœminæ, procreatione filiorum, & cæt. Sed contra hoc est, quia illa communitas cum brutis in materiali opere nihil refert ad distinctionem iuris, vel legis, ergo est impertinens, & sine arte illa diuisio in illo sensu, & propter illam solam causam. Sed respondere possunt, illam materialem conuenientiam deseruire ad explicandam in homine diuersam rationem naturalitatis iuris (vt sic dicam.) Nam lex naturalis generatim sumpta in dictamine rationis naturalis consistit: hoc autem dictamen interdum est ex inclinatione generis, seu naturæ sensitiuæ vt sic: interdum verò ex propria inclinatione naturæ rationalis, vt talis est, & secundum has duas rationes distinguitur ius naturale tanquam commune brutis, ex parte scilicet inclinationis, in qua fundatur.

Auctores improbates iuristarum opinionem. Laur. Val. Conan. Soto.

Responsio Iuristis ad instantiam. Albert. Turrecrem. Couar.

6. Verumtamen etiam hoc modo non satisfit difficultati. Primò, quia iuxta hanc declarationem, vim vi repellere non sub iure gentium, sed sub iure naturali constituendum esset, quod in illis legibus non fit. Probatur sequela, quia ista actio communis est brutis animalibus, & ex generali inclinatione ad propriam conseruationem prouenit. Nam sicut generatio prouenit ex inclinatione naturali ad conseruandam speciem, ita propria defensio est ex innata inclinatione ad conseruandam propriam vitam, & proprium esse: vtraque autem inclinatio communis est homini cum aliis animalibus: ergo immeritò ponitur hæc actio sub iure gentium. Secundò falsum esse videtur ius naturale, vt habet propriam rationẽ legis, fundari in ratione naturę sensitiuæ, vt communis est brutis animalibus: nam semper considerari debet, vt eleuata ad superiorem gradum per differentiam rationalem. Quia lex naturalis non regulatur per conuenientiam ad naturam sensitiuam: sed ad rationalem: sensitiuam autem respicit solum vt contractam, & speciali modo perfectam per differentiam rationalem: ergo illa conuenientia generica impertinens est ad distinguendam legem naturæ. Consequentia videtur clara, & antecedens probatur. Tum, quia quando lex naturæ aliquid præcipit in ordine ad cõseruãdam naturam sensitiuam, semper inuoluit modum rationalem, & ita dictat de coniunctione maris, & fœminæ multò aliter, quàm instinctus naturalis brutorum, vt constat de matrimonio, & idem cum proportione est de educatione filiorum, & de conseruatione propriæ vitæ, & similibus. Tum etiam, quia in eodem opere materialiter communi brutis, multa prohibet lex naturalis in homine, à quibus bruta non arcentur per naturalem instinctum, vt prohibet lex naturalis vagum concubitum, seu fornicationem simplicem, & coniunctionem cum matre, vel sorore, quæ priuationes non sunt communes brutis. Vnde etiam nouum, seu tertium argumẽtum insurgit: nam sequitur ex illa sententia, hæc præcepta negatiua esse iuris gentium, & non naturalia, quod valde absurdum est. Et patet sequela, quia sunt ita propria hominum, vt non possint dici brutis communia: nam licèt illud opus sit suo modo commune brutis, tamen omissio operis non est communis, & hæc est propria materia talis legis. Hoc verò argumentum euidentius ostenditur in præceptis colendi Deum, honorandi parentes, & proximum. Nam absurdum est, negare, hæc esse simpliciter de iure naturali, sed tantum de iure gentium: idémque est de præcepto restituendi alienum, vel reddendi depositum, vel seruandi fidelitatem, dicendi veritatem, & similibus, quæ sunt propria hominum, & non communia cum brutis etiam materialiter, & tamen ad naturale ius maximè pertinent.

Ad hæc verò responderi potest iuxta ciuilia iura, ius gentium re vera esse ius naturale, & ita sæpe in iure ciujli vocari, vt patet in leg. *bona fides*. ff. *depositi*. & §. *& quidem*. & §. *singulorum*. Instit. de rerum diuisione, & §. penult. Instit. de iure natur. Quapropter non erit absurdum in hoc sensu vocare præcepta cõmemorata, imò & omnia Decalogi de iure gentium, quia per hoc non negatur esse de proprio, & stricto iure naturali, sed indicatur peculiaris modus, & quasi proprietas talis iuris, respectu humanæ naturæ, & ita contentio tota versabitur circa solum vsum vocis, vel necessitatem, aut vtilitatem illius distinctionis in illo sensu. Sed licèt hoc aliqua ex parte ita sit: nihilominus secunda ratio facta retinet suam vim & ostendit impropriè valde dici dari ius naturale commune brutis. Et præterea (ne contentio sit de vocabulo) simpliciter dicendum erit iuxta illam sententiam, ius gentium esse intrinsecè, & essentialiter ius naturale, seu partem eius. Hoc autem ad omnia, quæ de iure gentium adducuntur, accommodari nõ potest; quia quædã continent materiam non solum necessariam, sed etiam communem brutis, vt monstrant argumenta facta; alia non solum versantur in materia propria hominum, sed etiam non continent intrinsecam necessitatem, vt ex sequentibus constabit.

§.

Excluditur etiam 1. opinio distinguentium ius naturale in naturale quod sit commune brutis, & naturale humanum, quia ius naturale semper est rationale, & ita nullo modo potest esse brutis commune.

Quapropter etiam non placet modus loquendi aliquorum Theologorum, qui sentiunt, ius gentium habere intrinsecam necessitatem in suis præceptis. Solumque differre à naturali, quia ius naturale sine discursu, vel facillimo discursu innotescit: ius autem gentium per plures illationes, & difficiliores colligitur. Quod potest sumi ex Soto libro 1. quæst. 5. artic. 4. & indicant aliqui moderni Thomistæ, ita intelligentes D. Thomam, quem infrà interpretabimur.

Soto.

mur. Nobis igitur hæc etiam sententia non placet, primò, quia multa dicuntur esse de iure gentium, quæ non habent illam intrinsecam necessitatem, vt diuisio rerum, seruitus, & alia, quæ infrà videbimus. Secundò ac præcipuè, quia ius gentium nec circa prima principia moralia, nec circa conclusiones, quæ ex illis necessario inferuntur, versari potest, quia omnia illa sub proprio iure naturali comprehenduntur, vt cap. 7. probatum est. Et confirmatur: nam omnia præcepta, quæ à Deo sunt in cordibus hominum scripta, pertinent ad ius naturale, vt sumitur ex Paulo ad Roman. 2. sed omnia illa, quæ euidenti ratione deducuntur ex principiis naturæ, sunt scripta in cordibus; ergo omnia pertinent ad ius naturæ. Et è conuerso præcepta iuris gentium ab hominibus introducta sunt per arbitrium, & consensum illorum, siue in tota hominum communitate, siue in maiori parte; ergo non possunt dici scripta in cordibus hominum ab auctore naturæ: ergo sunt iuris humani, & non naturalis. Quòd si de aliquibus præceptis iuris gentium hoc necessariò fatendum est, vt ostendemus, non oportet ius gentium cum naturali confundere, nec propter solas illationes etiam plures ita vocare ius illud, quod simpliciter naturale est: nam discursus non excludit veram & naturalem necessitatem præcepti sic cogniti, & quod discursus sit per plures, vel pauciores illationes, magis, vel minus notas, valde accidentarium est.

9. 3. Opinio distinguens ius naturale in eo, quòd obligat sine dependentia à potestate humana, è contra verò ius gentium.

Dicunt verò aliqui, ius naturale comprehendere conclusiones ita necessarias, vt nulla facta suppositione societatis humanæ, vel dependentis à voluntate humana, sequatur ex principiis naturæ euidenter, & has non spectare ad ius gentium: esse verò alias conclusiones, quæ sequuntur etiam ex principiis naturæ necessariò, tamen non absolutè, sed suppositâ humana societate, & consideratis aliquibus circumstantiis necessariis ad ipsius conseruationem, & præcepta, quæ circa huiusmodi conclusiones versantur, constituere ius gentium. Quod videtur posse sumi ex Diuo Thoma in 2. 2. loco allegato. Sed per hoc etiam non explicatur vera, & propria ratio, & distinctio iuris gentium à naturali. Nam multa sunt de iure naturali, quæ non obligant, nec locum habent, nisi aliqua suppositione facta, vt præceptum non furandi non habet locum, nisi facta diuisione bonorum, & dominiorum. Præceptum item parendi dominis non habet locum, nisi suppositâ seruitute: iustitia etiam contractuum non habet locum, nisi ex suppositione commercij humani. Et ita sunt plura alia, quæ manifestè pertinent ad ius naturale: nam ita sunt per se honesta, vt contraria prohibeantur, quia mala, & non è contrario. Ratio etiam reddi potest, quia quod conclusio sequatur ex principiis naturæ ex suppositione talis, vel talis materiæ, aut status hominum, non variat modum legis, quæ subsistit ex intrinseca rei natura, & non ex voluntate humana, sed denotat solum distinctam materiam legis, v. g. lex reddendi promissum, & seruandi fidelitatem Deo, vel homini, naturalis est: & tamen non habet locum, nisi ex suppositione promissionis: sic etiam in materia de Simonia dicitur, vendere rem consecratam ab hominibus, contra ius naturale esse, licet supponat consecrationem humano iure introductam. Ergo licet conclusio sequatur ex suppositione, se tenente tantum ex parte materiæ præcepti, si illatio est euidens ex principiis per se notis, talis conclusio ad ius naturæ pertinet, non ad ius gentium. Ergo vt ius gentium à naturali distinguatur, necesse est, vt etiam suppositâ tali materia, non sequatur per euidentem consequentiam, sed per aliquam minus certam, ita vt arbitrium humanum, & moralis commoditas, potius quàm necessitas intercedat. Concludendum igitur censeo, ius gentium non præcipere aliquid tanquam ex se necessarium ad honestatẽ, nec prohibere aliquid, quod per se, & intrinsecè malum est, vel absolutè, vel suppositò tali statu, & conditione rerum, sed hæc omnia pertinere ad ius naturale, ac subinde in hoc sensu ius gentium non comprehendi sub iure naturali: nec etiam ab illo differre, quia sit proprium hominum: nã hoc etiam iuri naturali conuenit, vel maiori ex parte, vel etiam omnino, si de iure, & lege propriè loquendum est.

D. Thom.

Excluditur dicta opinio.

CAPVT XVIII.

An ius gentium aliquid præcipiat, vel prohibeat, aut potius solum concedat, vel permittat.

PRopter ea, quæ superiori capite tractata sunt, Canon. lib. 1. Comment. iur. ciuil. capit. 6. numer. 5. quem refert, & sequitur Vasquez disput. 157. capite 3. existimauit, ius gentium prout à naturali distinguitur, non continere sub se præcepta, aut promissiones, sed solum concessiones quasdam, seu facultates, aut permissiones aliquid agendi, vel non agendi, non tantum impunè, sed etiam iustè & honestè: ita tamen vt contrarium non sit turpe, vel iniustum. Addunt etiam vlterius auctores huius sententiæ, ad ius gentium necessarium esse, vt conueniat humanæ naturæ non absolutè spectatæ, sed vt iam constitutæ in ciuili communitate, quia multa sunt vtilia hominibus, vt in communitate viuentibus; quæ absolutè non pertinent ad commodum naturæ secundum se. Illa ergo, quę conceduntur hominibus in communitate viuentibus, propter communem vtilitatem, tãquam honesta, & non tanquam necessaria ad honestatem, nec tanquam præcepta, dicunt esse de iure gentium. Nam si præcipiantur, erunt vel de iure naturali, si ex vi rationis præcipiantur: vel de iure ciuili, si præcipiantur ex humana voluntate potestatem habente, vt probant discursus facti capite superiori: ergo vt ius gentium possit esse distinctum, oportet vt sit concessiuum, non præceptiuum. Confirmatur hæc sententia auctoritate saltem negatiua D. Isidori, & Diui Thomæ. Nam Isidorus 5. Etymolog. cap. 4. & 6. vbi dicit, ius naturale esse illud, quod est commune omnibus rationibus: ius autem gẽtium non definit, sed explicat tantum per quædam exempla, quæ concessionem tantum continent, non præcepta, vt postea videbimus. D. etiam Thomas solum dixit, ius gentium positum esse ab hominibus in societate viuentibus ad maiorem vtilitatem, quæ ex rationis discursu colligitur: non vero dixit esse positum per modum præcepti.

1. Canon. Vasquez. Opinio aliquorum asserens ius gentium nõ esse præceptiuũ, sed permissiuum tantũ, & concessiuũ aliquid agendi, vel è contra.

Isidor. D. Thom.

Hanc verò sententiam, vt verum fatear, non satis intelligo. Nam inquiro, an loquatur de iure, vt solum consistit in morali facultate vtendi, & non vtendi, vel de iure, vt significat legem, seu regulam rationis: siue propriè præcipientem, siue approbantem aliquid vt honestum. Prior sensus non est ad rem, vt ex dictis constat, nisi fortasse velint auctores illius sententiæ negare, dari aliquod ius gentium, quod sit vera lex, quod non declarant. Nec possunt rationem reddere cur admittant hoc membrum iuris gentium in iure, quòd sit facultas vtendi, & non in lege, & ex dicendis constabit esse eandem vtriusq; rationem. Si verò loquantur de iure, quod est vera lex, aut regula honestatis, facilè etiam potest illa doctrina refutari.

2. Excluditur opinatio.

Nam ostendo in primis, nullam esse maiorem rationem distinguendi ius gentium concessiuum à iure naturali, quàm ius præceptiuum. Quia in iure naturali multa sunt, quæ honestè fieri possunt ex vi legis naturalis, quæ non præcipiuntur, nec contraria prohibentur, & ita etiam dari potest ius naturale concessiuum, quale est ius ducendi vxorem, ius

3.

retinendi, & conseruandi propriam libertatem: hoc enim honestum est, & illud ius naturæ concedit, non præcipit. Et in hoc sensu solet distingui duplex ius naturæ, aliud positiuum, id est, præcipiens, aliud negatiuum, id est, non prohibens, vt videre, licet in Couarru. regula, *peccatum*, 2. parte, §. 11. numer. 3. & suprà tractando de immutabilitate legis naturalis, illam distinctionem explicauimus. Et ratio est, quia ratio naturalis non solum dictat, quid necessarium sit, sed etiam quid liceat. Quando ergo dicitur ius gentium dare facultatem honestè operandi aliquid, interrogo, an illa facultas, vt est iusta, & honesta, habeatur ex ipsa ratione naturali præcisè spectata, vel ex aliqua hominum consensione. Si primum dicatur, iam illud ius erit naturale, licèt sit tantum concessiuum. Si verò dicatur secundum, vel procedunt rationes factæ, quod illud non sit ius gentium distinctum à ciuili, vel si eo non obstante, potest esse tale ius concessiuum distinctum à ciuili, & quasi medium inter naturale, & ciuile, eadem ratione poterit dari simile ius præceptiuum.

Couar.

4. Respondeti potest, illud ius haberi ex vi solius rationis naturalis; tamen non conuenire hominibus absolutè spectatis, sed vt congregatis in aliqua societate humana, & ideo distingui à primario iure naturali tanquam secundarium, vocariq; ius gentium. Exemplis vsitatis in hac materia declaratur: nam bellum v.g. dicitur esse de iure gentium, nō quia præcipiatur etiam suppositio iusto titulo, sed quia conceditur tanquam honestum: hoc autem genus iuris supponit communitatem humanam, vt cōstat. Item diuisio agrorum, seu terrarum, ac sedium, & terminorum in communi dicitur esse de iure gentium, quę manifestè supponit institutionem humanarum societatum, & illa suppositа ex vi solius rationis naturalis omnia illa licent, licèt simpliciter necessaria non sint. Sed contra hoc est primò, quia ipsamet gentium discretio, & regnorum diuisio est de iure gentium, vt dicitur in *l. ex hoc iure*, ff. de iustitia, & iure, & tamen ante illam diuisionem nō supponitur aliquid præter statum naturalem hominum: ergo non semper ius gentium oritur ex illa suppositione, sed solum ex pura conditione naturali, qua homo est animal sociale, adiuncto naturali etiam principio, quod diuisio ciuitatum est magis accommodata ad hominum conseruationem. Secundò argumentor, quia quod in huiusmodi rebus, aut iuribus supponantur societates hominum, non tollit, quin illud ius concessiuum naturale sit, quia illa suppositio solum prærequiritur, vt resultet materia talis iuris: regula autem ipsa rationis antea erat, & semper naturalis est. Probatur, quia ius præceptiuum sæpe etiam non habet materiam, in qua actu obliget, nisi suppositа vita hominum in communitate, & societate, & nihilominus talia præcepta semper sunt iuris naturalis, vt suprà probatum est, & dicti auctores etiam concedunt: ergo idem erit cum proportione in iure concessiuo: nulla enim verisimilis ratio differentię assignari posse videtur.

L. ex hoc.

5. Deinde ostendo, non separari ius concessiuum ab omni iure præcipiente, vel prohibente, & in præsenti materia si vnum sit iuris gentium, etiam alterum: vel si vnum est iuris naturalis, etiam aliud, & ita non subsistere distinctionem datam. Primum declaratur in primis exemplo priuilegij: nam eo ipso, quod vni conceditur, præcipitur aliis, ne vsum illius impediāt, Et hac ratione explicabamus suprà rationem legis in priuilegio: hoc autem eandem rationem habet in omni iure concessiuo. Secundò declaratur discurrēdo per exempla iuris gentium, quæ Isidorus posuit. Primum est, *sedium occupatio*, hæc enim ita est licita vnicuique iuri gentium, vel potius naturali, vt nemo iustè impedire possit alium, quamuis occupet sedem ab alio non præoccupatam, & ita illa concessio habet annexum hoc præceptum. Secundum exemplum est, *ædificatio*, tertium, *munitio*, de quibus est eadem ratio. Nam repugnat aliquem habere liberam facultatem ædificandi, vel muniendi terram, aut possessionem à se occupatam, & posse ab aliis iustè impediri, aut perturbari in vsu illius facultatis: ergo est necessaria cōnexio inter ius concessiuum, & præceptiuum. Quartum exemplum est, *bella*, in quo id euidentius constat. Nam in primis supponit præceptum prohibens aggressori tale bellum; ideo enim vni licet defensio, quia alter iniustè bellum aggreditur. Deinde respectu eius, qui se defendit, sæpe tale ius non solum concedit facultatem, sed etiam præcipit vsum, præsertim Principi, qui tenetur defendere rempublicam. Et idē est de aliis, qui tenentur defendere commune bonū, vel etiam interdum propriam vitam. Si autem bellū sit aggressiuum, eo ipso, quod vni licet contra alterum, huic est prohibita defensio, quia tenetur parere, & ius suum alteri reddere, vel iustam pœnam acceptare.

Isidor.

6. Quintum, & sextum exemplum sunt *captiuitates*, & *seruitutes*, in quibus etiam constat, si vni licet alterum in captiuitatem, vel seruitutem redigere, etiam cogendo illum; eo ipso teneri hunc ad parendum, & non resistendum, quia non potest esse bellum iustum ex vtraque parte. Septimum exemplum est, *postliminia*, de quo eadem cum proportione est ratio: nam est ius, vel recuperandi libertatem amissam, vel redeundi ad priorem statum post exitum à liminib⁹ captiuitatis; in hoc autem iure necessario includitur præceptum vel restituendi talem hominem in antiquum ius, vel non priuandi illum recuperato iure. Octauum exemplum est, *fœdera pacis*. Nonum, *inducię*. In quibus primò potest considerari facultas feriendi pacem, vel concedendi inducias, quæ sine dubio est res honesta de se, & sæpe vtilis, vel necessaria, tamen cum hac facultate coniuncta est obligatio nō violandi pacis fœdera, neque nocendi hosti inducia-rum tempore. Decimū exemplum est, *Legatorum non violandorum religio*, quod aperte per modum præcepti fertur: in eo tamen distingui possunt illa duo, vnum est facultas mittendi Legatos ad alios Principes vel prouincias, aliud est præceptum, & obligatio seruandi immunitatem illorum. Vltimum denique exemplum est, *connubia inter alienigenas prohibita*, in quo nō sola permissio, sed præceptum apertè proponitur, & quia negatiuum est, vix in eo intelligitur aliquid per modum cōcessionis, quomodo autem in hoc exemplo locum habeat ius gentium, paulò inferius exponam.

7. Dici potest, esto verum sit, cum iure concessiuo semper coniungi aliquod præceptiuum, tamen sæpe esse posse diuersorum ordinum: nam sæpe posito iure ciuili concessiuo resultat ius naturale, vt posito iure concedente dominium media præscriptione, & acquisita præscriptione, resultat ius naturale prohibens accipere ab aliquo ipso inuito rem, quam præscripsit, & concesso priuilegio ab homine, vel humano iure eximente aliquem à solutione tributi, naturalis lex dictat, non esse petendum. Sic ergo in dictis exemplis dici potest, permissionem, seu concessionem esse de iure gentium: præcepta verò inde resultantia esse de iure naturali præceptiuo.

8. Propter hanc obiectionem proposui secundam partem assertionis, scilicet, in præsenti materia hoc non habere locum. Nam in simili inductione ostendi potest, quod tam concessio, quàm prohibitio ad alios resultans est de iure naturali, vel si aliqua earum est absolutè de iure humano, potius hoc conueniat concessioni, qua facta obligatio inde resultans naturalis est. Primum apertè, vt credo, ostenditur in quatuor primis exemplis Isidori, de sedium occupatione ædificatione, munitione, ac defensione per iustum bellum: nam ius ad hæc omnia naturale est, id est, hęc omnia licita sunt iure naturæ: & eodem modo obligatio

gatio vnius ad non violandum tale ius alterius naturalis legis est. Solùm vsus illarum facultatũ posset dici de iure gẽtium ratione consuetũdinis omniũ gentium; at hoc ad factum pertinet, non ad legem. Idemque cum proportione dicendum est in 8. 9. & 10. exemplis de pace, induciis, & legatis: nam illa omnia fundantur in pacto aliquo humano, in quo tam facultas contrahendi, quàm obligationes fidelitatis, & iustitiæ, quæ ex fœdere, seu conuentione nascũntur, ad ius naturæ spectant. Solus vsus potest dici de iure gentium propter conuenientiã omnium gentium in vsu talium rerum in genere; veruntamen hic etiam vsus est effectus iuris, non ipsum ius, quia hoc ius non ex vsu, sed vsus ex iure est.

9. At verò in quinto, & sexto exemplo de captiuitate, & seruitute videtur aliquid introductum vsu hominum, quod non est immediatè de dictamine rationis naturalis, nimirum, quòd titulus acceptionis in bello iusto sit sufficiens ad detinendum alium etiam inuitum, & coactum, vel etiam ad acquirendum dominium vnius hominis in alium, & consequenter ad introducendum seruitutem in vno, respectu alterius. Nam lex sola naturalis hoc non præscribit, licèt illud non vetet, suppositа iustitia belli. Determinatio ergo illius iuris est quasi lex quædam pœnalis vsu hominum introducta contra gerentes iniustũ bellum: ponitur enim illis in pœnam, vt captiui, vel serui fiant, si vincantur. Hæc autem lex sic intellecta non est concessiua, sed magis directè est punitiua, & obligat reũ ad pœnam eadem proportione, qua aliæ leges pœnales ciuiles, de quibus infrà lib. 5. dicturi sumus. Qualiscunq; autem sit, quatenus de facto dat facultatem reducendi homines in captiuitatem, vel seruitutem, positiua est, & non ex sola vi, ac discursu rationis naturalis, etiam suppositа institutione humanarum communitatum: ergo non pertinebit ad ius gẽtium, quale ab illa sententia describitur.

10. Præterea idem euidentius est in octauo exemplo de postliminibus, in quo videtur esse plus de iure ciuili, quàm de iure naturali, vel gentium: nam videtur esse illa quædam moderatio pœnæ captiuitatis, aut seruitutis, vel in vniuersum amissionis bonorũ, vel deprædationum hostium, quæ maximè in bellũ contingunt, quæ non est tam vniuersalis omnium gentium, sed iura ciuilia maximè de illa loquuntur. Et præterea eo modo quo talis moderatio intelligitur lege cõstituta, non est sola permissio, sed lex verè obligans ad sui obseruationem: non enim est minus obligatoria lex quæ moderatur aliquam pœnam, quàm lex, quæ pœnam taxauit. Denique in vltimo exemplo clara est prohibitio, & non tantum permissio, ne fiant connubia cum alienigenis. Præterquã quòd neutro modo constat fuisse hoc ius, vel hunc vsum communem omnibus gentibus, sed videtur maximè propria consuetudo fidelis populi tam in lege veteri, quàm nunc in noua: & ita illud potius est ius diuinũ, vel canonicum, & si aliquæ gentes id seruarunt, magis videtur pertinuisse ad ius ciuile illarum, quàm gentium. Concludimus ergo non rectè distingui ius gentium à naturali, quia vnum concessiuum tantum sit, & aliud præceptiuum: nam vel vtrumque membrum in vtroque iure repetitur, vel si præceptum naturale est, etiam concessio illi cum proportione respondens, ex ipso iure naturali nascitur.

CAPVT XIX.

Vtrum ius gentium distinguatur à naturali tanquam simpliciter positiuum humanum.

1. EX hactenus dictis videtur concludi, ius gentium propriè dictum non comprehendi sub naturali, sed essentialiter ab illo differre, quia licèt cum illo conueniat in multis, tamen in propria morali differentia distinguuntur. Conueniunt quidem primò, quia vtrumque est aliquo modo commune omnibus hominibus, ex quo capite vtrumq; potest gentium appellari, si in sola voce sistatur, quæ proprietas in iure naturali clara est, & ratione illi⁹ in *l. omnes populi*, ff. de iustit. & iur. videbimus ius ipsum naturę appellari ius gentium (quod in multis legibus obseruandum est) proprius verò appellatio illa tribuitur iuri, quod vsu gentium introductum est in §. 4. Instit. de iur. natur, &c. Secundò cõueniunt, quia sicut materia iuris gentium solum inter homines locum habet, ita etiam materia iuris naturalis est propria hominum vel omnino, vel magna ex parte, vt ex dictis in capit. 17. sufficienter constare potest. Et ideo multa exempla, quæ à Iuristis ponuntur sub iure gentium solum ratione huius conditionis, solo nomine sunt iuris gentium propriè dicti: nam re vera sunt iuris naturalis, vt religio ad Deum, honor ad parentes, pietas in patriam, quæ habentur in leg. 2. & 3. de iustit. & iur. meritò autẽ illa omisit Imperat. Instit. de iur. natur. Similia sunt alia, quæ ponit Isidor. si in rigore sumantur, vt seruare pacis fœdera, & inducias, & immunitatem legatorum, & similia. Quo autem sensu illa intellecta fuerint ab Isidoro, infrà dicemus. Tertiò conueniunt ius gentium, & naturale, quod in vtroque sunt præcepta, prohibitiones, atq; etiam concessiones, seu permissiones, vt cap. 18. satis declaratum est.

ditur sub naturali

In quo cõueniat ius gentium cum naturali.

l. omnes populi.

2. Differt autem primò, ac præcipuè ius gentium à iure naturali. Quia quatenus continet præcepta affirmatiua, non infert necessitatem rei præceptæ ex sola rei natura per euidentem illationem ex principiis naturalibus, quia quidquid huiusmodi est, naturale est, vt ostendimus. Vnde necesse est, vt aliunde oriatur talis necessitas. Et simili modo præcepta negatiua iuris gentium non prohibent aliquid, quia per se malum sit: nam hoc etiam est mere naturale: vnde ex parte humanæ rationis non est ius gentium tantum ostensiuum malitiæ, sed constitutiuum: itaque non prohibet mala, quia mala sunt, sed prohibendo facit esse mala. Hæ autem sunt proprię, & quasi essentiales differentiæ legis: ergo ita differunt ius gẽtium, & naturale. Secundò cõsequenter differunt, quia ius gentium non potest esse tam immutabile, sicut naturale, quia immutabilitas ex necessitate oritur: ergo quod non est æquè necessarium, non potest esse æquè immutabile, vt in capit. sequenti latius declarabitur. Tertiò hinc fit, vt etiam in his, in quibus hæc iura conuenire videntur, non habeant omnimodam similitudinem. Nam in vniuersalitate, & communitate ad omnes gentes naturale ius omnib⁹ est commune, solumque per errorem potest alicubi non seruari: ius autem gentium non semper omnibus, sed regulariter, & fere omnibus commune est, vt Isidor. loquitur. Vnde sine vllo errore potest alicubi non seruari quod apud alios de iure gentium esse censetur. Item licèt ius gentium regulariter versetur in materia propria hominum, aliquando potest aliquid disponere in materia communi brutis animalib⁹, vt in permittendo vago concubitu, seu fornicatione, vel in repellenda vi, quatenus aliquo modo per ius gentium foueri, aut determinari potest. Est ergo ius gentium simpliciter diuersum à naturali, præsertim ratione primi discriminis.

In quo præcipue differat ius gentium à naturali.

3. Vnde tandem concludi videtur, ius gentium simpliciter esse humanum, ac positiuum. Hæc assertio potest sumi ex D. Thoma q. 95. art. 4. vbi absolutè ius positiuum diuidit in gentium, & ciuile, & vtrumque dicit esse humanum ius deriuatum à naturali. Potest tamen in his terminis esse aliqua æquiuocatio, & ideo tollenda est, & verus D. Thomæ sensus explicandus. Potest enim lex humana interdum vocari, non ex auctore, sed ex materia, quia versatur circa res humanas, in qua significatione ius ipsum naturale humanũ est, quia illo humanũ genus gubernatur, & humanę actiones dirigũtur. Et hoc modo videtur sumpsisse

Ius gentium simpliciter dicendum esse positiuũ humanum.

D. *Thom.*

Ius gentium proprium nõ comprehẽditur sub naturali.

Arist. ius humanum Arist. 5. Ethic. cap. 7. quod ipse nominat ius politicum, vel ciuile, vt interpres vertit. Atq; ita diuidit ius ciuile in naturale, ac legitimum, per legitimum intelligens illud, quod nos positiuum ciuile nominamus. Item in hac significatione videtur sumpsisse ius humanum D. Thomas d. q. 95. art. 2. nam illud diuidit in id, quod vim habet ex discursu naturali, aliud quod ex arbitrio hominum: quæ duo videntur esse ius naturale, & positiuum tantùm. Præterea lex positiua vocatur à D. Thoma humana, & talis ab ipso censetur omnis illa, quæ ab hominibus ponitur. Eam q; subdistinguit in artic. 4. nam quædam est per modum conclusionis, quę vim habet à iure naturali, quam nos dicimus esse potiùs declaratiuam iuris, quàm constitutiuam: alia verò est per modum determinationis, quæ nouũ ius introducit, quam simpliciter positiuam vocamus. Videtur ergo D. Thomas in dicto ar. 4. loqui de iure gentium tanquam de lege humana, & positiua, priori modo accepta: nam apertè dicit esse per modum conclusionis, & habere suam vim à iure naturali. Et idem videtur sentire 2. 2. q. 57. ar. 3. ad argumenta. Nihilominus tamen potest intelligi propriè de iure positiuo, & humano, id est, ab hominibus constituto: dicitur autem constitui per modum conclusionis, & non determinationis, quia ex vi iuris gentium non recipit integram determinationem in particulari, sed in communi introducitur per modum illationis, non simpliciter necessaria; sed ita conueniens naturæ, vt quasi instigante natura inferatur. Et ita illum intelligit, & sequitur Soto lib. 1. de iustit. q. 5. art. 4. & latiùs lib. 3. q. 1. art. 3. & Cardinalis Bellarmin. lib. 1. de Cleric. c. 29. in vltima editione. Idem tenet Couarr. in regula *peccatum*. 2. p. §. 11. n. 4.

D. Thom.

Soto. Bellarm. Couarr.

4. Neq; ab hac sententia dissentiunt Iuristæ, qui ius gentium distinguunt in primarium, & secundarium, & prius dicunt includi in iure naturali: posterius verò esse positiuum humanum, vt videre licet in Alber. Bolognet. tractat de Legib. & iuram. cap. 27. & Pinell. in rub. C. de rescind. vendit. Hæc enim diuisio tantùm differt in vsu vocis: nam in re coincidit cum doctrina data. Quia illud ius gentium primæuum intrinsecè naturale est, solum q; denominatur gẽtium, quia illo gentes vtuntur communiter. Hic verò propriè loquimur, quatenus ab origine, & auctoritate ita denominatur, & hoc est illud secundarium quod illi fatentur esse positiuum humanum. Ratione etiam conuincitur hæc assertio ex dictis, quia lex sufficienter diuiditur per naturalem, & positiuam propriè dictam, vel per diuinam, & humanam ab auctore vtram q; denominando, quia vtraq; membra immediatam contradictionem inuoluunt, vt constat: sed ostensum est, legem iuris gentium non esse naturalem propriè, & in rigore, & consequenter non esse diuinam: ergo necesse est, vt sit positiua, & humana. Confirmatur, quia lex naturalis est, quam nõ opinio genuit, sed naturalis euidentia, vt Cicer. dixit: ergo omnis lex, quæ non hoc modo generatur, positiua est, & humana: tale autem est ius gentium, quia non per euidentiam, sed probabilitatem, & communem æstimationem hominum introducitur: ergo.

Albert Bolognet. Pinell.

5. Nunc autem superest explicandum, in quo differat ius gentium à ciuili: nam omne ius positiuum ab hominib⁹ positum in ordine ad gubernationem purè politicam, vocat Arist. legitimum, 5. Ethicor. cap. 7. & illudmet videtur vocari ciuile, vt sumitur ex Isi. suprà, seu cap. 1. d. 1. & sentit D. Thomas locis citatis. Dices, differre, quia ius ciuile est ius vnius ciuitatis, aut regni: ius autem gentium est commune omnibus gentibus. Sed contra hoc est, primò quia hęc differentia solùm videtur secundùm magis, & minus, & valdè accidentalis. Secundò & difficilius, quia impossibile videtur, ius gentium esse commune omnibus gentibus introductum voluntate, & opinione humana. Quia in his, quæ ab opinione, & arbitrio hominum pendent, non solent omnes rationes conuenire. Nam hoc est hominum ingenium, vt quot sunt capita, tot ferè sint placita, & opiniones: ergo vel ius gentium non est humanum, vel non potest in eo à ciuili differre.

In quo differat ius gentium & ciuile. Arist. Isidor D Thom.

Ad hoc igitur explicandum ita statuo; præcepta iuris gentium in hoc differunt à præceptis iuris ciuilis, quia non scripto, sed moribus, non vnius, vel alterius ciuitatis, aut prouinciæ, sed omnium vel ferè omnium nationum, constant: ius enim humanum duplex est, scilicet scriptum, & non scriptum, vt tradunt iura supra citata, & infra videbimus; constat autem ius gentium scriptum non esse, & ita in hoc differre ab omni iure ciuili scripto, etiam imperiali, & communi. Ius autem non scriptum moribus constat, quod sit vnius gentis moribus introductum, & illas tantùm obligat; dicitur etiam ciuile. Si verò introductum sit moribus omnium gentium, & omnes obliget, hoc credimus esse ius gentiũ proprium, quod & differat à naturali, quia non naturæ, sed morib⁹ innititur, & à ciuili etiam distinguitur in origine, fundamento, & vniuersalitate, modo explicato. Quod videtur mihi sensisse Iustinian. in §. *ius autem*, Instit. de iure natur. gentium. & ciuili, cùm ait: *Ius autem gentium omni humano generi commune est: nam vsu exigente, & humanis necessitatibus, gentes humanæ iura quædam, sibi constituerunt.* Vbi pondero verbum, *vsu exigente*, & verbũ, *constituerunt*: nam in hoc posteriori significatur constitutum fuisse, non à natura, sed ab hominibus, & in priori declaratur, non scripto, sed vsu fuisse introductum. Idem videtur sensisse Isidor. l. 5. Etymol. nam priùs cap. 4. distinguit dicta tria iura, & definit, *ius naturale esse illud, quod est commune omnium nationum, eo quòd vbique instinctu naturæ, non constitutione aliqua habeatur.* In quo assertionem nostram comprobat, & virtute docet ius gentium non fundari in solo instinctu naturæ. Vnde inferiùs c. 5. post exempla iuris gentium concludit, *Inde ius gentium vocari quòd eo iure omnes ferè gentes vtuntur.* In quo insinuat definitionem iuris gentium, sc. esse ius commune omnium gentium, non instinctu solius naturæ, sed vsu earum constitutum. Nec prætereunda leuiter est illa particula *ferè*: nam per eam indicatur, non esse in hoc iure necessitatem omnino intrinsecam, & naturalem, & non esse necessarium, vt sit cõmune omnibus omnino gentibus, etiam secluſa ignorantia, & errore, sed satis esse, vt ferè omnes gentes bene institutæ illo vtantur. Eundem existimo fuisse sensum D. Thomæ, vt mox explicabo, & auctores alij suprà citati hoc fine dubio voluerunt.

Resolutio. 6.

Isidor.

Probatur autem primò à sufficienti partium enumeratione, quia in hoc modo iuris gentium nulla includitur repugnantia, sed est planè possibile: vt statim ampliùs declarabo, & non potest commodiùs distingui ab alijs duob. extremis, quod satis probant omnia, quæ diximus; ergo. Secundò declaratur aliquibus exemplis adductis. Nam consuetudo recipiendi Legatos sub lege immunitatis, & securitatis absolutè spectata non est de necessitate iuris naturalis, quia potuisset vnaquæq; cõmunitas hominum non habere apud se Legatos alteri⁹, nec velle illos admittere: nunc tamen admittere est de iure gentium, & illos repudiare esset signum inimicitiæ, & esset violatio iuris gentium, esto non esset iniustitia contra rationem naturalem. Quocirca, licèt suppositâ admissione Legatorum sub pacto subintellecto, contra ius naturale sit non seruare illis immunitatem, quia est contra iustitiam, & debitam fidelitatem, tamen illa suppositio, & pactum illud sub tali conditione iure gentium est introductum. Idem considerari poterit in quocumque contractu, & commercio, in quo tria possunt distingui, vnum est particularis modus contrahendi, & hic ordinariè pertinet ad ius ciuile, & sæpe fieri potest arbitrio contrahentium, nõ repugnante aliquo iure: secundum est obseruatio contractus

7.

post-

postquam consummatus est, & hoc pertinet ad ius naturale, vt constat; tertium est libertas contrahendi commercia cum hominibus non inimicis, vel hostibus, & hęc est de iure gentium, quia ius naturæ per se ad hoc non obligat, potuisset enim vna respublica per se viuere, & nolle commercium cum alia, etiamsi non esset inimicitia: iure autem gentium introductum est, vt commercia sint libera, violaretur{que} ius gentium si absq; causa rationabili prohiberentur. Et ita puto intelligendum quod dicitur in d. §. *ius autē. Ex hoc iure gentium pene omnes contractus introductos esse, emptiones, venditiones*, &c. Et ad hunc modum discurri potest de alijs.

8. Addo verò ad maiorem declarationem, duobus modis (quantum ex Isidoro, & alijs iuribus, & auctoribus colligo) dici aliquid de iure gentium: vno modo quia est ius, quod omnes populi, & gentes variæ inter se seruare debent, alio modo quia est ius, quod singulæ ciuitates, vel regna intra se obseruant, per similitudinem autem, & conuenientiam ius gentium appellatur. Prior modus videtur mihi proprijssimè continere ius gentium re ipsa distinctū à iure ciuili, prout illud explicuimus. Et ad illud pertinent exempla de legatorum, & commerciorum vsu, quæ explicuimus. Idem censeo de iure belli quatenus fundatur in potestate, quam vna respublica, vel monarchia suprema habet ad puniendam vel vindicandam, aut reparandam iniuriam sibi ab altera illatam, videtur propriè esse de iure gentium. Nam ex vi solius rationis naturalis nō erat necessarium, vt hæc potestas esset in republica offensa: potuissent enim homines instituere alium modum vindictæ, vel committere illam potestatē alicui tertio Principi, & quasi arbitro cum potestate coactiua, tamen quia hic modus, qui nunc seruatur, facilior est, magis{que} naturæ consentaneus, vsu introductus est, & ita iustus, vt non possit illi iure resisti. In hoc etiam ordine cōstituo seruitutes: nam illo iure vtuntur populi, & gentes inter se, & non erat necessarium ex pura naturali ratione: posset enim alius modus pœnę introduci, vt dixi: tūc autem tale est hoc ius, vt & rei teneantur hanc pœnam sustinere eo modo, quo introducta est, & victores nō possint iustè grauius punire hostes iam victos, & finito bello, nisi alius specialis titulus interueniat. Item fœdera pacis, & inducіarum possunt sub hoc capite collocari, non quatenus seruanda sunt, postq; sunt facta: hoc enim potiùs pertinent ad ius naturale, sed quatenus admittenda sunt, & non neganda, quando debito modo, & rationabiliter petuntur: hoc enim licet sit valde consentaneum rationi naturali, tamen vsu ipso, & iure gentium videtur magis firmatum, & sub maiori esse obligatione. Et ad hunc modum possunt inueniri alia exempla, vel explicari.

9. Ratio autem huius partis, & iuris est, quia humanum genus quantumuis in varios populos, & regna diuisum, semper habet aliquam vnitatem non solùm specificam, sed etiam quasi politicam, & moralem, quam indicat naturale præceptum mutui amoris, & misericordiæ, quod ad omnes extenditur, etiam extraneos, & cuiuscumq; rationis. Quapropter licèt vnaquæque ciuitas perfecta, respublica, aut regnum, sit in se communitas perfecta, & suis membris constans, nihilominus quælibet illarum est ēt membrum aliquo modo huius vniuersi, prout ad genus humanum spectat: nunquam enim illæ communitates adeò sunt sibi sufficientes sigillatim, quin indigeant aliquo mutuo iuuamine, & societate, ac communicatione, interdum ad melius esse, maioremq; vtilitatem: interdum verò etiam ob moralem necessitatem, & indigentiam, vt ex ipso vsu constat. Hac ergo ratione indigent aliquo iure, quo dirigantur, & rectè ordinentur in hoc genere communicationis, & societatis. Et quamuis magna ex parte hoc fiat per rationem naturalem: non tamen sufficienter, & immediatè quoad omnia: ideoq; aliqua specialia iura potuerunt vsu earumdem gentium introduci. Nam sicut in vna ciuitate, vel prouincia consuetudo introducit ius, ita in vniuerso humano genere, potuerunt iura gentium moribus introduci. Eo vel maximè, quod ea, quæ ad hoc ius pertinent, & pauca sunt, & iuri naturali valde propinqua, & quæ facillimam habent ab illo deductionem, adeoq; vtilem, & consentaneam ipsi naturæ, vt licèt non sit euidens deductio tanquam de se omnino necessaria ad honestatē morum, sit tamen valde conueniens naturæ, & de se acceptabilis ab omnibus.

10. Posterior modus iuris gentium continet quædam præcepta, vel ritus, aut modus viuendi, qui per se, & directè non referuntur ad vniuersos homines, neque habent veluti pro fine proximo cōuenientem societatem, & communicationem omnium nationum inter se: sed in vnaquaq; republica foro suo conueniente regimine constituuntur. Et nihilominus tales sunt, vt in vsu similium rituum, aut legum fere omnes nationes inter se conueniant, vel similitudinem habeant interdum genericam, interdum veluti specificam. Hoc etiam exemplis illustrari potest: & potest in primis ad hunc modum accommodari exemplum de Religione, quo vsus est Iureconsultus: nam cultus Dei absolutè est de iure naturæ: determinatio verò eius omnino specifica & particularis est de iure positiuo diuino, & in ordine naturæ esset de iure ciuili, seu priuato: at verò medio quodammodo videtur fuisse de iure gentium, vt ritus colendi Deum per sacrificia non est simpliciter de iure naturali, & tamē in eo videntur ferè omnes gentes conuenisse, vt in propria materia diximus: meritò ergo poterit dici de iure gentium. Similiter quod sit in republica status hominum specialiter deputatus ad cultum Dei, non videtur esse de absoluto iure naturali, tamen est adeò consentaneum illi, vt ferè omnes nationes, & respublicæ in hac institutione consenserint saltem in communi, quamuis in particulari modo fuerit magna varietas, quoad hoc ergo potest etiam religio dici de iure gentium. Sic etiam multa ex exemplis Isidori videntur dici de iure gentium, vt sedium occupatio, ædificia, munitio, vsus pecuniæ: contractus etiam multi particulares possunt hoc modo dici de iure gentium, vt emptio, & venditio, & similia, quibus nationes singulæ intra se vtuntur, & ad eundem modum refero postliminia, si vera in illis est conuenientia inter nationes: nam (vt dixi) proxime videntur spectare potiùs ad ius ciuile. Idemq; maiori ratione assero de prohibitione coniugiorum cum alienigenis in religione: nam re vera vbi est talis prohibitio, non respicit generalem communicationem, & societatem generis humani, sed propriam vtilitatem illius communitatis, in qua fit talis prohibitio: etsi in hac prohibitione est magna similitudo inter nationes (quod mihi satis incertum est) ex ratione poterit illa referri ad ius gentium. Ex his ergo satis declarata, & probata manet nostra sententia.

CAPVT XX.

Corollaria ex superiori doctrina, & quomodo ius gentium, & iustum sit, & mutabile.

1. *Quomodo ius gentium sit omnibus commune, & tamen nō sit naturale.*

EX dictis facilè est definire cætera, quæ de iure gentium desiderari possunt. Et primò intelligitur facilè quomodo possit ius hoc esse commune omnibus gentibus, licèt naturale non sit, & soluitur difficultas quædam in superiori capite relicta. Nam si sermo sit de proprio iure gentium priori modo declaratum, facilè cōstat, potuisse ipso vsu, & traditione in vniuerso introduci paulatim, & per successionem, propagationem, & imitationem mutuam populorum sine speciali conuentu, vel consensu omniū populorum, vno tempore facto: est n. hoc ius tam propinquum naturę, & tam cōueniens omnibus nationi-

tionibus, & societati earum, vt fere naturaliter propagatum fuerit cum humano genere, & ideo scriptũ non est, quia à nullo legislatore est dictatum, sed vsu conualuit. De alio verò modo iuris gentium facilè explicari potest, vnde orta in illo sit magna similitudo inter gentes, licèt aliàs per se ciuile sit. Ratio enim est, tum quia hæc similitudo nõ semper est perfecta; sed tantùm in aliqua ratione generali; & communi, vt explicaui; tum etiam, quia licèt huiusmodi ratio communis non sit simpliciter de iure naturæ, est tamen adeò propinqua, & adeò consentanea, vel commoda naturę, vt facilè potuerit singulas nationes ad talia iura inclinare; tum denique, quia potuit in hoc etiam interuenire traditio; & mutua imitatio inchoata à principio generis humani, & cum illo aucta & dilatata.

2. *Quomodo explicandus D. Thomas; dum asserit præcepta iuris gentium esse conclusiones deductas ex principijs iuris naturalis D. Thom.*

Secundò intelligitur quo sensu accipiendum sit, quod D. Thomas dicta q. 95. a. 4. dicit, præcepta iuris gentium esse conclusiones deductas ex principijs iuris naturalis, & differre à iure ciuili; quia eius leges non sunt cõclusiones, sed determinationes iuris naturalis. Quæ doctrina præcipuè traditur de proprio iure gentium communi, & generali priori modo declarato, & licèt à Cõrado intelligatur esse data iuxta modum loquendi Iuristarum; melius cum Soto, & alijs intelligimus, præcepta iuris gentium vocari cõclusiones iuris naturalis non absolutè, & per necessariam illationem, sed comparatione facta ad determinationem iuris ciuilis, & priuati. Nam in iure ciuili, seu priuato sit determinatio vel merè arbitraria, de qua dictum est, *quod Principi placuit, habet legis vigorem*, non quia sola voluntas pro ratione sufficiat, sed quia determinatio illa diuersis modis facta esset rationabilis, & sæpe nulla est ratio, ob quam potiùs hoc modo, quàm illo fiat, & ita dicitur fieri voluntate, potiùs quàm ratione. Vel certè vbi aliqua specialis ratio intercedit, consideratur in ordine ad particulares, & quasi materiales circumstantias, atq; ita est determinatio magis in circumstantijs, quam in substantia. At verò in iure gentium præcepta sunt magis generalia, quia in eis consideratur vtilitas totius naturæ, & conformitas ad prima, & vniuersalia principia naturæ, ideoq; vocantur conclusiones ex illis elicitæ, quia ex vi naturalis discursus statim apparet conuenientia, & moralis vtilitas talium præceptorum, quæ homines induxit ad tales mores introducendos, magis necessitate exigente, quam voluntate, vt Iustinian. Imperator dixit.

3. *Veram æquitatem, & iustitiam seruandam esse in iure gentium.*

Tertiò ex dictis infero, in præceptis iure gentium seruandam esse æquitatem, & iustitiam: hoc enim est de ratione omnis legis, quæ sit vera lex, vt suprà ostensum est; leges autem ad ius gentium pertinentes veræ leges sunt, vt explicatum manet, & ptopinquiores sunt legi naturali, quam leges ciuiles, ideoq; impossibile est, esse contrarias æquitati naturali, vt bene notauit Couarr. lib. 2. variar. c. 3. num. 2. Addo verò esse differentiam inter ius gentium, & naturale rigorosum, quòd ius naturale non solùm præcipit bona, sed etiam ita prohibet omnia mala, vt nullum permittat. Ius autem gentiũ aliqua mala permittere potest, vt notauit Mattienz. lib. 5. recopil. tit. 11. leg. 1. Glos. 1. num. 3. Quod maximè videtur habere locum in illo iure gentium, quod re vera ciuile est; per similitudinem autem, & conuenientiam nationum vocatur gentium. Sic enim fictæ in iure ciuili permittuntur aliqua mala, ita etiam possunt permitti iure gentium, quia ipsa permissio potest esse tam necessaria iuxtà fragilitatem, & conditionem hominum, vel negotiorum, vt in ea seruanda omnes ferè nationes cõcordent, talis esse videtur permissio meretricum, & permissio deceptionis in contractu, quę non sit enormis, & similia.

Couarr. Differentia inter ius gentium, & naturale. Mattienz. Glos.

4. *Obiectio. L. in causa. Glos.*

Obijci verò potest l. *in causa*, §. *idem Pomponius*, ff. de minor. adiuncta Glossa: nam dicitur in textu, *naturaliter licere contrahentibus se circumuenire in pretio emptionis, & venditionis*. Vbi Glossa exponit, *Naturaliter*, id est, de iure gentium. Quod etiam habetur in l. *item si pretio*, §. *quemadmodum*, ff. locati. Ad hoc respondet Mattienzo suprà (sustinendo interpretationem Glossæ quoad aduerbium, *naturaliter*) verbum *licere*, non debere intelligi cum proprietate, vt dicitur de re licita, & honesta, sic enim repugnat esse licitum se circumuenire tam in pretio emptionis, aut venditionis, quam in quolibet alio negotio: nam Paul. 2. Thessal. 4. inter præcepta à se tradita ponit, *vt nemo circumueniat fratrem suum*, & subdit: *Quoniam vindex est Deus de his omnibus*. Debet ergo verbum, *licere*, latè sumi, & in ordine ad humanum iudicium, prout licere dicitur, quod impunè fit, & quod vsu toleratur, quod perinde est, ac permitti. Vel dici etiam potest, & ferè in idem redit, *naturaliter*, id est, *iure gentium* id *licere*, id est, *non prohiberi*, non quia ius naturale rigorosum id non prohibeat, sed quia ius gentiũ, prout humanum est, non addit specialem prohibitionem: imò statuit, vt id non puniatur, neque tanquam delictum in humana republica, seu foro habeatur. Et iuxta hunc sensum illa iura confirmant potius doctrinam traditam.

L. item si pretio. Mattienz. 2. Thes. 4.

5. *Couarr.*

At verò Couarr. non probat illam Glossæ interpretationem in verbo, *naturaliter*, neq; illam improprietatẽ in verbo, *licere*, præsertim cùm lex, *Itẽ si pretio*, dicat, *Naturaliter concessum est*, &c. Et ideo exponit verbum, *circumuenire*, vt non sumatur rigorosè, prout significat deceptionem per dolum, & fraudem, sed vt significat humanam solertiam, & artem, quia emens procurat minuere rei æstimationem quantum potest, & vendens augere non cum fraude, & dolo, sed intra limites iusti pretij, & rectæ rationis. Quam circumuentionem videtur descripsisse Sapiens Prouerbior. 20. dicens: *Malum est, malum est, dicit omnis emptor, & cũ recesserit, gloriatur*. Vnde quod dicitur in dicto §. *quemadmodum, naturaliter concessum esse, quod pluris est, minoris emere, & quod minoris est, pluris vendere*; intelligendum erit (iuxta hanc sententiam) intra latitudinem iusti pretij: quia emens procurat emere minimo pretio iusto: vendens summo vendere. Et iuxta hunc etiam sensum nihil obstant illa iura, licèt ad rem præsentem non faciat, & ideo in illo examinando non immoror.

Prou. 20.

6. *Ius esse mutabile ex hominum consensu.*

Quartò ex dictis colligitur ius gentium esse mutabile quatenus ex hominum consensu pendet, in quo etiam differt ius gentium à naturali, vt ex suprà dictis constat. Imò dicunt aliqui, posse mutari priuata auctoritate, quatenus aliquis potest credere iuri suo, etiamsi à iure gentium manet: sic enim religiosus cedit dominio temporalium bonorum: imò & capacitati eius. Sed hoc nõ est propriũ iuris gẽtium, neq; in eo differt à naturali, si præcisè quatenus concessiuum est, spectetur, quod alij negatiuum vocant. Sic enim etiam renunciat religiosus iuri ducendi vxorẽ, quod à natura habet, & potest quis se tradere in seruum se priuando naturali libertate. Sicut etiam in priuilegijs iure ciuili, vel canonico priuatim concessis, potest quis renunciare iuri suo. Igitur corollarium intelligendum est de iure gentium, vt prohibitionem seu præcepta continet. Nam hæc de se mutabilia sunt. Ratio autem est, quia res prohibitæ iure gentium simpliciter non sunt malæ de se, & intrinsecè: tum quia illa præcepta non inferuntur per necessariam, & euidentem illationem ex principijs naturalibus: tum quia obligatio iuris gentium non oritur ex sola ratione fine aliquo modo obligationis humanæ, saltem per generalem consuetudinem introductæ: ergo ex parte materiæ talis iuris non repugnat simpliciter mutationem in illo fieri, dummodo sufficienti auctoritate fiat.

minum consensu.

7. *A quo, & quemodo cadere possit mutatio iuris gentium.*

In quo etiam aduerto, talem mutationem aliter posse contingere in iure gentium, quod solum est cõmune propter conuenientiam plurium rationum in tali, vel tali lege: aliter verò in illo, quod est commune

mune ex vsu, & more gentium, quatenus inter se habent societatem aliquam, seu communicationem. Nam priùs ius potest immutari à particulari regno, vel republica, quantum ad ipsam, quia vt est in illa, re vera est tantùm ciuile intrinsecè (vt sic dicam) solumq; appellatur ius gentium; vel per relationem, & concomitantiam aliorum, vel quia est tam propinquum iuri naturali, vt inde oriatur illa vniuersalitas talis iuris in omnibus, vel fere in omnibus gentibus. Per se autem vt est in vnaquaq; republica pendet ex peculiari determinatione, & potestate, vel cõsuetudine illius reipublicæ in seipsa, & sine respectu ad alias; ergo potest ab vna in se mutari, licèt aliæ nõ consentiant, quia non tenentur singulæ aliis conformari, vt v. g. posset aliqua respublica statuere, vt intra illam non permittantur meretrices, vel vt rescindantur omnes venditiones iniustæ in quocumq; excessu; vel vt non vtantur pecunia, sic de aliis generibus commutationum. Quamuis enim de facto hæc non fiant, quia non subest causa, nec omnino commoditas, tamen ex vi honestatis, & potestatis id non repugnat.

8. In alio autem iure gentium longè difficilior est mutatio, quia respicit ius commune omnium nationum, & omnium auctoritate videtur introductum, & ideo non sine omnium consensione tolli potest. Nihilominus tamen non repugnat mutatio ex vi materiæ, si nationes omnes consentirent, vel si paulatim introduceretur consuetudo contraria, & præualeret, sed hoc licèt cogitari possit vt non repugnãs, moraliter nõ videtur possibile. Alio verò modo potest aliqua communitas præcipere, vt inter partes, & membra sua tale ius gentium non seruetur, & hic modus est possibilis, & moralis. Sic enim ius gẽtium de seruitute captiuorũ in bello iusto in Ecclesia mutatum est, & inter Christianos id non seruatur, ex antiqua Ecclesiæ consuetudine, quæ est veluti speciale ius gentis fidelis, & omnino seruandum, vt notauit Bartol. in l. *hostis*, ff. de captiuis, n. 16. & Couar. plures alios referens in regula, *peccatum*, 2. par. §. 11. num. 6. Bart. Couar.

9. Differentia inter ius gẽtium, & ciuile.

Atque hinc intelligitur alia differentia, quæ in hoc constitui solet inter ius gentium, & ciuile: nam ciuile dicitur esse mutabile in totum; ius autem gentium non in toto, sed in parte. Est enim intelligenda differentia non de absoluta potestate (vt sic dicam) seu mutabilitate ex parte istorum iurium: nam hoc modo vtrumque de se mutabile est, vt probant rationes suprà factæ. Sed intelligenda est secundum moralem potestatem, & vsum hominum. Item intelligenda est non de totâ collectione præceptorum vtriusq; iuris: sic enim neutrum est moraliter mutabile in totum, quia neutrum potest à toto humano genere absolutè tolli, vt ex dictis satis per se est clarum. Igitur quoad singula præcepta dicuntur ciuilia iura facilè in totũ abrogari, & mutari. Ea verò, quæ sunt iuris gentium tantùm in vna, vel altera parte diminui.

10. Denique satis ex dictis declaratum videtur, quid, & quale sit ius gentium in re ipsa, & secundum propriam rationem spectatum, & solutæ sunt difficultates omnes tactæ in superioribus capitibus, quæ maximè niti videbantur vel in modis loquendi iurium, & grauium auctorum, vel in exemplis variis, quæ adducunt. Sed in hoc non est faciendа vis, tum quia potuerũt vti voce illa in diuerso sensu; tum etiam quia ius gentium est veluti medium inter ius naturale, & ciuile: nam cum primo conuenit aliquo modo in cõmunitate, & in vniuersalitate, & facili illatione ex principijs naturalibus, licèt nõ per absolutã necessitatem, vel euidentiam in quo conueniri cum humano iure: & ideo interdum aliqua præcepta naturalia, quæ per solum discursum habentur, & illo indigent, iuris gentium appellata sunt; & similiter interdum ponuntur exempla iuris gẽtium permixta cum naturalibus. Tamen in rigore loquendo, & propriè distinguendo rationes iurium, exempla etiam, & præcepta distinguenda sunt.

FINIS LIBRI SECVNDI.

INDEX

INDEX CAPITVM LIBRI TERTII.

De lege humana & ciuili.

Caput I. *Vtrùm sit in hominibus potestas ad leges ferendas.*

Caput II. *In quibus hominibus immediatè existat ex natura rei potestas hæc condendi leges humanas.*

Caput III. *An potestas ferendi leges humanas sit data hominibus immediatè à Deo, vt auctore naturæ.*

Caput IV. *Corollaria ex superiori doctrina.*

Caput V. *An potestas ferendi leges ciuiles in Christi Ecclesia perseueret, & per eas obligare possit Christianos.*

Cap. VI. *An potestas ad ferendas leges ciuiles obligantes vniuersam Ecclesiam sit in summo Pontifice.*

Cap. VII. *Vtrùm potestas vniuersalis ferendi leges ciuiles obligantes totam Ecclesiam sit in Imperatore.*

Cap. VIII. *Corollaria ex præcedenti doctrina, quibus potestas Imperatoris, & legum ciuilium iuris communis magis explicatur.*

Cap. IX. *Apud quos sit potestas condendi leges ciuiles inter fideles.*

Cap. X. *Vtrùm potestas ferendi leges ciuiles pendeat ex fide, vel moribus Principis.*

Cap. XI. *Vtrùm finis potestatis, & legis ciuilis, prout nunc est in Ecclesia, sit alius à fine eiusdem potestatis & legis, vt in pura natura vel gentibus spectari potest.*

Cap. XII. *Vtrùm leges ciuiles in sola materia honesta versentur virtutum omnium actus præcipiendo, vel vitia contraria prohibendo.*

Cap. XIII. *An lex ciuilis tantùm possit externos actus præcipere, aut prohibere.*

Cap. XIV. *Vtrùm actus præteritus possit esse ex materia legis humanæ.*

Cap. XV. *Quæ forma externa, seu sensibilis seruanda sit in ferenda lege humana.*

Cap. XVI. *Quæ promulgatio necessaria sit ad perfectam constitutionem legis ciuilis.*

Cap. XVII. *Quando, & quomodo incipiat obligare lex ciuilis ex natura sua postquam est sufficienter promulgata.*

Cap. XVIII. *De tempore, in quo lex incipit obligare secundum ius ciuile.*

Cap. XIX. *Vtrum acceptatio populi sit necessaria in lege ciuili vt perfectè constituatur, & vim habeat obligandi.*

Cap. XX. *Vtrum intentio legislatoris, seu ratio legis sit intrinseca forma eius.*

Cap. XXI. *Vtrum lex ciuilis possit subditos obligare in conscientia.*

Cap. XXII. *Vtrum omnis lex humana, seu ciuilis obliget in conscientia.*

Cap. XXIII. *Vtrum lex ciuilis in præsumptione fundata obliget in conscientia.*

Cap. XXIV. *Vtrum lex ciuilis obliget, vel obligare possit sub graui culpa.*

Cap. XXV. *Vtrum lex humana vt obliget sub mortali culpa, grauè materiâ requirat, & quæ illa sit.*

Cap. XXVI. *An ex verbis legis colligatur obligatio ad mortale, & quæ verba ad hoc sufficiant.*

Cap. XXVII. *Vtrum obligatio legis quoad grauitatem eius ex intentione legislatoris pendeat.*

Cap. XXVIII. *Vtrum lex humana, & ciuilis obliget sub mortali, vt ex contemptu non violetur, etiam in minimis.*

Cap. XXIX. *Vtrum lex humana obliget ad modum virtutis, & consequenter quo actu impleatur.*

Cap. XXX. *Vtrum lex humana, & ciuilis possit obligare ad sui obseruationem cum periculo cuiuscumque nocumenti.*

Cap. XXXI. *Vtrum leges humanæ generaliter, & indifferenter omnes subditos obligent.*

Cap. XXXII. *Vtrum leges propriæ alicuius regni, vel territorij obligent homines illius territorij quãdo extra illud versantur.*

Cap. XXXIII. *Vtrum leges propriæ alicuius territorij obligent aduenas dum ibi existunt.*

Cap. XXXIV. *Vtrum leges ciuiles iustæ obligent Ecclesiasticas personas.*

Cap. XXXV. *Vtrum legislator suis legibus obligetur.*

LIBER

LIBER TERTIVS

DE LEGE POSITIVA HVMANA SECVNDVM SE, ET PROVT IN PVRA HOMINIS NATVRA SPECTARI POTEST, QVÆ Lex etiam ciuilis dicitur.

1. DIstinximus in primo libro temporalem legem in naturalem & positiuam, & ideo postquam de æterna lege, & temporali naturali dictum est, dicendum sequitur de positiua. Hanc verò ibidem subdistinximus in diuinam, & humanã, inter quas diuina quidem nobilior est, & dignior: tamen humana est nobis notior, & propinquior naturæ, quia eiusdem ordinis est: & ita sicut natura gratiæ supponitur, ita ex suo genere lex humana veluti generationis ordine prior est, quàm diuina, quia hæc supernaturalis est, & ad ordinem gratiæ spectat. Ideoq; priùs de lege humana, quàm de diuina tractamus. De ratione autem communi positiuæ legis, vt à diuina, & humana abstrahit, nihil dicere necesse est, quia præter modum originis, qui per hanc negationem explicatur, quòd præcepta vtriusque iuris diuini, & humani positiui non habent per se intrinsecam necessitatem, sed ex voluntate extrinseca: præter hoc (inquam) & præter ea, quæ de lege in communi in primo libro sunt dicta, ferè nihil superest dicẽdum in communi, quod ad moralem doctrinam vtile sit; imò nec ad speculationem alicuius momenti. Et explicato vtroq; membro, omnia quæ de illorum conuenientia, aut differentia desiderari possunt, explicata relinquentur.

2. Lex autem humana iuxta mentem Iustiniani in §. *ius autem*, Institutionum de iure natur. gent. & ciuil. diuidi potest in legem, quæ est iuris communis, & quæ est iuris proprij; prior ad ius gentium spectat, & hoc nomine significatur, & de illa iam satis dictum est. Hîc ergo tractamus de iure humano proprio, cui nomen legis humanæ positiuæ accommodatum est: dicitur autem proprium alicuius ciuitatis, reipublicæ, aut similis perfectæ congregationis. Vnde huiusmodi etiam lex humana in ciuilem, & canonicam distinguitur: nam licèt canonica de se possit esse communis vniuerso orbi, sicut Ecclesia catholica vniuersalis est: tamen de facto est propria huius communitatis, quæ est Ecclesia Christi, & non est communis omnibus gentibus, quia non omnes sunt de Ecclesia. Præterquam quòd in modo, quo fertur, est propriè lex positiua humana, & longè diuersæ rationis à iure gẽtium, in multis similitudinem seruat ad ius ciuile. Conueniunt enim hæ duæ leges in communi ratione legis positiuæ humanæ. Inter eas verò notari potest differẽtia, qua lex ciuilis est merè naturalis ordinis quoad suam originem, & potestatem: nam licèt non feratur immediatè à natura, fertur tamen per potestatem homini connaturalem. At verò lex canonica propriè est illa, quę ab hominibus fertur per potestatem supernaturalem. Et hac ratione ordine doctrinæ à facilioribus incipiendo, priùs de ciuili lege quàm de canonica dicendum videtur. De communi autem ratione legis humanæ positiuæ simul cum lege ciuili differemus: sic enim facilior erit doctrina, facileq; poterit ad legem canonicam accommodari, ea tantùm addendo, quæ ratione supernaturalis potestatis illi conueniunt, quod in libro sequenti præstabimus. Et hinc etiam est, vt in ipsa lege ciuili duo status distingui possint, vnus secundùm se, ac purè, prout fuit in gentibus, & nunc est in infidelibus; alius prout est coniunctus cum fide, & inter fideles in Ecclesia Christi in vsu esse potest, qui status accidentaliter tantùm differunt, & ideo simpliciter de lege ciuili dicemus; vbi autem aliquid proprium explicandum occurrerit, id non prætermittemus, sed doctrinam vniuersam ad præsentem Ecclesiæ statum accommodabimus.

Lex humana diuiditur in eam quæ est iuris communis, & propria.

Lex humana in ciuilẽ, & canonicã distinguitur.

CAPVT I.

Vtrùm sit in hominibus potestas ad leges ferendas.

1. LOquimur (vt dixi) de natura hominis eiusq; potestate legislatiua secundùm se spectata, non cõsiderando nunc an per legem diuinam aliquid illi additum, vel subtractum sit: hoc enim postea videbimus. Itaque quæstio est, an homines, ex sola rei natura loquendo, possint imperare hominibus, per proprias leges eos obligando. Ratio autem dubitandi esse potest, quia homo natura sua liber est, & nulli subiectus, nisi creatori tantùm; ergo principatus humanus contra naturæ ordinem est, & tyrannidem includit. Confirmatur experimento: nam ita de facto introductus est: nam de Nemrod dicitur Genes. decimo. *Ipse cœpit esse potens in terra: fuit autem principium regni eius Babylon*, vtique per vim, & potentiam. Et similiter de Alexandro dixit Lucan. fuisse *felicem terrarum prædonem*, quod etiam significauit Augustinus libro quarto, de Ciuitate, capitulo quarto. Vnde est illud Oseæ 8. *Ipsi regnauerunt, & non ex me*: *Principes exstiterunt, & non cognoui eos.* Confirmatur secundò ex Augustino, qui libro 19. de Ciuit. capit. 15. expendit, dixisse Deum Genes. primo. *Faciamus hominem*, & cæt. *vt præsit piscibus maris: volatilibus cœli, bestijs terræ*: non dixisse autem, vt præsit hominibus, significans, hunc dominatum non esse naturalem homini: *Et id-*

Oseæ 8.

Genes. 1.

eo (inquit) *priores iusti non reges, sed pastores ouium fuerunt, & appellati sunt.* Ita etiam Gregor. 21. Moralium, cap. 10. aliàs 11. & in pastorali p. 2. cap. 6. indicat, huiusmodi potestatem per peccatum esse introductam, & vsurpatam. Tertiò confirmari hoc potest nonnullis Scripturæ testimoniis, in quibus significatur, solum Deum esse hominum regem, legislatorem, & dominum. Isa. 33. *Dominus iudex noster, Deus Rex noster, Dominus legifer noster,* & Iacob. 4. *Vnus est enim legislator, & iudex,* &c. Tandem confirmatur, quia non est vera lex, nisi quæ obligat in conscientia; sed vnus homo non potest alium in conscientia obligare, quia hoc videtur maximè proprium Dei qui potest saluare, ac perdere; ergo.

Isaiæ 33. Iacob. 4.

2. *Conclusio affirmatiua, eaq; de fide.*

In hoc puncto referri possent varij hæreticorum errores, sed illos attingemus meliùs in sequentibus, & ideo illis omissis, dicendum est primò, magistratum ciuilem cum potestate temporali ad regendos homines, iustum esse, & humanæ naturæ valde consentaneum. Conclusio est certa de fide, quæ satis probari potest exemplo ipsius Dei constituentis in populo Iudaico huiusmodi regimen, priùs per iudices, postea per reges, qui sine dubio habeant principatum, & potestatem temporalium, & in tanta veneratione habeantur, vt dij etiam vocarentur, iuxta illud Psal. 81. *Deus stetit in synagoga Deorum; in medio autem Deus diiudicat.* Nec refert, si quis dicat, illos habuisse potestatem ab ipso Deo, quia nihilominus illa potestas in se non excedebat naturæ limites; etiamsi modus habendi illam fuerit extraordinarius, & per specialem prouidentiam; ergo hoc non impedit, quominus illa potestas aliter posset iustè haberi. Imò inde sumitur argumentum, talem modum potestatis esse consentaneum ipsi naturæ, quatenus ad conueniens regimen humanæ communitatis necessaria est. Et hoc ampliùs confirmat hominum consuetudo: nam multò ante illa tempora fuerunt reges etiam sancti, & laudati in Scriptura, vt Melchisedech Genes. 14. & ad Hebræos 7. & Abraham etiam creditur fuisse Rex, vel supremus Princeps, item Iob, &c. Ac denique generaliter dicitur Prouerb. 8. *Per me reges regnant.* Apud sanctos Patres res est manifesta, quos in discursu attingam.

Genes. 14. Hebr. 7. Prouerb. 8.

3. *Ratio assertionis. Arist. Chrysost.*

Ratio sumenda est ex Philosopho libro 1. Politic. eamq; explicuit D. Thomas Opusc. 20. de regimine principum, libro primo, cap. 1. & elegantissime D. Chrysostom. Homil. 34. in 1. ad Corinth. nititurq; duobus principiis. Primum est, hominem esse animal sociale, & naturaliter, rectèq; appetere, in communitate viuere. Circa quod principium recolendum est, quod suprà diximus, duplicem esse communitatem hominum, imperfectam, seu familiarem, & perfectam, seu politicam. Inter quas prior est maximè naturalis, & quasi fundamentalis, quia inchoatur ex societate maris, & fœminæ, sine qua non posset genus humanum propagari, aut conseruari; qua ratione scriptum est, *Nō est bonum hominem esse solum,* & ex coniunctione hac proximè sequitur societas filiorum cum parentibus, quia prior coniunctio ad filiorum educationem ordinatur: filij autem saltem in principio, & per multum tempus ætatis indigent coniunctione, & societate parentum, quia aliàs nec viuere, nec conuenienter educari, nec rectè instrui possent. His autem statim accedit coniunctio aliqua seruitutis, seu famulatus, & dominij, quia moraliter loquendo, indigent homines adiutorio, & ministerio aliorum hominum. Ex his autem tribus coniunctionibus consurgit prima communitas hominum, quæ imperfecta dicitur respectu politiæ: est autem in se familia perfecta in ordine ad domesticam, seu œconomicam gubernationem. Hæc autem communitas, vt suprà etiam tetigi, non est sibi sufficiens, & ideo ex natura rei necessaria vlteriùs est in genere humano communitas politica, quæ ciuitatem saltem constituat, & ex pluribus familiis coalescat: quia nulla familia potest in se habere omnia ministeria, & omnes artes necessarias ad vitam humanam, & multò minùs potest sufficere ad assequendam omnium rerum necessariarum cognitionem. Item quia si singulæ familiæ essent inter se diuisæ, vix posset pax inter homines conseruari, neq; iniuriæ possent ordinatè propulsari, aut vindicari, & ideo dixit Cicero in lib. de Amicitia: *Nihil principi Deo in rebus humanis esse gratius, quam homines habere inter se societatem ordinatā, & perfectam, quæ ciuitas,* inquit, *dicitur.* Hæc autē communitas vlteriùs augeri potest in regnum, vel principatum per societatem plurium ciuitatū, quæ etiam est valde conueniens humano generi, saltem ad melius esse, propter eadem rationes cū proportione applicatas, quamuis necessitas non sit omnino æqualis.

Genes. 1.

Secundum principium est, in communitate perfecta necessariam esse potestatem, ad quam spectet gubernatio communitatis, quod etiam ex terminis videtur per se notum. Nam, vt ait Sapiens Prouerb. 11. *Vbi non est gubernator, corruet populus*: natura autem non deficit in necessarijs; ergo sicut cōmunitas perfecta est rationi, & naturali iuri consentanea, ita & potestas gubernandi illam, sine qua esset summa cōfusio in tali communitate. Confirmatur ex proportione ad omnem aliam societatem humanam: nam quia coniunctio viri, & fœminæ naturalis est, ideo in ea caput inuenitur, quod est vir, iuxta illud Genes. 3. *Sub viri potestate eris.* Propter quod ait Paul. ad Titum 2. *Mulieres subditæ sint viris suis.* Vbi addit Hieronym. *communi lege naturæ.* Similiter in alia coniunctione parentum, & filiorum, pater habet à natura potestatem in filium, & in tertia, quæ est seruorum ad dominum, constat etiam, potestatem gubernandi esse apud dominum, vt in eodem loco Paulus tradit, & Ephes. 6. & ad Colos. 3. dicens seruos debere dominis obedire, vt Deo. Quia licet cōiunctio seruitutis non fit omnino à natura, sed per voluntatem humanam; tamen illa suppositā subordinatio, & subiectio lege naturæ debita est titulo iustitiæ. Subiectio autem filiorum etiam ipsum vinculum, & fundamentū naturale habet, sc. ordinem naturalem, vnde & perfectior est ex titulo pietatis, & maximè in quarto præceptoDecalogi declaratur. Vnde fit tandem, vt in domestica, seu familiari cōmunitate etiam sit ex natura rei potestas proportionata ad regendam illam, quæ principaliter in patre familias residet. Idemque inuenire necesse est in quacumq; communitate vnius tantùm domus, licèt non fundetur in vinculo matrimonij, sed in alio genere societatis humanæ: ergo simili modo in communitate perfecta necessaria est potestas gubernatiua illi proportionata.

4. *In communitate perfecta necessariam esse potestatem gubernantem communitatem.*

Prou 11. Genes. 3. ad Titum 2. Hieronym. Ephes. 6. Colos. 3.

Ratio denique à priori est, quam D. Thom. tetigit in dicto Opusc. quia nullum corpus potest conseruari nisi sit aliquod principium, ad quod pertineat procurare, & intēdere commune bonum eius, vt in corpore naturali constat, & in politico idem docet experientia. Et ratio clara est, quia singula priuata membra priuatis commodis consulunt, quæ sæpe contraria sunt bono communi, & interdum multa sunt necessaria communi bono, quæ ad singulos non ita pertinent: & quamuis interdum pertineant, non procurante eo, quòd communia, sed quod propria sunt: ergo in communitate perfecta necessaria est publica potestas, ad quam ex officio pertineat commune bonum intendere, ac procurare. Ex his ergo euidenter concluditur honestas, & necessitas magistratus ciuilis, quia hoc nomine nihil aliud significatur, nisi homo, vel hominum multitudo, apud quam est prædicta potestas regendi communitatem perfectam: constat enim talem potestatem in hominibus esse debere, quia homines naturaliter non gubernātur politicè per Angelos, neq; immediatè per Deum ipsum, qui lege ordinaria operatur per causas secundas proportionatas: ergo necessarium, ac naturale est, vt per homines gubernentur.

5. *Ratio à priori. D. Thom.*

Dico

6. 2. Conclus. Dico secundò: Magistratus humanus, si in suo ordine supremus sit, habet potestatem ferendi leges sibi proportionatas, scilicet ciuiles, seu humanas, quas ex vi iuris naturalis & validè, & iustè condere potest, seruatis aliis conditionibus ad legem necessariis. Cōclusio est certa, quam etiam Philosophi tradiderunt. Arist. Arist. 1. Politic. per totum, & 10. Ethic. cap. vlt. Plato Plato in Dialogis de Legib. & de repub. Cicero. Cicero. Iuuent. & in libris de Legib. Cōueniunt etiam Theologi, & alij Doctores, quos suprà lib. 1. cap. 8. retuli, & multa videri possunt in Couarr. Couarr. cap. 1. practic. quæstion. & in regula, *peccatum*. 2. p. §. 9. num. 6. Ratio autem est, quia magistratus ciuilis necessarius est in republica, ad regendam, & moderandam illam, vt in superioribus ostensum est, sed vnus ex actibus magis necessariis est legis conditio, vt constat ex lib. 1. ergo in politico magistratu existit hæc potestas. Nam qui aliquod munus recipit, omnem potestatem necessariam ad illud conuenienter exercendum recipit, vt est principium iuris per se manifestum. Probatur conclusio.

7. Corollarij. Atque hinc sequitur, etiam conuerti hanc potestatem condendi leges humanas cum humano magistratu, qui iurisdictionem superiorem in republica habeat. Hoc constat ex dictis supra lib. 1. cap. 8. vbi ostendimus, hanc potestatem pertinere ad perfectam iurisdictionem, quæ omnia hic sunt accommodanda. Et vniuersaliter procedūt, quia solum apud principem, seu magistratum est potestas publica: quæ ad actum publicum ordinetur, & circa totam communitatem versetur, & habeat efficaciam obligandi, & cogendi; sed hæc duo sunt necessaria ad legem, iuxta Aristot. 10. Ethic. cap. vlt. & sumitur ex l. *legis virtus*, ff. de legib. & in superioribus etiam ostensum est: ergo solus magistratus habens potestatem superiorem in republica, habet etiam potestatem condendi legem humanam, seu ciuilem. Denique hæc potestas superior est species cuiusdam dominij: non est autem tale dominium hoc, vt ei respondeat propria seruitus despotica, sed subiectio ciuilis: ergo est dominium iurisdictionis, quale est in Principe, seu Rege. Arist.

8. Felinus. Obiectiones in corollarium. Quidam autem Iurisperiti hoc limitant, vt verum habeat in legibus iuris communis, seu regni; non in legibus municipalibus, seu statutis particularium populorum, vt videre licet per Felinum, & quos ipse refert in cap. *cum omnes*, de cōstit. num. 9. & 10. in fine. Fundantur, quia multæ communitates habent potestatem condendi statuta, quæ non habent iurisdictionem. Confirmari potest, quia iura ciuilia sæpe distinguunt iurisdictionem ab imperio, id est, à potestate imperandi, vt videri potest in leg. *ea, quæ*, ff. ad municipalem, & in l. *imperium*, ff. de iurisdict. omni. iudic. lex autem propriè pertinet ad potestatem imperandi, vt facilè intelligi potest ex dictis suprà de essentia legis: ergo potestas per se necessaria ad legē non est iurisdictio.

9. D. Thom. Respondetur nihilominus, non esse necessariam limitationem, nisi fortasse in terminis sit æquiuocatio: rationes enim factæ vniuersaliter, & sine restrictione probant. Et declaratur ex D. Thoma in 2. 2. q. 67. artic. 1. vbi probat, ad ferendam sententiam esse necessariam iurisdictionem ex eo, quod ad legem est necessaria, quia sententia & est lex particularis, & vim habet coërciuam; ergo à fortiori quælibet lex quantumuis particularis videatur, iurisdictionem requirit. Quia nunquam est tam particularis, quantum est sententia, & semper habet, vel habere debet adiunctam coercitionem, vt constat ex Arist. suprà, & ex dictis iuribus, quia vis directiua sine coerciua inualida est. Quòd autem ad sententiam ferēdam requiratur iurisdictio, nullus vnquam dubitauit. Vnde confirmatur: nam si ad dicendum ius necessaria est iurisdictio, multò magis ad constituendum. Arist.

10. Satisfit obiectionibus in corollarium. Ad fundamentum autem illorum auctorum negari potest assumptum; quia vel statuta non sunt veræ leges, vel sine iurisdictione non fiunt, de quibus plura in sequentib. Circa confirmationem (propter leges in ea citatas) aduerto, iurisdictionem adæquatè, & propriè sumptam significare potestatem dominatiuam politicam, seu gubernatiuam, quomodo de illa nunc loquimur. Et in hac significatione iurisdictio intrinsecè includitur in imperio politico, ne tyrannicum sit, argumento cap. *quid culpatur*. 23. q. 1. vbi suprema potestas gubernandi rēpublicam *legitimum imperium* appellatur, & iuxta gradum, & modum imperij erit etiam gradus, & modus iurisdictionis. Aliquando verò iurisdictio sumitur strictè iuxta nominis etymologiam pro mera potestate iudicādi; nam per sententiam propriè dicitur, seu explicatur ius, & hoc modo non repugnat esse in aliquo potestatem iudicādi sine potestate ferendi legem; quamuis nunquam sit sine aliqua potestate coerciua, quæ nomine imperij strictè etiam sumpti videtur aliquādo significari. Vnde è contrario potestas magistratus, quæ ad vindicanda crimina datur vsque ad pœnam sanguinis, solet in iure ciuili vocari tantum imperium, & ita videtur accipi in dictis legibus. Et in l. *potestatis*, ff. de verb. significat. & tunc solet vocari merum imperium. l. 2. cum Glossa ibi. ff. de in ius vocan. cum similibus, licet re vera tale imperium sine potestate iurisdictionis esse non possit, sicut è contrario nec iurisdictio esse potest sine aliquo imperio, iuxta l. vlt. ff. de eo, cui mandat. est iurisd. vbi mandata iurisdictione, mandari dicitur aliquod imperium; *Quia iurisdictio sine modica coercitione nulla est*. Hæc ergo duo in re non separantur, seruata proportione, sed solum in aliquo vsu vocum, atque ita potestas ferendi leges, sicut est potestas imperandi, ita etiam est iurisdictionis potestas. *Satisfit obiectionibus in corollarium.*

11. *Satisfit obiectionibus primæ conclusionis.* Ad rationem ergo dubitandi negatur consequentia, quia licèt homo non sit creatus, vel natus subiectus potestati Principis humani, natus est subiicibilis ei (vt sic dicam.) Vnde actu illi subiici, licèt non sit immediatè à natura, non est etiam contra ius naturale præcipiens; imò est consentaneum rationi naturali, vt humana respublica habeat aliquem, cui subiiciatur, quamuis ipsum naturale ius per se non effecerit subiectionem politicam sine interuentu humanę voluntatis, vt videbimus. Ad confirmationem primam fatemur, imperia, & regna sæpe fuisse per tyrannidem, & vim introducta, & vsurpata; negamus tamen hoc pertinere ad intrinsecam rationem, seu naturam talis principatus, sed ad hominum abusum; vnde etiam negamus à principio fuisse hoc modo regna introducta, vt iam exemplis ostensum est. Verba autem illa Oseæ, specialiter de Regibus Israel præter Dei voluntatem introductis dicta sunt, vt latè ibi exponit Ribera. Possunt verò applicari, vel ad omnes tyrannos, vel ad omnes, qui iniquè regnant, licèt sint veri reges: vel ad eos, qui licèt sint indigni, & inepti ad gubernationem, illam ambiunt. Et hi sæpe dicuntur non regnare ex Deo, non quia veri reges non sint, sed quia non secundum Dei voluntatem regnant: vel quia permittente Deo, potius quam ordinante, ad tale munus assumuntur, vt videre licet in Orig. Homil. 4. in Iudi. *Principatus humanus est per accidens imperia esse introducta tyrannica.*

12. *Principatum humanum non esse congenitum cū natura, non verò esse cōtra naturā.* Ad aliam confirmationem ex Augustino respondeo, inde solum haberi, principatum humanum non esse congenitum cum natura: non verò esse contra naturam. Sentit verò ibi Augustin. dominium vnius hominis in alium non esse ex institutione prima naturæ, sed occasione peccati: sed loquitur de dominio, cui seruitus, & conditio seruilis respondet. Diuus autem Gregorius clarius loquitur de potestate gubernandi, intelligendus autem est quoad potestatem coerciuam, & exercitium eius. Nam quoad directiuam, probabilius videtur, futuram fuisse in hominibus, etiam in statu innocentiæ. Nam etiam inter Angelos est ordo, & principatus, vt constat ex modo loquendi Scripturæ, & ex Dionysio capit. 9. de Eccles. Hie- Dionys.

Gregor. Hierarch. & Gregor. Hom. 34. in Euang. Discursus etiam factus potest ad statum innocentiæ applicari, quia non fundatur in peccato, vel aliqua deordinatione, sed in naturali hominis conditione, quæ est esse animal sociale, & naturaliter postulare modum viuendi in communitate, quæ necessariò debet regi per potestatem publicam. Coactio verò supponit deordinationem aliquam, & ideo quoad illam dicitur hæc potestas introducta occasione peccati. Sicut etiã subiectio vxoris ad virum naturalis est, & in statu innocentiæ esset: & nihilominus post peccatum dicitur Euæ Genes. 3. *Sub viri potestate eris*, scilicet, quoad vim coërciuam proportionatam, vt significauit August. *D. August.* lib. 11. Genes. ad literam cap. 37.

13. Ad tertiam confirmationem ex locis Scripturæ respondetur, ibi tribui Deo, quod est proprium Dei, non negari hominibus, quod ab ipsis participari potest. Isaias ergo excitat populum suum ad fiduciam in *Isaias.* Deum, & in protectionem eius: quia ipsum habebat, vt verè Dominum, Regem, & legislatorem, nimirum excellenti, & singulari modo: non tamen excludit, quin populus ille haberet proprium regem humanum, qui etiam erat in suo gradu domin°, &c. Sic etiam potest intelligi locus Iacobi de supremo legislatore, & iudice, vt indicant illa verba, *Qui potest* *Iacob. 4.* *perdere, & liberare*: hoc enim videtur esse proprium Dei. Satis verò commodè potest exponi, vt illud verbum, *vnus*, non tam singularitatem, quam identitatem significet, ita vt sensus sit; ille, qui est legislator, est etiam iudex: nec debet vsurpare iudicium, qui legislator non est, nec eius virtutem habet; vnde subiungit, *Tu autem quis es, qui iudicas fratrem tuum?* Non ergo negat, homines esse posse legislatores, & ferre iudicium, sed reprehendit eos, qui temere iudicant, & ita vsurpant munus iudicum, & legislatorum. Ad quartam confirmationem respondebimus in sequẽtibus, explicando legis humanæ obligationem.

CAPVT II.

In quibus hominibus immediate existat ex natura rei potestas hæc condendi leges humanas.

1. *Rationes dubitandi.* RAtio dubitandi est, quia vel est in singulis, vel in omnibus, seu in tota collectione eorum. Primum dici non potest, quia neque omnes sunt aliorum superiores, neque ex natura rei aliqui habent hanc potestatem magis, quàm alij, quia non est maior ratio de his, quam de illis. Secundum etiam non videtur posse dici: tum quia alias omnes leges manantes ab hac potestate, essent communes omnibus hominibus: tum etiam, quia non apparet, à quo possit tota hominum multitudo habere hanc potestatem, quia non ab ipsis hominibus, quia dare nõ possunt, quod non habent: neque etiam à Deo, quia alias non posset illa potestas mutari: sed necessario manere deberet in tota hominum communitate, quatenus perpetua successione durat. Sicut quia Deus contulit potestatem spiritualem Petro, necessariò in illo, vel successoribus eius durat, nec potest per homines immutari.

2. *Prima sententia.* Circa hanc quæstionem solet referri opinio aliquorum Canonistarum dicentium, hanc potestatem ex natura rei esse in aliquo supremo Principe, cui à Deo collata est, & per successionem durare debet semper in aliquo. Citatur Glossa in cap. *denique*. 7. q. 1. Sed ibi solum dicit, filium regis iure esse regem, quod longe diuersum est, nec dicit illum successionis modum perpetuo in hominibus fuisse. Citatur etiam *Glossa.* Glossa in cap. *quoniam*, d. 10. quatenus ait, Imperatorem à solo Deo habere potestatem. Sed ibi per illam exclusiuam *solum*, intendit dicere, non habere à Papa: nõ verò quòd non habeat ab hominibus: nam ibid. ait, Imperatorem fieri ab exercitu iuxta antiquũ morem, cuius fit mentio in cap. *legimus*, d. 93. Itaque hæc opinio nec; auctoritatem habet nec; fundamentum, vt magis ex sequentibus patebit.

Dicendum ergo est, hanc potestatem ex sola rei 3. *Sententia auctorũ.* natura in nullo singulari homine existere, sed in hominum collectione, Conclusio est communis, & certa, sumitur ex D. Thoma q. 90. art. 3. ad 2. & q. 97. art. 3. *D. Thomas.* ad 3. quatenus sentit, Principem habere potestatem ferendi legem, quam in illum trãstulit communitas, vt habent etiam, & fatentur leges ciuiles. l. 1. ff. de constit. Principum. l. 2. §. *nouissimè*, ff. de origin. iuris, tradunt latè Castro lib. 1. de lege pœnali, cap. 1. §. *post-* *Soto.* *quam*. Soto lib. 1. de iustit. q. 1. art. 3. & videri etiam *Ledesm.* potest lib. 4. de iustit. q. 2. art. 1. & 2. Ledesm. 2. p. quar- *Couarr.* ti, q. 18. art. 3. dub. 10. Couarr. in practicis, cap. 1. concl. *Nauarr.* 1. Nauarr. in cap. *nouit*, de iudiciis, notab. 3. num. 119. Ratio prioris partis euidens est, quæ in principio est tacta, quia ex natura rei omnes homines nascuntur liberi, & ideo nullus habet iurisdictionem politicam in alium: sicut nec dominium: neque est vlla ratio, cur hoc tribuatur ex natura rei his respectu illorum, potius quàm è conuerso. Solum posset quispiam dicere, Adamum in principio creationis ex natura rei habuisse primatum, & consequenter imperium in omnes homines, & ita potuisse ab illo deriuari, vel per naturalem originem primogenitorum, vel pro voluntate ipsius Adæ. Sic enim dixit Chrysost. hom. *Chrysostom.* 34. in primam ad Corinth. Ex vno Adamo omnes homines formatos, & procreatos esse, vt significaretur subordinatio ad vnum principem. Verumtamen ex vi solius creationis, & originis naturalis, solum colligi potest, habuisse Adamum potestatem œconomicam, non politicam; habuit enim potestatem in *Quam potestatẽ habuit Adamus in posteros.* vxorem, & postea patriam potestatem in filios, quandiu emancipati non fuerunt; potuit etiam discursu temporis habere famulos, & completam familiam, & in ea plenam potestatem, quæ œconomica appellatur. Postquam autem cœperunt familiæ multiplicari, & separari singuli homines, qui erant capita singularum familiarum, habebant eandem potestatem circa suam familiam. Potestas autem politica non cœpit, donec plures familiæ in vnam communitatem perfectam congregari cœperunt. Vnde sicut illa communitas non cœpit per creationem Adæ, nec per solam voluntatem eius, sed omnium, qui in illa conuenerunt; ita non possumus cum fundamento dicere, Adamum ex natura rei habuisse primatũ politicum in illa communitate: ex nullis enim principiis naturalibus id colligi potest, quia ex vi solius iuris naturæ non est debitum progenitori, vt etiam sit rex suæ posteritatis. Quod si ex principiis naturę hoc non colligitur, non possumus cum fundamento dicere, Deum speciali dono, aut prouidentia dedisse illi hanc potestatem, quia nullam de hoc habemus reuelationem, nec Scripturæ sacrę testimonium. Ad quod etiam facit, quod capite præcedenti ex Augustino notauimus, Deum non dixisse, *faciamus hominem*, vt præsit hominibus, sed cæteris animantibus: potestas ergo dominandi, seu regendi politicè homines, nulli homini in particulari data est immediatè à Deo.

4. Hinc facile concluditur altera pars assertionis, nimirum potestatem hanc ex vi solius iuris naturæ esse in hominum communitate. Probatur, quia est in hominibus, vt probatum est, & non in singulis; vel in aliquo determinate, vt etiam est ostensum: ergo in collectione; est enim sufficiens partitio. Vt autem *Duplex modus considerandi hominum multitudinem.* hoc melius intelligatur, aduertendum est, multitudinem hominum duobus modis considerari; primò solum, vt est aggregatum quoddam sine vllo ordine, vel vnione physica, vel morali, quomodo non efficiunt vnum quid nec physicè, nec moraliter: & ideo non sunt propriè vnum corpus politicum; ac proin-

de

de non indigent vno capite, aut principe. Quapropter in eis consideratis hoc modo nondum intelligitur hæc potestas propriè, ac formaliter, sed ad summum quasi radicaliter. Alio ergo modo consideranda est hominum multitudo, quatenus speciali voluntate seu communi consensu in vnum corpus politicum congregantur vno societatis vinculo, & vt mutuò se iuuent in ordine ad vnum finem politicum, quomodo efficiunt vnum corpus mysticum, quod moraliter dici potest per se vnum: illudque consequenter indiget vno capite. In tali ergo communitate, vt sic, est hæc potestas ex natura rei, ita vt non sit in hominum potestate ita congregari, & impedire hanc potestatem. Vnde si fingamus homines vtrumque velle, scilicet, ita congregari veluti sub conditione, vt non manerent subiecti huic potestati, esset repugnantia, & ideo nihil efficerent. Quia sine gubernatione politica, vel ordine ad illam non potest intelligi vnum corpus politicum: tum quia hæc vnitas magna ex parte insurgit ex subiectione ad idem regimen, & ad aliquam communem, & superiorem potestatem: tum etiam, quia aliàs corpus illud non posset dirigi ad vnum finem, & commune bonum, & ideo naturali rationi repugnat, dari cõgregationem humanam, quæ per modum vnius corporis politici vniatur, & non habere aliquam potestatem communem, cui singuli de communitate parere teneantur, ideoque si illa potestas non sit in aliqua persona determinatè, necesse est, vt in tota communitate existat.

5. His verò addendum est, hanc potestatem non ita esse ex natura rei in multitudine hominum, vt necessariò sit vna numero in tota specie, seu in tota collectione hominum existentium in vniuerso orbe. Quia necessarium non est ad conseruationem, aut bonum naturæ, vt omnes homines ita congregentur in vna politica communitate, imò vix erat id possibile, & multo minus erat expediens. Dixit enim Arist. 6. Polit. cap. 4. ciuitatem nimis copiosam difficile gubernari rectè: difficilius ergo regnum, si nimis amplum sit: multo ergo difficilius totum vniuersum: loquendo de ciuili gubernatione. Vnde mihi verisimilius est, vel nunquam, vel breuissimo tempore fuisse hãc potestatem hoc modo in tota hominum collectione, sed paulò post mundi creationem cœpisse homines diuidi in varias respublicas, & in singulis fuisse hanc potestatem distinctam. Vnde Augustin. 15. de Ciuit. cap. 8. colligit ex Genes. 4. ante diluuium Caim fuisse primum, qui proprium regnum, & rempublicam construxit, & lib. 16. capit. 4. addit, post diluuium fuisse Nembrod ex Genes. 10. Nam Caim fuit primus, qui diuisit communitatem perfectam separando se à familia paterna: idemq; postea fuit Nemrod respectu Noe.

Arist.

Augustinus. Genes.

6. Atq; hinc tandem concluditur, potestatem hanc ferendi leges humanas proprias, & particulares (quas ciuiles vocamus, tanquam ordinatas ad regimen vnius communitatis perfectæ) hanc (inquam) potestatem nunquam fuisse vnam, & eandem in totâ hominum vniuersitatem: sed ita fuisse per communitatẽ diuisam, sicut ipsæ communitates instituebantur, & diuidebantur. Vnde ẽt concluditur, non fuisse hãc potestatem ciuilem (saltẽ ante Christi aduentum) in vno particulari homine respectu totiꝰ vniuersitatis, quia neq; omnes homines aliquando conuenerunt ad illam conferendam alicui Principi supra totum vniuersum: neque scimus, Deum illam contulisse alicui. Nam maximè id poterat de Adamo cogitari, de quo tamen iam id excluſimus. Nec denique aliquis vnquam per bellum, vel alio simili modo talem potestatem sibi comparauit, vt ex historiis constat: quid verò dicendum sit post Christi aduentum, in sequenti libro dicam. Per hæc autem non excluditur, quod supra de iure gentiũ dicebamus: imò potius inde confirmatur. Nam licèt vniuersalitas hominũ non fuerit congregata in vnum corpus politicum, sed in varias communitates diuisa fuerit, nihilominus vt illæ communitates sese mutuò iuuare, & inter se in iustitia, & pace conseruari possent (quod ad bonum vniuersi necessarium erat) oportuit, vt aliqua communia iura quasi communi fœdere, & consensione inter se obseruarent: & hæc sunt, quæ appellantur iura gentium, quæ magis traditione, & consuetudine, quam constitutione aliqua introducta sunt, vt diximus. Et hoc est duplex illud ius proprium, & commune, quod distinguit Caius in l. *omnes populi*. ff. de iustitia, & iure.

Iura gẽtium quomodo introducta.

CAPVT III.

An potestas ferendi leges humanas sit data hominibus immediatè à Deo, vt auctore naturæ.

1. *Ratio dubitandi.*

RAtio dubitandi esse potest, quia ex dictis sequi videtur, à singulis hominibus per proprium eorum consensum deriuari hanc potestatem in totam communitatem ex eis coactam. Nam idem est principium talis potestatis, & ipsi⁹ communitatis, in qua residet: sed ipsa communitas coalescit, medio consensu, & voluntate singulorum: ergo ab eisdem etiam voluntatibus manat potestas. Maior patet, quia posita communitate, sequitur hæc potestas, sed qui dat formam, dat consequentia ad formam: ergo qui est proximus auctor talis communitatis, videtur etiam esse auctor, & collator potestatis eius. In contrarium verò est, quia priusquam homines in vnum corpus politicum congregentur, hęc potestas non est in singulis, nec totaliter, nec partialiter: imò nec in ipsa rudi (vt sic dicam) collectione, vel aggregato hominum existit, vt capite præcedenti declaratum est: ergo nunquam potest hæc potestas prouenire immediatè ab ipsis hominibus.

2. *Communis & vera sententia.*

In hac re communis sententia videtur esse, hanc potestatem dari immediatè à Deo vt auctore naturę, ita vt homines quasi disponant materiam, & efficiãt subiectum capax huius potestatis: Deus autem quasi tribuat formam dando hãc potestatem. Ita indicat Caiet. tom. 1. Opusc. tract. 2. de potestate Papæ, p. 2. cap. 10. ad 2. confirmationem, & Couar. cap. 1. practic. quæstion. latius Victor. in relect. propria de hac potestate, Soto lib. 4. de iustit. q. 2. art. 1. Et potest suaderi, quia, vt antea dicebam, suppposita voluntate hominum conueniendi in vna politica communitate, non est in potestate eorum impedire hãc iurisdictionem: ergo signum est proximè non prouenire ex eorum voluntatibus, quasi ex propria causa efficienti. Sicut in matrimonio rectè colligimus, virum esse caput mulieris ex dono ipsius auctoris naturæ, & non ex voluntate vxoris, quia licèt ipsi voluntate sua matrimonium contrahant, tamen si matrimonium contrahant hanc superioritatem impedire non possunt. Confirmatur ex Paulo ad Roman. 3. dicente, *Non est potestas nisi à Deo, & qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit*: ergo etiam hæc potestas est à Deo, ergo est immediate ab ipso Deo, quia à nullo alio prius, seu immediatius est.

Caiet. Couarr. Victor. Soto.

Ad Rom 13.

3. *Actus potestatis legislatoris.*

Declaratur secundò, quia hæc potestas habet plures actus, qui videntur excedere humanam facultatem, prout est in singulis hominibus: ergo signum est, non esse ab illis, sed à Deo. Primus actus est punitio malefactorum; etiam vsque ad mortem: nam cum solus Deus sit Dominus vitæ, solus ipse videtur potuisse dare hanc potestatem. Et ideo dixit Augustin. lib. de natura boni, cap. 32. *Nocentium potestas non est, nisi à Deo.* Secundus actus est, constituere in materia aliqua medium virtutis necessarium ad honestatem eius. Tertiò cum hoc statu coniunctus est effectus obligandi in conscientia, vt infrà videbimus, quod

Augustin.

maximè videtur pertinere ad diuinam potestatem. Quartus est vindicare iniurias singulorũ, cùm alioqui scriptum sit, *Mihi vindictam, & ego retribuam*; dicit Dominus Roman. 12. Ergo signum est, hanc potestatem esse diuinam, alioqui potuissent homines alium modum vindicandi iniurias vsurpare, quod est contra naturalem iustitiam. *Roman. 12.*

4. In hac sententia vnum est certum, & clarum; aliud verò aliqua explicatione indiget. Primum est, hanc potestatem esse à Deo vt à primo, & principali auctore. Hæc enim videtur clara sententia Pauli, & sufficienter probari rationibus factis. Et præterea quia potestas hæc est aliquid in rerum natura, & siue sit res physica, siue moralis, est simpliciter res bona, & magnæ æstimationis, ac necessitatis ad bonam consuetudinem humanæ naturæ; ergo necessariò manare debet ab ei⁹ auctore. Deniq; quia illi, qui hac potestate vtuntur in humana communitate, Dei ministri sunt; ergo potestatem à Deo acceptam administrant: est ergo Deus auctor non solùm præcipuus, sed etiam proprius huius potestatis. Alterum verò explicatione indigens est, quomodo Deus dicatur immediatè conferre hanc potestatem.

5. *Potestas prædicta quomodo datur à Deo.* Circa quod breuiter dico primò, hanc potestatem dari à Deo per modum proprietatis cõsequentis naturam, eo modo quo dando formam, dat consequentiam ad formam. Probatur primò, quia Deus non dat hanc potestatem per specialem actionem, vel concessionem à creatione distinctam; aliàs de tali concessione deberet per reuelationem cõstare, quod falsum esse cõstat: alioqui non esset talis potestas naturalis; ergo datur vt proprietas consequens naturam, nimirum, medio dictamine rationis naturalis, ostendentis, Deum sufficienter prouidisse humano generi, & consequenter illi dedisse potestatẽ ad suam conseruationem, & conuenientem gubernationem necessariam.

6. *Potestas prædicta quando resultat.* Secundò assero, hanc potestatem non resultare in humana natura, donec homines in vnam communitatem perfectam congregentur, & politicè vniantur. Probatur, quia hęc potestas non est in singulis hominibus diuisim sumptis, nec in collectione, vel multitudine eorum quasi confusè, & sine ordine, & vnione membrorum in vnum corpus; ergo priùs est tale corpus politicum constitui, quàm sit in hominibus talis potestas, quia priùs esse debet subiectum potestatis, quàm potestas ipsa, saltem ordine naturæ. Semel autem cõstituto illo corpore, statim ex vi rationis naturalis est in illo hæc potestas: ergo rectè intelligitur esse per modum proprietatis resultantis ex tali corpore mystico iam conitituto in tali esse, & non aliter. Quocirca sicut homo, eo ipso, quòd creditur, & habet vsum rationis, habet potestatem in se ipsum & in suas facultates, & membra ad eorum vsum, & ea ratione est naturaliter liber, id est, non seruus, sed dominus suarum actionum: ita corpus politicum hominum, eo ipso quod suo modo producitur, habet potestatem, & regimen sui ipsius, & consequenter habet etiam potestatem super membra sua, & peculiare dominium in illa. Atq; eadem proportione sicut libertas data est vnicuique homini ab auctore naturæ, non tamen sine interuentu causæ proximæ, seu parentis, à quo producitur: ita hæc potestas datur communitati hominũ ab auctore naturæ, non tamen sine interuentu voluntatum, & consensuum hominum, ex quibus talis communitas perfecta cõgregata est. Tamen sicut in priori exemplo voluntas parentis solùm est necessaria ad generãdum, non tamen requiritur specialis voluntas dandi filio libertatem, aut alias facultates naturales, quæ per se non pendent ab speciali voluntate generãtis, sed naturaliter consequuntur: ita in præsenti voluntas hominum solùm est necessaria, vt vnam communitatem perfectam componant: vt autem illa communitas habeat prędictam potestatem, non est necessaria specialis voluntas hominum, sed ex natura rei consequitur, & ex prouidentia auctoris naturæ, & in hoc sensu rectè dicitur ab ipso immediatè collata.

7. *Prædicta potestas non est immutabilis* Tertiò addo, licèt hæc potestas sit veluti proprietas naturalis perfectæ communitatis hominum, vt talis est: nihilominus non esse in ea immutabiliter, sed per consensum ipsiusmet communitatis, vel per aliam iustam viam posse illa priuari, & in alium trãsferri. Hoc satis constat ex vsu, & ex sequentibus illationibus ampliùs explicabitur. Nunc ostenditur ex adducto exemplo seu proportione ad aliud: nam libertas à seruitute proprietas est naturalis hominis, & ideo dici solet esse de iure naturæ, & nihilominus per propriam voluntatem potest se homo illa priuare, vel etiam ex iusta causa illa priuari, & in seruitutem redigi: ergo simili modo communitas humana perfecta, licèt ex natura rei libera sit, & potestatem in se habeat, potest aliquo modo ex prędictis illa priuari. Vnde considerari licet, quòd licet proprietates physicæ manantes à natura soleant esse immutabiles naturaliter: nihilominus hæ proprietates quasi morales, quæ sunt veluti dominia seu iura, mutari possunt per contrariam voluntatem, quamuis à natura sint acceptæ: sicut interdum etiam proprietates physicæ, quæ contrarium habent, vel pendent à dispositionibus habentibus contrarium, mutationi obnoxiæ sunt, vt constat.

8. Secundò declaratur idem ex conuenientia aliqua, & alia differẽtia inter hanc potestatem, & illam, quæ est ex speciali institutione diuina, vt est v. g. potestas Pontificis. Nam hæc potestas licèt à Christo sit data tali personæ ritè electæ, ipsemet Pontifex potest, si voluerit, illam renunciare, se illa spoliando, saltem acceptante Ecclesia, vt nunc suppono; in hoc ergo est aliqua conuenientia, quia etiam communitas hominum, licèt à Deo habuerit potestatem, potest se illa spoliare, si velit. Est tamen differentia in modo, tum quia Pontifex semel electus non potest ab vniuersis hominibus ob quamcunq; causam priuari sua potestate, vel dignitate inuitus, sed tãtùm à Christo, qui illam dedit: respublica autem potest interdum ex iusta causa priuari sua libertate per coactionem, vt per iustum bellum: tum etiam, quia Pontificis potestas non potest ita mutari, vt ab vna persona in aliquam communitatem transferatur: quia non est in potestate hominum monarchicum regimẽ in Ecclesia mutare: communitas aute humana potest suam iurisdictionem transferre in vnam personam, vel in aliam cõmunitatem, vt patebit. Est ergo hæc potestas non solum mutabilis, sed etiam mutabilior, magisque à voluntatibus hominũ pendens. Tertiò potest reddi ratio huius differentiæ, quia ea, quæ sunt ex institutione speciali, pendent à voluntate instituentis, quæ ab inferioribus mutari nõ potest: hæc autem potestas non est ab institutione, sed à natura, & ideo eo modo datur, quo est conueniens naturæ rationali secundùm rectam rationem, & prudentiam. Ratio autem naturalis dictat non esse necessarium, imò nec conueniens tali naturę, habere hanc potestatem immutabilem in tota communitate: vix enim posset illa sic sumpta, & nulla determinatione adiuncta, vel mutatione facta, illa vti: ergo ita datur à natura, & eius auctore, vt possit in ea mutatio fieri, prout communi bono magis fuerit expediens.

CAPVT IV.

Corollaria ex superiori doctrina.

1. EX dictis in superiori capite possumus aliqua inferre, quæ ad omnia dicenda magnam lucem afferent. Primum est, quòd licèt hæc potestas absolutè sit de iure naturæ, determinatio eius ad certum modum potestatis, & regiminis est ex arbitrio humano. Declaratur: nam (iuxta doctrinam Platonis in *Platon.* Dialo-

Dialogo ciuili, seu de regno, & in libris de Repub. & Aristotelis 3. Polit. c. 5. & 8. Ethic. cap. 10.) triplex est politica gubernatio simplex, Monarchia, id est, per vnum caput: Aristocratia, id est, per paucos, & optimos: Democratia, id est, per plures, & plebeios. Ex quibus confici possunt varij modi gubernationis mixtæ, seu compositæ ex illis simplicibus per participationem vel omnium, vel duorum ex illis. De quibus videri potest fusè, & optimè Bellarmin. lib. 1. de summo Pontifice, à principio per nonnulla capita. Stando ergo in iure naturali non coguntur homines eligere determinatè vnum ex his modis gubernationis. Quia licèt inter eos monarchia sit melior, vt Aristoteles latè ostendit, & colligi potest ex gubernatione, & prouidentia totius vniuersi, quam oportet esse optimam, & inde concluſit Arist. 12. Metaph. in fine, esse monarchiam, dicens, *Vnus ergo Princeps.* Idemq; ostendit exemplum Christi Domini in institutione, & gubernatione suæ Ecclesiæ: ac denique id etiam suadet frequentior vsus omnium nationum. Licèt hoc (inquam) ita sit, nihilominus alij modi gubernandi non sunt mali, sed possunt esse boni, & vtiles; ideoq; ex pura lege naturæ non coguntur homines habere hanc potestatem in vno, vel in pluribus, vel in collectione omnium: ergo hæc determinatio necessariò fieri debet arbitrio humano. Et ita etiam cōstat experientia, magnam esse in hoc varietatem: nam alicubi est monarchia, & rarò est simplex, quia suppositā fragilitate, ignorantia, & malitia hominum, regulariter expedit aliquid admiscere ex communi gubernatione, quæ per plures fit, quæ etiam est maior vel minor iuxta varias consuetudines, & iudicia hominum: pendet ergo tota hæc res ex humano consilio, & arbitrio. Intelligendum igitur est, singulos homines ex natura rei habere partialiter (vt sic dicam) virtutem ad componendam, seu efficiendam communitatem perfectam: eo autem ipso, quòd illam componunt, resultat in tota illa hæc potestas. Nihilominus tamen ius naturæ non obligat, vt vel per ipsam totam communitatē immediatè exerceatur, vel in ipsa semper maneat. Imò quia moraliter difficillimum esset, ita fieri: esset enim infinita confusio, & morositas, si suffragiis omnium leges essent cōditæ: ideo statim determinatur hæc potestas ab hominibus ad aliquem ex prædictis modis gubernationis, quia non possunt alij excogitari, vt facilè consideranti patebit.

Bellarm.

Monarchicū optimum regimen. Arist.

Aug.

2. Secundò sequitur ex dictis, potestatem ciuilem, quoties in vno homine, vel principe reperitur legitimo, ac ordinario iure, à populo, & cōmunitate manasse, vel proximè, vel remotè, nec posse aliter haberi, vt iusta sit. Hæc est sententia communis Iurisperitorum in l. 1. ff. de const. Princip. & in l. 2. ff. de orig. iur. Ex quibus iurib⁹ id etiam habetur. Idem Panor. & alij Canonistæ in cap. *per venerabilem*, qui filij sint legitimi. Idem D. Thom. q. 90. art. 3. & q. 97. Caiet. citato opusc. de potestate Papæ, part. 2. cap. 2. & 10. Victor. in propria relectione de hac re, & alij allegati. Ratio ex dictis est, quia hæc potestas ex natura rei est immediatè in communitate; ergo vt iustè incipiat esse in aliqua persona tanquam in supremo principe, necesse est, vt ex consensu communitatis illi tribuatur. Deinde explicatur à sufficienti partium enumeratione: nam hæc potestas potest intelligi data regibus immediatè ab ipso Deo, sed hoc, licèt aliquando sit factum, vt in Saul, & Dauide, tamen illud fuit extraordinarium, & supernaturale quoad modum: iuxta communem autem, & ordinariam prouidentiam non ita fit, quia homines iuxta naturæ ordinem non reuelationibus, sed naturali ratione reguntur in his, quæ ciuilia sunt. Neq; obstat, quod Scriptura interdum dicit, Deum dare regna, & mutare suo nutu, Daniel 4. & Esai. 45. dicitur, Cyrus à Deo constitutus Rex. Vnde Ioan. 19. dixit Christus, *Non haberes in me potestatem vllam, nisi tibi datum esset desuper*: in his enim solum significatur, hæc omnia non fieri sine speciali prouidentia Dei, vel ordinantis, vel permittentis, vt dixit August. tract. 6. in Ioan. & 22. contra Faustum, cap. 74. Hoc tamen non excludit, quin per homines fiant, sicut alij effectus omnes, qui fiunt per causas secundas, principaliter tribuuntur prouidentiæ Dei.

Potestas ciuilis quando manet à cōmunitate.

Panormit. D. Thom. Caiet.

Victor.

Potestas ex natura rei est immediatè in communitate.

Primus titulus regiæ potestatis est immediatè à Deo.

Daniel. 4. Esai 45. Ioan 19.

3. Secundò potest hæc potestas esse in rege per successionem hæreditariam, & ita existimant nonnulli Iuristæ à principio fuisse, sed rectè alij aduertunt, successionem necessariò supponere dominium, vel potestatem in eo, cui succeditur, & ideo necessariò deueniendum esse ad aliquem, qui alteri non successerit, quia non proceditur in infinitum. De illo ergo primò inquirimus, vnde habuerit regnum, & potestatem, quia non habet à se iure naturæ: ergo successio non potest esse prima radix huius potestatis in rege. Quapropter necesse est, vt primus habuerit potestatem supremam immediatè à republica: successores autem illius ab illa habeant mediatè, & radicaliter. Et quia res trāsit ad successorem cum suo onere, conditiones illæ, cum quibus primus Rex à republica regnum accepit, ad successores transeunt, ita vt cum eisdem oneribus regnum habeant.

2. Titulus regiæ potestatis successio hæreditaria.

4. Tertius titulus regiæ potestatis esse solet bellum, quod oportet esse iustum, vt verum titulum, & dominium conferat. Et hinc multi existimant, in principio introducta esse regna per tyrannidē potiùs quā per veram potestatem, vt videre licet in Aluaro Pelagio lib. 1. de planctu Ecclesiæ, c. 41. Driedo lib. 1. de liber. Christ. c. 15. Petro Bert. in tract. de orig. iuris, q. 1. Quando ergo regnum per solam vim iniustam possidetur, non est vera potestas legislatiua in rege: fieri autem potest, vt successu temporis populus consentiat, & admittat talem principatum, & tunc reducetur potestas ad populi traditionem, & donationem. Interdum aūt contingere potest, vt respublica antea non subiecta regi per iustum bellū subijciatur: illud autem semper est quasi per accidens in pœnam alicuius delicti, & tunc ipsa tenetur parere, & cōsentire subiectioni, atq; ita etiam ille modus quodammodo includit consensum reipublicæ, vel exhibitū, vel debitum. Quamquam hīc præcipuè loquimur de hac potestate, quatenus per se introduci potest, & dari vni homini. Ac deniq; siquis rectè consideret, quādo hæc subiectio fit per iustum bellum ad vnum regem, iam supponitur in eo potestas regia, per quam possit tale bellum indicere, & illa solùm est veluti iusta extensio regni: ergo semper reducenda est hæc potestas regia ad aliquē, qui non per bellum, sed per iustam electionem, vel populi consensionem illam comparauerit: ergo à sufficienti diuisione rectè concluditur, potestatem hanc à republica ad principem manasse.

3. Titulus regiæ potestatis bellum iustū.

Aluar. Pelagius. Driedo. Bert.

5. Obijci verò potest, quia hinc sequitur potestatem regiam esse ex solo iure humano, quod videtur contra modum loquendi Scripturæ, *Per me reges regnant*, Prouerb. 8. & ad Rom. 13. *Minister enim Dei est*, &c. Item sequitur, regnum esse supra regem, quia illi deditum potestatem. Vnde vlterius fit, posse, si velit, illum deponere, vel mutare, quod omnino falsum est. Propter hæc Victor. suprà sentit, absolute dicendam esse potestatem regiam de iure diuino, & à Deo datam, suppositā electione hominum. Contrarium verò docent Bertrand. & Driedo suprà, & Castro lib. de lege pœnal. c. 1. Et sine dubio hoc verum est, si loquamur formaliter de potestate regia, quatenus talis est, & in vno homine existit. Nam potestas hæc gubernatiua politicè secundùm se considerata, sine dubio est ex Deo, vt dixi, tamen esse in hoc homine est ex donatione ipsius reipublicæ, vt ostensum est: ergo sub ea ratione est de iure humano. Item quòd regimen talis reipublicæ, vel prouinciæ sit monarchicum, est ex hominum institutione, vt suprà ostensum est: ergo & principatus ipse est ab hominibus. Cuius etiam signum est, quia iuxta pactum, vel conuentionem

Prouerb 8. Rom 13

Potestas regia formaliter vt talis est de iure humano

Bertrand. Driedo. Castro.

factam inter regnum, & regem, eius potestas maior, vel minor existit: ergo est ab hominibus, simpliciter loquendo.

6. Diuina autem Scriptura duo significat in illis loquutionibus. Vnum est, hanc potestatem secundùm se spectatam esse à Deo, & esse iustam, & conformem diuinæ volũtati: aliud est suppositа translatione huius potestatis in regem, iam gerere vicem Dei, & naturale ius obligare ad parendum illi. Sicut quando vnus homo priuatus se vendit, & tradit alteri in seruum, dominium illud ab homine simpliciter est: illo verò cõtractu suppositо, iure diuino, & naturali obligarur seruus parere Domino. Et ita patet responsio ad confirmationem, negando simpliciter sequelam, quia translata potestate in regem, per illam efficitur superior etiam regno, quod illam dedit, quia dando illam se subiecit, & priori libertate priuauit, vt in exemplo de seruo, seruata proportione, constat. Et eadem ratione nõ potest rex illa potestate priuari, quia verum illius dominium acquisiuit, nisi fortasse in tyrannidem declinet, ob quam possit regnum iustum bellum contra illum agere, de quo aliàs.

7. *Nullas esse leges vniuersaliter pro toto orbe latas, cunctos obligantes.*

Tertiò colligitur ex dictis, loquendo ex natura rei, sed iuxta naturalem, & ordinarium cursum humanarum rerũ, nullas esse leges ciuiles vniuersaliter latas pro toto orbe, & quæ omnes homines obligent. Quod quidem vel ex ipso nomine constat: loquimur enim de legibus humanis, strictè distinguendo illas à iure gentium, quæ ideo ciuiles appellantur, quia sunt particulares vnius ciuitatis, vel gentis, vt dicitur in l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. Loquimur itẽ de legibus, quæ per potestatem naturalem ferri possunt, omissa pro nunc supernaturali potestate. Tales ergo leges quasi ex intrinseca conditione postulant, vt vniuersales non sint. Ratio à priori est, quia nulla est potestas legislatiua, quæ habeat iurisdictionem in totum orbem, seu in omnes homines: ergo nulla lex ciuilis potest esse ita vniuersalis. Cõsequentia est clara, quia lex non egreditur terminos iurisdictionis ferentis eam: *Scimus enim*, vt ait Paulus, *quòd omnis lex* Rom 3. *ad eos, qui sub lege sunt, loquitur.* Nam *extra territorium ius dicendi impunè non paretur*, vt dicunt iura: multò ergo minùs parendum est extra territorium ius seu legem ferenti. Antecedens autem patet ex dictis, quia potestas hæc non est in tota hominum communitate, quia non omnes componũt vnam rempublicam, aut regnum, nec est in vno aliquo homine: deberet enim illam habere ab hominibus, quod fingi non potest, quia homines nunquam conuenerunt ad illam conferendam, vel ad constituendum sibi caput vnum. Imò neque titulo belli, siue iusto, siue iniusto, fuit vnquam aliquis princeps, qui vniuerso orbi fuerit temporaliter dominatus, vt ex historijs constat: ergo secundùm humanę naturę cursum nulla est, nec fuit, nec moraliter esse potuit potestas legislatiua humana vniuersalis pro toto orbe. Occurrebat autem in præsenti difficultas de Imperatore, de quo in libro seq. cap. 3. dicam. Quapropter, licèt totum vniuersum gubernetur, & obligetur legis ciuilibus, vt moraliter constat de omnibus nationibus, quæ aliquam politiam habẽt, & non sunt omnino barbaræ: non tamen regitur totum eisdem legibus, sed cum partitione accommoda, vnaquæque respublica, vel regnum suis legib⁹ gubernatur. Quomodo verò hæc potestas in Ecclesia Christi locum habeat, & an peculiarem aliquam institutionẽ receperit, in sequentibus dicemus.

8. *Quibus modis participari possit potestas ferendi leges humanas.*

Quartò potest ex dictis breuiter colligi, quibus modis participari possit hæc potestas ferendi leges humanas. Dicendum est enim in primis haberi posse immediatè à Deo, quia non potest hæc potestas habere aliam originem, vt capite superiori ostensum est, & quia Deus est auctor omnium bonorum, & cõsequenter omnium potestatum, & præsertim huius, quæ ex diuina prouidentia maximè pendet, cùm ad bonos hominum mores, & conuenientem conseruationem ac gubernationem necessaria sit. Vnde necesse est, vt hæc potestas sit à Deo immediatè in aliquo, quia si in aliquo est mediatè, in aliquo alio erit immediatè, cũ non possit procedi in infinitum. Duobus autem modis potest esse à Deo, scilicet naturaliter, vt ab auctore naturæ; vel supernaturaliter, vt ab auctore gratiæ. De hoc posteriori dicemus in lib. 5. Prior verò satis ex dictis declaratus est. Atq; inde etiam constat, posse hanc potestatem esse immediatè ab hominibus, & mediatè à Deo, imò ordinariè ita esse, loquendo de potestate naturali. Quia cùm immediatè sit in communitate, per illam deriuata est ad Reges, vel principes, seu Senatores: rarò enim, aut nunquam in tota communitate retinetur, ita vt per illam immediatè administretur. Postquam verò translata est hæc potestas ad aliquam singularẽ personam, quamuis per successiones, vel electiones varias ad plures transeat, semper intelligitur haberi immediatè à communitate, quia ex vi primæ institutionis ad cæteros transit. Sicut potestas Pontificia, licèt per plures electiones ad plures personas successiuè varietur, semper est in omnib. immediatè à Deo.

9. Oportet autem hîc distinguere duos modos, quibus haberi solet potestas aliqua, sc. vel vt ordinaria, vel vt delegata. Nam quæ dicta sunt de ordinaria potestate procedunt: ira n. est hæc potestas immediatè à Deo in communitate, & eodem modo ab illa transfertur in principem, vt tanquam proprius dominus illa vtatur, & vt habens illam ex vi proprij muneris. De alio verò modo quæri potest, an hæc potestas delegabilis sit. Quod dubium mouet Bart. in l. *omnes populi*, ff. de iustitia, & iure. q. 2. princ. quæstiunc. 5. num. 20. & Panormit. in c. *grauem*, de sentent. excommun. Potestq; tractari de omni potestate legislatiua humana, tam supernaturali, quàm naturali, & in quocumq; statu, & ita videtur tractari à dictis auctorib⁹. Qui simpliciter docent, potestatem hanc delegabilem esse. Quod Panormitan. colligit ex dicto cap. *grauem*, ibi, *Quidam ciues Pisani deputati à potestate, & populo ad statuta ciuitatis edenda*, &c. Colligi etiam solet ex prima lege Codicis §. *quibus*.

Bart. Panorm. Panorm.

10. *Quæ potestas delegabilis.*

Sed aduertendum est, duobus modis fieri posse hanc commissionem, seu delegationem. Vno modo vt delegatio fit ad condendam legem, decernendo, an sit iusta, & vtilis, vel necessaria, & quibus verbis ferenda sit, non tamen extendatur potestas delegati ad dandam legi vim obligandi, & consequenter nec ad promulgandam illam tanquam legem. Et hoc modo manifestum est, potestatem hanc esse delegabilem; tamen illa re vera non est delegatio iurisdictionis, sed solum cuiusdam ministerij requirentis scientiam, & peritiam. Vnde potiùs videtur esse per modum cuiusdam consultationis. Et hoc modo est quotidiana hæc delegatio; imò vix possunt leges aliter ferri à Principibus, qui per se non possunt omnia necessaria ad legem condendam efficere. Et si quis rectè consideret allegata iura, solum hoc probant. Aliter ergo erit propria delegatio, quando ita alicui cõmittitur legis editio, vt possit etiam per suam voluntatem illi dare auctoritatem, & robur sine alia confirmatione, vel approbatione delegantis, & hic modus non est tam frequens, vel facilis. Vnde Bartolus Bart. suprà distinguit inter cõmunitatem, & principem, & dicit, communitatem posse delegare hanc potestatem, quando communitas habet hanc potestatem vt ordinariam, & suo arbitrio potest illa vti, vt voluerit. At Principes, aut iudices, quibus demandata est hæc iurisdictio, dicit, non posse illam delegare, tũ quia illorum industria postulatur, quando illis committitur, & ideo non possunt in alium eam curam transferre, argumento l. 1. de officio eius, cui mandata est iurisdictio, tum etiam, quia videtur in eis esse hæc potestas tantùm delegata, & ideo non possunt eam subdelegare.

Omisso

11. Omisso verò priori membro, quod est clarum, posterius indiget declaratione. Nam si intelligatur de Imperatore, Regibus, & alijs Principibus, ad quos hæc potestas reipublicæ simpliciter translata est, falsam cõtinet doctrinam. Quia in his principibus non est hæc potestas delegata, sed ordinaria: est enim perpetua, & ex vi muneris sui in eis conuenit. Itẽ hi principes possunt aliquibus ciuitatibus, vel dynastis inferioribus concedere illam, vel ordinariam: cur ergo non poterunt cõmittere etiam illius delegationem? quandoquidem ex parte ipsius potestatis nihil obstat, quin delegabilis sit, vt ipse Bartolus supponit, & est clarum, quia omnis potestas solius iurisdictionis delegabilis est: talis autem est hæc potestas. Quocirca translatio huius potestatis à republica in Principem non est delegatio, sed quasi alienatio, seu perfecta largitio totius potestatis, quæ erat in communitate, quapropter sicut communitas poterat illam delegare, ita & princeps. Nec ita illi comittitur, vt personalis eius industria requiratur, magis quàm in cõmunitate requireretur, sed simpliciter illi cõceditur, vt per se, vel per alios illa vtatur, eo modo, quo illi magis videbitur expedire. Et hac ratione etiam summus Pontifex, & non solus ille, sed etiam Episcopi possunt suam legislatiuam potestatem delegare, quando sunt ordinarij legislatores, & procedit in eis eadem ratio.

12. Quæ potestas indelegabilis. Illa ergo sententia Bartoli solùm habet locum in his magistratibus, & iudicibus, quibus hæc potestas à summis potestatibus delegata est: nam in illis tantùm procedunt rationes Bartoli. Quia verò ille de communitatibus specialiter loquitur, posset dictum eius verificari in his rebus publicis, quæ de facto liberæ sunt, supremamque potestatem in se retinent, & nihilominus legumlationem committunt, vel senatui, vel duci, aut soli, aut cum senatu. Nam hi fortasse tantùm sunt delegati, & ideo non poterunt suam potestatem delegare, nisi hoc ipsum in ipsa delegatione declaratum sit, vel ex consuetudine constet in hoc sensu eis esse commissam talem potestatem, quod potius pertinet ad factum, quam ad ius, & ideo nihil certius de illo affirmare possumus. Et eadem ratione nihil dicere possumus de actuali delegatione huius potestatis, id est, in quibus sit hæc potestas delegata, quia hoc pendet ex libera voluntate, & nihil de hac re communi iure statutum est.

CAPVT V.

An potestas ferendi leges ciuiles perseueret in Christi Ecclesia, & per eas obligare possit Christianos, seu fideles baptizatos.

1. QVę hactenus diximus de naturali potestate humana ad leges ciuiles ferẽdas, generalia sunt ad omnes Ethnicos, & infideles; vt ergo nobis vsui esse possint (quia de his legibus, prout sunt in vsu Ecclesiæ, & ad mores fidelium pertinere possunt, in præsenti tractamus) necessarium est doctrinam datam ad Ecclesiam Christi applicare, & quomodo in ea locum habeat, & seruanda sit, exponere. Circa propositam ergo quæstionem fuit error circa tempora Christi, & Apostolorum exortus quorundam dicentium, non esse licitum fidelibus alium dominum recognoscere præter Deum, ideoq; sæcularibus Principibus, aut eorum legibus obediendum non esse. Ita refert Hieronym. ad Tit. 3. in principio. censetq; auctorem huius erroris fuisse Iudam illum Galilæũ, de quo refertur Actor. 5. *Extitisse in diebus professionis*, id est, ortus, & Natiuitatis Christi, quando *exiit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis, & ibant omnes, vt profiterentur*; vt dicitur Lucæ 2. Et additur de illo Iuda, *quòd auertit populum post se*: quid autem ille prædicârit, Lucas non explicat. Hieronymus autem refert, dicens, *Inter cætera hoc quasi probabile proferebat ex lege, nullum debere dominum, nisi solum Deum vocari; & eos, qui ad templum decimas deferrent, Cæsari tributa non reddere.* Et hanc hæresim (ait) multum percrebuisse vsque ad tempora prædicationis Christi, & illius occasione Pharisæos misisse discipulos suos ad Christum interrogandum, an liceret censum dare Cæsari, &c. Matth. 22. Addit Anastasius Nicen. q. 67. in Scripturam, Sectatores huius Iudæ Galilæi, vocatos fuisse Galilæos; & prohibuisse offerre sacrificia pro Imperatore, & populo Romano, & ideo interfectos fuisse à Pilato. Hos enim credit esse illos Galilæos, quorum sanguinem miscuit Pilatus cum sacrificijs eorum, vt attigit Lucas c. 13. Nec verò ideo hæresis ipsa extincta est, sed vsque ad tempora Apostolorum durasse creditur, quia Apostoli Galilęi erant, & nouam doctrinam prædicabant veniisse dicuntur in suspicionem, quòd credentes etiam auerterent ab obedientia principum sæcularium ac legum ciuilium. Ita sentit Hieronymus suprà, dicens, ideo Paulum tum ibi, tum ad Rom. 13. monere Christianos, vt obediant principibus, quia *Iudæ Galilæi dogma adhuc per illud tempus vigebat*. Chrysost. etiam Hom. 23. ad Rom. *Plurima* (inquit) *tunc temporis circumferebatur fama traducens Apostolos veluti seditiosos, rerumq; nouatores, qui omnia ad euertendum leges communes & facerent, & dicerent.*

Iuda Galilæi error. Luc. 2. Hieron. Luc. 13. Rom. 13. Chrysost.

2. Non inuenio autem vel ab alijs Patribus, vel ab aliquo ex antiquis scriptoribus declaratum, an re vera illis temporibus fuerit aliquis hæreticus, & apostata à fide Christi, qui specialiter conatus fuerit errorem hunc in Ecclesiam introducere, & Christianis suadere, legibus Imperatorum non esse subiectos. Nam Iudas ille Galilæus & ante Christi prædicationem fuit, & de solis Iudæis videtur fuisse loquutus. An verò post illum fuerit aliquis idem asserens de Christianis, vel solum per falsos rumores ea suspicio sparsa fuerit contra Christianos tempore Apostolorum, mihi non constat: Chrysost. autem, & alij magis hoc posterius indicant, nec inter hæreses antiquas, quæ post Christum fuerunt, inuenio, hanc referri ab Epiphanio, Augustin. Damasc. aut alijs. Nostris verò temporibus Lutherus hanc hæresim magna exaggeratione docuit: dixit enim, Christianis nullam, siue ab hominibus, siue ab Angelis vllo iure imponi posse, nisi quantum ipsi velint; neque principes habere ius super Christianum hominem, & quidquid aliter fit, tyrannico spiritu fieri. Ita refert Prateol. in Luthero, anno 1520. Posteaq; eundem errorem sequuti sunt Anabaptistæ, & Trinitarij, de quibus refert Bellarmin. lib. 2. de Laicis, cap. 2. quòd dixerint, non licere Christianis gerere magistratus, nec inter Christianos debere esse tribunalia, iudicia, & cætera.

Epiphan. Augustin. Damasc. Luther. Prateol. Anabap. Trinitarij. Bellarmin.

3. Fundamentum istorum sumitur ex redemptione Christi, & libertate, quam per ea obtinuit credentibus in ipsum. Sic intelligentes illud Matth. 17. *Ergo liberi sunt filij*: vbi per filios omnes Christianos intelligunt, quos dicunt esse liberos à tributis regibus soluendis (de his enim Christus loquebatur) vnde fit etiam, vt sint liberi ab eorum regimine, & potestate: nã hæc mutuò se consequuntur. Idq; confirmant ex illo Lucæ 22. *Reges gentium dominantur eorum; vos autem non sic*. Et illud Matth. vlt. *Baptizantes eos, &c. docentes seruare omnia quæcumque mandaui vobis*; non ergo man data hominum. Item illud 1. Corinth. 7. *Pretio empti estis, nolite fieri serui hominum.*

Matth. 17. Luc. 22. Matth. vlt. 1 Cor. 7.

4. Hic etiam adduci possunt illa testimonia, quibus hæretici vtuntur, ad probandum omnes fideles esse liberos à lege: nam cum id dicant etiam de lege naturali, multò magis dicent idem de lege ciuili. Vnde etiam consequens est, vt de omnibus fidelibus idem dicere debeant, tum quia ipsi dicunt, omnes fideles esse iustos, si tamen ea fide, quam ipsi fingunt, id est, certa fiducia de sua iustitia, quia tunc nihil eis imputatur, etiamsi contra quamcunq; legem fit, tum ẽt

quia

quia ipsi dicunt, Christum liberasse omnes à iugo cuiuscumque legis; ergo nemo potest eos subijcere, siue iusti sint, siue non sint.

5. *Magistratũ ciuilem in lege gratiæ permansisse.*

Nihilominus dicendum est primò: Magistratus ciuilis etiam in lege gratiæ & inter Christianos pemãsit, suamq; vim, & potestatem retinet cum moderatione tali statui accommodata. Hanc vltimam partem remittimus in librum sequentem; vbi de spirituali potestate legislatiua dicendum est: nam hæc moderatio tota consistit in subordinatione magistratus ciuilis ad Ecclesiasticum, & ideo sine huius cognitione explicari nõ potest; omissa ergo hac parte conclusio posita est de fide. Probatur primò ex his, quæ insinuauimus, referendo antiquum errorem Iudæ Galilæi: nam ille virtute damnatus fuit à Christo Domino, quãdo illa occasione (vt suprà dicebamus) interrogatus, an liceret dare Cæsari censum, respondet Lucæ 20. & Matth. 2. *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.* Ex quo loco colligitur præceptum soluendi tributa Principibus Iustin. Apolog. 2. pro Christianis, aliquantulum à principio. Quod etiam confirmauit Christus Matthæi 17. cùm iussit tributorum exactoribus prosẽ, & Petro reddi tributum: expenduntq; Iren. lib. 5. cap. 24. & Ambr. lib. 4. in Luc. cap. penultim. dicentes, ibi esse datum spirituale documentum, quo Christiani viri sublimioribus potestatibus docentur debere esse subiecti: & habetur in cap. magnum, 11. q. 1. Imò multi censent cùm Christus dixit Ioan. 10. *Quot ante me venerunt fures sunt, & latrones*, non solùm propter antiquos pseudoprophetas, sed propter eos, qui proximè præcesserant, inter quos ille Iudas fuerat, id dixisse. Vt videri potest in Chrysost. Theophyl. & Euthym. quas sequuntur, Tolet. & Maldon. Ioannis 10. & Lorin. Actor. 5. qui alios referunt. Posset verò quis dicere, illos eo tempore errasse, quia nondum verus Christus venerat, nec suam Ecclesiam instituerat, & ita Christi verba solùm ad illud tempus referri.

Luc. 20 & Matth. 22. *Iustin.* *Matth. 17.* *Iren.* *Ioan 10.* *Chrysost. Theophyl. Euthym. Tolet. Maldon:*

6. Igitur ad hoc præueniendum, & cauendum, Apostoli ex professo errorem illum refutarunt, tanquam valde perniciosum Ecclesiæ, fideiq; propagationi. Expressa satis est sententia Pauli ad Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* Quæ verba de potestate, & magistratu ciuili Chrysost. & communiter expositores intelligunt. & Nazianzen. orat. 17. ad populum timore percul. & Iren. suprà, & optimè Aug. Epist. 54. ad Maced. & Basil. in const. moral. cap. 23. Qui non excludunt Ecclesiasticam potestatem, sed potiùs Basil. inde sumit à fortiori argumentum in fauorẽ illius, de quo postea videbimus. Qualis sit autem illa obiectio declarat Apostolus dicens, *Ideo necessitate subditi estote*, quasi diceret, non esse vrbanitatis, subiectionẽ, vel arbitrariam, sed necessariam, & ex obligatione. Et originem, ac primariam radicem assignat, cùm totam hanc potestatem ad Deum refert, vt in eo capite sequenti latiùs exponemus. Similem sententiam habet Paul. ad Titum 3. dicens, *Admone illos principibus, & potestatibus subditos esse.* Et 1. Pet. 2. *Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum*, id est, omni homini, qui vicẽ Dei gerit in terris, & ad quem refertur subiectio illi exhibita, & subdit, *Siue Regi tanquam præcellenti, &c.*

Rom. 13. *Naz. August. Basil.* *Rom. 13.* *Titum 3.* *1 Pet. 2.*

7. *Ratio conclusionis.*

Et potest à posteriori confirmari: nam suprà ostẽsum est, magistratum politicum ex natura rei conuenire humano generi, & communitati, ex quo vero principio sequitur, reges gentium priusquam ad Ecclesiam veniant esse veros reges, si iusto titulo regna possident: dici autem non potest, quòd propter conuersionem ad fidem, vel ipsorum vel suorũ subditorum, sua regna, & dominia amittant; ergo etiam in Ecclesia retinent suam potestatem, quam veluti naturali iure, seu ordine possidebant. Minor patet, tum quia illud fuisset magnum fidei impedimẽtum; quis enim Rex fidem susciperet, vel à suis subditis recipi permitteret, si crederet, eo ipso manere priuatum suo dominio, vel subditos fieri à sua obedientia liberos? Tum etiam quia hoc statim apparet iniustum, & re vera est, nisi ex Dei reuelatione ostẽdatur, eius voluntate esse factum; at hoc ostendi non potest; imò contrarium constat, & sine dubio ita expediebat ad fidei puritatem, & ad omnem calumniam vitãdam. Vnde antiqui Patres aduertunt, in initio prædicationis Euangelicæ, dæmones, & hostes fidei hanc notã, & infamiam religioni Christianæ inurere voluisse, quòd principatus humanos euerteret, & libertatem, ac confusionem quandam introduceret, & ideo Apostolos Petrum, & Paulum ex professo tanto malo occurrisse. Ita Chrysost. & Hieron. quos in principio citaui.

Nota iniusta primitiuæ Ecclesiæ quæ & modo nobis.

Et idem sentit Iustin. Martyr. dicta Apologia 2. pro Christianis, vbi ex professo persuadere conatur Imperatori potestatem quam habebat tunc in Christianos ad iustitiam exercendam ab eis recognosci. Imò addit, *A vobis autem hoc etiam contendimus, vt eos, qui non congruenter eius* (id est, Christi) *decretis, & præceptis viuunt, tãtumq; Christiani dicuntur, supplicijs coerceatis.* Et Aug. Conc. 31. in id Psalm. 118. *Principes persecuti sunt me gratis*, eleganter expendens particulam illam *gratis*, ait, si Euangelium eos suis regnis priuaret, videri possent non gratis, nec sine occasione persequutiones contra illud excitasse; nunc autem verè gratis, quia non eripit mortalia, quia regna dat cœlestia. Vnde cùm Prophetæ prædixerunt, reges terræ ad Christum conuertendos fuisse, vt Isai. 49. & 60. non significarunt amissuros fuisse regna eò, quòd Christo subijcerentur, sed illuminandos, vt meliùs possent iudicare terrã, iuxta illud Psal. 2. *Et nunc reges intelligite, erudimini qui iudicatis terram, seruite Domino in timore, &c.* Et constat à principio Ecclesiæ id obseruatum esse in Imperatorib. Philippo, & Constant. & postea in aliis, & vsq; hodie seruari in his prouinciis, & regnis, quæ de nouo ad fidem conuertuntur. Imò rectè expendit Basil. dicto ca. 23. constitutionum, non solùm debere Christianos parcere suis regibus conuersis ad fidem, sed etiam, *quod maius est* (inquit) *etiam illis, quorum vita impia erat*: nam tales erant principes sæculi, quando Apostoli illis obedire præcipiebant, vtiq; in his, quæ mala non sunt, nec Deo contraria, quia naturalis iustitia hoc postulat, cui Euangelium non contradicit. Ideoq; tales reges per bellum priuari non possunt sua potestate, nisi in Christianæ religionis iniuriam, vel fidelium subditorum perniciem illa abutantur, vt est constans sententia apud Theologos.

Aug. Iustin. Psal 2. Basil.

Denique rationem à priori huius veritatis sumo ex Augustin. lib. 19. de Ciuit. cap. 17. vbi veritatem Catholicam his verbis proponit, *Ciuitas cœlestis, vel potiùs pars eius, dum apud terrenam ciuitatem velut captiuam vitam suæ peregrinationis agit, legibus terrenæ ciuitatis, quibus hæc administrãtur, quæ sustentandæ vitæ mortali accommodata sunt, obtemperare non dubitat.* Hoc autem in virtute sic probat, *Terrena ciuitas, etiam[si] quæ non viuit ex fide, humanam pacem appetit, in eoq; desigit imperandi, obediendiq; concordiam ciuium, vt sit ei de rebus ad mortalem vitam pertinentibus quædam compositio voluntatum.* At cœlestis etiam ciuitas dum hîc peregrinatur, *ista pace necesse est vtatur, donec ipsa, cui talis pax necessaria est, mortalitas transeat*: ergo necesse est illam seruare leges ciuitatis terrenæ, quæ ad illam pacem iuuant, *vt quando communis est mortalitas, communis etiam sit pax & concordia.* Vnde concludit inferiùs, *Hæc ergo cœlestis ciuitas, dum peregrinatur in terra, ex omnibus gentibus ciues euocat, atque in omnibus linguis peregrinam colligit societatem, non curans quidquid in moribus, legibus, institutisq; diuersum est, quibus pax terrena vel conquiritur, vel tenetur, nihil eorum rescindens, vel destruens: imò etiam seruans, ac sequens, quod licèt diuersum sit in diuersis rationibus, ad vnum tamen eundemq; finem terrenæ pacis intenditur, si religionem, qua vnus summus, & verus Deus colendus docetur, non impedit.* Est ergo summa rationis, quòd finis ciuilium legum per se bonus est, & Chri-

9. 1. Ratio à priori exhibetur. *Augustin.*

stianis

rianis etiam necessarius; ergo etiam leges, quæ ad illum ordinantur, & magistratus à quibus condi possunt, sunt in Ecclesia necessarij. Item hic ordo naturalis est, & gratia non destruit naturam, sed perficit; & Christus non prohibuit hunc modum regiminis; vbi enim est prohibitio? Tandem sine potestate temporali, & ciuili non posset spiritualis ordo, & regimẽ protegi, vel cõseruari, vt ipsa experientia docet. Vnde egregiè dixit Nazianzenus dicta Orat. 17. *Submittamus nos tum Deo, tum aliis, tum iis, qui imperium in terra gerunt: Deo quidem omnibus de causis, alij autem aliis propter charitatu fœdus, Principibus denique propter ordinem publicæque disciplinæ rationem.* Nazianz.

10. Ad fundamenta hæreticorum facilis est respõsio: nam Christus dicens Matth. 17. *ergo liberi sunt filij*, de se ipso potissimum loquebatur: vanum ergo est, & sine fundamento dictum, ibi nomine filiorum intelligi omnes Christianos, & ideo omnes illos esse exemptos iure diuino à tributorum solutione. Neque vllus Sanctorum ita illud exposuit, sed contrarium ipsi docuerunt cum Paulo Rom. 13. consentaneè ad Christi doctrinam in alijs locis, vt ostensum est. An verò ibi comprehensi fuerint Clerici omnes vel immediatè, vel saltem in Petro, in tractatu de immunitate Ecclesiastica disputatum est. Ad secundum dicitur, Christum ibi non prohibere temporale regnum, sed monere discipulos suos, tum vt principatum nõ ambiant, tum vt si præsidere cogantur, non sint tanquam dominantes, sed potiùs vt ministrantes. Duo n. de Regibus gentium proposuit, vnum, quòd non regere, sed dominari, & in seruitutem redigere subditos volunt; aliud, quòd titulos honoris, & excellẽtiæ affectant. *Vos autem* (inquit) *non sic, sed qui maior est in vobis, fiat sicut minor, & qui præcessor est, sicut ministrator.* Similia habet Matth. 20. & Mar. 10. & vbique reprehendit nimiam cupiditatem dominandi, prauum vsum, non legitimum imperium, & exponunt in illis locis Ambros. Hieron. & Chrysost. Respondetur hæreticis. Matth. 17. Rom. 13. Luc. 22. Matth. 20. Mar. 10. Ambros. Hieron. Chrysost.

11. Ad tertium ex Matth. vltim. respondetur primò, Christum dicendo, *docentes eos seruare omnia quæcunq; mandaui vobis*, non excluisse alia, sed ea commemorasse, quæ maximè necessaria erant, quæq; iam tunc erant stabilita. Deinde dico, ibi in virtute comprehẽdisse reliqua, quia ipse præcipit seruare integre legem naturalem, & dare vnicuiq; quod suum est, & facere aliis, quod vnusquisque vult sibi ab aliis fieri: in his autem principiis fundatur, quòd sit obediendum superioribus potestatibus in quocunq; ordine. Vnde in illis verbis continetur, quòd fideles debeant obedire parentibus, & serui dominis, & subditi Prælatis, aliàs iuxta hæreticorum sensum, omnis obedientia hominib. præstanda, esset sublata per illa verba Christi. Quod est contra omnem rationem, & cõtra verba eiusdem Christi Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit.* Quæ licèt de Prælatis Ecclesiæ præcipuè dicta sint, in omnibus superioribꝰ legitimis cum proportione locum habẽt, iuxta illud ad Colos. 3. *Sicut Domino, & non hominibus*, &c. Et infrà, *Domino Christo seruite.* Et clariùs ad Ephes. 6. *Serui obedite dominis carnalibus cum timore & tremore in simplicitate cordis vestri sicut Christo.* Et 1. Pet. 2. *Serui subditi estote dominis*, &c. Luc. 10. Colos. 3. Ephes. 6.

12. Ad quartum testimonium ex 1. Cor. 7. *Nolite serui fieri hominum*, facilè respondetur, ibi non de seruitute corporali, sed de spirituali esse sermonem, vt patet ex præcedentibus verbis, *pretio empti estis*, & ita facti Christi serui, vt ibi sæpius dixerat, huic autẽ seruituti opponit seruitutem hominum; loquitur ergo de spirituali seruitute. Nam de corporali iam dixerat, nihil obstare Christi seruituti: imò consilium dederat, *seruus vocatus es, non sit tibi curæ.* Tunc autem dicitur quis fieri seruus hominũ seruitute peccati, quando vt placeat hominibus displicet Deo, & quando temporalibus dominis cõtra Dei honorem obsequitur, & ita dixerat ibi paulò superiùs, *Quod si infidelis discedit, discedat. Non enim seruituti subiectus est frater, aut soror in huiusmodi. In pace autem vocauit nos Deus.* Obedientia ergo ad homines si sit iusta, & honesta, nõ est contra Christi redemptionem, sed est paci, & iustitiæ consentanea. Atq; ita exposuit illa verba Chrysost. Homil. 19. in 1. ad Corint. Qui etiam addit, posse seruum manentem seruum secundùm humanam conditionem exuere conditionem seruilem, non seruiendo Domino vt homini, sed vt Christo, vt aliis locis citatis Apostolus consulit. Et posset etiam exponi, *nolite fieri serui hominum*, cùm sitis à Christo redempti, ipsi seruite in hominibus, & ita non efficiemini serui hominum, tametsi conditione sitis serui. Quæ posterior expositio veram continet doctrinam, sed prior est literalis: nam illa verba (vt idem Chrysost. notat) non ad seruos tantùm, sed ad homines etiam liberos dicta sunt, vt nolint fieri spiritualiter serui, cùm tanto pretio sint redempti. Et ita etiam exposuit Ambros. in id Psal. 43. *Vendidisti populum tuum sine pretio.* Ad reliqua hæreticorum fundamenta in primo libro responsum est, & contra falsam libertatem Christianam, quam ipsi fingunt, in libro sequenti, & latiùs in vltimo huius tractatus disseremus. Contra fictionem autem illam de iustificatione per imputationem mediante sola fiducia in Christum, in tractat. de Gratia dicendum est. Chrysost. 1. Cor. 7. Psal. 43.

CAPVT VI.

An hæc potestas ad ferendas leges ciuiles obligantes vniuersam Ecclesiam sit in summo Pontifice.

1. DIximus esse in Ecclesia Christi potestatem temporalem ad obligandos Christianos legibus ciuilibus: nunc videndum sequitur apud quos sit hæc potestas, & priùs dicemus, an sit aliqua talis potestas vniuersalis pro tota Ecclesia, & postea quomodo re vera distributa sit. Respectu autẽ vniuersalis Ecclesiæ, de duabus maximè personis dubitari potest, scil. Pontifice summo, & Imperatore, de quibus sigillatim dicemus. Multi ergo Doctores tradiderunt Pontificem summum habere directam potestatem ad ferendas leges ciuiles pro vniuersa Ecclesia. Imò quidam dixerunt, habere illam pro vniuerso orbe. Moueriq; poterunt, quia Christus Dominus illam habuit, & vices suas Vicario suo plenè concesserit. Vnde de D. Petro ait Ecclesia, *Tibi tradidit Deus omnia regna mundi.* Verumtamen si hæc sententia intelligatur de vniuerso orbe, prout includit non tãtùm fideles, sed etiam infideles priùs quàm ad fidem conuertantur, & de directa potestate, & iurisdictione in illos, est clarè falsa. Quia Christus Dominus nunquam concessit Ecclesiæ hanc potestatem, sed solum respectu fidelium dedit potestatem, & ius prædicandi illis, dicens Matth. vltimo. *Euntes docete omnes gentes*: vbicumque autem dedit potestatem gubernatiuam, loquitur respectu fidelium. Ioan. 21. *Pasce oues meas*, & Matth. 16. priùs dixit Petro, *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam.* Et postea addidit, *Quodcumque ligaueris*, &c. & cap. 18. priùs dixit, *Dic Ecclesiæ*, & postea, *Quæcumque alligaueritis*, &c. Atque ob hanc causam dixit Paul. 1. Corinth. 5. *Quid enim mihi de his, quæ foris sunt iudicare*, id est, de infidelibus, qui sunt extra Ecclesiam, & non subiacent iurisdictioni eius. Vnde Innoc. 3. c. *gaudemus*, de diuort. dixit, constitutiones canonicas non obligare extra Ecclesiam paganos; multò ergo minùs possent obligare leges ciuiles latæ à Pontifice per directam potestatem. Hinc etiam omnes Theologi in materia de fide pro comperto habent non posse Pontificem vi cogere infideles ad sibi obediendum: at verò si haberet directè supremam potestatem temporalem in illos, posset illos iustè cogere. Imò reges ipsi infideles non essent Matth. vlt. Ioan 21. Matt 16 & 18. 1. Cor 5. Cap. gaudemus.

veri,

veri, & supremi reges in temporalibus, sed tenerentur recognoscere Papam, vt superiorem principem in illo ordine, quod est manifestè falsum, & contra vsum, & sensum Ecclesiæ.

2. Aliter ergo potest illa sententia intelligi de orbe Christiano, ita vt in vniuersa Ecclesia habeat summus Pontifex hanc directam potestatem à Christo datam, & consequenter de se extendatur ad totum orbem simpliciter, si totus fidem, vt tenetur, suscipiat. De facto verò solùm in his partibus orbis, in quibus est Ecclesia, illam exercere valeat, siue illam per se exerceat, siue per Imperatorem, cui illam demandauit. Et hoc sensu tenuerunt illam opinionem Aluarus Pelagius lib. 1. de planctu Ecclesiæ, cap. 44. D. Anton. 3. p. tit. 22. cap. 5. §. 8. & 13. Syluest. verb. *Papa*, q. 2. 7. & 10. in verb. *legitimus*, q. 4. Aug. de Ancona, de potestate Eccles. q. 1. art. 7. & 8. q. 22. art. 2. & 3. q. 23. art. 1. & sequentib. & sæpe in illo opere, & multi alij, quos referunt Nauarr. in cap. *nouit*, de iudicijs, notab. 3. num. 19. & Couarr. in regula *peccatum*, 2. p. §. 9. nu. 7. Fundamentum est, quia Ecclesia Christi, quæ de se vniuersalis est, & totum mundum complectitur, est etiam perfectè vna, & optimè instituta; ergo tam in temporalibus, quàm in spiritualibus est vera monarchia: nam hoc spectat ad perfectionem eius, vt vtraque sit in vno, & eodem capite, quia aliàs non possent commodè subordinari, & vniri: ergo cui Christus dedit supremam spiritualem potestatem, dedit etiam temporalem. Vnde Nicolaus Papa in c. 1. d. 22. de Christo Domino dicit, *Qui beato Petro æternæ vitæ clauigero terreni simul & cœlestis imperij iura commisit.* Et Bonifacius VIII. in Extrau. *vnam sanctam*, de maioritate, & obedientia, dicit, in summo pontifice esse vtrumq; gladium, temporalem, & spiritualem. Huius etiam argumentum est, quia Pontifex tribuit Imperatori dignitatem imperialem c. *In nomine Domini*, dist. 23. & cap. *venerabilem*, de electione, & ideo Imperator priùs quàm à Papa confirmetur, vel coronetur, iurat illi fidelitatem, ex cap. *tibi domino*, 63. dist. & clariùs in Clem. 2. de iur. iur. Hinc etiam Papa aliquando deponit Imperatorem ex iustâ causa, c. *ad Apostolicæ*, de sentent. & re iudic. in 6. Vnde etiam transtulit imperium à Græcis ad Germanos, vt dicitur in dict. c. *venerabilem*, & in dicta Clement. 1. & tractat latè Bellarmin. integro opere de illa translatione. Denique vacante imperio Pontifex iudicat subditos imperij, Clement. *Pastoralis*. §. vlt. de re iudic. & cap. *licèt ex suscepto*, de foro compet.

3. Nihilominus vera sententia est, summum Pontificem, etiam in hoc sensu non habere directam potestatem temporalem in vniuersum orbem, sed solùm in illa regna, vel prouincias, quarum est dominus temporalis. Vt autem hæc sententia verè, & catholicè intelligatur, aduertendum est, aliud esse omnem potestatẽ, etiam supremam in illo ordine esse subiectam potestati summi Pontificis: aliud verò quod summus pontifex habeat directam potestatem temporalem distinctam ab spirituali, per quam per se directè possit ciuiliter gubernare totã Ecclesiam. Nam illud primum verum, & certum est; non tamen propter temporalem potestatem Petri: sed propter spiritualem, & cui temporalis in ordine ad finem illius subijcitur, vt infrà comparando vtramq; potestatẽ latiùs dicetur. Quòd si prior sententia in hoc tantùm sensu loquatur, vt interdum significant auctores pro illa citati, verum dicunt, licèt obscurè loquãtur. Hæc verò posterior sententia in secundo sensu loquitur, estq; communiter recepta. Tenet Maior in 4. dist. 24. q. 3. Vvaldens. lib. 2. doctr. fidei antiquæ, cap. 77. & 78. Caietan. tom. 1. Opusc. tract. 2. cap. 3. & 2. 2. q. 43. ar. 8. Victoria in vtraque relect. de potestate Papæ, Sot. lib. 4. de iust. it. q. 4. art. 2. & in 4. dist. 25. q. 2. ar. 1. Turrecrem. in summa de Ecclesia, lib. 2. cap. 113. & in cap. *in apibus*, 7. q. 1. Bellarm. lib. 5. de Roman. Pontifice à principio per nonnulla capita. Pet. Bertr. tract. de origine iurisdict. q. 3. Couar. & Nauar. locis citatis, qui plures alios referunt.

Aluarus Pelagius. *Anton.* *Syluest.* *Augustin. de Ancon.* *Nauar.*

Nicolaus Papa. *Bonifacius.*

Vera sententia.

Temporalis potestas subiecta spirituali quomodo.

Maior. *Vvaldens.* *Victor.* *Sotus.* *Turrecrem.* *Bellarm.* *Bertr.*

Couar. *Nauar.*

Probatur, quia nec ex Scriptura habemus, Christum dedisse hanc potestatem Petro, neque ex traditione; ergo cùm sit res supernaturalis, nõ potest cum fundamẽto affirmari, maximè cùm ex traditione potiùs oppositũ habeamus, fueritq; congruentius. Probo singula: nam in primis Christus in Euangelio solùm promisit Petro claues regni cœlorum, per quas potestatem spiritualem supremã significauit, vt Patres exponunt, & videbimus lib. sequenti. Postea verò implendo promissionem illam solùm dixit, *Pasce oues meas*, quæ verba etiam de iurisdictione spirituali ab omnibus intelliguntur. Deinde ipsimet Põtifices nunquam vsi sunt in Ecclesia hac directa potestate in temporalibus, sed quotiescumque circa temporalia vsi sunt iurisdictione, solùm id fecerunt indirectè, & in ordine ad spiritualia. Aliunde verò agnoscunt esse in Ecclesia reges supremos in temporalibus; ergo illam in se, & directè non cognoscunt, quia si Pontifex haberet potestatem temporalem supremam, nullus infra ipsum illam haberet, sicut quia potestatem spiritualem supremã habet, nullus Ecclesiasticus princeps potest in eo ordine habere supremam potestatem. Antecedens autem probatur ex capit. *solitæ*, de maiorit. & inobedientia, & capit. *per venerabilem*, qui filij legitimi, & capit. *nouit*, de iudicijs, vbi Pontifex dicit, se nolle derogare supremæ iurisdictioni Regis Galliæ, nec temporalia iudicia vsurpare. Similia habet Gelasius Papa in Epistola ad Anastasium, & Nicolaus Papa in Epistola ad Michaelem Imperatorem, & habentur in cap. *duo sunt*, & cap. *cùm ad verum*, cum alijs 96. distinction. Vnde idem Nicolaus Papa in cap. *inter hæc*. 33. q. 2. dicit, *Sancta Dei Ecclesia gladium non habet nisi spiritualem.* Vbi nomine *gladij*, potestas suprema significatur, vt suprà animaduerti. Intelligit autem, hunc gladium non esse directe & formaliter in summo Pontifice, quãuis indirecte, & eminenter (vt sic dicam) illo non careat, & per alios illo vti possit, vt alij Pontifices loquuntur, & infrà fusiùs explicabimus. Hoc etiam colligitur ex cap. *si duobus* §. *denique*. de appellat. vbi dicitur, in causis ciuilibus non appellari ad summum Pontificem, nisi in terris illi temporaliter subiectis. Et ad idem faciunt cap. *lator*, & cap. *causam*, 2. qui filij sint legitimi, & cap. *quoniam*, cum alijs dist. 10. Ex iure etiam ciuili hæc assertio constat, quatenus in eo Imperatores etiam Christiani suprema potestate temporali vtuntur. l. 1. C. de veteri iure enucleando, & L. *bene à Zenone*. C. de quadrien. præscript.

4.

Gelasius Papa. *Nicolaus Papa.*

Cap. solitæ. *Cap. nouit.* *Cap. si duobus.* *Cap. lator.* *Cap causam* *Cap quoniã*

5. Ratio à priori est, quia Christus Dominus non contulit hanc potestatem, vt satis ostensum est. Imò nec dominium aliquod temporale dedisse directè, & immediatè Romanæ Ecclesiæ, sed illud, quod habet in terris temporaliter subiectis, ex donatione Imperatorum, ac Principum habuisse, agnoscunt Romani Pontifices in cap. *Constantinus*. distin. 96. & cap. *ego Ludouicus*. dist. 63. & in cap. *fundamenta*, de elect. in 6. Congruentia vero est, quia neque ad fidei propagationem, neque ad conuenientem gubernationem Ecclesiasticam necessarium fuit, talem potestatem Pontificibus dari diuinitus. Prior pars declaratur, quia (vt cap. præcedẽti dicebam) magnum esset fidei impedimentum, si Reges terræ suam amitterent supremam potestatem, eo ipso quod ad fidem conuerterentur, quod plane sequeretur, si hæc suprema potestas intra Ecclesiam in solo summo Pontifice existeret. Vnde quòd Ecclesia de Christo Domino canit, *Non eripit mortalia, qui regna dat cœlestia*, verum etiam est de fide ipsius Christi, quæ non tollit potestatẽ regiam. Altera pars declaratur, quia ad vnitatem, & regimen pacificum Ecclesiæ sufficit debita subordinatio, quæ esse debet inter potestatẽ temporalem, & spiritualem, quã exemplo corporis, & spiritus optime declarauit Gregor. Naz. citatus in capit. *suscipitis*, dist. 10.

Nazianz.

dist.10. Et habetur in Orat.17. cui⁹ verba paulò aliter sic transfert Iacobus Billius, *An me libere loquentem æquo animo feretis? Nam vos quoque* (loquitur ad præfectum) *imperio meo, ac throno lex Christi subiecit. Imperiū enim nos quoque gerimus: addo etiam perfectius, ac præstantius, nisi verò æquum est spiritum carni fasces submittere, & cœlestia terrenis cedere*: Hoc igitur modo habet supremus pastor Ecclesię sufficiens ministerium & adiutorium à temporali potestate, & non habet nimiam curam, & solicitudinem temporalē, quæ spirituale regimen posset impedire, vt sumitur ex dicto cap. *quoniam*, dist.10. & optimè ex Amb. in Orat. de tradendis Basilicis, Athanasio in Epistola ad solitariam vitam agentes, Bernard. lib.2. de consideratione.

Billius.

6. *Secūda opposita sententia.*

Ex quibus responsum est ad fundamentum cōtrariæ sentētiæ. Iam enim constat, quomodo vnitas Ecclesiæ perfectè possit sine illa potestate tēporali subsistere. Et ad omnia illa, quæ ibi referuntur, sufficit eminentia (vt sic dicam) potestatis spiritualis, ratione cui⁹ indirectè habet efficaciam supra temporalia, vt infrà iterum occurrit. Hæc autem potestas indirecta, licèt sufficiat ad corrigendas interdum, vel abrogandas leges ciuiles; quando vergere possunt in perniciem animarum, non tamē propriè ad ferendas, & statuendas leges ciuiles, præsertim merè positiuas, & formaliter loquendo. Dico autem *merè positiuas*, quia declarando ius naturale seruandum in aliquo cōtractu, vt in monte pietatis, vel aliquo simili, potest Papa legem condere, quia talis lex non est propriè constitutiua iuris, sed declaratiua, & definitiua, quæ definitio ad Papam spectat. Item dixi, *formaliter loquēdo*, quia in ordine ad vitandum periculum animę potest prohibere aliquem contractum, vel cōtrahēndi modum propter periculum, quod in eo esse iudicat, & tunc illa non est lex ciuilis, sed canonica. Item in ordine ad pias causas potest legem condere circa testamentum, vel similia, quia totum hoc sub spirituali fine continetur, & ad legem canonicam spectat.

7. *Præscriptio cum possessio mala fidei reprobatur per leges canonicas.*

Potest hoc declarari exemplo de præscriptione cū possessione malæ fidei, quæ licèt probetur per leges ciuiles, reprobatur per canonicas, cap. vlt. de præscription. regula *possessor*, vbi Glossa, & Doctores de regul. iur. in 6. Et ita illa lex, quòd ad præscribendum sit necessaria bona fides, canonica quidem est, & in ciuilibus locum habet. Dico autem non esse formaliter ciuilem, quia nō respicit temporale commodum, sed spirituale, impedire scilicet fraudes, & furta. Simile exemplum est de lege ciuili, quæ negat alimenta filiis illegitimis, quam reprobat lex canonica vt contrariam æquitati naturali, cap. *cum haberet*, de eo qui duxit in matrimonium, &c. vt notant Glossa ibi, Panormit. & alij. Et Bartol. in Authentica, *ex complexu*, C. de incestis nuptiis. Couar. in 2. part. capit. 8. §. 6. Anton. Gomez in legem 9. Taurin. 37.

Glossa. Panormit. Anton. Gomez.

8. *Felin.*

Quare non mihi probatur quod tradit Felin. in capite, *Ecclesia*, de constit. nu. 45. nimirum constitutionem illam Ecclesiæ obligare in temporaliter subiectis Papæ, non vero in terris imperij, & loquitur specialiter de illa lege dandi alimenta filiis spuriis. Contrarium enim omnino dicendum est de omnibus his legibus, quæ licet in materia temporali versentur, respiciunt bonum, vel causam pietatis, & ideo canonicæ sunt, & per vniuersalem, & supernaturalem potestatem feruntur: talis autem est illa lex quia causa alimentorū pia est, vt suprà Couar. nu. 6. cum Alexan. in l. 1. ff. soluto matrim. col. 6. & fauent notata per eundem Felinum in eodem cap. n. 51. Habebit autem locum illa doctrina Felini in legibus Pontificum, quæ directè, & purè disponunt in materia temporali: illæ enim non obligant vniuersum orbem, sed illos tantū qui temporaliter sunt sub Ecclesiæ dominio, ac iurisdictione ciuili, sicut in cap. sequenti dicemus de legibus Impetratorum quoad regna non subiecta Imperatori: est enim eadem proportionalis ratio. Vnde etiam possunt tales leges Pontificis merè temporales non admitti in aliis territoriis, sed contrarium statui per leges Imperatoris quoad terras illi subiectas, & per leges aliorum regnorum quoad sua territoria: & in eis tenentur iudices iudicare secundum proprias leges, non secundum Pontificias. Imò licet contingat deesse legem regni pro aliquo casu decidendo, non obligabit in tali loco talis lex canonica, nisi hoc ipsū per leges talis regni dispositum sit, vt ex dicendis in sequenti capite cum proportione constabit. Et ibi ēt dicemus, an in tali casu præferendum sit ius canonicum ciuili, vel è contrario. Excipit tamē ab hac regula terras imperij Felin. suprà nu. 49. referens multos Canonistas dicentes, in terris imperij stādum esse canoni in materia non decisa per ius ciuile. Nullam aūt ad hoc probandum afferunt legem imperialem, nec rationē; imò nec iura canonica, quæ inducunt, id probant, & ideo consulendā esse censeo consuetudinem, quia vbi per illam de hoc non constiterit, non video, vnde possit talis obligatio affirmari.

Couarr. Alex. Felin.

CAPVT VII.

Vtrum potestas vniuersalis ferendi leges ciuiles obligantes totam Ecclesiam sit in Imperatore.

1.

POtest hoc loco tractari quæstio celebris inter Iuristas, an Imperator iure sit dominus, & princeps totius orbis, & consequenter an possit totum mundum suis ciuilibus legibus obligare, quamuis de facto ei non obediatur, & ideo suam vniuersalem iurisdictionem actu nō exerceat. Sed quia inter Theologos quæstio hæc nullam, aut paruam dubitationem, vel difficultatem habet, & quæ in vtramque partem afferri solent, satis vulgaria sunt, ideo breuiter rem expedimus, attingendo solum ea, quæ ad intelligendam vim, & obligationem legum imperialium conduxerint. Fuit ergo antiquorum vtriusque iuris doctorum receptissima sentētia, Imperatorem habere ius, & dominium iurisdictionis in vniuersum orbem. Quam tanta asseueratione asseruit Bart. in l. *hostes*, ff. de captiuis, vt hæreticum reputet, qui dixerit, Imperatorem non esse dominum orbis. Quod de dominio iurisdictionis verum esse tradit Socin. cons. 127. & Paul. Castren. cons. 61. volum. 2. Et hoc fundamentum tanquam certum supponit Panormit. 2. p. consil. consilio 6. n. 2. & sequuntur alij multi, quos refert & sequitur Restaur. Catald. tract. de Imperator. quæst. 52. & alij quamplures.

Bart. affirmat. *Socin. Paul. Cast. Panormit.* *Catald.*

2. *Explicatur sententia affirmatiua.*

Hæc verò sententia variis modis potest intelligi. Primò quòd Imperatores Romani etiam ante Christi aduētum obtinuerint totius mundi principatum legitimum, ac veram iurisdictionem in vniuersum orbem, quæ postea per successionem, vel electionem deriuata sit ad posteriores Imperatores. Atque hoc modo videtur illam sententiam intellexisse Bart. & nonnulli alij. Nam in eius suasionem adducunt verba Lucæ ca. 2. *Exiit edictum à Cæsare Augusto, vt describeretur vniuersus orbis*. Et verba Christi Matth. 12. & Lucæ 20. *Reddite ergo quæ sunt Cæsaris Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo*. Nam illis verbis CHRISTVS videtur approbasse imperium Cæsaris, quod Lucas dixit esse in vniuersum orbem. Vnde in l. *deprecatio*, ff. ad leg. Rhodi. de iactu, Imperator dicit, *Ego mundi dominus*.

Bart. *Luca 2.* *Matt 12.* *Luca 20.*

3. *Refutatur prædicta opinio.*

Hæc autem sententia si intelligat, Imperatorem Romanum fuisse aliquando verum principem totius mundi, habuisseq; supremam iurisdictionem supra omnia regna mundi, est planè falsa, & prorsus sine fundamento excogitata, vt latè ostendit Oldrad. cōs. 96. cuius initium est, *consueuit dubitari*, & Ioan. Igneus in disput. pro suprema potestate Regis Franciæ, & Alciat. in l. 1. C. de summa Trinit. Glos. 2. & Couarru. in regul. *peccatum*, 2. p. §. 9. n. 5. & 6. Soto lib. 4. de iust.

Oldrad. Igneus. Alciat. Couar. Soto.

q.4.art.2. Ratio autem est, quia Imperator Romanus nec à Deo ipso immediate potestatem illam vniuersalem in totum orbem consequutus est, nec ab hominibus toti? vniuersi electus est primus Imperator Romanorum, vt ab illo potuerint alij succedere cum eadem vniuersali potestate, neque etiam per bellum omnia sibi subiecit, neque vnquam de facto tale dominium vniuersale habuit: ergo nullus cogitari potest iustus titulus talis potestatis, neque vnde originem habuerit, quia illi sunt omnes tituli iustè regnãdi, neque alius excogitari potest. Quia homo non habet à se talem potestatem: ergo oportet, vt habeat illam ab alio: ergo vel à Deo, vel ab homine aliquo ex dictis modis: constat enim ab Angelis non prouenire: nullam enim iurisdictionem in homines habent.

4. Primum ergo membrum certum est, quia modus ille concedendi potestatem regiam supernaturalis esset; non enim spectat ad ordinariam prouidentiam Dei, vt est auctor, & gubernator naturæ; ergo non est asserendus sine fundamento, vel reuelatione: nullibi autem hoc traditum, aut reuelatum est. De solo enim Iudæorum populo legimus, quod prius per Moysem, Iosue, & sequentes iudices illum gubernauerit, & postea Saulem primum illorum Regem constituerit. Secũdum membrum per se notum est, quia nec de tali concordia, & consensu rationum totius vniuersi constat, neque humano modo videtur possibilis. Item constat ex historiis, & legibus ciuilibus, Imperatorem Romanum ab ipso populo, & republica tantum Romana accepisse potestatem, & dominium sui imperij, vt latè refert Couar. in Practic. cap. 1. concl. 3. seu n. 3. Vnde etiam constat tertium membrum: nam Romani nunquam occuparunt totum orbem suis bellis, & imperio: ergo nunquam Romanus populus potuit in suum Imperatorem transferre iurisdictionem in vniuersum orbem, quia ipse populus, aut respublica illam non habebat, & in hoc rerum genere nemo dat quod non habet. Vnde eleganter Prosper lib. 2. de vocat. gent. cap. 16. aliàs 6. *Gratia Christiana* (inquit) *non contenta est eo sacem limites habere, quos Roma, multosque populos sceptro Crucis Christi subdidit, quos armis suis ipsa non domuit.* Cui consonat illud Leonis serm. 1. de sanctis Petro, & Paulo, *Vt latius præsideres religione diuina, quàm dominatione terrena.* Confirmatur, quia ipsimet Imperatores fatentur esse aliquos populos sibi non subiectos. l. *mercatores*, C. de commerciis, vbi regnum Persarum dicitur non fuisse subiectum Romanis, & in l. 2. C. de offic. Præfe. Prætorio Africæ, dicit Imperator, pacem cum Persis in perpetuum confirmasse, & in l. *postliminium*, ff. de captiuis, fit mentio Regum, & populorum, qui liberi erant à Romano imperio, id est, in quos Romanus Imperator non habebat potestatem.

Couarr.

Prosper.

Leo Papa.

L. mercat.

L. postliminium.

5. Alter ergo sensus illius sententiæ esse potest, vt saltem post Christi aduentum Imperator habeat vniuersalem iurisdictionem legislatiuam in totum orbem, non iure sanguinis, belli, aut alio humano titulo, sed speciali institutione Christi. Et hoc etiam sentit Bart. in Extrauag. *ad reprimendum*, verb. *totus orbis*, & Castald. d. q. 52. n. 10. & sequent. Sed in hoc etiam sensu illa sententia probabilis non est. Quia nec talis institutio est immediate à Christo, nec per Pontificẽ. Prior pars patet ratione suprà facta, quia Christus nullibi contulit immediatè, & per se temporale rerum dominium, aut iurisdictionem hominib?: ergo nec Imperatori illam tribuit. Vbi enim est vestigium aliquod talis institutionis, vel in Scriptura vel in Ecclesiastica traditione? In his autẽ rebus (vt dixi) quæ supernaturales sunt, nihil credendum est, quod diuinitus reuelatum non sit, & sufficiẽter nobis propositum. Vnde manifestum est, post Christi ascensionem, & Euangelij prædicationem non stetim defecisse reliqua terrena regna, vel imperia. Neque imperatorem Romanum cœpisse latius dominari, quàm antea imperarat. Neque Regem Persarum v. g. vel Reges Indorum, aut Iaponiorũ, vel Chinæ, vel alios similes suam supremam potestatem temporalẽ amisisse. Altera verò pars de institutione mediata, & per Pontificem probatur ex dictis. Quia ostensum est, Christum non dedisse Pontifici potestatem directam in temporalibus: ergo nec Pontifex ipse potuit illam per se conferre, quia non potest alteri iurisdictionem communicare, quam à Christo non recipit. Potestas autem indirecta, quam Pontifex habet circa temporalia, eadem est cum spirituali, vt ostẽdimus: sed Põtifex non communicat Imperatori spiritualem potestatem, vt constat: ergo nec temporalem indirectam. Et quamuis illam communicaret, non esset potestas legislatiua directe in materia ciuili, de qua sola potestate nunc tractamus.

2. Sensus prædictæ sentẽtiæ.

Reiicitur etiam 2 sensus prædictæ sententiæ.

Sit ergo in primis certum, neque Imperatorem Romanum, neque aliquem vnum hominem, vel Regem habere potestatem vniuersalem ad ferẽdas leges ciuiles obligantes vniuersum orbem. Rationes enim factæ de Imperatore Romano, de quocumque alio Rege, vel Principe humano procedunt maiori efficacia. Neque vllus auctor est, qui de alio principe extra Romanum Imperatorem id cogitauerit, quia de cæteris nulla esse potuit suspicionis vmbra. Nec verò pro Imperatore Romano quidquam faciunt quæ ex Euangelio afferuntur. Nam in primis in verbis Lucæ 2. illa particula *vniuersus orbis*, non significat vniuersum terræ ambitum, aut omnes homines, aut regna, quæ in illo continentur, quia constat, nec totum orbem in hoc sensu fuisse descriptum, nec edictum Cæsaris missum fuisse ad Indos, vel alias gentes, in quibus Præfectos, & Præsides Augustus non habebat. Significatur ergo ibi nomine totius orbis (vt omnes exponunt) per Synecdochem pars illa orbis præcipua, & notissima, & maxima, cui Imperatores Romani dominabantur, & per antonomasiam, orbis appellatur. Vel vt ait Hieronym. Isai. 13. *Idioma est sanctæ Scripturæ, vt omnem terram illa significet prouincia, de qua sermo est.* Exempla sunt frequentia Daniel. 2. 4. & 5. & sæpe alias. Verba autem Christi ex alio loco citata ad summum probant, Regibus soluenda esse tributa debita: non verò probant vni Cæsari debuisse omnes homines totius mundi tributum, sed eos tantum, qui illi subiecti erant. Addo nec ibi docuisse Christum imperium Cæsaris in Iudæos fuisse legitimum, & iustum: nam ab ea quæstione abstinuit, generatimque respondit, reddendum esse Cæsari quod ei debebatur, id est, siquid ei debetur, vel quod ei debetur iure, aut facto. Nam (vt bene ait Soto loco citato) Christus solùm ius naturæ, non peculiare ius Romanorum Imperatorum declarauit. Et ideo licèt ex illis verbis rectè colligatur legitimis principibus soluenda esse iusta tributa: nihilominus inde non constat, quale fuerit ius Imperatorum Romanorum in Iudæos. Vnde licèt admittamus fuisse legitimum (quia licèt magna ex parte per tyrannidem inceperit, postea nihilominus consensione populorum, & legitima successione, vel electione à subditis acceptata firmatum est) nunquam tamẽ in totum orbem dilatatum est.

6. *Nullum vnum hominem habere potestatem vniuersalem ad ferendas leges ciuiles obligantes vniuersum orbem.*

Hieronym. Isaiæ 13. Dan 2. & 5.

Soto.

Tertius sensus illius sententiæ esse posset, vt saltem Imperator Christianus habeat iurisdictionem hanc vniuersalem ad ferendas leges ciuiles in vniuersum Christianum orbem, seu in vniuersam Ecclesiam vbicumque fuerit diffusa. Quam iurisdictionem habuerit, non iure belli, aut electionis, sed institutione Romani Pontificis, & postea per electionem legitimam iuxta ritum ab eadem Sede Apostolica ordinatum. Et hic sensus videri potest verisimilior. Primò quia iura Canonica hoc indicant: constituunt enim Pontificem & Imperatorem tanquam duo suprema capita Ecclesiæ, vnum in spiritualibus, & alium in temporalibus. Vnde in cap. *sol. tæ*, de maior. & obedientia, comparantur Soli, & Lunæ, & in cap. *duo*. 96. dist.

7.

Cap. solitæ.

Cap. duo.

Mun-

Mundus dicitur principaliter regi auctoritate sacra Pontificum, & regia potestate. Vnde Hieron. cap. *in apibus*, 7. q. 1. in omni ordine dicit esse debere principem vnum, & subdit, *Imperator vnus*. Secundò fauent iura ciuilia Christianorum Imperatorum: nam in leg. 2. de veteri iure enucle. in fine ait Iustinian. *Tertia pars totius mundi accreuit nobis, post Europam enim, & Asiam, tota Libya nostro imperio adiuncta est.* Vnde in l. *cùm multa.* C. de bon. quæ liber. *Imperialis* (inquit) *fortuna omnes supereminet alias.* Et in Extrauaganti, *ad reprimendum*, in principio, *Romanum imperium* (ait) *in cuius tranquillitate totius orbis* (vtique Christiani) *regularitas requiescit.* Tertiò suadetur hoc maximè, qa constat, Imperatoriam dignitatem, vt nunc est in Ecclesia, à summis Pontificibus esse institutam, & ex vi illius Imperatores esse supra omnes Reges, & principes Ecclesiæ: ergo habet iurisdictionem temporalem in totam Ecclesiam. Maior patet ex translatione imperij, quæ à Græcis ad Germanos per Pontificem Romanum facta est, vt constat ex Clement. *Romani*, de iur. iur. vbi etiam dicitur, Imperatorem à Pontifice accipere approbationem, vnctionem, cõseruationem, & coronationem. Idem sumitur ex cap. *venerabilem*, de electione, vbi etiã dicitur electores imperij à Sede Apostolica habere ius eligendi, & Glos. ibi verb. *In Germanos*, addit, *Sic ergo regnum mundi translatum est ad Teutonicos*, & alia, quæ latè prosequitur, sentiẽs, ex tunc Imperatores Orientis non fuisse verè Imperatores. Vnde probatur consequentia primi argumenti cum minori, quia secluſa iurisdictione, & dominio, nihil habet dignitas imperatoria, in quo regiam excellat.

Hieronym. in apibus. *Iustinian.* *L. cùm multa. Extrauagãs ad reprimẽdum.* *Translatio imperij à Græcis ad Germanos à Pontifice facta.*

8. Nihilominus dicendum est, etiam in hoc sensu Imperatorem Romanum non habere potestatem legislatiuam in totam Ecclesiam, nec iurisdictionem immediatam in omnes Ecclesiæ prouincias, quæ ad hoc sufficiat. Probatur primò de toto imperio Oriẽtis prout fuit sub Imperatoribus Græcis, & Christianis post translationem Imperij occidentalis ad Græcos. Nam Irene, quæ tunc imperabat, post coronationem Caroli Imperatoris Orientalis mansit, & ad illam Pontifex, & Carolus legatos miserunt ad pacem inter vtrumque imperium conseruandum. Et quamuis postea multi ex Orientalibus fuerint tyranni, & alij hæretici, nihilominus qui fuerunt ritè electi, & catholici, vt legitimi Imperatores habiti sunt, etiam à Romanis, neque vnquam Imperator Occidentalis ius imperij in Orientem sibi vendicauit, aut attribuit, vt ex omnibus historiis constat. Secundò idem est manifestum de principibus, & regibus, siqui fortè extra ditionem Romani imperij regnãtes ad fidem conuersi sunt: vt sunt nunc Iaponij, & alij in India, & possent esse plures, vt Rèx Chinæ, &cæt. In hos enim nullum ius dominandi, vel imperandi habet Romanus Imperator, solum quia Ecclesiæ membra sunt quia nulla est ratio, vel titulus subiectionis temporalis: sicut ergo antea non erant subditi, ita etiam neq; post conuersionem.

Sententia auctoris.

9. Tertiò id probatur de Regibus Christianis intra fines antiqui imperij existentibus: nam inter illos multi sunt supremi in temporalibus: ergo in illos, & eorum regna non habet Imperator iurisdictionem, nec potest eos suis legibus obligare. Consequentia clara est, quia repugnat esse supremum, & esse subditum in eodem ordine iurisdictionis. Antecedens patet, primum in terris ipsis temporaliter subiectis Põtifici: ibi enim ipse habet supremam iurisdictionem temporalem directam, & ita Bart. in dicta Extrauag. *ad reprimendum*, saltem illam partem orbis Christiani excipit. Deinde de regno Galliæ ex cap. *per venerabilem*, qui filij sint legitimi, vbi dicitur Rex Galliæ superiorem in temporalibus non recognoscere. Et licèt Glossa ibi dicat, intelligendum id esse de facto, repugnare videtur textui: nam inde infert Pontifex, *sine turis alterius læsione*, potuisse se subdere alteri, quàm Imperatori, quod non ita esset, si esset iure Imperatori subiectus. Et ita Glossam illam meritò contemnit Tiraquel. de iure Primog. q. 7. opin. 3. num. 20. & 21. Idem est certum de Rege Hispaniæ, vt ostendit Couar. in reg. *peccatum*, 2. p. §. 9. nu. 9. ex triplici titulo, scilicet, iure belli contra Saracenos gesti, iure præscriptionis & consuetudinis, & ibi refert plures alios auctores. Idemq; ferè habet Castald. tract. de Imper. q. 53. numer. 6. 13. & 14. Et Cabed. tom. 1. decis. 211. numer. 3. dicens, Reges Hispaniæ habere iura imperij. Idem alij docent de Rege Angliæ, & significatur in cap. *causam*, 2. qui filij sint legitim. & in capit. *nouit*, de iudic. Respublica etiam Veneta eodem iure vti dicitur, & fortasse alia regna: ergo manifestum est non habere Imperatorem supremam iurisdictionem temporalem ad ferendas leges ciuiles obligantes vniuersam Ecclesiam.

Bart. *Cap. per venerabilem Glossa.* *Tiraquel.* *Couar. Reg peccatum.* *Castald.* *Cabed.*

Quartò est ratio à priori, quia Imperator etiam Romanus non habet directam iurisdictionem temporalem à Pontifice: ergo multò minus potest illam habere in vniuersam Ecclesiam. Consequentia est clara, quia aliunde illam non habet, vt ostensum est. Antecedens autem patet ex dictis, quia Pontifex non habet à Christo iurisdictionem temporalem nec in vniuersum orbem, nec in vniuersam Ecclesiam, neque in aliquam partem eius ex vi iuris diuini: nam regnum temporale, quod nunc habet, iure humano obtinuit, vt constat: ergo non potuit talem iurisdictionem directam Imperatori conferre per Pontificiam potestatem, sed solum potuit illud imperium, quod antea erat, ab vna persona in aliam transferre. Vnde hoc sensu verissimum est, regiam potestatem etiam in Ecclesia non ducere originem à Sacerdotali, vt latè, & bene confirmat Vuald. lib. 2. doctr. fidei, cap. 78.

10.

Vuald.

Neque iura canonica in contrarium adducta aliquid probant: nam in cap. *solitæ*, quando fit comparatio ad Solem, & Lunam, non est sermo de Imperatore, sed de regia potestate: sic enim dicitur ibi, *Ad firmamentum vniuersalis Ecclesiæ fecit Deus duo magna luminaria, id est, duas instituit dignitates, quæ sunt Pontificalis auctoritas, & regalis potestas.* Quod potest rectè intelligi de legali potestate secundum se, siue sit in vna persona respectu totius Ecclesiæ, siue in multis respectu diuersarum partium Ecclesiæ. Vnde paulò antea loquendo de Imperatore solum dicitur, *Præcellit in temporalibus eos, qui ab eo suscipiunt temporalia.* Similiter etiam in cap. *duo sunt*, sermo est de regia potestate, non de Imperatore. Vnde statim in plurali de Regibus dicitur, esse subditos sacerdotibus, qui pro illis sunt rationem reddituri. Denique cap. *in apibus.* solum probat, in vnoquoq; regno debere esse vnum principem supremum, siue ille sit Imperator, siue Rex. Ad leges ciuiles respondeo in dicta l. 2. de veter. iur. enucle. Imperatorem loqui de mundo, & partib⁹ eius per Synecdochem: nam ex aliis legibus eiusdem Imperatoris, constat, non habuisse sub potestate sua omnes Ecclesiæ prouincias, quę iam erant in mundo, & partibus eius, vt supra allegatum est. Vt autem Imperialis fortuna tunc diceretur super alias eminere, satis superque erat, quod amplissimam, & supremam iurisdictionem exercebat in maiorem partem mundi omnib. cognitam. Et ob eãdem potentiam, & protectionem specialem Ecclesiæ, quæ ad illam semper pertinuit, dicitur etiam requiescere orbis Christiani regularitas, id est, pax, & defensio, ac debitus ordo.

11. *Respondetur oppositæ sententiæ argumentis.*

Ad tertium in summa negatur minor, quatenus dicit, per translationem imperij auctoritate Pontificia factam, Imperatorem esse constitutum supra omnes reges Christianos, propria superioritate iurisdictionis, præsertim ordinariæ, & legislatiuæ, sed ad summum, obtinuisse specialem gradum honoris, & dignitatis ex speciali coniunctione ad Apostolicam sedem, eiusque concessionem. Itaque Imperator Oci-

12. *Quid habeat imperator ex translatione imperij.*

cidentis postquam facta est translatio, & diuisio Imperij, non cœpit habere maiorem iurisdictionem tẽporalem, ac directam, quàm habeant Imperatores Orientales in Occidentis prouincias, quia nec Pontifex illam maiorem iurisdictionem temporalem contulit, nec conferre poterat. Primum patet ex iuribus allegatis, & ex historiis; quæ solum asserunt, Papam Leonem III. transtulisse imperium, & in illo primum constituisse Carolum Magnum: transferre autem solum est, dominium, quod Irene v.g. habebat in terris imperij Occidentalis, ablatum ab ea fuisse, & collatum Carolo, vt perpetuo in Occidentali Imperatore eligendo iuxta modum à Pontificibus ordinandum, permaneret: ergo ex vi illius translationis non est auctum illud imperium quoad iurisdictionem temporalem, & directam in eas prouincias Ecclesiæ, in quas antea illam nõ habebat. Secundum autem, scilicet, hoc aliter fieri non potuisse, patet, quia Pontifex non potest pro suo arbitrio mutare regna, vel subiicere temporaliter ea, quæ libera sunt, sed solum quando ratio spiritualis boni id postulet per suprema potestatem spiritualem, quæ hoc modo ad tẽporalia extenditur. Tunc autem nulla erat ratio mutandi ordinem iurisdictionum temporalium regnorum, nec subiiciendi Imperatori regna libera, si quæ erant: ergo nõ est verosimile potuisse nunc Pontificẽ tantam mutationem facere, multoq; minus credibile est, id fecisse.

Leonem III. transtulisse imperium in Carolu Magnum.

Pontifex nõ potest pro suo arbitrio mutare regna, sed solum quando bonum spirituale id petit.

73. Imò existimo, ex vi illius translationis non fuisse additam immobilitatem (vt sic dicam) dominio tẽporali, seu iurisdictioni Imperatoris. Ac subinde fieri etiam potuisse, vt post illa tempora regna aliqua, quę tunc non erant omnino libera, fuerint libera effecta, vel per ius belli, vel per legitimam præscriptionem, vel certe per ipsorum Pontificum concessionem ex iusta, & rationabili causa factam. Quia temporalis imperij iurisdictio de se subiecta est his mutationibus, & per solam translationem non est immobilior facta, quia in iurisdictione, vel in dominio non est aucta, nec in se variata, sed solum in applicatione ad talem personam, & ad talem modum successionis. Accessisse autem videtur Imperatori quidam honoris, & dignitatis gradus, qui licet simpliciter temporalis sit, indirectè participat excellentiam spiritualis ordinis per habitudinem ad Pontificiam dignitatẽ. Quia specialiter ordinatus est, vt sit protector, & defensor Ecclesiæ, & Pontificiæ dignitatis, & ideo specialiter coniungitur Pontifici, & ab eo coniungitur, consecratur, & coronatur. Et fortasse in ordine ad eũ finem defendendi Ecclesiam, aliquam auctoritatem habet conuocandi, vel mouendi principes Catholicos, vel etiam similem auctoritatem habet ad componendas, & dirimendas dissensiones inter illos, vbi ad vitanda bella, & damna Ecclesiæ necessarium fuerit. Sed siquid habet huiusmodi, à Pontifice id participat; pertinetque ad indirectam potestatem quasi ministerialem, & vicariam Pontificis, non ad directã temporalem iurisdictionem: & ita in vsu talis auctoritatis semper à Pontifice pendet: imò sine interuentu Pontificis credo esse valde inefficacem, & vix posse obligationem inducere: in qua re vsui, & consuetudini standum erit. Hæc verò auctoritas quidquid de illa sit, non sufficit ad propriam iurisdictionem temporalem directam, nec ad leges ciuiles ferẽdas, quod nunc tractamus.

CAPVT VIII.

Corollaria ex præcedenti doctrina, quibus potestas Imperatoris, & legum ciuilium iuris communis magis explicatur.

1. *Imperatorã* EX dictis concluditur primò, Imperatorem quidem posse leges ciuiles condere; non tamen posse per illas obligare totam Ecclesiam, sed tantum prouincias imperio Romano subiectas. Prior pars certa est apud omnes, quia Imperator in suis terris est princeps supremus quoad iurisdictionem temporalem directam: ergo maximè ferre potest leges ciuiles. Et hoc constat ex iure communi Cæsareo, quod auctoritate Imperatorum institutum est: eandem enim auctoritatem habet nunc Imperator in terris sibi subiectis, quam olim habebant Imperatores in suo latiori imperio: Imperator autem non solum hanc potestatem habuit, sed etiam *illi Deus leges subiecit, eumque legem animatam constituit*, vt dicit Iustinian. in Authentica de Consulibus, circa finem. Imò in l. 2. C. de veter. iure enucle. *Soli imperiali auctoritati* (ait) *leges condere, & interpretari esse concessum.* Et idem fere habet in l. 1. & vlt. C. de legibus. Loquitur tamen in ordine ad populos sibi subiectos (vt sæpissimè aliis locis declarat) nam in suo imperio se tantum agnoscebat in temporalibus supremum: eadem ergo potestas nunc est in Imperatore cum eadem proportione. Vnde facile etiam patet altera pars ex dictis: nam ostensum est, non habere Imperatorem Romanum propriam iurisdictionem temporalem in vniuersam Ecclesiam: ergo non potest totam illam suis legibus obligare, sed tantum prouincias sibi subiectas.

Suas leges obligare possit tantũ imperio Romano subiectas terras.

Quod siquis quærat, quænam sint hæ prouinciæ nunc subiectæ imperio. Respondeo, in duplici esse posse differentia, quædam sunt, in quibus ipse immediate dominatur, ita vt nullum alium recognoscant proximum principem, siue sub nomine Regis, siue Ducis, vel alio simili, sed immediatè soli Imperatori pareant tanquam supremo principi. Et in his terris non solum obligant imperiales leges: verum etiam nullæ aliæ habere vim possunt, nisi ab ipso Imperatore confirmatæ sint, quia ibi solus ipse habet summam potestatem, quæ ad ferendas leges ciuiles necessaria est, vt in capite sequenti amplius explicabimus. Aliæ sunt prouinciæ, seu terræ Imperatori quidem subiectæ tanquam supremo principi, non tamen tanquam immediato domino: cuiusmodi esse dicuntur multi Ducatus, Marchionatus, Comitatus, vel quolibet alio nomine nuncupentur, Germaniæ, & Italiæ. Nam sunt quidem proprij domini, & principes cum potestate quodammodo regia: nam leges proprias ferre possunt, monetam cudere, & interdum etiam bellum indicere: & nihilominus Imperatorem recognoscunt vt supremum dominum, vel iure feudi, vel alio simili: quia vel ab Imperatore sub illa conditione principatum acceperunt, vel consuetudine introducti sunt cum illa recognitione, & subiectione. Et in his prouinciis obligant etiam leges Imperatorum, quamuis non solæ, quia etiam possunt habere proprias leges à suis propriis principibus latas, quia supponimus habere potestatem gubernatiuam suo modo supremam quoad immediatum regimen suarum terrarum, & ita quoad hoc æquiparantur regibus iuxta dicenda capit. sequenti. An verò isti Principes subiecti imperio, possint suis legibus derogare Imperatoriis legibus, ex modo donationis, vel ex consuetudioe colligendum est. Vtroque enim modo potuerunt huiusmodi principatus concedi ab Imperatoribus, vel consuetudine, & quasi præscriptione introduci, scilicet, vel cum obligatione parendi legibus Imperatorum, ita vt proprias condere possint per modum additionis, non per modum derogationis, vel certe cum potestate derogandi illis, solumque cum obligatione illas seruandi, quamdiu per proprias derogatæ non fuerint. Qualis autem fuerit concessionis modus, vsu ipso maximè constare posse videtur.

2. *Prouinciæ subiectæ imperio in duplici esse differentia.*

An Principes imperio subiecti suis legibus possint derogare Imperatoriis.

Atque hinc obiter intelligitur, in quibus prouinciis, seu terris Ecclesiæ obligent leges ciuiles, quæ iuris communis dicuntur, & in corpore iuris ciuilis continentur, solamque imperatoriam auctoritatem habent.

3. *Quib inter. rio obligãtleges ciuiles iuris cõmunis.*

habent. Dicendum est enim per se, & ex vi talium legum tãtùm obligare in terris Imperij, altero ex duobus modis declaratis. In regnis autem supremis, quæ proprios habent principes supremos non recognoscentes superiorem in temporalibus, per se & ex vi sua non obligant, propter rationem factam: quia iurisdictio Imperatorum ibi non obligat, & extra territorium ius dicenti impune non paretur. Et ita in paucis prouinciis Christianorum seruatur ius ciuile, vt latè refert Gigas tract. de crim. læsæ maiest. lib. 3. quæst. 23. num. 17. & sequentib. Poterunt autem tales leges obligare, quantum per leges talium regnorum acceptatæ fuerunt. Sic enim in terris subiectis Pontifici in tẽporalibus ius ciuile seruatur, vbi canonicum defuerit, non vi sua, sed quia Pontifices ita voluerunt, cap. 1. de noui oper. nunc. Qui textus non de causis temporalibus, sed de Ecclesiasticis loquitur, & quoad hoc seruari debet in tota Ecclesia, quia in his causis vbiq; subiecta est iuri canonico, & ita etiam vti debet ciuili, quatenus ibi est canonizatum, & fauet cap. *si aduersus*, dist. 10. In causis autem merè temporalibus solum habebit locum ius illud in terris temporaliter subiectis Ecclesiæ. Sic etiam in hoc regno Lusitaniæ, quod eisdem titulis supremum est, quibus regnum Hispaniæ ius ciuile per se non obligat, eique per leges regni derogari potest, ac sæpe derogatur: vbi autem deest lex regni, seruatur ciuile, non vi sua, sed ex ordinatione propria eiusdem regni, vt habetur lib. 3. Ordin. tit. 64.

Gigas.

Ius ciuile ex vi sua nõ obligat in Lusitania.

4. At verò in regno Galliæ aliter seruatur, quia non solum ius proprium præfertur ciuili, sed absolutè leges ciuiles non sunt in vsu, vt testatur Honor. 3. in cap. *super specula*, de priuil. dicens, *In Francia, & nonnullis prouinciis laici Romanorum Imperatorum legib. non vtuntur.* & tradit. Bald. cap. vltim. de constit. circa finem. Idémque in Hispania expresse cautum est legibus regni, part. 1. tit. 1. l. 15. & clarius part. 3. tit. 4. l. 6. ibi, *Por las leyes deste libro, è non por otras*, quibus locis id notat Gregor. Lop. & refert Palacium Rubi. dicentem, Hispanos olim constituisse, vt qui leges Imperatorum allegaret, capite plecteretur. Quod etiam Oldrad. consil. 69. Ioann. Andr. & alij referunt Gigas suprà, & Vargas, & Salced. infrà citandi. Item in l. 1. Tauri refertur antiqua lex Regis Alphonsi, quæ ibi confirmatur, & renouatur, in qua declaratur, quo ordine, & modo iudicandum sit per proprias leges Hispaniæ, nullaq; ratio habetur iuris ciuilis in ratione legis, ac iuris. Additur verò ibidem, permitti nihilomin9 in Hispania, leges ciuiles in publicis Academiis doceri, & interpretari propter earum eruditionem, & sapientiã, non quia per illas iudicandum sit. Et in l. 2. Tauri adduntur illa verba, per leges regni, & non per alias iudicandum esse, & omnia hæc nouissimè confirmantur in noua recopilatione l. 1. ante librum 1. & lib. 2. l. 1. & 2. Ex quibus legibus manifestum est, leges ciuiles in Hispania non habere vim legum, quatenus leges positiuæ sunt. Et ita si irritant contractum, qui per leges Hispaniæ non est irritus, talis cõtractus in Hispania non erit irritus, vel si pro delicto imponunt pœnam, quam non imponunt leges Hispaniæ, non tenebitur iudex ex rigore legis illam pœnam imponere, sed vti poterit prudenti arbitrio, idémque est in aliis dispositionibus, quæ pendent ex potestate iurisdictionis, & voluntate Principis. Quatenus verò illæ leges in multis continent, & declarant ipsam naturalem legem, seruandæ erunt in vi legis naturalis, non in vi legis humanę, vt rectè notauit Gregor. Lop. suprà ex Panormit. in cap. *Ecclesia sanctæ Mariæ*, de constit. Item quamuis non contineant naturalem obligationem, nec etiam per se obligent, deseruire possunt per modum exemplarium ad imitãdam prudentiam, & æquitatem, quam frequentius continent, siue in taxandis pœnis, siue in interpretandis testamentis, in coniecturanda mente defuncti, & similibus.

Leges ciuiles absolutè non sunt in vsu in Gallia. Honor. Bald.

Greg Lop. Palac.

Oldrad. Ioan And. Vargas. Salcedo.

Cap. Ecclesia sanctæ Mariæ.

Addunt verò aliqui, consuetudine receptum esse in Hispania, vt ius ciuile seruetur, vbi leges regni desunt. Ita tenet Burgos de Paz in l. 1. Tauri, n. 520. vbi etiam Anton. Gom. num. 10. sentit, leges ciuiles habere vim legis in Hispania, deficiente lege regni: non tamen affert ius in quo id fundetur, nec consuetudinis mentionem facit, sed tantum ait esse communem opinionem. Re tamen vera non habet sufficiens fundamentum: nam constat ex dictis, illas leges ex vi suæ originis non habere vim in Hispania. Constat etiam non accepisse illam ex vi alicuius legis Hispaniæ, imò per illas exclusas esse, vt allegatum est. De consuetudine autem sufficiente, quæ consentientibus Regibus, vel scientibus introducta sit, non cõstat. Præsertim cum nouissimè per Philippum II. renouatæ in hac parte sint superiores leges. Nec sufficit, quod iudices in similibus casibus frequentius iudicent per leges ciuiles: nam credendum est, id facere imitatione, non obligatione. Non credo tamen esse consuetudinem puniendi aliquem propter transgressionem talium legem, si actus non sit, vel contra leges naturales, vel contra leges regni. Et eadem ratione non debent, nec possunt iudices irritare contractum aliquem, eo quòd sit contra ius ciuile, si non sit irritus per leges regni, vel iure naturæ, aut mereatur irritari. Et ita sensit Gregor. Lopez suprà, & Francisc. Varg. tract. de potestate Pontific. Axioma. 7. nu. 10. Bernard. Diaz in Pract. q. 144. circa finem, vbi Salzed. lit. C. alios allegat.

5. *An seruãdũ vnquam necessario ius ciuile in Hispania.*

Philipp. 2.

Gregor. Lop. Vargas. Bern Diaz. Salzedo.

Ex quibus tandem potest definiri dubium, quod in fine capitis præcedentis huc remisimus, an in regnis non subiectis temporaliter Papæ, nec Imperio, sequendum sit ius Pontificium in materia merè ciuili, seu temporali; vel imperiale, in casibus, qui per proprium ius regni decidi non possunt. Et per vtrũque illud ius diuerso modo deciduntur. Tunc enim ius Pontificium sequendum esse tenuit Ioan. Lupus in repetit. cap. *per vestras*, de donat. inter virum & vxor. in rubr. seu introductione, quem refert, & sequitur Gregor. Lop. in l. 8. tit. 14. partit. 5. num. 2. & Salzed. suprà, referens plures alios Hispanos Scriptores. Verumtamen hoc intelligendum videtur per modum consilij, & æquitatis. Nam ratio obligationis, aut necessitatis nulla potest assignari. Quia sicut in eo casu absolutè non obligant in hoc regno leges imperiales, ita neque etiam Pontificiæ merè temporales, vt cap. superiori dictum est, & ex hîc dictis cum proportione patet; ergo etiamsi vtrumque ius, Pontificium, & imperiale concurrant in eo casu, poterit vtrumq; omitti, & tertium arbitrium sumi; quia neutrum obligat: ergo etiam erit liberum iudici eligere quod voluerit, si alterum illorum imitari velit. Quin potius in legibus huius regni Lusitaniæ cautum est, vt in tali casu iudicium feratur iuxta imperiales leges, licet Pontificiæ contrarium disponant, lib. 3. Ordinat. tit. 64. Imò additur ibi §. 3. quod si in aliquo casu ius regni, & imperiale nihil disponit, & per ius canonicum disponitur vno modo, per Glossas autem, & interpretes legum ciuilium alio modo; non sunt canonica iura præferenda; sed Rex ipse consulendus. Igitur in his euentibus, vel id seruandũ est, quod iura regni disponunt; vel si nihil disponitur liberum erit eligere, quod iuxta occurrentes circumstantias, rationi, & æquitati magis consentaneum iudicabitur.

6. *Dubium incidens.*

Lupus.

Greg Lop. Salzedo.

CAPVT IX.

Apud quos sit potestas condendi leges ciuiles inter fideles.

1. HÆc quæstio expedienda ferè est ex principiis positis in cap. 2. & 3. quia hæc potestas, prout est intra Ecclesiam, eisdem modis, & titulis obtinetur, quibus ex natura rei haberi potest: nihil enim in hoc

legimus, fuisse à Christo Domino directè, & per se immutatum, licèt indirectè, & per quandam consequutionem aliquid speciale interdum in Ecclesia fieri posit, vt ex dictis in duobus capitibus proximè præcedentibus facilè intelligi potest.

2. 1. Conclusio Potestatem condendi leges ciuiles esse in omnibus regibus supremis cũ partitione accommoda. D Thom. Bald. Bart. Nauar. Arist. August.

Primò ergo constat ex dictis, hanc potestatem esse in omnibus regibus supremis cum partitione accõmoda, id est, in vnoquoq; pro suo regno. Ita D. Thomas 1.2.q.90. art.3. 2.2.q.51. art.2. Canonistæ in cap. *Ecclesia*, de constitut. Bartol. & alij in l.vlt.C. de legib. Bald. in cap.1. de constit. Nauar. in cap. *nouit*, nota.2. num.110. Vnde D. Thomas 2.2.q.50. dixit, Principalem actum regis esse leges condere, & ideo (vt aduertit in discursu illius articuli) eandem prudentiam, quam Aristot. 6. Ethic. cap. 8. legislatiuam appellauit, vocasse propriam prudentiam Principis, id est, regnatiuam, lib. 3. Polit. c. Præterea hoc sensit August. tract. 6. in Ioan. cùm dixit, *Diuinum ius in Scripturis habemus, humanum ius in legibus regum.* Et infra, Quia ipsa iura humana per Imperatores, & *Reges seculi Deus distribuit generi humano.* Et refertur in cap. 1. distin. 8. Denicq; colligitur hæc veritas etiam ex modo loquẽdi Scripturæ, in qua sæpe cum regia dignitate potestas legislatiua coniungitur. Prouerb. 8. & Isai. 33. & sumitur ex 1. Petri 2. Siue *Regi tanquam præcellenti.* Ratio à priori est, quia potestas regia, & suprema translata est à tota communitate perfecta in personam regis, ita vt tota potestas regendi communitatem, quæ in ipsa erat, in Regem transmissa fuerit; sed potestas legislatiua per se primò, & ex natura rei erat in communitate, vt suprà ostensum est; ergo potestas regia legislatiua est. Et confirmatur, quia in republica, quæ monarchicè regitur, necessaria est hæc potestas; ergo maximè esse debet in supremo principe, & capite, vt argumentatur Iustinianus in d.l.vlt. C. de legib.

Prouerb. 8. Isaiæ 33. 1 Petr. 2. Ratio à priori.

3. Vnde fit, hanc conclusionem non solùm habere locum in illis Principibus supremis, qui reges nominantur, sed etiam in omnibus, qui non recognoscunt superiorem, quoad subordinationem temporalis iurisdictionis, siue Duces, siue Comites, aut quolibet alio nomine vocentur, quia hæc potestas in iurisdictione consistit, & nulla maior requiri potest, quàm suprema. De Principibus autem Imperatori subditis iam diximus capite præcedenti, habere posse hanc potestatem, si iurisdictio in eo gradu perfectionis illis data sit, & consuetudine, aut alio sufficienti modo id constet. Idemq; cum proportione applicari potest ad Principes (si qui sunt habentes aliquo modo supremam potestatem in aliquibus rebus, vt sunt, iudicia ferre, ac terminare sine vlla appellatione, vel supplicatione ad superius tribunal temporale, monetam cudere, &c. etiamsi in aliis regem aliquem recognoscunt, vt superiorem, ac dominum, quia ab illo fortasse sub ea conditione principatum habuerũt. Nam hi etiam iuxta modum, & conditionem potestatis acceptæ, vel poterunt leges ferre, vel in hoc pendere à superiori Rege.

4. 2. Conclusio. *Praedictam potestatem eo modo, sub quo translata est per communitatem esse, in principe.*

Atq; hinc sequitur secundò, etiam in Principe supremo esse hanc potestatem eo modo, & sub ea conditione, sub qua data est, & translata per communitatem. Ratio est clara ex superiùs dictis: quia hæc est veluti conuentio quædam inter communitatem, & principem, & ideo potestas recepta non excedit modum donationis, vel conuentionis. Quis autem ille modus fuerit, si scriptum non sit, ex consuetudine maximè colligendum est: nam ipsamet consuetudo solet esse sufficiens ad dandam iurisdictionem; ergo multò magis sufficiet ad modum illius declarãdum. Et iuxta hoc etiam definiendum est, an requiratur consensus populi ad ferendas huiusmodi leges, quãdo scilicet, populus per Reges gubernatur. Nam per se loquendo, & iure communi potestas legislatiua propriè est in solo supremo Principe, vt constat ex iuribus, & rationibus adductis: iuxta consuetudinem autem requiri poterit consensus populi saltem quoad acceptationem, de quo infrà videbimus.

5. 3. Conclusio. *Quid dicendum de principibus non supremis, & magistratibus.*

Tertiò ex his intelligi potest, quid dicendum sit de Principibus non supremis, & magistratibus, seu gubernatoribus, qui à regib⁹ constituuntur. Quamuis enim ex iure ciuili colligi videatur, omnes, qui sunt principales magistratus habentes regimen prouinciarum, posse etiam condere leges ciuiles, quæ prætoriæ, seu ius prætorium appellari solent, de quo extant plures tituli in iure ciuili: nihilominus de facto non possumus aliam regulam assignare, nisi concessionem, vel permissionem Principis supremi. Tãtam n. potestatem ad hunc actum habent inferiores, quantam eis concedit supremus Princeps, quia in illo est independenter; in aliis verò cum dependentia ab ipso. Cùm autem hæc potestas iurisdictio sit, sicut iurisdictio haberi potest vel ordinaria, vel delegata, ita etiam hæc potestas: nam eadem est ratio; nihil enim obstat, quominus hæc potestas delegabilis sit. Quando autem vno, vel alio modo concedatur ex institutione officij, vel muneris iuxta leges vnuscuiusq; regni, vel ex consuetudine, vt dixi, vel ex priuilegio, aut speciali voluntate, & concessione principis accipiendum est. Vnde constat in Hispania non posse Duces, Marchiones, Comites, & similes dynastas leges ferre, quia soli Regi hæc potestas reseruata est. Nam in l.12. tit.1. partit.2. expresse dicitur, Principes regni subditos Regi, non posse leges ferre. Estque consentaneum legi naturali, & iuri gentium, vt rectè deducit D. Thomas q.90. a.3. & ibi cæteri Theologi. Et vsus etiam huius regni id seruat. De quo videri potest Azeb. in leges Hispan. lib.2. cap.1. Gregor. autem Lopez conatur aliter illam legem interpretari, vel limitare: sed non est necessaria alia limitatio, præter eam, quam ponit lex ipsa, sc. nisi eis fuerit per leges specialiter concessum, vt dicemus etiam in vltimo dubio huius capitis: nam quoad hoc eadem est ratio de his potestatibus, quæ de ciuitatibus regni, de quibus etiam dicemus.

3. Conclusio. Quid dicendum de principibus non supremis, & magistratibus.

L.12. In Hispania principes inferiores regi non posse leges ferre. D. Thom. Azeb. Greg. Lop.

6. *Quid de ciuitatibus, quæ per se ipsas gubernantur dicendum. l. omnes populi.*

Quartò concluditur ex dictis, potestatem hanc legislatiuam etiam esse in illis communitatibus perfectis, quæ per se ipsas, & non per Reges gubernantur, siue aristocraticè, siue populariter regãtur, illud intelligendo cum proportione, & partitione accommoda. Ita sumitur ex l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. & ibi docent omnes. Et ratio est etiam manifesta, quia hæc cõmunitates in se retinent supremam potestatem gubernatiuam, cum non transtulerint illam in aliquem principem: ergo per illam possunt sibi leges condere. Vnde fit, idem dicendum esse cum proportione de illis rebus publicis, quæ supremam in se potestatem retinent, vt Veneta, Genuensis, & similes: quæ licèt tibi vnum ducem, vel principem eligant, non tamen in eum transferunt omnem potestatem: ideo in illis regimen est mixtum, & suprema potestas, neq; est in principe solo, neque in sola communitate, vt ab illo distinguitur, sed in toto corpore cum capite. Atque eodem modo in toto ipso residet potestas leges ferendi, ita vt nec communitas sine Principe, nec Princeps sine communitate illas ferre valeat. Posset tamen respublica eligere Principem cum huiusmodi potestate, & tunc quoad actum ferendi legem habebit regimen monarchicum, & ita Princeps solus tunc posset leges validas condere.

7. Duo verò hîc supersunt dubia explicanda, vnum circa singulares personas, aliud circa communitates. Primum ergo est, an hæc potestas legislatiua ciuilis possit esse in fœmina, seu Regina hærede regni. Quãdo enim solum habet illud nomen, & dignitatem propter matrimonium cum Rege, certum est non habere ex vi illius potestatem ferendi leges, quia illa non est dignitas iurisdictionis, sed tantùm honoris. Vnde non solùm nõ habet potestatem legislatiuam,

verùm

verum etiam nec aliquam propriam gubernationem, nisi ei specialiter concedatur. Difficultas ergo manet quando mulier est hæres, & per se, ac ratione propriæ successionis regina effecta est. Videri enim potest nihilominus actum ferendi legem excedere facultatem, & capacitatẽ fœminei sexus. Dicit enim Paul. 1. Timoth. 2. *Docere mulieri non permitto, nec dominari viro; sed sub illius esse potestate*, vt additur 1. Corint. 11. ergo multò minùs potest leges ferre, & hunc actũ, qui supremi dominij est, in totam virorum communitatem exercere. Et confirmatur: nam in l. *fœminæ*, ff. de regul. iur. dicitur, fœminas ab omnibus officijs ciuilibus, vel publicis remotas esse, & ideo nec iudices esse posse, nec magistratus gerere: multò ergo minùs possunt imperare, vt infert August. l. quæstionum noui & veteris Testamenti, q. 45. & refertur in c. *mulierem*. 33. q. 5.

1. Tim. 2. 1. Cor. 11. l. fœmin.

8. *Reginam regni dominã posse leges cõdere.*

Nihilominus certum est, Reginam dominam regni posse leges condere perinde ac Regem. In duplici autem statu potest hæc Regina considerari, primò in statu libero à matrimonij vinculo, vel quia nondum nupsit, licèt regnum possideat, & gubernet, vel quia vidua est. Secundò potest considerari in statu matrimonij. De priori statu est res manifesta, & extra controuersiam. Quia supponimus esse verè dominam regni; ergo habet in se potestatem regiam, quæ legislatiua est, & tunc in vsu eius à nullo superiore pendet, quia ex se nullum habet in temporalibus, vt supponitur, nec per matrimonium illum assumpsit, vt etiam ponitur; ergo potest liberè vti illa potestate, & leges ferre. Item aliàs contra rationem esset, & contra legalem iustitiam, ius regni, & dominium fœminæ conferre, quia contra rationem est, ei potestatem dare, qui non potest eius actum potissimum exercere. Tandem fœmina capax est iurisdictionis etiam Regiæ, vt supponitur in cap. *ex parte*, 2. de priuileg. & sumitur in c. *dilecti*, de arbitr. vbi id notat Innoc. & Abb. n. 1. & 3. inde infert, fœminam habentem regnũ posse, si velit, per se causam cognoscere, & ferre sententiam, & iurisdictionem in subditos exercere: Et idem tradit Anton. Corset. tract. de potestate Regis, p. vlt. q. 98. n. 58. ergo quando fœmina habet iurisdictionem supremam, poterit illa vti ad leges ferendas, quia est eadem ratio, nec est aliquid, quod specialiter impediat. Nam defectus scientiæ, & prudentiæ per sapientum consilium suppleri potest, vt notant dicti Auctores: & ita quoad hoc eadem est ratio de cæteris actibus iurisdictionis.

c. ex parte. c. dilecti. Innocent. Abbas.

Ant. Corset.

9. *1. Cor. 14.*

Nec̃ contra hoc obstant citata verba Pauli: nam ille loquitur de doctrina fidei, & de modo publicè illam tradendi, & concionandi in Ecclesia: de hoc enim ibi tractat, & magis declarat. 1. Corinth. 14. dicit c̃, id fœminæ non permittti, non tam propter incapacitatem (hæc enim posset sæpius non deesse) quam propter honestatem, & decentiam. Quæ ratio non habet locum in actu ferendi leges; potest enim ex parte ferentis legem secretè, & cum summa decentia fieri, etiamsi lex ipsa publicè postea promulganda sit. Alia autem verba Pauli propriè intelliguntur de fœmina matrimonio coniuncta respectu mariti, de qua statim dicemus. Nec valet argumentum à simili, quòd sicut mulier non potest dominari marito, ita nec possit dominari suæ reipublicæ, quia in ordine ad vsum matrimonij, & regimen familiæ, mulier est naturaliter inferior, ac subdita: in ordine autem ad regimen ciuile nihil est ex lege naturæ statutum, sed respublica potuit transferre potestatem in fœminã, vel in Regem, cum ea conditione, vt ei posset fœmina succedere. Nec denic̃ obstant leges ciuiles, seu iura humana, quia loquuntur de fœminis communibus (vt ita dicam) seu non habentibus propriam iurisdictionem; secùs verò esse de fœminis præcellentibus, & præsertim regnis supremis, quæ sunt supra ipsum ciuile ius: nec̃ illas comprehendere potest in his, quæ illarum potestati repugnant.

Nonnulla maior dubitatio est de Regina habente maritum, qui ratione matrimonij rex appellatur, & vt rex honoratur, & obeditur. In qua re communis sententia Iurisperitorum est, Reginam etiam post contractum matrimonium retinere, & regnum, & liberam regni administrationem, ac subinde potestatem, & vsum ferendi leges. Præcipuus auctor huius sententiæ fuit Bald. in cap. *significauit*, de rescript. quem sequitur Tiraquel. de nobilit. cap. 18. nu. 3. referens Decium, Alciat. & alios. Idem Martin. Garatus tract. de Principib. q. 176. Gregor. Lop. in l. 1. Glos. 9. & in l. 9. Glos. 4. v. 1. p. 2. Ratio Baldi fuit, quia Regina per matrimonium non transfert regnum in maritũ, illud à se abdicando: nec etiam illud ita confert marito, vt æquè maneat in vtroque, nec retinet proprietatem in se, & administrationem præbet marito: ergo in se sola vtrumc̃ retinet, scilic. potestatem, & administrationem, & ita per se potest sicut antea iurisdictionem exercere, ac proinde leges ferre. Consequentia clara est. Antecedens probatur quoad singulas partes. Prima ergo pars probatur, quia regnũ non potest alienari: neque in dotem dari, vt ait Bald. & ratio esse videtur, quia est veluti officium, & onus personale à regno collatum, & ideo non potest in alium transferri sine consensu regni, vel nisi iuxta conditionem inclusam in ipsa regni institutione, quæ solet esse, vt transferatur per electionem, vel successionem, non verò per alium modum alienationis. Adde, talem alienationem, seu translationem regni in maritum, nec fieri voluntate Reginæ, vt constat, nec aliquo iure, quia nec tale ius est naturale, vt per se notum est: nec de humano constat, nec posset ad hoc cogere Reginam supremam dominam, quæ potestatem habet supra tale ius. Maximè quia nec in dominiis inferioribus, nec in aliis bonis per matrimoniũ amittit vxor dominium suorum bonorum, & illud in maritum transfert, sed ad summam administrationem. Denic̃ aliàs, etiamsi talis Regina moreretur sine liberis, maritus retineret dominium regni, quod est apertè falsum.

10. *Bald. Tiraquel. Alciat. Martinus. Garatus. Greg. Lop. Glossa.*

Secundum membrum antecedentis probari solet, quia est contra rationem naturalem, vt idem regnum sit æquè in duobus, quia esset vnum corpus habens duo capita, quod est monstrosum, & rectæ gubernationi regni valde perniciosum. Quia si inter se dissentirent, nihil fieret, nec pateret via, aut modus definiendi, quid agendum, vel præcipiendum esset. Vnde faciliùs posset esse gubernatio per tres simul, vt posset maior pars vincere, quàm per duos tantùm, nisi inter eos alter aliquo modo procederet, & qualitate vinceret in casu discordiæ, vel nisi in hoc haberent aliquam vicissitudinem, aut alio medio vti tenerentur, vt sortibus, vel compromissione, vel adiunctione alicuius tertij suffragij. Sed quidquid sit de possibili, certum est hoc non posse fieri in præsenti casu, etiamsi regina vellet, quia esset mutatio magna in regno, & in modo monarchiæ eius, quæ sine consensu regni fieri non potest. Item illa multiplicatio duorum etiam illo modo facta esset magnum grauamen & præiudicium subditorum: ergo fieri non potest, etiam vi matrimonij. Denique ad hoc, & superius punctum confirmandum valet axioma commune Iurisperitorum, quod suprema Principis potestas nec abdicari potest, nec minui, de quo videri possunt, quæ congerit Franc. Vargas tract. de potestate Pontif. in princ̃io.

11. *Franciscus Vargas.*

Tertium item membrum patet, quia eadem ferè est ratio de administratione, quæ de dominio & proprietate. Nam duobus modis posset hoc intelligi. Vnus est, vt illa administratio ita esset in rege, vt solus, ac repugnante vxore posset leges condere & alios actus gubernationis exequi, & hoc planè esset quædam alienatio regni, eiusque translatio in alium saltem ad vitam, seu durante vinculo matrimonij: hæc autem fieri non potest sine consensu regni, & ad il-

12.

lam applicari possunt omnia dicta in primo membro. Accedit, quòd in hoc non est comparandum regnum cum alijs bonis, seu cum administratione dotis, quia regnum est veluti quoddam officium, quod incumbit propriæ personæ, cui confertur, & nō tam est propter ipsam, quàm propter eos, qui regendi sunt, & ideo non potest rex, vel regina tale onus à se separare, nec in alium transferre, etiam quoad vsum, vel administrationem, ita vt non maneat apud ipsum suprema potestas, & obligatio regendi; non ergo transferri potest illo modo administratio regni in regem ratione matrimonij. Alter modus est, vt regina haberet quidem administrationem, sed dependentem à rege, ita vt sine eius consensu, vel illo repugnante, non posset leges ferre, & aliter iurisdictionem suam exercere. Et hoc etiam dici non potest, quia incidimus in omnia incommoda, quæ in secundo membro tacta sunt: nam vel sequeretur continua perplexitas, & diuisio, vel oporteret vxorem cedere marito, quod esset sua iurisdictione priuari. Vnde sicut non potest regina suam administrationem à se auferre, inuito regno, ita nec potest illam minuere, nec facere, vt suprema in suo genere non sit; ergo non potest facere vsum eius dependentem à consensu mariti.

Regnum est veluti officium quod incumbit propriæ personæ cui cōfertur.

13. Sed contra hanc communem sententiam obijci potest lex Hispaniæ 9. tit. 1. part. 2. vbi in principio dicitur, quatuor modis posse iure obtineri dominium regni, & nomen regis. Et postea dicitur, tertium modum esse per matrimonium, quando aliquis priuatus ducit vxorem Reginam, & regni hæredem: ergo tunc vir obtinet iure dominium regni; ergo apud ipsum est potestas legislatiua, non apud reginam. Et confirmatur, quia aliàs maritus esset vxori subditus, ac subinde teneretur parere eius legibus, & consequenter etiam personalibus præceptis, vt v. g. teneretur bellum gerere, præcipiente vxore, & similia, quæ videntur esse contra debitum naturæ ordinem, & contra sententias Pauli suprà citatas. Confirmatur secundò, quia maritus habet ius, & potestatem gubernandi vxorem in omnib⁹ actionibus suis, & corripere illam non solum in rebus ad se pertinentibus, sed absolutè in omnib. quæ aduersantur bonis morib. qua ratione multi censent, posse maritum omnia vota vxoris irritare; ergo etiamsi vxor sit regina, habet maritus potestatem, & superioritatem in omnes actiones eius, etiam in eas, quas exercere potest, vt regina est; ergo necesse est, vt regina pendeat à marito in vsu, & administratione suæ iurisdictionis.

Lex Hispania 9. tit. 1. partit. 2.

14. Propter hæc fortasse, & similia Montaltus, vt refert suprà Greg. Lop. dixit in eo casu iurisdictionem reginæ, seu administrationem eius transferri in maritum regem. Et Palac. Rubi. quem etiam refert, dixit, secundùm leges Hispaniæ administrationem regni esse in vtroque. Sed, vt idem Greg notat, nulla est lex in Hispania, quæ hoc disponat, nec esset conformis rationi, vt probatum est. Ad legem ergo citatam respondetur, in eadem contineri limitationem, & declarationem, quia in illo tertio modo obtinendi regnum solùm dicit, ratione coniugij cum regina posse maritum vocari regem, quod est consentaneū rationi naturali, quia vir, & vxor ita fiunt vnum ratione matrimonij, vt honores, & dignitates sibi cōmunicent. Et quamuis communiter soleat vir, quia caput est, trahere vxorem ad participationem conditionis suę, siue nobilitatis, siue ignobilitatis, vt statuunt plures leges ciuiles, quas latè refert Tiraq. d. c. 18. n. 1. & 15. nihilominus, quando tanta est excellentia vxoris, quāta est in regina, illa trahit ad se virum, vt illi communicet nomen, & honorem suæ dignitatis, vt idem auctor prosequitur à n. 39. Hoc ergo solum est, quod per illam legem Hispaniæ statuitur. Et quia nomen illud regis vacuum non est, dicitur etiam vir per matrimonium consequi dominium regni, non quoad iurisdictionem propriam, sed per quandam communicationem cum regina, ratione cuius vt dominus habendus est, & honorandus vt rex. Imò probabile est, si aliquid disponat circa regimen regni, vel legem ferat, & regina videns taceat, parendum illi esse, quia regina tacendo censetur illi consentire, vel committere vices suas: quamuis in hoc consuetudini, & communi modo sentiendi regni standum videatur.

Montaltus. Greg. Lop.

Palac. Rubi.

Tiraq.

Ad primam confirmationem respondetur, concedendo, in his, quæ pertinent ad communem reipublicæ gubernationem, regem in eo casu esse subiectum reginæ, quia re vera illa sola est suprema domina quoad iurisdictionem politicam, vnde sola est caput: rex autem est membrum illius reipublicæ; sub ea ergo ratione subditum esse necesse est. Vnde non est dubium quin obligetur legibus à regina latis, neque hoc est mirum, quia infrà ostendemus, etiam ipsum legislatorem obligari suis legibus: & verisimile est, in hoc æquiparari virum vxori, quia tanquam vnum reputantur, argumento sumpto à fortiori ex l. *Principes*, ff. de legib. Neque hic modus subiectionis viri ad vxorem est contra rationem, aut contra verba Pauli, quia sub diuersis rationibus, & in ordine ad diuersos fines, fieri potest, vt vir quatenus habet potestatem iure coniugij, sit superior vxore etiam regina in his, quæ spectant ad vsum matrimonij, gubernationem familiæ, custodiam vxoris, educationem filiorum, &c.. Vxor autem quatenus regina, sit superior in ordine ad politicam gubernationem. Et iuxta hæc dicendum etiam est ad secundam confirmationem, virum non habere absolutam potestatem in vxorem, sed tantùm in ordine ad œconomicum regimen, vnde non potest disponere ad libitum de omnibus actionibus eius, nec vota eius indiscriminatim irritare, sed tantum ea, quæ sibi, vel suæ familiæ, aut priuato regimini præiudicant; & ideo non oportet, vt in eo casu actiones regiæ potestatis vxoris à marito in rigore pendeant; quamuis ex quadam honestate debeat vxor etiam in his consilium mariti magni facere.

15. *L. Principes.*

Maritus reginæ subditus illi quoad politicum regimen, in œconomico verò esse superiorem.

Aliud dubium pertinens ad communitates est, an quælibet ciuitas possit veras leges condere. Diuiduntur autem ciuitates secundùm ius ciuile in maximas, maiores, & minores, iuxta l. *si duas*, ff. de excusat. tutor. Maximæ dicuntur in illa lege illæ, *quæ sunt metropoles gentium*. Vbi Glossa declarat, nunc esse eiusmodi omnes ciuitates Archiepiscopales, quia habent metropolitanum, sic enim Archiepiscopus appellatur. Maiores autem dicuntur ibidem, *quæ habent forum causarum*; oportet enim vt ciuitas habeat iurisdictionem, & specialem auctoritatem, & modum se gubernandi. Et ita populi, in quibus sunt Episcopales sedes, sunt ex his ciuitatibus, quamuis non sit de ratione ciuitatis, etiam propriè dictæ, vt habeat Episcopum, vt notauit Panorm. in cap. *pernicioſum*, de offic. ordin. num. 1. & latè Bart. in Extrau. *qui sint rebelles*, verbo, *Lombardia*, quia ciuitates antiquiores sunt Episcopis; ergo Episcopus supponit ciuitatem, non facit; imò olim non in pluribus ciuitatibus, sed solùm in frequentioribus erant Episcopi. Minores verò citates dicuntur illi populi, qui sub ciuitatibus sunt, & ab illorum foro iudicantur. Quæ nunc non vocantur ciuitates, sed villæ, vel castra.

16. *An qualibet ciuitas possit condere leges. L. si duas.*

Quæ ciuitates dicenda maximæ, maiores, minores.

Panormit. Bartol.

De populis ergo huius tertij gradus videtur res clara eos non habere potestatem ferendi proprias leges. Ita docet Bart. in l. *omnes populi*, ff. de iust. & iur. in principio. Et ratio est, quia suprà ostensum est, non posse ferre legem, qui non habet iurisdictionem, imò nec quamcumque sufficere, sed valde superiorem, vt mox etiam explicabimus; sed hi populi iurisdictionem talem non habent, quia nec forum causarum habent, vt supponitur in d. l. *si duas*, vel certè si aliquem modum iudicij habent; est tantùm in leuibus causis, & cum magna subordinatione ad forum ciuitatis, vel similem superiorem iudicem; ergo non est veri-

17. *Conclusio. Minores ciuitates non habere potestatem ferendi proprias leges.*

verisimile habere hos populos potestatem condendi leges. Et hoc ex alijs duobus membris magis constabit. Adhibet autem exceptionem Bart. dicens, posse facere statuta de his, quæ pertinent ad suorum bonorum administrationem. Sed non est necessaria limitatio. Nam talia statuta si non sint confirmata ab habente potestatẽ, non possunt habere vim, & rationem legis, quia de ratione legis positiuæ est, vt procedat ab habente iurisdictionem, vt superiori libro ostensum est. Poterunt ergo esse, vel pacta quædam inter eos, qui sunt de communitate, vel præcepta humana temporalia, sicut sunt præcepta patrisfamilias in domo sua, teste D. Thoma q. 90. art. 3. non tamen poterunt habere legis perpetuitatem, ac virtutem.

Bart.

D. Thom.

18. De Ciuitatibus autem maximis videtur frequentius receptum, posse condere leges. Nam in l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iure, dicitur, vnumquemq; populum posse sibi ius constituere. Quod etiam habetur in §. *ius autem ciuile*, Instit. de iure natur. gentium, &c. ergo maximè debet habere locum in his populis, qui sunt metropoles ciuitatum. Et iuuat quod dicitur in l. 9. ff. de legib. *Non ambigitur senatum ius facere posse.* Veruntamen nulla specialis ratio in rigore inuenitur in his maximis ciuitatibus magis quàm in maioribus, quæ respectu illarum minores sunt; quod attinet ad potestatem ex vi iuris, licèt in facto, & consuetudine possit assignari aliquod discrimen, vt dicemus. Igitur absolutè de omnibus proprijs ciuitatibus est communis sententia, posse condere ius municipale, quod proprijs legibus constet. Dummodo sint tales leges de materia proportionata vnicuiq; ciuitati, id est, propria illius, & non communia cum alijs; nec cõtra bonos mores, nec reseruata Principi, aut iuri ciuili contraria. Ita ferè Abb. in c. *quod clericis*, de foro compet. num. vlt. ibi in eandem sententiam refert Ioan. Andr. & Speculat. Videtur etiam idem sentire Syluest. verb. *lex*. q. 4. Sed re vera non persistit in illa. In eam etiam inclinat Gregor. Lop. in l. 12. tit. 1. part. 1. Saltem quoad eas leges, quæ spectant ad rerum vniuscuiusque ciuitatis administrationem. Probari autem solet præcipuè hæc sententia ex dicta l. *omnes populi*, quæ loquitur indistinctè (vt expendit Panormit.) & ideo de omnibus ciuitatib⁹ intelligenda est. Idem probat §. *sed naturalia*, Insti. de iure natur. ibi, *Ea, quæ ipsa sibi quæque ciuitas constituit.* Et in §. *ius autem*, dictum fuerat, tale esse ius vniuscuiusq; ciuitatis, vocariq; ius ciuile quasi ius proprium ipsius ciuitatis. Ratio reddi potest, quia vnaquæque ciuitas indiget hac potestate, quia per solum commune ius nõ potest sufficienter prouideri necessitatibus omnibus, quæ in diuersis locis pro eorum varia qualitate, & dispositione occurrunt; ergo oportet, vt hoc suppleatur per ius municipale. Confirmatur: nam quælibet ciuitas censetur communitas perfecta secũdùm Arist. ergo per se potest leges condere; sed circa res proprias melius potest vnaquæq; ciuitas statuere; ergo rationi consentaneum est, vt illis fuerit relicta hæc potestas, quæ spectat ad rerum propriarum administrationem.

Lex 9.

Abbas.

Sylvest. Greg Lop.

Panorm.

19. Sed in hoc pũcto probanda videtur doctrina Baldi in dicta l. *omnes populi*, quam etiam refert, & sequitur Sylvest. suprà, videlicet, vnamquamq; ciuitatem tantum habere de potestate condendi legem, vel statutum, quantum habet de iurisdictione. Et ratio sumitur ex dictis, quia potestas condendi leges (vt lib. 1. c. 8. & lib. 2. c. 1. dixi) iurisdictionis est; ergo pro mensura iurisdictionis, quam ciuitas habuerit, iudicandum erit de hac potestate. Vnde ad hanc resolutionem, per se loquendo, non multum refert distinctio de maxima, vel maiori ciuitate, quia fieri potest vt ciuitas secundi ordinis habeat hanc iurisdictionem, & non maxima ciuitas. Potiùs ergo spectandum est, an ciuitas retineat in se aliquam potestatem suprema reipublicæ, & per illam seipsam gubernet, vel illam transtulerit simpliciter in aliquem principem, vel quolibet alio iusto titulo translata sit. Omnis ergo ciuitas prioris ordinis potest sine dubio condere leges, quia habet supremam iurisdictionem iuxta principia posita in priori libro. Et de his populis liberis loquitur dicta l. *omnes populi*. Nam loquitur de iure ciuili prout condistinguitur à iure gentium: ius autem ciuile illo modo sumptum non est tantùm ius municipale, seu particulare alicuius populi, sed est quodlibet ius proprium vnius gentis, vel prouinciæ, vel regni, vel cuiuslibet communitatis habentis supremam iurisdictionem temporalem. Tamen, quia hoc ius cœpit à ciuitatibus supremis, & ab illis nomen sumpsit, ideo in dicta lege dicuntur esse proprium vniuscuiusque populi, *qui legibus, & moribus regitur*, id est, qui potest sibi proprium ius constituere præter illud, quod omnibus gentibus est commune; loquitur ergo de populis liberis, vt erant Romanus, Athenienfis, & similes, in quibus posuit exemplum Imperator in §. 2. & 3. Instit. de iure naturali, gentium, & ciuili. Et de eisdem liberis populis locutus est etiam Isidor. in cap. *ius ciuile*, distin. 1. vt ibi notat Cardin. Alexand. & Decius in cap. *Ecclesia*, de constit. n. 24. Loquuntur enim illa iura de populis secundum se spectatis, & secundum suam primæuam naturam.

Bald. & sequ.

Cardinal. Alexand. Decius.

20. At vero omnis ciuitas siue maior sit, siue maxima, quæ subdita est supremo Principi, in quem populi potestas translata est, iam non potest condere leges per se sola, ex vi solius potestatis propriæ, quia iam se abdicauit potestate necessaria ad ferendas leges perpetuas & ad commune bonum ordinatas; oportet ergo vt vel à principio in creatione sui principatus sub tali conditione, vel limitatione collata fuerit Principi potestas, vt ciuitas posset nihilominus per se statuere de rebus ad suam peculiarem gubernationem, & administrationem pertinentibus; vel certe vt postea ex particulari Principis concessione talem potestatem receperit. Et de quolibet istorum modorum constare poterit vel priuilegiis antiquis, vel ex communi iure talis regni, vel, quod est frequentius, vsu, & longa consuetudine. Extra hos vero casus necesse est, vt statutum ciuitatis subditę per suum superiorem expresse, vel tacitè confirmetur, vt habeat rationem legis, sicut in §. *constat*, Instit. de iure naturali, dicitur, Plebiscita cœpisse habere valorem legum per legem Hortensiam, scilicet, quia consentiente senatu illa facultas plebi data est. Idem ergo requiritur cum proportione in quacumq; communitate, quæ non est suprema. Et hoc etiam significatur in l. 3. C. de legibus, ibi, *Necnon, quæ specialiter quibusdam concessa sunt ciuitatibus, vel prouinciis, vel corporibus*, &c. Vbi clarè supponitur omnes terras subiectas imperio indigere concessione Imperatoris ad statuẽdas proprias leges, quod non solum de ciuitatibus maximis, sed etiam de prouinciis, & in vniuersum de corporibus mysticis traditur.

L. 3. C. de legibus.

21. Solum constitui potest differentia inter maximas ciuitates, & inferiores, quia verisimilius est potestatem hanc concedi maximis ciuitatibus potius quàm inferioribus, quamuis in vtrisque necessarium sit, vt de tali concessione, vel potestate sufficienter constet aliquo ex dictis modis. Nam ex iure communi non constat etiam pro ciuitatibus maximis subiectis Imperio, quia nec Iureconsultus Caius in dicta l. *omnes populi*, de his populis loquutus est, vt dixi, nec ipse poterat populis subiectis illam facultatem dare, vt per se constat. Nec etiam Iustinian. Imperator in eo sensu illam legem acceptauit in §. 2. Instit. de iure natur. quin potius in l. vlt. C. de legib. expresse dixit, *In præsenti soli Imperatori leges condere concessum est*, vtique in suo imperio, & ex vi ordinariæ potestatis. Atque idem cum proportione est in regno Hispaniæ, vt statuitur in dicta l. 12. tit. 1. part. 1. vbi etiam Gregor. Lop. refert. Pragmaticam specialem hoc statuentem, quæ hodie habetur in libro 7. nouæ recopilat. tit.

Caius.

Iustinian.

Greg Lop.

lat. tit. 1. l. 8. d idem significatur in legibus huius regni Lusitaniæ lib. 3. tit. 75. §. 1. Vltimo inquiri hîc poterat, an hæc potestas ferendi leges ciuiles delegabilis sit. Sed in hoc nihil occurrit addendum his, quæ in libro superiori cap. 4. in fine diximus.

CAPVT X.

Vtrùm potestas ferendi leges ciuiles pendeat ex fide, vel moribus principis.

1. *Hæresis Vvald. Vvicleph. Ioan Hus. Castro. Armacanus*

HAnc quæstionem moueo propter hæresim Vvaldenſium (vt refert Castro verb. *potestas*) quos Vvicleph. & Ioan. Hus sequuti sunt, dicentes; Principes iniquos, vel infideles non habere ciuilem potestatem, & consequenter non posse suis legibus subditos obligare, quod etiam, vt referunt, sensit Armacanus lib. 10. de quæstionib. Armenorum. Fundantur, quia potestas regia ordinatur ad bonum commune; esset autem valde contrarium bono communi, si in huiusmodi iniquis hominibus talis potestas inueniretur, ac perseueraret; & ideo Saul statim priuatus fuit regno, postquam Deo displicere cœpit. 2. Reg. 15. & de Regibus iniquis, generaliter dicit Deus Oseæ 8. *Regnauerunt, & non ex me*, id est, non legitima potestate. Hæc tamen sententia erronea est, & damnata in Concilio Constantiensi, sess. 8. & 15. Vt tamen veritatem Catholicam breuiter explicem, dicam priùs de fide, postea de moribus.

2. 2. Reg. 15. *Conc. Const.*

2. *Vera sententia.*

Primò ergo certum sit, hanc potestatem neque fidem, neq; aliud donum supernaturale requirere in Principe, seu in subiecto, in quo existit. Probatur: nam vel conditionem hanc postulat iure naturæ, vel diuino positiuo, vel Ecclesiastico: nihil autem horum dici potest: ergo. Probatur minor quoad primam partem, quia hæc potestas pertinet ad purum ius naturale, vt suprà ostensum est: vnde futura esset in hominibus, etiamsi crearentur in puris naturalibus sine vllo ordine ad supernaturalem finem, & fuit in gentibus ante Christi aduentum, & nunc est in infidelibus non baptizatis præsertim in gentibus. Et ratio clara est, quia fides, & reliqua dona sunt superioris ordinis: ergo non possunt iure naturæ requiri ad hanc potestatem.

Fidem & reliqua supernaturalia non requiri de iure naturæ ad potestatem legislatiuam vt pote quæ sint superioris ordinis.

3. *Occurritur dubiolo.*

Dicetur fortasse, hoc argumentum rectè procedere de puro iure naturæ quatenus fundatur in solo lumine naturali: secus autem esse de iure connaturali gratiæ, quod fundatur in lumine fidei, quia supposita eleuatione naturæ humanæ ad finem supernaturalem, ipsum lumen supernaturale dictat, non esse homines regendos, etiam in ciuilibus, & temporalibus, nisi per principes fideles, propter vitandum cõmune incommodum, quod ex contrario sequi potest. Sed hoc absq; fundamento dicitur. Quia ordinatio ad finem supernaturalem per fidem, vel alia dona, non mutat naturam huius potestatis, neq; impedit actus eius: ergo etiam posito lumine fidei non potest per veram rationem colligi potestatem hanc necessariò supponere fidem. Quamuis enim ex principijs fidei rectè colligatur, non esse obediendum magistratui temporali in his, quæ fidei, vel supernaturalibus præceptis repugnant, non inde colligitur, non posse esse verum Principem eum, qui fide careat, aut ei obediendum non esse in his, quæ pertinent ad rectam gubernationem politicam, & fidei non repugnantem. Quod etiam apertè confirmat Scriptura Daniel. 2. *Tu es Rex, & Deus cœli tibi regnum dedit*; erat autem infidelis, & Genes. 47. Ioseph fecit terram Ægypti tributariam Pharaoni, qui etiam erat infidelis. Constat ergo hanc potestatem ex natura rei in sola naturali ratione fundari.

Dan. 2. Genes. 47.

4. *2. Par. conclusionis probatur.*

Et possumus obiter addere, quamuis ad actualem vsum eius requiratur vsus rationis in habente illam; tamen ad ipsam potestatem non requiri, sc. quoad ius dominandi, & regendi: potest enim esse in puero, etiam ante vsum rationis, vt patet in eo, qui iure hæreditario regnum obtinet statim à principio natiuitatis: ille enim, & ante rationis vsum, & ante baptismum rex existit; habet ergo potestatem in habitu, licèt per se illam exercere non possit. Et idem contingere potest in eo, qui ad tempus incidit in amentiam: nam si amentia sit perpetua, priuandus est tali potestate propter commune bonum. De quo aliàs.

Secunda pars minoris, quę est de iure diuino positiuo satis ex eo probatur, qui ostendi non potest tale ius, neque ex Scriptura, neque ex traditione. Imò oppositum docent Paulus ad Rom. 13. & 1. Timoth. 2. & Petrus 1. canonica c. 2. vbi admonent fideles subditos esse Regibus, & principibus qui tunc dominabantur, quos constat fuisse infideles. Nec dici potest, hoc fecisse Apostolos ad vitandum maius malum: nam expressè aiũt, illos esse ministros Dei & ab illo habere potestatem, eisq; obediendum esse, nõ tantùm propter timorem, sed etiam propter conscientiam. Ex quibus locis constat, stando in iure diuino, hanc potestatem perseuerare in infideli, non solùm respectu aliorum infidelium, sed etiam respectu Christianorum, qui aliàs iusto titulo subditi erant illi: nam de his in particulari loquuntur Apostoli in illis locis. Congruentia autem reddi potest, quia tale ius non fuisset congruum ad fidei propagationem, & cõseruationem: nam plurima scandala sequerentur, nec reges infideles permitterent, subditos ad fidem conuerti.

5. *Rom. 13. 1. ad Tim. 2. 1. Pet. 2.*

Atque hinc facilè constat aliud membrum de iure Ecclesiastico, quod auctoritate etiam negatiua sufficienter probatur, quia nullibi inuenitur. Ad maiorem autem intelligentiam distinguere possumus duplices reges infideles, quidam nunquam baptizati, nec apostatę à fide; alij sunt hęretici apostatę: in priores non habet Ecclesia iurisdictionem directam; & ideo non potest illos punire, nec per se regnis priuare. Si autem sub se haberent fideles, & eos vel à fide auerterent, vel ab obedientia Ecclesiæ, vel aliàs ad prauos mores manifestè inducerẽt, tunc Ecclesia haberet iustum bellum contra illos, posset q; eos in defensionem innocentium, potestate, & regno priuare: quamdiu verò nõ priuantur, suam retinent potestatem. In posteriores autem habet Ecclesia directam potestatem, & per se, ratione baptismi, & ideo in pœnam infidelitatis; & hæresis potest eos hac potestate priuare; hactenus verò non priuauit eos ipso facto, saltem quantum ad retentionem, & vsum illius potestatis: imò nec de facto ab illa deijci possunt, donec per sententiam Ecclesiasticam declarentur, iuxta c. *cùm secundùm leges*, de hæreticis, in 6. & latiùs traditur in materia de Fide.

6. *3 Membrum conclusionis probatur.*

Quid possit Ecclesia in Principes infideles non baptizatos.

Quid in baptizatos.

Circa alteram partem de moribus, dicendum est, potestatem hanc in hominibus iniustis, & iniquis permanere posse, & ita simpliciter non pendere ex moribus honestis. Conclusio est etiam certa de fide, quę satis constat ex discursu totius Scripturæ, in qua legimus, plures Reges, tam in populo Israel, quàm inter gentes fuisse iniquissimos, & nihilominus fuisse veros Reges, & Dauid ẽt, ac Salomon, qui aliquando grauiter peccauerunt, non statim priuati fuerunt regno. Ratione ostendi potest discursu simili superiùs facto, quia hæc pœna priuationis talis potestatis nullo iure lata est, ipso facto, contra Reges iniquos, nec fuisset conueniens, quia infinita perturbatio inde sequeretur, & omnes subditi facilè cõtra reges insurgerent. Explicari deinde potest in hunc modum, quia vel Rex, licet aliàs prauus sit, in legibus ferendis, seruat honestatem, & iustitiam, & tunc formaliter, & in quantum Rex, iustus est: malitia autem illa se habet quasi concomitanter, & ideo non refert ad hanc potestatẽ. Vel in ipsis legibus ferendis exercet iniustitiam, & iniquitatem, præcipiendo rem turpem, & tunc non inducit quidem obligationem

7. *Conclusio in qua de fide.*

Ratio conclusionis.

per

per talem actum. Nam lex iniqua non est lex, nec potestas regia est data ad tales leges ferendas, iuxta ea; quæ suprà diximus de ratione legis. Possunt ergo tũc subditi, & debent non obedire regi in tali præcepto, si de re iniqua sit, non tamen propterea possunt illi obedientiã absolutè negare in his, quæ iusta fuerint. Vel denique rex est iniquus etiam in vsurpatione ipsius potestatis, quia tyrannicè illam occupauit, & tunc verum est, illam iniquitatem excludere potestatem veram, non quia priuet illa, sed quia supponit carentiam eius, eamq; donare non potest, & tunc meritò tali homini non obeditur, quia Rex non est, sed tyrannus.

8. Occurrit autem hîc incidens dubium circa hoc vltimum membrum, an in eo casu possint subditi licitè obedire huiusmodi Principi, si alioqui ex parte materiæ iustas leges ferat. Quòd enim non teneantur, per se loquendo, manifestum est, quia illæ non sunt leges, iuxta suprà dicta, cùm non procedant à legitima potestate. Quòd autem possint, videtur persuaderi, quia possunt facere quidquid bonum est, vel non malum, licèt non teneantur, cedendo iuri suo, & patienter vim alterius sustinendo. Imò addũt multi authores, posse tunc subditos postulare ab huiusmodi Principe, & concessiones gratię, & actus iustitiæ, qui in se iniusti non sint, quamuis ab illo iniustè sint faciendi per vsurpatam potestatem; quia tũc non inducunt ad malum, sed ad minus malum: minus enim malum est sic gubernari, quam omnino non gubernari. Ita docuit Caiet. in summa, verb. *Tyrannus*, quem sequitur Armilla eodem verb. & Nauar. c. 14. n. 41. In contrarium autem esse videtur, quia obedire huiusmodi regi, etiam in his, quæ aliàs honesta sunt, videtur esse cooperatio ad malum, & fauor iniustitiæ, seu tyrannidis eis.

9. Breuiter dicendum censeo, quasdam esse actiones ita honestas, vt in nullius nocumentum cedant, neq; indigeant potestate publica, vt rectè fiant, vt sunt deferre hæc, vel illa arma, vel aliquid simile, vel etiam soluere tributum, quod licèt ex parte exigentis requirat potestatem, ex parte soluentis illam nõ postulat, per se loquendo. Neq; conditio tributi alteri affert nocumẽtum, nisi soli soluenti, qui potest cedere iuri, vel vtilitati suæ. Aliæ verò sunt actiones, quæ inuoluunt nocumentum tertij, & vt iustè fiant, requirunt potestatem publicam, vt occidere malefactorem, etiam dignum morte, & similes. In prioribꝰ per se malum non est seruare leges, vel præcepta tyranno data, quia illæ actiones tales sunt, vt propria voluntate, & authoritate possint honestè fieri sine lege. Quòd autem fiant posita illa iniusta lege, non habet circumstantiam, quæ reddat actum malum. Quia illa re vera non est cooperatio, sed tolerantia quædam violentiæ, quæ nulli affert nocumentum: ergo per se non est ibi malitia. Dico autem per se, quia oportet scandalum vitare, & non dare occasionem tyranno, vt in sua iniustitia infirmiùs perseueret, sed potiùs illi obsistere, quando sine incommodo fieri potest. At verò in posterioribus actionibus contrarium videtur, quia honestas illarum omnino pendet ex vera potestate publica, sine qua nullus potest exequi, vel condemnare alium, etiam in pœna iusta, nisi habeat publicam potestatem, quam tyrannus dare non potest. Sed in hoc etiam aduertendum, seu subdistinguendum est: nam hoc in rigore est verum, quantum est ex parte tyranni: contingit autem vt respublica, quia nõ potest illi resistere, illum toleret, & ab eo se gubernari sinat, & tacitè consentiat, ac velit, iustitiam per ipsum administrari propter rationem tactam, quia minus malum est, per illum gubernari, quàm omnino carere iusta coactione, & directione, & tum non erit peccatum obedire, etiam in dictis actibus, quia Reipublicæ consensus supplet defectum potestatis tyranni.

10. Ad fundamentum contrarij erroris respondetur, multò maiora incommoda contra bonum commune sequi, si potestas ciuilis pendeat ex priuata fide, vel bonis moribus ipsius principis, quia nulla esset pax, neque obedientia in republica, sed quilibet subditus vellet superiorem suum iudicare, & consequenter illi obedientiam negare, quod absurdissimum est. Quocirca licèt peccator fortè mereatur priuari regno, tamen quamdiu illo non priuatur ab habente potestatem verus rex perseuerat, atque ita contigit in Saule, donec permittente Deo occisus est. Quod autem dicitur Oseæ 8. *Regnauerunt, & non ex me*, plures habet expositiones, de quibus videri possunt Orig. Homil. 4. in lib. Iudicum, Hieronym. & Expositores ibi. Verus sensus mihi videtur, ibi reprehendi reges iniquos Israel, non quia reges non essent, & gubernarent, sed, quia cùm reges essent, malè gubernarent, hoc enim significat regnare non ex Deo, quod statim explicatur, quia inducebant populum ad idola colenda, & similia.

Dubium circa mores Principis.

Caiet. Armil. Nauar.

Quando licet seruare præcepta tyranno data, quia ea non sunt mala.

Saul. Oseæ 8. Origen. Hieront.

CAPVT XI.

Vtrum finis potestatis, & legis ciuilis, prout nunc est in Ecclesia, sit alius à fine eiusdem potestatis, & legis, vt in pura natura, vel in gentibus spectari potest.

1. DIximus dari in hominibus potestatem ad ferendas leges, atque adeo has leges esse possibiles, vt autem natura, & necessitas earum magis declaretur, oportet finem illarum, ipsiusq; potestatis generatim considerare, quod in hoc capite præstandum est. Statimq; occurrit opinio Fortunij Garciæ tract. de vltimo fine vtriusque iuris, vbi contendit suadere, finem iuris ciuilis esse eundem cum fine iuris canonici, habereq; eandem originem, eademq; principia. Vnde multa infert, quæ postea examinanda sunt. Nam de hac opinione quatenus comparationem facit inter vtrumque ius, in lib. sequenti dicendum ex professo est, quia non explicato prius vtroque extremo, non potest eorum comparatio fieri aut intelligi. Hîc ergo solùm de potestate, ac iure ciuili absolutè spectato in ordine ad suũ finem opinio hæc tractanda est. Sentit ergo Fortun. finem iuris ciuilis esse non solum externam pacem, & iustitiam Reipublicæ, sed etiam veram, & internam hominis felicitatem, ac salutem. Ita significat ibi. nu. 6. iunctis, quæ dixerat n. 2. Vbi eundem finem iuris Canonici posuerat, & inde concludit esse eundem finem vtriusq; iuris. Vnde necessa est, vt vel sentiat, finem canonici iuris esse tantùm externam politiam humanam, quod valde absurdum est, vel oportet, vt sentiat, finem iuris ciuilis non sistere in humana politia, & externa pace, ac iustitia reipublicæ, sed etiam tendere ad veram felicitatem humanam.

Finem iuris ciuilis esse eundem cum fine canonici sentit Fortunius.

2. Quia verò hæc opinio statim apparet incredibilis intellecta de iure ciuili, & de potestate ferendi illud, prout esse potest in pura natura, & in principio libri à nobis explicata est, ideo Nauar. in Commen. de finibus humanorum ãctuum, n. 29. ita illam interpretatur, vt intelligenda sit de iure ciuili, quatenus est à Christianis Imperatoribus, & Regibus compositum, aut probatum: sic enim etiam ipse ait, veram felicitatem æternam, quam credimus, & speramus esse finem iuris ciuilis. Quia licèt ipsa potestas de se non tendat in illum finem; nihilominus vt est coniũcta fidei, in illum referri potest, & debet: & ita ẽt eius actus, qui est Lex ciuilis, à legislatoribus Christianis in eundem finem refertur. Quod suadet ipse Nauar. ex inscriptione Codicis, & Proœmij digestorum à Iustiniano editi, quæ sic habet, *In nomine Domini nostri Iesu Christi*, &c. Et eandem habet in declaratione iuris ciuilis, quæ habetur in fine legis 2. de veteri iur. enucle. Et in Epistol. ad Tribonianum, quæ incipit, *Deo*

Nauar.

*author*e

authore, & in Codice est lex 1. de veteri iure enucleando, vbi de *authoritate legum*, dicit, *Quæ diuinas, & humanas res bene disposuit, & omnem iniquitatem expulit.* Addit Nauar. probationem ex l. 1. & 2. C. de sum. Trinitat. Vbi Imperator præcipit, omnes populos sibi subditos Christianam fidem, & religionem sequi, & hæreticos puniri, & ex multis legibus, quas ille Imperator de rebus Ecclesiasticis constituit per plures titulos vsque ad 16. lib. 1. Codicis.

C. de summa Trinit.

8. Veruntamen de hac opinione Nauarri per se spectata dicemus postea: nunc enim considerando fundamenta Fortunij, videtur simpliciter loqui de potestate ciuili secundùm se, & in omni statu: probat enim sententiam suam ex Arist. 1. Ethic. cap. 2. & 4. dicente, humanam felicitatem esse finem moralis doctrinæ, & lib. 5. cap. 1. dicit, ea dici iusta, *quæ felicitatem societatis ciuilis efficiunt, & conseruant*, & ideo leges de omnibus virtutibus præcepta dare, quæ ad hanc felicitatem conferunt. Adducit etiam Ciceronem lib. 2. de officijs, dicentem, *Per leges bene beateq; viuitur.* Adducit item quod ex Demosthene refertur in leg. 2. ff. de legib. *Omnes debere parere legi, quia inuentio quædam & donum Dei est.* Et ex Chrysippo legem esse omnium diuinarum, *& humarum rerum reginam, & iustorum, atque iniustorum regulam.* Hæc autem omnia dicta sunt à Philosophis Ethnicis de lege ciuili, & ante leges Imperatorum: ergo dicta sunt de lege ciuili secundùm se, & prout naturam humanam consequitur, seclusa fide: ergo in eodem sensu videtur ille author loquutus. Confirmat verò suam sententiam à fortiori ex legibus Imperatorum, quas adduximus pro sententia Nauar. & addit Authentic. *vt non luxurientur contra naturam.* Quia in ea ostendit Iustinia. sui muneris esse, curare, vt subditi sui bene viuant, & Dei placationem inueniant. Item Authen. quomodo oporteat Episcopos, &c. in princ. vbi Iustinia. ait, *Maximam habemus solicitudinem circa vera Dei dogmata, & circa sacerdotum honestatem*, &c. Videtur ergo hic author vtrumque statum potestatis, seu legis ciuilis amplecti, hoc fortasse discursu, quòd lex ciuilis intendit homines in veram eorum beatitudinem perducere. Vnde quando potestas illa est sola, & separata à lumine fidei, dirigit in veram felicitatem naturalem, de qua Philosophi loquuti sunt: quando autem coniungitur fidei manifestanti veram hominis felicitatem altioris ordinis, tunc etiam per fidem eleuatur, & extenditur ad ferendas leges, intendendo eandem veram, & supernaturalem felicitatem. Atque hoc modo nũc intra Ecclesiam eundem esse finem legis ciuilis, & canonici. Et ad hoc tandem inducit Diuum Thomam, quia in 1.2. quæstione 90. art. 2. & q. 95. art. 1. indifferenter loquens de lege humana, dicit, finem eius esse felicitatem.

Fortunij fundamenta.
Arist. 1 Eth. c. 2. & 4.
Cicer. 2 offic.
Demosthen
Chrysippus.
Authen. Iustinian.
D. Thom.

4. Nihilominus hæc opinio Fortunij noua est, & singularis, ortaq; est ex quadam verborum confusa, & indistincta significatione, seu æquiuocatione, qua sublata facilè rei veritas intelligetur. Duplex ergo felicitas hominis distinguenda est, vna est vitæ præsentis, altera futuræ, & vtraque in naturalem, & supernaturalem distingui debet secũdùm rèceptam Theologicam doctrinam, quam nunc supponimus. Dico ergo primò: potestas ciuilis, & ius ciuile per se non respiciunt æternam felicitatem supernaturalem vitę futuræ tanquam finem proprium, vel proximum vel vltimum. Probatur, quia talis potestas est merè naturalis, ergo natura sua non tendit in finem supernaturalem. Dices: ipsa hominis natura ordinatur ad supernaturalem felicitatem, vt ad finem vltimum: ergo etiam potentiæ omnes naturales huius naturæ ordinantur ad eundem finem: ergo etiam potestas ciuilis. Respondeo, dupliciter posse aliquid ordinari in illum finem vltimum: vno modo per intrinsecam habitudinem: alio modo per solam relationem vel imperium extrinsecum. Priori modo ordinatur fides infusa v.g. ad supernaturalem beatitudinem: posteriori modo fides, vel alia virtus acquisita. Dico ergo potestatem ciuilem per relationẽ extrinsecam, vel Dei, vel hominis habentis illam posse ordinari ad supernaturalem felicitatẽ vt ad finem vltimum. Et hoc ad summum probat ratio facta: nam ex parte Dei verum est omnia bona data hominibus, etiam naturalia, data esse propter felicitatem supernaturalem adipiscendam, & hoc modo etiam hæc potestas data est propter illum finem. Ex parte verò hominis non potest ipse referre actus huius potestatis in illum finem per solũ naturale lumen, sed oportet, vt supernaturaliter cognoscat illum finem, ideoq; stando in pura natura, non posset lex ciuilis etiam hoc modo ordinari ad finem supernaturalem.

Fortunij opinio noua
Hominis felicitas duplex, vita præsentis & futura, & vtraq; in naturalem, & supernaturalẽ distincta.
Dubiolum.
Occurritur dubiolo.

5. Deinde addo legem ciuilem prout est actus huius potestatis ex se nõ tendere in supernaturalem finem, & hunc esse sensum in præsenti præcipuè intentum. Declarari autem potest notando differentiam inter habitus, seu facultates naturales, & supernaturales; quòd supernaturales, & virtutes per se infusæ, ita ordinantur per se in supernaturales, & circa obiectum aliquo modo supernaturale secundùm se proportionatum supernaturali felicitati. Idemq; est suo modo in potestatibus moralibus supernaturalibus. Nam hoc modo charactẽr v.g. ordinatur ad supernaturalem finem, & similiter potestas Ecclesiasticæ iurisdictionis tendit in eundem finem quasi connaturali modo, & operando ex se circa materiam supernaturalem, & per se relatam ad illum finem. At verò virtutes acquisitæ de se non ita tendunt, nec operari possunt circa supernaturalem finem, sed solum per extrinsecum imperium possunt in illum referri. Ita ergo se habet potestas ciuilis in ordine ad supernaturalem felicitatem: nam per se non tendit in illum finem vltimum ex vi propriæ naturæ, vel propriarum actionum, per quas nullo modo versatur circa talem finem, nec circa materiam, vel obiecta supernaturalis ordinis. Et hoc modo dicimus potestatem ciuilẽ, vel leges ab illa procedentes non respicere felicitatẽ supernaturalem, vt finem vltimum: & in hoc maximè distingui à potestate Ecclesiastica, vt in sequenti lib. c. 1. & 8. latiùs videbimus. Et ideo dixit Nicol. Pap. in *c. quoniam*, d. 10. & in *c. cùm ad verum*, 96. d. Imperatores indigere Pontificibus pro æterna vita, & non debere, nec posse diuinis rebus præesse, cùm sint negotijs secularibus implicati. Et Imperator ipse in Authent. quomodo oporteat Episcop. &c. in principio dixit, sacerdotium & imperium esse maxima dona à Deo data. *Illud diuinis ministrans, hoc autem humanis præsidens.* Et alia similia in citato loco afferemus.

Discrimen habitum naturalium, & supernaturalium.
Nicolaus Papa.

6. Vnde dico secundò: Potestatem ciuilem non solùm nõ respicere felicitatem æternam vitæ futuræ vt finem vltimum propriũ, verùm etiam nec per se intendere propriam spiritualem felicitatem hominũ in hac vita, & consequenter nec per se posse in materia spirituali disponere, aut leges ferre. Hoc colligitur ex iuribus citatis. Item ex illis omnibus, in quibus leges ciuiles per canonicas aliquatenus corriguntur, vel supplentur in ordine ad vitanda peccata, quia lex ciuilis cõsiderat honestam vtilitatem temporalẽ reipublicæ humanæ: lex autem canonica principaliùs attendit saluti animæ, & vt peccata euitentur, vt dixit Glossa in *c. cùm contingat*, de iureiur. verb. *debent*, & sumitur ex illo textu cum concordantibus *c. licèt*, de iureiur. in 6. & cap. vlt. de præscript. Et notant latè Ioan. And. in regula. *possessor*, in Mercurial. & Panorm. in Proœm. Decret. n. 16. & in cap. 1. de iuram. cal. n. 7. Ratione declaratur, quia spirituale bonum, seu felicitas huius vitæ est dispositio per se ordinata ad vltimam felicitatem supernaturalem vitæ futuræ, vel potiùs est quædam inchoatio eius: ergo potestas, quę non ordinatur per se ad dirigendos homines in illam felicitatem nõ potest per se referri ad spiritualem finem huius vitæ, quia eiusdem potestatis est dirigere ad finem vltimum, & ad omnia, quæ per se ad illum dispo-

2. Conclusio.
Glossa.
Ioan. And. Panorm.

disponunt. Potestas ergo ciuilis sicut non ordinatur ad æternam beatitudinem vitæ futuræ, ita nec ad spiritualem felicitatem præsentis. Vnde etiam concluditur, per se non versari in spirituali materia, quia finis proximus, & materia cuiuscunq; potestatis proportionantur inter se, & fini vltimo eiusdem potestatis: sed potestas ciuilis non habet pro fine vltimo felicitatem supernaturalem vitæ futuræ, aut præsentis: ergo. Atque ideo in decretis sæpe lex ciuilis comparatur corpori, & lex canonica animæ, ac spiritui, vt auctores proxime citati notant, & apertè tradit Innoc. III. in cap. *solitæ*, de maiorat. & obedien. Hinc etiam dixit D. Thomas 1. 2. q. 99. artic. 3. *Lex diuina principaliter instituitur ad ordinandum homines ad Deum: lex autem humana principaliter ad ordinandum homines adinuicem: & ideo leges humanæ non curauerunt aliquid instituere de cultu diuino, nisi in ordine ad bonum commune hominum.*

Ex D. Tho in quadordinatur diuinalex principaliter & in quid humana

7. *Conclus.* 3

Addo tertiò potestatem ciuilem legislatiuam, etiã in pura natura spectatam non habere pro fine intrinseco, & per se intento felicitatem naturalem vitæ futuræ: imò nec propriam felicitatem naturalem vitę præsentis, quatenus ad singulos homines, vt particulares personæ sunt, pertinere potest, sed eius finẽ esse felicitatem naturalem communitatis humanæ perfectæ, cuius curam gerit, & singulorum hominum vt sunt membra talis communitatis, vt in ea, scilicet in pace & iustitia viuant, & cum sufficientia bonorum, quæ ad vitæ corporalis conseruationem, & commoditatem spectant, & cum ea probitate morum, quæ ad hanc externam pacem, & felicitatem reipublicæ, & continentem humanæ naturæ conseruationem necessaria est. Hæc est mens Aristo. in locis in principio citatis, & D. Thomæ suprà q. 90. artic. 2. iunctis q. 95. art. 1. & 4. q. 96. art. 2. & 3. & q. 99. artic. 3. In quibus docet, ac declarat, finem humanarum legum esse commune bonum ciuitatis, & illa tantum prohibere, ac præcipere, quæ huic fini consentanea sunt. Ad idẽ faciunt quæ Fortunius adducit ex proœmio Decret. & cap. *factæ sunt*, dist. 4. nam quæ ibi dicuntur, legibus etiam ciuilibus communia esse videntur. Ratio verò sumi potest ex dictis, quia hęc naturalis potestas condendi humanas leges non est in singulis hominibus per se spectatis, nec in multitudine hominum aggregata solum per accidens: sed est in communitate, vt moraliter vnita & ordinata ad componendum vnum corpus mysticum, & ex illo resultat tanquam proprietas eius: ergo per se ordinatur ad bonum commune huius corporis, eiusque felicitatem: nam finis est proportionatus principio: sicut ergo bonum naturale huius corporis politici non extenditur vltra præsentem vitam; imò nec durat nisi in illa, ita nec finis huius potestatis, aut legis vltra præsentem vitam extenditur. Et eadem ratione etiã pro hac vita non intendit bonum singulorum, nisi in ordine ad bonum totius communitatis, in quo fistit tanquam in vltimo fine proprio talis facultatis: ergo id, quod ita pertinet ad priuatam felicitatem, vt non redundet in bonum communitatis, ad hanc potestatem, vel legem ciuilem non spectat.

Arist. D. Thom.

Fortunius. cap. factæ sunt.

Ratio conclusionis.

8. *Regimẽ humanum triplex, politicum, œconomicum, & monasticum*

Confirmatur, ac declaratur: nam triplex potest distingui moralis gubernatio hominis; quędam politica, quæ pertinet ad regimen ciuitatis, & communitatis perfectę: alia œconomica, quæ spectat ad regimen vnius familiæ, seu domus; tertia dici potest propria vniuscuiusque circa semetipsum, quę dici potest monastica, quasi vnius regimen continens. Potestas autem ciuilis per se ordinatur ad gubernationem politicam, vt ex superioribus constat, & ideo per se non dirigit œconomicum regimen, nisi in his, quæ redundant in commune bonum ciuitatis, & illud possunt impedire, aut promouere: reliqua enim, quæ ad priuatã familiam spectant, non per leges ciuiles, sed per vniuscuiusq; patris familias prudẽtiam ordinantur. Ergo simili proportione, ac ratione non spectat ad leges ciuiles monastica directio, seu priuata honestas singulorum, vt tales sunt, sed solum ea morum rectitudo per has leges constituitur, quę bono ciui vel necessaria, vel valde vtilis est. Ad felicitatem autem etiam naturalem vniuscuiusque hominis, vt singularis persona est, non sufficit virtus illa ciuilis, sed necessaria est integritas morum cum debito ordine ad Deum, quantum lumen naturale dictat; ergo non spectat felicitas priuata ad finem proprium legis ciuilis, seu potestatis legislatiuæ merè naturalis. Accedit tandem, quòd hæc naturalis felicitas singulorum vt tales sunt, principaliter consistit in actibus internis, vel speculatiuis, vel moralibus, & practicis cum integra rectitudine naturali. Potestas autem ciuilis non multum curat de internis actibus, imò vix circa illos aliquid potest, vt infrà dicetur, valde etiam impotens, & inefficax est ad dirigendos illos: ergo non intendit per se huiusmodi felicitatem, sed solum communem, prout explicatum est. Neq; argumenta Fortunij amplius probant, vt facile ex dictis constare potest.

Potestas ciuilis non multum curat de internis actibus.

9. Quartò dico potestatem hanc ciuilem (etiam prout est in principibus Christianis fidei coniuncta) non extendi in materia, vel actibus suis ad finem supernaturalem, seu spiritualẽ vitæ futuræ, vel præsentis, licet ipsi legislatores fideles in suis legibus ferendis intueri possint, & ex parte debeant supernaturalem finem, & actum ipsum ferendi legem in supernaturalem finem referre. Vtraq; pars assertionis manifesta videtur. Prima quidem, quia potestas hęc vt nunc est in principibus Christianis, in se non est maior, nec alterius naturæ, quàm fuerit in principibus ethnicis; ergo ex se non habet alium finem, nec aliam materiã. Sicut virtus acquisita temperantiæ in fideli, & infideli, in iusto, & iniusto, non est alterius naturæ, nec actus suos efficere potest circa aliam materiam, vel propter alium proximum finem, seu motiuum, aut intrinsecam honestatem. Denique iura canonica suprà allegata, quæ hanc potestatem vocant terrenam, temporalem, ad corpora pertinentem, & similia, loquuntur de illa, vt est in Imperatore. & Regib. Christianis, & inde concludunt non posse disponere in spiritualibus, neque de his, quæ per se spectant ad salutem animarum, vel cultum religionis: ergo etiam nunc secularis potestas taliumprincipum eisdem terminis concluditur.

10. Dices; nunc possunt principes sæculares hæreticos punire, & alia vitia contraria religioni Christianæ, vt talis est, prohibere, vt est blasphemia in Christum, circumcisio Iudæorum, & similia, quæ non pertinuissent ad ciuilem potestatem, secluſa fide. Respondeo in primis, aliqua ex his non tam per se pertinere ad secularem potestatem, quàm ex concessione Ecclesiasticæ potestatis, & quasi per tacitam, vel expressam inuocationem eius postulantis auxilium brachij secularis. Et ita infrà dicem⁹, vniuersas leges ciuiles, quæ circa materias spirituales versantur, vel non esse leges, vel habere vim suam à superiori potestate. Deinde dicimus illa vitia, & peccata, quæ dicuntur mixti fori, eatenus puniri, & cohiberi per leges ciuiles, quatenus supposito hoc statu reipublicæ Christianæ illam perturbant, & magna nocumenta illi afferunt etiam quoad suam pacem, & externam felicitatem, ac cõseruationem: hunc enim finem semper intendit ipsa potestas quaten⁹ talis est, licèt vtens illa possit perfectius operari. Et hoc modo Leo Papa Epistol. 7. laudat Theodosium, quod fide sua præsidium afferret Ecclesiæ, & non solum religium animum, sed etiam sacerdotalem ostenderet, & quod curam haberet auertẽdi hæreses, & schismata. *Quia tunc* (inquit) *est optimus regni vestri status, quando sempiternæ Trinitati vnius Deitatis confessione seruitur.*

Leo Papa. Theodosium.

Altera verò pars probari potest aliquib. argumentis Nauarri, & fortasse ipse nihil aliud intendit secun-

11. *Pars con-*

clusionis probatur Nanar.

dum suam priuatam sententiam; immeritò tamen adducit ad illam confirmandam leges Codicis, quæ in materia spirituali versantur: nam illę vel leges non sunt, nec fuere vnquam, vel nixæ fuerunt auctoritati Pontificum, vt lib. sequenti ca. 12. dicemus. Non rectè etiam ad hunc sensum accommodat opinionem Fortunij, quia sine dubio loquitur de legib. ipsis,

Michael Vlcurruno.

ac potestatibus, & non tantum de personis operantibus. Et ita illum latè impugnat Michael Vlcurruno tract. de Regim. mun. p. 1. q. 5. princip. Argumenta item eiusdem Fortunij probant hanc opinionem, & nihil aliud, vt facile intuenti patebit. Deniq; res ipsa per se nota est: nam hæc legislatio ciuilis de se, & suo genere actio honesta est, licèt ordinis naturalis, & prudentiæ acquisitæ, ac rationi naturali consentanea; ergo est de se apta referri ad finem supernaturalem; ergo Princeps Christianus facilè potest in eum finem illam referre, & optimè faciet illam referendo,

August.

iuxta illud Augustini lib. 5. de Ciuitat. capit. 24. Vbi de Regibus Christianis ait, *Felices eos dicimus, si suam potestatem ad Dei cultum maximè dilatandum, maiestatiei eius famulam faciunt.* Et quod in Concil. Mo-

Concil. Mogunt,

guntino sub Steph. ca. 2. de Rege dicitur, *Meminerit se præ omnibus ita sanctæ matris Ecclesiæ esse filium, vt eius paci, & tranquillitati per vniuersum mundum suum prodesse faciat Imperium.* Est autem obseruandum, hanc relationem posse dupliciter fieri, primò per positiuam ordinationem, & sic regulariter erit in consilio, nisi vbi speciale præceptum, vel necessitas ad illum

Leo Papa.

obligauerit. Sic enim Leo Papa Epist. 75. ad Leonem Augustum inquit, *Debes incunctanter aduertere regiam potestatem tibi non solum ad mundi regimen, sed maximè ad Ecclesiæ præsidium esse collatam*, &c. Secundò intelligi potest per negationem tantum, seu per circumspectionem nihil statuendi per hanc potestatem, quod sit contrarium fini supernaturali, vel eius consequutionem impedire possit, quæ obseruantia, & prudens cautio ex fide procedit, & virtualis quædam relatio in vltimum finem dici potest. Estq; non tantum in consilio, sed etiam in præcepto maximè proprio Christiani, ac Catholici principis, vt constat.

CAPVT XII.

Vtrùm leges ciuiles in sola materia honesta versentur virtutum omnium actus præcipiendo, vel vitia contraria prohibendo.

1. HActenus explicatæ sunt causa finalis, & efficiens legis ciuilis, quoniam ad ostendendum hoc genus legis esse possibile, conueniensque & quasi naturale homini, fuit necessarium; nunc ad declarandā naturam, & efficaciam huius legis, de materia, & forma aliquid dicendum est. Non agimus autem de materia, ex qua, seu subiecta, quia de hac satis dictum est in primo libro, tractando, an lex interna (vt sic dicam) sit in intellectu, vel voluntate principis, aut subditi, & an lex æterna debeat esse scripta, vel verba sufficiant. Inquirimus ergo materiam, circa quam legis ciuilis, id est, quid possit præcipere, aut prohibere: constat autem ex dictis in primo libro, legem tantum esse posse de actibus humanis, qui sint in hominis potestate, vnde etiam certum est, de his tātum esse posse legem ciuilem; hi verò actus studiosi, praui, & indifferentes esse possunt, & in his potest magna varietas reperiri secundum varias species virtutum, & vitiorum; item quidam sunt externi, alij mentales tantum, ac merè interni: quidam futuri, alij præteriti, quidam faciles, vel ordinarij; alij ardui, & valde difficiles, seu extraordinarij, ideoq; de tota hac varietate aliquid dicere necesse est.

2. Circa propositam ergo quęstionem duplex potest referri opinio, vna est, potestatem laicam, & ius ciuile per se primò intendere statum politicum, eiusque conseruationem, & augumentum, ac subinde materiam legem esse illam, quæ statui politico inseruit, & conseruationi, vel augmento eius. Et in ordine ad hunc finem has leges ferri, siue in eis vera honestas inueniatur, siue tantum simulata, & apparens, dissimulando etiam illa, quæ iniusta sunt, si reipublicæ temporali sint vtilia. Hæc est doctrina Politicorum huius temporis, quam præcipue persuadere conatus est principibus secularibus Machiauelus, solumque fundatur in hoc, quod non potest aliter temporalis respublica conseruari. Vnde illius iudicium peruersum est, non posse esse verum regem, & stabilem, qui legibus virtutis astringitur, eisque omnino subiicitur. Potestque iuuari hic error ex legibus ciuilibus, quæ interdum sustinent, & fouent actus prauos, propter temporalem commoditatem, vt in l. *dolo*, C. de inutil. stipul. datur actio, non obstante dolo, & in §. *namque*, Instit. de actionibus, conceditur actio fraudulenta, & in l. *paciſci*. ff. de pactis, pactum contra leges sustinetur: item præscriptio cum mala fide per leges ciuiles commendabatur olim, vt constat ex ca. *vigilanti*, cap. vlt. de præscrip. & ex Grat. 16. q. 3. §. *præscriptionem*, post ca. *placuit*, cum tamen illa præscriptio iniqua esset, & ideo per iura canonica reprobata sit. Et in multis aliis etiam aliqua approbantur iure ciuili, quæ in foro animę non possunt subsistere, vt notat Couarr. in regula, *poſſeſſor*. p. 2. §. 9. num. 6. in fine, Et in regula, *peccatum*. 2. p. §. 6. num. 3. & 4. & ex materia de matrim. iuramēto, vsuris, & aliis possunt multa exempla afferri, quæ omitto, & aliqua videri possunt in Azor. tom. 1. lib. 5. cap. 20. & 21.

Machiauel. error & Politicorū pro temporalitate gimine non curanda spiritualia.

Couarr.

3. Secunda sententia referri potest, quæ licet fateatur ius ciuile solum versari in materia honesta, limitat tamen illam ad materiam iustitiæ, dicitq; legem ciuilem solum posse ferri in materia iustitiæ præcipiendo iusta, & prohibendo, ac puniendo iniurias; non pertinere autem ad illam, vel ad potestatem ciuilem de actibus aliarum virtutum moralium disponere. Solet hęc sententia tribui Francisco Sarm. tract. de reddit. Eccleſiaſt. p. 4. cap. 5. Sed ibi non solum de lege ciuili loquitur, sed etiā de canonica; imò de hac præcipue, quia omnia, quæ adducit, in illa potissimū locum habent, & ideo infrà tractando de lege canonica illi respondebimus. Nunc specialiter de ciuili iure id suaderi potest ex dictis capit. præced. Nam finis potestatis ciuilis est pax, & felicitas temporalis reipublicæ humanæ: ergo solum potest leges ferre in materia iustitiæ ad pacem hanc, & felicitatem conseruandam, sed huiusmodi est materia iustitiæ, & non aliarum virtutum; ergo tantum in illa materia potest leges ferre. Minor sumi potest ex Aug. lib. 2. de ciuit. capit. 21. vbi ex Ciceron. refert. *concordiam esse arctissimum, atque optimum in omni republica vinculum incolumitatis, eamque sine iustitia nullo pacto esse posse*, significans cum illa esse posse, & illam solam sufficere ad illum finem. Quod etiam colligitur ex definitione populi, quam ex eodem refert, scilicet, *populum esse cœtum iuris cōsensu, & vtilitatis communione sociatum*: nam hoc totum habebit populus, si iustitia inter ciues seruetur: ergo illa sola est propria materia legis ciuilis. Hoc item videtur suadere vsus legum ciuilium: semper enim versantur in materia iustitiæ, & de aliis non disponunt, nisi in ordine ad æquitatem inter ciues seruandam, & vt occasiones iniuriarum euitentur. Argumento l. *hac lege*, C. de pact. conuent. ibi, *Quamuis enim bonum erat, mulierem, quæ seipsam marito committit, res etiam eiusdem pari arbitrio gubernari: attamen quoniam conditores legum, æquitatis conuenit esse fautores, nullo modo volumus*, &c.

Francisc. Sarmen.

3. Sententia dicens legem ciuilē solum posse ferri in materiā iustitiæ.

4. Prior ex his sententiis omnino falsa, & erronea est. Vnde dicendum primò est, leges ciuiles solum posse versari in materia honesta cum proportione, id est, vel præcipiendo honestum, vel prohibendo quod malum est, vel saltem illud non præcipiendo: loquor autem

4. Conclusio legem ciuilem solum versari in materia honesta, vel

præcipiendo honestũ, vel prohibendo malũ, vel illud non præcipiendo.

autem de potestate iuris, non facti: nam per errorem sæpe Magistratus ciuilis potest præcipere aliquid iniustum, vel illicitum: iure tamen non potest: nec tale præceptum poterit veram rationem legis habere, quia lex iniusta, vel turpis non est lex, vt suprà lib. 1. dictum est cum August. lib. 1. de libero arbitrio. c. 5. Vera ergo lex ciuilis non potest esse de turpi. Ratio à priori est, quia lex naturalis prohibet quidquid est turpe: lex autem ciuilis non potest legem naturalem auferre, nec homo potest simul obligari legibus contrariis: ergo impossibile est, vt talis lex ciuilis sit vera lex, aut obliget. Maior constat ex dictis libr. 2. Minor. quoad posteriorem partem per se nota est. Quoad priorem verò constat; tum quia inferior non potest abrogare legẽ superioris, nec illi derogare. Vnde ius prætorium in iure ciuili non valet contra ius Imperatoris, l. 2. C. de offic. Præfecti Prætor. Orient. & in vniuersum lex inferioris non valet contra legem Imperatoris, l. *cassa*, C. de sacrosc. Eccles. ergo nec lex Imperatoris, aut Regis valere potest contra legem Dei, vt rectè colligit Augustinus serm. 6. de verbis Domini, & Epistola 106. & habetur in cap. *qui resistit*, cum sequentib. 11. quæstion. 3. cum ergo lex naturalis sit lex Dei, vt supra ostensum est, non potest lex ciuilis contra illam prævalere; debet ergo esse de re honesta, seu consentanea rationi naturali, aliàs lex non erit.

Ratio à priori.

D. August.

5. Addo, rationem hanc concludere de omnibus actibus, seu materiis contrariis legi diuinæ, etiam supernaturali, vel etiam canonicæ, vt infrà dicemus. In omnibus enim vera est illa sententia Apostolorum Actor. 5. *Obedire oportet Deo, magis quàm hominibus*, siue Deus per lumen rationis, siue per lumen fidei loquatur: nam Apostoli de negotio fidei, & religionis Christianæ potissimè loquebantur. Quam veritatem tam manifestam esse supponebant, vt iudicium illius aduersariis committerent capite quarto dicentes, *Si iustum est in conspectu Dei, vos potius audire, quàm Deum, iudicate.* Vnde constat, Politicos, qui doctrinam illam suadent principibus secularibus, si sentiant id eis licere, & iure posse talia ferre præcepta, quæ sint contraria religioni veræ (de his enim legibus illi potissimum loquebantur) hæreticos esse, vel certè atheos, quod verisimilius est. Nam qui credit Deum esse, non potest non credere, præcepta eius esse præferenda mandatis hominum, cum Dei iurisdictio sit longè superior. De quo videri possunt multa apud Gratian. 11. q. 3. & optimè Vrban. Papa in cap. vlt. 15. q. 6. Bernard. de præcep. & disp. & Epist. 7. & Basil. regul. 114. ex breuior. Quod autem Politici dicunt, non posse rempublicam temporalem, vel regnum temporale conseruari, si in omnibus regulam honestatis, aut diuinæ legis sequatur: omnino falsum est. Nam si loquamur de honestate naturali, potius illa necessaria est ad pacem, & felicitatem politicam reipublicæ humanæ, vt etiam ipsa iura ciuilia fatentur, quæ statim referemus. Si verò sit sermo de integritate fidei, & religionis, ipsa experientia constat, nulla re melius conseruari regna, etiam in temporali felicitate, quàm obedientia, & conseruatione Catholicæ fidei, ac religionis, de quo argumento videri possunt, quæ copiosè scribit Bozius de signis Eccles. præcipuè lib. 21. & seq. Bellarm. lib. 4. de notis Eccle. cap. 17. & 18. & Petr. Ribaden. lib. 1. de princip. Christ. cap. 13. & sequentib. & ferè per totum illud opus prudenter satis, ac eruditè.

Vrban. Pap. D. Bernard. D. Basilius.

Bozius. Bellarm. Pet. Ribad.

6. Nullum ergo est illius erroris fundamẽtum. Ad illud autem, quod ex vsu legum ciuilium afferebatur, dicendum est in primis, nihil esse in legibus ibi citatis, quod directè aduersetur æquitati naturali, vel honestati. quod latè tractat Fortun. in dicto tract. de vltim. fine, vindicans ius ciuile ab hac nota. Pro his verò, quæ adduximus, generalis regula notanda est, aliud esse præcipere iniquum: aliud permittere, aut non punire, vel non rescindere, quod malè factum est; leges ergo ciuiles non præcipiunt iniqua; interdum verò permittunt, aut tolerant ad maiora mala vitanda, vt latè explicat Barbosa ff. solut. matr. in rubr. p. 2. num. 10. & seq. mox dicemus. Primò igitur in dicta l. *dolo*, datur actio in iure ciuili, non obstante dolo, in contractibus stricti iuris, non quia ius approbet, sed quia vult iudicari de illo per Prætorem, & ita concedit exceptionem doli, quod malum non est, & potest esse vtile reipublicæ: nihilominus tamen qui fecit dolum in conscientia, tenebitur abstinere. Ad secundum verò de actione Publiciana, de qua loquitur §. *namque*, negatur illam esse actionem fraudulentam, quia & sine mendacio proponi potest, vbi Glossa latè, verb. *dicit*, & bonam fidem requirit, vt latè Couar. in regula *possessor*. 2. p. §. 11. num. 6. vbi ostendit etiam iure canonico esse receptam. Ad tertium ex l. *paciscì*, respondeti posset, illam esse permissionem quandam; verius tamen dicitur, pactum, de quo ibi est sermo, licitum esse, vt quòd emptor cum venditore conueniat, vt de vitiis rei venditæ non teneatur, nec possit moueri quæstio: hoc enim emptori licet, cum per hoc renunciet iuri suo, ex parte autem vendentis necessaria erit bona fides non solum ex iure naturali, sed etiam ex ciuili, vt ibi notat Glossa. Ad quartum de præscriptione, respondetur, necessariam esse bonam fidem, etiam secundum posteriora iura ciuilia. Neque potuerunt vnquam iura ciuilia securum reddere in conscientia possessorem malæ fidei, sed ad summum potuerunt nõ admittere contra illum actionem, aut litem. Et idem cum proportione dicendum est de omnib. aliis casibus in quibus ius ciuile dicitur nõ procedere in foro animæ. In quo etiam est considerandum, quod licèt magistratus ciuilis non teneatur semper cauere pericula peccatorum: interdum tamen posse excedere, ferendo leges, quæ licèt de peccatis non sint, pericula illorum inuoluant, vel illis aliquomodo fauere, vel occasionem præbere videantur. Et in his casibus solent leges canonicę corrigere ciuiles, vt infrà videbimus: ille verò defectus est personæ, non officij; & prudentiæ, non potestatis: nam lex ciuilis, si prudenter feratur, non modò non debet præcipere turpe, verum etiam ne morale periculum peccandi dare. Quomodo autem lex possit indifferentia præcipere, dicam in fine capitis.

Barbosa.

Explicantur aliquot leges.

Glossa. Couar.

Fortunius, aliud præcipere, aliud permittere, hoc tertiũ facit leges, nõ verò illud.

7. Dico secundò: Leges ciuiles non solum præcipiunt recta in materia iustitiæ, sed etiam in materia aliarum virtutum moralium, & similiter vetare possunt vitia contra omnes virtutes. Hæc enim duo eandem semper rationem, seu proportionem seruant, quia facere bonum, & vitare malum, partes sunt iustitiæ non tantum particularis, sed etiam generalis. Hæc assertio sumitur ex D. Thom. q. 95. artic. 3. & vbi de lege humana in communi loquitur; præcipuè verò id docet propter ciuilem: nam de canonica nulla poterat esse dubitatio, & ita confirmat assertionem ex Aristot. 5. Ethic. cap. 1. dicente: *Ipsæ autem leges de omnibus dictant, coniectantes communem vtilitatem*; & infrà, *Præcipit autem lex & ea agere, quæ ad virum pertinent fortem, vt non deserere locum in acie, non fugere, non abiicere arma. Et item ea quæ sunt temperantis, vt non adulterari, non libidine vti. Et illa etiam quæ sunt materia iusti, vt non pulsare, non conuitia dicere, & in cæteris virtutibus, atque vitiis, alia iubens, alia vetans.* Plato etiam 1. de legibus duos ordines bonorum distinguit, priora vocat diuina, posteriora humana: & in prioribus ponit quatuor virtutes cardinales, in posteriorib. bona fortunæ, & corporis, & priora dicit esse præferenda, eorumque ordinem ac connexionem declarat, & subiungit: *Quare oportet, vt legum quoque lator & ipse hunc ordinem sequatur, & mandet omnibus, vt semper hæc ipsa respicientes in singulis operentur.* Idem profitentur auctores legum ciuilium: nam in l. 1. ff. de iustitia, & iur. ait Vlpian. *Iustitiam colimus*, &c. Declarat autem se loqui non tantum de peculiari iustitia, sed

7. Leges ciuiles possepræcipere rectam omnibus virtutibus, & opposita illis vetare.

Aristot. 5. Ethic.

Plato duos bonorum ordines distinguit.

Vlpian.

sed de generali, quæ respicit iustum legitimum, (vt Aristot. suprà loquitur) vnde subiungit Vlpian. *Æquum ab iniquo separantes, licitum ab illicito discernentes, bonos effi cere cupientes*, & infrà in l. *iustitia*, & in §. *puru*, Instit. eod. dicitur, *iuris præcepta sunt hæc, honestè viuere, alterum non lædere, suum cuique tribuere*; ex quibus primum latius patet, quam particularis iustitia.

L. iustitia,

8. *Potestas legislatiua nõ potest assequi suum finem, nisi in materia omnium virtutũ præcipiat.*

Ratio propria est, qui potestas legislatiua ciuitatis non potest assequi finem suum, nisi in materia omnium virtutum præcipiat. Quod vt declarẽ, suppono primò, sermonem hic esse de virtutibus moralibus; nam de theologalibus nihil agnoscit naturalis ratio, in qua leges ciuiles fundantur; quanquam eo modo, quo potest esse in natura aliqua remota imitatio illarum virtutum; illa etiam posset per leges ciuiles in officio contineri, vt ex dicendis constabit. De virtutibus ergo moralibus probatur assumptum quia finis iuris ciuilis est felicitas vera naturalis politicæ ciuitatis: hæc autem obtineri non potest sine obseruantia omnium virtutum moralium, ergo in omnibus potest præcipere ius ciuile. Maior patet ex dictis cap. præced. Minor autem probari posset ex dictis lib. 1. cap. 15. vbi ostendimus leges ciuiles intendere ciues facere bonos viros, quia non possunt aliter facere bonos ciues. Vlterius verò potest idem probari inductione. Quia enim necessitas iustitiæ per se clara est, ideo in illa materia multiplicantur magis leges ciuiles. Temperantia verò etiam est necessaria, ne natura ipsa nimium corrumpatur, aut conseruatio, vel propagatio eius impediatur: cuius rei cura etiam spectat ad leges ciuiles. Et hac ratione prohibent, ac puniunt leges ciuiles vitia contra naturam: possunt etiam prohibere nimium abusum ciborum, vel in eis mensuram, & modum ponere. Fortitudo etiam est necessaria ad defensionem reipublicæ, vt de se constat. De prudentia verò non videntur dari speciales leges distinctæ à legibus de actibus aliarum virtutum moralium, quia prudentia per se non operatur bene, vel moraliter sine virtutibus moralibus voluntatis; tamen quia aliæ virtutes morales operantur sine prudentia, ideo leges de aliis virtutibus simul sunt de vsu prudentiæ.

Leges ciuiles intẽdunt ciues facere bonos viros, quia nõ possunt aliter facere bonos ciues.

9. *Oẽs virtutes morales, aut sunt ad alterum hominem, aut ad se, aut ad Deum, & secundum oẽs hos respectus potest præcipere lex ciuilis.*

Alio item modo potest hæc inductio fieri, quia omnes virtutes morales aut sunt ad alterum hominem, aut sunt ad se, aut ad Deum; leges autem ciuiles secundum omnes hos respectus præcipere possunt. Primò quidem, & maximè in ordine ad alterũ, quod quidem possunt facere non solum vbi est debitum iustitiæ, sed etiam vbi debitum fidelitatis, aut simplicis promissionis interuenit. Nam licet sæpe id non faciant, tamen non est extra potestatem earum, quia etiam obseruatio fidelitatis valde conueniens est ad concordiam ciuium: vnde in multis casibus de illa disponunt. Item etiam respiciunt debitum gratitudinis, & propter ingratitudinem priuant multis cõmodis ob eandem causam. Opera etiam eleemosynæ, & communis amicitiæ, seu dilectionis ad proximum, & maximè vbi interuenit necessitas communis, præcipere possunt, & sic de aliis. Secundò ex virtutibus ad se præcipere possunt obseruationem temperantiæ, & fortitudinis modo suprà dicto. Possunt etiam præcipere moderationẽ in externis sumptibus, in delicijs, in cultu vestium & nimio apparatu domorum, ac seruientium, & cæt. Quæ omnia spectant ad honestatem personæ in vsu propriarum rerum & actionum, & necessaria possunt esse reipublicæ ciuili, tum propter vitãdum scandalum aliorum, & ne noxiæ consuetudines introducantur; tum etiam ne ciues pauperiores fiant, quod est etiam reipublicæ noxium. Item possunt hæ leges interdum imperare res arduas, & pericula, quæ sine fortitudine superari non possunt. Tertiò etiam de rebus pertinentibus ad Deum curam habuerunt leges ciuiles ductu naturæ, quia obseruãtiam religionis putarunt semper ad incolumitatem reipublicæ maximè pertinere. Vnde opinor in statu puræ naturæ, si in illo esset respublica verum Deum naturaliter colens, potuisse leges ciuiles prohibere, & punire docentes cultum falsorum Deorum, aut falsas opiniones de Deo, & similia. Deniq; potest hoc declarari ex connexione harum moralium virtutum, quia sæpe iustitia seruari non potest, nisi cohibeatur intemperantia, vt patet in adulterio; sæpe etiam ad cauẽdam iniustitiam necessaria est mansuetudo, sapientia, aut fortitudo, & sic de aliis.

10. Potest verò aliquis dubitare de quibusdam virtutibus minus perfectis, minúsve necessariis, vt sunt liberalitas, magnificentia, & similes. De actibus enim harum virtutum non videtur ferri posse leges Ecclesiasticæ, nedum ciuiles, quia necessariæ non sunt; imò videntur extraordinariæ, & ex se postulare carentiam obligationis, quia vsus earum videtur esse consilij potius, quàm necessitatis. At hoc verò respõderi posset primò, assertionem seu distributionem intelligi de virtutibus cardinalibus præcipuis, quæ ad communem honestatem necessariæ sunt: nã de his maximè videntur loqui D. Thomas, & Arist. & ordinariè videntur sufficere ad bonum regimen reipublicæ. Dico verò vlterius, licet leges ciuiles ordinariè non præcipiant exercitium actuum talium virtutum, posse nihilominus imponere modum, & mensuram, & hoc satis esse, vt illæ etiam virtutes sint materia legis humanę. Deniq; dico, non esse impossibile inueniri casus, in quibus tales actus sint necessarij, aut valde conueniẽtes ad commune bonum reipublicę, & hoc satis esse, vt aliquando, licet rarissimè, præcipi possint.

Soluitur dubium.

D. Thom. Arist.

11. Tertiò dicendum est, leges ciuiles non posse ferri de omnib. actibus omnium, & singularum virtutum. Hoc etiam docet D. Thom. dicto ar. 3. & constat facilè inductione. Non enim potest præcipi virginitas, etiamsi optimus actus virtutis sit, & idem est de aliis actibus, qui propriè dicuntur consiliorum. Item de actibus difficillimis, quando ad commune bonum reipublicæ ciuilis non sunt simpliciter necessarij, vt esset v. g. frequenter ieiunare, & similia. Ratio autem est, tum quia lex humana debet esse moderata, & de re moraliter possibili vniuersæ communitati, & maiori parte, vt li. 2. in communi ostensum est; tum maximè quia ad finem legis humanæ non sunt necessarij omnes actus virtutum omnium, mensura autem potestatis ex fine illius sumenda est.

1. Conclusio, leges ciuiles, non possunt ferri de omnib. actib. omnium & singularũ virtutum D. Thomas. Probatur.

12. Et ob eandem rationem non potest lex ciuilis prohibere omnia vitia contra omnes virtutes, vt simplicẽ fornicationem non scandalosam, nec aliter nociuam communitati. Imò nec in materia iustitiæ prohibet omnia, vt deceptionẽ in emptione citra dimidiam, vel sine enormi læsione, & similia. Quod etiam tradit D. Thom. d. q. 96. art. 2. cum Aug. lib. 1. de libero arbitr. c. 5. & optimam rationem indicat, quia cauere omnia vitia nõ est omnium, nec multorum, sed perfectorum: lex autem ciuilis esse debet accommodata communitati humanæ secundum naturalem conditionem spectatæ, & ideo per leges ciuiles non prohibentur omnia vitia: sicut etiam potestas coactiua ciuilis non extenditur ad omnia, quia hoc esset supra conditionem humanam. Et propter hoc etiam diximus lib. 1. cap. 15. legem ciuilem, licèt intendat facere hominem bonum moraliter; non tamen simpliciter bonum in illo genere, quia non est talis, nisi careat omnibus vitijs, quod lex ciuilis efficaciter non potest intendere, licèt possit consulere.

Non potest lex ciuilis prohibere omnia vitia cõtra omnes virtutes.

13. Sed fortè quærat aliquis, quinam sint actus vniuscuiusque virtutis, aut vitij, quos lex ciuilis potest, vel non potest præcipere, vel prohibere. Quidam dixerunt, solum illum actum esse posse materiam legis humanæ, qui est materia legis naturalis, vel diuinæ. Quod quidem duplicem potest habere sensum; vnus est, legem humanam nihil posse præcipere, nisi quod est ali-

Explicatur sententia dicentium solum illum actũ posse esse materiam legis humanæ

quid sit materia legis naturalis, vel diuinæ.

est aliqua lege naturali, vel diuina præceptum, ita vt humana lex solum sit noua explicatio, & propositio legis naturalis, aut diuinæ, & in hoc sensu solet hæc sententia Gersoni tribui, sed quid ille senserit, postea videbimus. Nunc dico explicationē hanc in illo sensu esse erroneam, & conformem doctrinę hæreticorum huius temporis: euertet enim veram potestatem ciuilem legislatiuam suprà demonstratam. Item cōstat ex vsu humanarum legum, multa per eas præcipi, quæ antea non erant necessaria. Vnde etiam Arist. 5. Ethic. cap. 7. dixit, *iustum legitimum esse, quod à principio quidem nihil refert, sic an aliter habeat, cum verò positum fuerit, infert.* Idq; ex dicendis infrà de obligatione legis ciuilis magis patebit.

13. Alio ergo modo posset illa regula explicari, videlicet, solum illum actum virtutis posse præcipi per legem humanam, quia cadit sub legem naturalem sub aliqua ratione generali, ita vt à lege naturali præcipiatur saltem in communi: per humanam autem determinetur ad aliquem particularem modum, aut alias circūstantias, quæ non cadebant sub legem diuinam, per naturalem. Et hic sensus insinuatur à Gersone 3. p. Alphab. liter. G. & sequentibus, videturque probabilis: nam si fiat inductio, ferè omnes leges humanæ inuenientur esse huiusmodi, sicut in Ecclesiasticis legib. quia lex diuina præcipit confessionem, & communionem: lex Ecclesiastica præcipit, vt tali tempore fiat. Sic ergo in ciuilibus, quia ius naturæ præcipit Dei cultum, vel honorare parentes, vel seruare æquitatem in rebus: lex humana determinat, vt hæc fiant tali tempore, vel tali modo. Ea verò, quæ tantum sunt supererogationis ex vi legis diuinæ, vel naturalis, non possunt præcipi per legem ciuilem, quia non recipiunt talem determinationem.

14. *Prædicta regula licet vera, non tamen omnino satisfaciens.*

Sed licèt hæc regula ordinariè vera sit: tamen non omnino satisfacit, quia illa etiam: quæ generatim præcepta sunt lege diuina, vel naturali, possunt variis modis magis, vel minus perfectis determinari, & lex humana non potest præcipere quamcumque determinationem, vt temperātiam per ieiunium in pane, & aqua, vel quid simile; ergo alia regula necessaria est ad discernēdum, quis modus obseruari possit, ac debeat in hac determinatione legis naturalis, aut diuinæ. Et præterea positiuum præceptum non semper est per modum determinationis alicui⁹ præcepti diuini, aut naturalis, solum quoad circumstantias, sed etiam quoad totum actum, quia lex humana nō supponit semper naturale, vel diuinum præceptum illi⁹ actus, quem ipsa præcipit, sed ad summum supponit generalia principia, vt delicta esse punienda, pretia rerum debere esse iusta, vel similia: lex autem humana, prudenti arbitrio determinat genus pœnę, vel taxam pretij, &cæt. Hoc autem modo omnis operatio studiosa in particulari determinatur per rationem, & arbitrium humanum, & tamen non semper potest talis determinatio fieri per legem humanam, licet honestissimè fiat, proprio arbitrio, vt per se constat.

15. Dicendum igitur censeo, nullam aliam regulam in hoc assignari posse, præter eam, quæ ex conditionibus legis suprà in commune positis colligi valeat: nimirum, illum actum virtutis posse esse materiam legis humanæ, qui ad bonum finem talis legis moraliter necessarius, & ad commune bonum valde vtilis, & communitati hominum, eorumque ordinariæ facultati accommodatus sit: has enim conditiones diximus esse necessarias ad legem, & ideo ab illis etiam sumenda est mensura, seu regula materiæ humanæ, ac ciuilis legis. Idemq; cum proportione dicendum est de prohibitione vitiorum: illa enim vetanda sunt per ciuilem legem, quę communitati humanæ noxia sunt, & cum morali vtilitate reipublicæ prohiberi possint, & puniri. Quando autem vitia non sunt noxia communitati, vel ex rigorosa punitione illorum maiora mala timentur, permittenda potius sunt, quàm cohibenda per leges ciuiles. Quapropter in particulari ad applicandam hanc regulam necessaria est prudentia legislatoris: neque aliquid aliud certum in hoc puncto dici, aut affirmari posse existimo.

16. Supereſt verò difficultas de actibus indifferentibus: nam ex dictis sequitur non posse esse materiam legis humanæ, nec præcipientis, nec vetantis. Primū patet, quia nō omnes actus moralium virtutum per hanc legem præcipi possunt: ergo multo minus poterunt præcipi actus indifferentes, quia minus vtiles sunt ad commune bonum actus indifferentes, quam actus boni, & valde perfecti: sed hi propter suam excellentiam non cadunt sub humanam legem, ergo illi propter suam inutilitatem non poterunt per legem ciuilem præcipi. Et confirmatur, quia lex non potest præcipere, vt isti actus fiant manentes (vt sic dicam) in sua indifferentia, quia sic essent mali in indiuiduo, quod autem malum est, præcipi non potest: nec etiam potest lex præcipere, vt fiant propter aliquem finem extrinsecum honestum: nam finis operationis non cadit sub præceptum humanum, sed tantum operatio ipsa, vt paulò post dicemus. Secundum verò de lege prohibente patet, quia non potest prohiberi nisi malum: in his autem actibus indifferentibus vel nulla est malitia, vel si in indiuiduo aliquam habent vt indifferentes sunt, & fiunt, illa est minima, quæ non potest prohiberi per legem humanam, cum dictum sit, non posse legem humanam prohibere omnem malitiam. Consequens autem videtur esse contra vsum legum humanarum, quæ multa indifferentia vetant, vel præcipiunt. Quod vir detur etiam supponere Aristot. in descriptione iusti legalis suprà relata. *Arist.* Item hac ratione dicunt Theologi quædā esse mala, quia prohibita per legem humanam, quæ per se talia non erant: igitur ante legem erant indifferentia. nam si fuissent bona, non potuissent fieri mala per legem. Et eadem ratione quædam erunt bona, quia præcepta: ergo ante præceptum non sunt bona, erūt ergo indifferentia, quia si fuissent mala, præcipi non potuissent.

17. Respondeo, actum indifferentem dupliciter cōsiderari posse, primò secundum se, quatenus propter se fieri, vel caueri potest, & vt sic concedo non esse materiam legis humanæ præcipientis, aut vetantis, sed tantum permittentis, vt probat ratio facta. Imò sentit D. Thomas quæstione 93. artic. 2. nullius legis *D. Thom.* esse posse materiam, nisi quoad permissionem, quod verum est, loquendo de tali actu in sua specie considerato, vel quantum ad suam positiuam rationem: si tamen in indiuiduo consideretur quantū ad carentiam honesti finis, seu quantum ad omissionem eius (vt sic dicam) si propter se tantum fiat, sic prohibetur per legem naturalem, iuxta doctrinam eiusdē D. Thomæ 1. 2. q. 18. art. 9. Verumtamen sub hac ratione non cadit sub prohibitione legis humanæ, vt etiā probat ratio facta, quia est ex minimis, de quibus lex ciuilis non curat. Alio verò modo potest considerari actus indifferens ex obiecto vt vtilis ad aliquod commune bonum reipublicæ, vel ad vitandū graue malum eius, & vt sic clarum est, posse præcipi, aut vetari per leges ciuiles, tum quia potestas ad aliquem finem, consequenter est omnino necessaria ad illum finem, tum etiam quia actus indifferens sub ea ratione, de se est consentaneus rationi, & honestus. Si enim actus indifferēs ordinatus ad commoditatem naturæ priuatæ personæ non est otiosus, sed de se honestè fit: multo magis id habebit, si propter commune bonū fiat, intercedente vera necessitate aut sufficienti vtilitate, vt sæpe potest interuenire, vt de se constat. Vnde tūc ex parte legislatoris iusta est talis lex, quia est vtilis communi bono, & non est de re mala, sed quæ pōt bene fieri. Ex parte verò subditorum, licèt ad illam legem implendam necessarium non sit illos operari propter eundem finem, quem legislator intendit, ob

rationem factam, quòd finis legis non cadit sub lege: nihilominus ad obligationem legis satis est, quòd ille actus de se non est otiosus, nec inutilis, & quòd potest honestè fieri, si subditus velit materiam talis legis exequi, obseruando omnes alias circumstantias, quas naturalis ratio postulat, vt actus in individuo honestus sit.

18. Vnde tandem potest considerari differentia inter actum bonum, & malum, quòd actus si per se, & intrinsecè malus sit, numquam potest per legem humanam præcipi, licèt possit permitti, quia nunquam est ab illo separabilis malitia, vel prohibitio superioris legis, vt patet ex dictis in prima assertione. At verò actus bonus ex obiecto, qui potest per se, & propter se honestè fieri, secluſa lege prohibente: nihilominus potest prohiberi per humanam legem, etiam ciuilem, & fieri malus ratione prohibitionis, qui aliàs de se erat bonus. Ratio est, quia si actus sit malus in specie suа, quandocumq; exercetur retinet illam malitiam, & ideo non potest præcipi, quia ad malum sufficit quicumq; defectus: actus autem bonus, licèt ex specie suа talis sit, potest in exercitio esse malus, quia potest tale exercitium esse prohibitum, & ita iam deerit illi actui circumstantia aliqua debita ex vi legis, & ideo iam erit malus, quia malum ex quocumq; defectu. Sic licèt facere sacrum bonum sit, id facere in feria sexta Parasceues non erit bonum, quia deest illi debita circumstantia temporis ratione prohibitionis, idem est de ieiunio in die Dominica, de quo exemplo vide, si placet, quæ scripsimus tract. 2. de Religione, li. 2. c. 4. n. 6. & quidē
D. Thom. S. Thom. 2. 2 q. 147. a. 5. ad 3. expressè asserit non esse à peccato immunem, qui die Dominica ieiunaret. Et in legibus ciuilibus potest idem considerari: nam donatio liberalis de se bona est, & nihilominus potest ex iusta causa per legem ciuilem prohiberi, & fieri mala solùm, quia prohibita. Et sic de alijs. Potest etiam hoc declarari ex alio principio, quòd leges humanæ possunt mediocritatem constituere in actionibus humanis. Vnde fieri potest, vt actus, qui secluſa lege positiua, seruaret medium virtutis, posita lege prohibente, iam non seruet medium, & peccet per extremum, sicut peccaret per defectum, si lex præciperet actum, & non fieret.

19. Et hic etiam obiter intelligitur, quomodo lex humana dicatur constituere medium in materijs virtutum; id enim facit imponendo necessitatem operandi in talibus materijs iuxta exigentiam earum. In quo est notanda differentia inter præcepta affirmatiua & negatiua, quòd affirmatiua regulariter supponunt intrinsecam honestatem in actu, quem præcipiunt, & consequenter medium virtutis in materia eius, vt patet in præcepto ieiunij & similibus, non tamen supponunt necessitatem, sed faciunt. Quia medium virtutis habet latitudinem, & varietatem, & ideo non omne id, quòd est de se honestum, est per se necessarium: lex autem humana potest hanc necessitatem ponere, qua posita, ille actus iam est necessarius ad honestatem talis virtutis. Et hoc sensu dicitur cōstituere per talem humanam legem in tali specie virtutis, vtique quoad necessitatem, non quoad honestatem. Dixi autem, *regulariter loquendo*, propter actus indifferentes, in quibus nou videtur supponi honestas, quanquam si sumantur, vt ordinati ad finem, propter quem lex eos præcipit, honesti sint, quam honestatem haberent sic facti, etiamsi sine lege fierent, non tamen haberent necessitatem. Atque ita in vniuersum præceptum affirmatiuum humanum facit potiùs necessitatem, quam honestatem. At verò præceptum negatiuum purè humanum ex se non supponit malitiam in actu, quem prohibet, sed facit: sic enim dicuntur multa esse mala, quia prohibita, & ratio est, quia malitia consistit in carentia rectitudinis debitæ: ante præceptum autem huiusmodi nullum erat debitum, & ideo carentia actus erat negatio, non priuatio moralis, ac proinde nec malitia erat: posita autem lege insurgit debitum, & carentia transit in rationem priuationis, atque ita insurgit malitia ex vi legis positiuæ. Ad eius autem speciem intelligendam considerandа est materia legis, vel motiuum virtutis, sub quo talis actus prohibetur per legem: nam tunc pertinet malitia ad vitium contrarium illi virtuti: vt v. g. effusio sanguinis in Ecclesia, quatenus per legem Ecclesiasticam prohibetur, non pertinet ad iniustitiam, sed ad sacrilegium, quia illa prohibitio fit intuitu reuerentiæ debitæ loco sacro, quod ad religionem spectat. Et idem est in omnibus peccatis commissionis, quę repugnant formaliter præceptis negatiuis, seu prohibentibus: nam in aliis malitiis omissionis, quæ repugnant directè præcepto affirmatiuo, ex honestate actus contrariè oppositi insurgit propria determinatio seu specificatio omissionis. Et ita etiam constat, quomodo leges humanæ habeant pro materia actus vitiorum secundùm species suas.

Posset præterea circa hanc materiam tractari an 20.
modus virtutis cadat sub præceptum, an actus difficiles, & ardui possint præcipi per legem ciuilem. Sed hæc commodiùs dicentur infrà explicando obligationem huius legis, & modum implendi illam. De modo autem, quo lex ciuilis differat à canonica ex parte materiæ, dicemus lib. seq. cap. 8. n. 11.

CAPVT XIII.

An lex ciuilis tantùm possit externos actus præcipere, aut prohibere.

ACtus humanus (de quo solo lex potest proximè ferri) duplex est, vt ex 1. 2. q. 18. & sequentibus constat, interior, & exterior, qui inter se ita comparantur, vt exterior non possit esse sine interiori: ab illo enim tanquam à morali forma habet, quòd humanus, & moralis sit. Vnde exterior actus humanus est velut compositum quoddam ex actu exteriori, corporis, v. g. (ita enim nunc loquimur) & ex interiori actu voluntatis tanquam ex materia visibili, & forma per se inuisibili: sicut homo componitur ex corpore, & anima, & de hoc actu nulla est quæstio, quin possit esse materia humanæ legis. Tantùm ergo superest inquirendum, an solus ille sit materia humanæ legis: aut etiam interior esse possit vel per se, vel vt coniunctus exteriori. Vnde simul etiam oportebit inquirere, vtrùm actus exterior per legem humanā præcipiatur, vt voluntarius est, vel solùm vt actus quidam exterior est. Sub actu autem (vt sæpe monui) comprehendimus omissionem actus humani: constat enim, hanc etiam esse præceptam per legem negatiuam, vel prohibitam per affirmatiuam: nam qui actum præcipit, consequenter prohibet eius omissionem. 1. *Actus humanus duplex, interior, & exterior, qui hinc tanquā à formali ratione habet quod sit humanus, & moralis.*

Dico ergo primò: Lex merè humana non potest 2.
præcipere actum purè internum directè, & secundùm se. Hæc assertio in sensu statim explicando communiter recepta est, sumiturq; ex l. *cogitationis pœnam nemo meretur*, ff. de pœnis. *Pœnam*, vtique ciuilem, quia, scilicet, ius ciuile per se non versatur circa internos actus. Nam quia illos naturaliter, ac per se punire non potest, ideo nec illos præcipere, aut prohibere potest: nam potestas legislatiua est etiam coactiua, vt diximus, & ita si coactiua esse non potest respectu interioris actus, neq; legem ferre circa illum potest. Dixi autem, *actum purè internum*; quia oportet, vt in sola mente sistatur. Nam si cupiens, v. g. occidere, aliquo modo intendet exteriorem actum, & in illo prodere incipiat, quamuis effectum non assequatur: sæpe aget contra legem, & incurret pœnam eius. Quomodo aliquando dicitur in iure, aliquem puniri, *vel quia cogitauit*, scilicet exteriùs inchoando, vel 2. *Lex merè humana nō potest præcipere actum purè internū directè & secundum se.*

per

per consilium, vel per aliquam actionem, quæ casu non habuit effectum. Sicq; intelligitur lex *qui quis*. C. ad leg. Iul. maiestatis, & l. *Diuus*, ff. ad Leg. Cornel. de sicar. Quibus locis alia iura circa hoc Gloss. & Doctores adnotant; & latè Felin. tract. 1. quando conatus puniatur, & Nauar. in capit. *si quis non dicam*, de pœn. dist. 1. nu. 5. Ratio autem huius limitationis est, quia iam tunc est actus exterior, licèt non consummatus, & ideo prohiberi potest à lege humana, & puniri vel leuiori pœna, vel aliquando etiam ordinaria, iuxta materiæ grauitatem.

L. qui sanè. l. Diuus. Glossa. Felinus. Nauar.

3. Ratio verò principalis assertionis est, quia potestas humana legislatiua solùm ordinatur ad exteriorem pacem, & honestatem communitatis humanæ, ad quam nihil referunt actus, qui in pura mente consummantur. Item quia hæc potestas immediatè nascitur ab ipsa communitate humana media ratione naturali: nulla autem ratio dictat, quòd communitas humana possit dare potestatem immediatè, & per se super actus merè internos, cùm illi sint omnino extra cognitionem suam, ac proinde ēt sint extra forū suū. Deniq; hoc optimè declarat D. Th. 2.2.q. 104 a. 5. ex Seneca 3. de benefic. quia vnus homo naturaliter non subditur alteri secundùm animam, & secundum corpus. *Errat enim* (inquit ille) *si quis putat, seruitutem in totum hominem descendere, pars enim melior excepta est. Corpora obnoxia sunt, & adscripta dominis, mens suiuris est.* Solùm enim potest inueniri subiectio inter homines, quatenus inter se cōmunicationem habere possunt, & actiones vnius possunt alijs esse vtiles, vel nociuæ, & ideo solum de his actibus possunt præcepta humana dari, qui ad exteriorem dispositionem rerum humanarum pertinere possunt.

Potestas humana legislatiua solùm ordinatur ad exteriorem pacem, & honestatem cōmunitatis humanæ.

D. Thom. Seneca. Nemo naturaliter alteri subditur secundùm animam, sed tantùm secundùm corpus.

4. Si quis autem has rationes attentè consideret, facilè intelliget, solum procedere de lege humana, quatenus per potestatem à sola ratione naturali manantem, ferri potest, quæ lex cum ciuili coincidit; nō verò procedere in lege Ecclesiastica, quæ procedit à superiore potestate, ordinata ad altiorem finem, & habente altiorem originem. Manet ergo de illa lege specialis difficultas, quæ ex speciali ratione illius nascitur, & ideo in librum quartum illam tractandam relinquimus. Et ob hanc causam loquut⁹ sum in assertione de lege merè humana: nam Ecclesiastica quodammodo est diuina, & in hoc sensu nulla est difficultas in assertione.

Lex Ecclesiastica quodammodo est diuina.

5. Sed obijci potest; nam sequitur, non posse legem ciuilem prohibere, aut præcipere actum externum omnino occultum, qui in iudicio humano probabilis non sit: cōsequens autem est falsum; ergo. Sequela patet, quia talis actus nō potest puniri per legem purè humanam: ergo nec prohiberi, quia potestas legislatiua semper habet coactiuam adiunctam, vt sæpe cum Arist. diximus. Antecedens patet, quia tale delictum non potest puniri per iudicium humanum: ergo nec per legem humanam, quia eadem est potestas ad vtrumq; actum, & cōfirmatur, quia tale delictum non est probabile in humano iudicio: ergo nec potest in illo iudicari, quia iudicium humanum nō fertur nisi secundùm allegata, & probata. Primum autem consequens planè falsum est, quia alàs non peccaret, qui legem humanam occultissimè non seruaret, quod dici non potest, quia lex non tantùm prohibet, ne act⁹ publicè fiat, sed simpliciter, ne fiat: tum etiam quia non prohibet actum solùm ratione scandali, aut notorietatis, sed ratione sui, quia vel malus est, vel ex vi prohibitionis legis fit malus. Tum deniq; quia lex præcipiendo constituit actum in tali specie, vel mediocritate virtutis, & ideo quia ab illa discrepat, quantumuis occultè cōtra virtutem agit, ac subinde peccat. Vt si lex taxat pretium tritici, si quis cariùs illud vendat occultè, omnino contra iustitiam agit, & sic de alijs.

Obijcitur legem ciuilem non posse circa actum externum, qui non potest probari cùm non possit puniri omnino.

6. Pro solutione supponenda est vulgaris distinctio de actu dupliciter occulto, scilicet, per se, & natura sua: vel per accidens, ex defectu probationis, cuius quidem capax erat actus de se spectatus, de facto tamen defuit. Quam distinctionem bene tractat Caiet. 2.2.q. 11. a. 3. Castro lib. 2. de leg. pœnal. cap. vlt. & Simanc. in Catholic. institit. tit. 42. Actus ergo mentales, ac merè interni sunt per se, & natura sua occulti alijs hominibus extra operantem, quia homines non cognoscūt naturaliter, nisi ministerio sensuum, & ideo quæ per sensibiles effectus, vel signa non manifestantur, per se, & natura sua sunt extra cognitionem humanam: huiusmodi autem sunt actus merè interni, & ideo dicuntur per se occulti. Actus verò qui exterius prodeunt, sensibus percipi possunt, & ideo non sunt per se occulti: contingit autem ignorari propter absentiam testium, & sic non posse probari, & tunc occulti quidem sunt, tamen per accidēs, quia illa testium absentia est accidentaria. Assertio ergo posita procedit de actibus internis, ac subinde per se occultis: obiectio verò procedit de actibus externis per accidens occultis, de quibus fateamur esse posse materiam legis humanæ, & per illam prohiberi, vt probant rationes factæ, & rectè docent auctores allegati, & Palud. 4. dist. 17. q. 2. Nauar. de pœnit. dist. 5. in princ. nu. 27. vbi alios in eandem sententiam refert. Allegat autem D. Thomam quodlib. 4. art. 12. significantem, peccatum occultum etiam externum non cadere sub humanam iurisdictionem: sed D. Thom. non negat simpliciter, cadere sub iurisdictionem hominis, sed solùm quoad actum iudicandi de illo inquirendo, vel alio simili modo, quia hic actus supponit notitiam aliquam humanam tanquam fundamentum inquisitionis, & iudicij: secùs verò est de actibus iurisdictionis, qui per sententiam generalem & per leges exerciri possunt, quia illi optimè cadere possunt in actus per se cognoscibiles, etiamsi per accidens occultissimi sint.

tum per se, & per accidens. Caiet. Castro. Semmanus. Palud. Nauar. D Thom.

7. Ad obiectionem ergo negatur consequentia, & ratio differentiæ inter vtrumq; actum est, quia multùm refert ad morales effectus, quòd actio sit natura sua insensibilis, vel sensibilis, quia iurisdictio hæc datur hominibus modo connaturali, ac subinde proportionato naturæ, & ideo datur super eas actiones, quæ per se, & natura sua cognoscibiles sunt humano modo: non verò super alias per se occultas, quia ex se sunt extra humanum forum. Nec in prioribus cōsiderari potest accidentalis ille status occultus in ordine ad vniuersalem potestatem: tum quia lex generaliter datur de actibus secundùm conditionem naturalem eorum, & circumstantiæ accidentariæ non mutant, nec impediunt efficaciam legis: tum etiam, quia deest modus humanus, quò possint tales actus dirigi, & cohiberi per legem abstrahendo ab illa circumstantia.

7.

Vnde vlteriùs addimus, quoties lex absolutè disponit de huiusmodi actu, illum simpliciter præcipiendo aut vetando, comprehendere actum externum occultum, nisi addantur in lege verba limitantia illam ad actum publicū, vel notorium. Ratio est, quia lex indefinitè lata, & nihil distinguens, per se loquendo extēditur ad omnia, quæ sub verbis eius comprehenduntur. Ad difficultatem autem in contrarium cum eadem proportione, & distinctione respondetur, actum talem per se esse punibilem per legem humanam, licet per accidens ex defectu probationis, puniri per homines nō possit. Cuius signum est, quia quacumque ratione peruenerit delictum ad sufficientem hominum notitiam, puniri poterit, licet in principio fuerit occultissime commissum, quod nō ita est de actu merè interno. Vnde interdum poterit lex humana per se ipsam punire delictum sic occultum, imponendo pœnam ipso facto sibi proportionatam, vt latius dicemus tract. de lege pœnali, ideoq; rectè potest oriri aliquando obligatio ad restituendum ex vi talis transgressionis humanæ legis, vt rectè in argumento dicebatur.

8.

Lex indefinitè lata per se extenditur ad omnia quæ sub eius verbis comprehenduntur.

Actus dupliciter occultus.

9. *Lex purè humana potest indirectè præcipere actum interiorem.*

Dico secundò: Lex purè humana, seu ciuilis potest indirectè, seu per quandam consequutionem præcipere actum interiorem voluntatis, & intellectus, quatenus connexi per se esse possunt cum actu exteriori præcepto, vel prohibito. Hoc est certum apud omnes & per se satis clarum, quia actus exterior præcipitur per legem vt humanus, & liber, sed non potest esse humanus, & liber sine interiori: ergo necesse est, vt actum interiorem saltem indirectè, & consequenter præcipiat. Quomodo enim lex præcipiet homini, vt faciat, nisi possit præcipere, vt velit facere, cùm voluntate facturus sit. Et proportionali ratione, si lex humana prohibeat facere aliquid, prohibet etiam velle efficaciter facere idem. Imò non solùm lex prohibens actum externum, consequenter prohibet aliquam voluntatem internam: sed etiam lex præcipiens actum externum pro aliquo tempore, consequenter prohibet habere pro illo tempore voluntatem non faciendi, seu nolitionem faciendi, vel etiam volũtatem faciendi alium actum incompossibilem, quia necesse est, vt prohibeat quidquid incompossibile est obseruationi legis: quilibet autem ex his actibus voluntatis est incompossibilis obseruationi talis legis, vt constat. Atque hinc etiam fit, vt eo ipso, quòd lex prohibet aliquid facere, prohibeat etiam habere propositum absolutum faciendi: & è conuerso si præcipit aliquid facere, consequenter prohibet propositum non faciendi debito tempore, licèt propositum actus interior sit, quia eo ipso quòd actus exterior est prohibitus, est malum obiectum respectu voluntatis, & ideo consequenter fit, vt talis voluntas eius sit mala, ac subinde prohibita mediante obiecto suo.

10. *An desiderium inefficax possit prohiberi à lege humana.*

Dices: ergo eadem ratione erit prohibitum omne desiderium etiam inefficax, omnisq; complacentia circa tale obiectum, quia etiam hi actus circa obiectum malum mali sunt: consequens autem est falsum: quia illi actus non sunt per se connexi cum actu exteriori, nec impediunt per se exequutionem præcepti. Respondeo, quod attinet ad desiderium inefficax, illud ex parte obiecti semper includit conditionem aliquam, quę attendenda est ad iudicandum de honestate, vel turpitudine talis desiderij. Si ergo desiderium cadat in tale obiectum non obstante prohibitione, & conditio solùm sit, si possem occultè facere, vel sine discrimine pœnæ, aut alia similis, talis actus prohibitus est ex vi legis, propter rationem factam, quia versatur circa obiectum prohibitum retenta prohibitione, & formaliter est desiderium quoddam transgrediendi legem, quod malum est, & prohibitum. At verò si conditio sit talis, vt remoueat prohibitionem, non erit prohibitum, nec malum, quia iam non versatur circa obiectum malum, vt v. g. siquis habeat simplicem affectum faciendi hoc, si non esset prohibitum, per hanc conditionem remouet malitiam, & prohibitionem, & appetit actum illum secundùm se spectatum, qui vt sic malus non est. Et idem dicendum cum proportione est de simplici complacentia, seu delectatione in actu illo cogitato: nam si talis delectatio præscindat à prohibitione, vt ordinariè fieri solet in actibus, qui solùm sunt mali, quia prohibiti, eo ipso non est de obiecto malo, & consequenter non prohibetur ex vi talis legis, quia nec directè, nec indirectè, vt ex dictis constat. Si autem quis delectaretur de illo actu inuoluendo transgressionem præcepti, vt pura, quia delectatur cogitans, se id facere non obstante prohibitione legis: sic complacentia esset mala: imò esset quidam contemptus legis, vel formalis, vel saltem virtualis, & ideo indirectè prohibetur per legem.

11. Ex quibus intelligi potest, duobus modis posse legem humanam prohibere, vel præcipere indirectè internum actum, scil. vel ex parte actus, comprehendendo illum tãquam causam formalem, seu partem actus humani completi, qui est compositus ex interiori, & exteriori actu: vel ex parte obiecti actus interioris, reddendo illud prauum, & contrarium rectæ rationi. Priorq; modus præcipuè cernitur in actibus efficacibus, & absolutis, qui ordinantur ad exequutionem operis præcepti, aut prohibiti, suntque causa eius: posterior verò modus inuenitur in actibus inefficacibus, & simplicibus, qui licèt non sint causæ, suam tamen rationem sumunt ab obiectis, & ratione illorum boni, vel mali fiunt. Deniq; in priori modo actus interior aliquo modo est materia legis, estque (vt sic dicam) compræceptus per legem, quia per se præcipitur actus humanus sensibilis, compræcipitur autem pars, & quasi forma eius, etiamsi insensibilis, & spiritualis sit, sicut per se generatur homo, & anima congeneratur suo modo quatenus forma hominis est, saltem quoad vnionem cum materia. Et ideo secundùm hunc modum non solùm potest præcipi actus interior, qui est voluntas operandi, sed etiam omnis ille actus mentis, sine quo actus exterior præceptus esse non potest: vt, si miles præcipitur custodire arcem, consequenter præcipitur vigilare, & attendere, & si superior præcipit studere, attentionem, & applicationem animi compræcipit, & sic de alijs, vt notat Syluest. verb. *hora*, q. 11. & dicemus infrà latiùs, tractando de lege canonica. At verò in posteriori modo actus interior non est materia legis humanæ, sed versatur circa materiam legis humanæ, & ex mutatione morali, quæ per legem fit circa illam materiam, resultat malitia in interiori actu propositi, aut desiderij de tali materia prohibita, ad eum modum, quo vnum relatiuum resultat ex mutatione alterius extremi, & ideo talis mutatio non excedit potestatem humanam. Solùm poterat hîc superesse difficultas, an possit alio modo prohiberi per legem humanam: vel præcipi actus interior cum exteriori, cum quo neutro ex dictis modis connexus sit. Sed hæc difficultas specialis esse videtur in legibus canonicis, & ideo in lib. 4. commodiùs tractabitur.

CAPVT XIV.

Vtrùm actus præteritus possit esse ex materia legis humanæ.

1. *L. leges & constitutiones.*

IN triplici statu possunt considerari actus humani, futuri, præsentes, & iam facti. De futuris nulla est quæstio, quia certum est, & pro illis maximè poni leges humanas, cap. 2. & cap. vlt. de constit. & in l. *leges, & constitutiones*, C. de legib. Ratio est, quia lex ponitur vt regula operationis: regula autem supponi debet ad opus: est enim suo modo principium actionis, & ideo maximè datur propter futuram actionem. De præsentibus actionibus nihil distinguimus, sed cum præteritis eas numeramus, quia iam supponuntur factæ absque lege: etiamsi contingat, simul tempore existere, vel certè si ponamus fieri ex vi legis, in eodem momento, in quo datur lex, iam comparantur ad legem per modum futuri. Sed hic operandi modus in Angelis potiùs, quam in hominibus concipi potest. Igitur de præteritis est quæstio. Et ratio dubitandi oritur ex proximè dictis, quia materia alicuius regulæ non est effectus iam factus: nam ad illum nihil conferre potest: lex autem est regula actus: ergo non potest habere pro materia actum præteritum. In contrarium verò est, quia dicta iura docent, posse legem humanam disponere de præteritis, si legislator velit. Distinguenda est ergo duplex lex, quædam dicitur declaratiua, alia constitutiua iuris, quarum legum differentia ex ipsis vocibus satis nota est. Nam lex declaratiua non condit ius, quatenus talis est, sed declarat quid secundùm aliud antiquius ius fieri debeat, aut non fieri: lex autem constitutiua nouum introducit ius, quantum in ipsa est. Deinde distinguere oportet effectus legis præcipuè tres, obligare, scilicet, pœnam imponere, & actum irritare.

Ratio dubitandi.

Lex alia declaratiua, alia constitutiua.

Dico

1. Lex declaratiua quantum est in se non tantum futura, sed etiam præterita comprehendit. Abbas. Decius. Felin. Bartolus. Authentica. Cap. vt lex. Innoc. Papa.

Dico ergo primò: Lex declaratiua, quantum in se est, comprehendit non tantùm futura, sed etiam præterita. Est communis sententia Abbatis, Decij, Felin. & aliorum in c. vlt. de constit. Bartoli, & Legistarum in l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. in dicta l. *leges*, & sumitur ex Authentica de filijs ante dotalia instrumenta natis, collat. 3. Exemplum sumi potest ex cap. *vt lex*. 27. q. 1. vbi Innoc. Papa præcipit, separari clericos in sacris, & religiosos professos ducentes vxores, & subdit: *Huiusmodi namq; copulationem, quam contra Ecclesiasticam regulam constat esse contractam, matrimonium non esse censemus*. De quo textu dubitari potest, quia materia illa iuris humani est, & verbum *censemus*, est ambiguum: nam potest significare, vel iudicamus, vel statuimus, vt docet Gloss. in Clemen. vnic. de concess. præben. Sed nihilominus lex illa declaratiua fuisse videtur; tum quia verbum *censeo*, in rigore latino, & in frequentiori vsu magis significat arbitrari, & mentem suam aperire; tum maximè, quia Pontifex reddit rationem antiquam suæ decisionis, quæ est sufficiens signum legis declaratiuæ, vt ibi Glossa, & Panormit. notant, & sumitur ex Bart. in dicta l. *omnes populi*, n. 44. Quod maximè procedit, quando ratio non tantum est motiua, sed etiam decisiua, id est, de se sufficiens ad ostendendam malitiam actus, secluſa noua lege, vt bene notat Nauarr. in cap. *si quando*, de rescript. excepit. 21. n. 4. Talis autem est ratio Pontificis in dicto cap. *vt lex*, & ideo non videtur dubium, quin ius declaratiuum tradat, quòd extendatur etiam ad matrimonia, quæ illud decretum antecesserunt, quia ante illud decretum talia matrimonia erant contra Ecclesiasticam regulam. Vnde in singulis legibus verborum proprietates, & materia, ac ratio legis diligenter expendenda sunt, ad discernendum, an lex sit declaratiua. Clarius exemplum est in cap. vlt. de sponsa duorum, vbi matrimonium contractum, & consummatum post aliud ratum, & nondum consummatum, censetur nullum, quod ad præterita extenditur. Aliud est in c. *gaudemus*, de diuortijs.

Bart.

Nauar.

2. Lex declaratiua nõ est regula actionis, sed supponit, & interpretatur.

Ratio verò est, quia lex declaratiua non est regula actionis, sed supponit, & interpretatur illam; ergo ante legem declaratiuam erat lex, vel ius inducens obligationem, vel alium effectum; ergo lex quæ declarat tale ius, supponit semper habuisse talem effectum: nam effectus antiqui iuris non pendet ex declaratione postea futura. Vnde confirmatur, quia noua declaratio nihil denuo constituit, argumento l. *hæredes*. §. 1. ff. de testam. ibi, *Nihil enim nunc dat, sed datum significat*; ergo lex declaratiua ex se non habet nouum effectum: ergo quantum in se est, æquè comprehendit præteritum, ac futurum. Sed obijci potest: nam si ratio est efficax, non solùm probat hanc legem extendi posse ad præteritum, sed necessariò ita esse, nec posse per legem humanam limitari, quia ad præteritum non est potentia. Consequens est falsum: nam leges declaratiuæ interdum addunt has particulas, *ex nũc*, *in posterum*, & similes, vt limitent legem, ne ad præterita extendatur. Assumptum patet ex c. vnic. de postulat. Prælat. in 6. vbi prohibentur quædam formulæ eligendi, & postulandi de se ineptæ, & tamen additur particula, *de cætero*, quæ indicat solam prohibitionem in futurum, vt ibi notat Glossa. Simile exemplum est in capitulo *aqua*, de Consecratione Ecclesiæ vel altaris, vbi declarat Pontifex, violatam Ecclesiam non posse reconciliari per sacerdotem, sed per Episcopum tantùm, & nihilominus addit particulam *de cætero*; imò statim præcipit sustineri reconciliationes priùs factas à sacerdotibus.

L. hæredes.

4. Ratio fit obiectioni.

Respondetur, argumentum conuincere, si stendo in vi legis declaratiuæ, vt talis est, sicut de illa loquuti sumus, illam de se extendi ad præteritum tempus, pro quo constat fuisse latam legem aliam, quæ declaratur. Vnde si declaratur aliquid esse contra ius naturale, vbi virtute decernitur, actus contrarios tali iuri semper fuisse malos; si verò declaratur legem aliquam fuisse irritantem, consequenter declaratur, actus præteritos factos à tempore talis legis fuisse de se nullos, & ijs de alijs. Oportet tamen aduertere, aliquando non esse legem purè declaratiuam, sed habere aliquid admixtum legis constitutiuæ ex potestate legislatoris declarantis. Et tùc quantum ad id, quod addit præter nudam declarationem non extenditur ad præterita, sed ad futura tantum, iuxta ea quæ inferius dicemus. Exemplum est in c. *quantæ*, de sentent. excom. vbi per verbum *interpretamur*, declarat Pontifex, sub percussoribus Episcopis comprehendi, non solum qui positiuè cooperantur, sed etiam qui non obstant, cum possint, quæ declaratio non est pura, sed per potestatem cõdendi legem, potius quam per interpretationem facta. Et ideo talis interpretatio in rigore non extenditur ad præterita, nisi aliud expressè declaretur. Nam interdum fieri solet extensio talis declarationis ad præteritum ex peculiari volũtate ipsius legislatoris satis expressa: cuius rei inter alia est vulgatum in declaratione Sixti V. circa suum Motum proprium de illegitimis, & de receptione religiosorum.

Legem aliquando esse partim declaratiuam, partim constitutiuam.

Cap quantæ

Motus proprius Sixti V.

5. Effectus legis tres, obligatio in conscientia, pœna, & irritatio actus.

Deinde oportet distinguere illos tres legis effectus, qui sunt obligatio in conscientia, cui respondet culpa in transgressione legis, item pœna, & irritatio actus: nam in illis non procedit semper eadem ratio. Quando n. lex est purè declaratiua obligationis antiquæ legis, negari non potest (per se loquendo) quin obligatio antea fuerit, & consequenter, nec vitari poterit, quin fuerit culpa contra illam agere. Per accidens autẽ potuit hic effectus impediri, quia fortasse ante illam declarationem ius ignorabatur, vel non ita intelligebatur etiam à viris doctis, quamuis re vera iam existeret, & quoad hoc habere põt magnam vim lex declaratiua, vt postea sit culpa, quæ antea excusabatur per ignorantiam. Et hic videtur fuisse casus in d. c. vnic. vt Glossa ibi sentit, & ideo lex illa vtitur verb. *prohibemus*, quæ prohibitio, vt talis fuit, non potuit ad tempus præteritum extendi. Et fortasse actus ibi prohibiti non erant irriti ex natura rei, vnde cum antea non essent speciali iure Ecclesiastico prohibiti, multò minus erant irriti ex vi illius: & ideo in nouo decreto irritante merito additur particula, *de cætero*: pro solis enim futuris temporib. addebatur. Atq; ideo obseruare oportet in omni noua lege prohibente, vel puniente id, quod per se malum erat, vel antea prohibitum: nam licet posterior lex sit declaratiua prioris iuris, nihilominus quantum ad id, quod de nouo statuit, vel addit, non extenditur ad præterita, vt ex dicendis patebit.

Cap. vnic. Glossa.

6. Qui excusatur à culpa in omni rigore excusatur à pœna etiã ipso iure lata: si propriè sit pœna, secus si solũ sit indecentia, seu irregularitas: nisi hæc etiam

Quantum ergo ad effectum pœnę, si lex non addat pœnam de nouo, sed declaret in tali actu incurri ipso facto ex vi antiqui iuris, consequenter declarat per singulos actus incursum fuisse in præteritis temporibus: est enim eadem ratio. Hoc autem etiam est intelligendum per se loquendo: nam ratione ignorantiæ heri potest, vt effectus pœnæ non extendatur ad præteritos actus, etiamsi lex sit declaratiua quoad ipsam pœnam. Quia, vt infrà suo loco ostendam, qui excusatur à culpa, in omni rigore excusatur à pœna, etiamsi ipso iure lata sit. Sed non obstante declaratione, præteritæ actiones excusantur à culpa ratione ignorantiæ, vt dictum est: ergo & à pœna. Loquimur autem de propria pœna: nam si solum sit indecentia quædam, seu irregularitas, hæc non excusabitur propter ignorantiam, nisi sit verè in pœnam imposita. An verò ignorantia solius pœnæ illam excuset, infrà tractabitur. Denique idem dicendum est de alio effe-

Sit verò in pœnâ posita. Quid dicendum de irritatione.

effectu, qui est irritare aliquem actum, vel effectum: hic enim effectus non impeditur propter ignorantiam totius legis, quando non est pœna propriè sumpta, quia non pendet ex culpa, & lex per se habet efficaciam ad impediendum valorem actus. Et ideo quoties lex declarat nullitatem actus ex vi legis antiquæ, talis declaratio locum habet in actu præterito simili modo facto, etiamsi fortasse ignorantia interuenerit.

7. Circa hoc autem est vltimò obseruandum, hanc nullitatem aliquando esse ex defectu conditionis iure diuino necessariæ ad valorem actus, vt si lex declaret sacramentum, v. g. confirmationis, datum sine balsamo non valuisse, & tunc lex declarans nullitatem illius actus, & causam eius, ita extenditur ad præteritum, vt non possit per se supplere, vel reualidare actum, quia pendet ex iure diuino. Aliquando verò contingit nullitatem oriri ex iure humano: actum verò esse talem, vt pendeat ex efficaci consensu operantium, seu contrahentium, vt matrimonium contractum inter cõsanguineos intra quartum gradum est nullum, supposito iure Ecclesiastico. Et hic etiam actus non potest per legem declaratiuam posteriorem suppleri quoad præcedentes actus, sed necesse est, vt ablato impedimento iterum validè fiant per iteratum consensum contrahentium, quia ab illo pendet essentialiter talis actus, nec potest lex sola per se ipsam illum efficere. Interdum verò nullitas actus & pendet ex iure positiuo, & per ipsummet refici potest, quia non dicit intrinsecum respectum ad alium consensum. Et tunc quamuis lex declarans nullitatem actus comprehendat præteritos; nihilominus auctor legis potest illum defectum auctoritate sua supplere, vel dispensando, vel per se talem actum efficiendo. Et huiusmodi videtur esse casus in d. c. *aqua*: Nam illa benedictio, vel purificatio templi institutio est humana, & forma vel necessitas eius potuit per Pontificem vel dispensari, vel suppleri.

8. Dico secundò: Lex cõstitutiua iuris per se, & quasi natura sua non extenditur ad præterita, sed de futuris tantùm datur: quoad aliquos verò effectus extẽdi potest ex voluntate legislatoris satis expressa, aut declarata. Tota assertio sumitur ex d. c. 2. & cap. vlt. de const. & ex d. l. *leges*, vbi Glossa, & Doctores, Felin. c. 2. & Nauar. in Comm. de dat. & promis. nu. 6. Item Gloss. in c. 1. de Cleric. non resid. in 6. verb. *receperint*, & in Clement. 1. de testam. verb. *deputatis*, & in Clemen. 2. de ætate, & qualit. verb. *in posterum*, & in Clement. 1. de concess. prẽben. verb. *concisso*. Ratio autem prioris partis generalis est supra tacta, quia lex ponitur vt regula humanorum actuum; quando autem constituit nouum ius, introducit nouam regulam operandi: ergo ex natura sua fertur pro actibus futuris, quia præteriti iam non indigent regula: imò nec sunt capaces illius. Confirmatur, quia præceptum vt tale est, non potest dari de præterito actu, sed de futuro, vt per se constat: at lex vt est constitutiua, est præceptum quoddam: ergo. Imò hinc etiam intelligitur, legem, vt legem absolutè loquendo, solùm cadere in futuros actus, non in præteritos, quia lex vt lex essentialiter est præceptum, vt ex suprà dictis constat. Lex autem declaratiua, vt sic, potius est doctrina quædam, quæ optimè cadit in præterita. Quòd si consideretur illa lex vt præceptum obligans ad sequendã illam declarationem vt authenticam, sic etiam præceptum illud versatur circa actus, per quos nunc iudicatur de sensu præteritæ legis, & ita non inducit obligationem nouam ad aliquẽ præteritum actum, vt per se constat, sed ad futuros.

Lex constitutiua iuris sua natura de futuris tãtùm datur. Cap. vlt. de const. Glossa. Felin. Nauar. Clement. 1. Clement. 2.

Præceptum vt tale non potest dari nisi de futuro.

9. Ad explicandam igitur, & probandam alteram partem assertionis, distinguendi sunt legis effectus supra numerati, quorum primus est obligatio, qui locum non habet in actibus præteritis, quatenus præteriti sunt, vt per se, & ex dictis constat, & ideo quoad hunc effectum non potest legislator, etiamsi maximè cupiat, extendere nouam legem ad actus præteritos, quia si illi facti sunt sine culpa, non poterunt reddi culpabiles propter legem postea latam. At verò quoad effectum pœnæ, potest lex per voluntatem legislatoris extendi ad actum præteritum, nõ solum quatenus habet respectum, vel tractũ successiuum in futurum (quod est per se manifestum, & expressum in c. *cùm tu*, de vsur. & est frequens in censuris ferendis) sed etiam propter actum priùs commissum. Vt hoc autem locum habeat, necessariò supponendum est, talem actum fuisse malum, contra aliud ius antiquius vel naturale, vel positiuum, quia non est actus dignus pœna, nisi quatenus per illum violatur aliquod ius: per actum autem præteritum non violatur ius posterius conditum: ergo vt possit per posteriorem legem iustè puniri, necesse est vt supponatur fuisse contra aliquod ius antiquum. Hoc autem intelligendum est de propria pœna, sicut in simili nuper dixi: nam si sit sola irregularitas, seu inhabilitas, potest ex præterito actu imponi, etiam sine culpa eius, cui imponitur. Idemq; est de reuocatione alicuius priuilegij. Exempla sunt quoad primum in Motu proprio Pij V. de illegitimis: quoad secundum verò in Concil. Trident. sess. 23. capit. 6. de reformat. vbi disponit de ordinatis in minoribus, & comprehendit eos, qui ante illam legem erant ordinati.

Quid dest. fectu pœnæ dicendum.

Motu pro. primo Pij V. Trident.

10. Deinde supponere necesse est, legislatorem habere potestatem ad punienda delicta non tantùm cõmissa contra suas leges, sed etiam contra alias diuinas, vel humanas, quod per se satis clarum est, quia ad eum pertinet cura, vt omnes leges seruentur, & consequenter potestas coerciua eius extenditur ad omnes transgressiones quarumcumq; legum pertinentium ad conuenientem reipublicæ gubernationem. Ex his ergo rectè concluditur, posse Principem noua lege punire delicta priùs commissa contra alias leges priores. Et declaratur: nam potest punire præcedens delictum per sententiam postea datam: ergo etiam potest per legem postea latam, quia sententia est quædam particularis lex. Oportet autem vltimò obseruare, duobus modis posse legem punire præcedens delictum. Primò pœna ipso iure imposita, & hoc rarissimè, vel nunquam fit, quia esset nimis rigorosum, vnde censuræ (quæ maximè solent ipso iure imponi) nunquam imponuntur propter delictum præteritum, vt sic, de quo alibi. Alio modo designat lex pœnam inferendã à iudice, & hoc faciliùs fieri potest, etiam in ordine ad delicta iam commissa, quando nõ habebant certam pœnam taxatam: nam tunc futura erat arbitraria, & hoc arbitrium potest lex definire. Si autem priùs erat pœna imposita per priores leges, vix potest augeri per posteriorem legem in ordine ad delicta iam commissa, quia iam illa induxerunt proprium reatum pœnæ. Nihilominus propter aliquam vrgentem causam boni communis existimo id fieri posse à supremo Principe, qua nunq; sibi abstulit huiusmodi potestatem.

11. Atque eodem modo sentiendum est de alio effectu irritandi actum, rarò enim potest lex de nouo irritans ad actus iam factos extendi, non tamen omninò repugnat. Quia ex iusta causa potest iudex irritare actum iam factum, & validum, per sententiam: ergo & legislator ex causa proportionata poterit idem facere per legem, si tamen actus irritabilis sit. Quod dico propter matrimonium, & similes actus, qui sunt natura sua, vel Christi institutione indissolubiles, & hoc ad minus sumitur ex c. *ante triennium*. d. 31. imò in his, qui ab hominibus irritari possunt, oportet aduertere, quosdam fieri ita validos, vt sint etiam omnino firmi ex se, quia videlicet legitimè facti sunt, & secundùm omnes leges, quæ tunc vigebant, quando facti sunt, & huiusmodi actus semel facti, moraliter loquendo, non possunt per subsequentem legem irritari, nisi fortè in pœna alicuius noui delicti, vel propter

Rarò potest lex de nouo irritans ad actus iam factos extendi, non tamen omninò repugnat.

Cap ante triennium.

propter tantam necessitatem boni communis, vt ad subueniendum illi possit quis suis bonis priuari, quia per talem actum est ius acquisitum de se firmũ, & stabile. Alij verò sunt actus, qui licèt sint validi, sunt tamen infirmi aliquo modo, quia ex aliqua parte contra legem facti, & hi possunt facilius per subsequentem legem irritari: nam in illis propriè habet locum ratio facta, quòd talis irritatio tunc est iusta pœna, & ideo ex rationabili causa potest per legem fieri.

12. Atq; hinc tandem constat vltima pars assertionis, nimirum, vt hæc extensio legis ad actum præteritum tam in hoc, quam in præcedenti casu admittatur, necessarium esse, vt in lege ipsa sit satis expressa. Panorm. Angel. Syluest. Quod docet Panorm. in cap. *cognoscentes*, de constit. Angel. verb. *lex*. n. 10. Sylu. n. 23. & sumitur ex d. c. 2. & vlt. de const. Vnde si dubium fuerit, potius lex coarctanda est ex generalibus principijs iuris, quod pœnæ, & odia sunt restringenda, & quòd leges modo maximè connaturali interpretandæ sunt: ostensum est autem extensionem legis nouæ ad præteritum quodammodo esse præter naturam legis, quæ est regula futurorum. Aduertere tamen hîc vltimo oportet, aliud esse, legem simpliciter disponentem cadere in actus præteritos: aliud verò non includere vllo modo res præteritas, seu iam factas. Hic enim solùm primum affirmamus, & id probant iura, & rationes adductæ: secundum autem nec necessarium est nec verum: nam lex prohibens vsum talis libri, aut vestis, prohibet quidem vsum tantum futurum, tamen prohibet illum, etiam circa librum, aut vestem priùs factam, si absolutè, & simpliciter disponat, quia illa tantùm est quasi materia remota legis: lex autem noua optimè potest versari in re antiqua, vt in materia remota. Item sæpe potest lex prohibendo aliquid futurum, impedire ne actus iam inchoatus consummetur, vt si lex denuo prohibeat, illegitimum profiteri, potest extendi ad eum, qui iam erat nouitius, quando lex noua edita est, quia etiam ille tantum est materia remota illius legis. De quo puncto videri possunt multa, quæ in vtramque partem eruditè tractat Nauarr. in dicta except. 22. ferè per totam. Nauarr.

13. Lex loquens de præterito regulariter tenet tantum. Lex loquens de præterito regulariter tenet totũ tempus comprehendere. Bart. Bald. Panorm. Syluest. Sed quæret hîc aliquis, an lex expressè loquens de præterito extendatur ad præsentia, vel futura. Respondeo breuiter, regulariter loquendo totum tempus comprehendere. Ita docent Bart. in l. *cùm lex*, ff. de legib. Bald. & alij in l. vnic. ff. de cond. ex lege. Panormit. in cap. 2. de constit. in princ. Angel. verb. *lex*. n. 10. Sylu. n. 24. Et ratio est, quia lex semper loquitur. l. *Arriani*, C. de hæret. & ideo licet lex dicat, qui facit, vel fecit hoc, semper loquitur contra eum, qui in quolibet tempore facit, vel quotiescunque de illo dici potest fecisse. Item cùm lex per se, & natura sua versetur circa futura, ad illa maximè ferri censetur, etiamsi per verba præteriti, vel præsentis loquatur. Intelligendum autem hoc est, nisi materia legis obstet, aut aliquod absurdum sequatur: vt dicti auctores limitant ex l. *cùm lex*, ff. de legib. dicente, *Cum lex in præteritum quid indulget, in futurum vetat*. Quia si indulgeret etiam in futurum, daret occasionem delinquendi, vnde potius indulgendo supponit, actum esse dignum pœna, & ideo limitat indulgentiam ad præteritum, vt in futurum prohibeat, aut prohibitum relinquat.

CAPVT XV.

Quæ forma externa, seu sensibilis seruanda sit in ferenda lege humana.

1. DIximus de materia legis ciuilis, supereſt dicendum de forma, quæ potest duplex cogitari, vna externa, & sensibilis, quæ est veluti corpus legis, alia interna, & quasi spiritualis, quæ est vltima anima, seu ratio legis. De hac posteriori dicemus in cap. 17. nunc de priori. Supponimus autem ex dictis in cap. 1. legem ciuilem, quæ subditis datur, constitui in genere signi indicantis Principis voluntatem. Vnde necesse est, vt tale signum sit sensibile humanæ cognitioni accommodatum. De hoc ergo signo in generali constat, debere esse tale, vt modo sensibili Principis voluntatem indicet subditis, alioqui non esset signum humanum, & consequenter non esset lex humana. hæc ergo significatio est de substantia huius legis. Quibus autem verbis exprimi debeat, dicemus paulò inferiùs. Vnde inter conditiones legis ponit Isidor. vt sit manifesta, id est, clara, *ne per obscuritatem quid in captionem contineat*, vt ait lib. 5. Etym. c. 21. & c. *erit autem*, dist. 4. id est, ne obscuritas sit occasio deceptionum, & ambiguitatum. vnde etiam conuenientissimum esse solet, vt leges simplicibus, breuibus ac claris verbis ferantur: nam quando prolixiores sunt, plerumque sunt magis perplexæ, & ambiguitatibus expositæ. Isidor.

2. Ex quibus colligo in forma legis sensibili duo posse distingui: scilicet materiale signum, vt vocem vel scripturam, & significationem, ex quibus, si inter se comparentur, scriptura, vel sonus materiale quid est, significatio autem formale; ex vtroq; verò completur forma sensibilis legem constituens, seu quæ est ipsamet lex: nam cum lex sit actus humanus, est etiam quædam forma. Declarari potest exemplo formæ sacramentalis, quæ est in verbis, in eis tamen sonum verborum tanquam materiale quid, & sensum, seu significationem tanquam formale distinguimus, & ex vtroque formam sacramentalem constitui dicimus. Ita ergo est suo modo in lege; consistit enim in signo externo, quod materiam aliquã requirit, eius tamen essentia in significatione, & sensu posita est. Vnde quod Augustin. lib. de catechiz. rudi. cap. 9. generatim dixit, & refertur in cap. sedulo, dist. 38. *Præponendam esse verbis sententiam, vt præponitur animus corpori*, & quod de Euangelio dixit Hieron. ad Galat. 1. *Non in verbis Scripturarum esse Euangelium, sed in sensu*. cap. *Marcion*. 1. q. 1. hoc ipsum cum proportione de lege humana dici potest. Nam materialia verba nec obligationem inducere, nec alium effectum legis habere possunt, nisi quatenus indicant Principis volũtatem, & imperium: est ergo de formali ratione legis, vt sit sensibile signũ. Explicandum vero superest, quale esse debeat, & an solemnitatem specialem requirat, vt in ratione legis plenè constituatur, ideoq; ad externam legis formam pertineat. Distinguere autem possumus solemnitatem hanc, vel antecedentem, vel concomitantem, seu inexistentem ipsi legi, vel subsequentem, & de singulis inquirendum est. Augustin.

3. Vt lex prudenter cõstituatur naturaliter esse opus multorum consilium: at in vigore non esse necessarium. L. humanũ. Circa primam dubitari potest, vtrùm ad ferendam legem præcedere necessariò debeat multorum cõsilium, atq; suffragium, in quo breuiter dicendum est, hanc diligentiam esse moraliter necessariam, vt lex prudenter, & rectè constituatur. Quia res est valde grauis, & pendet ex multarum circumstantiarum consideratione, quæ facilius à multis, quam ab vno attenduntur, & ob eandem causam necesse est, vt fiat lex suffragio virorum prudentum, qui & periti sint, & timorati, vt habetur in l. *humanum*, C. de leg. vbi Imperatores profitentur, nõ aliter esse legem aliquã promulgatores, quamuis indicent, hoc non esse absolutæ necessitatis, sed prudentiæ, & benignitatis. Vnde in rigore loquendo hæc solemnitas non est de necessitate legis: nam si Princeps solo arbitrio proprio ferat legẽ, valida erit, dummodo aliàs iusta sit. Quia neque ex natura rei illa solemnitas est necessaria, neque aliquo speciali iure est præscripta. Antecedens quoad priorem partem de iure naturali patet, quia illa consultatio solum requiri potest, vt lex sit iusta, & rationi consentanea; si ergo contingat, sine aliorum consilio Principem attingere iustitiæ æquitatem

tatem & publicam vtilitatem in lege ferenda, non oberit valori eius omissio præuiæ consultationis; licèt fortasse malè faceret Princeps suam præcipitando sententiam, cum periculo errandi, & cum scandalo. Quoad alteram verò partem de iure positiuo probatur, tum quia nullum extat; tũ etiam, quia licèt existeret, ipse Princeps posset illud mutare, vel secum pro tunc dispensare validè, etiamsi in hoc peccaret.

Bartolus. Iason. De quo puncto videri potest Bartol. in l. *omnes populi*, ff. de legib. & Iason in l. 1. de constit. prin. n. 1.

4. Atq; hinc vlteriùs sequitur, ad legem constituendam non esse per se necessaria suffragia multorum, quia voluntas Principis sufficit. Hoc autem, vel formaliter (vt sic dicam) intelligendum est, vel ad monarchiam est restringendum, in qua potestas legislatiua sit in vna persona: nam tunc sola voluntas eius est de substantia legis. Vbi verò regimen est multorum constituentium vnum tribunal, tunc multorũ suffragium necessarium est, non per modum solemnitatis accidentariæ, & præambulæ, sed propter substantialem constitutionem legis, quæ non pendet ex vna tantum persona, sed ex congregatione constante ex multis. Tunc autem dicimus, legem illam cõstitui ab vna persona ficta, & ita formaliter (vt sic dicam) vno consensu constitui. Et ideo necesse est, vt omnes, qui suffragium decisiuum habent, vocentur, quantum commodè fieri possit, argumento l. 2. C. de decur. l. 10. vel sufficiet conuocare eos, qui in vrbe suo loco tunc adsunt, dummodo duæ partes totius corporis præsentes sint, argumento l. *nominationum*, eodem tit. & l. *nulli*, ff. quod cuiusq; vniuersi. Et ex eisdẽ iuribus constat, oportere, vt simul congregentur ad legem constituendam per modum vnius corporis. Non verò oportet, vt omnes consentiant, sed quod maior pars curiæ fecerit, perinde habetur ac si ab omnibus factum fuisset, iuxta l. *quod maior*, ff. ad municip. quod rectè Glossa exponit de his, qui conuenerunt. Idem in l. *aliud*, ff. de regulis iuris. In iure autem Canonico addi solet, vt consentiat etiam saniòr pars c. 1. de ijs, quæ fi. à mai. part. cap. Sed illud est speciale in rebus Ecclesiasticis, vt vbi notat Abbas nu. 3. & 11. secundùm ciuile autem ius illa censetur saniòr pars, quæ est maior totius consessus, vt notauit Felin. cap. *cùm omnes*, de constit. num. 19. & seq. vbi plura de hoc puncto videri possunt.

L. nominationum. L. nulli. *Abbas.* *Felin.*

5. Circa secũdam solemnitatem inquiri maximè solet, an necesse sit, legem humanam esse scriptam, in quo sciendum est, Iuristas communiter distinguere legem humanam in scriptam, & non scriptam, sed per legem non scriptam communiter intelligunt cõsuetudinem, quæ vim habet legis: de illa verò nunc non tractamus: infrà enim de illa specialiter dicendum est, sed agimus de propria lege, quæ expressè, & directè à Principe constituitur. Vnde ex illa distinctione potius videtur inferri legem propriam, de qua modo agimus, debere esse scriptam. Ita enim est illa distinctio intelligenda, duplicem scilicet esse legem, vnam, quæ solùm introducitur per tacitum consensum communitatis, & Principis, cuiusmodi est consuetudo; aliam verò, quę fertur per expressum imperium, de qua procedit dubitatio propria. Cùm ergo Iurisperiti hanc posteriorem distinguant à priori tanquam scriptam à non scripta, videntur sentire, de ratione huius legis esse scripturam. Et alia multa in confirmatione huius partis adduximus suprà lib. 1. cap. 11.

Lex humana scripta alia, alia non scripta. *Alia diuisio legis.*

6. Nihilominus dicendum est, licèt optimus modus ferendi legem sit in scripto, non esse tamen hoc de substantia, & valore legis. Prima pars probatur primò ex communi vsu. Secundò, quia oportet, vt leges sint stabiles, ac proinde, vt signis permanentibus ferantur. Tertiò, quia sæpe necessarium est expendere propria, & formalia verba legis, quod non potest moraliter fieri, nisi sint scripta. Nihilominus probatur altera pars, quia hæ rationes tantùm sunt contingentiæ, & maioris vtilitatis; non tamen probant absolutam necessitatem ex natura rei. Quia expressum præceptũ sufficienter potest verbo ferri, & publicè proponi, & per traditionem ab vno in alium cõseruari. Imò Christus Dominus ita tulit præcepta sua, & aliqua non fuerunt in diuinis literis scripta. Hoc verò faciliùs ipse potuit agere, quàm humani legislatores, quia potuit ea scribere in cordib⁹, & quia per Spiritum sanctum ita regit Ecclesiam Catholicam, vt non sinat eam talium præceptorum obliuisci. Atq; hæc resolutio, scilicet scripturam non esse de substantia legis, communis est, vt patet ex Rota, tit. de constit. decis. 1. in nouis, & ex Panormit. Decio, Felin. & alijs in titulo, seu rubr. de constit. & Ioan. Andr. in regula, *nemo potest*, de regul. iur. in 6. & sumitur ex Glossa in c. 1. §. *postquam*, verb. *in scriptis*, de censib. in 6. quatenus numerat plures casus, in quibus scriptura requiritur, & inter eos nõ ponit legem. Probari tandem potest ex c. *institutionis*, 25. q. 2. ibi, *Siue quæ scripto decreuimus, siue quæ in nostra præsentia videntur esse disposita*. Idemq; supponitur inc. 1. de renunt. in 6. Hoc verò intelligendum est, nisi oppositum fuerit cõsuetudine præscriptum, quia cõsuetudo facere potest ius. Oportet autẽ vt legislator non habeat potestatem derogandi consuetudinem: nam si hanc potestatem habeat, & suam voluntatem sufficienter exprimat, valida erit lex solo verbo præscripta, non obstante consuetudine.

Rota. Panorm. Decius. Ioan. Andr. Glossa. *Cap. institutionis. Cap. 1. de renuntiatione.*

7. Vlteriùs verò circa eandem partem superest inquirendum, quæ forma, vel expressio verborum necessaria sit vt lex sufficienter edita censeatur, siue illa scripta sint, siue voce prolata. In quo dubio generatim loquendo, solum dicere possumus debere esse talia, vt sufficienter explicent intentionem Principis esse ferre præceptum stabile, & commune, habensq; alias conditiones ad legem requisitas, & quocumque modo hoc fiat, illum sufficere. Primum patet, quia, vt in principio dixi, talis significatio est de substantia legis humanæ: secundum verò patet, quia nihil aliud est determinatum iure naturali, vel alicuius superioris. Hinc verò inferri potest, regulariter adhibenda esse verba præceptiua, quia solum præceptum inducit, obligationem, & quia de ratione legis est, vt sit præceptum, & quia effectus obligationis odiosus, seu onerosus est, ideoq; ad verborum proprietatem restringendus est. Quapropter vt intelligatur superior ferre legem, non satis est, vt dicat, Rogo, peto, hortor, vel quid simile, nisi aliquid addat, quo magis explicet obligandi intentionem. Sic dixit glos. in cap. *rogo*, 11. q. 3. ibi positum esse verbum rogandi pro verbo mandandi contra propriam significationem, fortè quia ibi Pontifex rogat, hortatur, & monet ad id, quod sine peccato aliter fieri non poterat. Verumtamen in his, & similibus decretis, non oportet verba impropriè accipere, quia in eis Põtifex, vel Princeps, hortatur subditos, vt impleant, quod aliàs tenentur, tamen ex vi talium verborum nouam obligationem non imponit. Et hæc exhortatio solet à Iuristis (vt suprà dixi) vocari consilium reuerentiæ, quod non est nouum præceptum, sed modesta, & paterna petitio obseruantiæ obligationis, quæ iam inerat: & sic loquitur glos. in Clem. 1. de testib. verb. *exhortatur*. Estq; optimum exemplum in Conc. Trid. sess. 24. c. 1. de reformat. ibi, *Sancta Synodus hortatur, vt coniuges ante benedictionem sacerdotalem in templo suscipiendam in eadem domo non cohabitent*. Quæ verba legem obligantem non continent, vt omnes intelligunt.

Quæ forma verborum necessaria. *Glossa. Conc. Trid.*

8. Oportet ergo, vt verba legis constitutiua præceptiua sint; possunt autem distingui: nam quædã præceptum proferunt quasi in actu signato (vt sic dicam) alia in actu exercito. Priora quoad prę cepta affirmatiua maximè sunt verbum, *præcipio*, vel *impero*: hæc enim verba esse videntur, quæ de se maximè indicare possunt voluntatem obligandi, vt sumitur clarè ex Clementin. *exiuit de paradiso*, de verb. significat. Vbi Clemens

Quadam leges proferunt præceptum in actu signato, quædam in actu exercito. Clem. exiuit de paradiso.

Clemens V. interpretatur, verbum *præcepti*, indicare rigorosam legis obligationem. Et idem habet Nicolaus III. in cap. *exiit*, de verbor. significat. in 6. Quo ad negatiua vero præcepta, verba propria sunt, *inhibeo, prohibeo*, & similia, vt in eisdem decretis declaratur, & ex vi significationis talium verborum videtur per se manifestum. Verba item æquiualentia efficiunt, vt ibidem declaratur, huiusmodi autem videntur hæc, *Omnes teneantur, nemini liceat*, & similia. De verbis autem imperandi in actu exercito, vt sunt, *Facite, abstinete, omnes soluant, nemo audeat*, & similia, de his (inquam) multi dubitant, quia frequenter proferri solent per modum consilij, aut simplicis directionis, & ita Castro suprà reprehendit Panormit. qui dixit, hunc modum imperadi sufficere ad legem obligantem constituendã. Sed certe opinio Panorm. valde probabilis est: nam præcepta superiorum ordinarie feruntur hoc modo, & censentur sufficienter ferri, quia illa verba sufficiẽter explicant imperium. Item Concil. Tridentinum sess. 13. cap. 7. de Sacerdote, qui vrgente necessitate absq; præuia confessione celebrat cum conscientia peccati mortalis, solum dicit, *Quam primum confiteatur*, per quæ sola verba legem obligantem constituit, iuxta communem intelligentiam, vt alibi ostensum est. Quapropter considerata proprietate illius locutionis, quãdo superior hoc modo loquitur ad subditum, & ex aliis circumstantiis, vel ex vsu aliud non constat, præcipere censendus est; & cum proportione quando decretum superioris ita fertur, & inter iura, seu leges, aut decreta præceptiua inseritur, sub ratione legis ferri videtur, nisi ex aliis coniecturis oppositum constare possit.

Nicolaus Papa III.

Panorm.

9. Dubia de verbulegum particulari, quid significet verbum, *mando*.

Præterea dubitari solet de quibusdam verbis in particulari, & in primis de verbo, *mando*, quod interdum solet significare idẽ quod committo, & sic multas differẽtias constituunt Iuristæ inter mandatum, & præceptum, de quib. videri potest Felin. in c. *cum te*, de rescrip. num. 9. sed nobis non sunt necessariæ, quia consistunt in sola verbi æquiuocatione. Mandatum enim illo modo idem significat, quod delegatio vel commissio potestatis, per quam solet aliquis iudex vel procurator constitui: hic autem sumitur vt iussionem significat. Solet item verbum mandandi per vrbanitatem poni pro verbo petendi, aut rogandi, quo sensu vtitur illo Sixtus Pap. in c. *mandastis vt scriberem vobis*. 2. q. 5. & Syluerius in c. *Guilisarius Patritius noster mandauit me ad se venire pacificè*. 23. q. 4. 1. misit ad me petendo, &c. Vnde Syluest. verb. præceptum, q. 2. & Armil. nu. 7. non putant sufficere simplex verbum, *mandamus*, nisi addatur geminatio, mandando præcipimꝰ. Anton. autem 2. p. tit. 14. c. 2. §. 3. ita videtur distinguere inter verbum mãdandi, & præcipiendi, vt prius leuem tãtum obligationem, posterius grauem indicet; ait enim, mandatum sufficere ad legem obligantem tantum sub veniali culpa; præceptum verò etiam sub mortali. Sed hoc nullum fundamentum habet in significatione verbi: nam si mãdatum idem est, quod iussio, vel imperium, non est cur limitetur ad leuem obligationem, sed pro capacitate materiæ obligabit, sicut etiam verbum præcipiẽdi non inducet obligationem grauem, si materia non sit capax, vt infrà dicetur. Dico ergo attendendum esse, quis cui loquatur, & quomodo: nam inter æquales verbum mandandi non solet vsurpari ab eo, qui rogat, vel petit, sed vrbanitatis gratia solet vsurpari ab eo, qui rogatur: nam petitionem accipit tanquam mandatum, & multò magis ita accipitur tale verbum quando superior loquitur ad inferiorem etiam passiuè (vt sic dicam.) At verò quando superior loquitur ad subditum actiuè mandando, sic verbum illud idẽ in rigore significat, quod verbum *præcipio*, vt latè docet Felin. suprà. Atq; ita quando ponitur in lege superioris per illud statuentis, & ordinantis, in rigore sufficit ad legem constituendam, nisi ex adiunctis eius significatio distrahatur. Quia in rigore significat proprium præceptum: nam est æquiualens verb. *præcipio*, & alioqui in illa occasione constat non poni gratia vrbanitatis, nec in alia æquiuoca significatione.

Sixtus Papa. Syluerius. Sylues. Anton.

Item solet dubitari de verbo, *oportet*. Aliqui enim putant sufficere ad legis imperium indicandũ, quod sentiunt Nauar. cap. 23. num. 30. præsertim in legibus Ecclesiasticis, de quibus infrà, & Medin. tract. de ieiun. cap. 7. Sed ex vi verbi contrarium videtur, tum quia verbum illud potius videtur indicare iudicium de re ipsa, quam imperium, tum quia etiam per modum iudicij non declarat necessitatem, sed honestatem, vt rectè notauit Castro lib. 1. de lege pœnal. c. 5. documento 4. De verbo item, *volumus*, dubitari solet, quia ex vna parte videtur satis explicare voluntatem superioris, in qua consistit substantia præcepti. Vnde D. Thom. 2. 2. q. 104. art. 2. dicit quacumque ratione constet subdito de voluntate superioris sufficere ad præceptum saltem tacitum. Aliũde verò verbum videtur valde ambiguum, quia nõ omnis voluntas superioris sufficit ad obligãdum, & in dubio sunt verba in mitiorem partem interpretãda in materia obligationis. Dico ergo ex circumstantiis considerandum esse, an cadat super obligationẽ, ita vt superior exprimat se velle obligare subditos: nam hoc sine dubio satis est, quia in illa voluntate est substantia legis, vt dixi. Si autem verbum, *volo*, solum explicet desiderium, & affectum superioris, non satis est ad legem. Existimo autem absolutè prolatum in materia legis habere priorem sensum, nisi ex vsu, vel materia, aut aliis circumstantiis aliud constet. De verbo autem, *ordinamus*, & similibus clarum est per se non sufficere ad propriam legem constituendam, nisi alię circumstantiæ cogant, vt sumitur ex D. Thom. 2. 2. q. 106. ar. 9. ad 2. & ex ratione facta, quod in dubiis mitior interpretatio est adhibenda. Addendumque præterea est oportere, vt ex verbis, vel circumstantiis constet, præceptum imponi, vt perpetuum, seu duraturum, donec reuocetur, quia hoc etiam spectat ad substantiam legis, vt suprà diximus. Ac denique necessarium esse, vt feratur per modum communis præcepti, quia sine hoc etiam non esset lex.

10. Dubium de verbo, oportet. Nauarr. Medina.

Deverbo volumus.

D. Thomas.

Hinc vero nascitur dubium, an oporteat legẽ ferri per modum legis, vel sufficiat ferri per modum sententiæ, quando ab illo fertur qui potestatem habet condendi legem. Communis enim opinio est sententiam Principis legem constituere. Ita tenet Iason. l. 1. ff. de constit. prin. nu. 1. & in l. 1. ff. de feriis, n. 23. & 24. vbi alios refert Ludouicus Gomez in Prœmio ad regul. Cancellar. Gomez qu. 2. ad 1. cum Platea, quem refert in leg. *neg.*, C. de decur. lib. 10. Idem tenent communiter Canonistæ cap. *in causis*, de re iudicata, & Felin. in rubrica de rescriptione, num. 1. qui refert alios. Et probatur primo ex lege vltima, Cod. de legibus, vbi expresse dicitur, sententiam inter partes cum cognitione datam ab Imperatore in vna causa, constituere legem in omnibus similibus causis seruandã. Idem significatur in leg. 1. ff. de constitution princip. vbi inter modos ferendi leges vnus est, *Quando Imperator cognoscens decreuit*, vbi addit Glossa, *dando definitiuam sententiam*. Ratio reddi potest, quia sententia Principis est veluti regula, ad quam omnes inferiores iudices conformari tenentur, sed hæc est propria vis legis; ergo. Maior insinuatur, & probatur ab Imperatore in dicta lege vltima, his verbis, *Quid enim maius, quid sanctius imperiali est maiestate? Vel quæ tanta superbiæ fastidio tumidus est, vt regalem sensum contemnat?* Quasi dicat, sententiam Imperatoris tantam habere auctoritatem, vt subditos obliget, ne in simili causa ab illa discrepent, & quoad hoc virtuale præceptum obtinere, & ita habere vim legis. Potestq; confirmari ex eadem lege, quia decretum Imperatoris habet vim legis, sed sententia ab ipso lata continet decretum eius; ergo.

11. Dubium.

Iason.

Gomez.

Felin.

L. vlt. C. de legib.

12. Obiectio l. 1. de legib.

Contra hanc verò sententiam obijci potest l. 2. C. de legibus, vbi Theodos. Imperator ait, *Quia ex relationibus, vel suggestionibus iudicantium procerum, introducto negotio statuimus, &c. generalia iura non sint.* Vnde conficitur argumentum: nam illud, quod Princeps communi consilio iudicantium, seu procerum statuit, vel est sententia, vel plusquam sententia, & tamē illa dicitur non habere vim generalis legis. Confirmatur, quia Princeps ferendo sententiam in particulari causa non fungitur munere Principis dicentis ius toti reipublicæ, sed potiùs munus priuati iudicis in causa particulari, de qua potest iudicare secundùm propriam opinionem: non ergo statim legem statuit. Vnde Couarr. in 4. p. 1. cap. 7. §. 4. num. 15. dicit, leg. vlt. C. de legibus, intelligendam esse quando Princeps, qui potestatem habet ferendi legem occasione alicuius controuersiæ, quæ inter priuatos contingit, legem aliquam eiusq; sensum explicat & interpretatur ea mente, vt interpretatio vim legis vniuersalis habeat: non autem procedere decisionem illius legis, si simpliciter Rex ius dicens priuatis, aliquā ferat sententiam, neque significans, se illius interpretationem generalem facere, nec expresse legis verba interpretans, vt inde constet voluisse, interpretationem illam legis vim obtinere. Atque ita indicat Couarruuias illam legē vltimam intelligendam esse de sententijs, per quas Princeps expresse interpretatur aliquam legem, vtique suam, vel inferioris, cuius interpretatio ad ipsum pertineat, & ita esse limitandā communem sententiam. Aliam verò legem secundam procedere de aliis sententiis omnibus, quæ talem interpretationem non continent, & ita conciliantur illæ leges, & soluitur confirmatio addita ex sententia huius auctoris. Quia quando Princeps auctoritate sua legem interpretatur, non est locus priuatæ opinioni, quia Princeps certò scit suam intētionem, & mentem, quam per talem sententiam declarat. Et ideo illa interpretatio vim habet legis, seu è contratio lex ita declarata iam non obligat, neque habet vim, nisi iuxta declarationem ab auctore datam, quia eius est interpretari legem, cuius est condere, vt in eadem l. vlt. dicitur, & in l. *leges sacratissimæ*, eod. Quando autem talis interpretatio expresse fit per sententiam aliquam ab eodem legislatore datam, etiamsi fit in causa particulari, necesse est vt generaliter declaret sensum legis, quia non potest lex in vno negotio vnum sensum habere, & in alio omnino simili sensum alium, sed vnius legis vnus est legitimus sensus, & ille maximè est, quem auctor eius declarat.

Couarr.

L. leges sacratissimæ.

13. Sed licèt hæc expositio, quoad partem hanc affirmantem sententiam cōtinentem interpretationem propriæ legis habere vim legis, certissima sit, & in illa lege vltima contenta; nihilominus videtur nimia limitatio illius legis, & communis opinionis, si ad hāc solam sententiam restringatur. Quia auctores generaliùs loquuntur, & verba legis generalia sunt de sententia: nam de interpretatione legis postea agere incipit. Vnde in illa priori parte non fundatur in auctoritate interpretandi, sed absolutè in auctoritate decernendi. Deinde requirit causę cognitionem, & præsentiam partium, quę solent esse necessariæ ad cognitionem facti, non ad iuris interpretationem: nam hæc æquè bene dari posset in absentia partium, & independenter à tali, vel tali facto, quod postea per particularem iudicem potest examinari ad applicandam facto iuris interpretationē. Accedit quod Glossa ibi potiùs intelligit, legem illam procedere in his causis, quæ non sunt decisæ per leges. *Nam in aliis* (inquit) *legem seruaremus scriptam.*

14. Vnde eadem Glossa in dicta l. 2. intelligit, legem vltimam procedere in omnibus sententijs, quæ feruntur ab Imperatore in quacumq; causa, illa exactè cognita, & examinata in præsentia vtriusq; partis, vt in eadem lege expresse cauetur, & consequenter in sententia lata solum in vi iuris, quod ex cognitione causæ resultat: nam tunc sententia conferens ius vni parti, vim habet legis, siue declaret priorem legem (quod fortasse frequentiùs eueniet) siue constituat illam, si pro simili causa non erat constituta. At verò dictam leg. 2. intelligit eadem Glossa ibi de his statutis, seu concessionibus, quas Imperator facit per modum priuilegij, vel in gratiam alicuius personæ propter peculiarem respectum, vel in tali tempore, aut loco, propter specialem occasionem: talia n. statuta non habent vim generalis legis, vt in eadem l. 2. consequenter declaratur, & habetur etiam in l. 1. ff. de const. princ. & est consentaneum regulis iuris 28. & 74. in 6. quòd priuatę concessiones non trahuntur in consequentiam, vt in simili notauit Glossa dist. 19. in princ. estq; in re vera hæc sententia, & satis conformis illi leg. 2.

15. Baldus verò ibi addit, legem vltimam de legib. procedere in sententia definitiua, siue sit iuris dispositiua, siue declaratiua. Non verò in interlocutoria, de qua loquitur lex secūda, vt ipse exponit, & expressiùs habetur in l. 3. & hac distinctione vtuntur etiam communiter Canonistæ in c. *in causis*, de re iud. Sed ita eam limitant, vt eam euertere videantur: nam fatemur, si interlocutoria sit in corpore iuris incerta, habere vim legis: item si lata sit cum cognitione causæ, & in præsentia partium habere etiā vim legis, etiamsi non sit inserta in corpore iuris. At verò has cōditiones requirunt etiam in sententia definitiua iuxta dictam legem vltimam: non videtur ergo necessaria distinctio. Maximè cum in l. 1. ff. de const. princ. dicatur, etiam illud, *quod Princeps de plano interloquutus est, legem esse*; si ergo cætera sint paria, non videtur esse differentia, quia, licet sententia sit interlocutoria respectu causæ principalis, de qua tractatur, potest esse quasi definitiua, quantum ad id, quod Princeps per illam proximè statuit, vel declarat, quia in eo cōtinere potest vltimam (vt sic dicam) eius resolutionem: si ergo de mente principis æquè constat per vtramq; sententiam, eadem erit vtriusq; ratio. Differentia igitur solum esse potest quasi materialis, quia faciliùs, & frequentiùs solet de hac mente principis constare per sententiam definitiuam, quàm per interloquutoriam. Atq; hoc modo intellecta communis sententia verissima est.

Bald.

16. Duo autem addenda occurrunt, vnum est, necessarium semper esse, vt ex verbis sententiæ constet, latam esse non solum ex arbitrio prudenti, & opinatiuo (vt sic dicam) sicut ferri solet ab inferioribus iudicibus, sed etiam ex potestate, & voluntate dicendi, & stabiliendi certum ius: nam alioqui priuata sentētia non sufficiet, vt cōfirmatio supra facta rectè probat, in quo etiam bene sentit Couar. Hoc autem, vt dixi, frequentius cōtingit, quando Princeps fert sententiam, interpretando aliquam legem propriā, vel æqualis, aut inferioris. Quando verò non interpretatur, sed condit nouū ius, tunc necesse est, vt hoc expressius significetur in sententia, quia sententia de se non est constitutiua iuris, sed declaratiua, quia de se cadit in factum præteritum, vel ius acquisitum, seu præexistens inter partes litigantes: iudicium autem cadens in præteritum ordinariè est declaratiuū potius, quam constitutiuum iuris, nisi aliud explicetur. Vnde sæpe etiam contingere potest, vt Princeps per talem sententiam non interpretetur ius humanum, sed naturale: & tunc magis dubium erit an talis sententia legem constituat, quia Princeps non habet maiorem potestatē interpretandi ius naturale, quā ratio eius probauerit. Quia in hoc magnum est discrimen inter interpretationem legis naturalis, & ciuilis: nam interpretatio legis ciuilis procedit non solum ex scientia, sed etiam ex potestate, & voluntate, quæ facit esse certam interpretationem, etiamsi minus consentanea sit priorib. verbis, vel tantam mutationem facere, vt ius antiquum mutare videatur.

Præter dicta dub. necessarium legi.

Non

Non est autem ita in interpretatione iuris naturalis: procedit enim solùm ex vi rationis, quæ interdum non est euidens: sed tantum probabilis, & ideo non tam facile datur cũ obligatione, & præcepto sequendi illam, & ideo oportet, vt in modo ferendi sententiam clarius de hoc præcepto, & obligatione constet. Et tunc si sententia principis apertum errorem contra iustitiam, vel rationem naturalem non cõtineat, illi standum est, quando per modum regulæ, & animo obligandi latam fuisse constiterit.

17. Alterum addendum erat, necessarium esse, vt talis sententia sufficiẽter proponatur, seu publicetur tanquam communis regula decidendi similes causas, quia (vt diximus) hoc pertinet ad complementum legis. Magis autem spectat ad promulgationem legis, de qua statim dicemus, quam ad editionem, seu constitutionem eius, de qua nunc tractamus. Vnus autem modus magis vsitatus constituendi talem sententiam in statu legis esse solet, quando inseritur in corpore iuris, vt sumitur ex l. 1. C. de nouo codice faciendo. §. penult. in fine, & in iure canonico est id maximè vsitatum, vt infrà videbimus. Non videtur autem hic modus publicationis adeo necessari⁹, vt nullus alius possit sufficere, quia nullo iure id cauetur, nec ex natura rei sequitur. Poterit ergo alio modo sententia taliter per publica rescripta, vel per publicam famam euulgari, ita vt in ratione legis constituatur, in quo cum proportione seruandum erit, quod infrà de promulgatione legis dicemus.

L. 1. C. de nouo codice faciendo.

18. Quæri autem solet, an hoc intelligendum sit de sententia solius Imperatoris, vel etiam aliorum inferiorum. Nam Glossa l. 1. ff. de ferijs, verb. *derogare*, significat, sententiam inferiorum Magistratuum non facere legem, & loquitur in particulari de Prætore, vbi id notat Iason num. 23. cum Angelo, & multis alijs, qui limitationem extendunt ad Reges, & alios inferiores principes, e tiam habentes potestatem cõdendi leges. Et hoc etiam sequutus est Felin. in dicta rub. de rescript. Contrarium autem docuit idem Angel. in l. *item veniunt*, §. *cæterum*, ff. de petit. hæredit. quem Iason supra, & in dicta l. 1. de const. princ. n. 6. posteriori loco refert, & non improbat. Felin. verò prius reprobat, postea ex parte illius sententiam admittit, scilicet quando sententia inferioris potentis condere leges in territorio suo, inserta est, inter cõstitutiones eius. Sed hoc pertinet ad modum promulgationis, & supponit potestatem ferendi legem per sententiam: hoc autem posito non est, cur modus promulgationis limitetur ad illum modum magis in his inferioribus, quam in Imperatore, seruata proportione.

Dubiolum. Glossa.

Felin.

Angel.

19. Quocirca distinctione vtendum esse censeo, qua posita facile intelligetur, in quo sensu locum habere possit prior sententia, & quomodo Angelus non docuerit contraria. Primò ergo si Magistratus inferior, qui sententiam profert, non habeat potestatem condendi leges, clarum est multò minùs posse legem ferre, ferendo sententiam: tum quia semper est defectus potestatis: tum etiam, quia modus ferendi legem per sententiam nihil habet speciale, sed potius pertinet ad extensionem quandam potestatis.

20. Deinde si is, qui tulit sententiam, potestatem habeat cõdendi legem, subdistinguendum est, quia vel est supremus Princeps non recognoscens superiorem in temporalibus, ac talis, vt non obligetur iure communi ciuili, seu imperialibus legibus. Et in illo procedit doctrina non minus quàm in Imperatore, siue ille sit Rex, vt Hispaniæ, Galliæ, &c. siue Dux supremus, siue respublica, vt Veneta, de qua videtur loqui Angel. in posteriori loco supra allegato. Ratio autem est, quia doctrina data nõ fundatur in speciali dignitate Imperatoris, aut Regis: sed in iurisdictione legislatiua suprema: nam ad omnem Principem, vel legislatorem habentem talem iurisdictionem, æquè spectat interpretari suam legem, ac condere, & potest per sententiam illam iuterpretari, sicut potest Imperator, vel ferendo sententiam potest per illam legem condere, si velit, & id declaret: quis enim, aut quid prohibet.

Subdistinctio de condere legem.

Denique talis esse potest Princeps, qui fert sententiã, vt licèt possit legem ferre, superiorem nihilominus habeat, cuius commune ius seruare tenetur, & solum ex concessione eius possit aliquas leges condere; non contrarias iuri communi. Et de huiusmodi sententia iterum distinguendum est: nam si illa contineat interpretationem iuris cõmunis supremi Principis, non poterit inducere legem, etiam pro particulari territorio inferioris principis. Quia non spectat ad illum interpretari legem superioris, etiam pro sua prouincia: tum quia esset in præiudicium superioris, tum etiam quia lex vnica est pro toto regno superioris, ideoq; vnum vniuersalem debet habere sensum, quem non potest dare inferior cum auctoritate: aliàs possent plures ex similibus inferioribus varijs, & cõtrarijs modis interpretari legem pro suis prouincijs. vnde constat, multo minùs posse talem sententiam, si sit contra ius superioris, habere vim legis priuatæ, seu municipalis: tum quia non est concessum illi inferiori legislatori contra ius commune regni præcipere, vt supra ostensum est: tum etiam quia nec talis sententia iusta esset, vtpote iuri contraria. Et in hoc sensu videtur loquuti auctores ponentes discrimen inter supremum, vel inferiorem. Quod etiam significauit Gregor. Lopez in l. 9. tit. 18. part. 3. n. 9. vbi ait, quod licèt in supremo Senatu fuerit iudicatum contra ius commune regni non est curandum, quia Magistratus non potest inducere stylum in derogationem iuris communis, & sumitur ex l. *nemo*, C. de sentent. & interlocut. omnium iudicum. At verò si talis sententia esset iuri communi regni conformis, & aliquid adderet ad iuuandum, vel magis confirmandũ illud ius, quoad id posset legem particularem inducere, quia in hoc potest inferior legem ferre circa eãdem materiam cum lege superioris, vt suprà cum cõmuni sententia dictum est. Et eadem ratione si sententia talis principis inferioris versetur in materia, circa quam nulla est lex superioris: in ea locum habebit doctrina data, nec oportet distinctionem facere inter hunc inferiorem, & supremum, quia in huiusmodi sententia se gerit, vt supremus, & quia potest vti sua potestate legislatiua in tali materia, & sententiam potest satis explicare, se velle illa vti, & stylum, seu regulam inducere.

21.

Tandem dubitari hìc potest, an quod dictum est de sententia, locum habeat in rescripto, seu Epistola Principis, quòd nimirum vim habeat legis, quod maximè locum habet, quando per tale responsum interpretatur aliquam legem, vel suam, vel naturalẽ, idemq; erit, si rescribat, statuendo quid seruandum sit in aliquo negotio, vel dubio. In hoc enim Bart. in l. 2. C. de legib. negat rescriptum Principis constituere generalem legem, & in hoc differentiam quandam constituit inter Epistolas Pontificias, & regales, sed de Pontificijs postea suo loco dicemus. Sequitur Decius in rubr. de rescrip. in princ. & Paul. de Castro in l. 1. ff. de constitut. princ. Fundantur in dicta l. 2. C. de legib. ibi, *vel consultatione*. Verius tamen est, idem esse dicendum de epist. vel rescripto interpretante dubium, quod de sententia. Quod docent Iason, Angel. Felin. & alij supra citati, & videri potest Burgos de Paz in Proœm. ad leges Taur. n. 450. & sumitur ex dicta lege vlt. C. de legib. in secunda parte eius, & est expressum in dicta l. 1. ff. de const. princ. ibi, *Quodcumque Imperator per epistolam, & subscriptionem statuit, vel edicto præcipit, legem esse constat*. Hoc autem intelligendũ, & declarandum est modo dicto de sententia: nam est eadem ratio de quolibet responso Principis, quod directè decidit aliquod dubium, constituens illud responsum tanquam regulam operandi: oportet autem vt non fit concessum in peculiarem fauorem, vel

An idem dicendum de rescripto seu Epistola principis ac de sententia.

Decius. Paulus de Castro.

priuilegium alicuius personæ, vel ob particularem circumstantiam occurrentem, & ita eodem modo conciliantur iura ciuilia, vt dictum est.

CAPVT XVI.

Quæ promulgatio necessaria sit ad perfectam constitutionem legis ciuilis.

1. SVpereſt dicendum de tertia ſolemnitate legis, quam ſubſequentem appellauimus, cõparatione facta ad voluntatem principis, & exterius ſcriptam, vel declaratam aliquo ſigno ſenſibili exterius indicante illam, & circa quam ſuppono in primis, non eſſe ſatis priuatam Principis locutionem, ſeu expreſſionem, vt lex iam lata cenſeatur, donec voluntas, & iuſsio Principis ſolemni ritu edita, & ſubditis propoſita ſit: hoc enim & vtroque iure humano eſt conſtitutum, vt ſuprà lib. 1. cap. 11. oſtenſum eſt, & ipſa legis natura poſtulat. Tum quia eſt regula operationis, ad quam tota communitas ſe debet conformare: non poteſt autem habere talem rationem communis regulæ, niſi publicè ſit edita, ita vt à tota communitate obſeruari poſsit. Tum etiam quia lex eſt ſignũ voluntatis Principis, qua vult totam communitatem mouere, & obligare: ergo oportet, vt tale ſignũ publicum ſit. Vnde fit, conditionem hanc ita eſſe neceſſariam, & intrinſecam legi humanæ, vt non poſsit Princeps, etiamſi velit legem condere ſine aliqua publicatione communitati accommodata, & de ſe ſufficiente, quamuis modum eius variare poſsit. Quia illud prius, generatim & abſolutè ſumptum eſt iure naturali neceſſarium, vt oſtenſum eſt. Eſtq; communis ſententia omnium, quos referemus. Solum inueni apud Seluam, de benef. q. 22. n. 14. quod ſine ſcriptura, *ſine publicatione valet lex, & ligat ſtatim, ſi conditor velit*, & citat Gloſſam in Clement. 2. de hæreticis. At vero illa Gloſſa in verb. *ex tunc*, non dicit ſine publicatione, ſed ſtatim à promulgatione, quod longè diuerſum eſt, vt infrà declarabo. Neq; aliter loquuntur Doctores in rubr. de conſtit. quos etiam Seluа refert. Vnde etiam ille fortè in eodẽ ſenſu loquutus eſt, per publicationem intelligens illam, quæ longo tempore, vel certa ſolemnitate fit: hæc enim poteſt per principem immutari, vt dicemus. Explicandum vero eſt, quæ & qualis debeat eſſe hæc ſolemnitas, ſeu publica propoſitio, quæ ſolet communiter promulgatio vocari.

Seluæ opinio quòd ſine ſcriptura, & publicatione valet lex, & ligat ſtatim.

2. In quo Panormit. in c. 1. de poſtulat. Prælat. n. 10. diſtinguit, inter ſolemnem editionem, & publicam promulgationem, & priorem putat ſufficere ad ſubſtantiam, & obligationẽ legis, ſine ſecunda, quia in illo textu dicitur ſub diſiunctione, *Solemniter editur, aut publicè promulgatur*. Vnde ait conſtitutionem obligare ſtatim ac ſolemniter in publico cõſilio editur, antequam ſit publicè promulgata, ac ſubinde promulgationem pblicam ſolum requiri, quando lex ſine ſolemnitate edita eſt. Melùs tamen dicitur, illa duo verba æquipollentia eſſe, & particulam, *aut*, poſitam eſſe pro, *ſeu*, vt frequenter fit. Vnde fieri nõ poteſt, vt lex humana incipiat eſſe lex, & vim obligandi habeat priuſquã ſit aliquo modo promulgata publicè. Nam ſi dicatur edita ſolẽniter, ſolum quia in publico conſilio Regis, aut ſenatorum reipublicæ conſcripta, vel definita eſt, hoc non eſt ſatis vt ſit lex, vel vt obligare incipiat etiam præſentes, & ſcientes, quia ſolemnitas requiſita ad legem nõ tantum eſt ex parte conditorum, ſed etiam in ordine ad communitatem, & ideo non eſt lex, donec reſpectu communitatis habet ſtatum legis, nec incipit obligare ſingulos, donec poſsit cõmunitatem obligare. Quod optimè explicatur in legibus editis in generali concilio: nulla enim poteſt eſſe ſolemnior editio ante promulgationem, & nihilominus non ſufficit, niſi ſequatur promulgatio. Quamuis ergo lex ſit edita in regio cõcilio, & ibi omnium ore prolata, vel eorum auctoritate ſcripta, & imò licet ſit typis mandata, nondum eſt lex, donec aliquo alio modo publico ſit communitati propoſita, & hanc vocamus promulgationem. Si vero ſolemnis editio legis ſit in conſpectu totius populi, vt Panormit. loqui videtur, tunc ſolemnis editio includit promulgationem; immeritoq; diſtinguntur. Nunquam ergo editio legis habet ſolemnitatem requiſitam ſine promulgatione; neq; è cõuerſo promulgatio eſſe poteſt ſine ſolẽni editione, quia vel cum illa fit, vel certè additur editioni legis prius factæ, & ſolemnizat illam (vt ſic dicam.) Et ideo vbi illa duo diſtinguũtur, & diuerſis actionibus, actemporibus fiunt, neceſſe eſt, vt vtrumque concurrat. Et ita ſentit Innocentius dicto cap. 1. num. 6. & hoſtienſ. num. 21. & 22. & alij, qui copulatiuè intelligunt textum illum; nos autem vtrumque ſub nomine promulgationis, vel ſolemnis editionis comprehendimus.

Particulam, aut, poſitam eſſe pro, ſeu.

Editio legis nunquã habet ſolemnitatem requiſitam ſine promulgatione, nec è conuerſo promulgatio eſt ſine ſolemnitate, Innocent. Hoſtienſ.

3. Vt autem explicem clariùs qualis promulgatio ſufficiat, ac neceſſaria ſit, diſtinguo inter promulgationem, & diuulgationem legis. Promulgationem appello illam publicam propoſitionem, ſeu denunciationem legis, quæ fit aut voce præconis, aut affigendo legem ſcriptam in publico loco, aut alio ſimili modo. Diuulgationem autem appello applicationẽ illius primæ promulgationis ad notitiam, vel aures ſubditorum abſentium, qui aut legere, aut audire primam illam promulgationem non potuerunt: vtrumq; ergo explicandum eſt: nam re vera vtrumq; poteſt eſſe aliquo modo neceſſarium, & in vtroque oportet aliquos dicendi modos extremè contrarios cauere.

Diſtinctio inter promulgationem, & diuulgationem legis.

4. Dico igitur primo: Ex natura rei non eſt poſitiuè determinata certa ſolemnitas, vel promulgatio publica, ſed hæc in legibus ciuilibus ex ipſomet iure ciuili, vel ex recepta conſuetudine, vel ex voluntate expreſſa legislatoris determinanda eſt. Prima pars per ſe nota videtur, quia ex iure naturæ ſolùm habemus quod hactenus diximus, legem humanã debere eſſe communitati ſufficiẽter propoſitam; modus autem huius ſufficientiæ non eſt ex natura rei definitus: ergo determinatio eius non poteſt ex ſola ratione naturali determinari. Addidi autem non poſſe poſitiuè determinari, quia negatiuè aliquid delignari poteſt in particulari quod ad promulgationem legis neceſſarium non ſit, vt v. g. quod ſingulis ſubditis in particulari intimetur, uecеſſarium non eſt, vt expreſsè dicitur in c. 1. de poſtulat. Prælat. vbi omnes id notant non tanquam in iure tantum poſitiuo præſcriptum, ſed vt ex natura rei conſequens: tum quia lex per ſe reſpicit cõmunitatem, & ideo reſpectu illius poſtulatur neceſſaria promulgatio non reſpectu ſingulorum: tum etiam quia illa legis intimatio particularis ad ſingulas perſonas eſt moraliter impoſsibilis, & ex accidenti poteſt in multis impediri: lex autem conſiderat ea, quæ ſunt per ſe & quæ moraliter ſufficiunt, & ideo licet particularis notitia, vel ignorantia legis poſsit requiri ad accuſationem, vel excuſationem vniuſcuiusq; perſonæ: nihilominus ſufficiens promulgatio legis ex his circumſtantijs non pendet. Sic ergo quoad aliquam negationem habet determinationem hæc promulgatio legis, ſcilicet, vt generalis ſit, & modo publico fiat abſque priuata intimatione: quoad illum autem modum publicum non habet poſitiuam determinationem hęc promulgatio ex ſola rei natura.

1 Concluſio.

5. Vnde facilè colliguntur aliæ partes: quia de facto ſemper neceſſarium eſt, vt hæc promulgatio determinato modo fiat, qui ad legem cõſtituendam & requiratur, & ſufficiat: aliàs nunquam poſſet ſubditos conſtare, quando lex ſit ſufficienter conſtituta, ita vt obliget: ergo cum hoc non ſit ex natura rei determinatum, oportet, per hominem poteſtatem habentem conſtitui, ergo quoad leges ciuiles maximè id

fieri

fieri potest per ius ciuile, iuxta quod fieri debent huiusmodi leges, vel per consuetudinem, quæ ad legem introducendum sufficit, vt infrà dicemus, vel per voluntatem legislatoris: nam sicut potest legem ferre, ita & modum eius determinare, vt statim dicemus.

6. *Quot in locis necessaria sit promulgatio legu.* Declarandum ergo superest, quæ certa solemnitas promulgationis nunc sufficiat, vel necessaria sit pro legibus ciuilibus, & quo iure sit determinata. Et in particulari solet dubitari, an sufficiat vnica promulgatio in curia Principis, vel in Metropoli totius regni, vel plures requirantur, & quot. Vt autem ad hoc clarè respondeamus, operæ pretium erit distinguere duplices leges. Quædam sunt inferiorum communitatum, seu minus vniuersalium; alię amplissimarum communitatum. Sub priori membro comprehenduntur municipales leges ciuitatum particularium; item leges vnius prouincię, vel etiam vnius parui regni, in quo vna tãtum est principalis ciuitas, seu metropolis, quæ est veluti caput omnium aliorum populorum. Sub alio capite continentur leges, quæ feruntur à supremo Principe habente sub se latissimam ditionem. Quod dupliciter contingit, vno modo per vnionem plurium prouinciarum in vno regno, ita vt singulæ prouinciæ per se componant aliquo modo vnum corpus, & vnaquæque habeat suam ciuitatem præcipuam, & quasi metropolitanam, licet ex illis omnibus prouincijs vnum regnum coalescat, quod ijsdem legibus gubernatur, & moraliter est quasi vnum, & per se indiuisibile. Quando autem prouinciæ eiusdem regni censeri debeant esse ita distinctæ, & habere distincta capita prouinciarum, ex vsu, & moribus populorum, & consueto regimine, & æstimatione illarum, credimus esse accipiendum. Alio modo contingit ditionem regiam non solum ex multis prouincijs, sed etiam ex multis regnis constare, quæ non habent inter se moralem vnitatem per se, sed solum per accidens in vna persona eiusdẽ regis, ad quem vel per successionem, vel alio titulo per accidens deuenerunt: exempla omnium istorum membrorum inueniri possunt in imperio Hispaniæ, in quo sub vno Principe sunt plura regna inter se distinctissima, quæ aliam vnionem non habent, nisi in qua persona regis. Ex his autem regnis quædam sunt particularia, quorum singula vnam habent metropolitanam ciuitatem, vt videtur esse Neapolitanum regnum Aragoniæ, Valenciæ, &c. aliqua sunt ampliora, vt Castellæ regnum, quod prouincias valde distinctas, & quasi metropolitanas complectitur, & huiusmodi etiam videtur esse regnum Galliæ, & similia.

Leges alia in feriorum communitatũ, alia amplissimarum.

7. *Leges prioris ordinis fat promulgari vnica solemni publicatione.* De legibus ergo prioris ordinis omnes conueniunt, sufficienter promulgari vnica solemni publicatione facta in curia, vel præcipua ciuitate, vel in loco secundum morem patriæ consueto. Ratio est, quia illa sufficit, vt lex dicatur publicè, ac solemniter edita, & vt moraliter valeat per totum territorium, seu districtum euulgari: ergo ex natura rei non potest cum fundamento aliquid amplius postulari: nec etiam iure positiuo aliud præscriptum inuenitur: ergo hoc sufficit. Et confirmatur, quia aliàs oporteret in singulis ciuitatibus, vel populis promulgari, quia si vna promulgatio non sufficit in capite, non est maior ratio, cur exigatur in quibusdam, quam in omnibus alijs populis. Consequens autem est planè falsum, vt constat, tum ex vsu: tum quia lex per se respicit communitatem: & ita satis est, quod toti cõmunitati semel publicè proponatur. Ex qua ratione dicebamus suprà, non requiri priuatam intimationem respectu personarum, vel familiarum, eadem ferè ostendi potest, non esse necessariam respectu singulorum populorum vnius priuatæ ditionis, siue ciuitatis, siue prouinciæ particularis regni. Hæc autem intelligitur per se, & nisi in ipsamet lege aliud præscibatur: nam interdum id poterit expedire, & non est dubium quin fieri possit, & sæpe fiat, vt ex dicendis constabit, tam in præsenti, quàm in legibus Canonicis.

8. 1. *Opinio de legibus 2. ordinis.* De legibus autem secundi ordinis sunt variæ opiniones. Prima affirmat in illis legibus necessarias esse plures promulgationes, quæ fiant in capitib. regnorum, vel prouinciarum, & factam in vnaquaq; metropoli solum pro sua prouincia sufficere, vel si fiat in curia regis, solũ sufficere pro illa prouincia cuius est caput, vel in qua existit. Ita tenet Glossa in authentica, vt factæ nouæ constitut. collat. 5. verb. *huiusmodi lex*, & sequitur ibi Bartolus, & Baldus in lege, *leges sacratissimæ*. C. de legib. Ioannes Andreas Data sexti, Panormitanus c. 2. de constitut. num. 7. & ibi Felinus n. 7. & alij ibi, & Nauarrus consil. 1. de constitut. quæst. 4. n. 19. & 20. Soto l. 1. de iustitia, quæst. 1. art. 4. Angel. verbo, *lex*, quæst. 7. num. 1. Armilla num. 11. Rosell. n. 8. Ludouicus Gomez in Procœmio ad regulas Cancel. quæst. 2. qui aliter sentiunt de legibus Canonicis, de quibus sequenti libro dicemus. Fundata est hæc sententia in authentica, *vt factæ nouæ constitutiones*, & cæter. quam omnes ita intelligunt; imò Nauar. ait, hanc sententiam potissimum fundari in iure scripto.

Glossa. *Bart.* *Baldus.* *Ioan. And.* *Felinus.* *Nauar.* *Sotus.* *Angelus.* *Armil.* *Rosel.* *Ludouicus Gomez.*

9. *Difficultas contra dictã sententiam.* Difficultas verò contra hanc sententiam est, quia lex ita non est vniuersalis pro omnibus legibus, sed solum pro legibus disponentibus circa testamenta, quomodo condenda sint, &c. vt patet ex c. 1. eiusdem authenticę ibi, *Sancimus igitur ex illo nostras constitutiones, quæ pro testamentis fiunt, valere, ex quo in communi factæ sunt manifestæ; in prouinciis autem, ex quo directè per metropolitas palàm factæ sunt.* Ex quibus satis constat, ex vi verborum cõstitutionem esse restrictam ad talem materiam. Nec verò eam licet extendere propter similitudinem rationis; tum quia fortè non est similitudo rationis, quia testamentorum causæ sunt magis piæ, & in eis poterat esse magis nociua ignorantia legis obligantis, vel irritantis testamentum, & plures lites ob illam causam oriri poterãt in illa materia, quam in alijs: tum etiam quia Imperator ibidem semper reddit rationem ex peculiari causa vltimarum voluntatum. *Non enim volumus* (ait) *deficientium infringi voluntatem*: tum denique quia illa extensio per similitudinem rationis rarò, aut nunquam in legibus admittenda est, vt infrà dicemus. Vnde propter hanc obiectionem Vuasquez 12. disput. 156. cap. 2. dicit, frustra Iurisperitos extendisse Authenticam illam ad omnes leges Imperatorum, cùm de solis testamentorum legibus disponat, solumq; per argumentum à simili extendisse legem illam sine sufficiente fundamento.

Vasquez.

10. *Glossa.* Verumtamen Iurisperiti non tantum similitudinem rationis, sed etiam verba rubricæ illius authenticæ considerarunt, vt apertè constat ex Glossa ibi, quia verba rubricæ generalia sunt, scilicet, *Vt factæ nouæ constitutiones post insituationes earum, post duos menses valeant.* Quæ rubrica, vt ex ipsius verbis constat est ex illis, quæ à Iuristis dicuntur perfectum sensum reddere, de quibus est apud illos dogma receptum, habere textus auctoritatem in his, *In quibus non repugnat*, vt ipsi loquuntur, id est, in his, quæ non sunt contraria legibus sub rubro contentis. Vnde concludunt, etiamsi lex strictiùs loquatur, extendendam esse iuxta generalitatem rubricæ, quando non est repugnantia, nec absurdum aliquod sequitur. Hæc regula sumitur ex Glossa 1. & Doctoribus in dicta authentica, & in leg. 1. C. de capitat. ciuium, & c. lib. 11. & in leg. 1. C. ne fide iussores, vel mandat. dot. dentur, vbi Glossa Magist. circa finem, & ex Anton. de Butrio in Procœmio Decret. Iasone & Decio in leg. 1. ff. si certum petatur, & alijs quos refert, & sequitur Albertus Brunus tractat. de stat. exclud. fœm. articul. 8. num. 93. & Ioannes Bonius tractatu de statutaria vrbis præscriptione, Glossa 19. n. 61. & sequentibus, & Rolandus à Valle in quæstionibus de

Legem strictius loquentem extendendam esse iuxta generalitatem rubricæ, quãdo non est repugnantia, aut absurdum. *L. 1. Cod. ne fideiussores.* *Glossa.* *Antonius de Butrio.* *Iason.* *Decius.* *Albertus Brunus.* *Ioã. Bonius.* *Rolandus à Vall.*

lucr. dotis, quæst. 9. Vbi addit, generalitatem rubricæ sufficere ad decisionem causæ, non obstante loquutione legis magis restricta, quia rubrica potest pro textu allegari, iuxta notata per supradictos Doctores.

31. Hi verò Doctores omnes nullam aliam probationem afferunt præter communem ipsorum consensum, & quasi traditionem, quæ in interpretatione iurium magnam sine dubio habet auctoritatem: nã si consuetudo est optima legum interpres; ergo & hæc tot, & tantorum doctorum testificatio, quæ consuetudinem necessariò habet adiunctam, siue illam induxerit, siue de illa testificetur. Videntur autem dicti auctores supponere rubricas iuris ciuilis esse eorundem Imperatorum, seu Iureconsultorum, quorũ sunt leges, quod fundari potest in l. 1. ff. si certum petat. & fortasse in aliis. Vnde dicere solent iidem Doctores, rubricas Decreti non habere auctoritatem, quia non sunt ab auctoribus canonum, sed à Gratiano, vel aliis, ita notant Ioannes Andr. & Anton. in Proœm. Decret. Ex hoc autem principio, valde probabili illatione colligitur, rubricam reddentem sensum perfectum habere legis auctoritatem, & non limitari per textum regulariter loquendo, nisi necessitas cogat, ne credatur talis tituli auctor frustra generalem illã propositionem protulisse; sed potius leges specialius loquentes esse veluti membra illius generalitatis, vel quasi materialia exempla, in quibus cernitur, quod in rubrica generalius continetur.

32. Hoc ergo principium negari non potest à Theologis cum probabilitate, quia in his, quæ rationi contraria non sunt, nec legibus repugnant, multum habet ponderis communis consensus peritorum in sua propria scientia; præsertim cum sit illud principium per se verisimile & consentaneum rationi. Ex illo autem optime infertur in præsenti, dictam authenticam extendendam esse ad omnes leges ciuiles, quia titulus rubricæ generalis est, & sensum reddit perfectum, & ita habet textus auctoritatem, & per illam explicanda est authentica, sicut vnum ius per aliud explicatur. Vbi etiam considerari potest, quod notat Bald. Perusi. tract. de statut. verb. *rubrica*, quoties rubrica incipit per *vt*, aut per *ne*, decidere & habere vim textus, quia completum sensum reddit; ergo tunc per illam rectè textus explicatur. Confirmatur hoc primò, quia in materia huius authenticæ hæc extensio fauorabilis est: si autem considerentur allegati auctores, etiam in materiis odiosis, & stricti iuris illam doctrinam admittunt; ergo à fortiori est ad hanc authẽticam applicanda. Confirmatur hoc secundò, quia alia pars illius cõstitutionis, quæ est de dilatione duorum mensium, generaliter intelligitur, vt infrà videbimus, & sumitur ex quadam Bulla Pij IV. super declaratione temporis obseruationis Concilij Tridentini, ibi, *Iure communi sancitum est, vt constitutiones nouæ non nisi post certum tempus obtineant*; nullibi enim inuenitur sancitum, nisi in illa authentica: ergo intellexit Pontifex illam legem absolutè de nouis constitutionibus, & non tantum de pertinentibus ad testamẽta. Deniq; non repugnant verba authenticæ, quia licèt occasione testamentorum sit facta, & ideo de illis legibus in particulari loquatur, non est id tamen materialiter intelligẽdum, sed quasi gratia exempli, & formaliter sumendum est, quod lex intendit, iuxta rubricam, quam auctor eius proposuit. Cui intentioni consonant nonnulla verba, quę rationem generalem indicant, vt sunt illa, *Cur enim culpabimus eos, qui positas nostras ignorauerint constitutiones. Si* (vt infrà dicit) *eo quod non fuerunt sufficienter propositæ, ignorantur.*

Baldus. Perusinus.

33. *Necessariam esse promulgationem legis ciuilis.*

Dicendum ergo est vi iuris communis imperialis, seu ciuilis necessariam esse promulgationem legis in ciuitatibus prouinciarum, aut regnorum, vt in singulis prouinciis lex obliget, nec sufficere vnam publicationem factam in curia principis. Ratio est, quia ita statutum est iure imperiali modo declarato, iuuante etiam consuetudine Imperij. Congruentia verò magna profectò est, vt hoc modo melius possit lex innotescere, & vitentur magna incommoda, & iurgia, seu lites, quæ ex ignorationelegis propter distãtissimam promulgationem possunt prouenire. Addunt Iuristæ congruentiam, quia Imperator nõ habet curiam stabilem, & immobilem, sed facile huc, atq; illuc transfertur, & ideo non potest esse tam certa, & vniuersalis promulgatio, quæ in illa fit, præsertim pro regnis, vel prouinciis distantibus, quæ & magnam morum dissimilitudinem, & paruam communicationem inter se habere solent. Atq; hinc fit vt omnes inferiores principes temporales, qui subduntur imperio, & legibus eius, iuxta hanc regulam, & conditionem leges suas particulares ferre teneantur, quia non possunt statuere contra ius commune, nisi consuetudine, vel speciali iure sibi concesso exempti sint, vt supràest declaratum. Vnde etiam fit, vt licèt hoc ius sit ordinarium, in aliquibus casibus possit sufficere alius modi promulgationis, vt quando lex fertur per sentẽtiam, vel Epistolam principis, quia secundum aliud commune ius sufficit illam publicari successu temporis per publicam notitiam, & famam, vel per incorporationem in communi omnibus satis nota, vel alio simili modo, qui vel consuetudine, vel aliqua lege approbatus sit.

ciarum ignorũ, vt singulis in singulis ciuitatibus obligent, ex vi iuris communis imperialis.

34. Tandem ex dictis colligitur hæc non habere locum in his regibus qui non subduntur legibus imperij, quia eos non obligat dicta Authent. oportet ergo consulere proprium regem, vel consuetudinem. Nã iure ciuili regio statui potest; vt vna promulgatio in curia, vel in loco à rege designato sufficiat, quia (vt dixi) hoc non est contra ius naturale, non solum quoad diuersas prouincias vnius regni, sed etiam quoad varia regna, quæ tantum ex accidenti sub vno Rege militant. Regulariter autem credimus non ita fieri, quia raro etiam, vel nunquam vna, eademque lex simul pro omnibus regnis huiusmodi fertur. Quamuis ferri non repugnet, si alioqui pro omnibus iusta fit. Nam de potestate absoluta regis posset vna publicatione pro omnibus regnis in curia regia publicari, quia non est intrinsecè iniustum, nec contra naturam legis. Interdum verò esse potest contra specialem institutionem, & forum alicuius regni, quod Rex seruare tenetur, quia sub ea cõditione videtur potestatem accepisse. Et generatim loquendo, conuenientius est, vt promulgatio suaui modo fiat in vnoquoq; regno. Intra idem autem regnũ facilius potest vna promulgatio sufficere pro omnibus prouinciis, quia maior est conuenientia, & communicatio inter illas. Vnde in rigore id sufficit, nisi aliud sit consuetudine introductum. Quid autem de legibus canonicis cẽsendum sit, lib. sequenti dicemus.

CAPVT XVII.

Quando, & quomodo incipiat obligare ex natura sua lex ciuilis post quam est sufficienter promulgata.

1. QVamuis lex in aliquo loco promulgata, consequenter sit in suo esse sufficienter constituta, & habeat vim ad obligandum, non inde statim constat, posse subito totam regionem, pro qua fertur, obligare. Nam licet agens sit in se perfectè constitutum cum plena virtute agendi, non semper potest statim, ac subito operari in propinquis, & remotis partibus sphæræ suæ. Ob hanc ergo causam de lege iam sufficienter constituta inquirimus, an statim obliget in tota sua sphæra, vel qua successione suam obligationem quasi diffundat. Suppono autem in præsenti solum esse sermonem de lege præcipiente vt sic, quantum ad effectum obligandi, vel cogendi, quia de aliis *Status qui* esse-

effectibus irritandi actus, inhabilitandi personas, & reuocandi priores leges, dandi, vel auferendi priuilegia, sunt peculiares difficultates, quæ infrà suis locis tractandæ sunt. Potest autem quæstio hæc tractari vel ex sola rei natura, & secluso omni iure positiuo, omniumq; speciali voluntate legislatoris, vel adiuncta hac voluntate, aut communi iure positiuo.

3. Primò igitur, loquendo ex natura rei, est opinio multorum, legem humanam statim, ac publicè promulgatam in loco competente, obligare in toto territorio, in quo potest obligare: iuxta potestatem, & iurisdictionem legislatoris, nisi per ipsum legislatorem suspendatur, vel differatur obligatio. Hoc videtur supponere communiter Doctores statim citandi, qui temporis dilationem in hac obligatione iuxta voluntatem legislatoris, vel ius positiuum putant esse regulandam: nam inde inferri videtur secluſa huiusmodi quasi suspensione positiua, legem de se statim vbique obligare. Et ratio esse potest, quia lex sufficienter promulgata est perfecta lex, & habet omnia requisita ad obligandum, & est quasi agens naturale, quod statim agit, quantum potest. Atq; hinc à fortiori sequitur: si legislator expressè declaret, se velle statim obligare sine vlla mora à promulgatione, statim obligare illo modo, quia si taciturnitas, vel negatio suspensionis sufficit, vt lex obliget propter indefinitam, & absolutam (vt sic dicam) voluntatem legislatoris; multò magis sufficiet illa voluntas ita expressa. Et è contrario etiam fit optimum argumẽtum: nam legislator potest hoc modo obligare, si id expressè velit, & declaret; ergo ille modus obligandi non est contra rationem naturalem; ergo eo ipso, q; lex per voluntatem humanam non limitetur, nec impeditur, absolutè lata, & promulgata ita obligauit. Atque hoc modo possunt etiam pro hac sententia citari auctores dicentes, leges positiuas expressè dicentes, *ex nunc*, vel, *ex tunc*, aut aliquid æquiualens, post promulgationem statim obligare omnes, seu in toto territorio. Quod tenet Gloss. in Clement. 2. de hæretic. verb. *ex tunc*, quam ibi sequuntur Doctores, & Panormitanus in cap. 2. de constit. n. 7. & ibi Felin. n. 7. limitat. 5. Decius, Imola, & alij, & Nauarr. consil. 1. de constit. quæst. 4. num. 15. & in summa cap. 23. num. 44.

Gl. ſſa. Panormit. Felinus. Decius. Imola. Nauar.

3. *Refutatur praedicta opinio.* Hæc sententia sic intellecta, vt explicata est, mihi semper difficilis visa est. Quia planè videtur excedere potestatem legislatoris, & esse supra conditionem legis humanæ, quod statim obliget ab instanti promulgationis pro toto territorio, seu principatu legislatoris; ergo ex natura rei non potest ita obligare; ergo non solum absolutè lata non ita obligabit, verùm etiam si legislator id velit, & declaret, non id efficiet, quia excedit potestatem: imò idem est cũ proportione, etiamsi concedatur dilatio temporis, si illa sufficiens non sit. Declaratur antecedens, quia ad actualem obligationem legis per se est necessaria notitia eius; ergo vt possit obligare, necessarium saltem est, vt per se loquendo, possit ad notitiam deuenire: nam vbi non est potestas ad media, neq; etiam ad finem erit. Sed fieri non potest, vt facta promulgatione in vno loco, lex statim sciatur ab omnibus subditis, & in toto loco iurisdictionis; ergo impossibile est vt lex statim obliget, nec ante elapsum sufficiens tẽpus, intra quod legis notitia in toto territorio, per se loquendo, possibilis sit. Confirmatur, & declaratur, quia promulgatio legis, vt dixi, necessaria est ad sufficientem diuulgationem: nam hæc requiritur ad obligationem; ergo præter promulgationem concedi debet necessariò, & iure naturæ tempus sufficiens, in quo fieri possit talis diuulgatio post promulgationem; ergo quantumcunque velit legislator statim à promulgatione omnes subditos obligare, non pôt, quia repugnat naturali iuri. Quomodo enim intelligi potest, vt lex hodie promulgata Madriti, hodie etiam obliget habitantes Conimbricæ: planè id videtur supra humanam potestatem, quia per se est impossibile & non tantum per accidens, consequi eadẽ die notitiam talis legis.

Confirmatur secundò, quia eadem est proportio legis ad cõmunitatem vnius populi, in quo promulgatur, quæ est ad totam communitatem regni, vel populorum totius territorij, pro quo promulgatur; sed si lex in hoc populo priuatim, vel submissa voce proferatur in aula Regis, non potest habere vim obligandi communitatem totius populi, quia non est ita sensibiliter prolata, vt sit accommodata toti cõmunitati talis populi; ergo similiter licèt hîc sit promulgata, non satis est, vt possit obligare statim totam prouinciam, aut regnum, quia tam impossibile est, legem hîc promulgatam statim sciri in tota Lusitania, sicut est legem promulgatam in hoc cubiculo audiri à tota Conimbrica. Confirmatur tertiò ex D. Thoma 1. 2. q. 90. art. 4. ad 2. dicente, *legem obligare in quantum eius promulgatio in omnium notitiam per se, vel per alios peruenire potest.* Et addit Caietan. & meritò, hoc non intelligi de potentia logica, quæ non implicat contradictionem, sed de politica, id est, secundum ordinem, vel cursum politicum. At publicatio in vno loco facta, non potest humano modo peruenire ad loca distantia; ergo nec lex statim obligat in omnibus illis locis. 4.

Propter hæc ad hoc punctum explicandum dico primo; lex sufficienter publicata in loco debito, absq; illa limitatione temporis ex voluntate principis, aut determinatione iuris positiui, statim incipit obligare ex natura sua. Hæc assertio est consentanea communi sententiæ propositæ, & probatur sufficienter ex dictis circa illam. Declaratur præterea, quia si legislator non præscribit certum tempus ad obligandum, non est maior ratio admittendi tantam dilationem, vel maiorem, aut minorem; ergo nulla admittenda est; ergo statim incipit obligatio. Item ob hanc causam in huiusmodi rebus indefinita æquiualet vniuersali, quia aliàs esset indeterminata ac proinde inutilis. Vniuersalitas autem in præsenti est, vt post promulgationem lex semper obliget; ergo statim obligare incipit. Item hac ratione votum simpliciter factum, sine designatione temporis, pro quo obligaturum est, incipit statim obligare quantum est ex se; ergo idem est de lege. Oportet autem in hoc notare non nullam diuersitatem inter præcepta negatiua, & affirmatiua: nam priora obligant pro semper, & ideo in eis verum est incipere obligare statim, & pro statim: affirmatiua verò nõ obligant pro semper, & ideo licèt statim etiam obligare incipiant, non tamen pro statim, sed pro tempore opportuno iuxta exigentiam materiæ, & præsumptam, seu probabilẽ intentionem legislatoris, sicut in exemplo adducto de voto cum proportione dicunt omnes auctores. 5. 1. *Conclusio.*

Dico secũdò: Lex sufficienter & absolutè promulgata in vno loco competente, licèt statim obligare incipiat, non simul, & in eodem momento obligat in toto territorio, pro quo fertur; sed successiuè, & intra tempus moraliter sufficiens, vt notitia legis, & promulgationis eius per totum territorium diffundatur. Hanc assertionem videntur mihi conuincere argumenta facta posteriori loco. Quæ licèt videatur esse contra communem sententiam, non militabunt contra illam, si in hoc sensu explicetur, scilicet, vt lex promulgata absolutè, id est, à legislatore non impedita, seu suspensa, statim natura sua obliget, vbi moraliter sciri potest, id est, in illo proximo, & præsenti loco: inde verò quasi continuè extendatur obligatio ad loca distantia intra tempus, in quo prudenti arbitrio deferri ad illud potest notitia legis. Quem sensum non existimo esse alienum ab auctoribus allegatis pro priori sententia. Nauarrus enim cum sibi obiecisset quarto loco, quia durum est credere legem Romæ promulgatam intra duos menses obligare 6. 1. *Conclusio.* *Nauarr.*

Æthiopes, & Indos: respondet, concedendo durum quidem, & grauissimum esse dicere, omnes existentes in illis partibus extra Romam peccare contra legem post illos menses. Sed *non esse* (ait) *durum dicere, quod obligantur post tempus, quod vir bonus, siue iudex arbitrabitur esse sufficiens, vt illi de quibus quæritur, sciant, attenta distantia prouinciæ, & qualitate legis, & frequentiæ hominum illius prouinciæ habitantium Romæ, & venientium ad eam, & redeuntium ab ea, quod est aptissimum temperamentum dictorum in dicto cap 2. de constit.* Hæc Nauar. Per quæ videtur clare exponere communem sententiam, vt non intelligatur de obligatione, quæ in momento fiat pro omnibus locis distantibus, sed intra tempus prudenter existimandum. Quod profecto satis etiam indicant Panormit. supra, n. 7. & 8. & Felin. n. 7. & Bart. in l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. q. 5. Nam, secluſa legis determinatione certa, & sufficiente, dicunt, obligationem esse iudicandā prudenti arbitrio, iuxta tempus moraliter necessarium, vt notitia legis posset ad loca distantia peruenire. Idem videntur sensisse D. Th. & Caiet. loco allegato: ad obligationem enim legis requirūt, vt notitia legis moraliter peruenire possit, vbi futura est obligatio. Et expressius ibi Medin. concl. 5. dixit, leges tunc, & non antè esse sufficienter promulgatas, quando sic propositæ sunt, vt moraliter loquendo in omnium notitiam peruenire valeant.

Panormit. Felin. Bart.

Legem incipere obligare pro prudenti arbitrio iuxta tempus moraliter necessarium, vt notitia legis haberi possit.

Potest prætereà hæc assertio sumi ex cap. 1. de concess. præben. in 6. ibi, *Lex, seu constitutio, & mandatum nullos astringunt, nisi postquam ad notitiam peruenerint eorundem, aut ipsi post tempus, intra quod ignorare minime debuisset.* Quæ vltima verba notanda sunt: nam in eis satis significat Pontifex legem non obligare, nisi post sufficiens tempus elapsum, intra quod moraliter sciri posset: nam illud est, in quo ignorare minime debuisset. Neq; contra hanc assertionem obstat ratio facta in prima sententia, quia licet semel promulgata sit vera lex, & habeat vim obligandi perfectam, non tamen statim, vel simul applicatur sufficienter ad agendum (vt sic dicam) in loca distantia, & ideo debet successiue deferri, & applicari. Neq; propterea erit necesse, vt in singulis prouinciis fiat noua solemnis promulgatio (vt sine causa colligit Medina etiam pro legibus Pontificiis, de quibus infrà dicemus) nam ex natura rei (vt nunc loquimur) sufficit illa prior, & per eos, qui eam audiunt, ad alios distātes deferatur, vt D. Thomas significauit dicens, satis esse, quod notitia legis per alios possit comparari. Si autem non solum non fiat noua publicatio in distantibus locis; verum etiam nec concedatur sufficiens tempus, vt publicatio alicubi facta possit ad loca remota peruenire, non video, quomodo possint homines existentes in illis remotis locis obligari, cum impossibile illis sit habere illius legis notitiam, & consequenter inuincibiliter illam ignorent, non tantum ex accidēti, sed etiam per se, moraliter loquendo.

7. *Cap. 1. de conces.*

Respondetur obiectioni.

D. Thom.

8. *Corollarium primum.*

Ex quibus colligo primò, quod licèt lex dicat, *ex nunc*, vel quippiam simile, non ideo incipit simul obligare in toto territorio, pro quo fertur, quia lex humana sicut non potest obligare ad impossibile, ita nec potest obligare modo impossibili, nec circa talem modum aliquid statuere, quod repugnet cum ratione naturali: ostensum autem est, illum modum obligandi esse impossibilem, & contra rationem naturalem: ergo non potest ille esse sensus talium verborum. Sensus ergo est, vt *ex nunc*, i. vt statim, ac lex promulgatur in loco debito, sine vlla mora obligare incipiat omnes, ad quorum notitiam moraliter deuenire potest, & *ex tunc*, etiam extendatur obligatio ad omnes, prout creuerit etiam moralis potestas diffundendi notitiam ad omnes. Et ideo dixit Medina

Medina.

supra, promulgationem legis nō fieri in instanti, aut in paruo tempore, sed in temporis spatio, quo possit ad notitiam omnium deuenire. Quod sano modo intellectum mihi valde placet: nam licet publicatio prima solemnis breui tempore fiat, & finiatur physicè (vt sic dicam,) tamen non censetur moraliter esse completa, donec sonus eius possit ad loca distantia peruenire, quod non fit paruo tempore: imò nec certo, ac determinato, sed prudenti arbitrio opus est, vt Doctores supra allegati dixerunt. Hæc autem intelligenda sunt de obligatione legis, vt in principio dixi: nam si sermo sit de alijs effectibus, vt de irritatione actus, vel de pœna ipso facto incurrenda, potest esse speciale dubium de sensu illius particulæ, *ex tunc*, de quo infrà suis locis, & paulò inferiùs aliquid adijciam.

Secundo infero, quod licèt legislator in ipsa lege designet expressè certum tempus, *vt ex tunc* lex obliget, semper est id accipiendum vel quoad inceptionem obligationis, vel quoad illa loca, pro quib. tantum tempus moraliter sufficit: frequentiusq; illa dilatio ponitur ad suspendendam obligationem intra illud tempus, etiam pro illis locis, in quibus lex posset ex natura rei obligare à puncto promulgationis, nisi legislator illam restringeret: vt patet ex Authentica, *vt factæ nouæ constitutiones*, quam statim tractabimus. Et tūc lex incipiet obligare finito illo tempore, simulq; obligabit in toto territorio, si tempus illud sit sufficiens ad diuulgationem legis per totum illud. Quia hæc est intentio talium legum, & nihil inuoluit repugnans legi naturali. Et ita sentit apertè Nauar. dicta q. 4. n. 17. Si verò tempus illud non sufficit pro locis distantioribus, quoad illa seruanda est regula data, & extendendum est tempus prudenti arbitrio, quantum necesse fuerit, vt promulgationis notitia possit ad illas remotas partes peruenire, seruata proportione ad initium obligationis. Tunc autem tempus illud computandum erit à prima publicatione legis, quia id sufficit ad consummationem promulgationis. Quæ omnia ex his, quæ de iure positiuo dicemus, clariora fient.

9. *Corollar. 2.*

Tertiò infero, legem indefinitè latam, & promulgatam non obligare simul omnes subditos, pro quib. fertur. Ita sentit Nauar. n. 17. dum ait, ideo iuxta ius ciuile, legem non obligare intra duos menses à promulgatione, vt lex non prius liget quosdam subditos quàm alios: sed omnes incipiat simul obligare, & ita in hoc seruetur maior æqualitas: ergo per argumentum à contrario, si ex iure communi, vel voluntate Principis nulla fiat suspensio, vel determinatio temporis, lex prius obligabit quosdam, quam alios, scil. propinquiores, quàm remotos. Ratio autē est, quia prius est sufficiēter promulgata pro vicinis, seu præsentibus, quàm pro distantibus. Et in eodem sensu dixit Medina supra, posse legem esse sufficienter promulgatam respectu quorūdam, & respectu aliorum non esse satis propositam.

10. *Corollariū 3. Nauar.*

Quartò infero, post elapsum sufficiens tempus à solemni publicatione legis, vt eius notitia per totum territorium moraliter diffundatur, absolutè loquēdo obligat in toto illo, & omnes de illo, etiamsi fortasse talis notitia ob incuriam hominum, vel casu aliquo ad plures subditos, vel etiam ad aliquam partem territorij non peruenerit. Hoc planè colligitur ex doctrina D. Thomæ supra citata, quia ad obligationem legis solum requirit, vt notitia eius habeatur, vel possit haberi: sed quādo facta est solēnis publicatio, & tempus sufficiens elapsum est, poterat notitia legis ad omnes peruenire: ergo hoc satis est, vt obliget, licèt casu non peruenerit. Prætereà in illo casu cessat ratio à nobis facta, quia notitia legis non est tunc per se, & humano modo impossibilis: leges autem non considerant ea, quæ per accidens sunt.

11. *Quartum.*

Dices: quamuis notitia legis potuerit peruenire ad partes remotas, si de facto non peruenit, non obligat subditos ibi habitantes: imò licèt illuc peruenerit, non tamen ad omnes personas, non obligat eos, qui nihil de ea audierunt sine ipsorum culpa: ergo nō satis est potuisse peruenire notitiam legis ad partes il-

12. *Obiicitur dubiolo.*

tes illas, vel ad personas, nisi peruenerit. Antecedens patet, quia illi non peccant non seruando talem legē, & consequenter non incurrunt pœnam eius: ergo nō obligantur lege. E conuerso autem si modo aliquo extraordinario, vt per Angelos malos, vel bonos aliquis existens in India sciret, eodem die, vel mense legem promulgatam Matriti, secluſa omni determinatione positiua obligaretur illa lege, & peccaret violando illam: ergo statim à principio est sufficiens virtus ex parte legis ad obligandum æqualiter in vtroq; casu, si post publicationē habeatur notitia, solumq; erit differentia, quia in hoc tempore breuiori est frequentior, ac quasi per se necessaria excusatio: in alio vero est per accidens, & rara, & ideo erit differentia quoad forum externum, quia quādo tempus est breue, & insufficiens, præsumitur ignorantia inuincibilis: non vero quando tempus est sufficiens: in re autē ipsa, & in veritate nulla videtur esse differentia.

13. Respondeo, aliquos existimare, differentiam hanc reduci ad quæstionem de vocabulo, an in illo casu dicendum sit, legem non obligare, vel subditos ignorantes excusari. Dico tamen hoc fortasse habere locum, quando ignoratio est post tempus de se sufficiens ad habendam notitiam legis, de quo modo loquendi paulò post dicam. At verò quando tempus de se est insufficiens, dico, non in modo tantum loquendi, sed in re ipsa legem non obligare infra illud tempus pro remotissimis partib⁹, eodem plane modo, quo non obligaret in curia Principis, si non fuisset in illa publice proposita, etiamsi esset edita cum pleno consilio, ac deliberatione, quia æquè est impossibilis notitia legis pro talibus locis, seruata proportione. Imò quodammodo est impossibilior notitia in partibus remotis statim post publicationem, quā fit in eodem loco ante eandem publicationem, quia facilius est nosse Matriti eodem die, quæ Rex secretè statuit sine publicatione, quam scire Neapoli, quę eodem die Matriti publicè euulgauit. Itaq; in eo casu nō solum est excusatio ex parte subditi, sed etiam insufficiens ex parte legis, & ideo simpliciter non obligat, vel quoad efficaciam, vel quoad sufficientiā (vt sic dicam.) Quando verò notitia promulgationis legis potuit peruenire, & casu non peruenit, lex de se sufficiēter obligat, licèt de facto non liget ignorantes. Quæ differentia licet fortè quoad effectum obligationis non habeat in re morali diuersitatem ordinariè loquendo, nihilominus quoad alios effectus, præsertim irritandi, aut inhabilitandi, potest illam habere, vt infrà in propriis locis dicetur.

14. Et præterea in illo extraordinario casu credo esse diuersitatem etiam quoad obligationem. Nam si aliquis in India existens industria dęmonis haberet notitiam eorum, quę in Hispania gerūtur ante tempus, in quo posset humano modo talis notitia illuc peruenire, ille sciens legem in Hispania promulgatam, infrà illud non obligaretur illa. Quia respectu illius re vera non est sufficienter promulgata, & illa notitia per Angelum collata non pertinet ad promulgationem, nec ad humanam notitiam. Quod tamen secus esset, si post tempus sufficiens, & post promulgationē de se cōsummatam aliquis reciperet illo extraordinario modo diuino, vel angelico notitiam legis: nam sine dubio obligaretur lege, quia lex de se iam sufficienter obligabat, & impedimentum erat accidentale, quod sublatum est, & nihil refert, quod per hunc, vel illum, hoc, vel illo modo auferatur. Et ita sufficienter respōsum est ad obiectionem, & omnia clariora fient in puncto sequenti.

CAPVT XVIII.

De tempore, in quo lex incipit obligare secundum ius ciuile.

SVpereſt ergo, vt dicamus, quando incipiat obligare lex ciuilis secūdum ius ciuile. Quidam enim moderni dicunt, statim à publicatione obligare, solumque excipiunt leges pertinentes ad testamenta. Ratio est, quia illæ solæ exceptæ sunt in Authentica, *vt nouæ constitutiones*, collatione 15. De cæteris autem nihil disponit ius ciuile, & ideo succedit lex naturæ. Nihilominus dicendum est primò, Leges Imperatorum non incipiunt obligare intra duos menses à publicatione facta in vnaquaque prouincia, & post duos menses statim obligant totam prouinciam, nisi aliud in ipsa lege expressum sit. Hæc assertio est communis Doctorum vtriusque iuris, atq; etiam Theologorum, quos in hoc, & in præcedenti capite retuli. Et fundamentum primæ partis est, quia ita statuitur in illa Authentica, cuius dispositio generalis est quoad omnes leges ciuiles Imperatorum, vt in cap. præcedenti fundatum est: ille enim discursus hîc est applicandus. Et apud me multum confirmant hāc partem verba Pij IV. in Bulla pro Concilij Trident. promulgatione, vbi inter alias rationes designandi certū tempus pro Concilij obligatione hanc ponit. *Et iure etiam communi sancitum est, vt constitutiones nouæ vim, non nisi post certum tempus obtineant.* Vbi clare attendit ad dictam authenticam, quia in iure ciuili non est alia lex, quæ ius commune circa hoc statuat.

1. *Quando incipiat lex obligare secundum ius ciuile.*

Pius IV.

Secunda vero pars constat, quia transactis duobus mensibus lex non impeditur, sed potius iuuatur iure communi: ipsa autem de se habet vim obligandi: ergo statim obligat. Dices, statim quidem incipere obligare, non tamen statim obligare totam prouinciam. Respondeo negando consequentiam, quia incipit tunc tanquam sufficiēter promulgata, & publicata per tempus illud duorum mensium, & ideo iam potest subito, & in momento, vt sic dicam, totam prouinciam obligare, & hoc significauit illa Authentica dicens, *Post insinuationem sufficienti hoc tempore omnibus manifestam eam constituere.* Est enim considerandum, legem illam ciuilem supponere insinuationem publicam in singulis prouinciis faciendam. Et quia nulla prouincia ciuilis est tā lata, quin bimestre tempus sufficiat ad deferēdam per totam illam promulgationem factam in Metropoli, ideo potest optime lex ciuilis statim obligare totam prouinciam elapsis duobus mensibus. Et hoc est, quod Nauar. dixit, illud tempus designatum esse nō solum propter tollendam ignorantiam, sed etiam vt lex simul incipiat omnes obligare. Nihilominus tamen vbi non esset necessaria propria, & publica insinuatio in singulis prouinciis, & aliqua pars regni esset tam distans, vt tempus duorum mēsium non sufficeret ad notitiam legis illuc deferendam, sicut est nunc Mexicana ciuitas respectu Matriti, tunc etiam post elapsos duos menses, non obligaret lex homines regionis illius, sed seruanda esset regula legis naturæ suprà declarata, quia alius modus excedit potestatem humanam, vt dictum est.

2. Pars conclusionis probatur.

Tertia pars assertionis, quæ exceptionem continet, manifesta est, dummodo de eodem, vel æquali legislatore intelligatur. Nam si sit inferior, ille non poterit immutare commune ius, etiamsi ex potestate sibi commissa legem ferre posset: nam intelligitur data secundum ius commune, nisi aliud exprimatur. Ipse verò Princeps supremus potest derogare communi iuri positiuo, & ideo si velit obligare per legem ante duos menses potest, sicut etiam potest maiori tempore obligationem differre: oportet autem, vt in sua lege id satis declaret. Vnde obiter intelligitur, quàm

3. Pars conclusionis probatur.

quam vim possit habere in lege Imperatoris particula *ex tunc* vel *statim*, si dicat in lege, vt facta publicatione ex tunc, vel statim obliget. Posset enim quis similia verba referre ad tempus post completum spatium duorum mensium, quia est fauorabilior expositio, & est consona iuri communi, euitatq; derogationem illius. Nihilominus tamen probabilius est, leges sic loquentes derogare iuri communi, & statim obligare, vt verba sonant, quia ad hoc ponuntur, alias superflua sunt, & nullum habent effectum, quia sine illis lex obligaret post duos menses statim, & sine mora. Quod erat tam manifestum, vt non sit verisimile, addi illas particulas propter solam maiorem declarationem, & ideo quando adduntur, sine dubio id fit ad celebrandam obligationem. Quando verò lex simpliciter loquitur, generalis regula duorum mensium seruanda est.

4. Sed quid si ante bimestre tempus elapsum aliqui sciant, legem esse in curia Imperatoris, vel in Metropoli solemniter promulgatam? Aliqui dicunt, illos obligari lege, & male agere, illam non seruando, licèt per ius ciuile non puniantur. Ita sentit Bartol. in l. *omnes populi*, de iustit. & iur. q. 5. nu. 37. & ibidem Bald. & in l. *leges*, C. de legib. Item Bald. Perusi tract. de statut. §. *ignorantia*. n. 2. Syluest. verb. *lex*, q. 6. dicto 3. in fine, Angel. n. 12. Nec dissentit Soto dicto art. 4. & idem sentiunt multi loquentes de Ecclesiasticis legibus, quia maior ratio est de ciuilibus. Ita Glossa in cap. 2. de rebus Ecclesiæ non alienan. in 6. verb. *hactenus*, quam communiter sequuntur Canonistæ in rubr. & in cap. 2. de constit. vbi Panormit. n. 7. coniecturas, & iura adducit. Primò quia frustra expectatur euentus, cuius nullus est effectus, *c. cum contingat*, de officio deleg. Secundo, quia vt lex obliget, sufficit esse solemniter editam, ac promulgatam, cap. 1. de postul. prælat. Tertio ex ca. *cum singula*, de præben. in 6. iuncta Glossa ibi verbo, *peruenerit*. Quarto, quia iuxta regulam, *qui certus*, de regul. iur. in 6. eum, qui certus est, non est necesse certiorem fieri: ergo similiter, &c. æt.

Bart. *Bald.* *Bald. Per.* *Sylvest.* *Cotus.*

5. Probabilius autem est, suppositâ constitutione Authenticæ, *vt facta nouæ constitutiones*, & generali eius interpretatione, legem Imperatoris neminem obligare infra duos menses à publicatione, siue notitiam habeant promulgationis eius, siue nō. Ita tenet Turrecrem. in §. *leges*, dist. 4. n. 4. cum Antonio, cap. 2. de constit. vbi idem tenet Decius, & in cap. 1. de postul. prælat. n. 19. Nauar. in summa cap. 23. n. 44. & dicto cons. 1. de constit. q. 4. nu. 17. Idem tenet Valentia 2. tom. d. 7. q. 5. p. 5. dub. 3. & sentit Medin. q. 90. art. 4. nec dissentit Sot. suprà, sed sub distinctione loquitur; non erat tamen necessaria, quia Authentica satis clare loquitur. Fundamentum ergo est, quia illud tempus duorum mensium non assignatur ab Imperatore solum pro foro externo (vt scilicet pro illis duobus mensibus admittatur, vel præsumatur ignorantia legis: non vero vltra illos menses:) sed ponitur ad suspendendam obligationem legis, vt ante completum illud tempus non habeatur tâquam sufficienter sancita: ergo intra illud tempus non obligat scientes. Patet consequentia, quia lex non obligat, antequam sit sancita, & à legislatore proposita ad talem effectum. Antecedēs autem patet ex verbis Authenticæ, *Vt autem adhuc apertius causa declaretur, sancimus, si scripta fuerit huiusmodi lex, hanc post duos menses dati eius temporis valere*. Nam verbum *valere*, nulla ratione admittit distinctionem Soti, scilicet, valere in se, vel valere in iudicio, aut præsumptione reipublicæ: nam absolute prolatum, apertè refertur ad validitatem actus: ergo ex intentione legis ante illud tempus non valet, id est, non habet vim, & efficaciam legis: ergo obligare non potest, non solum ratione ignorantiæ, sed ratione suæ conditionis, quia nondum perfectè constituta est, quod inferius magis expressit Imperator, addens, *Sufficienti hoc tempore omnibus manifestam eam constituere*: antea enim non censetur sufficienter manifestata, seu promulgata, & consequenter nec perfectè constituta.

Turrec. *Anton.* *Decius.* *Nauar.* *Valencia.* *Medina.*

Confirmatur, quia si in particulari lege diceret legislator, Nolumus legem hanc valere vsque ad tale tempus, certe ante illud non obligaret scientes, & si quis voueret intendens, vt suum votum non valeret vsque ad talem diem, non obligatur antea, idem ergo est in verbis illis iuris communis: nam ex vi illorum promulgatio legis tota refertur ad tempus post duos menses, & ad hoc solum promulgatur, vt post duos menses obligare incipiat. Et confirmatur tandem, quia aliàs ferè nullius fructus fuisset illud indultum, quia si intra duos menses lex obligat scientes, & post illos non obligat ignorantes, quid concedit illa lex? Dices, immunitatem in iudicio contentioso, propter præsumptam ex vi illius iuris ignorantiam pro illo tempore. Sed certe hoc parui momenti esset, si conscientia maneret ligata, & actus fortasse nullus: immeritoq; ita restringitur lex, quæ absolute loquitur, & fauorem inducit: præsertim quia lex ciuilis licet interdum valeat in foro externo, & nō in interno, quia non potest amplius extendi: quando autem licet possit, non vult obligare in foro externo, multò minus vult obligare in interno, quia per se primo intendit politicam obligationem, & internā efficit quasi consequenter, & in ordine ad illam, vt postea dicemus. 6.

Fundamenta verò contrariæ sententiæ parui momenti sunt. Hic enim non fruſtrà expectatur lapsus duorum mēsium, quia non expectatur, vt lex sciatur à singulis, sed vt accipiat vim obligandi, quam non aliter accepit à legislatore ex voluntate eius, quæ potuit moueri ex illa ratione, vt notitia legis posset priùs haberi ab omnibus. Quod autem hæc ratio cesset in vno, non mutat vim legis, nec voluntatem legislatoris. Præsertim quia motiuum etiam esse potuit vt lex prius sciretur ab omnibus, & nō prius obligaret hos, quàm illos, vt Nauar. dixit. Caput autem 1. de postul. Prælat. solùm dicit, legem promulgatam obligare scientes, licèt eis non sit specialiter intimata: non excludit autem tempus requisitum ex vi iuris, præsertim pro legibus ciuilibus. In cap. autem *cum singula*, nihil habetur, & Glossa, si attentè legatur, potius fauet nostræ sententiæ. Denicq; tempus hoc non postulatur, vt promulgatio legis certior fiat, sed vt lex ipsa valida esse incipiat, quoad inferendam actualem obligationem. 7. *Respondetur ad fundamenta contraria sententia.* *Cap. 1. de postul. prælat.*

Secundò principaliter dicendum est leges Regum, qui non recognoscunt superiorem in temporalibus, nec legibus Imperatorum subijciuntur, non esse regulandas per dictum ius ciuile commune, ac subinde statim incipere obligare, nisi vel in ipsa lege aliud declaretur, vel per leges proprij regni alius modus determinatus sit, aut illud ius commune sit consuetudine saltem acceptatum. Tota hæc assertio est cōsentanea communi doctrinæ, & satis clara. Prima ergo pars patet, quia ius Imperatorum non obligat in huiusmodi regnis supremis, vt suprà ostensum est: ergo nec illa authentica obligabit, nec habebit vim legis. At verò illa secluſa, & aliunde non audita limitatione, lex relinquitur in sua natura, quæ est, vt statim obligare incipiat, sicut declaratum est: ergo. Et ita probata relinquitur secunda pars. Tertia autem probatur, quia certum est posse legislatorem designare tempus, pro quo vult obligare, & non antea. Et eadem ratione potuerunt Reges supremi in suis regnis definire tempus, pro quo leges promulgatæ obligare inciperent. Atque ita in hoc Lusitaniæ regno statutum est, vt lex promulgata in curia regni incipiat ibi post octo dies obligare: in toto autem regno post tres menses lib. 1. Ordinat. tit. 2. §. 10. Quòd ius istius regni ita est cum proportione exponendum, sicut ius commune declaratum à nobis est, & idem cum proportione dicendum est de legibus aliorum regnorum. 8. *Quid dicendum de regibus, quorum recognoscis superiorem in temporalibus.* *Lib. 1. Ordi. tit. 2.*

Dico

9. Leges latæ ab inferioribus magistratibus statim obligant sinen exprimant aliam determinationem. Hostiens. Turrecr. Angel. Sylueſt. Nauarr.

Dico tertio, leges latæ à magistratibus inferioribus statim obligare, si non exprimunt aliam temporis determinationem. Ita Hostiens. in sum. tit. de constitut. §. *quando*, Abb. Deci. & alij in cap. 2. de constit. Turrecremat. §. *leges*, post cap. *in istis*, d. 4. Sylueſt. ver. *lex*. q. 6. Angel. & alij, & Nauarr. cap. 22. n. 44. & dicto const. 1. de constit. q. 4. Rationes variæ afferuntur, sed vnica est solida; quia circa has leges, & tempus obligationis earum, nihil est iure humano dispositum, aut limitatum; ergo tunc obligant, quando ex natura rei possunt, sed ex natura rei obligant statim, vt ostensum est; ergo. Primum antecedens ab omnibus supponitur vt indubitatum, quia dicta Authentica de solis legibus Imperatorum loquitur, & præter eã nullum tale ius inuenitur scriptum: cætera verò euidenter inferuntur. Vnde etiam sequitur, hanc obligationem quoad loca distantia intelligendam esse modo explicato, & ideo dicunt omnes Iuristæ suprà allegati, talem legem statim obligare præsentes; respectu verò absentium tẽpus esse arbitrarium, quod maximè intelligi debet de illis absentibus, qui ex natura rei scientiam legis habere nõ possunt in eodem momento, aut breuissimo tempore. Deniq; intelligendum hoc est, seclusa cõsuetudine in contrarium: nam vbi per illam introductum fuerit, vt tales leges non obligent, nisi post hoc, vel illud tempus à promulgatione, seruandum est, quia tunc iam habent limitationem à iure positiuo non scripto; hanc enim vim habet consuetudo: hæc tamen non est generalis, vbi ergo fuerit specialis, satis de illa constare debet.

10. An lex obligat ignorantes.

Castro. Cordub.

Panorm. Felinus. Sylueſt.

Vnum verò superest hîc dubium commune omnibus legib. an & quomodo obligẽt ignorantes, postquam sufficienter promulgatæ, & de se satis euulgatæ fuerint. Supponendum autem est sermonem esse de ignorantia inuincibili: nã si ignorantia sit culpabilis, satis clara est obligatio. Non enim esset culpabilis obligatio legis, nisi lex ipsa iã obligaret ad notitiã sui habendam, ideo n. ita imputatur transgressio ignoranti, ac si sciret legem. Potest aũt lex ignorari inuincibiliter, vt suppono ex 1. 2. q. 76. & late tractat Castro lib. 1. de leg. pœnal. c. 1. & 3. & Cordub. lib. 2. q. 4. Quando verò talis sit iudicanda ignorantia in foro conscientiæ in dicta 1. 2. quæst. 6. & 76. dictum est. Quando item præsumatur talis in foro externo, tractant Panormit. & Felin. in dicto c. 2. de constit. Sylueſt. verb. *lex*. q. 7. Posita ergo hac ignorantia, omnes supponunt, ignorantem non agere contra legem, licèt illam non obseruet, ita vt sit dicendus eius transgressor, vel vt talis puniendus.

11. Innocent. Panorm. Felin. Bald. Glossa.

Soto. Medina. D. Thom.

Dubitant verò, an lege obligetur: nam quidam aiunt, tunc legem non obligare ignorantes, Innoc. Panormit. Felin. & alij c. 2. de constit. Bald. in *l. leges sacratissimæ*, C. de legib. Glossa in cap. 2. de rebus Ecclesiæ non alienan. in 6. verb. *hactenus*, & Glossa etiam in data l. 6. sentit idem Caiet. q. 90. a. 4. & Castro suprà. Fundatur hic loquendi modus, quia vt causa operetur, debet esse non solum in se sufficiens, sed etiam satis applicata; lex autem est quædam causa, quæ applicatur per notitiam; ergo quamdiu ignoratur inuincibiliter, non inducit obligationem. Contrario modo loquuntur Soto q. 1. 2. 4. 1. 1. & Medin. q. 90. a. 4. vbi fauet D. Thom. ad 2. Fundantur, quia ignorans excusari dicitur à culpa; excusatio autem supponit obligationem: nam qui non obligatur lege, non dicitur excusari, vt laicus v. g. non dicitur excusari à recitandis horis Canonicis, sed omnino non teneri. Dissensio autem, vt dixi, est de modo loquendi. Et concordia esse potest, legem, quantum est ex se, obligare etiam ignorantes, si habeant omnia alia requisita, quæ potest dici obligatio in actu primo, quæ satis est ad propriam excusationem, & ita excluditur exemplũ adductum: nam lex de recitandis horis Canonicis, etiam de se non obligat laicos. In actu verò secundo re vera non exercet lex obligationem circa ignorantes ex defectu applicationis, & hoc probat ratio alterius sententiæ: imò hoc ipsum est, quod nomine excusationis significatur. Rectè ergo dici potest lex obligare ignorantes quoad sufficiẽtiam: non verò quoad efficaciam. Quod significauit Sylueſt. verb. *lex*, q. 8. & Angel. n. 12. & 14. & in re fortè alij nõ dissentiunt. Quod verò speciale in hoc habeant leges irritantes, vel ipso facto puniẽtes, aut reuocantes alias, inferius suis locis dicemus.

Concordia dictarum opinionum.

Lex obligat ignorantes quoad sufficientiam, nõ quoad effectum.

CAPVT XIX.

Vtrum acceptatio populi sit necessaria in lege ciuili vt perfectè constituatur, & vim habeat obligandi.

1. Opinio, nõ obligare legẽ si non acceptetur à populo. Est quæ communis Iuristarum. Felin.

Hæc esse potest vltima conditio ad valorem, & *efficaciam legis humanæ necessaria.* Et circa illam variæ sunt opiniones. Prima dicit, legem ciuilem non obligare si à populo non acceptetur, ac subinde acceptationem populi esse necessariam, vt lex habeat statum, & efficaciam legis. Hæc videtur esse communis opinio Iuristarum in cap. 1. de treug. & pac. vbi Felin. plures refert, & maximè videtur suam mentem hoc modo declarare in n. 12. Idem Domini. in §. *leges*, d. 4. Couar. lib. 1. variar. c. 16. n. 4. vbi plures etiam citat, & Nauarr. in sum. cap. 23. nu. 41. & Consil. 1. de const. q. 5. Idem sentit Iason in *l. rem non nouam*. §. *patroni*, C. de iudi. vbi Glossa, verb. *pactu*, idem indicat, licet magis de cõsuetudine loqui videatur. Ex Theol. tenet idem Maior in 4. distin. 15. q. 4. in argumentis contra secundam conclusionem, & Dried. lib. 1. de libert. Christ. cap. 9. docum. 2. Tenet etiam Armil. verb. *lex*. n. 11. Angel. num. 4. in fine, Sylueſt. etiam ibi q. 6. dicto 4. prius hoc absolute affirmat, postea verò ita rem inuoluit, vt vix mens eius percipiatur. Citari solet sentẽtia Augustini in §. *leges*, dist. 4. Est tamen Gratiani asserentis, *leges promulgatione constitui, firmari autem vsu*; nam hinc sequi videtur, accipere leges firmitatem, & vim obligandi ab vsu, & acceptatione subditorum. Consonat etiam *l. de quibus*. ff. de legib. dicens; *Ipsæ leges nulla alia causa nos tenent, quam quod iudicio populi receptæ sunt.* & Arist. lib. 2. Politici. cap. 6. in fine dixit, *Lex nullam vim obligandi habet, nisi ex more.*

Couarr. Nauar. Glossa. Maior.

2. Ratione potest dupliciter fundari hæc sententia: nam quia ad legem potestas, & voluntas concurrere debent, potest acceptatio requiri, vel ex defectu potestatis ad legem aliter ferendam, vel tantum ex defectu volũtatis. Primum ergo fundamentum sit, quia in Principe seculari, vel Rege, non est potestas ad obligandum populum per legem, nisi ipsemet populus illam acceptet: hoc enim in dictis iuribus, & ab Aristot. significari videtur. Et ratio reddi potest, quia Magistratus ciuilis habet à populo potestatem, vt suprà vidimus: ergo potuit populus illam non dare, nisi sub hac conditione, vt non obligaretur legibus Principis, nisi ipse etiam populus per acceptationem in eis consentiret: ergo verisimile est, sub hac conditione, & non aliter illam dedisse. Patet hæc vltima consequentia; tum ex vsu antiquissimo populi Romani, quem referunt Alex. ab Alex. lib. 6. Geni. capit. 23. Rebuff. to. 1. Comment. leg. Galli. in Præfat. Gloss. 1. numer. 12. Couarr. in Pract. quæst. cap. 1. tum etiam, quia ita videbatur conueniẽs ad commune bonum, quia nullum signum melius esse potest, an lex communi bono totius populi conueniat, nec ne, quam ipsius acceptatio, vel repugnantia. Atque hoc fundamento vtitur Maior supra, & hac ratione dicit, rempublicam esse superiorem Principe in his, quæ ad supremum regimen spectant, vt est legislatio. Idem fere sentit Castro lib. 1. de leg. pœn. c. 1. Aliter verò explicat hanc impotentiam Dried. videlicet, quia Imperator non potest ferre leges bono communi contrarias, eo autem ipso, quod totus populus, vel maior illius

Aristot.

Alexan. ab Alexan. Rebuff. Glossa. Couar.

Nullum acceptatione populi melius signũ: an lex communi bono conueniat. Maior.

Castro. Dried. Imperator non põt ferre

eges bono communi contrarias.

illius pars legi resistit, non expedit illi talis lex, quia plus damni, & turbationis, quàm commodi afferret, & ideo talis lex amittit vim obligandi, nec potest princeps illam firmare, etiam si velit.

3. Secundum fundamentum est defectus voluntatis: nam licèt Princeps habeat potestatem, non præsumitur habere voluntatem obligandi populum per legem, donec illam acceptet: effectus autem agentium non excedunt voluntatem eorum, & ideo suppositis illa voluntate, certum erit, non oriri obligationem ante acceptationem, quia conditio non est impleta, & consequenter nec voluntas: sicut votum, vel pactum conditionatum ante impletam conditionem non obligat. Maior propositio, seu modus ille conditionatæ voluntatis Principis asseritur ab auctoribus citatis, præsertim Felino, Nauarr. Couarr. & Dominico, & Gerson. tom. 3. tract. de vita spirit. lect. 4. Cord. 13. & licèt ab eis non probetur, cōiectura esse potest, quia lex debet esse communis regula; ergo credendum est, legislatorem nolle, vt habeat statum, & vim communis regulæ, donec à communitate acceptata sit, quia nō est verisimile, vt voluerit obligare, & cogere totam communitatem inuitam, aut aliquos in particulari, dum alij maiori ex parte resistunt. Et ad hunc sensum potest etiam accommodari coniectura Driedonis, quia præsumendum est, legislatorem nolle obligare, si lex non sit conueniens bono communi; si autem non acceptatur, magnum signum est, legem non esse conuenientem communi bono; ergo. Confirmatur tandem, quia consuetudo potest abrogare legem iam obligantem; ergo multò magis præuenire, ne obliget, maximè, quia videntur populi in hoc iam quasi præscripsisse, & ita acquisiuisse ius non parendi legibus, donec acceptentur.

Felinus. Nauar. Couar Dominicus. Gerson. Corduba.

4. Secunda sententia extremè contrtria est, acceptationem non esse necessariam ad legis obligationem, vel perfectā institutionem, sed potius esse effectum, qui sequi debet ex lege iam instituta sufficienter, & obligante. Hanc sententiam tenet apertè Cardinalis Zabarellus in procemio Clement. verb. *vniuersitati*, quæst. 2. ait enim, non receptionem indistinctè nihil operari, nisi transeat in consuetudinem à legislatore non ignoratum; & Turrecrem. in §. *ideo*, dist. 4. dicens cum Archid. & Hugone, legislatorem posse compellere subditos ad acceptandam legem, quia aliàs potestas eius esset illusoria, & in §. *leges*, eod. dicit, leges accipere ex moribus firmitatem stabilitatis, non verò firmitatem auctoritatis, vbi etiam refert Lauren. & Archid. dicentes, leges firmari moribus de facto: nam de iure satis firmatæ sunt ab ipsa institutione. Idem̄q; sentit ibi Præposit. & inclinat Syluest. dicta q. 6. quatenus sentit, non receptionem non tollere legem, nisi per modum consuetudinis, quando Princeps scit, & tolerat. Tenet etiam Gregor. Lop. in l. 16. tit. 1. p. 1. n. 4. vbi plures refert, & dicit esse communem intentionem Doctorum loquentium in hac materia, & idem tenet Medin. Cod. de restit. q. 36. ad 5. & si attentè legatur, idem tenet Castro lib. 1. de leg. pœnal. cap. 1.

2. Opinio acceptationem non esse necessariam ad legis obligationem.

Turrecr.

Laurent. Archidia.

Præpositi. Syluest.

Greg. Lop.

Medina. Castro.

5. Fundamentum huius sententiæ est, quia lex sufficienter promulgata, & proposita ab habente auctoritatem, obligat ad sui obseruationem; ergo & ad sui acceptationem; ergo non est possibile, vt acceptatio sit conditio necessaria ad obligationem legis. Consequentiæ sunt claræ, quia fieri non potest, vt effectus causæ sit conditio necessaria in ipsa causa, vel ad esse, vel ad operari, quia talis cōditio necessariò supponitur ad effectum. Et in præsenti declaratur, quia vel subditi tenentur acceptare legem ex vi, & obligatione ipsius legis, & sic euidens est, acceptationem nō requiri ad legem, sed sequi ex lege: vel est liberum subditis acceptare, & sic non obligabuntur ad legem acceptandam, cuius contrarium in primo antecedenti sumpsimus. Probatur ergo illud antecedens, quia in supremo legislatore non deest potestas, & potest non deesse voluntas, & iudicandum est, non deesse, quando absolutè fert legem; tantùm enim ex his duobus principijs hæc obligatio pendet, vt rectè sumebat contraria opinio. Vnde cōtra duo fundamenta eius probandæ sunt duæ partes assumptæ.

In prima notanter dixi, *in supremo legislatore*, quia inferior Magistratus potest habere facultatem limitatam sub tali, vel tali conditione. Imò in aliquibus prouincijs, licet per Reges gubernentur, dicitur non esse translata in Regem absoluta potestas ferendi leges, sed solùm cum consensu regni in publicis comitijs eius, vt dicitur esse in regno Aragoniæ. Et tunc verum est, requiri aliquo modo acceptationem regni ad valorem legis; tamen etiam in eo casu non est illa acceptatio, de qua nunc tractamus, quia non est cōsequens ad institutionem & promulgationem legis, nec est à subditis, vt tales sunt, sed est consensus regni simul cum consensu Regis concurrens ad condendam legem, in quo regnum se habet tanquam assessor cum Rege ad legem instituendam, & postea sequi debet promulgatio, ac deinde acceptatio subditorum. Et ita cum proportione etiam in tali modo regiminis est verum, in supremo legislatore esse potestatem ad obligandum subditos, vt acceptent legem: nam ibi supremus legislator non est solus Rex, sed Rex cum regno. Vbi autem tale pactum nō intercesit inter Regem, & populum, nec de illo potest vsu aut scripta lege constare, non est data Principi potestas cum illa limitatione, sed absolutè constituitur caput reipublicę. Et ita seruatur regulariter in perfecta monarchia, in qua suprema potestas est in Imperatore, vel Rege, vel quocunq; alio, qui in temporalibus non habeat superiorem: nam in illum transtulit populus suam potestatem absolutè, & simpliciter, vt ex ordinario modo regiminis constat, nec aliud verisimiliter affirmari pōt, nisi vbi ex consuetudine constiterit. Idem̄q; est cum proportione in republica suprema, quantum ad Senatum, in quem est translata potestas absolutè, nisi de alia limitatione ex consuetudine, vel alio modo constiterit. 6.

Sic ergo declarata illa pars facilè probatur. Primò, Vbicunq; regimen non est democraticum, populus transtulit supremam potestatem in Principem, siue ille sit vna persona, vt in Monarchia; siue sit consilium procerum, vt in Aristocratia, siue sit mixtum aliquod ex vtroq;, vt est Dux cum senatu, vel Rex cum comitijs regni; ergo in his omnibus, is qui de facto supremam potestatem habet ad ferendam legem, habet etiam potestatem ad obligandum omnes de regno, vt illam acceptent. Probatur consequentia, primò ex illo Paul. Rom. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit.* Secundò, quia aliàs inefficax valde esset illa potestas, & planè inutilis, si non posset cogere subditos ad acceptandam, & obseruādam legem. Tertiò, quia vsu constat Reges statim ac lex sufficienter est constituta, promulgata, & proposita, punire transgressores, nulla populi acceptatione spectata; imò pœnis cogunt ad obseruandā, & acceptandam; hæc autem correctio iusta est, vt constat; ergo supponit obligationem. Vnde licèt fortasse fuerit consensus populi necessarius ad condendam legem, quando aliqua ex parte regimen reipublicæ fuit democraticum: translata tamen potestate in verū monarcham, non est talis consensus populi necessarius, & consequenter nec eius acceptatio, si Princeps velit vti sua potestate. Imò si formaliter, & propriè loquamur, post legem absolutè cōstitutam ad habentem supremam potestatem, nunquam fuit noua acceptatio necessaria, sed in sola democratia contingebat, vt idem esset cōdens, & acceptans legem, & ideo simul fiebant. 7.

In omni regimine non democratico populus transtulit supremam potestatem in principem.

Iam verò supposita potestate, quòd voluntas non desit, quando lex simpliciter fertur. Probatur primò à posteriori indicio allato, quia Principes cogunt per pœnam ad legis executionem, vt vsu ipso constat. Neq; 7.

Neq; in principio quando lex fertur, audebunt subditi coram iudice excusationem afferre, quòd legem non seruauerint, quia recepta nõ fuerit: nam hoc est, quod tunc agitur, & ad quod directè cogunt, & propter quod puniuntur, scilicet, quia illam non obseruant, & obseruando acceptant; neque alia præuia acceptatio necessaria censetur. Secundò id constat ex vi verborũ legis, quæ simpliciter sunt præceptiua: præceptum autem absolutè latum nõ obligat si subditus velit acceptare: quæ enim esset hæc obligatio? sed absolutè inducit necessitatem, teste Paulo Rom. 13. quia sufficienter indicat absolutam Principis voluntatẽ. Quam enim ipse non limitat, quomodo possunt subditi limitare? Tertiò, si hæc potestas est in Principe, certè non est vana, nec superflua, sed propter vsum necessarium, aut saltem conuenientem reipublicæ; ergo quoties Princeps simpliciter legem fert, censendus est hac potestate vti, quando aliud non declarat, nec ex alijs coniecturis morali certitudine constare potest.

9. *Præfertur potior opinio Authent.*

Quocirca posterior sententia simpliciter asserẽda, & pro regula habenda est, quia solidũ habet fundamentum, & planè dissoluit contrarium fundamentũ, vt ex proximè dictis constat. Et hoc cõfirmari potest ex Authentica, vt factæ nouæ cõstitutiones, vbi post publicationem legis, & lapsum temporis designati præcisè exigitur obseruantia legis, nec de acceptatione fit mentio. Et idem in actu exercito (vt sic dicam) seruatur in modo ferẽdi singulas ciuiles leges. Deinde hoc confirmari potest ex dicto §. *leges* (quãuis non habeat canonis auctoritatem:) nãibi dicitur lex instituicum promulgatur: ergo si iam est lex, iam habet vim obligandi. Dicitur autem firmari non sola acceptatione, sed moribus, & vsu, non vt obligare incipiat, quia ipse vsus ex obligatione nascitur, sed vt stabilior sit, & non facilè abrogetur, vt suprà tactum est.

10. *Post legem sufficienter promulgatã, potest opponi obligare, peccare subditos qui in principio illam non obseruant, solum quia illam acceptare nolunt.*

Vnde consequenter dicendum est, post legem sufficienter promulgatam, & propositam pro eo tempore, pro quo potest obligare, peccare subditos, qui in principio illam non obseruant, solum quia illam acceptare nolunt. Hoc docent communiter Doctores, & sequitur necessariò ex dictis: nam lex obligat ad sui acceptationem: ergo qui legem statim violat, cõtra illam delinquit, & qui non acceptat, etiam in hoc legem transgreditur. Nihilominus tamen fieri potest, vt si illa non receptio, seu violatio legis, valde sit frequẽs, & in maiori parte populi, & legislator sciens dissimulet, & non cogat ad obseruationem legis, lex facilè desinat obligare: non quia acceptata non fuit, sed quia ex tacito consensu Principis reuocata fuit, in quo ferè omnes Doctores consentiunt, vt videre licet in Felino suprà, & latius dicturi sumus, infrà lib. 7. tractando de consuetudine, vbi etiam dicemus, quod tempus sufficiat ad reuocationem legis, & quæ scientia, tum in Principe, tum in subditis non seruantibus illam requiratur.

Felinus.

11. *Lex iniusta non est lex.*

Hæc autem regula generalis pati potest nonnullas exceptiones. Vna est, si lex sit iniusta, sed hæc re vera non est exceptio: nam lex iniusta non est lex. Præsertim quãdo ex parte materiæ est iniusta, quia rem iniquam præcipit: tunc enim non solum ad acceptandũ non obligat, verum etiam neq; si sit acceptata. Quia non solum non tenentur subditi acceptare illam, verum etiam non possunt, quando est clarè, & manifestè de re iniqua. Quando vero tantum est iniusta respectu subditorum, quia illis infert grauamen iniustum, etiam si ab eis sine peccato seruari possit: tunc etiam non obligat, vt acceptetur, tum quia excedit potestatem legislatoris, tum quia nemo patiens iniuriam per legem, potest per illam obligari. Imò etiã si subditi acceptent, non obligabuntur lege, vt lex est: an vero possint obligari, vel per modum pacti, aut promissionis, vel donationis, aut tandem præscriptionis; quæstio est alterius loci, quam fortasse attingemus in sequentibus.

Alia exceptio est, si lex, quamuis non sit iniusta, sit tamen nimium dura, & grauis, & talis communiter à populo, seu republica iudicetur: tunc enim verisimile videtur, non obligare populum ad acceptandum, nec peccare eos, qui incipiunt non seruare legem. Quia tunc verisimiliter præsumitur, non esse latam legem illam à Principe cum intentione absolutè obligandi, sed solum experiendi, quomodo talis lex à populo recipiatur. Vnde etiam subditi videntur, simili intentione posse incipere non seruare legem, ne sibi grauamen inferant, vel certè vnusquisq; poterit licitè expectare, in quam partem communitas populi inclinet, & interim non seruare legem. Quæ exceptio est probabilis, præsertim vtendo in hoc sensu priori sententia, quia saltem sub hoc prætextu videtur multum vsu recepta. Tamen in rigore iuris aliud videbatur dicendum, quia si lex censetur ita dura, vt excedat potestatem, iam est iniusta, & procedit prima limitatio: si autem illa difficultas semper est intra latitudinem iustæ legis, videtur parendum legi, iuxta illud Vlpiani in l. *prospexit*. ff. qui, & à quibus. *Quod quidem perquam durum est, sed ita lex scripta est.* Nam licèt durum sit superioris mandatum, obediendum est, vt dixit Glossa in capit. *ex parte*, 2. de offic. delegat. Quapropter in huiusmodi casu consultius erit instare coram Principe, vt legem auferat, vel moderetur, interim seruando illam, si tempus vrgeat, & Princeps interdum tenebitur conniuere, si tamen in sententia perfistit, seruanda est lex, & acceptanda, quia in rigore supponitur esse valida, cum non supponatur iniusta. 12. *Prima exceptio in dicta regula, si lex sit nimium grauis, licèt non iniusta.*

Tertia exceptio esse potest, si de facto maior pars populi non seruat legem: nam licèt forte illi peccauerint, qui inceperunt, & qui primum sequuti sunt: tamen postquam res ad eum statum peruenit, vt de facto à maiori parte non seruetur; tunc alij sine peccato poterunt maiori parti conformari, & excusari, licet forte lex nondum plene reuocata sit, quia pro tunc nõ possunt pauciores commode seruare legem, & habent commodam causam excusationis (vt Nauar. ait) quia obseruantia priuata talis legis iam non pertinet ad commune bonũ, nec videtur velle Princeps obligare vnum, vel alium, quando communitas non obseruat legem. Verumtamen hoc etiam indiget magna moderatione, alioqui multæ leges humanæ non obligarent timoratos, & iustos, quia maior pars reipublicæ eas non seruat: quod absurdissimum esset: solum ergo potest hoc habere locum, quando non solum non seruatur lex à maiori parte, sed etiam eius obseruantia perturbationem generat in republica cum periculo seditionis, vel scandali: tunc enim meritò excusabuntur particulares personæ, quia iam talis obseruantia non esset vtilis communi bono, & Princeps ipse tenebitur tunc legem tollere, saltem propter maiora mala vitanda. Quando vero censenda sit lex derogata per hanc subditorum resistentiam: dicemus commodius in libro sequenti capit. 16. quia in hoc communis est doctrina vtriq; legi canonicæ, & ciuili. 13. *Tertia exceptio, si de facto maior pars populi non seruat legem.* *Non videtur velle princeps obligare vnum vel alium quando cõmunitas non obseruat legem & datur commoda causa excusationis.*

CAPVT XX.

Virum intentio legislatoris, seu ratio legis sit intrinseca forma eius.

1. EXplicuimus ea, quæ externam formam legis cõcernere visa sunt, superest dicendum de his, quæ ad formam eius internam, & quasi spiritualem pertinent: sic enim duo in lege esse distinguenda suprà posuimus. Sumiturq; ex communi modo loquendi Iurisperitorum, distinguunt enim in lege verba, & mẽtem legislatoris, & primum dicunt esse quasi materiam, & corpus legis: secundum esse spiritum, & animam *Verba sunt materia & corpus legis mens legislatoris, anima,*

Baldus. Rogerius. Stephan. de Freder. Georg. Natham. Tiraquel.

mam legis. Tradit Bald. in l. *scire etiam*, ff. de excus. tut. Rogerius in tract. de iur. inter. q. 1. n. 16. & sequentib. Stephan. de Freder. tractat. de interpretat. leg. p. 1 *a n.* 2. Georg. Natham in tract. de statuto, q. 4. nu. 346. Tiraquel. in l. *si vnquam*, verb. *si libertus*, à nu. 45. Nos autem supra in verbis ipsis duo distinximus, scilic. materialia verba & significationem, per quam sensum reddunt, & mentem legislatoris declarant, & illa duo inter se comparando, diximus, significationem esse formale respectu materialium verborum; nunc autem verba ipsa etiam vt significantia comparamus ad interiorem mentem legislatoris, & sic dicimus, se habere, vt corpus, & materiam respectu formæ, seu spiritus.

2. Præter hæc verò in ipsa mente legislatoris duo distinguimus, scil. voluntatem, & rationem, quæ Bald. & auctores suprà citati videntur confundere, & æqua de illis iudicare. Quod etiam docet Bart. in leg. *cum mulier*, ff. solut. matrim. per textum ibi. Idem verò Bart. in l. 3. §. *si parens*, ff. de legit. tut. præter verba

Bartol.

distinguit in lege mentem, & rationem, dicens, ex ratione colligi mentem, non tamen esse idem sequitur

Decius.

Dec. in l. 1. C. de edendo, nu. 12. & optimè in cap. *secundo requiritur*, de appellat. num. 1. in fine. Et sine dubio in animo legislatoris hæc duo distincta sunt, scil. volũtas, seu intentio eius, secundum quam vult præcipere, & ratio, ob quam mouetur: hæc enim in omni persona ex voluntate, & ratione operante distincta sunt, vt per se, & ex Philosophia constat, & ideo de vtraq; dicendum est, quomodo in ea consistat anima legis, seu quomodo pertineant ad intrinsecam formam legis. Hinc enim multum pendet sensus, & interpretatio legis, vt postea videbimus.

3. *Cõclusio affirmatiua.* Dico ergo primò: Voluntas legislatoris est intrinseca forma, & anima legis. Probatur quia lex essentialiter pendet in suo esse, ac institutione ab intentione legislatoris; nam licèt ille proferat verba de se sufficientia ad præcipiendum, & cum omnibus exterius requisitis ad constitutionem legis, si non habeat intentionem ferendi legem, non feret illam, nec illa erit vera lex. Ratio est, quia omnis actus moralis pendet essentialiter ab intentione, sine qua non est verus actus, sed fictus in suo ordine, seu in sua specie. Sic votum exterius factum sine intentione non est votum, nec censura lata sine intentione est censura, nec sacramentum sine intentione collatum est sacramentum, & sic de aliis; idem ergo est cum proportione in lege. Atque hoc modo rectè intelligitur illud, *quod Principi placuit legis habet vigorem.* Instit. de iur. natur. gent. & ciuili. §. *sed &*, quia ex beneplacito Principis tota lex pendet, & ideo etiam in L. *non dubium*. C. de legib. dicitur, *in legem peccare, qui verba legis amplexus contra legis nititur voluntatem.* Vtiq;, quia voluntas est anima, & quasi substantia legis.

Omnis actus moralis pendet essentialiter ab intentione.

4. *Duo in voluntate legislatoris cõsideranda* Duo autem possumus in hac voluntate legislatoris considerare, vnum est, quòd velit legem ferre, & per illam subditos obligare, aliud est, quod velit obligare ad hoc vel illud, ad hunc, vel illum modum, tali tempore, vel occasione, &c. Ex quibus primum commune est omni legi; secundum autem pertinet quasi ad speciem, seu determinationem legis, & ideo vtrũque esse potest de substantia legis tanquam forma generica, & specifica, quæ est vna, & eadem, secundum diuersas habitudines spectata. Sic enim idem est actꝰ voluntatis, quo legislator vult obligare subditum, & quo vult, illum hoc, vel illud facere; vtrumque ergo pertinet ad hanc formam intrinsecam legis. Præterea in priori actu generali duæ voluntates, seu intentiones distingui possunt, vna est intentio ferendi legem, alia est intentio obligandi per legem, quas in lib. 1. tetigimus, & de illis quæri potest, an vtraq;, vel altera tantùm, & quæ illarum sit de essentia legis humanæ. Quæ interrogatio solet in simili de voto ferri, & eodem modo hic definienda est. Vnde breuiter dico vtramque intentionem esse de substantia legis, quia intentio ferendi legem est (vt ita dicam) directè, ac formaliter necessaria, vt ostensum est: intentio autem obligandi est necessaria, vt lex inducat obligationem, quia actus morales non operantur vltra intentionem agentium: repugnat autem esse legem, & non inducere de se obligationem, quia intrinsecè est vinculum quoddam, & obligatio est quasi formalis effectus eius.

5. Addendum verò est, intentionem ferendi legem, & obligandi per illam, esse vnã, & eandem, vel vnam includere aliam, saltem implicitè, ideoq; quamlibet sufficere ad constituendam legem. Probatur ex dictis in lib. 1. quia essentialis actus requisitus in voluntate legislatoris ad ferendam legem, est voluntas obligãdi subditos: nam hæc est voluntas præceptiua, sine qua non potest intelligi obligatio, nec etiam alia voluntas cogitari potest, quæ per se necessaria sit ad legem. Igitur in lege humana hæc voluntas est necessaria: ergo voluntas ferendi legem non est alia, nisi voluntas insinuandi subdito voluntatem obligandi illum: ergo voluntas ferendi veram legem, includit voluntatem obligandi: & è conuerso voluntas obligandi, si efficax sit, includit voluntatẽ insinuandi, & significandi exteriùs seipsam subdito, quia sine hac significatione nõ potest esse obligatio: ergo illæ duæ voluntates, vel in vnam coincidunt, vel mutuò se includunt: ergo siue legislator proferat verba legis cum intentione obligandi, siue cum intentione constituendi legem, illa intentio satis est.

6. Dices, quid si habeat intentionem ferendi legem, cum intentione non obligãdi per illam. Respondeo, si omnem excludat, posteriorem destruere priorem. Imò intentiones illas adeo esse contrarias, vt simul haberi non possint, nisi interueniente ignorantia, quia in ipsis obiectis contradictionem inuoluunt. Quod si per ignorantiam habeantur, nihil facient, tum quia sint contrariæ, & ita se impediunt, & nihil efficiunt, tum etiam quia ignorantia causat inuoluntarium, & ita impedit effectum, tum maximè, quia in illa intentione ferendi legem inuoluitur repugnantia, quia est intentio ferendi legem, quæ nullam obligationem inducat, quod repugnat, quia illa non est lex, sed consilium. Et ideo illa intentio non sufficit ad ferendam veram legem, quia per illam, vel non intẽditur lex nisi solo nomine, vel quia, licèt lex non obligans possit per ignorantiam intendi, non tamen fieri, quia intentio fertur in rem, vt apprehensam, effectio autem terminari debet ad rem, vt in se possibilis est. Quæ omnia in materia de voto in simili declarata sunt.

7. *Intentionem legislatoris semper præsumendam: nisi contraria intentio aliunde constet.* Tandem est in hoc puncto addendum, intentionem hanc legislatoris semper præsumi, quoties verba legis illam sufficienter indicant, nisi aliunde contraria intentio manifestè constet. Hoc certum est, tum quia non possumus melius intentionem Principis cognoscere, quam ex verbis eius, tum etiam, quia ad hoc fertur lex sensibilis, vt per eam voluntas Principis innotescat, tum denique, quia semper præsumitur superior legitimè operari, nec credi potest fingere, nisi manifestè id aliunde pateat, aliàs frustrà ferentur leges: vnicuique enim liceret similem excusationem fingere. Quin potiùs si verba legis clara sunt, licèt ex aliis coniecturis intentio præcipientis reddatur dubia, parendum est legi, & recognoscẽda est obligatio, tum quia hæc pars securior est: tum etiam quia quando lex in verbis est clara, quasi possidet ius obligandi, quo non potest in dubio priuari, quia melior est conditio possidentis. Si autem quæratur, quando per legem sufficienter explicetur talis intentio. Respondetur, non esse necessarium, vt declaretur quasi in actu signato, id est, vt superior dicat, se velle obligare, sed satis esse, vt absolutè præcipiat, quia præceptum satis significat voluntatem præcipiendi, & voluntas præcipiendi includit voluntatem obligan-

obligandi, vt dictum est. Deinde si contingat, in re ipsa legislatorem non habere intentionem, quam indicat; & ideo non condere veram legem, ipsa quidem de se non obligabit; nihilominus tamen subditi facilè poterunt obligari ex conscientia erronea, quia (vt dictum est) tenentur credere esse veram legem, donec oppositum constet: ex hac verò existimatione oritur obligatio in conscientia, licèt erronea, vt constat. Ideoque talis obligatio cessabit statim ac constiterit de intentione ficta legislatoris. Et tunc si aliqua pœna sit addita tali, in reipsa non incurretur, etiam si sit aliqua censura ipso iure lata quoad exteriora verba, nec posset postea iustè per iudicem imponi, etiàsi esset cõminata in lege, quia re vera nõ præcessit culpa condigna tali pœna, vt suprà in simili notauit Castro l. 1. de lege pœnali, c. 5. docum. 3.

8. Circa alium actum, seu circa determinationem huius voluntatis ad talem, vel talem materiam; addendum occurrit, in voluntate illa vt sic spectata cõsistere propriè mentem legislatoris constituentem talem legem in ratione præcepti obligantis ad talem, vel talem actum, vel modum eius. Nam sicut lex cõstituitur in ratione legis humanæ, quatenus est signũ voluntatis præceptiuæ, seu obligantis, ita constituitur in ratione talis legis, quatenꝰ est signum talis voluntatis legislatoris de tali actu à subdito exhibendo, & ita hæc dicitur propriè meris legislatoris, quia illa est, quæ immediatè insinuatur, & notificatur per talia verba. Hæc ergo specialis meris est in vnaquaque lege propria forma, & anima eius, quia seruata proportione, tota virtus & efficacia legis in voluntate legislatoris posita est. Atque hoc docent iura, quando dicunt, legem non obligare, nisi secundum mentem legislatoris, cap. *si postquam*, de electione in 6. ibi, *Quoniam non solùm vt quis veniat, sed etiam ex sui mente exigit, quod vsq; ad finẽ negotium prosequatur.* Et idem probat lex, *cùm mulier*, ff. soluto matrimonio, ibi; *Si tamen ex mente legis sumat aliquis, vt nec accusare possit, qui lenocinium vxori præbuerit, audiendus est.* Hoc etiam probant iura citata, quæ docent aduersùs legem cõmittere, qui facit contra mentem, quamuis verba custodire videatur, dicta lege, *non dubium*, & l. *scire leges*, ff. de legibus.

Cap. si post-quam.

l. cùm mulier.

9. *Occurritur obiectioni.* Dices, per hæc omnia solum probari posse, voluntatem legislatoris esse causam efficientem legis; non verò formalem. Item lex consistit in signo sensibili, cui voluntas legislatoris valdè extrinseca est; non ergo habet rationem formæ, sed efficientis. Deinde intrinseca forma tantum est vna: hæc autem est significatio ipsa verborum, vt suprà visum est: ergo non voluntas legislatoris. Respondeo huiusmodi formã non esse physicam, sed moralem, & ideo nihil repugnare, vt secundum diuersas rationes, actus imperans sit, & forma actus imperati. Sicut actus exterior physicè spectatus procedit efficienter ab interiori voluntate, & nihilominus in esse actus moralis per illam formaliter constituitur, & cum illa componit vnum actum humanum, qui ab interiori actu habet totum suum esse morale. Ita ergo lex scripta, aut voce prolata potest physicè procedere efficienter ab imperio, seu ab influxu voluntatis legislatoris: nihilominus autem per illam moraliter constitui in esse legis, quia ab illa constituitur in ratione talis vinculi obligantis. Vnde quemadmodum Aristoteles dixit, vbi est vnum propter aliud, ibi esse vnum tantum: ita dici potest in præsenti, significationem verborum legis, & voluntatem legislatoris tanquam vnum reputari: quoniam & voluntas legislatoris est in lege tanquam in signo, & lex in tantum est vera lex, in quantum mentem, & voluntatem legislatoris attingit, & ideo in dicta lege, *non dubium*, voluntas legislatoris, legis voluntas appellatur, & statim eadem voluntas appellatur legis sententia, quæ eadem est cum mente legislatoris. Quoniam verò vbi est vnũ propter aliud, illud est præcipuum, & principale, propter quod aliud est, secundum commune axioma, *Propter quod vnumquodque tale, & illud magis*; ideo in omni lege præcipua est mens legislatoris, atque ita illa est intrinseca forma, reliquum verò est quasi corpus, & materia.

Arist.

Dico secundò: Ratio legis non est forma intrinseca legis humanæ, sed est quasi forma, aut mensura extrinseca tenens se quodammodo ex parte obiecti voluntatis superioris. Supponõ, sermonem esse de lege propria constituente, & inducente obligationem: quoniam si lex sit tantum declaratiua iuris diuini, aut naturalis, illa tota dependet ex ratione, seu ex priori lege: nam ab illa est tota ratio obligationis. Sic ergo conclusio, præsertim quoad priorem partem, sumitur ex Bart. & Decio suprà allegatis. Et declaratur primò à simili de cæteris actibus moralibus: nã licet procedant à libero arbitrio, quod est voluntatis, & rationis: nihilominus exteriores actus morales non constituuntur formaliter ex ratione operandi, sed ex voluntate libera, & operatione ab illa procedente: ratio verò se habet vt mouens ex parte obiecti, & vt regula, ac mensura talis operationis. Sic etiam votum, licèt prærequirat rationem aliquam mouentem ad vouendum, tamen formaliter non consistit, nisi in promissione vt coniuncta voluntati se obligandi, seu promittendi. Ita ergo de lege sentiẽdum est. Ratione item suadetur, quia ratio mouens legislatorem est quid antecedens ad legem, & per se non habet rationem mouentis alium, scilicet subditum, sed ad summum mouet, & inducit ipsum legislatorem, vt legem ferat, qua moueat subditum; ergo ratio legis intrinsecè non constituit, nec componit ipsam legem. Confirmatur, & declaratur amplius, quia subsistente tota ratione legis, stat non sequi legem, quia Princeps non vult secundum rationem operari: è contrario verò stante voluntate principis efficaci, statim ponitur lex, quia si voluntas est efficax, statim se insinuat, suique signum exhibet: ergo ratio legis non ita pertinet ad formam legis sicut voluntas.

10. *Rationem legis esse quasi formam aut mensurã extrinsecam tenentem se quodammodo, &c.*

Bartol. Decius.

Dices: de essentia legis est, vt sit secundùm rationem: nam si sit irrationabilis, non est lex, vt suprà visum est: ergo ratio aliqua legis est de essentia eius, & confirmatur, ac declaratur: nam duplex esse potest ratio legis, vnam possumus appellare tantùm motiuam, alteram non tantum motiuam, sed etiam constitutiuam legis. Prior est extrinseca, & dici potest quasi personalis ratio ipsius legislatoris; & de illa clarum est non pertinere ad formam legis, quia nec per se est necessaria ad illam. Huiusmodi est v. g. in præcepto ieiunij corporis maceratio, vel mortificatio, vel satisfactio pro peccatis, & similia, quæ mouere possunt legislatorem, per se tamen non sunt necessaria ad constitutionem talis legis. Vnde eadẽ lex posset ferri sine his motiuis, & ab vno legislatore ferri potest propter vnum, & ab alio propter aliud, cum tamen lex sit eadem. Imò interdum potest legislator moueri ex motiuo priuato, vel rationabili, & lex nihilominus erit valida, si ex sua materia, & obiecto rationabilis sit: de hac ergo ratione extrinseca rectè procedunt omnia dicta. Alia verò ratio est intrinseca, & constitutiua legis, quæ potest dici ratio iuridica, & hæc videtur esse de essentia legis, ac subinde ipsius forma, quia constituit illam, ita vt sine illa esse non possit. Vt in dicto exemplo de lege ieiunij ratio intrinseca est, quod ille actus est per se conueniens, & continens mediocritatem virtutis temperantiæ, & sic de alijs: ergo non est in vniuersum verum rationem legis non esse formam eius.

11. *Obiectiunc. la cum confirmatione.*

Respondeo, hac obiectione declarari posteriorem partem assertionis. Nam in hac ratione intrinseca legis duo spectari possunt, vnum est honestas, vel conuenientia, quæ supponitur in materia illa, vel actu, quem præcipit lex præcipiens, seu malitia, aut disconuenientia, quæ supponitur in materie legis pro-

12. *Respõdetur dubiolis.*

hibentis: aliud est lumen ipsum, & discursus intellectus ostendens talem conuenientiam, vel disconuenientiam in tali materia, vel actu, & vtroq; modo fatemur, rationem esse necessariam ad legem, quia debet esse rationabilis, & iusta. Veruntamen neutro modo concurrit ratio per modum formæ constitutiuæ legis: nam priori modo se habet vt obiectum, & veluti ratio, sub qua materiæ proximæ legis: præcipit enim lex actum conueniẽtem, & prohibet disconuenientem; illa autem ratio conuenientię vel disconuenientiæ obiectiuæ supponitur in illa materia, & sub illa præcipitur, vel prohibetur: est ergo ratio obiectiua legis, non tamen formaliter constituens legem. Posteriori autem modo ratio solum est ostensiua talis materiæ, & proprietatum eius, & consequenter est directiua voluntatis legislatoris, & ita se habet, vt regula, seu mensura extrinseca legis quoad iustitiam, & honestatem eius, non vero vt intrinseca forma. Atq; ex his multa possunt inferri de modo, quo ratio legis, vel mẽs legislatoris conferre possint ad intelligendum legis vigorem, & obligationem. Sed hæ tractabuntur commodius in lib. 8. tractando de Interpretatione legis.

CAPVT XXI.

Vtrum lex ciuilis possit subditos obligare in conscientiæ foro.

1. EXplicatis causis legis, & omnibus conditionibus requisitis ad plenum valorẽ, & efficaciam legis, sequitur dicendum de illius effectibus, qui fere omnes ad obligationẽ reuocantur iuxta superius dicta de lege in communi, & ideo hæc obligatio legis ciuilis potissimè à nobis explicanda est. Quia verò ex ratione communi legis constat, obligationem esse quasi formalem effectum legis, nec posse esse veram legem, quin aliquam obligationem inferat, & in superioribus ostensum est, potestatem ciuilem esse vere legislatiuam, ac subinde legem ciuilem esse veram legem: ideo non dubitamus in genere de obligatione, sed illam supponimus: inquirimus autem modũ seu speciem eius, & in hoc sensu quærimus, an humana lex, præsertim ciuilis, possit in conscientia obligare.

2. Ratio autem dubitandi esse potest, quia forum conscientiæ est forum Dei, sed homo non potest obligare in foro Dei: ergo nec in foro conscientiæ. Maior declaratur explicando metaphoram vocis, *forus*: nam ex primæua impositione significat locum, in quo iudicium exercetur, cap. *forus*, de verb. significat. inde vero translata est ad significandum ipsum iudicium, & ita distinguitur duplex forus, internus, & externus, de externo fit mentio in cap. *cum Episcopus*, de offic. ordin. in 6. & innuitur esse duplex, Ecclesiasticum, & ciuile. Internum autem est, quod intus in mente hominis vbi conscientia residet, exercetur, & ideo forum conscientiæ appellatur, & ab Augustino dicitur, *forum poli*, seu Dei, cap. vlt. 17. q. 4. ergo idem est forum conscientiæ, quod forum Cœli, seu Dei. Minor autem probatur primò, quia inferior non potest obligare in foro superioris. Secundò hoc maximè probatur de homine vt habente solam potestatem temporalem, quia ab illa non potest procedere spirituale vinculum, sed obligatio in conscientia est spirituale vinculum: lex autẽ ciuilis est à potestate temporali, vt talis est: ergo. Tertiò leges ciuiles solum ordinantur ad externam politiam: ergo satis est, quod in foro exteriori obligent. Quartò, quia nemo potest obligare in eo foro, in quo non potest cognoscere, quia non potest obligare, vbi non potest iudicare, argumento l. vlt. ff. de iurisdict. omni. iudic. Sed homo non potest iudicare de conscientia alterius, quia non potest illam cognoscere; ergo.

Quid sit forus & forum.

Forum duplex Ecclesiasticum, & Ciuile.

c. cum Episcopus.

Quintò, quia nemo potest obligare ad pœnam quam infligere non potest, argumento l. vlt. ff. de officio eius, cui mandata est iurisdictio; sicut iudex secularis non potest præcipere sub pœna excommunicationis: ergo legislator humanus non potest obligare sub pœna inferni, vel purgatorij, quia non potest illam infligere, sed obligare in conscientia est obligare sub reatu huius pœnæ: ergo excedit hoc efficaciam legis humanæ. Sextò nemo potest ligari in eo foro, in quo non potest soluere, quia illa duo sunt connexa, & quasi correlatiua, vt sumitur ex cap. *quod autem*, de pœnit. & remiss. sed legislator humanus non potest soluere in foro conscientiæ, nec remittere culpam, quæ sit vera culpa coram Deo: ergo non potest legislator ciuilis obligare sub reatu veræ culpæ coram Deo: ergo neque in conscientia. Septimò Augustin. 22. contra Faust. cap. 27. definit, peccatum esse factum contra legem Dei: ergo factum contra legem hominis, vt sic, non est peccatum: ergo lex hominis, vt sic non obligat in conscientia: nam si ita obligaret, transgressio eius, quatenus talis est, sufficeret ad constituendam veram rationem peccati. Octauò, seruare diuina mandata sufficit ad vitam æternam obtinendam, Matth. 19. ergo qui illa seruauerit, quamuis non seruet leges humanas, saluabitur; ergo signum est, illas leges non obligare in conscientia. 3.

c. quod autem.

D. Augustin.

In hac re fuit sententia negans, posse Magistratus ciuiles per leges suas in conscientia obligare. Ita sentiunt à fortiori hæretici, qui negant esse in Principibus veram potestatem ad leges ferendas: sed contra hos satis disputatum est. Inter Catholicos ergo videtur ita sentire Gerson in 3. p. tract. de vit spiritu. lect. 4. Alphab. 62. vbi dicit, solum Deum posse dare præcepta affirmatiua, vel negatiua, obligantia sub pœna mortis æternæ. Vnde infert corollar. 5. & sequentib. quoties peccari videtur contra legem humanam, nõ incurri culpam ex transgressione legis humanæ, sed diuinæ, quæ ibi coniungitur. Vnde non videtur aliquid tribuere legi humanæ, nisi explicationem eius obligationis quæ continetur in lege diuina, vt patet ex exemplo medici, quo vtitur. Nam cum medicus imperat alicui, Ne bibas vinum purum, alias morieris, statim oritur obligatio non bibendi, non quia illam medicus imponat, sed quia in ipsa lege diuina continebatur. Et quamuis de culpa mortali semper loquatur, rationes tamen eius, & omnia, per quę discurrit, si quid valent, æquè probant de omni culpa, & de omni obligatione in foro Dei, de qua nunc loquimur: nam in speciali de obligatione sub mortali culpa infrà dicemus. Eandem sententiam quoad leges ciuiles tenet Almain. de potestat. Eccles. capit. 12. inter Canonistas inclinare videtur in eam sententiam Decius in ca. *nam concupiscentiam*, de constit. circa finem lectionis primæ, & Ioann. Imol. capit. 2. de maiorit. & obedient. & in cap. *cum contingat*, de iureiur. & Roman. in l. *ius qui bonus*, ff. de verbor. significat. Vnde Mencha. lib. 1. illustr. quæstionum, cap. 19. n. 1. & Soto, Castro, & alij non censent tam certum, leges ciuiles obligare in conscientia sicut Ecclesiasticas. Et rationes in principio factę de illis maximè procedunt. 4.

Sententia negans magistratus ciuiles posse leges suas in conscientia obligare.

Gerson.

Almain.

Decius.

Imol.

Mencha.

Soto.

Castro.

Dicendum verò est, legem humanam ciuilem habere vim, & efficaciam obligandi in conscientia. Hæc est sententia communis Catholicorum, vt videre licet in Diuo Thoma cum expositoribus 1. 2. quæst. 96. artic. 4. Anton. 1. p. tit. 18. cap. vnic. §. 2. Soto lib. 1. de iustitia, quæstio. 6. artic. 4. ad 8. Castro lib. 1. de lege pœnali, capit. 4. & 5. Salmer. tom. 4. in Euang. part. 3. tract. 12. Bellarmin. tom. 2. libr. 3. de laicis, cap. 11. Turrian. lib. 5. aduers. Magdeburg. capit. 9. Couarr. in regula *peccatum*, p. 2. §. 3. Nauarr. in summ. cap. 23. num. 54. & sequentib. Felin. in cap. 1. de sponsal. nu. 18. referente Ioan. Andr. Anchar. & Ioan. Calderin. & Gloss. in capit. *quæ in Ecclesiarum*, de constit. 5.

Legem humanam ciuilem habere vim, & efficaciam obligandi in conscientia.

stit. ibi, *iure poli.* Idem Tiraquel. qui alios refert in præfatione ad librum de vtroque retractu, nu. 74. Et videtur assertio vel de fide, vel proxima fidei : nam fere apertè colligitur ex illo Pauli ad Roman. 12. *Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit: qui autem resistit, sibi ipsis damnationem acquirunt.* Quod de damnatione etiam apud Deum intelligit ibi Chrysost. hom. 23. Item additur ibi ratio his verbis, *Dei enim minister est*, vnde colligitur, illi esse obediendum, *non tantum propter iram, sed etiam propter conscientiam* : ac si apertè diceret, non solum propter timorem pœnæ, sed etiam propter vitandam culpam: hoc enim in rigore significat particula illa, *propter conscientiam*. vt Ambrosius Anselm. D. Thom. Theodor. & fere alij intellexerunt. Et sumitur ex illo, 1. Pet. 2. *Hæc est enim gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis*, &c. & prius ibidem dicitur, *subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, sive Regi, &c. quia sic est voluntas Dei*, & facit illud Prou. 8. *Per me reges regnant.*

Ambrosius. Anselm. D. Thom. 1. Pet. 2.

Prou 8.

6. Ex quibus testimoniis, & similibus suprà citatis sumuntur variæ rationes huius veritatis. Prima est, quia etiam legislator ciuilis fert leges vt minister Dei per potestatem ab ipso acceptam : ergo obligat in conscientia ad parendum : patet consequentia, quia qui resistit ministro Regis in eo, in quo minister est, & quatenus repræsentat personam Regis, planè censetur resistere ipsi Regi, vt patet ex consensu omnium hominum, & ex illo 1. Reg. 8. *Non te abiecerunt, sed me* : ergo in transgressione talis legis intercedit Dei offensio, & iniuria : ergo læditur conscientia: ergo lex ipsa in conscientia obligabat. Dicet aliquis, potestas ciuilis non est immediate à Deo, sed à communitate hominum : ergo potuerunt homines conferre hanc potestatem limitatam, nempe ad ferēdas leges cogentes alio modo, non tamen in conscientia obligantes. Respondetur primum, etiam admisso illo casu, non deesse in tali republica potestatem ad ferendas leges obligantes in conscientia, sed illam permansisse in tali communitate, & non fuisse translatam in principē. Inde verò potius sequitur, in illo casu eum nō esse principem perfectum, nec habere potestatem gubernatiuam absolute, & simpliciter, sed tantum secundum quid. Et ideo quoties respublica constituit sibi Regem cum vera potestate suprema, necessario confert illi hanc facultatem. An vero possit talis modus potestatis, & actus eius intelligi sine aliqua noua obligatione in conscientia, patebit magis ex sequenti capite.

Legislator ciuilis fert legē vt minister Dei, & per potestatem ab eo acceptam.

1. Reg. 8.

7. Secunda ratio principalis est, quia ius diuinum, & naturale dictat, seruandas esse iustas leges à legitimis principibus positas ; ergo qui illas non seruant, agit contra diuinā volūtatem, iuxta citatum verbum Petri, *Hæc est enim voluntas Dei*, & iuxta verbum Christi, *Quæcumque dixerint vobis, facite* ; ergo illa transgressio est vera culpa, & peccatum: atq; adeò contra obligationem in conscientia. Atq; hoc sensu dixit D. Thomas, legem humanam obligare in conscientia, quatenus participat legem æternam, & naturalē, id est, quatenus in voluntate Dei, & in dictamine rationis naturalis nititur: hoc enim principium, *Obediendum est iustis præceptis principum*, naturale est. Necvero inde sequitur, vel culpam illam esse propriè contra legem naturæ, vel obligationem ad actum præceptum lege humana esse naturalem, quia, vt in superioribus tetigi, lex humana se habet vt causa proxima, & secunda, quæ nititur in lege æterna tanquam in causa prima : effectus autem, qui proximè est à causa secunda, ita vt à prima non fieret, nisi per illam, secundæ simpliciter tribuitur, & ideo obligatio hæc, etiamsi sit in conscientia, simpliciter est à lege humana.

Ius diuinum & naturale dictant seruandas leges à legitimis principibus positas. 1 Pet. 2. Matth 23. D. Thom.

Occurritur duplo.

8. Tertia ratio sit, quia hæc potestas est necessaria ad conuenientem gubernationem reipublicæ humanę: ex fine autem recte colligimus efficaciam causæ, præsertim in moralibus. Antecedens patet, quia etiam in inferioribus, & imperfectis communitatibus est necessaria vis præcipiendi, obligādo in conscientia: hac enim ratione patet potest obligare filium, adeo vt Deuteron. 21. dignus morte iudicaretur filius non obediens præcepto patris. Et similiter vxor in conscientia tenetur obedire marito, iuxta illud Pauli ad Col. 3. *Mulieres subditæ estote viris, sicut oportet in Domino*, & ad Ephes. 5. absolutè dicit, *Mulieres viris suis subditæ sint, sicut Domino*. Et reddit rationem: *Quoniam vir caput est mulieris.* Multo autem magis Rex est caput reipublicæ temporalis. Similiter etiam seruus tenetur in conscientia parere Domino, vt plane docet Paulus locis citatis, & sumitur ex 1. Petri 2. ex cap. 1. de coniugio seruorum, & de omnibus famulis in eo, quod ex officio facere tenentur idem est manifestum, & habetur in cap. *si Dominus*, 11. quæst. 3. & in religionibus sine aliqua obligatione huiusmodi, non posset consistere perfecta gubernatio: ergo signum est, multò magis esse necessariam in communitate perfecta, etiam ad ei⁹ temporalem gubernationem. Et ratio à priori est, quia gubernatio sine potestate cogendi inefficax est, & facilè contemnitur: coactio autem sine potestate obligandi in conscientia, vel est moraliter impossibilis, quia coactio iusta supponit culpam, quod est valde probabile, vt magis declarabitur in seq. & tractando de lege pœnali, vel certè est valde insufficiens, quia per eam non posset in multis casibus necessariis sufficienter reipublicæ subuenire.

Conuenientē gubernationem reipublicæ humanæ.

Deut 21.

ad Colos 3. Ephes 5.

1. Pet. 2.

c. si Dominus

Ex his facile constat, quid de opinione Gersonis censendum sit. Etenim si ille intellexit, vt Soto, Castro, & multi alij ex eo satis apparenter colligunt, nihil posse præcipi per legem humanam, seu ciuilem, quod per legem naturalem præceptum non sit, saltem per discursum, & deductionem necessariam ex principiis naturalibus, sic assertio eius erronea est, & bonis moribus valde contraria, vt constat ex testimoniis & rationibus adductis, & ex communi sensu fidelium in praxi, & vsu talium legum, vt magis ex sequenti capite constabit. Si vero solum intellexit, leges humanas non obligare in conscientia, nisi in virtute horum principiorum naturalium, *Obediendum est principibus humanis in licitis, & honestu*, iuxta illud, *Obedite præpositis vestris*, quod præceptum naturale est, & non tantum positiuum, & ideo dicit, legem humanam non obligare vt humana est, sed vt pertinet ad quēdam gradum legis diuinæ, vt apertè dicit dicta lect. 4. corol. 4. supponendo ea, quæ dixerat in lect. 2. corol. 7. sic fortasse de nomine disputat. Verumtamen non sine scandalo discedit à communi modo loquendi Theologorū, & introducendo modū loquēdi ambiguum, qui potest sensum erroneum, & bonis moribus contrarium inducere. Et præterea semper indicat, obligationem talium legum non fundari immediatè in potestate legislatorum, sed in deductione aliqua ex principio aliquo euidente, vel reuelato, subsumendo propositionem dubiam, piè tamen creditum, & ad morum ædificationem pertinentem, & in hac deductione fundat practicam obligationem, vt patet ex dicta lect. 2. corollar. 7. iuncto corollario sexto lectionis quartæ. Hoc autem in rigore falsum est, quia nisi lex humana addat obligationem, illa probabilitas, vel pietas, quę apparet in tali materia, non sufficeret ad obligationem. Vt in exemplo de obseruatione Quadragesimę, quo vtitur, etiamsi tale ieiunium per se spectatum conferat ad pietatem, non satis esset ad obligationem, nisi potestas Ecclesiastica illam imponeret, idemque cum proportione est in omni materia legis humanæ, etiam ciuilis. Itaque licet verum sit obligationem legis humanæ fundari aliquo modo in principiis legis naturæ, & supponere aliquam naturalem honestatem, vel sufficiens fundamentum, & materiam, nihilominus ipsa lex humana immediatè addit obligationem in conscientia non contentam in

9.

Gersonii opinio quomodò sanè explicetur, quaque censura digna sit.

Hebr. 13.

Potestas est necessaria ad cō

principiis legis naturæ, nisi medio imperio potestatis humanæ.

10. Tandem intelligi potest ex dictis, quomodo in omni lege humana quoad obligationem eius locum *D. Thomas.* habeat quod D. Thomas docet q. 95. art. 2. & 4. omnem legem humanam à lege naturali deriuari. Duplex enim esse potest lex humana etiã ciuilis, vna est declaratiua tantum obligationis naturalis, vt est lex ciuilis prohibẽs furtum, vel homicidium, vel vsuras, & in vniuersum omnis illa, quæ præcipit, vel prohibet aliquid, quod per necessariam illationem deducitur ex principiis legis naturalis tãquam necessariũ ad morum honestatem, vt notauit Soto lib. 2. de iust. quæstione quinta, articulo secundo: alia lex humana est quæ addit obligationem specialem, quæ ex solis principiis naturalibus deduci non posset, nec euidenter, nec probabiliter, vt est lex prohibens ne arma nocte deferantur, vel ne res tales è regno extrahantur, & similes. Item duplex est deductio ex lege naturali, vt idem D. Thomas notat, vna est per modũ conclusionis ex principiis, quæ satis nota est, alia est per modũ determinationis, quia lex naturalis solum præcipit aliquid in generali, vt v.g. tributa esse soluenda, maleficia esse punienda, &c. ex hoc autem principio colligit prudens ratio, oportere determinare certam quantitatem tributi, aut pœnæ, &cæt. quam determinationem addit legislator humanus prudẽti arbitrio, & per potestatem sibi à Deo datam, media ratione naturali quoad ciuiles leges, vt suprà ostẽsum est, & ideo recte dicitur talis lex humana deriuari à naturali per modum determinationis. Priores ergo leges deducuntur priori modo, scil. per modum conclusionis ex lege naturali, quia re vera, secundum se continentur sub tota latitudine legum naturalium, vt ex lib. 2. constat, & ex vi rationis naturalis habẽt obligationem suam primariam, quam magis inculcat, seu proponit legislator humanus, & ex parte sua aliquo modo auget obligationem illam saltem extensiuè. Posteriores autem leges, quæ propriissimè humanæ sunt, deriuãtur à lege naturali solum posteriori modo, sc. per modum determinationis, & secundum illam determinationẽ obligant immediatè ex vi potestatis legislatiuæ humanæ, quæ obligationem illam in conscientia potest addere supra obligationem legis naturalis, vel diuinæ, vt ostẽsum est. Et quia illa potestas quoad leges ciuiles deriuatur ad hominem media ratione naturali, vt suprà ostensum est, ideo recte dicuntur tales leges humanæ deduci ex naturali per modum determinationis, seu additionis, factæ per potestatem deriuatam ab ipsa lege naturali.

Soto.

Duplex deductio ex lege naturali.

11. Supereſt, vt argumentis in principio positis respõdeamus. Ad primum sumptum ex voce, & distinctione fori respondetur, etiamsi forum externum quoad executionem, & iudicium distinctum sit à foro interno, & conscientiæ, nihilominus ex lege externa posita de aliquo actu redundare diuersum iudicium in foro conscientiæ de eodem actu, quia talis lex habet vim constituendi talem actionem, vel omissionem in materia necessaria virtutis vel vitij, qua morali mutatione facta, conscientia dictat, hoc facere, vel omittere esse peccatum. Item habet vim lex humana applicandi suo modo voluntatem Dei, & consequenter efficiendi obligationem in foro conscientiæ. Vnde simpliciter negandum est, homines non posse obligare in foro Dei, quia quando operantur vt ministri Dei, in foro eiusdem Dei obligant. Nec est inconueniens, quod inferior obligat in foro superioris, quando per potestatem ab ipsomet superiore datam operatur: nam ipse superior vult, vt ei obediatur, iuxta illud, *Qui vos audit, me audit*, vnde etiam subiungit, *qui vos spernit, me spernit*. Ad secundum respondetur, potestatem ciuilem dici temporalem ex parte materiæ, & hoc modo est verum, non posse ponere vinculum spirituale, scilicet, in materia

Fit satis argumentis aduersantibus.

spirituali, vel per se, ac directe in ordine ad spirituale actum, vel effectum. Nihilominus tamen quatenus in materia temporali potest reperiri honestas, & obligatio ad illam seruandam, eatenus potest lex ciuilis ex parte materiæ hoc vinculum ponere, etiamsi aliquo modo spirituale videatur, quatenus conscientia quid spirituale est, quia facta mutatione in materia temporali, ipsa conscientia aliter dicta de honestate, vel turpitudine talis materiæ. Potestas autem ciuilis potest facere illam mutationem in materia. Adde, potestatem illam esse participationem diuinæ potestatis, & sub ea ratione posse includere vim quãdam, quæ spiritum ipsum, & rationem liget.

12. Ad tertium respondetur, leges ciuiles etiam intendere honestatem morum in sua materia, & in ordine ad suum finem, & hac ratione posse in conscientia obligare. Deinde dicitur, ipsam obligationem in conscientia esse necessariam, vt potestas ciuilis per suas leges possit efficaciter consequi finem suum, quia nisi ciues in conscientia teneãtur ea facere, vel vitare, quæ lex ciuilis efficaciter præcipit, aut prohibet, non poterit pax, & iustitia reipublicę conseruari, quia homines proximè per conscientiam dirigũtur in actionibus suis, & ideo necesse est, vt ex lege ciuili redundet obligatio ad conscientiam. Ad quartum de cognitione talis obligationis respondetur, aliud esse actũ, de quo fertur lex, esse debere subiectum cognitioni humanæ; aliud vero obligationem ad talem actum debere esse eodem modo cognoscibilem: primum est verum per se loquendo, ac necessarium: & hac ratione supra diximus, has leges solum dari de actibus externis: secũdum autem non est per se necessarium, quia vt lex humana imponat obligationem in conscientia, non oportet, vt per se, ac directe de ea iudicet, seu de transgressione in illo foro, sed solum de externa actione, vel omissione. Nihilominus tamen verum est, etiam legislatorem humanum posse cognoscere, & iudicare, suam legem obligare in conscientia in tali materia, etiamsi in particulari ignoret, an subditus operetur contra conscientiam nec ne?

13. Ad quintum de obligatione ad pœnam respondetur, dupliciter posse aliquem fieri reum pœnæ ex transgressione legis. Primò, quia lex illa, vt est à proximo legislatore, directè imponit talem pœnam. Secundò inferri pôt reatus pœnæ solum consequutione quadam. Priori modo verum est, non posse legislatorem obligare ad pœnam, quam nullo modo pôt infligere; posteriori autem modo falsum est. Lex autem ciuilis non obligat sub pœna inferni, vel purgatorij priori modo, sed tantum posteriori modo, & ideo ratio non procedit. Vt aũt huius rei ratioà priori intelligatur, aduertendum est, interdum posse superiorem Principem, seu legislatorem impouere pœnã sibi propriam, seu reseruatam suæ iurisdictioni pro transgressoribus legum suorum gubernatorum; & tunc quamuis gubernator, seu legislator inferior per suam legem directè non imponit talem pœnam; nihilominus ex transgressione illius legis per necessariam consequutionem incurritur reatus illius pœnæ in virtute legis latæ à superiori Principe: ita ergo est in præsenti. Nam Deus voluit obseruari leges à suis ministris latas, etiam sub pœna alterius vitæ, quia transgressiones earum continent veram culpam, & in offensionem ipsius supremi legislatoris redundant.

Dupliciter posse aliquid esse reum pœnæ per transgressionem legis.

14. Ad sextum de remissione culpæ respondetur, in rigore falsum esse principium assumptum: nam illa duo, *obligare* scilicet, & *remittere*, nõ sunt per se, ac necessariò connexa: nam homo potest se voto obligare, & non potest obligationem sibi auferre: maximè autem hoc verum est, quando obligatio non directè ponitur, sed consequitur aliunde: nam tunc non inducitur principaliter ex potestate solius proximi legislatoris, sed maximè virtute Dei. Nihilominus tamen

Obligare & remittere non necessariò connexa.

men in proprijs legibus, & legislatoribus potest aliquem verum sensum habere illa propositio. *Qui potuit obligationem legis ponere, potest & auferre*, quia pendet eius voluntate, & ita sicut legislator humanus potest ponere obligationem in conscientia, ita et potest illam auferre, dispensando vel abrogando leges, vt postea dicetur. Hoc autem procedit ante transgressionem legis: nam postquam transgressio legis facta est, non oportet, vt legislator humanus possit remittere culpam illa transgressione cõmissam, quatenus contra Deum est, quia, vt sic, est alterius ordinis, & maximè repugnat legi æternæ. Poterit autem idem legislator remittere illam transgressionem, quatenꝰ in suam offensionem, & iniuriam cedit, & consequẽter etiam potest remittere reatum pœnæ per suã legem directè impositę, quia hæc omnia permanent in eodem ordine, & pertinent ad proprium ius ipsius proximi legislatoris.

15. *Vis obligandi legis humanæ præcipuè fundatur in lege æterna.*

Ad septimum de definitione peccati solutio patet ex dictis. Nam quia vis obligandi legis humanæ principaliter nititur in lege æterna, ideo qui illam transgreditur, virtute violat legem æternam, & diuinam, & hoc modo conuenit etiam illi transgressioni definitio peccati. Eademq; est responsio ad vltimum: vnum enim ex diuinis præceptis est obedire superioribus, & principibus humanis, & ideo qui non seruat leges humanas, neq; omnia Dei mandata seruat, ac subinde damnationem sibi acquirit, vt dixit Paulus, quia re vera nõ implet conditionem à Christo positam, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Quãuis possint optimè verba vniuersè intelligi de omnibus legitimis mandatis tam diuinis, quàm humanis.

Matt. 19.

CAPVT XXII.

Vtrùm omnis lex humana, seu ciuilis obliget in conscientia, aut possit esse vera lex sine tali obligatione.

1. Diximus posse humanam legem in conscientia obligare, nunc autem inquirimus, an sit hoc intrinsecum tali legi. Supponimus autem sermonem esse de vera, & valida lege, quia vt lex obliget, oportet, vt sit vera lex, quia quæ non est vera lex, neq; obligare potest per modum legis. Vt autem aliqua sit vera lex, oportet vt habeat conditiones essentiales legis 1. l. positas, & præsertim vt iusta, & rationabilis sit, quia lex iniusta non est lex, & consequenter neque obligare potest in conscientia, iuxta dicta in eodem libro primo. Necessarium etiam est, vt lata sit ex voluntate præcipiendi, & cum intentione obligandi, quia præceptum est de ratione legis, & verba sine intentione non operantur, & ita etiam lex lata sine intentione non est vera lex, sed ficta, vel apparens, vel ad summum erit simplex ordinatio, & directio, per modum concilij. Item oportet vt sit sufficienter proposita, & non abrogata, & cætera, quæ suprà dicta sunt.

2. *Ratio dubitandi, quia obligatio sequitur intrinsecè naturam legis & rei.*

Hinc ergo nascitur ratio dubitandi: nam videtur repugnare ferri ab homine veram legem, & non obligare in conscientia. Probatur, quia si est vera lex fertur cum intentione obligandi, & ex potestate; ergo verè obligat: quia ad obligandum sufficit potestas cum volũtate; ergo repugnat talem legem non obligare in conscientia. Probatur hæc vltima cõsequentia, quia hæc obligatio sequitur intrinsecè, & ex natura rei ex veritate legis, ita vt licèt sit in potestate legislatoris velle ferre, aut non ferre legem, non tamen sit in eius potestate velle legem ferre, & in conscientia non obliget. Sicut de voto, & promissione aliàs diximus, esse quidem liberum vouenti velle, aut nolle promittere, seu vouere, si tamen vult vouere, non esse in potestate eius nolle obligari in conscientia; ita ergo est in præsenti. Et ratio à priori est, quia si superior vult legem ferre, vult præcipere; ex præcepto autem sequitur obligatio in conscientia ex vi diuini iuris, *Obedite præpositis vestris*, atq; adeo ex vi diuinæ voluntatis vt obediatur minist ris suis præcipientib. *Hebr. 13* ergo non potest voluntas hominis talem obligationem impedire. Confirmatur primò, quia si lex est posita, illa est regula honestæ operationis; ergo necessariò obligat subditum, vt iuxta talem regulam operetur, nec ab illa deficiat, quia deficere à regula intrinsecè malum est, & in moralibus actionibus talis malitia moralis est; ergo repugnat dari legem, & non ita obligare, vt deficere ab illa sit turpe, & moraliter malum; hoc autem est obligare in conscientia; ergo. Confirmatur secundò, quia vera lex differt à consilio; non habet autem in quo differat, nisi in hoc quod necessitatem in conscientia imponit, quam nõ ponit consilium; ergo hoc est de ratione legis.

In contrarium autem est primò, quia lex fundata 3. in præsumptione est vera lex, & iusta, & cum intentione præcipiendi posita, & tamen non obligat in cõscientia, vt communiter Doctores sentire videntur in capite primo, de constit. Secundò, lex pœnalis est *Cap. 1. de const.* vera lex, vt constat, & tamen potest non obligare in conscientia; ergo non est de ratione legis, vt obliget in conscientia. Minor patet, tum quia vt sit lex, satis est, vt aliquo modo cogat: tum etiam quia ita videbimus obseruari in multis regionibus, in quib. veræ leges, seu statuta feruntur, & in eis declaratur non obligare ad culpam, sed ad pœnam. Tertiò licet obligatio aliqua sit de ratione legis, modus tamen obligationis pendet ex intentione præcipientis. Vnde fit, vt licèt materia legis grauis sit, possit legislator nolle obligare sub mortali; ergo eadem ratione potest nolle obligare in conscientia, sed tantum sub alio modo necessitatis, seu coactionis.

Propter rationes priori loco positas aliqui existi- 4. mant, non posse dari veram legem humanam, quin inducat obligationem in conscientia materiæ proportionatam. Ita videntur sentire omnes auctores, qui negant, posse dari legem obligantem ad pœnam, & non ad culpam, quod sentit Sylvest. verb. *inobedientia*, in fine, & Soto lib. 1. de iust. q. 6. a. 3. Idem sentit Ioan. Eselius in expositione Decalogi, præcep. 4. c. 36. *Sylvest.* Qui consequenter videtur asserere, regulas religionũ non posse obligare ad pœnam, quin obligent ad culpam, quia pœna dicit intrinsecam relationem ad culpam, nec potest esse iusta, nisi sit proportionata culpæ, ita vt *iuxta mensuram delicti sit & plagarum modus*, vt dicitur Ruth. 25. & cõsonat illud Apoc 18. *quantum fuit in delitijs, tantum date ei tormentum.* Vnde est illud *Ruth 15.* *Apoc. 18.* Aug. l. 2. de Bapt. c. 6. Quis dubitauerit hoc esse scelera- *August.* tiùs commissum, quod est grauius vindicatũ. c. *non afferamus*. 24. q. 1. ac deniq; in cap. 2. de const. dicitur, *c non afferam* *Rem, qua culpa caret, in damnum vocari non conuenit.* Idem- *mus.* q; sentiunt qui existimant, non esse in potestate *cap. 2. de cõ-* legislatoris hoc vel illo modo obligare, sed tantum *stit.* præcipere, aut non præcipere: nam ex præcepto naturaliter sequitur obligatio in conscientia proportionata materiæ, quidquid velit legislator. Et additur coniectura quia aliàs daretur occasio hypocrisis, quia seruarent homines regulam, vel legem, quando videri possent ab alijs: non autem vbi occultè posset illam transgredi.

In hoc verò puncto aliquid pertinere potest ad 5. quæstionem de re, & aliquid ad modum loquendi. De re quæstio est, an ordinatio superioris, quocumque nomine appelletur, possit aliquo modo inducere, vel obligare ad actum subaliqua alia necessitate, nõ obligando in conscientia, ita vt transgressio illius ordinationis per se, & in rigore sumpta non sit peccatum coram Deo. De modo autem loquendi erit controuersia, an talis ordinatio, si detur, vocanda sit lex, nec ne? Quoad priorem ergo partem negare non possumus, quin possint fieri tales ordinationes, vel statuta quæ immediatè non obligent in conscientia ad actus

In hac quæstione esse alia quid de modo tantùm loquendi.

D Thom. Angel Hear Castro Clement.

quos præcipiunt, vel prohibent. Ita docuit expresse D. Thom. 2.2.q.186.ar.9.ad 2. Sequitur Angel. verb. *in obedientia*, n.1. Henric. quodlib. 3. q.2.2. Castro lib.1. de lege pœnali, cap. 5. 8. & 9. Et sumitur ex Clement. *exiuit de paradiso*, vers. *non tamen*, de verbor. significat. constat etiam ex vsu multarum religionum à summis Pontificibus approbato, in quibus fundatores tradentes regulam disertè explicant, se nolle obligare ad culpam mortalem, vel venialem. Sed solum ad pœnam; est autem certum illa statuta sancta esse, & consentanea rationi, & transgressores eorum iustè, & rationabiliter puniri.

6. Quòd autem illi transgressores per se loquendo, non peccent, probatur, quia prudenter conformant dictamen suæ conscientiæ intentioni sui legislatoris: ille autem declarauit in illa transgressione non esse culpam ex vi illius legis; ergo prudenter subditi formant iudicium conscientiæ, quòd nullum ibi interueniat peccatum: ergo re vera non peccant, quia quod est ex legitima cõscientia, peccatum nõ est. Dico autem, *per se*, quia aliunde sæpissime, & fortasse frequentius poterit ibi misceri culpa, quia difficile est ex motiuo honesto, & cum omnibus circumstantijs requisitis id operari, quod est contra regulam. Sed hoc est accidentarium respectu regulæ, cuius solam vim nos consideramus, & absolutè loquendo, non repugnat, actum fieri cum omnibus illis circumstantijs, etiamsi aliàs discordet à regula. Idem contingere potest fine dubio in multis legibus ciuilibus, seu politicis, quæ non absolutè aliquid præcipiunt, sed quasi sub conditione statuunt, vt qui hoc fecerit, soluat hanc vel illam pœnam, de quibus latiùs infrà disputando de lege pœnali. Præterea non repugnat fieri votum merè pœnale, quod absolutè non obliget in cõscientia ad actum immediatè promissum; ergo idem facilè intelligi poterit in ordinatione superiorum. Ratio denique est, quia hæc obligatio pendet ex intentione mandantis: ergo si ille intendit non obligare in conscientia, re vera non obligat. Quòd autem possit ita intendere, patet ex vsu, & quia non inuoluit repugnantiam, dummodo non omnis obligatio etiam ad pœnam excludatur. Quod patebit magis ex puncto sequenti, & ex responsionibus argumentorum.

7. *Dubium cũ ratione dubitandi. D.Thom.*

Iam ergo succedit alia quæstio, an talis ordinatio sit vera lex. Pars enim negatiua videtur sumi ex D. Thoma citato loco: dicit enim, non omnia, quæ ponuntur in lege, poni per modum præcepti, sed aliqua esse per modum simplicis ordinationis, vel statuti, & ideo non omnia obligare in conscientia. Significat ergo, quidquid ponitur per modum præcepti obligare in conscientia, & è conuerso, quod non obligat in conscientia, non esse præceptum, & consequenter non esse legem, quia præceptum est de essentia, seu de substantia legis, vt in superioribus visum est. In contrarium autem est, quia si illa non est lex, erit tantum consilium, nõ enim potest intelligi medium aliquod inter hæc duo, quia per quandam contradictionem inter se distinguuntur: non possunt autem illa statuta reputari tantùm consilia, quia aliàs nõ magis astringeretur religiosus ad obseruantiam suarum regularum, quam aliorum consiliorum, quæ in regula non continentur, nec magis esset dignus pœna non seruans regulam, quàm non exequens alia cõsilia, quod est plane falsum: ergo.

8. *D.Thom*

Dico igitur, huiusmodi statuta, & leges pœnales, licet quoad proximum actum, de quo disponunt, nõ sint absolutè præcepta, & consequenter etiam non sint propriæ leges: tamen respectu omnium, quæ includunt, veram rationem legis habere. Primam partem probat ratio desumpta ex D. Thoma, & quia talis lex non est simplex, vt sic dicam, sed quasi hypothetica, & conditionata. Vnde sicut in propositione conditionali antecedens non affirmatur simpliciter, sed illatio: ita neq; hic præcipitur simpliciter talis actus. Quod optime declarat exemplum de voto: nã qui vouet, si luserit dare eleemosynam, non promittit absolutè non ludere, sed illam conditionalem. Et ex hoc exemplo declaratur, & probatur facile altera pars assertionis, quia respectu illius coniuncti illa est vere promissio, quæ licet non obliget absolutè ad priorem partem, obligat ad secundam; ita ergo est in præsenti: nam licet hæc lex, de qua agimus, non obliget ad hoc faciendum, vel omittendum absolutè, obligat tamen vel ad hoc, vel ad sustinendam pœnam, aut alium effectum legis, si in priori parte lex non seruetur.

Probatur ex dicto exemplo voti pro tionali.

nalis condi-

9. Vltimò hinc concluditur resolutio quæstionis. Dico enim omnem veram legem humanam necessariò resolui in aliquam conscientiæ obligationem. Probatur, quia necesse est, vt lex vel absolutè obliget ad actum: vel saltem sub aliqua pœna. Priori modo latè obligat in conscientia ad talem actum, vt ostensum est. Si autem feratur posteriori modo, ita vt sit lex pure pœnalis, obligabit vel ad soluendam pœnã, suppositâ transgressione, si cum eo rigore posita sit, sicut obligat votum pœnale, vel ad sustinendam pœnam, vt rectè explicuit D. Antonin. 3. parte, tit. 16. capite vltimo, in fine, & tandem consentit Ioannes Eselius suprà & patet, quia nisi teneatur in conscientia sustinere pœnam, qui tale statutum transgressus est, non poterit superior habere ius ad puniendum illum, vel posset dari bellum iustum ex vtraque parte. Atque hoc modo facilè explicantur leges omnes, quæ dicuntur purè pœnales. Idem verò dicendum est cum proportione de legibus irritatorijs, vel quæ dant formam substantialem contractibus, etiamsi supponatur non obligare immediatè in conscientia ad talem formam, vel modum, quod quidem in eis rarius, & difficilius est, quia efficere actum sine his conditionibus, quæ necessariæ sunt ad finem, & valorem eius contra prudentiam, & consequenter contra honestatem esse videtur: casu illo tamen admisso (de quo infrà) semper lex illa resoluetur in aliquem effectum, ad quem obliget in conscientia. Nam qui fecit contractum iure humano irritum, ipso facto, conscientia tenetur, vel rem apud se non retinere, vel alium non obligare, vel denique non vti illo contractu ad alios effectus, quos haberet si irritus non fuisset. Idem censeo dicendum de alijs legibus, quæ ex intentione legislatoris dicuntur obligare in foro exteriori, & non in interiori: illæ enim si referantur ad ipsos iudices, illos obligant in conscientia, vt secundum tales leges in foro exteriori iudicent, & consequenter obligare possunt subditos, vt in eodem foro pareant ijsdem legibus, & non resistant, & hoc modo semper lex obligat in conscientia, si sit propria lex præceptiua, seu ordinatiua. Quod ideo addo, quia si sit tantùm lex permissiua, talis lex respectu illius personæ, ad quam spectat permissio, non est propriè lex, vt in superioribus vidimus, & ideo mirum non est, quod secundum eam rationem, & respectu eiusdem non inducat obligationem in conscientia: inducet autem illam respectu aliorum, quibus imperat, vt talem actum non puniant, vel impediant iuxta suprà dicta de effectu talis legis. Et idem cum proportione dicendum est de lege concedente priuatum priuilegium, quia respectu eius, in cuius fauorem fit, non habet rationem legis, & ideo illum non obligat in conscientia, sed obligat alios, vt contra illius priuilegium non agant. Atque ita in vniuersum omnis vera lex humana aliquam obligationem in conscientia inducit.

D. Antonin.

10. Ex his ergo facilè patet responsio ad primam rationem dubitandi priori loco positam. Potest enim vera lex ferri sine intentione obligandi absolutè in conscientia ad actum, vel omissionem immediatè ordinatam per legem: quamuis non possit ferri lex sine intentione ita obligandi, vt saltem resolui possit in ob-

Sanctè ergo mentis oppo. situ.

in obligationem conscientiæ, saltem quoad pœnam aliquam, vel coactionem substituendam, vel aliquid simile. Atq; in hoc sensu dixerunt multi auctores legem non obligare in conscientia, quando legislator sufficienter declarat, hanc esse intentionem suam, vt tractat latè Castro suprà, & admittunt Sylvest. verb. *lex*, q. 9. casu 1. Soto suprà dicta q. 6. a. 4. & Nauarr. ca. 23. num. 48. & 49. Couar. in regul. *peccatum*, p. 2. §. 5. Dried. l. 1. de libert. Christ. c. 3. Quia actus agentium non operantur vltra intentionem eorum, maximè quando non operantur naturaliter, sed voluntariè. Hi autem Doctores supponunt, posse legislatorem habere voluntatem ferendi legem sine intentione obligandi in conscientia. Quod est verum quoad absolutam obligationem proximi actus; nō verò quoad obligationem quasi disiunctā vel conditionatam faciendi, vel patiendi illud, si hoc non fecerit. Et hoc probat ratio dubitandi, & exemplum de voto, & nō aliud. Vnde etiam rectè concluditur, non posse intelligi veram legem sine obligatione, vel ad culpam, vel saltem quoad pœnam respectu actus immediatè intenti. Quomodo autem interdum possit lex pœnam iniungere, licèt non supponat in transgressione veram culpam, quod referendo contrariam sententiam tetigimus, tractabimus latè agentes de lege pœnali, nunc satis sit dicere, ad humanam pœnam, vel quasi pœnam, seu coactionem aliquā interdum sufficere causam iustam, licet culpa nō sit. Propter quod cum tali limitatione dicitur in ca. 23. de regulis iuris in 6. *Sine culpa, nisi subsit causa, non est aliquis puniendus.* Hæc autem causa licèt interdum non sit culpa apud Deum, tamen apud humanam cōmunitatem, quatenus pars discordat à toto, saltem in exteriori, seu ciuili obseruantia, dici potest quædam culpa ciuilis, seu humana, ac proinde sufficiens ad leuem pœnam humanam infligendam.

Sylvest. Sotus. Nauarr. Dried.

11. Atq; eodem modo respondendum est ad primam confirmationem ibi positam, quòd lex est regula operationis: talis enim est regula, qualis est lex, & ideo si sit lex absolutè præcipiens actum, erit simpliciter regula, & de illa procedent omnia, quæ ibi dicuntur: nam re vera obligabit in conscientia: si verò sit tantùm lex cum limitatione præcipiens sub tali conditione ad tale onus, & non maius, distinguendum est inter simplicem actum, quem primò lex intendit, & inter totam legis, seu regulæ obligationem. Nam respectu solius actus non est illa lex absoluta regula honestatis, nec solus defectus à tali regula in tali actu est malus moraliter, sed est de se onerosus, quatenus reddit obnoxium tali oneri, seu pœnæ: respectu verò totius materiæ talis legis, censeri pōt regula honestatis, quia ita obligat ad totum disiunctum, vt non possit in vtraq; parte committi contra talem legem, quin turpiter, & contra bonos mores peccetur, putà, si non solùm lex in priori actu non impleatur, sed etiam nolit quis parere pœnæ, & illi resistat.

12. Et per hoc etiam patet, quomodo talis lex differat à consilio: nam consilium per se nullam coactionem habet, nec obligationem, etiamsi non seruetur, vt constat. Aliter verò Angelus verb. *inobedientia*, distinguit duplex consilium, vnum vocat perfectionis, vt est consilium paupertatis, &c. *Vade, & vende omnia, quæ habes*, &c. & aliud reuerentiæ, quale esse dicit, quando subditus deberet facere, & nihilominus superior solum consulit, quod posset præcipere. Quam distinctionem habet etiam Glossa vlt. in c. *ad aures*, de ætat. & qualit. & Panormit. in c. 1. de constit. n. 4. & citatur etiam Archid. in c. *testamentum*, d. 6. Ait ergo Angel. in omissione consilij Perfectionis, nullam esse culpam, iuxta c. *quisquis*, 14. q. 1. consilium autem reuerentiæ non prætermitti sine aliqua culpa, saltem veniali. Hæc tamen distinctio nobis necessaria non est, quia non de voce, sed de re tractamus; consilium autem reuerentiæ, si rectè explicetur, re vera non est consilium, prout à præcepto distinguitur, sed est declaratio quædam, & iudicium de re aliàs necessaria ex præcepto, quod consilium dari potest ab eo, qui iurisdictionem non habet; quando verò datur à superiore, dicitur consilium reuerentiæ, vt bene exposuit Panormit. Et tunc non seruando tale consilium, peccabitur quidem, non tamen ratione consilij, nec contra superiorem, qui illud dedit, sed ratione materiæ, quæ aliunde supponitur necessaria, vnde pro qualitate illius poterit ibi interuenire, sicut veniale peccatum, ita & mortale. Est ergo tale consilium quoad modum (vt sic dicam) non quoad rem, seu materiam. Nos autem hîc loquimur de consilio quoad rem, seu ex parte materiæ, de quo in vniuersum verum est, nullam coactionem inducere, nec obligationem, ideoq; nullam esse culpam, illud non sequi, aut exequi, & in hoc partim conuenire cum regula, seu lege non obligante ad sui obseruationem sub reatu alicuius culpæ: partim verò differre, quia talis cōstitutio addit aliquam coactionem pœnæ, & obligationis exequendi, vel patienter sustinendi illam.

Angel. Glossa Panormit. Archid. c. qui quis.

13. Superest respondendum ad argumenta posteriori loco in contrarium obiecta. Veruntamen secundum illorum, quod erat de lege pœnali, ex dictis solutum est, & plura dicemus in particulari disputando de illa lege. Primum autem, & tertium postulant prolixiora dubia, quę in sequentibus capitibus commodiùs tractabuntur.

CAPVT XXIII.

Vtrùm lex ciuilis in præsumptione fundata obliget in conscientia.

1. *Quando lex fundatur in præsumptione non obligare in cōscientia, veritate non cōcordante præsumptioni, sentiunt plures. Sylvest. Adrian. Sotus. Richard. Castro. Nauarr. Couarr. Bald. Panorm. Felinus. Decius. Innocent. Ioan. Andr. Ca. u qui fidem. C. tuanos de sponsal.*

HAnc dubitationem postulabat primùm ex argumentis secundo loco propositis in præcedenti capite; & in ea frequenter Doctores docent quando lex fundatur in præsumptione non obligare in conscientia, si veritas non concordet præsumptioni quia conscientia nititur veritati, & quia non est intentio legislatoris tunc obligare. Ita Sylvest. verb. *lex*. q. 9. casu 2. Adrian. quodlib. 6. Soto dicto lib. 1. q. 6. art. 4. in fine, & in 4. dist. 22. q. 1. art. 3. Richard. in 4. dist. 28. art. 1. q. 3. & 4. Castro dicto cap. 5. Indicant Nauarr. in sum. c. 17. n. 284. & Couar. in c. *cum esset*. de testam. n. 9. & in Epitom. 4. p. 1. ca. 4. §. 1. n. 9. Idem sentit Bald. in Authen. *Ingressi*. de sacrosanct. Eccles. n. 49. vbi ait, dispositionem iuris ciuilis, quæ non fundatur in præsumptione, procedere etiam in conscientia, & refert Diuum Thomam: expressiùs id docet idem Bald. in l. *cùm quis*. C. de iur. & fact. igno. n. 19. Iaf. in rubr. ff. de acqui. hæred. n. 25. vbi alios refert. Idem Panorm. in cap. 1. de constit. n. 10. & ibidem Felin. n. 3. & 40. Decius. lect. 1. n. 18. & sumitur ex Innoc. in cap. *quia propter*, de elect. Ioan. Andr. in cap. *u qui fidem*, de sponsal. quos cum alijs Felin. suprà refert. Alleganturque pro hac sententia cap. *u qui fidem*, & capit. *tuanos*, de sponsal. Quatenus in priori dicitur, per copulam subsecutam post sponsalia, præsumi matrimonium contractum, & nihilominus dicitur in posteriori, si re vera non adsit consensus, tale matrimonium in re ipsa non esse validum. Hæc tamen iura nihil ad rem præsentem facere videntur, quia ibi non præcipitur, vt in eo casu matrimonium valeat, sed solum dicitur, quòd præsumitur valere; certum est autem, actum non statim fieri validū, quia in iure præsumitur validus, nisi fortè talis sit actus, vt sola iuris auctoritate possit valid' fieri, vt statim magis declarabitur. Matrimonium autem non est talis actus, qui possit fieri sola efficacitate canonis sine consensu contrahentium, & ideo meritò in illis iuribus dicitur, sponsalia cōsummata per copulam transire in matrimonium præsumptione iuris, & de iure, illam tamen præsumptionem non sufficere ad valorem matrimonij corā

Deo

Deo, si re vera defuit consensus. Non potest tamē inde inferri, legem in præsumptione fundatam nō obligare in conscientia, quoties veritas non concordat præsumptioni.

2. *Legem in præsumptione fundatā esse duplicem. Vna quæ seruari potest sine peccato, alia quæ non. prima potest obligare conscientiā, 2. vero minime. c. inquisitioni.*

Vt ergo vera resolutio intelligatur, aduertendum est, præceptum superioris, vel legem in præsumptione fundatam duplicem esse posse. Vna est, quæ seruari non potest sine peccato, quando præsumptio legislatoris in veritate rei non subsistit : alia est, quando licet res ipsa non sit, vt præsumitur ; nihilominus lex potest sine peccato seruari. In priori casu vera, & necessaria est dicta sententia, quod talis lex, vel præceptum, non possit in conscientia obligare; imò verò nec possit in conscientia seruari, vt recte conuincit dictum cap. *tuanos*, de sponsal. & cap. *inquisitioni*, de sentent. excommunic. & ratio est clara, quia nemo potest obligari ad peccatum committendum, sed illud potius vitare tenetur, non obstante quocumque præcepto, & præsumptione humana, quia potentior est lex veritatis naturalis, aut diuina, quæ tunc obligat ad vitandum talem actum, vt in simili Augustin. tradit, & habetur in cap. *veritate*, dist. 8. Exemplum commune est : nam Ecclesia iustè præsumit esse veros coniuges illos, qui in facie ipsius legitimè contraxerunt, & nullum verum impedimentum irritans, aut defectum consensus ostendere possunt, ideoq; illos suis legibus, & censuris cogit ad cohabitandum, & vtendum matrimonio, & nihilominus in eo casu, si re vera defuit consensus ; vel adfuit impedimentum irritans, non possunt copulari coniuges scientes postea tale impedimentum, quia agerent contra veram conscientiam. Idem ergo est, quoties præsumptio est contraria veritati necessariæ ad honestatem actus.

Augustinus. c. veritate.

3. Auctores verò allegati non solum loquuntur in illo casu, sed etiam in alio, quando non obstante falsitate rei præsumptæ, lex potest sine peccato seruari, & indistinctè docent (præsertim Abb. & Felin.) etiam in eo casu legem non obligare. Vnde inferunt, etiamsi lex humana irritet talem actum, scilicet venditionem, electionem, vel similem, ex simili præsumptione, nihilominus actum esse validum ; si re vera habeat illas conditiones, quæ ex iure naturæ sufficiunt ad valorem eius ; sed de legibus irritantibus in lib. 5. ex professo dicemus, nunc verò de sola obligatione legum tractamus. Esse autem potest vulgare exemplum huius sententiæ de lege ciuili, quæ iubet hæredem adeuntem hæreditatem, non confecto inuentario, soluere debita etiam vltra vires hæreditatis, & nihilominus communis interpretatio est, illum non teneri in conscientia soluere debita in ea quantitate, quæ re vera superat vires hæreditatis. Quia lex fundatur in præsumptione, quod ille, qui neglexit facere inuentarium, vsurpare voluit pinguem hæreditatem, & non integre soluere debita, quæ præsumptio in eo casu cessat, & consequenter cessat etiam obligatio in conscientia ; vt est communior sententia Bartoli, & Baldi, & aliorum, quos refert, & sequitur Iason in rubrica ff. de acquiren. hæredit. à num. 23. Idem ergo erit in omnibus similibus. Fundamentum n. generale est, quod veritas præfertur præsumptioni, & ideo intētio legislatoris, qui in præsumptione fundatur, non creditur extendi ad casum, in quo veritas non subsistit.

Bart. Baldus. Iason.

4. Sed nihilominus doctrina hæc non potest indistinctè, & generaliter approbari, quia sine dubio aliqua ex adductis exemplis falsa sunt, vt infrà libr. 5. dicemus de aliquibus. De renunciatione autem filiæ dote contentæ, & de alienatione fundi dotalis ab vxore facta, & de similibus actibus per leges humanas irritos esse, quamuis fiant cum vero consensu, & aliis conditionibus ex vi solius iuris naturalis sufficientibus, in tom. 2. de relig. tract. de iuram. latius diximus. Denique (quidquid sit de particularibus exemplis) certum videtur, posse legem ciuilem, etiamsi (iuxta modum loquendi illorum auctorum) in præsumptione fundetur, simpliciter ferri, ita vt obliget, & habeat totum suum effectum, etiam in casibus, in quibus præsumptio non subsistit, quando in obseruatione legis nullum interuenit peccatum, quia potest ad commune bonum pertinere, vt talis lex absolutè seruetur, & obliget, etiamsi in particulari casu ratio eius deficiat: ergo non potest generaliter, & indistinctè defendi, quod lex in præsumptione fundata nunquam obliget, vel habeat effectum in conscientia, quoties veritas non consonat præsumptioni, licet fortasse sint aliquæ leges, quæ in hoc sensu ferantur.

Quapropter distinctione vtendum videtur, quam sumere possumus ex Diuo Thoma 2. 2. qu. 60. art. 4. ad 3. vbi ipse loquitur de interpretatione alicuius rei deteriorem partem, quam dicit, posse dupliciter fieri, scilicet præsupponendo posse ita esse, vel definiendo ita esse. Ità ergo in præsenti duplicem præsumptionem legis distinguo, vnam vocare possumus præsumptionis, aliam definitionis, vel vnam facti, aliam periculi moralis secundum id, quod frequentius accidit, si tamen hæc posterior præsumptio, & non potius certa scientia dicenda est : loquimur tamen vulgari modo. Prior ergo modus est, quando præsumitur opus tale, vel tali modo esse factum, vt in casu illo de matrimonio per sponsalia consummata, præsumitur copula facta affectu maritali, & cum vero consensu contrahendi matrimonium. Posterior autem erit, quando solum præsumitur in tali modo contrahendi v.g. inesse dubium, aut timorem, vel imperfectionem consensus ex defectu iudicij, quia plerunque ita accidit in simili euentu. Vnde semper inest periculum morale, quod ita sit, sicut præsumitur. Et hoc modo fundatur in præsumptione lex irritans professionem ante legitimum tempus ætatis, aut probationis, & similes.

5. D. Thom. *Duplex præsumptionis, vna facti, altera periculi moralis.*

Dico ergo primò, leges fundatas in præsumptione ratione solius moralis periculi obligare in conscientia, & habere suos effectus, etiamsi in particulari casu, factum non sit consentaneum periculo, nec revera interueniat, quod timeri poterat. Hoc probāt quā vltimo loco adduximus. Nam lex prohibens fieri professionem ante decimumsextum annum expletum, obligat, etiamsi puer sit doli capax, & habeat effectum irritandi professionem antea factam, ita vt in conscientia nullam obligationem inducat. Similiter lex statuens, vt totum factum à filio impubere ante decimumquartum annum posit irritari à parente, suam vim habet, etiam in conscientia, quāuis certo constet, talem puerum in tali ætate habuisse perfectum iudicium. Et sic de aliis. Ratio verò est, quam notauit D. Thomas 2. 2. q. 88. art. 9. quia leges humanæ attendunt ea, quæ frequentius accidunt, & id satis est, vt generaliter obligent. Confirmatur primo, quia ob hanc rationem, deficiente fine legis in particulari, nō cessat obligatio legis : sic autem se habet in præsenti defectus præsumptionis in particulari casu, quia ibi tantum cessat ratio legis in particulari, & merè negatiuè, quandoquidem potest lex fine iniustitia, vel alia malitia seruari, vt supponitur.

6. 1. Conclusio. D. Thomas.

Sed contra hoc obiici potest, quia quando lex aliquid prohibet propter vitanda aliqua incommoda, si in particulari casu cessant, seu non inueniantur illa commoda, non obligat talis lex, etiamsi posset sine incommodo executioni mandari, vt sentit Panorm. in c. *quoniam contra*, de probat. numer. 6. Dum *modo* (ait) *lex non contemnatur*. Et idem sentit Nauarr. in sum. cap. 16. numer. 37. cum Caietan. tom. 1. Opusc. tract. 12. q. 2. de matrimon. qui specialiter tractant de lege prohibēte clandestina matrimonia, quam dicunt non obligare, quando cessant omnia illa incommoda, quæ lex illa vitare intendit. Et ratio reddi potest, quia tunc inutilis est obseruantia

7. Obiectio. Panorm. Nauar. Cajet.

talis

talis legis, nullamq; honestatem habet; ergo similiter in præsenti, quando lex fundatur in præsumptione generali ratione periculi, potiùs quàm facti, non obligabit in particulari casu, vbi constiterit, nullum esse tale periculum: est enim eadem ratio.

8. Respondetur negando antecedens generaliter sumptum. Nam lex prohibens deferre arma noctu propter incommoda iurgiorum, vel iniuriarum, quę inde sequi solent, obligat omnes, etiamsi nulla rixa timeatur. Item lex prohibens habere plura officia reipublicæ, propter vitandum incommodum indebitæ administrationis, obligat etiam illum, in quo tale incommodum cessat, quia sufficiens est ad illa perfectissimè administranda. Vnde potiùs potest retorqueri argumẽtum ad confirmandam assertionẽ. Nam si lex prohibeat aliquid propter incommoda vitanda, obligat in particulari casu, etiamsi in illo non inueniantur; ergo similiter, &cæt. Præterea retorquetur ratio illius sententiæ, quia licèt cessent pericula, vel incommoda, semper est honestum, seruare legem, & est vtile ad maiorem legis vigorem, & obseruantiam. Item quia vt lex vniuersaliter obliget, satis est, quòd vt in plurimum sequantur incommoda ex contrario actu. Quocirca, vt in aliquo casu cesset obligatio legis latæ ad vitanda incõmoda, non satis est, vt incõmoda cessent, sed oportet, vt occurrant aliqua grauia incommoda, quæ in tali casu sequantur, si lex seruetur, & ideo per modum epiikiæ cessare censeatur. Et ita videtur interpretari Nauarr. *Nauar.* suam sententiam, de quo puncto plura dicemus infrà, tractando de interpretatione, vel cessatione obligationis legis.

9. Dico secundò: Quando lex fundatur in præsumptione definitiua, seu facti, non obligat, non subsistente præsumptione, seu veritate facti. Iuxta hanc assertionem procedere potest communis sententia suprà citata, eamq; significare videtur Felinus dicto nu. 40. verb. *hanc fallentiam*, vbi numerat tres casus in quibus lex non obligat in conscientia, & omissis secundo de lege iniusta, & tertio de lege pœnali quoad solutionem pœnæ, qui ad rem præsentem non pertinent, primus, & vnicus apud illum est, *quando lex fundatur super præsumptis, & non super certis*, vt ille loquitur. Vt quando lex præcipit obedire sententiæ, quam præsumit iustam: nam si constet, non esse iustam, non obligat talis lex obseruandam illam sententiam, quia fundatur in præsumptione talis facti in indiuiduo, scilicet, quòd talis sententia iusta sit. Et idem significat Baldus in dicta leg. *cùm quis*, in exemplis omnibus, quæ adducit. Quamuis alij vtantur aliis exemplis, quæ plus indicant, & admittenda non sunt, vt in libro quinto latiùs dicam. Exemplum autem de hærede nõ faciente inuentarium, admissa illa opinione ad hunc sensum debet accommodari. Et habet fundamentum in Authentica de hæredibus & falcid. cap. 2. ibi. *Et non per ea, quæ fortè surripiunt, vel malignanter introducere pertentant.* Et infrà, *cùm vtique si nihil malignati essent, non fortè competeret*, vel fortè illa lex quasi pœnalis est propter negligentiam faciendi inuentarium, & ideo non obligat in conscientia ante iudicis sententiam; poterit autem tunc iustè cogi hæres per iudicem, & tunc tenebitur in conscientia parere. Neque aliud disponi videtur per illam legem. Omissis verò exemplis, ratio assertionis est, quia quando lex fundatur hoc modo in præsumptione, deficiente veritate, tollitur omnino fundamentum legis, & ideo necesse est, vt cesset obligatio eius. In quo est magna differentia inter hanc legem & illam, quæ fundatur in præsumptione periculi, quia in priori, cessante veritate, deficit fundamentum legis: in posteriori autem minimè, quia semper est verum dicere, actum esse periculosum, etiamsi non eueniat effectus. Vnde propriè loquendo, illa ratio periculi non tam ex præsumptione, quàm ex vero, & certo iudicio de tali periculo timetur: secùs verò est, quando præsumptio est de ipso facto, quod simpliciter incertum est, licèt præsumatur, vnde cùm non tantùm periculum, sed etiam ipsummet factum sit fundamentum talis legis, meritò cessante veritate facti, cessat obligatio legis. Accedit quòd etiam tunc cessat materia legis, vt in casu de matrimonio, si lex præcipiat permanere cum muliere cognita post spõsalia, & contingat, non fuisse cognitam affectu maritali, cessat in conscientia obligatio talis legis, quia re vera cessat materia eius: nam intentio illius legis est præcipere accessum ad suam coniugem, & illa non est coniux: ita ergo est in omnibus similibus.

Solùm potest vlteriùs interrogari, quomodo discernendum sit, quando lex fundetur in præiudicio periculi tantùm, seu in eo, quod frequentiùs accidit, vel etiam in præsumptione facti, quòd ita in re ipsa esse supponatur. De hoc verò non possumus certam regulam in particulari assignare. Dicimus ergo ex materia, & verbis legis, adiuncto vsu, & interpretatione Doctorum id esse colligendum. Altera dubitatio de intentione legislatoris, quæ in alio argumento superioris capitis petebatur, post sequẽs caput commodiùs tractabitur.

10. *Ex verbis legis, vsu, & interpretatione Doctorum colligendum, quãdo lex fundetur in præiudicio periculi, vel in præsumptione facti.*

CAPVT XXIV.

Vtrùm lex ciuilis obliget, vel obligare possit sub reatu mortalis culpæ.

PRæceptum (vt notat Caiet. 2.2.q.104.artic.2.& in sum. verb. *præceptum*) interdum generaliter sumitur pro imperio imponente necessitatem obediendi, ita vt peccetur, si non impleatur, iuxta illud Hieronym. lib. 1. contra Iouin. *Quod præcipitur imperatur, quod imperatur necesse est fieri*, cap. vlt. 14. q. 1. aliquando verò accipitur antonomasticè pro imperio imponẽte necessitatem mortaliter peccandi, si non pareatur, & vtroque modo præceptum includit obligationem in conscientia, & ita vtraque ratio præcepti sufficit ad veram rationem legis, & aliqua earum necessaria est iuxta suprà dicta. Hinc ergo oritur quæstio, an lex ciuilis solùm includat rationem præcepti largè sumpti, vel etiam possit ex suo genere magis obligare, & necessitatem imponere vel parendi, vel mortaliter peccandi. In quo puncto clariùs videntur loqui Gerson, & Almain. suprà citati cap. 20. negantes Magistratui ciuili hanc potestatem. Idemque à fortiori tenent qui de legibus Ecclesiasticis hoc docent, quos libro sequenti cap. 18. commemorabimus. Aliqui etiam Canonistæ docuerunt, non esse peccatum mortale, non parere legibus ciuilibus secluso contẽptu. Imol. in repet. cap. *cum contingat*, de iur. iur. col. 17. cuius doctrinam in hac parte valde commendat Felin. in ca. 1. de sponsal. nu. 19. vnde videntur supponere, ex vi talium legum non sequi per se talem obligationem. Hi verò auctores nullam nouam rationem, vel probationem afferunt, qua ostendant, excedere efficaciam potestatis, ac legis ciuilis, attingere hunc gradum præcepti, seu obligationis, & omnes, quæ afferri possunt, reducuntur ad eas, quæ in ca. 20. positæ sunt. Quibus omissis.

1. *Caiet.* *Hieron.* *Gerson.* *Almain.* *Imola.* *Felinus.*

Dico primò: Lex ciuilis ex genere suo obligare potest sub reatu mortalis culpæ. Dico autem, *ex genere suo*, quia certum est, in indiuiduo, seu in singulis legibus non semper esse tam grauem obligationem, vt transgressio legis ciuilis reatum æternæ pœnæ inducat. Quia nec lex diuina, & naturalis omni materia & actione cum tanto rigore obligant, vt ex 1.2.q.88.& 89. nunc suppono. Dicitur ergo lex ciuilis ex suo genere obligare sub mortali, quia, si ex parte materiæ sit capacitas, & voluntas legislatoris interueniat, ex parte legis non deest efficacia, seu potestas ad obligandum. Ita docet apertè D. Thom. 2.2.q.104.art.6. iuncto artic. 1.q.105.& q.147.ar.3. Soto lib. 1. de iustit. q.6.art.

2. *Legem ciuilẽ ex genere suo obligare posse sub culpa mortali, licèt hoc non semper in indiuiduo contingat.* *D. Thom.* *Soto.*

Castro. Driedo. Medina. Adrian. Maior. Nauar. Couar. August.

q.6.art.4. Castro lib.1.de leg.pœn.cap.4.& 5. Dried. lib.2.de libert.Christian.cap.1.Medin.C.de pœniten. tract.4.de ieiun.c.7.Adria.quodlib.6.art.2.Maior 4. dist.15.q.4. præsertim ad 2. Nauar.in sum.cap.23.nu. 55.Couarr.in regu.*peccatum*,p.2.§.5.nu.2.& 3.vbi plures alios refert. Et probari potest ex August.epist.50. non longè à principio,dicente, *Quicunque legibus Imperatorum,quæ pro Dei veritate feruntur, obtemperare non vult,acquirit grande supplicium.* Vtique apud Deum,vt ex contextu constat. Ostendi etiam potest assertio omnibus testimonijs & rationibus adductis in cap.20. nam obligatio in conscientia simpliciter dicta extenditur ex genere suo ad obligationem sub mortali. Vnde ratio propria est, quia lex humana ex se obligat in conscientia: ergo ex se etiam inducit: obligationem materiæ proportionatam, si circa illam absolutè feratur: ergo ex se inducere valet obligationem sub mortali. Confirmatur,quia ratio naturalis dictat talibus legibus esse obediendum, sicut dictat esse obediendum parentibus, & sicut dictat promissionem Deo factam esse seruandam: ergo sicut non seruare vota, vel non obedire parentibus ex suo genere est peccatum mortale, ita etiam non seruare leges ciuiles, seu (quod perinde est) non obedire Principi seculari,ex suo genere est peccatum mortale: ergo leges ciuiles ex genere suo possunt obligare ad mortale.

3. *Corollar.*

Atque hinc infertur, potestatem hanc sic præcipiendi cum tam rigorosa obligatione non conuenire Principibus secularibus ex speciali Dei, aut Christi concessione, sed ex natura rei consequi ad illam potestatem,quam habent à Deo ad gubernandam rempublicam in suo ordine. Probatur primò à simili de potestate, quam pater habet ad imperandum filio, imponendo ei grauem obligationem,quando materia illam postulat: illa enim potestas non est ex speciali concessione, sed sequitur iure naturæ ex vi dominij paterni,& illius naturalis principij,obediendū est parentibus iustè præcipientibus. Idemq; est cum proportione de obedientia, quam seruus debet domino: ergo idem est de obedientia debita legibus Principum.Secundò,quia potestas Principis ad constituendum actum vt necessarium ad honestatem illius virtutis,in cuius materia versatur,vel ad præscribendum medium in tali materia virtutis, non est ex speciali concessione distincta à potestate regendi rēpublicam, sed est inclusa in illa ex ipsa rei natura: sed ex hac potestate, & actu eius sequitur intrinsecè, & ex natura rei, vt sit peccatum mortale transgredi talem legem: ergo etiam potestas sic præcipiendi est inclusa ex natura rei in tali potestate, & non est addita per specialem concessionem. Minor declaratur(cætera enim clara sunt) in materia iustitiæ,quando lex taxat pretium rei: nam eo ipso illud est medium iustitiæ,& transgressio est iniustitia, quæ ex genere suo peccatum mortale est, & consequenter etiam violatio talis legis est ex suo genere peccatum mortale, & idem est cum proportione in reliquis. Tertiò probatur,quia hæc concessio nō est specialiter data à Christo,aliàs esset propria legis nouæ, quod est friuolum & sine fundamento, & apertè repugnat Paulo Rom. 13. dicenti, *omnis anima*, &c. & tradit generalem doctrinam communem etiam Ethnicis,vt in superioribus visum est, & constat apertè ex simili loco Petri 1. Canon.cap.1. & Sapient.6. *Audite reges*, &c. *quoniam data est à Domino potestas vobis.* Quòd verò illa potestas, quæ communis est Ethnicis, non sit ex speciali concessione addita naturæ, in superioribus ostensum est, & per se est euidens, tum quia in Scriptura nulla fit mentio talis concessionis, sed illi potestati naturali tribuitur tanta vis imperandi, vt qui ei resistunt, sibi damnationem acquirant, Rom. 13. tum etiam, quia talis potestas inuenta est in legitimis regibus infidelibus,nullam reuelationem vel supernaturalem notitiam habentibus: est ergo intrinseca potestati naturali, & diuina dicitur per modum doni connaturalis, non per modum specialis concessionis.

Rom 13.

1. Pet. 2.

Prædictam potestatem præcipiendi cum tanto rigore, consequi ad illā potestatem: non autem esse ex speciali Dei aut Christi concessione.

Contra hanc autem veritatem videtur sensisse Medina tract.de ieiunio, cap.7. sentit enim, seculares Principes habere hanc potestatem ex speciali Dei cōcessione: ratione cuius dicit,eos vti auctoritate Dei, quando imperant sub reatu pœnæ æternæ. Et in hoc æquiparat Principes seculares Prælatis Ecclesiæ, qui potestatem suam habent ex speciali concessione Christi. Nititurque in illo fundamento Gersonis, quod nemo potest sub reatu pœnæ æternæ imperare,nisi qui illam pœnam potest infligere, & ideo solus Deus id potest, vel qui ab illo habet talem potestatem specialiter commissam. Almain.verò d.c.12. Moral.licèt in principali assertione dissentiat à Medina, tamen in hoc fundamento conuenire videtur. Putat enim,ad præcipiendum sub reatu pœnæ æternæ necessariam esse auctoritatem specialiter à Deo concessam,& quia putat,hanc esse datam Christi Vicario,non autem Principi temporali, ideo negat,leges ciuiles obligare sub mortali,licèt de Ecclesiasticis id concedat. 4. *Medin.* *Almain.*

Sed profectò idem est cum proportione de vtroq; superiori seculari, & Ecclesiastico in hac parte sentiendum. Nam licèt in hoc differant, quòd potestas gubernandi aliter data est Vicario Christi,quàm Imperatori: illi enim data est per specialem concessionem supernaturalem, huic per electionem hominū, vel alium modum dimanantem à Deo, vt auctore naturæ ex vi naturalis luminis rationis: nihilominus in hoc conueniunt, quòd neutri data est peculiaris potestas imperandi in sua materia, & foro sub reatu pœnæ æternæ per specialem concessionem, sed solùm quatenus ex natura rei includitur in potestate gubernandi vnicuiq; concessa. Nam Petrus non habuit hanc potestatem (vt infra videbimus) nisi ex vi illius concessionis, *Pasce oues meas*, & aliam specialiorem fingere vanum est,& sine fundamento. Idem ergo cum proportione est de Rege, seu Imperatore, quia in latitudine suæ materiæ potestas eius includit hanc vim, & efficaciam imperandi, vt declaratum est. 5. *Ioan.21.* 6.

Neque fortasse Medina aliud sensit: nunquam enim dixit, hanc esse specialem concessionem, sed solum voluit explicare, non potuisse quamcumque ex his potestatibus extendi ad obligandum sub reatu pœnæ æternæ, nisi esset vtraque aliquo modo diuina, & peream operaretur homo, ac præciperet, vt minister Dei. Quod est verisimum,tum quia id satis indicauit Paulus loco citato, tum etiam, quia aliàs transgressio talis legis non redundaret in Dei offensionem, & consequenter non mereretur æternam pœnam. Almain.autem immeritò constituit in hoc differentiam inter potestatem laicam, & Ecclesiasticam: nam licèt in multis alijs differant, in hoc seruant proportionem, non æqualitatis, sed cuiusdam proportionalitatis,vt satis explicatum est. 7.

Secundum corollar.

Secundo ex dictis infertur, non solum posse peccari mortaliter contra legem ciuilem, quando ex contemptu formali non seruatur; sed etiam quoties cū sufficienti cognitione, ac deliberatione violatur, siue id fiat ex negligentia, siue ex quocumq; alio prauo affectu. Hoc aduertimus contra aliquos, qui etiam de Ecclesiasticis legibus dixerunt, non peccari contra eas mortaliter, nisi formaliter contemnatur, qui à fortiori idem essent dicturi de legibus ciuilibus. Sed contra illos ex professo tractabimus libro seq. Nunc probatur illatio, quia sine contemptu formali datur plena, & consummata transgressio legis: ergo si lex de se obligat sub reatu æternæ pœnæ in transgressione eius committitur peccatum mortale, etiamsi non fiat ex contemptu formali. Loquor autem semper de formali contemptu: nam virtualis, seu potius materialis, in omni transgressione legis includitur

cluditur: formalis autem necessarius non est, vt patet inductione: nam ad peccandum contra iustitiam, vendendo rem cariùs, quàm lege taxatum sit, non est necessarius formalis contemptus legis, sed satis est id facere voluntariè ex affectu pecuniæ, vel alio simili. Item vt iudex peccet grauiter transgrediendo iuris ordinem in iudicio, non est necesse, vt ex contemptu id faciat, vt constat. Et idem est in similibus, quæ satis constant ex communi vsu, & sensu fidelium. Imò hinc obiter infero posse peccari mortaliter contra legem humanam per vnum actum, vel omissionem, omnibus illis modis, quibus potest peccari contra legem naturalem, vel diuinam, scilicet, vel per malitiam, seu ex certa scientia, & prauo vsu libertatis, vel ex passione, quæ sufficientem deliberationem non excludat, vel per ignorantiam crassam, & supinam, seu ex notabili negligentia profectam. Patet, quia omnibus his modis potest esse actus sufficienter volũtarius, & nihil aliud requiritur, supposita obligatione legis. Et quoad hoc eadem est ratio de humana, quæ de naturali, vel diuina lege. Quapropter sano modo intelligendum est, quod Caietanus verb. *præceptum*, in fine ait, in his quæ sunt positiui iuris, si absque contemptu peccetur ex pura ignorantia, vel apparenti excusatione, cum animo non consentiendi contra præceptum obligans ad mortale, non peccari mortaliter. Hoc enim intelligendum est de ignorantia inuincibili, & non crassa, & de probabili existimatione excusationis. Vnde idem dici posset de rebus iuris diuini positiui, licèt in humano plures admitti possint similes excusationes. Atq; ita explicuit illam doctrinam Sylu. verbo, *inobedientia*, vbi D. Th. & alios refert.

CAPVT XXV.

Vtrùm lex humana vt obliget sub mortali culpa, grauem materiam requirat, & quæ illa sit.

1. QVoniam dictum est, legem posse de se obligare sub mortali, licèt non semper ita obliget, & ideo necessarium est declarare, quando obligatio legis pertingat vsq; ad illum gradum, in quo tam rigorosè obliget. Quantum autem ex communi doctrina Doctorum in hac materia colligi potest, tria capita designari solent ad hanc grauitatem obligationis in lege discernendam, nimirum qualitas, seu quantitas, aut grauitas materiæ, in qua lex præcipit: verba quibus lex profertur, sub quibus pœnam in lege additam comprehendimus: & intentio præcipientis, de quibus figillatim dicendum est.

2. Circa primum certum est, grauitatem materiæ præcepti esse necessariam ad grauem legis obligationẽ, ita vt non sit in potestate legislatoris humani obligare sub mortali in materia leui, etiamsi maximè id velit, & intendat. Ita docuit Driedo lib. 3. de libert. Christ. c. 3. ad 5. & hac ratione dixit idem auctor lib. 2 cap. in discursu secundæ propositionis, *Temeratiæ mandantium intentiones pro quibuslibet rebus paruis ponderis non obligant subditos, vt teneantur obedire sub pœna criminis illius, quod ipsi volunt subditos incurrere.* Idem tenet Castro d. lib. 1. de leg. pœn. c. 5. docum. 4. inclinat Cord. in sum. q. 118. p. 1. quatenus ait, non esse in potestate superioris obligare sub mortali, aut veniali, sed hoc pendere ex quantitate materiæ. Et probatur primò, quia primum fundamẽtum huius obligationis est materiæ capacitas, nec potest legislator facere vt actus excedat potentiam, id est, obligatio capacitatem materiæ. Secundò, quia esset iniustum, imò stultum præceptum quoad illam partem. Quid enim magis inordinatum, quàm propter rem leuem obligare ad pœnam æternam? aut (quod perinde est) in re leui constituere salutis viam, seu medium ad illã. Tertiò, quia lex naturalis, & diuina non obligant sub mortali in materia leui: ergo multo minùs potest id facere lex humana. Quartò, quia talis lex non esset in ædificationem, sed in destructionem, & scandalum, & occasionem ruinæ, & onus imponeret graue, & importabile: non ergo potest talem imponere obligationem. Quintò, quia aliàs possent Principes, aut Prælati prò suo arbitratu imponere graues obligationes circa res minimas, quod est absurdum, & contra Christi reprehensionem, *Alligant onera grauia, & importabilia* Matt. 23. Sextò, quia si lex ciuilis pœnam mortis imponeret pro leui crimine, iniusta esset, & nulla quoad illam partem; ergo multo magis erit iniusta lex humana, quæ imponeret reatũ pœnæ æternæ apud Deum in materia leui, secundùm rectam æstimationem apud eundem Deum. Vnde meritò dixit Aug. d. lib. 2. de Bapt. c. 6. iniquas esse stateras eorum, qui pro arbitrio suo dicunt, hoc graue, hoc leue est. Ex quibus rationibus constat, hoc esse verum, siue materia leuis sit totalis materia legis, siue partialis: nam est eadẽ proportio, & ratio. Sicut aliàs diximus, votum de re leui nõ obligare sub mortali, siue materia sit totalis, siue partialis. Et in lege naturali idem reperitur: nam lex non mentiendi per se obligat tantùm veniali culpa, & eodem modo obligat lex nõ furandi in materia leui, licèt in priori lege materia leuis & totalis sit: in posteriori autem partialis. Solumque est differentia, quòd in priori lege obligatio est per se, & ex genere legis: in posteriori autem solùm ex accidenti, & in tali indiuiduo. Idem ergo cum proportione in lege humana obseruandum est.

Contra hanc verò sententiam referri possunt varij auctores, qui frequenter dicunt, ex intentione legislatoris pendere, quid præceptum obliget sub mortali, etsi illa sciatur sufficere, quia ex illa pendet legis vis. Ita sentiunt Angel. verb. *lex*, n. 3. Sylu. verb. *præceptum*, q. 9. Armil. verb. *lex*. nu. 4. & Caiet. verb. *præcepti transgressio*, qui addit, inueniri quædam præcepta humana obligantia sub mortali. Idem sentit Cord. d. q. 189. p. 2. ratio 1. 2. & 3. & confirmat, tum quia in religionibus ponuntur præcepta obedientiæ, & sub excommunicatione de rebus minimis, quæ verè obligant, quia potestas superioris timenda est, tum exemplo Dei, qui leue præceptum Adæ imposuit sub obligatione æterni reatus. Citari denique solet Angel. in Moralib. cap. 9. & 10. in princ. ex quo solùm video posse induci, quod in d. cap. 10. in princ. conclus. 5. dicit, superiores posse prohibere dilectiones remissas eiusdem obiecti sub maiori obligatione, quàm intensas. 3. *Angel. Sylues. Armil. Caiet. Corduba.*

Sed nihilominus assertio posita verissima est, & communis, sufficienterq; demonstrata. Et fortasse dicti auctores contrarium non senserunt: nam Summistæ, cùm dicunt intentionem sufficere, intelligendi sunt de intentione rationabili, & iusta: nã illa erit commensurata materiæ, & ideo si fuerit de obligatione sub mortali, supponet materiam capacem talis obligationis. Et ita videtur intellexisse Couar. in reg. *peccatum*, 2. p. §. 5. num. 2. in fine, & in cap. *quamuis pactum*, 2. p. §. 2. num. 7. Sic etiam intelligunt communiter Doctores dictum illud legis 1. ff. de constit. princ. *Quod principi placuit, legis habet vigorem*, vtique de placito rationabili, & iusto. Addo etiam, voluntatem legislatoris declaratam grauiter obligandi secum afferre præsumptionem, & quasi declarationem, quòd materia sit capax talis obligationis, & ideo moraliter, ac regulariter timendam esse, vt dixit Corduba. Denique addo, sæpe materiam, quæ nudè spectata leuis apparet, prout in tali occasione, & in ordine ad talem finem præcipitur, esse grauem, vt mox explicabimus, & dixi latè in tom. 5. de censur. disp. 4. sect. 6. n. 1. & quia sæpe potest latere superioris motiuum, pro illo præsumitur. Nihilominus tamen si veritas obstaret præsumptioni, & clarè constaret, materiam non esse grauem, nec dignam tali obligatione, tunc non induceretur obligatio. Neque amplius probat exem- 4. *Resolutio auctoris.* *Couar.* *Materia quæ nudè spectata leuis apparet, prout in aliqua occasione, & in ordine ad talem finem præcipitur posse sæpe esse grauem.*

exemplum religionum: nam doctrina data in eis etiam locum habet de necessitate materiæ grauis, quãuis in illis, propter altiorem finem perfectionis, frequentiùs possit accidere, vt res in specie leuis in tali statu, & in ordine ad finem ei consentaneum, grauis meritò censeatur.

5. Ad exemplum autem de præceptò Adæ impositò respondet Corduba suprà, illud præceptum obligasse sub mortali ratione status, etiamsi materia esset leuis. Rationem autem status in hoc ponit, quòd in illo non poterat peccari venialiter priùs quã mortaliter. Sed hæc ratio probabilis non est. Aliàs etiam præcepta naturalia de rebus leuibus obligarent sub mortali in illo statu, & ita verbũ otiosum, & mendacium officiosum, aut iocosum, essent ibi peccata mortalia, quod incredibile est, quia illa peccata sunt venialia, etiamsi plena libertate, & absque passione, vel ignorantia fiant; cur ergo in illo statu essent mortalia? Vel quam circumstantiam adeò grauem adderet ille status? Quamuis enim ex contemptu possint illa peccata fieri mortalia, tamen etiam in illo statu possent fieri sine contẽptu, si tamen fieri possent. Quid enim ibi erat, quod ad contemptum cogeret? Quocirca supponendo primum peccatum in illo statu non potuisse esse veniale, ratio non est reddenda ex eo, quòd omne peccatum in omni materia quantumuis minima ibi esset mortale; sed ex diuina prouidentia, quæ custodiret hominem in leuibus, quamdiu grauiter non caderet, ne vel felicem illum statum propter peccatum veniale amitteret, vel in eo deordinationẽ aliquam, vel pœnam sustineret. Aliter verò responderi potest, licèt legislator humanus nõ possit obligare sub mortali in materia leui, Deum ipsum posse. Verumtamen cùm diuinum præceptum non possit non esse iustum, fieri nõ potest, quin sit materiæ proportionatum, ita si sub mortali obligat, cadat in materiam capacem talis obligationis, ac subinde grauẽ saltem formaliter, & vt ordinatur ad finem à Deo intentum. Aliàs peccatum mortale, & veniale differrẽt tantùm ex volũtate diuina, & nõ ex natura rei, quod falsum est. Dico ergo, præceptum Adæ impositum fuisse de re graui, quia illa abstinentia à cibo vetito impositа fuit in recognitionem obedientiæ Deo debitæ, & quasi in tributum humanæ subiectionis ad Deum, & ad reprimendam hominis elationem, quodammodo subijciendo illum inferiori creaturæ in obsequium Dei, sub quibus rationibus præceptum illud grauissimum erat.

Quare in obedientia Adæ fuit grauis.

6. Sed quæres, an præceptum sub mortali impositũ in re leui, obliget saltem sub veniali. Videtur enim nihil omnino obligare, quia est iniustum. Nihilominus verius videtur obligare quantum materia est capax, ac subinde sub veniali. Duo enim sunt in illo præcepto distinguenda, vnum est talem rem præcipi, aliud est præcipi sub tali obligatione, vel pœna: primum (vt supponimus) non est iniustum, quia ponimus materiam præcepti simpliciter honestam esse, & in suo gradu iustam, & capacem præcepti: secundum autem iniustum est. At verò non obstante iniustitia, & nullitate, quoad secundum, potest præceptum valere quoad primum, quod iustum est; tum quia illud est prius natura (vt sic dicam) & ex se separabile à secundo, tum etiam, quia in his, quæ huiusmodi sunt, vtile per inutile non vitiatur. Neq; intentio præcipientis intelligitur esse conditionata, ita vt nolit præcipere quod potest, si non potest obligare quantum appetit, sed potiùs absolutè intendit præcipere, & volendo obligare plus quàm potest, consequenter etiam vult obligare quantum potest. Et ita censeo tale præceptum esse validum quoad obligationem commensuratam, & proportionatam materiæ eius, quia quoad illam non deest intentio præcipientis, & nihil aliud est, quod ibi desideretur.

Præceptum positum sub mortali, in materia leui obligare sub veniali.

Vtile per inutile non vitiatur.

7. Secundò dicendum est, grauitatem materiæ sufficientem ad grauem legis obligationem prudenti arbitrio iudicandam esse, non posse certiorem regulam tradi. Hæc assertio in materia de peccatis tractanda est: nam est propria illius loci, eademque regula pro lege naturali, & diuina solet assignari, vt in materia etiam de Voto, & iuramento dictum est, & dici solet in materia de Furto, & similibus. Quia re vera nõ potest alia specialior cogitari, quæ vel rem declaret, vel certa sit; eadem autem ratio est de materia legis positiuæ, siue ciuilis, siue etiam Ecclesiastica: nã quoad hoc eandem rationem participat, vt constat, & apertè supponunt Caiet. & Sylvest. locis citatis, & alij statim citandi. Ad ferendum autem hoc prudentiale iudicium duo præcipuè in lege consideranda sunt, vnum est finis legis præsertim proximus, ratione cuius materia præcepta censetur constitui per legem in hac, vel illa specie virtutis; aliud æqualitas, seu proportio medij præcepti in ordine ad talem finem, & ex his duobus prudenti arbitrio spectatis colligenda est materiæ grauitas.

materia sufficiens ad grauem obligationem colligendam esse prudenti arbitrio in lege ciuili, quam Ecclesiastica.

8. Itaque in primis necessarium est, vt finis legis pertineat ad virtutem aliquam ex grauioribus. Multiq; indicant, huiusmodi virtutes tantùm esse illas, quæ respiciunt Dei amorem, & cultum, vel etiam illas, ex quibus pendet moraliter loquendo amicitia inter proximos, vel pax, & commune bonum reipublicæ, & inuestigant quænam sint illæ. vt sunt religio, iustitia, & charitas. Ita sentit Anton. 2.p.tit.4.c.2.§.3. vbi solam illam materiam præcepti censet esse grauem, quæ est necessaria ad charitatem, vel iustitiam, vel diuinam reuerentiam. Idem sequitur Sylvest. verb. *præceptum*, q.3. Parumq; differt regula Caiet. tom.1. Opusc. tract.25.q.1. dicentis, tunc materiam esse grauem, quando pertinet ac necessaria est ad charitatem Dei, vel proximi.

Opus esse vt finis legis pertineat ad virtutẽ aliquã ex grauioribus.

Anton.

Sylvest.

9. Sed hæc non satis rem explicant. Quia si dicti auctores sentiant, solas illas materias, quarum honestas formaliter, ac proximè pertinet ad has virtutes esse graues, falsum docent, aliàs tantum præcepta charitatis Dei, vel proximi, vel religionis, & iustitiæ, vel ad summum tantũ ea, quæ formaliter dirigunt ad Deum, vel proximum, haberent materiam grauem, & possent obligare ad mortale, consequens est falsum, quia etiam virtutes, quæ non sunt ad alterum, habẽt materiam grauẽ, vt est ieiunium in materia temperantiæ: nam iuxta communem sensum Ecclesiæ præceptum ieiunij sub mortali obligat, & grauem habet materiam. Idem contingit in materia castitatis, & fortitudinis, vt constat. Si verò illi auctores intelgunt illam materiam esse grauem, quæ saltem virtute repugnet charitati. Sic vera est sententia, quia omne peccatum mortale est contra charitatem, saltem virtute, seu vltimatè; tamen non deseruit ad declarandum, quando materia præcepti est grauis: nã hoc est, quod inquirimus, quando scil. materia est talis, vt eius transgressio repugnet saltem virtute charitati Dei.

10. Eandemque difficultatem habet quod Caiet. sentit in sum. verb. *præceptum*, dum ait, tunc præceptum obligare sub mortali, quando actus contrarius præcepto tollit dispositionem animi virtuosam, & necessariam ad salutem. Quia destruitur finis, ad quem ordinantur omnes leges. Licèt enim hoc verum sit, tamen rem non declarat: cum enim dispositio virtuosa necessaria ad salutem non sit, nisi charitas, hoc est, quod inquirimus, qualis scilicet materia legis sit necessaria ad hanc dispositionem conseruandam, vel quando actus contrarius illam destruat. Dico ergo, materiam legis positiuæ posse esse grauem in omnibus virtutibus, præsertim principalibus, & cardinalibus; iuxta doctrinam D. Thomæ, & Caiet. 2.2. quæst.104. ar.2. ad 1. In vnaquaque autem virtute illam esse grauem, cuius omissio, vel violatio notabilem habet deformitatem, seu turpitudinem in sua specie, & tunc illa turpitudo virtute repugnat charitati Caiet.

Materiam legis positiuæ posse esse grauem in omnibus virtutibus præsertim principalibus & cardinalibus D. Thom.

7. Grauitatem

tati Dei: gradus autem, seu grauitas talis turpitudinis prudenti arbitrio iudicandus est, spectata communi æstimatione hominum, & grauiorum Doctorum, virorumq; prudentium sensu, & opinione.

11. *Ad iudicandum quantum obliget lex circa medium violatū si multum, vel parum prodest fini à lege intento.* Secundo loco dicimus considerandam esse proportionem medij ad finem lege intentum; oportet enim, vt multum conferat ad illum: nam si leuiter illum impediat, aut diminuat, quamuis finis in se grauis sit, læsio eius per tale medium non potest grauis reputari. Sicut finis iustitiæ in se grauis est, & necessarius reipublicæ; si tamen in re minima lædatur, nec multum perturbat rempublicam, nec amicitiam inter homines moraliter dissoluit, & ideo non constituit materiam grauem, & è conuerso si defectus in aliqua materia grauiter lædit finem intentum à lege, licèt in se aliquid minimum esse videatur, nihilominus in ratione medij est quid graue, & ideo vt est materia talis præcepti, est materia grauis. Et in hoc sensu dixit Caiet. suprà, interdum de re minima dari præceptum obligans ad mortale; intelligit enim de re minima absolutè spectata, non tamen respectiuè in ordine ad finē legis. Vt v.g. ingredi talem domum absolutè quid leue esse videtur, tamen in ordine ad vitandam occasionem peccati graue quid est. Et in materia iustitiæ, aliqua absolutè spectata leuis est, quæ respectu talis personæ pauperis est grauis, quia multum illa indiget, vel ex carentia eius sequitur illi nocumentum graue. Sic ergo ex proportione materiæ ad finem legis coniectari facilè poterit grauitas materiæ, cæteris paribus.

12. Dices, finis legis non cadit sub legè; ergo licèt finis non obtineatur, imò impediatur, si materia seruetur, non violatur præceptum, vt suprà de naturalib. ostensum est, & est eadem, vel maior ratio de positiuis; ergo ex maiori, vel minori læsione in ordine ad finem, non potest considerari grauitas materiæ, vel præcepti, vel peccati contra tale præceptum. Respondeo, assumptum esse verum de fine extrinseco legi, & materiæ eius. Nos autem hîc loquimur de fine intrinseco, siue ille includatur in ipsa materia, vt quādo propter se, & suam honestatem præcipitur, vt est in lege ciuili vendere rem tanti, & non pluris, & in Ecclesiastica audire Missam, ieiunare, &c. siue proximè respiciatur per præceptum, vt quando materia solùm præcipitur, vt medium ad talem finem, vt quando prohibetur ingressus in domum propter vitandum scandalum, vel quid simile.

Finē extrinsecum legi & materia eius non cadere sub lege, secus de intrinseco.

CAPVT XXVI.

An ex verbis legis colligatur obligatio ad mortale, & quæ verba ad hoc sufficiant.

1. SVppositā doctrina capitis præcedentis, clarum est, nulla verba posse sufficere ad hunc effectum, nisi supponatur materia capax; nihilominus tamen verba ipsa, si ex parte sua sufficienter proponant talem obligationem; etiā declarant materiam esse grauem, & illis standum est, vt dixi, si aliud manifestè nō constet, & ideo inquirimus, an ex verbis legis possit hoc interdum colligi. Potest autem lex declarare obligationem suam, aut oratione aliqua complexa, aut verbo simplici præcipiendi; de vtroq; modo breuiter dicemus.

2. Circa primum clarum est, posse legislatores humanos explicare in sua lege se velle obligare sub reatu pœnæ æternæ, vt fit interdum in Ecclesiasticis legib. vt infrà videbimus; in ciuilibus autem hoc non est in vsu, quia non spectat ad temporales principes discernere inter peccatum mortale, & veniale, vnde ad summum solent explicare, se velle obligare quātum possunt, vel interdum etiam declarant Christiani Principes se velle obligare in cōscientia. Hæc tamen, & similia verba generalia sunt, & ex parte sua non declarant obligationem esse grauem absolutè, sed solùm quasi sub conditione, si materia sit capax, ideoq; modus, & grauitas obligationis ex qualitate materiæ determinari debet. Solent autem in legibus humanis addi cōminationes pœnarum, quæ si spirituales sint, indicare solent modum obligationis legis in conscientia, sed illæ sunt propriæ Ecclesiasticarum legum, de quibus libro sequenti dicemus. Aliæ sunt temporales, vel corporales pœnæ, de quib. hîc dicendū est, quia in quibuscunq; legib. humanis addi possunt, præsertim verò in ciuilibus.

Multi ergo censent, huius pœnæ adiectionem non solùm non esse signum grauis obligationis legis, verùm potiùs esse signum, legem non obligare in foro conscientiæ, sed tantùm in foro externo ad talem pœnam. Ita sentit Nauar. dicto c. 23. n. 55. cum alijs. Ego verò cum communi sententia, quam infrà tractabo, suppono, adiectionem pœnæ etiam temporalis, vel corporalis non esse signum legis purè pœnalis, nisi in ipsamet lege sufficienter explicetur, vel aliunde satis constet, quia non obstante transgressione legis in cōscientia, & pœna illi respondente apud Deum iustè legislator humanus adijcit pœnam per homines infligendam. Et ideo si lex absolutè præcipiat licèt adijciat pœnam temporalem, nihilominus in conscientia obligat.

3. *Proponitur sententia Nauarri, & reijcitur.*

Hoc ergo supposito dicendum est, grauitatē pœnę per se loquendo magnum signum esse grauitatis materiæ, de qua lex fertur, & grauis obligationis eius. Ratio est, quia grauis pœna non imponitur prudenter nisi pro re graui: præsumitur autem legislator prudenter adijcere pœnam; ergo. Vnde rectè docuit Scot. in 4. d. 1. q. 6. prope finem, quoties lex vetus cōminabatur illis verbis, *Peribit anima illa de populo suo*, id est, quoties pœnam mortis imponebat transgressoribus alicuius legis materiam illius legis fuisse grauem, & de se sufficientem ad peccatum mortale. Cui consonat sententia Augustini l. 2. de Bapt. c. 6. *Asseramus* (inquit) *diuinam stateram de Scripturis sanctis, & in illa quid sit grauius appendamus.* & infrà, *Tempore illo, quo Dominus priora delicta recentibus pœnarum exemplis cauenda monstrauit, & idolum fabricatum, atque adoratum est, & propheticus liber ita regis contemptoris incensus, & schisma tentatum: idololatria gladio punita est, exustio libri, bellica cade, & peregrina captiuitate, schisma hiatu terræ, sepultis auctoribus viuis & cæteris cœlesti igne consumptis. Quis iam dubitauerit hoc esse sceleratius commissum, quod est grauius vindicatum.* In statera ergo diuina colligit Augustinus grauitatem delicti ex grauitate pœnæ, non tantum vitæ futuræ, sed etiam præsentis; ergo etiam in statera legis humanæ, quæ debet esse quoad fieri possit conformis rationi diuinæ, ex grauitate pœnæ rectè colligitur grauitas transgressionis legis, & consequenter etiam grauitas materiæ de se sufficientis ad mortalem culpam. Et quamuis non semper grauior culpa apud Deum puniatur grauiori pœna huius vitæ, maximè per iudices humanos, nihilominus, quando lex ciuilis imponit grauiorem pœnam, signum est, materiam talis legis humanæ, & custodiam eius esse magis necessariam ad finem legis & potestatis ciuilis, quàm sit alia materia aliàs honestior, vel excellentior apud Deum, & ita in ordine ad obligationem legis humanæ, semper illud est optimum signum materiæ satis grauis, & sufficientis ad culpam mortalem, quando alias ex tenore legis constat, non esse purè pœnalem; & ita docent Summistæ verb. *pœna*, & Couar. in reg. *peccatum*. 2. p. §. 5. n. 3. in fine, & Medin. dicta q. 7. de ieiunio, & Armil. verb. *præceptum*, n. 6. & verb. *lex*. n. 4. & Castro l. 1. de leg. pœn. cap. 5. docum. 4.

4. *Conclusio.*

Circa secundum punctum de verbis simplicibus dubitari potest, an sit aliquod simplex verbum præcipiendi, seu ferendi legem, quo hæc obligatio sub mortali sufficienter significetur. Et ratio dubitandi

5. *Dubium & ratio dubitandi.*

Clement. exiui Cap. exiit.

sumitur ex Clement. *exiui*, de verb. significat. & cap. *exiit*, eod. tit. in 6. vbi ex hoc, quod lex fertur per verbum *præcipimus*, vel æquiualens, colligitur obligatio legis sub mortali. Vnde multi sentiunt verbum præcipiendi, vel æquiualens sufficere ad obligationem legis sub mortali culpa. Ita Soto lib. 1. de iustit. quæst. 6. art. 4. & idem sentiunt Syluest. verb. *præceptum*. qu. 2. Armil. num. 7. Alij verò licèt hoc admittant in legibus canonicis propter dicta canonica iura, non tamen ciuilibus, quia in iure ciuili talis declaratio non habetur, nec ex consuetudine constat, sic esse verba illa intelligenda. Ita Medin. dicto cap. 7. de ieiun. Castro dicto libr. 1. de lege pœnali, capit. 5. & idem in re sentit Nauar. dicto cap. 23. num. 50. nam licèt priùs absolutè dicat, verbum præcipiendi de se non significare satis præceptum obligans sub mortali, nihilominus subiungit in legibus canonicis habere hanc vim ex vsu, & ex dicta Clement. vbi oppositum sentit de ciuilibus. Alij denique existimant, in nullis legibus nec ciuilibus, nec Ecclesiasticis ex verbo precipiendi posse colligi talem obligationem. Ita Caiet. 2. 2. quæst. 186. artic. 9. circa ad 3. Quin potiùs ibi generalius loqui videtur, & negare, verbum, *præcipimus*, sufficienter indicare legem obligantem quocumque modo: nam aliquæ coniecturæ, quas adducit, ex vsu illius vocis in Euangelio, & in regulam Augustini, huc tendere videntur, quatenus inde elici potest, simplices ordinationes, ac regulas sæpe ferri per verbum præcipiendi, & vocari præcepta, sed nihilominus eius mens solum fuit loqui de præcepto obligante ad mortale: postea verò quasi per antonomasiam hoc solum vocat simpliciter præceptum, & ita negat, mendacium simplex prohiberi præcepto, & similia. Fundamentum ergo illius est, quia verbum *præcipio*, eque ponitur (adde & cum eadem proprietate) in rebus peccati venialis, ac mortalis.

Sotus. Sylvest. Armil. Medina. Castro. Nauar. Caiet.

6. Mens auctoris.

Mihi tamen dicendum videtur, aliud esse inquirere, an lex vi alicuius verbi in ea positi absolutè, & simpliciter obliget sub mortali culpa, semper, ac independenter ab omni alia conditione legis: aliud verò esse quærere, an ex parte verborum legis sit aliquod verbum simplex, quod hanc obligationem sufficienter indicet. Loquendo priori modo vera est sententia Caietani, nullum scilicet esse tale simplex verbum, & sufficienter probatur fundamento eius. Nam si aliquod esset tale verbum, maximè esset verbum, *præcipio*: sed hoc non, quia etiam res leuis per illud verbum proprijsimè præcipitur; ergo non obstante illo grauitas, vel leuitas obligationis pendet ex materia, vt ostensum est; ergo. Et confirmatur à fortiori: nam etiam verba complexa ad hoc non sufficiunt, etiamsi dicatur sub interminatione æternæ pœnæ, &c. nisi supponatur capacitas materiæ, vt ostensum est; ergo multò minùs sufficiet simplex præcipiendi verbum. Quin potiùs in hoc potest constitui differentia, quia quando verba sunt complexa, & in illis fit illa exaggeratio, vel alia similis, ex illis sumitur magna probatio, quòd materia sit grauis, nisi aliud satis clarè constet: ex simplici autem verbo præcipiendi non sumitur talis prolatio, nec sufficiens præsumptio, quia de se est indifferens, & æquè propriè, ac vniuocè (vt sic rem explicem) cadit in materiam grauem, & leuem, quantum est ex vi verbi.

7. De verbo simplici præcipiendi.

At verò si in altero sensu loquamur, dicendum censeo simplex verbum præcipiendi, quantum est ex forma legis, sufficiens esse ad obligationem sub mortali iudicandam, si materia legis sit capax illius. Et in hoc sensu existimo loqui auctores primæ sententiæ. Et probatur, quia eo ipso, quod lex est vera lex, & nō restringitur ad purè pœnalem, vel alio simili modo, obligat in conscientia, & quantum potest pro capacitate materiæ; ergo obligat sub mortali, si materia est capax, sed ex vi verbi præcipiendi constitu- præceptum in ratione veræ legis, quantum est ex parte formæ seu verborum, quia ex vi illius satis exprimit Princeps suum imperium, & voluntatem obligandi, nec extrahi potest ab hac propria significatione, nisi attenta aliqua consuetudine, & aliquib. circumstantijs id sufficienter colligatur; ergo ex vi talis verbi absolutè propositi obligat sub mortali, si materia est capax. Consequentiæ sunt claræ, & secūdum antecedens ostensum est suprà c. 13. Primum vero antecedens patet, tum quia obligatio est effectus quasi naturalis legis; ergo eo ipso quod lex absolutè constituta est, obligat quantum potest; tum etiam quia lex naturalis dictat, esse obediendum superioribus præcipientibus: hæc autem lex naturalis ex suo genere obligat sub mortali, & ideo si materia præcepti humani grauis sit, & humanum præceptum absolutè feratur, etiam obligatio illius legis naturalis est grauis, & ex vi illius etiam præceptum humanum grauiter, & sub mortali obligabit. Deniq; quia aliàs non haberent leges ciuiles verba, quibus possent grauem obligationem declarare, & regulariter illam nō satis declarent, quia non declarant expressè, se præcipere sub mortali, vel sub interminatione, &c. nec hoc ad eas pertinet, vt dixi: consequens autem est absurdum, vt constat.

Vnde colligo immeritò secundam sententiam distinguere in hoc inter leges ciuiles, & canonicas quia discursus factus etiam in legibus ciuilibus procedit: nam de illis ostensum est, verbum præcipiendi absolutè prolatum esse sufficiens ad constituendam formam legis. item de eisdem ostensum est, obligare in conscientia quantum ad id, quod absolutè præcipiunt. Denique de eisdem etiam verum est, quod obligant quasi naturaliter, & quantum possunt iuxta capacitatem materiæ; ergo in eis verbum præcipiendi absolutè positum de se indicat obligationem sub mortali, si materia est capax illius. Secundò infero idem dicendum esse de verbis prohibendi, seruata proportione, & de omnibus æquiualentibus iuxta doctrinam suprà datam de forma legis humanæ, seu ciuilis, quæ hic applicanda est. Nam primò & præcipuè spectandum est, quæ verba constituant legem in esse legis: nam illamet constituunt illam in ratione præcepti habentis vim obligandi in conscientia, & consequenter ex parte verborum talis legis, si absoluta sint, & non limitentur, obligabit talis lex quantum potest iuxta materiæ capacitatem, & consequēter etiam sub mortali, si materia sit capax. Tertiò infertur, quomodo intelligenda sint dicta iura in Clement. *exiuit*, & c. *exiit*, cum dicunt verba præceptiua in regula sancti Francisci indicare obligationem sub mortali; intelligunt enim hoc quantum est ex se, sed suppositā materiæ capacitate, quam ibi Pontifices supponere visi sunt. Et ita regula, qua ibi vtuntur Pontifices, generalis est ad alias leges, non tantum canonicas, sed etiam ciuiles: non enim vtuntur illa regula propter specialem rationem, quæ in regula sancti Francisci inueniatur, nec propter aliquam, quæ reperiatur in legibus Ecclesiasticis, sed propter proprietatem verborum præcipiendi. Neq; enim illa decreta constitutiua sunt noui iuris, sed declaratiua talis regulæ ex iure antiquo, naturali potius, quam positiuo canonico. Nunquam enim Pontifices addiderunt specialem vim verbis illis pro legibus canonicis, sed ex primæua, & propria significatione talium verborum, & ex communi vsu illam supponunt.

8.

1. Corol.

2. Corol.

3. Corol.

CAPVT XXVII.

Vtrùm obligatio legis humanæ, quoad grauitatem eius, ex intentione legislatoris pendeat.

1. SVpponimus intentionem obligandi esse de ratione legis, vt suprà ostensum est, inquirimus autem an grauitas obligationis, quoad mortale, aut veniale etiam

etiam pendeat ex legislatoris intentione. Deinde vt intelligatur punctum quæstionis, supponimus varijs modis posse legislatorem se habere in ferenda lege, primò vt simpliciter intendat legem ferre circa talem materiam, & non amplius. Secundò, vt definitè velit ferre legem, & per illam in conscientia obligare, non determinando quantitatem obligationis. Tertiò, vt velit ferre legem merè pœnalem, & non obligantem in conscientia. Quartò, vt velit definitè obligare sub peccato mortali, & non tantum sub veniali, & è contrario vt velit tantum sub veniali, & nullo modo sub mortali, & de hoc vltimo membro tantum est aliqua controuersia, cætera enim clara sunt ex dictis. Nam in primo modo sine dubio lex obligat in conscientia, quia vera lex naturæ sua habet hunc effectum, si non excludatur; vnde eo ipso, quòd intentio fertur ad veram legem, & hîc effectus non excluditur, & sufficienter intentus, & efficitur per legem. Neque est semper necessaria formalis intentio obligandi in conscientia, vel sub mortali; imò verò hoc vix venit in mentem legislatoris ciuilis, & maximè in infidelibus, de quibus est eadem ratio. Item idem est in voto, & promissione, quia si fiant, statim obligant in conscientia, licèt promittens nihil de conscientia cogitauerit: idem ergo est in lege, neque est vlla ratio, cur expressior intentio necessaria sit.

2. Et idem cum proportione est dicendum in secundo modo intentionis: nam ibi etiam est implicitè intenta grauitas obligationis, & non impeditur, vel aliter excluditur efficacia illius intentionis: ergo satis est. Et ideo supra notauim⁹ quòd si materia sit capax, & lex ferat absoluto verbo præcipiendi, & cum simili confusa intentione, obligatio est ad mortale, argumento Clement. *exiuit*, quod etiam tradit Soto l. 1. de iust. q. 6. a. 4. versùs finem, quia si legislator vult obligare, & non determinat modum, ex materia determinatur, quia in re non potest fieri sine aliqua determinatione, & hæc non potest aliunde sumi: tunc ergo talis intentio sufficit, quia materiæ accommodatur, ac per illam determinatur.

Clement. exiuit. Soto.

3. Præterea idem dicendum est cum proportione in tertio modo, quando intentio legislatoris expressè est de ferenda lege purè pœnali: nam (vt supra dixi) illa intentio mutationem facit in materia legis, quæ mutatio est in potestate legislatoris: nam potest hanc vel illam materiã, aut determinatè, aut disiunctim, aut absolutè, aut sub conditione præcipere, licet non possit à tota materia omnem obligationem in conscientia excludere, si veram legem ferre vult. Quando ergo dicitur intendere non obligare in conscientia, sed ad puram pœnam, hoc intelligitur respectu actus immediatè præcepti, vel prohibiti: tamen eo ipso talis actus non est adæquata materia illius legis, sed vel hoc disiunctum, aut facere tale opus, aut sustinere, vel exequi talem pœnam, vel (& in idem redit) est lex cõditionata soluendi talem pœnam, si hoc fiat, & tunc à toto disiuncto nõ excluditur obligatio in cõscientia. Imo eo ipso quòd legislator vult veram legem ferre, & non vult determinare obligationem in conscientia ad talem actum, vult obligare in conscientia ad disiunctum, de quo adæquatè fert legem, & tunc grauitas obligationis sic impositæ, & modus eius ex materia determinanda est, iuxta proximè dicta de quacumq; alia lege indefinitè lata cum sola intentione ferendi legem. In quarto etiam modo res erit clara, si intentio legislatoris sit conformis conditioni materiæ, id est, si materia sit grauis, & ipse velit grauiter, & sub mortali obligare: vel si materia sit parui momenti, & ipse velit tantum sub veniali obligare: tunc enim nihil est, quod impedit effectum vt constat. Item si indefinitè velit legislator obligare, determinatur obligatio ex materia, & ipse censetur velle obligare iuxta materiæ conditionem: ergo à fortiori, quando intentio est determinata, & conformis capacitati materiæ, habebit effectum. Difficultas ergo superest, quando est difformitas inter intentionem, & materiam, quæ difformitas potest esse duplex, vna per excessum quia intendit obligare sub mortali in materia leui, & de hac iam dictum est, non posse habere effectum adæquatum intentioni, quia excedit potestatem agentis, & tunc intentio operatur, quod potest, non quod vult. Alia ergo disproportio est per defectum, quia legislator intendit obligare sub veniali tantum in materia graui. Et de hoc tantum puncto dicendum superest, an possit legislator in materia capaci obligationis sub mortali, temperare obligationem per intentionem suam, qua vult tantum obligare sub veniali.

In quo puncto sunt opiniones contrariæ. Prima negat, esse hoc in potestate legislatoris, sed necessariò obligare sub mortali ferendo legem in tali materia. Ita tenet Vasquez 1. 2. disput. 158. cap. 4. num. 32. & sequentibus. & tribuit Driedoni dicto lib. 3. de libert. Christian. cap. 3. ad 5. ex quo refert hæc verba: *Præcipientis intentio non facit præceptum habere maiorem, vel minorem obligandi efficaciam, sed necessitas, dignitas vel vtilitas eorum, quæ præcipiuntur.* Sed in originali, quo vtor, est dictio excluſiua, quæ potest sensum mutare: sic enim ait, *Sola præcipientis intentio non facit*, &c. *Sed & necessitas.* &c. Vnde sensus esse potest, non pendere quantitatem obligationis legis ex sola intentione legislatoris, sed etiam ex alijs principijs, & ita non fauet dictæ sententiæ, sed solum confirmat ea, quæ suprà dicta sunt. Nihilominus si sensus sit, quod sola intentio præcipientis nõ sufficit, vt præceptum habeat minorem obligandi efficaciam, quàm materia postulet: sic fauebit dictę sententię. Eandem sententiam expressè tenet Salmeron, tomo 4. Euangel. p. 3. tract. 12. §. differt autem.

4. *Sententia asserens non esse in potestate legislatoris in materia graui nõ obligare grauiter. Vasquez. Dried.*

Salmeron.

5. Prima ratio huius sententiæ est, quia licèt ferre, vel non ferre legem pendeat ex voluntate præcipientis, tamen supposito præcepto vis ipsa obligandi ex iure naturæ nascitur, quia ius naturæ dictat parendum esse superioribus præcipientibus, sed ius naturę in materia graui grauiter obligat: ergo non potest illa obligatio minui per intentionem præcipientis. Secundò, quia superior non potest rem leuem ita præcipere, vt sub mortali obliget, etiamsi velit: ergo nec rem grauem sub veniali. Probatur consequentia, quia sicut est stulta voluntas legislatoris in priori casu, ita in posteriori: tam stultum enim est velle, vt transgressio præcepti de re magni momenti leuis sit, sicut quòd de re leui transgressio sit grauis, sed in vno casu non habet effectum illa voluntas, quia stulta est: ergo nec in altero. Tertiò, differentia venialis, & mortalis peccati ex natura rerum oritur, non ex voluntate alicuius legislatoris: ergo non pendet ex voluntate legislatoris, quod transgressio legis sit venialis, si materia ipsa ad mortalem sufficit. Quartò, obligatio præcepti non est essentia præcepti, sed effectus eius: ergo posita lege necessariò habet effectum obligationis proportionatum materiæ, neque in eo pendet à voluntate superioris. Antecedens patet, quia præceptum consistit in intimatione voluntatis superioris, quæ est distincta ab obligatione, & prior illa. Consequentia verò probatur, quia stante eadem materia præcepti cum eisdem circumstantijs, & eodem fine rei præceptæ, non potest præceptum non esse idem: ergo non potest non inducere eandem obligationem, quia non liberè, sed naturaliter illam inducit.

6. Secunda sententia est, posse legislatorem, si velit, in materia graui, & capaci obligationis sub mortali, ferre legem, quæ tantum sub veniali obliget, solùm quia non intendit, nec vult amplius obligare, atque ita obligationem legis positiuæ esse sub mortali, pendere ab intentione legislatoris, vt à causa necessaria, licet sola non sufficiat. Hanc sententiam docet expressè, & latè Castro dicto lib. 1. ca. 5. docum. 4. Eandem

Castro.

Nauarr. Medina. Caiet.

dem tenet, vel potiùs supponit Nauar. in Manuali c. 23. n. 48. 49. & sequentibus. Idem sentit Medin. tract. de ieiun. q. 7. §. *superest*, & in eodem sensu videtur loqui Caiet. in sum. verb. *præcepti transgressio*. Ac deniq; hic videtur esse communis sensus Doctorum in hac materia: omnes enim cùm de hac obligatione tractant, primùm omnium requirunt intentionem legislatoris: nam sine illa esse non potest, licèt sola illa non sufficiat, quod etiam intendit Driedo loco citato. Et hæc sententia mihi videtur vera, quam sequẽtibus assertionibus declarabo.

7. Mens auctoris.

Dico primò: Quantumuis materia legis grauis sit, si legislator sufficienter declaret, se nolle obligare sub mortali, talis lex non obligat sub mortali. Probatur primò, quia hæc obligatio est effectus moralis ab homine faciendus, qui non potest fieri sine consensu voluntatis humanæ, sed ibi non adest consensus voluntatis superioris, quia ipse potius vult nõ obligare ad mortale, vt supponitur; ergo non inducitur talis obligatio. Probatur consequentia, quia ibi non interuenit alia voluntas humana, quæ posit illam obligationem inducere, & voluntas superioris, licèt posit, non vult, & non operatur quod non vult, quia actus agentium non transcendunt intentionem eorũ, vt sumitur ex l. *si quis nec causam*, & l. *nõ omnis*, ff. si cert. petat. Dicitur fortè, voluntatem ferendi legem sufficere: nam illa posita ius naturale cogit, vt obligatio legis grauis sit. Sed contrà: nam illa voluntas ferendi legem non est absoluta, sed limitata, & quasi sub hac conditione imponendi obligationem sub mortali; ergo vt ex illa voluntate lex imponatur, oportet, vt conditio impleatur; tum quia impossibile est voluntatem conditionatam habere effectum non impleta conditione, cùm nihil ponat in esse, tum etiam quia aliàs illa voluntas, inuolueret repugnantiam in obiecto, & consequenter esset de re impossibili, & eo ipso non posset habere effectum. Vnde argumentor secundò, quia vel est possibile, in tali materia dari legem humanam, & non obligantem sub mortali, vel est impossibilis talis lex: si est possibilis, in eo casu fiet, quia hæc est voluntas ferentis illam; si vero est impossibilis, eo ipso ex vi talis modi ferendi legem, taliſque voluntatis nulla lex valida constituetur: ergo talis lex non obligabit ad mortale, quod nunc intendimus. Probatur hæc vltima consequentia, quia legislator talem legem vult facere, & non aliam: si ergo illa est impossibilis, vult legem impossibilem, & cõsequenter nihil facit. Confirmatur à simili: nam si vellet ferre legem circa materiam grauem, aut leuẽ, & quod nullo modo obligaret, nec ad culpam mortalem, neque ad venialem, neque ad pœnam, profectò non ferret legem, sed consilium, aut simplicem ordinationem, & censeretur errare in nomine legis: quia si ille non ignorat naturam legis, non potest simul velle contraria, & si ignorat naturam legis, eo ipso non facit legem, quia habet repugnantem, contra quam non potest prævalere voluntas ex ignorantia procedens: ergo idem cum proportione erit in præsenti.

8. Ponderãtur rationes oppositæ sententiæ, & respõdetur illis.

Harum autem rationum efficacia ostendetur meliùs discurrendo per rationes in contrarium factas. Circa primam enim considerandum est, quod licet obligatio legis humanæ radicaliter oriatur ex lege naturali: nihilominus immediatè est à voluntate humana legislatoris: vnde tunc obligat lex naturæ ad parendum superiori præcipienti, quando supponitur homo sufficienter, & validè præcipere. At in præsenti superior aut non valide præcipit, quia vult repugnantia, & incompossibilia, vel non præcipit sufficienter, ad obligandum ad mortale, quia non præcipit nisi media sua voluntate, & ipse non vult tali modo præcipere, quia non vult tali modo obligare. Vnde conuertitur argumentum, quia obligatio legis humanæ radicatur in illo principio naturali, obediendum esse superioribus. sed hìc superior non vult obligare ad mortale: ergo nec ius naturale obligat ad mortale, quia in præsenti non operatur, nisi mediãte voluntate superioris, & quasi dando illi efficaciam: non dat autem efficaciam contra ipsam, sed vt ipsa impleatur in his, quæ vult.

9.

Ad secundum negatur consequentia: est enim longè diuersa ratio inter voluntatem præcipiendi rem leuem sub mortali, vel grauem sub veniali. Quia prior voluntas est ad imponendam obligationem, & ideo cum obligatio sit iniusta, & excedens potestatem humanam non habet efficaciam: posterior autem voluntas ad minuendam, vel potius non imponendam talem obligationem, scilicet sub mortali (quoad hanc enim partem nunc illam cõsideramus) ad hoc autem non est necesse, vt aliquid efficiat, sed satis est vt nõ efficiat: non efficit autem eo ipso, quod non vult, vnde si non vult obligare ad mortale, planè non obligat. Neq; refert, quod talis voluntas stulta sit (hoc enim permisso, & non concesso, vt infrà dicam) non est eodem modo stulta, quo prior: nam prior est stulta, & iniusta: posterior autem non est iniusta, esto sit imprudens: prior enim est ad imponendum grauamen vltra potestatem, posterior solum ad non imponendum totum grauamen, quod posset, in quo non facit superior iniuriam subdito, esto aliàs malè gubernet. Vnde hìc etiam retorquetur argumentum: nam vt voluntas non imponẽdi onus de facto illud non imponat, satis est, quod de facto habeatur, estque impertinens, quod prudenter, aut stultè habeatur. Vt si Rex ferat legem sine causa iusta, nihil facit: si verò auferat legem iustam sine causa iusta, factum tenet, licèt male faciat, quia plus ad ponendum, quam ad non imponendum, vel non conseruandum onus requiritur. Sic ergo in præsenti.

10.

Ad tertium de differentia venialis, & mortalis peccati, dato antecedente in bono sensu, negatur consequentia. Nam in his, quæ non sunt per se mala, sed tantum quia prohibita, licèt ratio peccati mortalis, aut venialis, non pendeat immediatè ex voluntate hominis, necessariò pendent remotè, in quantum à voluntate hominis pendet ponere, vel non ponere præceptum prohibens, & ponere tale, vel tale præceptum. Non est ergo satis, quod materia sit grauis, quando tota illa de se, & non prohibita, esset indifferens: oportet ergo, vt prohibeatur simpliciter, & adæquatè (vt sic dicam) secundùm totam capacitatem suam, & posita tali prohibitione, iam non pendebit ex voluntate hominis, quod peccatum sit mortale, vel veniale, sed ex natura obiecti sic propositi id sequitur, & ita in superioribus diximus occidere, quando materia est capax obligationis sub mortali, & legislator non limitat modum præcipiendi, sed simpliciter vult præcipere. At verò in nostro casu non supponitur prohibitio sufficiens, vt materia illa sit mala, quia prohibita, in gradu peccati mortalis, quia non sic prohibetur: ergo ex hypothesi talis præcepti impossibile est, actum illi contrarium esse peccatum mortale. Nam vel est tale per se, & hoc non, vt supponitur, vel est tale, quia prohibitum, & hoc etiam non, quia non est ita simpliciter prohibitum.

11.

Ad quartum respondeo, obligationem quasi passiuam, quæ in subdito moraliter consideratur, nõ esse essentiam legis, sed effectum, quamuis si cõsideretur vt effectus causæ efficientis, sed formalis, possit non immeritò intrinsecus, & essentialis reputari. Omissa tamẽ obligatione passiua: de actiua obligatione, quæ potiùs est quasi actiuitas obligationis passiuæ, dico, hanc esse de essentia legis, & inseparabilem ab illa, quia lex essentialiter est vinculum obligationis inductiuum. Neq; contra hoc obstat, quod lex sit prior obligatione passiua, & quod consistat in intimatione voluntatis legislatoris: nam potiùs hinc sequitur, talem esse legem, qualis est voluntas, quæ per illam

illam intimatur, quia illa voluntas est quasi anima eius, & ab illa quasi formaliter habet vim obligandi; sed in nostro casu illa lex non intimat voluntatem obligandi sub mortali: ergo nec ipsa potest sub mortali obligare: nam intimatio vt sic, tantum est in genere signi, quod solum habet efficaciam ratione signati. Vnde ad primam consequentiam, quod posita lege ex ea naturaliter nascitur obligatio proportionata materiæ, respondeo distinguendo consequens: nam posita lege adæquata materiæ, verum est: in nostro autem casu non ponitur lex adæquata materiæ, vt supponimus. Vnde posita huiusmodi lege inadæquata materiæ falsum est illud consequens. Quapropter si consequens illud vniuersè intelligatur de quacunque lege, negatur consequentia, quia vel inuoluit repugnantiam, vel supponit probandum, nimirum quod lex necessariò sit adæquata, etiam contra voluntatem ferentis illam. Hoc enim hactenus probatum non est, neque etiam est ostensum, quod circa eandem materiam, cum eisdem circumstantiis, non possint esse diuersæ leges magis, vel minus prohibentes iuxta intentionem præcipientis. Et quamuis id gratis daretur, adhuc non probaretur inde in eo casu ferri legem obligantem sub mortali, sed potius nullam legem ferri, quia legislator nec vult ferre quam potest, nec potest quam vult.

12. Vnde ad maiorem rei explicationem dico secundò: Quamuis in eo casu lex non possit obligare ad mortale, vt ostensum est; nihilominus non est omnino nulla, potestque obligare ad veniale iuxta voluntatem legislatoris, quæ non semper irrationabilis est. Hanc assertionem intendunt auctores citati, probaturque prior pars ex vsu religionum, in quibus plures sunt cõstitutiones cadentes in materias de se sufficientes ad obligandum sub mortali, si rigorosa præcepta de illis imponerentur, vt sunt v.g. constitutio audiendi Missam quotidie, vel ieiunandi tali die, &c. Et nihilominus quia in ipsismet declaratur non esse intentionem religionis obligare ad mortale, non ita obligant, sub quacunq; forma verborum ferantur. Et nihil repugnat obligare ad veniale, si hoc etiam in ipsis constitutionibus declaretur, sicut potest: nulla enim afferri potest repugnantia suppositа priori negatione. Et fortasse in aliquibus religionibus ita obligat, vt sentit D. Thomas 2.2. q. 186. articulo 9. ad 1. Addo, quòd vbi neutro modo obligant, vtrumque exprimitur in ipsis constitutionibus, vt de sua religione retulit D. Thom. citato loco, & in nostræ Societatis constitutionibus idem habetur. In hoc autem ipso modo declarationis satis significatur, potuisse tales cõstitutiones in illis eisdem legibus obligare sub veniali, & non sub mortali: ideo enim vtrũque exprimitur, ne solo mortali excluso, censeantur obligare sub veniali. Atque hinc sumitur argumentum aliud ex lege purè pœnali, quo vtuntur Nauarr. & alij: nam lex ex intentione legislatoris potest non obligare ad culpam, sed tantum ad pœnam, etiam in materia de se graui, & sufficiente ad obligationem sub mortali, vt ex eisdem constitutionibus Prædicatorum constat, & in sequẽtibus generaliter disputabitur: ergo per eandem intentionem legislatoris fieri poterit, vt lex obliget sub veniali, etiamsi materia capax esset maioris obligationis. Responderi potest, legem pœnalem tandem resolui in aliquam obligationem conscientiæ. Sed contra: nam esto hoc verum sit, potest resolui in solam obligationem sub veniali, vt si pœna esset leuis, quam omittere non esset mortale: tunc enim quasi mediate res grauis præcipitur sub culpa veniali incurrenda, nisi talis pœna impleatur: ergo etiam immediatè, & simpliciter posset fic præcipi.

13. A priori verò probari hoc potest primò, quia talis lex non est iniusta, neque illicita ex parte materiæ: nam præcipit rem honestam, neque excedit potestatem ferentis legem, sed potius est quasi inadæquatus actus eius; cur ergo erit nulla? Vnde parum refert quod sit indiscreta, quia imprudentia in lege ferenda, non facit illam nullam, nisi reddat illam turpem, inhonestam, aut iniustam vltra potestatem ferentis illam. Nec etiam est, cur talis lex reputetur impossibilis, quia si materia est capax obligationis maioris, cur non erit minoris? quandoquidem vtraque est quasi extrinsecus adueniens illi per liberam voluntatem imperantis, sicut in censuris v. g. Licet pro contumacia in furto graui possit rationabiliter imponi excommunicatio maior: nihilominus si feratur excommunicatio cum intentione non inferendi maiorem, non inferetur maior, inferetur autem minor, si Prælatus eam intendat, etiamsi fortè negligenter, & imprudenter faciat, non ferendo maiorem; ita ergo in proposito præceptum quasi recipit maiº, & minus ex parte voluntatis legislatoris volentis grauiter, aut leuiter obligare. Quæ dici etiam possunt præceptum simpliciter, & secundum quid, sicut D. Thomas dixit, peccatum veniale non esse contra præceptum simpliciter, sed secundum quid, & innuit sæpe Caietan. 2. 2. quæst. 104. artic. 2. quæst. 186. articul. 9. tom. 1. Opusc. tract. 25. quæstion. 1. Sic ergo, licet materia sit capax præcepti simpliciter, potest legislator pro sua libertate velle imponere præceptum secundum quid, & non simpliciter, & sicut illa voluntas efficax est quoad obiectum negatiuum, sicut est ostensum, ita etiã quoad affirmatiuum, quia nulla est repugnantia, nec rationes prioris sententiæ illam ostendunt, vt ex dictis patet. Et confirmatur: nam per se se videtur satis credibile, quod sicut Ecclesia præcipit ieiunium, vel Missam sub mortali, potuit etiam præcipere sub solo veniali, si expedire iudicaret. Quia ieiunare, & audire Missam de se est opus honestum, & graue, & nihilominus non est sub necessitate salutis ante præceptum, sed voluntas Prælati imponit necessitatem: ergo potest non omnem necessitatem imponere, cuius opus est capax, sed minorem, ita vt non simpliciter ad salutem, sed ad cauendam omnem culpam, etiam leuem sit necessariũ, siue ponendo solum præceptũ obedientiæ in eo gradu, siue intra latitudinem religionis, vel temperãtię, faciendo talem determinationem, siue circumstantiã temporis sub leui obligatione imponendo, vtendo illo medio ad finem talis virtutis, non vt graui, ac necessario, sed vt leui dispositione ad grauiora præcepta, iuxta doctrinam D. Thomæ, dicta quæst. 108. art. 7. & 9.

Materia capax obligationis maioris est etiam minoris.

D. Thomas.

Caiet.

Addidi tandem, talem voluntatem, talemq; præcipiendi modum, non semper esse irrationabilem, aut habere malitiam aliquam. Id enim etiam persuadet consuetudo religionum, & ratio, quia in tali modo præcipiendi, nulla intrinseca indecentia ostendi potest, nec transgressio alicuius obligationis, quia superior non tenetur præcipere semper quãtum potest, neq; etiam tenetur abstinere à præcipiendo leuiori modo, quando non vult toto rigore præcipere. Vbi enim est talis prohibitio, aut in quo fundari potest? Alioqui verò potest habere finem, & causam rationabilem ad non præcipiendum cum rigore, neque omittendum omnino præceptum, quia imponere aliquam moderatam obligationem, sine periculo grauis lapsus, potest esse vtile ad spiritualẽ directionem subditi. Nihil ergo obstat, quin modus hic præcipiendi, etiam in materia graui possit esse validus, & prudens. Confirmatur, quia eadem materia grauis prudẽter potest esse aliquando sub consilio, vel simplici ordinatione ad nihil obligantis, aliquando sub lege tantum pœnali, aliquando sub graui præcepto obligante quantum potest sub mortali: cur ergo esse etiam non poterit sub leui obligatione, quæ timoratam conscientiam pungat, & in discrimen grauis lapsus non adducat? Neque contra hoc video rationem vrgentem. Solet autem fieri argumentum, & comparatio sumpta ex obligatione voti,

14.

& iuramenti. Sed de his in libris de Religione tract. 6. dictum est.

CAPVT XXVIII.

Vtrum lex humana, & ciuilis obliget sub mortali, vt ex contemptu non violetur, etiam in minimis.

1. QVamuis hæc quæstio tractari possit, non solum de lege humana, sed etiam de naturali, nihilominus, quia præcepta humana facilius contemni possunt, & ita modus peccandi ex contemptu frequentius in eis committi potest, ideo de illis solet hæc quæstio specialiter tractari. Et præsertim sumpta occasione ex opinione asserente, transgressionem legis humanę per se leuē esse, factam verò ex cōtemptu esse mortalem: nam huius opinionis auctores supponunt apertè, contemptum esse talem circumstantiam transgressione legis, vt de veniali fiat mortalem. In quo alij auctores eis non contradicunt, etiamsi in priori parte dissentiant, dicentes, contemptum non esse necessarium, vt transgressio præcepti humani sit peccatum mortale, si materia sit grauis.

2. Itaq; omnes in hoc conueniunt, quod transgressio legis humanę ex contemptu facta est peccatum mortale, etiam in materia minima: imò idem sentiunt de transgressione regulæ alias non obligantis ad aliquā culpam, vel etiam de consiliorum contemptu. Ita docet D. Thom. 2. 2. quæst. 186. art. 9. ad 3. Bonauent. in Pharet. diui. amo. lib. 2. cap. 44. Gerson Alphab. 34. liter. M. & tertia parte, tract. de vita spiritual. lection. 5. Adrian. quodlib. 6. art. 2. Panormitanus in cap. *nam concupiscentiam*, de constitut. numer. 5. & in cap. *relatum*, ne cleri. vel monach. numer. 6. Felin. in cap. *cum quidam*, de iureiur. nu. 7. Archid. in cap. 1. d. 27. quæst. 1. & in cap. *quicunque*, 18. dist. & Domin. in cap. *nullus*, 55. dist. Nauarr. in sum. capit. 23. num. 41. & 42. Dried. lib. 2. de libertat. Christian. cap. 1. Couar. in cap. *alma mater*, 1. p. §. 7. numer. 6. & in regula, *peccatum*, 2. part. §. 5. nu. 3. in fine, Caiet. & Castro locis infrà citandis, & plura congerit Henric. tract. de Syno. post 3. part. artic. 1. conclus. 16. num. 257. Fuit q; aperta sententia D. Bernard. lib. 1. de præcep. & dispens. capit. 11. 12. & sequentib. vbi de leuiorib. præceptis in primis ait, *Non contemni sine crimine*. Deinde subdit, *Porrò contemptus in omni specie mandatorum pari pondere grauis, & communiter damnabilis est*. Et iterum dicit de contemptu, *Conuertit in crimen grauis rebellionis culpam leuis transgressionis*.

Sententia affirmatiua eaque communis.

D. Thomas. Bonau. Gerson. Adrian. Felin. Nauar. Dried. Conar. Caiet. Castro. Henr: D. Bern.

3. Sed licèt hæc doctrina vera, & communis sit, nihilominus difficultate non caret, quia ex ea sequitur, contemptum ipsum semper esse peccatum mortale, quod non videtur admittendum. Sequela patet, quia propter quod vnumquodq; tale, & illud magis; si ergo transgressio præcepti leuis, seu in materia leui sit semper mortalis ratione contemptus, multo magis ipse contemptus erit semper mortale crimen. Minor autem, seu falsitas consequentis probatur, quia contemptus non est maius peccatum, quàm inobedientia, vel sacrilegium, & similia: sed hæc non sunt semper peccata mortalia: ergo nec contemptus. Declaratur præterea exemplis: nam si quis proximo dicat leue conuicium ex contemptu eius, non ideo statim peccat mortaliter, quia tota illa actio cū illa formalitate contemptus non transcendit rationem iniuriæ, quæ in illa materia leuis est. Item si quis nolit obedire Prælato in re minima, solum vt ostendat, se parui pēdere illum, non videtur peccare mortaliter, quia tota illa potest esse leuis iniuria: item si quis mēdacium proferat ex cōtemptu quodam, quia pro nihilo reputat illam deordinationem, nō ideo videtur peccare mortaliter, quia in illo contemptu non apparet tam grauis deordinatio.

Rationes dubitandi circa prædictam cōmunem sententiam.

Ad soluendam hanc difficultatem, & intelligendum sensum, & rationem communis sententiæ, primum generatim explicandum est quid sit transgredi legem ex contemptu, deinde quid, & quotuplex sit contemptus, ac deniq; quando ad peccatum mortale sufficiat. Circa primum quidam dixerunt, peccare ex contemptu esse peccare ex certa scientia, & sine passione, vel causa, cui opinioni videtur fauere Caiet. in summa verb. *contemptus*, condistinguens peccatum ex contemptu contra peccatum ex ignorantia, & ex passione. Vnde videtur sentire esse peccatum, quod vocatur ex malitia: nam hoc communiter contra illa duo membra distinguitur, & dicitur esse ex certa scientia. Fauet etiam Glossa in cap. *Metropolitanum*, 2. quæst. 7. quatenus ait, non parere ex contemptu idem esse, quod non parere sine causa D. Thomas etiam in 2. dist. 24. q. 3. art. 5. argum. 2. cum solutione videtur supponere, peccare ex contemptu, esse peccare ex deliberatione perfecta. Indicat etiam Bernard. supra dicens, aliud esse non obedire, aliud velle non obedire, & hoc posterius dicit esse contemnere, & significat, semper esse peccatum mortale: vocat enim, *blasphemiam & repugnantiam non ferendam*.

4. *Quid sit transgredi ex contemptu.*

Sed hæc explicatio contemptus non potest præsenti instituto accommodari, & in eo sensu falsa esset, & contra omnes auctores citatos, & referendos. Quamuis enim (vt statim dicam) contemptus in latiori quadam significatione interdum ita sumatur, tamen in præsenti non potest in eo sensu accipi, quia etiam peccatum veniale potest fieri ex certa scientia, & perfecta deliberatione, neque inde fit mortale, etiam si passio non intercedat, sed mera libertas. Nam carentia passionis nondat per se nouam speciem malitiæ, vt per se notum est, nec potest infinite augere malitiam ex suo genere, vel ex aliis circumstantiis leuem; imò ipsa per se non auget, sed solum non minuit culpam, & quamuis maior libertas, quæ inde relinquitur, augere possit peccatum: non tamen adeo, vt faciat esse mortale, quod alias tale non esset, cum plena libertas possit etiam in leui peccato reperiri. Ergo ratione huius circumstantiæ non potest esse peccatum mortale, quod ex proprio obiecto, & materia tale non esset. Et idem argumentum fieri potest de circumstantia scientiæ perfectæ; solum enim ex se excludit ignorantiam, & ideo ex se nō auget speciem malitiæ; quātitatem verò peccati auget, solum quatenus auget libertatem: hoc autem augmentum nunquam excedit capacitatem materiæ, & obiecti per se loquendo: ergo nunquam ex illo capite præcise sumpto peccatum fit mortale, quod alias esset de se veniale.

5. *Transgredi legem ex contemptu non esse peccare ex certa scientia, & sine passione vel causa.*

Quod etiam inductione patet in mendacio leui, vel paruo furto; quantuncumque enim scientia & voluntate fiant, si in eorum obiectis, & materia sistatur, non addendo circumstātiam mutantem speciem, nūquam erunt peccata mortalia: ergo hic modus peccandi non est peccare ex contemptu proprio, & rigoroso, de quo tractamus. Et hoc prius docuit D. Thom. loco proximè citato, quatenus concedit, peccatum veniale ex genere non fieri mortale, licet fiat ex perfecta deliberatione, neque id satis esse ad contemptum, & ideo quæst. 15. de verit. artic. 5. ad 2. dixit per peccatum veniale non contemni Deum, etiamsi ex perfecta scientia fiat. De sensu autem Bernardi infrà dicetur. Ad Glossam autem respōdet Nauar. in capit. *non inferenda*, num. 15. Quando peccatur contra legem sine causa, præsumi contemptum, non tamen esse, etiamsi ex causa iniqua peccetur, vt ex voluptate, vt sumitur ex Glossa in cap. *cum illorum*, de sententia excommunicat. verb. *in contemptu*.

6.

Secundò dixerunt alij, transgredi legem ex consuetudine esse illam contemnere, ac subinde peccatum ex consuetudine esse peccatum ex contemptu. Vnde inferunt, transgressionem legis de se venialem fieri

7. *Transgredi legem ex consuetudine.*

Quæ aliâ contemnere.

fieri mortalem ex consuetudine. Hæc autem opinio dupliciter intelligi potest. Primò, vt adæquata causa contemptus sit consuetudo. Et hoc à nemine asseritur, & est planè falsum, quia contemptus potest aliunde oriri, quàm ex consuetudine, nimirum ex superbia, vel indignatione, aut alio simili vitio. Item quia cõtemptus est simplex actus, vt statim explicabimus, & ita potest concipi per aliquem primum actum ante consuetudinem, vt superbia, & alia similia vitia. Secundò intelligi potest, quod licèt consuetudo non sit necessaria ad contemptum, nihilominus illa sit vnus modus peccandi ex contemptu, & hoc modo indicat hanc sententiam Glossa in cap. *vnum orarium*, §. *nunc autem*, verb. *criminale*, dist. 25. & Ang. verb. *inobedientia*, vbi hanc vocat contemptum interpretatiuũ cum Richard. quodlib. 1. q. 19. & citatur pro hac sententia Collectar. in cap. 1. de const. Fauet etiam Panormit. in cap. *nam concupiscentiam*, de constitut. in fine, dum ait, nullum esse veniale peccatum, quod consuetudine non fiat mortale: nam hoc verum esse non potest, nisi ratione contemptus. Denique Bernard. dicto libro de præcep. & dispens. cap. 14. dicit, quædam esse venialia peccata, excepto, cum per contemptum vertuntur in vsum, & consuetudinem.

Glossa. *Collectar.* *Panorm.* *D. Bern.*

8. Sed hæc sententia falsa est, vt meritò docuit Diuus Thom. & cum eo Caietan. 2. 2. quæst. 186. artic. 9. ad 3. & sequitur Angel. verb. *contemptus*, & bene Nauarr. in cap. *tres sunt*, de pœni. distinct. 1. num. 13. & Archid. in cap. *quicunque*, 81. distinctione, & ratio est, quia consuetudo non est contemptus; ergo peccare ex consuetudine, non est peccare ex contemptu, formaliter, ac per se loquendo. Quod ideo addo, quia consuetudo potest disponere ad contemptum, & illum paulatim generare, vt D. Thomas suprà dixit, ex illo Prouerb. 18. *Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit.* Propter quod solent Iuristæ dicere, vt notat Nauar. suprà, ex consuetudine indici præsumptionem contemptus, licèt ipsa contemptus nõ sit. Probatur ergo antecedens, quia contemptus per se consistit in vno actu: consuetudo autem solum dicit, vel multiplicationem talium actuum, vel habitum inde genitum: constat autem habitum non esse cõtemptum, nec etiam multitudinem actuum: nam illi actus per se loquendo sunt similes, vnde sicut primus non est contemptus legis, licet sit trãsgressio legis, ita nec secundus, nec tertius, nec designari potest, in quo actu incipiat contemptus ex vi consuetudinis. Præterea peccatum ex cõsuetudine ad summum augetur quoad pronitatem, vel facilitatem, aut affectum peccandi, non verò quoad malitiam diuersæ rationis, vel speciei: contemptus autem addit malitiam specie distinctam, vt ostendemus; ergo cõsuetudo per se non sufficit ad contemptum.

D. Thomas. *Caiet.* *Nauar.* *Angel.* *Archid.* *Prouerb. 18.*

9. Vnde infertur, falsum omnino esse quod Panormitan. ait, nullum esse peccatum veniale, quod per consuetudinẽ non fiat mortale. Aliàs omnis consuetudo peccandi venialiter, constitueret homines in statu peccati mortalis, & ita consuetudo mentiendi leuiter, vel loquendi otiosè, & similes, constituerent homines in morali periculo peccandi mortaliter, quia peccatum illud ratione consuetudinis esset peccatum mortale. Et cum designari non possit numerus actuum, in quo tale peccatum incipiat esse mortale ratione frequentiæ, seu consuetudinis, sequitur peccari mortaliter ex vi talis consuetudinis, & periculi perueniẽdi ad numerum actuum, in quo peccatur mortaliter. Consequens autem est absurdissimum, & contra sensum totius Ecclesiæ, & omnium piorum, & cõtra omnes Doctores, qui etiam in materia de Iuramento, dicunt consuetudinem iurandi verum leuiter, & sine causa non constituere hominem in statu peccati mortalis, & idem dicunt de ludo superfluo, non tamen pernicioso, & aliis similibus. Ratio verò à priori est, quia consuetudo peccandi venialiter per se solum auget extensiue numerum peccatorum venialium, & volũtariorum in posterioribus peccatis: ex neutro autem argumento potest colligi peccatum mortale, quia multa peccata venialia non faciunt vnum mortale, vt ex prima secundæ, suppono, nec maior voluntas sufficit ad peccatum mortale, si materia, obiectum, & aliæ circunstantiæ peccati eadem sunt, vt in præsenti supponimus. Consuetudo ergo non transfert actum de veniali in mortale. Et ita inde etiam concluditur peccare ex consuetudine, nõ esse peccare ex contemptu. Neq; Bernard. id dixit, sed potius dixit, contemptum solere esse causam consuetudinis, & tunc verum est, actum de se venialem posse fieri mortalem non ratione solius consuetudinis, sed ratione contemptus à quo procedit.

Obiectiõ cũ responsione.

10. Dices; consuetudo furandi, etiamsi singula furta leuia sint, constituit peccatum mortale, vt omnes fatentur. Idemque est si contra legem positiuam taxantem pretium aliquis frequẽter delinquat leuiter, aliquid paruum vltra iustum pretium accipiendo. Item consuetudo communicandi ciuiliter cum excommunicato est peccatum mortale, licet singuli actus communicandi per se sumpti, sint peccata venialia: ergo idem erit in omnibus. Respondeo, si in his, & similibus casibus tandem committitur peccatum mortale, non est ratione contemptus, vt constat ex dictis, & ratione, quia possunt singuli actus ex eodem motiuo, seu affectu, aut passione fieri, vt experientia constare potest in paruis furtis: multiplicantur enim ex eadem cupiditate sine contemptu, sed potiꝰ ex quadam vi passionis, & interdum cum quadam imperfecta displicentia, & simplici affectu, seu velleitate seruandi legem. Item si per illam consuetudinem peruenitur ad peccatum mortale, non est præcisè, ac formaliter ratione consuetudinis, alioqui in omni consuetudine idem esset, quod plane falsum est, vt ostendi.

11. In primo ergo casu de furtis leuibus ideo est, quia materia præcedentium furtorum retinetur semper contra eandem legem, & semper augetur per sequentia furta, & ita tãdem peruenitur ad aliquod, in quo licèt materia præsens sola sit leuis, coniuncta præcedentibus constituit vnam materiam grauem, & ita est illud peccatum mortale, quantum est ex parte materiæ. Vnde etiam oportet, vt ex parte peccantis voluntas feratur aliquo modo in illam materiam vt grauem, & congregatam ex multis leuibus, & tunc peccabit mortaliter ratione materiæ grauis. Quãdo autem materiæ leues non ita copulantur, multiplicatio venialium non efficit vnum peccatum mortale, vt late declarauimus in lib. 5. de voto, capite quinto, vbi de consuetudine committendi leues transgressiones voti loquuti sumus, diximusque eandem esse rationem de lege. Neque refert, quod tunc videatur finis legis, ac voti frustrari magis, ac magis, ac subinde grauiter lædi per plures illos actus: ex illo enim augmento non consurgit vnum peccatum mortale, sed multitudo venialium, vt multis exemplis, & rationibus ibi ostensum est. De alio verò exemplo de communicatione ciuili cum excommunicato, dixi in 5. to. de censur. disp. 15. sect. 2. n. 11. ibi esse specialem rationem, quia communicatio humana, licet successu temporis, & per varios actus fiat: tamen per excõmunicationem prohibetur per modum vnius actus, seu materiæ grauis, & ideo si quis ita frequenter actus leues, vt animo, & voluntate expressa, vel virtuali in perseuerãtem communicationem feratur, violat legem in materia graui, & illi actus leues non spectantur tunc vt distincti, sed vt partes vnius materię grauis per illos intentæ, & vt sic censentur grauiter prohibiti, & per legem ex suo genere obligantem sub mortali. Et ita nunquam ratione solius consuetudinis veniale peccatum efficitur mortale.

12. Dicendum ergo est, tunc committi contra legem humana-

Resolutio auctoris. humanam ex contemptu, quando ipsa transgressio exterior legis oritur ex imperio contemptus interioris, ita vt illa exterior transgressio ex vi talis imperij fiat quidam contemptus exterior. Ita Caietanus in sum. verb. *contemptus*, & 2.2. loco proximè citato, vbi D. Thom. idem indicat, & attigit Bernard. in dicto c. 14. dicens, *Tunc non peccati species, sed peccantis intentio pensatur.* Ratio verò generalis est, quia actus exterior accipit malitiam formalem, & præsertim extrinsecam, & accidentalem ab actu interiori: sed transgressio legis in re minima, neque in actu exteriori, neq; in voluntate, quæ illum respicit vt obiectum, habet de se malitiam mortalem: ergo si ex contemptu illam recipit, ideo est, quia imperatur ab aliquo interiori actu habente malitiam mortalem, qui actus cõtemptus appellatur, & ideo trãsgressio illa dicitur esse ex contemptu.

Caiet.

D. Thom.

13. *Quinam sit actus interior qui dicitur contemptus.* Sed tunc restat inquirendum quod secundo loco propositum est, quisnam sit hic actus interior, qui contemptus appellatur, & cur tam graue malum reputetur, vt reddat mortale peccatum, quod leue erat, vel etiam quod de se nullum erat. Circa hoc D. Bernard. suprà cap. 12. indicat, hunc contemptum esse actum superbiæ, dicens, *Contemptus tumor superbiæ est.* Sumi etiam potest ex Diuo Thoma citato loco 2.2. qüæstion. 186. art. 9. ad 3. dum ait, *Contemnere esse nolle subiici legi.* Et peccare ex contemptu esse peccare ex voluntate non se subiiciendi alteri. Docet autem idē D. Thom. 2.2. quæst. 161. art. 2. ad 3. officium humilitatis præcipuum esse subiici Deo, quod repetit art. 3. & q. 162. art. 5. & in 6. inde colligit superbiæ grauitatem: ergo si contemptus est voluntas non se subiiciēdi formaliter, id est, solum propter fugiendam subiectionem, est planè actus superbiæ. Et hanc interpretationem sequuntur ferè Canonistæ in principio citati, & Adrian. ac Gerson dicta lect. 5. de vita spir.

Angel. Syluest. D. Thom. Angel. Syluest. & alij Summistæ verb. *contemptus.* At verò Caiet. 2.2. q. 104. art. 2. & q. 105. art. 5. ad 2. hanc D. Thomę sentētiam videtur interpretari de formali inobedientia, quæ consistit in voluntate non seruandi legem, propter non obediendum, & hanc voluntatem significat esse contemptum. Quod & aliqui moderni sequuntur, & fauet D. Thom. dicta quæst. 105. artic. 1. ad 1. Ex hoc vero sequi videtur, contemptum non posse versari circa consilia, quod est contra omnes, & planè falsum. Probatur autem sequela, quia obedientia tantum est circa præcepta, ergo etiam inobedientia.

14. Potest ergo esse alius dicēdi modus, contemptum esse iniustitiam quandam, quia contemptus est, *æstimatio minus iusto*, vt definit Altisiod. lib. 2. sum. tract. 20. c. 2. q. 1. Diminuere autem æstimationem alterius, contra iustitiam est. Vnde de contemptu proximi ita sentit Caiet. in sum. verb. *contemptus.* videtur autem esse eadem ratio de contemptu legis, vel legislatoris. Et ita Nauarr. suprà, & in sum. cap. 23. nu. 42. ait, peccare ex contemptu esse, moueri ad peccandum, eo quod legem, vel legislatorem aliquis parui faciat: hoc autem ad iniustitiam pertinere videtur. Ex his ergo incertum manet quodnam vitium sit contemptus, quia superbia, formalis inobediētia, & iniustitia vitia sunt specie distincta. Quod si contemptus in omnibus illis speciebus esse potest, & ideo vox æquiuoca est, vt Altisiod. suprà sentit, ambiguum manet quomodo sumenda sit, cum dicitur esse peccatum mortale, transgredi legem ex contemptu.

Nauarr.

Altisiod

15. Ad hoc ergo explicandum aduerto, contemptum partim esse posse in intellectu, partim in affectu interno, partim in opere externo, sub opere omissionem includendo, quod ferè notauit Altisiod. suprà. Primus ergo cõtemptus dici potest intellectualis, & consistit in iudicio, quo res aliqua, vel persona in minori æstimatione habetur, quam par sit, ac dignitati eius debeatur. Quamuis enim minus æstimare vnam rem, quam aliam, soleat generaliter vocari contemptus illius: sit tamen æstimatio si prudens, non erit contēptus vitiosus, de quo solo tractamus: tunc ergo est inordinatus contemptus, quando respectu ipsiusmet rei, aut personæ, considerata eius qualitate, & dignitate, inordinata est talis æstimatio. Nam si vna res sit vtilior alia, illam contemnere præ alia non est vitium, sed virtus, vt contēnere diuitias, vel honores, propter virtutem. In affectu autem cõtemptus est, aut velle habere hanc vilem æstimationem de alio, aut certè velle illam verbo, aut opere ostendere, & in aliis generare: in opere autem contemptus erit quidquid exterius fit intentione despiciendi alium, vt ab aliis parui æstimetur, vel vt operans ostendat, se pro nihilo illum æstimare. Quæ omnia non aliter probātur, quam ex ipsius vocis proprietate, & communi sensu, & conceptione, ac interpretatione Doctorum, præsertim Altisiod. & Caietani suprà.

16. Vlterius autem aduerto, cõtemptum posse referri vel ad personam, id est, ad Deum, aut proximum, vel ad res alias, vt diuitias, & honores, actiones, &c. Si sumatur hoc posteriori modo non videtur habere certam speciem vitij. Imò, vt dixi, si debitā proportionem seruet ad rem, quæ contemnitur, potest esse actus laudabilis modo explicato: si verò sit vltra proportionem debitam tali materiæ, vel obiecto, pertinebit ad vitium contrarium illi virtuti, quæ inclinat ad seruandum medium, & moderandum affectum circa talem materiam. Vt v. g. nimius contemptus honoris, vel famæ potest esse vitiosus, & contra illud, *Curam habe de bono nomine*: habebit ergo ille contemptus malitiam contrariam magnanimitati, vel humilitati, quæ constituunt medium in affectu honoris. Sic etiam contemnere plus iusto diuitias necessarias vitæ humanæ esse poterit contra liberalitatem, & in prodigalitatem declinare, & sic de aliis. Hic autem modus contemptus non est propriè qui ad rem præsentem spectat, vt statim dicam. Contemptus autem personæ videtur mihi formaliter, & propriè pertinere ad iniustitiam cum proportione sumptam. Quod ideo addo, quia contemptus Dei, erit formaliter contra religionem: nam illa est iustitia ad Deum, qualis in nobis esse potest: si verò sit contemptus parentis, erit contra pietatem, si Prælati, contra obseruantiam, & reuerentiam illi debitam: si contra alios proximos, contra communem iustitiā, & hoc vltimum docuit Caietan. suprà: ex illo autem sequūtur cætera cum proportione. Et ratio est, quia per talem contemptum agitur contra ius alterius, & quantum est ex parte contemnentis, infertur illi iniuria, vel etiam nocumentum. Quia vnusquisq; habet ius, vt in æstimatione debita habeatur, vt conuenienter ad illam tractetur: nam hoc ad honorem, vel cultum vnicuique debitum necessarium est, & inter homines habere potest magnam vtilitatem, ideoq; huiusmodi contemptus non parua iniuria reputatur, ac subinde peccatum mortale est ex genere suo.

17. *Contemptus duplex materialiter, quando non intenditur directè, possit sistere alteris formaliter vero quando de intenditur.* Est tamen animaduertendum tertiò, huiusmodi contemptum dupliciter committi posse, scilicet, materialiter, vel formaliter: cum enim de facto aliquid fit, quo aliqua persona aliis postponitur, licet hoc directè non intendatur, materialiter contemnitur: si vero id etiam intendatur, tunc est contēptus formalis. Priori modo committitur contemptus contra Deum per omnia peccata mortalia, vt notauit D. Thom. in 4. dist. 9. ar. 3. quæstiunc. 3. & eodem modo transgressio humani præcepti voluntaria, etiamsi ex passione fiat, solet interdum vocari contemptus, vt loquitur Gregor. in cap. *honoratus.* 74. dist. Et fortasse hoc sensu dixit August. 14. de Ciuitate, cap. vlt. Amorem sui vsque ad contemptum Dei ædificare ciuitatem Babylonis, sic etiam lib. de natur. & grat. cap. 29. refert idem Aug. ex quadam obiectione Pelagianorum, sententiam dicētem, *Omne peccatum esse contemptum Dei*, quam ipse non reprobat, sed declarat, non *omne*

D. Thom.

Gregor. c. honoratus.

Augustin.

Omnia peccata mortalia sunt contemptus Dei.

ptum: materialem, non formalem.

omne peccatum esse formalem, seu propriam superbiam, aut contemptum superbiæ. Atq; in eodem sensu videtur dixisse Isidor. lib. 2. de different. spirit. cap. vlt. *Vnum genus superbiæ esse eorum, qui per transgressionẽ culpæ, contemptui habent diuina præcepta.* Idemq; habet latius lib. 2. sentent. c. 38. Demq; hoc modo transgressores præceptorum diuinorum dicuntur cõtemptores in sacra Scriptura Leuit. 26. & sæpe aliàs. Sic etiam contra proximum peccatur hoc modo per omnia peccata, quæ diminuunt æstimationem eius, etiamsi id non intendatur, vt per detractionem, quamcumq; inhonorationem, &c.

18. *Intentio dat præcipuam formalitatẽ actibus humanis.*

Formaliter autem committitur hoc vitium quando ex directa intentione ad hoc aliquid fit, vt alter despiciatur, aut despici credatur, seu ostendatur: nam intentio est, quæ dat præcipuam formalitatem actibus moralibus. Quapropter quando hoc vitium tribuitur superbiæ, intelligitur causaliter, quia loquendo moraliter, ac regulariter, contemptus, præsertim formalis, ex superbia nascitur, & ita numeratur ab *Isidor. Altisiod.* Isidoro inter filias superbiæ, vt refert Altisiodor. & sumitur ex lib. de conflict. vitiorum, & virtut. cap. de superbia. At verò è conuerso dicitur aliquando contemptus formalis inobedientia, quia hæc nascitur ex contemptu, & est quasi medium, quo subditus iniquus vtitur ad contemnendum Prælatum suum: directè enim vult non obedire, vt per hoc ostendat, nihili se æstimare Prælatum. Atq; hoc modo accipiendum videtur, quod *Bern.* Bernard. suprà dixit, *Nolle obedire esse intolerabilem blasphemiam*; id enim maximè habet locum in inobedientia formali. Quia tamen nemo intendens ad malum operatur, & in inobedientia, vt sic, nulla apparet ratio boni per se appetibilis, semper illa formalis inobedientia nascitur, aut ex superbia, & appetitu excellentiæ, aut ex indignatione, & abiecta æstimatione Prælati, quam subditus habet, & ratione illius præceptum eius contemnit, & propterea illi non vult parere. Atq; ita satis explicatum est, quotuplex sit cõtemptus, & quomodo ex illo legis transgressio nascatur.

19. *Contemptus formalis duplex simpliciter, & secundum quid, prout tuxta Caietan mortal. 2. venialis*

Superest tamen explicandum, quod tertio loco proposuimus, an transgressio legis humanæ ex contemptu semper, & in quacumq; materia minima sit peccatum mortale. Et ratio dubitandi est, quam in principio posuimus. Propter quã Caiet. in sum. verb. *contemptus*, in fine, apertè concedit, dari cõtemptum præcepti, & transgressionem præcepti ex cõtemptu, quæ sit tãtum veniale peccatum ex leuitate materiæ, & ex leui modo contemnendi, vt sic dicam, quia scil. non contemnit simpliciter præceptum, sed hoc præceptum in re minima. Et ideo distinguit contemptũ, etiam proprium, & formalem in contemptum simpliciter, & secundum quid, & priorem dicit esse peccatum mortale; posteriorem autem esse tantum veniale peccatum. Eandemque sententiam sequitur Barth. de Medin. 1. 2. q. 88. art. 4. in fine.

20. *Dicitur distinctio ex intentione.*

Huic autem sententiæ obstat, quia videtur repugnare communi sententiæ, quam suprà retulimus. Nam omnes auctores ibi citati indistinctè damnant peccati mortalis inobedientiam præcepti ex cõtemptu, etiam in minimis, & Bernard. expressè dixit, cõtemptum *in omni specie peccatorum pari pondere grauem esse*: & loquitur de minimis præceptis, vt supra explicuimus. Responderi tamẽ potest ex mente Caietani, Bernardum, & alios auctores intelligendos esse de contemptu simpliciter, non secundum quid. Et ita si contemptus sit simpliciter talis, id est, contemptus obedientiæ, vel præcepti, vel superioris absolutè, sic transgressionem semper, & in quocunque mandato, etiam minimo esse peccatum mortale, & ita procedere dictum Bernardi, & aliorum sine vlla limitatione, vel exceptione. Si verò contemptus sit secundum quid, tunc illum esse posse tantum veniale peccatum, & consequenter etiam transgressionem leuis mãdati ex intentione, seu imperio illius. Sed hoc non videtur satisfacere, tum quia nec Bernardus, nec alij auctores cognoscunt medium inter hæc duo, scil. transgredi ex cõtemptu, vel sine illo, quomodo dixit Glossa in c. *quis autem*, dist. 10. *Aliud est contemnere, aliud non parere*, & primum absolutè damnatur peccati mortalis; ergo indistinctè id accipiendũ est; tum etiam quia eodem modo dicere possumus, transgredi legem humanam, per se, & secluso contemptu esse semper peccatum mortale, quia dicemus intelligendum esse de transgressione simpliciter, nam transgressio in leui materia, seu secundum quid, imò præceptum in leui materia, non est præceptum simpliciter, sed secundum quid: sic enim D. Thom. dixit, peccatum veniale non esse contra præceptum, vtique simpliciter. Nullum ergo erit discrimen inter nudam transgressionem præcepti, & transgressionem ex contemptu, quod est contra communem doctrinam. *Gloss.*

Mihi ergo vtendum videtur distinctione insinuata à Castro dicto cap. 5. in fine, licet alio modo: ille enim distinguit contemptum legis, & legislatoris: quia verò in præcepto duo sunt, scil. res præcepta, & præceptum ipsum; ergo potiùs distinguo inter contemptum personæ, seu legislatoris, & contemptum operis, seu rei præceptæ. Neque oportet addere tertium membrum de contemptu præcepti, seu legis, quia lex solum contemni potest, vel per respectum ad legislatorem, cuius potestas contemnitur, & sic ad contemptum legislatoris reducitur; vel potest lex contemni, quia res præcepta parui æstimatur, & sic reducitur ad contemptum operis. 21. *Castri sententia, & distinctio.*

Dico ergo primò: Transgredi legem ex contemptu rei præceptæ non semper, & in indiuiduo est peccatum mortale, & in hoc potest habere verum opinio Caietani; & ratio eius, quia res contempta potest esse minima, vel pertinens ad infimam aliquam virtutẽ, & quia tunc per se nec fit, nec intenditur iniuria legislatoris. Duplici ergo ex capite potest esse hoc peccatum mortale. Primò, si inuoluat, vel supponat errorem in doctrina. Sic peccant grauissimè, qui contemnunt consilia, quia existimant illa esse inutilia, aut infima bona. Sic etiam peccaret grauiter, qui contemneret transgressionem ex se leuem, quia existimaret, peccatum veniale non esse dignum pœna apud Deum, vel quippiam simile. Secundò potest hoc esse mortale ex materiæ grauitate, sicut in alijs vitijs contingit. 22. *Transgredi legem ex cõtemptu rei præceptæ non semper est peccatum mort. sed tãtum ex grauitate materiæ, vel errore in doctrina.*

Dico secundò; Transgredi legem ex contemptu Dei legislatoris semper est peccatum mortale, etiam in indiuiduo, & sine vlla distinctione. Et hoc saltem modo indistinctè procedit communis sententia, & ita expressè Bernard. cap. 12. (quem alij sequuntur) distinguit mandatum à mandante, & grauitatẽ constituit in contemptu mandantis. Et quidem respectu Dei videtur res manifesta: agimus enim de contemptu formali, vt dixi; est autem magna irreuerẽtia directè intendere contemptum Dei, seu quocumq; signo ostendere indignam de Deo æstimationem. Vnde licèt talis transgressio in se quid minimum videatur; imò licèt per se non sit culpa, sed consilij omissio: nihilominus in ratione signi imperari ab interno cõtemptu, habet grauem inordinationem. Sicut omittere cõsilium, quod scimus per se magis placere Deo, ex obiecto non est peccatum; tamen si quis illud omitteret ex hac formali intentione deliberata, ne faciat hoc beneplacitum Deo, planè esset graue peccatum, quia indicat quoddã Dei odium, quod ex leuitate materiæ nunquam potest esse veniale peccatum. Et similiter contemnere præceptum minimum, vel consilium, solum quia à Deo datum est, & ex illo contemptu illud omittere, grauissima inordinatio affectus est, etiamsi materia consilij, vel præcepti minima sit. Et quamuis ille affectus, vel contemptus restringatur ad tale præceptum minimum, semper retinet grauem inordinationem. Sicut dicere leue mendacium ea formali intentione offendendi Deum 23. *Transgredi legem ex cõtemptu legislatoris Dei semper est pecc. mortale, vtpote quod indicat quoddam Dei odium.*

etiam

etiam leuiter, est profectò peccatum mortale, quia illamet intentio est grauis irreuerentia, & continet deliberatum Dei odium. Quomodo intelligi potest illud, quod ex August. refert Gratian. in cap. *vnum oratium. §. nunc autem*, dist. 25. *Nullum peccatum est adeò veniale, quòd non fiat criminale, dum placet*, vtique ex contemptu Dei.

24. *Transgredi legem humanam ex contemptu formali legislatoris, videtur semper & in indiuiduo peccatū mortale, vipote quitunc cōtemnitur vt vicem gerens Dei.*

Dico tertio: transgredi legem humanam ex contemptu formali humani legislatoris, etiam videtur esse semper, & in indiuiduo peccatum mortale. Hoc non videtur æquè certum, quia legislator humanus non est persona tam excellēs, & quia aliquod odium eius potest esse veniale. Distinguere ergo possumus superiorem, vel formaliter quatenus Prælatus, vel superior est, vel quatenus quidam homo. Trāsgredi ergo illius legem ex contemptu eiusdem, quatenus Prælatus est, semper censeo, esse peccatum mortale. Et ita procedit cōclusio posita. Ratio autem est, quia illud est contemnere potestatem eius, & quia tunc contemnitur quatenus repræsentat Deum, & vices eius gerit, & ideo talis contemptus redundat in contemptū Dei, iuxta verbum Christi Domini, Luc. 10. *Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit.* Cui consonat illud Bernardi loco citato, *Siue Deus, siue homo mandatum quodcumque tradiderit, pari profectò obsequendum est cura, pari reuerentia deferendum.* Si verò contemptus solùm sit ipsius personæ, quatenus homo quidam est, & habere potest aliquem defectum, sic non repugnat esse veniale peccatum ex leuitate materiæ, & hoc etiam voluit Caiet. Probaturq; sufficienter exemplis eius. Et in idem redit alia distinctio, quam ibidem indicat, dicens, aliud esse nolle subdi, seu formaliter nolle obedire, aliud nolle consolari superiorem, & hoc posterius dicit esse posse solùm veniale peccatum, etiamsi ob eam formalem causam voluntas superioris non impletur, quia non contemnitur eius potestas, sed circa personam eius quædam amaritudo animi ostenditur. Cauēdum est autem, ne talis amaritudo erga personam, redundet in contemptum potestatis etiā circa minima, quia tunc iam erit contemptus formalis Prælati, & peccatum mortale, iuxta priorem partem, & quia hoc valde contingens, ac periculosum est, ideo talis modus resistendi præcepto superioris ex indignatione aliqua, vel interiori despectu personæ illius, diligentissimè cauendus est.

Luc. 10.

D. Bern.

Contemptū legislatoris quatenus homo quidam est non repugnat esse venialem ex leuitate materiæ.

25. *Malitiam ex contemptu distinguit species ab ea, quæ est ab obiecto, vel ab ea, quæ habetur sine contemptu.*

Ex dictis sequitur, malitiam mortalem quam habet transgressio leuis præcepti ex contemptu, esse distinctæ speciei ab illa, quam habet talis transgressio ex obiecto suo, vel facta sine contemptu, vt si egrediar è cubiculo contra mandatum Prælati, habebit illa actio simpliciter facta venialem malitiam, vel otiositatis, vel inobedientiæ; si tamen fiat ex contemptu, habebit mortalem malitiam irreuerentiæ contra Deum, vel Prælatum. Probatur, quia illa circumstantia est alterius speciei, & contra aliam virtutem. Item contemptus ipse est peccatum specie distinctum ab otiositate, vel inobedientia, vt ostensum est, & illam tantùm participat actio illa quatenus à contemptu imperatur, vt etiam ostensum est. Denique illa malitia grauis ex cōtemptu additur actioni, etiamsi ex obiecto mala non esset, vt patet in omissione consilij: ergo signum est addere malitiam speciē distinctam. Et ideo ex hoc principio rectè suprà collegimus, peccatum ex certa scientia, seu ex malitia sine ignorantia, vel passione non esse peccatum ex contemptu, quia ille modus peccandi non addit malitiam diuersæ rationis, seu speciei, & ita non potest augere malitiam circa materiam leuem vsq; ad grauitatem mortalem, stante eadem materia leui, & non addito alio fine, vnde talis grauitas sumi possit.

Idemque intulimus de peccato commisso ex consuetudine, si per se, ac præcisè in consuetudine fiat, vt satis explicatum est.

CAPVT XXIX.

Vtrùm lex humana obliget ad modum virtutis, & consequenter quo actu impleatur.

1. *Tres conditiones necessarias ad modū virtutis operari scienter, voluntariè & cum fine, & circumstantiis debitis.*

QVæstionem hanc suprà libro secundo tractaui de lege naturali, vbi notaui solùm habere locum, propriè loquendo in præceptis affirmatiuis, quia negatiua non dantur de actibus, sed de negatione actus, & ideo per se non requirunt actum, sed omissionem, vt impleantur: in omissione autem, vt sic, non inuenitur modus virtutis, licèt in positiua voluntate abstinendi ab actu prauo esse possit: per se autem necessaria non est ad implendum præceptum negatiuum, vt à fortiori patebit ex dicendis. Præterea in eodem loco distinxi in actu mortali tres modos, seu conditiones necessarias ad modum virtutis, vna est operari ex cognitione, ac scientia: alia operari voluntariè, tertia operari intentione honesta, & cum omnibus circumstantiis necessariis ad bonitatē moralem actus, & omisi quartum de modo delectabiliter operandi, quia constat, non cadere sub præceptum, vt ibi generaliter ostendi. Omitto etiam hîc *in*, modum operandi ex dilectione Dei super omnia, de quo ibi etiam dixi, quia multò certius est, etiam hunc modum non cadere sub legem humanam. Imò etiam de prima, & secunda conditione nihil ferè hîc addendum occurrit: habent enim eandem rationem in lege positiua, quam in lege naturali, quia leges humanæ etiam dantur de actibus humanis, qui à voluntate, & ratione procedere debent, & ideo nisi fiant voluntariè, & consequenter ex scientia, non videntur sufficere, vt per eos lex humana impleatur, in quo Doctores omnes conuenire videntur.

2. *Obiectiuncula.*

Solùm video obijci posse, hinc sequi, eum, qui toto die ieiunij dormit, non implere præceptum, ac subinde si excommunicatio sit lata contra non seruantes illud præceptum, incurrì à sic dormiente. Idemque argumentum fieri potest de illo, qui dormiens recitat integrè Psalmum, vel horam, & de hoc certus sit à circumstantibus: nam sequitur, illum non impleuisse præceptum, & incurrere censuram, si lata sit, nisi iterum recitet. Tertiò potest fieri idem argumentum de illo, qui nesciens esse diem festum Missam audit: nam sequitur non impleuisse præceptum, sed teneri ad iterum audiendam, & similiter incurrere censuram latam, nisi iterum audiat. Quartò potest obijci de illo, qui coactus detinetur audiens Missam, & interiùs non vult audire si posset, sed potiùs absolutè cupit non audire, & habet propositum non audiendi, nisi cogeretur, vel duceretur timore seruili.

3. Hæc ferè argumenta proponit Medin. q. 100 art. 9. & in priori docet, qui per solam vim, & coactionem ieiunat, quia violenter priuatur cibo, cùm ipse non abstineat voluntariè, non implere præceptum, & ideò censuram incurrere, si imposita sit. Idemque eadem ratione diceret de dormiente, quando cum ea voluntate iuit dormitum. Sed quod ad censuram attinet, hoc probabile non est, quia præceptum ieiunij negatiuum est, vt suppono, & ideo licèt moraliter non impleatur, quando voluntas deest, tamen quoad effectum externum, vel subsit etiam impletur, vel saltem non violatur, & hoc satis est, vt non incurratus excommunicatio, quia ibi non est trāsgressio exterior præcepti, quæ ad incurrendam excommunicationem necessaria est. Nec sufficit voluntatis conatus contra præceptum, si effectus non sequatur, etiamsi sit materialiter (vt sic dicam) vt ex materia de Censuris, constat. Et idē est in alio exemplo, quod ibi Medina adducit de soluente decimas, an debitum coactè, & habens propositum non soluendi, si posset, etiamsi habeat præceptum soluendi sub censura ipso iure lata. Nam licèt illa re vera non excuset grauem culpam coram Deo, & moraliter non impleat præceptum,

ceptum, sed potius peccet interius contra illud, nihilominus exterius non transgreditur, & liberatur à debito, & materia præcepti in posterum sublata est, & consequenter non incurrit censuram, quia cum effectu non omisit exterius, quod lex præcipiebat, quod satis est ad non incurrendam censuram quacumq; ratione, & modo id acciderit. Secus verò est in exemplo recitandi posito in secunda obiectione: nam qui dormiens profert verba precationum, non orat: præceptum autem est de orando, & ideo in tali casu præceptum non impleretur, & incurreretur excommunicatio, non recitando iterum in vigilia, si lata esset contra non orantes, quia ille verè non orauit.

4. Et ita ad secundam obiectionem concedo sequelam, neq; in consequenti est aliquod inconueniens. Ad tertiam verò dico, non esse simile, quia is, qui audit Missam, licèt ignoret esse diem festum, verè audit Missam quia attentè audit: imò etiam liberè, & spontaneè audit. Et ita ille actus sufficit ad implendum præceptum, vel saltem ad non transgrediendum illud exterius, vnde à fortiori etiam sufficit ad vitandam censuram. An verò ille postea, sciens esse diem festum tempore habili, teneatur aliam Missam audire, vel saltem habere animum satisfaciendi præcepto per priorem auditionem, tractaui late in tō. 2. de relig. lib 4. de orat. cap. 26. Deniq; idem cum proportione dicendum est ad quartam obiectionē, in eo casu excusari materialem, & exteriorem transgressionem præcepti, quod satis esset ad excusandā censuram, non tamen seruari mente, & animo totā obligationem præcepti, & consequenter non excusari grauem culpam. Et ita est intelligendus Antonin. statim citandus, dicens, non implere præceptum, *qui stant ad sociandum dominos, alias non auditurī*. Et de his conditionibus hæc sufficiunt, de quibus in citato loco de religione, multa dixi.

5. Difficultas ergo solum superest de proprio modo virtutis, qui consistit in bonitate morali actus consurgente ex integra causa, id est, ex bono obiecto, recta intentione, & aliis circumstantiis. Aliqui enim sentire videntur, præcepta humana non impleri, per huiusmodi actus, nisi includant rectam intentionē, sine qua inquiunt non impleri humanam legem, etsi actus, præceptus fiat. Ita tenet Dionys. Cister. 1. dist. 17. art. 3. Idem sentit Anton. 2. p. tit. 9. cap. 10. §. 2. quatenus ait, non implere præceptum audiendi Missam, *qui accedunt ad Ecclesiam, vt videant, vel videātur ab amatoribus suis: sed debent* (ait) *accedere ad orandū, & tunc à se remouere debent cogitationes temporales ad Deum orandum*. Fundari potest primò hæc sententia in regula 8. Extrauag. de regul. iuris, *Qui ex timore facit præceptum, aliter quàm debet facit, & ideo iam non facit*. Ex qua argumentatur à simili, vel à paritate rationis: nam qui actum præceptum malè facit, aliter quā debet facit: ergo non facit, seu non ita facit, vt seruet præceptum. Et confirmatur primò, quia lex præcipit actum bonum: ergo si non sit actus bonus, non fit, quod lex præcipit: ergo non seruatur. Confirmatur secundò, quia lex præcipit v.g. Dei cultū, vel tēperantiā, &c. Actus autem non bonus non est cultus Dei, nec actus temperantiæ, vel alterius similis virtutis: ergo. Deniq; lex humana præcipiendo actum, constituit illum in certa specie virtutis, iuxta materiæ capacitatem, & rationem sub qua præcipitur, vt est receptum dogma Theologorum: ergo nisi verè fiat actus virtutis in tali specie, nō fiet quod lex præcipit, nec seruabitur lex: si autē actus non est bonus, non est actus virtutis: ergo.

Sententia affirmans, non impleri præcepta humana sine recta intentione.

6. Nihilominus dicendū est, sufficienter impleri legem humanā per actum præceptū secūdùm substantiā illius, etsi non sit simpliciter bonus moraliter, nec honesta intentione fiat. Ita sumitur ex D. Thom. q. 100. art. 9. vbi idem docent Caiet. Conr. Medin. & alij, Soto lib. 2. de iustit. q. 3. ar. 9. & 4. dist. 13. q. 2. art 1. in fine, loquens specialiter de præcepto Missæ, Maior 3. dist. 37. q. 5. & ibi Paludi. q. 3. & Almain. 4. dist. 17. q. vnica circa finem: vbi refert Gersonem & Martin. additq; in hanc sententiam fere omnes Doctores cōspirare. Medin. tract. de orat. q. 16. de horis Canoni. Nauar. cap. 21. num. 7. & latius in Enchir. de orat. ca. 20. n. 29. vbi refert etiam seipsum in ca. *inter verba*, 11. q. 3. & Ioan. Andr. & Abbatem in c. *quod quidam*, de pœnit. & remiss. Sed illi loquuntur de bonis operib⁹ præceptorum factis in statu peccati mortalis, quod longè diuersum est: nam opus factum in peccato mortali potest esse simpliciter bonum, quod est certum de fide, & ita est æquè certum per illud seruari præceptum. Aliàs quomodo esset opus simpliciter bonum? At hic loquimur de opere malo, siue sit in peccatore & sit peccatum mortale ex praua intentione, siue sit in homine iusto, & sit peccatum veniale, & vtroq; modo dicimus, impleri præceptum positiuum.

Sententia auctoris.

Hæc autem assertio duob⁹ modis probari potest, scilicet, vel de facto, vel etiam de possibili. Prior est facilior, fundaturq; in illo principio, quod finis præcepti non cadit sub præceptum, quod tradunt Doctores allegati, & sumitur ex D. Thom. 1. 2. q. 96. art. 3. q. 100. art. 9. & 10. 2. 2. q. 44. art. 1. & ar. 8. ad 1. & Caiet. 2. 2. q. 122. art. 4. & patet clarè in præcepto ieiunij, cuius finis est, vel satisfactio pro peccatis, vel corporis maceratio, & tamē si quis formam ieiunij seruet, licet lautè & delitiosè comedat, & in statu peccati ieiunet, ita vt nec satisfaciat, nec maceretur, nihil peccat contra ieiunij præceptum, vt est constans apud omnes, & idem est in similibus. Ratio autem est, quia actus solùm cadit in obiectum, & circa illud operatur eo modo, quo potest: ergo etiam lex solum obligat ad id, quod præcipit: solum autem præcipit materiam, in quam cadit, & non finem: ergo obligat ad materiam, non ad finem: ergo si materia executioni mandetur, seruatur lex, quidquid aliunde peccetur. Probatur vltimum antecedens (reliqua enim per se nota sunt) quia solū id præcipitur, quod in lege exprimitur per modum imperij: lex autem humana non imperat fieri hoc propter illud, sed vt fiat hoc. Quod si aliquando in lege exprimitur finis legis, non est per modum obiecti legis, sed solum per modum rationis, vel motiui, propter quod modus præcipitur, & hæc quidem ratio sufficienter conuincit de facto.

7. *Finis præcepti non cadit sub præceptū*

Lex humana non imperat hoc propter illud fieri sed vt fiat hoc.

8. Auctores vero allegati etiam de possibili loqui videntur: nam commune illorum fundamentum est, quia lex humana nō potest præcipere interiorē actū: ergo nec potest præcipere, vt actus exterior tali intētione fiat. ergo si homo facit actū externum ab Ecclesia præceptum, licet praua intentione id faciat, implet præceptū hominis, licet alia ratione peccet: ergo eadem ratione vndecunq; actus sit malus, si exterius habet quidquid lex humana iubet, sufficit ad non peccandum contra legem humanam. Sed obiici potest contra hanc rationem, quia si est efficax, probat non tantum de facto, sed etiam de possibili: non videtur autem esse supra potestatem humanam præcipere vt actus externus bene, & ex honesta intentione in generali, vel in speciali, tali intētione fiat. Probatur, quia illud non esset præcipere directè actū internum, sed externum, vt manantem à tali interno, quod videtur cadere sub humanam potestatem, etiamsi finis ipse extrinsec⁹, & accidentarius sit respectu actus externi præcepti. Quod patet ex lege prohibente: nam lex humana potest prohibere, ne actus humanus fiat ex intentione praui finis extrinseci, vt ex odio, vel auaritia, vt supra dictum est: ergo potest præcipere, vt actus bonus fiat ex intentione intrinseci finis honesti, vt ex amore. Estque accommodatū exemplum, si fiat constitutio dicendi Missam ex hac, vel illa intentione, quæ planè est extrinseca ipsi sacrificio, vt sacrificiū est, & nihilominus talis constitu-

tio obligat subditos, etiam quoad illam intentionem.

9. Nihilominus probabilius censeo, hoc non posse cadere sub legem humanam, quando intentio reuera est omnino extrinseca ipsi operi externo, vt cadit sub præceptum, prout plane docēt Dd. allegati. Ratio autē potest duplex reddi ex dictis. Prima est, quia tunc præciperetur directe actus internus. Patet, quia vel per tale præceptum prius præciperetur intentio talis finis, vt tandem ex illa sequeretur electio, quia intentio finis ex se antecedit electionem medij, vel certe si actus externus primo præcipitur, & additur, vt fiat ex tali intentione, quæ ad complementum ipsius actus necessaria non erat, plane per se præcipitur actus ille interior, qui addendus est exteriori. Secunda ratio est, quia lex humana, vt dixi, non potest præcipere omnem bonitatem, sed illam, quæ suo fini & exteriori gubernationi accommodata est: quòd autem actus exterior fiat hac vel illa intentione extrinseca, non pertinet ad bonitatem accommodatam illi fini, sed ad Deum pertinet, qui scrutatur corda: non est ergo illa materia legis humanæ. Et ita respōsum est ad fundamentum contrarium, negando assumptum.

10. Ad exemplum autem de præcepto negatiuo, primum nego paritatem rationis. Nam potest multum pertinere ad commune bonum, v.g. ad iustitiam seruandam in iudicio, vt nemo ex odio, vel propter sordes illud munus assumat, & ideo in malis prohibendis potest ille modus habere maiorem proportionē. Deinde supra dixi, re vera non prohiberi, aut puniri malitiam prouenientem à tali intentione, sed ipsum actum externum absolutè: pœnam verò non imponi ipso iure, nisi dependenter à tali cōditione. Vnde est etiam differentia suprà insinuata, quia si per affirmatiuum præceptum addatur intentio extrinseci finis, extenditur iurisdictio, & augetur obligatio ad nouum actum interiorem, quādo verò punitur actꝰ exterior, si à tali interiori procedat, potius restringitur prohibitio, & iurisdictionis vsus, quia non punitur omnis actus exterior, qui puniri posset. Ad aliud pro hac, vel illa causa, aut persona, dicitur in primis, obligationem illam regulariter loquendo non fundari in sola iurisdictione, sed vel in voto obediētiæ, vel in aliqua obligatione iustitiæ, per quam potest aliquis se obligare ad faciendum aliquid sub hac, vel illa intētione maximè si ad effectum actionis necessaria sit. Vnde dicitur secundò, illam intentionē non esse omnino extrinsecam illi actioni, sicut suprà dicebamus de intentione conficiendi sacramētum: nam licet in præsenti, illa intentio non sit de necessitate sacrificij vt sic, est tū necessaria ad completā oblationē sacrificij, & ad fructum eius, & ideo, qui potestatem habet præcipiēdi sacrificium, totum id præcipere potest.

11. Ad rationes alterius sententiæ respōdetur, in primis in illa regula iuris sermonem esse de timore seruili peccaminoso, quando quis ita voluntariè facit opus præceptum, vt animum habeat non faciendi, si posset pœnam effugere: nam in illo modo operandi deest voluntas necessaria ad implendum præceptum, apud Deum, etiāsi exterius impleri videatur. Et ita negatur similitudo: nam qui facit totum id, quod lex humana præcipit, & cum omnibus externis circumstantiis, quas præcipit, licet praua intentione id faciat, non facit aliter, quam debeat facere ex vi illius legis humanæ, licet faciat aliter, quā alia lex diuina præcipiat, & ideo non peccat contra legē humanam, licet alias peccet. Vnde ad primam confirmationem respondetur legem humanam præcipere actum de se bonum, seu qui de se potest bene fieri, non tamen præcipere omnes modos necessarios, vt bene fiat. Et ita ferè respondet D. Thom. 1.2. q. 96. a. 3 ad 2. Et eadē est respōsio ad secundam cōfirmationem. Nam lex humana præcipit actum in se continentem cultum Dei, vel mediocritatem aliquam temperantiæ, aut alterius Virtutis: illam autem potest habere actus, etiamsi ex parte operantis malè fiat ex alio capite, quod per se non prohibet, nec præcipit lex humana. 12.

Ad vltimam confirmationem admittimus communem, & veram doctrinam, quod per legē humanam actus præcepti determinantur ad certam speciem virtutis. Non est autem sensus, quod lex humana præcipiat illam virtutis speciem esse per se intentam ab operante, aut quod purè fiat sine admistione alicuius malitiæ: sed sensus est legem humanam præcipiendo imponere solum obligationem obedientiæ, quæ generalis est, & in omni præcepto includitur, sed etiam præcipere de se actus singularum virtutum, quia vt supra dixi, leges humanæ intendunt facere homines honestos in omni genere virtutis, & ideò præcipiunt secundū omnes species virtutum. Non tamen inde fit, vt lex humana præcipiat actum studiosum simpliciter, & vt studiosè fiat, sed satis est, quod præcipiat studiosum ex genere, & constituendo tale medium in tali specie virtutis; vt patet clarè in materia iustitiæ; præcipit enim actum eius, constituendo medium in materia illius, quo seruato, non peccatur contra illam legē etiamsi ex auaritia, vel alio vitio quis operetur.

CAPVT XXX.

Vtrùm lex humana & ciuilis possit obligare ad sui obseruationem cum periculo cuiuscunq; nocumenti temporalis, etiam mortis.

1. DEclarauimus modum obligationis legis humanæ quoad grauitatem eius, nunc explicandus est quoad rigorem, vt sic dicam, vel lenitatem eius, & consequenter explicabitur quoad durationem eius, vel cessationem ratione occurrentis occasionis, quæ maximè esse solet, quando damnum aliquod graue & periculum eius imminet ex obseruatione legis, & ideo inquirimus, an in huiusmodi occasione cesset obligatio legis: ita vt nullum peccatum sit, illam non seruare.

2. Prima sententia absolutè docet, legem humanam non posse obligare cum morali periculo vitæ, vel alio simili. Tenet Almain. in moralib. tract. 1. capit. 3. Inclinat Syluest. verb. metus, q. 7. Fundamentum est, quia dare vitam propter opus per se non necessariū ad salutē, vel honestatem, est opus difficilimū, & supererogationis: lex autem humana non potest huiusmodi opera præcipere: ergo. Confirmatur, quia conseruare vitam est de lege naturæ, ergo nulla lex humana potest contra hoc præcipere. Vnde D. Thomas 2. 2. q. 104. art. 5. dixit in his, quæ ad conseruationem corporis spectant, hominem non teneri homini obedire. *Sententiam affirmantem absolutè, posse legem humanam obligare cū mortali periculo vitæ.*

3. Altera sententia est, legem humanam in vniuersum obligare, non obstante quocunque periculo mortis. Ita docet Caiet. 1. 2. qu. 96. artic. 4. & 2. 2. qu. 125. art. 3. Idem sentit Adrian. in 4. q. 3. de clauibus, Henric. tract. de syno. Episcop. post 3. part. artic. 1. n. 27. 1. in tomo 13. tractatuum, p. 2. Fundamentum est, quia quod est contra legem humanam est malum & peccatum, vt ex supra dictis patet: ergo etiam propter mortem vitandam faciendum non est, cap. *Itane*, 32. quæst. 3. ex Aug. Confirmatur primo, quia bonum commune præferendum est priuato, & homo tenetur pro communi bono vitam perdere: sed humana lex propter commune bonum ponitur: ergo seruanda est, non obstante vitæ periculo. Tandem confirmatur inductione, quia non potest quis propter metum mortis contrahere cum consangui- *Secunda sententia, legem humanam obligare in vniuersum non obstante quouis mortis periculo.*

nea,

nea, in gradu prohibito per legem humanam, nec potest aliquis propter vitandam mortem sacrum facere sine vestibus sacris, cum tamen id solum sit de lege humana. Denique non potest quis communicare cum excommunicato propter vitandam mortem c. *sacru*, de iis, quæ vi. &c.

4. *Esse potestatem in magistratu ciuili, & canonico ad obligandum suis legibus cum periculo vitæ.*

Nihilominus dicendum est primò, non deesse potestatem in magistratu ciuili, & idem à fortiori de Ecclesiastico ad obligandum suis legibus, & cum periculo vitæ, si necesse sit. Sententia est communis, & mihi certa, & præter auctores secundæ opinionis, tenent eam Soto lib. 1. de iustit. q. 6. art. 4. in fine, & in 4. dist. 22. q. 1. art. 4. & Ledesma 2. p. q. 10. ar. 5. & qu. 25. ar. 3. Couar. qui alios refert, in cap. *alma mater*, 1. p. §. 3. n. 9. & alij infra citandi. Ratio est, quia in republica est potestas necessaria ad suam cõseruationem, & commune bonum: sed ad hos fines est moraliter necessarium præceptum obligans ad aliquid agendum, vel ad perseuerandum in aliquo loco, non obstante periculo mortis: ergo cadit hoc sub humanam potestatem. Minor constat, quando necessarium est agere periculosum bellum ad defendendam rempublicam, vel perseuerare tempore pestis in aliquo loco ad procurandam communem salutem, vel si necesse sit propter fidei honorem aliquid agere cum vitæ discrimine. Maior autem per se nota videtur ex terminis, quia alias insufficiẽter prouisũ esset gubernationi, & conseruationi reipubl. Sed dici potest, in his casibus legem naturalem obligare, & ideo non esse hanc obligationem præcepti humani, sed quasi coactionem ad seruandam naturalem obligationẽ. Refpondetur primò, licet fortasse præceptum naturale tunc obligat rempublicam, vel ciues in communi, non tamen hunc, vel illum determinatè: ergo applicare obligationẽ ad has, vel illas personas, est potestatis humanæ, & ita ibi interuenit verum præceptum humanum. Dicimus etiam, nõ semper esse certam obligationem naturalem, sed sæpe esse posse rem dubiam, & dependentem ex iudicio prudentiæ, an scilicet, communi bono expediat, hoc vel illo medio vti in tanto periculo: tunc autem interueniente iudicio Principis, seu Prælati, eiusque præcepto inducitur certa obligatio, quæ non potest dici legis naturæ, sed humanæ Et confirmatur tandem, quia hic actꝰ est fortitudinis: ergo si necessarius sit reipublicæ, vel valde conueniens, potest lex humana illum præcipere: nam humana lex circa actus omnium virtutum versatur, vt in superioribus docuimus cũ Arist. 3. Ethic. qui in specie loquitur de actu fortitudinis.

Est in republica necessaria potestas ad suam conseruationem & commune bonũ.

Obiuatur obiectioni.

5. *Legem humanam tũc maximè obligare cum periculo vitæ quãdo illud periculum per se est annexum actui præcepto.*

Dico secundo, legem humanam tunc maximè, & quasi per se obligare cum periculo vitæ, quãdo illud periculum per se est annexum, seu coniunctum actui præcepto, si alioqui lex iusta sit vt præsumi debet, quando oppositum non constiterit. Declarari potest exemplis positis de bello, de periculosa nauigatione, de curatione proximorum tempore pestis, & similibus. Ratio autem est, quia tunc periculum nõ reputatur accidentarium, sed veluti de substantia actus moraliter considerari. Item non potest censeri præter scientiam, vel intentionem præcipientis, cũ sit per se coniunctum actui: ergo eo ipso, quod præcipitur talis actus, censetur præcipi non obstante tali periculo, & potestas non deest, vt ostensum est: ergo nascitur obligatio. Addi vero conditionem iustitiæ legis, quia hæc generaliter necessaria est, & in huiusmodi præcepta multa requiruntur, vt seruetur, quia non potest res adeo difficilis iustè præcipi, nisi ex iustissima causa pertinente ad commune bonum, vel ad aliquam personam valdè necessariã communi bono. Quia respublica, vel magistratus eius non habet dominium vitæ ciuiũ, sed conuenientem vsum, & ideo non potest ex leuib⁹, vel ordinariis causis cogere ciues ad perdendam vitam. Quod etiam patet ex his, quæ supra diximus de lege humana, scilicet, debere esse moraliter possibilem, & facilem. Denique hoc confirmant fundamenta prioris sententiæ. Nihilominus tamen hic est etiam vera generalis regula in superioribus posita, quando non manifestè appareret temeritas in lege, præsumendum esse pro iustitia eius, quia semper ius superioris præfertur & licet homo ius etiam habeat in vitam suam, tamen in eandẽ maius ius habet respublica, quia (vt in 5. Politi. dixit Philosophus) ciuis magis est reipublicæ, quam sui ipsius. Ita q̃ in dubio æquali seruãda est lex, licet propter periculum proprij detrimenti curandum sit, vt certitudo aliqua de iustitia legis habeatur.

Ciuis magis est reipublicæ quam suiipsius.

6. *Quid dicendum, quando periculũ non est per se coniunctũ actui præcepto.*

Dico tertiò: Si mortis periculum non est per se coniunctum actui præcepto, sed contingenter adiũgitur, lex humana per se non obligat, ad sui obseruationem cum tãto periculo vitæ, imò nec alteri⁹ grauissimi nocumenti, quale est grauis infamia, aut magna iactura bonorum: ex accidẽti verò, seu in aliquo casu obligare potest. Priorem partem sequuntur à fortiori auctores allegati in prima opinione, & nõ repugnant allegati in assertione prima, sed fauent maximè & Gabr. in 4. d. 18. q. 3. & Ocham in suo Dialog. 1. p. lib. 7. c. 58. quatenus dicunt, Ecclesiam non posse suis legibus regulariter imponere tã rigorosam obligationem: nam idem est *regulariter*, quod *per se*. Et idem sentit Maior in 4. dist. 18. q. 4. insinuat etiam Nauar. in sum. c. 25. n. 84. Sumitur deniq̃ ex multis, quæ congerit, & allegat Felin. in c. 1. de constit. n. 49. Probatur autem primo, prior pars inductione, quia lex diuina, quæ grauior est, non solet obligare in simili euentu. Exemplum cõmune est de Dauide, qui propter necessitatem manducauit panes propositionis. 1. Reg. 21. quos laicis manducare nõ licebat, iuxta legem, & tamen factum defendit Christus Matth. 12. Vbi eodem modo excusat discipulos, qui die sabbati spicas colligebant. Et ita expositum etiam D. Thõ. 3. p. q. 40. ar. 4. ad 3. & eodem modo declarat factum Machabęorum pugnantium die sabbati. 2. 2. q. 100. ar. 8. Idem constat in præcepto diuino de integritate confessionis: nam graue periculum interdum excusat ab illius exequutione quasi materiali (vt sic dicã.) In præceptis etiã Ecclesiasticis potest fieri similis inductio: nam præceptum ieiunii non obligat cum detrimẽto salutis, q̃ explicatum in c. *consilium*, de obser. ieiun. & idẽ constat de præcep. aud. Missam, recitan. horas, &c. Simili mõ, ppter necessitatẽ famis licet cõmunicare cum excõmunicato, pcurando subsidiũ, c. *quoniã multos*, 11. q. 3. c. *inter*, de sent. excommun. eadem autem ratio est in reliquis. Generalis autem ratio conclusionis est, quia talis necessitas ostendit, nõ fuisse in legislatore volũtatem obligandi in tali euẽtu, vel etiam non fuisse potestatem: quacunq̃ autem illarum deficiente, cessat obligatio legis: ergo. Vtraq̃ præmissa constat ex supra dictis, præsertim tractãdo de Epiikia, quia potestas humana non se extendit ad omnia sine mensura, voluntas etiam prudens nõ vult obligare quãtum potest, sed cum moderatione, & benignitate. Obligare autem ad quemcunq̃ actũ præcepti, non obstante quacunq̃ accidentali necessitate insurgente, esset supra potestatem legislatoris humani, quia talis obligatio cõmuniter non est necessaria ad commune bonum reipublicæ, vt in communi obseruatione talium legum contingit: & quãuis aliquando non sit aperte iniusta obligatio, vel supra potestatem, si sit nimis grauis, & dura, censetur esse præter voluntatem legislatoris, quod maximè in diuinis legibus positiuis obseruatur, vt communiter Doctores interpretantur: ergo.

7. *Probatur secunda pars conclusionis & notetur.*

Altera verò pars, scilicet, per accidens fieri posse, vt etiam in eo casu obligetur homo ad seruandam legem, communis etiam est: talisque necessitas esse censetur, quando violatio legis propter talem metum cederet in contemptum, vel iniuriam religionis, aut graue scandalum pusillorum: tunc enim bonum commune & religionis præferendum est priuato etiam propriæ vitæ. Item quia tunc transgredi

præceptum humanum, esset vel deficere in confessione fidei tempore debito, vel cooperari ad aliquid intrinsece malum. Exemplum sit, si tyrannus cogat ad comedendam carnem die prohibito in contemptum illius obseruantiæ Ecclesiasticæ: tunc enim consentire illi, esset significare, se idem sentire, & contenere: imo etiam exterius dissimulare, & non planè resistere, ad minimum esset aliis scandalum dare, & ideo nunquam licet, iuxta illud Augustini lib. de bono coniug. cap. 16. *Satius est fame mori, quam idolothytis vesci*, (vtique cum scandalo, vel iniuria religionis) 1. Corinth. 10. Et ideo hæc obligatio non solū in Ecclesiasticis legibus locum habet, sed etiam in ciuilibus, quia etiam illæ contemnendæ nō sunt, nec magistratus ciuilis, & in earum etiam violatione scandalum cauendum est. Necsatis erit in huiusmodi casu habere interius intentionem non scandalizandi, vel non contemnendi, & exterius agere contra legē ad vitandam mortem. Hoc (inquam) non est satis, quia tenemur exterius non contemnere, nec contēnentibus consentire, vel cooperari, & similiter ad vitandum scandalum maxime necessarium esse solet, actum externum vitare: si autem protestatio aliqua exterior sufficeret ad tollendum scandalum, tūc cessaret illa necessitas, vt notauit Bonau. in 4. d. 33. dub. 8. circa lit. & latius in materia de scandalo tractatur.

Nota de protestatione.

8. Dices: ergo in huiusmodi casibus, licet obligatio talis actus quasi resultet occasione legis positiuæ, nihilominus propriè non oriri ex illa, sed aut præcepto affirmatiuo confitendi fidem tempore opportuno, vel ex præcepto negatiuo non præbendi scandalum aliis, vel non contemnendi legem, aut superioris potestatem. Quæ sunt obligationes legis naturalis, pertinentque ad legem charitatis, aut religionis, vel confessionis fidei, vel iustitiæ legalis, nō ad particularem legem positiuam. Respondeo, licèt probabile hoc sit, probabilius tamen videri, etiam in illo casu obligare legem humanam. Itaq; non negam⁹, in illis euentibus obligare præcepta illa naturalia, seu aliquod illorum: dicimus tamen, obligare ad seruādam ipsam legem positiuam, & ita etiam legem ipsā positiuam obligare. Sicut in occasione necessaria cōfitendi fidem, obligat fides ad sustinendum martyrium propter fidei confessionem, & nihilominus tunc etiam obligat fortitudo quasi imperata à fide: ita ergo est in præsenti. vnde è contrario si quis in eo casu violet legem positiuam in contemptum religionis, non solum peccat in specie contemptus, sed etiam in specie vitij contrarij illi morali virtuti, ad quā pertinet præceptum, vt in casu Machabæorum, si illi cōederent carnes porcinas, non solum contra religionem, sed etiam contra temperantiam peccarent, comedendo cibum vetitum. Et sic de aliis.

9. *Nō tanda, ad iudicādum, quando obligatur aliquis ad legem sub periculo mortis.*

Sed quæret tandem aliquis quomodo possit certum iudicium ferri ad discernendum tempus, & occasiones, in quibus obligat lex humana non obstante periculo mortis. Respondeo, vix posse certam aliquā regulam designari, sed prudenti arbitrio vtendum esse. Duo tamen, ad hoc prudens iudicium ferendū obseruari possunt. Primū est dupliciter posse homines incidere in hoc periculum, seu in metum mortis. Vno modo ab intrinseco, seu ex naturali, & ordinaria conditione humanæ conditionis fragilis, siue oriatur ex ægritudine intrinseca, siue ex necessitate famis, aut sitis, siue ex tempestate maris, siue ex occasione belli alia de causa occurrentis, siue ex quacunq; alia causa extrinseca, quæ directè non intendat transgressionem legis. Alio modo potest hoc malum imminere ab extrinseco, id est ab homine comminante tale malum, vt extorqueat legis transgressionem, vnde prior dici potest quasi per accidens respectu talis effectus: hic verò posterior quasi per se, moraliter loquendo, & ex parte causæ inferentis talem metum. Quando occasio est prioris modi, regulariter lex positiua non obligat cum tali periculo, sic Machabæi proce[illegible]

Periculum mortis vel est ab intrinseco, vel ab extrinseco.

1. Machab. 2. quia periculum erat prioris generis, & intellexerunt, in illo legē sabbati no obligare. Quando verò metus infertur posteriori modo, regulariter non excusat, quia cedit in contemptum fidei, vel religionis, & sic Machabæi mortem sustinuerūt, ne legem violarent, lib. 2. cap. 7. quia metus ille directè ad hoc inferebatur à tyranno. Dixi a. in vtraq; parte *regulariter*, quia non est regula adeò generalis, & infallibilis, quin possit aliquando deficere, & ideo semper sunt particulares circumstantiæ considerandæ ad vltimum iudicium ferendum. Præsertim verò in posteriori modo contingere potest, vt licet directè inferatur metus ad extorquendam actionem legi cōtrariam, non tamen id fiat propter legis transgressionem in eius contemptum, vel religionis, sed propter alias causas humanas, voluptatis, aut commodi, vt adnotaui in 5. tom. disp. 6. & tunc talis met⁹ perinde reputatur, ac quilibet alius prouenies ex causis naturalibus, vel extrinsecis, quia non parit contemptum legis, vel aliud simile malum.

Secundo obseruandum est, aliud esse obligari ad obseruationem legis humanæ, non obstante mortis periculo, aliud verò posse licitè eam obseruare, eodem periculo non obstante. Plus enim ad pri⁹ requiritur, quam ad posterius: licet enim ad vtrumq; necessaria sit aliqua ratio valde grauis, & iusta, quia nō potest homo pro quacunq; leui occasione vitam prodigere: nihilominus multò maior causa requiritur, vt ad hoc possit obligari per legem, vel præceptum superioris humani, quam vt id possit homo sua spōtanea voluntate honestè facere, quia non omnia honesta possunt nobis præcipi, quando sunt valdè ardua, nisi ex speciali necessitate, sine qua nos possum⁹ illa liberè facere. Sic potest quis in casu necessitatis extremæ famis, vel naufragij licitè cedere suo commodo, & dare panem, vel tabulam amico æquali, ad quod tamen non posset lege humana obligari. Item propter vtilitatem publicam potest aliquis aggredi opus cum magno periculo vitæ, etiamsi non sit tanta necessitas boni cōmunis, in qua possit obligari. Propter hoc ergo ad discernēdam occasionem, in qua lex humana obligat cum tali periculo, non tantum ponderandum est an bonum commune tunc præponderet vitæ propriæ, sed ēt an tale sit, vt redundet in extremam, vel grauem necessitatem boni communis vel è conuerso, an ex transgressione legis, graue dānum commune, quale est cōtemptus religionis, fidei, aut ipsarum legum sequatur: in his n. tantum casibus obligat lex humana, & vltra non extenditur.

10.

11. *Satisfit argumentis contrariis.*

Ad fundamentum prioris sententiæ respondetur, dupliciter posse aliquod opus dici supererogationis. Primo: quia lex naturalis, vel diuina illud non præcipit, & hoc modo non est in vniuersum verum, legem humanam non posse præcipere opera supererogationis, vt supra contra Gersonem latè ostensum est. Alio modo dicitur opus supererogationis, quod ex suo genere ita est sub consilio, vt de se non possit habere necessariam connexionem cum fine vltimo, vel cum communi bono reipublicæ temporali, vel spirituali, vt est v.g. custodia virginitatis, & in hoc sensu verum est, bonum supererogationis, non posse præcipi lege humana. Sic autem negamus, dare vitā pro republica esse opus supererogationis, aliquando enim cadit sub præceptum naturale. Et sic etiam potest interdū præcipi lege humana. Nec refert, quod sit difficile: nam circa hoc versatur virtus in actibus necessariis, iuxta finem proportionatum, & ad idem extenditur potestas legis humanæ, quando non obstante illa difficultate obseruantia legis humanæ ad commune bonū necessaria est. Ad confirmationem autem respōdetur, in præcepto conseruationis vitæ duo includi, vnum est negatiuum, quod obligat semper, & pro semper, scilicet, non se occidendi, & cōtra hoc nihil potest præcipere lex humana. Aliud est affirmatiuum, faciendi aliquid ad conseruandam vi-

tam

tam, & ad euitandam mortem, & quoad hoc nō obligat pro semper, sed prætermitti sepe potest, non solum propter obseruantiam legis, sed ēt propter bonum amicitiæ, vel propter alias honestas actiones, seu rationes. Et ita etiam potest lex humana obligare ad prætermittendam vitę custodiam propter obseruantiam legis ad commune bonum necessariæ.

12. Ad fundamentum Caietani respondetur, illationem fieri à sensu composito ad diuisum; stante enim obligatione legis, repugnat contra illam agere, vt recte probat illa ratio: non autem hoc dicimus, sed in casu necessitatis cessare obligationem, & ita etiam cessare rationem culpæ in illa materiali transgressione, vel potiùs in materiali nō executione legis. Quod planè confirmat regula iuris, dicens, necessitatem facere licitum, quod aliàs non esset. De qua videri potest Alexand. *si ex toto*, ff. de legibus. Ad primam confirmationem fatemur, propter bonum commune contemnendam esse vitam propriam, quando necessarium est; negamus tamen semper necessarium ad bonum commune materialiter (vt sic dicam) exequi legem. Nam licèt illa propter bonum cōmune posita sit, satis consequitur finem, si regulariter, ac per se, & extra hos casus extremos obseruetur.

13. Ad secundam confirmationem, & inductionem Caietani, primum exemplum erat de matrimonio contrahendo cum consanguinea, in quo primò supponendum est, quod licèt obligatio legis cesset ex occurrente periculo grauissimi nocumenti, si tamē lex est irritans non cessat irritatio propter metum; vt infrà dicemus, & omnes auctores supponunt, & constat ex praxi Ecclesiæ. Et ratio reddi potest, quia ad vitandum periculum satis est, exteriorem actum facere, etiamsi propter resistentiam legis validus non sit. Quòd si fortasse illa occasione incurratur aliud periculum violandi aliquam legem naturalem, aut moriendi, id est valde remotum, & accidentarium, & ideo id non attenditur in facienda absoluta irritatione actus. Accedit, quod si in tali casu cessaret irritatio propter metum, liceret postea, vel etiam necessarium esset in tali actu perfistere transacto metu; hoc autem est valde contrarium bono communi, & fini talium legum. De qua re plura dicemus infrà tractando in specie de lege irritante. Hoc ergo supposito respondemus, in casu de matrimonio licitum esse, illud exteriùs contrahere, quia vel hoc non est prohibitum, vel si est, pro illo casu cessat prohibitio. Nihilominus tamen dicimus, in eo casu, non obstante metu, manere obligationem abstinendi à matrimonij vsu, non propter specialem obligationem legis positiuæ, sed quia cùm non fuerit validum, esset contra naturalem legem illud consummare, quia esset fornicari; quod intrinsecè malum est.

14. *Obiectio.* Dices; etiam primum videtur includere aliquid contra legem naturæ, & intrinsecè malum: nam in primis si matrimonium consideretur in ratione contractus, illud est fictum matrimonium, & ita includit malitiam mendacij saltem officiosi: si vero consideretur in ratione sacramenti, videtur includere malitiam grauis sacrilegij, quia ministrare sacramentum personæ inhabili, vel tentare illud conficere sine requisitis ad valorem eius, sacrilegium est. *Responsio.* Respondeo breuiter neutrum esse necessarium, quia talis persona potest vti amphibologia, & non habere intentionem conficiendi sacramentum, sed solum illum materialem actum faciendi ad vitandam mortem & ita facilè potest à peccato graui excusari, de quo in proprio loco, & videri potest *Sanci.* Sanci. lib. 7. de matrim. dispu. 7. Solùm in præsenti aduerto, etiamsi in illo casu committatur aliqua culpa: nihilominus non incurri excommunicationem latam in Clement. vnic. de cōsanguinit. & affinit. vt bene notauit Nauar. in sum. c. 27. n. 41. quia si aliquid ibi peccatur etiam consummando, est contra legem naturalem, non contra Ecclesiæ præceptum, censura autem lata est contra contumaces in Ecclesiasticam legem.

Secundum exemplum erat de celebratione sine vestibus sacris, in quo regulariter loquendo concedi potest, quod Caietan. assumit, quia talis actus vix fieri potest sine contemptu rerum sacrarum, nec talis metus solet incuti, nisi propter hunc finem, vel in odium religionis. Si tamen fingamus casum, in quo nec metus fiat propter illum finem, sed propter aliā indiscretam deuotionē, vel existimationem, & quod res fieri possit sine irreuerentia, & scandalo, non erit ille actus culpabilis ex vi solius legis positiuæ, 9 sē- *Ledesm.* tit Ledesm. suprà, & Medin. 1. 2. q. 96. a. 4. & insinuat *Medin* Nauar. dicto c. 25. nu. 84. dicens, oppositum esse satis *Nauar.* durum. De hoc etiam exemplo videri possunt dicta in 3. tom. 3. partis.

15. *An liceat cē lebrare sine vestibus sacris.*

Tertium exemplum est de communicatione cum excommunicato propter metum, quod integram postulabat disputationem, sed est alterius loci. Breuiter ergo respondeo, negando assumptum: seclusis enim circumstantijs dictis de scandalo, contemptu clauium, secluso etiam quòd communicatio non sit in crimine, nec in actu aliàs per se, & intrinsece malo, non peccat, qui ex metu graui communicat cum excommunicato, quæ est magis recepta sententia fundata in principio posito in hac quæstione, quamuis alij sentiant oppositum fundari in dicto cap. *sacris.* Ad quod respondet Soto, loqui de communicatione in crimine criminoso, Sylvest. verò ait, loqui de cōmunicatione, quæ cedit in iniuriam clauium, alij de vtraq; exponunt: alij limitant textum ex parte metus, ita vt loquatur de metu leui, & grauem comprehendat sub nomine violentiæ. Quæ omnia in se vera sūt, difficile tamen ad textum accōmodantur, quia Pontifex simpliciter, & absolutè loquitur, & non affertur ratio, cur hoc alio modo limitetur, & ideo alibi dixi, Pontificem non assignare regulam vniuersalem, scilicet, metum in illa materia nō excusare à culpa mortali, sed constituere regulam indefinitam, scilicet, nō semper metum excusare, ita vt in hoc ponat differē- tiam inter vim, & metum, quod vis semper excusat: metus autem non semper: quādo a. excusat, vel quādo non, id non declarat, sed relinquit generali doctrinæ, quæ in alijs expositionibus continetur. Tandem dici posset, Pontificem solum esse loquutum secundum præsumptionem quoad forum externum: sed non ita placet, quia etiam in foro externo ad- mittenda est probatio metus, & excusationis sufficientis. Videantur dicta in 5. tom. de censur. disp. 6. n. 10. sect. 3. & disp. 15. sect. 2. n. 13.

De communicatione cū excommunicato propter metum.

Cap. sacris, exponitur. Soto. Sylvest.

CAPVT XXXI.

Vtrùm leges humanæ generaliter, & indifferenter omnes subditos obligent.

1. QVoniam obligatio legis respectum dicit ad eos, qui legibus obligantur, ideo postquam explicuimus ea, quæ ad hanc obligationem absolutè pertinent, necessarium est, hūc respectum declarare, quod fiet eius terminum declarando, id est, personas ad quas talis obligatio pertinet. Possunt autem hæ personæ in quatuor ordines, seu classes distingui: quidā enim sunt inferiores legislatore, id est, subditi: hic e- nim tantùm modus inferioritatis (vt sic dicam) ad præsentem consideratione refert: alij sunt superiores eodem modo, id est, prælatione, seu iurisdictione, alij sunt indifferentes, seu liberi ex natura rei, id est, nec subditi, nec superiores, qui sub ea ratione possunt dici æquales, quibus quarto loco addi potest legislator ipse. Ex quibus omittimus superiores: de illis enim nihil dicere necesse est, cum sit per se notum, eos non obligari legibus inferiorum, si vt tales spectentur, an verò sub aliqua ratione possint obligari, explicando alia membra dicetur. Igitur de reliquis

ordinibus personarum dicendum est, & primo subditis.

2. In proposita ergo quæstione tres errores notari possunt. Primus hæreticorum dicentium, fideles, seu Christianos homines non obligari legib. humanis, quia per Christum liberi facti sunt. Vnde dixit Paul. 1.ad Corinth.6. *Pretio empti estis, nolite serui fieri hominum*, & Christus ipse Matth. 23. reprehendit seruantes mandata & traditiones hominum. Sed hic error generaliter refutatus est lib. 1. cap. 18. & specialiùs in principio huius libri, vbi ostendimus esse in principibus potestatem legislatiuam ciuilem, & hanc perseuerare in Christi Ecclesia, & circa fideles versari. Idemque cum proportione ostendemus in libro sequenti de Ecclesiastica potestate, & ideo hic plura dicere non est necesse. Nam quod Paul. monet, ne efficiamur serui hominũ, intelligit, qua homines sunt, id est, ne illis pareamus in ijs, quæ Deo repugnant, nec seruitutem illorum seruituti Dei præferamus. Qui autem subijcitur legi humanæ iusta & legitima potestate latæ, magis Deo seruit, quàm homini, quia & homo non fert legem, nisi vt minister Dei, & Deus ipse præcipit obedire Principibus, & Prælatis, vt idē Paulus alijs locis docuit. Et eodem modo, ac sensu mandata hominum dicuntur per antonomasiam, quæ repugnāt mandatis Dei, sicut ,ppria voluntas dicitur, quæ à voluntate Dei, vel superioris discordat, & ideo reprehendi solet, quamuis aliàs constet, propria voluntate, & libertate vtendum esse ad obediendum Deo. Sic ergo mandatis hominum obediendum est, quando sunt consentanea diuinæ voluntati.

3. Secundus error est hæreticorum huius temporis dicentium, saltem iustos non obligari legib. humanis, qui vtuntur eisdem fundamentis, propter quæ idem asserunt de omni lege, istis verò satis responsum est in dicto c. 18. lib. 1. & ideo in hoc nihil hic addere necesse est. Videri deinde potest August. in Epist. ad Rom. c. 72. ad finem, qui latè hunc errorem iam olim confutauit. Tertius error fuit non quoscunq; iustos, sed eximiè perfectos exemptos esse ab obligatione legis humanæ, quod senserunt Begardi, & Beghini, vt colligitur ex Clement. *ad nostram*, de hæret. Fundabantur autem, quia putabant, iustos perfectos in hac vita peruenire ad statum beatificum, in quo non obligantur beati legibus humanis. Sed hoc fundamentum planè est hæreticum, neq; est hoc loco tractandum, habet enim proprium in 1.p.q.12. & 1.2.q.3. & 4. ideo contra hunc etiam errorem sufficere possunt superiùs dicta in allegato c.16. & de potestate ferendi leges humanas, & definitio Concilij Trident. sess.6.c. 11. & Cano.19. & 20. & videri potest Soto lib. 3. de natur. & grat. cap. 1. Veg. lib. 11. in Concil. Trident. cap. 6. & 7.

2. Error saltem iustos non obligari legibus humanis.

Begardi & Beghini Clem. ad nostram, de hæret.

Trident. Soto. Vega.

4. Dicendum ergo est, omnem hominem viatorem, & superiorem habentem, posse illius legibus obligari, ac subinde leges humanas obligare omnes subditos, ad quos loquuntur. Quæ assertio sumitur ex D. Thom. 1.2.q.96.ar.5 & 2.3.q.104.art.1. & rectè declarata omnino certa est, & de fide. Probaturq; sufficiēter ex verbis Pauli Roman.13. *Scimus quoniam quæcunq; lex loquitur, iis, qui in lege sunt, loquitur.* Illos ergo etiam obligat, quia loquitur imperando, & imperium obligat subditos, vt suprà ostensum est, & conuincit etiam illud Pauli Roman. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*, cum similibus testimonijs suprà citatis. Ratio autem generalis est, quia ratio naturalis docet seruandas esse leges iustas ab hominib. latas, & Deus etiam in Scriptura sæpe hoc præcipit; ergo maximè à subditis: nam illi sunt, qui suis superiorib. obedientiam debent; ab hac autem generali regula, nulla exceptio nobis data est, vel de fidelibus, vel de iustis, seu de perfectis, siue de cuiuscunq; alterius conditionis hominib. neq; enim per scripturam, vel per traditionem, vel per aliquam probabilem rationem de tali exceptione constat: ergo nec secundū fidem, nec secundum rationem admitti potest: ergo omnes subditi obligatione legis humanæ tenentur.

Leges humanæ obligare omnes subditos, ad quos loquitur, D. Thom. Rom. 3.

Rom 13.

5. Notanda verò est particula, *ad quos loquuntur*, ex qua pendet intelligentia conclusionis: nõ enim singulæ leges humanæ vniuersos homines obligant, nec singuli homines omnibus his legibus onerantur, sed vnusquisq; obligatur legibus ad se pertinentib. nullus verò est, qui ad aliquas leges humanas seruandas non teneatur, si in terris recognoscit superiorem. Et ita omnes quidem subijciuntur humanis legibus, nõ tamen absolutè, & indifferenter, sed respectiuè. Explicandum verò supereſt, quomodo hic respectus, seu distributio huius obligationis facienda sit, ad quod explicandum duę alię regulæ generales addendæ sunt.

6. Dico ergo secundò: Vnaquæq; lex humana obligat omnes personas, quæ sunt partes illius communitatis, pro qua lex fertur, si cætera concurrant. Hanc vltimam particulam addo, quia supponendæ sunt in lege omnes aliæ conditiones ad obligationem legis requisitæ, quę in superioribus tractatę sunt: nam hic solum agimus de conditione necessaria ex parte personæ, quæ obliganda est per legem. Deinde ēt supponimus, verba, & rationem legis, quantum est de se, habere locũ in tali persona: nam si lex ipsa determinatè feratur ad certa membra reipublicæ, non obligabit reliqua, quia tunc non fertur ad totam cõmunitatem, sed ad partem eius, quatenus sub alia ratione minorem quandam commutationem constituit, & ita seruata proportione ad illam etiam poterit regula posita applicari. Sic ergo explicata assertio, communis, & certa est, sumiturq; ex Paulo priori loco allegato. Ratione declaratur, quia lex, vt in superiorib. vidimus, per se primò fertur in cõmunitatem, & inde descendit eius obligatio ad singulos: ergo per se, & quantum est ex vi legis, descendit ad omnes, qui sunt partes communitatis, quia nec potest esse alia ratio huius obligationis, neq; est diuersa, aut maior in his, quàm in illis membris, quando materia vniformis est. Confirmatur, quia lex habet potestatem obligādi subditos, vt dictum est, sed membra communitatis sunt subiecta toti communitati, cuius virtute, & potestate lex fertur; ergo lex obligat membra omnia communitatis.

6. Quando lex humana obligat omnes partes communitatis pro qua lex fertur, si cætera concurrant.

Probatur conclusio.

7. Quæret verò aliquis, quęnam sint censenda membra communitatis quantum ad præsens spectat. Respõdetur, in generali loquendo, sicut in naturali corpore actualia membra constituuntur per vnionem proportionatam tali corpori, qua mediante subijciuntur motioni totius corporis, ita in corpore politico membra constitui per moralem coniunctionem, quæ non est eiusdem rationis in omnibus communitatibus, sed cum proportione sumenda est. Nam in ciuili republica, postquam semel constituta est, ordinariè constitui solent membra per naturalem originē, l.1.ff.ad municip. & l. *ciues*. C. de incolis, lib.10. In Ecclesia verò vniuersali cõstituuntur mẽbra per spiritualem originem, nempe Baptismum, in particulari vero per mutationem, vel acquisitionem domicilij, argumento c.3. de tempor. ordin. in 6. & sumitur ex l. 1. de incol. In alijs vero specialibus communitatib. solent constitui membra per specialem receptionem, seu acceptationem in collegam, & per aliquam promissionem, vel iuramentum, vt constat in vniuersitatibus, collegijs, capitulis, religionib. & similibus: hæc autem intelligenda sunt de vnione, & subiectione quasi permanente; nam transeunter (vt sic dicam) possunt dari alij modi contrahendi subiectionem, vt inferius explicabitur.

Quænam sint membra communitatis quæ ad præsens.

l.1 ff. ad municip. l. ciues.

c.3. de tempor. ordin.

8. Tertiò dicendum est, obligationem legis per se nõ extendi ad eos, qui omnino sunt extra communitatem, cui lex imponitur. Est etiam communis ex D. Thoma suprà, & Commentatoribus, & Summistis omnibus verb. *lex*, & pluribus alijs, quos referemus cap.

8. Legem non extendi ad eos, qui omnino sunt extra

c. sequenti. Et eam confirmant verba Pauli 1. ad Corinth. 5. *De his, qui foris sunt, nihil ad nos*: quæ ratio in omnibus communitatibus cum proportione procedit, & ita potest conclusio inductione confirmari: nã ob hanc causam, nec leges Hispaniæ obligant Gallos, nec̃ è conuerso, & statuta vnius communitatis non obligant religiosos alterius, nec̃ è conuerso, & sic de alijs. Ratio denic̃ est, quia nulla potentia extra suam sphæram operatur: potestas autem vnicuiusc̃ communitatis habet pro sphæra adæquata ipsam communitatem; ergo. Minor patet in potestate ciuili, quia ciuilis potestas manat à communitate, & sic nõ potest vltra illam extendi; vbi verò potestas manat à superiori principio, datur cum proportione respectu illius cõmunitatis, cuius caput, vel Princeps aliquis constituitur, sicut de potestate Ecclesiastica infrà dicetur. Et confirmatur, quia lex, vt dixi, est actus superis; nullus autem legislator est superior, nisi illius cõmunitatis, cui præpositus est: extra illam igitur non potest obligare. Et facit illud c. 2. de const. in 6. *Extra territorium ius dicendi impunè non paretur.* Obiectio autem, quí hic fieri posset ab excommunicatione ad legem (quia excommunicatio obligat non subditos ad non communicandum cum excommunicato à suo superiore) facilè soluitur negando similitudinem, quia excommunicatio id operatur in vi iuris communis, potius quàm ex vi iurisdictionis priuati Episcopi, aut superioris, vt latiùs dixi in 5. tom. de cens. disp. 15. sect. 1.

munitatem cui lex impo nitur, D. Thom. Summista, 1. Cor. 5. Probatur ra tione.

Cap. 2. de cõ stit. in 6.

CAPVT XXXII.

Vtrùm leges propriæ alicuius regni, vel territorij obligent homines illius territorij quando extra illud versantur.

1. QVatuor modis potest aliqua persona comparari ad territorium, seu diœcesim. Primò, quia ibi est incola, & ibi etiam actu existit, & habitat. Secundò per contrarium extremum, quia neutrum habet in tali territorio. Tertiò, quia cùm sit incola illius territorij, & in eo habeat domicilium, in alieno actu versatur. Quartò, quòd in territorio habeat præsentiam, non tamen domicilium, aut originem. De primo, & secũdo nulla est disputatio: nam in primo maximè locum habent dicta in capite præcedenti, quia ibi occurrunt omnia necessaria ad actualem subiectionem, & consequenter ad obligationem legis: in secundo verò clarum est, non posse obligare legem, quia nullus est titulus subiectionis: in tertio autem, & quarto puncto occurrunt duę difficultates tractandæ.

2. Prima difficultas est in titulo proposita. Ratio autem dubitandi est, quia quamuis subditus actu versetur, seu peregrinetur extra territorium, semper manet subditus, dum nõ mutat domiciliũ. Sed dictũ est legem obligare omnes subditos, & omnes partes communitatis; ergo etiam obligat in illo casu. Confirmatur primò sumpto argumento à cõtrario: nam incola alterius regni dum in hoc versatur, non cogitur seruare præcepta huius regni, vt in legibus canonicis videtur expressè definiri in c. *à nobis*, 1. de sentẽt. excommunic. ergo obligandus est seruare præcepta sui territorij, alioqui propter solam absentiam maneret liber ab onere vtrarumque legum, quod videtur absurdum. Confirmatur secundò: nam si Episcopus huius diœcesis faciat statutum, vt omnes sui subditi habentes beneficium in suo Episcopatu resideant tali tempore sub tali pœna, vel censura, obligat illos vbicunque existant, ita vt si præscripto tempore non veniant, incurrant pœnam, vel censuram, per se loquendo, & secluśa ignorantia, & impotentia; ergo statutum prouinciale obligat diœcesanos, etiam alibi peregrinantes; ergo idẽ est de quacũc̃ lege simili.

Ratio dubitandi.

c. à nobis.

Nihilominus dicendum est, legem non obligare extra terminum territorij illius superioris, vel Principis, à quo fertur, & ideo incolas illius territorij, per se loquendo, nihil peccare, etiamsi contra illam agãt, dum extra territorium existunt. Hæc est communis sententia Doctorum in c. 2. de constit. in 6. & in dicto cap. *à nobis*, 1. de sentent. excom. Sylu. verb. *excommunicatio*, 2. n. 7. vbi Ang. & alij Summistæ verb. *lex*, Couar. in c. *alma mater*, 1. p. §. 10. n. 3. sumiturc̃ ex dicto c. 2. vbi dicitur, non incurrere sententiam latam per statutum Episcopi, qui extra territorium existens illud non seruat. Respondere autem quispiam potest, ibi non esse sermonem de obligatione præcepti, sed de censura, & in ea diuersam esse rationem, quia impositio censuræ non pertinet ad vim directiuam, sed ad coactiuam legem, & ideo non extenditur extra territorium, quia superior, vel iudex non potest extra territorium punire, licèt possit præcipere, & obligare. Et hunc sensum videtur indicare Pontifex in ratione, quam subdit, *quia extra territorium ius dicenti non paretur impunè*. Nam ius dicere idem est, quod sententiam ferre. Nihilominus mens Pontificis sine dubio fuit, declarare, tale statutum non violari à subdito in illo casu, & ob eam causam non incurrere censuram; ergo etiam quoad vim directiuam non obligat in eo casu. Item qui in eo casu non seruat statutum, non est contumax contra obedientiam Ecclesiæ; ergo signum est non obligari per statutum, etiam quoad vim directiuam. Antecedens patet, quia si tunc subditus esset contumax, posset etiam excommunicari, & consequenter incurrere censuram legis: nam excommunicatio, iuxta veriorem sententiam, ferri potest in absentem, etiamsi in alieno territorio versetur, dummodo sufficiens causa censuræ supponatur: contumacia autem est sufficiens causa, iuxta illud, *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi tanquam ethnicus, & publicanus*, Matth. 18. ergo sicut censura non ligat absentem, ita nec̃ præceptum. Vnde apertè fit, quòd licèt tale statutum simpliciter latum esset sine censura, vel pœna in vi cuiusdam legis directiuæ obligantis in conscientia, non obligaret absentes, tum quia eius obligatio in cõscientia non magis extenditur ratione censurę: nam potiùs censura supponit iurisdictionem, & potestatem ad obligandum, & quãdo additur censura, ratione illius non extenuatur, seu coarctatur iurisdictio. Atque ita ex illo textu optimum sumitur argumentum de quacunque lege prodeunte à potestate limitata ad definitum territorium, siue illa canonica sit, siue ciuilis, seruata proportione.

3. *Conclusio negatiua, ea que communis.*

c. 2. de const. in 6.

c. à nobis 1. de excom.

Angel.

Couarr.

Ratio autem assertionis non eadem redditur ab omnibus. Quidam enim eam referunt ad intentionẽ legislatoris, quia tantum intendit obligare subditos in suo territorio, vnde consequenter aiunt, assertionem positam solum procedere, quando lex solum loquitur generalib. verbis: nam per ea non explicatur alia, seu maior intentio statuentis. Quapropter, si expressis verbis legislator declaret se velle obligare subditos, vbicunc̃ sint, tunc aiunt, legem obligare illos etiam extra territorium, & ita limitant dictum ca. 2. Pro qua opinione communiter citatur Bartol. in leg. 1. C. de sum. Trinit. n. 44 & sequentibus. Hanc verò rationem vt ex Bartol. sumptam reprehendunt Panormit. in dicto cap. *à nobis*. Nauar. cap 27. n. 172. Sylueſt. Couar. suprà, & omnes. Et conuincitur planè ex dicto c. 2. vbi Pontifex rationem suæ assertionis reddit, *quia extra territorium ius dicendi non paretur impunè*. Quæ verba non significant tantum defectum voluntatis, sed etiam potestatis, vt per se constat ex l. vlt. ff. de iurisdict. omni iudic. à qua desumpta sunt, vbi etiam communiter interpretes in hoc conueniunt. Ratio ergo propria assertionis est, quia iurisdictio vnius cuiusc̃unque ciuitatis, vel particularis Principis non extenditur quoad leges ferendas extra ciuitatem, seu territorium, vt latiùs explicaui in

4.

Bartol. Panormit. Nauar. Sylueſt. Couarr.

tom. 5. de censuris, disput. 5. sect. 4. vbi de hoc puncto alia, quæ ad censuras magis pertinent, tractaui. Neq; ista ratio est aliena à mente Bartoli: nam illam attigit illo num. 44. Eamq; colligit ex l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. vbi lex dicitur ius proprium ciuitatis. Sicut ergo in Philosophia dicere solemus, extra sphæram actiuitatis non sequi actionem; nimirum ex defectu potestatis, non voluntatis: ita iurisdictionis actiuitas in ferenda lege limitatur ad territorium, & ideo lex extra illum non obligat. Vnde apertè cõcluditur, etiamsi legislator maximè velit, & suis verbis expresse id explicet, non posse obligare subditum extra territorium existentem.

5. *Quando possit princeps punire extra territorium subditum*

Hoc autem intelligendum est de propria obligatione legis directiua, & in conscientia: hic est enim proprius, & immediatus effectus legis. At verò si sermo sit de coactione per pœnam, est opinio Iuristarũ, posse Principem punire subditum, qui deliquit extra territorium pœna imposita per legem suam, & latam pro suo territorio, quando pœna non est ipso iure imposita, sed imponenda, & delictum extra territorium commissum, intra illud postea punitur. Ita docet Abbas in c. 1. de raptorib. num. 8. & re vera hoc solum intendit Bart. in loco citato, si attentè legatur. Et ratio est, quia tunc pœna non imponitur extra territorium, sed intra illud, quia supponitur per hominem imponenda, & iudices non puniunt, nec inferunt vim forensibus extra territorium existentib. sed quando ad illud redeunt, & ita hoc non repugnat dicto cap. 2. tum, quia loquitur de statuto ferẽte sententiam censuræ, per quam sententiam censura ipso iure fertur, tum etiam, quia tale statutum necessario supponit, & requirit propriam vim obligandi in conscientia, vt possit transgressorem reddere contumacem, & capacem censuræ. Et ob eandẽ causam non obstat prædictæ limitationi ratio illius c. 2. quia per talẽ legem designantẽ pœnam ferendam, etiam pro delicto extra territorium commisso, & per exequutionem eius, non dicitur ius extra territorium.

6. Et hinc etiam cõstat ratio differentiæ inter legem ferentem pœnam ipso facto, aut solum statuentem ferendam, quia prior lex debet extendere suam efficaciam quoad obligationem, & exequutionem extra territorium, quia per se ipsam exequitur pœnam, quod non potest aliter facere, nisi obligando delinquentem, vt in se pœnam exequatur quod facere non potest, vt probatum est, quia si nõ potest obligare ad actum, vel prohibere illũ, multò minus poterit obligare ad exequutionem pœnæ. At vero lex, quæ imponit pœnam ferendam per iudicẽ, per se magis obligat iudicem, vt secundum ipsam iudicet, quàm reum: iudex autem intra territorium existit. Dices, etiam subditus obligatur in conscientia ad sustinendã talem pœnam. Respondeo subditum delinquentem proprie non obligari per illam legem, nisi post sentẽtiam, quando iam in territorio esse supponitur. Vnde rectè adnotat Panormit. necessarium esse, vt delictum illud, quod per talem legem punitur, nõ sit tantum malum, quia illa lege prohibitum, sed vt supponatur per se malum, aut aliàs sufficienter prohibitũ; quia lex illa non poterat prohibere illud opus extra territorium, vt probatum est; ergo nec potest pro illo pœnam designare, nisi aliàs opus supponatur malum, vel sufficienter prohibitum.

7. *Respõdetur argumentis aduersantibus.*

Ad rationem dubitandi in principio positam respondetur ex dictis, subditum extra territorium existentem, licèt nõ amittat subiectionem in habitu, vt sic dicam, seu radicalem, amittere tamen actualem, seu eius vsum in ordine ad leges territorij, quia constituitur extra terminos earum. In cõfirmatione autem prima petitur difficultas de intelligentia illius c. *à nobis*, quæ ad punctum sequens magis pertinet, & ideo breuiter dico, ibi non esse sermonem de statuto, vel lege, sed de sententia generali, seu præcepto personali ac temporali: quæ autem differentia hinc nascatur, & quæ sit ratio eius, dicam statim.

c. à nobis, exponitur.

8. Propter secundam confirmationem addunt Doctores limitationes aliquas assertioni positę; vt videre licèt in Syluest. suprà, & Angelo verb. *excommunicatio*, 1. n. 10. qui ad hoc principium illas reducunt, vt extra territorium non ligetur quis, quando & persona operans, & res, circa quam operatur, & actio ipsa omnino sunt extra territorium. Vnde si persona sit extrà, res autem, circa quam peccatur, sit intrà, poterit obligatio legis habere locum. Couar. autem a- Couarr. lijs verbis limitationem explicat, licèt fortasse in idem redeat, scil. legem non obligare extra territorium, nisi materia eius respiciat bonum ipsius met territorij, scilicet, vt vitetur iniuria, aut nocumẽtum eius, vel aliquid simile. Quam doctrinam veram censeo, & eam latiùs explicui in dicto loco de censur. & ex ibi dictis colligo, per eam in rigore non limitari assertionem, quia delicta contraria tali legi, non extra, sed intra territorium fieri censenda sunt. Nam si præceptum v. g. sit affirmatiuum mandans aliquid fieri in territorio, omissio eius ibi censetur consummari, vbi actus præceptus fieri debuisset, quia ibi videtur quis delinquere, vbi non facit, quod debet, sicut è contrario ibi peccari, vbi facit, quod non debet, iuxta legem, *qui non facit*, ff. de regul. iur. Si autẽ præceptum sit negatiuum, & commissio contra illud, cedat in iniuriam territorij, ibi planè consummatur delictum, vt si quis corpore existens extra terminum territorij, vel regni emissa sagitta occidat hominem intra territorium existentem, planè censetur peccare in territorio, ideoq; contra legem ageret, & sic cẽsuram, si in eo lata esset, incurreret, vt in citato loco dixi. Ita ergo contingit in casu illius confirmationis, cui per hoc est sufficienter responsum.

9. *Idem cum proportione dicendum de locis exemptis, quando aliàs intra territorium continentur.*

Dubitabit verò aliquis, an idem dicendum sit de locis exemptis, quando aliàs inter territorium continentur. Sed hoc dubium, & frequentiùs locum habet in legibus canonicis, quàm in ciuilibus, & illud sufficienter tractaui in dicto loco de Censuris. Et ideo breuiter dico, idem cum proportione dicendũ esse de huiusmodi loco, quæ est communis resolutio, vt ibi dixi. Quam tenent etiam Paludan. 4. distinct. 18. quæstion. 2. in 2. parte, illius articul. 2. & ibi Gabriel quæstion. 2. articul. 2. conclus. 6. Antonin. 3. parte, titul. 24. cap. 75. §. 1. & Sum. Rosel. verb. *excommunicatio* 7. §. 3. Armil. num. 30. Canonistæ in cap. *cùm Episcopus*, de offic. ordin. in 6. & in Clement. *Archiepiscopo*, de priuil. & ex illis iuribus hoc comprobari põt, quatenus ex eis colligitur, Prælatum non posse exercere iurisdictionem suam in loco exempto, quod in omni superiore procedit. Inde ergo colligimus, locum exẽptum quoad iurisdictionem esse extra territorium; quia exceptis casibus à iure expressis, non potest ordinarius superior territorij iurisdictionis actus ibi exercere: obligare autem per statutum, vel legem in loco exempto, est iurisdictionem ibi exercere, vt cõstat ex dicto cap. 2. de constitut. in 6. ergo est eadem ratio de illo loco, & ad illum optimè applicatur illud principium; *extra territorium ius dicendi non paretur impune*.

Idem cum proportione dicendum de locis exemptis, quando aliàs intra territorium continentur. *Paluda.* *Gabr.* *Anton.* *Rosel.*

CAPVT XXXIII.

Vtrùm leges propriæ alicuius territorij obligent aduenas dum ibi existunt.

1. QVæstionem hanc tractaui latè tom. 1. de relig. tract. 2. lib. 2. de festis c. 14. occasione præcepti seruandi festa, & ideo in præsenti absq; repetitione perstringam breuiter quæ ibi tradidi, & nonnulla addã huic loco magis accommodata. Tria ergo in lege distinguuntur possunt, vis obligandi in conscientia, quam directiuam voco, & vis coactiua, per quam fit, vt aliquis

Tria in lege distinguenda.

quis puniri possit secundum legem, & vis ponendi formam in contractibus, & aliis actibus forensibus, per quam interdum fit, vt actus aliter factus validus non sit, & quoad hæc tria explicanda est proposita quæstio, quia proprias habent difficultates.

2. Sententia negans citato loco retuli. Prima est absolutè negans, aliquē obligari legibus loci, nisi in eo habeat fixum, & perfectum domicilium. Pro qua ibi allegaui Palud. Medin. Archid. Hostiens. & alios, sed illam tanquam improbabilem refutaui. Secunda dicit leges loci obligare exteros, ita ibi permanentes, vt saltem quasi domicilium contrahant: non vero alios breui tempore ibi existentes, vel illac transeuntes, Pro qua Felin. Anton. & alios adduxi. Vtriusque autem sententiæ idem ferè est fundamentum, scilicet, quia peregrini non sunt subditi: nam subiectio quoad morum directionem & obligationem non acquiritur, nisi per domicilium, vel saltem per quasi domicilium. Præter hanc rationem afferunt exempla de infidelibus, qui non obligantur legibus Christianorum, licet inter illos viuant & de religiosis respectu secularium & de nouitiis respectu professorum. Sed hæc omitto, quia non sunt ad rem, cum hæc exempla non solum in trâseuntibus, sed etiam in habentibus ibi domicilium locum habeant, & in sequenti libro capite vltimo, de his dicemus. Confirmatur ab incommodis quia alias tenerentur infideles, dum transeunt per prouincias fidelium, seruare leges, seu ritus eorum, abstinendo à carnibus diebus prohibitis, &c. quod est absurdum. Item obligarentur monachi habitantes seruare ieiunia synodalia, quod esset graue onus, cum ipsi habeant plura alia ieiunia propria, ad quæ non obligantur laici propter ipsorum regularium statuta. Item sequitur, teneri religiosum vnius prouinciæ ad seruanda ieiunia, festiuitates, & similia statuta propria alterius prouincię, quando est hospes inilla, etiamsi non sint communia toti religioni. Et similiter nouitius teneretur seruare leges religioni, quamdiu ibi moratur, quæ admittenda non sunt.

Probatur ex exemplo.

3. Leges territorij obligant aduenas quandiu ibi commorantur in conscientia & eo modo, quo obligant incolas.

Nihilominus dicendum est legem territorij obligare aduenas, & hospites, quamdiu ibi commorantur, in conscientia, & eo modo, quo obligat incolas. Hæc est communis sententia interpretum in l. *unctos populos*, C. de summa Trinitate, & in cap. *Anobii*, 1. de sentent. excommunicat. Præsertim Innocen. Hostiens. & Panormiran. & in cap. 2. de constitution. in 6. vbi latè Gemin. & Syluest. verb. *excommunicatio*, 2. nu. 4. & plures alios in citato loco allegaui. Eamque Augustini auctoritate & Ecclesiæ consuetudine, variisq; rationibus comprobaui. Propria verò ratio est quia lex generaliter fertur pro tali territorio, vt supponimus, ergo obligat omnes actu ibi degentes pro tempore, quo ibi commorantur. Probatur consequentia primo ex parte causæ finalis, quia ad bonam gubernationem prouinciæ, loci, seu territorij, est moraliter necessariū, vt leges pro illo latæ hanc vim habeant, quia ad pacem, & bonos mores loci necesse est, vt aduenæ conformentur moribus populi, quādiu ibi versantur, vt sæpè in iure insinuatur, cap. *illud*, dist. 12. c. *quæ contra*, dist. 8. c. *in noua*, 16. q. 7. & experientia id satis docet, quia si aliter fiat, sequuntur dissidia, & scandala. Cum ergo leges ferantur propter commune bonum, & pacem, & bonos mores loci præcipuè intendant, necesse est, vt hanc vim habeāt. Secundò idem probatur ex parte causæ efficientis, seu potestatis legislatoris, quia vnusquisq; gubernator reipublicæ habet potestatē necessariā ad conseruationē suæ reipublicæ, & ad eius bonos mores tuēdos, ergo habet potestatē ad ferendas leges, quas oēs ibimorātes seruare tenētur. Hac enim ratione habet potestatē puniendi aduenas ibi delinquentes: ergo earum ratione habet potestatem obligandi per suam legem omnes ibi operantes, quatenus ad bonum suę reipublicæ necessarium est.

Aduenæ & boni mores loci necessarium est aduenas, dum ibi versantur, conformari moribus populi, ne sequantur scandala.

Tertiò idem patet ex parte personarum aduenarum, quia non deest in illis sufficiens titulus subiectionis, ratione cuius obligari possint legibus territorij. hæc autem subiectio tantum desideratur: ergo. Maior patet, tum quia potestas in vno & subiectio in alio sunt correlatiua: ostensum est autem, in Principe esse potestatem: ergo illi respondet subiectio ex parte alterius extremi: tum etiam quia sicut illa obligatio est quasi transiens, & secundum quid, ita ad illam sufficit quasi transitoria subiectio, ad quā satis est actualis commoratio & præsentia, licet diuturna futura non sit. Nam sicut is, qui transfert domicilium in aliquem locum, eo ipso vult obligari legibus loci permanenter: vel ex consequenti obligatur, etiamsi nolit: ita qui alicubi vult ad breue tempus morari, eo ipso vult, aut velle debet, subdi pro tunc regimini illius loci quoad ea, quæ ad generales mores & leges spectant. Quod confirmatur à contrario: nam incola discedens à territorio ad breue tempus, statim pro eodem definit obligari legibus territorij: iuxta dicta capite præcedenti, & consequenter pro tunc fit non subditus in actu: ergo idem erit è contrario: nam est eadem ratio, & æquitas postulat, vt in vtroque paritas, seu proportio seruetur.

4. Probatur ex parte aduenarum.

5. Satisfit fundamento contrario.

Fundamentum contrariæ sententiæ ex dictis solutum est: ita enim ostensum est, quomodo hic nec iurisdictio nec subiectio desit, & in citato loco de censur. figillatim ostendimus, ad hāc obligationem sufficere in primis quasi domicilium, deinde satis esse breuem moram aliquorum dierum, & hanc extendendam esse cum proportione ad viatores, qui ad breue tempus in hospitio commorantur, & quæ ibi diximus de lege seruandi festa, possunt facilè ad omnes leges etiam ciuiles applicari, de quibus etiā multa obiter tetigimus. Addo etiam obiter, eandem doctrinam applicandam esse ad religiosos peregrinos, seu hospites in aliis prouinciis, vel domibus, quoad peculiaria statuta earum. Quod ideo aduerto, quia aliqui excipiunt religiosos peregrinantes ab hac obligatione, quia non habent territorium proprium, eo quod per totam Ecclesiam potest diffundi religio. Sed hoc non obstat, quia nihilominus possunt religiosi habere sua domicilia propria, argumento cap. 1. de priuileg. in 6. Et quoad hoc possunt peculiaria monasteria, & prouinciæ habere proprias obseruantias, & ad has dicimus obligari aduenas, quamdiu ibi sunt, seruata proportione. quia est eadem ratio, nisi ipsamet consuetudo religiosa aliquam exemptionem illis tribuat.

Hæc doctrina ad religiosos quomodo applicanda.

6. Non ob scandalum tantum teneri aduenas ad loci leges, sed etiam propter ipsas leges & sufficientem subiectionem.

Tandem ex dictis constat, non recte aliquos dixisse, teneri aduenas ad has leges seruandas solū propter vitādum scandalum. Hoc enim verum non est, alias cessante scandalo, ac per se, & in occulto non obligarentur his legibus. Dicendum ergo est, licet interueniente actuali scandalo crescat accidentariè obligatio, non tamen esse scandalum proprium fundatum obligationis, sed ad summum esse occasionē seu motiuum, quod legislatorem mouet ad ferendam legem, cuius obligatio non cessat, etiamsi in particulari cesset motiuum. Sicut prohibentur arma tali loco, vel tempore vt vitentur rixæ, & prohibeātur fœminæ hoc vel illo modo ornari, vt non præbeant scandalum: & nihilominus postquam leges positæ sunt, obligatio non est tantum scandali, sed per se ratione talium legum. Sic ergo est in præsenti, necessitas enim vitandi scandala, & conseruandi bonos mores reipublicæ mouet ad ferendas leges pro omnibus, qui in tali loco versantur: & ideo postquam lex est constituta, tenetur aduena illi conformari, non solùm ratione scandali vitandi, sed etiam propter ipsam legem, & sufficientem subiectionem vt explicatum est.

7.

Sed quæres, an possit ferri lex pro aliqua ciuitate, aut

Dubium.

aut territorio, quæ solos aduenas in illo existẽtes obliget. Nam Innoc. in dicto cap. *à nobis*, dicit talem legẽ non posse obligare peregrinos, sed solùm quando generalis est, & per se obligat incolas & quasi cõcomitanter peregrinos. Et fortè motus est, quia tunc habet locum ratio vniformitatis, & accessorij, quod sequitur principale: hæc autem ratio non habet locum, quãdo lex loquitur ad solos peregrinos, qui per se, ac directè non sunt subditi talis reipublicæ, vel

Responsio vera.

Principis. Nihilominus contrarium censeo verum, quod tenet Hostiens. ibi cui magis adhæret Panormitan. & sequitur Sylvest. Ratio autem est eadem

Posse ferri legem pro aliquo territorio, quæ solos aduenas in illa existentes obliget, cùm hoc ad bonũ cõmune spectet.

cum proportione applicata. nam ad bonum ciuitatis vel reipublicæ spectat ordinariè, quomodo peregrini se ibi gerere debeant, & statuere quæ ad hunc finem necessaria fuerint, alioqui non fuisset sufficiẽter prouisum reipublicæ, nec talis potestas esse potest in alio quam in ipsa, vel eius gubernatore, quia illi prouidentia, & cura illius loci commissa est. Sicut ergo peregrini habent peculiarem mõdum viuendi, seu existendi in tali loco, ita in multis postulare possunt peculiaria statuta: ergo possunt per illa obligari, quia quoad hoc efficiuntur subditi per solam illam moram, vt declaratum est. Supponimus autem, debere leges esse iustas, & accommodatas non solum loco, sed etiam ipsis peregrinis, proportionem inter eos seruando: sic enim nihil deest in illis legibus ad peregrinos obligandos.

8. *De vi coactiua.*

Circa secundum punctum de vi coactiua, an etiam secundum illam lex obliget aduenas, seu peregrinos, specialis ratio dubitandi sumitur ex ca. *à nobis*, 1. de

Ratio dubitandi.

sentent. excõmun. vbi proposita quæstione, an Episcopus ferens in sua diœcesi generalem sententiam, *Si quis furatus fuerit, excommunicatus sit*, obliget forenses. Respondet Pontifex tantùm obligare subditos, cuius rei ratio alia esse non potest, nisi quia talis Episcopus non habet potestatem coactiuam in forenses, sed tantum in subditos. Respondet Gloss. ibi, etiam

Reijcitur Glossa.

aduenas comprehendi illa excommunicatione, non quatenus tales sunt, sed quatenus sunt subditi ratione delicti, & ita putat esse textum intelligendum de subditis quocunque titulo. Sed revera euertit responsionem Pontificis, & friuolam, ac ridiculam illam reddit. Nam hoc ipsum est, quod quærebatur, an illi forenses fiant subditi ratione delicti: non ergo loquitur hoc sensu de subditis, sed prout incolæ simpliciter subditi appellantur. Præterea inuoluitur in illa responsione quædam repugnantia: nam in pœna excommunicationis nõ potest proxima ratio subiectionis esse delictum in tali loco commissum, sed necessario supponi debet obligatio parendi Prælato illius loci, quia ad excommunicationem necessaria est cõtumacia respectu Ecclesiæ, & non sufficit delictum contra legem naturalem, vt sic (quod supponO ex propria materia) ergo ante delictum supponi debet subiectio, ex qua oriatur obligatio parendi præcepto prohibenti aliquid sub pœna excommunicationis: ergo cum in illo textu sit sermo de hac censura, non possunt aduenæ ratione delicti comprehendi sub nomine subditorum, sed subditi vocantur, quia per se ante talem legem, vel delictum huiusmodi erant. Atque ita intellexerunt textum illum Panorm. & alij, qui consequenter fatentur aduenas non comprehendi sub illa censura per sententiã generalem lata.

9. *Mens auctoris.*

Nihilominus dicendum est, legem pro territorio latam comprehendere peregrinos ibi morantes, etiã quoad vim coactiuam, id est, puniri ibi posse propter transgressionẽ talis legis, vel per iudicem, vel per ipsam legem, si pœnam ferat ipso facto. Ita sentiunt auctores suprà allegati, & interpretes in eodem c. *à nobis*. Et ratio est manifesta, quia idem titulus subiectionis, seu potestatis interuenit quoad vim coactiuã quia demonstratus est de vi directiua: imò directiua non esset efficax, nisi haberet adiunctam coactiuam. Accedit præterea, quia si aduena tenetur per se & in conscientia seruare legem huius reipublicæ, transgrediendo illam delinquit in hoc loco, & in hanc rẽpublicam: ergo etiam ratione delicti manet subiect⁹ coactioni talis reipublicæ, iuxta authenticam, *quæ in prouincia*, C. vbi de criminib. agi oporteat.

Addi verò solet limitatio, nisi peregrinus sit superior respectu auctoris talis legis, quia nullus superior potest subdi inferiori quoad vim coactiuam, vt si Episcopus hic prohibeat aliquid Clericis sub pœna excõmunicationis ipso facto, metropolitanus, etiãsi in hoc episcopatu contra talem legem agat, non poterit incurrere illã censuram. Quod notauit Syl. *excommunicatio*, 1. n. 9. & Panor. in cap. 1. de raptorib. n. 11. qui idem attigit in ca. vlt. de foro compet. Idem sentit Soto in 4. dist. 22. q. 2. vbi etiam ad æqualem hoc extendit, dicens, neque Archiepiscopum, neque alium Episcopum delinquentem intra diœcesim suffragenei, vel Episcopi posse ligari censura eius: Panorm. autem rectè hoc declarat de superiore quoad iurisdictionem, Nam licèt aliquis sit æqualis, vel etiã superior in dignitate, dum existit in tali Episcopatu obligari potest legibus eius: ergo etiam poterit ligari censuris, vel puniri propter delictum ibi commissum. Quod tam in Ecclesiasticis legibus, quam in ciuilibus verum est, vt sensit etiam Innoc. in cap. *cum inferior*, de maiorit. & obedien. & sumitur ex l. 3. ff. de offic. Præs. & ratio est, quia dignitas sine iurisdictione non impedit subiectionem ratione delicti sicut non impedit obligationem seruandi talem legem, Vnde illa dignitas est quasi per accidens ad ordinem iurisdictionum Hoc autem procedit secundum ordinarium ius, & nisi persona ratione talis dignitatis sit exempta: nam ob hanc rationem vnus Episcopus non potest ab alio æquali puniri. At vero quando persona est iurisdictione superior, tunc clarum est, non posse ligari ab inferiori, cap. *cum inferior*, de maiorit. & obedien. Tunc autem sicut superior non subiicitur quoad vim coactiuam, seu quoad pœnam, ita nec quoad vim directiuam, seu obligationem quantum est ex vi præcepti, quia est eadẽ ratio, cum etiã hoc pendeat ex iurisdictione. An v. possit alia ratione obligari, dicemus infra disputantes de ipsomet legislatore: nam quoad hoc est eadem fere ratio.

10. *Vnus Episcopus non potest ab alio æquali puniri.*

11. *Non esse sermonem de lege, vel statuto, sed de præcepto, seu sententia hominis, & quid inter hæc tria.*

Ad obiectionem igitur factam ex ca. *à nobis*, dicendum est, ibi non esse sermonem de lege, vel statuto, sed de præcepto, seu sententia hominis, etiam generaliter lata, vt ex textu constat & omnes interpretãtur. Oportet tamen differentiam reddere inter statutum, & præceptum seu sententiam generalem hominis. Panorm. ibi hanc reddit, quod sententia hominis operatur, cum fertur, & ideo tantum ligat illos, quos tunc inuenit habiles, lex vero semper ligat eos, qui de nouo efficiuntur subditi. Sed hoc non placet. primò quia iuxta cap. *à nobis*, talis sententia generalis non comprehendit extraneos, etiamsi actu existãt in territorio, quando profertur talis sententia, & tamen, si præceptum, & sententia ferretur per statutum comprehenderentur: ergo etiam supposita æquali subiectione, seu præsentia est reddẽda differentia, & non tantum in ordine ad futurum tempus. Secundò, quia etiam in ordine ad futurum illa differẽtia non subsistit: nã si per præceptũ ab homine sentẽtia fertur pro futuro delicto, etiã pro illo tẽpore durat, & pro illo semper loquitur, & comprehendit eos qui de nouo ibi nascuntur, & eos qui domicilium de nouo illuc transferunt, etiãsi non essent subditi tẽpore præcepti impositi. Item quia statutum non solùm præcipit, aut prohibet, sed etiam per se punit ipso facto, & in se continet sententiam iure latam, & nihilominus tã obligatio præcepti, quam vis sententiæ iuris extenditur ad eos, qui post primã editionem talis statuti veniunt ad territoriũ, & ibi delinquunt: ergo quoad hoc eadem est ratio de generali præcepto hominis includente sententiam generalem imponẽtem pœnam ipso facto contra futuros transgressores

talis

talis præcepti. Nam si in statuto cõsideratur illa permanentia, de qua semper loquitur, & ideo semper obligat, cur non cõsiderabitur in præcepto hominis, q̃ etiam durat iuxta intentionem eius, quandiu ipse vivit, seu in officio perseuerat. Quòd si in statuto fictione iuris intelligitur ferri sententia, quando fit delictũ in territorio, etiamsi fiat ab extraneo, qui denuo illuc venit, cur non eadem fictio iuris habebit locum in sententia lata per hominis præceptum.

12. *Differentia legis, & puri præcepti hominis.*

Dico ergo, differentiam sumendam esse ex natura legis, & puri præcepti hominis: nam lex perpetua est, vt lib. 1. dixi: præceptum autem hominis transitorium, & facile mutabile. Vnde fit, vt lex ratione suæ perpetuitatis æquiparetur consuetudini, & censeatur nota omnibus, & omnibus proposita, vt ab eis seruetur: præceptum verò non ita æquiparatur consuetudini, nec illam introducit, cùm facilè mutetur, nec ita solet esse notum, & ideo præceptum de se solum obligat incolas terræ, & subditos verè ac permanenter: statutum verò omnes ibi degentes. Vnde consideratur alia differentia, quòd lex fertur pro territorio, est enim *ius ciuitatis*, vt considerauit Bart. seu *lex territorij*, vt dixit Panormit. & ideo obligat personas, quasi mediante loco, id est, quatenus in tali loco versantur, ad eum modum, quo interdictũ localeligat personam in tali loco, propter quod etiam statutum non obligat extra territorium personas aliàs subditas, vt supra dicebamus: at verò præceptum hominis, seu personale directè cadit in personas subditorum, ideoq̃ prærequirit subiectionem, & ideo non obligat extraneos, etiam in loco existentes, & è contrario potest obligare subditos etiam extra territorium, vt dixi in 5. tom. de censur. disp. 5. sect. 5. vbi de hac difficultate plura dixi: hic autem solũ indicare volui, quomodo illa doctrina ad omnes leges humanas, etiam ciuiles applicari potest.

13. *5. Dubium.*

Tertium punctum supra positum est, an efficacia legis dantis formam iudiciis, contractibus, aut aliis similibus actionibus, & irritantis aliter factas, extẽdatur intra territorium etiam ad non subditos. In quo breuiter dicendũ est, etiam quoad hoc seruandã esse legem in suo territorio, & secundum illam esse de actu iudicandum. Ita Bartol. Iasõ, & alij in dicta l. *cunctos populos*, Felin. cap. 1. de spõsal. num. 2. & nũ. 23. & sequentibus & optime Panormit. 2. part. Consilior. in 52. Tiraquel. de primogenitis, quæstion. 46. & 48. Sensus autem assertionis est aduenam, qui in hoc loco facit testamentum, aut contractum, debere in illis seruare formam præscriptam per leges huius regni: ac proinde si forma illa non seruata contract⁹ sit irritus ex vi eiusdem legis, etiam factus ab extraneo erit irrit⁹, & sic de aliis. Ratio est, quia illa lex est regula talis actus quoad vim obligandi ratione loci, vt dixi: ergo etiam ibi obligat ad seruandam formã operandi, quã præscribit, & sicut ibi habet vim punendi, ita etiam vim irritandi. Patet consequentia ex paritate rationis, & quia actus ille simpliciter est subiectus illi legi. ergo est subditus quoad totam efficaciam eius. Et confirmatur, quia hi actus, qui certam formam, & solemnitatem requirunt, nõ habẽt valorẽ sine adminiculo iuris, l. *legitima*, ff. de pactis: tunc autem ius non concurrit, sed potius resistit: ergo actus non habebit valorem. Deniq̃ in huiusmodi rebus, & actionibus consuetudines locorum seruandæ sunt: ergo etiam leges. Et hoc ipsa etiam iura ciuilia docent, quæ late referunt allegati auctores, ad quos proprie pertinent, & ideo non immoror.

Aduenam facientem testamentũ aut contractum, debere seruare in illo formam præscriptam loci, in quo est.

Confirmat.

14. *Hinc infertur positiuum impedi endo valorẽ actus, consequẽter impedire obligationem.*

Hinc tamen nobis inferre licet, valorẽ taliũ actuum, & obligationem in foro conscientiæ iuxta huiusmodi leges spectandam esse, quia ius positiuum impediendo valorem actus, consequẽter impediit obligationem eius. Idem dicendum est de iudiciis: nam agenda sunt iuxta formã, & modum præscriptum per leges loci, in quo fiunt, quib⁹ propterea debet forensis litigans accommodari: alias nihil valiadum efficiet, si per leges loci irritatum sit, & sic de aliis. Semper autem supponimus, & leges esse iustas, & respicere bona in tali loco existentia, seu actiones ibi factas, quia ratione loci debent subdi iurisdictioni illius territorij, etiamsi persona secundum se, & quoad conditiones personales, seu abstrahentes à loco, non sit subdita, vt latius dicti auctores prosequũtur. Hic occurrebat quæstio de Tributis, an peregrinus teneatur ea soluere: ex eisdem tamen principiis definienda est. Nam si debeatur tributum ratione rei existentis in loco, vel actionis quæ in tali loco fit, etiam aduena illud soluere tenebitur, per se loquendo, & supposita iustitia tributi; non verò alia, quæ personalia sunt. De qua re tota plura in lib 5. dicemus.

Quomodo teneatur aduena ad tributa.

CAPVT XXXIV.

Vtrùm leges ciuiles iustæ Ecclesiasticas personas obligent.

1.

QVæstio hæc pertinet ad materiam de immunitate Ecclesiasticarum personarum: nam illam supponit, & in sola illa fundatur, non potest tamen hic omnino prætermitti, quia necessaria est ad explicandam limitationem, vel extensionem legum ciuilium & efficacitatis earum circa personas extraneas à iurisdictione ciuili. Ratio ergo dubitandi est, quia leges ciuiles procedunt à iurisdictione temporali: clerici autem exempti sunt à iurisdictione temporaliũ Principum; ergo & ab eorum legibus; ergo illis non obligantur, quia leges solùm possunt obligare personas publicas subditas potestati legislatoris. Confirmatur, quia si clericus obligaretur lege regia, inobediens esset regi, illam transgrediẽdo; ergo ab ipso vel ipsius ministro, ac iudice puniri posset propter huiusmodi transgressionem, quia vnusquisq̃ Princeps vindex est suarum legum, & ideo omnis lex secum affert vim cogendi, vt Aristot. dixit, quia alioqui valde inefficax esset ad finem suum assequendum; at cõstat clericos non posse puniri à regibus, vel secularibus iudicibus, etiamsi leges seculi non obseruẽt: ergo signũ est illis non obligari.

Ratio dubitandi.

Confirm.

Lex secum affert vim cogendi ex Philosophia.

2. *Eximi ecclesiasticos à potestate ciuili quoad tribunalia causarum.*

Vt difficultatem hanc expedire possimus, supponendum primò est, personas ecclesiasticas exemptas esse à potestate ciuili quoad iudicia seu tribunalia causarum, non solum Ecclesiasticarum (quod indubitanter pertinet ad ius diuinum) sed etiam temporalium tam ciuilium, quàm criminalium, atque etiã à solutione tributorum: siue hæc exemptio sit absolutè de iure diuino, siue ab illo trahat originem, & per Pontificem consummetur. De quo fundamento inter verè Catholicos non est controuersia, & in præsenti non reuocatur in dubiũ, & in proprio tractatu ex professo demonstratum est, & ideo in illius probatione non immoramur, sufficit cap. 2. cap. *si diligenti*, cap. *significasti*, de for. cõpet. & optimè Cõcil. Trid. sess. 25. cap. 20. de reformat. Nec solũ personæ Ecclesiasticæ, sed etiam bona earum exempta sunt à temporalibus tributis, & oneribus, vt cõstat ex cap. *non minus*, & cap. *aduersus*, de immunitat. Ecclesiar. cap. *nouerit*, de sentent. excommunic. & cap. *quanquam*, de censib. in 6.

3.

Secundò ex hoc fundamento sequitur, hìc non moueri quæstionem de legibus ciuilibus, quæ huic immunitati personarum Ecclesiasticarum contrariæ sunt directè, vel indirectè, quia tractamus de legibus iustis, vt in titulo explicuimus: tales autem leges iniustæ sunt, & reprobatæ, vt iniquæ, non solũ in iure canonico, cap. *Ecclesia*, & cap. *quæ in Ecclesiarũ*, de constit. & cap. *nouerit*, de sententia excommun. & capitulo vltimo, de immunitatib. Ecclesiastic. in 6. Sed etiam in iure ciuili, Codic. de sacrosancta Ecclesia, per plures Leges. Est autem lex ciuilis dire-

Quando est lex ciuilis di-

recte vel indirecte contra immunitatem ecclesiasticam.

directe contra immunitatem Ecclesiasticam, quando vel de materia spirituali aut Ecclesiastica directe disponit, aut circa personas Ecclesiasticas in particulari, vel directe, aut expresse versatur: indirectè autē est contraria, quando in propria materia ita disponit, vt ex eius obseruatione redundet aliquid cōtra propria iura Ecclesiarum, aut Ecclesiastici ordinis, vel contra priuilegia sibi à Deo, Pontifice, aut Imperatoribus concessa, vt dixit Innoc. in cap. *nouerit*, de sentent. excommun. & sequuntur alii Doctores statim citandi. Quia sicut non potest lex ciuilis imponere directè tale onus clericis, ita nec indirectè, tum quia in mortalibus vnum alteri æquialet, tū quia vtrumque per sacros canones reprobatum est, vt explicui latè in dicto tract. de immunit. Eccles. lib. 1. cap. 15. & attigi in tom. 5. de Censur. disput. 21. sect. 2. n. 89. & sequentibus.

4. *Quæstionem esse de legib. quæ seruari possunt sine indecentia aut grauamine.*

Omissis ergo his legibus iniquis, sermo noster est de legibus ciuilibus iustis, ac necessariis, quæ pro tota communitate populi, seu ciuitatis ponūtur, quarum materia communis est clericis cū aliis ciuibus, & æque potest ab omnibus seruari sine vlla indecentia, vel iniquo grauamine clericorum. In quibus legibus duo distinguere possumus, scilicet, vim directiuam, seu obligationē in conscientia, ad seruandas tales leges, & vim coactiuam, seu reatum ad pœnā, quem legis trangressores contrahere solent, siue illa sit per legem imposita, siue arbitrio iudicis imponēda, & de vtraque parte dicendum est.

5. *Sentent. Nauar. de vi directiua legis circa Ecclesiasticos.*

Quo ad Priorem partem de vi directiua, & obligatione in conscientia, Nauar. consil. 3. de constitut. n. 4. concl. 3. sentit, legem ciuilem loquentē per verba præcipiendi, vel prohibendi, non obligare in cōscientia clericos, etiamsi in materia fauorabili, vel generali, & omnibus conuenienti disponat: nullū verò fundamentum adducit, sed dicit esse magis receptam sententiam, solùm verò allegat Deciū in cap. *Ecclesia*, de constitut. n. 27. qui licet id dicat argumētando, postea in illa sententia non persistit. Adducit tamen aliqua illius sententiæ fundamenta. Primum,

1. *Fundam.*

ac præcepuum est, quod in ratione dubitandi proposuimus: quia præceptum non obligat in conscientia nisi ex potestate procedat: legislator autem ciuilis nō habet potestatem in clericos: ergo quotiescunque præcipiendo fert legem, non obligat in conscientia clericos. Ac subinde nunquam obligabit, quia lex nō obligat, nisi quatenus verbis præceptiuis fertur, vt suprà dictum est. Vnde iuxta sententiam hanc lex ciuilis solum quaten⁹ commodum aliquod, vel priuilegium concedens habere potest effectum in Ecclesiasticis personis, non verò quatenus præcipiens, vel

2. *Fundam.*

prohibens. Secundò ad hoc inducit Decius dictum cap. *Ecclesia*, vbi statutum prohibens alienare bona Ecclesiarum à quodam Basilio laico factū, licet bonum, & vtile de se Ecclesiæ, reprobatur, quia nō fuerat à Pontifice approbatum: ergo generaliter idem dicendum est de omni lege ciuili ad personas Ecclesiasticas comparata. Parū enim refert, quod in specie de clericis, seu reb⁹ Ecclesiasticis, vel in genere de ciuibus, aut agris feratur: quia etiam lex generalis applicata ad clericos fit specialis, & in eo vt sic inuēitur

3. *Fundam.*

idē defectus potestatis. Tertiò inducit iura canonica, quæ generaliter dicunt, laicis super personas, vel res Ecclesiasticas nullam esse attributam potestatem in c. *bene quidem*, dist. 96. & specialiter allegat cap. *inter hæc*, 33. q. 2. vbi ait Nicola⁹ Papa sancta Dei Ecclesia mundanis nunquam *constringitur legibus*.

Nihilominus dicēdum est, clericos teneri in conscientia ad seruandas huiusmodi leges ciuiles. Hæc

6. *Communis sententia affirmans clericos teneri ad seruādas leges ciuiles*

assertio communi consensu recepta est, vnde illam dixit, esset certissimam Medina 1. 2. q. 96. art. 5. vbi illā tenet Vasquez disp. 167. cap. 4. & cæteri Theologi moderni, Cardinalis Bellar. libr. 1. de clericis, cap. 1. Victor. relect. 1. de potest. Eccles. q vlt. Soto lib. 1. de iust. q. 6. art. 7. in princip. & in 4. dist. 25. q. 2. art. 2. in fine, Medin. Cod. de restitut. qu. 36. Castro lib. 1. de leg. pœnal. cap. vlt. qui in specie loquuntur de legibus rerum pretia taxantibus. Consentiunt etiam Summistæ Tolet. lib. de septem peccatis morta. cap. 21. Siluest. verb. *lex*, q. 16. Angel. num. 5. & lati⁹ plures referens Sayrus in claui regia, p. 1. lib. 3. cap. 4. num. 16. Idem docent iuris canonici interpretes cōmuniter in cap. *Ecclesia*, de constitution. vbi Panormi. num. 13. Deci. num. 27. in fine, Felin. à n. 37. maximè verò in 81. & 85. qui Cardin. & alios refert, & Salzed. referens alios in Pract. crimin. cap. 55. & de aliquibus legibus ciuilib⁹ in specie loquens. Et similiter Cuar. in Pract. capit. 33. Ac denique legistæ in l. *cunctos populos*, C. de sum. Trinitat. præsertim Bart. à num. 28.

7. Probatur autem primò ex iure canonico disponēte huiusmodi leges ciuiles ab Ecclesiasticis seruari, vt primò colligitur ex cap. primo de noui operis nuntiatione, vbi Papa vult, causam inter clericos super capellæ constructionem post noui operis nuntiationē, secundum leges terminari, quia hoc non est contra bonum Ecclesiarum, sed in earum iuuamen, in quo textu est valde considerandum non videri in eo instituisse ius nouum, sed antiquum proponi, & declarari, alias causa præterita non esset secundum illud ius decidendum, quia ius nouū non extēditur ad præterita: supponitur ergo in illo decreto esse regulam antiquorum Canonum, vt ius ciuile seruetur in Ecclesiasticis, quando fauorabile est, & toti communitati seruiens, & canonibus repugnans. Atque ita ex illo textu colligunt assertionem Panorm. & Decius supra. Item Panormitanus in idem cap. Idemque sumitur ex c. *innotuit*, ibi, *cum legali sit prouisione statutum*, de arbitriis, & ex c. 1. & c. *si in adiutorium*, dist. 10. cum similibus, dicentibus, seruandas esse leges ciuiles in his, quæ nec sunt contra canones, nec clericis præiudicant. Vnde in cap. *de capitulis*, dist. 10. ait Pōtifex, *se curare vt imperatoris leges seruentur*, Et in c. *cum ad verum*, dist. 96. dicit Pontifices pro cursu temporalium rerum temporalibus legibus vti. Quæ iura consuetudine optima legum interprete confirmata sunt. Nam communis Ecclesiæ vsus habet, vt huiusmodi leges ciuiles à clericis seruentur, non propter timorem, sed maximè propter conscientiam, contra quam omnes timorati Ecclesiastici agere credunt, si tales leges non obseruent, & alij ciues graue scandalum paterentur, si viderent tales leges à clericis non seruari, vt triticum cariùs vendi, quam lege taxatum sit, vel quid simile. Quam consuetudinem antiquissimam esse colligitur ex Theodoret. lib. 4. hist. cap. 7. vbi de sanctis Episcopis, & sacerdotibus ait Imperator, *Sanctè, & sincerè, tum mandatum præpotentis Regis Dei obseruant, tum meis legibus obsequuntur*. Ratio verò non facilè redditur. Prima est, quia lex ciuilis per se non obliget clericos, etiam quoad vim directiuam ex defectu potestatis, vt videtur probare obiectio facta, nihilominus posita lege ciuili, oritur obligatio id seruandi, quod illa lege præscriptum est, ex vi rationis naturalis dictantis, partem non debere discordare à toto. Et explicatur vis rationis, quia membra reipublicæ ratione naturali obligantur ad ea seruanda, quæ ad conuenientem ordinem, & pacem reipublicæ, sunt necessaria, sed clerici sunt mēbra reipublicæ ciuilis, sunt enim ciues, vt latè disputat Felin. in dicto cap. *Ecclesia*, num. 69. quia etiā ipsi indigent communitate ciuili, & politica ad huius vitæ conseruationem, & ad hunc finem vniuntur cū laicis in vno corpore politico, seu in vna ciuitate: sūt ergo ciues: ergo etiam ipsi tenentur iure naturæ ad ea, quæ cōmuni bono talis corporis necessaria sunt. At verò talium legum communis obseruatio etiam in clericis est necessaria ad præ dictum finem, quia cū materia talium legum communis sit omnibus, vniformitas in illis est necessaria ad bonam gubernationem, pacem, imò & ad iustitiæ æquitatem. Nā post-

1. *Ratio pro hac sententia.*

quam

quam lex ciuilis taxat v.g. rei pretium, illa non plus valet; ergo naturalis iustitia iam obligat omnes etiam clericos ad illam legem seruandam. Item si lex ciuilis irritet testamentum minùs solemne, oportet, vt extra legata pia, in omnibus etiam clericis locum habeat, quia aliàs non esset laudibus, & litibus sufficienter prouisum.

8. Hæc ratio est probabilis, & in aliquibus materijs, præsertim in rerum pretijs taxandis posset fortè sufficere, tamen in vniuersum non videtur posse esse adæquata. Primò, quia ratio naturalis non absolutè dicta, partem corporis politici teneri confirmari in omnibus, seu in communium legum obseruatione, sed sub aliquibus conditionibus, nimirum, nisi sit legitimè excusata, vel dispensata, & eadem ratione addi poterit, nisi sit legitimè exempta, quia exemptio vel est quædam dispensatio, vel aliquid maius: sicut ergo dispensatus non tenetur conformari toti in legis obseruatione, ita neq; exemptus. Item quando in aliquo membro intercedit ratio, vel conditio diuersa, non tenetur conformare toti, vt nobilis non tenetur propter vniformitatem obseruare leges, à quibus propter nobilitatem censetur legitimè exemptus: aliàs superflua, & nullius momenti esset exemptio: ergo similiter clerici si propter statum, & specialem sanctificationem exempti sunt à legibus ciuilibus, non erunt propter vniformitatem ad eas seruãdas obligati, quia sunt membra alterius rationis, seu conditionis, in quibus illa vniformitas non est necessaria. Accedit, quòd licèt daretur in clericis obligatio seruandi has leges propter solam vniformitatem, illa non esset grauis ex suo genere, quia non conformari toti communitati in his rebus, in quibus aliàs homo non tenetur, non est grauis culpa secluso scandulo, & ideo dispensatus in lege humana sine iusta causa, non censetur peccare mortaliter, vtendo dispensatione & conseruando legem, etiamsi absque causa non conformetur toti; ergo idem erit à fortiori in clerico, qui ex causa rationabili censetur exemptus. Præterea transgressio illius legis in clerico non erit inobedientia, quia non obligatur ex vi præcepti, & consequenter non est contra virtutem specialem, in cuius materia versatur lex, quia solùm ex vi legis ciuilis actus erat necessarius in tali materia virtutis, & lex ciuilis, vt supponitur, non habet illam virtutem suam respectu clerici, neque etiam est contra charitatem, quia supponimus vitari scandalum nec contra iustitiam legalẽ, quia nullum sequitur nocumentum commune: ergo non est, vnde culpa illa fit grauis.

Hæc ratio quòd sit exactè dict.

9. Vnde vlteriùs sequitur, clericum vendentem triticum cariùs, quàm lex ciuilis præscribat, non teneri ad restitutionem, quod est falsum, & contra prædictos auctores. Et sequela patet, quia non peccat contra iustitiam, vt probatum est. Quo argumento vrgentur Castro, & Ioan. Medina, & respondet, peccare contra iustitiam, quia supposita lege, iam triticum non valet, nisi tanti in tali loco, & ideo nullus siue exemptus, siue exterus potest iustè cariùs illud vendere. Sed contrà, quia licet triticum laicorum taxetur per efficaciam talis legis, non tamen triticum clericorum, tum quia etiam bona clerici sunt exempta, tum etiam quia non videtur limitari pretium rei per legem, nisi quatenus dominus obligatur per legem, ne cariùs vendat; at clericus non potest ita obligari lege ciuili, vt supponitur: ergo nec eius triticum potest limitari quoad valorem per talem legem. Neq; est simile de exteris, quia illi non sunt exempti, sed dum versantur in tali regno, legibus illius regni obligantur, cuius contrarium supponitur. Deniq; simile argumentum vrgeri potest de legibus ciuilibus irritãtibus contractus, vel testamenta aliter facta, quam leges disponant, non enim poterunt irritare tales actus factos à Clericis, consequẽs est falsum, vt omnes fatentur, & sumitur clarè ex dicto c. *innotuit*, de arbitris, ibi, *Talem sententiam denuncies penitus nullam esse*: ergo: sequela patet, quia si lex non potest obligare clericum, prohibendo actum, multo minùs poterit irritare illius volũtatem circa talem actum, quia maior efficacia, vt sic dicam, maior iurisdictio, & potestas directa in voluntatem requiritur ad irritandum consensum eius, quàm ad prohibendum illum. Neq; sola illa turpitudo, quæ in hoc reperitur, quòd pars non conformetur toti, sufficit ad irritandum actum, vt patet clarè in eo, qui dispensatus validè, licèt sine causa, & iniustè in gradu irritante contrahit matrimonium: nam validè contrahit licèt turpiter agat, discordando à toto. Deniq; non est contemnendum argumentum, quia si posita lege ciuili clericus obligaretur grauiter ex vi solius rationis naturalis, dispensatio illi concessa à Principe, vel Prælato in tali lege, si daretur sine causa, esset nulla, sicut infrà de Principe dicemus. Atque ita in hoc essent peioris conditionis clerici, quàm laici, quod non videtur verisimile.

Dispensio a. Iuporum.

Impugnatur

c. innotuit.

c. Ecclesiæ.

10. Propter hæc alij reddunt rationẽ huius obligationis, quia clerici quoad hanc partẽ non sunt exempti à iurisdictione temporalium regum, & ideo per has leges ciuiles ita obligant clericos, sicut alios ciues ratione obedientiæ potestatibus sublimioribus debitę. Ita sentit Bart. vbi suprà, & Panorm. quem imitantur Sylvest. & Angel. licet immeritò soleant in contrarium allegari: nam distinguunt duplices leges ciuiles fauorabiles Ecclesiæ, quædã disponentes in particulari de rebus, vel personis Ecclesiasticis, aliæ generaliter loquentes pro tota cõmunitate ciuili, & de prioribus dicunt non obligare ex defectu potestatis ferẽtis illam. Quod videtur expressum in dicto c. *Ecclesiæ S. Mariæ*, de constit. Addunt verò limitationem, nisi talis lex sit fundata in ratione naturali, quòd pars debet conformari toti, quia hæc non habet locum in talibus legibus, sed loquuntur de ratione naturali dictante in tali materia idem, quod lex ciuilis præscribit, & tunc illa, non est limitatio, quia illa obligatio non est legis ciuilis, sed rationis naturalis, quæ eadem esset, etiamsi lex ciuilis lata non esset. De alijs vero legibus communibus, & omnibus vtilibus absolutè dicunt obligare clericos: intelligunt ergo in vi legis, & non tantum in vi alicuius rationis. Et idem sentiunt, Victor. Soto, Medin. & alij dicentes obligare quoad vim directiuam, licet non quoad coactiuam. Denique alij multi ex allegatis modernis, dicunt, clericos quoad hanc partem nõ esse exemptos, vt possint obligari his legibus. Et hanc sententiam videntur suadere omnia, quæ circa præcedentem adduximus.

10. Alia ratio pro communi sententia proponitur.

Bart. Panorm. Sylvest. Angel.

Victor. Soto. Medin.

Ac denique suaderi potest à priori hæc sententia, quia exemptio clericorum à iurisdictione ciuili, siue sit iuris diuini positiui, aut naturalis, siue non: nihilominus non habet omnem determinationem à solo iure diuino, vt suppono. Et saltem hanc non habet, quia nec ratio naturalis dictat esse indecens, clericos subijci potestati ciuili, quoad has leges, cum potiùs dictet, esse honestum, vt eas seruent, nec ex diuino iure positiuo potest colligi talis determinatio, seu particularis exemptio, quia tale ius nec traditione constat, nec ex Euãgelio colligitur. Quia potiùs verba illa Christi Matth. 17. *Ergo liberi sunt filij*, non possunt hîc accommodari, quia leges Regum omnibus ciuibus communes etiam filios eorum obligant, si eorum statui specialitẽ non repugnant. Neque etiam inuenitur hæc exemptio quoad has leges ex iure canonico: tum quia iura suprà citata potiùs approbant has leges, & seruari à clericis volunt: tum etiam quia canones solum illas leges ciuiles reijciunt, quæ sunt contrariæ libertati Ecclesiasticæ, & clericis præiudicant, vt patet ex Concilio Tridentino dicto cap. 20. & ex c. *nouerit*, de sent. excomm. & eodem modo loquitur l. *cassa*. C. de sacro. Eccles. ergo nihil obstat, quominus clerici virtute, & efficacia talium legum obli-

11. Cõfirmatur ratio dicta.

Matth 17.

Conc. Trid. c. nouerit. c. cessa.

Confirmat obligentur. Et confirmatur, quia per se congruum est vt clerici quatenus ciues sunt, laicis etiam directè, & per se obligentur, sicut alij ciues: cur enim sub ea ratione sine lege relinquentur: ergo obligâtur hoc modo his legibus ciuilibꝰ, quia non dantur aliæ per quas obligentur: nec possunt in hac obligatione separari ab alijs ciuibus, cùm sub hac ratione vnum corpus componant, & in eundem finem tendant: tum denique quia nullæ sunt leges Ecclesiasticæ, quib. possint sub illa ratione gubernari, quia potestas Ecclesiastica nihil in materia ciuili directè disponit nec pro clericis, nec pro laicis vt constat.

12. *Impugnatur etiam hic modus dicendi. Primò. ex Eccles Conc. Later.* Sed hæc etiam sententia nõ est simpliciter admittenda. Primò, quia multi canones sine limitatione, & vniuersaliter dicunt, laicis super Ecclesiis, & personis Ecclesiasticis nullam esse potestatem tributã, vt habetur in dicto capit. *Ecclesia sanctæ Mariæ*, & capit. *bene quidem*, distinct. 96. cap. *cum laicis*, de rebus Eccles. non alienan. cum similibus. Præsertim in Concilio Lateran. sub Leone X. expressiùs sic dicitur: *Cùm à iure tam diuino, quàm humano laicis potestas nulla in Ecclesiasticas personas attributa sit*, innouamus, &c. At potestas obligandi in conscientia per suas leges aliqua, & magna potestas est: ergo nec illa relicta est laicis Principibus in Ecclesiasticas personas. Secundo, quia si Rex posset sua lege directè, & ex vi suæ potestatis obligare clericos suis legibus, eadem ratione posset transgressores earum punire, quod nullus concedet. Sequela probatur, quia teste Arist. Potestas directa inefficax est sine coactiua, & ideo vel est vna, & eadem, vtrumq; actum comprehendens tanquam finem, & medium, vel moraliter non separantur. *Confirm.* Et cõfirmatur, quia saltem posset legislator ciuilis obligare iudicem Ecclesiasticum, vel clericũ suæ legis transgressorem puniat tali pœna eadem lege ciuili designata, quia hoc etiam potest reduci ad vim directiuam tanquam pertinens ad bonum commune ciuitatis, & pacem ciuium: cõsequens autem admittendum non est, vt infrà dicam. Tertiò est moralis, & practica ratio, quia Princeps, & iudices temporales valde affectant, & extendunt iurisdictionem in clericos, & ideo si dicantur habere propriam, & veram iurisdictionem in clericos ad obligandos eos suis legibus, facilè illam extendent, vel ad coactionem aliquã transgressorum talium legum, vel ad plures leges, quàm statui clericorum conueniat. Ergo non est verisimile Ecclesiam reliquisse, seu permisisse laicis similem in clericos potestatem. Adde hæreticos, & schismaticos huius temporis in odium Pontificis, & status Ecclesiastici vehemẽter defendere, & exaggerare hanc potestatem temporalis Principis in clericos, ideoq; vt omnem occasionem illis auferamus, longiusque ab eis discedamus, satius esse omnem Ecclesiasticarum personarum obligationem ad potestatem Ecclesiasticam reuocare.

13. *Verior modus dicendi Decius.* Est ergo tertia ratio, seu tertius modus explicandi originem huius obligationis, clericos obligari ad seruandas leges ciuiles, quia per canones approbantur, & quasi canonizantur quoad hunc effectum. Hanc rationem inuenio apertiùs explicatam in Decio dicto cap. *Ecclesia*, num. 27. quàm in cæteris. Ibi enim post rationes, quas contra communem opinionem obiecerat, subiungit, *Sed tamen ne vniuersalis machina huius materiæ altereter quòd lex ciuilis approbata videatur si fauorabilis sit, & canonibus non contradicat.* Quod probat ex iuribus in probationem assertionis, & communis sententiæ adductis, præsertim ex dicto c. 1. de noui oper. nunciat. Vbi rectè expedit, ibi decidi casum ex dispositione legis ciuilis, non per singularem, vel nouam approbationem, & extensionem legis, aliàs (vt suprà dicebam) non decideretur per eam casus præteritus, & ideo supponi in eo textu tales leges approbari à iure canonico, eo ipso quòd non reprobantur, & de se vtiles sunt, & conuenientes Ecclesiæ, aut clericis: vt ex aliis iuribus (ait) efficaciter colligitur. Optimeq; declarat, hoc intelligendum esse de legibus in cõmuni loquentibus abstrahendo à clericis, & laicis: nam si in specie disponat circa res, vel personas Ecclesiasticas, satis reprobatæ sunt in dicto c. *Ecclesia*, cum similibus. Et ratio differentiæ est, quia quando disponunt in particulari circa Ecclesiastica, præseferunt, ac supponunt potestatem laicorum in illa, quod repugnat Ecclesiasticæ libertati. Quando verò in communi loquuntur, tantum procedunt ex potestate gubernãdi rempublicam in temporalibus, in quo libertas Ecclesiastica non offenditur. Et ideo si aliunde leges illæ fauorabiles sunt, Ecclesiastica potestas pro suis rebus, vel clericis illas acceptat, eo ipso, quòd eas non reprobat. Denique addit, censeri fauorabiles tales leges, eo ipso, quod sunt vtiles toti communitati, & non nocent clericis per se loquendo; imò decet, ab eis seruari, quomodo explicant etiam hunc fauorem Panorm. Sylu. Angel. & alij. Et hanc sententiam expresè, & in propriis terminis sequuntur, & approbant hanc Decij doctrinam in eodem c. *Ecclesia*, Marcus Mantua. n. 23. & Pet. Greg. nu. 16. Tenet etiam Fortun. Garc. de vltim. fine, illat. 10. principali, nu. 155. & latiùs illat. 13. num. 223. Maranta disput. 8. num. 17. & 47. Rebuff. in Comm. ad constit. Galli. tom. 1. in Procœm. Gloss. 1. num. 62. qui addit limitationem, vt doctrina intelligatur de legibus ciuilibus iuris communis, non tamen de legibus particularium regnorum, quia illas non solet Papa approbare, cùm earum notitiam nõ censeatur habere, iuxta c. 1. de const. in 6. Quod sequitur Valas. de iure emphyt. p. 1. quæst. 20. num. 6. §. *item quæro*. Hoc tunc cum limitatione intelligẽdum arbitror, vt procedat quando lex regni est contraria iuri communi, tunc enim lex iuris communis censetur iure canonico approbata: at verò quando lex regni est solum vltra ius commune, tunc etiam censetur approbata, non quidem absolutè (vt sic dicam) & in particulari, sed in generali, & sub illa conditione, vt sit lex iusta, & toti communitati ciuium conueniens, & libertati, ac decentiæ clericorum nihil derogans, ad hanc enim approbationem non est necessaria talium legum notitia, vt per se patet. Et ita sentiunt etiam Thom. Zerola Episcopus Benauentan. in Praxi Episcopor. verb. *pragmatica*. num. 3. §. *ad primum*, & Petr. Morla in emporio iur. p. 1. tit. 1. num. 14.

Panorm. Sylues. Angel. Marcus. Mantua. Fortun. Rebuff. Valasc. Thom Zarola Morla.

Probaturq; hæc sententia sic explicata. Primò ex dicto capite 1. de noui oper. nuntiat. Nam licèt in particulari casu loquatur, supponit tamen ius generale, vt suprà illud induximus, & Decius etiam indicauit. Idemque probat optimè dicto cap. *innotuit*, de arbit. vbi non solum causa canonica secundùm leges deciditur, sed etiam prior sententia ab Ecclesiasticis iudicibus non secundùm leges lata, nulla denunciatur: quod apertè supponit leges in eo casu obligare. Secundò idem probant antiquiora decreta, quæ generaliter loquuntur: vt cap. *de capitulis*, distin. 10. vbi Leo Papa IV. ad Imperatorem scribit, effecturum, vt constitutiones eius seruentur, *quantum valuimus* (inquit) & *valemus*. Et Nicol. Papa cap. 1. eiusdem dist. solùm dixit, *Lege Imperatorum non in omnib. Ecclesiasticu controuersiu vtendum est.* Vbi non dixit, in nullis esse vtendum, sed *non in omnibus*. Quod in fine declarans, ait, *non quòd Imperatorum leges, quibus sæpe Ecclesia vtitur, dicamus penitus renuendas, sed quòd eis Euangelicis Apostolicis, atque canonicis decretis, quibus postponendæ sunt, nullum posse inferre præiudicium asseramus.* Et in cap. *quoniam*, ait Gelas. Pap. Pontifices vti legibus Imperatorum tantummodo pro cursu tẽporalium rerum, vtique vbi canones Ecclesiastici desunt. Neque obstat, quòd hæc decreta de legibus Imperatorum, seu communis iuris ciuilis loqui videantur. Tum quia interdum generaliter loquuntur de constitutionibus, seu legibus Principum, vt in cap. *constitutiones*, & c. *quis autem*, dist. 10. & quoad hoc Reges Imperatoribus comparantur in d. c. *duo sunt*. Vnde leges vtili-

14.

Leo Papa. Nicol. Papa. Gelas. Papa.

ges vniuersales alicuius regni, tanquam ius commune ibi reputantur. Tum etiam quia naturalis ratio, & æquitas, ob quàm Ecclesia vult, has leges à clericis seruari, eadem in legibus regnorum easdem conditiones habentibus locum habet. Tum præterea quia eadem consuetudo in his legibus reperitur, videntibus Ecclesiasticis Prælatis. De qua Doctores allegati, qui in diuersis regnis scripserant, testificantur: est ergo sufficiens signum approbationis talium legum, saltem tacitæ. Sic ergo facilè intelligitur, leges ciuiles nunquam obligare clericos virtute sua, sed quoties clerici ad eas obseruandas tenentur, virtute canonũ, & rationis naturalis obligari. Atq; ita facilè soluuntur obiectiones, & conciliantur omnia. Nam quod ad primam rationem attinet, admittimus quidem illam decentiam, & conuenientiam in obseruatione talium legum tanquam fundamentum obligationis, quæ per consensum, & approbationem canonum cõsummatur, & ita facilè satisfit obiectionibus contra illam rationem. Et ex eodem principio respondetur ad ea, quæ in secunda ratione adducebantur. Negamus enim has leges obligare, quia exempti non sint à iurisdictione ciuili quoad hanc partem, sed quia ius canonicum tales leges approbat, & dat illis eam vim obligandi, quæ conuenienti gubernationi politicæ sufficiat.

15. *Leges ciuiles iustæ quoad vim coactiuam clericos non comprehendere probatur.*

Secundo loco dicendum est de vi coactiua talium legum. In quo vera, & certa resolutio est, has leges non comprehendere clericos quoad vim cogendi illos, nec quoad hoc per canones approbari, licèt trãsgressores earum, à suis Prælatis, & eorum arbitrio puniri possint propter talia delicta. Prior pars duo includit, vnum est autores talium legũ non posse cogere clericos ad illarum obseruationem; aliud est, non posse punire transgressores, & vnum sequitur manifestè ex alio, quia vtrumq; fundatur in potestate iurisdictionis coactiua, quam non habent Principes, vel iudices laici in Ecclesiasticas personas. Quod est certissimum, quia personæ Ecclesiasticæ gaudent immunitate fori, maximè in criminalib⁹, quam immunitatem hic supponimus ex alio tractatu, & est per se nota in sacris Canonibus, atque etiam in iure Imperatorum & Regum Christianorum. Si autem ratione huius immunitatis iudicari non possunt clerici à Magistratibus laicis propter delicta contra legem naturalem, ita neque propter delicta contra leges humanas, quæcumq; illæ sint, quia priuilegium fori absolutum est, & iura generaliter loquuntur, & est eadem ratio, & decentia status clericalis in omnibus. Et in hoc cernitur clara differentia inter vim directiuam, & coactiuam legis: nam in priori nulla est indecentia, in posteriori autem esset maxima.

16. *Alia differentia.*

Alia differentia esse potest, quia lex quoad vim directiuam fertur in ciues, vt tales sunt, & per se est necessaria ad commune bonum, & ideo quoad hunc effectum statim acceptatur per ius canonicum: coactio autem fit ciuibus, vt delinquentes sunt, ideoque non est per se ita necessaria, nec acceptatur per canones quoad clericos, neque id decebat, sed multò magis, vt suorum tantùm Prælatorum coactioni subdãtur. Item coactio non fit in communi, sicut fit dispositio legis, sed fit in particulari circa personas, & ideo non potest vllo modo fieri à potestate laica circa clerici personam, nec per legem disponentem de illa in particulari obligari posset, vt dictum est: ergo multò minus per sententiam. Poterant verò hìc moueri difficultates de clericis delinquẽtibus contra leges prohibentes deferre arma tali tempore, aut loco, aut talis generis, an possint clerici illis priuari per potestatem laicam. Item an custodes montium possint ab eis pœnam exigere. Sed hæc remitto in tractatum de immunit. & simpliciter respondeo negatiuè stando præcisè in ratione pœnæ. An verò sub aliis rationibus possit talis actio satis consueta, iustificari, ibi tractatum est.

Atque hinc obiter colligitur, quòd licèt lex ciuilis obligans clericos quoad vim directiuam, interdum addat pœnam ipso iure incurrendã, nihilominus clericus transgressor legis, licèt peccet, non tenetur in conscientia pœnam soluere, nisi per suum iudicem ad hoc cogatur, vt fieri potest modo statim declarãdo. Probatur, quia licèt pœna imponatur per ipsam legem, nihilominus pertinet ad vim coactiuam. Item illa lex prout fert pœnam continet sententiam eo ipso à legislatore latam contra delinquẽtem: sed nulla potestas laica potest per sententiam punire clericũ propter aliquod delictũ: ergo nec per legem. Dices, hoc esse verum de sentẽtia, quæ per hominem, & seruato iuris ordine ferenda est: nam illa prærequirit coactionem per hominem inferendam: secùs verò de sententia lata per legem, quæ processum, aut iuridicã cognitionem rausæ non requirit: sed tantùm cõsummationem delicti, quæ ipsi delinquenti in conscientia innotescat. Vnde sine propria coactione imponitur per obligationem in conscientia ad exequendam talem pœnam, si delictum fiat, vt infrà tractando de lege pœnali videbimus. Respondetur de vtraq; sententia procedere rationem factam: tum quia vtraq; pertinet ad vim coactiuam, & quodammodo maior coactio fit per sententiam legum latam, quia secum affert exequutionem, & non datur locus defensioni; tum etiam, quia omnis scientia lata à nõ iudice nulla est: illa verò fertur à non iudice respectu clerici. Quare licèt legislator ciuilis posit imponere obligationem in conscientia quoad morum directionem communem omnibus ciuibus, non tamen quoad pœnarum inflictionem, quia hæ per alios competentes iudices imponi possunt.

17. *Hinc colligitur.*

Obuiatur obiectioni cuilata.

Et ideo addidimus alteram partem assertionis, 18.
scil. posse Ecclesiasticas personas à suis Prælatis puniri propter transgressiones talium legum: quæ facilè probatur, quia illa transgressio est delictum contrarium bono communi: ergo potest per potestatem aliquam puniri, non per ciuilem: ergo per Ecclesiasticam. Item illa punitio est moraliter necessaria ad commune bonum: nam ad illud expedit, ne talia delicta maneant impunita: ergo per legitimum superiorem fieri potest. Dixi autem tunc esse imponendam pœnam arbitrio Prælati, vt insinuarem, licèt per leges ciuiles sit pœna designata pro tali delicto, non teneri Prælatum Ecclesiasticum illam imponere clerico transgredienti legem. Ita notauit Couar. lib. Practicar. quæstion. cap. 33. in fine, & Salced. in Practic. crimin. cap. 66. & ratio est, quia lex illa quoad illam partem, quæ pœnam designat, iam pertinet ad vim coactiuam, & ideo non habet vim in Clericum. Et explicatur ampliùs, quia iudices Ecclesiastici non tenentur iudicare secundùm leges ciuiles, sed secundùm canones, & vbi illi desunt possunt suo arbitrio vti, accõmodando pœnas canonicas, & non ciuiles: vnde quia canones non ponunt determinatam pœnam pro tali delicto, vt constat, arbitrio iudicis Ecclesiastici imponenda erit. Quinimo nonnulli Iuristæ dicunt, non posse tunc iudicem Ecclesiasticum imponere subdito pœnam legis ciuilis, ne videatur clericum iudicare more laicorum, aut iuxta laicorũ iudicium, contra cap. 2. de iudic. Sed in hoc nulla est prohibitio, nec obligatio per se loquendo: nam potius est prudens consilium, & canonibus consentaneum, vt iudices Ecclesiastici imitentur leges iustas ciuiles, vbi canones desunt. Solùm ergo id habebit locum, quando pœna esset corporalis, & non decens Ecclesiasticam personam, vel quando per accidens sequeretur scandalum, vel suspicio agendi contra Ecclesiasticam immunitatem.

Et iuxta hæc facile est respondere ad alteram par- 19.
tem rationis dubitandi, seu obiectionis positæ cõtra priorem assertionem. Negatur enim sequela quæ fit à vi directiua ad coactiuam, vel è contrario, de quo plura dicemus capite sequenti. Negatur etiam, esse impos-

Bene posse aliquem teneri præceptis alicuius à quo nequit cogi per pœnam.

impossibile aliquem teneri præceptis alicuius, à quo non possit cogi per pœnam, aut puniri, si inobediens sit. Nam licèt vtraque potestas necessaria sit ad efficaciam legis, non est tamen necessarium, vt semper vtraque sit in eadem persona. Quamuis enim regulariter, & attẽto solo ordinario iure, ita sit, nihilominus propter commune bonum possunt interdum separari, & ita factum est in huiusmodi legibus. Nam legibus ciuilibus relicta est directio necessaria etiam quoad personas clericorum in his, quæ secundùm communem rationem ciuium necessaria sunt ad cõmune bonum ciuitatis, & omnibus ciuibus communia sunt. Et nihilominus coactio necessaria etiã pro talibus legibus seruandis, reseruata est Ecclesiasticis iudicibus, propter honorem, & decentiam Ecclesiastici status, & maiora mala vitanda. Vnde ad magistratus ciuiles pertinebit implorare auxilium Prælatorum Ecclesiæ, vt cogant subditos suos iustas leges seruare, quod ipsi pro sui muneris obligatione facere tenebuntur.

20. *Quando fiant leges ciuiles tales, vt obligent Ecclesiasticos.*

Interrogabit autem fortasse aliquis, quibus signis, aut regulis cognosci possit, quando leges ciuiles tales sint, vt Ecclesiasticas personas obligent ad sui obseruationem. De hac enim re multa scribunt Iurisperiti, & non tam generalem regulam tradunt, quam per varios casus discurrunt, vt videri potest in Bartolo, Panormit. & Felin. sed illud pene infinitum est, & præterea difficile est ex illis aliquid certum colligere. Quantum ergo ad nos spectat, videri potest vtilis distinctio legum suprà data: nam quædam respiciunt bonum publicum immediatè & secundùm se, aliæ bonum singulorum, ex quo tandem resultat commune bonum. De prioribus ergo legibus generaliter affirmari potest obligare clericos, quando materia earum communis est omnibus ciuibus, vt tales sunt, & est iusta, & honesta, & nihil continet contra decẽtiam, vel exceptionem Ecclesiastici status, sed potiùs illam fouet, etiamsi interdum non iuuet ad vtilitatem temporalem, quæ in tali casu considerabilis non est. Hoc patet exemplis, in lege taxante pretium tritici, & similium rerum, in lege prohibente extrahi à regno res necessarias reipublicę, vel prohibente deferre arma noctu, & similibus. Et ratio est clara, quia commune bonum ciuitatis, vt tale est, maximè cadit sub obligationem, & omnibus alijs prę ferendum est. Vnde quia per has leges per se primò procuratur, & alioqui non sunt contra specialia iura, vel priuilegia clericorum, vt supponitur; ideo in eis nulla est ratio exemptionis, sed omnia, quæ diximus in illis maximè locum habent.

Commune bonum maximè cadit sub obligatione, & omnibus aliis præferẽdum.

21. De cæteris verò legibus nõ est tam certa similis generalis regula: nam auctores citati varijs distinctionibus vtuntur, & præcipuè videntur requirere, vt tales leges redundent in commodum Ecclesiasticorum: nam si præiudicium afferant, non valebunt. Aliqui etiam postulant, vt leges versentur circa contractus laicorum saltem ex parte, id est, laici cum clerico, aut è conuerso; non verò si fiant inter ipsos clericos inter se. Mihi tamen videtur quoad priorem partem cauendum esse, ne lex directè, vel indirectè tendat ad imponendum onus clericis, vel priuandum illos aliqua libertate, aut iure sibi concesso: nam tunc iam esset lex iniusta, & contra immunitatem Ecclesiasticam: si autem lex re vera sit iusta, & generalis, non est curandum de particularibus incommodis temporalibus, quæ sunt per accidens: nam tales leges interdum iuuant, interdum impediunt temporalia commoda, vt quòd testamentum minùs solemne non sit validum, sæpe erit contra voluntatem testatoris: sæpius verò est illi vtile propter fraudes, quæ committi solent. Vnde meritò à Panormitano, & alijs adnotatum est, non posse dici legem onerosam, quæ secundum varias occasiones, & facti accidentia potest esse vtilis, vel damnosa, & in ea generalitate lata est, prout moraliter, & frequentiùs expedit bono communi, atque etiam singulorum ad euitandas fraudes, & lites; ergo quoties lex talis fuerit, & habuerit alias conditiones honestatis, & iustitiæ, ac vniuersalitatis, obligabit clericos, non obstante particulari temporali incommodo accidentaliter occurrente. Quoad alteram verò partem non existimo esse necessariam limitationem, si in cæteris iustitia legis seruetur. Quia etiam clerici quando illo modo inter se contrahunt, non se gerunt vt clerici, sed vt ciues, & communi iure ciuili vti debent. Vt rectè explicatur in lege taxante triticum: nam licèt clericus vendat clerico, seruare debet legem, & idem credo esse in testamento, licèt clericus instituat hæredem clericum; debet enim testamentum esse solemne, vt valeat, secluſa speciali ratione piæ causæ, & sic de alijs.

Si lex sit iusta, & generalis, non est curandum de incõmodis particularibus.

Tandem interrogari potest, de quibus personis Ecclesiasticis intelligenda sit resolutio prædicta. In quo breuiter dico, excipiendam in primis esse personam summi Pontificis, quæ iure diuino in omnibus, & per omnia exempta est à potestate ciuili, vt nunc suppono, vnde nullas leges ciuiles alterius principis seruare tenetur, nõ solùm quia nunc ipse est supremus in temporalibus in suis terris, sed etiam ex vi suæ dignitatis spiritualis, vt in dicto tractatu ostensum est. Vnde licèt Pontifex versaretur in alieno regno, non teneretur leges ciuiles illius regni seruare, quod existimo verum non solùm in vi præcepti, & obedientiæ, vt probat ratio facta, sed etiam ex titulo seruandi vniformitatem cũ tali communitate, quia est persona adeò excellens, vt ex vi rationis non cogatur sese accommodare statutis, & legibus suorũ inferiorum, vt in capite sequenti iterum dicemus. Deinde excipiendæ sunt Ecclesiæ, seu communitates Ecclesiasticæ, ac pia loca, quatenus aliquo speciali priuilegio gaudent, ratione cuius dispositio legis non potest ad illa accommodari, vt est de institutione minus solemni, & similia. Nam tunc est peculiaris ratio exemptionis, & ita non procedunt omnia, quæ diximus. Idemq; erit de quacunque persona in spirituali dignitate constituta, cui annexum sit simile priuilegium: quod idem esset in persona, & dignitate laica, si talem dari contingat. Tunc autem sicut talis communitas, vel persona non obligatur lege ciuili ex vi præcepti, & obedientiæ, ita etiam nec propter considerationem vniformitatis tenetur illas seruare, quia iusta exemptio tollit hanc obligationem, vt suprà argumentando probatum est. In reliquis autem Ecclesiasticis personis doctrina generaliter procedit, non tantum in secularibus, sed etiam in religiosis, nec tantum in personis veris, sed etiam in fictis, id est, communitatibus contrahentibus, vel operantibus per modum vnius ciuis. Nam de omnibus est æqualis ratio, seruando proportionem, & supponendo, quòd obseruatio talis legis vnicuique iusta sit, & non repugnet decentiæ, & immunitati vniuscuiusq; status.

22. *A resolutione prædicta excipi Papã, Ecclesiam, seu communitatem ecclesiasticã, & pia loca quatenus aliquo speciali gaudent priuilegio: idemq; de persona illustri habente simile priuilegium.*

CAPVT XXXV.

Vtrùm legislator suis legibus obligetur:

1. *Legem latã à communitate obligare omnes illius communitatis.*

DVplex potest esse legislator, scilicet, communitas aliqua, vel singularis persona vnius Principis, aut Prælati. Et quamuis respectu vtriusque possit quæstio locum habere cum proportione, tamen potissimum versatur in posteriori sensu. Nã in priori certum est, legem latam à communitate obligare postea omnes personas illius communitatis, vt sumitur ex c. *cum omnes*, de const. it. Et ratio est, quia communitas est supra quascunq; personas eius. Et hac ratione lex lata in capit. generali v.g. obligat ipsum generalem, & sic de alijs. Si autem talis lex comparetur ad ipsum senatum, seu Capitulum, sic eadem est ratio de illo, & de quocunq; Principe legem ferente.

Secun-

2. *Præsentem quæstionem esse de uno Principe, vel Prælat., & delegib. habentib rationem vniuersalem, & communem ipsi Principi, vt non sit lex v. g. taxans pretia rerum, & similes, in quibus ratio iustitiæ, vel alterius virtutis eadem est in Principe, & reliquis reipublicæ membris: nam si materia, vel ratio legis non sit communis, clarum est, non comprehendere Principem. Commune exemplum est, si feratur lex, vt nemo noctu arma deferat, illa non obligat Principem, quia nec decet, nec est accommodata statui eius, & ideo ex intentione Principis, & quasi ex naturalis legis imponitur communitati, vt distinctæ à Principe, & ideo illum non obligat. Sicut etiam potest fieri lex pro communi plebe, quæ nobiles non obliget, quia non est illis accommodata, vt per se cõstat, & tradit Aristotel. 3. Ethicorum c. 9. ergo multò magis id fieri poterit respectu Principis. Tertiò distinguenda sunt in lege illa tria, scilicet, vis directiua, & coactiua, & irritans, seu dans formam contractib. & iudicijs, & de singulis agendum est, licèt prima sit præcipuè intenta.*

Non tamen in quibus non est eadem ratio, vt in lege de non ferendis armis no tu.

3. *Dubium & ratio dubitandi.* Quoad vim ergo directiuam difficultas est, an teneatur Princeps in conscientia seruare legem à se latam. Et ratio dubitandi est, quia Princeps dicitur esse solutus legibus in l. *Princeps*, ff. de legib. Et adiungi potest ratio, quia vel Princeps obligat seipsum sua lege, vel obligatur ab alio. Non primum, quia nullus potest sibi ipsi præcipere, inducendo obligationem: per promissionem enim vel votum potest quis seipsum obligare, non autem per præceptum, quod sibi imponat. l. penult. ff. de recept. arbitr. Et ratio est clara, quia præceptum postulat iurisdictionem, vel dominium: nullus autem potest iurisdictionem in se habere, nec sibi ipsi esse subiectus. Secundum etiam dici non potest, quia legislator, vt sic, non est subditus, quia vel est princeps non habens superiorem, vel si sit aliàs inferior, nihilominus vt legislator non imperatur ab alio, sed ipse alijs imperat; ergo vt sic non potest ab alio homine obligari. Nec verò dici potest obligari tunc ab alio, scilicet Deo: nam sequeretur non obligari lege humana, sed diuina, quod videtur absurdum: tum quia non potest lex illa ostendi; tum etiam, quia aliàs non posset per hominem dispensari in ea obligatione, esset que peioris conditionis ipse, quàm omnes subditi.

4. *Resolutio* Nihilominus communis, & constans sententia est, teneri Principem, seu legislatorem tam ciuilem, quã Ecclesiasticum ad seruandas suas leges, quando materia communis, & eiusdem rationis est in ipso, & in alijs. Docet D. Thom. 1. 2. q. 96. a. 5. ad 3. & lib. 3. Polit. lection. 9. in fin. Conrad. Caiet. & cæteri expositores dicto art. 5. Soto 1. de iust. quæst. 6. artic. 7. Victor. relect. de potestate ciuil. num. 21. & de potestate Papæ, & Concilij. num. 7. Anton. 2. part. tit. 17. num. 5. Syluest. verb. *lex*. q. 14. Couarr. in cap. *alma mater*. 1. p. §. 1. num. 5. Nauarr. in cap. *si quando*, de rescrip. exceptio. 1. & in Apolog. de redditib. Ecclesiasticis, q. 1. num. 32. & consil. 18. de pœnit. & remiss. Abulens. Matth. 23. quæst. 24. Dominic. Turrecrem. & alij in cap. *iustum est*, dist. 9. & alij Canonistæ in cap. *cùm omnes*, de constitut. Glossa etiam, & Doctores in dicta lege *Princeps*, & Cuiacius libro, 15. obseruat. capit. 3.

D. Thom. Conrad. Vidor. Caiet. Sotus. Anton. Sylues. Couar. Nauar. Turrecr.

5. *Probatur ex Scriptura, & utroque iure.* Probat hoc primò D. Thom. ex illo Matth. 23. *Alligant onera, & digito suo nolunt ea mouere.* Vbi Christus reprehendit Prælatos, qui multa iubent, & non faciunt. Et quamuis Christus specialiter loqueretur cõtra pharisæos, qui per falsas interpretationes ea onera populo imponebant, tñ non solum reprehendit eos ex deceptione, sed etiam ex inæqualitate. Vnde rectè facit illud Prouerb. 20. *Pondus, & pondus, mensura, & mensura, abominabile est Domino.* & illud Michæ. 6. *Nunquid iustificabo stateram impij?* Secundò probatur ex vtroq; iure: nam in dicto c. *cùm omnes*, de const. refertur, & probatur illa sententia Catonis, *Patere legem quam ipse tuleris*, & illud Prætoris edictum, ff. *quod quisque iuris in alterum statuerit, ipse eodem iure vtatur.* De quo ait Vlpian. ibi in l. 1. *summam habere æquitatem. Quis enim* (ait) *aspernabitur, idem ius sibi dici, quod ipse alijs dixerit?* & in c. *iustum est*, d. 9. ex Isidor. lib. 3. sent. c. 51. *Iustum est* (dicitur) *Principem legibus obtemperare suis.* & infrà dicitur, *Principem teneri suis legibus.* Sic ad Valentinianum scribit Ambr. epist. 32. aliàs lib. 2. epist. 13. vel aliàs 3. loquens de quadam eius lege. *Quod cum præscripsisti alijs, præscripsisti etiam tibi, leges enim Imperator fert, quas primus ipse custodiat.* Vnde in cap. *non liceat* Papæ. 12. q. 1. Pontifex ipse legem fert, quæ verbis etiam expressis ipsum Pontificem comprehendat, & in l. *digna vox*, C. de legib. dicitur, *Digna vox maiestate regnantis est, legibus alligatum se Principem profiteri.* Idem sumitur ex l. *ex imperfecto*, C. de testamentis, & ex §. vlt. Instit. quibus modis testamenta infirmentur. Idemq; habetur in Legib. Hispaniæ lib. 16. tit. 2. p. 1.

6. *Vnde obligetur princeps sua legi.* Vt autem propriam rationem huius veritatis reddamus, & simul explicemus, quàm grauis sit hæc obligatio, oportet inquirere, an hæc obligatio in Principe intrinsecè oriatur à lege ab ipso lata tanquã ab immediata ratione operante; an verò ex aliquo principio extrinseco. Nam ratio dubitandi in principio posita videtur probare, non posse affirmari primum, & ideo auctores hanc obligationem deducunt ex principijs extrinsecis, vt videre licet præcipuè in Caietano, & Soto suprà. Vnum est, *Quod tibi non vis, alteri ne feceris*, quo vtitur Soto, sed non videtur rectè accommodari. Nam sensus illius principij est, vt nemo alteri inferat iniuriam, quam non vult ab alio sustinere; non autem est sensus, vt nemo alteri faciat quod sibi ipsi non facit: nam iudex furem iustè condemnat, & interficit, se autem ipsum non tenetur condemnare, etiamsi fur sit. Aliud principium est, *quia turpiter est pars, quæ discordat à toto*, sumptum ex August. lib. 3. confess. c. 8. habetur in cap. *quæ contra mores*, dist. 8. legislator autem pars est reipublicæ, cùm sit caput eius, & ideo turpiter agit, si in legum obseruantia à toto discordat. Veruntamen (vt capite præcedenti argumentabar) ex hoc principio non colligitur maior obligatio quàm sub veniali, vt declarabamus exemplo alterius ciuis, qui vtendo dispensatione valida, iniustè tamen, & sine causa concessa, discordat à toto, & tamen ad summum venialiter peccare censetur: ergo similiter si Princeps solùm obligatur hoc titulo, erit leuis obligatio. Quòd si fortasse in eo augeatur propter circumstantiam personæ, ad summum id erit ratione scandali, in quo interdum fundari solet hæc obligatio, vt patet ex l. 16. tit. 2. p. 1. & Greg. Lop. ibi. Hæc autem obligatio est per accidens, vnde cessante scandalo non tenebitur Princeps suam legem seruare, saltem obligatione graui. Consequens autem est & cõtra bonos mores reipublicæ, & contra Doctores suprà citatos: censent enim hanc obligationem non esse minorem in Principe, quàm in subditis. Quod de summo Pontifice notauit Couar. in c. *alma mater*. p. 1. §. 1. n. 9. cum Decio in c. *sanè*. 1. de officio deleg. & idem notat Victor. relect. de simon. num. 39.

7. Alia principia sunt illa, *Patere legem, quam ipse tuleris: & quod ius in alium quisque statuit, illud seruare debet.* Veruntamen hæc & similia axiomata aut petunt principium, aut non rectè accommodantur: nam varijs modis possunt intelligi. Primò de iure seu de lege humana declaratiua legis naturalis, & sic infallibile est, talem legem æquè obligare Principem, & subditum, quia tunc ius naturale est, quod præcipuè obligat, & illa vis directiua legis humanæ, quatenus est ostensiua iuris naturalis, æquè operatur in principem, ac in alios, de quo puncto videri possunt aliqua ex iurisperitis apud Tiraquel. de vtroque retract. lib. 1. Glos. 1. §. 3. n. 39. Secundò potest intelligi, aliquem pati legem à se latam, quando in statu subiectionis.

constituitur, vt contingit in eo, qui fert legem, non vt caput, sed vt vnum suffragium communitatis: nã postea vt persona priuata pati debet legem, vt diximus, in quo sensu videntur afferri illa principia in dicto cap. *cum omnis*. Deinde habent locum illa principia, si contingat eum, qui magistratum gerebat, illum deponere, vel illo priuari: nam postea subiectus erit legi quam ipse tulit, quia verè tunc est subiectus communitati, & consequenter legibus eius non solùm quoad vim directiuam, sed etiam quoad coactiuam, & videtur illud axioma conuenienter ita exponi; nam illud verbum, *patere legem*, indicat subiectionem quoad vtramq; vim. Tertiò verò modo potest intelligi in sensu, quem tractamus de legislatore supremo in sua dignitate permanente, & sic continet illud principium conclusionem, de qua disputamus; non verò in eo redditur ratio, quam inquirimus, nec explicatur titulus huius obligationis.

8. *Principem obligari ad seruandam suam legem proximè ab ipsamet lege, & ex virtute, & efficacia eius. D Thom. Caiet. Soto. Probatur & explicatur.*

Dicendum igitur censeo, Principem obligari ad seruandam suam legem proximè ab ipsamet lege, & ex virtute, & efficacia eius. Quod ita explicatur, quia transgrediendo illam, committit peccatum eiusdem speciei cum subditis peccantibus contra illam. Ita sentit D. Thomas supra, & reliqui Doctores, neque enim existimo, Caietanum, & Sotum aliud voluisse, vt explicabo. Hoc etiam indicant iura citata, quia dicunt, talem legem obligare ipsum Principem; ergo ponunt ipsam legem positiuam tanquam proximam rationem illius obligationis. Hoc etiam confirmat discursus proximè factus, quia per principia extrinseca non potest sufficienter explicari hæc obligatio. A posteriori etiam declaratur, quia si Rex statuit legem taxantem pretium rei, & ipse vt priuatus dominus rem cariùs vendat, peccat contra iustitiam, & tenetur ad restitutionem, ex communi sentẽtia, quia hoc postulat naturalis æquitas: ergo signum est, illam legem positiuam habere suum effectum etiã respectu legislatoris. Similiter si absque causa comedat carnes die prohibito, aut non ieiunet in die præcepto, agit contra temperantiam; ergo obligatio eius immediatè nascitur ex ipsa lege positiua. Atque hinc tandem concluditur ratio, quam indicauit Soto: nam lex positiua habet efficaciam constituendi materiam suam in tali specie virtutis, & præscribendi medium necessarium ad honestatem talis virtutis; ergo posita lege, Princeps ideo censetur peccare, non seruando illam, quia non seruat medium virtutis: postquam enim illud medium constitutum est, absolutè in illo consistit virtus, & ideo ab illo recedere peccatum est: ergo proxima ratio illius obligationis etiam respectu Principis nascitur ex ipsa lege.

9. *Difficultas.*

Adhuc verò manet difficultas, quia lex humana non constituit medium virtutis absolutè, & simpliciter respectu omnium, sed respectu subditorum: ipse autem Princeps non est subditus. Respondent aliqui, legem dupliciter considerari posse, scilicet, vt præceptum, & vt regulam rationis, & priori modo solum referri ad subditos: posteriori autem modo etiam ipsum legislatorem obligare, quia tenetur secundum rationem viuere, & consequenter regulam rationis seruare. Sed hoc non expedit punctum difficultatis, quia regula rationis duplex esse potest, vna consulens, seu ostendens aliquid vt honestum, non tamen vt omnino necessarium ad honestaem, & si de hac regula sit sermo, non sufficit, quia discordare ab hac regula non est peccatum: sic enim laicus v. g. non vtens regula rationis, qua religiosus vti debet, non peccat, quamuis bene faceret, illa vtendo. Alia est regula rationis necessariò sequenda ad honestatem, & hæc non separatur à præcepto, quia necesse est, vt habeat vim obligandi, aliàs non inducet necessitatem. Si ergo lex non habet rationem præcepti respectu legislatoris, ad summum erit regula consulens, & ita non peccabit legislator non sequens illam: si autem est regula necessaria, non potest ab illa excludi vis, seu ratio præcepti.

Exusio.

Obiectionis solutio.

10. *Alia responsio probabilior. Oppugnatur & duplicatur.*

Dicunt ergo alij, legislatorem obligari sua lege ex voluntate totius reipublicæ, & ex virtuali pacto inter principem, & rempublicam: nam ea conditione accepit potestatem legislatiuam, vt ipse etiam obligaretur legibus à se latis: & ita indirectè quidem obligatur à seipso, quatenus obligando alios comprehendit se: directè autem censetur virtute obligari ab ipsa communitate, à qua habet potestatem sub ea conditione. Hæc responsio est probabilis, sed illi obstant duo. Primum est, quia illud genus pacti ostendi non potest, neq; est necessarium: nam licet respublica vellet, vt lex non obligaret legislatorem, si absque causa id vellet, nihil efficeret. Vnde etiam, si fingeremus à principio interuenisse cõtrarium pactum inter rempublicam, & Principem, nimirum quòd ipse non esset obligandus suis legibus, nihilominus obligaretur, quia pactum illud esset iniquum, & cõtra bonum commune, & ideo nullius esset valoris Secundum est, quia illa ratio non habet locum in potestate Ecclesiastica, quia non manat à communitate, sed à Christo, & tamen assertio etiam in Ecclesiasticis legislatoribus vera est. Quòd si quis respondeat, Christum dedisse potestatem sub illa conditione, ostendere oportet, vnde id colligatur, quia ipse illam non expressit, nec possumus dicere ibi pactum interuenisse.

11. *Resolutio auctorum.*

Respondeo igitur, Deum, qui est principalis auctor huius potestatis, illam conferre sub conditione prædicta, & non aliter, & hoc ipsum colligi ex ipsamet ratione naturali, absque alia reuelatione, vel pacto humano. Declaratur in hunc modum: nam omnis potestas legislatiua est à Deo principaliter, vel immediatè, vt in potestate Ecclesiastica, vel mediante republica, vt in ciuili. Vnde licet homo immediatè legem ferat, in eo actu se gerit vt minister, & dispensator Dei, vt ex Paulo in superioribus attulimus: ergo intentio, & voluntas Principis ferentis legem, debet conformari intentioni Dei dantis potestatem: imò efficacia legis ad obligandum magis pendet ex intentione Dei, quam particularis legislatoris. Deus autem non solum vt auctor gratiæ, sed etiam vt auctor naturæ vult, legislatorem humanam non habere potestatem ad ferendas leges, nisi cum vniuersali obligatione illarum, qua totam rempublicam vt cõstantem ex corpore, & capite comprehendat: ergo. Probatur minor ex ipsa necessitate communis boni, ad quod hæc potestas ordinatur: datur enim in ædificationem, non in destructionem. Quod autem ad huiusmodi bonum commune pertineat, potestatem hanc ita esse datam Principi, vt licet in voluntate eius sit, legem ferre: si tamen feratur, vniuersalis sit & ipsum comprehendat, declarant sufficienter testimonia Scripturæ, & rationes adductæ, & communis consensus non solum Patrum, sed etiam Philosophorum. Propter quam causam dixit optimè Arist. 3. Polit. c. 7. circa finem, legem debere in republica dominari. Nam (vt ibi rectè explicat D. Thomas) dum non occurrit sufficiens ratio excipiendi aliquid à lege, etiam ipse Princeps debet illi subijci, & secundùm illam legem, vel operari, vel iudicare, quia aliàs inutilis redditur lex, & respublica perturbatur.

Arist. 3. Polit. c. 7. D Thom.

12. *Declaratio. extrinsecis scandali, & deformitatis morum, quando esse debeant prin cipia subintellecta legi assumantur.*

Ex quibus intelligitur, quomodo accipiendæ sunt rationes extrinsecæ, quæ ad ostendendam hanc veritatem afferuntur, scilicet, scandali, deformitatis morum, &c. Sunt enim optimæ ad declarandum, quomodo pertineat ad commune bonum, vt potestas Principis sit limitata modo supra dicto. Sicut enim in superioribus tractãdo de obligatione aduenarum ad seruandas leges territorij, dicebamus, scandalum esse extrinsecum motiuum, nõ proximam, & intrinsecam rationem obligationis. Ita in præsenti obligatio nõ oritur proximè ex illis rationibus extrinsecis, sed ex ipsa lege: illæ verò rationes indicant necessitatem

tem constituendi legem ita regularem, & inflexibilem, vt sic dicam, vt totum corpus cum capite obliget. Et hoc planè sensit Caiet. cum dixit, hanc obligationem Principis, & subditorum, sequi ex principiis legis naturalis, diuersis tamen. Nam in subdito sequitur ex illo principio, *Obediendum est superiori*, in Principe verò ex illo, *Patere legem, quam ipse tuleris*; tamen sicut in subdito obligatio solum radicaliter sequitur ex dicto principio: proximè verò ex lege, ita proportionaliter in Principe intelligendum est.

13. *Prædicta obligatio est naturalis in radice, vtpote quæ sequitur ex rationem naturalem: formaliter verò est positiua: humana absolutè diuina ex hypothesi.*

Ex quo etiam constat, an hæc obligatio in Principe dicenda sit naturalis, vel positiua, diuina, vel humana: est enim naturalis in radice, quia sequitur ex ipsa ratione naturali, quomodo dixit Bald. in l. 2. C. de seruit. num. 40. Principem obligari ad seruandam suam legem ex discursu rationis. Quod etiam habet Dec. in cap. 1. de constit. lect. 1. num. 15. Proximè verò & formaliter illa obligatio est positiua, quia ex lege positiua nascitur, vt dictum est, & eodem modo dici potest obligatio humana absolutè, licet dici possit diuina ex hypothesi, id est, supposito, quod lex feratur, & ob illam causam in ea potest per hominem dispensari, etiam respectu Principis, vt infrà videbimus.

14. *Dubium de legib. municipalibus.*

Quæret verò aliquis, an Princeps superior teneatur etiam seruare statuta, seu leges municipales prouinciarum sibi subiectarum, saltem quando in illis prouinciis moratur, vel in eis peregrinatur. Videri enim potest, tunc etiam esse obligandum propter vformitatem morum, & ad vitanda scandala, &cæt. Nihilominus dicendum est, non teneri, quæ est communis resolutio, vt videre licet in Felin. cap. 1. de constit. num. 30. quæ refert Card. cons. 2. Idem Tiraquel. referens alios loco suprà citato nu. 38. Ratio est, quia talia statuta lata sunt ab inferiori potestate, & iurisdictione, & ideo non habent vim obligandi eum, qui in eodem loco habet superiorem iurisdictionem. Qua ratione dicunt etiam communiter Canonistæ, legatum Pontificis, dum est in aliquo Episcopatu, non obligari peculiaribus legibus illius Episcopatus. Imò addit Tiraquel. supra cum aliis, licet tale statutum particulare approbatum sit ab ipsomet Principe, nihilominus non obligare illũ. Et ratio reddi potest, quia non approbat illud pro tota sua republica, sed tantum pro determinato loco, & ideo nulla ratio cogit caput totius reipublicæ, vt illi subdatur. Hoc verò ego libẽter limitarem, nisi talis locus esset quasi propria habitatio ipsius Principis, vt est Roma v. g. respectu Pontificis, vel propria curia respectu Regis: nam quæ ibi generaliter seruanda statuuntur per supremam auctoritatem ipsiusmet Principis, eum etiam obligare videntur, quia speciali ratione se habet tanquam ciuilis, & membrum illius loci.

15. *Lex non obligat principem quoad vim coactiuam, quia illa non habet superiorem. D. Thomas. & plures.*

Circa secundum punctum de vi coactiua legis cõmunis, resolutio est, legem non obligare Principem quoad vim coactiuam. Ita docet Diuus Thomas, dicta solutione ad 3. & ita exponit legem, *Princeps*, suprà citatam, & alias, quæ dicunt, Principem non ligari legibus, scilicet, quoad vim coactiuam, quam sententiam, & interpretationem alij sequuntur. Ratio verò est, quia coactio ex intrinseca ratione sua postulat, vt ab extrinseco proueniat, vt cõstat ex Philosophia; ergo Princeps non potest cogere seipsum per suã legem. Nec etiam cogi potest à subditis, quia nullus inferior potest violentas manus iniicere in superiorem, nec etiam potest cogi ab æquali, quia non habet in illo iurisdictionem, nec denique à superiore, quia agimus de Principe, qui superiorem non habet; ergo. Confirmatur hæc ratio, quia vis coactiua pertinet ad pœnæ impositionem, & inflictionem: pœna autem per se, & ex ratione sua fertur in inuitum, & ideo ferri non potest, nisi ab habente superiorem potestatem in alium tanquam sibi subditum; ergo non potest imponi à legislatore respectu sui ipsius, sed tantum respectu subditorum.

Vt autem hæc sententia, quæ vera est, & ratio eius amplius explicetur, obiicitur, quia ex illa ratione ad summum colligitur, non habere legislatorem, qui in ipso pœnam exequatur, non verò non esse obnoxium pœnæ, quantum est ex vi legis: hæc autem duo valde diuersa sunt, vt per se constat: nam vnum pertinet ad ius, alterum ad factum: vt autẽ lex verè obliget quoad vim coactiuam, satis est, quod quantum est ex se, reddat trãsgressorem obnoxium suæ pœnæ, etiamsi contingat, tunc non posse exequutioni mandari. Vt interdum supremus Prælatus in aliquo ordine, v. g. Generalis alicuius religionis, licèt transgrediatur leges, tunc non punitur, quia non habet superiorem, postea verò finito officio solet puniri, quia tunc iam habet superiorem: ergo signum est, antea fuisse de se subiectum legi, etiam quoad vim coactiuam. 16. *Obiectio.*

Respondetur negando primum assumptum. Nam legislator ita est exemptus à vi coactiua suæ legis, vt non teneatur sustinere pœnam in illa statutam, quia licet simpliciter sit reus pœnæ, saltem apud Deum (quia hic reatus necessario sequitur ex culpa) tamen illud erit respectu pœnæ statutæ à Deo, non verò de pœna posita ab ipsomet legislatore. Quod patet, quia ipse non intendit seipsum ad pœnam obligare, neq; etiam obligatur à republica per modum alicuius contractus, seu in virtute eius, tum propter suprà dicta, tum maximè quia quoad hanc partem nullum est indicium talis conuentionis, nec per aliquem vsum, nec per iudicium sapientum. Denique neq; à Deo ipso, neque à lege naturæ obligatur, vt probat idem commune iudicum sapientum. Et ratio etiam differentiæ est optima, quia vis directiua ordinatur ad bonos mores, & ideo comprehendit etiam ipsum legislatorem: pœna verò solùm per accidens intenta, aut necessaria est, & cum aliàs ex se postulet violentiam, non fuit conueniens illi subdi legislatorem, esset etiam superflua illa obligatio cum moraliter non posset ad exequutionem perduci. Declaratur denique quia vel legislator habet in terris superiorem, qui possit illum punire pro delictis suis, vel non habet, si non habet, nulli hominum tenetur parere in exequutione talis pœnæ circa seipsum: ergo neque est obnoxius ex vi suæ legis tali pœnæ, quia nihil aliud est esse obnoxium, quam teneri ad parendum in sustinenda tali pœna, si infligatur ab homine habente potestatem. Nam si infligatur à Deo, iam oritur obligatio ex altiori principio. Si verò legislator habet superiorem, vt est, v. g. Episcopus, poterit puniri à Pontifice, etiam propter indebitam transgressionem suæ propriæ legis; tamen non erit necessariũ, illi imponere pœnam in sua lege statutam, sed hoc arbitrarium erit Pontifici, quia non tenetur iudicare secundum legem inferioris: ergo signum est, pœnam illam ex vi legis non comprehendere ipsum legislatorem, sicut in simili dicebamus in capite præcedenti de clericis respectu pœnarum ciuilium legum. 17. *Respondetur obiectioni.*

Sed instabit aliquis: nam licet hoc verum sit de pœna per iudicem imponenda, non tamen de illa, quæ ipso iure per legem imponitur; ergo saltem illa lex habebit effectum virtutis coactiuæ etiam in ipso legislatore. Antecedens patet, quia illa pœna non requirit alterius hominis exequutionem, sed ipsiusmet rei: ergo etiam ex hac parte ab ipso legislatore poterit exequutioni mandari, vt si pœna sit v. g. pecuniaria, vel de aliquo actu virtutis, eleemosynæ, ieiunij, &c. Aliunde verò, quatenus talis lex obligat in conscientia ad talem pœnam absque alia condemnatione, videtur ex vi directiua virtutis obligare ad pœnã illam: quia obligatio in conscientia pertinet ad virtutem directiuam. Vnde videtur esse eadem ratio de obligatione in conscientia ad hanc pœnam, & ad primam obseruantiam legis. Propter quod dixerunt aliqui, non repugnare simpliciter, legislatorem subdi legi quoad vim coactiuam, sed tantum quando ex 18. *Replicatur in responsionem.*

parte pœnæ est aliqua repugnantia, vel indecentia, vt esset plane in pœnis corporalibus; tum quia esset indecens Principem, aut legislatorem pœna corporali affici: tum etiam quia in his pœnis nemo potest obligari ad exequendam pœnam in se ipsum, vt infrà dicetur, & ab alio cogi non potest Princeps, vt probatum est. Idem etiam certum est de aliquib. spiritualibus pœnis: omnes enim fatentur non posse legislatorem incurrere censuram à se impositam, vt est communis sententia, de qua in propria materia. Ratio autem non videtur sufficienter sumi ex indecentia: quia censuræ in Episcopis non sunt indecentes: sæpe enim contrahunt illas, & in Pontifice ipso voluntaria quædam suspensio, & separatio à diuinis in vindictam sui criminis publici non esset magna indecentia: melius ergo dici potest, in his pœnis esse specialem rationem, quia essentialiter requirunt cõtumaciam, & inobedientiam respectu Prælati Ecclesiastici, & ideo non possunt contrahi ab eo, qui illas imposuit, quia non potest sibi ipsi esse inobediens. At verò in pœnis pecuniariis, vel quæ consistunt in operibus pietatis, & virtutis, non est indecentia, nec repugnantia, & ideo quantum ad has non videtur impossibile legem obligare Principem.

19. *Omnis pœna pertinet ad vim coactiuam.* Sed nihilominus de quacumque pœna & de quocumque modo imponendi illam, vera est dicta resolutio, & communis. Ratio verò generalis est, quia omnis pœna quomodocumque imponatur, pertinet ad vim coactiuam, vt superiori capit. explicatum est, & coactio ex suo genere, & ratione petit distinctionem inter agens inferens coactionem, & qui illam patitur, & secundum hãc generalem rationem iudicandum est de virtute legis circa legislatorem, etiãsi in particulari in exequutione alicuius pœnæ illa ratio cessare videatur. Deinde addi potest alia ratio, quia in lege ferente pœnam ipso facto, distinguenda est ratio legis, & ratio sententiæ, quam virtute includit. Nam ad actum directè præceptum, vel prohibitũ obligat vt lex, & ita comprehendit legislatorem, ad pœnam verò cogit vt sententia, quæ formaliter à iudice ferri debet, & ideo non comprehendit nisi eum, qui possit esse iudex in tali causa, vt indicauit Glossa in cap. *licet canon.* verb. *exequutione*, de elect. in 6. Nullus autem esse potest iudex in sua causa, cap. *inter querelas.* cum Glos. ibi 23. q. 4. nec ligatur aliquis nisi à proprio iudice, cap. *at si Clerici*, de iudiciis, & ideò legislator ad talem pœnam non ligatur. Accedit tandem congruentia suprà tacta, quia pœna non est per se intenta, neque per se necessaria ad honestatem morum, & ideo obligatio ad illam, etiamsi in conscientia oriatur respectu aliorum, non est tam vniuersalis, sicut obligatio ad materiam per se intentam in lege.

20. *3 Obiectio.* Tertiò instari potest, quia vis directiua siue coactiua est valde infirma, & inefficax, propter quod nonnulli censent, non posse separari, quia est contra naturam legis; alij verò censent, quando separantur adeo esse infirmam puram virtutem directiuam, vt non sufficiat ad obligationem sub mortali. Vnde Caiet. tom. 2. Opusc. tract. 23. q. 2. quem sequitur Sotus lib. 10. de iustitia. q. 5. art. vlt. in fine, dicunt religiosum factum Episcopum non peccare mortaliter trãsgrediendo præcepta religionis distincta à tribus votis, licèt talia sint, vt ante Episcopatum obligent sub mortali, & rationem reddunt, quia Episcopus iam non obligatur illis præceptis quoad vim coactiuam, sed tantum quoad directiuam: ergo idem dicendum esset in præsenti, quod esset valde absurdum.

21. *Respondetur obiecti.* Respondeo vim directiuam legis esse separabilem à vi coactiua legis respectu aliquarum personarum, vt capite præcedenti dictum est de legibus ciuilibus respectu clericorum, & de statu innocentiæ vniuersaliter, & probabiliter aliqui sentiunt, quod licet in eo (si durasset) futura fuissent præcepta humana obligantia, non tamen cogentia per pœnas, sicut nunc etiam sæpe lex præcipit, & verè obligat, licet nullam imponat pœnam. Denique illi actus sunt, vt sic dicam, realiter distincti, & non habent inter se essentialem connexionem: potest ergo vnus sine alio fieri. Ad efficaciam igitur legis humanæ satis est, vt regulariter vtramque vim exerceat, vbi specialis ratio exceptionis non interuenit: hæc autem ratio in præsenti manifesta est, quia cum legislator, vel simpliciter, vel vt exercet illud munus, non sit subiectus sibi, nõ potest conuenienter subdi legi suæ quoad vim coactiuam: satis ergo est, quod apud Deum possit, & debeat timere pœnam. Nihilominus addendum est, vim directiuam separatam etiamà coactiua posse inducere grauem obligationem, vt ex dictis in capite præcedenti constat. Et ratio est, quia obligatio prouenies ex vi directiua legis non ideo grauis est, quia habet coniunctam coactionem: nam hæc posterior est, & potius coactio grauis supponit obligationem grauem, quia ex materia, & ex fine legis præcipue nascitur: ergo si lex quoad vim coactiuam ex parte materiæ, & finis habet sufficiens fundamentum grauis obligationis, illam inducet, etiamsi separetur à coactione. Exemplum autem illud de religioso Episcopo quoad veritatem rei incertum est: apud illos autem auctores, qui ita sentiunt, ibi vis directiua nõ proprie sumitur pro legis obligatione, sed solum pro quadam decentia, & honestate morali. Sed de illo puncto alibi latius.

22. *4. Obiectio.* Vltima obiecto fieri potest, quia Princeps obligatur ciuiliter: ergo potest etiam ciuiliter cogi: nam hæc est efficacia obligationis ciuilis, ergo etiam poterit ad pœnam cogi. Antecedens patet ex priori assertione: nam Princeps obligatur suis legibus ciuilibus: obligatio autem ciuilis est, quæ prouenit ex lege ciuili §. 1. Instit. de exceptionib. Circa hanc difficultatem Iurisperiti inter se contendunt, an Princeps obligetur ciuiliter ratione suæ legis. Deci. enim in dict. cap. *sanè*, & alij propter argumentum factum id negant, atq; ita facilè expediunt obiectionem. Felin. autem ibi num. 3. & in cap. *Ecclesia*, de constit. cum Baldo, & aliis affirmat: qui consequenter negabit ad ciuilem obligationem sequi necessario coactionem: nam ipsamet ciuilis obligatio potest esse tantum directiua. Et hæc sententia mihi placet simpliciter, quamuis possit esse æquiuocatio in verbis. Ad quam tollendam aduerto, quod obligatio in conscientia vocari potest interdum ciuilis, quia non oritur ex sola lege naturali, sed ex lege ciuili adiuncta, vt v. g. si ex contractu cum minori facto non acquiritur dominium ratione legis ciuilis, tenetur quis in conscientia rem restituere; illa vero obligatio non ex sola natura rei, sed ex ciuili lege, & ideo ciuilis dici potest: idem videre licet in præscriptionibus, & similibus. Alio modo dici potest obligatio ciuilis, ex qua oritur actio in ciuili iudicio, vt debitor cogatur soluere obligationem, quomodo sæpe dicunt Iuristæ, ex aliquibus stipulationibus, vel aliis contractibus oriri obligationem naturalem, & non ciuilem.

An princeps obligetur ciuiliter ratione suæ legis. *Decius.* *Felinus, & Baldus negant.*

23. Priori ergo modo sine dubio Princeps obligatur ciuiliter, quia tenetur in conscientia stare contractui habenti vires, & valorem ex adminiculo iuris ciuilis, vnde non potest ab alio auferre rem legitime præscriptam contra ipsummet iuxta ius ciuile, etiamsi antea fuisset ipsiusmet Principis. Et ratio est, quia totum hoc nascitur ex vi directiua legis, quę in ipsum Principem cadit, vt dictum est. At verò loquendo posteriori modo, sub distinguendum mihi videtur: nam si actio in iudicio tendat ad cogendum vere debitorem: sic dari non potest, aduersus Principem, & sic dici potest non obligari ciuiliter. Si vero tendat solum, vt per iudicis sententiam declaretur ius creditionis aduersus Principem, vt iuridice constet, ipsum teneri ad seruandũ illud, nec possit sine iniustitia illud negare: sic dari etiã potest actio contra Principem, ita vt in conscientia teneatur illam permitte-

re, seu

re, seu admittere. Atq; in hoc etiam sensu ciuiliter obligatur sine coactione, per quod obiectioni satisfactum est.

24. 3. Punctum de irritatione actus seu actionis, & ratio dubitandi. L. imperf.

Superest expediendum tertium punctū de alio effectu legis, qui est irritare contractus, seu actiones. Et ratio dubij esse potest, quia hic effectus videtur pœnalis, & ita sæpe inter pœnas computatur à iuris interpretibus: ergo sicut pœna non comprehēdit Principē, ita neq; hic effectus. Confirmatur ex l. *ex imperfecto*. C. de testam. vbi dicitur, Imperatorem iure imperij esse exemptum à solemnitatibus iuris, id est (vt exponit Glos.) quia licet in actibus suis non obseruet solemnia iuris, nemo sit, qui ea possit infirmare. Aliunde autem videtur oppositum colligi ex eadem l. *ex imperfecto*, vbi etiam de Imperatore dicitur, non consequi hæreditatem ex imperfecto testamento, quia sc. iure ciuili irritum est: ergo ille effectus fit à lege, etiam respectu Principis. Idem sumi potest ex cap. *in causis*, de sent. & re iudic. quatenus Pontifex dicit, etiam in suis iudiciis seruandam esse iudiciorum formam à canonibus statutam. Ratio deniq; est, quia hic effectus magis pertinet ad vim directiuam, & est per se intentus in lege, & maximè refert ad bonum commune, vt Princeps etiam in illo concordat cum toto corpore, vt v. g. quod sacerdos inhabilis ad matrimonium, effect⁹ est legis Ecclesiasticæ irritantis, maximè autē expedit, vt illum habeat, etiam circa personam summi Pontificis.

C. in causis

25. Irritatio aliquādo est pœnalis, & propriè: sæpius vero est effectus per se intentus ob honestatem morum reip

Breuiter distinctione vtendum censeo. Nam hic effectus aliquando est purè, & propriè pœnalis, quia solum in pœnam fit, vt quando simoniacus per suum contractum nihil operatur, vel quando beneficiatus non facit fructus suos, quia non recitauit horas: aliquando verò, & sæpius hic effectus est per se intent⁹ propter honestatem morum [illegible]licæ, vt solemnitas testamenti requiritur ad v[illegible]m eius, vt securi⁹ seruetur iustitia. Priores ergo leges non comprehendunt Principem propter primam rationem factam. Posteriores autem leges, per se loquendo, & nisi expressè derogētur, vel dispensentur, Principem comprehendunt. Et hoc probant posteriora motiua. Nihilominus tamen quando Princeps ipse fac[illegible]scienter actum sine solemnitatibus iuris, censetur [illegible]n ipse dispensare, & actum facere validum, iuxta [illegible]am legem, *ex imperfecto*, quod secus est de actu seu testamēto ab alio facto, etiam respectu Imperatoris, quia tunc non est vlla ratio dispēsationis, & ideo actus est inualidus. Et ita conciliat illas duas partes Glossa ibi, & consonat optimè §. vlt. Institut. quibus modis testamenta infirmentur. Quid autem necessarium sit, vt derogatio, vel dispensatio quoad hunc effectum sit valida respectu Principis, infrà dicemus: nam idē in hoc censendum est, quod de dispensatione in obligatione legis quoad eundem Principem, de qua dispensatione in lib. 8. dicturi sumus.

26. Fit satis rationi dubitandi.

Ad rationem ergo dubitandi in principio positam ex dictis patet solutio: iam enim declaratum est, posse legislatorem sua lege obligari, quia fert legem vt minister Dei, cuius auctoritas in illa obligatione interuenit. Et quamuis non posset Princeps obligari lege sua tanquam præcepto directè sibi imposito, potest nihilominus obligari præcepto à se lato pro tota communitate, cuius ipse est pars, quia per tale præceptum constituitur certa regula virtutis, quam ipse ex vi rationis naturalis sequi tenetur, quia ita præscriptum est ab auctore talis potestatis, vt declaratum est. Vnde alij dicunt, quod licet idem non possit sibi ipsi imperare, tamen idem vt minister Dei potest se vt hominem obligare lege à se lata, quia operatur per iurisdictionem aliquo modo diuinam, id est, à Deo acceptam, quæ potest habere hāc efficaciam in ipsum habētem: quatenus innititur diuinæ potestati, à qua manat, quod in idem redit: nam eodem modo, & ex iisdem principiis explicandum est.

27. Ad legem, *Princeps*, quidam moderni respondent, ibi non dici, Principem esse solutum omnibus legibus, sed indefinite legibus, intelligendum esse iuxta rubricam legis, quæ sic habet, *Idem Vlpianus in lib. 14. ad legem Iuliam, & Papiam*. Cùm ergo ibi dicitur Princeps solutus legibus, intelligendum solum est de lege Iulia, & Papia, quæ dicitur fuisse de caducis legatis, à qua solutus erat Princeps, idque non iure suo, sed beneficio senatus. Hanc ego interpretationem non improbo quoad omnia, quæ assumit, quia non mihi constat, esse falsa omnia, ipsa verò in se non probo, tum quia noua est, & contra communem interpretationem, tum quia est parum consentanea & verbis illius legis, & aliis legibus. Probatur primò, quia illa indefinita in rigore doctrinali æquiualet vniuersali, & cōiuncta cum verb. *solutus est*, habet maiorem vim, quia verbum illud, *solutus est*, includit negationem, scilicet, non est subiectus legibus, & in virtute est ille terminus distributus: tum etiam quia licèt illa lex fuerit sumpta ex libro Vlpiani ad legem Iuliam, & Papiam, non ideo sequitur, in illa sententia, & verbis illius legis loquutum fuisse de illa sola lege: potuit enim illud principium generale afferri occasione alterius legis, de qua tractabat. Quod declaratur accommodatissimo exemplo sumpto ex §. vlt. Instit. quibus modis testamenta infirmentur; vbi cùm dictum fuisset, Imperatorem non admissurum aliquid sibi relictum per testamentum non legitimum, &c. subditur, *Secundum hoc D. Seuerus, & Antonin. sæpissime scripserunt; licèt enim* (inquit) *legibus soluti simus, attamen legibus viuimus*, vbi non possunt illa verba limitari ad sola testamenta imperfecta, vel similia legata, quorum occasione ibi afferuntur, cùm referantur tanquam sæpissimè in rescriptis Imperatorum repetita. Ita ergo potuit cōtingere in Vlpiani libro. Item inde colligo, sententiam illam tanquam vniuersalem, & non limitatam ad certam quandam legem receptam fuisse, quandoquidem ab Imperatoribus sępissime repetebantur quacumq; oblata occasione. Deinde colligo, Imperatorem intellexisse, se esse solutum legibus, non priuilegio, aut beneficio Senatus, sed suo iure, & ex vi supremæ potestatis suæ, aut subinde sententiam illam Vlpiani intelligendam esse de supremo Principe, qui ex se, & sine priuilegio solutus legibus esse dicitur, quod in altera parte eiusdem legis significatur, dum dicitur, *Augustam, licèt legibus soluta non sit*, vtiq; ex vi suæ dignitatis, *nihilominus beneficio Principis esse solutam*. Deniq; hoc maximè confirmant verba legis, *ex imperfecto*, C. de testamentis, *licet lex Imperij* (id est, dignitas, & suprema potestas) *solemnibus iuris Imperatorem soluit, nihil tamen tam proprium Imperatori est, quam legibus viuere*.

Respondetur ad legē Principem Vlpianum.

Seuerus, Anton.

28.

Vera ergo est communis interpretatio, quæ leges has intelligit de exemptione Principis à vi legum coactiua, à qua non est exempta Regina, seu Augusta, quia simpliciter est inferior, & pōt per Principem cogi, & puniri, tamen gaudet illo priuilegio, beneficio Principis propter singularem dignitatem, & coniunctionem cum Principe. Cum autem in proximè citatis iuribus Imperatores addunt, *Attamen legibus viuimus*, recognoscunt directiuam obligationem legum, & ideo eas se seruare profitentur. Vnde in l. *ex imperfecto*, ff. de legat. 3. sic dicitur, *Ex imperfecto testamento legata, vel fideicommissa Imperatorem vindicare verecundum est, decet enim tantæ maiestati eius seruare leges, quibus ipse solutus esse videtur*. Et ita intellexerunt illam legem non solum D. Thom. & Theologi, sed etiam Iurisperiti in principio allegat. Supererat hoc loco dicēdum de mutatione legis ciuilis. Sed hoc commodius tractabitur infrà lib. 8. generaliter de omni lege humana. (.?.)

D. Thom.

FINIS LIBRI TERTII.

INDEX

INDEX CAPITVM LIBRI QVARTI.

De lege positiua canonica.

Cap. I. *An sit in Ecclesia spiritualis potestas ad Canonicas leges ferendas.*

Cap. II. *An hæc potestas sit propria legis gratiæ.*

Cap. III. *Quibus personis data fuerit, & quomodo detur nunc hæc potestas.*

Cap. IV. *Positne quiuis Episcopus in sua diœcesi leges ferre, & quo iure.*

Cap. V. *Alia dubia in maiorem explanationem superioris doctrinæ.*

Cap. VI. *Quæ communitates Ecclesiasticæ habeant potestatem condendi leges.*

Cap. VII. *Vtrùm potestas condendi leges Ecclesiasticas ex moribus, an fide pendeat.*

Cap. VIII. *Vtrùm potestas Ecclesiastica ad leges ferendas sit excellentior ciuili.*

Cap. IX. *Vtrùm potestas Ecclesiastica sit ita superior ciuili, vt illam sibi subiectam habeat.*

Cap. X. *Vtrùm potestas Ecclesiastica ad leges ferendas possit esse in eadem cum ciuili.*

Cap. XI. *An lex Canonica habeat propriam materiam.*

Cap. XII. *Vtrùm potestas Ecclesiastica efficaciam habeat in actus merè internos.*

Cap. XIII. *Vtrùm lex Canonica possit concomitanter præcipere, aut prohibere actus internos.*

Cap. XIV. *Quæ sit seruanda forma in legibus Canonicis ferendis.*

Cap. XV. *Quæ promulgatio in legibus Canonicis sufficiat, vt vim obligandi habeat.*

Cap. XVI. *Vtrùm lex Canonica obliget fideles priusquam ab eis acceptetur.*

Cap. XVII. *Vtrùm leges Canonicæ obligent in conscientia.*

Cap. XVIII. *Quando lex Ecclesiastica obliget sub mortali culpa.*

Cap. XIX. *Quas personas obligent Ecclesiasticæ legos.*

Cap. XX. *An leges synodales personas religiosas exemptas obligent.*

LIBER

LIBER IV.

DE LEGE POSITIVA CANONICA.

DIximus de lege ciuili in particulari, & quatenus inter Christianos vim suã habere potest, reliquum est, vt de Canonica lege disseramus. De qua supponimus omnia, quæ illi cum ciuili lege communia esse possunt, & in lib. 3. tractata sunt, ad quem illa remittemus, quando-cumque occurrerint, solumq; explicabimus ea, quæ legi Canonicæ sunt propria, & in quibus à ciuili distinguitur. Quoniam verò tota ratio huius legis, eiusque cognitio maximè pendet ex potestate, à qua procedit, ideo prius de ipsa potestate dicemus: tum absolutè, tum comparando illam ad potestatem ciuilem; posteà vero de actu, seu lege ipsa, & conditionibus illi propriis disseremus.

Modus procedendi in hoc lib 4.

CAPVT I.

An sit in Ecclesia spiritualis potestas ad Canonicas leges ferendas.

1. Pars negatiua est error Arrij. Epiphan. Augustin. Marsil. Pad. Alb. Pigh. Aluarus Pelag. Castro. Prateolus.

VEtus fuit error negans esse in Ecclesiæ pastoribus hanc potestatem. Potestque tribui Aerio quatenus dixit, ieiunia Ecclesiæ non esse seruanda, ne sub lege esse videamur, vt sumitur ex Epiphan. hæres. 75. Augustin. in 55. Solet etiam tribui Marsil. Paduan. vt indicat Albert. Pighi. lib. 5. de Ecclesiast. hierar. Verum tamen neque Aluarus Pelag. lib. 1. de planctu Eccles. cap. 68. neque Castro, neque Prateol. referēdo Marsilij errores huius meminerunt. Ille enim abstulit quidem fundamentum huius potestatis, negando potestatem Papæ, & Vicarij Christi in terris: negauit etiam, habere Episcopos maiorem potestatem, quam habeant Presbyteri, inde tamen non necessariò sequitur, quod negauerit, esse in clero potestatem ad leges ferendas. Refert tamen Anton. 4. p. Theol. tit. 11. c. 7. §. 5. Extrauagantem Ioan. 22. quæ incipit, *Dudum ad audientiam*, quæ in corpore iuris non habetur, in qua Petrus de Corbaria, & alij damnantur propter dictos errores, quibus addebant, omnem iurisdictionem, quam quidem Prælati habent maiorem, quàm alij, esse ab Imperatore, & nullam habere à Christo, quod est negare Ecclesiasticam potestatem ad leges ferendas. Fuit autem Marsilius Paduan. eodem tempore, & fautor illius Petri, qui fuit Antipapa, & ita sine dubio ille fuit principalis author illius erroris. Eundem sequuti sunt Vualdenses, alias dicti Pauperes de Lugduno, quorum meminit Anton. 4. p. tit. 11. ca. 7. §. 2. licet hunc errorem non referat: eum tamen refert Prateol. verb. *Pauperes de Lugduno*, n. 8. & 22. ex Ænea. Sylu. de origin. Bohemor. c. 33. Idem sequuti sunt Vuicleph, & Ioan. Hus, vt constat ex Concilio Constan. sess. 8. & 15. vbi istorum errores referuntur. Idem postea Luther. quem sequuti sunt Melanchton, Caluin. Ioan. Vuestphalus. & alij, de quibus apud Prateol. & Bellarmin. lib. 4. de summ. Pontif. cap. 13.

2. Fundamẽta prædicti erroris.

Fundamenta huius erroris partim sumuntur ex his testimoniis Scripturæ, quæ lib. 3. cap. 1. adduximꝰ ad suadendum, homines præsertim Christianos non debere subiici hominibus: nam illa possunt etiam ad Prælatos Ecclesiasticos applicari, cum ipsi homines sint: sed ad illa eisdem locis satis responsum est. Præterea hîc maximè accumulant hæretici illa testimonia, quæ sunt de libertate Christiana, ex quibus, quæ ad iustorum exemptionem à lege pertinent, in 1. lib. cap. 16. tractata sunt: alia verò, quæ pertinent ad libertatem legis gratiæ, inferius de illa tractando expendentur. Illis ergo omissis, possumus in fauorem huius erroris argumentari primo, quia in lege veteri non erat licitum addere humana præcepta diuinis, quia Dominus fuerat illius populi proprius legislator, vt dicitur Isaiæ 33. ergo neque in noua lege licet. *Isai. 33.* Consequẽtia supponitur, quia maior est dignitas, & libertas præsentis status, quam veteris. Antecedens autem probatur, quia Deut. 4. & 12. æquè prohibet Deus aliquid addere legi, sicut & minuere. Vnde Isai. 29. conqueritur Deus de Iudæis: quod colerent ipsum secundum mandata hominum. Et 4. Reg. 21. reprehendit Manassem, quod nouas aras in templo Dei sine eius mandato addidisset. Et similiter 4. Reg. 16. reprehenditur Achaz, quia altare in templo addidit. Secundò Christus abstulit à sua Ecclesia iugum legis veteris: nam saltem de hac libertate legis gratiæ non est inter Catholicos, & nouos hæreticos controuersia: ergo multo magis abstulit iugum legum Ecclesiasticarum; non ergo dedit potestatem ad illas condendas. Probatur prima consequentia, quia onus tot legum Canonicarum non minus repugnat libertati Christianæ, nec minus onerosum reddit iugum Christi, quod ipse suaue esse dixit, quam id faceret onus veteris legis. Vnde August. Epist. 119. dicit voluisse Christum religionem *quam paucissimis sacramentis esse liberam*; & subdit, *hanc libertatem premi humanis obseruantiis*, & cætera, quæ ibi videri possunt. Tertiò possumus argumentari, quia vel hęc potestas dirigit homines ad naturalem finem, vel ad supernaturalem: ad primum necessaria non est: sufficit enim potestas politica: ad secundum autem impossibilis est: excedit enim humanam capacitatem, quia nemo potest efficaciter mouere hominem ad finem supernaturalem, nisi solus Deus: ergo nec leges condere, quæ ad illum finem perducant: nam eiusdem est ferre leges ordinatas ad aliquem finem, cuius est efficaciter mouere in eundem finem.

4. Reg 16.

D. August.

3. Conclusio.

Dicendum vero est primò, esse in Ecclesia peculiarem potestatem ad regendam, & gubernandam illam. Hæc assertio est de fide, quæ probatur præcipuè ex verbis Christi dictis Petro Matth. 16. *Tibi do claues, & quodcumque ligaueris*, &c. & Ioan. 21. *Pasce oues meas*,

Matth. 16.

Ioan 21.

meas, quæ verba inferius latius expendemus. Deinde probatur ex verbis, quæ generatim dixit Apostolis Luc. 10. *Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit.* Luc. 10. Quæ verba non solum quantum ad doctrinam, sed etiam quantum ad præcepta intelligenda esse præter expositores ibi, declarauit optimè Cyprian. epist. 69. & Basil. in constit. Monast. cap. 22. & 23. & sumitur ex aliis verbis eiusdem Christi Ioann. 20. *Sicut misit me viuens Pater, & ego mitto vos*: missus est autem Christus non solum vt doctor, sed etiam vt legislator, & gubernator, iuxta illud Psalm. 2. *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, reges eos in virga ferrea.* Et latius in lib. 10. videbimus: ergo etiam misit suos Apostolos cum sufficienti participatione illius potestatis. Regnum enim, & regimen Christi in Ecclesia militante non erat finiendum cum vita mortali eius, aut cum præsentia visibili, & corporali in terris, sed perpetuo erat duraturum, iuxta illud, *Dabit illi Dominus sedem Dauid Patris eius, & regnabit in æternum*, Luc. 1. ergo necessarium fuit, vt relinqueret in terris potestatem vicem eius tenentem, per quam hoc regimen spirituale perpetuo duraret.

Cyprian. Basil. Ioan. 20. Psalm. 2. Luc. 1.

4. Secundò principaliter hoc probatur ex vsu huius potestatis. Nam primus actus huius potestatis, qui in Scriptura legitur, videtur fuisse decretum Apostolicum Actor. 15. *Visum est Spiritui sancto, & nobis, nihil vltra imponere vobis oneris, quam hæc necessaria, vt abstineatis.* Act. 15. Vbi duo continentur humana præcepta Canonica, vnum imponens illud onus, vt necessarium, quæ duo verba clarè indicant prohibitionem sub præcepto. Aliud verò fuit, vel declaratiuum, vel constitutiuum, vt ex tunc nihil aliud cæremoniale legis Moysi obseruaretur vt necessarium onus. Et in fine capitis dicitur de Paulo, *Perambulabat præcipiens custodire præcepta Apostolorum, & seniorum.* Fuerunt ergo illa vera præcepta humana, de quibus plura dicemus infra tractando de cessatione legalium. Vnde constabit, illud prius non obligasse tunc ex vi legis veteris; constat autem non obligasse ex propria prohibitione Christi: fuit ergo pro illo tempore mandatum Apostolicum. Deinde Paulus in suis epistolis sæpe commemorat potestatem, quam ait, *sibi dedisse Dominum in ædificationem, non in destructionem*, 2. ad Corinth. 13. & 1. ad Corinth. 4. interrogat, *Vultis vt in virga veniam ad vos? Virga* autem significat potestatem gubernatiuam, quæ quatenus directiua est, dicitur *Virga directionis*, Psalm. 44. Quatenus verò est coactiua, dicitur *Virga ferrea*, Psalm. 2. ex August. Exponente vtrumque locum. Nam in priori ait, *Directionis virga est, quæ dirigit homines*, & infrà. *Accede ad istam virgam, sit tibi Rex Christus, regat te ipsa virga, ne frangat te. Virga enim est illa inflexibilis.* Et in posteriori loco exposuerat, *Virgam ferream esse inflexibilem iustitiam.* Vnde in priori addit, *Alios regit, alios conterit, regit spirituales, conterit carnales.* Talis ergo erat virga Pauli à Christo participata: vnde statim cap. 5. virga illa vt ferrea vtens, ait, *Iam iudicaui vt præsens eum, qui sic operatus est tradere huiusmodi homines*, vt expendit August. in lib. 3. contra Epistolam Par. cap. 1. de virga autem directionis ait idem Paul. loquens de Episcopis Actor. 20. *Quos Spiritus sanctus posuit regere Ecclesiam Dei*, & ad subditos fideles ait Heb. 13. *Obedite præpositis vestris, & subiacete illis.* Denique 1. ad Timoth. 5. sic ait, *Aduersus Presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus, aut tribus testibus.* In quibus verbis supponit esse in Ecclesia iudicium proprium, & tribunal, ex quo etiam potestas legislatiua colligi facile potest. Verba etiam illa, quatenus constituunt talem formã seruandam in iudicio Presbyteri, legem à Paulo latã continent. Item quod in eadem Epist. cap. 3. dicit, *Oportet Episcopum esse vnius vxoris virum*, legem Apostolicam continet de irregularitate bigamiæ, vt est constans apud omnes.

2. Cor. 13. 1 Cor. 4. Psalm 44. Psalm. 2. D. August. Actor 20. Heb. 13. 1 Tim 5.

5. Tertiò constat hæc veritas ex Ecclesiæ traditione, & consuetudine, quam ex Conciliis, & Pontificibus statim ostendam. Ex Patribus videri potest Clemens Rom. Epist. 1. ad Iacobum fratrem Domini ad finem, B. Ignatius Epistol. 6. ad Magnesian. circa initium, & in Epistol. ad Trallian. Hieronymus Epist. ad Rusticum Monachum. Origenes hom. 20. in Lucam, Cyprian. lib. 1. Epist. 3. & lib. 3. Epist. 1. alias Epist. 55. & 58. Epiphan. hæres. 21. Leo serm. 2. de Ieiun. Chrysost. Hom. 83. in Matth. & Epist. 1. ad Innocent. & Hom. 70. ad Populum, Augustin. serm. 42. & 46. de verbis Domini, & Epistol. 76. ad Casulanum, Bernard. lib. de præcepto, & dispensat. Ratio denique manifesta est, quia Ecclesia est vna tanquam vnum corpus Christi mysticum; vt ex Scripturis, & ex Symbolo suppono; ergo cum à Deo sit constituta, perfectè, & ordinate instituta est, iuxta illud ad Rom. 13. *Quæ à Deo sunt, ordinata sunt*, non esset autem rectè instituta, nisi haberet potestatem proportionatã, qua regeretur, & gubernaretur, vt à fortiori constat ex dictis suprà in simili de politica communitate: esset enim corpus sine capite, & multitudo sine ordine, quæ non potest non esse confusa. Et ita ad hoc propositum dixit Leo Papa Epist. 85. alias 87. *In domo Dei nihil inordinatum esse debet*, referturque in cap. *miramur*. dist. 61. ergo est in Ecclesia spiritualis principatus, ad quem pertineat Ecclesiæ gubernatio in spiritualibus. Ergo est etiam in eo principatu potestas præcipiendi. Probatur hæc vltima consequentia, quia impossibile est intelligere principatum, & potestatem gubernãdi sine potestate præcipiendi, quia futilis esset gubernatio, nisi esset necessitas obediendi. Quia verò lex aliquid addit suprà præceptum, vt de propria lege id ostendamus, secundam assertionem addemus.

Clem. Rom. Ignat. Hieron. Chrysost. Cyprian. Origen. Epiphan. August. Bernard. Rom. 13. D. Leo.

6. Dico ergo secundò: Potestas hæc verè, ac propriè legislatiua est. Hæc assertio est æquè certa, ac præcedens: nam ex eisdem principiis constat, & sequitur ex illa manifestè, quia potestas legislatiua nihil aliud requirit, quam potestatem directiuam, & coactiuam ordinariam, ac de se perpetuam supra communitatẽ aliquam perfectam: hæc autem omnia in dicta potestate inueniuntur, vt facile constabit applicãdo quæ adduximus. Item gubernatio perfecta talis communitatis debet fieri per leges, vt suprà ostensum est, sed hæc est potestas gubernatiua perfecta; ergo. Item potestas, quæ potest talia præcepta ponere, vt durent etiamsi persona præcipiens moriatur, est legislatiua, vt constat ex dictis in lib. 1. sed talis est potestas gubernatiua Ecclesiæ; ergo. Minor probatur, tum quia est nobilior, quàm potestas ciuilis, & ciuilis hoc habet, vt dictum est: tum etiam quia illa potestas talis est, vt non moriatur, etiamsi moriatur persona, quæ illam habet: præceptum autem si feratur iuxta efficaciam potestatis, imitatur illam in duratione; tum denique quia Christus, cuius vicem gerunt, qui hanc potestatem administrant, semper viuit, & ideo potestas non deficit, licet Vicarius Christi moriatur, & simili ratione leges eius semper permanent, donec reuocentur. Tandem hæc assertio euidenter confirmatur ex vsu, sicut præcedens. Nam Apostoli per potestatem illam, quam habebant ad gubernãdam Ecclesiam, leges tulerunt Actor. 15. vt satis declaratum est. Quæ ex parte confirmatæ sunt, & censuris munitæ in can. 62. Apostol. vt bene expendit ibi Turrec. lib. 1. pro Canon. Apostol. cap. 5. & lib. 6. in Const. Apost. Clem. capit. 3. vbi auctoritate Patrum hoc confirmat, quibus additur Concil. Aurelianense 2. capite 20. Chrysostom. Homil. 33. in Acta. Leo Papa Epistol. 79. capite 5. Augustin. Epistol. 15. Aliud exemplum est de præcepto, quod bigamus non ordinetur, quod latum creditur à Paulo 1. ad Timoth. 3. & ad Titum 1. & tradit Innoc. 1. Epist. 4. cap. 2. Vt autem in materia de irregularitate latius diximus, præceptum illud diuinum non est, sed humanum: vnde, & dispensationem admittit. Denique Paul. 1. ad Corinth. 7. distinguit, quædam esse præcepta à Domino, quædam verò ab ipso Paulo.

1. Constitut. Turrec. Clem. Conc. Aur. Chrysost. Leo Papa. August. 1 Tim 3. Tit. 1. Innocent. 1. Cor 7.

Atq;

Atq; similia exempla multa habemus ex canonibus Apostolorum, & omnibus decretis, quę in iure canonico, & in omnibus Conciliis habentur; quæ nunc referre superuacaneum est.

7. 3. Conclus. Dico tertiò: Hæc potestas spiritualis, & supernaturalis est. Quæ veritas est certa de fide, dummodo termini rectè intelligantur. Est enim aduertendum, potestatem hanc non esse characterem aliquem, vel qualitatem, aut physicam entitatem inditam hominibus. Non enim datur hęc potestas per consecrationem aliquam eius personæ, cui confertur: nam licet requirat, vel supponat ordinem, non consistit in ipsa ordinatione, nec per eam datur, sed per electionem, vel deputationem voluntate hominis, aut hominum facta, siue detur ab homine, tanquam à ministro Dei, siue immediate ab ipso Deo, ad præsentiam (vt sic dicam) electionis humanæ, de quo postea videbimus. Et ratio est, quia potestas hæc iurisdictio quædã est, pertinens ad externum forum Ecclesiasticum, & ideo data est à Christo Domino, iuxta modũ iurisdictioni accommodatum. Iurisdictio autem, sicut & dominium nõ consistit in qualitate physica, sed in iure, & potestate morali; ita ergo data hęc est potestas. Et ideo quando spiritualis, & supernaturalis dicitur, non est quærenda entitas aliqua ordinis Angelici, sed ex fine, & mediis, in quibus hæc potestas versatur, illas proprietates, vel denominationes recipit. Sic ergo intellecta conclusio facilè probari potest: nã finis huius potestatis est æterna felicitas, & consequenter etiam huius vitæ sanctitas, quæ maximè spirituales sunt & supernaturales: ergo potestas ipsa spiritualis, & supernaturalis est. Maior est Nicolai Papæ in Epistol. ad Michaelem Imperatorem, vbi inter alia inquit, *Imperatores indigere Ecclesiasticis legibus pro æterna vita.* Habetur in cap. *cum ad verum*, 96. dist. vbi multa alia decreta idem continent, præcipuè ca. *duo sunt*, & cap. *si Imperator*, vbi hæc potestas ad ciuilẽ comparatur, sicut anima ad corpus: sicut cœleste ad terrenum, æternum ad temporale. Idem sumitur ex cap. *solita*, de maiorit. & obedient.

Nicol. Papa

8. Et ratione patet, quia potestas Christi Domini præcipuè ordinata est ad finem spiritualem, & supernaturalem, propter quem in mundum venit, & ideo ipse dicebat, *Regnum meum non est de hoc mundo*; ergo etiam hæc potestas, quę est participatio illius ad eundem finem tendit, & propterea, *claues cœlorum*, appellatur, vel sub ea continetur. Idem argumentum fieri potest ex parte mediorum, quę sunt veluti obiectum, & effectus huius potestatis: media enim sunt proportionata fini, & ideo ad finem prædictum spiritualia, & supernaturalia media ordinantur. Potestas autem hæc circa huiusmodi media versatur, quę possunt ad nonnulla capita reduci, scil. ad veram de Deo cognitionem supernaturalem, verum cultum præcipuè Sacramentorum, & sacrificij, & ad res alias, quæ per se pertinent ad honestos mores, & vitanda peccata hominum: tota autem hæc potestas in hac materia versatur, vt infrà dicemus, & ex ipso vsu satis constat. Vnde quatenus directiua est, ordinat hominem ad actiones maximè spirituales, & quatenus est coerciua, præcipuè vtitur gladio spirituali, spirituales pœnas imponendo, vt in tom. de Cen. latè tractatum est. Atque in tota hac doctrina conueniunt Catholici auctores, præcipuè videri possunt Victor. relect. 1. de potest. Ecclesiæ, Bellarm. lib. 4. de summo Pontifice, cap. 15. & seq. Salmeron. tom. 4. in Euangel. p. 3. tract. 12. vbi de hac materia erudite, Castro lib. 1. de leg. pœnal. c. 4. Dried. li. 1. de libert. Christian. Medin. Cod. de pœn. tract. 3. q. de necessit. ieiunij, Adrian. quodlib. 6. Anton. 3. p. tit. 22. & iuris Canonici interpretes in rubr. de constitut. præsertim in c. *Eccl. si in sancta Maria*, & in Decreto dist. 15. & 96.

9. Satisfit argumento oppositi. Ad primum igitur argumentum sumptum ex cõparatione legis veteris, quidquid sit de antecedente (de quo in capite seq. dicendum est) negari potest consequentia. Est enim magna differentia inter veterem legem, & nouam; nam in illa lege Deus ipse non solum dederat præcepta legis naturæ, vel gratiæ, ipsi gratiæ connaturalia; sed etiam dederat innumera præcepta positiua, præsertim iudicialia, & cæremonialia, & ideo in illa lege minus necessariæ erant leges positiuæ, præsertim ad religionem pertinentes (quales sunt canonicæ) quia omnes cæremoniales erant huiusmodi, & illæ erant quamplurimæ. In lege autem gratiæ Christus paucissima dedit per seipsum positiua præcepta, vt infrà suo loco videbimus, sed hoc reliquit dispositioni suorum ministrorum, quos reliquit vt dispensatores mysteriorum Dei, vt ait Paul. 1. Cor. 4. qui vtens hac potestate dicit in eadem Epist. *Cætera autem cum venero disponam*, in principio laudat eos dicens, *Laudo vos, quod per omnia mei memores estis, & sicut tradidi vobis præcepta mea tenetis.* Hoc autem fecisse videtur Christus Dominus, tum propter maiorem perfectionem huius legis, & maius lumen Spiritus sancti ad bene conuenienterque omnia disponẽdum, quod Vicario suo communicaturus erat; tum etiam, quia Christi Ecclesia vniuersalior est, & diuturnior, quam Hebræorum populi. Ille enim populus in angulo terræ cõclusus facilè poterat eisdem legibus particularib⁹ gubernari: Ecclesia verò per vniuersum orbem diffusa, licet in fide, & ritibus substantialibus religionis conueniat, in reliquis accidentalibus varietatem admittit, quæ ad eius pulchritudinem, & amplitudinem pertinet, & ideo talium rerum dispositionem Christus suis ministris commisit. Deinde verò addimus, etiam assumptum esse falsum, & loca Scripturæ explicabimus cap. seq. exempla verò Achaz, & Menasse ineptissime ab hæreticis ad hanc causam afferuntur: nam vterq; idolorum cultor fuit, & cultum illorum, ac ritum gẽtium in templum introducere voluit, vt ex Scriptura euidenter constat, & latè exponit Abul. d. c. 16. q. 12. & ca. 23. q. 1. 3. & 6. *Abulens.*

10. Ad secundum respondetur negando consequentiam, & probationem eius: non enim est simile de præceptis legis veteris & præceptis Ecclesiasticis positiuis, nam illa erant innumera pro toto populo: hæc autem pro vniuersali Ecclesia solum sunt quatuor, vel quinque quæ solum sunt determinationes quædam iuris diuini, moraliter necessaria hominibus, vt patet de præcepto annuæ confessionis, & communionis de ieiuniis, & festis diebus, ac soluendis decimis. Reliqua enim omnia vel pertinent ad particulares status, qui voluntariè ab hominibus sumuntur, vel ad ordinem iudicialem. Præceptaitẽ legis veteris, præsertim cæremonialia, erant figuræ futurorum, & ideo veniente veritate, cessare debuerunt: erant etiam valde onerosa, & quasi carnalia, vt latè Aug. lib. 19. contra Faustum. Præcepta autem Ecclesiastica feruntur quatenus conuenientia sunt ad bonos mores componendos, vt res sacrę cum debito honore fiant: consequenter verò interdum habẽt significationem moralẽ, quæ homines excitet ad virtutem, & spem gloriæ, vt latius in 3. tom. de cæremoniis Ecclesiasticis tractaui: Augustinus autem diminutè ibi citatur: nam ante illa verba hæc præmittit, *Omnia, quæ neque sanctarum Scripturarum auctoritatem continent, nec in Conciliis Episcoporum statuta inueniũtur, nec consuetudine vniuersæ Ecclesiæ roborata sunt, vbi facultas fuerit, resecanda existimo.* Ex quibus verbis euidẽter constat, August. admittere Ecclesiasticas leges, & statuta conuenienti auctoritate lata; solum ergo suspectos habet peculiares ritus, vel consuetudines particularium locorum, quando non sunt sufficienti ratione, & auctoritate fundatæ; non ergo ait de potestate, sed prudentem eius vsum requirit.

11. Ad tertium respondetur homines sua virtute non posse dirigere alios in finem supernaturalem: adiutos autem ab Spiritu sancto, à quo habent potestatem, posse id præstare, & quamuis semper Deus sit, qui per

gratiam suam dat efficaciam, & incrementum; tamen homines etiam possunt plantare, & rigare, atque ita dirigere per leges in finem supernaturalem, & eadem ratione possunt per spirituales pœnas, vel alias congruentes eos cohibere à peccatis in ordine ad æternam salutem, quæ per peccata impeditur. Et quanuis humanæ coactiones, vel coertiones per se non possint mutare internam voluntatẽ, in qua peccatum propriè existit, nihilominus necessaria est hæc coactio; tum quia vexatio solet dare intellectum, tũ etiam quia sublata occasione, vel commoditate exercendi actũ externum multò faciliùs voluntas desistit ab interno affectu: tum denique quia ipsa exterior obseruatio ad bonum Ecclesiæ, & vitãda scandala, & dissensiones, ac similia, necessaria est. Ideoq; pastores Ecclesiæ vtraque potestate directiua, & coactiua vtuntur, & non solum interiorem iustitiam, sed etiã exteriorem honestatem, decentiam, & ornatum per suas leges procurant. Et iuxta hæc intelligenda sunt aliqua, quæ hic ex Patribus obiici solent, quæ omitto, quia difficultatem non habent: non enim negant potestatem pastorum Ecclesiæ ad præcipiendum, & vindicandum, sed consulunt modum suauem illa vtendi, & prudentem, ita vt præcipua cura sit de interiori correctione, quamuis exterior non sit omittenda. Et ita facile intelliges Chrysostomum lib. 2, de Sacerdo. & alia, quæ tractat Turrecrem. lib. 2. de Ecclesia, cap. 45. & 47.

Quomodo intelligẽdi sunt Patres q. sentire videtur contra præd. potestatem

Chrysost. Turrec.

CAPVT II.

An hæc potestas sit propria legis gratiæ, vel sit etiam de lege naturæ, & fuerit inscripta.

1. *Ratio dub.* RAtio dubitandi est, quia Ecclesia antiquior est lege gratiæ, cœpit enim ab Abel, & perpetuò duravit; ergo semper indiguit hac potestate. Probatur consequentia, quia Ecclesia est, semperq; fuit vnum corpus mysticum, distinctũ formaliter (vt sic dicam) à corpore politico, ordinatum, scilicet, ad diuersum finem, nimirum felicitatem supernaturalem, & vnitum diuerso vinculo, scilicet, vnitate fidei, & exercẽs diuersas actiones, illas scilicet, quæ pertinent ad cultum Dei, & sanctificationem animæ; ergo semper indiguit propria potestate, qua in his omnibus accommodatè regeretur, alias no esset bene institutum, sed esset corpus truncum, & confusum. In contrarium autem est, quia hæc potestas est supernaturalis, vt ostẽdimus, vnde pendet ex supernaturali reuelatione, vt habeatur, & peculiari Spiritus sancti influxu, vt exerceatur. Quod significauerunt Apostoli Actor. 15. dicentes, *Visum est Spiritui sancto, & nobis*: non constat autem de tali reuelatione, & assistentia ante legem gratiæ; ergo. Accedit, quod hęc potestas pertinet ad claues: claues autem regni cœlorum sunt propriæ legis gratiæ, Matth. 16. ergo.

Actor. 15.

2. *Resolut. auctoris.* Respondeo, vestigium aliquod, seu participationem aliquam huius potestatis ante legem gratiæ, atque adeo semper in Ecclesia fuisse; perfectam autem potestatem, prout nunc est in Ecclesia, propriam esse legis gratiæ, & à Christo Domino fuisse collatam. Hanc assertionẽ sumo ex communi sententia Theologorum in materia de clauibus. in 4. d. 18. Quam distinctius, & copiosius tractauit Victoria relect. 1. de potest. Ecclesiæ, q. 2. & 4. Vt autem singulas partes probemus oportet discurrere per omnes stat⁹ generis humani, præsertim legis naturæ, scriptæ, & gratiæ.

Victoria.

3. *Duplex cõsideratio legis naturæ.* Circa legem ergo naturæ recolendum est, quod sæpe dixi, spectari posse vel in ordine ad puram naturam, seu ad rationem naturalẽ nude sumptam, vel prout illuminatam lumine fidei. Priori modo intelligi potest in humano genere vestigiũ quoddam huius potestatis, non quidem supernaturalis, vt per se notum est, quia natura ex se nihil supernaturale habet, sed naturalis cum quadam proportione ad hanc potestatem spiritualem. Quod ita declaro, quia natura hominis per se requirit veram Dei cognitionem intra ordinem naturę, vt in eodem ordine suam perfectionem, & beatitudinẽ naturalẽ obtinere possit, cui cognitioni accedere debet cultus Deo debitus, ne incidatur in reprehensionem Pauli, *Qui cum cognouissent Deum, non sicut Deum glorificauerunt*: ergo respublica humana etiã in pura natura spectata indigeret vnione, & conformitate in huiusmodi cognitione, & cultu veri Dei; ergo indigeret ẽt potestate, quæ illam gubernaret in ordine ad hunc finem, & præscriberet sacrificia, cæremonias, & alias circunstantias necessarias ad verum Dei cultum: ergo hæc potestas ex ipsa ratione naturali cõuenit hominibus, non minus, quam potestas polita. Et confirmatur: nam in omni natione, etiam falsos deos colente, semper fuit potestas sacerdotalis, vel pontificia distincta à regali, saltem in sua formali ratione potestatis moralis, licet non semper essent in distincta persona. De quo vsu videri possunt multa apud Alexandrum ab Alexandro cum Tiraquello ibidem lib. 2. genialium dierum, cap. 8. Hæc autem generalis consuetudo declarat instinctum naturæ: ergo hîc multo magis inuenitur circa cultum, & cognitionem veri Dei, ad quem natura intrinsecè, & per se ordinatur. *Rom. 1.*

Vnde consequenter fit, ita esse sentiendum de origine, & subiecto illius potestatis præcisè sumptæ in eo gradu, sicut de potestate ciuili. Esset enim radicaliter à Deo, medio discursu rationis, & ex sola rei natura esset immediatè in sola communitate perfecta, per illam verò conferri posset vel vni personæ, vel multis in vnum congregatis, vt administraretur. Quæ omnia eisdem rationibus probanda sunt, quibus similia de potestate ciuili ostendimus. Vnde etiam fit, potuisse hanc potestatem, & ciuilem constitui in diuersis personis, & in eadem pro arbitrio hominum, quia natura, vel ratio nihil in hoc necessariò determinat. Semper autem seruatum videtur ab hominibus, vt licèt particulares magistratus ciuiles, & sacerdotales diuersis hominibus tribuerentur, quia varietas actionum illam distinctionem postulabat: nihilominus suprema potestas vtriusq; ordinis, præsertim quoad leges ferendas in vno principe collocaretur. Et ita Regibus, & Imperatoribus semper fuit tributa, vel subordinata hęc potestas in Romana vrbe, & imperio, vt ex historiis constat: idémque de aliis communitatibus verisimile est, vt videbimus etiam in sequenti membro. Rationem verò attigit D. Thomas 1. 2. q. 99. art. 3. dicens, semper humanam rempublicam vtẽtem sola potestate naturali habuisse curam diuini cultus, & rerum omnium ad religionem pertinentium in ordine ad communem pacem, & politicam gubernationem, & quia hic est finis regię potestatis; ideo cętera omnia ei subordinata fuisse. Vbi Caietan. significat, hoc non solum habuisse locum in his gentibus, quæ falsos deos colebãt, de quibus mirum non est, quod cultum Dei ordinarent ad commodum humanum, sed etiam in colentibus verum Deum solo lumine naturali; *Quia illud* (inquit) *non est in rerum natura malum, quia non Deus ipse: sed cultus Dei ordinatur ad pacem, & vnionem hominum inter se, quod nõ est malum, etiamsi non sit perfectum.* Vnde quia homo in pura natura, vel absolute non potest, vel difficile potest diligere, & colere Deũ perfectè propter seipsum, ideo potestas hæc in pura natura considerata semper haberet illam imperfectionem adiũctam, propterea in supremo Magistratu nõ esset separata à ciuili, moraliter, seu regulariter loquendo. *D. Thom. Caiet.*

4. Loquendo autem de lege naturæ in ordine gratiæ, consequenter dicendum videtur, semper habuisse coniunctam potestatem aliquam sacerdotalem, in se quidem supernaturalem, & spiritualem: connaturalẽ autem ipsi gratiæ. Ita sentit Victor. suprà, & probatur effi-

efficaciter ratione dubitandi in principio posita. Itē ex proportione inter naturā nudè sumptam ad naturalem finem cōparatam, & naturam eleuatam per gratiam collatam cum supernaturali beatitudine. Deniq; quia in illo statu esset in communitate humana exterior fidei professio, & cultus Dei, vt supernaturalis finis, quæ nō essent determinata ex solo diuino iure, quantum ad modum, tempus, & alias circūstantias: determinanda ergo erant iure humano, ergo necessaria erat in Ecclesia potestas, & magistratus Ecclesiasticus, ad quem illa cura pertineret.

5. Hinc autem fit, quoad subiectum, & modum potestatis ita esse iudicandum de illa potestate, sicut de alia naturali cum proportione. Habuit enim originem à Deo auctore gratiæ, non tamen per distinctam donationem (vt sic dicam) vel reuelationem, sed media infusione ipsi⁹ luminis supernaturalis, & quatenus ex illo supernaturaliter sequitur, sine alia positiua determinatione. Ideoq; per se primo talis potestas esset in communitate perfecta, & per illam iuxta arbitrium, vel traditionem humanam collocaretur in aliqua persona, vel congregatione plurium, per quā administraretur. Solum superest in hoc aduertendum, Ecclesiam in illo statu non habuisse tam perfectam vnitatem, quam nunc per Christum habet; solum enim habebat vnitatem fidei, & habitudinis ad eundem finem supernaturalem, & eundem mediatorem Christum, non tamen habebat vnitatē subiectionis, & obedientiæ ad vnum caput in terris, nec necessariò habebat conformitatem in externis signis sacramenti, aut sacrificij, aut aliarum cæremoniarum. Vnde fit, vt hæc potestas non fuerit tunc vna, & eadem numero, ac suprema pro tota Ecclesia, sed in vnaquaq; republica perfecta, & totali poterat esse suprema potestas in hoc ordine, sicut erat suprema ciuilis, quia hoc totum pendebat ex determinatione hominū, & ideo vnaquæq; communitas ab alia independens in subiectione ciuili, etiam in hac subiectione esset independens, quanquam si homines vellent, possent alio modo conferre hanc potestatē, seu determinare, de qua re nonnulla attigi in 1. tom. 3. part. disp. 47.

6. Superest dicendum de tempore legis scriptæ, de quo certum est fuisse à Deo iniustum peculiare sacerdotium distinctum à dignitate regali, & ab illo sacerdotio, quod erat in lege naturæ, vt constat ex lib. Leuitici, & ex tota Epistol. Pauli ad Hebræos. Quanquam illud sacerdotium non erat vniuersale pro tota Ecclesia, quæ tunc esse poterat in Iudæis, & in gentibus, sed solum pro synagoga. Secundò est certum ptinuisse ad illud sacerdotium potestatem gubernādi, & dirigēdi ea, quæ pertinebant ad res sacras, & ad declarationem dubiorum occurrentium circa legē, & circa iudicia causarum: sic enim Deut. 17. dicitur. *Qui superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, moriatur.* Habebat ergo Pontifex potestatem obligandi imperio suo, aliàs non imponeretur tā grauis pœna transgressoribus non obedientibus. Et ideo dicebat Christus Matth. 23. *Super cathedram Moysi sederunt scribæ, & Pharisæi, quæcumq; dixerint vobis, seruate, & facite.* Deut. 17.

7. Nihilominus dubitari potest, an Pontifex tunc habuerit potestatem legislatiuam: nam recte esse poterat iurisdictio ad gubernandum templum, & iudicandum de his, quæ spectabant ad obseruationem legis Dei, sine potestate imponendi nouas leges: quæ illo tempore non videntur adeo necessariæ fuisse, quia omnia pertinentia ad sacramenta, sacrificia, & cæremonias satis in partitulari erant determinata per præcepta diuina, quæ tam multa erant, vt necessarium non esset alia adiicere. Et ideo videtur hoc fuisse prohibitum Deuter. 4. & 12. vbi rigorosè prohibitum est aliquid addere, vel minuere de his, quæ præcepta erant. Vnde Matt. 15. videtur Christus Dominus reprehendere traditiones seniorum, quas videlicet ipsi addiderant tanquam nouas leges. Quod ita videtur exponere Chrysost. ibi Homil. 52. sentiens, illos Pontifices non habuisse potestatem condendi leges. Quòd si quis obiiciat, apud Iudæos fuisse nouas aliquas festiuitates ex præcepto humano institutas Esther 9. Iudith vlt. 1. Machab. 4. Responderi posset illas non fuisse proprias leges sola auctoritate Pontificum latas, sed quædam vota communi consensu totius populi emissa. Vnde ibi dicitur, *Statuit vniuersa Ecclesia*, &c. Ex voto autem aliquid, vel aliquod tempus Deo voluntariè consecrare, semper licitum fuit. Deut. 4. & 12. Matth. 15. *Chrysost. Hom 52.* *Esther 9.* *Iudith vlt.* *1. Mach 4.*

His vero non obstantibus, dicendum est, fuisse in illo populo potestatem legislatiuam. Ita tenet Bellarmin. lib. 4. de Pontif. cap. 17. & Victor. supra q. 4. nu. 6. Salmeron to. 4. in Euang. part. 3. tract. 12. & est aperta sententia D. Thomæ lect. 2. & 3. in Epi. ad Galat. 1. exponens illa verba, *Abundantius æmulator existens paternarum mearum traditionum*: quæ intelligit de legibus humanis iuste latis in eo populo. Et illud Deut. 4. exponit de additione contraria, vel repugnante legi. Nam c. 5. eiusdem Deut. ita illud declaratur, *Non declinabis neq; ad dexteram, neq; ad sinistram.* Additio ergo, quæ non declinat à lege, id est, quæ illi non repugnat, non erat prohibita. Atq; ita Christus Dominus Matt. 15. reprehendit Iudæos, dicens, *Irritum fecistis mandatum Dei propter traditiones vestras.* Et affert verba Isai. 29. quæ superiori capite obiiciebantur, & ita illa exponit, *Sine causa colunt me, docentes doctrinam, & mandata hominum*, vtiq; quibus irritabantur, & contemnebantur mandata Dei, vel quæ superstitiosa, & ad verum Dei cultum nihil conducebant. 8. *Fuisse in populo hebræo legislatiuam potestatem.* *Bellarm.* *Victor.* *Salmer.* *D. Thomas.* *Matth. 15.* *Isai. 29.*

Sed licet hæc vera sint, nihilominus non constat, sacerdotem Leuiticum, etiam summum ex vi Pontificatus, & solius diuini iuris habuisse potestatem legislatiuam super vniuersum populum, quia nullibi legitur esse illi concessam. Nam Deut. 17. solum conceditur sacerdoti summo cū consilio aliorū potestas maxima in decisione dubiorū insurgētium in causis, vel circa interpretationē legis: potestas autē legislatiua est valde diuersa. Vnde probabile est, ante tēpora regum, vel illis deficientib. fuisse illam potestatem in populo, & ita Esth. 9. totus populus communi consensu statuit legem de solemnitate cuiusdam diei. Idē Iudith vlt. Nam tunc populus destitutus erat rege, si vera sunt, quæ de tempore illius belli coniectat Benedict. Perer. lib. 1. in Dani. præterea li. 1. Macha. c. 4. dicitur, *Et statuit Iudas, & fratres eius, & vniuersa Ecclesia Israel*, &c. Tempore autem regum in eis videtur fuisse potestas legislatiua, vt sumitur ex 1. Reg. 30. vbi Dauid quandam legem tulit, & inferius cap. 10. magis constabit. Erat ergo potestas sacerdotalis, seu Pontificalis longè inferioris rationis ab ea, quæ nunc est in Ecclesia, non solum quia limitata erat quoad populum, locum & tempus, sed etiam quia nec in se supernaturalis erat, sed solum quoad modum, quia ab ipso Deo fuerat immediatè instituta, id est, quia non erat ex se potestas illa supernaturalis in subſtantia (vt sic dicam) sed solum in fieri, & modo, quia Deus illam dedit, potuisset tamē populus illud sacerdotium instituere, si Deus non præueniſſet, vt Corduba docet cum Victor. relect. 1. de potestate Ecclesiæ, q. 3. propos. 6. Nec etiam erat de ratione illius potestatis, vt esset legislatiua, quia finis eius non erat gubernare populum, sed ministrare Deo pro populo. Vnde ex natura rei ad summum includebat potestatē præcipiendi, quæ necessaria esset ad vsum illius ministerij, vt magis sentit Victor. q. 4. num. 6. Quod autem Deus specialiter contulerit Pontifici legali potestatem leges ferendi sola sua auctoritate, non constat, nec ex Matth. 15. aut 23. aut Deut. 17. vel aliis similibus id sufficienter colligi potest. 9. *Esther 9.* *Iudith vlt.* *Perer.* *1. Mach 4.* *1. Reg 30.* *Corduba.* *Victor.*

Vltimò ex dictis concluditur principalis pars assertionis, & præcipuè intenta, scilicet, potestatem hanc spiritualem, prout nunc est in Ecclesia, esse propriam eius singulari dono à Christo datam. Hoc certum 10. *Vltima conclusio.*

tum est ex Euangelio, in quo primum promisit Christus hanc potestatem Matth. 16. *Tibi tabo claues regni cœlorum, & quodcumque ligaueris, &c.* Deinde impleuit promissum Ioann. 21. vt latius videbimus capite sequenti, Paulus etiam affirmat se accepisse à Domino hanc potestatem, & idem est de aliis Apostolis, vt statim latius dicem⁹. Declaratur autem ex perfectionibus huius potestatis & ex modo eius. Primò enim est vniuersalissima pro toto mundo: nam sicut Ecclesia Catholica totum mundum complectitur: ita etiam hæc potestas, vt ex illis Christi verbis, *Pasce oues meas*, rectè colligitur Innocent. III. in ca. *solitæ*, de maiorit. & obedien. quia non dixit has, vel illas oues, sed simpliciter, *oues meas*; ita vt non sit ouis Christi, nec in eius grege numeretur, qui huic potestati non subiacet. Secundò, quia data est, vt perpetuo duret, quandiu mundus durauerit, quia sicut lex gratiæ vltima est, quam Deus est daturus, & sicut Ecclesia perpetua est; ita etiam hæc potestas, sine qua non potest Ecclesia suam vnitatem retinere. Et hoc significauit Christus cum dixit, *super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi nō præualebunt aduersus eam*, Matt. 16. & cap. 18. adiecit, *Ecce ego vobiscum sum vsque ad consummationem seculi*. Tertiò, quia in se maximè supernaturalis est, non solum per connaturalitatem ad gratiam, sed etiam per specialem perfectionem, & excellentiam à Christo liberaliter additam propter perfectionem præsentis status.

Matt. 16.
Ioan. 21.
Innocent. 3.
Matth. 16. & 18.

11. Victoria.

Hoc etiam probat Victoria supra ex effectibus, quia per hanc potestatem consecratur corpus Christi verum, & sanctificatur corpus mysticum, cui etiam per illam remittuntur peccata, & gratia confertur. Sed si quis rectè consideret, hi non sunt effectus potestatis exterioris iurisdictionis, de qua nunc agim⁹, sed potestatis ordinis, & quoad remissionem peccatorum potestatis iurisdictionis in foro pœnitentiæ. Hìc autem agimus de iurisdictione in foro externo Ecclesiastico, in quo non videntur dari effectus, vel actus supernaturales in se. Nihilominus dicendum est, hanc potestatem esse supernaturalem, primò ex coniunctione ad alteram, quia datur vt annexa, & coniuncta illi, & consequenter ad illam iuuandam, & quodammodo exequendam. Vnde per hanc potestatem ponuntur præcepta, quæ versantur circa sacramenta, & sacrificium, quæ supernaturalia sunt. Secundò est supernaturalis aliis, quia plures effectus morales potest efficere ex concessione Christi, quàm sine illa potuisset, vt est v.g dispensare in votis, aut in matrimonio rato, & similia: hæc autem perfectio colligitur ex illis verbis vniuersalibus Christi, *Quodcunque ligaueris, & quodcunq; solueris*. Tandem pertinet ad perfectionem huius potestatis, quod ex institutione sua monarchia est, & hunc modum habet ex diuino iure, & ideo immutabilis, vt constabit ex dicendis capite sequenti.

Prædicta potestas quomodo supernaturalis.

CAPVT III.

Quibus personis data fuerit, vel nunc etiam detur hæc potestas immediatè à Christo Domino.

1. Conclusio.

OMissis hæreticis impugnantibus primatum Petri, contra quos in materia de Clauibus, & de fide latius disseritur, & videri potest Bellar. libris de Romano Pontifice à principio, dicendum est primò, hanc potestatem immediatè datam esse Petro à Christo Domino, & singulari, ac speciali modo. Hęc assertio est de fide, quæ præcipuè fundatur in illis duobus testimoniis Matth. 16. & Ioan. 21. nam licet Matth. 18. generaliter dixerit Christus, *Qui Ecclesiam*, id est, pastores Ecclesiæ, *non audierit*, &c. & subiunxerit etiam generaliter, *Quecunque ligaueritis*, &c. tamen cap. 16. specialem promissionem fecit Petro, dicens, *Tibi dabo claues regni cœlorum*, & *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*; ergo singulari, & speciali modo hanc potestatem illi promisit. Postea verò implendo promissum, etiam ostendit hanc singularem concessionem, & ideo prius illum publicè interrogauit Christus, an se diligeret plus quam cæteri, significans, plus etiam fuisse accepturum, & deinde subiūgit, *Pasce oues meas*, Ioan. 2. vbi in verbo *pascendi*, potestas regendi, & leges ferendi significatur, vt suprà tetigi, & colligitur optimè ex 2. Reg. 5. *Tu pasces populum meum Israel, & eris princeps super eum.* Dum autem indefinitè dixit, *Oues meas*, vt supra dixi, ostendit potestatem esse supremam, & monarchicam etiam super alios Apostolos: nam illi etiam erant oues Christi. Et ideo dicitur in cap. *in nouo Testamento*, dist. 21. & cap. *ita Dominus*, dist. 19. Petro esse datam potestatem vt capiti, cæteris vt membris. Idem habetur in cap. *cum beatissimus*, & cap. *loquitur*, cum multis aliis, 24. q. 1. Ex quo loco, & ex dist. 96. & multis aliis locis Decreti colligi potest euidēs traditio Pontificum, Conciliorum, & Patrum hāc veritatem confirmans, quā Bellarmin. etiam suprà copiosè prosequitur, & ideo illam omitto. Ratio verò propria fuit voluntas Christi; congruentia autem est, quia oportuit, & decuit in Christi Ecclesia esse perfectam vnitatem mysticam, & perfectissimum regimen, & instituit illam per modum monarchiæ, & supremam potestatem vni contulit, ad quam Petrum elegit sua altissima prædestinatione.

Matt. 16.
Ioan. 21.

Dicet aliquis ex his omnibus solum probari, Petro datam esse potestatem vniuersalem regendi Ecclesiam; non verò inde sufficienter probari datam fuisse illi potestatem leges ferendi, quia potuisset Christus vnam potestatem dare sine alia. Respondeo vtrunq; conuinci ex dictis. Primò, quia verba Christi vniuersalia fuere, *Quodcunque ligaueris*; vinculum autem legum est vnum ex præcipuis, quod supremus princeps iniicere potest. Vnde suprema potestas ligandi hunc etiam actum potissimè comprehendit. Idē colligitur ex verbo illo, *Pasce oues meas*: nam ad officium pastoris pertinet oues custodire, & dirigere, ac coercere, quod per leges maximè fit ab humano pastore. Præterea ex natura rei includitur hæc potestas in munere capitis, & Principis seu supremi pastoris. Et ideo etiam Reges seculi, eo ipso quod à republica ad illud munus eligantur, potestatem legislatiuam accipiunt; sed Petrus accepit simile munus, & principatum spiritualem: ergo & potestatem legislatiuam. Maior est naturaliter euidens, quia repugnat, esse superiorem, & gubernatorem, & non posse præcipere, & suo præcepto obligare subditum. Alias posset subditus sine culpa non facere iussa superioris, & consequenter posset illi resistere, & non posset iustè cogi ad illa implenda, & ita non esset ordo, sed summa confusio, nec ille esset superior nisi nomine tantum. Et ideo principum hoc, *Obediendum est superioribus*, naturali lumine est euidens, imò & per se notum ex terminis.

1 Obiectio.

Dices, hinc ad summum probari potestatem præcipiendi: non verò leges ferendi, sicut Magistratus inferior habet potestatem præcipiēdi; non verò ferendi leges. Respondeo licet hæc sint separabilia in inferiori gubernatore, non verò in supremo, qui sit caput totius reipublicę, loquendo saltē ex natura rei, quidquid sit de potētia absoluta Dei. Probatur, tum quia potestas præcipiendi est proportionata principatui, vt de Regibus diximus: tum quia hoc est ex natura rei necessarium ad conuenientiam reipublicæ, vel Ecclesiæ gubernationem. Nam lex vltra præceptum, in præsenti materia, non potest addere, nisi perpetuitatem; hæc autem est summe necessaria ad bonum regimen vniuersale, quia perpetua mutatio, & cessatio legum ad mutationem personarum regentium, infinitam confusionem pareret, vt per se notum est, & suprà est ostensum. Vnde à principio nascentis

2.

3 Obiectio.

3.

Eccle-

Ecclesiæ ita intellectus est primatus Petri, & potestas eius, & idem constat de successoribus Petri, vt mox dicemus.

4. 2. Conclus. Secundò dicēdum est, hanc potestatem aliis etiam Apostolis datam esse immediatè ab ipso Christo, q̃uis diuerso modo, & minus perfecto, quam Petro. Priorem partem tenet Durand. in 4. dist. 24. q. 2. nu. 5. & sentit Caietan. tom. 1. Opusc. Anton. 3. p. tit. 22. cap. 4. in princ. & §. 1. vers. 7. licèt soleat in contrarium referri, quia inferius dicit, Apostolos non fuisse æquales in iurisdictione: sed hoc diuersum est: potuit enim iurisdictio non esse æqualis, & esse immediatè à Christo: inæqualitas enim tantum fuit, quia in Petro fuit tanquam in capite, & vt ordinaria, ac perpetuo duratura: de quo alias. Pro eadem parte refertur idem Anton. tract. de schismat. q. 45. Tenet ēt Francisc. Varg. tract. de auctorit. Pontif. axiom. 4. Victor. in relect. de potestate Ecclesiæ, q. 2. Castro lib. 2. de iust. hæret. pun. c. 24. Bellarmin. lib. 4. de Romano Pontifice, cap. 23. & Sotus in 4. d. 20. q. 1. art. 2. & lib. 1. de iustit. q. 1. art. 3.

Durand. Caiet. Anton. Victor. *Vargas.* *Castro.* *Bellarm.* *Sotus:*

5. *Matth. 18.* Et probatur, quia Matth. 18. dixit Christus Apostolis, *Quæcumque alligaueritis super terram*; & tamen vnus modus ligandi est per legem, & præcepta, iuxta illud *Matth. 13.* Matth. 13. *Alligant onera grauia*, &c. Christus autem cum distributione dixit, *Quæcunque alligaueritis*. Et licet probabile sit, tunc non dedisse, sed promisisse potestatem: tamen postea Ioan. 20. dixit omnibus Apostolis, *sicut misit me viuens Pater, & ego mitto vos*. Ex quibus verbis Patres colligunt, eos fecisse suos legatos generales pro vniuerso mundo, iuxta illud Pauli, *Pro Christo legatione fungimur*, & ideo ad omnes etiam dixit Matth. vlt. *Euntes in mundum vniuersum*, &c. Idem colligitur ex aliis locis Pauli, quæ supra citaui: profitebatur enim se habere hanc potestatem, & illam à Domino accepisse. 1. Corinth. 4. 2. ad Corinth. 10. & 13. & 1. ad Thessal. 4. *Scitis quæ præcepta dederim vobis*, &c. Sumitur etiam illa pars ex dicto cap. *in nouo*, dist. 21. & cap. *loquitur Dominus*, cum aliis. 24. q. 1. & ex cap. *noua*, de pœnit. & remiss. vbi Innoc. ait, Christum Apostolis claues regni cœlorum commisisse, & ex c. *per venerabilem*, qui filij sint legit. vbi Innoc. III. ait, Paulum habuisse plenitudinem potestatis, eamq; indicasse cum dixit, *Nescitis quia & Angelos iudicabimus, quanto magis secularia*, 1. Cor. 6.

Matth. 18. *Matth. 13.* *Ioan. 20.* *1. Cor 4. 2 Cor. 10. & 13. & 1. ad Thessal. 4.* *Cap. in nouo.* *Cap. noua.* *Cap. per venerabilem.* *1 Cor. 6.*

6. *Ratio conclusionis.* Ratio verò, seu necessitas est, quia ad exercendum munus Apostolicum, & ad fundandam Ecclesiam necessaria erat hæc potestas: Christus aũt immediatè contulit omnibus Apostolis dignitatem, & munus Apostolicum, vt ex Euangelio constat: ergo etiam contulit dictam potestatem. Hoc autem adeo necessarium existimarunt Apostoli, vt deficiente Iuda, & prævaricante, non fuerint ausi alium substituere loco illius sua auctoritate, sed diuina, vt cõstat de Matthia Act. 1. & similiter Paulus, non ab hominibus, neque per hominem, sed ab ipso Christo Apostolatum accepit, vt ipse docet ad Galat. 1. & sentit Gelas. Papa in cap. *quamuis*, dist. 21. & habetur etiam in cap. *fundamenta*, de elect. in 6. ergo reliqui etiam Apostoli ab eodem Christo acceperũt immediate iurisdictionem ad suum munus necessariam. Vnde etiam constat, Apostolos non tantum collectiuè, seu per modum vnius collegij accepisse illã potestatem, sed diuisim, ac personaliter, quia ex vi sui muneris, & vocationis separandi erant, & dispergendi per vniuersum mundum: ergo necesse erat, vt singuli irent cum potestate plantandi Ecclesias, creandi Episcopos, & ordinandi, ac præcipiendi omnia, quę essent necessaria, ergo etiam cum potestate legislatiua in solidum accepta (vt sic dicam.) Et hoc significant verba Christi, *Euntes*, &c. *Mitto vos*, &c. Quocirca licèt Actor. 15. Apostoli congregati fuerint in vnum ad statuendum de legalibus, non id fecerunt, quia ad vsum iurisdictionis suę esset necessarium, sed ad maiorem satisfactionem fidelium, præsertim eorum, qui ex Hebræis conuersi fuerant, item ad maiorem vnionem, & pacem, & ad summam diligentiam, & inquisitionem ex parte sua præstandam. Sicut Paulus ascendit Hierosolymam ad conferendum suum Euãgelium cum Petro, & aliis, non quia illi necessarium esset ad non errandum; habebat enim infallibilem assistentiam Spiritus sancti, sed propter exemplum, & ad maiorem vnionem, & præcipuè vt subordinationem ad Petrum ostenderet.

Act. *Galat. 1.* *C. quamuis.* *Cap. fundamenta.*

7. *Posterior pars conclusionis probatur.* Posterior ergo pars assertionis sumitur ex capitibus supra citatis asserentibus, hanc potestatem datam esse Petro vt capiti, aliis vt membris: nam sub his membris etiam alij Apostoli comprehẽduntur, quia vt notaui, Christus simplicitur dixit, *Pasce oues meas*, vbi inter oues, Apostoli etiam numerantur. Fuitque hoc necessarium ad vnitatem Ecclesiæ constituendam, quia nec poterat esse vnum corpus sine capite, neque cum multis capitibus; illud enim imperfectum, hoc monstrosum fuisset, quod notauit Cyprian. lib. de vnitate Ecclesiæ, seu de simplicitate clericorum, & sumitur ex Augustino tract. 50. & vlt. in Ioan. & lib. 1. de doctrina Christiana, c. 17. & Hieronym. lib. 1. contra Iouinian. & Leone Papa serm. 3. assumptionis suæ. Ex hac autem diuersitate, & subordinatione colligit Richard. 4. dist. 24. art. 5. q. 3. ad 4. Apostolos recepisse immediatè à Christo potestatem clauium, non tamen potestatem iurisdictionis. Sed hoc repugnat priori parti, & omnibus, quæ in illius confirmationem adduximus: & ad constituendam differentiam, & debitam subordinationem inter Petrum, & alios Apostolos necessarium non est, vt facile ex dicendis patebit.

Cyprian. *Augustin.* *Hieron.* *Leo Papa.* *Richard.*

8. *Prima diuersitas iurisdictionis Petri & reliquorũ Apostolorum perpetua successio.* Consistit ergo illa diuersitas primò, & præcipuè in hoc, quod potestas data est Petro, vt in illa ei succederetur, & ita per successionem perpetuo in Ecclesia duraret: aliis vero Apostolis solum data est per modum cuiusdam legationis, & personalis muneris finiendi cum vita eorum. Ita sumitur ex Patribus citatis, & confirmabitur pluribus testimoniis assertione sequenti, & ex ipso vsu vtraque pars satis constat. Nam Apostoli non creabant Apostolos, sed Episcopos, neque eis succesit aliquis cum iurisdictione in vniuersum orbem: at verò Petro successit semper pastor vniuersalis, cuius sedes propterea semper retinuit nomen Apostolicæ. Ratio etiam hoc conuincit, quia cum Ecclesia futura esset perpetua, eius regimen, & principatus ita constitui debuit, vt perpetuo duraret. Hic autem principatus Petro fuit promissus illis verbis, *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, sed ædificium Ecclesiæ perpetuo erat duraturum; ergo & fundamentum, quod erat Petrus: seu sedes Petri. Quod satis declarauit Christus subiungens, *Et portæ inferi non præualebunt aduersus eam*. Vnde dixit eleganter Innocent. IV. in cap. 1. de homicid. in 6. Christum ascensurum ad Patrem, *ne Ecclesiam suam sine pastore desereret*, eam Petro commisisse, cuius successores sunt Pontifices. Quia nimirum, pro nullo tempore deseruit suam Ecclesiam Christus, & quantum grex durat, tãtum necesse est durare pastorem. Impleuit autem Christus illam promissionem, dicẽs Petro, *Pasce oues meas*, illo ergo tunc contulit potestatem in suis successoribus duraturam. Aliis verò Apostolis, nunquam ita contulit, quia solum fuerũt in illo initio Ecclesiæ necessarij, donec in omnem terram exiuit sonus eorum, & ideo sufficienter fundata Ecclesia, cessauit illa dignitas: perseuerauit autem Petri primatus. Atq; ita hanc differentiam satis aperte indicauit Christus Dominus in eo singulari modo, quo Petrum aliis præposuit.

Act. 25.

9. *Prædicta potestas erat in Petro supremo, in aliis verò inferiori modo.* Secunda differentia notanda est, quia hęc potestas quoad actum ferendi leges in Petro erat simpliciter superior, & independens; in aliis verò inferiori modo, & cum nonnulla differentia, quantum ad valorem, vel firmitatem actus. Declaratur, quia Petr⁹ poterat suis legibus, vel præceptis alios etiam Apostolos

los obligare, & nullus poterat eius leges reuocare: alij vero Apostoli nec Petrum obligare poterant: neque fortasse se ad inuicem, & Petrus in rigore poterat eorum leges non admittere, seu reuocare. Quod totum satis probatur ex munere pastoris, & ex subordinatione necessaria ad vnitatem. Vnde etiam mihi verisimile est, licet singuli Apostoli haberent potestatem ad ferendas leges obligantes vniuersalem Ecclesiam, tamen ordinariè illas non tulisse, nisi ex consensu, & acceptatione Petri; vel certè illas tulisse in eis prouincijs, in quibus prædicabant, & postea non nisi sciente, & consentiente Petro, ad totam Ecclesiam dimanasse. Quod ex eodem fundamento facilè coniectamus. Quocirca quando legitur apud Cyprianum, vel aliquem alium Patrem, aut Pontificem ex relatis, vel referendis, omnes Apostolos fuisse pares, intelligendum hoc est formaliter (vt sic dicam) seu quantum ad dignitatem Apostolicam, & eam iurisdictionem in vniuersum orbem, quæ præcisè ex vi illius dignitatis data est. Nihilominus tamen Petrus excelluit in Pontificia dignitate. Et iuxta hæc, vel declaranda est, vel non admittenda

Glossa. Turrec. Glossa in dict. cap. *in nouo*, distinct. 21. licèt eam simpliciter approbat Turrec. in summa de Eccles. lib. 2. capit. 74. dum significat, alios Apostolos fuisse pares Petro eo tantum modo, quo Episcopi sunt pares Pontifici, scilicet in ordine, & consecratione. Non est enim in omnibus adæquata æquiparatio: nam de Apostolis constat ex dictis fuisse etiam pares Petro in dignitate Apostolica, & consequenter in vniuersalitate iurisdictionis in vniuersum orbem. Magis verò errarunt, qui ex illo textu intulerunt, Petrum ab aliis Apostolis fuisse electum in caput, quia in ipso

Error dicentium Petrũ ab aliis Apostolis fuisse electum in caput. textu dicitur, *Apostolos alioquin pares in honore, & potestate, Petrum principem suum esse voluisse.* Illud n. verbum non de voluntate antecedente, seu eligente, sed de voluntate consequente, & acceptante intelligendum est. Quod de mente Pontificis in eodem textu satis constat.

10. Dico tertiò: Summus Pontifex immediatè accipit

3. Conclusio. ab ipso Christo, & ex vi institutionis eius potestatem legislatiuam in vniuersam Ecclesiam. Conclusio est omnino certa: nam quod hâc potestatem habeat, est de fide, vt constat ex traditione, & communi sensu Ecclesiæ, & ex his, quæ statim afferem[9]. Quod autem habeat illo modo est conclusio adeo certa, vt sine errore negari non possit. Colligitur autem ex Scriptura hoc modo: nam Christus dedit hanc potestatẽ immediatè Petro, non pro sua tantũ persona, sed vt per continuam successionem perpetuò duraret in Ecclesia; ergo idem Christus, qui hanc cõtulit potestatem Petro, confert successori suo ex vi prædictæ institutionis, & illorum verborum, *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam*, &, *Pasce oues meas*. Constat autem ex perpetua successione, summum Pontificem esse successorem Petri: ergo ab eodem Christo immediatè habet potestatem. Vnde Anaclet. Papa in c. 2. d. 22.

Anacletus. *Romana Ecclesia non ab Apostolis, sed ab ipso Domino primatum obtinuit.* Et probat ex verbis illis, *Tu es Petrus.*

Gelas. & Innocen. Papa. c. quamuis. c. quoties. Idem Gelas. Papa in cap. *quamuis*, 21. dist. Vnde Innoc. I. in c. *quoties*. 24. q. 1. seipsum Petrum appellat, dicens, *Non nisi ad Petrum, id est, ad sui nominis, & honoris auctorem.*

11. Hinc etiam in cap. *significasti*, de elect. dicitur, leges

c. significasti. Potestas sedis Apostolicæ eadem est cum potestate Petri c. nouit. c. quanto Romani Pontificis non pẽdere à Conciliis, sed Conciliorum ab ipso. Et infinua turratio, quia potestas illius sedis eadem est cum potestate Petri, & cap. *nouit*, de iudiciis, de eadẽ Pontificis potestate dicitur, *Cum nõ humanæ cõstitutioni, sed diuinæ innitatur, quia potestas nostra non ex homine, sed ex Deo est.* Idem in cap. *quanto*, & ferè toto titulo de translat. Episcop. Hinc etiam in eodem textu Pontifex dicitur Christi Vicarius, nõ autem Petri, sed successor. Dicitur etiam solus habere plenitudinem potestatis: cap. *ad honorem*, de

c. ad honorẽ. & decreto. auctorit. & vsu pallij, & cap. *decreto*. 2. q. 6. eamque potestatem habere dicitur per principalem potestatem beatorum Petri, & Pauli in cap. vltim. 9. q. 3. Ac denique ob hanc causam dixit Agatho Papa in cap. *sic omnes*, dist. 19. *Sic omnes sanctiones Apostolicæ sedis accipiendæ sunt tanquam ipsius diuini Petri voce firmatæ sint.* Alia ex Patribus, & Concilijs videri possunt in Bellar. supra.

c. sic omnes. *Bellarm.*

Denique veritas hæc ratione declaratur in hunc modum, quia hæc potestas supernaturalis est, & propria Ecclesiæ Christi; ergo nulli conuenire potest, nisi cui Christus illam contulit, vel confert, sed non contulit vt perpetuo duraturam, nisi Petro; ergo idem Christus est, qui eam confert successoribus ei[9]. Sicut enim à principio dependens fuit à donatione Christi, vt esse inciperet, ita perpetuo pendet ex simili influxu, seu donatione eius, vt conseruetur. Dices, donari quidem à Christo, non tamẽ immediatè, sed mediis hominibus. Respondeo, necessarium quidem esse aliquem hominum concursum, vt succedat, forem eligant, quia hæc successio non est iure sanguinis, aut hæreditario, sed est morali modo per electionem. Nihilominus tamen ipsa potestas non confertur per homines tanquam per causam per se, vt ita dicam, quia nemo dat, quod non habet, & Christus nunquam contulit hanc potestatem Ecclesiæ, vel aliis hominib. vt illam possent in alium transferre; ergo Christus ipse immediate confert. Vnde Adrian. Papa in Ep. ad Imperatorem, quę refertur in septima Synodo, Act. 2. in additione, quæ incipit, *Si verò*, &c. dicit, per continuam successionem in sede Petri, impleri verbum Christi, *Tu es Petrus*, &c. & infrà ait, *Ab ipso Redemptore mundi beato Petro Apostolo principatus, ac potestas data est, & per eundem Apostolum Catholica, & Apostolica Ecclesia Romana vsq; hactenus tenet principatum & potestatis auctoritatem.*

12. Declaratur, & concluditur. *Adrianus Papa.*

Atque hinc facilè expeditur dubium, quod solet à Canonistis tractari, an Papa solus sine consilio Cardinalium, leges, præsertim graues, & vniuersales condere valeat. Quod n. non possit, tenuit Laurentius in cap. *sunt quidam*. 25. quæst. 1. Ioan. Monachus in cap. *super eo*, de hæret. in 6. vbi idem sentit. Anchar. cum Bald. in leg. *cum multum*, C. de bonis, quę liber. dicente non posse Papam infeudare castra pretiosa Ecclesiæ sine consensu Cardinalium. Et latè hanc sententiã defendit Andr. Sicul. tract. de præstant. Cardinal. part. 1. quæst. 1. Fundamentum esse potest, vel quia iure consuetudinis, vel quasi præscriptionis Cardinales habẽt acquisitum hoc ius, vt Pontifex causas graues non determinet sine eorum consilio, inter quas causas meritò computatur legumlatio. Vel quia iure diuino sunt ad id munus instituti, & ideo nõ possunt illo priuari, & ad hoc allegatur cap. *per venerabilem*, qui filij sint legitimi, circa finem, ibi, *Sant autem sacerdotes leuitici generis fratres nostri, qui nobis iure leuitico in exequutionem sacerdotalis officij coadiutores existunt.* Cõfirmat hoc Andr. Sicul. ex cap. *Anastasius*, dist. 19. vbi Anastasius arguitur de eo, quod sine consilio Clericorum hæreticis communicauerit.

13. Dubium indicens. Laurent. Ioan Mon. Anchar. Bald. Andr. Sicul.

Nihilominus certum est, in solo Pontifice esse potestatem absolutam ferendi leges, ideoque posse valide illas ferre sine consensu, & sine consilio Cardinalium, licet ex honestate, ac decentia id regulariter non faciat. Hæc est communis sententia Iurisdictarum, vt affirmat, & sequitur Turrecremata in cap. 2. §. *ideo*. artic. 2. numer. 4. Eandem tenet Abbas in capit. 2. de Clericis non residen. num. 4. latè Felinus, & multa referens in rubrica de constitution. numer. 2. & ibi Decius lectson. 1. q. 3. Pluraque in huius sententiæ confirmationem adducit Andr. Sicul. dicta quæstione prima. Sed res clarior est, quam vt multis probationibus indigeat. Vnde prior pars videtur mihi adeo certa, vt sine errore negari non possit. Primò, quia talis est hæc potestas in Papa, qualis fuit in Petro, sed in Petro fuit ita absoluta, vt posset leges condere, etiam sine consilio Apostolorum, ne dum aliorum

14. Posse Pontificem sine Cardinalium consilio condere leges. Turrec. Abbas. Felinus.

inse-

inferiorum; ergo multò magis talis erit in Pontifice, vt sine Consilio Cardinalium possit leges condere. Maior certa est, & iam probata. Minor etiam est certa ex dictis in assertione prima, & secunda, & ex verbis Christi, *Pasce oues meas*; ibi enim dedit illi potestatem etiam supra alios Apostolos; dedit ergo eam illi soli, & liberam, ac independentem ab illis. At in illa potestate includitur potestas leges ferendi, vt etiam probatum est; ergo hanc habuit Petrus liberam, & independentem ab aliorum consensu, vel consilio, sicut absolutè illi promissæ fuerunt claues, *Tibi dabo claues*; & sicut ipse solus futurus erat Petra, in qua Ecclesia fundaretur. Sic ergo habet Papa à Christo hanc potestatem; nullo ergo modo potest limitari, aut minui ab hominibus. Secundò hoc conuincunt iura sæpe allegata, præsertim cap. *cuncta*, 9.q.3.ibi, *Apostolica sedes sine vlla synodo præcedente, soluendi, & damnandi habuit potestatem; & hoc quidem pro suo principatu, quem beatus Petrus Apostolus Domini voce tenuit semper, & tenebit*. Item ex cap.vlt.de constit.vbi absolutè dicitur, *Constitutio sedis Apostolicæ omnes astringit*, & cap. *sunt quidam*.25.q.1. *Romano Pontifici semper licuisse nouas condere leges*. Quibus locis, & alijs similibus absoluta supponitur hæc potestas in solo Pontifice. Vnde tertiò possumus hoc confirmare ferè ex omnibus legibus Pontificijs iuris Canonici: rarò enim addunt illa verba, *sacro approbante Concilio*, vel illa, *De fratrum nostrorum consilio*, quæ sæpe in Motibus proprijs, vel Rescriptis alijs extra ius ponuntur; in iure autem minimè, sed Pontifices ferunt leges propria auctoritate, & in se solis agnoscunt absolutam potestatem, sicut Imperator, aut Rex suas leges ferre solet. Ex quo etiam magnum argumentum à fortiori sumitur. Tandem id confirmare possumus, quia dignitas Cardinalium, nec tam est antiqua, nec ita diuina, & immutabilis, sicut dignitas Pontificia; ergo. Ex quibus etiam concluditur, sine causa dixisse Cardinalem, consil.138. constitutionem factam à Papa sine Consilio Cardinalium non obligare successores, quia debet eorum consensum requirere: nam hæc ratio falsum sumit. Vnde in rigore non magis obligatur successor Papæ vna constitutione sui prædecessoris, quàm alia, loquendo de propria, & rigorosa obligatione, loquendo verò de decentia, facilius mutabit factam sine Consilio Cardinalium, quàm cum illo editam.

15. Nec fundamenta alterius sententiæ sunt alicuius momenti. Ad priorem enim partem rectè respodent Abbas, & alij ex doctrina Innocent. in cap. *bonæ*. 2. de postulat. Prælat. non posse valere consuetudinem, aut præscriptionem contra supremam Papę potestatem. Quod est veluti axioma receptum ab omnibus iurisperitis, & meritò, quia non potest consuetudo humana præualere contra ius diuinum; hæc autem potestas integra, & absoluta, seu plena (vt in iure vocatur) est de iure diuino; ergo non potest diminui per humanum vsum, alias etiam posset auferri: nam in hoc eadem ratio est totius, & partis: diminueretur autem si ex absoluta fieret dependẽs à Cardinalibus, vt constat. Vnde tota hæc consuetudo semper pendet à potestate, & voluntate Pontificis, qui posset iura Cardinalium immutare, vel aliter constituere, si expedire censeret. Vnde facilè respondetur ad alteram partem (quidquid sit de potestate Cardinalium an, & quomodo sit, vel manet à iure diuino) omnem potestatem eligendi Pontificem, quæ in eis est, esse à iure humano, & pendere à Pontifice, vt suo loco latius ostendemus. Nec cap. *per venerabilem*, aliquid in contrarium probat; solùm enim inde habetur. Pontifices in lege gratiæ instituisse Consilium Cardinalium ad imitationem legis veteris; vnde non sequitur hoc pertinere ad ius diuinum. Minus autem probat cap. *Anastasius*, tum quia apocryphum est, & nullius auctoritatis, vt in Decreto Gregoriano notatur; tum etiam quia ibi non agitur de vsu potestatis legislatiuæ, sed de communicatione cum hæreticis, generando scandalum, & suspicionem de se prauam, de qua longè alia fuisset ratio, si vera fuisset historia, & non fabulosa, vt re vera est.

Cap. per venerabilem.

Cap. Anastasius, apocryphum.

Dico quartò: Christus Dominus per seipsum immediatè nulli alteri contulit vnquam hanc potestatem. Hæc assertio probatur auctoritate negatiua, quæ in materia supernaturali, & fidei est sufficiens. In Euangelio ergo non legimus alicui alteri illam cõtulisse extra Apostolos. Nãlicet elegerit etiam septuaginta discipulos; longè tamen diuerso modo, quàm Apostolos, & nullibi talem potestatem eis contulit, vt bene expendit Bellarm. lib.1.de Clericis, c.14. Nec; etiam ex traditione Ecclesiæ haberi potest, Christum vel ante, vel post Ascensionem suam alijs dedisse immediatè hanc potestatem. Suppono enim inter Apostolos comprehendi præcipuè Paulum, & probabile est, etiam Barnabã numerandum esse, vt sentit Glossa in cap. *in nouo*, dist.21. ex cap. *quotidie*.75.dist. quod est Leonis Papæ, epist.79.cap.1. Duæ tamen hîc oriebantur difficultates, vna de Episcopis: alia de Concilio generali, quæ in duobus capitibus sequentibus melius tractabunturs.

16. *Solis Apostolis immediatè à Christo esse datam prædictam potestatem.*

Bellarm.

cap. in nouo. cap. quotidie

CAPVT IV.

Possitne vnusquisque Episcopus in sua diœcesi leges ferre, & quo iure.

1. DVobus modis solet potestas iurisdictionis, qualis est potestas ferendi leges, participari, scilicet, iure ordinario, & per delegationem. Prior est, vt ita dicam, per se, & omnino cadere potest sub scientiam, ac propterea de illo præcipuè dicemus: nam alius modus est magis per accidens, & pendens ex voluntate hominis, & ideo de illo in fine capitis quinti pauca subijciemus. Est autem pro generali regula supponendum, potestatem hanc respectu totius Ecclesiæ in nullo esse præter Papam, quia non iure ordinario, vt patet ex capite præcedenti, quia non possunt esse in Ecclesia duo capita, nec etiam per delegationem, quia tam vniuersalis delegatio nunquam fit, nec fortè conuenienter fieri potest, vt infra dicam.

2. *Episcopos habere potestatem legislatiuam in suis diœcesibus iure ordinario, humano fundato aliquo modo in diuino.*

Panorm.

Decius.

Hostiens.

Dicendum igitur censeo, Episcopos habere potestatem legislatiuam in suis diœcesibus iure ordinario, humano fundato aliquo modo in diuino. Tres partes habet hæc assertio. Prima est absoluta, quòd Episcopi hanc habeant potestatem. Et hæc sine controuersia recepta est, eamque tradunt Canonistæ in rubrica, & in cap. *cum omnes*, & cap. *cum accessissent*, de constit. vbi Panormit. Decius, & Hostien. Item Summistæ verb. *lex*. Potestque fundari in cap.1. de consecrat.d.3. vbi Episcopi supponuntur, habere potestatem præcipiendi festorum, & ieiuniorum obseruationem. Item in ca.2. de locato, vbi supponitur, Episcopos posse statuta facere, vt ibi notat Glossa. Idem expressè habetur in cap.2. de maiorit. & obedient. ca. 2. de constit. in 6. Estque hæc potestas valde consentanea muneri Episcoporum, quibus dixit Paulus Actor.20. *Posuit vos Spiritus sanctus Episcopos regere Ecclesiam Dei*. Item de illis maximè intelligit, quod Hebræor.13. dicit, *Obedite præpositis vestris*: item potest adduci id Matth.18. *Quæcumque ligaueritis*, &c. Nam sub verbo *ligandi*, etiam legislatio includitur, vt supra dixi: loquitur autem ibi Christus ad omnes Apostolos, quibus Episcopi succedunt, capit. *in nouo*, distinct.21. Trident. sess.23. capit quarto. Ex quibus concluditur ratio, quia Episcopi sunt pastores ordinarij, & principes Ecclesiæ post summum Pontificem, & ideo ex vi sui muneris egent potestate ferendi statuta suis subditis conuenientia: illa verò potestas competit iure ordinario, quæ conuenit ex vi proprij muneris: ergo.

3. Secunda verò pars, quę affirmat, hanc potestatem conuenire Episcopis iure humano, magis controuersa est. Aliqui enim contendunt habere illam de iure diuino, & immediatè à Christo, quamuis cum subordinatione, & dependentia à summo Pontifice. Tribuitur Victor. relect. 2. de potestate Ecclesiæ, q. 2. in fine; sed re vera, si attentè legatur, nunquam id expressè dicit, licèt fauere videatur, vt infrà dicã. Apertius & nimia exaggeratione id tradit Castro de iust. hæret. pun. cap. 24. dicens, oppositũ esse contra omnium sacrorum Doctorum sententiam, nullum verò designat. Et verò adhæsit Gabriel Vasq. 1. 2. disp. 152. ca. 3. Potestque hæc sententia suaderi ex principijs positis. Primò, quia Apostoli habuerunt hanc potestatem immediatè à Christo, sed Episcopi sunt Apostolorum successores; ergo succedunt in hac potestate ex vi donationis Christi, ac subinde ab illo immediatè eam habent, non à Pontifice. Maior posita est in capite præcedenti: minor autem proximè probata est ex iure, & ex Concilio Trident. Consequentia item in simili probata est capit. 3. Confirmant hoc ex verbis Christi Matth. 18. *Quæcunq; ligaueritis super terram*, &c. quæ non tantum ad personas Apostolorum, sed etiam ad Episcopos eorum successores dicta fuêre. Item inducunt verba Christi Lucæ 10. *Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit*, &c. Nam illa ad Apostolos, & eorum successores pertinent, vt tradunt Cyprian. lib. 4. epist. 9. & Basil. in constit. monast. cap. 23. & eodem modo possunt induci verba Pauli Roman. 13. *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit*. Nam etiam ibi intelliguntur potestates Ecclesiasticæ, vt omnes fatentur, quia sunt veræ potestates: inter has autem maximè intelliguntur Episcopi sub Pontifice. Deniq; simile est illud ad Hebræos 13. *Obedite præpositis vestris*, &c.

Sententia dicentium Episcopos habere potestatẽ legislatiuam iure diuino, & immediatè à Christo Victoria. Castro. Vasquez. Matth 18. Luc. 10 Cyprian. D. Basilius.

4. Secundò, quia munus Episcopale est de iure diuino, vt suppono; ergo quidquid est intrinsecè annexum tali muneri, est de iure diuino; sed iurisdictio ad ferendas leges est necessariò coniuncta cum Episcopali munere, quia non potest conuenienter pastorale munus exerceri sine tali potestate; ergo. Ita enim suprà colligebamus, Christum dedisse Apostolis iurisdictionem immediatè, quia dedit illis Apostolatum, cui est intrinsecè necessaria iurisdictio; ergo simili proportione procedit in Episcopis, saltem quoad iurisdictionem eis proportionatam. Dices, Episcopatum esse de iure diuino quoad cõsecrationem, & potestatem ordinis; non verò quoad Episcopatũ ipsum, vt includit curam, & gubernationem. Sed cõtra hoc obstat primò: nam Paulus dixit, *In quo vos posuit Spiritus S. regere Ecclesiam Dei*, &c. Nã regendi verbum apertè dicit pastorale munus. Secundò, quia Episcopalis consecratio confert per se ipsam Episcopalem dignitatem; ergo confert iurisdictionem saltem in habitu, seu in actu primo, licet non conferat vsum donec applicetur illi materia. Sicut in ordinatione sacerdotis datur potestas absoluendi, quæ est iurisdictio in habitu.

5. Tertiò possumus argumẽtari ex vsu antiquissimo Ecclesiæ, quia in principio Apostoli creabant Episcopos, inconsulto Petro, & postea fiebant per electionem cleri, aut populorum, & statim censebantur esse Episcopi sine speciali recursu ad Pontificem, vel alium hominem; ergo signum est, potestatem illam dari immediatè à Deo, facta designatione personæ per electionem, vel per alium legitimum modum, sicut de summo Pontifice diximus. Et confirmatur, quia Episcopus, cùm leges fert, non potest dicere, se ferre illas potestate sibi à Papa concessa; sicut non potest hoc dicere quando excommunicat, vel à censura absoluit: nam hoc pertinet ad delegatum; non ad ordinarium iudicem, sed potest, & debet dicere Episcopus, Ego potestate à Christo accepta, vel quid simile; ergo signum est habere illam immediatè à Christo.

Nihilominus dicendum est, hanc potestatem legislatiuam non dari immediatè à Christo, sed per summum Pontificem: neque esse de iure diuino, sed de humano. Similem assertionem posui in tomo 4. de iurisdictione in foro pœnitentiæ, & in tomo 5. de potestate absoluendi à censuris: consequenter ergo in præsenti idem assero de potestate legislatiua. Quam sententiam ex veteribus Theologis colligimus, quatenus asserunt, potestatem clauium, aut iurisdictionis, quatenus ad gubernationem Ecclesiæ spectat, ad omnes alios per Petrum, & successores eius deriuari: nam clarum est, hanc potestatem legislatiuam sub illa iurisdictione contineri: imò maior est ratio de illa, vt ex discursu patebit. Illud autem principium sumitur ex Diuo Thoma 4. contra Gentes, cap. 76. ratione 4. vbi dicit, ideo Christum speciali*ter Petro promisisse, Tibi dabo claues, vt ostenderetur potestas clauium per eum ad alios deriuanda ad conseruandam Ecclesiæ vnitatem*. Idem sentit 2. distinct. 44. in fine circa expositionem literæ. Et loquens de potestate concedendi indulgentias in 4. distinctione 20. quæst. vnic. articulo 4. quæstiunc. 3. dicens, *Papa habet plenitudinem potestatis Pontificalis quasi Rex in regno: Episcopi vero assumuntur in partem solicitudinis quasi iudices singulis ciuitatibus præpositi*. Vnde concludit habere potestatem secundum ordinationem Papæ, & non amplius. Idem sentit distinctione 24. artic. 5. q. 3. ad 4. & Durand. quæst. 2. num. 13. Soto dist. 20. quæst. 1. art. 4. Caietan. tom. 1. Opusc. tract. 1. cap. 19. expresè Antonin. 3. part. tit. 22. cap. 4. §. 1. verb. *septimo*, cum Hernæo tract. de potestate Papæ, latissimè Francisc. Vargas tract. de auctoritate Pontificis quæst. princ. Bellarm. lib. 4. de Romano Pontifice, cap. 24. Salmeron tom. 4. part. 3. tract. 4.

Opposita sententia vera colligitur ex communi Theologorũ. D. Thom. Durand. Soto. Caiet. Anton. Hernæus. Vargas. Bellarm. Salmeron. 6.

Vt autem hanc sententiam sine vocum ambiguitate probemus, aduertendum est, contrariam sentẽtiam duobus modis solere explicari. Prior supponit in primis id, quod certum esse credimus, scilic. consecrationem Episcopalem, & potestatem ordinis, quæ ex vi illius confertur, esse ex Christi institutione, & ita ex vi iuris diuini conferri, & rectè dici posse immediatè à Christo dari. Hoc in materia de ordine ex professo probandum est. Nunc breuiter declarantur singulæ partes: nam sicut Christus instituit, vt essent in Ecclesia sacerdotes: ita etiam instituit, vt essent Episcopi, qui in gradu ordinationis suæ essent superiores, & potentiores: vnde multa possunt efficere per potestatem ordinis, quæ non possunt sacerdotes vel omnino, vel ex vi tantum suæ ordinationis, vt conferre ordines præsertim sacros, & maximè sacerdotium confirmare, & alia. Hæc ergo potestas non potest esse, nisi ex Christi institutione, quia per illam datur character, & potestas consecrandi, & absoluẽdi, & gratia sanctificans, quæ non possunt esse ex institutione humana. Ergo consecratio Episcopalis, per quam talis potestas datur, de institutione Christi est. Item, quòd personæ sic consecratæ detur specialis potestas, de iure diuino est, nec potest talis potestas impediri, aut limitari per homines, si cõsecratio valida est. Ac subinde rectè dicitur à Christo immediate dari, quia licet intercedat actio ministri consecrantis alium in Episcopum, ille solum se gerit, vt minister, applicans, seu efficiens sacramentum, seu consecrationem: Christus verò ipse est & proximũ, & principale operans propria virtute: ex vi ergo suæ institutionis tantum confert illam potestatem quasi de suo, vel (vt ita dicam) de suo communicat participationem immediatam suæ potestatis.

7. Hoc supposito dicit Castro, hanc potestatem sic datam Episcopo ex vi suæ consecrationis, non solum esse potestatẽ ordinis, sed etiam iurisdictionis. Quia ex vi illius potest Episcopus consecratus ius dicere, si ei applicetur materia. Ad eum modum, quo Nauar. & aliqui alij dixerunt, omnes sacerdotes ex vi ordinationis suæ recipere iurisdictionem in habitu (vt ipsi

Explicatur opinio Castri & Nauarri.

(vt ipſi loquuntur) licet ea vti validè non poſsint, niſi eis applicetur materia. Ita etiam explicat hanc ſententiam Vaſq. ſupra, vtēs eadem ſimilitudine, & proportione, & declarans, illam applicationem materiæ non eſſe per ſolam approximationem præexiſtentis materiæ; ſed eſſe per moralem effectionem ipſius materiæ, quæ ſimul fit, & approximatur. Quia materia illa ſunt ſubditi, vt tales ſunt; in præſenti ergo tunc applicatur materia, quando efficiuntur ſubditi, nec aliter applicantur, quàm faciendo in eis ſubiectionem. Hanc verò ſententiam ſic declaratam, non aliter probat hic auctor, niſi quia exiſtimat hanc poteſtatem actiuæ iuriſdictionis fuiſſe promiſſam Apoſtolis Matth. 18. illis verbis: *Quæcunq; alligaueritis*, &c. Item vltima confirmatione ſupra poſita, quòd Epiſcopus non poteſt dicere, *Ego excommunico per poteſtatem à Papa acceptam.*

8. *Refutatur Nauarrus.* Mihi autem in tom. 4. diſput. 16. ſect. 3. opinio illa Nauarri (vnde in præſenti ſumitur proportio) valde diſplicuit. Primùm, quia in re ſolùm mutat loquendi modum contra receptas locutiones Conciliorum, & ſcholaſticorum, vt ibi ponderaui, & conſtabit clarè intuenti loca D. Thom. & ſcholaſticorum, quæ proximè citaui. Qui appellant poteſtatem ordinis eam quæ datur ex vi ſacramenti, & præter illam requirunt poteſtatem iuriſdictionis, quæ datur extra ſacramentum per hominis conceſsionem nudam. Illa autem iuriſdictio in habitu, quam Nauarr. ſic nominat, non eſt niſi poteſtas ordinis in corpus Chriſti myſticũ, nec plus poteſt operari ſine alia, quàm poteſtas illa, quam ſcholaſtici ordinis vocant. Deinde quia ſi neceſſe eſt, vt poſtea fiant homines ſubiecti tali perſonæ, vt per illam poteſtatem poſsit in illos operari, vt in præſenti Vaſquez fatetur; ergo neceſſe eſt, vt ſacerdos, vel Epiſcopus conſecratus de nouo fiat ſuperior reſpectu talium ſubditorum, quia ſuperior, & ſubditus correlatiua ſunt, & ideo non poteſt vnum fieri priùs, quàm aliud, neque vnum ſine alio. Ergo cùm applicatur materia, & hunt ſubditi, ſuperior accipit nouam poteſtatem, & ius, & quaſi dominium in illos, quia per talem poteſtatem formaliter conſtituitur ſuperior: ergo illa eſt etiam poteſtas iuriſdictionis; ergo vltra poteſtatem datam per ordinationem, requiritur poteſtas iuriſdictionis data per homines; ergo in idem reuoluitur, & immeritò prior vocatur poteſtas iuriſdictionis etiam in habitu, quia eſt poteſtas omnino abſoluta à ſubditis, quod repugnat iuriſdictioni. Dicent fortaſſe, dicere habitudinem ad eos, qui poſſunt fieri ſubditi. At certè hoc modo quilibet homo habebit iuriſdictionem actiuam regalem, quia habet rationem, & voluntatem, quæ habet poteſtatem imperandi eis, qui fieri poſſunt ſubditi, quod ridiculum eſt: ſic enim ſimplex ſacerdos ex vi ordinationis nihil plus habet ſuperioritatis, vel iuriſdictionis, quàm veluti capacitatem proximam ad ſuperioritatem, & iuriſdictionem in foro pœnitentiæ exercendam, ſi detur: tunc autem ſicut ſuperior non eſt, ita nec iuriſdictionem habere dici poteſt.

Cùm ſuperior & ſubditus ſint correlatiua, id eo vnum ſine alio non poteſt fieri.

9. Verumtamen licet ille modus loquendi in illa materia habere poſſet aliquam veriſimilitudinem, in præſenti nullam habere poteſt: idcirco enim illam partem hic repetij, & declaraui, vt ex comparatione magis innoteſcat falſitas illius ſententiæ. Probatur ergo aſſumptum: nam actus proprius iuriſdictionis in foro pœnitentiæ eſſentialiter pendet à poteſtate ordinis, ſcilicet, abſolutio à peccatis, & conſequenter omnis actus ligandi, & ſoluendi in illo foro, eandem dependentiam habet. Nam licet contingat, aliquem habere iuriſdictionem per parochiale beneficium, ſi non ſit ſacerdos non poteſt per ſe abſoluere: vnde fit, vt actus ille ſimul eſſentialiter ſit conſecrationis (vt ſic dicam) & ordinis, & ideo poteſtas ordinis ſacerdotalis eſt poteſtas per ſe requiſita ad abſoluendum, & principium per ſe abſolutionis. Vnde quia abſolutio eſt actus dicendi ius, poteſt aliquo modo illa poteſtas dici iuriſdictiua, vt ſic dicam. At verò in Epiſcopo nullus eſt actus iuriſdictionis, qui per ſe pendeat à conſecratione, & ideo Epiſcopus electus, & confirmatus poteſt efficere ea, quæ iuriſdictionis ſunt, iuxta cap. 1. & 2. de translat. Epiſc. & c. *transmiſſum*, de elect. vbi id notat Gloſſa vlt. ab omnibus recepta, ibidem. Vnde etiam indulgentias concedere poteſt nondum conſecratus, imò nec ordinatus ſacerdos, vt docuit Diu. Thomas in 4. diſtinctione 20. quæſt. vnic. artic. 4. quæſtiunc. 2. & Panormit. in cap. *accedentibus*, de exceſs. Prælat. numer. 4. cum alijs: cùm tamen indulgentiarum conceſsio videatur actus maximè ſpiritualis inter omnes, qui ſunt iuriſdictionis. E contrario verò Epiſcopus conſecratus, licet nullos ſubditos habeat, poteſt validè efficere omnes actus proprios ordinis Epiſcopalis. Quamuis enim vt rectè fiant, neceſſaria ſit licentia ſuperioris: tamen ſi abſque tali licentia confirmet, vel ordinet: valida eſt ordinatio, & confirmatio, vt eſt certum apud omnes. Ergo character, ſeu conſecratio Epiſcopalis non eſt principium per ſe alicuius actus iuriſdictionis: nullo ergo modo dici poteſt, quod ſit iuriſdictio actiua, neq; actu, neq; habitu, quandoquidem ſine illo principio fiunt omnes actus iuriſdictionis Epiſcopalis, & quando illud ineſt cum iuriſdictione, ſolum ſe habet quaſi concomitanter reſpectu actionum puræ iuriſdictionis, vel vt conditio quædam ſignificans perſonam, & conſtituens habilem ad alias actiones magis ſacras.

Epiſcopus electus & confirmatus nõ conſecratus poteſt efficere ea quæ ſunt iuriſdictionis, etiam indulgentias concedere. D. Thom. Panorm.

10. Et confirmatur primò, quia propter hanc cauſam tota iuriſdictio Epiſcopalis committi poteſt non Epiſcopo, non ſolum quoad poteſtatem, ſed etiam vt illa per ſeipſum vti poſsit: nec ſolum poteſt delegari, ſed etiam ordinaria dari, vt certum eſt de multis Abbatibus, & de Prælatis religionum, de quibus paulò infra dicemus: ergo ſignum eſt, conſecrationem Epiſcopi non dare vllo modo poteſtatem iuriſdictionis, quia & eſſe poteſt ſine vlla iuriſdictione, id eſt, ſine Epiſcopatu, vt dicitur in cap. *inter corporalia*, de translat. Epiſcop. Et è contrario iuriſdictio Epiſcopalis poteſt eſſe, & exerceri ſine conſecratione. Vnde etiam colligitur, hanc iuriſdictionem non conſiſtere in applicatione materiæ, quæ ſit diſtincta à poteſtate vera, & morali, quæ datur Epiſcopo per conceſsionem omnino diſtinctam à conſecratione: per hanc enim poteſtatem ille fit ſuperior, & alij fiunt ſubditi, neque alia materia ibi cogitari, aut deſiderari poteſt.

Tota iuriſdictio Epiſcopalis poteſt committi nõ Epiſcopo vt illa vti poſsit.

11. Tandem confirmatur, & declaratur ex poteſtate pontificia, quæ eſt veluti primum exemplar omnis poteſtatis ſpiritualis iuriſdictionis: nemo enim negabit, illam eſſe veram poteſtatem ſpiritualem actiuæ iuriſdictionis, imò ſupremam in illo ordine, quæ in puris hominibus eſſe poteſt: illa autem non datur Pontifici per vllam conſecrationem, ſed per electionem, & nudam conceſsionem Dei. Quando enim dixit Petro, *Paſce oues meas*, nullam nouam conſecrationem, vel characterem illi impreſsit, ſed puram poteſtatem iuriſdictionis illi præbuit. Sic etiã Papa, cũ ritè eligitur, ſtatim eſt verus Papa quoad talem poteſtatem, & nullam conſecrationem inde accipit: imò ſi non ſit Epiſcopus, vel ſacerdos, poſtea conſecrandus eſt, vel etiam ordinãdus, & interim nihilominus poteſt omnes actus alius iuriſdictionis externe exercere. Ergo eodem modo conceditur alijs Epiſcopis propria poteſtas iuriſdictionis per electionem, vel puram conceſsionem, non per conſecrationem: eſt enim eadem ratio. Tum quia Epiſcopalis poteſtas non eſt, niſi participatio quædam Papalis poteſtatis. Tum etiam quia ſicut in conſtitutione Papæ non eſt aliud applicare illi materiam, quàm facere illi ſubditam vniuerſam Eccleſiam: nec facere illi ſubditam eſt aliud,

Poteſtas ſpiritualis iuriſdictionis confertur Papæ per electionẽ, & nudam conceſsionem Dei ſine conſecratione.

est aliud, quàm dare illi veram, & nouam potestatem supra illam; ita quando Episcopo consecrato tãtum datur Episcopatus, non aliter applicatur illi materia, nisi quia aliqui denuo illi fiunt subiecti, nec fiunt subiecti, nisi dando illi nouam potestatem superioris distinctam omnino à potestate ordinis, seu à consecratione. Tum denique quia sicut actus Pontificiæ iurisdictionis, vt sic, non sunt actus ordinis, vel consecrationis, nec ab illa manant: ita nec actus Episcopalis iurisdictionis. Et simile argumentum sumi potest ex iurisdictione Apostolorum, vt consideranti facilè patebit.

12. *Respondetur argumentis oppositæ sententiæ.*

Quapropter modus ille declarandi, & defendendi illam sententiam verisimilis non est. Nec rectè pro illo adducitur promissio Christi Matth. 18. *Quæcumque alligaueritis*, &c. Nam ex vi verborum ibi non fuit promissa potestas ordinis Episcopalis, sed fuit promissa potestas iudiciaria, & iurisdictionis coactiuæ spiritualis, quæ de se dari posset, & interdum datur sine consecratione personæ. Quamuis aliàs Christus voluerit, vt per se primo, ac principaliter sit in Episcopis. Ratio verò illius sententiæ non vrget, quia solum nititur in quodam modo loquendi, & gratis, ac sine probatione sumit, non potuisse vsu introduci, vt Episcopi etiam in actibus suæ iurisdictionis ordinariæ dicerent, *auctoritate mihi à Vicario Christi concessa*, vel quidpiam simile, sicut ordinarij iudices, & gubernatores Regum dicere solent, *præcipit Maiestas regia*, vel aliud æquiualens: his enim iudicibus æquiparat Episcopos D. Thom. 4. dist. 20. q. vnic. ar. 2. quæstiunc. 3. Quòd ergo hoc non sit in vsu, non est, quia non possit esse, nec quia iurisdictio Episcoporum detur immediatè à Deo, seu per consecrationem, quod patet, quia de inferioribus Prælatis habentibus iurisdictionem Episcopalem sine consecratione, nemo dubitat, quin habeant illam iure humano, & à Papa, & tamen illi etiam non vtuntur illo modo loquendi: non est ergo quia non possint, nec quia habeant iurisdictionem immediatè à Deo. Igitur in vtrisque est, vel propter modestiam & moderationem Pontificũ, qui licet dent potestatem, intelligunt illam esse principaliter à Christo, & in illum esse omnia referenda, quia ille est principale operans, ipsi verò sunt Vicarij eius. Vel certè id fit, vt distinctio seruetur inter potestatem delegatã, & ordinariam, ne confundantur, vel ambiguitates oriantur. Vel certè, quia ordinaria potestas ita datur, vt postea Prælatus suo iure vtatur ad modũ causæ primæ præcipientis, ideo necesse nõ est, vt exprimat in suo actu, quod habeat potestatem ad illam: nam hoc ipso iure constat, & consequeter: nec oportet exprimere à quo receperit virtutem, quia hoc impertinẽs est ad effectum. Potestas aũt delegata semper est veluti quid facti, & qui illa vtitur se habet ad modum instrumenti actu moti, & pendentis ab influxu causæ principalis, & ideo vt de iurisdictione constet, conueniens est exprimere operantem, se illam habere, & consequenter vnde illam habeat. Quæ differentia est moralis tantum congruentia, ita vt necessarium non sit semper seruari. Nam qui vtitur potestate delegata, nõ semper id exprimit, & Prælatus ordinarius potest, si velit, id explicare, & interdum fortè propter aliorum ignorantiam poterit esse expediens.

13. *Ponitur secundus modus explicandi prædictam sententiam.*

Venio ad modum alium explicandi, & defendendi priorem sententiam, nimirum Christum Dominum instituisse, vt essent in Ecclesia Episcopatus sub Pontifice, quia non poterat tota Ecclesia immediatè gubernari per vnum Episcopum vniuersalem, qualis est summus Pontifex: voluitque idem Christus Dominus, vt illi intermedij gubernatores essent non tãtum delegati, & quasi Vicarij Papæ, sed vt essent veri Pastores ordinarij, & Principes spirituales sub Pontifice summo. Hoc enim ostendit Ecclesiastica traditio, & sumitur ex verbis Pauli citatis, *In quo Spiritus S. vos posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei.* Hinc ergo vlterius fit, vt Episcopatus ipse ex vi institutionis Christi iurisdictionem ordinariam, & principalem includat: imò quòd tota illa dignitas vt distinguitur à cõsecratione, in potestate iurisdictionis consistat, quia est dignitas prælationis, & regiminis, quæ sine iurisdictione intelligi non potest. Et consequenter, nec sine potestate præcipiendi: hæc enim (vt supra dicebam) adeò est intrinseca superiori, vt repugnet aliquem fieri superiorem, seu Prælatum, & non recipere potestatem præcipiendi. Hinc ergo concludunt dicti autores, hanc potestatem dari immediatè à Christo, & ex vi iuris diuini, quia datur ex vi muneris à Christo instituti. Et licet Pontifex, vel per se applicet tale munus huic, vel illi personę, vel possit instituere modum applicandi illud: nihilominus tali muneri ex vi iuris diuini adhæret talis iurisdictio, & ipsum munus ex vi diuinæ institutionis datur, & consequenter Pontifex solum se habet, vt designans personam: Deus verò est, qui per se, & immediatè tribuit munus, & consequenter potestatem.

Actor. 20.

Verumtamen contra hunc modum explicandi hanc potestatem facile potest recepta veritas demõstrari. Nam in primis licet demus Episcopatum esse de iure diuino, non solum quoad dignitatem ordinis, sed etiam quoad munus pastorale, non inde sequitur institutionem, vel collationem talis muneris, vel iurisdictionis esse immediatè à Christo, quia fieri rectè potuit, vt Christus docuerit, & præceperit Apostolis, & præcipuè Petro, modum regendi monarchiam Ecclesiasticam mediis Episcopis tanquam pastoribus ordinarijs, & Principibus sub Petro, & nihilominus quòd commiserit Petro, & institutionem muneris cum tali iurisdictione, & collationem eius, tantum designando personam, sed etiam potestatem ipsam impertiendo. Hæc enim duo valde distincta sunt, & separabilia, præcipere aliquid fieri, vel facere illud. Et fieri etiã potuit, vt Christus Apostolis præceperit, vt ordinarent modum, & ritum celebrandi sacrificium Missæ quoad accidentales cæremonias, & nihilominus eis commiserit illas ordinare, & instituere. Idemq; dici potest de oratione publica Ecclesiæ, & similibus. Sic ergo potuit Christus præcipere, vt esset in Ecclesia pastorale munus Episcoporum, & nihilominus institutionem illius muneris cõmittere Petro. Hoc autem posito (in quo nulla repugnãtia, nec moralis incommoditas ostendi potest) planè sequitur, iurisdictionem Episcoporum esse de iure humano, & per homines dari. Quia res est talis ex immediata institutione, non ex præcepto, quod ad illam mouit. Nam præceptum remotè se habet, & est generale, & non determinat particulares circumstãtias rei, sine quibus res ipsa non fit: institutio verò proximè se habet, & cõstituit rem in particulari cum determinatis circumstantijs. Sicut in exemplis adductis cæremoniæ Missę sunt de iure humano: esto præceptum generale ordinandi illas fuerit diuinum, vt re vera est, siue fuerit diuinũ naturale, siue positiuũ: & sic in similibus. Idem ergo erit in præsenti ex dicta hypothesi, quòd Episcopatus inferiores pontificali dignitate non habent à iure diuino nisi generale præceptum instituendi, & conferendi talem dignitatem, vt si Rex mittens proregem in Indiam, illi præcipiat constituere in prouincijs ordinarios gubernatores, illi verò committat, & modum potestatis illis conferendæ, & munerum largitionem, non dicentur postea gubernatores illi habuisse munus à Rege immediatè, sed à prorege, licet ex regis præcepto, quia proxima mensura potestatis est voluntas, ac iudicium proregis, & ipse est etiam proxima causa, quæ ex vi suæ potestatis alia officia prouidet: ita ergo erit in præsenti, posita prædicta institutione.

14. *Respondetur dictum modum.*

15.

Quòd ergo talis fuerit Episcopatuum institutio, probatur primò ex modo loquendi Canonum: ait enim Gregor. in cap. *decreto.* 2. q. 6. *Romana Ecclesia vices suas ita aliis impertiuit Ecclesiis, vt in partem sint vocata soli-*

Gregorius in decreto.

ta ſolicitudinis, non in plenitudinem poteſtatis. Vbi pondero verba illa, *vices ſuas impertiuit* : nam planè ſignificant, aliarum Eccleſiarum paſtores à Romano habere poteſtatem, & ideo ſuo modo vices illius gerere, ſicut olim Prętores vices Imperatoris gerebãt. Nõ intendit autem per hoc docere Gregor. Epiſcopos eſſe tantum Vicarios Papæ : & non proprios paſtores, & Principes, ſed ſolum voluit explicare emanationẽ vnius principatus ab alio, à quo creantur Epiſcopi, vt eius coadiutores. Item Leo Papa in c. *ita Dominus*. 19. dist. loquens de poteſtate Petri, inquit in ipſo fuiſſe à Chriſto principaliter collocatam, *Vt ab ipſo quaſi quodãcapite dona ſua velut in omne corpus diffunderet.* Quod teſtimonium ita eludit Caſtro, vt particulam illam, *ab ipſo*, interpretetur, dicere ordinem temporis, non cauſalitatis. *Nam Chriſtus eſt* (inquit) *qui immediatè dedit Apoſtolis poteſtatem*, ſed priùs Petro Matth. 16. & poſtea reliquis Apoſtolis Matth. 18. Sed in primis ſemper ibi ſupponit falſum, ſcilicet, Chriſtum dediſſe Petro, vel Apoſtolis poteſtatem Matth. 16. & 18. quia tunc non dedit, ſed promiſit, vt conſtat ex verbis, & communi expoſitione. Vnde falſum etiam eſt, Chriſtum priùs tempore dediſſe Petro Apoſtolatũ, vel poteſtatem, quàm cæteris Apoſtolis : nam ſimul omnib. dixit, *ſicut miſit me viuens Pater, & ego mitto vos*, Ioan. 20. & cap. ſequenti dixit Petro : *Paſce oues meas*, quod pertinuit ad ſingularem dignitatem eius; poſtea verò iterum quoad munus Apoſtolatus dixit omnibus, *Euntes in mundum vniuerſum prædicate Euangelium*, &c. Matth. vlt. Poteſtas ergo Apoſtolorum, & iuriſdictio illorum, vt tales erant, non fuit, *ab ipſo*, Petro, etiam ordine temporis : non ergo in hoc ſenſu loquutus eſt Leo. Neq; per illam particulam, *ab ipſo*, refert ſolam perſonam Petri, ſed etiam cum proportione ad ſuos ſucceſſores, vt cõſtat ex contextu. Priùs enim dicit, *Chriſtum Dominum ita ordinaſſe Apoſtolorum officium, vt in beatiſſimo Petro Apoſtolorum omnium ſummo principaliter collocaret.* Vbi non dixit priùs tempore, ſed principaliter, quia nimirum in illo tanquam in capite, & ordinario paſtore, cui ſuccedendum eſſet, in alijs verò tanquam in legatis vitalitijs, vt ſic dicam, officium illud collocauit. Et addit rationem, & cauſam, *vt ab ipſo*, id eſt, per ipſum, *dona ſua diffunderet*, non in Apoſtolos : iam enim de illis non tractabat, *ſed in corpus omne*, non vno tempore, ſed perpetuò; ideo enim voluit dignitatem illam Petri eſſe perpetuam, vt per Petrum, & ſucceſſores eius omnis alia poteſtas ad alios diffunderetur.

Leo in ca ita Dominus. Matth. 16. & 18. Ioan. 20. Matth. vlt.

16. Prædictus modus inſtitutionis eſt magis conſentaneus perfectæ monarchiæ, qualem eſſe Chriſti Eccleſiam Catholici intelligunt. Item eſt congruentior ad maiorem vnionem membrorum omnium, etiam principalium cum ſuo capite, & perfectiorem ſubordinationem, & conſequenter maiorem Eccleſiæ pacem : ergo merito credimus, ita fuiſſe Eccleſiam à Chriſto inſtitutam. Præſertim quia de ſupremi capitis inſtitutione cum plenitudine poteſtatis, & abſoluta paſtorali cura ſine vlla limitatione conſtat expreſsè ex Euangelio : de poteſtate autem immediatè data alijs Prælatis, quibus perpetuò ſuccederetur ex vi eiuſdẽ donationis, non conſtat ex Euangelio, imò neq; aliquod eius indicium reperitur. Et aliunde ex vſu colligi poteſt, mutationes, & erectiones Epiſcopatuum ad Romanum Pontificem ſemper ſpectaſſe, vt ſumitur ex c. *quanto*, & c. *Salonitana*, 63. dist. & c. *paſtoralis*, & c. *tempora*, 7. q. 1. & plura alia refert Vargas ſupra.

Secundò poteſt adiungi ratio; & cõgruentia, quia hic modus inſtitutionis eſt magis conſentaneus perfectæ monarchiæ, qualem eſſe Chriſti Eccleſiam Catholici intelligunt. Item eſt congruentior ad maiorem vnionem membrorum omnium, etiam principalium cum ſuo capite, & perfectiorem ſubordinationem, & conſequenter maiorem Eccleſiæ pacem : ergo merito credimus, ita fuiſſe Eccleſiam à Chriſto inſtitutam. Præſertim quia de ſupremi capitis inſtitutione cum plenitudine poteſtatis, & abſoluta paſtorali cura ſine vlla limitatione conſtat expreſsè ex Euangelio : de poteſtate autem immediatè data alijs Prælatis, quibus perpetuò ſuccederetur ex vi eiuſdẽ donationis, non conſtat ex Euangelio, imò neq; aliquod eius indicium reperitur. Et aliunde ex vſu colligi poteſt, mutationes, & erectiones Epiſcopatuum ad Romanum Pontificem ſemper ſpectaſſe, vt ſumitur ex c. *quanto*, & c. *Salonitana*, 63. dist. & c. *paſtoralis*, & c. *tempora*, 7. q. 1. & plura alia refert Vargas ſupra.

Prædictus modus inſtitutionis eſt magis conſentaneus perfectæ monarchiæ & congruentior maiori vnioni membrorum cum ſuo capite. c. quanto. c. Salonitana. c. paſtoralis. c temporalis Vargas

17. Tertiò declaratur eadem veritas ex differentia inter pontificiam dignitatem, & officium Epiſcopi : nã pontificia dignitas habet certam, & immutabilẽ qualitatem, & poteſtatem ex vi ſuæ inſtitutionis in his, quæ ad ſubſtantiam eius pertinẽt, & ideò rectè intelligitur eſſe potuiſſe, ac debuiſſe ex immediata inſtitutione diuina. Nam ex parte ſubditorum, & territorij habet determinationem per modum vniuerſalitatis, vt ſcilicet extendatur ad vniuerſum mundum, & omnes Chriſtianos baptizatos, & aliquo modo ad omnes homines, quantum neceſſe eſt ad fidei propagationem, ac iuſtam religionis Chriſtianæ protectionem; & ſimiliter ex parte actionum ſoluendi, & ligandi omnium modorum, & materiarum, in quibus verſari poſſunt, habet eandem determinationem per vniuerſalitatem, & in omnibus his habet immutabilitatem, quia nec augeri, nec minui ab omnibus poteſt, & ideo illius poteſtatis origo immediatè in D E V M fertur, quia non eſt in hominibus poteſtas nec innata, nec extrinſecùs data, à qua tanta celſitudo poteſtatis manare potuerit.

Papalis dignitas habet certam & immutabilem qualitatem, & poteſtatem ex vi ſuæ inſtitutionis in his quæ ad ſubſtantiam eius pertinẽt.

At verò munus Epiſcopale nõ habet certam qualitatem, aut determinationem ex vi iuris diuini, neque in territorio, neque in perſonis ſubdendis huic, vel illi Epiſcopo, neque in actibus regiminis, neque in materia illorũ. Vnde videbimus quoad territoria Epiſcopatus eſſe inæquales, & eundem nunc augeri, nunc minui, vel vnum in duos diuidi, vel è conuerſo ex duobus vnum fieri. Quoad perſonas etiam ex eadem diœceſi aliquæ eximuntur à ſubiectione Epiſcopi, & immediatè ſubijciuntur Papæ, vel alteri, iuxta voluntatem eius, & ſæpe contingit Epiſcopum vnius diœceſis habere Eccleſias ſubiectas ſibi in alterius diœceſi, & aliquam exemptam in proprio territorio. In ipſis etiam Epiſcopatibus eſt ordo hierarchicus Epiſcoporum, Archiepiſc. & Patriarchar. ſeu Primatuum, qui nullo modo poteſt in ius diuinum referri, vt per ſe conſtat. Item in actibus iuriſdictionis ſpiritualis aliqui ſunt, quos non poſſunt Epiſcopi exercere vi ſui officij, vt inſtituere irregularitates, vt in propria materia dixi, vel præſcribere impedimẽta irritantia matrimonium, vt ex propria materia ſuppono, vel relinquere ſuum Epiſcopatum, aut ad alium tranſire, iuxta cap. *inter corporalia*, de translat. Epiſcopor. & cap. *niſi cum prædem*, de renunciat. & in vniuerſum grauiorum cauſarum definitio iuxta cap. *maiores*, de Baptiſmo. In alijs verò actibus iuriſdictionis, quos Epiſcopalis poteſtas exercere poteſt, limitationem, & reſeruationem ſæpe recipit, vel certam menſuram, vt in abſolutionibus, diſpenſationibus, indulgentijs, & alijs ſimilibus : ergo non potuit conuenienter tale munus habere diuinam inſtitutionẽ immediatã, quæ debet eſſe certa, & præſcripta. Qualis enim, & quanta hæc fuerit, ex iure diuino definiri non poteſt : ergo nec ipſum munus in poteſtate iuriſdictionis conſiſtens fuit immediatè inſtitutum, & datum à Chriſto, ſed ſolum præceptum, & commiſſum Vicario ſuo.

ſubſtantiam eius pertinẽt.

18.

c. inter corporalia c. niſi cum prædem. c maiores.

Dicetur, ex vi iuris diuini habere Epiſcopum integram poteſtatem iuriſdictionis ſpiritualis, niſi à Papa in aliquibus rebus limitetur, & ſolum in hac dependentia eſſe inferiorem poteſtatem Papæ, atque hoc modo habere certam qualitatem, & præſcriptum modum ex vi iuris diuini, variabilem tamen per humanum. Sed in primis hic modus inſtitutionis alienus eſt ab inſtitutione diuina : decet enim, vt ea, quæ immediatè à Deo præſcripta ſunt, immutabiliora permaneant, & ita videmus ſeruari in inſtitutionib⁹ ſacrificij, & ſacramentorũ. Deinde, cùm in illo munere tanta futura eſſet mutabilitas, ac varietas, & nunquam retenturum eſſet totam illam vniuerſalitatem, neceſſe fuit, ita diuinitùs inſtitui, cùm iamiani eſſet data Eccleſiæ in Petro ſufficiens poteſtas, per quam poſſet ordinari : Deus enim ſuauiter diſponit omnia, operando per cauſas ſecundas, quando commodè poteſt. Denique ex illo modo inſtitutionis videntur ſequi aliqua abſurda; vnum eſt, Epiſcopalem iuriſdictionem de ſe, & ex vi iuris diuini extendi ad vniuerſum mundum, & ad omnes homines, niſi per Pontificem limitetur ad modum iuriſdictionis Apoſtolicæ, quod per ſe incredibile eſt. Aliud eſt poſſe Epiſcopos ex vi iuris diuini diſpenſare in matrimonio rato,

19. *Euaſio cum obiectione.*

nio rato, nisi à Papa reseruetur, quod est etiam incredibile. Tertium est posse relinquere Episcopatum sua auctoritate, nisi à iure humano esset prohibitũ, quod est contra Innocent. III. in d.c. *inter corporalia*. Et similia possunt multa inferri; non fuit ergo talis institutio diuina, sed solùm hæc, vt crearentur Episcopi, qui essent ordinarij pastores principales animarum: ergo nihil aliud immediatè per ius diuinũ positiuum institutum est. Ex illa verò generali ordinatione sequitur statim, in creando illo munere, seruãda in primis esse, quæ ius diuinum naturale postulat, supposito priori fundamẽto, scil. vt tale munus creetur cum omnibus necessarijs ad conuenientem vsum eius: in his verò, quæ prudẽtialia, vel arbitraria sunt, res tota commissa est Petro; ergo ab illo, & per illum habent immediatè Episcopi omnem suam potestatem.

Innoc 3. in dicto c. inter corporalia.

20. Vnde tandem concluditur, multò magis id dicendum esse de potestate ferendi leges, quia non solùm potest illa limitari, vel ampliari per Pontificem, vt quotidie fit, sed etiam possent particulares Episcopatus institui, non conferendo Episcopis potestatem condendi leges. Quia hæc potestas non est per se necessaria in omni gubernatore, nec in omni Principe, vt patet in temporalibus Principibus habentibus superiorem in illo ordine. Et ratio est, quia ad huiusmodi regimen, etiam ordinarium, principalius sufficit potestas præcipiendi pro tempore, pro qua durat regimen, & obligandi, cogendi, ac iudicandi, quæ omnia possunt haberi sine potestate ferendi leges, id est, perpetua præcepta, & durabilia post mortẽ præcipientis. Vel saltem posset Pontifex ordinare, vt statuta Episcoporum non essent firma, & durabilia, nisi ab ipso confirmarẽtur, vel nisi approbarentur à Cõcilio prouinciali, vel à Metropolitano, aut Patriarcha, prout ipsi iuxta regionum varietatem, ac dilatãtiam videretur expediens. Cur enim hoc non potuerit Pontifex? aut quæ est in his omnibus repugnatia? Imò vsus ipse ostendit, potestatem hanc sæpe illis cõcedi cũ aliqua limitatione, vt patet ex cap. vlt. de fer. ibi, *cum clero, & populo*, & ex cap. *nouit*, cum toto ferè titulo de his quæ iunt à prælat. sine cõsen. Cap. Ergo ex diuino iure naturali non repugnat Episcopale regimen cum hac limitatione instituti, quãdoquidem Episcopi in suo ordine non sunt supremi principes, sed superiorem habentes. Nec etiam repugnat ex diuino iure positiuo, vt à fortiori constat ex dictis. Quia nullum est verbũ in sacra Scriptura, nec vllum vestigium traditionis, vnde colligi possit tale positiuum ius, si ex natura rei non esset illa potestas necessario connexa cum Episcopali munere. Habent ergo Episcopi hanc potestatem, quia supremus Ecclesiæ legislator humanus, qui est Pontifex, illam eis, vel expresè, vel tacitè cõcessit, suóve muneri adiunxit. Sicut supra dicebamus de Dynastis subiectis Imperatori, vel alteri Regi supremo in tẽporalibus, tunc posse leges ciuiles condere, quando eis cõcessum est, & non aliàs. Quòd autem Episcopis sit hæc potestas concessa, ex vsu, & ex iuribus citatis constat.

c. vlt. de fer. ibi Cum clero & populo c. nouit.

21. Ad primum ergo, & præcipuum fundamentum Castri, quòd Episcopi sunt successores Apostolorũ, respondetur vno verbo succedere illis vt Episcopi fuerunt, non vt fuerunt Apostoli: sunt enim hæ dignitates diuersarum rationum: Paulus enim Apostolus fuit, & nescimus fuisse Episcopum alicuius certæ diœcesis, vel habuisse aliquam propriam Ecclesiam, tanquam ordinarium, & proximũ pastorem illius, licet haberet solicitudinem omnium Ecclesiarum. 2. Corinth. 11. & in multis creauit Episcopos, vt Titum Cretæ, Timotheum Ephesi, Dionysium Athenis. De Ioanne etiam Euangelista legitur, rexisse vniuersas Ecclesias Orientis, & in eis Episcopos constituisse, non tamen propriam alicuius sedem priuatim Episcopum occupasse. Fuerunt ergo omnes Apostoli Episcopi immediatè facti à Christo quoad cõsecrationem, & quoad hanc succedunt illis omnes Episcopi: fuerunt item Apostoli Episcopi quasi vniuersales totius Ecclesiæ ex immediata concessione Christi, & secundum hanc rationem non habuerunt successores præter solum Petrum, qui altiori modo pontificatum habuit.

Respondetur fundamẽtis aduersar. 1.

2. Cor 11.

Episcopi succedunt apostolis vt fuerunt Episcopi, non vt Apostoli.

22. Aliqui etiam Apostoli (licet non omnes) habuerunt determinatas sedes Episcopales, & quoad hoc non habuerunt Episcopatum immediatè à Christo, sed per determinationem humanam. Sic Iacob. Alphæi creatus est primus Episcopus Hierosolymitanus à Petro, vt testatur Chrysost. Hom. 87. in Ioan. & Euseb. lib. 2. Historiæ, cap. 1. Sic etiam ipse Petrus primus Episcopus fuit Antiochiæ, quam sedem non immediatè à Christo habuit, sed sua auctoritate accepit, & eadem postea reliquit. Quoad hos ergo Episcopatus succedunt Apostolis Episcopi, propriè quidem, & in rigore solum in illis Ecclesijs, quæ aliquem ex Apostolis habuerunt in primum Episcopum, in reliquis verò solùm per quandam imitationem, vel participationem, quam habent à Petro, non immediatè à Christo. Ad verba Christi Matth. 18. iam dictum est, solùm fuisse promissiua. Modus autem quo talis potestas esset danda pastoribus Ecclesiæ, ibi non declaratur. Vnde licet Episcopi habeant per Petrum potestatem, verisimile in illos conuenit, *Quoscunque ligaueritis*, &cæt. cum participatione, & distributione accommoda. Reliqua testimonia immeritò afferunt, quia non solùm de Episcopis, sed etiam de omnibus superioribus, seu Prælatis inferioribus verum habent. Et suo modo etiam in Magistratibus, & principibus temporalibus, quamuis certum sit, non immediatè à Deo, sed per concessionem hominum habere suam potestatem. Nam postquam illas habent, incipiunt esse ministri Dei, & ideo illis debetur obedientia.

Chrysost.

Euseb.

Matth. 18.

23. Ad secundum patet responsio ex dictis; concessa enim maiori in bono sensu, negatur minor, quia potestas ferendi leges, non est de ratione intrinseca muneris Episcopalis secundum generalem rationem suam, secundum quam habet originem aliquam à iure diuino: & ideo non est apta comparatio, quæ fit ad dignitatem Apostolatus: nam illa fuit dignitas vniuersalis iurisdictionis respectu totius Ecclesiæ, & ab ipso iure diuino fuit determinata ad illũ gradum perfectionis. Episcopalis autem dignitas quoad iurisdictionem non est ita de iure diuino, nec habet ab illo certum modum potestatis, & consequenter nec institutionem, sed solum generale præceptum instituendi, & conferendi illam. Et hoc modo sufficienter explicantur verba Pauli, *In quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei*: eo vel maximè quòd etiam reges dicuntur regnare per Deum, & habere potestatem à Deo, etiamsi per homines immediatè illis collata sint regna: ita ergo licet Episcopi constituantur à Petro, verissimè dicitur, positos esse à Spiritu sancto ad regendam Ecclesiam, quia hæc est voluntas Spiritus sancti, & non sine ipsius inspiratione, & cooperatione fit. Reliqua, quæ ibi addũntur, iam sunt expedita.

Apostolatus fuit dignitas vniuersalis in totam Ecclesiã, aspectu tamen temporis, non fuit viro Episcopali.

Act. 20.

24. Ad tertium ex vsu respondetur, post Apostolos semper fuisse Episcopos creatos per homines, & non immediatè à Christo, & accepisse suam potestatem mediante Pontifice summo aliquo modo, licet non semper fuerit idem modus seruatus. Nam in principio nascentis Ecclesiæ, licet Petrus sua auctoritate quamplurimos Episcopatus erexerit, vt latè refert Baron. ann. 44. num. 11. 27. & sæpe alijs locis: tamen etiam alij Apostoli per potestatem sibi à Christo concessam Ecclesias erigebant, & Episcopos in eis constituebant, vt de Paulo dictum est, & de se ipse testatur, & de Ioanne Euangelista ait Hieron. de Scriptor. Eccles. *Totas Asiæ fundauit, rexitque Ecclesias.* Et Tertullian. lib. 4. contra Marci. cap. *Habemus* (inquit) *Iohannis alumnas Ecclesias: nam etsi Marcion Apocalypsim eius respuit, ordo tamen Episcoporum ad originem recensus, in Ioan-*

Baron.

D. Hieron.

Tertullian.

in Ioannem stabit auctorem. Et de alijs similiter est notum, ac necessarium.

25. Ordo Hierarchicus totius à Petro dependentis. Nihilominus verò credendum est, omnes Episcopos ab Apostolis creatos habuisse successores, media Petri auctoritate, mediatè, vel immediatè. Nam ordo Hierarchicus Episcoporum, Archiepiscoporum, & Patriarcharum à principio Ecclesię incepit, & quia in Ecclesia perpetuò erat duraturus, non sine auctoritate Petri institutus est, vt alibi Deo dante latiùs dicemus. Tunc ergo in Asia, & alijs regionibus remotioribus per electionem aliquam vsu, & tacito consensu Romani Pontificis fiebant Episcopi & superiores Prælati, & fortasse Archiepiscopi confirmabant Episcopos, in Oriente, & regionibus remotis, Patriarchæ autem Episcopos, ipsi verò Patriarchæ à principio fuerunt per Petrum instituti, & postea auctoritate Romanæ Ecclesiæ, vel modo aliquo ab illa præscripto cõstituebantur, & ad hunc modum semper potuerunt Episcopi mediatè, vel immediatè per Romanum Pontificem creari. Et licet per electionem, vel postulationem cleri, aut populi fierent, potestas ipsa semper dabatur auctoritate capitis, vel per se, vel per alios operantes, quod vsque hodie seruatur in Ecclesia Catholica, semperq; seruatum fuisse credendum est. Nam, vt ait Irenæus lib. 3. cap. 3. *Ad Romanam Ecclesiam propter principaliorem principalitatem necesse est omnes conuenire Ecclesias, hoc est, omnes vndiq; fideles.* Quod licet maximè de doctrina fidei verum sit: tamen etiam locum habet in his omnibus, quæ ad vniuersale regimen, & grauiores eius actus pertinent, inter quos computatur creatio Episcoporum, vt tradit Gregor. in c. *præceptum*, distin. 12. & ibi Glossa, & alij notant, & sumitur ex cap. *antiquus*, 9. q. 3. quod sumptum est ex Epistola Athanasij ad Felicem Papam. Vnde etiam notat Glossa in c. *quanquam.* de elect. in 6. quod de iure antiquo, & dispositione Ecclesiæ potestas conferendi Episcopatum pertinet ad Papam, & notat Panormit. in cap. *verum*, de foro compet. num. 11.

Irenæus.

Greg. c. præceptum. Glossa c. antiquis. c quanquam c. verum.

26. Atque hinc tandem explicata, & confirmata manet vltima pars assertionis, in qua dicebamus, potestatem hanc Episcoporum originem habere à iure diuino, & præceptum Christi est, vt Ecclesia per Episcopos gubernetur, & quòd à Papa vocentur in partem solicitudinis, licet modus, determinatio, & collatio potestatis per arbitrium, & prudens iudicium Pontificum facta sit, & augeri, vel limitari possit. Vt autem hæc omnia clariora fiant, & ad omnes singulares personas, quæ leges Ecclesiasticas ferre possunt, melius applicentur, nonnulla peculiaria dubia in sequenti capite proponemus, & exponemus.

CAPVT V.

Deciduntur nonnulla dubia quibus doctrina superioris capitis magis explicatur.

1. Dubium primum. PRimum dubium est, vtrùm Episcopus possit cõdere leges sine voluntate Papæ, & quæ regula in hac materia seruanda sit, videlicet, an possit Episcopus quidquid dei non prohibetur, vel solùm quod ei conceditur. In quo primò dicendum est, Episcopos non posse leges ferre in rebus, quas Papa sibi specialiter reseruauit, illis videlicet aliquo modo repugnantes. Hoc est certissimum ex subordinatione debita. Haberturq; in cap. 1. de *translat. Episcop.* & cap. 1. & 2. de reliquijs, & venerat. Sanctorum, & capit. vlt. de religiosis domibus. Vnde secundò certum est, non posse aliquid statuere contra ius commune, quia eo ipso repugnarent voluntati superioris, sumitur ex capit. secundo, de locato. Tertiò addendum, in grauioribus causis nihil posse statuere, quia per generalem regulam Sedi Apostolicæ sunt reseruatæ: Notat Glossa in cap. 2. de maiorit. & obedient. Item Glossa in cap. 2. §. *porrò*, distinct. 3. & 18. distinct. in principio. Abbas in cap. vlt. de offic. legati, num. 5. & sumitur ex cap. *præcipio*, distinct. 12. & capit. *multæ*, distinct. 17. & cap. *maiores*, de Baptismo. Probatur etiam ex generali principio, sub generali concessione non venire ea, quæ in specie non essent verisimiliter concedenda capit. vltim. de officio vicarij, in 6. & optimè ad rem præsentem in capit. *quod translationem*, vbi adnotant Panormitan. & alij, & Bartol. in l. *omnes populi*, ff. de iustitia & iure. num. 26. Dicuntur verò esse grauiora, quæ ad nouam fidei declarationem, vel promulgationem pertinent, vel quæ concernunt statum vniuersalis Ecclesiæ, vt verbi gratia, continentia Sacerdotum, aut quæ repugnant priuilegijs, vel consuetudinibus vniuersalibus, iuxta cap. *cum dilectus*, de consuetud. vbi Glossa verbo, *constituius.* Item vnam Ecclesiam alteri subijcere, aut duos Episcopatus, vel vnum in duos diuidere, vt dicitur in dicto capit. *quòd translationem*, & simile esset quadragesimale ieiunium mutare, vel quid simile. Extra hos verò casus pro generali regula habendum est, Episcopum non posse positiua approbatione, confirmatione, aut concessione Papæ, vt possit statuta condere de se firma, ac perpetua, quia hoc conuenit illi iure ordinario, 2. de maiorit. & obedient. capitulo secundo, de constitut. in 6. & ex perpetua consuetudine, traditione Ecclesiæ, neq; est vlla ratio ad limitandam hanc Episcopi potestatem.

§ *porrò.* Abbas. c. præceptis. c multis c maiores. c quod transl. Panormit. Bart. Circa quæ nõ potest statuere Episcopus. c cum dilectus. Circa quæ po test statuere Episcopus.

2. Secundum dubium est, vtrùm Episcopus possit sine consilio, vel consensu capituli, aut cleri, statuta efficere. Aliqui enim id affirmant ex Glossa in capit. *si quis*, de maioritate & obedient. sed illa Glossa id non dicit, sed solùm ait posse Episcopos constitutiones facere. Vnde Panormitan. cap. vlt. de offic. legati, absolutè id negat, citatq; Ioann. Andr. & id colligit ex cap. *nouit*, & capit. *quanto*, de ijs, quæ fiunt à Prælato sine consensu capituli. Quæ iura non loquuntur de statutis, sed de obiectionibus bonorum Ecclesiæ, & alijs similibus negotijs, quæ ab Episcopo sine capitulo facienda non sunt. Vnde dicendum puto, eandem ferè regulam hic esse seruandam, quæ in proximo antecedenti puncto posita est. Nam regulariter Episcopus non pendet in ferendis legibus à capitulo, quia non habet ab illo potestatem, sed à Papa, à quo in suo gradu constitutus est princeps habens regimen monarchicum, quia hoc erat magis consentaneum diuino iuri. Item, quia nullo iure adhibetur hæc limitatio potestatis Episcopalis, nec talis dependentia Prælati à subditis in legibus ferendis sequitur ex principijs naturalibus: ergo non est pro generali regula constituenda; solùm ergo dici potest, esse necessarium concilium, vel consensum cleri, aut etiam populi in casibus à iure expressis, vel in his rebus, quæ specialem rationem, vel necessitatem præseferunt. Exemplum prioris partis habetur in capit. vltim. de ferijs, & de illo latè dixi in tom. 1. de religione, tractat. 2. lib. 2. capit. 11. à numer. 7. Exempla alterius partis sunt, si leges Episcopi disponant de rebus, quæ possunt cedere in præiudicium capituli, aut cleri, proportione seruata, vt si sint contra priuilegium à superiore illis concessum, vel contra præscriptam consuetudinem. Et hoc ad summum potest colligi per argumentum à simili ex dictis capitibus, *nouit*, & cap. *quanto*, & magis ex capitulo *vestra*, de locato: & est hæc communis sententia. Felinus capitulo *cum omnes*, de constitut. numero 11. & Archid. ex textu ibi capit. de consecrat. distinct. 3.

2. c. si quis. Panormit. c nouit. c quanto. c cum omn. Felin. Archid.

Tertium dubium est, quid dicendum sit de superioribus Prælatis, vt sunt Archiepiscopi, Primates, seu Patriarchæ. De quibus in primis certum est, iure communi idem posse in suis particularibus diœcesibus, quod Episcopus, quia illarum Episcopi sunt. Deinde dicendum est, nihil amplius, vel infra, vel extra illas posse, nisi speciali iure, aut præscripta consuetudine, vel priuilegio eis consensum sit. Ita sumi-

3. Idem posse Archiepisc. in suis particularib. diœc. Episcopi in suis.

c. duo.

tur ex cap. 4. vsque ad cap. *conquestus*, 9. q. 3. & cap. *duo simul*, de offic. ordinarij. Ratio autem est, quia hæ dignitates, quatenus superiores Episcopis sunt, omnino sunt de iure humano Ecclesiastico, & ideò nihil ratione illarum fieri potest; nisi quod specialiter

Glossa.

concessum est: præsertim cùm ita sit in dictis iuribus declaratum. Vnde quod ait Glossa in principio distinctione 18. verbo, *constituendum*, scilicet, Episcopum posse condere Canones Episcopales, & Archiepiscopum prouinciales, intelligendum est de Archiepiscopo cum Concilio prouinciali, alias iuri repugnaret, vt constat ex iuribus citatis, præsertim ex capit. *nullus Primas*, 9. quæst. 3. Ideoque æquiparatio illa Archiepiscopi cum Episcopo non est omnimoda etiam respectiuè: nam Episcopus solus potest facere Canones Episcopales, non sic Archiepiscopus prouinciales.

c. nullus Primas.

4. *Cardinales posse ferre leges solùm in Ecclesijs suorum titulorum.*

Atque ex his facilè intelligi, seu expediri potest quartum dubium, scilicet, quam potestatem habeant ad condendas leges Cardinales, Abbates exempti habentes iurisdictionem Episcopalem, vel alij similes Prælati, aut etiam legatus Pontificis. Primò enim de Cardinalibus dicendum est, per se, & ratione suæ dignitatis solum posse leges ferre in Ecclesijs suorum titulorum. Probatur, quia tantum in illis habent iurisdictionem Episcopalem, vt aperrè sumitur ex capit. *hu, quæ*, de maioritate & obedient. & capit. *querelam*, de elect. vbi id notat Panormit. citans Ioann. Andr. & alios, & Hieron. Manfred. tractat. de Cardinalib. decis. 134. Secundò dicendum est, inferiores Prælatos, licet Cardinales non sint, si habent iurisdictionem Episcopalem, posse iure communi in suis quasi diœcesibus leges ferre, nisi eis sit specialiter prohibitum, aut ex consuetudine, vel peculiari institutione requirant communitatis, vel capituli consensum, quod tam ad regulares, quàm ad seculares extendi potest. Ratio est, quia hæc potestas est iurisdictionis, & per se, & iure ordinario est coniuncta cum iurisdictione Episcopali. Tertiò idem dicendum est de Legato summi Pontificis: habet enim potestatem condendi leges in sua prouincia, quæ durent, etiam finito munere eius, donec reuocentur, vel à Papa, vel ab alio habente æqualem potestatem. Ita declaratur in capit. vlt. de offic. legati, vbi Panormitan. & alij, Syluester verb. *lex*, num. 4. Ratio est, quia hoc munus ita institutum est à summis Pontificibus, & quia illi Legati habent iurisdictionem plus quàm Episcopalem, & ordinariam, vt patet ex toto titulo de officio legati.

cap his, quæ. c querelam. Ioan And. Manfred.

Legatus summi Pontificis habere potestatem ferendi leges in sua prouincia.

5. *Nullum præter dictos habere potestatem condendi leges Canonicas.*

Vltimò dicendum est, nullam aliam personam singularem, præter numeratas, habere in Ecclesia potestatem ferendi leges canonicas, quia nullibi concessa legitur, neque cum aliquo alio munere coniuncta est. Et ratio reddi potest, quia (vt supra dixi) potestas legislatiua in qualibet republica, de se est suprema: in inferioribus autem solum esse potest quatenus à supremo Principe communicatur: non solet autem communicari, nisi magis principalibus, & habentibus superiorem valde gubernationem, & ideò in Ecclesia iure ordinario hæc potestas non est coniuncta, nisi cum principali iurisdictione, qualis in Ecclesia est Episcopalis, & non inferior.

6. *Glos. in cap. noli.*

Quintò dubitari hîc solet, an sententiæ sanctorum Patrum, præsertim illæ, quæ in decreto habentur, vim legis habeant. Ratio dubitandi est, quia in Decreto Gratiani vt tales inferuntur, & ita communiter, vt canones citantur. Imò Glossa in capit. *noli*, d. 9. verb. *in istu*, generaliter dixit, sententias Patrum, quæ probantur à Gelasio dist. 15. capit. 3. esse Canonicas vsque ad minimum apicem. Sed hoc non habet fundamentum, quia nec Ecclesia hoc sentit, cùm Patres non fuerint canonici scriptores, nec infallibilem assistentiam Spiritus sancti habuerint. Neque in illo textu id dicitur, nisi specialiter de quadam Epistola Leonis Lapæ, in qua vt Pontifex loquutus est. Vnde per vim exceptionis satis significatur, approbationem aliorum operum non esse in eo sensu factã, sed solum vt de grauissima humana auctoritate illorum Patrum cõstaret. Quod ergo ad præsens spectat, dicendum est, sententias, seu dicta Sanctorum, per se, & quatenus nituntur auctoritate eorum, non habere vim legis, vt notat Glossa distinct. 20. in princip. & sumitur ex tota illa distinctione. Et ratio est, quia lex non est actus doctrinæ tantum, sed potestatis; sancti autem Patres non habebant potestatem hanc, neque etiam hac intentione talia scripta tradebant. Lege Panormitan. Decium, & Felin. ca. *ne innuatis*, de constitut. Dixit autem, *Per se, & quatenus eorum auctoritate nituntur*, quia interdum ipsi testificantur de præcepto, vel à Christo, vel ab Apostolis tradito, vel Ecclesiæ traditione introducto; & tunc ex illis colligitur præceptum tanquam ex testibus, non tanquam ab auctoribus. Vnde iuxta modum, quo de re aliqua, seu obligatione testificantur, & iuxta maiorem, vel minorem consensum Sanctorum inter se, eò maiorem, vel minorem fidem efficiunt: de qua re vide Augustin. de Ancona lib. de potestate Papæ, quæst. 100. & Canum lib. 7. de locis, cap. 3.

Panorm. Decius. Felinus. c ne innuatis.

Augustin. de Ancona. Canus.

7. *Dicta Patrũ non accipere vim legis, quod à Gratiano in suo Decreto fuerint inserta, nisi ab aliquo Pontif. fuerint canonizata.*

Addo præterea, sententias Patrum non accipere vim legis, eo quòd à Gratiano in suo Decreto insertæ sint, nisi ab aliquo Pontif. fuerint canonizatæ, vt inter Decretales aliquando inueniuntur. Ratio est, quia nec Gratian. habuit potestatem dandi vim legum, nec Pontifex aliquis pro legibus approbauit omnia quæ in illo Decreto continentur. Quamuis alii qui Canonistæ oppositum sentiant, quos refert, & sequi videtur Felin. in c. 2. de rescript. n. 45. Sed re vera non habent firmum fundamentum: nam consuetudo, quam allegant, non est in eo sensu (iuxta conceptum communem sapientum) introducta. Et ita sentiunt plures alij Canonistæ, quos idem Felinus refert, & Decius ibid. num. 15. Idemq; dicendum est de aliquibus legibus ciuilibus, quas in suo Decreto Gratianus posuit, quia non eo ipso habent vim legis canonicæ, nisi ab aliquo Pontifice sint canonizatę: propter eandem rationem: sentit Glossa in cap. 1. de rebus Ecclesiæ non alienandis in 6. verb. *tractatus*, & videtur supponere Nauarr. de redditib. Eccles. quæst. 3. mon. 17. num. 5.

Felin. Decius, Glossa. Nauarr.

8.

Deniq; obiter addo, nonnulla referri à Gratiano, quæ in Concilijs, vel Patribus, quibus ipse ea tribuit, non inueniuntur, de quibus meritò dubitari potest, an habeant vim legis. Nam aliqui putant, omnino esse credendum Gratiano, quia iura auctoritatem illi tribuere videntur, iuxta Decium, & Felinum supra, cum Panormitan. cap. 2. citato, de rescriptis. Verumtamen licet illa sit aliqua præsumptio, non tamen sufficiens, vt inducat legis auctoritatem, & sufficientem propositionem. Quia Gratianus (verisimile est) non omnia sumpsit ex proprijs originalibus, sed multa ex antiquioribus Decretis, seu collectoribus, & ita facilè potuit deceptio, & mutatio fieri, præsertim in nominibus auctorum. Item in Decreto Gregoriano multa emendata sunt. Quapropter consulenda semper sunt originalia: quando verò hæc non inueniuntur, inspiciendum est, an talia decreta vsu saltem, & consuetudine sint recepta, vel in alijs certioribus decretis confirmata, alioqui ad ius constituendum non sufficient.

Gratian. Decius. Felinus. Panorm.

CAPVT VI.

Quæ communitates, seu congregationes Ecclesiastica habeant potestatem condendi leges.

1. *Decemplex triplex species.*

PRimum locum inter has communitates, seu congregationes habet generale concilium, quod tribus modis considerari potest: primò vt summum Pontificem personaliter habeat præsentem, cuius auctoritate,

ctoritate, & congregatum sit, & procedat: secundò quod habeat auctoritatem Papæ per Legatos præsentes, non tamen personam; tertiò, vt omnino sine Pontifice sit. De primo res est per se nota, quia si solus Papa potest ferre leges pro vniuersa Ecclesia, à fortiori poterit simul cum Concilio generali; & huius rei exemplum habemus Actor. 15. vt supra notauimus. De secundo etiam Concilio si à Papa postea confirmatum sit, est etiam manifestum habere eandem potestatem, propter eandem rationem, & huius rei exemplum habemus ferè in omnibus Concilijs generalibus extra vrbem factis, & maximè in Tridentino.

Actor. 15.

2. *Victor. Soto.*

Difficultas autem est, an hoc Concilium habeat potestatem obligandi per suas leges, prius quàm à Papa confirmetur. Aliqui Auctores affirmant, significat Victor in relect. 2. de potestate Papæ q. 1. nu. 6. & Sot. in 4. dist. 20. q. 1. artic. 4. ad 2. Suaderi potest, quia concilium illud habet infallibilem auctoritatem; ergo & supremam potestatem. Item quia aliàs superfluè conuocaretur ad leges condendas, quia tandem solus Pontifex illas conderet. Verior tamen sententia est, illas leges non obligare sine confirmatione Papæ. Ita Caietan. Opusc. de comparatione Papæ, & Concil. Turrecrem. lib. 2. summæ cap. 71. Nauar. lib. 1. consil. tit. de constit. consil. 1. nu. 4. Quod sufficienter probatur perpetua traditione, obseruatione conciliorum generalium; semper enim confirmationem à Pontifice postularunt, & antea nō censebantur habere vim obligandi suis legibus, nec vniuersè in Ecclesia recipiebantur. Quòd si aliquando prouincia, vel Ecclesia aliqua particularis ante confirmationem admittit talem legem, id facit vel spontaneè, vel ex particulari præcepto suorum Prælatorum, vt Nauar. notat, specialiter circa decreta Concilij Trident. quæ ante confirmationem cœperunt in Hispania obseruari. Ratio autem est, quia concilium congregatum sub obedientia Pontificis non habet immediatè ex iure diuino iurisdictionem super vniuersam Ecclesiam: nullibi enim illi concessa loquitur, sed Petro tantum; ergo tantum iurisdictionis habet, quantum illi à Papa conceditur; sed Papa non dat auctoritatē concilio ad ferendas leges obligantes priùs, quàm ab ipso confirmentur, vt ex vsu constat; ergo. Dices, potest illam dare, & mittere legatos cum ea potestate, & conditione, vt leges à concilio latæ statim sine alia confirmatione promulgari possint, & obligare. Respondeo primò, si Papa id faciat antecedenter, vt sic dicam, confirmare illas leges; cùm diximus autem confirmationem esse necessariam, de consequente, vel antecedente intelligendum est. Addo verò, nunquam id fieri, nisi quando Papa, in ipsa institutione concilij in particulari declarat, quid præcipiendum sit: nam in communi, & indifferenter non est ita expediens, quia confirmatio Papæ, vt certam habeat, & infallibilem assistentiam Spiritus S. oportet, vt circa rem certam, & determinatam versetur. Quòd verò concilium huiusmodi illam habeat, antequam confirmetur: satis dubia res est, & de qua non est hìc dicendi locus.

Leges conciliorū non obligare sine cōfirmatione.

Papa paret traditione. Caiet. Turrecr. Nauarr.

Concilium congregatū sub obedientia Papæ non habet immediatè iure diuino iurisdictionem super vniuersam Ecclesiā.

3. *De concilio siue Papa aut illegaliter.*

Superest dicendum de Concilio, quando Papa nec per se, nec per Legatos adest. Et quidem si in Ecclesia sit certus aliquis, & indubitatus Pontifex, talis congregatio, nec esset verum concilium, quia non esset legitimè coactum, vtpote sine auctoritate Pontificis Romani: nam repugnare videtur, vt eius auctoritate congregetur, & quòd desint in eo Legati eiusdem, vel aliquis, qui ipsius nomine præsideat, & quod sit consilium generale. Vnde si tale concilium fingatur, non poterit dici generale, quia omnino in illo deest Ecclesiæ caput, cùm tamen eo tempore, vt supponitur, non desit in Ecclesia. Vnde etiam illo casu ficto admisso, constat, decreta, & leges talis Concilij non posse obligare vniuersam Ecclesiam ante confirmationem Papæ, quia non est generale, & quia de illo à fortiori procedunt dicta in priori puncto.

Solùm ergo superest dubium, quando contingit tale concilium congregari deficiente Pontifice, propter ex exortū schisma, vt contigit tempore concilij Constantiensis. Et tunc dicendum censeo, tale concilium solùm habere eam potestatem, quæ necessaria est veluti ad defensionem Ecclesiæ, & ad pacificandam illam eligendo summum Pontificem certum, & ideò solum ea posse præcipere, & ordinare, quæ ad hunc finem necessaria sunt; non verò leges perpetuas pro vniuersa Ecclesia statuere. Hoc in primis probat vsus. Deinde ratio, quia tale concilium non habet hanc iurisdictionem immediatè ab aliquo iure diuino positiuo, quia nec scriptum est, nec traditione constat; neque etiam habet à summo Pontifice, quia supponimus, illum non esse, & qui præcesserunt, illam non reliquerunt, quia nullum etiam decretum de hoc habemus; solum ergo habet potestatem, quæ ex iure diuino naturali consequitur in quolibet corpore mystico, vt possit se gubernare, & tueri per principes particulares vnitos in vnum corpus, quando deest supremum caput. Hæc autē potestas ex natura rei solum consequitur ad prædictum finem, & cum dicta moderatione. Vnde si tale concilium aliquas ferret leges, ad summum possent obligare ex vi acceptionis Ecclesiæ, vel quatenus singuli Episcopi possent illas in suis Episcopatibus ferre, vel vsque ad electionem Pontificis.

4. *De concilio tēpore schismatis.*

Vnde obiter intelligitur, quid dicendum sit de Collegio Cardinalium, vacante Sede; nullas enim ferre potest leges, quæ obligent totam Ecclesiam. Ratio est, quia nullibi est illi Collegio concessa talis iurisdictio. Nam de iure diuino est idem argumentū, quia nullibi constat. Nec collegium ipsum, seu Cardinalium dignitas censetur esse de iure diuino, iuxta communiorem sententiam, quam nunc definimus. De iure verò Ecclesiastico potiùs colligitur prohibitio ex Clementina, *ne Romani*, de elect. in princip. ibi, *Irritum, aut inane decernentes, quidquid potestatis, aut iurisdictionis ad Romanum Pontificem (dum viuit) pertinentis, cœtus ipse duxerit exercendum.* Solumq; ibi excipiuntur, quæ in cap. *vbi periculum*, de electione in 6. Cardinalibus conceduntur; ibi autem nihil eis conceditur, nisi quæ ad electionem Pontificis, & ad defensionem Ecclesiæ, & quæ ad obuiandum imminentibus periculis spectant. De reliquis verò potiùs dicitur, *Quod si nequaquam de alio negotio intromittant.* Et in §. *certum*, additur, *Omni conatu, & solicitudine, prout possibilitas patitur, id acturi tantummodo, vt eorum ministerio acceleretur vtilis, & perneccessaria totius mundi promissio.* Atque hæc sententia sumitur ex Glossa in Clementina vnicā, de schismaticis, verbo, *sede vacante*, in fine, expresiùs Abbas in c. *cùm te*, de re iudic. num. 13. & ibi Felinus num. 11. & Anton. de Butr. & Imola in c. *transl. lato*, de constit.

5. *Collegium Cardin. vacante sede nullas ferre posse leges obligantes totam Ecclesiā.*

Clement. ne Romani.

Glossa. Abbas. Felin. Anton. Butr. Imola.

Contrarium verò tenuit Archidiac. cum Laurent. in capit. *cùm constitueretur*, 50. dist. in fine, & sequitur Iacobat. lib. 1. de Concilijs, artic. 12. part. 38. Alban. de Cardin. quæst. 42. in fine, Manfred. de Cardin. decisione 6. Fundatur, quia Senatus poterat condere legem, l. *non ambigitur* ff. de legibus. collegium autem Cardinalium habet auctoritatem Senatus, cap. *Ecclesia*, 16. quæst. 1. & capit. *Constantinus*, 96. distinct. ergo confirmatur, quia collegium Cardinalium habet potestatem creandi legislatorem. Quid ergo mirum, quòd possit condere leges? Sic enim intulit Hugo in cap. *nullus*, 79. dist. posse illud Collegium creare Cardinalem, quia potest eligere Papam. Confirmatur secundò, quia illud collegium repræsentat vniuersam Ecclesiam, quatenus illius nomine potest eligere Papam. Sed hæc sententia non habet firmum fundamentum, neque videō quomodo intelligi, aut defendi possit. Nam vel loquitur de cœtu Cardinalium, viuente Papa, aut sede vacante: neutro autem modo

6. *Arch. Laur. Alban. Manfred. c. Eccles. c. Constant. Hugo in c. nullus.*

vera esse potest; ergo. Minor quoad priorem partem patet, quia viuente Papa, nullam iurisdictionem ordinariam habet illud collegium, vt collegium est; imò nec singulæ personæ eius nisi in proprijs titulis, vt supra dictum est. Quapropter, viuente Papa nec congregari in vnum possunt per modum talis collegij, nisi ex voluntate, & auctoritate eiusdem Papæ, præsertim ad disponendum de his, quæ ad Ecclesiæ regimen spectant, multoque minùs poterunt tunc condere legem sine Papa. Altera verò pars euidenter conuincitur ex iuribus allegatis, & discursu facto.

7. Vnde illa æquiparatio cum senatu friuola est, quia nec in illis decretis habetur, & licet fieret, intelligenda esset quoad honoris, & dignitatis titulos, nõ quoad iurisdictionem spiritualem. Hanc enim non potuit dare Constantinus, nec est in communitate aliqua Ecclesiastica, nisi à Papa deriuetur. Ad primam verò confirmationem negatur consequentia, quia potestas solùm est data Cardinalibus ad actum eligendi, non ad alios, licet minùs nobiles. Vnde etiam illa æquiparatio Hugonis falsum infert, quia Collegium Cardinalium re vera non potest creare Cardinalem, quia nullibi datur illi hæc potestas, & potestas definita ad actum nobiliorem, non potest extendi ad alium diuersæ rationis, licet minùs nobilem, & ita notauit Glossa in Clementina 2. de electione, verbo, *potestatis*, & Turrecrem. in dicto capit. *nullus*. In secunda denique confirmatione, in rigore falsum est, quod sumitur: nam potestas illa eligendi Pontificem non est in illo collegio ab Ecclesia, sed à Christo, mediantibus præcedentibus Pontificibus. Deinde licet Collegium illud repræsentaret Ecclesiam, non tamen simpliciter, sed ad præbendum illum consensum, sicut procurator destinatus tantùm ad vnum actum. Sicut etiam Concilium Acephalum, sede vacante, dicitur repræsentare totam Ecclesiam, non tamen omnino perfectam, sed carentem capite, & in ordine tantùm ad creandum illud, & tollenda impedimenta, vel incommoda, quæ interim solent Ecclesiæ aduenire.

Glossa. Turrecr.

8. Secundo loco dicendum est de minoribus concilijs, de quibus statuitur regula, posse ferre leges accommodatas, & proportionatas iurisdictioni suæ, tam quoad territorium, quàm quoad materiam legum. Hanc sumo ex communi doctrina Canonistarum in §. *porrò*, post c. *regula*, dist. 3. Hostien. in sum. titul. de constit. Decio, & alijs circa eandem rubricam, Innocent. in cap. *graue*, de præbendis. Declaratur, & probatur breuiter: nam hæc concilia sunt triplicis ordinis; quædam dicuntur nationalia, vt in Hispania ferè fuerunt Toletana, & generaliter sunt illa, ad quæ conueniunt non solùm Episcopi, sed etiam Archiepiscopi alicuius nationis sub vno Primate, vel Patriarcha. Alia sunt prouincialia vnius Metropolis, in quibus conueniunt Episcopi suffraganei cum suo Archiepiscopo. Alia denique sunt synodalia, quæ ordinariè non vocantur cõcilia, sed synodi, & ad ea cõueniunt Abbates, & Parochi cũ suis Episcopis. Nullum ergo ex his potest per se ferre leges obligãtes totam Ecclesiam, nisi Pontifex illas efficiat suas, quia non habent vniuersalem iurisdictionem, & eadem ratione non possunt ferre leges in materijs grauioribus reseruatis Pontifici, iuxta regulam supra positã. At verò in materia proportionata potest vnũquodq; in suo territorio leges ferre.

De minorib. conciliis.

Hostien. Decius. Ian. cent

9. Conclusio ergo sic explicata sumitur ex capit. *Catholica*, dist. 11. & ex capit. *Concilia*, dist. 17. & ferè tota dist. 18. & cap. penult. dist. 92. Ratio autem huius iurisdictionis sumi potest vel ex natura rei, supposita ordinaria iurisdictione Episcoporum, & aliorũ Prælatorum superiorum, qui in ordine Ecclesiasticæ hierarchiæ illis superiores sunt aliquo modo. Nam inde statim fit, vt quatenus plures Episcopi sub vno Archiepiscopo, vel Patriarcha constituuntur, possint etiam in vnum congregari, & legitimum corpus mystícum efficere, in quo ex natura rei est potestas legislatiua, eo ipso quòd à superiore non prohibetur. Et eadem ratio procedit in clero sub vno Episcopo constituto, &c. Vel etiam potest hæc iurisdictio censeri ex institutione humana, quia summi Pontifices voluerunt ad maiorem vnionem, & conformitatem diuersarum nationum, vel prouinciarum, aut Episcopatuum respectiuè, & ad magis suauem gubernationem, vt non solùm per ipsos Episcopos, seu Primates sigillatim, sed etiam per legitimas Concilia, & synodos leges ferri possent. Quæ institutio constat ex traditione antiquissima, & insinuatur in citatis decretis, & nouissimè in Concilio Trident. sess. 24. capit. 2. de reformat. quatenus præcipit, synodalia, & prouincialia Concilia frequenter fieri.

c. Catholica. c. Concilia c. penult.

10. Vnde sit, vt ad obligationem legum, quæ ab his Concilijs fiunt, non fit necessaria confirmatio Papæ. Quia hæc Concilia intra se habent, vel habere debent caput sibi proportionatum, scil. Patriarcham, aut Primatem, vel Archiepiscopum, vel Episcopum, respectiuè; & ideò sufficiunt ad ferendas, & confirmandas suas leges particulares. Item in his legibus per se sumptis non est illa infallibilis auctoritas, quæ in legibus Conciliorum generalium, quia non feruntur pro tota Ecclesia. Et hinc etiam constat limitatio posita, quia hæ leges non procedunt à suprema iurisdictione, & ideo nec vniuersales esse possunt, nec de rebus grauioribus, quæ vel totam Ecclesiam attingunt, vel summo Pontifici reseruatæ sunt. Hoc autem intelligendum est præcisè sistendo in auctoritate talium Conciliorum secundum se: nam si in aliquo eorum adsit summus Pontifex, vel eius confirmatio postea accedat, possunt tales leges omnem vim, & efficaciam accipere iuxta Pontificis voluntatem. Quia potestas in eo non deest, vt supra dixi, & ideo ad maius auctoritatis robur, & vt leges immutabiliores sint, solent hæc concilia confirmationem suarum legum à Pontifice postulare. Hæc autem cõfirmatio non satis est, vt tales leges vltra territorium suum extendantur, nisi hac intentione à Pontifice confirmentur, vel per traditionem, vel alium modum extendantur. Sic enim multa decreta Conciliorum prouincialium generaliter recepta, & canonizata sunt. Ad hoc autem non satis est inueniri in Decreto Gratiani, vt suprà tetigi, sed aliunde in particulari obseruandum est, ex vsu, & traditione, vel Pontificum decretis.

11. Tertiò loco dicendum est de inferioribus communitatibus, & primò de capitulo Ecclesiæ cathedralis, quod dupliciter considerari potest, scilic. vel viuente Episcopo, vel sede vacante. Item potest esse sermo vel de statutis obligantibus tantùm ipsummet capitulum, & membra eius, vel de pertinentibus ad totũ Episcopatum, vel clerum. Primò ergo est certum, capitulum nihil posse viuente Episcopo statuere de his rebus, quæ ad alios pertinent, quia nullam habet iurisdictionem. Secundò consentiunt omnes, posse aliqua statuta facere pertinentia ad seipsum, seu capitulares suos. Dubitant autem Doctores, an possit ea facere per se sine consensu Episcopi, vel illum requirat. Cùm enim Episcopus sit caput, non videtur corpus sine illo quidquam posse facere, argumento capituli *nouit*, de his, quæ fiunt à Prælatis, &c. Aliunde verò videtur Capitulum illud esse corpus distinctum, & habere suum proximum caput, scilicet, Decanum, & vt sic posse facere sua statuta. Sic enim aliquando in iure capitulum ab Episcopo distinguitur, in quo significatur Episcopum non esse partem capituli, etiãsi aliàs sit superior. De quo videri potest optima Glossa in Clementina 2. de stat. & qualit. verb. *in eisdem*, & quæ notantur in rubrica de his, quæ fiunt à Prælatis sine consensu capituli, in qua fit clarè dicta distinctio, & in cap. vnic. ne sede vacante, in 6. Communis tamen resolutio est, minora quædam, quæ solùm pertinent ad bonum ordinem, & regimen Capituli, posse ab ipso

De inferioribus communitatibus.

c. nouit.

Glossa in Clement.

c. vnic. Minora quædam quæ ipsum pertinẽt

ad bonum ordinem, & regimen capitis possit ab ipso statui sine confirmatione Episcopi. Glossa. Sylvest. Panorm. Innocent.

ipso statui sine confirmatione Episcopi, argumento cap. *cum omnes*, de constit. in grauioribus autem, quæ spectant ad suæ Ecclesiæ commoda, & ad obseruantiam antiquarum consuetudinum, necessarium esse consensum Episcopi, argumento cap. *cum accessissent*, de constit. Vbi in re graui confirmatio Papæ postulatur, argumento cap. *cum consuetudines*. de consuetud. Et rationes pro vtraque parte factæ vtramque etiam partem probant. Et ita docuit Glossa in capit. 2. §. 1. verb. *statutum*, de verbor. signific. in 6. Sylvest. verb. *lex*. quæst. 4. Panormit. cum Innocent. in d. cap. *cum omnes*, numero 4. & latiùs ibi Felinus referens plures à numero 8.

12. Felin.

Sed obijcit Felin. ibidem, n. 10. §. *quartò est aduertendum*, quia Capitulum nullam habet iurisdictionem, neque magnam, neque paruam: ergo nullam legem omnino facere potest, quia lex essentialiter est actus iurisdictionis, vt supra lib. 1. & 3. dictum est cum Bartol. in l. *omnes populi*, ff. de iust. & iur. q. 1. & alijs. Respondet autem Felinus, quòd statuere in decisione causarum, & super his, quæ pertinent ad iurisdictionem, est iurisdictionis propriè. At verò statuere non esse iurisdictionis, quia vniuersalitates possunt facere statuta in negotijs ad eas spectantibus, licet iurisdictionem non habeant. Sed iam in superiori libro c. 2. dixi, sine iurisdictione non esse propriam legem, licet possit esse quædam regula operandi ex conuentione partium, habens aliquam vim obligandi ex vi promissionis, vel pacti, non legis. Vnde in præsenti dicendum est, vel Capitulum habere iurisdictionem ad condenda statuta proportionata tali communitati, & tali materiæ, vel ita statuta non esse proprias leges, sed ordinationes quasdam sub aliqua fidelitate obligantes. Et si primùm dicatur, consequenter asserendum est, illam iurisdictionem manare à Papa, haberique ex consuetudine, fauente iure communi, & tacito consensu Pontificis. Neque id inuoluit aliquid repugnans, vel incommodum aliquod, sed potiùs valdè probabile est, quia Capitulum clericorum capax est spiritualis iurisdictionis, & in eo, & in omnibus partibus eius est sufficiens communitas, vt pro illa possit ferri aliqua lex, & Pontifex illam contulit Episcopis: ergo etiam potuit illam conferre corpori Capituli mystico in his, quæ ad illud solum spectant. Si verò dicatur secundum, quod etiam est satis probabile, dicendum consequenter est, talia statuta non obligare, nisi in vi iuramenti, quod fieri solet, & in vi pacti, & promissionis, quæ solet etiam intercedere.

Bartol.

13. De vniuersitatibus. Felin. Sylvest.

Et hoc modo intelligendum regulariter est, quod de vniuersitatibus ait Felinus, posse nimirum facere statuta, quod etiam de vniuersitate Magistrorum, seu Academia, vel studio generali affirmat Sylu. verb. *lex*. q. 4. Nam, deficiente iurisdictione in vniuersitate, intelligendum hoc est de statuto fidelitatis, vt dixi, & est optimus textus in c. *ex literis*, de constit. in princip. ibi, *Licet à vobis fide præstita fuerit constitutum*, vbi tota vis constitutionis eiusmodi ponitur in iuramento, vel pacto, & ideo sustinetur, & ita exponitur vt non contraueniatur iuramento. Siqua verò est vniuersitas, quæ nec iurisdictionem habet ad facienda statuta, nec pactum, aut compromissionem, seu iuramentum membrorum eius de his obseruandis, quæ ex communi consensu vel omnium, vel plurium constituta fuerint, illa neutro modo poterit statuere, vt constat de hac nostra Vniuersitate Conimbricensi, & idem ferè existimo in alijs multis obseruari.

14. c. tum olim. c. vnic. in 6. Episcop. Conc. Trid

Superest dicendum de Capitulo, sede vacante, an possit facere legem pro tota diœcesi, non vt capitulum est, sed vt iurisdictionem Episcopalem pro tunc administrat, iuxta c. *cum olim*, de maiorit. & obedien. & cap. vnic. eodem, in 6. & cap. *si Episcopus*, & cap. vlt. de supplend. neglig. Prælat. in 6. & Tridentin. sess. 24. cap. 16. In qua re duas inuenio sententias. Prima, & valdè communis est, posse capitulum leges Episcopales ferre, quæ semper obligent, donec à succedente in Episcopatu reuocentur. Hæc fuit opinio Freder. sen. in consil. 16. quod incipit, *Capitulum Ecclesiæ*, quã sequuti sunt Anchar. Imol. & Anton. quos refert, & sequitur etiam Felin. in d. cap. *cum omnes*, de constit. n. 9. Sequitur etiam Abb. in cap. *cum olim*, de maiorit. & obedient. nu. 24. Sylvest. verb. *capitulum*, q. 6. & Franciscus Pauin. tractat. de potest. capituli, q. 6. referentes plures alios, & addens, se non inuenisse Doctorem famosum dicentem contrarium. Fundamentum potissimum est, quia capitulum succedit in iurisdictione Episcopi quoad totam administrationem in spiritualibus, & temporalibus, vt dicunt iura allegata: ergo potest quidquid Episcopus potest, quod illi non sit specialiter prohibitum, sed condere legem, est de potestate Episcopi, & non inuenitur prohibitum Capitulo: ergo non est illi denegandum. Confirmatur, quia potest occurrere necessitas corrigendi aliquas prauas consuetudines: ergo potest capitulum per statuta pœnalia tali necessitati prouidere: erunt ergo de se perpetua, quia hoc est de ratione statuti, & quia nihil præiudicat futuro Episcopo, cùm possit illa reuocare, si expedire censuerit. Ex quo etiam addunt Pauin. Felin. & alij, posse capitulum reuocare statuta præcedentis Episcopi, si oporteat, & contraria statuere, quia est æqualis illi in iurisdictione, & est posterius, seu actu illam habet, quando alter iam illam amisit. Quòd si obijcias, quia Collegium Cardinalium, vel Concilium omnium Episcoporum Ecclesiæ non potest, vacante sede Apostolica, reuocare Pontificum leges, nec nouas vniuersales facere pro tota Ecclesia, vt supra dictum est: ergo idem erit cum proportione in Capitulo. Respondetur negando consequentiam, quia iurisdictio Pontificis, illo mortuo, non deuoluitur ad Ecclesiam, vel Concilium, aut Collegium Cardinalium, quia illa iurisdictio datur secundum institutionem diuinam, & DEVS hoc non instituit: Episcopalis autem iurisdictio datur per homines, & iure humano statutum est, vt deuoluatur ad Capitulum, & ideo potest per illam leges ferre.

Communis sententia post sequuti sunt Anchar. Imol. & Anton. quos refert, & se capitulum sequitur etiam Felin. in d. cap. cum omnes, de constit. n. 9. Sequitur etiam Abb. in cap. cum olim, de maiorit. & obedient. nu. 24. Sylvest. verb. capitulum, q. 6. & Franciscus Pauin. tractat. de potest. capituli, q. 6. referentes plures alios, & addens, se non inuenisse Doctorem famosum dicentem contrarium. Fundamentum potissimum est, quia capitulum succedit in iurisdictione Episcopi quoad totam administrationem in spiritualibus, & temporalibus, vt dicunt iura allegata: ergo potest quidquid Episcopus potest, quod illi non sit specialiter prohibitum, sed condere legem, est de potestate Episcopi, & non inuenitur prohibitum Capitulo: ergo non est illi denegandum. Confirmatur, quia potest occurrere necessitas corrigendi aliquas prauas consuetudines: ergo potest capitulum per statuta pœnalia tali necessitati prouidere: erunt ergo de se perpetua, quia hoc est de ratione statuti, & quia nihil præiudicat futuro Episcopo, cùm possit illa reuocare, si expedire censuerit. Ex quo etiam addunt Pauin. Felin. & alij, posse capitulum reuocare statuta præcedentis Episcopi, si oporteat, & contraria statuere, quia est æqualis illi in iurisdictione, & est posterius, seu actu illam habet, quando alter iam illam amisit. Quòd si obijcias, quia Collegium Cardinalium, vel Concilium omnium Episcoporum Ecclesiæ non potest, vacante sede Apostolica, reuocare Pontificum leges, nec nouas vniuersales facere pro tota Ecclesia, vt supra dictum est: ergo idem erit cum proportione in Capitulo. Respondetur negando consequentiam, quia iurisdictio Pontificis, illo mortuo, non deuoluitur ad Ecclesiam, vel Concilium, aut Collegium Cardinalium, quia illa iurisdictio datur secundum institutionem diuinam, & DEVS hoc non instituit: Episcopalis autem iurisdictio datur per homines, & iure humano statutum est, vt deuoluatur ad Capitulum, & ideo potest per illam leges ferre.

Communis sententia post sequuti sunt Anchar. Imol. & Anton. quos refert, & se capitulum sequitur etiam Felin. in d. cap. cum omnes, de constit. n. 9. Sequitur etiam Abb. in cap. cum olim, de maiorit. & obedient. nu. 24. Sylvest. verb. capitulum, q. 6. & Franciscus Pauin. tractat. de potest. capituli, q. 6. referentes plures alios, & addens, se non inuenisse Doctorem famosum dicentem contrarium. Fundamentum potissimum est, quia capitulum succedit in iurisdictione Episcopi quoad totam administrationem in spiritualibus, & temporalibus, vt dicunt iura allegata: ergo potest quidquid Episcopus potest, quod illi non sit specialiter prohibitum, sed condere legem, est de potestate Episcopi, & non inuenitur prohibitum Capitulo: ergo non est illi denegandum. Confirmatur, quia potest occurrere necessitas corrigendi aliquas prauas consuetudines: ergo potest capitulum per statuta pœnalia tali necessitati prouidere: erunt ergo de se perpetua, quia hoc est de ratione statuti, & quia nihil præiudicat futuro Episcopo, cùm possit illa reuocare, si expedire censuerit. Ex quo etiam addunt Pauin. Felin. & alij, posse capitulum reuocare statuta præcedentis Episcopi, si oporteat, & contraria statuere, quia est æqualis illi in iurisdictione, & est posterius, seu actu illam habet, quando alter iam illam amisit. Quòd si obijcias, quia Collegium Cardinalium, vel Concilium omnium Episcoporum Ecclesiæ non potest, vacante sede Apostolica, reuocare Pontificum leges, nec nouas vniuersales facere pro tota Ecclesia, vt supra dictum est: ergo idem erit cum proportione in Capitulo. Respondetur negando consequentiam, quia iurisdictio Pontificis, illo mortuo, non deuoluitur ad Ecclesiam, vel Concilium, aut Collegium Cardinalium, quia illa iurisdictio datur secundum institutionem diuinam, & DEVS hoc non instituit: Episcopalis autem iurisdictio datur per homines, & iure humano statutum est, vt deuoluatur ad Capitulum, & ideo potest per illam leges ferre.

leges Episcopales ferre, quæ donec ab Episcopo succedente reuocentur. Freder. Anchar. Imola. Anton. Abbas. Sylvest.

Pauin. Felinus.

15. 2. *sententia.*

Secunda sententia negat, posse capitulum statuta propria condere, id est, durabilia, etiam post ablatam ab ipso Capitulo iurisdictionem. Pro hac sententia potest allegari Glossa in cap. *si qua de rebus*, 12. q. 2. quatenus ait, sede vacante, non posse capitulum immutare statutum Episcopi: nam eadem est ratio de conditione noui statuti, quæ de immutatione statuti præexistentis. Et idem sentire videtur ibi Archidiac. Verum est, Glossam non dicere, *statutum*, vt Felinus refert, ad statum, tamen ex vno videtur aliud inferri, vt infra explicabimus. Præterea Felin. supra n. 10. verb. *secundo*, ita limitat priorem sententiam, vt illam euertere videatur. Dicit enim, quòd vbi non immineret necessitas statuendi, nõ posse capitulum sede vacante, facere statuta, quia deficiente necessitate actus est voluntariæ iurisdictionis, iuxta Glossam in dicto capit. *cum omnes*, & Lapum cap. 1. de constit. in 6. At verò in iurisdictione voluntaria, maximè si concernat totam diœcesim, non succedit Capitulum, iuxta Glossam in Clement. 1. §. 1. de hæretic. verb. *capituli*, quam in hoc sequitur Domin. 18. distin. in summa. Quod si hoc verum est, nunquam poterit Capitulum ferre legem, sede vacante, tum quia nunquam esse poterit necessarium, quia ad subueniendum omnibus necessitatibus occurrentibus, sufficit temporale præceptum, quod duret vsque ad Episcopi creationem: tum etiam quia semper erit morale dubium de valore talis legis, quia nunquam potest de tanta necessitate ferendi legem perpetuam, non expectato Episcopo, constare.

c. si qua.

Archid. Glossa.

Felin.

Ratio verò à priori pro hac parte esse debet, quia licet Capitulum succedat in iurisdictione Episcopali, non tamen simpliciter, sed iuxta id, quod in iure est præscriptum: hoc autem non est in iure præscriptũ: ergo.

16.

ergo. Maiorem indicat dicta Glossa in dicto verb. *capituli*, vbi in simili dubio de visitatione, an competat capitulo, sede vacante, sic argumentatur, *Hoc non est iure expressum: ergo nec attribuendum*, habetq; hic modus argumentandi fundamentum in capit. 2. ne sede vacante, ibi, *Cum nusquam inueniatur cautum in iure, quòd Capitulum, vacante sede, fungatur vice Episcopi in collationibus præbendarum.* Declaratur, quia Capitulū succedit Episcopo solum in administratione spiritualium, & temporalium: at leges ferre non videtur ad hanc administrationem pertinere, sed altioris esse potestatis. Vnde licet generalior esset in iure concessio iurisdictionis Episcopalis facta Capitulo, sede vacante, non videretur extendenda ad hunc casum ferendi leges nouas, & multò minùs mutandi antiquas, quia est casus valde specialis, & moraliter non necessarius, & in quo potest periculum imminere, quia immutationes legum noxiæ esse solent. Vnde etiam potest hoc confirmari, quia, sede vacante, nihil est innouandum, c. 1. ne sede vacante, sed leges nouas ferre, vel mutare ab Episcopis positas, magna esset innouatio; ergo non videtur hoc concessum Capitulo; ergo. Maior, præterquam quòd in iure habetur cap. *si Episcopus*, de supplend. neglig. Prælat. est valde consentanea rationi, quia iurisdictio non datur Capitulo, vt in eo sit quasi per se, & durabiliter (vt sic dicam) sed solùm vt interim Ecclesiam regat, conseruando res eius, & bonos mores, ac pacem: non verò ad notabilem mutationem faciendam. Quòd autem huiusmodi sit legum conditio, vel mutatio, per se notum videtur. Et probabiliter persuadetur eadem coniectura, quia sicut lex de se perpetua est, ita iurisdictio ad illam ferendam, nec datur, nec dari debet, nisi habeat illam stabili, ac perpetuo modo, non verò Capitulo, cui veluti per occasionem ad tempus committitur.

Cap. 1. ne sede vacante.

c. si Episcopo 9.

17. Propter has coniecturas videtur non improbabilis hæc posterior opinio. Nihilominus tamen non est recedendum à communi sententia. Nec etiam videntur sine maiori fundamento restringenda iura, quæ, sede vacante, capitulo tribuunt Episcopalem iurisdictionem, & administrationē tam in spiritualibus, quàm in temporalibus: nam ad vtrumq; finem multum deseruire possunt statuta, & sæpe esse necessaria. Neque in hoc potest esse aliquod graue præiudicium cōmunitatis, vel Episcopi futuri, quia omnes fatētur posse capitulum generalia præcepta ferre pro tota diœcesi, quòd ergo illa ferantur per modum statuti, parum refert, habito respectu ad tempus vacationis Ecclesiæ: postquam autem Ecclesia habuerit Episcopum, ille poterit reuocare statutum, si expedire iudicauerit; ergo neque illi præiudicium fit, neq; Ecclesiæ, cùm per hunc modum illi sufficienter subueniatur, si fortè præceptum illi est commodum. Aliunde verò potest esse valde conueniens, vt præceptum non cesset ipso facto, donec per nouum Episcopum recognoscatur, & reuocetur, si oportuerit, vel si est vtile, relinquatur; ergo in vsu huius potestatis nihil est periculi. Et ideo existimo priorem opinionem simpliciter esse probabiliorem, & in praxi sequendam. Nisi fortè alicubi contrarium teneat consuetudo: nam hæc seruanda est semper, quia & potest dare iurisdictionem, & auferre, & est optima legum interpres.

18. Superest dicendum de inferioribus communitatibus Ecclesiasticis. De quibus idem ferè cum proportione sentiunt Canonistæ, scilic. de rebus vniuersalibus, & maioris momenti non posse facere statuta: de minoribus autem, quæ solùm ad suæ communitatis administrationem pertinent, posse illa ferre, vt videre licet in auctoribus allegatis, & Innocent. in cap. *cum accessissent*, num. 2. & ibi Hostiensin. 8. & 9. Abb. & alijs, & Felin. in dicto capit. *cum omnes*. & Rota decisione 167. aliàs 4. de concess. præbend. in nouis, & Alberic. tract. de statutis, q. 3. & 6. Qui etiam addunt, quòd licet capitulum cathedralis Ecclesiæ non possit facere statutum sine consensu Episcopi, inferiores Ecclesiæ collegiatæ poterunt illud efficere sine consensu Episcopi cum consensu sui proximi Prælati. Distinguunt etiam inter statuta directiua tantum, & coactiua, seu pœnam imponentia, & priora concedunt, posse fieri ab his communitatibus; non tamen posteriora, nisi habeant ad hoc specialem iurisdictionem, citantq; caput *conquestus*, de ferijs, & l. *per iniquū*, C. de iurisdictione omnium iudicum, & similia iura, quæ sanè parum ad rem faciunt. Et tota resolutio valde confusa est, & sine solido fundamento.

Innocent. Hostiens. Abbas. Felin Alberic.

c. conquestus. l. per iniquū.

Quocirca vtendum censeo distinctione proximè 19.
tacta de propria lege procedente ex potestate legislatiua, vel de statuto latè sumpto pro regula operandi posita ex conuentione illorum, qui sunt de communitate per modum pacti. Dico ergo has communitates inferiores Ecclesiasticas non posse ordinariè, ac regulariter proprias leges ferre, sed solùm vbi consticerit, eas habere propriam iurisdictionem spiritualem: tunc enim iuxta modum iurisdictionis poterunt legem statuere, & non amplius. Prior pars cōstat, quia supra ostendimus, proprias leges esse actus iurisdictionis, & sine illa ferri non posse: at hæ communitates ordinariè non habent Ecclesiasticam iurisdictionem, quia nec iure diuino illam habent, vt supra dictum est, nec iure communi canonico illis conceditur; oportet ergo vt ex aliqua speciali concessione, vel priuilegio illam habeant, quod rarum esse credimus, & ideo necesse est, vt de illa constat, vel ex speciali institutione, aut priuilegio, aut ex præscripta consuetudine. Tunc autem clarum est, posse ferre statuta proportionata iurisdictioni, quia vnaquæq; potestas operari potest iuxta modum virtutis suæ, & non amplius. At verò quando hæ communitates iurisdictionem non habent, possunt nihilominus statuere aliquid per modum conuentionis, & pacti, seu promissionis, vt satis explicatum est. Et tunc non video esse necessariam differentiam illam de lege pœnali, vel non pœnali: nam cum iurisdictione vtraque fieri potest, & sine iurisdictione neutra ferri potest tanquam vera lex: in vi autem promissionis vtroq; etiam modo fieri potest; sicut quotidiè fiunt pacta pœnalia, vel sicut per inobedientiam potest quis se subijcere non tantum imperio alterius, sed etiam correctioni. Verum tamen est, hanc priuatam correctionem non posse extendi ad pœnas, quæ ex iurisdictione pendent, vt sunt censuræ.

Communitates inferiores Ecclesiasticæ quando possint leges ferre, quando non.

An verò hæc statuta fieri possint ab his communitatibus sine consensu Episcopi, vel illum requirant. Dicendum est, quòd si sunt propriæ leges, id pendet ex modo iurisdictionis, & certè regulariter non possunt, nisi vbi Prælatus proximus ex priuilegio habet iurisdictionem Episcopalem; tunc autem consensus eius sufficiet, & necessarius erit, quia in illo esse solet principaliter iurisdictio. Quoad alia verò statuta impropria, non poterit talis communitas sine suo proximo capite facere statutum, quia sine illo nec legitimè congregari potest, nec facere vnum corpus perfectum: nihilominus tamen communitas cum capite congregata poterit facere statutum, sine consensu speciali sui proprij Prælati, quia potest vincere maior pars Capituli contra suffragium Prælati, qui tunc non operatur per se, & sua singulari potestate, sed vt pars communitatis præcipua. Sicut in Capitulo Ecclesiæ cathedralis potest fieri statutum contra speciale suffragium Decani, seu præsidentis. Atque de his statutis verum est, quod Innocent. & alij dicebant, non esse necessarium consensum Episcopi: idem verò est, seruata proportione de Capitulo Ecclesiæ cathedralis, vt supra dictum est. Semper tamen erit necessarium, vt Episcopus non contradicat: nam quoad hoc semper habet superiorem iurisdictionem. Ac denique in his omnibus multum potest valere consuetudo.

20.

Denique

21. Denique ex dictis constat, quid dicendum sit de religiosis communitatibus; habent enim suam potestatem ferendi propria statuta, & leges, vt videri potest ex Innoc. in cap. *in singulis*, de statu Monach. Quæ potestas vtroque modo dicto intelligi potest: nam in religionibus, & est obligatio ex vi promissionis, & voti obedientiæ, & est iurisdictio Ecclesiastica à summis Pontificibus, iuxta vniuscuiusque priuilegia singulis concessa. In quo verò sit hæc potestas, scilicet, vt in supremo Prælato, vel in capitulo generali, aut prouinciali, vel in vtroque simul, non possumus idem de omnibus definire, sed consulenda vniuscuiusque regula, quia votum obedientiæ secundum illam fit, & iurisdictio Pontificia etiam datur vnicuique ad regendum secundum illam; & ideo iuxta modum in regula statutum erit hæc potestas in vnaquaque religione. An verò ad essentiam religionis pertineat habere propriam iurisdictionem Ecclesiasticam, vel sufficere posset potestas, quæ ex voto obedientiæ intrinsecè nascitur, in tractatu de statu religionis dicendum est.

De Religionib.

Innoc. in singulis.

22. Vltimò interrogari potest in præsenti, quibus delegetur hæc potestas Ecclesiastica ad leges ferendas. Quod potest vel de possibili, vel de facto quæri, verumtamen hoc posterius non cadit sub scientiam, quia non est res iuris, sed facti, pendetque ex voluntate hominis delegãtis, quæ incerta, & variabilis est. De iure autem nulla facta est delegatio huius potestatis: nam illa, quæ est in legato Pontificis, non censetur esse delegata, sed ordinaria; idemque est de potestate, quam diximus esse in religionibus, & similibus. De possibili autem erit quæstio, an hæc potestas delegabilis sit, quam expediuimus lib. 3. cap. 4. in fine, & illa resolutio hîc applicanda est: nam hæc potestas eo quod supernaturalis sit, nihil habet repugnans delegationi: nam etiam iurisdictio Ecclesiastica delegabilis est; hæc autem potestas pars quædam est illius iurisdictionis. Solum potest considerari, delegationem hanc respectu vnius, vel alterius congregationis, vel prouinciæ facile fieri posse; nam sicut Pontifex suo legato dedit hanc potestatem vt ordinariam, ita potest eam delegare suo delegato, & idem est de Prælatis religionum, & similibus, nihilominus tamen respectu totius Ecclesiæ videtur hoc moderandum: nam quoad consultationem, & iudicium de conuenientia legis, & modo ferendi illam, facilè etiam poterit talis delegatio fieri, vt per se constat. At verò quoad absolutam legislationem, per quam lex accipiat vim obligandi totam Ecclesiam absque speciali approbatione Pontificis, non videtur talis potestas posse delegari; imò nec vllo modo alteri committi. Ratio est, quia leges canonicæ obligantes totam Ecclesiam proficisci debent à potestate, quæ in rebus ad mores pertinentibus errare non possit: hæc autem potestas cum pendeat ab speciali directione Spiritus sancti Pontifici promissa, delegabilis non est, sicut nec potestas definiendi, vt ex propria materia suppono, & ideo nec potestas legislatiua pro tota Ecclesia est illo modo delegabilis, vel certè saltem non est illo modo deleganda, ne tota Ecclesia periculo alicuius erroris in re tam graui exponatur.

De iure nulla facta est delegatio præd. potestatis licet non repugnet delegari, secus verò in totã Ecclesiam potestas ferẽdi leges sine speciali approbatione Papæ, sicut nec potestas definiendi potest delegari.

CAPVT VII.

Vtrum potestas condendi leges Ecclesiasticas ex moribus, aut fide pendeat.

1. VT ea, quæ spectant ad subiectum huius potestatis, compleamus, hæc quæstio necessaria est: nam hæretici, qui ciuilem potestatem negant manere in peccatoribus, multò magis id negant de Ecclesiastica potestate. Et quosdam alios hæreticos Bernardi tempore in eodem fuisse errore, eorum nomine tacito refert idem Bernard. serm. 66. in Cantica.

D. Bernard.

Referri etiam solet pro hac sententia Armacha. lib. 10. de quæstion. Armen. cap. 4. Fundantur primò, quia hæc potestas est donum supernaturale Dei; ergo non debet in peccatoribus manere. Secundò, quia est ad regendam Ecclesiam Dei sponsam: ergo non debet inimicis Dei committi. Tertiò, quia datur hæc potestas in ædificationem, non in destructionem; at in peccatoribus esset potius in destructionem, quam in ædificationem; ergo non est verisimile illis concedi.

Fundamẽta hæreticorũ.

Habere autem videntur rationes huiusmodi aliquam verisimilitudinem in carentia fidei, & ideo aliqui ex catholicis dixerunt, hanc potestatem ita esse fundatam in fide, & ab illa pendere, ita vt si Prælatus Ecclesiæ (quicumque ille sit, etiam summus Pontifex) incidat in hæresim, eo ipso potestatem, & dignitatem amittat. Hanc opinionem tenuit Turrec. lib. 4. sum. cap. 1. & cap. 20. Eamque late defendit Castro lib. 2. de iustâ hæreticorum punitione, c. 23. & 24. Et præter rationes factas confirmari potest, quia iure diuino tenemur vitare hæreticos, & non communicare cum illis; ergo etiam prohibemur illis obedire; ergo multò magis illi priuantur potestate præcipiendi, alioqui esset perplexitas in subditis, & bellum iustum ex vtraque parte. Confirmatur secundò, quia fides est fundamentum totius spiritualis ædificij; ergo etiam huius potestatis: nam qui caret fide, nec Christi, nec Ecclesiæ membrum est, & ideo nec caput, nec pastor Ecclesiæ est potest; nec per illum Christus influit; ergo nec potestatem spiritualem habere potest. Tandem confirmatur, quia alias Ecclesia nullum remedium habere posset aduersus summum Pontificem hæreticum, quia non obstante hæresi, summam iurisdictionem retineret: ergo nullus illum cohibere posset, cogereturque Ecclesia semper habere tale caput, quod esset incommodissimum.

2. *Potestatem prædictã esse ita fundatã in fide vt ab ea pẽdeat sentiunt aliqui. Turrec. Castro.*

Fides fundamẽtum totius spiritualis ædificij.

Contraria verò sententia vera est; non verò est æquè certa quoad fidem, & quoad honestatem morum, & ideo de his figillatim dicemus. Dico ergo primò, potestatem hanc esse posse, & permanere in homine fideli, & baptizato, licet iniquissimus sit, & in hoc sensu non pendere ex bonis moribus. Hoc est certum de fide, & oppositum damnatum est in Concilio Constantiensi. Probari autem potest ex verbis Christi Matth. 23. *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisæi*, &c. Nam ibi docet Christus, Prælatis bene præcipientibus obediendum esse, licet opera ipsorum non sint imitanda. Vbi licet loquatur de Pontificibus legis veteris, tamen non refert, tum quia non tam loquebatur propter ipsos, quam propter nos, vt omnes Sancti intelligunt: tum etiam, quia ex similitudine rationis sumitur efficax argumentum. Vnde Cyprianus in sermone de Baptismo Christi, ex hoc loco colligit, in homine iniquo manere plenam potestatem, & in eo honorari officium, non vitam.

3. *Contraria sententia certa.*

Matth. 23.

Cyprian.

Ratione declaratur, quia vel hæc potestas amittitur, amissa gratia sanctificante, atque adeo per quodlibet peccatum mortale, vel per aliqua specialia peccata, vel per multitudinem, consuetudinem, aut circunstantias eorum. Primum est, quod intendunt hæretici, & eò tendunt eorum rationes; est tamen prorsus absurdum, & incredibile, alioqui per peccata mentalia amitteretur hæc potestas, quia per illa amittitur gratia, atque ita omnia essent incerta, & confusa. Deinde hæc potestas non habet connexionem cum sanctitate, quia non datur in sanctificationẽ, vel vtilitatem habentis, sed aliorum, & ita potius imitatur gratias gratis datas, quę non pendent sẽper ex propria sanctitate, vt constat ex propria materia. Secundum verò non minus absurdum est. Quę enim sunt illa peccata, quæ multitudo, consuetudo, aut circunstantiæ, quæ ex se vim habeãt ad expellendam hanc potestatem? Nihil sanè cum fundamento responderi potest. Et præterea inde sequitur, vt subdi-

4. *Prædicta potestas nõ habet connexio nem cũ sanctitate.*

ti possint iudicare Prælatos, & eis obedientiam negare, eos de praua vita arguendo iuxta sui arbitrij mensuram.

5. Denique talis pœna non est iure humano ordinariè imposita. Quod si aliquando fertur aliqua similis pro aliquo delicto, præcedere ordinariè debet sententia iudicis saltem declaratoria, vt infrà attingemus, agentes de lege pœnali, & latius tractatur in materia de Censuris. Neque etiam talis pœna est iure diuino imposita, nullibi enim est tale ius. Nec peccator priuatur statim omnibus donis Dei supernaturalibus, retinet enim fidem, & spem, & multò magis potest retinere illa, quæ ad aliorum commodum ordinantur. Neque est Deo difficile, vti homine sibi inimico tanquam instrumento ad bene faciendum amicis suis. Et ideo etiam non sequitur, potestatem hanc esse in destructionem, si in peccatore maneat, quia potest iusta præcipere, etiam si ipse iniustus sit, maiorque destructio, & confusio sequeretur, si liceret non obedire Prælatis discolis etiamsi
1. Pet. 2. iusta præciperent. Et ideo Pet. 1. can. 2. seruis præcipit, obedire dominis, *non tantum bonis, sed etiam discolis*. Quia nimirum per prauos mores non amittũt dominium suum, neque ad malum inducunt, si iusta præcipiant. Eadem autem ratio est de Ecclesiasticis Prælatis, ideoq; obedientia Prælatorum absolutè, & sine distinctione inter bonos, & malos, præcipitur Hebræor. 13. Atq; ita sufficienter constat hæc veritas, simulq; responsum est ad priores rationes dubitandi.

6. Secundò dicendum est, potestatem hanc non pen-
2 Conclus. dere essentialiter ex fide habentis illam, sed illam retinere, etiamsi fidem amittat, donec mediante Ecclesia, illa priuetur. Hæc non est tam certa doctrina sicut præcedens, est tamen opinio Theologica multò probabilior. Intelligenda vero est de fide ipsa secundum se, non de sacramẽto fidei, seu de Baptismo, aut charactere eius: nam de hoc supponimus esse necessarium ad hanc potestatem iurisdictionis Ecclesiasticæ, quia est fundamentum totius Ecclesiæ, & ianua ad illam. Loquimur ergo de fide propria, quæ in credulitate actuali, vel habituali, & supernaturali consistit. Et sic tenet assertionem Caietan. tom. 1. Opusc.
Caiet. Canus. Bellarm. tract. 1. de potest. Papæ, cap. 19. Canus lib. 4. de locis, cap. vlt. ad 12. & lib. 6. ca. vlt. Bellarm. lib. 2. de Romano Pontifi. cap. 30. Vt verò eam clarius probemus, distinguamus tres gradus hæresis, quædam est purè interna, & mentalis, quæ vocatur occulta per se: alia est externa, sed ita secreta, vt non possit in iudicio probari, quæ dicitur occulta per accidens: alia est externa, & publica, vel probabilis, quibus omnibus commune est fidem expellere.

7. Iam ergo, si fides amittatur per solam interiorem hæresim, manifestum videtur tunc non amitti potestatem hanc. Ergo non pendet à fide secundum substantiam, seu existentiam eius. Consequentia clara est. Probatur ergo antecedens, primò ab incommodis suprà insinuatis: nam esset gubernatio valde incerta, si potestas penderet ex internis cogitationibus, & culpis. Item cum Ecclesia sit visibilis, oportet, vt potestas gubernatiua eius sit suo modo visibilis, & ideo pendens ex actionibus externis, & non ex solis mentis cogitationibus. Ratio à priori est, quia in eo casu Ecclesia non aufert potestatem suo humano iure, quia non iudicat de internis, vt dicemus infra. Neq; etiam aufertur ex vi solius iuris diuini, quia vel hoc est naturale, seu connaturale ipsis donis supernaturalibus, vel est superadditum positiuè. Primum dici non potest, quia ex natura rei non potest ostendi necessaria connexio inter fidem, & hanc potestatem; item quia potestas ordinis magis supernaturalis est, & tamen est de fide, non amitti, vt in materia de Sacramentis in genere latius tractatur, & docet
D. Thomas. D. Thomas 2. 2. quæst. 39. art. 3. Vnde licet fides sit fundamentum sanctificationis, & donorum, quæ ad illam pertinent; non tamẽ est fundamentum aliarum potestatum, & gratiarum, quæ propter alios dantur. Secundum autem sufficiẽter probatur, quia nec traditione nec Scriptura ostendi potest tale ius positiuum diuinum. Deniq; rationi consentaneum est, vt sicut Ecclesiastica iurisdictio non confertur, nisi media aliqua actione hominis, siue illa sit tantum designatiua, seu electiua personæ, vt in summo Pontifice, siue collatiua potestatis, vt in reliquis, ita etiam non auferatur, nisi media aliqua actione exteriori, quia in vtraque debet seruari proportio ad hominis conditionem, & naturam, vt à fortiori ex sequenti puncto constabit.

8. De hæretico etiam exteriori occulto, seclusis censuris Ecclesiasticis, de quibus statim dicemus, certum est, ex vi talis delicti non amittere hanc potestatem. Quod ferè eodem discursu ostendi potest, quia nec est ius diuinum imponens talem pœnam, nec etiam Ecclesiasticum, ita vt incurratur ipso facto, & ante sententiam. Vnde sunt multa decreta, quæ præcipiunt huiusmodi homines deponi, & priuari potestate, quod non habet locum, quando delictum est mentale, sed quando est externum. Imò oportet, vt sit probabile, si per hominem inferenda est pœna, seu priuatio. Assumptum constat ex vsu: nam ita obseruatum videmus in antiquis Conciliis, *Concil. Constantinop.* Constantinop. I. Ephesino I. Chalced. & aliis, & *Conc. Ephes.* sumitur ex cap. *ad abolendam*, de hæreticis, & ex cap. *Conc. Chalc.* *omnibus*, 24. q. 1. ibi, *Hanc domum si quis corripientem, cor-* *Cap. ad abo-* *rigentemque contempserit, sit tibi, inquit, sicut Ethnicus, & lendam,* *publicanus*. Vbi Augustin. loquitur de hæreticis rece- *C. omnibus.* dentibus ab Ecclesia, & eos etiam significat esse priuandos potestate, & iurisdictione per sententiam Prælatorum Ecclesiæ: ita enim illa verba Domini intelligit Glossa vlt. quia inde colligit, hæreticum contumacem esse iudicandum. Et potest sumi ex Aug. in *D. August.* fine cap. 51. lib. 7. de Baptismo. Colligi etiam hoc potest ex illo Pauli ad Titum 3. *Hæreticum hominem post* *Ad Tit. 3.* *primam, & secundam correptionem deuita*; ergo saltem antequam moneri, & corripi possit, non est priuatus ipso facto iurisdictione, & potestate sua; vt autem corripi possit, ita vt sit obligatio vitandi illum vt ab Ecclesia præcisum, necesse est, vt crimen non fit occultum. Deniq; hanc etiam partem probant multa ex his, quæ adduximus.

9. Maior difficultas est in tertio membro, quando Ecclesiæ Prælatus publicè fidem deseruit. Nam multi viri docti loquentes de Papa docent, si fiat publicè hæreticus, eo ipso definere esse Papam. Quod si verum est, non potest id esse ex vi iuris humani, quod non habet vim coactiuam supra Papam, & ita cẽsent esse ex vi iuris diuini, quod Paul. declarauit in loco allegato ad Tit. 3. Quod ius consequenter habebit effectum in quibuscumque Prælatis Ecclesiasticis. Et ita sentit Bellarmin. suprà, & indicat Driedo lib. 4. *Bellarm.* dogmat. c. 2. p. 2. sentent. 7. Contrarium verò tenet *Dried.* Caiet. suprà. Quam rem grauissimam nolumus nunc *Caiet.* perfunctoriè definire. Nam ferè pro solo Papa est necessaria, & tractabitur in materia de fide. De inferioribus autem Prælatis nunc certum est, non solum per hæresim publicam, sed etiam per omnem externam, etiam occultam per accidens (vt vocant) amittere, quantum est ex se, vsum omnis Ecclesiasticæ iurisdictionis, saltem ratione excommunicationis, quam ipso facto incurrunt. An verò hæc excommunicatio sit de iure diuino, vel humano, & quàm sit antiquũ, & quomodo nunc seruandum sit in publicis hæreticis nondum nominatim excommunicatis, ac denunciatis, seu declaratis, in materiam de hæresi remittimus. Quia in præsenti materia neutra opinio necessaria est. Dicim⁹ ergo de facto hæreticum publicum, etiamsi denunciatus non sit, non posse validas leges ferre saltem ratione censuræ. Neq; obstabit Extrau. *ad euitanda*, quia illa constitutio non est in fauorem excommunicati, sed fidelium, & ideo quamuis alij non

Papam hæreticum ex vi iuris diuini eo ipso desinere esse Papam sentiunt multi.

Per hæresim occultam per accidens omnẽ Episcopum inferiorem Papa amittere quo ad omnẽ vsum iurisdictionis Ecclesiasticæ.

non teneantur vitare illum : nihilominus si publicè constet, illum esse hæreticum, optimè possunt illi non obedire, nec eius leges seruare, quia re vera ille non habet vsum potestatis ad coercendum, vel obligandum, & alioqui ipsi non coguntur communicare cum illo, licet possint id facere in his, quæ honesta, & commoda fuerint. Si autē subditi parere non tenentur, ipse non habet vsum iurisdictionis coactiuæ, & ideo leges ab illo latæ nullæ, seu inualidæ sunt.

10. *Ad rationes Cæfri respōdetur.*

Ad rationes ergo vltimo loco adductas pro opinione Cæfri responderi facilè potest. Ad primam dicitur, antecedens ad summum procedere de hæreticis publicis, & in illis esse dubium; tamen siue ex iure diuino, siue ex Ecclesiastico, fatemur, illos esse priuatos potestate ferendi leges. Ad secundum negatur assumptū, quia character baptismalis potest sufficere ad retinendam hanc potestatem, præsertim si in publico ritu fidei, & externo nondum quis discessit ab Ecclesia. Ad tertiam de summo Pontifice possemus respondere, negando posse dari talem euentum iuxta opinionem asserentem Pontificem Romanum ex diuino priuilegio non posse errare in fide, etiam vt particularem personam, quā opinionem probabiliter defendunt aliqui, vindicando ab hac nota omnes Pontifices, qui hactenus præcesserunt. Nam videtur consentaneum suaui prouidentiæ Dei, vt non permittat eum falsa contra fidem sentire, quem permissurus nō est, falsa docere. Et ita dicunt, vtrunq; complecti verba illa, *Ego rogaui pro te Petre, vt non deficiat fides tua.* Quia verò hæc sententia non est admodum recepta, & Concilia generalia aliquando admiserūt casum illum, & consequenter suppossuerunt, scilicet esse possibilem; ideo dicendum est, si Papa fiat hæreticus, non statim cadere à dignitate ipso facto ratione fidei amissæ, vt generaliter probatum est, quia nullum de illo habemus in hoc speciale ius diuinum, neque fuisset Ecclesiæ conueniens propter pericula schismatum. Neq; etiam ex vi censurarum Ecclesiasticarum manet depositus ipso facto, quia Pontifex non est capax censuræ, quamdiu Pontifex est, quia nulli subiicitur in terris quoad potestatem coerciuā, ad quam pertinent censuræ. Vnum ergo supereſt Ecclesiæ remedium, scilicet, vt in Concilio generali iuridice declaretur hæreticus; nam eo ipso cadit à dignitate, non tam potestate humana, quā diuina. Sicut enim quando eligitur, non accipit potestatem ab electoribus, sed à Christo : ita in eo speciali casu à Christo ipso deponitur post iuridicam declarationē. Et quamuis fortè de hoc non habeamus expressum ius diuinum scriptum; tamen traditio Ecclesiæ sufficienter ostendit esse in Ecclesia hanc potestatem, quę ferè debita illi erat iure defensionis, & ad prouidentiam Christi Domini maximè pertinebat. An verò hoc remedium sit semper necessarium, etiamsi contingat, Papam esse publicè hæreticum, disputabitur in locis præallegatis.

Consentaneū est suaui gubernationi Dei non permittere Papam fieri hæreticū quod si fiat iuridicè est declarandus, sicq; deponitur à Christo Domino.

CAPVT VIII.

Vtrùm potestas Ecclesiastica ad leges ferendas sit excellentior ciuili in fine, origine, subiecto, & aliis proprietatibus.

1. *Conclusio affirmatiua.*

QVamuis hæc quæstio magna ex parte in superioribus definita sit; nihilominus vt excellentia huius potestatis magis illustretur, & aliquibus difficultatibus occurramus, opportunam hoc loco illam iudicauimus. Primò itaque certum statuimus, potestatem hanc Ecclesiasticam in lege Euangelica longè excellentiorem esse potestate ciuili. Hæc veritas facilè ostendi potest ex his, quæ adduximus in cap. 1. huius libri, præsertim concluſ. 3. vbi Doctores etiam allegauimus. Est etiam communis Patrum, Ignat. Epist. ad Smirnens. *Ego autem dico, honorate quidem Deum vt auctorem omnium & Dominum, Episcopum autem tanquam Principem sacerdotum, imaginem Dei ferentem, principatum quidem secundum Deum, sacerdotium autem secundum Christum, & post hunc honorare oportet etiam Regem.* Ambros. lib. 2. de dignitat. sacerdot. cap. 2. *Honor, & sublimitas Episcopalis* (inquit) *nullis comparationibus poterit adæquari. Si regum fulgori compares, & principum diademati, longe erit inferius, quàm si plumbi metallum ad auri fulgorem compares, quippe cum videam regum colla, & principum committi genibus sacerdotum.* Quæ verba referuntur, & probātur à Gelas. in cap. *duo sunt.* 96. distinct. Innocentius autem in cap. *solitæ*, de maiorit. & obedient. Soli, & Lunæ comparat dictas potestates. At verò Chrysostom. lib. 3. de sacerdot. in principio, *Sacerdotium* (inquit) *tanto regno est excellentius, quantum spiritus, & carnis interuallum esse potest.* Quam sententiam latissimè prosequitur, & amplificat, in Homil. 83. in Matthæum, *Siue* (inquit) *princeps diademate coronatus sit, indigne autem accedat, prohibe; maiorem illo potestatem habes.* Et similia multa habet Homil. 4. & 5. in verba Isai. *Vidi Dominum*, &c. & Homil. 3. ad populum aliquantulum à principio, vbi loquēs de Flauiano, eum præfert Imperatori, dicitq; habere gladium nō ferreum, sed spiritualem. Et plura ex Patribus in sequenti capite referemus. In prædictis autem locis ferè semper loquuntur generatim de potestate sacerdotali secundum totam amplitudinem suam, includendo potestatem ordinis, secundum quam complectitur potestatem censurandi, remittendi peccata, creandi sacerdotes, &c. simulq; potestatem iurisdictionis, quæ includit etiam dispensationem thesauri spiritualis Ecclesiæ, & potestatem ligandi, ac soluendi per censuras, & alia multa. In qua vniuersalitate considerata hac potestate, luce clarius est, esse longè excellentiorem ciuili potestate. Hìc autem non tantum hoc modo loquimur, sed etiam præcisè conferendo has potestates sub ratione legislatiuæ potentiæ. Et sic etiam dicimus, excellere Ecclesiasticam potestatem, quod tradit apertè Bonifac. Papa in Extrauaganti, *vnam sanctam*, de maiorit. & obedient. inter communes. Et ratio reddi potest ex dictis in cap. 1. quia potestas hæc (etiam vt legislatiua) est ordinis supernaturalis; potestas autem ciuilis naturalis est, vt suprà est ostensum : ergo illa est excellentior in suo esse, & substantia. Atque hæc potest constitui differentia inter has duas potestates, quæ ex dictis in capite primo satis constat, & statim amplius explicabitur. Vt autem excellentia huius potestatis illustrior fiat, aliæ etiam differentiæ assignandæ sunt ex parte causarum, & principiorum, & actuum vtriusque potestatis.

Ignat. *Honorate quidem Deum vt auctorem omnium & Dominum, Episcopum autem tanquam Principem sacerdotum, imaginem Dei ferentem, principatum quidem secundum Deum, sacerdotium autem secundum Christum, & post hunc honorare oportet etiam Regem.*

Ambros.

Chryſoſtom.

Isai 6.

Bonif. Papa.

Potestas Ecclesiastica vt legislatiua, est supernaturalis.

Secunda ergo excellentia huius potestatis sumitur ex parte finis : nam finis potestatis Ecclesiasticæ supernaturalis est, ciuilis autem omnino intra naturæ ordinem continetur; ille spiritualis, hic materialis est; ille æternus, hic temporalis. Hæc enim omnia constant ex dictis in hoc libro capite primo, & secundo, & in libro superiori capite sexto. Nam ibi ostendimus, finem potestatis, ac iuris ciuilis non esse felicitatem æternam, ac supernaturalem, sed ad summam felicitatem naturalem huius vitæ; eamque non exactam, & perfectam, sed quantum in humana communitate perfecta obtineri potest; ad vitam autem futuram post mortem, vel ad statum eius per se, & intentione sua non extendi illam potestatem. De potestate autem legislatiua Ecclesiastica longè aliter sentiendum est : nam per se primò data est ad dirigendos homines in felicitatem æternam, ac supernaturalem vitæ futuræ : hic enim est finis vltimus per se primò intentus per hanc potestatem. Nam sicut Christus Dominus propter hunc finem sanguinem suum fudit pro hominibus, ita propter eundem instituit Ecclesiam suam, & potestatem ad illam

2. *Finis potestatis Ecclesiasticæ est supernaturalis.*

illam regendam in ordine ad eundem finem hominibus contulit. Et hic est sensus illorum verborum, *Tibi dabo claues regni cælorum*, &c. & illorum, *Posuit vos Spiritus sanctus Episcopos, regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo.* Et ita sæpe in legibus Canonicis fit expressa mentio huius finis, vt in cap. *inter cætera*, de offic. ordin. *Inter cætera* (dicitur) *quæ ad salutem pertinent populi Christiani*, &c. & in cap. *quoniam*, distin. 10. dicitur, Imperatores indigere Pontificibus *pro æterna vita*, idem in c. *cum ad verum*, dist. 96. Et hinc etiam est, vt hæc potestas per leges suas principaliter intendat animarum salutem, & vt peccata caueantur, vt ex multis iuribus ostendi superiori lib. c. 6. & idē sumitur ex cap. 2. de constit. in 6. ibi, *Vt animarum periculis obuietur*, & cap. vlt. de pœnit. & remiss. ibi, *Ne pro dilatione pœnitentiæ periculum immineat animarum*, & in toto capite, *omnia virtusque*, eodem, & præsertim ibi, *Diuersis experimentis vtendo ad saluādum ægrotum.* Item ex capite, *vt constitueretur*, distinct. 50. vbi Augustinus ait, antiquam irregularitatem impositam agentibus publicam pœnitentiam propter enormia crimina inductam esse ex rigore disciplinæ pertinentis ad potestatem clauium, significās, hanc potissimum datam esse ad spiritualem criminum correctionem, & ad salutem animarum procurandam. Denique fere ex toto iure canonico, & Epistolis decretalibus Pontificum est id manifestum.

Matth. 16. Actor. 20.

c. inter cætera.

c. quoniam.

c cum adverum.

Cap omnia vtriusq; c. vt constitueretur. August.

3. Ratio etiam est clara, quia potestas hæc supernaturalis est, vt suprà cap. 1. latè ostendimus: ergo per se, & natura sua tendit in supernaturalem finem, siue futuræ vitæ, siue præsentis: hi enim ita sunt inter se connexi, & subordinati, vt non possit vnus ab altero separari: ergo in hoc fine maximè differt hæc potestas à potestate ciuili, quæ mere naturalis est, & tantum ad finem naturalem ex se tendere potest, vt suprà ostensum est. Atq; ita constat opinionem Fortunij tractatam supra lib. 4. cap. 6. quatenus confundit fines harum potestatum, probabilem non esse, & occasionē posse præbere multis erroribus. Nam certè si vtriusq; potestatis idem est finis vltimus, eadem etiam erunt media, eademq; materia, & consequenter iidem actus, & quidquid vna potest, poterit altera, quæ sunt planè erronea. Ratio verò est, quia potestates hæ in suo esse plusquam genere distinguuntur; ergo & in finibus distingui necesse est. Antecedens patet ex dictis, quia vna est supernaturalis, non tantum quia à Deo creditur extraordinario modo, sed quia ex se, & natura sua non potest inueniri in ipsa natura, nec ex principiis eius oriri, quod secus est de potestate ciuili. Vnde etiam potestas regia prout in Saule fuit, vel Dauide, licet habuerit in eis quendam modum supernaturalem, longè diuersa fuit ab hac potestate: nam illa fuit tantum potestas ciuilis, ac de se naturalis in substantia sua, licet modo præternaturali data fuerit; hæc autem est per se supernaturalis, & ordinis diuini, quia nullo modo esse potest connaturalis hominibus. Prima verò consequentia patet, quia totum esse cuiuscumque potestatis est in ordine ad suum finem, & obiectum; ergo si potestas supernaturalis est, necesse est, vt ad finem, & obiectum supernaturale natura sua tendat.

Potestas Ecclesiast supernaturalis, cū non possit esse in natura pura, & semper præcipit saltē in ordine ad supernaturalem fi. em.

4. Dices; sæpe leges canonicæ disponunt de rebus, quæ merè exteriores sunt, & naturales: nam ius etiam canonicum intendit externam pacem, & iustitię conseruationem, vt in procœmio Decretalium dicitur, & in hunc finem coercet, & punit vitia. Multa etiam inueniuntur in legib. canonicis, quæ solum pertinent ad ordinem causarum, & contractuum, vt patet ex libro 2. & ex magna parte libri tertij decret. ergo licet potestas Ecclesiastica, vt est potestas tradendi doctrinam fidei, & sacramentorum, & vt est potestas remittendi peccata, vel dispēsandi spiritualia, supernaturalis sit, & finem supernaturalem respiciat, nihilominus vt est legislatiua videtur esse eiusdem rationis, & ordinis cum potestate ciuili. Respōdetur negando consequentiam. Primò quidem, quia etiam in materia fidei, & sacramentorum multa supernaturalia, & supernaturaliter præcipit, nimirum, credere hoc vel illud, recipere talia sacramenta tali modo, vel tempore, offerre sacrificium supernaturale, vel illi assistere, & similia: in quibus omnibus se gerit, vt potestas legislatiua est, iuxta ea, quæ tractat Ioan. XXII. in Extrau. *quia quorundam*, de verbor. significat. Secundò, quia etiam in his omnibus, quæ statuit hæc potestas, pertinent que ad externam politiam Ecclesiasticam, vel ad lites, contractus, &c. semper supernaturaliter præcipit, id est, sub ratione supernaturali, & in ordine ad finem supernaturalem. Nam eadem est potestas legislatiua in quacumque materia, & semper operatur sub propria ratione obiecti sui. Quod potest à simili declarari ex actibus virtutum infusarum. Nam per fidem v. g. non tantum credimus supernaturalia mysteria, sed etiam multa naturalia, vt Deum esse, vel animam esse immortalem, tamen prout fides circa hæc versatur, sub ratione supernaturali tēdit, & supernaturaliter operatur: idem in charitate, & spe videre licet, & maxime in virtutibus moralibus per se infusis; ita ergo se habet hæc potestas in his legibus ferendis, quæ politicæ, & quasi ciuiles esse videntur: nam semper in illis habet respectum ad salutem animarum, & ad religiosum cultum Dei, vt ex tenore etiam ipsorum canonum regulariter constare potest. Eiq; optimum exemplum in cap. *qualiter & quando*, 2. de accusat. vbi tractando de ordine in iudiciis, vel denunciationib⁹ seruando ipsum colligere nititur Pontifex ex auctoritat⁹ vs noui, & veteri Testamenti. *Ex quibus*, inquit, *postea processerunt canonicæ sanctiones.* Ratio verò est, quia cum hæc potestas sit superioris ordinis, cōplectitur etiam inferiora quatenus aliquo modo superioribus deseruiunt, vel per modum subiecti, vel per modum instrumenti, aut alio simili, & ita potest etiam de rebus, seu materiis inferioris ordinis leges ferre, semper tamen sub ratione superiori, & supernaturali.

c qualiter & quando.

Obuiatur obiectiuncula.

5. Tertia excellentia huius potestatis assignari potest ex parte causæ efficientis, & originis: nam hæc potestas est quasi per se infusa, vnde à solo Deo, vt auctor est, & gubernator supernaturalis, tāquam à primo, & principali principio manare potest immediatè: potestas autem ciuilis datur à Deo vt auctore naturæ, & non propriè per se confertur, sed per modum proprietatis manantis ab ipsa natura, modo explicato in lib. 3. Vnde constat, etiam ex hoc capite longè excellentiorem esse hanc potestatem. Quod amplius ita declaratur: nam hæc potestas secūdum suam adequatam rationem, & excellentiam à Christo Domino collata est, & in illo fuit veluti proprietas manans ex vnione hypostatica humanitatis ad Verbum, vt in 1. tom. 3. partis, disp. 47. latè explicuimus. Vnde constat, tanto excellentiorem esse hanc potestatem in suo fonte potestate ciuili, quanto vnio hypostatica superat communitatem humanam. A Christo verò, & per Christum deriuata est hæc potestas ad Vicarium per maximam quādam participationem illius potestatis excellentiæ, quæ fuit in Christo, & sic habuit fundamentum non solum in ipsa incarnatione, sed etiam in meritis Christi Domini, & in sanguine eius, quod non potest dici de potestate ciuili secundum se spectata; ergo ex his omnibus manifestè apparet excessus Ecclesiasticæ potestatis.

3. Excellentia ex origine, & causa efficiente.

6. Quartò declarari potest excellentia hæc ex parte subiecti, quia potestas Ecclesiastica multum excedit ciuilem in primario, & veluti immediate subiecto. Nam potestas ciuilis immediatè est in communitate humana; hæc autem potestas residet principaliter in Christo homine: vnde fit, vt quoad subiectum proximum illa prior sit in eo homine, cui communitas illam commisit, vel in successoribus eius; hęc verò sit in eo, cui Christus illam commisit, vel successoribus

4. Excellentia ex parte subiecti, cū principaliter sit in Christo Domino, ciuilis autem potestas in communitate humana.

bus eius; aut mediante ipso in aliis. Inter has autem personas sunt tres differentiæ notandæ. Prima, quod potestas ciuilis potest esse in quolibet homine, etiam non baptizato, hæc verò Ecclesiastica non nisi in habente characterem Baptismi. Quia Baptismus est ianua Ecclesiæ; & ideo sicut ante characterem Baptismi, nullus directè subiicitur Ecclesiæ, ita etiam sine illo charactere nullus est capax Ecclesiasticæ potestatis, vnde nec potestatem ordinis habere potest. Dices, hinc posse inferri illa incommoda, quæ suprà inferebamus de hæretico mentali, quia si amissa fide, amitteret potestatem, valde incerta esset hæc potestas; ita enim in præsenti incertum est, an aliquis habeat characterem Baptismi, quia multis modis contingere potest, Sacramentum non esse validum; ergo ex necessitate characteris eadem incertitudo sequitur. Respondetur tamen non esse simile, quia certitudo Baptismi, quamuis non sit omnino infallibilis, habet nihilominus eam moralem certitudinem, quæ in rebus humanis haberi potest, & character semel impressus numquam amplius deleri potest; fides autem facilè amitti potest.

7. Alia differentia est, quod potestas ciuilis in viris, & fœminis esse potest: Ecclesiastica vero in fœminis esse non potest, saltem ordinario iure. Loquimur de potestate iurisdictionis, ad quã legislatio spectat: nã de potestate ordinis certum est, fœminas illius incapaces esse, vt in materia de Ordine ex professo ostendendum est contra nouatores excitantes antiquam hæresim Papuzianorum, quam refellunt Auguit. de hæresi. in 27. & Epiphan. in 49. ex Paulo 1. ad Corinth. 14. & 1. ad Timoth. 1. vbi fœminas nec docere, nec loqui in Ecclesia permittit. Dixi autem, *non potest*, quia hæc potestas quatenus immediatè à Christo datur, id est, summa, & Pontificia, non potest esse in fœmina, quia illa non est capax ordinis, vel consecrationis Episcopalis, & ideo nec Pontificatus potest esse capax. Quod autem de Ioan. 8. quidam finxerunt, fabulosum est, vt ex Onuphrio ostendit Bellarmin. lib. 3. de Roman. Pontific. cap. vlt. & copiosè Baron. tom. 10. anno Christi 853. num. 56. & sequentibus, vbi alios refert. Et in nu. 63. rectè aduertit, quod licet factum illud fabulosum, ita vt narratur accidisset, illa fœmina nõ fuisset Pontifex, sed vacasset sedes pro illo tempore, & postea in electione Benedicti fuisset continuata successio, de quo alibi latius. Hinc verò colligo extendendum esse verbum illud, *non potest*, ad totam iurisdictionem Ecclesiasticam ordinariam. Nam ille, qui incapax est potestatis ordinis, etiam est incapax ordinariæ iurisdictionis Ecclesiasticæ, quia ex diuina institutione Ecclesiæ in spiritualibus debet per sacerdotes, aut clericos ordinario iure gubernari. Et nihilominus addidi, saltem ordinario iure, propter iurisdictionem Ecclesiasticam, quatenus per Pontificem delegari potest, de qua est cõtrouersia an aliquis actus huius potestatis committi possit fœminæ. In qua certum est, non debere committi, & magis receptum est, non posse, vt in materia de Censuris, disp. 2. sect. 3. à nu. 5. tractaui. Et quoad præsentem potestatem legislatiuam numquam visum est in Ecclesia, quod signum est, fieri non posse.

Augustinus. Epiphan.

Onuph. Bellarm. Baron.

8. Vltimò est in hac parte differentia, quod potestas ciuilis esse potest in merè laicis; hæc autem non nisi in clericis, quæ eodem modo explicanda est, sicut præcedens. Quamquam de Pontificia potestate non sit ita certum, merè laicum esse omnino incapacem eius, si alioqui ritè eligatur, vt statim ordinetur. Est autem certum, numquam esse factum in Ecclesia, nec fieri debere, propter nouitatem, & periculum. Et similiter est certum, non debere sic electum vti iurisdictionis potestate, nisi sit ordinatus, quamuis ante Pontificiam consecrationem posit illa vti, statim atque electus est, & in sede collocatus. De inferiori autem potestate ordinarium ius Ecclesiæ est, vt laicis nõ committatur, & ideo infrà summum Pontificem nullus potest illam committere laico. Vnde licet aliquando visum sit, laicum eligi, aut postulari ad Episcopatum, vt Ambrosium, &c. non tamen visum est, illi dari potestatis vsum, donec aliquam ordinationẽ accipit. ideoq; summus Pontifex ordinario iure vtẽdo illam non præbet nisi homini cõstituto in aliquo gradu clericali, saltem primæ tonsuræ, quamuis de absoluta potẽtia possit fortasse aliud facere. Aliæ deniq; excellentiæ possunt facilè, ex supradictis, in hac Ecclesiastica potestate considerari, scilicet, quod sit multò vniuersalior, & in suo gradu supremo sit vnica pro toto orbe, & quod sit maximè necessaria, & quod suo modo sit Ecclesiæ fundamentum, vt dixit D. Thom. in 2. dist. 44. in vltimo dubio literali. Ac deniq; quod nobiliores habeat effectus, quod explicando leges eius magis constabit.

Mali laicum possint eligi Papa, & electus vti sua iurisdictione.

D. Thomas.

CAPVT IX.

Vtrum potestas Ecclesiastica sit ita superior ciuili, vt illam sibi subiectam habeat.

QVamuis superiori capite ostensum sit, Ecclesiasticam potestatem esse excellentiorem in perfectione, non indè statim infertur, esse superiorem in subordinatione, & propria iurisdictione: nam potest facultas vna esse minus perfecta, quam alia, & non illi subiecta, vel subordinata. Atque hinc sumi potest ratio dubitandi, quia subordinatio hæc non sequitur intrinsecè ex maiori perfectione: neque etiam ostendi potest ex speciali Christi concessione: ergo non datur. Maior patet ex ratione facta, & iuuari potest exemplo legis veteris, in qua etiam fuit potestas sacerdotalis, & regia, & nihilominus regalis non erat subiecta sacerdotali; imò potius videtur posse contrarium sumi ex 3. Regum 2. vbi Salomon deposuit Abiathar à Sacerdotio; & loco illius posuit Sadoc; ergo erat tunc sacerdotalis potestas sub regali potius, quàm è contrario. Minor autem probatur, quia in nouo Testamento non legimus institutisse Christum sacerdotium concedendo illi hanc superioritatem, quia Petrus, non obstante sua potestate, præcipit omnibus fidelibus subiectos esse Principibus, & Regibus. 1. Pet. 2. & Paul. Rom. 13. idem pronunciat de omni anima. Neque etiam id habetur ex traditione: nam potius ex historiis colligi potest, Imperatores iudicium interdum tulisse de Pontificibus, eosq; deposuisse. 1.

Nihilominus dicendum est, potestatem Ecclesiasticam non solum esse in se nobiliorem, sed etiam superiorem, & habere sibi subordinatam, & subiectam potestatem ciuilem. Sunt enim hæc duo, vt dixi, valde distincta, quod etiam D. Thom. in 2. in fine, dist. 44. declarauit. Est ergo conclusio hæc certa, & communis apud Catholicos, de qua videri potest D. Thomas. ibi, & Bonauent. tom. 2. Opusc. in 38. de Eccles. Hierarch. par. 2. §. 1. in fin. Henric. quodlib. 6. q. 23. Vict. relect. 2. de potest. Ecclesiæ, & relect. de Indis, p. 1. num. 29. vbi dicit, hoc esse verum non solum de potestate hac, prout est in Papa, sed etiam prout est in quolibet Episcopo. Quod iure ordinario, & Ecclesiastico, ac seclusis priuilegiis, aut exemptionibus verum est: in sequentibus verò amplius exponetur. Videri etiam possunt Driedo de libertate Christiana lib. 2. cap. 2. Turrecrem. in summa lib. 2. cap. 113. & sequentib. Vald. lib. 2. doctrinalis fidei, cap. 76. & sequentibus, Albert. Pyghius lib. 5. de Ecclesiast. Hierarch. cap. 14. & 15. Sander. lib. 2. de visibili Monarch. Caiet. in Apolog. pro Romano Pontifice, cap. 15. ad 8. Sot. in 4. dist. 25. q. 2. art. 5. Bellarm. de summo Pont. lib. 2. à ca. 6. Vellosillo Lucensis Episcop. in aduertent. Theol. in 5. tom. Hieronym. q. 5. 2. *Cõclusio affirmatiua ob vnitatẽ Ecclesiæ Christi.* *D. Thomas. Bonau. Henric. Victor. Dried. Turrecr. Vuald. Pyghius, Sander. Caiet. Sot. Bellarm. Vellosillo.*

Præcipuum huius veritatis fundamẽtum ratione simul, & auctoritate declaratur: sumitur enim ex vnitate Ecclesiæ Christi Domini in Euangelio satis signifi- 3.

gnificata, & per Paulum declarata, 1. Corinth. 12. dicentem, *Omnes nos in vnum corpus baptizati sumus*, &c. & ad Rom. 12. *Multi vnum corpus in Christo*, &c. idem ad Ephes. 4. & sæpe alias; igitur constituit Christus Dominus Ecclesiam tanquam vnum spirituale regnum, in quo vnus etiam esset Rex, & princeps spiritualis; ergo necesse est, vt ei subdatur temporalis potestas, sicut corpus animæ. Hoc enim exẽplo explicat subordinationem harum potestatum Gregor. Nazianzen. orat. 17. ad populum timore perculsum. Et merito, quia sicut homo non esset recte compositus, nisi corpus esset animæ subordinatum, ita neque Ecclesia esset conuenienter instituta, nisi temporalis potestas spirituali subderetur. Potestq; eadem ratio declarari, & confirmari ex dictis suprà de dominio indirecto, quod Pontifex habet in vniuerso orbe: nã hoc dominium non fundatur, nisi in subordinatione harum potestatum. Quia, vt ibidem dixi, non est in Pontifice duplex potestas, sed vna, quæ directè respicit spiritualia, & consequenter extenditur ad temporalia: hæc autem extensio solum esse potest propter subordinationem temporalis potestatis ad spiritualem. Atq; hac ratione Bernard. lib. 4. de consid. cap. 3. Pontificem habere simul gladium spiritualem, & naturalem, quia vel vnum habet directè, & alium indirectè, vel vnum in se, & per se, alium sibi subordinatum, quod significat, cum ait, spiritualem gladium ab Ecclesia exercẽdum esse, materialem verò à milite pro Ecclesia ad nutũ sacerdotis, & iussum Imperatoris. Vnde in cap. vlt. Pontificem vocat, *Fidei defensorem, Christianorum ducem, virgam potentium, malleum tyrannorum, regum patrem, legum moderatorem, Deum Pharaonis*. Sic etiam concluſit Bonifaci. Papa in Extrauag. *vnam sanctam*, de maiorit. & obed. *Oportet gladium esse sub gladio, & temporalem auctoritatem spirituali subijci potestati*. Ex quo textu amplius roboratur ratio facta. Quia vbi est vnum corpus, necesse est esse vnum caput ad quod omnia aliquo modo reuocentur, quoniam aliàs neq; pax, neque perfecta vnitas posset esse in corpore; Ecclesia autem CHRISTI, vnum corpus est, vt diximus; ergo quamuis in eo sint plures potestates, seu magistratus, necesse est, vt inter se habeant subordinationem, ita vt ad vnum aliquo modo reuocentur propter rationem factam; ergo vel spiritualis potestas subordinatur temporali, vel è contrario. Primum dici non potest: nam vt ibidem ex Paulo affert Pontifex, *Quæ à Deo sunt, ordinata sunt*, esset autem peruersus ordo, si spiritualia subiecta essent temporalibus; ergo secundum necessariò dicendum est.

D. Naz. D. Bernard. Bonifac. Papa.

4. Obiectio dilluitur. Vuald.

Dicet fortasse aliquis, Ecclesiam vt perfecte vna sit, sufficienter vniri in vno capite suo, quod est Christus. Hanc enim responsionem posset quis incautè sumere ex Vuald. lib. 2. doctr. fidei, cap. 78. num. 4. vbi sic inquit, Et *quod arguunt quidam, Ecclesiam reducendam esse in monadem, verum est in Christum, qui solus in ore tenet in geminæ potestatis suæ signum, gladium bis acutum. Cæterum sub Christo sacerdos, & Rex impermistas continent potestates*. Respondetur ad priorem partem, illam sententiam in eo sensu sumptam, & hic applicatam non posse satisfacere. Quia Ecclesia militans est vnum corpus visibile in hoc mundo existens, ac indigẽs gubernatione humana, & externa: ergo non potest solum reduci immediatè ad caput inuisibile hominibus mortalibus, quale est Christus: ergo necesse est, vt etiam Vicarius Christi habeat excellentiam potestatis, vbi fuerat necessaria ad conueniens regimen totius corporis; ipse ergo est simpliciter supremum caput. Neque Vualden. in contrario sensu loquutus est, sed agit de reductione vtriusque potestatis ad vnum principium quoad originem, & participatione directè iurisdictionis, quam vnaquæque illarum potestatum habet in suo ordine. Et hoc sensu dicit impermistas, & reduci solum ad Deum, vel Christum: non negat tamen, quin saltem indirectè potestas temporalis subordinetur spirituali, præcipuè in ordine ad vitandum peccatum, & diuinam offensionem, vt in num. 6 expresse declarauit cum Hugo. de sancto Victor. lib. 2. de Sacram. capit. 4. 6. & 7.

Et hinc potest noua confirmatio addi fundata in verbis Gelasij Papæ in cap. *duo sunt*. 96. dist. *Quia pro animabus regum Pontifices sunt reddituri rationem*, insinuans in verbis illis, *Pasce oues meas*, etiam Reges, & Imperatores Petro fuisse subiectos, quia sub Christi ouibus comprehendi debent; ergo etiam debent pasci, & regi à Petro: iam n. explicuimus sub verbo, *pascendi*, etiam potestatem regendi contineri. Dices; hoc verum esse quoad spirituale regimen. Sed cõtra, quia regula regiminis temporalis, vt sit rectum, & honestum, debet esse spiritualis; ergo necesse est, vt ipsamet potestas temporaliter regendi reguletur per spiritualem, & hoc est illi esse subiectam, & subordinatam. Et hac ratione Pontifices reddituri sunt rationem pro Regibus, & Imperatorib⁹, quia ad illos pertinet corrigere, & emendare quidquid ipsi nõ solum vt homines, sed etiam vt Reges in vsu suæ potestatis peccauerint.

5. c. duo sunt. Obiectur obiectum.

Vnde confirmatur, quia alias non esset sufficienter prouisum Ecclesiæ, si non esset in ea potestas, quæ Reges, & Principes posset in officio continere, saltem vtendo spirituali gladio. Dices; hoc argumento probaretur, necessariam etiam esse aliam potestatẽ, quæ spirituales pastores contineat in officio: nam etiam illi errare possunt, & fortasse maiora damna ouibus inferre. Respondetur ita quidem esse, quòad omnes spirituales principes, seu pastores, infra supremum Christi Vicarium, ad quem pertinet emendare, vel etiam punire reliquos; ipsum autem caput supremum, non potuit alteri homini mortali subiici, quia vel procederetur in infinitum, vel tolleretur debita subordinatio, & vnitas. Et ideo alio altiori modo prouidit Christus Ecclesiæ suæ quoad hanc partẽ: nam quoad doctrinam, & præcepta morum talem assistentiam suo Vicario promisit, vt in his errare nõ posset, ita vt graue aliquod damnum inferret Ecclesiæ per abusum potestatis. Et hoc fuit sufficiẽs quoad potestatem legislatiuam, de qua agimus. Alia verò incommoda, quæ interdum sequi possunt ex prauis moribus, vel operibus talis personæ, minoris momenti sunt. & aliquando sunt toleranda: nam hæc est hominum fragilitas, & conditio, & si interdum sint grauiora, & clare iniusta, iure defensionis possunt homines se tueri: non tamen iure vindicationis, aut punitionis. Solum in casu hæresis solet fieri aliqua exceptio, quam alibi tradendam, & explicandam relinquimus.

6.

Posset eadem assertio confirmari ex vsu Ecclesiæ, ac variis exemplis, quæ ex parte connumerat Gelas. Papa loco citato, sed quæ ad præsentem materiam pertinere possunt, inferius tractando de Legibus Canonicis attingemus: cętera videri possũt in historiis; & ea in summam redigit Bellarmin. suprà cap. 7. Ex quib. etiam expedita manet ratio dubitandi in principio posita. Nam ostensum est, Scriptura & traditione hanc institutionem esse à Christo Domino. Petrus verò, & Paulus ibi allegati loquuntur de obedientia debita Principibus, & potestatibus à suis subditis respectiuè, non tamen in eis explicatur qualis sit subordinatio potestatum inter se. Neq; est verum Imperatores Christianos vnquam iudicasse Pontifices, vt in tract. de Immunit. latè ostensum est.

7. Gelas. Bellarm.

Exemplum autem ibi adductum ex 3. Reg. 2. petebat specialem difficultatẽ de comparatione simili inter Pontificem, & Regem sub statu legis veteris, sed hæc parum refert ad præsens institutum, & in proprio loco tractando de Romano Pontifice disputabitur. Et ideo nunc solum dico duo. Vnum est, ex illo nihil sufficienter probari, vel quia ibi narratur factum, non ius, id est, narratur, quid fecerit Salomon;

8.

mon, non tamen an fecerit ex legitima, vel vsurpata potestate, vel certè, quia (vt aliqui volunt) Salomon ex peculiari instinctu Spiritus sancti id fecit, vt in eodem loco innuitur, & ideo non sequitur id fecisse ex ordinaria potestate quam haberet. Alterum est, parum referre ad præsentem causam comparatio illa veteris Testamenti, tum quia lex vetus in his ceremonialibus, & iudicialibus iam cessauit, vt lib. 9. ostendemus: tum etiam quia longè altioris ordinis est Pontificatus legis nouæ, quam veteris, & ideo dato, & non concesso, Pontificatum veterem non habuisse illam excellentiam, nõ sequitur Pontificatũ à Christo institutum illam non habere. Sicut etiam Papa nunc habet potestatem remittendi peccata, quam non habuit sacerdos antiquæ legis, nunc Papa potest concedere indulgentias, quod alius non potuit, Denique Petro promissæ sunt claues regni cœlorum, & dictum illi est, *Pasce oues meas*, & *Quidquid ligaueritis super terram, erit ligatum & in cœlis*, quæ non sunt dicta veteri Pontifici. Et ideo quidquid de illo sit, veritas posita inconcussa manet.

CAPVT X.

Vtrùm potestas Ecclesiastica ad leges ferendas possit in eadem persona coniungi simul cum ciuili.

1. HÆc sola comparatio nobis superest inter has duas potestates. Et in illa inueniũtur errores cõtrarij, vnus est, has duas potestates, prout sunt in Ecclesia, semper ac necessariò esse coniunctas, non quidẽ in eo sensu, in quo aliqui dixerunt, vtramque potestatem esse in summo pontifice respectu totius orbis, & directè, ac formaliter (vt sic dicam) ex diuino iure: quamuis enim hoc non ita sit, non tamen est error in fide, sed opinio, de qua satis dictum est.. In alio sensu hæretico docent illam hæretici huius temporis quorum princeps quoad hanc partem videtur fuisse Henricus VIII. Rex Angliæ, qui voluit vnumquemque Regem temporalem esse summum Pontificem in suo regno, atque ita habere simul vtramque potestatem. Hi hæretici nullum habent fundamentum præter affectum libertatis: videntur autem nihil altius sentire de hac potestate spirituali in lege noua, quam habuerit in lege veteri, aut naturæ, & ideo quod illis temporibus seruatum esse putant, vt Reges essent supra sacerdotes, nunc etiam seruandum esse existimant.

Hæresis huius temporis

Fundamentum ex lege veteri & natura.

2. Alius error inuentus etiam à nouatoribus est, potestatem ciuilem omnino repugnare Pontificibus, seu personis in sacerdotali dignitate constitutis. Afferunt verba illa Christi Lucæ 22. *Reges gentium dominantur eorum* &c. *Vos autem non sic*, Ex quibus verbis sic colligit Bernard. lib. 2. de consider. cap. 6. *Planum est, Apostolis interdicitur dominatus: ergo tu, & tibi vsurpare aude, aut dominans Apostolatum, aut Apostolicus dominatum, planè ab alterutro prohiberis, si vtrumque similiter habere voles, perdes vtrumque.* Item illa Pauli 2. ad Timoth. 2. *Nemo militans Deo, implicat se negotiis secularibus.* Ex quibus volunt colligere, iure diuino prohibitum esse sacerdotibus habere regimen temporale. Confirmari potest, quia Nicolaus Papa in Epistola ad Michaelem Imperatorem dicit, *In lege naturæ eosdem fuisse Reges, & sacerdotes: Christum autem illas potestates separasse.* Ratio etiã adiungi potest, quia non videtur vna persona sufficiens ad vtrũque regimen conuenienter præstandum, præsertim si vtrumque sit perfectum, quale requiritur in eo qui potestatem habet ferendi leges.

Secundus error.

D. Bern.

3. Nihilominus veritas catholica est, potestates has nec necessariò esse coniunctas, nec necessariò separatas, quia neutrum est diuino iure præceptum, aut prohibitum. Prior pars satis patet ipso vsu, & experientia. Nam in primis multo tempore fuit Ecclesia Christi sine vlla temporali potestate quoad ciuile regimen reipublicæ, & prius, scilicet, quam Reges cœpissent ad fidem conuerti, & tamen potestatem spiritualẽ semper habuit, ex quo Christus dixit, *Pasce oues meas*, Nunc etiam multi sunt Episcopi, qui nullam habent potestatem ciuilem ad ferendas leges, cum tamen spiritualem habeant: ergo ex hac parte separabiles sunt. Deinde quod potestas ciuilis etiam suprema sine Ecclesiastica inueniatur, eadem traditio ostendit. Nam Constantinus Imperator in Concil. Niceno professus est, se non habuisse potestatem a d iudicandum inter sacerdotes. Idem de Valentiniano seniore refert Ambr. lib. 2. Epist. 13. ad Valentin. iuniorem in qua dignam refert catholico Imperatore sententiam, *In causa fidei, vel alicuius Ecclesiastici ordinis, eum iudicare debere, qui nec munere impar sit, nec iure dissimilis.* Et ita etiam factis obseruasse refert Niceph. lib. 11. hist. cap. 3. & 30. & similia habet Theod. lib. 4. hist. cap. 6. & 7. Qui etiam cap. 16. cum Niceph. supra cap. 13. refert indigne dictum Eulogij sacerdotis, qui cum à præfecto induceretur ad consentiendum Valenti Arriano Imperatori, per ironiam interrogauit, *Num quid cum Imperio est etiam sacerdotis dignitatem consequutus*: Denique ab omnibus catholicis Regibus ita vsque ad nostra tempora seruatum est. Ratio v. clara est ex dictis destruendo fundamentum contrarij erroris: nam in lege noua potestas Ecclesiastica non est naturalis, sed supernaturalis, & specialiter à Christo data, nunquam verò data est terrenis Regibus, nec alicubi Christus præcepit, vt esset coniuncta cum potestate regia: nulla ergo est talis necessitas.

Ratio concl. quia potestas ecclesiast. in lege noua est supernatura lis.

Quod autem hæ duæ potestates in eadem persona coniunctæ esse possint, similiter probatur ex vsu Ecclesiæ: nam summus Pontifex simul etiam Rex est temporalis in suis terris, quarum est dominus, quod à sanctis Pontificibus inchoatum, & conseruatum est, vnde cogitari non potest esse illicitum. Imò speciali Dei prouidentia factum esse affirmat D. Thom. in 2. sentent. in fine. Similiter multi Episcopi simul habent ciuilem potestatem, & dominium vt constat, præsertim in Germania, & Hispania, & in Conimbricensi hoc Episcopatu. Ratio verò est, quia hoc nõ est per se malum, neque est aliqua positiua lege prohibitum, & aliunde potest multas rationes congruentiæ habere: ergo. Antecedens quoad primam partem probatur, quia contra nullam est virtutem. Itẽ quia si aliqua esset per se malitia, maxime quia temporalis potestas impediret debitam curam, & solicitudinem circa administrationem spiritualis potestatis: hoc autem nec necessariò sequitur, quia per ministerium aliorum potest illa potestas exequutioni mandari, ita vt non multum impediat. Præterea si quid laboris, vel incommodi hinc sequi videatur, potest vtilitatibus aliis compensari: tum quia verisimile est, iustitiam rectius esse administrandam per huiusmodi Principes: tum etiam quia coniunctio illarum potestatum in eadem persona multum deseruire potest ad maiorem pacem, & vnionem, & vt tẽporale regimen ad spirituale melius referatur: tum etiam quia hoc conciliat maiorem reuerentiam erga Ecclesiasticum principem, qui etiam melius poterit resistere hostibus fidei, si potestatem habet temporalem, vt experientia comprobatum est. Atque ita simul probata est tertia pars antecedentis. Secunda autem probatur, quia nulla est talis lex diuina, vel humana, quod patebit respondendo ad fundamenta contrarij erroris.

4. *Ciuilem & ecclesiast. potestatem esse posse in eodẽ ostenditur ex vsu Ecclesiæ.*

Ex verbis ergo Christi Domini, *Reges gentium dominantur eorum*, &c talis prohibitio non colligitur: nam cum subdit, *Vos autem non sic*, non est sensus, vos non habebitis dominium temporale, sed sensus est. Non dominabimini sicut illi dominantur, id est, ad vestrum commodum, vtilitatem, & honorem, vbi non loquitur de regimine temporali Ecclesiæ, sed de spirituali, & formam ac modum eius præscribit per

5. *Explicantur auctoritates contrariæ hæresis.*

D. Bernard. comparationem ad temporale, quod in superioribꝰ etiam tactum est. Et in eodem sensu loquitur Bernard. vt ex contextu est manifestum. Addo, quod licet daremus, Christum ibi loqui de dominio temporali, illa verba non continerent prohibitionem, sed solum explicarent, Christum non dedisse hominibus hanc potestatem, licet non prohibuerit, vt per homines dari posit Ecclesiasticis Principibus. Neque etiam ex loco Pauli talis prohibitio colligi potest. Expendendum etenim est illud verbum, *implicat se*, potest namque Ecclesiasticus princeps vti hac potestate temporali, non se implicando negotiis secularibus, sed prudenter, ac moderate illa vtendo. Item est ponderandum illud verbum, *negotiis secularibus*, quod propriè significat negotiationem, & nimiam

Chrysost. solicitudinem circa tẽporalia lucra, vt notauit Chrysost. Princeps autem Ecclesiasticus non ad hunc finem accipit temporalem principatum, sed vt Ecclesiæ vtilitati, & fidelium commodis magis inseruiat: & ideo illud temporale ita coniunctum spirituali nõ est seculare omnino, sed aliquo modo sacrum: habere igitur talem potestatem ciuilem simul cum spirituali, contra nullam legem diuinam est, vel positiuã vel naturalem. Quod verò contra humanam non sit, per se notum est, nec indiget probatione. Sic ergo

Adrian. Papa. responsum est ad fundamentum secundi erroris: Adrian. autem Papa in Epistola ibi citata solum intendit, quod in priori puncto contra primum errorem diximus, nec enim potuit indicare, esse prohibitum, quod ipsemet profitebatur. Plura de hoc argumento

Bellarm. legi possunt in Bellar. lib. 5. de Rom. Pont. c. 9. & 19.

CAPVT XI.

An lex Canonica habeat propriam materiam, in qua honesta præcipiat & praua prohibeat, distinctam à materia legis ciuilis.

1. DIximus de finali, & efficienti causa legis canonicæ, dicendum sequitur de materiali, in qua multa habet communia cum lege ciuili, quæ breuiter supponenda sunt: nam inde oritur difficultas præsentis quæstionis, quæ in hoc versatur, vt distinctionẽ in materia inter vtramque legem assignemus. Primò ergo conuenit canonicu cum ciuili in hoc, quòd

1. Conuenientia legis Canon. cum ciuili. circa solam materiam honestam versari potest: nam hoc multò magis necessarium est ad finem eius, quã ad finem legis ciuilis, vt per se constat. Item quia hoc spectat ad perfectionem legis: ergo multò magis debet conuenire legi canonicæ, quam ciuili. Vnde pro regula constitui potest, quidquid perfectionis in hoc genere materiæ habet lex ciuilis, multò magis conuenire legi canonicæ. Secundò ergo conuenit lex canonica cum ciuili, quia præcipere potest in materia

Secunda. cuiuscunque virtutis, quia ordinatur ad finem perfectiorem, magisque spiritualem, ad quem vsus omnium virtutum magis necessarius est, & ita cõstat ex vsu, quia Ecclesia determinat præcepta diuina, vel addit noua, in sacramentis, ieiuniis, orationibus, &c vt latè & bene Nau. de red. Eccl. q. 2. mon. vlt. n. 2. &3.

2. Tertiò conueniunt, quia lex etiam Canonica non

Tertia. præcipit omnes actus omnium virtutum, licet præcipiat omnium virtutum actus: quia inter opera virtutum multa sunt consilij, quæ non possunt sub absolutam obligationem per Ecclesiam imponi, vt est perpetua castitas, & similia. Et ratio est, quia lex Canonica, licet à diuina potestate specialiter descendat, simpliciter humana est, & ferri debet modo hominibus accommodato, & ideo esse etiam debet moribus hominum accommodata, & moraliter possibilis, & vtilis multitudini, sicut de lege in communi dictum est. Dixi autem absolutè præcipere: tum quia non absolute, sed sub aliqua iusta conditione potest Ecclesia interdum præcipere opera consilij: sic enim imponit clericis in sacris necessitatem castitatis seruandę, quia non simpliciter, se & sub præuia conditione voluntaria illud onus imponit, scilicet si velint in illo ordine constitui, quod illis voluntarium est; tum etiam, quia licet absolute non præcipiat opera dura, & asperæ pœnitentiæ, suppositio delicto potest illa præcipere in vindictam eius, & correctionem. De regula autem seruanda in definienda hac materia, quando excedat, vel non excedat limites potestatis Ecclesiæ, nihil occurrit addendum his, quæ de lege ciuili dixi, sed prudenti arbitrio opus est, quod maximè accommodandum est vsui Ecclesiæ, & morali necessitati talis materiæ, vel legis in ordine ad communem salutem animarum, in quo etiam considerandus est personarum status, pro quibus leges feruntur, vt illi etiam accommodentur.

§. Quartò similiter conuenit lex canonica cum ciuili, quia non prohibet absolute omnia vitia, & peccata. Dico autem non prohibere omnia speciali coactione, aut censura, illa vtendo: nam absolute cupit omnia euitari, & per doctrinam, & monitionem id procurat, pertinetque maxime hæc cura ad Ecclesiæ pastores. At per vim coactiuam, vel legislatiuam non omnia prohibet, quia esset nimis onerosum humanæ fragilitati, & poti⁹ esset in destructionem, quam in ædificationem, quia maiora mala sequerentur ex prohibitione adeò generali, quam ex aliqua tolerantia. Regula ergo posita generaliter à D. Thom. dict. D. Thom. q. 95. ar. 2. & supra declarata specialiter in legibus ciuilibus, cum proportione applicanda est ad leges canonicas, prohibuit enim vitia, quæ grauiora sunt, vel quæ scandalum, & nocumentum spirituale aliis afferre possunt: alia verò minora tolerat, seu dissimulat, cum moderatione autem, & modo statim explicando.

4. Ex his igitur oritur ratio dubitandi in præsenti Ratio dubitandi. puncto: videri enim potest, nullum esse discrimen inter has leges in earum materia, quandoquidem vtraque in materia omnium virtutum, & vitiorum versatur. Accedit, non videri necessarium, vt potestas ciuilis, & Ecclesiastica, licet distinctæ sint, in materia distincta versentur: sæpe enim contingit, facultates, vel virtutes diuersas in eadem versari sub diuersa ratione, vt patet de intellectu, & voluntate, & temperantia acquisita & infusa: sic ergo potestas ciuilis, & Ecclesiastica poterunt habere materiam cõmunem sub diuersis rationibus, ordinando illas ad suos fines diuersos. Deniq; hoc videtur suadere vsus ipse, nam leges ciuiles & canonicæ versantur circa matrimonia, iuramenta, vsuras, & similia: &, quod difficilius videtur, in Cod. Iustiniani habentur leges de Episcopis, de clericis, monachis, de Ecclesiis, quæ sunt materiæ in quibus maxime possunt leges canonicæ à ciuilibus distingui. Adde ipsos canones dispo- Can. omnis. nere leges ciuiles aliquando posse habere vim in foro Ecclesiæ; c. *certum*, cum aliis, d. 10. c. 1. de no. op. nunc.

§. In contrarium autem est, quia vnaquæque potẽtia debet habere materiam sibi proportionatam, maximè quando sunt diuersorum ordinum: ostendimus autem potestatem ciuilem, & Ecclesiasticam hoc modo esse distinctas, quia vna est spiritualis, & diuini ordinis: altera materialis, & naturalis; ergo necesse est, vt habeant materias proportionali modo diuersas. Deinde, quia ad fines distinctos diuersa media ordinantur, & accommodantur, quæ media solent esse materiæ legum: leges autem ciuiles, & canonicæ habent fines longè diuersos, vt ostendimus, ergo media: ergo & materias. Quod à fortiori exemplo declarari potest, quia intra latitudinem legum temporalium iuxta diuersos fines distinguuntur etiam materiæ diuersarum legum, & ita distinguitur ius militare à iure proprio ciuitatis, vt significauit Isidor. 5. Etymol. cap. 7. habetur in cap. *ius militare*, Isidor. Arist. Plat. d. 1. & sumitur ex Arist. 7. Polit. c. 8. & 9. & Plat. li. 2. de repub.

repub. & §. de Leg. ita ergo à fortiori in præsenti. Denique constat, illas leges ciuiles nullas esse, quę mittunt falcē in messem alienā, vt in superiorib. ostendendo differentiam vtriusq; potestatis, demonstratum est.

6. *In quibus differant leges can. & ciuiles ex parte materiæ.*

Igitur dicendum est, ius canonicum, & ciuile in multis differre ex parte materiæ. Primò quidem, ac præcipue, quod materia legis ciuilis temporalis est, Canonicę autem spiritualis. Ita sentiunt communiter Canonistæ in cap. *Ecclesia*, de constit. & Legistę in l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. & sumitur ex cap. *bene quidem*, cap. *si Imperator*, & cap. *duo sunt*, 96. dist. & c. *quoniam*, dist. 10. c. *solitæ*, de maiorit. & obedientia. Ratio verò generaliter assignari potest ex dictis de potestate laica, & Ecclesiastica, ostendimus enim, illam esse humanam, & temporalem: & hāc verò quodammodo diuinā, & spiritualem: omnis autem potentia debet habere materiam sibi proportionatam, & nulla excedit suos limites: ergo potentiæ spirituali spiritualis materia respondet, & ciuili temporalis: sic enim vnaquæque seruabit proportionem cum sua materia, circa quam versatur. Neque obstabit huic diuersitati, quod vtraque possit in materiis omniū virtutum imperare, quia virtutes omnes possunt aliquo modo versari in vtraque materia, & ideo quāuis vtrumq; ius possit attingere honestatem cuiuscunq; virtutis moralis: vnumquodque tamen illam præscribit in materia sibi proportionata. Iam enim diximus, quamuis ius dirigat aliquam virtutem, nō necessariò versari circa omnes actus, vel circa totam materiam talis virtutis.

7. *Quid materia temporalis, quid spiritualis.*

Vt autem hæc differētia exactè intelligatur, oportet exponere, quid nomine materiæ temporalis, vel spiritualis intelligendum sit. Ad hoc autem delarandum aduerto, in materia virtutis duo posse considerari, sc. actum ipsum virtutis, vel vitij, & rem circa quam versatur, quæ potest esse vel res, vel persona circa quam fit operatio, vel etiam persona operans, ad quam actus ipse præceptus, vel prohibitus per legem, dicit aliquam habitudinem. Actus itaq; virtutis, vel vitij est proxima materia legis, vt hactenus diximus; tamen consequenter etiam alia pertinent ad hanc materiam legis ratione ipsius actus. Loquēdo ergo de materia proxima legis spiritualis, materia præcipua ac primaria est actus supernaturalis, vt est actus fidei, & ideo omnes leges, quæ pertinent ad fidem vel materiam eius, sunt per se canonicæ, quia tota illa materia spiritualis est. Deinde in eodem ordine collocantur actiones sacramentorum, quia etiā illæ supernaturales sunt. Vnde etiam factum est, vt actiones quædam, quæ aliàs videbantur naturales (vt matrimonium quatenus est contractus humanus, qui ad conseruationem generis humani ordinatur) propter eleuationem ad esse sacramentale, pertinerant ad leges canonicas, iuxta c. penult. & vlt. de secūdis nuptijs. Idemq; dicendum est de alijs actionibus sacris, & de ijs præsertim, quæ proximè, & directè ad cultum Dei ordinantur, vt sunt vota, iuramenta, &c. Ex quo vlterius ortum est, vt res omnes, circa quas per se, & proximè versātur hæ actiones, sub ea ratione ad materiam canonicam pertineant, huiusmodi sunt personę sacrę, loca, templa, & vasa, & cōsequenter etiam beneficia, & bona Ecclesiarum, quæ inter res sacras computantur.

8. Consequenter etiam vitia contraria huiusmodi actibus, seu rebus per se pertinent ad canonicas prohibitiones, vt sumitur ex c. *vt inquisitionis*, cum duob. sequentibus, de hæretic. in 6. vbi sermo est de crimine hæresis, de quo dicitur ad meram iurisdictionem Ecclesiasticam pertinere. Quia verò omnia peccata auertunt hominem à supernaturali fine, ex eo capite in hoc spirituali ordine computantur, iuxta c. *nouit*, de iudic. tum quia opponuntur spiritualibus bonis, & ita reducuntur ad eundem ordinem, quia contraria sunt quodammodo eiusdem generis; tum maxime, quia sunt iniuriæ Dei, cuius honor, & cultus est primarius finis canonicæ potestatis. Atq; hac ratione peccata quantum est ex se sunt materia Ecclesiasticæ potestatis, & quantum est ex vi iurisdictionis sub materia legis Canonicæ continentur, si aliunde conditiones aliæ concurrant, vt expediat de illis leges ferre. Denique consequenter hinc fit, vt res omnes inferiores, quatenus possunt esse materia supernaturalium actuum, vel virtutum, aut etiā vitiorum, sub hac materia canonica comprehendantur. Atque ita ex declaratione materię canonicę explicatum est, quæ sit materia temporalis, seu legis ciuilis. Illa enim materia apta ad legem humanam, quę hunc gradum spiritualem nō attingit, temporalis est, sub qua proximè continentur actus morales, qui ad humanam societatem naturaliter necessarij sunt; remote verò res omnes, circa quas tales actus versantur, & personæ, quatenus ex eis ciuitas, seu humana politia componitur.

Cap. nouit.

9. 2. *Differentia.*

Secunda differentia inter vtramq; materiam assignari potest, quia Canonica excellentior est, & vniuersalior. Hæc sequitur ex prima. Ratio enim prioris partis est, quia spiritus præstat corpori: Alterius verò partis ratio est, quia fere tota materia temporalis ad spiritualem finem ordinari potest, & illi subest, & sub illo respectu induit quandam rationem spiritualis materiæ, & ita potest ad leges Canonicas pertinere. Sic enim suprà dicebamus, potestatem tēporalem, seu ciuilem esse Ecclesiasticæ subiectam, & eodem modo dicunt Iuristę materiam peccati, id est, vbi agitur de illo vitando, seu de periculo animæ, canonicam esse; & ad leges canonicas spectare, sic Glossa per textum in regula, *possessor*, de regul. iur. in 6. vbi alia iura adducit, quibus locis id tradunt communiter Doctores, vt notat Nauar. Comment. c. *si funeratueris*, num. 106. & idem tradunt Bartol. & alij, quos refert, & sequitur Fortun. tract. de vlt. fine vtriusq; iuris, n. 151. Vnde sicut in naturalibus potentijs superior interdum versatur circa materiam inferioris sub altiori ratione, & vltra illam circa aliam excellētiorem, vt patet de intellectu respectu sensuum; ita quodammodo lex canonica excellentiori modo materiam legis ciuilis, & aliam præterea altioris ordinis complectitur.

Glossa. *Nauarr. Bartol. Fortun.*

10. 3. *Differentia.*

Vnde etiam potest tertia differentia in primarijs materijs considerari. Nam materia legis ciuilis principalior, & magis per se intenta est, quæ pertinet ad iustitiam humanam: principalis autem materia legis Canonicæ est, quæ pertinet ad iustitiam, & religionē diuinam, quia fere reliqua omnia ad hanc refert, & ordinat, vt constat ex dictis. Vnde quoad hanc partem ciuilis potestas magis limitata nunc est in Ecclesia, quam esset ante Christianam religionem: nam olim cura religionis ordinabatur ad honestam felicitatem reipublicæ, vt suprà ex D. Th. notauimus: nūc autem religio, & spiritualis salus ac felicitas per se primò intenta est, & reliqua propter illam: & ideo olim cura religionis, vel pertinebat ad potestatem regiam, vel cum illa coniungebatur in eadem persona, vel illi subordinabatur: nunc autem cura religionis specialiter pastoribus Ecclesiæ commissa est. Vnde materia primaria legis Ecclesiasticæ est religionis materia, sub qua comprehendimus omnem illam, quæ ad sanctificationē animæ spectat: indirectè verò seu in ordine ad illam ad alias etiam materias extenditur, vt declaratum est.

Ante legem gratiæ cura religionis vel pertinebat ad potestatem regiam vel cum ea coniungebatur vel illi subordinabatur.

11. Et hinc intelligitur, qua ratione contingat, vt lex Canonica, & ciuilis interdum versentur circa eandem materiam, quia nimirum materia per se temporalis est, & sub ea ratione potest lex ciuilis circa illam versari: habet tamen aliquem respectum ad spiritualia, & sub ea ratione potest ad legem canonicam pertinere. Atq; hoc modo multa delicta dicuntur esse mixti fori, quia ad vtramque potestatem pertinere possunt, & in eis datur locus prouentioni. Et hoc tātum probat secunda ratio dubitandi suprà posita,

quia diuersæ facultates possunt interdum circa eandem rem materialiter versari, & eadem res potest esse vtilis ad diuersos fines, & è cõuerso idẽ peccatum põt perturbare rempublicã, tam in tẽporalibus, quã in spiritualibus; ita ergo possunt hæ leges habere aliquam materiam communem, quamuis non totam, quia semper finis proprius, & præsertim excellentior aliqua media propria, & excellentiorem materiam habet, circa quam versari nullo modo potest inferior potestas.

12. Vltimo ex dictis intelligitur, posse aliquando Pontificem determinare materiam aliq̃, seu quasi reseruare illam, vt tantum Ca[illegible]i fit, non solum declarando (vt fine dubio fa[illegible]est, quando materia ipsa ex se, & ex iure diuino ip[illegible]ritualis est) sed ẽt constituendo, & eximendo, sibiq; reseruando aliquam materiam: propter spiritualem rationem, etiamsi aliàs secundum se posset esse materia legum ciuilium. Ratio est, quia illa potestas est superior, & ita in ordine ad suum finem potest disponere etiam de inferiori materia, prout expediens fuerit; ergo multò magis potest sibi appropriare materiam communem, si ad decentiam rerum sacrarum iudicarit opportunum.

13. *Respondetur argum.* Ad rationes dubitandi in priori loco positas in discursu capitis ferè responsum est. Solum circa tertiam, quæ ex vtriusq; iuris principijs sumebatur, tria notanda sunt. Primum est, vsum legum ciuilium disponentium in materijs canonicis solum admitti posse in legibus ciuilibus, quæ aut versantur circa materiam mixti fori, vel disponunt circa materiam fori Ecclesiastici; ad[illegible]ndo Ecclesiasticas leges, modo ab eis permisso. I[illegible]o in primis obseruare oportet, vt leges ciuiles non repugnent canonicis: nam vbi repugnauerint, canonicæ præferendæ sunt, quia sunt à superiori potestate; quando vero non solum non repugnant, sed potiùs cõueniunt, & lex ciuilis iuuat, & suo modo ministrat canonicæ, vtraq; seruanda est, vnaquæque in suo foro, & iuxta mensuram sibi proportionatam. Sicq; leges ciuiles prohibent, & puniunt delicta, quæ per canones etiam puniuntur, vt sunt vsuræ, matrimonia illicita, vt incestuosa, clandestina, & similia: nam hęc interdum sunt contra naturalem iustitiam, vt vsura, vel sunt contra debitum modum contrahendi etiam naturalem, & conueniẽtem ad pacem reipublicę, & ideo sub ea ratione possunt esse materia legum ciuilium in his, quæ per canonicas non prohibentur. Interdum verò leges ciuiles puniunt delicta, quæ sunt omnino fori Ecclesiastici, vt est hæresis, blasphemia, & similia, quia etiam hæc vitia nocent valde reipublicæ Christianæ, etiam quoad externam pacem, & felicitatem temporalem, & aliàs Ecclesia id non prohibet; imò vtitur ministerio talium legum in suum finem. Et hęc doctrina colligitur etiam ex citatis iuribus, & ex c. 2. 35. q. 2. & ex c. 2. de desponsat. impuber. & est valde communis, vt videri potest in Glossa in Authentica, *quomodo oporteat Episcopos*, &c. in princ. verb. *tolli*, de electio. quæ communiter approbantur tum ibi, tum alibi, vt videre licet in Felin. in c. *Ecclesia*, de constit. latissimè, & ibi in Abbate, & alijs, & plura refert Couar. in 4. c. 6. in principio, n. 18. 19. & 20. Matienz. li. 5. recopil. tit. 1. l. 1. Glossa 7. n. 3. & 4. Greg. Lop. in l. 5. t. 3. partit. 4. n. 3. Ex qua lege colliguntur duæ optimæ rationes suprà insinuatæ, sc. per tales leges ciuiles intendi, vt Canonicæ melius impleantur, & vt alia dãna, & perturbationes reipublicæ vitentur, & plura refert Sancius li. 3. de matrim. disp. 47. n. 12.

Gloss. *Felin.* *Abbas.* *Matienz.* *Greg. Lop.*

14. Secundo obseruandum est, leges ciuiles interdum admitti, non solum in eadem materia, sed etiam in vsu fori Ec[illegible]astici: quando autem hoc contingit, non fit ex[illegible]risdictionis ciuilis, nam leges ciuiles non possunt ad hoc obligare, vt per se constat: sed fit ex voluntario vsu potestatis Ecclesiasticæ, quæ vbi desunt canonicæ leges, ciuiles sibi vtiles admittit, & illis vtitur. Illud autem fit duobus modis per Canones. Vnus est per generalem regulam, quod leges ciuiles obseruantur in foro canonico, vbi canones nihil disponunt, & leges sunt vsui Ecclesiæ accommodatæ secundum similitudinem rationis. Ita enim profitetur Luc. 3. c. 1. de noui operis nunciat. ibi, *Sicut leges non dedignantur sacros Canones imitari, ita & sacrorum statuta Canonum Principum constitutionibus adiuuantur.* Vnde infrà concludit, *Secundum legem, & Canonum statuta negotium nõ differas terminare.* Vbi Glossa, & ferè omnes Doctores id notant, & Panormit. in cap. 2. de desponsat. impuber. & Bernard. Diaz. in Pract. cap. 14 in fine & ibi Salzed. qui aduertunt in huiusmodi occasione leges proprij regni præferendas esse imperialibus, vbi canonicæ deficiunt, & referunt alios. Sed fortasse hoc magis est consilij quam necessitatis, cùm per canones non inueniatur dispositum; nisi aliud ex consuetudine Ecclesiasticorum iudicum habeatur; illam enim obseruandam esse censeo.

Leges ciuiles *Glossa.* *Panorm.* *obseruantur in foro canonico vbi canones nihil disponunt, & sunt vsui Ecclesiæ accommodatæ.*

15. Alter modus est, quando in particulari lex aliqua ciuilis est canonizata (vt aiunt) id est, canonica effecta ex acceptatione Ecclesiæ. Ad huiusmodi autem canonizationem non satis est, legem aliquam ciuilem esse insertam in Decreto authentico Gratiani, quia ille non habuit iurisdictionem, qua posset talem vim dare legi ciuili, sed necesse est, vt Pontificia auctoritate sit approbata, & inter canones recepta, vt fit in cap. 1. & 2. de caus. possessionis, & ca. *in primis.* §. *gloriosus*, dist. 11. & ibi notat Glossa verb. *capituli.* Item Glossa inc. 1. de rebus Ecclesiæ non alienand. in 6. ver. *tractatus*, vbi Gemin. & alij. Abb. in c. *super eo*, 1. de testib. n. 4. & latius ibi Felin. n. 3. & in c. 2. de rescript. n. 29. & 43. & bene Rebuff. in tract. Nominationum, q. 5. n. 15. & Gutier. lib. 1. Canonic. quæstionum, c. 21. n. 32. & 33. qui refert Ripam in cap. 2. de rescrip. nu. 80. & alios.

Gemini. *Abbas.* *Felin.* *Rebuff.* *Gut.* *Ripa.*

16. Tertiò obseruandum est circa leges illas Cod. à Iustiniano Imperatore editas circa personas, & res Ecclesiasticas. Ad quas aliqui respondent eo tempore nondum fuisse personas, & bona Ecclesiastica exempta à iurisdictione Imperatorum. Sed non potest admitti responsio, tum quia id, quod supponit, simpliciter falsum est; tum etiam quia saltem de rebus, & causis Ecclesiasticis est certum, semper fuisse exemptas; cum tamen leges illę etiam de his materijs multa disponant. Alij respondent, fuisse factas illas leges ex consensu Pontificum, sic enim non repugnat, laicum spiritualia tractare, vt indicatur in c. *decernimus*, & c. *cum nõ ab homine*, de iudic. & ibi notatur, & Glos. in c. *imperium*, d. 10. & 16. q. 7. in prin. Sed hoc non est verisimile, quia licet interdum Pontifices conferant secularibus Põtificibus aliqua particularia, quæ fine spirituali iurisdictione exerceri possunt; non tamen illis conferunt spiritualem iurisdictionem, nec Ecclesiæ gubernationem cõmittere possunt, ideo non est verisimile illis contuliſſe potestatem ad illas leges ferendas. Et maximè cũ de illa commissione non cõstet, & Imperatores in eis propria auctoritate vti, & in eo sensu loqui videantur. Alij ergo excusant Imperatores, quod bona fide, & omnino iuuando Ecclesiam illas leges fecerint, & fortè non ad obligandum, vel cogendum Ecclesiasticos, vel in materia Ecclesiastica; sed ad instruendum suos ministros de rebus Ecclesiasticis, vt seruare illas, & iuuare Ecclesiam possent, cum oporteret. Et certe hoc animo videntur multæ similes leges positæ inter leges Partitarum Hispaniæ. Vtcunque vero sit, certum est, illas non esse veras leges, nec obligare, iuxta c. *literas*, de iuram. calum. nisi in his, in quibus fuerant canonizatæ; in alijs verò si fuerint contrariæ canonibus, contemnendæ sunt, vt etiam sumitur ex l. *priuilegia*, & l. *cassa*, C. de sacrosan. Eccles. si verò non sint contrariæ, poterunt deseruire per modum instructionis, non per modum iuris. De quo videri potest Felin. in dicto c. *Ecclesia*, de constit. num. 36. & ibi Panormit. n. 15.

De legibus Cod. circa personas Ecclesiasticas. *Cap. decerni mus.* *Glossa.* *Cap. impuberum.*

CAPVT

CAPVT XII.

Vtrùm potestas Ecclesiastica efficaciam habeat in actus merè internos, ita vt per legem canonicam per se præcipi, aut prohiberi possint.

1. EXplicuimus hactenus proprium principium, & finē legis Canonicæ, sequitur, vt declarem[9] materiam eius, & incipiamus à propinquiori, quæ est act[9] humanus, & quia de actu exteriori in genere nulla est difficultas, de interiori specialiter inquirimus: nam licèt de lege humana in communi supra definierimus, non posse per se versari circa internos actus, in lege Canonica habet illa resolutio specialem difficultatem, quam in hunc locum remisimus. Est autem generalis ratio dubitandi, quia potestas Ecclesiastica est spiritualis, & ordinatur principaliter ad internū bonum animarum, & habet altius principium, scil. Deum ipsum supernaturaliter illam conferentem, & ideo ex vtroq; capite videtur posse immediatè versari circa interiores actus. Vnde argumentor in hunc modum: nam Christus Dominus habet potestatem ferendi leges obligantes ad actus internos, vt credēdi, & similes, & ideo potuit præcipere confiteri etiam cogitationes internas; ergo potuit Vicario suo relinquere participationem huius potestatis: nulla est enim repugnantia; ergo relicta fuit ab eo. *Ratio dubitandi.*

2. Probo hanc vltimam consequentiam varijs modis. Primò ex generalitate illorum verborum, *quodcunq; ligaueris*, &c. Cur enim á nobis limitatur, cùm Principis concessio amplè sit interpretanda? Secundò ex cōgruentia insinuata, quia ad finem huius potestatis hæc materia proportionata est: nam interna salus animarum, quæ per hanc potestatē intenditur, magis pendet ex internis actibus, quàm ex externis. Tertiò probatur inductione: nam primo potest Ecclesia remittere interiores culpas per absolutionem sacramentalem. Deinde potest dispensare in votis, etiam purè internis, & mentalibus; ergo habet iurisdictionem in tales actus. Item potest similia vota irritare. Præterea potest pœnas pro peccatis debitas per indulgentias remittere, quod ēt requirit potestatem iurisdictionis, vt nunc suppono. Præterea aliquando excommunicat propter interiorem actum, vt propter hæresim mentalem, vt ex multis Decretis conatur probare Medina statim citandus. Interdum etiā videtur punire actum externum ob conditionem internam æquè hominibus occultam, quod perinde est. Tandem potest hæc sententia confirmari, quia homo potest se volūtariè subijcere alteri per votum obedientiæ etiam quoad internos actus; quid ergo mirum, quod Christus subiecerit fideles Vicario suo, etiam quoad interiores actus.

3. Propter hæc, & similia argumenta nōnulli Doctōres affirmant posse Ecclesiam ferre leges, quæ immediatè versentur circa interiores actus. Ita sentit Glossa in Clement. 1. de hæret. §. *verum*, verbo, *eo ipso*, Glossa etiam in c. *cogitationū*, de pœnit. d. 1. Adrian. quodlib. 8. a. 1 liter. H. & sequent. Medin. Cod. de orat. q. 15. de hac re Albert. Pighi. lib. 6. de Ecclesiast. hierarchia, cap. 26. Et Summa Rosel. verbo, *absolutio*, 1. num. 28. & 29. vbi plura allegat, sed non rectè, vt Syluester aduertit. *1. Opinio affirmatiua. Glossa. Adrian. Medm. Pighi. Syluest.*

4. Contraria tamen sententia communis est, quam tenet Diuus Thomas 1. 2. q. 91. ar. 4. q. 100. art. 9. & ibi Soto, & reliqui expositores: item Soto in d. 22. q. 2. a. 3. & Caietanus 22. q. 11. a. 3. & Opusc. de Auctoritate Papæ, c. 19. & in summa verb. *hæresis*; Palud. in 4. d. 13. q. 3. a. 1. n. 15. & d. 15. q. 5. a. 2. n. 24. & d. 17. q. 2. a. 2. & q. 7 n. 20. Maior in 3. d. 25. q. 2. dub. vlt. Durand. in 4. d. 15. q. 12. & d. 17. q. 8. Antonin. 3. p. tit. 24. Almai. de potestate Ecclesiæ; c. 10. Castro l. 2. de iusta hæret. punit. c. 18. & lib. 2. de leg. pœnal. c. vlt. Gabr. lect. 62. in Can. lit. K. Gerson. tract. de vit. spirit. lect. 4. sub Alphab. 62. lit. G. & H. Nauar. in Sum. c. 27. n. 57. & in dicto c. *cogitationū*, de pœnit. d. 1. n. 9. & in c. *si quis non dicat*, eadem d. n. 8. vbi refert Felin. Hippolyt. & alios, idem in princ. de pœnit. 5. n. 23. Driedo lib. 3. de libert. Christiana, cap. 5. Simancas de Cathol. instit. tit. 42. n. 3. Angel. verb. *hæreticus*, vbi refert Canonistas, & verb. *hora*, n. 27. Syluest. *ex communicatio*, 7. n. 3. vbi malè allegat Angel. in contrarium, vt infrà videbimus, & verb. *hora*. quæst. 11. & verb. *hæresis*. 1. quæst. 8. Armil. eodem nu. 1. & bene Tabien. *excommunicatio*. 5. casu 4. num. 4. *Gabriel. Gerson. Nauar. Felin. Hip polyt Driedo. Simancas. Armil. Angel. Syluest. Tabien.*

5. Fundamentum potissimum D. Thomæ est, quia humana iurisdictio non potest ferre leges de actib. de quibus non potest iudicare, nec punire; sed potestas Ecclesiastica humana non potest iudicare de actibus merè internis, neq; illos punire; ergo nec potest de illis leges ferre. Minor expressè asseritur in c. *sicut tuus*, & c. *tuanos*, de simon. *Nobis*, inquit Pontifex, *solùm datum est, de manifestis iudicare*. Sumitur etiam ex c. *errubescant*, d. 32. & ratio est, quia iudicium supponit causæ cognitionem; actus autem interiores sunt ōmnino extra cognitionem humanam; & ideo iudicium de internis ad solum Deum pertinet. *Homo enim videt ea, quæ parent. Deus autem intuetur cor*, 1. Reg. 16. & ideo dicebat Paul. 1. ad Corinth. 14. *Nolite ante tempus iudicare quoad vsque veniat Dominus; qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium.* Maior autem sumitur ex Arist. 10. Ethicor. c. 5. dicente, potestatem legislatiuam necessariè debere coniūctam habere potestatem coactiuam, quia aliàs esset inutilis, & inefficax. Vnde fit, hominem solùm posse ea lege præcipere, quæ potest punire, si aliter fiant; non punit autem nisi iudicando; ergo circa ea tantum versatur lex humana, circa quæ potest humanum iudicium versari. Potest etiam idem probari à paritate rationis, vel etiam à fortiori, quia plus est, legem ferre, quàm iudicare, & quia lex esse solet regula humani iudicij. *Humana potestas potest iudicare de actibus merè internis, nec punire cum neque at scire illos.*

6. Hoc vero fūdamentum difficultate non caret. Interrogo enim de quo iudicio sit sermo in maiori assumpta, aut de iudicio, quod profertur ab homine per sententiam, aut quod proferri potest ab ipso legislatore per legem: interdum enim ita fertur iudiciū. Quando videlicet, lex ipsa per se ipsam punit delictum, ferendo v. g. excommunicationem ipso facto incurrendam, quę propterea vocatur latę sententię, quia fert lex ipsa sententiam. Si intelligatur priori modo, videtur falsa illa maior, quia multa possunt prohiberi, & puniri per legem Ecclesiasticam, quæ nō possunt per sententiam hominis condemnari, vt sunt omnia ita occulta, vt probari non possint. Et ratio est, quia vt homo iudicet, indiget testibus, & probatione facti: vt autem lex iudicet, & puniat, non semper hoc est necessarium, sed sufficit conscientia delinquentis, vt patet in exteriori hæretico omnino occulto, qui statim manet excommunicatus, & in conscientia tenetur abstinere. Si autem iudicium in maiori propositione sumatur posteriori, vel generali modo, sic ineadem propositione petitur principium: nam hoc est, de quo agimus, sc. an lex ipsa per se possit iudicare de actibus occultis per se, sicut potest de per accidens occultis. Et sic facilè negabitur minor de eodem iudicio intellecta: nam iura, quæ in probationem adducuntur, non sunt ad rem, quia loquuntur de iudicio ferendo per sententiam hominis. Et præterea propositio illa, quod potestas legislatiua non possit esse circa aliquem actum sine coactiua, non videtur per se necessaria, si sermo sit de coactione, vt distinguitur ab obligatione in conscientia, quam fortasse Arist. ignorauit, & ideo postulauit externam coactionem, quæ det efficaciam legi. At verò si lex obligat in conscientia, vt maximè de Ecclesiastica infrà ostendemus, illa est sufficiens efficacia legis, imò *Difficultas.*

Pœnæ, vel censuræ, quæ ipso iure ab Ecclesia imponuntur, maximè habent efficaciam ex ligamine conscientiæ; ergo non repugnat Ecclesiam habere potestatem ad ferendas leges, quæ in conscientia obligent pro actibus internis, etiamsi non posset ad illos exterius, & per hominis actionem cogere.

7. *Non esse impossibilem Ecclesiasticam potestatem in mere interna defacto tamen non dari, nō unim constat vbi data*

Priusquam ad hæc respondeam, censeo, præcipuam probationem huius sententiæ non esse sumendam ex impossibilitate rei secundum se, hanc enim planè non video, quod & argumentum proximè factum, & rationes in principio positæ persuadere videntur; potuisset enim Christus, si voluisset, hanc potestatem Ecclesiæ dare. Tractanda est ergo res de facto, & probandum est, non dedisse: nam hoc mihi multo verisimilius est. Et primum argumentum sit, quòd in Scriptura non est aliquod indicium huius potestatis; sed hæc occulta interiora semper reseruantur Deo, & ad hoc faciunt verba suprà adducta ex Paulo. Neq; etiam summi Pontifices de hac potestate mētionem aliq̃ fecerunt, sed potiùs vbiq; significant, hæc esse extra forum suum; cùm tamen aliàs iurisdictionem suam totam sæpe explicent, & tueantur. Est etiā magnum argumentum, quod hactenus non inuenimus, legem datam ab Ecclesia de his actibus merè internis, quod enim nunquam factum est, signum est fieri non posse. Antecedens nō potest probari directè, constabit tamen sufficienter, respondēdo ad decreta, quæ Medina adducit, & reliqua argumenta soluendo.

8. *Potestas legislatiua per se primò ordinatur ad externum Ecclesiæ regimen, actus autem interni merè nō pertinet ad hoc.*

Præterea addi potest congruentia, quia potestas legislatiua per se primò ordinatur ad externum, & commune Ecclesiæ regimen, vt in ea omnia conuenienter, & ordinatè fiant; ergo per se versari debuit solùm circa exteriores actus; nam Ecclesia corpus est visibile, & ideo materia accommodata ad eius communem, & externam gubernationem, debet etiam esse sensibilis, & externa; illa ergo tantum est proportionata potestati legislatiuæ. Et confirmatur, quia gratia accommodatur naturæ; postulat autem natura hominis vt in ordine ad regimen communitatis humanæ in solis actibus seruetur communicatio, & debita proportio, tam inferiorum ad superiores, quam è conuerso, atque ipsorum membrorum inter se. Et ideo ait D. Thomas. 2.2. q. 104. art. 5. obedientiam humanam ad homines, solùm esse in his, quæ per corpus fiunt, & non in omnibus, sed in hrs. quæ pertinent ad dispositionem actuum, & rerum humanarum, ac sensibilium: nam ea, quæ sensibilia non sunt, non censentur humana, saltem in ordine ad communitatem humanam. Ergo Christus Dominus hoc modo contulit Ecclesiæ potestatem illam, quæ ad hoc Ecclesiæ regimen pertinebat. Nam actus interiores propriè non pertinent ad communitatem, sed ad priuatam vniuscuiusque salutem, vel damnationem, quibus sufficienter prouisum est per priorem potestatem ad internum forum pertinentem: hæc ergo est propria ratio huius institutionis, & veritatis.

D. Thom.

9. Et iuxtc illam explicanda est ratio D. Thomæ, & communis. Non enim eò tendit, vt persuadeat, aliud fuisse omnino impossibile, sed solùm vt declaret, hunc esse ordinem consentaneum naturæ hominis. Quo sensu verum est iuxta rei naturam, & ordinariam legem, solum illum actum posse humana lege præcipi, qui potest per homines iudicari, ita vt sermo fit de iudicio per sententiam hominis proferendo. Imò eadem ratione verum est, nihil posse per legem ipsam iudicari, nisi quod de se etiam potest iudicari, per hominem. Nam ipsa sententia hominis dicitur esse quædam lex particularis, & è contrario lex imponens pœnam ipso iure est quædam sententia generalis. Vnde in supremo Pontifice sunt actus eiusdem potestatis. Quòd autem interdum contingat aliquid quod prohibetur, & punitur per legem humanam, non posse puniri per sententiam hominis, accidentarium est ex occasione aliqua extrinseca, quia nimirum deficiunt testes seu probationes, non verò ex natura talis actus, qui re vera posset esse materia huiusmodi iudicij, vt suprà lib. 3. cap. 5. declarauí. Similiter illa propositio, quòd potestas legislatiua semper habet potestatem coactiuam coniunctam, vera est, & moraliter necessaria, vt inductione constat in quacunque alia simili potestate, & quia vtraque pertinet ad perfectam iurisdictionem. Nec sufficit per se loquendo posse obligare in conscientia, nisi interueniat etiam potestas cogendi ad hanc obligationem implendam, seu (quod idem est) ad puniendos transgressores huius obligationis. Quamuis ergo speculatiuè rem considerando, sit vna potestas separabilis ab alia, non tamen moraliter, & iuxta conuenientem institutionem, & ideo Christus Dominus non dedit potestatem hominibus ad ferendas leges de illis actibus, pro quibus non poterant transgressores punire, non solum ex accidenti, sed per se, & ex naturali conditione talium actuum.

Ex his facilis etiam est responsio ad primam ra- 10.
tionem in principio positam; concedimus enim *Ris satisf. rationi.*
Christum de absoluta potentia sua potuisse dare Ecclesiæ hanc potestatem; negamus autem dedisse. Et ad verba, *quodcunq; ligaueris*, &c. respondemus, distributionem illam intelligendam esse de omnibus requisitis ad conuenientem Ecclesiæ gubernationem. Quæ autem hæc sint, quamuis ex discursu rationis magna ex parte possit intelligi, præcipuè sumendum est ex traditione, & communi doctrina Ecclesiæ. Ex vtroq; autem capite intelligimus, illam potestatem ligandi quatenus legislatiua est, in materia tantum externa, & sensibili versari. Dico præterea (respondeo ad alteram probationem sumptam ex fine) potestatem Ecclesiasticam in tota sua latitudine sumptam, duplicem esse, sc. fori interni, & externi. Quas ita distinxit, ac declarauit D. Thomas, 4. dist. 18. q. 2. art. 1. *D. Thom.* quæstiunc. 1. Quòd in foro conscientiæ causa agitur inter hominem, & Deum: in foro autem exteriori causa agitur hominis ad hominem. Hinc ergo fit, vt prior potestas possit versari circa actus interiores: imò illos potissimè respiciat, quia per illos maximè ordinatur homo ad Deum, & in illis consistit interna salus singulorum fidelium, propter quam maximè hæc potestas datur. Et ob eandem causam actus huius potestatis ad iurisdictionem pertinent, quam Iuristæ vocant voluntariam, quæ exercetur in commodum subditi, seu rei, & ad petitionem, vel consensum eius, quia interior salus, & reconciliatio cum Deo voluntaria esse debet. Quiautem actus ad hanc potestatem pertineant, infra dicetur; certum est autem, legislationem non esse actum huius potestatis, & ideo ab illa nullum sumi argumentum. At verò potestas Ecclesiastica, quatenus gubernatiua est totius communitatis, vt sic, habet etiam suam materiam proportionatam, nimirum actus externos ad gubernationem etiam Ecclesiæ exteriorem pertinentes, & ad hunc ordinem pertinet potestas Ecclesiastica, vt legislatiua est. Nam licèt Ecclesiasticæ leges etiam ordinētur ad finem supernaturalem, & ad internum bonum animarum, non tamen immediatè operando illud, sed media honestate actuum externorum, circa quos proximè versantur.

At inductionem, quæ in contrarium fiebat, facilis 11.
etiam est ex dictis responsio. Nam primò aliqua ex his, quæ ibi recensentur, non pertinent ad hanc potestatem legislatiuam, de qua agimus, sed ad iurisdictionem fori interni, vt absolutio à peccatis, quæ maximè spectat ad iurisdictionem fori sacramentalis, quod est maximè internum. Quanquam eo modo, quo fit inter homines, necessariò postulet, vt licèt peccata sint omnino interna, per externam cōfessionem ad tale iudicium deferantur. Quod solus Christus instituere, & primario præcipere potuit. Quomodo

modo autem Ecclesiastica etiam lex in hac materia versari possit, in c. sequenti dicetur.

12. Secundum exemplum erat de potestate dispensandi in votis, etiamsi sola mente interius facta sint. Ad quos respondeo, non esse similem rationem. Primò, quia illa potestas non est coactiua, sed iurisdictionis voluntariæ, & ideo mirum non est, quod ēt circa actus internos data sit. Secundò, quia hæc potestas magis respicit forum animæ, seu eius bonum, quàm externam gubernationem Ecclesiæ, & ideo ex hac parte meritò extendi potuit ad actus internos. Declaratur, quia hæc potestas data est à Deo ad remittendum nomine eius obligationem illi factam per hominis promissionē, & ita eius actus versatur tantum inter hominem, & Deum, ideoq; in actum interiorē cadit. Imo, si attentè res consideretur, propria voti obligatio, quæ per eius dispensationē tollitur, per actum internum inducitur: nam exterior prolatio voti magis est, vt hominib. innotescat obligatio voti, quàm apud Deum illam inducat, quia Deus non indiget signo externo, vt cognoscat, & acceptet promissionem, & ideo talis potestas per se respicit illam obligationem, siue per solum actum internum, siue cum externo inducta sit. Moraliter autem loquendo, semper necessarium est, vt votum internum exterius proponatur superiori, vt illud valeat dispēsare. Nam licèt cogitari possit casus, in quo superior votum ignorans, sub conditione dicat. Ego tecum dispenso, si fortè votum emisisti, etiam sola mente; tamen hoc non potest moraliter considerari, quia dispensatio voti requirit cognitionem causæ, & consequenter cognitionem materię eius, & periculi, quæ vix potest intelligi moraliter sine notitia voti. Verum est tamē hoc non multum referre, quia semper actus huius dispensationis fertur in ipsum vinculum, & internum actum, licèt exterior significatio illius præcedat.

Dispensatione votorum.

Illa potestas non est coactiua, sed iurisdictionis voluntaria

13. Tertiò idem dicendum est, de commutatione voti: nam est eiusdem potestatis, quatenus iurisdictionem Prælati requirit, aliqualemq; dispensationem saltem partialem includit, vt tract. de relig. lib. 6. c. 9. & seq. dictum est. De irritatione vero alia est ratio, quia non necessariò est potestatis iurisdictionis, sed dominatiuæ, vt ibidem dixi. Fit autem dupliciter, scilic. vel ex parte materiæ, vel ex subiectione voluntatis vouentis. Prior modus tunc habet locum, quando materia est sub alterius dominio, & potestate, & ideo necesse est, vt sit materia sensibilis: nam illa tantum ita esse potest sub alterius potestate, vt possit liberè vsum illius prohibere, & ita ex hac parte talis irritatio directe versatur circa materiam sensibilem, & indirecte, ac per consequutionem tollit internum vinculum voti. Si autem tale esset votum, vt non solum actus ipse promittendi esset mentalis, sed etiam materia promissa esset interna, vt sancta cogitatio, vel mentalis oratio, non possit ex parte materiæ irritari, nisi remote, præcipiendo mirum aliquod opus externum, quod aliud internū impediret. At verò per irritationem directam possunt huiusmodi vota irritari, eo quòd vouens quoad suam voluntatem, & potestatem se obligandi firmiter pendet omnino à voluntate alterius, vel ob defectum ætatis, & naturalem subiectionem, vt in filio impubere, vel ratione religiosæ professionis, & voti obedientiæ, quod includit: hanc autem dependentiam habent vota, vt promissiones ad Deum sūt, ac subinde etiam, vt mentalia sunt, quia respectu Dei ibi consummantur. Deniq; vota hæc conditionem includunt, ratione cuius irritari possunt, non subsistente conditione. Et ita ex his actibus nullum potest sumi argumentum à simili, quia sunt valde diuersi, & à diuersis non fit illatio.

De commutatione voti

14. Quartum exemplū erat de remissione pœnarum apud Deum per indulgentias, quod idem habet responsum. Nam potestas ad dispensandum thesaurū per concessionem indulgentiarum, magis reducitur ad potestatem fori interioris: nam illud negotium etiam versatur inter hominem, & Deum, & ad perfectam liberationem animæ ab omni reatu ordinatur, vt in proprio tract. de Indulgent. dictum est. Deniq; quod vltimo loco ibi assumitur, falsum est, scilicet, excommunicationem ferri propter actum purè mentalem; nam iura, quæ loquuntur de peccato hæresis, intelliguntur de illa, quæ prodit aliquo modo in actum externum, vt communiter Doctores allegati docent, & in propria materia ex professo tractādum est, & explicandum, & nonnulla de hoc puncto diximus in tom. 5. de Censur. disput. 4. sect. 2. De alia verò difficultate ibi tacta de conditionibus occultis actuum externorum, dicemus commodius capite sequenti.

De remissione pœnarum per indulgentias.

15. Ad vltimam cōfirmationem de subiectione quoad actus internos mediante voto, non desunt, qui existiment, etiam ratione voti obedientiæ non posse superiorem præcipere actum mere internum, vt v. g. orationem mentalem, quia licet possit prohibere exteriores actus qui interiorem impedire possunt; non verò directe obligare ad exercendum actum interiorem. Et videtur fauere D. Thomas 2. 2. q. 104. ar. 5. quatenꝰ generaliter ait, quod interiores animi motus hominem soli Deo subijci. In contrarium verò est, quia homo potest vouere Deo immediate, & absolute actum mere internum, vt omnes in materia de voto absolute fatentur, & est res clara, quia tale votum erit de meliori bono, & possibili. Ergo potest etiam idem vouere sub conditione, si Prælatus præceperit, quia hoc, nec difficilius est, nec minus honestum, quàm primum: hoc autem virtualiter fit vouendo obedientiam in ordine ad talem actum; ergo supposito tali voto, potest superior præcipere talem actum.

D. Thom.

16. Quocirca loquendo de possibili, hoc posterius cēseo verum. Neq; est simile de potestate legis, quia lex fundatur in iurisdictione, quæ solum data est, quantum expedit ad bonum cōmune, vt diximus: hoc a. præceptum fundatur in volūtate vouentis, & pacto, seu promissione eius, quæ quia Deo principaliter fit, de actu etiam mere interno fieri potest. Item quia materia voti latius patet, quàm legis: nam votum maxime est de consilijs, de quibus non est lex. An verò de facto Prælati religionum habeant hanc potestatem, & hæc sit intentio vouentium obedientiam, pendet ex regula vniuscuiusq; religionis. Quia iuxta doctrinam D. Thomæ, & communem, non omnes religiosi vouent eandem obndientiam, sed singuli secundum suam regulam, & ideo si regula præcipit, vel consulit actus mentales, vel significat, Prælatos posse illos iniungere, tunc eodem modo interpretādum est obedientiæ votum, vt, sc. possint Prælati tales actus imponere: recte autem facient, nunquam eos imponendo sub rigore præcepti, propter periculum vitandum; satis enim est exteriorem vacationem præcipere.

Lex fundatur in iurisdictione quæ solum data est quantum expedit ad cōmune bonū.

CAPVT XIII.

Vtrùm lex canonica possit concomitanter præcipere, aut prohibere actus internos simul cum externis.

1. DVobus modis potest interior actus cadere indirecte sub præceptum de exteriori actu, vt notaui lib. 3. cap. 13. in fine; vnus est tantùm per quandam consequutionem, quatenus per legis prohibitionem exterior actus sit malus tam in ratione actus, quàm in ratione obiecti moralis, & ideo ex vi illius legis consequenter fit malum internum propositum faciendi talem actum prohibitum, vel non faciendi talem actum præceptum pro tali tempore. Et de hoc modo non mouetur quæstio, quia dicto loco ostendimus

Duobus modis cadere actum internum indirecte sub præceptum de externo actu.

dimus, ex omni lege humana iusta cõsequi hanc obligationem. Vnde necesse est, vt maiori ratione hanc vim habeat lex canonica. Quis enim dubitet, esse peccatum mortale proponere non audire Missam in die festo? cùm sit de obiecto prauo, & actus interior sumat malitiam suam ab obiecto. Vnde in c. *nulli*, d. 19. dicitur, *Nulli fas est, vel velle, vel posse transgredi Apostolicæ sedis præcepta.* Quanquam illud velle non posit ab Ecclesia puniri, quia ad hoc oporteret directè, & per se de illo ferre iudicium, & ideo quæ de punitione in illo capite adduntur, necessario sunt de voluntate in effectum prodeunte intelligenda. Alter modus indirectæ prohibitionis, vel præcepti actus interioris per legem humanam est per quandam concomitantiam cum actu exteriori, ita vt præcipiendo, vel prohibendo exteriorem, compræcipiatur, vel comprohibeatur actus internus, ita vt sit quasi pars actus integri, & compositi, qui est propria materia illius legis, & de hoc modo prohibitionis intelligitur proposita quæstio.

c nulli excplicatur.

2. Oportet autem satis distinguere hanc cõiunctionem actus interni cum externo sub eadem lege, quæ per se versatur circa actum, vt externus est: fieri enim potest duobus modis. Prior est, quando coniunctio est talis, vt internus actus per exteriorem manifestetur, tanquam causa per effectum, vt voluntas audiendi Missam coniuncta est cum actu audiendi libero: alter est, quando actus interior coniungendus exteriori per illum non manifestatur, vt est in eodem exemplo attentio assistentis ad Missam audiendam, vel intentio audiendi illam propter Dei cultum, vel propter turpem finem. De priori ergo modo nulla est quæstio, quia in dicto etiam loco ostensum est, legem humanam, vt sic, posse præcipere indirectè huiusmodi actum internum, qui ad externum requiritur tanquam necessaria causa eius, quia lex præcipit actum externum humanum, & libere exercendum: impossibile autem est hoc modo illum præcipere quin simul compræcipiat (vt sic rem explicem) talem actum. Reducitur ergo quæstio ad actus interiores posteriori modo coniunctos cum externis.

3. *Prima sententia affirmans, licèt coniunctio sit per accidens, & tantum ex ieiunatione operantis ob vsum Ecclesiæ.* *Angel Tabien. Caiet. Cordub, Couar.* De his itaq; actibus internis duas inuenio opiniones extremè contrarias. Prima est, posse legem humanam prohibere actum internum, vt coniunctum alicui exteriori, etiamsi illa coniunctio non sit per se, sed merè per accidens ex arbitrio operantis. Ita sensit Angel. verb. *hæreticus*, n. 2. & sequitur Tabien. *excommunicatio* 5. casu 4. & Caiet. in sum. verb. *excommunicatio*, c. 3. & verb. *hora*, §. 3. Soto lib. 10. de iustit. q. 5. ar. 5. & videntur consentire Cord. lib. 4. q. 13. & Couar. in regul. *peccatum*. 2. n. 7. Fundantur in vsu Ecclesiæ, afferuntq; multa iura, quæ hoc modo videntur præcipere, aut prohibere act⁹ internos simul cum externis. Primum sit cap. *omnis vtriusque*, de pœnit. & remiss. quatenus præcipiendo confessionem annuam, præcipit dolorem necessarium, & confessionem cogitationum merè internarum. Secundum est c. *dolentes*, de celebrat. Missar. & Clement. 1. eodem, vbi præcipitur clericis recitatio attenta, & deuota. Tertium est c. *commissa* 1, §. *cæterum*, de elect. in 6. vbi punitur qui recipit beneficia absq; intentione susci piendi debitum ordinem intra annum, nisi mutata voluntate ordinetur. Quartò ex Clement. 1. §. *verùm*, de hæret. vbi Inquisitores, qui ex odio, vel intentione turpis lucri omittunt contra iustitiam, & conscientiam procedere contra aliquem in causa fidei, excommunicantur. Quintò ex Clemen. 1. de stat. Monach. vbi Monachus Benedictinus sine licentia se conferens ad curiam, animo accusandi Prælatum, excommunicatur, & non sine tali intentione. Sextò ex c. *si quis*. 8. d. 30. vbi excõmunicatur, qui ex contextu, vel interna superstitione ieiunium Ecclesiasticum non seruauerit, & non aliàs; cùm tamen contemptus, interior actus sit. Et eodem modo solent iura canonica excommunicare facientes hoc, vel illud, *scienter*, aut *temere* & cum alijs similibus particulis significantibus modos merè internos actuum externorum, qui nec sunt per se connexi cum illis, nec per illos manifestantur, & nihilominus censura incurritur cum illo modo, & non sine illo, vt est communis doctrina; ergo.

c commissa. *Clement.* *c si quis.*

4. *Opinio negatiua.* Secunda opinio negat, posse Ecclesiam præcipere, prohibere, aut punire actum internum coniunctum merè per accidens cum externo; aut è cõuerso punire externum propter talem internum, qui nec sit causa externi, nec per illum manifestetur. Referri solet pro hac sententia Sylvest. verb. *excommunicatio*. 7. in 2. excommuni. quatenus impugnat sententiã Angeli, sed re vera non hoc sentit, vt ex dicendis constabit. Refertur etiam Almai. de potest. ciuili. c. 3. & probare videtur Nauar. de pœnit. d. 5. in principio. n. 26. clariùs in Cõment. c. fin. de simon. n. 20. Vbi ex illo textu id confirmat: nam ideo ibi non punitur simonia mentalis in exterius opus prodiens, quia vitium illud nõ manifestatur in opere, sed in intentione tantum mentis consistit. Allegat etiam c. *venerabilem*, §. vlt. de sentent. excommunicat. in 6. Et hanc sententiam defendunt aliqui moderni in hac materia. Et ex illa inferunt primò, eum, qui in Quadragesima confitetur diminutè, tacendo, & omittendo in cõfessione peccata cordis per se occulta non incurrere sententiam excommunicationis latam contra eos, qui non obseruant præceptum Ecclesiæ confitendi semel in anno, quia ille non transgreditur præceptum Ecclesiæ, sed diuinum tantum, quia non omittit circumstantiam confessionis externam, de qua posit Ecclesiæ constare. Vnde idem à fortiori dicent de illo qui confitetur inualidè ex defectu interioris doloris necessarij. Secundò inferunt, clericum beneficiatum recitantem horas exterius integrè, & completè, quamuis sine vlla attentione reciret voluntariè, non transgredi proprium Ecclesiasticum præceptum, nec incurrere pœnas Ecclesiasticas impositas transgressoribus illius præcepti, quia nihil omittit eorum, quæ exterius fieri debent, & de quibus posit Ecclesiæ constare. Secus vero esset, si illa mentis distractio ex actione exteriori prohibita proueniret: nam tunc iam posset constare de transgressione. Tertiò inferunt, non peccare contra prohibitionem Ecclesiæ inquisitores iniustè agentes ex odio, nec censuram incurrere, nisi odium illud in ipso externo opere ostendant; & sic de alij.

Nauar. & aliqui recentiores. *c. venerabilem lem.*

5. *Mens auctoru & distinctio.* Mihi autem videtur distinctione vtendum: nam interdum actus internus coniungitur cum externo tanquam necessarius ad aliquod esse morale, vel quasi artificiale, quod lex humana potest intendere, vel præcipere, esto, ille actus externus ad materialem illam actionem sensibilem, prout exterius apparet, necessarius non sit. Vt v. g. intentio baptizandi necessaria est, vt fiat Baptismus, licèt non sit necessaria, vt fiat absolutio, neq; vt verba exterius proferantur, & ideo non obstante priori necessitate, illa intentio baptizandi exterius non manifestatur euidenter per exteriores actiones abluendi, aut verba proferendi. Aliquando vero coniungitur internus actus exteriori omnino extrinsecè tam physicè, quam moraliter, id est, tam respectu actionis externæ materialiter sumptæ, quàm respectu eiusdem sub ratione sacramenti, vel contractus, vel alterius similis formalitatis moralis, quæ interdum esse potest materia legis humanæ, vel præcipientis, vel prohibentis: vt erit in dicto exemplo intentio baptizandi gratis, & non propter pretium, vel alia similis, à qua non pendet Baptismus, nec vt ablutio, nec vt sacramentum. De his ergo duobus generibus actuum internorum censeo, esse diuersò modo loquendum, tam in præceptis affirmatiuis, quam in negatiuis, & ideo sigillatim de illis dicemus.

6. *Sufficit intentio actus alterius esse virtualis* Dicò ergo primò: Aliquando actus internus potest cadere sub obligationem legis, seu præcepti humani, etiamsi ex vi actus externi innotescere nõ possit;

lis, vt actus internus inbeatur ob ex ternum, vt patet: inductione in sacramentis Ecclesiæ.

sit infallibiliter, id est, licet non sit necessarius talis actus internus ad efficiendum materialiter actum externū, dummodo sit necessarius ad aliquod esse morale externi actus, quod sæpe potest esse materia legis humanæ. In hoc sentio cum priori sententia, & fortasse Sylu. Almain. & Nauar. non intendunt, hoc negare; imò videtur esse communis sententia Theologorum, vt patebit. Et probatur primò inductione: nam ad verè contrahendum per exteriora verba necessarius est internus consensus, licèt per exteriora verba contractus non euidenter appareat talis consensus, quia non est necessarius ad substantiam verborum, & tamen Ecclesia, imò & respublica potest subditis suis præcipere in multis casibus, vt verè contrahant, & pro illis posset leges ferre; ergo ex vi talis præcepti obligatur homo ad contrahendum cum vero consensu, aliàs inutilis esset talis lex. Sic etiam Ecclesia præcipit omnibus recipientibus sacrum ordinem, vt castitatem voueant, quod facere nō possunt sine interna intentione vouendi, aut se obligandi ad castitatem, quæ per exteriorem ordinationem non innotescit. Idem argumentū sumi potest ex eo, quod Ecclesia potest præcipere sacerdoti, vt aliquando sacrificet, quod facere non potest sine interiori intentione conficiendi; ergo ad illam obligatur ex vi illius præcepti; aliàs inefficax valde, & inutile esset præceptum, simileq; est de omni præcepto Ecclesiastico recipiendi aliquod sacramentum, & de c. vlt. de hæret. in 6. Vbi præcipitur inquisitoribus, *vt puràm, ac prouidam intentionem habeant*, &c. Et de præcepto recitandi horas canonicas: nam (quidquid sit de attentione) saltem de intentione orandi omnes Doctores conueniunt, esse necessariam ex vi talis præcepti, quoniam sine intentione orandi non erat vera oratio, sed ficta.

7. Soluitur ob. 1. Cor. 11.

Dicet forte aliquis, in his omnibus casibus non præcipi actum internum ex vi iuris humani, sed ex vi iuris diuini, vel naturalis. Nam Ecclesia solùm præcipit exercitium illius actus exterioris in ordine ad talem finem, & tunc præceptum diuinum, vel naturale obligat ad operandum cum tali intentione, vel cōsensu, &c. At hoc neq; vniuersaliter verum est, nec in aliquo ex dictis exemplis sustineri potest. Primum patet in actu v. g. recitandi horas canonicas: nam legere omnia illa, quæ recitātur animo addiscendi, vel refricandi memoriam, non est per se malum, nec cōtra ius naturale, aut diuinum, vt per se constat, & tamen qui sic legeret horas, & aliter non recitaret, non impleret Ecclesiæ præceptum secundum omnes; ergo obligatio recitandi cum illa intentione est ex præcepto Ecclesiæ. Idem est de intentione recipiendi ordinem sacrum sine animo seruandi castitatem, vel ad illam se obligandi: hoc enim non est intrinsece malum, aut contra ius diuinum, & tamen nunc est peccatum mortale ex vi præcepti Ecclesiæ. Idem licet considerare in præcepto dandi gratis titulos ordinis, aut officium temporale Ecclesiæ, vel aliquid simile, quod non sit prohibitum vendi iure naturali, aut diuino, sed tantum Ecclesiastico; nam intentio dandi gratis talem rem, nunc necessaria est ad vitandum peccatum, & non ex iure diuino; ergo ex Ecclesiastico: ergo Ecclesiastica lex potest obligare ad similem intentionem. Imò in hoc, & præcedenti exemplo lex Ecclesiæ non obligat simpliciter ad hoc, vel illud exterius efficiendum, sed obligat, vt si fiat, gratis fiat, quod pendet omnino ex intentione interna, quæ nō est simpliciter necessaria ad actum externum, nec per illum sufficienter manifestatur. nam posset esse ratio, & receptio, & vtraq; gratis fieri. In alijs etiam exemplis allatis nō potest admitti illa responsio: tum quia sæpe est longè māior obligatio habendi talem actum internum ratione præcepti Ecclesiastici, quam esset sine illo, vt interdum fictè contrahere, vel proferre aliqua verba, esset tantum veniale peccatum ex natura rei, & posita lege humana præcipiente talem cōtractum, erit graue peccatum: tum etiam, quia peccatum, quod ibi solet committi contra ius naturale, solet esse peccatum cōmissionis, vel mendacij, aut fictionis, vel iniuriæ in proximum, vel in Deum, quia actus exterior sic factus inuoluit iniustitiam, vel aliā similem malitiam: at verò stante lege positiua præcipiente talem actum, contra illam peccatur per omissionem, vt statim declaratur.

8. *Prædicti actus sunt necessarij ad humanum conuictum, vel ad cultum religionis.*

Ratio autem à priori assertionis esse videtur, quia isti actus interni sunt necessarij ad humanum conuictum, vel ad cultum religionis in Ecclesia necessarium, non solum materialiter sumpti secundum esse physicum, sed etiam formaliter accepti, vt sunt tales actus morales, vel quasi artificiales, id est, quatenus sunt contractus, sacramentum, sacrificium, cultus, oratio, & similes: ergo ad rectam Ecclesiæ gubernationem necessaria illi fuit potestas ad præcipiendum vsum, & exercitium talium actuum secundum tales formales rationes. Non possunt aūt ita præcipi, quin præcipiantur actus interni, sine quibus rationes illæ consistere non possunt: ergo illo modo præcipi possunt, siue per actus externos sufficienter manifestentur, siue non, quia, vt præcipiantur satis est illa necessaria connexio, quia non præcipiuntur per se, sed cōpræcipiuntur, nec aliter possunt præcipi efficaciter tales actus externi. Confirmatur, ac declaratur, quia ratio potissima, ob quam potest simul cum actione materiali externa præcipi voluntas faciendi illam, est, quia illa actio externa est necessaria ad commune bonum reipublicæ, & non potest humano modo præcipi, non præcepta voluntate, sed etiam hi actus externi sunt necessarij communitatis humanæ, secūdum dictas rationes morales, & secundum illas subsistere non possunt sine internis: ergo hi etiam compræcipi possunt.

9.

Accedit, quod vbicumq; actus interior hoc modo coniungitur cum externo, morali, & humano modo per illum manifestatur, quia præsumitur homo habere debitam intentionem cum operatur, licèt non sit infallibilis indicatio, quia pōt homo esse fictus, & mendax: ergo illud sufficit, vt talis actꝰ interior possit inuolui (vt sic dicam) seu cōprehendi sub adæquata materia, & obligatione legis humanæ. Deniq; confirmatur à contrario, quia sæpe superior potest obligare ad aliquid agendum, quamuis honestas, vel vtilitas actionis exterioris præceptæ tota pendeat ex intentione præcipientis, argumento dicti c. *venerabilem*. §. penult. de sentent. excom. in 6. iuxta Glos. verb. *iustitia*, quia non semper tenetur superior rationem sui præcepti subdito reddere: ergo eadem ratione pōt præcipere actum externum sub intentione, quæ pendeat à volūtate subdi operātis, etiamsi talis intentio videri non possit. Et multæ ex his rationibus probāt idem de legibus ciuilibus, vt insinuaui li. 3. c. 5. maiorem autem probationem in hunc locum reseruari, quia hæc necessitas frequentius occurrit in materia canonica, quæ magis spiritualis est, magisq; ex internis actibus pendet.

10. *1. Cor. 11.*

Ex hac assertione infero primò, posse peccari graui ter contra legem Ecclesiasticam ex defectu aliquo in actu mentis, etiamsi in exteriori actione non appareat defectus. Probatur, quia Ecclesia præcipit illū actum externum nō tantum, vt talis est materialiter, & physicè, sed etiam vt est talis moraliter, id est, vt est sacramentum, contractus, vel aliquid simile, sed fieri potest, vt propter solum defectum interioris actus, exterior non fit talis; ergo tunc non implebitur præceptum Ecclesiæ, sed peccabitur graui ter contra illud. Hoc constabit clarius in particulari. Secundò infero, transgredi præceptum annuæ confessionis, qui in Quadragesima ita confitetur exterius, vt sacramentum pœnitentiæ non percipiat, etiamsi hoc tantum contingat ex solo defectu interiori. Ita dixi in 4. tom. 3. part. disp. 36. sect. 7. cum tutiori, & communiori sententia, quam certiorem censui, quando

Secundum.

Victor. quando defectus est in integritate. Vnde Vict. in sum. 4.q. de Confess. n. 150. licèt credat satisfieri præcepto Ecclesiæ per confessionem sine dolore, requirit nihilominus vt sit integra; imo etiam postulat, *vt iste confiteatur hoc ipsum, quòd non habet dolorem*; cum tamen defectus doloris solùm sit mentalis, & internus. Et

Ledesm. eodem modo loquitur Ledesm. in 4.q 80.a.2.dub.12. Et ratio particularis de defectu integritatis esse potest, quia licèt peccatum omissum in confessione sit internum, tamen omissio ipsa est de actu externo: est enim omissio partialis cõfessionis exterioris; potest autem Ecclesia præcipere illum actum externum, etiamsi materia eius remota sit, seu circa quam sit actꝰ internus: nam licèt hoc excedat potestatem humanam in ordine ad forum externum; non tamen est, cur excedat potestatem Ecclesiasticam in ordine ad forum internum, & salutem animæ.

11. Et potest hoc ab inconuenienti confirmari, quia aliàs fidelis habens conscientiam peccati mortalis tantùm interni, & mentalis, non teneretur ex præcepto Ecclesiæ confiteri semel in anno ex vi præcepti confessionis, quod videtur absurdum; ergo. Sequela est manifesta, quia si præceptum Ecclesię non obligat ad partialem confessionem peccati mortalis interni, multò minùs obligabit ad confessionem totalem internorum peccatorum, etiam mortalium. Minor autem patet, tum ex vniuersalitate præcepti, & communi intelligentia illius; tum maximè quia ille tenetur ex præcepto diuino confiteri; Ecclesia autem indistinctè, & absolutè determinauit tempus, pro qua tale præceptum obligat; ergo posito præcepto Ecclesiæ obligatur ille homo ad confessionem pro illo tẽpore. Et hęc est ratio generalis etiam pro defectu doloris, vt dicto loco dixi, quia Ecclesia præcipit sacramentum pœnitentiæ recipere semel in anno, quod Christus simpliciter præcipit aliquando recipere. Item quia Ecclesia præcipit ita confiteri, vt possit quis absolui, vt ibidem dixi, & rectè notauit Nauar. in c. *placuit*, dist. 6, num. 183. cum Adrian. in 4. mat. de confess. q. 5. dub. 4. Nec est, cur hoc excedat potestatem Ecclesiæ, cùm lex sic intellecta sit de vsu externo cuiusdam sacramenti pro tali tempore, & maximè conueniente communi bono Ecclesiæ. Et ideo semper probabilius credidi, potuisse Ecclesiam hoc præcipere, suppositâ solâ institutione, & vtilitate talis sacramenti, ẽtsi Christus vsum eius non præcepisset, vt latius tractaui in eodem 4. tom. disputatione 35. sectione 1.

Nauar. *Adrian.*

12. Tertiò infero, beneficiatum voluntariè recitantem sine attentione non implere præceptum Ecclesiæ, etiamsi nullum signum externum illius distractionis exhibeat, nec faciat actionem aliquam externam prohibitam, nec omittat aliquid externũ præceptum in ordine ad attentionem, sed omnia exteriora plenè impleat, solumq; mente voluntariè distractus sit. Nam ille sine dubio peccat mortaliter sic recitando, nisi iterum recitet intra tempus habile, & non contra ius diuinum, quia nullum est præceptum diuinum de tali recitatione, nec pro tali tẽpore, nec simpliciter; ergo illud peccatum quatenus est omissionis mortalis, est contra Ecclesiasticum præceptum. Sed hæc latius à nobis tractata sunt tom. 2. de relig. tract. 4. li. 4. c. 16. & sequent.

3 Corollar. voluntariè distractum non implere præceptum Ecclesiæ.

13. Quartò infero, sicut in his casibus peccatur contra præcepta Ecclesiæ, ita posse incurri censuras, vel alias pœnas ipso iure impositas non seruantibus talia præcepta. Ratio propria est, quia illa transgressio non est purè mentalis, sed externa, quia est omissio orationis vocalis, vel susceptionis sacramenti sensibilis, licet per accidens occultetur per fictionem orationis, vel sacramenti. Item quia quidquid potest Ecclesia sub obligatione peccati mortalis præcipere, potest condigna pœna, vel censura punire per ipsammet legem, absq; alia sententia ferenda per hominem, quando pœna apta est, vt hoc modo imponatur, & culpa est illa digna. Denicq; de censuris hoc q= stendi in 5. tom disp. 4. sect. 2. De pœnis verò impositis non recitantibus cùm teneantur ex obligatione beneficij, idem dixi dicto libro 4. de Horis Canon cap. 26.

Quarum. posse etiam incurrere cẽ suras.

14. Dico secundò, quando actus internus nullo modo est necessarius ad esse physicum, vel morale exterioris actus, sed solum coniungi potest ex libertate operantis, tunc non cadit sub Ecclesiasticam legem, nec fortè cadere potest sub humanum præceptum, saltem regulariter loquendo. Prior pars, quæ loquitur de facto, videtur clara, quia (vt existimo) nullum probabile exemplum afferri potest indicans similem Ecclesiasticam legem, vt patebit respondendo ad iura in principio allegata, & latius inferius explicando per quos actus impleantur præcepta affirmatiua Ecclesiastica. Loquendo autem de possibili non est mihi certa conclusio, sed probabilis; explicatur autẽ in hunc modum, Quia talis actus interior esse potest necessarius ad honestatem aliquam exterioris; hoc autem sufficit, vt simul præcipi possint; ergo. maior patet, quia præcepta affirmatiua non dantur, nisi de actibus virtutum, & in ordine ad aliquam honestatem, & ideo si actus interior præcipitur cum exteriori, erit propter aliquam honestatem non autem propter solum interiorem, quia interior non potest ab Ecclesia præcipi propter suam honestatem per se, & absolute spectatam, quia vt sic non est materia legislationis humanæ, vt capite præcedenti ostensum est: ergo si potest præcipi vt coniunctus exteriori, solum erit vt communicans aliquo modo suam honestatẽ actui exteriori. Quod autẽ hoc sufficiat declaratur, quia duobus modis potest requiri actus interior ad honestatem actus exterioris. Primò simpliciter, quia sine tali actu non potest actus exterior honestè fieri, vt quando actus exterior nõ potest honestè fieri sine aliqua intentione honesta, vel quia digne fieri non potest sine interiori dispositione, vt si Eucharistia sumenda sit, & quia nõ potest digne recipi, nisi à iustificato, ideo sit necessaria contritio, vel attritio cum confessione ad digne communicandum. Secundò potest requiri actus interior solum ad melius esse, sc. vt actus exterior sit honestus, seu pluribus modis bonus, licet sine tali actu possit esse bonus ex obiecto, & circumstantijs proprijs.

2 Corollar. *Requiritur quandoq; actus interior ad honestatem actus exterioris.* *ter simpliciter.* *ter vel ad melius esse.*

15. De vtroq; ergo ex his modis, verisimile videri potest, posse cadere sub præceptum humanum. Nam de primo inquiro, cur non possit Ecclesia præcipere, vt talis actus digne fiat, siue illa dignitas pendeat ex circumstantijs extrinsecis, siue ex intrinsecis. Nam illa honestas est simpliciter honestas actus externi, seu compositi ex interno, & externo, quod satis est, vt internus compræcipiatur cum externo. Item iam ille actus internus est necessarius ad quoddam esse morale magni momenti actus externi. Item potest esse valde expediens communi bono Ecclesiæ, vt actus externus cum tota illa integritate, seu rectitudine morali præcipiatur. Maxime si Ecclesia sit in graui aliqua necessitate, & velit placare Deum per sacras actiones fideliũ sanctè factas. Certè cùm potestas gubernatiua Ecclesiæ sit maxime spiritualis, & ordinata præcipue ad salutem animarum, non videtur hic modus præcipiendi improportionatus illi, cum absolute sit de actu visibili sancto, sicut Ecclesia visibilis & sancta est. De alio vero modo licet minus videatur aptus ad præceptum: nihilominus videri potest non omnino impossibilis. Nam interdum præcipimur orare v.g. vel ieiunare pro tali necessitate: ergo potest per tale præceptum directe iniungi, vt dicatur litania v.g pro tali necessitate in particulari: hoc autem pendet ex intentione interiori operantis, quæ intentio non est necessaria ad honestatem illius orationis, vel ieiunij: nam sine illa possent honestè fieri: ergo. Confirmatur, quia sæpe conceditur indulgentia orranti, vel operanti cum tali intentione, & non alio modo;

modo: ergo si publica necessitas id postularet, posset etiam præcipi actus cum eadem conditione.

Nihilominus probabile satis est, vtrumque modum excedere mensuram humanæ legis, etiam Ecclesiasticæ, & de posteriori quidem videtur id clarius, quia per talem actum internum solum additur externo bonitas quædam accidentaria per extrinsecam relationem, vel imperium ab actu interiori omnino distincto: ergo non potest illa bonitas præcipi ex vi præcepti actus externi, sed oportet, vt distincto præcepto per se & directè præcipiatur, quod esset præcipere directè actum internum, quod ostensum est fieri non posse. Secundo declaratur à contrario, quia si quis, non obstante tali præcepto, faceret actū externum bene ex obiecto intrinseco, & circumstantiis per se requisitis, & omittendo alium actum interiorem, tunc solum peccaret omittendo actum internum, non autem faciendo externum actum tali modo: ergo signum est, illa esse duo præcepta distincta, & vnum per se versari circa solum actum interiorem, illudque tantum non impleri per internam omissionem. At hoc fieri non potest, iuxta dicta. Tertiò id potest ostendi ex vsu Ecclesiæ, & illo eodē exemplo indulgentiarum: nam Ecclesia non consueuit cogere ad talem intentionem internam non necessariam ad substantiam moralium actuum, sed inducit ad illam offerendo spiritualia commoda, sub illa conditione, & non aliter: qui modus semper iudicatus est sufficiens ad subueniendum communibus necessitatibus Ecclesiæ. Ergo alius necessarius non est, neque etiam est conueniens, quia est de re occultissima, & periculis expolita & ideo verisimilius est, non esse materiam ipsam ad legem humanam.

16. *Conclusio de probabilitate contraria*

17. Atque hæc vltima ratio potest applicari ad priorem modum, de quo minor est certitudo, quia licet ille modus operandi magis necessarius esse possit ad bonos mores fidelium: nihilominus tamen ad generalem, & conuenientem Ecclesiæ gubernationem videtur sufficere, vt per leges præcipiantur actus externi de se boni, vel religiosi, cum conditionibus necessariis, vt sint tales actus morales: nam eo ipso naturalis ratio, vel ius diuinum obligat, vt honestè seu dignè fiant: ergo non oportuit in hoc multiplicari Ecclesiastica præcepta: maximè quando rectitudo pendet ex solo actu, vel dispositione interiori, de qua Ecclesiæ constare non potest. Accedit, quod talis circumstantia per se non includitur in præcepto de tali actu externo substantialiter spectato, non solum in esse materiali & Physico, sed etiam in esse morali sacramenti, vel contractus, orationis, &c. Ergo vt talis rectitudo præcipiatur, necessarium erit directè, & per se præcipi, quod esset directè præcipere actum interiorem.

18. *1. Conclus.*

Dico tertiò: Ecclesia non potest prohibere, vel punire actum externum de se bonum ex obiecto, & circumstantiis externis, propter solum defectum, quē accipere potest ex affectu interno, vel intentione operantis. Vt esset v. g. punire per legem, dantem eleemosynam propter vanam gloriam, etiamsi exteri⁹ non demonstraretur, vel quippiam simile. Hæc est sententia Almaini supra allegati. Assertio satis patet ex præcedenti, & ex rationibus in ea factis, quia profectò talis prohibitio esset directe de actu interno: nam externus non ratione sui, sed ratione interioris tantum prohiberetur, vnde solus etiam internus vere puniretur. Item ad regimen Ecclesiæ visibilis necessarius non est, nec conueniens talis modus prohibitionis, vel pœnæ: est enim præter humanam conditionem, & ita nunquam Ecclesia consueuit, vt cōstabit ex dicendis. Denique hoc bene probant c. vlt. de simon. & cap. *tua nos*, eodem, vt paulò inferius dicam.

19. Vnde infero, & aduerto, facilius esse Prælato ecclesiastico prohibere alicui eleemosynam absolutè & simpliciter, & pœnam imponere, si fiat, quam prohibere, vel punire eleemosynam factam propter vanam gloriam. Quia cum prohibetur absolutè, potest subesse aliqua ratio pertinens ad externam gubernationem, & forum, propter quam præceptum sit humanum & iustum, vt notauit Glossa supra citata in d. verb. *iustitia*, Neque est necessarium, vt superior in suo præcepto suum motiuum exprimat: nam præsumitur iustum, dum aliud non constat, & ita de transgressione talis præcepti sufficienter constat per solam effectionem extrinseci actus. At verò si prohibeatur eleemosyna tantum ob circumstantiam praua intentionis in lege expressam, eo ipso declaratur, materiam prohibitionis non esse aptam, nec rationem prohibitionis accommodatam potestati humanæ, nec de transgressione posse constare per actionem externam, quandoquidem licet illa fiat, non statim fit contra tale præceptum, quia de intentione non constat.

20. *4. Conclus. de actu externo dependenti ab interno.*

Dico quartò: Ecclesia potest prohibere, & punire actum exteriorem cum dependentia ab interiori affectu, vel intentione accidentaria tali actui, quando actus alias esset malus sine tali intentione, & dignus tali pœna. Iuxta hanc assertionem interpretor opinionem Caiet. & illam aperte docet Sylu. sup. & res ipsa in se videtur satis clara, & vsui conformis. Ratio verò à priori est, quia Ecclesia potest prohibere simpliciter talem actionem externam, & punire illam: ergo potest etiam prohibere, & punire cum tali conditione, sc. si à tali intentione odij, vel simili procedat, & non aliàs. Antecedens patet ex ipsa assertione. nam supponit, actionem illam esse malam in se sine tali intentione, & consequenter esse dignam pœna; versaris⁹ in materia Ecclesiastica, seu canonica: sic enim semper loquimur. Consequentia vero patet, quia per illam conditionem non extenditur potestas, sed restringitur vsus eius. Magis enim moderata, & restricta est prohibitio, & punitio cū ea conditione, quàm si absolutè fieret, vt per se notum est. Et declaratur exemplo: nam Ecclesia potest v. g. excommunicare omnem illum, qui graue sacrilegium commiserit: si ergo tantum excommunicet eum, qui scienter illud commiserit, non auget, sed temperat rigorem, & suæ iurisdictionis vsum, & tamen particula illa *scienter*, includit conditionem de actu interiori, id est, si sciens, & volens directè hoc fecerit. Hinc etiam Ecclesia grauiori (vt sic dicam) sed magis restricta, irregularitate punit homicidium voluntarium, quàm casuale, quæ tamen sæpe differunt, nisi in cognitione, & intentione interna. Quia in rigore Ecclesia posset vtrumq; homicidium æquali irregularitate afficere: ex benignitate autem voluit rigorem temperare, quando homicidium non est per se intentum, seu directè voluntarium.

21. Est etiam optimum exemplum, quod totam doctrinam datam confirmat: nam certum est, hæreticum externum non incurrere propriam censuram hæreticorum, nisi animo hęretico exterius se prodat: nam si solùm fingat, & interius non dissentiat, non incurrit censuram ipso facto; ergo talis censura imposita est propter actum externum cum dependētia ab intentione interna; cum tamen actus externus quoad materialem actionem, vel significationem non pendeat ab illa, nec possit exterius discerni, an procedat ab animo ficto, aut vere hæretico. Similiter est imposita irregularitas rebaptizanti, quam tamen non contrahit, si fictè, & sine intentione exterius rebaptizet, etiamsi Ecclesiæ constare non possit de tali fictione, nec de intentionis defectu. Potuisset⁹ Ecclesia irregularitatem imponere propter externam rebaptizationem sacrilegam, & scandalosam, etiam sine intentione factam; noluit tamen, sed temperauit rigorem; ergo signum est, posse Ecclesiam hoc modo leges ferre circa actus externos, quādo secundum aliquam rationem moralem respiciētem statum Ecclesiæ pendent ab interiori actu, licèt

non

non pendeant in materiali actione externa, nec ex aliquo sensibili signo; ergo eadem ratione poterit simili modo prohibere, & punire alia delicta externa, prout iudicauerit expedire.

22. *Exponitur c. de Simonia loqui de actu externo, in quo nulla malitia apparet.* Nec contra hanc assertionem aliquid vrget cap. vlt. de simon. citatum à secunda opinione, quia loquitur, quando in actu externo nulla malitia apparet, nec præsumptio illius: & eodem modo loquitur expresse cap. *tua nos*, eod. Imò ibi est sermo, quando actus exterior habet speciem boni, vt Eleemosinæ, vel religiosi cultus: animus verò est simoniacus, & ideo textus illi procedunt in specie tertiæ assertionis, & illam confirmant, huic autem quartæ nihil obstat. In c. autem *venerabilem*, §. vlt. quod Nauarr. allegat, nihil inuenio, quod ad causam faciat. Ex §. autem vlt. quem supra allegaui, solùm potest colligi, reuocari posse in dubium, an sit iustum præceptum superioris prohibentis actum de se bonum, quatenus ibi permittitur, vt transgressor talis præcepti absoluatur ad cautelam: absolutè tamen potiùs supponitur tale præceptum præsumi iustum, licèt intentio præcipientis occulta sit. Corollaria autem, quæ ibi inferuntur, vera non sunt, vt de duobus primis iam diximus, & de tertio statim dicemus.

23. Fundamenta verò primæ opinionis, partim hanc, partim primam conclusionem confirmant, & nihil aliud probant. De cap. ergo *omnis vtriusq;*, & de cap. *dolentes*, & Clement. 1. satis dictum est in corollariis primæ conclusionis. Ad tertium ex c. *commissa*, multi intelligunt textum illum de recipiente beneficium parochiale, seu curatum sine intentione merè interna recipiendi ordinem intra annum, dicuntque illũ defectum intentionis puniri per priuationem fructuum, propter coniunctionem cum opere exteriori, etiamsi exteriùs non ostendatur. Imò addit Soto d. lib. 10. q. 5. art. 6. quod si principio quis non habuit illam intentionem, & post sex menses illam habere incepit, nihilominus manet priuatus fructibus illorum sex mensium, & è conuerso si à principio bona fide recipit beneficium, & post sex menses mutat illam, & decernit non ordinari, ex tunc incipit non facere fructus suos: ac denique generalem statuit regulam pro quocunque tempore anni, pro quo ille non habet intentionem sacerdotij, vel formalem, vel habitualem ex illa relictam, & non retractatam, pro illo priuari fructibus, etiamsi tandem intra annum ordinetur.

24. Sed profectò tantus rigor non habetur in textu, nec augendus est in lege pœnali. Et in primis sensus ille de intentioe merè interna non videtur habere locum iuxta nostram quartam assertionem, quia receptio beneficij per se non est malus actus, nec punibilis. Vnde videtur potius textus ille in illo sensu procedere contra tertiam assertionem, & ideo dicere aliquis posset, textum illum intelligendum esse de intentione non merè interna, sed signo aliquo manifestata, vel saltem ita insinuata, vt rationabiliter possit ab Ecclesia præsumi. Sed hic sensus admittendus non est, tum quia est contra communem intelligentiam, tam Iuristarum, quàm Theologorum, cum Glossa ibi: tum etiam quia est contra proprietatem verborum textus absolutè dicentis, *Si promoueri ad sacerdotium non intendens*, &c. tum propterea quia est contra rationem textus, *Cum eos receperis fraudulenter*, hoc enim fit ex vi intentionis interioris: tum etiam quia textus addit, *Nisi voluntate mutata*, &c. ergo loquutus fuerat de intentione voluntatis: tum denique quia declarat priuationem fructuum ipso facto: non ergo agit de præsumptione, sed sufficere censet, quod interior desit intentio.

25. Respondent ergo alij, non esse illam pœnam impositam per legem humanam, sed esse obligationem restituendi, vel incapacitatem fructuum, quæ ex natura rei sequitur ex tali intentione, & per illam legẽ declaratur. Patet, quia beneficium curatum non datur nisi propter officium, quod exerceri non potest sine sacerdotio, & ideo non sacerdos, qui recipit beneficium sine animo suscipiendi sacerdotium, eo ipso iniustè recipit fructus beneficij, & consequenter non facit illos suos. Quia tunc non recipit fructus propter officium, quod exercet, cum sit capax illius, ergo maxime posset recipere propter spem recipiendi quamprimum, vel tempore præscripto: hanc autẽ spem aufert praua intentio: ergo reddit talem personam incapacem fructuum, nisi illam mutet, & tempore debito ordinetur.

Hæc verò responsio non habet solidum fundamentum. Nam sine dubio, si lex lata in cap. *commissa*, non addidisset illam priuationem fructuum, non posset cum sufficienti fundamento dici, recipientem beneficium sine tali intentione non facere fructus suos, præsertim de fructibus totius beneficij. Primò, quia beneficium etiam curatum non datur propter solum officium proprium sacerdotis: nam datur etiam propter officium dicendi horas canonicas, & ille sic tenens beneficium, posset recitare horas. Datur etiam propter ministerium chori, & administrationem Ecclesiæ, quæ possunt fieri sine ordine sacerdotali. Præterea non ita datur hoc beneficium propter officium dicendi Missam, & ministrandi sacramenta (propter quæ requiritur sacerdotalis ordo) vt omnino obliget ad facienda hæc ministeria per seipsum: nam possunt fieri per tertium, maxime ad tempus, quod si ita fiant, sufficiet, & saltem vt faciat beneficiatus fructus suos sine obligatione restituendi, præsertim si personaliter resideat, & regat Ecclesiam: ergo hoc etiam modo posset benificiatus non sacerdos, & intendens non ordinari, per annum satisfacere officio suo, vt suos faceret fructus, si per ius humanum non impediretur. 26.

Confirmatur, ac declaratur: nam si sacerdos acciperet tale beneficium cum intentione nõ ministrandi in illo per annum quoad ordinem sacerdotalem, non ideo non faceret fructus suos, si aliàs integre satisfaceret officio suo, partim per se, partim per alios, & similiter qui acciperet beneficium ante sacerdotiũ cum intentione accipiendi sacerdotium intra annũ: non tamen ministrandi in illo per seipsum tam citò, nec post aliquod tempus, nõ propterea teneretur restituere fructus omnes, nec fortasse partem, si aliàs per alium suppleret, quod per se non faceret, & sufficientem curam haberet suæ Ecclesiæ: ergo secluso iure positiuo, idem esset, licet quis reciperet beneficium intra annum. Probatur hæc vltima consequentia, quia non obstante tali intentione, posset satisfacere obligationi officij, propter quod dantur illi reditus beneficij, pro eodem tempore. Et ita ex sola rei natura non deesset titulus ad recipiendos, & retinendos illos fructus sine iniustitia, scil. titulus beneficij cum recitatione, administratione, & seruitio sufficiente beneficij pro toto illo tẽpore, modo declarato. 27.

Vera ergo responsio mihi esse videtur, illam non esse propriam pœnam propter interiorem culpam, etiam adiunctam externo actui de se non malo, nec etiam esse obligationem restituendi propter defectũ in officio, vel seruitio beneficij, sed fuisse prudentem ordinationem Ecclesiæ, quæ statuit, vt non daretur beneficium homini non ordinato, nisi sub tali onere, & conditione. Vnde ex quo fuit conditus canon ille, eo ipso, quod talis persona acceptat beneficiũ, acceptat illud cum illo onere, & ideo si non implet conditionem, non facit fructus suos, quia Ecclesia illi non cõtulit ius ad illos. Nec est incõueniens, quod Ecclesia, licet non iudicet de occultis, det beneficium sub conditione occulta, & interna, quia ad hoc non est necessarium, vt ipsa iudicet de illa conditione, sed satis est, quod recipiens beneficium de illa iudicet, & per iudiciũ suæ conscientiæ teneatur ad restituendos fructus, quos non fecit suos sine alio iudicio Ecclesiæ. 28.

Sæpe n. in collatione aliqua exterius facta includitur condi-

conditio interna ex parte susciptiētis, vt cum Episcopus confert ordines alteri ibi est conditio inclusa, q̄ ille habeat intentionē recipiēdi illos. Et ergo possum dare eleemosynam pauperi sub conditione explicata illi, quod habeat intentionem orandi pro me, & si illam non habeat, nō fiat dominus eleemosynæ? Quid enim vetat ita fieri? Cum libere possim disponere de re meā prout libuerit. Ita ergo potuit Ecclesia disponere circa collationem beneficiorum parochialium, quia ita oportebat obligare recipientes, & nullus poterat esse conuenientior modus illos cogendi ad habendam illam intentionem.

29. Quod si obiicias, quia ius illud etiam habuit locum in eos; quia iam ante illum canonem receperant beneficia. Respondeo negando assumptum, quia lex non extenditur ad præterita per se loquendo, & ibi non explicatur, nec est extensio facienda in lege pœnali sine sufficienti causa. Vel certè si dispositio illa habet locum circa beneficia prius recepta, erit quatenus à tempore illius legis cœperunt retineri cum mala fide, & in ea perseueratum est per reliquam partem anni iuxta dicenda in sequenti puncto. Hoc igitur modo explicatus ille canon, nec facit pro conclusione quarta, nec obstat tertiæ, sed cōtinet limitationem alterius rationis: nam limitat modum, & conditionem conferēdi talia beneficia talibus personis.

30. Aliter verò posset exponi iuxta tertiam assertionem, illam esse pœnam impositam pro omissione externa sacerdotalis ordinis, quem ex præcepto diuino definito per Ecclesiam tenetur recipere intra annum, qui tale beneficium recipit, quoniam illa omissio processit ex tali intentione fraudulenta. Ad hoc explicandum aduerto circa illum textum, ibi nō imponi conditionem illam, *Si recipiat beneficium sine intentione sacerdotij intra annum*, vt absolute sufficientem ad contrahendam illam obligationem restituēdi, sed cum illa moderatione, *Nisi voluntate mutata promotus fuerit*. Vnde fit, vt licet quis accipiat beneficium sine illa intentione, & ita persistat per vndecim menses, si tandem mutat intentionem, & intra vltimum mensem ordinatur, faciet fructus suos, vel cōfirmabit (vt sic dicam) dominium in retentione eorū, quia noluit Ecclesia aliter ponere illam conditionem, vt ex textu patet. Estq; optima ratio, quia hoc modo melius lex illa obtinet effectum intentum, qui est, vt ille ordinetur, & inseruiat beneficio semel accepto, & ita per receptionem ordinis purgatur prior defectus, quia impletur conditio ab Ecclesia postulata, quæ in summa est, vt non habeatur illa praua intentio à principio, vel saltem, vt non perseueretur in illa vsq; ad effectum non recipiendi ordinem per totum annum. Vnde quod Soto ait de restitutione facienda pro quocunq; tempore anni, pro quo illa intentio debita non habetur, non habet locum si tandem mutatur voluntas, & recipitur ordo intra annū, quia tunc nulla restitutio faciēda est, vt dixi, & ex textu constat. Signum ergo est, pœnam illam (si pœna est) non imponi intentionem propter tantum internam secundum se, sed prout annexam, & prodeuntē in omissionem externam totius anni, quæ omissio mala est, & posset puniri illa pœnā, etiam sine illa intentione à principio concepta, sed per negligentē dilationem totius anni contractam. Atq; hoc modo textus ille confirmat tertiam cōclusionem, & nihil obstat quartæ. Alia verò, quæ attingit Soto, an ille text⁹ loquens de receptione beneficij extendi debeat ad retentionem, & an loquens de beneficiis parochialibus extendendus sit ad Episcopatus, & similia, ad præsentem materiam non spectant.

31. Explicatur Clementin. Circa quartum de Censura impositā inquisitoribus iniustè procedentibus ex odio, vel turpi affectu in dicta Clem. 1. §. *verum*, aliqui dicunt, loqui de odio manifesto signis externis, sed sine fundamento in textu, & sine causa, quia illa excommunicatio non fertur propter aliud signum odij, sed propter effectum iustum ab illo procedentem. Et ita ille textus probat quartam assertionem, vt etiam dixi in tom. 5. dicta disp. 4. sect. 2. idem dicendum est cum proportione ad 5. ex Clement. 5. de stat. Monach. Et ad sextum ex dicto ca. *siquis*. nam actiones illæ, quæ ibi puniuntur, & alias prohibitæ sunt, & prauæ, & moraliter loquēdo sufficienter manifestant prauum animum, à quo proficiscuntur. Reliqua in illa opinione iuxta quartam assertionem procedunt.

CAPVT XIV.

Quæ sit seruanda forma, seu solemnitas in legibus canonicis ferendis.

1. NIhil in præsenti tractandum proponimus de forma intrinseca legis canonicæ, quia omnia, quæ de hoc puncto diximus lib. præcedenti, cap. 13. communia sunt legi humanæ vt sic, nec aliquid speciale notandum occurrit in lege canonica. Imò etiam quę de forma extrinseca diximus de legib. ciuilibus, magna ex parte communia sunt canonicis, quia illis cōueniunt, quatenus humanę sunt, & non quatenus ciuiles, seu seculares sunt. Et ideo leges canonicæ in signo etiam sensibili consistunt, & verba requirunt, quæ sufficienter explicent præceptum, seu voluntatem obligandi Prælati cum talibus conditionibus, quæ ad legem sufficiant, vt cum perpetuitate, communitate, & similibus, vt ibi explicatum est; vbi etiam sufficientia verba declaramus.

2. Vltra illa verò non est data determinata forma verborum in legib. canonicis ferendis, vel ex iure diuino, vel ex Ecclesiastico, præsertim quoad proprios canones, quorum conditor est Pontifex, qui semper est superior illis, & ideo non arctatur ad certam formam verborum. Inferiores verò Episcopi, & Prælati, vel capitula limitari possunt ad seruandam certam verborum formam, vel solemnitatem. Sed de hac etiam non constat saltem ex iure communi. Nam licet in quibusdam statutis requiratur consensus capituli respectu Prælati, vel è conuerso consensus Prælati respectu Capituli, vel aliquid simile: illud magis pertinet ad limitationem potestatis, quàm ad determinationem formæ seruādæ in lege ferenda. Præterea non est etiam de ratione legis canonicæ vt fit scripta: nam ea, quę de hoc puncto allegauimus, pro lege ciuili maximè probant de canonica, & præcipuè de Pontificia propter supremam potestatem vt dixi. Inferiorum autem statuta semper feruntur in scriptis, & ita seruandum est ad tollendam ambiguitatem, vel obscuritatem. Vnde etiam oportet, vt ex tenore ipsius scripturæ constet, ex potestate legislatiua esse profectam, & continere actum eius, alias non erit sufficiens signum voluntatis Principis ferendi legem, vel obligandi subditos communi, & stabili legis obligatione, quod in sequenti puncto declarabitur. *Non est de ratione legis Canon. vt sit scripta.*

3. Hinc enim suboritur dubium suprà tractatum de lege ciuili, an Epistolæ Pontificiæ leges canonicas inducant, quoniam in eis respondentad speciales interrogationes, aut consultationes. Canonistæ enim interdum indicant, hæc responsa Pōtificum non introducere legem; Abb. in c. *tuæ*, de sponsal. n. 3. & ibi Alex. in Neuo n. 15. & Præpos. n. 4. ad 7. nam exponens illū textum, dicētem verba esse de necessitate matrimonij, quoad Ecclesiam, dicit, non introducere legem, quia solum continet responsum Pontificis ad priuatam consultationem. *Sent. dicendum Epist. Pontif. indu cere leges Canon. Alex. de Neuo. Præpos.*

4. Contraria verò sententia vera est, à qua dicti auctores non dissentiunt: est n. certa, & inter Iurisperitos communis tenet Glossa in c. *ex tua*, de fil. Presbyt. verb. *consultationem*. vbi Panorm. idem sentit, & tacitè declarat priorem sententiam, vt statim dicam. Idem Felin. rubr. de rescrip. in princip. cum Rom. *Vera sententia Glossa. Panorm. Felin.*

Bart. Castro. Iason.

cons.260. & Archid. & Domini. in c. *ignorantia*. 38. dist. Imò iuris ciuilis interpretes multo magis certam cẽsent esse hanc sententiam de Epistolis Pontificum, quam Legum, aut Imperatorum, vt constat ex Bart. & Paul. Castr. in l. 1. Cod. de legib. Iason. & aliis, quos retuli superiori lib. c. 13. Probatur apertè hæc sententia ex c. 1. dist. 19. quod est Nicolai I. in Epi. ad Episcopos Galliæ, quæ habetur in tertio tom. Bibli. Vbi in eandem sententiam adducit Leonem I. Epist. 1. in fine, & Gelasi. in c. *sancta Romana*, dist. 15. & ibi ex professo probat Nicol. hoc nõ solum esse verum de Epist. in iure canonico insertis, sed etiam de omnibus aliis. Ratio autem sufficiens est, quia Pontifices habent auctoritatem ad ferendas leges hoc modo, & ipsimet declararunt hoc sensu, & hac potestate esse scriptas huiusmodi Epistolas, vel respõsa. Quomodo aũt hoc intelligendum sit, & quid requiratur, vt huiusmodi Epistolæ vim legis habeant, dicetur respondendo ad priorem sententiam.

5. Igitur ad ca. *tuæ*, de sponsal. respondetur in primis, potius ex illo probari, quando consultus Pontifex respondet, illud responsum habere vim legis, quatenus directè satisfaciat consultationi, licet cõsultatio priuata fuerit. Et hoc supponunt, & fatẽtur interpretes illius textus suprà allegati. Addunt tamẽ, per huiusmodi responsa Pontificum ad interrogationes factas circa antiqua iura non introduci nouam legem, quę antea constituta non fuisset, sed solum interpretationem eius, de qua fuerat Pontifex consultus, siue illa sit Ecclesiastica, siue diuina, aut naturalis. Vt in illo cap. consultus fuit Pontifex, an verba sint necessaria ad matrimonium. Respondet autem, matrimonium mutuo consensu perfici, necessaria autem esse verba quãtum ad Ecclesiam. Vnde colligunt dicti interpretes, per illud responsum non introduci nouam legem, aliquid de nouo præcipiẽtem, sed tantùm declarari authẽticè id, quod antea erat ius diuinum, ac naturale, scilicet, de substantia matrimonij tantum esse mutuum consensum, vtique sufficientibus signis expressum, quia alias non posset esse mutuus, & dat⁹ simul, & acceptatus. Vnde in hoc sensu rectè inferunt, noluisse ibi Pontificem introducere nouam legem Ecclesiasticam, qua præciperet, vt matrimoniũ fieret per verba, quando fieri potest, neque in hoc sensu dixisse, verba esse necessaria propter Ecclesiam, quia hoc præceptum Ecclesiasticum non erat antea, nec Pontifex ibi illud ponit de nouo, cum tantum respondeat consultationi. Vnde concludunt, solum explicasse per illa verba moralem necessitatem, seu vtilitatem verborum in matrimonio, vt Ecclesia certior de illo fiat, eiusq; clariorem probationẽ habeat.

6. Ex quibus apertè constat, non negare dictos auctores Epistolam Pontificiam habere vim legis in eo, quod decernit, sed proponere regulam ad intelligendum quid decernat. Ordinariè enim huiusmodi Epistolæ continentes responsa consultationum sunt potius declaratiua, quàm constitutiua iuris, quia non solet consuli Pontifex, an aliquid facere iubeat, nec ne, sed an aliquid faciendum sit secundum ius diuinũ naturale, vel ab Ecclesia iam statutum. Et tunc respondendo Pontifex interpretatur ius, & in hoc habet eius responsio auctoritatem legis obligantis ad illam interpretationem tenendam, vel ad seruãdum antiquum ius, secundum illam interpretationem, & hoc est, quod in Decretis suprà allegatis docetur. Nõ tamen solent per talia responsa condere Pontifices nouas leges, non quia non possint, sed quia non hoc tunc agunt, nec de hoc consuli solent, vt dixi. Si tamẽ occasione sumpta ex consultatione, ipsi velint nouam legem introducere, sine dubio possunt illo modo id facere, dummodo suis verbis hoc sufficienter declarent.

Epistol. Pontificia habẽt auctoritatẽ temperanai ius & obligãdi ad eam interpretationẽ tenẽdam.

Quocirca quando Epistolæ non sunt responsiuæ
7. ad consultationem, sed de rè scriptæ ad gubernationem, tunc facilius habere possunt vim legis cõ-

Quando Epistola habet vim legis non ad cõsultationẽ sed directè ad gubernationem facilius possunt habere vim legis, sed hoc colligẽdum ex tenore verborum.

stitutiuæ de nouo, quod ex tenore verborum spectandum est. Adiungendæ etiam sunt circumstantiæ temporis, & loci, & personarum, ad quas scribitur, ad intelligendum, an lex sit vniuersalis pro tota Ecclesia, vel pro aliqua tantum prouincia, aut diœcesi. Denique necessarium est, vt talis Epistola per traditionem, vel declarationem posteriorum Pontificum sufficienter sit nota, & in auctoritate habita; hoc enim necessarium est, vt obliget: licet non sit necessarium, vt sit in corpore iuris inserta, quia ita cautum est in ipso iure, vt dixi, ac meritò, quia est valde accidentarium, & non potest ius limitare auctoritatẽ Papæ. Quod maximè verum habet in his, quæ spectant ad declarationem iuris naturalis, vel diuini. Nam in his non potest esse mutatio, nec error, quando Pontifices vt Pontifices definiunt, quod possunt facere per has Epistolas, & faciunt, quando ostendunt, se loqui ad docendam, & instruendam totam Ecclesiam. Et ideo in his rebus sunt talia decreta generalia, & perpetua, licet fiant respondendo ad particulares interrogationes, quia illa particularis materia est accidẽtaria, & solum concurrunt per modum occasionis, doctrina autem ipsa generalis est. At verò, quando responsum concernit materiam iuris positiui Ecclesiastici, licet vt processit à Poncifice non potuerit continere errorem in moribus, per temporis successionem potest accipere mutationẽ, & quoad hoc pôt multum deseruire, quod tale decretum fit, vel non fit moribus receptum, vel etiam q̃ fit in corpore iuris insertum, vel extra vagetur, & tunc etiam oportet considerare, an sit consentaneum iuri communi, vel illi contrarium: nam in priori casu seruanda est; in posteriori autem Pontifex est consulendus, iuxta cap. *Pastoralis*, de fide instrum. Quæ omnia vsui esse possunt ad intelligendas decretales Epistolas, & aliquid statim addemus soluendo obiectionem, quæ in præsenti fieri posset.

Præterea potest simile dubium de sententiis Pon- 8.
tificum hic definiri, quod suprà de sententiis Imperatorum, & Regum tractauimus: nam ex ibi dictis à fortiori sequitur, sententiam latam à Papa in particulari causa introducere legẽ generalem pro omnibus similibus causis: nam maior est authoritas Pontificia, quàm Regia. Et hoc modo videtur magna ex parte esse constitutum ius canonicum: nam plura illius decreta sunt quædam sententiæ Pontificum in singularibus causis latę. Et in particulari videtur hoc declaratum in cap. *in causis*, de re iud. ibi, *Cum in similibus casibus cæteri teneantur similiter iudicare*. Et ita docent ibi expositores. Dubitant autem, an hoc intelligendum sit tantum de sententia definitiua, vel etiam de interloquutoria, dummodo de illa satis constet, de qua videri possunt ibi Doctores, præsertim Panorm. n. 3. & 4. & Felin. nu. 3. & seq. quia de hac distinctione nobis sufficiant dicta circa legem ciuilem. Alia verò distinctio de sententia inserta, vel non inserta in corpore iuris, qua vtũtur etiam aliqui ex dictis Doctoribus, in præsenti non est admittenda, quia repugnat iuri canonico, quod expresse illam excludit in Epistolis Pontificum, vt vidimus; est autem eadẽ ratio de sententiis. Item quia ex dicto cap. *Pastoralis*, apertè colligitur, Epistolam Decretalem Põtificiam, etiamsi sit contra ius commune, habere auctoritatẽ, solumq; limitatur modo suprà dicto, quando est cõtra ius commune: nomine autem Decretalis etiam sententia lata, & scripta à Papa comprehenditur, vt omnes fatentur, & constat ex vsu Decretalium; non est ergo conditio simpliciter necessaria ad rationem legis, quod sententia sit inserta in corpore iuris, licet ad promulgationem legis, & ad cognitionem eius magis publicam, & certiorem multum conferat.

Contra hanc vero resolutionem obiici possunt 9.
verba Alexandri III. in cap. *tuæ*, de sponsa duorum, *Obiectio.*
vbi definit, matrimonium ratum non dissolui per *Quædam ipsius verba*
subsequens consummatum, & adiungit, *Quamuis alter à quæ videtur*

aliàs repugnaverè expisentur.

ter à quibusdam prædecessoribus nostris sit aliquando iudicatum, vtique per sententiam, vt communiter videtur intelligi; ergo sententia Pontificis non potest facere legem, cum tamgrauem errorem continere possit. Similis obiectio fieri potest ex cap. *quanto*, de diuortiis, vbi Innocent. III. docet matrimonium inter fideles baptizatos, & Catholicos contractum non dissolui per hæresim, seu apostasiam à fide alterius coniugis, & subiungit, *Licèt quidam prædecessor noster sensisse aliter videatur.* Quod dixit propter Cœlestin.

c. laudabile. III. qui contrarium respondit, vt in cap. *laudabilem*, aliàs 1. de conuers. infideli. olim habebatur, vt ibi notat Glossa, & nunc habetur in collectionibus Antonij

Ant. Aug. Augustini collect. 2. tit. 23. cap. 2.

10. Circa primum, Alexander III. non designat, qui

Alex. 3. fuerint illi Pontifices, qui aliter iudicarunt, & Glossa ibi solum allegat cõsuetudinem quandam Mutinensem, cuius fit mentio in cap. vlt. eiusdem tituli, quæ est impertinens: nam ibi non dicitur, illam consuetudinem fuisse per aliquem summum Põtificem approbatam. Imò Innoc. III. in illo cap. vlt. dicit, *Fuisse contra id, quod sentit sancti Petri Sedes*, & ideo non possumus certò dicere, quale fuerit illud iudicium illorum Pontificum. Responderi ergo potest, supponendo, probabile esse, posse Pontificem ex iusta causa dispensare in matrimonio rato non consummato; fortè igitur illi Pontifices, quos Alexand. III. commemorat, non tantum sententiando, aut respondendo, sed etiam faciendo dissoluerunt illa matrimonia, nõ quidem iudicando ipso facto dissolui (stando in solo iure diuino) per subsequens consummatum, sed iudicando, illam fuisse causam sufficientem ad illam dispensationem concedendam, & licet fortè in hoc errauerint, erit error facti, & non iuris. Non est autem verisimile, fuisse iudicium illud ferendo generalem legem formaliter, & expressè, sed fortasse dispensando cum aliquo populo, aut saltem similem consuetudinem alicubi tolerando, vel approbando: nam hoc totum pertineret ad errorem facti, & particularem, id est, non redundante in perniciem totius Ecclesiæ, & ideo non repugnat contigisse.

11. Quod si fortasse iudicium illud fuit per sententiam latam in aliqua particulari causa (licèt id non constet) dicendum est, illam sententiam non fuisse latam interpretando ex cathedra ius diuinum, sed iudicãdo de facto secundum opinionem priuatam, & ideo

Couarr. non potuisse inducere generalem legem. Atque ita respondet Couarr. 2. p. quarti, cap. 7. §. 3. num. 15. Non est item necesse, verbum *iudicandi*, referre ad sententiam alicuius causæ definitiuam, sed ad priuatum iudicium, quod interdum est per opinionem priuatam, & ita potuit contingere in illis Pontificibus. Et

Bellarm. ita exposuit Cano lib. 6. de locis, c. 8. ad 3. & Bellarm. lib. 4. de Roman. Pontif. cap. 13. in princ. Imò etiam

Alex 3. de Alexand. III. dicit, non definiuisse, sed tantum quid sentiret explicuisse, sicut prædecessores sui fecerant. Idque colligi potest ex verbis eiusdem Alexand. in Conc. Later. p. 6. c. 8. vbi habetur integra Epi-

Conc. Lat. stola, quæ valde familiaris est, & in ea solum dicit, se velle aperire quid sentiat, & postea nõ loquitur de omni matrimonio rato, sed multas adiungit circunstantias, & solemnitates, ac tandem concludit, *Quanuis alij aliter sentiant, aliter etiam à quibusdam prædecessoribus nostris sit aliquando iudicatum.* Sed licet hoc fortè ita in principio fuerit; nihilominus postquam respõ-

Greg 9. sio illa iuri Canonico per Greg. IX. inserta est, & pro generali lege tradita vniuersæ Ecclesiæ, non est dubium quin sit vniuersalis, ac vera lex, ac subinde certam fidem faciat, qui non potest intolerabilem errorem continere.

12. Secunda obiectio magis procedit contra priorem

Cœlestinus. resolutionem de Epistolis Decretalibus, quam cõtra hanc de sententia: nam illud dictum Cœlestini fuit

Ant. Aug. responsio eius ad quandam consultationẽ, vt constat ex integra Antonij Augustini. Et eam se vidisse refert Castro lib. 1. contra hæres. cap. 4. & propter illam audet dicere, in eo erasse Cœlestinum, non tantum ex negligentia, ita vt illum errasse dicamus velut priuatam personam, & non vt Papam, quia in qualibet re seria definiẽda tenetur consulere viros doctos, *Quia huiusmodi definitio* (inquit) *habebatur in antiquis Decretalibus.* Sed excedit, & videtur malè sentire de potestate infallibili Papæ ad definiendas res fidei. Melius ergo Cano, & Bellarmin. suprà respondent, non definiendo, sed opinando Cœlestinum loquutum fuisse, potuisseque, Castro ex verbis Cœlestini attente perpensis id colligere: solum enim ait, *Non enim videtur nobis, quod si prior maritus redeat*, &cæt. quæ verba sunt priuatum sensum aperientis, & cum formidine loquentis, non deficientis, aut certam doctrinam tradentis. Nunquam ergo responsio illa habuit vim legis toti Ecclesiæ propositæ, quia nec in ipsa hoc explicatum est, nec ita fuit recepta, aut recipi potuit. Dices; etiam Innoc. III. suum responsum protulisse per illa verba, *Non credimus, quod in illo casu*, &cæt. respondeo etiam ex vi verborum id non fuisse ab Ecclesia definitum, vt etiam Bellarm. sensit; postea verò lex illa firmata est per Greg. IX. & vsu ipso declarata, ac denique vt veritas fidei definita in Concilio Triden. sess. 24. can. 5.

Tandem circa hæc duo puncta de sententia, & Epistola Pontificis dubitari potest, an idem censendum sit de Episcopis cum proportione pro suis Epi-

13. scopatibus. Nam Canonistæ communiter in hoc differentiam constituunt, vt patet ex Fel. dict. c. *in causis*, num. 8. & in rubr. de rescrip. & aliis, quos allegat. Sed in hoc idem cum proportione sentio de Episcopis, quod dixi de Magistratibus ciuilibus habentibus potestatem ad ferendas leges cum subordinatione ad aliquem superiorem Regem, vel Imperatorem. Ita enim Episcopi comparantur ad summum Pontif. & ad ius Canonicum. Nam, & leges ferre possunt pro suis Episcopatibus, & non possunt contra ius commune statuere, aut sententias dicere. Si ergo sententia vel responsum Episcopi sit contra ius commune, non solum nõ inducet legem, verum etiam nihil valebit; si verò per sententiam interpretetur suum proprium ius, vim etiam proprij iuris habere poterit sẽtentia, quia quoad hoc habet eandem potestatem, & idem est cum proportione de rescripto, dummodo aliæ conditiones concurrant, scilicet quod ex verbis & modo scribendi satis constet de animo statuendi, & quod materia, & sententia, vel decretum Episcopi sufficienter pro ratione suæ diœcesis promulgetur.

Felin. Quid de Episcopis sentiendum.

CAPVT XV.

Quæ promulgatio in legibus canonicis sufficiat, vt vim obligandi habeant.

1. SVppositis quæ communia sunt legi humanæ, vt talis est, & dicta sunt lib. præcedenti, c. 14. hîc solum superest quæstio, an pro quib. suis canonicis Põtificiis sufficiat vna promulgatio Romæ facta, vel in singulis diœcesibus, aut Archiepiscopatibus, vel prouinciis plures necessariæ sint. In hoc enim variè sen-

1. Sentent. tiunt auctores. Prima opinio est in legib⁹ canonicis seruandam esse regulam datam de legibus ciuilibus latis pro amplissimis regnis, plures, ac principales, & distantes prouincias comprehendentibus, videlicet, pro talibus legibus nõ sufficere vnam promulgationem Romæ factam, sed necessarium esse, singulas promulgationes in singulis prouinciis Ecclesiasticis, id est, in singulis Episcopatibus fieri. Ita tenet Panor-

Panorm. Felin. Decius. Nauarr. Medina. mitan. in ca. 2. de constitut. num. 7. ad finem, Fel. n. 7. Dec. lect. 2. n. 6. Nauarr. in summa c. 23. nu. 44. Angel. verb. *lex*. n. 23. Medin. 1. 2. q. 96. art. 4. qui illam tribuit Caiet. ibi, sed ille non dicit, necessariam esse denuntiationem in prouincia, vt lex obliget, sed solum ex-

cusari ignorantes, si lex propter incuriam pastorum ad eorum notitiam non deueniat, quod verum, & longè diuersum est, vt per se patet. Vnde potius posset Caiet. in contrarium induci. Solentq; pro hac sententia citari aliqua iura canonica, sed nihil probant, & ideo illa omitto.

2. *Authentica vt facta.* Fundamentum ergo sumi debet ex Authentica, *vt factæ nouæ constitutiones*, collat. 5. quæ de legibus ciuilibus hoc disponit, vt suprà visum est. Addendo regulam suprà etiam positam, quod ius canonicum in huiusmodi rebus vtitur iure ciuili, & veluti tacitè acceptat illud, quando aliquid contrarium, vel diuersum non disponit, & alioqui in re ipsa nihil est repugnans bonis moribus, aut religioni. In præsenti autē ius illud ciuile, quod requirit promulgationem in singulis prouinciis, nō est reuocatum iure canonico, neq; est contra bonos mores, imò est valde consentaneum illis, vt leges suauiores sint, & vt tollantur occasiones allegandi, vel fugiendi ignorantiam. Accediteq; hoc maximè necessarium videri in his legibus canonicis, quia pro toto orbe feruntur; ergo citata authentica extendenda etiam est ad canonicas leges.

3. *2. & vera opinio. Glossa. Ioann. And. Syluest. Rosel. Lud Gom. Nauarr. Soto. Palac. Bat. Bald.* Nihilominus contraria sententia communius recepta est. Tenent Glossa, & Ioann. Andr. in fine Sexti, circa datam eius Parnormit. mutans sententiam in cap. *nouerint*, de sententia excommunicationis, in fine. Cardin. in Proœmio Clementinarum, §. *vniuersitatis*, num. 4. Syluest. verb. *lex*, quæst. 6. Rosel. nu. 4. Armil. num. 11. & verb. *constitutio*, num. 3. Ludouicus Gomez in Proœmio ad regulas Cancellariæ, quæst. 2. Nauarr. non constans etiam in priori sententia, dicto consil. 1. de constit. num. 19. & idem sentit Soto lib. 1. de iustit. quæst. 1. artic. 4. & Palac. in tertio, dist. 37. disp. 1. Ac deniq; Bartolus, & alij allegati in præcedenti libro, cap. 14. in hoc differentiam constituentes inter ius canonicum, & ciuile. Adduci autem solet pro hac sententia c. 1. de postulat. Prælatorum, quod reuera non cogit: nam ibi solum concluditur, necessarium non esse, vt lex semel promulgata, *singulorum auribus intimetur per speciale mandatum, vel literas*. Quādo vbi promulgata esse debeat lex canonica, ibi non explicatur.

4. Item allegatur cap. *nouerit*, de sententia excommunicationis, cuius verba sunt, *Nisi ea de capitularibus suis infrà duos menses post huiusmodi publicationem fecerint amoueri*. Non declaratur autem, quæ sit illa publicatio; verisimile autem est, loqui Pontificem de publicatione Romæ facta, & ita hic textus probabilis est. Responderi tamen posset, in illa lege determinatum fuisse illum modum promulgationis; nonverò fuisse latam legem, vt idem sufficiat in omnibus legibus. Certum est enim, quoties lex canonica præscribit modum promulgationis in ea seruandum, illum sufficere, vel esse necessarium, etiamsi ex iure cōmuni, vel consuetudine aliud requiratur. Sicut è cōtrario posset argumentum sumi ex ca. *cum infirmitas*, de pœnitent. & remiss. ibi, *Postquam per prælatos locorum fuerit publicata*, inde colligendo, hunc modum publicationis esse necessarium in legibus Pontificiis: quod tamen re vera inde colligi non potest, quia est speciale in illa lege, & fortasse magis, quoad inducendam pœnam interdicti ab ingressu Ecclesiæ, quam quoad obligationem legis. Vnde potius inde posset ab speciali argumentum retorqueri, vt bene notauit Nauarr. suprà num. 21. Simile est in Concilio Tridentino sess. 25. quoad legem illam irritantem matrimonium clandestinum, in qua specialem promulgationem postulat, quæ ordinariè non est necessaria in legibus Ecclesiasticis. Ita ergo potuit in illo c. *nouerit*, assignari vt sufficiens illa vnica promulgatio in fauorem fidei, & immunitatis Ecclesiasticæ, licèt fortasse iure communi plures requirantur: nā semper potest Pontifex commune ius positiuum immutare, prout expedire censuerit.

5. Fundamentum ergo proprium huius sententiæ esse debet, quia ex natura rei illa promulgatio sufficit, nisi aliud Ecclesia statuerit; nihil autem aliud statuit, nec prædictam Authenticam acceptauerit, aut in hac parte suam fecit. Nullo enim iure scripto id ostendi potest in particulari, nec etiam in generali, quia canones solum in iudiciis causarum voluerunt, vt ciuiles leges seruarentur, vbi canonicæ deessent; modus autem ferendi vniuersales leges longè grauior est, & pertinens ad propriam Pontificis actionem, & potestatem, & ideo non est illa generalis regula ad præsentem casum extendenda. Nec etiam talis acceptatio potest consuetudine ostendi: nam potius contrarium potest consuetudine probari, illius enim varia sunt indicia. Primum est, qui in curia Romana totius orbis lites definiuntur iuxta leges Pontificias Romæ publicatas, etiamsi alibi promulgatæ non sint, quod non esset iustum, si in aliis prouinciis illæ leges non obligarent absque speciali promulgatione in eis facta, vt bene considerat Nauarr. vbi suprà. Potestque explicari exemplo adducto à Ioanne Andrea de quadam electione facta in vna prouincia contra constitutionem Pontificiam, quæ Romæ, & non in tali prouincia erat promulgata, & nihilominus irrita facta est. Idemq; seruari in regulis Cācellariæ notat Anton. Gomez suprà. *Probatur opinio.*

6. Præterea multa sunt decreta in iure canonico, quę nunquam fuerunt promulgata in singulis prouinciis, sed tantum Romæ. Et quamuis enim ipsa editio publica iuris canonici habeat vim quandam promulgationis, quæ in singulis prouinciis fieri censetur, quia in singulis illi libri publicè circunferuntur, nihilominus in rigore obligatio talium Decretorum latius extenditur, quàm illa promulgatio. Deinde multa sunt rescripta Pontificum, vel Bullæ, aut Motus proprij, qui non sunt inserti in communi iure Canonico, & nihilominus censentur obligare per solam publicationem Romæ factam. Quod etiam in Bulla Cœnæ videre licet: vniuersaliter enim obligat, cum tamē rarò in singulis Episcopatibus publicetur. Tandem magnum argumentum est, quia quando Pontifices volunt necessariam esse promulgationem suæ legis in singulis Episcopatibus, seu prouinciis, hoc specialiter declarant: rarò autem id faciunt, & in rebus maioris momenti, aut periculi; ergo signum est extra hos casus speciales in legibus absolutè latis, & Romæ promulgatis, illas speciales promulgationes non requiri. Item è contrario interdum extendunt tempus, pro quo volunt differri obligationem legis etiam post promulgationem, vt Pius IV. voluit, vt decreta Concilij Tridentini non obligarent, nisi post tres menses à promulgatione, in quibus legibus supponunt, promulgationem in vrbe factam sufficere, quia si aliæ particulares spectandæ essent, illa temporis dilatio necessaria non esset. Denique est optima congruentia, quia tota Ecclesia vt est sub vno pastore, est propriè & perfectè vnum corpus mysticum, & vna respublica, & ideo pro toto hoc corpore satis est vna promulgatio facta in Metropoli huius reipublicæ. Et vlterius considerant Iuristæ, Sedem Pontificiam esse fixam Romæ, & Pontificem non vagari per prouincias, sicut solent Reges, & idcirco inde accommodatissime influere in vniuersam Ecclesiam, & ob eandem causam Romanam curiam esse aptum, & sufficiētem locum ad huiusmodi promulgationem.

7. Et ita solutum est fundamentum contrariæ sententiæ, & obiter reddita est differentia inter leges canonicas, & ciuiles, tum quoad dispositionem earum; tum quoad consuetudinem; tum etiam quoad congruentiam, quia in Ecclesia est maior vnitas sub vno Christi Vicario, quàm sit in regno sub temporali Rege. Vnde, licet ad faciliorem notitiam legis, & ad vitanda aliqua incommoda, videri potuerit magis accommodatum, vt speciales promulgationes etiam in legibus Ecclesiasticis requirerentur. Nihilominus ob alias

ob alias causas potuit oppositum esse congruentius tum ad commendandam maiorem Ecclesiæ vnitatem, maioremq; obedientiam Pontifici debitam; tũ etiam ne leges Pontificiæ ab Episcopis pendere videantur. Deniq;, quia vbi aliud necessarium fuerit in specialibus casibus, ab ipsismet Pontificibus statui potest, sicut interdum fieri diximus.

8. Atque hinc facilè constat, quid dicendum sit de aliis legibus canonicis. Nam si sint leges concilij vniuersalis, illæ per Pontificem approbari debent, & ita eadem est de illis ratio. Nam eorum publicatio Romæ fieri solet, & illa sufficiet, nisi aliud in ipsamet lege disponatur. Poterit etiam fieri in loco Concilij, si Pontifex contentus sit. De legibus autem Episcoporum manifestum est sufficere pro toto Episcopatu, eam, quæ fit in Matrice, vt à fortiori patet ex dictis, tum in præsenti, tum de legibus ciuilibus ciuitatum, aut regnorum particularium. Et cum eadẽ proportione loquendum est de Archiepiscopis, & Patriarchis, si aliquando possunt ferre leges pro toto Archiepiscopatu, vel Patriarchatu, quod tamen (vt suprà dixi) iure ordinario non possunt sine concilio prouinciali, de cuius legibus cum proportione etiam cẽsendum est. De modo autem ipsius promulgationis nihil noui dicendum occurrit; nam potest fieri aut voce præconis, aut affigendo legem scriptam in loco publico ad hoc designato, vt Romæ fit, in quo seruãda erit loci consuetudo, nam ius scriptum non inuenitur.

9. Superest verò inquirendum, an lex Pontificia Romæ promulgata statim incipiat obligare omnes, vel post aliquod tempus, quod de lege ciuili latè tractatum est, & in præsenti potest breuius expediri. Dixit igitur Glossa in cap. *propositi*. 82. dist. verb. *non probatur*, leges canonicas non obligare nisi post sex menses. Idq; colligit ex cap. *decernimus*, dist. 18. Sed ibi non agitur de promulgatione canonicarum legum, sed de modo, quo Episcopi suas plebes docere debent omnia, quæ in Concilijs prouincialibus acta fuerint. Nam Episcopis præscribitur, vt intra sex menses à Concilio peracto suos clericos & plebes conuocent, *& coram eis plenissimè referant, quæ in eodem anno in Concilio acta, vel definita noscuntur*. Quod non propter solã legum promulgationem, sed propter plenam instructionem & doctrinam tunc præcipiebatur; nihil ergo ex illo textu colligi potest de modo, quo leges Pontificiæ, vel Canonicæ, vniuersim obligare incipiant. Et ita illa sententia Glossæ ab omnibus reprobatur, quia in iure non habet fundamentum, & est contra consuetudinem, & contra vigorem Ecclesiasticæ disciplinæ.

10. Duæ igitur sunt opiniones, vna, quæ doctrinam datam de legibus ciuilibus censet esse applicandam ad canonicas, quia licet in canonibus hoc expressum non sit, Authentica, *vt factæ nouæ constitutiones*, extenditur ad leges canonicas propter illam regulam generalem, quod non contradicit canonibus, & potius iuuat illos, in quo casu ius canonicum iuuatur ciuili, iuxta cap. 1. de noui oper. nunciat. & c. *si in adiutorium*, dist. 10. Et fauent verba Pij IV. in Bulla pro euulgatione Concilij Tridentini, vt in superioribus allegatum est. Et ita sentiunt Panormit. Felin. & alij cap. 2. de constit. Syluest. Angel. & alij verb. *lex*, Nauarr. cons. 1. de constit quæst. 4. Soto, Medin. & alij citati, qui in hoc indistinctè loquuntur de legibus canonicis, & ciuilibus. Et idem docuit Glossa in cap. 1. de concess. præbend. verb. *post tempus*, & Glossa vltima in data Sexti, quæ adducit iura canonica parum vrgentia. Vnum est ca. vlt. ne cleric. vel Monach. vbi religiosi egressi ex suis claustris ad audiendam physicam, vel ius ciuile, nisi post duos menses ad claustra redeant, excommunicantur. Sed non est ad rem, quia illi duo menses non requiruntur ibi ad complẽdam legis promulgationem, sed dantur quasi pro sufficiẽti monitione ad incurrendam censuram, vnde etiam post longissimum tempus à promulgatione illius legis necessarij sunt illi duo menses ad excommunicationem illam incurrendam, & ideo computantur non à die promulgationis legis, sed à die commissi criminis, vt dixi in 5. tom. de Censur. disp. 23. sect. 3. Aliud caput, quod citat, est cap. *nouerit*, de sentent. excommunicat. sed est simile præcedenti: nam in eo excommunicantur, qui infra duos menses non delent de capitularibus statuta immunitati Ecclesiasticæ contraria. Quod tempus non designatur propter legis promulgationem, sed pro admonitione sufficiente ad incurrendam contumaciam. Tertium est caput primum de concession. præbend. in 6. At ibi in textu nihil dicitur de duobus mensibus, sed in genere dicitur, N*isi post tempus, infra quod ignorare minime debuissent*. Quod non oportet referre ad duos menses, sed ad modum obligãdi legis humanæ ex ipsa rei natura, vt in præcedenti libro explicaui.

Panorm. Felin. Sylvest. Angust. Nauar. Soto. Medin.

Quapropter contrariam sententiam tenent non pauci Theologi moderni, scilicet, in legibus Canonicis Pontificiis nõ esse necessarium tempus duorum mensium. Quæ sententia mihi valde probabilis videtur, & multum consequens ad ea, quæ in priori puncto huius capitis diximus. Nam si illud tempus esset necessarium, maxime propter illam authenticam, quia nec de iure naturæ, nec de canonico necessarium est, vt ex dictis constat: illa verò Authentica non recte applicatur ad leges canonicas. Duo enim in illa disponuntur, vnum est de promulgatione iteranda in singulis prouinciis, aliud de dilatione duorum mensium, qui in vnaquaque prouincia computentur à promulgatione in ea facta. Sed illa lex quoad priorem partem non est acceptata à Pontificibus prosuis legibus; ergo nec quoad posteriorem. Probatur consequentia, tum quia non magis constat de acceptatione posterioris partis, quam prioris: in vtraque enim verum est, Pontifices non declarasse, velle se admittere leges ciuiles pro modo ferendi, vel obligandi Ecclesiam per suas leges, sed solum in iudiciis forensibus, vbi leges canonicæ deessent; tum etiam quia consuetudine receptum non est. vt testãtur graues auctores, & specialiter Vasquez disp. 156. c. 3. cum emphasi dicit, se audere id affirmare. Nauar. autem dicit de consuetudine, & stylo in vrbe seruari, vt transgredientes legem Papæ ante duos menses à promulgatione puniantur nõ solum qui probantur scisse promulgationem, sed etiam qui non probauit, illam ignorasse. 11.

Addit verò Nauarr. hæc verba, *Quæ consuetudo restringi fortè posset ad forum tantum externum, & vrbicolas*. Sed prior restrictio non videtur mihi ratione cõsentanea. Quomodo enim iustè punirentur illi tãquam legis transgressores, nisi supponeretur lex iam pro illo tempore obligare? Ibi enim non habet locum præsumptio: nam certò constat, nondum esse elapsum tempus duorum mensium. Ergo si sciens legem iudicatur vt transgressor, ex nulla præsumptione iudicatur, sed ex certa probatione delicti, & si ignorãs præsumitur transgressor dum non probat ignorantiam, hęc præsumptio supponit certam obligationem, tum legis, tum etiam sciendi illam ante duos menses, aliàs immeritò præsumeretur culpabilis, vel, quod perinde est, punibilis ignorantia; illa ergo cõsuetudo apertè supponit legem illam obligare Romæ ante duos menses. Nec potest suppositio esse falsa, quia nõ fundatur in præsumptione, sed in voluntate Pontificis, quia neque hæc potest latere Romanos iudices, neque ipse Pontifex potest ignorare qualiter suæ leges Romæ seruari cogantur, & sciendo, ac tacendo consentit, satisq; ostendit, se nolle vti dispositione legis imperialis, sed sua, saltem pro curia. Posita autem vera obligatione in illis legibus impertinens est distinctio de foro interno, & externo, quia lex canonica maximè obligat in foro interno, vt statim dicemus, & Ecclesia non punit nisi propter culpam, aut veram, 12.

aut præsumptam, vtraq; autem supponit obligationem legis in conscientia.

13. Altera verò restrictio Nauarri, scilicet, ad vrbicolas, non est iuris, sed facti, & ab ipso non probatur; imò nec simpliciter asseritur, sed sub particula, *fortè*, nec per se est multum verisimilis. Nam si lex publicata statim obligat Romæ, iam quoad hoc discrepat ab Authentica. Vnde ergo constare potest, quod Papa acceptet illam pro omnibus locis extra vrbem? Item cur non seruabitur proportio ad loca distãtia, vt quo sunt viciniora, eò intra breuius tempus obligentur, si vrbs ipsa statim obligatur? Vnde etiam sumitur optima coniectura: nam tempus illud duorum mensium erat aptum pro legibus ciuilibus publicandis in singulis prouinciis, quia pro vnaquaque erat sufficiens. At pro legibus Pontificiis semel tantum promulgandis Romæ minimè erat proportionatum, quia leges illæ obligaturæ sunt totam Ecclesiam; quæ totum vniuersum de se occupat; impossibile autem est euulgari per vniuersum orbem intra duos, imò nec per totam Europam moraliter loquendo; ergo non oportuit tale tempus acceptare pro reliqua Ecclesia, si pro vrbe receptum non est.

14. Deniq; hoc videtur supponi in capite, *cum singula*, de præbendis, in 6. quatenus ait, *Intra mensem postquã hæc constitutio peruenerit ad eos dem, vnum*, &c. *eligere teneantur, alioquin ex tunc pœnis subiaceant suprà dictis.* Vbi Glossa fatetur, quòd licèt illa lex peruenisset ad notitiam ante duos menses à publicatione, obligasset; ergo supponit textus ille non esse necessarium tẽpus duorum mensium ad obligandum. Neq; potest hoc dici speciale, quia textus nihil de hoc statuit, sed supponit, & potius pro speciali addit concessionem mensis ad exequendum actum ibi præceptum, & ad incurrendas pœnas: qui mensis semper inciperet currere à notitia præcepti, etiamsi post plures menses haberetur, vt Glossa etiam fatetur. Ergo signum est, legem de se obligasse à publicatione independenter à lapsu duorum mensium.

15. Et ita sanè videtur in vniuersum probabilius, leges Pontificias statim obligare incipere: diffundere autem obligationem suam successiuè, iuxta id, quod natura legis canonicæ requirit, & superiori libro explicatum est. Nam eo ipso, quod Pontifex non addit specialem modum, seu temporis determinationem, nec ius canonicum illam ponit, vel acceptat, talis obligatio sequitur prout rei natura postulat. Vnde etiam constat, idem esse à fortiori dicendum de reliquis legibus canonicis, vt Episcoporum, vel aliorum Prælatorum inferiorum; tum quia etiam in his nulla facta est restrictio in iure; vel per Papam; tum etiam quia ita dictum est de legibus ciuilib⁹ inferiorum Magistratuum: est autem eadem, vel maior ratio de legibus canonicis, & ita docent omnes auctores, qui ibi videri possunt.

Statim ap-
bitratione in-
cipere leges
Pontif. & re-
liquorũ Præ-
latorum ob-
ligare, diffun-
dere obliga-
tionem suc-
cessiuè

CAPVT XVI.

Vtrum lex Canonica obliget fideles priusquam ab eis acceptetur.

1. HAnc quæstionem facilè in præsenti expediemus ex his, quæ de lege ciuili diximus, & hic addemus ea quæ ibi in hunc locum omisimus. Multi ergo auctores, qui in lege ciuili ponunt dependentiam ab acceptatione subdictorum, eandem ponunt in lege Canonica, & indifferenter de vtraque loquuntur. Ita Maior, Driedo, Angel. Armill. Nauar. Couarru. Felin. & alij Iurisperiti pro illa opinione allegati, præsertim in cap. 1. de treug. & pac. vbi Gloss. verb. *frangere*. Et sequitur Henricus, tractatu de Synod. post. 3. part. art. 2. à nu. 50. sed præsertim nu. 62. dicit, ad integritatem legis, & constitutionis tria requiri. Primò, vt constituatur. Secundò, vt promulgetur. Tertiò, vt moribus vtentium approbetur, & siquid horum (inquit) desit, non debet dici lex, vel constitutio: & subiungit, cùm agitur de impediendo vinculo statuti noui, & non de præscribendo contra statutum, non peccare contrauenientes statuto. Et refert Panormit. in dicto cap. 1. & Decium in cap. *nam concupiscentiam*, de constitut. lect. 1. Fundamentum huius sententiæ totum videtur poni in præsumpta voluntate Prælatorum Ecclesiæ ponendi leges suas subintellecta cõditione, vt morib⁹ subditorum probentur. Solus Maior indicat etiam id esse ex defectu potestatis, quia non possunt aliter eas ferre. Et adhoc suadendum dicit, Ecclesiam esse suprà Papam, & ideo si Ecclesia non acceptat legem Papæ, non posse per illam obligari.

Sententia ne-
gatiua.

Maior.
Driedo.
Angel.
Armil.
Nauarr.
Couar.
Felin.

Dico verò primò: Pontifex potest obligare Ecclesiam ad acceptandum leges canonicas à se latas, & sufficienter promulgatas. Idemque est cum propositione de Episcopis. Hanc conclusionem declarauit expressè Castro lib. primo de lege pœnal. cap. 1. & Turrecrem. dicto §. *leges*, §. 2. qui licet in communi loquatur, tamen maximè loquitur de legibus canonicis, & idem est de omnibus auctoribus allegatis libro præcedenti, cap. 16. pro secunda opinione. Quocirca prior pars conclusionis mihi videtur tam certa, vt secundum fidem negari non possit, ex dictis suprà tractando de potestate legislatiua Pontificis, vbi ostendimus, Petro esse datam à Christo Domino supremam potestatem in Ecclesiam, & non alteri, ac subinde habere illam Pontificem successorem Petri immediatè ab eodem Christo, à quo illam Petrus habuit, & non ab Ecclesia. Hinc ergo concludimus, Christum ita dedisse hanc potestatem Vicario suo, vt per se posset valide, & efficaciter operari sine dependentia à consensu populi; ergo per illam potest ferre leges habentes efficaciam, & valorẽ ad obligandum Ecclesiam ad consentiendam, & acceptandam legem, vel præceptum. Patet hæc consequentia, quia aliàs potestas non esset absoluta, & efficax. Prior verò probatur primò, quia aliàs illa potestas magna ex parte esset data populo Christiano, quia tunc lex Ecclesiastica non haberet vim, vt est à Pontifice solo, sed vt ab illo simul cum Ecclesia: si enim lex nõ potest esse lex, nisi consentiente populo, profecto populus est conlegislator simul cum Pontifice, quod absurdissimum dictu est.

2. *Pontif. potest obligare Eccl. ad accipiendas suas leges sufficienter promulgatas ex se. Quod tamen negauerit.*

Secundò, quia Christus absolutè dixit, *Quodcunque ligaueris*, &, *Pasce oues meas*, de populo autem nihil dixit, nec posuit conditionem, *Si populus acceptauerit*. Est ergo conclusio certa de hac potestate, prout est in summo Pontifice, quia in illo est immediatè à Christo, atque adeo cum eodem modo, & independentia, quo à principio data est. De inferioribus autem non est res ita certa, quia in illis potestas est ab ipso Papa, à quo dari potest cum limitatione, & sub prædicta conditione: nihilominus tamen illa non est admittenda, neque præsumenda, nisi de illa satis constiterit, iuxta dicta superius de potestate Episcoporũ ad ferendas leges. In quo etiam est notanda differentia inter Pontificem, & inferiores Prælatos, quod nulla consuetudine obstare potest, quominus Pontifex habeat dictam potestatem, quia consuetudo non potest prævalere contra ius diuinum: respectu autem inferiorum, vbi esset consuetudo cõtraria, multum valeret, quia in his, quæ pendẽt à iure humano, multũ potest cõsuetudo. Vnde & iurisdictionem augere potest, & minuere, quando per hominem concedi potest, vt notat Glossa vlt. in cap. *cum olim*, de Cler. coniug.

3.

Secundò dicendum est, suppositâ iustitia legis canonicæ, per se loquendo, oriri ex illa obligationem ad acceptandum eam, ita vt non careant culpâ, qui incipiunt illam non obseruare post sufficientem promulgationem. Dixi, *suppositâ iustitia legis*, quia lex eui-

4. *Conclus.*

Non carere

Subditi quidam intelligunt non obseruare leges Pont. Corduba. Victor. Bellarm. Panorm. Felin.

euidenter iniusta, etiamsi canonica sit, non obligat, iuxta supra dicta de lege in communi, & sumitur ex cap. *ante triennium*, distin. 31. & prosequitur latè Corduba in quæstion. lib. 4. q. 7. Victor. in 3. relect. de potestate Eccles. Bellarmin. lib. 4. de Pontif. cap. 15. Panormit. in cap. *cùm teneamus*. Felin. in capit. *si quando*, de rescript. & cap. *accepimus*, de fide instrum. Et ita est assertio clara, præsertim quando lex est non solùm iusta, sed etiam moderata, & facilis, quia tunc potestas non deest, & voluntas contraria nulla rationabili coniectura præsumi potest. Quod à fortiori patet ex dictis de lege ciuili. Addendum verò est ex dictis ibidem, etiam in legibus difficilioribus, & durioribus, si in rigore iustæ sint, idem esse seruandum, vt declarat Corduba supra ex capit. *in memoriam*, 19. dist. ibi, *licèt vix ferendum ab illa sancta sede imponatur iugum, tamen feramus, & pia deuotione toleremus*. Quod censeo verum per se, & ex vi potestatis canonicæ, quæ maior est, quàm ciuilis: oportet autem, vt etiam de voluntate satis constet, tum ex verbis legis, & modo præcipiendi, tum etiam ex alijs indicijs, & circumstantijs legis. Addo etiam, oportere, vt verisimile sit, legislatorem non ignorasse specialem rei præceptæ difficultatem pro tali loco, vel tempore, aut alia occasione. Nam si probabiliter credatur, hæc ignorasse, credi etiam potest, noluisse cum tanto rigore obligare.

§. Sed tunc inquiri potest, an in simili casu liceat subditis à lege ad legislatorem supplicare, & præsertim ad Pontificem. Quidam omnino negant, imò dicunt, friuolam, & inutilem esse talem supplicationem, & ex ignorantia profectam. Probatur, quia à lege non prouocatur, seu appellatur, vt colligitur ex l. vlt. ff. de appellat. recip. & l. antepenult. ff. de verbor. significat. vbi id notat Rebuff. adducens alios Doctores, & iura. Idem in Concordat tit. de constit. Ratio etiam assignatur ex differentia inter sententiam, rescriptum ac legem: nam sententia est, cùm fertur in negotio particulari, & pendet ex partium probationibus, & ideo in ea admittitur appellatio, vt pars, quæ grauamen sensit, possit meliores, vel clariores probationes afferre. Rescriptum etiam conceditur super factum singulare, in quo potest Princeps decipi à collitigante, vel procurante suum commodũ, & ideo in rescripto meritò admittitur appellatio in capitulo *significauit*, de rescript. At verò lex fertur in generali, & per vniuersalem scientiam, contra quam priuata scientia subditorum non est admittenda, & ideo neque appellatio, vel supplicatio admittenda est. Accedit, quòd in legibus ciuilibus à Rege latis talis appellatio, vel supplicatio non admittitur, neque est in vsu, ergo neque in legibus canonicis admittenda est.

6. *Posse supplicari Papæ, de qua lege ab executione ibus patet consuetudine Panorm., Felin Anchart. Castro.*

Dico tamen, si supplicatio fiat ex rationabili causa, & licitè fieri posse, etiam in legibus Pontificiis, & esse valde vtilem, ac rationi consentaneam. Hoc à fortiori sentiunt Panormit. Felin. & alij in capit. 1. de treug. & pac. & in dicto §. *leges*, & citatur Ancharr. cons. 214. & expresè, ac indistinctè tam de lege ciuili, quàm de canonica id affirmat Castr. libro 1. de leg. pœnal. cap. 1. Et probatur primò, quia hoc nullo iure prohibetur, imò est iuri consentaneum, & rationi. Prima pars patet, quia in legibus vlt. & antepenult. suprà citatis solùm dicitur, non licere appellare à pœna imposita secundùm præscriptum legis, nec à sententia, seu decisione data iuxta legem, seu perpetuum edictum; non verò dicitur non licere supplicare de tota lege coram ipso Principe. Sunt autem hæc duo valde diuersa, quia in prioribus casibus appellatio repellitur tanquam planè iniusta, quia illa non est appellatio à lege, sed à sententia iusta, vt pote secundum legem lata. Quòd si appellatio eò tendat, vt legem arguat iniustitiæ, est etiam iniqua, tum quia supponitur lex vniuersalis, & seruari solita, ac subinde iusta, tum etiam, quia appellatio talis fit in particulari facto, in quo non licet à lege prouocare, quamuis liceat appellare, vel à declaratione legis, vel ab applicatione eius ad tale, vel tale factum: hîc autem agimus de lege nondum recepta, & de supplicatione facta ex causa rationabili, & à communitate, vel nomine eius ab eo, qui auctoritatem habeat. Vnde auctores citati non negant, licere supplicare à lege, sed de appellatione loquuntur, & hanc non simpliciter negant. Nam Rebuff. expresè ait, *Tunc à lege non appellari, quando ab eo est condita à quo appellare non licet, vtpote à Principe superiorem non recognoscente*. Vnde sentit, ex parte legis non repugnare appellationem: nam si sit edita ab eo, qui habet superiorem in eodem ordine, id est, in temporalibus, vel spiritualibus, & subditi grauari se intelligant, poterunt ad superiorem prouocare, vt ab statuto Episcopi ad summum Pontificem; ab ipso autem supremo Principe non est ad quem appelletur; supplicatio autem ad eundem non repugnat. Imò addit Rebuff. in concordat. quòd licet non appelletur à concessione literarum Regis, vel Papæ, ab executione appellatur, seu supplicatur. Sic ergo de lege dicere possumus, quod licet ab ipsa propriè non appelletur, posse nihilominus supplicari ab eius exequutione, donec Papa informetur.

7. Deinde est hoc consentaneum capit. *si quando*, de rescript. vbi Papa declarat, licitum esse, non exequi rescriptum eius, donec ipsa plenius informetur, quãdo vera, & rationabilis causa intercedit. Et simile habetur in cap. *cum teneamur*, de præbend. Nec differentia supra data satisfacit, quia eadem proportionalis ratio potest in lege interuenire. Quod patet, ratione ostendendo eandem sententiam. Quia eo ipso, quòd lex vniuersaliter fertur, facilè fieri potest, vt non congruat moribus, aut dispositionibus gentium omnium, pro quibus fertur, quod maximè contingere potest in legibus canonicis, & Pontificijs, quæ pro vniuersa Ecclesia dantur: nam Ecclesia complectitur varia regna, & prouincias, habentes varios ritus, & modos viuendi. Vnde licet talis lex regulariter loquendo non sit disconueniens, vel nimis dura pro vniuersa Ecclesia, & ideo respectu totius non habeat locum supplicatio, nihilominus in vno, vel alio regno, aut prouincia potest esse nimis dissentiens à moribus eius, & contra consuetudines eius, quas non solent Pontifices velle mutare, nisi id exprimant, sed potiùs conseruare, iuxta capitulo *certificari*, de sepul. in tali ergo casu ratio postulat, vt liceat supplicare Pontificem, quia scientia eius vniuersalis non potest semper extendi ad hæc particularia. Et hoc ipsum est à Pontificibus iure statutum in capit. 1. de constitut. in 6. ex quo videtur colligi, absque alia supplicatione à lege Pontificia, ipsam ex vi illius iuris ipso facto non obligare in simili casu; nihilominus tamen fieri potest, vt casus non sit ita clarus, & certus, quin sit conueniens noua declaratio Pontificis; ergo in tali casu licita est supplicatio, & iuri consentanea.

8. Denique consuetudo videtur satis hanc assertionem confirmare: scimus enim, ita seruari in multis prouinciis Ecclesiæ, & Pontificibus non displicere, quãdo causa est rationabilis, & cum debita moderatione, ac obedientia fit supplicatio. Et fortasse in legibus ciuilibus non tam ordinariè fit hæc supplicatio, quia non sunt tam generales & ordinariè vna, & eadem lex non fertur, nisi pro regno, vel prouinciis in moribus ciuilibus multum similibus. Vnde in ipsis legibus Pontificiis frequentiùs fiunt tales supplicationes à prouinciis, vel regnis: quæ à Romana sede magis distant, quia facilius possunt earum propriæ consuetudines ignorari. Denique in huiusmodi casu pro tempore, pro quo durat supplicatio, cauendum est omne periculum peccati. Vnde si fieri potest, vt pro illo tempore nihil fiat contra legem Pontificis, curandum omnino est, licet eius exequutio suspendatur, *non potest si-*

Tempore supplicationis nihil faciendũ contra legẽ, quod si fieri

ne magnarerum mutatione, vel scandali periculo, tunc ex interpretatione benigna pontif. non censetur obligare.

datur; quia ita magis cauetur omne periculum, & eo modo paretur legi, quo commodè fieri potest. Si autem non potest hoc modo suspensio exequutionis fieri sine magna rerum mutatione, vel periculo alicuius scandali, tunc ex benigna interpretatione voluntatis Pontificis, lex censetur pro tunc non obligare, & tali declaratione prudenter facta, cessat etiam omne periculum peccati.

9. 3. *Conclusio*

Dico tertiò: Lex canonica, si per consuetudinem toleratam non acceptatur, tandem non obligat, etiamsi fortasse in principio culpabiliter fuerit non obseruata. Ita procedit communis sententia supra citata, & sumitur ex capit. vlt. de consuetud. vbi dicitur, legem etiam receptam posse ita consuetudine abrogari, vt non obliget; ergo multò magis poterit impediri, ne obliget, cùm ante acceptationem minorem firmitatem habeat, iuxta dictum §. *leges*. Ratio autem est, quia tunc est magna causa præsumendi, legislatorem conniuere, & nolle cum tanto periculo communitatem obligare, & hoc etiam ostendit vsus totius Ecclesiæ. Oportet autem, vt consuetudo illa aliquam rationabilem causam habeat, vt dicitur in dicto cap. vlt. & infra in loco latiùs explicabitur. Deinde necesse est, & sufficit, vt à maiori parte populi non obseruetur. Nam si maior pars legem seruet, quamuis alij eam non acceptent, suam vim retinet, quia id requiritur ad consuetudinem, vt infra dicetur, & videri potest Panormit. in capit. *cùm iam dudum*, de præbend. in fine, & in cap. *quia circa*, de consanguinitate, & affinitate, nu. 8. vbi etiam Anton. & alij. Item Abb. in cap. *cum olim*, de Cler. coniug. nu. 4. & Angel. verb. *constitutio*, num. 7. Et eadem ratione è conuerso, si maior pars resistat, introducet consuetudinem contra obligationem legis, quia in rebus moralibus consensus maioris partis censetur communitatis, & ideo sufficit ad consuetudinem. l. *quod maior*, ff. ad municipalem. Abbas & alij supra relati.

Si maior pars resistat inducitur cõsuetudo contra obligationẽ legis.

10. *Dubium de scientia Principis.*

Dubitari autem potest, quantum tempus necessarium sit, vt hæc consuetudo præualeat contra legem, & an oporteat legislatorem scire, illam non seruari: videri enim potest hoc necessarium, vt consentire censeatur. Et ita sentit Glossa in cap. *vir*, de secund. nupt. Nihilominus certum est, non esse necessariam scientiam legislatoris, in quo conueniunt auctores statim citandi, quia est res moraliter impossibilis, & præter consuetudinem, & vsum, vt à fortiori patebit ex dicendis. Et ideo quoad tempus distinguere solent Doctores. Nam si lex non obseruatur, sciente legislatore, nullum certum tempus necessarium est, quia nullum est ius, quod illud præscribat; sufficiunt ergò tot actus contrarij maioris partis communitatis, qui moralem coniecturam efficere valeant de tolerantia legislatoris, quod prudenti arbitrio definiendum est.

11. 2

At verò quando interuenit ignorantia Principis, aliqui requirunt tempus 40. annorum, vt lex derogata censeatur, refert Felin. ex Panormit. in cap. 1. de treuga, & pac. Alij verò nullum requirunt tempus, sed solum nõ obseruantiam subditorum per aliquos actus, qui prudenti arbitrio sufficiant. Itaque nihil distinguunt inter scientiam, vel ignorantiam Principis. Ita tenet Henric. tract. de Synod. artic. 2. num. 63. cum Felin. dicto capit. 1. num. 13. & alijs. Fundantur, quia subditi non peccant non recipiendo legem à principio. Hoc tamen fundamentum à nobis reprobatum est. Vnde communis sententia affirmat, sufficere, & necessarium esse tempus decem annorum, quam multi tradunt, quos Felinus refert, & sequitur Card. in dicto §. *leges*, & Iaf. in l. *rem non nouam*, ff. de iudicijs. Fundamentum est, quia hoc tempus sufficit, vt dicatur consuetudo, seu præscriptio longi temporis, iuxta Glossam in cap. vltim. de consuetud. in 6. Vt autem lex censeatur absolutè non acceptata, & derogata, sufficit consuetudo longi temporis, vt loquitur idem Panormit. in c. *cum olim*, de Cler. coniug. num. 4. & alij communiter. Denique quia breuius tempus postulandum est, vt lex nondum recepta non obliget, quàm vt abrogetur lex iam vsu præscripta, sed ad hoc posterius ad summum requiritur tempus 40. annorum, vt postea videbimus: ergo ad alium effectum non est tantum tempus postulandũ; ergo sufficit decennium, quia nullum aliud cum fundamento præscribi potest.

12.

Hæc verò opinio quoad primam partem, vt non requiratur longius tempus, quàm decennium, practicè mihi certa videtur: quoad alteram verò quòd requiratur decennium, licèt sit securior, non videtur satis fundata, & ideo probabilis est sententia Felini, & Henrici, qui tunc etiam non requirunt certum tempus, sed solùm repugnantiam per actus contrarios in numero sufficienti arbitrio prudentum. Quæ etiam sumitur ex Glossa in cap. vlt. de consuet. lib. 6. & Innoc. in cap. *cum Petrus*, de fide instrum. & Dominico in dicto §. *leges*, quatenus dicit, ad hanc derogationem sufficere habitualem voluntatem Principis non obligandi contra morem, argumento capit. 1. de consuet. in 6. & Authent. de fideiuss. in principio. Nam licet Princeps ignoret subditorum consuetudinem, semper retinet illam voluntatem. Et ita non requiritur nouus eius consensus, ergo necscientia; ergo nec determinatum tempus. Probatur hæc vltima consequentia, quia nullum est ius, quod præscribat illud tempus decem annorum, neque ex natura rei est necessarium, & vsus videtur esse in contrarium, quia vt lex censeatur non acceptata, non solet expectari illud tempus, sed solùm quod pro maiori parte per sufficientem consuetudinem repugnatum fit: hæc ergo sententia in conscientia, & praxi videtur satis secura. Nihilominus tamen vt consequenter loquamur, aliqua differentia adhibenda est inter casus scientiæ, vel ignorantiæ Principis. Nam quando Princeps à principio scit repugnantiam, & non obseruantiam subditorum, & dissimulat, statim post nonnullos actus contrarios toleratos, censetur prudenter reuocata lex. At verò quando Princeps ignorat, oportet, vt longior sit consuetudo, ita vt iam prudenter iudicetur, non esse vtilem tali populo, & ideo iustè præsumatur à Pontifice, vel Principe reuocata.

Differentia adhibenda inter casus scientiæ, & ignorantiæ principis de non recepta lege.

13.

Vlteriùs verò quæri potest cum Nauarro in dicto cons. 1. q. 7. an lex sic non obseruata per aliquod tempus sufficiens, censeatur ita reuocata, & nulla, ac si non fuisset lata, vel ac si fuisset directè renouata à legislatore: nam ex dictis videtur sequi pars affirmans, quia dicimus iam non peccari contra illam legem, quia reuocata est. Nihilominus placet mihi resolutio Nauarri, non esse censendam illam legem omnino annullatam, & derogatam, quia si communitas illa postea mutaret consilium, & inciperet illam legem recipere, & pro maiori parte illam seruare, re vera inciperet obligari tali lege sine noua voluntate legislatoris. Vnde dicendum est, illam solùm fuisse quasi suspensam, vel reuocatam non simpliciter, sed quamdiu populus ille in illa consuetudine, & moribus perstisteret.

14.

Vltimò inquiri potest, si contingat, legem non seruari ex ignorantia populi nescientis promulgationem eius, an hoc sufficiat, vt desinat obligare. Aliqui respondent, in eo casu iudicandum esse de ignorantibus iuxta statum, quem lex habet apud nonignorantes. Nam si à scientibus pro maiori parte obseruatur, hoc sufficit, vt pro ignorantibus suam et iam obligationem retineat, & è conuerso si à scientibus non seruatur pro maiori parte, etiam pro ignorantibus derogata est. Quæ scientia vera est, quando ignorantes, & scientes sunt partes vnius corporis. Difficultas verò est, quando totum aliquod corpus politicum moraliter distinctum ab alijs ignorauit promulgationem legis, & ideo illam non seruauit per

Si à scientibus pro maiori parte seruetur lex, hoc sufficit pro ignorantibus suam obligationẽ habeat.

uit per sufficiens tempus, seu per sufficientes actus contrarios. In quo casu respondet Nauarrus dicto consil.1.q.6.legem illam amittere suam vim,non obstante ignorantia, quia ratio, ob quam definit obligare, non est scientia,& voluntas quasi formalis non obseruandi legem: nam hæc potius posset impedire, quia non est digna tali indulgentia, sed ratio est mos ipse, & quasi præscriptio quædam. Dico tamen, legem sic non obseruatam propter solam ignorantiam in se non auferri, seu reuocari, sed solùm pro tunc nõ obligare propter ignorantiam, & ita solùm etiam negatiuè non esse acceptatam, neque etiam ablatam. Quapropter si postea tollatur ignorantia, manebit lex respectu talis populi in eo statu, in quo esset, si tunc fuisset primò edita,& promulgata, & ideo tunc incipiet obligare, si in eo sensu fuit lata, iuxta doctrinam supra tactam.

CAPVT XVII.

Vtrum leges Canonicæ obligent in conscientia.

1. *Negat Gerson.* GErson (cuius opinionem tractauimus libro superiori, capit.17.& 18.) in tractatu de vita spirit. lect.4. Alphab.62.lit.G. dum negat, legem humanam, quæ talis est, obligare in conscientia, non solùm de ciuili, sed etiam de Ecclesiastica apertè loquitur: nam in legibus Ecclesiasticis ponit exempla, & earum multitudinem, & rigorosam obligationem tanquam necessariam ad salutem æternam præcipuè reprehendit, vt ex corol.7. constat. Potest tamen habere illum duplicem sensum supra declaratum in lege ciuili, scilicet, vel quòd lex Ecclesiastica non possit obligationem inducere, sed tantùm explicare, vel proponere illam, quæ ex principijs reuelatis colligitur certò, vel probabiliter. Et hic sensus est omnino falsus multò magis in legibus Ecclesiasticis, quàm in ciuilibus, vt Almainus notauit in Moral. capitulo duodecimo, & ex dictis in libro superiori satis conuincitur,& statim ostendetur. Alter sensus esse potest, quòd licèt leges Ecclesiasticæ re vera obligent in conscientia, non dicantur obligare quatenus Ecclesiasticæ sunt, vel humanæ, sed quatenus sunt aliquo modo diuinæ per deductionem ex aliquibus principiis reuelatis, & sic erit quæstio de vocabulo. In qua etiam modus loquendi Gersonis probandus non est, vt ex dictis in libro tertio à fortiori conuincitur.

2. *Conclusio affirmatiua.* Dico ergo primò: Lex canonica, seu Ecclesiastica obligare potest, & ex se obligat in conscientia. Conclusio est certa, quam omnes Doctores Catholici docent, & sufficiunt supra relati libro tertio, capitulo decimo septimo. & in præcedentibus capitibus. Nam ex ibi dictis de potestate Ecclesiastica ad ferendas leges, planè conuincitur hæc veritas. Quia si potestas Ecclesiastica non posset obligationem nouam imponere, sed tantùm diuinam proponere, vel exponere, esset potestas declaratiua tantum superioris iuris, non tamen legislatiua. Hoc etiam à fortiori conuincunt omnia, quę de obligatione legis ciuilis diximus. Denique ex dicendis statim hoc euidentiùs confirmabitur. Circa hanc verò assertionem tractari posset, an hæc obligatio in conscientia semper sequatur ex omni lege Ecclesiastica, etiamsi pœnalis sit, vel in præsumptione fundetur. Sed hæ quæstiones tractatæ sunt de lege ciuili, & quæ de illa diximus communia sunt legi humanæ, qua talis est, ideoque omnia sunt cum proportione ad legem Ecclesiasticam applicanda, neque aliquid nouum, aut speciale occurrit addendum, præter ea, quæ infra de lege pœnali dicemus.

3. *Prælati religionum non possunt sicut Ecclesiastici* Sed obijci solet, quia Prælati religionum non possunt præcipere, nisi secundum regulam religionis; ergo nec Prælati Ecclesiastici possũt præcipere aliquid, nisi secundum legem Christi; ergo nõ possunt nouas leges ferre obligantes in conscientia. Respondetur tamen facilè, etiam Prælatos religionum posse nouas leges condere obligantes in cõscientia, vt in proprio tract. de Stat. Relig. ostenditur. Vnde potius potest retorqueri argumentum, quia in hoc seruatur quædam proportionalis ratio inter vtrosque Prælatos. Nam vtriq; possunt præcipere quæ sunt consentanea suo fini, & regulæ sibi proportionatæ. Absolutè tamen est differẽtia, quia Prælati Ecclesiæ possunt præcipere quæ sunt consentanea æternæ saluti consequẽdæ secundum regulam, vel institutionem à Christo traditam, id est, quæ iuuent communiter omnes fideles ad legem Christi seruandam, quæ vnica est salutis via. Prælati autem religionum possunt præcipere quæ consentanea sunt ad perfectionem etiam assequendam. Sed quia multæ sunt viæ ad perfectionem, in vnaquaque religione est potestas præcipiendi secundum suam professionem, & regulam, quia illa iurisdictio supponit voluntariam professionem cui accommodatur; iurisdictio autem Ecclesiastica accommodatur voluntati CHRISTI, à quo perfecta est tam institutio, & professio Christianæ religionis, quàm iurisdictio illi conueniens, ac proportionata. *possunt cõdere leges obligantes in conscientia.*

4. *Legem Eccla stast. ex se obligare sub pœcato mortali, si absolutè feratur.* Dico secundò: Lex Ecclesiastica ex se, seu ex genere suo obligat sub reatu mortalis culpæ, si absolutè feratur. Est cõmunis assertio Doctorum, quos retuli superiori libro capit. 20. & Almain. de potest. Ecclesiastica cap.12. Panorm. c.1. de constit. n.9. Felin. in c.1. de sponsal. num.17.& 19. vbi plures refert, & speciali-ter Glossa in capit. *Matthæus*, de simon. verb. *consulis*, iuncto textu, ex quo colligitur, præcepta Ecclesiasti-ca circa simoniam obligare sub reatu salutis æternæ. Quod etiam ibi notauit Ioan. de Anania. Probari autem potest primò à fortiori ex omnibus dictis de lege ciuili. Secundò potest ostendi omnibus testimonijs, & rationibus, quibus Ecclesiasticam potestatem ad cogendum per leges, & per spirituales pœnas, partim in principio huius libri, partim in libro de Censuris, copiosè ostẽdimus. Tertiò nunc sufficiunt verba Christi Domini Luc. 10. *Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit.* Et similia habet Paul. 1. ad Thessal. 4. vbi prius commendat præcepta à se data, & postea dicit, Christum despicere qui ea negligit: constat autem spernere Christum non solum contra conscientiam esse, sed etiam graue peccatum. Facit etiam illud Actor. 15. vbi Apostolicum præceptum abstinendi à sanguine, & suffocato, & alia præcepta similia vocantur necessaria, vtiq; ad salutẽ, vt Chrysost. hom.23. & alij declarant. Præceptum autem cuius obseruantia est ad salutem necessaria, sub mortali obligat. At verò præceptum illud positiuum fuisse, illi tempori accommodatum, sententia est D. Thom. q.103. ar.4. cum Aug. 32. cont. Faust. cap.13. quam infra tractando de cessatione legalium, latius expendemus. Præterea constat, leges Ecclesiasticas sæpe ferri sub excõmunicatione maiori, & ipso facto incurrenda: non potest autem talis excommunicatio incurri, nisi per culpam mortalẽ, vt ex propria materia suppono; ergo certum est, tales leges obligare in conscientia, cum transgressio earum non sit sine graui culpa. Deniq; constat ex communi sensu totius Ecclesiæ, & ex communi doctrina Patrum, leges Ecclesiasticas de ieiunijs, & seruandis festis, & similes, ita obligare, vt transgressio earum sit peccatum, necessariò in confessione aperiendum, & qui hoc negaret, planè esset hæreticus; ergo tales leges obligant de se sub mortali, cum earum transgressiones voluntariæ tanquam mortalia peccata in confessione aperienda sint. *D. Thom.* *D. Aug.*

5. Contra hanc assertionem præcipuè loqui videtur Gerson loco allegato, vbi indicant, in prædictis legibus, & exemplis solam legem diuinã esse quæ obligat ad talem culpam: Ecclesiasticam autem legem solum inter-

interpretari, & proponere nobis tempora, & circumstantias, cum quibus lex diuina obligat, vt patet in præcepto confessionis, vel communionis, & eodem modo exponit præcepta orandi, audiendi Missam, & similia. Sed hoc, intellectum vt sonat, nulla ratione sustineri potest. Tum quia Ecclesia sæpe prohibet, etiam sub censura excommunicationis, res alioqui ita indifferentes, vt non essent malæ, nisi essent prohibitæ, vt comedere carnes tali tempore, audire ius ciuile clericos, vel monachos, & similia; ergo non solùm prohibentur grauiter quoad circumstantiam aliquã, sed etiam quoad substantiam (vt sic dicam.) Tum etiam, quia in ijs, quæ præcipiuntur, determinando tempus, vel modum, plures actus præcipiuntur, vel prohibentur dicto modo ex vi iuris Ecclesiastici, quàm iure diuino præciperentur, vt constat apertè in præcepto audiendi Missam singulis diebus festis, & in præcepto clericorum de recitandis horis canonicis, ex quibus præceptis resultat obligatio sub mortali ad singulos actus graues, vt ad Missam audiendam singulis diebus festis, ieiunandum singulis diebus designatis, & ad recitandum singulis diebus officium canonicum, &cæt. Tum denique quia lex Ecclesiastica potest ita determinare tempus, vel modos exercendi actus iure naturali, vel diuino, vt actus contra solam legem Ecclesiæ propter omissionem in illa circumstantia sit peccatum mortale; ergo simpliciter potest Ecclesia præcipere sub mortali actum honestum, aliàs non necessarium, si in tali lege concurrant necessitas vel vtilitas, & aliæ conditiones necessariæ ad iustam legem. Antecedens patet in præcepto confessionis annuæ: nam si quis eam omittat animo, & proposito confitendi alio tempore arbitrario, in quo ius diuinum per se obligaret, nihilominus peccabit mortaliter, vt constat ex communi sensu Ecclesiæ, quia in re valde graui transgreditur iustum præceptum Ecclesiasticum, licet in rigore non transgrediatur diuinum. Idemq; est in præcepto soluendi decimas, si quis transgrediatur legem Ecclesiæ quoad quotam, volens alio modo implere diuinam legem de ministrorum sustentatione, & sic de similibus. Consequentia autem prior probatur ex paritate rationis, quæ non est minor in alijs actibus honestis, quàm in his circumstantijs.

6. Quòd si Gerson solùm intenderet, nunquam præcipi ab Ecclesia actum honestum, qui aliquo modo non sit iure diuino, vel naturali præceptum saltem in generali, & abstrahendo à determinato modo, & circũstantijs, & ideo talia præcepta Ecclesiæ semper niti in iure diuino, vel naturali; non esset multum cum eo contendendum, quia in bono sensu posset id admitti. *D. Thom.* Nã & D. Th. ferè eodem modo loquitur 2.2.q.147.ar. 3. Sed non obstat, quominus simpliciter verum sit legem Ecclesiasticam obligare sub mortali, sicut etiam obligat lex positiua diuina, quãuis præcepta eius sint etiam quædã determinationes legis naturalis. Neq; in hoc est de verbis cõtendendum, cùm satis in superioribus ostensum sit, obligationem humanarum legum immediatè oriri ex humana voluntate, per potestatem à Deo datam, quæ potestas speciali, & altiori modo data est Principibus Ecclesiæ, & illa vtuntur per humanam voluntatem leges ferendo, & ideo certum est, talem obligationem oriri ex istis legibus, vt humanæ sunt: ita enim loquitur Paul. 1. ad Corinth. 7. dum distinguit quædam, quæ proponebantur, vt præcepta à Domino, & alia, quæ ipse præcipiebat, non Dominus.

7. *Opinantes offensionem legis Eccles. non esse per se peccatum m. sed solũ quãdo fit ex contemptu legis.* Præter Gersonem solent alij referri, qui dixerunt, peccatum contra legem Ecclesiasticam, non esse, per se loquendo, peccatum mortale, sed solum quando fit ex contemptu legis. Ita tenuit Collectarius, vt refert Angel. verb. *inobedientia*, & idem sentit Felin. c. 1. de sponsal. num. 19. & refert Glossa in cap. *quis autem*, distin. 10. quæ solùm dicit, *qui contemnit legem, peccare, non tamen peccare cum, qui non paret legibus, vbi de consilio loquuntur*, ex quibus verbis potiùs colligitur, etiam peccare illum, qui non paret legibus, vbi de præcepto loquuntur, licèt non tam grauiter, sicut qui eas contemnit. In eandẽ verò sententiam inclinat Caiet. verb. *Cleric.* &c. §. vlt. & verb. *ieiunium*, c. 4. qui non vniuersaliter loquitur, sed de præcepto ieiunij, & de quibusdam præceptis clericorum, tamen à paritate rationis videtur idem sentire de reliquis præceptis Ecclesiasticis, vt illi tribuit Nauar. in sum. c. 23. nu. 55. *alij verò addunt ex contuetudine.* *Collectarius.* *Felin.* *Caiet.*

Item fauere videtur huic sententiæ D. Bernar. de præcept. & dis. cap. 11. vbi loquens de præceptis positiuis Prælatorum, quæ *factitia* vocat, ait inferre necessitatem longè disparem à præceptis naturalib. *Cùm tamen* (ait) *nec sine offensa negligi, nec contemni sine crimine queant.* Et infra, *Mandatum peccato obnoxium facit, non magno tamen si contemptus defuerit.* Loquitur autem de eodem genere mandati. Vnde in ca. 12. generalem regulam constituit de his, quæ per se, aut propter se nec bona, nec mala sunt, nec diuina institutione, aut propria cuiusq; professione sunt fixa, *Vt non iussa licite admittantur, vel omittantur, iussa verò sine culpa non negligantur, sine crimine non contemnantur: vbiq; enim & culpabilis neglectus, & contemptus damnabilis est.* Quibus in verbis dum culpam à crimine distinguit, per crimen mortale peccatum, per culpam verò veniale intelligit; sentit ergo, non peccare mortaliter contra Ecclesiastica præcepta, nisi ex contemptu, ac subinde tales leges per se non obligare sub mortali, sed tantùm ratione contemptus. *D. Bern.*

8. Alij verò Doctores, hanc sententiam ex parte sequentes, præter contẽptum addunt consuetudinem, quia si præceptum Ecclesiasticum ex consuetudine frangatur, peccatum erit mortale, eo quòd cõsuetudo illa tacitum contemptum includat. Si verò nec contemptus, nec consuetudo intercedat, non putant, peccatum esse mortale agere contra Ecclesiasticam legem. Ita Angel. supra citans Richard. quodl. 1. q. 19. vbi de omissione Missæ præceptæ in particulari loquitur. Idem ex parte sentit Henric. quodlib. 3. q. 22. in fin. refertur etiam Archid. in cap. *vtinam*, 76. d. vbi nihil clarè dicit. Refert item Angelus quandam Glossam, Panormitanum, & quædam iura, in quibus nihil, quod ad præsentem causam faciat, reperio. Adducitur deniq; Gemin. in cap. *generali*, de elect. in 6. Et tandem additur ratio, quia non est verisimile, intentionem Prælatorum esse obligare sub mortali, quando ex consuetudine non peccatur cõtra eorum leges, cùm per vnam, vel aliam transgressionem non ex toto frustretur finis suarum legum. E conuerso verò quia consuetudo peccandi potest efficere, vt finis legislatoris grauiter violetur, vel in totum frustretur, ideo fieri potest, vt propter consuetudinem peccatum sit mortale, quod aliàs non esset. *Angel.* *Richard.*

9. Verumtamen prior sententia intellecta de contẽptu formali improbabilis est, quia inductione constat iuxta communem Ecclesiæ sensum, peccari mortaliter, transgrediendo multas leges Ecclesiasticas, vt ieiunij, Missæ, communionis, confessionis, & similium, etiam si nullus alius contemptus, sed sola voluntaria omissio intercedat. Deinde propter vnam transgressionem similem incurritur aliquando excommunitatio maior, etiamsi non ex contemptu, sed ex voluntate fit, vt rectè notauit Syluest. verb. *inobedientia*, & constat ex tract. de Censur. Ergo manifestum est, non esse necessariam contemptu ad peccandum mortaliter contra talem legem. Præterea hoc supra probatum est de legibus ciuilibus; ergo multò magis procedet in Ecclesiasticis. Deniq; ratio est clara, quia præceptum Ecclesiæ per se inducit obligationem grauẽ, supposita materiæ capacitate; ergo transgressio eius deliberata sufficit ad culpam mortalem, absq; alio contemptu. Nec contraria sententia habet fundamentum, cui satisfactum non sit ex dictis hic, & supra de legibus ciuilibus.

10. Solum testimonium Bernar. difficile apparet, quia non

non videtur loqui tantum de præceptis rerum leuiorum, sed simpliciter de præceptis positiuis : nam loquitur de omnibus, *quæ à Præposito dispensationem admittunt*; quæ omnia leuiora esse censet. Item quia generalem regulam constituit de præceptis factitijs, ea distinguendo à naturalibus de se ingerentibus necessitatem, & deinde addit generalem de omnibus, quæ per se nec bona, nec mala sunt.

11. Nihilominus tamen existimo, non fuisse mentem Bernardi loqui de omnibus præceptis positiuis, quia præter ea, quæ per se bona, vel mala, ponit ea, quæ sunt ex institutione diuina, aut quæ sunt *fixa vniuscuiusq; professione*, & in his omnibus sentit peccari graviter non solum per contemptũ, sed etiam per negligentiam. At verò illa præcepta, quæ sunt fixa vniuscuiusq; professione, positiua sunt, & humana: per illa enim intelligit grauiores constitutiones vniuscuiusq; religionis, & præcepta Ecclesiastica dici etiam possunt fixa professione Christiana. Videtur ergo per *præcepta fictitia* intelligere leuiora quædam statuta religionum, quæ sunt de rebus leuioribus, sicut ipse exemplis indicat, dicens; *Ex hu v.g. dico esse, vel risum interdictum, vel indictum silentium.* Et hæc vocat dispensabilia, vel per antonomasiam, quia facilè dispensantur; alia enim grauiora tãquam immutabilia habentur in religionibus, ordinariè loquendo, vel certè, quia ordinariè per talia statuta, vel regulas solùm ordinatur, ne hoc, vel illud fiat sine licentia Prælati, per quam licentiam quasi dispẽsatur facilè, vnde etiã vocat *factitia*, quia facilè mutantur. De his ergo loqui videtur, cùm ait, in eorum transgressione non committi graue crimen, nisi contemptus interueniat. Et hoc fortasse intendit Sylvest. verb. *inobedientia*, cùm ait, loqui Bernardum de mandatis, non de præceptis.

12. Vnde etiam patet, quid de altera sententia sentiendum sit. Nam in primis falsum est, ad peccandum mortaliter contra leges Ecclesiæ esse necessarium cõtemptum, vel consuetudinem : nam in vno actu, vel omissione inuenitur sæpe peccatum mortale, vt probant inductio, & rationes factæ. Et ab effectu constat, quia sæpe per vnum actum, vel omissionem talem incurritur excommunicatio maior, vt suprà dicebam. Ergo satis est, quod violetur præceptum in materia graui, etiamsi non omnino destruatur finis eius, quoad alios actus, qui postea fieri possunt, quod est per accidens. Imò addo, consuetudinem interdum posse minuere peccatum, quatenus minuit libertatem, licet aliunde possit augere, augẽdo volũtarium, si ipsa voluntaria sit, quod augmentum nunquam potest esse tale, vt augeat in infinitum, transferendo actum de veniali peccato ad mortale. Si ex parte obiecti, & circumstantiarum cætera sint paria, vt lib. præced. cap. 24. ostensum est, vbi etiam tractauimus, an violare legem ex contemptu semper sit peccatum mortale, & doctrina ibi data communis est omnibus legibus Ecclesiasticis, imò in his à fortiori locum habet, nihilque in præsenti addendum occurrit.

CAPVT XVIII.

Quando lex Ecclesiastica obliget sub mortali culpa, & quomodo id discernendum sit.

1. *Tres conditiones vt lex positiua obligans sub mortali, grauis, verba præcipientia seu signa, & intentio præcipientis.*

CErtum est, legem Ecclesiasticam, etiam absolutè latam non semper obligare sub mortali culpa, sed interdum sub veniali, quia in materia cuiuscunque virtutis potest esse grauis, & leuis obligatio, iuxta materiæ capacitatem : ergo idem est in materia legis Ecclesiasticæ. Item quoad hoc eadem est ratio de lege Ecclesiastica, quæ de ciuili. Vnde sicut supra posuimus plures conditiones requisitas, vt lex ciuilis obliget sub mortali, quibus deficientibus ad summũ obligat, ad veniale, etiamsi sit absoluta, & vera lex : ita de Ecclesiastica lege censendum est : nam quoad hoc (vt dixi) est eadem ratio. Tres autem conditiones necessarias esse diximus, vt positiua lex obliget sub mortali, quæ sunt grauitas materiæ, verba, seu signa præceptiua, & intentio præcipientis, de quibus ferè nihil occurrit addendum his, quæ diximus de lege humana ciuili, sed applicanda hic sunt omnia ibi dicta, præsertim circa tertiam conditionem de intentione legislatoris, & de prima quoad necessitatem grauis materiæ, & quoad modum cognoscendi illã. In hac verò conditione addi potest, materiam legis Ecclesiasticæ ex suo genere magis spiritualem esse, & ad finem altiorem ordinari, & ideo faciliùs, ac frequentiùs materiam Ecclesiasticarum legum esse grauem, licet non rarò leuis etiam in eo ordine inueniatur. In quo etiam est aduertendum, aliter esse, hanc materiæ grauitatem expendendam in communibus legibus Ecclesiæ, quæ ex sola iurisdictione procedunt: aliter verò in præceptis religionum, quæ non solùm in iurisdictione, sed etiam in voto obedientiæ nituntur : vnde fieri potest, vt materia, quæ secundùm se non esset grauis per se spectata in ordine ad nudam iurisdictionem, & communem Ecclesiæ gubernationem, vt subest tali toto, & in ordine ad finem talis status grauis sit, vt latius tractando de Statu religionis, diximus.

2. Circa tertiam verò conditionem de vi verborum supra distinximus verbum simplex ab oratione complexa, & de verbo quidem simplici nihil occurrit addẽdum, quia in his etiam legibus nullum est verbum impositum, vel ex vsu aut iuris accommodatione applicatum ad significãdam obligationem sub mortali. Nam si aliquod esset, maximè verbum, *præcipimus*, aut æquiualens, hoc autem, licet satis indicet vim præcepti, & obligationem in conscientia, non tamen sub mortali, nisi vt coniunctum grauitati materiæ, quæ semper consideranda est, & ita explicuimus supra Clementinam, *exiuit*, de verb. signific. & cap. *exijt*, eodem tit. in 6.

3. *Verba indicantia obligationem grauem.*

Circa verba autem complexa duo modi iudicandi hanc obligationem peculiares, ac proprij Ecclesiasticarum legum adnotari possunt. Vnus est, quando adduntur verba, quæ vel expressè, vel implicitè addunt comminationem æternæ pœnæ. Huiusmodi sunt, quando additur *sub interminatione mortis æternæ*, vel, *qui hoc fecerit, diuinam maledictionem incurrat*, aut *indignationem sanctorum Petri, & Pauli.* Item talis censetur esse forma præcipiendi, *in virtute obedientiæ*, quæ frequentius est in vsu religionum, interdum verò etiam Pontifices illa vtuntur. Et ex eodem vsu constat, in hoc sensu addi: imò in religionibus iuxta communem vsum non intelligitur rigorosum præceptum imponi, nisi quando illa verba, vel similia adduntur, vel grauis censura imponitur : iuxta statim dicenda. Denique etiam hæc verba, *strictè præcipimus*, implicitè censentur eandem significationem habere, quia illa exaggeratio non fine causa additur, & in rigore indicat superiorem velle obligare quantum potest. Alter modus explicandi hanc grauitatem est per adiectionem alicuius grauis censuræ, quæ pœna solum per Ecclesiasticas leges ferri potest. Et licet in legibus ciuilibus etiam grauis pœna indicet grauem legis obligationem, vt supra vidimus, & quoad hoc sit aliqua conuenientia inter vtrasq; leges: nihilominus in censuris inuenitur hoc peculiare, quòd sunt spirituales pœnæ, & sæpe contrahi non solent : vel fortasse non possunt, nisi propter peccatum mortale. Quando ergo pœna, seu censura talis est, & illa imponitur transgressori talis legis, euidens est, violationem illius legis esse peccatum mortale, si clauis non erret, ac subinde talem legem obligare de suo sub mortali, quia transgressio illius facit transgressorem tali censura dignum.

4. *Excommunicatio minor vbi non est suff.*

Statim verò insurgit quæstio, quænam censura sufficiens signum sit talis obligationis. Sed hoc spectat ad materiam de censuris, & de irregularitate,

nens signum grauis obligationis, secò de maiori, ipso iure inflictã, vel statim infligenda sine alia monitione, contrà verò quando requiritur monitio.

vbi copiosè tractatum est, & ideo hîc breuiter expediendum est. Primò enim de excommunicatione, si minor sit, certum est, quocumq; modo feratur, non esse de se sufficiens signum obligationis sub mortali, quia talis excommunicatio frequèter incurritur propter venialem culpam. Excommunicatio autem maior dupliciter fertur, scil. ipso iure lata, vel per homines ferenda. De priori ergo est certum, indicare obligationem sub mortali, quia incurritur ipso facto ex vi transgressionis talis legis, & non incurritur, nisi propter peccatum mortale, vt est notum. De posteriori autem controuersia est: nam multi putant, etiam tunc esse sufficiens signum obligationis legis ad mortale. Ita Anton. citans Ioan. de Neapol. 2. p. tit. 4. cap. 2. §. 3. & sequitur Sylvest. verb. *præceptum*, q. 3. Angel. verb. *lex*, num. 3. Caiet. 2. 2. q. 189. artic. 3. circa ad 2. Alij verò censent, quando lex fertur sub excommunicatione tantùm ferenda, non esse sufficiens signum obligationis sub mortali. Quàm sententiam probabilem iudicat Anton. supra, & idem sentit Armil. verbo, *lex*, n. 4. & verb. *præceptum*, n. 6. quia solùm iudicat, priorem sententiam esse securiorem, & pro hac citat Caiet. in sum. verb. *præceptum*, & solet referri Driedo libro secundo, de libert. Christian. capit. 1. & potest referri Nauar. cap. 23. n. 53. Hi enim Caietan. in sum. sequuntur.

Anton. *Sylvest.* *Angel.* *Caiet.* *Armil.* *Caiet.* *Driedo.* *Nauar.*

17. Veritas ergo est, distinguendum esse de excommunicatione ferenda. Nam dupliciter imponi potest, primò vt lex sufficientem monitionem contineat, ita vt pro illius transgressione statim sine alia hominis admonitione, possit excommunicatio maior in trãsgressores ferri. Et tunc verissimum est, excommunicationem sic ferendam esse signum legis obligantis sub mortali, quia si transgressor potest statim excommunicari, supponitur peccasse mortaliter in illa trãsgressione: ergo supponitur lex obligare sub mortali. Et hoc etiam sentiunt auctores, qui absolutè, & indistinctè dicunt, excõmunicationis pœnam per legem impositam esse signum obligationis sub mortali, vt sunt Medin. dict. c. 7. de ieiun. Castro dict. c. 5. de lege pœnali, lib. 1. & Couar. in regula, *peccatum*, p. 2. dicto §. 5. n. 3. & Nauar. supponunt enim hi auctores, excommunicationis vocem absolutè prolatam pro maiori sumi, vt constat ex iure, & tunc dicunt ferri per legẽ, quando sola legis transgressio sufficit ad illã subeundam, siue per legẽ ipsam statim inferatur, siue per homines ex vi transgressionis legis: hæc enim diuersitas parum ad præsens refert, quia in vtroque modo supponenda necessariò est mortalis culpa, vt talis censura inferatur.

Couar. *Nauar.*

18. Alio verò modo potest excommunicatio imponi per legem, quæ non solùm non inferat illam ipso facto, verùm etiã nec sufficienter admoneat subditum in ordine ad talem censuram, sed potiùs requirat superioris admonitionem, vt si post illam subditus legis transgressor adhuc contumax sit, excommunicetur. Et tunc excommunicatio sic ferenda non est sufficiens signum obligationis legis per se spectatæ sub mortali, quia fieri potest, vt ante monitionem Prælati talis transgressio non sit peccatum mortale. Nam licet necessarium sit, vt post monitionem Prælati cõtumacia in tali transgressione sit peccatum mortale, vt transgressor sit excommunicatione dignus: nihilominus non potest inde colligi, legem per se spectatam obligare sub mortali, quia multum augetur culpa ex inobedientia, & cõtumacia contra Prælati monitionem: includit enim maiorem cõtemptum non solùm legis, sed etiam superioris, per quem cõpletur causa talis excommunicationis. Et hæc fuit mens Caietani loco citato, & ità etiam exposuit Nauar. & sine dubio nihil aliud sensit Driedo. Quando autem lex quæ imponit excommunicationem ferẽdam, requirat postea hominis monitionem, vel illam per se faciat, licet quidam dicant nunquam requirere monitionem hominis, nisi hoc exprimat, ego contrariam regulam statuere soleo, vt semper talis lex intelligenda sit, monitione præmissa, nisi illã apertè excludat. Tum quia hic sensus mitior est, & ideo præferendus in lege pœnali: tum etiam, quia est iuri conformior, quia excommunicatio præquirit monitionem hominis, quando lex illam expressè non facit, tum quia iuxta communem vsum ita videntur intelligi similes comminationes legum. Et hoc videntur supponere auctores prioris sententiæ, & ideo dixerunt ex vi talis censuræ non satis colligi legem obligare per se sub mortali, vtique regulariter loquendo, & nisi lex ipsa declaret, vt excommunicatio feratur, nulla alia admonitione præmissa.

19. Ex his constat, quid dicendum sit de alijs duabus censuris, suspensione, & interdicto. Castro enim, & Medin. absolutè negant, has duas censuras esse signũ sufficiens transgressionis mortalis, & consequenter nec obligationis legis. Contrarium verò censent Angel. Sylu. Armil. & alij. Ego verò in materia de suspẽsione distinxi suspensionem in maiorem, & minorem instar excommunicationis. Si ergo suspensio sit maior, id est, totalis, vel partialis à graui aliquo mũnere, seu officio, signum est grauis obligationis, & sub mortali, quia tam grauis pœna non imponeretur iustè propter leuem culpam: si autem suspensio sit minor, potest interdum incurri propter leuem culpam, & ita non potest esse sufficiens signum obligationis sub mortali. Idemq; cum proportione dicendum est de interdicto: nam in illo etiam habet locum simili s distinctio, vt ex propria materia suppono. Loquor autem de interdicto prout habet veram rationem pœnæ respectu eius, qui dedit causam interdicto: sic enim non imponitur sine graui culpa eius, qui personaliter, & specialiter interdicitur. Etiamsi vniuersale interdictum soleat innocẽtes comprehendere, quia non est propria pœna respectu illorum, sed illius, qui dedit causam, & per quandam redundantiam, & moralem vnionem redundat in alios: inde tamen euidentiùs concluditur, non posse tale interdictum imponi, nisi propter grauem culpam alicuius. Denique circa irregularitatem non habet locum propriè hæc doctrina, quia irregularitas non est censura: nihilominus tamen, quia est grauissima, & suo modo spiritualis, signum esse censeo grauis obligationis, quando pœnalis est. Nec; in illa habet locum illa distinctio de maiori, aut minori: omnis enim irregularitas simpliciter talis, grauis est, & graue affert nocumentum, ideoq; si sit pœna, grauis est pœna, & consequenter est indicium grauis obligationis legis, grauisq; transgressionis eius, quando propter illam imponitur per eandem legem. Dixi autem, *si sit pœna*, quia illa irregularitas, quæ est indecentia tantum, requirit causam: non verò culpam, & ideo illa in præsenti non consideratur.

Idem dicendum de portione suspensionis, & interdicti maioris, vel minoris modo.

Irregularitatem esse signum grauis obligationis.

CAPVT XIX.

Quas personas obligent Ecclesiasticæ leges.

1. HAnc materiam latè tractauimus de lege ciuili in præcedenti lib. à cap. 25. & omnia ibi dicta generalia ferè sunt legi humanæ, & ita in Ecclesiasticam etiam conueniunt. Qualia sunt obligare omnes, & solos subditos, ad quos loquuntur, & hanc obligationem extendi ad eos, qui in territorio versantur, etiãsi permanenter, & quasi in habitu, subditi non sint: è conuerso autem non extendi ad existentes extrà territorium, etiamsi aliàs in habitu subditi sint, quas quæstiones in speciali de legibus Ecclesiasticis tractaui etiam in 1. tom. de relig. tractando de diebus festis, & in 5. tom. de Censur. disp. 5. sect. 4. & 5. Quæstio etiam illa, an Princeps obligetur legibus, communis est Prælatis, ac legislatoribus Ecclesiasticis, etiam summo Pontifici. Solum ergo supersunt adnotanda pauca circa

Dictum generalia ferè & legi ciuili, & canonicæ.

ca circa personas inferiores, quæ legibus obligari solent, quæ propria sunt Ecclesiasticarum legum.

2. *Leges Ecclesiast. omnes & solos baptizatos obligare etiã hæreticos vitio qui habent fundamentũ subiectionis characterem baptismalẽ.*

Primò ergo dicimus, proprium esse legum Ecclesiasticarum, vt tantùm homines baptizatos, etiamsi inter Christianos habitent, & principibus Christianis subditi sint. Ratio est, quia infideles non sunt Ecclesiæ membra, neque sunt de communitate Ecclesiastica, & ideo licet possint obligari legibus ciuilibus, vel suorum Principum infidelium in suis regnis, vel Principum Christianorum, quatenus possunt esse membra ciuitatis politicæ, & temporaliter subiecti Principibus Christianis, legibus tamen Ecclesiæ non obligantur, quia nec sunt mẽbra Ecclesiæ, vt Ecclesia est, nec habent fundamentum subiectionis ad Ecclesiasticam iurisdictionem. Dices, ergo neq; hæretici obligabantur his legibus, quia illi etiam non sunt membra Ecclesiæ: neq; habent fundamentum fidei, sine quo præcepta Ecclesiastica, quæ ad salutem animæ, & cultum Dei ordinantur, nec fructuosè, nec verè obseruari possunt. Respondeo negando consequentiam: supponimus enim sermonem esse de hæreticis baptizatis, qui generaliùs Apostatæ dici possunt; siue ad Iudaismum, siue ad paganismum, siue ad propriam hæresim translati sint. De his ergo omnib. negatur consequentia, quia sunt verè subiecti Ecclesiasticæ iurisdictioni: nam retinent characterem baptismalem, quod est fundamentum huius subiectionis. Et licèt secundùm præsentem statum non sint absolutè membra, tamen aliquando fuerunt membra, & contra ius Ecclesiæ acquisitum, deliquerunt, se ab illa separãdo, semperq; ad illam redire cogi possunt, quia signum Ecclesiasticæ iurisdictionis semper in se retinent, & ratione illius veluti inchoationem quandam habent membrorum Ecclesiæ. Vnde fit, vt eius præceptis obligentur, & contra illa peccent illa non seruando. Neq; refert, quòd non habeant fidem, sine qua illa præcepta seruari nõ possunt, quia fidem habere possunt, & per illos stat, quominus non habeant, & ideo ex eo capite non excusantur. Sicut peccator carens gratia non excusatur obligatione præcepti communicandi, quia potest se ad gratiam præparare. Præterquam quòd multa præcepta Ecclesiastica possunt quoad substantiam seruari ab hæretico in eo statu permanente; potest enim ieiunare, soluere decimas, & similia.

3. *Leges Pontifices vbiq; Christianos obligare sicut & canones Conciliorum sua ea sunt approbati.*

Secundò dicendum est, leges pontificias de se obligare Christianos omnes adultos, vbiq; terrarũ degẽtes, & cuiuscunq; status, seu conditionis existant. In hoc etiam est magna differentia inter leges Ecclesiasticas, & ciuiles: nam ciuiles nullæ sunt, quæ vniuersum obligent, vt superiori libro probatum est, nec etiam obligant omnes status hominum, quia clericos obligare non possunt, nisi quatenus per canones permittuntur, & saltem summum Pontificem nullo modo obligare possunt; leges autẽ canonicę ex suo genere vtriusque effectus sunt capaces. Probatur ergo prior pars, quia potestas Pontificis vniuersalissima est supra totã Ecclesiam, sed Ecclesia per vniuersum orbem de se diffunditur; ergo & potestas Pontificis; ergo & leges ab ea procedentes. Vnde constat, hoc esse proprium legum Pontificum, quia vniuersalis potestas propria est illius. Sub his tamen comprehendimus canones Conciliorum generalium, quia illi etiam à Pontificibus approbantur, & ea potissimùm ratione vim habent obligandi, & eadem ratione cõprehendi possunt canones conciliorum Prouinciale, si à Pontificibus ita sunt approbati, vt in corpore Decretalium sint inserti, vel aliquo modo pro vniuersa Ecclesia acceptati, eiq; sufficienter propositi. Et ideo dixi, has leges pontificias de se obligare vbique quia possunt etiam Pontifices leges ferre pro certis prouinciis, vel regnis, & tunc ex intentione illorum limitabitur obligatio iuxta tenorem legis.

4. Et eodem modo probatur facilè pars secũda, quia leges Ecclesiasticæ obligare possũt clericos, & laicos, & non solum inferiores homines, sed etiã Principes; nec solũ seculares, sed etiam religiosos; ergo maximè habent hanc vniuersalitatem leges Põtificiæ cum eadem limitatione, scil. *de se*, & nisi ab ipso Pontifice limitentur. Quia potestas vniuersalis est, nullusq; hominum baptizatorum inuenitur ab illa exemptus. Hoc autem semper intelligitur iuxta materiæ exigẽtiam. Quia non singulæ leges Ecclesiasticæ, seu Pontificiæ obligant omnes fideles: imò paucæ tales sunt, illæ videl. quæ respiciunt generalem statum Christianorum, & viatorum, quos dirigunt ad vitam æternã. Aliæ verò sunt accommodatæ diuersis statibus Christianorum, & ita leges Põtificiæ, vt sic, ad omnes spectant; non tamẽ singulæ ad omnes, sed partitionè accommoda. Intelligendum etiam illud est de statibus Ecclesiasticis, seu aliquo modo spiritualibus ex materia, & fine. Nam si Christiani homines sumantur politicè, & vt ciues sunt, sic non subduntur Ecclesiasticis legibus per se loquendo, vt supra tractatum est. Vnde licet verè dicamus homines cuiuscunque status obligari Ecclesiasticis legibus, nihilominus verè etiã dicimus, leges Ecclesiasticas non posse de omnibus omnino statibus hominum disponere, vt patet in his, quæ ad statum merè temporalem, & ciuilem pertinent.

5. *Leges Episcopũ sinè synodales omnes obligare intra territorium, extra verò minimè sicut & leges Concilior. prouinciales.*

Tertiò dicendum est, leges Episcoporum, seu synodales, licet vbiq; non obligent, tamen intra territorium obligare possunt de se homines cuiuscunq; status. Prima pars clara est, quia extra territorium ius dicenti non paretur impunè. l. vlt. de iurisd. omnium iudic. & cap. *vt animarum*, de constitut. in 6. Secunda item pars est certa, quia Episcopus est generalis pastor in sua diœcesi, & omnes homines cuiuscunq; status illi subditi sunt; omnes ergo potest suis legibus obligare in materia vnicuique proportionata, & suæ potestati subiecta, vt dictũ est. Item in his omnibus, quæ non sunt propria Pontificis summi, possunt Episcopi in suis diœcesibus quidquid potest Pontifex in vniuersa Ecclesia; ergo sicut leges Põtificiæ de se obligant in tota Ecclesia homines cuiuscunq; status, ita leges synodales obligant omnes intra proprium territorium. Vbi statim occurrebat quæstio, an hoc intelligendum sit de omnibus aliàs subditis, seu habentibus ibi domicilium, vel etiam de exteris breui tempore commorantibus. Sed hæc quæstio satis tractata est in locis in principio capitis citatis.

6. Sub legibus autem Episcoporum comprehendimus leges etiam Conciliorum prouincialium seruata proportione ad territorium, seu ad totã prouinciam, ad quam Concilium pertinet, est enim eadem ratio, vt constat. Imò cum proportione applicari potest conclusio ad omnes Prælatos, & communitates Ecclesiasticas habentes potestatem legislatiuam respectiuè, & cum proportione. Nam vniuscuiusq; superioris leges obligant de se intra suam sphæram omnes intra illam contentos, quia illi subditi sunt. Sed in hoc est obseruanda differentia inter Põtificem, & inferiores, quòd à iurisdictione Pontificis nemo potest esse exemptus; à potestate autem cuiuscunq; inferioris possunt plures eximi per ipsum Põtificem, & ratione exemptionis poterunt non obligari legibus Episcoporum. Et ita subintelligi debet in assertione, leges synodales obligare omnes, nisi per superiorem impediantur. Sicut enim regula illa, quòd Episcopus potest in suo Episcopatu quidquid potest Põtifex in vniuersa Ecclesia, habet subintellectam conditionem, *Nisi prohibeatur*; ita in præsenti similis conditio subintelligenda est.

CAPVT XX.

An leges synodales personas religiosas exemptas obligent.

1. *Sententia negatiua. Paiud.*

ALiqui absolutè negant, citatur Paludanus in 4. dist. 15. q. 4. art. 3. Sed ille loquitur de consuetudine;

dine; videtur tamen eadem ratio, quia tanta est vis consuetudinis, quanta legis, vt infra dicetur, & ita idem sequitur Antonin. 2. p. tit. 6. cap. 2. §. 1. Citatur etiam Ledesm. 2. p. 4. q. 17. ar. 3. §. *tertiò dico*. Hi autem auctores non videntur fundari in exemptione religiosorum, sed in diuersitate status, & quia religiosi habent sua propria onera, vt ieiunia, &c. & non debent grauari communibus legibus synodalibus: sicut è conuerso leges seu statuta religiosorum non obligant seculares. Alij sentiunt, religiosos teneri ad leges Episcoporum seruandas, quia non sunt exempti à lege iurisdictionis Episcoporum. Ita sentiunt Glossæ, & Doctores statim citandi, qui supponunt distinctionem quandam de duplici lege Episcoporum, vna dicitur lex iurisdictionis, alia diœcesana strictè sumpta. Solet enim interdum lex diœcesana largè sumi pro toto iure Episcopali, vt in capit. *audistis*, de præscriptionibus, & tunc comprehendit legem iurisdictionis. Alio verò modo sumitur strictè, & sic distinguitur à lege iurisdictionis, vt in capit. *dilectus*, de offic. ordin. & 10. q. 1. in summa, & cap. 1. vbi dicitur, religiosos esse exemptos à lege diœcesana, & supponitur non esse exemptos à lege iurisdictionis. Cùm ergo præcipere pertineat ad legem iurisdictionis, cõcluditur, religiosos non esse exemptos à præceptis Episcoporum.

Antonin. Ledesm. Fundatur in exemptione religiosorum, vel in diuersitate status & religiosi habent propria onera.

2. Vt autem hæc sententia intelligatur, oportet de illa distinctione pauca præmittere, quid enim per illas voces significetur, non inuenitur in iure satis declaratum. Glossæ igitur supra citata iura, ita illa explicant, vt lex iurisdictionis sit illa, quæ consistit in agẽdo, gubernando, seu ministrãdo; lex autem diœcesana ea, quæ consistit in recipiendo, id est, quæ statuit de his, quæ sunt conferenda Episcopo, & ab ipso recipienda. Quod his exemplis declarant; nam ad legem iurisdictionis pertinet omnia quæ circa iudicia agũtur, vt sunt citatio, causæ examinatio, decisio, punitio, vel absolutio, vt ex illo textu colligitur. Vnde omnia etiam, quæ pertinent ad gubernationem diœcesis, ad hanc legem spectabunt, & consequenter etiam statuta condere, & leges, ad eandem legem pertinet. Addit etiam illa Glossa, Sacramentorum collationem, consecrationem Ecclasiarum, & confectionem Chrismatis, ac similia etiam pertinere ad legem iurisdictionis. Quod Panormit. ibi videtur difficile, quia si hæc essent iurisdictionis, possent delegari non habenti ordinem episopalem. Sed hæc non dicuntur esse iurisdictionis, quia non requirunt potestatẽ ordinis episcopalis, sed quia requirunt iurisdictionem vt debitè ministrentur. Et sic Episcopus ratione suæ iurisdictionis potest illa omnia auctoritate sua in sua diœcesi, & suis subditis ministrare, & non aliis, & è conuerso subditi tenentur hæc recipere à suo Episcopo, & non ab alio sine licentia illius, quæ subiectio debetur Episcopo propter legem iurisdictionis, & ideo etiam in hoc religiosi subijciuntur Episcopis, cap. *interdicimus*. 16. q. 1.

Legem iurisdictionis consistere in agendo seu regendo: legem diœcesanam in recipiendo.

3. Ad legem autem diœcesanam, ait illa Glossa, pertinere Cathedraticum, quartâ decimationem, & mortuariorum, Synodum, visitationem annuam, de quibus in cap. *conquerente*, de offic. ordin. Et videtur fundari in hoc, quòd ab huiusmodi iuribus, & oneribus eximuntur monasteria in iure, in cap. *inter alia*. 16. q. 3. cum aliis, quæ ibi à Glossa citantur. Obijci verò potest, quia licet quædam ex his consistant in recipiendo, non tamen omnia, & præter ea nullo iure probatur legem diœcesanam consistere semper in recipiendo. Primum patet, quia Synodi congregatio nõ consistit in recipiendo: nam vocare ad Synodum, agere est, & proprijssimus actus iurisdictionis, & similiter illi præsidere: visitatio etiam annua iurisdictionis, & in agendo consistit. Altera pars non aliter probatur, nisi quia Gloss. nullum textum ad id probandum, adducit. Nihilominus explicatio Glossæ potest probabili suaderi coniectura, quoad Episcopi ius, duo spectant, vnum est, regere, & pascere, & omnia, quæ ad hoc munus spectant, dicuntur esse de lege iurisdictionis. Aliud est pasci, seu debitum stipendium accipere, & ita omnia seruitia, & subsidia temporalia, quæ debentur Episcopis ratione sui muneris, dicuntur pertinere ad legem diœcesanam, sic strictè sumptam.

Ad Episcopũ

duo spectant

pascere & pasci.

4. Admissa verò hac declaratione in illo sensu, exempla debent cum debita proportione assignari, ideoque congregatio Synodi, & visitatio annua ad legem iurisdictionis pertinebũt, vt probat ratio facta, licet ius recipiendi Synodaticum (vt appellant) & procurationem, pertineat ad legem diœcesanam. Nec in iure est aliquid, quod repugnet, quia in iure non inuenitur declaratum, qui actus ad hanc, vel illam legem pertineant. Tunc autem difficile erit defendere duas illas generales regulas, quòd religiosi sunt, exempti à lege diœcesana, non verò à lege iurisdictionis, vt ex his, quæ Panormit. latè prosequitur, faciè intelligi potest. Posset autem responderi, vtramque verificari cum exceptione, nisi in casibus à iure expressis, ita vt sensus sit, religiosos esse exemptos à lege diœcesana, id est, à soluendo subsidio, vel quasi tributo Episcopis, nisi in casibus à iure expressis, non tamen esse exemptos ab obedientia, & lege iurisdictionis, nisi in aliquo casu speciali in iure expresso.

5. Aliter verò Panormitan. declarat illas voces, supponitque religiosos iure communi esse exemptos ab Episcopis in quibusdam rebus, & non in alijs. Dicit igitur illa omnia, quę in iure inueniuntur expressa, in quibus religiosi sunt exempti ab Episcopali iure, appellari de lege diœcesana; reliqua verò omnia esse de lege iurisdictionis. Neque aliam adducit probationem, vel rationem nominum, sed dicit fuisse potiùs magistralem applicationem, quàm iuris impositionem, vel vsum. Vnde (quoad rem spectat) sentit religiosos non esse exemptos, nisi in his, quæ sunt in iure expressa, quæ sunt decem, vel vndecim, quæ ibi figillatim enumerat, & plura in tribuendo, aliqua verò in agendo consistunt. In eis tamen non continentur leges Episcopales, nec subiectio illis debita, & ita etiam hoc modo concluditur, leges Episcoporum obligare religiosos, quia in hoc non inueniuntur iure exempti, & ita pertinet ad legem iurisdictionis.

Regula Panormit. de prædictis regulis.

6. Hi tamen Doctores Canonistæ loquuntur de Religiosis stando in iure communi, vt ex doctrina eorum constat, & quia sæpe excipiunt specialem exemptionem. Et hoc sensu eorum sententia videtur manifesta saltem stando in iure antiquo, quia nullo iure inueniuntur exempti quoad synodales leges; ergo nisi aliàs specialiter sint exempti, tenentur illis parere. Patet consequentia, quia sunt subiecti ex vi ordinariæ iurisdictionis episcopalis. Item hac ratione iura antiqua præcipiunt, vt Monachi Episcopis pareant, & ab eis corripiantur, capitulo *monasteria*, & capitulo *cognouimus*. 18. q. 2. & D. Thom. in 2. distinctione 44. in vltim. dub. liter. ad 2. ait, Monachum teneri ad obediendum Abbati plus quàm Episcopo in illis, quæ ad statum regulæ pertinent: in his autem, quæ ad disciplinam Ecclesiasticam pertinent, magis teneri Episcopo, quia in his Episcopus est superior Abbatis. Ergo si leges Episcopales, & synodales non sint contra statum regulæ religiosæ, licèt sint diuersæ, & aliquid ei addant, tenentur religiosi eis obedire ex vi religiosi status, si aliàs exempti non sunt.

Regula D. Thom. dub. ultimo dabit. nachi.

7. Nec contra hoc obstat motiuum prioris sententiæ. Dico enim, religiosos, non obstante statu, priùs obligari ad seruanda mandata Dei, & Ecclesiæ, quàm sua statuta. Vnde licèt per talia statuta specialia onera suscipiant, propter illa non excusantur à generalibus legibus, sed illa voluntariè suscipiunt vltra communia onera Christianorum. Inter hæc autem generalia

onera

oneraChristianorum computantur ea, quæ per leges Episcopales, aut synodales omnibus imponuntur, & in quocunque statu seruari possunt, vt sunt ieiunia, festiuitates, &c. Et ideo ab his excusari non possunt propter specialia onera sui status. Neque comparatio ibi facta valet, quia statuta religiosorum nõ sunt generalia pro tota diœcesi, sed sunt specialia talis communitatis, & professionis, ideo non possunt obligare seculares, siue clericos, siue laicos; leges autem Episcopi generales sunt pro toto territorio, in quo morantur religiosi, & ideo illis obligantur, si exempti non sint.

8. De exemptis verò est speciale dubium, an obligentur ad obediendum legibus Episcoporum. Videtur autem dicendum in rigore, & ex vi legis non obligari. Primò, quia sunt simpliciter exempti à iurisdictione, tam Episcoporum, quàm Synodorum Episcopaliũ; ergo maximè sunt exempti à primo actu iurisdictionis, qui est, legem ferre. Secundò, quia sunt extra territorium, argumento cap. 1. de priuileg. in 6. & iuxta id, quod supra diximus, existentem in loco exempto esse extra territorium quoad effectũ iurisdictionis. Tertiò, quia hi religiosi exempti nõ tenentur parere Episcopis, nisi in casibus à iure expressis, vt colligitur ex dicto cap. 1. de priuilegiis, in 6. ibi, *Saluis casibus aliis, in quibus Episcoporum iurisdictioni subesse canonica præcipiunt instituta*: nullum autem est decretũ canonicum, quod præcipiat exemptos parere legibus Episcoporum: quinimo in capit. *nimis*, de excessib. Prælator. inter alia, quæ prohibentur Episcopis, ponitur, quòd *suis constitutionibus subiacere cogunt religiosos*. Et licet ibi nominentur specialiter Prædicatores, & Minores, tamen id est gratia exempli: sermo tamen generalis est de omnibus similibus, vt patet ex illis verbis, *Cum quidam viri religiosi, vtputa fratres prædicatores, & minores*, &cæt. Accedit, quod Tridentin. Concilium sess. 25. cap. 12. de regul. specialiter præcipit, vt religiosi exempti obediant Episcopis in censurarum, & festorum obseruatione ab eis præceptis. In quo videtur supponere, antea non fuisse ad hoc obligatos, sed per illam legem eorum exemptioni derogatum iri. Et præterea inde sumitur argumentũ ab speciali, quòd in aliis legibus Episcopalibus, vt ieiuniorum, v.g. religiosi exempti obedire non tenentur. Denique hæc exemptio pleno iure concessa est, vt ex priuilegiis talium religiosorum constat, & notat Felin. in cap. *dilectus*, de offic. ordin. in fine, ex Panorm. & Cardinal. quos allegat: ergo tales religiosi prorsus sunt exempti à iurisdictione Episcoporum, vt in simili dicitur in cap. *ex ore*, de priuilegiis: ergo, & à legibus eorum in his omnibus, quæ per sacros Canones non sunt excepta.

9. Sed licet hoc verum sit ex vi præcepti, & iurisdictionis: nihilominus aliqui sentiunt, religiosos teneri ex vi iuris naturalis ad seruandas has leges synodales, seu episcopales, quando non derogant statui religioso, & spectant ad communem obseruantiam, & deuotionem totius populi, aut cleri. Ratio est, quia licet religiosi sint exempti, nihilominus sunt pars istius communitatis, & ideo propter vniformitatem tenentur conformari in his legibus, & moribus, quia turpis est pars quæ à toto discordat; ergo ex hoc principio lex naturalis obligat religiosos ad hanc vniformitatem, & consequenter ad obseruationem talium legum, saltem quoad vim directiuam, seu in foro cõscientiæ, quamuis non quoad vim coactiuam, quia propter exemptionem cogi non poterunt per Episcopos ad eas seruandas, nec incurrunt censuras, etiamsi per eas latæ sint.

Existimo tamen, solùm teneri religiosos exemptos ad vitandum scandalum circa vsum, vel obseruantiam talium legum: illo autem secluso non peccare, illas non seruando, nisi vbi vsu, & consuetudine illas acceptauerint, & suo iuri cesserint. Et hoc apertè sentiunt Palud. & Antonin. vbi supra. Ratio verò est, quia consideratio illa vniformitatis non sufficit ad huiusmodi obligationem. Et in primis quod non sufficiat ad obligationem sub mortali, ostendimus supra, & dicemus infra in terminis fortioribus, tractando de dispensatione harum legum. Quod verò hic nulla sit talis obligatio, patet ex diuersitate status religiosi à reliquis secularibus: nam ex sua natura (vt sic dicam) includit quandam difformitatem: ergo non est cur requirat talem vniformitatẽ. Declaratur exemplo Philosophico: nam in corpore heterogeneo non est necessaria vniformitas membrorum: hoc autem corpus ciuitatis constat ex laicis, clericis & religiosis tanquam ex membris heterogeneis: ergo non postulat vniformitatem inter eos in his, quæ propria sunt, sed tantum in his, quæ habent communia, vt sunt Christiani; vel membra Ecclesiæ: hæ autem leges synodales per se dantur pro secularibus, vel pro his, qui subduntur Episcopis: non ergo oportet, religiosos eis conformari. Declarari etiam potest exemplo morali de Nouitiis religionum, qui licet communem vitam agant cum cæteris religiosis, nihilominus non tenentur in vi præcepti ad seruanda statuta religionum, etiamsi talia sint, quæ alios religiosos obligent in conscientia, quia per se non tenentur, quia religiosi non sunt, & ita deest in illis fundamentum illius obligationis, quod est vinculum professionis, & voti obedientiæ, nec tenentur ratione vniformitatis, quia ad hanc non tenentur ex vi status: sunt enim ibi vt probentur, non vt aliis in omnibus conformentur, sed secundum modum suum: multo ergo minùs tenentur religiosi conformari laicis etiam in operibus bonis, & obseruantiis specialibus eorum. Tandem accedit, quòd ideo hi religiosi eximuntur, quia habent propria onera, & ne cogantur alia sustinere, nisi quæ Pontifices, vel eorum Prælati eis imposuerint: ergo hæc ipsa exemptio declarat, non esse necessariam illam vniformitatem. Nihilominus ex decentia quadam rectè facient religiosi, has leges seruando, vbi fine magno onere potuerint. Et vbi fuerit consuetudo illas seruandi tanquam necessarias, obligabuntur ex vi consuetudinis, non verò ex aliis capitibus. Et hæc dixisse sufficiat de lege canonica: nam cætera, quæ desiderari possunt communia sunt legi humanæ quatenus talis est, ideoq; ex libro præced. petenda sunt, & ob eandem causam de varia illius mutatione in lib. octauo dicemus.

10. *Solum teneri religiosos exemptos ad vitandum scandalum circa vsum, vel obseruantiam talium legũ. nec enim per tes heteroge-nea ducenda sunt regula vniuersali.*

FINIS LIBRI QVARTI.

INDEX CAPITVM LIBRI QVINTI.

De varietate legum humanarum, & præsertim de odiosis.

Cap. I. De humanarum legum varietate.
II. De lege odiosa, & fauorabili, earumque varietate.
III. Vtrùm leges pœnales obligent in conscientia ad actus quos proximè intendunt.
IV. An possint dari leges humanæ solùm ad pœnam obligantes.
V. Vtrùm lex humana possit obligare in conscientia ad pœnam ante condemnationẽ Iudicis.
VI. Quando leges pœnales contineant sententiam ferendam, vel non latam.
VII. An pœnæ executio sit debita in conscientia ante Iudicis coactionem.
VIII. De pœnæ priuatiuæ executione ante sententiam.
IX. De obseruatione pœnæ priuatiuæ quæ per ipsam legem fit.
X. Vtrùm lex pœnalis obliget reum ad pœnæ executionem saltem post sententiam Iudicis.
XI. Vtrùm lex pœnalis obliget Iudicem ad pœnam in ea positam infligendam.
XII. Vtrùm ignorantia excuset pœnam legis.
XIII. Vtrùm leges, per quas tributa imponuntur, purè pœnales sint.
XIV. De potestate necessaria vt lex tributum imponens iusta sit.
XV. De ratione & causa finali ad iustitiam tributi necessaria.
XVI. De forma, & materia in legibus tributorum seruandis.
XVII. Vtrùm aliqua alia conditio præsertim subditorum consensus ad iustitiam tributi requiratur.
XVIII. Vtrum leges tributorum obligent in conscientia ad illorum solutionem etiamsi non petantur.
XIX. Vtrum leges humanæ irritantes contractum, pœnales, vel onerosæ sint.
XX. Vtrum leges irritantes actus illos in conscientia prohibeant.
XXI. Quibus modis impedire possit irritatio actus quem lex præcipit.
XXII. Vtrum lex ipso iure irritans actum, impedire aliquo modo possit, ne actum nullum reddat.
XXIII. Vtrum in lege irritante actum ipso facto, & ante omnem sententiam, habeat locũ epikia.
XXIV. Vtrum lex irritans interdum priuetur suo effectu, quia in præsumptione fundatur.
XXV. Vtrum omnis lex prohibens purè ac simpliciter actum eo ipso irritet illum.
XXVI. Quibus verbis aut modis lex prohibens actum irritet illum.
XXVII. Vtrum aliquando sola prohibitio vi, & natura sua irritet actum.
XXVIII. Vtrum ex vi iuris communis actus factus contra legem prohibentem irritus sit ipso iure.
XXIX. Vtrum ea quæ fiunt contra legem Canonicam prohibentem purè, sit ipso iure inualida.
XXX. Vtrum contractus contra legem ciuilem purè prohibentem facti sint ipso iure irriti.
XXXI. Vtrùm lex dans formam actui humano semper irritet illum qui fit sine tali forma.
XXXII. Quomodo lex dans formam actui, & addens clausulam irritantem impediat valorem actus.
XXXIII. Quando lex irritans incipiat efficere hunc effectum actus irritandi.
XXXIV. Vtrum leges punientes aliquos actus comprehendant inualidè factos.

LIBER

LIBER QVINTVS.

DE VARIETATE LEGVM HVMANARVM, ET PRÆSERTIM DE ODIOSIS.

DIximus hactenus de lege humana in genere, tam ciuili, quàm canonica: quia verò in vtroq; ordine aliquæ sunt, quæ secũdùm suas peculiares rationes, vel proprietates, speciali etiam declaratione indigẽt, quia proprias habent difficultates, idcirco operæpretium duxi in hoc libro, & duobus sequentibus de illis in particulari dicere. Doctrina tamen illorum communis erit ciuilibus, & canonicis legibus, quia in his rationibus ferè vniformiter cõueniunt, quòd si aliquid peculiare interdum occurrit in aliquo ordine vtriusq; legis, facilè poterit per occasionem admotari. Quoniam verò tam leges ciuiles, quàm canonicæ in plura membra solent diuidi, quæ maiori ex parte solo nomine, vel ad summum accidentali, & materiali differentiâ, quæ ad doctrinam moralem nihil confert, distinguuntur, idcirco in hoc initio partitiones illas, & varias appellationes legum vtriusq; ordinis præ oculis ponere institui, & ex eis illas eligere, de quibus in hoc, & duobus sequentibus libris dicendum est.

CAPVT I.

De humanarum legum varietate.

1. *Varia legum distinctiones seu denominationes ex Gratiano. Isidor. Papin. Pompon. Vlpian.* TRadũt varias legum humanarum distinctiones, seu potiùs denominationes vtriusq; iuris auctores, & expositores, vt in iure canonico Gratian. d. 1. 2. & 3. per totas, ex Isidoro lib. 5. Etymol. c. 1. & sequent. & ibi expositores, & in rubr. de constit. In iure autem ciuili Papinian. in l. *ius ciuile*, ff. de iustit. & iur. & Pompon. in l. 2. ff. de orig. iur. & Iulian. in l. *neque leges*, ff. de legibus, & Vlpian. in l. *diuturno*, eod. & Iustinian. Imperator Instit. de iustit. & iur. & de iur. natur. gent. & ciuili, per plures textus, & interpretes eisdem locis. *D. Anton. D. Thom.* Et ex Theologis tractat latè Anton. 1. p. tit. 17. 18. & 19. breuiùs D. Thom. 1. 2. q. 95. artic. 4. cuius methodum sequendo clariùs, & expeditiùs nonnullis partitionibus omnia comprehendemus, & elucidabimus.

2. Primò ergo D. Thomas diuidit legem humanam in ius gentium, & ciuile, seu humanum strictiùs sumptum. Nos autem in superioribus de iure gentium diximus, & ita illam diuisionem omittimus, supponimusque sermonem esse de lege positiua humana propriè sumpta, vt esse solet distincta, & in diuersis gentibus, prouincijs, seu ciuitatibus, aut congregationibus vnicuique propria. *Lex 1. diuiditur in scriptam, & non scriptam.* Hæc igitur lex primò diuidi potest in scriptam, & non scriptam. Prior intelligi solet nomine legis, quia licet vtraque sit vera lex, nihilominus nomen legis humanæ simpliciter prolatum pro lege scripta accipi solet. Vnde Isidor. ait, *Lex est constitutio scripta*: altera verò consuetudo appellatur, quæ quoad substantiam, & obligationem veram legis rationem habet, quia verò habet peculiarem modum generationis (vt sic dicam) seu introductionis, & efficaciæ, idcirco de illa in particulari dicemus in libro 7. nunc verò de lege scripta tractamus. Quæ interdum denominari solet à materia, vel modo, quo scripta est: sic enim solemnes fuerunt apud Romanos leges duodecim tabularum, quæ à decem, quæ fuerant apud Græcos, duxerunt originem, quibus Romani duas addiderunt, vt habetur in l. 1. ff. de orig. iur. Decalogus etiam in duabus tabulis scriptus fuit, licèt inde nomen non acceperit. Est ergo illa denominatio accidentaria, & ad rationem legis parum confert.

Secundò diuidi possunt leges humanæ per habitudinem ad principia, à quibus procedunt, sic enim distinguuntur leges canonicæ à ciuilibus, & in vtrisque inuenitur eadem distinctio, vel subdiuisio, quæ aliquando materialiter tantum, vt sic dicam, datur, aliquando verò potest formaliter dari. Materialiter voco quando in auctoribus legum solum consideratur diuersitas personarum: formaliter autem voco respectu munerum, quando spectatur distinctio regiminum, ac potestatum, quamuis totum hoc tandem materiale ferè sit respectu obligationis ipsarum legum. Priori modo distingui solent in legibus ciuilibus, leges Trysmigisti, Lycurgi, Solonis, Rhadamanthi, Minois, Cereris, & aliorum apud Isidorum supra, & Platon. in Dialog. *Minos*, & Plin. lib. 7. Histor. cap. 35. & Aristot. sæpe in libris Ethic. Imò interdum denominantur hæ leges non solùm ab auctoribus, sed etiam à collectoribus, vt sumitur de iure Papyriano, & Flauian. ex l. 2. ff. de orig. iur. Sic etiam denominatur lex Hortensia Papia, & Iuliana, & sic sunt varij tituli, ff. ad leg. Falcidiam, & similes. Posteriori autem modo distinguuntur leges secundùm varias rationes gubernandi ciuitates, vel simplices, vel mixtas, & sic in legibus Romanorum distinguuntur leges latæ à populo, & vocantur Plebiscita, & latæ à patribus dicuntur Senatusconsulta, & quia in senatu aliquis consul præsidebat, nomen eius interdum notatur in ipso legis nomine, vt cùm dicitur, Ad senatusconsultum Velleianum, aut Macedonianum, &c. Atque huc referri etiam potest ius prætorium, quod à Prætore ferebatur, & honorarium etiam dicitur in l. 7. & 8. ff. de legibus. Item ius dictum Tribunitium, quia à Tribunis erat latum, & sic de alijs, iuxtà potestatem vnicuique magistratui concessam. Præterea huc spectant Responsa prudentum, id est, Iurisconsultorum, quæ vim habebant legum, quando eis auctoritas Principis, aut reipublicæ accedebat: vel antecedẽ-

3. *Diuiditur lex per ordinem ad principia & hoc materialiter, aut formaliter.*

tecedenter illam eis committendo, vel consequenter illam communiter acceptando, & hoc ius interdum per antonomasiam vocatur ius ciuile. Leges autem, quæ ferebantur ab Imperatoribus, dicuntur Constitutiones Principum, dici possunt Ius Imperatorium. Nunc autem vtrasq; leges complectitur ius commune ciuile, quod absolutè dictum solet accipi pro iure Romanorum, vt dicitur in §. *sed ius*, Instit. de iur. natur. illi verò respondet in singulis regnis ius regium.

4. Hæc autem varietas vocum licèt conferat ad intelligendum ius ciuile, ad formalem distinctionem legum parum est necessaria, licèt cum proportione ad varias communitates, prout diuersimodè gubernantur, applicari possit. Et similiter cum proportione potest applicari ad leges canonicas; nam leges Pontificiæ sunt constitutiones Principum, & interdum nominantur à suis auctoribus, vt Clementinæ, &c. leges autem Episcopales censeri possunt quasi ius prætorium, vel honorarium, leges autem Conciliorum quasi Senatusconsulta, in legibus autem canonicis non habent locum Plebiscita, quia potestas ferendi leges canonicas nec in populo est, neque ab illo manauit.

5. Tertiò diuidi possũt leges ex parte eorum ad quos feruntur, & ad hoc dupliciter, scilicet, vel secundùm communitates omnino distinctas, vel secũdùm partes eiusdem communitatis, quatenus intra illam diuersa habent munia, & suo modo distinctas communitates, magis particulares componunt. Priori modo distinguuntur leges Ægyptiorum, Lacedæmoniũ, Athenienſium, seu Græcorum, Longobardorum, & Romanorum, vt notatur in §. *sed ius*, Institut. de iur. natur. gent. & ciuil. Et tunc etiam distinguimus leges Hispanorum à legibus Gallorum, &c. Posteriori autem modo intra idem regnum, vel rempublicam, distinguuntur leges per ciuitates, & intra eandem ciuitatem, per communitates particulares, & sic distinguuntur ius municipale, & commune, & municipalia diuiduntur iuxta modum, & nomina ciuitatum, aut communitatum. Hoc etiam modo diuidũtur iura, aut leges pro diuersitate munerum, seu personarum communi bono reipublicæ deseruientium, & sic intra eandem rẽpublicam distinguitur ius militare, quod pro militibus specialiter institutum est, ius patronorum, libertorum, aut seruorum. Item ius Magistratuum, quod publicum etiam dicebatur. Dicebatur etiam apud Romanos ius publicum, quod erat de rebus sacris, & sacerdotibus, cap. *ius publicum*, distinct. 1. Vnde sacerdotale etiam dici poterat. Nunc autem hoc ius in Ecclesia separatum est à ciuili, ac temporali, & canonicum denominatum est, vt supra vidimus.

3. Diuiduntur leges in ordine ad eos ad quos feruntur.

6. In quo Canonico iure potest aliquid proprium cõsiderari, quia leges Canonicæ in sua generalitate vniuersaliores sunt, quàm leges ciuiles ex parte eorum pro quibus ferri possunt, quia dari possunt vniuerso orbi, quia per illud totum Ecclesia diffusa est. Atque ita communitas adæquata (vt sic dicam) legibus canonicis non multiplicatur, sed vna tantùm est; ideoque leges canonicæ ex hac parte vniuersales sunt, & non recipiunt varias denominationes ex parte eorum, pro quibus feruntur, sed simpliciter dici possunt Canones Ecclesiastici, vel præcepta Ecclesiæ. At verò intra ipsam Ecclesiam, ex parte personarum, vel communitatum particularium distingui possunt variæ leges, seu iura, & sic potest specialiter dici ius sacerdotale, vel clericale, quod non solùm canonicum est, sed specialiter pro statu sacerdotali, vel clericali fertur: sic etiam dici potest ius Monachale, seu regulare proprium religiosis. Item hoc modo distinguuntur iura synodalia secundùm varios Episcopatus, diœceses, vel prouincias, à quibus etiam sæpe denominantur, & appellari etiam possunt iura municipalia canonica.

Hinc etiam distinguere aliqui solent inter legem, & statutum, quia lex dicitur propriè de lege pertinente ad totam communitatem alicui Regi, vel supremo Principi subiectam, statutũ verò dicitur propriè de lege municipali. Sic enim leges vniuersitatũ, Collegiorum, religionum, &c. statuta dici solent. Sed hoc solùm ad significationem vocabulorum spectat, & ideo communis vsus obseruandus est. Nam sine dubio statuta municipalia sunt veræ leges; illis enim cum proportione conueniunt, quæ hactenus de lege in communi, vel de lege humana dicta sunt, & ita sæpe appellantur, & è conuerso leges communes, & vniuersales vocari possunt statuta, & frequenter ita vocantur, quia vis vocis non minùs in illas conuenit, vt per se constat; solùm ergo per quandam accommodationem solent illa vocabula ita distingui, præsertim in doctrina tradenda, vt habeamus vocabula quibus breuiter, & distinctè loqui possimus. Ad eundem modum censendum est de nomine constitutionis. Aliqui enim putant legem simpliciter dici de lege ciuili, non de Canonica, constitutionem verò è contrario: sed hoc etiam non habet fundamentum in re, nam leges etiam ciuiles constitutiones Principum appellantur, Digestis de Constitution. Principum. Isidorus in capitulo *constitutio*, distinct. 2. ait, constitutionem esse edictum, quod Rex, vel Imperator constituit, & è conuerso constitutiones Canonicæ verè leges sunt, & ita etiam passim nominantur. Tamen per accommodationem ille modus loquendi videtur esse satis vsitatus, & conformis rubricæ de constitutionibus in decretalibus, vbi videri possunt interpretes.

7. Quid inter est inter legẽ & statutum.

8. Alia verò sunt nomina magis propria legum Ecclesiasticarum: vocantur enim Canones, Decreta Patrum, Decretalia vtique, iura, seu Decretales Epistolæ, vt constat ex titulo Decretalium, & ex capite primo & quinto, & de Constitut. & ex cap. primo, & secundo, distinctione tertia, vbi Glossa in sum. rationem nominum declarat, & alia adiungit. Nos solum aduertimus, illa tria nomina potissimum dici solere de legibus summorum Pontificum, vel Conciliorum: nam leges Episcopales non solent Canones, vel Decreta appellari, de quo videri potest Felinus in capite primo de Constitutionib. Denique his nominibus addita sunt alia plura, quibus leges Ecclesiasticæ significantur, dicuntur enim Extrauagantes, Motus proprij, Bullæ, & cætera. Hæ autem voces, & similes solis quibusdam legibus Pontificibus attribui solent, & varias habent origines, & etymologias, quæ nunc nobis necessariæ non sunt. Nam vis legum, quæ per has voces significantur, eadem esse videtur, & quod occurrerit proprium, in sequentibus adnotabitur.

9. Quartò solent distingui leges ex rebus, seu materia, quam præcipiunt, estque hæc denominatio valde vsitata in iure ciuili, & interdum fit interposito nomine auctoris, vt ad legem Iuliam de adulterijs, ad legem Corneliam de sicarijs, ad legem Iuliam de ambitu, Maiestatis, &c. Sæpe verò fit simpliciter denominatio ex materia, vt lex frumentaria, agraria, & commissoria, &c. Et ferè omnes tituli vtriusq; iuris hoc modo distinguuntur. Sed hæc etiam diuisio materialis est in ordine ad formalem rationem legis quã nos consideramus, & ideo licet in ordine ad vsum, & ad practicam notitiam legum necessarium sit scire, quid per vnam quamq; legem præcipiatur, nobis tamen ad generalem doctrinam necessarium non est. Et ideo de his omnibus partitionibus, seu denominationibus legum nihil amplius dicere oportebit. Solum enim illas propositimus, vt illarum vocum significatio non ignoretur, id enim ad nostrum vsum necessarium erat, ad eundem verò sufficiunt, quæ dicta sunt.

):(

CAPVT

CAPVT II.

De lege odiosa, & fauorabili, earumq; varietate.

1. DIuisionibus legis traditis in superiori capite addere possumus quintam ex effectibus sumptam, quę instituto nostro maximè deseruiet. Quintò ergo lex humana generatim sumpta diuiditur in odiosã, seu onerosam, & fauorabilem, seu beneficium conferentem, quæ diuisio ex multis iuribus colligitur. Nã interdum dicunt iure odia esse restringenda, & fauores ampliandæ: cap. *odia*, de reg. iur. in 6. cum vulgaribus concordantibus, quę regula præsertim intelligitur de fauoribus, vel odiis in iure contẽtis, ac subinde de legibus fauorabilibus, & odiosis. Et ita diuisionem hanc legum communiter Doctores supponunt, vt constabit ex his quos in discursu capitis referem⁹. Tria verò ad intelligendam huius partitionis desiderari possunt. Primum est, vnde sit sumẽda distinctio inter illa membra. Secundum est, an sit sufficiens, ita vt illa duo membra adæquatè diuidãt legem humanam. Tertium est quot genera legum humanarũ sub singulis illorum membrorum contineantur, vt de illis sigillatim in sequentibus dicamus.

2. Ratio dubitandi ex eo quod omnis lex videtur fauorabilis.

Circa primum ratio dubitandi esse potest, quia nulla est lex quæ simpliciter fauorabilis non sit: ergo non potest subsistere diuisio. Antecedens patet, quia lex vt sit iusta, & vera lex, debet esse communi bono vtilis, & moraliter necessaria, sed vtilitas boni communis maximus fauor est, quia bonũ commune præferendum est ceteris: ergo omnis lex simpliciter inducit fauorem, & hoc est esse fauorabilem; nulla ergo esse potest odiosa. Et confirmatur: nam si quæ esset lex odiosa maximè illa, quæ pœnam imponit: at hæc non est odiosa; ergo nulla. Probatur minor, tum quia alias omnis lex esset odiosa, quia omnis lex imponit reatum pœnæ trãsgressoribus: quod autem illa pœna exprimatur, vel determinetur in lege, parum auget grauamen seu odium, cum solus reatus æternę pœnæ ad huiusmodi odium sufficiat, & comminatio illius reatus in omni lege includatur, quæ grauis sit, & nomen præcepti simpliciter mereatur. Tum etiam quia pœna non est intenta per legem, sed potiùs apponitur, vt fugiatur, & vt saltem ex timore eius seruetur præceptum; ergo additio pœnæ non facit legẽ odiosã, quia qualitas legis pensanda est ex fine, & bono per se intento per legem. Tum deniq; quia licet pœna sit malum quoddam, est tantum secundum quid, & vt est medium ad seruandam legem, est maximum bonum: ergo est potius fauor, quam odium. Eædemq; rationes fieri possunt de quacunq; ratione odij in lege considerabili.

3. Ratio dubitandi ex eo quod omnis lex humana videatur odiosa.

In contrarium videri potest, nullam esse humanam legem, quæ odiosa dici non possit, ac debeat, eo modo, quo talis denominatio potest in veram legem cadere. Lex enim non potest dici odiosa, quia per se sit odio digna, nec quia per se habeat effectum qui reddat hominem odio dignum, sic enim solum peccatum est per se odio dignum, & reddit peccatorem, vt talis est, odio dignum: lex autem nec peccatum est, nec ad peccatum inducit: nõ potest ergo hoc modo dici odiosa. Solum ergo dici potest odiosa, quaten⁹ aliquod onus imponit, quod durum, ac graue meritò reputatur; hoc autẽ modo omnis lex humana odiosa videri debet, quia addit nouum conscientiæ vinculum vltra omne vinculum diuinæ legis, quod graue onus reputatur, præsertim quia potest esse occasio culpæ & æternæ mortis. Et confirmatur, quia si aliqua esset lex fauorabilis, maximè priuilegiatiua, quia hæc est, quæ magis directè, & ex instituto fauorem concedit, & priuilegium quatenus lex est, odiosum est, quia est onerosum illis quos obligat per modum legis, & quatenus priuilegium est censetur odiosum, quia derogat iuri communi, & inducit singularitatem in communitate, quæ odiosa esse solet, vt postea suo loco videbimus; ergo nulla est lex, quæ quatenus est talis, simpliciter fauorabilis sit. Tãdem hæ rationes pro vtraq; parte factæ videntur cõuincere, omnem legem mixtam esse, & partim fauorem, partim odium includere, quod satis est vt diuisio non habeat locum, cum omnis lex sub vtroq; mẽbro comprehendatur. Quod si dicatur in hac mistione posse ex alterutra parte esse excessum, & secundum excessum alterius partis illa membra distingui, tunc difficillimum erit, talem excessum expendere, & declarare, vixq; poterunt applicari regulæ, quæ de fauoribus, & aliis in iure traduntur.

4. In explicanda igitur distinctione illorum membrorum, varię sententię referri possunt, de quibus videri potest Sarmient. lib. 1. select. c. 12. Prima est, ex fine legis iudicandum esse, an lex sit fauorabilis, vel odiosa. Nam si lex intendit fauorem, seu bonum aliquod conferre, fauorabilis est, quidquid ex ea sequatur: si vero intendit inferre malum, seu onus imponere, erit odiosa: etiam si fauor aliquis sequatur. Hac regula vtuntur Iurisperiti, citatur glos. in cap. *si propter*, de rescript. in 6. illa verò solum in verb. *intentionis*, aduertit, in legib. ad intentionem scribentis recurrendum esse. Citatur etiam Glos. verb. *alios*, in cap. *sciant cuncti*, de elect. in 6. quatenus dicit, legem illius tex. esse fauorabilem, quam ibi Dominic. & alij sequuntur, & in simili Panorm. in c. *non dubium*, de sent. excommun. n. 3. vbi Fel. n. 2. idem sentit. *quia in omni dispositione* (inquit) *attenditur, quod principaliter agitur*, l. *si quis nec causam*, ff. si certum petatur. Clarius Panorm. in c. 1. de locato, nu. 10. Item Nauarr. cons. 11. de constit. & cons. 31. alias 32. de regul. Bart. Bald. Alexand. & alij, quos refert Tiraq. in Præfa. ad retract. nu. 56. & 65. & tract. 1. de retract. §. 30. Glos. 1. n. 5. vbi etiam nonnulla adducit iura, ex quibus id colligi potest, & facit etiã c. 2. §. 1. de decim. in 6. Ratione itẽ suaderi potest, tum quia finis est qui dat speciem actibus humanis, & cõsequenter etiam proprietates: ergo etiam in legibus finis est præcipuè attendendus, vt iudicetur, an lex sit fauorabilis, vel odiosa. Tum etiam quia id quod est per se, præfertur ei, quod est per accidens: at lex intendens fauorem, per se fauorabilis est: ergo simpliciter talis est, licet ex accidenti inferat grauamen.

1. Sens ex fine iudicandum a lege.

Panorm. Nauarr. Bart. Bald. Alexand. Tiraq.

Finis dat speciem actib. & proprietates consequenter.

5. Veruntamen hæc sententia, nisi aliquo modo limitetur, aut explicetur, nõ potest simpliciter approbari. Primò ob generalem rationem, quod proprietas legis magis est spectata ex intrinseca materia, & quasi natura talis legis, quàm ex intentione ferentis: quia talis intentio extrinseca est, & non potest mutare proprietatem intrinsece inhærentem legi ex vi sui obiecti, seu materiæ: ergo si materia legis fauorem continet, lex erit fauorabilis, etiamsi legislator aliud intendat, & è contrario. Neque enim intentio legislatoris facere potest, vt quod suapte natura odiosum est, fiat fauorabile, vel vt quod fauorabile est, fiat odiosum, vt rectè dicit Tiraq. in dicta præf. nu. 67. Secundò, quia vel est sermo de intentione finis vltimi, seu remoti, aut proximi, neutra autem sufficit; ergo. De priori patet ex ratione dubitandi proposita, quia sic omnis lex est fauorabilis, quia per omnem legem intenditur commune bonum, alias enim non erit iusta, commune autem bonum fauorabile est. Itẽ quia lex nõ potest esse ita odiosa, vt in odio fistat, nisi fortè feratur in odiũ alicuius vitij, quo per se, & absolutè dignum est, & ideo tale odium inter fauores computãdum est. Eo vel maximè quod per se referatur in amorem virtutis, & ita ex fine remoto fauorabile est. Respectu verò personarum nunquã lex intendit malum, nisi propter maius bonum, ergo si finis remotus sufficit, vt lex si fauorabilis, omnis lex quantumuis grauis, vel pœnalis erit fauorabilis, si iusta sit: hoc autem est contra communem omniũ sensum, & contra principia iuris. Si autem sit sermo de fine proximo, intento à legislatore, constat illum non satis esse: non solum quando ille finis est extrinsecus, & accidẽtarius, vt probat prior ratio facta, sed

Ex intrinseca materia sumendam proprietatem odiosa aut fauorabilis.

etiam si videatur intrinsecus, quia potest aliũ devinci, ac superari. Quod patet exemplis. Nã dispensans proximè intendit concedere fauorem, & tamen dispensatio non censetur fauorabilis, sed odiosa, vt infrà videbimus: ergo idem esse poterit in lege. Et à cõtrario quando legislator infert grauamen, vt per illud obuiet maiori nocumento, dispositio eius non censetur odiosa, sed fauorabilis, iuxta ca. 2. §. 1. de decim. in 6. Ex quo principio multi existimant, dispositionem capit. *si quis suadente*, esse fauorabilem, licet proximè facta sit ad grauem censuram imponẽdam; ergo ex solo fine proximo legislatoris non potest sumi certa regula in hac materia.

6. Dici ergo potest, leges fauorabilem, & odiosam distinguendas esse ex materia, ita vt illa lex fauorabilis sit, quæ fauorem concedit: illa verò odiosa, quæ pœnam, vel aliud simile grauamen infert. Quæ regula erit certissima, quãdo materia legis talis est, vt vel purum fauorem, vel purum grauamen contineat, non solum directè, & per se, sed etiam indirectè, seu per quandam consequutionem: tunc enim ex intrinseco fine lex talis est, & non habet vnde contrariam denominationem accipiat. Nec verò repugnat dari huiusmodi leges. Nam in primis sæpe potest concedi fauor, aut beneficium alicui fieri sine vllo illius grauamine, vel aliorum præiudicio, vt de nonnullis priuilegiis infrà dicemus, tũc ergo erit lex, & dispositio fauorabilis; idem ergo erit in quacunq; lege cõmuni habente similem conditionem. Sic enim per se valde probabile est, omnem legem prohibentem aliquid per se malum, vel præcipientem aliquid honestum, non nimis graue, aut onerosum, sed moderatum, & communi modo viuendi hominum consentaneum, esse fauorabilem, quia re vera est magnũ beneficium hominum, dum eos suauiter, & efficaciter dirigit ad operandum bonum, & vitandum malum. Vnde nec sola ratio obligationis, aut vinculi cõscientiæ, nec periculum reatus, quod ad præceptum sequi videtur, sufficit vt censeatur lex non continere purum fauorem, sed mixtũ, tum quia hoc commune est omni legi, & ideo non mutat rationes particularium legum. Tum etiam quia difficultas intrinseca ipsi virtuti non impedit, quominus virtus ipsa maximus fauor sit, ergo eadem ratione lex, quæ est regula virtutis, quatenus vinculum imponit cum moderatione debita, gratia est, & fauor secundum rectam rationem spectata, licet inferiori portioni grauamen esse interdum appareat. Tum deniq; quia si quid est periculi alicuius mali ob transgressionem legis, illud non nascitur ex ipsa lege, sed ex hominis imperfectione, & ideo non impedit quominus lex huiusmodi purum fauorem contineat. Magis potest dubitari de lege odiosa quomodo possit purum odium continere, cum semper bonum intendat. Dicẽdum verò est ex parte materiæ legis hoc non repugnare, etiamsi ex parte finis aliquid fauorabile per omnem legem intẽdatur: & ita lex purè pœnalis, seu quæ solum fertur ad imponẽdam, vel augendã pœnam, potest dici simpliciter odiosa, & leges tributorum, & aliæ huiusmodi sub eodem ordine continebuntur.

7. Difficultas verò specialis est, quando materia legis vno respectu videtur fauorabilis, & sub alio grauamen continet, vt sæpius contingit, quomodo de illa iudicãdum sit. Auctores enim in hoc etiam varie sentiunt, quidam enim dicunt, omnem legem continẽtem præiudicium, vel grauamẽ alicuius, aut malum aliquod inferẽtem, simpliciter odiosam esse, etiamsi magnũ fauorem, vel fauorem aliunde contineat. Ita sentit Tiraquel. in dict. præf. n. 65. cum Ioan. Andr. & aliis in c. vlt. de verb. signif. circa Glos. verb. *similibus*. Qui dicunt, cum concurrunt fauor, & odium, dispositionem esse odiosam. Fundari potuit Tiraq. in alio principio, quia existimat, non posse eandem dispositionem simul esse fauorabilem, & odiosam etiam respectu diuersorum, vel secundum diuersas rationes, neque idem statutum posse esse partim fauorabile, partim odiosum, tum quia non potest vna, & eadem res diuerso iure censeri. l. *eum qui ædes*, ff. de vsucap. tum etiam quia non potest idem statutum extẽdi in fauorem vnius, quin vertatur in odium alterius, & è conuerso. Ex hoc ergo principio inferri potest, legẽ, in qua simul concurrunt fauor, & odium, odiosam censendam esse, quia non potest simul esse fauorabilis, & odiosa, nec etiam potest dici fauorabilis omnino, quia bonum ex integra causa; ergo erit odiosa, quia malum ex quocunque defectu, & odium habet rationem mali. Item quia legem esse odiosam non includit negationem omnis fauoris, sed solam dicit impositionem alicui⁹ odij, seu grauaminis, quod verificatur simpliciter de tali lege; est ergo simpliciter odiosa. Deniq; quia talis lex simpliciter restringenda est, ne odium aliqua ex parte augeatur; ergo est tantum odiosa.

Ioan. Andr. Tiraquel.

8. Alij verò existimant, vbi coniunguntur fauor, & odium in eadem lege, vel statuto, talem dispositionem fauorabilem omnino censendam esse. Fundari potest, quia vbi cõcurrunt fauor, & odium, fauor pualet, & præfertur odio; ergo constituit dispositionẽ simpliciter fauorabilem. Antecedens sumitur ex l. 2. C. de ius vocando, vt notat, & sequitur Panormit. in c. *in litteris*, de restit. spol. n. 34. Anchar. & alij, quos refert Tiraq. suprà, n. 66. Et confirmatur, quia vbi cõcurrũt fauor, & odium, fauor quoad fieri possit, ampliandus est, & odium restringendum est quantum necesse fuerit, vt fauor amplietur: ergo talis dispositio simpliciter iudicanda est fauorabilis.

Panormi. Anchar.

9. Dico tamen, in primis, non repugnare eandem legem diuersis respectibus esse fauorabilem, & odiosam. Ita sentiunt communiter Doctores, & expresè Gloss. in dicta l. 2. C. de in ius vocando, verb. *literis*, quam ibi Palud. Castrens. & alij sequuntur. Idem sentit Innoc. in cap. *quod dilectio*, de consangui. & affin. & ibi Panorm. nu. 7. & communiter Summistæ verbo, *priuilegium*. Potestq; inductione ostendi in priuilegio, dispensatione, lege pœnali, & similibus, quæ respectu diuersorũ, fauorabilia sunt, & odiosa. Ratione item patet, quia in hoc nulla ratio repugnantiæ ostendi potest: nam relationes quasi oppositæ possunt eidem rei conuenire respectu diuersorum, vt similitudinis, ac dissimilitudinis, æqualis, & inæqualis, maioris, ac minoris: sed ita comparantur hæc duo: nam fauor, & odium respectiua sunt, fauor enim alicuius est fauor, & odium similiter: ergo nihil repugnat eãdem dispositionem, respectu diuersorum, vni esse fauorabilem, alteri odiosum.

Nõ repugnat eandem legẽ secundum diuersos respectus esse fauorabilem & odiosam: sunt n. vt aliæ relationes oppositæ. Bald. Innocent.

10. Dices, verum esse, hoc non repugnare, illos tamen duos respectus ita esse inter se connexos, vt vnus ex alio sequatur, ideoq; non posse secundum vnum ampliari legem, quin secundum alium etiam amplietur, neq; è conuerso secundum vnum restringi, quin secundum alium restringatur; & idcirco necessarium esse de tali lege iudicare tanquam de fauorabili absolutè, vel odiosa absolutè, ita vt vel nulla ratio odij habeatur propter fauorem, vel nulla ratio fauoris propter vitandum, seu minuendum odium. Exemplum optimum est in lege tributum imponente, quæ odiosa est, ei cui tributum imponitur, fauorabilis autem ei, pro quo imponitur, vel rei, propter quam imponitur, nec potest vno respectu augeri, & minui secundum alium, & ideo necessarium est, vt alter respectus vincat, secundum quem lex iudicetur simpliciter fauorabilis, vel simpliciter odiosa.

11. Respondeo concedendo interdum illos duos respectus habere inter se illam conexionem, & tunc argumentũ rectè procedere, quãdo fauor vnius augeri non potest sine damno alterius, nec; è conuerso potest incommodum vni⁹ temperari, quin alterius cõmodum cesset, aut minuatur. Sic in motu physicono potest quis latius, aut velocius accedere ad vnũ terminum, quin cum eadẽ proportione recedat ab apposito,

posito, nec potest homo plus donare ex propria pecunia, quin pauperior fiat, &c. Nihilominus tamen non semper est necessaria illa connexio inter fauorē, & odium, sæpe enim potest fieri, vel augeri fauor vni sine prætudicio aliorum, & è conuerso vnus potest grauari, vel puniri propter commune bonū sine speciali fauore aliorum, qui inde resultet. Eademq; lex seu regula interdum ampliatur respectu vnius ob fauorem, & restringitur in odium alterius ratione boni communis, vt est optimum exemplum in l. *qui exceptionem*, ff. de condict. indebiti. Quia potest fieri alicui beneficium sine diminutione bonorum alterius, & è conuerso. Item fauor potest consistere in tempore, vel in modo, vel in honore, aut aliis rebus, quæ non subtrahuntur vni, vt dentur alteri. Denique hoc potest inductione ostendi in priuilegiis, in dispensationib. in pœnis, & aliis similibus.

Fauorē, aut odium præsertim pensatis circumstātiis materiæ, intentionis, & boni communis maximè

12. Deinde addo, quando lex diuersis respectibus est fauorabilis, & odiosa, non semper fauorem odio, aut odium fauori esse præferendum, sed prudenter pensanda esse omnia, scilicet, intentionem legislatoris, rationem boni communis, & alias circūstantias materiæ, & verborum, vt illud præferatur, quod videtur esse graui⁹, & honestati, ac iustitiæ legis magis cōsentaneum. Hæc assertio quatenus media est inter duas sententias allegatas, potest vtriusque motiuis suaderi, & per se quidē spectata valde probabilis est. Quia fauor magis per se intendi potest, odium verò, seu grauamen minimè, sed propter instantem necessitatem. Et ideo per se loquendo, ac cæteris paribus, fauor est præferendus: nihilominus tamen tanta esse potest necessitas imponendi grauamen, vt imponēdum sit, vel augendum propter maius bonum. Atque sic sentiunt qui censent, canonem, *si quis suadente*, esse legem fauorabilem, & esse extendendū, etiamsi censura extendi cōsequenter videatur, quia est fauor religionis, & requirit illum rigorem, vt stabilis persueret. Similiter in lege imponente tributum potest esse causa tam pia, & necessaria, vt non habeatur ratio odij seu grauaminis, quominus lex simpliciter fauorabilis, & extendenda sit. E contrario vero lex excludens fœminas ab hæreditate, licet intendat fauorem masculorum, odiosa simpliciter est, & coarctanda, vt est communis doctrina Iuristarum, vt videre licet in Tiraq. supradicta Præfat. n. 64. & aliis locis, quæ ipse allegat, quia fauor ille priuatus est, & non admodum necessarius, neq; ad pacem & honestatem morum multum vtilis, & ad hunc modum est de aliis iudicandum.

Lex excludēs fœminas ab hereditate est odiosa qa fauor ille restituit homini est priuatus.

13. Vnde tandem assero, vbi res fuerit dubia, quia fauor, & odium videntur quandam æqualitatem habere, vel quia ad inuicem se habent, sicut excedēs, & excessum, tunc fauorem esse præferendum, & ad ampliandam legem, esse iudicandam simpliciter fauorabilem. Ita sumitur ex Gloss. in lib. 2. C. de his, qui non pos. ad libert. peruen. verb. *interrogauerit*, vbi etiam Bald. & alij, idem Bald. in l. penult. C. de pactis, circa finem, vbi etiam Roman. & Alex. lib. 7. consilior. cons. 197. Et ratio est facilis ex dictis, quia lex per se, & quasi sponte sua inducit fauorem, odium verò quasi ex accidenti, & coactè ob necessitatem, id autem quod est per se præfertur ei, quod est accidentarium, cæteris paribus, ac subinde etiam in dubio. Explicatur hoc amplius, quia odium non intenditur, nisi vt tandem cedat in aliquod commodum, quod vel sit fauor, vel vt fauor reputetur; fauor autem non est propter odium; imò ex genere suo est per se; ergo magis intenditur fauor ex suo genere. Nam propter quod vnumquodq; tale, & illud magis; ergo in dubio, ac cæteris parib⁹ fauor præfertur. Et ita facile conciliantur sententiæ adductæ, & solutæ manent omnes rationes dubitandi, & facilè potest lector intelligere, & ideo non oportet circa singulas immorari.

In dubio præferendum fauorem & legem ampliandā, quia per talem lex inducit fauorem.

14. Ex his resoluitur, quod secundo loco suprà posui de sufficientia prædictæ partitionis. Posset enim facilè dici, non oportere, vt omnis lex, aut fauorabilis sit, aut odiosa. Nam potest aliqua esse mixta secundum diuersos respectus, & aliqua fortè esse potest neutra, ita vt videntur esse præcepta morum generaliter proposita propter commune bonum. Melius tamen dicitur, diuisionem esse adæquatam, quia lex, quæ videtur mista, ab ea parte denominatur, quæ in ea prævalet: vel si est dubium, aut æqualitas, talis lex censetur absolute fauorabilis, vt declaratum est. Quod si lex sit, quæ nulli imponit speciale grauamen, nec ita est grauis, & onerosa, vt propterea odiosa censeatur, eo ipso, quod est iusta, & propitia communi bono, censetur fauorabilis, & amplianda intra limites fauoris, & ita relinquitur partitio sufficiens, & adæquata.

Posse legē esse mixtē odiosā & fauorabilem.

Tandem quod ad vltimum punctum attinet, plures numerari solent modi, aut quasi species legum odiosarum: tres autem, vel quatuor videtur esse præcipuè. Videlicet lex pœnalis, lex tributum, aut onus imponens, lex irritans factum, quod prohibet directè, vel indirectè, seu consequenter lex exorbitans à iure antiquo, vel à communi iure, aut illi derogans, vel limitans, aut corrigens illud, & à fortiori lex posterior priorem abrogans, & de his omnibus in præsenti lib. dicemus, quatenus peculiares proprietates, & effectus habent, quod explicare necesse est. Aliæ verò leges omnes, quæ huiusmodi non sunt, inter fauorabiles computantur. Veruntamen ex vi huius negationis non participant specialem rationem, quæ propria consideratione indigeat: tantum ergo illæ, quæ priuilegij rationem habent specialem, indigent ratione, & ideo de illis dicemus in libro sequenti.

15. *Quatuor esse species præcipuas legum odiosarum.*

CAPVT III.

Vtrum leges pœnales obligent in conscientia ad actus, quos proximè intendunt.

1. DVæ partes in lege pœnali distinguendæ sunt, vna est de actu, quem intendit fieri, aut omitti, alia est de pœna, quam imponit contra transgressores talis legis; & quamuis prior pars videri possit exposita tractando de lege humana, ciuili, & canonica, tamen aliquid speciale habere potest in lege pœnali, & ideo prius de illa priori parte dicemus, postea de posteriori, circa illam verò partem multa inquiri possunt. Primum, an leges pœnales possint obligare ad culpam: secundum, an de facto obligent: tertium, an possint non obligare ad culpam, sed ad solam pœnam: quartum, an de facto sic obligent. Et hæc duo puncta examinabimus capite sequenti, nunc reliqua examinanda sunt, & difficultas est de legibus imponentibus pœnam temporalem: nam de spiritualibus, vt sunt censuræ, & similes, nulla est dubitatio, quin regulariter loquendo culpam supponant, vt ex dictis in lib. 4. constat, & in sequentibus magis declaratur.

2. *Posse esse legē pœnalē obligādo in conscientiæ, & imponendo pœnam, ac subinde etiā cōponere ab homine fieri legem obligantem in conscientia, & imponentem pœnam certam transgressoribus, quod etiam de Principe seculari nullus Iurisperitorum negauit, vt fatetur Nauarr. in cap. fraternitas. 12. q. 2. n. 22.* Et probatur facilè primò, quia talis lex potest esse conueniens reipublicæ, imò experientia ostendit, sæpe esse valde necessariam, & alioqui nullā iniustitiam continet; ergo non est cur excedat potestatem humanam: neq; vlla ratio probabilis ad hoc afferri potest. Secundò, de legibus imponentibus spiritualem pœnam excommunicationem, &c. ne-

Scientia, siue efficacior sit.

Nauarr.

mo

mo dubitat, quin obligent in conſciẽtia ad actus præceptos, vel prohibitos, vt in lib. 4. diximus, quia ſpiritualis pœna maximè ſolet imponi propter contumaciam, quæ non eſt ſine inobedientia, & culpa, & quia ſpirituales pœnæ ſunt medicinales, & præcipuè intendunt curationem animæ, & correctionem culpæ; ergo generatim loquendo, non excedit poteſtatem humanam obligare in conſcientia ſub certa etiã pœna per legem impoſita; ergo nec excedit hoc facultatem legis, ſeu poteſtatem ciuilem, etiamſi pœnas tantũ temporales imponat. Probatur conſequẽtia, quia nulla ſufficiens ratio differentiæ aſſignari poteſt, quia vtraque poteſtas ſicut includit vim dirigendi in conſciẽtia, ita etiam vtraq; includit vim coërcendi per pœnas proportionatas, & ſicut adiectio pœnæ ſpiritualis eſt moraliter neceſſaria in legibus Eccleſiaſticis; ita pœna temporalis eſt moraliter neceſſaria in ciuilibus, imò in vtriſq; legibus. Quia vtraq; obligatio ſimul magis cogit, quàm altera tantũ & ſenſuales homines efficacius terrentur comminatione temporalium pœnarum, licèt ſpirituales grauiores ſint. Tertiò, quia legislator humanus poteſt ſine adiectione pœnæ temporalis obligare in conſcientia per ſuas leges; ergo etiam cum illa. Probatur conſequentia, quia legislator humanus poteſt adiicere pœnam temporalem obligationi legis naturalis, vt pœnam mortis propter homicidium, vel furtum grauiſſimum, & ſimiliter poteſt per poſteriorẽ legem adiicere pœnam priori legi humanę purè morali, & obliganti in conſcientia, ita vt lex poſterior non auferat obligationem prioris, vt latè probat Nauar. ſuprà, dicens, à nemine negari, & eſſe rem adeo claram, vt non egeat probatione, ergo idem poteſt facere ſimul per vnam legem, quia valde accidẽtaria eſt vnitas, vel pluralitas legum, neque variare poteſt rationem iuſtitiæ, aut poteſtatis.

3. *Obiectio.* Sed obiici ſolet, quia videtur excedere iuſtitiæ æquitatem, reatum duplicis pœnæ imponere propter vnam tranſgreſsionem: nam in foro Dei *non inſurgit duplex tribulatio*, propter idem delictum, vt dicitur Nahum 1. vbi Septuaginta legunt, *Non vindicabit bis in idipſum in tribulatione*; ergo multò minùs poteſt id facere legislator humanus; ergo dum imponit pœnam temporalem, non poteſt imponere æternam, vel aliam alterius vitæ; ergo nec poteſt obligare in conſcientia, quia ad hanc obligationem ſequitur reatus pœnæ alterius vitæ. *Reſponſio.* Reſpondetur, negando aſſumptum, & patet inductione, quia Deus præcepto impoſito Adamo, obligauit illum in conſcientia, & ſub grauiſſima culpa, & reatu pœnæ æternæ; & nihilominus addidit pœnam mortis temporalis, idemque conſtat in multis præceptis legis veteris, quæ obligabant ſub pœna mortis, & de illis eſt generalis regula, quod obligabant in conſcientia. Idem fit etiãdens ex dictis de lege addente pœnam excommunicationis, etiamſi ſupponat reatum pœnæ æternæ. Item de lege addente pœnam temporalem propter crimen contra legem naturalem, vel contra aliam priorem legem humanam, quia ibi etiam coniunguntur duæ pœnæ ſine iniuſtitia. Ratio verò eſt, quia vel peccatum propter ſuam infinitatem eſt capax vtriuſque pœnæ, & plurium, vel quia tranſgreſſio legis humanæ non ſolum eſt offenſio Dei, ſed etiam Principis, & reipublicæ humanæ, & ideo ab vtroque iuſtè punitur. Vnde etiamſi lex aliqua non imponat ſpecialem pœnam, ſed ſit purè moralis, poteſt Princeps punire temporaliter tranſgreſſorem talis legis, quamuis etiam in foro Dei habeat reatum ſuæ propriæ pœnæ; ergo ſignum eſt, duplicem illam pœnam diuerſæ rationis, & diſtincti fori, diuini, & humani, non excedere meritum talis tranſgreſsionis. Nec locus Nahum aliquid facit ad cauſam, tum quia ibi non agitur de lege, aut eius pœna, ſed de quadam promiſsione Dei reſpectu populi Iudaici, quem tunc ſecundo ſtatuit non punire, non quia iuſtè non potuit; ſed quia ex benignitate noluit; tum etiam, quia ibi eſt ſermo de duplici tribulatione temporali, licet per figuram ibi ſignificatum fuerit, eos qui ita affliguntur ſemel in hac vita, vt veram pœnitentiam agant, non eſſe paſſuros ſecundam vitæ futuræ afflictionem.

Suppoſita ergo poteſtate, de facto, ſeu de voluntate legislatoris humani ſupereſt quæſtio. In qua eſt prima opinio aſſerens, leges humanas eo ipſo, quod ſanciuntur temporalibus pœnis, non obligare in cõſcientia de facto, & iuxta præſumptam voluntatem legislatoris, niſi aliud ipſemet exprimat, quod rarò fit, vel nunquam in legibus ciuilibus. Hanc opinionem potiſsimum defendit Nauar. ſuprà, & in ſum. c. 23. nu. 55. & pro illa refert Matheſilan. not. 78. quem etiam refert, & ſequitur Decius in cap. *nam cupiſcentiam*, de conſtit. lect. 2. num. 7. vbi refert Hoſtien. & Ioan. Andr. in cap. *relatum*, ne cleri. vel monach. Tamen hi ſpecialiter loquuntur de quibuſdam ſtatutis religioſorum, vt Dominicanorum, nec putant, id eſſe generale, vnde etiam Matheſilanus eos referens, cum eis tantum videtur ſenſiſſe. Idem verò generaliùs ſenſit Imola in ca. 2. de maiorit. & obedient. & in cap. *cum contingat*, de iur. iur. quem refert, & ſequitur Deci. ſuprà lect. 1. num. 3. Sed illi loquuntur non tantum de pœnalibus legibus, ſed abſolute de humanis prohibentibus, vel præcipientibus res indifferentes, ſeu non neceſſarias ad honeſtatem ex lege naturæ, quorum opinionem quoad hanc partem improbabilem eſſe ſuprà oſtenſum eſt lib. 3. & 4. & Nauarr. etiam ab illis in hoc diſſentit, quamuis in præſenti eorum auctoritate vtuntur, referens alios pro illa ſententia, qui re vera illam non docent, vt Felin. in cap. 1. de ſponſ. num. 12. & Caiet. de quo iam ſuprà dictum eſt. Quod verò ad præſens ſpectat, dictam ſententiam docuere prius Iaſon in l. 2. C. de iur. emphyt. n. 143. & Ludou. Gom. in ca. 2. de conſt. in 6. num. 60.

4. *Leges humanas habentes pœnas temporales non obligare in conſcientia, niſi exprimat.* *Nauarr. quia ſunt odioſa.* *Matheſilan.* *Decius.* *Ioan. And.* *Imola.* *Iaſon.* *Lud. Gom.*

Fundamenta Nauarri ſunt; Primum, quia lex pœnalis eſt odioſa, & ideo interpretanda benignius quoad fieri poſsit: hæc autem intelligentia eſt benignior, & confert multum ad tollendos laqueos, & pericula animarum, & poteſt ſine inconuenienti ſuſtineri. Secundum, quia legislator addens pœnam temporalem præſumitur excludere æternam, quia qui ex duobus vnum exprimit, & aliud tacet, cenſetur illud excludere, iuxta regulam text. in cap. *nonne*, de præſumpt. Tertiò, quia leges humanæ rarò explicant in actu ſignato obligationem in conſcientia, vel certè ciuiles nunquam hoc declarant: imò infideles Principes nunquam de tali pœna cogitarunt; ergo non eſt veriſimile illam intendere, maximè quando pœnam temporalem exprimunt. Quartò allegat Nauar. conſuetudinem, teſtaturque communi conſenſu receptum eſſe, vt hę leges in hoc ſenſu intelligantur. Tandem, quia aliquę leges pœnales non obligant in conſcientia; ergo nullæ, nam eſt eadem omnium ratio.

5. *Rarò continẽt ſanctit.*

Nihilominus contraria ſententia verior eſt, & ſecurior. Dicendum eſt ergo, legem, quæ in verbis ſuis & modo, quo fertur, præceptum continet, etiamſi pœnam adiiciat, obligare in conſciẽtia, vel ſub mortali, vel ſub veniali culpa, iuxta qualitatem materiæ, & alia ſigna data in ſuperioribus libris, niſi aliunde conſtet de expreſſa mente legiſlatoris. De hac poſtrema limitatione dicam in capite ſequenti. Illa ergo omiſſa, aſſertio eſt communis Theologorum, quam maximè defendunt Caſtro lib. 1. de Leg. pœnali, ca. 8. & Soto lib. 1. de iuſtit. q. 6. art. 4. & 5. quia allegat D. Thom. 2. 2. q. 186. art. 9. ad 1. Tenet etiam Driedo lib. 2. de libert. Chriſt. c. 1. & l. 3. c. 3. ad 5. Med. c. de reſt. q. 12. aliàs 13. & q. 36. ad 6. & in c. de pœnit. tract. de Ieiun. Idem ſentit Henr. quodlib. 3. q. 22. Nam licet variis diſtinctionibus vtatur, tandem in hac ſententia perſiſtit. Tenet etiam Tolet. de 7. peccat. mort. c. 29. Bart. Medin.

6. *Caietana ſententia verior, & ſecurior, tenenda Caſtro.* *Soto.* *D. Thomas.* *Driedo.* *Medina.* *Henric.* *Felin.* *Sylueſt.* *Angel.* *Tolet.* *Armil.* *Conar.*

Medin.1.2.q.96.art.4.dub.3. Quæ est etiam communis Canonistarum, tenet Glossa in c. *vt animarum*, de constit. in 6. vbi idem sentit Domin. & in ca. *perpetuo*, eodem tit. Idem habet Felin. in cap. *nam concupiscentiam*, de constit. n.1. Sylvest. verb. *Inobedientia*, in fine, & ibi Angel. & Armil. n.2. & verb. *Lex*. n.4. Couar. in reg. *Peccatum*. 2.p.§.5.n.3.

7. Fundari solet primò hæc opinio, quia lex pœnalis est vera lex; ergo obligat in conscientia. Probatur consequentia, quia vis obligandi in conscientia est de essentia legis, & per hoc solum distinguitur à consilio, vt in superioribus dictum est, & insinuat D. Thom. 1.2.q.91.art.4. Hæc verò ratio non conuincit, quia non est de essentia legis, vt determinatè obliget in conscientia ad actum, quem præcipuè intendit, vt in capite sequenti explicabo. Secundò fundari solet, quia pœna dicit essentialiter ordinem ad culpam, nec aliter dici potest iusta. Nam vt dicitur Deut. 25. *Secundum mensuram delicti erit plagarum modus*, & significatur in cap. 1. de constit. in 6. & in cap. *non affe-* Augustinus. *ramus*, 24.q.1. Vnde August. 1. Retract. cap. 9. *Omnis pœna, si iusta est, peccati pœna est, & supplicium nominatur*, & ideo culpam, & pœnam correlatiua esse dixit Gerson. tract. de vita spirit. lect. 1. & insinuat Diuus Thomas 1.2.q. 87. art. 7. & q. 108. art. 8. ergo cum lex pœnalis iustè puniat, supponit culpam in transgressione eius. Veruntamen etiam hæc ratio non vrget, nam licèt pœna in quadam significatione rigorosa dicat ordinem ad culpam, tamen latius sumpta pro quocunque supplicio, vel damno, aut incommodo potest iustè inferri propter iustam causam sine culpa, vt late ostendit Nauarr. in dicto cap. *fraternitas*, Nauarr. num. 10. vsque ad 14. Vel etiam dici potest, licet omnis pœna sit propter culpam, non tamen semper esse propter culpam contra Deum, sed interdum sufficere culpam quasi ciuilem, & humanam. Sed vrgent aliqui, quia si quis ex ignorantia inuincibili cõtra pœnalem legem committat, non fit reus pœnæ, vt infrà dicemus; id autem non videtur esse, nisi quia ignorantia excusat culpam; ergo signum est, talem pœnam supponere obligationem sub culpa. Respondeo tamen, etiam hoc signum non esse sufficiens. Nam si ignorantia excusat pœnam (vt supponitur, & infrà examinabitur) non est solum quia excusat culpam, sed etiam quia reddit actum inuoluntarium, qui nec est culpa, nec iusta causa pœnæ; maximè vbi pœna non ponitur, nisi ad inducendam, & quasi cogendam voluntatem ad aliquid, quæ coactio non habet locum, vbi voluntaria ratio ignorantiæ inuenitur.

8. Vnica ergo ratio assertionis est, quia lex continens præceptum obligat in conscientia, vt suprà ostensum est, sed talis lex continet præceptum, ergo obligat in conscientia. Consequentia patet, quia maior propositio vniuersalis est, & quia adiectio pœnæ non obstat obligationi in conscientia, vt satis ostensum est. Eademque ratione probari potest minor, quia lex illa continet præceptum ex vi verborum, considerata qualitate materiæ, & aliis necessariis in superioribus declaratis: ita vt si non adderetur pœna, illa forma præcipiendi, tali modo prolata, & tali materia, esset sufficiens ad inducendum præceptum, & indicandam talem intentionem præcipientis, hæc enim in primis necessaria est, sed adiectio præcepti non euacuat hanc vim legis, & verborum eius, nec etiam est signum intentionis non obligandi, aut præcipiẽdi in legislatore, quia non solent adiicere commination ẽ pœnæ, vt suum præceptum destruant, sed vt muniant, & quodammodo augeant obligationem, saltem extensiuè, vt soluendo argumenta Nauarri facilè constabit.

Lex continens præceptũ obligat in conscientia.

9. Et hinc confirmari potest assertio exemplo præcepti recitandi horas canonicas: nam habet adiunctam pœnam restitutionis in beneficiariis, & nihilominus obligat in conscientia. Respondent autem aliqui, obligationem recitandi in conscientia, esse priorem illa lege pœnali, ex priori præcepto morali, seu consuetudine, quæ non fuit ablata per posteriorem legem pœnalem, iuxta doctrinam suprà datam. Sed contra hoc instatur ratione supra facta, quia si diuersis legibus inducitur hæc duplex obligatio circa idem, cur non etiam eadem? Quia sicut lex posterior addens pœnam priori obliganti in conscientia, non reuocat illam, nec ostendit talem esse intentionem imponentis pœnam: ita adiectio commination is pœnæ addita præcepto, non reuocat vim eius, nec indicat, talem esse intentionem præcipientis, imò potius solet indicare seueritatem præcepti, & maiorem voluntatem obligandi. Accedit in dicto exemplo, quod lex recitandi officium Virginis impositum clericis pensionariis sub eadem pœna obligat in conscientia, & tamẽ non est antiquior illa obligatio, sed per idem præceptum inducta.

10. Denique, leges iustæ taxantes pretia rerum, licet ferantur sub commination e pœnæ, obligant in conscientia, vt est in Hispania lex taxans pretium tritici; ergo idem erit in quacunq; alia lege pœnali. Respondent aliqui, non esse eãdem rationem, quia per legem taxantem pretium fit, vt merces non plus valeant, & ideo si carius venditur, fit contra iustitiam, & inde oritur ratio culpæ. Sed contra, quia lex taxãs pretium rei, ideo facit, vt non plus valeat, quia definit medium iustitiæ, sed eodem modo per alias leges constituitur medium virtutis, vel in iustitia, vel in religione, vel in aliis, quia hæc est efficacia legis humanę, vt in superioribus ostensum est, vnde consequenter contrarium actum constituit in specie vitij oppositi; ergo obligat etiam in conscientia ad seruandum tale medium, vel vitandum tale vitiũ. Nec videtur posse assignari sufficiens ratio, ob quam lex lata in materia iustitiæ, censeatur præscribere medium virtutis etiãsi pœnam adiungat, & non idem censendum sit de legibus præcipientibus sub pœna in aliis materiis.

Lex taxãs pretia obligat in conscientia.

11. Neq; in contrarium vrgent rationes Nauarri. Ad primam enim respondeo, benigniorem interpretationem habere locum, vbi res est moraliter dubia, & talem esse debere, vt verba legis non corrumpat. At hic sensus legis non est dubius, quandoquidem supponuntur verba ex se sufficienter significantia præceptum, & sine fundamento recurritur ad intentionem, corrumpendo, seu eneruando verba legis. Ad secundam dicitur primò, axioma illud, & c. *nonne*, ibi allegatum habere locum, quando vel duo, de quibus est sermo, sunt repugnantia, vel quãdo sunt ad eligẽdum proposita: tunc enim assumptio vnius præsumitur esse exclusio alterius: si autem non sint huiusmodi non est illa sufficiens coniectura, nisi aliæ adiungãtur. At hîc obligatio ad culpam, & pœnam, non repugnant inter se: imo ex se habent quandam connexionem, & ideo sola adiectio pœnæ nulla est coniectura excusationis culpæ. Deinde dicitur, in lege, de qua tractamus, sufficienter contineri obligationem ad culpam in verbis præceptiuis, & ideo dici non posse, eam legem comminari pœnam, prætermissa commination e culpæ, quia non solet aliter culpæ reatus proponi, nisi præcipiendo.

Benigniorẽ interpretationem habere locũ vbi res est moraliter dubia.

12. Vnde ad tertiam rationem negatur consequentia. Quæ si alicuius esset momenti, probaret, etiam leges humanas morales non adiicientes pœnam non obligare in conscientia, quia hoc non exprimunt in actu signato, & leges Principum infidelium non ligare conscientias, etiam si pœnales non sint, quia tales Principes nihil de pœnis alterius vitæ cogitarunt: vtrunque autem absurdum est, vt constat ex lib. 3. Igitur sicut in legibus moralibus sufficit naturalis vis præcepti ad inducendam obligationem conscientiæ, etiamsi Princeps illam non exprimat: imò nec de illa cogitet in actu signato, sed tantum de præcepto imponendo: ita etiam sufficit in legibus pœnalibus. Et patet, quia præceptum morale Regis infidelis obligat sub reatu pœnæ vitæ futuræ, etiamsi legislator illam

non

non cognoscat, quia sufficit vis connaturalis præcepti; ergo etiam sufficit in lege pœnali, quæ simul moralis est: nulla enim ratio differētię in his casibus reddi potest. Ad quartum negamus talem cōsuetudinē, quam Doctores communiter non agnouerunt, nec ex communi vsu, & sensu fidelium colligitur. De quinta ratione in sequenti capite dicendum est.

CAPVT IV.

An dentur, vel dari possint leges pœnales non obligantes in conscientia, sed tantum sub pœna, sine interuentu culpæ.

1. *Negat Sylu. Arm.* PArtem negantem tenet Sylvester suprà, & sequitur Armilla, licèt non videatur consequenter loqui, vt explicabo. Citatur pro hac sententia Soto suprà, sed si attentè legatur, non negat potestatem, nec in re dissentit à communi sententia, licet in vsu verborum discrepare, & sine causa contēdere videatur. Citat etiam Sylvester pro hac sententia D. Thomam, & auctores, qui indistinctè dicunt, legem, vel præceptum superioris obligare in conscientia. Eidem sententiæ adhærere videtur Bellarm. lib. 3. de Laicis, ca. 11. probat. 6. Fundamenta huius sententiæ tacta sunt in præcedenti quæstione, & ferè soluta. Summa est, primò, quia de ratione legis est obligatio in conscientia; ergo repugnat esse veram legem pœnalem, quin obliget in conscientia. Secundò, quia alias esset iniusta inferens pœnam sine culpa. Tertiò, quia alias nulla esset ratio inferendi maiorem, vel minorem pœnam per tales leges, quia pœna infertur maior, vel minor iuxta proportionem ad culpam; sed vbi nulla est culpa, non potest esse maior, vel minor culpa; ergo nec maior, vel minor pœna. Quartò, quia nulla potest ratio reddi, cur quædam leges pœnales potius obligent in conscientia, quàm aliæ, nec declarari facilè potest, quo signo, aut modo discernendę sint huiusmodi leges.

Bellarm. *Probat. 1.* *Secunda, Tertia.*

2. *Affirmatiua pars vera.* Nihilominus dicendum est primò, dari posse leges cogentes, seu obligantes sub comminatione pœnæ, licet non obligent in conscientia ad actum, propter cuius transgressionem obligant ad pœnam. Hanc assertionem vt claram supponit Nauarr. suprà, eamq; tenet Victor. Relect. de potest. ciuil. nu. 20. eam etiam latè ostendit Castro, & sequuntur alij antiqui citati. Qui distinguunt duplicem legem pœnalem, puram, & mistam, seu compositam, quib⁹ membris additur tertium de lege humana non pœnali, sed purè morali, qualis est illa, quæ obligat in conscientia, & pœnā non adiicit. Nec refert, quod Nauar. ait, etiam ex hac lege non seruata incurri reatum pœnæ: nam hoc est semper verum in foro Dei, non verò in foro humano, vnde ille reatus nō oritur propriè ex lege humana, sed ex natura rei, vel ex diuina lege, & ideo illa lex humana meritò dicitur moralis pure, i. non pœnalis, quia ipsa nec taxat pœnam, nec directe imponit illā. Mista verò dicitur, quæ simul moralis est, & pœnalis, & duo præcepta virtute includit, vnum faciendi, vel vitandi talem actum, aliud sustinendi talem pœnam, si id non fiat; & de hac intelliguntur omnia dicta in capite præcedenti. Lex autem purè pœnalis dicitur, quæ solum habet vnum præceptum quasi hypotheticum sustinendi talem pœnam, vel incommodum, si hoc, vel illud fiat, etiamsi de actu substrato tali cōditioni præceptum nō imponatur. Et quamuis Nauar. suprà nouam dicat esse distinctionem illam, & Sylu. & Armilla illam cōtemnant, vt puerilem, verbalem, & inutilem, nihilominus nec noua, nec puerilis est, quia illa vtuntur graues Doctores, non tantum moderni, sed etiam antiqui, vt Henr. Angel. Castro, & aliqui alij ex allegatis capit. præcedēti pro nostra sententia. Nec etiam potest dici inutilis, aut verbalis: nam rem, quam tractamus, recte declarat, & potest optima ratione fundari, quia simul etiam probabitur assertio posita.

Nauar. Victor. Castro. *Nauarr. Sylvest. Armil.* *Henr. Angel. Castro.*

Ratio autem est, quia legislator potest simul sua lege obligare in conscientia, imponendo pœnam transgressoribus, vt in superioribus ostensum est, & potest etiam obligare in conscientia sine adiectione pœnæ; ergo etiam potest obligare solum ad debitum pœnæ, & ita resultat distinctio trimembris respectu legis humanæ in communi, & bimembris respectu legis pœnalis. Solum superest probanda prima consequentia: negari enim posset, quia culpa est prior, quàm pœna, & ita potest ab illa separari, & cum illa coniungi: pœna verò cum sit posterior, quam culpa, licet possit cum illa coniungi, non tamen videtur posse ab illa separari, quia fundatur in illa. Sed nihilominus probatur consequentia, quia ille modus præcipiendi non est contra rationem legis, nec contra rationem iustitiæ: ergo potest legislator pro suo prudenti arbitrio illum tantum intendere, & non alium; ergo si ita faciat, constituet legem purè pœnalem, quæ in conscientia non obliget ad actum præceptum, sed tantum sub pœna. Prior consequentia patet, quia cum vtraque obligatio cadat sub potestatem legislatoris, potest prout voluerit illa vti, quantum ratio legis iustę permittit. Posterior item consequentia clara est, quia obligatio legis pendet ex intētione legislatoris, & nō potest illam excedere ex vulgari regula, quod actus agentium non excedunt intentionem eorum. 3.

Prior verò pars antecedentis probatur exemplo regularum religionum, quæ hoc modo obligant. Respondent aliqui illas non esse leges, sed vel constilia, vel conuentiones quasdam, & quasi pacta. Sed hoc gratis dicitur: nam communiter verę constitutiones, & statuta censentur, & ita à Pontificibus vocantur, cum dant potestatē ad illa condenda. Item quia sunt actus iurisdictionis, & potestatis superioris imponētis necessitatem aliquam sic operandi; ergo excedunt rationem consilij, & non sunt tantum conuētiones. Nam licet illam supponant, quatenus in principio fuit necessaria professio talis status; postea obligatio nascitur ex iurisdictione. Vnde quidam existimant, ad rationem legis satis esse, quod inducat necessitatē siue ad culpam, siue ad pœnam. Castro verò suprà dixit, huiusmodi legem imponere obligationem in cōscientia iudici, vt trāsgressorem puniat, & ita fatetur habere magis proprietatem legis respectu iudicis, q̄ respectu rei. Sed instari potest, tum quia præceptare religionis non magis videntur obligare in conscientia Prælatum, quàm subditum; tum etiam, quia hîc agimus de lege respectu subditi. Et ita (vt ipse etiam fatetur) si lex pœnalis imponat pœnam ipso facto soluendam, obligat subditum in conscientia post transgressionem legis, ad soluendam pœnam. Et ideo inuniuersum magis placet, hanc legem semper resolui, vt sic dicam, in aliquam obligationem conscientiæ, vt lib. 3. c. 18. declarauimus, quia licèt non obliget ad id, q̄ immediate præcipit, tamen si quoad illud non seruetur, obligat in conscientia, vel ad soluendam pœnam si fit latæ sententiæ, vel ad sustinendam illam, cū imposita fuerit, vt sensit D. Th. 2. 2. q. 186. art. 9. ad 1. ergo sufficienter saluatur in tali statuto vera ratio legis.

Regulæ religiosorum se obligāt ad pœnam vel nō ad culpā. *Castro.* *D. Thom.*

Altera verò pars, scilicet, hunc modum legis non repugnare cum æquitate, seu iustitia, probari solet ex regula iuris 23. in 6. quòd pœna interdum incurritur sine culpa, quamuis non sine causa, vt etiam dixit D. Thom. 2. 2 q. 108 art. 4. ad 2. afferens exempla irregularitatis, quæ sæpe incurritur sine culpa, & idem est de interdicto. Ad hæc verò dici posset, irregularitatē illam non esse pœnam; interdictum verò nunquā imponi sine culpa alicuius, quamuis comprehendat innocentes propter aliquam vnionem, quam habent cum delinquente. Sicut pœna patris peccantis solet redundare in filios innocentes. Sed in hoc non est de nomine 5.

Interdictum & irregularitas sæpe incurritur sine culpa. *D. Thom.*

nomine cõtendendum. Fatemur enim (vt dixi c. prę-cedenti) pœnam in maxima quadã proprietate sumptam includere rationem vindictæ, & dicere ordinẽ ad propriam culpam. Non est tamen necesse ita in præsenti sumi: nam generaliùs omne incommodum naturæ, ex quacunque causa nascatur, includitur sub malo pœnæ, & specialiter, ac morali modo loquẽdo, etiam dicitur pœna propria omnis afflictio, quæ fit per modum coactionis, vt lex aliqua seruetur, & hæc põt sine culpa contra Deum imponi, quamuis non sine aliquo defectu, vel imperfectione apud homines. Quòd ergo hic modus pœnæ possit sine iniustitia imponi, probatur; quia superior potest cogere ad actum de se bonum, etiamsi in omissione talis actus non sit culpa, quia illud potest expedire ad bonum commune, & nihil habet contra rationem, & cõtra debitum superioris officium; ergo eadem ratione potest superior onus aliquod, vel afflictionem ponere propter omissionem illius actus, etiamsi culpa non fuerit apud Deum. Probatur consequentia, quia illa punitio tũc non est, nisi quædam coactio, vt fiat, vel non fiat talis actus, quæ necessaria est, vt timor illius antecedẽter etiam cogat ad vitandam similem transgressionem. Et confirmatur: nam interdum potest respublica alia onera imponere ex iusta causa, & sine culpa, vt probant exẽpla suprà adducta, & alia, quæ adducit Glossa in c. 2. de const. & ratio est, quia ad bonum regimẽ reipublicę sępe id necessarium est; ergo ita ẽt fieri potest in præsenti, nam causa est sufficiens, secluſa culpa.

Glossa.

6. Deniq; sæpe potest expedire ad pericula animarum vitanda hoc tantummodo cogere ad actum aliàs cõuenientem communitati. Quia coactio aliqua est vtilis, & quod maior non fiat, est etiam vtile animabus, & pertinet potius ad suauem prouidentiam, quam ad rigorem. Et hoc prudenti consilio fiunt statuta in religionibus, in quibus supponitur virtuale pactum in voto obedientiæ, & professione inclusũ, acceptandi talem pœnam, si in hac, vel illa regulæ transgressione quis cõprehendatur, vt notauit Anton. 3. p. tit. 16. c. 1. §. vlt. circa fin. Quod extendi etiam põt ad quamcunq; cõmunitatem, seu rempublicam, quia inter eam, & singula mẽbra eius intercedit, vel saltem supponitur talis conuentio ad ciuilem vnionem in vno corpore, illa tamen supposita, ex vi potestatis iurisdictionis, quæ est in superiori, sequi potest talis modus imperandi, & imponendi talem obligationem, quia per se est iustus, & vtilis communitati, vt declaratum est.

Sæpe expedit ad pericula animarũ vitanda obligare ad pœnam, qui obligatur ad culpam: sic in legehuma nacensetur, qua pœnam imponit fugienti de carcere, & scindenti ligna in sylua. Anton.

7. Dico secundò. Aliquæ sunt leges purè pœnales, & in conscientia non obligantes, nisi ad pœnam quæ ex materia, & verbis, aliisque circumstantiis à legibus pœnalibus mistis discernendæ sunt. Prior assertionis pars clara est, eamq; videntur supponere auctores allegati in priori assertione, & licet Castro dubitet an dentur tales leges, tamen non videtur cadere in dubium, tum, quia cum possibiles sint, & sæpe possint esse aptiores ad regimen subditorum cum minori periculo, & grauamine in aliqnibus materiis, in quib⁹ maius onus necessariũ nõ est, videtur per se credibile, sæpe ferri hoc modo leges pœnales. Tum etiam, quia in religionibus sunt clara exempla harum legum, vt suprà dixi, & in legib. humanis, purè pœnalis censetur illa, quę pœnam imponit fugienti de carcere, scindẽti ligna in sylua communi, &c.

2. Conclus.

8. Tota ergo difficultas est in posteriori parte assertionis explicanda, quando sc. lex pœnalis pura censẽda sit. In quo dici communiter solet, hoc pendere ex intentione legislatoris, quod verisimum esse credo, ob rationem factam. Neq; hoc pendet ex illa quæsti. an obligatio præcepti, seu legis in conscientia, possit esse maior, vel minor ex intentione legislatoris. Nam quidquid de hoc sit, stante iam præcepto, nihilomin⁹ certum est, pendere ex intentione superioris præcipere, & similiter duo præcepta, aut vnum tantũ hypotheticum imponere, sicut pendet ex intentione vouentis sub pœna aliqua, vel vtramq; per se vouere, & expresse, aut tacitè duo vota emittere, vel vnum tantum hypotheticum. Suppositа ergo necessitate intentionis, inquirimus, quomodo cognoscetur, & vnde constabit, intentionem Principis fuisse, vnum tantum præceptum hypotheticũ imponere. In quo ẽt est clarum, maximè posse hoc constare per expressam declarationem ipsius legislatoris, siue hęc exprimatur in ipsamet lege particulari, siue per aliquã generalem regulã aliquarum cõstitutionum, in eis cõprehensam, quæ hoc declaret, vel designet verba, per quæ sola significetur obligatio in conscientia: vt in aliquibus religionib⁹ fit, siue deniq; de tali intentione cõstet per traditionem, cõsuetudinem, seu legem non scriptam. Quamuis n. talis consuetudo non sit vniuersalis in omnibus legibus pœnalibus (vt Nauar. volebat) põt in aliqua republica, seu congregatione introduci, & illa erit optima interpres cuiuscunq; legis talis communitatis, nisi per ipsammet legem reuocetur, exprimendo vt talis lex obliget, vel habeat vim præcepti non obstante contraria consuetudine.

Pendere ex intentione legislatoris, quòd lex sit purè pœnalis vel non.

Consuetudinem esse interpretem, an lex sit purè pœnalis.

Nauar.

9. Vltra hos verò casus possumus generalem regulã negatiuam constituere, Quoties per verba legis pœnalis non declaratur sufficienter proprium præceptũ obligans ad actum, vel omissionem eius, præsumendum est, esse legem purè pœnalem, ita vt in hoc casu procedat opinio Nauarri tractata c. prędcedenti. Quia procedit etiam ratio eius: nam si lex non satis explicat duplicem obligationem, seu præceptum, benignior pars est eligenda, cùm res sit dubia, & lex non satis explicet rigorem. Censebitur autem lex non satis explicare priorẽ obligationem conscientię, quando nec lata fuerit per verbum expresse præceptiuũ, quod in actum prohibitum, vel imperatum cadat, nec ex circũstantijs, aut materia, vel pœna legis colligatur virtuale præceptum, seu intentio sufficiens præcipientis. In priori parte huius documenti videtur fundata regula, quã generaliter admittit Castro, quoties lex nõ fertur per verbũ imperandi, aut prohibendi, sed per verba conditionem tantum significantia, legem esse purè pœnalem. Vt cùm lex dicit, si quis inueniatur extrahens triticum ex regno, perdat illud, vel duplum: vel cùm dicit, quicunq; deprehensus fuerit venans in tali loco, soluat tale quid. Similes enim leges ex vi verborum non inducunt obligationem ad actum, vel omissionem, quia in rigore non præcipiunt.

Regula generalis.

Castri generalis regula.

10. Hæc autem regula indiget limitatione insinuata in posteriori parte nostri documenti. Nam si pœna legis intrinsecè supponat culpam, lex non est censenda purè pœnalis, ẽtsi sub illa forma feratur, quia cõditio pœnæ satis declarat mentem legislatoris, vt quando excõmunicatio fertur sub hac forma, Si quis hoc fecerit, sit excõmunicatus, vel, Qui hoc dixerit, anathema sit. Nam licèt Nauar. dicat, has leges esse purè pœnales, supponere tamen culpam ex priorib. legib. diuin. aut human. nihilominus verum non est. Tum quia sępe non supponitur talis obligatio prior, vt quando de nouo statuto dicitur, Si quis ingressus fuerit talem locum, maneat excõmunicatus, idemq; cum proportione est, quãdo veritas aliqua de nouo definitur sub illa forma, Si quis tale, vel tale dixerit, anathema sit. Tum etiam, quia licet conditio apposita sit de re contra ius naturale, vel diuinum, vt si quis percusserit, si quis furatus fuerit, &c. nihilominus ad excommunicationem necessarium est præceptum Ecclesiasticum, & contumacia contra illud, vt talis pœna incurratur. Quoties ergo leges imponunt huiusmodi pœnas, non sunt pure pœnales, etiamsi dictis verbis vtatur. Idemq; cẽseo, quando pœna est grauissima, etiam corporalis, vt si imponatur pœna mortis, vel mutilationis, aut alia æquipollẽs, idq; non solũ ratione periculi (vt quidam volunt) nã illud sæpe vitari posset: sed ex morali æstimatione

Limitatur regula Cadi.

Nauar.

talis pœnæ. Nam lex censenda est prudens, & iusta: esset autem intolerabilis, si propter rem, quæ culpa caret, pœnam mortis, vel mutilationis imponeret. Et ideo diximus in superioribus ex doctrina Augustini, omnia præcepta legis veteris, quæ pœnã mortis corporalis imponebant, induxisse obligationem sub mortali. Vnde licet verba non sine expresse præceptiua vel prohibitiua, satis est, quod virtute illam contineant, & ex adiuncta pœna, declaretur, qualis sit legislatoris intentio.

11. *Considerandã materiæ grauitatem, ad cognoscẽdam legis obligationem quoad eon scientiã, vel tantum ad pœnam.*

Obiicies, quia satis grauis pœna est flagellationis publicæ, quæ imponitur frangenti carcerem, & nihilominus ille non obligatur, in conscientia seruare illam prohibitionem, nec peccat fugiendo. Respondeo, vel illam pœnã respectu talis personæ non censeri nimiùm grauẽ, vel à republica iudicatã esse proportionatam ad coactionẽ necessariam pro tali prohibitione, & quasi ad defensionẽ sui iuris, & publicæ iustitiæ, & ideo omnia esse prudenter consideranda.

12.

Deniq; quamuis verba per se spectata, vel grauitas pœnæ, non satis ostendant obligationem in conscientia ad legem obseruandam, consideranda est materia legis: nam si illa fuerit moralis, i. pertinens directè ad bonos mores reipublicæ, & ad cohibenda vitia, & ad eos fines censeatur necessaria, vel ad pacem eius, vel ad vitandum magnũ incõmodum eius, magna præsumptio est, legẽ poni sub intẽtione obligandi in cõscientia, etiamsi modus præcipiendi non sit adeò expressus, & formalis, nec pœna nimiùm grauis. Ita sumitur ex Victo. & Couar. supra. Et ratio est, quia credendum est, legislatorẽ in his casibus velle obligare modo magis cõueniente, & necessario reipublicæ: in tali aũt materia, & occasione maximè expedit, cogere obligando in conscientia; ergo. Quando verò nihil horum interuenit, sed materia est politica, vel nõ magni momenti, aut necessitatis ad bonos mores, & forma præcipiendi est tantũ conditionata, & pœna non nimiùm grauis, signum sufficiens est, talem legẽ non obligare in conscientia.

Victor. Couar.

13.

Ad primam rationem contrariæ sententiæ iam responsum est, legem pœnalem resolui in aliq; conscientiæ obligationem soluendi, vel sustinendi pœnam, & hoc satis esse, vt sit vera lex, ẽtsi ad conditionem, sub qua pœnam comminatur, in conscientia non obliget, respectu cuius conditionis dicitur purè pœnalis, licèt respectu ipsius pœnę efficaciam habeat obligandi modo prædicto. Ad secũdã negatur sequela, nimirũ, talem legem fore iniustã, quia licèt inferat pœnam (id est, grauamen aliquod, seu malum) sine culpa, nõ tamen sine causa, vel licèt illud inferat sine culpa morali, nõ tamen sine culpa ciuili, seu politica, & hoc sufficit. Vnde ad tertiam negatur etiam sequela, quia ratio inferendi maiorem vel minorem pœnã, non solũ esse põt maior, vel minor culpa, sed etiam maior, & minor causa, seu necessitas inferendi maiorem vel minorem coactionem. Et argumentum deficit planè in regula religiosa, in qua inæquales pœnæ inferuntur propter varias trãsgressiones regularum, quę ad culpam non obligant. Ad quartum iam declaratum est, cur oporteat dari aliquas leges purè pœnales, & quibus signis à mixtis discerni valeant.

CAPVT V.

Vtrùm lex humana pœnalis possit obligare in conscientia ad illam soluendam, vel exequendam, seu obseruandam ante iudicis condemnationem, & exequutionem.

1. *1. sententia affirmatiua ex*

Diximus de obligatione legis pœnalis ad actum, vel omissionem prohibitum, nunc supereſt dicendum de altera parte talis legis, quæ est impositio pœnę, quæ scil. obligatio ex illa nascatur, & dicemus priùs de possibili, deinde de facto, habetq; locũ quæstio, tam in lege purè pœnali, quàm in mixta, eademq; proportione in vtraque definienda est. Prima igitur sententia docet indistinctè, legem humanã posse obligare in conscientia transgressorem ante omnem sẽtentiam ad omnem pœnam quantumcunq; grauẽ exequendam, ẽtsi actionem ipsius rei requirat, illa tantum actione excepta, quæ intrinsecam malitiam induerit, si ab ipsomet delinquente fieret, vt esset, v. g. occidere, aut mutilare seipsum. Hanc opinionem tenere videtur Castr. toto li. 2. de legẽ pœnali, qui maximè loquitur in particulari de pœna confiscationis omniũ bonorũ. Putat n. obligare in conscientia delinquentẽ, qui illam ipso facto incurrit, ad tradenda omnia bona sua fisco, ẽt ante sententiam declaratoriã. Ex quo exemplo planè sequitur dicta vniuersalis regula, pẽrtim quoad pœnas, quæ corporales nõ sunt, & rationes, quibus vtitur, generaliter procedunt. Sequuntur hanc sententiã magna ex parte Panor. Felin, & alij Canonist. in c. 1. de const. & plures sumi possũt ex Tiraq. in l. *si vnquam*, ver. *reuertatur*, n. 291. & sequẽtib. Fundamẽta huius sententiæ sunt multa, quæ latè refert, & soluit Simancas infrà citandus.

capta actione, quæ intrinsecã malitiam inclu derit.

Castro.

Panorm. Felin. Tiraquel. Simancas. 2.

Quibus omissis, quia in sequentibus attingentur, duæ partes distingui possunt in hac sententia. Vna est indefinita, sc. non deesse in lege humana potestatem obligandi ad pœnã, & ad pœnę exequutionẽ, seu obseruationem ante omnem sententiam, & hoc tanq; verum admittimus. Quia nulla in eo potest ostendi repugnantia, & præterea ex dicendis constabit. Altera pars est, hanc potestatem extendi ad omnem pœnam cum sola exceptione pœnæ includentis malitiã, quia nõ potest alia cũ fundamẽto excipi. Quod probatur, quia lex humana põt directè põcipere quicquid honestũ est, si fit necessariũ ad bonum cõmune Reipublicæ: ergo etiã põt id in pœnã pręcipere dicto modo, quia pot etiam esse necessariũ ad cõmune bonũ. Neq; obstabit acerbitas pœnæ, tũ quia tale potest esse delictum, vt totã illã mereatur, tũ etiã quia lex humana potest obligare ad rẽ etiã difficillimã, si bono cõmuni expediat: tũ deniq; quia iudex per sentẽtiã declaratoriã potest ad hoc obligare, vt cõstat in pœna illa de confiscatione bonorum: ergo lex poterit.

Nondefectus legis humanæ potestatis obligandi ad pœnam, & eius extensionem ante sententiam, cum hoc sit expediens esse communi bono ciuis. quando.

Nihilominus sentẽtiã hanc nõ probo quoad hãc vnicã exceptionẽ, cũ tanta generalitate in cæteris pœnis. Quia vltra pœnas, quas ipse reus licitè in se non potest exequi, sunt aliæ ita acerbæ, & nõ repugnãtes naturæ, vt præter humanã potestatẽ sit, illas dicto modo imponere. Cuius non minimũ signũ est, nullã talẽ inueniri legẽ humanã. Nam q̃ dicitur de cõfiscãte bona, q̃ ratione illius reus teneatur illis se spoliare, verũ nõ est, tũ quia cõsuetudo oppositũ docet, & tenet, & null⁹ vir, aut cõfessor doct⁹ obligat huiusmodi delinquentes ad se spoliãdũ suis bonis priusq; iudicẽtur. Tũ ẽt, quia in c. *cum secundum leges*, de hær. in 6. declaratũ est, nõ licere fisco vel iudicibus vsurpare bona hæretici, etiãsi de ei⁹ delicto alias cõstet, donec p sentẽtiã declaretur: ergo signũ est, ipsũ nõ teneri in cõscientia ad se spoliãdũ. Ex hoc aũt vsu satis ꝓbabiliter colligitur, nõ cadere hoc sub humanã potestatẽ, quia si hactenus factũ nõ est, etiãsi cõmissa fuerint delicta grauissima, quãtũ esse possũt, & satis frequẽtia, signũ morale est, fieri nõ posse. Itẽ q̃ hactenus nõ fuit necessariũ, nec expediẽs ad cõmune bonũ, signũ est, & nũquã futurũ, & natura sua non esse tale: ergo etiã est signũ nõ esse materiã, vel effectũ accõmodatum legi humanæ. Confirmatur: nam hac ratione dicimus, materiam propriã consiliorum nõ esse accõmodatam præcepto humano, quia licet act⁹ sit bon⁹, tamẽ obligatio per absolutã legem est vltra humanam consuetudinẽ, & vtilitatem: ergo similiter non satis est, quod actio pœnalis non sit mala, vel quod sit honesta, si obligatio est extra humanam cõsuetudinem, & vtilitatẽ. Et hæc est ratio à priori huius partis, quæ in sequentibus magis explicabitur.

3. Præditam potestatem non extendi ad omnem pœnam, etiam pœna includente malitiam, cum sint actus nimis acerba & repugnantia naturæ humanæ.

Prædictam equitatem vltra humanum & vtilitatem quæ semper sit ita.

Secunda opinio principalis est extremè contraria, nam simpliciter negat posse legislatorem humanum obligare in conscientia subditos delinquentes ad pœnam ante sententiã. Pro qua referri possunt Cou. in

4. 2. opinio negans potestatem legislatoris

Epito-

Epitom.quarti,p.2.c.6.§.8.& alij infrà citandi. Tamen nullus est, qui nõ addat aliquam exceptionem, & ita non videntur ita generatim loqui, quanquam plures eorum rationes, si efficaces essent, id probarent. Potest ergo hæc sententia suaderi primo,quia contra iustitiam est,vt aliquis non accusatus,& conuictus condemnetur, priusquam audiatur, & ideo hoc damnant omnia iura : sed si quis obligaretur ante sententiam,damnaretur non auditus,& non conuictus; ergo esset contra iustitiam ; ergo excedit omnem potestatem. Secundò,quia cogere ad obseruantiam legis est officium iudicis,qui ab Aristot.propterea vocatur iustum animatum ; sed contra naturam est,obligare reum, vt in se exerceat officium iudicis, & sibi inferat vim,& coactionem; ergo etiam est cõtra naturam obligare illum, vt pœnam in se exequatur,quia per pœnam fit coactio. Vnde argumentatur tertiò Soto,nam pœna consistit in passione; ergo natura abhorret, vt aliquis cogatur eam in se exequi, quia non debet simul esse agens, & patiens. Quartò argumentantur multi;lex humana debet esse tolerabilis,vt suprà dictum est,imò & facilis,vt regulariter obseruari possit,non enim est præcipiendum multis, quod pauci possunt efficere, sed exequi in se pœnam ante omnem condemnationem, est res valde difficilis,quam moraliter loquendo pauci implebunt ; ergo non est materia accommodata legi humanæ.

gere ad pœnam ante sententiam. Couarr.

1. ratio.

Natura abhorret in se exequi pœnam ; & lex humana debet esse facilis.

5. Hæc sententia non potest vniuersaliter defendi,& ita à nullo Doctore catholico,quem viderim,vniuersaliter,vel sine limitatione asseritur. Quia excõmunicatio est pœna,& grauissima,vt iura docent,& tamen certissimum est, sæpe imponi ipso facto, & incurri ante sententiam iudicis, & idem est de alijs cẽsuris. Ex quo exemplo constat, rationes factas non habere vim, nam qui excommunicatur ipso facto, condemnatur antequam in exteriori iudicio audiatur,accusetur,& conuincatur; ergo vel illa pœna iniusta est, quod dicendum non est, vel hoc non est intrinsecè malum,nec per se iniustum; ergo ex hoc capite non recte probatur esse supra potestatem humanam obligare ad pœnam ante sententiam. Ratio autem huius est,quia accusatio,&c. debent esse accommodata condemnationi; quando autem quis per legem pœnalem obligatur ipso facto, non condemnatur in foro exteriori, sed in conscientia ; ergo in illo debet accusari,audiri,& conuinci. Hoc autem modo constat, eum, qui sibi conscius est delicti contra legẽ commissi, in sua conscientia accusari, & si aliquam excusationem habet,audiri, & cum rationabilis non appareat,conuinci ; ergo non est alienum à iustitia, quod tunc etiam in conscientia obligetur. Non ergo cogit prima ratio. Nec etiam secunda, quia licet iudex eo officio debeat cogere ad leges seruandas, tamen etiam legislator ipse potest aliquam coactionem per se adhibere, præsertim pro his casibus, pro quibus viderit officium iudicis non sufficere ; & hoc facit Ecclesia, quando imponit censuras ipso facto ; ergo etiam potest id facere quicumq; alius legislator, si aliunde non repugnet. Ex tertio etiam capite agentis,& patientis non repugnat ; tum quia in viuentib. & præsertim in liberis,nõ repugnat idem esse agens, & patiens, tum etiam quia interdum potest pœna in actione consistere, si voluntaria est ; tum deniq; quia sæpe lex ipsa secum affert executionem , & imponit pœnam, vnde ipsa est agens,& homo patiens. Deniq; difficultas non est tanta, quæ superet conditionem humanam : nam excommunicatio satis grauis pœna est,& ad multa obligat satis ardua,vt sunt,priuari omni vsu rerum sacrarum, & omni humana communicatione,& fructib. beneficiorum,&c. & nihilominus ad hæc obligatur homo ante sententiam ; ergo imponere hoc onus non est supra potestatem legis humanæ,nec repugnat in omni pœna, licet in aliqua repugnet,vt diximus.

Refutatur ab exemplo excommunicationis.

6. Est ergo tertia sentẽtia,quæ à priori solùm differt, quia excipit solas censuras. Ita sentit Soto lib.1.de iustit.q.6.a.6. & lib.4.p.6.a.3. Qui singularis est in hoc, quòd licèt fateatur, censuras posse per legem imponi ipso facto (id enim negare non poterat) de omnibus alijs pœnis id negat,solum propter fundamenta proximè soluta in præcedenti paragrapho. Cõstituit autem differentiam , quia per censuras, inquit, priuat Ecclesia fideles quibusdam bonis cõmunibus, quod potest facere, quotiescunq; ex parte illorum sufficiens causa fuerit, nullo spectato eorum consensu, neq; interueniente alia actione , præter ipsam sententiam legis. Sicut potest (inquit) Rex non admittere ad publicum conuiuium de bonis suis eum, qui hanc vel illam conditionem non habuerit , nulla interueniente sententia, sed ipso facto. Alia item ratio,& fortasse probabilior, reddi posset, quia censuræ non tam sunt pœnæ vindicatiuæ,quam medicinales; vt autem medicina adhibeatur , non est necessaria sententia iudicis, sed vnusquisq; tenetur eã assumere,maximè præcipiente medico, seu doctore ; aliæ verò pœnæ sunt vindicatiuæ,& ideo maiorem coactionem requirũt. Alia item ratio reddi posset , quia censuræ inducuntur per modum præcepti superioris vetantis talem actionem,receptionem, aut communicationem, vel quid simile , & ideo non sequuntur conditiones pœnarum,sed præceptorum, quæ obligant virtute ipsius legis,absq; alia sententia.

de omnibus aliis pœnis, asserit censuras posse poni ipso facto, ob exemplum regum non admittentis ad mensam suam, nisi cum tali conditione.

Nihilominus hæc sententia defendi non potest,vt opinor; sunt enim multæ aliæ pœnæ,quæ non solùm de possibili, sed etiam de facto imponuntur per ipsã legem ante sententiam hominis , & cõsequenter imponunt aliquam obligationem in conscientia. Hoc patet in primis in pœna irregularitatis, quæ non solùm potest ipso iure imponi,sed ẽt hoc includit in ratione sua, vt ex propria materia suppono , & consequenter ante omnem sententiam obligat in conscientia ad abstinendum ab omni vsu,& receptione ordinum. Scio,ipsum Sotum hanc irregularitatem pœnalem vocare censuram, sed in hoc etiam falsa est eius sententia:& contra c.*quærenti*,de verbor.significat.& contra cõmunem vsum rescriptorum Pontificum,& Romanę curię. Et in hoc exemplo deficit secunda ratio facta, quia irregularitas non est medicinalis pœna,sed vindicatiua,& ideo est de se perpetua.

7. *Refutatur Sotus exemplo irregularitatis, qua ante omnem sententiam ligat, & iuxta de priuatione beneficij.*

Cap quæren ti.

Idem est de priuatione beneficij, etiam iustè priùs possessi : nam potest imponi ipso facto ante omnem sententiam,vt fatetur Nauar.in Sum.c. 23. n. 67. vbi de possibili loquitur; tamen n.110. versic. *Nota decimo*,notat duos casus simoniæ confidentialis, in quib. iuxta decreta Pij IV.& Pij V. quæ ibi refert,hæc pœna ipso facto incurritur.Et quamuis Syl Couar.& alij dubitent de facto, maximè in intelligentia vnius, vel alterius textus, tamen quod id facere possit Ecclesia,non dubitant. Estq; casus satis expressus in c.*licèt*,de elect.in 6. Vbi id notat Glossa verb.*priuatus*,& Nauar.c.25.n.118. dicens,eum, qui intra annum post obtẽtum beneficium parochiale , non ordinatur , amittere illud ipso facto , ita vt nõ possit in conscientia illud retinere. Et eodem modo intelligit pœnam amissionis Episcopi , qui intra sex menses non consecratur,in Concil. Trident. Sess. 23. de reformat. c.2. Responderi autem potest ex eodem Nauar. & Soto suprà,illam non esse propriam pœnam, sed quasi cõuentionem, quia,v. g. qui recipit beneficium parochiale priusquam sit sacerdos,sub hoc tacito pacto illud recipit, vt intra annum ordinetur , aliàs illud amittat , & hoc modo eludit Soto alia similia exempla,sed non satisfacit, tum quia similes leges nõ tantum habent efficaciam in eos , qui post illam legem receperũt beneficia,sed etiam in eos, qui iam illa habebant,in quibus nulla cõuentio præcessit;tum quia licèt is, qui recipit beneficium, ignoret talem legem, & nullo modo consentiat tali conuentioni , manet obnoxius illi obligationi, & pœnæ ; ergo est ex efficacia legis,non ex conuentione.

8. *Nauarr.*

Sylvest. Couar.

Nauar.

Soto. Euasio Sotò & eius refutatio.

6. Sotus negãs

9. *De pœna cõfiscationis bonorum. Cap. cum secundum.*

Tertium exemplum est in pœna cõfiscationis bonorum, quæ ipso facto imponit, c. *cum secundum leges*, de hæret. in 6. cum similibus. De qua potissimùm disputant Doctores relati, & ferendi, & inter eos est controuersia, an reus teneatur in conscientia se spoliare bonis confiscatis in qua concedimus veriorem esse partem negantem, quæ communior est, vt videmus. Est etiam controuersia, an reus ipso facto amittat dominium suorum bonorum, esto non amittat iustam possessionem, vsum fructum, & vsum; tamen fortasse est quæstio de modo loquendi, quia dubitari non potest, quin reus ipso facto amittat aliquod ius, quod antea in suis bonis habebat, & fiscus illud acquirat. Nam ratione iuris, quando postea fertur sententia declaratoria criminis, retrotrahitur exequutio pœnæ, & fiscus recuperat omnia bona rei, vbicunq; & quomodocunq; illa inuenerit; ergo talis lex infert aliquam pœnam statim ac fit crimen, ante omnem sententiam. Vnde etiam ex illa nascitur obligatio in conscientia ad nõ dilapidanda ea bona in detrimentum fisci, & ad non faciendos contractus, qui possint in damnum tertij redundare. Sed de hac pœna in materia de Hæresi, Deo dante, latiùs dicturi sumus. Præter has deniq; sunt multæ aliæ pœnæ priuationũ fructuum, irritationũ contractuum, & inhabilitatũ, ad quas sæpe lex pœnalis obligat in conscientia, vt constat de aliquibus impedimentis ex delicto ita inhabilitantibus personam ad matrimonium, vt ante omnem sententiam irritent subsequens matrimonium, ex recepta, & indubitata sententia, quã ipse Soto in 4. amplectitur. Inhabilitas etiam ad donandum, acquirendum, vendendũ, & similia, sæpe inducitur per legem humanam ipso facto, vt infrà videbimus. Cur ergo, sicut hoc facit lex ipso facto, propter alias rationes nõ poterit etiam id efficere propter delictũ: non est ergo sufficiens illa exceptio, quam facit Sotus.

De aliis pœnis priuationum fructuum, irritationum & inhabilitat.

Soto.

10. *Soto.*

Accedit præterea, quòd generalis regula à Soto constituta nulla sufficienti ratione probatur: nã potissimę sunt, quas adduxi in prima sententia, & oltẽdi nihil probare. Denique differentia, quam adducit Soto, non est constans. Tum quia censuræ etiam priuant propriis bonis, vt fructibus beneficij, vsu proprij muneris, seu officij, & aliquarum actionũ, quarum homo est dominus. Tum etiam per alias leges inhabilitantes interdum priuatur homo bonis, seu iure proprio, vt est habilitas ad contrahendum matrimonium vel quid simile, quod tamen per legem fieri solet in pœnam, vt dixi. Tum præterea, quia dũ Ecclesia priuat bonis communibus, non se gerit vt domina, sed vt fidelis dispensator, & iudex: ergo sicut potest per legem ferre sententiã, qua priuet hominem bonis communibus, ad quæ habebat ius ab ipso domino, ita etiam potest priuari bonis propriis, quia non plus aliquando æstimantur, nec magis vtilia sunt bona propria, quam communia, vt cathedrę suffragia, & similia: ergo de his omnibus possunt ferre leges pœnales operantis ipso facto, quod Soto negat. Et probatur consequentia ad hominem, quia in hoc æquiparentur censuris, & nulla alia ratio differentiæ ab eo redditur. Ad secundam verò, quam nos adduximus, respõdetur, ẽt alias pœnas esse posse medicinales, & è conuerso ẽt censuras esse pœnas vindicantes delicta, præterq; quòd vindicatio respectu vnius, & medicina præseruatiua respectu aliorum, & ideo postulare põt eandem vim & efficaciam. Tertia item differentia nulla est, quia ẽt inhabilitas ad matrimonium per legem imposita includit præceptum non contrahendi cũ irritatione, & è conuerso priuatio inducta per censuram, sæpe non solum præceptũ, sed etiam irritationem includit; est ergo eadẽ ratio.

11. *4. sent. de pœna in actione consistente, ad quam*

Quarta sententia distinguit duplicem pœnã, vna est, quæ in sola passione consistit, nec requirit actionem, seu exequutionem hominis. Alia, quæ sine hominis actione, & exequutione fieri non potest. De priori affirmat hæc opinio, posse per legem ita imponi, vt ante omnem sententiam obligetur homo in conscientia ad seruandam illam: de posteriori autẽ negat. Hæc fuit opinio Caiet. 2.2. q. 62. art. 3. & in Sũma verb. *pœna*, vbi videntur ita sentire Angel. Armil. & alij Summistæ. Approbat etiam distinctionẽ Cai. Simanc. de catholic. instit. tit. 9. n. 31. & sequentibus, & inclinat Sylvest. verb. *Assassinus*, nu. 4. in fine, tamẽ nu. 4. in ea non persistit. Citatur etiam Victor. in rel. priori de Indis, n. 14. Adrian. quodlib. 6. q. 1. Conrad. de contracti. q. 7. Cord. lib. 1. qu. q. 36. & plures ex Iurisperitis, præsertim Bartol. in l. *id quod pauperibus*, C. de Episcop. & Cleric. Ioan. And. c. 1. de homic. in 6. & Anchar. in c. *felicis*, de pœnis, in 6. Sed hi auctores re vera non loquuntur generaliter, sed de vna, vel alia graui pœna. Prior ergo pars huius sententiæ de pœnis consistentibus in passione sufficienter probatur argumentis factis contra secundam opinionem. Aliqua verò ex fundamentis illius secũdæ opinionis applicantur ad posteriorem partem suadendam. Sed illa iam soluta sunt, vnde vnicum superesse põt huius partis fundamentum, sc. quia leges humanæ debent esse tolerabiles, & accõmodatæ humanæ conditioni, c. *erit autem lex*, d. 4. c. *alligant*. 26. q. 7. cum suprà notatis de hac re; sed lex, quæ obligaret hominem in conscientia ad exequendum in se pœnam, quæ propriam eius actionem requirit, esset nimis grauis & intolerabilis, & aliena à cõmuni hominũ vsu; ergo talis modus legis excedit humanam potestatem. De qua ratione præter citatos videri potest Nau. in Comme. de datis, & promissis, n. 44.

Pœnæ obligant ante sententiam ciuilem de ea, quæ in solo passionis consistunt. Caiet. Angel. Armil. Simanc. Victor. Sylvest. Conrad. Cordu. Bart. Bal. Ioan. And. Anchar.

Cap. illi cui lex. Cap. alligant. Pœnæ quæ propriam actionem requirunt, non tenent ad eam nisi sint nimis graues.

12. *Refutatur præcedens sententia. Pœna de manu ad mortem vel famæ vel fugiendum, carcere, & non celebrare, vel communicare, sit infamia.*

Nihilominus hæc sententia vniuersaliter, & indistinctè sumpta probari non potest, nec distinctio data potest subsistere. Quod ita declaro, quia vel prior pars de pœnis purè passiuis, seu negatiuis intelligitur vniuersaliter, & sine vlla exceptione, vel cum hac moderatione, *Nisi pœna contineat nimiam acerbitatem repugnantem humanæ conditioni*, In priori sensu non est vera prior pars. Nam si quis per legem damnetur, vt fame pereat, non potest in conscientia obligari ad nõ comedendum, quamuis illud non requirat actionẽ, sed carentiam actionis, cuius manifestum argumentum est, quia etiam post sententiam iudicis ad id nõ obligatur reus in conscientia, vt traditur 2.2. q. 64. & bene Victor. in relect. de homicid. nu. 28. Idem est, si per legem quis obligatur ad non fugiendum è carcere, in quo timet aliquod graue nocumentum: nemo enim ad hoc in conscientia obligatur, vt ibidem docet Victor. & infra attingemus, & tamen illa pœna non requirit actionem, vel motum, sed quietem. Idẽ est, v. g. de pœna non celebrandi, aut non communicandi: nam si ex effectu sequuto, v. g. infamia fiat nimis acerba, non obligatur quis in conscientia ad seruandam illam. Propter quod dicunt omnes auctores, excõmunicatum occultũ posse licitè publicè cõmunicare, quando sine graui infamia id vitare non põt. Præterea ratio, quam dicta sententia pro se adducit, persuadet, in illa priori parte necessariò esse hanc moderationẽ, q. pœna, licèt sit purè passiua, nihilominus debeat nõ esse nimis acerba, & inhumana. At verò posita hac moderatione, ẽt erit adhibẽda in altero membro dist. & sic erit falsum, & ruet tota dist. Nã pari ratione dicendũ est, pœnam quæ requirit actionẽ, tunc solũ non posse dicto modo in cõscientia imponi quãdo est nimis grauis, & pter humanã fragilitatẽ: secus aũt esse si intra latitudinẽ illius generis pœnę moderationem retineat. Tũ n. cessat fundamẽtũ illius sententiæ, cessat ẽt omnis ratio iustitiæ, quia lex humana põt pręcipere quidquid nec malum est, nec nimis graue, aut repugnat naturę, si aliunde possit habere æquitatem, & vtilitatem boni communis.

13. *Nonnulæ pœnæ requirunt actionem ipsius rei, & tamen non*

Superest tamen vt probemus, hæc duo non repugnare, scilic. pœnam requirere actionem ipsius rei, & nihilominus esse moderatam, & humanam; id autẽ multipliciter ostendo. Primò, quia dicti auctores fatentur, per sententiam declaratoriã criminis incurri posse

moderata. Sic enim est in priuationibus quæ nō sunt minus graues.

posse aliquam pœnam in conscientia sine alia condemnatione, vel exequutione iudicis, aut ministrorum eius; ergo idem posset facere lex non postulando sententiam declaratoriam. Probatur consequentia, quia per sententiam declaratoriam non fit coactio physica, vt sic dicam, & reus ipse obligatur, vt sit exequutor pœnæ in se ipsum, & nihilominus mandatum ipsum non censetur intolerabile, vt procedit à iudice; ergo nec respectu legis ille modus pœnæ est nimis acerbus, si aliàs ex parte materiæ boni communis sit sufficiens ratio vtilitatis. Secundò, quia moraliter loquendo nō minùs graue, & onerosum est homini liberè se priuare aliquibus actionibus, ad quas habet vel propensionem, vel ius vel ex quibus sperat fructum, quàm aliquas actiones exercere, quæ pœnales, vel sibi graues sint; ergo si non est pœna nimis rigorosa, obligare hominem in conscientia, vt se priuet multis actionibus, vt cōmunicatione humana, & diuina, vsu sui officij, etiam cum priuatione fructus, non erit etiam nimis durum, quod obligetur aliquando ad actionem pœnalem moderatam. Probatur consequentia, quia quòd sit actio positiua, non includit specialem malitiam, vt suppono, propter quam ab homine fieri non possit; in reliquo autem æqualis est ratio, præsertim cum voluntaria omissio moraliter sit quædam actio, quatenus non fit sine voluntate continendi seipsum. Vnde confirmatur: nam secundum æstimationem moralem plus vellet homo tantam pecuniæ quantitatem soluere, quàm priuari suffragio actiuo, vel passiuo circa tale mun⁹, sed potest per legem in conscientia priuari suffragio actiuo, vel fieri inhabilis ad passiuum; ergo etiam poterit imponi pecuniaria pœna ipso facto soluēda, etiamsi in actione consistat.

14. Tertiò, quia leges imponentes pœnas priuatiuas, seu passiuas, consequenter obligant ad multas actiones homini inuoluntarias, si necessariæ sint ad seruandam priuationem, vel ex illa consequantur. Vt excommunicatus si sit in Ecclesia & Missa, vel diuinum officium inchoetur, tenetur egredi, vel si ei detur beneficium, tenetur non acceptare, quod licèt videatur negatiuum, non sit sine positiua actione, & (quod difficilius est) quando quis per legem priuatur beneficio, obligatur in conscientia relinquere illud secundum multos. Respondent aliqui, per legem auferri titulum beneficij, quia hæc est pœna, quæ nō requirit hominis exequutionem, inde autem sequi obligationem renunciandi beneficium, quia ablato titulo, perditur dominium beneficij, quia omnino pendet à titulo, argumento regul. 1. de regul. iur. in 6. Cap. relatū. & c. vnic. de eo, qui mittitur in poss. & cap. *relatum*, de iur. patronat. Hæc autem obligatio iam non est pœna legis humanæ, sed obligatio legis diuinæ, quia nemo potest retinere quod suum non est. Sed hoc non eneruat, sed confirmat potius rationem factam: nam si lex potest à seipsa auferre titulum beneficij, etiamsi inde sequatur nocumentum illud renuntiandi beneficium, cur non poterit directè obligare ad hoc ipsum nocumentum? Item quia eodem modo dicere quis posset legem priuare omni dominio, & iure in pecuniam, & illud in alium transferre, & inde sequi obligationem non retinendi rem alienam, sed tradēdi illam vero domino, sicut in præscriptione lex priuat priorem dominum omni iure, quod in re, vel ad rem habebat.

15. Resolutio prima. Concludo igitur, ex omnibus his ferè opinionibus aliquid sumēdum esse ex quo vera doctrina consurgat. Primùm ita q; assero, posse legem humanam obligare in conscientia ad pœnam tam passiuam, quàm actiuam ante omnem sententiam, si aliunde seruetur æquitas. Hoc probatur, quia legislator potest suo præcepto obligare non solùm ad sustinendam pœnam, sed etiam ad agendum quando pœnalis actio potest licitè ab ipso reo exerceri, & non est nimis acerba, & inhumana; ergo potest per legem ita hoc præcipere, vt statim obliget absq; alia declaratione. Et enim superior potest propter alias rationes iustas ita obligare subditum ad similem actionem; cur ergo non poterit propter iustam causam ex delicto ortam? Certe non potest probabilis ratio reddi, vt ex dictis etiam contra alias sententias constat.

Secundò dicendum est, hunc modum obligationis habere locum in pœnis moderatis, non vero in quibuscunq; grauissimis, præsertim quando requirunt hominis exequutionem, hoc etiam proximè probatum relinquitur. Tertiò dicendum est, hunc modum obligationis faciliùs posse imponi in pœnis priuatis, quàm in his, quæ requirunt actionem hominis, qui punitur, & inter priuatas faciliùs in censuris, & irregularitatibus, quàm in alijs. Hanc assertionem damus auctoribus secundæ, & tertiæ sententiæ, & eam suadent rationes eorum, maximè tamē vsus, vt statim videbimus, & illius alias congruentias afferemus. Atq; hæc sententia sic moderata est fine dubio communior inter modernos Auctores, vt videre licèt in Corduba dicta q. 36. ferè in principio, Nauarritatis locis, & idem tandem dicunt expresse Couar. & Simanc. & existimo antiquos Doctores nihil ab hac sententia discrepare. 16. Secunda. Tertia. Cord. Couar: Nauarr.

CAPVT VI.

Quando leges pœnales contineant sententiam ferendam, & non latam, & ideo non obligent in conscientia ad pœnam ante iudicis sententiam.

OStendimus non deesse potestatem legislatori humano ad obligandum subditos ad pœnam suæ legis absque interuentu alicui⁹ sententiæ per hominem latæ, superest dicēdum de actuali obligatione, quando imponatur: quoniam certum est, non semper vti legislatores hac potestate, neq; etiam nūquam illa vti, ideoq; necessarium est exponere, quādo leges pœnales vno, vel alio modo obligent. In hoc ergo capite dicemus de legibus, quæ non statim obligant ad pœnam: in sequenti verò de his, quæ obligant, ex quibus, priores dicuntur continere sententiam pœnæ ferendam per iudicem; posteriores verò dicuntur esse latæ sententiæ, quia per se ferunt sententiam condemnatoriam de tali pœna, siue requirant sententiam declaratoriam criminis, siue nōn, vt postea explicabimus. 1.

Quia verò tota hęc distinctio legum maximè pendere solet ex ipsarum verbis, ideo ad hoc declarandum aduerto, duplici verborum genere solere vti leges ad pœnas imponendas, vnum possumus simplicem vocare, aliud compositum: simplicem voco, quando lex solum vtitur verbo præcipiendi, & imponendi pœnam; compositum verò, quando illi verbo addit vel aduerbium aliquod, vel aliam particulam, aut clausulam, per quam magis explicet modū imponendi pœnam. Et vterq; modus est multiplex, & varius. Nam in priori, primò fieri potest simplex comminatio pœnæ, vt cum dicitur, *Prohibemus hoc fieri sub tali pœna.* Secundò potest fieri per verbum de futuro significans actionem, vt, *excommunicabitur, deponatur, irritabitur*, &c. Tertiò per simile verbum de præsenti, vt, *excommunicamus, irritamus.* Quartò per verbum præteriti, quod rarò fit, nisi addito alio verbo, vt, *Nouerit se priuatum, sciat se esse inhabilem*, &c. Quintò per verbum imperandi, vt, excommunicatur, &c. Sextò per verbum substantiuum, *sum*, quod semper adiungitur alicui participio, & per dicta tempora, & modos variari potest, vt, *Priuatus est*, vel, *fuit, priuatus erit, si priuatus*; & ex parte participij pōt esse similis varietas præsentis, vel futuri, vt, *Priuandus est*, vel, *Priuatus est*. In altero modo formæ legis cōposito distinguuntur ēt quamplures particulæ, & 2.

modi quibus iussio pœnæ solet vrgeri, & quasi exagerari, vt statim incurrantur, quales in primis sunt omnes illæ particulæ, quæ indicant præsentaneum effectum, vt, *Eo ipso*, *Ex tunc*, *Ipso facto*, *Ipso iure*, & similes. Secundò sunt aliæ excludentes expressè necessitatem sententiæ, vt, *Ante sententiam, absque alia declaratione, nulla monitione præmissa*, &c. Tertio sũt aliæ explicantes obligationem in conscientia, vt si lex dicat, *In cõscientia teneantur*, &c. Quartò sunt quædam particulæ vniuersales, quæ videntur hoc cõprehendere, vt, *Omnino, penitus, plenè*, &c. *nullius momenti*, & similes.

Præterea aduerto, iuxta communem vsum, & sensum Doctorum, omnes ferè hos terminos habere maiorem vim circa pœnas, quæ hominis actionem non requirunt, quàm in alijs inuoluentibus talem actionem, & ideo hoc ẽt considerari solere ad regulas in hac materia constituendas. Quæ plures tradi solent. Antequam verò illas constituamus, aliud supponimus fundamentum generale in hac materia, q̃ posuit Gloss. in c. *in pœnis*, de regul. iur. in 6. Nimirum quoties talia sunt verba legis (quæcunq; illa sint) vt ex vi illorum incertus sit sensus legis, an sc. contineat sententiam latam, vel ferendam, de ferẽda interpretandam esse, & ideo per se non obligare in conscientia. Idemq; tenet Glos. in c. *cupientes*, § *si verò*. verb. *Prætuentur*, de Elect. in 6. Item Glos. in c. 2. §. 1. de hæret in 6. verb. *Innodetur*. sequitur Cast. dicto l. 2. c. 1. Tiraque. de pœnis temper. n. 245. plures referẽs. Fundãturq; in illo principio iuris, quòd pœnæ in partem mitiorem interpretandę sunt. Et fauent alia principia iuris, quod nemo præsumitur obligatus, nisi probetur; & quod lex, & sententia, præcipuè condemnatoria, debet esse perspicua, & quod si legislator amplius intendisset, expressisset, c. *ad audientiam*, de decim. His ergo positis,

4. *Legem vtentem verbis simplicibus comminantibus pœnã, non obligare in conscientia ad talem pœnam subeundam.*

Prima regula sit, Quoties lex tantum vtitur verbis simplicibus comminantibus pœnam, non obligat in conscientia ad talem pœnam subeundam, cuiuscũq; generis pœna sit. Vt cum lex dicit, *Sub pœna quadrupli*, vel, *sub pœna inhabilitationis*, &c. Et communis, vt de Censuris diximus tom. 5. & sumitur ex D. Thoma 2. 2. q. 62. a. 3. & ibi Cajet. Tenẽt Soto, Cord. & alij Theologi, & Iuristæ ẽt cõmuniter cum Glos. vlt. in c. *fraternitas*, 12. q. 2. vbi etiam Nauar. & Tiraq. suprà n. 254. referens multos. Ratio est, quia talis lex ex vi suorum verborum nullum præceptum ponit de executione pœnæ; solum ergo instruit iudicem, argumento c. *de causis*, §. 1. de offic. deleg. Vnde ad summum virtute, & quasi per necessariam illationẽ præcipit reo, vt pareat iudici imponenti talem pœnam. Confirmatur primò, quia iura præcipiunt pœnas benignè interpretari. reg. *In pœnis*, de regul. iur. l. penult. ff. de pœnis. Confirmatur secundò, quia aliud est designare pœnã imponendam, aliud illam imponere; talis autem lex designat pœnam, & non imponit, nec fert sententiã, quia nullum est in ea verbum, quod illam significet. Vnde Castro adhibet limitationem, vt hæc regula procedat, nisi præter verbum designans pœnam, addatur aliud declarans sententiam latam. Sed hæc limitatio non est nunc necessaria: nam pertinet ad caput sequens, in præsenti enim solùm agimus de lege simpliciter loquente, vt dixi, & ita ex parte verborũ nullam habet limitationem. Ex parte autem pœnæ solet duplex limitatio adhiberi.

5. Prima est, vt non procedat in pœna conuentionali, quæ in contractibus solet apponi. Quia violans contractum statim tenetur ad pœnam designatam in contractu soluendam, licèt in contractu tantum dictum sit, sub tali pœna, vel talem pœnam incurrat. Ita tenet Tiraq. suprà n. 256. citans Paul. Castren. in l. *ad diem*, ff. de verb. oblig. Expressè idem tenet Felin in c. 1. de constit. n. 46. & Deci. ibi lect. 2. n. 20. & sequitur Castro supra. Ratio præcipua est, quia pœna conuentionalis debetur ex vi pacti, quod autem debetur ex pacto, debetur in conscientia ante iudicis sententiam; ergo. Maior videtur planè colligi ex l. *rescriptũ*, §. *si pacto*, ff. de pact. dicente, *si quis in pacto pœnam stipulatus est, posse postea agere vel lex pacto, vel ex stipulatione suo arbitrio*: ergo supponit illa lex, pœnam conuentionalem deberi ex pacto, & ex promissione. Vterque autem titulus inducit obligationem in conscientia, & ideo Glos. ibi differentiam in hoc constituit inter pœnam legalem, & conuentionalem, quæ non potest esse alia, nisi quod lex per se non obligat ad pœnam: conuentio autem, seu pactum obligat. Declaratur in votis pœnalibus: nam si quis vouit aliquid sub tali pœna, censetur vouisse pœnam, illamque in conscientia tenetur implere, si principale promissum non impleuit: ergo idem est cum proportione in promissione, vel pacto humano: nam est eadem ratio, quæ in voto, in quo pœna cẽsetur promissa Deo, vel in pœnam prioris tranigressionis, vel in defectu alterius operis, quasi sub diiunctione promissi: idem autem est modus promissionis humanæ, vt constat.

6. Nihilominus limitationem hanc non admittit Nauarr. d. cap. 23. num. 68. Imò ampliat regulam positam, vt non solum procedat in pœna legali, sed etiã in conuentionali. Qui neminem pro sua sententia allegat, nec probat illam aliquo textu, vel ratione iuridica, sed tantum ex consuetudine, quia hæ pœnæ conuentionales cõmuniter non soluuntur, nisi interueniat coactio, & ita ipsa consuetudo interpretatur, intentionem contrahentium esse, vt talis pœna non aliter debeatur. Hanc opinionem sequitur Vasquez 1. 2. Disp. 173. c. 1. Additque, Nauarrum intellexisse, hanc pœnam conuentionalem non deberi antequam petatur coram iudice, & debitor condẽnetur, quod est verisimile, licet Nauarrus id nõ explicauerit, quia alia non est propria coactio. Addit præterea, hanc sententiam procedere, etiamsi in contractu expressũ sit, vt pœna ipso facto incurratur, quod Nauarr. non dixit, nec ipse aliter probar. Denique allegat Couarr. in 4. 2. p. cap. 6. §. 8. nu. 11. cuius sententia longe diuersa est: ait enim, pœnam conuentionalem deberi in conscientia, si ab altera parte petatur, vnde non requirit sententiam iudicis, & ita interpretatur priorem sententiam, & differentiam inter pœnam conuentionalem, & legalem. Nam in reliquo dicit seruare proportionem, quia sicut non licet resistere iudici imponenti pœnam, ita nec licet resistere petenti pœnam ex pacto debitam. Addit vere Couar. sicut pœna legalis non debetur ante sententiam, ita nec conuentionalem debere antequam petatur. Ratio eius est, quia quando alius pœnam non petit, ex iusta coniectura alter præsumit, illam sibi remittere. Non exponit autem, quæ sit ista coniectura, potest autem afferri illa, qua vtitur Nauarr. quia honestiores homines non decet has pœnas exigere, aut velle, argumẽto cap. *suam*, de pœnis, & cap. *fraternitas*, 12. q. 2.

Panam conuentionalem non deberi antequam petatur coram iudice, & debitor condemnetur, licet in contractu explicatum pœnam incurrisse sic sentiat Vasquez, Nauarr. Couarr.

Neutra ex his sententijs potest à nobis simpliciter, & in vniuersum probari. Dicere tamen possumus, priorem esse veram de rigore iuris, de facto vero posse contrarium contingere ex intentione contrahentium. Quod ergo de lege diximus, ita de pacto dicendum est, scilicet, aliud esse loqui de potestate, aliud de facto. Nam de potestate certum est, posse contrahentes conuenire de pœna soluenda in conscientia, ab illo, qui contractum, vel promissum non seruauerit, etiam non expectata alterius petitione. Quod nemo negare potest, cum hoc nulla lege naturali, vel humana sit prohibitum, & non concedat liberam facultatem contrahentium. Loquor autem generatim de contractibus, in quibus non est prohibitum, pœnam apponere: nam si quis est specialis contractus, vbi hoc est prohibitum, vt de sponsalibus statuitur in cap. *gemma*, de spons. ibi nec in conscientia nec per sententiam debita est pœna. Quandocunque verò licitum est, pœnam ponere, licitum etiam est, sese inuicem contrahentes in conscientia obligare. Sicut et iam est certum, quod si nolint se ita obligare, sed so-

Resolutio Auctoris.

lum vt cogi possint per iudicem ad talem pœnam soluendam, id etiam positum sit in eorum voluntate, quia nihil est, quod eos necesitet ad se magis obligandum.

8. *Ex intentione contrahentium iudicandum de obligatione solu. pœnã, & 2. ex verbis ipsorum, si continent promissionẽ planè soluenda est in conscientia ante sententiam iudicis, nisi constet de contraria consuetudine.*

Ex his ergo colligo, in conscientia iudicandum esse de obligatione contrahentium ex intentione ipsorum, quia ex illa pendet obligatio, & quoad illam eorum confessioni standum est in foro conscientiæ. Si autem nesciant specialem intentionem explicare, sed solum generalem contrahendi, & obligandi se prout debebant: tum in primis verbornm vis perpẽdenda est: nam si illa contineant promissionem ipsius pœnæ in tali euentu, sine dubio oritur obligatio in conscientia, quia est promissio cõditionata, quæ obligat impleta conditione. Et hoc probat exemplũ de voto, & quæ de illo tradi solent, habent enim locũ in promissione humana pœnali, quæ est quidam contractus. Et eadem ratione procedent in quocunque contractu similem promissionem includente. Atque idem erit, si contractus pœnalis resoluatur in diffinctiuum, vt, Faciam hoc, vel illud: nam ex illis verbis sine dubio oritur obligatio ad vnum ex illis, & consequenter ad secundum, si primum non impletur. Solet autem hoc fieri per modum pœnæ, quando vnũ est per se primò intentum per contractum, & aliud adiungitur in defectum illius, & quasi ad cogendum contrahentem, ne in principali deficiat. Denique ob eandem causam, si verba contractus satis significent obligationẽ ipso facto, vel eo ipso, q; aliquis fuerit pactum transgressus, non video, cur non oriatur obligatio in conscientia, cum ex verbis debeamus de voluntate iudicare, & illa verba satis indicent huiusmodi voluntatem. Quapropter nisi constet de contraria consuetudine (de qua mihi non constat, præsertim pro tali casu) censeo sic contrahentes, & transgredientes contractum obligari ad pœnam in conscientia, ante sententiam, saltem si ab altera parte petatur, vt magis ex sequenti puncto constabit.

9. Addo enim vlterius, licet in contractu solum dicatur, sub tali pœna, quam soluere debeat contrauenies contractui, iuxta commune ius, & attenta rei natura intelligendum esse soluendam esse pœnam, nulla sententia, vel coactione iudicis expectata. Hoc mihi suadent fundamenta prioris sententiæ, quia re vera tota illa obligatio intelligitur nasci ex obligatione pacti, & promissionis humanæ mutuæ vel acceptæ: pactum autem humanum obligat ex se, & sine vllo ordine ad coactionem iudicis. Vnde quamuis non repugnet, pactum fieri sub illa conditione, scilicet sub tali pœna, per iudicem imponenda, vel post eius sententiam saltem declaratoriam soluenda: talis tamen intentio non videtur consentanea promissioni, vel pactioni humanæ: nec etiam videtur præsumenda, nisi in verbis declaretur, vel de illa certò constet paciscenti. Vel certè nisi certum sit, hanc esse communem consuetudinem: tunc enim censendus est vnusquisque velle obligari secundum communẽ consuetudinem. De tali autem consuetudine mihi non constat (quicquid Nauarr. & alij dicant.) Et fortasse ad summum consuetudo habet, vt talis pœna non censeatur debita, donec petatur, vt Couar. dicebat: potuit autem consuetudo introduci ex probabili præsumptione supra notata. Neque hæc est propria limitatio regulæ supra positæ, quia illa procedit de pœna legis, quæ est simpliciter inuoluntaria & ex obligatione imposita, non assumpta, pœna autem conuentionalis est voluntatia in suo origine, nã ex voluntario contractu nascitur. Item lex veluti natura sua dicit ordinem ad iudicem tanquam ad motorem suum: nam iudex est quasi lex viua, seu anima legis, pactum autem ex se per ipsosmet contrahentes executioni mandari debet, & ideo per se non requirit iudicem, etiam ad executionem pœnæ, sed solum quod in conscientia constet, tam de transgressione, quam de voluntate alterius, & ciuili, ac spontaneo modo exigentis pœnas.

10. *Licet testator solum dicat sub tali pœna, non implens eius voluntatem tenetur in conscientia: est enim conditio, sine qua non.*

Alia item limitatio ad dictam regulam adhiberi solet, vt scilicet, non procedat in pœna testamentaria, quæ solet poni in legato, seu mandato testatoris imponentis talem vel talem pœnam, si non impleatur. Nam licet testator solum dicat sub tali pœna, nõ implens eius voluntatem tenetur in conscientia. Quæ est communis sententia Panorm. in cap. *Raynaldus*, de testamen. n. 25. Anto. 3. p. tit. 10. cap. 3. §. 11. quæstitunc. 4. Caiet. in Summa, verb. *Pœna*, Couar. dicto cap. *Raynaldus*, §. 1. nu. 6. & in 4. p. 2. §. 8. num 17. Nauar. dicto ca. 23. nu. 67. & Castro dicto lib. 2. c. 1. Tiraquel. supra num. 54. Hæc autem limitatio licet veram doctrinã contineat, re vera non est limitatio regulæ positæ. Quia hæc non est vera pœna, sed conditio, vt rectè notauit Abb. supra ex Glos. ibi ver. *Adiciens*, Testator enim, ait rectè Panorm. non habet iurisdictionem, qua puniat, & cogat, sed habet plenum dominium rei suæ, ratione cuius potest legare, prout vult, & ideo quando videtur imponere pœnam, legat rem sub conditione, qua non impleta, non vult, rem suam detineri ab hærede vel legatario, & in hoc sensu imponit pœnã, id est, onus non retinendi illam, quia in illo euentu non vult illam donare, & ideo talis pœna obligat in conscientia; quia cessat iustus titulus retinendi illam, & quia voluntas testatoris ex iustitiæ obligatione implenda est. Secus verò est de pœna legali, quæ per potestatem iurisdictionis imponitur, & per eam reus priuatur re vel iure, quod absolutè possidebat, ad reipublicæ satisfactionem, & correctionem, & ideo non est de illa similis ratio. Alia limitatio posset adhiberi ex parte materiæ, quam in regula sequenti, cui communis esse videtur, explicabimus.

11. *Quando lex fertur simpliciter per verbum futuri temporis tantum, non obligat ante sententiam communi contra Barbat. verbũ siquidem futuri, virtute includit negationẽ sententiæ.*

Secunda regula est, quando lex fertur simpliciter per verbum futuri temporis tantum, non obligat in conscientia ante sententiã. Est communis, vt de censuris dicto loco dixi, & generaliter Doctores allegati, præsertim Tiraquel. supra num. 39. 40. & 41. vbi innumeros allegat Doctores, & Glossas, adiiciens, solum Barbat. contradixisse leuibus motum rationibus, quas ideo omittit. Ratio ergo regulæ clara est, quia verbum futuri temporis non solum nõ fert sententiam in præsenti, sed etiam virtute includit negationem eius, quia quod in futurum faciendum est, non fit. Vt si dicat, excommunicetur, irritetur, nondum excommunicat, nondum irritat. Dices, hoc esse verum in verbis significantibus actiones, quæ non ab ipso reo, sed à superiore facienda sunt, vt sunt excommunicare, irritare: secùs verò fore, si verbum legis significet actionem ab ipso reo exercendam, vt si dicat, Soluet, ieiunabit, &c. Nam tunc videtur imponere de præsenti obligationem ad actum postea futurum: Respondeo, tunc habere locum alia principia posita, quod saltem verba illa sunt indifferentia ad instruendum iudicem, vel obligandum reum, ac subinde in mitiorem partem assumuntur. Et ideo quidam dixerunt quod si ex tenore legis constet verbum de futuro dirigi ad partem, & non ad iudicem, continet sententiam latam, vt refert Tiraquel. supra nu. 61. Probatio autem, quam adducit, procedit in gratiis, non in pœnis, & ideo non admitto in præsenti illam doctrinam. Nam licet lex loquatur ad reum, si tantum per verbum de futuro designat pœnam, intelligitur præciperc, vt pareat tali pœnæ, quando illi fuerit iuridicè imposita: nam hic sensus est mitior, & iuri, ac consuetudini conformis.

12. Huic regulæ plures limitationes adhibet Tiraquel supra, duæ tamen, aut tres tantum sunt examinandæ. Vna est, quod non procedat, quando verbum de futuro geminatur in lege, vt si dicat lex, *cessetur & irritetur*, Ita habet n. 46. vbi pro ea refert Bald. Roman. Iason. Deci. Felin. & innumeros alios. Qui solum in hoc fundantur, quia verbum geminatum debet aliquid operari. Balista. ff. ad Trebel. adiuncta Glossa

ibi, verbo, Etiam *fructus*, Nihilominus hæc sententia mihi non probatur, quia nullo firmo fundamento nititur. Et ideo ab illa meritò discedit Castro, quem Castro. alij Theologi moderni sequuntur. Et ex iuristis illâ retractarunt Deci. in lege, *cum postea*, C. de pactis, & *Regulam dictam procedere et amverbo geminato vt cessetur & irritetur.* Felin. in cap. vltimo, de offic. delegat. num. 1. in fine. Dico ergo, licet lex habeat duo verba de futuro, eâdem pœnam, seu effectum significantia, non obligare in conscientia, nec continere legem latam, sed ferendam. Ratio in primis est, quia etiam in illo verbo geminato non continetur præceptum ipsi reo impositum exequendi, seu obseruandi pœnam: ergo ad hoc non obligatur, donec à iudice per sententiâ præcipiatur, vt si lex dicat, irritabitur, & euacuabitur, per vtrumque verbum instruitur iudex, non cogitur reus.

13. Nec fundamentum contrariæ sententiæ est alicuius momenti, quia licet geminatio verbi aliquid operetur, non tamen operatur nouum effectum non significatum per mille verba similia. Quocirca, si verba significent distinctas pœnas, vel vnum augeat aliud in ipsa pœnâ: & vtrumque sit de futuro, geminatio significabit augmentum pœnæ imponendæ, non verò pœnam ipso facto impositam. Quando autem verba sunt synonyma in significato, & vtrumque est de futuro, non possunt significare aliquid de præsenti propter solam geminationem, quia hoc est vltra significationem verborum, & ita est ampliatio valde voluntaria, quæ in omni materia cauenda est: maxime verò in pœnali. Illa ergo geminatio tunc solum ostendit, vel maiorem deliberationem legislatoris, vel maiorem affectum, vel maiorem criminis acerbitatem, vel indicat maiorem firmitatem vel immutabilitatem in pœna, vt iudex non audeat illam minuere, non verò indicat nouum effectum, quem verba non significant. Sicut in multis iuribus constat, & in legibus etiam ferentibus pœnam ipso facto, vt *Tiraquel.* postea videbimus, & admittit ipse Tiraq. ibi nu. 25. 48. & sæpe alias. Vnde non video cur illi sententiæ tã constanter adhæserit: nam multitudo Doctorum nõ sufficit, vbi nec textus, nec ratio suffragatur.

14. Atque hinc etiam non probo limitationem aliam, quam idem Tiraq. adiungit nu. 44. nimirum, si pœna per verbum de futuro imponatur per duas leges, priorem, & posteriorem, tunc licet ex vi solius prioris legis fuerit pœna tantum ferenda, ex vi posterioris esse latam, ac subinde secundam legem obligare in conscientia, ad illam. Fundatur enim hæc limitatio in præcedenti, quia ibi geminatur verbum futuri. Nec impedit, imò iuuat, quod geminatio per duas leges fiat: nam iuxta doctrinam iuristarum, efficacior est geminatio, quæ fit per actus distinctos, & per temporis interuallum, quàm quæ fit vno momento & contextu, vt tradit Felin. dicto ca. vlt. de offic. deleg. & idem Tiraq. nu. 49. Accedit, quod vltima dispositio, seu lex idem statuens, quod prima, aliquid debet operari, ne sit superuacua, vt ex multis idem auctor notat, nu. 45. inde concludens, secundam legem imponentem pœnam de futuro plus operari, quam Primam, & ideo continere legem latam.

15. Nihilominus, vt dixi, hęc limitatio admittenda nõ est, propter rationem factam, quia verba posterioris legis non significant sententiam latam, nec mutant significationem propter priorem legẽ. Nec geminatio sufficit, vt ostensum est. Nec refert, quod sit cum interuallo temporis, quando effectus, & modus significandi verborum idem omnino est. Neque proterea secunda lex erit superflua, tum quia habere potest omnes effectus supra dictos, tum etiam, quia potest deseruire, vt si fortasse prior lex in dissuetudinem abiit, per posteriorem restauretur. Sic enim dixit Rota, decis. 31. de præben. in antiquis, alias 858. *Rota.* geminatam reseruationem Papæ non operari nouũ effectum, sed solum efficere, vt reuocata priori, non censeatur sublata posterior. Item duplicata lex auget fortasse obligationem iudicis & magis illum mouet ad talem pœnam imponendam.

16. Tertia, & valde notanda limitatio est, vt regula non procedat, quando talis est pœna, vt nisi ipso facto incurratur, illusoria reddatur lex, & nullius momenti: tunc enim licet lex simpliciter imponat pœnã, dicendo, sub tali pœna, vel per verbum de futuro, tacitè subintelligit, & includit actionem aliquam de præsenti factam virtute eiusdem legis, ratione cuius potest verificari in futurum, quod lex disponit, Ita sumitur ex Glossa in l. *improbum*, C. ex quibus causis infamia irrog. Quam sequitur Castro supra, Tiraq. supra n. 40. Et ratio optima est, quia lex non est ita interpretanda, vt sit vana, & inutilis: nam hoc cederet in iniuriam legislatoris: ergo si talis reddatur, intelligendo pœnam imponendam, & non latam, non potest ita intelligi, etiamsi per verba de futuro, vel generalia loquatur. Exemplis magis declaratur.

17. Dicti ergo auctores ponunt exemplum in pœna infamiæ, ita interpretantes dictam l. *improbum*, in qua dicitur, vsurario irrogandam esse infamiam, & nihilominus intelligenda est ipso iure infamiam irrogare. Quam interpretationem, & opinionem sequũtur ibi Bart. Bald. & alij, & rationem reddunt, quia nisi lex illa de infamia ipso iure irroganda intelligatur, non posset habere effectum, quia non posset per iudicem imponi, & ita esset inutilis illa lex.

18. Hoc verò exemplum improbat Vasquez dicta disput. 123. cap. 1. solumque vtitur ratione huiusmodi, quia sententia iudicis sit necessaria, ad incurrendam infamiam, solum est necessaria, vt conditio requisita, illa verò posita lex est, quæ per se infamiam infert quatenus statuit, vt condemnatus à iudice de talib⁹ criminibus, statim sit infamis.

19. Veruntamen Glossa, & Doctores allegati non admittunt illud assumptum, & vtuntur alia ratione, vt statim dicam, quæ non dissoluitur, & ita non satis improbatur illo modo eorum sententia. Deinde etiamsi vera esset illa ratio, per illam non rectè improbatur exemplum, quia licet infamia non ponatur per iudicem, nisi vt applicantem conditionem necessariam, nihilominus talis pœna imponetur ipso iure: ergo licet per verbum futuri exprimatur in lege intelligenda erit lex de impositione ipso iure. Denique, quod caput est, infamia in tota sua latitudine sumpta non illo tantum modo, sed etiam aliis potest imponi. Aliquando enim incurritur ex vi iuris per sententiam declaratoriam, potest etiam aliquo modo incurri ante talem sententiam ex vi solius criminis, etiam occulti, atque etiam potest neutro modo incurri ipso iure, sed per iudicem, & sententiam condemnatoriam imponi: nullus enim modus existis repugnat tali pœnæ, vt probaui latè in 7. tom. de Cens. disp. 38. sect. 1. & pro legum varietate vno, vel alio, aut alio modo incurritur, vel imponitur: ergo non est vniuersaliter verum, infamiam solum ferri per sententiam, vt per conditionem necessariam: aliquando enim imponitur per illam vt propriam causam per se in suo ordine.

20. Atque hæc vltima ratio videtur efficaciter impugnare sententiam Glos. & receptam, nisi limitetur. Dico verò aliud esse loqui de infamia in genere: aliud verò de infamia quatenus propter vsuram potest à iudice seculari imponi. Priori modo non est verum vniuersaliter, infamiam esse talem pœnam, quæ non possit per iudicem imponi, & ideo etiam necessarium non est, vt quoties lex fert pœnam infamiæ, vel per solam comminationem, vel per verbum de futuro, sit de pœna ipso iure intelligenda, quia cum possit per iudicem imponi, vt dictum est, non erit inutilis lex, etiam si cum proprietate intelligatur, & ita erit intelligenda, si aliud non obstet. Loquendo autem posteriori modo de tali infamia vsurarij, vt imponenda per ius ciuile, dicunt citati Iuristæ, nisi incurratur ipso iure ex vi legis, non posse per iudicem ciui-

lem

lem imponi. Ratio autem eorum est, quia qui soluit vsuram, non potest agere contra vsurarium actione criminali, nec famosa, vt ipsi loquuntur, sed actione ciuili, scilicet, condictone indebiti, vel simili: ex vi autem huius actionis non infamabitur vsurarius per iudicem, etiamsi condemnetur ad restitenudas vsuras, iuxta l. *cessat*, ff. de actionib. & obligat. Nec etiá potest criminaliter puniri ex vi talis actionis, & ideo ex vi talis sententiæ non infamaretur reus, & ideo vt infamis maneat, oportet, vt ex vi legis infametur, ideoque: nisi lex loqueretur de pæna ipso iure, inutilis esset. Hoc ergo modo defenditur exemplum illud licet sit valde legale & mihi incertum, quia licet sit verum, & constans ex aliis iuribus, vsurarium esse ipso iure infamem: nihilominus, licet non esset, non video, cur per iudicem possit fieri infamis ex vi illius l. *improbum*, si in iudicio de improbo fœnore conuincatur, quacunque actione contra illum agatur. Nam licet condictio indebiti per se non faciat infamem, nihilominus, quia fundatur in crimine vsuræ, poterit ad infamiam sufficere ratione alterius legis. Sed hoc Iurisperitis omitto.

21. 1. Exemplū irregularitatis.

Clariora sunt alia exempla huius regulæ. Vnum est de pæna irregularitatis: nam licet canon tantum dicat, sub pæna irregularitatis, vel irregularis fiet, aut quid simile, intelligendum est, sententiam latam continere, quia irregularitas est talis pæna, quæ non ab homine, sed à iure tantum imponatur, vt suppono ex dictis in 5. tom. disp. 40. sect. 4. Nam licet interdum aliqua irregularitas non incurratur, nisi suppositæ sententia criminis alias occulti, illud solum est quando irregularitas non imponitur immediatè ratione criminis, sed ratione infamiæ, non quia ad ipsam irregularitatem, per se loquendo, requiratur sententia iudicis, & ideo lex imponens irregularitatem ipso iure, eam imponere intelligitur, etiamsi per verbum de futuro, vel simile loquatur.

22. 2. De irritatione, seu annullatione vinculi indissolubilis.

Aliud exemplum esse potest de irritatione; seu annullatione vinculi indissolubilis. Nam si lex imponat in pœnâ irritationē talis vinculi, licet per verba de futuro loquatur, intelligitur inducere inhabilitatē ipso facto, quia alias esset inutilis, & friuola. Vt si lex prohibeat contrahere matrimonium viri cum fœmina, quam polluit per adulterium, & addat, alias tale matrimonium irritetur, censetur ipso iure impedimentum irritans imponere, quia nisi tale esset impedimentum, non posset postea irritari matrimonium semel validum. Sic etiam, cum antiqui canones dicunt, irritandum esse matrimonium virginū sacrarum, satis indicant, eas esse inhabiles ad validū matrimonium. Idemq; est de clericis, & similibus. Et similis regula applicari potest ad impedimenta professionis religiosæ: nam si canon dixerit, si quis hoc commiserit, & postea profiteatur, eius professio dissoluatur, ipso facto introducit impedimentum, quia alias non potest habere effectum. Quando verò canones dicunt, si quis hoc commiserit, eius ordinatio irritetur, tunc non potest eodem modo regula applicari, quia collatio ordinis quoad valorem suum, irritari non potest, intelligūtur ergo illa verba de irritatione quoad vsum & sic solent suspensionem significare, quæ per hominem inferri pōt, & ideo non est necesse, prædicta verba sub hac regula comprehēdi. Et ad hoc exemplum spectant alia, quæ affert Tir. supra n. 265.

32 3. Exemplū de lege præcipiente aliquid sub pœna periurij.

Denique potest sumi tertium exemplum ex eodē n. 264. de lege præcipiente aliquid sub pœna periurij: nam eo ipso imponit illam ipso iure, non tam vi sua, quam alterius. Immediate enim ex vi talis legis fit, vt in transgressione eius committatur periurium: nam talis lex necessario supponit aliquod iuramentum, in cuius virtute sic præcipit, & ideo transgressor talis legis contra præstitum iuramentum peccat, & consequenter incurrit pœnam ipso iure propter periurium impositam. Sed hoc exemplum non est propriè de lege pœnali. Nam verba illa sub pœna periurij non tam imponuntur ad comminationem pœnę, quam ad declarandum modum præcipiendi, exigendo obligationem prioris iuramenti, quod sufficienter illo modo significatur, iuxta communem sēsum illorum verborum. An verò illi periurio imposita sit aliqua pœna ipso iure, ex tali lege non habetur vt per se patet, & quamuis Tiraq. id affirmet ex cap. *cum quidam*, de iure iur. & l. 3. §. *si ad diem*, ff. de re mi- *Cap cùm*
lit. tamen in illis iuribus nihil tale habetur, & longā *quidam.*
requirit disputationem, quam tradidi li. 3. de iuram. cap. vlt.

Tertia regula principalis sit, quando lex loquitur 24.
per modum imperandi, anceps est loquutio, & ideo 3 *Regula.*
consideranda est materia, circa quam proximè versatur imperium. Nam si fuerit actio hominis, lex cōtinebit sententiam ferendam, & nō obligabit statim in conscientia: si verò fuerit effectus aliquis, quem legislator per suam legem potest efficere, sæpe continebit sententiam latam, & obligabit. Hanc sumo ex communi doctrina, eamq; sic declaro: nam verbum imperandi interdum est pure imperatiuum (vt sic dicam) aliquando vero est practice effectiuum. Priori modo sumitur, quando dirigitur ad alium hominē ad mouendum, seu excitandum illum, vel etiam ad illum obligandum: vt ibi, *Exurge, qui dormis: Venite ad Ephes. 5.*
ad me omnes, &c. Posteriori modo sumitur, quando *Matth. 11.*
dirigitur ad aliquem effectum immediate faciendū, vt ibi, *Fiat lux*, & in similibus locis, & ita solent The- *Gen. 1.*
ologi interpretari formam Græcorum in Baptismo, *Baptizetur seruus Christi*, nam illud verbum imperandi non est de futuro, nec dirigitur ad alium, qui baptizaturus sit, sed in actu exercito imperat receptionem Baptismi, quē confert Baptizans. His ergo duobus modis imperandi verbum sumi in lege pœnali. Priori modo sumitur, quoties cadit in actionem per alium exercendam, & tunc dicimus, tantum continere pœnam ferendam, quia vel imperium illud nō dirigitur ad ipsum reum, vt cum dicitur, *Expellatur, priuetur*, vel si possit dirigi ad reū (cum dicitur, *Soluat centum*, vel quid simile) & iuxta materiam subiectam intelligendum est, vel certe secundum ordinem iustitiæ postquam condemnatus fuerit, vel etiam tunc dirigitur immediate imperium ad instruendum iudicem: nam perinde est, acsi lex diceret, Condemnetur ad soluendum centū, & ita illa soluat. Hæc verò intelligenda sunt de pœnis iudicialibus, seu fori externi: nam aliæ præcipiuntur interdum in ordine ad salutem animæ, quæ possunt statim obligare, vt in decretis, seu canonibus pœnitentialibus sæpe inueniuntur hæc verba, Pœniteat tanto tempore, ieiu- *Cap. accepi-*
net, &c. in quibus etiam discernendum est, an per *sti*
modum consilij, vel præcepti id statuatur, quod ex *Cap. vt men-*
vsu, & circumstantiis colligendum est, capit. *accepi-* *sura.*
sti, de sponsa duorum, c. *vt mensuræ*, de empti. & ven- *Cap quicun*
dit. c. *quicunque*, 6. q. 1. *que.*

Posteriori autem modo sumitur verbum imperā- 25.
di, quoties cadit immediate in effectum absque ministerio hominis, soletq; tunc passiue vsurpari, vt, *amittat, priuetur, subiaceat, incurrat, fiat*, Et tunc etiam non potest generalis regula constitui. Primo quidē, quia sępissime solent hæc verba vsurpari pro futuris, *Tiraq.*
& ita de illis tractat latissime Tiraq. supra, nullamq; specialem mentionem facit imperatiui modi. Vnde quando ex adiunctis constiterit, tale verbum accipi in vi futuri, superior regula in illo seruanda est, vt cōstat. Item quoties significatio fuerit dubia, in vi futuri accipiendum est verbum iuxta primum fundamentum initio positum. Præterea si verbum tale est, vt possit & ad effectum immediate & ad ministeriū hominis referri, etiamsi imperandi verbum sit, referendū potius est ad homines, quam ad effectus, & cōtinebit tantum sententiam, vt patet in verbo *excommunicetur*, semper enim continet sententiam ferendā sine controuersia. Idem sentio de verbo *annulletur*, *irri-*

rite-

ritetur, spolietur, & similibus. De verbo autem *Fiat*, solet esse maior dubitatio: plerumq; autem videtur referri ad effectum ipsius legis, & illum imperare, & ideo in primis considerandus est terminus, cui adiungitur: nam si solum significet reatum, seu obligationem, rectè exponi potest de pœna ferenda, vt si lex dicat, *Fiat obnoxius tali pœnæ, fiat reus, fiat debitor*, & similia: si autem cadat super ipsum effectum, verisimile est, continere sententiam latam, vt si dicat, *Fiat inhabilis, fiat nullus, fiat irritus, fiat excommunicatus*. Et hoc videtur esse regulare, nisi ex materia, & circumstantijs legis aliud colligatur. Idem ferè est de verbo, *subiaceat* vel *incurrat*, nam si illi adiungatur, ipsemet effectus in particulari, quem lex ipsa solet efficere, continebit sententiam latam, vt si dicat, *Subiaceat excõmunicationi, incurrat inhabilitatem*: si verò verba sint generalia, vt *Subiaceat pœnæ*, vel, *cadat in solum debitũ pœnæ, incurrat reatum talis pœnæ*, vel quid simile, non inducent sententiam latam de pœna ipsa, sed tantum de obligatione ad ferendam pœnam. Vnde etiam solent verba illa vsurpari circa pœnas, quæ per homines inferri solent, vt si dicatur, *Subiaceat flagellis, incurrat exilij pœnam*, &c.

26. *Legem quæ pœnam fert per verbum præsentis indicatiui continere sententiam latam. Secus enim contineret mẽdacium. Tiraq. Castr.*

Quarta regula est receptissima de verbo temporis præsentis, & indicatiui modi, nimirum, legem, quæ pœnam ipsam fert per tale verbum, continere sententiam latam, vt si dicat, *Excommunicamus hoc facientem*, vel, *notam infamiæ illi inurimus, inhabilitamus, priuamus*, &c. Hæc regula est frequentius recepta, vt late refert Tiraq. supra nu. 21. Castro, & alij moderni illam sequuntur. Vt autem ratio reddatur aduertendum est, illum modum loquẽdi, & inferendi pœnam maximè habere locum in his pœnis, quæ non solum imponi, sed etiam fieri possunt immediatè ab ipso legislatore sine actione rei, sed cum sola passione morali, seu priuatione, vt sunt pœnæ censurarum inhabilitatum, confiscationum, nullitatum, & similibus. Et nunc est facilis ratio, quia per verbum de præsenti significat sufficienter legislator, se velle per seipsum, seu per suam legem inferre talem pœnam, & potest id facere: ergo facit: ergo verba continent sententiam latam, imò etiam continent executionem eius.

27. *Notandum pro præcedenti regula.*

Confirmatur, quia alias verba legislatoris continerent mendacium, quia dicit, v.g. Inhabilitamus, & non facit, hoc autem admittendum non est. Quapropter quando legis pœna talis est, vt non possit fieri immediatè per ipsam legem, sed per actionem, vel ministerium hominis, fieri non potest, vt lex hoc modo loquatur per verbum præsentis temporis, q̃ indicet ipsum effectum pœnæ, sed ad summum per verbum indicans obligationem, vt, Mandamus restituere, soluere, & tunc non credimus per huiusmodi verbum simplex significari sententiam latam, nec obligationem in conscientia, ante sententiam iudicis, nisi aliquid amplius addatur, obligamus in conscientia, vel aliquid æquiualens, iuxta dicenda capite sequenti. Quia illud verbum præsentis indicatiui non excedit vim verbi de præsenti in modo imperandi, vt restituat quadruplum, *Soluat*, &c. Dictum est autem hæc verba non significare sententiam latam: ergo idem est dicendum de aliis. Atq; ita possent exponi auctores negantes hanc regulam, quos late refert Tiraq. supra, nu. 24. Quod si de prioribus verbis loquatur, admittenda non est. Neq; obstat, quod in multis legibus, etiamsi pœnam ferant per illa verba de præsenti, adduntur aliæ particulæ exprimentes sententiam latam, vt, *Extunc, eo ipso*. vel quid simile, in quo indicatur, nuda verba præsentis non sufficere. Hoc (inquam) non obstat, nam sæpe addũtur plures ex his particulis ad maiorem abundantiam, declarationem, & firmitatem, & ad exaggerandam rei grauitatem, vt supra in simili dictum est, & sæpe repetit Tiraq. supra n. 26. & sequentibus. Qui nu. 32. addit similem regulam de verbo præteriti tẽporis. Veruntamen vix potest per huiusmodi verbũ pœna ferri, nisi vtendo participio cum verbo substantiuo, vel alio simili, vt *sit priuatus, nouerit se esse priuatum*, vel, *sciat se amisisse*, vel similia, quæ in sequenti regula melius explicabuntur.

Tiraquel.

Quintò ergo dicimus, superiores regulas applicandas esse ad verbum substantiuum participio cõiunctum: nam si participium fuerit temporis futuri, sententiam ferendam indicat, cuiuscunq; modi, vel temporis sit verbum substantiuum, vt si dicat lex, *Excommunicandus est*, vel, *inhabilis andus sit*, vel, *irritãdus erit*, verbum autem præteriti cum tali participio, non potest commode coniungi in lege ferente pœnã, quia respicit futurum, non præteritum. Si a. esset dispositio declaratoria præteriti, posset in hunc modũ proferri, qui hoc fecit, fuit excommunicandus, & tunc etiam significaret pœnam ferendam per iudicem, non latam: quoties ergo participium est de futuro, non est canon, aut lex latæ sententiæ. At verò si participium sit de præsenti cum verbo substantiuo, *sit*, vel, *est*, indicatur lata sententia. Oportet autem, vt per participium significetur pœna ipsa, quæ per legem immediatè ab ipso legislatore sine interuentu actionis alterius hominis fieri possit, vt cum dicitur, *priuatus est, excommunicatus est*, &c. vt sumitur ex Glossa in l. *iubilemus* 2. §. *œconomus*. C. de sacrosanct. Eccles. verb. *priuetur*, cum aliis, quæ refert supra Tiraq. n. 26. Et ratio est, quia talis loquutio ad sui veritatem requirit effectum de præsenti: ergo facit illũ, cum verba legis verificari debeant. Secus autem erit si per participium non significatur pœna ipsa, sed obligatio ad illam, vt supra in tertia regula in simili dictum est. Idemq; censetur, si ponatur verbum *sit*, vt, *excommunicatus*, vel *priuatus sit*, quia denotat imperium efficax, & faciens. Item habet eandem vim, si adiungatur nominibus habentibus æquiualentem significationem, vt si lex dicat, *Est*, vel, *sit inhabilis*, aut, *sit, vel est nullus*, nam hæc verba significant contractum annullari ipso facto. Imo tanta est vis illius negationis, vt etiamsi verbum *est*, ponatur de futuro, significare censeatur nullitatem ipso facto, quanquam non sit hoc omnino certum, vt videbimus capite sequenti, vbi omnia, quæ pertinent ad pœnam ipso iure latam, magis explicabuntur.

28. *Si participium fuerit futuri temporis, cat sententiam ferendam.* *Participium de præsenti cum verbo substantiuo sit, vel alio modo dicat latam sententiam, quia tale cum alio non est vt ra.* *Glossa. Tiraq.*

CAPVT VII.

Quando leges imponentes pœnam latæ sententiæ obligent in conscientia ad exequendum ante iudicis sententiam pœnam, quæ in actione consistit.

1. *Communis partitio pœnarum.*

QVæstionem hanc in materia de censuris in 5. tom. 3. p. disput. sect. 11. succinctè, & breuiter expediui, quoniam in illo genere pœnarum fere nullam habet controuersiam, vt statim attingam, Nũc autem quoniam de omni genere legum, & pœnarum differimus, generalius, & accuratius tractanda est. Vt autem distinctius procedamus, supponenda est communis partitio pœnarum. Nam quædam sunt, quæ requirunt ministerium hominis, vt executioni mãdentur: aliæ, quæ per ipsas leges immediate fieri possunt, inter quas hæc est differentia, quod in prioribus pœnis lex non trahit secum exequutionem, id est non infert pœnam ipsam, sed ad summum obligationem ad illam: nam lex quę iubet hominem flagellari, non flagellat, & lex quæ præcipit soluere quadruplum, non soluit, nec spoliat hominem sua pecunia, sed obligat, vt soluat. At verò in pœnis posterioris generis, lex ipsa per se potest non solum ferre, seu statuere pœnam, sed etiam inferre, seu exequi illam: lex enim canonica ferens excommunicationem latæ sententiæ, secum affert exequutionem: per se enim censuram imponit, idemq; est in lege irritante, vel inhabilitante. Hæc autẽ differentia indicat aliam

quia

quia priores pœnæ requirunt aliquem effectum physicum, ratione cuius requirunt actionem hominis: posteriores verò consistunt in effectu aliquo morali: lex autem per se non potest facere effectum physicũ: potest autem efficere effectum moralem, quales sunt inhabilitationes, impedimenta, censuræ, priuatio dominij, &cęt. Et hinc etiam est, vt hæ pœnæ, quæ per legem immediate inferuntur, semper consistant in priuationibus moralibus, vt sunt inhabilitates, nullitates, &c: quia pœna est malum, & vt sic est priuatio, & ideo lex per se puniens non confert potestatem moralem, sed aufert. Alię verò pœnæ positiuæ dici possunt, quatenus requirunt actionem positiuam, ad quam sequitur aliqua priuatio, in qua malum illud pœnæ consummatur.

2. *Subdistinctio membri primi.* Vlterius verò possumus subdistinguere primum membrum. Nam pœnæ requirentes actionem hominis, quædam postulant actionem tertiæ personæ distinctæ ab eo, qui punitur: aliæ per actionem ipsiusmet rei fieri possunt, & solent, vel ex necessitate, vt comedere, ambulare, &cęt. vel iuxta communem, & vsitatum hominum morem, vt soluere pecuniam De priori genere pœnarum, quæ postulant actionem alterius, non oportet in præsenti dicere: regula enim generalis est, illas nunquam ferri per legem latæ sententiæ, quæ statim obliget in conscientia. Ratio est, quia lex ad summum potest obligare reum ad sustinendam patienter, seu obedienter talem pœnam, q̃ ipse facere non tenetur, nec potest, donec talis pœna ab alio inferatur: alius autem non potest illam inferre ex vi legis, nisi vt minister iustitiæ, ideoque necessariò talis pœna requirit sententiam, & mandatum hominis applicantis, & exequentis pœnã legis. Quomodo autem reus teneatur parere legi post sententiam in susceptione talis pœnæ, attingemus capite sequenti. De hac ergo pœna nihil amplius dicere necesse est. Non omittam autem aduertere, non solum cẽseri pœnam requirentem actionem alterius illã, quæ physicè loquendo non potest aliter fieri: vix enim reperitur aliqua, quam nõ possit homo in se ipso exercere, spectando physicam potestatem: censetur ergo talis pœna omnis illa, quam vel non potest homo honestè infligere, vt est pœna mortis, iuxta multorum sententiam, vel certè quæ esset nimis acerba, & crudelis, si homo cogeretur ad illam sibi infligendam, iuxta doctrinam c. 5. datam.

3. Subdistingui potest pœna requirens actionẽ ipsius rei, in eam, quæ requirit positiuam actionem, vt est solutio pecunię, vel flagellatio, & in eam, quæ requirit omissionem actionis: omissio enim moralis, & humana solet quodammodo inter actus morales cõputari, & in præsenti non immeritò reputari potest per modum actionis, quia nec fit sine positiua volũtate, moraliter loquendo, nec sine dolore, & afflictione, imò sæpè cum maiori, quam positiua actio. Huiusmodi enim pœna censeri potest ieiunium, quia nullam requirit actionem, sed abstinentiam, Deniq̃ in hoc conueniunt hæ pœnæ cum pœnis actiuis, vt sic dicam, q̃ non possunt inferri immediatè per legem quoad physicam priuationem actionis, sed ad summum potest lex imponere obligationem in conscientia ad talem omissionem: nam lex imponens pœnam ieiunij non potest per seipsam cogere hominem, vt abstineat vel inuitus, potest tamen obligare ad abstinentiam, & similiter lex priuans suffragio nõ infert ipsam omissionem suffragij, sed ad summum potest imponere obligationem ad illam. Veruntamen licet hæc consideratio, & subdiuisio in corporalibus pœnis posit esse vtilis ad intelligentiam legum, quia hæ corporales pœnæ ordinantur ad positiuam corporis afflictionem. vt sunt ieiunium, vel absoluta pœna non comedendi, vel non exeundi à carcere, vel à domo, aut ciuitate: nihilominus in spiritualibus pœnis similes priuationes actionũ sub pœnis priuatiuis computantur, vt patet in suspensionis pœna, & magna ex parte in excommunicatione quæ priuat communicatione, quæ in actionibus humanis consistit, & idem est de priuatione suffragij, præsertim, quia simul solet lex inualidare illud, inhabilitando personam, quod pertinet ad moralem effectum ac priuationem iuris, seu facultatis moralis ad suffragium ferendum.

4. *Distinctio terminorum quibus significatur sententia lata.* Tandẽ distinguere oportet varios terminos, quibus significari solet sententia lata per legem, præter eos, quos capite præcedenti obiter retigimus. Interdum enim ipsum verbum, quo præcipitur pœna talis modi, ac temporis est, vt pœnam latam indicet, vt ibi diximus, & hic amplius explicabimus: frequẽtius verbo præcepti adduntur aliquæ particulæ, vel circumlocutiones, vel clarissima verba, quibus sententia lata per legem indicatur: particulæ sunt, *ipso facto, ipso iure, eo ipso, ex nunc*, vel *ex tunc*, & æquipollẽtes circumloquutiones communiter esse solent per effectus legis, quando statim fieri dicuntur, vt, *vacare censeatur, sine dispensatione non eligatur, non faciat fructus suos, non possit eos retinere tuta conscientia, non valeat*, &c. clarioraque erunt verba, si addatur, *teneatur ante sententiam*, vel, *ante declarationem*, vel *ante omnem monitionem*, Clarissima denique erunt, si lex tot verba ex his accumulet, vt nullus tergiuersationi detur locus, & præsertim si dicat, statim, & ante omnem sententiam hoc facere in conscientia teneatur: semper tamen sunt attente spectanda verba pœnæ, cui hæ particulæ adiunguntur, vt illud tantum grauamen intelligatur per leges ipso iure impositum, quod per talem vocem in propria significatione, vel secundum ius, vel secundum communem consuetudinem solet significari: ita enim debent pœnæ, & rigores restringi, quæ animaduersio postea exemplis melius explicabitur.

5. *Regula generalis.* Primò igitur de pœnis exequendis per actionem ipsius rei sit regula generalis: solum ita imponi, quãdo per verba legis tam clare explicatur lata sententia statim obligans in conscientia, vt vitari non possit sine corruptione, vel magna extorsione verborum legis. Hanc assertionem sumo ex communi sententia Doctorum, quos cap. 5. retuli. Nam qui negant has pœnas posse imponi ipso facto, videntur loqui de potestate ordinaria (vt sic dicam) seu de ordinario iure: nam absolute fatentur, in casu raro posse id fieri, vnde à fortiori dicent, nunquam esse ita legem intelligendam, nisi quando omnino verba cogunt. Alij etiam aliarum opinionum auctores fatentur: difficilius, & rarius imponi has pœnas ipso facto, quam alias priuatiuas, vnde oportet, vt clarissima verba requirant. Nam si in hoc genere pœnæ sic imponendo maior est acerbitas ex genere suo, & ideo minor est illius vsus, certe necessarium est, vt talis modus puniendi omnino in lege declaretur, & alias non censeatur à legislatore intentus. Quando autem lex sufficienter declarat obligationem ad talem pœnam, sine dubio obligat, quia potestas non deest, vt probatum est. Supponimus autem legem esse ita moderatam, vt non contineat crudelitatem, nec apertam iniustitiam & ideo regulariter tales pœnæ sunt pecuniariæ, & nõ de omnibus bonis, sed in quantitate moderata, aut tolerabili. Deniq̃ supponimus, legem esse receptam, & non derogatam per consuetudinem contrariam quoad hanc partem, quod in omnibus legibus pœnalibus locum habet. Abrogari enim possunt per cõsuetudinem quoad pœnam, vel modum pœnæ, licet quoad reliqua obseruentur, vt notant Caietan. in Sũ. verb. *excommunicatio*, c. 75. & Nau. c. 27. n. 130. & infra dicemus. Et ita in præsenti posset lex non esse derogata quoad vim obligandi statim in conscientia ad pœnæ solutionem, quia consuetudo potest derogare legi in totum: ergo etiam in parte, separabili ab aliis. *Caiet. Nauar.*

6. *Exemplare regulæ prædictæ* Vt autem hæc regula melius intelligatur, faciliusque possit ad vsum applicari, nonnulla illius exempla

pla afferre oportet. Primum sit de legibus præcipiẽtibus actiones afflictiuas corporis, vt est flagellatio, quam potest homo in seipsum, & sine peccato exercere. Huc etiam pertinet pœna exilij, quam potest in se quis exequi exeundo à loco prohibito, seu mouendo, & agendo in seipsum, sine vllo peccato, vel indecentia. Ordinariè verò non solent cogi homines per solas leges ad huiusmodi actiones, licet non repugnet obligari. Ideoq; in his maximè pœnis verum est, verba debere esse luce clariora, vt talem obligationem inducant. Harum verò legum exempla non habem⁹ iniure ciuili, vel canonico. In aliquibus autem religionibus dicuntur esse aliquæ regulæ pœnales, quæ licet non obligent in conscientia absolutè ad proximum opus, quod iniungunt, vel ad cauendum, quod prohibent, obligant nihilominus ad aliquam pœnã, quam transgredientibus talem, vel talem regulam imponunt. Quæ pœna talis esse debet, vt non excedat disciplinam religiosam, & communiter esse solet breuis aliqua oratio, & posset extendi ad moderatam flagelletionem propriam, & secretam, vel etiam ad ieiunium, vt infra dicam. Vt tamen intelligatur esse obligatio in conscientia ex vi legis, & ante præceptum superioris, oportet, vt lex dicat in virtute sanctæ obedientiæ, vel teneantur in conscientia, aut quid simile iuxta consuetudinem religionis.

7. *De pœnis pecuniarijs.*

Secundum exemplum esse potest, de legibus imponentibus pecuniarias pœnas, in quibus facilius potest hæc obligatio imponi, quia ex genere suo leuiores sunt, & sine dedecore, vel infamia impleri possunt. Huiusmodi sunt aliquæ leges in regno Hispaniæ, quæ prohibent aliquid recipere quibusdam personis, & puniunt transgressores in quadruplo, addẽdo, *vt in conscientia, & sententia non expectata reddere teneantur*, Ita referunt Cou. Cord. & alij ex lib. 2. Ordin. regal. tit. 9. l. 2. tit. 14. l. 4. tit. 15. l. 30. tit. 21. l. 15. vbi sic habetur, *In quibus pœnis ex nunc pro tunc eos condemnamus, ita vt in foro conscientiæ ad eas pœnas soluendas, etiam ante iudicis sententiam teneantur.* Quia verò non dicunt hæ leges, *ante omnem sententiam, vel ab aliq; alia declaratione*, dubitari potest an coarctari possint ad sententiam condemnatoriam, & sufficienter exponi, vt ante sententiam condemnatoriam iudicis oriatur hæc obligatio in conscientia, non verò ante sentẽtiam declaratoriam, sed immediate post illam: nam condemnatoria satis aperte ponitur per legem, non tamen videtur excludere necessitatem iuridicæ declarationis. Sed nihilominus censeo ex vi illorum verborum induci dictam obligationem, nulla expectata sententia iudicis etiam declaratoria, tum quia alias inutilis fuisset tot verborum multiplicatio & exaggeratio, vnde ipsamet extraordinaria forma præcipiendi indicat satis extraordinariam, & magis rigorosam obligationem ad talem pœnam, tum etiã, quia cum dicit lex, *ex nunc pro tunc*, particula illa *pro tunc*, non designat tempus post latam à iudice sententiam declaratoriam criminis, de qua lex mentionem non fecerat, sed tempus commissi criminis, de quo lex fuerat loquuta, tum deniq; (quod notandum est) quia illa particula *ante sententiam*, licet indefinita videatur, æquialet vniuersali in lege absolute loquẽte, quia vbi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus, maximè quia illud verbum *ante*, includit negationem sententiæ latæ à iudice. Atq; ita intelliguntur illæ leges à citatis auctoribus.

Couar. Co. dub. Ord. n li. 2

Extraordinarius modus præcipiendi ind cat rigoriorem obligationem.

8. At verò Soto suprà ad 4. ausus est carpere, aut reprehendere legislatorem ciuilem. eo quod vsurpet verba illa, *in conscient'a* quia non est, inquit, secularium Principum de conscientia iudicare, & in iure cõmuni exemplum simile non inuenitur, & fortasse ob eam rem tales leges vsu receptæ non sunt. Sed certe excesit Soto, quia leges, quæ magna consideratione condun tur, non possunt tam facile reprehẽdi. Item quia princeps secularis potest obligare in cõscientia, vt supra ostensum est, cur ergo peccat, explicando in actu signato vsum illius potestatis adsuperanda subterfugia, & tergiuersationes hominum: Nec refert, quod in iure communi non inueniatur exemplum, quia non tenetur supremus Rex formam præcipiendi sumere à communi iure, sed potest nouam addere, si expedire iudicet. Quod si illæ leges (vt fertur) vel per posteriores leges, quoad hanc partem mutatæ sunt, non ideo fuit, quia essent inustæ, sed quia vel hominum proteruia præualuit, vel experientia docuit, aliud magis expedire. Et nihilominus in nouissima compilatione legum Hispaniæ in l. 2. ti. 18. l. 1. extat lex, quæ prohibet Secretarios regios munera recipere sub pœna reddendi quadruplum, cum his circumstantiis, prima vt iurent, hanc pœnam soluere si in illam inciderint: secunda ex nunc in illa cõdemnantur: tertiò declaratur, vt ad illam soluendã in conscientia teneantur, nulla expectata condemnatione. De qua lege etiam solet dubitari, an sit recepta quoad hanc partem: seu abrogata per contrariam cõsuetudinem, & an possit in illa habere locum expositio, vt non excludat necessitatem sententiæ declaratoriæ, & quidem hoc posterius valde probabile videtur. Tum quia non dicit, *ante sententiam*, absolutè, sed *ante condemnationem*, seu *non expectata condemnatione*: tum etiam, quia licet dicat, *ex nunc*, non addit, *pro tunc*, & ita licet lex ferat sententiam condemnatoriam, non designat tempus, pro quo illam fert, nec excludit sententiam declaratoriam. Tum denique, quia etiam hoc modo tam iuramentum, quam reliqua verba habent magnos effectus: nam ratione iuramenti tenetur quis statim ac declaratur de crimine, soluere quadruplum sub pœna periurij, nec potest occultare bona, quibus potest soluere pœnam, imò nec potest negare quantitatem munerum, quæ recepit, etiamsi in sententia non declaretur, sed tantum crimen recipiendi munera. Item ad hoc etiam obligat illa lex sua propria vi præter obligationem iuramenti: imò ita obligat, vt facta declaratione delicti nullus inferior iudex possit illam minuere, qui est etiam magnus effectus illorum verborum. Et saltem hoc modo videtur mihi illa lex obseruanda, nec posse dici abrogata contraria consuetudine, quia nec talis consuetudo probari potest, nec tolerantia Principis scientis illam.

9. *Conc. Lat. Motu Pij V. Beneficiarij non restituentibus fructibus suis correspondentibus beneficiis pro rata.*

Tertium exemplum afferri solet ex Concilio Lat. sub Leone X. & Motu quodam Pij V. vbi clerici beneficiarij non recitantes diuinum officium fructus omnes omnium beneficiorum singulis diebus respõdentes pro rata restituere obligantur in conscientia, statim, & absque alia declaratione, seu sententia. Ita enim esse illud præceptum, & pœnã in eo impositam intelligenda, latè ostendi lib. 4. de Orat. c. 29. & 30. Sed nihilominus hoc exemplum non pertinet propriè, & directè ad hanc regulam, quam modo tractamus, quia illa pœna priuatiua potius est, quam actiua, vt sic dicam. Lex enim illa immediatè impedit acquisitionem fructuum beneficij propter omissionem officij, quo posito impedimento ex natura rei sequitur obligatio respectu fructuum, quia nemo potest retinere sibi quod suum non est. Et ita interpretantur omnes illud præceptum, & colligitur apertè ex verbis Concilij, tum ibi, *Beneficiorum suorum fructus suos non faciat*, tum maxime ibi, *tanquam iniustè perceptos erogare teneatur.* Illud ergo prius factum est virtute illius legis, secundum autem sequitur ex vi iustitiæ, non quia per se, & immediate in pœnam impositum sit.

10. Dices, interdum ex vi illius legis beneficiarius tenetur se spoliare fructibus iam perceptis, & quos vere fecerat suos: vt si quis grossam beneficij acquisierit, & receperit, iure illam accepit, & fecit suam: & nihilominus si postea recitare desinat aliquibus anni diebus, tenetur partem grossæ illis diebus pro rata respondentem restituere iuxta declarationem apertè factam à Pio V. ergo nascitur hæc obligatio immediatè

diatè ex punitione legis, non ex alia obligatione iustitiæ. Sed hoc obstat, nam hæc obligatio restituendi partem illam ex eodem fonte, & eodem modo nascitur. Cùm enim expressè Concilium dicat, *Fructus suos non faciat, sed eos tanquam iniustè perceptos pro rata restituere teneatur*, & Pius V. non mutet, nec augeat hanc pœnam, sed tantum ratam illam declaret: non possumus nos ad aliquam restitutionem obligare ex vi illius legis, nisi eodem modo, & titulo. Dico ergo, ex vi illius legis factum esse, vt in dicto casu non percipiat fructus omnes grossæ, nisi sub conditione, & non omittendi peccaminosè diuinũ officium. Vnde si tunc recepisset grossam totam cum animo non recitandi decem diebus, iniustè recepisset, suamq; non fecisset partem illam, repugnante leg. Concilij. Quando ergo bono animo, & proposito totam recipit quasi anticipata solutione, suam quidem facit, non tamen omnino plenè & absolutè, sed sub modo, & conditione tali, vt illa non impleta amittatur dominium, ex vi legis, quę illud à principio infirmauit, vt sic dicam, & fecit pẽdens à futuro euentu, qui effectus legis priuatiuus etiam fuit, & ex illo nascitur postea ex natura rei obligatio restituendi.

11. Quamuis autem hæc vera sint, nihilominus ex illa lege sumitur probabilis confirmatio dictæ regulæ: nã sicut lex humana imponit ipso facto pœnam priuatiuam, ex qua necessariò sequitur obligatio ad actionem pœnalem, ita põt obligare ad similem actionem pœnalem immediatè. Colligitur etiam ex illis decretis, vt lex obliget per se ad actionem pœnalem, siue mediatè, siue immediatè, non oportere, vt semper expressè declaret formalibus verbis obligationẽ in conscientia ante omnem sententiam, sed satis esse, vt id explicet per aliquem effectum, qui subsistere nõ possit sine tali obligatione, vel quia necessariò illam inferat, sicut ibi, ex effectu impediẽdi acquisitionem dominij, sequitur obligatio restituendi. Estq; simile huic exemplum in Concilio Trident. sess. 23. c. 1. de reformat. vbi de beneficiario non residente modo ibi præscripto dicitur, *Statuit sancta synodus, eum pro rata temporis absentiæ fructus suos non facere, nec tuta conscientia, alia etiam declaratione non sequuta, illos omnes sibi detinere posse*, &c.

Conc. Trid.

12. Atq; ex dictis in hoc tertio exemplo intelligi põt, hanc regulam positam de pœnis consistentibus directè in actione hominis, cum proportione applicandam esse ad pœnas, quę proximè priuant actione humana, ex qua priuatione sequitur pœnalis afflictio corporis. Nam hæ pœnæ, vt suprà dixi, moraliter æquiualent illis, quæ in actione consistunt, & ideo eadem doctrina ad illas est applicanda. Exemplum est in pœna ieiunij, quæ nõ tam agendo, quàm carendo, seu abstinendo impletur. Hæc verò non tam est pœna ciuilis, quàm canonica; & nihilominus non inuenio eam ipso iure impositam iniure canonico. Nam licèt Cord. dicta q. 36. ad hoc alleget c. *quicunque*. 6. q. 1. & c. *vt mensuræ*, de empti. & vendit. & c. *accepisti*, de sponsa duorum; in his, & similibus iuribus nullum est verbum indicans talem obligationem, vel sententiam latam; solùm enim dicitur, *vt cõtrahens cum duabus, & periurus, & defraudans iustam mensuram, quadraginta dies in pane, & aqua pœniteat*; quæ verba non obligant statim ad illam pœnitentiam agendam, donec imponatur, vt de periurio explicui lib. 4. de iuram. c. vlt. in fine, & eadem ratio est de reliquis. Igitur in iure cõmuni non habemus huius rei exemplum, tamen in regulis religiosis posset facilè reperiri, in quibus seruanda sunt quæ suprà de alijs actionibus pœnalibus diximus.

Extensio præd. regulæ ad pœnas quæ proximè priuant actione humana, ex qua sequitur afflictio corporis.

Cord. q. quicunq; c. ut mensura.

13. Aliud exemplum huius pœnæ est de fame, & carentia cibi sustinenda vsq; ad mortem; hanc enim pœnam interdum leges imponunt: tam acerba autem est, vt nõ possit ipso facto imponi. Imò etiam credo, nec per sententiam iudicis obligari hominem in cõscientia ad illam implendam, si comedere possit. So-

De pœna famis vsq; ad mortem.

Suarez de Legib.

let autem quæstio esse, an tunc possit non comedere, & sinere se mori, si facultas suppetat comedendi, quę ad materiam de homicidio spectat. 2. 2. q. 64. Aliud deniq; exemplum est de pœna permanendi in carcere, vel aliquo loco: nam illa ẽt sustinetur per priuationẽ actionis, sc. non fugiendo, & hęc etiam non solet imponi per legem, sed per mandatum hominis, de quo quando ponitur in solam pœnam, vel in ordine ad solam punitionem, dubium est, an possit obligare in conscientia, de quo aliàs. Nam quod ad nos attinet, leges per se ad hoc non obligãt in conscientia, maximè quando graue damnum inde timetur, absolutè enim existimo, non esse in vsu tales leges, & ideo nihil ampliùs de illis in præsenti dicere necesse est. Nam quæ tractari solent de iusta punitione rei fugientis è carcere in 2. 2. habent proprium locum q. 69. a. 4.

CAPVT VIII.

Lex imponens pœnam priuatiuam ipso facto, quando obliget in conscientia ad executionem eius ante sententiam.

VEnio ad pœnas priuatiuas (vt communiter appellantur) quæ per ipsam legem immediatè fieri possunt, quas in tres classes distinguo. In prima pono censuras. In secunda priuationes quasdam, quæ non consequuntur suum plenum effectum sine actione hominis, vt sunt priuatio beneficij acquisiti, vel propriorum bonorum. In tertia constituo quasdam priuationes, quæ per legem solam integrè fiunt, & non requirunt per se aliquam actionem hominis, nec ad illam obligant, sed solum ad abstinendum ab aliqua receptione, vel actione, vt inhabilitas ad matrimonium, ad beneficium, ad ferendum suffragium, & similia. Et in hoc tertio ordine posset comprehendi irregularitas; illam verò omitto, quia, vt suprà dixi, irregularitas talis pœna est, vt nunquam nisi ipso facto incurratur, & ideo quomodocunq; feratur, ipso iure imponi censetur, & incurri ante sententiam declaratoriam, nisi necessaria sit, vt infamia compleatur, vt in propria materia latiùs dictum est. De censuris etiam in particulari diximus tom. 5. in 3. p. disp. 3. sect. 3. vbi generaliter diximus, inter omnes pœnas priuatiuas censuras esse, quæ certius & facilius incurruntur quantum ad conscientiam ipsius delinquentis ipso facto, & ante omnem sententiam declaratoriam criminis. Ideoq; quoties in canone cẽsuram ferente additur, *ipso iure*, vel *ipso facto*, aut quid simile, esse canonem latæ sententiæ. Quæ est communis doctrina ferè sine cõtrouersia, & pro ratione sufficit, quòd verba illa in rigore sufficiunt ad hoc significandum, & quòd communis vsus, & sensus, ac obseruantia tali- um legum ostendit, in hoc sensu vsurpari, neq; in his canonibus temperatum esse aliquo modo rigorem talium vocum. Cuius ratio esse potuit, vel quia hæ pœnę sunt spirituales, & medicinales, & ideo animam statim ligare censentur, & cum hac veneratione, & timore semper susceptæ sunt, vel quia per censuras separatur quis à communibus bonis Ecclesiæ tanquam indignus, & ideo statim obligatur in conscientia, vt se separet, & abstineat. Pertinet enim ad pastorem Ecclesiæ separare indignos, & illis præcipere, vt se separent, quod præceptum in ipsa censura includitur.

1.

Quoties in canone censuram ferente additur, i. ipso iure, vel ipso facto, aut quid simile, esse canonem latæ sententiæ.

Omissis ergo cẽsuris, ac irregularitate, de alijs priuationibus, & inhabilitationibus, sit prima generalis regula. Quoties in lege, per quã huiusmodi pœna imponitur, aliqua ex his particulis, *ipso facto, ipso iure, ex nunc, eo ipso*, vel alia æquiualens ponitur, pœna fit aliquo modo per ipsam legem, & hoc continet sententiam latam quoad aliquid, & quoad illud vim habet obligandi in conscientia ad pœnam. Hanc regulam sumo ex cõmuni sententia Doctorum, quos allegaui

2.

In priuationibus & inhabilitatib. per particulas, ipso facto, ipso iure, eo ipso.

in cap. 5. & refert etiam Tiraq. dicto verbo, *reuertatur*, n. 259. & potest sumi ex c. vlt. de præscript. in 6. vbi duobus modis dicitur quis priuari bonis in pœnam, scilicet, vel per sententiam, vel ipso iure. Inde enim colligimus, particulam, *ipso iure*, semper efficere aliquid in quo non expectetur sententia ferenda. Vnde ratio regulæ est, quia verba in lege non sunt superflua, nec falsa, nō possunt autem esse vera, & vtilia, nisi aliquid operentur ante sententiam: ergo aliquē effectum habet lex vi vitalium verborum circa pœnam, quam imponit. Dices, poni ad terrorē, vel ad mouendum iudicem, vt cum rigore pœnā exequatur. Sed contra, quia hoc modo eneruari possent, & frustrari omnes leges pœnales, nam semper dici posset, verba poni ad terrorem. Est ergo absurda illa interpretatio, & contra communem vsum verborum, quæ synonyma non sunt, & potius est verborum corruptio. Quamuis enim legislator interdum multiplicet synonyma verba, quia nec repugnat veritati, & efficaciæ legis, eundem effectum multis modis significare, nec est omnino superfluum, quia fit ad indicandum rigorem, & ad maiorem certitudinem, & claritatem: nihilominus quando verbum propriam vim, & significationem habet, etiamsi vnum tantum signum ponatur de se sufficiens ad indicandam voluntatem legislatoris, satis erit ad effectum legis, quia non sunt cogendi legislatores ad exaggerationē verborum sem. per adiungendam: hoc enim contra rationem est, & frequenter non expedit. Sit ergo certū, huiusmodi leges semper operari aliquid ratione talium verborum: quid verò illud sit in his pœnis priuatiuis, explicandum superest.

3. 2. *Regula.* Sit ergo secunda regula, Quoties lex fert pœnam priuationis rei propriæ, & iam obtentæ, quæ sine actione hominis non potest plenè mādari executioni, tunc talis lex, licet aliquem effectum pœnalem per se faciat, non tamen inducit statim absolutam priuationem, nec obligat in conscientia ad illam exequendam, quæ ex actione rei pendet, ante sententiam declaratoriam criminis, nisi ex aliis verbis legis, vel ex materia, aut consuetudine aliquid amplius colligatur. Hæc regula sumpta est ex doctrina magis recepta scribentium in hac materia. Prima ergo pars affirmans, illam legem aliquid per se operari, probatur sufficienter ex proxima præcedenti regula: ostenderetur autem clarius declarando quid operetur. Nam primò ex vi illius legis ad incurrendam talem pœnā, & obligationem eius, non est necessaria sententia cōdemnatoria, sed sufficit declaratoria, nam condemnatoria per legem ipsam fertur. Quia ex vi dictorum verborum aliqua sententia fertur, & non declaratoria criminis, vt per se patet: ergo condemnatoria pro tali tempore, vel sub tali conditione, si de delicto iudice constet. Confirmari hoc pōt ex l. *eius, qui delatorem*, ff. de iur. fisci, vbi Bart. id aduertit, & latè Felin. referens plures in c. vlt. de rescrip. n. 37. Secundo hinc fit, vt talis condemnatio post factam declarationem extendatur, seu retrotrahatur vsq; ad diem commissi criminis, quia ex tunc lata est sententia, & propter hunc effectum posita est illa particula, & ita sumitur ex l. vlt. C. ad leg. Iuli. maiest. & tradunt Doctores citati, & referendi. Tertiò hinc etiam fit, vt licet talis lex non obliget in conscientia ante declarationem delicti ad dimittendam rem, qua priuat, vel abstinendum ab vsu eius: nihilominus aliquo modo diminuat, & infirmet ius circa talem rem, & potestatem vtēdi illa. Hoc patet, quia eo ipso, quod potest pœna illa retrotrahi postea vsq; ad diem commissi criminis necesse est, vt potestas vtendi illa re non maneat tam libera, & absoluta sicut antea erat, & consequenter, vt ius in illa fuerit diminutum, vt statim exemplis magis declarabitur. Sumiturq; ex c. *tum secundum leges*, de hæret. in 6. cum ibi notatis, & ex his, quæ notant, & latè referunt Tiraquel. dict. §. *reuertatur* n. 267. & 268. & Couar. in 4. 2. p. cap. 6. §. 8. & 9. & alij statim allegandi.

Secunda verò pars negatiua controuersa est inter Doctores. Nam communiter Iuristæ asserunt, ex vi talis legis teneri delinquentem in foro conscientiæ ad relinquendam rem, qua per legem priuatur, siue sit beneficium, siue officium, siue bona temporalia etiam omnia, quæ aliquis possidet, si pœna de omnibus vniuersè loquatur. Ita tenent Abb. in c. 1. de const. & Felin. in c. *Rodulphus*, & vlt. de rescriptis, n. 38. Matthæ. de Affl. & alij relati per Tiraq. supra n. 291. quos & ipse sequitur, & Nauarr. in Sum. c. 23. n. 67. vbi in hoc æquiparat priuationem beneficij, & similes priuationes censuris, & irregularitati. Inclinat etiam Cordub. dicta q. 36. Sequitur Castro l. 2. de leg. pœn. c. 6. & lib. 3. c. 10. & Ant. Gom. tom. 3. variar. c. 2. n. 5. Fundamentum est, quia verbum *ipso iure*, vel *ipso facto*, in rigore hoc significat, & est efficax: ergo inducit talem obligationem, quia nihil est, quod impediat: nam supponimus fore iustam pœnam, etiamsi cū hoc rigore feratur. Antecedens probatur exemplo censurarum: nam si in eis illud idem verbum habet hanc significationem, & efficaciam, vbiq; illam habebit. Neq; refert, quod simplex illud verbum sine alia adiunctione, vel exaggeratione ponatur. Nam (vt dicebam) non tenetur legislator multiplicatis verbis suam mentem indicare, sed satis superq; est, quod vno simplici, & sufficiente illam manifestet.

4. Sententia contraria regulæ pos. te.

Nihilominus regula posita non solum secura, sed etiam probabilior est, cui multum fauet Innocent. in cap. *cum nostris*, de concess. præbend. n. 1. Citari etiam potest Decius in c. 1. de constit. lect. 1. num. 20. Sed non rectè sentit, quia generaliter de pœna loquitur, & non distinguit inter legem imponentem pœnā simpliciter, & ipso facto, sed illam æquiparat. Felin. etiam in c. *a nobis*, de simon. dubitat de sententia Panormitan. quam prius tenuerat, & cogitandam relinquit, possuntq; in fauorem huius sententiæ adduci multa, quæ idem Felinus accumulat in dicto c. *Rodulphus*, n. 37. In eandem inclinat Bald. in l. 2. C. de vectigal. & cōmiss. n. 2. dum ait, eum, qui cadit in cōmissum non teneri in foro animæ, etiamsi moriatur: tenet etiam Cagnol. in l. *si quis maior*, C. de transact. n. 160. & ibi Alexand. de Imol. Idēq; sentit Iul. Clar. l. 5. q. 73. n. 4. tenent etiā Archid. & Ioan. Andr. quos refert, & sequitur Sylvest. verb. *Assastinus*, n. 4. & verbo *hæresis*, 1. q. 8. n. 12. & 13. Cou. dicto §. 8. n. 10. Cōrad. tract. de Contract. q. 7. Peña referens alios in Direct. Inquis. 3. part. comment. 158. ad q. 129. Multi autem ex his fundantur in generali principio, quia talis lex esset nimis acerba, vel iniqua, cogeret enim homines ad se prodendum, & ad exequendam in se acerbissimam pœnam, ad quod nulla lex obligat. Sed hæc omnia nō sunt vniuersaliter vera, vt constat ex dictis, & dicendis, & ideo probatio non est efficax.

5. Auctoritas confirmatis ipsi regulam posi. & eam quæ est ei simillima acerbata.

6. Ratio ergo solum est, quia particula illa, *ipso facto*, vel *ipso iure*, in his legibus posita sufficientem effectū habet, iuxta priorem huius regulæ partem: ergo nō est amplius extendenda in his temporalibus pœnis. Probatur consequentia tum ex principio generali, quod pœnæ temperandæ sunt potius, quam augendæ tum etiam quia alias sæpe tales leges essent nimis rigorosæ, & fere inhumanæ: tum præterea, quia communis vsus ita interpretatur huiusmodi leges, & ideo iura ipsa quando maiorem obligationem imponere volunt, plura etiam verba addunt, & magis rē explicant, vt videbimus. Denīq; confirmari hoc potest, quia in ipso iure videtur ita temperatus rigor talium legum in cap. *cum secundum leges*, de hæretic. in 6. Nam ibi explicatur, in pœna confiscationis bonorū, quæ prōpter hæresim imponitur, simul coniungi, quod sit ipso iure imposita, & quod ad actualem priuationem requiratur sententia declaratoria criminis ergo habemus ex iure, particulam illam *ipso iure*, in huiusmodi pœnis non excludere necessitatem sentētiæ declaratoriæ. Rectè enim infert Sylvest. supra, si in crimine læsæ maiestatis diuinæ recipit illa particu-

la illam

la illam moderationem, vt non excludat sententiam declaratoriam, à fortiori dicendum esse idem in inferioribus delictis.

7. Responderi verò potest, in illo textu non dici, non teneri reum in conscientia ad exequendum in se talem pœnam ante sententiam declaratoriam criminis, sed solùm non posse ab aliis cogi ad illam, seu bonis suis priuari. Quod quidem longe diuersum est, & distinctam valde rationem habet. Nam qui deliquit, conscius est sui delicti, & ita quoad se iam habet prolatam sententiam sui criminis, & sine iniuria, vel scandalo potest pœnam sustinere à seipso; quoad alios verò non est delictum de se sufficienter notum, donec per sententiam declaretur, vnde si aliis daretur licentia exequendi pœnam ante talem declarationem, esset occasio inferendi iniurias, aliaque scandala inde orirentur. Fateor equidem decisionem illius iuris non esse formaliter, & expresse de quæstione, quam tractamus, aliàs nulla fuisset de bonis hæreticorum controuersia. Nihilominus tamen valde probabile sumitur argumentum, quia si lex puniens ipso iure in bonorum confiscatione, non dat ius fisco ad vsurpanda illa bona ante sententiam declaratoriam criminis, etiam non auferet ipsi possidenti ius retinendi illa, vnde fit, vt non obligetur in conscientia se illis priuare ante sententiam. Confirmari; hoc potest exemplis, quæ adducemus post sequentem regulam. Nunc affero vnum ex Concilio Trident. sess. 22. c. 11. de reformat. vbi fertur ipso iure pœna priuationis iuris patronatus contra laicos patronos, & beneficiorum contra clericos vsurpantes bona Ecclesiarum. Et tamē certum est, per illam legem non obligari hos delinquentes ad se spoliandos, quia verba non cogunt ad interpretationem adeò rigorosam.

8. Explicatur particula ipso facto. Fundamentum autem contrariæ sententiæ facilè dissoluitur ex dictis. Particula enim *ipso facto*, vel quę libet æquiualens, capax est amplissimæ significationis sententiæ latæ absque vlla necessitate declarationis iudicialis, vt probat exemplum de cēsuris. Oportet autem vt vel ex ipsomet iure, vel ex communi vsu constet, in hoc sensu, & hac intentione poni in lege à legislatore. Hoc autem in censuris inuenitur, & fuit congruum propter rationem supra factam: in aliis verò pœnis nec locum habent prædictæ rationes, nec etiam ex iure, vel consuetudine constare potest ille sensus, quando maior declaratio in lege non additur, imò contrarium constat consuetudine, & insinuatur in iure, vt dixi. Possuntque multa exempla afferri legum & canonum, in quibus, non obstante illa particula, non statim oritur obligatio ad pœnæ executionem, quatenus ex ministerio hominis pendet, ex quibus exemplis nonnulla statim afferemus, explicando sequentem regulam. In qua simul exponemus vltimam partem huius regulæ, per quam illam limitamus, nisi ex materia, vel adiunctis verbis aliud colligatur.

9. 1. Regula. Tertia igitur regula sit, leges pœnales imponentes priuationem ipso facto, inducunt absolutam priuationem bonorum, quam intendunt, & obligationē in conscientia ad exequendam totam pœnam inde subsecutam, etiamsi ex actione hominis delinquentis pendeat, quando additur alia verba in lege, quæ hanc intentionē legislatoris satis explicant, vel quādo lex esset inutilis, & inefficax, nisi hunc effectum, & obligationem induceret. Iuxta hanc assertionem mihi valde placet communis opinio Panormit. & aliorum, quam in proximo puncto, priori loco retuli, & eam admittunt alij allegati pro nostra sententia, vno vel alio excepto, vt in sequentibus exemplis ostendam. Ratio autem assertionis facile reddi potest. Nam posterior pars probata est in simili in capite præcedenti, vbi ostendimus, non esse interpretandam legem cum ipsius iniuria, & vilipendio, & ideo extendendam esse ad sententiam latam si necessarium sit ad vitandum hoc incommodum. ergo idem in præsenti à fortiori dicendum est, & omnia ibi dicta possunt hic cum proportione accommodari, neque ea repetere oportet. Ratio vero prioris partis, & totius regulæ est, quia legislator humanus potest hoc modo per se, & sua voluntate efficere talem priuationem ex iusta causa, & obligare ad similes actiones, vel omissiones ex simili causa, vt inhabilitat personā ad matrimonium, vel prohibet ferre suffragium quā do expedit. vel aufert bona reipublicæ necessaria, ergo idem potest efficere in pœnam iustam: ergo si hāc voluntatem satis explicet, re vera id facit. Neque obstabit, quod inde necessitate quadam morali sequatur actiones pœnales exequēdæ ab ipso reo: tum quia ostensum est, has etiam actiones posse directè imponi in pœnam ipso facto, & ante omnem declarationem, sicut possunt præcipi ob alias rationes iustas, tum etiam, quia semper supponimus, tales debere esse huiusmodi actiones, vt non excedant rationem iustæ pœnæ, considerata qualitate delicti, & reipublicæ necessitate, & humanæ naturæ morali conditione, ac possibilitate. Vnde etiam per se loquimur de hac obligatione, nam si per accidens interdum non potest talis executio ab ipso reo fieri sine magno scādalo, vel sine magna infamia, aut alio graui incommodo, quod vix potest homo sibi ipsi inferre, tunc excusabitur quis ab obligatione, seu executione legis, id tamen est per accidens, nam lex per se obligat.

10. Exempla 3. regulæ. Magis autem explicabitur hæc regula, adductis nonnullis exemplis, non vt illa, quæ ad alias materias pertinent, hic ex professo tractemus, sed solum attingamus ea, quæ ad generalem doctrinam legum intelligendam fuerint opportuna. Primum ergo exemplum sit de legibus canonicis. quæ propter aliqua delicta priuant omni titulo, & dominio beneficij legitime antea obtenti, & possessi, & consequenter obligant ad resignationem beneficij iam obtenti, quæ resignatio actio positiua est, & satis onerosa, ac pœnalis. Sumiturq; ex capite *licet canon*, de elect. in 6. vbi recipiens beneficium parochiale absque ordine sacerdotali, si intra annum non ordinetur sua culpa, ad illud renunciandum obligatur. Quod autem hæc obligatio sit statim in conscientia, his verbis apertissime declaratur: *Quod si intra idem tempus promotus non fuerit, Ecclesia sibi commissa, nulla etiam præmissa monitione, sit præsentis constitutionis auctoritate priuatus.* Hinc enim constat, hanc pœnam esse immediate priuatiuam: ad illam vero sequi obligationem renunciandi, quia nemo potest retinere beneficium, quod suum non est. Vnde etiam obiter colligitur, legem non solum posse ipso facto imponere pœnam priuatiuam rei nondum habitæ, impediendo illius dominij acquisitionem, sed etiam rei habitæ, priuando dominio iam acquisito: nam in illo casu iam ille erat dominus beneficij, & tamen illo priuatur ante omnem monitionem, & à fortiori ante omnem sententiam declaratoriam, vt ibi sentiunt Glossa, & Doctores, & Nau. in sum. c. 25. n. 118.

De obligatione ad ordines illius, qui recipit beneficium parochiale.

11. Dicunt vero aliqui, illam non fuisse pœnam impositam per legem Ecclesiasticam, sed fuisse declarationem legis naturalis: nam ordo sacerdotalis necessarius est ad officium, proprer quod datur beneficium, & ideo, qui non ordinatur debito tempore, eo ipso ex natura rei amittit titulum beneficij, quod in illa lege fuit declaratum. Sed hoc est contra verba illius canonis, *Sit præsentis constitutionis auctoritate priuatus*, non ergo est illa lex tantum declaratiua, sed etiam cō stitutiua, & effectiua. Deinde falsum est, quod assumitur, nam licet ex natura rei sequatur ex beneficio parochiali obligatio ad sacerdotium, & ideo grauiter peccet, qui est in mora notabili recipiendi illum ordinem: non tamen idcirco priuatus est beneficio ex natura rei, quia semper potest emendari, & retinere beneficium, si ordinetur, stando in naturali obligatione. Vnde licet in illo capite determinetur tē-

pus implendi obligationem illam ad annum, quæ determinatio nõ erat ita certa, nec vniuersalis ex natura rei, etiam quoad obligationem, nihilominus si canon ille non addidisset pænam illam, sed solam obligationem suscipiendi ordinem ad tale tempus definisset, non teneretur transgressor illius legis dimittere beneficium, sed posset post annũ, vel etiam post plures annos ordinari, & retinere beneficium sine noua collatione, aut nouo titulo, quia in hoc nihil inuenitur contra legem naturalem: fuit ergo illa pœna ipso iure lata per illam legem.

12. Aliter verò dici posset illam non fuisse propriam pœnam legalem, sed conuentionalem, quia ex vi illi⁹ legis datur beneficium sub ea conditione, & dependentia ab illius complemento. Sed hoc licet non multum referat, gratis dicitur, tum quia lex illa effectum habere potuit in beneficiis acceptis, & possessis ante illam legem: tum quia etiam nunc operatur lex illum effectum in pœnam negligentiæ, & virtute suæ sine respectu ad conuentionem. Quia licet is, qui recipit beneficium, ignoret pœnam illius legis, nec velit acceptare beneficium sub conditione, sed absolutè, nihilominus lex operatur illum effectum.

13. *Episcopos, qui intra sex menses à cõfirmatione non consecrãtur, priuans Episcopatibus.*

Secundum exemplum præcedenti simile sumi potest ex Concilio Trid. sess. 23. cap. 2. de reformat. vbi simili modo punit Episcopos, qui intra sex menses à confirmatione sua non consecrantur, priuando illos Episcopatibus. Hanc enim legem æquiparat præcedenti Nauar. in sum. cap. 25. n. 118. & eodem modo ait obligare Episcopum ad renunciandum episcopatui iam vacanti virtute illius legis. Sed aduerto. ibi non haberi omnia verba, quæ in superiori canone, sed tantum dici, *sint ipso iure priuati*: omittuntur vero illa, *nulla etiam præmissa monitione*, & ideo licet verba illa contineant sententiam latam, tum propter verbum præteriti, tum propter particulam, *ipso iure*, nihilominus sufficienter verificantur de sententia condemnatoria, & limitari possunt, vt non obligent nec habeant suum effectum ante sententiam declaratoriam criminis. Nam in his pœnis rigorosis subintelligenda semper est necessitas huius sententiæ, quoties in lege expressè non excluditur, vt in præcedenti regula diximus, & ita hoc exemplum melius accommodatur ad præcedentem regulam, quam ad præsentem.

14. *3 Exemplũ, contra alienatores bonorum suorum benefic.*

Tertium exemplum sumitur ex Extrauag. *ambitiosæ*, de rebus Eccles. non alien. vbi inferiores Prælati, & rectores Ecclesiarum, qui suorum beneficiorum bona contra præscriptum illius legis alienauerint, priuentur suis beneficiis, per verba de præterito, *Priuati existant*, & additis præterea his particulis, *ipso facto*, & *absque alia declaratione vacare censeantur*. Quæ vltima verba nullã patiuntur tergiuersationem, quia non vacat beneficium, nisi quando amittitur titulus & dominium eius: ergo ex vi talis legis ante omnem sententiam etiam declaratoriam amittitur beneficium, vnde fit, vt statim oriatur obligatio in conscientia renunciandi illud. Et ita intelligunt pœnam illam Caiet. in sum. verb. *excommunicatio*, c. 75. Nauar. in summa cap. 27. num. 160. Corduba dicta q. 36. & alij. contraria consuetudine derogatam esse, vel multis in locis, vel vbique, quod ad præsens institutum non refert.

15. *4 Exemplũ de occidentibus per assassinos.*

Quartum exemplum sumi potest ex c. *pro humani*, de homicid. in 6. vbi occidentes alios per assassinos priuantur beneficiis ipso facto, & eodem tenore, & eisdem verbis, quibus excommunicantur, hoc modo, *Excommunicationis, & depositionis à dignitate, honore, ordine, officio, & beneficio incurrat sententias ipso facto*. Et præterea additur, *Et illa libere aliis per illos, ad quos eorum collatio pertinet, conferantur*. Vbi est ponderanda illa particula *liberè*, quæ indicat beneficia illa vacare ipso facto, & ideo posse aliis conferre *liberè*, id est non vocato possessore, nec admissa aliqua exceptione, vt Glossæ exponunt, & ita vtitur hoc exemplo Cordubad. q. 36. Veruntamen licet exemplum vix possit ad praxim reduci, iuxta illa, quæ de illo delicto diximus in 5. tom. disp. 23. sect. 5. nu. 46. Nihilominus vt vim talium verborum explicemus, re vera illud exemplum magis ad præcedentem regulam cõfert, quam ad præsentem. Nam ibi non infertur priuatio beneficij ante iudicis declarationem de delicto; quia in textu ipso expressè additur, *Postquam probabilibus constiterit argumentis, aliquem tam execrabile scelus commisisse*, non esse necessariam aliam sententiam: ergo ad incurrendam priorem pœnam, & vt beneficia liberè possint conferri, necesse est, vt prius de scelere constet probabilibus argumentis. Quod maxime videtur intelligendum, debere constare iudici, vt iudex est, ac subinde per ipsum debere declarari. Quod sentit Felin. in cap. 2. de fid. instrument. num. 9. Addit tamen sufficere ad hoc declarandum vehementem præsumptionem ex indiciis, & coniecturis, quæ rem faciant moraliter indubitabilem. Posset etiam hoc extendi ad notitiam facti publicam, ita vt si delictum sit ita publicum vt nulla tergiuersatione celari possit, omnes illę pœnæ in actu incurrantur. Quod est probabile saltem quoad pœnam excõmunicationis. Contrarium vero est probabilius quoad omnes, quia de omnibus textus loquitur, & verba illa magis propriè, & iuridicè referuntur ad probationem delicti in iudicio, & non sunt extendenda in lege odiosa, maximè, quia pœnæ sunt multæ, & grauissimę, quæ merito requirent notitiam iuridicam delicti. Vnde obiter aduerto duo, vnum est, quod in illo textu ex vi illorum posteriorum verborum etiã sententia excommunicationis non incurritur ante declarationem iudicis de delicto, quod est ibi speciale, quia particula ipso facto expressè limitatur per posteriora verba. Aliud est, quod licet verba illa vltima non adderentur, nihilominus priuatio beneficij non incurreretur ante sententiam ex vi priorum verborum, quia verbum *ipso facto*, non sufficit, & illud, *liberè conferatur*, requirit actum hominis, & consequenter debitum ordinem per sententiam, saltem declaratoriam criminis.

In dicto tẽple non infertur priuatio beneficij ante iudicis declarationem de delicto, sed nec excõmunicatio.

16. *5 Exemplũ ex motu proprio Pij IV. contra committentes simoniam confidentialem, quæ non incurritur ante sententiam, sed videtur pœna illa de priuatione instantanea derogata cõsuetudine.*

Quintum exemplum sumi solet ex motu proprio Pij IV. contra committentes simoniam confidentialem, quem refert Nauar. cap 23. nu. 110. & concedit, in eo casu contrahi hanc pœnam statim, & sentit, legem illam obligare ad renunciendum beneficia ante omnem sententiã quia Pontifex dicit, *Præsentium auctoritate priuamus*, Ego verò in tomo primo de relig. lib. 4. de simon. cap. 43. in fine, censui, pœnam illam non ita incurri ante sententiam declaratoriam criminis, vt cogatur quis se spoliare beneficio, aut fructibus postea perceptis, quia illa verba tantum continent sententiã condẽnatoriam, & æquiualent simplicibus verbis, *ipso facto*, & non additur expressè particula excludens necessitatem sententiæ declaratoriæ, & ita exemplum hoc videtur magis pertinere ad proxime præcedẽtem regulam, quam ad præsentem. Nunc vero attentius considerando initiũ illius clausulæ de illa resolutione dubitare cœpi. Præmiserat enim Pontifex plures cautiones, & circumstantias, quibus facile concederet viam ad probandum in iudicio hoc delictum, etiamsi magna cautela, & solicitudine à delinquentibus occultaretur, & deinde subiungit, *Sed ne quisquam vana fiducia fretus non intendendi contra se iudicij, in crimine perseueret, omnes & singulos*, &c. In quibus verbis aperte declarat Pontifex, voluisse omnino præcludere viam permanendi in tali delicto, vel committendi illud spe subterfugiendi iudicium, & consequenter pœnas, & ideo statuisse tali modo omnes illas pœnas vt ad illarum effectum plane contrahendum nullum iudicium necessarium sit, & consequenter, nec sententia declaratoria. Ergo ne frustretur intentio Pontificis, & lex illa in hac parte vana, & inutilis reddatur, necesse est fateri pœnas illas omnino contrahi, & obligare ante omnem iudicis sen-

eis sententiam declaratoriam: quia hæc etiam sentētia non fertur sine ordine iudiciario, & requisitis probationibus. Quapropter in rigore loquendo, & spectata mente legislatoris ita mihi dicendum videtur, & ita hoc exemplo recte explicatur posterior pars huius regulæ. Probabile [illegible] est, pœnam illam non esse in hoc sensu commu[illegible]r receptam, & ideo fortasse esse illi derogatum in [illegible] parte per communem consuetudinem, quæ tolerabilis iudicari potest, quia re vera pœna est valde rigorosa.

17. *6. Exemplū, de Examinatorib. simoniacis.* Sextum exemplum hic addo ex Concilio Trident. sess. 24. cap. 18. de reformat. vbi examinatores beneficiorum, simoniam in examine committentes, videntur ita priuari beneficiis prius obtentis, vt ad illa dimittenda statim in conscientia obligentur, quia ibi dicitur, vt absolui non possint à peccato simoniæ, *Nisi dimissis beneficiis, quæ quomodocunque antea obtinebant*, ibi enim aperte videtur loqui Concilium de absolutione à culpa in foro sacramentali, tum quia loquitur de absolutione à vitio simoniæ, non à censura: tum etiam, quia si loqueretur de absolutione in iudicio externo, non diceret, *Nisi dimissis beneficiis* (quæ verba significant volūtariam dimissionem) sed diceret, *nisi ablatis beneficiis*, vtique per iudicem à quo, esset absolutio danda. Præcipit ergo Concilium, vt tales non absoluantur sacramentaliter, nisi dimissis beneficijs: ergo obligat illos in conscientia ad dimittenda beneficia, quia alias non posset præcipere, vt non absoluātur, quia si non tenentur dimittere beneficia, nō peccant non dimittendo: ergo possunt agere pœnitentiam de priori delicto, & sufficienter disponi. Nec enim dici potest, illam fuisse quandam reseruationem peccati, quia neque ibi est verbum indicans reseruationem, nec reseruatio fieri solet præcipiendo simpliciter negationem absolutionis, nec conditio illa adhiberi solet in similibus legibus, nisi quia absque tali cōditione homo non potest bene disponi, ad absolutionem, propter obligationem in conscientia, quam habet ad talem conditionem implendam: hanc ergo obligationem habent examinatores simoniaci ex vi illius legis: nam aliunde illam habere non possunt. Illa ergo forma puniendi plane inducit ipso facto hanc obligationem, vt sensit etiam lib. de simon. cap. 58. nu. 3. Vnde etiam videtur posse inferri, per illam legē priuari delinquentes beneficiis suis, quia possent alias in conscientia teneri ad illa dimittenda, nec actio dimittendi beneficium proprium solet directè præcipi, sed solum quatenus consequitur ex priuatione tituli, & carentia beneficij. Quod est quidem probabile, sed incertum, quia non sunt ampliandæ pœnæ adeo graues, minusque onerosum est, vt quis solum obligetur dimittere suum beneficium, quam vt ipso facto illo spolietur, cogaturque illud dimittere tanquam non suum, nec posset illud retinere sine noua oblatione, & titulo, neque fructus eius, si fortè illos aliquo tempore percepit. Videtur ergo limitāda illa pœna ad vim verborū, & quoad hoc potest illud exēplum acceptari.

18. *7. Exemplū, de Cardinalib. simoniace in electione Pontif.* Septimum exemplum sumi potest ex vlt. Concilio Lateran. sess. 5. sub Iulio II. vbi contra Cardinales simoniacos in electione summi Pontificis fertur pœna priuationis beneficiorum sub hac forma, *Eo ipso & absq; alia declaratione priuatus existat*, Circa quam formam non est nunc tractandum, an illa constitutio habeat nunc vim suam in illo particulari casu, vel vsu reuocata sit (hoc enim in proprio loco actum est) sed inquiri non immerito potest, ac debet, an forma illa ferendi talem pœnam sufficiat ad obligandum beneficiatum ad spoliandum se beneficio, illud renunciando ante omnem iudicis sententiam, & consequenter, an faciat fructus suos, si illud retineat, vel teneatur illos restituere in conscientia similiter ante omnem sententiam. Aliqui enim dixerunt, non obstante illo rigore verborum expectandam esse sententiam declaratoriam criminis. Ita sentit Couar. in 4. 2. p. §. 8. nu. 3. illat. 3 Fundatur, quia etiam post sententiam cō demnatoriam, quando leges pœnales illam requirūt, non tenetur in conscientia reus condemnatus priuare se suis bonis, aut illa reddere fisco, sed iudex debet exequi pœnam, cui reus nō potest resistere: ergo multo minus obligatur in conscientia quis propter solā legem, etiamsi maxime dicat, ante omnem declarationem; sed ad summum in foro exteriori poterit puniri, quia illam non seruat. Hoc enim vltimum etiam insinuat Couar. respondendo ad Syluestrum, licet non satis apertè loquatur. Vnde etiam indicat, si aliquid operatur illa particula, *Ante omnem declarationem*, esse in ordine ad forum externum, non quoad obligationem conscientiæ. Atque hanc opinionem sequitur Vasq. 1. 2. disp. 168. cap 4. nu. 15. Solum quia plures leges habent illam loquēndi formam, esset q; nimis asperum, omnes illas ita interpretari. Quis vero sit effectus illius particulæ ne inaniter in lege posita videatur, ibi non explicat, sed explicaturum promittit, non tamen inuenio ab ipso declaratum, nisi fortasse id intendat in loco infra citando.

Contraria sententia communis est: nam à fortiori illam tenet communis opinio Canonistarum supra citata, & Nauar. & Cordub. & maxime Castro: imò etiam Soto dicto loco citato ad 8. fatetur, hanc esse vim illius particulæ, *Ante declarationem*, confugit tamen ad pœnas conuentionales, & tandem dubitat de vsu, propter rigorem talium legum. Expressiùs verò magisque in particulari hanc opinionem docuit Syluest. verb. *Asinus*, in fine, & ver. *Emphyteusis*, Ratio verò est, quia illa verba ex vi particulæ, *ipso facto*, cōtinent sententiam condemnatoriam, & addendo alteram, scilicet *Absq; alia declaratione*, expressè excludunt necessitatem sententiæ declaratoriæ, & ita relinquitur condemnatio absoluta, & sine vlla conditione, vel mora: ergo statim operatur & per se exequitur talis lex pœnam, quam imponit. Probatur consequentia, quia nec deest potestas in legislatore, vt supra probatum est, nec volūtas, cū per illa verba satis explicetur, vt ostensum est. 19. *Communis sententia ex posita.*

Et declaratur amplius, ac confirmatur, quia alias verba illa essent inania, neque efficerent quod significant: imò nec effectum aliquem moralem habere possent. Nam quod Couar. respondere videtur, nimirū in foro conscientiæ non habere effectum, habere tamen posse in ordine ad forum externum. Hoc (inquam) non video, quomodo subsistere possit. Quia multo minus potest quis incurrere pœnam in foro exteriori ante declarationem, quàm in interiori, quia non potest iudex exequi pœnam in aliquem priusquā declaret illum commisisse delictum, & ita non solum ad id non obligatur, verum etiam nec iustè potest id facere. Reus autem ex se potest licitè, & per legem illam videtur obligari: non esset ergo vllius momenti obligatio, nisi esset in conscientia. 20.

Diceret fortasse Couar. particulam illam operari in ordine ad forum externum, non quia det licentiam iudici exequendi pœnam ante declarationem, delicti, vt bene probat ratio facta. Sed quia facit, vt ante omnem declarationem delinquens censeatur incurrere pœnam, non quidem tunc exequendam, sed postea subsecuta declaratione. At hoc duobus modis potest intelligi. Primo vt ex vi talis legis delinquens postea puniri possit speciali pœna, eo quod statim ac deliquit non soluit pœnam, vel non renunciauit beneficium nulla expectata declaratione. Et hic modus probibilis non est, nec sibi constans: tum quia si ille reus non odligatur statim ad exequendam pœnam ex vi talis legis, nullaque expectata sententia declaratoria, cur debet postea puniri, quia id non fecit: vel si tenebatur ex vi legis, & ideo postea iustè punitur tanquam fractor legis, cur illa obligatio non erit in conscientia, cum per legem præcipientem imponatur? Deinde (quod caput est) in illis legibus non agitur de punitione talis moræ in exequenda pœna, sed tantū de im- 21. *Couar. refutatur.*

de imponenda tali modo pœna pro alio delicto: ergo ficta est, & voluntaria talis interpretatio. Quocirca licet in similibus casibus possit fortassè iudex Ecclesiasticus postea punire beneficiatum, qui post tale delictum beneficium retinuit, & in illo ministrauit: hoc solum erit ex officio suo, & alia pœna fortasse arbitraria, & ad hoc ipsum necesse est supponere obligationem relinquendi beneficium ex vi talis legis pœnalis, quod nunc agimus.

22. Alio ergo modo potest exponi, illum priuari ante declarationem, quia postea declaratione secuta, pœna retrotrahitur à die commissi criminis, ac si tunc fuisset exequutioni mandata, atque hunc solum effectum tribuit illis verbis Vasq. disp. 173. cap 2. neque alium apud ipsum reperio. Mihi autem non satisfacit: nam hunc effectum habet lex ponens similem pœnam ipso facto, vel ipso iure etiamsi vlteriorem particulam denuo faciat illa conditio, *Absque alia declaratione*, vel, *nulla monitione præmissa*. Nec enim dici potest, talia verba addi ad exaggerationem, vel maiorem declarationem, præcedentis vocis ipso facto. Tum quia est contra manifestam intentionem legislatorum, qui optime nouerunt, particulam, *ipso facto* iuxta communem interpretationem vsu receptam, non excludere in his pœnis necessitatem sententiæ declaratoriæ, & ideo, ad excludendam illam addit particulam prædictam, & rectè intelligitur ex dicto loco Concilij Tridentini sessio. 23. cap 1. de reformat. ibi *Nec tuta conscientia, alia etiam declaratione non secuta illos sibi detinere posse*: nihil enim aliud per illa interposita verba efficere voluit, nisi excludere necessitatem sententiæ declaratoriæ. Tum etiam, quia, vt supra dixi, illa interpretatio legum habet locum, quando verba re vera sunt synonyma, & alia ratione multiplicari non possunt in eadem lege: hic verò voces nõ sunt synonymæ, & in omni proprietate intelliguntur addi propter proprios effectus, & significationes, ergo non sunt eludenda, & interpretanda, vt vana & inutilia reddantur.

23. Fundamentum autem Couar. falsum sumit: nam vt ostendam capite sequenti, in his etiam pœnis, quę per iudicem imponendæ sunt ex virtute legum, post latam sententiam tenetur reus pœnam exequi iuxta præscripta verba sententiæ, & iustam iudicis mentẽ, & hoc ipsum de lege dicimus, quando non solum fert sententiam, sed etiam præcipit executionem: hoc autem facit per verba prædicta, vt declaratum est, Dices: quamuis demus, legem per illa verba, *Sit priuatus beneficio*, aut *bonis, ipso facto, & ante omnem declarationem*, tollere dominium rei, aut beneficij, non tamen inde sequi obligare delinquentem in conscientia ad spoliandum se re sua, vel beneficio, quia hoc est durissimum præceptum, & in eis verbis nec formaliter cõtinetur, vt cõstat, nec virtute, quia possessio, & vsus rei aliud est à dominio, & ita potest quis retinere possessionem rei, & vsum, quamuis dominio priuetur. Multi enim ita sentiunt fieri in confiscatione bonorum, quæ per legem ipso facto fit. Et hoc modo habet sufficientem effectum illa particula, *ante omnem declarationem*, quia ex vi illius statim vacabit beneficiũ quoad titulum, & proprietatem, licet quoad possessionem & vsum retineri possit.

24. Respondetur in primis, quidquid sit de aliis bonis temporalibus, in beneficiis Ecclesiasticis hoc non habere locum, & idem esse existimo seruata proportione in officiis publicis. Ratio autem est, quia beneficium Ecclesiasticum non potest in conscientia retineri sine vero titulo: qui autem priuatur beneficio, eo ipso priuatur vero eius titulo. Item quia beneficium datur propter officium: qui autem est priuatus beneficio omnino, ita vt beneficium vacet, iam non potest licitè exercere officium proprium talis beneficij, & ideo non potest licitè illud retinere, aut illo frui. Imò tales effectus sic facti, quando requirunt iurisdictionem erunt inualidi per se loquendo, & licet sustineantur propter titulum coloratum, possunt postea irritari, si alias irritabiles sunt, quia sententia retrotrahitur ad omnia: hæc autem sunt valde absurda. Item est ratio à priori, quia hæc beneficia non dantur principaliter propter recipientes, sed propter ministerium, & propter fideles, quib⁹ ministrari debet, & ideo qui priuatur beneficio, remouetur ab illo ministerio, ac subinde illud amplius retinere non potest. Quæ ratio in quibuscunque officiis publicis locum habet. Præterea sequetur absurdum de fructibus beneficij, nam vel illos faciet suos, quific retinet beneficium, vel nõ? primum dici non potest, quia nemo potest iustè accipere fructus rei non suę, neque sine vero titulo potest quis facere fructus suos: si autem dicatur secundum: qui fieri potest, vt quis possit iustè retinere fructus non suos? Vel si non potest retinere, quomodo potest iustè accipere? Vel si neque accipere illos iustè potest, quomodo potest iustè retinere beneficium, cui debentur tales fructus? Igitur si leges illæ per verba prędicta priuent titulo, & dominio beneficij, profectò etiam obligant in conscientia ad dimittendum illud, & hanc consequentiam in beneficiis omnes admittunt.

25. De aliis autem bonis fortunæ est magna quæstio, quam in materiam de Fide reseruamus, vt supra dixi. Nunc ergo solum dico, non esse de illis eandem rationem. Tum quia leges ciuiles, & canonicæ videntur ita interpretari pœnam illam, & concedere delinquenti naturalem retentionem talium bonorum. & vsum in suum cõmodum, & sustentationem, quamdiu non iudicatur de crimine, vt sumitur ex capite, *cum secundum*. de Hæret. in 6 & ex l. vlt. C. ad leg. Iul. Maiest. & expressius in l. Hispaniæ part. 6. tit. 2. l. 4. Neque in hoc est repugnantia, & si demus dominiũ transferri in fiscum, transfertur enim sub ea conditione, & limitatione, vt interim, dum non profertur sententia declararoria, antiquus dominus retineat possessionem naturalem, & administrationem, ac certum quendam vsum talium bonorum. Quod etiam non repugnat conditioni talium bonorum temporalium, quæ ad priuata commoda possidentis ordinantur, & prauis etiam hominibus facilè concedi possunt: in beneficiis autem Ecclesiasticis nunquam hoc leges declararunt, nec esset consentaneum illorũ naturæ, & institutioni, vt declaratum est.

26. Ad fundamentum autem secundum eiusdem sententiæ respondeo, maius inconueniens esse, omnes leges sic loquentes ita exponere, vt inutiles fiant, & seueritatem fortasse ad commune bonum necessariã amittant. Deinde dico. licet videatur durum, ita interpretari leges omnes ponentes illam particulam, tolerandum nihilominus esse, quia ita scriptum est, vt de legibus canonicis dicitur in cap. *in memoriam*, dist. 19. & de ciuilibus in l. *prospexit*, ff. qui, & à quibus, eo vel maximè quod leges punientes cum tanto rigore raræ sunt, si in grauissimis criminibus. Et præterea in bonis temporalibus, quando omnia confiscantur, in iure ipso habent limitationem, & declarationem supra explicatam: in aliis verò bonis beneficialibus poterit etiam prudens moderatio secundum rationẽ naturalem adhiberi, nimirum, vt hæc obligatio fit per se, per accidens verò excusari possit, seu impediri illius executio, vel quando sine graui infamia, & publicatione delicti fieri non potest, vel quando necessarium esset ab statu cadere, & in graui necessitate pro vita sustentãda constitui: tunc enim licitum erit suspendere executionem, dummodo ad superiorem fiat recursus, vt remedium adhibeat, & beneficium, aut officium restituat, & pœnam commutet, aut tẽperet, quod sine infamia potest occultè fieri consilio viri prudentis, quod in similibus casibus semper vtendum est.

)(

CAPVT

CAPVT IX.

Quæ obligatio oriatur in conscientia ad executionem pœnæ priuatiuæ ex lege imponente illam ipso facto, quando executio pœnæ actionem non requirit.

1. EX regulis superiori capite propositis prima communis est omnibus pœnis priuatiuis, & ideo de illa iam nõ tractamus; secunda verò, & tertia tãtum propositę sunt de pœnis, quæ licèt proximè priuationem inducant, in actione cõsummantur. Et ideo superest dubium, qua ex his regulis vtendum sit, in pœnis purè priuatiuis, quę ad plenam executionem nullam hominis actionem requirunt. De quibus certum à fortiori est, quòdsi in lege dicatur *ipso iure*, & addatur *absque alia declaratione*, vel quid simile, statim absque mora lex ipsa exequitur pœnam, quia potest, & nihil est, quod expectetur, vt probatum est. Dubium ergo solum est, an simplex verbum, *ipso facto*, sufficiat in his pœnis. Quę distingui possunt: nã interdum sunt quasi passiuæ, vt esse ineligibilem, esse incapacem bonorũ, & similes, quæ tollunt passiuam capacitatem, seu habilitatem; aliæ verò dici possunt actiuæ, quæ priuant voce actiua, seu reddunt inhabilem personam ad ferendum suffragium, ad eligendum, & similes.

2. *Regula generalis pro particula, ipso facto.* De his ergo est valde recepta sententia, quoties lex pœnalis cum additione, *ipso facto*, vel simili, imponit huiusmodi inhabilitatem, etsi non addat, *absque alia declaratione*; vel aliud æquiualens, inducere statim illam inhabilitatem ante omnem sentẽtiam, & declaratoriam criminis. Ita tenent apertè Caiet. 2. 2. q. 62. a. 3. Sylues. verb. *Assassinus*, Nauar. Cord. & alij in c. 1. de const. & Tiraq. suprà. Consentit etiam Medin. 1. 2. q. 96. a. 4. & in his pœnis idem sentit Couar. in 4. p. 2. c. 8. §. 5. n. 8. loquens de incapacitate ad hęreditatem paternam, quæ illegitimis spurijs imponitur ipso facto per leges, quamuis illa non tam sit filiorum pœna, quàm parentum. Idemq; ait in regula, *peccatum*, 2. p. §. 6. de lege, quæ in pœnam impedit acquisitionem dominij alicuius rei, vt ex Concilio Lateran. suprà retuli, & ex Trid. sess. 23. c. 1. de reform. & simile habetur in sess. 22. c. 3. & Soto lib. 10. de iustit. q. 5. a. 6. non audet hoc negare saltem de impedimento purè passiuo: semper tamen reducit has pœnas ad couentionales, quia beneficia, vel officia dantur sub his conditionibus. Quod, vt sæpè dixi, voluntarium, & insufficiens est: tum quia illæ leges generaliter feruntur, etiam pro his, qui ante illas beneficia, vel officia obtinebãt; tum etiam quia non pendent ex pacto, vel conuentione, nec illo intuitu feruntur, nec requirunt scientiam, aut consensum talis pacti, sed ex mera potestate legislatiua feruntur.

Caietan. Sylues. Nauar. Tiraquel. Couar. Medin.

Conc. Lat. Trident. Soto.

3. *c. cum singula.* Probaturq; ex c. *cum singula*, de prębend. in 6. ibi, *Ex tunc eo ipso efficiatur ineligibilis.* & in fine, *Reddantur ineligibiles ipso iure*, vbi omnes intelligunt cum Glossa illam pœnam statim incurri, ita vt electio de tali persona facta nulla sit, & tamen inhabilitas illa, seu ineligibilitas non nascitur ex aliquo pacto, vel conuentione, sed purè ex efficacia legis. Aliud exemplum huius assertionis sumi potest ex Motu proprio Pij V. cõtra simoniacos, vbi recipiens beneficium per simoniam redditur inhabilis ipso iure ad beneficia, quæ pœna statim ẽt incurritur ante omnem sententiam, vt proprio loco dixi, stante illa lege in sua vi. Huc etiam spectãt canones, qui in pœnam alicuius delicti, vt vxoricidij, reddunt personam inhabilem ad matrimonium, vt constat ex c. 1. & c. *super eo*, & c. *significasti*, de eo qui duxit in matrimonium, quam polluit, &c. Verum est, in his iuribus non haberi particulam, *ipso facto*, vel similes, sed ex effectu colligi inhabilitatem ipso facto, quia talia matrimonia censentur irrita, & ita illa iura non probant, an alia iura per solas particulas prædictas censeantur illam inferre.

Glossa. Motus Pij V.

Præterea de priuatione quasi actiua est optimum exemplum in Clement. *vt is qui*, de stat. & qualit. vbi præbendati in Ecclesijs Cathedralibus, qui sine iusta causa non promouẽtur intra annum ad ordines suis præbendis annexos, *ex tunc* priuantur voce actiua in Capitulo. Quod intelligitur ante omnem sentẽtiam, iuxta Glossam, Cardinal. Bonif. & omnes, plura asserémus infra, tractando de legibus irritantibus cõtractus. Ratio deniq; est, quia hic effectus est aptus fieri integrè, & perfectè per solam legem, & ita potestas non deest: voluntas autem legislatoris sufficiẽter significatur per illam vocem, nec; est vllum iuridicum fundamẽtum ad limitandum illam. Item quia in hoc videntur hæ inhabilitates comparari censuris, & irregularitatibus, nec sufficiens ratio differentiæ assignari potest, nec; ex vsu aliud constat.

4. *Præbendati sine iusta causa non promoti intra annum ad ordines suis præbendis annexos ex tunc priuantur voce actiua in Capitulo: sentiunt Glossa. Cardin. Bonifacius.*

Ab hac verò sententia dissentit Soto li. 1. de iust. q. 6. a. 6. ad 4. & li. 4. q. 6. a. 3. circa finem. Ledesm. in 4. p. 2. q. 18. art. 2. §. *postremò hæsitat*; qui loquuntur de inhabilitate quasi actiua ad ferendum suffragium; tractant enim specialiter de legibus vniuersitatum, per quas pœna inhabilitatis imponitur scholastici s hoc vel illud cõmittentibus, & docet, tales pœnas nõ incurri, donec ipsi condemnentur. Et Ledesm. quidem non addit expressè, *Licèt lex dicat ipso facto, vel ipso iure*, sed indefinitè loquitur, supponit; q; legem pœnalem nunq; aliter obligare ad pœnã, & eisdem ferè verbis loquitur Soto in posteriori loco: tamen in primo vbi ex professo rem tractat, aperte loquitur de legibus punientibus ipso facto, & extendit sermonem ad oẽs electiones, & suffragia. Et præter rationes generales, quas supponit, addit aliam, sc. quia alias vix esse posset tutus aliquis electus, vel qui cathedram per suffragia scholarium obtinuit, quia multi electo suffragantes fortasse inhabiles erant ipso facto, licèt occulti. Hi verò auctores in primis excedunt, quatenus indicant, has leges in priori sensu intellectas, aut fore iniustas, aut omnino excedere potestatem legislatoris humani: hoc n. satis improbatum est in superioribus, & ideo necesse non est, hic ad rationes generales respondere: hoc enim satis in superioribus actum est. Deinde ratio, quam Soto addit, non est magni momenti. Negatur n. sequela, & primò dici posset de occultis Ecclesiam non iudicare, & ideo meritò approbari huiusmodi electionem, seu collationem, & electum esse omnino tutum, & securum, quia non tenetur malum præsumere, & præsertim contra se. Verũtamen ẽtsi electo constet, aliquem sibi suffragantem fuisse inhabilem pœnali inhabilitate, & solum ratione illius cathedram obtinuisse; nihilominus dico, electionem fuisse validam, quia licèt ille esset inhabilis re ipsa, & quoad se, nihilominus erat minister tolcratus, & publica authoritate suffragium tulit, & ideo acta eius tenuerunt, iuxta regulam l. *Barbatius* ff. de offic. Prętor. Et saltem, quoad leges Ecclesiasticas imponentes hanc pœnam, habet in eis locum moderatio Extrauag. *ad euitanda*, vt ille censeatur prohibitus quoad se, non quoad alios, & ideo ipse peccat suffragio ferendo, nihil verò nocet electioni quatenus ad alios pertinet.

Ledesm.

Dissentiunt Soto, & Ledesm.

l. Barbatius.

Extrauag. ad euitanda.

6. *Fundamentum Auctoris.* Ex quo potest communis sententia confirmari, quia nisi ex vi huiusmodi legis obligetur talis homo inhabilis factus ad non eligendum, seu ad non ferendum suffragium, inutilis esset talis lex ipso facto imposita quoad particulam, *ipso facto*: nullumenim moralem effectum inde haberet, quod admittendũ non est, vt suprà ostendi. Dices, etiam tunc operari vt sufficiat postea sententia declaratoria criminis sine cõdemnatoria. Sed contrà: nã tunc differentia erit verbalis, potius quam realis. Declaratur, quia tunc non poterit sententia retrotrahi, quia nõ poterit irritari suffragiũ iam datum, vel electio ratione illius facta, quia re vera fuit actus validus, vt ostensum est; ergo

Obiectio cũ responsione.

condemnatio non habet effectum, nisi ex quo fertur sententia, & quoad futuros effect⁹, quod pertinet ad sententiam condemnatoriam: & ita differentia erit de vocabulo, vt vix etiam talis erit, quia, vt notauit Simancas, tit. 9. n. 163. nullus iudex profert sententiam declaratoriam criminis, quin declaret delinquẽtem reum pœnę legis, quod est condemnare; imò hoc requiritur ad iustitiam sententiæ definitiuæ, iuxta l. *Præses*, C. de senten. & interloq. Vt ergo sit aliqua differentia in re, oportet, vt sententia retrotrahatur, & quòd illa retrotractio per se habeat aliquem effectũ, quo puniatur delinquens à die commissi criminis, quod in genere pœnæ locum non habet; ergo oportet, vt habeat suum effectum, etiam ante sententiam declaratoriam. Accedit quòd aliàs moraliter illa lex esset inutilis, tum quia sæpe non punit, nisi prohibẽdo, & inhabilitando ad vnum actum, qui ordinariè sit ante sententiam declaratoriam, & vix potest aliter fieri moraliter loquendo, quia hæ inhabilitates vix possunt sufficienter probari. At sententia postea lata inutilis esset, quia iam non habet locum dicta pœna, & alia non imponitur per legem, nec videtur posse imponi etiam arbitrio iudicis, quia ille non peccauit sic ferendo suffragium, quia non erat inhabilis, sed inhabilitandus; ergo iuxta materiæ capacitatem verisimillimum est, intentionem harum legum, quando addunt, *ipso facto*, esse pœnam inferre ante omnem sententiam extra conscientiam ipsius personæ.

7. Quod autem diximus de valore suffragij, non obstãte inhabilitate cõtracta, ipso iure, in primis locum habet in actiua inhabilitate, non in passiua: nam rationes factæ non habent locum in eo, qui per legem ipso iure factus est ineligibilis, vel inhabilis ad cathedram: nam ille non exercet actum aliquem publica authoritate, sed vt priuata persona suum cõmodum quærit, & ideo cum iniq; se se immisceat, non debet eius malitia illi suffragari. Vnde in illo ẽt cessat altera ratio, quia licèt illa inhabilitas sit occulta; nihilominus quoad ipsum inhabilem, habet totum suum effectum, & ita facit electionem, vel prouisionẽ nullam, quia per hoc non nocet alijs, sed sibi, sicut de excommunicato, vel irregulari dicitur.

8. Deinde quoad actiuam inhabilitatem debet id intelligi de inhabilitatibus pœnalibus, non de illis, quæ tantum sunt ex defectu cõditionum necessariarũ, vt alicui detur potestas ferendi suffragium, vt est in hac vniuersitate, ætas quatuordecim annorum, habere cursum integrum iuxta morẽ vniuersitatis, audiuisse lectiones oppositorum; vel saltem sufficientẽ habere notitiam, seu informationem eorum, & ad hanc conditionem pertinet, vt opinor (quidquid Soto, & Ledesm. contradicant) cõditio, vt quis sit inscriptus in matricula vniuersitatis, iuxta illius statuta: nam ille, qui non est inscriptus, priuetur suffragio non in pœnam prioris omissionis, sed quia tunc non se gerit, vt membrum huius cõmunitatis, & ideo ad illam non pertinet electio eius, & idem est de similib. Quoties n. inhabilitas est ex defectu cuiuscunq; conditionis, ex prædictis suffragium erit omnino nullum, etiamsi defectus sit occultus, quia illa inhabilitas non est priuatio potestatis prius habitæ, vt sic dicam, sed est perpetua carentia nunquam acceptæ potestatis. Nã hæc potestas nõ est ab intrinseco, vt sic dicam, sed est ex concessione Principis, Patroni, aut superioris, qui illam non vult concedere nisi personæ habenti tales, vel tales qualitates; ideo, sicut suprà dicebamus de legato relicto sub conditione, ea non impleta, nõ obtineri, ita hîc dicendũ est de habilitate ad ferendum suffragium. Et hoc planè significat lex, cùm dicit, qui non fuerit quatuordecim annorum, nõ habebit suffragiũ, seu *non ferat voto*, vt nostra habent statuta. Quæ eodem tenore loquuntur de alijs casibus.

9. Hinc autem difficile est discernere, quando inhabilitas sit pœnalis, quando verò substantialis, vt sic dicam, & ex defectu conditionis necessariæ: id tamen ex qualitate conditionis, & materię discerni poterit, maximè tamen ex vsu. Illæ n. conditiones, quæ per se eò tendunt, vt persona habeat qualitates moraliter conuenientes, vt sit idonea ad talem actum, & fine quibus ei non datur ius suffragij, possunt censeri substantiales; & carentia illarum non habet rationẽ pœnæ, sed cuiusdam inidoneitatis. At verò quando inhabilitas ponitur non obstante idoneitate personæ propter actiones incongruas, & disconueniẽtes rectę electioni, tunc censetur pœnalis. Quæ discretio maximè perfici põt consuetudine, quę est optima legum interpres. Et ita solent in hac vniuersitate distingui duplices inhabilitates, quasdam vocant iuris, alias facti. Priores sunt, quas ego substãtiales voco, & fortè dictæ sunt iuris, quia omnino impediunt obtinere ius ad ferendum suffragium, vel quia extra omne dubium inducunt ipso iure inhabilitatem, & annullant actum, vel quia non fundantur in facto personæ, sed in iure requirente talem conditionem vt essentialem in persona, vt sit capax suffragij. Aliæ verò dictæ sunt facti, licèt ẽt per ius introductæ sint, quia in facto fũdantur, & ad illud cohibendum positæ sunt. Et ideo de his posterioribus inhabilitatibus dicimus esse pœnales, ac subinde, licet inhabilitent personã ipso facto, posse sustineri actum, si aliàs persona habeat oẽs conditiones per se, & iure requisitas ad potestatem ferendi suffragium.

An verò in hac vniuersitate istæ inhabilitates, quæ dicuntur facti, incurrantur ipso facto, itavt obligent personam ad abstinendum à suffragio ante omnem sententiam declaratoriam, dubia res est. Quia partẽ negantem suadet, quod in statutis non habetur particula, *ipso iure*, vel, *ipso facto*; affirmantẽ verò suadet ille modus loquendi, *No sean voto*, nõ habeant suffragium, qui videtur æquiualens, & habere vim negationis de præsenti, seu imperij practici denegãtis, seu non cõcedentis ius suffragij. Et fortasse in rigore verborum, & attenta serie capit. omnium sub illo titulo cõtentorum, hoc posterius probabilius est: tũ si aliud habet consuetudo, sustineri põt; quia est interpres, & moderatrix legũ. Et cum hoc temperamẽto moneo esse accipiendam sententiam hanc, qua docemus inhabilitates has statim incurri ex vi legũ loquentium per verbum, *ipso facto*, sc. nisi vbi aliud fuerit in aliqua lege consuetudine receptum. Et hoc modo limitanda sunt, quę loquendo de particularibus vitijs, & pœnis in alijs locis scripsimus. 10.

Sed tunc occurrit aliud dubium, quod ẽt Soto, & Ledesm. attingunt, an scholaris, v.g. sub iuramẽto à superiore interrogatus, an hoc vel illud fecerit contra statuta inhabilitantia, teneatur veritatẽ respondere, etiamsi occulte fecerit, vel posit sine periurio negare saltem quando non laborat infamia, nec habetur semiplena probatio contra illum. Soto n. & Ledesm. suprà absolutè respondent non teneri, quando nec infamia præcedit, nec semiplena probatio, quia nõ interrogatur iuridicè: supponunt n. non incurrisse inhabilitatem ipso facto, & ita nõ posse iure repelli, donec legitimè conuincatur, & consequenter nec posse interrogari iuridice, donec præcedat aliqualis probatio. At verò si supponamus hanc inhabilitatẽ ipso facto incurri, necessariò dicẽdum est, subditũ à Rectore interrogatum teneri veritatem cõfiteri, & ad mẽtem interrogantis respondere sub periurij pœna, ẽtsi nulla præcedat probatio, vel infamia. Ratio est, quia tunc non interrogatur per se, & præcipue ad punitionem, sed ad cauendum peccatum, & iniuriam tertij. Ille enim subdit⁹ suppositâ inhabilitate, & priuatione, vel suspensione, quam incurrit, peccat grauiter se immiscendo, & tendit ad faciendam alteri iniuriam, vsurpando iudicium, vel electionem ad se non pertinentem; ad hos autem fines habet superior ius interrogandi occulta, etiamsi nulla præcesserit infamia; & subditus tenetur simpliciter veritatem fateri. 11.

Vtest

Vt est certum in iure, c. vlt. de clandestin. desponsat. cum similibus, & est communis sententia Innoc. Panor. & aliorum in c. *qualiter, & quando*, 2. de accusat. Angeli, Syluest. & aliorum Summistarum verb. *inquisitio*, & Nauar. in c. *inter verba*. concl. 6. n. 255. & sequent. & tenet ipse Soto relect. de secreto, memb. 2. q. 6. concl. 3. Quòd si hoc fuerit graue onus, sibi imputet, qui se immiscuit: nam ante omnẽ interrogationem tenebatur abstinere. Et declaratur in alijs inhabilitatibus iuris, quas non pœnales, sed substantiales appellauimus: de illis enim interrogati electores tenentur simpliciter veritatem fateri, tum quia agitur de cognitione necessaria ad legitimam electionẽ; tum etiam, quia intercedit ibi pactum tacitum, vt habeat suffragium, qui tales cõditiones habuerit, & non alias; ergo omnes de his conditionibus legitimè interrogantur, ne iniquè se ingerãt qui ad illud munus non sunt admissi, nec ius habent eligendi, & ideo in his nõ est necesse, vt præcedat aliqua probatio, vel infamia, quia non agitur de illorum punitione, sed de cauenda iniustitia: ergo idem est dicendum in cæteris inhabilitatibus, si verum est, ita esse contractas ipso facto, vt grauiter peccent, qui tale iudicium, seu suffragium vsurpant.

Innocent. Panorm. Angel. Syluest. Nauar. Soto.

12. *Quando possit quis respondere amphibologicè.*

At verò vbi inhabilitas non est cõtracta ipso iure, donec per sententiam declaretur, probabilis est opinio Soti, nimirum, subditum sic interrogatum de actu occulto, de quo nulla infamia, vel semiplena probatio præcesserit, non teneri veritatem aperire, etsi iuret, sed vti posse amphibologia, respondendo ad mẽtem suam, non ad mentem superioris interrogantis, quia tunc, qui fert suffragium ante sententiam, non peccat, per se loquendo, quia suum ius retinet, dum non iudicatur inhabilis, & ita iure suo vtitur ferendo suffragium; ergo non peccat. Nec obstat dicere, quòd per legem fuerit prohibitus, quia illa prohibitio non obligat illum nisi per iudicem, & ita directè instruit iudicem, non obligat reum, donec condemnetur, atq; ita non peccat iuxta illam sententiam; ergo nec tenetur respõdere superiori interroganti ad mẽtem eius, & occultum suum factũ aperiendo nisi legitimè interrogetur, quia præcessit infamia, vel semiplena probatio. Probatur consequentia, quia iam tunc illa interrogatio non tendit ad vitandã culpam, vel iniuriam tertij, quia ostensum est, nullam committi, etsi ille suffragium ferat; ergo tendit ad punitionẽ; ergo debet in ea iuridicus ordo seruari.

13. *An prædicti teneantur restituere damna electo, affirmat Sot. & Ledes. est tamen intutum.*

Addunt verò Soto, & Ledes. suprà, quòd si quis iuridicè interrogetur, non solum peccat, & est periurus negando veritatem, sed etiam tenetur restituere damna, quę fortasse ob eam causam patitur non electꝰ. Sed hoc secundum valde incertum est, & cõtrarium fortasse est probabiliꝰ, supposito illo principio, quòd ille non est inhabilis ipso facto. Nam tunc ille negando veritatem non peccat contra iustitiam cõmutatiuam respectu eligendi, sed cõtra obedientiam respectu iudicis, vel contra iustitiam legalem respectu reipublicę, vel contra iuramentum, & religionem. Nec etiam ferendo suffragium post negatam veritatem ille peccat contra iustitiam, quia non amisit ipso facto ius ferẽdi suffragium, etiam postq; veritatem negauit, donec re ipsa condemnetur, quia illa est pœna ferenda, vt supponitur; talis autem pœna non aliter incurritur. Et ideo reus, qui negãdo iniquè veritatẽ, euitat condemnationem pœnæ aliàs ferendæ, nõ tenetur illam restituere, iuxta probabiliorem sententiam, quam nunc suppono ex Nauar. in sum. c. 13. n. 49. & alijs modernis.

14. *Iuridicè interrogatus tenetur respondere nisi sit periculi magni scandali, infamiæ propriæ, vel inimicitiæ propriæ, vel alterius, vel alius similis grauis iacturæ.*

Alterum verò de culpa regulariter verum est, supposita interrogatione legitima, quia nõ potest dari bellum iustum ex vtraq; parte, & quia lex illa iusta est, & non in vanum tales interrogationes præcipit; ergo obligat, saltem quando iuridice fiunt. Hoc autẽ videtur intelligendum per se: nam ex accidenti posset à culpa excusari, qui non potest respondere verum sine magno scandalo, vel infamia propria, vel inimicitia, vel alia simili graui iactura, & tunc licèt interrogatio per se sit iuridica; quia tamen ex accidenti respondẽs impeditur, licèt respõdeat, se nõ fecisse, habet locum subintellecta interpretatio, sc. non ita feci, vt tenear propalare, & ita excusatur à mendacio, & periurio. In his ẽt legibus contingere potest, vt in præsumptione fundentur, & ideo iuxta doctrinam satis receptam, si is, qui aliàs verè habebat ius suffragij, habeat animum seruandi iustitiam, & fauendi digniori, poterit excusari ab obligatione confitendi suum factum occultum, quia lex id iubens fundatur in præsumptione, quæ tunc cessat, & intentio legis seruatur. Hæc tamen posterior excusatio moraliter non est admittẽda. Quia illa non est lex propriè fundata in præsumptione, sed fundata in morali periculo, quod imminet reipublicæ, seu Academiæ ex huiusmodi subornationibus, & muneribus, quibus electores corrumpuntur, & iustæ electiones impediuntur, quod fundamentum non est præsumptum, sed verum, & licèt in particulari cesset effectus eius, non ideo cessat obligatio legis. Ideoq; non excusatur quis ab obligatione respondendi verum, etiamsi intentionem habeat faciendi iustitiam. Eo vel maximè, quòd facilè hi decipiuntur, & formant cõscientiam iuxta suũ affectũ, quem habent ad alteram partem propensum. Prior ẽt excusatio, licet in rigore sufficiat, & cõtingere possit, tamen moraliter loquendo rarissima est, tũ quia fere semper põt quis se subducere, & coram Rectore non apparere; tum ẽt, quia põt ita moderari responsionem, vt ad inhabilitatem confitendam sufficiat, & infamiam non inducat, quã sublata, alia incommoda leuia esse solent.

15. *Teneri ad ius luiè scholares offerentes se ad suffragia veritati fateri, siue præcedat infamia, siue non.*

Denique sincere spectato tenore statutorum, & legum, & præcipue huiꝰ Academiæ, sentio, teneri scholares, qui ad suffragia ferenda se offerunt, & corã Rectore præsentantur, veritatem fateri, siue præcedat infamia, siue non. Tum quia illa interrogatio non est primariò propter punitionem; sed propter morale bonum cõmune reipublicæ, & (vt ita rem explicem) non oritur ex affectu iustitiæ vindicatiuę, sed ex affectu iustitiæ distributiuæ, & legalis, & hoc est satis, vt interrogatio sit iusta, etsi infamia non præcedat. Quia non est necesse, vt semper interrogatio fiat ad impediendum peccatum futurum, sed satis est, vt fiat propter cõmunem vtilitatem, & ad tollendã materiam, & cõmunes occasiones peccatorum; vt bene notauit Nauar. in dict. c. *inter verba*, concl. 6. n. 258. & 264. & 265. Tum ẽt, quia lex illa indifferenter præcipit exigere iuramentum, & sub eodem tenore in omnibus illis articulis, siue pertineat ad conditiones quasi substantiales ad ius suffragij habendum, siue ad alias, quæ tendũt ad cauenda mala, & occasiones iniustitiæ publicæ, & acceptionis personarum. Et similiter ponuntur pro omnibus personis, nulla habita ratione infamiæ, nec alterius ordinis iudicialis; ergo supponit illa lex, interrogationem illã esse iustam, & æquè posse omnes, & in omnibus casib. obligare, aliàs lex ipsa non esset iusta, quod dici non põt; ergo sicut tenentur omnes respondere veritatem in inhabilitatibus iuris, seu substantialib. quantũuis occultę sint, in reliquis. Tũ præterea, quia sub hac lege, & cõditione admittũtur oẽs ad suffragiũ ferẽdũ, vt illis interrogationib. vere respondeant iuxta mentẽ interrogantis (hæc n. sine dubio est intentio legis) & has conditiones accipiunt electores sine vlla limitatione, vel discrimine; ergo tenentur illas seruare, vel non dare suffragium.

16. Vnde est magna differentia inter hanc interrogationem, & illam, quæ tendit ad vindictã: nam in hac posteriori, interrogatio, & responsio est quasi coacta, & in malum interrogati; illa verò prior est magis voluntaria ei, qui vult ferre suffragium, & per se ordinatur ad cauendã iustitiã in electionibus, & ideo nõ est necessarius alius ordo iuridicus in hac interrogatione

tione præter illum, quẽ statuta præscribunt, cui electores voluntariè subduntur. Nec ẽt facilè admittẽda est excusatio cõsuetudinis, per quam dici solet hic rigor talium legum temperatus. Nam consuetudo illa videtur potiùs corruptela, quia est contra bonos mores, & præbet occasionem innumeris malis, nec etiam talis consuetudo censeri põt tolerata à Principe sciẽte illam: nam semper reprehenditur, & reprobatur, & si contingat, aliquem conuinci de mendacio, punitur. Atq; hoc maximè obseruandum est in grauioribus actibus & transgressionibus, vt sunt emptio, & venditio suffragiorum, & alia illicita pacta, & similia, quæ valde corrumpunt iustitiam, & mores publicos; in rebus verò leuioribus, vt sunt loqui, ingredi domum; & similes, facilius admitti posset probabilitas cõtrariæ sententiæ, maximè fauente cõsuetudine, quæ quoad hæc leuiora magis tolerata esse videtur.

Consuetudo contraria diẽs est corruptela.

Quomodo admitti potest consuetudinis excusatio.

CAPVT X.

Vtrùm omnis lex pœnalis obliget reum ad pœnæ executionem saltem post sententiam iudicis.

1. HÆc quæstio videri põt pertinere potius ad potestatem, & vim prẽcipiendi explicandam in iudice, quàm in lege: tamen quia sæpe pendet ex sola lege, & semper ad illam cooperatur lex, ideo breuiter hoc loco explicabitur. Duo igitur distingui possunt in omni pœna, sc. pati, & agere. In passione videtur consistere pœna per se, ac formaliter de illa loquendo, vt pœna est, quia consistit in priuatione alicuius cõmodi; priuatio autem vt sic, in passione, vel quasi passione consistit. Quòd si aliquando pœnę positiuę esse videntur, vt verberatio, & cõbustio, & similes, non habent rationem pœnæ, nisi vt passiones, & receptiones quædam sunt, tali subiecto disconuenientes, & ideo nulla est pœna sine aliqua passione eius, qui patitur. Actio verò requiri solet quasi antecedenter ad pœnam, & ideo interdum inferri põt pœna per actionem transeuntem alterius sine cooperatione patientis, interdum fieri põt à solo patiente quasi immanẽter in se operãte, aliquando ab vtroq;, 1. partim à patiente, partim ab alio. Addit ẽt Caiet. 2.2.q.62.a.3. aliquando fieri sine vlla actione, vt in censuris, irregularitatibus, &c. Et ita communiter loquuntur alij. Si quis aũt rectè cõsideret, sicut ibi non est actio physica, ita neq; passio, & sicut est passio quædam moralis, ita ẽt est actio moralis, quę est excommunicatio actiua, v. g. vel immissio talis inhabilitatis, &c. quæ in virtute est veluti quoddam præceptum legis, vel hominis imponẽtis obligationẽ abstinendi ab hoc, vel illo munere, fructu, vel cõmunicatione, vel ẽt inhabilitãtis personam ad aliquid. Et melius fortasse dicitur, hanc pœnam non postulare aliam actionem propter illam, qnam lex & sententia facere potest.

Caiet.

2. Primò ergo, quod attinet ad passionem pœnæ, nulla est difficultas. Dicẽdum est n. legem etiam post sẽtentiam latam non obligare per se, & immediatè ad passionem, obligare tamen per se loquendo, ad sustinendam passionem pœnæ petienter, & sine propria resistentia, vel obligare ad ea, quę secum affert priuatio pœnalis semel illata. Priorem partem pono præcipuè propter pœnas, quæ consistunt in physica priuatione, seu passione. Et probatur facilè, quia pati, vt sic, immediatè, & per se, non cadit sub obligationem: nam obligatio cadit in actũ liberum; passio autem, vt sic, non est libera, nisi ratione actionis. Põt autem sub obligationem cadere, non resistere passioni, seu ne passio inferatur. Et quoad hoc certum est, legem pœnalem obligare post sufficientem sententiam latam, quia tunc habet iudex ius exequendi sententiã; ergo alter non habet ius resistendi, aliàs daretur bellum iustum ex vtraq; parte. Loquor autem de propria resistentia positiua: nam impedire pœnam per fugam, non est prohibitum in conscientia, quando pœna corporalis, & grauis est. Dixi aũt, *Post sufficientẽ sententiam*, quia debet esse iusta, & secundum leges lata; aliàs non põt conferre ius ad sui executionem.

Vbi statim occurrebat quęstio, quid dicendum sit, 3. si sententia sit iusta in exteriori foro secundum allegata, & probata, re tamẽ vera non habeat fundamẽtum veritatis. Sed hæc quęstio magis pertinet ad potestatem iudicis, quam legis, habetq; propriũ locum in 2.2.q.60.a.5. & q.67.a.2. & q.96.a.4. Vbi à commentatoribus tractatur, & Soto li.3. de iusti.q.4.a.5. Et de censuris tractata est à nobis latè quantum materia illa postulabat, tom.5. disp.4 sess.7. n.8. & sequentib. Videri etiam possunt, quæ supra diximus de lege iniusta, & de vi, quam habere potest ad obligandum. Resolutio ergo breuis est, quòd licet illa sentẽtia per se non obliget reum ad executionem pœnæ, quando illam commodè vitare, aut fugere potest, sine publica resistentia, vel scandalo; nihilominus obligare ad parendum executioni iudicis, vel legis, quando sine resistentia violenta, vel scandalosa vitari non potest; hæc enim resistentia nunquam licet, quando sententia est iusta secundum allegata, & probata; quia tunc iudex legitime vtitur potestate sua, cui subditis parere tenetur.

D. Thom. Sotus.

Secundò, nulla relinquitur quæstio de pœna, quæ 4. per solam actionem solius iudicis, aut legis inferri põt. Hoc patet, quia si pœna sit physica, & efficienda per actionem iudicis, illum obligare poterit, aut ministros eius, nõ autem reum, nisi modo dicto in prẽcedenti assertione. Si verò sit moralis priuatio, siue fiat per solam legem, siue mediante sententia per seipsam operante, vt in excommunicatione, & similib. ibi nulla est necessaria obligatio respectu solius passionis talis pœnæ, quam immediate facit lex vel sententia, quia illa operatur ẽt in inuitum. Vnde non est in potestate patientis illi resistere: nam prolata sententia excõmunicationis iusta per canones, vel homines, reus necessario relinquitur excõmunicatus, nec põt resistere, licèt maximè velit, & idem est in similib. Ideoq; quoad hoc non habet locum obligatio parendi, quia vbi non põt esse resistentia, non est libertas in non resistendo, & ideo nec potest esse obligatio parendi propriè quoad receptionem talis priuationis. Ipsa tamen priuatio, seu censura, aut inhabilitas affert secum obligationem ad patiendas, vel exequendas alias priuationes, seu carentias, quæ aliquo modo pendent ex hominis libertate, & necessariam connexionem habent cum primaria priuatione, vt non cõmunicare, non cõtrahere, & similes. Hoc ẽt est per se clarum, quia quoad hæc pœna illa includit præceptum legis, vel iudicis, in cuius obseruantia consistit executio talis pœnæ; sed tenetur quis obedire præcepto iusto; ergo, & exequi pœnam quoad hanc partem, & hoc satis constat ex dictis capite præcedenti.

5. Tertio ergo supereſt quæst. quando pœna, vel requirit actionem, aut cooperationẽ ipsius rei, vel saltem per illam fieri põt, an tunc obligetur reus ad operandum, vel cooperandum, saltem post sententiam iudicis. Multi n. affirmant, post latam sententiam teneri reũ ad exequendam pœnã lege statutam, si actio illa nõ includit intrinsecam malitiã, vel nisi hoc modo pœna reddatur iniusta, vt esset, se occidere, vel mutilare. Tribui solet D. Tho. 2.2. q 62.a.3. vbi negat teneri reũ ad pœnã ante sententiã, post sententiã verò iudicis condẽnantis ad pœnã dicit teneri, & eodẽ ferè modo loquendi Caie. ibi clari⁹ id docet; 2.2.q.69. a.4. & Soto li.1. de iustit. q.6.a.6. concl.5. Castr. li.2. de leg. pœnal c.3. Nauar. in sum. c.23.n.66. Ledesm. in 4.2.p. q.18.a.2. Ant. Gom.3. variar. c.14.n.3. Cord. dicta q. 36 Fel. cũ Bald. & Anch. quos refert in c.1. de const. n. 46. & plures adducit Tiraq. in *l. si vnquã*, ver. *reuertatur*, n.291. Ratio hui⁹ sentẽtiæ est, quia lex habet vim obligandi ad pœnam pro aliquo tempore, vel statu, sed nullum põt esse magis opportunum, quã post latam senten-

Sententia affirmans teneri reum post sententiam latam adexequendum ea quando actio non includit intrinsecam malitiam quod lex habet vim præcepti.

D. Thom. Caietan. Castro. Nauar. Sotus. Ledesm. Cord. Felin. Baldus. Anchar. Tiraq.

sentẽtiam iudicis (quid enim aliud spectandũ superest) ergo. Item quia sententia, quam iustam supponimus, habet vim præcepti, sed subditus tenetur obedire superiori præcipienti; ergo.

6. Sent negati ua quia exequi est iudicis Couar. Caietan. Adrian. Paul. in Clem. Pastoralis. Secunda opinio negat teneri reum ẽt per sententiam damnatum, exequi pœnam in se, vel actionem aliq̃ exercere, qua illã exequatur, vel ad illam cooperetur. Ita sentit Couar. li. 1. variar. c. 2. n. 10. & in 4. 2. p. c. 6. §. 8. n. 10. illat. 2. & n. 11. & tribuit Caie. de quo iam dixi. Citat etiam Adr. quoli. 6. a. 1. illat. 3. Sed ille apertè loquitur ante sententiam, & potiùs inferiùs refert Paul. in Clement. *Pastoralis*, de re iudicat. dicentem, quòd filij, quorum pater incidit in crimen læsæ maiestatis, possunt subtrahere de bonis eius, & nunquam restituere. Ipse verò ait, *Sed hoc non asſero*, sentiens teneri ad restituendã illa bona, si pater de crimine damnetur. Et ita ille Paul. videtur opinioni Cou. adhęsisse. Et pro eadem põt allegari Deci. in c. 1. de constit. quia licèt in illa posttea nõ persistat, quia putat legem pœnalem etiam ante sententiam obligare, nihilominus ex hypothesi tenet, quòd si lex non obligat ante sententiam, neq; post sententiam obligabit ad pœnæ executionem. Solet ad hoc allegari c. *suam* de pœnis, vbi Papa prohibet, ne quidam clerici in pœna molestentur ẽt post condemnationem. Ratio autem præcipua est, quia ad officium iudicis spectat, non tantũ proferre sententiam, sed ẽt exequi; reus aũt non tenetur subire officium iudicis, nec fieri minister eius contra seipsum; ergo per sententiam non obligatur ad talem actionem, sed ad solam passionem sine resistentia. Et ita soluit hæc sententia fundamentũ præcedentis; tum quia negat, legem pœnalem inducere hanc obligationem, ẽt pro illo tempore; tum ẽt. quia putat, præter sententiam aliquid aliud esse expectandum à iudice, sc. executionem. Vnde ẽt negat, in sententia iusta includi tale præceptum, sed solum sustinendi pœnam, q̃ probari põt argumento quodamin superiorib. facto, quia non plus põt præcipere iudex, quàm lex, vel saltem nõ intendit plus præcipere, quia iudicat secundùm legem, sed lex non præcipit actionem executiuam pœnæ, sed tm sustinentiam; ergo.

Cap. *suam*.

7. Iura & dicta aut eleru. Veruntamen cõtrouersia hæc facilè componi poterit: nam si res ipsa distinctè explicetur, parua esse põt dissensio, nisi fortasse in vno, vel altero exemplo diuersarum pœnarum. Primò ergo ex parte sententię distingui põt inter sententiam condemnatoriam, vel declaratoriam: nam de vtraq; põt quæri, an post illamlatam oriatur prędicta obligatio. In hoc autem puncto necesse est, vt ex parte legum distinctio cum proportione fiat. Nam si lex continet tm pœnam ferendam, nec operari põt, nec locum habere sententia tantum declaratoria criminis. Primum patet ex dictis c. præcedenti: nam hoc specialiter operatur particula, *ipso facto*; ergo illa deficiẽte, cessat effectus. Ratio ẽt est euidens, quia sententia tm declaratoria, vt talis est, non præcipit aliquid de nouo, sed solum dat publicam, & iuridicam notitiam delicti; at neq; lex ipsa in illo casu præcipit, quia non fert pœnam ipso facto, vt supponimus; ergo non est, vnde oriatur obligatio. Secundum aũt, sc. nõ esse locum tali sententiæ in eo casu, patet, quia in illo maximè locum habet dictum suprà citatum ex l. *Præses*, C. de sent. & interloq. *Legem definitiuam non absoluentem, vel condemnantem reum pro iusta non haberi*. In eo aũt casu si daretur sententia purè declaratoria criminis, nec absolueret, nec damnaret, nec formaliter, vt supponitur, nec virtute, quia nec lex ipsa dãnaret; esset ergo sententia iniusta, imò & ridicula, & adeò stulta, vt moraliter non sit possibilis.

8. Secundo aliter dicendum est, quando lex imponit pœnam ipso facto: si ex parte rei aliqua actio, vel cooperatio necessaria est, ad illam obligatur statim in conscientia post latam sententiam declaratoriã criminis. Probatur contraria ratione, quia licet talis sẽtentia non præcipiat, lex tamen præcipit illa sententia posita, seu pro illo statu, vt cap. præcedenti declaratum est. Supponimus autem præceptum esse iustũ, id est, pœnam esse talem, quæ etiam hoc modo imposita nõ excedit debitam moderationem, vel æquitatem humanam; ergo tale præceptum statim obligat. Vnde propter hanc causam nunquam illa particula ponitur in lege, nisi vbi pœna adiuncta talis est, vt possit, & licitè, & cõuenienter mandari executioni, & obseruari ab ipso reo; ergo signum est, legem intendere obligare eo ipso, saltem post quam sententia declaratoria profertur. Cõfirmatur ac declaratur: nã si lex dicat, *ipso facto, & absq; vlla declaratione*, per se obligat in conscientia ad executionem pœnæ; ergo quãdo ponit, *ipso facto*, solamq; sententiam declaratoriã requirit, non postulat aliam iudicis executionẽ, cùm ab illo solum sententiam declaratoriam criminis requirat; ergo post illam sententiam prolatam statim obligat reum ad executionem pœnæ.

9. Obiectio Couar. Contra hanc verò assertionem obiici põt ex Coua. suprà, illat. 3. Nam etiam post sententiam condemnatoriam, non tenetur reus pœnam exequi, nisi iudex illã exequatur: ergo multo minùs tenebitur post solam sentẽtiam declaratoriam, ẽtsi lex condemnare censeatur ipso facto. Respondeo in primis antecedẽs non esse in vniuersum verum, vt statim dicam. Quia verò interdum põt esse verum, vt etiam dicam, & inde potest argumentum conflci, addo, esse differentiam inter legem punientem ipso facto, & iudicem cõdẽnantem, quòd lex puniens ipso facto, statim præcipit quidquid necessarium est ad executionem pœnæ, solumq; permittit transgressori expectare iudicis declarationem, & nullum aliud ministerium iudicis vult esse necessarium ad talem executionem. Et quia lex semel lata semper eodem modo præcipit, ideo sẽper etiam eodem modo obligat post declaratoriam sententiam. Iudex autem dum condemnat, non sẽper vtitur eisdem verbis, & ideo nõ semper obligat, vel non obligat ad executionem immediatè faciendam per actionẽ ipsius rei absq; alia executione sua, sed vno & altero modo põt condãnare, vt iam dicã. Diluitur ob iecto.

10. Quanquam autem hæc sit regula generalis de se, dubitari nihilominus põt an patiatur aliquam exceptionem, & in particulari solet quęri de pœna confiscationis omnium bonorum, an per eandem regulã obligetur reus in cõscientia ad illam exequendã statim, ac fertur sententia declaratoria criminis. Nam multi ex auctorib. citatis affirmant, vt Soto, Medin. Cord. Anton. indicat Simanc. dicto tit. 9. n. 165. Nitũtur in fundamentis positis. Alij putãt, in hoc casu habere locum priorem sententiam Couar. & hoc magis sentit Simanc. n. 163. & mihi ẽt magis probatur; tum quia illa pœna est grauissima, & cõsequenter ille modus executionis esset nimis arduus; tum ẽt, quia in c. *cùm secundùm leges*, non imponitur hæc positiua obligatio, sed iudici datur potestas ad auferenda omnia bona à die cõmissi delicti post declaratoriam sentẽtiam; tum denię quia hæc est cõmunis praxis, & cõsuetudo. Sed de hac pœna cõfiscationis in materia de fide ex professo tractamus. Sotus. Medin. Coraub. Simanc. Couar. Simancas. c. cùm secundùm leges.

11. Venio ad alteram partem de lege, quæ tantum cõtinet pœnam ferendam, & de statu eius, in quo iã est per sententiam iudicis imposita. In quo pũcto oportet distinctionem adhibere ex parte pœnarum: nam quædam sunt corporales, aliæ pecuniariæ. Et inter corporales quædam sunt cõtra vitam, vel integritãtem, vel grauem dolorem, & ignominiam inferunt, vt mors mutilatio, & publica, acerba, & vilis flagellatio. Aliæ sunt, quæ in corpore, vel per corpus exercentur sine crudelitate, vt abire in exilium, domi cõtineri, peregrinari, &c.

12. Reus condemnatus ad pœnas corporales contra vitam, integritatem, honorẽ & grauem dolorẽ inferẽtes nõ

Primò ergo dicẽdum est, Reus damnatur ad priores pœnas corporales, regulariter non tenetur in cõscientia ad propriam executionem earum; sed hanc debet facere iudex p̃ ministros suos. In hac assertione fere omnes conueniunt. Probari solet, quia non licèt reo

cet reo talem pœnam in seipso exequi, quia esset occidere, vel mutilare se, quod est intrinsece malum. Sed hæc ratio, & dubia est circa has pœnas, quia in eis non legeret reus vt priuata persona, sed vt minister iudicis, & ideo non videtur esse hoc intrinsece malũ, de quo in 2.2. q. 64. & non est vniuersalis, quia aliæ sunt pœnæ corporales, quæ sine peccato possent ab ipsomet, qui punitur fieri, & tamen ad illas neque obligatur quis post sententiam, nec forsan obligari potest, vt est infamis, & publica verberatio, & si quę sunt aliæ similes. Ratio ergo est supra tacta, quia est nimis violentum, quod idem sit agens, & patiens in pœna tam acerba: qua igitur ratione hoc non imperatur per legem ipsam, eadem nõ præcipitur per sententiam. Et ita constat ex communi vsu: nam in huiusmodi sententiis, verba passionem potius, quam actionem significant respectu rei.

tenetur ad propriam executionem. quia esset nimis violentum.

13. Dubitari autem solet, an dum iudex exequitur sententiam præsertim mortis, possit quis, vel teneatur aliquas actiones exercere, vt ambulare, ascendere, & extendere manum, vel præparare collum, &c. Aliqui absolute negant, teneri ad aliquid agendum, sed solũ ad patiendum. Et ratio esse potest, quia quidquid agat, cooperatur morti suæ, quod non licet, vel est adeo durum, vt nemo videatur posse ad hoc obligari. Maxime, quia nulla videtur actio rei necessaria ad executionem pœnæ, v.g. mortis, quia si ipse non ambulauerit, vel ascenderit, poterit per violentiam ferri: ergo vel non potest obligari ad aliquam actionem similem, quia cooperatur suæ morti, vel certe non debet obligari, quia esset acerba, & non necessaria obligatio.

Data sententia potest reus extendere collum, ascẽdere scalam, &c. aptando se morti recipiendæ.

14. Communis tamen responsio est, neminem obligari ad eas actiones, quæ commode fieri possunt per ministros iustitiæ, quia per se solum tenetur ad patiendum: ad aliquas vero actiones, quæ per alios commode exerceri non possunt, & alioqui sunt necessariæ ad illum effectum, obligari, quia alias non posset iusta pœna executioni mandari. Vnde repugnare illis actionibus esset iustitiæ resistere. Neque moraliter censetur cooperatio ad mortem, quia est actio valde remota, & de se indifferens, id est, non intrinsece afferens mortem, vt est actio ambulandi, ascendendi, &c. Vnde confirmatur, quia sic condemnatus potest tuta conscientia ex parte sua exhibere huiusmodi actiones, quia non continent intrinsecam malitiam, tum quia dici possunt exerceri ab ipso reo, non vt priuata persona, sed vt ministro iustitiæ, tum maxime, quia sunt actiones de se indifferentes, & propter bonum fieri possunt, saltem propter vitanda maiora incommoda, & acerbiores coactiones, & propter vitandum scandalum, quod ex cõtraria resistentia nasceretur. Ergo etiam potest illa actio præcipi à iudice, quia potest præcipere actiones honestas, moraliter conuenientes ad executionem pœnæ, & quæ non cõtinent inhumanam crudelitatem, vel acerbitatem: ergo ex vi sententiæ, & condemnationis censetur iudex obligare reum, ad easdem actiones, cum morali, & ordinario modo ad executionem pœnæ requirantur. Non est tamen hæc ratio ita accipienda, vt credatur iudex posse præcipere quidquid potest reus licitè exercere: hanc enim regulam non censeo veram, quia potest quis seuerius in seipsum agere, quam possit cogi ab alio per iustum præceptum, vt potest quis damnatus ad moriendum fame non comedere, etiam si fortasse ad id non possit obligari. Procedit ergo illa ratio in actionibus communibus: quæ & licitæ sũt & non sunt nimis acerbæ, & crudeles: quæ autem hæ sint, prudenti arbitrio ex communi vsu, & sensu hominum iudicandũ est. Aliæ verò quæstiones de possibili, an possit quis condemnari, vt seipsum iugulet, vel vt bibat venenum, pertinent ad materiam Homicid. 2.2. q. 64. vbi Soto, & alij, & Victor relect. de Homicid.

15. Secundo dicendum est, reum iustè damnatum ad pœnas corporales secundi generis, vt sunt exilium, detentio in carcere, flagellatio moderata, & honesta, ac similes, teneri ad exequendas, seu seruandas huiusmodi pœnas eo ipso, quod per sententiam condẽnatur. Est communis opinio, quam tenent omnes supra allegati, & consentit Couar. supra, & lib. 1. variar. c. 14. & sequitur Dried. lib. 2. de libert. Christia. cap. 6. Nauar. Comm. 4. de regular. n. 65. Salced. in Pract. cap. 137. liter. B. Ratio generalis est, quia sententia iudicis condemnatoria, vel lex pœnalis, post talem sententiam obligat in conscientia ad pœnam impositam quando non inuoluit iniustitiam, vel crudelitatem, aut aliquid simile. sed talis est in illa pœna dicto modo imposita, vt constat ex qualitate illius, & ex communi vsu, & iudicio hominum: ergo tenetur reus seruare, quia re vera est hæc intentio iudicis, & præceptum, quod imponit, est iustum.

Damnatum ad exilium incarceratio nem, flagellationem moderatam, teneri ad executionem.

Deinde declaratur discurrendo breuiter per aliquas ex illis pœnis. Vna est detentio in carcere, seu certo loco præscripto, quæ quidem pœna non indiget positiua executione, sed solum priuatione alicuius actionis, vt est v.g. non egredi, aut non fugere ex carcere, & ex hac declaratione videtur clarum posse hæc facile præcipi. Et ita exercere contrariam actionem, esset resistere iudici iustè cogenti, quod nunquã licet, cap. *qui resistit*, 2. q. 3. Denique talis pœna potest sine peccato obseruari: ergo debet. Dices, hanc rationem non cogere, quia, vt diximus, non solum est attendendum, an liceat, sed etiam an pœna sic imposita sit humano modo tolerabilis: potest autem esse crudelis obligatio ad pœnam, non solum quando includit acerbam cessationem ab actione, vt est obligatio ad non comedendum, vel non fugiendum, etiam si instet mors. Dicendum verò est illam rationem, procedere per se loquendo, & iuxta materiæ capacitatem: sic enim permanentia in certo loco, seu carcere, non est res adeo acerba, & grauis, vt non possit sub obligationem imponi, & tanto erit facilior, quanto latior fuerit locus, & paucioribus incommodis expositus. Secus verò esset, si esset carcer nimis acerbus, tristis, & insalubris: tunc enim durum esset obligare reum, sic condemnatum, ad non fugiendum, etiam si posset: Multoq; durius id erit, si quis non solum detineatur, sed etiam nimis malè, & acerbè tractetur, ita vt paulatim ad mortem disponatur, vel certe cogatur ferre vitam doloribus, & afflictionibus plenã. Tunc ergo non obligabitur in conscientia ad ibi sua sponte permanendum. Et ideo credere non possum quod Nauar. ait, damnatos ad triremes teneri in cõscientia ad non fugiendum, etiamsi possint. Nã hoc nimis violentum est, & ad ministros iustitiæ spectat custodire. Excipio tamen casum, in quo fuerit data fides, præsertim iurata: nam tunc iusta promissio seruanda est, & maximè est implendum iuramentum, iuxta ea, quæ latè dixi lib. de iurament. cap. 10. Et hac ratione specialiter possunt obligari religiosi puniti ad carcerem, ad seruandum illud, quia voto obedientiæ obligantur, & specialiter obligari possunt ad talem clausuram seruandam iuxta regulam, vel in pœnam iustam, & suo statui consonam. 16.

Ex eisdem principiis iudicandum est de pœna exilij. ad illam enim obligari potest reus in conscientia post quam condemnatus est, quia non habet iniustitiam, vel crudelitatem ex hoc præcisè, quod per actionem eiusdem hominis executioni mandetur: & ita fatetur etiam Couar. cum cæteris. Oportet autẽ, vt per verba sententiæ hæc obligatio satis exprimatur. Nam si aliquis condemnetur, vt deportetur in exilium, non tenetur exire, donec deferatur, postea verò tenebitur non redire intra tempus præscriptũ. Si autem simpliciter condemnetur ad exilium, videtur vtrunq; præcipi. In quo attendendum maxime est ad communem vsum, & modum, quo solet talis pœna præcipi, vel executioni mandari, & ad promissionem, & pacta, quę in hoc interuenire solent, & ad modum, 17.

modum, quo leges loquuntur: inde enim facile colligitur, quanta sit hæc obligatio. In vniuersum tamen loquendo, delatio extra territorium solet per coactionem, & ministerium iudicis fieri; cõmoratio autem extra regnum, seu non reditus ad illud, solet sub obligationem imponi. Sicut è cõtrario in pœna carceris perpetui delatio ad locum cõstitutum solet esse coacta, seu per executionem iudicis, detentio autem sub obligatione relinqui. Regulariter enim faciliùs præcipiuntur hæ quasi priuationes, quàm actiones, & ordinariè solent iudices constituere reos in statu (vt sic dicam) talis pœnæ, & illis imponere, vt sub illa permaneant. In rigore autem vtrumq; possunt committere reo, præcipiendo illi, vt totum exequatur, quod etiam sæpe faciunt. Et licet addant comminationem aliarum pœnarum, nisi priores obseruent, nihilominus etiam obligant in conscientia, quia præceptum est iustum, & comminatio pœnæ non minuit obligationem, vt suprà dictum est. Altera pœna corporalis potest esse flagellatio moderata, & nõ turpis, neq; infamis, & ad hanc etiam obligabitur reus post sententiam latam, si constet in eo sensu ferri, propter eandem rationem, quòd talis pœna, vt proponitur, non sit per se iniusta, nec inhumana. Non solet tamen talis pœna esse in vsu, nisi in religionibus, & aliquando in foro Ecclesiastico, vt in sancto officio inquisitionis. Frequentius tamen mandatur executioni per ministerium personæ ab ipso reo distinctæ. Denique idem cum proportione dicendum est de pœna ieiunij, & similibus, quæ in Ecclesiastico foro interdum solent imponi.

18. *De pœna pecuniaria.* Tertiò dicendum est, in pœnis pecuniarijs faciliùs posse obligari reum in conscientia ad soluendas illas, eo ipso, quòd condemnatus est, quando pœnæ sunt ordinariæ, & moderatæ. Ratio est, quia nec repugnantia, nec nimia difficultas in hoc inuenitur. Solũ sunt attendenda verba sententiæ: nam si reus simpliciter condemnatur ad talem pœnam, satis erit, si illam soluat, quando fuerit postulata, vt Couar. dixit, & mihi placet, quia pœnæ sunt leniendæ, vbi contrarium non constat. Vnde si absolutè condemnetur reus, vt ipse soluat, tenebitur sponte sua facere, quia est satis clarum præceptum, & iustum. Et in hoc re vera *Couarr.* non dissentit Couar. à communi sententia. Atque hinc obiter colligitur, si reus post huiusmodi sententiam moriatur, non soluta pœna reali, teneri hæredem ad *Bald. Castro. Lispœna.* soluendam illam eo modo, quo reus tenebatur, quia succedit in eodem onere, Bald. in l. *id, quod pauperibus.* C. de Episc. & cler. q. 9. Castro dicto lib. 2. c. 3. Quod autem dicitur in l. *si pœna*, ff. de pœnis, pœnam ad hæredem non transire, vel intelligitur de pœna corporali, vel de pœna, quæ nondum fuit debita, viuente reo, quia nondum erat sententia lata, nec per iudicem, nec per legem: tunc enim pœna etiam pecuniaria non transit ad hæredem. Sed habet locum alia regula, quòd morte finiũtur delicta quoad humanum *c. quorundam.* forum, iuxta c. *quorundam*, 23. d. l. 2. C. si reus, vel accusatore, &c. Solum quando pœna est ipso iure lata, & incursa ipso facto, potest agi post mortem ad declarationem delicti, & executionem pœnæ, vt fit in crimine hæresis, vt notant Castro lib. 2. de iusta hær. punit. *Castro. Simancas. c. accusatus.* c. 19. & Siman. de Cathol. instit. tit. 18. Estq; expressum in c. *accusatus*, §. *in eo*, de hæret. in 6. Vnde fit, vt etiamsi post mortem innotescat delictum, & per sententiam declaretur, confiscentur bona, & auferantur ab hærede, quia cum illo onere ad illum peruenerunt, nisi per quadraginta annos bona fide illa præscripserit. Nam tunc titulo præscriptionis confirmatum est *§ si qui.* dominium, & illud onus sublatum, ca. *si qui*, de præscript. in 6. De qua re in materia de Hæresi latiùs.

19. Ex his ergo sufficienter responsum est argumentis aliarum opinionum. Nam rationes primæ opinionis probant non excedere officium, & potestatem iudicis, hãc obligationem imponere. Ratio aũt posterioris sententiæ ad summum probat, aliquas pœnas esse ab hac generali regula excipiendas. Solum oportet pauca dicere de c. *Juam*, quod immeritò ad præsentẽ causam adducitur. Nam in primis in illo non agitur de pœna ipso facto imposita, sed solum de secunda pœna (vt sic dicam) imponenda nõ soluenti priorem pœnam intra certum terminum, de qua solum dicitur, *Effetq; pœna triginta librarum apposita, nisi eas soluerent in termino constituto.* Vbi nullus terminus additur significans impositionem talis pœnæ ipso facto. Vnde inferiùs dicitur, *Eos in præfatis triginta libris delegatum iudicem condemnari obtinuisti.* Ex quibus verbis cõstat, auctores non tantum sententiam declaratoriam, sed etiam condemnatoriam procurasse, & ita textus ille non potest applicari contra superius dicta de pœna impositа ipso iure per legem, & iam debita post sententiam declaratoriam. *c Juam.*

20. Vltra hoc verò text⁹ ille nullo modo facit ad causam, quia ibi non simpliciter reprehenditur Episcopus, quia petebat reum damnari in pœna imposita per legem, sed *quia veritate tacita literas contra clericos impetrauerat.* Non pœna illa imposita illis fuerat, nisi intra certum tempus quadraginta libras soluerent; illi autem triginta tres soluerant intra terminum, & Episcopus occasione residuarum septem librarum contra eos impetrauerat literas, *veritate tacita* (vt ibi dicitur) tacẽdo nimirum solutionem triginta trium librarum, & simpliciter debitum triginta librarum, vel aliquid simile narrando. Quæ fuerat manifesta surreptio, quia non erat æquum integram pœnam postulare, cùm tarditas in soluendo tantùm in minima parte fuisset. Vltra hoc, fortasse ille Episcopus nõ declarauerat modum, & causam illius nouę exactionis triginta librarum, sc. quòd fuisset occasione alterius pœnæ non solutæ, sed solum quòd clerici erant debitores illarũ librarum, quæ erat noua surreptio, quæ colligitur ex illis verbis, *Quia igitur te non decet tantùm Pontificialis modestiæ obliuisci, vt in honestis quæstionibus anhelando, desideres cum aliena iactura ditari.* Nam hinc colligitur, Pontificem nõ intellexisse modum illius quæstus, & non fuisse concessurum literas pro tali causa, si fundamentum illius sibi narratum fuisset. Et ideo quasi in pœnam surreptionis imponit silentium Episcopo quoad petitionem illius secundæ pœnæ triginta librarum.

21. Non potest igitur ex tali responso colligi, non teneri in conscientia eum, qui damnatus est ad iustam pœnam, eam persoluere, sed potiùs inferri potest, illos clericos non fuisse iustè damnatos; tum quia sententia fundata fuerat in literis subreptitijs, tum etiam, quia non debebatur integra pœna pro tam leui parte non in tempore soluta, & hoc multum indicat Gloss. ibi. Addo etiam, ex illo textu non posse absolutè colligi, esse iniustum, aut inhonestum agere contra aliquem ad condemnationem pœnæ contractæ, ex eo, quod incidit in commissum, sed ad summum id non decere per similem subreptionem, vel propter tam paruam transgressionem totum petendo. Nam aliàs per se loquendo non est malum, nec semper indecens, agere contra alium ad solutionem pœnæ iustæ obtinendæ, vt videri potest in Fortunio tractatu de vltimo fine, illat. 18. Couarr. 2. p. 4. cap. 6. §. 8. num. 11. Sarmient. lib. 3. selectar. cap. 6. num. 4. & Nauarr. cap. 23. n. 67. Siman. de Catholic. inst. tit. 9. num. 178. *Fortun. Couar. Sarm. Nauarr. Siman.*

(?)

CAPVT XI.

Vtrùm lex pœnalis obliget iudicem ad pœnam in ea præscriptam imponendam.

1. DVos respectus habet lex pœnalis, vnus est ad subditos, quorum facta prohibet, aut præcipit, de quo hactenus dictum est: alius est ad iudicem, de quo dubitatur, an imponat illi obligationem. Nam in superioribus solum diximus, pœnam legi apponi ad instruendum iudicem, & hoc sonant iura; ergo non est, cur addamus obligationem, quæ longè diuersa est. Præsertim quia in his legibus non solent apponi verba præceptiua respectu iudicum, sed tantum subditorum; ergo saltem vbi non fuerint expressa, non erit talis obligatio. Item quia si esset talis obligatio, non liceret interpellare pro reo, rogando iudicem, vt remittat pœnam, quia non licet petere, vt agat contra obligationem suę legis: consequens est contra cõmunem morem timoratorum, & religiosorum, quem fuisse à Sanctis, & antiquis Patribus obseruatum, cõstat ex Sozomeno l. 1. Hist. c. 13. vbi de sancto Antonio loquitur, & simile de D. Ambros. refert Nicephor. li. 2. Histor. c. 41. & Sozomen. li. 7. Histor. c. 24. & de antiquis Monachis refert Cassian. collat. 14. c. 4. Constat deniq; ex D. August. Epistol. 54. 127. 258. & sequenti, & refertur in Decretis. 23. quæstione, 5. ca. 1. & sequentibus.

Sozom. D Anton. D. Ambr. Nicephor. Cassianus. August.

2. Nihilominus dicendum est, huiusmodi legem obligare iudicem, vt secundum illam iudicet, & puniat reum sufficienter de crimine conuinctum. Est cõmunis conclusio cum D. Tho. 2. 2. q. 66. a. 5. & q. 67. art. 4. tradit Soto lib. 3. de iustit. q. 4. a. 5. & sumitur ex Iurisperitis, quos statim referemus, & ex Arist. 5. Ethic. c. 6. & 3. Politic. c. 10. Estq; sententia D. Augustini lib. de vera relig. cap. 31. & refertur in cap. *in istu.* d. 4. *Non licet*, inquit, *iudici de legibus iudicare, sed secundùm ipsas*; & Greg. in c. *summopere*, 11. q. 3. *Diuina & humana lex reuoluatur, & secundum quod sibi definitum est, proferatur sententia.* Ratio etiam reddi pòt primò, quia si lex pœnalis imponat pœnam ipso facto, ad iudicem propriè non spectat pœnam imponere, sed sententiam super delictum proferre, & executioni pœnæ incumbere; vtrumq; autem horum manifestè cadit sub obligationem iudicis. Primum quidem, quia tenetur secũdum veritatem probatam proferre sententiam; secundum autem, quia est minister, & executor iustitiæ. Et quamuis hęc obligatio magis ex munere ipso, & lege naturali, quàm ex lege puniente reum, oriri videatur, nihilominus etiam dici potest oriri ex tali lege, quia non nisi ratione illius determinatur obligatio exequendi talem pœnam, potius quam aliam.

Legem obligare iudicẽ, vt secũdum eam iudicet, & puniat reum sufficienter conuictũ. D. Thom. Soto. Arist. August. c. in istis: Gregor. c. summopere.

3. At verò si lex imponat pœnam ferendã, obligat iudicem, vt illam imponat, & inde etiam sequitur altera obligatio, sc. vt post condemnationem illam exeq faciat, ne inutilis & friuola sit condẽnatio. Et ita hoc posterius per se notum est. Primum autem ostenditur, quia lex imponens pœnam ferendam, etiam sub ea ratione est vera lex, & vt sic magis fertur ad iudicẽ, quàm ad reum, adeò vt Cast. suprà dixerit solum habere rationem legis respectu iudicis, quia anteq; ipse iudicet, non obligat in conscientia reum, regulariter loquendo; ergo saltem necesse est, vt ipsum iudicem obliget ad imponendam pœnam; alias talis lex in ordine ad hunc effectum valde esset inefficax; ergo ita instruit iudicem, vt obliget etiam illum siue expresè siue tacitè: nam ex natura rei ad iudicem diriguntur verba legis. Secundò explicari potest ratio, quia eo ipso, quòd lex taxat pœnam, tenetur iudex ex vi sui muneris ad imponẽdam illam. Probatur, quia tenetur seruare æquitatem in pœna imponenda, cum sit iudex iustitiæ; hæc autem æquitas resultat posita lege: nam ante illam solum erat æquitas naturalis, quã prudenti arbitrio discernere, & seruare tenetur iudex: posita autem lege, resultat æquitas legalis, quã et seruare debet, quia est custos, & executor legum, & quasi animata lex.

Per hæc igitur satisfactum ferè est rationibus dubitandi in principio positis. Vt autem vltimam, & rem totam magis explicemus, aduertendum est, duo posse in hac æquitate pœnæ considerari, & distingui. Vnum est, vt pœna non excedat terminum præscriptum à lege. Aliud est, vt ab illo nõ deficiat. In primo horum est manifestior obligatio, quia non solum iustitia legalis, & obligatio proprij muneris respectu reipublicæ, sed etiam ipsa iustitia cõmutatiua respectu rei obligat iudicem ad vitandum illum excessũ. Ratio est, quia non potest à reo iustè exigi plus, quàm debeat, sicut neq; à quolibet debitore; posita autem lege taxante talem pœnam, qui contra illam cõmittit, fit reus, & debitor talis pœnę, & non maioris; ergo quicquid mali vltra illam infertur huiusmodi reo, non est pœna, sed iniuria. Vnde fit, vt in eo casu teneatur iudex satisfacere, seu restituere reo damnum, vel nocumentum, quod ex illo excessu ipsi euenerit, quia iustitia commutatiua obligat ad restitutionem. 4.

Dices, lex taxans pœnam non excludit prudens iudicis arbitrium, vt si ratione circũstantiarum videbit, reum esse dignum grauiori pœna, possit illam augere. Quod vsu etiam obseruari videtur. Respondeo, imò ad hoc præcipuè poni huiusmodi pœnas in legibus, vt nõ maneant arbitrariæ, sicut taxantur pretia rerum, vt tollatur arbitraria æstimatio, saltem quoad augmentum pretij. Per hoc autem non tollitur, quominus si delictum habuerit extraordinarias circũstantias, quæ illud atrox, vel grauissimũ reddant, possit iudex prudenti arbitrio illas specialiter punire, quia dignæ sunt speciali pœna, & hoc non excluditur per legem, quæ loquitur de delicto, vt ordinariè cõmitti solet, & nõ excludit prouidentiam ad bonũ cõmune; & ad aliorum exẽplum necessarium est, vt sumitur ex l. *quidquid ergo*, §. *pœna*, ff. de his, qui notantur infam. vbi Glos. verb. *oneraſſet*, id notat. 5.

L. quicquid ergo.

Circa diminutionem autem pœnę vlterius aduertendum est, aliquando esse pœnam legis, quę in aliorum vtilitatem, & cõmodum cedit, vt est pœna pecuniaria, quæ interdũ applicatur parti læsæ, interdum fisco, vel alijs. Aliquando vero pœna tãtum est in vindictam ad satisfactionẽ reipublicæ, & præseruationem aliorum, vt est pœna corporalis. Quando igitur pœna est prioris rationis, interuenit obligatio nõ solum legis, sed etiam iustitiæ ad non diminuendam illam. Quod maximè verum est, si talis pœna ipso facto per legem imposita sit: nam tunc acquiritur ius alteri, cui talis pœna per legem applicata est, quia post latam sententiam declaratoriam criminis, statim lex ipsa transfert ius in illum; ergo iniustitia illi fit, si tali iure priuetur. Idem autem esse existimo, etsi pœna legis non sit ipso facto, quia aliquod ius acquiritur alteri ad pecuniam illam, & iustè petit à iudice, vt illud sibi seruet, teneturq; iudex ex officio reddere illi ius suum; ergo contra illum iniustus est, si talem pœnam ei non applicet. At verò quãdo pœna tantum est vindicatiua, seu corporalis, non intercedit hoc genus iniustitiæ respectu tertij, quanuis pœna minuatur. 6.

Glossa: Obligatur iudex ad faciendum tantam pœnam quantã secundum substantiam certę, vtrum pœna pecuniaria applicata parti sit.

Nihilominus tamen duplici alia ratione illud non licet. Primò, quia est contra commune bonum, atq; adeo contra legalem iustitiam, quòd delicta maneãt impunita, aut non satis punita, quia est moralis occasio, vt multiplicentur. Secundò, quia iudex ex officio suo, ac proinde ex iustitia tenetur obseruare leges iustas, quæ ad bonum commune ordinantur; imò & facere, & procurare, vt seruentur: lex aũt quatenus imponit iustam pœnã, iusta est, & ad cõmune bonum necessaria; ergo. Tandem dici põt respublica, acquirere speciale ius in talem personam delinquentem, 7.

Rem fieri in quantitatem pecuniariam vel corporalem illius pœnæ quando contra commune bonum.

tem, vt ab illa ſumat iuſtam vindictam: ergo non poteſt voluntate iudicis illo iure priuari.

Solet autem hæc generalis doctrina limitari, vt locum habeat in ordinariis iudicibus: non autem in ſupremo Principe, vel Rege, quia illi licitum eſt, pœnam reo committere. Docet D. Thom. 2.2.q.67.art. 4. quem alij communiter ſequuntur, & idem tradūt Iuriſtæ in leg. *nulla iuris ratio*, ff. de legib. Quæ doctrina in exteriori foro facile admittetur, quia Princeps impunè id faciet. inferior autem iudex puniri ob eādem cauſam poterit, ſi in caſibus non permiſsis id faciat. At verò in foro conſcientiæ videtur difficilis ea differentia, & ita Soto ſupra indifferenter de vtroq; loquitur, quia vel eſt ſermo de remiſsione ex ſola voluntate ſine ratione, vel ex cauſa iuſta: prior modus etiam Principi non licet in conſcientia, quia ſupra dictum eſt, legem iuſtam obligare Principem quoad vim directiuam: poſteriori autem modo, etiam inferior iudex poteſt interdum remittere pœnam legis, vt notat Gloſſa citata in dicto verb. *oneraſſet*, & Felin. multa referens in cap. 1. de conſtit. nu. 49. & ſumitur ex Decio ibid. lect. 2. n. vlt. Poſſunt enim occurrere plures legitimæ cauſæ huius remiſsionis, quibus occurrentibus, iudicibus hæc poteſtas committitur. Vt ſunt ætas ad tolerandum pœnam inſufficiens, qualis eſſe poteſt ſenectus, & pueritia, vt patet ex l. D. *Adrian.* ff. de ter. moto, & l. *auxiliũ*, ff. de min. ibi. *Niſi quatenus interdum miſeratio atatis ad mitiorem pœnam iudicem per duxerit*, In pœna autem pecuniaria cauſa remiſsionis ſolet eſſe paupertas, in l. *illicitas*. §. vlt. ff. de offici. præſi. Multum etiam refert modus probationis: nam ſi reꝰ non eſt omnino conuictus, temperanda eſt pœna. Itē modus peccandi conſiderandus, vt ſi ex paſſione, &c l. *abſentem*, ff. de pœn. De qua videri poteſt Felin. in c. *qualiter, & quando*, 2. de accuſat. à n. 29. & latiſsimè Tiraq. tract. de pœn. temperan.

8. *Differentia communiter tradita inter ſupremũ iudicem, & inferiorem quoad remiſſionem pœnæ licitam diffi cilis videtur in foro conſcientiæ. D. Thom. L. nulla iuris ratio. Soto. Gloſſa. Felin. Decius. L. D. Adrianus. L. illicitas. L. abſentem & qualiter & quando. Tiraquel.*

9. Reſpondetur, vtrumque quidem verum eſſe, ſcilicet & inferiores iudices poſſe iuſtis ex cauſis temperare pœnas, & Principem non poſſe mero arbitrio, & ſine vlla prorſus cauſa indulgere peccantibus: nã ſine dubio eſſet magnum reipublicę nocumentum. Nihilominus tamen aliquod interuenit diſcrimen: nam facilius hoc facere poteſt Princeps, quam iudex. Nam inferior ſolum id poteſt, vel in caſibus iure expreſsis, vel conſuetudine receptis, aut certè per modum epiikiæ, quando non eſt facilis recurſus ad ſuperiorem. At verò Princeps habet ſupremam poteſtatem, & ad interpretandam legem, & ad diſpenſandum, quotieſcunque prudenter iudicauerit cauſam eſſe ſufficiētem, & rationabilem. Vnde inferior iudex vix poteſt aliquando minuere pœnam, niſi quando etiam tenetur, quia nimirum lex, vel conſuetudo diſponit, vt in eo caſu minuatur, aut ratio æquitatis neceſſario id poſtulet. Princeps autem ſæpe poteſt diſpenſare, etiamſi non teneatur. Item aliquando poteſt iuſtè id facere in gratiam ſubditorum, vt ſe illis oſtendat benignum, & liberalem, vt eos beneuolos, & obſequentes habeat. Sicut Pontifex ſæpè cenſetur iuſtè indulgentiam concedere ob ſimilem cauſam. Item poteſt facere remiſsionem in gratiam alterius Principis id poſtulantis: nam hæc beneficentia mutua neceſſaria eſt, & redundat etiam in bonum commune. Item propter vtilitatem perſonæ, quæ deliquit, vel propter priora obſequia, poteſt interdum iuſtè cum illo in pœna diſpenſare. Et facile eſt alias ſimiles rationes excogitare, quæ in inferioribus iudicibus non ſufficiunt. Eſtque alia differentia, quod princeps poteſt antecedenter, vt ſic dicam, concedere priuilegium, vt aliquis non poſsit tali pœna puniri, quod non poſsũt inferiores iudices. Alia etiam notatur à Gloſſa, & Doctoribus citatis, quod iudex, licet ante latam ſententiam poſsit interdum illam temperare, poſt latā ſententiam nihil poteſt, quia iam functus eſt officio ſuo. Princeps autem interdum poteſt, dummodo non redundet contra ius alteri quæſitum, ſeu in damnum tertii. Nam hoc non poteſt iuſte Princeps inferre, niſi tantum interſit bono communi, vt propter illud priuari poſsit particularis perſona iure ſuo.

Differentia communiter tradita inter ſupremũ iudicem, & inferiorem quoad remiſſionem pœnæ licitam diffi cilis videtur in foro conſcientiæ. D. Thom. L. nulla iuris ratio. Soto. Gloſſa. Felin. Decius. *Verum diſcrimen inter Principem, & inferiorẽ iudicem facilius nempe poſſe indulgere non pro mero arbitrio.*

Hinc ergo facile intelligi poteſt, quid ad vltimam rationem dubitandi reſpondendum ſit. Nam in primis cauendum eſt, ſi pecuniaria ſit pœna certæ perſonæ applicanda, vt illius remiſsio non procuretur cum detrimento tertij, quod vel ſit iniuſtum, vel charitati non conſentaneum. Vt enim dixit Ambroſ. 3. offic. cap. 9. *Si non poteſt vni ſubueniri, niſi alter lædatur, commodius eſt, neutrum iuuare, quam grauare alterum, ideoque in cauſis pecuniariis interuenire non eſt ſacerdotis, quia frequẽter fieri non poteſt, quin alter lædatur. Sacerdotis ergo eſt, nulli nocere, prodeſſe velle omnibus. poſſe autem ſolius Dei eſt* cap. *denique* 14. quæſt. 5. Vnde Auguſtinus ſupra. *In huiuſmodi caſibus*, (inquit) *non cum iudice, ſed cum alio tertio intercedendum eſſe, vt remittat pœnam.* Deinde in aliis pœnis, quæ tantum ad bonum commune ordinantur, habenda eſt ratio boni communis. Nam ſi delicta ſunt frequentia, vel delinquens obſtinatus eſt vel incorrigibilis, aut ſcandaloſus, vitanda eſt interceſsio. ita enim eſt indigentibus ſubueniendum, vt iſtitia non lædatur. Quomodo exponit diuus Thomas 2.2. quęſtion. 62. articul. 4. ad tertium illud Exodi 23. *Pauperis non miſereberis in iudicio*, ſcilicet contra iuſtitiam, multoque minus contra commune bonum. Duo igitur iuſte poſtulari poſſunt, vnum eſt, vt ſi res fuerit aliquo modo dubia, mitior interpretatio fiat: id enim, & rationi, & regulę iuris conſentaneum eſt, c. *in pœnis*, de regul. iuris in 6. cap. *alligant*, 26. quæſtion. 7 vbi inter alia inquit Chryſoſtomus, *Melius eſt propter miſericordiam rationem reddere, quam propter crudelitatẽ*, vbi Gloſſa limitat hanc regulam, niſi reus obſtinatus ſit, & incorrigibilis, & ſpem emendationis non præbeat: tunc enim etiam in caſu arbitrario, rigore potius, quam benignitate cum illo vtendum eſt. Secundò, vt ait diuus Auguſtinus ſupra, generatim poſtulari poteſt, vt tantum de pœna remittatur, quantum intra latitudinem iuſtitię fieri potuerit, ſiue in grauitate pœnę, ſiue in modo, aut tempore eius, vel in aliis circumſtantiis, quæ frequenter ex voluntate iudicis pendent.

10. *Ambroſ. c. deniqué. Auguſt. D. Thom. Exod. 23. c. in pœnis. c. alligant. Chryſoſt. Gloſſa. Auguſt.*

Poſſet autem hic conſequenter tractari, an iudex iniquè agens, remittendo pœnam legis, teneatur ad aliquam reſtitutionem, vel ratione nocumenti inde ſequuti reipublicæ, aut tertiæ perſonæ, aut ratione carentiæ lucri, q̃ in pœnis pecuniariis ſolet accreſcere illi, cui talis pœna eſſet applicanda. Sed hæc quæſtio pertinet ad materiam de reſtitution. & de offic. iudicis, ex quo naſci poteſt talis obligatio, ſi quæ eſt, & ideo illam remitto in 2.2. quæſt. 62. & 67. Deinde poſſet etiam inquiri, quando pœnæ multiplicantur in diſtinctis legibus, an ſint omnes imponendæ, ſeu exequendæ, vel altera tantùm. Quod tractant Iuriſtæ, ad quos hoc magis pertinet, vt Bartol. inleg. 2. ff. de vi bon. raptor. Anania in cap. *quod olim*, de Iudæ. Nauar. in conſil. 10. de conſtit. & attingit in c. *ita quorundam*, de Iudę. Gloſſ. vltim. num 24. 29. & 30. Breuiter tamen dico, ſi leges ipſo facto imponant diuerſas pœnas, tunc omnes incurri per idem delictum vel ante, vel poſt declarationem, iuxta verba legis. Probatur, quia non eſt maior ratio de vna pœna, quam de alia: ergo vel neutra, vel vtraque incurritur Primum autem dici non poteſt, vt per ſe conſtat: ergo ſecundum. Nec etiam dici poteſt, incurri ſolam pœnam impoſitam à poſteriori lege, quia poſterior lex pœnalis non reuocat diuerſam pœnam poſitam à priori lege, niſi vbi ex verbis, aut modo legis conſtat, hanc eſſe mentem legislatoris, vt ſupra Nauarr. ex multis tradit, & dicemus infra tractando de abrogatione legum. At vero quando pœna eſt ferenda per iudicem, Iuriſtæ frequentius dicunt, in arbitrio iudicis eſſe vnam, vel alteram pœnam legum imponere, nõ vero debere imponere plures ſimul. Quod ẽt intelligendum puto, niſi ſufficienter conſtet de men-

11. *Bart. Anan. Nauarr. Gloſſa. Si leges ipſo facto imponant diuerſas pœnas o. mnes incurri per idem delictum. vel ante, vel poſt contumaciam. Nauar.*

de mente posterioris legislatoris, voluisse addere pœnam pœnæ, illas multiplicando, quod fieri sæpe solet ad coërcendam delictorum frequentiam, & delinquentium contumaciam.

CAPVT XII.

Vtrùm ignorantia excuset pœnam legis.

1. DVpliciter potest quis excusari à pœna legis sustinēda, vel quoad executionem tantum, vel quoad reatum, & debitum; priorem modum attigimus capite præcedenti, scilicet per dispensationē, remissionem in integrum, vel in parte, vel per commutationem. Ita enim revera fit, quando delinquens contraxit totum debitum pœnæ, postea verò vel propter paupertatem, vel debilitatē virium, aut alias iustas causas, vel non potest pœna executioni mandari, vel non expedit, & ideo vel remittitur, vel commutatur. De alio ergo modo dicendum est in præsenti, videlicet, quando ex circunstantia, vel modo operandi excusatur quis, ne fiat etiam debitor pœnæ, vel saltem non tantæ pœnæ, etiamsi fuerit legis transgressor. Et quamuis ex pluribus causis possit hæc excusatio oriri, nihilominus quia ignorantia frequentius allegari, vel intercedere solet, ideo de illa in particulari dicemus, & per similitudinem rationis, poterit doctrina ad alias excusationes facilè applicari. Oportet autem nonnullas distinctiones ignorantiæ præ oculis habere, quæ latius in 1.2.q.6.&76. traduntur. Nam ex parte modi est vulgaris distinctio ignorantiæ in probabilem, quæ inuincibilis, & inculpabilis, & antecedens dici solet, & in improbabilem, seu culpabilem, aut vincibilem, seu consequentem (cōmitantem autem omitto, quia, vt talis est, mea sententia, nec excusat, nec excusat quoad exteriorem actum.) Solet autem ignorantia culpabilis distingui in affectatam, crassam, & generaliter vincibilem. Veruntamen de affectata non loquor, quia nihil excusat; omnis verò alia, si talis sit, vt non excuset à culpa mortali, crassa, & supina in vniuersum dici potest: si autem solum habeat admixtam negligentiam venialem, non est culpabilis, nisi secundum quid, rectèque dicetur ignorantia leuis. Loquor autem Theologicè. nam Iuristæ in ordine ad aliquos effectus iuris aliter solent hanc ignorantiam culpabilem distinguere in illam, quę ex lata, leui, vel leuissima culpa procedit, vt videri pōt in Couar. in 4. 2. p. c.6.§.8.n.12.& in reg. *possessor.* 2.p.§. 7. Quæ distinctio nunc nobis necessaria non est. *Couarr.*

2. Vlterius ex parte rei ignoratæ potest dari ignoraria, vel totius legis, & prohibitionis eius, vel solius pœnæ, vt quando quis non ignorat esse prohibitum, verbigratia, hodie comedere carnes; ignorat tamen aliquam censuram, vel pœnam illi peccato annexam. Et deinde quando ignoratur prohibitio ipsius legis humanę, potest actus esse aliàs intrinsecè malus, vel diuina lege prohibitus, quod non ignoratur: aut pōt tantum esse malus quia prohibitus; ac proinde, si probabilis ignorantia humanæ legis intercueniat, erit non malus, ac subinde bonus, vel indifferēs. Deniq; nulla interueniente ignorantia iuris, potest intercedere ignorantia facti, quia nimirum opus nō putatur esse tale, quale per legem prohibitum est. Hæc de ignorātia. De excusatione verò distingui potest, vtrùm sit in foro conscientiæ, vel in externo, vel in vtroq; simul. Et vtramq; excusationem intelligendam, conferet animaduertere, an pœna sit ipso iure lata, vel tantum ferenda.

3. His positis, est prima generalis regula, Omnis ignorantia, quæ excusat factum, nec peccatum sit, excusat etiam debitum pœnæ in vtroq; foro. Est communis sententia Doctorum in c.2. de const. & videri pōt Cast. li.2. de leg. pœn. c.14. Tiraq. li.1. de vtroque retract. §.35. Glos. 4.n.27. qui refert alios, & probatur ex d.c.2. de const. dicente, *Quod culpæ caret, in damnum vocari non debet*, & facit regula, *Cessante causa, cessat effectus, c. cum cessante*, de appellat. Probatur etiam ex c. *Apostolicæ*, de Clerico excommunicato ministrante, & c. *vt animarum*, de const. in 6. c. *proposuisti*. d.82. *Ignorātibus*, inquit, *non est venia deneganda*. Et idem sumitur ex c. *si vir*, de cognat. spirit. Vbi id notat Glos. & ideo in l. vlt. ff. de decretis ab ordine faciendis, dicitur, pœnam nō imponi propter ignorantes, sed propter scientes. Ratio à priori est, quia lex iusta non imponit pœnam, nisi vt pœnam, sed ablata culpa non habet locum pœna, vt pœna, ergo nec debitum eius; ergo talis ignorantia, quæ tollit culpam, excusat omnino à pœna. *Omnis ignorantia quæ excusat factum ne peccatum sit, excusat pœnam*

4. Statim verò occurrit instantia de lege purè pœnali; sed ex dictis in superioribus facilè soluitur: nam vel illa non est rigorosa pœna, sed veluti pars disiunctiui præcepti, & ideo incurri potest sine culpa; vel est talis pœna, quę solum requirit culpam ciuilem, & legalem. Vnde cum proportione etiā in illa locum habet prædicta regula. Quia vt pœna illa debeatur, necesse est vt præcedat voluntarius actus, vel omissio cōtra legem. Quapropter si intercedat ignorantia, quæ culpam excuset, aut excusare sufficeret, si actus esset prohibitus, illa reddit actum inuoluntarium, & ideo ēt excusat illam pœnam. Atq; similis responsio applicāda est ad similem instantiam, quæ fieri potest de irregularitate, vel alia simili inhabilitate, quando nō imponitur sub propria, & rigorosa ratione pœnæ, sed propter indecentiam. Tunc enim excusatio culpæ nō impedit talem irregularitatem, quia non propter culpam, sed propter ipsum factum imponitur. Regulariter aut quando actus, propter quem illa quasi pœna imponitur, est opus ipsiusmet personę, quæ defectum contrahit, oportet, vt sit illi voluntarius, nisi aliud in lege exprimatur: interdum n. sine vlla volūtate propria, & propter factum alienum incurritur irregularitas, quę nō est pœna. Dices etiam simili modo solet aliquando incurri pœna propter factum alienum, non obstante ignorantia eius, qui pœnam sustinet, vt in simonia constat. Respondeo primo, regulā intelligi per se, & nisi aliud in lege exprimatur, quam limitationem expressè addit Deci. in dicto c.2. de const. lect. 2.n.5. Secundò dici potest, etiam in eo casu non incurri illam pœnam sine culpa alicuius, vt in simonia, licèt ignoret accipiens, peccat fortasse, dans beneficium, vel intercessor simoniacus. Quomodo enim actio erit simpliciter simoniaca sine culpa alicuius. Tunc ergo pœna illa non cessat, quia nec culpa omnino deest. Quòd verò redundet pœna in eum, qui non peccat, est per accidens; redundat enim non vt pœna, sed vt incommodum, quod tolerandum est propter commune bonum, quia non sine causa imponitur. Vnde si contingeret, aliquid simile imponi per legem etiam ignorantibus omnibus, qui in facto interueniunt, ac subinde cessante omni culpa: tunc haberet locum limitatio; quamuis etiam tunc dici posset illam non imponi vt pœnam, sed vt remedium ad tollendas occasiones, vel ad indecentiam vitandam, sicut dictum est de irregularitate non pœnali. Et ita in rigore non erit limitatio regulæ, quæ de propria pœna loquitur. *Decius.*

5. Sed licèt hæc regula in facti ignorantia communiter recepta sit in vtroq; foro, nihilominus in ignorātia iuris habet nonnullam dubitationem. Nam aliq; auctores absolutè negant, hanc ignorantiam excusare. ita sentit Scot. in 4.d.6.q.8.& Turrec. in *c. quibus*, de consecr. d.4.n.8. Qui videtur maximè loqui de ignorantia iuris humani, quando cadit in actum prohibitum iure diuino, vel naturali, quam dicunt non excusare pœnam legis humanę. Generalius verò loquitur Glos. in c.vlt. de verbor. signifi. in 6. verb. *scientes*, ex regul. 13. iuris in 6. *Ignorantia facti, non iuris excusat.* Nihilominus regula data cum proportione applicata, etiam in ignorantia iuris locum habet, vt latè ostendimus *Dubitam in vtroq; foro per se, nisi aliud in lege exprimatur.* *Dubitam ignorantiam iuris in vtroq; foro tenere in ignorantiam iuris sentiunt Scot. Turrec.* *Glossa.*

Castro. Soto. Couarr.

ostendit Castro li.1.de leg.pœn.c.1.ad fi.& li.2.c.14.Idem sentit Soto in 4.d.3.a.9.& ad 22.q.1.a.2. Couarr. in regul.*possessor*.p.2.§.4.n.7.Et declaratur breuiter in hunc modum:nam contraria sententia vel fundatur in hocquòd ignorantia iuris nunquam est inuincibilis, vel in hoc, quòd licèt sit inuincibilis, non excusat à pœna, neutrum dici potest: ergo.

6. Minor quoad priorem partem clara est, quantum spectat ad ius positiuum humanum:imò etiam quoad diuinum positiuum. Nam licet fortasse in hoc rarius contingat ignorantia inculpalis, tamen neq; repugnat,necvidetur esse nimis rara inter homines rudes. Quin potius etiam de iure naturali ostendimus suprà, interdū ignorari inuincibiliter quoad aliquas conclusiones, quæ per se notæ non sunt. Et ratio omnium est, quia sæpe homo per se non valet scientiam omnium præceptorum consequi,& interdum,ac sæpe etiam deficiunt occasiones, vel opportunitates ad cōparandam illam notitiam sine hominis culpa, aut voluntate,quia non habuit vnde, aut quomodo excitaretur ad illam notitiam procurandam. Dices; licèt fortè talis ignorantia aliquando nō sit in se culpabilis; nihilominus est culpabile applicari ad opus cum tali ignorantia propter periculum transgrediendi. Respondeo facilè,in primis non semper intercedere aliam applicationē ad opus, præter omissionem actus præcepti. Deinde dicitur,quando interuenit opus factum ex ignorantia inuincibili, extendi etiam ignorantiam illam ad applicationem ad opus, quia neq; de illo periculo cogitatum est, nec dubium aliquod de tali obligatione in mentem venit. Et ita facilè probatur altera pars minoris, quia ignorantia inuincibilis,etiamsi iuris sit,excusat à culpa,quia excusat à voluntaria transgressione legis; ergo & à pœna,iuxta rationes factas pro conclusione.

7. Contingit autem interdum actum prohiberi duplici lege, & humana, & humanam inuincibiliter ignorari, cum tamen diuina non ignoretur, & tunc homo non excusatur simpliciter à culpa, ideoq; in eo casu probabile est, non excusari regulariter loquendo à pœna legis humanæ,in quo sensu Scot.& Turre. loquuti sunt. Et ratio est, quia tunc non cessat causa pœnæ: lex enim humana non solum intendit punire transgressionem suam voluntariam, sed etiam culpam contra legem diuinam commissam. Item,quia scientia pœnæ, vt statim dicam, non est necessaria ad incurrendam illam. Sicq; rebaptizans fit irregularis, etiamsi ignoret legem Ecclesiasticam de hoc latam,si non ignorat inuincibiliter diuinam, vt latiùs dixi in tomo tertio,3.part.disp.31.sect.6. Vbi etiam notaui, excipiendas esse censuras, quæ non contrahuntur, quando lex Ecclesiastica inuincibiliter ignoratur,etiamsi aliàs actus sit malus contra legem Dei, quia requirunt contumaciam,vt sumitur ex c. *vt animarum*, de constit.in 6.

Scot. Turrecr.

8. Igitur illa regula iuris,si intelligatur quoad forum conscientiæ, debet intelligi regulariter, seu frequenter,quia ignorantia iuris rarò est inuincibilis.quiavnusquisq; tenetur scire leges ad se pertinentes, vt tradit D.Thom.1.2.quæst.76.art.4. Et sumitur ex c.1.de constit.& ex leg.*leges sacratissimæ*,C. de legib.& ex leg. *constitutiones*,C. de iuris,& facti ignorant. Si autem illa regula intelligatur in foro externo(vt facilius exponitur) intelligitur secundum præsumptionem iuris propter iura proximè citata; & nihilominus si ignorantia sufficienter probetur inculpabilis (quod difficile est) etiam in illo foro excusabit à pœna, propter alia iura pro assertione allegata, quæ indifferenter loquuntur. Vnde etiamsi lex ponat pœnam ipso facto ante omnem declarationem, non tenetur quis in conscientia illam implere in eo casu. Quòd si per iudicem condemnetur, quia deficit in probatione,& ipse sit certus in conscientia de sua inculpabili ignorantia, licèt exteriùs teneatur parere, tamen in conscientia non tenetur exequi pœnam,potest q; illam omittere cauendo scandalum.

D Thom.

Secunda regula est:Quando ignorantia non excusat à culpa graui, propter quam pœna legis lata est; non excusat simpliciter à pœna, nisi in lege addatur verbum,quod scientiam,aut dolum requirat. Prior pars communis est,tradit illam Panormit. in c.2. de constit.n.6.vbi Deci.lect.1.num.8.Felin.num.4. Bartol.in l.*quod Nerua*,ff.depositi.num.20.& alij moderni relati,& referendi.Et sumitur ex l.1.ff. de legibus, vbi dicitur,non solum scientes,sed etiam ignorantes esse transgressores legum,quod debet intelligi,quando ignorantia est vincibilis,quæ non excusat à culpa, quia non tollit omnino voluntarium. Vnde sumitur ratio, quia hæc ignorantia non tollit causam pœnæ, quæ est culpa, quia non tollit omnino voluntarium; ergo nec pœnam excusat. Dixi autem esse necessarium, vt talis ignorantia non excludat culpam, propter quam imposita est pœna, quia interdum potest ignorantia non excusare ab omni culpa mortali, & nihilominus excusare à pœna,quia excusat ab speciali grauitate orta ex speciali circumstantia, quam peccati grauitatem lex principaliter punire voluit. Vt v.g.si quis adulteretur,inuincibiliter ignorans matrimonium complicis, quamuis non ignoret non esse suam,excusabitur à pœna posita contra adulteros,licèt in eo facto mortaliter peccauerit, quia illud peccatum tantum est in illo homine simplex fornicatio. Sic etiam, qui interficit hominem clericum, ignorans inuincibiliter esse clericum, non tamen ignorans esse hominem,non incurrit pœnam canonis,*si quis suadente*. licèt aliàs homicida sit,& canonem non ignoret.

Panorm. Decius. Bart. Felin.

9. 2 Regula.

Sed quæret aliquis,an hæc ignorantia crassa diminuat saltem pœnam,esto nō excuset à tota illa. In hoc duo distinguenda sunt, sc.damnum ob eam causam alteri illatum, quod reparandum, & restituendum est, & propria pœna vindicatiua. Quoad primum non habet locum diminutio, sed integrè resarciendum est damnum,vt sumitur ex l.*quod Nerua*. ff. depositi. & l. 1. ff. si mensor falsum modum dixerit,& bene Glossa in l.*in actionibus*,ff.de in litem iurand.ver. *non etiam*, & plura congerit Tiraquel.tract.de pœn. temperan.causa 14. Et ratio est, quia illa obligatio nascitur ex iustitia commutatiua, quæ respicit æqualitatem rei ad rem. Loquendo autem de propria pœna, subdistinguere oportet, an cōtrahatur per legem ante omnem sententiam, vel imponenda sit per iudicem. Nam in priori casu non habet locum diminutio, quia lex ipsa infligit pœnam simpliciter, & sine moderatione, & semper eodem modo loquitur, & ita nunquam diminuit illam; ergo nec reus, auctoritate sua potest diminuere, tum quia ad hoc requiritur potestas publica, tum etiam quia esset su spectus dispensator in propria causa. Quin potius probabile existimo,quoties lex ponit pœnam ipso facto, quamuis requirat declarationem iudicis, non esse in potestate illius diminuere pœnam, si absolutè per sententiam declaret, reum commisisse delictum, quia tunc non ipse imponit pœnam,sed legislator, & fortasse hæc est vna ex potissimis differentijs inter sententiā declaratoriam,& condemnatoriam. Atq; ita videmus vsu seruari in pœna confiscationis. At verò quando pœna est imponenda per iudicem,tunc potest in eo casu illam moderari, quia causa minor est, & quia hoc ei iure conceditur, iuxta dicta in cap. præcedenti.

10. *Existente ignorantia crassa intelligenda damnum.* *Tiraquel. Non habet locum diminutio in pœna imposita per legem:sed eius verò imponenda per iudicem.*

Et ex hac regula colligitur,ignorantiam solius pœnę regulariter non excusare eiusdem pœnæ reatum. Ita docet Couar. suprà, & videtur necessariò admittenda à Doctoribus pro secunda regula citatis. Multi tamē nihilominus dissentiunt, vt Ioan. And. in c.2. de constit.in 6.& Felin.suprà n.6.& alij,quos Couar. refert.Quibus assentire videtur Menochi.lib.2.de arbitris,cent.2. casu 185. n. 45. dicens, legem requirere notitiam, quoad pœnam,non quoad commodum.

11. *Ignorantia solius pœnæ regulariter non excusare eiusdem pœnæ reatum.* *Ioan. Andr. Felin. Couar.*

Sancius. Quod dictum probat Sancius lib.3. de matrimon. disput.36.n.3.in fin. Fortasse verò intelligunt de notitia legis quoad prohibitionem, vel præceptum, nõ quoad pœnam: sic verò dubia erit pars alia de præmio, de qua in lib.seq. Mihi ergo videtur illatio facta necessario colligi ex regula posita. Quia ignorantia pœnæ quantumcunq; sit antecedens, non excusat culpã in transgressione legis, vt per se constat, quia vt lex obliget in conscientia, non oportet, vt addam pœnã: ergo vt quispiam agat contra conscientiam, violando legem, nõ oportet vt sciat pœnam: illa ergo ignorantia non excusat culpam; ergo nec pœnam, quia non cessante causa non cessat effectus. Item quia illa ignorantia ad summum facit, vt illa pœna non sit voluntaria; hoc autem nihil refert, quia pœna potiùs postulat, vt inuoluntaria sit. Atq; ita videmus seruari tam à Deo, quàm ab hominibus: puniet enim Deus æterna pœna etiam illos, qui ignorabant, suis peccatis deberi talem pœnam; & ab hominibus suspenditur fur, etiamsi pœnam ignorauerit. Neq; in contrarium video ratione alicuius momenti. Dixi autem, *regulariter*, propter censuras, præsertim excommunicationis, de quibus est magna controuersia, an ignorantia censuræ excuset illam, quam tractaui in tom. 5.disp. 4. sect.9. & dixi admittendam esse exceptionem: nam ratione contumaciæ requisitæ est ibi specialis ratio. Deniq; intelligendum hoc est per se, ac præcisè: nam si ignorantia pœnæ redundet in ignorantiam obligationis legis, quia nimirum existimat talis persona, legem non imponentem pœnam grauem, non inducere grauem obligationem, tunc iam illa ignorantia excusare posset culpam, & consequenter pœnam.

12 Dicti autem Iurisperiti in hoc differentiam faciũt inter legem punientem actum iam damnatum, & legem de nouo damnantem, & punientem actum. Vt doctrina data procedat in priori, non in posteriori, sed non est necessaria distinctio, quia in vtroq; casu ignorantia solius pœnæ non excusat illam, extra censuras. Quia, licèt lex puniat factum aliàs damnatum, nihilominus punit illum, vt culpabilem simpliciter, sed hæc culpa non excusatur per ignorantiam solius legis punientis; ergo nec pœna. Item si eadem lex prohibet actum aliàs non damnatum, & simul punit illum, qui committit illum actum vt damnatum per talem legem, quam vt prohibentem non ignorat, incurrit pœnam eius, licèt ignoret eandem legem, vt punientem sicut dictum est; ergo idem erit etiamsi actus damnetur per aliam legem, si talis damnatio, & malitia actus, non ignoratur. Patet consequentia, quia valde accidentarium, & per accidens esse videtur, quòd damnatio, & punitio fiat per eandem legem, vel per diuersas, quia lex non punit culpam præcisè, & quasi formaliter, vt à se prohibitam, seu vt est contra suam prohibitionem, sed absolutè punit talem culpam. Sicut modò dicebamus de lege puniente furtum, & idem est de lege puniente simoniam contra ius diuinum: nam incurrit, licèt quis ignoret pœnam, vel prohibitionem iuris humani. Eademq; ratio est de similibus. Nec video obiectionem alicuius momenti, & ita docet Panormitan. in capit. *à nobis*, de sententia excommunicat. & latiùs Deci. in dicto capit.2. de constitut. lect.1. num.13. & alij multi, quos Felin. suprà refert. Neque etiam oportet distinguere inter pœnam latam ipso facto per legem, vel per iudicem imponendam, licèt ita distinguant Bart. & alij, prout refert idem Felin. dicentes, pœnam lege latam ipso iure excusari per illius ignorantiam, non verò ferendam. Hæc enim distinctio nec iure, nec ratione fundatur. Rationes enim à nobis factæ generaliter procedunt. Et probant pœnam simpliciter latam, simpliciter etiam incurri, non obstante ignorantia pœnæ, quia hæc non excusat causam pœnæ, & ita non potest excusare pœnam, vel pœnæ reatum.

Secunda pars assertionis posita est propter quãsdam leges, quæ expresè addunt verbum, *scienter*, aut *præsumpserit*, aut *qui temere hoc fecerit*, vel aliud æquialens, quod dolum requirit, vt Iuristæ loquuntur. 13.
De quibus legibus dixit Glossa citata c. vlt. de offic. delegati, verè *scientes*, non obstante tali forma legis, incurrere pœnam eius, qui ex ignorantia crassa illam violat. Idem tenet Glos. in c.1. de consanguin. & affinit. verb. *scienter*, quas sequuti sunt multi, quos refert Tiraq. in dicto tract. de pœnis temperandis causa 13. n.22. Fundantur in dicta l.1. ff. si mensor falsum modum dixerit, quæ dicit, ignorantiã crassam æquiparari dolo, & ratio esse potest, quia nõ excusat culpam grauem contra talem legem. *Glossa.* *Tiraq.*

Sed nihilominus assertio posita certa est, & pro materia de censuris necessaria, quam ibi sequuntur communiter Doctores, præsertim Caiet. verb. *excommunicatio*, explicando ferè singulas excõmunicationes; & Nauar. in sum. c.27. & dixi latè in tom.5. disp. 4. sect.3. à n.9. & sequitur Tiraq. suprà n.23. & sequentib. referendo plures. Ratio autem est, quia pœnæ, vt in iure dicitur, leniendæ sunt potius, quàm exaggerandæ, cap. *pœnæ*, de pœnit. dist.1. & l. *pœnæ*, ff. de pœnis. Sed quando lex addit talia verba, ipsamet moderatur pœnam, nec vult illam incurri, nisi quando peccatum habet talem circumstantiam; ergo non est extendenda, vt sine illa circumstantia incurratur. Et confirmatur, quia paulò superius dixi, quanuis ignorantia non excusset culpam mortalem, si excusset modum, aut circumstantiã, aut speciem peccati, quam lex respicit, satis esse, vt excusset pœnam, quia re vera tollit causam eius; ita verò est in præsenti: nam peccare ex certa scientia, & circumstantia, quæ multum aggrauat culpam, & iniuriam, quam grauitatem respicit lex, quando similia verba addit: ignorantia autem licet sit crassa, excusat illam grauitatem, esto non excusset culpam mortalem; ergo id satis est, vt excusset pœna talis legis. 14. *Caiet.* *Nauar.* *Tiraquel.* *c. pœnæ.* *L. pœnæ.* 15.

Atq; ita patet responsio ad rationem in contrarium. Nam licet talis ignorantia non excusset absolutam grauitatem peccati, excusat nihilominus ab illo modo grauitatis peccati, sine quo noluit lex peccatum punire, vt verba dicta significant. Ad dictam autem l.1. respondetur, spectando rem ipsam, & in conscientia, & quoad grauitatem culpæ, solam ignorantiam affectatam æquiparari scientiæ, quia sola illa voluntarium directũ includit, vt bene notauit Glos. ex textu satis expresso in c. *eos*, de tempor. ordin. in 6. Quin potius nõ defuerunt, qui dixerint, etiam ignorantiam affectatam sufficere ad excusandam in simili casu pœnã legis, quia est minor, quam scientia, argumento c. *cum inhibitio*, §.1. de cland. desponsat. ibi, *Non expertes scientiæ, vel saltem affectatores ignorantiæ.* Quod sensit Crotus in c. *vt animarum*, de cõst. in 6. Sed re vera ignorantia affectata in iure æquiparatur scientiæ, quia & sufficit ad directam intentionem, temeritatem, & præsumptionem: & includit scientiam saltem periculi, & dubitationis, & hac ratione quodãmodo videri potest, potius augere culpam, quàm minuere, vt in 1.2. latius traditur. Secluſa ergo ignorantia affectata, alia crassa, & negligens non æquiparatur scientiæ. Illa verò lex 1. intelligenda est de æquiparatione non in culpa, vel pœna, sed in obligatione ad reparandum damnum inde subsequutum: nam qui negligẽter, vel ignoranter crasse exercet ministerium suum, tenetur restituere damna sequuta, non minus, quàm si certa scientia fecisset. Quod ita bene explicuit alia Glossa in l. *in actionibus*, verb. *non etiam*. ff. de in litem iurando. Possunt etiam æquiparari in pœna impositæ ipso iure, quando lex non addit particulam, *scienter*, vel similes, sed simpliciter punit trãsgressores: at verò quando addit particulam, *scienter*, nullo modo æquiparantur, nec incurritur talis pœna propter actum ex ignorantia crassa factum, vt dictum est. *Glossa.*

Tertia,

16. Ignorantia excusans peccatum mortale excusat pœnam gravis legis. Soto. Medina.

Tertia, & vltima regula est, Ignorantia, quæ excusat culpam mortalem, licet non excuset culpam venialem, excusat à pœna grauis legis. Ita sentit Soto lib. 5. de iustit. q. 1. art. 9. ad hn. Medin. C. de pœnit. tract. de Ieiun. q. de necessitate seruandi ieiunium. Ratio est, quia talis ignorantia verè tollit causam, & fundamẽtum talis pœnæ, quia pœna grauis non solet imponi per leges humanas, nisi propter culpam mortalem, vt supra dictum est. Vnde hic potest à fortiori applicari illud principium. Quod ignorantia excusans circunstantiam, quam respicit lex, excusat pœnam, etsi maneat culpa mortalis: nam multo magis excusabit, si maneat tantum culpa venialis, quia leges humanæ non solent ita punire veniales culpas, præsertim illas, quæ non fiunt directa voluntate, quales sunt illæ, quę fiunt ex tali ignorantia. Vnde talis actus imperfectè voluntarius, & humanus dici potest: merito ergo excusatur sic delinquens à tali pœna. Secus verò esset si pœna esset leuis, quæ iustè in culpam venialem cadere possit. nam tunc verba legis seruanda sunt. Inde vero oriri poterant variæ quæstiones de censuris, & irregularitatibus, an propter veniales negligentias incurrantur. Sed illæ in locis propriis tractatæ sunt. Supererat hoc loco dicendũ de interpretatione stricta legis pœnalis, sed hoc reseruamus in lib. 6. vbi de interpretatione legis humanæ dicemus. Reliquum ergo est, vt ad alias onerosas leges transeamus.

CAPVT XIII.

An leges, per quas tributa imponuntur, purè pœnales sint.

1. QVod hæ leges tributorum onerosæ sint, & inter odiosas computentur, notissimum est, tum ex communi sensu non solum iurium, & Doctorum, sed etiam omnium hominum, tum etiam ex ipsis terminis, vt illos exponendo statim patebit, ideoq; ad hunc locum expectant, & meritò cum lege pænali coniunguntur, quia sunt adeo similes, vt earum differentiã prius explicare necessarium sit. Prius verò circa nomen tributi aduertere oportet, aliquos existimasse, illud deriuari à tribus, vt scilicet, quia pecuniæ olim tributim imperabantur, inde tributa sunt appellata. Alij vero putant è contrario tribum à tributo esse appellatam. Nam quia tributa exigebantur à singulis partibus, in quas totus populus diuidebatur, ideo partes illæ tribus sunt appellatæ. Et hoc videtur verisimilius, sequitur Greg. Lop. in l. 25. tit. 13. p. 5. Gloss. 2. cum Ioan. de Platea in rubr. C. de annon. & trib. Vnde etiam videtur verisimilius tributum à verbo *Tribuo*, deriuatum esse, vt sensit etiam Vlpian. in l. *ager.* §. *stipendium*, ff. de verb. signif. Iuxta hanc autem vocis etymologiam quæcunq; pensio, aut portio determinata, quæ alteri ex iure aliquo persoluitur, poterit tributum appellari, lata, & generali significatione, siue pensio illa ad ius priuatum pertineat, siue ad publicum. Verumtamen iam vox illa siue ex vsus accommodatione, siue per antonomasiam, significat pensionem publicam, quæ ad Regios sumptus, seu communes reipublicæ operas per singulos de populo distribuitur, & statata lege persoluitur. Sunt autem alia etiam nomina, quibus tributa significantur, vt vectigal, pedagium, & similia, quæ quasi specificas rationes tributorum indicant: licet interdum generalibus vsurpentur, & ideo eorum significationes breuiter exponere necessarium existimo.

Greg. Lop.

2. Tributum diuiditur in reale, personale, & mixtum. Reale quid.

Vt autem commodius fiat, oportet prius distinctionem tributi adnotare, in reale, personale, & mistũ, quæ sumitur ex l. vlt. ff. de muner. & honor. Reale dicitur, quod pro rebus immobilibus, & de fructibus earum quotannis persoluitur, quomodo decimæ Ecclesiasticæ possunt dici tributa realia, quamuis nec sub hac vice comprehendi soleant, nec de illis nunc disseramus. Solent igitur ita vocari pẽsiones quędã, quæ penduntur Regibus, & Principibus ex terris, & agris, quæ à principio ad eorum sustentationem illis applicata fuerunt, ipsi verò in emphyteusim, vel feudum aliis ea donarunt sub certa pensione annua, quę in iure ciuili solet *Canon* appellari, quia certa regula, & lege præscripta erat, l. 1. C. de indictionibus, lib. 10. Solet etiam hæc pensio appellari, *Vectigal*, & agri ei subiecti *Vectigales*, vt patet ex l. 1. & 2. ff. si ager vectigal. Alia verò significatio huius vocis statim tradenda magis propria, & vsitata est. Personalia tributa dicuntur, quæ ratione tantum personæ soluuntur, & vocantur *census*, iuxta illud Matthæi 22. *Licet censum dare Cæsari, an non*; Nam census ille tributum personale erat, propter quod imponendum facta est descriptio, quam narrat Lucas cap. 2. & Actor. 5. vt probabiliòr fert sententia ex Iosepho lib. 18. & Antiquit. c. 1. & expositoribus ibi. Quod tributum generali nomine tributi appellatur Lucæ cap. 20. à Matthæo verò speciali vel fortasse illæ voces synonymæ sunt respectu Principis, licet respectu priuatorum soleant distingui. vt notat Panormi. in c. *innouamus*, de censib. n. 3. quod solum pertinet ad vsum vocis, vt dixi. Propriè item personale tributum vocatur à Iuristis *Captatio*, in l. vlt. §. vlt. ff. de munerib. & honorib. & l. *sacrosancta*, C. de sacrosanctis Eccles. quia scilicet, per capita soluuntur. Mixta dicuntur, quæ pro rebus præsertim mobilibus, & personis soluuntur, huiusmodi sunt *Gabella*, quæ soluitur de rebus, aut venditis, Hispaniæ *Alcauella*, Item, *Vectigal*, quo nomine in iure significat tributum debitum ex mercibus inuectis in prouinciam, vel ex illa euectis, seu, quæ per pontes, aut portus vehuntur, iuxta l. *vectigalia*, ff. de public. & vectigal, & l. *ex præscriptione*. C. de vectigal. Et ita distinguitur vectigal à tributo tanquam species à genere: licet interdum videantur condistingui tanquam duæ species, vt apud Paul. Roma. 13. *Cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal*, Vt tributum videtur significare pensionem debita ratione mercium, vel rerum quæ portantur. Et hoc habet etiam fundamentum in iure l. 1. §. 1. ff. de publi. & vect. ibi. notat Gloss. ver. *pendant*. Ordinario verò vsu nomen *tributi* generale est, *vectigalis* speciale, quod solet etiam appellari, *Portorium*. l. 3. C. de vectigal.

Canõ, quid.

Alia vocantur *Angaria*. l. *his oneribus*. ff. de vacat. & excusat. mun. & l *neminem*, C. de sac. Eccles. vbi Gloss. inquit, Angaria sunt, quæ sunt in operis personarum. Alia vocantur *Pedagia* & *Guidagia* quorum significatio nota est. & de illis videri potest Gloss. in c. *super quibusdam* de verbor. significat. vbi pedagium pro vectigali ponitur, vide etiam Sylvest. verb. *Gabella*, in princip. Nauar. in cap. *fraternitas*, à num. 41. Et de his posterioribus tributis sub nomine Pedagij dicitur in cap. *quanquam* de censi. in 6. regulariter esse in iure reprobata, non quia semper iniusta sint, sed quia solent esse suspecta. Omnis autem hæc tributorum varietas, quantum ad præsens spectat, materialis est, sumitur enim, vel ex rebus, super quas imponuntur, vel ex fine, & causa impositionis: formalis autem ratio obligationis eadem est in omnibus, & ideo de illis tantum generatim loquemur. Alij vero explicant illa tria membra ex parte oneris, seu pensionis alicui impositæ: aliquando enim est opus seu labor personæ, & ideo personalis dicitur, interdum vero est res aliqua, vel vsus eius, vt pecunia, triticum, gallinæ, vel vsus equi, aut domus: nonnunquam verò vtrunq; includit, vt si quis certis temporibus teneatur seruire Principi, personæ, & sumptibus suis. Quæ explicatio habet etiam fundamentum in dicta l. vlt. Tamen etiam est valde materialis, & magis habet locũ in priuatis oneribus, seu muneribus, quam in tributis, quæ frequentius solent in pecunia exigi, quãuis aliquãdo etiam alia onera exigantur, de quibus quod spectat ad iustitiam legum, eadem est proportionalis ratio.

3. Syluester. Nauarr.

Ex his ergo facilè intelligitur, quæstionem propo-
4. sitam non habere locum in tributis realibus: nam vt bene dixit Nauar. supra, sunt maximè naturalia, & præseferunt iustitiam, quia exiguntur de rebus propriis, & in contractu iusto fundata sunt. Et ideo leges per quas talia tributa solui præcipiuntur, etiamsi in illis addatur pœna, sine dubio purè pœnales dici non possunt, sed morales, sicut sunt aliæ de seruandis contractibus, & implendis promissis, & in vniuersum de reddendo debito, quod vnicuique ex iustitia debetur.

Obligatio est in conscientia ad soluenda tributa realia licèt non petãtur.

Vnde etiam certum est, tales leges obligare in conscientia ad soluenda talia tributa, integrè, & sponte, & sine vlla diminutione, ac fraude: etiamsi non petantur: quia sunt debita ex iustitia commutatiua, quæ secum affert hanc intrinsecam obligationem, nisi ex cõsuetudine, vel scriptura constet, aliam fuisse conditionem pacti, seu oneris rebus ipsis impositi: nam tunc illæ seruandæ sunt, & ita de his tributis nihil amplius hic dicemus: pertinent enim ad materiam de feudis, & aliis regalibus, vt vocant.

Circa alia verò tributa ratio dubitandi esse potest
5. quia hæc tributa poni ordinariè solẽt sine verbo præcipiendi, seu statuendi sub aliqua conditione pœnali: ergo leges, quibus præcipiuntur, merè pœnales sunt. Probatur consequentia, quia per talem conditionem indicatur, tributum non poni sub reatu conscientiæ, sed sub reatu solius pœnæ: vt supra de lege purè pœnali dictum est. Confirmatur, ac declaratur, quia interpretando has leges in hoc sensu seruatur æquitas iustitiæ, quæ ad talem obligationẽ necessaria est: hoc enim modo non defraudatur Rex pensione sibi debita, quia per adiectionem pœnæ compensatur sufficienter quidquid de bonis eius per denegationem tributi diminui potest: ergo pœna imposita est ad resarciendum, vel potius vitandum nocumentum Regis, quo cessante, cessat etiam obligatio in conscientia soluendi tributum, vel ex ipsa rei natura, quia nulla sit inæqualitas: vel ex intentione legislatoris rationabiliter præsumpta. Quæ præsumptio confirmatur: nam sic explicatæ leges tributorum erunt moderatæ, & tolerabiles, quæ in maiori rigore erunt nimis duræ, & fortasse iniustæ. Et pro hac sententia referri possunt auctores, qui dicunt, tributa non deberi in conscientia, priusquam petantur, quos cap. 15. referemus. Atque ita tenet aperte Angel. verb. *Pedagium*. num. 6. & possunt citari omnes, qui legem pœnalem negant in

Nauar.

conscientia obligare, sicut consequenter tenuit Nau. in sum. cap. 23. numero 60. loquens specialiter de vectigalibus, & portoriis. Declarat tamen, postquam aliquis cecidit in commissum, non posse res defendere vi, & armis, quia iuste impeditur, & punitur, posse tamen fugere, vel modo alio licito euadere, si potest.

6. Dicendum nihilominus est, leges tributorum ex
Conclusio. genere suo, seu ex vi materiæ, nec per se habere vt pœnales sint, neque etiam esse merè pœnales ex eo tantũ, quòd in eis pœna adiiciatur, nisi ex verbis, aut circumstantiis legis aliud constet. Hanc doctrinam existimo esse communem, eamque latè tradit Couar. in regula *peccatum*, 2. p. §. 5. Eandemque supponunt omnes, qui dicunt, leges tributorũ obligare in conscientia, quos infra cap. 15. referemus. Sensus autem est, nihil speciale in hoc habere leges tributorum, ac subinde sicut aliæ leges, ita & has posse tribus modis ferri, scilicet, per purum præceptum sine adiectione pœnæ, & præcipiendo simul, & adiiciendo pœnam non soluentibus, & imponendo tributum sub onere tantum pœnæ sine interpositione præcepti. Ratio generalis est, quia materia harum legum est capax omnium horũ modorum, & nulla est ratio, ob quam aliquem illorum excludamus. Quod ita breuiter declaratur, & probatur, quia in lege tributi duæ partes distingui possunt, & debent. Vna est imperans, seu imponens tributum, alia est imponens pœnam non soluentibus tributum: hæc autem pars non est per se, ac necessario coniuncta cum prima, sed pendet ex arbitrio Principis, vt per se notum videtur. Tum quia secunda pars est posterior, & re omnino distincta à prima, & prior non pendet essentialiter à posteriori: ergo potest poni sine illa. Tum etiam, quia posset lex comminari tantum pœnam in genere non soluentibus tributum nimirum, quod dignè puniantur, nisi soluant, non taxando pœnam, sed relinquendo arbitrio iudicis, sicut in aliis rebus non minus grauibus sæpe fit: ergo etiam potest nullam omnino mentionem pœnæ facere, sed simpliciter imperare tributum: nam ibi implicitè includitur, transgressorem fieri reum pœnæ, & posse puniri saltem arbitrio iudicis: est ergo possibilis ille prior modus, de aliis verò res est manifesta.

Hinc ergo aperte concluditur prima pars assertio- 7.
nis. nam leges tributorum ex genere suo, & ex vi materiæ suæ tantum habent, vt tributa imponant, vt declaratum est: sed vt sic non sunt pœnales: ergo. Probatur minor, quia licet tributum sit aliquando onerosum, vel laboriosum, non tamen supponit culpam: nec transgressionem aliquam, etiam ciuilem, propter quam vindicandam, vel coercendam imponatur: ergo nullam habet rationem pœnæ: ergo ex hoc capite non habet talis lex, quod pœnalis sit. Confirmatur, quia multæ aliæ leges possunt imponere grauiora onera, vel imperare res difficiliores, quæ non propterea sunt pœnales, vt in legibus militiæ, & similib⁹ manifestum est. Deniq; materia taliũ legũ est materia iustitiæ commutatiuæ, continetq; veluti iustum stipendium, seu subsidiũ reddendũ Regibus ad sustentanda onera muneris sui, iuxta illud Pauli, Rom. 13. *Soluite omnibus debita, cui tributum, tributum*, &c. Et rationem reddit, *quia ministri Dei sunt, in hoc ipsum seruientes*, Ideo enim (iuquit) *tributa præstatis*, Ergo hæ leges, vt tales sunt nullo modo possunt dici pœnales, sicut leges taxantes pretia rerum, vel stipendia operariorum, aut militum, nõ possunt dici pœnales respectu eorum, qui talia stipendia soluere coguntur, quia in eorum vtilitatem, vel commodum illæ res, vel munera fiunt, vel conferuntur.

Dixi, interdum tributum aliquod potest imponi 8.
in pœnam, vt recte docuit Victor. relect. de iur. belli, nu. 57. & colligitur ex Deuter. 20. & patet, quia Rex potest punire ciuitatem rebellem, vel aliud regnum, aut rempublicam, quæ iniuriam sibi intulit, postquã illam expugnauit: ergo potest iusto arbitrio eligere aliquod tributum, quod illi in pœnam imponat. Respondeo, nos formaliter loqui de tributo, vt tributũ est secundum proprium finem, & quasi intrinsecam naturam eius, & sic manifestum est, non esse pœnam Nihil tamen obstat, quominus similis impositio fiat in pœnam. Tunc autẽ sequetur naturam pœnæ quoad obligationem, solum est considerandum in istis casibus, & similibus tributum non imponi propter delictum futurum, sed propter iam factum, & post iustam condemnationem, vt supponitur: & ideo ita obligari homines ad illud tributum soluendum sicut obligatur reus ad solutionem pecuniariæ pœnæ, post quam ad illam est iuste condemnatus.

Ex his vlterius infertur, leges tributorum spectas 9.
præcisè secundum id, quod per se, & intrinsecè requirunt, esse veras leges morales obligantes in conscientia. Probatur, quia si lex hæc imperat tributum sine adiectione pœnæ, imponit necessitatem pœnalem, quia, vt supponimus, illam non exprimit: ergo imponit necessitatem in conscientia. Probatur vltima consequentia, quia alias esset lex inutilis, & inefficax: nullo enim modo cogeret transgressionem. Quia si non obligaret in conscientia, neque posset quis propter transgressionem puniri, quia nec sub tali conditione fuit posita. Secundò, quia lex superioris absolute posita obligat in conscientia iuxta capacitatem materiæ, sed illa materia est capax obligationis rigorosæ: nam est materia iustitiæ, & iusti stipendij soluendi, vt declaratum est: ergo. Quin potius

tius licet talis lex non contineret alia verba præceptiua præter taxam quantitatis soluendæ Principi in tributum, obligaret in conscientia, quia debitum alendi, & sustentandi onera Regis, naturale est: ergo eo ipso, quod lex humana taxat quantitatem, & modū, obligat in conscientia ad seruandam illam, quia illud statim est medium iustitiæ, vt in aliis pretijs rerum, quæ lege taxantur, & in decimis Ecclesiasticis, quoad quotā taxatam per Ecclesiā, est manifestum videre.

10. Iam ergo probatur secunda pars assertionis ex dictis de lege pœnali in communi: nam adiectio pœnæ non tollit obligationem, quam eadem lex præcisè lata sine pœna induceret: sed ostensum est, legem tributorum, vt moralis est, præcisè latam obligare in conscientia: ergo licet illi addatur pœna, obligabit per se ad tributum persoluendum, vel restituendum (cum contra iustitiam non fit solutum) absque vlla condēnatione, vel sententia, etiamsi tunc nemo obliget ad pœnæ solutionem ante sententiam, iuxta generalem doctrinam datam de lege pœnali. Quæ non minus habet locum in legibus tributorum, quam in aliis, suppositaparitate in Verbis legis: nulla enim ratio discriminis excogitari potest. Declaraturq; in hunc modum, quia in tali lege mista, seu quasi composita ex tributo, & pœna, ad diuersos fines ordinantur impositio tributi, & adiectio pœnæ: tributum enim est ad sustentationem Principis, seu ad satisfaciendum naturali obligationi dandi stipendium iustum laboranti in nostram vtilitatem. pœna vero est ad cogendum, vt prior obligatio impleatur, vel puniendum delictum, si omittatur: ergo licet tributum fit iustum & adæquatum fini suo, & obligatio eius integra maneat, iuste additur comminatio pœnæ, & executio eius, si culpa intercedat, vltra integram tributi exactionem. Sicut in pœnis conuentionalibus, quæ addi solent inter contrahentes, iuste exigi potest pœna à violatore contractus, etiam vltra interesse, & satisfactionem damni illati, vt supra dictum est. Idem ergo est in præsenti, intercedit enim veluti contractus inter Principem, & subditos, vt ille gubernet, hi vero ipsū alant per tributorum solutionem, & ad soliditatem huius contractus pœna potest adiungi, quæ non minuat vim, aut obligationem contractus, sed nouam coactionem adiungat. Vnde etiam potest ita declarari, quia propter adiectionem pœnæ non conceditur libertas, seu optio vasallo, vt vel tributum soluat, vel pœnam patienter sustineat, si illi imponatur: sic enim adiectio pœnæ non augeret efficaciam legis, sed minueret, quod plane est contra intentionem talium legislatorum: ergo addendo pœnam, non tollunt præceptum, sed confirmant, & vrgent illud: ergo semper lex per se obligat, licet illi addatur pœna. Et re vera hoc est maxime consentaneum fini talis legis, & vt sic dicam, quasi connaturale illi, vt in puncto sequenti magis explicabo.

Adiectione pœnæ non datur vasallo optio vt tributum vel pœnam soluat, licet nō repugnet dari legem sic ligatem sub disiunctiua.

11. Superest ergo explicāda tertia pars assertionis, nimirum, quando ex verbis, & forma legis constiterit, mentem legislatoris esse, non absolute imperare tributum, sed solum sub conditione, nisi quis malit fieri pœnæ obnoxius seu (quod perinde est) sub disiunctione, vel soluendi tributum, vel pœnam ob non solutionem, fide illa feratur iudicium sustinere: tunc leges non obligare in conscientia determinatè ad solutionem tributi, sed solum per modum pœnæ, seu simul cum illa, quando exigatur. In qua parte duæ includūtur. Vna est posse tributum sic tantum imponi, & hoc est per se notum: nam pendet ex voluntate Principis, & non continet iniustitiam, nec rigorem: sed potius lenitatem: nam in eo videtur Princeps potius ex parte cedere iuri suo, quam in aliquo excedere. Ac denique non magis repugnat hic modus legis in hac materia, quam in aliis: nulla enim ratio discriminis asseri potest, vt de aliis argumentati sumus. Altera pars est, quod posita tali lege, illa non obligat in conscientia statim, seu determinatè ad solutionem tributi. Et hæc etiam est euidens eisdem ferè rationibus, tū quia obligatio hæc pendet ex voluntate Principis, ipse autē Princeps satis per talia verba declarat, nolle se obligare absolute, sed tantum sub prædicta conditione seu disiunctione: tum etiam, quia non est maior ratio de hac materia, quam de aliis: in aliis vero lex illa non obligat in conscientia nisi modo dicto, vt supra ostēsum est: ergo neque in ista.

Statim vero insurgit dubitatio supra etiam de lege pœnali generatim tractata, an leges tributorum adicientes pœnam, vt regulariter feruntur, intelligenda sint iuxta hanc vltimam partem, vel iuxta secundam. Sed de hoc pūcto dicemus plura paulò post in c. 15. Nunc breuiter censeo, leges has pœnales imponentes tributa sub pœna, esse mistas, ac subindē per se obligare in conscientia ad solutionem tributi. Ratio est, quia verba legis ordinariè sunt præceptiua, sicut sunt communiter in aliis legibus moralibus, quæ ad bonum regimen reipublicæ ordinantur, ideoque obligant in conscientia non obstante adiectione pœnæ. Secundo, quia intentio talis esse præsumitur, nisi aliud certò constet morali certitudine, quia (vt dicebam) per pœnam volunt Principes augere efficaciam legis, non minuere. Et quia per se primo intendunt in effectum consequi tributum sibi, & communi bono reipublicæ necessarium. Vnde est tertia ratio, quia materia talium legum maxime postulat huiusmodi obligationem, quia est materia iustitiæ, & in re grauissima, ac pertinente ad commune bonum: imo necessaria moraliter ad reipublicæ conseruationem & gubernationem ergo illi materiæ quasi debetur, & connaturale est præceptum per se, & absolute obligans, & non tantum sub conditionali pacto sustinendi pœnam, quod est valde per accidens, & de se sufficiens ad grauissimum tributorum finem. Ideoque censeo, non esse regulandas has leges per illas, quę sub pœna prohibent venari, aut ligna cędere, aut aliquid è regno extrahere: nam hæ prohibitiones, & similes sunt multo minoris momenti, ordinariè loquendo, & extra causas grauis necessitatis regni. & ad illas sufficit illa coactio, vel compensatio quasi contingens per pœnam. Tributorum autem impositio, & solutio est per legem intenta tanquam per se debita, & necessaria reipublicæ, ac Principi, & ideo ex se postulat proprium, ac directum præceptum per se & absolutè obligans, etiamsi pœnæ accumulentur. Quapropter nō existimo sufficere, quod lex loquatur conditionali modo, si quis non soluerit tale tributum, tali pœna puniatur, vt illo modo intelligatur. Nā talis lex supponit necessariò tale tributum esse debitum, & ideo moraliter nunquam ponitur illa conditionalis, nisi post impositionem tributi, quæ fit per absolutū præceptum, vel saltem per taxationem quantitatis soluēdæ, qua facta, naturalis lex iustitiæ obligat ad tributum soluendum, etiam ante adiectionem pœnæ: illa autem obligatio non adimitur propter conditionalem illam adiunctam, vt ex dictis constat. Illa ergo non sufficit in tali materia ad præsumendum legem esse pure pœnalem, sed oportet, vt vel clarioribus verbis declaretur, vel ex aliis circumstantiis, aut certa consuetudine colligatur.

12.

13. Ad fundamentum ergo contrariæ sentētiæ respōdetur, ad summum probare tertiam partem assertionis nostræ, quia vero simpliciter procedit contra secundam, & intendit ex adiectione pœnæ inferre absolutionem absolutę obligationis in conscientia, respōdetur, negando hanc consequentiam. Quia non est hoc necessarium ad æquitatē iustitiæ, vt ostensum est, quin potius ad prouidendum sufficienter iustitię & æquitati, quæ debet seruari inter Principem, & subditos, necessarium est, vt subditi simpliciter, & absolute obligentur in conscientia ad iusta tributa soluenda, & vt rebelles distincta pœna puniantur. Alia enim est iustitia vindicatiua à commutatiua, & prior obligatio ad commutatiuam pertinet, & trāsgressio

Fit satis argumentis cōtrariæ sententiæ.

greſsio eius conſtituit nouum reatum, ſeu debitum in ordine ad iuſtitiam vindicatiuam. Neque etiam de intentione legislatoris aliud præſumi poteſt ex vi ſolius comminationis pœnæ, vt oſtenſum eſt, neque vlla inæqualitas, vel nimius rigor reſultat in his legibus ex illo ſolo capite, magis quam in aliis omnibus, quæ præcipiendo, pœnam tranſgreſſoribus minantur; vel quam in contractibus iuſtis, & æqualibus, quibus nihilominus adijcitur pœna, vltra intereſſe, vt dictum eſt.

CAPVT XIV.

De poteſtate neceſſaria vt lex tributum imponens iuſta ſit.

1. QVoniam obligatio legis ex illius iuſtitia maximè pendet, & iuſtitia tributorum multas conditiones requirit, ideo illas explicare neceſſariũ eſt, quod diſcurrendo per cauſas tributorũ optime fiet. Quod ergo ad efficientem ſpectat, certum eſt, neceſſariam eſſe poteſtatem ad imponendum tributum in eo, qui huiuſmodi legem ſtatuit, alioqui non erit iuſta, ſed tyrannica, Concluſio eſt clara, quia vbi deeſt poteſtas, actus non poteſt eſſe validus, nedum iuſtꝰ. Item quia ſuperior non poteſt præcipere, nec inferior tenetur obedire: hæc enim correlatiua ſunt. Denique quia prima conditio neceſſaria ad iuſtitiam legis eſt poteſtas ferendi illam, vt ſupra viſum eſt: ergo eadẽ requiritur cum propoſitione in lege imponente tributum. Imò hic conſiderandum eſt, non omnem poteſtatem, quæ ſufficit ad condendam legem in aliis materiis, ſufficere ad imponenda tributa: nam leges poteſt interdum condere Princeps non ſupremus, aut ciuitas, aut magiſtratus iuxta ſui muneris inſtitutionem: tributum autem imponere non poteſt, niſi ſupremus Princeps non recognoſcens ſuperiorem in ſuo ordine, vt ex dicendis conſtabit, & ideo ſpecialiter requiritur hæc conditio in legibus tributorum, præter conditionem omnibus legibus generalem.

2. *Tributum non poteſt imponere niſi princeps ſupremus non recognoſcens ſuperiorem in ſuo ordine.*

Statim vero occurrit inquirendum, quinam habeant in republica hanc poteſtatem. Reſpondeo, quod attinet ad leges ciuiles, primum omnium eſſe hanc poteſtatem in Imperatore, l. 1. & 2. C. noua vectigalia inſtitui non poſſe. Vbi in lege ſecunda additur, ciuitates non habere hanc poteſtatem, & idem habetur in l. *vectigalia*, ff. de publican. & vectigal. Intelligendũ autem eſt, nunc durare hanc poteſtatem in Imperatore in terris imperij, in quibus ſupremam poteſtatem retinet, non tamen in aliis regnis, ſeu prouinciis in quibus iam illam amiſit, iuxta dicta in libro præcedenti. Vnde conſequenter addendum eſt ſecundo hanc poteſtatem eſſe in Regibus, qui in ſuprema poteſtate æquiparantur Imperatoribus, vt ſupra dictũ eſt, & ita habetur etiam in legibus horum regnorum & vtrunque dicitur in cap. *ſuper quibuſdam*, de verb. ſignificat. licet Hoſtienſ. ibi id neget, & per Reges exponat Regem Romanorum, contra vim verborum, & contra Gloſſam, & ſine vllo fundamento, imò vlterius extendi hoc debet ad Principes, vt habetur in c. *innouamus*, de cenſib. & ſentit Gloſſa ibi in d. l. *vectigalia*, & in c. *ſi quis Romipetas*. 24. q. 3. Intelligi autem debet de his principibus, qui licet Reges non apqellantur, tamen habent ſupremam iuriſdictionem in temporalibus. Et ſic eſt facilis ratio, quia ad ponendum tributum magis attenditur iuriſdictio, quam nomen, vel alia dignitatis cõditio. Item, quia hi Principes poſſunt indicere bellum, & adminiſtrare rempublicam independenter ab alio ſuperiori temporali, ſed ad hoc ſunt neceſſaria tributa. Quartò verò addimus, reliquos omnes, qui recognoſcunt ſuperiorẽ in temporalibus non poſſe tributa imponere, vt ex eiſdem legibus colligitur, & docent Deci. conſ. 534. & Rebuffus in expoſitione Bullæ Cœnæ, art. 3. Et ratio eſſe videtur, quia poteſtas agentis debet eſſe proportionata fini: finis autem tributorum eſt, commune bonum reipublic. & ideo poteſtas imperandi illa ei tantum data eſt, qui ſupremam curam habet totius reipublicę. Item hæc poteſtas per ſe primo, & ex natura rei erat in republica, vnde illæ reſpublicæ, quæ nunc ſunt ſupremæ, illam poteſtatem in ſe retinent, quia inter Reges & Principes cõmutantur: ergo vbi reſpublica tranſtulit ſuam poteſtatem in Principem, ſolum inuenitur hæc poteſtas in illo Principe, qui ſupremam reipublicæ poteſtatem habet.

e ſuper quibuſdam. Hoſtienſ.

Gloſſa. c. ſi quis Romipetas.

Decius.

Sed quæret aliquis, an Pontifex, vel Concilium, vel alia poteſtas Eccleſiaſtica habeat hoc ius. Aliqui enim dicunt, Concilium generale habere hanc poteſtatem quia poteſt eam alii concedere, vt ſignificatur in cap. *ſuper quibuſdam*, §. *præterea*, de verborum ſignificat. Reſpondetur tamen, Pontificem, quatenus temporalis Princeps eſt, poſſe in ſuis terris imponere tributa, quia re vera ibi eſt ſupremus in temporalibus per directum dominium, & poteſtatem. In aliis verò regnis, ſicut non habet dominium, vel temporalem iuriſdictionem directè, ita nec poteſt per ſe, & directè imponere temporalia tributa, quia hic eſt actus illius poteſtatis. Quod à fortiori verum eſt de quocunq; inferiori Prælato Eccleſiaſtico, vel Concilio etiam generali, cuius poteſtas ex Pontifice maxime pendet. Nihilominus tamen ſi ad ſpiritualem finem ſit neceſſarium, vt ad defendendam Eccleſiam ab infidelibus vel hæreticis, poteſt ſummus Pontifex imponere tẽporalia tributa, quia ſub ea ratione habet ſupremam poteſtatem etiam in temporalibus. Poteſt autem directè ſummus Pontifex propter eundem finem, vel in ſubſidium ſibi neceſſarium tributa imponere ſuper Eccleſiæ bona, ſicut tractando de Decimis, diximus, poſſe partem decimarum ſibi reſeruare, quia in illo ordine per ſe, & directè eſt ſupremus Princeps totius Eccleſiæ, & ſupremus diſpenſator bonorum eius, & ideo ſupremam etiam in hoc habet poteſtatem. Aliqui vero Epiſcopi hoc non poſſunt, cap. *prohibemus* de cenſib. Concilium autem etiam generale in tantum id poterit, in quantum fuerit à Pontifice conceſſum, vel approbatum. Poteſt præterea Eccleſia declarare, qui Principes temporales poſſunt imponere tributa, & prohibere, ne alij imponant, vt fecit Concilio Lateran. in dicto cap. *innouamus*, & ita etiam intelligitur dictum capit. *ſuper quibuſdam*. Et ſingulis annis ſub grauiſſima cenſura ſit ſimilis prohibitio in Bulla Cœnæ.

3. *Niſi ſit opus ad ſpiritualem finem. non poſſe Papam imponere tributa terris nõ ſuis temporaliter, ſicut nec Concilium vel lum.*

c prohibemus.

c. innouamus.

4. ſuper quibuſdam.

4. Additur vero in dicto cap. *ſuper quibuſdam*, non ſolum illa eſſe iuſta tributa, de quibus conſtat eſſe impoſita à Regibus, vel Principibus ſupremis, ſed etiã illa, de quibus non conſtat, à quo impoſita ſint, dummodo ex *conſuetudine, de cuius initio non extat memoria, ſint introducta*. Cuius ratio eſt, quia vbi nec conſtat, nec conſtare poteſt de iniuſtitia, ſecundum ius præſumitur iuſtitia: in huiuſmodi autem caſu conſtare nõ poteſt, tale tributum ſine legitima poteſtate eſſe impoſitum, imò cum adeo præualuerit, vt per longiſſimum tempus à tota communitate ſolutum ſit, præſumitur iuſtè incepiſſe. Item quia præſcriptio præſertim immemorialis dat ius ſufficiens: illa autem conſuetudo inducit præſcriptionem, & ideo diximus, requiri bonam fidem, quia in omni præſcriptione neceſſaria eſt.

Illa tributa etiam eſſent iuſta de quib. non conſtat à quibus ſint impoſita.

5. Occurrit autem hic graue dubium, an idem dicendum ſit de poteſtate imponendi nouum tributum, ex immemoriali conſuetudine, etiamſi is, qui illud imponit, non ſit ſupremus in temporalibus. Eſt enim attentè conſiderandum, hæc duo eſſe valde diſtincta imponere tributum, vel exigere iam impoſitum, & ſimiliter aliud eſſe, habere conſuetudinem immemorialem exigendi aliquod tributum, quod ex eadem conſuetudine ſupponitur iam impoſitum: aliud vero habere conſuetudinem immemorialem imponendi noua tributa, & conſequenter illa poſtea exigendi. Hæc enim poteſtas ſine dubio eſt multò maior, vt be-

ne nõ-

Castro Medina.

né notarunt Castro lib.1.c.10. & Medin. dicto c.13.§. *sed forte*, tũ quia est potestas legislatiua, & dominatiua, & extenditur ad plures actus, & ad nouas impositiones faciendas; alia verò est quoddam particulare ius obtinendi, seu lucrandi pensionem, quæ supponitur iam imposita. Vnde etiam certum mihi est, ex hac posteriori consuetudine non bene inferri priorẽ. Multi enim Principes inferiores, imò & priuatæ personæ habent ex consuetudine ius exigẽdi aliqua tributa antiqua, vel à Rege imposita, vel de quorum initio, aut auctore non cõstat, qui non habent potestatem, vel consuetudinem imponẽdi noua tributa. Ideòq; licèt ratio facta probet antiquum tributum, de cuius initio non est memoria, reputari iustum, & legitima potestate introductum, & ideo exigi iustè posse à quocunque habente titulum vel cõsuetudinẽ legitimam obtinendi talem pensionem, adhuc super est quæstio, an noua impositio tributi fieri iustè possit à non supremo Principe allegante cõsuetudinẽ immemorialem imponendi tributa.

6. Medina.

In qua dubitatione Medina dicto c. de restit. c.13.§. *vt igitur*, affirmat tale tributum iustum esse. Fũdatur præcipuè in dicto cap. *super quibusdã*, quod longè aliter intelligit, authoritatem imponendi tributa esse in Imperatore, Rege, Papa, Concilio, & in antiqua consuetudine. Et ita sentit, Pontificem in eo textu principaliter loqui de nouis tributis, quę imponuntur ex vi potestatis præscriptæ per consuetudinem sine alio titulo, licet paulò inferius, § *de veteribus*, fateatur, etiam esse licitum exigere tributa antiqua in sola immemoriali consuetudine fundata, quia tunc pro recipientibus iuste præsumitur, & in §. *sed forte*, obiiciendo contra hoc dictum cap. *super quibusdam*, respondet, non esse contrarium, sed potius approbãdo illa noua tributa, *innuere*, (ait) *etiam hæc antiqua iuste recipi posse*. Potest pro hac sententia citari Panormit. in dicto cap. *innouamus*, n. 6. quatenus dicit, potestatem hanc imponendi tributa, posse præscriptione acquiri, & iura Principis posse consuetudine obtineri, de cuius initio non extet memoria, iuxta doctrinam Barto. in l. *infamem*, ff. de publi. iud. & Innoc. in cap. *ego*, P. de fide instrum. Expressius id docet Pan. in dicto cap. *super quibusdam*, n.1. & 2. Ex quo videtur Medina sumpsisse illius textus interpretationem. Eãdem sententiam tenet D. Antonin. in 2.p. tit. 1.c.13.§. 8. in fin. vbi in speciali loquitur de quibusdam impositionibus particularibus, quas aliquæ ciuitates facere solent pro suis tantum membris, vt ad communes necessitates contribuant. *Quia licet hoc*, inquit, *ordinariè non possint facere sine licentia Principis, secus erit, si ita facere consueuerint ante hominum memoriam.*

Sent. affirmans idem esse de potestate imponẽ di nouũ tributũ ex immemoriali consuetudine licet empores nõ sint supremos dominium. Medi. fundatum in dicto cap. super quibusdam. Panorm. Barto. Innocent. Anton.

7.

Ratione potest hæc sententia suaderi, primò, quia eadem ratio esse videtur quoad præscriptionem de iure petendi tributum antiquum, & de potestate imponendi nouum, quantum spectat ad possibilitatem acquirendi illud per consuetudinem: nam vtrumq; est proprium Principis: ergo si vnũ comparatur præscriptione, cur non aliud? Nam quod differant secundum magis, & minus, parum refert, cum hæc differẽtia accidentalis sit, & in multis aliis reperiatur, quæ contra Principem præscribi possunt. Vt sunt iurisdictio, quæ per consuetudinem acquiritur, etiãsi propria Regis sit, & potestas legitimandi spurios, restituendi famam infamibus, recreandi tabelliones, & similia, quæ Innoc. supra notat, præscribuntur contra Principem, cum non videantur minora, quam potestas imponendi tributum. Vnde confirmatur, quia præscriptio temporis immemorialis æquiparatur priuilegio concesso à Principe ex certa scientia, teste Bald. sub titulo, Quæ sint regalia in visib. feudor. sed per priuilegium Principis potest inferior imponere tributum, vt ex allegatis iuribus colligitur, quæ dicunt, neminem posse imponere tributum, nisi Principem, vel qui ab eo habuerit facultatem: ergo eadẽ potestas poterit per immemorialem præscriptionem acquiri. Probatur consequentia simul cum maiori, quia per talem consuetudinem præsumitur, illam fuisse ortam ex aliquo simili priuilegio: & ita vel ipsa cõsuetudo confert potestatem, vel saltem probat sufficienter illam, quatenus est ratio sufficiens ad præsumendam iustam originem eius. Vnde Glossa etiam in dicto c. *super quibusdam* verb. *non extat*, dixit, consuetudinem cuius non extat memoria, ius, siue Priuilegium inducere.

Contrariam nihilominus sententiam tenet Castr. libr.1. de lege pœnali, capit.10. dicitque antiquam cõsuetudinem, de cuius initio non extet memoria, valere ad exigendum tributa, quæ ab illo tempore antiquo sunt introducta, non vero ad noua imponenda. Probat primo, quia dictum c. *super quibusdam*: loquitur de antiquis tributis, non de nouis per antiquam consuetudinem impositis. In quo fundamento duo consideranda, & distinguenda mihi videntur. vnum est intelligentia illius textus, aliud est illatio, quæ ex illo fit. In primo hæc posterior interpretatio verior videtur: nam in textu non dicitur, consuetudinem sufficere ad imponendum tributum, nec ad potestatem imponendi tributum sed, dicitur illa, tributa esse interdicta, *quæ non apparet Imperatorum, vel Regum, vel Lateranensis Concilij largitione concessa, vel antiqua consuetudine, cuius non extet memoria, introducta.* Loquitur ergo aperte Pontifex in his vltimis verbis de tributis introductis per antiquam consuetudinẽ, & de illis solis. Vnde non video, cur dixerit Medina hoc innui in illo textu, & non potius, hoc solum expressè affirmari, & quidquid aliud inde affirmetur esse per illationẽ, non quia in textu contineatur. Nec etiam video, cur dixerit idem Auctor cum Panorm. numerari in eo textu quatuor habentes auctoritatẽ ad imponenda tributa, scilicet Imperatorem, Regem Concilium (vtique cum Pontifice) & consuetudinẽ: nam ibi dicitur, consuetudinem dare auctoritatem ad imponendum tributum, sed dare auctoritatem tributo, quod hodie impositum inuenitur, quod sine dubio longe diuersum est, vt recte dixit Castro. Medina etiam non negat, hæc duo esse diuersa: male autem conatur literam illius textus ad vtrumq; accõmodare, & magis in eo fallitur, quod textum principaliter accommodat ad eam partem, quæ in litera eius non continetur.

8. Sent. negatiua. Castro. Medin. Panorm. Castro.

Alterum verò, quod ex hac vera interpretatione colligit Castro, non videtur mihi ex illo textu probari positiuè, sed ad summum negatiuè, quia licet ibi non affirmetur, consuetudinem immemorialem posse dare potestatem imponendi tributa, non tamen negatur: ergo inde non potest colligi testimonium positiuum contra priorem sententiam, sed solum negatiuum, hoc modo nemo habet potestatem imponendi tributa, nisi qui in illo textu numerantur, sed ibi non datur hæc potestas consuetudini: ergo. Et simile videtur esse aliud argumentum, quod Castro sumit ex dicto cap. *innouamus*, quamuis ipse dicat, q̃ in eo *authoritas imponendi noua tributa aperte negatur antiquæ consuetudini, quia expresse ibi dicitur, solũ Regibus, & principibus esse concessam.* Vnde ex illa exclusiua, *solum*, videtur colligere, negari hoc consuetudini. Sed in rigore non est solida illatio, tum quia dictio exclusiua non excludit ea, quæ sunt paria, sicut ibi non excluditur Concilium: tum etiam, quia dictio exclusiua non excludit concomitantia, huiusmodi autem dici potest consuetudo, quia illa in tantum habet vim, in quantum præsumitur in auctoritate Principis fundata. Vnde addo, in illo textu non haberi verba, nec modum loquendi, quem Castro intendit, sed verba eius sunt, *Nec quisquam aliqui nouas Pedagiorum exactiones sine auctoritate, & consensu Regum, aut Principum statuere præsumat.* Qui autem imponit noua pedagia ex vi consuetudinis, non præsumit illa imponere sine auctoritate Regum, vel Principum: sed allegat, & præsumit talẽ cõsuetudinem in auctoritate Regum esse fundatam: ergo non potest dici aperte excludi in illo textu:

8.

9.

ergo

ergo ad summum dici poterit, ibi non probari talem consuetudinem sufficere. Quod argumentum negatiuum ex vtroque textu leue est, & vtrumq; retorqueri potest. Primum quidem, argumentando à paritate rationis, & negando talem consuetudinem omnino omitti. quia in altera includitur, vel in potestate Regum, vel in cõcessione Concilij. Aliud vero, quia actus proprius Principis si fit ab inferiori, ex immemoriali cõsuetudine, censetur fieri auctoritate Principis, sed illo textu approbatur tributum nouum positum auctoritate Principis, ergo & positum ex immemoriali consuetudine, quia hæc includit auctoritatem Principis.

10. Alio ergo modo possumus illa iura in fauorem huius sententiæ inducere, etiam quatenus auctoritatem tantum negatiuam continent. Quia nulla potestas potest per consuetudinem, seu præscriptionẽ acquiri nisi virtute alicui⁹ legis ciuilis, aut canonicæ, sed nulla talis lex est, quæ det auctoritatem præscribendi hanc potestatem imponendi tributa: ergo non potest præscriptione acquiri, & consequenter nullus Princeps recognoscens superiorem potest iustè tali potestate vti, prętextu consuetudinis, etiam immemorialis. Maior constat, quia præscriptio non est iure naturali introducta, imo quodammodo videtur ab illa discordare, vel saltem omnino illi addi: nec etiam cõstat esse de iure gentium, quia omnes gentes illa vtũtur, neque eodem modo: oportet ergo vt fundetur in iure humano ciuili, vel canonico, quia sine auctoritate iuris non esset præscriptio, sed iniqua vsurpatio rei alienæ. Probatur ergo minor, quia nulla inuenitur ciuilis lex, quæ talem præscriptionem approbet neque etiam canonica, quia maxime illa duo capita supra tractata: ostensum autẽ est, in illis nihil de hac consuetudine cauteri, & alioqui generaliter damnari omnia tributa non concessa à Regibus, Principibus, vel Pontifice, seu Concilio, & in textu originali Concilij Lateranensis sub Alexan. III. p.1.cap.22.additur, *Vt nemo audeat tales exactiones statuere, aut statutas de no uo tenere.* Item ibi videtur postulari ad iustitiam tributorum, vt constet auctoritate supremi Principis esse imposita, si sint noua, vel quod ex consuetudine immemoriali præsumatur, si sint antiqua: de præsũptione autem, vel præscriptione pro potestate imponendi illa nullum ibi est verbum. Nec etiam valet aliquid argumentum, quod à simili sumebatur, tum quia hæc translatio, vel vsurpatio alieni iuris per cõsuetudinem odiosa est, & ideo non debet extendi, sed restringi, tum etiam quia non est æqualis, ratio cum ostensum sit, hanc potestatem esse maiorem, tum denique quia præscriptio talis potestatis multo magis potest cedere in perniciem reipublicæ, & ideo multo minus potest præsumi, à Principibus approbari: ergo vbi non est expressa lex, non licet per solam cõiecturam, vel æquiparationem illam colligere.

Conc. Later Alex. III.

11. Et confirmatur hæc ratio ex alio principio Iurispe titorum: nam ea, quæ ita conueniunt supremæ potestati, vt ad propriam illius rationem pertineant, nõ possunt à subditis consuetudine præscribi: sed talis est potestas imponendi tributa: ergo. Maior habetur ex communi sententia Iuristarum, Bald. in l. *comperit*, C. de præscript. triginta, &c. Panor. cap. *cum nobis* & cap. *ad audientiam* de præscript. & aliorum, quod refert, & sequitur Couar. in reg. possessor. n.8. & 9. & in Pract. cap. 4. num. 1. & Velasc. de iur. Emphyteut. q.8. nu. 29. & sequentib. Cuius ratio à priori est, quia nullum ius humanum fauet tali præscriptioni: imo illi resistit, vt in iure ciuili constat ex dicta l. *comperit*, & in iure Hispaniæ l. 1. tit. 15. lib. 4. nouæ recopilat. & idem sumitur ex l. 5. tit. 29. p. 3. Resistit etiam ius Lusitanię lib. 2. Ordinat. tit. 26. in princ. & §. 15. Congruentia vero est, quia præsumi non potest, Principem consentire in huiusmodi præscriptione, imo nec iura posse, quia esset valde pernicioſa reipublicæ, & ipsimet Principi, quia ex parte priuaretur regia potestate. Minor item

Bald. Panorm. Velasc. L. comperit. Ordin lib 2.

propositio in argumento sumpta colligi potest ex dictis cap. *innouamus*, & *super quibusdam*, quatenus docent, ius imponendi tributa, esse reseruatum Regi, & Imperatori, ac similibus Principibus supremis, & eodem modo sumitur ex l. *vectigalia*, ff. de publi. & vecti. & l. 1. C. nou. vecti. & ex l. 9. tit. 7. p. 5. vbi Glossa 2. notat, esse hoc ex reseruatis Principi.

e. inuenta- mus. *L. vectigal. Glossa.*

12. Sed forte dicet aliquis, aliud esse, quod actus sit reseruatus Principi, aliud vero quod sit quasi de intrinseca ratione supremæ potestatis eius, vel signum quasi proprium, & quasi potestatiuum supremæ excellẽtiæ illius. De actibus ergo huius secundi ordinis est vera prima propositio: non vero de actibus prioris ordinis, vt probant adducta pro contraria opinione: imponere autem tributum tantum, probatur esse Principi reseruatum priori modo. Neque aliud colligitur ex iuribus citatis, & ideo non procedit ratio, quia multa similia reseruata Principi possunt, contra illum præscribi, vt supra inductione ostensum est.

Sed contra hoc ostendo, esse proprium Principis posteriori, & stricto modo. Et primum expẽdo verba Pontificis in cap. *tributum*, 23. q. 8. ibi, *Quod constitutũ est pro pace, & æquitate, qua nos tueri debent, & defensare, Imperatoribus persoluendum est.* Quibus verbis significatur, titulum, ob quem tributa debentur, fundari in ea obligatione, qua rex tenetur regnum suum in pace defendere, sed hæc obligatio requirit supremam potestatem, & in illa fundatur: ergo tributum intrinsece respicit illam potestatem, & inter alia habet: vt sit veluti signum exhibendum in signum supremi dominij. Hoc etiam confirmat quod D. Augusti. ait lib. 22. contra Faust. cap. 74. *Ad hoc tributa præstantur vt propter bella necessario militi stipendia præbeantur.* Nam licet non sit hæc adæquata causa imponendi tributa, est vna ex præcipuis, & ostendit, quod sicut potestas indicendi bellum est propria supremi Principis, nec potest acquiri per prescriptionem ab inferiore Principe habente superiorem, ita etiam potestas imponendi tributum. Præterea ex citatis legibus sumitur magnum argumentum, quia expressè definiunt, neminem posse præscriptione eximi à tributis soluendis, vt patet ex citata leg. *comperit* & aliis horum regnorũ. Et ex Panormitan. in dicto cap. *cum nobis*, numer. 11. vbi reddit rationem, quia tributum debetur in signũ subiectionis, sed multo plus est præscribere potestatẽ imponendi tributa, quam præscribere exemptionẽ à tributis, quia maius etiam signum supremæ potestatis est tributa imperare, quam exigere: ergo.

Tributum est pro pace, & æquitate, & defensare, Imperatoribus persoluendum est. *Augusti.* *Panorm. c. cum nobis.*

13. Et declaratur hoc amplius, quia Rex habet potestatem imponendi tributa in toto suo regno, etiam in terris subiectis alicui inferiori Principi ipsi subiecto: quando ergo ille inferior Princeps acquirit per consuetudinem potestatem imponendi tributa in suis terris, vel Rex illum amittit, vel vterque retinet illam. Primum est intrinsece contra dignitatem regiam, eã enim magna ex parte conuellit, & per præscriptionem fieri non potest, vt ostensum est. Et etiam contra naturalem obligationem, qua vasalli tenentur recognoscere Regem vt supremum dominum. Secundum autem est etiam contra iustitiam respectũ populorum, ita enim supra modum grauarentur. Vtrumque sic explico, quia populi ex naturali iustitia per se primo tenentur tributa pendere Regi, tum quia ille est supremus dominus, tum quia illius potestas censetur esse immediate à populo, & ideo etiam populi subditi inferiori Principi subdito Regi, quatenus sũt pars quædam regni, tenẽtur per se contribuere ad sustentationem Regis, & status, ac dignitatis, omniũque munerum, & onerum eius, quod faciunt populi tributa soluendo. Ergo contra iustitiam esset, quod etiam inferior, & quasi proximus Princeps, posset sua auctoritate imponere eidem populo noua tributa, & quod populus obligari posset à duobus Principibus, & præsertim ab illo, cum quo à principio contraxit, neque ei potestatẽ contulit. Isti enim inferiores Prin-

cipes

cipes non à populo, sed à Regibus, vel Imperatore suum statum, ac dignitatem acceperunt, & ideo non à populo, sed à Rege, vel iuxta Regis præscriptum possunt certos redditus à vasallis accipere. Atq; hæc videtur esse ratio propria, cur hic actus imperandi tributa, est proprius supremi Principis, quæ consequēter optimè videtur ostendere, esse hoc tam intrinsecum illi supremæ potestati, vt contraria consuetudo illam destruat, & iustitiæ multum repugnet, ideoq; non sit admittenda contra Principem, neq; sufficiat ad iustificanda noua tributa, sine certa facultate à Regibus concessa.

14. *Auctoris sententia.* Hæc ergo sententia mihi videtur verior, & securior, quia est magis consentanea iuri, & rationi, & quia impositio tributorum est grauissima, & multa cōsideratione indiget, vt iustè fiat, & ideo non est facilè cōmittenda voluntati eorum, qui in temporalibus habent superiorem, nec consuetudo aliud inducens honesta censenda est. Neq; præsumendum est, quòd bona fide sit introducta, vel per scientiam, & patientiam Regum. Oportet tamen aduertere, aliud esse, quod Princeps aliquis inferior præscribat potestatem imponendi tributa retentâ subiectione ad superiorem, & sine licentia eius: aliud verò esse, quòd Princeps, qui pri⁹ recognouerat superiorem per cōsuetudinem, & præscriptionem, eximatur à tali subiectione, & fiat supremus, & sic acquirat potestatem imponēdi tributa. Hactenus ergo de priori modo loquuti sumus, & ita dicimus fieri non posse, tum propter iura citata, tum propter repugnantiam, quam inuoluit contra iustitiæ æquitatem, & debitum ordinem, qui seruandus est, stante subiectione.

15. *Iuristæ cum Bart. Panorm. Couar.* At verò si in posteriori modo supponamus, illam potestatem supremam, & exemptionem posse præscriptione acquiri, vt Iuristæ cōmuniter docent cum Bart. in l. *infamem*. ff. de publi. iudi. in fin. & in l. *hostes*. ff. de capti. & alijs quos refert, & sequitur Cou. in dicta reg. *possessor*. 2. p. §. 2. n. 8. §. *ex his vero*, & in reg. *peccatum*. §. 9. n. 9. Hac (inquam) sententia supposita consequens erit, vt talis Princeps acquirat etiam potestatem imponendi noua tributa, quia iam non est subditus, sed supremus, & ita ad illum pertinet regula textus in dicto c. *innouamus*, & dicto c. *super quibusdam*. Panor. verò in c. *cum non liceat*. de præscri. n. 16. sentit, non posse supremam regni potestatem illo modo acquiri quia non potest inferior eximi à potestate superioris consuetudine sola, etiam lōgissima. Sed hæc quæst. nunc ad nos non pertinet; tantum n. ex hypothesi loquimur, quæ sine dubio vera est, quidquid sit de veritate suppositionis, quamuis etiam illa satis probabilis sit, & fortasse etiam praxi comprobata. Nam multa regna censentur hanc potestatem vsu ipso & præscriptione acquisiuisse præcedente aliqua probabili occasione, & titulo.

cap. innouamus. c. super quibusdam. c. cum non liceat.

16. *Non esse parem rationē de consuetudine imponēdi tributum, vel exigendi* Ad rationes ergo contrarias sententiæ nego esse parem rationem de consuetudine imponendi tributum, vel exigendi, tum quia prior consuetudo nullibi in iure censetur sufficiens ad acquirendam potestatem imponendi tributum; posterior vero inuenitur approbata, vt sufficiens ad iustitiam tributi. Quia prior potestas multò maior est, magisq; pernicio sa reipublicæ, si indebitè vsurpetur, tum etiam, quia per illam consuetudinem derogatur supremæ potestati regiæ, per posteriorem autem minimè, imò fundatur in præsumptione contra subditos soluentes tributū antiquum, ētsi non constet qua potestate vel causa impositum sit. Vnde ex hac parte consuetudo illa, & præscriptio fauet Principibus. Quod si sit sermo de consuetudine accipiendi tributum, per quā solet præscribi contra Regem (quod maximè intendunt Iuristæ ibi allegati) sic etiam neganda est consequentia, quia vtilitas tributi pōt facile à Rege donari alijs, & ita nihil est, quod vetet præscriptionem in illam. Quia per illam non derogatur dignitati, & potestati regiæ, sed tantum cuidam temporali vtilitati, quod secus est in consuetudine imponendi tributa, vt ostensum est. Et ita ēt responsum est ad alia exempla, quæ ibi afferuntur: nam licet sint de actib. reseruatis Principi, non tamen sunt propria signa excellētiæ eius, vel actus, qui veluti intrinsecè includant dependentiam à suprema potestate, vt est tributorum impositio.

Ad confirmationem respōdeo, posse quidem Principem committere inferiori, vt nomine, & auctoritate sua tributum imponat in particulari casu, & examinata causa, ratione, & modo, vt in eisdem iurib. significatur: non tamen posse iustè cōcedere inferiori generale priuilegium imponendi tributum indepēdenter à sua approbatione, & redundans in solam vtilitatem ipsius inferioris; esset enim tale priuilegium valde pernicio sum reipublicæ, ac communi bono, & valde repugnans supremæ potestati eiusdem Principis, & iustitiæ æquitati, vt ostensum est. Ideoq; ex vi consuetudinis, quantumcunq; longæuæ, nunquam præsumitur esse fundatam in aliquo priuilegio, vel iusto titulo. Et hęc est ratio sufficiens, vt per eam non possit talis potestas comparari. 17.

CAPVT XV.

De ratione, & causa finali ad iustitiam tributi necessaria.

1. SEcunda conditio ad iustitiam tributi necessaria, est causa finalis, seu ratio. Ita sumitur exc. *peruenit*, de censib. vbi etiam significatur, necesse esse, causam esse notam, quia *census ignorantia* (vt ibi dicitur) i. cuius iusta causa ignoratur (vt ibidem exponit Glossa) *nullo iure diuino, vel humano probatur*. Et ideo, inquit Pontifex, *oportet, vt census omnis, ad quid, & quomodo persolui debeat, præsciatur*. Quod intelligendum est de censibus nouiter impositis, vel imponendis, vt ibi sēdit Glos. vt notat Medin. suprà q. 14. Nam de antiquis præsumitur causa, licet non sciatur, vt dicemus. Imò etiam in tributis nouis (vt infra dicam) non est necessarium, vt causa sit nota omnibus, & singulis de populo; oportet tamen vt sit nota Principi, & consiliarijs eius, vel procuratoribus regni, aut alijs ad quos pertinet, iustitiam tributi examinare. Quia nisi Principi constet iustam interuenire causam, vel probabilib⁹ rationibus, vel fide digna, auctoritate, & iudicio suorum consiliariorum, non poterit iustè imponere, vel exigere tributum, quia temere agendo non habet ius exigendi. Et ideo nec retinere pōt, quod sic exegit, nisi postea examinata causa inuenerit iustum fuisse tributum in re, licet temere fuerit impositum.

t. peruenit. *Glossa.* *Medin.*

2. Vt autem causa sit iusta, dicunt Doctores omnes, necessarium esse, vt tributum imponatur, ppter bonum commune, nō propter priuatum ipsius Principis. Sed in hoc oportet duo distinguere, vnum est id, quod debetur Principi ratione sui muneris, & laboris, quod dici potest pertinere ad vtilitatem eius: nā datur ad sustentationem, & quasi stipendium. Aliud est, quod necessarium est ad subueniēdum reipublicæ in occasionibus necessarijs occurrentibus. Si ergo de vtilitate Principis priori modo spectata sit sermo, iustè imponuntur tributa propter vsum, & vtilitatē Principis. In hoc enim sensu dixit Paul. ad Rom. 13. I. *deo enim tributa præstatis*. & subdit, *Minister enim Dei est*. Quasi diceret, soluitis stipendium Principibus, quia ministri Dei sunt, *in hoc ipsum seruientes*, ac subinde propter eorum ministerium. In hac autem vtilitate seruanda est æqualitas, vt sc. detur Principi quantum necesse est, & quantum decet iuxta statum, & labores eius, non verò sine mensura iuxta concupiscentiam eius. Addi vero potest, hanc vtilitatem Principis non esse omnino priuatam, sed communem, quia ipse est persona publica, & sustentare illum, & statum illius, bonum commune est. Præter hunc autem finem, impo- *Rom. 13.*

imponuntur sæpe aliqua tributa propter insurgentes occasiones, & causas, & de his verum est, causam esse debere non commodum Principis, neque alicuius personæ priuatæ, sed communitatis bonum.

3. Duplex ergo immediata causa in tributis spectanda est, vna pertinens ad personam Principis, vt talis est; alia spectans ad sumptus communes. Et hæc pôt esse multiplex. Vna, & valde communis est, bellum, & ideo dixit Aug. 22. contra Faust. c. 74. tributa solui vt habeat Rex, vnde militibus stipendia soluat. Alia causa esse solet refectio pontium, & viarum, atq; earum custodiæ, & aliæ similes, quæ in totius cõmunitatis cõmodum cedunt. Sic igitur explicata causa tributi, non potest esse iusta, nisi ad commune bonum pertineat: nam cum onus tributi cõmune sit, etiam finis, seu fructus eius debet esse cõmunis, alioqui non seruaretur æqualitas. Hoc autem præcipuè locum habet in tributis, quæ per se vt tributa imponuntur. Nam imponi etiam possunt in pœnã alicuius delicti, vel in recõpensationem alicuius nocumenti illati, vt suprà dictum est. Tunc ergo non oportet, vt ad communem vtilitatem specialiter ordinentur. Nam si ponantur in pœnam, poterunt sicut aliæ pœnæ applicari fisco, vel pauperibus, vel alijs pijs, aut ẽt publicis operibus, aut ministris iustitiæ arbitrio Regis imponentis. Si verò sint ad dãna recõpensanda, in eorum commodum redundare debent, qui damnum passi sunt, vt per se constat.

Augustin.

4. Atq; hinc sequitur, quantitatem tributi non posse iustè excedere conditionem, seu indigentiam causæ. Quia sicut causa iusta est necessaria, ita etiam proportio tributi ad causam eius necessaria est ad æqualitatẽ iustitiæ cõmutatiuæ, quæ est rei ad rem, quia tantum tributum iustè potest imponi, quantum ad finem eius est necessarium, & sufficiens: nam si plus imponatur, iam in eo non habet causam, & excedit æqualitatem iustitiæ, vt in simili dicitur in c. *quia plerique*, de immunit. Ecclesiastica. Atq; ita sub hac conditione includitur alia, quam Caiet. ponit in sum. verb. *vectigalia*, quam vocat vsum, i. quòd tributum expẽdatur in illum vsum, propter quem est impositum, & sumitur ex D. Th. li. 2. de regim. Princ. c. 12. Nam vt iustè exigatur tributum, & ex debito soluatur, tanquam necessarium requirit, vt id fiat, propter quod imponitur, eumq; imitatus est Greg. Lop. in l. 2. tit. 1. p. 2. n. 9.

& quia plerique. Caiet.

D. Thom.

Greg. Lop.

5. Circa hanc verò conditionem est considerandum, si loquamur de tributis, quæ penduntur ipsi Regi ad suos sumptus, & propter suos labores, & vigilias, talium tributorum iustitiam non pendere ex vsu: nam siue malè, siue bene Rex postea expendat tales redditus, non erit iniustus accipiendo tributa, quia verè est dominus illorum, & de illis potest libere dispensare, sine iniustitia, dummodo suo muneri satisfaciat, gubernando, & defendendo rempublicam, sicut tenetur. Alioq; si in hoc deficiat, iniustè accipiet, & retinebit hæc tributa, quæ propter officium dantur, & sunt tanquam merces operis, quam iniustè accipit, qui non laborat. Si verò loquamur de tributis impositis ad opera cõmunia reipublicæ, de his clarum est, debere expendi in talia opera, aliàs cõmitti fraudem, & iniustitiam, quæ potius est in acceptione, & retentione illius, quàm in impositione. Nam hæc potuit esse iusta, si vera causa suberat; postea vero acceptio, vel retentio fit iniusta ex defectu debitivsus. Necessarium ergo est, vt tributum expendatur in opus, propter quod impositum est: nã illius tributi nõ fit propriè Rex dominus, sed dispensator. Vnde ad sũmum poterit interdum, quando vera necessitas occurrerit, cõmutare illud in aliud opus pertinens etiam ad communem regni, vel populi vtilitatem. Nam quoad hoc habet supremam potestatem, & administrationem.

6. Ex quo vlterius infertur, tributum pendere (vt sic dicam) à causa in fieri, & conseruari. Nam si causa est necessaria ad iustitiam tituli, non potest plus durare tributum, quàm causa. Quia cessante causa (vti q; necessaria, & in suo genere adæquata) cessat effectus, c. *cum cessante*, de appell. Quod ita ferè explicat Gloss. citatus varia iura in c. *post translationem*, de renunc. ver. *cessante*, & notant Doctores in l. *cum pater*. §. *dul ibimi.* ff. de leg. 2. Sed in præsenti, causa est necessaria ad iustitiam tributi, vt dictum est; ergo illa cessante, cessat iustitia, & consequenter debet cessare tributum. Et confirmatur, quia si cessante causa tributum exigatur, iam plus exigitur, quam sit necessarium; ergo in eo non seruatur æquitas, nec iustitia, quia, vt dixim⁹, proportio inter quantitatem tributi, & exigentiam causæ est necessaria ad iustitiam tributi; ergo si causa sit perpetua, tributum poterit esse perpetuum: si autem sit causa temporalis, tributum debet etiam esse temporale, ita vt illa cessante, hoc etiam cessaret.

Tributum pendere à causa in fieri, & conseruari.

c. cum cessante. cap post translationem.

7. Hoc autem intelligendum est cum limitatione, seu declaratione, vt intelligatur formaliter de causa, potius quam materialiter. Nam licet cessauerit determinata causa, pro qua positum fuit tributum, si alia æquiualens loco illius substituatur, poterit non cessare tributum, quia tunc non cessat simpliciter causa, sed talis causa, quæ non est simpliciter necessaria, & est in potestate Principis, vt dixi, illam mutationẽ facere, sicut posset nouum tributum imponere, noua insurgente causa. Item oportet aduertere, interdum causam tributi consistere in vno actu, seu effectu, quo absoluto omnino cessat causa, vt ædificato tali ponte, finito tali bello, & similib. & in huiusmodi causa maximè procedit doctrina data, quod cessante illa, cesset iustitia tributi. Sæpius verò causa tributi est permanentior, & occasio eius cessat pro aliquo tempore, semper tamen manet occasio, vel periculũ eius. Vt v. g. causa imponendi pedagium fuit securitas itineris, & cõmoditas, quam Rex procurare tenetur. In his ergo, & similibus causis, licet pro aliquo tempore cesset actualis necessitas expensarum in tali opere, nihilominus non cessat tributum, nec iustitia eius, tum quia illud est accidentarium, & in re morali non potest esse tanta dependentia, aliàs quotidiè fieret mutatio iuxta occurrentes occasiones, quod sine dubio non expedit. Tum præcipuè, quia illa causa de se est permanens, & Princeps semper tenetur esse paratus, & habere curam securitatis viarum, aut maris, quæ obligatio est digna stipendio. Tum denique, quia sicut cessat interdum necessitas expensarum in vno vel alio opere, ita sæpe occurrunt aliæ occasiones expendendi, quæ loco aliorum operum possunt succedere. Et ita vt in hoc etiam sumatur æqualitas, tenebitur Princeps non pro quacunq; exurgente occasione nouam facere impositionem, etiam temporaneam, sed prudenter pẽsare, an pro illis sufficiant, antiqua tributa, in quib. actualis necessitas faciendi expensas cessauit, vel suspensa est.

8. Quæri verò vlterius potest, an in aliquo casu possit iustè exigi tributum, cuius causa cessauit, saltem ratione antiquæ consuetudinis, quæ suppleat vicem causæ. Hoc dubium tangit Cordu. in Sum. Hispan. q. 95. & absolutè negat, quia non putat posse bonam fidem in tali consuetudine interuenire. Contrarium tenet Medin. dict. c. 14. qui non solum affirmat sufficere consuetudinem ad præsumptionem iustę causę, quando de illa est ignorantia negatiua, vt sic dicam, verum ẽtsi constet causam, propter quam impositũ fuit tributum, cessasse, atq; adeo iam non subsistere legitimam causam; putat nihilominus, consuetudinem antiquam, & bona fide, ac sufficienti tempore præscriptam, sufficere, vt tributũ iustè exigatur. Ratio est, quia præscriptio dat sufficientem titulum, & supplet defectum quemlibet, etiamsi proueniat ex defectu causæ. Quòd si obijcias, quia tunc non potest consuetudo esse bona fide continuata, nam eo ipso, quòd

8. Dubium de consuetudine. Cordub. Medin. Medin. Castro.

quòd scitur causam cessasse, nō potest exactio tributi bona fide continuari. Respondet, posse durare bonam fidem, quia licet prior causa cessauerit, loco illi⁹ successit præscriptio, quæ dat sufficientem causam iustam ad exigendum tributum.

9. Sed hoc non videtur satisfacere. Nam consuetudo antecedit titulum præscriptionis, nam est causa eius; ergo bona fides consuetudinis non potest fundari in præscriptione, quia ante acquisitum titulum præscriptionis oportet, vt consuetudo bona fide continuetur ergo toto illo tempore non pōt fundari bona fides in titulo acquisito per præscriptionem. Neque tunc potest fundari in alia causa iusta: nam supponimus, illam cessasse, & hoc constare Principi exigenti tributum: ergo non potuit illa consuetudo bona fide continuari. Et declaratur amplius, quia dum iusta causa tributi durat, consuetudo exigendi non seruit ad præscribendum ius exigendi ēt cessante illa causa, alias omne tributum positum propter causam temporalem, duraturam tamen lōgo tempore, quadraginta, aut cētum annorum, præscriberetur per illud tempus, vt perpetuò peti possit, etiamsi constet causam cessasse, q⁹ est apertè falsum, quia esset inæqualitas magna inter tributum, & causam eius, quin potius eo ipso, quòd consuetudo exigendi continuatur tantùm propter durationem causæ, præscribitur (vt sic dicam) contra solutionem talis tributi, si cesset talis causa. Et ita dum causa durat, & propter illam durat etiam exactio tributi, non potest inchoari præscriptio ad exigēdū illud sine tali causa; ergo deberet inchoari postq̄ cessauit causa, & nihilominus continuata fuit exactio, at tunc non potuit esse bona fides, quia nec potuit fundari in causa, quæ cessauit, & non ignorabatur, vt supponitur, neq; in præscriptione, q̄ nondum erat; ergo talis consuetudo nūquam potest dare titulum præscriptionis.

10. Alio ergo modo censeo esse posibilem bonam fidem in huiusmodi consuetudine, & ita esse explicandam, & præsumendam, vt præscriptio iudicari possit legitima. Nam licèt causa prima, propter quam fuit impositum tributum, cessauerit, potuit loco illius alia, & alia succedere, & ita bona fide tributum continuari: nam hoc est in potestate Principis, vt diximus. Si ergo constaret, non solum primam causam cessasse, sed etiam nullam aliam extra præscriptionem fuisse loco illius subrogatam, nō video, quomodo possit bona fide continuari consuetudo exigendi tale tributum, vt probat ratio facta. Si verò quanuis cōstet primam causam cessasse, non tamen constet, an alia fuerit loco illius subrogata, tunc potest facile locum habere bona fides. Et ideo distinguenda sunt tēpora. Aut n. sumus intra tempus nondum cōsummatæ præscriptionis, & tunc dicendum est, quāprimum constiterit causam omnino cessasse, ita vt neq; prima subsistat, neq; alia iusta subuenerit, cessandum esse ab exactione tributi, quia tunc nec per se est iustum, vt ex dictis patet, nec ratioue præscriptionis, quia non fuit consummata. Aut loquimur de tempore post consummatam præscriptionem, & tunc poterit tributum sustineri, quicquid sit, vel fuerit de causa in re ipsa spectata: nam præsumitur fuisse iusta. Neque est moraliter posibile, vt post talem præscriptionem incipiat positiuè constare (vt sic dicam) quòd nulla subsit causa, sed ad summum negatiuè potest non constare de illa, & ita semper est locus præsumendi non deesse.

11. Præsertim quia est tanta varietas in statu, & sumptibus Principum, & in valore rerum, vt facilè credi possit, antiqua tributa, quæ propter alias causas imposita fuēre, illis cessantibus durasse, quia iudicata sunt necessaria ad honestam Principis sustentationem. Quod etiam attigit Medin. suprà, & propter hoc Castro suprà, in his tributis antiquis non requirit has conditiones, sed pro illis dicit sufficere immemorialem consuetudinem. Et ita mihi probabile est, ad hanc consuetudinem, quę suppleat causam iustam, non sufficere certū tempus etiam diuturnum, sed oportere, vt excedat hominum memoriam, argumento dicti c. *super quibusdam*, à paritate rationis, & quia tributum nunquam potest iustè exigi, nisi per respectum ad causam iustam, nec aliter potest præscribi, quia hic respectus intrinsecè includitur in ipsa consuetudine, vt iusta, & bonæ fidei esse possit; ergo oportet, vt causa illa sit nota, vel præsumpta; vbi autem ignoratur, non potest ita præsumi, nisi consuetudo excedat hominū memoriam; ergo talis consuetudo necessaria est ad hunc effectum, & ita etiam sentit Medina suprà.

Mens auctoris.

Medina. Castro.

CAPVT XVI.

De forma, & materia in legibus tributorum seruandis.

1. *Ad iustitiam tributi necessariam esse formam, seu proportionē. Caiet. Castro. Medina.*

TErtia conditio ad iustitiam tributi necessaria est forma, vt Caiet. loquitur, seu proportio, vt loquitur Castro: hæc enim duo in idem coincidunt, vt significauit Medin. quia illa forma nihil aliud est, quā proportio seruanda inter tributum, & subditos, quibus imponitur. Nam præter proportionem inter quātitatem totius tributi, & causam eius, q̄ pertinet ad q̄ qualitatē rei ad rem, seu iustitiæ cōmutatiuę, de qua iam dictum est, seruāda est proportio tributi ad personas, quibus imponitur, & hæc proportio vocatur forma tributi, pertinetq; ad iustitiam distributiuam respectu communitatis, sed redundat in commutatiuam respectu singulorum. Non est enim iustum, vt oēs æqualiter soluant, sed iuxta facultatem, & conditionem vnius cuiusq; plus n. à diuite, quàm à paupere exigendum est, cæteris paribus. Vnde fit, vt iuxta proportionem, quam personę inter se seruant quoad facultatem, seu conditiones alias requisitas ad tributum, seruanda sit proportio inter eas in impositione tributi, & hæc est proportio distributiua iustitiæ. Et ita declaratur hæc conditio à D. Th. 2.2. q. 63. ar. 4. Est autem talis proportio necessaria, vt à nullo subdito plus exigatur, quàm iustè posit, & debeat cōtribuere, & quoad hoc resultat æqualitas commutatiuæ iustitiæ. Atq; hinc etiam est necessaria proportio ad res super quas imponitur tributum: quas vocamus materiam tributi. Nam si imponatur super rem immobilem, non debet excedere quantitatem moderatam, consideratis fructibus eius, & laboribus, ac expensis, quæ circa illam fiunt: nam si in hoc tributū fit nimis onerosum, plane erit iniustum. Si autē imponatur super res mobiles, quæ venduntur, & emūtur, vel arte fiunt, obseruari debet ne tales sint huiusmodi res, vel tantum, & tam magnum tributum, vt redundet in maius onus pauperum & artificum, aut mercatorum, quàm possint sustinere cōmodè, ad vitam, & familiam sustentandam.

D. Thom.

2. *Multi cēsent iniusta vectigalia quæ pro rebus, quæ ad proprium vsum portantur imponūtur. L. vniuersi. L. omnium.*

Atq; ex hac conditione inferunt multi, iniusta esse vectigalia, quæ pro rebus, quæ ad proprium vsum portantur, imponuntur, solumq; imponi posse in rebus, quæ causa negotiationis deferuntur, sicut statutum est in l. *vniuersi.* & l. *omnium.* C. de vectigal. & idē habetur in l. 5. tit. 7. par. 5. Ita tenet Caiet. verb. *vectigalia*, & hac ratione addit duas conditiones necessarias ad iustitiam tributi, sc. vt materia sit apta ad illud; hæc autem non est apta materia. Ratio est, quia in ea non seruatur forma debita, & iusta distributio oneris impositi per tributum: nam si imponatur in rebus necessarijs ad proprium vsum, pauperes plus grauantur, quam diuites. *Quia radix vsu* (ait Caiet.) *est indigētia, & ita qui magis indiget, magis vtitur. Et pauper, qui est oneratus filiis, pluribus rebus indiget, & ita plus soluit ex vectigalib.* Et hæc videtur fuisse antiquorum opinio, vt Glos. & Hostiens. in c. *super quibusdam*, & sequitur Summa Pisan. & Sum. Confessor. & Dried. li. 2. de

Caiet. Glossa. Hostiens. Pisan. Dricdo.

2. de libert. Christ. c. 5. Qui addit hæc tributa esse prohibita iure ciuili, & canonico. Priorem partem probat ex l. allegata, posteriorem verò ex Bulla Cœnæ, in qua excommunicantur imponentes vectigalia prohibita, & ita sentit incurrere in censuram Bullæ Cœnæ exigentes hæc vectigalia, quod apertè tradit etiá Tolet. li. 5. summæ c. 79. n. 1. licet postea n. 2. sententiam limitet. In eandem sententiam inclinat Soto li. 3. de iust. q. 6. a. 7. vbi prius explicans quid sit vectigal, portorium, & pedagium, solum ponit pro materia eius res, quæ vehuntur negotiationis gratia, & postea dicit, esse iniusta tributa prohibita in dicta l. *vniuersi*, sc. quæ pro his rebus, quæ ad proprium vsum pertinent, exiguntur. Et inde videtur damnare iniustitiæ gabellam, quam *Alcaualam* vocant, quatenus exigitur de rebus, quæ ad propriam necessitatem subleuandam venduntur, quia tunc etiam plus soluit, qui plus eget, non qui plus habet, vel lucratur. Idem fere sentit Ledes. 2. p. 4. q. 18. a. 3. quatenus damnat quoddam tributum in Lusitania vsitatum, quod soluitur ab ementibus res ad suum vsum necessarias, & à vendentibus res, vt suis necessitatibus subueniant, quod tributum vulgo *Sisa* vocatur, quidem ferè est, quod *Alcaualla*; licet in Lusitania non soluatur à solo venditore, vt in Castella, sed partim ab emptore. Itaq; sentiunt hi auctores, tantum peti posse ex lucris, vel fructibus, seu in rebus quatenus vel fructiferæ sunt, vel ordinantur ad lucra, & ideo iniustè exigi ex rebus emptis, vel venditis, vel transportatis ad proprium vsum.

Bulla Cœnæ. Tolet. *Soto.* *Ledesm.*

3. Nihilominus dico, illam conditionem materiæ, quam ponit Caiet. prout ab ipso explicatur, non esse necessariam, quia non est iniustum, tributum imponere de rebus, quæ ad proprium vsum feruntur, aut venduntur, vel emuntur. Hæc est communior sententia, & sumitur ex D. Anton. 2. p. t. 1. c. 10. § vlt. nam licèt loquatur de particularibus impositionibus ciuitatum, eadem est proportionalis ratio de generalib⁹ tributis. Et idem omnino sequitur Gabr. 4. d. 15. q. 5. a. 2. concl. 2. in fin. Sylvest. *gabella*. 3. q. 5. vbi nonnullã differentiam in hoc constituit inter externos, & incolas, de qua statim dicam. Eodemq; ferè modo loquitur Angel. verb. *pedagium*, n. 3. Armill. verb. *gabella*, n. 11. Tabien. verb. *pedagium*, num. 4. Idem medina dict. Cod. de restit. q. 15. in fine. Nauarr. cap. 17. num. 202. Molin. tom. 3. disp. 669. Supponendum autem est ad probandam hanc sententiam, sermonem esse de impositione tributi habente alias conditiones ad iustitiam tributi requisitas; nimirum quòd ab habente potestatem, & propter causas iustas, & proportionatas imponatur, & solum tractari, an eo ipso, quòd imponitur super talem materiam, sit iniustum, vel iniquum.

Contraria opinio auctoris. *Anton.* *Gabr. Sylvest.* *Angel. Armil. Tabien. Medin. Nauar. Molina.*

4. Probatur ergo nõ fieri iniustum, neq; iniquum ex illo capite. Quia vel est iniustum, quia prohibitum, vel quia per se, & natura sua est intrinsecè malum: auctores n. primæ opinionis interdũ vno fundamẽto, interdum alio vtuntur, & in hoc satis confusè loquuntur; neutrum autẽ fundamentum solidum est. Probatur ergo, propter solam humanam prohibitionem non posse dici simpliciter malum, i. vbiq;, & in omnibus regnis, vel prouincijs Christiani orbis, quia non inuenitur prohibitum iure canonico, & ciuile ad hoc non sufficit. Prior pars declaratur, quia in Bulla Cœnæ non fit specialis prohibitio, sed supponitur, & fertur specialis modus censuræ contra imponentes tributa prohibita. Nec etiam in corpore iuris canonici inuenitur speciale ius, quod designet materiam vectigalium, seu pedagiorum, vt iusta sint. Neq; hoc recte ab aliquibus ex c. *quanquam*, de censibus in 6. colligitur, quia in eo dicitur, *Pedagiorum exactiones, tam iure canonico, quàm ciuili, regulariter meritò esse damnatas*. Nam vt ex Gloss. ibi, Io. And. & alijs constat, ius canonicum, quod ibi citatur, non est aliud, nisi quod habetur in Conc. Lateran. c. *innouamus*, de censibus & in Innoc. III. in c. *super quibusdam*, de verb. signific. ibi autem non prohibentur talia tributa ratione materiæ, sed quatenus non feruntur ab habentibus potestatem, vel ex consensu illorum. Et eodem modo intelligit Glos. ibi prohibitionem iuris ciuilis, citando legem *non solent*, C. vectigalia noua, &c. significat etiam posse id referri ad prohibitiones pedagiorum respectu Ecclesiasticarũ personarum, dũ allegat, l. *placet*, C. de sacrosc. Eccles. & c. *generaliter*. 16. q. 1. Deniq; in illo capit. non fertur prohibitio, sed supponitur, & nõ simpliciter, sed cum illo addito, *regulariter*, & fortasse id dictum est propter violentias, & excessus, qui regulariter fiunt in exactionibus pedagiorum.

Gloss. Ioan. Andr. *l. non solũ.* *l. placet.*

Altera verò pars de prohibitione iuris ciuilis probatur in hunc modum, quia licèt non negemus, vectigalia in rebus ad propriumvsum esse prohibita iure Codicis, tamen illa lex non obligat in Hispania, Lusitania, Francia, & alijs similibus regnis, vel rebus publicis, quæ superiorem in temporalibus non recognoscunt, quia, vt suprà ostensum est, leges Imperatoriæ ibi non obligant. Vnde miror, cur dixerit Tolet. Reges, & temporales dominos non posse de his rebus vsualibus pedagia exigere propter prohibitionem illius legis: Pontificem autem in suo dominio temporali id posse, quia non subditur legibus Imperatoris, cum non minus sint supremi in temporalib. alij Reges numerati in suis regnis, quam sit pontifex in sua ditione temporali, quod attinet ad potestatẽ, & dominium directum, de quo tractamus. Neq; etiam video, cur Hostien. in sum. t. de censib. §. *ex quib. causis*, verbi. *quòd si quis* (quem multi alij sequuntur) dixerit, nõ posse iustificari hæc pedagia, etiam ratione immemorialis cõsuetudinis, nisi supponãt legem illam nõ prohibere rem de se indifferentem, sed rem per se malam, quod probare non possunt, vt statim ostendam. Ideoq; concludo, legem illam nunc non obligare, nisi in terris Imperij, & nisi ibi sit per contrariam consuetudinem abrogata, vt facilè fieri potuit.

Tolet. 5. *Hostien.*

Probatur igitur vltima pars, videlicet, hoc non esse prohibitum, quia malum; quia nulla sufficiens ratio intrinsecę iniustitiæ in hac materia tributi inuenitur. Nam si quæ esset, maximè quia in tali materia non pot seruari debita forma, & proportio tributi, quia pauperes plus grauantur, quàm diuites; at hoc non ita est per se loquẽdo, ac moraliter; ergo. Probatur minor, primò tollendo quandam æquiuocationem, quę latet in verbis Caietani, & eadem ferè est in alijs auctoribus. Ait n. Caieta. quod indigentia est radix vsus, & ita qui magis indiget, magis vtitur, & ita magis grauantur pauperes indigentes. At profectò vox illa *indigentia*, æquiuoca est, & aliter in antecedenti, & aliter in cõsequenti sumitur. Indigentia n. interdum significat necessitatem, & de hac indigẽtia verum est, quod est radix vsus, & quòd qui plus indiget, magis vtitur, vtiq; quando subuenit indigẽtiæ suæ, seu necessitati. Hæc verò indigentia cõmunis est diuitibus cum pauperibus, imò in diuitibus est maior, vel propter suum statum, vel propter suas delicias, & quia voluptates reputant indigentiã. Quapropter stando in eadem significatione, non rectè infertur, pauperes, qui sunt indigentes, plus vti, & plus grauari, quia non sunt hoc modo plus indigentes. Alio ergo modo indigentia significat paupertatem, & sic falsum est, hanc indigentiã esse radicem vsus: nam potius pauper sæpe indiget veste, & non vtitur illa, quia eget pecunia; & consequenter ẽt est falsũ, quòd q plus indiget, plus vtitur, quia multò magis vtuntur rebus vsu consũptibilib. diuites, quam pauperes, & plures ac pertiosiores ex illis emunt. Et similiter pauperes non solent res portare ex distantibus locis, vbi solent vectigalia exigi, sed diuites frequentius hæc portari sibi faciũt ad propriũ vsum. Vnde ex vi paupertatis non video, quomodo hinc sequatur illa improportio. Quòd si contingat, pauperem habere plu-

Caiet. 6.

res

res filios, & ideo plura emere, illud est accidētarium, quod in re morali considerari non potest. Præsertim, quia etiam diuites possunt filiis abundare, & ita quoad hoc est æqualitas, & aliunde plurib⁹, & pretiosioribus rebus vti solent ad eorum sustentationem, & præterea regulariter diuites habent maiorem familiam seruorum, & familiarum, quam alunt, præter expensas equorum, &c. & ita plura emunt ad suum vsum, & consequenter plus soluunt ex tali tributo.

7. Et hic discursus, licèt in vectigalibus, seu portoriis sit euidentior propter illam considerationem, quòd pauperes rarò deferunt ex locis remotis res propter suum vsum, absq; adminiculo negotiationis: nihilominus etiam procedit de tributo imposito propter solā emptionem, aut vēditionem in rebus necessariis ad victum, & vestitum, quia etiam ex his reb⁹ plures emunt diuites per se, ac moraliter materiam expendendo. Nam contingit quidem diuiti, licet plura cōsumat, pauciora emere, quia vel ex fructibus suarum possessionum multa colligit, & alia domi alit, vel sua industria comparat; licet hoc autem ita fit, hoc totū est accidentarium, & in re morali impossibile est infallibilem regulam constituere, quæ non sæpe deficiat. Quòd si fortasse Caiet. & alij velint, eo ipso esse formam tributi iniustam, quod pro asportatione, aut emptione eiusdem rei ad vsum necessariæ, æquale tributum pauperi, & diuiti imponitur: immerito id asserunt, alioqui etiam esset iniusta forma tributi impositi pro rebus causa negotiationis allatis, quia æquale tributum ponitur pauperi negotianti pro vita sustentanda, & mercatori diuiti, in eadem materia, & cæteris paribus. Imò & decimarum distributio esset iniusta, quia eadem quota pro pauperib⁹, & diuitibus ponitur. In his ergo rebus non potest semper tam exacta distributio fieri. Præsertim, quia hęc improportio potest compensari aliunde, scilicet, quia diuites plura, & pretiosiora consumunt, & transeuehunt.

8. *Conditio tributi vt cum proportione distribuatur quātitas oneris iuxta vires cuiusque, intelligenda moraliter.*

Quapropter dicendum est in primis, conditionem illam ex parte formæ tributi, scilicet, vt cum proportione distribuatur quātitas oneris, iuxta vires facultatis vniuscuiusq;, moraliter accipiendam esse, quantum videlicet suauiter possit seruari, & haberi ratiò illius proportionis sine vexatione populorum, & sine magna difficultate Principum. Vnde si hæc diligētia adhibeatur, nihil obstabit, quod aliqua improportio sequatur, quia illa est moraliter ineuitabilis, & non est intenta, nec censetur volita, sed permissa, sicut videmus in decimis Ecclesiasticis, quod vniformiter imperantur, etiamsi per accidens contingat, aliquos paupetes nimium onerari. Deinde dicimus, conditionem aliam ex parte materiæ sumptam, sc. vt tributa hæc nō imponātur in rebus, quæ ad vsum proprium portantur, emuntur, aut venduntur, non esse simpliciter, ac per se necessariam ad iustitiam tributi, quia nec inuoluit intrinsecè inæqualitatem in forma tributi, vt ostensum est, nec per accidentales euētus fit iniusta, vt etiam est declaratum, nec etiam propter leges est iniqua, nisi vbi lex illa obligauerit in terris nunc subditis Imperatori. Solū ergo necesse est obseruare, vt sit iusta causa imponendi talia, quia nimirum alia non sufficiunt, & publica necessitas vrget, & alia ratio commodior illi succurrēdi non suppetit. In quo etiam tenebitur Princeps moralem diligentiam adhibere, vt modum magis æquum, & subditis magis proportionatum, ac suauiorē eligat, quā diligentia præmissa secure potest eligere modū hunc, si probabiliter credit esse aptiorem. Accedit, quod nemo dubitet esse iusta vectigalia, quæ imponuntur pro oneribus, seu reb⁹, quæ gratia negotionis asportantur, at hæc tandem redundant in onus emētium: nam mercatores ob eam causam cariùs illa vendunt, & ita in re non videtur esse magna differentia inter hæc tributa, quantum est ex parte oneris, quod in pauperes redundat, quia non redundat in illos vt pauperes sunt, sed vt ementes sunt, etiamsi illas ad suos vsus à mercatoribus emant.

Quapropter non existimo, ciuilem legem prohibuisse illam vectigalium materiam, quia sit onerosa pauperibus, sed quia videtur asperum, & durū grauare homines in his rebus, quibus quotidie nutriuntur, & indigent, & similiter visum est graue, difficilē, ac onerosam reddere asportationem rerum ad proprium vsum pertinentium. Sed hæc difficultas non facit, rem esse per se malam, & superari potest ex aliis commoditatibus, vel necessitatibus occurrentibus, propter quas potest aliud statui ab habente potestatem supremam, quę non subditur illi legi. Nihilominus tamen propter rationem, & fundamentum illi⁹ legis, & quia hæc tributa malè audiunt, & odiosa sunt communitati pauperum, rectè facient Principes, illa excusando quoad fieri possit. Multoq; congruentius esset, in rebus, quæ ad vsus non necessarios, sed ad delicias, vel nimium ornatum, vel curiositatem deferuntur, similia onera, & grauiora imponere, dum tamen illa sufficiant ad indigentiam, iustam ve necessitatem regni, aut Principis subleuandam. 9. *Optimum consilium.*

Vnde infero, hæc vectigalia, & pedagia, si generalia sint, & propria tributa iustè exigi non solum ab incolis, sed etiam ab extraneis peregrinantibus in tali regno. Sicut vectigalia mercium soluuntur à mercatorib. etiam extraneis. Tum quia hoc consuetudine seruatur in omnibus regnis, quia fortasse non poterat commodè fieri personarum distinctio, & quia alias occasio fraudibus daretur, & ita fit virtualis compēsatio, veluti quodam iure gentium introducta. Tum etiā, quia extranei multa commoda recipiunt à Principe illius regni, in quo versantur, scilicet viarum securitatem, & expeditionem, & pacis conseruationē, & administrationem iustitiæ; tum denię quia dum ibi degunt, sunt aliquo modo subditi, quatenus tenētur illius regni legibus parere. Illa ergo exceptio, quā aliqui ex allegatis Doctoribus addunt, necessaria nō est. Dixi autem, si tributa sint propria, & generalia; nā si sint particulares impositiones ciuitatū ad propria commoda particularia introductæ, magis ex quadā ciuium cōuentione, & voluntate, ac pacto tacito, vel expresso, tunc nō obligabuntur externi, & in hoc casu videntur loqui citati auctores. Non video tamen cur specialiter hoc doceant de vectigalibus positis in rebus ordinatis ad proprium vsum, cum eadem sit ratio de omnib⁹, si seruetur proportio. Ratio autem est, quia illi non consenserunt in illi pacto, & conuentione, nec commoditas intēta in eos redundat. Nam si redundaret, & ex consensu Principis impositio generaliter fieret, tunc iam induceret rationem tributi suo modo generalis. 10.

CAPVT XVII.

Vtrum aliqua alia conditio, præsertim subditorum consensus, ad iustitiam tributi requiratur.

PArs negans satis videtur ex dictis concludi; ex illis enim colligi possunt tres conditiones tributorū, scilicet, legitima potestas, iusta causa, ac debita proportio, quæ plane videntur sufficientes ad iustitiam tributi, & ita illas tantùm ponunt Castro, & Medin. Et probatur: nam alię, vel necessariæ non sunt, vel nō nisi quatenus in his continētur, vt dictum est de vsu, & materia. Idemq; est de personis, quibus imponitur tributum; debent enim esse subiectæ Principi secundùm eam potestatem, qua tributū imponit. Hæc enim conditio vera est, sed includitur in prima de Principe habente potestatem: nam superior & subditus correlatiua sunt, & ideo eo ipso, quod requiritur potestas Principis, manifestum est, non extendi, nisi ad subditos. Vbi statim offerebatur occasio explicandi, quomodo Ecclesiasticæ personæ exemptæ sint à 1. *Castro. Medina.*

tributis Principum secularium, sed hoc alio loco ex professo tractatum est, & ad præsentem non spectat. Quomodo item priuilegia exemptionum in hac materia dari possint personis laicis, vel semel data seruanda sint, alterius etiam est considerationis.

2. Non omittam tamen aduertere, excogitatam esse à quibusdam conditionẽ aliam vt simpliciter necessariam ad iustitiam tributi, nimirum, vt cum consilio, & consensu regni imponatur. Putant enim, Principẽ etiam supremũ non posse noua tributa imponere in regno suo sine consensu regni. Fundanturq; in quadam lege Hispaniæ, quæ hodiè habetur in li. 6. nouæ, recopil. tit. 6. l. 1. vbi statuitur, vt in Hispania Rex non possit nouũ imponere tributum, nisi prius cõuocato regno per procuratores, & illis consentientibus, & acceptantibus tributum. Volunt autem hanc legem nõ tam constituere nouum ius positiuum, quam declarare ius gentium, seu naturale, & dare modum, & formam, qua illud seruetur. Tum quia non est verisimile, Reges Hispaniæ tam liberaliter voluisse credere iuri suo, vel ligare, ac diminuere potestatem suam, si antea ex vi regiæ potestatis omnino liberam illam haberent. Tum etiã, quia nisi hæc potestas ita sit restricta in Regib⁹, facilè verget vel in tyrannidem, vel certè in notabile incommodum, vel grauamen regnorum. Quia Principes valde propensi sunt ad imponendas subditis huiusmodi exactiones, semperq; causantur antiqua tributa sibi non sufficere ad suos eximios sumptꝰ, siue illi necessarij sint, siue superflui. Vnde si sua sola potestate tributa possent imponere sine consensu regni, plus iusto, vel certe nimium populos grauarent. Accedit regula iuris, *Quod omnes tangit, debet ab omnibus approbari.* cap. 29. de regul. iur. in 6. quæ regula est valde consentanea iuri naturali; ergo maximè debet seruari in re tam ardua, quam est tributorum impositio.

L. Hispan.

3. *Non est opus ad tributum cõsensum regni, nisi ex benignitate regis.*

Hanc verò sententiam sic explicatam non inuenio in iure communi, canonico, vel ciuili, neq; in auctoribus antiquis, & ideo non censeo, hanc cõditionem esse necessariam ex vi iuris naturalis, aut gẽtium, neque etiam ex iure communi; imò neq; ex iure antiquo Hispaniæ. Probo singulas partes, & primò de iure naturali videtur per se euidens, quia cõstitutio regnorum, & potestas Regum nõ est immediatè de iure naturali, sed mediante concessione populorum, vt suprà ostensum est; ergo amplitudo, vel restrictio potestatis circa ea, quæ per se mala, vel iniusta non sunt, non potest esse de iure naturali, sed pẽdet ex arbitrio hominum, & ex antiqua cõuentione, vel pacto inter Regem, & regnum. At verò potestatem ad imponendum tributũ intra limites iustitiæ absolutè residere in solo Principe non est intrinsecè malum, nec cõtra bonos mores, vel è conuerso quòd requiratur cõsensus populi, non est per se necessarium ad iustitiam, & æquitatem: ergo neq; illud prius est contra ius naturale, neq; hoc posteriꝰ est de eiusdem iuris præcepto. Neq; sufficit dicere, hoc esse magis conueniens populis & regnis: tum ex maiori conuenientia non potest colligi necessitas præcepti; tum etiam, quia illud non est certum, quia si coniecturis, & congruentiis vtendum est, possunt facilè pro vtraq; parte asserri.

4. Nam constat ex suprà dictis, Monarchiam posse vtroq; modo constitui, sc. vel ita vt Princeps in condendis legib. pendeat à consensu populi, seu senatus, tanquam ab habentibus suffragium definitiuum, vel ita vt potestas simpliciter sit in solo Principe licet vti debeat suorum consilio. Et hunc posteriorem modũ diximus esse magis consentaneum monarchico regimini, & magis vtilitatum, satisq; consonum prudẽtiæ, & iustitiæ, & conuenienti regimini, & obedientiæ subditorum. Si ergo hæc potestas est data solis Regibus in aliis legibus ferendis, etiamsi grauissimæ sint, cur non poterit esse etiam in legibus tributorum, vel cur hoc repugnabit iuri naturali. Item Princeps supremus ad inducendum bellum, non indiget consensu populi, neq; ad reficiendos pontes, vias, castra, mœnia, &c. cur ergo ex natura rei erit illi necessaria populorum acceptatio in tributorum impositione, cum propter has causas præcipuè fieri soleat. Deniq; Monarchia integra, & perfecta non est contra ius naturale, vt per se notum est; sed non est perfecta, & integra monarchia, nisi habeat potestatem plenam ad imperanda tributa iusta, tum quia quantum pendet in hoc à consensu regni, tãtum deficit à perfecta monarchia, tum etiam, quia si in hoc pendet illo modo, consequens est, vt etiam pendeat in omnibus aliis, quæ sine tributis fieri nõ possunt; ergo monarchia cũ tali potestate non potest esse cõtra ius naturę, ac subinde neq; illa conditio, seu dependentia potest esse ex dictamine necessario iuris naturæ.

5. Atq; hæ rationes idem conuincunt de iure gentiũ. Eo vel maximè quod creatio Regum, & potestas eorum non est de iure gentium, sed est potius de iure ciuili, vel nationali (vt sic dicam) vniuscuiusq; regni, vel prouinciæ. Vnde licet in communi dici possit de iure gẽtium diuisio regnorum, ciuitatũ, & magistratuum, aut regiminum; modus tamẽ constituendi regimen vel per plures, aut pauciores, vel per vnum cũ tanta, vel maiori potestate, & cum his, vel illis conditionibus, nõ est de iure gentium, sed ex proprio iure singularum communitatũ, & à principio fuit aut ex pacto voluntario, aut ex iusto bello, vel cõsuetudine introductus, ergo nõ potest hæc necessitas fundari in iure gentium. Multò autem minus potest fundari in iure positiuo communi: nã (vt vidimus) in iure canonico hæc potestas cõceditur simpliciter Imperatoribus, ac Regibus, & Principibus supremis, qui illis æquiparantur, & nulla limitatio additur, neq; postulatur regni consensus. Eodemq; modo loquitur ius ciuile, vt etiam citauimus; ergo illa conditio nõ solum nõ potest fundari in iure communi, verum etiam illi repugnat, dum simpliciter loquitur: nam limitandũ non est sine alio iure, vel ratione cogente. Et ita Doctores interpretantes illa iura absoluta dicunt, esse in Principe hanc potestatem, nulla facta mentione cõsensus populi, vt patet ex Innoc. in d. ca. *quod super his*, & ibidem Panorm. & in dicto cap. *innouamus*, Bartol. & aliis in dicta l. *vectigalia*, & in l. 1. & 2. C. noua vectigal. &c. Bart. etiam in l. vnic. ff. ad l. Iuliã de ambitu. *Innocent. Panorm. Bart.*

6. Tandẽ neq; ex antiquo iure Hispaniæ talis dependẽtia Regis à regno, seu necessitas talis cõditionis ad iustitiam vel valorem tributi colligi potest. Nam in l. 2. tit. 1. p. 2. priꝰ dicitur absolutè, Imperatorem habere supremã potestatem, & absolutam imponẽdi iusta tributa, & postea subditur, hãc potestatem in his regnis translatam esse in Regẽ. Similiter in l. 9. tit. 8. p. 5. hæc potestas soli Regi tribuitur, idemq; supponitur in l. 5. tit. 10. part. 7. Relinquitur ergo concursum regni, seu populi consensum per se, vel per procuratores suos, non esse conditionẽ necessariã ad iustitiã tributi. Imò ẽt sequitur, iustitiam tributi esse priorem, ex natura rei tali consensu populi, ideoq; supremũ Principem suã potestate posse imponere tributum iustũ, lege lata, & consequenter posse obligare populum ad consentiendũ, & acceptandum tributũ, modo explicando in capite sequenti. Alias tributum non posset imperari per modum præcepti, & legis, nisi prius acceptaretur à subditis per modum noui pacti, & donationis, q; non potest esse verum ex natura rei, cum tributum pertineat ad obligationem iustitiæ, non in noua, & liberali donatione fundatam, sed in naturali iure, quo tenemur dare laboranti mercedem, & gubernãdi subsidium ad onerã muneris sui iustẽ tanda. *l. 10. Hispan.* 7.

Lex ergo illa, & consuetudo Hispaniæ requirendi consensũ regni, quando tributa imponẽda sunt, specialis institutio Regũ fuit ex illorũ benignitate, nõ ex necessitate iustitiæ cõcessa, ante ducentos annos, vel circiter. Et ideo non est extendenda ad oĩa regna, sed in vnoquoq; seruanda erit sua lex, vel consuetudo, & vbi nulla specialis determinatio fuerit, seruãda est æquitas

quitas iustitiæ naturalis. Illa verò Hispanię institutio in hoc fundata videtur, quòd eo tempore, in quo illa stabilita est, iam erant in Hispania imposita multa tributa, quæ ad onera regni sustentanda videbantur sufficere, & ideo ne nouis oneribus grauaretur populus sine magna, & publica causa, & vt maiori, ac suauiori prouidentia id fieret, quando fieri oporteret, ideo rectissimè id institutum est. Et post concessionem illam à Regibus factam, & moribus confirmatam, seruanda est. Non est autem ita intelligenda, vt sit in arbitrio Procuratorum, suum consensum non præstare, etiamsi iustitia tributi, eiusq; necessitas nota sit, tunc enim consentire tenentur, sicut etiam tenentur fortiter resistere, quando iniustitia tributi est manifesta, vel quãdo ex multitudine tributorum tam grauiter onerantur populi, vt æquitatem iusti stipendij, & auxilij Principi debiti, excedat.

CAPVT XVIII.

Vtrùm leges tributorum obligent in conscientia ad illorum solutionem, etiamsi non petantur.

1. QVæstio hæc locum habere potest etiamsi lex tributi pœnalis non sit, vt diximus, quia licèt tributum nõ sit pœna, & ideo ad illius solutionem non fit necessaria sententia condemnatoria, imò nec declaratoria; nihilominus potest requiri exactio, ita vt sine illa nemo cogatur spontaneè offerre tributũ. Sicut etiam pœna pecuniaria legis post sententiam debita est sine alia noua sententia, & nihilominus Couar. & alij sentiunt, non deberi, nisi petatur: simili ergo modo potest accidere in tributis, & hoc est, quod inquirimus. In qua etiam quæstione aduerto, non posse habere controuersiam, si de possibili loquamur. Quid enim vetat tributum imponi cum hac moderatione, vt postulatum soluatur, & non aliàs? non est ergo dubium, quin possit hoc modo ferri, & quòd sic lata lex non plus obliget, quia obligatio nõ est maior, q̃ legis verba postulent, per quæ animus imperãtis cognoscitur. Et similiter dubitare nemo potest, quin Princeps possit imperare solutionem tributi, nulla expectata petitione, vel monitione. Quia etiãsi imponatur hoc modo, & cum hac expressa conditione, potest esse iustum tributum secundum omnes cõditiones supra numeratas, vt patebit facilè discurrẽdo per eas; ergo iustè potest sic imponi; ergo sic etiã obligabit: nam quoad hoc totum lex illa est moralis, & procedunt omnia dicta in c. 11. Item tributum imponitur vt stipendium iustum, & debitum ex lege iustitiæ, sed præcipere solutionem debiti, non spectata petitione, non est onus iustum: imo nec nimis graue: ergo talis lex ex hoc capite nec iniusta, nec nimis grauis censeri potest: cur ergo non statim obligabit?

Couarr.

2. His ergo existentibus certis, solum de vsu, & de efficacia legum imponentium tributa, seu de sensu verborum, quibus vtuntur, esse potest controuersia. In qua varias inuenio opiniones. Prima negat, leges tributorum obligare in conscientia ad illa soluenda, nisi petantur, imo nec ad declarandum contractũ, aut vectationem mercium, aut aliam similem actionem fundantem debitum tributi: quin potius nec obligare ad non occultandum simile debitum, seu fundamentum eius: ac subinde non esse cõtra iustitiam occultè, vel palliatè venditionem facere, ne gabella petatur, vel transire limina regni per loca inuia, aut in tempestiuis horis, propter non soluenda vectigalia. Ac denique solum obligare has leges ad soluenda hæc tributa, si exactor, seu publicanus occurrat, & petat, vel ad summum ad nõ decipiendum illum si interroget, præsertim cũ iuramento. Hanc sententiam à fortiori tenent Angel. & Nauarr. allegati c. 11. & latius, ac expressius idem Nau. in c. *fraternitas*, 12. q. 2. à n. 21. verum est, ibi magis procedere argumentando, quã definiendo, quia non perfecit opus, satis tamen indicat sententiam suam. Eandem tradit latè Tab. verb. *pedagia*. n. 8. & 9. Medin. 1. 2. q. 90. ar. 4. Henr. to. 1. li. 7. de indulg. c. 36. §. 5. lit. D. vbi refert Soncinat. & Parlador. Inclinat etiam Soto l. 3. de iustit. q. 6. ar. 7. in fin. Fundamentum præcipuum huius sententiæ est cõsuetudo, quæ potest interpretari, & moderari legẽ, & eadem ratione potest moderari quotam stipendij taxatam per legem, sicut videmus in quota decimarum: nam licèt pars decima sit, quam lex canonica statuit, nihilominus ipsamet lex canonica declarat, id intelligendum esse, nisi obstet consuetudo, quæ præualere potest: ergo multo magis potest in præsenti.

Tabien. Medina. Henric. Soto.

Legi tributorum non obligare in conscientia ad illa soluenda, nisi petãtur, sentiunt multi, imò nec obligare ad nõ occultandum simile debitũ, sentiunt multi ex ob consuetudinem.

Angel. Nauarr.

3. Confirmatur, quia aliàs omnes, qui in casibus insinuatis non soluunt tributa, obligandi essent ad restitutionẽ, quia peccarent contra iustitiam, consequens est grauissimum onus, & moraliter impossibile, imo etiam est contra consuetudinem, non tantum pœnitentium, sed etiam confessorum eruditorum, vt Nauar. refert. Confirmatur 2. quia hoc modo fiunt leges istæ tolerabiles, & humanæ, quæ alioqui essent nimis onerosę, & difficiles ad obseruandum, & aliunde hoc etiam sufficit ad finem talium legum: nam Principes hoc modo recipiunt sufficientia stipẽdia, & subsidia, & si interdum defraudantur, postea per executionem pœnarum fit compensatio: ergo.

4. Secunda opinio esse potest distinguens inter leges obligantes ad soluenda pedagia, seu vectigalia. Nam quædã procedunt ex antiqua cõsuetudine, cuius initium ignoratur, & hæ indistinctè obligant in cõscientia ad solutionẽ talis tributi sine fraude, vel occultatione, licet non petatur, quia præsumuntur omni ex parte iustæ, iuxta c. *super quibusdam*, de verb. signific. & propter alias rationes, quas in sequenti sentẽtia afferemus, & in his tributis maximè sunt efficaces, & in hac parte cõueniunt auctores statim allegãdi in hac, & sequenti opinione. Aliæ verò sunt leges imponentes noua pedagia, siue scriptæ sint, siue ex cõsuetudine, de cuius initio constet. Et de his subdistinguitur: nam si certò constet, talia tributa esse iusta ex omni parte, & cõditione, tunc etiam obligabunt illæ leges ad solutionem absq; præuia exactione, vel petitione, propter idem fundamentum: si verò non constet de iustitia earum, non obligabunt cum illo rigore. Quin potiùs si certò constiterit esse iniustas, non obligabũt vllo modo, per se loquendo, sed ad summum ratione scandali vitandi, quando aliter solutio tributi caueri nõ potest. Si aũt nec de iustitia, nec de iniustitia constet, tunc etiam non obligant in conscientia ad solutionem, saltem si tributum non petatur, & absq; violentia, vel deceptione vitari non possit.

Secunda sententia sub distinctione loquens.

5. Hæc sententia licet nõ tam distinctè explicetur ab auctoribus statim citandis, meritò tamen potest illis tribui, quia simpliciter asserunt ad soluenda hæc noua pedagia neminem obligari, nisi cui constiterit de illorum iustitia, satisq; esse ad excusationẽ, vt de illa nõ cõstet, ac subinde, vt res sit dubia. Quod ego moderor, & interpretor, donec petantur, vel vbi eorum exactio sine vi, aut fraude vitari nõ potest. Tenet autem illam sententiam Gab. 4. d. 15. q. 5. concl. 7. & Sylueſt. verb. *gabella*. 3. q. 3. n. 9. & q. 14. nu. 29. Caiet. verb. *vectigal*, in fine, inclinat etiam Driedo d. lib. 2. de liber. Christian. c. 5. versùs finem, Armill. verb. *gabella*, n. 18. Aragon. 2. 2. q. 62. art. 2. Inclinat Cordub. in sum. q. 95. dub. 1. Medin. d. c. 13. Fundantur primò hi auctores, quia noua pedagia, & vectigalia in iure præsumuntur iniusta, & reprobata; c. *quanquam*, de censib. in 6. ergo si certò non constet de illorum iustitia, vnusquisque potest præsumere de illorũ iniustitia, ac subinde tuta conscientia illa non soluere, saltem nisi petantur. Confirmatur, quia in dubio melior est conditio possidentis: sed subditi possident res suas; ergo in dubio non tenentur offerre tributum, cùm autem non sunt certi de iniustitia tributi, eo ipso dubitant de iustitia tributi: ergo.

Gab. Sylueſt. Caiet. Driedo. Armil. Aragon. Medin.

c. quanquã.

6. *Sententia affirmans has leges tributorum iustas obligare ad solutionem. Raymund. Anton. Bertach. Couar. Castro. Medin. Nauarr. Ledesm.*

Tertia sententia sine distinctione affirmat, has leges tributorum iustas obligare ad soluendum tributum, etiamsi nō petatur. Ita tenet Hostiensis in summa tit. de censibus. §. *ex quibus causis*, in fine, & reprobat distinctionem de antiquis, & nouis vectigalibus, quam dicit fuisse Raymundi. Idem Anton. 2. part. titul. 1. cap. 13. §. 8. Bertachin. referens plures in tractatu de Gabellis, p. 9. nu. 1. & 3. Sequitur Couarr. in regul. *peccatum*, 2. part. §. 5. num. 5. & dicit esse communem Canonistarum in cap. *innouamus*, de censibus; tenet etiam Castro lib. 1. de lege pœnal. cap. 10. Medin. c. de restitut. quæst. 13. & 15. Ledesm. 2. p. 4. q. 18. art. 3. dub. 10. in fine, Nauar. lib. 3. de restitution. cap. 1. num. 263. Fundamentum est, quia lex iusta obligat in conscientia, vt impleatur, nullo admonente, sed lex tributum imponens est iusta, vt supponimus; ergo obligat ad solutionem nullo etiam petente. Sed ait Bartol. de Medin. non teneri externos scire leges regni. Respondeo in primis hîc non tractari, an ignorantia excuset, vel an interuenire possit, sed explicari obligationem, quam per se imponit talis lex. Deinde dico, extraneos teneri saltem ad procedendum via regia sine fraude, & tunc si nullus petat, probabiliter poterunt præsumere, nullum deberi tributum, & inde excusari: regulariter verò res est adeò nota in huiusmodi locis, vt vix possit probabilis ignorantia interuenire.

7. Secundò probatur eadem sententia, quia tributum iustum est ex iustitia debitum, sed vnusquisque tenetur soluere debitum iustitiæ, etiamsi non petatur; ergo. Dicet fortè aliquis, non esse debitum ex iustitia, sed ad summum ex obedientia legis. Sed hoc planè falsum est, & contra omnes Doctores, qui fatentur, hanc obligationem soluendi tributa, vbi interuenit, esse iustitiæ. Et suprà id probatum est ex Rom. 13. & idem sumitur ex illis verbis Christi, *Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari*, Matth. 22. Agebat enim de redditione tributi, & significat esse reddendum instar rei alienæ. Item quia tributum est debitum per modum stipendij iusti, quod ex iustitia debetur, sicut de decimis suo loco diximus; est autem eadem ratio cum proportione in præsenti. Deniq; lex humana nō obligat immediatè ex sola virtute obedientię, sed reponit actum in propria specie virtutis iuxta materiæ capacitatem, & motiuum, seu rationem præcipiendi; hîc autem materia legis imponētis tributum est materia iustitiæ, & ratio præcipiendi est, vt seruetur æquitas subditorum ad Principem, & ad onera eius, ac regni sustentanda: ergo talis lex non ex obedientia tantùm, sed ex iustitia obligat, præsertim, quia Principes intendunt obligare quantum possunt secundū exigentiam materiæ: possunt autem ex iustitia obligare; ergo.

Rom 13.

Matth. 22.

8. Dices, hoc esse verum, si lex ipsa expressè præcipiat soluere tributum, nulla expectata petitione; leges autem tributorum non ita ferri, & ex benigna, & consueta interpretatione non id præcipere, sed tantùm vt petita soluantur. Sed contra hoc est primò, quia etiam id, quod assumitur, non est vniuersaliter verū. Nam in l. 5. tit. 7. partit. expressè præcipitur mercatoribus, vt via recta incedant per loca, vbi solent tributa exigi, & veritatem aperiant, nihil occultando, & multæ leges similes habentur in noua recopilatione lib. 9. tit. 19. l. 13. 14. 18. & 32. vbi afferentes merces obligantur per certas vias incedere, & per definitas partes ingredi, & emptori præcipitur manifestare contractum, vel certum fieri de solutione gabellæ, & in l. 9. & 10. tit. 1. lib. 6. Ordinat. statuitur, vt transmittens merces per loca publica, si nullum inueniat custodem petentem vectigal, non incurrat pœnam, etiamsi transeat sine solutione vectigalis, & nihilominus teneatur ad illud soluendum: vbi satis apertè declaratur, legem obligare ad soluendum tributum, etiamsi non petatur.

L. 5. tit. 7. part.

Noua recopilat.

Ordinat.

9. Præterea dicimus, etiamsi lex non declaret expressè, vt tributum non petitum soluatur, sed simpliciter vt soluatur, id satis esse, vt in cōscientia sit reddendū, etiamsi non petatur, quoties lex non cōcedit expressè hanc moram, vel coarctat, ac limitat expressè præceptum, quod certè nūquam facit. Assumptum probatur primò, quia sine dubio hæc est mens Principū; nam intendunt plenè, & integrè obtinere tale tributum, & intendunt obligare quantum possunt. Secundò, quia materia ipsa postulat hoc genus obligationis, vt ostensum est, quia est materia iustitiæ, & debiti soluendi; ergo si lex simpliciter præcipit, simpliciter etiam obligat. Nec licet nobis aliquid addere legi, quod ipsa non addit, neque in materia legis habet fundamentum: supponimus enim tributum sine tali conditione esse æquum, & iustum, aliàs nulla esset quæstio. Deniq; neque consuetudo sufficit ad talem moderationem admittendam. Quia illa consuetudo (si est) non est talis, vt possit derogare legi, quia non est vidente, & conniuente Principe, sed potiùs resistente, & puniente omnes, qui se occultant, aut alio modo vectigalia defraudant.

10. In hoc puncto, cùm ius videatur clarum, difficillimum est de facto ipso definitum iudicium ferre, & inter omnes auctores vix est vnus, qui generaliter loquatur, sed ferè omnes vel addunt limitationes plures, vel loquuntur sub cōditione, & ita vix potest absoluta resolutio ex illis colligi. Varios ergo gradus iustitiæ in his legibus distinguo. Primus sit legum, de quarum iustitia ex omni parte certò constat, moraliter loquendo. Secundus extremè contrarius earum legum, de quarum iniustitia certò, vel probabilioribus coniecturis constat, quia nimirum constat deficere in tributo aliquam ex conditionibus necessarijs ad iustitiam eius. Hæc enim est differentia inter iustitiam, & iniustitiam, quæ solet esse inter bonum, & malum, quia bonum ex integra causa: malum ex quocunque defectu, & ita vt constet, legem tributi esse iustam, necesse est, vt constet omnes conditiones in illo occurrere: vt autem constet esse iniustam, satis est, vt constet vnam deficere. Tertius gradus est medius, scil. quando non constat de iniustitia, neque de iustitia tributi, quod potest contingere dupliciter, scil. vel negatiuè omnino, quia nec est ratio ad præsumendam iniustitiam, neq; etiam de iustitia constat, vel quia pro vtraq; parte sunt coniecturæ, & probabiles rationes, neutra tamen constat.

11. *Leges simpliciter imponentes tributa iusta obligāt ad solutionem tributi non petiti, quando de iustitia legis constat moraliter. Sylueſt. Soto. Dried. Cordub. Aragon.*

Dico ergo primò, leges iustæ simpliciter imponentes tributa, licèt non declarent, quomodo soluenda sint, per se, & natura sua obligant ad soluendum tributum, etiam non petitum; quando de iustitia legis sufficienter constat morali modo. Hanc cōclusionem præcipuè intendunt auctores secundæ sententiæ & eam planè confitentur, ac præmittunt, Caiet. Gabr. Sylueſt. Soto, Dried. Cordub. & Aragon. Et conuincitur rationibus factis in probatione tertiæ sententiæ: neq; contra illam aliquid obijcitur in priori opinione, quod alicuius momenti sit, quòd ve inter probandam tertiam sententiam non sit solutum. Imò certè etiam Angel. Nauar. & alij non videntur hoc ius negare, quia non negant in Principe potestatem ad præcipiendum hoc modo tributum: nec etiam dicunt, absolutum imperium vt soluatur tributum, non sufficere quoad vim verborum ad hanc obligationem, quæ in ipsa materia talis imperij intrinsecè inclusa est, nisi ob eam causam aliunde excedatur in æquitate iustitiæ. Et hæc est ratio à priori huius partis, videlicet legem hanc simpliciter latam, simpliciter obligare supposita potestate ferentis legem, & æquitate ex parte materiæ: nam ex parte verborum nihil amplius requiritur, neque ex vi significationis eorum alia conditio intelligitur, nec ex declaratione iuris, neq; ex vi alicuius consuetudinis iustæ, & toleratæ à Principe, maximè in his tributis, de quorum iustitia constat. Neque in terminis huius conclusionis inuenio aliam differētiam inter antiqua, & noua tributa, nisi quod antiqua, quorum initium ignoratur,

tur, supponuntur esse talia, vt de eorum iustitia satis constet, nec possint rationabiliter in dubium reuocari, quia pro illis stat præsumptio iuris, & de iure. Imo potius videntur ipso iure approbata in dicto capite, quoad super hu. nam qua ratione sunt approbata quoad auctoritatem, eadem censeri debent approbata quo ad causam, & formam. At vero tributa noua, qualia censentur omnia, quorum initium cognoscitur, nō sunt semper iusta, nec esse supponuntur, nisi probētur: si tamen de eis constet sufficienter esse iusta in eis procedit assertio eodem modo, quia procedit in eis eadem ratio.

12. Leges trib. iniusta quando constet de iniustitia nō obligant vt quam ad solutionem.

Dico secundo: Leges tributorum, quando constat esse iniustas, non obligant ad soluenda tributa, nō solum antequam petantur, sed etiam si exigātur. In hoc omnes conueniunt, & ratio est clara: quia si lex est iniusta, etiam petitio tributi: ergo nō potest magis obligare petitio, quā lex. Imo hinc sequitur primo, peccare grauiter, & teneri ad restitutionem, non solum Principes ferentes tales leges, & accipientes talia tributa, sed etiam ministros illa exigentes, si illis constat de iniustitia legum. Sequitur secundo, omnes illos incurrere in censuram Bullæ Cœnæ Domini, vt circa il lam declarauimus in 5. tomo, disp. 21. sect. 2. nu. 35. & 43. Tertio sequitur, personas illas, à quibus talia tributa exiguntur, posse licite non soluere tributum, tū se occultando, tum etiam resistendo aliquo modo, quantum sine graui rixa, & scādalo possint, quia ius defensionis naturale est. Possunt etiam vti amphibologiis ad non reuelandam veritatem, quia iniuste interrogantur, & non tenentur respondere ad mentem interrogantis. Mentiri autem non possunt, & multo minus peierare, si autem id faciant, licet peccent contra veritatem, vel religionem, non tamen contra iustitiā, & ideo nihil restituere tenētur. Sequitur quarto, eos, qui coguntur soluere talia tributa, posse alia via reparare damnum, vel non soluendo alia tributa iusta, si occasio detur, vel alio simili modo occulto, sine vi, & rapina, recompensationem faciendo ex bonis Principis, vel eius, qui per iniustitiam tributum extorsit. Hæc omnia patent ex generalibus regulis de restitutione, quæ in suo loco latius tractantur.

13. Limitatio prædictæ conclusion. ex parte causæ & excessu tributorum.

Est autem circa hanc assertionem distinguendum inter iniustitiam tributi ex parte imponētis, vel ex defectu alterius conditionis. Quando enim lex ita est iniusta ex parte imponentis tributum, vt constet, illum nullam habere potestatem, nec facultatem ad imponendum tributum tunc tributum omnino est nullū, & maxime reprobatum, & iniustum, & ideo talis lex nec ad totum, nec ad partem obligare potest. Si autē in imponente sit absoluta potestas, & iniustitia legis posita sit in abusu, & excessu talis potestatis: tunc cōsideranda est qualitas excessus, & quoad id non obligabit lex, quoad alia vero, quæ separabilia, & diuisibilia sunt, poterit obligare, sic enim vtile per inutile non vitiatur. Vnde si excessus solum sit in extensione ad personas exemptas, lex non obligabit illas, poterit tamen alias habiles obligare, vt si Rex in suo regno iusta ex causa tributum ponat, præcipiatque ab omnibus etiam Clericis solui, non obligabit clericos, obligabit tamen alios. At vero si excessus sit in defectu causæ, considerandum est, an omnino causa desit vel solum excedatur in proportione tributi respectu causæ quoad quantitatem, quia scilicet, plus exigitur quam necessarium sit. Et in priori casu quando causa omnino deest, omnino etiam nulla est obligatio: quando vero iniustitia tantum est in excessu oneris, tunc obligat lex ad soluendum tributum in quantitate moderata arbitrio boni viri: excessus vero poterit sine peccato subtrahi, vel compensari, interim soluendo totum, & interim totum negando, prout necessarium fuerit ad recuperādum excessum. Idemque cum proportione seruandū est, siue iniustitia solum sit in proportionali distributione: nam tunc poterit, qui plus iusto grauatur, minuere tributum in ea parte, in qua grauatur iniuste, tenebitur tamen aliquid soluere secundum debitam proportionem, si in reliquis conditionibus constet tributum esse iustum, quia lex iniusta solum non obligat in eo, in quo facit iniustitiam, in alio vero potest obligare, quia non est omnino nulla, & vnum est ab alio separabile.

Quid agendum in dubio.

14. Dico tertio: Quando tributum est nouum, & non constat Principes habere potestatem ad imponendū tributum, quamuis non constet carere illa, non obligantur subditi illa lege ad soluendum tributum: si vero constet, Principem habere potestatem ad imponenda tributa generatim, licet in particulari tributo non constet seruari omnes conditiones ad illius iustitiam requisitas, lex tributi obligabit subditos ad solutionem tributi, dummodo nō constet de aliqua iniustitia tributi, seu de defectu alicuius conditionis ad illius iustitiam requisitę. Prior pars huius assertionis est iuxta mentem auctorum secundę sententiæ, eamq; à fortiori admittent auctores primæ, de auctoribus autem tertiæ sententiæ solum dicere possumus illi non contradicere, quamuis nec illam affirment. Ratio igitur illius partis est, quia primum fundamētum iustitiæ in tributis est potestas Principis, & obligatio, quæ inde in populo resultat ad contribuendū pro illius stipendio: ergo si dubitatur de iustitia tributi in hoc fundamento, cessat omnis ratio præsumendi iustitiam in illo, ac subinde talia tributa præsumūtur iniusta. Et in eis maxime procedunt rationes tertiæ opinionis. procedit etiam illa regula, *In dubiis melior est conditio possidentis* quia tunc subditi possident sua bona, & suam libertatem, & non sunt certi de subiectione, in hac parte debita Principi. Posset autem hic casus contingere præcipue in quibusdam Principibus temporalibus, qui non sunt supremi, sed recognoscunt superiorem, & nihilominus vsurpant potestatem imponendi tributa titulo consuetudinis, vel alio simili. Si enim non constet, talia tributa esse approbata à supremo Principe, vel cum illius facultate, & licentia esse imposita, non est, cur præsumatur iusta, & ita in his credo maxime procedere tertiā sententiam. Hæc vero pars non minus procedit ante petitionem tributi, quam post illam: semper enim est eadem ratio excusationis, nec petitio præsumitur magis iusta, quam impositio, & ideo non mutant rationem iustitiæ.

15. Altera pars videtur esse contra plures auctores allegatos in secunda sententia: veruntamen in illa particula, *non constet*, potest esse multiplex sensus, & inde fortasse est varietas in modo loquendi auctorum. Primo ergo dicitur non constare, quod non scitur clara & euidenti ratione vel physica, vel morali, & in hoc sensu certa videtur illa pars, quia non oportet, vt subditi cum euidentia, vel certitudine sciant, Principē obseruasse omnes conditiones iustitiæ in ferendo tributo, vt teneātur illi parere: Tum quia licet princeps habeat hanc certitudinem, & euidentiam, est moraliter impossibile, vt omnes subditi illam assequantur contra rationem autem esset aliquid moraliter impossibile postulare, vt lex iusta obliget: Tum etiam quia si hoc verum esset, fere omnes possent excusari à solutione tributorum. Non est ergo satis, vt non cōstet per euidentiam. Potest vero satius illa particula sumi, & cum hac negatione alia coniungi, scilicet, vt neque per rationem probabilem constet de iniustitia tributi, & dicatur non constare, quod nec certo, nec probabiliter cognoscitur, ex qua negatione oritur dubium negatiuum. Et in hoc sensu dico, aliud esse loqui de Principe, aliud de subdito, & aliud de solutione tributi. Princeps ergo si cum simili dubio tributum imperet, agit iniuste, vt supra dixi, quia agit temere, & onerat subditos sine iusta causa. Et ita in illo

illo maxime habet locum, quod dicitur in ca. *peruenit* de censibus, quod census ignorantiæ nullo iure probatur: Princeps itaque debet nosse iustam causam tributi, & illam reddere quando oportuerit. Vnde si subditis constet, Principem cum illo dubio imperasse tributum, non tenebuntur soluere, etiamsi nesciant, an re ipsa intercesserit sufficiens causa, necne, quia satis est, quod sciant, tributum esse iniustum. Vnde tunc non potest dici tantum negatiue, non constare subditis de iustitia tributi: nam positiue etiam constat, illis de iustitia tributi, & ideo talis casus non ad præsentē consuetudinem, sed ad præcedentem spectat.

16. At vero subditus qui nescit, Principem non habuisse causam, vel dubitasse de causa, sed solum ignorat, an habuerit causam, vel quam habuerit, & consequēter solum est dubius negatiue de causa, vel iustitia tributi, tenetur ad soluendum tributum. Probatur ex generali regula quod subditus tenetur obedire Prælato præcipienti, non solum quando certus est, non esse contra Dei præceptum, quod homo iubet, sed etiam quando, *Vtrum sit, certus non est*, vt dixit August. 22. contra Faust. cap. 75. cap. *quid culpatur*, 23. q. 1. Nec video, cur sint ab hac regula excipiendæ leges tributorum, cum aliæ possint esse, vel æquè vel magis onerosæ, & cum possit esse æquè onerosum Principi, si illi non soluantur tributa, & cogatur militare, vel alio modo seruire Reipublicæ sine necessariis tributis. Ad quod maxime iuuat, quod de Apostolica Sede dixit Carolus Imperator, Licet vix ferendum ab illa sancta Sede imponatur iugum, *Tamen ferendum est*, ca. *in memoriam*, d. 19. Hæc enim sententia in quolibet Principe superiore cum proportione, & intra suam mensuram locum habet: præsertim cum tributum non possit dici intolerabile iugum, solum quia causa eius à subditis ignoratur. Præterea sæpissime potest causa tributi esse occulta, & tamen esse iusta, neque tenetur semper Rex causam propalare, imo interdum tenebitur occultare ad negotij expeditionem. Regulariter etiam non potest causa innotescere omnibus, & singulis subditis, quia vel non sunt capaces, vel quia non omnibus vacat causas tributorum examinare, & agnoscere: imò de facto fortasse sunt multa tributa iusta, quorū causas non agnoscunt multi viri prudentes, & docti, nedum omnes rustici. Atque hæc ratio eodem modo vrget de iustitia tributi, quatenus pendet ex forma. Qui enim fieri potest, vt omnes subditi informentur, & cognoscant, an in tributo sit aliqua inæqualitas ratione improportionis, seu iniustæ distributionis, cum hoc vix possit à sapientibus iudicari, & pendeat ex innumeris circumstantiis: Ergo vt lex tributi obliget, postulari nō potest passiua scientia, vel probabilis cognitio de iustitia tributi, quoad has omnes conditiones, sed satis est quod cōstet esse imperatū à legitimo Principe, & quod nō constet iniustitiam continere.

17. Et confirmari hoc potest ex cap. *super quibusdam*, de verb. sign. vbi quatuor genera tributorum dicuntur non prohibita, scilicet, imposita ab Imperatore, Rege Concilio, seu Papa, & antiqua ante hominum memoriam: sed in hoc quarto membro, si constat tributum esse ita antiquum, præsumitur legitimum ex parte causæ, etiamsi ignoretur, vt supra dictum est, & est communis sententia ibi, & in cap. *peruenit*, de censib. ergo eodem modo reliqua præsumenda sunt habere iustam causam, eo ipso, quod ponuntur à Principe legitimo, nisi contrarium constet. Probatur consequētia, quia illa quatuor æquiparantur quoad hoc, vt nō sint interdicta. Ratio etiam hoc suadet, quia præsumptio est pro superiore, dum contrarium non constat. Præsertim quando constat, vel creditur, Principem non temere processisse, sed consueto consilio vsum fuisse: tunc enim magna ratio est præsumendi iustā habuisse causam, licet à priuatis subditis ignoretur. Et ita non obstat huic sententiæ dictum cap. *peruenit*, dum reprobat census ignorantiæ, tum quia loquitur de ignorantia eius, qui tenetur scire, & causam reddere, tum etiam quia non potest dici omnino causam ignorare, qui scit, legem tributi esse latam à Principe, de quo tenetur præsumere ex causa moueri, dum sibi aliud non constat. Et hoc videtur mihi sensisse ibi Panormit. cum Innoc. dum ait, quando constat de debito census, licet causa ignoretur, esse soluendum *Et idem*, inquit, *vbi constaret de statuto, vel priuilegio indulto habenti potestatem: sufficit enim cōstitio, & haberi potest pro causa.*

Et similiter non obstat dictum cap. *quanquam*, de cens. in 6. quia in eo nō dicitur, noua tributa vel pedagia præsumi iniusta, sed regulariter reprobari iure canonico, & ciuili, quod dictum est propter pedagia nō imposita legitima potestate, vt supra cum Glossa declarauimus ex ipsis iuribus canonicis, & ciuilibus, in quibus pedagia reprobantur. Pedagia autem à legitimo Principe imposita nullo iure canonico, vel ciuili reprobantur vllo modo, nedum regulariter. Neque est verisimile, ius canonicum, vel ciuile hanc notam iniurere Principibus legitimis, vt præsumat, regulariter esse iniqua noua pedagia ab eis imposita: ergo ex vi dicti cap. *quanquam*, non possunt talia tributa præsumi iniusta: ergo nulla est probabilis ratio id præsumendi: quando autem nulla subest ratio præsumendi legem esse iniustam, & constat latam esse à legitimo Prælato, profecto obligat. Vnde etiam non rectè applicatur hic illud principium, Quod in dubiis melior est conditio possidentis, quando duo possident aliquomodo, & in casu dubio alter est necessario priuandus re, quam possidet, vel iure suo, melior est cōditio eius, qui habet maius ius, & pro quo magis præsumitur: ita vero est in præsenti casu. Nam sicut subditus possidet suam pecuniam, ita Princeps possidet suum ius imperandi, & obligādi subditum, quod est maius, & excellentius, & pro illo magis præsumitur, & hæc est ratio, ob quam præceptum superioris præfertur dubitationi subditi, licet videatur possidere res suas, aut libertatem suam, vel actiones suas: ita ergo in præsenti dubio præfertur Princeps subdito, cū eadem ratio militet, nec possit respublica aliter conuenienter gubernari.

18.

Tertio modo potest illa particula, *non constat*, excludere tantum euidentem scientiam, manente probabili iudicio, & cognitione, & ita erit difficilior assertio, quia licitum est vnicuique homini operari iuxta probabile iudicium, vt est communis doctrina, quia non potest homo regulariter loquendo, certiorem cognitionem de rebus assequi. ergo si subditus habet probabiles rationes de iniustitia tributi positi à legitimo Principe, potest illud non soluere, & seindemnem seruare: & ita sentiunt allegati auctores, & auct. declarat expressius Nauar. lib. 3. de restit. cap. 1. num. 267. & sequitur Lessi. libr. 2. capit. 33. dub. 8. numer. 64. Sed non videtur posse hoc indistincte affirmari. Et in primis suppono, in ipso Principe non requiri euidentiam causæ, sed tributi, vt illud iuste imperet, sed satis esse, vt post prudentem consultationem probabiliter iudicet, causam, & impositionem esse iustā, vt iidem auctores fatentur, eo quod frequenter impossibile sit hominibus certiorem assequi, & maxime in his rebus moraliter, quæ ex coniecturis, & innumeris circumstantiis pendent. Duobus ergo modis potest subditus contrarium probabiliter opinari. Primo habendo definitum iudicium probabile de iniustitia tributi ex defectu causę, vel formæ, & ignorando omnino, an contrarium probabile sit, vel an Princeps ductus fuerit probabili iudicio in lege ferenda. Et quando subditus hoc modo est affectus, & instructus, verum censeo, posse sequi suum probabile iudicium, quia tunc humano, & morali modo loquendo, illi constat, legem esse iniustam, cum de illa habeat definitum iudicium opinatiuum, seu probabile: sine resistentia contrarij, vt sic dicam. Neque in eo casu tenetur præsumere pro iustitia Principis, quia non

Si subditus habeat probabiles rationes de iniustitia tributi positi à legitimo Principe, potest illud non soluere.

Auctoris definitio de probabilitate tributi obligantis vel non obligantis.

tene-

tenetur tantum deferre auctoritati Principis, vt contra proprium iudicium probabili ratione fundatum sine alia ratione, probabili pro illa præsumat.

20. Alio vero modo potest subditus ita opinari iniustam esse impositionem, vt nihilominus iudicet contrarium etiam esse probabile, & tunc censeo, non posse excusari ab obligatione legis propter illam probabilem opinionem. Primo quia licet illud iudicium sit probabile speculatiue, nihilominus practicè potest certe iudicare, legem esse iustam, quia vt hoc sit certum, satis est, vt constet, legislatorem ductum esse, vel certe duci potuisse probabili, ac sufficiente ratione ad illam ferendam: ergo obligatur subditus ad parendum tali legi, quia non potest dari bellum iustum ex vtraque parte. Neq; obstat, quod interueniente ignorantia dari possit, quia hoc habet locum vbi cætera sunt paria: hic autem non est ita, quia cæteris paribus præfertur ius superioris, maxime quando practicè constat, illum iuste præcipere. Confirmatur primo ex dictis, quia quando dubium est negatiuum, est etiam ignorantia æqualis iustitiæ, & iniustitiæ, & nihilominus subditus cogitur obedire, vt ostensum est: ergo à fortiori quando est iudicium speculatiuum æquale pro vtraque parte, debet practicè præferri ius superioris: est enim eadem ratio, vel maior, quia in præsenti certo constat practice de iustitia legis: ibi autem neutrũ constat practicè, vel speculatiuè, sed præsumptione tantum agitur. Confirmatur secundo, quia aliàs in omnibus legibus idem esset dicendum, & ita quotiescunque subditus probabiliter iudicaret, Prælatum iniuste præcipere, etiamsi sibi constaret Prælatum duci iudicio probabili, & sufficiente, posset illi nõ obedire, quæ esset nimia licentia, & multam confusionem, & scandala pareret. Tandem illud principium de vsu opinionis probabilis hic non rectè applicatur, quia non semper opinio probabilis speculatiua de qualitate materiæ, vel de causis aut effectibus eius, sufficit ad licitum vsum eius in praxi, quando in cæteris non est æqualitas, vt quando in re ipsa semper subest periculum, quod imprudenter suscipitur, vel quando sit contra aliquod maius ius. Vt licet quis probabilior opinetur, rem quam alius possidet, esse suam, non potest sua auctoritate illam surripere, quando conscius etiam est, alteri nõ deesse rationem probabilem ad retinendam illam, quia tunc non potest applicare ad opus prius illud iudicium probabile, cum sciat in simili euentu meliorem esse conditionem possidentis: ita ergo est in præsenti, quia superior est hic præferendus tanquam possidens principalius ius, vt declarauimus. Vt ergo contraria sententia in praxi sit secura, videtur intelligenda, quando rationes contra iustitiam tributi sunt valde vrgentes, & præsertim si iuuantur publico rumore, & fama vel suspicione etiam virorum sapientium, vel quando aliæ circũstantiæ concurrunt, de quibus in sequẽti conclusione dicam.

Possit ne aliquando non solui tributum nisi petatur.

21. Dico quartò: Regulariter, ac per se loquẽdo, quoties lex tributi obligat in conscientia, etiam obligat ad illius solutionem antequam petatur: & è conuerso, quando non obstante lege, iustè excusatur subdit⁹, non soluendo tributum, si non petatur, potest etiam se occultare, ne petatur, vel non fateri veritatẽ, si absq; mendacio valeat, imo licet mentiatur, vel peieret, aut resistat, non aget contra iustitiam denegando tributum, etiamsi alias peccet. In aliquo vero casu accidere potest vt lex licet simpliciter imperet solutionẽ tributi, nõ obliget, donec petatur, & tunc re vera obligat in conscientia ad soluendum sine resistentia, vel etiam ad veritatem prodendam, si de illa quis interrogetur ab exactore tributi. Tota hæc assertio ferè sequitur ex dictis, solumq; vltima pars aliquam declarationem postulat. Probantur ergo reliquæ partes, quia si constat sufficienter, tributũ esse omni ex parte iustum, lex per se obligat ad solutionem nulla expectata petitione, vt in prima assertione dictum est: si vero constat de iniustitia tributi, lex non obligat etiamsi petatur, vt probant adducta in assertione secũda. Si vero sit status medius, seu dubius, inspiciendũ est, pæ quæ principia possit, & debeat reduci ad certitudnem practicam, vel obligationis, vel excusationis, iuxta dicta in tertia assertione. Et quando non obstante dubio manet practica obligatio, non solum est ad soluendum petitum tributum, sed simpliciter ad soluendum, quia est obligatio ad seruandam legẽ, & lex per se ad hoc obligat. Si vero è conuerso ex dubio nascitur excusatio, non solum erit ad non soluẽdum, quod non petitur, sed etiam licet petatur, si cõmode fieri possit, quia excusatio illa simpliciter est ab obligatione legis: ergo loquendo per se, ac regulariter non est differentia inter obligationem ad soluendum tributum post petitionem, vel sine illa.

Nihilominus declaratur vltima pars: nam contingere potest, vt aliquod tributum absolute spectatum censeatur nimis graue, & in suspicionem iniustitiæ veniat, ita vt communiter subditi male de iustitia illius opinentur, & nihilominus, quod cum illa moderatione, scilicet, quod tributum peti debeat, & alias non censeatur obligare, reputetur tolerabile, & facile admittatur. Ergo nihil obstat, vt in tali casu lex non obliget ad ferendam solutionem, obliget autem ad parendum exigenti. Duobus autem modis hoc accidere potest, vnus est, si tributi quantitas, vel aliæ circumstantiæ eius cogant ad ita interpretãdam legem, vt iusta sit arbitrio virorum prudentum considerata proportione tributi ad res super quas imponitur, & ad personas, quibus imponitur. Neque obstabit, quod verba legis id non declarent, aut quod de tali intentione legislatoris non possit ex verbis legis constare, quia vt lex non sit exorbitans, licitũ est restringere verba eius iuxta materiæ exigentiam, & ita tunc talis interpretatio fit exigente iustitia, vt sic dicam. Et ita videntur sentire de Gabella, seu Alcauala, Soto Medina, & alij. Neque etiam huic moderationi obstabit, quod tributi contributio sit cuiusdam debiti solutio. Nam hoc debitum non habet ex natura rei certam quantitatem, sed hanc taxat lex humana, & fieri potest, vt taxata cum absoluta obligatione sit nimia, & cum illa moderatione sit accommodata. 22.

Alio modo potest intelligi talis moderatio facta ex consuetudiuis, in qua (vt dixi) Nauarr. maximã vim facit, & potest habere magnam, quando constat, vel probabilius est iuxta publicam formam, nimium esse grauatos subditos. Tunc enim consuetudo illa nõ potest dici irrationabilis, nec contra legem naturalem, quia non eo tendit, vt Rex priuetur debitis, & abundantibus stipendiis, sed vt non sint nimia, & vt populus commode possit illa soluere. Cur ergo talis consuetudo non habebit vim moderandi legem quo ad moderationem tributi soluendi, quæ per eam fit? Neque etiam in eo casu obstabit defectus consensus taciti in Principe, qui semper resistit, & punit se occultantes, ne soluant. Hoc (inquam) non obstat, quia licet Princeps per moderatas pœnas semper resistat, ne subditi nimiam licentiam sument, præsumi merito potest, illam coactionem esse pure pœnalem, & ad recompensandam illo modo tributorum diminutionem: nihilominus vero consuetudo habebit vim remittendi obligationem legis in conscientia, & Princeps vel non potest, vel non debet in hoc ei resistere, quia leges humanæ debent esse moribus vtentium accommodatæ. 23.

Addo præterea, contingere posse, vt de nullo tributo in particulari iudicari possit esse nimis graue, vel iniustum, etiamsi lex obliget ad soluendum illud absolute, & absque petitione: & nihilominus, quod tot sint multiplicata tributa, vt ex eorũ cumulo resultet 24.

onus

onus nimis graue pro communi populo subditorum & quod hoc moraliter constet ex effectibus, & ex publico clamore populi & communi etiam prudentum iudicio. Tunc ergo habere poterit etiam locum dicta moderatio, quia si onus est nimium, parum refert, quod vna, vel pluribus legibus, ac viis exigatur. Ergo tunc poterunt subditi illa moderatione vti ii vna, vel altera occasione, cum commode potuerint: non vt sufficientia tributa non soluant (hoc enim nunquã licere potest, quia est contra naturalem iustitiam) sed vt cum moderatione iusta soluant, seque indemnes obseruent, vt habere possint, vnde semper iusta tributa persoluant.

Praxis in soluendis tributis declaratur.

25. Vltimo (quia potissimæ huius materiæ difficultas vtilitas est in applicatione huius generalis doctrinæ ad praxim) addendum est, ad iudicium ferendum in singularibus factis, & personis, necessariũ esse in particulari ponderare conditiones personæ, an scilicet, diues sit, vel pauper, & ad vnum, vel alterum tributũ vel multa ex diuersis capitibus, seu titulis soluere teneatur. Deinde conferre oportet facultatem, & conditionem personæ cum onere tributi, vel tributorũ, & expendere, an respectu talis personæ onus sit nimis graue, quia excedit facultatem eius, & lucra, vel reditus, quibus indiget ad sustentationem, vel personæ vel familiæ, vel status conuenientis, ac moderati, attentà eius conditione, & qualitate. Quibus spectatis iuxta conditionem inde resultantem poterit formari iudicium circa excusationem, vel obligationem soluendi tributa integre vel ex parte, & sub conditione, si petantur, vel absq; illa. Nam in primis nunquam debet quis excusari ab omnibus tributis soluendis, nisi tanta sit paupertas vt impotentia excuset: regulariter vero obligatio pendendi tributum Principi adeo naturalis est, & per se orta ex ratione iustitiæ, vt non possit quis omnino excusari propter apparentem iniustitiam aut nimium grauamen tributorum. Nam esto aliqua essent iniusta, alia erunt iusta, & saltem antiqua semper præsumuntur iusta, & in cumulo tributorum semper includitur illa generalis ratio contribuendi ad dandum Principi iustum stipendium & auxilium ad publicas expensas sui muneris.

26. Quia vero hæc contributio debet esse proportionata personis, & non est eadem quantitas absoluta iusta respectu omnium: ideo si in particulari constet respectu huius esse nimis grauem, & improportionatam, excusabitur quis à tanto, licet non à toto, & ita poterit, vel tantum soluere ea, quæ sine dubitatione sunt iusta, & alia vitare non propter solam dubitationem de illorum iustitia, sed quia omnia simul continerent improportionem, quæ merito vitatur non soluendo ea, quæ minus certa sunt. Quamuis si ordo iste commode seruari non potuerit & facilius sit occultare alia tributa, & ea soluere, quæ minus certa sunt, satisfaciet quis suæ obligationi, illa soluendo, dummodo iusta quantitas tributorum persoluatur: nam ibi quædam tacita recõpensatio interuenit. Vbi autem ex improportione ad personam; non apparet excessus, & solum agitur de iustitia, vel iniustitia tributi, regulæ assignatæ seruandæ sunt. Neq; obstabit huic iustæ considerationi, & prudenti iudicio, quod tributa pendantur publicano, qui illa conduxit, seu emit, quia propter contractũ publicani cum Rege, nõ augetur debitũ subditorũ, & publicanus subrogatur loco Regis, & ideo eo modo, & cum illis limitationibus vel moderationibus ad illum transeunt, quo debebantur Regi. Deniq; est optimum consilium, & moraliter necessarium, vt hoc iudicium practicum non fiat ab vnoquoq; de ipso: tum quia nõ solet quis esse æquus iudex in propria causa: tum quia nõ solent esse singuli subditi sufficienter instructi ad hoc iudicium ferendum: vnusquisque ergo sequi debet consilium viri docti, & prudentis, seu confessoris, qui regulariter, accæteris paribus, debent inclinare subditum ad solutionem tributi, præsertim ante factum, quia ius Regis de se & maius, & certius est, post factum vero facilius est conuenire, vbi vtrinq; fuerit dubitandi ratio vt dixit Sylvest. ver. *gabella*, 3. q. 14 & fere alij sequuntur.

CAPVT XIX.

Vtrùm leges humanæ irritantes contractum pœnales, vel onerosæ sint.

VNus ex effectibus legis humanæ est irritare contractus, vt in superioribus diximus, & nunc supponimus tanquam manifestum ex vsu vtriusq; iuris ciuilis, & canonici. Sic enim in conficiendis testamentis, & in contractibus minorum, & mulierum, & in bonis Ecclesiasticis, & in ipso etiam sacramento matrimonij aliquæ cõditiones sunt iure humano requisitæ, sine quibus contractus non est validus ex vi eius dem iuris humani. Ratio autem cur hoc possit facere lex humana, est, quia non repugnat legi naturali, & alioqui expedit ad commune bonum reipublicæ, vt talis potestas sit in republica, seu eius Principe. Prior pars constat, quia licet potestas contrahendi valide sit naturalis homini, tamen potest illa priuari, sicut potest priuari libertate, neq; id est contra ius naturæ præceptiuum, sed negatiuum, vt supra lib. 2. declaratum est. Posterior autem pars constat experientia, quia ad vitandas fraudes, & alia incommoda, sæpe hoc est necessarium, & ideo sicut data est reipublicæ potestas præcipiendi, ita & irritandi actus. Item quia pars communitatis est magis reipublicæ, quam sua, & ideo habet operationes suas dependentes à republica, quando tales sunt, vt in commune bonum, vel damnum cedere possint. ergo caput reipublicæ habet potestatem in membra sua, vt possit operationes eorum irritare, vel modum eis præfigere, sine quo inualidæ sint, quoad morales effectus, qui per eas fieri possent. Ab hoc ergo effectu leges aliquæ irritantes denominantur, quæ secundum illam rationem specialem considerationem habent, quę in hunc locum optime cadit: nam propter illum effectum inter onerosas, & odiosas leges computantur, quia valde onerosum est homini, eius voluntatem ita ligare, vt neq; licite, neq; validè facere possit quod vult, & facere posset, nisi in lege impediretur. Ad explicandam igitur harum lepum obligationem oportet declarare quale sit hoc onus, & an subeat rationem pœnæ: inde enim constabit, an hæ leges obligent ad modum pœnalium legũ, vel moralium: nam quod aliquomodo obligent, dubitari non potest, cum veræ leges sint, & intrinsece includant omnia, quæ legi humanæ conueniunt ex vi generis, seu quatenus vera lax est. 1. *Lex humana irritat contractus, quia hoc expedit aliquã do communi bono.*

In quæstione igitur proposita multi Iurisperiti cẽsent, leges irritantes esse pœnales. Ita tenet Gloss. in c. *Licet immò decet*, §. *ordinarij*. ver. *processus*, de iminut. Ecclesiar. in 6. sequitur Panorm. in c. vlt. de fer. n. 18. Idem habet Bart. in l. *sanctio*, in prin. ff. de pœnis, & plures alij. Et potest sumi ex c. *super literis*, de rescri. ibi, *in suæ peruersitatis pœnam*, & ex l. *turpia*, ibi, *odio scribentis*, ff. de legat. 1. vbi notat Bald. Imò aliqui vocant hanc pœnam naturalem, & intrinsecam, vt videre licet in Decio cap. 2. de constit. lect. 1, n 5. cum Immol. in cap. vlt. de rescri. circa Gloss. verb. *personalibus*. Et ratio reddi potest, quia irritatio actus, quem homo suo iure, & naturali libertate posset valide facere, est non paruum grauamen, & nocumentum subditi: ergo non potest nisi in pœnam iustè imponi. Et declaratur, quia hæc annulatio non fit, nisi inhabilitando personam ad talẽ actionem, sed omnis inhabilitas personę per legem inducta est quædam pœna: ergo. Confirmatur, quia si lex irritans non esset pœnalis, non esset restringenda, sed potius extendenda, consequens est contra com- 2. *Leges irritantes esse pœnales, sentiunt multi, quia est grauamen subditi.*

munem

munem omnium sensum. Atque hinc inferunt aliqui eo ipso, quòd lex addit aliam pœnam, censeri non irritare, ne bis eundem actum punire videatur, de quo puncto in cap. 23. dicemus.

3. *Leges irritantes nō esse pœnales, sed directiuas, sentiunt Ioan. And. Felin. Domin. Innocent*

Aliorum verò sententia est, leges irritantes nō esse pœnales, sed morales, seu per se directiuas cōmunitatis. Ita tenet Ioan. And. in c. vlt. de elect. in 6. regula, *odia.* de regul. iur. in 6. in Mercurial. Fūdatur quia pœna solum est, quando lex diminuit patrimonium, aut tollit ius acquisitum, quod nō fit in actus irritatione. Idem tenet Domin. in d. cap. vlt. de elect. in 6. & idem sentit Felin. in d. c. 2. de constit. n. 3. citans Innoc. in c. *si verò.* de sent. excomm. vbi dixit, annullationem actus non esse naturalem pœnam. Sed dictum illud alium fortasse sensum habet, vt infra hoc capite dicam. Ratio autem pro hac sententia præter eam, quam tetigit Ioan. Andr. esse potest, quia pœna non est, nisi præcedat culpa, sed annullatio actus fit sine culpa præuia; ergo non est pœna. Dices, pœnam interdum imponi sine culpa, licèt non sine causa, vt supra dicebamus de lege purè pœnali. Sed contra hoc; quia etiam loquendo hoc modo de pœna latè sumpta requirit culpam etiam lato modo, scilic. ciuilem, seu in eo foro, in quo imponitur pœna, esto non sit necessaria culpa in foro Dei; at hic nulla culpa requiritur, etiam legalis. Vel aliter, quando ad pœnam non requiritur culpa, sed causa, necessarium saltem est, vt illa causa sit actus liber punibilis ex iusta causa, quia pœna non est, nisi propter actionem, vel omissionē libera; at nulla talis causa est necessaria ad irritādum actum, sed alia, quæ consideratur ex parte boni communis; ergo illa non sufficit, vt fit pœna. Confirmatur, quia aliàs omnis irregularitas esset pœna, quia est grauamen, quod non imponitur sine rationabili causa: consequens autem est planè falsum.

Probatur quia non est pœna sine culpa.

4. *Irritationem actus in proprio conceptu nō includere quòd sit pœna, & sapius non esse pœnam, inter dū uos sic. Baldus. Panorm. Decius.*

Vera tamen resolutio est, irritationē actus in proprio, ac necessario conceptu non includere, quòd sit pœna, & ita sæpius non esse pœnam, interdum verò posse veram rationem pœnæ habere. Hæc est resolutio cōmunis, vt videre licet in Bald. in l. *non dubium*, C. de legib. Panor. in c. 2. de constit. & melius Decio, ibi lect. 2. Vt aūt distinctè & in specie declaretur, aduerto, duob. modis posse irritari actū, primò directè aliquid constituendo, & præcipiendo, & solum per cōsequutionem; seu indirectè prohibendo, & irritādo, ita videre licet in lege dante formam actui, & per consequutionem irritante actum factum sine tali forma. Exemplum optimum est in decreto Tridentini, sess. 24. circa contractum matrimonij: nā pro forma contractus posuit, vt fieret præsente parocho, & duobus testibus, & aliter factum irritauit. Simile exemplum est de lege requirente ad valorem testamenti talem numerum testium. Item de lege dante formā alienationibus rerum Ecclesiasticarum, Clem. 1. de reb. Eccles. non alienan. & cap *sine exceptione.* 12. q. 2. Item de dante formam eligendi, c. *quia propter*, de elect. Alius modus directè irritādi actum est negatiuus, seu prohibitiuus actus cum verbis sufficientib. ad irritandū illum, talis est lex prohibens matrimonium inter cōsanguineos, vel affines intra quartum gradū, & irritans matrimonium clerici in sacris, aut religiosi professi, similes. Hæc autem prohibitio ob triplicē causam, seu finem fieri potest. Primò per se propter commune bonum, quia ita expedit ad diuinum cultū, vel ad decētiam religionis. Secundò in fauorem aliquarum personarū, vt ad subueniendum fragilitati earū, vt fit per leges irritantes aliquos contractus minorū. Tertiò in odium personæ, seu actionis eius, vt in legibus irritantibus acquisitionem dominij in aliquibus donationibus, vel acceptationibus. Aliqui addūt tertium irritādi modum per inhabilitatē personæ, sicut solent Theologi explicare impedimenta matrimonij & professionis, & sicut Cōc. Trid. expresè declarauit factum ab ipso esse in decreto edito cōtra clandestina matrimonia. Sed hic modus licet verisimus sit, in duobus præcedentibus includitur, nec potest ab illis separari, si respectiuè sumatur. Nam quoties lex irritat actum, reddit subditi voluntatem inefficacem, & impotentem ad contrahendum, vel transferendum, aut acquirendum dominium, vel quid simile, & hoc est inhabilitare actum ad contrahendum, vel sic contrahendum. Aliquando enim lex inhabilitat simplici ter personam ad actum aliquem in specie, vt inhabilitat clericum in sacris, vel religiosum professum ad contrahendum matrimonium: aliquando inhabilitat respectiue tantum, vt ad contrahendum cum cōsanguinea, vel ad donandum extraneis aliquando solum inhabilitat, *ad sic contrahendum*, vt dixit Conc. Trident. in dicto decreto. Et in his omnibus respectiue irritatur actus ipse, & voluntatis consensus redditur inefficax ad talem effectum faciendum. Per hoc autē & non aliter persona inhabilis fit ad eundem effectū. Quia sicut actus humani voluntate perficiuntur, ita inhabilitas personæ ad tales actus in voluntate spectari debet, quatenus actus eius redditur inefficax. Et è conuerso, non potest actus irritari, vel voluntas fieri inefficax, quin persona eo ipso inhabilis reddatur cū proportione, vt dictum est. Et ideo nobis sufficit duos illos modos irritationis distinguere, quia interdū distinctam doctrinam requirunt: tertius verò in illis includitur & non habet aliquid speciale, quod oporteat declarare.

Conc. Trid.

Dico primò: Lex irritans actum indirectè tantum, & per consequutionem ad institutionem formæ seruandę in aliquo contractu, non est pœnalis. Ita sentiunt auctores allegati, & plures quos refert, & sequitur Matien. lib. 4. recopil. tit. 4. l. 1. Gloss. 10. num. 35. Et alios refert Sanc. lib. 3. de matr. dist. 4. num. 9. & 10. Et ratio est clara, quia ibi nulla præcedit culpa, nec sufficiens causa pœnæ ex parte eius, cuius actus irritatur, verbi gratia, quando quis condit testamētum minùs solemne, quod ex illo defectu irritum est, nihil peccauit, nec aliquid fecit punitione dignum, quia sicut liberè posset testamentum non condere, & non ideo esset dignus pœna, ita etiam liberè potuit minùs solemne testamentum facere sine macula, vel causa pœnæ; ergo nullitas illa non est pœna; ergo nec lex est pœnalis, sed directiua tali modo, & cum tali efficacia, vt constituat illam formam tanquam substantialem actui, etiamsi inde consequatur alteri incommodum ex nullitate talis actus. Et confirmatur, quia intentio talis legis non est punire actum, vel negligentiam alicuius, cuius signum est, quia in dicto casu detrimentum, quod ex nullitate testamenti sequitur, magis cedit in damnum hæredis, quàm testatoris, neque id reputatur inconueniens, quia re vera lex neutrum punire intendit, sed communi bono prouidere; non potest ergo talis lex pœnalis reputari. Nec obstat, quòd interdum in iure videatur hic effectus, prout fit per has leges, vocari nomine pœnæ, & in l. 1. C. de posthum. hæred. instit. ibi. *Nepœnam patiatur præteritionis, qui suos non præterijt*: nam ibi lato modo sumitur pœna pro incommodo, vel damno quocunque.

5. 1. *Conclusio.* *Matien. Glossa. Sanc.*

Dico secundò: Lex prohibens actum, & irritans illum intuitu boni communis, vel priuatorum, non est pœnalis. Hæc etiam assertio est communis, vt patet ex Gloss. cōmuniter approbata in Clem. 2. de hæret. ver. *ex nunc.* & Abb. c. 2. de const. n. 7. Dec. n. 14. Felin. n. 7. Sylueſt. verb. lex. q. 6. Rosella n. 6. Qui omnes hanc irritationem à pœna distinguunt. Exempla illius sunt in legibus irritātibus matrimonia inter cōsanguineos, vel affines, vel inter cognatos spiritualiter: illa enim irritatio non est introducta in pœnam contrahentium, sed per se, propter decētiam religionis, vel coniugalis honestatis. Item huc spectant leges irritantes professiones minorum, vel annum professionis, vel similes. Ratio verò est, quia illa irritatio nō fit in odium alicuius, nec in vindictam delicti, quoad pœnam in rigore sumptam necessarium est, iuxta l. *sanci-*

6. 2. *Conclusio.* *Abbas. Decius. Felin. Rosella.*

fancimus, C. de pœnis, nec etiam fit in recompensationem alterius transgressionis politicæ, vt explicatum est. Denique declaratur in hunc modum, quia pœna solum per accidens introducitur, seu per occasionem ad cohibendum, vel vindicandum: hæc autem irritatio per se imperatur, & fit, quia per se excedit bono communi, vel priuatorum. Neque obstabit, quod talis irritatio cedat in nocumentum alicuius, quia hoc est indirecte, & per consequutionem, non vero est illud damnum intentum a legislatore, vt ille puniatur. Vnde multi censent talem legem non solum non esse pœnalem, verum neq; odiosam esse, sed potius fauorabilem, quod sentit supra Dec. cum Alex. in l. 1. de liber. & posthu. Sed hoc ex principijs positis in principio huius libri iudicandum est.

Decius. Alex.

7. Dico tertiò: Aliquę leges irritantes pœnales sunt, scilicet, quæ irritationem inducunt in odium alterius transgressionis, seu culpæ. Ita docent Bald. Panor. & Deci. supra. Vt autem in proprio sensu intelligatur, oportet aduertere, aliud esse irritationem esse pœnā, aliud vero effectionem actus irritè puniri pœna: contingit enim legem irritari actum, & adijcere pœnam in eum, qui talem actum irritum facit, sicut notant Bar. in l. *Prætor ait*, §. *interdictum*, ff. de oper. nou. nunc. n. 3. Abb. Fel. & alij in c. 2. de testib. & constat ex vsu iurium in l. *iubemus*, 2. §. *sanè*, C. de sacrosanct. Eccl. & ex l. 1. ff. de his, quæ pro non scrip. hab. & in Extrau. 2. de simo. cum alijs punientibus illud delictum vltra irritationem. Et ex Conc. Tri. sess. 25. vbi irritat matrimoniū contractum sine Parocho, & testibus, & insuper præcipit puniri sic contrahentes, vt posset pœnam designare, licet non faciat. Deniq; ex c. 2. de reb. Eccles. nō alien. vbi contra eos, qui res Eccles. à dominis temporalibus impetrant, & obtinent, dicitur, *Irrita habeantur, quæ obtinent, & à communione Ecclesiæ excludantur*, quæ lex pœnalis est quoad pœnam excommunicationis ferendam, quoad priorem vero partem de irritatione non est pœnalis, sed moralis. Imo neq; est institutiua irritationis, seu declaratiua, quia illa obtentio fuerat rapina quędam. Nam (vt ibi dicitur) qui sic obtinent bona Ecclesiæ, egentium substantiam rapiunt, quia dominus temporalis non potest illa valide conferre: ergo quod obtentio sit irrita non fit, sed declaratur per illam legem. Quando ergo actus irritus sic punitur per legem, clarum est, legem esse pœnalem quoad nouę pœnæ impositionem, sed id quasi accidētarium est, seu aduentitium irritationi, & ideo illam pœnam hic non consideramus, sed per generalem doctrinā de lege pœnali metienda est. Agimus ergo priori modo de ipsa irritatione, quę interdū in pœnā præcipue introducitur.

3 Conclusio. Bald Panorm. Decius. Bartol. Abbas. Felin. Conc. Trid.

8. Sic autē probari potest conclusio inductione: nam inter impedimenta matrimonij illa, quæ sunt ratione delicti, pœnalia sunt, vt sunt vxoricidium cū promissione, adulterium cum aliquo viuente coniuge cum promissione futuri matrimonij, vt habentur in toto titulo de eo, qui duxit in matrim. quam poll. per adult. & c. *si viuente*, 31. q. 1. sic etiam electio religiosi ad prælationem, cui ipse consentit sine superioris sui licentia, irritatur, in pœnam suæ præsumptionis, vt expresse dicitur in capite *si religiosus*, de election. in 6. Idem colligitur ex capite *dispendio*, de rescriptis. in 6. ibi, *Simili pœna, si contra hoc fecerit puniendus*, scilicet, irritatione cuiusdam rescripti, & alia plura iura citantur à prædictis auctoribus. Aliaque exempla de irritatione donationum, vel acquisitionum, largitionum, aut fructuum frequentia sunt, & aliis locis tractata. Denique quoties in iure additur particula, *in pœnam*, vel, *in odium*, vel, *in iniuriam*, vt in capite *cum secundum*, de præbend. censetur irritatio fieri in pœnam, aliquando vero sine his particulis, & ex modo quo fertur, satis intelligi potest, sub illa habitudine ferri. Ratio vero clara est, quia irritatio actus, est magnum grauamen, & potest nocumentum afferre: ergo de se esse potest sufficiens pœna, & aliquando est valde accommodata delicto, ergo potest per legem intendi sub ratione pœnæ: tunc ergo vel illa quatenus irritans habebit simul rationem legis pœnalis. Nec obstabit, quod per irritationem non minuatur patrimonium, aut tollatur ius quæsitum. nam satis superq; sufficit, quod impediatur acquirendum, vel q; priuetur homo potestate, quam habet ad efficiendum valide actiones suas. Nam hoc modo inhabilitas ad beneficium est magna pœna, & in l. *Senatus*, ff. de contrahend. empt. irritatio venditionis dicitur pœna venditoris, etiamsi re sua non priuetur, & similes pœnæ numerantur in l. *minorū*, ff. de pœnis.

Probatur conclusio inductiue. *c. si viuente.* *c. religiosus. 6 dispend.* *L. Senatus.*

9. Ex his ergo possunt facile sententiæ adductæ conciliari: nam indefinite vtraque verum dicit, neutra autem vniuersaliter. Vnde quæ dicit, legem irritantem esse pœnalem, vt sit vera, permissiue, seu potentialiter est intelligenda, id est, potest esse pœnalis. Quæ vero negat esse pœnalem, intelligenda est formaliter, seu ex necessitate, quia lex irritans, vt talis est, non postulat, quod sit pœnalis, neque hoc est illi intrinsecum. Et ita etiam facile soluuntur fundamenta illarum opinionum, si contra ea, quæ diximus, applicentur. Iura enim allegata in prima opinione solū probant, irritationem interdum esse pœnam. Ratio vero ibi facta probat, hanc posse esse pœnam, non tamen necessarium esse respectum pœnæ, vt fiat, quia per accidens est, quod respectu alicuius sit grauamen propter bonum commune multa grauamina toleranda sunt sine culpa, sine personali causa, seu defectu. Vnde non est verum, omnem inhabilitatem personæ esse pœnam: interdum enim ad perfectionem, & statū religiosum pertinet: aliquando vero est quid indifferens. Ad confirmationem vero ibi additam de interpretatione legis irritantis, dicemus latius in lib. 8. Nunc solum respondemus, legem irritantem, si fuerit simul pœnalis, restringendam esse: alias vero intendi posse, prout fauorem, vel vtilitatem communis boni prospexerit: & aliquando restringi posse, nisi inde resultet aliquid contra commune bonum, quia ad hoc sufficit, vt sit onerosa, licet pœnalis non sit. Argumenta vero, & iura allata in secunda sententia, probant recte irritationem posse, & sæpe induci in pœnam, non tamen hoc illi esse intrinsecum, nec in vniuersum illi conuenire. Et hoc tantum conuincitur ex emplo irregularitatis ibi adducto, quod etiam probat, posse dari inhabilitatem, ac subinde irritationē, quæ non sit pœna. Discursus denique ibi factus conuincit in illis casibus, vbi irritatio fit sine culpa alicuius, & sine causa (vt sic dicam) personali, non posse irritationem esse pœnam. Sæpe autem imponitur irritatio præcedente culpa, & ratione illius, & ideo tunc merito imponi potest in pœnam.

9. Sententiarum conciliatio.

10. Addo denique aliquando accidere posse, vt in eadem lege irritatio actus feratur, & per se propter cōmune bonum, & simul in pœnam. Quia isti duo respectus non repugnant simul coniungi in eodem effectu: vel respectu eiusdem, vel respectu diuersorum. In exemplum adduci possunt impedimenta irritantia matrimonium propter delictum introducta: nam illa pœnalia sunt, vt vidimus, & tamen etiam per se erant expedientia ad commune bonum, vt securitati, & fidelitati coniugum consuleretur. Vnde licet alia pœna tale delictum condigne puniretur, nihilominus posset iustè irritatio simul persistere sine duplicatione pœnæ, quia per se expediebat, etiamsi non adijceretur in pœnam. Dices, hinc sequi, nunquam fieri irritationem in pœnam, quin etiam propter se, & propter suam vtilitatem fiat, quia semper talis irritatio confert ad commune bonum, & propter illud fit. Respondeo, negando sequelam, quia hic non consideratur tantum communis vtilitas, quæ inuenitur in pœna, vt pœna est, quæ est vendicare delictum, & per illum modum coactionis præcauere, ne similia fiant, q; est cōmune omni pœnæ: sed vlterius cōsidera-

10. Possunt eadem lege irritationem actus fieri per se in pœnam. *Obiectio obiectum.*

tur

tur vtilitas medicinæ (vt sic dicam) auferendo occasiones perpetrandi similia delicta, quæ vtilitas nō est communis omni pœnæ, nec de ratione eius, vt ad vindicationem spectat. Hoc ergo modo dicimus, per irritationem illam matrimonij in praedictis casibus auferri occasiones perpetrādi similia delicta, & hanc causam fuisse sufficientem ad imponenda talia impedimenta, etiam sine vindicatione delicti, quod per aliam pœnam fieri potuisset, sicut de facto etiam fit. Aliquando verò imponitur in pœnam inhabilitas ad beneficia, propter rebaptizationem v. g. vel aliud simile delictum, ad quod vitandum nihil confert illa inhabilitas, nisi per modum comminationis, & vindictæ, sicut quælibet alia grauis pœna prodesse posset.

CAPVT XX.

Vtrùm leges irritantes actus illos in conscientia prohibeant.

1. *Ratio dubitandi.*

RAtio dubitandi esse potest, quia hæ leges sunt vera præcepta superiorum; sed de ratione veri præcepti, seu legis est, vt obliget in conscientia, vt suprà ostensum est; ergo necesse est, vt hæ leges in conscientia obligent aliquo modo. Et cōfirmatur, quia suprà dictum est, etiam leges purè pœnales resolui aliquo modo in obligationem conscientiæ, quia aliàs non saluaretur in eis vera ratio legis, sed leges irritantes non minus sunt veræ leges, quàm pœnales; ergo. In contrarium verò potest fieri inductio: nam lex irritās testamentum minùs solemne, nullam obligationem in conscientia inducit, quia neq; testatorem obligat ad seruandam solemnitatem, cum posit de rebus suis validè, & inualidè disponere, sicut potest aliter eas consumere, si velit: nec etiam obligat hæredem, cùm illi nihil præcipiat. Similiter lex irritans contractum factum à minore non obligat illum in conscientia, cuius signum est, quia potest illum iuramento confirmare, quod non posset, si esset peccatum, & sic de alijs.

2. *Distinguendum esse duas partes in lege.*

Ad resolutionem huius quæstionis (cum proportione ad ea, quæ de lege pœnali diximus) oportet distinguere duas partes in hac lege, vna est affectio, vel omissio actionis, quam lex ista præcipit, alia est irritatio actionis, quam lex ipsa iubet, vel facit. Circa primum aduertere oportet ex dictis, tripliciter ferri hanc legem, sc. per modum affirmatiui præcepti, vel per modum negatiui, vel neutro modo, sed tantum quasi conditionaliter ad modum legis putà pœnalis. Primus modus habet propriè locum in legibus, quæ dant formam contractibus, vt patet in decreto Tridentini de matrimonio, quo præcipitur, vt matrimonium cum tali solemnitate fiat. Item in canonib. dantibus formam in electionibus, in alienationibus Ecclesiasticis, & similibus: præcipiunt enim talem formam seruari, & quoad hoc habent formam affirmatiui præcepti. Si quis autem rectè consideret, talia præcepta, vt affirmatiua sunt, non sunt absoluta, sed conditionata: non enim præcipiunt alienationem fieri, v. g. sed vt si fiat, tali modo fiat, quia nimirum tales leges non præcipiunt exercitium actus, vt sic dicam, sed solum formam, seu modum seruandum in actu, quando fit. Vnde talia præcepta resoluuntur tandem in negatiua, sc. vt talis actus, sine tali solemnitate non fiat, sic Tridentinum sess. 25. c. 15. de regul. prius prohibet, professionem fieri ante expletum decimum sextum annum ætatis, & annum probationis, & deinde irritat professionem aliter factam. Quocirca secundus modus legum negatiuarum prohibentium, scilicet, absolutè actus, & irritantium illos frequentior est. Sic enim prohibentur matrimonia inter consanguineos, vel affines, vel cum religioso professo, aut clerico in sacris, vel prohibetur, aut irritatur datio, vel acceptio simoniaca, & alia similia. Tertius autem modus potest interdum cum quolibet ex superioribus coniungi. Aliquando enim lex dans formam actui, prius præcipit sic fieri, seu non aliter fieri, & postea irritat aliter factum, vt in exemplis ex Concilio adductis satis patet: nonnunquam verò nihil præcipit, vel circa actū ipsum, vel formam eius, sed tantum cōditionaliter statuit, vt si absq; tali forma fiat, non valeat, vt patet in lege de solemnitate testamenti, & similibus, & similiter in legibus directè irritantibus actus aliquos, non propter defectum formæ, sed propter alias causas, sæpe fertur prō absoluta prohibitio actus, & additur irritatio, vt patet in exemplis adductis de matrimonio: aliquando verò nihil simpliciter prohibetur, sed irritatur actus si fiat, vt in casu c. *quanuis*, de pact. in 6. cum similib. de quibus infrà.

Conc. Trid.

c. quāuis.

3. *Posse per legem statui irritationem, vel vt factē dam vel ipso facto.*

Circa alteram partem istarum legum, sc. irritationem, aduertendum est, dupliciter posse per legem statui; nempe, vel ipso facto, vel vt faciendam. Nam sicut lex pœnalis interdum imponit pœnam ferendam, interdum per se illam infert ipso facto, seu ipso iure: ita irritatio vtroq; modo ferri potest per legem, quia vterq; modus est possibilis, & vterque pendet ex arbitrio legislatoris, & consequenter ex mente eius, quę vno, & alio modo per verba legum significari solet. Sæpe enim dicunt, talem actum, si fiat, vel aliter fiat, esse irritum, vel non valere, vt inl. *stipulatio non valet.* ff. de verbor. oblig. cum similibus: aliquando verò solum dicunt, vt actus irritetur, vt de venditione vltra dimidiam iusti pretij, in l. 2. C. de rescind. vendit. His autem duobus ordinibus legum solent Iurisperiti addere tertium, earum legum, quas vocant nec assistentes, nec resistentes contractui, quia non dant actionem ciuilem alicui contrahentium. Sed hę leges non solum irritantes non sunt, verum etiam nec prohibentes actus, quia nec irritant, nec confirmant contractum, nec prohibent, nec præcipiunt, & ita versari possunt & circa actus iniustos, vt est lex negans actionem cōtra venditionem iniustam citra dimidiam, & circa actus iustos, vt est lex negans actionem propter solam obligationem naturalem ortam ex simplici promissione. Qui modus legum præsertim inter ciuiles reperitur, & licèt irritantes non sint, vt dixi, earum notitia aliquid conferre potest ad obligationem legū irritantium intelligendā, vt ex dicendis patebit.

4. *1. Conclus.*

Iam igitur dico primò: Lex dans formam actui, licèt non obliget ad exercitium actus, nihilominus ex se obligare potest in conscientia, vel ad seruandam formam in tali actu, si fiat, vel (quod perinde est) ad non faciendum actum sine tali forma, & de facto ita obligat, quando vel materia legis id ex natura sua postulat, vel in lege satis exprimitur, & non aliàs. Assertio est clara ex dictis. Primò enim iam ostensum est, per tales leges nullum actum absolutè præcipi, vt est per se notum: nam lex dans formam matrimonio, aut testamento, nō præcipit contrahere matrimonium, aut facere testamentū; ergo talis lex non inducit obligationem ad faciendum actum, quia hæc non oritur, nisi ex præcepto affirmatiuo absoluto. Secūda verò pars etiam est per se clara de possibili, quia illa potestas non excedit limites iustitiæ, & pertinere pōt ad conuenientem reipublicæ gubernationem, & ab vsu ostendi pōt multis exemplis suprà adductis, quæ statim necessariò repetemus. Quia verò talis lex non semper inducit talem obligationem, vt inductio in principio facta cōuincit, ideo difficultas tota est, quādo hęc lex ita obliget in conscientia, vt omissio formæ in tali actu peccaminosa sit, vel, quod perinde est, vt contrahere, vel alium similem actum facere sine debita forma per legem humanam præscripta, peccatum sit, vel non sit.

5. *Duo signa ad dignoscendam obligationem circa*

Duo ergo signa præbuimus ad dignoscendam hāc obligationem. Vnum est, quando actus ex vi sui obiecti, & naturæ talis est, vt velle illum facere, quando validè fieri non potest, turpe sit, & contra rectam ratio-

omissionem actus ex obiecto. Secundum exprohibitione in lege, & addi tur irritatio.

rationem. Quod maximè videtur contingere in materia religionis, & in actibus sacris, & in materia iustitiæ: nam efficere actionem sacram modo irrito, & inualido, sacrilegium est, quia est contra reuerentiam debitam rei sacræ, vt facere sacramentum irritū, & sine debita forma, & materia. Et hac ratione etiā si Concilium Tridentinum expressè non prohibuisset, sed tantum irritasset matrimonium factum sine parocho, & testibus, esset graue peccatum illud sic contrahere, quia esset contra reuerentiam sacramenti. Idem q; est de quolibet alio matrimonio cōtracto cum impedimento irritante, & de professione in religione facta, omissa forma, seu conditionibus ab Ecclesia requisitis ad valorem eius. Idem videre licet in materia iustitiæ: nam electionem facere prætermissa substantiali forma, graue peccatum est, quia necessariò inuoluit iniustitiam, & ideo grauiter punitur in Trid. sess. 25. c. 6. de regul. Idem est quoties quis ex officio tenetur facere actum: nam consequenter tenetur facere validum, & ideo prætermittendo debitam formam contra iustitiam faciet, vt si iudex proferendo sententiam substantiales circumstantias omittat, & sic de alijs.

6. Videri autem potest hæc obligatio in huiusmodi casibus non prouenire propriè, ac formaliter ex lege positiua, sed esse de iure naturali, quanuis non resultet, nisi posita institutione talis formę, quam inuenit lex positiua, sicut profanatio calicis consecrati sacrilegium est contra legem naturalem, licèt supponat consecrationem ex positiua institutione. Sed licet verum sit, tale peccatum esse cōtra legem naturalem, etiam est contra legem positiuam: nam eo ipso, quod præfinit talem formam in tali materia, constituit in illa medium iustitiæ, vel religionis, & ideo, qui debitam formam prætermittit, etiam legem humanam violat, quia lex illa instituendo talem formam, ponit illam vt necessariam ad honestatem, & consequenter prohibet actum sine illa factum, sicut lex, quæ taxat pretium rei, necessario prohibet carius vendere, etiā si verbis formaliter prohibentibus id non explicare. Aliud est, quū erat, quando prohibitio actus aliter facti ponitur in lege, & additur irritatio: nam tunc lex illa continet præceptum negatiuū, ratione cuius obligat ad vitandum, seu non intentandum talem actum. Quod interdum fit directè prohibendo, vt patet in Concilio Tridentino sess. 25. c. 15. Vbi prius prohibet fieri professionem ante expletū tempus professionis, vel ætatis, & deinde irritat illam. Vnde interdum lex addit specialem pœnam præter irritationem propter actum sic factum: nam pœna est signum prohibitionis, vt in eodem Concil. cap. 6. eiusdem sess. videri potest.

Conc. Trid.

7. Quando verò neutrum ex his signis in lege inuenitur, talis lex non obligat in conscientia ad seruandam formam præscriptam in actu, seu ad non faciendum actum sine tali forma, & in hoc sensu talis lex dici potest purè irritans. Hoc videtur sufficienter probari exemplo de testamento solemni. In quo id expressè asseruit Matienf. in lib. 5. recopil. tit. 4. l. 1. Gloss. 10. n. 18. & refert Nauarr. in Man. c. 23. n. 56. qui loquitur de lege purè pœnali: tacitè tamen videtur sumere argumentum à simili; idem ergo est in similibus. Ratio autem est, quia efficere testamentum, vel similem actionem validè, non est de iure naturæ, nec etiam præcipitur per legem dantem formam substantialem actui; ergo non est peccatum per se loquendo facere actum illum inualidum. Quia quod non est contra præceptum, non est peccatum; ergo nec facere illum sine solemnitate præscripta erit peccatum, quia si omittere solemnitatem esset peccatum, maximè id esset, quia fieret actus inualidè, & sine fructu, vel effectu; quæ enim alia deformitas ibi potest cogitari? Prima verò pars antecedentis probatur, quia sicut ius naturæ non obligat ad illam actionē absolutè exercendam (vt suppono) ita etiam non obligat ad effectum eius, vt v. g. ad transferēdum dominium meārum rerum in alium, vel quid simile; ergo etiam non obligat ius naturæ ad efficiēdam illam actionem validè, suppposito, quòd fiat, seu non prohibet illam facere inualidè, quia ex hoc quòd fiat inualidè, tantum sequitur, vt non habeat effectum, quod non est contra præceptum.

Matienſ. Gloſſa. Nauar.

Dices, ex tali actu inualido sequi potest deceptio alterius, vel inimicitia, vel simile inconueniens, vel saltē ille actus sic factus erit otiosus, & impertinens. Respondeo in primis, licet hoc totum concedatur, non sequi, quòd sit lege humana prohibitus. Deinde dico, hæc non per se sequi, sed esse accidentalia, quia potest interdū ratio aliqua, vel finis honestus mouere ad testamētum faciendum, etiam sine solemnitate, vt, si aliter non possit constare de voluntate morientis, saltem illo modo constet; vel certe vt sic exterius satisfaciat testator importunis precib⁹ alicuius extranei, volens, vt alius ab intestato habeat hæreditatem: tunc enim nec q; mentitur, nec q; alicui facit iniuriam, sed vtitur iure suo, & fortasse redimit vexationem suam. Et ita ibi non interuenit deceptio, vel si sequatur, erit passiua (vt sic dicam) non actiua, & idem est de inimicitia, & alijs incōmodis. Altera denique pars antecedentis ex dictis planè sequitur, quia nec ex forma, seu verbis legis positiuę, nec ex materia eius colligitur tale præceptum humanum, vt suppono; ergo non est, nec cum fundamento potest affirmari. 8. *Diluitur ob.*

Dico secundo: Leges negatiuæ, quæ directè prohibent actum, & ad maiorem firmitatem, seu exaggerationem prohibitionis, irritant illum, obligant in conscientia ad talem actum vitandum. Conclusio est clara, de qua videri potest Nauar. suprà, & probatur, quia talis lex est iusta in tali prohibitione præcisè spectata, & continet præceptum negatiuum; ergo obligat in cōscientia ad vitandum talem actum. Patet consequentia, quia hic est intrinsecus effectus legis iustæ, siue prohibentis, siue præcipientis: hic autē effectus non impeditur propterea, quod lex addat irritationem prohibitioni, sicut suprà dicebamus, additionem pœnæ non auferre obligationem in cōscientia legis pœnalis; est n. cum proportione eadem ratio. Quin potius in præsēti auget obligationem, tum quia ex suo genere grauius est, magisq; à recta ratione exorbitat facere actum prohibitum, & irritū, quàm tantum prohibitum, tum etiam, quia ille mod⁹ prohibendi indicat maiorem grauitatē prohibitionis, tum ex parte necessitatis vitandi talē actum, tum ex parte intentionis legislatoris; satis n. significat, se velle obligare quantum possit. 9. *Leges negatiuæ directè prohibentes, & irritātes, actum obligant in conſcientia ad talem actum vitandum. Nauar.*

Statim verò occurrit inquirendum, quomodo cognosci possit, quādo lex hoc modo obliget, seu (quod idem est) quando contineat prohibitionem ante irritationem. Respondeo vtendum esse principijs, ac regulis supra datis. Nam primò consideranda sunt verba: si n. præceptiua sunt, seu prohibitiua absolutè, tunc sufficiunt ad hanc obligationem inducendam, vt ex dictis constat, & est exemplum in *c. de et.* 89. dist. Præter verba verò etiam ex materia poterit obligatio colligi, vt si lex irritet matrimonium cum adultera machinatrice, ēt prohibet illud, & sic de alijs. Præterea quoties irritatio imponitur in pœnam eiusdem actus, signum est maximè prohiberi ipsum actum: nā talis lex non solet esse purè pœnalis: non enim rectè accommodatur huic materiæ, seu pœnæ, & ideo admittenda non est, nisi aliud etiidenter constet, quod erit rarissimum. Et ideo moralis regula est, talem legem continere prohibitionem actus in conscientia, vel saltem supponere illam, aut ex lege naturali, aut ex alia lege positiua; sic lex irritans collationem beneficij per confidentiam in conscientia prohibet illam, & lex irritans electionem religiosi ad Episcopatum acceptatum sine licētia sui Prælati, prohibet talem acceptionem; sic etiam turpia legata dum irrita- 10. *c dicta.*

tus

L. turpia, tur in odium scribẽtis, prohibentur, vel saltem prohibita esse supponuntur in l. *turpia*. ff. de legat. 1. & per hæc facile erit de similibus iudicare. In legibus autem irritantibus actus in fauorem alicuius, vel communitatis, vel priuatæ personæ, non est hæc regula ita vniuersalis: nam interdum prohibent simpliciter actum, & tunc obligant in conscientia ad illum vitandum iuxta cõclusionem positam, & rationem illius; secùs verò dicendum erit, quando non ita prohibent præcipiendo, sed tantùm irritant iuxta dicenda in sequenti assertione.

11. Dico tertiò: Quanuis lex simpliciter; & absolutè irritet actum, si fiat, non necessariò obligat in conscientia ad non faciendum illum de facto, seu materialiter, vt sic dicam, sed interdum est lex purè irritans, & non prohibens actum. Hęc assertio in generali probari põt, quia hoc non repugnat, & interdum sufficit ad intentionem legislatoris. Item suaderi potest exẽplo legis purè pœnalis cum proportione applicato. Deniq; conuincitur aliquibus exemplis, vt legis irritantis venditionem fundi dotalis factam ab vxore, etiam cum licentia mariti, cùm tamen illam nõ prohibeat in conscientia: vel irritantis renunciationem hereditatis paternę, quam facit filia, cumnuptui traditur, dote contenta, & tamen licèt illam faciat, non peccat, quia cedere potest iuri suo. Quæ videtur esse ratio à priori, ob quam in talibus legibus fit irritatio actus sine prohibitione illius, quia huiusmodi leges beneficium intendunt conferre illi, cuius actum irritant, & ideo nolunt aliam coactionem, vel obligationem in conscientia illi imponere.

12. Hic verò statim se offert inquirendum, quomodo possint discerni hæ leges purè irritantes ab alijs, quæ in cõscientia prohibent actus. Sed de hoc puncto disputaui latè in materia de Iuram. li. 2. c. 20. & sequent. vbi varias retuli distinct. & opiniones Doctorum, easque examinaui, & in summa dixi, primùm omnium respiciendum esse ad verba legis, an dirigãtur ad personam præcipiendo, vel prohibendo; an immediatè versentur circa actionem, seu cõtractum illum, qualificando, seu infirmando: nam priores ex vi suæ formæ præcipiunt, & consequenter obligant; posteriores verò non prohibent actum ex vi talium verborum, licèt irritent illum in fauorem alicuius, nisi aliunde ex materia, fine, vel circunstantijs, contrarium colligi possit. Et ideo vlterius considerandam esse dixi materiam legis, & an ordinetur ad bonum publicum, vel priuatum, & an ad talem finem non solum irritatio, sed etiam prohibitio expediat. Atq; ita ex omnibus ritè pensatis, colligi poterit, an lex sit pure irritans, vel etiam prohibens.

Quomodo discernatur lex purè irritans ab ea, quam consci entia prohibet actum.

13. Dico quartò: Quando lex non irritat actum ipso facto, sed præcipit irritationem eius, tunc ad irritationem non obligat, nisi fortasse iudicem. Explicui mus obligationem harum legum quoad vtrumdum actum, superest explicanda obligatio, quæ specialiter ex irritatione oriri põt; & quoniam lex irritans põt esse duplex, sc. vel præcipiens irritationem, vel faciẽs, ideo de priori hanc ponimus assertionem, de posteriori verò dicemus in sequenti. Cõclusio ergo est clara, quia irritatio actus est effectus publicæ potestatis; ergo si non fit per legem, debet fieri per iudicem; ergo antequam fiat, non potest obligationem inducere, quia non est. Item talis lex vel est præceptiua, vel punitiua in tali irritatione imponenda: si ergo consideretur vt punitiua, non obligat ante sententiam, quia non ponit pœnam ipso facto, quia solum iubet actum irritari; vnde non obligat partes, seu priuatas personas ad efficiendam irritationem, seu ad dissoluẽdum contractum, vel quid simile, ante sententiam condemnatoriam iudicis, quia solum ad patiendum obligat, iuxta suprà dicta de lege pœnali. Si autem talis lex spectetur vt præceptiua, iudici præcipit per se loquendo; ergo alios non obligat. Et hinc relinquitur probata vltima pars, sc. quod obliget iudicem, quia ad illum loquitur, qui tenetur secundum leges iudicare, sicut suprà dictum est de lege pœnali, & iuxta ibi dicta hæc assertio cum proportione explicanda est, neq; alia difficultas circa illam occurrit.

Lex non irritactum ipso facto, sed eũ patiuntur obligat, nisi fortè iudicem.

14. Dico quintò: Ex lege irritante ipso facto, si suum consequatur effectum, sequitur obligatio in conscientia ad omnia, quę intrinsecè ex irritatione nascuntur: secùs verò erit, si effectus impediatur. Supponit hæc assertio, hanc legem non obligare ad irritationem ipsam faciendam, quia illam non facit homo, sed ipsa lex, & ita quoad hoc non obligat lex, sed operatur. Solum ergo potest obligare ad sustinendam, seu exequutioni mandandam irritationem à lege factam. Et hoc est quod per hanc conclusionem intenditur, quæ duas continet partes, & vtraq; est satis clara, & vniuersalis ad omnes leges irritantes, siue in odium, siue in fauorem, siue in publicum, siue in priuatum fiant. Prior ergo pars probatur, quia si lex illa cõsequitur effectum suum, actus est nullus; ergo nullum confert ius; ergo si actus ille sit acceptio, vel acq; sitio alicuius rei, ex tali lege sequitur obligatio non vtendi, nec fruendi illa re tanq; propria, nec contrectandi eam illo modo quo rem alienam contrectare non licet. Vt si talis actus sit matrimonium, non licet ad coniugem accedere, neque alia iura coniugis, aut mariti vsurpare. Si sit professio religiosa, non licet actus proprios religiosorum efficere, & sic de alijs, quę fundari poterant in actus validitate: nam sublato fundamento ruunt omnia, quæ ex illo oriri, aut in illo fundari poterant. Et potest hoc confirmari ex verbis Concilij Lateran. sub Leone X. sess. 9. vbi beneficiatis non residentibus imponitur pœna irritans acquisitionem fructuum beneficij, his verbis, *Beneficiorum fuorum fructus pro rata omissionis suos non faciant.* Vnde subiungit, *Sed eos tanquam iniustè perceptos erogare teneantur*, &c. Ergo proportionalis obligatio sequitur ex omni lege irritante, & consequente effectum, quocunq; titulo, vel ratione irritatio fiat, quia obligatio non sequitur ex titulo irritationis, sed ex effectu ipso, & effectus idem est, quocunq; titulo fiat.

Ex lege irritãte si suum habeat effectum sequitur obligatio ad omnia quæ intrinsecè ex irritatione nascũtur, secùs si effectus impediantur.

Conc. Lat.

15. Dices, ex illis verbis probari quidem obligationem naturalem ex vi iustitiæ: non tamen probari aliquam obligationem ipsius legis irritantis. Respondeo in primis ideo in assertione non esse dictum, legem posituam obligare ad hoc, sed ex illa cum effectu eius sequi talem obligationem, quod erit verum, siue hæc obligatio, quæ sequitur, naturalis sit, supposito effectu positiuę legis, siue sit etiam specialiter inducta per ipsam legem. Addo verò probabilissimum esse, etiam ipsam legem irritantem actum, obligare ad non vtendum illo actu vt valido, ac subinde per contrarium vsum non solum peccari contra legem naturalem, sed etiam cõtra ipsam legem irritantem, quia intentio irritantis principalis est, ne talis actus vtilitatem habeat, seu moralem vsum, & ideo irritãdo prohibet vsum illius actus vt validi. Et ideo etiam solet talis vsus speciali pœna puniri: non solum attẽta malitia contra legem naturalem, sed etiam spectata inobedientia contra legem positiuam irritantem, propter quam solent censuræ imponi per Ecclesiasticas leges, cum ad talem pœnam requiratur inobedientia, & contumacia contra Ecclesiastica præcepta.

Diluitur obiectio.

16. Posterior verò pars assertionis ex tenore prioris constat: nam illa prior sub conditione tantum posita est, scilicet, si effectus legis irritantis sequatur; ergo cessante conditione, non procedet illa prior pars assertionis, nec habebit locum legis obligatio. Et patet ratione, quia cessante causa adequata, cessat effectus: sed adæquata causa huius obligationis est nullitas actus facta per legem, seu lex irritans efficaciter, & cum effectu, vt discursus facti satis ostendunt; ergo cessante illo effectu, cessat causa obligationis, & consequenter etiam obligatio ipsa. Posita autem est illa conditio, & hæc posterior pars, quia interdum

potest impediri hic effectus. Quibus autem modis impediri possit, in capite sequenti dicam.

CAPVT XXI.

Quibus modis impediri possit irritatio actus, quem lex præcipit pro infecto haberi.

1. *Duobus modis fit irritus actus, per legē immediatè vel per sētentiam iudicis.*

DVobus modis potest actus fieri irritus per legem, vno modo mediante sententia iudicis, vel condemnatoria, vel saltem declaratoria criminis; alio modo immediatè per ipsammet legem statim, ac fit, seu intentatur actus. In quib⁹ modis manifestum est, difficilius esse impedire irritationem solius legis, quàm illam, quę requirit sententiam iudicis, quia facilius est impedire iudicem, ne sententiam proferat, quàm legem, ne operetur, & ideo hîc dicemus de irritatione per iudicem inducenda, & in sequenti de altera. Et q̄is dupliciter possit irritari actus per sententiam iudicis, sc. vel per sententiam condēnatoriam, & hominis executionem, vel per declaratoriam tm̄, qua positaſtatim lex operatur, inter quos modos est magna differentia, vt infrà videbimus, tm̄ in præsenti non multum interest, quia satis nunc est, q; actus nō sit irritus ante sententiā; quòd si aliquid speciale occurrerit, adnotabitur.

2. *Regula generalis.*

Regula ergo generalis sit, Quoties lex irritat actum dependenter à sententia iudicis, licèt act⁹ à principio irritabilis sit ratione legis, vt per se constat, nihilominus eius irritatio multis modis impediri pōt: & dum non irritatur actus, permanet validus, siue iustè siue iniustè irritatio impediatur; vtroq; n. modo in contingere potest. Primò n. impeditur sine iniustitia, si actus sit occultus, ita vt in iudicio probari non possit, quia ex vi talis legis nemo tenetur actum suum irritare; vel contractum dissoluendo, vel spoliando se rebus acceptis, vt capite prędcedenti dictum est. Et ideo nihil peccat, qui talem actum occultum tanq̄ omnino firmum, & validum perpetuò cōseruat, quia re vera talis est, quandiu à iudice non irritatur. Neq; etiam peccat, ētsi actum occultum retineat, ne irritetur, quia ex hoc capite non violatur lex; nec alicui fit iniuria. Cauendum est autem ne in ipsomet actu aliqua cōmissa fit; nam illa rescindenda est. Vt licèt venditio rei vltra dimidiam iusti pretij non sit irrita, sed rescindenda, licèt non rescindatur de facto, quia est occulta, tenetur venditor in conscientia, & absq; vlla coactione iudicis restituere partem illam pretij, in qua excesſit iustitiæ æquitatem, & omnia dāna, quæ ob eam causam, vel propter dilationem restitutionis iniquam emptor passus est. Et è conuerso si emptor fuit iniustus in paruitate pretij, tenebitur supplere quod abstulit, & damna, quæ ex illa diminutione alteri sequuta sunt, nihilomin⁹ tm̄ potest rem emptam retinere, & fructus eius similiter, quia cum actus fuerit validus, factus est Dominus rei emptæ, cum sola obligatione resarciendi iniuriam.

3. Secundò potest hæc irritatio actus (etiamsi publicus, seu probabilis sit) sine iniustitia impediri, aut ex cōsensu partium, quia neutra vult actum rescindere, aut quia illa pars, cuius interest, non vult litem mouere, nec rescisionem intentare. Tunc enim nihil agitur contra legem, cum ipsa non imperet partibus, vt actum rescindat, nec etiam sibi faciunt iniuriam, vel quando ex mutuo consen\u{0303}u actum conseruant, quia volenti, & consentienti nō fit iniuria, vel quando is, qui habet ius, non intentat actionem, quia ipse potest cedere iuri suo, & alter non obligatur ad irritationem procurandam. Semper tamen tenebitur ad recompensationem faciendam, si iniuriam intulit, iuxta proximè dicta in prædcedenti puncto. Atque hinc etiam fit, vt possit hæc irritatio impediri per legitimam præscriptionem aduersùs actionem, seu actorem, qui fuit negligens in petenda irritatione: nā si contra illum præscriptum sit, consequenter est omnino firmat⁹ actus, & irritatio excluſa, quia hęc nō pōt fieri, nisi mediante actione, & actio fuit per p̄scriptionem excluſa. Quod verò tempus ad præscribendam actionem sufficiat, non est huius loci exponere. Vide Molin. tract. 2. de iust. disp. 71. *Molina.*

4. Tertiò potest irritatio hæc impediri, licèt actus sit publicus, & probabilis, ad iudicem delatus, vt illum irritet, quia iudex cum effectu illum non irritat, seu sententiam non profert: nam siue iure, siue iniuria id facere omittat, quādiu cum effectu actum nō irritat, ille valorem suum retinet cum omnibus effectibus, qui ab illo nascuntur. Probatur, quia si omittatur irritatio sine iniustitia alicuius, tunc manet res in eodem statu, in quo antea erat, & nulla ratio nouæ obligationis interuenit: si verò irritatio iniustè denegata est, tenebitur quidē ad recōpensandum damnum, qui iniuriam intulit, siue ille fuerit iudex, iniustè iudicando contra allegata, & probata, siue fuerit falsus testis, siue alia tertia persona iniustè cooperādo, siue ipsemet reus iniustè se defendendo; nihilominus tm̄ actus semper conseruabitur validus, & effectus eius; sc. dominium acquisitū, vel quid simile, semper permanebit, quandiu cū effectu actus non irritatur. Vnde ēt fit, vt si lex non irritet ipso facto, sed solum præcipiat irritari actū, tunc solum irritetur tempore latæ sententiæ condēnatoriæ. Vnde si contingat actum rescindi aliquo tempore, postq̄ factus est non retrotrahetur rescisio ad initiū actus, sed solum tunc incipiet, cū fit, quia antea actus fuit validus, & fructus v. g. illo tempore accepti ex re acquisita per talem contractum iustè accepti sunt, & cū absoluto, & perfecto illorum dominio. Tantūq; manere poterit obligatio recompensandi damna, si quæ alteri iniustè illata fuēre, vel in actu ipso in principio, vel in mora faciendi talem recompensationem, vt dictum est. Quę omnia ex principijs iustitiæ necessariò sequuntur, & non possunt habere controuersiam, & ideo longiori probatione, aut desputatione non indigent. Secùs verò erit si lex irritet actum ipso iure cum ordine ad sentētiam declaratoriam, nam tunc retrotrahetur irritatio, vt infrà dicam.

5. Quæri verò potest, si pars ipsa, quæ rem alteri⁹ per contractum irritabilem valide cōparauit, per iniustitiam nouam impediat, ne cōtractus irritetur, vel per vim, & metum alium cogendo, ne rescisionem contractus petat, vel subornando iniquum iudicē, aut falsos testes, &c. an in eo casu teneatur ex iustitia rescindere contractum, ētsi per iudicem irritatus non fuerit. Quando n. per alios ponitur tale impedimentum sine iniusta cooperatione ipsius partis, seu rei, non tenetur ipse spoliare se re sua, vel cōtractum sua voluntate soluere, magis q̄ antea teneretur, quia nulla noua ratio obligationis in eo inuenitur. Alij verò si iniusti fuerunt, tenebuntur ad recōpensationē, nō verò ad restituendum in specie per rescisionem cōtractus, quia hæc non est in eorum potestate, cū pendeat ex alterius voluntate, sc. ipsius rei. At verò quādo ipsamet pars, seu reus fecit talem iniuriam, videtur teneri ad reparādū damnum, quod intulit in eadem specie, quia potest, & ex sola sua voluntate pendet: nam damnum illatum fuit priuare actorem debita irritatione contractus, & hanc potest facere re⁹ sua voluntate; ergo tenetur illam facere.

6. In contrarium verò obijci potest, quia hęc est quędam pœna: at vero null⁹ reus obligatur ad restitwēdam pœnam ad q̄ condemnandus esſet secundū legē, si de facto non condēnatur, ētsi per iniquam, & iniustam tergiuersationē, vel subornationem, condemnationem impediuerit. Vt probabiliter tenet Nauar. c. 18. n 48. quem sequitur Vasq. in præsenti disp. 175. c. 2. ergo neq; hîc tenetur ad rescindendum contractū, ētsi dolo euitet condēnationem ad huiusmodi pœnā. Licèt alij auctores contrariū opinantur cū Soto li. 1. de iust. q. 6. a. 6. Sed quicq. de hoc sit, probabilius mihi videtur in p̄senti p̄ūcto, hunc reū teneri in conscientia *Nauar.* *Vasq.* *Soto.*

entia ad rescisionē cōtractus alio volente; vt ad reddendam rem priori domino, recuperato pretio, vel quid simile. Et ratio prius facta apud me conuincit, quam hoc modo amplius declaro. Nam vel ille tenetur restituere aliquid actori in illo casu, vel non; hoc secundum videtur incredibile, quia plane irrogat illi iniuriam, cum per media iniqua illum impediat à consequutione iuris, quod per leges illi competit. Item, si falsus testis per iniquam deceptionem illum impediat, tenebitur ei satisfacere: ergo & actor tenetur. Quod si restituere tenetur, profectò debet in propria specie illud restituere, quod iniuste impediuit, quando quidem potest. Nam vbi restitutio in propria specie fieri potest, non habet locum recompensatio pro voluntate debitoris, quia alter habet ius in suam rem propriam. Imo in præsēti casu, cum agitur de rescisione contractus, præcipue videtur intenta recuperatio rei propriæ in propria specie: ergo.

7. Propter rationem vero in contrarium factam limito hanc sententiam, vt procedat, quādo actus præteritus, qui rescindendus, seu irritandus est, fuit priuatus pendens ex voluntate contrahentium, per quā res vnius in alterum translata est, & postea per irritationem actus, intendit prior dominus peculiare emolumentum, sibi debitum virtute legis. Tunc illa rescisio contractus non habet propriam rationem pœnæ, vel saltem in tali causa, per quam actor ille ius sum petit, non consideratur præcipue ratio pœnæ, sed res actoris, & reparatio illius, & ideo cum ab illa consequenda per iniqua media impeditur, illi fit iniuria contra iustitiam commutatiuam, quæ ad restitutionem obligat in propria specie, vt dixi, quando debitor in illa soluere potest. Et ita ad obiectionem quatenus cōtra hoc procedit, negatur consequētia, quia in pœna, licet per fraudem impediatur, non fit contra iustitiam commutatiuam, vt est probabile. Vnde si contingat actum, qui irritandus est, solum titulo pœnæ esse irritandum, & non propter speciale ius, quod actor prius haberet in rem, quæ per talem actum fuit in alium translata, sed solum quia intendit, vt pœna illi applicetur, quia cedit in eius vtilitatem: in tali casu non est improbabile, reum non teneri ad restitutionem, etiamsi per iniqua media se defendat. Quia tūc non peccat contra iustitiam cōmutatiuam respectu priuati actoris, sed solum contra iustitiam legalem respectu communis boni, vel contra obedientiam, & iustitiam, qua tenebatur iudici, & reipublicæ. Vt, v. g. si quis sit consequutus beneficium valide, non per resignationem, vel donationem alicuius priuatæ personæ, cuius antea beneficium esset, sed quia beneficium vacabat, & ordinario modo fuit ad illud electus, vel prouisus, cum aliquo tamen defectu, ratione cuius potest, & debet collatio cassari, tunc licet alius impetret ius ad beneficium, & agat ad irritationem collationis, & possessor se inique defendat, vel defectum occultet, & irritationem collationis impediat, non videtur teneri in conscientia ad relinquendum beneficium, quia nō fecit alteri iniustitiam sed solum egit ad excusationem pœnę, ad quā alter non habet speciale ius iustitiæ commutatiuæ, quia non propter illius commodum imposita est, sed tantum propter vindicationem delicti, quæ ad iustitiam legalem, seu boni communis spectat.

CAPVT XXII.

Vtrùm lex ipso iure irritans actum impediri aliquo modo possit, ne actum nullum reddat.

AGimus de lege, quæ per se & ante omnem sentētiam actum irritat, & loquimur de illa permanēte in sua vi, & statu, ita vt nec per abrogationem, nec per dispensationem sublata sit eius obligatio. Videtur enim tunc fieri non posse, vt talis effectus legis impediatur, posita materia eius. Ratio est, quia talis irritatio fit per efficacitatem moralem ipsiusmet legis, & ita fit in eodem momento, in quo actus fit; nullus autem potest legis actionem impedire. Quia solus Princeps conditor legis potest vim legis auferre, & consequenter solus etiam potest effectum illius impedire; at legislator non potest in ipsomet tempore, in quo actus fit, illum irritare, nisi præcedat eius dispēsatio, seu decretum, quo declaret, se nolle, vt in eo casu lex non obliget, nec habeat vigorem, de quo casu non loquimur, sed de lege integra, & immutata, vt dixi; ergo non videtur posse impediri talis effectus. Et confirmatur: nam si impediri posset, maxime per ignorantiam inuincibilem: sed non potest impediri per ignorantiam; ergo. Maior cum consequentia patet, quia nulla est potentior excusatio, nec quæ magis causet inuoluntarium, quam ignorantia. Minor vero patet, quia licet ignorantia excuset culpam, non vero tollit vires legis tam in obligādo, quantum est de se, quam in efficiendo.

In hoc puncto distinctione vtendum est inter irritationem proprie pœnalem, quæ in odium alicuius peccati principaliter imponitur, & illam, quæ per se inducitur propter bonum, & fauorem, aut communitatis, aut membrorum eius, siue directe per prohibitionem, aut irritationem actus, siue consequenter per institutionem formæ necessariæ ad valorem actꝰ inducta sit. 2.

Primo igitur dicendum est; quando irritatio tantum in pœnam imposita est, per ignorantiam, vel aliam similem, quæ à culpa excusat, impeditur. Docent Card. in Clement. 1. de elect. q. 18. Bolognet in l. *omnes populi*. ff. de iust. & iur. n. 153. vbi alios refert. Probatur quia cessante causa (vtique per se, & adæquata) cessat effectus; sed in præsenti casu culpa est causa per se, & adæquata talis irritationis, quia hoc modo est causa pœnæ, & illa irritatio pœna quædam est, vt supponitur; ergo. Vnde confirmatur ex generali principio, ꝙ supra traditum est, & probatum; sed non est minor ratio in hac pœna irritationis actus, vt cessare debeat cessante culpa, quam in alijs: ergo idem in illa dicendum est. Et potest hoc confirmari ex his quæ diximꝰ lib. 4. de Orat. c. 30. n. 17. scilicet, eum, qui ex obliuione naturali omittit diuinum officium, facere fructus suos, non obstante lege pœnali irritante acquisitionem fructuum, contra non recitantes lata, quia per illam obliuionem cessat culpa, & consequenter etiam pœna; ergo idem erit in omnibus similibus. Dices; collatio beneficij simoniace facta irrita est, quæ irritatio est pœnalis, & nihilominus tenet, etiamsi ignoranti inuincibiliter simoniam beneficium collatum sit, vt lib. 4. de simon. c. 57. n. 35. ostensum est. Respondetur, illud esse speciale, quia fuit in illa lege expressum in detestationem illius delicti. Addo etiam ibi, semper interuenire aliquam culpam, vel collatoris, vel alicuius tertij, quæ sufficit ad sustinendam illam pœnam; etiamsi recipiens excusetur: nam ad punitionem alterius, ipse etiam per accidens patitur. Dici etiam potest, illam irritationem non tantum esse pœnalem, sed etiam per se inductam propter vitandam omnē indecentiam rerum sacrarum, quæ ex simonia prouenit, & propter vitandam omnem notam, & infamiam illius in his, qui Ecclesiastica beneficia validè consequuntur. 3. *Cardin. Bolognet.* *Cessante causa per se adæquata, cessat effectus.*

Tandem circa hanc cōclusionem occurrebat quæstio, an ignorantia irritationis, & non prohibitionis, quæ culpam contra legem excusare valeat, impediat irritationem actus. Sed hoc etiam pendet ex quæstione supra tractata, an ignorantia solius pœnæ excuset illam, etiamsi contra legem peccatum sit. In qua partem negantem veriorem esse censuimus. Vnde consequenter in præsenti dicendum est, quando lex humana prohibet actum, addendo irritationem per modū pœnæ, si lex non ignoratur, vt prohibens, licet ignoretur vt irritans; actum contra legem, factum esse irritum, 4. *De ignorantia irritationis, an impediat irritationem actus.*

ritum, quia talis ignorantia non excusat peccatum contra legem, & consequenter nec excusat pœnam, licet ignoretur; ergo nec excusat irritationem, quia irritatio non est talis pœna, quæ requirat specialem contumaciam, sicut excommunicatio, & similes censuræ. Item hoc modo incurritur irregularitas pœnalis, licet ignoretur ipsa pœna, si non ignoratur prohibitio, nec excusatur culpa; ergo idem est de quacunque inhabilitate personæ; ergo & de irritatione. Denique inductione hoc ostendi potest in beneficiato non recitante culpabiliter qui non facit fructus suos, etiamsi pœnam ignoret, & sic de aliis. Quæ doctrina etiam procedit indifferenter, siue actus irritatus per legem esset iam damnatus, siue de nouo per illam dānetur, quia hoc valde extrinsecum, & accidentarium est, vt de pœna etiam dixi. Et hoc magis constabit ex puncto sequenti.

5. Dico secundo: Quoties lex, constituendo formam substantialem seruandam in actu, consequenter irri-
2. *Conclus.* tat illum, qui fit sine tali solemnitate, impediri nō potest ille effectus, prout à lege præscribitur, stante tali defectu, ideoque non potest esse validus actus factus contra talem legem. Supponimus sermonem esse stante lege in sua vi, & non interueniente dispensatione Principis. Probatur ergo primo ratione generali qua si philosophica, quia forma sic statuta per legem est substantialis tali actui sub tali, vel tali ratione, scilicet contractus, professionis, testamenti, vel alia simili, sed absq; forma substantiali non potest res subsistere: ergo neque actus ille potest suum esse habere sine tali forma: ergo tali forma deficiente non potest impediri defectus nullitatis. Secundo lex illa resistit valori talis actus: ergo si voluntas Principis non derogat legi (vt supponitur) non potest priuata voluntas alicuius illi resistere, vel illam impedire: ergo nullum impedimentum cogitari potest ad hoc sufficiens. Atque hæc assertio magis confirmabitur simul cum sequenti: nam hæc lex in tantum irritat, in quantum virtute prohibet, vel non admittit actum sine solemnitate factum quoad valorem eius, & ideo eadem est fere ratio de illa, & de lege directè, & per se prohibente, & irritante actum.

6. Dico ergo tertiò: Quando lex absolutè, & simpliciter prohibet, & irritat actum, non potest irritatio illa per causam inferiorem, vel propter particularem occasionem impediri, secluſa Principis dispensatione formali, vel præsumpta, vt nunc loquimur. Hæc assertio communis est, vt ex his, quę statim allegabimus, constabit. Et probatur sufficienter illa generali ratione, quod lex est, quæ operatur hunc effectum, & de se semper est efficax, nec potest impediri ab inferiori voluntate, aut potestate, quando ipsa absolutè loquitur, & prohibet. Explicaturque in hunc modū: Quia vt effectus sit validus, non obstante tali lege, necesse est, vt intercedat aliqua sufficiens ratio interpretandi legem illam non procedere in illo casu, id est, non fuisse mentem legislatoris, obligare ad seruandam talē formam in tali opportunitate, sed hæc interpretatio admittenda non est in tali lege irritante, quando illa exceptio in ipsa lege, vel in alio iure nō habetur: ergo Maior euidens est ex dictis, quia cōtra legem resistentem non potest valere actus: ergo è contrario, vt valere possit in aliquo casu, necesse est, vt pro illo non sit posita lex. Minor autem probatur, quia tres tantum, vel quatuor causæ, vel occasiones excogitari possunt, ob quas in particulari casu possit illa interpretatio fieri in tali lege. Vna est defectus voluntatis in eo qui facit contra talem legem per ignorantiam. Alia erit similis defectus propter metū. Tertia esse potest, quia contrahens, seu operans cedit iuri suo. Quarta esse potest necessitas aliqua, quæ cogat per epiikiam interpretari non fuisse mentem Principis pro eo casu obligare. Quinto addi potest cessatio causæ, & rationis legis. Sed de his duabus dicemus melius capite sequenti, quia, si veræ sunt, in eis interuenit quædam interpretatiua dispensatio legis. Ex alijs vero tribus causis nulla est sufficiens.

Et in primis quod ignorantia legis irritantis non impediat irritationem actus, siue ignorantia sit de so- 7.
la vi irritandi legis, siue absolute de tota lege, indubitatum est apud omnes, vt patet ex Glossa in Clemen- *Gloss.*
ti. 2. de hæretic. verb. *ex tunc*, quam Cord. & alij com- *Decius.*
muniter ibi sequuntur, Decius in cap. 2. de constitu- *Felin.*
on. lect. 2. num. 5. & ibi Abbas, Felinus, & alij, Soto lib. *Soto.*
1. de iustitia, quæst. 1. art. 4. cum multis, quos infra re- *Cordub.*
feremus tractando de promulgatione legis irritantis necessaria ad effectum irritādi, & plures etiam refert Sanci. lib. 7. de matrimonio, disput. 9. num. 10. Proba- *Sanc.*
turque sufficienter ex ca. 1. de concess. præbend. &. ex cap. *dudum*, & cap. *quoddam*, de præbend. in 6. Ratio autem est supra tacta, quia ignorantia solum potest excusare à culpa, quia non est pœna, vt cap. 19. dictum est, quia non in odium, seu vindictam peccati ponitur, sed per se propter commune bonum: ergo ignorantia non potest obstare huic effectui. Dices, quādo actus simpliciter prohibetur per legem, tūc irritatio pœna est eiusdem actus contra legem facti. Respondeo, etiam illam non esse proprie pœnam ex primaria intentione legis: nam per se intendit irritationem propter bonum commune: vt patet de lege irritante matrimonium inter consanguineos, & alijs similib⁹. Quæ etiam quoad hāc partem leges morales sunt, & directiuæ, vt supra dixi, & ideo ignorantia non impedit talem effectum. Vnde etiam auctores, qui hāc vocant pœnam, dicunt esse adeo intrinsecā, vt per ignorantiam non impediatur, vt ex multis refert Sanci. l. *Sanctim.*
3. de matrim. disput. 17. num. 10. Quanquam plures ex illis potius condistinguant hanc irritationem à pœna, vt supra retuli. Confirmatur à simili: nam irregularitas, quæ non est pœna, incurritur, non obstante ignorantia, vt ex propria materia constat, & idem est de inhabilitate, quæ non est pœna, vt patet de inhabilitate ad matrimonium cōtracta ex affinitate, vel cognatione: ergo idem erit in præsenti.

Denique patet conclusio inductione in testamento 8.
minus solemni, & similibus. Vnicum tamen exemplum pro multis sufficit de solemnitate requisita ad valorem matrimonij per Concilium Tridentin. Est *Conc. Trid.*
enim certissimum si absque illa nunc fiat matrimonium inter ignorantes, vbi Concilium est promulgatū illud esse nullum, vt omnes moderni de matrimonio scribentes docuerunt, & Medin. 1. 2. q. 90. ar. 4. Et o- *Medina.*
mnes Theologi consentiunt, quia verba Concilij absolutissima sunt, & illam addere exceptionem valde temerarium esset. Imò ideo Concilium voluit, necessariam esse promulgationem illius decreti in singulis parochijs ad effectum irritandi, & post illam vnius mensis tempus concesit, ne matrimonia vlla inter ignorantes fieri contingeret. Ignorantia ergo non impedit hanc nullitatem. Idem videre licet in alijs impedimentis irritantibus vel matrimonium, vel professionem, & similia. Dices: hæc irritatio sæpe fit in gratiam contrahentis, at beneficium non confertur inuito, qualis est ignorans: ergo. Respondeo primo, *Diluitur ob iectio.*
per potestatem superiorem etiam inuito conferri beneficium, quando illi, vel communi bono expedit. Secundo dico, illum non esse inuitum, sed ad summum non volentem, quod valde diuersum est: ignorantia enim præcisè sumpta non causat inuoluntarium positiue (vt sic dicam) sed solum non voluntarium, & sæpe fit beneficium ignoranti, & sine consensu eius expresso, vel tacito. Dici item potest, nunquam deesse præsumptum consensum. Quamuis re vera nec ille necessarius sit, quia per has leges per se consulitur cō-
muni bono.

Deinde quod metus non impediat, eodem exem- 9.
plo facile ostendi potest, quia si quis per metum mortis cogatur nunc contrahere matrimonium sine pa- *De contrahente matrimonium ob metum.*
rocho, & testibus, nihil efficiet, & idem in vniuersum esse de contrahente per metum cum impedimento irri-

irritante, docet Caietan. 1.2.q.96.ar.4. & ibi Medi. & alij moderni. Soto lib.1.de iustitia, q.6. art. 4. & in 4. d.22.q.1.ar.4. Nauar. cap.27.n.141. Idem ergo erit in quacunque alia lege irritante. Dices in matrimonio illud inueniri, quia ipse metus irritat contractum, & ideo operari non potest ad alias irritationes impediendas. Respondeo primo, illam irritationem esse accidentariam ad id, de quo agimus: nam licet darem[9], metum non irritare matrimoniū, nihilominus matrimonium inter consanguineos metu factum esset irritum. Et ita ibi interueniunt duo impedimenta, vt recte notauit Sanci. libr.7. de matrimonio, disp.5. n.4. Et declarari potest ex opinione dicentium, matrimonium contractum ex metu graui, illato non solum ad contrahendum, sed etiam ad consummandū non irritare matrimonium, ne vertatur in damnū, quod pro fauore concessum est: nam illi, vt existimo, non concederent, matrimonium inter consanguineos fore validum, licet fiat ex metu graui illato ad contrahendum, & consummandum. Neque post Concilium Tridentinum dici potest validum fore matrimonium factum sine parocho, & testibus ex timore simili, vt bene etiam docet Sanci. supra; ergo tota ratio est, quia metus grauis non sufficit impedire efficaciam legis irritantis.

Caiet. Medina. Soto. Nauar. Sanci. Conc. Trid.

10. *Metus minuit libertatem, irritatum vero non impedit.*

Denique ratione sic declaratur, retorquendo obiectionem factam, quia metus de se solum minuit voluntatem, & libertatem; at hoc impertinens est ad impediendam irritationem actus, quæ per legē fit, quin potius de se iuuat, vt magis irritet, quia lex non fauet his violentijs, sed potius resistit illis. Item magis impedit voluntarium ignorantia, quam metus, & nihilominus ignorantia non impedit irritationem; ergo nec metus impediet. Dices, recte probari, metum per se, & ex vi intrinseci effectus non impedire irritationem; nihilominus tamen propter vitandum grauissimum damnum mortis posse impedire, quia lex humana non obligat cum tanto rigore, & ideo licet prohibeat, & irritet actum, si imminet grauis mortis metus, nisi fiat actus, non obligabit humana lex, nec impediet, quo minus valide fiat. Respondeo, aliud esse considerare legem quoad prohibitionem actus, aliud quoad irritationem. Nam quoad primum fieri potest vt metus excuset à culpa faciendi actum contra legē, saltem ex ea parte, qua est contra humanam legem, vt patet, si quis ex timore profiteatur ante impletum annum professionis, vel si contrahat exterius cum affine ad vitandam mortem: tunc enim probabile est, non peccare contra prohibitionē Ecclesiæ, quidquid sit, an peccet contra sacramenti reuerentiam, quod ad præsens non refert. Quoad aliam vero partem irritantem non est necesse, vt legis efficacia impediatur quia illa non pendet ex culpa, quæ ibi committatur, vt dictum est. Neque est necessaria validitas actus ad vitandam mortem, quia per comminationem mortis non cogitur aliquis, nisi vt faciat, & in ipso est: nō enim ipse irritat actum, sed lex: ergo nulla est ratio, cur tunc cesset efficacia legis.

Diluitur 1. obiectio.

11. *Obiuntur alteri obiectiones.*

Vrgebis, quia interdum potest esse necessaria validitas actus ad vitandam mortem comminatam, vt si quis metu cogatur ducere consanguineam, & statim consummare, tunc valor contractus necessarius est, vt possit matrimonium consummari sine peccato mortali. Respondeo, metum mortis posse excusare ab obligatione legis humanæ, quæ ab illa nascitur; non tamen excusare ab obligatione legis naturalis, quæ nescitur, præsuppositio aliquo effectu legis humanæ, quem effectum non potuit metus impedire, quia nō pendet ex hominis voluntate. Vt, v.g. si quis simoniam committat circa rem consecratam ex institutione Ecclesiæ, non excusabitur propter metum, neque etiam si iniustitiam committat, vendendo rem vltra taxam legis. Sic ergo in præsenti non excusatur quis in eo casu ratione metus, quia re vera per illum non inducitur ad agendum contra legem Ecclesiæ, sed ad committendam fornicationem. Per legem enim Ecclesiæ immediate fit, vt hæ personæ sint inhabiles, vt idem Concilium ait, quæ inhabilitas non est in potestate hominis, vt per metum auferatur: hinc vero cōsequenter fit, vt copula inter personas sic exterius cōtrahentes semper sit fornicaria, & ideo cum quis ad illam cogitur, non inducitur ad agendum contra legem humanam, sed contra naturalem, & ideo metus talis non excusat. Quod si inquiras vnde constet, Ecclesiam tam absolute imposuisse illam inhabilitatem vt non cesset etiam in tanto discrimine, & quæ ratio huius rigoris reddi possit. Respondeo, id constare ex sensu, & vsu totius Ecclesiæ, & communi consensu Doctorum. Ratio vero est, quia esset contra efficaciā, & finem ipsius legis huiusmodi exceptionem in ipsa ponere, vel admittere. Maxime cum illud periculum sit valde remotum, quod à lege non debuit considerari: nam inde sumerēt homines occasionem incutiendi huiusmodi metum circa vsum qui sine trāsgressione prioris legis irritantis licite fieri non potest, ad legem ipsam eludendam.

Sed instabis. nam interdum aliquis incutit alteri hunc metum, vt ex nullitate actus commodum reportet, cum magno alterius detrimento, qui per violentiam cogitur ita facere actum; videtur ergo tunc alienum à ratione, vt lex faueat illi, qui iniuriam infert in damnum illius, qui iniuriam patitur; fauebit autem si is qui infert alteri iniustum metum, obtineat nullitatem actus, quam ipse inique intendit, & alteri iniuriam passo perniciosa esset. Exemplum esse potest in testamento minus solemni, si per metum grauem quis cogatur in suo testamento non seruare solemnitatem requisitam ad valorem eius, ne transeat hæreditas ad eum, quem ipse vult instituere, sed ad alium, & fortasse ad ipsum, qui incutit metum. In eo enim casu consequenter ille iniquus virtute legis, quod inique intendit, si actus non fit validus, quod videtur absurdum. Item solemnitas illa introducta est in fauorem testatoris, vt tollantur occasiones defraudandi mentem eius, ergo non debet ita seruari, vt redundet in eius incommodum, iuxta regulam iuris 61. in 6 *Quod in alicuius gratiam conceditur, non est in illius dispendium retorquendum*: ergo in illo casu non operabitur suum effectum. Et idem erit quoties metus redundauerit in fraudem legis, seu contra finem eius. Respondeo, hæc omnia nihil obstare, quo minus actus ille sine legis solemnitate factus inualidus sit, quia caret substantiali forma, sine qua subsistere non potest. Et quod per iniquitatem, & iniustitiam illa priuetur, parum refert, quia nullitas formaliter prouenit ex carentia formæ, accidentarium que est, quod ab hac, vel illa causa proueniat. Nec lex cooperatur ad alterius iniquam vim, sed illa non obstante effectum suum operatur, quia ita expedit communi bono. Et ideo etiam non consideratur priuatum incommodum huius, vel illius personæ, quod per accidens sequitur, & non potest semper à lege impediri. Et ita non procedit tunc regula iuris citata, quia cum proportione est intelligenda, vel quando aliquid conceditur propter priuatum commodum, & respectu eiusdem cessat, vel quando erat propter commune bonum, & regulariter cessat, & in commune dispendium conuertitur. In illo tamen casu particulari manebit, qui iniuriam intulit, obligatus ad restitutionem damni illati tam in conscientia, quam in exteriori foro, si metus, & iniuria in illo probari possit.

Obiectio.

13. *Nihil obstare quominus lex suum hābeat effectū quoad irritationem, quādo is cuius interest cedit iuri suo: cōmune bonum.*

Atque hinc vlterius constat, quid de tertio membro dicendum sit, scilicet, an hæc irritatio cesset, quādo is, cuius interest: cedit iuri suo. Dicendum est, nihil hoc referre, vel obstare, quo minus lex effectum suum operetur. Et ratio à priori est, quia lex respicit commune bonum in tali irritatione, & hoc non cessat, etiam si priuatum incommodum per cessionem personæ voluntarie cessare videatur. Nec potest quis renunciare, aut derogare communi bono, cedendo proprio,

proprio, sicut non potest quis renunciare priuilegio communitati per se primo concesso, & sibi ratione totius corporis communicato, vt late dixi lib. 2. de iuramen. cap. 23. in princ. & cap. 26. num. 6. talis ergo cessio in præsenti casu friuola est, & nulla, vnde non potest irritationem legis impedire. Quod etiam inductione ostendi potest in vtroque modo irritationis supra posito. Nam licet testator dicat, se cedere iuri suo, & velle, vt testamentum sine debita solemnitate sit validum, & efficax, nihil efficiet, vt nunc suppono, & videtur esse extra controuersiam quoad valorem testamenti, vt tale instrumentum est, etiamsi de efficacia voluntatis ad dandum dominium in conscientia sit controuersia, quæ nunc tractanda non est. Magis vero indubitatum est in solemnitate præscripta per Concilium pro matrimonio contrahendo: nam etiamsi contrahentes maxime velint cedere iuri suo, & aliter contrahere, non poterunt, etiamsi ex tali cõ tractu in tali casu nullum sequeretur incommodum, quia generalis lex hoc non considerat. Idem est de lege irritante matrimonium metu contractum: nam licet is, qui metum patitur, velit cedere iuri suo, & valide contrahere, vt possit licite consummare, & sic mortem euadere, nõ poterit, vt verior habet opinio quam recte tractat Sanci. lib. 4. de matrimon. disp. 18. à nu. 13. quia ita expedit ad commune bonum per legem illam intentum, & quia formalis dispositio legis & ratio eius semper subsistit, etiamsi persona illa particularis velit cedere iuri suo propter irritandum priuatũ incommodum, quod lex non considerat.

Idem est de solemnitate matrimonii testib⁹ Sicut, & in matrim. metu cõtracto.

Sanci.

14. Sed obiici potest, quia lex postulans annum integrum professionis ad validitatem professionis generalis erat ante Concilium Tridentinum, & tamen poterat aliquis cedere iuri suo, & cessabat irritatio: ergo idem erit in quacunque simili lege quamdiu ipsa expresse disponendo, vt tale ius non possit remunerari sicut nunc in illo casu dispositum est per Tridentinũ sess. 25. cap. 15. de regular. Deinde obiici possunt iura canonica, & ciuilia, quæ dicunt sustinenda esse iuramenta contra leges ciuiles irritantes, quando sine dispendio animæ impleri possunt, iuxta c. *cum contingat* de iur. iur. c. *quamuis*, de pactis in 6. Authent. *sacramenta*, C. si aduersus venditionem. Supponunt enim hæc iura, posse aliquẽ cedere iuri suo, etiam cõtra legẽ irritantem, & ita licite implere quod iurauit: ergo tunc cessat irritatio legis per renunciationẽ proprij iuris. Et ratio est, quia hæ leges sæpe continent priuatũ fauorẽ, cui vnusquisque renũciare potest, c. *ad Apostolicam*, de regular.

Obiectiones

Conc. Trid

c cum contingat

c quamuis.

c ad Apostolicam.

15. Ad priorem partem respondeo, illam legem antiquam non fuisse simpliciter irritãtem, sed sub illa conditione, nisi vtraq; pars, scilicet, nouitius, & conuentus cederet iuri suo, seu libere consentiret in professionem ante factam. Vnde nec lex illa continebat absolutam prohibitionem, vt professio antea non fieret, sed tantum sub eadem conditione. Nec erat nunc posita primario propter bonum status religiosi absolute, sed in commodum contrahentium, & dependenter ab eorum renunciatione. Quæ omnia manifestè colliguntur ex cap. *ad Apostolicam*, de regular. Imò ibi significatur, tunc aliquo modo fuisse prohibitam illã renunciationem, non simpliciter, sed ne passim fieret vel ne indiscrete admitteretur talis renunciatio anni probationis, *qui in subsidium fragilitatis humanæ noscitur institutum*. Itaque illa lex non erat irritans, vel nõ erat ex illis, de quibus nunc loquimur, quia nec dabat formam substantialem contractui, sed præsigebat tẽpus, nec prohibebat absolute contrarium, sed cũ certo modo. Concilium autem Tridentinum absolutã legem prohibentem statuit, & clausulam absolute irritantem addidit, & ideo iam non est locus renunciationi proprij iuris, etiã si hoc ipsum Concilium non expresserit. Vnde potest potius retorqueri argumentum, quod vbi lex dat formam absolute præcipiendo vel prohibendo, & irritando simpliciter actum, non habeat locum priuata renunciatio, nec actus nullitatem impedire debet.

c ad Apostolicam.

Conc. Trid.

Tunc vero occurrit altera pars in obiectione posita, circa quam institui posset longa disputatio de vi & modo obligationis illarum legum: & quomodo iuramentum, quodammodo contra illas præualeat. Sed quia de hac re disputaui latè in tract. de iuram. l. 2. à cap. 20. ideo breuiter dico, in primis leges illas nõ esse simpliciter prohibentes, sed tantum pure irritantes, imo nec absolute irritantes, sed quasi sub conditione, nisi ille, ob cuius fauorem latæ sunt, iuri suo renunciauerit. Est enim magna differentia inter legem simul prohibentem, & irritantem, & pure irritãtem: nam prior non solum irritat actum, si fiat, sed etiam prohibet, ne fiat, & ita regulariter talis lex non fertur in fauorem priuatorum, sed intuitu communis boni & ideo nihil conferre potest, ad impediendũ effectum eius, renunciatio priuatæ personę. Et patet, quia illa renunciatio non potest impedire, quo minus peccatum sit facere actum contra legem prohibentem absolute, quia voluntas priuata non potest facere, vt lex prohibens non obliget: neque respectu obligationis legis habet locum renunciatio. ergo neque respectu irritationis habere potest locum, aut vim, quia non est verisimile, legislatorem voluisse irritationẽ facere tantum sub ea conditione, prohibẽdo actum sine conditione. At vero lex pure irritans non prohibet actum absolute, sed fertur in fauorem priuatorũ cui possent ipsi renunciare. Et ideo dixit Panormit. in cap. *ad Apostolicam* de regular. quod lex cuius fauori renunciare quis potest, non tam est prohibitio, quam exhortatio, vtique respectu illius. nam respectu aliorum potest continere vim prohibitionis. Sicut de priuilegio dicimus, non habere rationem legis respectu eius, cui conceditur sed respectu aliorum. Tales ergo videntur esse illæ leges, nos autem de legibus prohibentibus, & irritantibus absolute loquimur. Quodsi fortasse leges illæ continent absolutam irritationem (vt est probabile) dicendum est, non impediri irritationem talis actus per iuramentum, sed sustineri effectum eius, qui non erat per legem prohibitus, & ita formaliter, & in se non confirmari actum per legem absolute irritatum propter renunciationem priuatæ personæ, sed solum virtute formari alia via sustinendo eundem effectum, vt in dicto loco latius tractatum est.

16.

Panorm.

CAPVT XXIII.

Virum in lege irritante actum ipso facto, & ante omnem sententiam habeat locum epikia.

1. *Ratio dubij*

RAtio dubitandi est, quia interpretatio voluntatis legislatoris videtur posse habere locum in legib⁹ irritantibus non minus, quam in prohibentibus tantum, vel præcipientibus: ergo poterit cessare irritatio per coniecturatam mentem legislatoris, sicut cessat obligatio. Probatur æquiparatio, quia sicut lex generaliter prohibens potest in particulari casu non solum non esse vtilis, sed etiam nocere, ita etiam lex irritans quatenus talis est: seu (quod idem est) sicut in priori lege potest cessare ratio legis in particulari, nõ solum negatiue, sed etiam contrarie, ita etiam in lege irritante, vt si ex irritatione contractus hic, & nunc sequantur absurda, intentioni legislatoris contraria. Accedit, quod hac ratione multi Iurisperiti docent, legem annullantem actum in fauorem alicuius, non sortiri effectum, si irritatio in eius nocumentum cedat, quia tunc cessat ratio legis contrariæ, quia vertitur in damnum, quod propter commodum fuerat concessum, & ita est contra intentionem legislatoris, & contra regulam iuris supra citatam. Quod tradit absolute Felin. in cap. *tuis* de testib. n. 1. cum Roman. consi.

Felin.

conſ.32. dicente,alienationem factam à minori,quãuis annulletur per ius ſuſtineri nihilominus,ſi in vtilitatem minoris cedat. Sic etiam dixit Nau. Comment. de regul. n.32. contractum factum à religioſo ſine licentia Prælati, licet per ſe non valeat, ſi tamen cedat in vtilitatem religionis, ſuſtineri, quia in eius fauorẽ irritatio facta eſt. Atq; eodem fere modo idem Nau. in Comment. de alienat. rer. Eccleſiaſticar. à n. 15. dicit,alienationem rerum Eccleſiaſticarum,non ſeruata forma Eccleſiæ,& contra legem irritãtem factam, eſſe validam: ſi eſt vtilis Eccleſiæ,& in ea ſeruatur forma iure naturali debita. Idemque dicit de electione facta contra formam iuris Denique ex hoc principio aliqui auſi ſunt dicere,per epiikiam poſſe nũc aliquãdo valere matrimonium inter Catholicos factum ſine parocho,& teſtibus,etiam in locis vbi eſt Concilium promulgatum,ſcilicet,in caſu extremæ neceſsitatis,vbi non adeſt parochus,& periclitatur ſalus æterna hominis concubinarij agentis animam, niſi prius matrimonium cũ concubina contrahat, & neceſsitas etiam magna vrget,vt filij legitimi efficiantur.

Nau.

Aliquos affirmaſſe epiikiam ſuffice re ad matrimonium ſine teſtibus in neceſſitate, vbi prom ulgatum eſt Trident.

2. Nihilominus cenſeo, in legibus irritantibus, quæ vel formam ſubſtantialem humanis cõtractibus præfigunt, vel abſolute prohibent actus quos irritant, nõ eſſe admittendam exceptionem quoad irritationem actus per epiikiam, moraliter loquendo. In his enim rebus, quæ ex varijs circumſtantijs pendent, vix poteſt tam vniuerſalis regula conſtitui, quæ non patiatur aliquam exceptionem, ſi fingendi, & excogitandi caſus detur licentia. & ideo moraliter loquimur de humanis rebus, prout ſecundum ordinarium curſũ contingunt, & ſic dicimus, actum irritum per legem ſimpliciter, & abſolute, non poſſe vnquam valide fieri contra verba legis, per ſolam epiikiam. Probatur primo, quando lex inducit ſubſtantialem formam, quia in nullo caſu poteſt res ſubſiſtere ſine tali forma ergo in nullo etiam caſu poteſt irritatio ceſſare, quæ oritur ex defectu talis formæ. Dices, non ſubſiſtere rem tunc ſine forma ſubſtantiali, ſed deſinere formã illam ſubſtantialem eſſe, ſicut ſi in ea diſpenſatum eſſet. Sed contra, quia forma ſubſtantialis cum conſtituat rei eſſentiam, debet eſſe ſemper eadem, quoad fieri poſsit, debet etiam eſſe immutabilis in ſuo ordine ita vt ſaltem ſolus ipſe illam mutare poſsit, qui illam inſtituit. Et hac ratione dicimus, nullum præter Chriſtum Dominum poſſe facere, vt ſacramentum ſine ſubſtantiali forma valide fiat, neque in hoc admittitur epiikia, neque diſpenſatio per alium, quam per ipſummet Chriſtum. ergo idem cum proportione dicendum eſt in omni forma ſubſtantiali per legem introducta.

Mini anthe ru negatiua moraliter lo quendo.

3. Secundo de omni irritatione prohibente actum eſt efficax ratio, quæ lex irritans voluntatem ad actũ aliquem, inhabilitat perſonam, vel ſimpliciter, vel ad contrahendum, niſi iuxta formam legis, ſicut in principio capitis præcedentis declaratum eſt; ſed inhabilitas per legem inducta non poteſt reſtitui per modum epiikiæ, quia epiikia ad ſummum poteſt cõducere ad excuſationem obligationis: ad dandam autem poteſtatem, quam homo non habet, aut reſtituendam ablatam, non ſufficit, quia ad hoc requiritur poſitiuus actus, qui tunc non fit, nec à ſuperiore, nec ab aliquo, qui vim habeat reſtituendi poteſtatem ablatam, vel auferendi inhabilitatem inductam. Nec cogitari põt, quod per ſe ceſſet inhabilitas, vel quod ſub ea conditione inducta ſit, vt in caſu neceſsitatis auferatur, vel quaſi ſuſpendatur: id enim eſt veluti contra naturam inhabilitatis abſolute, & ſine reſtrictione inductæ: eſt etiam contra morem talium legũ, quoties talem inhabilitatem ſimpliciter inducunt, vt patet de inhabilitate ad contrahendum cum cõſanguinea in gradu prohibito, quæ in nullo caſu ceſſare poteſt ſine diſpenſatione.

Ratio do o. tius irritatio nis.

4. Et hac ratione dicunt communiter Doctores, perſonam inhabilem ad matrimonium non poſſe propter quodcunque periculum, vel metum mortis contrahere matrimoniũ, & conſummare, quia nunquã erit illud matrimonium validum propter inhabilitatem, quæ non reſtituitur per metum, vel ſimilem occaſionem. Ita docuit Soto lib.11. de iuſtit. q. 6. ar. 4. in fine, & ſequuntur Medi. 1.2. q. 96. ar. 4. dub. 2. ad 2. & alij moderni: ergo idem erit in quacunque ſimili inhabilitate. Idem videre licet in irregularitate, quæ de ſe perpetua eſt, licet enim in caſu poſsit ſuſpendi vſus eius circa actum quem prohibet, & non irritat, non tamen poteſt ipſa auferri, niſi diſpenſatio intercedat. Et idem eſt in excommunicatione, & aliis cenſuris, quæ non auferuntur propter extrinſecas occaſiones, vt ſic dicam, niſi per abſolutionem auferantur: vel niſi in ipſa lege habeant terminum præfixum, quo abſoluto ceſſent. Quod etiam in irritationibus, & inhabilitatibus locum habet, vt conſtat. Nam interdum imponuntur vſque ad certum tempus, vt patet, quando requiritur tanta ætas, &c. Interdum per alias leges fit exceptio, vt in extrema neceſsitate mortis quilibet miniſter ſacramenti confeſsionis quantumuis inhabilis ſit habilis, non per epiikiam, ſed virtute legis ſcriptæ, vel traditæ.

Soto. Medin.

Contra hanc ſentẽtiam referri poteſt Molin. tract. 2. de iuſtit. diſp. 81. §. *ſunt vero*, vbi ſentit, aliquãdo hũc iuris rigorem eſſe moderandum, quando non tota ſolemnitas, ſed aliqua parua circumſtantia bona fide omiſſa eſt, ſeruata æquitate naturali. Nam tunc ipſamet naturalis æquitas poſtulare videtur, vt actus ſuſtineatur. Sed de hoc puncto dicemus in cap. 27. Nũc ſolum dico, regulæ propoſitæ ſtandum eſſe. Eamque eo certiorem eſſe futuram, quo materia legis fuerit grauior, vt ſunt materiæ ſacramentorum, aut ſtatus religioſi, atque ita per modum regulæ moralis vniuerſaliter cenſeo eſſe veram, quia rationes factæ vniuerſales ſunt. Et licet poſsit fortaſsè habere exceptionem recurrendo ad coniecturatam mentem legislatoris, mihi tamen nunc talis exceptio non occurrit, quæ moraliter ſit admittenda. Quia ſi contractus eſt iam factus, & re vera fuit inualidus propter ſolemnitatem prętermiſſam, non habet poſtea locum epiikia vel æquitas, propter effectus poſt ea ſubſequutos, vel vtilitates quæ alteri parti acceſſerunt: id enim accidẽtarium eſt. Si vero agitur de contractu faciendo, qui habeat effectum validũ, & permanentem, tunc ſemper eſt res valde grauis, quæ intentari non poteſt contra legem irritantem propter ſolam extrinſecam neceſsitatem, ſine adminiculo alicuius legis. Ita enim intelligenda eſt aſſertio poſita, vt per ſe conſtat. Nam ſi in virtute alterius legis fiat exceptio, iam non erit epiikia, ſed ius. Et ſic intelligenda ſunt, quæ tractat Felin. in cap. *ex parte*, de conſtit. n. 1. verſ. *receptus*. Vbi ait, ratione periculi validum eſſe actum contra formam mandati, in omiſsione conſilij, ita enim in iure fundatum eſt, in cap. vnic. §. vlt. ne ſed. vacan. in 6. Et ad eundem modum ſunt ſimiles exceptiones admittendæ.

Molina.

5.

6. Et ita reſponſum eſt ad rationem dubitãdi in principio huius puncti poſitam: negatur enim æquiparatio inter prohibitionem, & irritationem, quia prohibitio natura ſua admittit excuſationem, vel ignorantię, vel moralis impotentiæ, & ideo in caſu morali frequenter ceſſat: nam (ſi quis recte conſideret) fere in omni interpretatione legis per epiikiam moralis quędam impotentia intercenit. Irritatio vero non fundatur in obligatione, nec requirit voluntatem, vel poteſtatem ſubditi, ſed potius inducit impotentiam quandam, vel inhabilitatem in illo, ipſo etiam inuito, quæ per ſolam excuſationem auferri non poteſt. Deinde in legibus ſimpliciter præcipiẽtibus, vel prohibentibus non eſt tam neceſſaria ad commune bonũ vniformitas in obſeruatione legis, quin moraliter poſsit ſæpe expedire, non obſeruare legem in legibus autem imponentibus formam ſubſtantialem, vel inducentibus inhabilitatem magis neceſſaria eſt vni-

Diſtinctio inter prohibitionem & irritationem.

vniformitas, quia ordinarie sunt grauiores, & in earum transgressione, est maius periculum, & ideo magis expedit bono cõmuni, quod inuiolabiliter seruẽtur, quam quod in vno, vel alio casu aliquod incommodum vitetur.

7. *Felin.* Ad regulam à Felino positam dico, vel esse intelligendam de legibus non irritantibus ipso iure, sed precipientibus irritari actum aliter factum, tunc enim cum actus sit validus, licet fortasse prohibeatur fieri non est mirum quod per epiikiam possit licite fieri. Nam tunc penes iudicem erit arbitrium, an irritand⁹ sit postea talis actus, cum ex necessaria occasione fuerit factus. Vel certe si illi auctores loquuntur de actu irrito ipso facto per legem, solum habebit locum eorum regula, quando irritatio non est absoluta, sed cõditionalis, vt solet esse quando principaliter fit in fauorem alicuius priuatæ personæ, quæ includit conditionem, si illa non cesserit iuri suo, vel si cedat in illius incommodum. Et ita contingere in obligatione minoris sensit clare Gloss. in l. 2. ff. de acceptilat. Et idem existimo esse dicendum de contractu religiosi: suppo *Gloss.* sita illa sententia Nauarri, de qua in proprio loco latius disputabimus. Atque ita in his casibus non sustinetur actus propter epiikiam contra legem absolute *Nauar.* irritantem, sed propter formam legis non irritantis simpliciter. Aliud item exemplum ex Nauarro sumptum si verum est, nõ fundatur in epiikia, sed in hoc, quod lex illa fundata est in præsumptione, de quo dicemus in puncto sequenti. Denique exemplum illud de matrimonio sine parocho, & testibus, probabile est, vnde retorqueri potest argumentum, quia in illo casu non valet matrimonium contra legem irritan- *Nauar.* tem, vt recte sensit Nauar. in cons. 6. de clandestin. despon. dicens, in nullo casu posse recedi à forma Concilij, tum quia verba eius expressa, & præcisa sunt, tũ quia si daretur licentia in vno casu, ostium aperiretur, ad alios, quod esset magnum incommodum contra vim, & intentionem legis. Quæ ratio in gradu suo in omnibus legibus irritantibus locum habet. Idem *Sanci.* late docet Sanc. l. 3. de matrim. disp. 17. n. 4.

Sic etiam dicunt multi, testamẽtum inofficiosum, seu minus solemne validum in conscientia esse, & securum reddere hæredem instit utum, si constet illi de voluntate libera testatoris, & quod nulla vis, vel fraus aut deceptio interceserit. Quam esse magis communem sententiam multis relatis tradit Couar. in cap. *cum esses*, de testam. n. 5. & tenet Medin. Cod. de. restit. num. 23. in fine, & ex parte Soto lib. 4. de iustit. q. 5. ar. 3. vbi mediam tenet sententiam, scilicet, talem actũ validum esse in conscientia, posse tamen irritationẽ eius etiam in conscientia per iudicem postulari, quã nunc examinare nostrum non est. Nec etiam potest ad omnes actus applicari: aliqui enim si semel valent irritari non possunt, vt matrimonium, & professio, ad quos interdum illa sententia extenditur ab auctoribus. Nam Felin. in dicto cap. 1. de constit. num. 39. cũ Panormit. in cap. *porrectum*. de regularib. num. 13. dicit, professionem factam sine solemnitate iuris in cõscientia ligare, & validam esse, si cum sufficienti libertate, & iuste facta est, & acceptata: per dictum cap. *porrectum*, cum Gloss. 2. ibi. Ratio autem generalis est, quia deficiente fundamento deficit etiam quicquid in illo fundatum erat: in tali autem irritatione fundamentũ est res præsumpta: ergo illa nõ existente, non procedit irritatio, nec legislator videtur posse iuste illam intendere.

2. *Testamentum minus solemne validum in.* *scientia esse sententia mul.* *ti.* *Couar.* *Medina.* *Soto.* *Felinus.* *Panorm.* *Glossa.*

Hęc vero sententia si in ea generalitate sumatur, quam adducta exempla postulant, sustineri profecto non potest: quia ex illa multa sequuntur valde absurda. Nam si leges ponentes solemnitatem certam vt necessariam in testamentis, alienationibus, electionib⁹, & alijs similibus actibus humanis, in præsumptione fundantur, idem dicendum erit de omnibus legibus, quæ circa professiones, matrimonia, & vota similem solemnitatem, vt necessariam introducunt, & in vniuersum de omnibus, quæ circumstantias speciales postulant non necessarias iure naturæ, vt est licentia tutoris in pupillo, &c quia omnes istæ leges fundantur in periculis deceptionum, vel in periculo seu timore deceptionis, coactionis, aut alterius iniustitiæ: ergo regula illa generaliter applicanda erit ad omnes has leges. Et ita nunc matrimonium clandistinum factũ honesta ratione, aut necessitate, & sine vlla iniquitate præsumpta, esset validum, similiter professio facta ante legitimam ætatem, si constat de perfecta intelligentia, & consensu profitentis, idem de professione facta ante expletum annum probationis, si constet, nouitium in minori tempore plene fuisse expertum asperitatem regulæ, & ex vtraque parte fuisse omnia iure naturæ necessaria, quia etiam illa lex lata est ex simili præsumptione, quod in tali ætate, vel tempore non fit professio cum perfecto iudicio, deliberatione seu experientia. Hæc autem, & similia absurda sunt, & nulla probabilis ratio differentiæ reddi potest, cũ negari non possit, has etiam leges latas esse ex illo genere præsumptionis. Item idem dicendum esset de legibus irritantibus acceptiones, vel donationes etiam gratuitas propter periculum corruptionis iustitiæ, vt in iudicibus, tabellionibus, &c. nam si quis esset certus de sua voluntate, & animo seruandi iustitiam nec timeret corrumpi, posset valide, & tuta conscientia contra legem irritantem recipere, quæ magna esset morum corruptio.

3. *Rejiciuntur ea relata dicta sententia.*

CAPVT XXIV.

Vtrùm lex irritans interdum priuetur suo effectu, quia in præsumptione fundatur.

1. *Opinio negatiua.* MVltorum opinio est, sæpe legem non irritare actum in re ipsa, quia fundatur in præsumptione, & sæpe veritas non est conformis præsumptioni. Ita sentiunt Doctores, qui dicunt, legem præcipientem in præsumptione fundatam non obligare in conscientia, quando veritatis fundamentum in re ipsa deficit: idem enim consequenter dicunt de lege irritante, siue substantialem formam actus præscribat, *Nauar.* siue absolute prohibeat actum. Quos auctores latere tuli lib. 3. cap. 22. & aliquos adducit Nauar. in Comment. de alienat. rer. Ecclesiast. n. 16. vbi ipse idem sentit, & in comment. de spoli. num. 6. & ex hoc principio deducit alienationem rerum Ecclesiasticarum prætermissa forma iuris, licet à iure annulletur, validam esse in conscientia, si in re seruetur naturalis iu- *Anton.* stitia, & Ecclesiæ vtilitas. Quod tenuerunt etiam Anton. in cap. *quia plerique*, de immunit. Eccles. & ibi Panorm. & in cap. 1. de in integrum restit. nu. 19. & alij. Idem infert idem Nauarr. de electione facta sine solemnitate à iure requisita ad valorem eius, scilicet, validam esso in conscientia, si iusta alioqui sit, & cum forma iure naturæ sufficienti fiat. Quæ fuit etiam sen- *c. si celebrat. Felinus.* tentia Innocent. in cap. *quia propter*, de electio. in cap. *si celebrat*, de Cleri. excommun. minist. & Archidiac. in regul. *beneficium*, de regul. iur. in 6. Panorm. & Felin. in cap. 1. de constitut. Domin. in cap. 1. de sponsal. in 6.

c quia plerique.

4. *Regula generalis vera.*

Quapropter censeo, potius contrariam regulam esse generaliter constituendam, scilicet, actus factos contra leges instituentes substantialem solemnitatẽ tanquã simpliciter necessariam ad eorum valorem, esse nullos ex defectu talis solemnitatis, etiamsi in re fiant ex vero consensu, & sine vllo defectu contra legẽ naturalẽ. Probatur primo ratione facta, quia in multis casibus necessario ita dicendum est, & eadẽ est ratio de omnibus. Est autem generatis ratio, quia illa forma est substantialis ex institutione humana iusta: ergo sine illa actus est inualidus, quia non potest aliquid subsistere sine substantiali forma. Vel clarius, lex

lex humana exiusta causa potest inhabilitare, seu impotentem reddere voluntatem subditi, vt non possit transferre dominium, nisi tali modo, & cum talibus circunstantijs; ergo si lex ita hoc absolutè disponit, & est iusta, semper id operatur, nec possumus nos eam limitare ad casus particulares, in quibus re vera inuenitur malum, quod timetur, cum lex ipsa hoc non distinguat, nec ex rõe, in qua iustitia eius fundatur, id colligi possit, vt mox explicabitur. Et confirmatur, quia alijs tales leges essent valde inefficaces, & parum vtiles: vix ñ. posset aliquid contra illas fieri, quod non posset aliquo colorato titulo sustineri, facileq; formarent homines dictamina conscientiæ de talibus titulis ad suas conscientias pacandas, vel fortasse fallendas. Atq; hæc regula eadem ratione procedit in legibus absolutè irritantibus actus, quos simpliciter prohibet etiamsi in particulari non intercedant ea mala, quæ lex timet, quia eodem modo procedit ratio, nimirum, quod lex non nititur in particulari euentu, sed generalem rationem considerat, quæ semper subsistit, licèt in particulari cesset. Et ita incidim⁹ in axioma cõmune, quod legis effectus nõ impeditur, licèt ratio eius in particulari cesset, quando ratio generalis subsistit, & lex potest in particulari sine animę discrimine seruari, vt rectè notauit Couar. in dicto c. *cum esses*, n. 8.

Axioma cõmune.

Couar. cùm esses.

5. Vnde duo sunt maximè consideranda in hoc puncto, vnum est, has leges, de quibus tractamus, re vera non fundari in præsumptione sed in solida veritate, & ideo semper consequi effectum suum. Quod indicaui dict. li. 3. c. 22. & nunc explico in hunc modum, quia præsumptio potest in legislatore cogitari, vel ad ferendam legem, vel ad irritandum hunc actum in particulari, in quo cessant incõmoda, quæ lex timebat: in neutro autem modo inuenitur præsumptio à veritate discordans. De priori patet, quia aliud est periculum mali, aliud malum ipsum; lex autem licèt seruatur, ne mala eueniant, non tamen fertur ex præsumptione illorum, sed ex certa scientia periculi illorum: præsumptio autem non dicit certam scientiam, sed coniecturam; ergo ratio illius legis non est præsumptio, sed certa sciẽtia periculi. Et cõfirmatur, quia præsumptio propria versatur circa facta particularia; lex autem illa generaliter lata de nullo facto particulari præsumit, sed tantum in generali periculum cõsiderat, quod in omnibus inuenitur, siue in singulis perueniat ad effectum, siue non, & ideo de periculo non est præsumptio, sed certitudo. Sic igitur lex illa, quatenus à principio fertur, non fundatur in præsũptione. Neq; ẽt postea in effectibus particularib. quãdo irritat singulos actus, in præsumptione fundatur, sed in eo, quod certum est, nimirum, hunc actum carere solemnitate à iure requisita. Nec n. talis actus irritatur à lege, quia in eo interuenerunt fraudes, &c. nec quia hoc de his contrahentibus hîc, & nunc præsumatur, sed solum quia caret solemnitate, quidquid sit de modo naturali in eo seruato, vel omisso. Item ille actus non irritatur nisi in virtute legis latæ, & iuxta rationem eius: illa autem non fuit lata ex præsũptione, sed ex iusta causa certa, quæ causa etiam in hoc actu particulari inuenitur, etiamsi in illo cessent fraudes, quia de se erat expositus periculo illarum, quod solum lex considerauit, & iustè potuit irritare actum aliter factum independenter à futuro euentu. Ergo ẽt in tali actu particulari id facit, quia lex est iusta, & ratio eius non cessat, & quanuis cessaret in particulari, non impediretur effectus eius.

6. Et declaratur à simili: nam lex Canonica, quæ prohibet actum aliquem, quia habet speciem, vel periculum simoniæ, propter vitanda pericula simoniæ, obligat in particulari etiam vbi certò cõstat, nullam simoniam fieri contra legem naturalem, & talis actus erit simoniacus ex vi legis positiuæ, & consequenter irritus, si per legem fuerit irritatus, quia lex illa non fundatur in præsumptione facti, sed in certa scientia periculi, & in generali ratione vitanda pericula; sic ergo est in legibus, de quibus loquimur. Et hoc rectè videtur considerasse Ant. Gom. in l. 3. Tauri, n. 123. in fin. cùm dixit, has leges non fundari in præsumptione, sed in re, de qua certò cõstare poterat, q̃ sequitur ibi Burgos de Paz, n. 1471. & idem apertè sentit Moli. tract. 2. de iust. disp. 81. in rationib. secundę opinionis, quas in hac parte admittit, & in re idem sentit Coua. in dict. c. *cùm esses*. Et Ledes. 2. p. 4. q. 18. a. 1. dub. 12. ad 1. & sentiunt omnes, qui tenent, hos cõtractus esse nullos in vtroque foro, qui à citatis auctoribus latè referuntur.

Explicatur ab auctoritate à simili à simonia petita.

Ant Gom.

Burgos de Paz

Molina.

Couar.

Ledesm.

7. Secundò considerandum est, quòd licèt propositâ regula generaliter vera sit, in applicatione ei⁹ ad particulares leges necessarium est, verba legum, intẽtionem, & materiam considerare, quia non omnes ad eundem effectum ordinantur, & quædam irritant simpliciter, & absolutè contractus intuitu cõmunis boni, in quibus indistinctè procedit regula data. Vt maximè constat de lege Conc. Trid. irritante matrimonia clandestina, & idem est de similib. Quædam irritant non simpliciter, sed in fauorem vnius partis, & quasi optionem illi relinquendo, vt eligat, quod sibi melius fuerit, vel vtilius, vt fortasse est in contractibus minorum, Ecclesiarum, religiosorum, &c. Aliæ possunt respicere commodum vtriusq; contrahẽtis, & irritare contractus quasi sub conditione, nisi partes mutuo sibi inuicem remittant, & cedant iuri suo. Aliquãdo etiam potest lex non irritare voluntatem hominis operantis, nec effectum eius impedire, sed solum irritare scripturam, vt testamentum, vel aliam similem, vt valorem non habeat ad illos effectus præstandos, quos talis scriptura valida solet efficere. In omnibus ergo his legibus generaliter verum est, operari suum effectum independenter à Præsumptione, ꝑriè dicta, i. quę fit de fraude, vel iniustitia, quæ in tali facto particulari interuenisse ꝑsumatur, non tamẽ semper irritatio est eiusdem modi, sed iuxta verba legis, quæ in particularibus quæst. consideranda sunt; nostrum enim nunc nõ est ad singulas leges doctrinam applicare.

Conc. Trid.

8. Atq; ex his tandem patet, quid de cõmuni sententia citata sentiendum sit; nam quatenus sensit, has generales leges irritantes esse fundatas in præsũptione, mihi non placet quoad modum loquendi, vt explicaui. Ne tamen hæreamus in verbis, si intelligat, leges has fundari in præsumptione particulari non solius periculi, sed ẽt facti, quam suprà vocaui definitiuam, sic falsum est, tales leges fundari in præsumptione, & ideo etiam falsum est, cessare effectum earum, quando in particulari cessant fraudes, vel similia mala. Si autem per præsumptionem intelligant generalem timorem, & opinionem periculorum, quę imminent in tali actu sine debita solemnitate facto, sic damus, leges has fundari in præsumptione, negamus tamen deesse veritatem præsumptam, etiamsi in particulari facto fraudes nõ interueniãt, quia præsumptio illarum in eo sensu non fuit fundamentum legis. Tunc ergo dici posset cessare præsumptio legis, quando generaliter cessarent pericula, & rationes timendi fraudes in tota cõmunitate, & tunc cessaret qdem lex non solum in particulari actu, sed absolutè, quia esset inutilis, & irrationabilis: non est autem timendum, quòd in natura corrupta cessent hoc modo præsumptiones talium legum, quia non sunt præsumptiones re vera, sed certa indicia.

Quid de cõmuni suprà citata sententia censendum.

9. Vnde ad exempla adducta respondeo nullum illorum esse simpliciter admittendum. Alienationes n. rerum Ecclesiasticarum sine substantiali solemnitate factas censeo esse nullas, cum Inn. in d. c. *quia plerique*, & alijs: an verò sit in potestate Ecclesiæ confirmare illas, & addere solemnitatem etiam altero renuente, alterius est considerationis. Idem censeo de electionibus non ritè factis, quantumuis electus dignus sit, nec puto posse bona conscientia retinere munus, vel

præbendam, nisi defectus aliquo modo suppleatur. Sic etiam testamentum minùs solemne prorsus irritum est: an verò voluntas testatoris irritetur etiam per leges, alterius considerationis est. Deniq; quod de professione religiosæ dicebatur, improbabile omnino est: nã si defectus solẽnitatis substantialis cõtra leges Ecclesiasticas interueniat, valida non erit, etsi optima fide, & cum omnibus circunstantijs iure naturali sufficientibus facta fuerit, vt apertè nunc constat ex Conc. Trid. Neq; iam vllus hoc negat. Imò nec Glos. vel Panor. in d.c. *porrectum*, loquuntur de defectu formæ substantialis, sed accidentalis solemnitatis, vt legenti constabit.

Conc. Trid. Glossa.

CAPVT XXV.

Vtrùm omnis lex prohibens purè, ac simpliciter actum, eo ipso irritet illum, ita vt omnis actus factus contra legem prohibentem nullus sit.

1. DIstinximus in superioribus duos modos legum irritantium, quædam n. irritant, directè prohibendo, aliæ præcipiendo, seu dando certam formam actui: in vtrisq; ergo necessarium est exponere, quando, vel quibus verbis id faciant. In præsenti autẽ solũ de prohibẽtibus agimus: in eis n. specialis est difficultas, quæ præcipuè oritur ex l. *non dubium*, C. de legib. vbi Imperator declarat, oẽs cõtractus, & actus similes, qui sunt contra legem prohibentem, esse inanes, inutiles, & pro infectis haberi; & subiungit, hoc procedere, ẽtsi lex non dicat, vt actus non valeat, sed solum vt nõ fiat. Dicetur fortasse, hanc legem esse ciuilem, & non obligare in conscientia. Sed contra hoc est. Primò, quia etiam lex ciuilis obligat in conscientia. Deinde, efficaciter operatur quod intendit, & ex ipso effectu irritationis sequitur ex natura rei obligatio in conscientia, vt explicatum est. Præterea lex illa canonizata est per Greg. Pap. li. 7. indict. 2. epist. 7. habetur in c. *imperiali*. 25. q. 2. & concordat regula iuris Canonici 64 in 6. *Quæ cõtra ius fiunt, debent pro infectis haberi*. Quæ sumpta videtur ex l. *pacta, quæ contra*. C. de pactis. Secundò arguitur inductione: nam in primis lex naturalis prohibendo actum facit illum irritum, vt suprà visum est. Deinde leges Ecclesiæ prohibentes matrimonia inter cõsanguineos, irritant illa, quamuis non habent talia verba pter simplicem prohibitionem. Idem videre licebit in antiquis decretis, phibentibus matrimonia religiosorum vsq; ad Inno. II. quę non habebant verba irritantia præter simplicem prohibitionem. Tertiò argumentamur ratione, quia voluntas inferioris non potest esse efficax contra voluntatem superioris; sed quando lex simpliciter phibet actum, resistit illi voluntas superioris, ergo non põt esse efficax. Et facit cap. *venientes*, de iur. iur. vbi dicitur, non posse iuramentum inferioris obligari contra voluntatem, seu decretum superioris. Idem colligitur ex ca. 2. de testib. Quod pẽrtim verum habet in contractibus, & similibus actionibus, quæ sine adminiculo iuris validæ non sunt: nã ius non cooperatur his actibus, q contra legem fiunt. Tandem ex actione peccaminosa non põt aliquis consequi fructũ, neq; effectum; sed hæ actiones prohibitæ, si fiant, sunt grauia peccata, ergo eo ipso sunt etiam irritæ.

L. non dubium. *Greg Papæ c. imperiali.* *L. pacta, quæ contra.* *Innoc. II.* *c. venient.*

2. Propter hæc, sententia plurium Iurisperitorum est, legem simpliciter prohibentem actum, etiamsi nihil aliud addat, irritare illum. Ita senti. Bart. in d. l. *non dubium*, vbi Iason plures alios refert. idem Bart. in l. *cùm lex*. ff. de fideiussorib. n. 4. & 6. Glos. 1. in c. *licet canon*. de elect. in 6. Panor. cum alijs in c. *nulli*. de reb. Ecclesiæ non alienan. Idem in c. *ad Apostolicam*, de regular. n. 10. Tiraq. referens plures in l. vlt. connubialium, Glos. 4. n. 5. & 6. & in hanc sententiam inclinare videntur Cou. in c. *quamuis pactum*. p. 2. §. 4. n. 6. Greg. Lop. in l. 28. t. 11. p. 5. n. 7. vbi eodem modo intelligit illam legem. Et alios in sequent. referemus.

Legem simpliciter prohibentem actum nihil aliud addat, irritare illum sentiunt plures. Bart. Panorm. *Tiraq. Couar. Greg. Lop. 3. Cau difficultas sententiæ sumitur ex verbis. c. cursus. c. Nullus de voto. c. penult. de regular.*

Hæc sententia ita indistinctè sumpta difficilis est: nam ei obstat aliud principium satis receptum in iure, *Multa fieri prohibentur, quæ tamen facta tenent*. c. ad *Apostolicam*, de regular. Quod multis etiam exemplis facilè confirmari potest. Nam matrimonium prohibetur habenti votum simplex castitatis, & tamẽ validum est, c. *cursus*, qui clerici, vel vouentes, c. *vnic.* de voto. in 6. Item quia habet votum ingrediendi strictam religionem, prohibitus est in laxiori profiteri, si tamen id faciat, professio valida est, c. *penult.* de regular. in 6. Et in vniuersum prohibitũ est, donari vni rẽ alteri promissam, & tamẽ donatio valida est, & multa sunt similia, q̃ prędicta cõmunis sententia non negat. Et ob eam causam variæ limitationes, & distinctiones eius auctoribus inuentæ sunt ad explicãdam tam assertionem, quàm dictam legem, *non dubium*, vt videri potest in Angel. verb. *lex*. n. 18. & Sylues. q. 28. Vbi quatuor adhibet limitationes, ex quibus secunda, quæ est de fauore priuatæ personæ, in cap. precedenti tractata est, tertia verò spectat ad leges assignantes formam actibus, de quibus in capite sequẽti dicetur, aliàs verò hîc expendere necesse est.

Angel. Sylu.

3. Primò dicunt multi, quoties lex prohibet simpliciter sine adiectione pœnæ, irritare, si tamen pœnam adijciat, non irritare. Ita Sylu. verb. *lex*. q. 28. cum Panor. & Cardin. in Clem. 1. de rescript. & Ioan. And. in c. *sicut*, ne Clerici, vel Monach. & plures refert Felin. in c. 2. de testib. Priorem q̃ partem supponunt ex dicta l. *non dubium*, cum communi sententia. Ad posteriorem autem suadendam inducunt legem vlt. ff. de repudijs, vbi ex pœna adiecta colligit Iurisconsultus actum non esse irritũ. Item affertur l. *sanctio*. ff. de pœnis. Ratio autem est, quia pœna adiecta indicat, non fuisse mẽtem legislatoris duplici onere grauare subditos, & pœna, & irritatione.

Legem prohibentem simpliciter sine adiectione pœnæ irritare sententia. Sylues. Panorm. Cardin. Ioan. And. *L. sanctio.*

4. Veruntamen in neutro membro videtur satisfacere hæc sententia: nam contra primum procedunt principium, & exempla adducta, & multa alia, quæ postea dicemus. In altero autem membro non est in vniuersum verum, legem imponentem pœnam non esse irritantem: ad summum enim posset ea regula pscribi de lege purè pœnali, quæ cùm non prohibeat simpliciter actum, sed solùm quasi conditionaliter imponat pœnam facienti illum, clarum est non irritare, nisi id expresse declaret, quia cùm absolutè non prohibeat actum, nullum irritationis signum in ea requiritur. Loquendo verò de lege propria, seu directiua prohibente simpliciter actum, non est dubiũ, quin possit & irritare actum, & adijcere pœnam, vt c. 14 ostẽsum est. Dici verò potest hoc habere locum, quando vtrunq; expresse ponitur in lege, quæ potest duas pœnas iniungere, sed quia hoc non præsumitur, quando non exprimitur, ideo secus est, quando solũ prohibet, & pœnam adijcit.

Regulam prædicta sententia.

5. Sed contra hoc est, quia sola pœnæ adiectio nõ est sufficiens indicium, quòd actus prohibitus non irritetur, si aliàs absoluta verba prohibentia ad irritandum sufficiunt, vt expresse notauit Anchar. in c. *sicut*, ne Cleri. vel Monac. & ibi Panor. n. 10. referens alios. Et patet primo, quia irritatio non est pœna, vt suprà diximus, & ita licet addatur alia pœna, non est duplex, nec immo derata pœna. Et quamuis sint duo onera, sunt diuersarum rationum, & habent diuersas causas, & ideo meritò coniungi possunt: nam irritatio per se fit, quia expedit ad bonum cõmune; pœna verò imponitur propter culpam. Et ita lex *sanctio*, quæ in contrarium afferebatur, non est ad rem, tum quia loquitur de duplici pœna propria, tum etiam, quia loquitur de pœnis non impositis per eandem legem, sed per diuersas, & vnam generalem, & aliam specialem, de quibus est longè diuersa ratio. Nam hîc loquimur de eadem lege irritante, & puniente, quæ in rigore potest etiam imponere duplicem pœnam.

6.

Anchar. Panor. c. sicut. *L. sanctio.*

Quia

Quia violans legem irritantem non minus, imo per se loquendo grauius peccat, quam violans legem prohibentem, & non irritantem: ergo retenta irritatione merito potest lex addi cerepænã. ergo pœna nullum est iudicium, quod lex prohibens non irritet. Nisi forte in aliquo casu speciali, in quo ipse modus pœnæ supponat valorem actus, vt contingit in casu illius legis vltimæ, vt eam Bart. supra interpretatur, & infra iterum expendemus. Atque ita responsum est ad fundamenta illius sententiæ. Vnum vero addere non omittam, videlicet, quando ipsa prohibitio legis est pœna alterius delicti, tunc non irritare, nisi expressis, & euidentibus verbis id declaret. Ratio est: quia tunc lex illa non est directiua, nec per se intendit, vt talis non fiat, sed in odium, & vindictam alterius peccati, & ideo non est interpretanda iuxta rigorem legis prohibentis, & irritantis, sed iuxta regulas legum pœnalium, quarum vna est, vt eas mitiori modo interpretemur. Accedit, quod pœna non incurritur ante sentẽtiam, nisi ipsa lege satis exprimatur.

7. Secundo est alia distinctio satis communis. Confi- *Cùm causa prohibitionis est tempo- ralis legem non irritat e, secus cùm perpetua.* derandam, scilicet, esse causam prohibitionis legis, nam si causa temporalis est, signum est, legem prohibentem non irritare: si autem est perpetua, signum est irritationis. Ita Bald. in dicta l. *non dubium*, n. 18. ex Gloss. in Clement. 1. de iure patronat. verb. *inhibentes*, Prior pars probatur, quia effectus non excedit causã, & ideo solet actus restringi iuxta exigentiam causæ, l. *si stipulator*, ff. de verbor. obligat. Si lex prohibens matrimonium fieri certis diebus, non irritat, vt constat ex titulo, de matrim. contra interdictum Ecclesiæ, quia temporalem habet causam. Posterior vero pars relinquitur vt probata omnibus rationibus in principio adductis: nã tunc maxime potest lex prohibẽs irritare, cum habeat causam proportionatam.

8. In hac sententia possumus prius membrum pro- *Predicta distinctio in suf ficiens* nunc acceptare, vt fauorabile, & verum, quando lex vtitur tantum verbo prohibẽte, non tamen illud admittimus vt sufficiens ad rem explicandã, nec vt recte deductum ex illo fundamento. Ratio prioris partis est, quia si prohibitio absoluta sufficit ad irritandũ quod prohibitio, vel causa eius sit temporalis, nõ sufficit, vt lex nõ censeatur irritare. Probatur hoc simul cum altera parte. Quia non repugnat causam esse tẽporalem, & legem prohibentem irritare, si id exprimat. Probatur, quia minor ætas temporalis est: breui enim discursu temporis finitur, & tamen sunt multæ leges irritantes actus ex illo capite. Annus etiam probationis temporalis causa est, & tamen defectus illius irritat professionem. Item adulterium, vel homicidium cum machinatione, transitoria causa fuit, & tamen ratione illius data est lex irritans. Dices, licet actus fuerit transiens, impedimentum, quod reliquit, est permanens & perpetuum. Sed hæc est petitio principij: nam illud impedimentum non est causa legis, causa enim fuit peccatum commissum, sed est illud impedimentum effectus legis, quia non ex natura rei, sed veritate legis fuit introductum, ergo ex causa temporali potest lex irritare actum, & reddere personã perpetuo inhabilem ad illum. Et ratio est, quia actus licet temporalis sit, est dignus tali irritatione per legem introducta, vel certe si irritatio non sit pœnalis, quę ob præteritũ actum imponatur, habere potest rationabilem causam tẽporalem, vt est ætas, quę ex certo tempore pendet, & sufficit, vt pro tunc expediat, non solum prohibere, sed etiam irritare actum tali tempore factum: vt patet etiam in sententia die festo, vel noctis tẽpore prolata. Ergo in lege prohibẽte nõ debet attendi, an irritet, necne, ex parte causæ temporalis, nisi alia verba pensentur.

9. Aliud item membrum de quo est propria contro- uersia, non potest indistincte defendi. Nam votum simplex castitatis, vel religionis de se perpetua causa est prohibendi matrimonium, & tamen non irritat, Item cognatio, quæ ex Catechismo contrahitur, perpetua est, & nihilominus lex prohibens matrimonium ratione illius non irritat actum, cap. *per Catechismum*, de cognat. spirituali, in 6. Ratio autem est, quia sola causa, etiam si sit perpetua, non irritat actum sine voluntate legislatoris, quæ voluntas debet per legẽ sufficienter exprimi: non exprimitur autem sufficienter per solam prohibitionem, vt probant exempla adducta, & principiũ illud, *multa fieri prohibentur, quæ tamen facta tenent.*

Tertius modus explicandi, seu limitandi prædictã 10. sententiam est, vt locum habeat, quando lex prohi- 3. *Limitatio quando lex prohibet actum ratione suæ substantiæ, non vero quando ratione circunstantiarum.* bet actum ratione suæ substantiæ, non vero, quando prohibet ratione circunstantiarum, vt quod fiat hoc tempore, hoc loco. Ita Baldus cum Paul. Castrens. in dicta lege, *non dubium*, ex Glossa in Authentica, *decernit*, C. de receptis arb. verb. *sacramenti*, Angelo, & Syluestro supra, & fere reliqui. In qua distinctione admittimus posteriorem partem, quæ fauorabilis est. Non est autem intelligendum, non posse irritari actũ etiamsi tantum ratione circunstantiarũ, vel quoad solas circumstantias prohibeatur, dũmodo prohibitioni addatur irritatio. Si enim irrita est professio facta intra annum probationis, licet non prohibeatur professio absolute, nec ratione sui, sed in tali tempore, & ratione circunstantiæ. Sic etiam acta iudicialia prohibita in die festo irrita sunt, vt vidimus tract. 2. de relig. l. 2. c. 30. licet solum ratione circunstantiæ tẽporis prohibeantur, & idem est de similibus prohibitis fieri in loco sacro, vt in eodem tractatu diximus l. 3. c. 4. n. 13. irrita enim sunt, licet solũ propter loci circunstantiam talis prohibitio fiat. Hæ tamẽ irritationes in legibus exprimuntur, quod si non fieret, non censerentur irritæ ratione prohibitionis, vt in eisdẽ locis diximus de cõtractibus factis in loco, aut die sacro contra Ecclesiæ prohibitionem. Illa ergo pars vera est, non tamen propter rem prohibitam, sed propter simplex verbum prohibendi, & ita parum cõfert pars illa ad expediendam difficultatem. Imo ex illa nonnullum sumitur iudicium, verbum prohibendi de se non esse sufficiens ad irritandũ, quamuis illud sõlum non cogeret.

Aliud autem membrum non videtur posse vniuer- 1. saliter defendi, vt patet primo in prohibitione matrimonij, quæ fit propter impedimentum voti simplicis castitatis, aut religionis: nam ibi prohibetur substantia matrimonij & actus ipse in se, & ratione sui, & tamen non irritatur ex vi talis prohibitionis. Ad hoc argumentum eludendum addunt aliqui aliam particulam, seu limitationem, scilicet, non satis esse, quod prohibeatur substantia actus, nisi etiam prohibeatur directe, quod non ita fit per votum, nam ibi directe præcipitur reddere Deo promissum, & inde per quãdam veluti resultantiam prohibetur matrimonium quod est prohiberi indirecte. Sed hoc displicet, in primis quia sine ratione, & probatione adduntur istę limitationes, & particulæ ad fugiendam difficultatem Vnde etiam fit, vt in quocunque exemplo possit alia similis euasio inueniri, & ita res grauissima confusa maneat, & sine certa regula ad discernendum, quando prohibitio irritet. Deinde vrgeo exemplum adductum, quia licet prohibitio matrimonij comparata ad legem naturalem seruandi vota, indirecta, vel potius remota videatur, quia lex illa abstrahit ab hac, vel illa materia, & à præcepto negatiuo, & affirmatiuo, vt alibi dixi, nihilominus lex obligans ad non faciendum actum, cuius carentia, seu priuatio Deo est promissa, satis directe prohibet talem actum, & prohibitio matrimonij est contenta sub illa lege tanquã species sub genere, quod satis est ad prohibitionem, de qua loquitur lex, *non dubium*, vt ex illi9 tenore constat: ergo erit illa prohibitio directa. Et præterea licet demus ex solo iure naturæ talem prohibitionem esse indirectam, nihilominus lex Ecclesiastica directe prohibet tali personæ matrimonium. Nihil autem refert quod prohibeat ob illam conditionem voti: nam

etiam prohibet matrimonium cum consanguinea ob talem conditionem, imo hic non prohibet simpliciter matrimonium tali personæ, sed cum tali, ibi autem prohibet simpliciter, quia habens votum respectu omnium prohibitus est. Vnde quoad prohibitionem æqualia sunt votum simplex, & solemne, vt dicitur in dicto cap. *rursus*, & nihilominus differunt in irritatione, quæ per Ecclesiam reddita est voto solemni, & non simplici: ergo signum est, prohibitionem, vt sic, quantumuis directam, & specificam, non irritare. Deniq; si rationes communis sententiæ in principio adductæ essent validæ, non multũ referret prohibitionem esse directam, vel indirectam, quia vtroque modo resistit voluntas Principis, & actus est deficiens grauiter: ergo vel vterque modus prohibitionis sufficit, vel neuter.

12. Præter hanc vero sunt aliæ prohibitiones Ecclesiæ de matrimonio contrahendo satis directæ, quæ non irritant, vt sunt omnes, quæ constituunt impedimenta prohibentia, & non irritantia, & signatim in c. 1. & c. *ex literis*, de eo, qui cognouit consang. &c. directe prohibetur incestuosis matrimonium contrahere, quæ prohibitio perpetua, & absolute, ac directe fit, & tamen non irritat, ergo solum verbum prohibendi non satis indicat voluntatem legislatoris resistentẽ valori actus, ac subinde necessarium esse aliquid aliud quo talis voluntas ostendatur, cum esse possit prohibens, & non irritans. Extra materiam etiam matrimonij inueniuntur exempla: nam lex prohibens ludũ alearum satis directe, & simpliciter prohibet illum, non quoad circunstantias loci, aut temporis, sed quo ad substantiam actus, & nihilominus non irritat illũ actum: ergo. Maior supponitur. Minor vero constat, quia lucrata per talem ludum non sunt obnoxia restitutioni in conscientia. Licet enim detur actio ei, qui perdit, ad petendum illa coram iudice, nihilominus ante latam sententiam, alter restituere non tenetur. signum ergo est, acquisiuisse dominium, ac proinde actum fuisse validũ, licet postea reuocari possit, quæ est communis sententia Theologorum in 4. dist. 15. & Summistarum verb. *ludus*, Nau. in sum. c. 20. n. 19. Soto l. 4. de iustit. q. 5. ar. 2. & Cou. in regula, *peccatum*, 2. p. §. 4. qui alios refert, estque sententia communiter recepta in materia de restit. Quæ in hoc potissimum fundatur, quod iura prohibentia ludum, simpliciter prohibent, & clausulam irritantem nõ addunt, vt patet ex toto titulo ff. de aleat. & in c. *Episcopis*, 35. dist. sed ad summũ dant actionem ad repetendũ, vt patet ex l. *aleariũ*, C. de religiosis. & sumpt. funer. & ex l. 2. & vlt. tit. 7. l. 8. nouæ recopilat.

13. Denique est optimum exemplum, quod sumitur ex l. 1. §. *biduum*, ff. quando appellan. fit, & habetur in c. *biduum*, 2. q. 6. vbi sic dicitur, *Sane quidem non est sub conditione ferenda sententia: sed si fuerit dicta, quid fiet? Et est vtile, statim tempora ad appellandum computari debere.* vbi constat, vt Gloss. in verb. *non est*, notat, prohibitam esse talem sententiam, factam tamen tenere. Et tamẽ illa prohibitio est satis directa, & absoluta, ac de se habet causam perpetuam fundatã: in illa regula, quod *actus legitimi non recipiunt conditionem, neque diem*, vbi id notat Glossa. Dices, sententiam nõ simpliciter prohiberi, sed tantum ne sub cõditione feratur. Sed quid quæso, hoc refert, cum sententia sic lata sit simpliciter Imo ille modus prohibitionis videri posset magis inducere nullitatem, quia videtur pertinere ad formã actus, scilicet, quod sententia absolute feratur, & inde oriri prohibitionem sentẽtiæ sub conditione, qui modus prohibitionis solet annullare actus, de quo dicemus in capite sequenti. Adde, quod prohibitiones circa contractus, de quibus loquitur lex *non dubiũ* non solent esse absolutæ, de non contrahendo, sed de non contrahendo hoc, vel illo modo, vel sine hac, aut illa conditione. Vt prohibetur minor alienare sine licentia tutoris, vel sine decreto iudicis, vel ne vxor contrahat sine licentia mariti, & sic de alijs: ergo vel per similes exceptiones, & additiones eluditur illa sententia, vt nunquam verificari possit, quod lex directe prohibens actum, irritet illum, vel gratis, & sine ratione ad quosdam actus applicatur, & in alijs negatur.

Quarta distinctio, seu limitatio est, quã tradit Gregor. Lop. supra: ait enim, procedere sentẽtiam illam, quando nullitas actus est in præiudicium tantum cõtrahentium, vel alicuius ex illis, non vero si cedat in præiudicium tertij. Ponit exemplum huius posterioris membri ex cap. *sicut*, ne clerici, vel monach. vbi clericus in sacris prohibetur officium tabellionis exercere, & nihilominus dicit ex sententia Ioan. Andr. ibidẽ instrumentum ab eo confectum non esse nullũ, quia tunc pœna illa nullitatis cederet in damnum contrahentium, qui nihil peccarunt. At vero Ioan. Andr. nõ fuit motus illa ratione, sed alia tacta in prima limitatione: illa vero sententia, & ratio fuit Petri de Ancha. ibi, quam Panormit. ibi, n. 10. non reprobat, licet in casu illo particulari alijs distinctionib⁹ vtatur. Aliud exemplum adducit ex Bald. in l. *placet*, C. de Episc. & cleric. quia licet, *prohibitum esset Doctoribus salariatis aduocare*, si contra prohibitionẽ agerent, acta eorum nõ essent irrita. 14. Quarta limitatio.

Veruntamen hæc sententia quoad generalem regulam, quam admittit, non satisfacit difficultatibus hactenus propositis. Quantum ad exceptionem vero non videtur fundata, nec satis consequenter loqui. Primo, quia quando actus prohibetur, vel irritatur, non in pœnam, sed per se propter aliquam rationem virtutis, vel communis boni, non spectatur an nullitas actus cedat in priuatum nocumentum, necne, sed simpliciter irritatur, quidquid inde sequatur: ergo si prohibitio absoluta sufficit ad irritandum, non obstabit, quod nullitas actus cedat in alterius præiudicium sine culpa eius, quia hoc est per accidens & non consideratur à lege. Antecedẽs patet inductione, quia testamentum minus solemne irritatur à lege, etiamsi cedat in magnum incommodum hætedis instituti, & sententia modo indebito lata sæpe irritatur, etiamsi alias iusta sit, & irritatio illa cedat in detrimentum partis habentis iustitiam, quæ ad sententiæ nullitatem nullo modo cooperata est. Et in simili materia, si lex prohibeat, ne quis exerceat tabellionis officium ante examen, potest, imo & solet irritare actum antea factum, etiamsi fortasse solam prohibitionem ponat, vt postea videbimus, & tamen ex parte præiudicij tertij eadem est ratio: ergo illa non est sufficiens ad impediendam irritationem, si alias verba prohibitionis de se illam sufficienter significant. Deniq; in stipulatione, quę fit per tertiam personam, interuenit præiudicium illius, pro quo alter stipulatur, & nihilominus talis actus, quatenus prohibetur vel irritatur iure ciuili, nullam obligationem inducit respectu alterius, quamuis ille nihil fuerit ad illum actum cooperatus: ergo ad nullitatem actus hoc non considetur. Vnde cum lex, *non dubium*, generalissimè loquatur sine fundamento illi additur hæc exceptio, si generalis regula eius admittitur, vt Gregor. admittendam putat, & in hoc dicimus, non consequenter loqui. Neque in eo, quod in exemplis, quæ adducit, negat actum irritari, si absoluta est prohibitio. Neq; in posteriori exemplo id docet Bald. sed solum ait, Doctores illos posse puniri iuxta illam legem. In priori autem casu de clerico in sacris ofício tabellionis exercente, si verum est, acta illius non esse irrita, vt communis habet opinio, magis consequenter dicetur, hoc non esse simpliciter prohibitum in illo iure, sed solum præcipi, vt interdicatur, vt Panormitanus notat. 15. Rejectio.

Est ergo quinta limitatio, seu distinctio de legibus prohibentibus: nam quædam simpliciter prohibent, nullo adiecto verbo, quo actum sustineant, & illæ censentur irritare, aliæ cum prohibitione additur aliquid, quod sine valore actus non recte adderetur, nec habere posset locum circa actum inualidum, & tales leges 16. Quinta limitatio.

non

non possunt irritare, ne contraria, & repugnantia continere conuincatur. Ita docent Cyn. Bart. Bald. & ferè alij in dicta. l. *non dubiũ*, & latè Syluest. sup. Sed profectò distinctio non sufficit ad satisfaciẽdum difficultatibus propositis. Nam contra primum mẽbrũ etiam sic limitatum, procedunt exempla allata: quia in eis leges prohibentes simpliciter loquuntur, neq; verba addunt, quib⁹ specialiter actum sustinere, aut irritare videantur. Contra secundũ verò membrum obijci potest, quia supposita illa sententia non videtur posse euitari repugnãtia in illis legib. Nam si verbum prohibendi est sufficiens ad irritandum; ergo ex vi suæ proprię significationis significat irritationem, quam facit; ergo repugnantia cõtinet lex, quæ prius prohibet actum, & postea sustinet. Veruntamen hoc non concludit contra illam sententiam: nam respondeti potest, verbum quidem prohibendi absolutè sumptum habere hanc vim, non tamen repugnare, quin illi addatur aliquid, quo eius significatio, & vis limitetur. Et ita dixit Syluest. dicta q. 28. vers. *ego verò*, quando fit talis additio, nõ esse prohibitionem simpliciter, sed secundum quid, & ex parte. *Nam talis lex* (inquit) *ex parte prohibet, & ex parte concedit*, & ita non est lex simpliciter prohibens, de qua loquitur lex, *non dubium*.

Cyn. Bart. Bald. Syluest. Refutatur, Syluest.

17. Sed adhuc possumus instare, quia nunquam ferè talis lex sustinet actum directè, i. concedendo, vel faciendo aliquid, sed potius præsupponendo, vt cum præcipit, actum prohibitum hoc, vel illo modo irritari, vel cum effectum eius agnoscit, & præcipit obseruari, aut alio simili modo; talis ergo lex non confirmat actum positiuè, sed negatiuè se habet, quia nõ irritat; ergo quoad prohibitionem simpliciter, & absolutè prohibet, neq; aliquid addit, quo prohibitionem limitet, aut extrahat à propria significatione, sed solum non addit irritationem, & quod nõ addat, indicat ex alijs effectibus, quos præsupponit. Ergo signum est, prohibitionem de se quantumcunq; absolutam non irritare, & consequenter non esse pro regula assignandum, vt lex prohibens irritet, nisi expressè sustineat actum, sed potius è contrario, quod non irritet, nisi vel expressè addat clausulam irritantem, vel aliquid, quo illam sufficienter indicet. Et cõfirmatur: nam ille modus sustinendi actum lege prohibitum non solum contingit fieri per eãdem legem, sed etiam per diuersas, ita vt vna prohibeat, alia verò illum sustineat, vel in modo puniendi illum, vel præcipiendo, vt irritetur, vt expressè dicit Ioan. And. in Glos. ad regulam, *quæ contra ius*. 64. de regu. iur in 6. Tunc autem posterior lex sustinens actum, quẽ prior simpliciter prohibebat, non derogat aliqua ex parte priori legi, nec concedit, quod illa abstulerat, sed tãtum supponit, priorem legem nõ irritasse prohibendo, & ideo aliquid disponit circa illum actum, sustinendo illum, i. supponendo tenuisse; ergo verbũ prohibendi in priori lege absolutè ppositum, non fuerat sufficiens ad irritandum.

Ioan And.

18. Tandem ad omnia dicta confirmanda vtor argumento sumpto ex antiqua lege Ecclesiæ, quæ prohibebat matrimonia clandest. c. *aliter*. cummultis. 30. q. 5. c. *cùm inhibitio*, de cland. desponſ. Illa n. lex directè, in specie, & absolutè, & cum omni exaggeratione intra latitudinem prohibitionis, vetabat illum actũ, vt patet ex illis verbis, *penitus inhibem⁹*, & nihilomin⁹ non irritabat illum vsq; ad Conc. Trid. vt est certa sẽtentia Theolog. in 4. d. 28. Quam idem Concilium in princ. illius decreti approbauit. Sunt q; eius verba ad pſentem causam plurimum notanda. Simul n. docet, *matrimonia clandestina libero contrahentium consensu facta, rata, & vera fuisse, matrimonia, quandiu Ecclesia illa irrita non fecit*. Et subiungit, *Nihilominus sancta Dei Ecclesia ex iustissimis causis illa semper detestata est, atq; prohibuit*. Ergo absoluta prohibitio cũ quacunq; exaggeratione, & detestatione actus non irritat illum ex mente Concilij.

caliter. cùm inhibitio. Conc. Trid.

Quare hoc argumento cõuicti aliqui respondent, esse speciale in materia matrimonij, eamq; excipiendam esse à regula legis, *non dubium*, quod asseruit Decius in c. 2. de testib. n. 7. Sed quanuis verum sit in matrimonio propter materiæ grauitatem, & periculũ, magis specificam, & indubitatam requiri irritandi formam, tamen non est proprium eius, quòd sola prohibitio ad irritationem non sufficiat. Nam extenditur ad omnes actus irretractabiles, seu initerabiles, vt dixit Rota tit. de desp. impub. decis. vn. alias 450. Vnde consequenter videtur etiam extendi ad alios actus, qui licet irritari possint, non tamen irritantur ex vi solius prohibitionis, quia iam constat, prohibitionem ex se non habere hanc vim, nisi aliud ei addatur. Nam quod aliqui dicunt, spiritualia difficilius solui, quàm temporalia, parum iuuat. Tum quia licèt hoc verum sit de his, quæ per humanam potestatem irritari non possunt, vt quod sacerdos consecret quantumuis prohibeatur, &c. tamen de alijs non est ita, præsertim quando est sermo de irritatione antecedente, i. quæ impedit, ne actus valeat. Tum etiam quia matrimonium, quatenus cõtractus humanus est, potest irritari per legem Ecclesiæ, vt cõstat ex Trident. ergo si absoluta prohibitio sufficit ad irritandum contractum, cur antea nõ fecit in matrimonio clandestino?

Decius. Rota. Conc. Trid.

Respondent amplius iuxta vltimã limitationem positam, ideo non irritasse, quia per alias leges canonicas sustinebatur. Sed contrà, quia lex canonica nũquam fecit, vt talis actus esset validus, sed supposuit validum, & ad summũ declarauit validum esse quãdiu per legem humanã non irritatur. Solum ergo declarabatur validum eo tempore, quia per legem prohibentem non irritabatur, & non quia per aliam legem sustentaretur, vel potius, quia per naturalem legem sustentabatur (vt sic dicam, & hoc solum declarari poterat per legem humanam, & declaratum fuit per Tridentinum, quæ declaratio non addebat valorem actui, sed illum supponebat.

20.

Resolutio Auctoris.

Vt ergo, quod verum esse censeo, breuiter declarem, aduerto, posse nos loqui vno modo de lege purè prohibente ex sola rei natura, seu q; idem est, attenta sola verborum vi, supposita significatione propria, & rigorosa verbi prohibendi, sine additione, extensione, aut interpretatione aliqua iuris positiui. Alio verò modo loqui possumus de verbo prohibẽdi vt ampliato, seu extenso per legem aliq; humanam constituentem regulam generalem sic interpretantem iuridicè sensum legis prohibentis, vt vim habeat irritantis, etiamsi per solum verbum prohibendi sine additione clausulæ irritantis feratur. Opinio ergo communis suprà relata videtur hoc posteriori modo procedere, & potest fundari in dicta lege, *non dubium*, vel in alijs iuribus ciuilibus, aut canonicis, de quibus oportet sigillatim dicere in capitibus sequentibus; nunc solum in priori sensu quæstioni satisfaciendum est.

21. *L. non dubium.*

Dico ergo, ex sola rei natura legem purè prohibentem non irritare actum, nisi alio modo talis effectus, seu intentio legislatoris sufficienter declaretur. Hæc assertio videtur esse specialiter contra Baldum in ca. *pur è prohibentem non irritare actum, nisi alio modo talis effectus sufficienter declaretur.* naturam concupiscentiam, de const. in princ. vbi nullitatem actus prohibiti vocat pœnam naturalem eius, *quia omne* (inquit) *quod est prohibitum, naturaliter est inualidum*. Quod dictum probat Deci. in c. 2. de const. lect. 1. n. 5. Sed contrarium rectè docuit Felin. ibi n. 5. cum Innoc. in c. *si vere*, de sent. excom. & alijs, quos refert. Vnde hanc assertionem existimo esse communiter receptam, quia Iuristæ, vt dixi, qui oppositum senti- Innoc. re videntur, fundantur in iure positiuo; alij verò hãc c. *si verò*, assertionem vt certam supponunt, & ex omnibus

22. Ex sola natura rei legi Felin.

adductis conuinci videtur, & confirmabitur amplius ex dicendis in sequentibus. Ratio verò eius ita potest explicari, quia prohibere actum, & irritare illum, sunt effectus valde diuersi; ergo vt per legem fiant, debent per eius verba sufficienter explicari: sed per solum verbum prohibendi non explicatur effectus irritandi; ergo nō fit ex natura rei per legem vtentē pure, & simpliciter verbo prohibendi, quātumuis directè, & specificè actū prohibeat. Antecedens clarum est. Tum quia prohibere solum est præcipere, & obligare, vt actus non fiat; irritare autem non est præcipere, sed facere, sc. inefficacem reddere voluntatem, vel consensum eius, aut inhabilitare personam. Tum etiā, quia illi duo effectus sunt inuicem separabiles: nam sæpe prohibetur actus, & non irritatur, vt per se, & ex dictis constat; imò sæpe prohibetur actus, qui irritari non potest, vt cum alicui sacerdoti præcipitur ne sacrificet, aut Episcopo ne ordinet. E cōtrario ēt interdum irritatur actus, si fiat, licèt non prohibeatur, ne fiat, vt de lege purè irritante dictum est. Sunt ergo illi duo effectus diuersi.

a

23. Prima verò consequentia, nimirum, necessarium esse vtrunq; significari per verba legis, vt per illā fiant, constat ex natura, & potestate legis, & voluntatis humanæ. Nam licet apud Deum voluntas sufficiat ad operandum: inter homines non sufficit, nisi exterius sufficienter exprimatur, vt in principio huius materiæ, & in materia de Censuris ostensum est, & est vulgare in omni materia de iudicijs, & contractibus. Et ideo verba humana non plus operantur, quàm significent. Si ergo verba legis nō significant illum duplicem effectum, non possunt vtrunq; efficere. Quòd autem verbum solum præceptiuum, aut prohibitiuum non significet effectum irritandi, manifestum etiam videtur, tum ex primæua impositione talis verbi: non est n. impositum ad significandum effectū, quem lex per se efficiat, sed moralem obligationem, quam imponit subdito, quem mouere intendit, vt aliquid faciat, vel cohibere, ne faciat: tum ex cōmuni vsu illius verbi, quem vsum satis probant omnia, quæ contra communem sententiam adduximus. Rectè ergo concluditur, legem latam per solum illud verbum ex natura rei non irritare actum, quem prohibet.

In odiosis, ac proinde in irritationibus esse restringēdum quoad potest, intra proprietatē verborum

24. Et confirmari potest hæc ratio ex illo principio valde consentaneo naturali lumini, quod in materia odiosa verba sunt restringenda, quoad fieri possit intra eorum proprietates, potius quàm extendenda; sed irritatio actus est valde odiosa, & valde repugnans naturæ, quia quodammodo aufert quoddam naturale ius, modo in superioribus explicato; ergo non debet extendi verbum prohibendi ad hunc effectum, quem de se non significat, nisi alia verba, vel materiæ necessitas cogat. Iuuat etiam ad hoc secūdò confirmandum regula 75. in 6. *Contra eum, qui legem dicere potuit apertius, est interpretatio facienda*, quæ iuuari etiam in præsenti potest ex regula 30. *In obscuris minimum est sequēdum*. In præsenti n. non est dubiū, quin potuisset legislator exprimere clarius irritationem, si eam intendebat; debuit ergo id facere, quia solum verbum prohibitionis ad minimum est ambiguum; ergo si id non fecit, meritò interpretamur, id non intendisse, & minimum sequimur, tribuendo illi legi minimum effectum, quē ex vi talis verbi habere pōt. Confirmari hoc etiam potest, quia irritatio, quæ propter legem violatam incurritur, pœnalis est; pœna autem non incurritur ipso facto, nisi in lege exprimatur, ergo nec irritatio. Nam, vt recte dixit Innoc. in c.

c si verè. *si verè*, de senten. excomm. n. 2. non est naturalis pœna contrahentium contra legem, vel contra mandatum Principis, vt irritum sit factum contra ius. Quod verissimum est, quidquid Deci. & Bald. suprà citati dicant, tum qa nulla ratio talis connaturalitatis huius pœnæ reddi potest, tū etiam, quia lex naturalis multa prohibet fieri, quæ non irritat; imò vt irritet, necesse est, vt materia cogat, vt suprà visum est; ergo idem dicere debemus de lege positiua ex natura rei loquendo.

Decius. Baldus.

Neq; contra resolutionem hāc procedit prima ratio dubitandi in principio posita, quia tota fundatur in iure positiuo, de quo postea dicendum est. Ad inductionem autem, quæ fit in secundo argumento, patebit responsio ex duobus capitibus sequentib. Ad rationem verò tertio loco propositam respondetur, voluntatem inferioris non prævalere contra voluntatem superioris in eo, in quo illi resistit, sed solum in eo, in quo superior non resistit. Vt in præsenti; quia superior prohibet actum, non potest illi subditus resistere, quin peccet, & similiter si superior irritaret actum, non posset inferior illum validè efficere. Tamen quia per legem purè prohibentem ex natura rei superior resistit honestati, & libertati actus, non tamen valori, ideo licèt actus malè fiat, validus est. Quia vt actus valeat, non est necessarium, per se loquendo, vt superioris voluntas, vel humanum ius iuuet, vel assistat illi positiuè, sed satis est, quod non resistat irritando. Quia voluntas humana ex iure naturæ habet hanc potestatem contrahendi, donandi, & alia similia faciendi, quandiu per superiorem eius facultas non est ablata, vel impedita, etiam quoad ipsam potestatem, & valorem actus. Et ideo nō obstat quod actus malus sit: nam per actum malum possunt similes effectus valide fieri, vt per se constat; imò sæpe ius, & Deus ipse assistit actui quoad valorem, & effectum eius, licèt non assistat malitiæ, sicut patet in cōsecrationibus, matrimonijs, & professionibus peccaminosè factis. An vero interdum malitia actus impediat valorem eius, ex capitibus sequentibus costabit.

25. *Satisfit rationi dubitandi.*

CAPVT XXVI.

Quibus verbis, aut modis lex prohibens actum, irritet illum.

1. PRiusquam ad ius positiuum declarandum accedamus, oportet exponere, quid sit necessarium ex natura rei vltra prohibitionem, vt lex prohibens actum, irritet. Cum enim dictum sit, solum verbum prohibendi nō sufficere, oportet exponere, quæ verba legis sufficiant, vt per ea explicetur irritatio actus prohibiti: & non agimus de prohibitione actus propter defectum formæ, de hac n. dicemus in capite sequenti, sed de irritatione actus simpliciter prohibiti. Ad hoc ergo explicandum, necesse est distinguere inter irritationem pœnalem, & non pœnalem, sed per se intentam propter bonum cōmune. Itemq; in pœnali distinguendum est inter illam, quæ est tantum ferenda, quia solum fieri præcipitur, & quæ ipso facto imponitur. Circa irritationem ergo tantum ferendam in pœnam, nihil ferè noui est, quod dicamus. Quia talis irritatio nullo modo statim fit per legem, sed per iudicem fieri debet, & per se loquendo solum fit à tempore sententiæ latę; & tunc non retractantur præterita, nisi specialem iniustitiam contineant, aut delictum aliquod dignum maiori pœna, vel nisi lex addat particulam, *ipso facto*. Quia fine illa lex nō obligat ad retrotrahendam sententiam, per quam actus irritatur. Aliàs lex imponens ipso facto irritationem pœnalem, nihil adderet vltra illam, quæ solum præcipit irritare actum, quod verisimile non est. Igitur talis lex nullam obligationem in conscientia inducit vsq; ad sententiam latam, & tunc eadem est ratio de illa, quæ de alijs pœnalibus legib. Quando verò hæc pœna imponitur ipso facto, duplici modo suprà insinuato imponi potest, scilicet, vel ita vt requiratur sententia iudicis, priusquam in effectu actus sit nullus, etiam quoad naturalem obligationem, vel ita vt statim ante sententiam sit in se omnino irritus. Et q-dem hic posterior modus frequētius traditur ab auctori-

ctoribus, tamen quod prior sit etiam verus, & maxime obseruãdus, satis videtur in superioribus probatum, idque supponit Molin. in disp. 88. tract. 2. de iust. & sumitur ex regula generali satis recepta, ꝙ omnis pœna ipso iure impolita, intelligitur regulariter media sententia declaratoria criminis, quæ supra tractata est, & declarata, eamq; allegando multa, cõfirmat Fel. in c. vlt. de rescr. n. 35.

2. *Quomodo cognoscendo modus pœnalis irritationis.* Quocirca ad cognoscendum modum pœnalis irritationis, non oportet nouas regulas, vel indicia tradere, sed applicari debent, quę de lege pœnali dixm⁹: nam eadem est ratio de hac pœna, quæ de aliis. Itaq; si nõ explicatur sufficienter, *ipso facto*, vel, *ipso iure*, formaliter, aut æquialenter, actus simpliciter valet & irritatio est ferenda. Si vero additur *ipso facto*, aut *iure*, aut aliquid æquialens, vt, *non valeat*, *careat robore firmitatis*, cap. *de. et*, §. *ordinarii*, de immunit. Eccles. in 6. & nihil adiungitur, irritatio quidem est ipsofacto, non tamen obligat vsque ad sententiam iudicis, & ita non statim annullat actum quoad effectum suũ nec quoad obligationem naturalem, donec sententia feratur, & retrotrahatur, vt explicatum est. Vt ergo omnino annulletur actus, aliquid vltra addere necesse est. Quid autem illud sit, vix certa regula comprehendi potest, maxime autem hoc significari solet per verba, quæ impediũt acquisitionem dominij vel obligationem ad restituendum statim, vt, *non faciat suum*, *teneatur statim restituere*, nam ad huiusmodi effectus, necesse est impedire statim valorem contractus. Idemq; censeo, si ex parte eius, qui obligatur, lex dicat, *ad nihil teneatur*, vel quid simile: nam respectu illius non est pœna, sed fauor, & ita statim potest illo frui nisi velit illi renunciare, & ita tunc in rigore impeditur naturalis obligatio, & consequenter actus est statim nullus. Secus vero est si lex dicat, *non cogatur soluere*, vel, *actor non audiatur*, vel quid simile, quia tũc lex non statim restitit valori actus.

3. Præterea est consideranda materia: nam si lex dicat, irritari actum ipso facto, & actus sit irritabilis antecedenter, seu priusquam fiat, & non consequenter, seu postquã validus est, tunc lex statim irritat actum, vt videre licet in legibus irritantibus matrimonia, vel professiones. Si vero actus non sit irritabilis, nec in fieri, nec postquam factus est, & nihilominus lex dicat, irritari talem actum, intelligitur quoad vsum, vel aliquos effectus eius, quomodo dicuntur aliquando in iure canonico irritari ordinationes contra prohibitionem Ecclesiæ factas, vt alibi latius explicatum est. Præterea solet hæc irritatio actus in se & ante omnem sententiam explicari per effectus, vt cum de matrimonio dicitur, posse coniuges ad alia vota trãsire, vel non obstante tali contractu, prolem esse illegitimam, vel debere perpetuo separari, his enim modis solent in iure, non solum canonico, sed etiam ciuili explicari impedimenta irritantia matrimoniũ vt patet ex c. *super hoc*, de eo, qui duxit, & c. cũ aliis eiusdẽ tituli, & similibus.

4. *Irritatio nõ pœnalis quomodo inducatur.* De irritatione autem non pœnali dicendum est, induci efficaciter, & statim, nullaque expectata sententia, vel declaratione iudicis, quoties lex ipsa declarat irritationem ipso facto, vel quod non valeat actus ex tunc, vel quid simile. Hoc patet, quia hæc irritatio nõ est pœna, vt supra ostensum est: ergo non est necessaria sententia iudicis, vt incurratur: ergo si lex declarat irritationem ipso facto, non est quid amplius spectetur. Item lex directiua statim obligat in conscientia absque interuentu alterius præcepti iudicis, vel simile, sed talis lex etiam vt irritans est directiua, & per se necessaria ad commune bonum: ergo. Tandem posset id confirmari inductione legum irritantium matrimonia, professiones, &c. Sed quia res videtur esse certa, & extra controuersiam, nõ immoror. Quæ autem verba ad hoc sufficiant, satis intelligi potest ex proxime dictis, & supra de lege pœnali. Et videri potest late Felin. qui alia multa refert in cap. vlt. de rescript. num. 23. & sequentib. Tiraquel. in l. vlt. cõnub. Gloss. 4. à princ. Couar. in cap. *quamuis pactum*, 2. p. §. 4.

Certum autem in generali est, verba prohibentia nõ sufficere, vt sæpe dictum est, sed necessarium esse, vt vel per expressa verba, vel per effectus, vel per ipsã rationem legis sufficienter declararetur. Et ita cessant instantiæ, quæ in principio c. 25. afferebantur, de matrimonio, & professione. Nam potius in his maxime necessaria est declaratio irritationis propter materiæ grauitatem, & periculum, vt bene tractat Sanci. l. 7. de matrim. disp. 2. Verum tamen est, antiqua decreta sæpe hoc explicare per effectus irritationis, vt sunt perpetua separatio, illicitus concubitus, & similes, de quibus in suis materiis dicendum est.

CAPVT XXVII.

Virùm aliquando sola prohibitio vi, & natura sua irritet actum, sine adminiculo alterius legis humanæ.

1. HActenus solum diximus, legem prohibentem nõ irritare actum vi suã, & quasi sola rei natura considerata. Oportet ergo exponere, an hæc regula sit indefinite sumenda, id est, vt lex pure prohibens non semper irritet, vel generaliter, vt nunquã se sola irritet, & hoc posteriori modo intellecta, an aliquã exceptionem patiatur. Nã si ratio facta in c. 25. valida est, videtur probare purã legis prohibitionem nunquam irritare actum, quia verbũ prohibendi nunquã significat nullitatem, sed tantum obligationẽ nõ faciendi: sed verba legis nunquã possunt plus efficere, q̃ significant: ergo.

2. In contrarium vero est, quia sæpe leges pure prohibentes videntur habere hunc effectum per se, & non in virtute legis, *non dubium*. Hoc in primis probatur de lege naturali. nam supra dictum est, interdum irritare actum, & tamen in illa non possumus distinguere verba irritantia à verbis prohibentibus, neq; etiam in ea locum habet decisio legis, *non dubium*, cum illa sit mere positiua, & non declaret tantum ius naturale. ergo conuenit hoc alicui lege naturali ex parte materiæ habentis eandem indecentiam in continuatione, seu conseruatione actus, quam habuit in prima effectione, ergo idem poterit contingere in lege positiua prohibente actum. Nam si eadem ratio, vel indecẽtia inueniatur in ipso actu in facto esse quæ fuit in fieri, intelligetur per talem legem non solum prohiberi, sed etiam irritari, quia in perseuerantia circa talem actum semper fieret contra legem. Et confirmatur primo, quia in hoc sensu videtur optime intelligi, & defendi communis sententia supra relata, quæ asserit, quando prohibitio habet causam perpetuam, habere vim irritandi. scilicet, si perpetuitas illa non referatur ad quamcunq; causam motiuam, sed ad intrinsecam rationem pertinentem ad indecentiam, quam lex in actu considerauit, ad prohibendũ illum. Confirmatur secundo, nam quoties lex prohibet actũ intuitu iustitiæ, tunc prohibitio facit esse iniustũ actum prohibitum: ergo semper talis lex irritat actũ, quia semper obligat ad tollendam iniustitiã factam, & consequenter obligat in conscientia ad restituendũ, & ad habendum ꝓ infecto, ꝙ factum fuerat, quod est annullare actum. Deniq; hoc modo videtur irritare actum multæ leges ciuiles, quæ ita ꝓhibent actũ vt si fiat contra legẽ, cedat in iniuriã tertij, vt lex ꝓhibens meliorare filiũ vltra tertiam, aut similes, illę enim in conscientia obligant, & impediunt valorem actus, etiamsi lex per verba tantum prohibentia loquantur.

3. Propter has posteriores rationes videri potest necessarium, aliquam exceptionem addere generali regulæ supra positæ in prima assertione. Et ita sentit, Vasquez dicta disp. 164. capit. 3. vbi aliquas regulas cõstituit ad discernendum, quando ex parte materiæ vel ex motiuo legis prohibentis colligi possit nullitas

aut valor actus, ex quibus duæ tantum ad rem nostrã facere videntur. Vna est, quando lex prohibet actum non intuitu iustitiæ, sed alterius virtutis, vt religionis, vel liberalitatis, aut similis, & non addit clausulam irritantem, tunc nunquam annullare actum. Vnde per argumentum à contrario inferet aliquis, si lex prohibeat actum intuitu iustitiæ, hoc ipso irritare illum: quod tamen nec ab illo auctore conceditur, nec verum est, vt statim dicam. Et ita ex illa regula nõ habetur, quando actus sit nullus propter solam prohibitionem, sed quando sit validus, non obstante illa, quod iam habemus ex generali regula posita in capit. 25. Per hãc vero additur, illam vniuersalem regulam nunquam pati exceptionem in legibus, quæ non constituunt actum in materia iustitiæ. Quod licet fortasse verum sit, non tamen soluit obiectionem factam de lege naturali, quæ interdum reddit nullum actum prohibitũ, etiamsi prohibitio non pertineat ad materiam iustitiæ, sed honestatis, vel pietatis, aut obseruantiæ, vt est prohibitio matrimonij inter fratres, vel inter patrem, vel filiam, &c. Vnde etiam relinquitur difficultas, cur non sit idem in lege positiua lata, v.g. intuitu religionis, si contingat habere causam perpetuam, seu eandem rationem in ipsa duratione actꝰ seu effectus eius, quæ fuit in ipso fieri.

4. *Regula secũda à Vasq. tradita.*

Alia regula eiusdem auctoris est. Quoties lex ita prohibet simpliciter actũ certo generi personarum vt designet legitimum auctorem illius, consequẽter irritare actum contra illam prohibitionem factum, etiamsi nihil aliud præter prohibitionem explicet. Non assignat autem generalem rationem huius regulæ, sed variis exemplis legum pertinentium ad testamenta, & alienationes, illam confirmat. Vt sunt illæ, quæ prohibẽt aliquibus personis testari, vel designãt partem legitimam, de qua testari possunt. Item leges, quæ prohibent alienare propter incapacitatem, iudicatam secundum aliquem modum à lege præscriptũ. In hac vero regula in primis desideratur propria eius ratio. Et præterea in multis legibus videri potest hæc regula re pugnare præcedenti. Nam iuxta hanc regulam lex prohibens minorem sedecim annorum profiteri, irritaret actum contra illam factum ex vi prohibitionis, etiamsi amplius non procederet, quia est lex prohibens actum certo generi personarum, vt regula dicit. Consequens autem & est falsum, vt cõstat ex iure antiquo, & repugnat priori regulæ, quia illa prohibitio nõ fit titulo iustitiæ, sed religionis. Quod si hæc regula restringatur ad legem prohibentem intuitu iustitiæ, sic non erunt ad rem exempla, quæ afferuntur de prodigo, qui prohibitus est alienare, quia illa prohibitio non fit titulo vitandi iniustitiam, sed vitandi prodigalitatem, & dissipationem bonorum. Et similiter lex prohibens minori, ne testamẽtum faciat, non irritabit testamentum, quia etiã illa lex non fit intuitu iustitiæ, sed conuenientis dispositionis talium bonorum. Cur ergo prohibitio pura testamẽti personæ minori facta irritat testamentũ, prohibitio autem professionis facta eidem non irritat professionem?

5. *Regula Mendozæ.*

Vnde Mendoza infra citandus, sentiens, legem ciuilem pure prohibentem aliquando irritare actum in conscientia, aliam distinctionem, ac regulã constituit. Distinguit que tres ordines legum, quædam sunt quæ respiciunt vtilitatem eius, cuius actus prohibetur: aliæ, quæ respiciunt vtilitatem alterius tertij: quædam, quæ publicæ vtilitati consulunt. De primis affirmat, non irritare actum in conscientia, non solũ pure prohibendo, sed etiam si addant clausulam irritantem, quam putat solum operari in ordine ad dandam, vel tollendam actionem in foro exteriori. De secundis vero, & tertijs legibus, ait irritare actus contra legem factos, etiam in foro conscientiæ, & per exempla, quæ adduxit, indicat, loqui de illis legibus, etiamsi pure prohibeant. Veruntamen primum mẽbrum quoad posteriorem partem falsum est, vt constat ex capite præcedenti. Quoad secundum vero facile potest admitti, iuxta generalem regulam nostram capit. 25. positam, quæ in talibus legibus non est cur patiatur exceptionem, cum sint iuris priuati, nisi forte prohibitio pertineat ad defectum substantialem in forma actus, iuxta dicenda in capit. sequenti. In secundo autem membro de legibus respicientibus vtilitatem alterius, non video, quomodo fundari possit, quod pura prohibitio annullet actum: nam lex de se indifferens est, vt prætendat vtilitatem tertij, vel tantum prohibendo actum vel etiam irritando. Vt si prohibeat clerico facere donationes prophanas ob vtilitatem pauperum, potest id facere, vel tantum prohibendo, vel etiam irritando: ergo ex illo fine non satis colligitur irritatio per solam prohibitionem, nisi addatur in lege aliquod verbum, quo significetur aliquid aliud operari, vt contingit in exemplo de lege prohibente meliorare filium vltra certam quantitatem; vt capite sequenti dicam. Multo vero minus potest sustineri illa generalis regula in legibus prohibentibus aliquid propter commune bonum, quia etiam propter illum finem potest fieri prohibitio sine irritatione, vt patet in prohibitione ludi, vel donationum quæ fiunt ministris iustitiæ. Et idem inuenitur in exemplo, quo vtitur ille auctor de lege taxante rei pretium, & prohibente carius vendere: nam actus contra illam legem non est nullus: valet etiam venditio, licet iniusta sit, & relinquat obligationem restituendi excessum.

Dico ergo, legem pure prohibentem nunquam irritare actum, nisi vel ex ea constet, non solum prohibere actum, sed etiam impedire effectum, seu obligationem, quæ per talem actum induci poterat vel aliquo modo constituat, aut supponat substantialem formam actus, & ob illius defectum actum prohibeat. Hæc assertio quoad regulam generalem satis est probata in prima assertione cum omnibus quæ in superioribus dicta sunt. Quoad priorem vero exceptionem declarabitur statim respondendo ad rationes dubitandi, quoad posteriorem vero in capite sequenti. Et ratio in summa est, quia neque affertur exceptio, quæ ad illa duo capita non reuocetur, neque alia regula occurrit, quæ constans esse videatur ad discernendum per legem prohibentem quæ irritet, vel non irritet ex vi prohibitionis. Et hoc etiam confirmat ratio dubitandi in capit. 25. posita, quæ semper habet vim, quam diu non datur alia ratio, ob quam sola prohibitio ad irritandum sufficiat, quando non habet locum adminiculum legis, *non dubium*. Denique patebit hoc magis respondendo ad rationes dubitandi secundo loco positas. 6. *Manuelis.*

Ad comparationem ergo quæ fit cum lege naturali, negatur similitudo. Quia lex naturalis non tantum dictat, quid sit honestum, vel turpe in actione aliqua, sed etiam dictat quid tale sit in vsu illius vinculi vel effectus, quem talis actus posset relinquere. Nam si talis vsus habet turpitudinem intrinsecam eiusdem rationis cum turpitudine prioris actionis, tunc necesse est, etiam illum vsum prohiberi ex vi eiusdem legis naturalis, & consequenter impediri effectum, seu vinculum, & solum propter talem vsum induci poterat. Nam si induceretur, esset etiam turpe, & contra rationem, quia esset iniquitatis vinculum, vt in exemplo de matrimonio inter consanguineos in primo gradu videre licet. At vero in lege positiua non procedit hæc ratio eodem modo, nisi sit tantum declaratiua iuris naturalis: tunc enim reputatur tanquã eadẽ lex & ideo eadem erit vtriusque ratio. Vt quando lex prohibet promissionem turpem ex parte obiecti, eo ipso annullat illam, vel potius declarat esse nullam, quia eadem turpitudo, quæ est in actu promittendi esset in obligatione ad rem turpem, si per illam induce- 7.

re-

ceretur, & ideo in præsenti non agimus de lege positiua declaratiua iuris naturalis, sed de constitutiua noui iuris. Hæc autem lex non prohibet actum, quia malum, sed prohibendo facit, vt sit malus. Potest autem prohibere actum, & non prohibere, sed tolerare effectum eius, vel quia causa prohibitionis, quæ fuit in actu, cessat in effectu, vel quia licet duret, non ita mouet ad prohibendum effectum, sicut actum, quia non apparet tanta indecentia, vel deformitas in vno, sicut in alio. Hoc patet exemplis suprà adductis; nam lex prohibens contrahere matrimonium contra interdictum Ecclesiæ, non irritat illum, quia vinculum permanens, seu matrimonium in facto esse nõ est ita contra interdictum Ecclesiæ, sicut in fieri. Lex verò prohibens matrimonium inter cognatos ex solo catechismo prohibet actum, & non impedit effectum, etsi ille modus cognationis semper duret inter coniuges, quia lex humana solum reputauit illam, vt aliqualem indecentiam ad contrahendum de nouo; nõ verò ad permanendum in matrimonio semel contracto.

8. *Vbi constitet in lege positiuam prohibere non solum actum, sed etiam obligationem exillo resultantem, habere vim irritandi actum.*

Hinc verò colligimus, vbi constiterit, legem positiuam prohibere non solum actum, sed etiam obligationem, & vinculum ex illo resultans, habere vim irritandi actum, quia tunc non solum actus, sed ẽt obligatio erit mala, quia prohibita; obligatio autẽ prauа, seu turpis esse non potest valida, quia esset viuculum iniquitatis: nam lex, quæ prohibet obligationẽ, prohibet multo magis, vel actum, ad quem est obligatio, vel saltem prohibet, ne ex obligatione fiat. Tũc ergo locum habet prima exceptio in assertione insinuata, si tamen illa dicenda sit exceptio, cum talis lex iam non sit pure prohibens actum, sed vltra progrediens ad effectum eius impediendum. Et ideo necesse est, vt talis extensio in lege sufficiẽter declaretur. Potest autem (quantum nunc occurrit) duobus modis declarari, vnus est per verba expressa, & talis modus est sine ambiguitate, aut scrupulo; illa tamen verba regulariter coincidunt cum illis, quibus solent irritari contractus, vel formaliter, vel æquiualenter, & tunc talis lex non potest dici prohibens tantum, sed absolutè irritans. Alius modus erit, quando ratio legis prohibentis magis, aut æquè respicit effectum actus, quàm ipsum actum, quia nimirum actus prohibetur solum propter vitandum talem effectum: nam tunc signum est, magis prohiberi ipsum effectum, iuxta illud, *Propter quod vnumquodq; tale, & illud magis.* Exemplum esse potest in lege prohibente apponere pœnam sponsalibus: ratio n. illius prohibitionis est, vt matrimonia sint libera, c. *gemma*, de sponsi. & ideo lex prohibens appositionem talis pœnæ, non solum negat actionem ciuilem ad talem pœnam extorquẽdam, sed etiam impedit absolutè, ne vlla obligatio ad pœnam ex tali cõtractu nascatur, quia semper talis obligatio obstaret libertati matrimonij. Aliud exemplum est de lege ciuili prohibente promissionem reuocandi testamentum, vel instituendi hæredem, quę lex censetur irritans ex vi rationis prohibendi, quæ est, quia testamenta debent esse libera, iuxta l. 1. C. de sacrosc. Eccl. & ita intelligitur cõmuniter lex, *stipulatio hoc modo*, ff. de verbo. obligat. Et similia exẽpla videri possunt in Bart. & alijs in l. *si quis pro eo*, ff. de fideiuss. & Cou. in c. *quanuis pactum*. 2. p. in princ. n. 2. & 3. Est ergo verus etiam hic irritandi modus; necessarium autem est, vt satis cõstet de modo, & ratione prohibitionis: nã in dubio semper præsumitur pro actu validitate. Et hanc partem suadet etiam confirmatio prima suprà posita, cui propterea aliter respondere non est necesse.

L. stipulatio hoc modo. Bart. Couar.

9. *Notandum*

Circa secundam autem confirmationem oportet aduertere, aliud esse actum esse iniustum; aliud verò esse nullum: nam venditio vltra iustum pretium iniusta est, & tũ nõ est nulla, etiam quando excessus est vltra dimidiam; non satis est ergo, quòd lex prohibeat actum intuitu iustitiæ, vt illum irriter. Et ratio est, quia non obstante iniustitia potest actus fieri cũ sufficienti voluntate ad valorem eius, & postea conseruari potest remouendo iniuriam, seu resarciendo iniustitiam factam, & ideo sola iniustitia contra legem prohibentem non sufficit irritare actum, licèt sufficere possit talis lex ad inducendam obligationem ad aliq; restitutionem faciendam. Sic lex taxãs pretium rerum, licèt prohibeat cariùs vendere, non põt dici irritans actum factum contra illam prohibitionem, quia (vt dixi) venditio valida est cum obligatione restituendi excessum. Solum videri posset probabile, tunc legem prohibentem intuitu iustitiæ irritare actum iniustum, quando iniustitia aliter resarciri nõ põt, nisi annullando actum; tunc n. valor actus esset vinculum iniquitatis, daret n. licentiam permanendi in iniustitia, & ideo videtur prorsus impediri. Sed neq; hoc potest in vniuersum affirmari, quia si quis duxit vnam contra sponsionem alteri factam, iniuriam priori facit, quæ resarciri non potest, si matrimonium subsequens validum sit, & tũ nõ propterea lex prohibens tale matrimonium, irritat illud. Idem cõtingit in venditione, & traditione rei priùs promissę, vel venditæ alteri sine traditione: nam posterior cõtractus validus est, licèt sit prohibitus, & iniustus, siue iniuria possit aliter resarciri, siue non. Et ratio est, quia posterior contractus cũ traditione est posterior priori, & dissoluit illum, & ita licet in ipso actu committatur iniustitia, nihilominus non cõtinuatur, sed cessat. Et illa, quæ semel facta fuit, restituenda est, eo modo, quo fieri poterit, quod si non potuerit, est per accidens, nec sufficit ad annullandum actum. Igitur ex ratione iustitiæ, vel iniustitiæ per se tãtum spectata non potest colligi, an lex annullet actum, sed spectandum est semper, an verba, & ratio legis id requirant. Aliæ verò leges, de quibus in vltima confirmatione fit mentio, pertinent ad vltimam partem assertionis, quæ in sequenti capite explicanda est.

CAPVT XXVIII.

Vtrùm ex vi iuris communis ciuilis, omnis actus factus contra legem prohibentem irritus sit ipso iure.

1. *De lege, non dubium.*

IN hoc capite explicanda est decisio legis, *non dubium*, & doctrina Iuristarum illam explicantium; ad illam ergo breuiter declarandam, dico primo, lex ciuilis prohibens actum simpliciter, & quoad substantiam eius, ẽtsi purè prohibeat, & aliam clausulam irritantem non addat, irritat illum. Hæc assertio videtur satis clara ex dict. l. *non dubium*. Nam in ea expressè annullantur omnes contractus contra legem facti, & postea extẽditur decisio illa ad omnium legum, tam antiquarũ, quàm nouellarum interpretationes. Vt (inquit) *quæ lege fieri prohibẽtur, si fuerint facta, non solũ inutilia, sed pro infectis etiam habeantur, licèt legislator fieri tantum prohibuerit, nec specialiter dixerit, inutile esse debere, quòd factum est.* Quid clarius?

2. *Sententia Ferdinand. Mendoza.*

Veruntamen non obstante hac verborum euidẽtia, qdam modernus Iurista conatus est hanc legem limitare, vt non intelligatur de omnib. actib. contra legem prohibentẽ, sed solũ de factis in fraudem legis. Distinguit n. ille duos modos violandi legem, vn⁹ est apertè, & clarè agendo contra verba legis, q simpliciter dicitur contra legẽ; aliud est seruando verba legis, & fraudulenter agendo contra intentionẽ, & prohibitionẽ eius, qui dicitur in fraudẽ legis. Dicit ergo, Imperatorẽ in l. *non dubium*, solũ de actibus in fraudẽ legis factis loqui, & illos irritare, non vero cæteros act⁹ oẽs, qui cõtra legẽ prohibentẽ fiũt. Ducitur ex principio eiusdẽ legis, *Non dubiũ est in legem cõmittere eum, qui verba legis amplexus, cõtra legis mentem voluntatẽ.* Vbi apertè loquitur lex de actu q fit in fraudẽ legis, & ad hoc principiũ conatur cætera verba omnia accõmodare. Et ideo (inquit) non dixisse Imperatorem, *Quod*

ad

ad omnes leges trahi imperamus: sed dixisse, *Quod ad omnes etiam legum interpretationes trahi generaliter imperamus*. Non ergo constituit regulam pro omnibus legibus prohibentibus aperte, & nudè in ipsis verbis, sed pro quacunq; lege prohibente secundū verā interpretationē, vel è contrario pro quocunq; actu facto contra legē, non aperte, sed secundū falsam, & fraudulentam interpretationem.

3. Cod. Theod. Denique hoc confirmat ex lege originali, quæ fuit Theodosij Imperatoris, & habetur in Cod. Theodos. in lib. 1. Nouellar. Theodos. qui habetur post finem Codicis tit. 4. Ibi enim constat, Theodosium condidisse illam legem per occasionem quorundam curialium, qui cum essent prohibiti, nec ad procurationes rerum alienarum accederent, ipsi conducebant illas, fingentes conductionē non esse procurationē, quæ erat fraudulenta transgressio legis, cum cōductio species quædam procurationis sit. Et ideo de illis subiungitur in dicta lege originali, *pristinæ legis laqueu fuisse irretitos*, & postea ex illa occasione decernuntur reliqua quæ in Cod. Iustiniano leguntur in dicta l. *non dubium*. Rectè ergo limitatur ad transgressiones fraudulētas.

Obuiatur obiectioni: Quod si obijcias, quia non minus, imo magis videtur violare legem, qui aperte agit contra illam, quam qui sub dolo, & fraudulenter, & ideo si lex irritat actum fraudulenter contra legem, multo magis irritare, quę aperte contra illam fiunt. Respondent in primis negando assumptum, vel quia in transgressione est æqualitas, quia vtroque modo agitur contra voluntatem legislatoris, & in fraudulentia est excessus: vel quia id est magis pernicioſum reipublicæ, quia illo modo multiplicantur transgressiones, & minus vindicantur. Deinde respondet, quidquid sit de comparatione transgressionum, Imperatorem ibi de fraudulenta tantum egisse, quæ ad suum institutum spectabat: aliud vero genus transgressionum reliquisse dispositioni aliarum legum, quia satis esse poterat ex verbis manifesta.

4. Sed licet hoc ingeniosè excogitatum sit, tamen nō solum non habet fundamentum in illa lege, sed etiam intentioni, & verbis eius repugnat, siue integra spectetur, vt habetur in Cod. Theodosiano, siue concisa, vt in Iustiniano. Hoc ita declaro, quia licet verum sit, occasionem illius legis sumptam esse ex illo facto curialium, & ideo initium eius sumptum esse à detestatione eorum, quæ fiunt in fraudem legis: nihilomin⁹ in l. Theodos. de ipsis curialibus statim subiungitur: *Attamen ne fraudis suæ velamine legis lateant contemptores neve eis fucata suæ calliditatis excusatio relinquatur: hac perpetua lege valitura sancimus, conducendi quoque fundos alienos licentiam curialibus amputari, locatas res fisci viribus vindicari. Conductor itaq; locatori, vel contra locator conductori contra hanc legem nulla tenebitur actione.* Et deinde subiunguntur verba, quæ aliis prætermissis Iustinianus immediate subiunxit: *Nullum enim pactū, nullam conuentionem, nullum contractum inter eos videri volumus subsequutum, qui contrahunt, lege contrahere prohibente.* In quo contextu prout apud Theodos. habetur, expēdo, quod ante datam hanc regulam generalē Theod. expresse prohibuit curialibus conductionem. Vnde agendo postea contra illam legem, iam non agerent fraudulenter, sed aperte, & nihilominus statim annullat contractum, & vtriq; contrahentium denegat actionem, & pro ratione reddit regulam generalem, *nullum enim pactum*, &c. Ergo non agit iam solum de agente fraudulenter contra legem, sed etiam de violante illam contra expressa, & specifica verba eius, vt aperte etiam illa verba sonant, *qui contrahunt, lege contrahere prohibente*, quæ durissime detorquentur, ac limitantur ad solam transgressionem fraudulentam contra mentem legis, maxime cum in eadem lege sæpius repetantur, & ad prohibita expresse, & implicite extendantur.

5. Expenditur textus Iustin. Vnde vlterius expendo contextum Iustiniani: ille enim, videns hanc fuisse mentem Theodosij, prætermisit omnia, quæ ad casum particularem de curialibus pertinebant, & regulam generalem tantum, vt nullus contractus contra legem prohibentem valid⁹ videatur, posuit: contractus autem contra legem prohibentem magis dicitur ille, qui est contra verba, & mentem legis, quam ille, qui est contra mentē verbis retentis. Et ideo in vtroq; textu extensio addita est *ad omnium legum interpretationes*, &c. quæ non ideo ita posita est, vt restringeretur ad fraudulentas legum trāsgressiones, sed potius vt ad illas ampliaretur. Cum enim decreuisset Imperator, omnem actum contra legem prohibentem esse inualidum, declarat, illud decretum trahendum esse ad omnium legum interpretationes, id est, ad omnia, quæ secundum veram mētem legum in eis intelliguntur comprehēsa, licet verbis non satis exprimantur. Qui sensus manifestè patet ex ratione, & verbis subiunctis, *Vt legislatori, quod fieri non vult, tantum prohibuisse sufficiat. Cæteraque quasi expressa ex legis liceat voluntate colligere.* Primum ergo omnium pro fundamento ponit, quod prohibitio sufficiat: ergo maximè sufficit, quando est expressa. Item totam efficaciam ponit in voluntate legislatoris: hęc autem magis resistit in prohibitione expressa. Deniq; ideo actus per fraudulentiam factus censetur irrit⁹, quia ex legis voluntate reputatur quasi expressè prohibitus: ergo irritatio per se primo tendit ad ex presse prohibita, & extenditur ad aliqua, in quātum censentur sub his comprehensa. Semper ergo, & ante omnia intelliguntur cōprehensa sub illa lege, quæ cōtra legē expressè prohibentē fiunt, & ad instar illorū declarantur etiam irrita, quæ per fraudulentiam fiunt. Et ideo iterum in eadem lege repetitur, inutile esse debere quod factum est contra legem prohibentem, etiamsi legislator prohibuerit tantum, & non specialiter dixerit, si quid contra fiat, inutile esse debere. Et iterum præcipitur, vt quod fuerit subsequutum ex eo, quod lege interdicente factū est, cassum, & inutile sit.

6. Et ita etiam concluditur ratio huius interpretationis, quia propter quod vnum quodque tale, & illud magis, sed implicite prohibita irritantur per hanc legem, quia continentur in expressa prohibitione: ergo multo magis per eandem legem irritantur expresse prohibita. Neque contrariæ sententiæ fundamētum quidquam vrget, quia hic sensus non minus colligitur ex originali lege Theodosij, quam ex compendio sa Iustiniani: nā licet occasio illius legis ferendæ sumpta fuerit ex fraudulenta cuiusdam legis transgressione, non propterea sola fraudulenta transgressio punita est, sed potius pœna transgressionis aperte extensa est ad fraudulentam. Et hoc ipsum tantum in initio legis significatum est, cum dicitur, *Nec pœnas insertas legibus euitabit, qui se contra legis sententiam seua prærogatiua verborum fraudulenter excusat*: non videtur ergo dubium, quin ex vi illius legis irritentur actus facti contra legem prohibentem, vbicunq; lex illa obligare potest.

7. Nihilominus dico secundo: Quanuis ex vi illius legis actus sit irritus ipso iure, nihilominus talis irritatio non obligat in conscientia, nec sit cum effectu, donec per iudicem declaretur. Quod probo primo ex principio supra posito de lege pœnali, quod pœna etiam ipso facto imposita non incurritur ante sententiam. Nam hæc irritatio in illa lege lata pœnalis est: ergo non incurritur ante sentētiam, ita vt contrahētes obligentur ad irritationem contractus, vel ad alios effectus in illa contentos. Minor patet, tum ex illis verbis eiusdem legis, *Nec pœnas insertas legibus euitabit*. Nam hoc positum fuit, tanquam fundamentum eorum, quæ dicenda erant. Item, quia illa irritatio posita est in odium transgressionis legis: ergo est pœna: ergo in ea seruanda est conditio pœnæ. Secundo idē persuadetur ex verbis eiusdem legis. Nam in primis Theodosius loquens prius in particulari casu de curialibus conducentibus res alienas, præcipit, *Locatas*

Vesfisci viribus vindicari, vnde potest recte colligi, ex vi talis legis non omnino annullari locationem, sed quasi confiscari. Deinde addit, *Nec locatorem conductori, nec conductorem locatori actione teneri*: negat ergo actionem non statim irritari in conscientia. Rursus consequenter subiungit, *Nullum talem contractum videri volumus subsecutum inter eos, qui lege contrahunt prohibente*: pondero enim verba illa, *videri volumus*, quia ad actum hominis conuenientissimè referuntur, & ideo in benigniori sensu sunt interpretanda: non enim dicunt actum absolute esse nullum, sed ita *videri*, id est, declarari, & iudicari debere. Et eundem sensum habent illa, *non solum inutilia, sed pro infectis etiam habeantur*, vtique in iudicio: nam hæc, & similia verba ad iudicium hominis referri solent. Denique huic interpretationi consonant verba Ioannis Papæ in cap. *vides*, dist. 10. *Quod contra leges accipitur, per leges dissolui meretur*. Et in hac expositione illius legis consentit nobiscum quoad hanc partē Mendoz. supra, & inclinat Molin. tract. 2. de iustit. disp. 88. ad confirmationem primi argumēti. Alij vero antiqui confusè loquuntur: aliquando enim exponunt illam legem de nullitate ipso iure, aliquādo vero de nullitate ope exceptionis, & si hoc posteriori modo intelligatur, clarum est non esse actum omnino nullū in conscientia, donec per exceptionē irritetur, in priori autē sensu videtur dicendū statim inducere obligationem in conscientia.

8. *Obj. iur.* Vnde obijcere possumus contra assertionem positam, quia videtur contradictionem inuoluere, quod lex irritet actum ipso iure, vel facto, & quod non statim obliget in conscientia. Nam si contractus, v. g. est ipso iure nullus: ergo nec transfert dominiū, nec dat ius: ergo non reddit tutum in conscientia eum qui aliquid possidet ex vi talis contractus; ergo inducit obligationem in conscientia. *Respondetur* Respondeo, negari nō posse, inspectis verbis illius legis, quin indicent pœnam ipso iure latā, iuxta dicta supra de lege pœnali. Quod patet ex illis, *Non solum inutilia, sed etiam pro infectis habeantur*, Et ex illis, *Sed & si quid fuerit subsequutum ex eo, illud quoque cassum, atq; inutile esse perspicimus*. Nihilominus tamen dico, contrahentes non obligari illa lege ad exequendam in se talem pœnam, nec ad rescindēdum contractum ante sententiam. Idque clarius est, quando contrahentes consentiunt, & neuter ab altero petit dissolutionem, seu annullationem actꝰ, quia hic neuter alteri facit iniuriam, & vterque videtur iuri suo cedere. Veruntamen etiamsi vnus priuatim petat, alius non tenebitur in conscientia, quia neuter tenetur in conscientia pœnam subire, vel admittere, do nec per iudicem cogatur, vt in simili recte dixit Cast. lib. 2. de lege pœnal. cap. 2. corol. 3. Neque repugnant illa duo, scilicet, nullitatem ipso facto imponi, & non obligare in conscientia ante sententiam: nam in pœnis priuatiuis, maxime quando requirunt actionem eius, qui punitur, frequenter hæc duo coniūguntur, vt in superioribus visum est.

6. *Mens auctoris.*

9. *Conclusio.* Dico ergo, talem actum dici esse nullum ipso facto vel ipso iure, quia eo ipso quod fit contra legem prohibentem, est subiectus retractationi, & nullitati ab ipso puncto, in quo fit, ita vt licet multo postea tempore feratur sententia contra valorem actus, nihilominus sententia retrotrahatur vsque ad illud tempꝰ, in quo factus est, & consequenter reuocet: & annullet omnes effectus eius, & auferat omnes effectus, & vtilitates quas contrahens ex illo actu toto illo tempore consequutus est, quos tamen posset in conscientia retinere, si contra illum actum nihil in humano iudicio fieret. Quod autem hic modus irritandi actum ipso facto sit possibilis per legem humanam per se notum videtur ex dictis de pœna ipso facto imposita per legem. nam hæc irritatio, de qua nunc loquimur, pœnalis est, vt declaraui. Quod vero de hoc saltem modo irritationis ipso facto loquatur lex *non dubium*, colligo primo ex illis verbis, quæ sunt in lege Thedosij, *Locatas res fisci viribus vindicari*, quæ plane indicant, res illas locatas, eo ipso manere confiscatas: confiscatio autem ipso facto incurritur, eiusque vis est, vt sententia declaratiua talis delicti vsque ad tempus commissi delicti retrotrahatur, licet ante sententiam nec possessionem auferat, nec omnino dominium tollat, seu impediat, & consequenter neque actum omnino annullet in conscientia. Secūdo id colligo ex illis verbis vtriusque codicis, *Nullum pactum*, &c. *videri volumus subsequutum*, Quæ ad minus habent hunc sensum quod iudex ita debet iudicare, & declarare illum actum, ac si nullus contractus, aut conuentio per illū facta esset, & consequenter declarare debet, nullam obligationem, nullumve effectum habere potuisse, necesse est ergo, vt talis sententia retrotrahatur, quia declaratio fertur de ipso actu absolute, & cōsequēter ab eo puncto, in quo factus est.

10: Tertio id magis declaratur in illis verbis, *Huiusmodi facta non solum inutilia, sed pro infectis etiam habeantur*, Dicuntur autem inutilia, quia nullum fructum parere possunt: reuocanda sunt ergo à principio, alias nō parum vtilia esse possent. Et hoc explicatur, cum additur, *Sed, & si quid fuerit subsecutum ex eo, vel ob id, quod interdicente factum est lege, illud quoque cassum, atque inutile esse perspicimus*. Et eadem ratione dicuntur pro infectis haberi, quia ita de illis iudicandum est, ac si nō essent facta, & consequenter omnes fructus auferendi sunt, &c. Atq; hoc modo explicatur verbū illud in l. *iubemus*, §. *sane*, C. de sacrosc. Ecc. vbi alienatio bonorū ecclesiasticorū indebito mō facta, his verbis irritatur: *Qui hoc tentauerit, omnē fructū propriæ temeritatis amittat, & pretia lucris Ecclesiæ acquirātur, & prædia cum fructibus, pensionibus, accessionibus totius meæ temporis vindicentur, vt tanquam penitus à nullo empta, vel venditæ teneantur*. Ergo habere aliquid pro infecto, nihil aliud est, quam incurrisse ipso facto nullitatem, saltem fictione iuris. Nam, vt aduertit Bart. in dicta l. *non dubium* hæc verba, *Pro infectis haberi, censeri*, & similia, secundum iuris fictionem significant, & ideo non repugnāt naturali valori actus, imo illum supponunt, non solum quoad materialem actionem externam, vt Bart. interpretari videtur, sed etiam quoad moralem valorem, seu naturalem obligationem, si alia via non excludit, quia verba rigoris limitanda sunt ad proprium, & sufficientem effectum. Recte ergo exponitur illa lex de irritatione ipso facto, etiamsi actus non sit omnino nullus in se, & quoad naturalem obligationem, & consequenter optime concilientur; quod sit irritus ipso facto fictione iuris, & nihilominus non inducatur obligatio in cōscientia ad dissolutionē eiꝰ vsque ad iudicis sententiam.

11: Sed obijci potest secundo, quia isto modo iam erāt irriti actus facti contra legem prohibentem per antiquum ius ante tempora Theodosij; ergo maiorem irritationem addidit lex, *non dubium*, alias superflua fuisset: ergo non tantum inducit irritationem fictione iuris, seu in ordine ad sententiam iudicis, sed absolute, & in se, in ordine ad iudicium conscientiæ. Antecedens patet ex dicta l. *pacta, quæ contra*, C. de pactis, vbi dicitur, pacta, quæ contra legem fiunt, *nullam vim habere, indubitati iuris sit*, Nam licet illa etiam sit lex Codicis, fuit lex Antonini Imperatoris multo antiquioris, & adhuc in eadem lege significatur, ius illud esse antiquius, cum dicitur, *Explorati iuris esse*, Neque dici potest, legem, *non dubium*, tantum fuisse declaratiuā iuris antiqui, & non constitutiuam noui iuris. Nam oppositum indicāt multa verba eiusdē legis, vt illud apud Theodosium, *Hac perpetua lege sancimus*, & illud, *Nullum pactum videri volumus subsequutū*, & illud, *Generaliter imperamus*, illa enim ver. *volumus, imperamus*, manifestè sunt condentis nouum ius.

12: Ad similem obiectionem late respondet Mendoza, suppositā sua interpretatione, & in summa dicit ex vi iuris antiquioris fuisse irrita facta contra legem ex presse prohibentem, non tamen facta in fraudem legis tantum, & non contra verba eius, vt ipse lōge potito principio declarat, legem autem, *non dubium*, addidis-

didisse irritationem actuum, qui in fraudem legis fiunt, & ita nec esse superfluam, nec declaratiuam tantum, sed constitutiuam noui iuris. Quæ responsio sub sistere posset, etiamsi non admissa priori interpretatione, dicendo, legem, *non dubium*, & renouasse antiquum ius, & illud amplius declarasse, & præterea illud extendisse dicto modo. Verùtamen existimo, responsionem illam neutro modo esse necessariam. Nõ enim pœnam illam, & irritationem, prout lata est, ipso facto per legẽ, *non dubium*, in antiquiori iure reperiri, nimirum, cum illo addito, *Vt ea, quæ contra legem fiunt, inutilia, & pro infectis habeantur, licet legislator prohibuerit tantum, nec specialiter dixerit, inutile esse debere quod factum est.* Hoc enim est proprium additamentum illius legis, propter quod principaliter condita videtur, quod in nullo iure antiquiori reperitur. Nã quod attinet ad iura Digestorum, licet sæpe dicant, *Turpes stipulationes nullius esse momenti*, *L. generaliter*. ff. de verbor. obligat. & pacta contra bonos mores inutilia esse. l. *stipulatio hoc modo. L. Titia*, eodem tit. & l. *si quis inquilinos*, §. vlt. ff. de legat. 1. vbi etiam additur, *si quis scripserit contra legem aliquid, vel contra edictum prætoris, non valere*. Licet hæc (inquam) & similia sint antiqui iuris, in eis tamen nunquam explicatur, solã prohibitionem legis sufficere ad irritandum actum ipso iure modo explicato. Tum quia cum dicunt, esse inutilia, vel non valere, intelligi possunt, solum in ordine ad ciuilem obligationem, vel ad dandam actionẽ ciuilem, tum etiam, quia illa iura semper loquuntur de actibus includentibus turpitudinem, vt sunt illi, qui respiciunt obligationem in futurum, & obligant ad aliquid agendum, quod sit turpe, vel lege prohibitũ: talis enim pactio etiam ex natura rei irrita est, non in pœnam, sed quia materia ipsa est incapax talis obligationis. Quod patet ex l. *veluti*, quæ subiungitur post dictam l. *generaliter*, ff. de verbor. obligati. vbi ponuntur exempla turpis pacti, *Veluti si quis homicidium, vel sacrilegium se commissurum promittat*. Et similia sunt pacta contra bonos mores, de quibus aliæ leges loquuntur.

13. *Promissionẽ contra bonos mores nullã esse.*

Solum oportet aduertere, aliquãdo esse posse promissionem contra bonos mores naturales, & tunc omnino nullam esse, aliquando vero contra ciuiles tantum mores, & tunc satis esse, quod sit nulla ciuiliter: cum proportione enim intelligendum est. Et sic etiam in dicto §. vlt. (quod de testamentis, & legatis tractat) tunc dicitur aliquid esse scriptum contra legem, quando testator iubet aliquid fieri contra legẽ, quod mandatum nullius momenti est. Et ita in his iuribus non habetur irritatio pœnalis, sed quasi intrinseca, & naturalis explicatur. Et eodem modo intelligo legem, *pacta, quæ contra* C. de pactis, in qua ideo hoc dicitur esse indubitati iuris, quia est magis naturale, quam positiuum, & quia non est pœnale, sed intrinsecum actui. Et ita videntur exponi similia iura in c. vlt. Extra de pact. vbi Gloss. late id declarat, & recte aduertit, pactũ turpe dici, vel quia est de re turpi quo ad factum ipsum absolute, vel quia est de re, quã non decet, nec expedit fieri ex pacto, vel obligatione, vt datio rei spiritualis, & similes, de quibus late diximus in l. 2. de iuram. Irritatio ergo pœnalis ipso facto inducta per legem tantum prohibentem non est antiqui iuris, sed per legem, *non dubium*, inducta est, quæ quoad hoc, & noua, & constitutiua, & non tantum declaratiua fuit. Et ad hoc confirmandum valere possunt dicta Iurisconsultorũ, quæ late refert Mendoz. supra: censebant enim legem imperfectã, quæ aliquid fieri vetabat, & factum non rescindebat, vel alia pœna puniebat. Ergo signum est, ex vi iuris antiqui solam prohibitionem non induxisse pœnam irritationis, nisi illam expressisset, fuit igitur hoc nouum ius.

14. 3. *Obiectio.*

Tunc verò occurrit tertia obiectio: nam ex dicta explicatione sequuntur duo incommoda extreme contraria. Vnum est, omnes contractus factos contra legem prohibentem præcise esse irritos ex vi iuris ciuilis, ipso facto, saltem modo explicato, & videtur durum & incredibile. Sequela patet, quia lex illa generalissimè loquitur, & extendit decisionem suam ad omnium legum, tam antiquiorum, quàm nouarum interpretationes, sub quibus videtur comprehendere leges omnes, etiam post illã futuras. Nos etiam impugnauimus omnes limitationes, & distinctiones, quas Iuristæ adhibent; ergo erit regula indistinctè intelligenda de omni lege prohibente, scilicet irritare actum, saltem ex institutione & interpretatione iuris ciuilis. Aliud incommodum est, quia sequitur nullum contractum irritari ipso facto in foro animæ seu conscientiæ, sed ad summum in ordine ad sententiam iudicis, quod non videtur etiam admittendum, vt de aliquibus contractibus vxorum, minorum, tutorum, & alijs similibus communiores, & probabiliores ferunt opiniões. Sequela patet, quia lex ciuilis potest expressius irritare contractus, quàm illa lex, *non dubium*; ergo si illa non irritat dicto modo, neq; aliæ id facient. Hæ obiectiones postulabant multas & graues quæstiones, quas hic ex professo tractare non possumus, & ideo nunc breuiter respondebimus: in fine autem regulas aliquas trademus, quæ alijs quæstionibus decidendis vtiles esse possint.

Ad priorem ergo partem obiectionis Vasq. disput. 164. fatetur ex vi illius legis, omnes contractus lege humana prohibitos etiam esse nullos, & omnino irritos ipso iure, quod ipse (vt videtur) intelligit in cõscientia, & statim absq; alia declaratione vel sententia iudicis. Vnde à fortiori idem diceret de irritatione ipso facto, prout à nobis est explicata. Tres verò limitationes adhibet; prima, vt hoc intelligatur tantum in terris Imperij, quę vera est, vt in quarta assertione dicam. Vnde consequenter dicendum est, interpretationem illius legis, prout ad alias extenditur solum adaptari posse his legibus, quas Imperator interpretari potest, ideoq; ex vi illius non cadere interpretationem illam in iura canonica, neque in leges latas à supremo Principe non subdito Imperatori, vt in assertione tertia, & quarta explicabimus, & ita euitantur multæ instantiæ, & exempla superius adducta. 15.

Secunda limitatio est, vt hoc intelligatur, vbi lex illa viguerit: nam si per consuetudinem abrogata sit, non habebit effectum. Quam etiam veram censeo: nam suppono, leges etiam irritantes posse consuetudine abrogari, vt infra lib. 7. dicemus, & ita potuit in hac contingere. Imo ita de facto esse, & consuetudinem contra legem illam præscripsisse opinatur Molin. vbi supra. Sed oportet aduertere hanc consuetudinem non esse colligendam ex vsu illorum regnorũ, seu prouinciarum, in quibus lex illa per se non obligat, quia consuetudo illarum regionum nihil operatur in terris Imperij, vt per se constat, & ideo nobis incerta est derogatio talis legis, quia vsum, & mores illarũ prouinciarum ignoramus. Solum ergo dicere possum⁹, facile fieri potuisse, vt derogata fuerit, quia est nimis rigida, & multa nimis cõplectitur, cũ leges prohibentes humanas actiones, & contractus plurimæ sint. Vnde etiã fieri potuit, vt pro aliquibus actibus grauioribus fuerit recepta, & pro alijs derogata, sed hoc ad factum pertinet. 16. *Lex irritãs non potest tam per consuetudinem quam per legem.*

Tertia limitatio est, vt intelligatur de lege prohibente simpliciter actum quoad substantiam eius, vel vt ita dicam, quoad exercitium eius, non tamen de lege prohibente circunstantiam eius, præcipue temporis, aut loci, quæ valde extrinsecæ sunt. Quam etiã admittendam censeo cum communi sententia, quia pœnæ restringendæ sunt, & quia solæ priores leges dici possunt simpliciter prohibere actum: aliæ enim solum prohibent, ne hic, vel nunc fiat. Neque per hoc tollitur, quin possit lex irritare actum ratione talium circunstantiarum, sed dicimus id non fieri ex vi legis, *non dubium*, ac subinde per alias leges solum tunc fieri quando id sufficienter explicauerint: nam per solam 17.

prohi-

prohibitionem circunstantiarum id non faciunt. Et ita supra circa tertiam limitationem hoc approbauimus. Instantiæ verò quæ fiebant contra alteram partem vniuersalem, ferè omnes sumebantur ex legibus canonicis, quæ non procedunt contra legem, *non dubium*, quæ ciuilis est, & de illis dicemus in cap. sequen. Aliæ verò de ludo, & de sententia conditionali, videntur mihi probare (quod diximus) actum non ita irritari per legẽ, *non dubium*, vt in se nullum valorem habeat, antequam per sententiam declaretur, seu annulletur.

18. Limitatio autem, quæ ibi additur de directa, vel indirecta prohibitione, nõ mihi videtur magni momenti, quia parum hoc referre videtur, si actus in se verè est prohibitus; imò hoc ipsum videtur excludi per ipsam legem, *non dubium*, quatenus decisionem suam extendit ad omnes legum interpretationes, omnesq; fraudulentos modos violandi illas. Dixi deniq; sermonem esse de legibus prohibentibus actum quoad suum vsum, seu exercitium, quiasi lex permittat actum, & designet modum, solumq; prohibeat actum aliter factum, iam illud pertinet ad illud genus prohibitionis, quod nos vocamus quoad specificationem, seu conditionatum, de quo dicendum est in c. 31. Deniq; dixi intelligendum hoc esse de circunstantijs, quæ sunt extra substantiam actus: nam si tantum sit circunstantia personæ, non sufficiet. Quanuis n. lex prohibeat actũ tali, vel tali generi personarum, simpliciter prohibet actum, ẽtsi non prohibeat omnib⁹ personis, & habet locum interpretatio legis, *non dubium*, vt patet ẽt ex casu particulari, occasione cuius lata est, sc. de lege prohibente curialibus tm̃, & non omnibus, quia respectiuè ille actus simpliciter est prohibitus in se, & in substantia sua.

19 Addo pterea, supposita nostra interpretatione ad dictam legem, acceptari ẽt posse primam limitationem cõmunem, vt habeat locum circa leges purè prohibentes, & non adijcientes aliam pœnam. Nam si legislator aliam pœnam addidit, videtur illa fuisse cõtentus; ostendimus autem irritationem introductã per legem, *non dubium*, pœnalem esse; non ergo existimandum est, voluisse Imperatorem multiplicare pœnas, sed loquutum fuisse de lege tantum prohibente. Atq; hoc modo fauet regula legis, *sanctio*, ff. de pœnis, quod *in huiusmodi pœnis generi per speciem derogatur*; lex autem, *non dubium*, quoad hoc generalitatem quandam continet per vniuersalem quandam interpretationem aliarum legum; ergo si in alia lege est pœna specialis imposita, impedit generalem pœnam, seu interpretationem. Et ita censuit etiam Rota t. de appellat. in nouis, decis. 64. n. 7. cum Cyn. Din. Bart. & alijs. Neq; contra hoc obstant superius obiecta contra primam limitationem, quia illa videntur procedere ex natura rei, & supponendo, irritationem hanc non esse pœnalem: non aũt fatemur, verbum, *prohibendi*, ex se nõ inducere hanc irritationem, & vt inducitur virtute legis, *non dubium*, esse pœnalem, & ita pœnam hanc oriri ex lege distincta ab altera prohibente, & non imponente aliam pœnam. Et ideo recte accõmodatur prædicta limitatio.

Rota. Cyn. Din. Bart.

20. Atq; ita etiam in bono sensu sustinenda est altera limitatio de lege, quæ addit alium modum dissoluẽdi actum, vel verbum, quo magis valere significetur, quàm lex, *non dubium*, permittat. Nam tunc standum est speciali legi, quæ derogat generali, tum ratione, specialitatis, tum etiam quia eo ipso non est tam perfecta, absoluta, & pura prohibitio, qualis in l. *non dubium*, desideratur. Neq; contra hoc obstant obiectiones factæ contra quintam limitationem cõmunem, quia illæ, vel procedunt contra eos, qui dixerint legem prohibentem ex se irritare, & non ex interpretatione, & additione generali cuiusdam legis ciuilis, vel certe sumuntur ex legibus, & materia canonica, quæ non sunt ad rem, vt diximus.

21. Præterea secunda distinctio communis quatenus generalem regulam admittit in lege habente perpetuam causam prohibitionis improbari non potest, dummodo intelligatur non ex natura verbi, *prohibendi*, nec ex quocunq; iure, sed tantum ex ciuili, & cõmuni, & ex vi dictæ l. *non dubium*. Nam si in aliqua lege habere potest suum effectum, maximè in lege habente causam perpetuam. Nec instantiæ in contrarium procedunt contra hunc sensum, quia ex iuribus canonicis desumptæ sunt. An verò perpetuitas hæc conferre per se possit ad irritationem, absq; alia declaratione posita in lege dictum iam est. Limitatio verò, quę altero membro, de legibus prohibentibus, & habentibus temporalem causam, vt in eis nõ procedat interpretatio legis, *non dubium*, non video quo sufficienti fundamento probari possit. Quia licet cõsiderata sola vi prohibitionis illud sit verum, modo supra explicato, tractando de lege naturali: tamen stante iure positiuo, non est necessarium, quia lex, *non dubium*, non considerauit causam prohibitionis, sed absolutam prohibitionem; põt autem esse absoluta prohibitio, licet causa sit temporalis. Item omnes tales transgressiones generaliter, & indistinctè punit lex, *non dubiũ*, & licet causa legis sit temporalis, nihilomin⁹ transgressio eius potest esse grauis, & digna tali pœna; ergo. Deniq; hoc probat discursus factus contra illam limitationem secundam circa primum membrum eius. Nam licet instantiæ ibi adductæ sint sumptæ ex iure canonico, tñ possent similes prohibitiones fieri per leges ciuiles, & certe prohibitio facta curialib⁹ in eadem l. *non dubiũ*, causam temporalem habuit, sc. ne solicitudo, & cura in illo munere impediretur, aut rectitudo euerteretur: poterat n. officium esse temporale, & ita ẽt causa esse temporalis. Quòd si dicatur perpetua, quia quandiu durat officium, durat causa: hoc modo quælibet lex prohibens dicetur habere causam perpetuam, quia q̃diu causa durat, ratio etiam prohibitionis permanet. Illam ergo limitationem quoad illam partem non admitto, sicut illam in simili non admittit lex, *stipuletur*, 35. ff. de verb. oblig. Similiter ẽt nõ admitto 4. à Greg. Lop. positam de præiudicio contrahentium, vel tertij, quia nec fundamentum habet, nec l. *non dubium*, & verba eius, recte accommodatur.

non dubium.

L stipuletur.

22. Alia verò limitatio addi posset, sc. vt illa dispositio procedat in actibus, qui introducunt vincula dissolubilia & effectus habent reuocabiles; non verò in his, qui semel validi irritabiles non sunt, vt sunt matrimonium, professio religiosa, & similes. Verumtamen hæc limitatio esset fortasse vtilis, si dispositio illius legis ad ius canonicũ extenderetur: nam in materia illius iuris inueniuntur huiusmodi actus indissolubiles. In actibus autem merè ciuilibus, & humanis non sacris, nõ inuenitur illa irreuocabilitas, & ideo non est accommodata limitatio, cum dictum sit, dispositionem illius legis tantum ad materiam ciuilem extendi. Præterquam quod licet esset possibilis, non habet fundamentum in lege, nec fundamentum sufficiens: & contra illam procedit ratio, quam statim proponam. Alia deniq; limitatio esse potest, vt lex illa restringatur ad materias graues, in quibus, prohibitiones sunt etiam graues, & ideo actus contrarij sunt digni tam graui pœna: nam iniusta esset lex tam grauiter puniens leuiores actus. Quæ limitatio probabilis quidem est, non videtur tamen necessaria, quia si actus prohibitus continetur in generalitate verborum dictæ legis, non est cur excipiatur à pœna, quia si transgressio fuit leuis, etiam irritatio eius erit pœna leuis, & ita semper seruatur proportio, & æqualitas: si autem actus non est absolutè prohibitus, quia non est materia ad ciuilem prohibitionem, tunc omnino est extra materiã illius legis, nec oportet de illo specialem exceptionem facere.

23. Ad secundam partem obiectionis Mendoza supra dicit in primis, in dubio censendum esse leges ciuiles non irritare actus simpliciter & in se, quoad naturalẽ obsi-

Satisfit 2. parti obiectionis Mendozæ.

obligationem, seu in foro conscientiæ, sed tantum dare, vel auferre actionem in ordine ad iudicium ciuile, & eodem modo irritare aliquos actus in ordine ad iudicis sententiam. Nec tamen negat posse leges ciuiles illud facere, sed potius expresse id affirmat: requirit autem, vt satis clarè lex declaret illam mentem suam, & illum effectũ, quia si res maneat dubia, & obscura, semper interpretabimur, legem irritare meliori modo. Quam regulam ego veram censeo, sufficienterq; posse probari ex dictis circa interpretationem legis non dubium. Obiectio autem facta videtur vrgere, quia nunquam lex ciuilis censenda erit explicare sufficienter irritationem absolutam actus, i. quoad totum valorem, & obligationẽ naturalem, si lex, *non dubium*, hanc non explicauit. Respondeo tamen breuiter negando sequelam, quia in multis legibus ciuilibus potest esse multo maior ratio intelligendi omnimodam irritationem, etiam quoad naturalem obligationem. Quæ ratio discernendi has leges partim ex verbis, partim ex materia desumenda est, vt suprà explicuimus.

CAPVT XXIX.

Vtrùm ea, quæ fiunt contra legem canonicam prohibentem purè, sint ipso iure inualida.

1. *Leges canon. prohibentes actum non irritant ipso facto, nisi aliunde cõstet ex communi Iuristarum & Theologorum Glossa*

RAtio dubitãdi posita est in c. 25. Qua non obstante dicendum est, actum huiusmodi non esse ipso iure irritum, quia leges canonicæ prohibentes actum directè, & in substantia eius, non irritant illum ipso facto, nisi ex alijs verbis, vel alijs particularibus signis constet de tali effectu. Hæc assertio sumi potest ex Glossa vlt. in c. penult. de desponsa. impub. & videtur esse nunc communis sententia Theologorum, imò & Iurisperitorum: nam hac regula vtuntur ad explicãda decreta Pontificum. Item hac regula vtimur in explicandis pœnis, quę ipso facto incurruntur: hæc autem irritatio annexa prohibitioni ordinariè pœna quædam est, & vbi non est pœna, est graue onus, q̃ non præsumitur in lege, nisi illud declaret. Ostensum est autem ex natura rei non declarari sufficienter per verbum prohibendi, nulla est lex canonica, quæ aliam vim, vel significationem illi verbo tribuerit; ergo. Atq; hæc ratio probat de omni irritatione ipso facto, siue incurrenda per sententiam declatoriam, siue ante illam. Deniq; hac ratione diligentissimè obseruant Pontifices, & Concilia in suis decretis, vt quando irritare volunt, clausulam irritantem adijciant, per quam etiam modum, & tempus irritationis declarent. Estque optimum exemplum in c. *statutum*, de rescript. in 6. vbi cum in §. *insuper*, & sequentibus acceptio munerum distinctè prohibeatur legatis Apostolicis, postea in §. *siquid autem*, additur irritatio acceptionis per obligationem in conscientia ad restitutionem, quia nimirum censuit Pontifex solam obligationem non sufficere ad illam obligationem.

Pontifices & Cõcilia quomodo irritãt in suis decretis.

2. Dicunt verò aliqui, non hac ratione addi clausulam irritantem, sed ne contrahentes possint renuntiare iuri suo, quod facere possent, si lex tantum prohiberet, & prohibendo irritaret quasi in actu exercito, & non in actu signato, sicut per clausulam irritãtem fieri videtur. Sed hæc ratio sine fundamento excogitata est, quia re vera additur illa clausula ad explicandum irritandi effectum, vt ex exemplo proximè allato manifestè patet. Est etiam falsa illa diuersitas, quia sæpe non possunt contrahentes renunciare prohibitioni, etiamsi clausula irritans non addatur, vt patet in prohibitione Concilij Trident. de non cõtrahendo matrimonio, non præmissis denunciationibus; non n. licet sine dispensatione aliud facere, etiamsi contrahentes maximè velint suo iuri renuntiare, quia illa lex non est fauor illorum, sed ipsius sacramenti, & boni communis. Cur ergo Concilium ibi non addit clausulam irritantem, & addidit illam in necessitate præsentiæ parochi, & testium, nisi quia hic voluit irritare actum, & non ibi? Idem explicatur optimè ex capite, *non solum*, de regular. in 6. vbi prohibentur quidam religiosi, aliquem ad professionem admittere ante elapsum probationis annum, & professio aliter facta expresse irritatur, non tamẽ omnino, sed quoad talem religionem. Vnde nec ex vi prohibitionis actus erat irritus, nec postea irritatur plus, quam exprimatur, & nihilominus tunc poterat illi legi renunciari.

3. Præterea declaratur ex duabus constitutionibus à Sixto V. & Clemente VIII. editis. Sixtus enim prius prohibuit professionẽ fieri, nisi certo modo, & quia aliter factam valere noluit, clausulam irritantem addidit. Clemens autem postea prohibitionem confirmans irritationem abstulit; supponit ergo prohibitionem nudam non irritare, atque etiam supponi prohibitionem sine clausula irritante posse sufficere, vt illi renunciari nòn possit, nam in illa prohibitione ita est, vt per se constat. Idem videre licet in canonibus, qui prohibent aliquid recipere: nam quando volunt irritare receptionem id explicant; quando vero non explicant, non censetur irritatio, etiamsi talis sit prohibitio, vt partes illi renunciare non possint. Exemplum quoad legem irritantem sumi potest ex lege irritante receptionem simoniacam: de lege vero tantum prohibente ex prohibitione non recipiendi in ordinatione in Trident. sess. 21. c. 1. de reform. cui legi non possunt partes renunciare, quia pro bono communi introducta est. Non est ergo illa ratio addendi clausulam, sed quia sine illa non heret effectus. Nam potestas renunciandi aliunde nascitur, scilicet ex eo, quod lex sit in priuatum beneficium, & fauorem facta, cui renunciari quis posset, dum non impeditur, quod non tantò in lege prohibente, sed etiam in irritante locum non habet.

Sixtus V. & Clemens VIII. de professionibus quid statuerunt.

4. Contra hanc vero conclusionem vrget obiectio supra facta, quia lex, *non dubium*, canonizata est per Gregorium. Respondemus tamen, negando assumptum, quia Gregor. nunquam acceptauit illam, vt in eo canonico iure habeat effectum, sed vtitur illa ad effectum alterius legis etiam imperialis. Nam in illa Epistola 7. contra quoddam testamentum cuiusdam Abbatissæ allegauerat Gregorius legem Iustiniani Imperatoris prohibentis, monachos testari, & consequenter iubet retractari omnia per illud testamentum facta, & bona monasterio restitui, & ad hoc mandatum confirmandum subiungit, *Quia imperiali constitutione apertè sancitum est, vt ea, quæ contra leges fiunt, non solum inutilia, sed etiam pro infectis habenda sint*; vbi clarè alludit ad legem, *non dubium*, & illi tribuit effectum à nobis supra explicatum, non tamen circa canones, sed circa alias leges imperiales.

L. non dubium, quam dicit Greg. canonizasse.

5. Sed instari potest ex capit. *quæ contra*, 64. de regul. iur. in 6. vbi pro regula statuitur, quæ contra ius fiunt pro infectis haberi debere. Atque ita videtur ibi canonizata regula legis, *non dubium*, Vnde, licet inde non colligatur irritatio omnium similium actuum ipso facto, & statim in foro conscientiæ, saltem sequitur, debere secundum ius Canonicum omnes tales actus per sententiam iudicis ita tractari, vt ab initio pro infectis habeantur, & reuocentur omnia, quæ ex illis processerant. Atque ita videntur intelligere regulam illam Dinus ibi, & Glossa, & alij Canonistæ. Alij vero declarant illam regulam de his, quæ sunt contra ius dans formam substantialem actui, vt Sanct. libro 3. de matrimonio disput. quinta, num. 4 ad 4. aduertit. Sed hæc restrictio videtur nimia, & in textu non fundata, maior autem videtur rigor prioris sententiæ, qui etiam in regula non explicatur, sed valde generaliter loquitur. Et ideo censeo, esse quidem applicandam ad omnia, quæ contra ius fiunt; non tamen

6. quæ contra, quomodo intelligendum.

tamen vniformiter, sed cum proportione iuxta modum, quo acta fuerint iuri contraria, seu iuxta modum prohibitionis iuris, cui actus contrariatur. Per illam ergo regulam magis videtur institui iudex, quam priuata persona, quia, vt supra ex Bart. dixi, actus factus contra ius per fictionem iuris pro infecto habetur: fictio autem iuris maximè solet in ordine ad iudicium externum fieri, & ideo dum regula dicit, talem actum, p infecto habendum, iudicem instruit, vt videat, in quo gradu actus sit cõtra ius, & ita illum puniat, vel retractet.

Bart.

6. Quomodo declarandus actus nullus.

Potest autem actus esse contra ius, non solum cum fit, sed etiam postea cum impletur, & tunc omnino est declarandus actus nullus. Et fortasse de hoc maximè loquitur illa regula, sicut suprà explicauimus legem, *pacta quæ contra*, vnde hæc regula [illegible] tur desũpta. Et ita nullam facit difficultatem: [illegible] tractatio talis actus non est ex vi legis positiuæ, sed [illegible] naturarei, quam lex declarat, vt suprà dixi. Potest etiam esse actus contra ius irritans ipso facto, & tunc etiam retractandus est actus ab initio, vel nullus declarandus. Potest deniq; esse ius tantum prohibens, & tunc poterit fortè iudex dissoluere actum, & quoad hoc habere illum pro infecto, i. à tempore, quo per sententiam irritatur, non tamen poterit retrotrahi sententia vsq; ad initium actus, nisi lex talem pœnam per modum confiscationis ipso facto explicuerit. Intelligi etiam hoc debet de irritatione, cuius actus capax fuerit. Interdum enim actus est indissolubilis quoad vinculum, qui irritari nõ potest, vt matrimonium, & tunc si fiat contra legem tantum prohibentem, non potest postea in se irritari; solet tamen secũdum quid dissolui, separando coniuges ad tempus, iuxta c. 1. de matrimonio, contracto contra interdictum Ecclesiæ, & similiter ordinatio recepta ab Episcopo suo, & sine legitima licentia, licet fit prohibita, valet; irritatur tamen aliquo modo quoad vsum ordinis ad tempus, iuxta c. *Episcopus in diœcesim*, 7. q. 1. Alij verò actus, qui irritabiles sunt, licèt validè fiant contra legem prohibentem, poterunt ratione delicti dissolui, & ita haberi pro infectis ex vi illius regulæ. Quia tamen hæc irritatio non fit nisi in pœnam, quæ non designatur in illa regula, tanquam ex necessitate omnino imponenda, sed tanquam consentanea tali delicto, iuxta c. *vides*, 5. d. 10. ideo semper erit in prudẽti arbitrio iudicis spectare grauitatem culpæ, & an talis pœna illi sit proportionata, vel magis alia, iuxta occurrentes circunstantias, & tunc poterit sustinere actum, & punire delictum.

6. Quomodo declarandus actus nullus.

Epiſcop. in diœcesim.

vides.

CAPVT XXX.

Vtrùm in regnis non subditis Imperio, contractus humani contra legem ciuilem purè prohibentem facti, sint irriti ipso iure.

1. Conclusio negatiua.

RESpondeo breuiter: Vbi non obligat ius ciuile commune, seu Imperatorium, leges ciuiles prohibentes actus directè, & in se ipsis, ac simpliciter per se non irritant ipso facto actus cõtra ipsas factos. Hęc assertio sequitur ex præcedentibus, quia talis irritatio, vel esset ex natura rei ex vi verborum talium legum, & hoc non, vt in prima assertione ostensum est, ex vi legis, *non dubium*, & hoc etiam non, quia non obligat in dictis regnis, vt supponimus, vel ex vi iuris Canonici, & hoc non, tum quia non datur tale ius faciens illam generalem interpretationem, tum etiam, quia licèt esset, non obligaret in materia ciuili, nisi in terris proprijs Ecclesiæ, vel deniq; ex vi alicuius legis talis regni facientis illam generalem interpretationem, & hæc ostendenda est, aliàs non est credenda, vbi autem fuerit, habebit in suo territorio illam vim, quam lex, *non dubium*, habet in terris imperij.

2. Hinc verò colligere possumus, in nostro Hispaniæ regno leges purè prohibentes non irritare actus, nisi per specialem clausulam id sufficienter declarent. Et cum proportione iudicandum erit de alijs regnis iuxta illorum leges, & consuetudines. Atq; ita de nostro regno sensit Molina tract. 2. de iust. q. 88. Vasquez disp. 164. c. 3. Ratio generalis esse debet, quia nulla lex est in Hispania, quæ ita generaliter interpretetur simplicẽ legum prohibitionem; ergo cum ex natura rei illa non sufficiat ad irritationem, non est vllum fundamentum ad talem interpretationem faciendam. Potestq; hoc duplici vsu confirmari. Vnus est ipsorum Regum, quia cum volunt annullare actum, non sunt contenti prohibitione, sed specialiter declarant irritationem. Est accommodatum exemplum in li. 5. recopilat. tit. 2. l. 1. vbi postquam nonnullæ prohibitiones in dotibus, & donationibus inter sponsos latæ fuerant, subditur in hæc verba, *Et vi fraudes euitenter præcipimus, vt omnes contractus, pacta, & promissiones factę vi huius legis nulla in se sint, & nullius effectus.* Immeritò autem Mattienzo ibi in Glos. vlt. addidit; idem fore, etiamsi hæc posteriora verba non adderentur: nullam enim legem regni ad hoc confirmandum adducit, sed tãtum l. *non dubium*, de qua iam dictum est. Et l. *fraus*, ff. de legibus, vbi solum dicitur, peccari in legẽ per fraudem; de irritatione autem nihil dicitur. Addita ergo fuêre illa verba in illa lege, quia necessaria erant ad dictum effectum. Alia consuetudo est ipsius regni; ita enim communiter accipiuntur leges prohibẽtes accipere munera, vel ludere aleis, vel soluere amissa in ludo pecunia credita, & similes, quando non addunt clausulam irritantem, quando illam addunt, verba ita obseruantur, vt non maior intelligatur esse irritatio, quam per illa significetur: & solum censeatur incurri per modum pœnæ, ac subinde cum modo, & restrictione legis pœnalis iuxta exigẽtiam verborum eius, vt suprà dictum est.

Molina Vasquez.

Mattienzo.

L non dubium.

L fraus.

3. Quomodo intelligatur lex de consuetudine contra bonos mores, aut contra legem regiã.

Obijci tamen potest ex legibus Hispaniæ, l. 28. t. 11. par. 5. vbi in fine dicitur, omnem promissionem, seu conuentionem factam contra legem regiam, vel cõtra bonos mores, obseruandam non esse, etiamsi in illa fuerit addita pœna, vel iuramentum. Vbi Grego. Lopez, nu. 7. videtur, legem illam intelligere iuxta l. *non dubium*; ergo illa lex operatur in regno Hispaniæ, & in illo inducet generalem interpretationem ad omnes leges prohibentes, quam lex, *non dubium*, introduxit pro terris imperij. Respondeo tamen, illam interpretationem nõ esse necessariam. Nam idem Gregor. Lopez ad declarandam legem illam citat l. *stipulatio*, 35. ff. de verborum obligationibus, in qua manifestè sermo est de promissione contra legem, vel contra bonos mores obiectiuè, id est, de promissione faciẽdi aliquid turpe, vel prohibitum per legem; hæc autem promissio dicitur non obligare, non quia, p hibitio legis irritet actum, sed quia facit, vt actus sit prauus, & consequenter, quia natura sua promissio actus prauiest nulla, inde fit, vt talis promissio ex natura sua non obliget. Et hic sensus optimè confirmatur ex eo, quòd etiam addito iuramento dicitur lex illa non obligare, quia nimirum iuramentum nõ est vinculum iniquitatis, neq; obligat ad rem turpẽ. Si autem sermo esset de lege tantum prohibente actum promittendi, vel paciscendi, non esset vniuersaliter verum, non obligare, etiam addito iuramento, vt alibi ostensum est. Accedit, quod in illa lege nõ solum dicitur, tale pactum non obligare, sed etiam dicitur, *Non deue ser guardado*, id est, obseruari non debet; quæ verba significare videntur etiam obligationem non obseruandi; signum ergo est, loquit legem illam de promissione operandi contra legem, & ita nihil ad causam facit.

Greg Lop.

(?)

CAPVT XXXI.

Virùm lex dans formam actui humano semper irritet illum, qui fit sine tali forma, etiamsi clausulam irritantem non addat.

1. DIximus de modo cognoscendi irritationem per legem directè prohibentem, nunc superest, vt explicemus, quando lex, quæ dat formam actui, vel contractui, irritet consequenter actum sine tali forma, ac subinde contra talem legem factum. Aliqui n. sine limitatione, vel declaratione respondent, quoties lex aliquid præcipit pro forma contractus, irritare actum aliter factum, etiamsi clausulam irritantem non addat. Fundari hoc potest, quia forma est, quæ dat esse rei, quod principium cum proportione verum est, de forma morali respectu actuum moralium, *Quia defectus formæ prope substantiam rei destruit*, vt dicitur in l. *Iulianus*. §. *siquis*, ff. ad exhibendum. Vnde est cõmune prouerbium Iuristarum, *Ex forma non seruata resultat nullitas actus*. Quod sumi potest ex l. 1. 2. & 5. Cod. quando prouocare non est necesse, quas latè refert Gratianus c. vlt. §. *diffinitiua*, 2. q. 6. & ex alijs iuribus, quæ infrà referemus, & ex Glossa iuncto textu in c. *cum dilecta*, verb. *irritam*, de rescriptis. Panor. in c. *nullus*, de rebus Ecclesiæ non alienand. n. 7. & in c. *siquis*, eodem, n. 4. & in c. *prudentiam*, de officio deleg. n. 5. & alijs Doctor. eisdem locis, & Decius cons. 261. n. 4. Aliaq; refert Tiraquel. in l. *si vnq̃*. verb. *reuertatur*, n. 64.

Forma etiã mor. ales dãt esse rebus moralibus.

Iulianus. Axioma Iuristarum.

Gratianus

Panorm.

Decius Tiraquel.

2. Hæc tamen sententia non potest indistinctè accipi: non enim omnis forma actus, etiam per legem ordinata substantialis est. Sæpe enim est accidẽtalis solemnitas, vt in sacramentis constat, & in matrimonio c. *nostrates*. 30. q. 5. & in sententia ferenda ex l. 1. C. de appellationib. & in Electionibus, vt c. *quia propter*, de electione. Omissio autem formæ accidentalis non tollit substantiam actus, & consequenter non annullat illum. Ergo non omnis corruptio formæ, seu non omnis formæ corruptio annullat actum, sed cum distinctione de forma substantiali, vel non substantiali. Atq; ita tota difficultas quæstionis eo reuocabitur, vt sciamus, quando forma lege præscripta sit substãtialis, vel tãtum accidentalis: non enim id distinguere facilè semper est, præsertim cum contingat in eodem decreto, aut lege aliqua poni, quæ accidentalia sunt, & alia, quæ ad substantiam pertinent, vt in dict. c. *quia propter*, notat Gloss. verb. *senior*, & verb. *viru*. Et in c. 1. de electione, in 6. verbo, *formam*. Propter quod Doctores varias regulas assignant ad has formas discernendas, quarum præcipuas commemorabimus, quæ licet singulæ non sufficiunt, omnes tamen conferunt, vt ex omnibus simul formæ qualitas cognosci possit.

Omissio formæ accidentalis non tollit substantiam, nec annullat actum.

3. Prima regula est: Quando forma præscripta per legem continet naturalem æquitatem, tunc omissio eius reddit actum inualidum, non verò aliàs si lex non habeat clausulam irritantem. Exemplum esse potest in forma iudiciali, quæ habet, vt sine præcedenti infamia contra aliquem non procedatur, de illo in particulari inquirendo, vel quod accusatio in scriptis fiat, & denũciatio præcedente monitione. c. *inquisitionis*, de accusat. & c. *ii et Heli*. de simon. cum similibus. Nam illa omnia nascuntur ex naturali æquitate, & ideo omnia substantialia reputantur. Potest autem prior pars huius regulæ duplicem habere sensum. Vnus est, vt intelligatur de æquitate necessaria ex se ad valorem actus, ita vt eius omissio impediat ex natura rei valorem actus, & tunc à fortiori lex positiua ponens formam præcisè fundatam in illa æquitate, ponit illam vt substantialem, ita vt omissio illius reddat actum nullum, quod ex se notum; quia talis lex non tam esset constitutiua, quàm declaratiua iuris naturalis, quãdo ibi intercedere supponitur. Vnde ad cognoscendam talem legem, & eius æquitatem, vtendum est regulis suprà positis de lege naturali. Et ideo hic sensus non propriè spectat ad formam positiuam de qua agimus.

2. Regula.

Sensus 1. regulæ prædictæ

4. Alius ergo sensus esse potest de forma instituta in lege moraliter necessaria ad obseruandam æquitatẽ; quia licet nõ intrinsecè, neq; necessariò ex se illã contineat, nihilomin9 sine illa, vel nunq̃, vel frequentius non seruabitur æquitas, & cum illa frequentius seruabitur. Et in hoc sensu est probabilis regula, maximè quando periculum illud fraudis, seu iniquitatis non solum imminet in ipso actu, sed etiam in valore, & effectibus eius. Nihilominus tamen etiam hoc modo regula per se non est infallibilis, nec sufficiens: nam licèt hoc sit magnum iudicium, quod lex constituat illam formam, vt substantialem, solũ non sufficit sine alijs cõiecturis, vel maiori fundamento in verbis legis, vt ex dicendis magis constabit. Vnde certior est secunda pars negatiua regulæ. Nam si forma non est de re per se admodum necessaria ad æquitatem, sed ad ornatum, vel ad melius esse, & alioqui non addũtur verba irritantia, nõ est vnde illa forma possit iudicari substãtialis. Secus verò erit, si lex addat clausulam irritantẽ, quia legis efficacia ad hoc extendi pot, & per illa verba satis significatur illic effectus, vt videbimus.

Secundum 2. sensum.

5. Secunda regula est; Quando forma talis est, vt renuntiari non possit, substãtialis est: si verò possit renuntiari, non erit de substantia. Insinuat Glos. in c. *de causis*. verb. *consensu partium*, de offi. delegat. sequitur Feli. in c. *tuis*, de testib. n. 1. vbi refert Bald. & alios qui posteriorem tantum partem ponunt expressè. Cuius ratio esse pot, quia substãtia, & essentia rei est immutabilis, & ideo si per voluntatem partis cedentis iuri suo pot actus valere sine tali solemnitate, si gnum est, illũ non esse de substantia. Et consequenter è cõtrario, quando est tã necessaria, vt ẽt per volũtatem cõtrahentium auferri non possit, magnum argumentum est substantialem esse.

2. Regula c. de causis. Feli. n. Bald.

6. Tamen hæc ẽt regula generalis non est, & quãtum attinet ad res morales parũ habet vtilitatis. Nam in primis circa priorem partem multæ sunt solemnitates actuũ accidentales tm, quæ tanta necessitate sunt præceptæ, vt non possint licitè omitti, ẽt ex voluntate operantium. Vt constat de solemnitate Sacramentorum accidẽtali, vel sacrificij Missę, & de publicis denuntiationib9 matrimonio præmittendis, & de forma pro excommunicatione præscripta in c. 1. de sententia excommunicationis in 6. Et ratio est, quia etiã præceptum de forma accidentali potest non respicere priuatum commodum operantis, sed commune, vel rei decentiam, & æquitatem secundum se, & ideo non potest priuatus operans illi renuntiare. Dices, quanuis nõ possit ita renuntiare vt licitè illam omittat, posse tm, ita vt valide. Sed hoc nihil iuuat, quia illa renũtiatio nulla est, nullum q̃ effectum habet: nã siue fiat, siue nõ fiat, idem erit, nam facta, & non facta renũciatione actus est valid9, & vtroq; modo est peccaminosus. Si ergo tunc actus est validus, non est quia forma renũtiari possit, sed quia supponitur esse accidentalis, quod aliunde colligere necesse est.

Regula præcedens dicitur esse generalis.

7. Alteram ẽt partem huius sententiæ impugnat Panor. in dict. c. *tuis*, de testib. Quia iuramentum est de substantia testimonij iudicialis c. *de testib.* eodẽ; & tm per partes renuntiari pot dict. c. *tuis*. Respondent Feli. & alij, iuramentum esse quidem necessarium ad valorem testimonij, si partes nõ renuntient iuri suo, nihilomin9 tm non esse de substantia, quia absolutè loquendo separari potest ab actu. Sed hæc speculatio parum refert ad rẽ moralem: hìc enim de substantia vocamus quidquid tam necessarium est ad valorem actus, prout hìc, & nunc fit, vt eius omissio reddat actum nullum; loquendo autem hoc modo, argumẽtum conuincit, aliquam circumstantiam posse esse necessariam, cui renuntiari possit, sicut erat annus probationis ante Concil. Trident. Vnde in illo exem-

Panorm. Felinus. c. tuis c. de testib.

plo

plo verum quidem est, iuramentum non esse de substantia, seu necessitate omnis testimonij validi, quia potest aliquando esse validum saltem de cõsensu partium. Nihilominꝰ tamen loquendo de re secundum se spectata, & integro persistente iure vtriusq; partis, sic dici potest iuramentum de substantia testimonij, quia necessarium est ad valorem eius. Sicut ẽt tempꝰ præfixum à delegante, vt intra illud terminetur causa, absolutè dici potest de substantia, quia post illud nihil valet processus, nisi partes cõsenserint intra dictum tempus in eiusdem prorogatione, vt dicitur in dict. c. *de causis*.

8. 3. Regula. Tertia ergo regula est: Quando lex instituit actum cum solemnitate ab ipsamet lege inuenta, signum est formam esse substantialem, & absolutè necessariam: secùs verò quãdo forma illa additur actui prius instituto. Exempla esse possunt in formis sacramentorũ, quæ sunt de substãtia eorum, qui peculiariter à Christo Domino denuo instituæ. Item in legibus humanis sunt frequentia exempla de solemnitate alienationum in Clement. vnic. de rebus Ecclesiæ non alienandis, c. *sine exceptione*. 12. q. 2. vel de solemnitate electionum in c. *quia propter*, de electione, & similib. Hęc verò regula in vniuersum non satisfacit, tamen in vno sensu põt esse valde vtilis. Prior pars declaratur, quia etiam accidentalis solemnitas potest aliquando simul cum substantiali institui, vt mixtio aquæ cum ipsa institutione Eucharistiæ incepit: & in consecratione altaris, aut calicis fortè nõ tantum substantialis, sed etiam accidentalis solemnitas simul ab Ecclesia inuenta, & præcepta est. Et è conuerso licèt actus nõ instituatur de nouo, forma substantialis ei de nouo additur, vt in testamentis, alienationibus, & electionibus constat: & nouissimè in contractu matrimonij per Conc. Trid. id factum est. Et similiter forma antiqua, quæ antea substantialis non erat, potest per nouam legem substantialis fieri. Annus n. probationis nõ ita erat de substantia professionis ante Cõcil. Tridentinum sicut modò est; erat tamen iam institutꝰ, & suo modo necessarius: ergo in vniuersum loquendo, signum illud nec necessarium est, nec sufficiens.

Clementin. Conc. Trid.

9. 4. Regula. Explicatur verò altera pars, possetq; esse noua regula. Quia quando legislator, qui inuenit, & præcipit formam, dat etiam potestatem ad efficiendum actũ, seruata tali forma, magnum argumentum est, & secundum ius ferè infallibile, talem formam esse de substantia actus, quando verò supponuntur potestas, & noua solemnitas additur, non censetur esse substãtialis, nisi per specialem clausulam declaretur. Prior pars valde communis est, tenet Glossa in Clem. 1. de iure patron. verb. *inhibentes*, vbi ait, Quando à principio datur potestas sub tali forma, defectum formæ irritare actum. Et idem sentit Felin. in cap. *ex parte*, de constit. in princi. Nam quia ibi Pontifex dat facultatem quibusdam personis conferendi certas præbendas cum consilio Episcopi, si conferant sine cõsilio Episcopi, dicit, collationem esse nullam, quia non seruata est forma, cum qua data est potestas. Et idem habetur in ca. *cùm dilecta*, de rescript. Et rectè probatur ex l. *cum hi*. §. *si prætor*, ff. de transactionibus. Et hoc confirmat optimè exemplum sacramentorum: nam quia potestas, quæ in sacramentis exercetur, data est ab ipsomet auctore sacramẽtorum, forma ab eodem data substantialis est: solemnitas verò postea ab Ecclesia addita accidentaria est. Hinc etiam, quando potestas delegatur, & datur forma procedendi in causa, defectus talis formæ cẽsetur actum vitiare, vt probat dictũ c. *cum dilecta*, de rescript. ibi, *Propter quod processum ipsorum contra nostri formam rescripti, ac iuris ordinem attentatum, irritum decernimus, & inanem, & c. venerabili*, iuncta Glossa de officio delegat. ibi, *Quorum processus cassauimus, quia contra mandati nostri tenorem*, &c. vbi Glossa, *Cassauimus*, exponit, id est, *Cassos, & irritos denunciauimus*. Idem in c. vltim.

Glossa. Felin. c. *cum dilecta*.

de restitut. spoliat. ibi, *Irritam iudicauimus*, vtiq; propter defectum in forma commissum. Ratio verò est, quia potestas limitatur iuxta formam præscriptam ab eo, qui potestatem dat. Et ideo actus, in quo forma nõ seruatur, excedit potestatem, & ita est nullus; tanquam sine potestate factus; ac proinde forma cẽsetur substãtialis. Quod intelligitur etiamsi non addatur speciale verbum irritans; in hoc enim est differentia inter hanc formam, & alias, quæ supponunt potestatem, quia ex speciali modo suo affert secum limitationem potestatis, & ideo nõ indiget alia particula irritante.

Potestas limitatur secundum præscriptam formam illius qui dat potestatem.

10. At verò quando supponitur potestas, & præcipitur forma, seu specialis modus procedendi, si non addatur clausula irritans, forma consequitur accidentalis, & omissio illius non censetur irritare actum. Et ita tradit Gloss. in dict. verb. *inhibentes*. & Felin. cum alijs in dicto c. *ex parte*, limitat. 2. Et sumi potest ex c. *dilectus*, 2. de præbend. & ex l. 1. de appellationibus, vbi sententia à Prætore lata, non seruato ordine, dicitur iniusta, non nulla. Idem sumo ex l. penult. C de sententijs ex breuiculo recitandis. vbi sententia recitata sine scripto, licet antea esset contra formam, non censebatur nulla, donec ibi clausula irritans addita est. Quod optimè fundatur in hac regula, quidquid dicat Tiraq. in l. vlt. connub. Gloss. 4. n. 6. Sic etiam forma seruanda in ferenda excommunicationis sententia, c. 1. de sententia excommunicationis, in 6. accidẽtalis est, quia datur pro his qui iam habent potestatem excõmunicandi, & nõ additur aliquid, quo maior necessitas in tali forma significetur. Ratio verò est opposita priori parti, quia hæc forma supponit absolutam potestatem, quæ poterat validè operari sine tali forma, & ideo si noua lex expressè non tollit, aut minuit potestatem, censetur actus ab antiqua potestate manare, & ita esse validùs, licet indebito modo fiat propter solemnitatem, vel formam nouã non seruatam. Vt ergo talis forma substantialis censeatur, necesse est, vt in lege exprimatur. Et fortasse ita factum est in c. *nouit*, de his, quæ fiunt à Prælato sine consensu capituli.

Gloss. c. dilectus. Felin. c. dilectus.

c. nouit.

11. *Declaratio regulæ.* Declarari autem potest hæc regula ex alia, quam frequenter tradunt Iuristæ (possetq; etiam ad ea, quę de legibus prohibentibus dicta sunt, deseruire) nimirum, vbi lex formam constituendo, addit actum aliter fieri posse, inducere formam substantialem, sine qua actus non valet. Quæ regula si vera est, habebit locum, etiamsi supponatur potestas ante formam institutam. Quia per additionem illius negationis, *Aliter non possit*, &c. non solùm fertur simplex prohibitio, sed etiam limitatur ipsa potestas, vel potius aufertur respectu actus facti sine tali forma. Et hac ratione potest extendi hæc regula ad omnes leges prohibentes actum sub illa verborum forma, *Et aliter non possit*, vel simpliciter, *Nemo possit*, &c. Exẽplum esse potest in lege prohibente maritum alienare dotem inuita muliere, vt in §. 1. Institutionum, quibus alienare liceat, &c. vbi ponitur verbum, *non posse*. Simile est de lege prohibente patrem meliorare filium vltra talem portionem hæreditatis, & in similibus, quæ loquuntur per verba potestatiua, *possit*, vel *non possit*, vt videre licet in toto titulo 6. li. 5. recopil. legũ Hispaniæ. Et idem est de legibus, quæ statuunt, minorem impuberem non posse contrahere, vel etiam puberem, si habeat Curatorem, vt in l. 4. t. 11. p. 5. & li. 17. t. 16. & similes sunt leges, quę taxant quantitatem rei, quæ donari põt, vel similes, quæ vel formaliter, vel virtute addunt clausulam, vt amplius non possit donari. Et ideo dixi in c. 22. interdum legem prohibentem irritare actum prohibitum, licet non addat propriam clausulam irritantem, quia intelligitur prohibere propter defectum formæ, quam supponit, vel virtualiter constituit. Hoc n. intelligitur facere lex, quæ prohibet per verbum *non possit*, quia cum potestas sit primum fundamentum valoris actus, qui ne-

gat potestatem, tollit radicem valoris, & consequenter excludit substantialem formã, quæ adhiberi non potest, nisi ab habente potestatem.

12. Hanc autem regulam de verbo, *non possit*; tradit Bart. in l. *cum lex*. ff. de fideiussoribus, & in l. vlt. n. 6. ff. de feriis, & sequitur Felin. in dicto c. *cum dilecta*, de rescriptis, in 6. verb. *septimum signum*, & latissimè locupletat Tiraq. in l. vlt. connub. Glosſ. 4. per totam. Cõstituit autem Bart. quandam differentiam inter verbum, *nõ potest*, quod est de præsenti, &, *non possit*, quod respicit futurum: nam in hoc posteriori dicit esse validam regulam, quia tunc negatur potentia etiam in futurum, quæ tamen non negatur per verbum præsentis. Sed hæc differentia nullius momenti est, vt notat Tiraq. suprà n. 9. & Couar. in c. *quamuis pactum*. 2. p. §. 4. n. 4. cum Iason. in l. *Gallus*. ff. de liber. & posthumis. Et ratio reddi potest, quia lex semper loquitur, & ideo licet per verbum de præsenti dicat, *non potest*, semper hoc dicit, quando postea contractus fit, quia semper lex durat, & ita semper resistit actui auferendo potestatem; illa ergo distinctio nullius momenti est.

Bart. *Felin.* *Tiraquel.* *Couar.* *Iason.* *L. Gallus.*

13. Potest tamen non immeritò circa hanc declaratione dubitari, quia verbum, *non potest*, ambiguum est: sæpe enim non significat negationem potentiæ facti, vt sic dicam, sed iuris. Nam id simpliciter possumus, quod iure possumus, vnde simpliciter dicimur non posse, quæ licitè facere non possumus; ergo ex verbo, *non possit*, non satis colligitur impotentia annullans actum, sed tantum prohibitio faciens, vt actus non liceat. Et sanè Glosſ. quæ ad hoc frequenter citatur in c. 1. de regul. iur. in 6. verb. *non potest*, solum dicit negationem addi tam verb. *potest*, inducere necessitatem, quod est verum, quia inducit necessitatẽ obligationis, non tamen inde fit, vt inducat necessitatem impotentię ad oppositum actum quoad valorem eius. Vnde cum illo primo capite dicitur, *non potest licitè*, Glos. in verb. *licitè*, notat, illud additum *licitè*, superabundare, quia idem dictum fuerat per verbum, *non potest*, quia id possumus, quod iure possum⁹. Nam quæ contra bonos mores fiunt, nec facere nos posse credendum est, vt dicitur in l. *filius, qui*. ff. de cõditionibus institutionum. Vnde in c. *faciat*. 22. dist. ait Aug. debere facere hominẽ pro salute alterius, quod potest, non tamen debere peccare pro alterius salute, quia nimirum illud nõ potest, quod non liceat. Et ita in c. *literas*, de restit. spoliat. dicitur, coniugem conscium de impedimento consanguinitatis, non posse alteri cõmisceri, quia licitè non potest. Ergo cum verba legis, quæ rigorem continẽt, benignius sint interpretanda, licet lex dicat, *non possit*, sufficienter intelligitur, i. *licitè*; non ergo id sufficit ad irritandum, sed ad prohibendum. Vnde Bart. & alij citati pro illa declaratione videntur apertè fundari in regula legis, *non dubium*; quod facta contra legem prohibentem, sunt nulla. Suppositа autem nostra sententia, & vbi lex, *non dubium*, non operatur, non videtur illa interpretatio admittenda. Atq; ita ex vi illorum verborum non constituetur forma substantialis ad valorem actus, sed solum forma, seu modus necessarius ad honestatem actus, siue in ordine ad valorem substantialis sit, siue accidentalis.

Exponitur verbum, non possit. *L. filius. c faciat.* *c. literas.* *Bart.* *L. non dubium.*

Hæc obiectio apud me cõuincit, doctrinam, & regulam datam de verbo, *non potest*, non esse infallibilem, neq; sufficientem, si præcisè, & nudè spectetur, sed esse materiam, & alias circunstantias considerandas, vt plenum iudicium de sensu illius verbi feratur. Quod etiam sensit Couar. in dict. c. *quamuis*. 2. p. §. 4. n. 10. qui aliam etiam ambiguitatem insinuat. Nam licet verbum, *non possit*, in lege positum referatur ad factum ipsum, seu valorem eius, & non ad conscientiam, potest esse dubium, an tollat potentiam solum ciuilem, seu ad se obligandum ciuiliter, vel etiam naturaliter. Et ideo necessario sunt alia verba legis expendenda, & vbi illa defuerint, materia erit considerանda. Potestq; in primis considerari, an actus, cui forma præscribitur, pendeat ex potestate concessa, à Principe, vel republica, vel ab auctoritate iuris, vt est sententia, electio, alienatio bonorum cõmunium, vel Ecclesiasticorum, & quælibet administratio publica, vel quæ publica auctoritate fit, vt est officium tutoris, seu curatoris, & similia: an verò sit actus propriæ auctoritatis, & dominij, vt est facere testamentum, alienare res proprias, &c. In priori n. genere actionum valde probabilis præsumptio est, vbi lex prohibet actum, vel modum actus cum clausula, *non possit*, vel *non possit aliter*, &c. limitare ipsam potestatẽ, ita vt actus aliter factus sit inualidus, tum quia videtur lex loqui de potestate, quam ipsa, vel princeps cõcedit, tum etiam, quia idem qui dat potestatem, censetur tunc ponere formam, & ita procedit regula suprà data, quod illa forma sit substantialis. Exemplum saltem à simili sumi potest ex l. vlt. C. de vendendis rebus ciuitatis, li. 11. ibi, *Non aliter, nisi imperiali auctoritate venduntur*, &c. Vbi Bart. notat, illã esse formam substantialem.

14. Iudicandum de verbo, nõ possit, iuxta materiam, & circumstantias.

At verò quando actus est priuati dominij, qui de se non pendet à potestate concessa à lege, vel republica, diuersa ratio est, tum quia ibi non est auferenda potestas, quæ à lege, vel republica prouenit, sed quæ vnicuiq; vel iure naturæ, vel iure gentium conuenit; tum etiam, quia ibi lex supponit potestatem ad actũ, cui formam præbet, & ideo ex vi verborum non videtur esse forma substantialis, nisi per verba satis expressa declaretur, qualia non videntur esse sola illa, *aliter non possit*, nisi aliunde cõstare possit, intentionem legis esse limitare simpliciter potestatem operandi, & non tantum licitè operandi, & ideo ordinariè addi solent verba irritantia ad hoc explicandum. Item si non addantur, aliæ circunstantiæ spectandæ sunt. Et in primis tota series verborum considerանda est, & præcipuè an verbũ, *non posse*, cadat super effectum, seu obligationem, quæ inducerետur, si actus valeret: nam tunc signum est formæ substantialis. Vt cum dicitur, *sine expressione causæ non posse constitui obligationẽ*. l. *iuris gentium*. §. *non possit*. ff. de pactis. Deinde inspiciẽdum est, an iuxta materiæ qualitatem, & vsum per talia verba soleat auferri administratio bonorum, vel ita limitari, vt sine alterius consensu, vel sine facultate iudicis fieri non possit. Nam tunc etiam censetur lex præscribere substantialem formam, vel auferre simpliciter potestatem moralem. Et ita contingit in legibus testamentorum & alienationum, quas suprà afferebamus. Nam licet dominia rarum sint de iure gentium quoad rerum diuisionem in genere, nihilominus in particulari modus acquirendi, vel trãsferendi dominia, pendet multum ex iure humano, & ideo quando lex tollit potestatem donandi, aut absolutè, aut sine alterius licentia, & consensu, vel negat facultatem testandi, vel instituendi hæredem, vel è conuerso, tollit potestatem instituendi alios præter istos, aut ex illis meliorandi, nisi in tali parte, & similia, cẽsetur substãtialem formam præscribere, & simpliciter auferre potestatem, ac subinde inualidare actum. Deniq; consuetudo, & cõmunis acceptatio legis in hoc, vel in illo sensu multum in huiusmodi dubio valere potest.

15. *Quid dicendum quando actus est priuati dominij.*

CAPVT XXXII.

Quomodo lex dans formam actui, & addens clausulam irritantem impediat valorem actus.

1. REgula recepta, &, moraliter loquendo, generalis, est, Si lex det formam, & addat clausulam, vt actus aliter factus non valeat, vel sit irritus, aut inutilis, vel quid simile; tunc forma est substantialis, & necessaria simpliciter ad valorem actus. Hæc regula cõmuniter recepta est, & sumitur ex Glosſ. in cap. *statutum*, verb. *ipso iure*, & in cap. *statutum*, in principio, verb. *commit-*

1. *Glosſa. c statutum.*

committantur, de rescriptis in 6. Tradit Felin. in cap. *cum dilecta*, de rescriptis, num. 6. verb. *quintum signum*, vbi alios refert. Et constat ex dictis de virtute legis simpliciter prohibentis cum clausula irritante actū: nam perinde est prohibere cum eadem clausula ne aliter fiat. Vnde solum oportet aduertere, necessarium esse, vt verba contineant irritationem de præsenti, seu ipso iure, quia alias non explicabunt necessitatem simpliciter ad valorem actus, vt statim magis explicabitur.

2. Adhibetur enim communiter huic regulæ declaratio, videlicet, vt procedat, quando solemnitas præscribitur, vt obseruanda in ipsamet effectione actus: tunc enim substantialis est, secus vero erit, si solemnitas supponat actum iam factum, quia tūc signum est, esse tantum accidentalem. Hanc declarationem posuit Bartol. in l. *vniuersa*, C. de precib. Imperatori offerendis, & in l. *si ita quis*, 135. §. *ea lege*, num. 5. ff. de verborum obligationibus, vbi in Scholijs multi alij referuntur. Sequitur Panormit. in dicto cap. *quoniam frequenter*, vt lite non contestata. num. 10. & ibi Felin. num. 4. qui alios refert. Alios etiam refert Tiraquel. supra num. 4. præsertim Bald. in rubr. C. de rescind. venditione. Exempla prioris partis sunt, de solemnitate requisita in testamento efficiendo, cap. *cum esses*, de testamentis. l. *hac consultissima*, C. qui testamēta facere possunt. Vbi certus modus, & numerus testium ad testamentum postulatur in ipsomet actu. Idem est de solemnitate ad electionē requisita dicto c. *qui propter*. Alterius vero partis exemplum est in lege postulante, vt donatio facta insinuetur, vel quod ex re vendita talis gabella soluatur, alias non fit venditio. Ratio autem prioris partis est, quia quando forma in ipsomet actu postulatur, & additur, vt actus alias factus, *non valeat*, ipsa immediate resistit valori actus. Et ideo talis forma substantialis censetur, prout nūc loquimur. Alterius vero partis ratio est, quia quando conditio est posterior, supponit actum factum sine resistentia legis, & consequenter validum. ac proinde licet postea videatur illum irritare propter subsequentem omissionem, illud est per modum cuiusdam pœnæ. Et ideo nō statim habet effectum, donec applicetur pœna, nisi lex expressis verbis maiorē rigorem declaret, iuxta regulas supra positas de lege pœnali.

3. Et propterea dixi, hanc declarationem intelligendam esse, quando lex addit absolute verbum, *aliter non valeat*, aut aliud simile, quia si non addat huiusmodi verbum, etiamsi in ipsomet actu solemnitatem apponat, non sequitur esse substantialem: nam etiam forma accidentalis potest interdum requiri in ipsamet rei effectione. Exemplum esse potest de iuramento à iudicibus præstando in principio litis, iuxta legē *rem non nouā*, C. de iudiciis. Quod in ipso actu postulatur, & tamen, licet omittatur, actus est validus, vt ibi Gloss. vltim. notat. Idem est de forma seruanda in ferenda sententia excommunicationis, iuxta cap. 1. de sententia excommunicationis, in 6. & ita loquuntur citati auctores. Qui tamē videntur aliud membrum omisisse: nam interdum solemnitas requiritur ante actum, vt in alienatione rerum Ecclesiasticarum prærequiritur tractatus: in electione vero inquisitio, vel informatio. Existimo autem iuxta mentem horum auctorum, hanc solemnitatem antecedentem comprehendi in primo membro tanquam pertinentē ad substantiam actus. Quod sensit Bart. supra, & in l. *ita quis*, §. *ex lege*, ff. de verborum obligationibus, expresse Felin. in dicto cap. *cum dilecta*, num. 6. verb. *& hinc est*, Et ratio est, quia tunc actus censetur moraliter incipere à tali solemnitate antecedente, & iam tunc ex resistit actioni, si aliter fiat. Sic ergo declarata hæc limitatio, & doctrina probanda videtur, & quoad secundum membrum de conditione subsequente, est fauorabilis, & non indiget noua expositione.

4. Circa alterum autem membrum de forma requisita in ipsomet actu cum clausula irritante, occurrere possunt quæstiones. Vna est, an irritatio illa intelligatur ipso iure induci statim, & ante omnem sententiā vel requiratur sententia saltem declaratoria talis defectus. In qua breuiter dicendum est, irritationē hanc regulariter non esse pœnalem, vt per se constat, quia per se imponitur, vel potius sequitur ex defectu formæ, etiamsi culpa non intercedat. Nihilominus aliquando posse esse in pœnam. Exemplum sumi potest ex cap. *nouit*, de ijs, quæ fiunt à prælato sine consensu capituli. Vbi præcipitur Episcopis, ne instituant, vel destituant Abbates sine suorum fratrum consilio, & assensu, & postea irritantur actus illi, si aliter fiant, vbi Gloss. vlt. notat, illas irritationes esse ipso iure, male autem illas fundat in l. *non dubium*, quia (vt supra dixi) parum illa confert ad canones interpretandos: sunt ergo ipso iure, quia ibi satis exprimitur. Quod autem illa irritatio fuerit pœnalis, clarius colligitur ex integra in coll. 1. l. 3. tit. 9. c. 4. vbi sic dicitur, *Quod si forte contra prohibitionem nostram attentare præsumpserit, nos tales institutiones, &c. auctoritate Apostolica cassamus, & omni robore, & stabilitate carere decernimus*. Pondero enim verbū, *præsumpserit*: ex illo enim satis constat, irritationem ferri in odiū inobedientiæ, & transgressionis.

Irritationē dictam aliquando esse pœnalem, vt plurimum non esse.

5. Quando ergo irritatio non est pœnalis, clarum est non esse necessarium sententiam vllam, vt actus sit nullus, eo modo, quo per legem irritatur. Quia ad illam nullitatem per se non requiritur culpa, sed defectus formæ sufficit, nec est vlla ratio, cur sententia necessaria sit, nisi in ipsamet lege formaliter, vel virtute postuletur, iuxta ea, quæ in sequenti quæstiuncula dicentur. At vero quando est irritatio pœnalis, videri potest probabile, applicādam esse regulam legis pœnalis, scilicet, non incurri ante sententiam, declaratoriam, etiamsi ipso iure lata sit, licet retrotrahēda sit postea sententia vsque ad initium actus. Nihilominus tamen quia hæc pœna non est pura pœna, sed includit etiam defectum substantialis formæ, ideo regulariter loquendo, probabilius videtur incurri statim ex illo capite, licet ratio pœnæ non sufficeret. Dico autem *regulariter*, quia ex verbis legis poterit forte interdum exceptio fieri, vt in dicto cap. *nouit*, verbum illud, *præsumpserit*, indicat (iuxta communem doctrinam) pœnam illā nō incurri, si defectus committatur sine præsumptione ex ignorantia, vel alia simili negligentia, & consequēter indicat, illam solemnitatē nō esse substantialem, sed esse tantum requisitā sub illa pœna, & ideo probabile est, tunc nō incurri ante sententiam declaratoriam.

In irritatione pœnali nō esse opus sententia, vt actus sit nullus.

6. Alia quæstio esse potest, an hæ leges irritantes ex defectu formæ, irritent omnino actum, etiam quoad obligationem naturalem in conscientia, vel tantum in foro exteriori. Sed de hac quæstione multa sunt tacta in superioribus, & in tractatu de iuram. l. 2. Et vix potest in ea generalis regula statui, quia possunt leges vtroque modo ferri, & ideo verba earum, & materia, ac circunstantiæ considerandæ sunt, ad discernendum irritationis modum, vt sumi potest ex Cou. in capit. *quanuis*, 2. p. §. 4. & Molina tractat. 2. de iustit. disputation. 81. & 88. Quod maxima locum habere censeo in legibus ciuilibus: nam leges diuinæ positiuæ instituentes substantiales formas aliquorum actuum, clarum est consequenter irritare statim, ac ipso facto, & in conscientia actum, cui deficit talis forma, integra, vt patet ex materia de Sacramentis, & sacrificio. Deinde idem sentio de legibus canonicis, quatenus instituunt formas similes, maxime si attingant sacramentorum materias aliquo modo, vel etiam sacramentalium, proportione seruata. Ita videre licet in solemnitate substantiali requisita ad contractum matrimonij ex institutione Concilij Tridentini. Idēque sæpe disponunt iura in ordinationibus, quas irritant, si absque tali, vel tali modo fiant, cap. *alicui ordinationes*.

An prædictæ leges irritent in conscientia.

nes.12.q.2.cum similibus. Sed ibi irritatio accõmodãda est materiæ: nam est tantum quædam suspensio, ideoq; si ipso facto imponitur, statim sine alia sententia incurritur tanquam censura. Idem ẽt obseruari potest in consecrationibus, aut benedictionibus ab Ecclesia institutis, vt in prima tonsura, in consecratione altaris, aut calicis, quia si non seruentur formæ ab Ecclesia institutæ, nullæ erunt, & iterandæ sunt absq; alia declaratione, nec antea licebit vti talibus rebus vt benedictis, aut consecratis. De aliis vero actibus magis temporalibus, aut externis, vt sunt alienationes, & electiones, & iudicia, &c. videri potest res magis dubia, nihilominus idem dicendum censeo, quia hæ leges non fundantur in propria præsumptione, vt dixi, & ita directe intendunt veritatem, aut nullitatem actus in se, non in ordine ad solam probationem, aut actionem in humano iudicio.

7. *Actus irritos iure ciuili ex defectu formæ in conscientia irritos esse.*

In legibus autem ciuilibus facilius id potest accidere, quia in illo iure præcipue intenditur exterior pax, & gubernatio, quæ per iudices exhiberi solet. Nihilominus tamen frequentius verum esse existimo, contractus, & actus irritos iure ciuili ex defectu formę in conscientia irritos esse, præsertim quando pertinent ad publicam administrationem, vt sunt sententiæ, electiones, & similes, quæ à legibus ipsis, & potestate publica multum pendent, & ideo si lex ipsa resistit irritando, statim operatur, quia non fundantur in falsa præsumptione, sed quia ita expedit communi bono. In aliis vero legibus, quæ magis consulunt commodis singulorum, & ponunt formam contractibus testamentis, & similibus, aliquando solent leges non irritare obligationem internam, nec impedire naturalem valorem actus, sed tantum vel negare actionẽ in iudicio, vel irritare instrumentum sic factum, vel scripturam, vt non faciat fidem in iudicio, aliquando vero omnino irritant actum, etiam quoad valorem naturalem. In quo verba legis rigorosè pẽsanda sunt & stricte semper sunt interpretanda, quia materia est odiosa. Semper tamen verum existimo, esse licitum in conscientia, vti his legibus ad irritandos actus, & eum, qui ab aliqua obligatione vel promissione excusatur, vel rem aliquam per sententiam iustam secundum illam legem latam obtinet, tuta conscientia rem obtinere; & à solutione obligationis excusari, quamdiu lex ciuilis per canonicam non est derogata, & tãquam iusta in suo foro seruatur. Quia licet fortasse lex per se solam non tollat omnino obligationem naturalem, dat potestatem iudici, vt omnino irritet actum, & consequenter tollat illam, vel mutet rei dominium, nam hoc non excedit potestatem legis ciuilis, & supposita tali lege, necessariũ est, vt seruari possit sine occasione iustitiæ, & peccati. Vt v.g. in lege statuente solemnitatem testamenti, licet demus per se solam irritare testamentum, non tamen voluntatem defuncti, & ideo posse hæredem instituturn in testamento minus solemni tuta conscientia retinere hereditatem, quandiu ab illo nõ exigitur, quia moraliter certus est de voluntate defuncti: nihilominus is, qui ab intestato deberet succedere, poterit tuta conscientia litem mouere, & postulare hæreditatem, & si obtinuerit, retinere illã, quia lex hoc illi cõcedit, & saltẽ per sententiam efficaciter applicatur. Et per hæc alia similia, in quibus magna est varietas opinionum, probabiliter coniectari possunt.

8. *Quæ corruptio formæ sufficiat ad annullandũ actum.*

Vltima quæstio esse potest, quanta corruptio substantialis formæ sufficiat, vel necessaria sit ad annullandum actum, est enim talis forma diuisibilis, & plura verba, actiones, aut testes, vel quid simile requirit. Vnde omitti potest, vel in totũ, vel in parte, aut graui, aut leui. Et quidẽ si omittatur omnino, vel in parte graui, certum est, annullari actum. Dubium vero esse solet, quando id, quod omittitur, leue est, aut nimium. Aliqui enim existimant, tunc actum non irritari quia in moralibus parum pro nihilo reputatur. Ita sentit Molina tract. 2. de iustit. disputation. 81. in fine, & refert Molinam l. 2. primogen. cap. 6. num. 33. cum Bart. & aliis dicentem, omissionem modicæ solemnitatis non vitiare, & idem sentit Aluar. Valas. tom. 1. in consil. 52. nu. 8. ex l. vnic. §. vlti. ff. de ventre inspiciendo, ibi. *Quale est enim, si quid ex ijs, quæ leuiter obseruanda prætor edixit, non fit factum.* Et hanc sententiam referens Gregor. Lopez. in l. 5. tit. 6. part. 6. Glos. 4. eam non improbat. Hoc etiam videtur supponere Felin. cum multis, quos refert in cap. *ex parte*, de constit. n. 5. in princ. Quod si inquiras, quæ omissio solemnitatis sit leuis censenda, respondent, hoc esse arbitrio prudentis relinquendum. *Tantum in hoc casu pro nihilo reputandum.*

9. *Actum irritari ex quacunq; omissione formæ substantialis, vel partis eius, tenent plures antiqui, quos supra refert Gregor. Lop. sup. Alber. Angel. Ioan. Andr. in quo rum sententiam ipse inclinat. Tenet etiam Azor. tom. 1. l. 5. c. 28. §. animaduertendum.*

Contrariam sententiam, scilicet, actum vitiari, & irritari ex quacunq; omissione formæ substantialis, vel partis eius, tenent plures antiqui, quos supra refert Gregor. Lop. sup. Alber. Angel. Ioan. Andr. in quo rum sententiam ipse inclinat. Tenet etiam Azor. tom. 1. l. 5. c. 28. §. *animaduertendum.* Exempla vero ponit, si in testamento vnus testis, vel in electione vnus ex electoribus deficiat. Quæ quidem indubitata sunt, vt per se constat, & tradunt Deci. in l. *hac consultissima*, C. qui testamenta facere possunt. n. 12. respondeti tamẽ non immerito potest, illam non iudicari prudenter leuem solemnitatem, sed valde grauem. Aliud exemplum est, quia inuersio ordinis præscripti ad procedendum, vt in petendo consilio ante, vel post actum: nam videtur leuis defectus, & nihilominus irritat actum; iuxta c. *cum dilecta*, de rescript. Sed hæc etiam non reputabitur leuis omissio, quia propter consilium potuisset sententia mutari, vt notauit Felin. in c. *ex parte*, supra citato. Aliud exemplum potest sumi ex l. *cum hi*, §. *si prætor*, ff. de transactionib. vbi non solum dicitur esse transactio nulla, quando Prætor eam permittit fine causæ cognitione, *sed etiam* (inquit) *si non de omnibus inquisierit, quæ oratio mandat, hoc est, de causa, de modo, de personis, quanuis de quibusdam quæsierit.* Ergo quidquid prætermittatur de forma substantiali, vitiatur actus. Et ad hoc facere potest, quod essentia rei consistit in indiuisibili, vt Philosophi dicunt: sic ergo forma consistit in integritate: & ideo paruus defectus vitiat illam, vt significauit etiam Bald. in c. *cum alio*, de rescriptis, n. 4. *Actum irritari ex quacunq; omissione formæ substantialis, vel partis eius, tenent plures antiqui.*

10. *Sententia ultima.*

Hæc ergo sententia videtur practicè securior, maxime quia si hoc relinquitur arbitrio prudentis, multum eneruantur leges formam substantialem instituentes: vix autem potest alia regula dari, si semel datur locus, seu licentia aliquid excipiendi. Non displicet autem distinctio, quam tradit Felin. ex Bart. & Imol. in cap. *cum dilecta*, de rescriptis n. 6. §. *tertium signum*, scilicet, vbi constat, ordinem esse substantialẽ, omissionem eius indistincte vitiare actum, siue leue, siue graue præiudicium parere videatur: si autem sumus in dubio, tunc posse distingui inter leue, & graue præiudicium. Idem enim merito dici potest in omni dubio de forma substantiali. Applicari etiam in præsenti potest cum proportione doctrina, quæ de mutatione in forma sacramenti tradi solet: nam si sit formalis, vt sic dicam, semper vitiat actum, id est, si mutet, vel corrumpat sensum verborum, etiamsi *Mutatio corrumpens sensum verborum semper vitiat actum, si* per vnius tantum literæ mutationem: *vel sit mutatio* si vero sit mere materialis, non vitiat, id est, si verba *vnius tantum literæ.* eandem significationem retinent. Tunc enim semper mutatio, vel omissio grauis est, etiamsi circa rem paruam esse videatur: è contrario vero posterior mutatio dici potest leuis, etiamsi in re sensibili maior appareat. Ita ergo in præsenti, si omissio in re, quæ videtur parua, sit contra intentionem, & mentem legis, tunc semper vitiat, & non est censenda leuis, sed grauis, quia multum interesse potest: si autem non solum est materialiter leuis circunstantia, sed etiam parum videtur referre ad finem legis, tunc non videtur vitiare quia quasi nihil reputatur. Et ita possunt conciliari dicti auctores: nam si attente considerentur exempla quæ afferunt, seu occasiones in quibus loquuntur, videntur in prædicto sensu fuisse loquuti.

CAPVT

CAPVT XXXIII.

Quando lex irritans incipiat efficere hunc effectum irritandi actus.

1. QVamuis superius dictum sit de promulgatione legis: tamen quia nonnullæ leges irritantes censentur in hoc habere aliquid speciale, explicandum in præsenti breuiter est. Primo ergo suppono, legem irritantem non annullare actum, donec solemniter promulgata sit. In hoc omnes conueniunt. Et ratio est, quia ante talem promulgationem non est lex. Dices: hoc esse verum quoad vim obligandi, quia obligatio fit mediante notitia, quæ per promulgationem datur: non est autem idem de virtute irritandi, quia irritatio non pendet à notitia, & ideo fit etiam cõtra ignorantes, vt supra diximus. Respondetur, quanuis in hoc sit aliqua diuersitas, quia irritatio in particulari non fit per applicationem conscientiæ, sicut obligatio: nihilominus in hoc conueniunt, quod vtraque fieri debet per publicam, & notoriam regulam, & cõsequenter omnibus propositam, quod non fit, nisi per promulgationem. Et ratio est, quia etiam lex irritans est generalis regula actionum humanarum, & ideo per se loquendo debet esse iusta, ac subinde publice posita, etiam vt irritans, quia necessarium est, vt homines sciant, quomodo possint, ac debeant acti publicata, ones suas facere, vt validę sint, alioquin infinita incõmoda in communitate sequerentur, & ideo ex natura necessaria est promulgatio legis, etiam ad hunc effectum.

Lex irritans est generalis regula actionum, & proinde debet esse publicata, vt obliget.

2. Secundo suppono, per se, & ex vi talis effectus vnam promulgationem sufficere factam in curia Principis, vel in metropoli regni cum proportione hoc applicando ad leges ciuiles, & canonicas, iuxta superius dicta de vtrisque. Et probatio etiam inde sumenda est, quia neque ex natura rei, seu sola ratione, neque ex iure aliquo positiuo aliud postulatur in his legib⁹. Aliqui vero moderni oppositum sentiunt, quoad leges canonicas irritantes, nimirum, non habere hunc effectum post Romanam promulgationem, donec in singulis prouinciis promulgentur. Sentit Medina 1.2. q.90. artic. 4. citatur etiam Soto, sed immerito, vt dicam. Fundamentum est, quia irritationes Ecclesiasticæ sunt de rebus grauioribus, & maioris momenti & ideo non expedit aliter fieri. Respondetur, solam coniecturam non sufficere ad certam regulam constituendam, sine positiua lege, in re quæ ex solo iure naturæ necessaria non est. Illa ergo ratio ad summum declarat conuenientiam quandam, ob quam potest interdum expedire alium modum promulgationis statuere, inde vero solum inferri potest, ad prudentiã Prælatorum, & Pontificum pertinere, vt iuxta materiæ qualitatem, modum etiam promulgationis in sua lege determinent: non tamen ex natura rei esse necessarium, si in lege non exprimatur. Exemplum optimum est in Concilio Tridentino sessione 24. vbi in lege irritante matrimonium clandestinum expresse declarauit, necessariam fore promulgationẽ in singulis diœcesibus, quia materia erat grauissima, & multa possent incõmoda sequi si aliter fieret. Tamẽ inde per argumentũ ab speciali potius sumitur coniectura, id non esse necessariũ, nisi in lege exprimatur, q̃ à fortiori patebit ex dicendis.

Vnam publicam in curia Principis sufficere, vel in metropoli vrbis obliget.

3. Tertio suppononendum est, post factam promulgationem in curia Principis, sufficere ordinarium tempus duorum mensium, vt postea lex irritans incipiat habere suum effectum. Ita sentiunt omnes, & colligitur ex Authentico, *Vt nouæ constitutiones*, quod plane loquitur de lege irritante. Et ratio est, quia nulla lex est, vel constitutio, quæ maioris temporis lapsum in legibus irritantibus postulet, quam in aliis. Neque etiam ex sola rei natura est necessarium, quia quod sufficit ad obligandum, sufficit ex hac parte ad irritandum. Vnde fit, vt tempus illud eodem modo in his legibus declarãdum sit, quo in aliis, iuxta ea, quæ superius diximus. Intelligitur enim quoad leges summi Principis, & respectu earum regionum, ad quas illud tempus sufficiens est, nam si longius distent, maius tempus est concedendum prudentis arbitrio, quod maxime in his legibus necessarium est, propter incommoda, quæ ex irritatione sequi possent.

Post promulgationẽ sufficere duos menses, vt lex irritans habeat effectum, illudq; tempus necessarium esse

Hinc quarto dicendum est, in legibus ciuilibus illud tempus necessarium esse, vt lex incipiat irritare actum contra eam factum. Ita docent omnes Doctores, quos statim referam. Et ratio est, quia nulla etiam lex est ciuilis, quæ ad hunc effectũ minori tempore sit contenta. Quin potius dictum Authenticum, q̃ tempus bimestre concedit, loquitur de legibus testamentorum, quæ includunt irritationem. Item quia ante lapsum illud tempus lex illa non habet vim legis respectu talis loci, pro quo illud tempus necessarium est, vel saltem non est illi sufficienter applicata: ergo sicut non obligat, ita nec̃ irritat ibi. Tandem si lex irritat actum, obligat ad non faciendum illum modo superius dicto, sed ante lapsum illud tempus non obligat ergo nec̃ irritat. 4.

Solum supereſt difficultas de legibus canonicis: nã multi Canonistæ sentiunt, eas habere effectum irritandi statim ac fit Romæ promulgatio solemnis. Ita tenent Panormitanus, Decius, Felinus, & fere alij in capite secundo de constitution. & in cap. *nouerit*, de sententia excommunicationis, Ioan. Andr. in fine libri sexti super datam eius, & Gloss. iuncto textu in c. 1. de concessione præbendæ. in 6. Turrecramata in c. *in istis*, distinct. 4. articul. 4. Ioan. Staphilus libro de gratijs, & expectatiuis, forma 8. numero 8. Nauarrus in summa capit. 23. numero 44. & consil. 31. de regularibus numero 5. & Soto libro 1. de iustitia, quæst. 1. artic. 4. Sylues. verb. *lex*, quæstion. 6. dicto 3. & Rosel. num. 6. Fundantur in aliquibus decretis, quæ videntur supponere, constitutiones Apostolicas habere statim hunc effectum, cap. *dudum*, cap. *si postquam*, c. *cum singula*, de præbendis in 6. Vnde ratio solum est, quia Pontifices possunt hoc facere, & declararunt, se velle: ergo faciunt. 5.

Leges canon. habere effectum irritãdi statim ac fiat Romæ promulgatio solemnis, sentiunt plures.

Est autem in primis obseruandum, hanc sententiam non esse intelligendam absolutè de omnibus legibus canonicis, quia in hoc sensu neque vllo iure probatur, neque esset conueniens, propter rationes factas in secundo, & quarto fundamento, quæ hic etiam locum habent. Quocirca quando lex Ecclesiastica irritans simpliciter fertur sine adiectione alicuius particulę, quæ sufficienter excludat illud tempus, plane illa non irritat ante lapsum ordinarium tempus in singulis prouinciis ad obligandum necessarium. Probatur, quia dum lex noua non excludit ordinarium ius antiquum, nec repugnat illi, censenda est secundum illud ferri, quia semper iuris derogatio vitanda est, quoad fieri possit, vt infra dicam, sed ex iure communi, & antiquo requiritur illud tempus, imo quatenus necessarium est ad humanam notitiam, videtur esse ex natura rei necessarium, ergo si lex noua illud non excludit, secundum illud intelligenda est. Atque hoc etiam confirmant superiores rationes. Vnde à fortiori constat, quando lex canonica expresè concesserit maius tẽpus ad obligationẽ, consequenter etiam concedere illud ad irritationẽ, nisi aliud clare exprimat, quia etiã est ordinarium ius, vt lex nõ prius irritet, quam obliget. 6.

Dictam regulam non intelligi de omni lege canonica, sed tantum in legibus Pont. habentibus particulam Ex nunc.

Prædicta ergo sententia ad summum habet locum in legibus pontificiis habentibus illam particulam, *ex nunc*, vel similes: nam illæ videntur excludere omnem temporis dilationem, quia alias essent superfluæ, & ita de illis loquuntur expresè Panormitanus & alij supra allegati. Et eodem modo loquitur Glossa ibi communiter approbata per Cardinal. Bonifacium, & alios in Clement. 2. de hæretic. verb. *ex tunc*, & sequun- 7.

sequuntur moderni Theologi cõmuniter 1.2. quæst. 90.artic.4.Sanctius,qui alios refert,lib.3. de matrimonio,disputation.17.num.10.à quorum sententia recedendum non est. Quia re vera hæc videtur esse mens Pontificum.Obseruandum autem est,huiusmodi leges,in quibus tales particulæ apponuntur, regulariter loquendo,esse de quibusdam rebus, vel actionib⁹ in quibus Pontifex potest libere disponere,& dispensare,vt sunt beneficia,& collationes eorũ, & ideo in his sæpe inhabilitat personas,vel impedit valorẽ collationis à die promulgationis.Vt nouissime fecit Clemens VIII.in hoc regno Lusitaniæ:constituendo nouum impedimentum ex defectu generis ad quædam Ecclesiastica beneficia,& Sixtus V.hoc etiam fecit,& declarauit in professionibus religiosorum,quia etiã valor professionis pendet ex acceptatione sedis Apostolicæ.

Sanchez.

Clemens VIII.

8. At vero in alijs rebus, quæ non ita pendent ex voluntaria institutione Pontificum,sed supponunt aliquod naturale ius, quod per humanam legem interdum modificatur, id nunquam fit sine concessione sufficientis temporis,vt lex ad notitiã deueniat.Tum quia regulariteer esset nociuũ bono communi, tum etiam quia videretur aliquo modo iuri naturæ repugnare, vt declaratum est exemplo legis Concilij Tridentini irritantis matrimonia clandestina. Quanuis autem hoc ita sit, nihilominus semper pro lege est præsumendum,& ideo quandocunque lex Canonica habuerit similem clausulam,quam primum ad notitiam deueniat, seruanda est, vt nullitatis periculum euitetur. Quod si per ignorantiam aliud contra illam factum fuerit, & habet esse permanens, à cuius subsistentia,& veritate alij effectus pendent, supplendus est defectus, propter eandem causam periculi euitandi.

9. Sed quid si lex ita intellecta nimis grauis videatur, & bono communi contraria,licebit ne ab illa supplicare ad ipsam Pontificem, & interim legem non seruare.Respondetur,licet in præscriptis particularibus admittatur hoc genus appellationis,vel suspensionis cap.*significasti*,de rescriptis, cum his, quæ ibi notantur, quia talia rescripta sæpe pendent ex facto, cuius ignorantia in Pontifice admittitur. In legibus autem communibus non admittitur ille modus appellationis,vel suspensionis,vt notant Doctores in cap.*consuluit*,3.de appellation.& in leg.*si res*, ff.eod tradit Rebuffus in leg.*Scæuola*.§.*si quæ pœna*, ff.de verbor. significic.Quia ignorantia iuris,& boni communis non præsumitur in Pontifice,& lex communis licet in vno loco afferat incommodum, non ideo cessat efficacia eius. Quapropter in eo casu supplicari quidem potest Pontifici,interim tamen seruetur lex,quia semper poterit sine malitia seruari, & alioqui de se obligat, etiamsi aliquod incommodum, aut difficultatem contineat.

Cap significasti.

& consuluit. L. Scæuola.

10. Quæret vero aliquis tam circa leges ciuiles, quam canonicas irritantes,an pro eo tempore, pro quo nõdum obligant, neque efficiunt suum effectum annullandi actum,vel inhabilitandi personas non consentientes,saltem efficiant illum,volente, & acceptante irritationem, vel inhabilitatem eo,ad quem commodum,vel incommodum talis irritationis spectare potest. Videri enim potest, posse aliquem vti lege irritante sibi fauorabili,etiã ante tempus à lege præscriptum ad obligandum,tum quia illud tempus cõceditur in gratiam, & beneficium contrahentium, cui potest quisque renunciare, tum etiam quia licet legislator nolit obligare,v.g.intra duos menses, nihilominus placitum erit illi,si lex antea seruetur à quolibet sciente illam, ergo pari ratione credendum est, velle,vt actus sit irritus,si subditus etiam velit statim subdi legi.Et huic parti videtur fauere Bartol. in *l. omnes populi*,ff.de iustitia,& iure,quæst.5.princ.n.10.vbi ait,q licet statuta,quæ afferunt præiudicium,non operentur ante præfinitum tempus,nihilominus illa quæ afferunt commodum statim suum operantur effectum. Et eadem distinctione vtitur Turrec.in §.*leges*,d.4.n.4.

Aliud interrogatum.

Bart.

Turrec.

11. Nihilominus dicendum est, quoties lex irritans differt effectum irritandi, vel inhabilitandi vsque ad certum tempus,& post factum certum modum promulgationis, non posse legem effectum illum antea efficere,neque hoc pendere ex voluntate subditorum siue commodum, siue incommodum illis differat: nam hoc est valde accidentarium,& lex respicit commune bonum, cui expedit certam regulã in hoc præscribi.Exemplum euidens est in decreto irritante matrimonium clandestinum:nullibi enim potuit habere effectum, nec inhabilitare aliquam personam ad illo modo contrahendum, etiamsi ipsa maxime vellet,nisi seruato ordine,& modo à Concilio Tridentino præscripto,quia legislator noluit illam legem habere illum effectum aliter, vel alio modo,quia ita expediebat ad commune bonum Ecclesiæ. Idem ergo est in omnibus similibus legibus, quando in eis modus promulgationis, & tempus inchoandi irritationem designatur.Idem autem dicendum est, quando lex nihil speciale declarat,sed secundum ius commune obligare, & operari incipit: nam eadem est ratio de tempore præscripto à iure communi, respectu talis legis,quæ est de tempore specialiter designato à lege, quando in ea exprimitur, quia etiam prior suspẽdit suum effectum vsq; ad tale tempus, nec illud ponit in voluntate subditorum. Tum quia nõ considerat priuatũ cõmodum,sed cõmune bonum, tũ quia possent inde sequi deceptiones, & alia incõmoda & scandala, tũ deniq; quia lex indistincte loquitur pro omnibus.

Menochius.

12. Quapropter nunquam hæc lex incipit operari prius circa volentem quam circa inuitum: nam si lex est sufficienter promulgata,& tempus sufficiens ad operandum cucurrit,operatur etiam in ignorantes,& inuitos: si vero nondum est completa promulgatio cũ tempore sufficiente ad euulgationem eius,nihil operatur etiam circa volentes, quia hoc non pendet ex voluntate eorum,sed Principis. Quod autem asserebatur de obligatione legis, partim simile est, partim dissimile. Est quidẽ simile, quatenus non potest subditus, etiamsi velit, esse obligatus à lege ante tempus,quia legislator noluit antea obligare.Est autem dissimile,quoad executionem legis in actu præcepto, vel prohibito:nam hunc potest subditus sine obligatione facere, si velit: irritationẽ autem nõ potest facere, quia nõ est ab ipso,sed à lege. Ne q; Bartol. aut Turrecremat.de legibus irritantibus loquuntur sed de priuilegijs,quæ ad priuatum commodum conceduntur.

Bart. Turrec.

CAPVT XXXIV.

Vtrùm leges punientes aliquos actus,illos comprehendant, qui inualide fiunt.

1 HÆc quæstio legibus pœnalibus, & irritantibus communis esse potest, & ideo librum hunc, in quo de vtrisque disputauimus,in illius inuestigatione,& resolutione conuenienter absoluemus. Continget ergo legem pœnalem fieri contra eam, qui tale sacramentum confert, vel qui matrimonium sic contrahit,vel qui testamentum, vel alium similem actũ facit, quem postea quispiam exterius facit, cum aliquo tamen impedimento actum irritante. Dubium ergo est,an sic faciens actum prohibitum sub tali pœna,pœnam incurrat. Ratio dubitandi est, quia si act⁹ est nullus, non nisi æquiuocè talis actus nominatur: Baptismus enim nullus, non est Baptismus, sed falsa effigies Baptismi, & testamentum solemnitate substantiali carens non est testamentum,at vero lex pœnalis non punit actum apparentem,sed verum: ergo non

non comprehẽdit talem actum. Confirmatur primò quia verba legis pœnalis strictè, & in rigorosa propri etate accipienda sunt: ergo non sunt extendenda ad actum fictum, sed ad verum restringenda. Confirmatur secundo inductione. Nam qui exterius negat fidẽ timore pœnarum, animo illam retinens, non incurrit pœnas hæreticorum, quia licet appareat hæreticus, re vera non est. Item qui percutit alium lethaliter, si cum effectu alter non moriatur, etiam per miraculum, non incurrit pœnas homicidij, vt irregularitatem, &c. solum quia ille actus non peruenit ad effectum, ergo idem erit in omni actu, qui propter nullitatem non inducit effectum. Item tabellio inducens falsitatem in aliquo instrumento publico, si contingat illud instrumentum alias esse inualidum, & nullum, non incurrit pœnas falsarij. l. 1. C. de sepulch. violat. in fine.

2. In contrarium verò est, quia licet actus sit nullus quoad effectum moralem, nihilominus est verus actus realis exterius factus in tali materia contra prohibitionem legis; ergo non minus propter illum incurritur pœna legis, quam si esset validus. Antecedens constat in exemplis adductis: nam qui facit scripturam falsam, re vera facit illã exterius, & in ea ponit falsitatem: quod autem illa scriptura postea valeat vel non valeat, est per accidens quoad animũ transgrediendi legem. Idem est in matrimonio clandestinè contracto, si contingat esse inter affines, vel quid simile. Et ratio est, quia lex de se prohibet illum actũ externum, vt procedentẽ à tali animo agendi contra legem, & hoc totum ibi inuenitur; ergo pœna legis etiam comprehendit sic operantem. Et confirmatur, quia actus ille sic factus est dignus tali pœna, quia est prauus, & quantum in se est repugnans intentioni legis; ergo. Confirmatur tandem, quia alias per actum nullum nunquam incurretur pœna legis, quia non est maior ratio de vno, quam de alio, & si priores rationes efficaces sunt, in omnibus procedunt; consequens autem est falsum, alias excommunicatus absoluens sacramentaliter non fieret irregularis, quia absolutio, quam præbet, est nulla, idemq; esset de rebaptizante scienter, quia ẽt secundus Baptismus est nullus, & sic de alijs.

3. *Primũ punctum certũ.* In hac re nonnulla sunt certa, vnum est actum intentatum contra legem prohibentem, etiamsi contingat nullum esse, prauum esse, & dignum pœna, atque adeo iustè posse per iudicem condignè puniri. Hoc probant rationes secũdo loco factæ, quia ille est actus humanus, & moralis, & rationi contrarius, quia quãtum est ex animo operantis legi contrarius est; ergo est pœna dignus, & consequenter etiã potest per iudicem puniri, quia est vindex transgressorum legum, & non solum actus consummati, sed etiam intentati contra legem digni sunt pœna. Et in hoc omnes conueniunt: dubitant autem, an ille actus reputandus sit consummatus, vel solum intentatus, & consequenter, an debeatur illi ordinaria pœna legis, vel extraordinaria, &, q. ad nos magis spectat, si lex

4. imponat pœnã, vel censuram ipso facto, an incurratur per talem actum.

Secundo certum est, aliquando per actum nullum incurri pœnam legis, hoc etiam probant nonnulla exempla adducta in posterioribus rationibus. Tertio vero non minus certum est, non semper incurri huiusmodi pœnam per actum nullum, hoc persuadent etiam nonnulla exempla priori loco posita, & alia statim asseremus. Difficultas ergo supereſt in explicãdo, quando actus nullus sufficiat ad pœnã legis, quando v. non sufficiat, & quę regula in hoc possit obseruari.

5. *Regula communiter recepta.* In quo puncto regula communiter recepta est, inspiciendam esse primariam intentionem legis: nam si principaliter intendat punire purum factum externum, & prauum animum facientis, non respiciendo ad iuris effectum, tunc per actum nullum incurritur pœna legis, iuxta l. *quid ergo*, §. *cum autem*, de his qui notantur infamia, vbi Gloss. verb. *cum ea*, & alij id notant. Si vero lex principaliter respicit effectum, & propter illum punit actum, tunc non sequuto effectu, cessabit pœna legis, & consequenter non incurretur per actum nullum, quia per illum non inducitur effectus propter quem præcipuè ponitur pœna legis. Hanc regulam sumo ex Bartolo in leg. *continuus*, §. *cum quo*, n. 3. ff. de verbor. obligationibus. Et eam tradit Felinus in cap. *ex tenore*, de rescriptis, numero 9. & sequentib⁹. vbi alios allegat, & varia adducit exempla, in quibus non conueniunt omnes Doctores, quos allegat, & plures adducit declarationes, & limitationes, quæ ostendunt, regulam esse satis obscuram. Nam licet mẽbra eius veritatem continere videantur, quia lex operatur iuxta præcipuam intentionem ferentis illam nihilominus obscurum remanet, quando lex intendat punire purum factum, vel effectum, & quæ regula in hoc seruanda sit. Ad hoc ergo explicandum breuiter nonnullas assertiones, seu regulas subijciam.

Dico ergo primò: Quoties vna, & eadem lex, & ir- 6.
ritat actum, & ponit pœnam facienti, talis pœna per *Prima conclusio.*
actum nullum incurritur. Hæc assertio sumitur ex Bartolo in lege, *non studium*, C. de legibus, nu. 20. & in leg. *prætor ait*, §. 1. ff. de operis noui nunciatione, num. 2. & ex Felino supra, & alijs, quos refert Tiraquel. de vtroque retract. lib. 1. §. 26. num. 8. Estque satis consentanea priori parti regulæ præcedentis, quia tunc satis manifestè apparet intentio legis. Nam si irritando actum punit illum, satis apertè ostendit, velle punire actum, etiamsi non habeat iuris effectum, cum ipsamet lex illum impediat. Neque contra hoc obstat ratio Bald in leg. *ea quidem*, C. si mancipium, argu- *Obiuiatur rationi Baldi.*
entis, per actum nullum pœnam non incurri, quia ex nihilo nihil fit. Hoc (inquam) non obstat, quia actus nullus non est omnino nihil: nam licet in ratione vẽditionis, v. g. sit nullus, est tamen venditio intentata ex prauo animo profecta, ideoque merito puniri potest, & de facto punitur per talem legem. Neque etiã erit inconueniens, quod lex simul irritet actum, & puniat, quia irritatio potest non esse pœna, sed per se conuenire, aut propter commune bonum, aut ad resarciendum aliquod damnum, vltra quam restitutionem est actus punibilis, vel licet sit pœna, potest actus esse dignus ea multiplici modo. Priori modo irritauit matrimonium clandestinum Concilium Tridentinum, & nihilominus iubet puniri sic nulliter contrahentes. Posteriori autem modo irritatur à iure venditio simoniaca beneficij, & nihilominus multiplici alia pœna puniretur. Et consonat optimè lex 1. C. de sepulchro violat. dicens, eum, qui vendit rem sacram, licet iure venditio non subsistat, læsæ tamen religionis incidere in crimen. Idem confirmari potest ex lege *si quis legatus*, in principio digestis ad leg. Cornel. de falsis, & ex cap. *si religiosus*, de electione in 6. & ex Clementina 1. de consanguinitate & affinitate.

Obijci vero potest lex, *ea quidem*, C. si mancipium 7.
ita fuerit, &c. vbi dicitur, quod si quis vendidit ser- *Obijcitur lex ea quidem.*
uum sub conditione, vt non posset ei libertas concedi, pœna adiecta non seruanti conditionem, licet postea dominus manumittat, nõ tenebit factũ, nec seruus consequetur libertatẽ: prior autem venditor serui non poterit exigere pœnam à manumittente, quia actus fuit frustratorius. Ibi autem fuerat posita pœna in eodem contractu annullante manumissionem, & ita Bartolus ibi inde colligit, non satis esse de facto contra fieri, ad pœnam contrahendam. Respondeo, ibi non esse sermonem de lege annullante, & puniente, sed de priuato pacto prohibente concessionem libertatis sub tali pœna, quod pactum ex vi formæ suæ potius videbatur non annullare actum, sed punire tantum, iuxta dicta de modo irritandi legum prohibentium. Vnde quia illa lex hoc non obstante declarauit, manumissionem esse nullam, noluit pœnã adiectam

iectam exigi, non quia factum inefficax, seu frustratorium nõ possit puniri, sed quia illo modo pactum fuisset nimis rigorosum, & inæquale.

8. 2. *Conclusio.* Dico secundo: Quando lex punit actum sub nomine includente nullitatem ex vi alicuius legis, aut institutionis, tunc pœna legis incurritur per actum irritum, & effectu carentem. Conclusio est clara, & sequitur apertè ex vi prioris partis regulæ communis in principio positæ, quia tunc satis ostendit lex voluntatem puniendi purum factum ex malo affectu procedentem, cum loquatur de actu, qui iuris effectum habere non potest. Item quia alias lex illa frustratoria esset: nunquam enim puniri posset malefactor ex vi illius, quia actus, de quo talis lex loquitur, vt supponitur, nunquam potest non esse nullus, vel ex se, vel ex efficacia prioris legis, ergo vt lex talis vtilis sit, & habere possit effectum, necesse est, vt actum nullum puniat. Præterea quia eadem est ratio huius, & præcedentis assertionis. Ideo enim lex irritans expresse actum, & adijciens pœnam, punit actũ nullum, quia supponit illum nullum, & nihilominus punit, sed in præsenti etiam lex pœnalis supponit actum nullũ & de illo loquitur: ergo illum punit non obstante nullitate: nam q̃ hæc nullitas supponatur ex alia lege, vel per eandem fiat, nihil omnino refert. Deniq; declaratur exemplis: nam pœna legis contra rebaptizantem lata, sine dubio incurritur per actum nullũ, quia per rebaptizationem non potest fieri actus validus: similiter pœna legis punientis secundas nuptias, viuente primo coniuge, incurritur per matrimonium nullũ ex eodem capite, quod secundum matrimonium nõ potest esse validum durante primo, & similiter pœna legis punientis clericum in sacris, vel religiosum professum vxorem ducentem, per matrimonium irritũ incurritur, quia non potest aliter ab huiusmodi personis fieri. Idẽ ergo est in omnibus similibus, in quib⁹ eadem ratio militauerit.

9. *Corollar.* Vnde etiam colligo, ampliando assertionem, non solum incurri tunc pœnam per actum irritum, verũ etiam non posse incurri per actum validum: nam si contingat, actum, qui putabatur nullus, esse validum non incurretur pœna legis, quod mirum videri potest, est tamen verum. Explicatur: nam si quis putans aliquem esse baptizatum, illum iterum baptizaret animo rebaptizandi, & postea in re constaret illum nõ fuisse baptizatum, vel priorem baptismum habuisse essentialem defectum, & fuisse inualidum, ille talis non incurreret pœnam legis punientis rebaptizantes quia ille non fuit rebaptizator vere, & in re, sed tantum putatiue, seu ex conscientia erronea: lex autem punit verum rebaptizantem, non putatum. Idem cum proportione est de illo, qui contrahit alterum matrimonium, putans esse secundum, & postea intelligit primum fuisse nullum: nam tunc non incurrit pœnas. Idem dixi in materia de Censuris, de illo, qui celebrat, vel solemniter ministrat sacramentum, putans se esse excommunicatum: nam si postea intelligat priorem excommunicationem fuisse nullam, nõ est factus irregularis, quia hæc pœna non est imposita excommunicato putato ministranti, sed verè ligato. Ita ergo est cum proportione in præsenti. Atque ita ampliatur ẽt primũ membrũ regulæ cõmunis supra positæ, quia hæ leges de quibus tractamus, non solum non puniunt propter effectum, sed etiam desinunt punire, quando actus habebit effectum. Vnde directe, & quasi formaliter puniunt actum quatenus nullus est, & quia fit cum illo defectu irritante, qui per ipsum nomen delicti exprimitur, scilicet, rebaptizationis, secundarum nuptiarum, & similium. Et ita facile tollitur admiratio, quia huiusmodi lex intendit punire tale delictum verum, & non tantum putatum: non est autem tale delictum in re, quando actus non est irritus, sed verus, & habens suum effectum.

10. Quæri autem potest circa hanc, & præcedentem assertionem, an procedant, si actus intentatus, ex alio capite præter id, quod lex punire intendit, nullus sit, v.g. accipit quis secundam vxorem, viuente prima, putans non interuenire ibi aliud impedimentum, postea vero inuenitur, secundum matrimonium fuisse etiam nullum ex alio capite, v.g. quia secunda vxor erat consanguinea, vel affinis in gradu irritante, incurretur ne tunc pœna legis punientis secundas nuptias? Idem est de rebaptizante, si in secundo Baptismo fuit alius defectus. Videtur enim in his, & similibus casibus incurri pœna, quia ibi fit actus exterior purus, & ex prauo affectu, quem lex intendit punire: ergo inuenitur quidquid necessarium est ad pœnam talis legis incurrendam. Declaratur, quia si secunda nullitas non tollit primam: ergo neque additio nouæ nullitatis potest pœnam prioris impedire. Nihilominus dico: tunc non incurri pœnam legis punientis actus propter specialem nullitatem, & prauitatem resultantem ex illa circunstantia, quam importat nomen, sub quo lex punit talem actum. Itaque lex puniens rebaptizantem, intendit punire illum, qui quantum ex se facit, seu facere intendit Baptismum secundum validum, & ita faceret, si primum non obstaret. Idemque est cum proportione de secundis nuptijs. Et hac ratione dixi in materia de Baptismo, eum, qui exterius rebaptizat hominem baptizatum sine intentione baptizandi, non incurrere pœnas, quia re vera non facit ex se propriam rebaptizationem, sed fictam idemque est de contrahente exterius cum secunda sine consensu, & voluntate, etiam quantum ex se. Idem ergo erit etiamsi cum intentione idem facit, si à parte rei interuenit alius defectus etiam ignoratus, quia tunc solum ex conscientia erronea intendit facere secundas nuptias, in re autem ipsa eas vere non intentat, quia intentat nuptias alias nullas. Vnde etiam fit, vt si religiosus contrahat matrimonium cum ea, quã ignorat esse consanguineam, animo contrahẽdi quãtum ex se est, & in re illa non fit consanguinea, non incurrit pœnas latas contra religiosum ducentem vxorem, sed potius incurret pœnam legis prohibentis matrimonium cum consanguinea, quatenus ignorãtia talis impedimenti culpabilis fuit, quia matrimonium illud prout intentatum à religioso ex alio capite iam non erat verum, sed apparens. Et iuxta hanc doctrinam intelligendam puto priorem partem regulæ generalis supra positæ, cum supponit tales leges punire actum purum cum prauo affectu: intelligi enim debet de puro actu alias sufficiente de se ad effectum, si non interuenit impedimentum, propter q̃ solum intendit talis lex punire talem actum: & similiter intelligi debet de prauo affectu, cui in re subest talis actus, & non tantum in cogitatione, vel erronea conscientia. *Et saltem quãtum ex se est.*

11. Declaratur, & confirmatur. nam si quis scienter re baptizaret in aqua rosacea, sciens in illa non posse perfici Baptismum, non incurreret pœnas rebaptizantis ergo licet ex ignorantia putet sufficere, non incurret nam conscientia erronea non sufficit ad pœnam humanæ legis, si in re non subest actus, quem lex punire intendit. Atque hanc doctrinam sumo ex Iurisperitis qui dicunt, notarium facientem instrumentum falsum, non incurrere pœnã falsarij, si instrumentum illud ex alio capite falsum inueniatur, sed alio modo extraordinario esse puniendum. Quia licet lex illa puniat actum ratione falsitatis, quæ sufficit ad annullãdum instrumentum, non tamen punit illum, nisi quatenus alias validus esset, si falsitas non interueniret. Ita docuit Bald. in l. 1. C. de sepulchro violato, in fine, licet contrarium sentiat in dicto cap. *ex tenore*, nu. 9. in princ. citans Bart. in l. *si quis legatus*, ff. ad leg. Corneliam de falsis. Qui non simpliciter id affirmat, sed cũ varijs distinctionibus, & nunquam dicit, illum notarium incurrere pœnam ordinariam falsi, sed esse puniendum propter atrocitatem delicti: quod potest intelligi de pœna extraordinaria, vt dixit etiam Baldus

dus. Simile est quod dixit idem Bald. in l. 2. C. de Episcop. audien. Emphyteutam, qui inconsulto domino rem vendit, non cadere in commissum, si venditio aliàs fuit nulla ex defectu solemnitatis, vel ex quacunque alia causa extra illam, quod inconsulto domino facta sit. Vt explicuit recte Tiraq. de utroq; retract. li. 1. §. 1. Gloss. 2. n. 6. cum Card. & multis alijs, quos refert, & latius idem prosequitur in legibus connubial. Gloss. 8. q. 24. à n. 205. vbi in n. 217. generalem constituit regulam, quando lex punit actum nullum, intelligendam esse de actu, qui non aliunde est nullus nisi ex illo defectu, quem lex punire intendit. *Tiraquel. Glossa*

12. Dico tertiò: Quando lex punit actum qui tempore talis legis validus erat, licèt malè fieret, & postea fit nullus per legem posteriorem, pœna prioris legis non habebit locum in illo actu postea nulliter facto. Ratio sumenda est ex secunda parte regulæ supràpositæ, quia tunc prior lex pœnam imponens, dirigebat suam intentionem ad actum validum, & solum intendebat punire malitiam, quæ in aliquo modo faciendi talem actum adiungebatur; ergo postquam annullatur est actus, deficit materia illius legis: nam postea actus, qui exterius fit, re vera non est ille, de quo lex prior loquebatur. nec malitia eius est eadem, sed longe alia; valde n. diuersum est, actum validum inordinatè facere, vel intentare facere actum nullum. Et licèt interdum fortasse hoc secundum sit grauius, tamen simpliciter est diuersum, & ideo ad illud non extenditur pœna prioris legis, præsertim quia licèt sit grauius, potest non esse ita nociuum, nec habere illa incommoda, quæ prior lex considerabat. Et præterea ipsa irritatio est quædam incommoditas, quæ vicem pœnæ supplere potest. Exemplum esse potest in matrimonio clandestino, quod ante Concilium Tridentinum validum erat, licet esset prohibitum sub aliquibus pœnis: nunc autem irritum est ex vi decreti dicti Concilij, & ideo illud inualidè contrahentes non incurrunt antiquas pœnas, vt aliq moderni probabiliter opinantur, & latè tractat Sancius lib. 3. de matrimon. disp. 2. Quibus fauet Concilium Tridentinum, quatenus præcipit, vt clandestinè, & irritè contrahentes arbitrio Ordinariorum puniantur: sentire enim in hoc videtur, illos non incurrere alias pœnas per leges, vel constitutiones præscriptas. Est autem hoc valde probabile, loquendo de pœnis, quatenus per leges antiquiores Concilio erant statutæ: nam si aliquæ sunt postea per nouiores leges statutæ, vel renouatæ, in eis non procedet in rigore hæc conclusio, sed ex alijs principijs de illis erit iudicandum. *3. Conclus.* *Sanchez. Trid. Conc.*

13. Dico quartò: Quando lex prohibet actum, q valdè fieri potest, non obstante prohibitione, & adijcit pœnam, illa nõ incurritur regulariter, nisi per actum validum. Ratio est, quia tunc lex principaliter respicit actum secundum substantiam suam, & effectum, & non tantum secundum externam apparentiam, vt v. g. si lex prohibet venditionẽ principaliter respicit ad alienationem, atq; adeò ad venditionem validam; ergo illam etiam directè punit; ergo per venditionem inualidam non incurritur illa pœna. Idem ergo intelligendum est in similib. Quod etiam confirmat vulgaris regula, quod verba cum effectu sunt intelligenda; vt dicitur in c. *relatum*, de Clericis non residentibus, vbi Glossa multa refert, & habetur in l. 1. ff. quod quisq; iuris, vbi etiam dicitur, non nocere conatum, si nullum habuit effectum, vtiq; quando verba legis de se actum, perfectum significãt. Et plura refert Tiraq. li. 1. de retract. §. 1. Gloss. 2. n. 5. & 6. & Rebuff. in l. *boues*, de verborum significatione, limit. 2. & 3. Iuuat etiam generalis regula, nomen simpliciter dictum significare veram rem, & non fictam, & consequenter si actum significet, significare actum validum, non nullum. Vt nomen, *sententiæ*, significat sententiam validam, ca. vlt. & Clement. vlt. de re iud. & *condemnationis* verbum illã significat, quæ rata est, l. 4. *condemnatum*, ff. de re iudicata. nomen *exheredatio* illam indicat, quę rectè fit, l. *non putauit*. §. *non quæuis*, ff. de bonorum possessione contra tabulas. Et ratio est, quia actus valid⁹, & nullus non nisi analogicè tales sunt, & ideo simpliciter vox sumpta stat pro valido, de quo vide Rebuf. in d. l. *boues*. limitat. 1. n. 9. & Rip. in dict. §. *condemnatum*, d. n. 4. Et augetur ratio: nam maximè hoc debet procedere in pœnis, quia restringendæ sunt, & ad verborum proprietatem, & rigorem coarctandæ. *Tiraquel.* *Rebuf.* *Clem. vlt.* *L. non putauit.* *L. boues.*

Sed obijci potest: nam sequitur, sacerdotem excõmunicatum, ac denunciatum ministrantem alicui sacramentum pœnitentiæ, non incurrere irregularitatem, consequens est falsum; ergo. Sequela patet, quia illud sacramentum est nullum ex defectu iurisdictionis; ergo per illum actum non incurritur irregularitas, quæ est pœna sacerdotis excommunicati ministrantis sacramenta. Propter hanc, & similes exceptiones dixi in assertione, accipiendam esse regulariter, non infallibiliter. Illum ergo casum de sacerdote excommunicato absolutè tractaui in Tomo quinto, disputatione vndecima, sectione tertia, num. decimo tertio, & probabilius iudicaui, non obstante nullitate absolutionis, incurri irregularitatem in eo casu, & idem nunc etiam videtur. Quia considerata intentione canonum, sub illa prohibent excommunicato omnem vsum potestatis ordinis, etiamsi fiat cum illo defectu, quem necessariò habere debet, prout fit ab excommunicato. Itaque lex, quæ fert talem pœnam, iam supponit defectum in tali actu facto ab excommunicato, & illum intendit punire, & ideo etiamsi nullus sit, dummodo illam nullitatem habeat ex vi excommunicationis, punit illum. Et hoc est maximè in legibus attendendum, reduciturque ad regulam in secunda assertione positam, quia si lex explicitè, vel virtute supponit nullitatem in actu, vel defectum, vnde illa solet oriri, licet non semper oriatur, censetur punire etiam actum illum qui nulliter fit ex vi censuræ, vel alterius similis defectus; quando autem nullitas prouenit ex alio capite, cessat prædicta ratio, & procedit generalis regula, quòd lex loquens de actu, intelligitur de actu valido, quia solùm ille simpliciter talis existimatur. (?) 14. *Obiectio.*

FINIS LIBRI QVINTI.

INDEX CAPITVM LIBRI SEXTI.

DE INTERPRETATIONE, CESSATIONE, & mutatione legis humanæ.

Cap. I. *De ratione rectè interpretandi legem humanam.*
Cap. II. *De extensione in legibus humanis per earum interpretationem.*
Cap. III. *De extensione legis ad casum non comprehensum sub aliqua verborum significatione.*
Cap. IV. *Expediuntur nonnulla dubia circa extensionem legis.*
Cap. V. *De restrictione legis per interpretationem.*
Cap. VI. *De cessatione obligationis legis in particulari contra verba legis.*
Cap. VII. *De excusatione legis per epijkiam.*
Cap. VIII. *De vsu epijkiæ sine recursu ad Principem.*
Cap. IX. *De cessatione legis causa cessante.*
Cap. X. *De dispensatione in lege humana.*
Cap. XI. *De effectibus dispensationis humanæ legis.*
Cap. XII. *De materiali causa dispensationis.*
Cap. XIII. *De forma dispensationis humanæ legis.*
Cap. XIV. *De potestate ordinaria dispensandi in legibus humanis.*
Cap. XV. *Dubia circa potestatem inferiorum in legibus humanis.*
Cap. XVI. *De potestate ordinaria dispensandi & commutandi.*
Cap. XVII. *De potestate delegata ad dispensandum in legibus humanis.*
Cap. XVIII. *De iustitia causæ ad iustam dispensationem.*
Cap. XIX. *De validitate dispensationis legis humanæ sine iusta causa.*
Cap. XX. *De cessatione dispensationis cessante causa.*
Dap. XXI. *De nullitate seu inualiditate dispensationis.*
Cap. XXII. *Quando obtenta dispensatio sit obreptitia.*
Cap. XXIII. *Quæ taciturnitas inualidat dispensationem.*
Cap. XXIV. *De dispensatione ab vno vinculo tacitis aliis.*
Cay. XXV. *De abrogatione legis.*
Cap. XXVI. *Quis possit legem abrogare.*
Cap. XXVII. *Quibus modis fit abrogatio, & de effectibus eius.*

LIBER

LIBER SEXTVS.

DE INTERPRETATIONE, CESSATIONE ET MVTATIONE HVMANARVM LEGVM.

DIximus in tribus libris, proximè præcedentibus de omnibus quæ spectant ad rationem, & efficaciam legis, tã ciuilis, quàm canonicæ, & ad quasdam earum generales species, quę omnes mutationem admittunt, & ideo priusquam de iure humano non scripto, vel de priuato dicamus, de mutatione legis humanæ scriptæ dicendum est, simulq; canonicam, & ciuilem comprehendemus, quoniam vtraq; mutationem admittit, & doctrina quoad hãc partem cõmunis est, ac ferè vniformis. Distinguendæ autem sunt variè mutationes, quæ in humana lege fieri possunt: potest enim mutari interdum quasi ab intrinseco, & de se, aliquando verò ab extrinseco agente, & vtraq; mutatio accidere potest, vel in parte solum, vel in tota lege. Dico autem legem mutari ex se, & ab intrinseco, quando ex defectu materię, vel finis, aut rationis eius obligatio cessat. Et quando hoc contingit tantum in parte, seu in particulari occasione, dicitur legis interpretatio, seu æquitas, aut epijkia; quando verò integra mutatio accidit, cessatio dici potest, & ita à nobis appellatur. Ab extrinseco autem mutatur lex, quãdo per contrariam actionem aufertur eius obligatio, & siquidem id fiat ex parte, vocatur dispensatio, sub qua commutationem comprehendo: si autem fiat in tota lege, vocatur abrogatio, seu irritatio, aut ablatio legis. Ex quibus quatuor membra consurgunt sigillatim pertractanda, interpretatio, cessatio, dispensatio, & abrogatio legis. Quibus addi solet mutatio legis per additionẽ, vt constat ex D. Thom. q. 97. a. 1. Veruntamen si additio legis fiat sine diminutione, vel abrogatione præexistentium legum, magis pertinet ad introductionem nouæ legis, quàm ad mutationem, de qua tractamus, & ideo nihil de mutatione illa nobis dicendum supereſt. Si autem lex noua antiquioribus deroget, iam non est pura additio, sed mutatio, quæ sub abrogatione comprehenditur, & ita quatuor membra sufficiunt. Et quod ad primum spectat, licèt sola interpretatio, per quam lex declaratur in speciali casu non obligare per epijkiam, ad legis mutationem pertinere videatur, nihilominus, vt illa melius intelligatur, & propter materiæ complementum operæpretium erit aliquid de interpretatione humanarum legum generaliter præmittere.

D. Thom.

CAPVT I.

De ratione rectè interpretandi legem humanam quoad legitimum sensum eius.

1. Gloſſa.

TRiplicem legis interpretationem distinguere possumus ex Glossa in l. *si de interpretatione*, ff. de legib & Panor. & Deci. in c. 1. de postul. Præl. Sylvest. verb. *interpretatio*, scili. authenticam, vsualem, & doctrinalem. Authenticam voco, quæ fit auctoritate illius, qui potest legem condere; vsualem, quæ consuetudine, & ipso vsu fit, & doctrinalem, quæ fit per doctrinam, & authoritate interpretum; hîc de hac tertia pręcipuè loquimur, & ideo breuiter alias duas expediemus. Dicta verò Glossa aliud membrum addit illius interpretationis, quę fit per sententiam iudicis. Sed hæc sub consuetudine includitur, vt patebit inferiùs loco suo.

Panorm. Deci Sylvest. Vide Bart. in l. Calar, ff de publ & vect in repet n 22 q 3. de virtute huius verbi, interpretari, vbi multa hac re.

2. Dari posse interpretationem, quæ legis authoritatem habet.

Primò ergo certũ est, dari posse interpretationem aliquam legis, quæ authoritatem legis habeat, hanc verò fieri non posse, nisi vel ab ipsomet legislatore, vel successore, vel superiorem iurisdictionem habente. Tota assertio facilè probatur, quia interpretatio hæc sæpe est necessaria ad bonum commune, & non excedit potestatem legislatoris, potest ergo cum authoritate legis ab eo fieri; non verò ab inferiori, qui legem ferendi non habet potestatem, vel non talem, vt cadat in actum superioris. Et hoc est, quod dicitur in l. vlt. C. de legi. omnem legis interpretationem ab Imperatore datam, *veram, & indubitatam habendam esse*. Et reddit rationem, *quia si leges condere soli Imperatori concessum est, etiam leges interpretari soli dignum imperio esse oportet*. Quod necesse est intelligi de hac interpretatione, quam authenticam vocamus, de qua etiam dicitur in c. *inter alia*, de sent. excomm. *Vt vnde ius prodit, interpretatio quoq; procedat*. Estq; optimum, & nouum exemplum in motibus proprijs Sixti V. de illegitimis: nam per priorem de illis disposuit, per posteriorem verò priorem interpretatus est, & vterque eandem legis authoritatem habet. Est autem aduertendum, non tantum eandem personam posse hoc modo legem suam interpretari, sed etiam eandem sedem, vt ita dicam, seu successorem in eadem potestate, vt clarè probatur in dict. c. *inter alia*. Et ratio est, quia lex non procedit à persona, nisi vt habente potestatem, & lex semper pendet ab eadem potestate, in quacunq; persona sit; ergo qui in eadem potestate succedit, semper potest prædecessorum leges interpretari. Verum quidem est, eundem hominem posse certius explicare suam mentem, & sensum, quem re vera habuit, quando legem condidit, quia solus ipse voluntatem suam certò cognoscit; successor verò solum potest illam coniectare. Nihilominus tamen potest successor interpretari sensum, in quo lex recipienda est, & obseruanda; & hoc modo dicitur hæc authentica interpretatio. Vnde etiam manifestum est, posse superiorem hoc modo legem inferioris interpretari, quia non est necesse, vt attingere certò possit personalem (vt sic dicam) sensum, & mentem eius, quia hoc neq; in successore est necessarium, sed satis est, vt possit definire, ac statuere, quomodo talis lex accipienda sit, & custodienda, quod melius potest facere per iurisdictionem superiorem, quàm per æqualem, vt constat. Superiorem enim

voco non tantum in dignitate, vel extrinseca perfectione, sed in subordinatione, & prælatione. Quomodo iurisdictio Regis est superior iurisdictione præfecti, aut Proregis, & iurisdictio Papæ iurisdictione Episcopi, non verò ita comparatur Archiepiscopus ad Episcopum, vnde non potest sic interpretari legem eius.

3. *Hanc interpretationem non solum esse nudam declarationem, sed aliquando mutationem.*

Vnde etiam intelligitur, frequenter contingere, vt hæc interpretatio nõ sit nuda declaratio sensus prioris legis, sed mutatio etiam aliqua, vel addendo, vel minuendo, quia totum hoc cadit sub potestatem eius, cuius authoritate fit talis interpretatio, & potest esse ad commune bonum necessarium. Vnde licèt contingat, interpretationem non videri omnino adæquatam proprietati verborum legis, non est dubitandum de authoritate, & efficacia interpretationis, quia cum auctor eius possit aliquam mutationem facere, sæpe cum interpretatione illam miscet sub eodem interpretationis nomine illam comprehendendo, fortasse per modestiam, & comitatem, vt videre licet in c. 1. de iurãm. calum. & cap. vnic. de Cler. coniug. in 6. eum similibus. Deniq; obseruare oportet, hæc omnia intelligenda esse de lege, quæ directè fit ad interpretandum priorem. Sæpe enim vnam legem per aliam interpretamur, licet neutra ad hunc finem condita fit, sed ex certo sensu vnius veriorem alterius sensum colligimus, aut coniectamus, vel propter consonantiam, vel propter verborum vsum, vel propter similitudinem rationis, aut aliquid simile: tunc autem interpretatio non est authentica, sed sub doctrinali comprehenditur, quia non habet legis authoritatem, vt per se constat. Vt ergo authentica sit interpretatio, oportet, vt habeat omnes legis humanæ conditiones, atq; adeò vt sit iusta, procedens à legitima potestate, sufficienter promulgata, &c. Vnde consequenter fit, vt hæc ipsamet lex humana interpretatiua alterius, exposita sit dubijs, & obscuritatibus, acsubinde vt etiam propter illam aliæ interpretationes necessariæ sint. Ideoq; obseruant Doctores, quod constitutio declarans aliam, in his, quæ non exprimit, recipit omnes interpretationes, quas constitutio declarata, vt sumitur ex Glossa in Clem. *flatum*, verb. *consuetudo*, de electione, & in c. *is qui*, ver. *vel electi*. de elect. in 6. & habetur expresè in Authẽtica de filijs ante dotalia instrumenta natis, in fin. colla. 3. vbi id norant Glos. & Bart. & alij, quos referunt Matienz. li. 5. recopil. t. 4. l. 2. glos. 6. n. 10. Burg. de Paz. l. 1. Tauri, n. 288.

Quæ requiruntur vt interpretatio dicatur authentica.

Glossa. Bart. Matienz. Burgos

4. *Interpretationem ex vsu sumptam interdũ posse esse authenticam.*

Secundò dicendum est, multum valere interpretationem ex vsu desumptam ad legis obligationem præscribendam, & interdum talem esse posse, vt authentica sit, & pro lege habenda. Hæc assertio communis Doctorum est, vt sumitur ex capit. *cùm dilectus*, de consuetudine, quatenus in eo dicitur, consuetudinem esse optimam legum interpretem; quod etiam habetur in l. *si de interpretatione*, ff. de legibus. Pertinet autem ad materiam de consuetudine, & ideo illam prosequemur in capit. 7. libri sequentis ad finem.

5. *Aliquando necessaria est doctrinalis interpretatio in legibus humanis.*

Tertiò dicendum est, leges humanas etiam admittere doctrinalem interpretationem, quæ licèt per se non inducat obligationem, quia non habet potestatem introducendi legem, habet tamen suum authoritatis gradum, qui potest interdum esse tam certus, vt inducat necessitatem. Hoc totum adeò notum est, vt probatione non indigeat: nam hæc est humana conditio, vt vix possit homo tam perspicuis verbis sensum suum explicare, quin ambiguitates, & dubia nascantur, præsertim quia lex humana loquitur breuiter, & in generali, & in applicatione eius ad varios casus in particulari oriuntur frequenter dubia propter quæ iudicium prudentum, & declaratio doctrinalis necessaria est. Deniq; ex hac necessitate orta est iuris ciuilis peritia, cuius præcipuus finis est, verum sensum, veramq; interpretationem legum humanarum tradere. Quod munus commendatur in l. vnic. C. de professoribus qui Constantinop. li. 12. quatenus honorari iubet eos, qui illo munere probè vtuntur.

6. *Consuetudo Dei magnam habet authoritatem.*

De hac igitur interpretatione certum est, non habere vim legis, quia non procedit à potestate iurisdictionis, sed à scientia; & iudicio prudentum, & ideo dicimus per se non inducere obligationem. Quia verò in omni arte iudicium peritorum in illa magnam inducit probilitatem, ideo etiam in hac legum humanarum interpretatione hæc doctrinalis interpretatio magnũ habet authoritatis pondus. Inquo varij gradus esse possunt: nã si in alicuius legis intelligentia omnes interpretes conueniant, faciunt humanam certitudinem, & regulariter loquendo, etiam inducent obligationem seruandi legem, & vtendi illa in praxi iuxta talem interpretationem. Tum quia tanta consensio Doctorum indicat cõmunem acceptationem, & obseruantiã legis in illo sensu, tum ẽt, quia vix potest accidere, vt contra communem omnium Doctorum interpretationẽ tam efficax ratio occurrat, vt in conscientia reddat securam contrariam intelligentiam. At verò vbi variæ sunt Doctorum interpretationes, iuxta pondus rationũ, & Doctorum authoritatem iudicandum est, occurrebat hîc disputatio de electione opinionum, illa verò ad materiam de Conscientia spectat.

7. *Triam tenenda vt verius sensus legis colligatur.*

Sed circa hanc interpretationem interrogari potest, quibus principijs, seu regulis vtendum sit ad verum sensum, & obligationem legis colligendam. In quo puncto latissimè scribunt iuris interpretes, quia propriè ad illos spectat: quia verò etiam Theologis aliqua directio in legum, ac canonum intelligentia necessaria est, eam breuiter comprehendemus. Tria igitur capita obseruanda sunt, quæ suprà tractando de forma legis distinximus, scilicet, verba legis quatenus significatiua sunt, mens legislatoris, & ratio, & de singulis aliquid est dicendum, quoniam ex his omnibus pendet vera interpretatio legis. Circa verba dicendum est, in omni lege humana primum omnium expectandam esse verborum proprietatem, id est, propriam significationem: nam ex illa maximè sumenda est vera interpretatio legis, semperque est præferenda, nisi aliquid obstet. Sic enim de testatore dicitur in l. *non aliter*, ff. de legat. *Non aliter à significatione verborum eius recedi, quàm cùm manifestum est, aliud ipsum sensisse*; ergo multo magis de verbis legislatoris idem asserendum est. Vnde in l. 1. §. *si is, qui nauem*, ff. de exercitoria actione, dicitur, *In dubijs non esse recedendum à verbis edicti*, & in l. *prospexit*, ff. *qui & à quibus*, verbis inhærendum esse, etiamsi res grauis esse videatur. *Quod quidem* (ait) *perquam durum est, sed ita lex scripta est*. Hinc etiam in cap. 2. §. *sed æquè*, de translati. Episcop. concessa, cessione Episcopatus, non censetur concessa translatio. Et ratio redditur: *nam si circa translationem idem fieri voluisset, quod de cessione dixerat, & de translatione poterat expressisse*. Significans, non esse recedendum à proprietate verborum, quoad fieri possit. similia habentur in c. *ad audientiã*, de dec.

L. *non aliter.*

Ratio verò clara est, quia verba in communi sermone vsurpantur in propria significatione: nam idcirco illam recipiunt; ergo multo magis hoc intelligendum est seruari in legibus, quia debent esse claræ, & non expositæ circumuentionibus, & falsis interpretationibus, vt suprà diximus. Vnde confirmatur ab incommodo, quia aliàs nihil esset certum in legibus, neque per illas possent regulari actiones hominum, quia vnusquisq; posset suo arbitrio ad improprios sensus illas deriuare. Confirmatur secundo, quia propter hanc regulam docent Patres verba Scripturæ in proprio sensu esse accipienda, nisi ex circumstantijs, vel alijs locis aliud constet, quod maximè obseruandũ est, vbi dogmata fidei, aut morũ traduntur; idem ergo est cum proportione in lege, quæ est regula morum. Deniq; etiam Dialectici dicunt, ana-

logum

logum simpliciter sumptum accipi pro principali significato; verba autem, si præter sensum proprium habere possunt improprium, sunt quasi analoga, & in eis sensus propri⁹ est quasi principale analogatum; ergo absolutè posita in lege, accipienda sunt in proprio, ac principali statu. Atq; hanc regulam tradunt Iurisperiti cõmuniter, vt latè refert Tiraq. in l. *si vnquam*, § *libertus*. n. 45. & sequentib. & attingit breuiter Constanti. Rog. tract. de iur. interpr. q. 2. n. 20. Quando autem, vel quomodo hæc regula deficiat, ex dicẽdis patebit.

Tiraq. Constanti. Rog.

9. *Duplex verborum proprietas.*

Obseruandum est autem in hoc puncto in verbis iuris, seu legum, duplicem proprietatem solere distingui, vnam naturalem vocãt, aliam ciuilem. Prior non sic appellatur, quia significatio aliqua verborum legis sit à natura, cõstat n. omnia verba humanarum legum ad placitum, & ex impositione, significare, sed quia quædam significatio est ex simplici, & primæua verborum impositione, & in ea solent significari res prout verè, ac naturaliter sunt, sicut dictio, *mors*, significat naturalem mortem. Significatio autem ciuilis dicitur, quæ est per extensionem, parificationem, vel fictionem iuris, vt dictio, *mors*, significare solet ciuilem, qualis fit per religiosam professionem, & filius adoptatus dicitur filius, & sic de alijs. Quibus addi posset tertia significatio, quæ vocari põt vsualis, quia est ab vsu, & consuetudine loquendi, quæ magnam vim habere solet in significatione vocum interpretanda, adeò vt in legum expositione proprietati etiam verborũ vsus præferendus sit, vt Iurisperiti cum Bart. docent in l. *non dubium*, C. de legib. in l. *Labeo*, ff. de suppellectile legata. & in l. 1. ff. de suis, & legitimis hæredibus. Panorm. in Procem. Decret. vbi latissimè Felin. plurima congerit. Ne verò tot membra multiplicemus, hanc significationem ad duas præcedentes reuocamus: nam si vsus verbi sit communis totius populi in vulgari modo loquendi, iam illa significatio est facta magis propria magisq; naturalis, quàm primæua, quia vsus habet vim derogandi institutionem, & mutandi impositionem humanam. Si autem vsus sit solius iuris, talis significatio sub ciuili continetur.

Bart. Panorm. Felin. Significatio vsualis ad naturalem vel ciuilem reducenda est.

10. *Quomodo regula tradita sit intelligenda.*

Regula ergo proposita de priori proprietate est intelligenda, per se loquendo, & nisi circunstantiæ occurrentes, vel alia iura cogant, extensionẽ, vel limitationem facere, vt in sequentibus, psequemur. Atq; ita sumitur ex l. vlt. C. de his, qui veniam ætatis, &c. Vbi perfecta, vel legitima ætas simpliciter dicta accipi dicitur pro naturali, non pro illa, *quæ imperiali beneficio suppletur*. Idem sumitur ex c. *susceptum*, de rescrip. in 6. vbi id notat Glossa verb. *non morte*. citans alia iur. & latiùs Tiraq. dicta l. *sivnquam*, verb. *susceperit*, n. 17. Sed obseruandum circa hoc est, regulam hãc potissimum habere locum in vocibus vsualib. vt sic dicam, quas leges, seu iura accipiunt ex communi lege hominum; sunt verò aliæ voces, quæ sunt propriæ ipsius iuris, & ab ipso inuentæ, sicut vnaquæque ars propria habet vocabula, quibus vtitur, vt in iure canonico tales sunt, vox, *censura*, *excommunicatio*, & similes, & in iure ciuili, *vsucapio*, *præscriptio*, & similes; in his ergo vocibus significatio ciuilis, seu secundum ius est significatio naturalis illarum: nam est ex primæua impositione, & res per talem vocem significata non habet aliam naturam, nisi quam habet ex institutione iuris, & ideo secundum eam significationem sunt tales voces in legibus accipiẽdæ, & proprietas illarum ex iure sumenda est.

Glossa.

11. *Quando vox habeat plures significationes quid faciendum.*

Sed quid si vox habeat plures significationes prò iis in naturali proprietate? Respondeo, tunc vtendum esse regula, quæ in omnibus sermonibus ambiguis, seu æquiuocis pruden̄ter obseruari solet, videlicet, vt legis materia, aliæq; circunstantiæ attentè pẽderentur: nam ex illis determinabitur facilè verborum significatio. Maximè verò legis initium considerare, & cum illo sequentia cõiungere necesse est, quia ad illud debent trahi sequentia, nisi aliquid obstet. Nam in procemio constitutionis solet causa finalis, & principaliter mouens contineri, & ideo illud maximè spectandum est ad legis intelligentiam, vt cõmuniter tradunt Iurisperiti, quos latè refert Tiraq. in tr. *Cessante causa*, limitat. 1. n. 64. & 65. & Molinalib. 1. de primogen. c. 5. à n. 3. & Gutierr. in practicis l. 3. q. 17. n. 90. Vnde etiam in contractibus initium, & causa spectantur. l. *si procuratorem*, in prin. ff. mandati; ergo multo magis in legibus obseruandum est initium, vt ad illud cætera accommodentur. Quin potius additur in l. 24. ff. de legibus. *Inciuile esse, nisi tota lege perspecta, vna aliqua eius particula proposita, iudicare.* Itaq; ex antecedentibus, & consequentibus cum materia, & alijs circunstantijs determinãda est æquiuoca verbi significatio. Quod si verba legis adeò essent æquiuoca, vt neq; ex antecedentibus, neque ex subsequentibus, nec ex materia, aut ratione legis constare posset definitus sensus eius, illa nõ esset lex, quia non solum non esset clara, verum etiam neq; mentem legislatoris satis significaret. Vix autem fieri põt, quin altera significatio sit rei de qua tractatur, magis accommodata, & illa ferenda est iuxta regulam legis 68. ff. de regulis iuris. *Quoties idem sermo duas sententias exprimit, ea potissimum accipietur, quæ rei gerendæ aptior est.* Idem à simili sumitur ex l. *si seruus plurium.* §. *vltim.* ff. de legat. 1.

Tiraq. Molin. Gutier.

12. *Quid circa intentionem considerandum legislatoris.*

Circa intentionem, seu mentem legislatoris considerandum est, ab illa potissimum pendere tam substantiam, quàm efficaciam legis, quia, vt probatum est in li. 3. mens legislatoris est anima legis, vnde sicut in viuente substantia, & operatio vitę ab anima maximè pendet, ita in lege à mente legislatoris. Illa est ergo vera interpretatio legis, per quam mentem, & voluntatem legislatoris assequimur, & ideo quacũq; ratione de mente legislatoris constare possit, secundum illam maximè erit lex interpretanda. Quod potest cõfirmari ex principio generali; quod ex Greg. traditur in ca. *humanæ aures*, 22. qu. 5. *Non debet aliquis verba considerare*, vtiq; nuda, *sed intentionem, & voluntatem, quia non debet intentio verbis deseruire, sed verba intentioni.* Quæ verba non inueniuntur in Gregor. sed sunt Cælestini, vt infra videbimus. Denique confirmatur ex vsu iurium, considerantium vtiq; mentes legislatorum, c. *si postquam*, de electione, in 6. ibi; *Ex sui mente exigit*, &c. & in c. *secundò requiris*, de appel. ex intentione legislatoris verba extenduntur, quia *verba intentioni deseruiunt*, vt ibi allegatur. Sic etiam in l. *cùm mulier*, ff. solut. matrim. ex mente legis negatur marito ,ppter lenocinium accusatio vxoris de adulterio. Idem probatur optimè ex l. *scire eius*, § *aliud*, ff. de excusat. tutorum. ibi, *Sed etsi maximè verba legis hunc habebant intellectum, tamen mens legulatoris aliud vult.* Simile etiam de Testamentis dicitur in l. *non aliter*, in princ. ff. de leg. 3.

Gregor. Cælestin.

13. Quæret verò aliquis quî possit fieri, vt mens præter verba aliquid cõferat ad legem interpretandam. Quia homines non possunt mentem alterius hominis percipere, nisi ex verbis eius: nam, vt Greg. dicit, 26. Moral. & infertur in dict. c. *humanæ aures*, initio: *Apud homines cor verbis, apud Deum vero verba pensantur ex corde.* hîc autem agimus de humano iudicio, & intelligentia, quomodo ergo potest sensus legis, quæ in verbis consistit, ex mente sumi, cum ipsa mens per verba tantum nobis possit innotescere? Et cõfirmatur: nam si legislator per verba legis suam mentem non declaret, non cõstitueretur lex, nec oriretur obligatio, etiamsi ex alijs coniecturis possemus aliquo modo voluntatem legislatoris cognoscere, quia (vt suprà dictum est) lex non constituitur volũtate Principis, nisi per verba legis sufficienter extet expressa, quia voluntas sola non sufficit per se ad obligandum, nec etiam est satis, quod aliũde priuatim innotescat, sed necesse est, vt in ipsa lege sufficienter contineatur: ergo non possumus è contrario per

Gregor.

voluntatem cognoscere verborum sensum.

14. Ad interrogationem respondetur, cum dicimus mentem legislatoris deseruire ad interpretandam legem, non esse sensum, ipsam voluntatem legislatoris merè internam, vel secundum se spectatam esse posse regulam interpretandi legem, contra hunc n. sensum rectè procedunt obiectiones factæ; sed sensus est, verba nudè sumpta sæpe esse ambigua, & ex varijs intentionibus, ac voluntatibus posse procedere, & ideo ex adiunctis, i. ex materia, aut circunstantijs prudenter pensandum esse, ex qua voluntate, & intentione processerint, & tunc ad intentionem legislatoris accommodandam esse verborum significationem, & interpretationem. Ita sumitur ex sententia Hilarij li. 4. de Trinit. dicente, *Intelligentia dictorum ex causis est assumenda dicendi, quia non sermoni rei, sed rei est sermo subiectus*, c. *intelligentia*, de verb. significat. Verum est igitur, homines iudicare de mente loquentis ex verbis, non tamen ex illis nudè, & abstractè sumptis, sed vt coniunctis omnibus circunstantijs, à quibus determinari possunt ad hanc mutationem potius, quàm aliam iudicandam. Vnde ad cõfirmationem fatemur, legem non constitui per internam voluntatem, nisi in lege ipsa sufficienter manifestetur, vt probat ratio facta. Nihilominus tamen, vt verba legis sufficienter indicent intentionem, & voluntatem legislatoris, non est necesse, vt abstractè, & nudè sumpta illã indicent, sed possunt, ac debent ex omnibus adiunctis determinari.

Quomodo mens legislatoris potest esse regula interpretandi.

Hilar.

15. Secundò interrogari hic potest, ân mens legislatoris plus cõferat ad veram interpretationem legis, quàm verba, vel è conuerso. Nam ex dictis videtur sequi, plus menti esse tribuẽdum, quàm verbis, quia mens est præcipuum in lege, nam est vita eius. Item propter quod vnumquodq; tale, & illud magis: sed verba sunt propter mentem, & non è contrario; ergo præferenda est mens verbis. Vnde in cap. *in hu*, de verb. significat. dicitur, *Non debet aliquis considerare verba, sed voluntatem, cum non intentio verbis, sed verba intentioni debeant deseruire.* In contrarium verò facit, quia licet ordine intentionis mens sit prior verbis, sic enim dicuntur verba esse propter mentem, quia ad illam indicandam instituta sunt, nihilominus ordine executionis, seu in genere causæ instrumentalis priora sunt verba; nam per illa deuenimus in cognitionem mentis, & voluntatis legislatoris; ergo præferenda est verborum vis in legis interpretatione. Et confirmatur: nam illud est præferendum, quod certius est, sed verborum proprietas est certa, & clara: mens autem legislatoris solum per coniecturas cognoscitur, in quibus sæpe homines falluntur; ergo pferenda sunt verba per se loquendo, vel saltem regulariter. Quod videtur sentire Tiraq. in dict. l. *si vnquã*, verb. *libertu*. n. 23. cum Bald. in c. *licet*. de elect.

Tiraquel. Bald.

16. Respondeo, hanc comparationem non posse fieri inter verba legis, & voluntatem legislatoris, vt in se est merè interna, cum voluntas non hoc modo cognoscatur, neq; vt sic deseruire possit ad intelligendam legem. Potest ergo fieri comparatio, vel inter verba ex vna parte, & alias coniecturas, quibus mẽtem legislatoris indagamus ex alia, vel inter vim, & proprietatem verborum & mentem legislatoris sufficienter coniectatam per varia signa simul sumpta. Priori ergo modo dicendum videtur, verba per se loquendo esse potissimum signum voluntatis legislatoris, & illo maximè vtendum esse ad mentem legis perspiciendam, nõ tamen illo solo, sed simul cum alijs, à quibus interdũ vinci, ac superari potest. Primum horum intendunt Doctores allegati, & cõstat, quia significatio verborum est magis expressa, & certa. Item, quia verba sunt, quæ ex intentione legislatoris potissimum assumuntur ad declarandam voluntatem suam; ergo illa etiam primò, ac principaliter consuli debent ad eandem voluntatem cognoscendam. Altera verò pars sufficienter probata est in principali regula, & in declaratione præcedentis dubitationis. Vnde constat, in secundo sensu cõparationis mentem legis, vtcunq; sufficienter cognita sit, esse verbis præferendam, quod satis probant rationes priori loco factæ. Probatur etiam ex l. *non dubium*, C. de legib. dicente, *Contra legem agere, qui per occasionem verborum contra legis utilitatem voluntatem*; est ergo voluntas verbis præferenda. Item in l. *nominis*, de verbo. signific. dicitur, *Ex l. esse tã quod est ex sententia legis, quam quod ex verbis*, vbi Gloss. expon. *Tam quod est ex sententia præter verba, quàm quod est ex verbis, & sententia*: nam quod est ex verbis sine sententia, non est lex, vt visum est. Hoc deniq; modo dicitur in dict. l. *non aliter*, ff. de legat. 3. à verbis legis recedi, vbi de mente legislatoris constat. Dicimus autem à verbis legis recedere, quando illa extendimus, vel restringimus, vel multo magis quando à proprietate verborum aliquantulum recedimus, quod etiam facere licet, quando necessarium est, vt à mente legislatoris non recedamus, quia tunc verba re vera non significant voluntatem legislatoris secũdum suam proprietatem, sed secundum aliquam translationẽ, vnde est illud Greg. in c. *præterea*, de verb. signific. *Plerumq; dum proprietas verborum attenditur, sensus veritatis amittitur.*

Interdum propriam verborum vim aliquantulum recedimus, vt mens legislatoris non mutetur.

17. Tandem verò interrogari potest, quibus modis, vel coniecturis vtendum sit ad mentem legislatoris indagandam præter nudam vim verborum. Respõdeo multa assignari, à Iurisperitis, præcipua verò capita sunt hæc. Primò materia legis: nam illi maximè debent verba deseruire, iuxta sententiam Gregorij supra citatam. Sic in c. 2. de translat. Episc. §. *sed neque*, exponitur, *Ecclesiam duci viduatam*, etiamsi habeat Episcopum non consecratum, vel inutilem, quia materia talem sensum postulabat. Sic etiam in l. *si verè*, ff. *locati*, verbum, *donationis*, per verbum transactionis exponitur, *materia exigente.* Secundò quoties verborũ proprietas induceret iniustitiã, vel similem absurditatem, circa mentem legislatoris, trahenda sunt verba ad sensum ẽt improprium, in quo lex sit iusta, & rationabilis, quia hæc præsumitur esse mens legislatoris, vt multis iuribus declaratum est in t. de legib. ff. Et in eis ratio ostenditur. Nam in l. 18. dicitur, *Benignius leges interpretandæ sunt, quo voluntas earum conseruetur.* Ergo si necessaria sit ẽt impropria interpretatio, vt voluntas sit, vel præsumatur iusta, in eo sensu accipienda est lex, quia aliàs non conseruabitur voluntas legislatoris, cum lex iniusta non sit lex. Et in l. 19. additur, *In ambigua voce legis ea potius accipienda est significatio, quæ vitio caret, præsertim cum voluntas legis ex hoc colligi possit.* Quia nimirũ sine vitio esse præsumẽda est. Quod habet verum, etiamsi illa ambiguitas sit per analogiam, vel improprietatem, & idem sumitur ex l. *nulla iuris ratio*, eodem.

Quibus mediis mens legislatoris indaganda.

18. Tertio ex comparatione ad alia iura potest indagari mens legislatoris in aliqua lege, etiam præter vim, & proprietatem verborũ eius, idq; dupliciter. Primo ex repugnantia, & contrarietate aliarum legum, quæ oriretur in vno verborũ sensu, & vitatur in alio, tunc n. interpretamur mẽtem legislatoris nõ fuisse derogare superioribus legibus, aut illas corrigere, & ideo vsum fuisse verbis in ea significatione, quæ cum alijs iurib. stare possit. Quia non receditur à iure antiquo, nisi quatenus in nouo exprimitur, l. *præcipimus*, in fin. C. de appellat. & notat Gloss. in c. *cupientes*. §. *quod si*. verb. *petere*, de elect. in 6. Correctio n. & mutatio legis odiosa est, & de se non admittitur, nisi vbi omnino vitari non pot. Vnde addunt Iurisperiti, vitandam esse, etsi opus sit verba posteriora legis minus propriè interpretari. Ita docent Anton. de Butr. in c. *cum d. lectus*, de consuet. n. 15. & ibi Imol. n. 12. & Fel. in c. *non potest*, de re iudic. n. 8. §. *limita duplici*. cum Panor. in c. *cum olim*, de re iudic. in fin. q ad hoc ẽt inducit Glossam vlt. interpretantem illũ textũ iuxta hanc regulam. Nam cum textus ille requirat concordiam eligentium; & cõcordia in rigore significare

Vide Cutier. in Pract. l. 1. q. 15. art. 11. & 25. Imola. Bartolus. Felinus. Panormit.

ficare videatur, vt nullus discrepet: nihilominus sufficere censet, vt fiat maiori parte consentiente: nam hæc est concordia iuridica, de qua intelligenda est illa lex, cum non declaret, se velle communi iuri derogare. Vnde colligo, ita licere ob eam causam verba legis impropriè interpretari, vt tamen seruetur aliqua proprietas verborum, saltem secundum consuetudinem iuris, vt in exemplo adducto constat, & idem inuenitur in alijs, quæ afferri solent. Estq; valde consentaneum rationi, quia esto non semper legislatores loquantur iuxta naturalem proprietatem verborũ, semper tamen videntur loqui saltem secundum aliquam iuris proprietatem, aut cõsuetudinem, quando materia aliud non postulat. Neq; maior extensio videtur admittenda, ne detur occasio, & licentia corrumpendi iura, quod est maius incõmodum, quàm admittere aliquam iuris correctionem. Altera via colligendi mentem legislatoris percõparationem ad alia iura, est per concordiam. Vbi n. cõueniens sensus legislatoris sumi nõ potest ex verbis in rigore, ac naturali proprietate sumptis, & alia significatio suppetit, in qua sensum accõmodatum reddunt, multum iuuabit, si talis significatio verborũ cõsentanea sit alijs iuribus, in quibus similia verba in illo sensu accipiuntur, vel æquiparantur: tunc n. valde probabilis fit talis interpretatio ex mente legislatoris, quia secundum ius loqui præsumitur. Et hoc maximè habet locum, quando talis interpretatio benigna est, & nullum aliud habet incõmodum: nam benigna interpretatio legis, cæteris paribus, præferenda est, iuxta l. *benignius*, ff. de legib.

Semper aliqua proprietas verborũ seruanda.

19. Vltimò circa rationem legis addendum est, illam quidem non sufficienter continere mentem legislatoris, si tamen de illa constet, multum valere ad eandem mentem legislatoris inuestigandam. Ita docuit Bald. in c. *licèt*, de elect. & Decius in c. *secundo requiris*, de appell. & plures alij apud Tiraq. in dict. l. *si vnquam* §. *libertis*, n. 23. & prior pars constat, tum quia ratio legis non est textus legis, tum etiam quia multa per legem humanã statuuntur arbitrio potius, quàm certa ratione, & ideo, *non omnium, quæ per leges statuuntur, ratio reddi potest*, vt dicitur in l. *non omnium*, de legib. Quanuis n. lex semper sit rationi cõsentanea, nihilominus electio inter ea, quæ rationabilia sunt, sæpe nõ habet rationem, & ideo non semper est inuestiganda, vt dicitur in l. *& ideo*, ff. eodẽ. ergo sola ratio legis non continet legislatoris voluntatem, quia pro suo arbitrio potuit non in omnibus illi conformari, sed solũ quatenus voluit, & suis verbis explicauit. Vnde intulit Bald. suprà, maioris momẽti esse verba, quàm rationem, *etiam magistralem*, vt ipse loquitur, quia verba sunt quasi legis substantia, & immediatè continẽt voluntatem legislatoris. Ratio autem solum remotè illam indicat.

Ratio legis quibus conueniat ad mentẽ legislatoris indagandã. Bald. Decius. Tiraquel.

Bald.

20. Nihilominus tamen posterior etiam pars verissima est. Oportet tamen circa illam aduertere, duplicem esse posse rationem legis, vnam in lege non expressam, sed ab interpretibus excogitatam. Aliam in lege ipsa explicatã. Prior ergo ratio licèt aliquid conferat ad assequẽdam legislatoris mentem, non est tũ certum iudicium, sed probabilis tantum coniectura, tum quia sæpe ratio nõ est certa, sed in opinione Doctorum posita est, tum etiam quia multò minùs certum est, illam fuisse rationem, quæ mouit ipsum legislatorem, cum possint esse aliæ, à quibus moueri potuerit, & consequenter est incertum, ad quam rationem magis accõmodandus sit sensus legis. At vero quando ratio legis in ipsa lege continetur, magnũ indicium esse potest mentis legislatoris, & post verba ipsa, videtur secundũ certitudinis locum obtinere, quia tunc ratio legis est aliquo modo pars eius, nã in ea continetur, vt supponitur. Vnde necesse est, vt pceptũ, & voluntas legislatoris sit rationi suæ accommodata, & cõsequenter, vt verba significãtia actũ pceptum, si ambigua sint, ex rõe ibi expressa determinationem accipiant; ergo ex tali ratione efficaciter probatur mens legislatoris. Quod ideo manifestum visum est Bartolo, & multis alijs Iurisperitis, vt sæpe non distinguant inter hanc rationem, & mentem legislatoris, & vtramque pariter vocant animam legis vt supra lib. 3. dixi, & attigit Deci. loco proximè citato. Veruntamen licet illa duo sint valde propinqua, in rigore sunt distincta, vt ibi patuit, & ideo ratio est medium ad indagandam mentem, & moraliter certum, quando est in lege expressa, non tamen ita infallibile, quin aliæ etiam circunstantiæ põderandæ sint, quia etiam ipsius rationis sensus potest esse ambiguus, & ex alijs circunstantijs certior redditur. Et contingere etiam potest, vt ex eadem ratione voluntas varijs modis, & ad diuersa moueatur, & ideo ad plene cognoscendã legislatoris voluntatem, quæ est propria mens eius, non sufficit sola ratio, etiã in lege expressa, sed omnia expendenda sunt, & attentè considerãda.

Ratio legis in ipsa lege contenta magis indicium mentis legislatoris.

Bart.

Decius.

CAPVT II.

Quando, & quomodo habeat locum extensio in legibus humanis per earum interpretationem.

1. Legis interpretatio, si præcisè, ac secundum vocis rigorem sumatur, solum consistit in declaratione, & intelligentia proprij, & (vt sic dicam) immediati sensus ipsius legis, sistendo tantum in vsitata, & propria significatione verborum, & in sensu legis ex illis sic intellectis resultante, & hanc interpretationẽ videtur vocasse declaratiuam Bartol. in l. *omnes populi* ff. de iustit. & iure, q. 6. principali, & de illa tractat in quæstiunc. 3. nobis vero nihil de illa dicendum superest, præter dicta in capite præcedenti. Alio ergo modo sumitur interpretatio prout aliquid specialiter operatur circa legem, quæ multiplex est secundum varios effectus, vnus est correctio, vel abrogatio legis, de qua infra dicemus, quia specialiter fit per vnam legem circa alias, vel per posteriores circa præcedentes; alii vero sunt, qui in vnaquaque lege secundum se spectari possunt, vt sunt extensio, restrictio, exceptio vel excusatio, seu cessatio obligationis legis, vel aliorum effectuum eius, & de singulis aliquid dicendum est, vt generales regulæ habeantur ad decidendos casus ex legum intelligentia pendentes.

Legis interpretatio declaratur.

Bart.

Primo igitur circa extensionem aduerto, quadruplicem extensionem in lege posse cogitari. Vna est intra verborum proprietatem secundum naturalem significationem, alia est vltra proprietatem naturalem, & intra proprietatem ciuilem, siue per communis iuris vsum, siue per aliquam iuris fictionem, tertia esse potest vltra vtramque proprietatem per aliquam improprietatem, siue in significatione alicuius verbi, aut nominis, siue in connexione verborum, siue in subintelligenda, vel supplenda aliqua particula non expressa in lege. Et ita in hoc tertio membro potest esse infinita varietas, & inæqualitas per maiorem vel minorem improprietatem. Quarto potest cogitari extensio vltra omnem significationem verborũ etiam impropriam, solum propter rerum, vel casuũ similitudinem, aut identitatem formalem in ratione legis: Quintò addi potest extensio vltra mentẽ legislatoris. Sed hanc non admittimus, vt infra dicemus, nec vltra dictos modos extensionis videtur alius possibilis per comparationem ad verba, vel rationem legis, quæ est veluti terminus à quo procedit extensio. Potest autem extensio fieri ad personas, ad res, seu casus, ad loca, vel ad tempora, & ita ex parte termini ad quem (vt ita dicam) possunt etiam extensiones multiplicari.

2. *Quadruplex extensio legis.*

Dico ergo primò: Omnis lex non odiosa per se loquendo, extendenda est ad omnia, quæ verba in significatione propria, ac naturali comprehendunt, nõ vero

3. *Quousque lex odiosa extendenda sit.*

verò vltra illa, nisi alia specialis ratio id requirat. Exempla sunt, si lex loquatur de filijs, vt filias etiam cõprehendat, quia illa vox in significatione propria cõmunis est, non verò ita comprehendit nepotes ex vi significationis, nisi alia ratio cogat. Et ideo dixi, *per se loquendo*. nam ex accidenti possunt verba intra illam significationem coarctari, vt si ex ampla intelligentia etiam proprijssima, sequatur aliquod absurdum, vel correctio alterius legis, vel aliquid simile, vt in capite sequenti explicabimus. Sic ergo explicata assertio communis est in c.1. de constit. vbi bene Deci. lect. 1. num. 23. & sequentib. Panormit. nu. 14. & sumitur ex Glossa in l. *non possunt*, ff. de legibus in fine. Prior ergo pars affirmans patet, quia tunc nulla est ratio extendẽdi legem vltra naturalem proprietatem verborũ; ergo non debet fieri, quia regulariter homines loquũtur secundum proprietatem verborum, & si absolutè & indefinitè loquuntur, de toto significato verborum loqui intelliguntur. Et hoc maximè habet locũ in legibus, in quibus indefinitus sermo æquiualet vniuersali, quia sunt regulæ generales, & doctrinalem sermonem continent; vt optimè probari potest ex lege *prospexit*, ff. qui, & à quibus, & tradidit Bartol. in l. 1. §. *sed & si*, ff. de ventr. in possess. mitten. num. 3. vbi in scholijs multa referuntur. Et confirmatur, quia lex quæ non continet odium, aut speciale grauamen, inter fauores reputari potest, vt in principio libri præcedentis dixi; ergo inter prædictos saltẽ limites extendenda est.

4. Altera vero pars negatiua cum sua moderatione exceptiua, etiam est clara, quia per se loquendo, ac regulariter, homines vtuntur verbis in significatione maximè propria, multò ergo magis id est obseruandum in legibus. Et hoc etiam confirmant multa ex his, quæ in superiori capite adduximus, & nonnulla iuris principia, vt quod *vbi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus*, quod sumitur ex dicta l. *prospexit*, & l. 1. ff. de leg. præst. Cui æquiualens est, vt *quod absolutè dicitur, simpliciter, & sine diminutione accipiatur*, l. *de pretio*, ff. de publicana, &c. cui consonat l. *cum Prætor*, 170. ff. de regul. iur. iuuat etiam quod *simplicibus legibus est amica*, vt dicitur in §. *cæterùm*, Instit. de legitim. agnat. succ. & alia similia. Et hæc assertio ex sequentibus magis declarabitur, quando verò specialis ratio maiorem extensionem postulet, quando verò tantã nõ patiatur, dicemus capite sequenti.

5. *Lex fauorabilis ad omnẽ proprietatem verborũ est extendenda.*

Dico secundò: Quando lex est fauorabilis, vel specialis aliqua ratio iuris intercedit, extendenda est ad omnem proprietatem verborum, non solum naturalem, sed etiam ciuilem, seu iuridicam, non vero vltra illam, nisi maior necessitas id postulet. Hæc posterior pars latius tractabitur in assertione sequenti, nũc verò sufficienter constat ex dictis in capite præcedenti, quia verborum proprietas tenenda est, nisi necessitas cogat, quia alias nihil erit certum, & constans in dispositione legum. Prior ergo pars assertionis, quæ præcipuè nunc intenta est, communis est, & clara. Et in communi suaderi potest, quia vnaquæq; ars vtitur verbis sibi proprijs, & iuxta propriam consuetudinẽ vel institutionem; ergo multò magis id seruandum est in legibus. Nec enim cogend⁹ est legislator, vt quoties loqui vult de filijs naturalibus, & adoptiuis, specificè id faciat, sed aliquando vti poterit voce communi; ergo in legibus habere potest locum extensio secundum totam significationem propriam verborum non solum naturalem, sed etiam ciuilem; ergo maximè ita sunt accipienda verba in fauorabilibus legibus, iuxta vulgata principia iuris. Quod tamen semper est intelligendũ per se, & nisi aliud obstet, iuxta alia principia, & regulas, quas proponemus. Idẽq; erit, quando eadem omnino ratio in lege expressa in omnibus illis significationibus inuenta fuerit, tunc enim satis indicat eadẽ ratio, intentionẽ legislatoris fuisse de omnibus illis loqui.

6. Atque ad hanc regulam spectant variæ quæstiones, quæ de hac extensione tractantur à Doctoribus; quarum resolutio ab illa pendet, & à posteriori, & quasi per inductionem illam confirmat. Vna, & satis celebris est, an lex loquens verbis propriè significantibus casum verum, extendatur etiam ad fictũ, quem sub lata significatione verba comprehendere possunt modo explicato. Quam quæstionem tractant Bart. & alij Legistæ in l. *si is, qui pro emptore*, ff. de vsucap. & in l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. & in l. *cum ex oratione*, ff. de excusat. tutor. & in l. 3. §. *hæc verba*, ff. de negotijs gest. nam ex his, & aliis iuribus inter se collatis constat, interdum legis verba extendi ad casum fictum, interdum verò non extendi. Vnde ordinaria regula est, in materia stricta, id est, odiosa, correctoria & similibus non admitti extensionem illam, in materia autem ampla, id est, fauorabili admitti. Vt cum lex loquitur in fauorem filiorum, adoptiui etiam venire solent, vt docent Baldus, & alij apud Menoch. l. 4. præsumpt. 89. n. 36. & lex loquens de legitimis, legitimatos comprehendit, teste Bart. in dicta l. *si is, qui pro emptore*, n. 30. & Menoch. supra n. 22. Vnde potest hic notari alia regula, scilicet, quando lex omnino æquiparat fictum cum verò, tunc quoad dispositiones, seu effectus eiusdem iuris, ordinariè habere locum extensionem legis secundum totam proprietatem ciuilem seu legalem, quia lex disponere censetur secundum eiusdem iuris vsum, & institutionem. Vt, v. g. dicit lex legitimatum nihil differre à legitimo, vtique quo ad dispositiones iuris, vel secundum iura factas, Authent. quibus modis nat. effi. & c. cap. 1. & 3. Inde ergo fit, vt nomine legitimorum ordinariè veniant etiam legitimati, nisi aliud constet aliunde de mente legis. In quo etiam considerandum occurrit, hoc maximè habere locum, quando effectus per legem inductus est, quasi dispensatio in aliquo defectu non à natura, sed ab hominibus introducto, vt est ingenuitas concessa contra seruitutem: nam seruitus non est conditio naturæ, & ideo seruus factus ingenuus per legem, simpliciter venire solet in legibus nomine ingenui, vt patet ex dicta l. *cum ex ratione*, Maxime vero in materia fauorabili. Et alia exempla afferemus in sequentibus.

Extensio admittenda in materia fauorabili, non verò in odiosa.

7. *Lex aliquando extenditur vltra proprietatem verborum tam naturalem quam ciuilem*

Dico tertiò: Extensio legis per improprietatem, seu vltra proprietatem verborum, tam naturalem, quam ciuilem rarò locum habet, admittenda verò est, quando alias vel lex fieret illusoria, & nullius momenti, vel iniustitiam, aut aliam absurditatem contineret. Hanc conclusionem in terminis posuit Abb. in cap. 1. de constit. n. 14. & sequitur ibi Deci. & alij, & Felin. referens alios in cap. *translato*, de constit. nu. 14. Couarr. 3. variar. cap. 3. n. 9. Nauarr. in sum. c. 27. n. 51. & in cap. *pœnæ*, de pœnit. dist. 1. nu. 16. & 21. & sumitur ex Gloss. penult. in cap. 2. de vsur. in 6. Qui omnes præcipuè loquuntur de posteriori parte assertionis. Nã prior, scilicet quod hæc licentia extendendi legem ad improprium sensum, per se non liceat, sed tantum necessitate cogente, per se nota est, & ex dictis in capite præcedenti satis probatur. Quod verò propter dictã causam liceat, optimè probatur ex l. *scire etiam*, §. *aliud* ff. de excusat. tutor. vbi propter vitandum absurdum lex ibi dicens, *Vel intra centum milliaria*, extenditur, vt etiam intra quatuor centum locum habeat. Et à simili etiam sumitur ex l. *nam absurdum*, ff. de bon. libert. & optime in l. *si stipulatio*, de oper. liber. Et confirmari hoc potest ex cap. *si ciuitas*, de sententia excommunic. in 6. vbi interdictum ciuitatis extenditur ad suburbia, ne vilipendi valeat sententia interdicti. Idẽ probatur ex cap. *significauit*, de Iudæis, vt illud bene expẽdit Nau. in sum. cap. 27. n. 51. Ratio autem est, quia est vulgaris regula, omnem dispositionem ita esse interpretandam, vt valeat potius, quam pereat, ergo multò magis lex, quæ magno consilio fit: at verò si iniustitiam contineret, non esset lex; ergo ita est interpretanda, vt & sit lex, & non sit iniusta, etiamsi ad hoc necessarium sit verba extẽdere vsque ad improprietatem;

tatem. Et eadem ratione vitanda est omnis absurditas à lege per eius interpretationem, quia si esset absurda, irrationabilis esset, & consequenter non esset lex. Idem denique erit si sit inutilis, & nullius momẽti, quia etiam hoc modo nihil ad commune bonum conferet, ac subinde non erit lex. Et præterea cum lex auctoritate publica fiat, & magnõ consilio, non potest præsumi facta in eo sensu, vt sit iniusta, absurda, vel inutilis. Vnde etiam de statuto dixit Albert. cons. 20. n. 11. non esse ita interpretandum, vt eluforium fiat, & sequitur Mascard. concl. 596. n. 2. Imò etiam in lege odiosa fit hæc extensio, ne fiat fraus legi, & ita fiat inutilis, vt in l. 4. ad Macedon. sub mutuo comprehẽditur venditio pecunia credita. Et ad id valet l. *cum quis*, 126. de regul. iur. & Glossa vlt. in capit. vltim. de vsur. in 6. vbi nomẽ testamenti ad codicillũ extendit in materia pœnali, ne lex fiat illusoria, estque ibi communiter probata. Et plures alios in eandem sententiã refert Tiraq. in ll. conn. Gloss. 5. n. 115. & Sarm. l. 1. sel. c. 12. n. 7. At q̃ in his assertionibus nõ videtur esse controuersia inter auctores: nã in his generalibus regulis conueniunt, licet alij plures, alij pauciores limitationes adhibeãt, quas nunc nõ expendimus quia pendent magis ex particularibus materijs, seu ex applicatione generalis doctrinę ad illas, q̃ ex formali ratione interpretandi leges.

CAPVT III.

Vtrùm lex extendi possit ad casum non comprehensum sub aliqua verborum significatione, propter solam rationis similitudinem, vel identitatem.

1. QVæstio hæc valde controuersa est inter auctores & non paruam habet difficultatem, & ideo specialiter tractanda est. Multi ergo sentire videntur, tãtam extensionem fieri non posse. Et potest suaderi primò, quia ratio legis non est lex, nec formaliter illam constituit tanquam forma substãtialis eius, quia hęc est voluntas legislatoris significata per verba; ergo si verba in aliqua significatione non extenduntur ad aliquem casum, quamuis fortasse ratio in eo militet, non est de illo lata lex. Dices, voluntatem legislatoris esse rationi conformem, & ideo tantum extendi, quantum ratio eius. Sed contra hoc argumentor secundò, quia stante eadem ratione potest Princeps velle vnum, & non aliud, vel pro sola libertate, vel certè, quia non expedit multa præcipere, aut prohibere, neque omnia omittere, & ideo eligit vnum pro arbitrio suo, quod sæpe potest facere sine culpa; imò etiam interdum propter aliquam rationem. Nam licet nos lateat, fortasse non defuit legislatori aliquod motiuum, propter quod vnum præciperet, & non aliud, non obstante aliqua similitudine rationis. Vnde confirmatur tertiò, quia ipsa determinatio expressa verborum ad vnum casum, & taciturnitas alterius, indicat potius legislatorem vnum voluisse præcipere vel prohibere, & non aliud, ex illa coniectura iuridica, *quia si voluisset, expressisset*; ca. 2. de translat. Episcop. cap. *ad audientiam*, de decim. Vnde potius solet interdum sumi argumentum ab speciali, quia dum hoc in speciali prohibetur, & alia tacentur, signum est alia non prohiberi. Denique lex non est vltra totam significationem extendenda sine necessitate, aut ratione cogente; hic autem nulla est, sed sola coniectura similitudinis rationis, quæ & infirma est, quia nunquam potest illa similitudo omnimoda satis probari, cum non oporteat legislatorem omnem rationem exprimere, quæ ipsum mouit, & per alias cõiecturas, quas adduximus, illa sufficienter eliditur, argumento cap. *verisimile*, de præsumptionibus; ergo propter solam rationem non est lex extendenda vltra verba. Et hãc sententiam significat Glossa in cap. *in fidei*, verb. *inquisitionis*, de hæret. in 6. tenet Anton. in cap. vlt. de cõsuet. n. 57. Domin. in cap. 1. de temporib. ordin. in 6. n. 9. Adrian. in 4. Mater. de excommunic. q. 3. excep. 8. & Cordub. l. 1. q. 11. opin. 2. ad 3. & multi alij apud Tiraq. in l. *si vnquam*, verb. *libertu*, à n. 2. vbi innumera pene congerit, & allegat vsque ad num. 30. & præcipuè in nu. 20. & 21.

2. *Ratio legis aliquando extenditur vltra significationem verborum.*

Multi verò alij affirmant, tantam esse vim rationis legis, vt propter illam comprehendere censeatur casus in lege omissos, si in eis par ratio militet, licet alias sub verbis legis non contineantur. Pro qua sentẽtia multa etiam congerit Tiraquel. supra à n. 42. vbi etiam plures auctores allegat. Idem Constanti. Roger. in tract. de iur. interpret. § 1. à num. 21. Molin. l. 1. de primogen. c. 5. n. 7. & sequentib. Couarr. in cap. *alma*, 2. p. §. 4. n. 7. vers. *secundo*, Angel. verb. *lex*, n. 6. & 8. cum Imol. & Gemi. Sylues. q. 18. cum Panormit. in c. *in insulis*. de regular. n. 3. vbi ait, dispositionem legis extendi propter rationem expressam in lege, etiamsi verba id non patiantur. Idem ferè habet in cap. 1. de iuram. calum. n. 8. Fundamentum potissimum est, quia ratio legis, præsertim in ipsa expressa, indicat sufficienter, intentionem legislatoris esse prohibere aliquid, non quatenus materialiter (vt sic dicam) tale est, sed vt subest tali rationi, ac subinde prohibere quidquid talem rationem æqualiter induit; ergo dispositio talis legis tam vniuersalis est, quã eius ratio, etiamsi verba eius id non exprimant. Et confirmatur quia hoc modo decisio vnius casus per sententiam Principis censetur habere vim legis pro omnibus similibus, quia, nimirum, casus ille particularis materialiter sumptus solum censetur esse tanquam quoddam exemplum, in quo ratio decisionis exercetur, quia vero ratio est, quæ fundat decisionem, ideo vniuersalis esse censetur pro cunctis similibus; ergo idẽ est cum proportione in quacumque lege. Et ad hoc confirmandum allegantur varia iura; quæ nunc non licet sigillatim expendere, quia intellecta generali doctrina, potest vnusquisque iuxta eã singula interpretari.

3. *De lege humana propria semnõ esse debet.*

In hac re difficile est iudicium ferre, propter varia dicta Doctorum, & iurium, quæ ab ipsis allegantur. Vt tamen quod sentio diluciuè, & breuiter explicare valeam, suppono, sermonem esse de lege humana propria, id est, disponente, & inducente nouam obligationem, quę ex sola ratione naturali non oritur: nam si lex hominis tantum sit declaratiua rationis naturalis, sine dubio tantum extenderetur, quantum ipsa ratio. Nec de hoc esse potest controuersia. Deinde differentiam constituo inter paritatem rationis, & idẽtitatem. Paritatem rationis voco, quando licet rationes sint diuersæ, habent inter se æqualitatẽ, vt sunt v. g. ratio amicitiæ, aut gratitudinis, quæ inter se diuersæ sunt, possunt autem æquiparari, & moraliter æquales iudicari. Identitatem autem voco, quando in diuersis materijs vna, & eadem ratio pietatis promouendæ, aut nocumenti euitandi intercedit. Quã distinctionem attingunt Iuristæ allegati, & paritatẽ vocant similitudinem rationis, aliam identitatem, vt videre licet in Baldo, & alijs, quos Tiraquel. citat, & expressius Rochus Curt. tract. de consuet. ad c. vlt. cod. sect. 4. n. 23. ex Alexan. cons. 75. & Paulo de Castr. cons. 338. & in cons. 84. vt illum refert, & sequitur Tiraquel. in dicta lege *si vnquam*, verbo *libertu*, numero 45.

4. *Similitudo rationis non sufficit, vt ob eam obligatio legis ex vno casu ad similem extendatur.*

Primò igitur censeo, solam similitudinem rationis per æquiparationem, seu æquiualentiam sine identitate non sufficere, vt legis obligatio ex vno casu ad similem extendatur, vt ex persona ad personam, aut alio simili modo, quando sub verbis legis in aliqua significatione non comprehenditur. Ita opinantur in primis auctores citati in prima opinione. Deinde idẽ planè sentiunt Paul. Castrens. Alex. & Rochus proximè citati. Ad idem potest citari Glossa in capit. 1. de temporib. ordin. in 6. verb. *latis*. Nam licet in principio videatur repugnare, in vltimis verbis tandem exponit

exponit illum textum, non admittendo extensionem propter similitudinem rationis, verum est, non fundari in hoc, quod similitudo rationis non sufficeret, sed in hoc, quod ratio aliqua dissimilitudinis excogitari potuit. Veruntamen etiam hinc sumi potest argumentum pro conclusione, quia si verba legis nullo modo casum comprehendunt, sola similitudo rationis non potest sufficere, vt dispositio legis censeatur habere locum in alio casu simili, quia nunquam potest similitudo esse tanta, quin facile fit aliquam rationem differentiæ inuenire. Sed vlterius declaratur, incipiendo à certioribus. Nam in primis ferè omnes fatentur, hanc extensionem per similitudinem rationis non habere locum, vbi alia lex aliter disponit in alio casu, quantumcunq; simili, vt expresse docent Bartol. in Authent. *quas actiones*, C. de sacrof. Eccles. num. 8. & 9. & in l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. q. 6. principali, quæstiunc. 4. consentit Abb. cons. 29. n. 4. vol. 2. & in cap. *translato*, de constitut. n. 4. vbi clarè loquitur de ratione simili, non eadem, vt Bart. etiam loqui videtur, vt illum etiam Rochus exposuit. Idem Felinus in dicto capit. *translato*, de constitut. numero 13. Et ratio est, tum quia legum correctio est iuris strictissimi, vt infra dicemus, & ideo non habet in illa locum extensio propter solam similitudinem rationis tum etiam quia fortius vinculum est legis expressæ, quam sit ratio alterius legis propter solam similitudinem; ergo non potest hæc lex contra alteram prævalere. Ex quo obiter colligo, solam similitudinem rationis non sufficere vt casus sit comprehensus in lege ex mente legislatoris: nam si esset comprehensus, re vera eximeret illum à contraria lege antiquiori.

5. *Duo in lege pœnali distinguenda* Deinde in legibus pœnalibus est facilior, magisque recepta assertio (idemque intelligatur cum proportione in irritantibus, & in omnibus odiosis.) Vt autem caueatur æquiuocatio, quæ in hoc committi potest, distinguenda sunt in lege pœnali duo, scilicet, præceptum, vel prohibitio, & pœnæ impositio. Quod ergo attinet ad pœnam, certum existimo, non posse legem pœnalem quoad pœnam extendi propter solam similitudinem rationis, quantacunque ista sit. Quod præter auctores proxime allegatos sensit Gloss. in cap. *in pœnis*, 49. de regulis iuris in 6. dicens, *quod de pœnis non arguimus ad similia, quia pœna non excedunt proprium casum*, Idem docuit Anton. de Butr. in cap. vlt. de consuet. n. 57. & 58. & bene Castr. lib. 1. de lege pœnal. cap. 7. docum. 3. eandem opinionem tenet, & communem Doctorum esse dicit Molina tract. 2. de instit. disp. 176. §, *quarò*, Emman. Roder. tom. 1. quæst. regular. qu. 11. ar. 6. regula 14. Sanci. lib. 10. de matrim. disp. 4. Probari autem potest primò ex generali regula iuris, in pœnis benigniorem interpretationem esse faciendam; at extensio pœnæ propter solam similitudinem non fit per interpretationem benignã, sed nimis rigorosam; ergo. Secundo, quia hæc extensio vel fieri posset à casu ad casum similẽ æqualem, vel grauiorem, vel à persona ad personam, vel à pœna ad pœnam, vel à loco ad locum, aut alia simili circunstantia; nihil autem horũ potest dici cum probabilitate; ergo.

6. Probatur prima pars de casu ad casum, quia pœnæ impositio licet secundum generalem rationem æqualitatis, seu proportionis fundetur in rõe iustitiæ, tamen in determinatione talis pœnæ ad talem casum pendet ex voluntate legislatoris, magis quam ex ratione, vt constat, quia nulla certa ratio cogebat Principem ad imponendam hanc pœnam pro tali delicto posset enim imponere aliam, vel nullam per legem imponere, sed committere iudici: ergo rationis similitudo ex parte delictorum non sufficit ad extendendam pœnam ad casum similem, quia præter rationẽ necessaria est voluntas legislatoris, quæ ibi non interuenit. Declaratur, & confirmatur hæc pars, qa in pœnis, quæ ipso facto imponuntur, manifestum est, neminem obligari in conscientia ad exequendam, vel obseruãdam in se pœnam legis, nisi commiserit illud specificum delictum, propter quod est imposita, vt in censuris, irregularitatibus, & alijs impedimentis canonicis manifestum est, vt constat ex doctrina sæpe repetita in materia de censuris. Imò Doctores omnes in illa ponderant non solum specificam rationem delicti, sed etiam modum, & consummationem eius iuxta rigorosum sensum verborum esse necessarium. Vnde ridiculum esset dicere parricidam, vel incendiarium templi, aut imaginum, incurrere censuram canonis, *si quis suadente*, quia hæc delicta æquiparantur in grauitate percussioni clerici; ergo idem dicendum est in pœnis imponendis per iudicem; eadem enim ratio militat, quia lex imponens pœnam certam pro furto, in rigore non obligat iudicem ad imponendã illam pœnam pro alio delicto, etiamsi simile, vel æquale sit. Quando verò possit iudex, vel etiam debeat ex alio principio vti ea similitudine, seu imitatione legis punientis vnũ delictum ad puniendũ aliud, paulò post explicabo. *Declaratur exemplo.*

7. Atq; hæ rationes conuincunt in aliis extensionib⁹ secundum alias circunstantias, quando variata circunstantia, variatur factum, quod lex considerauit. Vt patet in primis in variatione personæ: nam si lex definite punit religiosum concionantem hoc, vel illud; non punit clericum secularem idem delictum cõmittentem, quia licet sit in specie idem, non tamen est idem, quod lex voluit, & expressit. Item hîc procedit illa ratio, quod punire hanc, vel illam personam pendet ex voluntate legislatoris, & ideo non sufficit similis ratio, quia nec semper homo vult omnia, quæ participant similitudinem rationis, nec semper expedit omnia velle, sed vnum præ alio eligitur arbitrio legislatoris, vel propter alia motiua, quæ apud se habere potuit. Et hæc est iuridica ratio exponendi omnes canones pœnales, & destructo hoc generali fundamento, tollitur certitudo in his legibus explicãdis. Et idem discursus fieri potest de loco: nam si lex punit delictum factum in tali loco, ita vt ex illa constet, habuisse respectum ad illum, non extenditur ad alium, licet eadem, vel similis ratio in eo esse videatur. Quod quidem dixit Bart. in Authent. vlt. C. de sacrosanct. Eccles. quando cum illa extensione inducitur correctio legis; ego vero censeo absolute ac per se idem esse dicendum ex vi mutationis loci, & facti, quod lex consideraut. Et idem est de malo peccandi: nam si lex punit peccantem scienter, non extenditur ad peccãtem ex ignorantia, etiamsi contingat, delictum ex alijs circunstantijs esse grauius, & sic de alijs, propter eandem rationem. Denique idem est euidentius de extensione à pœna ad pœnam: nam si certa pœna imponitur per legem, non potest iudex illam mutare aliam similem imponendo, quia astringitur lege ad soluendum, vt ita dicam, in tali specie, nisi per modũ dispensationis ex iusta causa aliud ei permittatur, vt supra dictum est. Et in pœnis, quæ incurruntur ipso facto, non potest quis mutare pœnam in aliam similem, quando potest pœnam lege præscriptam exequi, imò licet non possit, non tenetur aliam æquiualentem præstare, vt in superioribus dictum est, vt in alijs legibus est certum, in eis non habere locum commutationem proprio arbitrio factam, vt infra dicetur; nulla ergo extensio, vel argnmentatio per similitudinem rationis habet locum in pœnis, quoad proprium reatum earum, etiamsi maxima congruentia, vel similitudo intercedere videatur, vt dixi etiam in tom. 3. tertiæ partis, quæst. 6. artic. 8. in comment. *Similitudo rationis non extenditur ad aliam, nec semper expedit omnia velle.*

8. Superest dicendum de altera parte legis pœnalis, quæ est prohibitio, vel præceptum: nam Ioan. Andr. in cap. *dispendia*, de rescript. lib. 6. dixit, per similitudinem rationis extendi dispositionem legis pœnalis, licet non extendatur pœna. Et potest suaderi, quia eadem est ratio de hac lege, quæ de qualibet alia obligante

gante per vim directiuam, quia etiam lex pœnalis vt præcipiens, vel prohibens habet suam vim directiuã, solum hoc potest in ea considerari speciale, quod ratione adiunctę pœnæ videtur potius restringenda, quam extendenda, quoad hoc vt pœna restringatur, vt non extendatur. Sed hoc non cogit, quia pœna est quid accessorium, & directio legis est principale & ideo non est habẽda ratio accessorij, si principale per se spectatum petit, vel admittit extensionem; sed lex directiua non adijciens pœnam extenditur propter similitudinem rationis; ergo & lex pœnalis quoad dispositionem & directionem. Sed hæc sententia in primis in eo displicet, quod separat pœnam à dispositione legis: nam licet verum sit, pœnam legis non posse extendi ad eum, qui illam legem non violat, cui adiecta est, etiamsi aliam similem violet, vt probãt omnia dicta in superiori puncto, nihilominus si propter rationis similitudinem extenditur dispositio legis pœnalis, consequenter dicẽdum est, violari legem illam per actum illũ, in quo similis ratio militat, alias quomodo lex extenditur ad illum actum? Si autem lex violatur, pœna eius incurritur, quia adæquata est ipsi legi, & sequitur transgressionem eius, tanquam accessorium principale. Dein de displicet ipsa assertio, quia licet æquiparatio facta cum alijs legibus directiuis non pœnalibus videatur probabilis, nihilominus fundamentum etiam in alijs legibus censeo esse falsum.

Reficitur sententia Ioan. And.

9. Dico ergo, nullam legem extendi quoad vinculũ obligationis in conscientia, quod per se imponit, pro pter solam similitudinem, vel paritatem rationis ad casum omissum, & nullo modo comprehensum sub significatione verborum legis, etiamsi de tali casu nihil per aliam legem dispositum sit, & siue lex pœnam addat, siue non addat. Vt hanc assertionem probem, suppono distinctione quadam, qua vtuntur Imol. Gemi. Tiraq. & Sylu. locis citatis, qui dicunt, duplicem esse mentem legislatoris; vel potius interpretationem mentis legislatoris, vnam comprehensiuam, aliam extensiuam, quod ego intelligo purè extensiuã generale nomen imperfectiori membro applicando. Comprehensiua interpretatio, vel extensio est, quando per illam declaratur talem casum, vel personam comprehensam fuisse in mente legislatoris, licet verbis non satis eam declarauerit, vt est casus in c. *si post-quam*. §. *si vero*, de elect. in 6. ibi. *Quæ non solum vt quis veniat, sed etiam ex sui mente exigit, quod vsque ad finem negotium prosequatur*. cum similibus. Purè vero extensiua mens, seu interpretatio dicitur illa, per q̃ extenditur dispositio legis ad casum non comprehensum sub mente legislatoris, ꝓpter similitudinem vel paritatẽ rationis.

Similitudo rationis non sufficit ad vinculũ consentiæ inducendum.

Duplex interpretatio mentis legislatoris.

10. Hoc posito sic argumentor, interpretatio purè extensiua, & non comprehensiua nunquam sufficit, vt dispositio legis obliget in casu, ad quem fit extensio ex vi talis legis, sed extensio, quæ fit per similitudinẽ rationis sine adminiculo verborum, nunquam est cõprehensiua, sed pura extensio: ergo ratione illius tantum nunquam lex obligat per vim directiuam. Quæ ratio procedit tam in lege fauorabili, quam in pœnali, correctoria, & quomodocunq; odiosa, vt per se patet. Maiorem videntur planè supponere Imol. & Gemin. imò etiam Sylues. & probatur, quia formalis ratio constitutiua legis est mens legislatoris, sub qua voluntatem eius præcipuè intelligo; ergo quod non fuit sub mente legislatoris comprehensum, non potest sub lege comprehendi; ergo nõ potest cadere sub legis obligationem: ergo si interpretatio sit pure extẽsiua, non potest sufficere ad obligationẽ legis. Probatur consequentia vltima (nam cætera omnia per se nota videntur) ex data declaratione terminorum, quia illa dicitur pura extensio, quæ fit vltra totum id quod sub mente legislatoris comprehenditur. Quod autem talis sit extensio, quæ fit per solam similitudinem rationis, quod in minori sumebatur, probatur, quia sola similitudo rationis non ostendit, sub volũtate legislatoris comprehensa fuisse omnia, quæ similitudinem rationis inter se habent, vt ꝓbant omnia dicta de pœnis. Nam sicut obligatio ad pœnam talem non nascitur ex sola ratione, sed ex voluntate legislatoris, quæ stante simili ratione potest velle hanc, vel illam pœnam, & non aliam; ita obligatio directiua nascitur ex voluntate, & hæc non semper tantum extenditur, quantum rationis similitudo, vt in pœnis probatum est, & in rationibus pro prima sententia adductis.

Interpretatio purè extẽsiua nõ sufficit, vt dispositio legis obligans in tali casu.

Respondet autem Sylues. verb. *lex*. quæst. 18. sicut physicè est impossibile, esse eandem causam, quin sequatur idem effectus, ita loquendo iuridicè, esse impossibile, esse eandem rationem, & non esse idem ius, cum ratio ipsa sit formaliter ius, & lex, nisi hoc sit ex voluntate legislatoris, quam tamen sequi non tenemur, nisi exprimatur. Veruntamen hæc obiectio, ablata quadam æquiuocatione, quam inuoluit, magis confirmat nostram sententiam, quam eam oppugnet. Æquiuocatio ergo sæpe committitur in illo verbo, *eadem ratio*, nam si rigorosè sumeretur pro vera identitate rationis, prout à similitudine distinguitur, nõ procederet ratio contra nos, qui hæc duo distinximꝰ & nunc de sola similitudine tractamus. Sylvester autem latius loquitur de ratione eadem, prout antea dixerat, *Si ratio sit par simpliciter, seu eadem, aut certè maior*. Sic ergo loquendo de ratione eadem, pro simili, pari, vel maiori, falsa est maior, & inepta comparatio quæ fit causæ physicæ, quæ naturaliter agit, ad rationem, quæ moraliter inducit liberam voluntatem legislatoris: quod ipsemet Sylu. vidit, cum addidit, *nisi hoc sit de voluntate legislatoris*, si ergo legislatoris voluntas potest efficere, vt lex non tantum extendatur, quantum par ratio, non est iuridicè impossibile, esse eandem rationem, & non esse idem ius. Falsumque est dicere, quod talis ratio sit formaliter ius, & lex: nã talis ratio per se non sufficit, ius, aut legem constituere sine voluntate legislatoris, alias non posset legislatoris voluntas facere, ne lex tantum extendatur, quãtum illa ratio, quia non potest tollere ab illa ratione, quod illi est intrinsecum, & formale. Nam ob hanc causam non potest voluntas legislatoris humani facere, vt illa ratio naturalis, quæ per se inducit obligationem naturalis legis, & est quasi formale ius naturale, non extendatur, quantum natura sua potest. Secus vero est de ratione congruitatis, seu conuenientiæ, quæ in lege humana reperitur; illa enim ratio per se non est formaliter ius, aut ratio, sed potius est voluntas, vel saltem non sufficit ratio sine voluntate. Vnde libenter admittimus illud principium, quod Sylues. sumit, quia non tenemur sequi voluntatem legislatoris, nisi exprimatur: nihil autem illum iuuat quia licet legislator non exprimat, se nolle, vt lex extendatur ad omnia, in quibus similis ratio inuenitur, non ideo ratio sola per se obligat, vt ostensum est, nisi accedat voluntas legislatoris. Vnde retorquetur rario, quia per talem legem non exprimitur voluntas legislatoris obligans ad talem extẽsionem: ergo nulla est talis obligatio. Probatur consequentia quia voluntas legislatoris non obligat, nisi exprimatur, & illa non exprimitur: ergo ex illa non potest esse obligatio, nec etiam ex sola ratione, ergo ex nullo capite.

Refellitur responsio.

Sed dici potest, quod licet ratio sola non sit lex sine voluntate, tamen est signum voluntatis, præcipue quando in ipsa lege exprimitur, ergo tunc tantum extenditur voluntas, quantum ratio, & ita ex ratione resultabit interpretatio non tantum purè extensiua, sed etiam comprehensiua, & sic etiam procedit, quod Bald. & alij dicunt, rationem esse ipsam legem, quia inuoluit voluntatem, & ideo æquè extendi legem ipsam, ac rationem eius. Sed hoc, licet possit habere apparentiam aliquam in propria identitate rationis, de qua statim, non tamen in rationis paritate,

12. *Obiectio.*

Solutio.

aut

aut similitudine, quia de illa falsum est assumptum; nam ratio per se non est sufficiens, nedum adæquatū signum voluntatis, etiamsi in lege exprimatur, quia est tantum signum honestatis, vel vtilitatis, quam legislator in tali materia respicit; vt in illa per legem, ac voluntatem suam necessitatem inducat. Et ideo necessarium non est, nec moraliter verum, aut ordinarium, quod voluntas legislatoris extendatur ad omnia, in quibus potest inueniri similis ratio. Quia (vt dicebam) voluntas pro sua libertate potest circa vnā materiam disponere, & non circa aliam, licet in vtraque inueniatur similis ratio, quia fortasse non expedit in omnibus disponere, & pro suo arbitrio legislator eligit vnam materiam potius, quam aliam. Exēplum morale est, quia in lege taxante pretium panis, aut vini eadem profectò, vel potius similis ratio considerari potest, & nihilominus lex positiua interdum taxat pretium panis, & non vini, vel olei, & sic de aliis. Item aliquando lex canonica disponit aliquid in vna religione mendicante, quod posset simili ratione generaliter disponere, & tamē si lex specialiter loquatur de Prædicatoribus, vel Minoribus, non extenditur ad alios, vt patet ex cap. *constitutione*, cum cap. *non solum*, de regular. in 6. Nam prohibitionem factā Minoribus, & Prædicatoribus recipiendi nouitios ante annum probationis elapsum, eodem extendit Bonifac. VIII. ad aliorum Mendicantium ordines, & addit, *Nos pari similitudine rationis inducti*, plane ostendēs, antea non habuisse locum extensionem illam, non obstante similitudine rationis.

13. Atque ita ex illo textu fatetur Sylu. probari sententiam hanc quoad leges pœnales, & dispositiones, seu prohibitiones earum, & in hoc esse communem sententiam, eamque alijs in locis docuisse Ioan. Andr. scilicet, in regula *odia*, in 6. & in Clemen. 1. de elect. Imol. & Gemi. in dicto cap. *statutum*, Panormitanus etiam in cap. 1. de re iudic. num. 15. Nam licet dicat, legem pœnalem extendi ad limites rationis expressæ, statim subdit, *secus vbi allegaretur simile sub facilioribus terminis vel paribus*, & citat Innoc. in cap. *cum speciali*, de appellat. apud quem nihil inuenio. At vero in legibus non pœnalibus, nec correctorijs plures ex dictis Iuristis admittunt extensionem, sed nec rationem sufficientem afferunt, nec differentiam sufficientem inter leges pœnales, & non pœnales, quoad vim directiuam assignare possunt, vt supra dicebam, quia si leges pœnales non admittunt hanc extensionem, non est propter pœnam adiunctam, quę est quid accessorium, sed quia voluntas legislatoris ex vi solius rationis similis non comprehendit casus omissos, quæ ratio eādem vim habet in legibus non pœnalibus. Præsertim quia obligatio in conscientia etiam est res grauissima quæ nō est extendenda sine maiori fundamento, quā doquidem ratione adiunctæ pœnæ similis extēsio nō admittitur. Deniq; dicti auctores nullo modo rationibus factis satisfaciunt.

14. *In quo sensu procedit assertio, declaratur.*

Aduerto autem, assertionem à nobis positam procedere tantum ex vi eiusdem legis, & de rigore obligationis, in ordine ad obseruationem, vel transgressionem eius, hoc enim modo censemus, legem nō obligare ad aliquid, quod sub verbis eius aliquo modo non comprehenditur, quantuncunque similis, & æqualis, vel maior ratio in illo locum habeat. Quod aduerto, quia Iuristæ sæpe in hac quæstione loquuntur de vsu legum in ordine ad externa iudicia, & ad sententiam in eis ferendam, vel ordinem seruandum Et ita dicunt, deficiente lege, procedendum esse à similibus ad similia, & vtendum esse lege disponente in vno casu, ex ratione simili illi, quæ in alio casu inuenitur, in quo lex nihil disponit. Et in hoc sensu dicere solent, casum similem expresso, non censeri omissum cum in vtroque par ratio militare videtur, ad quod multa allegat Tiraquel. de retract. consanguin. §. 2. Gloss. 1. n. 19. Hæc autem duobus modis possunt intelligi. Primò vt procedatur ex prudenti arbitrio, & rationali coniectura, ac præsumptione, quidquid sit de obligatione legis. Et in hoc nullus prudens dubitare potest, tum quia nihil est magis consentaneum rationi, & prudentiæ, quam præcedentum vestigia imitari & præcipue per leges superioris approbata, tum etiā quia iura omnia ad hoc inclinant. Vnde dicitur in lege, *nam*, ff. de legibus: *Quando lex in vno disponit, bonam esse occasionem, cætera, quæ tendunt ad eandem vtilitatem, vel interpretatione, vel certa iurisdictione suppleri.* vbi Glossa addit, *procedendo de similibus ad similia*, & alijs iuribus id confirmat. Imò sæpe supremus legislator mouetur ex similitudine æquitatis alterius legis, latæ etiam à Principe inferiori, ad aliam legem similem, vel proportionalem edendam, qui est casus proprius cap. *cum dilecta* de confirmat. vtili, vbi Glossa, verb. *similitudine prouocati*, alia iura refert, & multa ad hoc congerit Felin. in cap. *translato*, de constit. à num. 10. vbi cum Bald. dicit, hanc extensionem habere locum etiam in pœnis, procedendo à similibus ad similia, scilicet, in casibus non prouisis in iure, quod verissimum est, & vsu receptum. Et potest etiam assignari ratio, quia iudex debet secundum leges iudicare, iuxta doctrinam D. Thom. 2. 2. q. 60. art. 5. Ergo vbi deest lex expressa, optime faciet, vtendo similitudine rationis. Et sic dixit Menoch. lib. 1. de præsumpt. qu. 5. num. 8. quando præsumptio, licet non sit scripta expresse in lege, magnam cum scripta affinitatem, vel similitudinem habet (quod maxime contingit ob maiorem, vel eandem rationem) de illa iudicandum esse ac de ipsa scripta, & ita inquit, *Cum casus omnes lege comprehendi non potuerint, procedimus de similibus ad similia.*

15. Secundo potest id intelligi, vt ad hoc teneantur iudices, etiam ex obligatione legis, quod non est tam certum, est tamen valde probabile. Si tamen id verū est non oritur obligatio ex sola lege disponente in casu simili per se spectata, sed ex aliis legibus approbantibus consuetudinem illam, & ordinantibus, vt seruetur, vt sumi potest ex l. *non possunt*, ff. de legib. ibi, *Ii, qui iurisdictioni præsunt, ad similia procedere, atque ita ius dicere debent*, vbi verbum *debet*, licet ambiguum sit, satis indicat obligationem, maxime concurrente communi consensu, & consuetudine. Dici etiam potest, hoc extensionis genus esse necessarium: secūdum ius, quia se habet, sicut præsumptio iuris, & de iure, cōtra quā non admittitur directa probatio, & ideo iudices eam sequi in iudicando tenentur, nisi contingat oppositū aliunde euidenter constare. Ita ergo in præsenti, vbi alias non constiterit manifeste de contraria mente legislatoris, tenebitur iudex vti extensione legis secundum rationem similitudinis, vbi casus aliter non potest aperto iure decidi.

16. *Ex identitate rationis recte fertur extensio ad casum in verbis non comprehensum.*

Secundo principaliter dicendum est, ex identitate rationis rectè fieri extensionem comprehensiuam legis ad casum non comprehensum in verbis, si constiterit rationem illam esse adæquatam, solamque animum legislatoris induxisse, quod ex materia, & circunstantijs, ac verbis legis inspiciendum est. Hanc assertionem pono propter sententiam valde communem asserentem ex identitate rationis extendendam esse legem, quam in aliquo sensu veram esse, negare non possumus. Primò propter auctoritatem Canonistarū, & Legistarum, qui fere in hac assertione conueniunt: nam licet differre soleant in maiori, vel minori illius extensione, vt infrà dicam, tamen in generali fere omnes illam admittunt. Secundò propter varia iura, quæ hoc indicant, quanquam (si attente expendantur) fere nunquam separant omnino rationem à verbis, quia non colligunt ex identitate rationis mentem legislatoris fuisse comprehendere aliquē casum non satis expressum in verbis, nisi vel extendendo verba in aliqua significatione saltem lata, vel impropria, vel quia alia necessitas cogit, vt, q̄ alias lex esset iniusta, vel absurda.

17. In hoc ergo solet assertio probari primò ex vltima regu-

regula iuris in 6. *In legem committit, qui verba legis complexus, contra legis nititur voluntatem*, Quæ habetur in l. *non dubium*, C. de leg. & sumitur ex l. *scire*, & l. *contra*. ff. de legib. tamen, vt eisdem locis Glossæ aduertunt, ille dicitur amplecti verba, & non voluntatem legis, qui non accipit verba in ea significatione, quem legis lator intendit, quamque posset facile ex legis ratione intelligere, & ita licet verum sit, legem comprehendere, quidquid ratio eius exigit, non tamen sine aliquo significato verborum, cui ratio accommodetur. Et ita Glossæ in omnibus dictis locis exempla ponunt in eo, qui fraudulenter adhæret materialibus verbis, & ab intenta significatione recedit, vt si prohibetur agere, non agit per se, agit autem per alium, si prohibetur mutuare, non mutuat, sed vendit pecunia credita, & sic de alijs. Deinde afferri potest dictum cap. *si postquam*, §. *si vero*, de elect. in 6. vbi lex præcipiens alicui, vt ad curiam veniat, extendit, vt etiam præcipere intelligatur, vt ille à curia sine licentia ante finitum negotium non discedat. Quod dicitur esse ex mente licet non videatur esse ex verbis, quia ratio præcipiendi aduentum non est propter ipsum tantum, sed propter negotium præsentialiter peragendum. Nihilominus tamen hæc extensio, quæ comprehensiua sine dubio est, licet sit vltra expressam, & rigorosam significationem verbi veniendi, considerata nihilominus materia, & circunstantijs, non est omnino extra latam, & vsitatam significationem verbi veniendi: nam qui dicit se ire aliquò ad aliquod negotium, virtute dicit, se ire ad permanendum ibi, quandiu negotium postulauerit, quod moraliter magis intelligitur in eo, qui venit ex præcepto, quia magis pendet ex voluntate præcipientis.

Verba cum sua circumstantijs consideranda sunt.

18. Tandem facit cap. *quia in insulis*, de regular. Quod de monachis loquitur, & extenditur secundum omnes ad omnes religiosos in insulis habitantes, vt ante decimum octauum annum non admittantur, ob rationem textus, scilicet, quia in illis locis durior est monachorum congregatio. Sed data hac extensione, constat ex vsu nomen monachorum sæpe in lata significatione, pro religiosis sumi, & sic inuenitur in multis aliis. Aliquando autem videtur fieri extensio omnino præter verba, imo quodammodo contra illa, vt in dicta l. *scire etiam*, §. *aliud*, sed ibi cogebat alia necessitas vitandi absurdum, vt supra dixi. Aliud exemplum sumo ex leg. *illud*, ff. ad leg. Aquil. vbi dispositio quædam loquens de furto, ad omne damnum iniuriosum extenditur, & subditur probatio quia ratio, quæ in furto mouit, eadem in damno iniuriæ inuenitur, vnde sequitur, vt idem debeat existimari. Sumitur etiam optimum exemplum ex l. *cum mulier*, ff. solut. matrimon. Dixerat enim lex, *Cum mulier adulterata fuerit viri lenocinio, non priuatur dote* Et subiungit, *Audiendum esse, qui dixerit ex mente legis, virum non posse accusare vxorem in eodem casu*, vtique ex ratione legis, quę attenta iustitia æque vtrumque postulat, nimirum, quia tunc vxor non intendit iniuriam marito, quia volenti non fit iniuria, quæ ratio tam excludit maritum ab accusatione, quam à retentione dotis. Quanuis etiam dici possit, hoc virtute fuisse comprehensum, in verbis legis, licet non expresse, sed per quâdam consecutionem, quia qui iustè puniri non potest profecto nec accusari potest, vtique seruata proportione, & respectu eiusdem.

19. Atque hinc facile exponitur vltima pars assertionis, videlicet, vt hæc extensio comprehensiua ex identitate rationis locum habeat, necessarium esse, vt ratio sit adæquata legi. Duo autem ad adequationem necessaria sunt, vnum, vt ratio per se sola moueat sufficienter, & efficaciter ad legem condendam: aliud, vt sit veluti finis vnicus integre intentus per legem. Ratio prioris partis est, quia si illa ratio per se spectata, & sola non moueat, sed coniuncta cum aliis; ergo licet in aliis casibus inueniatur, non potest ex illa inferri fuisse comprehensos sub mente legislatoris, quia potuit non moueri ad illos ex defectu aliarum rationum, vel circunstantiarum. Ratio vero alterius partis est, quia si ratio non sit integre, & adæquatè intenta, non oportet, vt comprehendat omnia, quæ illam participare possunt. At vero quando sic est adæquata, & integrè intenta, oportet saluari integre, & ideo ex vi illius fit omnis ampliatio, quæ necessaria est ad vitandam omnem fraudem, & circumuentionem legis. Et ita procedunt vulgaria iura in hac materia, l. *adigere*, § *si patronus*, iuncto §. *si vero*, ff. de iure patronat. & optime in l. *cum pater*, §. *dulcissimè*, ff. de legat. 2. & alia, in quibus ex ratione extenditur lex ad eos casus, in quibus fieret fraus legi, nisi lex ita ampliaretur.

Vt ratio sit adæquata legi, duo requiruntur.

Addo vero vlterius vt regula data procedat, necessarium esse, rationem legis esse adeo intrinsecam, & vniuersalem ad casus omnes, qui ex vi illius in lege comprehendi dicuntur, vt in ea habeant connexionem necessariam in ordine ad iustitiam, & prudentiam legis, id est, vt sit contra rectam rationem, vel cõtra prudentiam, in quibusdam casibus ob talem rationem disponere, & non in omnibus eandem rationem æque participantibus. Nam si talis non sit ratio, non potest sola illa cogere ad talem extensionem faciendam, nisi aliunde sumatur ex verbis eiusdem legis, vel ex aliis iuribus. Probatur ratione sæpe facta, quia lex pendet ex voluntate, voluntas autem pro sua libertate potest vnum velle, & non aliud, etiamsi in vtroque sit eadem ratio volendi. Et quando non intercedit dicta connexio, poterit etiam id fieri sine iniustitia, vel etiam sine imprudentia, quia forte non expedit, vel non oportet omnia velle, seu de omnibus similibus æquè disponere, & quando non est disparitas inter illos, libera est electio, etiam secundum prudentiam, vel certe licet in propria ratione legis sit æqualitas, ex alijs circunstantijs potest in aliqua materia magis moueri.

20. *Ratio legis debet esse intrinseca ad oēs casus ad quos extenditur.*

Exemplum sumi potest ex cap. 1. de tempor. ordin in 6. vbi prius ponitur ratio generalis vitandi periculum imminens, quod indigni ordinentur, si extra patriam in locis remotis ad ordines admittantur, & nihilominus postea non sit prohibitio generalis, sed per illa verba, *Vt nullus Episcoporum Italiæ*, &c. vbi Glossa quærit, an extendatur prohibitio ad Episcopos Germaniæ quoad Italos ibi peregrinantes, & prius dubitat propter rationis identitatem, tandem vero ait, non esse admittendam extensionem. Quod mihi certè verisimum semper visum est, tum quia non frustra Pontifex in specie loquutus est de Episcopis Italiæ, & de clericis vltramontanis, qui ab eis ordinãtur sine literis dimissorijs, & de illis tantum loquitur applicando ad illos specialiter rationem generalem, quod facere potuit, vel quia magis in ea prouincia periculum imminebat, quia frequentius ad illam confluunt vltramontani, quam è conuerso Itali vltra montes, vel quia facilius poterat vltramontanus habere remedium in Italia existens, quam è contrario, vt ibi Glossa notauit. Et ita licet ratio sit eadem, tamen applicatio non est eadem, & potuit prudenter ad vnam materiam fieri, & non ad aliã. Et ideo illa ratio vt generalis, non fuit adæquata illius legis, sed illa secundũ specialem gradum, & modum periculi in tali regione imminentis. Quæ doctrina potest facile ad alia exempla applicari: nã in præceptis Ecclesiæ possunt multa inueniri similia. 21.

At vero quando ratio legis est talis, vt in ea habeãt connexionem, tam quæ in lege exprimuntur, quam quę videntur omissa, tunc recte ex vi rationis intelliguntur omnia comprehensa, vt probat optime exemplũ adductum ex l. *cum mulier*, & similia. Et ratio est, quia lex præsumitur esse iusta, & prudenter, ac debito modo à legislatore lata: non esset autem talis nisi esset adequata rationi suæ. Inde vero fit, quod sæpe iudicauimus, hunc modum extensionis legis ex vi rationis semper fieri, aut mediante ampliatione, & 22.

extensione verborum in aliqua significatione saltem minus propria, aut ad vitandam absurditatem aliquam, vel iniustitiam legis, vt sufficienter patet ex discursu, & exemplis adductis. Et specialiter declarari potest, quia ex vi rationis non potest fieri extensio comprehensiua, nisi sufficienter per illam indicetur voluntas legislatoris, quia voluntas mente retenta, & non manifestata non obligat; ergo vel manifestatur per verba, quia ratio cogit, vt sic illam interpretemur, vel si omnino desunt verba, quia eadem ratio cogit, vt ea suppleamus, vel alio modo ad talem sensum illa accommodemus. Hoc autem nunquam licere potest, nisi quando id necessarium est ad vitandum aliquod absurdum in lege, cuius optimum exemplum est in dicto §. *aliud*.

32. *Refellitur regula Panor*

Quapropter non probo regulam datam à Panormit. in cap. *quia in insula*, de regular. nu. 3. quod legis dispositio ampliari debet, vel restringi ad limites rationis expressæ, etiamsi verba non patiantur, nec sit alia necessitas præter applicationem eiusdem rationis. Vnde infert textum illum, licet expresse loquatur de monasteriis insularum, quia pro ratione reddit, quod *ibi est dura congregatio*, extẽdi ad omnem duram religionem vbicunque existentem. Quod profectò mihi incredibile est, quia illo modo infinita esset extensio in legibus facienda, & quia regula illa nulla ratione nititur, vt ostendi, & quia in illo particulari exemplo Pontifex non considerauit quancunque asperitatem religionis, sed illam, quæ ex tali situ loci nascitur, & illa est propria, & (vt ita dicam) identica ratio legis; durities vero aliunde proueniens alterius est considerationis. Vnde magis est ibi similitudo rationis, quam identitas, & procedunt omnia dicta in priori puncto. Nec iura, quæ Panormit. allegat, illi quicquam fauent: nam fere omnia in discursu capitis longè aliter explicata sunt, & *l. pater*, §. *fundum*, ff. de leg. 3. quam etiam adducit, potius probat oppositum nam quia testator expresse dixit, *quoad vixerit*, non extenditur dispositio ad successores hæredis, etiamsi ratio sumpta nude id postulare videretur, vt Glossa etiam aduertit.

CAPVT IIII.

Expediuntur nonnulla dubia circa extensionem legis ob identitatem rationis, vel alias modis.

1. Circa superiorem doctrinam nonnulla dubia supersunt, quæ breuiter expedienda sunt. Primum est in quibus legibus locum habeat prædicta extensio Multi enim doctores dicunt, hanc extensionem per identitatem rationis habere locum in lege fauorabili & maxime si cedat in salutem animæ. Quod tradit Panormit. in cap. *ex tenore*, qui fil. sint legit. & ibi Ioan. Andr. Hostiens. & omnes. Item Felinus, & alij in cap. *translato*, de constitu. & in capit. vltim. de præscript. Bartol. Authent. *sacramenta puberum*, C. si aduers. vendit. vbi in scholio multi alij referuntur. & alios refert Couarr. in 4. 2. p. capit. 6. num. 12. Flami. de resignat. beneficior. lib. 11. q. 2. nu. 17. Potest vero hoc intelligi, vel quando extensio fit ex vi solius rationis propter necessariam connexionem aliorum casuum cum illa, seu propter iniustitiam aliquam, vel absurditatem legis vitandam, vel quando fit non ex necessitate, sed ex congruitate, quia verba facile illam extensionem complectuntur. In priori sensu non est illud proprium legis fauorabilis, sed ampliùs extenditur, vt iam dicam. Vnde non est exclusiue id accipiendum, sed tanquam magis certum, & facilius admirandum. Idemque dicendum erit de lege fauorabili animæ cõparata ad alias fauorabiles. In posteriori autem sensu est hoc proprium legis fauorabilis, quia generatim, & quasi per antonomasiam conuenit ei, quæ animæ fauorem continet. Est autem intelligendum de extensione intra aliquam proprietatem verborum, vt iam declaratum est.

2. *Extensio est prehensiua obtentuum etiam obliquam; Gem. pauli extenditur.*

Vnde infero, eo modo, quo lex recipit extensionẽ comprehensiuam ex sola identitate rationis, non solum habere locum in lege fauorabili, aut non pœnali sed etiam in pœnali. Ita docent plures ex citatis auctoribus, præsertim Sylu. & Angel. Imol. & Gemin. in dicto cap. 1. de tempor. ordin. in 6. & in dicto cap. *si posteaquam*, Panormit. frequenter, cap. vlt. de rescript. n. 10. & 11. & in cap. *nihil*, de election. num. 9. vbi etiam de correctorijs loquitur, & in Clement. 1. de rescript. numero 2. & in Clement. 1. de ele. num. 8. quibus locis varia in vtramque partem adducit: ipse autem non solum est conitans in illa sententia, sed etiam val de illam extendit. Idem tenet alios referens Rochus Curt. de conf. sect. 4. num. 23. Item Nauarr. in c. *pœnæ*, de pœnit. d. 1. vbi pluribus modis hoc extendit. Item Couarr. in cap. *alma*, 2. p. §. 4. nu. 7. Anton. Gom. 1. variar. cap. 5. num. 1. & cap. 11. num. 22. Gutier. lib. 1. Canonicar. quæstion. cap. 10. num. 13. Debet autem hoc intelligi, non de extensione solius pœnæ, hæc enim nunquam fieri potest, vt dixi, nec in illa potest inueniri identitas rationis, cum magis pendeat ex voluntate quoad determinationem, seu qualitatem pœnæ. Nec etiam debet intelligi de extensione quoad solam obligationem præcepti (vt aliqui ex dictis auctoribus sentire videntur) quia si obligatio extenditur, consequenter extenderetur pœna, quia absolute ponitur contra legis transgressores, & quia est accessorium, quod sequitur suum principale, nisi ipsa lege expresse restringatur ad certum peccandi modum. Tunc enim ex defectu illius poterit non incurri pœna, vt in materia de Censuris, sæpe dictum est. Et ideo cum proportione intelligitur assertio de tota lege et pœnali. Præterea debet intelligi quando talis comprehensio ex vi rationis necessaria est vt vere & integre impleatur ratio legis, vel vt sit iusta, & rationabilis; vt explicatum est; tunc enim est euidens necessitas, quia non minus efficax, & iusta, ac rationabilis debet esse lex pœnalis, quam quælibet alia. *Limitat regula.*

3. *Solutio resolutur.*

Et hinc facile soluuntur contraria quę obijci possunt ex illis regulis, quod pœnæ sunt restringendæ, & leniendæ, & benigne interpretandæ. Hęc enim omnia de extensiua interpretatione intelligi possunt, vt Gemin. Imol. Sylu. est. & alij volunt. Sed non placet expositio, quia etiam in non pœnalibus illa ineerpretatio locum non habet, saltem quoad propriam legis obligationem, de qua nos præcipue tractamus. Dico ergo, extensionem comprehensiuam duplicem distinguí, vnam necessitatis, aliam cõgruitatis, sicut enim præsumptio duplex distinguitur a iuristis, vna necessaria, alia probabilis, seu voluntatis; ita etiam extensio comprehensiua ex vi rationis duplex esse potest, vna omnino necessaria ad iustitiam, vel rectitudinem, & in gratiam obseruantium leges, alia non necessaria, seu voluntaria, quia licet in vno sensu possit lex multa comprehendere iuste & sine inconuenientę, alia minor comprehensio sufficit ad iustitiam legis & proprietatem verborum cum ratione etiam legis seruandam. Dico ergo, generales illas regulas de non ampliandis legibus pœnalibus, intelligi de interpretatione (vt ita dicam) voluntaria, id est, sine qua potest conseruari prudens dispositio, & iustitia legis, quia infra hanc latitudinem benigne semper est interpretanda lex pœnalis. Quando vero extensio est necessaria ad iustitiam legis, secus est, & ita intelligenda est Glossa in Clementin. 2. de ætat. & qualitat. ver. *in hu*, ideoque merito dicunt multi ex dictis auctoribus, hanc comprehensiuam non esse propriam extensionem, sed adæquatam legis interpretationem, quæ in pœnalibus etiam seruanda est. Propter q̃ etiam supra dicebamus, per se loquẽdo debere pœnalem legem ampliari ad omnia comprehensa sub aliqua propria significatione verborum, licet *Extensio est prehensiua obtentuum. Verus interpretatur regulam positiuum. Glossa.*

licèt amplectenda sit minùs ampla, dummodo propria sit.

Atq; ex prædicto fundamento sequitur, idem esse dicendum etiam in lege correctoria, vt apertè dicunt Panorm. Rochus, & alij suprà allegati, & Tiraq. cum multis dicto §. *libertis*, n. 45. & sumitur ex Glos. in Clemen. 1. de elect. verb. *eligatur*. Imò idem sequitur, atiamsi simul pœnalis, siue odiosa, & correctoria sit, vt ex eisdem sumitur, & ex alijs, quos refert Matienz. li. 5. recopil. tit. 11. l. 19. Glos. 2. n. 5. Gutier. de iuram. 3. p. c. 2. n. 8. Et de lege exorbitante generaliter idem tradit Bart. in l. *si constante*, ff. solut. matrim. n. 44. Ias. n. 73. Menoch. lib. 4. præsump. 89. n. 37. Tiraq. in dicta l. *si vnquam*, §. *libertis*, n. 44. & 61. Denique in quacumq; lege quantumuis grauis cogitetur, dummodo æquitatem legis retineat, ratio facta procedit, rectè applicata, & explicata rationis identitate, eritq; semper multò facilior extensio, si verba in aliqua significatione, licèt latissima, possint casum cõprehendere, vt per varia exempla exponit Roch. dict. sect. 4. n. 12.

4. *Quid in lege correctoria dicendum. Panorm. Rochus. Tiraquel. Matienz. Gutier. Bart. Ias. Menoch.*

Quidam autem hoc limitare videntur, dum dicunt, hanc extensionem in pœnalibus, correctorijs, & exorbitantibus, habere locum, quando alioqui sũt fauorabiles, vt dicit Tiraq. suprà dicto n. 61. vel quãdo sunt propter vtilitatem animæ, vt ait Felin. in ca. *translato*, n. 13. de constit. vel in fauorem Ecclesiæ, vt dixit Glossa in c. *sciant cuncti*, de elect. in 6. vel in fauorem boni publici, vt ait idem Felin. infrà n. 14. & Nauar. in dicto ca. *pœnæ*, & sentiunt alij, quos refert Rochus dicta sect. 4. n. 20. Hæc verò & similia vel dicta sunt de extensione non necessaria, vel non excluiuè; sed restrictiuè intelligenda sunt, sed quasi per antonomasiam, & ob maiorem certitudinem, sicut in simili, paulo antè explicaui. Nam si extensio est comprehensiua, & necessaria ad iustitiam, & plenam obseruantiam legis iuxta vim rationis eius, tunc generaliter seruanda est regula in quacumq; lege quomodocunq; exorbitante, dummodo vera lex sit: si vera ratio non cogat similiter ad talem extensionem, tantamq; comprehensionem, tunc licèt in alijs pœnalibus vitanda sit extensio, in his priuilegiatis (vt ita dicam) admitti potest, & interdum debet, quia (vt suprà dixi) licet lex pœnalis sit, vel odiosa ex vno capite, potest ex alio tantum cõtinere fauorem, tantiq; momenti, vt in ea seruanda sint principia legis fauorabilis, potiùs quàm odiosæ. Et iuxta hæc possunt nõ difficile varia dicta Doctorum conciliari, quæ in specie verborum non solum diuersa, sed etiam contraria sæpe videbuntur, non tamen sunt, quia de diuersa extensione, & de diuersa rationis vnitate, seu similitudine, aut identitate loquuntur, licèt hæc omnia pauci distinguant.

5. *Rochus. Quædam limitatio. Felin. Glossa. Nauarr. Rochus.*

Quærunt verò dicti auctores, an hæc intelligenda sint tantum de ratione expressa in lege, vel etiam de non expressa, sed ab interpretibus excogitata. Sæpe enim auctores videntur doctrinam datam restringere ad rationem in lege expressam. Ita Panor. in c. 1. de iurament. calum. n. 8. & in c. *nihil*, de elect. n. 9. & idem sentit Bart. in dicta Authent. *quas actiones*, & alij ibi, præsertim vbi extensio fit in materia non fauorabili, vt pœnali, vel correctoria. Et ad hoc induci potest lex *pater*, §. *Iulius*, ff. de legat. 3. ibi, *Cum hoc nudum præceptum esset*, & indicat ibi Glossa. Nihilominus contrarium docent multi; videlicet, sufficere rationem subintellectam, licèt expressa non sit, dummodo satis certò constet, illam, & non aliam potuisse esse rationem legis. Ita sentit Bart. in l. *item quæritur*, §. *qui impleto*, ff. locati. n. 10. & Bald. in l. *maximum*, C. de lib. præter. n. 4. & Cyn. in lib. *non dubium*, C. de legib. & Panor. in Clemen. 1. de rescriptis, cum Glossa ibi, idem in c. fin. de resci. Felin. in c. *translato*, de constit. vltimo notab. Angel. verb. *lex*, n. 8. Syluest. q. 18. Anton. Gom. variar. c. 11. n. 12. Fundamentum est, quia potest sufficienter constare de ratione legis, etiamsi scripta non sit; ergo idem operabitur. Probatur consequentia, quia non habet dictum effectum; quia scripta est, sed quia in se talis est. Nihilominus tamen, quia quando est scripta, pars est legis, & de illa certissimè constat, & per contextum cõstare etiam potest, quomodo determinet alia verba legis, ideo regulariter vix habet locum cum obligatione hæc extensio ex vi rationis, nisi scripta sit. Quando verò non est scripta, iuxta legis qualitatem, & materiam poterit extẽsio fieri cum maiori, vel minori certitudine præsumptionis, & interdum poterit esse tam euidens, vel communiter recepta, vt ad obligationem legis sufficiat.

6. *Panormit. Bart. Ratio subintellecta quæ efficacem habet. Bart. Bald. Panormit. Glossa. Felin. Angel. Sylues. Ant. Gom.*

Vlterius inquiri potest, an præter dictos modos extensionis legis, alij dari possint: solent enim recenseri alij peculiares modi extendendi leges, etiam pœnales, & onerosas, qui attinguntur à Nauar. in dict. c. *pœnæ*, ex Franc. & Dominic. in c. 1. de tempor. ordin. Sed si recte spectentur, omnes ad superiores reducũtur, & iuxta illos intelligi debent, vt veri sint. Quod breuiter declaro, attingendo præcipuos. Vnus est, vt fiat extensio legis ad correlatiua ex Glossa, Bart. & Bald. quos ibi citat Naua. suprà, & idem dicit in sum. c. 22. n. 72. & Rochus dicta sect. 4. n. 13. & 16. & Ripa in l. *ait prætor*, §. *si iudex*, ff. de re iudic. vbi alij. Intelligendum autem hoc est in primis de correlatiuis, vt talia sunt, vt maritus, & vxor, pater, & filius, mensura, & mensuratum, vt se respiciunt: nam si materialiter spectentur, non habent connexionem. Deinde necessarium est, vt eadem ratio in eis vigeat, ita vt non possit in vno procedere, nisi attingat aliud, vel certe, vt ratio iustitiæ postulet, vt dispositum de vno habeat locum in alio: alioqui relatio parum refert ad extensionem. Exempla varia in dictis auctoribus videri possunt.

7. *Ad suprà dictos modos extensionis omnes alij modi reuocuntur. Nauar. Franc. Domin. Glossa. Bart. Bald. Rochus. Ripa.*

Alius modus extensionis est per radicationem plurium casuum in eodem principio, seu radice: nam vna etiam lege prohibentur, iuxta illud Iustiani Imperatoris in l. vlt. C. de nuptijs. *Cum ex vna radice vitium nascitur, consequens est, vt eadem lege tollatur.* Qui modus etiam debet intelligi, quando ratio, & radix prohibitionis vna, & eadem est in vtroq; casu, vt exposuit Glossa in c. *fraternitatis*, de testib. verb. *nouis*. Item explicandus est de identitate rationis eo modo, quo illam declarauimus. Erit autem res euidentior, si radix ipsa sit materia legis: nam si lex excludat radicẽ, quidquid ex ea oritur, videtur excluſum, vt dixit Bald. in dicta l. *maximum*, C. de li. præter. n. 4. Similis modus extensionis est inter ea, quæ se consequuntur, seu connexa sunt, quem modum posuit Anton. de Butr. in c. vlt. de consuet. limitat. 4. & latè Rochus ibi sect. 4. n. 16. & attingit Nauar. dicto c. *pœnæ*, n. 11. & 12. ex Glossis quas allegat. Et varia exempla adducunt, quæ maiori indigebant examine, sed non possumus ad singula descendere. Existimo igitur, secundum eadem principia posita esse de extensione iudicandum. sc. vt connexio tanta sit, vt nõ possit, v. g. vnum prudenter, vel iustè prohiberi, quin prohibeatur aliud, sicut de correlatiuis dictum est. Contingere etiam poterit, vt vnum sub alio contineatur tanquam imperfectum sub perfecto eiusdem rationis, vt affinitas sub consanguinitate, vel tanquam pars sub toto, vel commutatio sub dispensatione, & tunc procedit regula à minori, non è contrario, & sic intelligit Panor. in c. *dilecti filij*, de arbit. n. 4. & 5. & colligitur ex illo textu. Iter. potest fieri, vt ratione connexionis vnum comprehendi censeatur sub alio secundum cõmunem vsum, & tunc non fiet extensio ex vi solius rationis, sed etiam ꝑpter significationem verborum, in qua plurimum valet cõmunis vsus, vt latè Fel. in Prooem. Decret. n. 3. & sequentib.

8. *Iustinian. Butr. Rochus. Nauar. Glossa. Anton de Panormit.*

Alius præterea modus extensionis est per æquiparationem casuum per aliam legem priùs factam: nam tunc dispositum in vno per aliam legem, cõsequenter censetur dispositum in alia, iuxta Glossam, & Doctores in l. *si quis seruo*, C. de furtis, & Bart. & alios in l.

9. *Felin. Glossa. Bart.*

Abb. Roch. Nauar. *vt tantùm*, ff. de seru. corr. & notat Abb. alia referens in c. *de multa*, de præben. n. 18. Roch. dicta sect. 4. n. 14. Ias. in l. *trahere*. C. de transact. Nauar. dicto c. *pœnæ*, n. 14. & idem ferè n. 15. Hic verò modus extensionis si in sola ratione legis fundetur, iuxta prædicta moderandus est; si autem fundatur in dispositione alterius legis, tunc ponderanda sunt verba legis facientis equiparationem, & in eo seruanda est regula, in quo facta est æquiparatio, & non vltrà; vt attingit Syluest. ver. *pœna*, q. 4. & ibi Angel. & latius Crottus in l. *si constante*, 2. lect. ff. solut. matrim. & Bern. Diaz regul. 429. Et tunc propriè non fit extensio in eadem lege, sed vna extendit effectum alterius, & ideo solet hæc extensio vocari à Iuristis passiua, & non actiua, vt videre licet in Bart. suprà, & Rocho n. 9.

Quomodo hic modus sit intelligendus.

Sylvest. Angel. Crottus. Bern. Diaz.

Bart. Rochus.

10. Alius item modus addi potest, quando lex loquitur in determinato casu gratia exempli: nam tunc extendenda est ad casus similes. Quem modum ponunt Sylvest. verb. *lex*, q. 20. verb. *quarto*, & Angel. ibi n. 7. Sed hic etiam modus locum habet iuxta distinctionem datam de identitate, vel similitudine rationis: nam sola similitudo, nisi sit etiam in identitate specifica, non sufficit, cum hac verò identitate sufficit, vt patet ex multis decisionibus canonum; & in legibus, quæ ferri possunt per sententiam Principis in particulari casu, vt suprà dictum est, & nihilominus intelliguntur esse generales leges. Identitas autem illa optimè explicatur per motiuũ, & rationem virtutis, sub qua talis actus prohibetur, vel præcipitur: nam si fuerit lex lata in tali casu intuitu religionis obseruandæ, vel sacrilegij vitandi, vbi in simili casu eadem specifica ratio religionis, vel sacrilegij interuenerit, lex extendetur, & idem est de ratione iustitiæ. Et hoc declaratur bene ex l. 1. ff. vti poss. iuncto §. *Nam interdictum prætori loquens* de possessione domus, extenditur ad possidentem agrum, vel quamcunq; rem similem, quia nimirum eadem est ratio iustitiæ in illis omnibus, cuius intuitu interdictum latum est. Et ita ex materia, vel ex ratione legis, vel ex alia lege, vel ex naturali ratione, non erit difficile intelligere, quãdo lex loquatur in particulari casu gratia exempli, vel per aliam occasionem. Et sic etiam procedit alia frequens regula, q. lex loquens in speciali casu, quia frequentius accidit, extenditur etiam ad similes, licèt rationes sint, dummodo eiusdem rationis sint in ratione virtutis, aut vitij, ad quam respexit lex. Quod notauit Glos. in l. 1. C. de his, qui ad Eccles. verb. *Iudæi*, & in vnic. C. de rapt. virg. verb. *sponsam*, Idem Rebuff. in tract. nomin. q. 5. n. 25. Vgol. de excom. tab. 2. c. 23. §. 6. n. 6. Et eadem regula vsus sum in 5. tom. dis. 15. sect. 4. circa fin. explicando c. *quoniam multos*, 11. q. 3. Omnia verò fundantur in identitate rationis, quæ attentè, & secundum omnes circunstãas positas spectanda est, vt explicaui.

Identitas ex motiuo colligenda.

11. Vltimò inquiri potest, an huiusmodi extensio locum habeat non solum in casibus, seu actionibus, sed etiam in personis, locis, ac temporibus, &c. Ad quod potest generaliter responderi affirmando; si ratio, aut verba legis, seruata proportione talem extensionem, vel ampliationem requirant. Addo tamen propriè & immediatè hanc extensionem fieri ad casus, seu actiones, quia illæ sunt proxima materia legum, & ideo de his præsertim loquuti sumus, consequenter verò etiam fieri ad pœnas, quatenus fieri potest ad maleficia, seu delicta. Addo etiam proprijssimè fieri ad personas, tum quia etiam lex loquitur ad personas, & illas obligat, tum etiam quia actiones per respectum ad personam variari possunt. Et ideo etiam de hac ampliatione legis frequentissimè loquũtur auctores, & varia eius exempla videri possunt in Rocho suprà dict. sect. 4. n. 12. Tiraq. in dicto §. *libertis*, n. 28. & sequent. Anto. Gabr. li. 6. t. de verbor. signific. ferè per totum.

12. Ad loca verò potest quidem fieri extensio intra latam vocis significationem, quando saltem sub illa potest nomen loci in lege positum extendi ad alia loca, vel quia nomen est ambiguum, & ex frequentiori vsu, vel ex materia, aut ratione legis determinatur, vel quia per connexionem vnus locus sub alio cõtinetur, vt suburbia nomine populi, vel populi subiecti sub nomine ciuitatis, iuxta l. *qui ex vno*, ff. ad municip. & quæ insimul docẽt Bart. in l. 2. C. quæ sit lõg. consuet. q. 37. Roch. dict. sect. 4. n. 17. Secluso autem omnino verbis, aut nunquam aut rarissimè potest fieri talis extensio. Et ratio in generali reddi potest, quia si locus sit extra territorium legislatoris, clarum est, non posse ad illum fieri extentionem legis, quoad obligationem eius, iuxta regulam c. 2. de constit. in 6. Sed ad summum per imitationem poterit ad vnum locum applicari lex alterius per modum exempli, vel authoritatis. Si autem extensio fiat ad alium locum contentum in territorio, non verò comprehensum vllo modo sub loco, pro quo legislator expressè voluit legem ferre, non poterit esse extensio cõprehensiua, cum intentio legislatoris satis limitetur per definiti loci expressionem, vt suprà attigi c. 1. de tempo. ordin. in 6. nam ratio ibi adducta videtur generaliter procedere, moraliter loquendo.

Bart. Rochus.

At verò extensio legis ad tempus fieri non potest, 13.
nisi ad præteritum, vel futurum: nam de præsenti semper lex loquitur, vt constat, & non sunt plures temporis differentiæ. De extensione autem ad præteritum dictum est li. 3. c. 14. tractando, quomõ lex feratur circa præterita, declarando, non disponendo, & ideo talis extẽsio rectè fit per vim rationis in lege expressę, quando ex illa colligi potest, legem esse declaratiuam, & non tantum constitutiuam: idemq; erit, quoties ex quolibet alio verbo, vel ex materia id cõstare potuerit, nec aliter fit illa extensio. Respectu autem futuri temporis non est vera extensio: nam hæc est propria legis natura, vt ad futura feratur, iuxta l. *leges, & constitutiones*, C. de legib. & ideo potius regula erit, legem de se comprehendere futurum tempus, nisi restringatur, quia lex semper loquitur, & ideo licèt de præsenti loquatur, semper in quolibet futuro tempore, quando est præsens, idem disponit. Addit verò Panor. in c. 2. de constit. n. 2. quòd si lex remittat delictum, tunc non extenditur ad futura, ne det materiam delinquendi. Plus verò dicitur in l. *cum lex*, ff. de legib. videlicet, *Cum lex in præteritum quid indulget, in futurum vetare*, vtiq; ex mẽte legis, & ita ibi fit quædam extensio ad futura, quia indulgendo præterita, supponit, illa esse mala, vel prohibita, quam prohibitionem non reuocat indulgendo præterita, sed potius tacitè confirmat.

Panorm.

CAPVT V.

Quando, & quomodo possit lex per interpretationem restringi.

1. MAteria huius capitis eadem ferè est, quæ præcedentis: nam cũ restrictio opponatur extensioni, eandem ferè doctrinam cum proportione admittit, sic enim oppositorum eadem solet esse ratio: nam quot modis vnum dicitur, tot dicitur reliquum. Quia verò materia solet esse obscura, & perplexa, ideo aliqua in particulari dicere, necessarium visum est. Restrictio ergo, sicut extensio, accipi solet, vel per comparationem ad verba, iuxta varias eorum significationes suprà positas, scilicet, aut propriam naturalem, aut propriam ciuilem, aut impropriam, vel per comparationem ad rationem legis: per comparationem autem ad mentem non potest dari restrictio, nimirum, quæ aliquid eximat ab obligatione legis, quod fuerit comprehensum sub mente legislatoris, id enim repugnantiam inuoluit, stando in vi interpretationis, nisi intercedat dispensatio, quæ superiorem potestatem requirit, vt infrà dicetur. Nam mens

Restrictio quomodo capienda.

legis-

legislatoris, seu voluntas est ipsa lex, seu vnde habet lex vim obligandi: ergo impossibile est per interpretationem aliquid eximere à lege, quod non eximatur à mente legislatoris. Igitur omnis restrictio legis eò tendit, vt mentem ipsam legislatoris ad pauciora coarctet, quàm verba, vel ratio legis præ se ferre videantur. Ad maiorem autem claritatem distinguere possumus, aliud esse non extendere legem, aliud restringere illam: nam inter extensionem, & restrictionem potest medium intelligi, per adæquationem ad verba secundum eorum proprietatem, & rationem. Hæc autem non potest habere locum, vbi & verba legis non possunt, nisi vnam propriam significationem habere, naturalem, vel ciuilem: nam si vtramque habeant, eo ipso, quòd secundùm alteram tantùm intelliguntur, est restrictio, & si ad vtramque amplientur, est extensio, & ideo rara est hæc adæquata interpretatio sine restrictione, vel ampliatione, ideoq; nihil de illa specialiter dicere oportet, quia in capitibus præcedentibus, explicando quomodo liceat extendere leges, simul declarauimus, intra quos terminos contineri debeat quælibet extensio, & consequenter declarauimus, quæ extensio, seu ampliatio non liceat.

Restrictio quò tendit.

2. Atq; hinc etiam facilè explicari potest quando restrictio legis non liceat. Dum enim restrictio extensioni contraria sit, quoties ampliatio legis secundum regulas datas necessariò facienda fuerit, tunc non licebit restringere legem, vtq; secundum idem: nam si ampliatio fiat in vno, & restrictio in alio, non erunt contraria, & sic non repugnabit simul fieri circa eandem legem diuersis respectibus. Atq; eadem ratione quoties non licet extendere legem vltra verborum proprietatem, tunc licita est, imò & necessaria restrictio, quando verba illa significata minùs propria habere possunt, quia tunc non extensio legis est illius restrictio. Nũc ergo pauca addenda supersunt in particulari ad maiorem declarationem, quanuis magna ex parte per proportionem ad extẽsionem accipienda sint.

Aliquando non licet legem restringere.

3. Dico ergo primò: Restrictio legis fieri potest, ac debet ad vitandam iniustitiam, seu iniquitatem, vel aliam absurditatem in ipsa lege. Ita docent omnes, & est clarum ex eadem ratione facta in simili de extensione, quia ita debet lex intelligi, vt sit iusta, & honesta, & præsumi debet ex mente facta, quæ nullam absurditatem complectatur; ergo quantum fieri possit, ita restringenda est ad vitanda similia incommoda, quando ad eum finem restrictio necessaria fuerit. Quod optimè probat ratio textus in c. *suggestum*, de appellat. ibi, *Quia decretalem epistolam, quæ tales muniri videntur, non ad deprimendam cuiusque iustitiam, sed ad remouendum grauamen, nos fecisse cognoscas.* Vbi Panorm. n. 2. aduertit, legem posse restringi secundum rationem naturalem etiamsi non sit in lege expressa. Et idem repetit in c. *proposuit*, eodem, n. 4. Vnde rectè dixit Glossa in Authent. *vt sine prohibitione*, &c. verb. *existimamus, ineptum esse, dicere, non fallere regulam, vbi æquitas id suadet.* Est autem hoc intelligendum de ratione naturali ostendente iniustitiam, vel absurditatem in lege, si absque restrictione intelligatur: nam si solum ostendat esse æquam, vel rationi consonam restrictionem, posse tamen sine illa legem esse iustam, & rationalem, talis ratio non erit sufficiens ad restringendam legem contra proprietatem verborum eius, ex alio principio in superioribus declarato, quod legis obligatio cessat in particulari, licèt ratio eius negatiuè deficiat, si non deficit contrariè: nam eadem est ratio in præsenti. Dico autem hoc intelligi de restrictione contra proprietatem verborum: nam si in aliquo sensu proprio lex posit talem restrictionem admittere, tunc ratio ostendens in restrictione æquitatem, licèt non ostendat præcisam necessitatem, poterit sufficere ad restrictionem faciendam, si alioqui materia iuuet, & restrictio cedat in fauorem, & maiorem benignitatem, iuxta l. *semper*, ff. de regul. iur.

Restrictio fieri debet ad aliquod incõmodum euitandum.

Panormit.

Glossa.

Atq; ex hoc principio infertur, dispositionem legis indistinctè loquentis, ita esse restringendam, vt non cedat in præiudicium innocentis: nam afferre innocenti nocumentum, alienum esse præsumitur ab intentione legislatoris, quia iniustitiam inuoluit, vt rectè probatur ex l. 2. C. de noxalib. & fauet c. *super eo*, de offic. deleg. vbi, *Non tamen est nostræ intentionis diœcesano præiudicium generare.* Vbi sermo quidem est de delegatione, & Glossa ibi illud extendit ad omnia rescripta, tamen eadem ratio est in legibus, quia hæc restrictio in naturali iustitia fundata est. Et ita docet Alb. in c. *causam, quæ*, de rescrip. Et idem solet dici de consuetudine, quæ legi æquiparatur, Fel. in c. *auditis*, de præscrip. verb. *quinta declaratio*, & Inno. in c. *dilecto*, de offic. Arch. n. 7. 4.

Alb. Felin. Archid.

Dico secundò: Quando ratio legis non est adæquata verbis legis, restringenda est ad terminos suæ rationis, & non est secundum totam verborum generalitatem intelligenda. Hæc assertio satis cõmunis est, vt constat ex allegatis in c. 2. & 3. nam quoad hoc idem cum proportione sentiunt de extensione, & restrictione, & specialiter docet Abb. in c. *quia in insulis*, de regul. & in c. *post translationem*, de renun. & in c. *suggestum*, de appellat. & ibi Deci. notab. 1. & 2. Anton. de Butr. in c. *post translationem*, de renunc. n. 34. latissimè Tiraq. referens multos, in tract. *Cessante causa*, 1. p. nu. 144. vbi multa repetit ex his, quæ etiam habet in dicta l. *si vnquam*, §. *liberti*. Hæc autem regula necessariò intelligi debet de ratione expressa, & scripta in lege, quia vbi lex non exprimit rationem, nemo potest prudenter talem rationem legis excogitare, quæ non sit adæquata dispositioni legis, & ita nũquam potest lex restringi ex ratione tantum cogitata, vel præsumpta, quantumcumq; verisimilis appareat. Quia licèt fortè Doctores aliam adæquatam rationem legis nõ inueniant, fortasse legislator illam habuit, satisq; est, quod per verba legis significauit, se ita generaliter voluisse, & quod nullum signum restrictionis ostenderit. Quia *quod Principi placuit, legis habet vigorem*, l. 1. ff. de constit. princip. & fieri etiam potest, vt lex illa sit ex his, quarum ratio non potest inueniri, vt dicitur in l. *non omnium*, ff. de legib. Nisi forte esset lex inueniretur iniusta, si vltra talem rationem, etiam cogitatam, obligaret: nam tunc incidemus in casum præcedentis assertionis. Hæc ergo assertio de ratione expressa in lege necessariò intelligenda est, & sic fundari potest, tum quia licet verba legis generalia sint, per adiunctam rationem limitantur. *Inutile autem est, nisi tota lege perspecta, vna aliqua particula eius proposita, iudicare, vel respondere*, vt dicitur in l. 24. ff. de legib. ergo non est iudicandum de tali lege, eius ve obligatione ex solis verbis præceptiuis secundum se spectatis, sed ex illis vt limitatis per rationem, quæ est veluti anima eius, vt in superioribus dictum est. Et confirmatur, quia voluntas Principis rationabilis est: voluntas autem non vult rationabiliter, nisi quæ sub ratione comprehenduntur, præsertim quando illam habet & proponit pro expresso motiuo, & sine adæquato. Tandem confirmatur, quia limitata causa limitatum parit effectum, sed ratio est sola causa volendi; ergo voluntas limitatur iuxta limites rationis, etiamsi verba plus sonare videantur.

Dec. Ant. Butr.

Hæc verò assertio difficultate non caret, quæ in primis sumitur ex Glossa in l. *non omnium*, ff. de legib. in fine, dicente, interdum legem obligare vbi nõ habet locum eius ratio. Allegat l. 1. ff. de popular. §. *secundo loco*, verb. *sexus*. Sed illa lex parum cogit: nam ibi punitur occasio legis particularis, ratio autem vniuersalis est. Magis ergo vrget lex, *prospexit*, ff. qui, & à quibus, in qua expressè dici videtur, si verba legis vniuersalia sunt, illis standum esse, etiamsi in aliquibus ratio legis non ita procedere videatur. Vt si lex prohibet mulieri de adulterio accusatæ alienare ser-

6. *Aliqua legis quæ dicitur repugnare videntur explicantur. Glossa.*

nos, ne quæstioni subducantur, dicitur comprehendere omnes, etiamsi sint extra ministerium domus in agro, vel alibi, imò & postea comparatos, quia licèt ratio legis non videatur illos cõprehendere, verba id faciunt. *Quod* (inquit) *per quam durum est, sed ita scriptum est.* Ratio autem reddi potest, quia ratio legis non est lex, imò nec proxima virtus legis, sed hæc est voluntas legislatoris, hæc autem non est semper adæquata rationi: nam sæpe generalior est voluntas, nec propterea erit irrationabilis, aut imprudens, quia ad maiorem securitatem, aut cautelam potest voluntas vltra rationem extendi. Et confirmatur, quia suprà dictum est, interdum posse voluntatem esse magis restrictam, quam sit ratio, & ideo non semper extendi legem ad omnia, ad quę extenditur ratio; ergo pari ratione è cõtrario potest voluntas esse generalior, quàm ratio; ergo non est lex restringenda ex ratione, quia lex pro ratione indicat legislatoris voluntatem. Confirmatur tandem, quia aliàs cessante ratione legis in particulari, cessaret obligatio legis: hoc autem non ita est, vt infrà dicam; ergo.

7. *Declaratur in quo consistit dicti assertio sit intelligenda.*

Respondeo breuiter, assertionem esse intelligendam de ratione legis adæquata, & intrinseca, & (vt ita dicam) constitutiua proximi obiecti eius, & hoc probare obiectiones proximè factas, & ita intellecta assertione illas solui. Itaq; sicut diximus, non quamcunq; identitatem rationis sufficere ad extensionem legis, sed oportere vt ratio sit adæquata; & ita intrinseca, vt in illa connexionem habeant omnia cõprehensa sub lege, quia per illam aliquomodo constituuntur sub tali obiecto; ita cum proportione de restrictione censemus. Quia si ratio non sit adæquata, licèt sit minus vniuersalis, quàm verba, ex alia ratione, vel aliquid rationi adiungendo, potest cõprehendere sub lege omnia, quæ absolutè significat. Deinde etiam necessarium est, vt ratio sit quasi constitutiua obiecti legis, quia aliàs non potest censeri adæquata, vt licet Ecclesia præcipiat ieiunium propter cõprimenda vitia, non est illa ratio adæquata, vnde licet illa deficiat, ratio legis adæquata pòt subsistere, quæ est honestas tẽperãtiæ in tali actu, seu materia. Quòd si materia legis non sit propter se intenta, sed tantum propter aliud, tunc oportebit, vt ratio contineat, proximum, & adæquatum finem legis, quia tunc censebitur tantquam intrinsecus. Vt in dicta l. *prospexit*, ratio illis verbis contenta, *Ne mancipia quæstioni subducantur*, non fuit intrinseca, & constitutiua obiecti legis: nam materia eius absolutè fuit seruorum alienatio, seu distractio, quæ materia in se non habebat rationem intrinsecam, ob quam prohiberetur; fuit ergo illa ratio finis extrinsecus prohibitionis, qui licèt fuerit præcipuus, & ideo exprimatur, potuit non esse adæquatus: nam potuit absoluta prohibitio fieri ad tollendas occasiones fraudum, & deceptionum, & ad comprehendendos casus omnes moraliter cõtingentes. Vnde si velimus illam rationem interpretari, vt sit adæquata legi vniuersaliter loquenti, sumenda erit non tantum secundũ actum, sed etiam secundum præsumptionem, & secundum potentiã, vel moralem contingentiã. Quanuis n. mancipia, quę sunt in agro, vel postea emuntur, ordinariè non possint esse testes in tali crimine, nihilominus fit absoluta prohibitio, ne illo colore subducantur, qui possunt esse testes, fingendo, fuisse in agro, vel absentes, vel postea emptos: nam qui ordinariè in agro habitant, potuerunt inueniri in domo præsentes tẽpore delicti, & sic pòt ratio ad oẽs extendi. Quod cum proportione applicari pòt ad alias leges, vt non facilè absoluta earum verba ex ratione limitentur, hoc n. seruãdum esse, optimè ex illa l. *prospexit*, probatur.

8. Hoc etiam suadet ratio in obiectione facta: nam si ratio legis cõtineat intrinsecum motiuum virtutis, vel vitij, cuius intuitu actꝰ pcipitur, aut prohibetur, sine dubio lex non cõprehendet casũ, in quo talis ratio inuenta non fuerit, quia est adæquata, constituit n. lex materiam legis, & non loquitur extra propriam materiam, & ita in illa ratio dici potest virtus legis, non per modum principij efficientis, aut formæ intrinsecæ, sed per modum proprij obiecti, & materiæ, quæ in suo genere est causa legis, & necessaria ad illam. Si verò ratio legis contineat finem extrinsecum, sic, vel non erit adæquata ratio, & sic non procedet contra regulã, vel certe si accipiatur secundum oẽm habitudinem, quã participare potest in ordine ad maiorem cautelam, securitatem, vel vtilitatem legis, sic non potuerunt extendi verba legis vltra rationes in tota hac latitudine sumptas, quia iam voluntas legis omni ratione careret, quod præsumi non potest. Et ita ẽt patet facilè responsio ad primam confirmationem; concedo n. seruari aliquo modo cõmutatam, proportionem inter extensionem, & restrictionem per rationem legis, vt satis declaratum est. Tamen in hoc est aliqua diuersitas, quòd voluntas pòt etiam prudenter non velle omnia, in quibus eadem ratio militat, quia non semper expedit quando aliàs non sunt necessariò connexa: non pòt aũt voluntas aliquid prudenter velle sine aliqua ratione, & ideo vbi constiterit rationem legis esse adæquatam, non est verisimile, extra illam extendi mentem legislatoris.

9. Panorm.

Ad vltimam confirmationem. Pano. in d. c. *quia in insulis*, sentit etiam esse legem restringendam pro omnibus casibus, in quibus cessat ratio legis, prout in lege exprimitur, vt in illo textu, quia pro ratione redditur, *Quia in insulu dura est congregatio monachorum*, ait decisionem eius non habere locum in insulis, in quibus non fuerit dura congregatio monachorum. Sed quidquid sit de illo textu particulari (cuius decisio, vt credo, magis pendet ex significato illius vocis, *Insulæ*, quale sit) generaliter loquendo, non potest, admitti doctrina, nisi intelligatur de cessatione rationis contraria, & quæ tollat obiectum legis, vt infrà dicetur. Respondeo igitur, negando sequelam intellectam de cessatione rationis legis merè negatiuè, & in particulari. Et ratio est, quia licet ratio sic cesset quasi in actu, nihilominus potuit mouere ad prohibendum actum, quia de se erat obnoxius illi rationi, & ita ille actus fuit absolutè cõprehensus sub ratione legis ẽtsi postea in illo cessauerit. Et si recte res consideratur, tunc non omnino cessat ratio legis. Quod in dicto c. magis exponemus.

10. *Lex extensibilis ex materia aliquando restringenda.*

Dico tertiò, legem restringi aliquando ex subiecta materia, & præsertim per comparationem ad aliam legem. Sub hac assertione breuiter cõprehendo varios modos restringẽdi leges, qui ab authoribus traduntur. Vnus ex subiecta materia, quia verba legis iuxta subiectam materiam intelligenda sunt, & ideo etiam secundum illam coarctari possunt. Exemplum sumitur ex l. *adigere*, ff. de iur. patron. vbi prohibetur patronus, ne libertum iureiurando cogat, ne vxorẽ ducat: & nihilominus dicitur inferius, qui tale iuramentum exigeret à liberto eunucho, nõ peccaturum contra legẽ. Nam iuxta materiã subiectam lex loquitur de libertis, qui possint liberos procreare. Verũ est, optimè posse restrictionem illam reduci ad rationẽ legis; quia fere semper hæc restrictio ex materia est coniuncta cum ratione, & ideo nihil amplius de illa dicere necesse est.

11. Aliquando verò fit restrictio legis generaliter loquentis vt locum non habeat in casu aliquo speciali, propter speciales circũstãtias vel prærogatiuas rerum, aut personarum. Quia iuxta generalẽ regulam iuris, *In generali concessione non veniunt ea, quæ quis non esset in specie verisimiliter concessurus.* 81. n. 6. & in c. *si Episcopis*, de pœnit. & remiss. in 6. Eodem enim modo in præsenti dicere possumus, in generali prohibitione, vel præcepto legis non venire ea, quæ Princeps non esset in specie verisimiliter præcepturus, quia sicut concessio, ita & lex ex voluntate pendet. Hæc aũt restrictio dupliciter fieri pòt, vno modo ex speciali iure determinante, vt tales personæ nõ veniant sub generali

tali clausula, vt in c. *quia periculosum*, de sent. excomm. in 6. & tunc est clara ratio, & restrictio, solumque verba legis specialis expendenda sunt; & seruanda. Contingere item hoc potest, quia in speciali casu est aliter per legem statutum, aut priuilegium dispositum, & generalis lex contraria, illis non derogat, iuxta regulam iuris, quod generi per speciem nō derogatur. Et de hoc modo specialiter dicturi sumus tractando de legum correctione, & derogatione.

32. Denique contingere potest illa restrictio sine speciali iure solum ex coniecturata mente legislatoris, verisimiliter applicando regulā illorum canonum non comprehendi sub generali lege ea, quæ in specie non esset quis voluturus. Et sic est difficilis restrictio, & inter Iurisperitos multum controuersa, vt videre licet in Anton. Gab. lib. 6. tit. de legib. consi. 1. vbi refert cōtrarias opiniones, & earum auctores. Illa tamen communior est, quæ affirmat, etiam hoc modo posse hāc restrictionem fieri, quia generalis illa præsumptio, quod nemo in generali sermone comprehendit id, quod in specie esset voluturus, in iure fundata est, & in ratione naturali, quia illa præsumptio fundatur in defectu voluntatis, quæ præsumitur ex incogitantia talium circunstantiarum. Sub hac autem regula fieri potest applicatio ad casum sub lege contentum, arbitrio prudentis de illo iudicando. Neque potest in hoc certior regula constitui, quia sine dubio vsus huius restrictionis in particulari difficilis est. Vnde Socin. in regul. iuris 284. ponens regulam, quod lex generaliter loquens, generaliter est intelligenda, 55. limitationes ponit, quæ ad hoc genus restrictionis pertinent, & in eo videri possunt, & in to. 2. regular. verbo, lex. Hic vero statim occurrebat dicendum de casu dubio, de quo in capite sequenti tractabimus.

CAPVT VI.

Vtrùm interdum cesset obligatio legis in particulari, contra verba legis etiamsi per Principem non tollatur.

1. HActenus explicuimus interpretationem legis humanæ, quoad generalem sensum eius, quo obligationem inducit, nunc dicendum est de mutationibus, quæ in ea contingunt, propter quas definit obligare. Duplex autem modus mutationis potest in lege intelligi, vnus veluti ex se. & ab intrinseco ex defectu alicuius causæ conseruantis, vel alicuius conditionis necessariæ ad obligationem eius, alius modus est ab extrinseco per actionem superioris agentis, facientis in lege mutationem. Nam sicut lex humana voluntate introducta est, ita per similem voluntatem potest mutari. Vnde prior mutatio contingit, quando perseuerante eadem Principis voluntate propter mutationem aliarum rerum lex definit esse, vel obligare: posterior vero è contrario fit, quando stantibus omnibus aliis ad obligationem legis requisitis, per voluntatem Principis lex mutatur, & prior generaliter dici potest cessatio, posterior vero ablatio legis vocari potest. Et vtraq; mutatio potest dupliciter accidere, scilicet, vel partialiter in aliquo actu, vel occasione, aut tempore, vel persona particulari, perseuerante lege in generali: vel totaliter per ablationē totius legis, & ita quatuor resultant mutationes, scilicet, cessatio legis partialis, quæ dici potest exceptio à lege, vel totalis, & dicetur absolutè, & simpliciter cessatio, vel ablatio partialis, quæ generaliter comprehenditur nomine dispensationis, & solet etiam dici derogatio, & totalis ablatio, quæ dicitur reuocatio, seu abrogatio legis. De his ergo quatuor mutationū generibus figillatim dicendum est: & prius de cessatione partiali, deinde de totali, postea verò eodem ordine de vtraqne ablatione.

Duplex modus mutationis in lege.

Alia diuisio mutationis legis.

Primum igitur omnium quæremus, an contingat cessatio legis vniuersalis in particulari euentu, etiam si ab alio nō auferatur eius obligatio. Quæ quæstio coincidit cum illa, quam sub alio titulo proponit D. Thom. 1. 2. q. 96. art. 6. scilicet, An liceat subdito interdum contra verba legis agere: constat enim, hoc non posse licere durante obligatione legis, quia tunc non potest subditus ab ea discordare sua authoritate, sed ei parere tenetur: ergo si interdum licet, est, quia cessat obligatio eius: est ergo vna, & eadem illa quæstio. Et similiter est eadem cum quæstione tractata à D. Thom. 2. 2. quæst. 120. quando liceat vti epiikia in vsu, seu executione legum. Vt autem intelligatur sensus quæstionis, & distinguatur ab aliis, quæ in superioribus capitibus tractata sunt, & non confundatur epiikia cum generali interpretatione legum, aduertō aliud esse inquirere de sensu verborum, an vniuersalia sint, & hos, vel illos casus comprehendant, seu an in hac, vel illa significatione accipiantur, & hoc pertinet ad generalem doctrinam datam capitibus præcedentibus, & magis ex professo ad Iurisprudentiam. Non vero spectat hoc ad epiikiam, quia epiikia (vt Arist. dixit) est emendatio legis propter vniuersale: ibi autem non agitur de emendatione legis, sed de eius sensu, nec supponitur vniuersalitas legis, sed inquiritur, qualis, & quanta sit. Aliud ergo est, supposito sensu legis quoad verborum vniuersalitatem, & quod ex vi suæ significationis vniuersalis, prout in lege vsurpatur, hunc actum comprehendat: nihilominus in particulari euentu propter circunstantias occurrentes cesset obligatio legis circa talem actū, quia pro tunc non potuit cadere sub potestatem, vel non cecidit sub voluntatem legislatoris, sed ab illa excipitur, & hæc exceptio est emendatio legis, quæ per epiikiam fieri dicitur, & in illo sensu tractatur præsens quæstio.

Sensus quæstionis aperitur.

Videtur ergo nunquam posse hoc modo cessare obligatio legis vniuersalis in casu particulari. Primò, 3.
quia si id posset accidere maximè cessante ratione legis in aliquo particulari euentu, sed tunc etiam non licet: ergo nunquam. Maior patet, quia duo tantum sunt in lege, ex quibus tertium, id est, voluntatem legislatoris, ac subinde obligationem legis, vel eius cessationem cognoscere valeamus, scilicet, verba, & ratio, vt ex hactenus dictis constat, sed verba de se non cessant, in casu, de quo tractamus, imò illum comprehendunt, alias non ageretur in illo contra verba legis: ergo solum supereſt ratio, vt ex eius cessatione, legis cessatio in particulari oriatur. At hoc verum nō est, quia, vt supra dixi, voluntas legislatoris potest esse vniuersalior, quam ratio eius, imò interdum quoad nos omnino cessat ratio, quia non cognoscitur, & nihilominus lex suam vim retinet: ergo. Secundò argumentari possumus, quia alias posset subditus sua authoritate interpretando legem, illam non seruare, quod videtur esse contra legem 1. C. de legib. vbi dicitur ad solum Principem pertinere, declarare, an in aliquo casu lex seruanda non sit propter æquitatem, vnde multi Doctores hanc interpretationem dispensationem vocant, ergo sine illa lex nunquam per se cessat. Tertiò argumentor testimonio Glossarum & Iurisperitorum, qui ita sentire videntur. Nam Glossa in cap. *post translationem*, de renunciat. verb. *cessante*, dicit, si ius commune statuitur ex causa, non cessare, licet cesset causa, nisi aliunde in ipso iure sit expressū. Idem sentit Glossa in l. *non dubium*, C. de legib. verbo *amplexus*, dicens, non licere agere contra verba scripta legis propter mentem legislatoris, nisi hæc mens in alia lege sit in scriptis redacta, & citat Placenti. pro illa sententia, & l. *prospexit*, ff. qui, & à quib. cum aliis similibus, & in eandem sententiam quamplures refert Tiraq. in tract. *cessante causa*, nu. 165. & sequentib.

Nihilominus res certa est, interdum cessare obliga- 4.
tionem legis in particulari, etiamsi verba legis illum casum comprehendere videantur, & in nulla alia lege exceptus sit nec à Principe sit in lege dispensatū ita docet D. Thom. dicta p. 96. ar. 6. & 2. 2. q. 60. ar. 5. ad 2. & q. 120. per totam: & his locis Caiet. & alij expositores, & Soto lib. 1. de iustit. q. 6. ar. 8. Idem supponunt

tanquam manifestum. Theologi in 3. d. 37. Scot. Gabr & alij. Est etiam apud Iuristas receptissimum, vt late refert supra Tiraq. à n. 130. Hanc enim veritatem tanquam euidentem lumine naturę tradit Arist. 5. Ethic. cap. 10. vbi hac ratione inter partes iustitiæ ponit æquitatem, quam definit esse, *emendationem legis ea ex parte, qua deficit propter vniuersale.* In quibus verbis cõprehendit rationem nostræ assertionis, quam paulò superius latius explicuerat, dicens, necessarium esse, vt lex humana interdum desinat obligare in particulari aliquo euentu, quia lex vniuersaliter fertur, & fieri non potest, vt vniuersalis dispositio legis humanę in omnibus particularibus ita sit recta, quin aliquando deficiat. quia res humanæ, circa quas humanæ leges versantur, innumeris subsunt mutationibus, & casibus contingentibus, quos nec legislator human⁹ semper præuidere potest, nec si posset, illos omnes posset conuenienter in particulari excipere, quia infinitam confusionem, & prolixitatẽ in legibus induceret, quod esset multò maius incommodum; ergo necesse est, vt lex humana generaliter lata in aliquibus casibus non obliget propter mutationem rerũ in eis contingentẽ. Neq; inde fit, ait Arist. legem non esse rectam, quin potius recta nõ esset, si in talibus casibus obligaret: & ad eius rectitudinem sufficit, *quod acceperit id, quod plerunque accidit*, vt dicitur etiam ff. de legib. l. 3. & sequentib. *Defectus ergo*, ait idem Philosophus, *non est in lege, neque in legislatore, sed in natura*, id est, in materia mutabili, nec potuit legislator, aut lex totam contingentem mutabilitatem distinctè explicare propter rationem explicatam. Et ideo ex natura rei in lege humana subintelligitur illa conditio, vel exceptio, licèt non explicetur distinctè, quia alias nõ esset lex iusta, & rationabilis. Ergo ex ipsa iustitia legis humanæ, considerata naturali conditione materiæ, in qua versatur, sequitur necessario, vt eius obligatio aliquando in particulari cesset, non per extrinsecam ablationem, sed ex sola materiæ, seu rerum mutatione.

Epiikia. Atque propter hanc legum humanarum contingentiam posuit Arist. supra specialem virtutem, seu partem iustitiæ, quam epiikiam appellauit, & à multis Latinis vocatur æquitas: nam licet hęc vox interdum pro iustitia, interdum pro animi moderatione, & alijs etiam modis sumatur, tamen aliquando distinguitur à iure vtiq; scripto & rigoroso, vt explicaui supra l. 1. c. 2. etsi idem est, quod epiikia, vel parũ ab illa differt. Et ita etiam Iuristæ sępe de æquitate loquuntur, quam Bart. in l. 1. C. de leg. in fine, *conuenientiam quandam*, seu *benignitatem iuris*, appellauit. Pan. vero in cap. vlt. de transact. nu. 6. cum Speculatore, & Ioan. Andr. dicit esse, *Iustitiam dulcore misericordiæ tẽperatam.* Est autem considerandum (vt hoc obiter explicemus) in hac æquitate præstanda concurrere, & iudicium intellectus proferentis sententiam, hic & nunc nõ obligare legem, etiamsi vniuersaliter loquatur, & actum voluntatis parentis huic iudicio, & operantis contra verba legis. Vterq; ergo in suo ordine est actus virtutis, probabiliterq; existimo, propter illos non multiplicari virtutes, seu non esse necessariũ addere aliquam specialem virtutem. Nam prior act⁹ si sit in principe seu superiore interpretante legem, erit actus prudentiæ regalis, vel politicæ, si verò sit in ipsomet subdito, erit iudicium communis prudentiæ, prę supponens regulariter generalia principia iuris naturalis, vel etiam humani, quatenus ab eis tale iudicium in particulari pendet. Quod iudicium in omni materia prudentiæ necessarium est, illudque (vt opinor) Arist. 6. Ethic. c. 11. *sententiam* appellauit, Græcè, *Gnomi*. Et in præsenti materia cũ proportione inuenitur, nec habet specialem difficultatem, vel rationem propter quam proprium habitum postulet, distinctum ab eo, quo in alijs materijs virtutum prudẽtia sententiam profert. An vero in quacunque prudẽtia iudicium, & imperium pertineant ad eundem vel ad diuersos habitus, alterius considerationis est.

Alius vero actus voluntatis, qui ex tali iudicio sequitur, non semper ad vnam virtutem pertinet, sed pro materię capacitate, & motiui, seu rationis operãdi variari potest. Nam in Principe, v. g. ex illo iudicio sequi potest actus volendi ita interpretari legem, & hic potest pertinere ad iustitiam legalem, quia per se ad commune bonum ordinatur. Potest etiam pertinere ad commutatiuam, si procedat ex motiuo non grauandi talem subditum contra æquitatem illi debitãm. Et vtroque modo potest intelligi, quod Arist. ait epiikiam esse partem iustitiæ: nam in hne capitis concludit esse iustitiam, & non alium quemquã habitum. Quod autem ibi præfert æquum iusto legali, respectiuè intelligendum est, intelligit enim per iustum legale illud, quod consistit in obseruatione, vel impositione legis, & respectu illius præfertur in particulari casu id quod in illo æquum iudicatur, quia in illo vel nimis rigorosum, vel iniustum esset obligationem legis imponere. Absolutè verò non est minus iustum, legem iustam ferre absolutè, quam excusationem eius per epiikiam admittere. Imò illud maiorem prudẽtiam requirit, & vniuersaliorem iustitiã. At vero in subdito non potest sequi ex illo actu intellectus proprius actus iustitiæ in voluntate, quia non est necessarium, vt ex carentia obligationis vnius legis sequatur actus iustitiæ, sed sequi potest actus temperantiæ, vt si per epiikiam quis comedat carnes in die ieiunij, vel quid simile. Si ante epiikia versetur in materia iustitiæ, tunc actus ille poterit pertinere ad materiam iustitiæ, vt per se constat. Et in vniuersum poterit ille actus deseruire generali iustitiæ, & ex motiuo illius fieri, si quis secundum epiikiam operetur, quia per hoc non recedit à mente Principis, nec ab eo quod æquum est: quomodo etiam obedientia potest ibi intercedere, vel operando secundum tacitam voluntatem superioris, vel saltem ita operando, quia tunc obedientia legis non læditur, & alia honesta ratio operandi occurrit.

Sed quæret aliquis, an hæc excusatio, seu cessatio obligationis, & epiikia habeat locum in præceptis tãtum negatiuis, vel etiam in affirmatiuis. Nam denegatiuis non potest esse dubium, quia cum obligent semper, & pro semper, in eis est maxime necessaria hæc excusatio, & potest facile accidere occasio non seruãdi præceptum in tempore, pro quo obligat, & ita pro priissimè erit excusatio, seu cessatio obligationis. At vero præcepta affirmatiua non obligant pro semper, sed pro opportuno tempore, & ideo licet pro aliquo tempore occurrat occasio, in quo exequendum non sit affirmatiuum præceptum, non erit vera excusatio ab obligatione præcepti, nec cessatio obligationis eius, cum ipsum non obliget pro singulis temporibus, sed dicetur potius dilatio obligationis, quia nondũ occurrit occasio, pro quã tale præceptum obligat. Ni hilominus tamen æquè solet epiikia attribui præceptis affirmatiuis, ac negatiuis, quod recte explicatum verum quidem est. Videtur autem mihi id proprius dici (nisi sit quæstio de modo loquendi) in præceptis affirmatiuis, quæ habent certum tempus designatũ, pro quo impleri debent: nam si in eodem tempore veniat non cogitatum impedimentum, habet locũ pro priissime epiikia. Idemque erit in quibusdam præceptis affirmatiuis, quæ propter negationem, quam inuoluunt, vel in qua fundantur, obligant pro semper, seu ad statim moraliter. Vt est præceptum restituendi, & similia. In his enim quælibet dilatio per occasionem iustam dici potest excusatio, & epiikia. Quando autem præceptum affirmatiuum nec pro statim obligat, nec pro certo tempore, sed arbitrario, tunc non videtur in illa habere proprie locum excusatio, vel epiikia propter argumentum factum, quantus lato modo interdum appelletur.

Epiikia in præcepto affirmatiuo quam negatiuo eius locum habet.

Supereſt ad rationes in principio positas respõdere, per-

re; pendent autem ex quibusdam dubiis, quæ in capitibus sequentibus commodius expedientur.

CAPVT VII.

Quando habeat locum excusatio ab obligatione legis per epiikiam, seu æquitatem.

1. IN hoc capite explicandum est, quid sit necessarium vt obligatio generalis legis in particulari casu cesset. Aliqui putát sufficere, vt ratio legis in tali casu particulari cesset negatiuè, id est, quod in eo non inueniatur ratio, quæ legislatorem mouit ad ferendam legem. Citatur pro hac sententia D. Thom. 2. 2. q. 147. art. 1. & 2. quia significat, præceptum ieiunij non obligare eos, in quibus necessitas, propter quam præceptum est ieiunium, non inuenitur. Sed immeritò allegatur D. Thom. quia ibi ad obligationem præcepti solum requirit generalem rationem, quæ communiter, & vt plurimum communitati conueniat, ad excusationem autem in particulari requirit causam rationabilem. Potest autem hæc opinio tribui Caietano tom. 1. Opusc. tract. 1. quæst. 2. & Nauarr. in sum. cap. 16. numero 37. qui specialiter hoc admittunt in lege, quæ aliquid præcipit, vel prohibet solum propter vitanda incommoda: nam eo ipso, quod in particulari non sequantur illa incommoda, dicunt, cessare obligationem legis, etiamsi ex obseruatione legis nulla incommoda sequantur. Et Caiet. ponit exemplum in lege prohibente matrimonium clandestinum ante Concilium Trid. Sed de hoc exemplo, & de hoc genere legum, quæ solum dantur propter vitanda incommoda, dicam commodius in sequenti capite. Eandem sententiam tenet Panorm. in cap. *quoniam*, de probation. numero 6. vbi doctrinam intendit ad legem ieiunij, & alias similes leges Ecclesiæ, & allegat Archidia. in capit. *vtinam*, 76. d. *Post B. Thomam.* (vt ait) alludens ad locum citatum D. Thomæ, illum enim Archid. adducit. Idem latius docuit Panormitanus in capit. *quia in insulu*, de regularib. generalem regulam constituens, cessante ratione legis in particulari, cessare legis obligationem, & ita exponit cap. illud. Cum enim in monasterijs monachorum existẽtibus in insulis requirat ætatem annorum 18. ad professionem, *quia in insulu durior est congregatio monachorum*, ait Pan. vbi non fuerit durior, etiamsi monasterium sit in insula, non requiri illam ætatem, sequitur Ang. verb. *lex*, n. 4. casu 7. inclinat etiam Sylu. ibi q. 8. & q 9. verb. *octauò*, & Adr. quodlib. 6. post secundam conclusionem.

2. Fundari solet hæc sententia in assertione tertia posita in quarto capite, & in omnibus iuribus, & rationibus, quæ ad illam confirmandam adducta sunt, & in regula *Cessante causa cessat effectus*, capit. *cum cessante*, de appellation. quæ ita potest applicari. Nam ratio legis adæquata, & qualis dicto capite explicata est, est in suo genere causa adæquata obligationis legis; ergo illa cessante, in quocunque casu particulari, cessat obligatio legis. Antecedens probatur, tum quia ratio legis est anima legis; ergo non minus est causa adæquata obligationis, quam ipsa lex, quia sicut corpus sine anima mouere aliud non potest, ita nec lex sine ratione potest subditum obligare. Tum maximè, quia iustitia legis pendet ex ratione, & ita deficiente ratione, deficit iustitia, & consequenter vis obligandi. Tum denique, quia lex ordinari debet ad bonum commune; ergo non descendit ad particulares casus, nisi mediante influxu communis boni, sed vbi cessat ratio legis, non influit commune bonum, quia ibi non participatur, nec lex ibi obligat, quæ deficiente influxu causæ primæ, seu vniuersalis, secunda, seu particularis non operatur.

3. Hoc vero fundamentum debile est, ideoque prædicta sententia, nisi sano modo explicetur, defendinõ potest. Dicendum ergo est, vt obligatio generalis legis in particulari casu cesset, non satis esse, quod ratio legis negatiuè deficiat, sed necessarium esse, vt deficiat contrarie aliquo modo. Hanc doctrinam tradidit Caietan. 2. 2. q. 120. & sequitur Soto dicto articul. 8. & quæstion. 7. articul. 3. vers. *sed argues*, & lib. 3. quæst. 4. articul. 5. in fine Ledesm. 2. part. quæst. 17. articul. 2. dub. 3. in fine, & quæstion. 18. articul. 2. dub. 12. & 14. Nauarr. supra, Couarr. in 4. 2. p. §. 9. numero 8. Medina de contra. quæst. 14. Et eam indicat D. Thomas dum semper exempla epiik ponit in casibus, in quibus lex deficit contrariè, vt si redditio depositi fit ad nocendum innocenti, vel si obseruare præceptum non aperiendi portas ciuitatis noctu, sit in perniciem plurium ciuium, quos hostes persequuntur, & ita in 2. 2. quæstion. 120. articul. 1. requirit casum in quo legem seruare, sit nociuum, & subdit. *In his ergo, & similibus casibus malum est sequi legem positam.* Vbi Caietan. sic declarat rationem epiikiæ, quia *sequi verba legis, in quibus non oportet, vitiosum est.* Et eodem modo loquitur in 1. 2. quæstion. 96. articul. 6. & idem sentit 2. 2. quæstion. 147. articul. 3. ad 2. Vbi generaliter ait, *Præcipuè si casus sit talis, in quo legislator adesset, non decerneret esse legem seruandam.* Et idem sumitur ex Arist. supra, vt statim explicabo. Duas autem partes habet hæc sententia, vna est affirmans, cessare obligationem legis, quando ratio legis cessat contrariè, & hanc supponimus vt claram, tum à sufficienti partium enumeratione, tum quia lex obligare intendens pro tali euentu esset iniqua, vel inhumana, vt magis ex puncto sequenti constabit.

vt ratio legis non negatiuè sed aliquo modo contrariè.

Altera ergo pars est negans, sufficere, quod ratio legis negatiuè cesset. Et hæc probatur primò contraria ratione, quia si solum negatiuè ratio legis cesset, non erit malum seruare legem, nec etiam erit iniustum, vel inhumanum ad eam seruandam obligare; ergo non est cur cesset eius obligatio. Consequentia probatur ex Arist. dicente, tunc epiikiam habere locum, quando lex *peccat*, id est, peccaret, & iniusta esset si in tali casu obligaret, & ideo etiam dicit, *epiikiam esse directionem legis*, vtique ne à recto deficiat. Vnde sic concluditur, sicut epiikia, ita etiam cessatio obligationis solum habet locum, vbi obligatio ipsa esset contra rationem iustitiæ, vel debitam legislationem, si ad talem casum extenderetur; sed obligando in casu, vbi tantum negatiuè deficit ratio legis, non peccaret lex, quia nec malum aliquod, nec quidpiam inhumanum præciperet; ergo. Maior patet, quia tunc nulla superest sufficiens ratio, cur cesset legis obligatio: nã cessante ratione illo modo, potest manere iusta voluntas obligandi. Minor autem, & primum antecedens patet, quia potest actus esse de se bonus etiamsi non sit necessarium alicui ad macerandam carnem, vel satisfaciendum pro peccatis, & carentia actus poterit esse bona, etiamsi finis legis prohibentis illum cesset, vt abstinere à clandestina despõsatione, &c. & idem est in similibus.

4. *Probatur nõ sufficere rationẽ legis negatiuè cessare.*

Vnde argumentor secundo inductione, quia innumera sequentur absurda, si tanta licentia detur non obseruandi leges in casibus particularibus, solum quia in eis negatiuè cessat ratio legis. Sic enim in præceptis Ecclesiæ possent viri perfecti excusari à ieiunio, quia non sentiunt illius necessitatem ad fines ab Ecclesia intentos. Imò fornicatio posset censeri prohibita in casu, in quo euidenter cessaret ratio talis prohibitionis, vt si nullum omnino esset periculum malæ educationis prolis, propter quam vitandam concubitus vagus prohibitus est. Et in materia obedientiæ possunt facilè similia exempla multiplicari. Vnde est optima ratio à priori, quia licet ratio legis in particulari cesset negatiue, semper manet aliqua vniuersalior ratio, ob quam expedit etiam tunc seruari legem, tum quia esset valde contrarium bono communi, si propter illam solam causam possent leges non seruari, tum etiam, quia per se est honesta ratio seruandi legem vniformitas partium cum toto, vbi sine incommodo seruari potest.

5. *Multæ absurda ex contra ia sententia sequuntur.*

Atque

Vt obligatio legis cesset totaliter deficiat.

6. Atque hinc retorquetur ratio contrariæ sententiæ Quia licet ratio legis cesset in hac persona quoad particularem necessitatem, vel vtilitatem intentam per legem, non tamen cessat quoad vim obligandi illam per legem, quia licet illa ratio tantum vt plurimum locum habeat, est sufficiens, vt lex iustè feratur pro omnibus, qui illam seruare possunt, etiamsi ratio illa in eis cesset. Quod sic declaro: nam licet legislator aduertat, & præuideat rationem defecturam in aliquibus, vel distinctè, vel tantum confusè cogitatis, nihilominus potest iustè velle, vt indistinctè obliget omnes, dum contrarium impedimentum æquitati repugnans non obstiterit: ergo ita est interpretãda voluntas legislatoris: ergo ex vi illius obligabit lex. Antecedens patet, quia voluntas in illa vniuersalitate sua nititur in alia ratione generaliori, quia ita expedit ad commune bonum, & priuato non nocet, quia semper est illi vtile obedire, & iustitiam legalem seruare, quam in tali obseruatione legis intueri potest. Prima verò consequentia clara est, tum quia verba generalia legis hanc voluntatem indicant, & nulla est sufficiens ratio exceptionis, tum etiam quia illa voluntas est prudentior, & rationabilior; ergo illa præsumenda est. Deniq; secunda consequentia constat, quia voluntas iusta legislatoris est anima legis, & quia lex obligat ad materiam præceptam; non ad finem præceptj, vt supra dictum est.

7. Et ita expenditur contrarium fundamẽtum, quia iam declaratum est, quomodo hæc obligatio in eo casu pertineat ad bonum commune, quia licet tunc subditus non participet illam vtilitatem intentam per legem; participat generalem vtilitatem, quæ est in obseruanda lege, & in vniformitate cum suo corpore, & ex hoc capite lex illa est iusta, & fundatur in ratione altiori. Et hinc patet responsio ad primã rationem in principio præcedentis capitis positam, procedit enim quando ratio tantum negatiuè cessat; nõ tamen quando cessat contrariè. Solet autem instari contra hanc resolutionem ex præcepto correctionis fraternæ. Sed de hoc puncto dicam commodius infra cap. 8. vbi hæc assertio magis confirmabitur.

8. *Quid requiritur, vt ratio vel finis legis cesset cõtrariè.* Vt autem magis explicetur, oportet amplius declarare, quid sit necessarium, vt ratio, vel finis legis cesset contrariè. Et specialiter an sit necessarium, vt in tali casu seruare legem sit malum, & peccatum. Caietan. enim dicta q. 120. ar. 1. ex professo contendit, tunc solum habere locum epiikiam, quando lex ita deficit, vt seruare illam sit iniquum. Putatq; esse sententiam D. Thomæ in 3. dist. 37. q. 1. art. 4. vbi docet, epiikiam tunc solum habere locum, *cum obseruando legem discrepatet quis ab intentione legislatoris*, quod solum videtur contingere, quando discederet à rectitudine. Clarius tamen fauet in alijs locis allegatis, indicat enim, tunc solum cessare in particulari legis obligationem, quãdo obseruãtia illius mala esset, imò interdum solum excipit casum, in quo esset nociua reipublicę. Ad idẽ inducit Caiet. Aristot. dicentem, epiikiam esse directionem legis, *quia peccat propter vniuersale*: solum autẽ peccare posset, si obligaret ad actum iniquum. Item epiikia est pars iustitiæ: ergo materia eius est operatio, quæ non esset recta, si secundum legem vniuersalem fieret, & non secundum æquitatem epiikiæ. Tandem argumentor ab inconuenienti, quia alias fornicatio posset esse licita, si necessarium non esset, rationem legis contrariæ in dicto sensu deficere. Et cum hac sententia Caietani transeunt ferè Soto, & alij posteriores Theologi.

9. *Epiikia habet locum, licet licitum sit actũ præceptum facere.* Videtur tamen hæc sententia nimis rigida, & limitata, quia sæpe potest homo excusari ab obseruantia legis generaliter loquentis, etiamsi posset licitè actũ per illam præceptum facere, vel prohibitum omittere, ergo non tantum cessat obligatio legis in particulari, nec solum habet locum epiikia, quando obseruare legem esset iniquum, sed aliquando, ac sæpe illum habebit, etiamsi iniquum non sit, solum quia est nimis graue, aut difficile. Consequentia clara est, quia si epiikia solum haberet locum, quando seruare legem esset iniquum, quoties licita esset epiikia, esset etiam sub obligatione, quia vitare id, quod iniquũ est, semper cadit sub obligationem; ergo è contrario, si absque tali obligatione potest interdum non seruari lex, potest etiam licita esse epiikia, etiam in casu, in quo sine peccato posset lex obseruari. Antecedens autem manifestum est ex supra dictis de obligatione legis humanæ cum periculo vitæ, vel alio magno incommodo: nam inde constat; propter vitandum magnum grauamen licitum esse non seruare legem, quanuis si velim cedere iuri meo, possim facere actũ præceptum cum illo grauamine, ergo excusatio non semper est cum obligatione non faciendi actum præceptum, nec oritur semper ex iniquitate actus, sed ex alio iure, quod homo habet, vt non tam seruiliter (vt sic dicam) obligetur. Deinde fit res clara exemplis: nam interdum potest homo, qui per se obligatur ad confessionem integram peccatorum, excusari à confessione alicuius, quia non potest illud aperire sine graui periculo infamiæ: & nihilominus poterit confiteri illud licitè, si sua sponte velit se exponere periculo illius infamiæ, hoc enim nullum peccatum est. Item damnatus ad iustam mortem famis, non tenetur abstinere à cibo, si copiam illius habeat, & tamen potest sine peccato abstinere, si velit: ergo idem esse potest in præsenti. Vt in statu Carthusianorum abstinendi à carnibus, etiamsi esset propria lex obligans de se in conscientia, posset sine peccato non seruari, propter periculum mortis, & nihilominus probabilissimum est, posse etiam seruari, si quis velit secum illo rigore vti. Et in ieiunijs, alijsque ordinarijs obligationibus Ecclesiæ sæpè est licita excusatio propter ægritudinem, vel similem causam, & nihilominus si quis actum præceptum faciat, non obstante excusatione, non solum non peccabit, verum sæpe etiam opus supererogationis faciet.

10. *Quid mutatum sit prius quia.* Quapropter mihi certum videtur, ad virtutem, & prudentiam pertinere, non solum discernere, quando obseruatio præcepti quoad verba mala sit, sed etiam iudicare, quando non obliget, etiamsi absque peccato ad literam seruari possit. Vnde si quis dixerit vtrumque spectare ad materiam, & munus epiikiæ, nihil fortasse ab scopo, aberrabis. Nec contrà hoc vrgent rationes Caietani. Omnes enim facile soluuntur aduertendo non solum esse alienum à prudenti legislatore iniqua præcipere, sed etiam inhumana, & grauior, quam humana conditio patiatur, vel quam ratio communis boni postulet, vt ex dictis supra in cõmuni de lege manifestum est. Ergo non solum peccaret lex præcipiendo, quod non debet, id est, iniquum, sed etiam præcipiendo, quando, vel quomodo non debet, id est, obligando cum maiori rigore, quam par sit. Vtrumque ergo peccatum legis emendat epiikia, & in vtroque habet locum definitio Arist. & discursus eius, & eodem modo est intelligendus D. Thom. Nam intentio legislatoris non solum est recta præcipere, sed etiam rectè, & ideo qui obseruat legem tanquam obnoxius illi, quando per illam non obligatur propter occurrentem causam excusantem, ab intentione legislatoris discrepat, etiamsi actus, quem facit, malus non sit. Ad rationem autem, quod epiikia est pars iustitiæ, respondeo, etiam hic interuenire rationem iustitiæ ex parte legislatoris non obligandi in tali casu per suam legem, etiamsi exequi illam malum non sit, ideoque si ad ipsum legislatorem fieret recursus in tali casu, deberet secundum iustitiam interpretari legem tunc non obligare. Vnde ex parte subditi satis est, quod posit iustè, & non declinando à rectitudine, non seruare legem in tali casu, si velit, etiamsi ad hoc non obligetur: nam ad hoc etiam specialis prudentia necessaria est. Sicut in materia iustitiæ, ex æquitate aliquando iudicamus, aliquem non obligari ad restituendum, cadendo à statu suo, licet

si id faciat, peccati argui non possit. Ad vltimam verò sequelam de fornicatione negatur illatio, quia non dicimus ad epiikiam sufficere, vt ratio legis negatiuè cesset, in qua illatio illa fundatur, sed dicimus posse cessare contrariè; etiamsi obseruantia legis praua non fiat, si nimis intolerabilis fiat: nam tunc etiam est contra legislatoris intentionem, & hoc est cessare contrariè.

11. *Non solùm iniquum, sed & valde difficile corrigit epiikia.* Constat ergo, epiikiam non solùm habere locum, quando aliàs lex in tali casu præciperet rem iniquam, sed etiam quando præciperet rem acerbam, & nimis difficilem, in vtroque enim casu peccaret lex præcipiendo iniustè, vel quia malum præciperet, vel quia immoderate, & vltra potestatem legislatoris. Addo verò vlterius habere locum epiikiam in casu, in quo non deesset potestas in legislatore ad obligandum, sed ex circumstantijs iudicatur, non fuisse hanc mentem eius. Quia non semper Prælatus vult obligare cum toto rigore, & in omni euentu, in quo posset obligare. Vt verbi gratia non solùm censetur quis excusari à præcepto ieiunij propter ægritudinem grauem, in qua non posset superior obligare, sed etiam propter minorem debilitatem, qua non obstante potuisset Ecclesia obligare, sed nihilominus creditur ex benignitate noluisse, quæ intentio legislatoris colligi potest ex alijs circumstantijs temporis, loci, & personarum, & ex ordinario modo præcipiendi cum illa moderatione subintellecta, licèt non exprimatur. Et hunc certè modum videtur significasse Aristotel. cùm dixit, epiikiam emendare legem, quod & ipse legislator, si adesset, hoc modo dixisset, id est, ita esset moderaturus, & interpretaturus legem suam. Sic etiam dixit *Arist.* Diuus Thomas munus epiikiæ esse, prætermissis verbis legis, intentionem legislatoris sequi. Ergo ad epiikiam non est necesse, interpretari casum non comprehendi sub lege, quia legislator non potuit sua lege illum comprehendere, sed etiam sufficiet, si interpretemur, noluisse illum comprehendere, licèt potuerit: nam & hoc sufficit ad excusationem ab obligatione legis, & sæpe contingit, aliam esse legislatoris voluntatem ab ea, quam nuda verba præse ferunt, vt ex præcedentibus capitibus constat. Et ita ibi etiam interuenit emendatio legis quatenus plus verbis videtur comprehendere, quàm fuerit in voluntate legislatoris. Igitur rectè vocatur hæc epiikia. Et ita tres modi, vel rationes vtendi epiikia distingui possunt, vt vnus sit propter cauendum aliquid iniquum, alius propter vitandam acerbam, & iniustam obligationem, tertius proper coniectatam legislatoris voluntatem, non obstante potestate. *D. Thom.* *Triplex modus vtendi epiikia.*

12. *Quando vtenda sit epiikia.* Quod si quis inquirat, quibus regulis vtendum sit ad faciendas huiusmodi exceptiones. Respondeo breuiter, in primo modo præcipuè considerandum esse, an in eo casu occurrat aliud præceptum, præsertim iuris diuini, & naturalis, cui repugnet executio legis humanæ, secundum verba eius, & consequenter, an actus tunc habeat iniustitiam, vel malitiam inseparabilem, vel saltem contra præceptum grauius, & magis obligans, & iuxta hæc principia debet fieri iudicium. In secundo modo considerandæ sunt suprà dicta de modo obligandi legis humanæ, & iuxta illa iudicandum erit, an hoc factum particulare cum his circumstantijs excedat potestatem legis humanæ. In tertio verò magis est vtendũ coniecturis, ex circumstantijs desumptis, & præsertim ex vsu, & modo regiminis, & ex more interpretandi similes leges.

13. *Aliquando obligatio legis cessat pro vno bonum persona particularis.* Vnam tamen in particulari inferam ex dictis propter opinionum varietatem, non solùm posse cessare obligationem legis, quando in particulari euentu esset contra bonum commune, seruare legem, sed etiamsi tantùm contra bonum particularis personæ, dummodo sit nocumentum graue, & nulla alia ratio communis boni obliget ad illud inferendum, vel permittendum: nam tunc iustitia, vel charitas iubet euitare tale nocumentum proximi, cui non potest lex humana rationabiliter opponi. Ita Soto suprà, & omnes, nec refragatur Diuus Thomas: nam licèt in dicto articul. sexto loquatur de detrimento communis boni, sub illo comprehendit detrimentum particularium ciuium: nam in damnum ciuitatis redundat, vt manifestè patet in exemplo, quo vtitur, & alia sunt facilia: nam propter subueniendum proximo grauiter infirmanti interdum licere potest Missam omittere in die festo, & sic de alijs. Dicunt verò aliqui hoc solum habere locum, quando tale est detrimentum proximi, vt non possit cedere iuri suo, vt est in periculo vitæ, vel simili: non autem quando potest cedere iuri suo, vt erit in bonis temporalibus, quia tunc detrimentum priuatum non vergit in damnum communitatis: si enim vergeret, non posset priuatus illi renunciare. Sed hoc verum non est, tum quia etiam propter vitandum graue nocumentum proximi temporale, quod ipse posset voluntariè sustinere, si vellet, licitum est interdum non obseruare præceptum, vt verbi gratia si incendium domus imminet, vel quid simile, quia lex nec obligat illum, qui patitur damnum ad cedendum iuri suo, nec alium ad non succurrendum illi ipso inuito propter audiendam Missam verbi gratia. Item quia illud damnum semper redundat in cõmunitatem, cuius interest, vt bona ciuium non dilapidentur. *Soto.* *D. Thom.*

Aliter limitant Iuristæ dictam assertionem, vt procedat, quando detrimentum, vel proprium, vel proximi est in bonis acquisitis, non verò in acquirendis: nam ex hoc sumi potest sufficiens excusatio, quia illud non est verum detrimentum, seu damnum emergens, sed tantum lucrum cessans, quod non consideratur, aliàs possent homines non seruare præcepta, vt suis lucris attenderent. Ita ferè Bart. in l. *non dubium*, C. de legibus numer. 9. quem alij multi secuti sunt, quos latè refert Tiraquellus in dicto tract. numer. 151. Statim verò numer. 152. refert Salicet. contradicentem, & plura contra illam distinctionem congerit Felinus in capit. *si quando*, de rescriptione numer. 11. Nobis ergo non seruit distinctio: nam si damnum sit leue, licèt sit in bonis acquisitis, potest non sufficere ad excusandum ab obligatione legis, si verò lucrum cessans sit iustum, & graue, sæpe æquiparatur damno, moraliter loquendo, vt constat ex lege vnic. C. de sententia quæ pro eo quod interest, profer. in fine. Et vsu receptum videmus, excusari aliquem ab obseruatione festi, ne currentem, & transeuntem occasionem magni lucri amittat. Igitur licet vitatio damni emergentis ex genere suo iustior, & grauior causa sit, tamen etiam alia potest sufficere, & in vniuersum loquendo, omnia sunt consideranda, vt prudens iudicium in contingenti casu feratur. 14. *Bart.* *Tiraquel.* *Salicet.* *Felin.*

CAPVT VIII.

Quomodo de excusatione occurrente constare debeat vt epiikia vti & legem non seruare liceat, sine recursu ad Principem.

1. HÆc omnia postulantur in posteriori ratione dubitandi capit. 5. proposita, & inter se sunt connexa, ideoque simul tractanda ac definienda sunt. Varijs ergo modis occurrere potest casus excusationis, scilicet, cum euidentia, & certitudine, quod tunc malum sit, & iniquum seruare legem. Secundò cum simili certitudine, quod lex non obliget, licèt seruari possit sine peccato. Potest autem contingere, vt hoc secundum non sit æquè certum, sed tantum probabile,

bile, vel etiam dubium. Tertiò potest esse casus tantum probabilis in vtroque. Quartò dubius in vtroque. Quintò potest esse certum, in obseruatione legis nullum esse peccatum, excusationem autem eius esse tantum probabilem, aut dubiam. Primò ergo dicendum est, quando certò constet, materiam legis ex accidenti euentu, vel circunstantia factam esse iniquam, seu contrariam alteri præcepto, aut virtuti magis obliganti, tunc cessare obligantem legis, & propria auctoritate posse omitti sine recursu ad Principem. Sumitur ex Diuo Thoma dicta quæstio. 120. articul. 1. ad 3. dicente, *In manifestis non est opus interpretatione, sed excusatione.* Idem fere habet dicta quæstione 96. articul. 6. ad 2. vbi etiam Caietanus & omnes. Et ratio est, quia ibi superior auctoritas nullum effectum habere potest : nam etiamsi post recursum ad illum vellet, & subditus legem seruaret, non posset illi obedire, quia obediendum est Deo magis, quàm hominibus : ergo impertinens est in eo casu, licentiam postulare. Dices; interdum propter bonum ordinem seruandum, necessaria est licentia perita, etiamsi non sit necessaria obtenta; ergo saltem ob hanc causam erit consulendus Princeps in huiusmodi casu, quando periculum non imminet, & datur locus, ac tempus ad id præstandum. Respondeo ex communi sententia, etiam hoc non esse necessariũ in tali casu. Quia nulla est lex, quæ obliget ad illam facultatem petendam, nec ex natura rei est necessaria, quia subordinatio subditi ad legislatorem per se illam non postulat. Si autem in aliquo casu publico id iudicetur necessarium ad vitandum scandalum, vel propter aliam similem causam, id est accidentarium.

Si lex ex aliqua circunstantia fit iniqua cessat obligatio si ne recursu ad principem. D. Thom.

Caietan.

2. Secundò dicendum est : Quando certò constat, legem non obligare, etiamsi possit sine peccato seruari, subditus propria auctoritate potest illam non seruare. Probatur eadem ratione, & ita Doctores de his duobus casibus indistinctè loquuntur; solum ergo illos distinguo, vt notem differentiam, quia in priori casu non solum potest subditus, sed etiam tenetur, legem non seruare, siue petat licentiam à superiore, siue non petat; at verò in hoc posteriori casu, licèt possit agere contra verba legis, ad hoc non obligatur, quando certus est in obseruantia legis non committi peccatum. Ad si de hoc dubitet, pro rarione dubij iudicandum erit. Nam si dubium sit tantum formidinis, & probabiliter iudicet non esse peccatum conformari verbis legis, liberè poterit id facere si velit; quia iudicium probabile tollit practicè dubium. Si autem dubium sit proprium, & negatiuum, tenebitur subditus partem securiorem sequi, & abstinere ab opere, licèt videatur conforme verbis legis, quia tunc nullum habet principium, quo expellat practicum dubium, quia tunc ille est certus, se non peccare, non obseruando legem, cum supponatur esse certus, quod illa non obliget; ergo tenetur illam viam certam sequi, & relinquere dubiam. Patet consequentia, quia tunc nec iuuari potest auctoritate legis, seu superioris ad deponendam conscientiam dubiam, quia iam illi certò constat, legem non comprehendisse opus illud, de quo est dubium, vt supponitur, nec etiam potest iuuari iudicio probabili, quia nullum habet, vt etiam supponitur; ergo nullo modo licet operari cum tali dubio, quod necessario esse debet practicum.

Certitudo legis non obligantis tollit recursum ad principem.

3. Tertiò dicendum est, qui probabiliter iudicat, legem non comprehendere casum illum, securè potest excusari ab obligatione legis, etiamsi formidet, vel vtrinq; habeat rationes probabiles dubitandi. Ita tenent Caietanus & Soto supra, & Medina, & alij moderni in dicto articul. 6. Sumitur ex Sylvest. verb. Papa, quæstion. 16. in fine, saltem iuxta distinctionem infrà dandam. Idem Cordub. Henriq. & Sanci. infrà referendi, & idem sentit Nauarrus in summa prælud. 9. numer. 16. & capit. 23. numer. 43. dicens,

Iudicium probabile tollit recursum ad principem. Caiet. Soto. Molina. Sylvest Cordub. Henriq. Sanc Nauar.

excusari à peccato mortali, qui transgreditur legem humanam bona fide, & ex iusta causa: illam verò esse causam iustam, ob quam legislator, si adesset, eum pro excusato haberet. Vtrumque autem concurrit in præsenti, vt constat. Vnde fundamentum assertionis est, quia licet sequi iudicium probabile, conscientiam dubiam practicè deponendo.

Hanc verò assertionem limitant Caietanus, & Soto suprà, vt locum habeat, quando occasio est subita, & vrgens periculum, ita vt non detur tempus consulendi superiorem, alioqui dicunt, in illo casu recurrendum esse ad superiorem. Et ita exponunt Diuum Thomam vtentem illa distinctione, quia non potest in alio dubio verificari, vt statim dicemus. Hæc verò doctrina aliquibus modernis non placet, neque putant, distinctionem illam Diui Thomæ de casu, in quo potest, vel non potest conueniri superior, posse applicari ad casum formidolosum cum iudicio probabili, quia quod superior possit, vel non possit conueniri, nihil refert ad certitudinem iudicij de tali casu, an sub lege comprehendatur, nec ne. Ideoque distinguunt duos modos epijkiæ suprà, scilicet, vel excipiendo casum à potestate legislatoris, vel à sola voluntate. Et in priori dicunt, posse subditum ex probabili iudicio, quod talis casus non comprehendatur sub potestate legis, excusari à legis obseruatione; nulla expectata interpretatione superioris, non solum in casu subito, & vrgente, sed etiam in quolibet alio. Probatur, quia tunc non agitur de interpretanda superioris voluntate, sed de potestate, quam non tenemur interpretari ex iudicio ipsius Principis, quando ipse illam non declarauit, sed ex principijs Theologiæ, aut iuris. Et declaratur amplius: nam licet Pontifex possit suam potestatem declarare per clauem scientiæ, nihilominus quamdiu illa non vtitur, non tenemur illum consulere de potestate sua, sed regulis doctrinalibus vti; ergo etiam in particulari casu, qui à potestate legislatoris excipitur secundum aliquas doctrinas probabiles, non est necessarium ad interpretationem Principis recurrere, etiamsi tempus detur, sed licitum erit probabili iudicio iuxta probabilem opinionem vti. Confirmatur, quia si subditus iudicat, nunc verba legis non obligare, quia probabiliter iudicat, esse peccatum in tali facto, tunc vtrinque videtur esse periculum speculatiuum, vel faciendi cõtra hanc legem, vel contra aliam; ergo licitum est subdito seruare aliam, quam probabiliter iudicat esse grauiorem, & magis obligare, neque ad hoc indiget interpretatione superioris. Si vero iudicium probabile est, superiorem excedere potestatem suam, præcipiendo rem grauiorem, vel cum maiori periculo, quàm possit, tunc subditus probabiliter credit non potuisse ferri præceptum pro tali casu, & aliàs suam libertatem possidet; ergo potest ius suum anteferre, & contra verba legis pro sua libertate operari absq; alia interpretatione.

4. *Limitatio Caietan. & Sot.*

Duplex modus epijkiæ notandus.

5. At verò in altero modo epijkiæ, in quo casus excipitur à sola voluntate, & non à potestate legislatoris, aiunt hæc opinio, non solum esse recurrendum ad superiorem, quando fieri potest in casu probabili, sed etiam si casus sit moræ impatiens, nec detur tempus recurrendi ad superiorem, non licere vti iudicio probabili ad non seruandam legem, sed omnino esse ad literam seruandam. Ratio est, quia tunc est certum, nihil peccari seruando legem; iremq; est certum verba legis de se comprehendere casum illum, & à legislatore comprehendi potuisse; ergo quandiu non cõstat certò, legislatorem casum illum excipere voluisse, non licet à verbis legis recedere propter solum probabile iudicium. Probatur consequentia, tum quia verba legis suam vim, & auctoritatem habere debẽt, & quasi ius suum possident, & ideo præferenda sunt; tum quia hæc est tutior pars, quæ semper præferenda

Pari ferè sentit Caiet. Vasq. disp. 176. c. 3.

est;

est: tum etiam quia tunc non peccat lex, etiamsi casum illum comprehendat: ergo non potest per epiikiam emendari: tum denique quia si hæc licentia detur, infinita sequentur incommoda. Et ideo Iurisperiti dicunt, cum verba legis sunt clara, non esse ab illis recedendum in casu dubio, vt Panormit. in cap. 1. de constit. num. 14. Denique hîc applicari potest illa ratio, quia in casu, in quo potest conueniri superior, non licet vti illo probabili iudicio: ergo nec tunc etiam quando non potest conueniri, quia quod possit, vel non possit conueniri non facit, vt sit magis certum iudicium.

Panorm.

6. Quando nõ potest conueniri superior licet vti epiikia ex probabili iudicio.

Nihilominus sententiam Caietani, & Soti censeo esse practicè certam quoad hanc partem, vt quando non potest conueniri superior, liceat ex probabili sententia, aut iudicio epiikia vti, siue casus excipi iudicetur à potestate legislatoris, siue à sola voluntate. Ratio est, quia iudicium probabile in rebus moralibus sufficit ad prudenter operandum, præsertim vbi regula certa applicari non potest, vt ex materia de conscientia, suppono. Item quia alius modus operandi est vltra humanam conditionem, & prudentiam, cum omnis fere cognitio humana cõiecturalis sit, & præsertim in rebus agendis. Item quia imponeretur grauissimum onus hominibus, si nunq̃ liceret eis vti epiikia ex iudicio probabili, qñ non patet aditus ad superiorem. Quis enim auderet vnquam excusari à lege positiua propter necessitatem occurrẽtem? cum nemo sit tam certus de sufficientia causæ, quin dubitet, vel formidet. Item in hîs casibus non possent simplices sequi consilium hominis docti, & pij, nec ipse posset tale consilium dare, quia nũquam fere ducitur, nisi iudicio probabili. Constat autem contrarium esse in vsu totius Ecclesiæ, & approbari ab omnibus Doctoribus. Addo, sine causa constitui in hoc differentiam inter epiikiam per exceptionem à potestate, vel à volũtate: nam licet in hoc sit verum discrimen, quod in priori modo possit ordinarie esse maior certitudo, quam in secundo, quia certius cognoscitur potestas, quæ libera non est, quam voluntas; quæ libera est, nihilominus stante æquali incertitudine, cum probabilitate in iudicio, eademest ratio, saltem vbi certo constiterit legem posse seruari sine peccato, quia tunc etiam verba legis retinent vim suam, & fere applicari possunt aliæ rationes in posteriori membro allatæ. Maximè, quia quoties epiikia non fundatur in iudicio certo, licet excipiat casum à potestate legislatoris, semper debet etiam inniti in coniecturata mente eiusdem legislatoris, quod scilicet, noluerit talem casum cõprehendere. Nam cum non est certum, superiorem non posse hoc præcipere propter rei arduitatem, aut inordinationẽ, si ipse superior nihilominus ex certa scientia id præcipiat, declarans, se posse, & iudicans in tali actu non esse inordinationem, vel nimiam grauitatem, subditus tenetur obedire, dum non est certus, etiamsi probabiliter iudicet, quia præualet ius superioris, & subdit⁹ debet suum iudicium deponere, vt est cõmunis doctrina, & in praxi necessaria: ergo in illo casu de epiikia non sufficit probabile iudicium de defectu potestatis, nisi accedat etiam iudicium, quod superior in eo casu sic dubio noluerit obligare: ergo cum hoc tantum sit probabile, non sufficit, vel certe si sufficit iudicium probabile de potestatis, & voluntatis defectu, sufficiet etiam iudicium probabile de defectu solius voluntatis.

7. Altera pars opinionis Caiet. & Soti refellitur.

Vltimò posset sufficiẽter cõfutari illa opinio quoad hanc partem, quia rationes eius non sufficiunt ad imponendum grauissimum onus, deberent. n. conuincere, vel illud sufficientissimè probare, maxime contra communem sententiam. Ad principale ergo fundamentũ negatur consequẽtia: ad primam probationem respondeo, verba legis sine voluntate non habere vim, nec auctoritatem ad obligandum: verba enim legis secundum se tantum sunt ad ostẽdendam voluntatem legislatoris tanquam signum expressum eius, non est tamen hoc signum tam certum, quin possit ex circumstantiis limitari, & extendi, vt supra visum est; ergo quando ex circumstantiis occurrentibus probabiliter limitantur verba, vt non comprehendant casum aliquem, iam ex vi verborum nõ est certum comprehendi sub significatione verborum legis. Vnde cum dicitur, verba legis quasi possidere ius obligandi, respondeo, inde solum probari in casu omnino dubio, vel cæteris paribus præferenda esse verba legis, & secundum illa esse iudicandum de voluntate, non vero vbi est in contrarium iudicium probabile. Ad aliud autem de parte tutiori respondeo, satis esse practice tutam, vt alibi dixi. Deinde dico, magis cauendum esse, ne recedatur à voluntate legislatoris, quam à verbis eius, vt iura docent. Ad illud, quod tunc non peccat lex respondeo, licet non peccet præcipiendo malum, vel nimis arduum, peccare posse, plus significãdo, quam legislator voluerit, & hoc posse per epiikiam emendari. Neque hinc sequentur incommoda, si re vera iudicium probabile, & prudens seruetur, quod vero sequi possint per abusum, impertinens est, multoque maiora sequentur, si homines non possint in huiusmodi euentibus iudiciis probabilibus vti. Panorm. autem, & Iuristæ loquuntur de iudice, qui tenetur secundum leges iudicare, & inter partes iustitiam distribuere, & ideo debet sequi verba legis, quando sunt clara, nisi in eodem iudicio possit sufficienter probari, aliam fuisse voluntatem Principis: nam tunc secundum illam posset iudicare.

Panorm.

8. Quando nõ est periculũ in mora quid faciendum.

Maior mihi difficultas est circa aliam partem opinionis Caietani, quod stante iudicio probabili, non liceat illo vti sine interpretatione, vel consensu superioris, quando non est periculum in mora, sed conueniri potest. Quia in interpretanda etiam lege naturali vtimur sententia probabili sine recursu ad Papam, vel Prælatos: ergo in legibus humanis potest etiam id fieri quoad particularem vsum. Sic enim dicunt Iuristæ, posse iudicem ad ferendam sententiam probabiliter interpretari legem in casu dubio, nec oportere, vt ad superiorẽ recurrat, vt cõstat ex Bart. in l. 1. C. de legib. nu. 8. & 9. & aliis ibi, & in c. 1. de constit. Dices, id esse verũ, qñ agitur de interpretatione legis quoad sensum eius. Sed contra: nam cur nõ erit idem, quando aliter coniecturamus mẽtem, seu voluntatem legislatoris? vel cur potius erit necessarius recursus ad superiorem, quando probabiliter constat de voluntate eius præter eius verba, quam cum probabiliter tantum constat de sensu eius in ambigua significatione verborum. Demiq̃ in quolibet alio euentu licet vti in conscientia probabili sententia sine recursu ad superiorem, etiamsi ab illo posset expectari certius responsum: ergo.

Bart.

9. Nihilominus in hoc etiam non est recedendum à communi sententia, quæ videtur vsu omnium piorum, & prudentum confirmata. Et ad hoc suadendum valere possunt rationes factæ in secundo membro præcedentis sententiæ. Et præterea, quia inordinatũ est vti coniecturis, & propter illas solas relinquere verba legis, vbi pôt certò constare de mente, & voluntate legislatoris. Et ideo in omni epiikia solum probabili debet hic ordo seruari. Et quamuis ordinariè magis necessarius sit in epiikia, quæ est de sola voluntate legislatoris, quam in illa, quæ circa potestatem versatur, nihilominus in vtraque seruandus est, iuxta materiæ necessitatẽ, vel probabilitatis gradum, quia, vt dixi, semper ibi miscetur coniectura de voluntate legislatoris. Neque contra hoc obstat illa ratio, quod iudicium non redditur certius ex hoc, quod sit, vel non sit recursus ad superiorẽ. Hoc enim est verum de certitudine speculatiua, non vero de certitudine practica. Nam cum potest consuli superior, cessat necessitas vtendi iudicio probabili de voluntate eius, quod secus est, quando est periculum in mora,

mora, & ideo tunc potest illud iudicium probabile ad praxim applicari ex principiis certis, quod in necessitate vti possumus iudicio probabili ad euitandum aliquod grauamen, vel ad cõuenientem obseruationem legum, vt in casu magis difficili, & dubio explicabitur in puncto sequenti.

10. *In dub. nõ probabili ad superiorem recurrendũ. D. Thom. Conrad. Caiet. Medin. Soto. Med.*

Quartò dicendum est de casu dubio, in quo iudicari non potest probabiliter, an casus comprehendatur sub legis obligatione, nec ne. In quo sententia cõmunis est, recurrendum esse ad superiorem, si fieri possit, vel si non possit, seruandam esse legem. Ita D. Thom. dicta q. 120. a. 1. ad 3. dicto a. 6. ad 2. Idem Conrad. Caiet. Medin. & Soto supra, Medin. Cod. de pœnit. tract. de ieiun. c. de his qui tenentur ad ieiun. Quę sententia per se euidens est in casu patiente moram, vt consulatur Princeps: nam si in casu tantum formidoloso, & probabili hoc fieri debet, multo magis in casu dubio. Item cum impossibile est operari cum conscientia certa practicè, quia ex tali dubio nascitur practica dubitatio, an tunc lex violetur, nec ne, agendo contra verba ei⁹, & nullum est morale principium, quo possit practicè deponi illa conscientia dubia, inconsulto superiore, quando ille potest consuli: ergo nunquam licet cum illo dubio agere contra verba legis, quia operari cum conscientia practicè dubia semper est malum. Denique tunc lex possidet suum ius, & in aliis melior est conditio possidentis: ergo.

11. 1 *Opinio.* *Caiet. D. Thom. Soto. Med. Medin. Sanci.*

Difficultas verò est, an idem dicendum sit in casu vrgente, in quo superior consuli non potest. Multi indistinctè dicunt, etiam tunc non licere vti epiikia, sed seruandam esse legem, & eius verba. Ita Caiet. 1. 2. q. 96. ar. 6. qui ita interpretatur D. Thomam ibi ad 2. indistinctè loquentem. Idem Soto dicto a. 8. Med. dicto art. 6. ad fin. dist. 3. & alter Medin. supra, & omnes moderni, & Sanci. libr. 2. de matrimon. disp. 41. n. 37. Ratio est, quia impotentia consulendi Principem, non potest in eo casu dare certitudinem practicam, cum dubitans nec iudicium probabile habeat de cessatione obligationis legis in illo casu. Item in casu dubio præsumptio est pro lege, quia verba eius per se sufficiũt ad obligationem, vnde ad minimum se habet tanquam possidens in casu dubio, cuius melior est conditio: ergo. Contrarium nihilominus tenet Sylvest. dicto verb. *Papa*, q. 16. dict. 2. in fine, cum enim dixisset in dubiis interpretationẽ legis pertinere ad superiores, subdit. *Quod limita, si commode possit haberi, aliàs secùs, vt cum repetitus periculum est in mora.* Idem cum maiori extensione habet verb. *dispensatio* q. 4. sequitur Cordu. lib. 3. q. 13. ante regulam 1. Henriq. lib. 14. de irregul. cap. 3. n. 3. liter. X. Duci videntur ex illo vulgari Principio, quod necessitas caret lege; hoc enim allegat Sylvest. ex Gratian. in §. *sed notandum*, post cap. *remissionem* 1. q. 1. & habetur in cap. 2. de obseruat. ieiun. illa autem videtur grauissima necessitas, cum res sit dubia, & non detur locus consulendi superiorem: nam videtur nimis graue obligare hominem propter solum dubium, quando non est in potestate eius dubium expellere. Item qui dubitat de lege, vel de voto, non obligatur, quando non potest expellere dubium; ergo neque qui dubitat, an hîc, & nunc lex obliget.

2 *Opinio. Sylvest.* *Cordub. Henriq* *Gratian.*

12. *Prior sententia cum moderamine approbatur.*

Mihi prior sententia vera videtur, adhibito moderamine. Dico ergo, si dubium nascatur ex concurrentia legum, quæ pro eodem tempore simul impleri non possunt, & homo dubitat, quid facere debeat, tunc licite posse agere contra verba vnius legis, implendo eam, quam tunc, facta diligentia morali iuxta personæ, & temporis capacitatem, bona fide iudicat esse grauiorem, & magis obligare. Quia ille homo non debet esse perplexus, nec necessariò peccare, & facieodo quod in se est, satisfacit vni legi, & aliam non transgreditur. Et hunc casum absque vllo dubio non excludunt priores auctores, sed vt tritum, & vulgarem illum supponunt. Vnde loquuntur de casu, in quo certò constat, legem sine peccato impleri posse, & dubium est de obligatione. Et tunc certitudo practica fundatur in illo principio, quod in dubio satisfacit quis eligendo partem tutiorem: tunc etiam rectè applicatur illud principium, quod necessitas caret lege. Deinde tunc non est epiikia voluntaria, vt sic dicam, sed necessaria, quia in eo casu non solum potest quis non seruare legem positiuam, sed etiam tenetur, vt seruet aliam naturalem, quam repugnat seruatio illius. Vnde etiam rectè potest in eo casu proferri iudicium positiuum, non solum probabile, sed etiam certum, in eo casu legem positiuam non ligare, quamquam hæc certitudo magis sit practica, quam speculatiua.

Doctrina sententia exponitur.

13. *Doctrina secunda sententia quinque impugnatur.*

At vero quando ex alia parte non est periculũ peccati, & subdito constat, posse sine peccato seruare verba legis, nullo modo potest in casu dubio de obligatione, agere contra legem, quia manifestè se exponeret periculo peccandi transgrediendo legem, de qua iudicium probabile formare non potest, quod cessauerit obligare, vt planè ostendunt rationes prioris opinionis. Et fortasse auctores secundo loco allegati non loquuntur de hoc dubio, sed de dubio formidinis, iuxta dicta in præcedenti puncto. Nec tunc allegari potest necessitas sufficiẽs, quia illa non est necessitas vitandi aliud peccatum, vt supponitur: nulla autem alia potest esse sufficiens ad non seruandam legem, nisi etiam sufficiens sit ad probabiliter iudicandum, legislatorem in tali necessitate, vel non potuisse, vel noluisse obligare: nam si tantum sufficit ad dubitandum, profectò & parua est necessitas, & maior est necessitas seruandi legem, vitando periculum peccati, & quasi considerando illam in possessione sua. Nec est simile, quando dubitatur de tota lege, an sit lata, nec ne, quia tunc lex nondum possidet, sicut in simili dixi de vot. libro 4. de vot cap. 5. & 6.

14. *Bart. Bald.* *Panorm.* *Bald.* *Cynus.* *Glossa.*

Atq; ex his tandem responsum est ad secundam rationem dubitandi cap. 5. positam. Nam l. 1. C. de legibus, intelligitur primò de interpretatione authentica, quæ vim habeat obligandi, & necessitatem inducat ita intelligendi legem. Ita Bart. ibi. nu. 8. & sentit Bald. in leg. *cum de nouo*, eodem. Secundo etiam intelligitur de interpretatione in casu dubio, in quo subditus non põt restringere legem cõtra verba eius, vt dictum est, & ita exponit Panorm. ca. 1. de constitut. num. 14. & insinuat Bald. in leg. 2. C. de legib. num. 2. & sumitur ex leg. *cum de nouo*, C. eodem, vbi id notat Cynus. Glossæ verò, & auctores relati ibidem in tertia obiectione ad verum sensum facile trahi possunt: nam prima Glossa loquitur, quando ratio legis negatiuè tantũ cessat, & non contrariè. Altera verò Glossa intelligenda est in casu dubio, in quo non licet æquitatem sequi contra ius scriptum inconsulto Principe, nisi ipsamet æquitas scripta sit, vt dicitur in l. *placuit*, C. de iudicijs, iuxta vulgatam lectionem eius. Et in eodem sensu videntur loquuti auctores in eadem obiectione allegati.

CAPVT IX.

Vtrum aliquando lex tota per seipsam cesset causa eius cessante.

1. *Lex dicitur perpetua, & pro communitate ferentis, & pro communitate seruantis.*

CVm lex sit de se perpetua, & pro communitate feratur, manifestum est, non posse cessare ex defectu causæ efficientis, non enim finitur per mortem ferentis, vel successoris, vt ex dictis in lib. 1. constat, & consequenter nec per solam temporis successionem tollitur, quia indefinite constitui debet. Quod si aliquando potest ad certum temp⁹ ferri, illud extraordinarium est, & tunc in suamet constitutione habet talis lex quasi annexam reuocationem pro tali tempore, quæ pertinet ad aliũ modũ ablationis legis infra tractandum. Præterea non cessat lex ex defectu eorum,

eorum, pro quibus fertur: nam cõmunitas ciuitatis, aut populi de se perpetua est; nam per continuã successionem conseruatur, & licèt ciuitas, vel populus omnino deleri possit, id rarũ est, & non habet moralem considerationem. Igitur solum potest lex cessare per mutationem obiecti, circa quod versatur, quæ (physice loquendo) potest multipliciter contingere, tñ in præsenti solum oportet considerare mutationem in materia legis quoad rationem propriam, ob quam sub obligationem legis cõstituitur; nam si illa perseuerat, non cessabit lex ex illo capite, ac subinde simpliciter nõ cessabit, nisi reuocetur, quia nõ habet aliam causam mutabilẽ, à qua in sua conseruatione pẽdeat, vt declaratum est. Si autem in obiecto sub ea ratione spectato fiat mutatio, vndecumq; illa mutatio proueniat, eadem est quæstio, an ex vi talis mutationis in materia legis definat ipsa lex, idem enim est quærere, an cessante omnino, & totaliter ratione, vel fine legis, cesset etiam lex, itavt omnino extinguatur, & de medio tollatur. Dico autem, *cessante omnino, & totaliter ratione legis*: quia iam hìc non cõsideratur cessatio in vno, vel alio actu, nec alia similis mutatio partialis, quæ solum contingit in vna occasione, vel in aliqua parte materiæ legis pro aliquo tẽpore: nam de hac partiali mutatione satis dictum est in capite præcedenti. Quamuis aliter possit in præsenti considerari partialis mutatio, vel perpetua in aliqua notabili parte materiæ legis, vel temporalis in tota materia, de quibus in fine dicam.

2. *Cessatio potest esse contraria, aut negatiua.*

Altera verò distinctio tradita capite præcedenti de duplici cessatione rationis, vel finis legis, scil. contraria, & negatiua, hìc etiam valde necessaria est tum vt videamus, an vtraq; locum habeat respectu integræ legis, tum vt explicemus, per quam illarum definat esse lex. Tunc ergo dicitur mutari cõtrariè obiectum legis, quando propter mutationem materiæ, vel rerum, seu circunstantiarum fit, vt fit iniustum, vel quocumque modo turpe seruare legem, vel si fiat impossibile, aut saltem ita difficile, & arduum, vt moraliter iudicetur impossibile respectu totiꝰ communitatis, vel denique si fiat prorsus inutile, & vanum respectu boni communis. Mutatio autem negatiua erit, si in tota materia legis iam nõ inueniatur ratio, ob quam lex posita fuit, licèt ea sublata, adhuc materia per se mala non sit, nec impossibilis, nec inutilis, aut iniusta.

3. *Mutatio cõtraria legis vigorem extinguit. August.*

Quando ergo mutatio fit cõtrariè in tota materia legis, nulla est difficultas, nec controuersia, omnes enim fatentur, tum legem ipso facto cessare, quia eo ipso incipit non esse iusta; ergo incipit non esse lex, quia, vt sæpe ex Augustino diximus, lex iniusta non est lex. Antecedens patet, quia lex de re iniqua impossibili, vel non cõferente aliquid ad bonum commune est iniusta, & nulla, vt ex dictis in lib. 1. constat, sed per mutationem contrariam in obiecto factam res præcepta incipit esse iniqua, impossibilis, vel inutilis, vt explicatũ est; ergo si lex vlterius duraret, iam esset de re iniqua, ac subinde ipsa esset iniqua, aut esset iniusta. Vnde fit, in huiusmodi euentu non esse necessarium, vt Princeps illã reuocet, vt licitè possit non seruari, neque etiam vt consuetudine tollatur: nam priusquam consuetudo introducatur, iuste incipiet non obseruari: & ideo dixi ipso facto cessare. Hoc autem per se notum est, quando incipit esse iniqua ipsa obseruatio legis, quia repugnat durare obligationem ad aliqd iniquũ faciendum. Idem aũt est, si fiat impossibilis, quia ad impossibile nemo obligatur, & respectu communitatis sufficit, quòd sit impossibilitas moralis; ergo cessabit tunc lex ipso facto respectu communitatis; ergo etiam respectu singulorum eadem que ratio est, si fiat materia inutilis, & vana respectu boni communis; nam eo ipso fit incapax obligationes legis respectu communitatis, & consequenter etiam respectu singulorum. Oportebit autem, vt talis mutatio vniuersaliter facta in tota materia legis manifesta sit, & euidens; nam in dubio semper lex retinet ius, & quasi possessionem suam, semperque pro illius iustitia præsumitur. Præsertim quia, qñ mutatio non est euidens, & manifestè nota omnibus, signum est, non esse tantam, nec tam vniuersalem, & ideo hìc non videntur necessariæ aliæ distinctiones de maiori, vel minori dubio, sed simpliciter exigẽda est notitia certa, satis verò erit, quod ex publica & constanti populi opinione consurgat.

Euidentia necessaria est vt lex vigorem suum perdat.

4. Solùm ergo superest nonnulla difficultas, quando ratio legis tantum negatiue cessat generaliter, videtur enim id satis non esse, vt tota lex cesset. Primò quia eadem videtur esse ratio, & proportio totius ad totum, quæ partis ad partem, sed cessante illo modo ratione legis in particulari, non cessat obligatio legis: ergo nec cessante in generali, tota lex perit. Secũdò, quia cessantie negatiuè ratione legis, non constat statim cessare volũtatem Principis: ergo nõ est necesse statim cessare legem. Patet consequentia, quia lex à voluntate Principis habet suam efficacitatem ad obligandum. Antecedens autem suprà probatum est, quia voluntas potest vel à principio pluribus rationibus moueri, & Princeps potest præcipuam vel notiorẽ exprimere, & non omnes, vel certè potest voluntas in principio vna ratione moueri, & deinde alia continuari, vt suprà de tributis dicebamus. Tertiò, quando ratio, vel finis tantum negatiuè definit, adhuc potest lex sine peccato seruari; ergo seruanda est ex eadem obligatione donec reuocetur. Antecedens ex declaratione terminorum supponitur. Consequentia verò probatur, quia tunc nullum est periculum in obseruatione legis, & potest esse magnum in illius transgressione, tum quia non potest esse statim certum, voluntatem Principis cessasse, tum quia possunt sequi magna moralia incommoda, si tanta licentia populo tribuatur. Denique pro hac sententia referri possunt auctores dicentes, legem non cessare, licet eius ratio cesset, quos in principio capitis præcedentis retuli.

5. *Cessante ratione legis generaliter quando cessat lex.*

Nihilominus communis consensus est, cessante ratione legis generaliter, seu frequentius in tota cõmunitate, legem cessare. Ita cẽsent in primis omnes, qui affirmant, cessante ratione legis in particulari, etiam negatiuè tãtum, cessare in illo particulari obligationem legis; nam à fortiori coguntur id dicere in vniuersali, & ita possunt pro hac sententia allegari Panorm. in cap. *quia plerique*, de immunit. Eccles. Vbi idem planè sentiunt Innoc. Anton. & alij cap. præced. allegati. Clarius verò hoc docent Ledesm. 2. p. quarti. q. 17. artic. 2. dub. 3. ad 4. & q. 18. à dub. 12. post secundam conclusionem, & dub. 14. post 3. conclus. Couar. in 4. 2. p. §. 9. n. 8. & in cap. *cum esses*, de testam. num. 9. vbi refert Fortun. de vltim. fin. illat. 15. & 16. Idem Castro libr. 1. de lege pœnal. cap. 5. docum. 3. Caiet. 2. 2. q. 147. art. 5. & in alijs locis suprà citatis, & communiter expositores D. Thomæ dict. art. 6. q. 96. in 1. 2. & Soto eodem modo loquitur, addit tamen limitationem, quam expendere necesse est, priusquam veram rationem, & resolutionem eius tradamus.

Panorm. Innoc. Anton. Ledesm. Couar. Fortun. Castro. Caiet. D. Thom. Soto.

6. Dubitari ergo potest, an intelligendum sit, cessante ratione legis in vniuersali, cesset lex ipso facto, ita vt possit à subditis licitè non seruari, nulla expectata Principis declaratione, vel reuocatione, vel solum dicatur cessare, quia deficiente causa, tenetur Princeps legem tollere. Reliqui enim auctores (Soto excepto) licèt punctum expresse non attingant, planè loquuntur de cessatione ipso facto. Et potest hoc cõfirmari, quia aliàs non esset hic modus peculiaris definitionis legis, distinctus ab illius reuocatione, sed ad summum assignaretur per hoc quædã legitima causa abrogandi legem. Sicut possunt etiam aliæ plures assignari. Item quia pro fundamento sumitur, cessante causa, cessare effectum, quod intelligitur de cessatione ipso facto, vt sumitur ex c. *Si Christus*, de iur.

iur. Et ideo solet explicari de causa propria, & adæquata, à qua effectus in conseruari pendeat, vt ibi Glossa sentit, & clarius Glos. in c. *post translationem*, de renunciat. verb. *cessante*, & in §. *sed sciendum*, post c. *statuimus*. 61. d. verb. *causa*, in fine, & in c. *quod pro remedio*. 1. q. 17. per textum ipsum. Cum autem hic loquimur de cessatione causæ, vel rationis, vel finis legis, de adæquata causa loquimur, alioqui non dicetur simpliciter cessare causa: ergo illa cessante debet ipso facto cessare lex, quia ab illa pendet tam voluntas Principis, quam vtilitas legis. Vnde si talis ratio à principio non fuisset, non posset lex iuste ferri: ergo nec potest sine illa iuste conseruari.

Glossa.

7. Nihilominus Soto contrarium apertè sentit: nam in lib. 1. de iustit. q. 6. a. 8. sic ait, *si in toto genere causa cessauerit, tunc & lex quoque cessare debet: veruntamen antequam Princeps, vel consuetudo illam abroget, vim suam non amittit.* Vbi loquitur clare de cessatione causæ negatiuè: nam ea interueniente in particulari, negat sufficere, vt obligatio legis in particulari cesset. Idem fere repetit in lib. 3. q. 4. ar. 5. ad 1. *Nam licet Principi*, inquit, *incumbat illũ mutare, tamen subditis non licet contra facere, dum ius naturæ id permittit* (vtique quod erat per legem præceptum) *nisi iam esse inciperet contra ipsum*. Itaque quandiu ratio legis non ita cessat, vt quod præcipit incipiat esse contra ius naturæ, non putat cessare legem ipso facto, donec abrogetur. Non declarat autem Soto, quo fundamẽto ductus fuerit, insinuat autem, quandiu materia legis est capax obligationis, tamdiu durare legem, nisi reuocetur. Per solam autem cessationem rationis, etiam in vniuersali non fit materia legis incapax obligationis, quia potest non esse mala, & esse vtilis reipublicæ, etiamsi fortasse non sit talis, vel necessaria, sicut antea, hoc enim non est satis, vt statim per se censeatur lex ablata. Confirmari hoc potest ab incommodis, quia contra debitum ordinem est, vt lex à superiori posita sine consensu illius non seruetur, dum licite, & facile seruari potest: nam inde etiam scandala, & perturbationes, vel fraudes in republica oriri possunt. Vnde posset media via excogitari, nimirum, cessante causa, vel ratione legis in vniuersali, cessare quidem legem in seipso facto, nihilominus tamen non posse subditos licitè incipere agere contra illam, donec Princeps declarauerit cessasse, quia ita expedit ad commune bonum. Ad eum modum, quo diximus in superiori libro, pœnam incurri sæpe ipso facto, ante sententiam vero declaratoriam non obligare.

8. *Duplex materia legis humanæ.* Vt meam sententiam explicem, suppono ex supra dictis, duplicem esse materiam legis humanæ. Quædam enim talis est, vt per se spectata sit honesta, & contineat actum virtutis, vt est præceptum ieiunij, orationis, &c. alia est materia per se indifferẽs, vt portare, vel non portare arma, extrahere à loco has res, vel illas, & similia. Et hinc oritur alia differẽtia inter ipsas leges: nam cum oẽs leges humanæ constituant actum, vel omissionem in aliqua specie virtutis, aut vitij, vt supra visum est, qñ materia legis in se, & per se habet honestatem, per legem constituitur proximè in illa specie virtutis, ad quam per se, & intrinsece pertinet illa materia, vt ieiunium ponitur in specie temperantiæ, & omisio eius intemperãtia est, & sic de alijs. Et idem est, quoties medium virtutis in tali materia potest per efficaciam legis cõstitui: vt est in lege taxante pretiũ: nam ante legem illud non erat medium iustitiæ, postq̃ vero lege definitum est, in illo consistit medium, & ideo actus illius legis in specie iustitiæ constituitur, & illius inuiolatio iniustitia est. At vero quando actus est indifferens de se, & à lege non præcipitur, constituendo in illo intrinsecum medium virtutis, sed solum propter vtilitatem ad aliquem finem extrinsecum, lex illum præcipit, aut prohibet, tunc tota honestas actus ex illo fine sumenda est, & sub illa accipit propriam obligationem, & necessitatem ex vi legis. Vnde tandem fit, vt in prioribus legibus finis extrinsecus materiæ præcepti nunq̃ fit adæquatus legi: nam semper intrinseca honestas, & ratio virtutis habet rationem finis proximi, & intrinseci; imò hic finis est per se sufficiens, licet omnis finis extrinsecus cesset: at vero in posterioribus legibus finis extrinsecus est adæquatus, quia materia per se, & propter se non est capax præcepti, sed tantum propter vtilitatem in ordine ad aliquem finem extrinsecum.

9. *Lex præcipiens actum virtutum, non cessat, deficiente quocunque fine extrinseco.* Dico ergo primo: Lex præcipiens actum de se bonum, constituendo illum intrinsece in aliqua materia virtutis, non cessat deficiente vniuersaliter quocunq; fine extrinseco legis, etiamsi in illo genere fuerit adæquatus respectu intentionis legislatoris, & fortasse ita spectatus quòd fine illo legem nõ tulisset. Probatur ratione facta pro opinione Soti, quia cessante omni fine extrinseco, materia talis legis manet per se honesta, & capax legis propter solum intrinsecum finem, i. propter honestatem talis actus, & hic finis intrinsecus semper est intentus à legislatore, quãdoquidem in tali genere virtutis constituit necessitatem, & medium illius actus: ergo cessante quocunque fine intrinseco, habet lex illa vnde sufficienter subsistat: ergo non euacuabitur. Et cõfirmatur: nam (si attente res consideretur) tunc non cessat causa adæquata legis, nam potissima causa finis, & ratio quasi proxima illius legis, est honestas actus; ergo non est, cur cesset lex. Denique quandiu durat materia præcepta cum sua ratione formali, manet obligatio præcepti. Quia (vt D. Thom. tradidit 1. 2. q. 100. ar. 9 ad 2.) aliud est, quod legislator intendit præcipere, aliud, ad quod intendit præcipere, vnde sicut præceptum de se obligat ad primum, & non ad secundum, ita è contrario, quandiu durat primum, si in eo perseuerat ratio sufficiens præcepti, durat præceptum, licet finis extrinsecus cesset. Exemplis res declaratur: nam lex de ieiunio licet feratur propter macerationem carnis, & fingatur communitas nõ indigens illo medio ad illum finem, quia habet multa alia, vel quid simile: nihilomin9 lex ieiunij obligabit, vt est certum, at si actus desineret esse actus temperantiæ, vt in casu necessitatis extremæ, tunc cessaret lex. Similiter si lex taxaret pretium tritici, quandiu in illo permanet æquitas iustitię, ita vt nõ fiat euidenter inæquale, legis obligatio durat, etiamsi rationes omnes extrinsecæ, vel alię vtilitates cessent. Si autem ita res mutaretur, vt quantitas pretij euidenter esset iniqua, cessaret lex, & sic de alijs.

D. Thom.

10. *Cessante aliquo fine tam extrinseco quam intrinseco legis cessat lex.* Vnde infertur, si in tali lege cesset adæquatus finis tam intrinsecus, quam extrinsecus, tunc cessare legẽ; si quis tñ aduertat, tunc cessatio finis non est tantum negatiua, sed transit in cõtrariam, quia materia iam non manet materia virtutis, sed fit vitiosa, & ideo non põt esse materia legis obligantis. Et signum est, quod tunc non solum in generali, sed etiam in particulari cessabit obligatio legis in tali actu, vel materia eius. Vnde ẽt fit, vt tunc lex cesset ipso facto sine alia recordatione, vel declaratione, quia deest fundamẽtum eius, nec potest eius obligatio cadere in materiam inhabilem. Solet esse vulgare exemplũ in lege imponente tributum ad certum opus, vel finem, quo finito lex per se cessat, quia tunc non solum negatiue, sed etiam contrarie cessat ratio legis, quia extunc incipit tributum illud esse iniustum. Quãdo verò non cessat intrinsecus finis, licet extrinseci cessent, sicut nõ cessat lex ipso facto, ita neque necessarium est, vt debeat per Principem abrogari. Quia materiæ honestas potest esse sufficiens ad sustentandam legem, nisi aliunde fieret lex nociua reipublicę, vel intolerabilis: nam tũc ex alio capite posset esse obligatio reuocandi legem, imò etiam posset lex per se cessare, si nocumentum, vel grauamen esset generale, & nimium, quia tũc non esset cessatio negatiua, sed contraria, vt constat. Vltimò tñ aduerto circa hanc assertionem & præcip. sermonem esse de propria lege: nam si sit sermo de præce-

Differentia inter legem

præcepto ab homine, & ex sola obedientia, sic fieri sæpe potest, vt cessante fine, vel causa præcepti, cesset obligatio eius, etiamsi actus præceptus sit alias intrinsecè, honestus, & ieiunium, vel oratio, vel si superior præcipiat ieiunare semel in hebdomada hoc mense, si constat, præceptum imponi propter specialem necessitatem, vel occasionē, & illa ante mensem finitur, intelligimus cessasse præceptum. Quia respectu illius præcepti tota ratio præcipiendi est finis extrinsecus, non extrinseca honestas, licet hæc supponatur: cuius signum est, quia transgressio talis præcepti non est intemperantia, v. g. sed inobedientia; secus verò est in lege propria, per quam primo intenditur honestas virtutis, sub qua actus quasi essentialiter constituitur.

11. *Lex præcipiens actum indifferentē ob finem extrinsecum cessante adæquato fine cessat lex.*

Dico secundò; Quando lex præcipit actum de se indifferentem propter finem extrinsecum, tunc cessante in generali adæquato fine talis legis, per se, & ipso facto cessat talis lex, & obligatio eius. Ratio est, quia tunc cessatio finis negatiua transit in contrariā; quia facit materiam incapacem legis. Probatur, quia actus de se indifferens nunquam potest per se, vel propter se præcipi, quia vt sic non est per se amabilis honestè, immò si ita fiat, non honestè fiet, &, quod certius est, talis actus non est materia legis, nisi propter aliquam communem vtilitatem, ad quam possit prodesse, vel esse necessarius, præcipiatur. At verò cessante fine legis in generali, actus ille necessariò incipit esse inutilis ad commune bonum; ergo eo ipso fit incapax obligationis legis humanæ, ac subinde cessat ipso facto lex. Consequentiæ cum maiori satis patent ex dictis. Minor autem est euidens ex hypothesi: nam ponimus cessare finem adæquatum, propter quē præcipiebatur ille actus, nō potest aūt cessare ille finis, nisi vel quia bonum proximè intentū per illum actum definit esse commodum ad commune bonum reipublicæ, vel quia ipsemet actus definit esse vtilis ad tale commodum: vtroque autem modo fit ille actus inutilis, & otiosus respectu communis boni; & consequenter definit esse materia legis. Dices, fieri posse, vt, licèt actus sit inutilis ad finem à lege intentum, ad alios fines vtilis sit. Respondeo, illud esse per accidens, & materiale, quia lex non considerauit in tali actu, nisi talem rationem commodi, & publici boni, & ideo illa ablata non manet materia illius legis, & consequenter nec lex. Nam licèt actus possit esse vtilis sub alia consideratione, de illo non est lex data illo intuitu, & ita illa vtilitas nondum censetur necessaria reipublicæ, donec de illo actu illo intuitu feratur lex.

12. *Decretum Principis nō requiritur vt talis lex definat obligare.*

Et hinc sequitur primò, in huiusmodi euentu non esse necessarium decretum Principis, vt liceat non seruare legem postquam sic cessauit. nam ipso facto desijt lex, solum ergo est necessarium, vt de tali cessatione publicè, & manifestè constet per euidentiam facti generaliter noti in tali republica, seu communitate, quia eo ipso, quòd lex cessat dicto modo, non est lex; ergo ex se non obligat; ergo vt cesset cum effectu, respectu cōmunitatis, satis est, quod illi sit publicè nota. Nec datur sufficiens ratio, cur necesse sit expectare decretum Principis, quia vel esset necessariū per modum reuocationis, & hoc non, quia lex per se desijt; vel per modum authenticæ declarationis, & hoc etiam dici non potest cum fundamēto, quia nec ex natura rei hoc est necessarium, nec in iure positiuo inueniūtur illud esse specialiter præceptum. Neq; in hoc debet cessatio legis cum pœna cōparari, quia pœna est de se violenta, & ab extrinseco illata, & ideo ex se requirit actionem, & influxum iudicis, nisi contrarium expresè per legem disponatur, & ideo non incurritur ipso facto, nisi lex hoc declaret, & licèt incurratur ipso facto, non excluditur sententia declaratoria delicti, nisi vbi lex illam excludit, vel aliàs constat, quia semper est fauor rei, quod non sit obnoxius pœnæ, donec condemnetur. At vero cessatio legis in illo casu non est violenta, imò per illam quasi restituitur respublica ad pristinum statum, & ad suam libertatem, & in fauorem eius cedit, & ideo nulla est necessitas talis decreti per modum sententiæ declaratoriæ. Dices, esse necessariam per modum promulgationis: nam hæc necessaria est in ablatione legis, cùm à Principe reuocatur. Respondeo, esse diuersam rationem: nam reuocatio pendet ex voluntate Principis, quam oportet omnibus proponi: cessatio autem legis, cessante causa eius, non pendet ex voluntate Principis, sed ex facto ipso, & ideo satis est factum esse omnibus notum. Vt si per legem fuit impositum tributum ad ædificationem pontis, & publicè constat, opus esse finitum, & iam nihil in eo expendi, satis per hoc promulgatum est, tributum cessasse, & sic de alijs. Sufficit ergo publica notitia & satis certa de generali cessatione causæ, & hæc ad minimum necessaria est, nec existimo sufficere, vt vni vel alteri in particulari sit nota; quia donec lex cesset respectu communitatis, non cessat respectu particularium personarum, & vt cesset pro communitate necessarium est, causam ita cessasse, vt hoc possit cōmunitati constare, ac subinde vt res sit publicè nota. Et hoc maximè locum habet, quando obseruatio legis incipit esse iniusta: nam tunc euidentius constat de cessatione legis; potest autem dici iniusta, non solum quando confert speciale nocumentum, sed etiam quando est omnino inutilis, & sine ratione. 13.

Secundò potest ex dictis intelligi, quam probabilitatem habeat distinctio, quam nonnulli Iuristæ tradiderunt inter legem, quæ fertur propter tollenda inconuenientia, quæ ex aliquo facto frequēter sequūtur, & legem, quæ per se fertur propter aliquod bonum, & vtilitatem. Nam priorem dicūt cessare quoties inconuenientia cessant; posteriorem autem minimè cessare, licet cesset ratio vtilitatis. Ita insinuat Gloss. in dicto c. *& si Christus*, de iur. iur. verb. *cessante* in principio, & priorē partē probat ex illo textu exēplo iuramenti, quod prohibetur tantum ratione periculi peierandi, & ideo cessante periculo, licet. Alteram verò partem probat ex cap. *dixit Dominus* 32. q. 1. & cap. *tantum* 32. q. 7. quæ iura nihil ad rem faciunt: nam loquuntur de matrimonio, quod est vinculum indissolubile, de quo alia est ratio. Eandem distinctionem indicat Nauarr. in sum. c. 16. n. 36. & 37. vbi sentit cum Caiet. clandestinum matrimonium (saltem ante Tridentinum Concilium) potuisse licere cessantibus inconuenientibus, propter quę prohibetur: & nihilominus ait cessante fine legis in particulari, non cessare legis obligationem quando finis ille erat bonum aliquod acquirendum per medium à lege præscriptum. Vndè ibi non solum loquitur de cessatione legis in vniuersali, sed etiam in particulari, vt suprà notaui. *Iuristarum distinctio examinatur* *Gloss.* *Nauar.* *Caiet.*

At certè formaliter loquendo, nulla videtur esse differentia, quia si lex datur propter vitanda incommoda, pro fine habet remotionem incōmodorum: ergo eadem est ratio de cessatione illius finis, & de alijs tam in vniuersali, quā in particulari. Solum ergo potest esse differentia quædam quasi materialis: nam lex, quæ ponitur tantum propter incommoda vitanda, non solet præcipere actum per se propter bonitatem eius, vel prohibere propter malitiam, sed solùm propter occasionem mali vitandam, & tunc cessante fine generaliter negatiuè, cessat etiam contrariè, quia actus fit inutilis, & incapax materię legis. Sicut diximus alibi de voto facto non ingrediendi talem domum propter vitandam occasionem, ablata inde occasione iam non obligare votum, quia tūc non ingredi talem domum, est materia indifferens, & impertinens ad religionem: ita ergo proportione seruata, erit in lege. At verò lex, quæ præcipit actum propter se, & propter aliquem bonum finem, nō statim definit, cessante fine, quia in ipso actu potest manere intrinseca honestas, propter quam præcipiatur; 14.

si autem non reperiatur, sed sit actus de se indifferēs, idem prorsus dicendum erit de lege, quæ illum præcipit propter bonum acquirendum, quod de lege prohibente illum propter incommodum vitandum, vt ex dictis satis patet. Et è cōtrario si lex præcipiens, vel prohibens aliquid propter vitandum incommodum, habeat materiam per se honestam, & conuenientem, vltra vitationem incommodi, tunc non cessaret lex, etiamsi necessitas vitandi incommodum cessaret, tunc enim procedunt omnia in prima assertione dicta. In quo etiam attente considerandum est, an aliquid prohibeatur ratione periculi, vel tantùm ratione futuri effectus: nam ordinarie prohibitio fit propter periculum, quod per se inest actui, & ideo licet certe constet, non futurum effectum, seu damnum, nihilominus non cessabit obligatio legis, & effectus eius, quia semper actus est de se obnoxius illi incommodo, vt in præced. libro latius dixi cap. 23. Vnde non mihi probatur exemplum de clandestino matrimonio, quo Caiet. & Nauar. vtuntur: nā illi actui ita est annexum periculum, vt nec in vniuersali, nec in particulari possit ab eo separari, & ideo nūquam cessat obligatio eius, eo quòd certissimum sit, omnia incommoda esse præcauenda. Vnde eo modo, quòd nunc matrimonium factum coram parocho, & testibus potest esse clandestinum ex defectu denuntiationis, iuxta cap. vlt. §. 1. de clandestin. desponſ. non est licitum tale matrimonium etiamsi negatiue cesset finis præcepti, nisi aliæ causæ legitimæ occurrant, ob quas per epiikiam iudicetur, præceptum hîc, & nunc de illa accidentali solemnitate non obligare. Et hoc modo videtur tandem explicare exemplum illud Nauar. vbi suprà.

Distinctio diligenter notanda.

Caiet. Nauar.

15. Tertiò hinc obiter expeditur difficultas in capite præcedēti huc remissa de præcepto correctionis fraternæ, cuius obligatio etiam in particulari cessat, cessante spe vtilitatis correctionis, ac subinde per cessationem negatiuam rationis legis, vnde cum illa spes, vt plurimum generaliter cesset, consequenter dicendum erit, totum præceptum cessare. Ad quod Medin. Ledesm. & Couarr. suprà respondent, legē correctionis fraternæ datam esse propter priuatum bonum singulorum, & ideo in vnoquoque posse cessare, quoties in particulari cessauerit finis eius, etiam negatiuè tantùm: secus verò esse in legibus, quarum finis communis est, & vniuersalis, vt sunt præceptū ieiunij, & similia. Sed, vt verum fatear, non satis intelligo distinctionis sensum, aut rationē, nam omnis lex est propter commune bonum, licet illud non in communitate immediatè, sed in singulis intēdatur, & acquirendum sit. Sic. n. lex ieiunij est propter Ecclesiæ bonum, tamen vtilitas eius exercetur in singulis. Ita verò etiam est commune præceptū de correctione fraterna, eius autem fructus in singulis in particulari procuratur: nulla est ergo differentia. Faciliùs ergo respondetur, vt attigit etiam Ledesm. suprà, in correctione fraterna nō interuenire epiikiam, nec cessationem obligationis propter cessationem finis, quia est præceptum affirmatiuum, quod non obligat pro semper, nec etiam habet determinatum tempus, pro quo obliget; sine qua determinatione, vt suprà dixi, non habet locum epiikia. Quando ergo non est spes fructus, non cessat obligatio præcepti affirmatiui corrigendi fratrem, sed solùm illa obligatio, quæ de se indefinita est, non coarctatur ad hoc tempus, quia recta ratio dictat, pro tunc non obligare, quia non est tempus vtile, neque subiectū est dispositum. Sicut præceptum eleemosynæ obligat ad subueniendum indigenti, si tamen subuentio futura esset nociua, vel si certò constaret, indigentem nō vsurum eleemosyna, non obligaret præceptum, non per cessationem, aut epiikiam, sed quia non est talis occasio, pro qua obliget illud præceptum, quod naturale est, & non tantum positiuum. Addo eo modo, quo dici potest, cessare ibi rationem præcepti, non cessare tantùm negatiuè, sed etiam contrariè, quia tunc correctio non esset actus virtutis, sed otiosus, & inutilis, & potest esse nociuus proximo potiùs, quàm vtilis.

Quando obligatio fraternæ correctionis cessat, declaratur

Medina. Ledesm. Couar.

Ledesm.

Tandem ex his facile est respondere ad rationes dubitandi in principio positas. In quarum prima petebatur difficultas, quia ex dictis videtur sequi, non esse differentiam inter cessationem legis in vniuersali, vel in particulari, propter cessationem finis, tantùm negatiuè cum proportione, scilicet, in vniuersali, vel particulari: hoc autem videtur esse contra communem sententiam suprà relatam. Sequela patet, quia in vniuersali nunquam cessat lex, cessante fine eius purè negatiuè, sed oportet, vt cesset contrariè saltem hoc modo, quòd fiat actus inutilis, & consequenter incapax materiæ legis: ac si hoc modo cesset in particulari, etiam cessabit obligatio legis: ergo. Respondeo, differentiam in hoc consistere, quòd cessante adæquato fine legis modo explicato, consequenter cesset absoluta ratio constituendi legē, quia cum illa cessatione finis est necessariò coniūctum, vt materia reddatur inutilis ad legem. At verò si finis in vniuersali subsistat, etiamsi in particulari actu cesset, manet ratio integra, communis legis, quæ non respicit ad singula, sed ad id, quod frequentiùs accidit: & ideo licet in particulari cesset negatiue ille finis, non fit inutilis ille actus, nec in eo cessat contrariè ratio legis, quia semper ratio illa communis potest mouere ad illum actum propter commune bonum, & propter confirmationem ad legem, & ad totum corpus, vt capite præcedenti explicatum est. 15.

Differentia inter cessationem legis in vniuersali, & in particulari.

Ad secundam rationem de voluntate Principis facile respondetur ex dictis, cùm cessante ratione legis in generali, eo ipso fiat inutilis lex, & materia eius fiat incapax obligationis iustę, consequenter necessarium esse, vt cesset voluntas legislatoris: tum quia solùm voluit iuste obligare, & quantum licitè posset, neque aliud præsumendum est, tum etiam quia facta mutatione in materia legis, non posset obligare, etiamsi vellet. Quòd si fingatur (vt in eodem argumento additur (cessante priori ratione aliam succedere, vt in tributis dici solet, respōsum est, priorem legem cessasse, & aliam non esse latam. Vnde si velit Princeps obligare ad eundem actum propter nouam rationem insurgentem, oportet, vt denuo legem ferat, seu illam voluntatem promulget, alias non poterunt subditi ex vi prioris legis obligari. Tertia verò ratio, vel probat primam assertionem, si cessante fine extrinseco legis adhuc materia eius honesta sit, & propter se conferens ad bonum commune, vel si ratio illa procedat, quando omnino cessat finis legis, negatur, tunc posse legem licite seruari, quia esset actº vanus, & otiosus, & licet illemet actus possit forte honestè fieri propter aliam commoditatem particularem intentam ab operante, illud est valde extrinsecum, & accidentarium, vt lex prior perseueret, quæ non obligabat ad operandum illo modo, vel propter illum finem. Neque ex tali non obseruatione legis, quæ iam euidenter, & publice cessauit, possunt sequi moralia incommoda, sicut nō timentur ex eo, quòd lex euidenter, & publice iniusta non seruetur, & maiora ex contraria obligatione sequerentur. 17.

Denique iuxta hæc, quæ diximus de totali cessatione legis, iudicari poterit de cessatione alicuius partis legis non respectu personæ, vel casus particularis, sed respectu totius communitatis. Potest enim lex plura præcipere, vel varia membra continere, & quoad vnum fieri inutilis, & non quoad alia. Et tunc idem iudicium est de illa parte, cuius ratio cessauit, quando est ab alia separabilis, quod de tota aliqua lege: nam est eadem ratio. Imò illa lex, quæ videtur vna, in re est multiplex, & ita cessat vna, licet non cessent aliæ. Si verò lex ita contineret multa, vt essent inseparabilia, & ita esset, quasi indiuisibilis obligatio, 18.

Lex quoad vnā partem potest cessare, non quoad alia.

tio, quia bonum ex integra causa, & malum ex quocunque defectu, attentè considerandum est, an propter defectum in vna parte, tota lex reddatur iniusta, vel inutilis, vel magis nociua, quàm proficua, & tunc cessabit tota lex: si verò non obstante illo defectu, lex iusta permaneat, & magis vtilis, quàm nociua, non cessabit ipso facto, donec reuocetur. Illud etiam est considerandum, vt lex simpliciter cesset, necessarium esse, vt eius ratio perpetuò cesset generaliter: nam si ad tempus tantùm sic cessare videatur, tunc potiùs suspendetur obligatio legis, quàm ipsa extinguatur, quia non fit simpliciter inutilis, vel iniusta, sed tantum pro hoc tempore, & ideo limitata causa limitatum parit effectum; ergo suspenditur lex, non extinguitur.

Quando lex dicitur suspendi, non extingui.

CAPVT X.

Dari nepossit dispensatio in lege humana & quid illa sit.

1. POstqam de cessatione legis dictum est, sequitur dicendum de mutatione eius, seu ablatione per actionem extrinseci agentis habentis potestatem ad tollendam, quæ duplex etiam esse potest, scil. partialis, quam nunc comprehendimus nomine dispensationis, & latiùs dici potest derogatio legis, & totalis, quæ dicitur legis abrogatio. De hac posteriori dicemus postea, hic verò de priori tractamus, & non de omni, quia non omnis derogatio legis est propria dispensatio, vt explicabimus, sed de illa tantùm, quæ propriam dispensationis rationem habeat, sub qua nunc commutationem comprehendimus: nam ad dispensationem reducitur, vt capite sequenti declarabo. Vnde supponere oportet, dispensationem, de qua tractamus, diuersam omnino esse ab interpretatione, quæ per epiikiam fit, siue in casu euidente, aut probabili, siue in casu dubio, in quo authoritas superioris postulatur. Licèt enim hæc nomina soleant cõfundi, distingui nihilominus debẽt, vt in discursu latiùs, & commodiùs explicabo. Epiikia enim non est actus iurisdictionis, sed doctrinæ, & prudentiæ, vt supra visum est: dispensatio autem, de qua tractamus, est actus iurisdictionis, vt videbimus. Interpretatio autem in casu omnino dubio, licèt præter prudentiã, iurisdictionẽ inquirat, non supponit obligationem legis certã, sed potiùs in dubio declarat, illam cessasse, non autem in rigore aufert illam. Dispẽsatio aũt, de qua tractamus, supponit obligationem legis, etiam certam, & fertur ad tollendam obligationem, etiamsi præexistat. Vnde fit, vt in lege diuina habeat locum interpretatio hominis, ẽt in casu dubio, non verò dispensatio, vt infrà lib. 7. dicã: at verò in legem humanã non interpretatio tantum in casu dubio, sed etiam proprissima dispensatio in casibus, in quibus de præexistente legis obligatione nulla poterat esse dubitatio, concedi per hominem potest.

Dispensatio, abrogatio.

2. Et quidem quod ad rem spectat, nullus dubitare potest, quin obligatio legis humanæ certò præexistens, & ligans talem personam, possit per superiorem ex causa auferri; manente obligatione legis in reliqua communitate. Ita communiter Doctores, & primùm allegari possunt omnes, qui de voto hoc asserunt, quos retuli lib. 6. de voto, ca. 9. Deinde de lege idem tradunt Durand. in 1. d. 47. q. 4. n. 6. Richard. in 4. d. 17. ar. 2. q. 7. Scot. in 3. d. 37. & ibi Gabr. not. 3. Soto lib. 1. de iustit. q. 7. art. 3. Ledesm. in 4. 2. d. q. 5. art. 6. & q. 17. art. 3. optimè Turrecremat. in cap. *sicut quædam*, d. 14. & in §. *nisi rigor*, post cap. *requiritis*, 1. q. 7. Rebuf. in Pract. p. 2. tit. de dispensat. num. 1. & 2 vbi alios Canonistas refert Couarr. in 4. 2. p. cap. 6. §. 9. nu. 42. vbi alios etiam refert, & idem supponit Nauarr. in sum. prælud. 9. n. 17. Et res est manifestissima, tam in iure, quàm in vsu. Hac enim ratione August. Epist. 50. dispensationem vocauit, *vulnus contra integritatem seueritatis*, & habetur in ca. *ipsa pietas*, §. *si inquirat*, 23 q. 4. & Gelas. Papa in cap. *necessaria rerum dispensatione*. 1. q. 7. vocat illam relaxationẽ, moderationem, ac temperamentum canonum paternorum, quę fieri potest diligenti consideratione adhibita, sic etiã dixit Cyril. in epistol. ad Gennadi. *Dispensationes nonnunquam cogunt parum à debito exire.* & infrà, *Dispensationum modus nulli sapientum displicuit.* cap. *dispensationes*. 1. qu. 7. prout in decreto Gregoriano habetur, & similia sumuntur ex cap. *tanta*, & cap. *si qui*, eadem q. & apertè ex cap. *de multa*, de præbend. vbi post rigorosam prohibitionem de pluritate beneficiorũ, subditur, *Circa sublimes tamen, & literatas personas, quæ maioribus sunt beneficijs honorandæ, cùm ratio postulauerit, poterit per sedem Apostolicam dispensari.*

Superior dispensare potest cum certa persona, lege obligante quoad alios. Durand. Richard. Scot. Gabr. Soto Ledesm. Turrecre Rebuff. Couarr. Nauarr. Augus.

Vnde etiam apertè hoc confirmat vsus: nam certè cùm Papa dat licentiam alicui habendi plura beneficia, non declarat in illo cessasse legem ex præexistente causa, idemque in lege ieiunij, in modo obseruandi censuras, & in alijs priuilegijs euidenter quotidie fit. Vnde incredibile est, D. Thomam 1. q. 97. artic. 4. *D Thom.* intellexisse, in legum relaxatione solùm habere locum interpretationem in casu dubio, non verò rigorosam dispensationem per ablationem obligationis certò præexistentis, vt aliqui illi imponunt, & in eandem sententiam allegatur Caietan. ibid. & Anton. 1. p. tit. 17. §. 20. Incredibile (inquam) est, in re tam clara tales Theologos, & præsertim D. Thomam hallucinasse. Vnde D. Thom. quodlib. 19. art. 15. expressè dicit, *Dispensatio humana non aufert ligamen legu naturalis, sed positiuæ.* Auferre autem ligamen non est interpretari. Item hoc modo etiam potest interpretatio humana authentica auferre ligamen iuris naturalis in casu dubio, & in dicta qu 96. art. 6. ad 3. negat cadere in ius diuinum dispẽsationem, cùm tamen id non posset de interpretatione negare. Idem latiùs quodlib. 4. artic. 13 Denique in 4. dist. 38. quæst. 1. art. 4. expressè distinguit dispensationem per modum relaxationis iuris, vel per modum declarationis, & primam etiam admittit in voto, & in dicto cap. 9. ostendi, nunquam D. Thomam mutasse illam sententiam & modũ loquendi eius, vt in illa materia declaraui. Idem ergo à fortiori sensit de lege, & ita etiam in dicto articulo 6. exponendus est, vt magis statim exponam. Et Antonin. clarè idem sentit. Nec Caiet. aliud docuit, quàm D. Thom. Adde, fateri Caiet. *D. Thom. Caiet.* dispensationem in lege humana sine causa datam esse validam, at illa non potest fieri per declarationem, vt est per se euidens; ergo. Vnde omnes, qui idem tenent, quos infrà referemus, hoc idem necessariò sentiunt.

Gelas Papa. Cyril.

D. Thom. Bonauent. Scot. Gabr. Dur: Anton.

3. Quod ergo ad rem spectat, certum est, propriam dispensationem legis cadere in legem obligantem, & tollere obligationem eius in particulari casu, vel persona. Et ratio est clara, quia sicut lex humana à voluntate humana orta est, ita per eandem tolli potest, & quia ad humanam gubernationem erat hæc potestas necessaria in hominib⁹, vt infrà latiùs dicetur. Quod verò spectat ad nomen dispensationis, negari non potest, quin latè soleat etiã interpretationem significare: nam communis vsus sapientum id obseruat, vt constat ex D. Thom. & Bonauent. 4. d. 38. Scot. Gabr. Duran. Anton. & alijs, & ex Specula. tit. de dispensatio. §. 1. & ferè ex communi vsu Canonistarum. Hoc autem nihil obstat propositæ veritati, quam de re ipsa explicuimus.

4. Vt autem hæc resolutio, & tota materia exactiùs declaretur, ratio, ppria dispensationis accuratiùs declaranda est. Et in primis supponim⁹, dispensationis vocem ex primaria impositione distributionem, seu administrationem significare; nam dispẽsator in Latina proprietate administratorẽ dom⁹, vel familiæ significat, cuius est dispensatio; quæ significatio non solùm in iure ciuili, l. *dispensatori*, ff. de solut. & l. *vrbana*. 166. de verborum significat. Sed etiam in testa-

5.

mento veteri est valde vsitata, Genes. 43. 44. & 3. Reg. 18. In nouo autem Testamento translata est hæc vox ad significandũ specialem, & Ecclesiasticum administratorem, vt Lucæ cap. 12. *Quis putas, est fidelis dispensator, & prudens, quem constituit Dominus super familiam suam*; hoc est ergo munus dispensatoris, actus verò declaratur, dum subditur, *Vt det illis in tempore tritici mensuram*: distributio ergo munerum, actionum, & bonorum Domini inter eos, qui sunt de familia, generaliter dici potest dispensatio. Et sic Apostoli, & eorum successores dicuntur dispensatores mysteriorum Dei. 1. Corinth. 4. & 1. Pet. 4. & actus respondens illi muneri, dicitur dispensatio. 1. Corinth. 9. *Dispensatio mihi credita est*, in qua significatione etiam Euangelij prædicatio dispensatio dicitur, vt ex eodem loco constat, & ex Michaele Papa in cap. *dispensatio*, distinction. 43. & sacramentorum ministratio, & tota Ecclesiæ gubernatio dici potest dispensatio multiformis gratiæ Dei. Vndè Petrus postquam dixit, *Sicut boni dispensatores*, subdit, *si quis loquitur quasi sermones Dei, si quis ministrat tanquam ex virtute, quam administrat Deus*. Sic etiam indulgentiarum distributio dicitur dispensatio thesauri in Extrauagante, *vnigenitus*, de pœnitentia & remissione.

Michael Papa.

6. Ex hac ergo generalitate applicata est vox, *dispensatio*, ad significandum actum quo quis ab obligatione legis eximitur, & quia vnus modus esse potest per interpretationem, ideo potuit etiam in ea significatione vsurpari. Tamen in hac etiam significatione sumpta non quamcumque interpretationem legis, sed illam solam, quæ in casu dubio, & per potestatem superioris datur ad liberandum subditum ab obligatione legis, significat. Quia hæc tantùm est actus administrationis, & potestatis à Deo commissæ. Et illa tantùm tollit aliquo modo onus legis, quod sine tali potestate auferri non posset. Vnde meritò dixit Rom. cons. 325. n. 12. dispensationem esse actum iurisdictionis, vbi in scholio hoc latè confirmatur. Denique multò magis certum est, nomen dispensationis in iure tractum esse ad significandam ablationem vinculi legis in aliquo particulari casu. Quin potiùs in materia legum, & iuris illa vox simpliciter dicta quasi per antonomasiam significat huiusmodi relationem. Et ita nos nunc illa vtimur, nec timemus Latinorum reprehensionem, qui hanc vocem barbaram esse dicunt: nam vnaquæque ars habet facultatem instituendi propria vocabula, quæ suo vsui deseruiant. Aduertit autem Decius in c. *at si clerici*. §. *de adulteriis*, de iudic. n. 3. hanc vocis vsurpationem iure canonico introductam esse: nam in iure ciuili non inuenitur, præterquam in lib. de pace constan. in prin. vbi pro gratia, aut remissione pœnæ sumitur, quæ solet in iure ciuili indulgentia appellari, vt notauit Bald. in dicto c. *at si clerici*. Veruntamen, quia nomen indulgentiæ secundum Ecclesiasticum vsum iam habet aliam accommodationem, vt suo loco explicuimus, & liberatio à lege, quæ per interpretationem puram fit, alia nomina habet æquitatis epijkiæ, vel interpretationis, ideo meritò nomen dispensationis in dicta significatione nunc vsurpatur.

Dispensatio est actus iurisdictionis.

Decius.

Bald.

7. Atque hinc facile est definire dispensationem, de qua tractamus. Ex definitionibus autem quæ circũferri solent, hæc videtur sufficiens: Dispensatio est *legis humanæ relaxatio*. Nam licèt dispensatio latiùs pateat, tamen vt de illa nunc tractamus, ad illam definitionem coarctanda est, & per illam sufficienter explicatur. Quædam verò Glossa addit, esse relaxationem iuris communis factã cum causæ cognitione ab eo, qui ius habet dispẽsandi in §. *cùm causæ cognitione*, esse de necessitate dispensationis, & potest sumi ex Panorm. in c. 2. de schismati. cap. 4. & sentit Nauar. in sum. prælud. 9. n. 15. & alij, quos latè refert Sanci. lib. 8. de matrim. disp. 1. n. 2. Sed absque dubio illa particula non est ponenda in definitione: nam datur vera dispensatio sine causę cognitione, vt postea dicemus, & tandem fatetur Panorm. suprà, & ideo particulam illam abstulerunt Bart. cons. 18. volum. 2. Deci. in dicto §. *de adulteriis*, & Oldrad. cons. 327. & Freder. Sen. cons. 30. qui omnes absolutè sic definiunt, *Dispensatio est iuris communis relaxatio*. Atque ita omittunt etiam causam efficientem, nec immeritò, tum quia est intrinseca, tum etiam quia in relaxatione ipsa continetur: si enim non fit à potestatẽ habente, non erit relaxatio, tum denique quia quædam negatio committitur, cùm dispensatio definitur per potestatem dispensandi, & melius diceretur ab habente potestatem supra ipsum ius.

Dispensationis definitio.

Panorm. Nauar. Sanci.

Panorm. Bart. Decius. Oldr. Freder.

Præterea melius dici videtur, *iuris humani*, quàm *iuris communis*, quia dispensatio, de qua tractamus, etiam potest cadere in statuta, & quascunque alias leges, licèt in iure communi non contineantur. Responderi autem potest ex Rebuff. tit. de dispens. num. 20. dispensationem dari in iure communi, in statutis verò & regulis dari indultum: per illud enim non dicitur ius solui, imò sæpe redditur ad commune ius. Sed non video rationem horum verborum. nam relaxatio statuti re vera est dispensatio, & relaxatio iuris communis dici potest indultum: nam hoc nomen genericum est, vt infrà de priuilegijs dicemus. Et sæpe statutum non est contra ius commune, vnde per relaxationem eius non redditur ad ius commune, item statutum simpliciter est ius pro tali communitate: ergo relaxatio est propria dispensatio. Imò licèt statutum sit contra ius commune, eius relaxatio erit dispensatio respectu eorum, qui ligantur statuto, licèt sit dispensatio magis fauorabilis, quàm aliæ, quæ omni modo iuri repugnant. Denique quanuis dari possit dispensatio in votis, in iuramentis, & in matrimonio rato, quæ videntur attingere ius diuinum, nihilominus illas dispensationes nunc excludimus, & omnes, quæ in ius diuinum, vel naturale, siue à Deo, siue ab homine dari, aut cogitari possunt, quia (vt dixi) de illis nunc non tractamus. In proposita ergo definitione relaxatio ponitur loco generis, quia desperatio re vera est solutio quædam, & remissio, quia verò sunt species remissionum, additur per modum differentiæ particula, *iuris humani*, ad excludendas omnes alias relaxationes, & per eandem excluditur indulgentia Ecclesiastica, quæ licèt sit relaxatio alicuius vinculi, & reatus, non est relaxatio iuris humani, sed est remissio cuiusdam reatus, quæ primò, ac per se fit, apud Deum, quanuis ex illa sequi possit ablatio alicuius præcepti positi ab homine iniungentis pœnitentiam, vt ex materia de Indulgent. constat.

Rebuff.

8.

Deinde (quod notandum est) per illam particulam distinguitur dispensatio ab absolutione à censuris, vel alia simili. Quanuis aliqui interdum ita illas cõfundant, & putent dispensationẽ esse absolutionem, & in rescriptis Apostolicis sub illa comprehẽdi, quia absolutio à censura, v. g. est relaxatio vinculi per legem humanam introducti, & impositi. Hæc vero sententia falsa est, quia in indultis Pontificijs hæc duo distinguuntur, & concessa potestate absoluendi, nõ censetur concessa potestas dispensandi, nec è contrario: ergo illa duo longè differũt. Absolutio enim non datur contra ius, sed secundum ius, vnde in illa nulla fit iuris relaxatio: dispensatio autem datur contra ius, vt ex dictis constat. Recte ergo dicimus, in definitione illa per posteriorem particulam, absolutionem excludi, quia non est relaxatio iuris humani, sed alterius vinculi, quod licèt sæpe per ius humanum fit inductum, vel impositum, per absolutionem non tollitur contra ius, sed secundum ius, & ita per absolutionem non relaxatur ius. Et hoc sensit Gloss. in c. *cupientes*. §. *cæterum*, de elect. in 6. verb. *suspensos*, dicens de absolutione à censura, *Verè loquendo ibi pœna non remouetur* (vtique contra ius) *sed quod ius statuit remouetur*, quanuis paulo superius eadẽ Glossa impropriè vtatur.

9. *Dispensatio distinguitur ab absolutione à censuris, vel alia simili.*

Glossa.

Vtatur nomine absolutionis pro remissione pœnæ ad certum tempus impositæ, ante temp⁹ impletum: nam illa re vera potius est dispensatio. Et idem in re sentit Panorm. in c. *tam litteris*, de testibus, num. 3. licet voces non explicuerit.

Panorm.

10. Potest q̃ res ipsa facile declarari, quia absolutio siue à peccatis, siue à censuris, seu pœnis, non datur, nisi suppositā dispositione ex parte pœnitentis, & potestate ex parte absoluētis. Tunc autem nulla lex per talem actum relaxatur: nam potius lex præcipit pœnitentem absolui in eo euentu, vt est manifestum in absolutione à peccatis. Idem autem cum proportione est in absolutione à censura, quia censura de se non est pœna perpetua, vel ad definitum tempus, sed donec à contumacia recedatur, quia est pœna medicinalis, & ideo in sua intrinseca ratione includit, vt ablata cōtumacia, ipsa etiam tollatur, & ita iura disponunt; illa ergo ablatio non est dispēsatio in aliqua lege, sed potius legis executio. Ergo absolutio in hoc rectè distinguitur à dispensatione, quod illa est sententia quædā, per quam (si clauis non erret) non vulneratur lex, nec minuitur ius, sed potius executioni mandatur: dispēsatio vero non est sentētia, sed actus quidam iurisdictionis voluntariæ quo vulneratur lex, dum ex parte tollitur, vt optime docuit D. Tho. in 4. dist. 20. qu. 1. a. 5. quæst iunc. 4. ad 3. inde colligens aliam differentiam inter absolutionem, & dispensationem, q̃ idem non potest absoluere seipsum, potest tamen idem secum dispensare, vt infrà dicetur, possumus etiam ex dictis aliam differentiam colligere inter dispensationem, & absolutionem, quod illa est stricti iuris, vt infrà dicetur, hæc vero est iuris fauorabilis, & ampliabilis, quia est secundum ius.

D. Thom.

11. Præterea per eandem particulam definitionis excluditur simplex licentia, quæ non potest dici dispensatio, nec contra ius, sed secūdum ius. Illam enim voco simplicem facultatem, per quam re vera non aufertur obligatio legis, sed conceditur operatio, vt fiat iuxta modum à lege præscriptum. Quod etiam est necessarium aduertere, quia in multis legibus potest aliquis facultatem concedere, qui non potest dispensare, & valde diuersa causa solet requiri ad similem facultatem concedēdam, vel ad dispensandum. Exempla esse possunt, v. g. in voto paupertatis: nam Prælatus religionis potest dare licentiam ad aliquid donandum, non tamen potest dispensare in paupertate, cap. *cum ad monasterium*, de statu Monach. Similiter Episcopus potest dare facultatem ad ingrediendum monasterium monialium ex legitima causa, non tamen potest dispensare, quia nihil in eo genere potest concedere, nisi iuxta tenorem, & rigorem legis. Et similiter sunt multæ leges, vel statuta, quę non prohibent aliquid simpliciter, sed ne fiant sine tali facultate, tali modo concessa; tunc ergo dare facultatem non est dispensare, sed seruare, & exequi legem. Et ideo etiam hæc licentia non est tam stricti iuris, sicut dispensatio, debet tamen esse intentioni iuris accommodata. Imò probabile est, per se non esse actum iurisdictionis, sed dominij, vel superioritatis cuiusdam, & potest esse tantum conditio quædam requisita ex voto, vel alio simili modo; longe ergo differt à dispensatione.

Simplex licentia non potest dici dispensatio.

12. Adhuc tamen nō videtur adæquata illa definitio, primò, quia conuenit abrogationi legi humanę, quia illa est multo maior relaxatio humanæ legis. Propter quod dicere aliquis potest, melius definiri dispensationē, vt sit derogatio humanæ legis: nam per genus illud excluditur, vt non sit abrogatio: nam vt dicitur in l. 102. ff. de verbor. signiñcat. *Derogatur legi, cum pars detrahitur: abrogatur legi cum prorsus tollitur.* Vnde etiam dixit Lactan. li. 6. c. 8. de lege naturali. *Neq; ex hac derogari aliquid licet, neq; prorsus tolli.* ex Cic. lib. 3. de re. pub. sed hoc etiā potest impugnari, quia licet omnis dispensatio sit quædam iuris derogatio, non tamen è contrario omnis derogatio legis humanæ videtur esse dispēsatio: nam si pars aliqua legis pro tota communitate auferatur, est propria derogatio; & tamen non dicetur dispensatio, quia de ratione dispensationis legis esse videtur, vt eadem lex, prout per dispensationem relaxatur, circa quosdam tollatur, in se vero maneat. Nomen autem relaxationis optimè retineri potest, quia in ipsomet indicatur vinculū, quod aufertur, nō auferri, aut prorsus tolli, sed laxari tantùm, & ideo abrogatio non dicetur propria relaxatio, ideo q̃ etiam ablatio eius ex parte, licet si perpetua fit, & pro tota cōmunitate, non dicitur propriè dispensatio, sed derogatio; è contrario verò si lex tota relaxerur, etiam pro tota cōmunitate, ad vnū tantum actum, vel ad certum tempus, illa proprie dicetur dispensatio, quia per illam non tollitur lex, sed suspenditur, & illa etiam est quædam relaxatio.

Lactan. Firm.

13. Altera obiectio esse potest, quia priuilegium etiam est relaxatio iuris humani, & tñ non est dispensatio. Propter hoc aliqui varias tradunt differentias inter priuilegium, & dispensationem, sed melius illa comparatio tractabitur in libr. 8. vbi de priuilegijs dicetur. Nunc ergo breuiter dici potest, priuilegiū, quod fuerit contra ius, & illud relaxauerit, esse dispensationem: illud autem priuilegium, quod non fuerit contra ius, non esse relaxationem iuris, ideo q̃ nec dispēsationem esse, & ita nihil contineri sub definitione, quod dispensatio non sit. Vel etiam dicere possumus, dispensationem esse relaxationem iuris per modum actus secundi, seu transeuntis: priuilegium autem concedere aliquod ius per modum actus primi, & permanentis, & ideo non esse proprie ipsam relaxationem, sed esse ius vtēdi aliqua re, vel facultate suppositā relaxatione facta à Principe, ideo q̃ non tā esse, quam supponere dispensationem. Sed hæc posterior responsio obscurior est, & de illa dicemus loco citato: nunc prior nobis sufficit, quia nullum est inconueniens, dispensationem vocare priuilegium, & aliquod priuilegium dispensationem, nec iura repugnant, nec communis modus loquendi.

Priuilegium dicipotest interdum dispensatio.

14. Tandem obijci potest, quia relaxatio non est dispensatio, sed dispensationis effectus; ergo non recte per illā definitur. Sicut lex non dicitur esse obligatio, quanuis hæc sit legis effectus, nec votum etiā dicitur esse obligatio, sed promissio ex qua obligatio nascitur. Sed hæc obiectio parui momēti est, q̃a sola vocis interpretatione dissoluitur: posita aūt est ad explicandum magis actum, in quo dispēsatio consistit. Ad obiectionem ergo respondetur, relaxationis nomine intelligi actū illum, quo superior relaxat subdito legis obligationem, & effectū, vnde perinde est dicere dispensationem esse relaxationem, ac dicere esse actum, quo lex relaxatur. Potest ēt distingui relaxatio in actiuam, & passiuam, & responderi actiuā relaxationem esse ipsam dispensationē, passiuam vero esse dispensationis effectū. Et idem reuoluitur: nam actiua relaxatio nihil est aliud, quā actus, quo vinculum legis soluitur. Vnde obiter intelligitur, dispensationem quoad effectum suum tantum priuatiue opponi effectui legis, quia non inducit positiuum effectum, sed tollit vinculum. Et ideo statutum speciale, vel priuatum derogans vniuersali legi, licet possit relaxatio iuris, nō potest dici dispensatio, quia non est relaxatio pura (vt sic dicā) nec per se primo, sed quasi consequens ad aliam obligationem: definitio autem debet intelligi de pura relaxatione, & per se primo intenta: talis. n. est disputatio. At vero dispēsatio ipsa positiuum quid est, & contrariè opponitur legi; est enim actus legi contrarius, non integre, sed ex parte tollens effectū eius. Ex quo poterat hic excitari quæstio, quisnam sit hic actus, in quo dispensatio consistit, & an sit rationis, vel voluntatis actus: sed non oportet in hoc immorari, nam applicari possunt cum proportione dicta de lege. Et hic multo clarius est, dispensationem non esse nisi actum voluntatis Principis, quo vult, liberum esse subditum à iugo

legis

legis suæ, aliquo exteriori signo sufficienter manifestatum.

CAPVT XI.

De effectibus dispensationis humanæ legis.

1. QVia dispensationem per eius effectum descripsimus, ideo illi statim annectimus explicationem effectus dispensationis ante causas eius, quia hic effectus habet quodammodo rationem obiecti, & ita illo cognito proficietur dispensationis cognitio, & quia materia est facilis, breuiter expedietur. De diuisionibus autem dispensationis specialiter non tracto, quia inter causas, & effectus dispensationis melius explicabuntur. Primò ergo ex definitione constat, quasi adæquatum effectum dispensationis esse, tollere vinculum legis ex parte: nam hoc modo relaxat legem, non aufert, alias non esset dispensatio legis, sed ablatio. Potest autem hic effectus esse ex parte, vel ratione personæ, vel ratione temporis. Et ità potest primò diuidi dispensatio in suspensionem legis, & exceptionem à lege. Potest enim Princeps concedere toti communitati, vt pro vno anno præcisè legem non seruet, quæ sine dubio est propria dispensatio, quia est relaxatio legis, & non ablatio: nã transacto tempore statim per se obligat sine alia constitutione, vel promulgatione, & ideo recte dicitur suspẽsio legis, sicut etiam priuilegia interdum suspendi solent, & non auferri, vt infrà videbimus. Frequentius verò Princeps concedit vni personę, vel alteri vt non seruet legem, & illam voco exemptionẽ à lege quando sine temporis determinatione, perpetuò, vel ad vitam conceditur: nam si concedatur ad definitum tempus, erit vtroq; modo partialis ablatio vinculi, & ita est quasi mista ex suspensione, & exemptione. Aliquando verò dispensatio datur ad vnum tantum actum, & tunc etiam est per modum suspensionis ab obligatione legis pro breuissimo tempore, nisi actus habeat effectum permanentem, ac perpetuum, vt legitimatio, ac similes, quæ propriè sunt exemptiones à lege, & inter priuilegia numerantur.

Effectus dispensationis quis.

2. Ex quo vlterius sequitur, quot sunt effectus legis, tot posse dispensationi cum proportione attribui, tum, quia quot modis dicitur vnum oppositorũ, tot dicitur, & reliquum; tum etiam quia dispensatio absolutè, & indefinitè dicitur iuris humani relaxatio; ergo quidquid lex humana ligat, potest dispensatio absoluere. Primus autem, ac præcipuus effectus legis est obligare in cõscientia, sub quo duo cõcluduntur, qui sunt præcipere, & prohibere, vt suprà visum est; igitur primus, ac præcipuus effectus dispensationis erit obligationem in conscientia tollere, quia, vt diximus, nõ supponit obligationem ablatam, sed illam aufert. Et ideo rectè dixit Geminian. conf. 106. n. 6. & conf. 38. nu. 9. dispensationem esse actum, qui facit de illicito licitum, quia respectu dispensati tollit legem, per quam res erat mala, tantum quia prohibita. Sic etiam rectè dixit Turrecrem. in c. vlt. d. 14. nu. 3. omne dispẽsabile, ait, est illicitum illi cum quo dispensatur: factibile autem licitum per alterius potestatem. Non est tamen necessarium, vt omnis dispensatio hoc faciat, vt statim dicam, sed satis est, hunc esse præcipuum effectum dispensationis, quemque semper efficit, si dispensatus illo indiget.

Præcipuus effectus dispensationis est vinculum tollere in conscientia.

Gemin.

3. Alius effectus legis dicitur esse permittere, sed iam suprà diximus, propter puram permissionem, non esse necessariam legem, sed quatenus ipsa permissio ponitur sub præcepto, vt sic, posse esse effectum legis. Sic ergo videri potest, non posse permissionem esse effectum dispensationis. nam per dispensationem in illa lege permittente potius fiet, vt permissio tollatur, vel saltem, vt præcepta non sit, & consequenter, vt licitè tolli possit. Aliunde verò omnis dispensatio videtur habere hunc effectum permittendi, quia eo ipso, quod aufert obligationem legis, v. g. iciunij, permittit non ieiunare, licèt non cogat. Et sic de aliis omnibus cum proportione. Quod verè dictum est, oportet tamen cauere æquiuocationem: nam dispẽsatio plus est, quàm permissio, & permissio propriè sumpta, & secundum communem vsum non est dispensatio. Aliquando enim permittere non aliud significat, quàm voluntariè non impedire: quod non est dispẽsare. Nam Deus permittit peccatum, in quo non dispẽsat. Aliter verò permittere significat idem, quod finere impunè operari malum, vt in republica dicuntur aliqua peccata permitti, & quando id fit ex decreto legis, dicitur permissio esse legis effectus: illa verò non relaxat legem, quandoquidem non excusat culpam, quam propria dispensatio tollit. Et ideo neque illa dicetur dispensatio. Solum ergo potest dici dispensatio permittere, quia licèt reddat actum bonum, seu non malum, necessitatem illius non imponit. Posset verò hîc inquiri, an dispensatio interdum possit obligare ad actum contrarium illi, in quo fit dispensatio. Sed breuiter dico, non posse, formaliter loquendo, licèt concomitanter cum dispensatione, v. g. in irregularitate, possit simul imponi præceptum iuscipiendi ordines, vel quid simile. Aut etiam è contrario potest fieri statutum speciale obligans, & derogans iuri communi: sed illa etiam non est dispensatio, vt suprà declaraui. Dispensatio ergo, vt talis, non inducit obligationem, & idem dicam in libr. 8. de priuilegio, vbi plura de hoc puncto trademus.

Alius effectus legis.

Dispensatio formaliter loquendo nõ potest obligare actum contrarium ei in quo fit dispensatio.

4. Alius effectus legis est pœna, & hanc etiam relaxat dispensatio consequenter ad primarium effectum, nisi alia limitatio in ea exprimatur, quia ablata culpa transgressionis, consequenter tollitur reatus pœnæ. Aliquando verò potest dispensatio habere suum effectum circa solam pœnam, idque duobus modis. Primò antecedenter ad reatum eius, vt si alicui conceditur, vt non incurrat pœnam legis, licèt committat contra illam non auferendo ab illo legis obligationem; illa enim est dispensatio in pœna, & nõ in culpa. Hæc autem videri potest permissio quædam potius, quàm dispensatio, tamen non est propria permissio: nam licèt quis fiat immunis à pœna legis, nõ ideo permittitur impunè peccare; poterit. n. aliter puniri, & licet sub illa ratione videatur permissio, quatenus est ex parte exemptio à lege, est propria dispensatio. Sicut solet abrogari lex quoad pœnam, & non quoad vim directiuam, quæ non est absoluta permissio, quia transgressio illius poterit aliter puniri, & quatenus aliqualis permissio est, per abrogationem tollitur. Et simili modo potest è contrario fieri dispensatio in lege quoad obligationem culpæ, & non quoad pœnam incurrendam. Quanuis enim hæc dispensatio rarior sit in vsu, non est impossibilis. Nam sicut dari potest lex purè pœnalis respectu totius communitatis, vt suprà visum est, ita potest lex, quæ est mista respectu communitatis, fieri per dispensationem purè pœnalis respectu alicuius, & ita auferet vinculum conscientæ, licèt non tollat grauamen pœnæ.

Alius effectus dispensationis.

5. Alio modo potest dispensatio per se fieri in pœna iam contracta per præcedentem culpam, vt quando fit remissio pœnæ per legem impositæ: nam illa etiam est quædam legis relaxatio, vt constat. Et interdum fit hæc dispensatio post contractum reatum pœnæ, cum nondum est pœna ipsa incursa, vt quando est tantum ferenda; & nondum est lata sententia: aliquando verò fit indulgentia post pœnam illatam, vel per ipsam legem, vel per sententiam: & tales sunt dispensationes in irregularitatibus, & in aliis pœnis, quæ non sunt censuræ. Nam censuræ non dispensantur postquam incursæ sunt, sed absoluuntur, vt capite præcedenti explicaui. Possunt autem dispensari priori modo, scilicet, antequam incurrantur, sicut fit per priuilegia, vt aliquis non possit excommunicari, vel sub pœna excommunicationis obligari, etiamsi præce-

præceptó simplici obligari possit. Et quædicta sunt de pœna, applicari possunt ad irritationem actus, & ad taxationem pretij, & similes effectus nam prout sunt à lege humana per dispensationem tuferri possunt, vel simul cum alijs, vel etiam per se oli, quando ab aliis separabiles sunt.

6. Atque hinc facile declarari potest alia diuisio dispensationis, quam attigit Glossa vlt. in *cnos consuetudinem*, dist. 12. quæ in specie loquitur de dispensatione irregularitatis ad ordines, & distinguit in semiplenam, & plenam. Imò addit ēt pleniorem, & plenissimam. Nos autem generaliter diuidere possumus in plenam, seu totalem, ac puram, & partialem, seu mistam. Prior est, qñ per dispensationem tota obligatio legis, omnisque effectus eius tollitur, nullo onere superaddito. Posterior autem contingit duobus modis, prior est, qñ lex non in toto, sed in parte dispensatur, vt in exemplo de irregularitate, si quis dispensetur tantum ad ordines minores, est partialis dispensatio, quæ ab illa Glossa semiplena vocatur. Si autem dispensetur ad ordinem sacrum infra sacerdotium tantum, à dicta Glossa vocatur plena comparatione prioris. Vnde pleniorem vocat, si fit ad sacerdotium, plenissimam si ad Episcopatum. Tamen in rigore omnis dispensatio, quæ totum impedimentum non aufert, semiplena est, & partialis. Vnde si auferatur obligatio ad pœnam, & non ad culpam, partialis etiam est dispensatio, & valde diminuta; si vero fiat è contrario, minor quidem est, sed nondum est perfecta, & integra, & ita dicendum est in alijs effectibus explicatis.

Dispensatio plena, & totalis: & semiplena ac partialis appellatur.

7. Alio vero modo potest partialis dici, quæ licet auferat totam obligationem, loco illius imponit aliam, quę proprio nomine vocatur commutatio. Et quando onus impositū est pecuniarium, seu eleemosynæ, vocatur redemptio. Quæ voces in votis magis vsitatæ sunt. Tamen cum proportione inpræsenti accommodantur. Solum notanda est differentia inter votum, & legem, quod in vóto fieri potest commutatio propria auctoritate, si fit in melius, vel si fit in æquale, iuxta probabilem opinionem. In lege vero non potest fieri cōmutatio in quantumcunq; melius, nisi ueniat auctoritas dispēsantis. Et ratio differentiæ est, quia votum propria voluntate factum est, & per se primo solum respicit diuinum cultum, & ideo si respectu Dei maior est cultus, intelligitur satis fieri promissioni illi factæ, ideoque per voluntatem promittentis potest commutari. Lex autem & materia, ac obligatio eius determinatur per voluntatem superioris, & per illam constituitur actus in tali specie virtutis, tanquam necessarius ad honestatem eius, & ideo nisi obligatio auferatur auctoritate dispensantis, non potest opus præceptum in quodcunq; opus consilij commutari, neque vna pœna in aliam, & ideo hæc commutatio in lege magis indicit rationem dispensationis, & seruata proportione, in omnibus illam imitatur.

Dispensatio partialis aliquando commutatio esse potest.

Differentia inter votum & legem.

8. Quæri verò potest, quando dispensatio incipiat habere effectum suum, in qua quæstione (vt locum habeat) supponendum est, absolutè, & sine expressa dilatione esse à dispensante concessam: nam si cōcessa sit sub aliqua conditione, clarum est, non habere effectum. Difficultas ergo est de dispensatione perfectè concessa ex parte Principis per absolutum *fiat*. Hæc vero quæstio habet connexionem cum simili quæstione de priuilegio, & ideo simul illam disputabo infra libr. 8. cap. 25. Nunc breuiter resolutio mea est, dispensationem legis quoad obligationem in conscientia, & quoad omnem effectum, quia ex illa pendet, non concedi de facto, & moraliter loquendo, ita vt suum effectum habeat, priusquam ad notitiam dispensati perueniat, & illam per se ipsum acceptet. Ratio est, quia ante notitiam talis dispensationis non potest esse licitus vsus eius, & ideo verisimile nō est, aliter concedi. Quando vero dispensatio non tollit obligationem conscientiæ, sed alia onera, non repugnat, statim à concessione accepta saltem per procuratorem, vel per epistolam habere de se suum effectum, in quo tenor dispensationis, & intentio concedentis attendenda.

Dispensatio non habet effectum antequam perueniat ad notitiam illius cum quo dispensatur, si fiat quoad obligationē in conscientia.

Hic autem aduertere oportet in dispensationibus 9.
sæpe distingui proximum effectum dispensationis à remoto, qui possunt ēt dici effectus per se, & per accidens: nam dispensatio per se, ac proxime solum tollit vinculū aliquod, seu incapacitatem, & hunc voco effectum per se, qa per ipsammet dispensationē fit, inde vero sequitur vel contractus matrimonij, vel receptio valida beneficij, qui non immerito censentur dispensationis effectus, qa sine illa fieri non possunt, sunt tñ remoti, & per accidens, qa solum pendent à dispensatione tanq̄ à remouente prohibens. Igitur quæ diximus, de prioribus effectibus intelliguntur: nam illi (vt dixi) fiunt per influxū dispensatū, vel acceptantem, vel non repugnantem, iuxta exigentiam effectus. Alij vero postea fiunt per solam voluntatem dispensati, qñ in sola actione eius consistunt, vel per voluntatem alterius, vt qñ recipiendo consummantur. Hic vero occurrebat statim quæstio, an ad hos posteriores effectus necessarium sit, dispensationem alteri manifestare, vt si irregularis dispensetur ad ordines, vel ad beneficia, an ad consequendū effectum necessarium sit, dispensationem allegare. Alioqui. n. ita affirmarunt, q̄ habebit locum, si defectus, seu impedimentum sit publicum, aut notum alteri; per se autem id non est necessarium, qa dispensatus iam est habilis, seu capax beneficij, & vt talis operari potest, non explicata causa habilitante, neq̄ declarato modo inhabilitatis, id. n. impertinens est, quia neque ex natura rei est necessarium, neq; in iure postulatur. Ita Panorm. in cap. penult. de præscript. nu. 14. Rebuff. in Pract. tit. de dispensat. n. vlt. cum Ioan. Andr. & alijs, quos allegat in cap. 2. de filiis Presbyter.

Dispensatio per se, & per accidens.

Panorm.

Alia item quæstio circa hos effectus tractari po- 10.
test, sc. an quoad illos large, vel stricte sit dispensatio interpretanda; illa vero coincidit cum alia simili de priuilegiis, quam infra lib. 8. c. 27. tractabo, & omnia quæ de rigoroso priuilegio dixerimus, in dispēsatione cum proportione procedunt. Et ideo nunc solum supponimus, dispensationem per se loquendo, ac regulariter, restringendam esse, quia à iure exorbitat, & ius vulnerat, & ita procedit in illa regula, *quæ à iure*, de regul. iur. in 6. & sumitur ex cap. 1. de filijs Presbyter. in 6. Hæc vero restrictio non debet esse vltra proprietatem verborum iuxta supra dicta cap. 2. & 3. nec debet esse tanta, vt excludat ea, quæ necessaria sunt ad valorem, & effectum dispensationis, quæve cum illo sunt necessariò connexa, sed ad illam necessaria, vt recte aduertit Angel. verb. *dispensatio*. num. 9. & Syluest. q. 5. n. 9. qui allegant Glossas, & Doctores. Eratio est per se clara: nam qui dat formam, dat consequentia ad formam, alias esset frustratoria dispensatio. Denique esse non debet tam vniuersalis restrictio, vt de omnibus dispēsationibus indifferenter intelligatur. Nam excipiendæ sunt illæ, quæ ratione materiæ, vel grauissimæ, aut piissimæ causæ, omnibus pensatis, censentur fauorabiles, iuxta principia posita in capite primo, & dicenda de priuilegiis, & videri potest Panormit. in cap. *ad aures*, de rescript. n. 8. & in ca. *ac si clerici*, §. *de adulteriis*, de iudic. vbi etiam Felin. nu. 16. & in cap. *causam quæ*, de rescript. num. 15. cum Dominic. in cap. *nos consuetudinem*, d. 12.

Dispensatio per se loquendo est stricte intelligenda.

Angel. Sylvest. Glossa.

Panorm. Felinus Dominic.

Denique addit Couarr. in 4. 2. p. cap. 8. §. 8. n. 11. hoc 11.
præcipue intelligi de dispensatione ab homine, non à lege, quia lex iam constituit ius. Quod duobus modis potest intelligi, primo, vt si lex aliqua specialis dispenset in anteriori lege vniuersali, illa dispensatio censenda sit fauorabilis, quod verū est, quando talis lex inserta est in corpore iuris, sicut de simili priuilegio infra dicemus. Alio modo potest intelligi, vt quoties lex ipsa expresse concedit, vel permittit, dispensatio

Couar.

satio non sit stricte interpretanda, & hoc modo non est id simpliciter verum, quia illa dispensatio cum fit, ab homine est, & vulnerat ius. Potest ergo intelligi non absolutè, sed comparatè: nam illa non tam rigorosè restringenda videtur, sicut illa, quæ est contra legem absolute prohibentem, nulla facta mentione dispensationis, quia hæc magis videtur exorbitare à iure. Et in his comprehenduntur breuiter omnes limitationes, quæ ad prædictam regulam adhiberi solent. De quibus videri potest Sanct. libr. 8. disput. 1. & quæ de priuilegijs dicemus.

CAPVT XII.

De materiali causa dispensationis.

1. EXplicata ratione, & effectibus dispensationis, causas eius explicare incipim⁹. Et in primis materialis occurrit, in quo soleo veluti duas partes distinguere in his actibus, quæ ad alterum tendunt, sc. rem vel actionem, circa quam opus versatur, & personam, ad quam ordinatur: hæc ergo duo in dispensatione distinguenda sunt, quia dispensatio actio est, quæ de se ad alterum tendit, & ita in ea hæc duo inueniuntur, q̃ dispensatur, & cui dispensatur. Vtrumque ergo explicandum est, quod breuiter in hoc cap. expediemus, quia est res præsertim facilis, & fere iam in dictis explicata, partim connexionem habẽs cum his, quæ de priuilegiis dicenda sunt. Priorem ergo partẽ de materia proxima dispensationis tractat late Turrecrem. in ca. *sicut quædam*. 14. d. ille vero latius ibi agit de dispensatione, quam nos in præsenti: sub illa enim comprehendit etiam interpretationem, quę in ius diuinum, aut naturale cadere potest, & ita etiam late loquitur de materia dispensabili, & ab ea excludit solum bona necessaria ad salutem, & mala intrinsece talia, & reliqua omnia comprehendi dicit sub materia dispensabili, quam distinguit in tres ordines. In vno sunt bona, quæ ex natura rei bona sunt, ac necessaria, vt in pluribus: interdum vero propter circunstantias non expediunt, vt reddere depositũ. In alio ordine sunt ea, quæ è cõtrario per se mala sunt regulariter, aliquando vero propter circunstantias expediunt, vt occidere hominem. Et hæc ait esse dispensabilia per modum interpretationis, vel epiikiæ, non per modum relaxationis, & (quod mirum est) sub his conditionibus comprehendit vota, & similia. In vltimo vero ordine ponit actiones de se indifferentes, quæ per leges fiunt bonæ, aut malæ, & hunc ordinem dicit complecti materiam proprie dispensabilem.

Turrecr.

2. Sed quod ad primos duos ordines spectat, ego in primis censeo vota, & iuramenta non esse sub his ordinibus constituenda: nam præcepta illorum potius continentur sub materia indispensabili: ipsæ vero promissiones aliud genus dispensabilitatis habent, vt iam dicam. Deinde addo, hos duos ordines actuũ, si recte sumantur, nullo modo comprehẽdi sub materia dispensabili, non tantum ab homine, sed simpliciter. Quia priora bona, licet per se bona sint, non tamen sunt pro semper necessaria, & determinatio temporis, pro quo necessaria sunt, nullo modo potest dici dispensatio: imò nec epiikia, vt in superioribus dixi. Illa verò mala, quæ in secundo ordine collocantur, prout intrinsece, seu ex se mala sunt, dispẽsationem, aut interpretationem non admittunt, abstracte autem sumpta sine certis circunstantiis, aut habitudinibus, non sunt mala ex se, & ideo licet fieri possint bene, non per dispensationem, vel interpretationem; sed per determinationẽ ad aliam speciem actus in genere moris talia fiunt.

Vota, & iuramenta in quo ordine dispensandi continentur.

3. Pro explicanda ergo quasi adæquata materia dispensabili, de qua tractamus, aduerto, aliud esse vinculum legis positiuæ (naturalem enim omitto, quia indispensabilem esse suppono) aliud vero esse vinculum cõtractus, sub quo promissiones, siue ad Deum, siue ad hominem comprehendo: vtrum̃q; enim vinculum dispensabile, seu solubile est per potestatem superiorem, alio verò, & alio modo. Nam promissiones, vel contractus non dispensantur, tollendo obligationem alicuius legis; sed quasi abrogãdo factum, seu remittendo promissionem, vt in materia de voto, lib. 6. fuse explicaui, & illa doctrina tam in iuramento, quam in humana promissione, & in matrimonio rato (si dispensabile est) locum habet. Tota ergo illa materia illo modo dispensabilis, ad præsentem materiam non spectat, tractamus enim de sola dispensatione in vinculo legis positiuæ, quæ alterius rationis est, vt cõstat. De hac vero vlterius subdistinguendum est: nam sicut duplex est lex positiua, diuina vna, altera humana: ita duplex est materia dispensabilis, vna à vinculo legis diuinę, altera à vinculo legis humanæ: in præsenti autem non tractamus de priori materia, quia solum tractamus de vinculo legis humanæ, & de modo, quo potest in particulari auferri, & ideo adæquata materia huius dispẽsationis est lex humana, aut vinculum eius, aut omnis obligatio, quæ ex lege humana præcisè nascitur.

Materia adæquata circa quam dispensationis est lex humana, & vinculum ex illa resultans.

4. Vnde omnes effectus morales, qui ex huiusmodi lege nasci solent, & de se sunt perpetui, vel tempore definito per legem necessariò durant, sub hac materia dispensabili comprehenduntur. Atque ita omnia impedimenta matrimonij, siue impedietia tantum, siue etiam irritantia, & omnes irritationes actuum per leges introductæ, & irregularitates, infamiæ, & aliæ pœnę, vel debita pœnarum ex lege orta, sub materia dispensabili continentur, quatenus à lege pendent. Quia non fit in eis mutatio, nisi derogando legi, & è contrario auferendo vinculum legis, ipsa tolluntur, quia à lege pendent (vt sic dicam) in fieri, & conseruari. Et ideo dixi, *quatenus à lege pendent*: nam sub quacum̃q; alia ratione considerentur, non erunt materiæ huius dispensationis, de qua tractamus, etiamsi alio modo sint mutabilia, vel auferibilia, per humanam potestatem. Vt v. g. filius spuri⁹ ante mortem patris per dispensationem legitimari potest, vt sit hæres tanquam legitimus, quia illud impedimentum, & ille effectus pendet ex lege pro eo tempore, & ita non aliter tollitur, nisi tollendo vinculum legis. Si autem pater iam sit mortuus, & alij acquisierunt hæreditatem, iam non poterit talis filius dispensari quoad illum effectum, quia iam non impeditur sola lege, sed alio titulo iustitiæ, quia iam alij fratres facti sunt domini omnium bonorum patris. Quod si in aliquo casu posit Princeps aliquid de bonis paternis ab alijs tollere, & illi conferre, non erit illa dispensatio in lege, sed erit ex alia potestate quasi superioris dominij in bona subditorum, addistribuendum illa, prout communi bono fuerit expediens.

5. Hìc vero occurrere posset quæstio, an oẽs leges quæ sunt in Ecclesia, & à Deo immediatè nõ manarunt, sub hac materia dispensabili comprehendãtur, id est, an traditiones Apostolicæ dispensabiles sint, qñ ab ipsis Apostolis immediatè originem traxerũt. Aliquando. n. iura canonica, & eorum interpretes videntur hoc negare, vt de ieiunio Quadragesimæ, de quota decimarum, de irregularitate bigamiæ, & similibus, de quibus generaliter dicitur in cap. *contra statuta*. 25. q. 1. & in cap. *sicut quædam*, d. 14. aliqua esse à Patribus statuta, quę omnino sunt immutabilia. Sed hæ quæstiones, & similes attingũt generalem disputationem de potestate Papæ, de qua quantũ ad præsens spectat, in c. 11. aliquid dicemus. Nunc dico generalem esse regulam, & sine exceptione, omnem materiam necessariam tantum ex lege humana, à quocunque puro homine, vel hominum congregatione lata fit, esse materiam dispensabilem per potestatem hominibus datam. Hanc ponit D. Tho. quodl. 4. art. 13. Et ratio est, quia ex parte materiæ non est repugnantia, vt constat, quia voluntas humana mutabilis est, &

Regula generalis.

D. Thom.

est, & circa materiam mutabilem versatur. Et potestas non deest, vt dicto c. 11. dicam, & videri possunt quæ dixi in 5. tom. disp. 49. sect. 6. Dicta autem iura, & similia loquuntur de dogmatibus fidei, & de institutionibus, ac præceptis diuinis, vt sunt de sacramentis, & sacrificio, vt ex Glossis, & Doctoribus constat, & ratio ipsa, ac contextus facilè demonstrat.

6. *Ad quas personas extenditur dispensatio.*

Circa alteram partem huius materiæ, scilicet, personam, cui cõcedi potest dispensatio, supponendum est, dispensationem esse actum potestatis iurisdictionis, sine qua validè concedi non potest, vt tradit Roman. cons. 325. *quoad primum*. n. 12. vers. *ex quibus verbis*, vbi in scholio alij referuntur, & dicitur esse communis sententia. Et ratio est manifesta, quia eius est soluere, cuius est ligare, c. *inferior*. d. 21. sed ligare imponendo legem ad iurisdictionem pertinet; ergo etiam auferre obligationem eius, quod per dispensationem fit, quia oppositorum eadem est proportionalis ratio. Solet autem constitui differentia, quòd imponere legem est actus iurisdictionis quasi inuoluntariæ, quia lex imponitur etiam nolenti: dispensatio autem est actus iurisdictionis voluntariæ, quia conceditur volenti, vel etiam petenti: nam superior ex officio suo non solet derogare iuri, sed ad iustam instantiam alicuius. Hoc tamen non impedit, quominus dispensatio sit verus actus iurisdictionis, tum quia voluntaria iurisdicto vera iurisdictio est, tum etiam quia potestas ligandi, & soluendi eadem est, licèt respectu subditi actus ligandi soleat esse coactus & soluendi voluntarius. Aliquando ẽt (vt suprà dicebam) si dispensationi præceptum adiungatur, potest subditus compelli ad dispensationem acceptandam, si ad cõmune bonum expediat.

7. *Omnis subditus, qua talis est capax dispensationis.*

Atq; hinc colligitur, personam iurisdictioni alicuius subiectam, esse, quantum est ex parte sua, seu status sui, capacem dispensationis, quia nulla alia conditio potest cogitari necessaria ex parte personæ, vt sit capax dispensationis. Item omnis superior respectiuè potest cum suis subditis dispensare in legibus, vel præceptis à se positis, vt infrà dicemus; ergo & è contrario omnis persona subdita, quatenus alterius legibus, vel præceptis subest, capax est dispensationis. Neq; in hac generali resolutione ratio dubitandi occurrit. Solùm notanda est obiter differentia inter legem, & dispensationem, quod lex ferri non potest, nisi ad communitatem, vt li. 1. dictum est; dispensatio autem per se primò versari pòt circa personam priuatam, quia solum est particularis exceptio à cõmuni lege; potest autem etiam ferri circa communitatem aliquam, quæ sit pars maioris cõmunitatis, sicut vni religioni, vel Ecclesiæ, aut ciuitati conceditur priuilegium, per quod excipitur à lege communi. Item potest dispensatio concedi toti communitati, p vno actu, vel pro certo tempore per modum suspensionis, vt suprà dictum est.

8. *Dispensatio non versatur necessariò circa personam subditam.*

Solum ergo superest difficultas, an è conuerso omnis persona capax dispensationis, debeat esse subdita, ac subinde an dispensatio necessariò versari debeat circa personam subditam. Videtur n. hoc etiam sequi ex illo principio, quod dispensare est actus iurisdictionis, iurisdictio n. tantum exercetur circa subditos, c. *cum inferior*, de maiorit. & obedien. quia nulla potestas agit extra sphæram suæ actiuitatis; ergo etiam è contrario sola persona subdita est capax dispẽsationis. In contrarium autem est, quia inde sequeretur, Pontificem nõ esse capacem dispensationis, quia non est persona subdita, idemq; sequitur de supremo Principe temporali in ordine ad dispensationem in legibus ciuilibus, quibus ipse ligatur, & respectiuè eadem difficultas est de omni Prælato respectu legum suarum, quatenus ei ipse ligatur. Tota ergo difficultas ad hoc reuocatur an legislator possit secum dispensare in suis legibus, quatenus illis etiam ipse ligatur. Hoc dubium attigi in tertio tom. 3. p. disp. 82. sect. 2. circa finem, vers. *solet vero*, & simile de indulgentijs in 4. tom. disp. 52. sect. 1. n. 20. & de votorum dispensatione tom. 2. de relig. li. 6. c. 11. In princ. breuiterq; definiui, Pontificem posse indulgentias sibi applicare, seu thesaurum pro se etiam dispensare, siue dispensando pro tota communitate, cuius ipse est præcipuum mẽbrum, siue sibi soli immediatè, & directè indulgentiam concedendo. Et simili modo posse secum in legibus, & in votis dispensare, vel committendo alteri potestatem, vt secum dispenset, si iustum esse iudicauerit (quod melius, & consulendum esse iudicaui) siue per se se rem iudicando, & dispensationem sibi cõcedendo. Quæ sententia in summo Pontifice communis est, vt eruditè refert Sanci. lib. 8. disputation. 3. n. 6. eademq; resolutio locum habet in quocumq; supremo Principe, seu Rege temporali quoad leges ciuiles quia seruat eandem proportionem, & sumitur ex c. *per venerabilem*, qui filij sint legitimi. Et apertè docet Caiet. 1. 2. q. 96. a. 5. in fin. & Sylvest. verb. *lex*. q. 14. Cord. li. 5. q. 31. Idemq; sentiunt priores auctores, qui de Pontifice hoc affirmant, & de regibus non negant.

Summus Põtifex potest sibi indulgentias concedere & secum in legibus & votis dispensare.

Eadem resolutio in supremo principe. Sanc. Caiet. Sylvest.

9. Ratio verò est, quia non omnis actus iurisdictionis requirit distinctionem personalem inter eum, q iurisdictionem exercet, & eum, circa quem exercetur, sed tantum illi actus, qui requirunt coactionem, vel propriam sententiam, per quam dicitur ius inter partes, & ideo requirit tertiam personam distinctam ab illis. At verò dispẽsatio per se est actus iurisdictionis voluntariæ respectu eius, cum quo dispensatur, & ideo ex ea parte non requirit personam ab illo distinctam. Respectu etiam ipsius legis, aut legislatoris, vel boni cõmunis, quibus potest aliquo modo p iudicare dispensatio, non potest requiri persona à legislatore distincta: nam ad ipsum pertinet suã legem tueri, & communi bono consulere; ergo nõ repugnat ex natura rei, si premum legislatorem secum dispensare in lege à se lata, quia circa se exercet volũtariam iurisdictionem, & contra rempublicam etiam non est coactio, sed prudens administratio cuiusdam rei communis. Vnde confirmatur primò: nam suprem⁹ Princeps potest distribuere bona cõmunia inter mẽbra communitatis cõprehendendo ẽt seipsum, & ita ipse imponit tributa sibi soluenda, prout ratio iustitiæ exigit, sed dispensatio in lege est quasi commune bonum distribuendum, & applicandum membris prout expedierit; ergo non minus potest Princeps hoc facere circa seipsum, quàm circa alios. Cõfirmatur secundò, quia Princeps seipsum ligat sua lege; ergo multò magis potest se soluere, quia ligare magis spectat ad iurisdictionem inuoluntariam, & coactiuam, & ideo nõ potest seipsum immediatè, & (vt ita dicam) priuatim per legem ligare, sed solum concomitanter cum cõmunitate, cui legem imponit, idq; non sola voluntate propria, sed adminiculo iuris naturalis, vt suprà vidimus: soluere autem seipsum potest directè, & priuatim, quia dispensatio & est actus, qui per se exercetur circa vnam personam, & est iurisdictionis voluntariæ, ideoq; magis potest Princeps seipsum immediatè eximere à legis suæ obligatione ex iusta causa. Deniq; si hoc non repugnat ex natura rei Pontifici, aut supremo Principi, nec ex iure positiuo potest repugnare, tum quia nullum tale ius reperitur, tum quia ipse est supra ius, seruata, p portione, atq; fine non potest per tale ius sua potestate priuari, sed potius per illam posset in tali iure dispensare, & consequenter in quacumq; lege à se lata.

10. Non desunt tamen qui contra hanc resolutionem opinentur, Pontificem non posse secum dispensare in communibus legibus Ecclesiæ. Idem enim tenet supplementum Gab. 4. d. 38. q. 2. a. 5. circa finem, verb. *si quas rationes*, & aliqui Canonistæ, quos Sanci. suprà refert nu. 4. Veruntamen eorum fundamentum solutum est ex dictis, solum enim argumentantur, quia actus iurisdictionis requirit distinctionem personarum. Ad quod iam dictum est, non esse vniuersa-

Supp. Gab.

liter verum, sed solum in actu iurisdictionis inuolũtarię, vel in actu sententię, per quam dicitur ius inter partes, qua ratione etiam in absolutione sacramentali, quia est vera sententia, & absolutio, ideo ita instituta est iure diuino, vt nõ possit exerceri ab aliquo (etiam summo Pontifice) erga seipsum. At verò in actu dispensandi, & alijs, qui sunt iurisdictionis volũtariæ, non inuenitur talis repugnantia, nec institutio specialis, vt declaratum est, & ideo optimè pôt Princeps secum dispensare. Et tunc etiam ille est actus iurisdictionis, & suo modo exercetur circa subditum, quia eadem persona, vt homo subditus legibus, est inferior sibi ipsi, vt est Princeps, & conditor legum, q̃ distinctio formalis sufficit, vt possit talem actũ circa seipsum exercere, vt in citatis locis dixi, & Sanc. suprà latissimè declarat, & confirmat.

11. Supereſt verò explicandum, an idem dicẽdum sit de alijs Episcopis, & Prælatis, & cum proportione de alijs ciuilibus magistratibus, qui leges condere, vel in eis dispẽsare possunt. De quibus loqui possumus, aut respectu legum, quas ipsi condunt, quatenus eis obligantur, aut respectu legum suorum superiorum, seu iuris Pontificij, aut Regis. Loquendo n. primo modo sine vllà controuersia dicendum est, posse secum dispensare in suis legibus, sicut Papa, vel Rex in suis. Est n. eadem proportio, ac subinde eadem ratio, quiá sc. talis lex principaliter, ac per se pendet ab Episcopo; ergo distributio obligationis eius (vt sic dicam) ab eadem voluntate, & potestate pendet; ergo non minus potest dispensare secum, quam cum alijs. Probatur consequentia, quia per se loquendo, eius est soluere, cuius fuit ligare, & res per easdem causas tolli potest, per quas fuit constituta, nisi aliud obstet. Hìc verò solùm obstare posset identitas personæ dispensantis, & dispensatæ; hæc autem non obstat ex natura rei, vt ostensum est; nec etiam est speciale ius, quo hoc prohibeatur Episcopis, aut similibus legum conditoribus, & earum dispensatoribus; ergo. Atq; ita sentiunt auctores suprà allegati, quia vel loquuntur absolutè de legislatoribus, vt Caiet. vel de Principe, vt Sylvest. d. q. 14. & isti plane intendunt loqui de omnibus, qui ligantur legibus suis, vel loquuntur de Papa, & sic dum alios non excludunt, comprehendũt eos, in quibus eadem proportio seruatur. Vna verò difficultas hìc supereſt de modo, quo legislator posset secum dispensare, quàm infrà melius tractabo capit. 14.

Episcopi & cæteri Prælati possunt in legibus à se latis dispẽsare secum.

Caiet. Sylvest.

12. Loquendo autem alio modo de his prælatis, vel magistratibus inferioribus, qui potestatem habent dispensandi in legibus superiorum, maior est difficultas, sed spectat ad c. 11. Nam quod ad præsens attinet, certum est, dispensationem non repugnare propter identitatem personæ: nam quoad hoc est eadem ratio, tamen in potestate actiua dispensandi potest esse diuersitas. Nam respectu propriæ legis ex natura rei sequitur, vt qui illam tulit, possit in ea dispensare, nisi prohibeatur: in lege autem superioris hoc non sequitur ex natura rei, sed pedet ex modo potestatis à superiori concessæ, de qua potestate in dicto c. 11. dicemus. Nunc ergo solum dicimus, quotiescunq; constiterit, potestatem datam esse sub hac amplitudine, Prælatos posse secum dispensare, sicut de prælatis religionum sensit D. Th. 2. 2. q. 185. a. 8. in fine corporis, vbi ait; Prælatos religionum posse secum dispensare in præceptis, seu ordinationibus suæ regulæ. Idemq; posse Episcopos regulares quoad eadem præcepta regulæ. Quod eodem modo docent Anton. 3. p. t. 20. c. 2. §. 7. & Sylvest. verb. *religio*, 6. qu. 1. & 7. q. 12. Fabien. verb. *Episcopus*. q. 6. Turr. in c. *de monachis*. 16. q. 1. Constat autem, præcepta regulæ non esse lata ab ipsis Prælatis ordinarijs, sed vel à tota religione, quæ superior est, vel à generalibus. Aliqui verò dicunt D. Thom. non loqui de propria dispensatione, sed de licentia, quæ non est dispensatio, vt supra dixi. Veruntamen D. Thomas, & alij clarè loquuntur de propria dispẽsatione derogante legi prohibenti, vel præcipienti absolutè. Quamuis doctrina à fortiori vera sit de licentia, si tamen illa est Prælato necessaria: nam fortasse proprius diceretur, quoties regula statuit, vt aliquid non fiat sine licentia, ad subditos tantum loqui, non ad Prælatos: nam illi non indigent licentia, sed discretione, & prudentia. Nisi vbi regula apertè disposuerit, vt Prælatus inferior aliquid non agat sine licentia maioris Prælati, tunc enim id facere non posset, ipse sibi ordinariè licẽtiam concedendo, quia esset contra regulam. Quòd si in casu vrgente occurreret causa iusta sic operandi, tunc posset secum dispensare ad id agendum sine licentia, & hoc possunt etiam religiosi facti Episcopi; illa verò non esset mera licentia, vel impropria dispẽsatio (vt alij loquuntur) sed esset propria relaxatio legis in particulari casu, & ita esset proprijssima dispensatio.

Quomodo Prælati possunt secum dispensare in legibus, quas ipsi non tulerint.

D. Thom. D. Anton. Sylvest. Fabien. Turrec.

CAPVT XIII.

De forma dispensationis in lege humana.

SErmo est de forma externa, & sensibili: nam interior actus non habet aliam formam insensibilẽ, sed ipse est quædam forma spiritualis, de quo actu quis, vel qualis sit iam dictum est, quia verò exterius manifestari debet, vt inter homines operari possit, ideo signũ illud, quo manifestatur exterius, vocatur forma eius, sicut in lege ipsa diximus. De hoc ergo signo inquirimus, quale esse oporteat. Ad hoc autem explicandum præmittenda est alia diuisio dispensationis in expressã, & tacitam: expressa dicitur, q̃ proprijs, & apertis verbis conceditur, tacita verò, quæ alijs signis, vel factis indicatur. Et explicãdo hæc duo mẽbra, & sufficientiam illorum, hanc formam sufficienter explicabimus. 1. *Dispensatio tacita, & expressa.*

Circa expressam dispensationem in primis aduerto, licèt ad illam regulariter requirantur verba, nulla tamen esse determinata, vel ex natura rei, vel in iure ad dispensationem concedendam, ac subinde illa sufficere, quæ iuxta communem vsum, & dispensantis voluntatem, & effectum dispensationis satis indicare valeant. Vnde licèt aliqui dicant, illam esse expressam dispensationem, quæ per verbum, *dispensandi*, datur, vt patet ex Rebuffo in pract. p. 2. t. de dispen. n. 19. nihilominus non est intelligendum illam solam esse expressam, id n. nullo iure probatur, & sunt alia verba, vel æquiualentia, vel sufficientia, licèt nõ sint tam clara, vt, *damus licentiam, indulgemus*, & interdum posset sufficere verbum, *permittimus*, cum ex materia cõstiterit, de quo genere permissionis sit sermo. Verbum ergo proprium, *dispensandi*, est regulariter vsitatum in iure, & rescriptis Pontificum, & ideo ponitur quasi exemplar aliorum, quę ad expressam dispensationem sufficiunt, non vt simpliciter necessarium. 2. *Ad dispensationem expressam nulla determinata verba requiruntur.* *Rebuff.*

Deinde aduerto, ad hanc dispensationem expressam necessarium esse, vt materia eius sufficienter exprimatur, i. de qua obligatione, lege, aut impedimẽto, vel inhabilitate detur dispensatio, & cui detur. Quia aliàs verbum dispensandi non haberet satis determinatam, & indiuiduam significationem, & ita nihil posset operari. Non est autem necesse, vt materia dispensationis specifice semper declaretur, sed potest sufficere generale verbum, vt, *dispenso tecum in quacunq; irregularitate, vel in impedimento, si quod habes, vel quid simile*. Nam id, quod in generali verborum significatione comprehenditur, cẽsetur etiam expressum, licèt non fit specificum, iuxta Gloss. in l. *Lucius*, ff. de vulgar. verb. *non ad matrem*, & notat latè multa allegando Tiraq. post leges connubiales, Gloss. 7. nu. 86. 87. & sequentibus. Et in præsenti est manifestum, quia expressa dispensatio distinguitur contra tacitã, seu præsumptam; constat autem generalem concessionem verbis expressam, non esse præsumptam, aut tacitam respectu specierum sub generali significatione ver- 3. *In dispensatione expressa materia sufficiens exprimatur.* *Gloss. Tiraquel.*

ne verborum indubiè contentarum; igitur ex parte materiæ sufficit generalis expressio. Et idem erit cum proportione de persona, cui fit concessio, si dispensatio simul concedatur multis: nam tunc expressa erit dispensatio pro singulis, si omnes vno generali verbo cõprehendantur. Si aũt dispensatio vni tantum concedatur, tunc oportebit, vt persona illa in particulari designetur, ad quam dirigitur dispensatio, siue id fiat nomine proprio, siue circumlocutione aliqua, siue pronomine demonstratiuo, iuxta varias scribendi, aut loquendi formas.

4. *Ad valorem dispensationis non requiritur scriptura, nec ad substantiam illius.*

Vnde est tertiò supponendum ad valorem, & substantiam dispensationis, etiam expressæ, non requiri scripturam, sed verba ore prolata sufficere. Nam si lex ipsa non est necessaria scriptura, multò minùs erit necessaria in dispensatione legis. Item infrà ostendemus, scripturam non esse de substantia priuilegij, ergo nec erit de necessitate dispensationis. Deniq; nullum est ius, quod scripturam requirat, & vocale verbum non est signum minus expressum, quam scriptũ; ergo. Dico autem nõ requiri scripturam ad substantiam dispensationis, quia ad probationem pro foro externo poterit esse necessaria, & regulariter illa postulatur, illa vero deficiente aliæ probationes poterunt sufficere, nisi in aliquo casu plus in iure requiratur. Imo aliquando etiam potest esse necessaria dispensatio scripta, vt in conscientia liceat illa vti, sed hoc non habet locum, nisi in casibus in iure expressis, de quibus videri potest Gloss. in c. 1. §. *postquam.* verb. *in scriptis*, de censib. in 6. Idemq; est quando Pontifices in aliquibus bullis requirunt licentiam in scriptis obtentam, vt habemus exemplum in Trid. sess. 25. c. 5. de regular. extra hos verò casus verba dispensantis sufficiunt. Tunc ergo satis est designare personam, cui fit dispensatio per signa quælibet determinatiua, & designatiua indiuidui. Vt, *concedimus huic, tibi*, &c. In scriptura verò ordinariè necessarium est nominare personam, vel ad illam semel nominatam sufficientem facere relationem. Persona autem dispensans in forma scripta necessariò est nominãda, in verbali autem concessione satis est, quod ipsa loquatur, & verbum de præsenti proferat, vt ex materia etiam de Sacramentis constat.

Glossa.

5. *Mendos. Roderic.*

Quartò aduerto, nonnullos auctores dixisse, de necessitate huius formæ esse, vt à petitione dispensationis inchoetur, quia dispensatio non datur motu proprio, sed tantum postulata. Quia cum dispensatio sit iuris relaxatio, nõ debet Princeps proprio motu eam concedere, sed rogatus, & quasi coactus, argumento l. 4. §. 1. ff. de damn. infect. quod sentit Mendos. de signatur. grat. ti. de dispens. & sequitur Roder. tom. 1. q. 22. a. 3. Imò multi existimant, ad valorem dispensationis necessarium esse, vt vel ab ipso indigente petatur, vel ex eius mandato, ac subinde esse nullam, si ab aliquo tertio sine mandato impetretur. Ita Panor. per illum textum in c. *innotuit*, de elect. nu. 10. idẽ in c. *nonnulli*, §. *sunt & alij*, de rescript. vbi idem tenet Hostiens. Fundamentum sumitur ex dict. c. *innotuit*, vbi negatur dispensatio, quia fuit petita sine mandato.

Panorm. *Hostiens.*

6. *Dispensatio per amicum impetrata valet.*

Vtrumq; autem censeo esse falsum. Assero itaq; in primis, dispensationem impetratam ad petitionem amici, sine mandato partis dispensandæ ex se validam esse, & operari posse, si ab eo, cui concessa est, acceptetur. Ratio est, quia nullum est ius, quod pro forma validæ dispensationis illam conditionem requirat, sine iure autem est nullum fundamentum ad id asserendum, quia ex natura rei quodlibet donum, vel eleemosyna, vel gratia potest valide per amicum impetrari ei, qui nihil procurabat. Consequentia est euidens. Antecedens autem patet, quia in iure ciuili nihil est, quod obstet, & potius in l. *vniuersis*, C. de p̃cibus Imperatori offerend. dicitur, rescriptum per quemcumq; impetratum valere; ergo etsi impetrator non sit procurator constitutus, valebit ex vi illi⁹ legis, quia absolutè, & sine vlla restrictione loquitur. In iure autem canonico dictum c. *innotuit*, nihil probat, tum quia ibi non dicitur, dispensationem futuram fuisse nullam, si absq; mandato fuisset concessa, sed solum dicitur, Pontificem ob eam causam noluisse illam concedere, quod longè diuersum est. Tum etiam, quia ibi nõ negatur dispensatio, quia petebatur sine mandato capituli, quod personam illam elegerat in Episcopum, & confirmationem, non dispensationem petebat, & ideo vtraq; ei denegatur. Vnde potius supponitur, potuisse peti à capitulo sine mandato eius, pro quo petebatur, & tunc fuisse concedẽdam, & futuram fuisse validam.

Neq; etiam obstat c. *nonnulli*, §. vnic. de rescrip. vbi annullatur rescriptum impetratum sine mandato, & impetrans punitur. Nam ca. illud apertè loquitur de rescriptis iustitiæ, seu ad lites, non de rescriptis ad gratias, seu beneficia. Nam & verba textus, & ratio eius ad priora tantum rescripta accommodantur, vt ibi notat Glossa penult. in fin. & Fel. ibi n. 10. referens alios. Qui etiam hoc extendit ad impetrationem priuilegiorum, & immunitatum, quod ex Glosis, & Doctoribus, & ex identitate rationis confirmat, quæ sine dubio eadem est, quæ in dispensationibus. Præterea partem hanc apertè supponunt Doctores, qui docent, priuilegium per mandatarium obtentum statim esse validum, non verò si absq; mandato obtineatur, in quo idem de dispensatione indicant, vt infrà li. 8. sufficienter videbimus. Deniq; consuetudo curiæ hanc partem sufficienter confirmat, vt sumitur ex Rebuf. in Praxi t. de dispen. n. 23. iuncto tit. de differentijs inter rescriptum gratiæ, & iust. & optimè Nau. cons. 2. de rescr. & cons. 4. n. 4.

7. *Gloss. Felin.* *Rebuff.* *Nauar.*

8. *Dispensatio potest à prælato proprio motu concedi.*

Deinde assero, nullam petitionem, vel supplicationem necessariam esse in rigore ad formam, & valorem dispensationis; sed posse à Prælato proprio motu concedi. Hoc sequitur ex præcedenti, & ita potest eisdem Doctoribus attribui. Nam si tertia persona sine mandato potest amico dispensationem impetrare; cur non poterit Prælatus proprio motu, ex sua tantum prouidentia illam indigenti indulgere. Deinde ratio facta hîc etiam procedit, quia neq; natura sua hoc malum est, neq; vllo iure prohibetur, nõ solum Pontifici, aut Principi, vt est per se notum, verùm etiam nec Episcopo, aut Prætori. Neq; lex illa 4. ad causam facit, quia non de gratia, vel dispensatione loquitur, sed de iustitiæ executione inter partes constituendæ, quibus non solet prouidere iudex, nisi altera postulante. Quanquam interdum exofficio possit iudex subuenire, quando aliquis damnum patitur, & impeditur, ne possit postulare, vt in eodem t. de damno infect. l. *hoc amplius*. 9. dicitur. Multo autem facilius potest hoc facere Princeps, aut Prælatus in concessionem dispensationis, quæ est quædam gratia, quam potest sua spõte facere. Nec obstat quod relationem iuris contineat: nam etiam priuilegium illam continet, & nihilominus sæpe conceditur motu proprio. Item ipsa relaxatio potest esse in casu necessaria, vel ad commune bonum, vel ad priuatum particularis personæ, cui potest superior ex officio prouidere, si ipsa sit indigens. Imò non solum potest dispensare, sed etiam præcipere subdito, vt dispensatione vtatur, vt paulò antea dixi.

9. *Aliqua dispensatio postulat expressa verba.*

Ex his ergo notari potest quintò, aliquam dispensationẽ expressam necessario postulare expressaverba superioris, vt quando illam proprio motu concedit iuxta c. *si motus*, de præb. in 6. aliquam verò esse posse expressam etiam sine proprio verbo superioris. Vt est illa, quę fit ad petitionẽ alicuius. Hanc n. semper esse expressam sentit Rebuf. d. t. de dispen. n. 19. & licet de illa, quæ est apertè postulata, res sit clarior, tamen idem est, si petatur à quocunq; alio intercessore, seu postulatore. Nam c. *innotuit*, quod allegat, potius loquitur de postulatione facta à tertio, vt suprà notaui. Ratio autem est, quia cum postulatio expressa dispẽ-

Rebuff.

sationis p̃cedit, necessariò cõcessio illi coniũcta facit expressam dispensationem. Vnde licet post subditi petitionem superior nihil scribat, vel loquatur, sed nutibus tantum annuat, demonstrando consensum, est dispensatio satis expressa, quia superior suum consensum ostendendo facit sua verba petentis, super quæ cadit: præterquam, quod nutibus solet consensus satis clarè, & expressè indicari. Sicut matrimonium satis expressè contrahitur, quando procedit interrogatio per verba, & nutibus explicatur consensus. Quando autem non præcedit expressa petitio, tunc non semper est dispensatio expressa, imò nec videtur esse posse per nutus, aut alia signa, præter expressa verba, vbi autem hæc intercesserint, possunt sufficere, etiamsi postulatio non præcedat, vt ex dictis constat.

10. *Dispensatio vt plurimùm conceditur ad petitionẽ subditi.* Est autem vltimò obseruandum, regulariter dispensationem concedi ad postulationẽ alicuius, quia rarò occurrit tanta necessitas dispensationis, vt etiã non petentibus offeratur, & quia mens concedentis ex postulatione optimè intelligitur, ideo in ordinarijs instrumentis dispensationũ quasi pro ordinaria forma seruatur, vt præmissa postulatione subiungatur concessio. Aliquãdo verò non obstante postulatione dicitur concessio fieri motu p̃prio, q̃ duo quomodo cohæreant, & q̃ vim habeat illa clausula, *motu proprio*, & quando subintelligenda sit dicemus infrà tractando de priuilegijs, vbi etiam explicabimus ferè æquiualentem clausulam, *ex certa scientia*, & alias similes, & varias etiam formas concedendi priuilegia, quæ in dispensationibus possunt habere locũ, sed quia magis sunt propriæ priuilegiorum, in eum locum eas reseruamus.

11. *De dispensatione tacita. Calder. Gil. ad Ant. Gab.* Venio ad illud membrum tacitæ dispensationis, quæ difficilior est ad explicandum, quia non consistit in aperta significatione voluntatis, sed tantum in præsumpta, quæ obscurior est. Et ideo multi Iurisperiti non admittunt hanc tacitam dispensationem, vt Calder. & Oldrad. refert Ant. Gabr. dicto t. de præs. concl. 8. n. 6. & sequentib. qui dicit secundum stylum curiæ esse veriorem sententiam. Communiter verò ferè omnes tanquam certum supponunt, esse possibile, & sufficiens hoc genus dispensationis. Sed in hoc est magna varietas: nam in supremo Principe omnes admittunt dispensationem tacitam in omnibus, quæ ad ius humanum pertinent, quia supremus Princeps intra suam sphæram est supra humanum ius, & potest in illo, vt voluerit dispensare, saltem quoad valorem dispensationis. Secùs verò docent de eodem vt dispensante in votis, & alijs, quæ ius diuinum attingunt: nam respectu illorum ita se habet sicut inferiores in lege superioris, de quibus etiam sunt opiniones.

Explicatur medius qui est inter supremo Principe omnes admittentes tacitam dispensationẽ.

12. *Innocent. Panorm. Rebuff.* Aliqui enim absolutè negant, inferiorem posse tacitè dispensare in lege superioris, sed tantum expressè. Quod videtur sentire Innoc. in *c. veniens*, de filijs Presb. & Panor. in *c. diuersis*, de cler. coniug. n. 4. & in *c. cum in cunctis*. §. *inferiora*, de elect. n. 8. cum Gloss. in c. vnic. de ætat. & qualit. in 6. Rebuff. referens plures in pract. t. de dispens. n. 15. & 16. & plures refert Anton. Gab. supr. & plures Menoch. de præs. l. 2. præs. 20. n. 24. & 25. & plures alij, Sanci. lib. 8. de matrim. disp. 4. n. 15. Et rationem differentiæ assignant, quia Princeps potest validè dispensare sine causæ cognitione, non verò inferior: in dispensatione autem tacita non intercedit causæ cognitio, & ideo tunc non præsumitur voluntas, quia esset temeraria, & licèt admitteretur, non esset sufficiens. Quia verò dicta ratio vniuersalis non est, ideo alij subdistinguunt in inferioribus dispensationibus: nã vel dispensant in proprio iure vel in iure superioris. In priori casu absolutè possunt per tacitã dispensationẽ ius suum relaxare, quia eandem proportionem ad illud habent, quam Princeps supremus ad commune ius, & eorum dispensatio valet, etiam sine causa, vt infrà dicemus. In posteriori autem casu aiunt, nõ posse tacitè dispensare propter rationem factam. Ita supplementum Gabr. in 4. dist. 38. quæst. 1. artic. 5. dub. penult. & sequitur Nauarr. in summ. prælud. 9. nume. 15. & capit. 25. numer. 74. vbi hoc limitat, vt procedat in foro exteriori: *nam in foro conscientiæ aliud*, inquit, *fortasse verum est*. Sequitur Azor. lib. 5. capit. 15. quæst. 10. in 1. tom. extendens hoc ad forum conscientiæ. Aliter Syluest. verb. *dispensatio*, quæst. vlt. indicat, non repugnare dispensationem esse tantum tacitam, & fieri cum causæ cognitione, & ideo (inquit) si Episcopus procedat cum causæ cognitione dispensando tacitè in lege superioris, esse validam dispensationem. Quia ita videtur limitare, & exponere superiorem communem opinionem. Et eandem sententiam indicauit Caiet. 2. 2. q. 104. art. 5. in fin. *Sopp. Gab. Nauar. Azor. Sylues. Caiet.*

13. Alij verò, & plurimi auctores indifferenter dicunt, dispensationem tacitam habere locum in quocunq; potente dispensare siue in iure suo, siue in iure superioris dispenset. Et hanc opinionem ego tenui in tomo de censur. disp. 41. sect. 3. in fine, cum Palud. in 3. d. 38. q. 4. art. 4. concl. 2. Anton. 2. p. tit. 11. cap. 2. §. 9. Et idem tenet Angel. verb. *dispensatio*, num. 12. Medin. in sum. 1. p. cap. 11. §. 12. dicens, si Prælatus religionis det literas dimissorias ad ordines suscipiendos, subdito, quem scit esse irregularem, eo ipso dispensare cum illo, cum possit, vt supponitur. Idem Ludouic. Lop. in instruct. 1. p. cap. 4. Denique hoc latè defendit Sanci. suprà referens plures auctores. Et sanè consequenter loquendo, ita dicendum est, si præcisè sistamus in ratione tacitæ dispensationis, quia in omnibus est eadem ratio: nam in omnibus supponitur potestas dispensandi, & est eadem præsumptio voluntatis, & nulli Prælato est præscripta in iure certa forma dispensandi, neque etiam vt per verba expressa dispenset. *Palud. D. Anton. Angel. Medina. Lud Lop. Sanch.*

14. Vt autem hæc ratio declaretur, aduertendum est, aliud esse tractare, quo signo debeat volũtas dispensantis indicari, vt ad dispensandum sufficiat, aliud verò quæ conditiones debeant concurrere, vt illa voluntas sit efficax: hîc n. non hoc posterius agimus, sed illud tantum prius. Vnde licèt verum sit ad dispensandum in iure superioris esse necessariam iustam causam, & sine illa non esse validam dispensationem, vt infrà trademus: tamen hæc differentia impertinens est ad quæstionem de tacita dispensatione, quam tractamus, quia & tacita dispensatio potest fieri ex iusta causa, tam in lege superioris, quàm in propria, seu iuris æqualis, vt sic dicam, & è conuerso expressa dispensatio potest dari sine iusta causa, & tunc etiam erit nulla, si ab inferiori detur in lege superioris. Et cõfirmatur, quia si dispensatio tacita nõ posset esse ex iusta causa, nunquam præsumeretur etiam in supremo Principe, quia consequenter præsumeretur concedi sine iusta causa, & sic in eã p̃sumeretur peccatum, quod admittendum non est, maximè quando nõ est necessarium ad vitandũ maius peccatum, vt hîc esse potest. Potest ergo dispensatio esse tacita, & ex iusta causa; ergo põt esse in inferiori, etiam in lege superioris. Tunc enim optimè p̃cedit ratio facta, quod in eo non deest potestas ad dispensadum absolutè vt supponitur, & indicium tacitæ voluntatis esse potest idem, vel æquale, nec præsumitur peccatum, quia potest talis dispensatio esse ex iusta causa, & consequenter iusta & valida quantum est ex parte causæ. Nec etiam est inualida ex defectu formæ, quia nulla est præscripta in iure, etiam pro inferioribꝰ dispensantibus; nec etiam inuenitur eis p̃ceptum, vt per verba expressa dispensent; sed oppositum potius inuenitur per argumentum à contrario sensu in c. 2. de bigam. *Status quæstionis magis apertus.*

15. Dices, aliud esse dispensare ex iusta causa, aliud dispensare cum cognitione causæ, & illud prius posse optimè simul esse cum dispensatione tacita, non verò hoc posteriꝰ. Quia cognitio causæ requirit, vt iuridi-

cè in-

cè inquiratur, & constet intercedere sufficientem causam ad dispensandum, cum decreto, seu sententia de sufficientia causæ. Quod videtur significasse Angel. verb. *dispensatio.* n. 12. dum ait, requiri causam esse notam Prælato tanquam iudici. Quando autem hæc cognitio præmittitur, satis expressè significatur voluntas dispensandi, quæ significatio consummari potest per aliquod factum postea subsecutum, & ideo licèt postea non interponatur verbum dispensandi, censebitur expressa dispensatio. In inferioribus autem requiritur, vt dispensent non solùm ex iusta causa, sed ēt ex causæ cognitione, maximè quando dispensant in iure communi, seu superioris, & ideo non possunt in eo, nisi expressè dispensare.

Angel.

16. Sed hoc etiam non satisfacit: nam in primis in foro conscientiæ non est necessaria illa iuridica cognitio causæ, sed satis est, quòd subsit iusta causa, quæ dispensanti quomodocunq; nota sit. Imò subdito satis erit, quod bona fide procedat, & præsumat, superiorem suum iustè procedere, & habere iustam causam, quando non habet fundamentum contrarium existimandi: quin etiam in dubio potest suam conscientiam deponere; secùs verò esset, si illi constaret, nullam subesse iustam causam, quod tamen totum æquè locum habet in expressa, ac in tacita dispensatione.

Qua cognitio causæ sufficit in foro externo. Sylvest. Bart.

Deinde etiam quoad forum externum existimo, satis esse causam esse notam Prælato, vt homini, vt asseruit Sylvest. verb. *dispensatio*, in fi. cum Bart. in l. *Barbarius*, ff. de offic. Prætor. n. 8. quia nulla ratione probatur esse necessarium ad valorem dispensationis, vt præcedat illa iuridica examinatio, & cognitio causæ. Quanuis n. verum sit, in illo foro non fore admittendam talem dispensationem, nisi legitimè probetur ex causa iusta esse concessam, nihilominus si post factum hoc probetur, sufficiens esse videtur, vt sit valida etiam in illo foro. Ergo absolutè loquendo, q potest dispensare expressè, potest etiam tacitè, si in reliquis necessaria concurrant.

17. Iam verò explicandum superest (in quo maior difficultas consistit) quibus modis, vel signis hæc tacita dispensatio sufficienter præsumatur, ita vt conscientiæ dispensati satisfacere possit, illam quietem, & pacificam reddendo, & in foro etiam externo admittēda sit, si legitimè probetur. In quo duo modi huius tacitæ dispensationis tradi solent. Vnus est per scientiam, & patientiam Prælati rationabilem (vt aliqui loquuntur.) Hic ergo modus contingit, quando Prælato vidente subditus contra legem operatur, v. g. matrimonium contrahit impedimentum habens, vel quid simile, & superior non impedit, nec contradicit, cum facilè posset, sed tolerat, tunc n. consentire præsumitur dispensando. Ratio est, quia præsumitur, id permittere sine peccato suo, & subditi quoad fieri possit; at si non taceret ex voluntate dispensandi, & subditus peccaret, vt constat, & ipse etiam peccaret contra officium suum, cum teneatur subditum corripere, ac impedire, ne frangat legem; ergo illud est sufficiens signum tacitæ dispensationis. Et confirmatur, quia illa taciturnitas est quædam ratihabitio de præsenti, quæ mandato comparatur, vt dicitur in *c. ratihabitio*, de regul. iur. in 6. Et ideo sufficit etiam ad delegandam iurisdictionem, & ad alios similes actus, vt multi opinantur, quos refert, & sequitur Sanci. l. 3. de matrim. disp. 35. n. 20. ergo multo magis ad dispensandum sufficiet. Accedit etiam regul. 43. iuris in 6. *Qui tacet, consentire videtur.* nam habet locum in eo, ad quem spectat ex officio non tacere, nisi consentiat, & approbet factum; ergo, &c. Atq; hoc signum, & genus tacitæ dispensationis admittunt simpliciter, & sine distinctione Palud. & Anton. & indicant Nauar. & Azor. & idem sumitur ex Panor. in *c. quia circa*, de consang. & affinit. in fine, vbi ex illo textu id colligit, quanuis posset etiam aliter exponi. Idem Panor. lib. 2. consilior. cons. 55. n. 5. & Alex. li. 2. consilior. in 1. in fine.

Duplex modus quibus tacita dispensatio colligatur.

Sanci.

Nauar.

Panormit. Alexand.

Nihilominus contrarium sentiunt communiter Canonistæ cum Innoc. & Hostiens. in c. *veniens*, de filijs Presbyt. & Gloss. in Clement. vnic. de sentent. excom. verb. *approbamus*, quam cōmuniter sequuntur his locis Panor. Anton. Cardinal. & Immol. & ferè alij, & Felin. in c. *gratum*, de offic. deleg. n. 9. & in c. *præterea*, de testib. cog. n. 8. Cardin. in cap. *olim*, de censib. Anton. Gabr. suprà n. 18. Selua de benef. p. 3. q. 8. n. 49. & q. 10. n. 25. Menoch. lib. 2. præsump. 20. n. 32. Sayrus lib. 7. Thesau. c. 14. n. 18. & hanc sententiam in simili tenui in 4. tom. dis. 26. sect. 1. à n. 13. licèt illam non satis explicuerim. Et sumitur ex Glossa cum textu in c. *cum iam duum*, de præben. ibi, *cum multa per patitentiam tolerētur*, quæ si deducta fuerint in iudicium, exigente iustitia non debent tolerari. Vnde Glossa colligit, patientiam Prælati scientis non esse signum consensus, nec dispensationis. Facit etiam c. *super eo*, de cognat. spirituа. ibi, *id in Ecclesia tua dissimulare poterus, ita quod nec contradicere, nec tuum videaris præstare assensum.* Ex quibus colligitur fundamentum huius sententiæ, quia sola patientia non est sufficiens signum consensus. Nam licet dicatur quis consentire indirectè, quando tenetur impedire, & non impedit, non tamen inde colligi potest directa voluntas, qualis ad dispensandum requiritur, & hoc est quod Canonistæ aiunt, *illa, quæ tantum in patiendo consistunt, non esse sufficiens signum dispensationis, quæ actum positiuum requirit.*

18.

Innoc. Hostiens. Glossa. Panormit. Anton. Cardin. Immol. Felin. Ant. Gab. Selua. Menoch. Sayrus. Glossa.

In hoc puncto distingui solet triplex ratihabitio, de futuro, præterito, & præsenti. Prima est per solam præsumptam voluntatem, seu dispensationem Prælati, ita vt quando subditus contra legem operatur, Prælatus nihil sciat, aut velit, sed credatur postea cōsensurus cum sciuerit, & quod si nunc consuli posset, dispensaret. De præsenti dicitur præsumptus consensus, vel ratihabitio, quando Prælatus est præsens actioni, quæ fit contra legem, & tacet. De præterito autem erit, si præcesserit tacitus consensus in actum postea futurū, & retractatus nō est. Veruntamen si quis rectè attendat, hic tertius modus in præsenti locum non habet, nisi prius de præsenti decesserit, & liquerit dispensationem validam, etiam pro actibus futuris. Quia licèt scientia esse posit de actu præterito, taciturnitas propriè non est, nisi de actu præsenti, qui potest impediri: nam præteritus actus non potest, sed ad summum potest non puniri, quod non est signum dispensationis in ordine ad futuros actus, vt per se notum est. Circa actum ergo præteritum secundum se non est tolerantia voluntaria, sed necessaria, & ita non est signum consensus, nec etiam talis actus secūdum se dispensationis est capax: nam si fuit contra legem, non potest non fuisse, poterit autem dispensari quoad pœnam, & sic cadet dispensatio in aliquid præsens, vel futurum, si verò dicatur ex taciturnitate in aliquo actu præterito, quando fuit præsens, inducit dispensationem in ordine ad sequentes actus similes, & illa dicatur ratihabitio de præterito; iam hæc reducitur ad aliam de præsenti, & ideo ex illa pendet, vt videbimus.

19.

Tertius ratihabitionis modus non est sufficiens:

Præterea de prima ratihabitione de futuro certum existimo, nō sufficere ad propriam dispensationē, neq; ad agendum licitè contra legem, nisi quando talis est casus, vt necessitas cogat, censeaturq; locum habere epijkia. Ratio est, quia quamdiu obligatio legis per se non cessat ratione occurrentis necessitatis, vel occasionis, durat, donec per voluntatem superioris auferatur; per voluntatem autem præsumptam in futurum non aufertur de præsenti obligatio; ergo non satis est ad operandum contra legem. Qua ratione alibi dixi (& est communis sententia) huiusmodi ratihabitionem de futuro non esse satis ad actus iurisdictionis in præsenti exercendos. Sicut etiam è cōtrario præceptum præsumptum in futurum, vel sub conditione, quod si superior adesset, prohiberet, non satis est in rigore ad inducendam præcepti obligationem.

20.

Insufficientia primi ratihabitionis modi ostenditur.

Differentia inter simplicem facultatem, & dispensationem.

nem. Vnde in hoc inuenio differentiam inter simplicem facultatem, & propriam dispensationem, quod in illa interdum sufficit voluntas præsumpta ad licitè operandum; quomodo dicunt communiter auctores, non agere contra paupertatem, religiosum dantem aliquid ex voluntate præsumpta superioris, quando non potest facilè obtinere expressam, quod tamen in dispensatione nō admittimus, & ratio differentiæ est, quia ibi actio non est simpliciter prohibita, seu solum vt non fiat absq; superioris voluntate, quæ conditio extenditur ad voluntatem præsumptam ex communi vsu, & prudenti ratione. Hic autem actio supponitur absolute prohibita, & ob eam rationem mala, & ideo de præsenti necessaria est aliqua voluntas, quæ prohibitionem, & consequenter malitiam auferat.

21. *2. Sentent in foro exteriori probabiliot.*

Igitur opiniones propositæ de ratihabitione, seu tacito consensu, de præsenti loquuntur. Inter quas posterior videtur, maximè procedere in foro exteriori, in quo maiorem profectò videtur probabilitatem habere, & secundum eam omnino iudicandum esse, moraliter, ac regulariter loquendo. Tum quia est valde cōmunis inter grauiores iuris interpretes, quorum auctoritas illo foro præferenda est, tum etiam quia illa præsumptio in nullo iure fundata est, imò aliqua iura non parum illam diminuunt, vt ex allegatis constat, & ex Clemen. vlt. de senten. excommun. tum deniq; quia ipsum iudicium taciturnitatis Prælati videntis factum, est valde incertum, & de se solum indicat permissionem, non consensum. Et sæpe potest illa permissio esse sine peccato Prælati, quia ita se gerit ad vitandum maius malum, vel propter indispositionem, quam in subdito timet, vel propter scandalum aliorum, quando factum est publicum, vel quia aliud graue nocumentum timet. Sæpe etiam potest esse illa permissio ex quadam negligentia, & nimia conniuentia Prælati, vel ex pusillanimitate nimia, & ideo licèt superior non excusetur à culpa, non ideo præsumitur dispensatio, quia fortasse maior esset culpa, ita temere dispensare. Quod maximè habet locum, quando dispensatio esse deberet in aliquo defectu permanēte, vt in irregularitate, vel alio simili. Est enim incredibile, propterea quod Episcopus sciat, subditum irregularem celebrare, & dissimulet, statim præsumi, dispensare cum illo in irregularitate, etiamsi aliàs possit. Nisi ex alijs certioribꝰ coniecturis de illius voluntate, & iusta causa dispensandi constet, quæ coiecturæ in foro exteriori difficillimè probari possunt, & fortasse non admittentur.

22. *1. Sentent in foro interno cum moderamine non est reijcienda.*

At verò in foro conscientiæ non censeo esse omnino reijciendam priorem sentētiam, dummodo prudenter limitetur. Nam sola taciturnitas dicta, nunquam videtur mihi sufficiens indicium voluntatis positiuæ dispensandi propter discursum factum. Si tamen aliæ circunstantiæ adiungerentur, posset consummari præsumptio, vt si causa dispensandi tam subdito, & superiori sigillatim, quam alteri de altero inuicem nota esset, & intercederet aliqua occasio iusta non petendi expressum consensum, & ex consuetudine, vel necessitudine inter subditum, & superiorem præsumi prudenter possit talis voluntas superioris. In quo est maximè aduertendum pro conscientiæ foro, vt subditus in eo casu honestè operetur, necessarium esse, vt ante factum præsumat secum esse dispensatum; nemo enim potest honestè operari contra legem spe futuræ dispensationis, sed necessarium est, vt præcedat notitia dispensationis, vt infrà in materia de Priuileg. latiùs dicemus. Ergo impossibile est, quod hæc dispensatio tacita fundetur in scientia, & patientia operis iam facti, alioqui iam esset factum opus ante dispensationem, ergo cum peccato esset factum; ergo ex illo nulla coniectura sumi potest dispēsationis; oportet ergo, vt antequam subditus inchoet opus habeat rationes ælias præsumendi Prælatum præsentem esse contentum, & tacitè secum dispensare, vt tale opus faciat. Vnde etiam colligo, hanc præsumptionem non esse extendendam vltra opus illud, quod fit coram Prælato: nam licèt in illo censeatur dispensare, non ideo censetur tacitè dispensare ad similia, nisi forte tanta sit consuetudo, vt intelligatur concessa perpetua dispensatio, & quasi priuilegium, vt infrà suo loco dicetur. Quocirca si talis esset dispensatio, vt non posset dari pro actu præsenti, nisi habilitando personam in futurum ad similes actus, vt de irregularitate dixi, tunc difficilior erit præsumptio, & vix potest dari licentia vtendi postea tali dispensatione tacita, non requirendo expressam declarationem voluntatis Prælati, cum possit facilè fieri.

23. *2. Modus tacitæ dispensationis.*

Alius modus tacitæ dispensationis est, quando superior ex certa scientia aliquid præcipit, vel concedit subdito, quod sine dispensatione heri, aut valere non putest, vt si Pontifex det beneficium alicui, quem scit, esse irregularem, vel si præcipiat comedere carnes die prohibito. Ita docent Innocent. Hostiens. Panormit. & alij in locis citatis, & hunc solum modum posuit Rebuff. in dicto tit. dispensat. à num. 5. vbi alios allegat, & Anton. Gabr. & alij suprà allegati. Et colligitur ex l. *quidam*, ff. de re iudic. ibi, *Princeps enim, qui illi dignitatem dedit, omnia gerere decreuit.* Idem in l. *Barbarius*, ff. de offic. Prætor. Ratio est, quia Princeps non præcipit repugnantia, nec præsumitur præcipere iniquitatem, vel facere actum inualidum; ergo intelligitur, concedendo aut præcipiendo tollere impedimentum. Et ita hæc coniectura est multo efficacior, quam præcedens, quia hæc requirit actum positiuum, qui virtute includit alium: nam qui introducit formam, cēsetur præmittere dispositiones, & qui dat potestatem, dat omnia necessaria ad illam, vnde ita est hæc dispensatio tacita, vt possit dici virtualis, quod non ita est in præcedenti iudicio. Et hę rationes procedunt de quolibet Prælato potente dispensare, sicūt de supremo Principe, neque inuenitur in hac parte specialis prohibitio, & ideo necessarium non est inter eos distinguere, vt suprà dixi.

Innocent. Hostiens. Panorm. Rebuff. Ant. Gab.

24. Oportet autem Prælatum procedere in eo actu ex certa scientia defectus, seu vinculi, in quo tacitè dispensat, quia si illud ignoret, non poterit voluntas ad illud tollendum extendi, quia voluntas non fertur in incognitum, & ita etiam cessabit dispensatio, quæ sine voluntate esse non posset. Dubitant autem Doctores, quomodo constare debeat de hac scientia Principis dispensantis. Veruntamen quod attinet ad conscientiæ forum, satis est, quod quacumq; oratione constet ipsi dispensato, vt quia ipsemet defectum aperuit Prælato, vel quia certò sciebat, illi esse notum. Quia in foro conscientiæ veritas attenditur, non præsumptio, nec requiritur scriptura, vel aliquid simile. In foro autem exteriori incumbet, & qui dispensationem tacitam allegat, probare, Prælatum ex certa scientia processisse, quia est scientia facti, quę ordinariè non præsumitur, vt docet Felin. in c. *præterea*, de testib. cogen. n. 9. cum alijs. Quod maximè verum censeo de Principe, qui nec tenetur, nec potest facta subditorum nosse, iuxta ca. 1. de constit. in 6. Episcopo autem, aut Prælatis particularibus, qui ex officio tenentur scire vitam subditorum, contrarium fortasse dicendum esset, quia in facto alieno, quod quis indagare tenetur, præsumitur scientia, vt tradit Abb. in c. *inuoluit*, de elect. nu. 9. quod ex textu ibi, & Gloss. colligit, & ex cap. penult. extrà de regul. iuris, vbi dicitur, *Non potest esse pastoris excusatio si lupus oues comedit, pastor nesciit.* Sed censeo verum respectu ipsius pastoris: nam si ipse excuset, tenebitur probare ignorantiam inculpabilem, aliàs præsumitur in eo scientia, vel saltem neglientia. Vnde non est, cur præsumatur scientia in Prælato respectu subditi allegantis dispensationem, quia simpliciter est res facti, quæ facile

Abb. Gloss.

facilè ignoratur, siue absq; culpa, siue cum illa, parum enim id in præsenti refert. Maximè quia dispensatio odiosa est, & restringenda, & ideo etiam non præsumitur, nisi probetur, vt Pan. etiam tradit in dicto c. *præterea*.

25. Dubitant autem vlterius Iuristæ de modo probationis huius scientiæ, an scilicet necessarium sit, vt de illa constet, ex narratis in ipso indulto dispensationis vel ex clausula, *Ex certa scientia*, in illo posita, vel admittatur aliud genus probationis, si hæc deficiant. De quo dubio, quia ad nos non spectat, videri possūt auctores allegati in principio huius puncti. Mihi tamen videtur non esse necessarium, vt ex instrumento dispensationis constet, sed sufficere, vt alia ratione sufficienter probetur, per testes, vel alio modo, quæ est etiam communior sententia. Et ratio est, quia nullum est ius, quod restringat probationem ad scripturam indulti, seu dispensationis. Imò infra de priuilegio dicemus totum priuilegium posse probari per testes, si scriptura sit amissa; ergo idem est in dispensatione. Nec etiam hæc conditio scientiæ in Principe est tam occulta, vt non possit per testes, vel ex rei notorietate probari. Plura de hoc puncto videri possunt in Sancio supra: nam accuratè illud disputat.

CAPVT XIV.

Apud quos sit potestas ordinaria dispensandi in legibus humanis.

1. POst materiam, & formam dispensationis dicendum sequitur de causa efficiente, in qua duo ad efficiendum requiruntur, potestas scilicet, & voluntas, & de voluntate, quæ libera est nihil dicendum superest, præter ea, quæ diximus de forma, per quam talis voluntas explicanda est. Superest ergo dicendū de potestate. Quæ in ordinariam, & delegatam distingui potest, nam his duobus modis solet haberi, vel participari iurisdictio, ad quam hæc potestas pertinet, vt dixi: vterque ergo modus in præsenti locum habet. Nam in primis constat, necessarium esse, vt hęc potestas sit ordinaria in aliquo, quia potestas delegata manat ab ordinaria, in qua sistendum est, tū quia non proceditur in infinitum, tum etiam quia potestas ordinaria conuenit ratione officij, & qui habet officium, seu munus legislatoris, vel pastoris, eo ipso ratione illius habet potestatem dispensandi. E contrario etiam nihil est in hac potestate, cur delegari, aut committi non possit. Nō enim postulat ex intrinseca ratione, vt superior per seipsum illā exerceat, nisi aliunde speciali iure cū ea restrictione, & modo concessa sit: hic ergo de potestate ordinaria dicemus, & postea de delegata.

Potestas ordinaria & delegata.

2. Primò igitur certum est, eum habere ordinariam potestatem dispensandi, qui legem tulit, quia ab eius voluntate, & potentia pendet. Idemque dicendum est de superiore ipsius, dummodo formaliter sit superior in iurisdictione, vt in superioribus declaraui, ita que potest Papa dispensare in lege Episcopi, quia inferior potestas, & actus eius semper pendet à superiori. Idemque dicendum est de æquali in eadem Sede, & iurisdictione, qualis est successor, quia illa potius est identitas, formaliter loquendo. Atque hoc modo potest Pontifex dispēsare in toto iure canonico, quia si iura sint ab alijs Pontificibus constituta, est æqualitas; si vero à Concilijs, ipse est superior, etiam Concilio generali per se spectato; si vero includat Pontificis authoritatem, est etiam æqualitas, & ita loquitur Innocentius in capitulo *innotuit*, de electionibus. Imò addit Corduba libro quarto quæstione quadragesima quarta etiam illos auctores, qui dixerunt, Concilium esse supra Papam, non fuisse ausos hoc negare. In quo prudenter fecerunt, quam verò consequenter pollent id defendere, ipsi viderint, nobis enim necessarium non est, cum certum existimemus Concilium etiam approbatum nō posse potestatem Pontificis limitare. Imò etiam addimus, posse Pontificem dispensare in quacunq; lege Apostolica humana (nam de diuina infrà dicam.) Quod optime docuit D. Thomas quodlibet. 4. ar. 3. & Victor in relect. de potest. Papæ, Cou. cum multis, quos refert in 4. 2. p. c. 6. §. 9. n. 6. Et ratio est, quia licet Apostoli in alijs prærogatiuis, & gratijs fuerint excellentiores, in potestate iurisdictionis Pontifex non est inferior illis, nec Petro, cuius est successor, de quo alibi. Et cum proportione loquendum est de alijs Episcopis respectu suarum diœcesum, & legum, & de alijs Principibus respectu suarum.

Ordinariā potestatem habet, qui legem tulit superior illis & æqualis in eadem sede.

Supereſt verò difficultas grauis, an inferior, iurisdictione ordinaria, possit ex vi sui muneris dispensare in lege superioris. Quod solet quæri de Episcopo respectu Papæ, sed iuris communis, idemq; est cum proportione in omni inferiori gubernatore, an possit dispensare in omnibus legibus Pontificis, quando non est specialiter prohibitus. Quod enim Pontifex possit ita legem ferre, vt reseruet sibi dispensationem & consequenter prohibeat, ne vllus inferior in ea dispenset, irritando dispensationem ab alio datam, certissimum est, quia ab illo pendet potestas inferioris. Dicunt tamen multi, quoties Pontifex expresse non prohibet dispensationem, sed simpliciter legem fert, Episcopum posse in ea dispensare. Potest sumi ex D. Thom. dicto articul. 4. q. 91. quatenus simpliciter ait, rectorem multitudinis posse dispensare in legibus, Expresseq; id affirmat D. Anton. 1. p. tit 17. §. 20. Soto in 4. dist. 27. q. 1. art. 4. §. *at quo tandem*, Indicat etiam Victor in relect. de potestate Eccles. n. 18. Qui hanc regulam constituunt. Vnumquemq; Episcopum posse in sua diœcesi quoad dispensationes, quidquid potest Papa in vniuersa Ecclesia, nisi ab eodem Papa prohibeatur. Quam regulam multi Canonistæ sequi videntur in cap. *at si clerici*, §. *de adulterijs*, de iudic. vt ibi licet videre per Felin. & alios. Et potest probari primò ex cap. *nuper*, de sententi excommun. vbi dicitur, eo ipso quod legislator sibi non reseruat absolutionē eam inferiori concedere, ergo similiter eo ipso, quo non reseruat dispensationem, illam concedit. Secundo grauius est, & difficilius dispensari in votis, quam in legibus superioris, quæ merè humanæ sunt: vota autem attingunt diuinum ius, sed Episcopus potest in votis omnibus dispensare sibi non prohibitis, seu non reseruatis; ergo, &c. Tertiò ex vsu, nam leges ieiuniorum, & festorum Pontificię sunt, & tamen in eis dispensant Episcopi, quia non sunt prohibitæ: ergo idem erit in omnibus similibus. Quartò denique, quia dispensatio in his legibus est vnus ex actibus moraliter necessarijs ad populi gubernationē; ergo cui hæc gubernatio committitur, consequenter datur hæc potestas, nisi peculiariter excipiatur, sed Episcopus ex vi sui muneris habet totam gubernationem sui Episcopatus; ergo.

3.

Nihilominus dicendum censeo, non posse Episcopum dispensare in lege Pontificis, vel concilij, nisi in casibus sibi concessis. Ita sentit Gloss. vltima in cap. *in quibusdam*, de pœnis, clarius tenet Gloss. in cap. *cum singula*, §. vlti. verb. *canonicè*, de prębend. in 6. Innoc in ca. *dilectus*, de tempor. ordinat. num. 2 & 3. & cap. 2. De eo, qui furtiuè ordines suscipit. Panorm. in cap. *tam literis*, de testib. n. 3. & in dicto §. *de adulterijs*, n. 13. vbi hæc sententia communiter approbatur, vt notauit Couarr. in 4. p. 2. cap. 6. nu. 15. Gutierr. l. 1 canonicar. quæst. cap. 5. n. 10. Rebuff. in tract. nominat. q. 5. num. 32. & sequentibus, & in Pract. 1. part. tit. de transf. Monacho. n. 9. Et sine dubio est sententia D. Thomæ dicto art. 4. ad 3. vt ibi aduertit, & planè sequitur Caietan. & Sylvest. verb. *dispensatio*, n. 14. Probatur primò ex

4.

Inferior non potest tollere legem superioris.

mò ex Clem. *ne Romani*, de elect. vbi dicitur, inferiorem non posse tollere legem superioris, & statim explicatur, *adrogando, dispensando*, &c. Idem sumitur ex cap. *inferior*, de maiorit. & obed. & cap. *inferior*, 21. dist. cap. *sunt quidam*, & capit. *ideo*, 25. quæst. 2. & ex l. 1. C. de legib. Et ratio est, quia inferior non potest irritare, vel impedire voluntatem superioris, non solum ipso inuito, sed etiam ipso non consentiente; ergo non potest dispensare in lege eius propter solam non prohibitionem specialem, sed necessaria est positiua concessio per voluntatem expressam, vel saltem tacitam aliquo sufficienti modo significatam. Antecedens patet tum ratione physica, quia inferior virtus non potest impedire superiorem, tum ratione morali, quia rectitudo gubernationis postulat, vt voluntas superioris præualeat contra voluntatē inferioris, nisi superior ipse cedat. Ad hoc autem necesse est, vt tollat priorem voluntatem, quod non fit, nisi per positiuū consensum, vel concessionē. Consequentia vero clara est, quia dispensatio aufert voluntatem superioris seu impedit effectum eius in particulari materia. Cōfirmatur, quia dispensatio est actus iurisdictionis, sed inferior, vt sic non habet iurisdictionem circa legem superioris, nec circa personas illi subditas, formaliter in eis talem subiectionem considerando, quia est altioris rationis, vt sic dicam; ergo non habet inferior potestatem dispensandi in lege superioris, nisi ei concedatur.

5. Dices, ratione officij concedi, eo ipso, quod officiū datur. Sed hoc est, quod contendimus, falsò, & sine fundamento dici, quia illa implicita concessio, seu consecutio, neque ex natura rei habetur, vt probant rationes factæ, quia illud munus, seu officium absolute inferius est, & subordinatum superiori, neque in illa intelligitur concessa virtus supra actionem, vel effectum superioris. Neq; etiam illa consecutio habet in iure fundamentum, quia potius generales regulæ iuris sunt in contrarium, vt ex allegatis constat. Et optimum argumentum est, quia quando iura volunt concedere hanc potestatem inferiori, id declarant, vt statim dicemus. Et è conuerso multæ irregularitates, suspensiones, &c. non possunt ab Episcopis dispensari iuxta receptam doctrinam, de quibus nō inuenitur prohibitio, sed tantum quia non inueniuntur concessæ, ergo signum est, requiri concessionem præter officium, vt inferior possit in lege superioris dispensare.

6. *Contraria fundamenta diluūtur.*

Hoc autem fiet euidentiùs, & explicabitur amplius respondendo ad fundamenta contraria. Et in primis axioma illud, *Episcopus potest in suo Episcopatu, quid quid Papa in Ecclesia, nisi prohibeatur*, & nullo iure fundatum est, & in rigore censeo esse falsum, nisi multis modis limitetur. Nam in primis supponit, Episcopos habere ex iure diuino absolutam, & vniuersalem iurisdictionem intra suas diœceses, limitabilem tamen à summo Pontifice. Ego vero existimo immediatè habere ab ipso summo Pontifice, ad quē etiam spectat, gradum, & modum illius iurisdictionis definire, vt supra in hac materia tetigi, & latius in tom. de pœnitent. & censur. Deinde multa sunt, quæ potest Papa in vniuersa Ecclesia, quæ in rigore nunquam potuerunt Episcopi, saltem eo modo, quo illa potest Pontifex, vt v.g. committere Presbytero ministerium Sacramenti confirmationis, vel ordinis, saltem quoad minores. Dispensare in matrimonio rato nō consumato, vel in voto solemni. Concedere indulgentias absolutè pro viuis, & defunctis vsque ad plenariam remissionem. Instituere censuras, approbare religiones, canonizare Sanctos eo modo, quo à Pontifice fit. Quæ nunc suppono, quia non possumus omnia persequi. Deniq; si in aliquo sensu id tolerari potest, solum est quoad ea, quæ pertinent ad ordinariam & gubernationem moraliter necessariam, vel conuenientem ad salutem animarum, & considerando potestatem Episcoporum, priusquam Pontifex aliquid agēdum statuat, vel prohibeat, sic enim intelligitur vnusquisque Episcopus habere in tota sua diœcesi totam potestatem, quia ex vi muneris conceditur, & vt sic spectata non habet vnde limitetur. Postquam verò Pontifex aliquid particulare per suam legem præscribit, aut prohibet, eo ipso excipit illud ab ordinaria iurisdictione inferioris. Et ideo nisi aliunde ei concedatur potestas dispensandi, non habet ex vi solius ordinariæ potestatis. Deniq; dici potest, legem ipsam eo ipso, quod superioris est, secum afferre prohibitionē, vt nullus inferior audeat in eam falcem mittere, nisi ei concedatur. neq; præter hanc virtualem, & quasi innatam prohibitionem alia formalis, & expressa per se requiritur, Vnde illud axioma vel falsum est, vel malè ad præsentem materiam applicatur, quia in dispensatione legis superioris, vel inuoluit repugnantiam, vel aliquid superfluum, & sine fundamento requirit, & limitatum, vt dixi, nihil in proposito deseruit.

Episcopi habent iurisdictionem immediatè ab ipso Summo Pontifice.

7. *Differētia inter absolutionem à censuris, & dispensationem maximè inanda.*

Ad c. *nuper*, respondetur, sermonem ibi esse de absolutione à censuris, de qua longe diuersa ratio est quā de dispensatione. In quo multi errāt ab vna ad aliam argumentantes, non considerando differentiam inter illas, quam supra posuimus. Absolutio enim non est cōtra, aut præter legem superioris, sed secundum illam, & ideo nihil mirum, quod possit ab inferiori dari, quandiu non reseruatur. Præterea absolutio à censura, præsertim ab excommunicatione ordinatur ad bonum animæ, & est necessaria ad vsum sacramētorum, & ideo meritò concessa intelligitur, quando non reseruatur. Quod secùs est de dispensatione ab irregularitate v.g. & similibus, huius etiam euidens argumentum est, quia in d. cap. *nuper*, non solum Episcopo, sed etiam parocho censetur concessa absolutio à censura canonis non reseruantis. Nemo autem dicet, parochū posse dispensare in omni lege, vel pœna non specialiter illi reseruata.

8. *Quando possit Episcopus in lege superioris dispensare.*

Circa aliàs vero rationes explicandum superest, quando, seu quibus modis, vel in quibus casibus censeatur Episcopis concessa potestas dispensandi in lege superioris. Quam rem bene tractat Caiet. in d. ar. 4. & Sylvest. d. n. 14. Primus ergo modus, & cæteris clarior est, quando ius ipsum concedit talem dispensandi potestatem, quod sæpe fit, vel per aliquam clausulam generalem, vt in Concil. Trid. sess. 24. c. 6. de reformat. vel in aliquo casu speciali, de quo lex loquitur. Aduertendum est autem ex communi sententia Canonistarum, quoties in lege Pontificia additur, vt in eo possit dispensari, eo ipso intelligi, dispensationē committi Episcopo, tum quia alias verba illa essent superflua, cum per se constet talem legem esse à Pontifice dispensabilem, tum quia potestas dispensandi ample est interpretanda. Hæc fuit sententia Innocentij in cap. *dilectus*, de temporib. ordinat. n. 2. quem Canonistæ communiter sequuti sunt in cap. *at si clerici*, § *de adulteriis*, de iudi. vbi Felin. plures refert Glossas. Præcipue vero allegatur Glossa vlt. in dicto cap. *in quibusdam*, de pœnis. Nam quia textus dicit, *Nisi cum eis fuerit misericorditer dispensatum*, Glossa colligit posse dispensari ab Episcopo. Veruntamen non fundatur in dicto principio, sed in alio generali, quod Papa censetur concedere dispensationem, quam non reseruat. Sed hoc modo nec ratio, nec inductio textus erit efficax, iuxta supra dicta, nisi intelligatur, non sufficere, vt Papa merè negatiuè non reseruet, sed necessarium esse, vt positiuè permittat seu concedat dispensationem, non reseruando illam sibi, nec determinando personam, cui committitur, tunc enim censetur Episcopo, seu Prælato ordinario illam permittere, ne in vanum similem promissionem, vel concessionem addidisse, videatur. Et ita est probabilis ratio, & inductio textus, quam ibi probant Abb. n. 5. & alij communiter. Vnde Rex Alphonsus in l. 8. tit. 18. partit. 1. referens illud decretum, addidit, *Nisi cum eo Episcopus loci dispensaret*. Et similis est textus cum Glossa in cap. *postu-*

postulastis, de Cler. excom. vbi etiam Innocent. & Panor. & alij communiter illam probant, & Couar. in cap. *alma mater*. 1. p. §. 7. n. 8. expendens illum textum. Item Angel. verb. *dispensatio*. n. 5. & ibi alij Summistæ. Solent autem variæ limitationes ad hanc regulam assignari, vt videri potest in Decio in dict. §. *de adulteriis*. n. 7. & Felin. nu. 1. & latiùs in Sancio libr. 8. de matrim. disp. 5. vsque ad nu. 5. sed illas omitto, quia non iudico esse necessarias.

2. Secundò intelligatur facta hæc concessio ex recta ratione interpretante voluntatē superioris, & quoad hoc ponit Caiet. tres casus. Primus quando materia est leuis, & parui momenti, ita vt lex non obliget ad mortale, vel quando præceptum non est rigorosum (ait Caiet.) sed simplex statutum, vtique solùm obligans per modum regulæ, vt solet esse in religionibus. Quod est per se verisimile, vel quia in moralibus parum pro nihilo reputatur, vel quia cui committitur gubernatio in maioribus, videntur hęc minora concessa, vel etiam quia superior nolens ponere rigorosam legis obligationem, hoc ipso indicauit, voluntatem suam non esse adeò definitam circa illam materiam, quin particulares casus committat gubernatori. In secundo ordine ponuntur ea, quæ frequenter occurrunt, quia non est verisimile superiorem velle, vt in singulis rebus frequenter, & ad ordinarium regimen necessarijs, ad illum recurratur. Et hoc probant exempla adducta de voto, & de ieiunijs, & similibus, vt notarunt etiam Caietan. 2. 2. q. 143. art. 4. & in sum. verb. *ieiunium*, Ledesm. in 4. 2. p. q. 17. art 3. Nauar. cap. 21. n. 21. Vade in his frequentibus admitti posset illa regula, *Episcopum posse dispensare in omnibus sibi nō prohibitis*. Quod maximè verum habet, quando talis dispēsatio ordinatur ad bonum animæ, & ad tollendum vinculum conscientiæ, aut periculum peccandi. Nam si sit tantum dispensatio in pœnis, vel in alijs impedimentis, non tam facile est extendenda facultas, nisi consuetudo etiam iuuet.

3. In tertio ordine ponit Caiet. ea, quæ vocat propria, id est, eas leges, quæ licet manent à Pontifice, nō sunt pro vniuersa Ecclesia, sed pro tali prouincia, Episcopatu, aut congregatione: nam in his censet posse dispensare Prælatum illius loci, vel cōgregationis. Quod alij etiam sequuntur. Et ratio esse videtur, quia quæ sunt propria, & particularia, minus sunt nota supremo Principi, argumento c. 1. de constitut. in 6. Et ideo credēdum est, committi proprio gubernatori illius communitatis. Hic verò casus mihi non videtur certus, sed valde dubius, quia neque in iure, neque in vsu video illius sufficiens fundamentum, & ratio illa non cogit, sicut enim Pontifex habuit sufficientem notitiam illius particularis communitatis ad ponendam legem, ita habere potest ad dispensandum in illa. Quapropter nisi concurrat, etiam frequentia, aut consuetudo, non existimo hoc esse admittendum, quando sine incommodo potest dispēsatio peti ab auctore legis. Vltimo enim addendum est, etiam intelligi hanc potestatem concessam in casibus extraordinarijs, quando necessitas re vera magna est, & est periculum in mora, vel impotentia adeundi Pontificem, tunc enim ex rationabili interpretatione voluntatis Pontificis, censetur Episcopus habere potestatem dispensandi, vt tradunt Panorm. in dicto §. *de adulteriis*, n. 9 & ibi Deci. n. 10. & Felin n. 3. qui alios allegat. Rebuff. in Pract. tit. de dispensat. ad plura benef. n. 30 & 31. Felin. in cap. 1. de constit. n. 49. cum Rota decis. 262. in nouis, aliàs de iur patron. decis. 5. n. 2 in nouis, Syluest. verb. *dispensatio*. q. 14. n. 15. & ibi Angel. n. 5. & Armill. n. 19. Nauarr. c. 22. nu. 85 & communiter Doctores, præsertim Sanc. lib. 2 de matrim. disp. 40. & lib. 8. disp. 9. nu. 22. & alij recentiores tractantes de voto, de matrimonio, & de censuris. Quibus omnibus addenda est consuetudo, quæ est optima legum interpres, & ad iurisdictionem acquirendam sufficit. Atq; hinc constat, quid dicendum sit de Parochis, & alijs Rectoribus animarum non habentibus iurisdictionem Episcopalem, vtrum possint dispensare in legibus superiorum. Multi affirmāt quando non potest adiri Episcopus commode quod latè tractat Sanc. l. 8. disp. 9 n. 17. qui videri potest. Resolutio est, de iure nō posse parochos dispensare, quia non habent ordinariam iurisdictionē fori externi, etiam voluntariā, ad q̄ pertinet hæc dispensatio, nec inuenitur ius illam tribuens. De consuetudine aūt solent dispensare in casibus particularibus occurrentibus in quibusdam frequentioribus præceptis, vt ieiu nijs, in festorum obseruatione quoad vacandū ab operibus, quæ consuetudo vbi fuerit, seruari poterit in legibus, circa quas fuerit introducta, non verò extendi ad similes, quia est iuri contraria.

CAPVT XV.

Nonnulla dubia circa potestatem inferiorum ad dispensandum in legibus superiorum explicantur.

DE potestate, quam vnusquisq; Princeps, vel Prælatus habet ad dispensandum in sua propria lege, vel sui inferioris, nihil specialiter dubitandum, vel declarandum occurrit, præter ea, quæ de causa dispensandi infra dicemus: circa potestatem verò inferioris ad dispensandum in lege superioris, nonnulla supersunt explicanda. Primum est, an hæc potestas dicenda sit ordinaria, vel delegata, quia non est innata proprio muneri, & iurisdictioni, sed per superioris voluntatem conceditur; ergo non est ordinaria potestas, nam hæc solum est illa, quæ iure proprio habetur, erit ergo delegata. Sed hoc nullam controuersiam habet, aut difficultatem. Dicendum est enim, hāc potestatem esse ordinariam in Episcopis, & idem est in similibus. Ratio est, quia licet hæc potestas commissa sit à superiore, vt à Papa v. g. confertur ex vi muneris, ita enim est illud munus institutum, vt radicatam in se habeat totam illam iurisdictionem ex vi suę collationis, & institutionis, siue hæc institutio, & concessio sit ex vi iuris diuini; siue per Pontificis facta, vel consummata sit: hoc enim parum ad rem præsentem refert, vt constat, & videtur apertè declarātum in c. vlt. de offic. ordinar. vbi Felin. in prin. id aduertit, dicens, licet dispensatio à iure concessa, intelligatur solis Episcopis commissa, nihilominus posse Episcopum illam committere inferiori, quia nimirū in illo iam est potestas ordinaria. Quod etiam dixit Dominic. in c. *cum eo*, de elect. in 6. & Feder. consil. 36. Imò addit generaliter idem Fel. in c. *licet*, de offic. ordin. cum Bal. in l. 1. ff. de offic. consul. q. 9. iurisdictionem in perpetuum commissam esse ordinariam. Et sit etiam dixit Glossa vltima in dicto c. vlt. potestatem datam ex priuilegio, si sit concessa ex peculiari institutione, & tanquam perpetuò annexa dignitati ordinariam censeri. Quæ est sententia communis, vt referens plures tradit Couarr. libro tertio variar. c. 20. nu. 6. & 16. & plures refert Sanc. lib. 2. de matrim. disp. 40. n. 14. Et est optima ratione fundatum, quia eo ipso, quod iurisdictio perpetuò est concessa, & annexa dignitati, in illa manet radicata, & cum illa cōfertur, & ideo ordinaria relinquitur, & qui illam habet, delegare eam potest. Et sic potestas, quam habet Legatus à latere Papæ ad dispensandum in legibus, ordinaria est, sicut de votis alibi diximus, & tradunt Speculat. in tit. de dispensatione §. *onsequitur*: & Panorm. in cap. vlt. de transact. n. 5. Quia Legatus est ordinarius in sua prouincia, & maior omnibus post Papam. Vnde dispensare potest in omnibus, quæ non sunt Papæ reseruata, vt sumitur ex cap. *quod translationes*, de offic. legati.

2. Secundum dubium est, an Episcopus, vel Archiepiscopus possit dispensare in legibus concilij prouincialis

Couar. Angel. Sanc. Caiet. Caietan. Ledesm. Nauar. Sanc. De iure non possunt passim dispensare in legibus superiorum, de eorum tamen aliquibus. Panorm. Deci. Felin. Rebuff. Rota Syluest. Angel. Armil. Nauar. Felin.

ti alis tanquam in lege propria, vel tanquam in lege superioris, hoc enim multum interest, vt constabit ex infra dicendis de causa dispensationis. Et idem dubium cum proportione est de Patriarchali, seu nationali concilio respectiuè. In quo in primis supponendum est, sermonem esse de Prælatis illius prouinciæ, seu Archiepiscopatus, vbi concilium celebratum est: nam ibi tantum obligant illius leges, & constat, extraneos Prælatos non posse in illis dispensare ordinaria iurisdictione, quæ extra territorium non extenditur. Deinde supponimus non solum Archiepiscopum, sed etiam Episcopos suffraganeos posse in talibus legibus dispensare, nisi specialiter sint alteri reseruatæ, quod intelligendum est respectiuè, id est, ab vnoquoque pro suis subditis, & pro sua diœcesi, quatenus in illa obligant tales leges. Neque Archiepiscopus iure ordinario amplius potest, sed cum proportione pro sua diœcesi: nam in diœcesibus suffraganeorum nihil immediatè, & ordinariè potest, sicut de dispensatione in votis suo loco diximus. Quod autem hoc modo possint dispensare, constabit ex dicendis.

3. Dubitari ergo potest, an vnusquisq; d ispenset in tali lege tanquam in sua propria, an vero tanquam in lege superioris. Videri enim potest illud prius, quia vnusquisque solum dispensat in tali lege in sua diœcesi, ergo solum dispensat in ea tanquam à se lata, ergo tanquam in sua, & non alicuius superioris. Declaratur, quia in Concil. prouinciali non videtur esse specialis iurisdictio, quæ sit vna supra omnes diœceses Archiepiscopatus, vel prouinciæ. Quis enim illa contulit illi communitati? Neq; enim de iure diuino est, nec de humano ostendi potest: solum ergo videtur esse in tali concilio aggregatio iurisdictionum plurium Episcoporum, qui in talibus legibus ferendis quasi communi pacto conueniunt, & ita vnusquisq; Episcop⁹ illas fert pro suo Episcopatu, & omnes simul pro tota prouincia; ergo postea vnusquisq; pro suo arbitrio in illis dispensat tanq̃ à se latis, & non tanq̃ ab aliquo superiore.

4. *Leges prouincialis Concilij tanquam leges superioris habetur respectu Episcoporum.*

Nihilominus respectu singulorum Episcoporum certum est illas leges censeri leges à superiori latas, & ita solum posse in illis dispensare, quatenus illis concessum est expresse, vel tacitè aut consuetudine. Ratio est, quia re vera in Concilio prouinciali, vt est vnum corpus mysticum, est vera iurisdictio quasi per se vna moraliter (vt sic rem explicem) & non tantum est aggregatum iurisdictionum. Quod quidem tanquam certum supponimus ex materia de concilijs, quam, Deo dante, in tomo 6. 3. partis tractabimus, in illum enim locum totum ordinem Ecclesiasticæ Hierarchiæ explicandum reseruamus. Nunc id satis constat ex communi vsu, & perpetua Ecclesiæ traditione quæ constat ex dist. 18. per totam. Item ex 9. q. 3 c. *saluo* cum multis sequentibus, & ex c. *graue nimis*, de præben. & ex c. *sicut olim*, de accusat. vbi supponitur, huiusmodi concilium posse statuta condere, quæ Episcopi, & seruare debent, & facere vt seruentur, idemque renouat Conc. Trid. sess. 24. cap. 2. ex quibus etiã constat, posse huiusmodi concilium singulos Episcoporum iudicare, atq; adeo habere in illos vim directiuam, & coactiuam, quam habere non posset, nisi haberet propriam iurisdictionem, distinctam à iurisdictione singulorum Episcoporum, & superiorem illis. Nam licet plures Episcopi in vnum aggregarentur, sine capite non facerent vnum corpus, nec in illis simul sumptis daretur iurisdictio supra singulos. Lõgè ergo aliter iudicandum est de Concilio prouinciali. Hinc ergo concluditur leges ab eo latas esse leges superioris respectu singulorum Episcoporum, & cõsequenter vnumquenque Episcopum tantum posse in illis legibus dispensare, quantum illis concessum est, vel permissum, quod etiam à fortiori constabit ex his, quæ de Archiepiscopo dicemus. Deniq; inde etiam concluditur, quod licet Episcopus possit in tali lege dispensare in sua diœcesi, non tamen potest illam abrogare, etiam pro sua diœcesi, quia est lex superioris, quæ ab inferiori etiam ex parte abrogari non potest, vt infra dicetur.

5. An verò idem sit dicendum de Archiepiscopo, videtur esse dubium, quia Archiepiscopus videtur esse supra tale concilium, sicut Papa est supra concilium generale: nam est caput in illo concilio, & ideo ipse cum concilio potest punire Episcopos; consilium autem non potest punire Archiepiscopum, vt significatur in cap. *graue*, de præben. Et in cap. *multis*, dist. 17. significatur appellari à Concilio prouinciali ad Metropolitanum. Nihilominus dicendum est, Archiepiscopum non aliter posse dispensare in legibus Concilij prouincialis, quam cæteros Episcopos; est enim etiam ipse inferior tali concilio, vt sensit Glossa vlt. in c. *sicut*, 2. quæst. 7. Et sumitur etiam ex Glossa vlt. in c. penult. de appellat. in 6. quatenus ait, appellari à Metropolitano ad Concilium prouinciale, quod est signum distinctè, & superioris iurisdictionis in concilio. Id autem colligit ex dicto cap. *multis*, nam prius ibi dicitur, quod si Episcopi alicuius prouinciæ aliquam inter se controuersiam habeant, *ad maiorem iedem*, id est Metropolitanam illam referant, & subditur, *Sicillic facile, & iustè non discernuntur, vbi fuerit Synodus regulariter congregata, canonicè, & iustè iudicentur Synodus*, (inquit) vtiq; prouincialis, quia nec Episcopalis sufficit, nec generalis est necessaria; ergo clarè ponitur recursus à Metropolitana sede ad Concil. prouinciale tanquam ad superius. Et ita etiam sentit Nau. in cons. 6. de maiorit. & obed. cum Paulo de Eleazar. & Card. in Clem. 1. §. *quodetiam interdictis*, de sent. excom. vbi idem tenet Anchor. n. 5.

Archiep. supra non alter dispensat in lege Concilij prouincialis, quam alij Episcopi.

6. Ratio autem est, quia iurisdictio illa quæ est, in Cõcilio prouinciali non est eadem, quę est in Archiepiscopo, neq; etiam est ab illo: sed est altior, & vniuersalior, quam illa. Quod patet, tùm quia ad plures effectus extenditur, quia Archiepiscopus per suam iurisdictionem non posset de Episcopis suffraganeis iudicare, vel eos punire, nec leges pro eorum diœcesibus ferre. c. *nullus*, cum alijs. 9. q. 3. c. 1. de offi. legat. quæ tamen potest concilium. Tum etiam quia talis est iurisdictio Concil. prouincialis, vt actus eius communi consensu, seu maioris partis fieri debeant, vt apertè colligitur ex dicto c. *nullus*, & ex vsu, & ordine talium conciliorum, prout ex Isidoro describitur in 1. tom. Conciliorum, vbi etiam dicitur constitutiones, edi à toto Concilio, & ab omnibus debere subscribi. Neq; posset Archiepiscopus, etiamsi id tentaret, tale ius sibi vsurpare. Signum ergo euidens est, iurisdictionem concilij non esse illius, nec ab illo, sed esse superiorem illo. Et ita non sedet Archiepiscopus in Concilio tanquam maior iurisdictione toto concilio, sed tãquam præsidens, vt maior dignitate, & potestate, vt rectus ordo seruetur. Vnde autem concilium illud habeat iurisdictionem, an à iure diuino quasi naturali gratia vel à Pontifice summo, alterius cõsiderationis est, vtrumq; autem potest probabiliter defendi.

7. *Archiepiscopus ligatur legibus Concil. prouinc. tãquam membrum eius.*

Hinc ergo concluditur, Archiepiscopum ligari legibus concilij prouincialis tanquam vnum ex membris eius, & inferiorem illo. Vnde consequens est, vt non dispenset in illius legibus tanquam in suis, sed tãquam in legibus sui superioris. Atq; ita quoad hoc eadem est ratio de Archiepiscopo, quæ de aliis. Omnes ergo eatenus possunt in talibus legibus dispensare quatenus illis permissum est, vel concessum. Vnde si concilium reseruasset suæ legis dispensationem, nullus posset in ea dispensare sua auctoritate, nisi summus Pontifex, vel Concilium generale, vel idem prouinciale iterum congregatum. Ordinarie verò cum non sit talis reseruatio, intelligitur commissa Episcopis potestas dispensandi, vnicuiq; respectiuè pro sua diœcesi, & Archiepiscopo etiam pro sua tantum, & non pro diœcesibus suffraganeorum, quia (vt dixi) non habet ibi ordinariam iurisdictionem immediatam;

tam, nisi quoad aliqua dum visitat. Colligitur autem dicta concessio tum ex vsu, tum quia est moraliter necessaria, ne oporteat vel summum Pontificem adire, vel aliud concilium expectare pro singulis dispensationibus, quod esset graue incommodum. Dices: potuit committi dispensatio talium legum Archiepiscopo. Respondeo, potuisse quidem ab eodem concilio committi, consentientibus omnibus Episcopis, vel à Pontifice, per commune ius, neutro autem modo ei committitur, quia neutrum ex vsu constat, nec est verisimile Episcopos suffraganeos velle tantam potestatem Archiepiscopo concedere. Nec etiam iure communi, vel Pontificio fit illa commissio Archiepiscopo magis, quam alijs, tum quia non potest ostendi tale ius, tum etiam quia esset in præiudicium Episcoporum maximè quia statuta talium conciliorum solent esse de rebus ordinarijs, & ad singularum diœcesium commune regimen pertinentibus. Adde quod dispesationes in iure communi, vel in votis non committuntur Archiepiscopo pro diœcesibus suffraganeorum, vt ostendi libro sexto, de voto, capite decimo. Ergo nec dispensatio in legibus Concilij prouincialis.

8. Tertium dubium simile præcedenti est de singulis Episcopis respectu constitutionum propriarum singulorum Episcopatuum. Duplicia enim esse possunt huiusmodi statuta seu leges, quædam conditæ à solo Episcopo, sua authoritate, & voluntate, & de his clarum est, posse in illis dispensare ex intrinseca potestate, & voluntate à qua sola pendent. Aliæ solent esse leges synodales, quæ fiunt ab Episcopo cum Synodo Episcopali, & respectu talium legum videtur se habere Episcopus tanquam inferior, sicut de Archiepiscopo diximus, quia istæ leges sunt conciliares, & sic sunt à potestate superiori. Nihilominus tamen contrarium verum est, quia iuxta veriorem sententiam in Episcopali Synodo non est iurisdictio propria, & legislatiua distincta à iurisdictione Episcopi, quia inferiores, qui cum Episcopo in ea Synodo conueniunt, non habent iurisdictionem propriam Episcopalem, aut legislatiuam, sicut habent Episcopi conuenientes in Conc. prouinciali, & ideo inferiores clerici cum Episcopo conuenientes ex se non habent potestatem conferendi illi Synodo specialem iurisdictionem ab Episcopali distinctam, & illa superiorem quasi ex natura rei resultantem in tali conuentu ex consensione omnium. Quia hoc non habet fundamentum in supernaturali iurisdictione singulorum, vt ex dictis constat. Nec etiam Christus immediate illam confert, neque etiam Pontifex, nullo enim iure aliquid istorum ostendi potest. Et ideo iurisdictio illius Synodi non est alia, nisi solius Episcopi, & Synodus tantum congregatur, vt maiori consilio, & maturitate, ac suauiori modo res ordinentur. Quod significauit Bellarm. l. 1. de Concil. c. 4. dicens diœcesanas Synodos, vix posse concilia appellari, cum in eis ordinariè nullus sit, qui iurisdictionem habeat præter vnum Episcopum. Quapropter ita potest Episcopus dispensare in constitutione Synodi sicut in sua propria, vt expressè docuit Nauarrus in Summa, capite vigesimo quinto, numero septuagesimo quarto, in fine, & in Commentario de Simonia, numero quarto, & sequitur Sanc. libr. octauo, disp. decima septima, n. 34. vbi allegat quosdam modernos contrarium sentientes, quia supponunt Synodum esse supra Episcopum, & excommunicationem latæ sententiæ latam in tali Synodo ligare etiam Episcopum. Sed hoc non sine dubio falsum est, & sine fundamento dicitur, quia per se loquendo in ea Synodo non est alia potestas excommunicandi, nisi potestas Episcopi, qui non potest ligare seipsum, & ideo leges in tali Synodo factæ, licet obligent Episcopum quoad vim directiuam, non tamen quoad coactiuam, in quo etiam differunt à legibus Concilij prouincialis, vt sensit etiam Nauarrus cons. 6. de maiorit. & obed. n. 5. in fine. Est ergo magna differentia etiam quoad dispensationem: nam Episcopus dispensat in lege Concilij prouincialis tanquam in lege superioris, in synodali autem tanquam in sua, & ideo longè aliter requiritur iusta causa in vtraque dispensatione iuxta doctrinam inferius tradendam.

Episcopus non est inferior respectu legum synodalium.

Quartum dubium est, an Episcopus possit solus in legibus canonicis dispensare, vel indigeat consensu, vel consilio sui capituli. Aliqui enim Canonistæ dixerunt, non posse Episcopum dispensare in his legibus sine consensu, vel consilio capituli. Videntur autem loqui tam de dispensatione in iure communi, seu Pontificio, aut conciliari, quam etiam synodali: nam indefinitè, imò & vniuersaliter loquuntur, vt patet ex Gloss. vlt. in c. vlt. q. 5. & ex Glossa in cap. *si qui sine*, 81. d. & in c. *ex pœnitentibus*, dist. 50. Vbi Turrecrem. sentit, de iure veram esse hanc sententiam, quam etiam tenet Archid. in c. 1. de filijs Presbiter. in 6. & Oldradus consilio trecentesimo vigesimo sexto, numero sexto. Fundamentum est, quia dispensatio est actus solemnis, & inter ardua, & grauiora negotia reputatur, vt dicitur in c. *didici*, in fine, 1, q. 7. huiusmodi autem negotia non potest Episcopus sine suo capitulo expedire, iuxta c. penult. 15. q. 7. & c. *quanto*, de ijs, quæ fi. à Præl. &c. Aliter vero Hostiens. in sum. l. 3. tit. de ijs, quæ fi. à Præl. n. 1. distinctione vtitur. *Nam in magnis* (inquit) *beneficiis dispẽsare non potest sine consensu capituli, secus in minimis*, sequitur Sylueller verbo *dispensatio*, quæst. 4. & refert plures, & Turrecr. in dicto cap. *si qui sine*. 9. *De potestate Episcopi in legibus Canonicis.*

Dico vero in primis, indubitatum videri, posse Episcopum solum, & sine consensu capituli dispensare in suis legibus & constitutionibus. Probatur, tum quia talis dispensatio inter minores merito computatur, tum etiam quia talis lex potest ferri ab Episcopo sine capitulo, vt supra dixi; ergo multo magis dispensari. Deinde dico, saltem ex consuetudine posse Episcopum dispensare in quocunq; casu suo sine capitulo, ita fatetur etiam Turrecr. supra cum Archid. in dicto c. *ex pœnitentibus*, & idem tenet Gloss. in c. *cum ex eo*, de elect. in 6. verb. *Epi, copi*, cum Hostiens. in c. *dilectus*, de tempor. ordin. nam de facto ita obseruant Episcopi, & consuetudo posset ius dare, etiam derogãdo iuri. Dico vero vltimo, etiam de iure non habere in hoc actu Episcopum dependentiam à capitulo. Ita sentit dicta Gloss. in cap. *cum ex eo*, quã alij ibi sequuntur, & Angel. verb. *dispensatio*, nu. 6. Ratio autem est, quia nec iure diuino, aut naturali est necessarius concursus capituli cum Episcopo ad dispensandum, nec ex iure positiuo Ecclesiæ; ergo. Antecedens quoad ius diuinum patet, quia iurisdictio Episcoporum, vel nõ est absolutè de iure diuino, & ita neq; habet modum præscriptum ex diuino iure, vel eo modo, quo est de iure diuino, pertinet ad Monarchicum regimen immediatum. Vnde non est cur fingatur data cum illa limitatione, neq; etiam in iure naturali id potest habere fundamentum. 10. *Episcopus in suis legibus & constitutionibus dispensare potest.*

De iure autem Ecclesiastico probatur, quia vbicumque iura canonica committunt dispensationem Episcopo, de illo solo loquuntur, nulla facta mentione capituli, capit. *at si clerici*, §. *de adulteriis*, & capit. *cum ex eo*, cum similibus, quæ ibi Glossa refert. Et eodem modo loquitur Concilium Tridentin. sess. 14. cap. 7. sess. 24. cap. 6. & frequenter. Quod vero dicunt aliqui, subintelligendam esse conditionem de concursu capituli, gratis dicitur, cum id nullibi sit expressum. Et declaratur tandem, nam tribus modis potest intelligi concursus capituli, scilicet, per solam præsentiam, per consensum, & per consilium; Doctores enim allegati ambiguè nunc de vno, nunc de altero modo loquuntur. Primum significat Glossa quædam, & alij dum dicunt, requiri ad solennitatem actus, & vt de illo possit sufficienter constare. Sed hoc friuolum est, quia nec dispensatio per se requirit tantam solemnitatem, nec vllo iure postulatur, & 11.

alijs

alijs modis potest sufficienter de dispensatione constare. Secundum vero nimium est, quia etiam in dicto c. *quanto*, non dicitur, *cum consensu*, sed *cum consilio*, & eodem modo loquitur cap. *nouit*, de ijs, quæ fiunt à Prælat. &c. Et ita non requiritur consensus, nisi in casibus expressis, qui ordinariè spectant ad ius, vel identitatem Ecclesiæ, seu capituli. Tertium vero de consilio fortasse habet aliquam probabilitatem de antiquo iure, & in rebus arduis. Sed iam non est necessaria talis forma, vt consuetudo, & posteriora iura probant. Maxime quia dispensatio per se non reputatur ex rebus arduis, quæ requirunt consilium capituli, vt notat Federic. de Senis cons. 40. in fine, & indicat Sylvest. supra. Qui solum excipit dispensationes, quæ possent cedere in præiudicium Ecclesiæ, quod intelligendum puto de præiudicio contra ius proprium Ecclesiæ, vel capituli. Vnde nō placet exemplum de dispensatione ad ordines, quo vtitur Sylvester nam talis dispensatio per se nullum præiudicium affert.

CAPVT XVI.

Vtrum habentes potestatem ordinariam ad dispensandum in legibus, habeant etiam ad commutandum.

1. *Summus Pō tifex potest leges suas cō mutare & in illis dispē sare.*

SEnsus quæstionis est, an liceat legislatoribus, vel Prælatis, quando relaxant vinculum legis, onus aliquod, vel personale, vel pecuniarium imponere, id enim videtur in vsu esse, & tamen non est facile rationem illius reddere, & iustitiam, vel potestatem explicare. Primò ergo de Pontifice summo (& idem erit cum proportione in quolibet Principe supremo in suo ordine) omnes fatentur posse hoc modo leges suas dispensare, & commutare, quia hoc non est per se malum, vt constat, & in sequentibus declarabitur: nec potest esse prohibitum Papæ, cum supremam potestatem habeat. Nec alicubi inuenitur talis prohibitio, vt etiam ostendetur à fortiori. Imò habemus talis dispensationis exemplum in cap. *licet*, de fer. vbi Pō tifex dispensat in quadam piscatione in die festo cum onere cuiusdam eleemosynæ. Nam licet quidā Summistæ dixerint, illud onus esse consilij, non necessitatis, vim faciunt textui, & verbis eius. Quia illa indulgentia sub tali conditione, vel modo conceditur per hæc verba, *Ita quod post factam capturam, Ecclesiis circūpositis, & pauperibus congruam faciant portionem*. Concessio autem sub conditione, vel modo inducit necessitatem adimpsendi conditionem, si quis dispensatione vtatur, vt recte viderunt ibi Panormit. Anton. & alij, & Nauar. in sum. cap. 3. n. 9. cum Angelo & Caiet. & idem dixi in primo tom. de relig. tract. 2. lib. 2. cap. 19. n. 7. & latius cap. 33. à n. 5. Et in dispensationibus, præsertim in matrimonij impedimentis, & alijs similibus hoc obseruat consuetudo Romana, vt latè explicui dicto tom. 1. de relig. tract. 3. l. 4. de simon. c. 20. n. 11. & 12.

2. *Episcopi & alij inferiores legislatores possūt in legibus suis dispensare.*

Secundò videtur etiam extra controuersiam positum, posse Episcopos, seu alios inferiores legislatores dispensare in suis legibus, non purè, sed per modum commutationis, aut compensationis. Ita supponit vt manifestum Sanct. lib. 8. de matrim. disp. 14. n. 1. licet neminem alleget, quia non videtur fuisse hoc in controuersia positum. Rationem reddit, quia huiusmodi leges à voluntate Episcopi, vel similis legislatoris pendent; ergo ex iusta causa potest eadem voluntate relaxare legem, vel omnino, vel partim, in aliud op⁹ illam obligationem commutando. Item quia eadem est proportio inter Episcopum, & suam legem, quæ est inter Pontificē, & suam: nam in vtroq; pendet obligatio legis à propria voluntate respectiuè, & in neutro deest potestas ad imponendum nouū onus loco alterius, eadem enim potestas, quæ fuit sufficiens ad legem ferendam, erit etiam sufficiens ad aliā obligationem loco illius imponendam.

Nihilominus tamen de Episcopis, seu inferioribus dispensantibus in lege superioris, negant aliqui, posse dispensare commutationem miscendo, seu compensationem exigendo, sed solum purè relaxando legem, si causa exigat, vel iustè id permittat. Ita tenet Sanc. supra n. 2. & latius lib. 3. disp. 10 à n. 8. vbi refert Sotum 4. dist. 28. q. 1. ar. 2. vbi specialiter loquitur de dispensatione in denunciationibus matrimonij, dicitq; vbi iusta causa dispensandi subest, iniquissimum esse, aliquam mulctam imponere, etiam pro Ecclesiæ fabrica. Et potest ad idem allegari Nau. cons. 18 de pœnit. & remiss. n. 3. dicens, peccare Prælatum concedentem dispensationem subdito, quæ iure communi competit, pro aliquo adiutorio temporali, & intelligit etiā pro eleemosyna facienda, vt ex n. 4. constat, quia non est pecuniā dandum, quod iure communi gratis debetur, iuxta l. 2. ff. de condict. ob turp caus. Fundamētum esse potest multiplex. Primum quia illa actio est iniusta, si dispensatio habet iustam causam, quod indicant Nau. & Soto. Secundum, quia in Episcopis vix potest excusari à labe simoniæ, vt ait etiam Nau. & indicat Tab. verb. *simonia*, n. 51. Tertium, & magis proprium, quia hoc excedit potestatem Episcopi, aut similis dispensantis in lege superioris: nam ipse non posuit obligationem talis legis, nec fortasse potuisset illam ferre; ergo nec potest aliquam obligationem ponere loco obligationis talis legis. Probatur consequētia, quia à superiore solum illi commissum est, vt tollat vinculum legis suæ, quādo iustum fuerit, non vero vt aliud onus imponat, & Prælatus non plus potest in illo actu, quam ei sit commissum. Neq; habet aliquem iustum titulum ad imponendum tale onus. Et confirmatur, quia alias posset Episcopus sua voluntate, & sine alia causa commutare opus legis in aliud opus pium, sicut potest in votis facere, q̄ sine dubio falsum est. Confirmatur secundo ex Trid. sess. 25. cap. 18. de reform. præcipiente dispensationes gratis dari: non fit autē gratis, quod fit onere impositō, etiā si titulo eleemosynę imponatur.

3.

Hæc vero sententia ita indefinitè, & nudè prolata mihi probari non potest, & ita contrarium absolute docui in d. tomo 1. de relig. tract. 2. lib. 2. cap. 33. n. 10. & tract. 3. lib. 4. c. 20. n. 15. estq; sententia Panormit. in dicto cap. *licet* 1. n. 4. & in rubric. de obseruat. ieiun. n. 9 vbi alij Doctores communiter, in dispensatione ieiunii facta per Episcopum, vel alios Prælatos, non solum approbant compensationem, sed etiam consulere videntur. Et idem habet Innoc. ibi c. 1. quem refert & sequitur Palud. in 4. dist. 15. q. 4. ar. 13. & omnes Sūmistæ, & Doctores tractantes de ieiunio. Et idem tenet Caiet. 1. 2. q. 97. ar. 4. Et præterea consuetudo valde communis tam in ieiuniis, quam in dispensationibus circa opera seruilia in die festo, & circa præceptū recitandi horas canonicas, & similia. Ratio vero esse potest, quia hoc non est per se malum, nec est prohibitum inferioribus Prælatis, nec excedit illorum facultatem: ergo possunt id facere & licite, & valide. Antecedens quoad primam partem patet facile respondēdo ad duas primas rationes. Quia in tali commutatione non intercedit iniustitia. Nam licet detur causa iusta relaxandi legem, potest illi satisfieri imponendo, aliquam compensationem, quæ ex parte suppleat intentionem legislatoris, quia non impeditur ex vi talis causæ. Imò interdum contingere potest, vt causa sit iusta, & sufficiens ad relaxandum hoc modo, & nō ad puram remissionem: sicut in votis dicere solemus, quoad hoc enim fere eadem est ratio, vt ostendam. Ac denique licet causa sit talis, vt propter illam possit iuste dispensari pure; nihilominus potest non obligare ad sic dispensandum, ad ita sine iniustitia poterit aliqua recompensatio imponi, dummodo iusto titulo imponatur, vt declarabo. Deinde potest in tali remissione nulla fieri onia, nec vmbra eius committi, vt in di-

4. *Potest Episcopus dispensare per modum compensationis.*

in dicto capit. 20. late declaraui, & est manifestum in commutationibus votorum. Item est clarum, quando non intercedit pecunia, nec fit compensatio per modum redemptionis, sed purè commutationis, imponendo opus orationis, aut simile. Denique etiam si onus pecuniarium imponatur, si nullo modo in vtilitatem imponentis, sed ad pia opera pure, & sincere applicetur, cessat omnis suspicio simoniæ: ergo talis modus recompensationis non est per se, seu intrinsece malus, nulla enim de ordinatio intrinseca cogitari potest.

5. Secunda vero pars antecedentis, nimirum, hoc nõ esse malum, quod prohibitum his Prælatis, probatur, quia nulla potest ostendi lex Ecclesiastica hoc prohibens, etenim si qua esset, maxime decretum illud Cõcilij Trid. sess. 25. cap. 18. At illud in primis non loquitur de dispensationibus tantum Episcoporum, seu inferiorum Prælatorum, sed simpliciter de dispensatione legum. Vnde tota illa doctrina sine dubio generalis est, etiam de dispensationibus Papæ, vt patet ex principio capitis, & ex absoluto loquendi modo, & ex illa distributione posita in fine capitis, *A quibuscunque, ad quos dispensatio pertinebit* at Pontifices quando dispensant imponendo similia onera, non derogant illo decreto, alias non rectè facerent, passim, & sine speciali causa illud transgrediendo. Deinde lex illa etiam comprehendit dispensationes Episcoporum in proprijs legibus, vt ex eadem verborum consideratione, & ponderatione constat, & tamen in illis non censetur prohibitus hic modus compensationis: ergo nec in alijs. Denique qui commutat votum, gratis commutat, siue imponat onus personale, siue reale, dummodo non propter temporalem vtilitatem, sed propter operis pietatem compensationem faciat. Vnde in illo decreto hoc solum intenditur, vt nihil temporale exigatur propter dispensationem, non solum per modum pretij, verum etiam nec per modum stipendij, aut congruę sustentationis, vt in dicto cap. 20. n. 14. & 15. late explicaui, vbi etiam sic exposui sententiam Nau. Tabien. & aliorum. In compensatione autem, vel commutatione, de qua loquimur, non imponitur vnum opus loco alterius eo titulo, id est, propter dispensationem, sed purè propter opus pietatis, vel diuinum cultum, vt supponimus; ergo prohibitio illa concilij nihil ad rem præsentem spectat, & præter illam nulla alia affertur, nec ego illam hactenus inueni: non est ergo hoc malum, quia prohibitum.

6. Tertia denique pars antecedentis, scilicet, quod potestas non desit, patet quia auctor legis habet potestatem hoc modo dispensandi in lege, vt supponitur: ergo potest committere inferiori, vt eodem modo dispenset quando illi videbitur expedire. Quid enim obstat, quominus id possit. Si autem potest; ergo quoties absolute, & simpliciter committitur dispensatio sine vlla declaratione, vel limitatione, intelligitur, vt eo modo possit fieri, quo commissarius prudenter iudicauerit expedire: ergo non limitatur potestas ad relaxationem per puram ablationem, sed extenditur ad mixtam cum aliqua recompensatione. nam hæc sæpe esse potest non solum iusta, sed etiam melior, & vtilior animæ, ac subinde magis secundum intentionem legislatoris.

7. *Concessa potestate dispensandi intelligitur potestas commutandi.* Vnde optima est etiam illa ratio, qua vsi sumus in lib. 6. de voto. cap. 12. potestatem dispensandi esse maiorem, quam commutandi, & virtute illam includere, & ita concessa potestate dispensandi, intelligi concessam potestatem commutandi, quod saltem in potestate ordinaria omnes admittunt; ergo ita est in præsenti dicendum. Respondent, licet ita sit in voto, secus esse in lege. Nam in voto, quando commutantur, non aufertur obligatio voti, nec aliqua de nouo imponitur, sed fit tantum mutatio in materia, & ideo minus fit, quam cum per dispensationem aufertur tota obligatio, ideoq; maior est potestas dispensandi. At vero in præsenti maior est potestas commutandi, quam potestas auferendi vnam obligationem legis, & imponendi aliã alterius rationis: potestas autem pure dispensandi solum est ad auferendam obligationem. Sed hoc non recte dicitur, quia etiam in voto aufertur per commutationem vna obligatio, & ponitur alia; non enim possunt esse vna numero, mutata materia, & promissione, licet fortasse ibi sint eiusdem speciei, & in commutatione legis mutetur species virtutis, quod parum refert ad intentam differẽtiam. Et deinde potestas dispensandi non dicitur maior respectu plurium effectuum, sed respectu relaxationis obligationis, & sic negari non potest, quin sit maior ablatio obligationis simpliciter, illa, quæ fit per puram relaxationem, quam quæ fit per recompensationem. Et hoc modo dicimus, legislatorem, qui committit absolutam dispensationem, à fortiori cõmittere commutationem, & hanc in illa includi, quia respectu legis, & legislatoris minor relaxatio est. Denique sicut in commutatione voti, obligatio, quæ relinquitur, non inducitur sine consensu dispensati, & per modum cuiusdam pacti, & ideo non excedit potestatem dispensantis: ita in præsenti commutatio illa non fit sine consensu dispensati acceptantis vnam obligationem loco alterius, & ideo non excedit potestatem dispensantis, siue obligatio acceptata sit eiusdem siue alterius rationis. Declaratur exemplo patrisfamilias committentis œconomo potestatem remittendi debitoribus, si oportuerit: nam à fortiori censetur data potestatem componendi, vel commutandi debitum, etiamsi species debiti, vel obligationis mutetur semper enim domini negotium melius agitur. Et licet fines seruandi sint, *Melior causa mandantis fieri potest*, vt dicitur in l. *diligenter*, ff. mandati: ergo similiter in præsenti.

8. Ex dictis ergo satis responsum est ad fundamentũ contrariæ sententiæ; solumq; superest neganda sequela, quæ in prima confirmatione fit, nimirum, posse Episcopum sine causa mutare obligationem legis, & aliud opus loco illius imponere, sicut in votis fieri potest. Negatur ergo sequela, & in primis si sermo sit de opere minori, vel etiam æquali, etiam in votis id non est verum, vt in l. 6. de voto, c. 19. probaui. Si vero sit sermo de opere euidenter meliori, sic est diuersa ratio in voto, & in lege. Nam votum etiam propria auctoritate vouentis potest commutari in opus euidenter melius, vt ibidem c. 18. probaui, quod de lege dici nõ potest. Et ratio differentiæ est, quia voti obligatio oritur ex voluntaria, pmissione facta Deo, qui semper intelligitur acceptare in solutione quidquid melius est: at vero legis obligatio est necessaria, vt ab alio imposita, & ideo præcise est ad soluendum in tali specie. *Differentia inter obligationem legis & voti.* Nec inferiori committitur potestas mutandi hanc obligationem quomodocunq;, sed per modum relaxationis, quando fuerit necessaria, vel maxime conueniens, & ideo quando nulla est necessitas, nulla est etiam potestas mutandi obligationem etiam in opꝰ melius. Neq; est vlla ratio præsumendi hoc esse magis gratum legislatori, quia licet opus fortasse sit melius magis per se loquendo expedit communi bono, vt lex, quæ communis est regula, immutabiliter, & vniformiter obseruetur. Vnde fortasse neq; ipse legislator potest prudenter talem commutationem facere sine iusta causa, erit tamen sufficiens si intelligat forè vtiliorem subdito, præsertim ad bonum animæ, & sine vlla offensione aliorum posse obseruari.

9. Vltimo tamen temperanda est dicta resolutio, vt locum habeat in legibus, per quas subditi obligantur ad aliqua onera, à quibus per dispensationem eximuntur: non vero in illis legibus, quæ non feruntur per se ad imponenda onera subditis, sed propter alios iustos fines pertinẽtes ad commune bonum propter seruandum debitum ordinem, vel vitanda aliqua incommoda. In prioribus enim legibus optimè cadit dispensatio mista commutationi, quia onus cum *Dicta resolutio temperãda.*

onere seruat proportionem ad compensationem faciendam, vt si lex imponat talem pœnam, & subsit causa non imponendi illam in specie, vel tollendi illam iam incursam, iustissima esse poterit commutatio, & in hoc casu canones sæpe docent, esse faciendam, vel præmittendam, vt sumitur ex c. *at si clerici.* §. *de adulteriis*, & ex Trid. sess. 24. c. 6. cum similib⁹, & interdum poterit iustæ dispensationi misceri pecuniaria cõpensatio. Sic ergo in legibus, quæ præcipiunt aliqua onera virtutis, vel religionis, poterit iusta dispensatio fieri cum cõmutatione in aliud opus facili⁹, & cui non obstet causa dispensationis, & sic procedũt omnia dicta. At verò sunt aliquæ leges, quæ per se nõ imponuntur propter opus exhibendum à subdito, sed præcisè propter vtilitatem ad aliquem finem particularem; & in his non videtur, per se loquendo, iusta recompensatio, nisi fiat in aliquid, quod ad finem per legem intentum conferat.

Trident.

10. Talis mihi videtur lex præcipiens denunciationem publicè fieri ante matrimonium, ille enim actus non postulatur propter se, sed propter vitanda pericula; & ideo si causa subest iusta ad dispensandum, vt matrimonium fiat omissis denunciationibus, impertinens est commutatio per impositionem mulctę pecuniariæ, etiam in opus pietatis, quia hoc nihil deseruit ad finem talis legis, & ideo in illo casu probalissima mihi videtur opinio Soti, & Sancij, quod tunc iniusta sit talis impositio. Secùs verò esset, si loco denunciationum imponeretur onus abstinendi à copula post matrimonium factum, donec denunciatio, vel alia æquiualens diligentia fiat, etiamsi oporteat aliquibus expensis fieri: nam tunc iustissima esset cõpensatio. Simile exemplum est in dispensatione circa interstitia ordinum: nam propter illam imponere pecuniarium onus, etiam sub specie eleemosynæ, vel religionis, plane videtur omnino improportionatũ, atq; adeò iniustum, quia nihil deseruit intentioni talis legis, nec subest rationabilis titulus illud imponẽdi: secùs verò esset, si ob talem dispensationem imponeretur onus seruiendi aliquo tempore in priori ordine, qui est onus proportionatum legi, & non iniquum. Idem dico de licentia, & quasi dispensatione concedendi dimissorias ad ordinem suscipiendum ab alio Episcopo: nam pro illa imponere onus pecuniarium pro fabrica Ecclesiæ, esset profecto absurdũ, & non parum redolens simoniam. Et de his legibus, & in hoc sensu censeo loquutos esse Sotum, Nauarr. Tabien. & alios, vt etiam in dict. c. 20. significaui. Si quis tamen rectè aduertat, hæc omnia æquè procedunt in Episcopis respectu suarum legum, & aliorum sacrorum canonum, quia ratio iniustitiæ, vel species simoniæ eadem est, & ideo in illis nullam inter hæc differentiam constituo. Pontifex verò interdum potest hæc onera imponere, non tantum per modum commutationis, sed etiam per modum oneris, vel tributi propter alias superiores rationes, & propter supremam potestatem illi peculiarem, vt eodem capite dixi, & ideo non sunt hæc, quæ specialia sunt, ad inferiores extendenda.

In quo casu sententia Soti sit probabilis.

Soto. Nauar. Tabien.

CAPVT XVII.

De potestate delegata ad dispensandum in legibus humanis.

1. EX dictis in duobus præcedentibus capitibus duo vt clara supponimus. Vnum est, potestatem dispensandi in legibus humanis posse per delegationem cõmitti, quia dispensatio ex genere suo est actus iurisdictionis satis cõmunis, & frequenter necessarius, & nihil habet speciale, quod illius delegationem impediat. Vnde in votis etiam delegatur; ergo à fortiori in legib. Alterum est, hanc delegationem non fieri per legem, sed per hominem, quia cõmissio iurisdictionis per legem facta non est propria delegatio, sed trãsit in institutionem ordinariæ iurisdictionis, quia perpetua de se est, sicut & lex est perpetua; ergo delegatio huius potestatis semper est ab homine. Vnde fit, ex parte delegantis supponendam esse potestatem ordinariam. nam ab illa per se loquendo procedit delegatio, l. *more.* ff. de iurisdict. omn. iudic. Sub ordinaria aũt cõprehendimus æquiualentem ordinariæ, vt solet esse cõmissio vniuersalis causarum, iuxta l. 1. §. *ab eo.* ff. quis, & à quo, cõprehenditur ẽt potestas delegati habentis specialitatem in subdelegando, vt est in delegato Papæ, seu Principis, iuxta c. vlt. de offic. deleg. vel habentis specialem extensionem suæ delegationis ad subdelegandum, iuxta sententiam cõmuniter receptã, & l. *non distinguemus.* §. vlt. ff. de recept. arb. Præter potestatem autem necessaria est voluntas eiusdem superioris, vt delegatio in actu fiat, quæ voluntas signo aliquo externo manifestari debet, vt cõstat, & ordinariè fit per rescriptum Principis. Quod moraliter necessarium est in ordine ad forum externum, vt possit de delegatione, & de qualitate eius cõstare, de quo videri potest Panor. in c. 2. de schismat. n. 2. & Gloss. 1. in c. *si qui.* 81. d. Simpliciter autem, & in foro conscientiæ non est necessaria scriptura, quia nullo iure præscribitur, & secluso speciali iure, quidquid fit per scriptum, potest fieri verbo, sicut infrà tractando de Priuilegio, latius dicemus.

Panorm. Glossa.

2. Hinc ergo præcipuum dubium circa hanc potestatem delegatam ad dispensandum est, an scriptum, seu verba, per quæ illa conceditur, sint stricti iuris, vel fauorabilis. Et ratio dubitandi est, quia hæc potestas duplici titulo odiosa est, & ideo restringenda. Primò ratione generis, quia delegata est: nam eo ipso derogat ordinariæ; ergo consequenter est odiosa, iuxta Gloss. in c. 1. de rescrip. in 6. verb. *processus*, & in c. *fo. Glossa. let*, de sententia excomm. in 6. verb. *per superiorem*, quę dicit, potestatem delegatam esse stricti iuris. Quam sequitur Gemini. in ca. *præsentium*, de test. lib. & Angel. Syluest. & Summistæ verb. *delegatus*. Secundò ratione differentiæ, seu speciei, quia dispensatio est stricti iuris, vt diximus; ergo & potestas data ad dispensandum, quia talis est potestas, qualis est actus, cum ab illa speciem sumat, & quia si actus est odiosus, nõ potest potestas non esse odiosa; quia virtute continet actum, & quia ampliata potentia, necesse est, actum ampliari, quia ad plura, vel plures actus extenditur. Et ita sentit. Anto. de Rosel. tract. de legitimat. lib. 2. §. de causa materiali. n. 10. In contrarium verò est, quia potestas delegata ad dispensandum non est iuri contraria, & est beneficium Principis; ergo est fauorabilis; ergo non est stricti iuris, sed extendenda.

Gemini. Angel. Sylues.

Anto. de Ros.

3. In hoc puncto eadem fere doctrina quæ in dispensatione votorum data est lib. 6. de voto, c. 16. in dispensatione legum locum habet, & infrà de priuilegijs fere in simili ex professo tractanda est, & ideo breuissimè est hoc loco expedienda. Duplex ergo distinctio præmittenda est circa huiusmodi delegationem, & *distinctio* varios modos, quibus fieri potest. Vna est, quia inter- *vnica.* dũ immediatè datur directa iurisdictio ipsi delegato; aliquando verò datur facultas ei, qui dispensand⁹ est, vt eligat personã, à qua possit dispensari, vt in delegatione iurisdictionis pro sacramento confessionis, & dispensatione votorum diximus; eadem n. est ratio in præsenti, vt per se constat, & frequens vsus cõfirmat. Nãhoc modo conceduntur quotidie dispẽsationes irregularitatum, impedimentorum matrimonij, & similes. Non enim ordinariè Papa ipse dispensat, sed dispensationem committit, & quando tantum conceditur in foro conscientiæ, solet ordinariè indifferẽter cõmitti personæ huius, vel illius qualitatis, quam dispensandus elegerit. Vnde inter hæc duo genera delegationum hæc est differentia, quod illa, quæ fit ex parte supplicantis, dando illi facultatem eligendi, est fauor illius, non personæ delegatæ.

Duplex distinctio

At vo-

At verò quando commissio fit immediatè ipsi delegato, non semper est fauor dispensati, sed distinctione opus est.

4. *Secunda distinctio notanda.*

Vnde est secunda distinctio. Nam hæc delegatio aliquando fit ad dispensandum in hac, vel illa lege cum determinata persona; interdum verò absolutè delegatur facultas dispensandi in tali lege, nulla nominata persona, cum qua possit dispensari, sed indifferenter; & prior modus regulariter fit ad petitionem partis, posterior verò minimè, sed vel ad petitionem commissarij, vel motu proprio delegantis. Et ideo quando priori modo conceditur delegatio, non censetur fauor delegati, sed eius, propter quem delegatio fit, & cui concedenda est dispensatio; tum quia ad petitionem eius censetur concedi, tum quia ad illum dirigitur principalis intentio, quæ in his rescriptis in primis consideranda est, iuxta suprà dicta de interpretatione legum, & infrà dicenda de interpretatione priuilegiorum. At verò delegatio facta posteriori modo, censetur fauor eius, cui fit delegatio, vt religiosis coceduntur similes facultates in eorum fauorem. Hoc autem limitandum est, nisi ex indulto constet, intentionem delegantis dirigi principaliter ad fauorem eorum, qui dispensandi sunt: nam tunc illorum principaliter censetur esse gratia; etiàsi in particulari non determinentur; vt patet in bullis Cruciatæ, & in Iubileis similes gratias continentibus.

5. *Facultas alicui supplicanti concessa, vt eligat personam, qua secum dispenset odiosa est.*

Dicendum ergo est primò, delegationem dispensationis, quæ fit media facultate data alicui supplicanti ad eligendam personam, quæ secum dispenset, esse odiosam, ac subinde strictè interpretandam. Hanc assertionem posui indicto lib. 6. de voto, c. 16. & eam à fortiori tenent auctores omnes citandi in assertione sequenti. Ratio assertionis est, quia illa facultas quantum est ex parte Pontificis, seu Principis, est concessio dispensationis; sed dispensatio est stricti iuris, & odiosa, vt suprà ostensum est, & de priuilegijs dicetur; ergo. Dices, re vera illa facultas non est dispensatio, hæc enim postea concedenda est à comissario postquam electus fuerit, & ideo actus antea factus non erit licitus, aut validus, si eius valor ex dispensatione pendeat, vt si dispensatio sit futura in impedimento irritante; ergo nõ est, cur restringatur illa facultas, seu mandatum sicut dispensatio. Antecedens est, vt recte admonet Nauar. in sum. c. 12. n. 79. §. *duodecimo*, & additio ad Rotam, t. de fil. Presb. decis. 2. in nouis, & latius Coua. in 4. 2. p. c. 6. §. 9. in fin. vbi refert Præpositum contrarium sentientem in c. *qui circa*, de consang. n. 20. Respondeo concedendo assumptum, quod adeò est certum, vt Nauar. suprà dixerit, solum aliquos simplices in eo esse errore. Præpositus autem solum dixit, mandatum illud habere vim dispensationis, vtiq; quantum est ex parte Pontificis. Vnde videtur dici posse quasi conditionata dispensatio, quæ suspensa quidem est, & non habet effectum, donec conditio impleatur, ac subinde donec cõmissari⁹ dispenset, quia illa fuit conditio in mandato posita. Et quidquid sit de sensu Præpositi; & de modo loquendi, in re verum est, quòd illa concessio Pontificis est quasi dispensatio in fieri, iamenim ab illo procedit tanquam approbata in se, & in causa proposita, si tñ causa vera est, quod alteri examinandum cõmittit. Et iuxta hoc respondetur ad obiectionem negando consequentiam, quia licèt illa non sit consummata dispensatio, & formalis, & inchoata, & virtualis, vt sic dicam, ideoq; æquè odiosa censetur, ac propria dispensatio.

Nauarr. *Couar.* *Præposit.*

6. Sed instabis; nam licet hoc sit valde apparens, & probabile in commissione, quæ fit per mandatum, non tamen in illa, quę tantum per modum facultatis datur. Nam in priori procedunt omnia dicta, & ideo illa dici solet dispensatio necessaria, quia ita est à Pontifice concessa sub illa conditione, *Si preces veritate nitantur*, vt post exploratam, & inuentam veritatem non possit dispensatio negari, & ideo non immeritò de tali modo concessionis, & mandati, perinde, ac de dispẽsatione iudicatur quoad restrictionem, vel odium. At verò in posteriori fit commissio libera, ita vt simpliciter relinquatur dispensatio in arbitrio commissarij, propter quod talis dispensatio voluntaria appellari solet. Illa ergo non est, cur æquiparetur dispensationi, quia nec absoluta dispensatio est, nec cõditionata, nec ex necessitate dispensationem infert, etiam verificata narratione; non est ergo cur æquiparetur dispensationi, sed tanquam sola potestas dispensandi iudicanda est, iuxta cõmunem doctrinam distinguentem in hoc inter dispensationem, & potestatem dispensandi. Respondeo, argumentum conuincere, non esse tam certam assertionem in hoc secundo membro, sicut in priori. Dico tamẽ in primis, moraliter, ac regulariter loquendo, dispensationem concessam ad postulationem supplicantis nunquam dari per modum liberæ facultatis respectu cõmissarij, sed per modum necessarij mandati, siue cõmissio fiat determinatæ personæ sub proprio nomine, siue nomine alicuius dignitatis, vel officij; siue optio personæ ipsi supplicanti conceditur, vt ex vsu constat, & ita eodem modo procedit conclusio, & moraliter verificatur iuxta prius membrum declatum. Si autem contingat, secundo modo fieri concessionem ad petitionem supplicantis, etiam censeo, assertionem in illa esse veram; ratio verò eius aliter vrgenda est iuxta dicenda in puncto sequenti.

Dispensatio concessa ad postulationem supplicantis moraliter loquendo non datur per modum liberæ facultatis, sed necessarij mandati.

7. Dico ergo secundò: Quoties conceditur facultas ad dispensandum cum aliquo in particulari, siue fiat delegatio ad petitionem partis, siue ad petitionem delegati, & siue fiat determinatę personę, siue electio personæ committatur dispensando, stricti iuris est concessio, seu delegatio, aut dispensatio. Hæc videtur esse communis sententia Doctorum in c. *at si clerici*, §. *de adulterio*, de iudic. & in c. vlt. de simon. aiunt enim, potestatem dispensandi cum certis personis expressis esse strictè interpretandam. Idem Angel. verb. *dispensatio*, n. 9. Syluest. q. 5. num. 9. & idem sensit Gambara de authorit. legati, lib. 10. n. 200. Franc. in c. *is qui*, de filijs Presbyt. in 6. dicens, quando potestas dispensandi deriuatur in aliquem, vtiq; in particulari, non esse latè interpretandam. Quod ẽt sequitur Tabien. verb. *beneficium*, 2. numer. 16. & Sayrus tom. 1. Thesauri, c. 11. n. 8. in fine. Et solet probari hæc assertio ex ca. *si cui nulla*, de præben. in 6. quia ibi dicitur, gratiam concessam ad prouidendum de beneficijs, nulla facta personarum expressione, non expirare per mortem concedentis, etiam re integra, facultatem autem gratiosè concessam alicui super prouisione certæ personæ facienda, expirare per mortem cõcedentis, si res sit integra. Hinc ergo colligitur communiter, hanc facultatem ad dispensandum datam pro certa persona, vel personis, non esse fauorabilem, sed stricti iuris, quo argumento in materia de voto vsus sum. Vnde quia in illo textu non absolutè, sed cum limitatione id dicitur, sc. *si non ob suum*, id est, eius, cui facultas datur, *sed eius, cui prouideri mandatur, gratiam, vel fauorem*. Ideo etiam solet limitari assertio nostra, vt procedat, quando commissio dispensationis facta est in gratiam personæ dispensandæ: secus verò esse, si in gratiam personæ dispensantis, seu dispensaturæ, quia in dicto textu hic casus non excipitur, sed potius per argumentum à contrario conceditur, vt etiam tum gratia nõ expiret, vel etiam quia exceptio particularis firmat regulam in contrarium. Ergo etiam in præsenti, licèt in facultate dispensandi exprimatur persona, cui danda est dispensatio: si tamen data est in fauorem eius, cui conceditur, erit fauor ampliandus. Atque ita referendo aliquos tenet Sanci. dicto lib. 8. disp. 2. n. 6. Censetur autem dari facultas in gratiam dispensaturi, quomodo non obtinetur ad petitionem dispensandi, sed ipsiusmet commissa-

Angel. *Sylvest.* *Gambar.* *Franc.* *Sayr.*

Facultas data ad dispensandum pro persona certa, vel persona, non est fauorabilis, sed stricti iuris.

Limita assertionem, vt procedat quando facultas concessa est in fauorem personæ dispensandæ, non verò dispensantis, iuxta quosdam. *Sanch.*

missarij, vel quando ex alijs verbis concessionis id sufficienter colligitur. Alioqui in casu dubio quoties facultas datur pro personis nominatis, præsumitur fauor earum, & ideo restringendus.

8. Sed, vt verum fatear, non satis capio rationem huius distinctionis. Cur enim eadem facultas dispensandi data in fauorem dispensaturi, fauorabilis est, & amplianda, & data in fauorem eius cui concedenda est dispensatio, non est fauorabilis, sed odiosa, & restringenda? Nam illa facultas in se eadem est, & semper habet illos duos respectus, & fieri potest, vt persona indigens dispensatione non sit minus digna illo fauore, quam persona volens dispensare. Imò petitio illius facultatis ex parte personæ indigentis dispensatione, videtur magis fauorabilis, quia est personæ indigentis, & sub ea ratione miserabilis, & humiliantis se, ac confitentis fortasse defectum suum. Petitio verò actiuæ dispensationis facta ab ipso, qui dispensaturus est, videtur magis ambitiosa, nisi principaliter fiat in gratiam eius, cui subuenire desiderat, & tunc etiam censeri potest gratia principaliter facta illi, cum quo dispensandum est. Vel certè licèt fiat ipsi delegato, non apparet, cur sit magis fauorabilis, quàm facta indigenti dispensatione, præsertim quando vtroque modo facultas conceditur ad vsum voluntarium ipsi commissario. Nam tunc talis facultas data ex intentione conferentis propter commodum dispensandi, non magis continet virtualem dispensationem, quàm datam in fauorem dispensantis; ergo vel vtroque modo restringenda est, si reputatur virtualis dispensatio, vel vtroque modo est amplianda, si talis non existimetur, sed solum modo potestas dispensandi.

9. Secundò, dictum cap. *si cui nulla*, non videtur rectè in contrarium induci, quia longe aliud est gratiam esse manſuram, vel non esse manſuram mortuo concedente, re integra; aliud verò esse fauorabilem, aut restringendam in alijs, quæ ad durationem non pertinent; à diuersis autem non recte fit illatio, maximè quando neque sunt necessariò connexa, neque ex eisdem principijs oriuntur. Talia autem sunt illa duo: nam mandatum dispensandi cum tali supplicante dispensatione necessaria (vt vocant) permanet mortuo mandante; etiam re integra, vt probabilior opinio fert, quam latè defendit Sanc. dict. li. 8 disp. 28. n. 72. & nihilominus stricti iuris est: vt in prima assertione ostendi, & fatetur idem Sanc supra cum alijs; ergo illæ duæ proprietates, sc. indultum durabile esse post mortem concedentis, & esse fauorabile; vel è contrario expirare per mortem, & esse restringendum, non sunt connexæ, per se loquendo; ergo licèt facultas dispensandi cum persona expressa data in gratiam delegati sit permanſura, non sequitur esse late interpretandum: & è contrario licèt eadem facultas data in gratiam eius, cum quo est dispensandum, non sit permanſura, non sequitur ex vi illius proprietatis esse restringendam. Et ratio est, quia illa duo possunt oriri ex diuersis principijs; nam gratia habet, quod non expiret, ex eo, quod est plene facta ante mortem concedentis, vnde siue sit fauorabilis, siue exorbitans, permanebit, si plene fuit concessa: è contrario verò quando gratia est in fieri, & non plene facta ante mortem cõcedentis, censetur expirare, si re integra concedens moriatur, quod etiam habebit, etiamsi fauorabilis sit. Vt constat de mandato cõferẽdi alicui, & in fauorem eius beneficium, vel gratiam quantumuis fauorabilem ex parte materiæ, & aliarum circũstantiarum, nihilominus tamen expirabit per mortem concedentis, re integra, iuxta dictum *c. si cui nulla*. Ergo licèt ex illo textu colligatur mandatum prouidendi tali personę, vel dispensandi cum illa, factum in fauorem executoris non expirare, non sequitur, esse late interpretandum in alijs, & è contrario licèt factum in gratiam prouidendi expiret in dicto casu, non sequitur, esse restringendum in alijs, nec in se odiosum esse, nisi aliunde id ostendatur.

Ratio ergo, ob quam facultas dispensandi cum persona in particulari expressa stricti iuris censetur, non est, quia facultas illa datur in gratiam indigentis dispensatione, vel in fauorem delegati, sed quia moraliter perinde reputatur, aç ipsa dispensatio: nam quod est ex parte superioris iam fit dispensatio, licèt executio, & modus alteri committatur; quoad autem hæc commissio fiat in fauorem commissarij, vel alterius, non mutat naturam actus, nec moralem illam æquiualentiam, seu æstimationem. Nec etiam multum refert, quod illa commissio fiat cum mandato dispensandi, vel cum libera facultate, quia respectu legis idem odium continet talis commissio: nam eodem modo illi derogatur, licèt intercedente mandato rigoroso ex parte superioris, efficacius fieri videatur. Atq; ita Felin. dicto c. vlt. de simon. n. 8. limitat. 3. generaliter docens, esse dispositionem odiosam, quoties persona, cum qua est dispẽsandum, nominatur; rationem reddit, *quia tunc non est vna simplex facultas dispensandi, sed quasi dispensatio in esse producta, solam executionem spectans.* Et hæc ratio ex dicendis in sequenti assertione magis declarabitur.

10. *Cur facultas dispensandi cum certa persona sit stricti iuris.*

Felin.

Dico tertiò: Delegatio potestatis dispensandi in aliqua lege generaliter facta quoad personas sine illarum expressione, fauorabilis est, & latè interpretanda. Hæc est communis sententia iuris canonici interpretum in eisdem locis scil. dicto §. *de adulterio*, & dicto c. vlt. de simon. & Doctorum iuris ciuilis in leg. *Gallus*. §. *& quid si tantum*, ff. de lib. & post. & in leg. 2. ff. de verb. obligat. & alia referunt Couar. in 4. p. 2. c. 8. §. 8. n. 6. & sequentibus, & Sanci. lib. 8. disp. 2. n. 1. Solet etiam hæc assertio probari ex c. vlt. de simon. & c. *per venerabilem*, qui filij sint legit. sed in his locis non videtur esse sermo de potestate delegata, sed de potestate ordinaria, maximè in c. *per venerabilem*: nam de alio potest esse controuersia, quam omitto, quia hæc assertio magis nititur ratione, & communi sensu Doctorum prudenter iudicantium, hanc potestatem sic concessam esse fauorabilem. Possumus verò ex illis textibus sic argumentari, quia potestas ordinaria ad dispensandum in lege non censetur odiosa, sed fauorabilis, & amplianda; ergo etiam potestas concessa dignitati ex priuilegio, vel per legem, iuris communis est fauorabilis, quia iam est ordinaria, vt suprà dixi; ergo etiam potestas delegata generaliter ad dispensandum est fauorabilis. Probatur consequentia, primò quia modus concessionis per delegationem, vel per legem, aut viam ordinariam, non variat rationem potestatis, sed solum pluribus conceditur, & pluribus modis; hoc autem non facit illam odiosam, si secundum se fauorabilis est. Secundò, quia ideo illa potestas ordinaria fauorabilis est, quia non est contra ius, sed potius secundum ius, nec per se potest censeri odiosa, aut nociua, cum sit simpliciter necessaria ad commune regimen, & ad conuenientem vsum legum: sed potestas etiam delegata generaliter non est contra ius, nec alicui nocet, sed ad commune etiam commodum ordinatur; ergo similiter est fauorabilis. Tertiò, per hanc potestatem sic cõcessam per se primo solũ intenditur fauor cõmunitatis, & illius, cui talis potestas cõmunicatur, & totum est beneficium Principis; ergo est latè interpretandum. Et hinc etiam intelligitur differentia inter potestatem generatim concessam, vel per respectum ad eam essam personam: nam prior non respicit bonum iuatũ, sed cõmune, posterior verò necessariò respicit priuatum cõmodum cum exceptione à cõmuni iure, & ideo hæc posterior ex se est inuidiosa, & restringenda, prior verò minimè.

11. *Potestas dispensandi in aliqua lege generaliter facta non expressis personis fauorabilis est.* *Sanc.*

Iam verò occurrebat hîc explicandum, quomodo hæc restrictio, vel extensio facienda sit in rescriptio has

12. *Differentia*

ter potestatem generatim concessam operetur effectum ad priuatā personam.

has delegationes continentibus. Sed hæc materia coincidit cum simili de priuilegijs, & ideo lib. 8. ex professo tractabitur. Nunc solum dico in hac vltima assertione extensionem potissimum faciendam esse contra delegantem: nam si contingat, delegationem esse in præiudicium tertij, aut minuere aliquo modo iurisdictionem ordinarij Prælati, quando delegatio fit à superiori, & remoto, tunc ex hac parte poterit restringi concessio. Et ita docent authores omnes citati. In reliquis verò constat, verborum proprietatem retinendam esse, & intra illam tantum esse ampliationem faciendam, iuxta principia posita in c. 2. & 3. quæ in præsenti etiam applicari possunt. Tandem in vsu huius potestatis seruanda est forma rescripti, vt si persona sit eligenda habeat omnes qualitates, quæ in rescripto postulantur: si verò iam est electa, vel in rescripto est determinata, ipsa seruet in dispensando formam in rescripto traditam: nam si excedat fines mandati nihil faciet, iuxta dicta suprà in lib. 5. quæ latius ad materiam de Priuilegijs in li. 8. applicabimus. Et multa etiam dixi in lib. 6. de voto cap. 16.

CAPVT XVIII.

Vtrùm ad iustam dispensationem causa iusta necessaria sit.

1. De causa finali dispensationis.

INcipimus dicere de finali causa dispensationis, à fine enim maximè sumitur iusta dispensationis causa. Hæc autem causa postulari potest vel ad honestatem actus dispensandi, scilic. vt licitè petatur ex parte subditi, & iustè etiam, ac licitè ex parte superioris concedatur, vel etiam ad valorem dispensationis, & vsus eius. Nunc ergo solum de iustitia, seu honestate agimus, in sequenti verò capite de valore dicemus. Intelligitur autem quæstio præcipuè de ipsomet legislatore dispensante in lege sua, inde enim à fortiori constabit resolutio de inferioribus dispensantibus in legibus superiorum per potestates sibi commissas: nam si superiori non licet talis dispensatio, multò minùs licebit inferiori, vt à fortiori ex sequenti capite patebit.

2.

Ratio ergo dubitandi generalis esse potest, quia si iusta causa esset semper necessaria ad dispensandum, non esset necessaria authoritas superioris dispensantis. Probatur consequentia, quia iusta causa per se est sufficiens ad excusandum ab obligatione legis humanæ, de qua tractamus. Vel certè ad summum esset necessarius actus superioris per modum interpretationis authenticæ, vt constet, talem causam esse iustam, & sufficientem ad excusandum à lege, ipse verò superior non tolleret obligationem, & consequenter non dispensaret. Secundo est specialis ratio dubitandi in ipso legislatore, quia lex sola illius voluntate posita est; ergo per eandem auferri potest licitè ablsq; alia causa. Probatur consequentia, tum quia superior est dominus suæ voluntatis, tum etiam quia non subditur legi, tum deniq; quia potest sua voluntate totam legem auferre; ergo etiam ex parte. Tertiò, quia dispensare sine causa in lege non est intrinsecè malum, nec est malum, quia prohibitum respectu legislatoris; ergo nullo modo. Maior patet, tum ex vsu, quia Papa sæpe dispensat sine causa, idq; scienter, & expresè, non est autem præsumendum, malè facere; ergo signum est, illud non esse intrinsece malum, aliàs nunquam liceret, tum etiam quia nulla potest assignari virtus, cui intrinsecè repugnet talis actus, non est enim contra iustitiam, vel contra charitatem, quia talis dispensatio prodest accipienti, & nemini est nociua. Altera verò pars patet, quia vel hoc est prohibitum per eandem legem, in qua fit dispensatio, & hoc non, quia tantum obligat circa suum actum, quem prohibet, vel præcipit, vnde dici non potest legislator transgredi legem, in qua sine causa dispensat, quia non agit contra obligationem eius, sed tollit illam; vel hæc prohibitio est per aliam legem positiuam, & hoc etiam dici non potest, quia nulla talis assignari potest, præsertim respectu ipsius Principis, seu legislatoris.

Propter hæc opinari posset aliquis, non esse (per se loquendo) peccatum dispensare in propria lege sine causa, sed ad summum ex accidenti, quando id generaret scandalum, vel perturbationem in republica, aut daret occasionem alijs subditis violandi legem; aut si ob talem dispensationem grauamen iniustum in alios redundaret, quæ omnia extrinseca sunt, & separari possunt à tali actu; hoc ergo modo reputari potest ille actus per se non malus, sed indifferens, ac subinde honestari posse ex quocumq; alio fine, sine iusta causa, quæ specialem rationem præbeat dispensandi. Sicq; aliqui authores dixisse videntur, in supremo Principe non esse necessariam causam ad dispensandū. Gloss. vlt. in l. *relegati*, ff. de pœnis, nam cum lex dicat, neminem posse dispensare in pœna exilij, *nisi Imperatorem ex aliqua causa*, addit Glos. *Magnâ, & iustâ causâ est eius voluntas*, quam ibi Bart. approbat. num. 4. Eandem opinionem videtur tenere Innoc. in cap. *cum ad monasterium*, de statu. Monachor. num. 3. & 4. quem alij ibi sequuntur, & Panormitan. in ca. *diuersis*, de Cleric. coniug. num. 4. in cap. 2. de schismat. nu. 4. Dec. in c. *quæ in Ecclesiarum*, de constit. nu. 19. Rosel. verb. *dispensatio*, n. 6. Felin. referens plures in c. 2. de constitut. fallent. 4. n. 23. vbi Anton. de Butrio dixit, solam liberalitatem Papæ sufficere pro causa dispensationis, quod approbat Felin. in c. *ad audientiam* 2. de rescript. num. 4. Qui clarius quàm alij declarat hanc sententiam procedere non solum in foro contentioso, sed etiam in foro conscientiæ, existimo tamen etiam in hoc committi æquiuocationem, vt infra dicam. Citatur etiam Turrecrem in cap. *singula*, 89 d. st. n. 14. circa finem. & plures alios pro hac sententia refert Sanct. lib. 8. de matrim. disp. 18. n. 2. Veruntamen hi auctores, si attentè legantur, nō tractant punctum huius quæstionis, an posit legislator licitè, sed simpliciter an posit dispensare in sua lege sine causa; & hoc modo affirmant, & interdum declarant, talem dispensationem reddere tutum dispensatum apud Deum, & in conscientia, vt patet ex Felin. suprà, & Sylu. verb. *dispensatio*, q. 3. Ange. n. 3. & Palud. 4. d. 38. q. 4. art. 4. n. 40. Existimo ergo vel nullos, vel certe paucos authores tenuisse sententiam illam in dicto sensu, quod est maximè attendendum, ne alicui propter authoritatem tot Doctorum probabilis fortasse videatur.

3. Dispensare sine causa an sit licitum.
Glossa.
Bart.
Innoc.
Panormit.
Decius.
Rosel.
Felin.
Anton.
Turrecr.
Sanct.
Felin.
Sylues.
Angel.
Palud.

Dicendum ergo est legislatorem, etiamsi Princeps supremus, vel summus Pontifex sit, non posse licite dispensare in lege sua sine causa iusta, vel proportionata legi, in qua dispensat. Est communis Theologorum, tenet D. Thom. 1. 2. q. 97. art. 5. Caiet. q. 96. art. 4. & alij expositores ibi, & Soto lib. 1. de iust. q. 7. a. 2. Ex iuris autem peritis idem declarant Hostiens. in sum. tit. de filijs Presbyt. in fine, verb. *non omitto*, Panormitan. in capit. *quæ in Ecclesiarum*, de constitut. num. 17. & cap. *extirpanda*, §. *qui verò*, de præbend. in repet. num. 44. & in cap. *per venerabilem*, qui fil. sint legit. nu. 4. vbi ita exponit sententiam Innoc. suprà allegatam, & dicta Doctorum, qui illum sequuntur. Idem ex professo Turrecrem. sententiam D. Thomæ ad literam sequens in cap. *consequens*, dist. 11. Rebuff. in concordant. tit. *forma mandati*, verb. *dispensationes*, & in Praxi tit. de dispensat. in plural. benef. num 55. vbi num. 56. dicit, hanc esse communem sententiam Theologorum, & fere omnium iuris canonici interpretum, & idem tenet Nauarr. in cap. *si quando*, de rescript. excep. 8. num. 13. & alij communiter, quos suprà Sanc. refert, n. 3. & in sequentibus alios designabimus.

4. Requiritur causa iusta vt licitè dispenset, etiam princeps iuris summus pontifex.
D. Thom.
Caiet.
Soto.
Hostiens.
Panormit.
Turrecr.
Rebuff.
Nauar.

Atq; hæc sententia est consentanea iuri canonico 1. quæstion. 7. cap. *necessaria*, & sequentibus, vbi tunc

5.

solum permittitur à Patribus dispensatio, quando iusta causa intercedit: & dicitur, illa cessante, debere etiam indulgentiam cessare, ibidem in capit. *quod pro remedio*. Multum etiam iuuat Tridentin. sess. 25. capit. 18. de reform. vbi indicat, dispensare sine iusta causa, *nihil aliud esse, quàm vnicuique ad leges transgrediendas aditum aperire*. Et ideo sess. 24. capit. 5. de reformatione statuit, vt in contrahendis matrimonijs dispensationes non dentur, nisi ex causa. Secundò consonat dicta lex *relegati*, de pœn. nam de Imperatore dicens, posse dispensare in pœna iure imposita, addit, *ex causa aliqua*; perperamque addidit Glossa voluntatem Principis esse magnam causam: nam per se manifestum erat, Imperatorem non dispensare, nisi ex sua voluntate; ergo lex illa vltra voluntatem requirit causam. Nisi fortè Gloss. illa intelligatur de voluntate rationabili: nam hęc causam inuoluit. Ad idem inducí potest lex 4. in princip. ff. de damn. infect. quatenus dicit, Prætorem *posse definitum terminum ex causa dare*.

Glossa suprà allegata reiicitur.

6. Tertiò, ac præcipuè probatur assertio ex naturali iure, quod Diuus Thomas colligit ex verbis CHRISTI Luc. 12. *Quis putas, est fidelis dispensator, & prudens.* Nam Princeps etiamsi sit author legum, non est dominus (vt sic dicam) sed dispensator illarum; ergo etiam quando in illa dispensat, se gerere debet, vt fidelis dispensator, & prudens, & non vt absolutus dominus. At si absque causa vnum, vel alium liberet ab obligatione legis, nec prudenter, nec fideliter dispensat; ergo abutitur suo munere, & peccat. Primum antecedens probatur, quia Pontifex, vel etiam Rex non est absolutus dominus communitatis sibi subditæ, sed pastor, & rector, & ideo non potest leges ponere in suam priuatam vtilitatem, sed pro communi ciuium vtilitate, vt suprà dictum est, & propterea legislatores à Paulo vocantur ministri, & dispensatores Dei; ergo ipsa legislatio est quædam fidelis administratio, seu distributio obligationis, quæ per legem imponitur. Prima verò consequentia probatur, quia eiusdem potestatis est in legislatore actus dispensandi in lege, cuius est actus ferendi legem, vt constat; ergo est actus non dominij absoluti, sed administrationis, & (vt ipsum nomen præsefert) est actus dispensatoris, vt sic; ergo etiam debet esse fidelis, & prudens. Quòd autem dispensatio sine causa facta non sit prudens, per se notum videtur, quia non est consentanea rectæ rationi, nec fini potestatis, à qua procedit: nam illa per se est propter bonum commune; illa autem dispensatio est tantum propter priuatum commodum, vel affectum, & ita est abusus potestatis, item quia lex est commune bonum, & illa vulneratur sine causa. Denique quia vniformitas, ac proportio inter membra corporis per se spectat ad totius corporis bonum, quod etiam per tales dispensationes læditur, & deformatur. Vt hæ rationes probant etiam, illum actum non esse fidelitatis debitæ à dispensatore, quia tenetur ex vi fidelitatis debitæ ratione sui muneris conuenienter vti sua potestate ad finem eius, & cõseruare, ac promouere commune bonum. Nam vt Paulus ait 2. Corinth. 10. potestas non est data in destructionem, sed in ædificationem. Et ita soluta manet secunda ratio dubitãdi, quæ fortasse probat talem dispensationem esse validam, non tamen iustam, quia Princeps nõ est ita dominus suæ voluntatis, vt non subdatur legi naturali, & propriæ. An verò idem sit de ablatione totí legis, infrà dicetur.

2 Cor. 10.

7. Sed obijcí potest contra hunc discursum: nam sequitur, malitiam huius actus dispensandi sine causa in lege, tantum esse contra fidelitatem, ac subinde tantum esse ex suo genere venialem: consequens est creditu difficile; ergo. Sequela declaratur, quia ex hoc, quod actus sit contra prudentiam, non habet actus specificam malitiam: nam ille defectus generalis est omni peccato; speciem autem sumit ex materia virtutis, vel vitij moralis, in qua versatur. Illa ergo malitia imprudentis dispensationis tantum est contraria fidelitati morali; fidelitas autem ex suo genere tantum obligat sub veniali, sicut & veritas; ergo illa malitia ex suo genere tantum est venialis. Hæc obiectio duo petit inter se connexa, vnum est, ad quam virtutem pertineat obligatio hæc non dispensandi in lege, nisi ex causa iusta: aliud est, quàm grauis sit ex genere suo trãsgredi hanc obligationem.

Et incipiendo ab hoc posteriori puncto, Nauar. in sum. prælud. 9. n. 14. docuit, hoc tãtum esse peccatum veniale, citatq; Cajet. 1. 2. q. 96. art. 5. vbi Caietan. solum dicit, malè facere Principem; se vel alium eximendo ab obligatione legis sine causa, non tamen peccare contra legem, in qua dispensat, sed contra alia principia naturalia, præsertim contra illud, *Turpis est pars, quæ non consonat suo toti*. Quia verò hæc turpitudo videtur leuis, ideo Nauar. videtur Caietanum allegasse pro hac sententia, & in eandem inclinat Soto lib. 1. de iustitia, q. vlt. art. vlt. licèt non declaret aperè. Eandemq; sequuti sunt aliqui moderni, quos refert, & sequitur Sanci. disp. 18. n. 7. Non explicant autem hi authores, cuius speciei sit malitia, quam habet actus mala dispensandi ex obiecto suo, sed dicunt, ex circunstantia extrinseca posse esse mortalem ratione scandali, vel notabilis nocumenti, vel iniusti grauaminis aliorum: extrinseco autem obiecto, quatenus præcisè est exemptio à lege sine causa, non videri rem tanti momenti, vt ad peccatum mortale ex genere sufficiat.

8. *Nauar.* *Caiet.* *Soto.* *Sanci.*

Ego verò censeo, in Principe esse peccatum mortale ex genere suo, dispensare in lege sua sine causa. Ita sentit Caiet. in summ. verb. *dispensatio*, dum ait, esse hoc peccatum veniale in paruis, vnde videtur suppõnere in magnis esse mortale, ac subinde ex genere esse tale. Postea verò ita id explicat, vt potius significet, tantum esse mortale, quando dispensatio redundat contra ius diuinum, vel naturale, & consequenter est inualida, & illum imitatur Armil. ibi num. 13. Clarius hoc sentit Valent. 2. p. d. 7. q. 5. punct. 9. qui etiam ad hoc inducit Caietan. 1. 2. quæst. 96. art. 5. Apertius tradit Couar. in 4. 2. part. capit. 6. §. 9. num. 6. & inclinat Soto in 4. d. 39. artic. 2. in fine corporis. ibi, *fas non est*, & sequuntur quidam alij summistæ, quos refert Sanci. & eandem supponere videntur omnes, qui tenent, talem dispensationem esse inualidam, quos capite sequenti referam. Ac subinde hoc fatentur de inferiori dispensante in lege superioris sine causa, vt sumitur ex Nauar. in sum. cap. 25. num. 5. vbi rationem reddit, quia hæc est iniustitia grauis, quæ est peccatum mortale. Hæc verò ratio cum proportione, licèt non cum æqualitate, ad præsens accommodari potest, vt sensit Couarr. suprà, & simul per hanc rationem explicatur primum qnæsitum, scilicet, ad quam virtutem pertineat, hanc circumstantiam in dispensatione obseruare, nimirum, vt non nisi ex iusta causa fiat, seu cuius speciei sit malitia contraria.

9. *Peccatum esse in Principe dispensare in lege sua sine causa, & hoc mortale ex genere suo.* *Caiet.* *Armil.* *Valent.* *Couar.* *Soto.*

Ratio ergo est, quia legislator ex iustitia tenetur non dispensare in sua lege sine iusta causa; ergo peccat contra iustitiam aliter dispensando; ergo illud peccatum est mortale ex genere suo: nam violatio cuiuscunq; iustitiæ ex suo genere mortale peccatum est, iuxta doctrinam omnium; ergo. Consequentiæ claræ sunt. Primum verò antecedens probatur, quia triplicis iustitiæ obligatio in præsenti videtur concurrere. Primò commutatiuæ, quia Princeps ex officio tenetur talem dispensationẽ non dare: obligatio autem ex officio maximè spectat ad iustitiam cõmutatiuã. Secundò iustitiæ legalis, ex qua tenetur Princeps nihil agere contra commune bonum: talis autẽ dispensatio ex se multum nocet communi bono, & est illi contraria. Tertio distributiuæ, & hæc videtur esse proxima, & cõtra illã videtur esse propriè specifica ma-

10.

ta malitia talis actus. nam directe est acceptatio personarum, vt rectè docuerunt Abulens. Matth. 22. q. 117. & Soto 3. de iustit. q. 6. art. 5. ad 3. & Anton. 2. p. tit. 1. cap. 20. §. 2. in fine. Acceptio autem personarum opponitur iustitiæ distributiuæ, vt constat ex 2. 2. quæst. 63. Vnde ex suo genere est peccatum mortale, maxime quando radicatur in obligatione officij, vt ibidem tractatur. Ita verò est in præsenti. Et declaratur: nam à principio ferre legem non simpliciter pro tota communitate, sed excipiendo aliquos ad libitum sine causa, contra iustitiam distributiuam est, & de se mortale contra totam illam communitatem: hoc autem fit virtute per talem dispensationem; ergo. Confirmatur: nam illud peccatum est mortale ex genere, quod intra propriam speciem potest esse mortale ex materiæ grauitate, ita verò est in præsenti, vt patet exemplis. Quis enim dicat, non esse mortale dispensare in obseruatione Quadragesimæ sine causa, vel cum Sacerdote in onere recitandi officium, p libito, & similia; certè statim actus apparet adeo grauis, & deformis, vt peccatum mortale iudicetur. Itē licet fortasse de facto ex illo non sequatur scandalum quia occulte fit, de se est scandalosum, & ostendit Ecclesiam, seu rēpublicam, quod est indicium in se, ac de se esse rem grauem. Et hanc rationem indicat Val. suprà.

11. Princeps non potest secum dispensare si sante.

Confirmatur hęc resolutio, simul expēdendo quęstiunculam aliam hic occurrentem; an scilicet hæc doctrina locum habeat etiam in Principe secum dispensante. Respondendum enim est affirmatiuè: nam supposita doctrina supra data l. 3. Principem suis legibus obligari, consequenter sequitur, eum peccare, secum dispensando in tali lege, alioqui inutilis, & ridicula esset talis obligatio, si posset Princeps illam à se tollere sine peccato sua voluntate sola, & sine causa. Et ità fatentur Caiet. Soto. Nauarr. & omnes. Addo vero hanc culpam in Principe esse grauem, & ex suo genere peccatum mortale. Probatur eadem ratione, quià alias nunquam obligaretur sua lege sub culpa mortali: nam etiam esset ridicula obligatio in illo gradu, si sua voluntate & sine causa posset auferre à se obligationem illam sine peccato mortali. Quis enim est, qui volens non seruare aliquam legem non prius auferat à se obligationem grauem eius, si potest, etiamsi in illa ablatione peccet venialiter, vt caueat peccatum mortale. Deniq; nullius momenti est obligatio, quam potest quis à se auferre suo arbitrio, & sine causa; ergo vt illud prius dogma, quòd Princeps obligatur suis legibus iuxta grauitatem earum, solidum sit, necesse est, fateri Principem non posse à se auferre pro sua voluntate talem obligationem sine graui causa, quin in tali dispensatione peccet mortaliter. Hinc ergo concludimus, tales dispensationes sine causa esse peccatum mortale ex genere suo, quia in Principe respectu sui non est ita grauis ex aliquo extrinseco accidente, sed præcisè ex vi suæ specificæ malitiæ, quia est contra iustitiam distributiuam, quæ in illa acceptione personæ grauiter læditur, &c. Idem ergo erit respectu dispensationis subditorum: nam malitia est eiusdem speciei, & licet ex circunstantia personæ circa quam, aggrauetur in Principe dispensante, tamen (vt indicat Caietan. dicta quæstion. 96. ar. 5.) hoc non obstat, quominus etiam circa subditos peccatum sit mortale ex genere, & possit esse in individuo mortale ex grauitate materiæ. Licet in leuioribus legibus vel circumstantijs earum sæpe possit esse peccatum veniale ex leuitate materiæ, vt in alijs reb. contingit.

12. Et hinc etiam expeditur aliud dubium hic occurrens, quantum scilicet peccet subditus petendo dispēsationem sine causa. Nam quod peccat, omnes allegati authores fatentur, estq; manifestum suppositis dicta resolutione, quia petit rem irrationabilē, & communi bono contrariam, & quia vult discrepare à toto corpore sine causa. De quantitate vero culpæ eædem sunt opiniones. Dico autem breuiter illam actionem subditi dupliciter considerari posse. Primò precise vt est actio propria subditi, & voluntas cuiusdā inordinati obiecti, alio modo vt est inductio superioris ad actionem iniquam, & consequenter est cooperatio ad illam. Priori modo potest excusari subditus à culpa mortali etiam ex genere, quia non tenetur propria obligatione iustitiæ ad illam conformitatem cum toto, vt capite sequenti magis declarabimus. At vero posteriori ratione peccat ex suo genere mortaliter, quia cooperatur peccato mortali, & est causa illius: in individuo autem ita peccabit sicut superior quem inducit. Et ita sentit Couarr. supra. Poterit tamen accidere, vt subditus ignorantia excusatur, & tunc poterit ipse nihil peccare; putans Prælatum nihil peccare, & nihilominus fieri etiam potest, vt Prælatus non excusetur, quia vel non ignorat, vel ignorantia, quæ in subdito est inuincibilis, in Prælato est culpabilis propter maiorem occasionem, & obligationem sciendi. Quocirca si subditus bona fide procedat, & petat dispensationem, putans, se habere causam, vel fideliter narrans factum, & remittens superiori iudicium causæ, nihil peccabit, etiamsi non sit certus, non peccare Prælatum, quia in dubio pro illo præsumere debet, vt sæpe dictum est, & in materia de voto in simili diximus tum D. Thom. 2. 2. q. 88. artic. vlt. ad 2. & tradit etiam Nau. dicto prælud. 9. nu. 13.

Subditus petendo dispensationem sine causa peccat mortaliter ex genere suo ex vno capite, ex alio autem venialiter tum.

Sic etiam è contrario: si subditus mala fide procedat, & decipiat Prælatum falsam causam allegando, ipse peccabit, & Prælatus esse poterit à culpa immunis, & hanc culpam existimo esse mortalem in subdito ex genere suo, quia de se grauem iniuriam Prælato infert, nisi ex leuitate materiæ minuatur. An verò si Prælatus offerat dispensationem sine causa subdito non petenti, ille peccet, acceptando. Sanc. suprà, n. 8. ait, peccare eo modo, quo Prælatus, id est, vel venialiter, vel mortaliter, prout Prælatus peccauerit, quia cooperatur peccato illius, cum dispensatio non sortiatur, suum effectum, donec acceptetur. Sed dicendum censeo, tunc subditum non peccare, ex vi cooperationis, quia illa non est vera cooperatio, quia dispensatio à solo superiori datur, & ad illam vt procedit à superiori, subditus non concurrit, sicut cooperatur, quando superiorem excitat, vel inducit. Nec refert, quod acceptatio sit necessaria ad effectum, tum quia non est necessaria, vt concausa, sed vt conditio necessaria, quam ponere, solum est permittere effectum, non facere. Tum etiam quia posita dispensatione ex parte superioris, ponitur tota malitia grauis illius actionis, & quod sequatur effectus, non habet nouam malitiam, & ideo acceptare, aut velle illum effectum, non est in subdito cooperatio ad malum. Potest vero cogitari ibi aliqua malitia in voluntate talis effectus, sine cooperatione, quę venialis ad summum est, si tamen aliqua est, quod nunc non definio, donec dicam de culpa eiusdem subditi in vsu talis dispensationis, quam in sequens caput reseruo, quia supponit aliam de valore talis dispensationis, & ibi etiam dicemus, an teneatur Prælatus talem dispensationem reuocare.

13.

14. Supereſt respondere ad rationes disputādi in principio positas, & expedire alia breuia dubia, quæ inquiruntur. Prima ergo ratio dubitandi petit genera tot causa ad licitè dispensandum. qualis debeat esse causa iusta ad licitam dispensationem sufficiens: triplex enim causa potest intelligi, vna per se sufficiens ad excusandum, vel certò, vel sub dubio; alia per se non excusans, sufficiens tamen, vt possit tolli obligatio, alia quæ licet per se non tollat obligationem, & reddat iustam dispensationem, & obliget Prælatum ad dispensandum. Dico ergo nō esse necessariam primam causam. Et hoc solum concludit illa prior ratio dubitandi. Nam si certo constet, causam, seu necessitatem esse talem, vt per se excuset, tunc non solum dispensatio vera, sed etiam nec interpretatio Prælati necessaria est: si verò sit talis, quæ rem faciat dubiam, & dubium non possit

De qualitate causæ ad licitè dispensandum.

per doctrinam, vel aliam diligentiam expelli, tunc ad superiorem recurrendum erit, si fieri possit, vt interpretetur potius, quam dispenset, licet interpretatio in illo casu soleat largè dispensatio vocari. Ad propriam ergo dispensationem non est necessaria tam rigorosa causa. Nec etiam est necessaria tertia, quæ superiorem obliget, sed sufficiet media, quæ nimirum satis sit, vt sine acceptione personarum possit pars excipi à generali onere, & regula totius corporis. Sæpe enim occurrere potest causa sufficiens ad prudenter iudicandum, posse fideliter, & iustè subditum eximi ab aliquo onere, vel quia in eo non ita militat ratio legis, sicut in aliis, vel quia aliæ occasiones, vel impedimenta occurrunt, quæ licet non cogant, prudenter inducunt ad misericordiam, vel benignitatem, aut liberalitatem cum illo ostendendam, vt canones frequenter loquuntur, & paulò post magis explicabimus.

15. Quæri autem hic potest, quæ sit causa iusta ad dispensandum in humana lege, quam quæstionem tractaui de dispensatione voti lib. 6. cap. 17. & doctrina ibi data potest in præsenti cum proportione applicari. Vnde breuiter aduerto, quæstionẽ hanc posse tractari & comparatè, & absolute. Priori modo quæri solet, an sit necessaria tam grauis causa ad dispensandum in legibus humanis, sicut in iuramentis, aut votis, aut alijs quæ dicuntur attingere ius diuinum, aut naturale. Quam comparationem attingit Nauarr. in sum. c. 12. nu. 57. & simpliciter dicit, difficiliorem esse dispensationem in his, quæ ius diuinum attingunt, ac subinde maiorem causam ad illam postulari, Soto vero lib. 7. de iust. q. 4. ar. 3. §. *hoc autem*, quæsitum hoc de voto proponens, putat non habere vnum responsum: nam interdum lex difficilius relaxatur, quã votum, interdum vero è contrario. Hæc ergo quæstio supponit aliam, quam tractaui l. 1. de voto, cap. 3. quæ sit maior obligatio, legis humanæ, an voti, & dixi pro maioritate qualitate interdum vnam, interdum aliam esse grauiorem, ita ergo dicendum est de causa dispẽsationis: nam vbi fuerit maior obligatio, ibi maior causa postulatur.

16. *Vbi fuerit maior obligatio maior causa requiritur ad dispẽsationem.*

Absolutè præterea interrogatio scilicet quam grauis causa sufficiat, vel quomodo possit de illa iudicium ferri, non potest etiam certa responsione definiri, sed prudentis arbitrio definienda est, vt etiam de voto dixi. Capita verò, seu loca, ex quibus hæc causa sumenda est, numerantur à Gratiano in §. *non sit igitur*, 1. q. 7. dicente, *Pro tempore, pro persona, intuitu pietatis, necessitatis, vel vtilitatis, & prouenturi rei*, quæ per discursum totius quæstionis variis canonibus comprobat. Sed si attentè considerentur, omnia continentur in illis tribus capitibus, *nec. sitas, vtilitas, & pietas*, hæc secundum alias circunstantias variantur. Nam temporis conditio facit, vt tunc occurrat necessitas, vel vtilitas, & idem suo modo est de conditione personæ, & rei euentu, sub quo continetur quælibet occasio, & ad hæc etiam reducitur opportunitas loci: nã ex his omnibus consurgere solet necessitas, vel vtilitas, vt ex se constat, & ex decretis à Gratiano ibi inductis, & ex c. *fraternitas*, d. 34. & optimè ex c. *necesse est*, dist. 29. c. *ipsa pietas*, 23. q 4. & in vniuersum loquendo, interdum hæc causa potest sufficienter oriri ex vno, vel altero capite, aliquando vero ex multis simul: nam singula, quæ non possunt, simul collecta iuuant, vt constat.

17. *Dispensatio iuris publici & priuati, quando dicitur.*

Atque ex hac numeratione causarum colligi possunt tres aliæ diuisiones dispensationis. Prima est in illam, quæ est boni publici, vel priuati. Sicut enim lex licet sit propter commune bonum, nihilominus interdum est iuris publici, interdum priuati, vt supra tradidimus: ita dispensatio, quando pro immediata causa habet publicam vtilitatem, dicitur iuris publici; quando vero est proxime propter vtilitatem personæ petentis dispensationem, dicetur iuris priuati. Vnde etiam colligitur, quomodo intelligendum sit, quod D. Thom. dicta q. 95. ar. 4. ait, ad fidelitatem dispensatoris pertinere, vt intentionem habeat ad commune bonum, indicare enim videtur, necessarium esse ad iustam dispensationem, vt causa eius sit necessitas aliqua publica, vel communis vtilitas. Vnde Soto dicto art. 3. intulit, dispensationem non posse esse iustam, nisi in commune bonum cedat; nam sicut lex pro communi bono constituitur, ita pro illo dispensanda est. Et Panormit. in cap. *de multa*, de præbend. n. 8. referens eundem locum D. Thomæ ait, dispensationem non propter priuatam causam, sed propter publicam debere concedi. Ac denique Tridentinum sess. 25. c. 18. de reform. leges dicit tantum debere relaxari, vt communi vtilitati satisfiat.

Non est autem intelligendum, ad iustam causam dispensationis necessariam esse, vt immediatè pertineat ad commune bonum, satis enim est, vt immediatè contineat tale bonum illius personæ, cum qua dispensatur, vel propter quam dispensatur, quod redundet in commune bonum: nam bonum partis in bonum totius corporis redundat, quod patet ex vsu, & ex ratione, quia legislator ita debet communi bono prospicere, vt etiam habeat curam singulorum quoad fieri possit; ergo ita etiam debet dispensare obligationem legis, vt necessitatibus singulorum subueniat, saluo communi bono, & ideo rectè dixit Grat. dispensationem concedi pro tempore, & persona. Et D. Thomas dixit dispensationem rectè dari, quando lex quæ communitati expedit, huic personæ non expedit propter periculum mali, vel impedimentum maioris boni; tunc ergo subuenire per dispensationem, redundat in commune bonum, & ita est iustum; erit autem iniusta dispensatio, si sit propter priuatum commodum, quod in commune bonum non redundat. 18. *Quo sensu debet dispensare bonum commune.*

Secunda diuisio dispensationis, quæ ex dictis colligitur, est in voluntariam, & necessariam, seu iustam, & debitam, vel non debitam, licet iustam. Aliqui enim authores in hoc nihil distingunt, sed quotiescumque intercedit iusta causa dispensandi, putant, dispensationem esse debitam. Ita Sylvest. verb. *dispensatio*, q. 1. & hoc sequuntur aliqui Canonistæ in c. *at si clerici*, §. *de adulterio*, de iudic. & fauet Gloss. in c. *domino sancto*, d. 50. verb. *necesse*, quæ prius colligit ex illo textu aliquã dispensationem esse debitam, postea verò generaliter infert *peccare Episcopum negando dispensationem, vbi patet ratio dispensandi*, & sequitur ibi Turr. n. 9. Qui tamen in c. *cum constituerentur*, 50. d. nu. 9. triplicem distinguit dispensationem, debitam, prohibitam, permissam. Et nihilominus subiunguit, omnem dispensationem, quę ex iusta causa datur, esse debitam. Quã distinctionem, ac doctrinam sequuntur Anton. 1. p. tit. 17. §. 20. Rosel. verb. *dispensatio*, n. 4. Videtur tamẽ repugnantiam inuoluere cum tertio membro distinctionis. Quia non dicitur dispensatio permissa per modum actus illiciti, sed quæ non datur per modum iuris, ac legis, sed ex misericordia in casibus permissis & non præceptis in iure, vt idem cum Archid. exponit: at dispensatio talis licita est, ergo habet iustã causam. Vnde videtur esse aliqua æquiuocatio in verbis illis, quia non est verisimile, in verbis tam paucis dici contradictoria. Videtur ergo Turr. tacitè distinguere causam iustam, id est, ex iustitia obligantem, à causa honesta ex misericordia, vel pietate, aut rationabili liberalitate. 19. *Dispensatio voluntaria & necessaria quando dicitur.*

Sit ergo certum, non omnem dispensationem, quæ potest licitè concedi, esse debitam ex iustitia, vel præcepto, aliquando tamen esse posse. Ita Panormitan. Deci. Fel. & alii in dicto c. §. *de adulteriis*, Idem Abbas in cap. *consilium*, de obseruat. ieiun. num. 4. & in cap. *ex parte*, de consuet. in fine. Qui authores specialiter aduertunt, iustam, seu rationabilem dispensationem aliquando esse debitam, tanquam supponentes pro certo, non semper esse debitam, & ita etiam dixit Gloss. in cap. *dispensationes*, 1. q. 7. dispensationem non esse 20. *Dispensatio, quæ licitè sed potest, aliquando debetur ex iustitia, aliquando non.*

esse ius, interdum tamen esse debitam. Idem repetit eadem Gloss. in cap. *exigunt*, eadem causa, & quæstione. Idem Roderic. tom. 1. q. 24. art. vlt. in fine, Sanct. l. 3. de matrim. disp. 10. q. 1. qui alios referunt. Et potest satis colligi ex Trident. sess. 14. cap. 7. de reformat. vbi in casu per se iusto, vt est occisionis alterius in propriæ vitæ defensionem, dicitur esse dispensatio quodammodo indebita. Potest etiam facile probari explicando titulos, ob quos potest dispensatio esse debita, extra quos non erit debita, licet possit esse iusta.

Roder. Sanch. Trident.

21. Dispensatio debita ex præcepto.

Primo ergo potest esse dispensatio debita ex iuris præcepto, vt quoties assignando aliquam causam dispensationis, vtitur verbis præceptiuis ordinando, vt existente tali causa concedatur dispensatio, quod maxime fieri solet in dispensationibus circa pœnas post condignam satisfactionem, vt in dicto cap. *dominosancto*, vbi id notant Gloss. & Turr. Item Gloss in c. *si quis*, & cap. *eademnandum*, dist. 50. propter verbum, *debet*, quod est in textu, quod non cogit, sed considerandæ sunt alia verba, & materia. Quando vero lex solum concedit, vt possit dispensari, non est debita dispensatio, vt notatur in dicto §. *de adulteris*, ex ipso textu. Intelligendum autem hoc est permissiuè, seu negatiue, id est, ex vi illius concessionis non esse debitam dispensationem, non tamen absolutè, vt non possit esse aliunde debita: Quia sæpe denotatur per illum modum loquendi concessio potestatis, non vero excluditur obligatio, si aliunde oriri possit, vt notatur in c. *cum ex eo*, de elect. in 6. per ipsum textum. Secundo potest esse debita dispensatio per præceptum ab homine, vt in dispensationibus, quas concedit Pontifex remittens causas ordinarijs, vel discreto confessori, mandans, vt dispensent, si preces veritati nitantur, tunc enim impleta conditione dispensatio debita est.

Gloss. Turrecr. Gloss.

22. Dispensatio debita ex natura rei vel existio. Gloss Turrecr. Panorm.

Tertiò ex natura rei potest esse debita de iustitia dispensatio, quando est necessaria ad commune bonum, vel vitandum publicum scandalum, vel quid simile. Ita notatur in dicto c. *vt constitueretur*, per illū textum, vbi Gloss. & Turr. supra, Panormitan. & alij supra citati. Quartò potest esse debita dispensatio ex officio, ac subinde ex iustitia, vbi fuerit necessaria ad spirituale bonum postulantis, vel ad vitandum graue periculum animæ. Ratio est, quia Prælatus ex officio tenetur prouidere in his casibus saluti subditi, & hoc maxime sentiunt authores primo loco citati; huiusmodi enim (vt existimo) vocant *iustam causam dispensationis*. Quinto aliquando, licet causa nō inducat debitum iustitiæ, potest inducere debitum charitatis & misericordiæ. Aliquando enim dispensare est op⁹ misericordiæ; ita enim interdum iura loquūtur c. *postulasti*, de Cler. excomm. ministr. at opus misericordiæ interdum est debitum, quando proximus grauiter indiget, & sine dispendio potest illi concedi; ergo. Vnde tandem fit, vt extra hos casus possit esse iusta dispensatio, & non debita. Patet, quia potest esse ex misericordia, vel liberalitate sine graui necessitate subditi, & sine præcepto positiuo; ergo erit iusta, quia ratio misericordiæ cum concessione iuris positiui, illam iustificat, & non erit debita, quia nec iure naturæ nec ex præcepto humano. Confirmatur, quia priuilegium sæpe est iustum hoc modo, & non debitum; ergo & dispensatio. Denique hæc dispensatio dicitur in iure gratia, vt authores supra citati aduertunt.

Dispensatio debita ex misericordia

23. Causa iusta aliquando non excusat a lege obligatione.

Vnde etiam intelligitur, quod supra etiam dixim⁹ posse dari iustam causam dispensationis, quæ per se non sufficiat ad excusandum ab obseruatione legis. Et consequenter etiam sequitur, si existente tali causa, subditus petat dispensationem, & illi denegetur, non ideo posse statim agere contra præceptum, quia sola iusta causa non excusat, & ideo non requiritur tantum dispensatio petita, sed etiam obtenta, quia alias nō tollitur vinculum legis. Atq; hoc maxime locum habet in dispensatione non debita ex iustitia, etiamsi sit debita ex sola charitate, vel misericordia. De dispensatione autem debita ex iustitia posset quis dubitare, sed quia illa iustitia non est propriè commutatiua respectu particularis subditi, sed est respectu communitatis, vel legalis, & communis; ideo per se loquendo, & pro regula statuendum est, etiamsi dispensatio sit debita de iustitia, vel præcepto, & denegetur, non posse subditum contra legem agere, quia iniustitia Prælati non tollit legis vinculum. Quare si lex est superioris, & inferior abutitur potestate sibi concessa, ad superiorem recurrendum est (si non est periculum in mora) qui poterit compellere, vt dispenset, vt docet Panormitanus in ca. *pastoralis*, de appellat. num. 17. Quomodo autem sit recurrendum, an per appellationem, vel implorando officium eius, & supplicando, tractant Iuristæ supra allegati, ad eos enim pertinet. Veritas autem est hanc non esse materiam appellationis, sed supplicationis. Quòd si sit periculum in mora, & graue nocumentum immineat, tunc epikia vti licebit, interpretando voluntatem superioris, quando materia est capax illius: Nam iuxta doctrinā supra datam, etiam hoc posset licere ante petitam dispensationem à proximo Prælato, si peti non posset sine eodem detrimento. At verò si sit Princeps supremus, qui negat dispensationem, quæ iudicatur debita, standum est iudicio, seu voluntati eius, nisi nocumentum tam graue immineat, vt non possit lex humana obligare cum tanto discrimine, quia extra hanc necessitatem lex non relaxata per dispensationem semper obligat.

Panorm.

Tertia diuisio dispensationis, quæ ex dictis colligitur, est in eam, quæ attenta ratione legis, ab intrinseco necessaria vel iusta est, alia, quæ solum per extrinsecam causam iustificatur. Intrinsecam causam appello, quæ directe opponitur obseruationi legis, illi impedimentum afferens; vel grauem, & onerosam reddens eius obligationem. Extrinsecam autem appello, quæ ab alijs circunstantijs extrinsecis sumitur, vt ex nobilitate personæ, ex meritis eius, vel aliis similibus occasionibus. Prius ergo genus causæ sine dubio est maximè proprium, in quo principaliter debet attendi, an ratio legis saltem negatiuè cessauerit in tali persona: nam si cessat, licet per se non sufficiat, vt lex non obliget, nec etiam vt per dispensationem tollatur, si nulla alia ratio suppetat, tamen suppositā illa cessatione causæ finalis legis in particulari, quælibet ratio adiuncta vtilitatis, vel pietatis, etiamsi nimis grauis non sit, sufficere poterit ad honestandam dispensationem, vt sentit Soto dicta quæstione septima articulo vltimo §. *sed arguis*, ponens exemplum in præcepto ieiunij. Si verò ratio seu finis legis in tali persona non cessauit, maior quidem causa necessaria erit, tamen etiam poterit esse intrinseca, vt est debilitas corporis ad ieiunandum, etiamsi aliàs indigeat ieiunio ad corporis macerationem, &cæt.

24. Dispensatio ex causa intrinseca, vel extrinseca quando dicitur.

Posterius verò genus causæ, quod extrinsecū appellaui, etiam conferre potest multū: imò interdum esse sufficiens, vt notauit Panorm. in cap. *innotuit*. de elect. n. 5. per illum textum, in quo *personæ scientia morum honestas, bona fama*, considerantur ad honestandam dispensationem. Et addit Panorm. solam prærogatiuam meritorum posse sufficere ad inducēdum Principem ad dispensandum, licet non cōcurrat Ecclesiæ necessitas, vel vtilitas, vtiq; proxime: nam remote, & vltimate personæ merita vel sunt vtilia Ecclesiæ, vel illorum remuneratio in magnam Ecclesiæ vtilitatem redundat. Et sic etiam D. Thom. 2 2. q. 63. a. 2. ad 2. dixit, conditionem personæ, quòd diues sit, interdum considerari ad dispensationem, ob communem vtilitatem. Et sic etiam Concil. Trident. dicto c. 18. sess. 25. dixit, in dispensando habendum esse, *rerum, personarumque delectum*, & in sess. 24. cap. 5. de reformat. inter causas dispensandi ponit, *nobilitatem perso-*

25. Causa extrinseca quando est sufficiens. Panorm.

D. Thom.

Conc. Trid.

personarum, quod etiam in iure frequens est. Aliquando vero dispositio personæ confert etiam ad intrinsecam rationem dispensationis, vt in c. 1. qui cleri. vel vouent.

26. *Dispensatio semper requirit aliquam causam saltem extrinsecam.*

Denique ex his patet responsio ad tertiam rationem dubitandi in principio positam; dico enim, dispensare in lege sine causa iusta, non solum esse malum, quia prohibitum, sed ex se, & ex natura rei, ac subinde semper esse malum: namque declaratum est, contra quam virtutem sit illa malitia. Solum superest, vnum verbum addere de consuetudine concedendi aliquas dispensationes sine causa. Dici autem in primis potest, concedi quidem sine causa intrinseca, non tamen sine aliqua causa saltem extrinseca, considerata ex parte legislatoris ad ostendendam benignitatē suam, vel misericordiam in occasione opportuna. Deinde dicitur, licet non antecedat causa, per ipsam dispensationem, & modum eius sæpe consummari: nam quando datur dispensatio sine causa, imponitur aliqua satisfactio, vel multa in pium opus, vel in aliam communem Ecclesiæ vtilitatem, per quod opus consurgit causa dispensationis, quæ tunc fit per modum commutationis, sicut etiam in 4. tomo, disputation. 54. in concessione indulgentiarum fieri diximus. & in dispensationibus id notauit Ledesma 2. part. 4. quæst. 17. artic. 3. in vltimis verbis eius, dicens, ad iustam dispensationē non semper requiri causam intrinsecam ex parte eius, cui conceditur, sed sufficere extrinsecam, vt eleemosynam, aut contributionē aliquam in subsidium belli contra hostes Ecclesiæ, vel aliud simile pium opus.

CAPVT XIX.

Vtrùm dispensatio legis humanæ sine iusta causa data valida sit.

1. *Inferior in lege superioris sine iusta causa non potest validè dispensare.*

Distinguere in primis oportet inter dispensationem datam à legislatore in lege sua, & datam ab inferiori in lege superioris. Nam de hac posteriori omnes fatentur, datam sine causa non solum esse illicitam, sed etiam esse inualidam, quia excedit potestatem dispensantis; non enim est efficax voluntas inferioris ad tollendum effectum per superiorem voluntatem constitutum, nisi quatenus ab ipso superiore est concessum: non est autem verisimile esse concessū, vt hoc possit inferior sine causa. Et ideo tunc inferior excedit formam mandati, & operatur sine potestate, & ideo actum nullum facit. Quod latiùs probaui l. 6. de voto, c. 17. vbi sufficienter auctores allegaui, & omnes statim allegandi in hoc conueniunt. & ideo nō est necesse in hoc immorari.

2. *Quæ cognitio causæ requiratur ad validitatem dispensationis.*

Solum oportet aduertere, communiter Iurisperitos docere, necessarium esse ad valorem dispensationis ab inferiori datæ, vt dispenset, causa cognita. Sed hoc dupliciter potest intelligi. Primò de cognitione iudiciali causæ, id est, vt secundum ordinem iuris de illa inquiratur, & ea probetur. Alio modo potest intelligi de cognitione causæ, quæ in re sufficiens sit, quacunque via, seu diligentia adhibita. Quod igitur ad forum conscientiæ spectat, censeo hanc posteriorem cognitionem sufficere, quia ex natura rei sufficit, & nullum est ius positiuū annullans dispensationem datam non seruata forma iuridica in cognitione causæ. Cuius signum est, quia non solum in dispensationibus inferiorum, sed in dispensatione supremi Principis requiri solet cognitio causæ, vt patet ex Tridentino sess. 25. cap. 8. & tamen constat apud omnes in dispensationibus Pontificijs non requiri illam formam cognitionis causæ, vt valide sint. Igitur solum potest illa forma esse necessaria, vt in foro exteriori censeatur valida dispensatio, quia vbi non præcedit illa causæ cognitio, surreptitia præsumitur dispensatio, vt idē Tridentin. dixit, Imo existimo posse hanc præsumptionem elidi in foro externo, si sufficienter probetur causam legitimam interfuisse, quia tunc per sufficientem probationem constabit in foro externo, dispensationem esse validam; ergo nulla ratio superest, cur possit nulla præsumi, aut pronuntiari, neq; etiam cur possit irritari, quia nullum est ius, q̄ hoc præcipiat, vel quod talem pœnam imponat.

3. Hoc ergo supposito, difficultas est de dispensatione Principis in lege sua, & eadem est de quocunque legislatore in sua lege, etiamsi supremus simpliciter non sit, quia eandem proportionem seruat ad legem suam. Videtur ergo talis dispensatio semper esse nulla. Primò, quia semper est iniusta, vt supra probatum est: ergo semper est nulla. Probatur consequētia, quia lex iniusta non est lex: ergo nec dispensatio iniusta est dispensatio, iuxta dictum Bernardi l. 3. de consid. cap. 4. in fine, vbi numeratis causis iustæ dispensationis, ait, *Cùm nihil horum est, non planè dispensatio, sed crudelis dissipatio est.* Secundò talis dispensatio, etiam excedit potestatem dispensantis: ergo est nulla. ergo actus sine potestate factus nullus est. Antecedens patet ex suprà dictis, quia superior dispensans etiam in lege suâ non operatur vt dominus, sed vt dispensator fidelis, & prudens. ergo operatur per potestatem à supremo rectore, ac legislatore Deo concessam, sed non minus Deus, imò multò magis, quam humanus Princeps, præsumitur dare suam potestatem adstrictam legibus iustitiæ, & illius & formam postulare tanquam essentialem in actu talis potestatis, quia *quæ à Deo sunt, ordinata sunt*: multò certè magis, quam ea, quæ sunt ab humano Principe, & ideo dicitur Deus non dare potestatem in destructionem, sed in ædificationem. 1. Corinth. 10. ergo illa dispensatio, quæ dissipatio est, & in destructionem, non est à potestate data à Deo, ac subinde est nulla.

4. Tertiò, illa dispensatio non reddit tutum dispensatum, si de defectu causæ illi constet: ergo non est valida. Probatur consequentia, quia si esset valida, tolleret obligationem legis, & sic redderet subditum tutum in conscientia, quia non violaret legem. Probatur autem antecedens, quia non obstante tali dispensatione peccat subditus, vtendo illa, vt fere omnes fatentur: ergo non est tutus. Respondet Caiet. peccare quidem, non tamen contra obligationem legis positiuæ, quæ per dispensationem ablata fuit, sed contra legem naturæ præcipientis vniformitatem partis cū toto corpore. Sed contra: nam lex naturę non obligat ad vniformitatem in opere, in quo non est vniformis obligatio, sed posita dispensatione valida, iā non est vniformis obligatio respectu talis operis: ergo nec ius naturæ obligabit ad seruandam vniformitatem in illo, vel si obligat non obstante tali dispensatione, signum est, non esse validam illam dispensationem. Quartò si Princeps posset valide dispensare cum subdito sine causa, & pro sua voluntate: ergo multò magis secum, quia sicut voluntate sua posita est lex respectu aliorum, ita & respectu sui: ergo eadem absoluta voluntate poterit à se obligationem talis legis auferre, qua potest à subdito. At consequens est falsū, alias nunquam Princeps obligaretur illa lege, quia obligatio, quæ sine causa, & propria voluntate tolli potest, nulla profecto est, vel nullius momenti, vt suprà argumentabar.

5. Propter hæc, vel similia argumenta aliqui dixerunt, dispensationem datam, etiam à Papa in lege canonica esse nullam, nullumq; effectum habere, ac subinde æquè peccare subditum, non seruando legem post illam dispensationem, ac si illam non haberet, & si lex irritet actum, etiam fore æquè irritum post dispensationem. Ita tenet Fortun. Gar. in l. *Gallus*, §. *& quid si tantum*, ff. de lib. & posthum. sequitur Mendoz. de pactis, lib. 1. q. 2. num. 35. & in foro conscientiæ idem esse dicendum, censuit Loazes de matrimon. Reg. Angli, dub. 4. num. 14. & 15. & quando dispensatio affert prę iudicium tertio, idem censuit Mincha. lib. 1. quæstionum illustr. cap. 25. num. 16. & cap. 26. nu. 26. de cuius sententi-

sententia dicam, soluendo argumenta. Ex Theologis vero solus Vasq. inclinat in hanc sentẽtiam 1. 2. disp. 178. cap. 4. quanuis in fine dicat alijs iudicium relinquere. Refert etiam pro hac sententia Glossam, Iaf. & alios asserentes, talem dispensationem non reddere tutum in conscientia eum, cum quo dispensatur, sed illi in alio sensu locuti sunt, vt in solutionibus argumentorum dicam.

6. *Dispensatio in lege sua est valida sine causa iusta.* Nihilominus dico, talem dispensationem esse validam, ac subinde habere illum effectum, ad quem datur. Hanc assertionem nunquã satis expressit D. Thõ. indicat tamen in eo, quod solum vbiq; dicit, peccare legislatorem sine causa dispensendo, vel non debere dispensare sine causa, vt patet 1. 2. q. 97. art. 4. & quodlibr. 4. artic. 13. & sæpe alias. Alij vero Theologi, qui quæstionem attigerunt, in hac assertione conueniunt, vt Caietan. dicta q. 96. art. 5. Soto dicta quæst. 6. art. 3. & alij nouiores Theologi tam generatim ad dictam q. 97. D. Thomæ ar. 4. quam in particularibus locis, quos congerit Sancius supra n. 24. vbi etiam refert Summistas, & Iurisperitos quamplures. Maxime vero tractari solet in c. *quia in Ecclesiarum*, de constit. vbi videri possunt Deci. num. 17. & Felin. num. 15. & in §. *de adulterijs*, sub cap. *at si clerici*, de iudic. & in c. *de multa*, de præbend. & in cap. *ad monasterium* de stat. monach. & in cap. *non est*, de voto. Quibus locis videri præcipue possunt Innoc. & Panormit. & alij allegati capite præcedenti in principio, & præsertim Cou. in 4. 2. p. cap. 6. §. 9. n. 8. & sequent. & Gigas de pension. q. 6. n. 9.

Dispensatio vis ab auctore legis pẽdet. Fundamentum huius assertionis est, quia lex pendet ex voluntate imponentis illam: ergo si ipsemet voluntate sua fert illam respectu alicuius, re ipsa ablata manet, licet fortasse superior peccet auferendo. Nam vt Glossa dicit, in lege *relegatum*, ff. de pœnis, vt lex non obliget, est in Principe pro ratione voluntas, quia à voluntate eius pendet lex, vt in fieri, ita & in conseruari. Confirmatur: nam hac ratione, licet Princeps abrogando legem sine causa, peccet. nihilominus subditi iam non obligantur lege, quia in effectu pendet à voluntate legislatoris: ergo idem, si ex parte tantum respectu alicuius tollat legem. Declaratur etiam, nam si dispensatio non esset cum vna persona tantum, sed cum tota communitate, pro vna, vel altera vice, re vera esset valida dispensatio, quia esset ablatio præcepti pro tali die; ergo idem est, si fit ablatio præcepti pro tali persona. Item si à principio Princeps tulisset legem, excipiendo ab illa Petrum vel Paulum, illi nunquam essent obligati lege, quia de facto illis nunquam est imposita, siue legislator cum ratione exceperit, siue non. ergo idem est, si semel posita auferatur. Denique confirmatur, quia absolutio à censura data iniuste, & sine causa ab auctore censuræ, valida est, c. *venerabilis* §. *sane*, de sentent. ex communic. in 6. ergo idem est de dispensatione: nam quoad hoc par est ratio.

7. Vt autem hoc fundamentum solidius appareat, obijci contra illud potest, quia interdum est in potestate voluntatis habere, vel non habere actum, & impedire effectum eius, vt in voluntate mea est promittere, vel non promittere, non est autem in potestate mea promittere, vel non me obligare. Sic ergo licet in voluntate legislatoris sit ponere vel auferre legem, tamen si vult per legem obligare totam communitatem, non potest, etiamsi velit eximere aliquem ab efficacia legis sine causa. Quia lex per se primo respicit communitatem, & ideo quandiu durat, necessario, & quasi naturaliter, seu ex vi iuris naturæ obligat omnes, qui sunt de communitate, & vniformiter participant causam, seu rationem legis: ergo exemptio ab illa obligatione, iam non potest effici sola voluntate, sed per potestatem dispensatiuã, quæ respicit causam. Nam quodammodo læditur ius naturale, sine causa diminuendo obligationem legis, perseuerante lege. In quo cernitur clara differentia inter abrogationem, & dispensationem legis: nam per abrogationem tollitur omnino lex, & ideo licet irrationabiliter fiat, valet, quia legem esse, vel non esse absolute pendet à voluntate legislatoris: at vero per dispensationem non tollitur lex, sed manente lege per talem dispensationem fieri tentatur, vt obligatio legis non vniformiter descendat ad eos, in quibus eadem causa, & ratio reperitur, quod est contra legem naturalem; & ideo non ita pendet ex nuda voluntate legislatoris, etiam vt factum teneat, sed oportet, vt inæqualitas, vel disparitas sit in causa. Et hanc obiectionem confirmant duæ rationes in principio factæ. Et per eandem videntur facile dilui exempla pro assertione adducta. Nam de abrogatione iam dictum est, non videri similem rationem. Idemq; videtur de absolutione, quia non est actus, qui versetur circa communitatem sed circa particularem personam. In alio vero exemplo poterit facile negari quod in eo supponitur.

§. *Lex non sit regula indiuisibilis, sed extensionem habet.* Hæc vero obiectio supponit, legem esse aliquam in diuisibilem regulam, quæ semel posita necessario, & quasi naturaliter obliget omnes, ita vt non possit ab aliquibus auferri, etiamsi pro communitate permaneat. Hoc autem falsum est: nam hæc regula re vera non est nisi voluntas legislatoris: nam illa eadem est ipsa lex, vel certè ab illa omnino pendet obligatio legis. Voluntas autem legislatoris libera est, in obligando tam communitatem totam, quam singulos de communitate, & ita ex parte obiecti non est indiuisibilis, sed extensionem habet, ratione cuius potest per seuerare circa communitatem obligando illam, & mutari circa vnum, vel alium de communitate, nolendo illum obligare. Quod manifestè patet, quia etiam dispensatio ex causa supponit hanc extensionem ex parte obiecti, & partialem diminutionem (vt sic dicam) ex parte voluntatis obligandi; ergo quod attinet ad possibilitatem potest eodem modo mutari, seu diminui voluntas legislatoris, etiã sine iusta causã solum cum hac differentia, quod mutatio ex iustã causa est licita, sine causa autem erit illicita. Nihilominus tamen suum effectum habebit, quia voluntas superioris dispensantis absoluta est, & efficax, vult autem tollere obligationem ab eo cum quo dispensat; ergo tollet illam. Probatur consequentia, quia nihil est, quod irritam faciat illam voluntatem dispensantis, quia nec datur ius positiuum irritans illam, nullum enim assignari potest, maxime respectu supremi legislatoris: nec etiam iure naturæ ostenditur irrita, vt patebit facile respondendo ad argumenta. Et declaratur optime argumento facto, si à principio feratur lex, excipiendo aliquem indebite à vinculo legis, tunc enim aut tota lex erit nulla, quod verisimile nõ est, aut exceptio erit valida, quia non minus fit per absolutam voluntatem legislatoris, quam ipsamet lex. Et idem etiam confirmat exemplum de abrogatione legis vtilis sine causã facta: nam certe non est minus iniusta, imo magis quam dispensatio iniqua, & nihilominus facta tenet. ergo etiam dispensatio. Neque obstat differentia assignata, quia licet facta dispensatione maneat lex, non tamen æque integra sicut antea sed vulnerata. Quod si contrarium assumitur in differentia assignata, falsum est assumptum, & in illo petitur principium, quia licet lex maneat circa communitatem, non sequitur necessario manere circa singulos de cõmunitate, in quibus eadem ratio reperitur, quia hoc pendet ex libera voluntate legislatoris, siue iusta, siue iniusta.

9. Vnde ad primum argumentum concedo, talem dispensationem esse iniustam, & nego, inde consequi esse nullam, quia multa iniuste fiunt, quæ nihilominus facta tenent, donec annullentur. Quod maxime locum habet in his, quæ tantum sunt contra iustitiam legalem (vt ostendit exemplum de iniqua abrogatione legis) vel contra solam distributiuam, vt patet in electione digni, prætermisso digniori, quæ valida est

da est licet sit iniusta. Vel etiamsi actio sit contra iustitiam commutatiuam, potest esse valida, si iniustitia potest aliter tolli, quam per actus nullitatem, vt patet in venditione rei iniusto pretio citra dimidiam. Hæc autem omnia habent locum in præsenti, quia dispensatio sine causa per se tantum est contra iustitiam distributiuam, vel remotè contra legalem, & quatenus est contra obligationem iustitiæ commutatiuæ ratione officij, debet retractari; quandiu vero non reuocatur, valida permanet. Vnde mihi valde probabile est, quod licet illa dispensatio sit valida, semper tenetur legislator illam licentiam auferre, quia semper pendet ab eius voluntate, in qua perseuerare inordinatum est, durante eodem defectu causæ, quia semper repugnat communi bono, & obligationi officij.

Quomodo legislator tenetur licentiã datã auferre.

10. Addo præterea, interdum ex tali dispensatione sequi iniustum nocumentum tertij repugnans commutatiuæ iustitiæ, & tunc ex illo capite dispensationem posse esse inualidam, quia non potest dare licentiam ad actum iniustum, & quoad hoc tantum rectè æquiparatur dispensatio iniusta cum lege etiam iniusta. Oportet tamen aduertere, duobus modis posse nocumentum iniustum tertij coniungi cum dispensatione. Primò per actionem ipsius Principis, vt si Princeps sine causa eximat aliquem à lege tributi, & nihilominus à communitate exigat eandem pecuniæ quantitatem, plus iusto onerans reliquos, & hoc non est satis, vt dispensatio sit nulla, quia illa iniustitia nõ fit à subdito dispensato, neque est intrinsecè connexa cum dispensatione, sed fit ex iniusta voluntate Principis, & ab eodem debet resarciri, & non à subdito exempto, nisi ad talem iniustitiam cooperatus fuerit. Alio modo potest fieri iniustitia per actionem ipsius subditi obtinentis dispensationem, vt si ratione illius vendat rem cariùs, quam valeat secundum communem æstimationem, & tunc procedit, quod dictum est, dispensationem ex eo capite esse nullam.

11. Ad secundum respondeo, hanc dispensationem excedere potestatem iuris (vt sic dicam) non facti. Distingui enim debet duplex potestas in legislatore, vna est naturalis, volendi, vel nolendi, quam voco potestatem facti; alia superaddita, seu iurisdictionis ad obligandum alios. Dispensatio ergo sine causa data magis est à priori potestate, à qua habet subsistantiam, & valorem suum, quia superior volens sic dispensare, operatur vt dominus suæ voluntatis, & quoad hoc non operatur vltra suam potestatem, & hoc est satis, vt sit validus actus, etiamsi non sit secundum vsum debitum alterius potestatis iurisdictionis suæ. Nam si quis rectè aduertat, ille abusus talis iurisdictionis omissiuus potius est, quam actiuus (vt ita dicam:) nam qui vult dispensare, solum vult non obligare subditum sua lege, & ita potiùs vult non vti circa illam iurisdictione sua, quam vti, & ideo talis actus validus est, etiamsi sit extra talem potestatem, id est, extra positiuum vsum eius. Quia potestas iurisdictionis quoad vsum essentialiter pendet à voluntate habentis illam, & ideo vt non influat, vel non obliget, satis est, vt superior nolit sua iurisdictione vti, etiamsi malè faciat, non vtendo. Ita ergo se habet, cũ vult dispensare sine causa: nam licet verbum *dispensare*, significet per modum effectus positiui, re vera est priuatiuus, & ideo non tam propriè dicitur ille actus excedere potestatem iurisdictionis, quam deficere à debito vsu eius; actus autem habens similem defectum validus est ex vi absolutæ voluntatis, vt patet in abrogatione legis, & idem est in remissione pœnæ sine causa facta, & similibus.

Duplex potestas in legislatore.

12. In tertio argumento petitur, an liceat subdito vti in tali dispensatione; multi enim auctores negant, vt expressè Rebuffus in Practic. titulo de dispensatione ad plura beneficia, num 55. ait enim, nec Papam dispensantem sine causa esse tutum, nec dispensatum. Idem Couarr. supra vbi refert plures Canonistas ex supra allegatis, indicatque dispensationem hanc solum esse validam quoad tollenda impedimenta irritantia, vel inhabilitates legales, ita vt actus in virtute eius factus teneat, & in foro exteriori, & in re ipsa: non vero esse validam talem dispensationem quoad tollendam obligationem legis. & ideo non reddere tutam conscientiam dispensati. Existimo tamen, Couarruuiam non fuisse loquutum in hoc sensu, sed in alio intento à Caiet. quem allegat. Ita q; consequenter ad dicta certum est, dispensationem hanc esse validam, etiam quoad tollendam obligationem legis, de qua conceditur, vt expressè declarauit Caiet. dicta q. 96. art. 5. in fine. Et patet ex dictis, tum quia non minus pendet obligatio à voluntate legislatoris, quam alij effectus legis humanæ, quales sunt inhabilitates, vel irritationes actuum, tum etiam, quia nulla maior repugnantia potest in vno ostendi, quam in alio; tum præterea, quia multæ, dispensationes conceduntur in legibus prohibentibus sine irritatione, vel in legib⁹ pure directiuis, & nihilominus eodem modo censentur validæ, propter idem fundamentũ quod pendet ex voluntate dispensantis.

Hinc ergo necessariò sequitur, subditum sic dispensatum non peccare contra legem; in qua cum illo dispensatum est; quia ablata est illius obligatio, vt si erat lex de ieiunio, ablata fuit obligatio temperantiæ, & ideo non ieiunando, non est intemperans. Neque etiam dici potest inobediens, cum non agat contra voluntatem superioris. Quæ ratio in vniuersum probat legem illam tunc non obligare, quia obligatio legis humanæ nititur in illo principio, *obediendum est superioribus*, quod non habet locum vbi voluntas superioris deest; ergo nec obligatio legis; ergo nec peccatur contra illam: quoad hunc ergo effectum etiam est valida dispensatio. Nihilominus tamen Caietanus putat, subditum peccare, vtẽ do tali dispensatione, quia licet non agat contra legem humanam relaxatam, agit contra principium illud naturale, quod pars non debet discordare à toto sine causa. Quia turpis est pars, quæ toti non conuenit; est enim rationi dissonum, vt aliquis in communitate viuat, & non vtatur eodem iure cum alijs, sine iusta excusatione. Atque in hoc sensu loqui videntur Couarruuias, Rebuffus & alij antiquiores Canonistæ, quos ipsi referunt, dicentes, sic dispensatum non manere tutum in conscientia, & idem sequitur Nau. in summa prælud. 9. num. 14. qui hoc temperat, vt intelligatur de obligatione sub culpa veniali, non mortali, quod placet multis modernis, quos refert, & sequitur Sancius dicta disput. 18. nu. 12. & 13. & est valde probabilis opinio. 13.

Mihi verò probabilius videtur, in vsu talis dispensationis nullum esse peccatum, per se loquendo, ac sepcluso scandalo, prout tenet Angel. verb. *dispensatio*, n. 3. & Syluester quæsti 3. Soto etiam lib. 1. de iustitia, q. 7. art. vltim. in fine satis propensus est in eandem sententiam: nam eius ratio ad hoc tendit, quamuis postea solum concludat, cessante scandalo, non esse culpam peiorem, quam venialem. Absolute verò non esse culpam dixit Nauarrus in summa cap. 12. numero 57. citans Adrianum in 4. in materia de restitutione, & sequitur Aragon. 2. 2. quæst. 89. art. 9. in fine, & Medin. in summa lib. 1. c. 14. §. 10. Palacius in 4. dist. 15. disput. 8. column. 17. & distinct. 38. disput. 2. columna. 2. Gigas de pensio. quæst. 6. num. 13 & idem videtur sequi Felinus in cap. *ad audientiam*, 2. de rescrip. num. 4. vbi ita intelligit Innocentius, Cardinal. Speculator. & alios simpliciter dicentes, sic dispensatum manere tutum in conscientia. Ratio verò est, quia in primis subditus vtens tali dispensatione non cooperatur peccato dispensantis, sed vtitur effectu talis dispensationis, in quo effectu nulla est malitia. Imò licet fortasse subditus peccaret petendo dispensationem, licet postea illa vtatur, non prosequitur, vel

14. *Subditus vtens tali dispensatione non peccat, seq; tendo dispensationem iustam, & obtenta.*

vel quasi continuat prius peccatum, quod iam præterijt. In quo magnam inuenio differentiam inter dispensantem, & dispensatum sine causa: nam qui dispensauit, potest reuocare dispensationem, quoad vsum futurum, & tenetur id facere, vt suprà dixi, & ideo quoties sciens, & videns id non facit, quasi prosequitur prius peccatum, seu de nouo illud repetit, sicut dici solet de illo, qui furatus est, dum non restituit. At vero subditus postquam obtinuit dispensationem, siue in eo peccauerit, siue non, postea nō potest illam reuocare; imò nec̄ illi potest renuntiare semper, vt infrà dicam, & quanuis posset, non tenetur, quia nō spectat hoc ad officium eius, & ideo nullo modo perseuerat moraliter in peccato, si quod fortasse commisit, obtinēdo talem dispensationem, etiamsi illa vtatur, imò cum tali vsu stat vera pœnitentia prioris peccati. Et ex hac parte est mihi certū, non esse deformitatem grauem in illo vsu. Quod vero nec leuis, seu venialis sit per se, & ex obiecto, probatur, quia tunc ille subditus non potest dici turpiter agere discordando à toto in tali opere, quia etiam est dispar in obligatione legis, nec̄ apparet vnde oriatur obligatio ad tantam vniformitatem in opere, vbi est difformitas in obligatione legis. Item non apparet, cuius speciei esse possit malitia illius culpæ, quia non est contra iustitiam; vt per se notum videtur, nec etiam contra charitatem, quia secluso scandalo, nulla interuenit ratio talis obligationis. Est ergo verisimilius nihil peccare eum, qui secretè, & sine scandalo vtitur sua dispensatione, quando alioqui ille vsus, seu actus vtendi de se non est malus, & sit propter honestum finem, quia illud nec est nouum præiudicium legis, neque etiam bono communi præiudicat.

15. Quartum argumentum petit, an legislator ipse possit hoc modo secum dispensare validè in sua lege sine causa. In quo Caiet. suprà affirmat, & prorsus eodem modo censet de ipso legislatore, ac de subdito dispensato; aitenim non peccare postea contra legem suam, peccare autem contra naturalem obligationē, quam caput habet nō discrepandi à corpore. Et quidem Caiet. consequenter loquitur, supponendo, legislatorem obligari sua lege propriè, & per se, seu immediata obligatione legis positiuæ humanæ: nam tunc procedunt rationes suprà factę, quod talis obligatio efficaciter tollitur per absolutam voluntatem eius, qui illam posuit. Nihilominus tamen in vsu talis dispensationis necessario est constituenda differentia inter legislatorem, & subditum: nam in legislatore talis vsus peccaminosus est, etiamsi in subdito ponit esse sine peccato, vel licet demus in subdito esse peccatum veniale, in legislatore est mortale ex suo genere. Et ratio differentiæ sumitur ex dictis, quia superior peccat grauiter secum dispensando sine causa, vt supra ostendimus, & potest, consequenterque tenetur, illam dispensationem reuocare, & quoties voluntariè in ea permanet, peccatum illud prosequitur seu repetit, vt iam declaratum est. Vtendo autem tali dispensatione virtute illam confirmat, imo iterum illam sibi concedit; ergo saltē hoc titulo peccat mortaliter in illo vsu. Et in hoc est dispar ratio in subdito vt declaraui. Neque est mirum, quod in hoc sit maius grauamen Principis, quam subditi, quia Princeps tenetur ex officio, & ex iustitia distributiua vitare illā improportionem, quæ est in tali dispensatione, qua obligatione subditus non tenetur. Et confirmatur, quia alias vel nullius, vel paruimomenti esset obligatio Principis per suam legem, quia sola voluntate potest valide auferre à se obligationem illam, & postea non peccare, saltem grauiter, illam legem non custodiendo. Consequens autem est contra superius dicta l. 3. cap. vltim. Quamuis ergo dicatur illa dispensatio valida, quia dum durat, aufert vinculum legis, iuxta prædictam opinionem: nihilominus non transit in factum (vt sic dicam) omnino præteritum, sed semper pendet ex voluntate ipsius Principis, qui potest, & debet illam retractare, & ideo in vsu illius nō minus peccat, quam in eiusdem dispensationis vsurpatione. Et idem dicendum est iuxta hanc sententiam, si Princeps à principio ferret legem, animo obligandi alios, & non seipsum: nam exceptio de facto valida esset, peccaret tamen grauiter in illa voluntate, & semper teneretur eandem retractare, & ob id semper grauiter peccaret, non contra ipsam legem positiuam, sed contra naturalem.

Caiet.

Litt. subditus non peccat, peccat tamen legislator secum ipse dispensando, & ea dispensatione vtendo.

16. Id vero, quod hæc sententia supponit, nimirum, obligari Principem sua lege ex vi suæ voluntatis difficillimum creditu est, quia obligatio legis, quatenus fundatur in voluntate ferentis illam, est obligatio manans ab imperio. Vnde est obligatio subditi ad superiorem, hæc enim relatio est intrinseca proprio imperio morali. Vnde licet dicatur quis sibi ipsi imperare physicè se mouendo, seu impellendo, non tamē moraliter se obligando, sicut etiam promittendo, vel contrahendo non potest se obligare sibi, sed alteri. ergo etiam in præsenti non potest illa obligatio legislatoris per legem suam à propria eiusdem voluntate manare. Et confirmatur: nam obligatio legis humanæ, vt est ab humana voluntate, est obligatio obedientiæ, vel saltem illam intrinsece includit, seu in illa radicatur, non potest autem eiusdem ad se ipsum esse vera obedientia: ergo. Propter quod supra libro 3. cap. vlt. censui, hanc obligationem legislatoris ad opus præceptum per legem suam, suppositā voluntate ferendi talem legem, non pendere ex speciali voluntate eiusdē legislatoris comprehendendi seipsum sub tali lege, quia necessario obligatur, etiamsi nolit, ex vi legis naturæ præcipientis illi, vt obseruet illud medium virtutis, quod per legem suam statuit pro tota communitate, quando materia legis communis est, & vniformitatem postulat in capite cum corpore, vbi nulla ratio iusta exemptionis interuenit.

17. Hoc igitur veriori principio supposito, consequēter dicendum est, dispensationem, quam sibi legislator concedit in sua lege sine causa iusta, nullam esse, nullumque effectum in ipso iure habere. Probatur, quia per dispensationem datam sine causa non aufertur obligatio legis naturalis, sed obligatio Principis ad obseruantiam legis suæ est de iure naturali, & nō à voluntate humana: ergo noo aufertur per illam dispensationem: ergo valida non est. Et confirmatur, nam dispensatio data ab inferiori in lege superioris sine causa, non est valida, sed quando Princeps secum dispensat circa obseruantiam seu executionem suæ legis, non dispensat re vera in lege sua, quia non obligatur per illam vt sua est, sed dispensat in superiori lege, ergo nisi id faciat ex iusta causa, non erit valida dispensatio. Dices imo nec ex iusta causa valebit, quia non potest Princeps dispensare in iure naturali. Respondeo, negando sequelam, quia ipsum ius naturale dictat, Principem debere suam legem seruare, nisi ex iusta causa secum dispenset, quia non debet in hoc esse peioris conditionis, & magis ita seruatur debita proportio. Et confirmatur secundo, quia si à principio Princeps legem ferat animo non se obligandi sine causa, sed sola voluntate, nihilominus manebit obligatus ex vi legis naturæ, vt ostensum est; si autem ex iusta causa se eximeret, valeret exceptio; ergo idē in dispensatione.

Dispensatio quam legislator sibi concedit sine iusta causa nulla est, nullumq; effectum habet.

18. Atq; ita patet responsio ad quartum argumentum negatur enim sequela, nimirum, posse Principem sine causa valide se eximere ab obligatione, quam habet seruandi suam legem. Neque in hoc est æquiparandus cum subdito: nam in subdito obligatio manat immediatè, & per se à lege, & voluntate hominis qui potest illam efficaciter mutare quacunque ex causa: obligatio autem Principis non est per se à lege sua, sed à ratione naturali, eiusque auctore, & ideo, nisi Princeps auferat suam legem respectu communitatis, non potest sola voluntate propria auferre à se obligati-

Dispensatio sine causa in subdito valida est, non autem in legislatore.

ligationem, quę in ipso naturaliter resultat posita tali lege. Neq; mirum videri debet quod in hoc quodãmodo sit durior conditio Principis, quia etiam status eius requirit altiorem obligationem, cum non possit directe per suum ius humanum obligari, & ideo in Principe naturalis obligatio ad vniformitatem seruandam in legis executione, ex parte illius immediatè fundatur in dignitate, & officio suo, in subditis verò fundatur potius in obligatione legis positiuæ, vt suprà declaraui. Et ideo etiam est in Principe longè grauior illa obligatio seruandi conformitatem, quàm in subditis, quia & ad exemplum subditorum, & ad communem obseruantiam legis multo magis necessaria est.

19. Solùm superest in hac resolutione difficultas de effectu legis humanæ irritandi actus, seu, quod perinde est, inhabilitandi personam ad contractum, &c. nam sequitur ex dictis, si Princeps secum dispenset in tali lege sine causa, nihilominus actum eius non esse validum, quod verisimile non est; constat enim, contractum irritum iure positiuo, si scienter fiat à Principe, validum esse; imò eo ipso dispensare cum alio secum contrahente, vt valide contrahat, vt sumitur ex his, quæ tradit Nauar. in summ. c. 23 num. 108. Couar. in c. *quamuis pactum*. p. 1. §. 3. num. 5. Respondetur ergo negando sequelam, quia probabilius est, legem humanam non habere hunc effectum circa voluntatem, & personam ipsius legislatoris, quia ordinariè est pœnalis, vel quando talis non est, in hoc ei assimilatur, quòd includit quandam veluti coactionem voluntatis, quatenus eius consensus irritus fit, quod requirit efficaciam superioris voluntatis, nec potest fieri ab aliquo circa seipsum. Nec naturalis obligatio seruandi conformitatem extenditur ad hos effectus, quasi coactos, & violentos, sed solum versatur circa mores humanos, neq; plus dictat naturalis ratio. Imò licèt quis contendat, etiam personam Principis esse inhabilem, quando lex eius inhabilitat subditos ad aliquem contractum, nihilominus negare non possunt dispensando secum, etiam sine causa tollere à se illam inhabilitatem, quia nunquam est immediatè à lege naturali, sed à lege humana, sicut si Papa dispenset sine causa in impedimento habente obligationem ex naturali lege, & irritationem ex humana, valebit dispensatio quoad tollendam irritationem, licèt non valeat quoad obligationem auferendam. Exemplum est, si Papa dispenset sine causa cum Clerico in sacris, vt vxorem ducat, validum esse matrimonium, quamuis peccet mortaliter contrahendo illud, quia obligatio voti auferri nõ potuit per talem dispensationem; impedimentum autem irritans, quod merè humanum est, validè ablatum fuit, sine causa.

Nauarr. Couar.

20. Atq; ex his tandem concluditur, quid dicendum sit de dispensatione sine causa data à superiore in lege inferioris, an valeat, nec ne. Nam licèt ex maiori potestate videatur necessariò fore validam, aliunde ex diuersitate voluntatum videtur hoc difficile, quia non tam facile mutat quis voluntatem alterius, etiam inferioris, sicut suam. Dicendum verò est, hoc pendere ex modo superioris potestatis, quia si tantũ sit potestas superior quasi remota, quia videlicet, solum in gradu appellationis, vel supplicationis, aut alterius similis recursus potest versari circa subditos inferioris Prælati, tunc certe dispensatio non valebit, data sine iusta causa, quia tunc nulla est ratio recurrendi ad talem superiorem, & consequenter neq; illius iurisdictio ibi locum habet. Et ita dispensatio data ab Archiepiscopo in lege Episcopi sine causa, nulla erit. At verò si potestas superior se extendat immediate ad regimen subditi per modum causæ vniuersalioris etiam immediatè, tunc valida erit talis dispẽsatio Papæ in lege Episcopi, & dispensatio Generalis in præcepto Prouincialis, & sic de similib. Quia licet superior propriè non mutet voluntatem inferioris, potest mutare, seu tollere effectum eius per iurisdictionem superiorem, quæ de se non pendet ab inferiori. Sicut etiam potest talis Prælatus superior reseruare sibi immediatum regimen talis subditi. Quod semper intelligendum est, nisi eius potestas per aliquam legem limitata sit, & tunc, vt dixi, solum valebit dispensatio iuxta gradum, & modum concessæ potestatis.

Quomodo superior in lege inferioris dispensare possit.

CAPVT XX.

Vtrùm cessante causa dispensationis, cesset dispensatio, vel aliter interdum amittatur.

QVoniam in præcedentibus capitibus diximus, causam esse necessariam, vt dispensatio iusta, vel etiam interdum valida sit, consequenter oportet exponere, an huiusmodi causa adeò sit necessaria, vt illa cessante cesset dispensatio, quæ est effectus eius secundum regulam, *cessante causa, cessat effectus*, c. *cùm cessante*, de appellat. cum similib. Et hac occasione simul dicemus de omnibus modis, quibus potest dispensatio amitti: quam materiam (quæ latissima est) in hoc capite quasi remissiuè perstringemus, ne omnino prætermitti videatur: nam plenam disputationem in lib. 8. reseruamus, vbi commodius de priuilegio generaliter tractabitur, & ita poterit facilè ad dispensationem applicari, quæ parum à priuilegio differt, & lato modo sub illo comprehendi potest. 1. Distinctio inter indulta, breues, & facultates notanda.

Oportet autem in primis præ oculis habere distinctionem suprà datam inter indulta, breues, facultates, aut mandatum dispensandi, siue absolutè, siue sub illa conditione, *si preces veritati innitantur*, vel alia simili, & dispensationem ipsam. Nam illud indultum, licèt vulgò *dispensatio* appelletur, re vera non est dispensatio, vt suprà dixi, quia non relaxat legem, nec tollit vinculum per seipsum, seu ipso facto, sed requirit actionem hominis per quam fit dispensatio. Deinde in dispensatione ipsa oportet distinguere duos effectus suprà relatos, vnum immediatum, & per se, qui est relaxatio legis, auferendo vinculum, vel effectum eius, vt inhabilitatem, irritationem, &c. Alium remotum, & quasi per accidens respectu dispensationis, quia est executio eius, vt est contrahere, ieiunare, vel alium actum efficere per dispensationem concessam.

Ex quibus consurgit triplex status, in quo potest dispensatio existere, sub illa indultum dispensandi cõprehendendo. Primus est, quando iam indultum dispensandi est concessum, nondum tamen est dispẽsatio facta. Secundus est quando dispensatio est iam facta, & habuit suum proximum effectum, nondum tamen habuit remotum, neq; est executioni mandata. Tertius, quando iam est executioni mandata, sumq; vltimum effectum habuit. Quando ergo dispensatio ad hunc statum vltimum peruenit, nec cessare potest, cessante causa, neq; etiam potest amitti quocunq; modo. Vtrumq; potest facile probari, inductione, quia si dispensatio data est in gradu cõsanguinitatis ad contrahendum matrimonium, & matrimonium iam est contractum, clarum est, non posse cessare, aut reuocari dispensationem, & idem est in dispensatione circa ieiunia, vel similes actus, imò et in dispensationibus votorum. Intelligendum tamen semper est de dispensatione, quatenus ad illum statũ tertium peruenerit. nam contingit, dispensationem habere tractum successiuũ, seu habere posse plures effectus, vel actus, & quoad aliquos esse executioni mandatã, non verò quoad alios, & tunc partim est in tertio statu, partim in secundo, vel primo, & ideo solũ ex ea parte, qua peruenit ad tertium statũ, cõprehenditur sub prædicta regula; quoad alteram verò, quæ respicit futurum, comprehendetur sub sequentib. Et sic est facilis ratio assertionis, quia si dispensa-

2.

tio iam habuit consummatum effectum, ille non potest esse non licitè factus, vel validè iuxta exigentiam dispensationis, quia ad præteritum nō est potentia; ergo dispensatio quoad illum effectum nec cessare pot, nec amitti.

3. Potestq; hoc inductione simul & ratione ostendi. Nam si actus fuit merè transiens, & nullum relinquēs effectum, non potest amplius sub legem cadere, neq; indigere dispensatione. Item si fuit actus relinquens effectum permanentem, & irreuocabilem, vt est matrimonium, religiosa professio, & ordinis susceptio, constat retractari nō posse, non solum quoad vinculum, seu ordinem, verum etiam, nec quoad vsum eiꝰ respectiuè, quantum est ex parte dispensationis, quia actus fuit legitime factus, & ius plene acquisitum. Denique idem est, etiamsi sit effectus permanens, & de se reuocabilis, vt est alienatio rei, vel alij contractus: nam semel factus legitime in virtute dispensationis, de se perpetuò manet, nec potest cessare propter defectum, vel cessationem causæ, aut retractationem dispensationis, quæ iam præterijt, & suum effectum consummatum reliquit: supponimus n. dispensationem fuisse simpliciter factam ad talem actum absolutè præstandum: nam si solum fuisset data ad alienandum, v. g. cum tali conditione, vel durante tali causa, tunc cessare posset effectus, cessante causa, non quia ex eo capite cesset dispensatio, sed quia à principio non fuit dispensatio aliter concessa. Hoc autem ordinariè non fit, quia esset valde onerosum, & periculosum, & ideo nunquam est præsumendum, nisi sit adeò expressum, vt nullam aliam interpretationem admittat. Et in hoc sensu dicunt iuris interpretes, postquam effectus est consummatus, cessante causa, non cessare effectum, vt videre licet in Dec. in c. *quæ in Ecclesiarum*, de const. & Bart. & alijs, quos ipse allegat, & plures referunt Tiraq. tract. *cessante causa*, limit. 12. & Menoch. li. 4. præsump. 189. n. 197.

Dec. Bart. Tiraquel. Menoch.

4. Difficultas ergo est de alijs statibus, ad quam explicandam, suppono, varijs modis posse intelligi, dissat dispensationem vim suam amittere, sicut etiam de lege, & de priuilegio infrà dicemus: quatuor autem modi nunc nobis sufficiunt, ad quos possunt alij reuocari. Primò, per defectum causæ efficientis, i. per mortem concedentis; secundò per reuocationem eiusdem; tertiò per renūtiationem dispensati; quartò per defectum causæ finalis, de quo præcipuè tractamus, & ideo alios modos breuiter expediemus. Et quidem circa primum modum manifestum est si dispensatio peruenit ad secundum statum, non amitti propter mortem concedentis, quia iam gratia est perfecta, & consummata; iam enim dispensans fecit, quidquid ad ipsum pertinebat: nam vsus dispensationis non ad dispensantem, sed ad liberam voluntatem dispensari pertinet, & ideo ille vsus non requiritur vt gratia sit consummata; constat autem gratiā perfectam non expirare per mortem concedentis, vt est vulgatum principium iuris. De primo autem statu graue dubium est, an dispensatio in eo statu perfistens extinguatur per mortem concedentis, illud verò remitto in c. 21. lib. 8. quia connexum est cum simili dubio de priuilegio.

Quot modis cesset dispensatio.

5. Circa secundum modum amissionis dispensationis per reuocationem concedentis, nulla est difficultas, siue dispensatio sit in primo, siue in secūdo statu: nam in vtroq; reuocari potest per voluntatem concedentis, à qua semper pendet, quandiu non habuit vltimum, & consummatum effectum. Quod quidem est clarius in primo statu: nam in illo, vt dixi, nō est facta dispensatio, sed est delegata potestas dispensandi, vel ad summum est concessa dispensatio sub conditione: potest autem delegans iurisdictionem suam tollere, & delegationem reuocare, & qui consensum tantum conditionatum tribuit, dum nō est impleta conditio, illum reuocare potest. Vnde fit, vt hæc reuocatio in eo statu valida sit, siue fiat ex noua causa, siue ex solo arbitrio concedentis, & siue licitè fiat, quia iurisdictio delegata semper pendet ex absoluta voluntate cōcedentis, moraliter saltem permanente, id est, non retractata.

De secundo verò statu non est res tam clara, quia 6.
talis dispensatio videtur esse tunc quasi donatio consummata. Nihilominus tamen satis certum est, posse Principem reuocare dispensationem, etiam in secūdo statu constitutam, & concessam, sicut potest priuilegium reuocare, ante consummatum vltimum effectum. Et ratio est, quia per talem dispensationem nullum speciale ius subditus acquisiuit, sed solum liberatus est à vinculo legis: potest autem Princeps iterum illum legi subijcere, seu legem ad pristinum statum restituere, vt omnes indifferēter obliget; potest ergo etiam dispensationem reuocare. Et quidem si iusta causa interueniat, non solum validè, sed etiam licitè fieri potest, quia Princeps vtitur iure suo, nulliq; infert iniuriam, & ex iusta causa honestatur mutatio. Si autem id fiat sine rationabili causa, non erit quidem actus laudabilis, inducet autem suum effectum; quia potestati, & voluntati Principis nihil tūc est, quod resistat. An vero hæc resolutio aliquam limitationem, vel declarationem recipiat, circa priuilegia dicemus.

De tertio modo amissionis per renuntiationem, 7.
breuis etiam resolutio est, posse vnumquemq; renūciare dispensationi sibi concessæ, per se loquendo, quia est gratia, & fauor priuatus, seu proprius talis personę: huiusmodi autem fauor iuxta quisq; renunciare potest, iuxta c. *ad Apostolicam*, de regular. cum similibus; ergo. Atq; hæc ratio probat de dispensatione, tam in primo, quàm in secundo statu. Duobus autem modis potest intelligi hæc renunciatio. Primò quoad solum vsum, secundo etiam quoad potestatem vtendi dispensatione. Prior modus nulla indiget declaratione, quia consistit tantum in facto, vel potius in libero non vsu. Et ita constat positum esse in libertate eius, qui à Pontifice impetrauit literas dispensationis, id est, cōtinentes mandatum, vt cum eo dispensetur, v. g. in impedimento matrimonij, nō vti illis literis, & ita renunciare per non vsum fructui illarum: nam per hoc fiet, vt semper maneat ligatus, & impeditus, quia de facto non fuit dispensatus. Et similiter qui ad secundum statum peruenit, & actualem dispensationem obtinuit, licet iam possit licitè matrimonium contrahere, pro sua libertate potest nunquam illud contrahere, quod est renunciare dispensationi quoad eius vsum, quæ satis impropriè renunciatio dicitur; nam illa proprie fit, quando aliqs ita à se abdicat ius dispensationis, vt iam ei amplius non liceat illo vti. Et hic modus renuntiationis difficilius explicatur.

Cap. ad Apostolicam.

Dico autem breuiter, duobus modis id fieri posse, 8.
sc. expressè, & tacitè. Expressa renuntiatio præter voluntatem renunciādi requirit verba, quibus illa voluntas sufficienter explicetur, existimoq; necessarium esse, vt talis renuntiatio ipsi dispensanti fiat nota, & quod ab illo acceptetur: nam quandiu acceptata nō fuerit, poterit prior voluntas non vtendi dispensatione à tali persona retractari, & consequenter semper erit illi integrum sua dispensatione vti, sicut de priuilegio latius dicemus: nam, vt sæpe dixi, intercedit eadem ratio. Implicita renuntiatio censetur fieri per aliquod factum indicans voluntatem renuntiādi, quale esse censetur in priuilegijs non vsus, vel vsus contrarius, vt infrà suo loco tractabitur. Hîc autem censeo, solum non vsum nunquam esse sufficiens signum voluntatis renuntiandi potestati vtendi dispensatione, quia nec per se, & ex natura rei datur talis significatio, cum possit aliquis velle retinere potestatem, licèt illa non vtatur, neq; etiam inuenitur ius, in quo talis præsumptio fundetur, quia nec de priuilegio generaliter inuenitur, sed ad summum specialibus casibus, qui etiam in propria dispēsatione lo-

ne locum non habent, vt infrà dicam. Imò etiam in actibus positiuis vix potest actus ita continere vsum contrarium dispensationi, vt sufficiēter indicet animū abdicandi illā, & potestatē eius omnino, q̄ patebit discurrendo breuiter per aliqua exēpla, quæ adduci solent.

9. *Per secundā dispensationem aliquā do prima invalidatur.*

Primò dicunt aliqui, quod si quis habens dispensationem circa ieiunium, v.g. postulet secundam circa idem, quia fortè de prima dubitauit, eo ipso censeri renunciare primæ, adeò vt obtenta secunda non possit redire ad priorem, etiamsi fortasse illa magis ampla, & fauorabilior sit, imo si contingat, posteriorem esse inualidam propter aliquam surreptionem, putant etiam primam amitti propter animū renuntiandi in manibus Papæ, qui maximè sufficit ad gratiam amittendam, vt sumitur ex c. *veniens*, de præscr. Sed mihi hæc sententia non placet: nam in primis si secunda dispensatio nō fuit valida, prior dispensatio non potuit per renuntiationem amitti, quia nō pōt præsumi animus absolutè renunciandi, sed ad summū sub conditione, si secunda obtineatur validè, & ideo non impleta conditione, no pōt sequi effectº, vt

Bald. recte notauit Bald. in dict. c. *veniens*, n. 12. Ex l. *si iure*, ff. de legat. 3. Deinde absolutè loquendo, petitio secundæ dispensationis non indicat animū renunciandi primæ, sed obtinendi aliam magis certam, vel magis fauorabilem, vnde si talis non obtineatur, non amittetur prior, nec cōsummabitur renuntiatio propter rationem proximè factam. nam ibi etiam includitur conditio melioris dispensationis, quæ non impletur. Quod si aliquando contingat, posteriorem, & validā esse, & fauorabiliorem (de quo dicam in capite sequenti) tunc probabile est, per secūdam dispensationem destrui priorem, siue hoc sit propter animum renuntiandi, siue (quod magis credo) quia non videtur esse animus dispensantis, duas dispēsationes circa idem concedere. Et idem est, si quis post primam dispensationem, impetret aliam repugnantē priori, vt si prius quis postulet dispensationē ad ducendum vnam consanguineam, nolitq; ea vti, & ideo obtineat dispensationem ad ducendam aliā, tunc n. probabile est, non posse reuerti ad priorē: nā per posteriorē extincta fuit, vt benè docet Sanc. li 8. disp. 22. n. 19.

Sanc.

10. *2. Indicium renuntiationis impugnatur.*

Aliud exemplum est, si is, qui dispensationem obtinuit, faciat actum incomposibilem cum vsu talis dispensationis, vel validò, vel illicitò, vt si quis postq̄ obtinuit dispensationem ad ducendam consanguineam, ducat aliam, tacitè censetur renuntiare priori dispensationi: nam vsus eius nō potest esse licitus, aut validus, subsistēte alio matrimonio. Item si quis post talem dispensationem circa matrimonium, faciat votum castitatis, eo ipso censetur renunciare dispensationi, cum non possit ea licitè vti, stante tali voto. Sed neq; sententia, neq; exempla placent. Quia licet actus sit incomposibilis cum vsu dispensationis, nō est tamen incomposibilis cum ipsa dispensatione, nec cum proximo ac per se effectu eius, qui est ablatio impedimenti. Vt in priori exemplo licet dispensatus ad contrahendum cum consanguinea, contrahat cum alia, ista mortua, poterit consanguineam ducere, cum qua fuerat dispensatus, quia iam fuit impedimentum ablatum, & nō rediit propter prius matrimonium, quia nulla ratio talis reditus, nec causa eius assignari potest, quia impedimentum semel ablatum à solo superiori habente potestatem, iterum potest imponi. Imò licèt dispensatio non peruenisset ad secundum statum, etiam mandatum dispensandi non perijsset propter prius matrimonium, sed posset qui indultum obtinuit, illo vti post mortem primæ vxoris, quia delegatio per illud facta non fuit reuocata, nec facta fuit sub tali conditione, aut temporis limitatione, vt supponimus. Similiter in alio exemplo de voto non est repugnantia intrinseca inter votum, & dispensationem obtentam, seu effectum per se eius: nam votum non restituit impedimentum, quod dispensatio abstulerat; ergo quoad hoc non videtur habere locum renuntiatio tacita. Et idem cum proportione est de mandato dispensandi, etiamsi in primo statu perseueret, quantum est ex parte renuntiationis. Nam aliunde probabile est, in eo casu non posse delegatum dispensationem concedere, propter mutationem in rebus factam, ratione cuius iam esset subreptitia dispensatio, iuxta dicenda capite sequenti. Vnde in hoc differentiam aliquam inuenio pro illo casu inter primum, & secundum statum dispensationis; quando enim iam est cōcessa dispensatio, facta permanet, etiamsi votum superueniat, vnde si quis voti dispensationem obtineat, licitè vti poterit priori dispensatione matrimonij; imò licèt sine dispensatione voti contrahat matrimonium, & in hoc peccet, nihilominus matrimonium validum erit, quia impedimentum irritans fuit sublatum, & non redijt, vt diximus. At verò si commissarius nondum dispensauit, nec licitè, nec validè poterit dispensare, quia excedit terminos sui mandati, & aget contra intentionem mandātis, existentibus rebus in illo statu. Non tamen ideo existimandum est, tunc fuisse per votum extinctam dispensationem, aut reuocatam commissionem, sed impeditam: nam obtēta dispensatione voti, licitè, & validè posset commissarius sua potestate vti, quia iam esset res ad priorem statum restituta, & ablatum impedimentum, quod illam posset subreptitiam facere. Ergo per huiusmodi actus non satis ostenditur tacita renuntiatio dispensationis, sicut infrà etiam ostendam, vnum actum contrarium vsui priuilegij non esse sufficiens indicium tacitæ renuntiationis totius priuilegij, neq; id ex iure probari. Vbi alia iura exponam. Nunc verò non obstat dictum c. *veniens*, tum quia in eo non est sermo de renuntiatione dispensationis, seu priuilegij, sed præscriptionis, tum etiam quia actus petendi priuilegium, & vtendi illo, de quo ille textus loquitur, erat contrarius nō solum vsui præscriptionis, sed ēt ipsimet titulo præscriptionis, & ideo multò maior erat præsumptio renuntiationis, præsertim in foro externo, de quo ibi est sermo.

11. *3. Indicium renuntiationis de foro externo tantum ex foro externo locum habet.*

Tertium indicium renuntiationis tacitæ esse solet, scindere instrumentum, seu indultum dispensationem continens. Quod quidem quoad forum externum erit magnum indicium voluntatis nolendi talem dispensationem, ac subinde renuntiandi ius illius, quia cum dispensatio nō possit esse vtilis in foro externo sine literis authenticis, profectò qui illas voluntariè rumpit, satis indicat animū renūciandi. Nihilominus tamen in foro conscientię duo sunt attendenda, tā in hoc casu, quàm in cæteris. Vnū est, an actio illa externa vere procedat ex ānimo renunciādi: nam si desit hic animus nūquam in cōscientia amittitur dispensatio, propter quamcunq; externam præsumptionem, quia veritas, quæ in conscientia attenditur, illi non consonat, & specialiter in prædicto casu quia scriptura non est de substantia gratiæ, vt in li. 8. ostendam. Aliud est, non sufficere animum cum signo externo ex parte renuntiantis, nisi accedat acceptatio Principis dispensantis, quia solus ille potest vel superimponere [illegible]ulum legis per dispensationem ablatæ, vel reuocare delegationem à se factam, tum etiam propter alia multa, quæ infrà de priuilegijs adducam. Hæc autem acceptatio debet ab homine fieri (vt sic dicam) quia non inuenitur aliter in iure declarata, vt aliquando censeri possit ipso iure facta. Propter quæ omnia censeo hanc tacitam renuntiationē moraliter loquendo non habere locum in dispensationibus, quia vt consummetur renuntiatio, oportebit, vt factum indicans animum renuntiandi, sit notum Principi, & iudicatum sufficiens signum voluntatis renuntiandi, & vt tale acceptatum, quæ omnia vix possunt moraliter concurrere. Et ob hanc etiam causam, licèt rūpantur literæ dispensationis ex animo re-

mo renunciandi, quandiu à Principe non est acceptata renuntiatio, potest dispensatum pœnitere sui facti, & vti dispensatione in foro interno, vel pro externo obtinere nouas literas, ac si priores fuissent inuoluntariè amissæ, & illæ sufficient sine noua gratiæ concessione, quia renuntiatio, vt dixi, effectum non habuit.

12. Venio ad cessationem dispensationis propter cessationem causæ. Et, vt omittamus vulgarem distinctionem de causa finali, & motiua, vel de causa principali, aut secundaria, suppono, sermonem esse de causa iustificante (vt sic dicam) dispensationem, quia illa non existente, dispensatio, etiam à Principe data, non esset iusta, & ab inferiori concessa non esset valida. Et ideo meritò dubitatur, an cessante tali causa cesset dispensatio, etiamsi concessa sit, dum causa durabat. Nam videtur esse eadem ratio de concessione, & de duratione, quia dispensatio debet esse iusta, non solum cum fit, sed etiam quandiu durat; ergo non potest durare, nisi quãdiu durat causa iusta; ergo ista cessante, illa cessat. Nihilominus aliter respondendum censeo, si dispensatio solum existit in primo statu: aliter verò si ad secundum transijt, etiamsi ad tertium non peruenerit.

13. Dico ergo primò: Quamuis mandatum, seu facultas dispensandi cõcessa fuerit ex legitima causa tunc existente, si causa interim cessauit ante concessam dispensationem, cessat etiam vsus talis facultatis, nec potest ex vi illius, actualis dispensatio iustè, aut valide fieri; si tamen causa rediret, etiam dispensatio posset concedi. Ratio prioris, ac præcipuę partis est, quia talis dispensatio in eo casu non esset iusta; ergo esset contra intentionem Principis dispensantis, seu delegantis; ergo etiam esset inualida. Hæc posterior consequentia clara est, quia talis dispensatio excederet facultatem, & formam mandati, & consequenter esset nulla ex defectu potestatis. Prior item consequentia clara videtur, quia præsumi nõ potest, Principem velle concedere dispensationem iniustam, aut ad hoc dare facultatem. Item quia ipse non vult dare tale mandatum, nisi supposita causa iusta; ergo multo minus vult, vt concedatur dispẽsatio deficiẽte causa iusta. Atq; hinc facile probatur primum antecedens, quia per mandatum dispensandi non est facta dispẽsatio, vt sæpe dictum est; ergo si postea fiat iam nõ existente causa iusta, fit indebito modo, & sine legitima causa; ergo erit iniusta. Confirmatur, & declaratur, quia si Princeps ipse, rebus existentibus in illo statu, dispensationem cõcederet, malè faceret; ergo etiam commissarius eius iniustam dispensationem concederet, & consequenter nullam, vt dixi. Quocirca quando in huiusmodi mandatis apponitur, vel subintelligitur conditio, *si preces veritate nitantur*, non solum refertur ad tempus, in quo dispensatio petitur, & facultas conceditur (quod est manifestum) sed etiam ad tempus, in quo dispensatio conceditur, seu concedenda est, quia, vt iustum sit mandatum, hoc totum necessarium est.

Facultas dispensandi ex iusta causa cessante causa obtẽta dispensationem cessat vsus talis facultatis, & redeũte causa redit facultas dispensandi.

14. Altera verò pars assertionis ex dictis facilè probatur, quia si cessatio causæ nõ fuit perpetua, & iterum redeat, iam tunc dispensatio etiam erit iusta, vt contrario discursu facile probari potest; ergo nihil est, propter quod non possit tunc esse licitus, & validus vsus prioris facultatis, & consequenter poterit esse valida dispensatio. Vnde colligitur, per talem cessationem causæ temporalem nõ omnino extingui mandatum illud, seu commissionem, quę per talem dispensationem fit, sed suspendi, vt exerceri non possit quandiu causa cessat, quandoquidem, vt dixi, redeunte causa dispensatio potest consummari, quod fieri non posset, si iurisdictio fuisset omnino sublata. Et confirmari hoc potest, quia deficiente causa, non possunt tempore dispensationis verificari verba rescripti, & conditio in eis contenta, redeunte autem causa, vera inueniuntur; ergo licèt in priori tempore non posit concedi dispensatio, poterit in posteriori ex vi eiusdem indulti, quia in eo non postulatur, vt causa illa toto tempore duret, sed solum, vt subsistat, quando datur dispensatio, quia illud sufficit ad iustitiam dispensationis. Dices ergo, licèt in principio, quãdo fuit postulata, & obtenta commissio dispensationis causa non extitisset, si postea, cum de facto datur dispensatio, causa existat, id satis esset, vt dispensatio esset valida. Resp. negando sequelam, quia si in principio causa non existeret, dispensatio fuisset subreptitia ac subinde inualida quoad ipsã delegationẽ, iuxta dicẽ da in c. sequenti, & consequenter dispensatio postea subsequuta non posset esse valida ob defectum potestatis in proximo dispensante, seu commissario. Secùs verò est, quando narratio in principio fuit vera: nam tunc delegatio valida fuit, & postea cessante causa non extinguitur omnino, nisi causa etiam perpetuo cesset. Et hæc doctrina circa hanc conclusionẽ explicata, vt censeo, est communis Doctorum, quos statim referam.

15. Dico secundò: Si dispensatio ad secundum statum peruenit, in quo vinculũ legis simpliciter sublatum est, etiamsi causa cessante tertium statum, i. ante exequutionem dispensationis, non cessat, neq; tollitur dispensatio, sed licitum est ea vti. Probatur, quia gratia dispensationis consummatur, & perficitur in relaxatione legis, seu ablatione vinculi, aut impedimẽti per legem introducti; ergo non reuocatur propter cessationem causæ. Probatur consequentia, quia licet causa postea cesset, nihilominus dispensatio manet iusta, & valida; ergo, & effectus eius permanet, quia ille effectus non pendet in suo esse à tali causa. Et confirmatur, ac declaratur exemplis. Nam irregularis dispensatus ad ordines propter paupertatem propriam, vel parentum, vel propter indigentiam ministrorum Ecclesiæ, licet postea cesset illa causa ante susceptos ordines, nihilominus potest licitè ordinari ex vi illius dispensationis, quia per illam fuit irregularitas simpliciter, & absolutè sublata, neq; est, vnde redire valeat propter solam cessationem causæ, quia nec ab aliqua lege, vel homine fit, nec est verisimile, solum fuisse sublatam quasi sub conditione, si causa illa duraret vsq; ad ordinum susceptionem. Talis enim restrictio ex forma dispensationis colligi non potest, nam absolutè conceditur: neq; est necessaria ad iustitiam dispensationis, quia non tenetur dispensans præuenire effectus contingentes, & accidentarios, sed satis est, quòd eo tempore, quo fit dispensatio habeat iustam causam. Nam dispensator legis, sicut & legislator nõ tenetur considerare rarum, & cõtingentem euentum, sed ea, quæ in plurimùm accidunt, & ideo illa restrictio est nimis dura, & scrupulosa; ergo admittenda non est.

A quem sit tum dispensatio peruenire debet vt licite possit exerceri.

16. Alioqui eadem proportione dici posset in eodem exemplo, illum irregularem sic dispensatum, & iam ordinatum, cessante causa dispensationis, debere cessare ab vsu ordinũ, quod nemo dicet. Et sequela patet, quia etiam ille vsus ordinum est effectus dispensationis, & quoad illum nondum fuerat consummata dispensatio vsq; ad tertium statum. Quod si dicas, esse effectum remotum, & quasi per accidens, idem dici potest de ipsa ordinis susceptione; parum enim refert, quod in ordine executionis propinquior sit ordinis susceptio, quam vsus eius, quia in ordine intentionis vsus est prior, & maximè intentus per dispensationem; ergo si talis vsus absolutè conceditur virtute dispensationis prius factæ, siue causa cessauerit, siue non, etiam potuit iustè concedi absoluta facultas ad ordines, seu ablatio irregularitatis, quę duret quoad omnem suum effectum, siue causa dispensationis duret, siue non. Quòd si potest ita iustè fieri, sine dubio ita fit, cum hoc sit magis conforme verbis dispensationum, vt dixi, & ad prouidentiam magis benignam, & suauem pertinere videatur, vt dixi. Simile exemplum esse potest in dispensatione neophyti, v-

ti, v.g. vt sit capax alicuius dignitatis, aut beneficij intuitu virtutis, seu honestorum morum, quos re vera habebat, cum dispensatus fuit: nam licèt postea mutet mores, & grauiter peccet, non amittet dispensationem. Quis enim hoc dicat? Ergo cessante illa causa etiamsi sola illa dispensationem iustificauerit, non cessat dispensatio. Quòd si dicas, præexistentia merita potuisse iustam causam conferre ad absolutam, & permanentem dispensationem tribuendam, idem meritò dici poterit, quoties causa præsens prudenter iudicatur sufficiens ad cõcedendam dispensationem simpliciter, & absolutè, prout de facto concedi solet in impedimentis matrimonij, & in votis. Ex quibus possunt plura exempla, & argumenta desumi ad hãc assertionem confirmandam, quæ latius prosequar infrà lib. 8. vbi similis quæstio de priuilegio, occurret.

17. Atq; hanc sententiam videtur tenere Glossa in regul. *in argumentum*, de regul. iur. in 6. & clarius Gloss. in c. *ex tua*, de fil. Presbyt. verb. *irritare*, quatenus dicit, dispensationem semel concessam non esse reuocandam superueniente facto; ergo multò minùs per se cessabit. Et idem sequitur Federic. 78. & Angel. ver. *dispensatio*, n. 14. qui expressè id declarat de dispensatione data, quæ nondum peruenit ad vltimum effectum, & idem habet Syluest. verb. *dispensatio*, q. 6. n. 11. Præterea idem sentit Panor. in c. *post translationem*, de renunc. n. 17. ait enim, post ius acquisitum, non cessare dispensationem, etiamsi causa cesset: est autem ius acquisitum per dispensationem, quæ iam contulit suum proximum, & per se effectum, vt explicat, & sequitur Tiraq. in d. tract. *cessante causa*, nu. 92. & 94. & Gut. l. 1. Canon. qq. c. 15. n. 22. & l. 2. c. 15. n. 30. & n. 32. & plures pro hac sententia refert Sanc. li. 8. de matrim. disp. 30. n. 13. Nihilominus vero ipse n. 14. contrariam opinionem sequitur, multos etiam referens, & varia fundamenta adducit, quę magis ad priuilegium spectant, & ideo in loco citato expendentur. In præsenti verò præcipuum fundamentum esse videtur, quia dispensatio, vt sit iusta, necessariò includit hanc conditionem, si causa perseueret, quando executioni mandata est, aliàs iniquus esset dispensans, dans licentiam ad operandum contra legem, etiam sine causa. Et maximè hoc declaratur exemplo: nam dispensatio concessa alicui ad comedendum carnes in Quadragesima propter specialem ægritudinem, cessabit, quotiescumque in Quadragesima talis ægritudo cessauerit, quia aliter non esset iusta dispensatio: ergo idem dicendum est in omni dispensatione.

Glossa. *Federic. Angel.* *Sylvest. Panorm.* *Tiraq. Gutier. Sanc.*

18. Sed licèt hæc sententia probabilis sit, assertio posita videtur satis secura, & simpliciter probabilior, quia fundamentum positum parum cogit: negamus enim, dispensationem simpliciter, & absolutè concessam, & statim habentem suum proximum, & per se effectum, includere illam conditionem, seu limitationem, vt effectus non duret, non durante causa, oppositum enim ostensum est. Vnde etiam negamus, dispensationem fore iniustam nisi illam conditionem includat, vt etiam probauimus, quia causa præsens potest esse sufficiens ad tollendum vinculum, vel impedimentum, ita vt semel ablatum non redeat etiamsi contingere possit, in rebus fieri aliquam mutationem. Ad exemplum verò respondeo, dispensationem illam non esse talem, quæ simul, & in præsenti tota fiat, quia materia eius non est indiuisibilis, sed successionem habet. Nam lex ieiunij quadragesimalis, licèt per modum vnius concipiatur, re vera virtute est multiplex, & singulis diebus quasi nouam obligationem imponit, & ideo dispensatio in illa lege non fit absolutè tota simul, & virtute est multiplex dispensatio, & pro singulis diebus veluti singulæ dispensationes conceduntur, & vnaquæq; propriam causam pro suo tempore, seu die requirit. Atq; ita quanuis in eo casu videatur dari simul pro tota Quadragesima, non ita datur, vt statim auferat totum vinculum legis pro tota Quadragesima, sed vt successiuè illud auferat, prout successiuè obligauerit, si eadem ratio excusationis perseueret. Neq; in illa materia potest aliter considerari causa iusticans dispensationem, nisi vt habens tractum successiuum cum ipsa lege, & ideo in talibus dispensationibus regulariter solet explicari illa conditio, quod si interdum non exprimitur, ideo est, quia vel duratio causæ tanquam moraliter certa supponitur, vel quia ex qualitate materiæ tanquam nota relinquitur. Et idem est in similibus præceptis habentibus tractum successiuum: secus verò est in dispensatione, quæ statim tota simul conceditur, & habet quasi indiuisibilem effectum, tollendo inhabilitatem, & impedimentum, aut votũ: nam illa simul habet totum effectum, & simul etiam habere potest causam, propter quam absolutè concedatur.

Dispensatio respectiuè *Quadragesimæ non tota simul, sed successiuè est intelligenda.*

Aliæ quæstiones hîc tractari poterant, nimirum, quando liceat vti dispensatione, sc. an ante, vel post notitiam eius, & an ad illam, vel illius vsum requiratur acceptatio. Item an extinguatur, per primum vsum eius. Item an liceat illa vti extra territorium cõcedentis. Sed hæ, & similes quæstiones tractabuntur commodius de priuileg js: nam communem habent doctrinam. 19.

CAPVT XXI.

Quibus modis possit esse nulla seu inualida dispensatio.

1. EX dictis in superioribus capitulis sumi potest alia diuisio dispensationis; quædam enim esse potest valida, & iusta, alia valida, licèt iniusta, tertia nulla, seu inualida, quam non oportet distinguere in licitam, vel illicitam, quia dispensatio inualida semper etiam illicita est, per se loquendo, quia continet abusum potestatis contra rationem, & prudentiam, nisi per ignorantiam excusetur. Duo igitur membra huius partitionis ex dictis in superioribus manifesta sunt: declarauimus enim in dispensante necessariam esse potestatem, & causam, vt valida, & iusta fit, si sufficienti voluntate, & illius significatione concedatur, & consequenter declarauimus, quando possit esse valida dispensatio propter potestatem, & absolutam voluntatem, licet ex defectu causæ iusta non sit. Solum ergo de inualida dispensatione, & de causis nullitatis eius aliquid dicendum superest. Triplex autem cogitari potest defectus, ex quo dispensatio inualida fiat, scilicet, defectus potestatis, iustitiæ, aut voluntatis. Nam hæc tria tantum requiri possunt ad valorem dispensationis, & ita ex quocunque defectu illorum, & ex solis illis potest nullitas dispensationis oriri. Ex his autem defectibus duo primi in superioribus explicati sunt, & solum de tertio aliquid addendum superest.

Triplex defectus quib. dispensatio reddit ur inualida.

2. Primus itaq; defectus per se notus est, quia sine potestate, seu iurisdictione non potest fieri validè actus, qui ab illa per se, & essentialiter pendet. Quibus autem modis contingat hic defectus potestatis, ex dictis de ipsamet potestate, & de modis habendi illam accipiendum est. Nam hic defectus esse potest, vel potestatis ordinariæ, vel delegatæ. Prior est in omnibus, qui non habent munus, cui proprio iure talis potestas conueniat: posterior verò erit in omnib. non habentibus potestatem ordinariam, quib9 nulla delegatio facta est, vel nõ est validè facta. Et quidẽ si nulla omnino facta sit delegatio, res est per se nota. Solet autem fieri, vel per priuilegia generalia data in fauorem hominum, quibus committitur, in quibus obseruandum est, ne forma, & tenor delegationis excedatur neque hic possumus ad particularia descen-

scendere: nonnulla vero attingemus in lib. 8. tract. de Priuilegijs. Aliquando vero committitur hæc potestas per particularia rescripta dispensationum, quæ solent etiam, vt supra dixi, dispensationes vocari, quia in eis virtualiter, & quasi conditione continẽtur, & ideo si tale rescriptum, vel dispensatio in primo statu inualida sit, à fortiori erit inualida subsequens dispensatio virtute illius facta. Diuerso tamen modo: nam dispensatio ipsa erit inualida ex defectu potestatis: commissio autem seu delegatio prius facta non erit nulla ex hoc capite, quia supponimus à Principe concedi, ex alijs autem esse potest eodem modo, quo dispensatio ipsa, & ideo nunc sub dispensatione totum cursum eius, seu omnes illius status comprehendimus.

3. De secundo defectu constat ex dictis, non semper esse irritantem, seu annullantem dispensationem, cum possit esse aliquando dispensatio valida, licet male concessa. In duobus ergo casibus (qui ad vnum fere reuocantur) defectus iustitiæ est contra valorem dispensationis. Primus est si inferior dispenset in lege superioris sine causa iusta, vt in c. 19. satis declaratum est. Secundus est, si dispensatio data etiam à supremo Principe attingat aliquo modo ius diuinum, aut naturale, & sit contra ius acquisitum tertio, siue Deo, siue homini absque causa iusta, vt de dispensatione in voto dixi lib. 6. de voto, c. 17. Eademque ratio est de omni alia simili, & dispensatione continente iniuriam alterius contra commutatiuam iustitiam, vt supra etiam in cap. 16. sufficienter tactum est, & ideo de hoc defectu nihil noui dicendum superest. Præsertim, quia hic defectus semper est coniunctus cum defectu potestatis, quia nec inferiori data est tanta potestas supra legem superioris, vt supra etiam tetigi, nec supremo Principi data est similis potestas in his quæ attingunt naturalem, seu diuinam iustitiã quia etiam ipse est longe inferior, Deo iuris diuini naturalis auctore.

4. Tertius autem defectus voluntatis inueniri potest sine defectu potestatis, aut iustitiæ, vt per se constat; potestq; varijs modis contingere. Primo si re vera in dispensante desit interior voluntas, ac intentio dispensandi: hic autem defectus constare non potest, nec præsumi, nisi per verba, vel signa externa sufficienter manifestetur, & ideo de hoc defectu interioris voluntatis in se spectato nihil aliud dicere possumus. Præter voluntatem autem internam requiritur significatio eius externa, vt dispensatio fieri possit, & ideo si voluntas dispensantis exterior non significetur sufficienter, ex illo etiam capite erit dispensatio inualida, quem defectum comprehendimus sub defectu voluntatis, vtique sufficientis, vt aliquid inter homines operetur. Quid vero dicendum sit, si voluntatis significatio sit ambigua, vel dubia, in superioribus tactum est, & infra tractando de priuilegiorum interpretatione latius dicetur. Contingit autem interdum dispensationem satis clare, & expresse concedi, & ex vera voluntate absoluta dispensantis, cum admistione tamen alicuius inuoluntarij, ratione cuius difficultas nascitur, an illud inuoluntarium impediat valorem dispensationis.

5. In qua re vlterius considerandum est, ex duplici capite posse hoc inuoluntarium oriri, scilicet ex metu, seu coactione, vel ex errore, seu ignorantia. Prior modus raro contingit in dispensationibus, & ideo fortasse nihil in speciali de hoc iura disponunt in materia dispensationis, nec à Doctoribus fere hoc punctum tractatur: ego vero illud attigi de dispensatione voti dicto lib. 6. cap. 27. n. 17 & 18. & in summa dixi, metum non impedire valorem dispensationis voti, si de facto detur cum absoluta voluntate, & ex causa legitima: idem ergo à fortiori censeo de dispensatione in lege humana, quæ facilior est: Imo in hoc potest addi differentia, quia si dispensatio sit in propria lege dispensantis, etiamsi propter metũ detur sine iusta causa, valida erit, iuxta generalem doctrinam supra datam, sicut etiam reuocatio legis facta ex metu est valida, si absoluta voluntate fiat, & inde pendenter à causa. In quo etiam potest considerari, ex ipso metu, posse sumi iustam causam dispensandi, quantum ad ipsum dispensantem, id est, vt non peccet, sic dispensando, quia, vt dixi, ex causa extrinseca potest interdum honestari dispensatio.

Metus non impedit valorem dispensationis in voto vel lege humana, si detur absoluta voluntate ex causa legitima.

6. Quod si obijciatur, incommodum videri, vt iniquus subditus ex iniqua violentia commodum reportet. Respondetur primum fieri posse, vt vis nõ ab illo, sed ab alio inferatur. Deinde fieri etiam posse, vt metus non auferatur ad illum finem, sed aliunde nascatur, etiam sine culpa, vt si sit per bellum iustum. Si vero metus sit iniuriosus, & directe illatus ad obtinendum consensum, & iniuria fiat ab eodem, qui dispensationem desiderat, quæstio generalis est, an tunc ratione iniuriæ irritetur consensus. Et certe in præsenti probabile est irritari, quando dispensatio extorquetur sine iusta causa, propter rationem factam, & quia non est verisimile, aliquem liberari à iugo legis, violando illam, & vim, ac iniuriam illi inferendo. Item quia illa iudicari potest potius permissio, quam dispensatio, & ideo subditus in eo casu vix potest excusari à transgressione legis, cum præsumere possit, ac debeat, illum consensum superioris permissiuum esse potius, quam approbatiuum. Addo denique si oppositum admittatur, facile esse remedium: nam dispensator, quamprimum sit suæ libertati restitutus, potest iuste sine noua causa dispensationem reuocare. In quo est alia differentia notanda inter dispensationem legis, & voti, quando effectum sortita est: quia dispensatio voti semel data non potest reuocari, quia obligatio voti non potest iterum imponi, nisi persona dispensata voluntariè iterum vocat. Dispensatio autem legis reuocari potest, quia obligatio legis potest iterum imponi sine consensu subditi per voluntatem legislatoris, & ita reuocata dispensatione, statim redit illa obligatio.

7. Circa aliam causam huius inuoluntarij, scilicet, ignorantiam, & errorem, duo principia ex iure desumpta proposui in dicto cap. 25. vnum est, dispensationem interdum fieri nullam ex falsa narratione proposita ad dispensationem obtinendam, aliud est, dispensationem aliquando esse nullam ob diminutã narrationem veritatis, tacendo aliquam causam, vel circunstantiam necessariam. Ratio vtriusq; est, quia dispensatio per surreptionem obtenta est nulla, sed dispensatio fit surreptitia per taciturnitatem veri, & à fortiori per expressionem falsi: ergo ex his duobus capitibus fit dispensatio nulla. Consequentia est euidens. Totum autem antecedens sumitur ex cap. 2. de filijs Præsbyter. in 6. & cap. *quod super his*, de fide instrumentor. cum alijs iuribus, & Doctoribus, quos in prædicto loco allegaui. Quia vero non omnis occultatio veritatis, aut falsitatis expressio inualidã reddit dispensationem, ideo ad hoc discernendum, multa à Doctoribus scribuntur, quæ in citato loco pro captu meo in summam redegi, duas regulas circa illa duo principia assignando, & explicando, quæ in dispensatione legis eadem, seu proportionali ratione locum habent, neque illis nunc aliquid addendum in generali occurrit circa falsitatis expressionem. Circa occultationem autem veritatis tria puncta occurunt, quæ ad huius materiæ complementum necessaria visa sunt.

Duplex caput, ex quo dispensatio redditur nulla, minuendo taciturnitate veri, & narratione falsi.

CAPVT XXII.

Vtrùm obtenta diſpenſatio, priùs petita, & non conceſſa, ſurreptitia ſit propter tacituritatem illam.

1. FRequenter contingit, vt diſpenſatio ſemel petatur, & denegetur, & poſtea iterum petatur, tacita priori denegatione, & obtineatur: inde ergo naſcitur dubium, an talis diſpenſatio ſit nulla ob priorem taciturnitatem, & ratio dubitandi eſſe poteſt; quia verisimile eſt, ſuperiorem non conceſſurum diſpenſationem, ſi prioris denegationis memoriam, vel notitiam haberet. Et ita diſpenſationem eſſe nullam, indirectè aſſeruit Menoch. l. 2. de arbit. caſu, 203. n. 6. Contrarium tamen opinatus eſt Sanc. l. 8. de matrim. diſp 22. n. 14. quia hoc nullo iure diſponatur, neq; ab alijs auctoribus aſſeritur, nec ſufficienti ratione probatur Quæ ſententia mihi etiam placet, quia illa præſumptio nullo iure fundata eſt, nec per ſe ſpectata eſt ſufficiens. Et quidem ſi in ſecunda petitione plures rationes, & cauſæ allegentur, quæ diſpenſationem magis honeſtent, & ſuperiorem magis mouere prudenter poſsint, tunc nec probabilis eſt illa præſumptio, nec in eo caſu ſuperior eſſet rationabiliter inuitus. Si aũt nihil de nouo additur, ſed eadem repetitio, & cum eiſdem circunſtantijs, vel cauſa prior erat ſufficiens, vt diſpenſatio eſſet valida, ſi concederetur, & ita in ſecunda vice erit ſufficiens, quia prior denegatio nihil ad cauſam refert, & ob eam ſolam cauſam denegare diſpenſationem non videtur rationi conſentaneum: nam ſi iuſta cauſa ſubeſt, potius decet priorem rigorem temperare; aut vero iuſta cauſa diſpenſandi non ſubeſt, & tunc neganda eſſet diſpenſatio, etiamſi prius negata non fuiſſet. Hæc ergo circunſtantia præcedens, vel memoria eius impertinens eſt ad valorem diſpenſationis poſtea ſubſequutæ.

2. *De quo procedit præcedens reſolutio.*

Atque hæc reſolutio procedit: tum in eadem perſona, quando propter mutationem temporis prioris denegationis oblita eſt: nam de illa maxime procedit diſcurſus factus, tum in ſucceſſore reſpectu prædeceſſoris in eadem ſede, quia habet eandem poteſtatem, & non regitur per iudicium, & voluntatem ſui prædeceſſoris, & ita in illo multo minus probabilis eſt illa præſumptio inuoluntarij, præterquam, quod hic etiam nihil ad cauſam refert. Tum præterea idem procedit in ſuperiore reſpectu inferioris, vt ſi Epiſcopus neget diſpenſationem alicuius voti non reſeruati, & à Papa poſtea obtineatur, non facta mentione prioris recurſus ad Epiſcopum, valida erit diſpenſatio, quia multo magis videtur impertinens illa circũſtantia reſpectu ſuperioris; minus enim regitur inferioris iudicio, aut ex eo pendet, multoq; minor præſumptio inuoluntarij eſt in ſuperiore, minuſque ad cauſam refert.

3. At vero è contrario nonnulla difficultas eſt, ſi ſuperior diſpenſationem negauit, & poſtea inferior inſcius illius negationis illam concedat. Quia inferior tenetur præſumere, ſuperiorem iuſtè negaſſe diſpenſationem; ergo de illo etiam merito præſumitur, non fuiſſe conceſſurum diſpenſationem, ſi ſciret, fuiſſe à ſuperiore denegatam; ergo illa taciturnitas, ſeu ignorantia cauſat in inferiore iuſtum inuoluntarium; ergo illa ratione erit inualida talis diſpenſatio. Vnde in hoc caſu diſpenſationem inferioris eſſe inualidam, tenet idem Sanc. dicto lib. 8. diſp. 14. n. 5. quanuis propter aliam rationem, ſcilicet; quia eo ipſo, quod Pontifex denegauit, videtur facultatem auferri inferiori in illo caſu particulari diſpenſandi, niſi noua cauſa emergente, ſeu propoſita. Iuxta quam rationem non fundatur hęc nullitas in defectu voluntatis, ſed in defectu poteſtatis. Vnde fit iuxta hanc ſententiam, vt licet Epiſcopo declaretur, Pontificem in tali caſu noluiſſe diſpenſare, licet diſpenſare tentet, nihil efficiat; quia priuatus eſt poteſtate. Sicut poſtquam Pontifex aliquem condemnauit, non poteſt Epiſcopus illum abſoluere, licet fortaſſe potuiſſet, ſi cauſa prius ad illum delata fuiſſet.

Hæc vero ablatio poteſtatis, præſertim ordinariæ 4.
mihi non videtur ſufficienter probari, quia illa præſumptio nullo iure fundatur, neque ex illo facto ſufficienter colligitur, conſiderata natura diſpenſationis, quæ eſt quædam gratia. Cum enim diſpenſatio non ſit debita, poteſt denegari à Pontifice ex ſola voluntate: ergo per hoc non eſt, cur cenſeatur auferre ab inferiori poteſtatem illam concedendi, ſi velit. Deinde denegatio diſpenſationis poteſt prouenire ex particulari iudicio, quod talis cauſa non ſufficiat ad iuſtam diſpenſationem: ſed Epiſcopus non tenetur conformari Pontifici in hoc iudicio: ergo neque in eo caſu tenetur præſumere fuiſſe mentem Pontificis in illo caſu, ſibi auferre poteſtatem diſpenſandi. Imo poteſt præſumi, voluiſſe ſe exonerare, tacite ſubditum ad ſuum ordinarium remittendo. Conſequentia cũ maiori videtur clara. Minor autem patet, quia licet Papa non ſoleat diſpenſare ex aliqua cauſa, neque admittere illam, vt ſufficientem, poteſt Epiſcopus diſpenſare ex illa, ſi probabiliter iudicet, eſſe legitimam Quod concedit idem Sanci. ſupra, quando de illa conſuetudine, ſeu iudicio Pontificis ex aliis caſibus in generali conſtat, non vero, quando in particulari caſu pręceſsit denegatio diſpenſationis.

Sed non video, quid hoc referat, aut cur inde cenſeatur ligata poteſtas inferioris, cum illa denegatio 5.
tantum ſit applicatio proprię voluntatis ad operandum iuxta proprium iudicium, cui non repugnat, vt alteri relinquatur ſua poteſtas, & arbitrium operandi etiam iuxta iudicium ſuum. Neque per hoc derogatur poteſtati Pontificis, quia inferior, dum nõ prohibetur, poteſt in ſuo foro vti ſua poteſtate, vt iudicauerit expedire; hic autem nulla facta eſt prohibitio. Nec petitio prius oblata Pontifici operatur præuentionis effectum, ne liceat poſtea id ab inferiori petere tum quia in vſu iuriſdictionis voluntariæ non habet locum hæc præuentio, cum liberum ſit poſtulanti recedere à priori petitione, & aliam intentare, vt ſenſit Nauarr. conſ. 1. de offic. deleg. & idem Sanc. ſupra nu. 3. tum etiam, quia ſuperior negando diſpenſationem iam quodammodo à ſe abiecit caſum illum. Vnde etiam non eſt ſimile, quod de condemnatione à ſuperiori facta afferebatur, quia condemnatio fit per ſententiam, quæ includit præceptum, & imponit obligationem, quam non poteſt inferior auferre: negatio autem diſpenſationis non fit per ſententiam iuridicam, nec præceptum aliquod, vel obligationem ſuperior per illam imponit, ſed ſolum relinquit præexiſtens vinculum, denegando vſum propriæ poteſtatis: ergo non eſt, cur inde cenſeatur ligata, & diminuta inferior poteſtas.

Cenſeo igitur, in illo caſu poſſe Epiſcopum diſpen- 6.
ſare, & conſequenter, ſi id faciat non ignorans priorem denegationem, & iudicans, cauſam eſſe legitimam, diſpenſationem eſſe validam, quia neque habet defectum poteſtatis, nec voluntatis, nec iuſtitiæ. Imo ſi diſpenſatio eſſet in lege propria, ſufficerent poteſtas, & voluntas, iuxta ſuperius dicta. Vnde vlterius in noſtro caſu, quando Epiſcopus ignorat priorem recurſum ad Pontificem, etiam exiſtimo, tacitur nitatem illam non reddere diſpenſationem ſurreptitiam, vel nullam, quia ſuppoſita poteſtate, quoad voluntatem eadem eſt ratio in inferiori, quę in ęquali, vel ſuperiori, vt ex dictis facile conſtat.

Diſpenſans, non ignorãs priorem denegationem, ſi iudicat cauſam eſſe iuſtam, valida erit diſpenſatio.

Et hæc reſolutio, vt dixi, maxime procedit in inferiori ordinario, quia ordinario, quia ordinaria poteſtas difficilius tollitur, & maiorem cauſam requirit, & ideo in delegato ad diſpenſandum videri poteſt magis veriſimile, quod priuetur poteſtate diſpenſandi in caſu, & ex cauſa, quę delegantem non mouit, aut 7.

certè,

certe, quod non præsumatur à principio delegata potestas pro similibus casibus. Sed nihilominus etiam in delegato contrarium censeo, quia potestas generaliter, & sine restrictione commissa non est restringenda sine maiori fundamento, & rationes factæ etiam probant, ex sola denegatione non posse colligi diminutionē prioris potestatis, etiam delegatæ. Nam sæpe superior committit alteri potestatem delegandi quia ipse non vult, vel non audet sua vti, & quia quando potestatem delegat, prudentiæ delegati committit iudicium causæ iustæ. Suppositā autem potestate in delegato, quod pertinet ad voluntatem, rationes eodem modo procedunt, & ideo indistincte verum est, in eo casu non committi surreptionem, quę dispensationem reddat inualidam.

CAPVT XXIII.

An taciturnitas prioris dispensationis obtentæ reddat posteriorem inualidam.

1. MVlti Iurisperiti indistinctè affirmant, sicut impetratio secundi beneficij, vel secundi rescripti iustitiæ facta sine narratione prioris beneficij, vel rescripti iam obtenti est surreptitia, & nulla, ita secundam dispensationem obtentam sine mentione primæ esse subreptitiam. Ita notat Glossa in c. 2. de filijs Presbyt. quæ ibi ab expositoribus, & communiter à Iuristis approbatur, vt notat Rebuff. in Pract. tit. de dispensation. n. 24. & 25. & tit. de dispensat, super defectu natalium, n. 59. & Couarr. l. 1. variar. cap. 20. nu. 8. vers *quarto*, in fine, Molin. lib. 2. de primogen. cap. 4. num. 50. & sequentibus & Gutier. lib. 2. Canonicar. quæst. cap. 15. num. 91. & plures refert Sanci. libro 8. de matrimon. disp. 22. n. 2. Quæ sententia præcipue fundatur in dicto cap. 2. de fil. Presbyter. in 6. & in cap. penult. de præscript. Ratio vero, seu congruentia est, quia Pontifex vel non concederet, vel difficilius concederet dispensationem secundam, si de priori mentio facta fuisset.

Glossa.

Rebuffus.

2. *Varia limitatio ne præcedentis sententiæ.*

Hæc vero sententia varijs modis limitatur, ac declaratur. Primus est, vt procedat, quando dispensationes ad diuersum finem tendunt, & sunt obtēta propter diuersos effectus: secus vero si propter eundem quia cum vna sufficiat, non est necesse facere mentionem de alia. Ita habetur in additione ad Rotam in decis. 2. de filijs Presbyter. in nouis, n 5. alias in nouissimis, tom. 3. lib. 2. decision. 47. & sequitur Mandosi. de signatura gratiæ, tit. de dispensat. in fine. Quam sententiam referens Sanci. supra n. 5. dicit penitus illam non intelligere, neque sine magna occasione. Quia potius fere omnes auctores declarant, & limitant sententiam communem, vt intelligatur, quando secunda dispensatio versatur circa idem cum prima, & tendit ad tollendum eundem defectum, impedimentū, aut vinculum: nam si cadunt super diuersas materias, & tendant ad fines, seu effectus omnino disparatos omnes fatentur, non esse necessarium, in secunda dispensatione facere mentionem prioris. Ita Panormitan. in dicto cap. penult. de præscript. & Nauarr. cons. 6. de rescrip. & cons. 8. de consanguinit. & affinitat. n. 6. Sanci. supra referens alios. Estque verissima sententia quoad hanc partem de dispensationibus omnino diuersis, vt sunt dispensatio in recitatione horarum v. g. & in voto castitatis. Nam si quis alteram impetrauit, nullam surreptionem committet, petendo alteram sine mentione prioris, & ita secunda sic obtenta erit valida, & idem est in omnibus similibus. Et hoc satis confirmat generalis consuetudo, frequenter enim ita dispensationes succesiue petuntur iuxta occurrentes casus, ac necessitates. Ratio autem est, quam tetigit Panormit. quia nullo iure cauetur, vt fiat mentio talis dispensationis prioris, neque ex natura rei necessaria est: nam illa taciturnitas per se non causat inuoluntarium, vt videtur ex se manifestum. Quid autem potuerit additio ad Rotam intendere in prædictis verbis, infra, prout potuero, coniectabo: vbi alteram partem huius sententiæ examinabo.

Secundo, limitata hæc sententia ad dispensationes quę circa idem versantur, amplius declaratur, vt procedat quando secunda dispensatio petitur ad extendendum effectum prioris circa idem vinculum, seu defectum tollendum. Ita tenet Sanci. supra num. 6. cum multis alijs, quos refert, & præsertim id explicat Panormit. in dicto cap. penult. n. 17. Hæc vero sententia, & declaratio tam generaliter facta mihi est creditu difficilis, quia neque iure, nec ratione video sufficienter probari. Primo enim fundatur, vt dixi, in dicto capit. 2. de filijs Presbyter. in 6. inde autem non probatur, quia in illo textu dicitur, si illegitimus dispensationem obtinuit ad vnum beneficium, & non facta mentione sui defectus natalium, obtineat secūdam dispensationem ad plura beneficia, posteriorem dispensationem esse surreptitiam, ac nullā. Ponderanda ergo sunt illa verba, *Tacito prædicto defectu*, iuxta quæ non erat necessarium in secunda dispensatione facere mentionem primæ, sed tantum de personæ defectu, quia hæc duo diuersa sunt, & textus tantum de vno loquitur. Et ita intellexerunt textū illum ibi Domin. & Franc. Vnde colligunt, quod si ille illegitimus declarando se esse illegitimum, peteret dispensationem secundam, nulla facta mentione primę valida esset dispensatio.

3. *Limitatio*

Et hæc sententia quoad hanc partem mihi probabilissima videtur. Tum quia ille impleret quidquid ex vi verborum illius textus ad non committendam surreptionem necessarium est, vt ponderaui; ergo aliquid aliud exigere, & onus adiungere in materia odiosa, & restricta, contra omne ius est. Tum etiam ex ratione textus, scilicet, quia verisimile est, Pōtificem non fuisse concessurum dispensationem ad plura beneficia, si defectus illegitimitatis illi fuisset manifestatus. At vero non est hoc minus verisimile manifestato solo defectu sine priori dispensatione, quam illa manifestata. Imo quodammodo difficilior redderetur secunda dispensatio, simpliciter proposito defectu, ac si non esset diminutus, vt sic dicam, per priorem dispensationem, quia de se facilius est succesiue & per partes, defectum tollere, quam totum simul. Tum denique quia iuxta hūc sensum optima ratio redditur illius decisionis. Nā irregularitas ex defectu natalium orta reddit personam inhabilem ad vnum, & plura beneficia, & ablata respectu vnius, non est ablata respectu plurium, & ideo non explicato hoc defectu, dispensatio petita ad plura beneficia merito cēsetur surreptitia. At vero si textus ille extendatur ad necessitatem exprimendi priorem dispensationem, nec ratio textus illi accommodatur, vt ostendi, nec alia satis probabilis adduci potest, vt paulo post dicam. Et confirmatur, quia si in illo casu prior dispensatio non fuisset limitata, & partialis, sed integra natalium restitutio, tunc secunda dispensatio esset valida, etiamsi obtenta esset non expresso defectu natalium, nec legitimatione, quia iam prior defectus fuisset sublatus etiam respectu plurium beneficiorum, & procederet regula legis 16. ff. de ædilitio edicto, *Quod ita sanatum est, vt in pristinum statum restitueretur, perinde habendum est, quasi nunquam morbosum fuisset.* Et ita intellexit textum illum Couarr in 4. 2. p. cap. 8. §. 8. num. 5. vers. *septimo*, cum Ioan. Andr. & Dominic. in dicto cap. ergo signum est, ex vi illius solum esse necessarium declarare defectum, quatenus ablatus non erat. Et hunc sensum verum, & legitimum esse censeo, ideoq; ex illo textu non probari illam sententiam.

4.

Secundo probari solet ex dicto cap. penultim. de præscrip. vbi dicitur, esse surreptitium priuilegium amplioris exceptionis, obtentum sine mentione prioris priuilegij exemptionis magis restrictæ, eidem, & in eadem materia, & respectu eiusdem concessi: ergo idem censendum est in dispensationibus, quæ versan-

5.

versantur circa idem, quotiescunque posterior tollit seu ampliat moderationem prioris. Et videtur ampliare illum textum Panormit. ibi, num. 17. ad omnia priuilegia etiamsi non attingant ius tertij, de dispensationibus autem expresse non loquitur: videtur autem esse eadem ratio, vt alij supra citati opinantur. At vero Innocentius ibi, numero 4. restrictè intelligit textum illum in materia, de qua loquitur, scilicet, quoties primum priuilegium cedit in præiudicium tertij, & concessum est cum aliqua limitatione moderante præiudicium tertij, & conseruante aliquod ius, quod illi de iure communi competit. Nam tunc si obtineatur secundum priuilegium amplians primum, & plus derogans iuri tertij, necessarium est in secundo facere mentionem de primo, ne sit surreptitium. Ita enim textus ille loquitur, & locum habet vbicumque eadem ratio formalis materiæ, seu iustitiæ versatur, vt esse solent materiæ decimarum, beneficiorum, & similes, in quibus ius, vel præiudicium tertij intercedit. Inde autem non potest ampliari illa regula ad alias materias non ita odiosas, nec cedentes in præiudicium tertij, quia cum simus in materia stricti iuris, non est illa decisio extendenda, præsertim cum non sit eadem ratio in alijs materijs. Et ita sentit Innoc. vt dixi, & approbant ibidem Card. & Fel. n. 2. & Bald. n. 10.

6. Et confirmari hoc potest ex verbis eiusdem textus ibi, *Non obstante priuilegio Clementis Papæ, per quod priuilegijs suorum prædecessorum non extitit derogatum, cum de ipsis nullam fecerit mentionem*: In quibus aduerto, ibi non dici, posterius priuilegium non faciens mentionem prioris fuisse simpliciter surreptitium, sed solum quoad hoc, vt non deroget priuilegijs prioribus, quorum mentionem non facit, & specialiter consetuantibus ius tertij, quod illi iure communi competebat. Vnde mea sententia ex illo textu solū colligitur quædam regula notanda. Vt enim videbimus infrà tractando de Priuilegijs, controuersum est, an priuilegium deroget iuri communi, cuius mentionem non facit per clausulam, *Non obstante*, & communior resolutio est, derogare. Ex dicto ergo c. pen. colligitur regula limitans hanc doctrinam, nimirum, si ius commune conseruatur alicui, seu in aliquo, per prius priuilegium illi concessum, tunc posterius priuilegium non derogare iuri communi redacto in formam, & tenorem priuilegij, & rationem reddit Bald. quia ius commune per Principem specialiter conseruatum fortius est, & plus operatur. Et sine dubio hic est casus pro prius illius textus, & specialis eius decisio; ergo nō est extendenda ad omnes dispensationes absolutas (vt sic dicam) id est, quę non versantur circa ius alterius, nec illi præiudicant.

7. Denique affertur ratio ad probandam illam surreptionem in omni tali dispensatione, quia merito præsumitur, non fuisse Principem concessurum absolutam dispensationem, vel abundantius priuilegium in eadem re, si illi fuisset propositum, ipsummet, vel prædecessorem prius concessisse dispensationem, cū maiori moderatione, quia tam facilis, & leuis mutatio non debet præsumi de constantia Principis. Vnde inferunt, si noua ratio, & maior causa ad dispensandum proponatur, tunc dispensationem posteriorem fore validam, quia tunc cessat dicta præsumptio leuis mutationis. Quæ illatio optima est, considerata vi solius rationis propositæ, tamen ego non admitterem consequens in terminis dicti cap. penult. & ex vi iuris communis. Existimo enim, si posterius priuilegium redundet in præiudicium alterius, etiamsi ex noua causa petatur, non derogare priori priuilegio specialiter conseruāti illud ius tertio, si illius nō faciat mentionem, idq; non ex vi illius præsumptionis, sed ex dispositione illius iuris. quæ, vt existimo, non fundatur in præsumptione, sed in hoc, quod priuilegium posterius non derogat priori priuilegio quatenus ad tertium quouis modo spectat, nisi illius mentionem faciat. Quod est certum quando prius priuilegium fuit directe datum tertio, vt infra l. 8. dicam: tamen in illo capite videtur extendi, etiam ad priuilegium prius concessum eidem priuilegiario, quatenus per illud specialiter ius tertij reseruatur. Et hoc verum censeo secundum ius canonicum: an vero idem sit secundū ius ciuile, aliis remitto.

Secluso autem iure positiuo illa ratio, & præsumptio videtur non esse magni momenti. Quia in primis si persona concedens secundam dispensationem sit diuersa, vt est successor, non potest dici illa leuis mutatio, cum non sit idem qui operatur. Quod inde etiam patet, quia si in casu omnino simili successor aliter dispenset cum eadem, vel alia persona, quam suus prędecessor, non potest dici, leuiter mutare qualitatem dispensationis, seu modum dispensandi, siue sciat, siue ignoret, quid egerit suus prædecessor; ergo idem erit, etiamsi in eodem casu, & cum eadem persona aliter dispenset. Deinde idem fere est, quanuis persona dispensantis sit eadem, quia sine animi leuitate potest contingere, vt in casu omnino simili idem Princeps dispenset, vel gratiam faciat, nunc liberalius & postea moderatius, vel è conuerso; ergo licet id faciat cum eadem persona in diuersis temporibus, non ideo præsumitur, aut imponitur ei leuis mutatio. Eo vel maxime quod illa mutatio non est in casu proposito per reuocationem gratiæ, sed potius per additionem liberalitatis, & benignitatis, quæ semper decet Principem intra latitudinem causæ sufficientis, & iustæ. Vnde licet id faciat ex certa scientia, non ignorās priorem gratiam limitatam, non ideo iudicabitur leuiter mutare consilium: ergo inde nulla sumitur præsumptio, quod non concederet secundam dispensationom, si prioris facta mentio fuisset. Denique ex concessis ab alijs auctoribus videtur mihi sumi efficax argūmentum contra dictam rationem, & assertionem: nam quando prima dispensatio postulata à Principe, fuit negata, & iterum postulata cum eadē causa fuit concessa, maior fit mutatio in iudicio, vel voluntate Principis, quam cum prius concedit limitatam, & postea amplam dispensationem, & nihilominus in priori casu secunda non est surreptitia, nec ibi admittitur præsumptio, quod Princeps non esset tam leuiter mutandus, si prioris denegationis recordaretur: vt supra probatum est, & admittit Sanci. ibi citatus cum alijs: ergo multo minus valet illa præsumptio in præsenti casu. 8.

Quapropter aliter censeo esse limitandam, & declarandam communem sententiam in principio huius punctī positam. Dico enim, solum habere locum vel in casibus in iure expressis, vel quando necessaria est commemoratio prioris dispensationis, vt Princeps non ignoret totum, & proprium vinculum, seu impedimentum, quod aufert: neq; etiam ignoret qualitatem, seu quantitatem gratiæ, quam facit per vnā, vel per plures dispensationes. Prima pars prędpue ponitur propter dictum cap. penult. cuius decisio habet locum in omnibus priuilegijs, vel dispensationibus, quarum variatio siue per diminutionē, siue per augmentum cedit in præiudicium tertij. Nam tunc secunda dispensatio illam mutationem faciens sine mentione prioris, quantum ad id surreptitia est, seu inualida ex vi illius iuris. Quod est valde consentaneum rationi, quia omnis gratia cum præiudicio tertij valde odiosa est, & ideo nunquam censetur valida, ni si ex sufficienti notitia Principis procedat. Atque hac ratione qui dispensationem habet non soluendi decimas ex vinea v.g. si deinde obtineat priuilegium non soluendi illas ex area, vel fundo, nulla facta mentione prioris, non poterit vti secundo priuilegio, quia surreptitium est; quia cedit in præiudicium tertij quod Papæ non satis fuit illo modo propositum, quāuis hic etiam alia surreptio intercedat, vt statim explicabitur. 9. Limitatio communis sententiæ propriæ.

Secunda pars sumpta est ex dicto capite 2. de filiis Præsby-

Presbyter. in 6. nam dispensatio secunda ibi obtenta ideo surreptitia iudicatur, quia non fuit sufficienter propositum iudici totum impedimentum, quod illi obstare potuisset. Et ratio est manifesta, quia tunc voluntas dispensantis non potuit extendi ad id, quod latebat: ergo ex ea parte impedimentum mansit integrum, ac subinde dispensatio effectum habere non potuit. Vnde colligitur, tunc per se non esse necessariam declarationem prioris dispensationis, si alio modo impedimentum totum sufficiēter referatur, quia tunc cessat ratio facta, & textus ille non plus requirit vt probaui. Interdum vero poterit esse necessaria expressio prioris dispensationis, si aliter non possit materia, seu vinculum tollendum per secundam dispensationem sufficienter explicari, vt statim declarabo. Dices: ergo si in exemplo posito de priuilegio decimarum aliquis postulet secundum priuilegium, exprimendo, & quasi de nouo petendo exemptionem in vinea, & area, vel fundo simul, non facta mentione prioris priuilegij, erit validum secundum, quia in illo expressè proponitur totum vinculum per dispensationem tollendum: ergo illud sufficiet sine declaratione prioris petitionis. Respondetur negando consequentiam, tum quia ibi surreptio ex alio iure nascitur, propter præiudicium tertij, vt declaraui, tum etiam, quia ibi est necessaria notitia prioris dispensationis, vt qui concedat secundam, plenè intelligit nocumentum Ecclesiæ. Nam qui postulat exemptionem à solutione decimarum ex tot possessionibus, nulla facta mentione prioris priuilegij, tacitè indicat antea nullas decimas ex illis possessionibus retinuisse & ita Papa non intelligit præcedentem diminutionem fructuum Ecclesiæ, & consequenter non percipit totum præiudicium eius, ideoque non censetur habere voluntatem inferendi illi nouum nocumentum. Quæ ratio optima est, & accommodari recte potest ad casum textus in dicto c. pen. de præsc. ibi enim religiosi, qui prius fuerant exempti cum quadam moderatione, postea obtinuerunt exemptionem simpliciter, nulla facta mentione prioris, nec moderationis in ea contentæ, quod totum cedebat in maius præiudicium Episcopi, quam posset ex simplici posteriori supplicatione intelligi, ideoque merito surreptitia iudicatur, quod magis ex sequenti puncto declarabitur.

11. Addidi vltimam partem regulæ, quia licet in dictis iuribus non contineatur expresse, necessaria ratione colligitur: nam si Princeps non satis intelligat qualitatem, & quantitatem gratiæ, quam confert, non potest illam velle; ergo si ex taciturnitate prioris dispensationis sequatur illa ignorantia, clara est surreptio: nam est in re valde substantiali. Declaratur exemplis. Primum sit de beneficiato, qui obtinuit dispensationem non residendi per quinquennium cum percepti one fructuum, qui expleto quinquennio, aliam similem postulauit, nulla facta prioris mentione, tunc enim secunda dispensatio surreptitia est, vt recte dixit Ioan. Andr. quem refert, & sequitur Felin. supra n. 2. Quod intelligendum puto quando tempus illud est continuum propter ea, quæ infra dicam. Posset autem ratio ex dictis reddi, quia ibi interuenit præiudicium tertij, quod non satis declaratur: tamen optima ratio est, quia Papa nunquam concipit, se dispensare in decennio residentiæ, quia concipiēdo prius vnum quinquennium, & postea aliud sine recordatione prioris, nunquam concipit decēnium, quod verisimiliter nō concessisset, si intellexisset. Sic enim qui furatur per minimā, quando peruenit ad vltimū in quo grauis quantitas consummatur, si illud aduertat, longe grauius peccat, quam si ignoret: ergo signum est, illam circunstantiam multum variare voluntatem. Rectè ergo dicimus tunc esse necessariam expressionem prioris dispensationis, vt Princeps intelligat quod cōcedit, & totam relaxationem, quam in lege facit.

Exemplum de beneficiato valde pro primo.

Secundum exemplum esse potest, si quis habens votum castitatis obtineat dispensationem ad vnum matrimonium contrahendum, & mortua vxore, ite rum petat dispensationem ad matrimonium tacita priori: existimo enim posteriorem esse surreptitiam, propter rationem proxime factam, quia non potest Pontifex concipere quantam relaxationem faciat in illo voto. Tertium exemplum sit, si aliquis semel obtinuit dispensationem ad matrimonium in impedimento vxoricidij cum machinatione, & postea iterū simile crimen committat, & aliam dispensationem de illo petat, non facta mentione prioris. Argumento l. 3. C. de Episcopali audien. dicens, *vt remissionem veniæ crimina, nisi semel commissa, non habeant*, &c. Ratio ergo est, quia secundum crimen eiusdem rationis præsertim adeō graue commissum post remissionem primi magis pœnam meretur, & difficilius remissibi le est. Ita ergo in præsenti secunda dispensatio est longe difficilior in secundo crimine post dispensationē in primo crimine, & ideo neq; grauitas impedimenti, neq; gratia, quæ conceditur, sufficienter concipitur sine expressione prioris dispensationis, & ideo merito posterior surreptitia iudicatur: vt bene notauit Sanc. supra n. 20. & sumitur ex auctorib⁹, quos citaui.

12. *Exemplum castitatis dispensandæ.*

Tertium exemplum de vxoricidio.

Ex his ergo videtur satis declarata, & probata tota assertio, & regula posita. Vbicunque autem non interesserit aliqua circunstantia ex dictis, seu similis connexio inter posteriorem dispensationem, cum priori, non erit necessarium priorem exprimere, vt posterior valida sit. Et hoc modo intelligo Pan. in dicto c. pen. n. 13. dicentem, *Quoties conceditur priuilegium super separatis, vel super eisdem, vel quasi super executione primæ gratiæ, non esse necessarium, vt de prima fiat mentio*: nam illa particula, *vel super eisdem*, vt non repugnet alijs dictis eiusdem auctoris, ita intelligi debet, vt per se loquendo, non sit necessarium, priorem dispensationem exprimere propter solam pluralitatem dispē sationum, etiamsi circa idem versentur, sed solum in casibus in iure expressis, vel quando aliunde non potest satis explicari grauitas rei, cuius dispensatio postulatur, nisi priorem dispensationem commemorādo. Et ita exponit Panorm. Innocentium, & alios: ita ergo intelligenda erit prior sententia, vt vera sit. Ratio autem non est alia, nisi quæ insinuatur ab eodem Pan. & quam sæpe tetigimus, scilicet, quod nullum sit ius requirēs per se hanc conditionem ad valorem secundæ dispensationis, etiam circa eandem rem, neque est ratio, quæ illam probet, nisi quando occurrūt aliæ circunstantię explicatæ, vt satis oftēsum est: magis autem declarabitur, aliqua exempla, & quasi corollaria afferendo.

13. *Quando declaratio prioris dispensationis non sit necessaria.*

Primum sit, quando aliquis propter scrupulum, vel dubium prioris dispensationis petit aliam de eadem lege, impedimento, defectu, aut voto, & illam obtineret æqualem quoad gratiam, certiorem vero quoad circunstantias. Existimo enim secundam esse validam, etiamsi non declaretur, peti propter dubiū prioris dispensationis, neque huius fiat mentio, sed absolute proponatur gratia, seu relaxatio vinculi, quæ postulatur, & vera, ac legitima causa dispensationis. Ratio est, quia contra nullum ius positiuum est, nec in se continet taciturnitatem, quæ verisimiliter reddat inuoluntariam posteriorem dispensationē, neq; ingerit deceptionem, vel ignorantiam relinquit quæ faciat ad causam. Et hoc modo posset intelligi quod decisio Rotæ supra citata dicit, quando posterior dispensatio ad vnū, & eundem finem tendit cum prima, non esse necessarium, facere istius mentionē, & reddit rationem, quia tunc vna dispensatio sufficit vtique obtenta cum sufficienti rei, & causæ declaratione, & cognitione. Et ideo etiam non est inconueniens, tunc vtramq; dispensationem manere validā quia quando secundum priuilegium petitur ad corroborationem primi, vtrumq; valet, vt dixit Inn. in dicto c. pen. n. 5. & sequitur Bald. ibi n. 13. nam effectus vtriuſ-

14. *Cùm quis ob dubium vel scrupulum prioris dispensationis petit secundā, non est prioris mētio necessaria.*

vtriusque simul sumpti non excedit intentionem concedentis.

15. Secundum exemplum esse potest de dispensatione secunda petita ad extensionem, seu ampliationem primæ sine præiudicio tertij, & explicando totum vinculum dissoluendum cum toto effectu desiderato: tunc enim nulla surreptio committitur, propter idem fundamentum. Vt v.g. si irregularis petat dispensationem ad ordines minores recipiendos, & ea obtenta antequam illa vtatur, petat aliam ad omnes ordines, eandem irregularitatem declarando, non vero primam dispensationem, nihilominus valida erit secunda, quia neque agit contra aliquod ius, neque aliquid occultat, quod verisimiliter posset voluntatem Pontificis mutare, aut impedire. Quod si ille iam esset vsus priori dispensatione, & postea postularet secundam ad ordines tantum sacros, multo magis valeret, quia explicando irregularitatem, necessario supponit, iam esse dispensatum ad ordines minores. Similiter si iste irregularis dispensatus ad omnes ordines postea petat dispensationem in interstitijs v.g. nulla facta mentione prioris, credo secundam esse validam, etiamsi non declaret defectum irregularitatis, quia ille iam est sublatus per dispensationem, & per se non refert ad interstitia, nec difficiliorem reddit illorum dispensationem, & idem est in similibus.

Dispensatio super irregularitate, quãdo valet.

Simile videtur esse in dispensatione voti, v.g. castitatis, si post primam dispensationem datam cum aliquo onere, & commutatione, petatur secunda ad maiorem remissionem obtinendam, nulla facta mentione primæ, sed petendo puram dispensationem voti castitatis, videtur enim ex dictis sequi secundam dispensationem fore validam. Aliqui vero hoc non admittunt, nisi cum duplici distinctione. Solet enim ex stylo curiæ communiter concedi talis dispensatio cũ quibusdam limitationibus ordinarijs, & solitis. Quãdo ergo prior dispensatio fuit tantum huiusmodi dicunt posteriorem esse validam, non obstante taciturnitate prioris, quia cum illa limitatio soleat iure ordinario poni, & Pontifex in posteriori dispensatione illam prætermittat, signum est, ex voluntate, & non ex aliqua ignorantia eam omittere, cum stylus curiæ ipsum non lateat. Si autem prior dispensatio cum maiori moderatione data est, additur altera distinctio. Nam si posterior petatur, proposita noua, & maiori causa, dicunt esse validam, non obstante prædicta taciturnitate. quia maior causa tollit omnem fraudem At vero si posterior obtineatur ex eadem causa, & tacita priori dispensatione, dicunt, esse nullam propter fraudem Pontifici factam. Ego vero in hoc præcise, quod prior taceatur, nullam fraudem inuenio, quandoquidem totum votum auferendum proponitur, & Pontifex ignorare non potest, peti puram dispensationem sine limitationibus solitis, & insolitis, & id eo ex hoc capite non video surreptionem, aut nullitatem. Aliunde tamen dubito de hac dispensatione, quia non videtur continere veritatem in proponendo vinculo, quod per dispensationem auferendum est, quia per priorem dispensationem sublatum fuit votum: ergo iam falsò petitur dispensatio in voto, quod non subsistit, & quanuis fuerit commutatum in alia onera, iam illa obligatio non pertinet ad votum castitatis, sed ad aliud votum distinctum quoad materiam.

16. *Aliud exemplum de voto castitatis.*

17. Dico ergo in multis casibus etiam ex hoc titulo dispensationem illam esse validam. Primo quando prima dispensatio simpliciter non abstulit votum, sed tantum ad determinatum vsum, vt ad primum matrimonium; vel ad petendum debitum durante matrimonio. Nam tunc vera est narratio cum votum maneat. Secundo, si prima dispensatio non fuit acceptata, licet data esset ad tollendum simpliciter votum cum commutatione, quia non habuit effectum propter non acceptationem, seu renunciationem. Et idem erit, quoties per ignorantiam, vel alia via impeditur effectus prioris dispensationis, & à fortiori si prior fuit inualida, quia *non præstat impedimentũ, quod de iure non sortitur effectum*, vt dicitur de regul. iur. in 6 cap. 52. At vero si prior dispensatio fuit acceptata, & simpliciter abstulit votum, quanuis reliquerit obligationem ad ieiunia, vel alia pia opera, valde probabile videtur, non posse peti secundam dispensationẽ de voto castitatis vt nondum dispensato. Primo propter rationem factam. Nam licet responderi possit, peti dispensationem de voto emisso, & ita esse veram narrationem, nihilominus moraliter intelligitur peti de voto permanente. Secundo, quia alias non proponitur specificè vinculum auferendum, scilicet, obligationem ad talia opera pia, quæ licet remote duxerit originem à voto castitatis, & fortasse sit minor, nihilominus est diuersa, & ideo necesse est specifice cognosci, vt per dispensationem auferatur. Tertio, quia in secunda dispensatione, necessarium erit proponere causam proportionatam obligationi, & materiæ substitutæ loco voti castitatis. Neque enim sufficiet proponere maiorem causam, quæ difficiliorem vel periculosiorem reddat obligationem castitatis, quia iam tunc hæc causa est impertinens: ergo signũ est, secundam dispensationem debere cadere specifice in aliam obligationem, quæ satis explicari non potest, nisi facta mentione prioris dispensationis, & ideo in illo casu probabilius censeo esse necessariam.

In quibus casibus dispensatio voti cõmutati valida sit.

Vltimum exemplum esse potest, quoties duæ dispensationes versantur circa eandem legem quasi secundum diuersas partes, quarum vna non vnitur alteri, nec cedit in præiudicium tertij. Tunc enim valida erit posterior dispensatio sine mentione primæ, quia nullam habet speciem surreptionis iuxta doctrinam datam. Exempla esse possunt, primo in dispensationibus circa ieiunia: nam si quis dispensationem obtinuit ad comedendum cibos prohibitos in vna Quadragesima, vt similem in alia valide obtineat, non oportet facere mentionem prioris, quia licet versentur circa eandem legem, materiæ non vniuntur inter se, neque vna aggrauat aliam, & vnaquæque potest habere suam propriam causam. Secundo idem est in dispensationibus circa præceptum laborandi in die festo, vel non recitandi, & similibus. Imo etiam in exemplo supra posito de dispensatione residendi pro aliquo tempore: nam si diuersis temporibus, & non continuis occurrat necessitas similis dispensationis, non oportebit semper in posteriori facere mentionem prioris, quia hoc & præter hominũ consuetudinem esse videtur, & est magnum graua-men, quod sine iure, aut euidenti ratione imponendum non est. Ibi autem cessat ratio supra facta, quia ibi vnum tempus non coniungitur alteri, neque fit quasi continuatio surreptitia eiusdem dispensationis, sed sunt omnino diuersę, quarum vna non fit grauior, aut difficilior ratione alterius; ergo vtraque est valida licet in neutra fiat alterius mentio. 18. *Exemplum de iuniis Quadragesimæ.*

Denique idem est in lege v.g. prohibente matrimonium inter consanguineos. nam licet quis obtineat vnam dispensationem cum vna cognata, & illa mortua, secundam petat pro alia in eodem, vel diuerso gradu coniuncta, valida erit secunda, licet obtineatur sine mentione primæ, quia sunt de rebus distinctis, & vna non habet connexionem cum alia, neque aggrauat illam, aut difficiliorem reddit, & vnaquæque potest habere propriam causam sufficientem, non obstante alia, & independenter ab illa. Vnde sequi videtur, idem esse dicendum, etiamsi talis persona non fuerit vsa priori dispensatione quacunque ex causa, & petat secundam, non facta mentione prioris Nam eædem rationes procedunt, vt hæc posterior sit valida. Et ita fatetur Sanc. dicta disp. 22. num. 13. Sed obstare videtur, quia sequitur, talem personam habere simul duas dispensatioes validas, per quas 19.

possit

possit eligere, & ducere, quam maluerit ex illis duabus cognatis, quia prima dispensatio valida fuit, & non potest elidi, vel irritari per secundam. Consequens autem videtur absurdum, quia est præter scientiam, & consequenter præter intentionem concedentis; ergo talis facultas, & dispensatio non potest esse valida.

20. Responderi potest negando sequelam, quia qui petit secundam, eo ipso renunciat primæ, ideoq; obtenta secunda euanescit prima. Et ita sensit idem author suprà n. 29. Sed non caret difficultate responsio, primò quia etiamsi demus, ex parte petentis secundam dispensationem, renunciari primæ: nihilominꝰ Papa non potest illam renuntiationem acceptare, cũ illius cognitionem non recipiat. At renuntiatio non acceptata non habet suum effectum; ergo ex hoc capite non euanescit prima dispensatio. Deinde aut agimus de renuntiatione præsumpta, aut vera: prior non sufficit, vt in conscientia habeat effectum, vt cõstat; posterior autem non semper inuenitur, potest n. quis petere secundam dispensationem, non intendẽs renunciare primæ; ergo tunc non est cur excludatur per secundam; ergo ambæ simul manebunt. Nam licet non possint simul mandari executioni, satis est, q in vsu earum possit esse optio, vt possint esse simul. Item satis est, quod successiuè possit vtraq; habere suũ vsum. Imò hinc fieri videtur, nec præsumptam renũtiationem ibi interuenire; sicut habens dispensationem ad contrahendum cum consanguinea licèt ducat extraneam, non censetur renunciare dispensationi, quia potest post viduitatem illa vti; ergo similiter in præsenti.

21. Propter quod probabilius censeo, in illo casu posteriorem dispensationem esse surreptitiam, & necessarium esse exprimere priorem dispensationem, vt vel Pontifex eius renuntiationem acceptet, vel illam irritet, vel vtranq; simul validam esse concedat. Alioqui n. verisimum censeo, sine scientia, & cõsensu Pontificis non posse illas duas dispensationes validas simul permanere, quia est indulgentia quædam nimis extraordinaria, & parum rationi consentanea, & longè verisimilius est, non fuisse Pontificem eam concessurum, si proponeretur. Deinde clarum ẽt cẽseo, vnam illarum dispensationum non expellere aliam quasi per repugnantiam formalem, quia illam re vera non habent, vt probat ratio facta; imò posset Pontifex vtramq; simul concedere si vellet. Tertiò existimo primam non excludi per renuntiationem sine animo renunciandi, quia est repugnantia, & tamen etiam tunc non erunt ambæ simul validæ; ergo oportet, vt secunda sit nulla. Præterea etiamsi adsit animus renunciandi, censeo non habere effectum ex defectu acceptationis, nec enim dici potest, Pontificẽ concedendo secundã, acceptare renuntiationẽ primæ, quia ab illo non petitur secunda, vt secunda, cũ non habeat notitiam, vel memoriam primæ, ergo talis petitio dispensationis absolute non est signum externũ alicuius renuntiationis; ergo nec concessio Papæ potest habere vim acceptationis; ergo vt duæ illæ dispensationes simul non maneant, necessariũ omnino est, posteriorem esse inualidam: non enim inuenitur modus, quo excludatur prima, quæ semel valida fuit, & aliunde non fuit extincta. Ratio autem surreptionis est clara ex principijs à nobis positis, quia tũc secunda dispensatio coniungitur primæ, & ex vtraq; simul resultat vna gratia exorbitans, quæ non cadit sub intentionem Pontificis, & ideo ad valorẽ secundæ necessarium est exprimere priorem, quo illud incommodũ vitetur. Et ideo non est simile, quãdo prior dispensatio suũ vsum habuit per quẽ extincta est: nam tunc non coniungũtur dispensationes, sed quælibet est vnica pro suo tempore. Esset autem simile, si absq; vsu prior dispensatio fuisset extincta per mortem alterius partis, vel aliud impedimentum perpetuum: nam tunc ex defectu obiecti euanesceret prima dispensatio, & ideo est impertinens eius memoria, atq; ita formaliter procedit doctrina data, quæ ad similes casus cum proportione applicanda est.

CAPVT XXIV.

An dispensatio in vno vinculo, tacitis aliis obtenta, surreptitia, & nulla sit.

HÆc quæstio tractatur optimè circa impedimenta matrimonij à Patre Thoma Sanc. in dicto lib. 8. disp. 23. habet autem locum cum proportione in alijs dispensationibus, & legibus, & ideo breuiter expedienda est. Duę ergo sunt opiniones, prima simpliciter affirmat, talem dispensationem esse validam quãtum ad effectum, ad quem impetratur, vt si quis habens duas irregularitates ad ordines, petat dispẽsationem vnius, v. g. illegitimatis; tacitâ bigamiâ, concessa dispensatione tolletur impedimentum illegitimatis, manebit tamen aliud, ratione cuius non sufficiet illa dispensatio, nisi addatur alia de altera irregularitate, & simile exemplum facilè potest poni in matrimonio. Ita tenet Nauar. cons. 6. de rescrip. & cons. 7. & 8. de consang. & affinit. & sæpe aliàs in suis consilijs, quem sequuti sunt multi moderni, quos suprà refert Sanc. n. 1. Ex antiquis verò solum refert Ioan. Andr. in arbore affinitatis §. 2. n. 5. in tom. 9. tract. n. 5. dicentem, qui habet simul impedimentum affinitatis, & publicæ honestatis, si petat dispensationẽ primi, tacito secundo, illud tolli, isto manente. Fundamentum est, quia potest tolli vnum impedimentum sine alio; sicut & potest esse; ergo ex hac parte nõ repugnat, talem dispensationem esse validam, & habere suum effectum. Nec ratione surreptionis, quia nulla est lex, quæ præcipiat expressionem plurium defectuum, vt tollatur vnum. Nec ex natura rei est necessarium, quia vt Princeps habeat iustam, & efficacem voluntatem tollendi aliquem defectum, vel vinculum, satis est, vt illud perfecte narretur cum causa sufficiente ad dispensationem: hoc autem totum sufficienter narrari potest, explicando vnũ impedimentum sine alijs. Et addit Nauar. ita obseruari ex stylo curiæ. 1. *Sanc.* *Nauar.* *Sanc.* *Ioan. Andr.*

Secunda sententia vniuersaliter affirmat, esse irritam, & surreptitiam dispensationem vnius impedimenti, quando occultantur alia, quæ erant coniuncta cum illo. Hanc opinionem censet esse longè probabiliorem Sanc. suprà num. 2. citatis multis authoribus loquentibus, circa impedimenta matrimonij. Frequenter n. dicunt Doctores, non valere dispensationem in vno impedimento, tacito alio, vt patet ex Panorm. in c. *non debet*, de consanguinit. & affinit. n. 12. quem multi Summistæ imitantur, & Supplement. Gabriel. in 4. d. 41. artic. 3. dub. 7. & in simili Couar. in 4. 2. part. cap. 6. §. 4. num. 11. Possent autem hi authores exponi, vt intelligant non valere, id est, non sufficere, seu non valere ad matrimonium contrahendum: an verò valeat ad vnum impedimentum tollendum, non definere. Sed est difficilis, & dura expositio, quia non dicunt, non valere matrimonium, sed non valere dispensationem, & Couar. dicit, esse irritam. Deniq; multi alij authores in proprijs terminis dicunt talem dispensationem esse surreptitiam. Fundamentum huius sententiæ reducitur ad principium positum, vt dispensatio legitimè obtineatur, necessarium esse, proponi Pontifici totum vinculum dissoluendum secundum totam grauitatem, quæ intrinsecè potest dispensationem difficiliorem reddere: vnum autem impedimentum censetur moraliter habere maiorem grauitatẽ in illo genere, quando est coniunctum alijs, quàm solitariè sumptum; ergo. Minor probari solet primò ex c. *ex tuarum*, de authoritat. & vsu pallij. quod allegat Panorm. sed iudicio meo, nihil, vel parum probat. Item 2. *Sanc.* *Panorm.* *Gabr.* *Couar.*

tem citatur c. *Pastoralis*, de priuileg. quod nihil etiam iuuat, nec plus valet c. *postulasti*, de rescript. quod Couar. allegat: nam regula ibi constituta in beneficijs, non habet locum in dispensationibus, vt suprà notatum est cum Panorm. in c. pen. de præscriptionibus. Denique, allegatur c. 1. de treug. & pace, quoniam ibi dicitur, *funiculus triplex difficile rumpitur*. Responderi autem potest, in præsenti etiam cumulum impedimentorum difficilius tolli, quia vel requirit vnam dispensationem difficiliorem, vel cumulum dispensationū. Ratione igitur probatur illa minor, quia impedimēta simul iuncta sine dubio reddunt personam minus dignam dispensatione, etiam in singulis, vnde etiam simul proposita magis auertunt animum Principis ad concedendum tale matrimonium, vel habilitandam talem personam, vt experientia ipsa docet, & per se videtur prudentiæ consentaneum. Vnde in remissione pœnarum, cum in aliqua persona plura sunt atrociora delicta, singula difficilius remittuntur in humano iudicio. Confirmatur, quia aliàs aperitur via fraudibus, obtinendo per plures dispensationes, quod sæpissimè Pontifex, re tota intellecta, per vnam non concederet.

Couar. Panorm.

3. Probabilitas prioris sententiæ, & securitas.

Inter has sententias hæc posterior securior est. Et in materia saltem matrimonij est practicè probabilior, & seruanda, tum propter consensum plurium auctorum, tam ex antiquis, quàm ex modernis, tum propter praxim Romanam, quæ hoc obseruat, exceptis quibusdam casibus occultis, vt Sancius notat, q̃ exceptio potius firmat regulam in contrarium: Tum præterea propter periculum, quod est in efficiendo matrimonio nullo ratione dispensationis, malè impetratæ. Denique quia talis dispensatio directè videtur peti, & concedi ad contrahendum matrimonium, & ideo intentio dispensantis non videtur esse tantum tollere vnum, vel aliud impedimentum, sed simpliciter habilitare personam. Quapropter si narratio ad hoc non sufficiat, tota dispensatio censetur irrita ex mente concedentis; esseq̃ hoc longè certius si Pontifex directè interrogaret, an talis persona haberet aliud impedimentum. Nam per hoc magis ostenderet animum non aliter dispensandi, & ideo qui habens plura impedimenta, illa negaret, nihil obtineret propter grauem deceptionem contra intentionem Pontificis satis insinuatam per dictam interrogationem. Vsus autem non habet, vt talis interrogatio fiat, & ideo res est minus certa. Nihilominus tamen ipsemet vsus non faciendi similem interrogationem indicat, Pontificem simpliciter accipere verba talium supplicationum, & intelligere personam non habere aliud impedimentum ad matrimonium, nisi quod proponitur, & ideo qui vnum proponit, & aliud tacet, virtualiter illud negat, & Pontificem decipit. Ac denique experienria etiam ostendit, longè aliter, & cum maiori onere, vel grauamine dari dispensationem, quãdo plura impedimenta concurrunt, & sæpe propter eam causam negari; signum ergo est nolle Pontificem dispensare in singulis impedimentis, nisi omnia, quæ simul sunt, simul proponantur. Et præter experientiam potest alia ratio reddi, quam in puncto sequenti commodius explicabo.

Sanc.

4. Hæc autem regula non videtur posse tam generaliter constitui de omnibus alijs dispensationibus, & vinculis. Nam in primis de dispensatione voti castitatis rectè docet Sanci. suprà n. 4. si prius petatur dispensatio eius, quàm alterius impedimenti, v. g. consanguinitatis, validam forè, etiamsi solum illud sine alio impedimento proponatur. Quod ego intelligo esse verum, etiamsi habens tale votum habeat intẽtionem ducendi consanguineam, obtinendo postea aliam dispensationem, quia hoc accidentarium est, & dispensatio voti per se non ordinatur ad tale matrimonium, sed generaliter, vt liceat vsus coniugalis, quem votum castitatis impediebat. Tunc autem nõ immeritò dubitari potest, an quando vlterius proceditur ad petendam dispensationem impedimenti consanguinitatis, necessarium sit, prioris dispensationis mentionem facere. Nam licèt immediatè sint circa diuersa, re vera ordinantur ad eundem finem, & ex vtraq; resultat quædam maior concessio, quàm fortasse concederetur, si de vtroq; impedimento simul fuisset aliquando facta mentio. Item quia videtur inconueniens admittere, posse illam personam habilitari ad matrimonium cum consanguinea per plures dispensationes incipiendo à dispensatione voti, & non incipiendo à dispensatione consanguinitatis, cum ex parte Pontificis nulla sit ratio præsumendi magis inuoluntarium in vno casu, quàm in alio; est ergo hoc valde probabile, & accommodatum ad impediendas fraudes.

5. Quando detur dispensatio voti in ordine ad matrimonium, tacito impedimento consanguinitatis.

Nihilominus tamen si revera detur sufficiens causa dispensationis voti, independens à matrimonio cum tali consanguinea, rectè poterit obtineri dispẽsatio de solo voto, vt dixi, & postea etiam ad obtinẽdam dispensationem circa consanguinitatem, non oportebit prioris mentionem facere, quia iam impedimentum voti non existit, sed legitimè fuit sublatum absolutè, & sine ordine ad matrimonium, quãtum est ex se, & ex vi causæ: intentio autem operantis est per accidens, & non mutat dispensationis naturã. Neq; est inconueniens, vt aliqua certo ordine licitè fiant, quæ commutato ordine debitè fieri non possunt; id enim sæpe contingit, vt alio exemplo statim declarabo, & ratio est, quia ordo agendi sæpe spectat ad honestatem, propter diuersam dependentiam vnius rei ab alia. Et ideo etiam dixi, necessarium esse, vt causa dispensationis voti non pendeat ex matrimonio cum tali persona: nam si pendeat, necessarium erit, omne aliud impedimentum matrimonij cum eadem persona explicare, quia non potest aliter iudicium ferri de tali causa, & quia tunc vnum impedimentum colligatur cum alio in ordine ad dispensationem.

6. Quod autem dixi de voto castitatis, eandem rationem habet in voto religionis, & ideo eadem doctrina ad illud applicanda est. Imò licèt eadem persona vtrunq; votum habeat, poterit validas dispensationes vtriusq; obtinere, nõ facta mentione aliorum impedimentorum matrimonij, quia neutra ex illis dispensationibus, neq; vtraq; simul dicit habitudinẽ ad matrimoniũ cum impedimento contrahendum. De ipsis autem votis, quando sunt simul, meritò dubitari potest, an ad obtinendam dispensationem alterius, debeat alterum narrari, & è conuerso. Hinc enim videtur, id non esse necessarium, quia sunt vincula omnino distincta, & inter se non colligata: nam vnum obligat ad castitatem seruandam, & nõ aliud, & hoc obligat ad religionis ingressum, ad quod non obligat alterum. Indeverò apparet contrarium, tum quia non videntur illa vincula minus inter se connexa in ordine ad statum, seu viam perfectionis, quã duo impedimenta matrimonij in ordine ad illud; tũ etiam, quia vnum videtur difficiliorem reddere dispensationem alterius, & è conuerso.

7. Obligatum votum castitatis, & religionis potest ab vno vinculo liberari tam to alio.

Breuiter mihi videtur, in eo casu validam fore dispensationem voti religionis, si ab eo inchoetur, nulla etiam facta mentione alterius. Moueor ex prioribus rationibus, & quia votum castitatis faciliorem potius, quàm magis difficilem facere potest dispensationem voti religionis: nam facilius dispensari solet cum eo, qui perpetuam castitatem est cõseruaturus, quia in hoc aliquam participationem religionis retinet. E conuerso autem votum religionis non est connexum cum voto castitatis, nisi tanquam addens habitudinem ad maiorem perfectionem, quæ tota sufficienter explicatur sine alio voto. Et præterea potest per se dari causa sufficiens ad tollendum votum religionis relicto alio; tunc ergo rectè poterit postulari pura eius dispensatio, sine mentione alterius voti. Secus verò esset, si causa honestans dispensatio-

sationem voti religionis sumeretur ex ordine ad matrimonium contrahendum, etiam in generali: nam tunc oporteret votum castitatis explicare, quatenus impedimentum est ad quodlibet matrimonium cõtrahendum.

8. At verò è contrario, si dispensatio inchoetur à voto castitatis, necessarium semper existimo, simul explicare votum religionis propter rationes posteriori loco factas. Habenti enim votum religionis, irrationabilis planè videtur liberatio ab obligatione castitatis, cum nec ad matrimonium contrahendum illi sufficiat, neq; etiam liberet à vinculo religionis, & quia maximè decet, vt qui religionis obligationem habet, castitatem interim seruet. Propter quę non est verisimile, Pontificem fuisse concessurum talem dispensationem solam, si alterius voti conscius fuisset. Accedit, quod non videtur posse dari causa iusta ad dispensandum in voto castitatis cum eo, qui ligatus est voto religionis, tum quia votum religionis etiam obligat ad non nubendum, & licèt non obliget statim ad castitatem, obligat ad promittendam illam, tum etiam, quia talis persona licèt difficultatem habeat in seruanda continentia, non potest illi succurrere per matrimonium ratione alterius voti, & secluso hoc medio, tenetur absolutè vincere illam; ergo tunc causa est insufficiens, & irrationabilis ad talem dispensationem. Et quoad hoc bene æquiparantur hæc duo vincula cum alijs impedimentis matrimonij.

Si dispensatio inchoetur à voto castitatis Religionis votum excludendum est.

9. Et similiter potest hæc ratio ad ea, quæ diximus de matrimonio, adaptari: nam cum quodlibet impedimentum impediat totum matrimonium, de se inutilis, & irrationabilis est dispensatio vnius sine alijs; non enim potest deseruire, nisi fortasse ad decipiendum dispensantem, vt per partes faciat quod fortè simul non faceret, si totum cognosceret, & ideo semper talis dispensatio meritò iudicatur extra intentionem dispensantis. Et præterea non videtur posse habere causam legitimam, vel non posse ferri de illa legitimum iudicium sine cognitione aliorum impedimentorum, quia talis causa sumi debet ex necessitate, vel vtilitate talis matrimonij, de quo iudicari non potest, non cognitis omnibus impedimentis eius. Et hæc ratio videtur mihi satis efficax, & notanda.

10. In dispensationibus autem irregularitatum, & aliarum inhabilitatum, ac pœnarum, existimo non habere locum rationem istam, neq; regulariter doctrinam datam, sed potius, per se loquendo, vnam irregularitatem posse tolli sine alia, præsertim quando illæ irregularitates sunt omnino disparatæ, & vna aliam non aggrauat. Vt v.g. esse illegitimum, & casu hominem occidisse, & similes. Et quoad hoc videntur mihi efficaces rationes. Nauar. in cons. 1. de constit. quæst. 19. nam licèt de impedimentis matrimonij tractet, rationes sunt generales. Præcipua est, quia inter has irregularitates, & pœnas non est connexio, nec taciturnitas vnius aliquid confert ad dispensationem alterius, nisi quatenus tollit aliquam maiorem difficultatem, quam fortasse haberet Princeps in dispensando, si omnes cognosceret; hoc autem non sufficit ad surreptionem, nisi vel ius aliquod cogat, vel aliæ circunstantiæ, & rationes concurrant, vt dixi in lib. 6. de voto, c. vlt. & affirmat Nauar. cum Rota, Ægidio, & Fel. Hic autem nullum est ius, nec ostendi potest. Quod enim quidam dicunt, hoc contineri in iure, quia ius præcipit explicare omnem veritatem cõferentem ad dispensationem, friuolum est, & principium petit: nam hoc est, quod inquirimus, an cognitio alterius irregularitatis, vel inhabilitatis, aut criminis sit intrinseca dispensationi, quæ circa aliud crimen, vel irregularitatem versatur. Hoc autẽ ex iure probari non potest; ergo verum est hanc surreptionem non fundari in iure.

In dispensationibus aliis à castitate, & religione quid dicendum.

Nauar. Rota. Ægid. Fel.

11. Altera verò pars de ratione probatur, quia multitudo irregularitatum, vel similium vinculorum ad summum reddit personam magis inhabilem (vt sic dicam) extensiuè, & minùs dignam quocumq; beneficio; hoc autem non satis est ad surreptionem. Et rationes omnes in contrarium, quæ solum fundantur in sola hac indignitate, & quasi resistentia ex parte personæ, re vera sunt inefficaces, quia cum illa stat, q; dispensatio fiat cum plena voluntate, & cum cognitione omnium, quæ ad valorem actus necessaria sũt. Et patet à simili: nam qui plures habet excommunicationes, minus dignus est quacumq; absolutione, & tamen si impetret absolutionem vnius tacita altera, valebit, vt est certum apud omnes, quia nullo iure plus postulatur. At nec irregularitatibus postulatur. Item qui plura habet crimina, minus dignus est beneficio, & si essent cognita, difficilius illud obtineret, vel forte non obtineret, & nihilominus collatio est valida, secluso alio maiori impedimento. Item qui propter distincta crimina obnoxius est multis pœnis, minus dignus est cuiuslibet remissione, & difficilius illam obtineret, si omnia simul remittenda proponeret, & nihilominus valida est remissio vniuscuiusque tacitis alijs; nisi vbi lex aliud disponit, vel vnum non potest sine alio sufficienter explicari, quia quando sunt omnino diuersa, nullam connexionem habẽt in remissione, & illa difficultas, quæ per taciturnitatem euitatur, nõ causat inuoluntarium, nisi valde accidentarium, & diminutum, quod non impedit valorem actus. Idem ergo est in irregularitatibus & alijs similibus pœnis.

Regula ergo obseruanda est, vt, per se loquendo, 12. valeat dispensatio vnius sine expressione alterius, nisi grauitas vnius non possit satis sine alia explicari. Ad eum modum, quo Nauar. cons. 18. de rescript. dixit dispensationem irregularitatis contractæ occidendo clericum, non esse validam explicato homicidio, nisi explicetur sacrilegium. Et similiter censeo, qui plura homicidia commisit, si vno tantum narrato velit dispensationem vnius irregularitatis obtinere, nihil faciet, quia licet illæ censeantur irregularitates numero diuersæ, moraliter quasi efficiunt vnam grauiorem vel certe nulla illarum satis explicatur sine alia, ac deniq; tunc fere procedunt rationes de matrimonio factæ. Extra hos vero, & similes casus valida est dispensatio vnius vinculi, tacito alio omnino diuerso, quoties per se habere potest sufficientem causam, & rationem, vt auferatur, etiamsi cætera non tollantur. Et hactenus de dispensatione.

Regula ad tendenda.

Nauar.

CAPVT XXV.

Quando, & ex quibus causis possit lex abrogari.

1. DEclarauimus relaxationem legis, quę per dispensationem ex parte fit, solum superest dicendum de mutatione, quæ per abrogationem fit: sic enim appellari solet in iure totius legis ablatio, l. *derogatur*, ff. de verbor. signific. Distinguunt autem aliqui inter abrogationem, & irritationem legis, vt irritatio sit quando tota lex impeditur, ne vires obligandi accipiat, priusquam plene constituta sit, vt si lex postulans confirmationem Principis, vt obligare possit, ab eo non confirmetur, vel si lex lata à Principe, à populo non acceptetur, iuxta opinionem existimantem acceptationem esse necessariam. Sed hoc posteriꝰ exemplum falsum supponit: nam lex Principis ante acceptationem populi est vera lex, & illa mutatio per resistentiam subditorum pertinet ad mutationem, seu abrogationem per consuetudinem, de qua in libro sequenti dicturi sumus. Altera vero abiectio seu non admissio legis per resistentiam Principis nõ est propria mutatio legis, quia non mutatur proprie nisi quod præexistit, imo nec irritari propriè dicitur, nisi quod iam erat ratum, & validum, sicut aliàs de

voto, diximus, & ita non acceptatio legis in illo casu non est legis mutatio, quod si dicatur irritatio quasi antecedens, non est de voce cootendendum, nec enim est insinuata illa significatio vocis, vt constat ex dictis de lege irritante. Nullam verò specialem explicationem in præsenti requirit, quia solum est quædam negatio institutionis legis, quæ erit valida, si ex sufficiente potestate fiat, & iusta, si causam habeat honestam; & ad bonum commune pertinentem. Solum ergo nunc agimus de propria legis abrogatione. Aduertimus autem, licet abrogatio propriè dicatur de integra legis ablatione, sub illa tamen nunc comprehendi illam diminutionem legis, per quam in perpetuum lex tollitur, & licèt non in totum, sed quoad aliquam partem; illa enim non est propriè dispensatio, vt in superioribus tetigi, sed dici solet derogatio. Veruntamen seruata proportione eandem habet rationem, & doctrinam, quam integra legis ablatio, & ideo sub abrogatione nunc comprehenditur.

2. Ex dictis ergo concluditur, legem tunc abrogari, quando supponitur esse vera lex, & permanens toto tempore, priusquam abrogetur, & consequenter debet etiam supponi iusta rationabilis, & vtilis: nam si prius fiat iniusta, nociua, aut inutilis, prius per se desinet esse, quàm abrogetur, & ita iam non habebit locum abrogatio, quia cessatio legis distinctus modus desitionis est, vt suprà vidimus. Hinc ergo sumi potest ratio dubitandi, quomodo sit possibilis valida, & iusta abrogatio legis: nam si lex, quæ supponitur, non est iusta, nec vtilis, ablatio eius non erit abrogatio iuris, sed facti, vel potius declaratio nullitatis legis; si verò sit iusta, abrogatio erit iniqua. Quid enim magis iniqunm, quàm legem iustam, & vtilem abolere; ergo consequenter etiam erit inualida: nam sicut lex iniusta non est lex, ita abrogatio iniusta nocere non debet communi bono, cum sit ex potestate data ad ædificationem, non ad destructionem. Dici verò potest ex Diuo Thoma, & alijs statim referendis, legem iustam in vno tempore posse per temporum mutationem fieri iniustam, & ideo illius abrogationem posse esse iustam. Sed contra hoc est, quia si mutatio temporis fecit legem iniustam, iam non habebit locum abrogatio, sed per se desinet lex, & ita nunquam erit necessaria, imò nec possibilis.

8 l. debet ess. iusta, ratio nabilis, &c.

Optima ratio dubitandi.

3. Nihilominus dicendum est primò, humanam legem interdum abrogari posse & validè, & iustè. Est certa, & communis sententia, quam tradit D. Thomas 1.2.q.97.art.1.& ibi omnes, & Sylvest. verb. *lex*, q. 25. & ibi alij Summistæ, & Iuristæ, quos refert, & sequitur Couarr. in c. *alma mater*, p.2. in princip. Et sumitur ex Augustin. libr. 1. de liber. arbitr. capit. 6. vbi hac ratione legem humanam vocat *temporalem*, quia licèt iusta sit, pro temporum varietate mutari potest, & debet. Sumitur etiam ex Aristot. lib. 2. Politic. capit. 6. vbi, agitata quæstione pro vtraque parte, eam indecisam relinquere videtur, nihilominus tamen absolutè hoc sentit, licet indicare voluerit, hanc legum mutationem non debere esse frequentem. Idem tradit Plato Dialog. 16. qui *Ciuilis*, seu de regno inscribitur, longè post medium, & Dialog. 6. de legib. Sumitur etiam ex vtroque iure l. vnic. C. de caducis tollend. in princ. vbi ferè omnes causæ huius mutationis attinguntur, & ex capit 2. distinct. 14. & alijs, quæ statim afferemus. Deniq; sumitur ex Dei exemplo, qui legem suam abrogauit: si enim hoc potuit facere Deus immutabilis propter hominum, & temporum mutationem, vt latè expendit Augustin. contra Faust. multò magis id erit concessum hominibus. Atq; hinc concluditur ratio assertionis: nam in lege humana inueniuntur omnia principia mutationis, tum ex parte authoris proximi, qui mutabilis est, & in intellectu: quia paulatim cognitionem acquirit, & in voluntate, quia finita, & potentialis est; tum ex parte actionum circa quas proximè versatur, quia nec sunt intrinsecè malæ, neq; ita bonæ, vt sint per se necessariæ ad morum honestatem, & ideo lex humana non est hoc capite immutabilis sicut lex naturalis. Aliunde verò etiam quoad vtilitatem, per mutationem temporum possunt huiusmodi actiones variari: nam quę vno tempore vtiles sunt, vel expediunt, in alio fiunt inutiles, aut nimis graues. Denique etiam ex parte subditorum, quibus leges humanæ imponuntur, habet locum hæc mutatio, quia etiam ipsi homines mutabiles sunt, & propter morum, vel aliarum rerum mutationem, illis nunc non expediunt leges, quæ antea expediebant: cõstat ergo hanc mutationem posibilem esse.

Legem humanam valide & iuste abrogari posse.
D. Thom.
Sylnest.
Couar.
August.
Arist.

Plato.

August.

4. Vt autem explicemus, quomodo possit esse iusta, dicendum est secundò: Vt lex humana iustè, ac licitè abrogetur, necessarium est ex iusta causa, propter commune bonum abrogari. Ita D. Thom. suprà, & fere omnes, & tradit bene Plato Dialo. 7. de legib. parum à principio. Vbi pro fundamẽto sumit, mutationem omnibus in rebus præterquam in malis, esse periculosissimam, & inde concludit, maximè hoc esse verum in mutatione legis, & ideo magnam considerationem ad illam requirit, sicut etiam in Dialog. 6. latè docuerat. Sumitur etiam ex capit. *non debet*, de consang. & affinit, & ex capit. *alma mater*, de sentet. excommun. in 6. & ex l. 2. ff. de constit. Princip. vbi *vrgens necessitas*, vel *magna vtilitas* postulatur. Ratio verò est primò, ne contemnantur leges frequenti mutatione. Secundò ait Diuus Thomas, quia consuetudine firmantur, & ideo nisi ita durent, vt earum obseruatio, & consuetudo fiat, & quasi habitus acquiratur, nunquam pro dignitate seruabuntur. Post quam autem consuetud. ne firmatæ sunt, non facile est ab honesta consuetudine recedendum, præsertim cum leges humanæ esse debeant moribus, & consuetudinibus accommodatæ. Tertiò, quia sicut lex non debet poni nisi propter commune bonum, ita nec auferri; nam vterq; est actus publicæ potestatis, & iurisdictionis, quæ ad commune bonum ordinatur. Vnde ita concluditur: nam vel lex posita erat rationabilis, & ad commune bonum vtilis, & in eo statu perseuerabat, vel non? Si primum, irrationabiliter tollitur, quia contra bonum commune fit. Si secundum, iam intercedit causa iusta ad legem tollendam.

Vt abrogetur lex iusta, necessaria est iusta causa propter bonum commune.
D. Thom.

5. Vnde intelligitur, dupliciter posse fieri hanc mutationem. Primò solum propter mutationem legislatoris, quæ potest esse vel in sola voluntate, vel in intellectu. Quando est tantum ex parte solius voluntatis, regulariter irrationabilis est, vt statim dicã, quia negotium publicum, vt iustè administretur, nõ tam voluntate, quàm ratione gubernari debet. Vnde nisi costiterit, priorẽ voluntatem fuisse irrationabilem non fit honestè mutatio. Quando verò ẽt dictamen rationis mutatum est, potest esse mutatio legis iusta, ẽtsi in rebus nulla facta sit. Supponit tñ humanũ defectum sæpe inculpabilẽ, quia homo non statim, nec semper assequitur veritatem præsertim practicã, & prudentię. Et ita sæpe experientia legem non fuisse cõuenientẽ, ẽtsi fuerit lata sine culpa, vel quia, si fuit iniusta, lex ignorantia inuincibili lata est, vel quia licèt fuerit iusta, & reputata conueniens, postea experientia cõpertum est, aliam magis expedire. Sic Cõc. Trid sess. 24. c. 2. & 4. de reform. matrim. ad mutandum leges aliquas circa impedimenta matriminij, moueri se dicit, quia experientia ostendit aliqua grauia incõmoda, q̃ ex priorib. legib. sequebantur, quãuis malę nõ essent. Aliquando verò fit mutatio in lege ẽtsi suo tẽpore iusta, optima, & vtilissima fuerit, quia in rebus ipsis facta est mutatio, rõe cuius iam nõ expedit, & tũc fit iustissimè, & fine, ppria, seu formali mutatione, seu cõtrarietate in iudicio rationis, quia prudenter iudicatur, aliquid esse conueniens vno tẽpore, & esse disconueniens in alio, mutatis rebus.

Duplex mutandi legem.

Cont. Trid.

Non

6. Non est autem necessarium hanc rerum mutationem tantam esse, vt legem effecerit, aut iniustam, aut prorsus inutilem, sed satis est, vt vel nimis rigorosa, vel min⁹ vtilis esse videatur, seu quod maior fructus ex eius reuocatione speretur, vel quod maiora pericula, aut mala illo modo euitentur. Et ita soluitur facilè ratio dubitandi in principio posita. Nam licet ad tollendam, vel abrogandam legem causa iusta necessaria sit, nihilominus non est necessaria tam vrgens, & grauis, vt propter illam lex ipsa statim cesset, sicut etiam ad dispensandum requiritur causa iusta, quæ per se solam legis obligationem auferre non valet. Neq; repugnat abrogationem esse iustam, licèt lex non fuerit iniusta, quia iustum etiam potest omitti, vel mutari propter magis iustum, sicut aliquid etiam omitti potest, quanuis non sit inutile propter aliud vtilius. Ac deniq; multa huiusmodi sunt, quæ ex humano arbitrio pendent, ita vt iustè statuantur, & si derogentur, iniustitia non fiat, quia prudenti aliqua ratione abrogari possunt, Couar. citato loco aduertit.

Quæ mutatio sufficiat vt lex sit abrogenda.

7. Ex hac verò assertione intulit Soto lib. 1. de iustit. q. 7. a. 1. in fin. summum Pontificem non posse errare in abrogandis legibus canonicis sine iusta causa, quãdo leges illæ necessariæ sunt populo Christiano, quia non potest errare in his, quæ ad fidem, & mores pertinent. Quod est pie, & prudenter dictum quantum ad leges quasi fundamentales, & maximè necessarias, & quantum ad vniuersalem abrogationem earum. Est autem sciendum, Pontificem non posse errare in ferendis legibus, approbando, seu proponendo Ecclesiæ quod malum est, vel bonis moribus contrarium. Et cum eadem proportione non põt errare abrogando legem, reprobando tanquam malum, quod bonum est, vel bonis moribus vtile. Potest tamen aliquando esse excessus in multitudine legũ, quia hoc pendet ex prudentia humana in particulari iudicante. Et eadem ꝓportione possent leges nimium diminui, vel aliqua abrogari eo tempore, quo erat vtilis, quia hoc etiam pendet in particulari ex arbitrio prudentiali. Nunq; tamen, ita prouidente Spiritu sancto, id fiet cum notabili Ecclesiæ detrimento.

Soto.

Peculiaris assistentia Spiritus sancti in Eccles.

8. Atq; ex his potest facilè intelligi, vtrum legis mutatio vt licita sit, debeat esse rara, & longo tempore post legem latam. Et ratio dubitandi esse potest, quia lex non debet poni, vt modico tempore duret, vt dixit D. Thom. 1. 2. q. 96. a. 1. & patet, quia suprà ostensum est, legem de se debere esse perpetuam; ergo non debet intra breue tempus mutari. Item quia, vt suprà dicebamus, consuetudo est necessaria ad firmandam legem: talis autem consuetudo requirit diuturnum tempus; ergo ratio postulat, vt intra breue tempus mutatio legis nõ fiat. Præterea hæc mutatio legis tũc præcipuè rectè fit, quando experimento constat legẽ non expedire; hoc autem experimentum non nisi longo tempore sumitur. Deniq; ob has, & similes rationes frequens mutatio legum communiter pernicioſa censetur; ergo oportet, vt leges non nisi post lõgum tempus mutentur, ne huiusmodi mutatio frequenter contingat.

D. Thom.

9. Breuiter autem dicendum est, in hoc non posse certam, & vniuersalem regulam constitui. Cùm enim dictum sit, legem ex iusta causa iustè mutari; quoties-cunq; causa iusta contingat, iusta erit mutatio, siue fit post breue, siue post longum tempus à lege condita: nam hoc accidentarium est, & vtrumq; sine dubio potest contingere. Regulariter verò loquendo, sicut est vitanda, ita etiam est differenda mutatio, quantũ fieri possit. Vnde in casu dubio, vel tantum probabili, & quoties vtrinq; sit æqualitas, conseruanda potius est lex, quàm mutanda, tum quia post quam est lata, quasi est in possessione, & in dubio melior est cõditio possidentis, tum etiam, quia semper ꝓponderat damnum mutationis, & hoc etiam suadent rationes factæ. Nihilominus tamen duabus ex causis fieri potest iusta mutatio legis intra breue tempus. Primò si ex aliquo errore, vel inconsideratione, siue culpabili, siue inculpabili lata sit: nam error, quocumq; tempore cognoscatur, emendandus est, & præsertim quando in commune incommodum redundare potest. Secundò, quando legum materia multum variabilis est, vt contingit in legibus taxantibus pretia rerum, quia valor earum ex copia, vel inopia earum pendet, & in his solet esse frequens mutatio propter frequẽtem temporum varietatem. In his ergo legibus non erit iniusta, necim prudens mutatio, etiamsi frequẽter fiat. Et ob eãdem causam potest mutatio fieri intra breue tempus, vt intra annum propter accidentem sterilitatem, vel intra breuius tẽpus, si ex aliquo casu contingente similis mutatio fiat.

Quoties iusta causa concurrit iusta erit mutatio.

10. Vltimo dicendum est, abrogationem legis humanæ à supremo Principe factam sine causa legitima validã esse, licèt iniustè fiat. Dixi, *à supremo Principe*, quia si fiat ab aliquo inferiori ex cõmissione eius, inualida iudicanda erit talis abrogatio, propter suprà dicta de dispensatione, quæ hîc euidentius procedunt, quia vel hæc potestas non solet committi inferioribus, vel non nisi per modum dispensationis, vel ad summum per modum partialis reuocationis, de qua eadem est ratio. Ideoq; de solo Principe solet ista conclusio statui; quæ communis est, & ab illis etiam auctoribus admittitur, qui similem de dispensatione negant. Ratio autem eadem est, quia legis obligatio pendet ex voluntate Principis: voluntas autem illa, licèt mala sit, absoluta, & efficax est; ergo tollit imperiũ, & obligationem. Dices; voluntas ponendi legem sine iusta causa nõ facit legem validam, etiamsi ex parte legislatoris sit absoluta, quia non põt quicquid vult; ergo idem est è contrario.

11. Respondetur negando consequentiam, quia multò difficiliùs est imponere, quam tollere leges. Nam si impositio sit iniusta, aut erit de materia, cui repugnet obligatio legis humanæ, vt si sit de re iniqua, aut certè erit de materia, quæ excedat potestatem, sine qua voluntas nihil põt efficere. At verò ad auferendam, vel impediendam legis obligationem (quod fit per abrogationem legis) nõ potest materia cõferre, quia quantumcumq; sit bona, & honesta, potest non adiungi illi obligatio humana, vel licet sit intrinsecè mala, potest non addi prohibitio humana. Et quantumuis contineatur sub potestate legislatoris, potest ipse circa illam non operari, quia illa potestas non agit naturaliter, sed media voluntate. Si autem non operetur, non obligabit, etiamsi ipse peccet. Deniq; hinc etiam fit, vt ponendo legem iniustam, peccet contra iustitiam, & non tantum legalem, sed etiam cõmutatiuam, tollendo autem legem iustam, nõ facit contra iustitiam cõmutatiuam singulorum subditorum, & ideo valida est obligatio, licèt imprudẽs sit, & contra iustitiam legalem.

CAPVT XXVI.

Quis possit legem abrogare.

1. IN præcedenti capite & materiam huius abrogationis, & causam finalem attigimus, in hoc efficiens causa breuiter explicanda est, de qua tres regulæ constitui possunt. Prima est: Conditor legis illam abrogare potest. Ratio est clara, quia res per quas causas nascitur, per easdem dissoluitur: sed voluntas, & potestas legislatoris sunt principia, à quibus lex pendet; ergo per ea potest abrogari. Atq; ita maximè procedit assertio in supremo Principe, qui superiorem in suo ordine non recognoscit, & ideo semper habet eãdem potestatem, & mutare potest voluntatem. Sub conditore autem legis successorem comprehendim⁹, quia eiusdem est potestatis, argumento c. *innotuit*, de elect. & sumitur ex c. 1. de constit. in 6. Estq; res facilis, & cum ꝓportione applicari põt ad inferiores legislatores;

Conditor legis legem abrogare potest.

tores: an vero in eis recipiat aliquam limitationem, paulo inferius dicam.

2. *Superior legem inferioris abrogare potest.* Secunda regula est. Superior etiam potest legem inferioris abrogare. Est etiam recepta, & facilis, quia res magis pendet à causa vniuersali, quam à proxima: lex autem inferioris pendet à superiori tanquam ab vniuersali causa: ergo. Item hac ratione diximus, posse superiorem dispensare in lege inferioris: ergo & legem illius abrogare potest, nam est eadem ratio. Imò potestas legislatiua ex suo genere est magis propria supremi Principis, quam dispensatiua, & ideo magis etiam est in inferiori dependenter à supremo Principe, ideoque semper hic potest legem subditi abrogare. Hac vero occasione potest hic dubitari, an lex Ecclesiastica possit ciuilem abrogare, etiamsi à supremo Principe temporali lata sit, quia lex canonica superioris potestatis est. Sed quæ de hoc puncto dici poterant, in tertio & quarto libro dicta sunt, explicando subordinationem vtriusque potestatis.

3. *Quomodo lex ciuilis legi canonicæ sit subordinata.* Dicendum ergo, legem canonicam, & ciuilem absolute spectatas non habere inter se subordinationem: nam licet canonica sit dignior, formaliter non est à superiori iurisdictione: nam etiam ciuilis est suprema in suo ordine. Nihilominus tamē in ordine ad bonum animæ lex ciuilis subordinatur Ecclesiasticæ, & ideo sub hoc respectu potest illam abrogare. Hoc autem contingit duplici titulo. Vnus est, si lex ciuilis versetur circa materiam, quę licet secundum se temporalis videatur, ad spiritualem ordinem euecta est, vt est contractus matrimonij, dispositio ad pias causas, bona Ecclesiastica, & similia. Alius est, si lex ciuilis etiam in propria materia sit contra bonos mores, vel inferat periculum animæ, & vtroque modo inueniuntur leges ciuiles per Ecclesiasticas, vel reprobatæ tanquam per se malæ, vel etiam abrogatæ tanquam minus conuenientes, quas hic referre, necessarium non iudico, videri autem possunt apud Azor. 1. tom. lib. 5. cap. 20. 21. 25. & 26.

Azor.

4. *Inferior non potest abrogare legem superioris.* Tertia regula sit, inferiorem non posse abrogare legem superioris. Ita habetur in Clement. *ne Romani*, de elect. & est manifestum ex ratione contraria supra posita, quia potestas superior non pendet ab inferiori, neque indiget illa in his, quæ per se ipsam facit: nec etiam potest inferioris voluntas voluntatem superioris mutare, vt per se constat, & probari potest ex cap. *cum inferior*, de maiorit. & obed. est que res per se satis clara: nihilominus tamen duo grauia dubia circa illam occurrunt.

5. Primum dubium est, an inferior possit interdum abrogare legem superioris, saltem in suo territorio, seu in ditione sua. Clarum est enim, adæquate & totaliter nō posse inferiorem reuocare legem superioris, cum inferior non habeat potestatem ordinariam in totam prouinciam superioris, nec etiam delegata soleat tam ampla concedi, quia multum repugnat dignitati supremę ipsius Principis. Quod si fingam⁹, superiorem de facto delegare tantam potestatem, iam non fieret reuocatio ab inferiore per se, sed in virtute ipsiusmet Principis superioris. Igitur de inferioribus habentibus potestatem aliquam legislatiuam in particularibus ciuitatibus, prouinciis, seu territoriis, dicunt aliqui, aliud esse in legibus canonicis, aliud in ciuilibus. Nam in canonicis non potest inferior statuere in suo territorio contra ius superioris, & derogando illi, vt prouinciale concilium contra generale, vel Episcopus contra ius Pontificium, aut cōciliale generale, aut prouinciale, & sic de aliis. At verò (inquiunt) in ciuilibus, inferior ciuitas, v. g. potest statuere contra ius commune. Ita Panorm. in ca. vlt de consuet. vbi distinctionem illam vt certam supponit, & rationem diuersitatis inquirit. Sequitur Iason. in l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. Et Felin. in c. *quod super his*, de maiorit. & obed. num. 2. licet in reddenda differentiæ ratione, non conueniat cum Panormit. in distinctione autem conuenit. Idem in ca. *cognoscentes*, n. 2. de constit. Idem Alberic. tract. de statut. 1. p. q. 7. vbi late impugnat eos, qui dicunt, laicos non posse statuere cōtra ius ciuile. Item Roch. Curt. tract. de consuet. sect. 3. num. 7. Vbi addit, laicos non solum contra ciuiles leges, sed etiam contra canones posse statuere, quando eorum statuta non sunt peccati nutritiua, ex Felin. & aliis in c. *Ecclesia sanctæ Mariæ*, de constit. & Panorm. per illum textum, & in cap. *quod clericis*, de foro competenti, in fine, per cap. *venientes*, de iureiur. Aliter vero Azor 1. tom. lib. 5. cap. 25. q. 11. quærens, an statuta contra ius commune condita valeant, sine distinctione inter ius ciuile, & canonicum videtur affirmare, idque variis exemplis prosequitur vsque ad finem capitis, & per totum caput sequens varia exempla proponit.

Panorm. *Felin.* *Albericus.* *Roch.* *Azor.*

6. Ego vero nullum video fundamētum ad asserendum, inferiores posse per suas leges derogare legibus superiorum, seu municipale posse derogare iuri cōmuni, vbi ius commune obligauerit, idemque est de abrogatione cum proportione loquendo. Ratio est, quia inferior non habet potestatem supra legem superioris, nisi quatenus illa concessa est ab eodem superiore, vel alio supremam potestatem supra vtramque habente: sed nullibi legitur data potestas inferioribus ad statuendum, vel ferendum leges contra leges superiorum derogando illis: ergo nullus inferior habet hanc potestatem. Consequentia euidens est. Maior etiam est per se nota, quia inferior tenetur superiori parere, & ab illo pendet in sua voluntate; ergo non potest ex se mutare voluntatem superioris; ergo nec legem eius. Vnde supra ostendimus, nō posse dispensare inferiorem in lege superioris, nisi quatenus illi fuerit concessum. Imò in lib. 3. ostendimus ciuitates, vel Principes non supremos, sed aliis supremis subiectos non posse leges condere, nisi quatenus illis est priuilegio, vel consuetudine concessum: ergo multo magis hoc verum est de legibus derogantibus iuri ipsorum superiorum, vel ex parte abrogantibus illas. Superest probanda minor, quæ per sequentes illationes melius explicabitur.

7. Sequitur ergo primò, inferiores Prælatos, vel cōmunitates Ecclesiasticas non posse condere decreta, aut statuta contra ius canonicum, vel contra canones suorum superiorum respectiue. In hoc conueniunt omnes citati Doctores, & sumitur ex cap. *quod super his*, de maiorit. & obedien. vbi supponitur Episcopum in sua Synodo nihil posse statuere, *quod canonicis obuiet institutis*. Idem sumitur ex c. *institutionis*, ca. *amputato*. c. *Ecclesiastica*, 25. qu. 2. & optime dicta Clement. *ne Romani*, de elect. Ratio propria est, quia nullibi legitur inferioribus concessa talis potestas, nec erat expediens, tum propter vnionem, & debitam subordinationem in Ecclesia seruādam, tum etiam, quia canones ex fine maxime proprio tendūt ad spirituale bonum animarū, & ideo quæ per illos à maioribus condita sunt, non ita facile sunt à minoribus mutāda. Omitto specialia priuilegia religionum, vel aliquarum Ecclesiarum: illa enim in generali semper intelliguntur excepta, in particulari verò sciri ab omnibus non possunt, cum ad factū, seu ius priuatum pertineant. Et præterea in eis continetur authoritas superioris concedentis illa.

8. *Laicos omnino nihil posse statuere.* Sequitur secundò, multo minus posse laicos statuere proprie contra canones, derogando illis, seu eorum obligationem aliqua ex parte minuendo. Ratio est, quia multo magis inferiores sunt laici respectu omnium legislatorum canonum, quam inferiores Prælati Ecclesiastici respectu superiorum, multoque minus legitur laicis data talis potestas: ergo multo minus possunt laici contra quoslibet canones, vel statuta Ecclesiastica, etiam infirmorum Prælatorum, legem condere, vel eis quouis modo derogare. Tantumque abest, vt oppositum colligatur ex dict. cap. *Ecclesia sanctæ Mariæ*, vt potius ille textus hoc conuinceat, in quo dicitur laicis nullam esse attribu-

tam

tam potestatem super Ecclesiis, & statum ab eis factum, etiam in fauorem Ecclesiarum, nullius esse valoris, nisi ab Ecclesia fuerit approbatum. Cap. autem *venientes*, de iur. iur. non loquitur de statuto municipali, sed de consuetudine, & illa nihil derogabat canonibus, vt in textu manifestum est.

9. Vnde Doctores Canonistæ, qui contrario modo loqui videntur, re vera non contradicunt, sed in diuerso sensu loquuntur. Dicunt. n. laicos posse leges ferre contra canones, non secundum propriam contrarietatem, sed secundum proportionem ad suum forum, i. laicos in foro ciuili, & temporali, posse contrario modo disponere, quã canones in suo foro disponant. Quod verissimum est, quia illi canones non obligant laicos pro foro suo, nec leges illæ derogant canonibus in foro suo. Et ita dixit Panorm. in d. cap. *quod clericis*, quod leges possunt disponere contra canones, in rebus concernentibus ipsos laicos, vbi nec canones legibus resistunt, nec illæ sunt contra honestatem morum, aut contra reseruata Principi. Et hoc modo etiam canones disponunt contra leges ciuiles respectu clericorum, alium vtique ordinem, & ius statuendo, vt constat in iudicialibus, & similibus.

Canonistæ quo sensu intelligendi.

Panorm.

10. Tertiò infero, etiam magistratus ciuiles, aut respublicas inferiores, & ciuitates subiectas alicui Principi, non posse abrogare, aut quidquam detrahere de iure communi, vt est lex superioris, aliquid proprie contra illam statuendo. Hæc etiam sequitur ex dicto principio, & ex regula textus in dicta Clement. *ne Romani*, quod lex superioris per legem inferioris mutari non potest. Respondẽt dicti auctores per ipsum ius commune datam esse hanc potestatem laicis potestatibus inferioribus. Allegant autem solam l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. Redduntque rationem, quia Imperatores acceperunt potestatem legislatiuam à populis, & ideo quasi ex gratitudine illis concesserunt illam potestatem. Atque hinc colligunt multi differentiam, ob quam laici possunt contra leges Imperatorum statuere, & non clerici contra leges Pontificum, mirum, quia Imperator habet potestatem à populo, Pontifex autem minime, sed à Deo.

Quid magistratus ciuiles circa ius cõmune statuere valeant.

11. Sed præterquam quod illa lex, *omnes populi*, habere potest alias interpretationes, vt supra libr. 3. tactum est, etiamsi intelligatur de ciuitatibus Imperatori subiectis, in ea non dicitur posse ferre leges contra leges Imperatorum, sed solum habere potestatem condendi leges proprias, à suis moribus accommodatas, quod potest satis intelligi de legibus vltra ius commune non contrarias illi, sed diuersas, & aliquid illi addentes: ergo non est, cur illa lex extendatur ad potestatem statuẽdi cõtra ius superioris. Accedit, q̃ concessio talis potestatis esset inordinata, & contra debitam subordinationem, atque adeo contra dignitatem propriam ipsius Imperatoris, cõtra quam non solet ipse vel alij Reges aliquid concedere. Vnde differentia illa impertinens est, quia si tractemus de absoluta potestate, etiam Pontifex posset illam potestatem communicare inferioribus, licet illam habeat à Deo, & non ab illis, sicut communicat plures alias. Si vero consideremus conuenientem vsum, etiam Imperator non debuit illam potestatem concedere, neque fuisset ordinata gratitudo, sed nimia prodigalitas. Vnde etiam non refert, quod Panormitanus considerat, quia leges canonicæ ordinantur ad bonum animæ: ciuiles autem ad temporalia commoda. Nam hoc non impedit, quin in vtrisque seruandus sit debitus ordo, alioqui, & ad neutrum finem expedit illi potestas in inferioribus.

12. Adde, exempla omnia, quæ adducuntur statutorum ciuilium contra ius commune, non ostendere contrarietatem, sed additionem, & ita non continere propriã positiuam derogationem iuris superioris per ius inferioris, sed veluti determinationem, aut additionem. vt v. g. ius commune non permittit, aliquem puniri in proprijs bonis, propter culpam alteri⁹; nisi illius sit particeps, & nihilominus aliqua statuta municipalia id statuunt in certis casibus, quæ iusta censentur, & valida. Tamen re vera hæc non est contrarietas, & derogatio, quia ius cõmune non statuit positiuam, & generalem id prohibentem, sed solum negatiuè, non imponit talem modum pœnæ, & ita solum prohibet imponi ex vi iuris cõmunis, non tamen excludit, quin alicubi aliud statui possit, si expediat. Quomodo interdũ dicuntur quædã esse introducta iure gentium contra ius naturæ, vt seruitutes, priuata dominia, &c. non quia ius naturæ hæc prohibeat, sed quia ex vi solius iuris naturæ hæc non erant, ex quo nõ sequitur derogatio iuris naturalis, sed additio. Ita ergo possunt illa statuta dici contra ius cõmune. Quòd si in hoc sensu loquuntur Iuristæ pdicti, non est de nomine contendendum: tamen nec inde sequitur derogatio legis superioris per legẽ inferioris, nec ferè est differentia inter laicos, & clericos respectiuè. Nam ẽt Episcopi possunt statuere hoc im, p- prio modo contra ius cõmune, i. vltra illud, videlicet reseruando casus, quos ius cõmune non reseruat, vel addendo censuras, aut alias pœnas in casibus, in quibus ius commune illas non præscribit.

Statuta quæ videntur cõtrariari cõmune quomodo intelligenda.

13. Addo denique, si per ius commune intelligamus ius ciuile proprium, posse nunc ciuitates non subiectas Imperio, contra illas leges statuere, quia illis non obligantur, cum nõ sint subiectæ Imperatori, à quo ius illud habet authoritatem. Vnde respectu talium ciuitatum ius commune erit ius totius regni, & nõ ius ciuile Imperatorum, nisi quatenus per ius regni fuerit acceptatum, & contra illud ius regni nõ poterunt ciuitates, vel Principes Regi subiecti statuere, derogando illi communi iuri, quod verè est lex superioris, in quam non habet potestatem inferior. Nec cũ fundamento dici potest, esse à Rege alicui concessam talem potestatem: nisi vbi fortasse de speciali priuilegio constiterit.

14. Secundum dubium est, an statutum inferioris cõfirmatum à superiori possit nihilominus ab eodem inferiori, qui illud condidit, reuocari, non expectato beneplacito superioris, qui illud confirmauit, vt sæpe contingere potest in aliqua congregatione Ecclesiastica respectu Pontificis, & ciuitate respectu Regis. Hinc n. videtur, non posse, *quia illa nostra facimus, quibus auctoritatem impertimur*, vt dicit Pontifex in c. *si Apostolica*, de præben. n. 6. & facit c. *pro illorum*, & ca: *dilecto*, de præben. ergo statutum cõfirmatum authoritate Apostolica, factum est Apostolicum; ergo non potest inferior illud reuocare iuxta regulam datam: Et confirmatur, quia per illum modum iam est constitutum ius publicum, quod non possunt priuati derogare, l. *ius publicum*, ff. de pactis, c. *si diligenti*, de foro compet.

15. In contrarium autem est, quia interdum legimus in iure statuta facta ab inferiori, & confirmata à Pontifice posse valide tolli ex consensu eorum, qui statuta fecerunt. Ita habetur in c. *cum accessissent*, de constit. & in dicto cap. *dilecto*, solũ negatur, id fieri posse quando in cõfirmatione Apostolica expresse additur clausula, *vt quidquid in contrarium factum fuerit, irritum sit*: ergo confirmatio Apostolica per se non tollit illam potestatem. Sic etiam in l. *omnium*, C. de testament. dicitur: testamentum confirmatum ab Imperatore posse reuocari à cõditore. Vnde sumitur ratio, quia hæc confirmatio solum est quasi cõditio, vel solẽnitas adiecta tali actui, quæ non immutat naturã eius, quia non destruit illũ: ergo relinquit illum cũ eadem dependentia à proximo conditore, quia Põtifex non intendit ponere talẽ legem, nisi suppositis voluntate proximi institutoris. Vnde talis cõfirmatio gratia, & fauor esse videtur, nõ coactio respectu eorum, quib⁹ conceditur: ergo ea non obstante, possunt illi renunciare tali fauori, & consequenter legem abrogare.

Statutũ inferioris à superiori confirmatũ quam vim habet.

16. In hoc puncto variæ sunt opiniones. Prima negat absolute, tale statutum, seu legem inferioris confirmatam à superiore posse reuocari ab inferiori, nisi superior reuocationem approbet. Ita tenet Bald. in leg. *omnium*, C. de testament. num. vlt. nullam vero nouam probationem adducit. Secunda opinio est, posse inferiorem reuocare suam legem, non obstante cõfirmatione superioris, sentit Bartol. in dicta leg. *omnium*, & latius declarat in leg. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. num. 33. vbi duas limitationes adhibet, de quib⁹ statim. Tertia opinio est Panormit. in cap. *cum acceßissent*, de constitut. num. 2. & in dicto cap. *dilecto*, num. 10. qui distinctione vtitur. Quia, vel lex inferioris cõcernit propriam vtilitatem statuentium, & tunc dicit, posse ab eisdem reuocari, & talem putat esse casum dicti cap. *cum acceßissent*, & similis est in cap. *pro illorum*, de præben. vbi talis confirmatio indulgentia reputatur, seu gratia, cui vnusquisque potest renunciare. Et ita hoc membrum videtur satis probari ratione posteriori loco facta. Vel statutum pertinet ad publicum bonum aliorum, pro quibus conditum est & tunc inquit, non posse reuocari, nisi authoritate Pontificis, postquam illa fuit confirmatum. Hoc enim videntur priora iura, & rationes probare. Et hæc distinctio videtur communiter probata per Doctores eisdem locis, qui partim referuntur in scholijs ad Pan. & Bart. partim à Felin. in dicto cap. *cum acceßissent*, nu. 3. & 4. Idem Sylu. verb. *statutum*, q. 15. & alij Summistæ.

1. Sent. Bald. 2. Sent. Bartol. 3. Opinio.

16. Confirmatio legis duplex, essentialis & accidentalis.

Mihi autem in primis videtur præmittenda distinctio insinuata à Bartol. & Bald. & magis declarata ab eodem Bald. in l. *ex placito*, C. de rer. permut. nu. 12. 13. & 15. scilicet. duplicem esse confirmationem legis, vnam essentialem, aliam accidentalem. Essentialis vocatur, quando est veluti forma dans esse legi, vt quando inferiores non habent potestatem statuendi, seu ferendi legem, quæ vim habeat, nisi prius à superiore confirmetur. Accidentalis autem vocatur quando inferior habet potestatem ferendi veram legem, quæ talis sit, & vim habeat obligandi, & nihilominus ad maiorem authoritatem, & robur, confirmationem petit. Quando ergo statutum confirmatum est primi generis, videtur generalis regula, tale statutum non esse reuocabile sine authoritate Principis confirmante abrogationem, & in hoc sensu loquitur apertè Baldus & idem tenet Salicet. in dicta leg. *omnium*, & in l. vlt. C. de iurisdict. omni. iudic. & Felin. dicto cap. *cum acceßissent*, nu. 5. vbi alios refert. Ratio vero est, quia tunc lex illa vere est condita authoritate superioris: nam tunc inferior non condit legẽ, sed quasi postulat à superiore talem legem: ergo non potest reuocari, nisi eadem authoritate, qua fuit condita. Quia eadem authoritas requiritur in destruendo, quæ in construendo, vt dictum est, & sumitur ex Auth. *è contra*, C. de repud.

17. Hanc vero partem non simpliciter admittit Bart. supra, sed alia subdistinctione vtitur. Aut enim (inquit) habentes statutum confirmatum à Principe, volunt illud reuocare condendo aliud illi repugnans, & tunc non possunt sine authoritate, aut solum volunt tollendo statutum redire ad ius commune, & tunc possunt sine authoritate superioris. Et primum membrum est euidens ex suppositione, in qua loquimur scilicet, de communitate, quæ non potest facere legem validam sine confirmatione superioris: nam inde necessario sequitur, quod si talis communitas velit priorem legem confirmatam per posteriorem reuocare, necessarium sit, vt posterioris etiam confirmationem obtineat, alias non erit lex, & consequenter nec poterit abrogare priorem. Posterius autem membrum probatur à Panormitano in dicto c. *cum acceßissent*, inducendo quasdam leges de testamentis. Sequitur etiam Bald. in leg. *ex placito*, num. 12. ex alio fundamento, scilicet, quod statutum est fauor populi, & ideo potest populum pœnitere, & redire ad ius commune. Idem sequitur Felin. supra num. 5. verbo *hanc declarationem*, & varijs exemplis, & argumentis illam confirmat. Quibus addi potest, quod ius commune etiam est ex authoritate Principis, sicut statutum ab eodem Principe confirmatum, & ita cum relinquitur speciale statutum propter ius commune, non relinquitur sine authoritate Principis, quia Princeps, per se loquendo, vult potius commune ius seruari, quam specialia, quæ sunt quasi dispensationes, & exceptiones à iure communi, & ideo regressus ad commune ius fauorabilis censetur, & voluntati Principis consentaneus.

18. Sed quid, si statutum sic confirmatum tollatur sine nouo statuto, & sine reditu ad ius commune: hoc enim membrum reliquerunt Bartol. & alij, cum tamen sit facile possibile. Nam sæpe statutum speciale, est præter ius commune, & non contra: tunc ergo poterit abrogari sine reditu ad ius commune, nisi largè, & impropriè per solam negationem additionis ad illud, quæ non videtur ita fauorabilis, sicut positiuus reditus ad ius commune. Nihilominus tamen ex fundamento Baldi erit tunc illud statutum reuocabile, quia confirmatio data est in fauorem, cui possunt cedere illi, in quorum gratiam data est. Tunc autem necessarius erit consensus totius communitatis, cuius commodum publicum Princeps intendit.

19. Adhuc vero supereſt difficultas in illo secundo membro: nam statutum confirmatum essentialiter (vt sic dicam) per Papam, est Papale, quia ibi interuenit authoritas Papæ, non tantum vt causa vniuersalis, sed vt specifica, & propria, vt rectè exponit Bald. num. 12. ergo nullo modo potest talis lex auferri, nisi per authoritatem Papæ, siue auferatur per solam ablationem legis, siue transeundo ad aliud ius commune. Probatur consequentia, quia ijdem authores pro regula statuunt, quoties statuentes fecerunt statutum, non propria authoritate, sed vice, & authoritate superioris, non posse tollere statutum, sed solum superiorem, cum Bart. & alijs tradit Felin. supra num. 9. & sequitur Nauarr. conſ. 8. de constitut. num. 1. Respondeti potest, statutum confirmatum dicto modo, nunquam auferri sine authoritate Principis, sed solum renunciari ex subintellecta illius voluntate, & in hoc esse differentiam inter legem factam ab inferiore postulante confirmationem eius à Principe & legem datam à Principe quasi motu proprio, siue per se, siue per alium, cui suam potestatem commisit. Nam prior censetur solum confirmata in gratiam petentium, vel populi, in cuius commodum cedit, & ideo habet subintellectam conditionem si ipsi consenserint. Posterior vero lex inducitur ex pura potestate legislatiua Principis, & ideo non habet in illa locum renunciatio, sed eadem potestate reuocanda est.

20. Hæc responsio, & sententia probabilis forte est, mihi vero non satisfacit, quia nulla est lex, quæ non feratur propter bonum publicum communitatis & nihilominus non potest communitas eam tollere, quasi renunciando fauori suo: ergo idem erit in lege data per necessariam confirmationem Principis: nam tunc re vera à Principe fertur, licet præcedat constitutio facta ab inferiori senatu, vel consilio, & Principi præsentata, vt ab eo confirmetur. Nam illa solum est veluti excitatio potestatis Principis, & propositio legis conuenientis communi bono; ergo postquam Rex illam confirmat, tam stabilis permanet, ac si ab ipso per se lata fuisset. Declaratur, & confirmatur, quia in illo statuto, vel lege præter Principem confirmantem oportet distinguere consilium, seu cõgregationem statuentium, & totam communitatem integram, pro qua lex fertur, vt est in religione capitulum repræsentans religionem, & tota religio in se spectata. In illo igitur casu Capitulum seu statuentes non possunt reuocare legem sic confirmatam

tam à Principe, iuxta doctrinam Abbatis supra relatam, quia non est facta in eorum fauorem, sed totius religionis. Ergo neque religio potest illam tollere, nec cedere suo fauori, quia non operatur per modum vnius, nisi mediante capitulo. Vnde non potest intelligi quomodo tota ciuitas, vel religio renunciet tali legi, nisi per contrariam consuetudinem, quam oportebit esse toleratam à Principe, iuxta dicenda in sequenti libro. Vnde vix aliquam inuenio differentiam inter legem sic latam per confirmationem necessariam Principis, vel per propriam ipsius editionem, ideoq; censeo non posse tolli à subditis, nisi vbi constiterit solum confirmari cum illa amplitudine, vel per modum fauoris, cui possit renunciari. Et tunc verisimilius erit talem renunciationem fieri posse per Capitulum, seu per congregationem statuentiũ, quia re præsentat communitatem, & fauor ille debet intelligi concessus modo accommodato tali cõmunitati. Et in eo casu nihil obstabit obiectio facta, quia cum dicitur, eum, qui vice Principis legẽ posuit eius auctoritate, non posse postea illam reuocare, intelligendũ id est, quando potestas solum ad legem ferendam est commissa. Nam si absolute sit data ad gubernandum cum potestate legislatiua, poterit idem, qui legẽ tollit auctoritate Apostolica, v.g. eam reuocare, quia in hoc ẽt auctoritate Apostolica vtitur, & sic Legatus Papæ fert legem per potestatem Papæ sibi cõmissam, & idem potest illam reuocare. Idemq; est suo modo in religionibus, & consequenter idem erit cũ proportione in dicto casu.

22. Superest dicendum de lege propria inferioris confirmata à Principe, non ex necessitate, sed ad maiorem auctoritatem, & approbationem. De illa ergo regulariter videtur procedere sententia Bartoli, quod talis lex, non obstante confirmatione Principis, potest tolli ab his, qui potestatem habent condendi talem legem. Et hoc etiam videtur sentire Caldus in dicta l. *explanato*, cum ait, talem legem etiam à Papa cõfirmatam, non esse Papalem, sed semper manere in propria specie statuti, vel (vt sic dicam) legis quasi municipalis: ergo per talem confirmationem non est lex illa facta irreuocabilis à proprijs auctoribus, quia nõ mutauit naturam suam: ergo procedit per se à inrisdictione Papæ. Item confirmatio illa non est cõstitutiua talis legis, sed potius supponit illam constitutã & addit quandam solennitatem accidentalem ad maiorem statui approbationem, & auctoritatem: ergo statuentes semper poterunt cõstitutionem suam tollere, & tunc desinet etiam confirmatio, quasi ad desitionem fundamenti, seu subiecti. Hæc ergo sententia videtur mihi vera per se loquendo, id est, nisi aliud constiterit de voluntate Principis, quia licet eius confirmatio non petatur vt necessaria, nihilominus poterit ipse, si velit, legem facere suam, & ita illam confirmare, vt suo nomine subsistat, & tunc non erit reuocabilis ab inferioribus: oportebit autem, vt de tali voluntate Principis satis expresse constet.

23. Ex quibus tandem intelligi potest, quid sentiendum sit de distinctione Abbatis, ad vtramque enim confirmationem tam essentialem, quam accidentalem potest accommodari. Rarius tamen, ac difficilius in accidentali: maxime tamẽ ad essentialem. Quia iuxta proxime dicta, etiamsi lex ad bonum publicum pertineat, per se non fiet irreuocabilis propter confirmationem accidentalem: nam de illa etiam lege procedit ratio facta. Quia tamen Princeps, vt dixi, sic cõfirmando legem potest illã suam facere: magis id præsumi potest in lege pertinente ad publica cõmoda, q̃ de pertinente ad proprium commodum statuẽtium. In neutra autem est id facile admittendum, nisi ex verbis confirmationis constet.

24. In altera confirmatione essentiali magis seruari poterit illa distinctio, & de illa videtur loqui Pan. Nam de eadem sermo est in dicto cap. *cum accessissent*, quia Capitulum Ecclesiæ nõ potest extingere dignitatem aliquam sine confirmatione Papæ, & nihilominus ibi supponitur, potuisse capitulum renunciare tali statuto à Papa confirmato. Addendum vero est, licet hoc procedat, considerata materia, & quasi ordinario iure: nihilominus si Pontifex addat illa verba irritantia, *Quidquid in contrarium factum fuerit, irritum sit*, censetur tale statutum fieri irreuocabile sine auctoritate Pontificis. Ita enim habetur in dicto cap. *dilecto*, vbi statutum, de quo sermo est, sine dubio erat fauorabile his, qui confirmationem petierant. Ratio vero est, quia potest Pontifex plus concedere, quam petatur, & velle, vt illamet commoditas, & vtilitas talis communitatis per legem eiusdem communitatis introducta ita per suam confirmationem stabiliatur, vt mutari non possit ab ipsamet communitate sine suo consensu, quia ad ipsum vt ad superiorẽ spectat, inferiorum cõmoda prospicere, & conseruare per legem suam, & potest ita illã confirmare, vt faciat suam. Hoc tamen in tali materia nõ præsumitur, nisi per aliqua verba declaretur.

E conuerso vero contingit in alio membro de lege publici commodi: nam si fertur cum confirmatione essentiali Principis, ex vi materiæ est lex superioris & irreuocabilis, & hæc præsumitur esse intentio Principis, aut Pontificis confirmantis. Nihilominus tamen non est id ita necessarium, quin possit Pontifex confirmare illa statuta, non imponendo necessitatem retinendi illa, sed per modum fauoris, cui possit communitas per se, vel per suum senatum, vel capitulum renunciare, si velit, vt dictum est, ita vt sit potius concessio potestatis ferendi illam legem cum potestate etiam tollendi, quam absoluta legislatio. Id autem (vt ego sentio) non præsumitur, nisi in ipsa confirmatione declaretur. Oportet ergo verba confirmationis diligenter expeneere, sæpeq; mens Pontificis, ex petitione intelligitur: nã regulariter ita confirmat, sicut postulatur, nisi plus exprimat. Si tamen ex verbis aliud non colligitur, & materia pertinet ad bonũ publicum, & confirmatio necessaria est, censetur confirmando facere legem illam suam, & irreuocabilem à subditis, vt sententia communis habere videtur. 25ẽ

CAPVT XXVII.

Quibus modis fiat abrogatio legis, & quos effectus habeat.

1. *Duplex legis abrogatio.*

IN hoc capite explicabimus formam seruandam in abrogatione legis, simulque de effectibus eius dicemus quia res est facilis, & breuiter explicari potest. Suppono igitur, duplicem distingui posse legis abrogationem: vnam vocare possumus non scriptam, quæ per dissuetudinem, vel contrariam consuetudinem fit, de qua in libro sequenti dicturi sumus: hic autem de abrogatione scripta tractamus, quæ licet generaliter fieri possit per verba ore prolata ab habente potestatem, nihilominus regulariter scribitur sicut humana lex, propter certitudinem, & durationem, aliasq; scripturæ vtilitates.

2. Circa hanc ergo reuocationem in primis aduertẽdum est varijs modis fieri posse. Primo pure abrogando legem, id est, tollendo obligationem eius, & nullã aliam imponendo, & hæc abrogatio est omnium facillima, quia & oportet fieri per declarationme, contrariæ voluntatis, & minorem requirit causam, quia non imponit onus, sed tollit. Aliter vero fit reuocatio vnam obligationem tollendo, & oppositam inducẽdo. Quæ oppositio potest esse, vel negatiua tantum & quasi contradictoria, obligando, scilicet, ad non faciendum id, quod antea præceptũ erat, quod proprie habet locum quando lex prior affirmatiua erat: nam si esset prohibens formalis contradictio, esset præcipere postea eundem actum, qui antea erat prohibitus.

Et hoc

Et hoc etiam genus abrogationis est satis expressum, & formale, quod nulla fere indiget interpretatione. Aliquando vero oppositio inter priorem & posteriorem legem, est per positiuam repugnantiam, & quasi contrarietatem, quę proprie inuenitur inter leges affirmatiuas præcipientes actus repugnantes, quarum posterior non facit mentionem prioris, illam formaliter abrogando, addita particula, *non obstante*, vel in speciali, vel saltem in genere. Et hæc potest dici abrogatio implicita, & virtualis, quæ habet locum, nō solum quando vtrumq; præceptum est affirmatiuum, sed etiam quando alterum est negatiuum, si non fit immediate, & formaliter oppositum, sed solum sub aliqua ratione magis generali. Quando ergo in noua lege repugnante priori additur clausula formaliter reuocatiua, tunc solum sunt consideranda verba reuocationis, an sint specialia, vel saltem sufficienti modo generalia ad comprehendendam priorem legem: alterum enim horum necessarium est, vt formalis reuocatio facta intelligatur. alioqui erit tantum implicita, & fere eiusdem rationis cum altera, in qua nulla clausula expressa derogationis additur, quæ non paruam difficultatē apud auctores habet, illam tamen breuiter expediam.

3. 1. *Conclusio.* Dico ergo primò: Lex posterior interdum abrogat præcedentem, etiamsi nullam eius mentionem faciat. Hæc assertio communis est, & certa. Sumitur ex c. 1. de constit. in 6. cum Glossa ibi verb. *reuocare*, & verb *noscatur*, & ex l. *sed & posteriores*, ff. de legibus, *nisi contraria sint*. Ratio est, quia voluntas posteriot suppositā potestate vincit, & reuocat priorem. Posterior autē lex quando concordari non potest cum priori, sufficienter indicat voluntatem priori contrariam, saltē virtualem, quæ formali æquiualet: ergo sufficit ad abrogationem.

4. 2. *Conclusio.* Dico secundò: Hæc abrogatio restringēda est, quoad fieri possit, regulariter loquendo. Hæc etiam conclusio communis est, de qua videri potest Bart. in l. *si constante*, ff. solut. matrim. num. 39. & in repetit. leg. *Cæsar*, ff. de public. vectigal. colum. 8. Decius in cap. 1. de constit. lect. 1 num. 11. Felin. in cap. *nonnulli*, de rescript nu. 6. & sequentibus. Tiraquel. in præfat. ad retract. nu. 62. Sumitur ex c. *cum expediat*, de elect. in 6. vbi Doctores, & ex l. 1. C. de inofficiosis dotibus, leg. *non est nouum*, cum sequentibus, ff. de legibus. Item ex aliis iuribus, quæ asserunt, correctionem iurium esse vitandam, quoad fieri possit, vt sumitur ex c. *cum d. lectus*, de consuetud. & leges posteriores sæpe ad anteriores trahi, & similia facit etiam regula iuris, *Quæ à iure exorbitant, non esse extendenda*. Nam constat, legem reuocatoriam ex suo genere exorbitantem esse. Adidem facit regula, *Quod odia sunt restringenda*, quia nō strauimus c. 18. mutationem legis de se nociuam esse. Vnde sic concluditur, abrogatio legis per se loquendo, non expedit reipublicæ, nisi necessitas cogat, quia ex se infert nocumentum: ergo restringenda est quoad fieri possit. Et confirmatur: nam ob hanc causam legis abrogatio magna consideratione facienda est: ergo non est verisimile (ait Decius) *voluisse Principem vno verbo, & quasi aliud agentem, reuocare legem obseruatam*. non est ergo abmittendum nisi necessitas summa sit.

5. Atque hinc sequitur, idem esse dicendum de quācunque correctione, seu derogatione legis, etiamsi non sit in totum, sed in parte. Sumitur ex Bartolo in dicta leg. *si constante*, ff. solut. matrimon. numero 39. & Tiraquel. supra, & passim ita loquuntur iuristæ, vt supra de dispensatione dictum est, & infra de priuilegijs dicetur. Et rationes adductæ cum proportione applicari possunt. nam licet minus nocumentum sit correctio, vel derogatio, quam abrogatio, nihilominus non paruum est, & ideo si fieri potest, vitandum est. Verum tamen sæpe difficillimum erit, omnem prioris legis derogationem, & abrogationem vitare, quando posterior repugnare videtur, & ideo si vtraque excusari non potest, derogatio potius, quam abrogatio admittenda est, vt ex duobus malis minus eligatur. Tamen si aliqua probabilis ratio, aut via occurrerit ad concordanda iura, etiam sine derogatione, præferenda est. Quod verò aliqui addunt, legem posteriorem, etiamsi nō deroget priori, eo ipso, quod aliquid addat, odiosam esse, & restringendam, verisimile non est, alias omnes leges de nouo editæ essent odiosæ, quod dici non potest. Considerandā ergo est additio, & iuxta materiæ capacitatem, & regulas positas in principio huius libri iudicandum erit, an talis dispositio odiosa sit, vel fauorabilis. Addit denique Bartol. supra, quem Tiraquel. sequitur, distinguendam esse limitationem legis à correctione. Nam correctio propriè est, quando lex præcedens ex parte tollitur, quia quoad illam minus vtilis inuenitur, limitatio vero intelligitur inesse ipsi legi, ex quo condita fuit, nam postea solum per declarationem adhibetur. Et ideo dixit idem Bartolus limitationem etiam in iure diuino locum habere, in leg. 1. ff. de constit. Princip. & in leg. 1. C. si contra ius, vel vtil. public. Vnde limitatio sic sumpta, quæ potius interpretatio censenda est, non est exorbitans, nec odiosa, quia explicat verum sensum legis, & potius fauorabilis est dicenda etiamsi fortasse alicui minus vtilis sit, vt sumitur ex c. 2. de Decimis in 6.

Vnde tollitur dubium est legis esse odiosam.

Solent vero addi huic assertioni limitationes plures, duæ tamen videntur præcipuæ. Vna est, legem correctoriam extendi propter similitudinem, vel idē titatem rationis, vt est apud Antonium Gabr. tomo 2. comm. opini. lib. 17. & Marienz. in lege 19. titulo vndecimo l. 5. recopil. Gloss. 2. num. 5. & sequentibus. Sed hoc exponendum est iuxta dicta supra cap. 2. & 3. huius libri, & omnino restringendum, vel non admittendum, nisi vbi tanta sit identitas, vt non possit sine graui absurditate vitari extensio. Alioqui multo magis incerta est vtilitas extensionis legis propter rationis similitudinem, quam sit nocumentum in correctione legis, imo satis dubia res est, an talis extensio aliquando expediat, de correctione autem legis constat, minime expedire, si vitari potest. Ac deniqne non inuenio illam limitationem esse in iure fundatam: restrictio autem correctionis legum in iure fundata est, semperque antiqua lex melioris est conditionis, & ius suum quasi possidet, quando de correctione expresse non constat. Vnde oritur regula lege *præceptum*, in fin. C. de appellationibus. *Quidquid in posteriori lege specialiter non fuerit expressum, ad veterum legum constitutionumque regulas reductum esse, intelligendum est.*

6. *Duplex limitatio.*

Alia limitatio est, nisi per correctionem legis redeatur ad antiquum ius: nam tunc illa correctio censetur fauorabilis, quia est (vt ita dicam) reuocatio prioris correctionis, quæ fuerat odiosa. Ita notat Tiraquel. dict. præfat. ad retract. n. 58. cum Bart. Felin. Deci & Gozad quos allegat, & fauet, quod Hieronym. lib. 1. contra Iouin. sentit, abrogationem legis veteris per nouam fauorabilem fuisse, quia nos ad principium, seu ad priorem statum reuocauit, vt habetur in cap. *ab exordio*. 35. dist. Hoc etiam principium repetit idem Tiraquel. de primogen. q. 24. num. 2. & 6. Couarr. lib. 3. variar. cap. 6. num. 4. Nauarr. in cap. 1. §. *laborent*, de pœnit. dist. 6. num. 16. & 17. qui allegant Glossam in cap. *statutum*, de præbend. in 6. verb. *numerandæ*, cum multis antiquis. & idem sentiunt alij moderni. Et pro ratione reddunt, quia sicut vnaquæque res facile reducitur ad naturam suam: ita etiam lex reuertitur ad ius commune, quod videtur esse magis naturale. 7.

Contra hanc vero limitationem objicit Tiraquel. in dicta præfatione ad retract. num. 59. quia sæpe contingit, antiquiorem legem prius reuocatam, fuisse odiosam: ergo reditus ad illam non debet censeri fauorabilis. Quod multo magis procedit, si illa lex antiqua iniqua fuit, vel licet iusta fuerit, & vtilis, si altera re-

8.

ra reuocans illam, erat melior & vtilior: nam tunc derogatio huius propter reditum ad antiquiorem, non est iudicanda fauorabilis. Non potest ergo talis regula generalis constitui, sed videtur considerandū, quale fuerit illud ius antiquius prius reuocatum, & iuxta qualitatem eius iudicandum fore de reditu ad illud. Veruntamen hęc obiectio fieri etiam potest contra assertionem secundam: nam ob eandem causam non potest pro regula statui, reuocationem legis esse odiosam, quia si lex abrogata odiosa erat, vel si erat nimis rigida, aut parum vtilis ad bonos mores, certe abrogatio illius non debet censeri odiosa, sed potius fauorabilis, quia moderari rigorem, vel tollere odium, fauorabile est. Quod quidem in particulari loquendo, quando cætera sunt paria, non videtur mihi posse negari: nam ratio facta videtur ex terminis nota. Et ideo in secunda assertione addidi, *regulariter loquendo*, vnde concluso ipsa intelligenda est ex vi reuocationis, seu ex suo genere, aut cæteris paribus, & ita procedunt rationes, quibus probata est. In eodem ergo sensu sustineri potest limitatio posita, scilicet, reditum ad antiquam legem ex suo genere fauorabilem esse.

9. Aliter vero obijci potest, quia lex abrogata iam nō est lex, quia destructa est per alteram, quæ postea condita est, & permanet, quandiu non reuocatur: ergo ex tunc mutatio posterioris legis est simpliciter odiosa, & restringenda ex genere suo. Probatur consequēntia, tum quia iam nihil obstare potest lex illa antiquior, vel resistere alteri legi, quia quod non est, non pōt alteri resistere, tum etiam quia ius actu existens præferendum est illi, quod iam præterijt, & non est: ergo fauorabilior esse debet conseruatio præsentis iuris, quam reductio ad præteritum, eo vel maxima, quod cum illud præteritum ius iam non sit lex, non potest dici, esse ius commune. Tum denique, quia mutatio legis eo est magis odiosa, quo multiplicatur sæpius, quia eo magis derogat naturæ, & vtilitati legis, ergo non minus, imo magis restringi debet mutatio secundæ legis abrogantis priorem, quam ipsamet, quæ priorem abrogauit. Propter hæc censeo, illud vulgare principium non esse intelligendum de lege vniuersaliter abrogata, quia tunc apud me argumēta conuincunt, non esse habendam rationem eius, neque illam posse amplius vocari ius commune, nec reductionem ad rei naturam. Intelligendum erit ergo illud principium de generali lege, quæ vniuersaliter quidem perseueret, in particulari autem derogata sit per statutum, aut legem particularem. Tunc enim cessat obiectio facta: nam lex illa post derogationem durat, & de se crnstituit ius commune, & ita de illo procedit recte communis ratio, & doctrina.

10. Dico tertiò: Lex posterior non habens clausulam derogantem, vel abrogantem priorem, non reuocat illam, nisi quando illi directe opponitur, ita vt nisi priori deroget, fiat inutilis. Ita docent communiter authores citati, & in primis, quod illa duo sufficiant ad derogationem, manifestum est, quia alias nunquā posset fieri abrogatio legis, sine formali clausula derogatoria, quia nihil aliud requiri aut cogitari potest consequens autem est aperte falsum, tum ex cap. 1. de constit. in 6. cum Glossa ibi, & Doctoribus, tum etiā quia voluntas posterior, quæ ex vi obiecti non potest consistere cum præcedenti, mutat illam, etiamsi formaliter, & expresse non intendat ipsam abrogationem; ergo, &c. Quod vero illa duo sunt necessaria ad hanc abrogationem quasi virtualem: seu indirectam patet ex præcedenti assertione, quia si leges possunt conciliari, non est admittenda correctio, sed quando vtraque potest habere effectum, conciliari possunt, ergo. Et declarari hoc potest duobus exemplis. Vnū est, quia lex posterior imponens nouam pœnam non censetur eo ipso reuocare aliam pœnam per priorem legem positam, teste Bart. in libro primo ff. de vi bonor. quem sequitur Nauarr. in cap. *ita quorundam*, notab. 11. n. 14. & 30. Ratio autem est, quia non repugnat idem delictum duabus pœnis puniri, & ita illæ leges possunt simul subsistere quoad pœnas, si aliunde pœnæ ipsæ inter se repugnantes non sint. Aliud exemplū est: nam lex posterior dans aliquod remediū, vel concedens aliquid, non aufert eo ipso remediū datum per priorem legem: habet enim eandem rationē, quā do remedia alias inter se non pugnant. Et ita notat Nau. cons. 8. de ossi. ordin. & sumitur ex l. *quoties*, ff. de action. & obligat. vbi dicitur, legem dantem nouam actionem, non auferre antiquas, nisi eas expresse excludat.

Addunt vero aliqui, si potest vitari contrarietas legum, alterius verba improprie intelligendo, tunc posteriorem esse impropriandam, vt vitetur prioris correctio. Ita docent absolute ex modernis referendo aliquos antiquos. Gutier. lib. 3. Practicar. q. 15. nu. 34. & Sanc. lib. 1. de matrim. disp. 17. num. 6. Sed non video sufficiens fundamentum tam generalis regulæ, quia si illa licentia absolute accipi posset, vix admittenda vnquam esset correctio, vel abrogatio inter leges, propter contrarietatem, quia improprietas verborum tantam habet latitudinem, vt si propter hanc solam causam illa vti liceat, fere semper facile fit contrarietatem vitare: consequens autem est falsum, alias nihil esset firmum, & stabile in legibus. Vnde confirmatur, quia maius inconueniens est, admittere improprietatem in posteriori lege, quam derogationem in priori, præsertim quia nulla est maior ratio impropriandi priorem, quam posteriorem. Confirmatur secundo ex Glossa in l. *non possunt*, ff. de legib. dicente, in dubio de benignitate legis proprietatem verborum esse tenendam, & in superioribus generaliter diximus, restrictionem legis semper esse intelligendam intra proprietatem verborum, nisi contineat iniquitatem, vel absurditatem, vt tradit Bart. in l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. n. 57. & 58. Panorm. Dec. Felin. & alij communiter in capite primo de constitutionibus derogare autem priori legi, neque iniquum est, neque absurdum; ergo per se loquendo, non sunt verba legis posterioris improprie intelligenda, ne derogent priori. Posset autem illud admitti, quando improprietas non est tanta, quin secundum communem vsum soleant verba in illa significatione vsurpari, vel quando secundum vsum iuris censeri potest illa significatio propria, licet attenta prima significatione videatur impropria. Vt patet in particulari exemplo, in quo loquuntur Panormitanus in capit. *cum olim*, de re iudiciali numero vltimo & Felinus in capit. *non potest*, eodem titul. numero octauo scilicet, de electione facta in concordia, quæ in iure solet dici etiam de illa, in qua maior tantum pars consentit, idcoque ad vitandam contrarietatem poterit interdum vox illa ita exponi. Maior autem improprietas verborum non videtur admittenda, nisi vbi abrogatio ipsa, vel contrarietas aliud speciale incommodū, vel absurditatem contineret. 11.

Ex hac ergo assertione sequitur primo, legem generalem posteriorem omnino abrogare priorem, etiam generalem dicto modo illi contrariam. Ita docent omnes, & sumitur ex capit. primo de cognation. spirituali, & ex dicto capit. 1. de constitution. in 6. & ex leg. *non est nouum*, digestis de legibus, & notat Glossa penultima. Ratio autem est, quia tunc lex posterior non potest simul subsistere cum priori, nec etiam potest ex parte valere, & ex parte derogare alteri, tum quia vniuersaliter loquitur, tum etiam quia non est maior ratio de na parte, quam de alia. Secundo sequitur idem esse dicendum, quando vtraque lex prior, & posterior est specialis, & includunt similem contrarietatem, quæ contradictionem inuoluat, tunc enim posterior abrogat priorem, propter eandem rationem. Et ita docuit Bartol. in dicta lege, 12. *Lex generalis posterior abrogat priorem.* *Quid dicendum de lege speciali.*

omnes

omnes populi, num. 29. & 35. Intelligitur autem de legibus specialibus, aut in iure communi contentis, aut de statutis, quæ nunc à particularibus communitatibus, vel legislatoribus, qui scire possunt, & debent sua statuta. Secus vero erit de particularibus legibus concessis à Pontifice extra commune ius: nam tunc clausula reuocatoria requiritur, vt infra de Priuilegijs latius dicemus. Tertio sequitur, quando lex prior est generalis, & posterior specialis illi contraria, posteriorem derogare priori, quanuis illam non abroget. Hoc enim posterius facere non potest, quia non est illi adæquatè contraria: illud autem prius necessario sequitur ex dictis, quia posterior lex, quoad id, quod specialiter disponit, non potest subsistere simul cum priori: ergo necessarium est, vt ex parte illam reuocet, quod est illi derogare. Nam alias esset inutilis, supponimus autem esse factam ab habente potestatem, & sine ignorantia prioris iuris, quia non præsumitur Princeps ignorare ius cõmune, seu generale, iuxta c. 1. de const. in 6.

Quid fecit lex generalis contra specialem.

13. Quarto infertur ex dictis, si lex prior sit specialis & posterior generalis, posteriorem, etiamsi sit contraria priori, non derogare illam, sed potius secundum illam limitari, seu derogari. Hæc est communis iurisperitorum, c. 1 de rescrip. vbi Panorm. n. 2. & alij, & Bart. in l. *quæsitum*, vlt. ff. de fide instrument. n. 12. Et sumitur ex regula iuris in *6. generi per speciem derogatur* vbi Glossa, & omnes intelligunt, etiamsi species ante cedat, iuxta c. *quamuis tibi*, de præbend. in 6. vbi etiam id notat Glossa, idemq; habetur in c. 1. de rescript. Ratio vero est, quia Princeps præsumitur ignorare particulare statutum, quando illius mentionem non facit, & ideo licet vniuersalem legem faciat, non censetur velle particulare statutum tollere. Quæ ratio, & decisio habetur in dicto c. 1. de constit. in 6. vbi est sermo de particularibus statutis quoad loca, eadem vero ratio est de specialibus statutis quoad materias, vel personas: vt probant alia iura, & similitudo rationis. Vnde in his etiam habet locum illa ratio, quia tũc potest vtraq; lex habere effectum cum aliqua concordia in iure vsitata, ergo vitanda est correctio prioris legis, & credendum potius intentionem legislatoris esse, posteriorem legem generalem ferre cum illa particulari limitatione, & exceptione, vt infra latius de consuetudine, & de priuilegijs dicemus. Et hanc regulam variis modis declarant, & amplificant doctores, quos congerit Sanc. l. 2. de matr. disp. 24. n. 6. & sequẽtibus.

Lex specialis contra generalẽ quid valet. Panorm. Bart.

Sanc.

14. Atque ex dictis etiam facile est definire dubium hic incidens, an promulgatio sit necessaria, vt abrogatio legis plene facta sit, & suum effectum consequatur. In hac enim re Theologi præsertim moderni non consentiunt. Quidam enim absolute affirmant, ad reuocationem legis necessariam esse promulgationem. Ita tenet Vasq. 1. 2. disp. 156. c. 4. & sequuntur aliqui moderni. Fundari potest hęc opinio. Primo, quia seruari debet proportio inter legem, & reuocationem eius, quia opponuntur quasi priuatiuè: priuatio autem reducitur ad genus formæ contrariæ, & ex parte subiecti requirit omnes conditiones requisitas ad positiuum oppositum, alias propria priuatio non erit. Secundo, quia licet lex est regula humanarum actionum, ita etiam reuocatio legis est suo modo regula, saltem permittens oppositum eius, quod lex vetabat vel præcipiebat: ergo sicut lex non potest habere rationem regulæ, nisi promulgata sit, ita nec legis abrogatio.

Vasq.

15. Alij nihilominus censent constituendam esse differentiam inter legem, & reuocationem eius, quod ad reuocationem non est necessaria promulgatio, sicut ad legem ipsam. Ita tenet Capreol. in 4. d. 1. q. 3. ad 1. contra primam conclusionem, sequitur Conradus 1. 2. q. 90. ar. 4. vbi idem tenet Medin. circa finem articuli. Tenet etiam Cord. l. 4. de indulgent. q. 36. Fundari potest hæc opinio primo, quia plus requiritur ad ponendam obligationem, quam ad auferendam: nam ad primum requiritur concursus omnium conditionum necessariarum ad veritatem, & subsistentiam legis: ad secundum autem sufficit defectus cuiuslibet conditionis: sed reuocatio legis non ponit, sed aufert obligationem: ergo non est cur ad illam requirantur omnes conditiones, quæ ad legem. Vnde supra dicebamus, cessante euidenter iustitia legis, cessare legem & obligationem eius sine alia promulgatione. ergo similiter cessante voluntate Principis de obligatione legis, reuocabitur lex sine alia promulgatione. Vnde intulit Medin. supra, posse reuocari legem per solum actum internum voluntatis Principis nolentis, vt lex amplius duret. Quod potest fieri verisimile, quia si in principio Princeps ferret, & promulgaret legem sine intentione obligandi, licet exterius putaretur lex lata, nihilominus illa non esset vera lex, nec per se obligaret, sed ad summum ex conscientia erronea. Ac denicq; licet demus, debere hanc voluntatem Principis exterius ostendi, nihilominus non erit necessaria promulgatio, sed sufficiet, vt quocunq; modo de illa sufficienter constet.

Capreol. Conrad. Med n. Cordub.

Mihi distinguendum videtur inter reuocationem puram, & per se tantum factam, & reuocationem mistam cum aliqua obligatione contraria, & quasi consequentem ad illam. Et primo dicendum est, ad reuocationem, quæ ex obligatione contraria sequitur, necessariam esse promulgationem, quod procedit, siue illa obligatio sit ad actum repugnãtem priori legi, siue sit præcisè ad non vtendum priori lege, seu ad illam non seruandum. Probatur, quia illa obligatio imponitur per nouam legem. ergo ad illam legem requiritur promulgatio, quia eadem est ratio de illa, quæ de cæteris, cum promulgatio sit de ratione legis, vt talis est: Ergo ad dictam abrogationem eadem promulgatio necessaria est. Probatur consequẽtia, quia talis reuocatio est effectus proprię legis, imo est quasi accessorius, & consequens ad alium primarium, qui est cõtraria obligatio legis. ergo requirit legẽ plene constitutam, atq; adeo promulgatam. Vndefit, hanc promulgationem eodem modo, & cum eisdem conditionibus hic postulari, sicut ad legem necessaria est. Vnde sicut lex ante promulgationem non obligat, licet priuatim sciatur, ita in præsenti talis lex ante promulgationem cum tempore sufficiente ad obligationem eius non deobligat ab alia, quia non prius habet secundarium effectum, quam primarium. Et è conuerso, sicut post promulgationem, & tempus sufficiens lex obligat, etiam priuatim ignorata, quãuis ignorans inuincibiliter excusetur; ita in præsenti lex hęc promulgata tollit obligationem prioris legis, per se loquendo, quãuis si ignoretur, ex conscientia erronea obligare possit.

16. *Rejectio dict.*

Dico secundo: Pura reuocatio legis per se, & essentialiter non requirit promulgationem. Probatur argumento secundæ sententiæ. Et quia talis reuocatio non fit per aliquam legem, ad quam solam est necessaria promulgatio. An vero talis reuocatio per se requirat saltem signum externum, incertum est. Videtur enim probabile, esse necessarium, quia sicut voluntas humana nõ potest habere effectũ positiuum circa alium hominẽ, nisi illi intimetur; ita etiam neq; effectum priuatiuum, seu ablatiuũ obligationis: nam videtur esse eadem ratio. Vnde si hoc concedatur, distinguenda erit manifestatio voluntatis Principis, à promulgatione: nam hæc requirit peculiarem solẽnitatem, quam negamus esse necessariam ad puram reuocationem legis. Quia sufficiet quelibet manifestatio voluntatis pro his, quibus immediatè fit: pro alijs vero satis erit diuulgatio illius notitiæ per sufficientẽ famam, aut testificationem, ita vt quam primum aliquis illam notitiam consequatur, priori lege reuocata non obligetur. Supponimus enim Principis decretum dicto modo manifestatũ fuisse, vt lex ex tũc non obliga-

17.

obligaret. Aliũde verò probabile est, internam retractationem voluntatis posse sufficere ad tollendam legem, si supponatur Princeps absolutè velle, vt ex tunc non obliget, quia statim cessaret obligatio ex defectu causæ conseruantis: nam sicut lex in fieri pendet ab interna intentione, ita & in conseruari, & ita procedit ratio suprà pro Medina facta. Et tunc consequenter dicendum est, obligationem, quæ relinquitur in subditis, esse merè per accidens ex sola ignorãtia, & fictione legislatoris: nam si de voluntate eius constaret, etiam per reuelationem, lex per se nõ obligaret; talis autem voluntas Principis omnino irrationabilis esset, & contra debitam gubernationem.

18. Vnde dico tertiò: Vt abrogatio legis etiam purè debito modo fiat, publicè proponenda est, prudenti arbitrio legislatoris. Hoc suadent aliquo modo rationes primæ sententiæ. Et quia nisi reuocatio sit publica, possunt facilè sequi scandala, dum aliqui propter priuatam notitiam legem non seruant. Vnde sicut expedit, communem obligationem de se simul incipere in eodem loco; ita expedit obligationem communis obligationis esse iam publicam, & communem quoad omnes, quãtum commodè fieri possit. Et ideo nunquam præsumendum est, Principem voluisse antea vel aliter legem reuocare, nisi euidentissimè constet. Dixi autem, modum huius promulgationis relinqui arbitrio Principis, quia in iure non est certus, nec definitus, nec videtur necessarium in reuocatione seruari omnem temporis dilationem, quæ pro legum promulgatione præscribitur. Quia non est æqualis ratio, neq; oportet, quod in fauorem introductum est, extendere ad rigorem. Stabitur ergo consuetudini, vel actuali Principis dispositioni. Atq; ita constat etiam quando incipiat hæc abrogatio legis habere suum effectum: nam in hoc dependet à principis voluntate; ordinariè verò incipit à sufficienti publicatione: applicatur autem in particulari, cùm primùm peruenit reuocatio ad vnicuiusq; notitiam, quamuis hæc magis propter conscientiam, quàm propter reuocationem legis secundum se, necessaria sit. 19.

De effectibus autem huius abrogationis nihil dicendum superest: nam per se solum constitit in ablatione legis. Vnde quot fuerint effectus positiui prioris legis, tot erunt effectus priuatiui abrogationis eius. Si ergo prior lex erat prohibens, & irritans, abrogatio vtrumq; tollet, modo tamen vtriq; accommodato. Quia quoad obligationem pendet aliquo modo in particulari à notitia: nam propter ignorantiam poterit in aliquo durare obligatio, quod non ita est in irritatione: nam abrogata lege irritante, etiamsi abrogatio ignoretur, & actus cum mala conscientia fiat, poterit esse validus, si fiat cum sufficienti voluntate. Et eadem proportione iudicandum est de reuocatione legis pœnalis quoad pœnam, vt sunt excommunicatio, irregularitas, & similia. Potest etiam poterit inter effectus abrogationis, quòd lex semel abrogata non potest redire per voluntatem subditorum, nisi iterum à legislatore feratur, quia iam substantia eius perijt. Quod notauit Nauar. constituens hoc discrimen inter abrogationem, & non acceptationem legis, & cons. 1. de constit. q. 7. Et huc etiam spectat quod dicunt Iuristæ, legem abrogatam non posse allegari, vtiq; in vi legis, quia nulla est; secus in vi exempli, aut rationis. De quo videri potest Bart. in *l. omnes populi*, ff. de iustit. & iur. n. 68. & Deci. in c. 1. de constit. lect. 1. n. 11. & lect. 2. nu. 5. Denique etsi abrogatio non fit pura, habebit per quam fit suos proprios effectus sibi accommodatos, qui ad præsentem considerationem non spectant.

FINIS LIBRI SEXTI.

INDEX CAPITVM LIBRI SEPTIMI.

DE LECE NON SCRIPTA, QVÆ Consuetudo appellatur.

Cap. I. *De consuetudine, more, vsu, stylo, &c.*
Cap. II. *Consuetudo quando inducit ius non scriptum.*
Cap. III. *Quotuplex sit consuetudo, & an forum & stylum comprehendat.*
Cap. IV. *De tertia diuisione consuetudinis secundum ius, præter ius, contra ius.*
Cap. V. *De varijs partitionibus consuetudinis.*
Cap. VI. *Quid sit consuetudo bona & rationabilis, & econtra.*
Cap. VII. *De consuetudine iure reprobata.*
Cap. VIII. *De alia diuisione consuetudinis.*
Cap. IX. *De causis consuetudinis.*
Cap. X. *De introductione consuetudinis.*
Cap. XI. *De iuridica notitia necessaria ad consuetudinem.*
Cap. XII. *De inductione consuetudinis per solos actus voluntatis.*
Cap. XIII. *De consensu Principis ad consuetudinem introducendam.*
Cap. XIV. *Quæ consuetudo legem non scriptam inducit.*
Cap. XV. *De tempore sufficiente ad legem introducendam.*
Cap. XVI. *De causis & effectibus legis non scriptæ inductæ per consuetudinem.*
Cap. XVII. *Quomodo consuetudo habeat vim legem interpretandi.*
Cap. XVIII. *An consuetudo legem humanam abrogare possit.*
Cap. XIX. *An talis abrogatio exceptionem vel intensionem admittat.*
Cap. XX. *Quibus modis possit consuetudo mutari.*

LIBER

LIBER SEPTIMVS.

DE LEGE NON SCRIPTA, QVÆ CONSVETVDO APPELLATVR.

HActenus, de legibus scriptis præcipuè disputauimus: nunc verò de consuetudine, quatenus ius continet, vel inducit, ex professo dicendum est. Quem ordinem seruauit Gregor. 9. in lib. 1. Decretalium, priùs de constitutionibus, & rescriptis, & postea de consuetudine titulos instituendo. Nam licèt consuetudo antiquior fuerit iure scripto, nihilominus ius scriptum certius est, & notius, & ideo prius de illo tractari debuit. Accedit, quòd inter humana iura scriptum antiquius est, quàm non scriptum, etiamsi multi Iuristæ, quos sequitur Rochus Curt. tract. de consuet. in principio pro certo supponant, ius cõsuetudinis esse antiquius. Nam licèt priùs homines cœperint sine legibus in communi viuere, quam leges scriberentur, vt clarè dicitur in l. 2. ff. de orig. iur. inde non sit consuetudinem habuisse pro lege, sed Regis imperium personale, quod non est lex, nec consuetudo, & ita insinuatur in dicta l. 2. ex §. autem *sine scripto*, Instit. de iure natur. &c. colligi potest, ius consuetudinis fuisse antiquius apud Lacedæmones, quàm ius scriptum apud Athenienses, à quibus ius ciuile duxit originem. Quidquid verò de hoc sit, nunc constat, consuetudinem sæpe esse antiquiorem iure scripto, & sæpe nouiorem, & aliunde scriptum esse præcipuum, & ab illo magna ex parte pendere vim consuetudinis, & intelligentiam eius, iuxta c. vlt. de consuet. & quæ ibi notantur, & ideo meritò liber post præcedentes sequitur. In quo consuetum ordinem obseruauimus: nam priùs quid sit consuetudo explicabimus, conditiones ad illam requisitas, & causas eius aperiendo, postea de effectibus, tandem de illius abrogatione, seu mutatione dicemus.

Ordo procedendi in hoc lib. 7.

CAPVT I.

Quid sit consuetudo, vsus, vel mos, forus & stylus, & quomodo à scriptione differat.

1. COnsuetudinem sic definit Isidor. lib. 2. orig. c. 10. & lib. 5. cap. 3. *Est ius quoddam moribus institutum, quod pro lege suscipitur cùm deficit lex.* Et videtur sumpsisse ex Tertul. lib. de Corona militis, dicente, *consuetudo in ciuilibus rebus pro lege suscipitur cum deficit lex.* Circa quam descriptionem triplex statim occurrit difficultas. Prima circa genus: nam consuetudo videtur potius esse quid facti, quàm iuris; non est ergo ius, sed factum, vel actio sæpius repetita. Vnde idem Isidor. statim subiungit, consuetudinem sic dictam esse, *quia in communi est vsu*: constat autem, vsum factum dicere, non ius. Et ita frequenter dicere solemus, cum in re aliqua dubitatur, an detur consuetudo, necne, quæstionem esse facti, non iuris. Secunda difficultas est de illa particula *moribus*, quia videtur definitum in definitione poni: nam mos, & consuetudo idem esse videntur, solóq; nomine differre. Vnde ibidem Isidor. morem definiendo dicit, *Mos est cõsuetudo, c. mos.* cap. *consuetudo*, d. 1. &, quod mirandum est, ibidem expressius idem vitium committere videtur, dicens, *Mos est consuetudo de moribus tracta tãtum.* Vbi non alio, sed eodem nomine definitum in definitione ponit. Et auget difficultatem, quòd mos esse dicitur consuetudo tracta de moribus, ac si esse possit consuetudo aliter introducta. Tertia difficultas est circa alteram partem, *quòd pro lege suscipitur*, quia hoc non pertinet ad esse consuetudinis, sed ad effectum eius, vt infrà dicemus. Item videtur illis verbis significari, ius consuetudinis non esse veram legem, sed p lege reputari, quod falsum etiam est. Aliæ etiam difficultates hic occurrunt, quæ in discursu commodius proponentur.

Tertul. *Isidor.* *Isidor.*

2. Superiores verò difficultates magnà ex parte oriuntur ex æquiuocatione terminorum, ideóq; significationes eorum explicandæ priùs sunt, vt res ipsa intelligi possit. Tres ergo termini in primis sunt notãdi, sc. vsus, mos, consuetudo: nam in hoc conueniũt, quod solum in actibus liberis propriè dicuntur, & quandam inter se affinitatem, & connexionem habent, & nihilominus aliquod discrimẽ inter illos inuenitur. Vsus ergo in theologica proprietate significat actum, quo voluntas liberè exequitur, quod eligit, iuxta doctrinam D. Thomæ 1. 2. q. 16. per totam, & Augustini lib. 10. de Trinitate, c. 11. & li. 83. q. q. 30. vbi hac ratione dixit, non posse vti, nisi animal, quod rationis est particeps, quia solum illud liberè se, vel alia applicat ad operationem, quam applicationem vsus significat. Vnde fit, vt vsus in philosophico rigore dicatur de quolibet actu vtẽdi per se spectato, quia quilibet est libera applicatio facultatis ad medij exequutionem, sicut quicumq; actus gaudij de fine adepto dicitur fruitio. Nihilominus tamen cõmuni, & vsitato modo loquẽdi vsus significat similium actuum frequentiam. Quomodo dicitur in l. 1. tit. 2. p. 1. vsum nasci ex his rebus, quas aliquis facit longo, & cõtinuo tempore, vt notauit ibi Greg. Lop. Vbi hac ratione dicit, vsum esse quid facti, sc. frequentiam ipsã liberè operandi circa rem aliquam, eodẽ, seu vniformi modo. In lege autem illa dicitur, vsum esse id, q relinquitur, seu nascitur ex illa frequentia actuum, quod videtur ad tertium significatum pertinere, quod statim explicabitur.

2. Opinio. *Vsus quid.* *D. Thom.* *August.* *Greg. Lop.*

3. Mos autem teste D. Thoma 1. 2. q. 58. art. 1. non solum rationalibus, sed etiam brutis tribui solet: nam etiam in Scriptura dicuntur homines operari more brutorum, interdum in bonam partem, vt 2. Mach. 11. *Leonum more impetu irruentes in hostes*; interdum in malam,

3. Mos quid. D. Thom.

malam, vt 4. Esdræ 8. *Qui mores pecudum habuerunt*; interdum indifferenter, vt 2. Mach. 10. *In montibus, & speluncis more bestiarum egerant*. Nihilominus tamen, vt idem D. Thomas rectè notauit in 3. d. 23. q. 1. art. 4. quæstiunc. 2. mos solum per similitudinem, seu analogiam brutis attribuitur, quatenus ex naturali inclinatione eandem rationem operandi seruant: nam propriè tantum in liberis actibus reperitur. Nam genus moris ibi incipit, vbi dominium voluntatis inuenitur, vt idem D. Thom. dixit in 2. d. 24 q. 3. art. 2. & ideo solus actus liber propriè denominatur moralis, quia solus liber actus est laude, vel vituperio dignus: moralis autem actus eodem modo laudis, ac reprehensionis capax est. Vnde est illud Arist. 1. Ethic. c. 13. *Cùm de moribus loquimur, non sapientem, aut perspicacem, sed mansuetum, aut temperantem aliquem dicimus*. Mos ergo propriè dictus nihil aliud est, quàm frequentia, seu continuatio similium actuum moralium, & humanorum per aliquod tempus. Et hoc modo dicitur aliquid fieri secundum morem, vt Ioan. c. 19. *Mos est Iudæis sepelire*, & Genes. 50. *Iste quippe mos erat, cadauerum conditorum*. Et eodem modo qui conformes sunt in operando moraliter, vnius moris esse dicuntur. Psal. 67. *Qui habitare facit vnius moris in domo*. Vnde hoc videtur differre inter morem, & vsum, quod vsus tam de frequentia actuum, quàm de singulis actibus dici potest, vt dixi: mos autem non dicitur propriè de vno actu, neq; id est in vsu, sed de frequentia actuum similium. Vnde si vsus sumatur pro frequentia actuum, non videtur à more differre. Addit verò D. Tho. suprà, morem in alia significatione dici de inclinatione ad similes actus, ex illorum frequentia relicta, quæ inclinatio non est aliud, quàm aliquis habitus, quod etiam dici potest de vsu, iuxta sententiam Alphonsi in lege citata, quamuis illa plura comprehendat, vt mox explicabo.

Mos propriè in liberis tantum actibus reperitur. D. Thom. *Arist.* *D. Thom.*

4. De consuetudine igitur, si sumatur, vt est quid facti (vt dicitur in c. 1. de const. in 6.) idem ferè sentiendum est: nam vt eisdem locis D. Thomas ait, mos, & consuetudo idem ferè sunt, quia vtraq; vox significat moralium actuum frequentiam. Propria enim consuetudo non est, nisi in actibus liberis: nam in necessarijs, potius nunquam consuetudo vim habet, & ideo propriè non est in brutis, licèt per analogiam interdum illis tribuatur. §. *pauonum*, Instit. de rer. diuis. Deinde consuetudo non est in singulis actibus, sed in eorum frequentia, vt Isidorus innuauit, & apertius D. Thomas in 3. vbi suprà dixit, *consuetudinem importare quandam frequentiam circa ea, quæ facere, vel non facere in nobis est*. Dixi autem hoc esse intelligendum de consuetudine sumpta vt est quid facti, quia oportet in consuetudine duo distinguere, vnum est ipsa frequentia actuum, quam possumus vocare consuetudinem formalem, & hanc dicimus esse quid facti, sicut vsum. Aliud verò est id, quod ex tali frequentia relinquitur, quod potest esse vel quid physicum, vt est habitus, quod aliquando solet vocari consuetudo apud Iuristas, satis verò impropriè, & ideo illud omittimus, & sub consuetudine facti illud computamus. Aliud ergo, quod ex consuetudine relinquitur, esse potest quid morale per modum facultatis, vel iuris obligantis ad sic operandum, vel tollentis aliam obligationem, quod potest vocari ius consuetudinis, seu consuetudine introductum. Sicut n. consuetudo inducit inclinationem ad similes actus, & consequẽter dat facilitatem, & delectationem in opere, quæ non est tantum aliquid morale, sed etiam physicum, quod habitum appellamus; ita consuetudo facti inducit moralem facultatem, vel obligationem, vel mutat illam (vt postea videbimus) non inducendo aliquid physicum, sed moralem facultatem, aut vinculum, quod ius appellamus. Et ideo sicut nomen moris ex frequentia moralium actuum translatum est ad significandum ipsum habitum, seu inclinationem, ita consuetudo, licèt aliquid facti primario significet, etiam transferri potuit ad significandum aliquid iuris, quod ex frequentia actuum relinquitur, quatenus suo modo inducit ad similes actus. Quia nomen causæ transferri solet ad effectum, & è conuerso: & ita vocatur consuetudo, & ipsa frequentia actuum, & ius per illam introductum. Et quoad hoc videntur distingui mos, & consuetudo ab Isidoro supra, quia mos ad factum tantum refertur, consuetudo vero etiam ad ius, vsus vero iuxta tertiam significationem in dicta lege indicatam potest etiam hoc modo accipi, licet plura comprehendat. Isidorus vero vsum etiam retulit ad solum factum, vt ex allegatis verbis intelligitur.

D. Thom. *Isidor.* *D. Thom.*

Ex his ergo constat, cum inquirimus, quid sit consuetudo, necessarium esse distinguere, sub qua ratione consuetudo sumatur: nam aliter definienda est, vt est quid facti, aliter vt est quid iuris. Priori enim modo optima est definitio, quæ ex diuo Thoma sumitur, scilicet, *consuetudo est frequentia operandi liberè eodem modo*, seu frequentia liberi vsus circa quamcunque rem, quæ nostræ subsit potestati. Est autem aduertendum, non quamcunque consuetudinem facti habere vim conferendi aliquod ius: nam vitiosa consuetudo nullum ius confert, neque illa, quæ ex lege nascitur, licet consuetudo dicatur, iuxta illud Lucæ cap. 2. *Vt facerent secundum consuetudinem legis pro eo*. Quæ etiam mos solet appellari, vt Actorum 15. Circumcisio esse dicitur *secundum morem Moysi*. Et multæ sunt consuetudines similes, quæ omnes ad præsentem considerationem non spectant. Et ideo vt definitio limitetur ad illam consuetudinem facti, quæ ad ius aliquod introducendum sufficiat, necesse est, vel hoc ipsum, vel aliquid æquiualens in illa definitione addere, scilicet, esse legitimam frequentiam actuum iuri alicui consentaneam, vel habẽtem conditiones omnes iure requisitas, vel quid simile. Atque ad consuetudinem sic sumptam poterit applicari definitio Isidori, si nomen iuris non formaliter, sed causaliter intelligatur, si tamen intentio Isidori, & contextus, ac proprietas verborum consideretur, non videtur in hoc sensu loquutus.

5. *Consuetudo facti iuris, & facti quid.* *D. Thom.* *Isidori.*

Quocirca licet probabile sit, Isidorum in citatis locis vtraque ratione consuetudinem cosiderasse, & in illa parte, quæ ponitur in cap. *mos*, loquutum esse de consuetudine, prout est quid facti: nam hoc modo mos, & consuetudo idem sunt, & in eodem sensu dixisse, *consuetudinem dictam esse, quia in communi est vsu*. Nihilominus in cap. *consuetudo*, vbi illam definit modo supra posito, considerasse videtur consuetudinem prout est quid iuris, seu quoad ius ipsum, quod ex facto, seu frequentia actuum resultat. Et ita facile expediuntur obiectiones in principio factæ.

6. *Isidor.*

Ad primam enim dicimus, in cõsuetudine vtrumque reperiri, scilicet, quid facti, & iuris, ideo nunc esse sermonem de illa secundum vnam rationem, nunc secundum aliam. Et quia in ordine ad leges, de quibus ibi Isidorus tractabat, magis pertinet ius, quã factum, ideo sub ea ratione, & per genus iuris illam definiuit. Et sumitur ex leg. *de quibus*, ff. de legibus, vbi prius dicitur, *de quibus scriptis legibus non vtimur, id custodiri oportet, quod moribus, & consuetudine introductum est*, & infra, *Inueterata consuetudo pro lege non immerito custoditur, & hoc est ius, quod dicitur moribus constitutum*. Sic etiam in lege Hispaniæ partit. 1. titul. 2. l. 1. definitur consuetudo, *Est ius non scriptum quod ex longo, & continuo vsu ortum est*. Et eodem modo per idem genus definiunt Iuristæ consuetudinem in rubrica de consuetudine, & Bart. in dicta leg. *de quibus*, in lectura, & in repetit. quæst. 1. vbi nominis æquiuocationem recte distinguit fere modo à nobis explicato. Particula autem illa, *nõ scriptum*, quam addit lex Hispaniæ, & multi Doctores, virtute continetur in eo, q̃ dicitur, esse ius moribus institutum: nam

7. *Isidor.* *Bart.*

per

per hoc distinguitur à lege, vtiq; scripta, & in c. 3. amplius particulam illam explicabo.

8. Atq; hinc facile expeditur secunda obiectio: nam sumpta consuetudine prout est quid iuris, recte dicitur esse in moribus institutum, quia mores ad factū spectant, non ad ius, & ita non ponitur vllo modo definitum in definitione, quia ius consuetudinis per frequentiam actuum moralium introducitur, quæ frequentia dicitur mos. Et ita etiam in re nullum committeretur vitium, si ius consuetudinis per factum eiusdem consuetudinis definiretur, vtendo terminis in diuersa significatione. Quod autem Isid. ait, *Morem esse consuetudinem tantum de moribus tractam*, optimum habet sensum, & sine vllo vitio, aduertendo, mores interdum dici quasi diuisiuè, seu distributiue de singulis actibus moralibus. Morem autem, vt significat consuetudinem, quasi collectiue significare collectionem illam, seu frequentiam actuum: sic ergo dicitur mos trahi ex moribus, id est, ex actibus liberis, & moralibus. Vel etiam considerari potest, non quencunq; morem, sed communem, & publicum alicuius communitatis esse sufficientem ad inducendum ius consuetudinis, de quo tractamus, id est, quod obligationem legis possit inducere: nam priuatus mos vnius personæ, vel familiæ non inducit ius legis, vt infra dicemus. Dicitur ergo hæc consuetudo, quæ ad inducendum ius sufficit, debere trahi ex moribus, id est, debere esse morem ita communem, vt ex moribus totius communitatis, & omnium, vel plurium partium eius consurgat. Addit deniq; Isidor. particulam exclusiuam, *tantum* ad denotādum illum morem ad consuetudinem iuris constitutiuam (vt sic dicam) sufficere, qui solo vsu, & moribus introductus sit, absq; lege, & iure scripto, quod illum induxerit: nam mos ille cum sit ex iure, vt sic, non inducit ius, licèt firmare possit illud, vt infrà dicemus.

Isidor. Isidor.

9. Ad tertiam difficultatem iam dictum est, licet ius consuetudinis sit effectus consuetudinis facti, nihilominus hìc non definiri consuetudinem facti, sed iuris, & ideo cum additur, *quod pro lege suscipitur*, non poni effectum consuetudinis definitæ, sed substantiam eius declarari. Dicitur autem prolege suscipi, non quia non sit vera lex, sed quia Isidorus nomen legis accommodat ad legem scriptam, & ideo dicit, ius cōsuetudinis loco illius suscipi, vbi illa deest. Aduertit autem Bart. in dicta repet. n. 6. per hanc particulam distingui consuetudinem à iure, quod descendit ex vsu singularis personæ, quod non suscipitur, p lege, nec est ius disponens, sed potius dispositum per legem. Ad quod intelligendum aduerto (quod in principio huius tractatus notaui) ius dupliciter dici, vno modo de illo, quod consistit in facultate vtendi, quod est dominium, vel quasi dominium: nam potest includere ius in re, & ad rem; & generaliter dici potest ius dominij, vel quasi dominij, & ita in rigore spectat ad factum: alio modo dicitur ius de illo, quod vim habet obligandi, & imperandi, & dici potest ius legis, seu legale. Priuatus ergo vsus vnius personę potest conferre ius in re, vel dominium rei, aut ius seruitutis, & similia, vt in præscriptione contingit: illud tamen ius non habet vim legis, & ideo rectè dicitur non esse ius disponens, quia non præcipit, nec ordinat, sed potius esse ius dispositum, quia acquiritur secundum iuris dispositionem. Consuetudo autem, de qua modò loquimur, non hoc ius, sed legale est, & ideo dicitur esse ius, quod pro lege suscipitur, & ad illud requiri consuetudinem, quæ moribus vtentiū, id est, communitatis alicuius inducatur.

Bart.

10. Differentia inter consuetudinem, & præscriptionem notanda. Bart.

Vnde obiter declarata est differentia inter consuetudinem, de qua loquimur, & præscriptionem: sæpe enim illæ duæ voces consuetudinis, & præscriptionis reciprocè, & quasi pro eadem accipi solent, propter aliquas conuenientias, quas habent. Nihilominus tamen secundum proprias rationes sumptæ multum differunt, vt Bart. dicta q. 1. in fine docet, & alij antiquiores, quos refert, & alij posteriores, vt Panor. & Roch. Curt. in c. vlt. de const. cum Glossa ibi verb. *legitimè*, & Haim. Crauet. de antiquit. tempor. 4. p. in princ. Balb. de præscript. 1. p. q. 10. Roch. Curt. in c. vlt. de consuet. sect. 5. n. 3. & Couar. in regula, *possessor*, 2. p. §. 3. n. 2. Matienz. lib. 5. recopil. t. 7. l. 1. Gloss. 6. n. 3. & Molin. lib. 1. de primogen. c. 6. n. 10. qui plures differentias assignant, quibus omissis radix diuersitatis ex dictis clarius colligitur. Quia tam in præscriptione, quàm in lege non scripta interuenit aliquid facti, & iuris, quod per factum introducitur, vnde & præscriptio consuetudinem aliquam requirit, & lex non scripta interdum requirit consuetudinem aliquo modo præscriptam, seu certam, & legitimam.

Panorm. Rochus Curt. Glossa. Hatm Crauet. Balb. Couar. Matienz. Molina.

11. Differunt autem in primis, ac præcipue in ipso iure, quia præscriptio strictè sumpta nō introducit ius legale, seu disponens tanquam lex, sed confert ius dominij, aut aliud simile ius vtendi, vel fruendi, aut re corporali, vt domo, veste, aut incorporali, vt iurisdictione, suffragio. Et hic etiam differunt in consuetudine facti, per quam vnum, vel aliud ius introducitur; nam alias conditiones requirit consuetudo præscriptionis, quàm legis. Nam ad ius legis necessaria est consuetudo populi, ad præscriptionem sufficit vsus priuatæ personæ, nisi res præscribenda communitati sit acquirenda. Aliqui verò ex Iuristis citatis consuetudinem vocant, quoties cōmunitas est, quæ præscribit, vel contra communitatem præscribitur. Sed non rectè, quia ius acquisitum nō est lex, sed dominium, vel aliud ius vtendi: nam tunc cōmunitas se habet tanquam vnus priuatus possessor, ac dominus; & differentia, quod persona præscribens, vel cōtra quam præscribitur, sit vera vel ficta, valde materialis est. Non oportet a. de nominibus contendere.

Prima differentia.

12. Alia differentia est, quia ad consuetudinem propriam, & legalem, de qua loquimur, necessarius est consensus populi, vel principis, contra quem quodā modo inducitur; in præscriptione autem non est necessarius consensus eius, contra quem præscribitur, vt notaui in tract. 2. de relig. lib. 1. c. 5. & hinc est, vt ad consuetudinem non requiratur titulus, quia consensus sufficit, ad præscriptionem autem requiritur. Ita Glossa, Abb. & alij dicto c. vlt. intelligitur autem negatiuè, seu indefinitè, quia ad præscriptionem sæpe requiritur titulus, non tamen semper, ad consuetudinem verò nunquam. Vnde etiam in præscriptione requiritur bona fides, in consuetudine autem non semper, saltem in principio. Deniq; licèt in vtraq; aliquis temporis cursus requiratur, non tamen idem, sed in præscriptione postulatur iuxta legis dispositionem; in consuetudine autem, vel non est eadem iuris dispositio, vel per se necessaria non est, sed illud sufficit, quod ad iudicandum consensum Principis, vel populi sufficiens sit, vt postea exponemus. Aliæ indifferentiæ assignantur à dictis auctoribus, quæ vel re vera non subsistunt, vel eas examinare nobis non est necessarium.

Secunda differentia. Glossa. Abb.

CAPVT II.

An consuetudo semper inducat ius non scriptum & definitio data integra sit.

1. RAtio dubitandi est, quia Isidorus in definitione data solum addit particulam illam, *cùm deficit lex*, vel ad explicandum, consuetudinem debere esse ius non scriptum, vel etiam ad indicandum, non debere supponere legem scriptam. Vtrumq; verò videtur habere dubium. Primum, quia sæpe contingit leges consuetudinis esse scriptas, quales censentur esse leges feudorū, & in nostra Hispania leges fori; ergo esse non scriptum, non est de ratione consuetudinarij iuris. De secundo etiam dubitari potest, quia sæpe consuetudo

suetudo derogat legi præxistenti, vt infrà dicetur; ergo falsum est, quod consuetudo nõ supponat legem. Vnde potest addi tertium dubium circa priorẽ particulam, *Quod pro lege suscipitur*, quia sæpe consuetudo non suscipitur pro lege, sed potius tollit legem: vnde non obligat ad aliquid agendum, sed ad summum permittit. Quarta item difficultas addi potest, quia in tota illa definitione non explicatur id, quod maximè est substantiale, & essentiale consuetudini, scilicet, vt sit communi populi consensu recepta.

Germana interpretatio illius particulæ, Cum deficit lex.

2. Respondeo in primis, proprium sensum illius particulæ, *cum deficit lex*, & rationem eius esse, ius consuetudinis solere introduci in defectum legis: nam vbi ius scriptum supponitur, non est necessaria consuetudo quæ ius introducat, quia lex sufficit. Imò nec videtur moraliter possibilis talis consuetudo, quia de ratione consuetudinis est, vt ex tacito, & non expresso consensu introducatur, l. *de quibus*, ff. de legib. vbi hoc notat Bart. in repetition. numer. 7. & idem sumitur clarè ex §. *non scripto*, Instituit. de iur. natur. &c. Vnde si consuetudo orta est ex vi legis, eo ipso non potest habere vim introducendi legem, quia non eo animo inchoatur, vel continuatur, vt homines per illam obligentur, sed potius vt obediant legi præxistenti. Nec refert, quod interdum dicitur consuetudo induci post legem: nam hoc intelligitur vel solum de consuetudine facti, quæ legem tantum confirmat, vel de consuetudine limitante, aut interpretante legem, quæ quoad hoc potest nouum ius inducere, vt infra dicetur, tamen quoad id non supponit legem, sed aliquid illi adiungit. Sic ergo verissimè dicitur, consuetudinem esse ius non scriptum, & ita habetur in l. *imò*, ff. de legib. & in l. *ius ciuile*, ff. de iust. & iur. & in §. *constat*. §. *non scripto*, Instit. de iur. natur. Et ratio est, quia nec per se scripturam requirit, nec etiam manat ex iure scripto, imò nec ex proprio, & expresso præcepto superioris, sed vsu ipso introducitur, vsus n. non scripturis, aut verbis, sed in factis consistit. Et hoc docent Theologi de aliquib⁹ legibus Ecclesiasticis, quæ traditione habentur, de quibus in duobus sequentibus capitibus aliquid dicemus.

Bart.

3. Disputant autem Iurisperiti, an scriptura ita repugnet consuetudini, vt in scripta redigatur, eo ipso desinat esse consuetudo, seu ius consuetudinarium, & incipiat esse lex alterius rationis. Aliqui enim id affirmarunt, vt Bart. suprà refert, & indicat Gratian. §. *cum itaq;* post c. 5. d. 1. vbi dicit, consuetudinem in scripta redactam constitutionem esse, non scriptam autem consuetudinem appellari, & sequitur Rochus Curt. tract. de consuetud. in Præf. n. 5. & 6. cum Bald. in dicta l. *de quibus*, & Iaf. in l. 2. ff. de vulgar. & pupill. dicente, cõsuetudinem redactam in scripta per eum, qui non habet potestatem condendi leges, manere nihilominus in vi consuetudinis, quod est clarum, quia illa scriptura non est lex, sed potius deseruire ad memoriam, vel probationem, sicut nos probamus traditiones non scriptas ex Patribus. At verò si consuetudo redigatur in scriptum ab habente authoritatem condendi legem, eo ipso definere esse cõsuetudinem, quia iam non est ius non scriptum nec ex cõsensu tacito, sed expresso. Addi etiam potest, quod, licèt consuetudo scribatur per modum legis ab habẽte authoritatem condendi leges, si tamẽ per scripturam non intendat nouam vim addere consuetudini, nec authenticè declarare, vel afirmare, illam esse cõsuetudinem sufficientem, semper illa maneat in vi consuetudinis, quomodo multi censent de legib⁹ fori: si verò per veram legem scriptam ab habente authoritatem, & per verba obligantia consuetudo stabiliatur, iam tunc non esse consuetudinem, sed scriptam legem.

Bart. Gratian. Roch Curt Bald.

4. Mihi autem videtur, etiam in hoc vltimo casu perseuerare consuetudinem in sua vi, & in propria ratione consuetudinis, nisi per legem denuò scriptã auferatur. Et ita sentit Bart. in dicta l. *de quibus*, q. 1. n. 7. & loquuntur frequentius Iuristæ ibi, & in dicta l. 2. de vulgar. & pupil. & Anton. extra de consuetud. in rubr. & alij, quos refert Rochus suprà. Et potest probari ex c. 2. de præbend. in 6. ibi. *Huiusmodi consuetudinem authoritate Apostolica approbantes, ac nihilominus volentes eam inuiolabiliter obseruari.* Illa ergo lex scripta non destruit consuetudinem, quam seruari præcipit, sed illi addit nouum robur, &, vt Glossa ibi inquit, de speciali consuetudine fit ius commune. Et ratio est, quia non repugnat, illa duo vincula simul permanere, sc. consuetudinis, & legis scriptæ, sicut possunt esse simul duæ leges scriptæ de eadem re, simulq; obligare. Et ita ipsamet iura scripta sæpe allegant consuetudinem, & ius scriptum, tanquam simul corroborantia rei honestatem, vel obligationem, vt constat ex c. *videtur*, qui matri. accus. pos. ibi, *Tam antiqua consuetudine, quam legibus approbatur.* Nec; est inutilis perseuerantia consuetudinis, & obligationis eius, non obstante lege scripta, quia si consuetudo sit specialis, & lex superueniens scripta sit ius commune, vt in c. *cum inhibitio*. de clandest. desponsa. & contingat per priuilegium derogari talem legem, nihilominus vbi antiquior viguit consuetudo, non censetur per illud priuilegium derogata, nisi expresè id etiam consuetudini deroget. Et ideo non est quæstio de solo modo loquendi, sed de re, quia ad morales effectus multum referre potest, quod consuetudo, quæ incipit sine lege, currat cum lege, & suam vim retineat, secundum quam semper erit non scriptum ius: nam sola concomitantia legis scriptæ non tollit, quin aliud ius in sua vi, & formalitate sit non scriptum. Oportet autem, vt ante legem scriptam consuetudo sit consummata, & sufficienter introducta; nam si tantum sit inchoata, & per legem scriptam quasi anticipetur, & introducatur obligatio, manebit purum ius scriptum, vt constat.

Anton. Roch.

Gloss.

Quomodo consuetudo legem supponere dicitur.

Ad secundam obiectionem de consuetudine legi contraria, quæ legem supponere videtur, respondetur facile, non esse contra rationem consuetudinis, vt supponat quamcunq; legem, sed solum vt supponat legem scriptam statuentem illud ipsum, q; cõsuetudine introducendum est: illam verò consuetudinem, quæ derogat legi, non supponere legem circa idem, sed potius circa oppositum: nam potius cõsuetudo facit, vt hoc liceat: lex a. faciebat, vt non liceret, vel è conuerso. Aliter vero explicat Bart. suprà n. 6. illam particulam, *cum deficit lex*, quod sc. per illam detur, cõsuetudinem nõ debere esse reprobatã per legem, quia si consuetudo non est contra legem, ibi clarè deficit lex; si verò sit contra legem, oportet, vt cõsuetudine lex vincatur, & sic deficiat, vt possit cõsuetudo subsistere: nam si consuetudo facti sit contra legem, & illam non auferat, nunq; poterit ius aliquod introducere. Quæ doctrina vera est, & ingeniosè cogitata, non credo autem fuisse ab Isidoro intentam, sed in sensu simpliciori fuisse loquutam, vt suprà explicaui. Nec; oportebat id specialiter in definitione explicare, quia per se clarum est, non posse consuetudinem ius introducere contrarium præxistenti, nisi illud auferat, cum repugnent circa idem simul esse duo iura contraria.

Bart.

6. Sed tunc vrget tertia obiectio, quia consuetudo derogans priori legi est vera cõsuetudo, & nõ est ius. Ad hoc verò respondeo primò, in his rebus moralibus sub habitu priuationem intelligi, sicut peccatũ definitur ab Aug. esse dictum, vel factum, &c. sub q; bus actibus intelliguntur omissiones eorum legi cõtrariæ. Ita ergo cum cõsuetudo dicitur esse ius, ibi intelligitur vel reuocatio iuris. Nam lex reuocans aliã, vera lex est, licèt oppositum non præcipiat. Ita ergo consuetudo reuocans legem, dicitur ius non scriptũ, quia pro lege reuocante suscipitur. Vnde dicitur secundo, quod sicut promissio ponitur inter effect⁹ legis,

gis,& lex permittens vera lex censetur,quia licet non præcipiat actum permissum,præcipit permissionem; ita consuetudo legi derogans ius inducit,nō quidem præcipiens actum priori legi contrarium,sed permittens tantum. Consequenter autem præcipit permissionem,seu prohibet,ne quis cogatur ad legem derogatam seruandam, vel ne propter illā non obseruantiam puniri possit.

7. Quartam obiectionem posui propter aliquos, qui reprehendunt definitionem Isidori vt diminutam, quia in ea deficit illa particula,*populi consensu*,vel,*communi consensu*, vel saltem particula,*populi*, ita q; non diceretur tantum,moribus *institutum*,vt ait Isid.sed, *moribus populi institutum*. Atq; ita sentit Bart.in dicta l. *de quibus*,in lectur.n.6.Imo ibi etiam magis approbat aliam definitionem prolixiorem per plures particulas explicantem conditiones ad consuetudinem requisitas. Alij ēt Canonistæ dictam definitionem breuitatis reprehēdunt,& plures alias multiplicant quas referre superuacaneum est, quia nō habent vtilitatem,& videri possunt in Host.in sum.tit.de consuet. & Rocho vbi supra,& in ipso Bart.in dicta repet.n.1. vbi priorem sententiam reprobat,& in sola definitione Isidori persistit. Dico ergo,nullam ex illis particulis esse necessariam, nec afferre claritatem, sed dubitationem.Nam si in definitione ponatur,*populi consensus*, statim oritur quæstio cuius populi, & an v.g. capituli consensus sufficiat, & idem est de similibus. Cum ergo dicitur,*moribus institutum*,satis ibi includitur consensus,quia mores voluntarij sunt, vt supra dixi.Subintelligitur autem, mores debere esse tales, qui ad ius introducendum sufficiant. Quas a. conditiones ad hoc habere debeant,vel quorum consensu niti debeant,nō oportuit, nec debuit in definitione explicari:nec n.est necesse,vt omnes causæ rei in definitione ponantur,sed tantum intrinseca ratio formalis eius;reliqua vero in discursu materiæ explicanda sunt.

Approbatur definitio Isidori initio proposita.

CAPVT III.

Quotuplex sit consuetudo & eorum,& stylum comprehendat.

1. QVoniam multiplex esse potest consuetudo, & non omnis instituto nostro deseruit, quia solū tractamus de illa consuetudine,quæ ad ius humanū pertineat,& possit illud introducere,vel aliquo modo abrogare,ideo necesse est consuetudinis varietatem præ oculis ponere, vt postea de sola consuetudine,quæ ad nos pertinet,disputemus, & ita ēt fiet,vt definitio consuetudinis exactius declaretur,& intelligatur.Præcipue a. tractabimus de consuetudinibus vt sunt quid facti: nam inde constabit, quid iuris ex eis possit consurgere: nam in hac materia cognitio iuris maxime pendet ex cognitione facti, tanquā ex prima causa,& radice.

2. Primo ergo distingui potest consuetudo in eam, quæ versatur circa res,vel personas diuisim,aut coniunctim,& illam quæ versatur circa facta hominum. Hanc n.diuisionem tetigit lex 4.tit.2.part.3.exemplisque declaratur:nam consuetudo soluendi,vel nō soluendi decimas ex agro,vel vinea, versatur circa res, & illis quasi imponit onus,consuetudo vero soluendi,vel non soluendi decimas personales, vel soluendi tributum personale,circa personam versatur:consuetudo vero ieiunandi,vel orandi,versatur tantum circa humanas actiones,vt constat.Dicunt ergo aliqui, priores consuetudines, siue circa solas personas,vel solas res,siue circa vtrasq; simul versentur,ad præscriptionem pertinere,non ad legem,quia solum conferunt per se,& immediate ius in re,vel ad rem, vel in personam, quod est facultas quædam moralis, non lex.Quia licet ex illo iure morali obligatio in conscientia oriatur ad soluendum decimas,vel quid simile illa obligatio non oritur ex consuetudine immediate sed ex lege iustitiæ naturalis quæ obligat ad reddendum vnicuiq; quod suum est. Sicut ex præscriptione rei sequitur obligatio non rapiendi rem præscriptam quæ immediate oritur ex naturali præcepto non furandi,& similiter ex præscriptione seruitutis transeundi per agrum,sequitur,vt non possit quis iuste impediri,ex eodem principio.Et idem inuenitur in qua cunq; alia consuetudine circa rem,vel personam. At vero consuetudo circa facta hominum dicitur ad legem pertinere, non ad præscriptionem, quia nemo præscribit aliquid circa actiones suas,vt præcedenti l. dicebamus,sed potest consuetudine obligari,& per illam consuetudinem circa facta propria inducitur iusconsuetudinis.

Primo diuisio consuetudinis in eam quæ versatur circa res vel personas diuisim, aut coniunctim, Eiusdem quæ versatur circa facta hominum.

Hæc vero doctrina maiori indiget explicatione. Primo,quia nulla videtur esse consuetudo,quæ non versetur circa humanas actiones,quia omnis consuetudo consistit in frequentia actionum humanarum. Quod si dicas,omnes consuetudines consistere in actionibus, non tū omnes illas versari circa actiones humanas. Contra hoc est,quia hoc modo fere nulla erit consuetudo,quę versetur circa facta hominum. Nam consuetudo ieiunandi, licet actibus humanis fiat,tū illi actus versantur,& circa res illas, quæ sunt materia temperantię,& circa personam operantem cuius passiones moderatur, & sic de omnibus aliis: Quod si illæ consuetudines dicantur specialiter versari circa res, vel personas quæ circa bona aliorum, vel circa personas ab operante distinctas versantur: sic verum quidem est, consuetudinem præscriptionis aliquo modo versari circa rem alterius, quia nemo præscribit rem propriam, & circa personam distinctam à præscribente, tum quia pertinent ad materiam iustitiæ,& ideo debet cōsistere ex actionibus, quæ ad alterum ordinantur,tū quia præscriptio sem per est contra aliquam personam,quæ necessario esse debet distincta à præscribente.

3. *Prima exclusio diuisionis.*

Nihilominus non satis subsistit diuisio illo modo declarata.Primo quia in ipsa præscriptione oportet distinguere personam, circa quam præscribitur, à materia,quæ præscribitur. Nam priori modo omnis consuetudo præscriptionis versatur circa personam, vt per se constat: posteriori autem modo nō tantum versari potest circa rem,& personam,sed etiam circa facta humana.Potest enim Princeps præscribere cōtra vasallos,vt illi exhibeant hoc,vel illud ministerium personale,vel in bello,vel in domo, vel in agro; consuetudo ergo sic seruiendi vel ministrādi inducit ius præscriptionis circa similia facta, sicut consuetudo ieiunandi dicitur inducere obligationem ieiunandi. Deinde in eodem sensu etiam consuetudo, quæ versatur circa alterum,& circa actiones,vel res, quæ in obsequium,vel vtilitatem alterius fiunt, potest sine præscriptione legem inducere. Vt pia consuetudo offerendi spontanee aliquid in Ecclesia,de qua loquitur caput,*tū audientiam*,de simon. versatur circa res, quæ offeruntur,vt circa proximam materiam,& circa Deum,vt personam,cui offeruntur,& circa Ecclesiam,vel Sacerdotes,vt circa personas,in quarum vsum offeruntur: & nihilominus ex tali consuetudine circa tales res,& personas potest induci obligatio legis.Imo communior opinio est,de facto induci,iuxta prædictum textum.Et licet probabile sit,posse etiam illam obligationem sufficiēter explicari per modum præscriptionis,certum nihilominus est, posse etiam inducere obligationem humanæ legis, si aliæ conditiones concurrant. Nam si esset consuetudo de solo cultu personali, vt eundi tali die ad processionem, vel assistendi officio diuino sine reali obligatione, posset illa consuetudo esse inductiua iuris præcipientis; cur ergo non poterit idem facere consuetudo offerendi? Denique etiam è contrario non omnis

4. *Refutatur prædicta explicatio.*

consuetudo, quæ versatur circa actiones solius personæ, quæ ad alium non ordinantur, sufficit ad ius inducendum. nam consuetudo scribendi, aut pingendi, & similes circa facta versantur, & ius inducere non sufficiunt.

Diuisio consuetudinis in vniuersalem & particularem.

5. Diuisio ergo illa, vt instituto nostro deseruiat, non materiali modo (vt sic dicam) sed formali intelligenda est, & sumenda ex fine, seu scopo, vt sic dicam, consuetudinis. Nam quædam videtur dirigi ad constituendum in rebus ipsis, vel inter personas ius aliquod, & hæc dicitur proprie versari circa personas, vel res. Et de illa verum est pertinere ad præscriptionem, & non ad legem non scriptam, quam hic veluti per antonomasiam consuetudinem appellamus. Nec obstabit, quod talis consuetudo possit interdum versari circa facta hominum, vt circa proximam materiam, tum quia vel tunc non considerantur facta hominum, vt humanæ actiones sunt, sed vt res quædam tantæ æstimationis, aut valoris: vel certe quia talis consuetudo sub illa merito comprehenditur, quæ est circa personam, quia per illam persona manet obnoxia, & obligata, non ex consuetudine tanquã ex lege, sed ex iure acquisito alteri circa talem personam vi consuetudinis, quod ius ad præscriptionem spectat. Sicut è contrario consuetudo, vel potius vsus, per quem solet actio præscribi, licet videatur proxime versari circa actionẽ, quæ præscribitur, nihilominus immediate cadit in personã, quæ erat obnoxia tali actioni, & per illam quasi consuetudinem liberatur.

Quomodo intelligenda præd. diuisio consuetudinis.

6. Alia vero consuetudo per se ordinatur solum ad vsum, vel non vsum similium actionũ, præcisè vt sunt actiones ipsius operantis, siue sint quasi immanentes in ipso, vt ieiunare, orare, &c. siue sint transeuntes in rem extrinsecam, vt scribere, arare, &c. & siue ordinentur ad alterum, siue sint ab illa habitudine absolutæ: omnes enim istæ actiones possunt in consuetudinem ferri solum propter se, seu propter directionem illarum sine respectu ad ius, quod alteri inde resultat, vel in rem, vel in personam. Et ad hoc genus consuetudinis pertinet illa, quæ ius præcepti pot inducere, quæ sub illa consideratione dici potest versari circa actiones, quia illarum vsum, vel exercitium per se intendit, non tamen debent excludi consuetudines, quæ circa res extrinsecas, vel personas versantur: nam per illas etiam potest obligatio specialis humanæ legis introduci, si sub illo tantum respectu fiant, vt argumẽtum de consuetudine obligationum conuincit, & possunt facile adduci similia. Nam consuetudo eleemosynæ potest esse talis, quæ legem inducat, cum tamen eleemosyna circa rem extrinsecam, & personam distinctam versetur, quia consuetudo illa potest fieri intuitu misericordiæ, & boni vsus ipsius operantis, sine ordine ad ius alterius. Vnde ratio generalis esse videtur, quia illæ actiones, etiamsi sint ad alterum, & circa materiam extrinsecam, sunt capaces obligationis introductæ ex vi solius consuetudinis etiamsi per illam nullum ius alteri tribuatur, sicut possent etiam præcipi lege humana, vel sicut posset se homo per votum, aut puram promissionem ad illas obligare. Addendum vero est, non omnem similem consuetudinem, etiamsi circa pura facta versetur, esse sufficientem ad ius non scriptum constituendum, sed illam tantum, quæ versatur circa actiones morales vt bonas, vel malas in ordine ad communem vtilitatem. Nam sicut de ratione legis est, vt huiusmodi actus præcipiat, vel prohibeat, ita idem necessarium est ad consuetudinem legalem, vt sic dicam. Et ita excludũtur consuetudines scribendi, & similes, quæ & indifferentes sunt, & priuatæ, & per se solum conferunt facilitatem, vel artificiosum vsum in huiusmodi actionibus, non pertinent autem ad obligationem operandi, quam per se respicit consuetudo, de qua tractamus.

Secunda diuisio consuetudinis.

7. Secundo principaliter diuidi potest hæc moralis consuetudo in communissimam, seu vniuersalem, communem, seu publicam, & particularem, seu priuatam, quæ diuisio sumitur ex parte ex l. *si seruus plurium*, §. vlt. ff. de legat. 1. & latius illam tradit Hostiens. in sum. tit. de consuet. §. vlt. Bald. & alij, quos refert & sequitur Roch. supra num. 20 & 21. Sed illi aliter explicant, pro rem, ut in eis videri potest. Ego vero sub primo membro præcipue pono illas consuetudines totius orbis, quæ ius gentium constituunt, l. 2. diximus. Nam illud reuera est ius, & in suo ordine tanquam vera lex obligat, vt ibi probaui. Est etiam ius non scriptum, vt etiam est manifestum: est ergo vsu introductum, & moribus non vnius, vel alterius gentis, sed totius orbis. Illam ergo vocat vniuersalem, seu communissimam consuetudinem. Vnde obiter intelligi potest, definitionem consuetudinis supra ex Isidoro declaratam, in rigore competere iuri gentium. Neque hoc est contra rectitudinem eius secundum se spectatæ, quia re vera ius gentium consuetudo quædam est, & inde habet vim suam, non ex solo iure naturali, vt supra probaui, nec ex voluntate alicuius humani Principis vt per se constat. At vero accommodando nomen, & rationem consuetudinis ad præsentem tractatum, in quo de legibus ciuilibus, id est, humanis, prout à iure gentium distinguuntur, disserimus, nomine consuetudinis intelligenda est illa, quæ tantum communis est, quam ciuilem appellare possumus: & simili proportione coarctanda est definitio, vt vel nomine iuris intelligatur ius humanum, vel ciuile, vt comprehendit etiam canonicum, vel certe hoc ipsum intelligatur indicatum per illam particulam, *Maioribus vtentium institutum*, Nam per illam significatur, hoc esse debere ius, denuo introductum, seu in particulari loco, aut prouincia, vltra iura gentium communia, quę quasi naturalia reputantur. Quod magis explicatur, cum dicitur hoc ius haberi pro lege vbi deficit lex, nã ius gentium non est introductum quasi in defectum legis, sed tanquam per se necessarium, & quia per se modum illum postulat: non enim poterit aliter humano modo introduci. Et ita primum illud membrum quoad hanc partem omittimus. Ad illud reduci possunt Ecclesiasticę traditiones, quarum initium, & author ignoratur, & ab vniuersa Ecclesia obseruantur: nam illæ etiam ius non scriptum continẽt & moribus totius Ecclesiæ firmatæ sunt. Nam cum Ecclesia de se vniuersalis sit pro toto orbe, merito tales consuetudines vniuersales, & generalissimæ dici possunt: De his vero traditionibus pauca addemus in sequenti diuisione, & inde constabit, an inter eas, quę ius humanum non scriptum constituere possunt, recensendæ sint.

Accommodatio consuetudinis ad præsentem tractatum.

Ecclesiastica traditiones quomodo ius non scriptum constituant.

Consuetudo particularis, & priuata est omnis illa, quæ ab vna tantum persona exercetur, vel ab imperfecta communitate, cuius consensus ad legem ferendam non sufficit, vt est priuata domus, seu familia, de qua, & de eius capite, seu patre familias supra l. 1. ostẽdimus, non posse legem ferre. Hanc ergo priuatam consuetudinem in præsenti sub consuetudine non computamus, ex illo eodem fundamento, quod ius constituere non potest. Et ita docent communiter Iur. istæ cum Bart. in dicta l. *de quibus*, & Anton. de Butrio in c. vlt. de consuet. & alij. Ratio vero est, quia si consuetudo sit priuatæ personæ, illa non potest sibi legem propriam imponere, imo nec obligationem ex vi solius repetitionis actuum, etiamsi habeat propositum semper sic operandi, nisi addat promissionem, quæ vi sua, non ratione consuetudinis, obligabit, & non per modum legis, sed per modum facti, id est, voti, vel pacti, quo supposito lex naturalis inducit obligationem, vt in materia de voto explicaui. Quodadeo verum est, vt licet persona operans alias habeat potestatem condendi legem per suam priuatam consuetudinem, non possit illam inducere, vt notauit Rochus supra n. 16. & 22. Quia respectu sui eadem est ratio in Principe, quæ in priuatis personis, quia in suis actibus proprijs, vel frequẽtia eorum se gerit vt priuata

§. Priuata consuetudo non intelligitur de vna tantum persona vel imperfecta communitate qua legem ferre non potest. Bart. Anton. de Butr.

uata persona, non vt Princeps, nec sibi ipsi potest imperare, obligationem sibi soli directe imponendo, vt supra visum est. Respectu vero aliorum etiam non potest ex priuata, seu personali consuetudine Principis ius consuetudinis in subditos redundare. Tum quia vna ex conditionibus requisitis ad ius consuetudinis est, vt ex tacito populi consensu introducatur qui non interuenit, nisi per vsum, & morem eiusdem populi, sine illis ergo non sufficit priuata consuetudo Principis. Tum ēt quia non tenentur subditi Principem imitari in suis actionibus, ēt honestissimis, & frequentibus, nisi ipse præcipiat: non præcipit autem sufficienter, operando tantum per suam priuatā consuetudinem, quia illa non est expressum, nec tacitum signum voluntatis obligandi, vt per se patet. Vnde rectè dixit Bart. in l. 2. C. quæ sit long. consi. in prin. potestatem condendi legē consuetudinariam, tunc solum transferre in Principem, cum procedit ex populi consensu. Sic ergo personalis consuetudo nunquam inducit legem.

9. Eademq; fere ratio est de consuetudine imperfectæ communitatis, vt vnius familiæ, quia illa ēt non 8 potest inducere ius, quia vna familia non pōt sibi imponere legem expressam, vt supra ostendi in l. 1. ergo multo minus poterit inducere tacitā, qualis est consuetudo. Accedit, quod licet talis communitas possit aliqua priuata statuta condere, quæ licet non per modum legis, saltem per modum pacti, seu mutuæ conuentionis obligent: nihilominus ēt hoc modo non videntur posse obligari personæ talis communitatis per solam consuetudinem, quia pactum, vel promissio non inducitur sola consuetudine, nisi intercedat præscriptio, vel supponatur aliqua lex, vel institutio, in qua talis consensus in obligationem pacti fundetur. Et eadem ratione licet paterfamilias præceptum possit ponere in sua familia, non tamen pōt per suam consuetudinem illam obligare, ob eandē rationem quod sola consuetudo personalis non est signum tacitum præcepti.

10. Relinquitur ergo, vt sola consuetudo quasi media quam communem appellauimus, seu publicam, sit Quæ sit c-n suetudo, quæ legem induc. proprij iuris humani positiui inductiua. Et ita illa sola intelligitur in hac materia nomine consuetudinis, vt senserunt Bart. in dicta l. *de quibus*, in lectur. n. 4. & Bald. in rubr. quæ sit longa consuetudo, Pan. Roch. & omnes in dicto c. vlt. Et facile constat, tum ex sufficienti partium enumeratione, tum ex dictis circa definitionem consuetudinis, quæ in sequenti cap. quoad hanc partē magis explicabitur. Aduertere aūt oportet, aliud esse, communitatem aliquam esse capacem potestatis ad ferendas leges, aliud esse habere illam. Nam per se solum habent hanc potestatem quoad leges ciuiles respublicæ supremæ, quæ suam iurisdictionem in Principem aliquem non transtulerunt. capacitatem vero habent omnes communitates perfectę seu ciuitates, aut populi, qui possunt proprijs legibus communibus, vel municipalibus obligari, etiamsi Principem superiorem habeant, quia saltem ex consensu illius possunt leges ferre. Consuetudo ergo publica cuiuscunq; communitatis capacis obligationis propriæ legis, esse poterit inductiua iuris, quantum est ex parte communitatis, etiamsi actu non habeat potestatem ferendi leges. Quanuis talis consuetudo plures conditiones requirat ad inducendā legem in cōmunitate non habente de facto illam potestatem, quam in habente, quia saltem requirit tacitam licentiam Principis, vt postea dicemus.

11. Vnde tandem infertur, iuxta varias communitates magis, vel minus amplas, seu generales, posse ēt distingui varias consuetudines publicas, & sub hoc mēbro medio contentas. Et iuxta eandem varietatem resultat ēt varium, & multiplex ius consuetudinis. Nam si communitas sit Ecclesiastica, consuetudo illius inducet ius Ecclesiasticum: si laica, inducet ius ciuile. Item in priori ordine si consuetudo sit totius Ecclesiæ, consuetudo inducet ius canonicū commune, de quo sunt multa decreta dist. 11. Si vero sit totius, puincię, erit quasi nationale; si vero sit specialis Episcopatus, erit quasi synodale, seu diœcesanum, si priuati capituli, vel cōmunitatis, erit quasi municipale. Et cum proportione in ciuilibus: nam si sit consuetudo vnius regni, erit ius, vt ita dicam, regale, seu, puinciale, aut nationale: si a. sit ciuitatis, erit municipale. Ius a. ciuile cōmune in hoc genere inueniri nō pot vltra ius gentium, quia varia regna in eisdem moribus ciuilibus conuenire nō possunt, & licet interdū in aliqua cōsuetudine similitudinē habere possint, nō tn per modū vnius, sed per modū pluriū inter se similiū sicut in multis legibus regni varia regna cōcordant, lex tn vnius nō obligat alios, nec è conuerso. Neq; ēt in hoc genere existimo reperiri ius prætorium propriē, quidquid aliqui Iuristę dicant (vt videri potest apud Rochum supra n. 22.) quia illa duo, scilicet, ius prætorium, & consuetudinarium inuoluunt repugnantes conditiones, vt facile considerāti patebit, illud enim omitto, quia parum ad nos refert.

CAPVT IV.

De tertia diuisione consuetudinis secundum ius, præter ius & contra ius, vbi nonnulla de traditionibus Ecclesiasticis tractantur.

1. TErtiò principaliter diuiditur consuetudo in eam quæ est secundum legem, præter legem, vel contra legem. Quam diuisionem tradunt Abb. in dicto c. vlt. de consuet. circa finem, & ibidem Ant. & Rochus sect. 5. n. 5. & Car. q. 45. & insinuat Host. in sum. §. vlt. eodem tit. Potest a. illa triplex comparatio fieri vel ad legem naturalem, vel ad positiuam diuinam, vel ad humanam, & ita iuxta illas tres leges consurgit triplex diuisio trimembris, & de omnibus aliquid breuiter dicamus, vt reiectis quæ ad institutum nō pertinent, & breuiter explicatis, quæ clariora sunt ad ꝓpria, & difficiliora transitum faciamus.

2. Igitur respectu legis naturalis nullus actus moralis videtur esse præter illam saltem in indiuiduo. quia omnis actus moralis in indiuiduo est bonus, vel malus (iuxta probabiliorem sententiam;) ergo est conformis, vel difformis legi naturali, quia lex naturalis de omnibus humanis actibus disponit: consuetudo aūt consurgit ex actibus in indiuiduo factis; ergo semper est vel conformis legi naturali, vel ab illa discrepans, & ita nulla erit præter illam legem.

3. Nihilominus tn loquendo de lege naturali vt prohibente actus, vel vt in rigore præcipiēte exercitium eorum, sic quædam consuetudo dicetur esse secundū legem naturalem, quia ab illa ꝓcedit, & per eam obseruatur lex ipsa naturalis. Extremè vero contraria erit contra legem, scilicet per quam lex naturalis quo uis modo violatur, ēt leuiter. Alia verò erit præter naturalem legem, siue constet ex actibus indifferentib⁹ in indiuiduo secundum probabilem opinionem, siue ex actibus honestis, qui licet approbentur à lege naturali, vel præcipiantur quoad modum, seu specificationem, id est, vt si fiant, tali, vel tali modi fiant, absolute non præcipiuntur quoad exercitium, sed absq; lege naturali præcipiente fiunt. *Qui actus sē cundum legem naturalem, qui contra eam dicā possint.*

4. Prima ergo consuetudo secundum legē naturalē, licet optima sit, vt per se constat, non tn habet proprium effectum moralem, qui ad prēsens spectet. Nō enim introducit nouam legem positiuam circa eōsdē actus, quia non fiunt ex tali intentione, vel volūtate, sed animo seruandi legem naturalem, vt supra tactū est. Vtilis verò est talis consuetudo ad corroborandā (vt sic dicam) quoad nos, naturalē legem, conseruando memoriam eius, & facilitatem præbendam toti communitati in illius obseruantia. Interdum etiam pōt hæc consuetudo interpretari legem naturæ, si sit à prudentibus, & sapiētibus, ac studiosis viris, ꝓbata. Consuetudo autem contra legem naturæ non meretur nomen consuetudinis, sed corruptelæ, vt iura loquuntur.

quuntur. Vnde nullum effectum legis habere potest, reuocando, vel introducendo illã, vt docent D. Thomas 1.2.q 97.ar.3.ad 1.& traditur in dicto c.vltim. de consuet.& in c.*si consuetudo*,& in cap.*quæ contra mores*, cum similibus, dist. 8. de hac etiam consuetudine dicitur, nullo tempore confirmari. Auth. *vt nulli iudicum liceat*,& c.collat.9.tit.9.c.1. Ratio etiã euidens est, quia lex naturæ est immutabilis, vt supra vidimus, & ideo non potest abrogari. Actus etiam illi contrarij habent inseparabilẽ malitiam, & ideo repugnat, vt sub obligationem cadant. Atq; hæ rationes probant, non solum non posse introduci per huiusmodi actus legẽ obligantem, verum etiam nec posse auferri obligationem legis naturalis, vel tolli aliquod præceptum eius aut omnino, aut ex parte, quia quoad hæc omnia immutabilis est lex naturalis, vt supra lib.2. visum est. Tertia vero cõsuetudo, quæ dicitur esse præter legem naturalem, cogitari potest vel constans ex actibus de se honestis, vel ex actibus indifferẽtibus. Prior est propria consuetudo de se apta ad ius inducendum, si alia concurrant. Et de illa principaliter dicturi sumus. Posterior vero per se, & ex obiecto spectata inutilis est ad ius inducendum, quia actus indifferentes, vt tales sunt, non cadunt sub obligationẽ, tamen si in eis spectetur aliqua vtilitas de se honesta, poterit per talem consuetudinẽ aliq; ius introduci, vel saltem ius humanum abrogari, vt infra tractando de effectibus consuetudinis explicabimus.

Consuetudo cõtra legem naturæ nullum effectum habet. D Thom

5. Hic vero occurrit quæstio, an eodem modo censendum sit de consuetudine respectu iuris gentium. In qua non agimus de consuetudine illi conformi: nam constat, illam esse continuationem vniuersalis consuetudinis, & ita esse idem ius, & non nouum. Nec de consuetudine præter illud ius est vlla difficultas: nam illa de se bona, & apta ad ius introducendum esse potest, nisi aliud obstet. Difficultas ergo solum est de cõsuetudine contraria iuri gentium: aliqui enim absolute negant posse inducere ius, vt Pan. in dicto c.vlt. & Roch. ibi sect.5.n.16. ducũtur autem, quia putant ius gentium esse verè, & propriè ius naturale. Nos autem supra illa distinximus, & ita loquẽdo de proprio iure gentium, cessat ratio facta.

Dubiolum incidens.

Panorm. Rochus.

6. Quapropter dicendum censeo, absolutè non repugnare, aliquid de iure gentium per consuetudinẽ abrogari. Ratio est, quia illud, quod tantum est contra ius gentium proprium, non est intrinsece malũ, cum oppositum non sit de intrinseca obligatione legis naturæ. Exemplum afferri solet ex Gloss. in leg *si locus*, ff. quemadmodum seruitus amittatur: nam de iure gẽtium est, vt nullus priuetur possessione sua, etiam ad publicam vtilitatem, nisi soluto pretio, & tamẽ consuetudine introduci potest, vt sine pretio tollatur. Quod exemplum aliqui negant, tamẽ sine causa, quia consuetudo inducere potest modum, & conditionẽ dominij, atq; adeo potest introducere, vt dominia particularia includant illam conditionẽ, & quasi seruitutem respectu boni publici. Veruntamen si attẽtè consideretur, per illam consuetudinem non derogatur alicui legi, formaliter loquẽdo, sed fit mutatio in materia legis, quomodo etiam in lege naturali potest fieri hæc mutatio, vt supra dixi, & patet in exemplo præscriptionis, & similibus. Vnde quæ hîc obijci solent contra positam assertionem, hoc vno verbo soluuntur. Magis accommodatum exemplum est de seruitute captiuorum in bello, quæ iure gentium introducta est, & per consuetudinem tolli potest, ita vt nõ liceat in aliqua prouincia, & idem credo esse de dominorum diuisione. Et in Ecclesia potest dari exẽplum: nam quadragesimale ieiunij in Ecclesia est quasi de iure gentium, & nihilominus alicubi per consuetudinem est immutatum saltẽ ex parte, quoad aliquot ex primis diebus.

Potest aliquid per consuetudinem, quod est de iure gentiũ abrogari Gloss.

7. Addo tamen, licet aliquid de iure gentium possit ex parte consuetudine separari, tamen moraliter nõ accidere, vt in vniuersum tollatur, quia oportet, omnes gentes in tali consuetudine iuri gentium contraria concordare, q; moraliter fieri non potest. Tum quia hæc vniformitas in quacunq; materia vix inuenitur: tum maxime, quia iura gentium sunt valde cõsentanea naturæ, & ideo quæ illis opposita sunt, in paucioribus contingunt. Ex quo ẽt sequitur (quod est in hoc puncto aduertendum) consuetudinẽ contrariam iuri gentium ita posse probari, & tolerari in aliqua natione, vt ex illa non redundet præiudicium vel iniuria alterius nationis, vt si alicubi non concederetur transitus per vias publicas, nisi sub aliqua conditione onerosa, non posset extendi ad extraneos qui in suis terris transitum sine tali conditione concedunt, nisi esset iustum tributum positum ex causa, peregrinos etiam comprehendente: tunc enim iam non esset contra ius gentium. Secus vero esset, cessante illa ratione, tunc enim extendere consuetudinem ad extraneos, redundaret contra ius naturæ, quia priuaret alios iure suo, qui non tenentur illi consuetudi parere, cum sint extra iurisdictionem eorũ, qui talem consuetudinem introducere potuerunt.

Ius gentium moraliter loquendo non potest tolli vel variari.

Sed hinc obijci potest contra priorem resolutionẽ. 8.
Nam Princeps non potest aliquid statuere contra ius gentium, quia potestas eius, & iurisdictio inferior est vt ait Bald. tit. de nat. feud. c.1.& tit. qui feudum dare possunt, c.1.§.vlt.& sequitur Iason in l. *quominus*, ff. de flum. in rep. n.3. ergo nec consuetudo vnius populi poterit derogare iuri gentium, quia non est potentior, quam lex Principis. Responderi potest primo negando consequentiam, quia potentior esse potest cõsensus populi, & Principis simul, qui in consuetudine concurrit, quam solus consensus Principis, quo statuit legem. nam fortasse Princeps non posset cogere populum ad aliquid acceptandum contra ius gentium, tamen ex communi consensu, & consuetudine posset introduci. Secundo vero dico, Principẽ fortasse posse ferre legem contra ius gentium derogando illi quo ad aliquid, quod in suo regno, & respectu suorũ subditorum expedit non seruari, vt v.g. quod in tali regno homines non sint serui, sed omnes sint liberi, vel quid simile: nam hæc potestas non est contra rationẽ naturalem, nec contra debitum reipublicæ regimen. Vnde sicut Rex potest statuere contra aliam consuetudinem, ita etiam contra hanc quoad illam partem, quæ suum regnum concernit, quia propter solam vniuersalitatem ibi non est fortior, vel immutabilior respectu suorum subditorum, sed solum respectu aliarum nationum.

Bald. Iason.

Secundo loco applicanda est tertia diuisio supra posita ad legem positiuam diuinam: nam aliqua consuetudo est secundum illam; alia præter illam; alia esse potest contra illam. Circa primum membrum supponendum est illam consuetudinem dici nunc secundum ius diuinum, quæ continet obseruantiam alicuius legis diuinæ positiuæ, & propriè præcipientis. Nã si lex latius sumatur, vt comprehendit cõsilia sic cõsuetudo conformis consilijs dici poterit secundum ius diuinum; imo omnis consuetudo honesta, quam Christus specialiter approbauit, poterit dici secundum ius diuinum, & sic fere nulla erit propriè præter ius diuinum. Nunc ergo omnem consuetudinem cõstantem ex actibus consentaneis iuri diuino, ab illo tamẽ non præceptis, vocamus præter illud ius, secundum illud ergo dicitur esse consuetudo, per quam præceptum aliquod diuinum impletur. Vnde sub hoc membro videntur maxime contineri aliquæ traditiones Ecclesiasticæ non scriptæ. Nam quando lex diuina scripta est, vt lex de Baptismo, Eucharistia, & similes, consuetudo, quæ est secundum illam, nõ pertinet ad ius nõ scriptũ, vt ex dictis constat; quia ex lege scripta trahit originẽ, & nõ inducit nouũ ius. Vnde licet interdũ hæc vocetur cõsuetudo, seu mos, vt constat ex Luc. secundo capit. & Actorum sexto & decimoquinto, intelligitur esse consuetudo facti; & obseruantia iuris scripti, nõ speciale ius. Traditiones

9.

vero

vero Ecclesiasticæ non scriptæ possunt ad hoc membrum pertinere.

10. *Aliud est traditio, aliud consuetudo.*

Oportet tamen in primis aduertere, in rigore aliud esse traditionem, aliud consuetudinem. Traditio enim ad mores pertinens, de qua nunc loquimur, videtur esse prima institutio alicuius operis, seu modi operandi: vel doctrina, per quam talis institutio hominibus data est, seu promulgata: consuetudo vero traditionem continens est executio, & quasi conseruatio primę traditionis. Vnde traditio esse potest scripta, & non scripta: consuetudo autem in vsu consistit & sic scripta non est. Ita colligitur ex Paul. 2. ad Thess. 2. dicente, *Tenete traditiones, quas didicistis, siue per sermonem, siue per epistolam*, id est, siue verbo tantum, siue scripto, & ita supponit vtramq; traditionem. Dum vero ait, *Tenete*, vsum, & executionem præcipit, in qua consuetudo consistit. Idem sumitur ex illo 1. Cor. 11. *Ego enim accepi à Domino, quod & tradidi vobis*, vtiq; verbo, & postea scripto per illam Epistolam. Vsum autem, & cõsuetudinem indicat, cum dicit, *Itaq; cum conuenitis ad manducandum*, &c. Sic Tertul. lib. de coron. mili. cap. 3. dixit, *Hanc* (scilicet traditionem) *si nulla Scriptura determinauit, certe consuetudo corroborauit, quæ sine dubio de traditione manauit*, & subiungit cap. 4. *Traditio tibi prætenditur auctrix, consuetudo confirmatrix, & fides obseruatrix*, Distinguit itaq; consuetudinem à traditione, adeò, vt dicat, *Quomodo obseruari quid potest, quod traditum non est?*

11. Sed in hoc vlterius aduerto, quod sicut consuetudo interdum manat ex lege diuina scripta, ita potuit manare, & inchoari ex vi legis etiam diuinæ non scriptæ: nam sicut Scriptura non est de ratione legis, vt sit (vt supra diximus) ita multo minus est de ratione legis diuinæ. Imo lex noua per se solum verbum postulat, vt infra lib. 10. dicemus, & in principio ita fuit tradita, vt ex citatis Pauli testimonijs constat. Multasq; esse nunc traditiones in Ecclesia non scriptas, quæ ex diuino præcepto manarunt, & illud continet certissimum est, vt ex Concil. Trident. sess. 4. colligitur, & in materia de Sacrament. & de fide, latius est dicendum, & docet erudite Bellarminus l. 4. de verb. Dei. Illæ autem non sunt propriæ consuetudines iuris, sed facti, quia licet contineant ius non scriptum, non est ius consuetudine inductum, sed potius consuetudo ex iure diuino manauit, & ideo tale ius non humanum, sed diuinum est, traditionesque ipsæ diuinæ dicuntur, licet per consuetudinem conseruatæ sint, quę illis non addidit nouam iuris obligationem licet ad illud interpretandũ quãplurimũ valere possit: quia sicut diuinũ præceptũ ostendit, ita etiã proponit modum, vt sic dicam, seu conditiones eius. Addo vero obiter præter has esse alias traditiones non scriptas, quæ non ex diuinis, sed ex Apostolorum prę-

Quæ traditiones ex Apostolorum præceptis manarunt.

ceptis, & legibus manasse creduntur, vt lex de ieiunio quadragesimali, de Dominicæ diei obseruatione & similes, quæ Apostolicæ traditiones dicuntur. Et earum consuetudo dici potest secundum ius Apostolicum, quod etiam consuetudinarium non est, quia non consuetudo induxit legem, sed lex consuetudinem, & ideo etiam talis consuetudo facti est, non iuris, prout nunc de illa loquimur. Aliquando vero potuit consuetudo Ecclesiastica, etiamsi vniuersalissima fit, inchoari sine vllo præcepto expresso, siue scripto, siue verbo lato, siue diuino, siue Apostolico, vt de aliquibus cæremonijs Sacramentalibus verisimile est, & tunc inuenitur quidem consuetudo sine traditione præceptiua, non tamen omnino sine traditione: nam ipsummet initium consuetudinis ab Apostolis, & primis pastoribus Ecclesiæ approbatum, traditionis vim habuit. Et ita dixit August. l. 4. de Baptis. paruu. cap. 24. *Quod vniuersa tenet Ecclesia, nec Concilijs institutum, sed semper retentum est, non nisi authoritate Apostolica traditum rectissime creditur* Quia hæ immemoriales consuetudines, si ab vniuersa Ecclesia seruentur, à temporibus Apostolorum fuisse, & non sine eorum doctrina, & authoritate, saltem approbante, incepisse creduntur.

Aliquando consuetudo ecclesiastica est præter ius diuinum.

12. *Quæ consuetudo ecclesiastica est præter ius diuinum.*

Ex quibus facile est exponere secundum memdrũ de consuetudine Ecclesiastica præter ius diuinum: talis enim dici potest generaliter omnis illa, quæ nec ex diuino præcepto manauit, nec contra illud existit. Nõ tamen hoc satis est, vt talis consuetudo inter illas cõputetur, quæ ius non scriptum continent, nisi etiam addatur, vt ex nulla lege expressa Apostolica, vel humana manauerit, vt paulo antea declaraui, & ex dictis circa definitionem constat, & paulo inferius tractando de lege humana iterum dicemus. Si autem cõsuetudo est præter ius diuinum, & nulla lege expressa cœpit induci, tunc de se sufficiens est ad inducendum ius non scriptum consuetudinarium per tacitum cõsensum populi, & Prælatorum, seu Principum, & huiusmodi sunt in Ecclesia illæ traditiones, quas vniuersa Ecclesia seruat, de quibus nec Christus Dominus, nec Apostoli expressum præceptum tradiderunt, vt est v.g. communio laicorum sub vna specie, Baptismus infantium, & similes. Oportet autem circa huiusmodi vniuersales consuetudines Ecclesiæ obseruare, non semper inducere ius non scriptum, & obligãs ad vsum, vel obseruationem consuetudinis, vt est in fronte cruce signari, & orare versus Orientem, quod inter has traditiones ponit Tertull. supra, & Basil. li. de Spir. sancto, cap. 27. cap. *Ecclesiasticarum*, distinct. 11. & alij, quos alibi allegaui, qui alia ponunt exempla harum traditionum, quæ sub præcepto non obligãt. Nihilominus tamen ius aliquod inducunt, vel potius ostendunt, approbatiuum, vt sic dicam, talium actuum. Nam talis consuetudo vniuersalis Ecclesiæ, esto non obliget specialiter ad aliquem vsum, obligat ad credendum talem vsum esse licitum, & sanctum, tum quia semper ceulsetur approbata ab ipsis Apostolis: tum quia vniuersalis Ecclesiæ authoritas ad hoc sufficit, cum in moribus nõ possit tota errare, aliquid turpe committendo, vel approbando.

13. *Consuetudo contra ius diuinum nullam efficaciã habet.*

Tandem dari potest consuetudo contra ius diuinum, quæ in malam partem in Scriptura appellari solet traditio hominum, Matth. 15. *Transgredimini præceptum Dei propter traditiones vestras*, & Marc. 6. dicatur, *Propter traditiones hominum*, Vnde ad Colos. 2. dicebat Paulus, *Videte, ne quis vos decipiat secundum traditiones hominum*. Appellantur etiam hę traditiones vanæ à diuo Petro Epist. 1. cap. 1. Hæc ergo consuetudo nullum effectum moralem legis habere potest, & ideo nihil ad nos pertinet. Non enim valet abrogare legem diuinam, vt D. Thom. supra docet, & Pan. cum Glossa, & alijs in dicto c. vlt. de consuet. Et ratio est, quia licet materia talis legis non sit intrinsece mala, sed solum quia prohibita, & ex ea parte non repugnaret per consuetudinem introduci, tamẽ quia illa prohibitio diuina est, non possunt homines contra illam prævalere, quia non possunt mutare diuinam legem & voluntatem. Nec Deus ipse censetur conniuere, & auferre legem (sicut infra de homine dicemus) quia nullum est principium, vel fundamentum ad hoc præsumendum de diuina voluntate, neq; etiam erat expediens, aut diuinam decens authoritatem: oportet enim legem eius immutabilem esse, vt infra videbimus tractando prę cipue de lege gratiæ. Dicunt autem aliqui ex dictis iuristis, posse consuetudinem limitare, & quasi dispensare in diuino iure, si iusta causa subsit. Sed non est intelligendum de propria limitatione, vel dispensatione, quæ obligationem legis præexistentis ex parte tollat: in hoc enim sensu falsũ id est, nam narratio facta de tota lege procedit cum proportione de parte, vt infra libro decimo latius dicam. Debet ergo intelligi per modum interpretationis: sic enim consuetudo potest interpretari legem etiam diuinam, & quod in tali casu, & tali causa interueniente, non obligat, quia nõ pro illo casu posita est.

Consuetudo contra ius diuinum potest esse interpres eius.

Supereſt, vt eandem tertiam diuisionem ad legem humanam applicemus: nam de illa potissimè tracta-

14. *De consuetu-*

mus,

dine secundum, præter, & contra legem humanam.

nius, & in illa facilius contingit, vt consuetudo sit secundum legem, præter legem, vel contra legē. Et quidem de his duobus vltimis membris nulla est controuersia, neque aliquam declarationem addere oportet quia de illis potissimum disputandum est in sequentibus capitibus. Circa primum autem membrum aliqui Iurisperiti contendunt, nullam consuetudinem esse posse secundum legem humanam. Ita sentit Felin. in c. 1. de rescrip. n. 17. cum Anton. de Butr. ibi, & Ioan. de Ligna. Domin. & Gemin. in c. 1. de constit. in 6. Alij vero, quos supra retuli, qui hanc tertiam diuisionem tradunt, contrarium supponunt: nam maxime illam tradunt respectu legis humanæ. Veruntamen in re non est dissensio, quia hi auctores loquuntur de consuetudine vt est quid facti, illi vero vt est quid iuris.

Datur consuetudo facti secundum legē humanam, non iuris.

Et clarum est dari consuetudines facti secundum humana iura, vt est consuetudo audiendi Missam diebus festis, vel confitendi in Quadragesima, & similes. Vnde eadem est ratio respectu legis humanæ, quæ diuinæ, vel naturalis, scilicet, quia in omnibus potest dari frequentia actuum legi conformium, & hæc est consuetudo facti.

15. Nihilominus tamen certum est, per hanc consuetudinem non introduci nouum ius non scriptum, seu consuetudinarium, & in hoc sensu dicunt prædicti auctores quod licet populus per mille annos seruet legem, non introducet consuetudinem. Ratio est supra tacta, quia illa consuetudo solum est quædam obseruantia præexistentis legis, & ideo non tendit ad nouam legem introducendam, quia non eo animo incepta, vel continuata est, sed solum animo implendi legem. Nec etiam Princeps habet nouam voluntatem introducendi circa illam rem aliam legem, quia voluntas quasi continuata, quam semper habet, solū est, vt lex sua seruetur. Vnde recte dixit Baldus in lege vlt. C. quæ sit longa consuetudo. Hanc consuetudinem secundum ius non esse dispositiuam, sed imitatiuam iuris, vel tu dic esse executiuam. Ex quo recte infert Glossa in c. 1. de consuet. in 6. & Panormitan. in cap. vlt. de consuetud. num. 21. abrogata illa lege per aliquam posteriorem, abrogari etiam talem consuetudinem, etiamsi illius mentio non fiat. Quia illa non addit nouum vinculum, nec censetur tanquam per se introducta, sed vt annexa legi, & in ea fundata, & ideo nulla obligatio ex ea manet ablato legis fundamento. An vero quando consuetudo antecedit, & postea fit lex scripta, reuocata lege, maneat consuetudo supra præcedenti capite tactum est, & videri possunt quæ late tractat Felin. cap. 11. de rescript. in vlt. regula à num. 15. & præsertim limit. 6. & Rochus supra sect. 5. n. 7.

16. Quamuis autem consuetudo ius non inducat, aliquos effectus habere potest circa legem præexistentem in ordine ad perseuerantiā illius, & effectus subsequentes. Atque hoc modo dicitur primo confirmare legem: sic enim dixit Gratian. §. *leges*, sub cap. *in istu*, d. 4. *Leges instituuntur, cum promulgantur: firmari autem cum moribus vtentium approbantur*, & significatur etiam in l. vlt. C. quæ sit longa consuetudo, & optime explicat Bart. in repet. legis, *de quibus*, ff. de legib. num. 4. dicens hanc consuetudinem confirmare legem, non per se, sed remouendo, prohibens scilicet, contrariam consuetudinem, & abrogationem. Atque eodem fere modo dicitur hæc consuetudo adiuuare legem, vt sumitur ex cap. *sopra*, de censib. nimirum, quia & faciliorem reddit obseruantiam eius, & quodammodo facit illam magis immutabilem, iuxta proxime dicta. Alius effectus huius consuetudinis est interpretari legem, imo vocatur in iure, *optima legum interpres*, capit. *cum dilectus*, de consuet. l. *si de interpretatione*, ff. de legibus, & declarat Bart. dicto num. 4. & 5. & Panormit. dicto cap. vltim. nu. 28. & ratio est, quia indicat, quo sensu fuerit lex in principio lata, & recepta. Quod si aliquando faciat talem interpretationem, quæ inducat nonnullam legis mutationem à prima sua institutione, illa non esset mera interpretatio, & idesub ea ratione illa consuetudo non arit secundum legem, sed superaddita legi. Et quantum ad hoc eadem ratio est de illa, quæ de consuetudine legi contraria. Quia ex parte aliqua repugnantiam aliquam habet cum lege, vt in principio fuit posita: nam in aliquo illi derogasse dicitur. Et ita de illa quantum ad hunc effectum simul dicemus cum consuetudine abrogante legem.

Quos effectus habet prædicta consuetudo.

Denique addi solet alius huius consuetudinis effectus, qui dicitur extensio legis. Vt si v. g. pro laicis tantum posita sit lex, & postea per consuetudinem à clericis etiam seruetur, heri potest, vt ratione consuetudinis obligentur clerici, qui ex vi legis non obligarentur, sumpto argumento ex Panormit. per illum textum in cap. *cum causa*, de re iudic. num. 4. Felin. in cap. *Ecclesia*, de constit. num. 62. Couar. in 4. 2. p. cap. 6. §. 10. num. 18. & Tiraquel. de primogen. num. 44. qui dicunt, consuetudinem iustam, seu communem clericis, & laicis obligare clericos: ergo à fortiori consuetudo clericorum obligabit illos, etiamsi secundum legem laicorum inducta sit. Sed in hoc considerandū est, aliud esse, consuetudinem esse secundum legem, id est, ex vi legis, & imperio eius, aliud vero consuetudinem esse secundum legem, id est, ad instar, & similitudinem, seu imitationem eius. Nos hic priori modo intelligimus consuetudinem secundum legem, & illa re vera non extendit legem, nisi forte per interpretationem, quæ cadere possit in verba eius. Neque in dicto exemplo consuetudo est illo modo secundum legem, quia non est ex lege ciuili, sed ex libera voluntate eorum, qui facere voluerunt, quod lex ciuilis præcipiebat, etiamsi per illam non obligarentur, quales erant clerici in dicto exemplo. Tantum ergo dici potest illa consuetudo secundum legem ciuilem per imitationem, & ita mirum non est, quod possit nouum ius introducere: nam hoc per se habet consuetudo, iuxta legem vltimam, C. quæ sit longa consuetudo, & quod illa limitatio sit alterius legis extraneæ, nihil refert, neque aufert consuetudini vim suam. Vndeet iam fit, vt illa non sit propria extensio prioris legis, sed inductio nouæ alterius rationis, seu fori. Nam obligatio, quæ circa tales personas insurgit, re vera non est ex priori lege ciuili, sed ex noua lege Ecclesiastica consuetudine clericorum introducta. Et ideo talis consuetudo vt sic, reducitur ad eam, quæ est vltra legem.

CAPVT V.

De variis partitionibus consuetudinis, ex eius materia sumptis.

1. QVarto diuidi potest consuetudo ex parte rerum, seu materiæ, circa quam versatur, sub qua multæ subdiuisiones, seu faciliores partitiones contineri possunt. Sic enim diuidi potest consuetudo in canonicā, & ciuilem ad eum modum, quo diuiditur lex in membra similia. Nam si consuetudo sit in materia spirituali, erit canonica, vt consuetudo ieiunandi, seruandi aliquod festum. Et in vniuersum omnis consuetudo propria clericorum canonica est, etiamsi videatur aliquando circa materiam temporalem versari, quia semper versatur circa illam materiam, prout spectat ad bona, vel personas clericorum, aut Ecclesiarum & sub illa ratione sacra, seu spiritualis est. Consuetudo autem ciuilis est propria laicorum, & circa temporalem materiam versari debet, legem enim ciuilem imitatur, argumento l. vlt. C. quę sit longa consuetudo. Consuetudo Canonica & ciuilis.

2. Dices, non esse adæquatam diuisionem, quia datur consuetudo communis laicis, & clericis, & vtrosque obligans, vt c. præcedenti ex Panormit. & alijs dicebamus: illa autem non potest dici canonica, vel ciuilis,

lis, sed mixta respondeo, vel illa comprehendit clericos tantum, vt ciues sunt, quia est de materia pertinente ad temporale regimen, & commune bonum politicum ciuitatis, & talis consuetudo ciuilis erit, tum quia tota tendit ad finem temporalem, & subiacet potestati temporali, tum etiam, quia est à ciuitate, vt ciuitas humana est, à qua denominatur lex, vel consuetudo ciuilis. Nec est inconueniens, quod obliget clericos vt ciues sunt, quia illi etiam nomine ciuitatis veniunt, vt notat Bart. in l. 1. ff. ad municip. & Panorm. in cap. *cum causam*, de re iudic. & per legem etiam scriptam ciuilem possunt hoc modo obligari quoad vim directiuam, modo supra explicato. Aut est consuetudo pertinens ad clericos, vt clerici sunt, vel vt Christiani sunt, & tunc necesse est, vt consuetudo sit canonica, quia sola illa pōt clericos, vt tales sunt obligare, & illa sola est eminētioris ordinis, quæ posit etiam laicos cōprehendere, quia semper consuetudo imitatur legem, & à potestate, seu iurisdictione eiusdem ordinis pender. Potest autem dupliciter id contingere. Primò, quia materia, & finis consuetudinis spiritualis est pertinens ad laicos, & clericos vt Christiani sunt, & talis est vna simplex consuetudo, & canonica, qualis est consuetudo seruandi diē festum vtrisque communis. Secundo contingere potest solum per quandam conuenientiam, & similitudinem, vt v.g. quia in tali loco tam iudices laici, quam Ecclesiastici seruant aliquam consuetudinem in suis iudiciis. Et tunc in rigore non est vna consuetudo, sed duplex, vna canonica, & altera ciuilis, quæ solum per aggregationem per modum vnius reputatur. Et ita diuisio est adæquata, & hæc videntur sufficere ad expositionem eius, deseruietque in sequentibus ad vsum terminorum.

Bart. Panorm.

3. Alio modo etiam ex parte materiæ potest diuidi consuetudo, in morem stricte sumptum, stylum, ritum, & forum. Quæ diuisio constabit explicando tres voces vltimas: nam omnem aliam consuetudinem sub illis vocibus non comprehensam sub more strictè sumpto comprehendimus. Primò igitur stylus significare videtur vsum specialem in scribendo, vel loquendo, vt colligi potest ex cap. *quam graui*, de crimin. falsi. vbi dicitur, ad discernendum vera rescripta Pontificia, inter alia respiciendum esse ad stylum. Vnde aliqui colligere voluerunt, stylum solum morem scribendi significare: nam ita etiam sumitur in cap. *venerabilem*, de confirmat. vtil. vel inutil. Ita sentit cum alijs, quos allegat Rochus Curt. in dicta Præfat. num. 28. & fauet vocis translatio: nam primò significasse videtur æneum instrumentū scribēdi, & inde traslata est ad Scripturam significandam, iuxta l. 1. C. de sacrof. Eccles. & inde ad modum, seu ordinem scribendi. Sed licet in prædictis iuribus ita vsurpetur illa vox, non excluduntur alia significata: nam etiam significat vsum, & modum loquendi. Indeque videtur hæc vox accommodata ad significandum modum seruari consuetum in aliquo ordine iudiciali. Et ita dixit Cyn. in l. 1. C. quæ sit long. consuetu. stylum esse practicam alicuius curiæ. Et idem habet Bald. in l. vltim. C. eodem, & per antonomasiam ita vocari solet stylus Romanæ curiæ. Et fere in idem redit, quod dicit Bartol. in dicta repetitione legis, *de quibus*, numero 10. in fine quæstionis primæ, stylum esse consuetudinem, quæ respicit ordinem loquendi, & procedendi, scilicet, in iudicio. Nam ob hanc causam dixit idem Bart. in l. 2. C. quæ sit long. consuet. numer. 9. stylum solum induci per actus iudiciarios eorum, qui in iudicio versantur, Angel. vero in §. *ex non scripto*, Instit. de iur. natur. dicit, stylum non magis dici in iudiciis, quam extra illa. Quod certe verum est spectata generali vocis significatione: considerando autem vsum eius in ordine ad ius explicandum, vel introducendum, proprie videtur respicere ordinem iudiciorū, sub iudiciis omnes Scripturas, bullas, & rescripta comprehendendo: nam licet in eis expediendis non interueniat ordo iudicialis, stylus eorum in iudiciis attenditur. Et plura de hac voce eruditè congerit Christophor. de Paz in 1. part. rubric. ad leges Hispaniæ, quæ styli appellantur.

Stylus quid significat.

Roth.

Cyn.

Bald.

Bart.

Angel.

Christoph. de Paz.

4. Vt autem non sistamus in sola vocis significatione, sed rem, quæ ad ius pertineat, explicemus, possumus in stylo cum proportione ad consuetudinem duo distinguere, scilicet, stylum facti, & iuris. Stylus quoad factum videtur mihi esse non tam frequentia actuum sic scribendi, loquendi, aut procedendi, quam forma illa quasi artificialis, quæ seruari solet in ordine sermonis, scripturæ, aut processus, ita vt inter partes eius, vel talia verba vsurpentur, vel tali modo, aut ordine constituantur. Hæc enim significatio ex communi vsu constat, & ex iuribus allegatis, & sumi etiam potest ex leg. 1. C. de sacrosanct. Eccles. vbi dicitur, *Voluntatis vltimæ stylum liberum esse debere*, id est, formam disponendi per testamentum, vbi constat stylum esse quid facti, & non significare frequentiam actuum, sed ipsam formam disponendi. Et clarius in illa significatione vsurpatur lex 3. C. de bon. vacant. libro 10. Et sic etiam dixit Terent. in Andria, *Dissimili oratione sunt factæ, ac stylo*. At vero quia in loquendo maximè, & scribendo talis forma vsu comparari solet, ideo vsus ipse, seu consuetudo, sic scribendi, vel loquendi, stylus appellatur, & ita significat consuetudinem facti, vt sensit Bald. in dicta l. 1. C. de sacro. Eccles. & in l. *si quis intra*. C. de bon. præscriptorum. Quod intelligendum est non absolute de quacumque consuetudine, sed in tali materia, vt supra dixi.

Stylus facti quid.

Terent.

Bald.

5. Si ergo ex tali stylo facti introducatur obligatio seruandi talem modum, vel ordinem in pronunciando, seu procedendo, quoad hoc stylus erit ius speciale, & non scriptum. Vnde quia hæc obligatio non videtur ordinarie posse introduci per stylum facti, ita vt vim legis habeat, nisi in his, quæ iudicia concernunt, ideo stylus specialiter vt est quid iuris, videtur accommodari ad iudiciarium morem, & ordinem, vt ex Bart. diximus. Nam in aliis materiis, sermonibus, vel scripturis vsus sic, vel sic loquendi, aut scribendi parum videtur referre ad commune bonum, vt posit legem inducere: in iudiciis autem multum referre potest, adeo vt dixerit Anchar. cons. 53. stylum curiæ facere ius in casibus à iure non decisis. Et ideo stylus, vt est aliquid iuris, proprie dicitur ad iudiciaria pertinere. Sic ergo stylus est quoddam ius non scriptum, interdum positiuè obligans, vt ab eo non recedatur, iuxta leg. vlt. C. de iniur. interdum obligationem tollens, vt licet iure communi sententia debeat pronunciari à iudice, de stylo curiæ dicitur non esse necessarium. Interdum interpretationem iuris inducit, etiam authenticam, & sequēdam. Quomodo autem stylus introducatur, vt habeat hos effectus cum proportione ad consuetudinem explicandum est, & in sequentibus si quid habuerit speciale adnotabitur.

Bart.

Anchar.

Varij effectus stylus insinuantur.

6. Atque hinc tandem intelligi potest, quæ & quales censendæ sunt leges styli. Dupliciter enim potest illa determinatio sumi, cum aliqua lex dicitur esse styli. Vno modo, vt illa denominatio sit ab obiecto legis, seu materiæ, circa quam versatur. Et sic proprie talis lex per se non pertinet ad consuetudinem, sed magis ad legem scriptam, quæ disponit de stylo seruando in his, quæ concernunt iudicialia, sicut in rhetorica dicētur leges styli, quæ tradi possunt de modo, & ordine grauiter, & suauiter, ac clare loquendi, vel scribendi. Et huiusmodi sunt leges styli regni Hispaniæ, in quibus etiam sæpe stylus moris, & consuetudinis allegatur. Et ita existimo ab ipsa materia denominationem illam susceptisse, licet Christoph. de Paz. supra numer. 53. aliter illam rubricam explicet. Alio vero modo potest lex styli dici ab intrinseco modo, quo introducta est per solum vsum in tali materia so-

Quæ & quales sint leges styli.

Christoph. de Paz.

rensi, seu iudiciaria, & sic est proprie ius non scriptum sub consuetudine comprehensum, vt explicatum est.

7. Aliud membrum dictæ partitionis erat *ritus*: nam hunc etiam inter ea, quæ ad consuetudinem pertinent, ponit Rochus Curt. in dicta Præfat. num. 28. ex Panormit. in capit. *cum secundum*, de tempor. ordin. vbi sic inquit, *Ritus est consuetudo solemnitatem præbens in aliquo actu exercendo, ita vt vbi vsus disponit erga solemnitatem actus, ritus, seu obseruantia dici possit.* Et solum allegat capit. vltim. de consuetud. vbi nihil de ritu in particulari dicitur. Iuxta quam descriptionem, etiam stylus erit quidam ritus, licet non omnis ritus dici possit stylus. Idem vero Panormitanus in cap. *in aliquibus*, de decim. in princip. restrictius dixit, *Ritus significat mores in spiritualibus.* Et iuxta hoc non omnis solemnitas actus dicetur ritus, sed specialiter illa, quæ est in materia sacra, vt sacrificij, sacramentorum, & sacramentalium, aut orationum, seu diuinorum officiorum, & hic videtur communis Ecclesiasticus vsus illius vocis. Nunquam autem probauit Panormitanus illam vocem specialiter significasse consuetudinem aliquam, imò in cap. *presbyter*, de sacra vnctione notat idem Panormitan. quod *ritus est quædam solemnitas, & forma specialiter in actu sacramentali.*

Ritus quid significet. Roch. Panorm. *Panorm.* *Panorm.*

8. Quapropter doctrina data de stylo videtur ad ritum applicanda. Nam ritus esse potest vel quid facti, vel quid iuris, item vt est quid facti, primò, & per se constitit in solemnitate aliqua, seu cæremonia alicuius actus. Et in hac acceptione vsurpatur in tribus capitulis allegatis. Vnde ad huiusmodi ritum non est per se necessaria consuetudo, nec actuum frequentia: sæpius enim instituitur ante omnem vsum, aut verbo, vt Christus Dominus instituit substantialem ritum sacramentorum, aut scripto, vt multæ accidentales solemnitates, & actiones sacræ ab Ecclesia institutæ sunt, vt constat. Non repugnat autem: imò etiam sæpe contingit, ritus huiusmodi vsu, & consuetudine introduci, & tunc talis consuetudo dici potest ritus quidam, vt voluerunt dicti auctores; oportebit autem illam distinguere, vt est quid facti, vel iuris. Nam priori modo erit frequentia sic operandi in tali materia; posteriori autem modo esse poterit ius aliquod nõ scriptum in eadem materia per illam frequentiam inductum, & sic fere omnes consuetudines canonicæ in actibus pertinentibus ad cultum Dei, quatenus eis dant formam, seu specialem modum, dici poterunt ritus. Quale autem sit hoc ius, & quomodo introducatur ex regularibus regulis, de consuetudine petendum est: nihil enim videtur habere speciale, sed cum proportione principia de consuetudine applicanda sunt.

Ritus et vbi sit.

9. Tertium membrum in eadem partitione positum est, *Forum*, quæ vox in communi iure vsitata nõ est in hac significatione, & ideo Bart. Panormit. Rochus, & alij de consuetudine scribentes, illius non meminerunt. Tamen in legibus nostri regni forum inter consuetudines ponitur, in l. 7. tit. 2. par. 1. vbi id notat Greg. Lopez, & considerata illius vocis derivatione, videtur idem esse quod stylus, prout à nobis explicatus est, vel parum ab illo differre. Forum enim in vsu vulgari locum publicum significare solet ad mercaturam, & negotiationes venales destinatum, vt est apud Isidor. lib. 15. orig. c. 6. & quia iudicia in his locis publicis exerceri solent, ideo credit, illud nomen translatum esse ad significandum locum iudiciorum. Idem vero libr. 15. orig cap. 2 & libr. 18. Etymol. cap. 15. Forum ait, exercendarum litium locum significare, & à fando esse dictum, & habetur in cap. *forum*, de verbor. significat. Vnde etiam significare solet proprium territorium vniuscuiusque iudicis, aut Prælati, & ita videtur sumi in tit. de foro cõpet. vt ibi Hostiens. Panorm. & alij notant. Atq; hinc etiam actiones iudiciales per antonomasiam vocari solent actiones forenses, vt in l. penultima ff. de feriis, vnde etiam dicta sunt instrumenta forensia scripturæ publicæ, quæ fidem in iudicio faciunt. l. *comparationes*, C. de fide instrument. Ita ergo consuetudines pertinentes ad ordinem iudiciorum, forenses dici possunt.

Forum quid Bart. Panorm. Roch. *Greg Lop.* *Isidor.* *Hostiens. Panorm.*

Hæ igitur consuetudines censentur in Hispania comprehendi nomine fori: nam leges, quæ fori dicuntur, ex vsu originem habuerunt, vt in earũ proœmio dicitur, & dubium non est, quin vsus in tali materia posit ius inducere, non minori ratione, quã in alijs. Vnde dicitur in l. *Labeo*, ff. de stat. lib. *Morem agentium sequi debemus*, & in l. 1. §. *in honorarijs*, ff. de varijs, & extraord. cogn. expresse dicitur, *pro foro consuetudine æstimationem habendam esse*, & notat Bart. in dicta l. *de quibus*. Vnde in hac significatione constat, parum ab stylo differre, vnde licet in Hispania distinctæ sint leges fori, & leges styli, tamen hæ censentur esse quasi interpretationes illarum, vt in rubrica illarum dicitur. Differunt nihilominus forum, & stylus, quod forum non significat ordinem, aut modum loquendi, aut procedendi in iudicio sicut stylus, sed significare videtur omnia iura competentia ratione iurisdictionis, vel in ordine ad illam, vel vsum eius. Vnde tota collectio legum spectantium ad iurisdictionis vsum videtur posse nomine fori, quasi collectiuè sumpto, significari, quamuis singulæ etiam leges huiusmodi soleãt dici fora, Hispane, *fueros*. 10. *Bart.* *Forum, & stylus in quo differunt.*

Hinc dicunt aliqui, forum in hac acceptione non solam consuetudinem significare, sed indifferenter comprehendere leges scriptas, vel non scriptas, seu consuetudine introductas circa vsum iurisdictionis, & iudiciorum. Ita sensit Burgos de Paz in l. 1. Tauri, num. 385. leges enim fori scriptæ sunt, & tamen sub nomine fori recte comprehenduntur. De illis autem legibus fori frequentius sentiunt Hispani iurisperiti, non habere vim legum, nisi in virtute consuetudinis, ita vt lex scripta fori ius non conferat, neque ad probationem sufficiat, nisi vsus eius probetur, vt docet Gregor. Lop dicta l. 7. & l. 28. titul. 15. partit. 7. & Suarez in Procem. fori, num. 1. 2. & 3. & Valdesis in additione ad illum, & Christoph. de Paz. in rubr. ad l. Styli, part. 1. num. 36. & alij circa l. 1. Tauri, quæ est l. 3. titul. 1. libr. 2. compil. ex qua idem colligitur. Quod si hoc verum est, profecto leges fori, vt scriptæ sunt, non sunt leges. Nam lex scripta non habet vim, & substantiam suam ab vsu, sed ex institutione, & promulgatione; illæ autem non sic institutæ sunt, & propositæ, vt per se obligent, sed solum quantum de vsu constiterit. Solum ergo sunt quasi memoralia consuetudinum, ac subinde ius earum, illis non obstantibus, erit ius non scriptum, & consuetudinarium, quia talis scriptura ei non repugnat, vt supra dictum est. 11. *An forum indifferenter comprehendat leges scriptas, & non scriptas.* *Burgos.* *Greg. Lop.* *Suarez.* *Valdes.* *Christoph. de Paz.*

Sed quidquid sit de illis specialibus legibus fori, non dubium est, quin potuerint dari leges scriptæ de toto negotio forensi, & aliquæ etiam potuerint consuetudine introduci, & ita omnia, quæ diximus de stylo quoad factum, & quoad ius scriptum, vel non scriptum, cum proportione possunt ad forum applicari. Addo etiam, licet in regno Castellæ leges fori ad illam materiam iudiciorum determinentur, fortasse in aliis regnis Aragoniæ, & alio modo, vel latiori significato sumi. 12.

Fora enim ibi appellari videntur leges propriæ illorum regnorum antiquæ, & quasi inuiolabili vsu confirmatæ, & maximè quæ pertinent ad modum regiminis, & iurisdictionis Principis, & subiectionis populi, & nobilium, & fortasse plura complectuntur, & mihi non constat, an ab expressa institutione originem habuerint, vel consuetudine sint introductæ; vtroque enim modo introduci potuerunt, si iusta, & rationabilia sint vt supponimus. Exceptis ergo his specialibus vocibus, aut consuetudinibus, omnia alia iura vsu introducta in quacunque 13.

morali

morali materia generale nomen consuetudinis retinuerunt. Atque ita constat, per hanc partitionem non multiplicari formaliter, vt sic dicam, ius consuetudinarium, sed tantum materialiter ex parte rerum, seu materiarum, circa quas versatur. Idemque est de aliis, ac similibus partitionibus, quæ facile excogitari possunt.

14. *Diuisio consuetudinis in positiuã & negatiuã.*

Vltimò notanda est alia diuisio, quæ vtilis esse poterit ad sequentia. Nam diuidi potest consuetudo in positiuam, priuatiuam, seu negatiuam. Prior expositiuo vsu ducit originem, & in frequentia actuum quoad factum consistit, & ita quod ius ad agendum inclinat, vel obligat. Posterior vero consistit potius in non agendo, & ducit originem ex non vsu, & ita interdum vocatur. Quatenus vero ille non vsus frequens, seu continuatus est, habet modum consuetudinis, quæ veluti in facto consistit, & si ius aliquod inducit, ad non agendum tantum inclinat, vel obligat. Est autem hoc loco notanda distinctio de non vsu negatiuo & priuatiuo, quam infra circa priuilegia latius explicabimus. Quia nõ vsus negatiuus non inducit consuetudinem, vt recte notauit Paul. de Castro in dicta l. *de quibus*, quia non est actio, nec omissio moralis, & ita non habet rationem moralis, & voluntarij vsus, sine quo non potest consuetudo introduci. Priuatiuus autem non vsus continuatus, aut suis temporibus repetitus consuetudinem moralem inducit, propter contrariam rationem. Maxime quia hic non vsus moraliter non est sine actu positiuo, sicut de omissione Theologi dicunt. Id autem dupliciter contingere potest. Primò, quia ille nõ vsus consistit in carentia alicuius circunstantiæ, vel solemnitatis alicuius positiui actus, vt est v. g. incestuosum contrahere matrimonium sine dispensatione: nam ex hoc frequenti vsu colligunt multi cum Nauar. illam esse veram consuetudinem, quæ potuit auferre illud impedimentum, & talis dici potest non negatiua tantum, sed positiua consuetudo, quia non est de omissione, sed de actu facto cum tali negatione, nec negatio sufficeret ad cõsuetudinem sine actu. Aliter vero contingit, vt non vsus cõsistat in sola carentia actus tempore alias debito, vt erit omissio audiendi Missam tali die non obstante lege, quæ omissio vt consuetudinem inducat debet esse voluntaria, & ex ea parte actum aliquem includit: formaliter vero consistit in carentia actuum, & ideo priuatiua consuetudo dicitur. Et dici etiam potest dissuetudo, quamuis hæc vox æquiuoca sit, vt notat Rochus Curt. dicta Præfat. nu. 30. & 31. quia dissuetudo proprie videtur supponere consuetudinem: nam cum ab ea receditur vocari solet dissuetudo, siue ab illa recedatur per contrarios actus, atque adeo per consuetudinem positiuè contrariam, siue per solam omissionem antiqui vsus, vtroque enim modo contingere potest, vt constat. Et hoc modo dari potest dissuetudo per contrariam cõsuetudinem, & potest etiam dari negatiua consuetudo, quæ non sit dissuetudo, si consuetudinẽ oppositam nõ supponat. Veruntamen etiam dici potest dissuetudo sine respectu ad priorem consuetudinem, quæ præcesserit, sed tantum ad illam, quæ posset, vel deberet induci. Et ita videtur illa voce vti I. C. Iulianus in l. *de quibus*, ff. de legib. in fine. Et sic formaliter consistit in carentia actuum, & propriè significat cõsuetudinem negatiuam, vel priuatiuam. Et in hoc sensu claritatis gratia illa voce vtemur: quomodo autem illa habeat moralem vim consuetudinis, vel effectus eius, in sequentibus videbimus.

Roch.

CAPVT VI.

Quæ sit consuetudo bona, & rationabilis, vel praua, seu irrationabilis.

1. HÆc potest esse alia diuisio consuetudinis, quæ ad moralem rationem, & effectus consuetudinis explicandos, necessaria est, & ideo hîc esse præmittendam censui. Duplex autem partitio in titulo insinuatur, vna est consuetudinis in bonam, & malam: alia est in rationabilem, & irrationabilem, quæ voces non sunt synonymæ, sed aliquid addit secunda vltra primam, & ideo de illis sigillatim dicendum est.

2. *Consuetudo bona vel mala.*

Cum ergo diuiditur consuetudo in bonam, & malam, de bonitate morali, id est, de honestate, & malitia illi opposita intelligenda est, quia aliæ bonitates per se spectatæ, vel malitiæ illis tantum oppositæ, non reddunt homines, aut mores eorum bonos, vel malos: hîc vero solum consideratur consuetudo vt moralis est, & regulam aliquam morum humanorum constituere, vel auferre potest. Et ideo etiam non adijcitur in illa diuisione tertium membrum de consuetudine indifferente, quia vel in vsu, & exercitio dari non potest, vt est verisimilius, vel licet admittatur, illa vt sic spectata est impertinens ad ius constituendum, nisi reducatur ad aliquam rationem honestatis, modo statim explicando. Vnde etiam intelligi potest, diuisionem illam dari de consuetudine, vt est quid facti: nam ius consuetudinis non potest esse turpe, sed inhonestum, quia inuoluit contradictionem cum ratione iuris, quod turpe sit. Sicut enim lex, si sit iniqua, non est lex, ita ius iniquum non potest esse ius, ideoq; consuetudo mala solum potest esse in facto, nõ potest autem aliquid iuris inducere, nisi cesset eius malitia. Datur ergo diuisio illa de consuetudine vt in facto publico, & communi alicuius communitatis cõsistit, & sic est per se satis clara, tum quoad existẽtiam vtriusq; membri, quia sicut in singulis personis possunt esse honestæ, & prauæ consuetudines, ita & in populo, & communitate, tunc etiam quoad sufficientiam eius, vt declaratum est, tum denique quoad membrorum distinctionem, quæ ex ipsis terminis nota videtur.

Consuetudo mala solum in facto esse potest, in iure nunquam

3. *Consuetudo bona duplex*

Vt autem magis explicetur sensus distinctionis, & distinctio membrorum, aduerto vlterius, duobus modis esse posse consuetudinem bonam, vno modo ex parte obiecti tantum, alio modo etiam ex parte operantis, & ex circunstantiis actuum honestorum, per quos introducitur, & hæc posterior dicitur bona simpliciter, prior vero secundum quid solum, sc. obiectiuè, si cætera requisita illi desint. Quia bonum simplicitet tantum ex integra causa consurgit, & ideo vt consuetudo sit honesta simpliciter, oportet, vt per actus vndique honestos generetur: vt autem sit bona tantum obiectiuè, satis est, quod sit de obiecto de se bono, id est, ex actibus, qui ex vi obiecti sui, vel boni sint, vel bene fieri possint, & ex iusta causa fieri. Atque pari ratione (licet non modo omnino simili) subdiuidi potest mala consuetudo. Nam quia malum est ex quocunque defectu, ideo vndecunque sit mala, consuetudo potest dici mala simpliciter: nihilominus tamen vna potest esse mala ex parte obiecti ipsorum actuum, in quorum frequentia consistit, quia nimirum, ex vi obiecti mali sunt: alia vero versari potest circa materiam de se malam, & nihilominus esse aliunde mala ex parte operantis, vel ex alia circunstantia, aut conditione impediente bonitatem. Quando ergo consuetudo est mala per se, & ex obiecto, non meretur nomen consuetudinis, sed abusus, seu corruptelæ, vt iura loquuntur, quia talis consuetudo non potest ius proprium inducere, nec potest per illam fieri, vt actus consuetus bonus sit, non malus. At si consuetudo sit saltem obiectiue bona, seu non mala, licet non bene inducta fuerit, sed per actus male factos ab operante, aliquid bonæ consuetudinis retinet, & ex illa parte non repugnat, vt aliquid iuris non scripti retinere, seu inducere possit.

4. *Consuetudo mala intrinsece nullum ius inducit*

Pro cuius declaratione aduerto vlterius, aliquam consuetudinem posse esse malam natura sua, quia actus vel sunt intrinsece mali, vel ita sunt mali, quia

prohibiti, vt per nullam humanã potestatem honestari possint, & tunc propriè dicitur cõsuetudo mala ex vi obiecti, & de tali consuetudine certum est, non posse ius aliquod introducere, quia est contra ius naturale, vel diuinum, de quibus iam dictum est. Alio vero modo potest actus, seu materia consuetudinis esse mala, solum quia prohibita iure humano. Et de tali consuetudine dici non potest, quod sit simpliciter nulla, vel nullius momenti, vt ex statim dicendis, & ex capitibus sequentibus constabit. Et in illa habere potest locum regula illa, *Multa fieri prohibentur, quæ tamen facta tenent*. Et ratio est, quia talis consuetudo non est intrinsecè mala, neque habet malitiam inseparabilem per humanam potestatem, & voluntatem, & ideo licet in fieri sit mala, potest in facto esse carere malitia, si tandem cesset, seu auferatur humana prohibitio, & ita absolutè, & simpliciter loquendo, non est illa consuetudo mala ex vi solius materiæ per se spectatæ, sed solum supposita prohibitione humana, seu ex vi illius, ideoque non repugnat, aliquid iuris per eam introduci. Idemque à fortiori erit, si actus, per quos inducitur consuetudo, nec per se mali sint, nec prohibiti etiam per legem humanam, fiant tamen cum aliqua mala circunstantia ex parte operantium, tum enim talis circumstantia sit separabilis ab actu, fieri potest, vt consuetudo quoad circunstantiam non valeat, quoad substantiam autem actus valeat, sicut alibi de voto diximus. Vt si sit cõsuetudo celebrandi aliquod festum per ludos indecentes, vel taurorum agitationem, nõ tenet quidem consuetudo quoad modũ: tenere autem potest quoad festi obseruationem. Et ita censendum est, nisi aliunde certò constet, non fuisse populi consensum, & volũtatem aliter se obligare: nam, vt infra dicemus, sinè consensu non introducitur consuetudo. Tunc autem illa circunstantia dici posset de substantia talis consuetudinis; & consequenter illam esse prauam intrinsecè, & ex obiecto propter illam inordinationem, & necessariam connexionem eius cum actu, saltem ex primaria intentione operantium.

5. *Consuetudo rationabilis, & irrationabilis.* Iam verò occurrit dubitatio circa aliud membrum illius partitionis continens aliam diuisionem consuetudinis in rationabilem, & irrationabilem: est enim obscurum, an hæc duo membra idem importent, quod præcedentia, & qua regula tam inter se, quam ab illis discernenda sint: in hoc enim laborant Doctores, & variè loquuntur. Et primo Nauar. *Nauar.* in Comment. de spoliis, §. 14. definit rationabilem consuetudinem esse illam, *quæ non est contra legem naturalem, vel diuinam directè, vel indirectè*, & è conuerso, *omnem, & solam consuetudinem, quæ directè vel indirectè repugnat naturali legi, vel diuinæ*, esse irrationabilem. Idem autem est, consuetudinem esse contrariam legi naturali, vel diuinæ, quod esse malam ex vi sui obiecti, seu materiæ, vt ex declaratione data constat. Probat autem suam sententiam. Primo ex Augustino *August.* Epistol. 118. cap. 2. dicente, *Quod neque contra fidem catholicam, neque contra bonos mores esse conuincitur, indifferenter est habendum*. Secundo, quia quod est contra legem naturalem, vel diuinam, per consuetudinem induci non potest, & è conuerso quidquid tale non est, per consuetudinem induci potest: ergo prior consuetudo irrationabilis est, posterior vero rationabilis. Consequentia patet, quia nulla consuetudo prænalere potest, nisi rationabilis, & nulla induci non potest, nisi irrationabilis. Antecedens autem probatur, quia quidquid per legem humanam induci potest, consuetudine etiam potest induci, & è conuerso quidquid non potest induci consuetudine, nec lege humana statui potest. At vero lex humana statuere potest quidquid nõ repugnat legi naturali, nec diuinæ, non verò quod illis repugnat, argumento cap. *sunt quidam*, 27 quæst. 1. & Clement. *Pastoralis*, de re iudic. ergo. Eandem sententiam indicat idem Na- *Nauarr.* nar. cons. 3. de cens. dicens, non esse irrationabilem consuetudinem, nisi quæ est contra ius naturale, vel diuinum. Quod etiam sensit Gerson. 3. p. Alphab. 62. lit. P. Supplement. Gabr. 4. distinct. 42. quæst. 1. art. 3. dub. 6. *Gerson. Gab.*

6. Alij vero aliter dicunt, omnem consuetudinem malam, quia est contra legem, siue naturalem, siue diuinam, siue humanam, esse irrationabilem. Vnde è contrario iudicant, illam consuetudinem esse irrationabilem, quæ bona est saltem ex parte operis, & materię non prohibitę, quidquid sit de malitia quasi extrinseca, & per accidens ex parte operantis. Citatur Glossa in cap. vlt. de consuetud. verb. *rationabilis*, di- *Glossa.* cens, *Illam dico rationabilem, quam non improbant iura*. Clarius Glossa in cap. *ad nostram*, eodem, verb. *Cano-* *Glossa.* *nicus*, dicens, *Non valet consuetudo contra canonicam institutionem*, & videtur sumi ex illo textu, in quo quædam consuetudo minus rationabilis dicitur, *quia canonicis obuiat institutis*: ergo satis est consuetudinem esse malam, quia prohibita per Ecclesiasticam legem, vt irrationabilis censeatur. Item facit c. *cum non liceat*, de præscript. quatenus statuit, *non posse præscribi contra obedientiam*. Et alia multa iura similia à prædictis glosis allegantur. Ratione etiam cõfirmari potest, quia lex iusta est rationabilis: ergo cõsuetudo illi contraria erit irrationabilis; ergo omnis consuetudo mala, siue ex natura rei, siue quia prohibita iure diuino, vel humano, irrationabilis erit: & è conuerso omnis non prohibita erit rationabilis.

7. Sed nihilominus dico in primis, consuetudinem rationabilem, & irrationabilem nõ directe distingui per hoc, quod sint, vel non sint prohibitæ iure naturali, vel diuino, nec per bonitatẽ, vel malitiam, quam ex vi materiæ, vel obiecti habeant. Probatur, quia licet omnis vsus contrarius iuri diuino, vel naturali, irrationabilis sit, non tamen solus ille, quod declaro dupliciter. Primò, quia si loquamur de vsu spectato in ordine ad inducendum ius consuetudinis, sic aliquis vsus, seu consuetudo potest esse vndique honesta in facto, & in ordine ad ius inducendum esse irrationabilis, non quia in bonitate deficiat, sed potius (vt ita dicam) quia excedat: talis autem consuetudo non est contra ius naturale, vel diuinum, directe, vel indirecte: ergo. Maior patet de consuetudine audiẽdi Missam quotidie à toto populo obseruata, quæ honestissima est, & si fieret animo inducẽdi ius, quoad id, imprudẽter fieret, ac subinde irrationabilis sub ea ratione dici posset, & idẽ est in similibus. Hæc vero ratio non conuincit, quia talis consuetudo non est irrationabilis, sed intentio inducendi obligationem per illam, seu ad illam est irrationabilis, & vt sic dici potest contra naturale ius. Sicut lex positiua ad præcipiens nõ esset de materia irrationabili in se, ipsa tamen lex esset irrationabilis, & vt sic esset contra naturalem rationem, & prudentiam. Quod si sub ea ratione dicatur materia illa irrationabilis, non quia mala, sed quia proportionata ad legem communem, etiam illo modo repugnat rationi naturali dicenti, non omnem materiam honestam esse materiam legis humanæ: idem autem cum proportione est de iure tacito consuetudinis, & de expresso legis. Solum ergo illa ratione probatur, posse ius consuetudinis esse irrationabile, ac subinde nullum, licet consuetudo secundum se irrationabilis non sit, sed honestissima, quod verissimum est, sicut potest esse lex iniqua, licet res præcepta iniqua non sit. Nihilominus tamen illa ratio videtur efficax contra Nauar. tum quia de- *Nauarr.* struit fundamentum eius, vt statim ostendam, tum quia illa videtur sentire, consuetudinem non esse irrationabilem in ordine ad ius inducendum, nisi quia directe vel indirecte est contra legem diuinam, vel naturalem in actibus suis, seu in ipso facto, vt in suo fundamento ostendit. *Impugnatur prouth sentitur.*

8. Secundo vero impugnatur clarius illa sententia, quia multæ consuetudines non cõtrariæ diuino, vel naturali iuri, censentur in iure irrationabiles, non so- *Impugnatur.*

lum

lum in ordine ad ius inducendum propter excessum bonitatis, sed absolutè, & secundum se, propter defectum aliquem, seu inordinationem, quæ licet non attingat illum gradum malitiæ, sufficit ad constituendam consuetudinem irrationabilem; ergo vt consuetudo sit rationabilis non sufficit illa duplex negatio, nec quod sit bona, aut non mala, quantum est ex vi obiecti. Probatur antecedens, ex consuetudine non seruandi interdum generale loci quoad aliquas circumstantias eius: de qua loquitur cap. *cum inter*, de consuetud. & dicitur esse irrationabilis, cum tamen nihil contineat contra ius diuinum, vel naturale, vbi Abb. notab. 3. aduertit, omnem consuetudinem contra honestatem esse irrationabilem, iuxta cap. *cum ducerem*, de vit. & honest. cleric. Intelligit autem contra honestatem, id est, contra decentiam, quæ non semper includit aliquid contra ius diuinum, vel naturale. Vt v. g. quod laici in choro sedeant cum clericis, non est contra ius diuinum, vel naturale, & tamen indecorum est, & ideo non potest consuetudine introduci. Idem censent Canonistæ de consuetudine venandi causa voluptatis in clericis, vt Ioann. Andr. in cap. 2. de Cler. venat. & multa similia refert Rochus in ca. vlt. de consuet. num. 30. Diceret tamen Nauarr. hæc & similia esse indirecte contra legem, vel diuinam, vel naturalem. Sed hoc non satisfacit, tum quia explicari satis non potest, in quo consistat illud *indirectè*, cum totum illud factum possit consistere sine violatione legis diuinæ, aut naturalis: tum quia magis videtur indirecte contra ius naturale opus prohibitum lege humana, cum ius naturale præcipiat superioribus obedire, & tamen ipse Nauar. negat illam consuetudinem esse directe, vel indirecte contra ius naturale, vel diuinum, tum denique quia saltem concluditur, consuetudinem illam non esse malam ex vi materiæ, & obiecti, & nihilominus irrationabilem reputari.

Ioan. Andr. Roch. Nauar.

Nauar.

9. *Retorquetur Nauarri argum.* Tandem fundamentum Nauarri contra illum retorqueri potest, falsum est enim legem humanam posse præcipere quidquid non repugnat legi diuinæ, vel naturali: nam licet non possit præcipere aliquid eis repugnans, non ideo potest præcipere quidquid eis non repugnat, vt supra dictum est. Et patet in operibus consiliorum, vel etiam in bonis, quæ repugnant consiliis, vt est matrimonium, & (magis ad causam) in operibus minus conuenientibus, vel decentibus, licet contra illa iura non sint, vt esset lex præcipiens ludos minus decentes, aut non expedientes, etiamsi mali non essent: vel concedens clericis actum, vel habitum non satis honestum, vel similia: ergo leges humanæ possunt esse irrationabiles: nam si non sint prauæ, ex materia prohibita iure diuino, vel naturali: idem ergo esse potest in consuetudine.

10. *Vt consuetudo irrationabilis sit, non requiritur vt sit contra iura canonica. Panormit. Bart.* Deinde contra aliam sententiam addo, vt aliqua consuetudo irrationabilis sit, non sufficere, quod sit contra iura canonica, neque id semper esse necessarium. Ita sentiunt Panorm. & ferè alij in d. ca. vlt. de consuet. Bart. in dict. l. *de quibus*, ff. de legib. & in l. 2. C. quæ sit longa consuet. & alijquos statim referam. Et probatur prior pars, quia consuetudo irrationabilis non potest prævalere contra legem humanam, vt habetur in d. cap. vlt. de consuet. & tamen consuetudo contraria legi humanæ potest præualere contra illam, vt infra ostendemus: ergo non omnis consuetudo contraria legi humanæ potest censeri irrationabilis. Altera pars clara est in his, quæ sunt contra ius diuinum, vel naturale, licet non sint specialiter prohibita per legem humanam. Præter hæc vero sunt aliqua, quæ licet nulla lege specialiter sint prohibita, habent indecentiam, vel conditionem aliquam, ob quam inepta, & indigna censentur, vt per consuetudinem inducantur: ergo in talibus consuetudo erit irrationabilis, etiamsi canonibus, seu legibus contraria non sit. Antecedens declaratur ex illo Pauli 1. Cor. 11. *Omnis vir orans, aut prophetans velato capite, deturpat caput suum*: & infra, *Turpe est mulierem tondere, aut decaluari*. Hæc enim, & similia non sunt absolute prohibita iure naturæ tanquam moraliter mala, & nihilominus licet nulla lege positiua diuina, vel humana vetentur, habent quandam indecentiam, vt significauit Paulus subiungens, *Neque ipsa natura docet vos quod vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi, mulier autem si comam nutriat, gloria est illi*: vbi Ambr. *naturaliter hoc honestum, & propemodum decretum vult esse*. Vbi meritò dixit *naturaliter*, & *propemodum*, quia secluſa lege positiua, hæc decentia naturalis est, non lege naturali rigorosè contrarium prohibente sed *propemodum*. Id autem sufficit, vt consuetudo illi decentiæ contraria irrationabilis sit. Potest etiam hoc declarari ex operibus, quæ licet lege positiua non prohibeantur, neque intrinsecam habeant malitiam in malum sonare dicuntur à Theologis, quia periculum mali habent, præsertim si frequenter fiant, aut communiter permittantur, vt est vendere officia iustitiæ, item dona recipere ministros iustitiæ, item dare spirituale, interueniente dono temporali, etiamsi nō detur in pretium, item subditos non visitari, aut corrigi à Prælatis, & similia. Consuetudines ergo de huiusmodi rebus, secluſa lege prohibente irrationabiles meritò censentur. Denique hoc declarari potest ex his, quæ diximus in materia de iuram. & de voto, aliqua esse, quæ licet non male fiant, male promittuntur, vt maritum non accusare mulierem de adulterio, non reuocare testamentum, & similia, & ita potest esse promissio irrationabilis, etiamsi materia eius mala lege prohibita sit: ita ergo consuetudo. Et talis est in vniuersum illa, quæ præbet licentiam peccandi, vt esset, quod filij spurij essent æquè hæredes ac legitimi, quod homicidium leui pœna pecuniaria puniretur. Quæ exempla cum aliis late prosequitur Rochus dicto cap. vlt. num. 26.

D. Ambr.

Rochus

11. *Consuetudo mala esse potest licet ex materia mala non sit* Vnde concludo, consuetudinem posse esse irrationabilem, etiamsi ex materia mala non sit, vt patet, si contingat materiam eius esse indecentem, vel habere aliquid periculi, vel incommodi, si publicè, & communiter introducatur, & nihilominus nec per se mala sit, nec prohibita iure aliquo suppositiuo, vt in multis ex dictis exemplis contingere potest. Et è cōtrario etiam posse esse consuetudinem malam saltem in fieri, & in actibus, per quos introducitur, quia nimirum prohibiti sunt saltem per legem humanam, & nihilominus non esse irrationabilem, quia secluſa lege humana, materia illa non esset omnino inepta ad consuetudinem circa illam introducendam. Et ita sentit aperte Panormit. in d. cap. vlt. nu. 4. vbi verba illius textus dicentis, non esse vilem auctoritatem longæuæ consuetudinis etiam de mala posse intelligi: nam potest prævalere contra legem, si rationabilis sit: supponit ergo, malam consuetudinem posse esse rationabilem. Hoc autem intelligendum est de illa, quæ ita est mala in fieri, vt in facto esse possit esse non mala, vt in sequentibus explicabitur.

Panorm.

12. Atq; ita etiam concluditur, non esse eandem partitionem consuetudinis in bonam, & malam, & in rationabilem, vel irrationabilem. Et ratio reddi potest, quia bonitas, & malitia attenduntur ex obiectis, seu ex lege prohibente, aut non prohibente: rationabilitas autem, vel irrationabilitas videntur considerandæ ex proportione ad communem vsum, & ius consuetudinis, in cap. seq. magis explicabo. Neque contra hoc obstant adducta in secunda opinione, quia iura, & Glossæ ibi citatæ in alio sensu loquūtur, vt statim in alio membro harum diuisionum explicabitur. Ratio autem ibi facta inquirit quomodo possit consuetudo legi contraria esse rationabilis, quod tractabimus infra disputando, quomodo consuetudo contra legem humanam prævaleat.

13. Superest verò inquirendum, in quo consistat, cosuetudinem aliquam esse irrationabilem, vel quid

D. Paulus.

ad illam requiratur vltra, vel extra prohibitionem, & è conuerso, quid præter bonitatem necessarium sit, vt consuetudo censeatur rationabilis, ac denique qua regula possit hoc discerni. De qua re tractat late Panorm. in d. cap. vlt. de consuet. n. 5. & 6. vbi varias refert opiones. Idem latè Rochus, in d. tract. sect. 2. à n. 20. Bart. in d. l. *de quibus*, & in dicta l. 2. C. quæ sit lõg. consuet. &c. vbi etiam Iason. & alij, & plura refert Menoch. lib. 2. de arbitrar. cen. 1. in casu 82. In summa vero vno ex duobus modis declarant illa membra, eorumque distinctionem.

Panorm. *Rochus.* *Bart.* *Iason.* *Menoch.*

14. *Irrationabilis consuetud. qua.*

Primò per effectus, scilicet, vt illa censeatur irrationabilis consuetudo, quæ fuerit contra Ecclesiasticam libertatem vel quæ licentiam, vel occasionem peccandi aliquo modo præbuerit, vel communi vtilitati sit periculosa, vel aliam similem conditionem habuerit, etiamsi contra ius diuinum non sit: nam si hoc habuerit, illa maxime irrationabilis semper censetur. E contrario vero illa iudicabitur rationabilis, quæ nec fuerit contraria iuri diuino, aut naturali, nec aliquam ex dictis cõditionibus habuerit. Et fortè Nauarr. supra nihil aliud in re intendit, sed videtur existimasse, hæc omnia breuius comprehendi per illam particulam directè, vel indirectè, quæ tamen multo obscurior mihi videtur, quia vt intelligi possit non potest aliter, quam per similia exempla explicari. Et illud indirectum nunq̃ est necessarium esse tale, vt ratione illius materia consuetudinis vere, & in rigore habeat intrinsecam malitiam contrariam iuri naturali: nam re vera hoc necessarium non est ad consuetudinem irrationabilem, vt ostendi.

Nauar.

15. *Glossa. Franc. Hostien. Ioan. Andr. Panorm. Bart.*

Alius modus respondendi est, de hac re non posse absolutam regulam generalem tradi, sed relinquendum esse arbitrio prudentis. Quam regulam tradit Glossa in cap. 1. de constit. in 6. verb. *rationabile*, quam ibi Franc. & alij sequuntur, & fuit sententia Hostiens. in sum. tit. de consuetud. §. *quid sit consuetudo*, eumque sequuntur Ioan. Andr. Panorm. & alij in dicto c. vlt. de consuetud. cum Bart. & alijs. Qui quidem priorem respondendi modum nõ reijciunt, sed illum acceptant vt aptum ad informandum animum eius, qui in particulari hoc iudicaturus est, vltimam vero resolutionem ponunt in prudenti arbitrio. Ipse vero hoc declarant in ordine ad iudicium, qui in exteriori foro de qualitate cõsuetudinis iudicatur⁹ est: cum proportione vero applicari potest ad confessorem in suo iudicio pœnitentiali, & ad Doctorem in consilio ferendo. Intelligitur etiam hoc habere locum, quando per ius positiuum declaratum non est, an consuetudo sit irrationabilis: nam si lege hoc declaratum sit, illi standum est per se loquendo, vt mox explicabimus. Addit denique Bald. in d. l. *de quibus*, & Fortan. in schol. marginali ad dictum cap. 1. de constit. in 6. in dubio præsumi consuetudinem rationabilem, & pro illa esse ferendum iudicium. Quod intelligo, quando consuetudo est antiqua, & à viris probis, vel indifferenter ab omnibus seruata est. Et hoc modo explicata hæc resolutio mihi valde probatur.

Bald. *Fortan.*

16. Ad maiorem tamen illius declarationem occurrit addenda regula insinuata in cap. 1. de ijs, quæ sunt à maiori parte Capituli, vbi illæ consuetudines iudicantur irrationabiles, *quæ nec ratione iuuantur, nec sacris cõgruunt institutis*. Qui textus sumptus est ex Concil. Lateran. sub Alexand. III. part. 1. cap. 16. vbi affirmatiuè præcipitur, seruare consuetudines, *quæ ratione iuuantur, & sacris congruunt institutis*. Ex vtrisque autem verbis potest colligi consuetudinem esse irrationabilem, si ratione destituitur, etiamsi contra rationem aperte non sit. Ad iudicandum autem an sit omnino ratione carens, oportet aduertere, consuetudinem in præsenti maximè dici rationabilem, vel irrationabilem in ordine ad eius effectum moralem, qui potest esse varius. Nam interdũ habet effectum obligandi ad eius obseruantiam: aliquando solum permittendi talem vsum, reuocando legem, illũ prohibentem: nonnunquam solum habet vim approbandi tale factum, vel ad summum excitandi, & inclinandi rationabiliter ad vsum eius. Et ideo attente est considerandus effectus respectu cuius dicitur consuetudo rationabilis, vel irrationabilis, vt talis iudicetur. Nam plures conditiones potest requirere ad vnum finem, seu effectum, quam ad alium. Plus enim requiritur, vt consuetudo introducat legem v. g. quam vt sit honesta, & ideo vt sit rationabilis in ordine ad illum finem, vltra honestatem oportet considerare, an habeat alias conditiones legis iustæ, vt quod sit obligatio eius tolerabilis, & communi bono vtilis. Si vero consuetudo spectetur in ordine ad reuocationem legis humanæ, vt sit rationabilis, non est necesse, vt non sit mala, saltem, quia prohibita, sed ex ea parte sufficiet, vt per se & seclusa lege prohibente mala non sit. Oportebit autem, vt habeat causam aliquam rationabilem, ob quam contra legem inducatur. Quia alias irrationabiliter induceretur contra legem: nam in vniuersum reuocatio legis iustæ, si absque legitima causa fiat, irrationabilis est, vt infra dicemus.

17. *Duo effectus practicus in hac materia.*

Quocirca considerando consuetudinem in ordine ad hos duos effectus, qui in hac materia sunt præcipui, obligandi ad similes actus, vel deobligandi ab illis, non obstante lege, optima regula mihi esse videtur, vt supposita honestate materiæ, saltem quoad non repugnantiam cum diuina, vel naturali lege, applicentur ad consuetudinem conditiones necessariæ ad legem iustam, vel ad iustam reuocationem legis. Nam si in consuetudine cum proportione inuentæ fuerint, cum eadem erit rationabilis: si autem defuerint, erit irrationabilis per comparationẽ ad talem effectum. Et hanc regulam inuenio traditam à Gemin. in cap. 1. de constitut. in 6. Anton. in cap. vlt. de consuet. quos imitatur Sylvest. verb. *consuetudo*. qu. 1. Soto lib. 1. de iust. q. 7. art. 2. Sanc. lib. 7. de matrim. disp. 4. num. 41. Dixi autem, *per comparationem*, &c. quia si consuetudo solum consideretur absolutè quoad vsum, seu voluntariam imitationem, sic rationabilis erit, si sit honesta. Et iuxta hanc regulam erit facile ferre iudicium de consuetudine in ordine ad quemcumque alium effectum eius, vt declarando ipsos effectus, in sequentibus magis explicabimus. Et in sequenti puncto alia subdiuisio consuetudinis irrationabilis declarabitur.

Optima regula dijudicandi consuetudinem rationabilem. Gemin. Anton. Sylvest. Soto. Sanc.

CAPVT VII.

Quæ consuetudo sit, vel non sit in iure reprobata.

1. EXplicanda sequitur alia diuisio consuetudinis in reprobatam in iure, vel permissam, quæ licet affinis sit præcedentibus, distincta est, vt videbimus. Titulus autem quæstionis intelligitur de iure positiuo humano: nam de iure naturali sufficiunt, quæ in superiori capite dicta sunt. Quia illa consuetudo, quæ prudenti arbitrio secundum rectam rationem naturalem iudicata fuerit irrationabilis, erit etiam reprobata in iure naturali, & quæ secundum rectam rationem non apparuerit irrationabilis, non erit reprobata in eodem iure. Ius autem diuinum de hoc nihil disponit, vt constat. Igitur de iure positiuo in primis videndum est, quæ consuetudo censenda sit reprobata in iure. Aliqui enim censent, omnem consuetudinem expresè, ac in specie abrogatam per legem, esse in iure reprobatam. Alij addunt, hoc non sufficere, sed necessarium esse, vt consuetudo per legem prohibeatur. Alij verò existimant, etiam hoc non sufficere, sed oportere, vt consuetudo per legem declaretur irrationabilis, vel prohibeatur specialiter sub hoc titulo, seu propter hanc causam, quod irrationabilis sit. Et hæc vltima sententia vera est, & magis recepta, eamque tenent apertè Nauar. loco supra citato.

Consuetudo per legem declarari debet, vel prohiberi sub tali titulo, quod insinuabilis sit. Nauar.

Couar. citato, & Couarr. & alij statim citandi: illam autem exponere, & probare necesse est.

2. 1. Conclus. Dico ergo, legem humanam interdum abrogare consuetudinem, interdum etiam prohibere, aliquando vero reprobare, & hæc tria esse diuersa. Hoc non inuenio ita expresse declaratum in auctoribus, imò reperio sæpe confundere terminos: re tamen vera illa tria distincta sunt, & ita ex communi doctrina colligitur: imò posset addi quartum membrum, scilicet, *resistere simpliciter consuetudini*, sed hoc licet aliquo modo sit diuersum, cum tertio coincidere videtur. Probo igitur singula. Et primo de abrogatione, seu reuocatione dico, solum auferre præexistentem consuetudinem. Nam verbum derogandi, aut reuocandi, vel (quod perinde est) clausula reuocatoria absolutè apposita in proprietate sermonis solum cadit in præteritum factum: ergo lex abrogans consuetudinem solum cadit in consuetudinem præexistentem. Sicut lex reuocans legem cõtrariam in præexistentem legem cadit: nam si nulla præexisteret, non esset necessaria, imò vana esset reuocatio, nec fieri posset, nisi ex deceptione, vel sub conditione, si talis lex sit, & ita etiam semper refertur ad præexistentem legem: idem ergo de lege reuocante consuetudinem. Vnde fit, vt quando in lege tantũ additur clausula, *Non obstante quacunque consuetudine*, vt in Clement. *statutum*, de elect. & similibus, per illam solum abrogetur præexistens consuetudo, non tamen prohibeatur consuetudo in futurum, quia clausula illa non respicit futurum tempus, sed tantum præteritum. Quia consuetudo, quæ in futuro tempore esse potest, & nondum est, non potest resistere legi, quæ nunc fit: illa autem clausula solum tollit consuetudinem, quæ tali legi resistere posset: cadit ergo in præexistentem, & non extenditur ad futuram. Et idem est de quibuscumque verbis reuocantibus consuetudinem, nisi in eis aliquid addatur. Et ratio iuuat, quia talis effectꝰ odiosus est, & ideo verba extendi nõ debent vltra vim, & rigorem suum. Confirmat hoc etiam vsus: nam quando legislator amplius vult efficere, id declarat, vt statim dicemus.

Axioma illud non obstante quacunque consuetudine, quo modo intelligendum.

3. *Pura consuetudinis abrogatio non est illius reprobatio.* Et ob easdem fere rationes pura consuetudinis abrogatio non est illius reprobatio, quia potest abrogari consuetudo, non quia irrationabilis, sed solum quia ita placet legislatori, quia iudicat, ita nunc magis expedire. Potest autem consuetudo aliqua nunc minus expedire etiamsi de se non sit mala, nec irrationabilis, quod videtur per se notum, suppositis declaratione consuetudinis malæ, & irrationabilis in superioribus data. Ergo quando lex reuocat consuetudinem purè, & sine alia declaratione, non præsumitur illam damnare vt irrationabilẽ. Sicut quando lex posterior reuocat priorem, non ideo præsumitur illam reprobare vt malam, vel irrationabilem. Et generatim loquendo secundum ius, quod non probatur esse prauum, nec vt tale reprobatur, non præsumitur malum, sed potius bonum, etiamsi aliud ibi præferatur, quia potest esse melius, vel hic, & nunc magis expediens reputari. Denique sumitur hoc satis clare ex c. 1. de constit. in 6. dicitur enim ibi, *legem non abrogare consuetudinem rationabilem, nisi expresse caueatur in ipsa*: ergo supponit interdum legem reuocare consuetudinem rationabilem; ergo ex sola reuocatione non colligitur, consuetudinem esse irrationabilem, aut reprobatã. Et hæc doctrina quoad vtramq; partem communis est, ex Glossa in Clemen. *statutum*, verb. *consuetudine*, de elect. & ibi Imol. & Domin. in c. *licet*, de constit in 6. Angel. verb *consuetudo*, n. 9. Syluest. q. 6. nu. 10. licet prius videatur repugnare, de quo statim dicam, & idem tenent Anchar. Abb. cum aliis in cap. vltim. de constit. Felin. in cap. 2. de probat. n. 11. vbi refert Bart. Bald. & alios. Idem tenet Nauarr. supra, & Couar. lib. 3. variar. c. 13. nu. 4. concl. 4. licet in secunda aliter loquatur, cum Anton. de quo iam dicam.

Glossa. Imol. Dominic. Angel. Syluest. Anchar. Abb. Felin. Bart. Bald. Nauar. Couar. Anton.

Contra priorem enim partem videtur sentire Anton. 1. p. tit. 16. §. 6. citans Archid. & Ioan. Andr. in cap. 1. de constit. in 6. Dicit enim, licet lex non improbet consuetudinem contrariam, si absolute & simpliciter illam tollat, intelligi de consuetudine inducta, & inducenda. Et idem videntur dicere Angel. supra, & Sylueſt. num. 9. quando lex addit clausulam derogatoriam consuetudinis, & in eam sententiam citant Bart. & Anton. sumpseruntque ex Panormit. in cap. 2. de probat. num. 8. & Felin. num. 11. Et videntur intelligere, etiamsi lex expresse nõ prohibeat pro tempore futuro. Nam eo tendit ratio eorum, scilicet, quia lex semper loquitur; ergo si semel expresse derogat consuetudini, semper derogat, & illi resistit. Et posset pro eadem sententia referri Couarr. supra in secunda conclusione. Veruntamen ille vtitur verbo, *reprobandi*, de quo alia est ratio, vt statim dicam. Alij vero auctores, ne sibi sint cõtrarij, non loquuntur de lege tantum reuocante consuetudinem, sed de resistente simpliciter consuetudini, de qua etiam alia est ratio, vt statim explicabo, indicando verba, quibus fiat à lege talis resistentia, & quem effectum habeat. Et ita ratio adducta ad summum potest habere aliquam vim in lege simpliciter resistente consuetudini, contra doctrinam autem datam non vrget. Nam lex disponens circa actum præteritum tantum, semper quidẽ loquitur contra illum, nunquam tamen loqui potest contra futurum, quod non erat factum, quando lex illa fuit condita.

4. *Antonin. Archid. Ioan. Andr. Angel. Sylueſt. Bart. Panorm. Felin. Couarr.*

Secundò de prohibitione dicendum est, legem prohibentem sibi contrariam consuetudinem, non tantum præteritam consuetudinem, sed etiam futuram tollere, seu potius impedire, aut præuenire, ne introducatur, non tamen propterea reprobare talem consuetudinem. Prior pars supponit interdum legem prohibere futuram consuetudinem, quod est commune, & in exemplum adduci solet, l. 3. §. *duus*, ff. de sepul. viol. quæ de statuto municipali loquitur, per æquiparationem tamen adducitur. Et ita Tiraquel. in Præfat. ad retract. n. 17. in fine, ex illa colligit, *Cum lex damnat* (id est, prohibet) *consuetudinem futuram, id nuncupatim exprimere*. Priorem ergo partem intendunt auctores proxime allegati, Anton. Angel. Sylueſt. Et eandẽ expressius posuit Nauar. & Soto lib. 1. de iustit. quæst. 7. art. 2. Et ratio est clara, quia prohibitio respicit futura: nam præterita prohiberi non possunt, imò neque præsentia, vt iam facta sunt, sed in futurum durare possunt, quia vt sic solum sunt libera, vt prohiberi possunt: ergo si lex prohibet consuetudinem, resistit non tantum iam inductæ, sed etiam inducendæ, & quantum est ex se, impedit, ne introducatur. Intelligitur autem prohibere consuetudinem. Primò si expresse vetet, ne contra talem legem consuetudo aliqua introduci permittatur, vel quando iubet, ne inducatur. vt Nauarr. ait. Deinde, idem est probabile, quando absolute prohibet omnem consuetudinem contrariam, etiam de futuro tempore, vel de introductione illius expressam mentionẽ non faciat, vt si dicat, *Nolumus contra hanc legem aliquam consuetudinem valere*, vel quid simile, videtur comprehẽdere tam introductam, quam oẽm, quæ introduci posset, & omnibus resistere, quia verba sunt valde absoluta, & vniuersalia, & indifferentia ad præterita, & futura, & ideo non est cur restringantur. Et similia verba videntur intelligere auctores, per clausulam derogatoriam simpliciter consuetudinis contrariæ. Et in eodem sensu dicit Antonin. per talem legem tolli simpliciter cõsuetudinem, & colligi potest hic sensus ex exemplo, quod adducit ex l. *eos*, C. de censib. vbi in §. *super*, sic dicitur, *Nec liceat iudici memoratam augere taxationem occasione consuetudinis in regione obtinentis*. Quæ verba non videntur tantum reuocatoria præexistentis cõsuetudinis, sed simpliciter resistentia cõsuetudini, etiam futuræ, quia nõ tantum reuocationẽ, sed etiam prohibitio-

5. *Leges prohibentes sibi contrariã consuetudinem tã præteritã, quã futuram complecti.* *Tiraquel.* *Anton. Angel. Sylueſt. Nauar. Soto.* *Anton.*

nem continent. Vt patet ex illis verbis, *nec licet iudici*: nam verbum, *non liceat*, prohibitiuum est, vnde non dirigitur ad solos iudices tunc existentes, sed ad omnes futuros, & consequenter etiam loquitur de consuetudine futura tempore cuiuscumque iudicis. Et quoad hoc recte applicatur ratio supra facta, q lex semper loquitur. At vero Bart. ibi solum ex illa lege colligit legem reuocare præteritam consuetudinem. Sed nihilominus quoad illam legem attinet, maior videtur esse vis illorum verborum, ex sententia tamen Bartoli colligo, verba non esse facile extendenda ad futuras consuetudines, sed solum quando proprietas verborum id postulauerit.

Bart.

6. *Lex prohibens futurã consuetudinem non ideo eam reprobat Nauar. Bart.*

Posteriorem partem, scilicet, legem etiam prohibentem simpliciter futuram consuetudinem, non ideo reprobare illam, docuit expressius, quam cæteri Doctores. Nauarr in loco citato. Ait enim consuetudinem non esse irrationabilem eo, quod ius ei resistat, tollendo illam, & iubendo, ne inducatur, nisi etiam declaret, eam esse irrationabilem, vel esse corruptelam. Potestque sumi ex Bart. in dicta repetit. *l. de quibus*, post oppositi. 10. num 5. distinguit enim inter reprobationem consuetudinis, & prohibitionem eius, etiam expressam, & in futurum. Et potest probari fere rationibus factis in priori membro de lege reuocante. Præsertim illa, quod sicut lex potest reuocare præexistentem consuetudinem, non quia irrationabilis sit, sed propter alias causas, ita etiam potest prohibere, ne in futurum inducat, non quia sit irrationabilis, sed quia propter alias causas ita legislatori videtur expedire, vel quia præsumit, rationes, quæ ad reuocationem mouent, perseueraturas semper, & ideo eisdem mouetur ad prohibitionem, vt magis moueat, & cogat ad legis obseruationem: ergo ex sola prohibitione in futurum potest colligi, nec præsumi, quod lex sit irrationabilis, vel quod vt talis reprobetur. Quem autem effectum habeat hæc prohibitio consuetudinis, quæ introduci potest, in sequentibus videbimus.

7. *Tunc consuetudo reprobatur cũ per expressa verba irrationabilis declaratur.*

Venio igitur ad tertium membrum de consuetudine iure reprobata: concluditur enim ex dictis, tunc esse consuetudinem reprobatam in iure, quando nõ solum reuocatur, aut prohibetur, sed etiam per expressa verba irrationabilis declaratur. Quod variis modis fit in iure, vt in c. vnic. de Cleric. non resident. in 6. per illa verba, *Consuetudinem illam penitus improbamus*. in cap. 2. de probat. *Talem consuetudinem reprobamus*, cap. *cum inter*, de consuetud. quædam consuetudo irritatur eo, quod *ex illa disrumperetur neruus Ecclesiasticæ disciplinæ*, & cap. *ad nostram*, eod. tollitur consuetudo, *eo, quod minus rationabilis habetur*. & cap. *cum venerabilis*, eod. *Cum hac non tam consuetudo, quam corruptela merito sit censenda*, cap. *ex frequentibus*, de iustit. *Consuetudinem prauam*, & infra declaratur, *contra decentiam*, *contra honestatem*, *& contra canonica instituta*, & perinde valere censeo, quando consuetudo appellatur *abusus*, & ideo non obligare declaratur, vt in c. penult. de consuet. Quando ergo aliquo simili modo reprobatur consuetudo, tunc lex non solum habet vim prohibentis, sed etiam declarantis, talem consuetudinem esse iniquam, vt sensit Couarr. supra in dicto cap. 2. & ideo illam specialiter reuocare dicitur. Et ob eandem causam necessaria sunt eiusmodi verba, quia sine illis lex non declaret, qualis fuerit, vel sit consuetudo, sed solum illam vetat.

Couar

8. *Panorm. Tiraquel.*

Et hinc est, vt licet lex detractet consuetudinem præteritam, si pro ratione addat, quod sit corruptela, vel irrationabilis, eo ipso etiam in futurum illam prohibeat, & reprobet, stantibus eisdem circunstantiis. vt dixit Panormit. in cap. 2. de probat. num. 7. & 8. & Tiraquel. referens plures in præfat. ad retract. n. 18. & 19. & ratio est, quia consuetudo irrationabilis omni iure, & pro omni tempore est prohibita, iuxta cap. vlt. de consuetud. cum similibus. Atque ita sensit etiam Nauarr. & ita intelligitur Glossa in cap. vlt. de consuetud. verbo, *rationabilis*. dicens, *illam esse consuetudinem rationabilem, quam non improbant iura*: nam verbum *improbandi* in sua proprietate sumendum est, & in eodem sensu accipiendum est, quo in fine dicit, illam esse rationabilem, *quæ non obuiat canonicis institutis*, à quibus scilicet, reprobatur, vt Nauarr. exposuit. Vnde statim subdit eam Glossa, illam esse irrationabilem consuetudinem, *quæ à iure improbatur*, & ex omnibus iuribus, quæ allegat, constat, vti verbo improbandi in omni proprietate. Ac denique ita intelligendi sunt auctores, quando dicunt, consuetudinem iure reprobatam amplius valere non posse, & licet interdum vtantur nomine derogationis, possunt piè ita interpretari: quomodo aũt hoc limitandum sit, & quæ differentia in hoc sit inter consuetudinem prohibitam, & reprobatam, dicam infra cap. 16.

Nauar. Glossa.

9. *Dupliciter consuetudo reprobata fieri potest.*

Superest vero circa hanc consuetudinis reprobationem aduertere, dupliciter intelligi posse per ius fieri, vno modo per modum puræ declarationis, alio per modum etiam dispositionis. Prior modus solum contingit, quando consuetudo vel est clare turpis, vtpote contra ius naturale, aut diuinum, vel quando euidenter est inutilis, & communi bono inimica, & nociua. Posterior autem modus videtur intercedere, quando ex solis principiis naturalibus, vel diuinis non statim apparet consuetudo irrationabilis, & nihilominus propter maiorem decentiam, vel religionem, vel disciplinæ seueritatem disponit lex, vt talis consuetudo pro irrationabili habeatur: nam sine dubio potest hoc efficere lex humana, & præsertim canonica, cum ad honestatem morum possit esse maxime conueniens. Et videntur hi diuersi modi insinuari in iure. Nam interdum reprobatur consuetudo per verbum, *declaramus*, vt in cap. *ex parte*, de consuetud. aliquando vero per verbum irritandi, vt in cap. *cum inter*, eod. vbi dicitur, *Talem consuetudinem duximus irritandam*. Quæ verba in rigore indicant, talem consuetudinem antea, & de se non fuisse nullam, ac proinde nec per se esse irrationabilem, sed per illud ius irritatam fuisse. Quod bene ponderauit Molin. Molin. tract. 2. de iust. disput. 79. Existimo tamen, per illam irritationem similem consuetudinem mansisse in perpetuum ipso iure reprobatam, quia illa irritatio non fuit tantum facti particularis, & transitoria (vt sic dicam) sed fuit iuris constitutiua, & ideo vniuersalis, ac perpetua, & ideo semper loquitur, semperque resistit tali consuetudini tanquam irrationabili. Et declaratur amplius, quia illa irritatio non fuit pœna, neque enim lata est propter culpam, sed quia, *Si talis consuetudo teneret, disrumperetur neruus Ecclesiasticæ disciplinæ*: ergo est ita lata, vt obuians per se tali consuetudini, ne introduci valeat, & nunquam disrumpere possit neruum Ecclesiasticæ disciplinæ. Quia vero qualitas, & modus disciplinæ non est ex sola rei natura, sed ex iuris dispositione, ideo dicimus, illam reprobationem talis consuetudinis non esse pure declaratiuam, sed ex dispositione iuris pendere.

Molin.

10. *Glossa.*

Et in hoc sensu intelligenda videntur multa iura reprobantia aliquas consuetudines, aut præscriptiones, quæ ex sola rei natura non statim apparent irrationabiles: eodemque modo aliqua decreta reprobant consuetudines, quæ instituta canonica conuellunt, aut diminuunt contra rigorem, scilicet, ab eis intẽtum. Præterea sic etiam potest intelligi Glossa supra, dicens, illam consuetudinem esse irrationabilem, quæ à iure improbatur. Quod exclusiue videtur intellexisse Bald. cons. 401. volum. 5. dicens, vt consuetudo dicatur rationabilis, satis esse, quod non sit improbata. Quod tamen in rigore non videtur verum, quia potest esse aliqua consuetudo per se, & natura sua irrationabilis, licet in iure non improbetur. Vnde fortasse illi loquuntur solum in ordine ad forum externum: vel certe potest illa sentẽtia intelligi de im-

Bald.

de improbatione à iure, vel in particulari, vel saltem in principiis generalibus, vt quia dissoluit neruum disciplinæ, vel quia derogat Ecclesiasticæ libertati, vel quippiam simile. Denique notari potest differentia inter hoc duos modos reprobationis: nam ille, qui est pure declaratiuus, videtur immutabilior, vt-pote in sola ratione naturali, vel iure diuino fundatus: alter vero, qui est positiuus, cum sit ex humano iure potest mutationem recipere, vel per nouum ius, vel interdum per ipsarum rerum mutationem, vt sensit Panormit. dicto cap. 2. de probat. num. 8. & in cap. vlt. de consuet. num. 12. & infra in cap. 16. magis explicabitur.

Panorm.

CAPVT VIII.

De alia diuisione consuetudinis in præscriptam, & non præscriptam.

1. HÆc est vltima diuisio consuetudinis, quam in hoc capite explicare decreui, quia & ad loquendum in hac materia, & ad effectus consuetudinis explicandos necessaria est: quia vero præcipua difficultas versatur circa consuetudinem præscriptam, ideo de illa præcipue quærimus: nam illa explicata, facile erit, aliud membrum exponere. Quidam ergo Legistæ dixerunt, nullam esse consuetudinem præscriptam. Ita tenuerunt Cynus, & Petrus relati ab Abb. dicto cap. vlt. & Angel. in l. *si quis emptionis*, C. de præscript. 30. annor. Mouebantur, quia consuetudo non est ius dispositum, sed disponens: sic enim in cap 1. diximus, consuetudinem de qua tractamus, à præscriptione distingui, ac subinde consuetudinem hanc non esse præscriptionem: ergo fieri non potest, vt talis consuetudo præscripta sit. Probatur consequentia, quia vel cum dicitur consuetudo præscripta, intelligitur de consuetudine iuris, vel de consuetudine facti. Primum separari non potest à secundo, quia omne id quod præscribitur, aliquo vsu præscribitur: ergo si ius cõsuetudinis præscribitur, aliquo vsu præscribi debet, qui vsus non est, nisi ipsa consuetudo facti. Quod si de illa fit sermo, interrogo rursus, quo vsu præscribi possit, an vsu à se distincto, vel se ipsa: non primum, quia consuetudine nõn vtimur alio vsu, sed seipsa, quia ipsa est quidam vsus, & de vsu nõ datur alius vsus, alias procederetur in infinitum, nec etiam se ipsa, quia ipsa non est præscriptio, vt supponitur: nihil autem præscribi potest, nisi aliqua præscriptione. Et confirmatur, quia omnis præscriptio requirit bonam fidem: hæc autem in hac consuetudine non est necessaria, quia per actus peccaminosos interdum fit, vt diximus. Item præscriptio requirit aliquod tempus lege statutum, in hac vero consuetudine nulla est lex, quæ certum tempus ad illam requirat. Denique omnis præscriptio est contra aliquẽ inuitum, hęc autem minimè. Non ergo potest requiri in hac consuetudine, quod fit præscripta, & sic non subsistet diuisio.

Cynus. Petr. Abb. Angel.

2. Nihilominus dicendum est primò, aliquam esse consuetudinem disponentem, seu legalem, quæ præscripta esse potest. Hæc assertio est expressa in iure, cap. vltimo, de consuetud. ibi, & *legitime præscripta*, & insinuatur satis in c. *non est*, eodem, in 6. & in cap. *cum dilectus*, eodem, vbi Glossa vltima notat, & in cap. *cum Ecclesia*, de caus. possess. vbi etiam id aduertit Glossa, verb. *de consuetudine*, & aliis similibus, quæ ab auctoribus referuntur. In quibus tamen cauendum est, quod differenter allegant iura, quæ de propria præscriptione rerum, seu priuatorum iurium dicuntur, cum tamen nos non de præscriptione, sed de consuetudine legali tractemus, in qua vix inuenio ius requirens consuetudinem præscriptam præter dictum cap. vltim. Nam cap. *non est*, forte de præscriptione loquitur, quia agit de consuetudine Episcopi ad vtendum iurisdictione sine consilio Capituli: caput autem *cum dilectus*, non nominat præscriptam consuetudinem, sed solum dicit, *Si talis fuerit consuetudo, quæ iuri communi præiudicet*, caput autem, *cum Ecclesia*, optime de præscriptione propria iuris eligendi intelligitur, & de eodem loquitur caput, *Cumana*, de elect. & similia, quæ citantur. Veruntamen sufficit nobis vnum ius, vt à verbis illius recedendum non sit. Et ita in hoc conueniunt Canonistæ ibi, & Panormit. num. 7. & sequenti, Rochus late in sect. 3. à principio, & ibidem Antonin. & alij, Cardin. in cap. *frustra*, distinct. 8. & expresse Bart. contra Petrum quem allegat in l. *de quibus*, & in repet. qu. 2. num. 15. & ibidem Bald. Iason, & alij, est que optima Glossa, quæ ita loquitur in l. *nemo*. 166. ff. de regul. iur. Et licet videatur quæstio de modo loquendi, ad illam explicandam, necesse est reddere rationem illius loquutionis, quam dicti Iuristæ fere reddunt per solam nominis interpretationem. Panormit. ait, consuetudinem esse præscriptam, nihil aliud significare, nisi esse obtentam per cursum temporis requisiti ad præscriptionem. Et similiter dixit Rochus idem esse dicere, consuetudinem debere esse præscriptam, quod dicere, postulare temporis diuturnitatem, & Bald. supra oppos. 7. dixit, esse præscriptam, id est, cursu temporis perfectam, roboratam, ac firmatam. Bartol. vero exponit, dici præscriptam, id est, consuetudine inductam ad modum seruitutis. Quod videtur diuersum, tamen vtrumque in bono sensu verum est.

Consuetudo præscripta approbatur.

Panorm. Roch. Anton. Card. Bart. Bald. Iason. Glossa. Panormit. Roch. Bart.

Ad hanc ergo assertionem, & rationem eius magis explicandum aduerto tam in præscriptione propria, quam in consuetudine dici posse præscriptam, & consuetudinem ipsam, & ius, quod per illam acquiritur. Sic enim in propria præscriptione dicitur domus, vel seruitus, vel actio præscripta, & consequenter cõsuetudo vtendi tali re, est ipsa præscriptio. non tamen est talis, nisi debito tempore cum aliis circunstantiis consummata sit: & ideo quando talis est, dicitur etiam præscripta, vt distinguatur à consuetudine inchoata, vel alio modo imperfecta. Sic ergo in præsenti consuetudo, vt est quid iuris, esse potest præscripta, quia per consuetudinem consummatam, id est, habentem conditiones iure requisitas, acquisita est. Et hoc est, quod docuit Bartol. qui id explicuit per analogiam ad præscriptionem seruitutis. Nam licet in seruitute, & in lege non scripta ius fit diuersum, nihilominus modus, quo vtrumque inducitur, seruat proportionem, & ideo etiam ius consuetudinis dici potest præscriptum. Vnde etiam fit, vt ipsa consuetudo facti, per quam ius legale inducitur, quatenus certam perfectionem, & consummationem requirit adminiculo iuris, dici etiam possit præscriptio: non enim posset ius ipsum dici præscriptum, nisi etiam via ad illud (vt sic dicam) dici posset præscriptio. Et hinc etiam talis consuetudo facti denominari potest præscripta, quia potest interdum esse inchoata tantum, vel imperfecta, & ideo vt significetur habere omnes conditiones requisitas, & præsertim temporis diuturnitatem, dicitur esse præscripta. Et hoc voluerunt Bald. & Panorm. supra, & Glossa in dicto cap. *nemo*, vocans consuetudinem roboratam.

3. *Tam cõsuetudo ipsa quam ius per illam ãcquisitum dici potest præscribi.*

Bald. Panormit. Glossa.

Vnde facile soluitur fundamentum contrariæ sententiæ: nam in primis procedit per æquiuocationem: supra enim quando distinximus consuetudinem à præscriptione, etiam aduertim⁹, interdũ hæc nomina late sumi, & vnum pro alio vsurpari: nam & præscriptio est cõsuetudo quędam certo modo perfecta, & omnis cõsuetudo simili proportione cõsummata solet vocari præscriptio, & eadẽ ratione consuetudo vocari potest præscripto, tam in iure, quam in facto, vt explicatum est. Quando ergo supra distinximus consuetudinẽ à præscriptione, de illis præsse sumptis loquuti sumus: nunc autem dicimus, cõsuetudinem etiam legalem posse esse, & vocari præscriptam, latiori modo illa voce vtendo. Et ad rationem factam respon-

4. *Soluitur fundamentum contrariæ sententiæ.*

Consuetudinem & præscriptionem latè, pro eodem vsurpari secus præsè.

respondemus, consuetudinem quoad ius denominari præscriptam à consuetudine, per quam acquiritur: cõsuetudinem autem facti denominari præscriptam à conditionibus, quibus affecta est, scil. quia est diuturna voluntaria, communi consensu, &c. & similibus. Et ita potest dici præscripta seipsa, quia totam illam perfectionem habet ex sua veluti intrinseca, & quasi formali perfectione. Quod totum perinde fere applicari potest ad quancunque propriam præscriptionem. Ad confirmationem autem dicimus, solum probare, hanc consuetudinem vocari præscriptam, ex diuersis cõditionibus, quam habeat propria præscriptio, & consequenter esse diuersæ rationis, non vero probant, non posse esse præscriptam generaliori appellatione.

5. Atque ex hac resolutione intelligitur hanc denominationem, & eius declarationem eo tendere, vt sciamus, esse aliquam consuetudinem, quæ certam temporis durationem cum aliis conditionibus requirit, vt vera consuetudo sit, & simpliciter talis in iure nominetur: & hoc est, quod maxime ad rem pertinet, quod circa conclusionem hanc superest explicandum. Et in primis dubitari potest, an consuetudo hæc legis interdum requirat certam temporis præscriptionem, seu præscriptionis cursum, ac durationem. In quo est aliquorum Theologorum sententia negans requiri definitum aliquod tempus ad consuetudinem legalem, seu iuris non scripti, sed prudenti tantum arbitrio putant esse hoc tempus definiendum. Ita tenet Soto lib. 1. de iustit. q. 7. art. 2. quem plures ex modernis expositoribus D. Thomæ sequuntur in 1. 2. q. 97. Ducuntur, quia hoc tempus non est ex natura rei definitum, vt per se constat, nec etiam iure canonico, vel ciuili saltem communi: ergo non potest alia ratio definiri, nisi prudentis arbitrio. Consequentia per se nota videtur, quia non potest alius modus excogitari. Minor autem probatur, quia omnia iura tam canonica, quam ciuilia, quæ certum tempus ad præscribendum designant, loquuntur de præscriptione priuata, seu iuris dispositi, vt dominiorum, seruitutum, & similium iurium: non ergo possunt extendi ad ius constituendum in tempore requisito ad consuetudinem legalem.

Soto. D. Thom.

6. Antecedens quoad ius canonicum probatur, quia omnia iura, quæ ad hoc citantur, clarè loquuntur de propria præscriptione, vt notaui, & videre licet in toto titulo de consuetudine, in quo solum vltimum loquitur de consuetudine præscripta, & illud non designat tempus. De iure autem ciuili id notius est, & expresè fatetur Abb. in dict. cap. vltim. & ideo aliqui Legistæ negarunt, consuetudinem præscribi, vt dixi. Denique qui oppositum dixerit, oportet, vt textum ostendat. Et ideo de iure communi loquutus sum, quia de iure speciali alicuius regni aliud esse poterit, de quo infra dicam. Consequentia vero probatur, quia propria præscriptio est longe diuersa à consuetudine, vnde dispositum in vna, non potest cum fundamento extendi ad aliam. Præsertim cum non sit eadem ratio: nam in præscriptione acquiritur ius contra alium, ipso inuito, qui priuatur re sua, vel iure suo, & ideo oportuit definiri certum tempus, intra quod possit, & debeat dominus, contra quem præscribitur, diligentiam adhibere ad rem recuperãdam, vel conseruandum ius suum, vt si negligat id facere, possit iuste suo iure priuari, & ideo pro qualitate rerum, & iuxta conditionem præsentiæ, vel absentiæ maius, vel minus tempus ad præscriptionem definiri solet. At vero in consuetudine non præscribitur contra inuitum, imò in tacito consensu fundatur, vt infra dicetur, & ideo non fuit necessarium certum tempus definiri quotiescunque habeatur sufficiens coniectura taciti consensus Principis, sufficiat continuatio consuetudinis, siue maiori, siue minori tempore duret.

Abbas

7. Dicendum nihilominus censeo, ad præscriptam consuetudinem, de qua iura loquuntur (saltem in dicto cap. vlt.) necessarium esse aliquod certum, ac definitum tempus, siue sit hoc, siue illud, quod postea videbimus. Hæc est communis sententia Doctorum vtriusque iuris. Canonistæ tradunt in dicto cap. vlt. de constitution. Ioann. Andr. Panormit. Antonin. Rochus. Item Glossa, & Doctores in cap. vltim. de constitution. in 6. & in cap. *frustra*, distinct. 8. & in cap. *consuetudinis*, dist. 11. & in cap. *consuetudo*, distinct. 12. Item Abb. & Felin. in cap. 1. de treug. & pac. Legistæ verò in dicta leg. *de quibus*, Bartol. 2. quæstion. princi. num. 14. Bald. & Iason. num. 41. & in §. *ex non scripto*, Instit. de iur. natur. gent. & ciuili, vbi omnes dicunt, esse communem. Sequitur Gregor. Lop. in l. 5. tit. 2. part. 1. Glossa 4. Burgos de Paz. in leg. 1. Taur. num. 205. Alex. cons. 66. volum. 2. Idem tenet Diuus Antonin. 1. p. titulo 16. cap. vnic. §. 4. Angel. in verb. *consuetudo*, num. 8. Syluest. q. 2. Cordu. lib. 1. q. 12. ad 4. Nauarr. cons. 2. de consuetu. Molin. tract. 2. de iustit. disp. 77. Quapropter non videtur tutum in re mora- li discedere à receptissima sententia, præsertim cum hæc materia ex iure positiuo pendeat, in quo maior fides adhibenda est, peritis in illo, quam aliis, & quia non potest ratio efficax in contrarium adduci, vt ostendemus.

Ad præscriptam consuetudinem requiritur quoddam tempus definitum. Ioann. Andr. Panorm. Antonin. Rochus. Glossa, Abb. Felin. Bart. Bald. Iason Greg. Lop. Burgos de Paz. Alexand. D. Ant. Angel Syluest. Cord. Nauar. Molin.

Probatur autem hæc sententia primo ex dicto ca. vlt. de consuet. vbi inter conditiones huius consuetudinis ponitur quod præscripta sit: non dicitur autem præscripta nisi in ordine ad aliquod certum, & legitimum tempus, pro quo durare debet, vt præscripta sit. Respondent aliqui, non dici præscriptam vniuoce, sicut dominia, vel alia similia iura, quæ præscribi dicuntur, sed analogice tantum & perimitationem quandam, quia sufficienter firmata est, licet non tempore lege definito, sed arbitrario. Sed hæc fuga voluntaria est, & contra omnes authores & illius iuris vim, & vtilitatem eneruat. Vnde licet sit verum, consuetudinem differre à præscriptione, nihilominus necesse est, vt consuetudo illa, quæ præscripta dicitur, cum præscriptione conueniat saltem in diuturnitate temporis, per quod firmari, seu præscribi dicitur, alias nihil certi ex illa denominatione haberemus. Vnde cum illud ius eodem tenore verborum requirat, consuetudinem præscriptam, sicut alia decreta postulant, vt ius eligendi, vel aliud simile legitimè præscribatur, necesse est, vt saltem quoad temporis determinationem vniuoce loquatur, alias non satis illam proprietatem explicasset, & ideo Panorm. & fere omnes exponunt, debere esse præscriptam, id est, obtentam per cursum temporis sufficientis ad præscriptionem, imò ipsum nomen præscriptionis fert secum certi temporis determinationem: nam quod arbitrarium est, non potest dici certum, vel præscriptum.

Refellitur.

8.

Secundò confirmatur hoc ex appellatione longæuæ consuetudinis, qua idem capitulum vtitur, quæ appellatio sumpta est ex iure ciuil. C. *quæ sit longa consuetudo*, & ibi in l. 2. & aliis locis vocatur *diuturna*, vt in §. *non scriptum*, Instit. de iur. natur. gent. &c. & in l. *diuturna*, ff. de legib. Tempus autem longum, seu longæuum non est in iure definitum, nec relinquitur arbitrio prudentis, sed requirit temp⁹ saltem decem annorum. Vnde absolute dictum *longum tempus*, distinguitur à tẽpore infra decẽnium, q̃ breue reputatur, & à tempore vltra vicennium, quod lõgissimum dicitur, complectiturque à decennio vsque ad vicennium. & ita iuxta varias materias, vel circunstantias solet in iure decennium, vel vicennium postulari. Quę omnia constant, tam ex rubrica C. de præscript. longi tempor. quam ex l. 1. & 2. & ex tit. sequent. ergo cum ius ad consuetudinem sufficienter roboratam, seu præscriptam longum tempus requirat, non indefinite loquitur, sed secundum ius, & ad minus postulat definitè decennium.

9. *Tempus longæuum quod requiritur ad consuetudinem præscriptam, non est definitum, nec relinquitur iudicio prudentis, sed requirit decem annorum.*

Vnde si aliquid esset arbitrio relinquendum, non esset 10.

esset de toto decennio accipiendum: nam hoc quasi per se requiritur ad consuetudinem absolutè dictam, vt sentit Gloss. 1. in cap. vltim. de consuetud. in 6. vbi ait in iure canonico consuetudinem præscriptam intelligi, quadraginta annorum, consuedinem autem absolutè dictam vtique introducentem ius, intelligi saltem decem annorum, quia sumitur saltem pro longæua consuetudine. Igitur si arbitrium esset admittendum, ad summum esset vltra decennium, id est, an illud expletum statim sufficiat, vel ad huc relinquendum sit arbitrio prudentis, an maius expectandum sit. Veruntamen hoc etiam admittendum non est, tum quia esset nimis restringere consuetudinem longæuam, & incertam illam reddere sine fundamento; tum maxime quia quocumque modo tempus ponatur in arbitrio, destruitur non solum veritas, sed etiam species, vel coloratè denominatio præscriptæ consuetudinis, vt prima etiam ratio facta sufficienter probat. Et non parum iuuat cap. *cum dilectus*, de consuetud. ibi, *Si talis fuerit consuetudo probata, quæ iuri communi præiudicet*, quę verba supponunt, talem consuetudinem non relinqui arbitrio (sic enim vix, aut nullo modo probari posset) sed habere certam in iure naturam, ac solemnitatem, ac subinde certum tempus, in quo præscribenda sit, vt ibi Gloss. aduertit.

11. Tertiò confirmatur eadem sententia, quia contraria supponit, diuturnitatem temporis non per se, sed per accidens requiri ad consuetudinem, quæ in iure præscripta dicitur; consequens est falsum: ergo. Declaratur sequela ex fundamento contrariæ sententiæ. Putant enim, consuetudinem ad effectus, qui illi tribuuntur, solum requiri vt signum taciti consensus Principis, & inde inferunt, non postulare certum tempus, sed quod arbitrio boni viri fuerit ad indicandum consensum Principis necessarium. Hinc ergo, in foro ex illa opinione tempus requiri per accidens, quia contingit signum consensus maiori, vel minori tempore consummari: nam per se non postulatur tanquam conditio necessaria: est ergo clara sequela in dicta sententia. Falsitas autem eius probatur. Tum discursu facto, quia sic omnis vmbra descriptionis tolletur à tali consuetudine: nam præscriptio per se postulat temporis cursum, & determinationem, iuxta modum loquendi omnium iurium. Tum maximè, qa consuetudo sæpe consummatur, & præscribitur, etiamsi iudicio prudentis non sufficiat ad iudicandum consensum Principis, secluso iure humano, ac subinde talis cõsuetudo non ideo præscripta est, quia durauit tempore sufficiente ad indicandum consensum Principis iudicio prudentis, sed potius, quia præscripta est, ideo indicat tacitum consensum Principis: ergo illa præscriptio non potest cõ istere in determinatione tẽporis per iudiciũ prudentis: ergo in certa aliqua continuatione iure definita. Consequentiæ per se patent. Antecedens autem constabit ex dicendis cap. 16. de consuetudine sufficiente ad reuocandum ius.

12. *Ad fundamenta opposita respondetur.* Ad fundamentum ergo contrariæ sententiæ nego minorem, asseroque hoc tempus esse definitum per ius positiuum, vel canonicum, vel ciuile ab vnoquoque in suo ordine. Duobus autem modis potest intelligi factam esse hanc determinationem, vno explicite, & in particulari, pro vt nos nunc illã tractamus, & in capit. 15. & 16. magis in particulari explicabitur. Et hoc modo fatemur, non esse factam in iure determinationem pro hac speciali materia legum, seu cõsuetudinem legalium, quia non est hic modus necessarius, sed alius potest esse sufficiens. Alio ergo modo definitur hoc tempus implicite, & quasi in generalibus principiis sufficienter applicatis ad hanc materiam, per proprias loquutiones eiusdem iuris, & hoc modo dicimus secundum ius esse aliquod certum tempus necessarium ad hanc consuetudinem præscriptam. Nam ius ipsum in communi, distinguit consuetudinem in immemoralem, longissimi temporis, longi temporis, & communem, seu breuioris temporis: & vnicuique suum modum durationis, certi temporis cursum præfigit, vt notauimus cum Panormitano & aliis. Hæc autem iuris decisio communis est, & conuenit consuetudini facti, quæ inducere potest ius, siue legis, siue dominij, vel alterius moralis facultatis, vt videre licet per Bald. cons. 34. libro 5. numero 2. Corne. cons. 188. numero 10. libro 4. In particulari autem de consuetudine, quæ inducit, vel aufert ius legale, determinant iura debere esse longæuam vel diuturnam, aut etiam præscriptam, vt etiam ostendimus. Sic ergo satis declarant, certum aliquod tempus esse ad talem consuetudinem necessarium. Et ita hæc declaratio iuris non est per extensionem à præscriptione propria ad consuetudinem legalem, sed est ex generali determinatione temporis in ipsa consuetudine, sub hoc, vel illo nomine requisiti. Eo vel maxime quod differentia illa inter consuetudinem, & præscriptionem, quæ in argumento contrariæ sententiæ proponebatur, non sufficit. Quia licet in consuetudine legali non sit necessarium tempus definitum ex illo capite, quod sit contra aliquem inuitum, seu non volentem, vt in præscriptione, alio non minus vrgente potest esse necessarium, vt habeamus certum, & legitimum signum consensus Principis, & res tam grauis, communis, & publica non relinquatur incerto arbitrio viri prudentis, cum ius etiam non scriptum debeat esse certum, & constans, quoad fieri possit. Vel etiam potest illa determinatio temporis esse necessaria; quia supplere debet aliquando consensum Principis, vt iure ipso intelligatur præstitus, etiamsi constet in re ipsa non esse personaliter datam, vt infra videbimus.

Bald.

13. *Ad præscriptam consuetudinem requisitum saltem decennium.* Iam vero supereſt inquirendum, quantum sit hoc tempus, quod ad præscriptam consuetudinem requiritur. Sed hoc non potest conuenienter in generali definiri; nam pro diuersis effectibus consuetudinis, & variis circumstantiis eius, potest breuius, vel longius requiri. Et ideo nunc solum generatim dico, ad minus requiri tempus decem annorum ex illo principio, quòd requiritur lõgum tempus, quod in iure decennium saltem requirit. Et ita hoc expresse determinauit, loquendo de consuetudine legali, lex Hispaniæ 5. titul. 2. partit. 1. vbi disiunctiue dicit, *decem, vel viginti annorum*: cur autem illam disiunctionem posuerit, dicam in capite decimoquinto. Dixi verò *ad minus* requiri hoc tempus, quia in aliquibus casibus maius postulatur, qui autem illi casus sint, in cap. 15. & 16. explicabo. Et hæc resolutio sic explicata communis est omnium authorum, quos allegaui, & non habet nouam difficultatem, præter eam, quam tractabo in capit. 16. quia est propria illius.

14. *Requiritur temporis cõtinuatio, vt consuetudo legitimè præscripta dicatur.* Vlterius vero inquiri potest, an oporteat hoc tempus esse continuum. Breuiter tamen respondeo, necessariam esse temporis continuationem, vt consuetudo dicatur esse legitimè præscripta, vt loquitur dictum caput vltimum. Vbi ita sentiunt omnes, & põderãt particulam *legitimè*, quia significat, debere esse consuetudinem continuatam eo modo, quoad præscriptionem leges requirunt temporis continuationem; constat autem præscriptionem requirere tempus non interruptum; idem ergo est de hac consuetudine. Et ita docuit Freder. de Senis, cons. 91 nu. 5. vbi hac ratione in definitione cõsuetudinis posuit, vt sit solito tempore longo sine interruptione. Idem tenet Anton. de Butr. in dicto cap. vltim. in repetit. Iason dicta l. *de quibus*, Sylvest. suprà quæstion. 5. cum Panormitan. dicto cap. vltim. num. 19. Potest etiam confirmari, quia cum tempus in iure ad aliquid requiritur, in dubio, seu regulariter intelligitur de tẽpore continuo, vt dixit Lapus allegat. 47. Et recipit Sylvest. verb. *relig.* 5. qu. 5. qui allegat Glossam super rubr.

Freder de Senis. Anton. de Butr. Iason. Sylvest. Panorm.

Determinatio duplicitèr fieri potest.

rubri. ff. de variis, alias diuersis, & tem. præscript. sequitur etiam Nauar. conf. 87. de regular. num. 1. & allegat textum in l. 1. ff. cod. tit. Sed fere nihil probant, & licet Glossa penultim. in illa l. 1. aliquid indicet, loquitur in præscriptione.

Nauarr.

Glossa.

15. Sed quæres, quomodo, aut quando intelligatur consuetudo interrumpi? Nam in consuetudine non est possessio necessaria, nec alius titulus præter bonitatem consuetudinis; non potest ergo ex his capitibus interrumpi, sicut præscriptio. Nec etiam ex defectu bonæ fidei, cum etiam illa necessaria non sit. Respondeo, aliquo modo esse necessariam bonam fidem, vt consuetudo legem inducat, vt infra dicam. Tunc ergo vbicumque fuerit bona fides necessaria, interrumpetur per defectum eius, sicut in propria præscriptione contingit: nam est eadem ratio, & cõstabit magis ex dicendis cap. 15. At vero vbi nec bona fides necessaria fuerit, solum poterit interrumpi per contrarios actus. Et Panormit. censet sufficere vnum actum contrarium, quia per illum satis indicat populus nolle consuetudinem introducere. Vt si consuetudo procedat cõtra ius, interrumpetur per actus obseruandi legem: nam illi obuiant tali consuetudini, & retractant priorem voluntatem, vel inducendi nouum ius, vel reuocandi antiquum. Et præterea faciunt, vt ex vi talis vsus misti ex contrariis actibus non possit certa voluntas Principis tacita colligi, ex qua multum pendet vis consuetudinis, vt videbimus. Vt autem actus sit sufficiens ad interrumpendam consuetudinem, necessarium erit, vt vel sit à tota communitate, à qua est consuetudo: nam actus paucorum priuatorum non obuiant communi consensui, ideo non obuiant communi cõsensui, & consequenter non possunt consuetudinem communem interrumpere, vel certè sufficiet, quod authoritate publica habentis potestatem aliquid fiat consuetudini contrarium, vt si aliquis publice puniatur propter talem obseruantiam, vel aliquid simile faciat quo ostendatur, non esse illam voluntatem Principis.

Panorm.

Qui actus sufficit ad interrumpendam consuetudinem.

16. Secundo principaliter dicendum est, non omnem consuetudinem esse præscriptam, ac subinde recte diuidi posse consuetudinem in præscriptam, & non præscriptam. Hanc assertionem omnes docere videntur, sed pauci explicant sensum, quem nos intendimus. Possumus enim loqui de consuetudine solius facti, vel de consuetudine solius iuris. Priori modo per se est euidens assertio, eamque satis indicat dictum caput vltimum, dum ait, *N si fuerit legitimè præscripta*; clare enim supponit, posse esse aliquam consuetudinem non legitimè præscriptam. Item eo ipso, quod consuetudo præscripta certum tempus requirit, ante completum illud præscripta non erit, & tamen aliqualis consuetudo erit. In hoc autem sensu non oportet, vt consuetudo illa non præscripta ius inducat, sed in mera frequentia aliquorum actuum consistet. Posteriori autem modo sensus assertionis est, non solum consuetudinem præscriptam, sed etiam nõ præscriptam aliquando inducere ius, & hunc sensum nos intendimus, quem videtur intendere Panormitanus in dicto capite vltimo, dum ait, consuetudinem præscriptam solum requiri iure Canonico, quando est contra ius, non vero quando est præter ius significans, tunc posse inducere ius, etiamsi non sit præscripta. Quod difficile visum est Rocho ibi sect. 3. à numer. 5. vnde ille videtur non admittere consuetudinem non præscriptam, nisi in consuetudine imperfecta, & inchoata, quæ nondum potuit ius inducere, vel in quibusdam moribus, seu consuetudinibus paucorum, quæ solent ad imitationem ferri tanquam exempla, & vocantur potius obseruantię quædam, vt ille latius dixerat in Præfat. num. 23. Ego vero in priori sensu assertionem intelligo: existimo enim dari consuetudinem iuris absq; præscriptione, & certi temporis determinatione, vt est illa, quæ fit cum scientia, & patientia Principis, illa enim inducit ius, non in modum præscriptionis, sed in vi personalis consensus taciti, quem sufficienter indicare potest consuetudo non præscripta, vt per se clarum videtur. Et in eo casu posset procedere opinio Soti supra impugnata, quatenus generaliter loquebatur, & cum hac etiam moderatione non videtur iudicium relinquendum arbitrio priuati viri prudentis, sed aliqua certior regula necessaria erit, quam explicabo commodius in cap. 15 & 16.

Panorm.

Roch.

Diuidi consuetudinem in præscriptam, & non præscriptam.

Dari potest consuetudo iuris absque præscriptione & certi temporis determinatione.

17. Quæri vero tandem potest, an hæc diuisio in vsu iuris sit analoga, ita vt nomine consuetudinis absolutè dictæ veniat consuetudo præscripta, alia vero non nisi quando sufficienter explicatur. Tetigit hoc Abb. in c. *Cumana*. 50. de elect. nor. 9. cum Ioan. Andr. & Anton. ibidem, & sentit consuetudinem absolutè dictam in iure, in dubio debere intelligi de consuetudine præscripta. Inclinat ibi Baldus, num. 20. sequitur Petrus de Vbaldis, tractat. de Canonica Epistol. & par. in part. vlt. cap. 5. num. 2. Rochus dicta sessio. 2. num. 5. citatque Bald. titul. de feud. cognitione, cap. 1. dicentem, consuetudinem non præscriptam non esse consuetudinem, sed voluntatem inducendi illam. Dicuntque hi authores, sententiam hanc maxime probari ex dicto cap. *Cumana*. nam in principio refertur conditio appolita sub his verbis, *Quod vox eorum, qui non deberent interesse, de iure, vel consuetudine non valeret*, & postea in resolutione dicitur, *Per hoc tamen non constitit, id eis de iure competere, vel de consuetudine iam præscripta*. Sed non video, quomodo inde inferatur, vocem consuetudinis absolutè prolatam, solam præscriptam significare. Imo potius videtur colligi, esse vocem communem, & indifferentem, & ideo in responsione additum esse, non fuisse præscriptam, quia ad dandum ius eligendi sine lege non quæcumque consuetudo sufficit, sed præscripta.

Quid significet communis consuetudo absoluta.

Abb.

Ioan. And.

Anton.

Bald.

Roch.

18. Et ideo censeo, si spectemus proprietatem vocis, communem, & indifferentem esse. Quod tenuit Ioann. in cap. *certificari*, de sepult. Vt Vbaldis supra refert. & Glossa in cap. vltim. de consuetud. in 6. verb. *consuetudo*, quæ alios refert. Potestque hoc probari, siue consuetudo spectetur vt est quid facti, siue vt est ius, non scriptum. Quia priori modo consuetudo de se non determinat certum tempus, nec longum, aut breue, & ideo per has varietates distinguitur, neque in iure inuenio fundamentum alterius significationis, etiamsi vox, *consuetudo*, absolutè ponatur. Posteriori etiam modo quoties ius non scriptum per consuetudinem non præscriptam induci potest, tam proprium ius est, & tota definitio consuetudinis tam propriè in illud conuenit, sicut consuetudini præscripta. Et ideo non video fundamentum illius regulæ generalis. Eo vel maxime quod omnia iura, quę à dictis auctoribus allegantur, loquuntur de præscriptione propria, & non de iure consuetudinario. Ideoque vbicumque fuerit sermo de consuetudine absolutè, maximè, spectandum censeo ad materiam, vel effectum, de quo tractatur. Nam si ille talis sit, vt per solam præscriptionem, seu per consuetudinem præscriptam inducatur, merito intelligitur, intentionem scribentis esse loqui de consuetudine præscripta: si autem materia hoc non postulat, non est cur vox restringatur, sed accipienda erit, vel indifferenter, vel in alia significatione rei, de qua agitur, vel alijs iuribus magis accommodata. Et hoc tandem in virtute dicunt citati auctores per limitationes, quas suæ regulæ adiungunt, & per iura, quibus illa confirmant.

CAPVT

CAPVT IX.

De causis consuetudinis, & præsertim quis illam introducere valeat.

1. EXplicuimus rationem, & essentiam consuetudinis, tum generatim, tum species eius indicando, quantum expedire visum est, superest, vt causas, & effectus eius explicemus. Et primò quoad causas, cum ferè omnes in explicandis definitione, & diuisionibus consuetudinis tactæ sint, sola efficiens amplius supereſt explicanda: nam in consuetudine non datur propria materia, & forma, ex quibus constet. Sed quatenus est quid iuris, materia, circa quam versatur est eadem, quæ materia legis humanæ: nam ius scriptum, & non scriptum non differunt in materia, circa quam versantur, sed in signo, quo constituuntur. Vnde etiam in iure cõsuetudinis non datur specialis forma sensibilis, & externa præter ipsa opera, quæ debent esse externa, & sensibilia & quatenus sũt signa consensus dici possunt verba non scripta, quib⁹ tale ius in memorijs hominum scribitur. Et ideo in hac forma nõ requiritur specialis promulgatio, quia consuetudo vsu ipso se publicè manifestat, & promulgat. Forma verò intrinseca huius legis est aliqua voluntas, quæ alia consideratione est causa efficiens obligationis per consuetudinem inductæ, de qua statim dicemus. Si autem consideremus consuetudinẽ, vt est quid facti, materia, ex quo constat, sunt actus ipsi, in quorum frequentia consistit, & quia consuetudo debet esse vtilis, & honesta, ideo illius quasi forma erit eiusdem honestas, & vtilitas in singulis actibus, & in eorum frequentia inuenta, vel certè ipsa cõtinuatio, vel frequentia sine interruptione, & sufficienti tempore, dici potest quasi forma consuetudinis. Et hæc omnia se tenent aliquo modo ex parte causæ sufficientis, & cum illa magis declarabuntur. Causa vero finalis eadem est cum proportione, quæ in lege scripta, sc. vtilitas publica, vel ratio consuetudinem honestans, quæ obiectiuè sumpta habet rationem finis, & ex parte coincidit cum effectibus cõsuetudinis cum quibus magis explicabitur. Solum ergo supereſt dicendum de efficiente causa.

Causa consuetudinis explicatur.

2. Possumus autem hîc duplicem causam efficientem distinguere, scilicet, proximam, & primariam inter causas humanas, de his enim tractamus. Proximam voco ipsos homines consuetudinem introducentes, illi enim inchoant vsum, & illum continuant operando, ac subinde efficiendo. Primariam verò appello superiorem potestatem, seu Principem, si fortè influxus eius necessarius est ad vim consuetudinis. Vnde prior causa vocatur proxima, præsertim quoad consuetudinem facti: nam illam per se primò & immediatè operatur. Princeps vero erit præcipua causa iuris consuetudinis, & dici poterit immediata immediatione virtutis, licèt nõn sit proxima immediatione suppositi, vt constat. In causa verò proxima tria occurrunt consideranda, sc. persona operans, exterior operatio, seu operandi frequentia, & interior voluntas, seu consensus. Quæ notauit Baldus in cap. vltimo, & addit quartum, scilicet, tempus, sed illud non est causa, sed ad summum conditio requisita, de qua dictum est in præcedenti capite, & in particulari dicetur in sequentibus. Igitur illa tria breuiter explicanda sunt.

Consuetudinis duplex causa efficiens.

Bald.

3. Circa primum est dubium, quis possit consuetudinem inducere. In quo in primis asserunt omnes, nõ sufficere priuatam personam, sed debere esse aliquã communitatem perfectam. Hoc satis constat ex dictis in cap. secundo circa secundam diuisionem, vbi etiam rationem reddimus, & declaratur optimè in l. *de quibus*, ff. de legib.

Communitas perfecta requiritur, vt consuetudo inducatur.

4. Potest verò obijci, quia interdum priuata perso-

na, vel communitas consuetudine acquirit priuilegium vt lib. sequent. dicetur: priuilegium autem est ius quoddam, & priuata lex. Item per cõsuetudinem priuatam potest quis excusari ab obligatione legis; ergo talis consuetudo legalis est. Antecedens patet; quia iure communi tenetur Episcopus in correptione subditorum procedere de consilio Cap. & tamen per consuetudinem excusatur, c. *non est*, de consuet. in 6. Idemq; sumitur ex c. 1. de præscript. in 6. ibi, *Cum ius commune contra ipsum faciat.* Et ratione probari potest, quia potest tantum ex parte tolli, quæ dicitur legis derogatio, l. *derogatur*. ff. de verbor. signif. ergo per consuetudinem vnius personæ poterit illi derogari, saltem quoad talem personam.

5. Ad priorem partem respondeo in primis, hîc non esse sermonem de priuilegio, quod est lex priuata, sed de iure non scripto, quod habeat propriam rationem legis. Deinde dico, priuilegium magis acquiri per propriam præscriptionem, quàm per consuetudinem propriam de qua nunc tractamus, vt dicemus lib. sequenti. Cõstat autem præscriptionem à priuata persona, & per priuatum vsum, seu consuetudinem introduci. Vnde ad posteriorem partem respondem⁹, dupliciter posse priuatam cõsuetudinem excusari ab obligatione legis communis. Vno modo præscribendo per illam aliquod ius, quo acquisito potest mutari materia communis iuris, & consequenter cessare potest obligatio cõmunis iuris, & hoc modo potest consuetudo priuata excusare, vel potius tollere obligationem iuris communis ab aliqua persona, quia illa nõ est derogatio iuris communis, sed oblatio materiæ. Quod etiam in iure naturali contingit per rerum mutationem, vt sæpe dictum est, & in ipsa præscriptione notum est. Et hoc modo procedunt iura suprà citata, vt ex illis constat. Alio modo potest intelligi, priuatam consuetudinem derogare legi communi per se, & directè subtrahendo ab obligatione eius, & hoc dicimus esse impossibile, quia consuetudo priuata frangendi legem etiam ponatur, nunq̃ excusat culpam, sed potius de se auget illam. Et hoc modo dicunt iura, contra obedientiam nõ præscribi, c. *cum non liceat*, de præscript. vbi Glossa, & alij cõmuniter id notant, quia nec potest eximi aliquis ab obediẽtia propter inobedientiam, nec per suum abusum potest derogare potestati superioris, aut illam aliquo modo minuere. Et sic ẽt dicunt Doctores, subditum non posse præcepto, vel intentioni superioris derogare, quia hoc intrinsecè includit obedientiæ vitium. De quo videri potest Archid. in c. *cum acceſſerint*, de constit. n. 30. verb. *quartò limita*. Sic ergo non potest subditus priuatus sua praua consuetudine se eximere à lege. Vnde licèt lex possit ex parte derogari ab habente potestatem, non tamen à priuato subdito, q illam potestatẽ non habet, nec p̃sumitur superior cũ illo quasi dispensare propter abusum eius, quia esset irrationabilis voluntas contra neruum disciplinæ, imò contra vim, & efficaciam omnium legum.

Priuata consuetudo duplicitur excusat à lege cõmuni.

Gloſſa.

Archid. Felin.

6. Secundò dicendum est, consuetudinem iuris non à quacunq; communitate introduci posse, sed ab illa quæ sit capax potestatis legislatiuæ pro se ipsa, vel saltem sufficiens, vt vera lex illi possit imponi. Hæc asserto communis est, quoad hoc, vt ad consuetudinem introducendã requiratur communitas perfecta, qua lis est ciuitas, vel alia similis. Ita sumitur ex dicta l. *de quibus*, vbi prius dicitur, consuetudinem inueteratã vim iuris habere, & statim ratio redditur, quia ipsæ leges vim habent, quia iudicio populi receptæ sunt; ergo idem dicendum est de his, quæ sine scripto populus p̃bauit. Vbi clarè sermo est de populo perfecto & secundum primæuam institutionem habentem in se potestatem cõdendi leges. Et in l. *sed ea*, additur, *consuetudinem introduci tacita ciuitatum conuentione*, ciues autem ciuitatem constituunt, ciuitas autem est cõmunitas perfecta. Et in l. *sic de interpretatione*, appella-

A qua communitate possit consuetudo introduci.

tur, *ius ciuile*. Idemq; sumitur ex §. *finem*, *Instit. eodem*. cum sequentib. Instit. de iur. natur. gentium, & ciuil.

7. *Bart. Iason. Panorm. Rochus. Innoc. Felin. Nauar. Tiraquel. Ioan. And.* Vnde communiter Doctores asserunt, solum populum, qui potestatem habeat condendi leges, posse consuetudinem introducere, Bart. Iason, & alij in dicta l. *de quibus*, Panor. Roch & alij in dict. c. vlt. Innoc. in c. *ex parte*, de const. Felin. c. *quæm Ecclesiarum*, de cõstit. c. 25. & c. *accedentes*, de præscrip. Nauar. in Comment. de spolijs. §. 14. n. 7. & alij, quos refert Tiraq. de iur. primogen. q. 16. vnde Ioan. And. tract. de consuetud. post c. vlt. illius t. hac ratione in definitione consuetudinis ponit, debere esse ius populi, qui auctoritate publica legem cõdere possit, & sequitur ibi Barbat. & alij, & Angel. verb. *consuetudo*, n. 7. vbi ait requiri populum habilem ad condendam legem. Idē clarius Sylvest. q. 3. Sed melius hoc explicuit D. Thom. 1. 2. q. 97. a. 3. ad 3. dicens, communitatem, à qua potest consuetudo introduci, debere esse, aut rempublicam liberam, seu supremam, aut si inferior sit, hoc posse in vi taciti consensus illius Principis, cui subest. Et ideo etiam considerate dixi in assertione requiri communitatem, *quæ sit capax potestatis legislatiuæ*, quia non est necessarium, vt actu illā habeat, quia per licentiam, seu tacitum consensum Principis suppleri potest. Capacitas autem talis potestatis actiuæ necessaria est, quia debet esse communitas perfecta; omnis autem communitas perfecta, est de se capax huius potestatis, vt suprà dictum est.

Barbat. Angel. Sylvest. D. Thom.

8. *Panorm.* Sed contra hoc obijcit Panor. in rubr. de consuetudin. n. 1. Quia communitas clericorum potest inducere consuetudinem contra canones, iuxta c. vlt. de consuetudin. & tamen non potest legem facere contra canones, c. *institutionis*, 25. quæstion. 2. cum similibus; ergo potest induci consuetudo ab eo, qui non habet potestatem condendi legem. Possumus etiam obijcere, quia communitas populi laici non potest legem Ecclesiasticam condere, vt per se notum est, tamen sua consuetudine legem Ecclesiasticam introducit, qualis est lex ieiunij, vel festiuitatis alicuius; ergo. Item communitas mercatorum non habet potestatem faciendi legem, & tamen consuetudo eorum potest legem inducere, iuxta ea, quæ per Bart. & alios notantur in l. 2. C. de constit. pecun.

Bart. Præterea fœminæ non possunt legem condere, vt omnes in hac materia videntur supponere, & tamen communitas fœminarum sua consuetudine potest ius introducere, vt in religione Monialium, quod sētit Bart. in dicta l. *de quibus*, & dicta l. 2. C. quæ sit long. consuet. Præterea multi auctores, quos refert Tiraquel. de iur. primogen. quæst. 16 dixerunt, consuetudinem vnius familiæ posse inducere legem pro illa familia, cum tamen in illa non sit potestas ferendi leges.

Bart. Tiraquel.

9. *Responsio.* Propter primam obiectionem Panormit. in rubr. de consuet. reijcit dictam definitionem Ioan. Andreæ. Veruntamen responderi facilè potest primò, communitatem clericorum posse legem condere, saltem non repugnantem canonibus, & hoc satis esse, vt posset etiam consuetudinem introducere, & ius illius. Neq; obstat, quod latius extendatur de facto potestas eius ad inducendum ius per consuetudinē, quàm per statutum, quia hoc potuit prouenire ex concessione iuris, & Pontificum propter peculiarem rationem, quam inuestigat idem Abb. in c. vlt. de cõsuet. vbi Rochus, & alij. Semper tamen verum est, consuetudinem non introduci, nisi ab habente potestatem condendi leges. Hoc verò melius explicatur per doctrinam datam, quia non requiritur potestas, quæ iam actu habeatur, sed sufficit capacitas. Et hanc re vera habet communitas clericorum; posset enim eis dari potestas specialiter statuendi contra canones, etiamsi de facto illis data non sit.

Abb. Rochus.

10. *Obiectio.* Sed tunc vrget secunda obiectio, quia in communitate laicorum neq; hæc capacitas esse videtur ad potestatem ferendi legem scriptam Ecclesiasticam. Ad illam verò responderi potest primo ex dictis li. 4. de voto, c. 9. communitatem populi de se, & sola natura rei spectata, capacem esse potestatis legislatiuæ, etiam in materia religionis, & diuini cultus, & ideo licèt nunc in Ecclesia hæc potestas eleuata sit ad superiorem ordinem, & Pastoribus Ecclesiæ fuit commissa, nihilominus ex consensu eorundem Prælatorum Ecclesiæ permitti populis, vt sua consuetudine possint obligari in tali materia, cum tacito consensu eorundem Prælatorum modo explicando in sequēti cap. Deinde responderi potest, satis esse, quod illa cõmunitas populi sit cõmunitas perfecta, & de se passiuè capax talis legis, vt eam possit per consuetudinem introducere in materia spirituali, medio consensu tacito, vel expresso spiritualium Prælatorum. Et ad hoc indicandum addidi in assertione illa vltima verba, *Vel saltem, vt communitas sit talis cui lex possit imponi.* Duplex enim capacitas potest in communitate intelligi, vna ad ferendam legem, & alia ad recipiendam. Et quanuis nunc in populo Christiano laico non sit prior potestas ad ferendas Ecclesiasticas leges, & fortasse neq; capacitas ad talem potestatem, saltem secundum legem ordinariam; nihilominus est in illo capacitas passiua, vt illi possit talis lex imponi. Ethâc dicimus necessariam esse, & sufficere, vt per talis populi consuetudinem cum tacito cõsensu Prælati possit consuetudo introduci. Dico autem esse necessariā illam capacitatem, quia non potest forma introduci, nisi in subiecto capaci, & ita suo modo non potest ius spirituale consuetudinis (vt sic dicam) introduci, nisi in subiecto capaci legis Ecclesiasticæ. Sufficiens verò esse dico, quia hoc satis est, vt illa censeatur cõmunitas aliquo modo integra, & perfecta in tali ordine: nam communitas omnino imperfecta, & particularis non est capax propriæ legis, licèt sit capax præcepti, vt suprà li. 1. c. 9. ostendi. In omni autem communitate perfecta consuetudo potest sufficere ad ius introducendum, si cum illa concurrat capitis consensus.

Responsio. *Duplex capacitas in communitate intelligi potest.* *Sol. obiect.*

Et ita patet responsio ad tertiam obiectionem. 11. Nam communitas mercatorum v. g. eo modo potest consuetudinem introducere, quo est capax legis. Imò Bart. in dicta l. 2. dicit, posse facere statuta, quod quomodo intelligendum sit, in li. 3. explicaui. Nam si per se spectetur illa communitas, solum potest condere statuta conuentionalia, non propias leges: si autem consideretur vt coniuncta Principi, vel habens facultatem ab illo, potest facere statuta quasi municipalia. Sic ergo potest inducere consuetudinem, quæ cum eadem proportione vim legis habeat. Quod mihi colligere videor ex l. vlt. C. quę sit longa consuet. vbi in principio absolutè dicit Imperator, consuetudinem probatam, & tenaciter retentam imitari legem, quod debet intelligi de populo potente condere legem. Et subdit statim, *Et quod officiis, curiis, ciuitatibus, vel collegiis præstitum fuisse cognoscitur*, vtiq; per patientiam Principis, vt ibi dicit Glossa. Sufficit ergo, q; sit communitas capax legis, *accedente consensu tacito, Principis, vel Prælati.* Atq; eodem modo expedienda est quarta obiectio: nam communitas fœminarum esse potest capax legis, & ita consuetudo earum accepta à Prælato potest legem inducere, vt expressè notauit Bart. in dicta l. 2. C. quæ sit long. consuet. n. 13. Ad vltimam verò dicitur, falsam esse sententiam ibi allegatam: nam priuata familia non potest inducere proprium ius consuetudinis, quia per se sola non est capax legis, etiam passiuè tantum: nam est imperfecta omnino, & nũquam sua consuetudine potest introducere ius, etiam cum consensu Principis, quia illa sola, ac per sumpta non est capax legis, etiam imponendæ à Principe, vt lib. 1. cap. 9. declaraui. Nec etiam potest circa alios consuetudinem introducere, quia consuetudo vnius non obligat alium, nec ibi potest præsumi voluntas Principis obligandi totam com-

Resp. ad 3. obiect. *Bart.* *Gloss.* *Sol. 4. obiect.* *Bart.* *Ad vltim.*

communitatem perfectam, propter consuetudinem vnius partis imperfectæ, vt in sequenti puncto explicabimus. Quomodo autem hoc locum habeat in cõsuetudine abrogante legem, facilè explicabitur ex hac vltima consideratione.

12. *Vt consuetudo inducatur requiritur, vt saltem à maiori parte communitatis obseruetur, & hoc sufficit. Bart. Roch.*

Dico tertiò: Vt consuetudo à populo inducatur, necessarium est, vt saltem à maiori parte communitatis obseruetur, atq; illa sufficit. Assertio est cõmunis omnium auctorum, quos retuli, & videri potest latè Bart. in l. 2. C. quæ sit long. consuet. à n. 12. & Roch. suprà sect. 4. à princip. Ratio prioris partis est, quia cõsuetudo debet esse moraliter à tota communitate, cum ius eius in totam cadat: minor autem pars non sufficit, vt consuetudo ipsi communitati simpliciter tribuatur, neq; vt inducat consensum eius. Item quia ad ferendam legem per expressam voluntatem communitatis, non sufficeret consensus minoris partis, nec solet sufficere in electionibus, & in alijs actibus, qui à cõmunitate fieri solent, vel possunt; ergo multo minus sufficiet ad inducendam consuetudinem legalem.

Obiect.

Dices, hoc rectè procedere vbi cõsensus communitatis esset propria causa legis, non verò vbi lex per consuetudinem inducitur ex consensu Principis.

Solut.

Respõdeo vel agitur de consensu expresso Principis, & tunc verum est posse Principem ferre legem, respiciendo, si velit, ad consuetudinem paucorum, si illi melior, vel magis expediens videatur, illud verò non erit ius consuetudinarium, sed erit lex scripta, vel expressè lata. Vel agitur de consensu tacito, & hîc non potest rationabiliter præsumi propter solam cõsuetudinem minoris partis etiam sufficienter toleratam, tum quia illa præsumptio nullo iure fundatur, tum etiam quia Princeps per hoc ius non scriptum, non censetur velle obligare populum non cõsentientem, vt consentiat, sed potius, quia populus consentit, & tacitè postulat consensum Principis, ideo censetur Princeps tacitè consentire, suppositis alijs conditionibus, vt populus non consentit ratione minoris partis; ergo.

13. *Felin.*

Posterior autem pars, sc. vsum maioris partis sufficere, cõtraria ratione fundatur, quia in omni communitate ad valorem actuum eius consensus maioris partis sufficere solet, vbi ius aliquid speciale non statuit. Quia in persona ficta consensus maioris partis censetur totius corporis, l. *quod maior*. ff. ad municipalem, & notauit, congerens multa Felin. in c. *cum omnes*, de const. n. 17. & in superioribus id iam attigimus; ergo etiam in præsenti censetur consuetudo totius communitatis, ac subinde sufficiens. Et ita sentiunt fere auctores allegati, quia solum hoc requirunt. Quomodo autem hoc sufficiat ad consuetudinem derogantem legi, dicam in c. 16. Addit verò Angel. *Angel.* suprà n. 7. esse necessarium, vt duæ partes communitatis consentiant, & adducit l. *nulli*, & l. *planè*, ff. quod cuiusq; vniuersi. & sumpsit ex Panorm. *Panorm.* in dict. c. vlt. n. 18. qui magis hoc declarauit. At verò quocunq; modo declaretur, est parum necessaria in præsenti hæc restrictio. Nam si intelligatur, vt duæ partes populi consentiant, & consuetudinem obseruent, hoc non est verum, quia nullo iure probatur: nam in illis legibus hoc non dicitur, sed solum, esse necessariam præsentiam duarum partium vniuscuiusq; communitatis, vt acta illius nomine communitatis fieri censeantur, vbi Glossa notat, etiam tunc non esse necessarium consensum duarum partium illorum, qui assistunt, sed satis esse consensum maioris partis præsentium. Quod etiam Panor. in præsenti fatetur, & ita intelligit dictam l. *quod maior*, & c. 2. de his, quæ fiunt à mai. part. Cap. Si verò solũ intelligatur, esse necessariam præsentiam duarum partium populi, hoc superfluè postulatur in cõsuetudine populi, cum per se cõstet, ferè integrum populum necessariò esse præsentem in longa consuetudine.

Gloss. *Panorm.*

14. *Panorm.*

Et ideo Panor. addidit, *oportere, vt saltem duæ partes scientes sint consuetudinis, quæ introducitur.* Sed hoc spectat ad alias conditiones requisitas in his actibus cõsuetudinis, sc. vt publicè fiant, inde enim necessariò consequens est, vt si maior pars populi publicè consuetudinem seruet, non solum illa, sed etiam alij notitiam illius habeant. Quanquam hoc necessarium non sit: nam licèt multi ignorent, dummodo pro maioriparte sciant, sufficit, quia cùm non requiratur eorum cõsensus, nec notitia necessaria est, satisq; est, quod res de se sit publica. Ideoq; dixit Rochus dicto c. vlt. sect. 4. n. 24. ad consuetudinem requiri scientiam populi, vel maioris partis, vbi latè hoc prosequitur, & confirmat. Sic etiã dixit Greg. Lop. in l. 5. tit. 2. part. 1. Gloss. 4. quem sequitur Burgos de Paz. in l. 1. Tauri, n. 205. in consuetudine seruata à maiori parte populi, semper esse præsentiam sufficientem respectu totius populi, nec posse propter aliquorum ignorantiam impediri.

Roch. *Greg. Lop. Glossa* *Burgos de Paz*

Quomodo computanda sit maior pars populi.

Supererat verò explicandum, quomodo sit computanda hæc maior pars populi, seu ex quibus personis numerus ille componendus sit. In hoc verò omnes conueniunt, esse computandas tantum personas habiles ad consensum præstandum in iure consuetudinis. Vnde excluduntur omnes infantes, & amentes. Aliqui etiam omnino excludunt fœminas, quia nõ possunt legem ferre, & ex viris excludunt omnes minores viginti quinque annis. Neutrum tamen video sufficienter iure probari, nec ratione conuinci. Sed hoc resoluetur melius circa singulos effectus legis.

CAPVT X.

Quibus actibus consuetudo introducatur.

1. *Per frequentiam actuũ qui publicè & voluntariò fiunt, introducitur consuetudo, Isidor.*

DIcendum breuiter est, consuetudinem non introduci, nisi per frequentiam actuum, qui publicè, & voluntariè fiant, quatenus consensus populi est ad introducendam consuetudinem necessarius. Prima particula videtur per se nota, quia si sit sermo de consuetudine facti, illa substantialiter consistit in actuum frequentia, vt suprà declaratum est, & ideo respectu talis consuetudinis, licèt singuli actus possint dici causa efficiens illius, nihilominus frequentia, seu collectio actuum magis videtur esse illius substantia, & quasi formalis ratio. Si autem loquamur de consuetudine vt est quid iuris, hæc introducitur per consuetudinem facti, & ideo per eandem frequentiam actuum induci debet. Vnde hæc pars videtur sufficienter probari ex definitione, quia consuetudo debet esse moribus vtentium instituta: mores autem non sunt sine actuum frequentia. Item ex nomine, dicitur enim consuetudo, quia in communi est vsu, vt ait Isidor. c. *consuetudo* d. 1. quomodo autem esse potest in vsu communi sine actuum frequentia. Item consuetudo dicitur vsus longæuus, ca. *consuetudinis*, distinct. 11. & in l. *sed & ea*, ff. de legib. & in l. *de quibus*, dicitur, in cõsuetudine populum factis declarasse suam voluntatem: facta autem non sunt sine actuum multiplicatione, & hanc vocamus frequentiam; ergo.

2. *Obiect. 1.*

Obijci vero potest, quia interdum sufficit omissio. Iam vero dixi, moralem omissionem sub actu morali comprehendi, & vbi illa sufficit, etiam illius frequentiam postulari. Quando autem, & quomodo sufficiat, in c. 16. declarabitur. Secundò obijci potest, quia aliqui Doctores graues asserunt, interdum sufficere vnum actum ad consuetudinem, vt refert Bart. in dicta l. *de quibus*, & dicta l. 2. C. quæ sit long. consuet. Idq; admittit Panor. in dicto c. vlt. nu. 17. quando actus est permanens, & sufficienti tempore durat, vt per vnam collationem beneficij inducitur consuetudo, si illa durauit in facto esse tempore sufficiente, c. *cum de beneficio*, de præbend. lib. 6. & per vnum actũ ædificandi pontem, acquiritur ius, si pons sufficienti tempore durauit. Veruntamen hæc, & similia

Obiect. 2. *Bart.* *Panorm.*

exempla habent locum in præscriptione, ad quam re vera non est per se necessarius proprius actus consistens in operatione humana, sed sufficit habitualis possessio (vt ita dicam) cum aliis conditionibus. Et ratio est, quia præscriptio frequentius versatur circa res, aut personas, vt ca. 1. & 2. sufficienter tactum est, & ideo in præscriptione quando vnus actus sufficit, non durat proprie actus, sed effectus, seu terminus actus, vt est possessio beneficij, aut pontis. Quanuis in his exemplis moraliter etiam interueniat frequentia actuum vtendi ponte, aut beneficio, &c. At vero in consuetudine, de qua tractamus, & in vniuersum in omni illa, quæ versatur circa actus humanos, vt tales sunt, impossibile est introduci consuetudinem sine actuum multitudine, & frequentia, quia isti actus non durant per tempus diuturnum, & consuetudo debet esse diuturna. Vnde non potest esse talis, nisi per actuum successionem. Dices: licet actus transeat, censetur manere moraliter, quandiu non retractatur, etiamsi non iteretur. Respondeo id esse verum, quantum ad reatum, seu habitualem culpam, non vero quantum ad consuetudinem: nemo enim dicetur habere consuetudinem furandi, quia semel furatus est, & per longum tempus non restituit. Eo vel maxime, quod respectu legis inducendæ, vel tollendæ non potest fieri, vt populus, qui vnũ actum fecit, v. g. seruando festum aliquod, vel ieiunium, multo tempore persistat, quin aut repetat similes actus, vel faciat contrarios. Et ideo simpliciter, & sine limitatione verum est, ad hanc consuetudinem actuum frequentiam requiri. Et ita docet late Bartol. in dicta l. 2. n. 12. & Glossa in cap. *consuetudo*, d. 1. & in cap. vlt. de consuetud. vbi late Rochus sect. 5. nu. 36 dicens, esse ab omnibus receptam, fere nullo contradicente.

Obiectio.

Solutio.

3. *Quæ actuũ frequentia requiratur ad consuetudinem inducendam.*

Dubitant vero vlterius hi Doctores, quæ actuum frequentia necessaria sit, vel sufficiat ad huiusmodi consuetudinem inducẽdam. Quidam enim antiqui Iuristę duos actus sufficere dixerunt, vt Bartol. supra refert, & sequitur Rosell. verb. *consuetudo*, & Syluest. ibi q. 4. adhibendo aliquas distinctiones. Allegatq; l. 3. C. de Episc. aud. & c. *ita nos*, 25 qu. 2. vbi geminatio eiusdem criminis vocatur consuetudo. Sed, vt rectè dixit Bart. illud intelligitur de quadam assuefactione operis, non quæ sufficit ad ius introducendum, sed ad punitionem grauiorem, & ad non facile concedendam veniam, & similes effectus, facti potius, quam iuris. Et ideo Bartol. & alij hanc sententiam communiter reprobant, quia nulla ratio inueniri potest ad certum numerum definiendum, & iura illum non præscribunt, vnde dicunt arbitrio prudentis esse relinquendum. Quorum sententia certa mihi esse videtur, loquendo in nostra materia de propria consuetudine legali, quicquid sit de numero actuum sufficiente ad propriam præscriptionem, vel ad alios effectus facti, vt dicam.

Ad iudicis prudentis arbitrium configendum.

Declaratur autem in hunc modum. Quia hæc cõsuetudo aliquando debet esse prescripta, vt ius inducat, vel auferat, aliquando verò id non est necessarium. Quando ergo præscribenda est consuetudo, primum considerandus est numerus annorum necessarius iuxta dicenda in capitibus sequentibus. Et deinde spectandum est, an consuetudo requirat in singulis annis vnũ tantũ actum, vel plures: nam si vnum tantũ postulat, vt obseruãdi tale festũ, ieiunãdi tali die, tunc tot actus erunt necessarij, quot fuerint anni necessarij ad præscriptionem. Si vero requirit plures actus in certo numero, cum eadem proportione erunt in annis ad præscriptionem requisitis multiplicandi. Potest autem numerus actuum in singulis annis non esse certus absolutè, sed sub conditione, vel opportunitate aliqua, vt esse potest consuetudo publicè orandi; vel aliquid simile faciendi, quoties talis occasio, vel temporis necessitas occurrerit. Et tunc iuxta numerum, & frequentiam occasionum erit necessaria frequentia actuum, tempore necessario, sine interruptione. Item hi actus respectu communitatis sunt per modum vnius, quatenus vel tota communitas per modum vnius personæ fictæ, seu collegij, vt eligendo, ordinando, &c. vel quia omnes de communitate, vel maior pars eorum concurrunt, licet singuli per se operentur, vt in obseruatione festi, in ieiunio, &c. Et ita respectu communitatis pauci actus sufficiunt. In singulis vero personis multiplicantur, & iuxta populi magnitudinem quoad multitudinem actuum, qui simul ab omnibus de populo fiunt, & iuxta temporis durationem quoad frequentiam similium actuum, qui à singulis fiunt successiuè. At vero quando non requiritur certi temporis successio, tunc sicut tempus ipsum, pro quo debet continuari consuetudo, arbitrium est, ita etiam actuum frequentia, iuxta exigentiam materiarum, vel occasionum, pro quibus consuetudinem quasi continuari necesse est. Et quoniam talis consuetudo populi, & Principis consensum requirit, illa actuum multiplicatio censebitur sufficiens, per quam, & consensus populi, & tacita voluntas Principis possit satis innotescere. Ita fere Hostiens. in sum. & Archid. cap. 1. de constitution. in 6. Panormitan. dicto capit. vltim. num. 17. & Bartolus dicta leg. 2. num. 12. quos alij sequuntur. An vero idem dicendum sit in stylo seu consuetudine actuum iudicialium, dicam in c. sequente ad finem.

Et hinc constat, necessarium esse, obseruantiam consuetudinis esse publicam, & consequenter actus consuetudinis debere publicè fieri, tum vt omnes de populo, vel maior pars in præstando consensu circa talem consuetudinem possit conuenire: tum vt talis consuetudo, quantum est ex se, possit esse nota Principi, cuius consensus etiam desideratur. Duobus autem modis potest aliquis actus esse publicus, scilicet facto, & iure, sicut dupliciter dici solet actus notorij, scilicet, notorietate facti, aut iuris. Priori modo est actus notorius, qui licet sit actus priuatæ personæ, & potestatis, nihilominus in conspectu aliorum publicè fit, & non furtiuè, seu in occulto; posteriori autem modo dicitur actus publicus qui publica authoritate, & iuridicè fit, vt est sententia iudicis, & similes. Quando ergo consuetudo ipsa est de actibus priuatis tunc certum est debere illos actus fieri publicè saltem primo modo, & notorietate facti, vt possint consuetudinem introducere, propter rationes factas. Quia si actus clam fiant, & in abscondito, per illos, & per talem modum operandi indicatur, non fieri ex communi consensu populi, nec consentiente Principe, ideoque nisi actus sint publici, saltem notorietate facti non possunt esse apti ad publicam consuetudinem inducendum, & ita declaratur hæc conditio in l. 5. tit. 2. partit. 1.

Obseruãtia publicam necessaria.

Actus publicus quis possit dici simpliciter.

Publicitas facti quæ sit.

CAPVT XI.

Vtrùm ad consuetudinem iuridica notitia de actuum frequentia necessaria sit.

1. *Actus publicè non occultè fieri debent, vt consuetudinem introducant.*

SEnsus quæstionis est, an vt consuetudo introducatur, necessarium sit, frequentiam sufficientem actuum esse in iudicio publica authoritate defensam aut probatam. Aliqui affirmant oportere, vt consuetudo sit in contradictorio iudicio probata. Ita docet Glossa in cap. vltim. de consuetudine. & in cap. *frustra*, dist. 8. in §. *sine scripto*, verb. *diuturni*, Glossa etiam in rubric. C. quæ sit long. consuetud. sequitur Anton. 1. p. tit. 16. §. 4. Fundantur primo in capitulo *Abbate*, de verborum signific. vbi quædam consuetudo allegatur insufficiens, quia non fuerat in contradictorio iudicio introducta, vbi Glossa id notat, & confirmat exemplo præscriptionis, in qua requiritur protestatio iuxta legem *sic alia*, §. 2. Digestis, quem ad modum seruitut. amittend. *Sic videtur*, (inquit Glossa) *quod requiratur in consuetudine præscribenda*. Secundo allegatur l. *eum*

Actus publicè fieri debent vt consuetudinem introducant.

Glossa in cap. vltim. de consuetud. & in cap. frustra.

l. cum de consuetudine, ff. de legib. Quæ dicit, cum aliquis allegat consuetudinem, primum omnium esse explorandum, *An etiam in contradictorio iudicio consuetudo firmata sit.* Tertiò fauet lex Hispaniæ, part. 1. tit. 2. l. 5. quæ habet consuetudinem, decem aut viginti annorum esse imposterum seruandam, si hoc eodem tempore lis iuxta eandem consuetudinem iudicata 4. fuerit. Quartò addi potest coniectura, quia donec ita sit consuetudo confirmata, non potest esse satis cognita, satisq; publica, ita vt alios obliget ad illius obseruationem, vel securos reddat in conscientia illam imitantes. Quòd si quæres, quot actus iudiciarij necessarij sint. Respondent Glossæ, geminatum iudicium conforme, & sine contradictione, esse necessarium, quod solum probant ex dicta l. 3. de Episcop. aud.

2. Hæc verò sententia falsa est, & contraria est communis Canonistarum, & legistarum, vt dixit Abb. in dicto c. vlt. n. 16. & tradit Bart. in dicta l. 2. & d. l. *de quibus*, in repetit. q. 2. vbi etiam Iason. col. 12. & Roch. dicta sect. 4. n. 34. vbi refert alios, Greg. Lop. dicta l. 5. part. & Pet. de Salazar lib. 1. de consuetud. c. 7. Et probatur primò, quia actus iudicialis non est necessarius ex natura rei ad consuetudinem, nec ex iure positiuo; ergo non habet, vnde sit necessarius. Consequentia est clara, quia omnis conditio, vel causa necessaria ad consuetudinem fundari debet in aliquo iure, aliàs gratis, & sine fundamento asseritur. Maior autem probatur, quia nulla est ratio naturalis, quæ illam necessitatem probet. Nam (vt ait Bart) consensus communis populi, vel maioris partis eius sufficienter ostendit consensum populi, & vsus ipse publicus per se potest innotescere Principi, vt censeatur tacitè consentire; ergo non est, cur ex natura rei requiratur actus iudicialis. Positiua autem iura, quæ de hac consuetudine rationabili loquuntur, nunquam requirunt hanc cõditionem, sed solum vt sit præscripta, inueterata, antiqua, & similia, vt patet ex dict. c. vlt. & ex l. *de quibus*, cum similib.

Actus iudicialis non requiritur ad consuetudinem inducẽdam. Abb. Bart. Iason. Roch. Greg. Lop. Pet. de Sulazar. Bart.

3. Deinde argumentor ratione, quia vt interueniat ille actus iudicialis supponi debet contradictio in iudicio; quid ergo si nunquam talis contradictio facta est? nunquam ergo poterit tunc introduci consuetudo, quod est contra omnem rationem, & contra omnia iura. Dici potest, in decem, vel viginti annis solis non firmari consuetudinem, si contingat non deferri ad cõtradictoriumiudicium, tamen si maiori tempore, vt per triginta annos, vel amplius durat, iam illa diuturnitate temporis suppleri illam necessitatem actuum iudicialium. Atq; ita saltem secundum ius Hispaniæ sensit Burgos de Paz in l. 1. Tauri, n. 247. At verò in iure communi hoc subsistere nõ potest, quia consuetudo decem annorum longæua est, secundum ius commune, & vt illa sit consummata, & perfecta, non est necessaria illa conditio ex vi iuris communis, vt probatum est. De iure autem Hispaniæ statim dicam.

Burgos de Paz.

4. Tandem addenda est ratio insinuata à Panor. quæ mihi videtur optima. Nam inuoluit hæc conditio quandam repugnantiam: si enim requiritur sententia in contradictorio iudicio, vel repugnat dari primam sententiam iustam in fauorem consuetudinis, & sic repugnabit introduci perfectam consuetudinem, cuius contrarium supponunt etiam authores contrariæ opinionis, vel necesse est, vt talis sententia supponat perfectam consuetudinem ante ipsam, & sic sententia non erit necessaria ad consuetudinem, sed ad summum notificabit illam. Prior pars probatur, quia si sententia in fauorem consuetudinis est necessaria ad firmitatem cõsuetudinis, ante primam sententiam non potest esse consummata consuetudo, cùm deficiat illi necessaria conditio; ergo non potest per primam sententiam declarari consummata, nec quod sit validus, aut licitus actus factus in virtute illius, nec denique quod aliquam obligationem inducat, quia talis sententia cõtinebit errorem contra veritatem, quia re vera ante sententiam non erat talis illa consuetudo, iuxta illam opinionem. Vnde etiam per se patet altera pars: nam si per sententiam verè, & iustè consuetudo denunciatur perfecta; ergo absque sententia consummata iam erat; nam sententia non consummat illam, sed declarat; qualis sit.

Panorm.

Ad primam ergo ex c. *Abbate*, respondetur in primis, ibi non esse sermonem de consuetudine iuris, sed de præscriptione iuris eligendi, quæ est res diuersa; de qua esse potest alia quæstio, non tamen ab illa licet ad præsentem argumentari. Secundò, verba illa non sunt in decisione, sed in allegatione partis, contra quã causa definita est, vt ex textu constat. Tertiò ibi non interponuntur illa verba insinuandum, sententiam in contradictorio iudicio esse necessariam ad præscriptionem, hoc enim tam clare falsum est, vt non sit verisimile, fuisse allegatum, sed solum ad probandum; talem consuetudinem non sufficienter probari ex his indicijs, quæ pars aduersa in illius probationem induxerat. Vnde Panormitan. ibi numer. 13. dicit contrarium potius ex illo textu colligi. Exemplum autem, quod Glossa adducit ex l. *siquis alia*, nihil ad rem præsentem facit; tum quia ibi non est sermo de consuetudine iuris, sed præscriptione seruitutis; tum etiam quia non est simile; ibi enim non explicatur, quomodo acquiratur seruitus præscriptione, sed quomodo non amittatur, & dicitur non amitti per non vsum quando occasio eius non occurrit, sed fuit merè negatiuus & non priuatiuus, vt infrà tractando de priuilegiorum amissione latius explicabimus. Et quia hæc occasio vtendi aliquando non occurrit, nisi prius aliquid operetur, ideo ibi dicitur, ante hanc occasionem non amitti seruitutem propter solum non vsum, quod maximè in seruitutibus vrbanis contingit, vt habetur ex l. *hæc autem*, ff. de seruit. vrb. præd. inde ergo nihil colligi potest de necessitate contradictionis alterius, præsertim in iudicio.

5. *Respondetur ad fundamẽta contraria sententia.*

Panorm. Glossa.

Ad secundum ex l. *cum de consuetudine*. respondeo, ibi solum dici, ad explorandam, & probandam consuetudinem, multum referre, si aliquando in contradictorio iudicio firmata sit, & ideo hoc esse in primis spectandum. Quod esse potest verum, non quia talis sententia sit necessaria ad veritatem, & consummationem cõsuetudinis, sed quia ad illius probationem multum potest conferre. Omitto aliter legi textum illum negatiuè, sc. multum referre, *an contradictorio aliquo iudicio consuetudo firmata sit*, & sic est res clarior: nam hæc negatio necessaria esse potest ad firmitatem consuetudinis: quia per sententiam datam contra consuetudinem, interrumpitur, vel cessat præsumptio taciti consensus reipublicæ, aut Principis. Sed prior lectio censetur germana, quam alijs etiam modis exponunt ibi Glossa, & Doctores, vt in eis videri potest.

6. *Ad 2.*

Ad tertium ex lege Hispaniæ, circa illam nostri interpretes laborant, & quidam conantur illam interpretari de præscriptione, sed malè, tum quia apertè loquitur de consuetudine, vt consideranti patebit, tum etiam quia etiam in præscriptione id non est verum, vel habet eandem difficultatem. Alij verò fatentur ex iure speciali Hispaniæ esse necessarias duas sententias in contradictorio iudicio, vt consuetudo firmetur. Ita Burgos de Paz, in l. 1. Tauri, n. 247. Sed licèt verba literæ faueant, sensus est tam absurdus, vt non videatur admittendus. Quia (vt suprà ostendi) inuoluit repugnantiam hæc conditio. Quia si illa esset necessaria, nunquam posset prima sententia iustè proferri pro consuetudine, seu secundum illam. Duo ergo in illa lege distinguenda mihi videntur, vnum est, quod consuetudo sit plenè introducta, & suum effectum iuris habeat; alterum est, quod talis consuetudo sit irreuocabilis ex virtute, & ordinatione illius legis.

7. *Ad 3.*

Burgos de paz.

Duo distinguenda.

legis. Ad primum ergo non postulatur duplex sententia, & hoc est, quod ad nos spectat; ad secundum autem non videtur postulari, & quoad hoc videtur peculiare illud ius Hispaniæ, quod an sit in vsu, & quomodo intelligendum sit, ad nos nunc non pertinet. Hic autem sensus facile ex verbis legis colligetur, quæ sic habent, *Si populus decem, vel viginti annis aliquid fecerit, sciente domino, & non contradicente, poterunt deinde id liberè facere.* Hæc est prima pars, in qua ad ius consuetudinis nihil aliud postulatur. Deinde verò additur, *Et talis consuetudo obseruanda in posterum est, si hoc eodem tempore iuxta prædictam consuetudinem bis iudicatum fuerit.* Hæc ergo est altera pars, in qua iam nō dicitur, liberè posse id fieri, sed omnino obseruandū id esse, & ad hoc specialiter postulatur illa secunda conditio. Et hic sensus magis declarabitur ex dicendis tum in præsenti, tum in c. 16.

8. *Ad 4.* Ad quartum ex ratione sumptum respondetur, ad summum probare, sententiam in contradictorio iudicio conferre ad probationem consuetudinis & ad notitiam eius, quod facilè concedimus. Nihilominus tamen ante illam sententiam est vera consuetudo, imò dum consuetudo est in fieri, non potest talis sententia habere locum ex vi consuetudinis, vt iam p̄baui. Item ante sententiam procedere debet probatio sufficiens, ergo sine sententia potest esse moralis certitudo de qualitate, & sufficientia consuetudinis introductæ, imò respectu eorum, qui non possunt per se modum consuetudinis expendere, sufficiet p̄babilis Doctorum opinio. Quin potius satis esse vniꝰ grauis Doctoris assertionem censuit Bart. in d. l. *de quibus*, q. 4. & multi graues auctores sequuti sunt, quos diligenter referunt Mascard. de probat. conc. 426. & Sanc. li. 7. de matrim. disp. 17. n 8. Quod intelligendum est, dummodo alij non contradicant, & tunc etiam verius est requiri, vt vel plures, & graues Doctores in illa assertione conueniant, vel dictum vnus alijs grauibus coniecturis adiuuetur. Et fortasse in hoc sensu voluit Rex Alphonsus in dicta. l. 5. duas sententias concordes ad certitudinem, & probationem talis consuetudinis sufficere, ita vt contra illas amplius iudicari non possit, nec maior probatio pro cōsuetudine postulari. Quod potuit optimè institui, licèt in iure cōmuni fundari nō possit. Nam l. 3. C. de Episc. aud. quam allegant dictæ Glossæ, nō de hoc loquitur, sed de venia non facilè concedenda ei, qui iteratò peccat, quod pertinet ad solum factum, & ad impropriam consuetudinem inchoatam, seu assuefactionem, vt suprà dixi.

Quid valet vnius grauis Doctoris assertio. Bart. Mascard. Sanc.

9. *Panorm.* Addit verò Panor. ex opinione Doctorum vtriusque iuris, licèt sententia iudicis non sit necessaria ad consuetudinem, posse tamen iuuare ad illam non solum probandam, sed etiam introducendam. Quia nimirum si iudex iudicauit cōtra legem, populo sciente, & non contradicente, per hoc indicatur consensus populi de consuetudine introducenda. Sed certè si sententia fuit iusta, supponere debet consuetudinem perfectam, & derogantem legi, & ita non potest deseruire ad introducendam consuetudinem, sed ad ostendendam, & roborandam. Si autem fuit iniusta, debilis est coniectura, quia non potest facilè populus resistere iudici, aut contradicere, & ideo inde non colligitur consensus eius, sed tolerantia, quia obuiare non potest. Et ideo Anton. & Rochus ibi multas addunt circunstantias, vt coniectura vim aliquam habeat, quas omitto, quia non obstante tali sententia, seu iudicio, ijdem actus necessarij sunt ad consuetudinem, idemq; tempus ad illius præscriptionem, quia sententia iniusta non potest in hoc aliquid indulgere, neq; oppositum in iure aliquo potest fundari.

Anton. Rochus

10. *Sylueſt.* Aliter verò Sylueſt. verb. *consuetudo*, q. 4. dicit, in actibus iudicialibus sententiam conferre ad consuetudinem introducendam, *ita vt*, inquit, *ex duabus sententijs, intercedente lapsu temporis congruo, & accedente consensu populi à principio, vel ex post facto, præsumatur consuetudo*, quia habent aptitudinem ad consuetudinem inducendam. l. *nam & hi*, ff. de inofficio. test. & l. *siquis. §. quod sub eodem*, ff. ad Syllanian. Hoc verò declaratione, & examinatione indiget. Certum est enim, quod sicut per actus extraiudiciales contractuum, testamentorum, & aliarum obseruantiarum potest induci ius consuetudinis circa similes actus, ita per actus iudiciales potest induci consuetudo ad similes actus, quam suprà diximus nomine stylisignificari, & exibi dictis, & à paritate rationis, vel certè à fortiori hoc constat. Vnde vlterius addo, sicut ad consuetudinem extraiudicialem non requiritur sententia, ita neq; ad iudicialem, seu quę ex actibus iudicialib. consurgit. Quia etiam multi actus iudiciales sunt distincti à sententia, & possunt multiplicari, & sufficienti tempore durare sine vlla sententia circa talem consuetudinem, vel secundum illam, aut contra illam. Tunc ergo introducitur consuetudo absque sententia: nam què procedunt omnes rationes factę in talibus actibus, & tali consuetudine, ac in extraiudiciali. Imo licèt actus illi iudiciales sint actus dicendi ius, seu licèt sint sententiæ multiplicatæ, non erit vnquam necessaria sententia, quasi reflexiuè iudicās de consuetudine fic iudicandi. Et ita formaliter, ac propriè loquendo, ad iudicialem consuetudinem, vltra actus, per quos inducitur in actu exercito, nunquam requiritur sententia in contradictorio iudicio de ipsa consuetudine, vel de iure per ipsam introducto: licet si consuetudo sit de iudicando hoc, vel illo modo, vel de pronunciando sententiam per hunc, vel illum, necessarium sit introduci per actus iudicandi, & ita formaliter, ac propriè nulla est differentia inter actus iudiciales, & extraiudiciales.

Sylueſt.

Dicunt tamen multi in sententijs ferendis, imò in 11. actibus iudicialibus sufficere duos actus ad introducendam consuetudinem, & hoc videtur intendere Sylueſt. suprà, & sentit Glos. in d. l. *de quibus*, verb. *inueterata*, & Ioan. And. in d. c. *Abbate*, & Bart. in d. l. *de quibus*, in repetit. q. 4. & multi loquentes de stylo significat, duos actus in iudicio sufficere ad stylum inducendum; stylus autem non est nisi cōsuetudo quædam in illa materia, vt suprà dixi. Ita vero de stylo sentire videtur Dec. in rubr. de consti. n. 35. vbi dicit, ad stylum non requiri temporis lapsum. Imo Rebuff. tract. de consuet. ar. 2. Gloss. 3, n. 10. & 17. dicit, ad stylum non requiri vsus ad probationem, actuumve pluralitatem, vbi alios refert. Et hanc sententiam p̄bat Christoph. de Paz in rubric. legum styli. n. p. n 76. & sequentibus. Et citat Cynum in lege 2. C. quæ sit longa consuetudo, dicentem, tantam esse stylo auctoritatem, vt etiamsi ab vno iudice inductus sit, legis vim habeat, & loquitur de stylo inducto morib. sine lege scripta, vt idem Paz latè declarat infrà n 86. & sequentib. Hoc etiam confirmare videntur multa quæ obseruantia tradit Ant. in d. c. vlt. & ex illo Rochus ibi in Præfat. n. 23. vbi dicunt, non requiri tempus, sed duos, vel tres actus, & nihilominus in iudicijs esse sequendam. Maximè si talis obseruantia sit declaratiua, & interpretatiua iuris. Denique ad idem faciunt multa, quæ de solito, & consueto tradit idem Rochus suprà q. 5. numer. 34. contendens ad consuetum duos actus sufficere, præcipuè in iudicialibus.

Alexand. Sylueſt. Bart. Dec. Rebuff. Christoph. de Paz. Cyn. Anton. Rochus.

Sed nihilominus propriè, & cum proportione loquendo, nihil speciale in hoc inuenio in actibus iudicialibus, his seclusis, in quibus interuenit persona, & auctoritas supremi Principis potentis condere legem; nam in eo est specialis ratio quoad aliqua, vt statim exponam. Italy licet verisimum sit, per stylum non scriptum posse induci ius, vt docent omnes Iurisperiti in c. *ex literis*, de constit. & in d. l. 2. C. quæ sit longa consuet. & specialiter Bald. in l. *siquis intra*, C. de bonis damnat. Iaſ. in l. *si domus*. §. *in pecunia*, ff. de legat. 1. num. 5. nihilominus, quod ad hoc ius inducen-

12. *Quid de ciuibus ordinis dicam.*

Bald. Iaſon.

dum

dum sufficiant duo actus, vel certus aliquis numerus nullo iure inuenio definitum, nec verisimili ratione probari posse, aut differentiam in hoc constitui inter stylum, & alias consuetudines in alijs actuum generibus. Et ideo dico, etiam in actibus iudicialibus requiri frequentiam cum ea temporis mora, quę vel ad præscribendam consuetudinem sufficiat, vel ad sufficienter ostendendum communem populi, & Principis consensum.

Quæ mora in actibus iudicialibus requiritur.

12. Et in primis hoc significāt iura, quæ etiam in stylo seu actibus eius absolute requirunt vsum frequentē, & morem, vt patet ex l. 1. C. quæ sit long. consuet. ibi, *Probatis ijs, quæ frequenter in oppido in eodem controuersiarum genere seruata sunt.* Item ex l. *nam & ijs* (quam Sylueſt. citat; ff. de inoff. testam. ibi, *cum obtinere assidue soleant.* nam particula *assiduè*, plus significat, quam binos actus. Alia vero lex, Ad Sylanian. quam Sylu. allegat, nihil prorsus ad rem præsentem facit. Alia item iura, quæ requirunt actuum frequentiam, generaliter, & indifferenter loquuntur. Præterea hoc clare sentit Bart. in l. *de quibus*, nu. 14. nam etiam in sententijs requirit decennium, & tacitum consensum populi. Idem magis sensit Deci. dicto n. 35. ait enim, in stylo eius, qui habet potestatem condendi leges, non requiri temporis lapsum, alioqui vero desiderari ad stylum introductionem; eadē ergo ratione requiritur actuum frequentia prudenti arbitrio definienda iuxta supra dicta. Idem sensit Salicet. in d. l. 2. C. quæ sit longa consuet. n. 23. dicens, actus vnius iudicis plurificatos non inducere stylum, nisi summæ potestatis magistratus sit. Quod probat Bald. in l. 3. eiusdem tit. & Bart. in l. *iurisperitos*, ff. de excus. tut. circa finem, & plura pro hac parte videri possunt in Burgensi in Prooem legum Tauri, n. 220. & sequentib. & in Christoph. de Paz vbi supra. Ratio vero iam tacta est, quia neq; in iudice, neq; in ministris eius est potestas condendi ius etiamsi expresse velint; ergo nec possunt per duos, vel tres actus illud inducere tacitè, cum nulla ratio, vel lex hoc eis concedat.

Sylueſt. *Bart.* *Decius.* *Salicet.* *Bald.* *Bart.* *Burgenſ.* *Chriſtoph. de Paz*

14. Dices, Esto hoc verum sit in cæteris actibus iudicialibus præparatorijs (vt sic dicam) ad sententiam, tamen in ipsa sententia esse specialem rationem, quia per illam dicitur, & explicatur ius, & ideo videtur habere vim statuendi ius, quia publica auctoritate fertur, & præsertim bis repetita, & communi consensu populi acceptata, quia tunc iam videtur esse ius communi consensu approbatum. Respondeo, si iudex proferens sententiam non sit supremus Princeps & ita non habeat potestatem condendi legem, eius sententiam, etiam iteratam, vel etiam à diuersis iudicibus eiusdem ordinis repetitam non facere ius, propter solum numerum actuum. Quod potest sumi ex l. *nam Imperator*, ff. de leg. ibi, *Aut rerum perpetuo similiter iudicatarum.* Ratio vero est, quia illæ sententiæ nō sufficiunt inducere ius per modum consuetudinis, propter rationem factam, nec per modum legis scriptæ, quia non est potestas in iudicante. In quo differt talis sententia ab ea, quæ est à supremo Principe: nam illa inducere potest ius, non per modum consuetudinis, sed per modum legis scriptæ, modo supra explicato in l. 3. & 4. & ideo tunc nec duo actus requiruntur, sed vnus sufficit. In inferiori vero nec plures sufficiunt, vt expresse tradit Imperator in leg. *nemo*, C. de sentent. & interloqu. omni. iudic. Ratione cuius dixit Gloss. in dicto c. vlt. verb. *legitimè*, quod duæ vices nō sufficiunt, *quia non exemplū, sed legibus iudicandum est*, vt in dicta l. dicitur. Habet ergo sententia priuati iudicis aliquam auctoritatem, & si fit Senatus publici aut Regij, multo maiorem, augeturq; per iteratas sententias conformes, non tamen habent legis auctoritatem, sed grauis Doctoris, vel etiam plurium Doctorum, vt constat in decisionibus Rotæ, & similibus. Quod si in aliquo regno specialiter statutum sit, vt iudices non recedant ab eo, quod bis, vel pluries in senatu Regio fuerit iudicatum, id erit speciale in tali regn[illegible]on in virtute consuetudinis, sed illius legis scripſ[illegible]ta autem lege, tacitus consensus populi, aut Pri[illegible]is non præsumitur, nisi diuturno tempore, & per sufficientem actuum frequentiam de illo constet.

Obiectiones. *Soluit.* *Gloſſa.*

15. Ad ea vero, quæ de stylo in contrarium allegabantur, respondeo, duobus modis posse intelligi. Primo de stylo habente vim legis, & sic dico, non procedere nisi quando stylus vel lege scripta probatus est, vel sufficienti consuetudine præscriptus, vel certe ita est proprius supremi Principis habentis auctoritatem condendi legem, vt sufficienter per illum declaret, hanc esse suam voluntatem. Secundo id potest intelligi de stylo non fundato in auctoritate Principis aut legis, nec sufficienti consuetudine introducto, sed per aliquos actus consueto, & tunc dico esse sequendum & imitandū, non ex legis obligatione, sed secundum prudentiam, & conuenientem procedendi modum, nisi ratio in contrarium vehementer vrgeat; vel alia grauissima necessitas cogat, & hoc modo credo esse loquutos de obseruantia, & de stylo facti; Antonium, Rochum, & plures alios ex auctoribus allegatis.

Duplex modus intelligē di stylum. *Anton. Roch.*

CAPVT XII.

Virùm consuetudo per solos actus voluntarios induci valeat,

16. CErta, & communis resolutio est, actus introducentes consuetudinem, voluntarios esse debere. Et ratio est, quia actus consuetudinis non inducunt illam, nisi ratione consensus populi, qui per illos indicatur. sed actus non indicāt consensum, nisi sint voluntarij; ergo vt consuetudinem introducant, necessarium est, vt voluntarij sint. Consequentia est euidens, & minor est etiam nota in philosophia morali. Maior autem est communis consensus Doctorum in hac materia. Vnde etiam in c. 1. vidimus, multos velle vt ille consensus in definitione consuetudinis expresse ponatur, & omnes consentiunt, saltem implicitè intelligi. Et ratio est, quia licet requiratur etiam cōsensus Principis, vt statim dicemus, tamen ille supponit consensum populi, cui in hoc morem gerit: quod est manifestū, quando consuetudo derogat iuri Principis, idem tamen est, quando inducit ius, quia hoc ius consuetudinis incipit (vt sic dicam) à populo, & ideo supponit consensum eius. Vnde cum in omni lege requiratur aliquo modo populi consensus, diuerso tamen modo in lege scripta, quam in hoc iure non scripto: nam lex procedit primo, & per se à Principe, & exigit consensum à populo, illum obligando ad accepandam legem, vt l. 3. & 4. dixi. in iure autem consuetudinis populus incipit, quantum in se est, volendo ius introducere, & tacite impetrando consensum à Principe. Hac ergo ratione necessarium est, vt actus consuetudinis voluntarij sint.

Actus introducentes consuetudinem debent esse voluntarij.

17. Ex quo principio infero, per actus ignorantia, & errore factos non induci consuetudinem, quia inuoluntarij sunt. Ita Gloss. in d. cap. vlt de consuet. & ibi Card. Gloss. in c. *frustra*, d. 8. Innoc. in rubr. de consu. n. 4. Gloss. & Bart. in l. 2. C. quæ sit longa, & c. q. 17. in vl. timis verbis, & Bald. in l. *de quibus*, in 5. oppos. it. & idē fere dicunt reliqui, quos referem; addunt vero limitationem, & probationem ex l. *quod non ratione*, ff. de l. de quibus statim dicam. Melius potest probari ex d. l. *de quibus*, quatenus totam vim consuetudinis ponit in consensu populi, qui tollitur per errorem. Iuuat etiam l. *sed & ea*, infra eod. dicens, consuetudinem habere vim ex tacita ciuium conuentione: cessat autem vera conuentio, vbi error interuenit. Item lex, *imo* infra eodem, dicens, ius consuetudinis esse magnæ auctoritatis, *quia in tantum probatum est, vt non fuerit necesse scripto comprehendi*; at consuetudo per errorem introducta non potest habere hanc auctoritatem, nec

Per actus ignorantiæ & errore factos non inducitur consuetudo. *Gloſſa.* *Card.* *Innoc.* *Bart.* *Bald.*

censeri verè probata, sed solum reputata. Item in l. 2. C. quæ sit long. consuet. dicitur, *Consuetudo præcedens, & ratio, qua in consuetudinem euasit, custodienda est*: supponit ergo consuetudinem debere esse ex rõe, & non ex errore profectam. Nam si per errorem inducta est, detecto errore, cessat ratio apparens, quæ esse potuit talis consuetudinis, & consequenter cessat ipsa consuetudo, quia nõ põt sine ratione subsistere. Quare licèt durante errore videatur cõsuetudo prævalere, & ius inducere, illud solum erit ex conscientia erronea. nam veritate intellecta cessabit vis consuetudinis, & ita prius nõ fuit verum ius, sed putatum, & idem est de ipsa consuetudine.

3. *Obiectio.* Objcitur autem contra hanc illationem lex 39. de legib. ff. quæ sic habet, *Quod non ratione introductum est sed errore primùm, deinde consuetudine obtentum, in aliis similibus non obtinet*. Ex quo textu colligi videtur, consuetudinem errore inductam, & roboratam, validã esse quoad illam materiam, circa quam inducta est, non esse tamen extendendam ad similes. Ita sentit Bart. dicta l. *de quibus*, nu. 5. & in l. *diuturna*, ff. de leg. & in l. 1. cum Gloss. ibi, C. quæ sit longa consu. vbi etiam Bald. & alij. Item Pan. in dicto c. vlt. nu. 12. & ibidem Ant. & Rochus sect. 4. in princ. vbi alios allegat, qui in summa tria dicunt. Nam primo supponunt, consuetudinem ex certa scientia, & sine errore inductam cum alijs conditionibus sufficientibus, non solum valere in materia, in qua versatur, sed etiam extendi ad similia. Addunt secundo, consuetudinem per errorem inductam etiam esse validã in sua materia. Tertiò verò concludunt, posteriorem consuetudinem differre à priori, quia non patitur tantam extensionem ad casus similes. Ex quibus dictis primum licet sit valde receptum à Iuristis, apud me magnam difficultatem habet. Veruntamen quia in generali nõ potest rectè examinari, vel explicari, melius fiet circa singulos effectus principales consuetudinis. Secundum vero dictum directe aduersatur nostræ assertioni, & ab eis non probatur vlla ratione, sed tantum ex dicta l. *quod non ratione*, nec respondent rationi factæ, quia error tollit consensum, cum tamen ipsi eadem vtantur ad probandum tertium dictum.

Explicatur lex proposita

4. *Impugnatur prædicta illius legis interpretatio.* Quapropter in propria consuetudine, de qua tractamus, non censeo illam opinionem posse subsistere Quod ostendo per partes, assumendo aliqua ab eisdem Doctoribus concessa. Nam in primis Cynus, & alij antiqui, quos etiam sequitur Bartolus, propter illam rationem limitant illud dictum, vt non procedat in consuetudine, quæ est contra legem, quia si populus operatur contra legem ex ignorantia eius, vel errans existimando ita disponere, clarum est non habere animum derogandi legi. Quomodo ergo in tali consuetudine explicabitur dicta lex, *quod non ratione*, nam illa consuetudo maxime dici potest non ratione & per errorem inducta? Imo multi exponunt de hac consuetudine contra ius positiuum maximè loqui legem illam, cum dicit, illam *non ratione* induci, ne videatur loqui de irrationabili consuetudine. Præterea, etiam de consuetudine præter legem Bartol. & alij distinguunt, an error sit facti, vel iuris, & de consuetudine inducta ex errore facti, fatentur non prævalere ex defectu consensus, iuxta legem, *si per errorem* ff. de iurisdict. omnium iudi. Si verò error sit tantum circa ius, dicunt, nihilominus valere consuetudinem cum dicta limitatione, seu non extensione.

5. Priorem ergo partem vt nobis non contrariam admittimus, & de illa impugnamus secundam, quia etiam error iuris tollit consensum in iure inducendo. Nam in his, quæ tantum sunt præter ius, non potest errari circa ius, nisi vel existimando illa esse prohibita, vel existimando esse præcepta. Stante verò priori errore non fit consuetudo inductiua iuris, quia hoc non intenditur, sed potius derogare iuri, neque inducitur consuetudo derogans iuri, quia re vera nullum datur ius, cui derogetur. Stante autem posteriori errore, non potest consuetudo inducere legem, quia non fit eo animo, sed potius animo seruandi legem. Sicut enim consuetudo ex vera lege orta non inducit ius, vt supra dixi, ita neque illa, quæ ex putata obligatione legis fit, non potest ius inducere, quia tollit consensum, vt ex dicendis in sequenti capite euidentius constabit: ergo nunquam consuetudo ex errore inducit ius, etiam in propria materia. Vnde melius, & fortius concluditur, non extendi ad alias. Ideoque non probo exemplum, quod ex Baldo adducit Rochus, dicens, si populus consueuit non extrahere frumentum ex loco, quia credidit id esse prohibitum, legem inducere consuetudinem, quia licet talis populus errauerit in iure, consensit in facto; non enim satis est, materialiter consentire in facto, sed oportet consentire in facto, vt inductiuo iuris, quia (vt idem Roch⁹ ibi fatetur, & capite sequenti dicetur) ius non inducitur per consuetudinem sine animo inducendi consuetudinem, id est, ius consuetudinis; & hunc animum tollit error, vt aperte probatum est; ergo. Optimum exemplum est de professione tacita, quæ per nullum vsum inducitur, quandiu error de valore prioris professionis perseuerat, ob defectum consensus, vt est vulgare.

Ad legem autem, *quod non ratione*, primum respondeo, posse explicari de præscriptione, & non de propria consuetudine legali. In illa enim proprie contingit, vt sine ratione, id est, sine vero titulo, & per errorem, cum bona fide incipiat consuetudo, & eodem modo procedat, & prævaleat vsque ad ius præscripti onis inducendum. Quod tamè in consuetudine propria, & legali vix potest intelligi, tum propter dicta de errore, tum quia ius consuetudinis induci non potest sine ratione. Solum videtur non posse applicari ad præscriptionem illam vltimam particulam, *in aliis similibus non obtinet*, quia eadem præscriptio nunquã extenditur vltra propriam materiam propter similitudinem in materia, quod si sit similitudo in præscribendo, in quibuscunque similibus casibus idem ius obtinebitur. Existimo tamen recte interpretari legem illam quoad hanc partem per regulam iuris, dicentem, *Quod alicui specialiter conceditur, trahi non debet ab alio in exemplum*, est 74. de regul. iur. in 6. & iuxta reg. 78. dicens, *In argumentum trahi nequeunt, quæ propter necessitatem aliquando sunt concessa*. Et quod dicitur in l. 1. ff. de constit. Princip. concessiones personales non trahi in exemplum. Sic enim dici potuit in dicta l. *quod non ratione*, id, quod alicui licet ratione, consuetudinis bona fide præscriptæ, etiamsi absque ratione, & per errorem sit inducta, non posse ab alijs vsurpari, etiamsi in cæteris videantur pares, seu similes. Et hanc expositionẽ sumere mihi videor ex Gloss. in l. *quod verò*, ff. de l. quæ similis est præcedenti, & vna per aliam rectè declaratur. 6. *Additio nem alij. Quadruplex resp.*

Obstare autem potest huic expositioni, quia illa lex sub titulo de legibus continetur, & quia aliæ leges antecedentes, & consequentes de legali consuetudine loquuntur. Sed ad euitandum alium absurdum sensum, mirum non est, si nomen consuetudinis in illo loco aliquantulum ampliemus. Præsertim quia multa in illis legibus continentur, quæ communia sunt vtrique consuetudini, & Doctores, dum illa exponũt & conditiones consuetudinis tradunt, omnia miscẽt vt sæpe admonui. Et certe vulgare exemplum, quo Iuristæ vtuntur de consuetudine introducta, quod si dominus vini imposuerit manum ad plaustrum, ex tunc fit suum periculum, ad consuetudinem præscriptionis pertinet. Et Glossa in dicta leg. exponit, quod talis consuetudo non transit ad similes, vtique contra personas, contra quas per talem consuetudinem non fuerit præscriptum. Et totum hoc potest censeri pertinens ad titulum de legibus. nam licet hæc consuetudo non faciat legem, mutat meteriam illius, ita vt ratione eius aliter in tali casu legibus vtendum sit. 7. *Obiectio.* *Solutio.*

Secun-

8. Falsa interpretatio legis. Quod sine ratione.

Secundo si velimus legem illam de propria consuetudine legali intelligere, respondebimus in illa nō dici, posse consuetudinem sine ratione, & per errorē introduci, sed contrarium potius definiri, vt intellexerunt Glossæ in nostra illatione, & assertione citatæ, allegantes pro sua sententia legem illam. Vnde cū dicitur, *in aliis similibus non obtinet*, non est sensus in illa materia obtinere, non vero in similibus. Hoc enim fortasse de omni consuetudine, etiam ex certa scientia introducta dici potuit, vt infra dicam. Vel certe si aliæ consuetudines extendantur ad similia, etiam hæc extenderetur, si esset vera lex, quia hęc extensio nunquam fieri potest, nisi quantum ratio legis patitur, quæ ratio locum habet in quacunque lege, si vera lex est, ille ergo sensus non potest recta ratione accommodari. Sensus ergo erit, non obtinere in similibus, id est, talem consuetudinem non durare, & inteleto errore, non dare ius ad exercendos actus similes illis, qui antea per errorem quasi ex consuetudine putata legitima exercebantur. Hic enim sensus nec absurditatem habet, nec vim verbis infert, & secundum illam lex illa probat assertionem nostram, vt Glossæ voluerunt.

9. Quæ ignorantia, vel quis error sit, qui non inducit consuetudinem.

Denique inquiri potest in hoc puncto, de qua ignorantia, vel errore hoc intelligendum sit. Nam in hoc etiam Cynus, & alij Iuristæ distinguunt, vt solent de causa motiua, & finali, & dicunt assertionem esse intelligendam de errore circa finalem causam, non circa motiuam. Sed de hac distinctione, & de simili quæstione dixi multa in l. 2. de iuram. c. 11. & in l. 1. de voto cap. 11. quæ hic possunt cum proportione applicari. Et ideo breuiter dico, assertionem intelligendam esse de ignorantia circa illa, quæ spectant ad substantiam consuetudinis, siue in iure ipsius, siue in facto, quod fundat ius: hæc enim ignorantia est, quæ impedit necessarium consensum, vt declaratum est. Si vero sit circa alia motiua accidentalia, non obstabit, quia nō impediet consensum. Et de hoc errore in accidentalibus intelligunt aliqui dictam legem, *quod non ratione* supponentes, secundum eam induci consuetudinem, non obstante errore. Sed hi non poterunt conuenienter exponere, cur dicatur talis consuetudo, non obtinere in similibus, quia error circa accidentalia hoc non potest impedire, si vera consuetudo illam recipit extensionem, & ideo illa expositio necessaria non est.

Assertio intelligitur esse de ignorantia quæ spectat ad substantiam consuetudinis.

10. Consuetudo non inducitur per actus nimis metu quasi facti.

Secundo infertur ex dicta assertione, consuetudinem nō obtinere, neq; induci per actus factos per vim vel grauem, & iniuriosum metum. Ita docet in substantia Bart. in dicta l. 2. C. quæ sit long. & c. q. 18. tota, & in n. 19. ad penultimam obiectionem, & Ant. dicto c. vlt. de consu. At vero Rochus Cu. ibi sect. 5. n. 3. oppositum sentire videtur, cum ait, per actus meticulosos induci consuetudinem, refert tamen prædictos auctores, & iuxta illorum declarationem, vult dictū suum intelligi. Non ergo à nobis dissentit, sed intelligit de actibus meticulosis, vel quando leuis est metus & pauci momenti, vel certe intelligit de actibus, qui licet fuerint metu facti, postea libere confirmantur, & successu temporis acceptantur, sic enim Bart. etiā exposuit. Ratio ergo illationis est quia vis, & metus impediunt consensum ad introducendam consuetudinem necessarium. Quod quidem de vi propriè sumpta manifestum est.

11. Metus quomodo causat inuoluntarium.

De metu autem dubitari potest, quia licet faciat inuoluntarium secundum quid, de se relinquit absolutum voluntarium. Vnde oriebatur occasio disputandi, an ex natura rei solus metus sufficiat ad irritandum hunc consensum coactum, ita vt non habeat effectum inducendi ius consuetudinis, & qualis debeat esse hic metus. Sed quia similis quæstio generalis est, ac frequens in multis materijs, & de illa dixi multa l. 2. de Iuram. c 9. & lib. 1. de Voto. cap. 7. & ideo ab illa nunc abstineo. Et breuiter dico, in præsenti materia multo esse maiorem rationem, ob quam metus ex natura rei impediat consuetudinem, quia ad consuetudinem, non sufficiunt actus, sed necesse est, vt fiant animo inducendi consuetudinem, qui animus potius tacitus, quam expressus. At vero quando actus fiunt ex solo timore, ita vt sine illo non fieret, non est talis animus, nec moraliter præsumi potest, quia metus de se quodammodo illum excludit, & ideo frequentia actuum ex solo metu factorū nunquam est sufficiens signum publici consensus totius populi de consuetudine inducenda. Accedit, quod Princeps non pōt præsumi tunc dare consensum suum, quia non vult subditos iniusto metu cogi ad similes consuetudines. Quod si ipsemet vim, & metum inferat, iniuriam committit, quia non potest extorquere à populo consensum, per quem obligetur, vt in locis citatis in simili dixi.

materia ma ior est ratio cur metꝰ im pediat consuetudinē.

CAPVT XIII.

Vtrùm consensus Principis, & qualis necessarius sit, vt consuetudo ius introducat.

1. In hoc capite explicanda est præcipua causa efficiens consuetudinarij iuris. In qua primum omniū statuendum est consensum Principis in consuetudine introducenda necessarium esse. Hanc assertionem sumo ex communi sententia Doctorum, paucis exceptis, quorum opinionem commodius infra referam. Distinguendi ergo sunt varij populorum gradus, vt certa ab incertis separentur. Nam in primis consuetudo esse potest à populo qui habet supremam authoritatem ad ferendas leges, quod solum contingit in legibus ciuilibus, & in rebus publicis, quæ non recognoscunt superiorem in temporalibus. Et in huiusmodi populis videri potest non necessaria assertio, est tamen vera quatenus in illis habere potest locum. Nā illic supremus Princeps est tota respublica; ergo si populus ille consentit in consuetudinem, necesse est, vt supremus Princeps consentiat, quia ibi non distinguitur à populi vniuersitate. Ac de his populis clare loquitur lex, *de quibus*, ff. de l. Quod si suprema potestas translata sit in senatum, & in illo sit aliqua discordia, oportebit, vt maior pars eius consuetudinem seruet, alias non poterit dici consuetudo illa obseruari à maiori parte illius populi, prout habentis potestatem inducendi legem. Nec poterit dici senatus tacitè consensum suum præstare, si maior pars eius consuetudinem non seruet. Ita ergo in huiusmodi populis verificatur assertio, nec de illis aliquid addere necesse est.

Varij populorum gradus.

Primus gradus.

2. Deinde potest esse populus recognoscens superiorem habens ab illo facultatem condendi leges, seu statuta municipalia, prout iure communi habebāt præcipue ciuitates, iuxta l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. Et de his populis certum est, sicut possunt condere leges scriptas, ita & consuetudine posse illas introducere, iuxta dictam legem, *de quibus*, cum sequentibus. ff. de legib. Vnde sicut possunt legem condere sine nouo consensu Principis, ita & consuetudinem introducere. Nihilominus tamen non omnino ibi deest consensus Principis, quia per dictam licentiam illum præstitit, & semper præbet, & ideo tunc necessarium non est, vt Princeps specialiter sciat consuetudinem denuo introductam in tali, vel tali ciuitate, nam sine tali scientia potuit anticipatum consensum (vt ita dicam) præstare, & de facto præstitit, quando dedit licentiam, quasi sub conditione, si populus vellet speciale ius sibi cōdere, vno, vel alio modo. Quapropter si licentia esset limitata, & cum dependentia à futura confirmatione Principis, ita vt ante illam obtentam lex non obliget, vt videtur esse in Hispania, tunc aliter dicendū esset de consuetudine, quia necessariū esset, il-

Secundus populorum gradus.

set, illam etiam confirmari à Principe, & ideo etiam esset necessarius nouus consensus illius, quia noua cõfirmatio non datur sine nouo consensu. Vnde quoad hoc reputaretur talis populus quasi non habens licentiam condendi legem sine Principe, de quo statim dicemus, idem enim erit dicendum de tali confirmatione, seu de modo illam obtinendi.

3. *Tertius populorum gradus.* Præterea sunt populi, qui nullam habent facultatem statuendi, vel leges ferendi etiam municipales, sed illas debent, vel à supremo Principe, vel saltem à proprijs dominis, vel pastoribus accipere, & hoc modo comparatur vniuersa Ecclesia ad summum Pontificem, & omnes Ecclesiæ particulares ad suos Pastores; quia ad leges canonicas ferendas nulla est potestas in populo, nec in ipso clero sine suo capite, & influxu eius, seruata semper proportione iuxta varios modos legum, & communitatum. Et similes sunt multi populi laici respectu suorum Principum, vt per se constat. De his ergo dixerunt aliqui, nunquam posse consuetudinem introduci sine tacita voluntate peculiari, ipsius Principis (quam voluntatẽ ego personalem voco) & ideo ad illam requirunt in Principe scientiam consuetudinis, & patientiam. Ita docet Glossa in dicto c. vlt. Quam multi sequuntur, vt ibi ait Pan. & expresse tenet Innoc. in rubr. de consuet. n. 4. Idem tenet Glossa in l. 2. C. quæ sit longa consu. citans Ioan. & Azon. Idem Gregor. Lup. in l. 3. titul. 2. partit. 1. in Gloss. 7. & videtur consentire D. Thom. 2. 2. q. 97. art. 3. ad 3. dicens, in his populis, qui habent superiorem, in tantum posse consuetudinem ius introducere, *in quantum per eos toleratur, ad quos pertinet multitudini legem imponere: ex hoc enim videntur approbare, quod consuetudo introduxit.* Consentit Soto l. 1. de iust. q. 7. art. 2. & Sylu. verb. *consuetudo*, q. 3. Dried. de libert. Christ. c. 12. idemq; videntur sentire Ang. verb. *consuetudo*, n. 9. in princ. & Sylvest. q. 3. Sed re vera multa ex his auctoribus intelligi facile possunt, iuxta ea, quæ dicemus.

1. Sententia. *Glossa.* *Sylvest.*

4. Potestque hæc sententia suaderi primo ex l. *de quibus*, ff. de legib. vbi tota ratio consuetudinis ponitur in consensu populi, qui potest legibus vim, & efficaciam dare; ergo hæc erat primaria vis consuetudinis in populo, quando habebat in se potestatem supremam; ergo postquam illam transtulit in Principem, ab illius etiam consensu principaliter pendet vis cõsuetudinis, & consequenter necesse est, vt præcedat scientia, sine qua non potest esse consensus. Secundo probatur ex dicta l. 3. tit. 2. part. 1. vbi inter conditiones ad consuetudinem ponitur, vt fiat consentiente Principe. Tertio argumentor ratione, quia non min⁹ est necessaria potestas legislatiua ad inducendum ius non scriptum, quam scriptum, vt constat ex dictis de legibus in communi, sed in his populis non est potestas legislatiua, vt supponimus, quia vel nunquam illam habuerunt, vt in legibus canonicis, vel quia in Principem illam transtulerunt, vt in ciuibus; ergo necessarium est, vt ille, apud quem est suprema potestas det vires consuetudini per suam voluntatem, & consensum.

5. *Differentia inter potestatem ferendi leges Ecclesiasticas & ciuiles.* Aliqui vero Doctores, licet pauci, prædictam sententiam in legibus canonicis admittere videntur, & negare in ciuilibus. Et rationem differentiæ reddunt quia potestas ferendi leges canonicas nunquam fuit in populo, sed in prælatis; potestas autem ferendi leges ciuiles primario fuit in populo. Ita sentit Anton. 1. p. tit. 16. §. 2. sequitur Couarr. 1. 2. q. 97. art. 3. & clarius Dried. lib. 1. de libert. Christian. Sed hæc distinctio non placet, nec videtur posse subsistere: nam licet potestas ciuilis primario fuerit in communitate, postquam illam transtulit in Principem, iam non habet illam in se, ergo non minus à Principe pendet, quam si nunquam illam habuisset. Fortasse dicent hi auctores, quando populus transtulit potestatem in Principem, non omnino se illa priuasse, sed solum in ordine ad gubernationem expressam (vt sic dicam) & in ordine ad leges scriptas, & verbalia præcepta, semper tamen sibi reseruasse potestatem introducendi consuetudines. Sed hoc in primis fundari nõ potest, quia nullo iure constat, nec consuetudine, aut aliquo alio signo ostendi potest in perfecta Monarchia. Quamuis enim in aliquo regno possit esse potestas Regis illo, vel alio simili modo limitata ex tacita saltem cõuentione, scilicet, vbi Monarchia perfecta non fuerit, sed mixta ex Democratia, sicut supra diximus circa acceptationem legis. Ordinariè tamen non ita est, & illa exceptio potius firmat regulam in contrarium. Deinde non apparet id verisimile, quia Rex tẽporalis pot retiocare consuetudines priuatas suorum populorũ, & prohibere, ne introducantur, si ratio subsit. Et eadem ratione potest præcipere, vt vim non habeant sine suo expresso consensu; ergo signum est, totã potestatem legum ferendarum quocunq; modo, fuisse in Principem translatam.

Impugnatur distinctio.

Est ergo tertia, & vera sententia, quæ in primis statuit generatim, Principis consensum ad vim consuetudinis esse necessarium. Hoc enim commune est apud Doctores, vt dixi, & efficaciter probatur ratione facta in prima sententia. Deinde vero addit hæc opinio, hunc consensum duobus modis posse intelligi, vnũ voco personalem, quia datur à persona Principis, vel expresse consentientis, vel antecedenter dando licentiam ad introducendam consuetudinẽ, vel consequenter, aut concomitanter approbando illam, aut expresse, aut videndo, & non impediendo. Alium vocare possumus consensum legalem, seu iuri dicum, quia non datur personaliter à Principe, sed per ipsum ius. Quia si Princeps statuit legem, vt consuetudo habens illas, vel illas conditiones valeat, ex tunc consentit; & in particulari applicatur ille consensus ad similes consuetudines, quando introducuntur in virtute illius legis. Dicimus ergo non semper esse necessarium consensum priori modo præstitum à Principe, sed posteriorem sufficere. Nam quod prior sufficiat, per se notum est, quod autem non sit necessarius, sed secundus ẽt sufficiat, probatur. Quia lex semper loquitur, & non minus efficax est voluntas Principis per legem loquens, quam immediatè per se volens, aut præcipiens. Quando autem vnus, vel alius consensus intercedat, sequentibus illationibus explicabo.

6. *Principi ct. sensu ad vim cõsuetudinis esse necessariam.*

Ex his enim infero primò, quãdo consuetudo præscripta ius inducit, tunc non postulari consensum personalem Principis, ac subinde, nec specialem scientiam eius de tali consuetudine, sed ipso nihil de nouo sciente, aut volente, tacitè, vel expresse consuetudinẽ efficaciter induci. Hæc est communis sententia Iurisperitorum, teste Panormit. in dicto cap. vlt. num. 13. Eam tenuit Gloss. vlt. in §. *leges*, post cap. *in istis*, dist. 4. item Gloss. in cap. *frustra*, dist. 8. in vltimis verbis, si attente legatur, & ibi Cardin. Alex. in fine. Idem Anton. Barbat. & alij in dicto cap. vlt. vbi Rochus Curt. sect. 4. num. 24. refert plures. Idem tenet Domin. dist. 11. in sum. circa finem. Angel. in sum. verb. *confessio*, nu. 9. Sylvest. q. 4. vterq; enim supponit, præscriptam cõsuetudinem sufficere, ignorante Papa, Felin. in c. *cum ex officij*, de præscript. n. 11. licet nonnullas limitationes addat de aliquibus casib⁹ specialibus, qui ad alias materias spectant. Ex Theologis autem tenent hanc sententiam Palud. 4. dist. 42. q. 4. art. 1. n. 7. Supplem. q. 2. art. 2. conc. 3. Ant. 1. p. tit. 16. §. 2. Sanc. referens plures lib. 7. de matrimon. disp. 4. n. 11. & 14. & disput. 82. nu. 20.

7. *Infertur, non requiri consensum Principis personalem.*

Fundamentum præcipuum huius sententiæ sumitur ex dicto cap. vlt. de consuetudin. vbi tantum duæ conditiones ad consuetudinem requiruntur, scilicet, vt consuetudo sit *rationabilis*, & *præscripta*; ergo sine fundamento iuris, imo contra illud ius est, nouam exigere, quæ in illis non contineatur; at specialis scientia Principis est noua conditio in illis non inclusa; ergo non est necessaria; ergo nec personalis consensus

8.

qui

qui sine illa licentia esse non potest. Confirmatur, ac declaratur, quia Princeps potuit generalem legem statuere approbantem consuetudinem habentem tales conditiones ab ipso præscripta, & vt vim habeat absq; nouo suo consensu, vel scientia, sed id fecit in illo decreto; ergo. Maior patet, quia hoc non excedit Principis potestatem, & ille modus ostendendi suam voluntatem, est sufficientissimus, vt declarauí, est etiam conuenientissimus, quia moraliter impossibile est, consuetudines omnes ad Principis notitiam peruenire, iuxta capit. 1. de constitution. in 6. & alioqui expediat consuetudines rationabiles obseruari, & vim suam obtinere; ergo. Denique confirmari hoc potest ex analogia ad propriam præscriptionem, ad cuius imitationem dicitur hęc consuetudo præscripta: nam in præscriptione non requiritur scientia eius, contra quem præscribitur: consuetudo autē dicitur præscripta contra Principem eo modo, quo præscribi potest; ergo non postulat scientiam Principis, vt prędualeat.

9. *Obiectio.* Dices, hoc solum procedere in consuetudine abrogante legem, de qua loquitur caput illud, non verò de consuetudine inducente legem, quia de illa nullū est tale ius. Item id ad summum procedet secundum ius canonicum, & in consuetudine canonica: nam in

Solutio. iure ciuili nihil tale reperitur definitum. Respondeo ad priorem partem, à fortiori ius illud comprehendere consuetudinem inductiuam legis non scriptæ, quia quoad potestatem tanta requiritur ad abrogādam legem Principis, sicut ad introducendum ius nouum non contrarium antiquo. Aliunde vero magis necessarius videri poterat consensus Principis ad permittendam, reuocationem suę legis, quam ad inducendum nouum ius, quia magis eius voluntati, & auctoritati derogare videbatur. Et ideo cum emphasi dicitur in illo textu. *Licet non sit vilis longæuæ consuetudinis auctoritas, non tamen esse vsque adeo valituram, vt vel iuri positiuo debeat præiudicium generare, nisi*, &c. ergo cum hoc illi detur, si illas duas conditiones habeat, simpliciter approbatur quodlibet consuetudinariū ius, illas duas conditiones habens.

10. Ad alteram vero partem dicitur in primis, esto ius ciuile non tam expresse id declarauerit, non tamen repugnare quoad valorem consuetudinis habentis illas conditiones, quidquid sit de effectibus eius, de quibus postea dicemus. Imò in virtute idem in hac parte tradit ciuile ius, quod ius canonicum magis declaranit. Nam in dicta l. *de quibus*, sic dicitur, *Rectissimè receptum est, vt leges non solum suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium, per desuetudinem abrogentur* Vbi distinguitur populus à legislatore, & huius suffragium non postulatur, & in legibus sequētibus supposita rationabilitate consuetudinis, nihil aliud postulatur, vt pro iure habeatur, nisi quod sit *diuturna, & longæ, & per annos plurimos obseruata*, l. *diuturna*, & l. *sed & ea*, & in l. *nam*, additur, Imperatorem statuisse, perpetuam consuetudinem vim legis *habere debere*, Et ita intellexerunt ius ciuile eius interpretes, vt secundum illud etiam consuetudo præscripta sine noua scientia Principis sufficiat.

11. *Si consuetudo non præualet ex vi præscriptionis, quæritur an præualeat ex vi consensus personalis D. Thom. Sylues. Anton.* Secundo infero, quando consuetudo non præualet ex vi præscriptionis, tunc necessarium esse consensum Principis personalem, saltem tacitum, ac subinde necessarium etiam esse, vt scientiam consuetudinis habeat. Hoc damus auctoribus prioris sententiæ, ex quibus D. Thomas generaliter locutus est de consensu Principis, & ita potest ad vtrunq; modum à nobis expositum accommodari, vt etiam Sylueſter & Anton. sensisse videntur, qui licet sententiam, & verba D. Thomæ referant, & sequantur, nihilominus fatentur, aliquando consuetudinem prævalere, ignorante Principe. Denique hoc etiam admittunt auctores in superiori pūcto allegati, & probatur à sufficiēti partium enumeratione, quia consensus Principis est necessarius, & in hoc modo consuetudinis nō datur virtute alicuius legis, nec lex aliqua definiuit certum modum eius; ergo necesse est, vt consensus sit personalis, ad quem scientia necessaria est, & hoc etiam confirmant motiua primæ opinionis.

12. *Qui consensus Principis sit necessarius.* An vero hic consensus Principis debeat esse positiuus, & expressus, vel sufficiat interpretatiuus, quia scit, & tolerat, vel non impedit. Anton. supra indicat necessarium esse expressum, præsertim in summo Pōtifice. Et potest suaderi, quia tolerantia sola, suppositā scientia, non indicat sufficienter consensum, quia multa per patientiam tolerantur, quæ non approbantur, iuxta cap. *cum iam dudum*, de præbend. Nihilominus D. Thom. supra expresse docet, sufficere tacitum consensum, & consentiunt cæteri, & vsus probat, quia consensus tacitus æquiparatur expresso, vt in hac materia dicitur in dicta l. *de quibus*. Solum oportet, vt moraliter constet, tolerantiam non esse tantum permissiuam, sed operatiuam, seu approbatiuā, quod ex circunstantijs, & vsu facile constare poterit maxime quando vel approbatio est rationabilis, vel per solam permissionem non sufficienter prouideretur subditorum saluti, & commodis, vt sequentibus capitibus explicabo. Nec in hoc oportet exceptionem facere de summo Pontifice, quia nulla est ratio, vel ius, quod illam requirat. In aliquo autem speciali casu, erit fortasse necessarius eius consensus expressus, quando ex rei grauitate, vel aliquo speciali iure constiterit; hoc autem etiam in alijs Principibus contingere potest, & ideo regula data per se loquendo generalis est.

Sufficit tacitus cōsensus.

13. *Resp. ad fundamenta cōtraria sentē tia.* Ad fundamentum contrariæ sententia facilis est responsio. Nam l. *de quibus*, solum probat esse necessarium consensum illius, qui habet supremam potestatem legislatiuam, non tamen probat hunc, vel illum modum consensus, nec vetat, quin per legem potuerit dari, imò id indicat, vt ponderaui. Lex item partitarum nihil amplius requirit, quam vt consuetudo firmetur, consentiēte Principe, quod & nos fatemur, non vero dicit, esse semper necessariam scientiam, vel personalem consensum, quod si ita statueret, esset peculiare ius Hispaniæ, non ex natura rei necessarium, ñeq; commune. Ratio denique solum probat primam partem assertionis nostræ, & confirmat vltimam, nō tamen procedit contra secundam, cum etiam secundum illam authoritas Principis influat in consuetudinem præscriptam, & illi virtutem tribuat, lege interueniente.

CAPVT XIV.

Quæ consuetudo legem non scriptam inducere valeat.

14. EXplicuimus essentiam, & causas consuetudinis, iam de effectibus illius dicendum est; licet enim aliqua de illis obiter tetigerimus, tamen ad vtilitatē doctrinę necessarium est, ea, quę generaliter dicta sūt ad singulos effectus applicare. Solent autem consuetudini quatuor tribui effectus, scilicet, legem inducere, interpretari, confirmare, & abrogare, ad quos omnes alij, qui cogitari possunt, reuocātur. Ex illis vero tertium omittimus, quia non est tam iuris, quam facti, consuetudo n. quæ dicitur confirmare legem, ex ipsa lege nascitur, & ideo non confirmat illā inducendo, seu addendo ius nouum vltra legem scriptam vt supra cap. 2. explicuimus, solum ergo facto ipso confirmat legem, vel promptiores homines reddendo ad eius obseruationem, vel notitiam eius, imo illius authoritatem, & æstimationē aliquo modo augendo, vel certe contra reuocationem illā tuendo, & quasi elongando à contraria consuetudine, & abrogatione, quæ per illā introduci posset. Et ita exposui hunc effectum supra lib. 1. cap. 11. nec de illo plura dicenda

4. consuetudinis effectus.

cenda occurrunt, præter ea, quæ de acceptatione legis humanæ in tertio & quarto libro diximus. Secundus vero effectus, qui est interpretatio legis, vt ad ius pertinere potest, sub primo continetur, vt explicabo, & ideo alij tantum duo effectus explicandi supersunt & de primo dicemus in hoc capite; de vltimo vero in sequente.

2. Primus igitur effectus consuetudinis legitimæ est inducere legem non scriptam, vbi scripta non est, nec tradita. Dico. *vbi scripta non est*, quia si præcedat lex scripta conformis consuetudini, & ex illa procedat consuetudo, non inducit legem, vt dixi; si vero præcedat lex contraria consuetudini, prius abolenda erit, vt dicam in sequentibus: propriè ergo habet locum assertio in consuetudine, quæ est præter legem, id est, nec prohibita, nec præcepta. Addidi præterea, *nec tradita*, quia non omnis lex non scripta, est lex consuetudinis, sed illa tantum, quæ à moribus, & vsu ciuitatis exordium sumit. Aliquando enim licet non sit scripta, potest ducere originem ab ipso Principe, vel Prælato, verbo saltem ferente præceptum commune, & duraturum, quod sit lex: & conseruari postea à subditis solo vsu, ac traditione. Et tunc erit ius non scriptum, neq; consuetudinarium, sed traditum, & tales sunt multæ leges Ecclesiasticæ, quæ per traditionem habentur, vt supra capit. 2. attigi. Oportet ergo vt non præcedat lex à superiori lata verbo aut scripto, & ibi consuetudo facti potest inducere legem non scriptam, quæ ius consuetudinis appellatur. Et sic exposita assertio certa est. Et habetur in vtroque iure. ff. de leg. l. *de quibus*, cum sequentib. & C. quæ sit long. consuet. per totum. & in toto tit. de consuet. in Decr. & in 6. & supponitur in cap. 1. de constit. in 6. & in ca. *consuetudo*, dist. 1. & d. 8. cap. *frustra*, & fere per totam dist. 11. vbi in c. *in his*, citatur August. Epist. 86. & d. 12. cap. *illa*, citatur in Epistol. 118. cap. 2. & Tertul. libr. de Coron. milit. cap. 4. *Consuetudo*, inquit, *etiam in ciuilibus legibus pro lege suscipitur, quando dicit lex*, Et consentiunt Doctores Theologi, & vtriusque iuris, estq; communis consensus Ecclesiæ, de quo dubitare non licet.

3. *Ratio assertionis.* Ratio vero reddenda est, quia in consuetudine legitima concurrere possunt omnia necessaria ad præceptum, & legem ferendam; ergo inducet illam. Probatur minor primo, quia ad legem tria, vel quatuor sunt necessaria, & sufficiunt, scilicet, materia proportionata, potestas, & voluntas, sufficienter exterius significata, & hæc omnia possunt in hac consuetudine concurrere. De materia patet, quia talis consuetudo debet esse rationabilis: erit autem talis in ordine ad hunc effectum, si materia eius non sit contra legem naturalem, vel diuinam, & sit vtilis communi bono, & non nimium difficilis, vel à communi more honestè viuendi exorbitans; ac denique talis, quod lex scripta in tali materia lata posset esse iusta, vt latè in cap. 3. declaraui. Ergo ex hac parte apta est consuetudo rationabilis ad inducendam legem. Vnde iuxta capacitatem materiæ talis erit etiam lex: nam si materia sit grauis, esse poterit graue præceptum sub mortali obligans: si vero sit leuis, erit lex secundum quid tantum, leuiter obligans: & si materia pertineat ad spirituale bonum, pertinebit consuetudo ad Ecclesiasticum forum: si vero respiciat temporale commodũ, ad ciuile forum spectabit, vt supra tetigi. Den que in hac parte in omnibus seruat proportionem ad legem scriptam.

4. *Potestas ad consuetudinem requisita.* Deinde quod potestas non desit, patet ex dictis capite præcedenti, quia consuetudo legitima, vel est populi liberi, & supremam potestatem habentis, & in illo non deest potestas ferendi legem, vel est populi habentis pastorem, vel Principem, à quo regatur, & si consuetudo legitima non sumitur tanquam populi acephali, sed vt cõiuncti cum suo capite, & habẽtis aliquo sufficienti modo influxum eius, vel per facultatem ad condendas leges municipales, seu statuta, vel per approbationem consuetudinis, aut iure ipsi, declaratam, aut per tacitam voluntatem demonstratam: in populo autem sic coniuncto capiti est sufficiens potestas ad leges ferendas, vt constat; ergo. Solet autem hic quæri, an vna familia possit consuetudinẽ introducere per continuatam successionem, & pro familia vt est perpetua. Sed iam supra dixi, propriam consuetudinem non induci à priuata familia. Vnde licet familia semper duret, parum refert, quia nunquam potest ab illa consuetudo inchoari, ac subinde nec continuari. Item in lib. 1. cap. 9. ostensum est, vnam familiam nec habere potestatem legislatiuam, nec esse capacem legis, nisi per modum priuilegij, & ideo nec legem propria consuetudine potest introducere, licet priuilegium possit acquirere, vt infra dicam. Et de hoc puncto plura videri possunt in Rocho suprà sect. 4. n. 6. & sequent. & Anton. Gabr. l. 6. titul. de consu. concl. 4.

5. *De voluntate ad vsum consuetudinis requisita.* Præterea idem constat de voluntate: nam in populis liberè supponitur concurrere voluntarie ab cõsuetudinem maiorem partem populi & magistratus, in cæteris vero ad voluntatem populi, vel maioris partis eius, accedit consensus Principis aliquo ex modis iam declaratis; & ita semper concurrit voluntas *iustitia.* sufficiens eius, qui potestatem habet introducendi legem. Solum est hic considerandum: quod licet voluntas Principis, vel Prælati in hoc negotio sit præcipua, nihilominus magis quodammodo pendet ex voluntate populi, quia illi se accommodat (vt sic dicam) Princeps, quasi licentiam concedens, vt ius consuetudinis introducat, prout voluerit, vel tanquam approbans, & confirmans quod populus intendit. Et ideo ad hunc effectum maxime considerandum est, ex parte populi non satis esse, vt aliquos actus frequentet, ex quibus consuetudo facti resultet, sed oportere, vt consuetudo ipsa sit intenta, ita vt actus frequententur ad introducendam talem consuetudinem propter vtilitatem communem, aut honestatem religionis, vel aliam similem in ea inuentam. Ita dicunt apertè Glossæ, & Doctores statim citandi. Et supra ostensum est, hoc esse de ratione consuetudinis, quia non potest esse voluntaria, nisi sit intenta. Ostendi etiam potest ex ratione legis; nam de illius ratione est, vt sit intenta à Principe; quidquid autem est de ratione legis in communi, vel legis positiuæ, est de ratione legis consuetudinariæ, quia ratio superior in inferiori debet includi. Et ex hoc principio soleo admonere, in consuetudinibus attentè considerandum esse, an sint *An consuetudo sit per se intenta.* per se intentæ, vel aliunde consequantur: nam si hoc posteriori modo contingant, non sunt propriæ consuetudines legis obligationem inducentes. Vt consuetudo satis recepta est, vt inter cœnam, & communionem intercedat somnus, ad hoc non est per se intentum, sed consequitur ex ordinario modo viuendi hominum. Vnde talis consuetudo obligationem nõ inducit, vt alibi dixi.

6. *Quale debeat esse tempus inducendi.* Adde non solum requiri voluntatem inducendi consuetudinem facti, sed etiam inducendi ius consuetudinis, seu (quod idem est) inducendi consuetudinem obligantem. Sunt enim hæc duo valde diuersa: nam potest per se intendi consuetudo, & non intendi vt obliget, sed ex deuotione, & ad melius esse. Quod in personalibus, ac priuatis consuetudinibus est euidens; idem vero est etiam in consuetudinibus totius populi. Sic in populo Christiano recepta est consuetudo salutandi Virginem ad signum campanæ noctis initio ex deuotione tantum, non ex obligatione. Tales etiam censuit Bellarm. l. 4. de Romano Pontifice, cap. 18. multas consuetudines in populo Christiano, vt sumendi cinerem benedictum in primo die Quadragesimæ, & ramum in Dominica Palmarum, & aquam benedictam in ingressu Ecclesiæ. Sic etiam in multis populis est consuetudo adeundi Ecclesiam summo mane, vel etiam audiendi Missam ex deuotione in diebus non festiuis, & in festiuis esse solet vsus

sus non sumendi ientaculum ante Missam, quæ omnia, & similia, etiamsi à maiori parte populi ex deuotione fiant, non inducunt consuetudinem legalem. Imò Soto lib. 9. de iusti. q. 3. a. 1. talem esse consuetudinem deferendi ad Ecclesiam oblationem pro defunctis in die animarum, quod etiam est probabile de alijs oblationibus voluntarijs, nisi Ecclesia contra offerentes præscripserit, vt dixi tract. 1. de relig. li. 2. c. 5. vbi cum Caiet. & Soto notaui, spectandam esse intentionem, qua mores introducuntur: nam si ex sola deuotione incipiant, & continuentur, non inducunt propriam consuetudinem.

Soto. Caiet. Soto.

7. Sic ergo dixit Glossa in dicto c. *frustra*, d. 8. ad consuetudinem necessarium esse, vt eo animo, & intentione seruetur, *vt ius in posterum fiat*. Idem Glossa in dicto capit. vltim. de consuetud. vbi Abb. numer. 17. in eodem sensu dicit, *debere fieri animo inducendi consuetudinem*. Idem ibi latè Rochus Curt. sectio. 4. num. 36. vbi alios refert. Ratio etiam est clara, quia actus agentium non transgrediuntur intentionem eorum. Item quia de ratione legis est, vt fiat cum intentione obligandi. Item quia nemo se obligat sine intentione, vt in voto, & promissione constat. Et quâuis per consuetudinem populus habens superiorem non videatur se obligare, sed obligari à lege non scripta, & consequenter à voluntate superioris, nihilominus, quia Princeps non vult per consuetudinem obligare, plusquam populus velit obligari, ideo necessaria est ex parte populi intentio inducendi propriam consuetudinem, & obligationem eius eo modo, quo possunt.

Glossa. Abb. Roch.

8. Tandem signum huius voluntatis, & obligationis est ipsa consuetudo facti. Ita enim dixit Iulian. in dicta l. *de quibus*: *Quid interest suffragio populus voluntatem suam declaret, an rebus ipsis & factis*, & idem intendunt alia iura. Ac denique ex communi acceptatione, & quasi naturali significatione receptum est hoc signum consuetudinis tanquam sufficiens ad indicandam talem populi voluntatem, quando per tempus sufficiens, & per sufficientem actuum frequentiam continuata est. Difficultas autem specialis, quæ hîc supereſt circa intentionem hanc necessariam ad consuetudinem, & de signis illius tractabitur commodius in fine capitis sequentis.

Signum voluntatis ad consuetudinem inducendam. Iulian.

CAPVT XV.

Quanti temporis consuetudo ad inducendam legem sufficiat.

1. *De tempore ad consuetudinem requisito.*

DE numero seu frequentia actuum ad consuetudinem sufficiente, satis in superioribus dictum est; hîc ergo solum dicendum supereſt de temporis diuturnitate. Nam licèt dixerimus, quandam esse consuetudinem præscriptam, & aliam non præscriptam, non tamen explicatum est, quomodo illæ ad ius introducendum sufficiant, nec quantum tempus requirant: hoc igitur in præsenti capite explicandum est.

2. *Præscripta consuetudo de se sufficiens est ad consuetudinem inducendã. 1. Sentent.*

Et in primis certum est, præscriptam consuetudinem de se sufficere ad legem introducendam. Ita enim colligitur apertè ex cap. vlt. de consuet. vt superiori capite declaraui, & tradunt communiter Doctores ibi allegati. Circa tempus autem necessarium ad hanc præscriptionem variæ sunt opiniones. Aliqui enim antiqui immemoriale temp⁹ postulabant, tamen sine fundamento, & ita relicta, & antiquata est illa sententia. Alij in canonica consuetudine quadraginta annorum spatium requirunt, vt Hostiens. in sum. tit. de consuet. §. *obtentum*. Sed hoc habet locum in his, quæ sunt contra ius, non in his, quæ sunt præter ius. Vnde ad hanc consuetudinem decem annorum tempus necessarium, & sufficiens censetur, etiam in Canonica materia. Ita tenent Glossæ suprà allegatæ, & Bart. Panorm. Rochus, & alij in locis sæpe allegatis. Et illos, ac alios referens tradit Couarr. lib. 1. variar. c. 17. num. 8. §. *quarto*, & sentit Nauar. in sum. c. 13. n. 19. Ratio prioris partis est, quia iura dicunt longæuam, vel antiquam consuetudinem ad hunc effectum sufficere, sed ad antiquam, seu longi temporis consuetudinem decem anni requiruntur, & sufficiunt; ergo. Quæ ratio suprà explicata est. Ratio autem alterius partis est, quia talis consuetudo non est contra ius, sed præter ius, vt supponimus: vt autem constat ex materia de Præscriptionibus, in his, quæ non sunt contra ius, non requiritur maius tempus iure canonico, quàm ciuili ad præscriptionem, quam in hac temporis conditione consuetudo præscripta imitatur, vt suprà visum est; ergo.

Bart. Panorm. Roch. Couar. Nauar.

Aduerto autem, secundum ius tempus longæuum non esse vnum tantum, sed esse decem annorum inter præsentes, & viginti inter absentes, §. 1. Instit. de vsucap. & nihilominus Doctores allegatos non facere distinctionem in hac consuetudine præscripta inter absentes, vel præsentes, vt ad illam viginti annos requirant, ad hanc verò decem, sed absolutè tantum decem annos postulare. Imò Bart. in dicta repetit. l. *de quibus*, n. 14. expressè dicit, in præsenti non esse faciendam distinctionem, quia illud membrum (ait) *inter absentes, hic non cadit, cum populus semper sit præsens, etiamsi aliqui de populo sint absentes*. In quibus verbis rationem hanc indicat, quia hæc consuetudo non præscribitur contra extraneos, sed inter ipsosmet ciues inducitur, quos necesse est, saltem pro maiori parte esse præsentes, cum debeant esse conscij consuetudinis, vt suprà dictum est: Consentit Gregor. Lop. in l. 5. tit. 2. partit. 1. Glos. 4. & Burgos de Paz in l. 1. Taur. num. 207. Sed ratio illa non videtur satisfacere, quia suprà dixi, consuetudinem hanc suo modo præscribi contra Principem, qui potest esse absens, vel præsens, & ideo respectu illius ad præscriptionem huius consuetudinis debet requiri longum tempus cum proportione ad propriam præscriptionem; ergo debet requiri tempus viginti annorum, quando Princeps abest.

3. *Notandum*

Bart. de quibus

Greg. Lop. Burgos de Paz.

Propter hoc alij auctores censent, distinctione illa esse vtendum etiam in præsenti. Ita significat Sylvest. verb. *consuetudo*, q. 2. & illius meminit Hostiens. in sum. vbi suprà referens, aliquos Canonistas ita sensisse, & quoad ciuiles consuetudines multos legistas ita tenere, & refertur etiam Azo. in sum. in rubr. C. quæ sit long. consuet. Et in dicta l. 5. tit. 2. partit. 1. cum eadem distinct. dicitur, consuetudinem à populo introduci per vsum decem, aut viginti annorum. Propter quam legem aliqui censent, saltem in Hispania ex speciali illo iure ita esse distinguendum. Quia illa dist. non est inepta, nec odiosa, nec aliud potest operari, nisi vt decem anni pro præsentia, & viginti pro casu absentiæ postulentur, estq; hæc sententia quoad hanc partem probabilis.

4. *An distinctio data vtenda sit in præsenti. Sylvest. Azon.*

Nihilominus existimo, sine vlla distinctione sufficere decennij tempus, vt consuetudo inductiua legis, & præscripta esse censeatur. Probatur primò ex communi sententia, quæ non sine causa illam distinctionem omisit in præsenti materia, cum tamen in propria præscriptione passim illa vtantur. Et idem obseruo in nostro Molin. dict. disp. 77. tract. 2. de iustit. conferendo illam cum præcedentibus de tempore requisito ad propriam præscriptionem in varijs materijs. Secundo, quia consuetudine ita receptum est, vt ad præscribendum contra legem nulla ratio præsentiæ, vel absentiæ Principis habeatur, vt omnes fatentur. Dico autem ad præscribendum, quia, vt infrà dicam, ad alios effectus consuetudinis non præscriptæ multum referre potest absentia, vel præsentia Principis, non ratione suæ, sed ratione scientiæ, quæ facilior, & certior præsumitur in præsentia quam in absentia. Tertiò hinc sumitur optima ratio, quia

5. *Tempus decennij sufficiens vt consuetudo inducatur.*

Molin.

1 Sentent. Hostiens. Verasent. Decem anni requisiti & sufficient. Glossa.

in hac consuetudine non postulatur, quod sit præscripta respectu Principis, nisi quatenus ignorat, vel ignorare posse supponitur consuetudinem; ergo ad hanc consuetudinem, vt præscribatur tanto, vel tanto tempore nihil refert absentia, vel præsentia Principis; nam si ipse sciat consuetudinem, siue sit absens, siue præsens, non est necessaria præscriptio, vt infrà dicam. Si autem ignoret, parum refert, quod sit præsens, quia licèt corpore sit præsens, animo est absens, & ideo tam cito præscribitur contra absentem, sicut contra ignorantem, quia vterq; est absens.

6. *Obiectio.* Dices; de Principe præsente præsumitur, facilius posse scire, & ideo breuius tempus debuit pro illo sufficere. Item si illa ratio valeret, potius dicendũ esset, semper requiri spatium viginti annorum, quia hæc præscriptio semper est contra absentem formaliter, i. contra ignorantem. *Solutio.* Respondeo ad priorem partem, in hoc genere præscriptionis non attendi facilitatem, vel difficultatem sciẽdi ex parte Principis, sed necessitatem boni cõmunis, cui per hanc præscriptionem consulitur, quia multum expedit, vt cõsuetudines rationabiles, & sufficienti vsu firmatæ, obseruentur, & ad hunc finem conuenientissimum ẽt est, vt vim habeant obligandi; & propter hunc etiam finem prudenter reputatur sufficiens tempus decem annorum, siue Princeps sit absens, siue præsens. Quia talis consuetudo de se satis est roborata, & alioqui tempus illud est sufficiens, vt Princeps possit scire, si velit; maior a. vel minor facilitas parum in præsenti referre videtur. Eo vel maximè quod in præscriptione consuetudinis non censetur esse inuoluntarius Princeps, præcipuè quoad hunc effectum inducendi obligationem suo iuri non contrariam. Sicut esse solet inuoluntarius dominus rei, contra quem illa præscribitur. Quia inductio illius obligationis non affert præiudicium Principi, nec est contra iurisdictionem eius, cum sit ex iure illius, & conueniens ad debitam gubernationem, & ideo non est eadem ratio de præscriptione aliarum rerum, quæ de hac consuetudine. Et ita respondetur ad posteriorem partem negando sequelam, quia cum iura nihil distinguant, sed solum requirant longam cõsuetudinem, intra latitudinem longi temporis minimum intelligitur, tum quia hoc est fauorabilius, & illud est eligendum cum agitur de communi bono; tum etiam quia hic solum consideratur ignorantia Principis, siue in absentia, siue in præsentia habeatur, quod non est ita in præscriptione: nam idem tempus sufficit, cæteris paribus, siue dominus rei sciat vsum præscribentis, siue ignoret.

7. *Doctores in contrarium non obstant.* De auctoribus autem, qui in contrarium citantur, non multum est curandum, quia pauci sunt respectu aliorum, & aliqui eorum fortasse non loquuntur de sola consuetudine legali, sed generaliter de cõsuetudine, vt comprehẽdit etiam illam, quæ in præscriptione rerum interuenit: nam, vt dixi, hic fere est vsus communis Iurisperitorum. Et profectò Syluest. *Sylues.* in toto illo verb. *consuetudo*, ita procedit sicut & alij Summistæ, & Iuristæ, vt legenti facile patebit; vnde sub illa distinctione loquuntur, non quia amplianda sit ad omnes modos consuetudinum, etiam moralũ actionum. Et fortasse Rex Alphonsus ita etiam loquutus est in illa l. 5. quæ potest etiam habere alium sensum, vt cap. sequenti dicam, vel si nouum ius introducere voluit, & approbare opinionem Azonis, cuius opera dicũtur esse facta leges partitarum, illud speciale ius etiam in Hispania consuetudine receptũ non est, vt existimo.

Supereſt dicendum de consuetudine non præscripta. Nam interdum potest sufficere ad inducendam legem: & consequenter in breuiori tẽpore quam decennio illam inducere poterit, si scientia Principis intercedat. Ita sentiunt Anton. in dicto cap. vlt. de consuetud. & Antonin. Sylvest. Angel. & alij, qui illum sequuntur, vt in simili videbimus in capite sequenti. *Anton. Sylvest D. Anton Angel.*

8. Nam distinguunt inter Principem scientem, & ignorantem populi morem, & dicunt breuius tempus requiri quando Princeps scit consuetudinem, quam cum illam ignorat. Sed consuetudo decem annorum sufficit ad inducendam legem, ignorante Principe; ergo breuius tempus sufficiet ad eundem effectum, interueniente scientia Principis. At in minori tempore quam decem annorum consuetudo non præscribitur: ergo consuetudo non præscripta cognita à Principe poterit inducere legem. Et ita patet, quando requiratur præscripta, scilicet, quando Princeps ignorat, & quando non sit necessaria, scilicet, quando scit illam. Ratio vero reddi potest, quia licet iura dicant, longam consuetudinem sufficere, nunquam dicunt minorem non sufficere. Et alioqui ex natura rei potest sufficere minor hæc consuetudo, si Princeps habeat scientiam eius, quia potest sufficienter indicare consensum eius, & populi, vt per se notum videtur: ergo illa consuetudo sufficiet, quia tantum est necessaria vt sit sufficiens signum voluntatis legislatoris. Et hæc est notanda differentia inter hos duos modos consuetudinum: nam consuetudo præscripta non inducit legem vt signum noui consensus voluntatis Principis, sed vt continens requisita per legem, in qua voluntas antiqua Principis cõtinetur, & ideo noua eius scientia non desideratur, nec consideratur potentia habendi istam. Consuetudo autem nõ præscripta operari tantum potest vt signum voluntatis, & noui consensus Principis, quod minori tempore sufficiens esse potest respectu Principis scientis; nam respectu ignorantis nunquam potest esse huiusmodi signum, vt per se notum est.

9. *Tempus infra decennium indefinitum.* Sed quæres quantum temporis infra decennium ad hunc effectum sufficiat. Respondeo non posse certa ratione definiri, quia nec iure definitum est, nec commode potuit, quia hoc signum, cum in factis consistat, pendet ex coniecturis, quæ non sunt æquales in omnibus cõsuetudinibus, & ita in quibusdam potest breuiori tempore hoc signum cõpleri, quam in aliis. Nam quædam sunt consuetudines, quæ frequentiorem vsum habent, & magis communem, magisque publicum, quam aliæ, & ita ex illis, cæteris paribus, breuius compleri poterit indicium scientiæ in Principe, & consequenter signum taciti consensus per voluntariam tolerantiam. Item ad hoc multum referre potest absentia, vel præsentia Principis: nam præsumitur nosse, quæ fiunt in loco, vbi adest, & non quæ fiunt, vbi absens est, nisi aliæ coniecturæ accedant. Præterea in hac consuetudine, & ad hoc coniectandum locum habere potest consideratio supra tractata de actibus iudicialibus. Præsertim vero sententia lata in fauorem consuetudinis, si illa proferretur, vel confirmaretur à supremo Principe, esset sufficiens signum voluntatis eius. Imò etiamsi sciretur data ab inferiori iudice, & toleraretur, esset non modicum signum. Item cuiuscumque prudentis iudicis sit sententia, per se conciliat authoritatem consuetudini, quia potest esse iusta, ex consuetudine non præscripta. Quia cum non requirat certum tempus, sed pendeat ex coniecturis, fieri potest, vt ex prudenti, & probabiliori iudicio detur sententia in fauorem consuetudinis, quæ licet præscripta non sit, reputatur sufficiens, quia satis indicat voluntatem Principis, & populi. Vnde quamuis talis sententia simpliciter necessaria non sit ad sufficientiam talis consuetudinis, quia hoc ipsum ad sententiam supponitur, & per illam declaratur, vt supra in simili argumentabamur, nihilominus si aliquando lata est, multum confirmat coniecturam consuetudinis, etsi multiplicetur poterit facere moralem certitudinem: nam & per testimonia virorum prudentum multum confirmabitur. Denique in hac consuetudine locum habet opinio Soti, & aliorum dicentium, tempus hoc determinandum esse prudenti arbitrio, nimirũ, quando agitur de coniectanda mente Principis, & populi. *Indicia contractuum.* *Quæstio ne sententia Sotilicet. habet*

Et ita

Et ita possunt illi auctores pro hac parte citari; clarè enim supponunt, consuetudinem non præscriptam posse ad inducendam legem sufficere.

10. *Dubium.* Vnum verò suboritur dubium ex dictis; quia nunquam videtur consuetudo facti esse sufficiens signum voluntatis Principis, & populi, quia dictum est, consuetudinem debere esse ex intentione inducendi consuetudinem iuris; hæc autem intentio nunquam potest ex sola frequentia actuum sufficienter coniectari, nisi expressè declaretur, quia sine illa possunt eodem modo actus frequentari. Accedit, quòd, vt notaui in citato tomo 1. de relig. licèt consuetudo ex deuotione incipiat, postea facilè mutatur intentio, & fiunt ijdem actus ex intentione obligationis, etiamsi in ipsis nulla mutatio apparet. Hæc difficultas practica est potius, quàm speculatiua, & locũ habet in cõsuetudine præscripta & nõ præscripta: nunq; enim præscribitur cõsuetudo ad effectum inducendi legem, etiamsi per mille annos duret, nisi frequentia actuum facta sit ex intentione inducendi ius. Imò existimo necessarium, in toto decennio tali intentione fint facti, quia aliter non possunt concurrere, vt signum consensus populi necessarij ad consuetudinem præscriptam. Vnde ergo talis intentio cognosci poterit?

Debet frequentia actus fieri ex intentione inducendi.

11. *Angel.* Dubitationem hanc attigit Angelus verb. *consuetudo*, num. 4. & 5. & in summa solum dicit, id esse coniectandum, vel ex frequentia, & multitudine actuũ, vel sunt publici, & notorij accedente populi consensu. Sed hæc & similia non expediunt difficultatem, quia communia esse possunt ad simplicem consuetudinem ex deuotione, seu ex mera voluntate libera, & ad intentionem inducendi ius obligans. Eandem dubitationem proponit Rochus suprà sect. 4. in 7. requisit. consuet. numer. 36. & remittit ad quæstion. 6. post Gloss. quæ habetur sect. 2. à numer. 10. vbi num. 27. illam iterum distinctè proponit, solumq; dicit, in dubio iudicandum esse, vnumquemq; censeri, operari animo inducendi consuetudinem, quando facit actum pro iure suo, id est, credens se ius habere, vt in posterum id faciat. Quando autem quis operatur tanquam vtens iure suo, dicit ex natura actuum esse colligendum, vt si sint actus, qui solent fieri ex pura amicitia, vt prandere in domo amici, etiamsi multiplicentur, non censentur fieri pro iure inducendo: secùs verò si sint actus, qui solent ius postulare. Et ad hoc allegat plures Doctores. Sed in primis regula illa, coniectura, & exempla magis videntur accommodari ad consuetudinem, per quam res præscribuntur, quàm ad consuetudinem legalem. Nam ibi vtens præsumitur, in dubio ius suum quærere, vel exercere, quia hoc illi vtile, & fauorabile est; at hîc cur præsumetur quis in dubio velle inducere ius consuetudinis, quod sibi est onerosum, & graue? Item in præsenti materia non potest illa coniectura ex natura actuum sumi: nam ijdem actus ex natura sua sunt apti, vt ex deuotione, seu consilio fiant, vel ex præcepto, vt patet de oblatione sacra in Ecclesia, de ieiunio, & obseruatione diei festi, & similibus.

Roch. Glossa.

12. *Pet. Rauen. Innoc. Bart.* Denicq; idem dubium proponit Petr. Rauen. tract. de consuet. num. 15. & solum respondet, remittendo se ad ea, quæ de præscriptione iurium incorporalium tradit Innoc. in capit. *bonæ*, de postul. Prælat. & alijs locis cum Bart. & alijs. Qui omnes loquuntur de propria præscriptione, in qua multo facilius discernitur, an vsus sit iuris, vel puræ facultatis, & ex parte vtentis semper præsumitur in dubio intentio habendi ius dominij; vel seruitutis, aut aliud simile in tali re, quod non ita est in præsenti, propter rationem factam. Deinde auctores citati potissimè tractant de probatione consuetudinis in foro externo; nos autem tractamus de foro conscientiæ, in quo facile est iudicium in præscriptione, & vsu eius, quia vel qui præscribit, est persona priuata, & tuncipse erit testis suæ intentionis, vel est aliqua communitas, & tunc iudicium conscientiæ non versatur circa communitatem, vt sic, sed circa singulos: singuli autem possunt, & debent in conscientia pro communitate præsumere, propter rationem factam. At verò consuetudinis semper pendet ex animo totius populi, & singuli non tenentur præsumere animum inducendi præceptum, quia hoc non est fauorabile communitati, sed onerosum.

Vnde dico, non esse facile iudicare de obligatione 13. præcepti per consuetudinem inducta, & in dubio, ac cæteris paribus, potius esse inclinandum in eam partem, quod consuetudo sit deuotionis, vel honestatis, & ad melius esse, potius quàm obligationis. Quia generalis est regula, quod in dubio nemo præsumitur velle obligari, vt in materia de Voto, dixi. Neq; expedit multiplicari præcepta, vbi moraliter certa non sunt, vel saltem probabiliora. Deinde, dico iudicium de modo consuetudinis, & animo, quo introducta est, arbitrio prudentium esse relinquendum, nec certam aliam regulam posse assignari, quia iure definita non est, & ex se res est lubrica, & ambigua, vt difficultas proposita ostendit. Ad iudicandum autem de animo inducendi consuetudinem, possunt conferre hæ coniecturæ. Prima, si consuetudo sit longi temporis, & rei grauis, ac difficilis, & communiter seruatur à populo pro maiori parte, quia non solet populus vniformiter conuenire in huiusmodi actibus, nisi quando ex obligatione sunt, & sic est magnum indicium, tunc duci ex cogitatione obligationis, quæ inducta iam est, vel inducitur. Secunda, si prudentes viri, & timorati malè sentiunt de his, qui non seruant consuetudinem, vel communiter populus scandalizatur, etiam est graue signum talis animi. Tertia, si Prælati, aut gubernatores reipublicæ grauiter reprehendunt, vel puniunt non seruantes consuetudinem, etiam est non leue indicium. Quarta, si materia consuetudinis ex se multum conferat ad vtilitatem Reipublicæ, ita vt obligatio eius prudenter credatur esse valde expediens communi bono eius, in dubio præsumi poterit, esse ex animo introductam.

In dubio potius dicendũ consuetudinem esse deuotionis, vel honestatis quàm obligationis.

Modus, & animus quibus consuetudo inducta est, iudicio viri prudentis relinquuntur.

1. Coniectura.

2. Coniectura.

Tertia.

Quarta.

CAPVT XVI.

De causis, & effectibus legis non scriptæ per consuetudinem introductæ.

1. HÆc quæstio breuiter definienda est ex principijs suprà positis de legibus humanis scriptis. Nam ex dictis intelligi potest generatim loquendo, omnia quæ dicta sunt de lege humana quoad causas, vel effectus eius, conuenire cum proportione in legem per consuetudinem introductam, his exceptis, quæ ad formam materialem, seu sensibilem, & promulgationem illius legis pertinent. Hoc vltimum patet, quia hæc lex consuetudinis per se non differt ab illa, nisi in signo sensibili, quo explicatur voluntas legislatoris (quod signum voco sensibilem formam legis) nam in lege strictè sumpta illud signum est scriptura aliqua; vel saltem expressum verbum legislatoris: hîc verò non est signum scriptum, nec ita expressum, sed sunt facta externa, vt declaratum est. Atq; hinc sequitur, vt in lege, præter actum legislatoris, requiratur promulgatio, quia ille actus de se nõ est signum publicum, nisi promulgetur. Hîc autem signum ipsum est publicum de se, & notorium populo seruanti consuetudinem, & ideo non indiget alia promulgatione, quia (vt statim dicam) consuetudo tantum obligat populum seruantem illam, & ideo alia promulgatione, vel diuulgatione non indiget. Nam vt ad alios populos extendatur, oportet, vt illi acceptẽt consuetudinem, & illam imitentur, & ita ipsa imitatio erit apud illos inductio similis consuetudinis,

Consuetudo seipsa promulgatur, cum sit signum publicum.

eiusq; promulgatio. Si autem vnus populus acceptet consuetudinem alterius, non per consuetudinem suam, sed per statutum præcipiens ibi seruari quod alibi consuetum est, tunc ibi non erit ius illud consuetudinarium, sed scriptum, & eatenus propria, & promulgatione indigebit. In cæteris verò casibus non est differentia inter has leges, cum proportione de illis loquendo, quia de materia iam dictum est, debere esse honestam, cõmuni bono accõmodatam, ac denique rationabilem. Ac subinde rationem esse veluti animã vtriusq; legis, & vtraq; etiam maximè pendere à voluntate Principis habentis potestatem legislatiuam, quæ est in vtraq; propria causa efficiens, & voluntas est quasi intrinseca forma.

2. Simili modo discurri potest per effectus. Nam etiam consuetudo obligat de se in conscientia, cum sit vera lex, c. *in his*, d. 11. & tradunt communiter Doctores, vt videri potest in Felin. c. 1. de sponsal. Rocho suprà sect. 1. n. 12. & 13. vbi alios allegat. Vnde consequenter fit, vt hæc obligatio sit grauis, vel leuis iuxta materiæ qualitatem, nisi de contraria intentione populi constet: nam quoad hoc omnia dicta de obligatione legis humanæ scriptæ, possunt ad hanc legem accommodari; nam eandem rationem in illa habent, proportione seruata.

Eff. ctus consuetudinis ex dictis colligẽdi. *Felin.* *Rochus.*

3. Potest autem hîc inquiri, an possit hæc lex etiam obligare ad pœnam, seu an consuetudo possit inducere legem pœnalem. In quo breuiter dicendum est, posse, quia ratio facta de lege absoluta, procedit etiã in lege pœnali. Quæ n. potest assignari repugnantia, vt non possit consuetudo obligare ad pœnam, sicut potest ad culpam? Imò eo ipso, quod obligat ad pœnam, facit transgressorem consuetudinis reum pœnæ: nam hic reatus sequitur ex culpa; ergo pari ratione poterit eadem consuetudine introduci determinatio pœnæ, vt is qui talem consuetudinem violauerit; tali pœna puniatur, & tunc iusta erit pœna quasi per legem consuetudinis taxata. Exemplum accommodatum est in c. *super eo*, de cognat. spirit. cum his, quæ ibi notant Innoc. Abb. & alij, de consuetudine seruãdi talem, vel talem ritum accidẽtalem matrimonio, & separandi ad tempus eos, qui aliter contraxerint, in pœnam prioris consuetudinis violatę: nam quoad vtrumq; iusta censetur, & seruari debet. Item potest consuetudo taxare pretium alicuius rei, non minus quam lex scripta; ergo & pœnam delicti, & ita communiter auctores loquuntur de consuetudine pœnali, vt est videre in Rocho sect. 4. n. 20. & sequentib. vbi plures allegat. Denique existimo, consuetudine etiam induci posse quasi legem purè pœnalem, ratione cuius possit aliquis obseruans illam in aliquo mulctari, etiamsi in eo non peccet, quia quoad hoc etiam est eadem ratio de consuetudine, quæ de lege scripta. Videtur tamen tunc illa consuetudo magis per modum cuiusdam præscriptionis, quàm per modum legis, quia tunc videtur esse illud veluti quoddam tributum, ad quod exigẽdum respublica, vel Princeps per consuetudinem acquisiuit ius, tali, vel tali conditione expleta, vel non seruata. Posset deniq; introduci consuetudine, vt qui consuetudinem non seruat, aliquid debeat in conscientia soluere, etiam non punitus, & tunc propria ratio consuetudinis legalis seruaretur: huiusmodi autem consuetudines rarę vel nullæ sunt.

Consuetudo potest legem pœnalem inducere. *Innoc.* *Abb.* *Roch.* *Consuetudo inducere potest quasi legem purè pœnalem.*

4. Item solet quæri, an ius consuetudinarium extendi possit ad effectum irritandi actus, seu contractus, vel inhabilitandi personas ad illos. Sed hoc propriè tractari solet in materia de matrimonio, vt latè per Sanci. lib. 7. disp. 4. Eadem verò ratio ferè est de alijs contractibus, vt attigit Felin. in c. 1. de sponsal. n. 2. & 3. Dicendum ergo est, consuetudinem prohibentem aliquos actus, vel dantem formã illis posse ea mente, & animo introduci, vt actus aliter factus non valeat, & talem consuetudinem rationabilem, & præscriptam, vel à Principe expressè, aut tacitè approbatam, habere hunc effectum irritandi contrarium actum. Ita docent multi Doctores, quos Felin. & Sanc. supra referunt, & sumitur ex capit. *super eo*, de cognat. spirit. vbi (iuxta veriorem interpretationem, & planum contextum) supponitur posse consuetudinem Ecclesiasticam introducere impedimentum irritans matrimonium, & tunc separandos omnino esse, qui contra cõsuetudinem contraxerint. Et idem colligitur ex capit 1. eiusdem tituli, vbi specialiter postulatur consuetudo, *quæ scandalum generet*, vtique si violetur, quam additionem specialiter notant, & requirunt Canonistæ. Veruntamen si consuetudo talis sit, vt irritans impedimentum introducat, non potest eius transgressio non generare scandalum, & ita scandalum ponitur vt signum talis consuetudinis. Vnde nõ mihi placet, quod aliqui Canonistæ dicunt, hunc effectum in casu illo, & similibus, magis esse propter vitandum scandalum, quam propter consuetudinem. Nam propter vitandum scandalum vera matrimonia non dissoluuntur, nec ratio scandali irritari posset matrimonium, nisi supponeretur impedimentum, seu lex irritans per consuetudinem introducta.

Felin. *Sanc.* *Sententia Canonistarum reiicitur.*

Quid valet consuetudo circa contractus validitatem. *Sanci.*

5. Simile colligi potest ex c. *olim*, de Cleric. coniug. iuncta Glossa, verb. *repugnet*, quæ ex textu notat, aliquam aliàs habilem, propter consuetudinem fieri posse ineligibilem. Sic etiam dicit Glossa in Authent. vt præpon. nom. Imper. cap. 1. verb. *auctore*, per textum illum; consuetudinem posse introducere formam substantialem contractus, ita vt omissio illius contractum irritet, quam alij sequuntur, quos Felin. suprà refert, & Rochus dicto ca. vlt. sect. 1. num. 10. & alia refert Anton. Gabr. lib. 6. titul. de consuetudin. concl. 3. præsertim à num. 4. Ratio denique est, quia consuetudo rationabilis, & præscripta habet cæteros effectus, quos lex humana habere potest; ergo & hunc, quia nulla ratio probabilis afferri potest, quare ad hunc sit impotens magis quàm ad alios. Nam sicut voluntas Principis expressa per verba potest hunc effectum efficere, ita & tacita per consuetudinem declarata, iuxta rationem legis, *de quibus*, ff. de legib. Et ita hîc applicari possunt omnia iura generaliter loquentia de viribus consuetudinis, & æquiparantia illam cum lege scripta, & specialiter facit c. vlt. de consuetud. vt rectè ex illo argumentatur Sanc. suprà apud quem plura de hoc puncto videri possunt. Neq; occurrit difficultas alicuius momenti, cui satisfacere necesse sit.

Glossa. *Felin.* *Roch.* *Anton.* *Gabr.* *Sanc.*

6. Præterea æquiparatur consuetudo legi in suo effectu quoad personas, quas iure suo obligare potest: nam sicut lex obligat subditos, ita & consuetudo, & sicut lex non obligat extra territorium, pro quo fertur, ita nec consuetudo. Vnde si consuetudo sit vniuersalis totius Ecclesiæ, omnes Christianos indistinctè obligat; si sit solius regni, vel diœcesis, omnes incolas; si solius ciuitatis, omnes, & solos ciues, & sic cũ proportione de cæteris communitatibus. Generalis enim regula est, vt consuetudo vnius communitatis non obligat aliam distinctam, quia nec vna communitas habet potestatem dandi leges alteri, nec Princeps suum consensum ad hoc præbet. Quod adeò verum est, vt etiam consuetudo ciuitatis, aut Episcopatus Romani per se spectati, vt particularis Episcopatus est, non obliget alias Ecclesias, quia vt sic, non se gerit, vt superior illis, nisi Pontifex præcipiat, talem consuetudinem alibi obseruari, vt constat etiam ex vsu, & notauit Panor. in c. vlt. de ferijs, in fin. Turrecr. in c. *nolite*, d. 11. Rochus suprà sect. 4. n. 18. vbi alia allegat.

Quomodo consuetudo legi æquiparatur. *Panorm.* *Turrecr.* *Rochus.*

Obijci verò potest capit. *super eo*, de cognat. spirit. vbi præcipitur cuidam Episcopo, *Consuetudinem suæ metropolitanæ Ecclesiæ, vel aliarum circumpositarum inquirere, & diligentius imitari.* Vnde videtur colligi, consuetudinem vnius Episcopatus obligare in alio, & præsertim consuetudinẽ Ecclesiæ metropolitanæ obli-

Obiect.

obligare suffraganeos: & ratio ibi redditur, quia graue est, antiquam consuetudinem circumiacentium Ecclesiarum contemnere. Respondeo, duo tangi in illo textu. Vnum est de consuetudine metropolitanæ Ecclesiæ, an sit seruanda in diœcesi suffraganea. In quo in primis est certum, si in Episcopatu sit contraria consuetudo, illam præualere, quod omnes fatentur, cum præualeat etiam iuri communi, vt capite sequenti dicetur. Si autem in speciali Episcopatu non sit propria consuetudo, tunc videtur ex illo textu colligi, seruandam esse consuetudinem metropolitanam. Et potest fundari in alio principio recepto à multis Canonistis, consuetudinem ciuitatis obligare oppida subiecta, & intra districtum ciuitatis constituta, si propriam consuetudinem non habeant. Quod tradit Bartol. in l. 2. Cod. quæ sit long. consuetudo. quæstion. 36. numer. 41. & Anton. in capit. vlt. de constit. & ibi Roch. referens multos sect. 4. n. 17.

8. Sed hæc fortasse procedet, quando ciuitas suis statutis municipalibus potest obligare castra vicina suæ iurisdictioni immediatè supposita. At hoc non potest accommodari inter Ecclesiam metropolitanam, & suffraganeam, quia non interuenit ibi illa subiecto, & immediata iurisdictio. Vnde sicut statuta propria Archiepiscopi non obligant in Episcopatibus suorum suffraganeorum, ita nec consuetudo. Existimo ergo illum textum esse intelligendum, quando consuetudo præualuit in tota prouincia, & in aliquo Episcopatu ignoratur, quia fortasse non accidit casus, in quo praxis conformis, vel contraria consuetudini posit ostendi. Tunc enim ait Papa, consulendos esse conuicinos Episcopos, & maximè Metropolitanum, & eorum consuetudinem esse sequendam, quando nimirum illam obseruant vt totius prouinciæ vniuersalem, & non vt propriam suæ diœcesis.

9. Atque hinc expediendæ sunt omnes quæstiones, quas Bartol. dicta l. 2. quæstion. vltim. & Rochus section. 8. & 9. latè tractant, de personis, quas obligat consuetudo, vt an obliget Principem, vel senatum supremum, & an consuetudo ciuitatis, vel territorij obliget forenses; item an obliget ciues extra territorium. Sed in his, & similibus eadem ratio est in consuetudinibus, quæ in legibus, vel statutis scriptis, propter rationem fundamentalem positam, quod consuetudo, de qua tractamus, est vera lex, & ab eadem potestate, & iurisdictione procedit, solumque differt in modo, qui non variat rationem obligandi in omnibus illis casibus, & ideo quæ de lege humana diximus in omnibus illis quæstionibus, ad consuetudinem applicanda sunt. Qui verò plura de illis quæstionibus desiderat, videat dictos auctores, & Gregor. Lopez in l. 16. tit. 1. partit. 1. Gloss. 1. Ant. Gabr. lib. 6. titul. de consuetudin. conclusione prima & secunda, & alios, quos ipsi allegant, & quæ dixi tomo primo de Religione Tractatu secundo, libro 2. cap. 13. & 14.

10. Solum de quæstione quadam ab omnibus disputata pauca notabo, an scilicet, consuetudo laicorum obliget clericos. In qua variæ sunt opiniones, quas omitto. Communis, & recepta à Canonistis est, consuetudinem, quæ est tantum laicorum, non obligare clericos, quia sunt veluti populi distincti, & inter eos est eminentior clericorum communitas. Ac denique quia clerici omnino exempti sunt à potestate laicorum. At verò si consuetudo sit mista laicorum, & clericorum, tunc obligabit clericos, quia iam ipsi clerici consentiunt, & ita non ligantur consuetudine laicorum, sed propria. Ita tradit latè Rochus dicto capit. vltim. section. 8. num. 54. & 65. vbi varias ampliationes, & limitationes congerit, & plura allegat, quæ in eo videri possunt, & in Felin. in capit. *Ecclesia sanctæ Mariæ*, de constitution. numer. 100. & sequentibus, & in capit. *ad nostram.* de probation. numer. 3. vbi etiam Abbas notab. 3. Albericus Tractat. de stat. 2. part. q. 9.

Notandum verò occurrit, cum cõsuetudo, vt est lex, non inducatur principaliter à populo illam introducente, sed à Principe consentiente, potius considerandum esse, qua potestate consuetudo confirmetur, & in ratione iuris stabiliatur, quàm statum personarũ, quæ illam obseruauerunt. Nam voluntas Principis, seu Prælati est causa per se; voluntas autem populi est causa motiua, & quasi occasio, & petitio talis iuris. Ita ergo resolutio quæstionis, an consuetudo liget clericos, multum ex hoc pendet, an consensu Prælati Ecclesiastici, vel Principis secularis firmata sit. Hæ autem potestates per materiam, & finem optimè distinguuntur, vt supra dictum est, & ideo spectanda etiam est materia consuetudinis, an sit spiritualis, vel temporalis, & an tendat ad salutem animæ, & cultũ Dei, vel ad politicam gubernationem. Et ex his trib⁹ principijs, potestate, materia, & fine, pendere censeo resolutionem prædictæ quæstionis, magis quàm ex personis consuetudine vtentibus, quanuis hoc etiam iuuare possit.

12. Dico ergo, si consuetudo sit in materia ciuili, & politica, & vim habeat ex consensu Principis temporalis, non ligare clericos per se loquendo, id est, nisi sit talis, quæ non sit contra libertatem Ecclesiasticam, sed pertineat ad communem conuictum ciuium, vt ciues sunt, tunc enim de illa censendum erit, sicut supra de lege ciuili dictum est. Nam hæc assertio ex dictis ibi pendet, quia consuetudo illa ciuilis est, & ius ciuile introducit. Patet etiam prima pars, quia Princeps laicus per expressam voluntatem non potest obligare clericos, ergo nec per tacitam, nec etiam ipsi clerici possunt consentire contra suam immunitatem, nec etiam Prælatus Ecclesiasticus consentire censetur. Altera vero pars constat ex dictis supra de lege scripta: nam eadem est ratio de consuetudine, in qua clerici non considerantur vt clerici, sed tantum vt ciues, & ita in eodem sensu accipienda est. Quod si materia etiam mista sit, vt si pertineat ad politiam ciuilem, & Ecclesiasticam, & in vtraque seruetur per cõmunem vtriusque populi, seu status consuetudinem, tunc erunt veluti duæ consuetudines, & re vera duo iura, vnum ciuile habens vim à consensu Principis laici, & aliud Ecclesiasticum habens vim à consensu Prælati Ecclesiastici, & vnaquæq; obligabit suos subditos, & vna poterit sine alia reuocari. Deniq;, si materia consuetudinis sit spiritualis, & ad bonum animæ tendat, vt ieiunium, &c. siquidem vna erit, & obligabit clericos, & laicos, quia nitetur in potestate, & consensu Prælati Ecclesiastici tantum, & in ea nõ tã considerantur subditi, vt laici, vel clerici, quã omnes vt Christiani.

13. Tunc autem dubitari potest, an simili consuetudine spirituali (vt sic dicam) vsus tantum laicorum possit introducere consuetudinem, quæ clericos etiam obliget. Nam iuxta regulam dictorum Iuristarum negandum est, & ex Theologis negat etiam Palud. in 4. d. 15. q. 4. art. 3. Tum quia clerici habent suum modum viuendi proprium, vt v. g. proprias abstinentias, &c. Tum etiam, quia sunt veluti senatores, quos non obligant Plebiscita, nisi consentiant. Tum denique, quia monachi non obligantur consuetudinibus secularium clericorum, etiamsi religiosæ sint, & sanctæ, eadem autem est ratio, & comparatio. Sed hæ rationes me non cogunt, quia ius ex tali consuetudine resultans est Episcopale, nam à Prælati tacito consensu vim habet, materia eius de se communis est clericis, & laicis. Nam in ieiunijs publicis, vel festorum obseruationibus non habent clerici seculares speciales obseruantias ex lege, & ita cessat prima ratio. Atq; etiam eneruatur secunda, quia hæc non rectè comparantur Plebiscitis, nam ista à populo cum suo tributo speciali proficiscebantur: iura vero talium consuetudinum prodeunt à Prælato communi clericis, & laicis.

Bart. Anton. Roch.

Sicut statuta propria Archiepiscopi non obligant suffraganeos ita nec consuetudo.

Bart. Roch.

Quas personas obligat consuetudo.

Greg. Lop. Glossa. Anton. Gabr.

Consuetudo laicorum nõ obligat clericos.

Consuetudo mista obligat tam clericos quàm laicos. Roch. Felin.

Alb. Alberic.

Notandum est qua vltãte consuetudo inducta est.

Prima conclusio.

Quando clericos obligat consuetudo.

Palud.

laicis. Tertia etiam non procedit, quia clerici seculares non sunt exempti à iurisdictione Episcoporum sicut religiosi. De quibus etiam potest esse quæstio, quæ vt fundatur in exemptione, eandem difficultatem habet in consuetudine, quæ in præceptis synodalibus, de quibus supra dictum est.

13. *Conclus.* Dico ergo, posse obligationem huiusmodi consuetudinis extendi ad clericos, & de facto extendi, si tacita, vel expressa Episcopi voluntas sit, ius Episcopale inducere pro sua diœcesi, quod potest sine dubio facere, & præsumetur ita facere, quando materia consuetudinis, de se communis est, & ita omnibus æquè vtilis, ac facilis, vt sine scandalo non possit obligatio quibusdam imponi, & non alijs, & maximè quando totus populus laicorum conspirat. Qui respectu talis consuetudinis, vt dicebam, non considerantur vt laici, sed vt Christiani, & ideo vincere possunt clericos, & pro illis etiam consuetudinem introducere, consentiente Prælato. Aliquando verò potest esse consuetudo magis propria laicorum, vel ex modo, quo introducitur, v. g. per speciale votum ipsorum, aut ex parte materiæ, quæ illos decet magis, quàm clericos, & tunc poterit facile illos obligare, & non clericos, & ita etiam approbari, quod ex ipso vsu, & circunstantijs discernendum est.

14. *De extensione consuetudinis ab vno casu ad aliũ similem. Roch. Burgos de Paz.* Pertinet præterea ad effectus consuetudinis alia quæstio, quam dicti Iurisperiti tractant, scilicet, an hæc obligatio consuetudinis ab vno casu ad aliud propter similitudinem rationis extendatur. Et fere communiter definiunt admittendam esse huiusmodi extensionem, licèt postea varias declarationes, & limitationes multiplicent, vt videre licèt in Rocho Curt. in dicta section. 4. ferè à principio, Burgos de Paz in l. 1. Tauri, numer. 51. Veruntamen hæc extensio rara est, vt existimo. Nam in primis non potest esse maior extensio in iure consuetudinis, quàm possit esse in lege, quia non est maior vis consuetudinis, quàm legis quoad obligationem, quàm inducere possunt, proportione seruata, vt ex dictis constat. Deinde addo, difficilius fieri extensionem in consuetudine, quàm in lege scripta. Primò quia lex maximè solet extendi ampliando verba, iuxta significationem, & vsum, quem secundum ius habent in tali, vel tali materia. Vnde cum in consuetudine desint verba, ille modus extensionis in ea locum non habet: ergo ex hac parte constat non æquè posse extendi consuetudinem, ac scripta. Deinde in superioribus etiam circa legem scriptam monui, raro esse hanc extensionem admittendam, nisi habuerit magnum fundamentum in iure. Hic verò addo, difficilius multo, ac subinde rarissimè habere locum in consuetudine. Nã obligatio legis ex vi solius consuetudinis difficillimè cognoscitur in loco, & populo & propria materia, in qua versatur; quomodo ergo poterit facilè extendi ad alia, nisi à iure fiat extensio, vel nisi sint tam similia, vt moraliter idem reputentur? vel nisi vnum in alio à fortiori contineri, vel tanquam pars in toto includi, rationabiliter iudicetur. Et ideo in l. 1. Codic. quæ sit long. consuetud. dicitur, *Vt præses prouinciæ, probatis iis, quæ in oppido frequenter in eodem controuersiarum genere seruata sunt, causa cognita statuat*, & cætera. Pondero enim illam particulam, *in eodem*, identitatem enim significat, & ideo dico, tantam debere esse similitudinem, vt identitas moraliter reputetur. Cætera in præcedendi lib. c. secundo videri possunt.

)?(

CAPVT XVII.

Vtrùm consuetudo habeat vim legem interpretandi.

HIc est secundus principalis effectus, quem iura tribuunt consuetudini. Conuenit autem consuetudini, quæ secundum legem fit: nam quę est præter legem, non supponit legem, quam interpretetur; quæ verò est contra legem, potius illi derogat, vt dicemus: igitur sola consuetudo secundum legẽ potest illam interpretari. Ratio a. huius effectus est, quia nõ est necessaria maior authoritas, nec expressior volũtas ad interpretandam legem iam factam, quàm ad nouam introducendam, & ita omnes rationes factæ superiori c. à fortiori procedunt in hoc effectu, & iura sunt expressa, c. *cum dilectus*, de consuet. l. *minimè, si de interpretatione*, ff. de legib. 1.

Vt autem assertio magis declaretur, & ratione cõfirmetur, aduerto, dupliciter posse consuetudinem valere ad interpretandam legem, vno modo in ratione signi, vel testis, quia quando talis est, consuetudo circa obseruationem legis indicat, & testificatur, illã fuisse mentem legislatoris, & ita fuisse receptam, & non alio modo, quia legesmoribus coalescunt, vt dicit Isidor. in c. 1. d. 1. Sub hac autem ratione consuetudo non potest reddere certam, & infallibilem interpretationem, quia illa solum est quædam humana coniectura, est autem valde probabilis, & ita iuuat multum ad doctrinalem interpretationem, & quo fuerit maior, & diuturnior consuetudo, eo erit probabilior cõiectura, in quo nulla certa regula assignari potest, sed prudenti arbitrio relinquendum est. Addi verò potest, non tantum consuetudinem, quæ est circa obseruantiam ipsius legis, postquam condita est, sed etiam quæ illam antecessit, multum iuuare ad legis sensum intelligendum. Nam quod dicitur in dicta lege, *Si de interpretatione legis quæratur, in primis inspiciendum est, quo iure ciuitas retrò in huiusmodi casibus vteretur*, potest conuenienter intelligi non solum de consuetudine consequente legem, sed etiam de antecedente. Nam quia, teste Isidoro, lex secundum patrię consuetudinem fieri debet, c. 2. d. 4. ideo ex antiquis moribus ciuitatis probabiliter coniectare possumus, quo sensu fuerit lex instituta: vnde in hoc sensu dicũt frequenter Doctores legem esse interpretandam iuxta consuetudinem loci, etiamsi oporteat verba legis minus propriè exponere, quia debet moribus hominum accommodari. vt latè Gloss. in c. *nonnulli*, de rescrip. Bart. in l. *omnes populi*, ff. de iust. & iur. & Panor. in c. *certificari*, de sepul. n. 2. *Primum modus quo consuetudo legis valet interpretari. Isidor.* 2.

Alio modo potest consuetudo interpretari legem tanquam causa concurrens ad introducendã, & stabiliendam talem interpretationem, & legis obligationem in tali sensu, vt allegati Doctores frequenter docens & alij, quos refert, & sequitur Mascard. de probat. volum. 2. concl. 1045. per totam, & apertè declaratur in l. *nam Imperator*, ff. de legib. dum dicitur, *In ambiguitatibus, quæ ex legibus proficiscuntur, cõsuetudinẽ, aut rerum perpetuò similiter iudicatarum authoritatem, vim legũ obtinere debere*. Sicut ergo diximus suprà, interpretationem lege factam esse authenticam ex efficacia legis, quæ potest illam stabilire; ita dicendum est de consuetudine, quando ad illud gradum peruenit, vt vim legis obtineat. Hæc ergo est propria ratio huius assertionis, quia cõsuetudo efficax est ad legem introducendam; ergo etiam ad interpretandam legem efficaciter, & per modum legis. Quapropter omnia, quæ necessaria sunt in consuetudine, vt legis vim habeat, eadẽ necessaria sunt, vt hoc modo legem interpretetur. De illis ergo superius dicta sufficiunt. *Mascard.* 3.

Solum hîc adnotabo, Glossam in dicta l. *nam Imperator*, ex verb. *perpetuò*, colligere necessariũ esse decennium, *Nandum Glossa.* 4.

nium, vt consuetudo hanc habeat efficaciam. Sed si quis attentè consideret, lex illa duo habet membra, vnum est, *consuetudo*; aliud, *sententiæ iudicium*; & particula, *perpetuò*, non coniungitur cum priori membro, sed simpliciter dicitur, *consuetudinem*: particula a *perpetuò*, ponitur in posteriori mẽbro, vt declaretur, non quascunq; sententias, sed illas, quæ semper fuerint concordes, hãc vim habere. Quocirca pro priori mẽbro nulla additur in illa lege temporis declaratio, sed per generales regulas intelligenda est de consuet. legitimè præscripta. In posteriori ẽt membro illã particula, *perpetuò*, non significat annorum numerũ, sed concordiam sententiarum perpetuam, i. sine varietate, aut repugnantia earum inter se; hic n. est planus sensus talium verborum in communi vsu. Quis autem numerus sententiarum ad hoc sufficiat, non declaratur ibi, sed iuxta dicta etiam in superioribus intelligendum est. Nam eatenus sententię habent hanc vim, in quantum consuetudinem efficere possunt, vnde si vna tantum fuerit, vel pauciores, quàm ad legitimam consuetudinem sufficiant, facient probabile argumentum, non certam legem. Et ideo sæpe dixi, iudiciariam interpretationem (vt sic dicã) ad vsualem, seu ad consuetudinem reuocari: nã sententiæ ipsæ ad hoc maxime valent, quatenus communi cõsensu populi recipiuntur, & probantur, vt Bart. & alij authores in locis sæpe citatis aduertunt.

5. *Quam efficax sit consuetudo in legibus interpretandis.*

Et iuxta hæc intelligenda est multorum sententia dicentium, tam efficacem esse consuetudinem ad interpretandam legem, vt licet ex verbis, vel materia legis ambiguum sit, an contineat præceptum, obligans sub mortali, nec ne, & ideo per se sumpta esset in benigniorem partem interpretanda, nihilominus si constet, consuetudinem esse receptam, vt grauiter obligantem, sub mortali obligare, cẽsendam esse. Ita Syluest. verb. *præceptum*, n. 2. in fin. & Caiet. 2.2. q. 186. a. 9. ad 2. & q. 147. a. 3. circa ad 2. loquens in particulari de ieiunij præcepto. De quo idem habet Nauar. c. 21. n. 11. Et eadem ratione potest cõsuetudo interpretari verbum, *præcipiendi*, subquo lex fertur, rigorosam obligationem significare, vt supra Syluest. & Caiet. notant ex Clemen. *exiuit*, §. *item ordo*, de verbor. signif. vbi Glossa etiam id aduertit. Et ratio est, quia legislator censetur vti verbis iuxta communem vsum, vnde etiam eam verso, quanuis verba & materia præcepti videantur sufficere ad obligationem sub mortali, si aliter cõsuetudo interpretata est legem, solum obligabit sub veniali, vt etiam Caiet. adnotauit. Est enim eadem ratio, quia consuetudo sicut potest introducere legem, ita etiam potest illi derogare, eo vel maximè, quoad vix possunt esse verba, & materia legis tam clara, quin aliquã ambiguitatem relinquant, & interpretationem admittant. Hãc ergo facere potest vtroq; modo consuetudo, sc. rigorosam, & benignam: vt autem eam faciat efficaciter, habere debet conditiones requisitas ad legem introducendam, vel abrogandam, vt dictum est.

Sylvest. Caiet. Nauarr. Clement. Glossa.

6. *Consuetudo non solum legem humanam sed etiam diuinam & naturalem interpretatur.*

Addo etiam, posse consuetudinem, non solum humanam legem, sed etiam diuinam, & naturalem interpretari, vt omnes Doctores allegati docent. Tamẽ diuerso modo, quia humanam legẽ potest interpretari, etiam minuendo, vel augendo, iuxta dicta capite præcedendi, & dicenda in sequentib. Diuinam autẽ solum interpretatur, indicando legislatoris mẽtem, & ideo vt certa sit, oportet, vt consuetudo sit vniuersalis Ecclesiæ traditio, vel vt sit per Pontifices approbata. Addo deniq; consuetudinem non solum legem scriptam, sed etiam seipsam interpretari posse, vt ex dictis constat, quia ipsa etiam ostendit intentionem vtentium, quanuis etiam ratione sit ipsa consuetudo interpretanda, vt notat Roch. suprà sect. 4. n. 23. ex Bald. in l. *maximum*, C. de liber. præter. in princ. & est per se notum.

Consuetudo seipsam interpretari potest.

Roch. Bald.

* * *

CAPVT XVIII.

Vtrùm consuetudo possit legem humanam abrogare.

1. *De abrogatione legis per consuetudinem.*

RAtio dubitandi quoad ius ciuile sumitur ex l. 3. §. Diuus, ff. de sepul. violato, vbi dicitur, statutum municipale factum post legem ciuilem, & contrariũ illi, non derogare illi, ergo idem dicendum est de consuetudine, quia ad paria iudicantur. Secundo argumentor ex l. 2. C. quæ sit longa consuet. expresse dicente, quanuis magna sit consuetudinis authoritas, non tamen esse tantam, *vt aut rationem vincat, aut legem*, Vbi necesse est, Iurisconsultum loqui de lege humana: nam lex naturalis ad prius membrum pertinet, in quo dicitur consuetudo non vincere rationem, & habetur etiam in c. *consuetudinis*, dist. 11. vbi multa alia decreta sunt similia, & concordat c. *cum causa*, de re iudic. vbi etiam dicitur, *Licet vsus, vel consuetudinu non minima sit auctoritas, nunquam tamen veritati, aut legi præiudicat.* Tertia, & præcipua ratio dubitandi esse potest, quia consuetudo non potest aliquid valere, nisi sit rationabilis, vt habetur in c. vlt. de consu. & supra ostensum est, sed consuetudo contra legem non potest esse rationabilis, tum quia eo ipso, quod est contra legem, & contra rationem, tum quia actus eius sunt praui, qui non possunt peccantibus prodesse nec eos à iugo legis liberare. Propter hæc Hosti. in c. 1. de treug. & pace. sensit, propriam legem præceptiuam non posse dissuetudine abrogari. Sed est opinio singularis, in qua etiam ipse non fuit constans.

Hostiens.

2. *Lex humana siue canonica siue ciuilis potest per consuetudinem abrogari.*

Igitur his non obstantibus regula certa est, legem humanam siue canonicam, siue ciuilem posse consuetudine abrogari. In hoc omnes Doctores conueniunt Theologi cum D. Thoma 1.2. q. 97. articul. 3 Canonistæ in capit. vltim. de consuetudin. vbi etiam Hostiensis in summa Legistæ in lege *de quibus*, ff. de legibus & in lib. 1. & 2. Cod. quæ sit longa consuet. Summistæ verb. *consuetudo*, Et quantum ad ius canonicum habetur expresse in dicto capite vltimo de consuetudinibus. Præter alia, quæ generatim docent, antiquam consuetudinem esse seruandam, quæ capite præcedẽti citaui. Item in iure ciuili est expressa l. *de quibus*, ff. de legib. in fine dicens, *Rectissime receptum est, vt leges nõ solum suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per dissuetudinem abrogentur.* Idem habetur in nostro regno in l. 3. & 5. tit. 2. partit. 1. Ratione autem, pbanda est hæc assertio eo modo, quo similem in capite præcedenti probauimus, quia ad hunc effectum non deest potestas in populo, si conuenienter explicetur, & voluntas per ipsam consuetudinem sufficienter ostenditur: ergo nihil deest, quominus per consuetudinem talis effectus fiat.

D. Thom. Hostiens.

3. *Duplex modus respondendi.*

Et in primis quod ad potestatẽ attinet, res est clara quoad leges ciuiles in populis liberis non recognoscentibus superiorem, vt constat ex dictis in cap. 16. nam eadem hic est ratio. Difficultas vero est quoad leges ciuiles supremorum Principum, & quoad leges canonicas. Quæ duobus modis expediri potest. Primo dicendo, has leges non ferri absolute, sed sub conditione tacita, si populus eas retinere velit, siue talis conditio appositа intelligatur, quia non potest Princeps magis cogere populos suos suis legibus, vt aliqui existimant, saltem de legislatoribus ciuilibus, siue ex benignitate, quia nõ vult illos obligare, nisi sub illa limitatione, vt multi ẽt de canonicis legib⁹ sentiunt. Et iuxta hunc modum cõsequenter dicendũ erit, non esse necessarium nouũ consensum tacitum Principis ad hanc abrogationẽ, sed in ipso modo ferendi legẽ includi. Sed hunc dicendi modum reiecimus supra l. 3. c. 18. & lib. 4. cap. 16. quia re vera nec potestas obligandi absolutè deest, etiam in temporalibus Regibus, nec voluntas etiam in Prælatis Ecclesiasticis. Quod ex ratione, & vsu ibi ostendimus quoad le-

gis acceptationem: est autem multo certius in ordine ad abrogandam legem iam acceptatam, & vsu cõfirmatam, alioqui semper esset in populi arbitrio à se legem superiorem abijcere sine culpa, quia hæc potestas illi datur per conditionem illam, si in lege est inclusa. Vnde etiam posset populus subditus expresse, & definito consilio legem sui Principis, aut Prælati reuocare, quæ sunt absurda. Sit ergo certum, hanc potestatem esse explicandam per coniunctionem plebis cum suo Principe, & legislatore. Quia in plebe est potestas facti potius, quam iuris ad abijciendam illam legem, quantum in se est, & ex parte Principis est etiam potestas ad conniuendum, & consentiendum voluntati populi, & ita completur potestas ad auferendam legem, quia in effectu, qui eam tulit, idẽmet illam aufert, quod facere potest, vt prẽcedenti libro ostensum est.

4. *Quæ potestas in populo requiratur vt cõsuetudo introducatur.*

Atque hinc constat, in hoc effectu maxime habere locum, quod supra diximus, non esse necessarium, vt in ipso populo per se spectato sit potestas actiua ponendi, vel tollendi legem, sed sufficere capacitatem legis, & quod consuetudo introducatur ab illis, ad quos lex loquitur. Quia hic actus repugnandi legi per consuetudinem, non est actus iurisdictionis, vel publicæ potestatis, sed est potius eorum, qui parere debe rent legi, quia sunt actus quasi contrarij, & ideo versantur circa idem, & ita in populo laico est potestas introducendi consuetudinem abrogantem legem Ecclesiasticam. Imò etiam in fœminis esse potest, si ad illas solas dirigatur lex, vt de præcepto lato de clausura monialium, vt in capite vnic. de statut. regul. in 6. auctores docent. Et ratio est, quia consuetudo hæc, vt est ex parte subditorum, non tollit legem quasi actiuè, sed suo modo exigit, & obtinet à superiore, vt illam auferat: superior autem potestatem habet, vt dixi. Voluntas ergo tantum superest explicanda.

5. *Duplex voluntas requisita ad consuetudinem inducẽdam*

Duplex autem voluntas desideratur, vna populi, altera Principis: Prior satis constat: nam consuetudo est signum voluntarij consensus. Supponitur autem ex supra dictis, hanc consuetudinem debere esse publicam, & à maiori parte populi introductam, vel acceptatam. Ergo est sufficiens signum voluntarij consensus, iuxta dicta superiùs. Imo hîc maior ratio inuenitur, quia voluntas, quæ indicatur, non est voluntas se obligandi, vel assumendi onus, sed tollendi. Vnde in præsenti non est necessaria intentio inducendi nouam consuetudinẽ iuris, sed solum non habendi talẽ legem, & retinendi, vel recuperandi statum antiquũ, habendi libertatem ab obligatione legis in tali materia, quæ intentio ex ipsa actuum frequentia & ex cõsensione, ac pertinacia populi in talibus actibus, satis cognoscitur.

6. *Dubium.*

Solum video, posse dubitari de legibus Ecclesiasticis latis pro tota Ecclesia; erit enim necessarium, vt consuetudo sufficiens ad derogandum tali legi sit introducta, & acceptata à maiori parte Ecclesiæ. hoc a. expectare difficillimum est, & vix potest Ecclesiæ cõstare de tali consensu. *Resp.* Respondetur, si lex vniuersalis pro tota Ecclesia abroganda sit, ad minus requiri cõsuetudinem dicto modo vniuersalem, quia alias non interueniret in eo consensus Ecclesiæ absolute loquẽdo. Et ideo hic modus abrogationis rarus est, non est tamen impossibilis, quia per sufficientem famam, & publicam communicationem per literas, & nuncios potest hæc notitia intra quadraginta annos diuulgari. Addo tamen iuxta morem Ecclesiæ, & canonica instituta, non expectari, vt hæc abrogatio simul pro tota Ecclesia vniuersali, & vniuersaliter fiat, sed fieri per partes in prouincijs. Episcopatibus, & alijs communitatibus, quæ per leges proprias gubernari possunt. Nam si in aliqua ex his communitatibus præualeat, in maiori parte consuetudo contra legem communẽ pro illa communitate derogatur, etiamsi pro alijs integra maneat, & ita cessat omnis difficultas. Et cum proportione potest hæc doctrina ad alias leges communes siue canonicas, siue ciuiles applicari. Et illam tradit expresse Glossa in §. *sine scripto*, Instit. de iur. nat. verb. *imitantur*.

7. *Ad hunc est actum sufficiens consuetudo priuatiua.*

Atque hinc etiam fit, vt ad hunc effectum non sit semper necessaria consuetudo propria facti, scilicet, positiua, quæ ex frequentia actuum consurgit, sed sufficiat priuatiua, quæ dissuetudo dicitur, & in frequẽtia omissionis consistit, & per se sufficit contra præcepta affirmatiua, quia ipsa omissio repetita satis indicat voluntatem non habendi tale præceptum. Necessarium vero est, vt omissio sit propria, id est, obligationi legis oppolita, ac proinde pro eo tempore, pro quo præceptum obligabat, quia negatio actus pro tempore non debito, nullum iudicium est voluntatis non parendi legi, aut non habendi illam, vt per se notum est, & tradit Pan. in c. *Ioannes*, de Cler. coniug. Sylu. supra q. 8. & copiosius Roch. in dicto c. vlt. sect. 4. n. 76. & sequent. Nau. cons. 2. de consu. & dicemus latius tractãdo de amissione priuilegij per non vsum in l. 8. *Panorm.* *Roch.*

8. *Vtrũ consuetudo sit, æquum sit, iustum sit, minus sit peccare principis.*

Ex quo vlterius concluditur, necessarium esse, vt tales omissiones sint peccaminosæ saltem in principio, quia si prouenirent ex aliqua rationabili excusatione, non possent ostendere voluntatem legi contrariam, vt si occurreret necessitas excusans. Tunc enim non esset desuetudo, sed purus non vsus, qui nõ sufficit, ex omnium sententia. Idemque esset, si interueniret ignorantia legis, vel metus grauis, ob eandẽ rationem: imo licet metus non esset sufficiens ad excusandum à culpa, nihilominus esse potest sufficiens ad impediendam propriam consuetudinem, seu desuetudinem. Quia non tam est ex voluntate, quam ex necessitate, & ideo non satis indicat animum contra legem, nec voluntatem absoluram abijciendi illã sed solum quandiu imminet talis metus, ideoque videtur satis probabile, tunc non simpliciter abrogari legem, sed ad summum derogari illi, ne cum tanto grauamine, & imminente simili periculo, obliget. Quod est valde notandum: nam sæpe potest induci consuetudo non seruandi legem in tali occasione, vel necessitate, quæ per se non erat sufficiens ad excusandum ab obligatione legis, & propter consuetudinem, si alias conditiones requisitas habeat, non obligabit lex in similibus occasionibus, & nihilominus non erit lex simpliciter derogata. Exempla possunt esse facilia in festorum obseruatione, ieiunijs, & similibus.

9. *Voluntas Principis requisita duplex.*

Venio ad Principis voluntatem, ad quam omnino applicanda est doctrina capitis præcedentis. Nam hic etiam consensus Principis intelligi potest, aut à lege ipsa datus, aut personalis, & quasi de nouo datus, licet tacite, & vterq; modus verus est. De primo est sermo in dicto c. vlt. de consu. Et dnæ conditiones consuetudinis ad illum postulantur, scilicet, vt sit rationabilis, & præscripta, quæ ponuntur etiam in dict. l. part. & cum aliæ non postulẽtur, illæ sufficiunt, alioqui ius illud imperfectum esset, & insufficiens. Necessarium autem est, illas exponere, & inde etiam ratio illarum constabit. De priori multa dicta sunt in ca. 6. & 7. vbi explicuimus, quæ consuetudo irrationabilis dicatur. Hic vero specialiter addenda sunt duo, vnum est, ad hũc effectum multo minorem rationem requiri in consuetudine, quam ad effectum inducendi legem: quia minus est tollere legem, quam inducere. Nam vt tollatur lex non est necessaria specialis vtilitas, vel honestas in ipsa materia, sed satis est, quod ablatio talis obligationis non sit contra vtilitatem publicam, quia licet aliquam tollat, aliunde compensatur, vel tollendo occasionem maioris mali, vel conciliando animos subditorum, vt suauius gubernentur. *Duo addenda. Primum*

10. *Secundum.*

Vnde addo secundo, nihilominus necessarium esse, vt aliquo modo illa consuetudo vel potiꝰ abrogatio legis ratione illius, aliqua ratione fulciatur. Quia abroga-

abrogatio iustæ legis expressa non potest fieri sine aliqua honesta causa, vt libro præcedenti ostensum est; ergo nec tacita, quæ per consuetudinem fit; ergo vt consuetudo sit rationabilis, non satis est, quod nõ sit contra rationem naturalem, nec contra ius diuinum nec quod non sit iure reprobata, sed necessarium est, vt voluntas carendi tali lege aliqua ratione honestari possit in subditis, quæ honestet etiam in Principe consensum abrogãdi illam. Et hęc est ratio, & necessitas huius conditionis; quia nisi cõsuetudo sit aliquo modo rationabilis, nõ præsumitur Princeps condescendere subditis, quia non præsumitur velle sine vlla iusta causa, seu sufficienti ratione tollere legem, cum id licitè facere non possit, nec debeat. Neq; de hac cõditione plura videntur necessaria, respondendo autem ad secundam rationem dubitandi aliquid addemus.

11. Secunda etiam conditio, scilicet, vt consuetudo sit præscripta, in superioribus explicata est, hic solum de tempore requisito ad hanc præscriptionem, supponimus nõ esse necessarium immemoriale tempus, vt quidam dixerunt sine fundamento, vt cap. præcedẽti dixi. Certum ergo sit, requiri definitum temp⁹. Est tamen notanda distinctio inter leges canonicas, & ciuiles, quam omnes auctores supra citati tradunt: nã in ciuilibus idem tempus sufficit ad legem abrogandam, quod ad introducendam, scilicet, decem annorum. Ratio est, quia ius ciuile in hoc distinctionẽ non facit, sed ad vtrunq; indefinitè requirit tempus longęuum, vt patet in dicta l. *de quibus*, tempus autem lõgæuum in eodem iure est tempus decem annorum, vt supra dictum est, & expressius habetur in §. 1. Inst. de vsucap. Neq; hic fit distinctio de tempore inter absentes, & præsentes (quidquid Sylue. & alij sentiant) propter rationem supra tractatam, quod ad necessitatem huius præscriptionis semper supponitur ignorantia Principis: nam si Princeps sciat, non est necessaria præscriptio ad præsentem effectum, vt statim dicam. Respectu vero Principis ignorantis impertinẽs est absentia, vel præsentia, & ideo idem tempus indistinctè postulatur. Ponitur autem ab auctoribus potius decem, quam viginti annorum, quanuis hoc iura non definiant, & ignorantia Principis videatur esse quædam absentia, propter rationes supra factas. Item quia in hoc iure interuenit fauor ex parte Principis, & ille ampliatur, dum breuius tempus eligitur, & interuenit onus ex parte subditorum: quatenus reuocatio legis per longum tempus differtur, & hoc minuitur, breuius etiam tempus eligendo. Et ita vtrumque est iuri conforme. Et consonat etiam alia regula iuris, quod *in obscuris minimum est sequendum*.

1. Conditio.

Distinctio inter leges Canonicas, & ciuiles notãda.

In legibus ciuilibus decẽnium sufficit ad legem introducendam & abrogandã.

12. At vero in legibus Ecclesiasticis est diuersitas opinionum. Nam quidam existimant sufficere idem tempus decem annorum, quod in ciuilibus sufficit. Refertur Azo, in summ. tit. de consuet. Calder. & alij in cap. 1. de treug. & pace. Sed hi loquuntur de lege nondum acceptata, de qua supra l. 3. & 4. dictum est. Quãquam fortasse nulla sit differentia in ordine ad præscriptionem, cum in vtroq; casu consuetudo sit contra ius canonicum. Vera ergo, & communis sententia est, in legibus canonicis requiri tempus quadraginta annorum, vt consuetudo contra illas censeatur præscripta. Ita Innoc. in c. *cum dilectus*, de consuet. Panormit. dicto cap. vlt. num. 11. & in cap. 1. de treug. & pace, numer. 4. & ibi latè Felin. num. 13. Rochus supra sect. 3. num. 35. Turrecrem. in cap. *consuetudo*, q. 2. & in cap. *mos*, quæst. 4. d. 1. Bart. in repetit. l. *de quibus*, quæst. 2. princip. quæst. 3. num 14. vbi in schol. alij allegantur Item Iason ibi col. 11. Anton. 1. p. tit. 16. §. 4. Syluester verbo *consuetudo*, quæst. 4. Angel. num. 8. & ibi alij Sũmistæ. Nauarr. cons. 2. de consuet. Cordub. lib. 1. q. 12. ad 4. & Gregor. Lop. in dicta leg. 5. Gloss. 4. Probari autem hæc sententia solet ex dicto c. vlt. de consuetu. quatenus requirit consuetudinem legitimè præscriptam, quia in iure canonico non dicitur consuetudo legitime præscripta, nisi sit quadraginta annorum. Ita Rochus supra sect. 3. num. 4. ex Glossa cum textu in cap. *cum de beneficio*, de præben. in 6. Sed non existimo hoc sufficere, quia appellatio legitimæ præscriptionis de se indifferens est, solumque significat consuetudinem durantem tempore, & cum conditionibus lege præscriptis. Vnde iuxta materiæ capacitatem applicari poterit ad præscriptionem quadragenariã, vel ad decennalem. Nam etiam dici potest consuetudo legitimè præscripta necessaria esse ad inducendã legem, præter, & non contra commune ius, inscio Principe. Addũt ergo prædicti auctores, præscriptionem legitimam contra Ecclesiam requirere tempus quadraginta annorum, iuxta cap. *de quarta*, cap. *ad aures*, cum alijs, de præscriptionibus consuetudo autem contra canones dici meritò potest contra Ecclesiam, cum sit contra Ecclesiastica iura, & ideo legitima præscriptio in illa, quadragenaria esse debet.

Vt consuetudo contra leges canonicas præscribatur requiritur spatium 40 ann. Innocent. Panorm. Felin. Roch. Turrec. Bart. Iason. Anton. Syluest. Angel. Nauar. Cordub. Greg. Lop.

13. Imo addunt aliqui auctores, nõ solum requiri hoc tempus, quando consuetudo est contra canones, sed etiam quando est contra rationem canonis, vt notat Glossa in cap. *vt litigantes*, de offic. ord. in 6. verbo *statuimus*, & ibi Geminiam. & sequitur Pet. Raue. tract. de consuet. sect. 1. num. 20. Idem Felin. in cap. *tua nos*, de iur. iur. num. 3. & in cap. *statuimus*, de maiorit. & obed. num. 3. vbi declarat, hoc esse intelligendum, quãdo consuetudo est contra rationem expressam in lege Ego verò addo, etiam requiri, vt ratio sit adeo intrinseca, & essentialis, vt illa cessante, lex etiam cessare cẽseatur, & tunc optima ratione fundatur hæc sententia, quia consuetudo contra rationem legis, Virtualiter est contra legem, & illi consequenter derogat. Si autem ratio talis non sit, sed potius illa sublata adhuc possit vigere lex, non video cur consuetudo contra solam rationem legis censeri debeat contra ius, aut tantum tempus postulare. Denique addunt dicti auctores, ex parte materiæ posse requiri consuetudinẽ immemorialem, vt si sit contra specialia iura Principis, sicut etiam in consuetudine præter canones possunt requiri quadraginta anni, si deroget iuri alicuius Ecclesiæ. Sed hæc licèt vera sint, non habent propriè locum in consuetudine legali, de qua tractamus, sed quatenus miscetur cum præscriptione propria alicuius rei, quæ longiorem durationem requirat.

Glossa. Gemin. Pet. Raue. Felin.

14. Atque hinc colligitur, consuetudinem habentem has duas conditiones, si sit legi contraria, illam abrogare, etiamsi ad notitiam Principis talis consuetudo non deuenerit. Ita docent ferè Doctores allegati, & Couarr. in 4. Decret. 2. p. cap. 6. §. 10. num. 18. & 19. Dominic. bene in §. *leges*, post cap. *in istis*, dist. cum Glossa & Archid. ibi, & alijs, quos etiam refert Felin. supra, & omnes, quos in simili puncto allegaui in c. præcedenti.

Consuetudo aliquando legem abrogat ignoráte principe. Couar. Domin. Glossa. Archid. Felin.

15. Nam est eadem ratio, quia supposita lege concedente hanc efficaciam consuetudini rationabili, & præscriptæ, ex vi illius habetur sufficiens consensus Principis abrogantis illam per tacitam voluntatem legalem, vtsic dicam, ad quam non est necessaria noua notitia consuetudinis, sicut ad personalẽ voluntatem, nec nos possumus illam conditionem addere contra prædictum ius. Quia in effectibus iuridicis nõ debent plura postulari, quam iura requirant: lex autem ponit illas duas conditiones vt sufficientes ad effectum, & vtraque esse potest sine scientia Principis. De priori est per se notum, quia cosuetudo non est rationabilis, quia scitur à Principe: nam quælibet alia æque sciri potest, vel ignorari, & rationabilis talis poni debet, vt verè possit talis cognosci. De secundo etiam constat, quia præscriptio non requirit scientiam in eo, contra quem præscribitur, vt est notum. Præterea ratio humanæ legis hoc quodammodo postulat, debet enim esse humanis moribus accommo-

commodata, & ideo valde expedit, vt quando populus tanto tempore obstinato animo perseuerat in moribus contra legem, Princeps non insistat, sed desistat ab imponenda talis legis obligatione; merito ergo instituitum est, vt siue sciat, siue nesciat Princeps, consuetudo præscripta legem tollat. Nec in hoc occurrit noua difficultas.

16. *Consuetudo non præscripta, quã vim habeat. Panorm.*

Potest tamen è contrario dubitari, an interdum consuetudo non præscripta possit sufficere ad effectũ reuocandi legem, saltem interueniente scientia Principis. Nam Panorm. in c. vlt. n. 13. aperte sentit, nõ sufficere scientiam Principis, vt lex derogetur in minori tempore, quam sit ad præscriptionem necessarium. Fundari potest primo in eodem c. vlt. quod absolutè requirit illas duas conditiones ad hunc effectum; ergo quacunq; deficiente, non fiet effectus, etiamsi Princeps sciat. Et confirmatur: nam si consuetudo non sit rationabilis, etiamsi Princeps illam sciat, non sufficiet ad tollendam legem, vt est communissima sententia; ergo si non sit præscripta, non sufficiet, etiamsi interueniat scientia Principis. Patet consequentia, quia illæ duæ conditiones vt æquè necessariæ ponuntur. Confirmat hoc secundo Pan. quia ex scientia Principis ad summum colligitur tolerantia, hæc autem nõ inducit consensum iuxta c. *iam dudum*, de pręb. Vnde addit ipse, quod si Princeps non solum sciret consuetudinem, sed et illa vteretur, tunc censeretur tollere legem, quia videretur quasi expresse consentire. Tandem argumentor, quia consuetudo hæc valet per modum cuiusdam præscriptionis, sed tẽpus præscriptionis non minuitur propter scientiam eius, contra quẽ præscribitur; ergo.

17. *Consuetudinem non præscriptam aliquando sufficere ad derogandam legem.*

Nihilominus contrarium censeo verum. Dico ergo consuetudinem non præscriptam aliquando sufficere ad derogandam legem, si Princeps sciat consuetudinem, & ipsa talis, ac tanta sit, vt moraliter sufficiat, ad indicandum Principis consensum. Hoc mihi videtur fuisse opinio Antonij dicti cap. vlt. qui dixit, si Papa sciat consuetudinem contra legem, sufficere tẽpus decem annorum. Quod dictum approbat Sylu. dicta q. 4. & Angel. dicto num. 8. & idem sentiunt Canonistæ communiter, quando consuetudo resistit legi canonicæ nondum acceptatæ, vt late refert Felin. vbi supra. De qua, vt dixi, est eadem ratio, tum quia etiam illa consuetudo est contra Ecclesiam, & contra ius illius, tum etiam, quia obseruantia legis pro aliquo tempore, non auget ius, vt supra dixi, sed solum facto dicitur illam confirmare; ergo stando in vi iuris, eadem est ratio de vtraq;. Præterea non videtur esse maior ratio de iure introducendo, quam de abrogando, sed consuetudo non præscripta, sciẽte Principe potest inducere ius, vt ostendimus; ergo & abrogare. Maior cum consequentia probatur, quia tota ratio vtriusq; effectus cõsistit in tacita voluntate Principis, sed hæc voluntas particularis, & quasi personalis non minus potest innotescere ex consuetudine legi cõtraria nõ præscripta, sed scita, & tolerata à Principe, quam ex consuetudine præter legem: ergo non minus illa sufficiet ad derogandum legi, quam hęc ad introducendam illam. Imo in casu præsenti magis debet præsumi talis voluntas, tum quia est magis necessaria ad tollendam à subditis occasionem peccandi contra perseuerantem legem, tum etiam quia ipsamet consuetudo causat talem mutationem in subditis, vt quodammodo per illam fiant ineptiad talem legem, quia debet esse facilis, & moribus conformis. Denique hanc sententiam confirmat vsus. Quia multæ leges Ecclesiasticæ censentur breuiori tempore derogatæ, quia Pontifices non ignorant, & dissimulant.

Angel.

Felin.

De tempore autem requisito ad hunc effectum, quando scientia Principis non interuenit, licet Antonius & alij cum illo designent tempus decem annorum, non videtur mihi cum fundamento dictum. Nam in legibus ciuilibus non potest id habere locum, quia etiam ignorante Principe, maius tempus non requiritur, vt dictum est: assertio autem posita etiam in illis locum habet, quod interueniente scientia Principis, præscriptio ciuilis, quæ est decem annorum, non est necessaria. Quod si illi de solis canonicis legibus loquuntur, oportet, vt cum proportione tẽpus pro ciuilibus assignent. At in illis non possunt cũ fundamento assignare certum tempus requisitum; ergo neque in canonicis illa determinatio decem annorum habet fundamentum. Præterea est generalis ratio, quia illud tempus nullo iure determinatum est pro tali modo consuetudinis; ergo sine fundamento præscribitur. Et explicatur ampli9, quia eo ipso, quod non est necessaria consuetudo præscripta, non operatur ex vi iuris, sed ex vi naturalis significationis, & indicij voluntatis Principis: at vero ad hoc iudicium nullum est tempus determinatum in iure, nec; ex natura rei, quia põt secundum circunstantias variari, vt supra declarauit; ergo frustra designatur illud temp9 decem annorum. Idem ergo in hoc puncto dicendũ est, quod in simili de introductione legis, arbitrio prudentum relinquendum esse, & ita senserunt Soto Medin. & alij. 18. *De tempore ad legem abrogãdam requisito.* *consuetudinis non ignorãte Principe.* *Hoc tempus iudicio prudentis relinquitur.*

Imò hinc intulerunt aliqui Canonistæ, quando tota ciuitas, vel communitas operatur contra statutũ à se editum, vnum actum contrarium sufficere ad reuocandum statutum. Quia ibi per vnum actum significatur sufficienter voluntas statuentis de reuocando statuto, cum sit idem, qui contra illã operatur, quod secus est respectu legis Principis. Ita docet Abb. in c. *Abb. ad audientiam*, de Cleric. non resid. cum Ioan. Andr. ex cap. *pro illorum*, de præbend. & cap. *cum acceſſent*, de constit. vbi alij hoc notant. Sed de hoc puncto, & de illorum textuum intelligentia, dicemus tractando de priuilegijs: nam de illis est ibi sermo. Et in propriis statutis non credo esse illud signum sufficiens, nisi ex alijs circunstantijs constet, communitatem non fecisse talem actum dispensando in statuto pro illa vice, illud abrogando. Adde, etiam in statutis confirmatis à Principe necessariam esse consuetudinem, vt dixi. 19.

Ad cap. vlt. de consuet. respondeo, ibi esse sermonem de consuetudine, quæ independenter à scientia Principis potest legem abrogare, seu de consuetudine, quæ sub propria ratione sua, & per propriam vim & efficaciam, quam à lege habet, potest legem abrogare, non vero excludere consuetudinem, quæ solum deseruit per modum signi, & indicij voluntatis Principis. Nam hoc modo non solum consuetudo, sed etiam quodlibet factum Principis, quod sufficienter ostendat voluntatem eius, potest abrogare legem, vt sumitur à simili ex dicta l. *de quibus*, & est per se cuidẽs, quia vis est in voluntate, & diuersitas in materiali signo est accidentalis. Ad primam confirmationem negatur in primis æquiparatio, quia conditio, quod consuetudo sit rationabilis, ex natura rei necessaria est: conditio autem præscriptionis solum ex lege, & ideo prior conditio magis necessaria est, & in omni euentu, quia semper voluntas Principis esse debet, ac præsumi rationabilis, siue particularis sit, siue generalis per legem. Deinde dicitur, quod si de voluntate Principis sufficienter constaret, etiamsi consuetudo careret ratione, dummodo non esset contra rationem, nec aliquid turpe includeret, abrogatio esset valida, licet fortasse illicite fieret, sicut supra dictum est de abrogatione expressa, idem enim est de tacita, si supponatur. At vero rarissime, aut nunquam admittenda est, quando consuetudo ita careret ratione, vt sit illicitum illi condescendere, & propter illam legem abrogare, etsi sit cognita, quia nõ est præsumenda pra- 20. *Cap. vlt. de Cons. cap.* *carur.*

da praua voluntas in Principe. Secus vero esset, si ex ipsa duritia populi, licet irrationabili, resultaret respectu Principis moralis causa, & ratio, vt non possit iudicari prudens reuocatio consuetudinis: tunc enim etiamsi Princeps sciat consuetudinem non esse rationabilem ex parte populi, potest præsumi conniuentia, & abrogatio ex parte Principis tacentis, & tolerantis, quia tunc iam abrogatio iusta est. Vnde ad secundam confirmationem iam supra responsum est tolerantiam per se non sufficere, adiunctis vero circunstantijs, posse esse prudens, & morale signum. Et in præsenti erit optimum signum, quando in Principe sciente populi resistentiam, permissio illius, stante lege, esset irrationabilis, & nociua populo: nam tunc præsumendum est oriri ex animo abrogandi legem, nisi contrarium constet. Idemq; erit quoties res ad eum statū deuenerit, vt prudens cēseatur abrogatio: tunc enim merito præsumitur consensus in Principe sciente, & patiente talem consuetudinem. Ad vltimā confirmationem negatur assumptum, iam enim ostensum est, in illo casu consuetudinem non occurrere in modum præscriptionis, sed tanquam signum, adiuncta scientia, & tolerantia sufficiente, vt explicatum est.

23. *Ad 1. difficultatem.* Ad primam difficultatem in principio positam, & sumptam ex §. *Diuus*, respondeo, textum illum plures habere intellectus, quos hic expendere non possum[9]: multi autem illum intelligunt, quando statutum, vel consuetudo præcessit, & lex subsequitur, & ita nō pertinet ad hunc locum, sed ad quæstionem tractandam in cap. 20. Alij intelligunt, quando lex generalis præcessit, & statutum municipale sequitur: & videtur hoc magis significari in litera, & negari, statutum prævalere contra legem, quod mihi est verisimillimum. Nam licet Panormit. cap. vlt. de consu. in hoc constituat differentiam inter statuta laicorum, & clericorum, quod particulares Ecclesiæ non possunt statuere contra canones, particulares autem ciuitates possunt statuere contra ius commune. Ego non video fundamentum huius differentiæ: nam lex *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. nihil probat, & contrarium probatur ex dicto §. *Diuus*, & constat ex supra tractatis lib. 3. de potestate ad leges ciuiles condendas. Vnde quoad hoc nego esse eandem rationem de statuto & consuetudine, sicut idem Panormit. in clericis fatetur. Ratio autem (licet variæ tradantur à Canonistis, vt per Abbatem supra, & latius per Roch. sect. 3. à n. 7.) esse videtur, quia leges humanæ debent esse accommodatæ moribus eorum, pro quibus feruntur, & ideo legislatores in hoc deferre debent rationabili consuetudini suorum subditorum. Quæ ratio, & necessitas cessat in statutis consuetudinis: nam illa fiunt per inferiores potestates, quas oportet esse subordinatas superioribus, & ideo statuere non possunt contra leges eorum iure ordinario, nisi ex speciali cōcessione.

22. *Ad secund.* Ad secundam difficultatem sumptam ex l. 2. C. quę sit long. consuet. dico, etiam legem illam variè exponi, vt refert Gloss. in cap. *consuetudinis*, dist. 11. communis tamen, & probabilis responsio est, illam esse intelligendam de consuetudine non habente conditiones positas in dicto c. vlt de consuet. Ita Ias. in addit. ad Gloss. in §. *fine scripto*, de iur. natura. verb. *imitatur*, vbi Glossa aliter exponit. Re tamen vera sensus est, consuetudinem non esse tantæ authoritatis, vt contra Principis voluntatem possit valere, quod in eadem lege significatur, *Non vlq; adeo sui valitura momento*, id est, sua vi, & potestate. Cum hoc autem oprime stat, vt possit esse talis, quæ ostendat, voluntatē Principis fuisse mutatam, vel tanquam sufficiens signum eius, vel in virtute alicuius legis.

23. *Ad tertiam* Ad tertiam respondet D. Thom. dict. artic. 3. ad 2. posse consuetudinem contra legem per bonos actus introduci, ac subinde esse rationabilem, quia lex humana occurrente necessitate in particulari, sine culpa non seruatur. Vnde si illa occasio sæpius occurrat, per actus illos legi contrarios inducitur quædam cōsuetudo, quæ ostendit, legem non esse vtilem, & consequenter abrogat illam. Quam responsionem attigit etiam Panorm. in dicto c. 1. de treug. & pace. ex Archidiacon. in capit. vnic. de treuga & pace. Sed non satisfacit, tum quia illi actus non licent, nisi propter necessitatem per modum epijkiæ, hi autem non inducunt consuetudinem contra legem, cum non sint illi contrarij, neq; ostendunt animum populi legi contrarium, vt supra declaratum est, neque ex vi consuetudinis ex illis solis resurgentis potest esse licitus actus, nisi in simili occasione, in qua epijkia per se semper sufficit. Quod si tam frequentes sint illæ occasiones, vt ostendant legem esse inutilem, non abrogabitur propter consuetudinem, sed quia in se ostenditur iniqua, & nulla, vel cessabit, quia finis eius in generali cessat. Et ita idem met D. Thom. dixit, *Talem consuetudinem manifestare, quod lex viterius non est vtilis.* Secundo respondet D. Thomas, remoueri legem per consuetudinem, quando tam firmata est consuetudo, vt iam lex non videatur possibilis secundum consuetudinem patriæ. Veruntamen quando res ad hūc statum deueniret, etiam non esset propria abrogatio legis, sed cessatio per materiæ mutationem. At vero non semper necessarium est ad abrogationem legis, vt tanta rerum mutatio fiat. Quia sæpe abrogatur, si circunstantiæ supra positæ concurrant, etiamsi alioqui possit iuste obligare, si voluntas Principis tacita non interueniret aliquo ex modis supradictis. Vnde D. Thomas in illa solutione solum videtur voluisse explicare modos, quibus potest contingere, vt ex cōsuetudine resultet cessatio legis absque ordine ad consensum Principis, sed quasi ex natura rei, quæ non est propria abrogatio, sed cessatio legis. In solutione autem ad 3. magis explicat modum abrogationis.

Respondeo igitur ex dictis in cap. 4. recte fieri posse, vt consuetudo incipiat per actus malos, quia prohibitos per legem, & nihilominus inducat consuetudinem derogantem legi. Ita fatetur Caiet. dicta solution. ad 2. & omnes, imo ex dictis constat, ad hanc abrogationem necessariū esse, vt in principio actus sint tales, quia debent esse contra legem obligantem sine excusatione, vel ignorantia. Ratio vero, ob quam sufficiunt, est, quia in primis non concurrunt vt causa, sed vt indicium voluntatis Principis, aut legis, possunt autem esse indicium talis voluntatis, etiamsi mali sint. Et deinde id, quod tandem resultat ex tali consuetudine, non est malum, scilicet, vt similes act⁹ sine malitia fiant, ablata lege, & in hoc censetur consentire Princeps, abrogando legem. Atq; hoc modo consuetudo illa, licet in modo, vel in fieri sit irrationabilis, non tamen in substantia (quia actus illi possunt licite fieri) nec in termino, nec in effectu, quia & Princeps potest propter talem consuetudinem prudenter, ac rationabiliter legem abrogare, & completa consuetudine actus postea licite fiunt, & ius ad eos libere faciendos iustum est: nam potius est quædam carentia iuris, seu prohibitionis, quæ rationabiliter auferri potuit. Addit vero Caiet. supra, & idem dicit Pan. licet in principio agentes contra legem peccent, tamen eorum successores posse præsumere, ex aliqua rationabili causa legem illam fuisse nō seruatā. Quod quidem regulariter verisimile est, præcipue, quando abrogatio fit per longam præscriptionem. Dico autem id non esse necessarium: nam licet omnes actus facti contra legem ante completum tempus præscriptionis, vel ante sufficienter præsumptam voluntatem tacitam Principis fuissent mali, nihilominus tandem completo tempore, vel indicio abrogaretur lex ex vi iuris, vel tacitæ voluntatis Principis, quæ iusta est, licet actus subditorum mali fuerint, vt declaratū est. Neq; in hoc æquiparatur hæc consuetudo præscriptioni, vt in c. 1. declaraui.

24. *Consuetudo incipiens per actus malos, quia prohibitos potest legi derogare.*

Vrgebit

25. *Obiectio.* Vrgebit vero aliquis, quia lex erat rationabilis (nã hoc est de ratione legis, & ibi supponitur vera, & valida lex) ergo consuetudo contraria erit irrationabilis, non solum quia per malos actus introducta fuit, sed etiam quia tendebat ad tollendam legem rationabilem, hoc enim contra rationem videtur, & cùm illa sint directe contraria, si vnum rationabile est, aliud erit irrationabile. *Solutio.* Respondeo idem argumentum supra esse factum de abrogatione legis expressa, de qua constat, posse esse rationabilem, & iustam, & eodem modo hic esse soluendum. Dico ergo, legem non esse rationabilem tanquam necessariam, sed tanquam conuenientem propter aliquos effectus, quibus non obstantibus, ablatio legis, & consuetudo ad illam tollendam potest esse rationabilis sub alijs respectibus honestis, & conuenientibus, sicut duo contraria possunt esse probabilia, & quod in altera parte sit aliquis excessus, non facit alteram esse irrationabilem, præsertim quia hæc comparatio ordinariè dubia est.

CAPVT XIX.

Vtrùm abrogatio legis per consuetudinem aliquam exceptionem, vel extensionem admittat.

1. VT regula posita in precedenti capite magis declaretur, oportet exceptiones aliquas, quæ ab illa fieri solent, expendere, & in fine etiam videbimus, an recipiat extensionem. *Prima exceptio.* Primà ergo exceptio cogitari potest de lege pœnali imponente pœnam ipso facto. Aliqui enim dixerunt, illam non abrogari per consuetudinem præscriptam, etiamsi rationabilis sit, quia statim, ac violatur, incidit in dictam pœnam, & in factum damnatum. Ita referunt Ioan. Andr. & Panormit. in cap. 1. de treug. & pace. Hæc tamen exceptio nullo iure fundatur, & est contra rationem, *Exceptio rejicitur.* ideoque merito à dictis auctoribus reijcitur. Quia etiam consuetudo contra talem legem potest esse rationabilis, vt per se constat, & potest indicare sufficienter voluntatem tacitam legislatoris abrogandi talẽ legem. Non enim minus potest hoc expedire ad commune bonum in lege pœnali, quàm in qualibet alia, quando illa non est conueniens moribus populi, vel experimento constat, non esse illis profícuam. Item verba, & ratio c. vltimi de consuet. æquè in hanc legem conueniunt, ac in alijs. Denique potest hoc confirmari exemplo, in Extrau. 1. de simon. prohibente sub censura, aliquid recipere pro ingressu religionis, & nihilominus vsu esse omnino abrogatam, probabile est, vt alibi diximus, & censet Nau. ca. 27. num. 106. & inde alia exempla sumi possunt. Nec ratio contrariæ sententiæ est alicuius momenti quia licet lex damnet actum, & pœnam imponat, quę ipso facto incurritur stante lege in sua vi, vsu tamen fieri potuit, vt legis virtus omnino abrogaretur per rationabilẽ, & præscriptam consuetudinem, seu tacitum Principis consensum, & quando ad illum statum peruenitur, iam actus non est damnatus, nec pœna dignus.

2. *Dubium. Distinctio notanda.* Est autem graue dubium, an possit consuetudo derogare huiusmodi legi quoad pœnam, relicta obligatione quoad culpam. In quo distinguunt aliqui inter legem imponentem pœnam ipso facto, vel desinantem imponendam. Et de hac posteriori docent posse abrogari quoad solam pœnam, quod est certũ & communiter receptum. Ratio verò specialis est, quia talis lex quoad illam partem iudicem instruit, & illum obligat. Vnde sicut aliæ leges derogari possunt, ita etiam hæc, vt est præceptum cadens in iudicem. De lege verò imponente pœnam, vel censuram, v.g. ipso facto, hoc negat Castro libro 2. de lege pœnali, cap. 12. citatque Hostiens. in capit. de treug. & pace. & Tiraquell. qui de alia re loquitur, vt statim dicam. Ratio esse potest, quia si lex non abrogatur in se, semper committitur culpa violando illam; ergo necesse est incurri pœnam. Vt si pœna sit excõmunicatio, necessariò incurritur, quia præcedit contumacia contra legem, & sic de alijs effectibus pœnalibus, qui per ipsam legem fiunt, ergo nunquam potest lex quoad illos tantum derogari: ergo nec quoad solam pœnam. Confirmatur, quia talis consuetudo esset irrationabilis, quia eò tenderet, vt peccata impunè fierent.

3. Nihilominus contrarium dicendum est cum Panormit. in cap. 1. de treug. & pace, vbi etiam Felin. & alij communiter, Nauar. commen. 3. de regular. num. 55. & in Manuali cap. 27. num. 106. Probari autem potest primo inductione. Nam olim filij clericorum ipso iure nascebantur serui in pœnam paternę incontinentiæ, cap. *cum multa*, dist. 15. & tamen per dissuetudinem abrogata est illa pœna, manente eadem culpa, vt ibi notat Glossa. Item in Extrauag. 1. de rebus Eccles. non alien. variæ ponuntur pœnæ ipso facto, quæ per non vsum cessarunt, durante lege, vt videre licet in Nauarr. dicto cap. 27. nu. 150. ex quo alia exempla peti possunt. Et quotidie videmus, reuocari legem quoad pœnas, & non quoad præceptum vt nouissimè fecit Clemens VIII. in Motu Sixti V. de modo recipiendi nouitios in religionibus: derogatio autem, quæ fit per legem, potest etiam per consuetudinem fieri, vt ex dictis constat. Ratio denique est, quia potest derogari legi, licet non abrogetur, l. *derogatur*, ff. de verbor. signif. vbi Glossa, *Derogatur enim, cum pars detrahitur, abrogatur vero cum prorsus tollitur*, ergo etiã per consuetudinem poterit derogari, licet non abrogetur, vt rectè intulit Nauarr. consil. 1. de consuet. quia eadem ratio in illa procedit: ergo quacunq; ratione lex diuisibilis sit, poterit in vna parte derogari, & nõ in alia. Est autem separabilis pœna legis à culpa: ergo potest consuetudo derogare legi quoad impositionẽ pœnæ, relicta obligatione ad culpam. Quia talis pœna non est per se annexa culpæ, sed ex Principis voluntate, quæ potest in vna parte mutari, licet non mutetur in alia, vt per se constat, & ex vsu ostensum est. Et Princeps obligatur lege quoad vim directiuam, licet non obligetur ad pœnam. Atq; hoc modo dixit Gloss. in c. *denique*, dist. 4. verb. *consuetudine*, aliquando consuetudinem excusare à pœna temporali, licet nõ excuset à gehennali.

4. Ad rationem ergo in contrarium respondeo, quãdiu consuetudo non est præscripta, seu non præualuit contra pœnam, verum est illam incurri per transgressionem legis, nihilominus tamen accidere posse, vt licet pœna incurratur, nunquam seruetur, & quod in ea dissuetudine perseueretur toto tempore necessario ad præscriptionem, vel ad indicandam voluntatem Principis scientis, & tolerantis illam non obseruationem, seu non exequutionem pœnæ, & id satis ad abrogationem pœnæ, quamuis contra obseruationem legis non fit inducta consuetudo. Ad confirmationem dicitur, per talem consuetudinem solum fieri, vt pœna legis non statim incurratur, non vero vt delictum per superiores puniri non possit, & debeat, & ideo non sequitur, consuetudinem esse irrationabilem. Sicut etiam quando pœna non ipso facto incurritur, sed per iudicem imponenda est, licet per legem derogetur, vt iudex non teneatur illam pœnam lege taxatam imponere, nihilominus non ligat iudicem, quin aliter punire possit, si expediat, alioqui etiam talis consuetudo irrationabilis esset.

5. Posset tamen aliquo modo illa opinio, seu distinctio applicari ad consuetudinem irrationabilem cõtra legem, de qua multi iuristæ dicunt, q; licet nõ possit abrogare legem, nihilominus excusare potest pœnam eius. Quod sentit Glossa prima in cap. *cum venerabilis*, de consuet. & Gloss. in cap. 2. de tempor ordin. verbo *antiqua*, in prima responsione, & Glossa in cap. *denique*, Et latè tradit Rochus in dicto cap. vlt. de consuet. super ipsum textum, num. 33. & sequentibus vsque

vsq; ad n. 8. sect. 1. vbi multa circa hoc congerit. Dico igitur distinctionem supra positam de lege imponẽte pœnam latam, vel ferendem, posse ad hanc doctrinam applicari. Nam quando pœna est ipso iure imposita, non potest abrogari quoad illam, seu derogari propter solam consuetudinem irrationabilẽ, quia per talem consuetudinem nunquam potest consensus Principis indicari de totalis pœnæ remissione. Nec etiam valere potest talis consuetudo ad pœnæ diminutionem, si quoad hoc etiam irrationabilis sit, quia procedit eadem ratio, vt statim declarabo. At vero quando pœna est imponenda per iudicem, potest consuetudo aliquam excusationem admittere saltem quoad diminutionem pœnæ, quia illam potest facere iudex.

6. Et nihilominus circa hanc doctrinam aduerto, aliud esse loqui de consuetudine irrationabili communitatis, aliud de priuata consuetudine peccandi vni⁹ personæ. Hæc enim posterior consuetudo de se non excusat pœnam, etiam in foro humano, sed potius aggrauat, quia aggrauat culpam, & est modus peccandi magis contrarius communi bono, nec de hac loquuntur dicti auctores, sed de priori consuetudine publica. Circa quam duo præterea animaduerti possunt. Vnum est, duobus modis posse intelligi, talem consuetudinem excusare, vel minuere pœnam. Vno modo per abrogationem legis, vel aliquam derogationem, saltem quoad eam partem, qua pœnam imponit, alio modo per modum circunstantiæ actus, eo quod ex multitudine, & frequentia peccantium contra legem resultet aliqua ratio cõueniens, ob quã pœna minuatur, vel remittatur, etiamsi lex in se non sit derogata. Aliud notandum est consuetudinem contra legem pœnalem duobus modis posse esse irrationabilem, vno modo in tota eius transgressione, id est, tam in commissione culpæ contra ipsam, quam irremissione, vel non obseruatione pœnæ per legem impositæ: alio modo potest esse consuetudo irrationabilis quoad legis transgressionem, non vero quoad non exequutionem pœnæ, vt si non obstante malitia transgressionis, pœna videatur nimis acerba aut præter mores patriæ, aut esse occasio grauiorum peccatorum, vel quid simile.

1. Aduertendum. *2. Notandũ.* *3. Notandũ.*

7. Dico ergo consuetudinem irrationabilem quoad pœnæ conniuentiam non posse inducere excusationem pœnæ per modum abrogationis legis. Probatur quia consuetudo irrationabilis non potest abrogare legem, cap. vlt. de consuet. ergo nulla ex parte secundum id, quod irrationabilis est, potest derogare legi in eo, in quo illi contraria est: nam est eadem ratio, & proportio; ergo consuetudo irrationabilis in non exequenda, seu imponenda pœna lege præscripta nunquam potest derogare legi, etiam vt imponenti pœnam. Et hæc assertio tam in lege imponente pœnam ferendam, quam latam locum habet, vt ratio facta probat. Addo vero vlterius, licet consuetudo sit irrationabilis in transgressione legis, si verò in conniuentia pœnæ rationem aliquam habeat, posse derogare legi quoad eam partem, qua pœnam imponit, siue ipso facto, siue per iudicem ferendam. Probatur contraria ratione, quia omnis consuetudo vt rationabilis est potest prævalere contra legem secundũ id, in quo illi contraria est, iuxta idem cap. vlt. ergo consuetudo rationabilis in dissimulanda pœna poterit derogare legi, vt imponit pœnam, licet non abroget absolutè, quoad obligationem, quia in eo irrationabilis consuetudo est, vt supponitur. Probatur consequentia, tum quia cum proportione procedit eadem ratio. Tum quia vtile per inutile non vitiatur quando separabilia sunt; hic autem separabilis est pœna à transgressione, vt ostensum est. Tum denique quia Princeps potest iustè consentire in remissione pœnæ, etiamsi vis directiua legis integra maneat; ergo præsumitur id facere per consuetudinem in eo rationabilẽ, & præscriptam, vel sufficienter toleratã.

Consuetudo irrationabilis quã vim habet.

Consuetudo irrationabilis in conniuentia pœnæ rationem habens potest quoad hanc partem legi derogare.

8. Vltimò verò addo, etiamsi consuetudo sit omnino irrationabilis quoad vtramq; partem, posse aliquam excusationem afferre per modum circunstantiæ, quando lex non imponit pœnam ipso facto, sed imponenda est. Et hoc modo existimo loqui Iuristas. Et declaratur primo ex parte singulorum peccantium, tum quia ex publica consuetudine alicuius delicti, & præsertim tolerata, ordinariè resultat aliqua ignorantia, qua tale delictum minus graue existimatur, vel saltem inaduertentia circa deformitatem eius, ex qua aliquo modo minuitur delictum, & consequenter reatus pœnæ. Tum etiam quia exemplum multorum est quasi vehemens tentatio inducens per modum cuiusdam vehementis obiecti, & passionis, quæ solet etiam aliquo modo excusare. Et hunc modum insinuat Glossa in dicto cap. *cum venerabilis*, & magis ibi explicat Panormitan. num. 5. latius Roch⁹ supra. Secundo ex parte reipublicæ solet ex multitudine peccantium insurgere occasio non exequendi pœnam, quia non potest tota multitudo facile puniri sine scandalo, vel magna perturbatione, aut maiori detrimento reipublicæ, neque etiam expedit quosdam punire, & non alios, quam etiam generaret scandalum propter acceptionem personarum. Vel si quãdo id fieri potest in aliquibus propter specialem rationem: illi solent esse pauci, & excusatio in communitate populi locum habet. Et hi duo modi excusationis insinuantur in dicto cap. 2. de tempor. ordi. & hic posterior traditur à Gregor. in dicto cap. *denique*, distinction. 4 & insinuatur ab August. Epist. 50. in cap. *vt constituerentur*, 125. dist. 50. & clarius Epist. 64. cap. 1. dist. 44. Qui tamen non habet locum in pœna ipso facto imposita, quia lex nihil distinguit, sed semper eodem modo loquitur.

8. Quomodo consuetudo irrationabilis quoad vtramq; partem, parum potest aliquã excusationẽ afferre.

Panorm. Rochus. Gregor. August.

Tandem potest in hoc puncto dubitari, an possit consuetudo relaxare legem pœnalem quoad directã obligationem, relinquendo nihilominus debitum pœnæ, & (vt sic rem explicem) ex lege mista facere legem purè pœnalem. Hoc punctum attigit Tiraquel. in l. *si vnquam*, verb. *reuertatur*, in 24. discrimine inter pœnam latam, & ferendam, num. 350. & refert opinionem cuiusdam Matthæi in Præm. Clementinę distinguentis. Nam quando lex imponit pœnam ipso iure, etiamsi in dissuetudinem abierit, ait nihilominus incurri pœnam, & ad hoc citat cap. *Catholica*, 11. dist. cap. 2. de constit. in 6. & cap. de locato, quod non designat, sed nihil in toto illo titulo, vel in allegatis iuribus inuenio, quod ad rem faciat. Quando autem lex imponit pœnam tantum ferendam, tunc ait, si lex in dissuetudinem abiit etiam pœnam abrogari, ex c. *in istis*, d. 4. quod nihil etiam probat. De qua sentẽtia nihil Tiraq. dicit, sed ad alios, quos refert, remittit.

9. Dubium.

Tiraq. Matth:

Mihi verò plane displicet. Quia vel est sermo de dissuetudine tantum inchoata, & insufficiente ad abrogandam legem, vel de perfecta, & consummata. Prior de se non derogat legi quoad primariam obligationem eius, vt constat ex dictis, & ex dicto cap. vltimo de consuetudin. & consequenter nec ad præsens punctum refert, nec tollit debitum pœnæ, siue sit latæ, siue ferendæ sententiæ, quia nec impedit culpam, nec etiam contra pœnam per se est sufficiens. Si vero sermo sit de perfecta consuetudine, rursus inquiro, an de facto, seu necessitate, vel tantum de possibili intelligatur differentia, neutro enim modo applicari potest. Nam loquendo de necessitate, non est necessarium, vt abrogata lege quoad obligationem, pœna ipso iure lata incurratur per actum contra legem ex consuetudine factum; imo contrarium est magis consequens, quia cessante culpa, cessare debet pœna, & ita hoc videtur magis frequens. Et è conuerso necessarium non est, vt in eo casu cesset pœna, quæ per legem esset tantum ferenda: nam potest consuetudo esse talis, vt obligationem culpæ auferat, non verò pœnæ, vt statim dicam; sic ergo non habet locum talis distinctio.

10. Impugnatur ratio præcedens.

11. Absolutè ergo de vtraq; lege dubitari potest ex ratione proximè facta, quia cessante causa adæquata cessat effectus; ergo si propter consuetudinem cessat culpa, necessario cessat pœna, siue lata, siue imponenda, quia culpa est causa adequata pœnæ. Vnde consuetudo aliter introducta irrationabilis esset. Nihilominus dico, fieri posse, vt cõsuetudo deroget legi quo ad obligationem ad culpam, relicto debito pœnæ, quando pœna intrinsece non supponit culpam. Ita colligo ex Nauarr. in Commentar. c. *fraternitas*, ex toto discursu illius, & præsertim ex num. vlt. consider. 3. quę ibi non est perfecta, tamen sine dubio huc tendebat. Ratio vero est, quia lex potest derogari, licet non abrogetur, & ita potest derogari in quacumque parte separabili ab alia, relicta altera in sua vi, sed impositio, seu comminatio pœnæ est separabilis ab obligatione ad culpam, vt constat ex dictis supra de lege pœnali, ergo potest lex mixta derogari in obligatione directa, & absoluta, & relinqui in ratione legis purè pœnalis. Neque hoc est per se iniustum, quia licet pœna stricto modo sumpta referatur ad culpam, tamen latè vt est onus, vel pœna ciuilis, seu humana, satis est, quod habeat causam, & quasi ciuilem culpam, Nec etiam est irrationabilis talis consuetudo, quia potest habere congruam rationem ita mitigandi obligationem.

Lex potest per consuetudinem derogari quoad obligationẽ ad culpam relicta obligatione quo ad pœnam. Nauarr.

12. Et sic fortasse multæ leges ciuiles imponentes exactiones, vel prohibentes venari, ligna scindere, vel aliquid ex regno extrahere, licet in principio directiuę fuerint, potuerunt vsu fieri merè pœnales, & quasi naturam mutare, quia non aliter sunt obseruatę, & illo tantummodo contra illas præscriptum est. Dixi autẽ, *quando pœna non supponit intrinsece culpam*, propter censuras. Nam leges, quæ prohibent sub censura ipso facto, non possunt derogari quoad obligationem, quin etiam derogentur quoad censuram, quia censura intrinsecè prærequirit culpam, & inobedientiam, quam non ita postulat quælibet pœna latè sumpta. Possunt autem illæ leges vel simpliciter abrogari, vel tantum quoad censuram, vt de Extrauag. 1. de rebus Eccles. non alien. censet. Nauarr. dicto cap. 27. nu. 150. Ratio verò contrarię sententiæ nullius est momenti, quia licet ex vi legis actus damnetur, & pœna statim incurratur ab ijs, qui in principio peccauerunt, vsu tamen potuit vtrunq;, vel alterum tolli pro rõe consuetudinis, & taciti consensus legislatoris.

Nauarr.

13. Secunda exceptio est de legibus irritantibus; multi enim censent, has non posse consuetudine abrogari, ita enim videtur colligi ex cap. *quod super his*, de cõsang. & affinit. quatenus in eo dicitur, non posse consuetudine abrogari legem Ecclesię prohibentem matrimonium inter consanguineos. Et idem significatur in cap. *super eo*, de cognat. spirit. in prin. quoad cõsuetudinem prohibentem matrimonium inter cognatos spiritualiter. Ratio autem nõ videtur esse posse alia, nisi quia lex illa est irritans. Et videtur sentire Couarr. in 4 p. 2. cap. 6. §. 10. nu. 18. citans Dried. de libert. Christian. lib. 10. cap. 11. & plures alios pro hac sententia refert Sanci. Quilicet videantur specialiter loqui in materia matrimonij, inde vero inferunt generalem regulam, scilicet, non posse consuetudinem facere habilem eum, quem lex fecit inhabilem: omnis autem lex irritans actum hominis, facit inhabiles personas ad talem actum, vel ad sic contrahendum, vt dixit Concilium Tridentinum sess. 24. in decret. de matrim. & notauimus supra lib. 5. ergo si consuetudo non potest personam inhabilem habilitare, neque etiam poterit legem irritantem abrogare: nam abrogãdo talem legem, habilitaret personam. Confirmari potest, quia lex irritans facit personam incapacem, quando circa illam versatur; at consuetudo non potest tollere incapacitatem personæ; vt est apud Iurisperitos receptum, Felin. in cap. *accedentes*, de præscriptionibus, in 6. Decius in capit. *nouit*, de iudi. numero 12. Aim. Crauet. de antiquitat. tempor. 4. p. §. 3. Et potest inductione ostendi in irregularitatibus, censuris & similibus impedimentis canonicis, non enim possunt consuetudine tolli.

Secunda exceptio.

Couarr. Dried. Sanci.

Cons. Trid.

Felin. Aim. Crauet

Nihilominus hanc etiam exceptionem non censeo esse admittendam, quia caput vltim. de consuetudinibus generaliter loquitur, dum ait, legem humanam posse abrogari per consuetudinem habentem illas duas conditiones; sed lex etiamsi irritet actum, humana est; ergo si consuetudo illi contraria habuerit illas duas conditiones, abrogabit illam, si vero illas non habuerit, non erit exceptio ab illa lege. Dicere autem, non posse esse consuetudinem rationabilem contra legem irritantem, voluntarium est. Quia lex irritans potest esse abrogabilis aliqua ratione honesta, & sæpè iustè abrogatur, vt patet in lege antiqua prohibente matrimonia in quinto gradu, quæ nunc sublata est; ergo eadem ratione consuetudo contra huiusmodi legem irritantem poterit esse rationabilis, & consequenter poterit etiam vel esse præscripta, si longo tempore duret, vel indicare consensum tacitum Principis, si illam sciat; ergo poterit legem abrogare. Et confirmatur, quia consuetudo potest inducere legem irritantem, vt supra dictum est; ergo & abrogare irritantem legem. Probatur consequentia: nam eadem est ratio, vt fatetur Couarruuias suprà, quia per vtramque indicatur consensus Principis, & in vtraque potest esse materia honesta, & rationabilis, vt declaratum est. Atque hanc sententiam sensit Glossa in capit. *frustra*, d. 8. verb. *consuetudinem*, dicens personam ineligibilem posse consuetudine fieri eligibilem, vtique abrogando legem per quam fiebat ineligibilis, ex capit. *nos consuetudinem*, dist. 12. Idem tenet Innocent. in capit. 1. de cognation. spirituali in fine, loquens in materia matrimonij, & in impedimentis irritantibus, de quibus maxime solet dubitari, & illum sequitur Turrecremata in cap. *placuit*, dist. 32. articul. 2. cum Hostiense in summ. titul. de cognation. spiritual. Gabr. in 4. di. 42. quęstion. 1. articul. 3. dub. 6. & Sancius lib. 7. de matrimon. disputat. 4. num. 4. Hoc etiam apertè supponunt Doctores, asserentes posse consuetudinem derogare legi danti formam, & solemnitatem actui, non solum accidentalem, sed etiam substantialem, iure positiuo introductam. Quod tenet Roch in dict. c. vlt. sect. 2. n. 34. & 35. vbi alia refert.

14. *Hæc etiam exceptio non est admittenda.*

Couarr.

Glossa.

Innoc.

Turrecr. Host. enſ. Gabr. Sancij

Roch.

Ad alia in contrarium proposita respondeo, in primis authores qui sentiunt, impedimenta irritantia matrimonium, non posse auferri consuetudine, formaliter non esse nobis contrarios; non enim fundantur in vniuersali principio, quod lex irritans non possit consuetudine abrogari, sed in speciali conditione talis consuetudinis in materia matrimonij, qui putant, vel esse turpem, vel irrationabilem de se, vel saltem esse lege reprobatam: quod in propria materia examinandum est, & in sequenti exceptione aliquid in generali dicemus. Non est autem verisimile, eos sensisse, omnem consuetudinem contra legem irritãtem esse irrationabilem, quia nec talis consuetudo semper inuenitur in iure reprobata, vt per se constat nec ex sola rei natura id potest cum verisimilitudine cogitari, vt ostensum est.

15. *Ad fundamenta opposita.*

Deinde addo duobus modis posse intelligi personam inhabilem ratione legis fieri habilem per consuetudinem. Primo per abrogationem legis inducentis illam inhabilitatem, & hoc modo dicimus, id posse fieri per consuetudinem. Nam si illa inhabilitas sit pœna, sicut potest abrogari lex pœnalis quoad alias pœnas ipso facto impositas, ita etiam quoad hanc, quia est eadem ratio. Si vero non sit pœna, sed propter aliquam indecentiam, vel aliam iustam causam sit introducta, tunc videndum est, an eadem indecentia, vel ratio subsistat, vel cessauerit. Nam in priori casu consuetudo esset irrationabilis, & ex ea parte non efficax: in posteriori autem casu, etiam poterit consuetudo legi derogare, & facere, ne illa inhabilitas

16. *Duplicitèr quis fit habilis per consuetudinem.*

contra-

contrahatur. Secundo potest intelligi, vt persona inhabilis, vel incapax fiat habilis per modum præscriptionis talis habilitatis absque derogatione legis vniuersalis, & hic modus videtur impossibilis: non pertinet autem ad rem, de qua tractamus, quia non de præscriptione, sed de consuetudine propria, & legali agimus. Et potius inde confirmatur, quod supra dictum est, priuatum vsum singularis personæ non posse derogare legi: nam inde fit, vt non possit præscribere contra prohibitionem eius.

17. Et iuxta hunc modum procedere potest sententia Iuristarum, seu axioma vltimo loco allegatum, vt patet in exemplo cap. *quando*, de consuetud. quod ab eis adducitur. Simplices enim sacerdotes nulla consuetudine acquirere possunt ius ministrandi Sacramentum confessionis, quia non obstante quacunque præscriptione, vel inueterata consuetudine, lex diuina id prohibens semper manet integra, nec humana consuetudo contra illam potest præualere. Et idem est in lege positiua, nullus enim inhabilis, v.g. illegitimus potest præscribere sua consuetudine capacitatē contrariam, quia lex Ecclesiastica semper manet in sua vi, posset tamen per consuetudinem communem derogari, & ita nihil obstat inductio de censuris, &c. Nam consuetudo non potest facere, vt excommunicatio per solum aliquem vsum sine absolutione tollatur, sed potest facere, vt non incurratur, derogando legi, per quam inducebatur, & idem est in similibus impedimentis.

Quo sensu vero habet sententia prædicta.

18. Tertia exceptio est de lege, quę non solum præcipit, sed etiam prohibet omnem consuetudinem contrariam, & derogat illam, non tantum præteritam, sed etiam futuram. Circa quam exceptionem oportet distinguere tria illa, quæ supra numerauimus, reuocare consuetudinem, prohibere consuetudinem & reprobare consuetudinem. Certum ergo est, solam reuocationem consuetudinis legi humanæ additam expresse, non impedire, quominus talis lex per subsequentem consuetudinem derogari possit. Quia illa lex non prohibet consuetudinem futuram, vt suprà ostendi; ergo non obstante reuocatione præteritæ consuetudinis, potest subsequens esse honesta, & rationabilis, cum nec fit prohibita, nec ex natura rei necessario fit turpis, aut omni ratione destituta, id enim gratis fingeretur; ergo poterit successu temporis præscribi, ignorante legislatore, vel ab illo sciente ita tolerari, vt voluntatem eius tacitam ostendat; ergo poterit legem abrogare. Et ita communiter exceptio nó fit de huiusmodi lege, vt constat ex supradictis & ex his, quæ tradit Couarr. libro 3. variar. cap. 13. num. 4. & videri potest Burgos de Paz. in l. 1. Tauri, 464. & 479.

3. Exceptio.

Tria distinguenda.

Reuocatio consuetudinis quid operatur.

19. In lege autem prohibente omnem consuetudinē contrariam etiam futuram videtur valde probabilis hæc exceptio. Primo, quia talis consuetudo eo ipso, quod specialiter prohibetur, irrationabilis est, ergo nunquam potest præscribi, ergo nec legem abrogare. Secundo, quia alias nullum effectum haberent in tali lege illa verba, quibus etiam in futurum consuetudo prohibetur, quia actus, per quos induci, vel inchoari potest talis consuetudo, ex vi legis præcipientis absque illa clausula prohibiti sunt, & consequenter etiā eorum frequentia, ergo ad prohibendam consuetudinem facti non erant necessaria illa verba: ergo maxime intendunt prohibere consuetudinem iuris, ne superfluè posita esse censeantur: ergo aut efficaciter illam prohibent, ita vt contra legem induci non possit, & habemus intentum, aut si hanc efficaciam non habent illa verba, superflua etiam sunt, quia ratione illorum consuetudo non est magis prohibita, nec alium possunt habere moralem effectum. Tertio in consuetudine præscriptionis eo ipso, quod lex prohibet, ne aliqua res præscribi possit, nulla consuetudine fieri potest, vt præscribatur *L vbi lex*, ff. de vsucap. ergo similiter eo ipso, quod lex prohibet consuetudinem contra legem, efficaciter operatur, vt contra talem legem nulla consuetudo præscribi possit, aut valere.

Prohibitio consuetudinis quem effectū habet.

Quarto, quia consuetudo non potest abrogare legem, ex tacito consensu Principis, vt dictum est, hic vero consensus non potest præsumi, vbi ipse legislator expresse illum negat per prohibitionem futuræ consuetudinis suæ legi additam: ergo. Quintò, si princeps dicat, vt lex, vel priuilegium non possit abrogari; nisi expresse, non poterit tacitè tolli, sed hoc ipsum facit, quando prohibet omnem contrariam consuetudinem induci. ergo. Denique, legislator potest irritare futuros contractus, vt non valeant: ergo etiam poterit irritare futuram consuetudinem: sed hoc intendit, quando illam prohibet, quia alias inutilis esset prohibitio, vt argumentabamur; ergo. Atque hanc exceptionem indicat Glossa in cap. 1. de constitution. in 6. multo vero clarius Glossa in Extrauag. 2. de election. Ian. 22. Idem sentire videntur Anto. de Butr. in cap. vlt. de consuet. Anton. 1. p. tit. 16. §. 6. Syl. verb. *consuetudo* q. 6. Angel. nume. 9. & Bald. Bartol. in tract. de dotib. p. 6. priuil. 2. num. 18. & 19. Soto lib. 1. de iustit. q. 7. articul. 2. verb. *hoc ergo memorię*, &c. & idem videtur sentire Couarruuias supra cum multis, quos refert. 201

Nihilominus probabilius censeo, si lex fiat in pura prohibitione futuræ consuetudinis, & illam non reprobat, posse subsequentem consuetudinem introduci, quæ vim habeat abrogandi eandem legem. Ita docuit Nau. in Comment. de spoliis §. 14. nu. 8. qui id colligit ex Gloss. in Clementin. vlt. de elect. Vaiq. 1. 2. disp. 177. cap. vlt. & Soto tandem cum aliqua limitatione hoc admittit. Medin. dicta q. 97. artic. 3. Gutier. lib. 3. Practicar. quæstion. cap. 32. Ac denique Couarr. & alij non resistunt, licet non ita distincte rem declarent. Ratio sumenda est ex supra dictis, quia non obstante tali prohibitione legis, potest consuetudo subsequens non esse irrationabilis, vt ostendimus: supposita verò hac conditione, facilè potest adiungi altera de temporis cursu, vel vsque ad præscriptionem interueniente ignorantia Principis, vel vsque ad indicandum sufficienter voluntatem tacitam Principis scientis, & tolerantis consuetudinem, vt etiam est per se manifestum, & satis probatum ex dictis. Ergo in tali consuetudine habet locum, vel decisio capitis vltimi de consuetudine, quando fuerit rationabilis, & præscripta, quia nulla ratio exceptionis dari potest cum hæc etiam sit lex humana, quantumuis prohibeat futuram consuetudinem. Vel certe vrgebit naturalis ratio, quando Princeps habuerit scientiam consuetudinis, & illa indicauerit tacitam voluntatem eius, quia illa voluntas efficax est ad reuocandam priorem legem, non obstante omni prohibitione in illa facta. Nam hæc ipsa prohibitio futuræ consuetudinis per solam voluntarem Principis facta erat, & dū idem Princeps, vel successor eius illam videt, & tolerat, ac tacitè consentit, priorem voluntatem mutat; ergo abrogat totam priorem legem. Atq; hæc ratio magis confirmabitur soluendo rationes pro contraria sententia factas. 21. *Pura prohibitio non obstat consuetudini introducendæ.*

Ad primum negatur antecedens. Nam aliud est, consuetudinem esse irrationabilem, aliud esse prohibitam. potest enim prohiberi, etiamsi irrationabilis non sit, nec ex vi solius prohibitionis fit irrationabilis, quæ omnia supra declarauí. Ad secundum, quod est difficilius, respondeo, primum effectum illius prohibitionis esse, vt talis consuetudo in dubio semper præsumatur irrationabilis, quando oppositum non constiterit, nec probatum fuerit, quia cum superior illam specialiter prohibuerit, verisimile est illam indicasse irrationabilem, maxime quando res est dubia vt intelligi potest ex adductis per Rochum Curtium in dicto capit. vltim. sect. 7. numer. vigesimo quarto. Alter defectus esse potest, vt gubernatores, & custodes legum magis inuigilent, & non permittant ta- 22.

lem consuetudinem iterum introduci. Tertiò verisimile est, subditos maiori obligatione teneri ad abstinendum à tali consuetudine, propter voluntatem superioris specialiter declaratã. Quartò, & maximè potest deseruire, vt talis consuetudo vix, aut nunquam possit derogare tali legi, nisi post longum tempus, & legitimam præscriptionem, quia antea vix potest præsumi de voluntate Principis, etiamsi consuetudinem sciat, vel certè multo plures circunstantiæ necessariæ erunt, & maior temporis diuturnitas ad illam præsumptionem contra talem legem, propter contrariam voluntatem Principis magis expressè, & specificè in illa declaratam; & hoc præcipuè videtur Soto voluisse.

23. Ad 3. Ad tertium negatur consequentia, quia in præscriptione priuata, & propria nunquam præsumitur mutata voluntas Principis, nec est aliquod ius, in quo talis præscriptio iure prohibita possit inniti; at in præsenti semper manet integra virtus legis dantis hanc vim consuetudini rationabili, & præscriptæ, & manet naturalis ratio tacitæ voluntatis Principis derogantis priori. Ad quartum negatur minor: nam licèt Princeps expressè prohibuerit futuram consuetudinem, potest illam voluntatem mutare, & præterea nunquam abstulit suam vim consuetudini præscriptæ rationabili. Ad quintum vera est maior, si Princeps persistat in eadem voluntate, potest autem illam mutare. Item sicut expressa derogatio solet fieri non obstãte illa clausula, per verba quasi reflexiua, vt derogando specialiter legi, *etiamsi talem clausulam habeat*, vel in generali, *Sub quacumq; verborum forma lata sit*: ita in consuetudine tota hæc reflexio, & derogatio includitur, quatenus indicat vltimum consensum Principis, qui contra omnem priorem potest prævalere. Deinde potest negari minor, quia non sũt æquipollentia, prohibere futuram consuetudinem, & dicere, vt lex non possit, nisi expressè derogari. Ad sextum negari potest, hanc prohibitionem æquiualere irritationi, quia sine illa potest habere alios effectus, vt ad secundum dictum est. Quia vero aliquando illa clausula ponitur per verbum irritandi, vt patet ex dicto Extrauagant. 2. de elect. respondeo irritationem hanc semper pendere ex voluntate Principis. Vnde quia consuetudo indicare tandem potest voluntatem Principis contrariam, ideo potest, non obstante illa irritatione, habere suum effectum, sicut diximus, legem irritantem posse consuetudine auferri.

Ad 4.

Ad 5.

Ad 6.

24. Lex reprobans consuetudinẽ quomodo vincì possit ab ea

Panorm. Gloss. Nauar. Couar. Tiraquel.

Denique de lege reprobante consuetudinem dicendum est, non posse per consuetudinem contrariam abrogari, nisi tanta sit in rebus facta mutatio, vt certò constet, ipsam etiam consuetudinem illam conditionem mutasse. Et ita etiam hæc non est propria exceptio à regula constituta. Prima pars recepta communiter est, ferè sine dissensione, vt constat ex Panor. in c. 2. de probat. n. 7. & 8. cum alijs ibi, Glossa in c. vnic. de Cleric. non resid. in 6. verb. *improbantes*, iuncto verbo, *receperit*, cum alijs ibi. Nauar. & Couar. suprà, cum multis alijs, quos ipsi referunt, & Tiraq. in præfation. ad retract. n. 18. & 19. Et ratio est clara, quia illa consuetudo semper est irrationabilis, vt suprà probatum est, & ideo nunquam habet conditiones positas in dicto c. vlt. nec esse potest signum sufficiens tacitæ voluntatis Principis. Secunda item pars est cõmunis, vt ex Couar. intelligi potest, qui refert plures, & multo plures Sanc. lib. 7. de matrim. disp. 4. nu. 14. Ratio autem est, quia lex non semper reprobat consuetudinem propter intrinsecam malitiam, quam habet, sed propter aliquod periculum, vel quia ita tunc censetur expedire reipublicæ, vel Ecclesiæ propter aliqua incommoda vitanda. At verò in huiusmodi rebus sæpe contingit, vt consuetudo, quæ vno tempore erat rationabilis, in alio non sit; ergo idem è contrario potest contingere; ergo si id contingat in aliqua consuetudine reprobata per legem, non obstante reprobatione, desinet esse irrationabilis, vel quia iam re vera moraliter loquendo, non est illa cõsuetudo, de qua talis lex loquebatur, vel quia totaliter, & vniuersè cessauit illa lex quoad illam partẽ, & ita ẽt cessauit effectus eius; ergo iam tunc poterit illa lex abrogari tali consuetudine. Vnde facile etiam probatur tertia pars assertionis, quia tunc consuetudo derogans legi semper est rationabilis, & nunquam est impotens ad hunc effectum, nisi vel quia est irrationabilis, vel quia non est legitimè præscripta, nec sufficiens ad indicandam tacitam Principis voluntatem; nulla ergo ibi sit exceptio.

Couar. Sanc.

Quarta exceptio ponitur à multis Canonistis, vt abrogatio legis per consuetudinem præscriptam non habeat locum in sacramentalibus. Primò ex cap. 2. de tempor. ordin. vbi reprobatur consuetudo ordinandi ad sacros ordines extra quatuor tempora. Secundò ex capite, *super eo*, de cognat. spirit. vbi similes consuetudines reprobantur. Tertiò ex capite, *quod super*, de consanguinitat. vbi similis consuetudo reijcitur. Quartò ex Clemen. V. in Clement. vltim. de ætate, & qualit. vbi confirmat consuetudinem circa ætatem præficiendorum ad ordines, quæ contra antiquos Canones erat introducta, indicans, non potuisse prævalere consuetudinem illam, nisi ipse illam confirmasset. Vnde in illa materia quidam volunt, nullam consuetudinem valere sine lege expressè derogante priori, vt Hostiens. in summa, titul. de secundis nupt. num. 2. ad finem. Alij volunt saltem requiri scientiam Papæ cum tacito consensu, vt Richar. in 4. dist. 42. artic. 3. quæstio. 2. Glossa, & Doctores in capit. *vir.* de secundis nupt. & plures alij, quos Sanc. refert.

25. Hostien.

Hostien.

Richard.

Glossa.

Veruntamen etiam hæc exceptio non est necessaria, quia ex dictis iuribus non colligitur, & regula dicti c. vltim. generalis est, nec apparet congrua ratio faciendi exceptionem. Et ita censent multi ex auctoribus, quos suprà citaui, qui generaliter negant requiri scientiam Principis ad hunc effectum, & in speciali Palud. 4. d. 42. q. 3. a. 1. & ibi Supplement. Gabr. quæ. 2. art. 2. & Sanci referens plures lib. 2. disp. 82. n. 20. & Nauar. latè in summa, cap. 22. nu. 83. vbi reprehendit Rochum dicto cap. vltim. sect. 4. num. 27. eo, quod de hac re dubitauerit. Sed ille satis inclinat in hanc sententiam, & bene illam confirmat, voluit tamen ab antiquioribus modestè discedere. Probat autem hanc sententiam Nauar. ex eodem capit. 2. de tempor. ordin. quod Hostiens. pro se allegat: nam illa consuetudo antiqua antequam esset reuocata per legem valida fuisse significatur, ibi, *Nisi multitudo, & antiqua consuetudo terræ esset, taliter ordinati non deberent permitti in susceptis ordinibus ministrare*, vbi Glossa ver. *antiqua*, circa finem, id intelligit de consuetudine rationabili, & præscripta, & significat excusasse à culpa etiam in illa materia. Et ita respõsum est ad primum. Deinde potest confirmari hæc sententia ex cap. 1. de cognat. spirit. ibi, *Nisi consuetudo Ecclesiæ*, & loquitur in materia sacramentali. Verum est, consuetudinem, de qua ibi est sermo, non esse contra legem præcipientem, sed supra illam, vel contra permittentem. Sed certè si consuetudo potest introducere nouam legem, & obligationem in materia Sacramentali, non est, cur non possit etiam abrogare. Et ita patet respõsio ad secundum, & tertium: nam in illis iuribus non dicitur, consuetudines illas non potuisse valere propter materiam Sacramentalem, sed quia vel irrationabiles iudicantur, vel iustis de causis reprobantur. E contrario vero ad quartum ex Clemen. Respondetur ibi confirmari consuetudinem, quia voluit Papa illam expressè approbare, non quia prius valida esse non potuisset contra antiquiores canones.

26. Exceptiones iuris.

Nauar. Hostiens.

Gloss.

Vnde tandem concludo, regulam datam nullam pati exceptionem, quia præter dictas nullæ aliæ probabiles occurrunt, nec à Doctoribus afferuntur, & ratio-

27. Regula in principio.

18 *data nullam patitur exceptionem Nauar.*

rationes factæ videntur eandem posse habere vim contra quamcumque aliam, si cogitetur. Et ideo recte dixit Nauarr. cons. 1. de maior. & obedi. numero 3. *Omnis consuetudo rationabilis præscripta valet contra quodcumque ius humanum.* Nam addens, *omnis*, & *quodcumque*, satis significauit, nullum esse locum exceptioni. Denique quoties aliqua consuetudo, licet communis, & antiqua, dicitur in iure non præualere contra legem, semper pro ratione redditur, quia est irrationabilis, vel corruptela, &cæt. ergo signum est, quoties rationabilis est, si antiquitatem etiam habeat sufficientem, nihil illi deesse ad rogandum legi.

28. *De extensione consuetudinis.*

Tandem verò quærendum superest, an regula illa aliquam extensionem, vel ampliationem admittat. Sed in hoc puncto Iuristæ communiter, etiamsi admittant extensionem in consuetudine præter ius, quæ nouum ius inducit, nihilominus de hac consuetudine legi contraria, & illam abrogante pro regula statuunt, non debere extendi. Ita sentit Abbas in cap. 2. de consuet. num. vlt. cum Innocent. ibidem, & tradit late Iason in l. *de quibus*, ff. de legib. & copiose Rochus supra sect. 4. à num. 7. vsque ad 23. vbi nouem limitationes ponit, quas hîc expendere necesse non est. Nam (vt dixi) hæc quæstio eadem est in consuetudine, quæ in lege seu statuto. Vnde sicut lex reuocans aliam, non extenditur per se, ac regulariter loquendo, quia talis lex odiosa, & quodammodo grauis censetur, quia correctio iurium vitanda est, ita consuetudo abrogans legem odiosa censetur, & quodammodo exorbitans, ideoque stricti iuris est, & non extenditur. Nisi forte quando materia talis fuerit, vt consuetudo censeatur fauorabilis simpliciter: tunc enim eam extensionem admittet, quam fauores admittunt, dummodo extensio non excedat terminos consuetudinis, quæ ad vnguem seruanda est, vt dixit Baldus in l. *quicumque*, C. de seruis fugit. nu. 20. ideoque de hac extensione, prout à Iuristis tractatur, nihil amplius hic dicere necesse est.

De consuetudine legi contraria negant. Abb. Iason. Innoc. Rochus,

29. *Consuetudo contra ius quem effectum habeat.*

Potest tamen specialiter inquiri, an consuetudo contra ius possit non solum illi derogare, sed etiam ius contrarium inducere. Potest enim interdum lex tolli purè negatiuè, ita scilicet, vt non obliget, licet actus eius non prohibeatur, vel contrarius non præcipiatur: aliquando vero tollitur etiam contrariè, præcipiendo scilicet actum, quem prohibebat, vel prohibendo quem præcipiebat. Et breuiter dico vtrumq; posse fieri consuetudine legitima. Probatur, quia vtrumque fieri potest per legem scriptam: ergo & per consuetudinem. Item consuetudo potest sub vtraque ratione, & intentione contra legem induci, & potest esse rationabilis, & sufficienter præscribi. Vt tamen hæc præscriptio specialiter declaretur, potest consequenter inquiri, an illi duo effectus possint simul, & eodem tempore fieri, atque adeo vna, & eadem cõsuetudine, vel tantum successiue. Nam quod successiuè fieri possint, clarissimum est: quia prius potest abrogari lex per legitimam consuetudinem, merè negatiuè, & sola intentione tollendi talem obligationem, & postea poterit continuari consuetudo animo inducendi legem, & ita est veluti noua consuetudo: nam ex quo tempore lex fuit abrogata, iam consuetudo non est contra ius, sed præter. Vnde indigebit quidem nouo cursu temporis ad inducendam legem, non tamen vltra longum tempus, quod ad consuetudinem præter ius sufficere solet.

Resolutio.

30. *Dubium.*

Difficultas vero est, an simul, & eodem tempore eisdemq; actibus possit vtrumq; fieri. Videtur enim non posse, quia quando lex resistit, non potest alia lex introduci, quia non possunt consensus Principis, expressus, ac tacitus esse contrarij: ergo necesse est, vt prius lex existens abrogetur, vt alia possit introduci. Vnde in leg. 3. titul. 2. partit. 1. dicitur, non posse vsum contra legem, legem inducere, nisi prius lex præexistens tollatur. Nihilominus dico, posse eodem tempore, eademq; consuetudine legem auferri, & contrariam induci. Probatur, quia potest consuetudo vtroq; respectu esse rationabilis, & sub vtroq; fieri ergo etiam poterit sufficienti tempore sub vtraq; ratione præscribi, vel significare sufficienter consensum Principis tacitum de vtroque effectu. Confirmatur, quia per vnum actum expresse ferendi legem contrariam priori potest vna auferri, & alia introduci expresse; ergo idem poterit fieri tacitè; est enim eadem ratio. Neq; obstat ratio in contrarium, quia ad id sufficit prioritas naturæ, vt nostro more loquamur. Verum est enim, non posse consuetudinem contra legẽ nouam legem inducere, nisi tollatur lex cõtraria, sed satis est, vt tollatur simul tempore, & quod nostro modo intelligendi præcedat ordine naturæ abrogatio prioris. Nam in illo gradu est simpliciter prior, quia legis ablatio est veluti necessaria dispositio ad inductionem posterioris, & non fit proxime, & immediatè, & quasi formaliter per introductionem nouæ legis, sed per abrogationem, quæ absolutè fieri posset sine noua lege. Et in hoc sensu potest illa lex partitarum sufficienter intelligi, quidquid ibi Greg. Lop. aliter sentire videatur.

CAPVT XX.

Quibus modis possit consuetudo mutari.

1. *De mutatione consuetudinis.*

QVamuis de mutatione legis humanæ superiori libro generatim dictum sit, & ibi dicta possint magna ex parte ad ius consuetudinis applicari: nihilominus aliqua exponere oportet, quæ huius iuris propria esse videntur. Habent autem locum circa consuetudinem illi duo mutationis modi, quos supra in lege distinximus, scilicet, quasi ab intrinseco per solam priuatiuam cessationem, vel ab extrinseco per actionem contrariam alicuius agẽtis. De priori modo nihil aliud dicendum occurrit, nisi per solam mutationem materię quoad eius honestatem, vel publicam vtilitatem posse consuetudinem per seipsam absq; extrinseca reuocatione cessare. Quod enim possit mutari materia consuetudinis, per se notum est, tum experientia, tum ex naturali conditione rerum humanarum. Quod vero tanta possit esse mutatio in materia vt per se cesset consuetudo, ac definat obligare, patet, quia necesse est, vt consuetudo in aliqua ratione fundata sit, & propter aliquem finem adequatum sit introducta, quia hoc postulat essentialis ratio legis; ergo si ita res mutentur, vt cesset ratio, & finis consuetudinis, non solum in particulari, sed etiam in generali, definet etiam consuetudo obligare. Imò si finis non tantum negatiuè, sed etiam contrariè cessaret, posset oriri obligatio non seruandi consuetudinem. Vt, si consuetudo inciperet esse moralis occasio peccandi, vel aliter nociua communi bono reipublicæ. Idemq; erit, si in particulari casu contingat, vt nõ tantum negatiue cesset ratio consuetudinis, sed etiam contrariè, sicut de lege dictum est. nam eadem proportionalis ratio in consuetudine locum habet. Deniq; quod hoc tantummodo contingat, consuetudinem per se cessare, patet, quia non pendet ex alia causa quasi conseruante per actualem influxum. Nam licet pendeat ex voluntate Principis, satis est ad illius conseruationem, quod à Principe non reuocetur, & idem est de populo, quatenus ab illo pendere potest.

Duplex modus mutationis.

2. *Reuocatio consuetudinis.*

Omisso ergo illo genere mutationis, solum de reuocatione consuetudinis dicendum est, quæ à Principe per legem, seu expressam voluntatem, vel à populo per contrariam voluntatem fieri potest. Quos duos modos reuocationis posuit lex 6. tit. 2. part. 1. & sunt frequentes in iure. Et sub reuocatione cõprehendimus non solum integram abrogationẽ iuris consuetudinarij, sed ẽt partialem derogationem, quia

eandem proportionem seruant. De dispensatione autem in iure cõsuetudinis nihil dicere necesse est, quia vel sub reuocatione partiali comprehenditur, vel si aliquo modo differt, vel pertinet ad priuilegium, de quo sequenti lib. dicemus, vel eadem est ratio de illa, quę de dispensatione in lege humana, de quo satis superiori libro dictum est.

3. *Lex posterior contraria reuocat consuetudinem.* Dico ergo primò: Consuetudo reuocatur per legem posteriorem contrariam præcipuè quando legislator illam non ignorat. Supponit hęc assertio potestatem in Principe, qui potest leges ferre, ad reuocandam consuetudinem. Quod est manifestum in iure, c. *cum consuetudinũ*, de consuet. c. 1. de const. in 6. l. 2. C. quæ sit long. consuet. Nam quod ibi dicitur, non esse tantam vim consuetudinis, vt legem vincat, in vno sensu, maximè verum habet de lege subsequente consuetudinem. Ratio verò est manifesta, quia consuetudo non habet vires, nisi ex voluntate saltem tacita eius, qui potest legem ferre; ergo per eandem voluntatem poterit cõsuetudo reuocari, & vires amittere, imò & prohiberi, ac cõtrarium præcipi. Si enim Princeps potest per posteriorem legem reuocare priorem, per expressam voluntatem àse factam, quomodo non poterit reuocare consuetudinem tacita voluntate sua introductam per posteriorem legem, & voluntatem expressam? In hoc ergo nulla est controuersia, nec dubitandi ratio si additur, *Non obstante contraria consuetudine*, tunc maximè reuocari cõsuetudinem, quia non potest clarius legislator suam mentem explicare.

4. *Obiect.* Potest verò in præsenti obijci lex vni. de feudi cognit. vbi sic dicitur, *Legum Romanarum non est vilia auctoritas, sed non adeò vim suam extendunt, vt vsum vincãt, aut mores.* *Resp. Glossa.* Respondeo in primis, id intelligi à Glossa ibi, esse specialem in feudis, sed non reddit rationem. Cuiac. ibi id intelligit de consuetudine in contradictorio iudicio confirmata. At hæc etiam tollitur per legem. Alij intelligunt, illam legem loqui in locis extra ditionem Romanam, vbi leges Romanorum nõ habent vim legum, nisi quatenus à Principibus acceptantur, & in illis locis dicitur, præferendam illis esse consuetudinem. Sed hoc & reddit sententiam friuolam, quid enim mirum, quod lex non obligans, & extranea non vincat consuetudinem obligantem, & propriam? & nõ satisfacit, quia ibidem ait Obertus, *Iudicium de feudis etiam legibus nostris contrarium dici solet.* *Bald.* Vnde Bald. ibi ait, sensum esse, causas feudales decidi consuetudine, nõ legibus scriptis, siue Romanorum, siue Longobardorũ. Quod intelligendum puto de legibus vniuersalibus: nam si essent propriæ leges scriptæ de feudis, ab habentibus potestatem latæ, illæ vincerent consuetudinem seruando regulam datam. Sensus ergo erit in materia feudorum proprias consuetudines esse seruandas, non obstantibus generalibus legibus aliter disponentibus. Vel certè intelligi possunt illa verba de cõsuetudine præscriptionis, in qua maximè solent feuda fundari, quia leges Romanorum non præiudicant huic consuetudini, quia non tollunt iura, & dominia, per cõsuetudinem præscriptam comparata.

5. Maximè autem locum habet assertio posita, quando in lege additur clausula, *Non obstante consuetudine*, quia non potest legislator mentem suam clarius explicare. At verò quando non additur illa clausula, in primis requiritur repugnantia inter legem, & cõsuetudinem, ita vt non possit lex obseruari, si consuetudo seruetur. Nam si possint in concordiam redigi; & lex possit suum effectum habere absq; derogatione consuetudinis, etiam restringendo verba quoad fieri possit, salua eorum proprietate, ita interpretanda est, quia iuris correctio vitanda est, & multo magis consuetudinis quoad fieri possit. Tum quia est veluti in naturam versa, ideoque difficile mutatur, tum quia leges debent esse moribus vtentium accommodatæ.

6. *Quid requiritur vt lex reuocet consuetudinem.* Vt ergo lex reuocet consuetudinem vi sua, & sine expressa clausula, necessaria est omnimoda repugnãtia, & contrarietas. Deinde necessaria est voluntas Principis, quia per illam fit reuocatio. Et quia volũtas requirit scientiam, ideo ẽt necesse est, vt scientia consuetudinis in Principe supponatur. Atq; ita hanc vltimam cõditionem, in qua est tota difficultas, posuit Pontifex in c. 1. de const. in 6.

7. *Infertur 1. Consuetudo vniuersalis abrogatur per legem vniuersalem.* Ex quo textu, & ex hac conditione infertur primò, quando consuetudo erat vniuersalis, v. g. totius Ecclesiæ, & lex contraria fertur pro tota Ecclesia, cõsuetudinem omnino abrogari per talem legem, etiamsi clausulam derogatoriam nõ habeat. Ita docuit Bald. cum alijs in l. 2. C. quæ sit longa consuetudo, Felin. in c. *super literis*, de rescript. n. 8. verb. *tertia regula*, & in c. 1. de iudicat. n. 4. ampliat. 3. & Rota decis. 2. de rescript. in nouis, n. 2. & sumitur aperte ex dicto cap. 1. de constit. in 6. ibi, *Singularium consuetudines.* Nam per hoc excludit generales, vt ibi etiam Glossa notauit. Ratio verò est, quia lex posterior vniuersalis, reuocat priorem vniuersalem, etiamsi illius mentionem non faciat, vt in dicto capite dicitur; sed consuetudo vniuersalis habet vim legis vniuersalis, & reputatur ius canonicum, vel ciuile, non scriptum; ergo. Item Princeps, qui iura omnia in scrinio pectoris sui censetur habere (vt dicitur in dicto cap. 1. & in l. *omnium*. C. de testam.) etiam censetur non ignorare vniuersalem consuetudinem; ergo censetur reuocare illam, edendo legem, quę cum illa subsistere non potest. *Bald. Felin. Rota.*

8. *Regula dicta applicatur.* Et hoc cum proportione procedit in vnoquoque Episcopatu pro legibus synodalibus, & consuetudinibus generalibus vnius cuiusq; dicœcesis. Idemq; erit in legibus ciuilibus singulorum regnorum cõparatis ad consuetudines vniuersales vnius cuiusque regni: nam est eadem proportio. Ideoq; dixit Abb. in c. vlt. de consuet. n. vlt. quod si ciuitas fecit statutum contra suam consuetudinem, reuocat illam, licèt de illa non faciat mentionem, quia præsumitur scire consuetudinem suam, cum consuetudo sine scientia populi non introducatur. Ego autem hoc puto intelligendum, dummodo ciuitas absolutam potestatem statuendi habeat, vel si indiget licentia, aut cõfirmatione Principis, illum certiorem reddat, legem fieri, reuocando consuetudinem. Argumento c. *cum consuetudinũ*, de consuet. quia Princeps aliter non posset consentire in reuocationem consuetudinis: cum nõ præsumatur scire consuetudinem priuatam. Itẽ quia multo difficilius, & maiori consideratione statutum illud permitteret, si consuetudinis notitiam haberet. Ac denique quia iure communi decernitur, vt non fiat consuetudinis mutatio, l. *minimè*. ff. de legibus; ergo ad statuendum contra consuetudinem delicẽtia Principis necessarium est, illam conditionem illi aperire. Addo deniq; hanc assertionem, seu illationem non minus procedere in consuetudine immemoriali, quàm inqualibet alia aliter præscripta. Nam si lex est æquè vniuersalis ipsi consuetudini, licèt non faciat expressam mentionem eius, reuocabit illam. Ratio est eadem, quia talis consuetudo non præsumitur ignorata, & solum legis communis positiuæ vim habet. Vnde non censetur reuocari ex vi alicuius clausulæ vniuersalis, in qua censeatur habere specialitatem, sed ex certa scientia Principis, qua non obstante, vult concedere legem, quæ valida esse non potest, nisi talem consuetudinem reuocet; ergo illam etiam reuocat. *Abb.*

9. *2. infertur.* Secundò infertur ex eadem conditione, & regula, per legem vniuersalem latam pro tota Ecclesia, non reuocari consuetudines particulares dicœcesium, aut ciuitatum, vel prouinciarum, nisi addatur clausula reuocatoria, *Non obstante*, vel in speciali, vel saltem in generali. Quę assertio cum proportione applicanda est ad leges regnorum, vel prouinciarum, quatenus vniuersales sunt in vnaquaque prouincia, & comparantur

tantur ad consuetudines particularium locorum, regni, vel prouinciæ, ita vt seruetur proportio: sic enim etiam militat eadem ratio, & iurisdictio. Sic ergo assertio est expresse declarata in dicto cap. 1. de constit. in 6. vbi etiam ratio redditur, quia legislator vniuersalis non censetur scire facta particularia, ad quę pertinent consuetudines particularium locorum: ergo non censetur velle reuocare illas per legem vniuersalem, nisi earum faciat expressam mentionem, vel saltem in genere omnes contrarias consuetudines reuocet, addendo clausulam, *Non obstante*, &c. Atque in hoc etiam conueniunt Glossa, & Doctores in dicto cap. 1. de constitut. in 6. & in cap. vlt. de consuet. vbi Panormit. num. 24. Rochus sect. 7. num. 30. & Paulus Castrens. Iason, & alij in dicta l. *de quibus*. At vero Bartolus in eadem lege, *de quibus*, in lect. num. 5. citat Guidonem in contrarium, ipseque videtur idem sentire secundum ius ciuile, propter l. 3. §. *Diuus*, ff. de sepul. viol. licet nostram sententiam admittat secundum ius canonicum, & ita illam intellexit Panormitanus supra, & illa fuit etiam sententia Azonis in sum. quę refert, & sequitur Hoostiens. in summ. titul. de consuetudin. §. *quæ cui præiudicet*. Sed re vera Bartol. Guidonis sententiam improbat, & communem sequitur remittens se ad Canonistas, præsertim ad Ioan. And. in dicto c. 1. Clarius vero in repetition. num. 5. generaliter id resoluit, ac docet. Indicatque, licet hoc non sit tam expressum in iure ciuili sicut in canonico, tamen rationem dicti capituli primi in omni iure procedere. & ita cap. illud 1. non tam esse specialis iuris constitutiuum, quam declaratiuum eius iuris, quod secũdum rectam rationem in quocunque legislatore locum habet. Et ad §. *Diuus*, vno verbo ibi respondet, intelligendum esse, quando Princeps sciebat consuetudinem, vel expresse voluit illam tollere, si esset. Quæ responsio procedit extendendo illum textũ ab statuto ad consuetudinem, & intelligendo illum de consuetudine antecedente ad legem, sed alios etiam habet sensus, vt supra dixi. Sic etiam videtur moderanda lex 6. tit. 2. partit. 1. cum dicit, legem posteriorẽ tollere consuetudinem contrariam, licet Greg. Lop. ibi in Gloss. 6. indifferenter, & sine vlla limitatione illam intelligat, allegando dict. §. *Diuus*.

10. *Dubium.* Sed quæri potest, de qua consuetudine hoc intelligendum sit, an de sola consuetudine præscripta, vel quæ iam legem introduxit, an etiam de minori consuetudine. Nã Doctores allegati nihil de hoc tractant sed simpliciter, & indistincte loquuntur. Vnde videtur loqui de consuetudine iuris, seu quæ ius introduxit, ac subinde de consuetudine præscripta. Nam tractant de consuetudine, quam Princeps ignorare præsumitur: talis autem non potest inducere ius, nisi sit præscripta. Et ita hanc particulam inuenio additam in Gloss. d. cap. 1. de constit. in 6. verbo *facti*, & colligi potest ex dict. cap. 3. quatenus vtitur verbo derogandi, quia non dicitur proprie derogari, nisi iuri præcedenti. Et è conuerso, ideo consuetudo specialis derogare censetur iuri generali, quia speciale ius derogat generali, etiamsi speciale præcedat, vt est regula iuris, & quia non præsumitur Princeps iuri speciali derogare, q̃ ignorat: ergo supponitur consuetudo esse talis, quæ ius introduxerit. Tandem quia, nisi sit sermo de consuetudine præscripta, nulla alia designari poterit, quæ necessario firma permanere debeat, non obstante lege generali subsequente.

11. *Quædam in d. c. 1. expendenda.* Nihilominus expendo in d. cap. 1. dicente, consuetudines particulares non reuocari per absolutam legem generalem, solum addi, *Dummodo rationabiles sint* omissa alia conditione, *Dummodo præscriptæ sint*, ergo non est à nobis addenda. Nam vbi Pontifex voluit, illam esse necessariam, eam non omisit, vt patet ex dicto c. vlt. de consuet. Item ibi pro ratione redditur, quod consuetudo est quid facti, ergo licet non peruenerit ad constituendum ius, habet in illa locum ratio illius legis, quod Princeps illam ignorat, & ideo non præsumitur illam reuocare. Dices, ibi consuetudinẽ appellari *facti*, vt distinguitur à iure communi. sicut statutum dicitur esse facti, non quia non sit ius & lex, sed quia per specialia facta inducitur, & ita ibi esse sermonem de consuetudine præscripta, quia licet in nõ præscripta procedat eadem ratio quoad hoc, vt ignorari possit, nõ tamen quoad hoc, vt præsumatur Princeps noluisse sua lege obligare contra talem consuetudinem inchoatam, quia cum non induxerit ius, non indiget derogatione, sicut alia. Sed contra, quia esto, in hoc sit diuersitas, ex alia parte est magna similitudo rationis in hoc, quod Princeps non præsumitur velle ferre legem non consonam moribus vtentium. Quæ ratio habere potest locum in consuetudine valde radicata, & obseruata, etiamsi nondum prascripta sit. Et confirmatur ex regula iuris quod dispositio generalis non comprehendit specialia, quæ legislator verisimiliter non intenderet, si eorum notitiam haberet, sed specialem difficultatem habet cogere subditos ad mutandum similem consuetudinem, quæ multum mouisset Principem, si illam sciuisset: ergo non est verisimile voluisse obligare contra talẽ consuetudinem. *Obiectio.* *Responsio.*

12. *Regula illius textus quo extendat.* Quamobrem probabiliter censeo, non esse restringendam regulam illius textus ad consuetudinem præscriptam, sed intelligendam esse de consuetudine rationabili, & honesta, & tam publico vsu, & tãto tempore firmata, quod sufficeret ad legem introducendam, si Princeps illam sciret, eo quod prudenti arbitrio verisimile sit, Principem fuisse in illam consensurum, si illam sciret. Tunc enim, ob contrariam rationem, non est verisimile, velle contra illam obligare per legem generaliter latam, seu velle illam tollere, dum illam ignorat, nisi expressius id declaret. Nam in talem consuetudinem, & verba, & ratio dicti c. 1. optime cadunt. Nam verbum *derogandi*, recte etiam de tali consuetudine dicitur, tum quia dici etiam solet de alijs iuribus iustitiæ, quæ non sunt leges, vt dicimus, Principem concedendo priuilegium, nolle de rogare iuri tertij, tum etiam quia illa consuetudo de se sufficiens esset ad ius inducendũ, nisi obstasset Principis ignorantia, tũdeniq; quia populus habet quoddam ius, vt non cogatur mutare talem consuetudinem, cui non intelligitur velle derogare Princeps, nisi id exprimat. Et ita responsum est ad rationem in contrarium.

13. *Resp. ad dubium.* Et ad vltimam confirmationem dicitur, verum esse, non posse vnum, & idem tempus huius consuetudinis designari, satis vero esse, quod prudenti arbitrio discerni possit sicut supra dicebamus, consuetudinem nõ præscriptam posse inducere ius, si Princeps illam sciat: tempus autem eius non esse idem, nec definitum pro omnibus, sed prudenter determinandũ esse iuxta consuetudinis circunstantias. Idem ergo tempus, idemq; iudicium dicimus in præsenti sufficere. Et certè hoc supponunt omnes, qui docent, consuetudinem nunquam introducere legem, nisi sciente Principe, illi enim negare non possunt, decisionem dicti c. 1. scilicet, legem generalem non abrogare consuetudinem particularem ignoratam à Principe, quã uis ex sententia illorum nondum legem introduxisset. Deniq; vsu videtur esse receptum, vt in defendẽda particulari consuetudine contra generalem legẽ, non rigorosè spectetur, aut allegetur tẽpus longum necessarium ad prescriptionem, sed tantum honestas consuetudinis, & quod iudicio prudentum sufficienter firmata sit.

14. *Dubium.* Dubitari etiam potest circa præcedẽtem regulam, vtrùm per legem particularem simpliciter latam à Papa, vel ab alio simili vniuersali Principe, pro certo loco, Episcopatu, &c. derogetur particulari consuetudini cõtrariæ eiusdem loci. Et ratio dubitandi est, quia lex derogat consuetudini antecedenti, si adequatè, vt sic dicam, comparentur, id est, lex generalis ad

consuetudinem generalem, & particularis ad particularem, vt de priori parte diximus in priori regula, & de posteriori parte videtur esse eadem ratio. Vnde etiam ibi diximus, per statutum loci latum à communitate eiusdem loci habente potestatem statuendi, reuocari priuatam consuetudinem, licet illius non fiat mentio: ergo à fortiori idem dicendum est, si statutum fiat à Principe superiore, cum maior sit eius potestas.

15. *Per legem particularem à Papa latam non reuocari consuetudinem, nisi, &c.*

Nihilominus dicendum videtur, per talem legem non statim esse reuocatam consuetudinem, nisi præcedat populi consensus, petitio, aut informatio, vel alia via constet, latam esse à Principe cum scientia cõsuetudinis. Ratio est, quia non minus procedit in tali lege decisio dicti capituli primi, quam in lege generali, quia non minus præsumitur Princeps ignorare cõsuetudinem priuatam ferendo vnam legem, quam aliam, & alioqui supposita ignorantia, non censetur velle derogare consuetudini, nisi id exprimat. Et hæc est differentia clara inter Principem vniuersalem, vel particularem, seu proprium statuentem, quia in Principe supponitur dicta ignorantia facti, non vero in particulari communitate, aut gubernatore. Atq; ita verba illius c. 1. generalia etiam sunt de omni *constitutione à Papa nouiter edita*. Est etiam optima coniectura quia cũ res posset esse dubia, vel obscura, si Princeps voluisset legem suam particularem valere, non obstante consuetudine contraria, expressisset: ita enim fieri solet receptissimo vsu, & iuri consentaneo: ergo dum non addit, præsumendum est, noluisse consuetudinem reuocare. Et hoc in praxi est obseruandum pro multis legibus, quæ respectu potestatis, à qua feruntur, & respectu communitatis, ad quam illa potestas extenditur, sunt particulares, & vniuersaliter feruntur pro aliqua diœcesi, vel congregatione, cuius consuetudines licet in illa generales sint, sunt particulares respectu Principis, & ideo non censentur derogatæ per tales leges, nisi in eis exprimantur. Hinc etiam consuetudo non censetur derogata per priuilegium à Principe concessum, nisi clausulam derogan tem contineat, vt infra suo loco dicetur.

16. *Ob. Glossa.*

Sed obijci potest ratio, qua vtitur Glossa in dicto cap. 1. verb. *singularium*, scilicet, quia talis lex superflua & inutilis esset, nullum enim effectum posset alicubi habere; lex enim generalis, licet in vno loco non tollat consuetudinem, non est inutilis, quia in reliquato ta communitate obligat; lex autem lata pro loco, vel congregatione speciali, si ibi impeditur propter consuetudinem particularem contrariam, inutilis esset. Item videtur contra obedientiam debitam superiori principi, contempta illius lege in propria consuetudine persistere. *Resp.* Responderi potest, legem illam de se vtilem esse, & efficacẽ: per accidẽs autem, & ex ignorantia consuetudinis non habere effectum, neq; hoc esse contra obedientiam, & reuerentiam superiori debitam, quia creditur esse iuxta illius voluntatem iure communi explicatam. Addo vero legem illam non esse inutilem, neq; omnino carere effectu: nã obligat subditos ad reuerenter illam suscipiendã, & recurrendum ad superiorem, consuetudinem suam, & rationem eius allegando, cum animo seruandi legem si non obstante consuetudine iam cognita, superior voluerit legem obseruari. Interim vero non tenẽtur contra consuetudinem agere. Quæ omnia à simili optimè confirmantur ex c. *si quando*, de resc. cũ his quæ ibi notantur.

17. *Quæ verba addenda sint vt consuetudo censeatur abrogari.*

Tandem explicare oportet, quæ verba addẽda sint in lege generali, seu Principis, vt censeatur consuetudinem abrogare. Nam in dicto c. 1. dicitur, *Nisi expressè caueatur in ipsa*, In quo solum occurrit aduertendũ, hanc derogationem ordinariè solere fieri per particulam, *Non obstante contraria consuetudine*, vel alia simili, seu æquiualente, aut quæ illam virtute includat, de quibus clausulis dicam ex professo in l. 8. circa reuocationem priuilegiorum. Quando autem per huiusmodi verba retractetur tantum consuetudo præterita, vel prohibeatur futura, aut etiam reprobetur, satis in superioribus tractatum est. Solum ergo potest hic inquiri, an per illa verba absolute prolata retractari censeatur immemorialis consuetudo, vel solum aliæ, de quarum initio constat. In quo tres sunt sententiæ, Vna est absolute affirmans, per clausulam, *Non obstante consuetudine in contrarium*, reuocari consuetudinem, etiam immemorialem, licet in illa clausula non addatur particula distributiua, *quasunq;*, vel alia similis. Ita Card. Ratio esse põt, quia negatio est sufficiens distributio, cum omnia destruat. Alia sententia est, addita distributione, comprehendi consuetudinem immemorialem, non vero sine illa. Ita plures Canonistæ, & Glossæ allegatæ à Cou. Ratio prioris partis esse potest specialitas immemorialis consuetudinis. Posterioris autem fundamentum erit, quia illa veluti geminata distributio vincit illam specialitatem. *Memorialis. Innocentius. Gloss. quando consuetudo abrogari. Sanctus. Cardin. 2. Sentent. Gloss. Couar.*

Tertia sententia est, etiam addita distributione nõ reuocari talem consuetudinem, nisi addatur, *etiam immemorialis*, vel aliquid æquiualens. Ita tenent multi Iuristæ, quos referunt, & sequuntur Cou. l. 3. variarum c. 13. n. 5. & Tiraquel. de vtroq; retract. tract. 2. §. 1. Glossa 2. n. 25. idq; insinuauit Glossa in Authent. *Vt de catero*, c. 1. ver. *præscriptione*, cum enim textus ille dicat, *Nulla præscriptione obijcienda*. &c. Gloss. addit, *nisi centenaria*: nam hęc immemorialis reputatur, imò addit, *vel quadragenaria*, quod nimium est, sentit verò, quoties reuocatur consuetudo, vel negatur præscriptio, intelligi de ordinaria consuetudine, aut præscriptione longi temporis, non verò longissimi, & multò minus immemorialis. Sicut iura ciuilia dicunt, seruitutes discontinuas non præscribi, l. *seruitutes prædiorum*, ff. de seruitut. & nihilominus non intelligitur præscriptio temporis immemorialis, excluſa leg. 3. §. *ductus aquæ*, ff. de aqua quotid. & æsti. Atq; hoc fere tãtum fundamentum ad confirmandam hanc sententiam affertur. Quod ita induci potest: nam cum initium consuetudinis ignoratur, consequenter etiã ignoratur, an ius illud fuerit constitutum solo vsu, vel aliunde duxerit initium ex aliquo priuilegio, constitutione, aut alio simili: ergo merito dicimus talem consuetudinem non satis derogari per generale nomen consuetudinis, quia habet quandam superiorẽ rationem. Adde, ob hanc causam immemorialem valde specialem in iure reputari, habereq; multa specialia priuilegia, ideòq; non comprehendi sub generali clausula, iuxta aliam vulgatam regulam iuris. Atque ita hæc sententia in praxi obseruari potest. Addi verò illi solent aliquæ limitationes, quæ ad materiã de præscriptione spectant: hic vero necessariæ nõ sunt videatur Tiraq. suprà. *Tertia. Couar. Tiraquel. Gloss. 1. Conrad. Approbatur sententia.*

19. *Consuetudo antiqua per subsequentem derogatur proportionaliter. Hostien.*

Secundo principaliter dicendum est, consuetudinem antiquam per subsequentem abrogari posse, seruata proportione, id est, vniuersalem per vniuersalem, particularem per particularem in eodem loco nam in diuersis non sunt contrariæ: vniuersali vero derogari per particularem alicuius loci, pro illo etiã loco vniuersalem deniq; derogare particulari. Ita fere Hosti. in sum. eod. tit. § *quæ cui præiudicet*, & omnes. Et ratio generalis est, quia ita comparantur consuetudines inter se, sicut leges, vel & cõsuetudo, seruata proportione. Vnde quod dicitur in §. pen. Inst. de iur. natur. *Ea quæ ciuitas constituit sæpe mutari solent, vel tacito consensu populi, vel alia postea lege lata*, sicut est verum de his, quæ iure scripto sunt constituta: ita etiam à fortiori de iure non scripto, quia non minus, imo magis videtur posse mutari tacitus consensus per tacitum contrarium, quam expressus per tacitũ, sed hoc p fieri, vt ostensum est, ergo. Vnde in primis nec. it, consuetudines esse contrarias: nam si possunt concordiam reduci, obseruandæ sunt, vt Hostiens. it, suppositа autem contrarietate omnia membra sunt clara. Solũ in vltimo oportet aduertere in cõsuetudini- *Consuetudo antiqua per subsequentem derogatur proportionaliter. Hostien.*

tudinibus non habere locum clausulam derogãtem, quia non habent verba, sed opera, & ideo necessarium esse, vt consuetudo vniuersalis ad derogandum particulari, extendatur ad locum illum, in quo particularis consuetudo antea erat. Et tunc res est clara, quia tunc consummatur oppositio contradictoria, vt sic dicam, & populus ille iam consentit; secùs verò erit, si tantum sit vniuersalis in reliquis partibus prouinciæ, aut regni, quia hæc non poterit obesse particulari consuetudini tenaciter retentæ, sicut nec lex vniuersalis illi derogat.

20. Quæri autem potest, quanto tempore, vel quibus actibus posterior consuetudo deroget priori. Dicendum est non sufficere vnum, nec plures actus contrarios, sed requiri consuetudinem præscriptam, vel sufficientem ad reuocandam legem. Ita Glossa 2. in l. *nemo* 166. ff. de regul. iur. Hostiens. supra §. *qualiter*, verb. *sed nunquid*. Panormit. dicto c. vlt. n. 19. vbi latè Rochus sect. 4. n. 69. & sequentib. Felin. in c. *cùm accessissent*, n. 30. in fine, vbi in scholio multi alij allegantur. Et ratio est, qui nulla consuetudo potest inducere nouum ius, nisi sit præscripta, vel consensu Principis probata, & consequenter nec potest priorem cõsuetudinem abrogare, nisi eiusdem Principis cõsensum habeat. Vnde ad minimum est necessarium decennij tempus, ignorante Principe, vel arbitrarium secundum prudentiam, si Princeps scientiam habeat nouę consuetudinis.

De tempore & actibus quibus consuetudo reuocatur. *Glossa.* *Hostiens.* *Panorm.* *Roch.* *Felin.*

21. Quæri autem potest, an in Ecclesiasticis consuetudinibus requiratur tempus quadraginta annorum, vt posterior reuocet priorem. Panor. enim dicit indifferenter sufficere tempus decem annorum, sequitur Felin. & reddit rationem, quia posterior consuetudo non est contra ius, quod sic declarat, quia, vel prior consuetudo fuit contra ius, & posterior est secundum illud antiquius ius, quod per priorem consuetudinem reuocatum fuit, & sic ad illud facilius fit regressus: vel prior consuetudo fuit præter ius, & sic etiam posterior erit præter ius, & ita semper in posteriori consuetudine sufficiunt decem anni. Hunc verò discursum non approbat Rochus suprà cum Barb. ibi, & mihi etiam videtur difficilis, quia nulla ratio iuris non scripti in eo habetur. Et ideo breuiter censeo primò, si prior consuetudo non fuit contra, sed præter ius, posteriorem esse simpliciter contra ius, & ideo postulare tempus canonicę præscriptionis. Probatur, quia prior consuetudo induxit ius, cui est cõtraria posterior, quæ non est consormis alicui iuri. Item si prior consuetudo fuit vniuersalis, & posterior particularis, est id euidentius, quia consuetudo vniuersalis ius commune inducit; idem autem videtur, si prior fuerit particularis eiusdem loci, & iuri communi non contraria. Nam consuetudo contra simile statutum, esset contra ius, & postularet tempus canonicæ præscriptionis; ergo idem est de consuetudine: nam est æqualis ratio. At verò si prior consuetudo fuit contra ius commune, quod non fuit omnino ablatum illa cõsuetudine, quia non fuit vniuersalis, sed particularis, quæ illi derogauit, tunc probabile est, posteriorem consuetudinem decem annis præscriptam sufficere, quia non est simpliciter cõtra ius, quia ius commune semper manet, ad quod per illam consuetudinem fit regressus, & tunc procedunt, quæ Felin. tradit. Secùs verò censeo, si prior consuetudo fuit vniuersalis, & omnino abrogauit ius vniuersale antecedens: nam tunc existimo, necessariam esse præscriptionem canonicam quadraginta annorum cõtra talem consuetudinem, quia posterior consuetudo iam est omnino contra ius commune inductum per priorem consuetudinem. Aliud enim ius antiquius vtraq; consuetudine, perinde se habet, ac si non præcessisset, quia omnino sublatum est. Et hæc de consuetudine sufficiant.

Panorm. *Roch. Bart.* *Tempus canonicæ præscriptionis requisitum & vna consuetudo derogat alteri.* *Quando sufficiat tempus decennij.* *Felin.* *Quando 40. anni requiruntur.*

(?)

FINIS LIBRI SEPTIMI.

INDEX

INDEX CAPITVM LIBRI OCTAVI.

DE LEGE HVMANA FAVORABILI.

Cap. I. *Quid sit priuilegium.*

Cap. II. *An scriptura sit de substantia priuilegij, & quomodo à rescripto, dispensatione seu beneficio differat.*

Cap. III. *De diuisione priuilegij in reale & personale.*

Cap. IV. *De priuilegio remuneratiuo & conuentionali, an reale sit vel personale.*

Cap. V. *De diuisione priuilegij in perpetuum & temporale.*

Cap. VI. *De quatuor aliis priuilegiorum diuisionibus.*

Cap. VII. *Vtrùm sit aliquod priuilegium per se non scriptum nec expresse concessum sed vsu comparatum.*

Cap. VIII. *Quisnam possit priuilegium concedere.*

Cap. IX. *De materiali causa seu subiecto priuilegij, seu cui possit concedi.*

Cap. X. *Quodnam sit de facto subiectum priuilegij quoad personam cui conceditur.*

Cap. XI. *An priuilegium extendatur ad coniuncta seu correlatiua.*

Cap. XII. *De communi & ordinaria forma priuilegij.*

Cap. XIII. *[illegible]ue sit substantialis forma priuilegij siue absolutè, siue sub conditione, vt modo concedatur.*

Cap. XIV. *An de ratione priuilegij sit, vt per formalia verba iuri communi derogetur.*

Cap. XV. *De forma priuilegij, quod vocatur* ad instar.

Cap. XVI. *De communicatione priuilegiorum & eorum collatione cum priuilegiis* ad instar.

Cap. XVII. *Vtrùm communicato priuilegio etiam restrictio eius communicetur.*

Cap. XVIII. *An confirmatio priuilegij sit noua illius concessio, vel quid sit, & an vna ab alia differat.*

Cap. XIX. *Nonnulla dubia circa confirmationem priuilegiorum expediuntur.*

Cap. XX. *An per innouationem priuilegij confirmetur, vel denuo gratia concedatur.*

Cap. XXI. *Vtrùm ad esse seu ad valorem vel fructum priuilegij aliqua iusta causa concessionis necessaria sit.*

Cap. XXII. *Quos effectus habere possit priuilegium vt priuilegium est.*

Cap. XXIII. *Quem effectum possit habere priuilegium vt lex est.*

Cap. XXIV. *Vtrùm ad priuilegium, vt lex est, & ad effectum eius sit necessaria promulgatio, vel quæ notitia sufficiat.*

Cap XXV. *Vtrùm priuilegium nondum priuilegiario notum, nec ab illo acceptatum conferri illi possit aliquod ius.*

Cap. XXVI. *An vtique possit quis licitè suo priuilegio vti, & præsertim extra territorium concedentis.*

Cap.

Cap. XXVII. *Quando priuilegium quoad suos effectus restringendum sit, vt odiosum, vel vt fauorabile ampliandum.*
Cap XXVIII. *Quæ sint in restringendis vel extendendis priuilegiis obseruanda.*
Cap. XXIX. *Quibus modis priuilegium per se finiatur, seu quasi ab intrinseco amittatur, & specialiter per temporis lapsum.*
Cap. XXX. *Vtrùm cessante causa finali priuilegij cesset priuilegium, & extinguatur.*
Cap. XXXI. *Vtrùm priuilegium expiret per mortem solam concedentis.*
Cap. XXXII. *Quando de ratione formæ concessionis duratio priuilegij limitatur ad vitam concedentis.*
Cap. XXXIII. *De omissione priuilegij per renuntiationem expressam.*
Cap. XXXIV. *Vtrùm per non vsum perdatur priuilegium propter tacitam renuntiationem, vel propter alium titulum.*
Cap. XXXV. *Quando & quomodo amittatur priuilegium per contrarium vsum.*
Cap. XXXVI. *Quando & quomodo admittatur priuilegium per illius abusum.*
Cap. XXXVII. *An priuilegium semel concessum reuocari possit à concedente, vel ab aliquo alio.*
Cap. XXXVIII. *Quibus modis soleat priuilegium reuocari.*
Cap. XXXIX. *Quando censetur Princeps tacitè reuocare priuilegium contra illud operando.*
Cap. XL. *Quando incipiat reuocatio priuilegij suum effectum sortiri.*

LIBER OCTAVVS.

DE LEGE HVMANA FAVORABILI, SEV PRIVILEGIVM CONCEDENTE.

Distinximus in cap. 2. libri quinti legem humanam in odiosam, & fauorabilem, & in fine eiusdem capitis insinuauimus, dupliciter dici posse legem fauorabilem, generaliter, scilicet, & specialiter. Priori modo dicitur lex fauorabilis quæcunq; lex iusta, quæ speciale grauamen non imponit, neq; aliquod odium continet: nam his semotis, lex de se magna beneficia confert; nam illuminat, dirigit, & in officio continet, ideoq; fauorabilis censenda est, generali tamen appellatione, quia ex generali ratione iustæ legis hoc habet, supposita prædicta negatione, & ideo de lege fauorabili sub hac generali ratione nihil dicendum superest, nisi quod hic fauor potest esse maior, & minor in diuersis legibus pro materiarũ, & finium illarum diuersitate. Sic enim leges directè intendentes commune bonum præferuntur legibus, quæ commoditates singulorum priuatorum continent: & quæ religionem fouent his, quæ de temporalibus disponunt, & sic de cæteris. Quomodo autem hæc proprietas, seu fauor legis ad eius interpretationem conferat, in lib. 5. dictum est. Posteriori, seu speciali modo dicitur lex fauorabilis, quę specialem fauorẽ aliquibus concedit, quę nomine priuilegij significari solet, quę particularẽ requirit considerationem in hoc libro tradendam, quia habet proprium quendam effectum legis non communem alijs, ratione cuius peculiaris species legis censetur, & aliquas habet proprietates, quas explicare necesse est. Sunt autem de hac lege tituli de Priuilegijs in omnibus tomis iuris canonici, vbi interpretes multa de hac materia disputant; in iure autem ciuili non inuenio absolutum titulum de priuilegijs, sed cũ aliqua additione de priuilegijs creditorum, & de Priuilegio fisci, vel dotis, vel variarum personarum, aut communitatum, in libris Codicis, quibus locis, & alijs multis iuris etiam ciuilis interpretes de hac materia tractant. Et Summistæ verb. *priuilegium*, & verb. *gratia*. Theologi verò de illis ex professo non disputant, sed pauca per occasionem, & succinctè attingunt.

Quibus in locis agatur fusè de lege fauorabili.

CAPVT I.

Quid Priuilegium sit.

1. De *nomine priuilegij.*

Circa nomen oportet in primis aduertere priuilegium duo includere, & significare, scilicet, ius ipsum, seu gratiam concessam priuilegiario, & mandatum ipsum, vel instrumentum, quo Princeps concedit alicui specialem gratiam, quod interdum vocatur rescriptum, indultum, vel Bulla in canonicis priuilegijs, quamuis hæc nomina latius habeant significatum, quia non tantum priuilegia, sed etiam alij effectus per illa fieri possunt, vt infrà dicam. Et facilè fit transitus ab vno significato ad aliud, quia reputantur tanquam idem, quia vnum est propter aliud, & se habent sicut signum, & significatum. Nos ergo in præsenti propriè agimus de Priuilegio ratione iuris, & gratiæ, quia est veluti substantia priuilegij: simul autem de toto priuilegio, quia agimus de illo quatenus est lex quædam humana, quæ constituitur in genere signi, vt suprà diximus.

2. Non omne priuilegium est lex proprie, & vere sumpta.

Secundò supponendum est, non omne priuilegium esse legem propriè, & in rigore sumptam, quia de ratione legis est, vt sit perpetua, vt suprà dictum est, non autem omne priuilegium est perpetuum, vt ex dicendis constabit; ergo saltem illud, quod perpetuũ non est, non est propriè lex. Et hoc maximè locum habet quando priuilegium fertur ad determinatum tempus, si tamen absolutè feratur, habet hanc perpetuitatem, quod non finitur per mortem concedentis, vt infrà ostendetur, in quo excedit vim præcepti, & conuenit cum lege, & in cæteris etiam seruat proportionem ad legem, & quandiu durat, per modum legis obseruari debet. Et ideo in communi explicatur priuilegium per rationem legis applicandam, scil. & intelligendam cum dicta moderatione, & proportione respectu priuilegiorum, quæ ad tempus tantum conceduntur.

3. Priuilegij definitio.

His positis priuilegium definiri potest, vt sit *priuata lex aliquid speciale concedens*. Sumitur ex Doctoribus in rubricis de priuilegijs, & Summistis verb. *priuilegium*. Antonin. 1. p. t. 19. c. 1. Ponitur autem *lex* loco generis, ratione iam dicta; *priuata* autem additur ex c. *Abbate*, de verbor. signif. & cap. *priuilegium*, d. 3. vt priuilegium à cæteris legibus distinguatur: nam aliæ cõcedunt ius commune, hæc verò priuatum, vt Doctores circa prædicta iura declarant, Deci. & Abb. in rubric. de rescr. Sed dicet aliquis, differentiam hanc repugnare generi, quia de ratione legis est, vt respiciat communitatem, atq; adeò quòd non sit priuata, sed communis. Sed aduertendum, priuilegium non vocari legem priuatam eo quòd vni tantum personæ obligationem imponat (quod obiectio intẽdit) nam suprà diximus, & statim declarabimus, priuilegium respicere etiam communitatem, & quoad obligationem, quam inducit, & quoad bonum, & finem, quem saltem vltimatè intendit. Dicitur ergo lex priuata, quia particulari personæ, aut communitati speciale ius concedit præter commune. Et ita vltima particulæ

Antonin.

c. Abbas.

Deci. Abb.

Gregor. Beda. cula est declaratiua prioris, vt apertè exponitur in d. c. *Abbate*. Et sic etiam dixit Gregor. in c. *hinc est*. 16. q. 1. *Priuilegium non constituere cõmunem legem*. & Beda Act. 1. *Priuilegia singulorum communem legem facere non possunt*, c. *non exemplo*. 26. q. 2.

4. *Esse de ratione priuilegij vt concedat aliquid speciale.* Atq; hinc constat, de ratione priuilegij esse, vt concedat aliquid speciale, quod loco differentiæ additũ est ex eodem c. *Abbate*, & c. *in hu*, de priuile. vbi declaratur, dici *aliquid speciale*, vt distinguatur ab his, quæ iure communi conceduntur. Vnde additur ibidem, priuilegium ita esse interpretandum, vt aliquid præter commune ius concedat, quia aliàs esset inutile, *Gratian.* *Cum nihil* (inquit) *eis conferat memorata indulgentia, sine qua id liceret, Prælatis indulgentibus*. Idẽ habet Gratian. in §. vlt. 25. q. 1. *Neq; enim*, inquit, *aliquibus priuilegia cõcederentur, si præter generalem legem, nulli aliquid speciale concederetur*. Ex quibus verbis ratio assertionis constat, quia secluso hoc effectu, nihil proprium, & peculiare priuilegium haberet. Tacitè autem in hac particula continetur, priuilegiũ debere fauorem aliquem seu beneficium cõcedere. Quia concedi dicitur quod voluntariè, & libenter acceptatur; illud autem semper est aliquid fauorabile; sic ergo dicitur, priuilegium aliquid speciale concedere: & ideo lex fauorabilis est. Vnde si aliqua lex imponat speciale grauamen aliquibus personis, aut populis, non dicitur priuilegium, quia non concedit, sed imponit, vel (vt sic dicã) compellit tale grauamen subire, & ita non conuenit illi definitio priuilegij, sed odij, vel pœnæ, aut tributi.

Gregor. Posset verò quis obijcere c. *hinc est*. 16. q. 1. vbi Greg. vocat Priuilegium præceptum quoddam datum cuidam monasterio, vt eius Abbas non posset in Episcopum eligi. Sed re vera Greg. illud reputauit magnum beneficium monasterij, *Ne fortè*, inquit, *occasione Episcopat⁹ Abbatia aliquid detrimenti pateretur*. Et ideo meritò illud priuilegium appellauit.

5. *An dicta definitio sit completa.* Sed quæri potest in primis, an illa definitio cõpleta sit. Et ratio dubitandi est, quia nonnulli existimãt, addendum esse, vt illud, quod priuilegium concedit, sit aliquid contra commune ius. Ita sentit *Panorm.* in c. *olim*, de verbor. signif. n. 7. vbi ait, de ratione priuilegij esse, vt concedat aliquid contra ius commune: nam si solum concedat specialem gratiam, quæ iuri communi contraria non sit, quanuis per illud nõ detur, non est, inquit, propriè priuilegium, sed beneficium Principis. Quæ fuit etiam doctrina Bart. in l. *si finita*, §. *ex hoc edicto*, ff. de damn. infect. n. 5. & sequitur Sebast. Medicis tractatu de Definition. 2. p. §. 17. Verũtamen licèt possit esse quæstio de nomine, tamen etiam priuilegium contra legem concessum potest dici beneficium Principis, & beneficium speciale datum præter ius commune ex liberali Principis gratia, vel donatione, est verè priuilegium, prout nunc de illo loquimur, quia est lex priuata, & fauorabilis. Vnde non potest sub alia legis specie contineri. Nec in dicto c. *Abbate*, ad rationẽ priuilegij postulatur, vt aliquid contra ius concedat, sed simpliciter, vt *aliquid speciale*, & in dicto c. *in hu*, vocatur indulgentia, licentia, & gratia, & solum requiritur, vt aliquid huiusmodi concedat, & tamen constituitur caput illud sub titulo de Priuilegijs. Et talia sunt in religionibus multa priuilegia, quæ sunt meræ gratiæ Pontificum, & non sunt contraria iuri communi, sed aliquid vltrà illud addunt, vt sunt priuilegia absoluendi, dispensandi, &c. Non est ergo necessarium, in definitione addere illam particulam *contra ius*: nam satis est, quod sit vltra, vel præter ius; hoc autem satis significatur, cum dicitur, priuilegium aliquid speciale concedere: si enim nihil concederet vltra commune ius, profectò nec speciale aliquid concederet, & hoc ad summum probant nonnulla iura, quæ Medicis allegat. At verò Syluest. verb. *priuilegium*, q. 3. distinguit de priuilegio latè, & propriè sumpto: nam propriè sumptum ait esse contra ius, latè, sufficere vltra, vel præter ius. Sed non oportet de nomine contendere, nec video cur vox illa non dicatur propriè in tota illa significatione lata, quia per concessionem etiam, seu gratiam pter ius potest constitui lex priuata, à qua dictum est priuilegium, nec potest (vt dixi) sub alia specie propriè comprehendi.

Bart. Sebastian. *Sylueſtri definitio prius lata in latè, & propriè sum pta.*

Hinc verò nascitur secunda obiectio, quia non omne priuilegium videtur aliquid speciale concedere, & consequenter non rectè ponitur illa tanquam differentia priuilegij. Nam per illam fit, vt definitio non cõuertatur cum definito. Assumptum patet ex c. *quia*, de procur. vbi Innoc. III. vniuersitati Parisiensi priuilegium concedit constituendi procuratorẽ in causis, dicens, *Hoc vobis concedimus auctoritate præsentium*. Et infrà, *licèt de iure communi hoc fieri valeat*. Ecce priuilegium, quod nihil speciale concedit, non solum contra, verum etiam nec vltra ius commune. Simile habetur in c. *& si Christus*, in fine, de iur. iur. vbi potestas iurandi in proprijs causis religiosis conceditur, quãdo alia probatio deest, quod non solum iure cõmuni, sed etiam naturali concessum videbatur. Similia etiam sunt multa priuilegia in religionibus, vt testãtur Nauar. in Enchir. de Orat. c. 3. n. 53. & c. 19. n. 84. & in sum. c. 25. n. 89. & Emm. Roder. tom. 1. quæst. regular. q. 7. a. 1.

6. *Obiectio.* *c. quia.* *cap. & si Christus.* *Nauar.* *Em. Roder.*

Ad hanc obiectionem responderi potest primò, hæc non esse propria priuilegia, sed tantum declarationes quasdam iuris communis, vel naturalis, vel speciales admonitiones, vt talia iura seruentur, vel vt maiori auctoritate fiant. Hoc insinuauit Glossa in dicto c. *quia*, vbi ita exponit verbum, *concedimus*, i. *declaramus concessum*, & in dicto c. *& si Christus*, eodẽ modo Glossa exponit verbum *indulgemus*, i. *indultum esse ostendimus*. Idem sentit Nauar. dicto c. 3. n 84. in princ. & §. 7. 8. & 9. sæpe enim dicit, hæc non esse propriè priuilegia, vel non esse vera priuilegia, sed declarationes iuris, quę dantur ad tollenda dubia, & scrupulos, pacandasq; consciẽtias. Nihilominus tamen dicendũ est, hæc esse vera priuilegia. Ita tenet Emman. Roder. suprà, & fauet communis modus loquendi Doctorum, & religionum. Et potest illis proprijssimè adaptari illa particula definitionis. Primò, quia ipsamet declaratio dubij addit aliquam certitudinem non solum practicam, sed etiam speculatiuam, quæ multum confert ad rectè operandum sine remorsu, vel grauamine consciẽtiæ, qui est fauor non contemnendus. Secundò additur specialis admonitio Principis, vt seruetur aliquibus ipsum commune ius, quæ admonitio fauor est, & plurimum valet, tum quia specialis: nam sunt aliqua, *quæ nisi specialiter notentur, videntur neglecta*, vt dicitur in l. *item apud Labeonem*. §. *hoc edictum*. ff. de iniurijs, tum quia intercedit persona Principis, vel Pontificis, qui in gratiam petentium sæpe hæc concedit, vt suo nomine maiori auctoritate seruentur, aut fiant, vt significat Innoc. III. in d. c. *quia*, ibi, *Auctoritate præsentium cõcedimus facultatem*; & in simili dixit Innoc. I. in c. *quis nescias*, d. 11. *Quibus idcirco respondemus, non quia te aliquid ignorare credamus, sed vt maiori auctoritate eos instituas*. Hæc autem omnia ad specialem fauorem pertinent. Nam specialis prouidentia Pontificis per specialem monitionem, declarationem, & protectionem sine dubio est speciale beneficium. Exemplum optimum est in capit. *innouamus*, de treuga & pace, vbi Pontifex specialiter commendat quarundam personarum securitatem.

7. *1. responsio ad obiectionem.* *Emman. Roder.* *Nauar.* *Secunda responsio ad obiectionem.*

Aliquando verò id, quod erat per se malum, vel iure communi prohibitum, speciali modo in fauorem aliquarum personarum prohibetur cum additione specialis pœnæ. Quæ lex licèt respectu delinquentiũ pœnalis sit, respectu eorum, quorum tuitio intenditur, priuilegium est, & tale est priuilegium canonis, *si quis iuadente*, personis Ecclesiasticis concessum, & simile habetur in c. *paternarum*. 24. q. 2. & omnia iura, q̃ habentur in specialibus pœnis muniunt Ecclesiasticam immunitatem, possunt sub hoc ordine priuilegiorũ colloca-

8. *Quod est per se malum, vel iure communi prohibitum aliquando speciali modo pro fauorem aliquarum.*

ri. Præterea solet interdum fieri noua concessio illius rei, quæ per commune ius licebat, non solum vt res licitè fiat, sed etiam vt ab inferioribus Prælatis prohiberi non possit. Sæpe enim potest subditus aliquid licitè facere, dum non prohibetur, potest tamen à suo Prælato prohiberi, ne id faciat. Et tunc si à maiori Prælato specialem licentiam obtineat, dictum effectum operabitur, qui satis specialis est. Vltimò per huiusmodi concessionem restituitur quis ad ius cõmune, quod illi fuerat aliàs interdictum, vt si religioso detur priuilegium ad appellandum, quod est veluti ius quoddam naturale interdictum tamen religiosis quasi iure ordinario. De quo priuilegio videri potest Panorm. in c. 1. de rescrip. à n. 4. vbi etiam Dec. Hostien. & alij.

Panorm. Dec. Hostiens. 9.

Addendum verò est vltimò ex Felin. in c. 1. de rescrip. n. 4. cum Panor. & alijs supra citatis. Quod licèt priuilegium possit non concedere aliquid vltra ius commune, regulariter non est ita interpretandum, etiamsi necessarium sit verba extendere, quantum commodè fieri possit. Et ideo, etiam regulariter loquendo, non est priuilegium ita contrahendum, vt nihil operetur præter certitudinem, vel aliquid huiusmodi, sed tunc solum, quando ex materiæ qualitate, & verbis priuilegij manifestè constat, non fuisse aliam intentionem concedentis. Nam si commodè, & secundum proprietatem verborum potest aliquid speciale vltra, vel contra ius operari, id denegandum non est, quia & ipsa iura ita declarant priuilegia, quãtum fieri potest, vt patet ex dicto c. *in his*, cum similib. Et ratio fauoris, & beneficij postulat hâc amplitudinem in concessione, vt infrà latius dicemus. Atq; hoc etiam confirmat vulgare argumentum, quo multi colligere solent, id quod per priuilegium cõceditur, sine illo non licere, iuxta c. *sanè*, de priuileg. dicens, *Nullus debet sibi ipsa auctoritate præsumere, quod Romana Ecclesia alicui specialitatione inspecta voluit indulgere.* Et idem ferè habetur in c. *petitis*. 7. q. 1. & in c. *non exemplo*, 26. q. 1. & in regula inris, quæ habet, non esse trahenda in consequentiam, quæ à communi iure exorbitant. Hæc enim, & similia in hoc fundantur, quod priuilegium aliquid speciale concedit, sine quo, vel actus esset prohibitus, vel non esset in potestate operantis. Hoc autem argumentum regulare est, vt sic dicam, non certum, & vniuersale: tenet enim, quando constat priuilegium concedere aliquid vltra communem consuetudinem, vel legem, vt sumitur ex Greg. li. 2. Epist. § 4. aliàs c. 93. & habetur in c. *contra morem*, d. 109. Et idem est, quando conceditur noua potestas, sine qua actus non licebat. Quando verò priuilegium clarè conceditur solum in gratiam petentis ad maiorem securitatem, vel propter suũ scrupulum, aut dubitationem; tunc argumentum dictum non est efficax: oportebit autem (vt dixi) talem esse materiam, taliaq; priuilegij verba, vt effectum alium non admittant.

Felin. cum Panorm. & aliis.

Cap non exemplo.

Gregor.

Aliquando datur priuilegiũ in gratiam petentis ad maiorem securitatem ipsius, aut tollendi scrupulum.

CAPVT II.

An scriptura sit de substantia priuilegij, & quomodo à rescripto, dispensatione, seu beneficio differat.

1. HÆc quæstio necessaria visa est ad exactam declarationem priuilegij tam absolutè spectatam, quàm per comparationem ad alia, cum quibus affinitatem aliquam habere videtur. In definitione igitur priuilegij, nihil de scriptura diximus, sed solum esse legem priuatam, & ideo meritò interrogari potest, an sit lex scripta, seu, quod idem est, an scriptura requiratur ad valorem, vel effectum priuilegij. Ratio autem dubitandi sumi potest ex Gloss. in ca. 1. de censib. in 6. verb. *in scriptis*, vbi priuilegia ponit inter ea, quæ in scriptis redigi debent. Allegatq; c. *porrò*, de priuileg. quia in eo dicitur inspiciẽda esse priuilegia, vt eorum tenor seruetur. Fauet etiam c. *contra morẽ*, d. 100. ibi, *Aut scriptis priuilegijs se tueri.* Accidit, q; interdum per specialem gratiam Pontificis conceditur, vt viuæ vocis oraculo valeant in conscientia; ergo signum est, per se non valere.

Ratio dubitandi ex glos. & cap. porrò.

c. contra morẽ, rem.

Nihilominus dicendum est, scripturam non esse de substantia priuilegij. Ita sumitur ex c. *institutionis*, 25. q. 2. vbi id notat Gloss. & ex Clement. *dudum*, de sepulch. ibi, *Gratias, aut priuilegia verbo, aut scripto concessa*, vbi etiam Gloss. & Doctores, & ex Extrauag. *& si dominici*, c. vlt. de pœnit. & remiss. ibi, *Tam verbo, quam scripto, confectus exinde literis, vel non.* Et iterum, *Quas cõcedi quomodolibet in posterum contigit, verbo, litteris*, &c. Idemq; docent sub nomine gratiæ Innoc. in c. *constitutum*, de rescrip. n. 2. & Panor. in c. *nostra*, eod. Nauar. consil. 1. de priuileg. Felin. in rubr. de cõst. n. 5. & Dec. n. 26. Sylu. verb. *priuilegium*, n. 14. Ratio verò est, quia nullum est ius positiuum, quod scripturam requirat ad valorem, vel effectum priuilegij, nec ẽt ex natura rei est necessaria, quia sufficit voluntas, & potestas Principis satis declarata; potest autem declarari verbo, vel cõsuetudine, vt infrà dicemus. Confirmatur, quia priuilegium est quædam lex; sed scriptura nõ est de substantia legis, vt suprà dictum est, nec in priuilegio interuenit aliqua specialis ratio. Confirmatur, quia dispensationes, & licentiæ possunt fine scriptis concedi; ergo & priuilegium: nam eadem ratio militat. Deniq;, quia regula iuris tarum est, omnẽ dispositionẽ fieri posse verbo, quæ ex iure positiuo scripturam non requirit, vt colligitur ex Doctoribus citatis, & Nauar. consil. 12. de clandest. desponsa. Et meritò, quia verbum ex se non est minus efficax signum, quã scriptura, licèt non sit adeò permanens, & ideo ad alios effectus, præsertim ad perpetuitatẽ, & probationem non sit ita accõmodatum; hæ autem conditiones nõ sunt de substantia priuilegij; ergo nec scriptura, quia, vt dictum est, nullum datur ius positiuum, quod illam requirat.

Innoc. Panorm. Nauar. Felin. Decius. Sylues. Nauar.

2. Neq; contra hoc vltimum obstat dictum c. *contra morem*: nam ex illo ad summum colligi potest, scriptũ priuilegium in causa, de qua ibi agebatur, fuisse necessarium ad probationem priuilegij, inde verò non licèt inferre, fuisse necessarium ad substantiam: hæc enim valde diuersa sunt, & à diuersis nõ fit illatio. Sic etiam intelligenda est Glossa citata: nõ enim tantum numerat ibi casus, in quibus scriptura est necessaria ad substantiam actus, seu dispositionis, sed in quibus est necessaria ad probationem. Imò in fine addit, non in omnibus illis scripturam esse simpliciter necessariam, sed tantum regulariter, vel ad melius esse, seu ad faciliorem, & certiorem probationem, & hoc modo esse potest necessarium scriptum instrumentum ad probationem priuilegij, non quidem simpliciter, sed ad melius esse, vt latè exponit. & probat Dec. in rubr. de constit. lect. 1. n. 12. & Felin. ibi n. 6. Vel non in foro conscientiæ, sed in foro iudiciali, vbi ius positiuum talem modũ probationis posuisse. Et ita Ludouic. Gom. in regul. Cancel. de nõ iudicando, & c. q. 14. Gigas q. 34. de pension. exponũt regulam cancellariæ, quæ habet, *vt gratia Papæ nemini suffragatur literis non expeditis*, intelligi in foro iudiciali, non in foro conscientiæ, & idem dicunt de dispensationibus, eademq; ratio est de Priuilegijs.

c. contra morem, capoue

Duen. Fabian. Ludouicus Gomez. Gigas.

4. Referunt autem ibi, quendam virum doctum, & expertum in curia sensisse contrarium, quia gratia à Pontifice facta solo verb. Et *at*, non intelligitur absolutè facta, sed tantũ in ordine ad expeditionẽ literarũ, ideoq; esse quasi suspensam, donec authenticè sit scripta literis expeditis. Nihilominus tñ ab eius sententia recedunt, & cõtra illam plura congerunt, q; ad cõfirmandã suprà positã resolutionẽ valent. Neq; id, q; ille auctor sumit, sc. per verbũ. F. *at*, nõ concedi gratiã absolutè, & ex tũc, sed tm sub conditione literarũ expediẽdarũ, hoc (inquã) ab eo nõ satis probatur nec iure

Quid dicatur verbum, sum, fio. Pastrana. Latum.

iure scripto, nec consuetudine, oppositum docent communiter Doctores, & est vsu receptum, saltem in foro conscientiæ. Vnde quando iura volunt, vt gratiæ non valeant, quoad effectum aliquem absq; literis, id in particulari declarant, vt constat ex Extrauaganti 1. de elect. & vlt. de pœnit. & remiss. intercommunes. Et ex Trident. sess. 23. c. 1. de reform. & sess. 25. c. 5. de regular. vbi quando vult, scripturam esse necessariam pro aliqua licentia, specialiter id declarat. Vnde è contrario per argumentum ab speciali colligitur, vbi non declaratur, necessariam esse scripturam, in priuilegio autem nullibi declaratur talis necessitas.

Conc. Trid.

5. Neq; est confundendum priuilegium cum rescripto beneficiali: sunt enim valde diuersa, vt paulò post dicam, & ideo licèt in beneficijs prohibitum sit, vti gratia ante impetratas literas, vt in Extrauag. *in illa*, de elect. & alijs, quæ refert Azor infrà citandus, nihilominus illa prohibitio non extenditur ad priuilegia, & ideo in eis nulla est talis necessitas. An verò ad probationem priuilegij in foro exteriori sit necessaria simpliciter scriptura, disputant latè Iurisperiti, quibus hoc proprium est, & videri potest Abb. in c. *in nostra*, de rescrip. n. 11. cum Bald. in l. *humanum*, C. de legib. & Felin. & Beroi. ac Deci. in rubr. de const. Quorum resolutio est, scripturam esse necessariam regulariter ad per bationem priuilegij, aliquando verò posse probari per testes, vt notant ex c. *cum olim*. 2. de priuileg. Quod maximè videtur admitti, quando instrumentum fuit aliquando obtētum, & casu perijt, vel etiam in priuilegijs, quæ non cedunt in præiudicium tertij, quia cum hæc probatio non fit aliquo iure positiuo prohibita, videtur ad fauorem pertinere, & ideo est amplianda, vbi alterius præiudicium non interuenit, & maximè si aliqua consuetudo faueat.

Azor.

Abb. Bald. Felin. Beroi. Decius c. cum olim.

6. Ex quibus etiam colligendum est, quomodo intelligenda sint indulta Pontificum concedentia religiosis mendicatibus, vt possint frui omnibus gratijs sibi concessis, siue per Bullas siue per Breuia, aut viuæ vocis oracula, prout in libris ordinariè reperiuntur, *in foro conscientiæ tantum, & pro maiori conscientiarum securitate*. Ita enim concessit Minoribus Leo X. vt habetur in Supplemento concessionis, ibi & in Compendio Minorum verb. *priuilegia*. Hæc enim gratia intelligi potest fuisse concessa solum ad tollenda dubia, quæ oriri possunt ex varietate opinionum, vt iudicant illa verba, *pro maiori conscientiarum securitate*. Vel certè potest aliquid operari, si aduertamus, licet scriptura non sit necessaria ad vtendum priuilegio in foro conscientiæ, nihilominus necessarium esse, vt aliqua sufficienti via, & ratione de illo constet omnib.⁹, & singulis, qui illo vti debent. Quia ergo valde incertum esse poterat, quæ notitia concessionis sufficiat, ideo Pontifex ad pacandas conscientias designat modum, dicitq; sufficere quod per Bullas, aut Breuia, aut viuæ vocis oracula sint concessa, & addit, *Prout in libro ordinis reperiuntur*, itaq; vult sufficere, vt in libris ordinis extet memoria talium priuilegiorum. Et ne fortè quis dubitaret an aliqua essent, aut malè intellecta, & per errorem ibi posita, vel aliter obsoleta, ideo addit, se pro maiori conscientiarum securitate illa de nouo concedere, vt in locis allegatis refertur.

Intelligentia indulto rum datorū mendicantibus.

Leo X.

7. Atq; hinc facilè intelligitur quod secundo loco in titulo capitis proposui, quomodo priuilegium à rescripto differat: statim enim apparet quædam differentia ex dictis. Nam priuilegium non requirit scripturam, vt dictum est; rescriptum autem intrinsecè illam includit, vt nomen ipsum præfert, vt sumitur ex l. 3. C. de diuersis rescript. vbi non quæuis, sed authentica originalis scriptura ad rescriptum postulatur. Imo si vocis ipsius compositio rigorosè spectetur, videtur postulare, vt rescriptum iterum, atq; iterum sit scriptum, quod maximè dici poterat de Apostolicis rescriptis. Nam (vt ait Gloss. in c. *ad audientiã*, de rescriptis) *per manus transit, & multa maturitate decoquitur*. Sed non inde sumptum est nomen illud: est enim antiquius, & in iure ciuili vsitatum, dictumque est rescriptum, quasi responsum scriptum, & quasi per antonomasiam sunt ita appellata Imperatorum responsa ad dubia iuris, quæ ab illis interrogabantur, vt sumitur ex l. 1. ff. de appellation. & relation. & ex l. 1. ff. quando appellandum sit. Et quia Principis responsum legem constituit, vt suprà lib. 3. & 4. dictum est, ideo rescriptum ius scriptum aliquando continere dicitur, vtique, vel commune, vel inter partes, vel respectu eius, cui conceditur, vt referendo plures explicat Rochus Curtius in tractatu super capit. *cum tanto*, de consuetudine, in Præfation. numer. 8.

Rescriptum intrinsecè includit scripturam

Glossa.

Rochus Curtius.

Hæc verò differentia, & valde materialis est, & non est vniuersalis: nam responsum Principis posset sine scripto dari, & eandem vim habere, si ipse vellet: & priuilegia frequentius scripta conceduntur, & possent ita concedi, vt aliter non valeant, si superior vellet, vt per se notum est: & præterea etiam priuilegium scriptum à rescripto distinguendum est. Et quidem secundum vsum iuris Canonici, & ciuilis, Rescriptum generale nomen est, sub se continens priuilegium scriptum, & multa alia, quæ priuilegia non sunt. Vnde duplex solet distingui rescriptum, scilicet, iustitiæ, & gratiæ. Iustitiæ est, quod datur, vel ad explicandum ius, vel ad lites, seu ad dicendum ius inter partes. Et hoc rescriptum manifestè differt à priuilegio, quia rescriptum iustitiæ datur secundum commune ius, vel ad interpretationem eius, vel ad debitam exequutionem: priuilegium autem datur potius contra vel vltra ius, vt in definitione diximus.

8. *Aliud esse scriptum iustitiæ, gratiæ aliud & quid sint.*

Rescriptum autem gratiæ subdistingui potest: in illud, quod versatur circa res, & quod versatur circa facta hominum. Primum est ad conferendum beneficium, vel donum aliquod gratis collatum. quod dici potest rescriptum facti potius quàm iuris. Et hoc à priuilegio differt, quia non est lex priuata, nec dat, priè facultatem operandi aliquid contra, vel vltra legem, sicut dat priuilegium. Et talia sunt in iure canonica rescripta, quæ beneficialia vocantur, & dantur ad collationem, resignationem, & alias dispositiones de beneficijs Ecclesiasticis faciendas. Quæ rescripta in hoc videntur conuenire cum rescriptis iustitiæ, quod secundum commune ius concedi intelliguntur, nisi aliud exprimant: dicuntur autem gratiæ, quia Ecclesiastica beneficia gratis conferuntur. Et his rescriptis respondent in iure ciuili illa, per quæ dicuntur Imperatores conferre beneficia, dignitates, administrationes, &c. lex quattuor, & quinta, C. de diuers. rescrip. Accedit q; in his rescriptis beneficialibus maior est scripturæ necessitas ad consequendum effectum gratiarum beneficialium à Pontifice concessarum, quàm in priuilegijs, quia Pontifices ipsi ita disposuerunt, vt alibi dicemus, tractando de beneficijs, & sufficienter tetigit Azor tom. 1. suarum Instit. lib. 5. c. 2. q. 5. Aliud ergo est rescriptum gratiæ pertinens ad ius operandi, & sub hoc continetur priuilegium scriptum iuxta sententiam Felin. in rubr. de rescript. n. 4. & Panormit. in cap. *plerumque*, de rescriptis. Adhuc autem rescriptum sic gratiosum latius patet, quàm priuilegium: continet enim sub se alias gratias, vel dispensationes, quæ priuilegia non sunt.

9. *Subdiuisio rescripti gratiæ*

Azor.

Felin. Panormi

Ad cuius declarationem vlterius inquiri potest, an dispensatio sit priuilegium, vel ab illo differat; conuenit enim cum illo, quia etiam est gratia, & fauor, & non solum est præter, sed etiam contra legem. Nihilominus communiter differre censetur, vt tradunt Mandosi. in Praxi signaturæ, verbo, *dispensationes*, & Rebuffus in Concordat. titulo, Forma mandati Apostolici, verbo, *dispensationum*, quos alios allegant.

10. *Communiter iudicantur differre dispensatio & priuilegium. Mandosi. Rebuffus.*

Constituunt́q; differentiam, quod ad dispenationem requiritur causa, nō autem ad priuilegium. Sed hoc secundum non est in vniuersum verum: nam priuilegia etiam cōtra ius non possunt dari sine causa, vt infrà videbimus, quia eadem ratio in eis militat, quæ in dispensatione, vel certè maior, quia magis lædunt commune ius. Vnde illa differentia etiam cōstitui posset inter priuilegia: nam quędam requirunt causam, & non alia. Imò & dispensatio interdum dicitur concedi sine causa, vt suprà visum est. Et ideo dicunt alij, dispensationem esse quoddam priuilegium, solumq; differre à priuilegio in communi tanquam species à genere: à priuilegio autem, quod est contra ius, non differre. Inlinuat Sylvest. verb. *priuilegium*, q. 3. nam loquens de priuilegio contra ius, diuertit ad dispensationem. Sed nihilominus si spectemus communem modum loquendi, non omnis dispensatio dici potest propriè priuilegium. Nam frequenter conceditur dispensatio ad vnum actum tantum, vt ad contrahendum matrimonium, vel quid simile: illa verò dispensatio non potest dici propriè priuilegium, quia non est lex priuata: non enim per modum legis stabilitur, cum nullo modo ius permanens constituat: sicut ergo præceptum temporale nō est lex, ita nec concessio ad vnum tantum actum cōtra legem dicetur propriè priuilegium. Item licentia, quæ nihil semel datur ad agendum aliquid semel cōtra, vel præter regulam, non poterit dici propriè priuilegium. Dispensatio etiam in irregularitate, vel alio simili impedimento canonico, non videtur posse dici priuilegium, quia solum est ablatio cuiusdam defectus, quo semel ablato, licèt dispensatus multa possit facere licite, quæ antea non poterat, tamen iam non operatur ex priuilegio, sed secundum ius commune, quia iam non est irregularis. Sicut absolutus à censura multa potest facere, aut recipere, quæ antea non poterat, & tamen nemo dicet, absolutionem illam esse priuilegium, sed esse beneficium auferens talem defectum, quo ablato iure communi alia licent. Solum ergo illa dispensatio poterit priuilegium appellari, quæ per modum legis priuatæ conceditur ad operandum ordinariè, & stabilitur contra aliquod ius commune, vtendo priuato iure per talem concessionem constituto, & tale priuilegium dici potest quasi permanens dispensatio, ideoq; requirere causam tanto maiorem, quo maior est dispensatio, vel potius, quia est multiplex, seu permanens dispensatio. Vnde omnes conditiones requisitæ ad dispositionem, ad tale priuilegium erunt cum proportione necessariæ, & ob eandem causam pauca de tali priuilegio in præsenti dicemus: nam quæ in lib. 6. de dispensatione dicta sunt, illi sunt communia.

Sylvest.

11. *Non esse omnino idem priuilegium ad gratiam & beneficiū.*

Atq; ex his tandem colligitur, quomodo priuilegium ad gratiam, aut beneficium comparetur. Non enim sunt omnino, ita vt inter se conuertantur, sed priuilegium est veluti species gratiæ. Omne n. priuilegium dici potest gratia, seu beneficium, vt constat, quia est fauor vt ostēdimus: fauor autē Principis beneficium eius est. Item priuilegium non solet esse debitum, & hac ratione gratis conceditur, ac subinde est gratia, vnde si fit priuilegium scriptum, erit rescriptum gratiæ. E contrario autem non cōuertitur, quia non omnis gratia, vel beneficium Principis est priuilegium: nam omnis dispensatio sub gratia, & beneficio continetur, & tamen non omnis illa est priuilegium, vt dixi. Quæ omnia deseruire poterunt ad exponenda iura loquentia de rescriptis, & quomodo applicanda sint priuilegijs, etiam scriptis. Nam quæ pertinuerint ad generales rationes rescripti, cum proportione conuenient priuilegio, non verò quæ conueniunt rescripto rigoroso, quod continet, & declarat commune ius. Nam in hoc habet specialem rationem priuilegium. Et ad hunc modum de alijs iudicandum est.

CAPVT III.

De diuisione priuilegij in reale, & personale.

EXplicatā ratione generali priuilegij, oportet varios modos, & quasi species priuilegiorum exponere: nam ad intelligenda iura, & indulta hoc maximè necessarium est. Et in primis potest diuidi priuilegium in diuinum, & humanum, vt videre licet in Anton. 1. parte, t. 19. c. 1. Diuinum appellat quod à Deo ipso conceditur. Quod olim creditur fuisse in vsu respectu communitatis populi Dei, quasi per generalem concessionem præter ius naturæ, qualis fuit in lege veteri facultas repudiandi vxorem, & in lege etiam naturæ licentia ducendi plures vxores viuentes, iuxta receptas sententias. Nunc verò potest in hoc ordine poni facultas, quæ aliquādo datur alicui personæ per internam Spiritus sancti inspirationem ad aliquid singulariter operandum: illa enim in iure aliquando vocatur priuata lex, vt in c. *duæ sunt leges*, 23. q. 2. & in c. *dixit Dominus*. 14. q. 5. & in c. *si licet*, §. *non occides*. 23. q. 5. Quæ inspiratio, seu priuata lex interdum non repugnat præceptis, sed subleuat hominem ad aliquid perfectius vltrà illa operandum. Et tunc non meretur nomen priuilegij, sed specialis auxilij, & sine periculo admitti potest, quanuis semper prudentia necessaria sit. Interdum verò exorbitat à cōmunibus, vt fuit in Sansone ad se occidendum. Et talis lex priuata, quanuis interdum dari soleat ex dono Spiritus sancti, tamen multum habet periculi, si non examinetur summa cum diligentia, & præsertim per Ecclesiasticam regulam, & leges, iuxta c. *nisi cum prudem*, de renunc. c. *cum ex iniuncto*, de hæret. & legi potest D. Thom. 2. 2. q. 171. a. 5. & ibi Caiet.

1. Anton. c. duæ sunt leges. c. dixit Dominus. c. si non licet. c. nisi cum prudem. c. cum ex iniuncto. D. Thom.

Priuilegium autem diuinum hoc modo sumptū, magis spectat ad quandam dispensationem, vel potius mutationem factam in materia legis naturalis, de qua suprà dictum est. Et præterea prior modus talis dispensationis iam non est in vsu: qualis autem olim fuerit, in materia de matrim. consideratur. Posterior a. modus dispensationis rarissimus est, & pertinet ad diuinum instinctum, de quo in materia de Fide, & prophetia dicendum est. Præter hæc verò solent dici diuina priuilegia, quæ Christus Ecclesiæ suæ concessit, vel pontifici vicario suo, aut ordini Clericali. Sed hæc non sunt priuilegia, prout nunc de illis tractamus, tùm quia licèt sunt specialia dona, non sunt ex lege priuata, sed ex iure diuino, communi, & ordinario legis gratiæ, & quasi connaturali Ecclesiæ Christi, vt ab ipso fuit instituta, & ita non sunt præter ius, sed secundum ius, quod in se continent: tum etiam quia nunc non agimus de lege diuina, sed de humana.

2.

Omissis ergo diuinis priuilegijs, humanum diuidi solet in reale & personale. Quæ diuisio insinuatur in c. *mandata*, de præsump. ibi, *Non loco tribuimus, sed personæ*, quanuis ibi non de proprio priuilegio, sed de quadam Pontificia delegatione fit sermo, tamen est eadem ratio, & ferè similia sunt verba in l. *priuilegia*. 196. ff. de regul. iur. vbi dicitur, *Priuilegia quædam causæ sunt, quædam personæ*. Sumitur etiam clarè ex l. *forma*, §. *quanquam*, ff. de cenſib. & in eisdem iuribus satis insinuatur, diuisionem esse sufficientem: quanuis n. addi soleant alia membra, ad hæc possunt reduci, vt iā dicam. Priuilegium ergo reale dicitur, quod conceditur directè alicuius rei, muneri, vel conditioni distinctæ à persona. Personale verò, quod immediatè fertur in personam ratione sui. Sicut diuidi solēt decimæ in reales, & personales, & interdictum similiter. Vnde sicut in illis alibi diximus, ita in præsenti aduertēdum est, quod licèt omne priuilegium principaliter, & quasi vltimatè referatur ad alicuius per-

3. Priuilegium humanum aliud reale, personale, aliud, & quid sunt. c. mandata.

sonę

sonæ vtilitatem, vsum, vel fructum, quia sicut leges, ita & priuilegia non ferunt, nisi propter hominum commoditatem, aut fauorem, nihilominus fructus, & vtilitas priuilegij frequenter versatur proxime circa res, & circa prædia, domos, merces, officiū, & alias res similes, per quas redundat vtilitas in personam habentem talem rem, aut dignitatem, aut existētem in tali loco. Et ideo ad distinguenda illa duo membra, oportet attente distinguere personam, quę fruitur priuilegio, à subiecto, cui veluti immediatè adhæret immunitas priuilegij; non enim sumitur diuisio ex persona primo modo spectata, quia hoc modo omnia priuilegia dici possunt personalia, vel potius personarum: vel ex re, vel persona posteriori modo consideratis, vtriusque membri ratio, & distinctio sumenda est. Nam si priuilegium adhæret rei distinctæ à personis, & per illam transit ad dominum, vel possessorem, priuilegium reale est; vt sunt immunitas templi, seruitus, vel tributum prædio, aut fonti adhærens. At vero si immunitas priuilegij ipsi personæ immediatè, quasi ratione sui inhæreat, & sub hac ratione illi concessum sit, tunc est personale. Contingit tamen, vt licet priuilegium non adhæreat rei existenti extra personam, nihilominus non sit in ipsa persona, nisi ratione alicuius conditionis adhærentis illi, vt ratione dignitatis, v.g. Episcopatus, clericatus, Principatus, aut Doctoratus, &cæt. aut ratione muneris, seu officij, vt iudicis, militis, scholaris, vel ratione necessitatis, vt minorum, pauperum, &c. ratione actionis, vt piæ causæ, &c. & de his priuilegiis potest esse ambiguum, aut sint personalia, vel realia. In quo attendenda videtur qualitas conditionis, cui priuilegiū proxime adhærere censetur. Nam si illa sit de se perpetua, vel per successionem, vel per adhæsionem ad aliquod corpus perpetuum: tale priuilegium reale censetur, quia cum re ipsa transit, & durat: & tale est priuilegium Episcopatus, Cardinalat⁹, Senatoris, & similia: si vero talis conditio sit in se temporalis, vel saltem finiatur cum persona, priuilegium nihilominus censebitur personale, licet interdū multum habeat de reali, & ideo mixtum appelletur.

4. *Quomodo dignoscatur an priuilegiū adhæreat persona, vel rei.*

Quæri autem solet, quomodo dignoscatur, an priuilegium adhæreat personæ, vel rei, de quo puncto multa scribunt Iuristæ in l. *quia tale*, ff. solut. matrim. & in aliis locis infra referendis. Nos autem breuiter dicimus, tria, vel quatuor spectanda esse, scilicet, modum personæ, cui fit gratia; ratio, seu causa, quæ mouet ad concessiones; res, quæ ibi interuenit, circa quam versatur immunitas priuilegij; ac denique verba priuilegij. Circa personam aduertendū est, quandam esse personam propriā, vt est vnus homo, aliam fictam, quæ mysticum etiam solet appellari, vt est ciuitas, religio, collegium, monasterium, vniuersitas, & similia. Si ergo priuilegium directe fiat personæ fictę, id satis est, vt priuilegiū sit reale, quia perpetuum est, iuxta l. *forma*, §. *quanquam*, ff. de censib. quia talis persona ficta perpetua est, iuxta l. *proponebatur*, ff. de iudic. Procedit autem hoc, siue priuilegium concedatur corpori ad vsum totius corporis per modum vniuersitatis in vnum congregatæ, siue concedatur eidem ad vsum singulorum, siue è conuerso detur singulis de tali corpore ratione toti⁹, & vt sunt membra talis corporis, id est, vt ciues, vel religiosi sunt. Quia, vt sumitur ex l. 2. ff. de reb. dub. etiam hoc modo censetur, priuilegium per se primo concedi tali corpori mystico, quod est res quædam perpetua per continuam quandam successionem, & ideo tale priuilegium reale est, & perpetuum.

5. Si autem persona, cui conceditur priuilegium, sit vera, non statim priuilegium est personale, sed sub partitione opus est. Nam aliquando est persona particularis, aliquādo verò est genus personarum, vt minores, mariti, vxores & similes, & vtrumque ex his vocari potest personale, vt notat Barbos. in l. *quia tale*, n. 14. ff. solut. matrim. cum Lasio in l. *maritum*, eod. n. 32. Et de priori quidem per se patet. Quia tale priuilegium soli illi personæ adhæret, & cum illa finitur, quæ est cōditio maxime propria priuilegij personalis, vt patet ex dicto c. *priuilegia*, & ideo non transit ad hæredes, vt habetur in dicta l. *maritum*, & dicta l. *quia tale*, & dicta l. *forma*, Et optimè in l. *sordidorum*, Cide excusat. muner. lib. 10. De posteriori vero ratio est, quia tale priuilegium singulis personis veris sub illa communi appellatione conceditur, non ratione communitatis talium personarum, aut alicuius corporis mystici ex illis compositi, sed ratione sui, & prout in vnaquaq; est, illi soli prodest, & cum illa extinguitur, quæ sunt conditiones priuilegij personalis. Quia vero hoc priuilegium sic in communi concessum certo generi personarum moraliter perpetuum est, quia nunquam sub illo communi genere deesse possunt in diuidua, in quibus priuilegium illud conseruetur, ideo multum simile est priuilegio reali, & ab aliquibus ita vocatur.

c priuilegia.

6. Item potest considerari alia ratio, quia tunc videtur concedi priuilegium nō tam personæ, quam certæ conditioni existenti in persona, vt minori propter defectum ætatis datur priuilegium restitutionis: maioribus autem propter absentiam causa reipublicæ, ff. ex quibus causis maiores, &c. Vxoribus datur Velleianum ratione status, & subiectionis: filij sfamilias Macedonianum simili titulo. Et ita similia priuilegia magis videntur concessa ipsi causæ, vel rei, & ex hac parte censeri possunt realia, sicut priuilegia piæ causæ, scholarium, Doctorum, & similia, argumento leg. *in omnibus causis*, 69. ff. de reg. iur. Sed non oportet de nomine laborare, quando de re constat. Nam quod ad doctrinam moralem attinet, talia priuilegia in se spectata, & respectu totius generis talium personarū, plane sequuntur in omnibus naturam, & conditionem priuilegij realis. Spectata vero prout vnicuique personæ particulari sub illo genere contentæ applicātur, sequuntur conditionem, & doctrinam personalis priuilegij, & hoc intendunt citati Doctores, & probat ratio facta. Ex quibus constat ad illam diuisionē sufficienter reduci omnes species priuilegiorum, quæ sub alijs nominibus numerant Host. Ant. Sylu. Ang. & alij tractantes de priuilegiorum varietate.

Hostiens. Anton. Syluest. Angel.

7. Sic ergo ex parte personæ cognosci potest, quando priuilegium sit personale, vel reale, non tamen id sufficit, præcipue, quando priuilegium datur personæ veræ, ac singulari: non enim satis hoc est, vt priuilegium censeatur personale, argumento l. *iure gentium*, §. *pactum*, ff. de pactis, ibi, *Plerunq; persona inseritur pacto, non vt personale pactum fiat, sed vt demonstretur, cum quo pactum factum est*, & ideo additur ibi, æstimandam esse mentem contrahētium. Idem ergo contingit cum proportione in priuilegio, quia sæpe cū persona iungitur res, vel dignitas, aut similis causa, & ideo ex intentione concedentis oportet discernere, cui primario concedatur priuilegium. Ad hoc ergo discernendum subiungitur, secunda consideratio, quæ esse debet de causa, cuius intuitu principaliter datur priuilegium: nam si illa sit persona ipsa, seu conditio per se adhærens illi, censetur priuilegium esse personale: si vero sit dignitas, vel res alia, seu causa, quæ cū persona non cohæreat, priuilegium est reale. Atq; ita hanc regulam assignant Bald. Rom. Anch. & alij. quos refert, & sequitur Barb. supra n. 3. & videtur sumi ex dicta l. *in omnibus causis*, Et ex alio principio, quod in omni dispositione attenditur præcipuè ad causam principalē, & immediatā, q̄ ad remotā, vt est vulgare.

Bald. Roman. Anchar. Barbos.

8. Non caret tamen hęc regula dubitatione: nam interdum principale motiuum concedendi priuilegiū est conditio personæ, vt dignitas eius, vel meritum & nihilominus intuitu illius priuilegiū conceditur rei principaliter, vt quando Rex alicui Comiti propter insignes victorias in bello partas priuilegium maiorum Principum, quos Hispani *grandes* vocant, nō solum personæ suę, sed etiam dignitati, seu comitatui

Difficultas circa regulā datam.

concedit, quod priuilegium reale est, licet intuitu personæ fiat: è contrario vero licet priuilegium concedatur principaliter intuitu dignitatis, si fiat personæ, personale tantum est, vt patet ex dicta lege *fordidorum*, ibi, *Neq; enim potest esse perpetuum, quod non rebus, sed personis contemplatione dignitatis, atq; militiæ indultum esse nos constat.*

9. *Soluitur difficultas.*

Respondeo, argumentum conuincere, nõ esse principaliter attendendum motiuum operantis ad discernendum inter hæc priuilegia, sed obiectum (vt sic dicam) proximum, ad quod dixerit intentionem suam, quando voluit priuilegiũ concedere. Nam Princeps concedens priuilegium, voluntate sua facit, vt vel persona, vel res alia priuilegiata sit: ergo illa fit subiectum proprium, cui veluti adhęret immunitas priuilegij, quæ respectu voluntatis concedentis fuit proximum obiectum talis concessionis. Et in hunc modum interpretor verba illius l. *in omnibus*, quæ sic habent, *In omnibus causis, vbi personæ conditio locum facit beneficio, ibi desistente ea, beneficium quoq; deficit.* Nam conditionem personæ locum dare beneficio idem esse intelligo, quod præparare, & reddere capacẽ personam, vt fit veluti proximum subiectum beneficij, seu priuilegij. Et simili modo subdit è conuerso, *Vbi verò genus actionis id desiderat*, id est, vt intelligatur fauor inhærens actioni, ac subinde priuilegium esse reale. Ex quo textu alijs verbis possumus explicare rem eandem: nam si intẽtio priuilegiatoris fuit prouidere personæ, priuilegium est personale: si vero intentio fuit prouidere causæ, dignitati, & similibus, priuilegium est reale, ex quocunq; motiuo, siue intrinseco, siue extrinseco, ad vnum, vel alium modum intentionis inductus fuerit priuilegiator, quia (vt dixi) id operatur, quod vult, vndecunque moueatur. Opinorque hoc intendere Iuristas, cum dicunt, non ex causa impulsiua, sed ex principali, & proxima distinctionem esse sumendam. Nihilominus tamen multum est consideranda causa motiua: nam deseruit multum ad indicãdum intentionem concedentis & ex illa sæpe coniectandum est, quomodo priuilegium ad rem vel personam dirigatur, vt ex dicẽdis patebit.

10. *Quomodo sciatur intentio concedentis.*

Vlteriùs verò supereſt explicãdum, quomodo cognoscatur intentio concedentis. Circa quod altera consideratio occurrit. Nam imprimis attentè considerandæ sunt verba priuilegij, & si illa non sufficiunt, materia ipsa, & proportio eius cum concessione est spectanda, vt priuilegij conditio discernatur. Et in primis ex parte verborum pro regula assignari solet, si verba dirigantur ad rem, priuilegium esse reale, si ad personam, esse personale. Vt si priuilegium dicat, Cõcedo vineæ tuæ immunitatem soluendi decimas, priuilegium est reale: si vero dicat, Concedo tibi facultatem non soluendi decimas ex vinea, priuilegium est personale, vt notat Gloss. in Clement. 1. verb. *ex olenies*, de decim. Ratio est, quia illa verba designãt proximum obiectum, seu subiectum immunitatis concessæ: ergo priora indicant vt subiectum ipsam vineam, posteriora vero personam, cuius est vinea. Et confirmari potest ex iuribus, in quibus distinguũtur personale, ac reale priuilegium, quia vnum personæ, aliud rei conceditur, vt patet ex l. 1. ff. de aqua quotid. & æsti. in fine, cum alijs supra allegatis: non potest autem melius significari verbis, quod huic, vel illi concedatur priuilegium, quam verba ad hoc, vel illud, id est, ad rem, vel personam dirigendo. Et ita sentiunt Gloss. 25. quæst. 2. in princip. & in cap. *fua*, de his, quæ fiunt à Prælatis. Bart. in l. 1. ff. de const. Princ. num. 2.

11. Confirmari hoc potest ex regula iuris, quod delegatio commissa alicui sub nomine dignitatis, vt Episcopo Conimbricensi, intelligitur concessa sedi, ita vt iuste decedat, successor intelligatur delegatus: secus autem esse si fiat sub proprio nomine personæ, vt habetur in c. *quoniam Abbas*, de offic. deleg. ergo signũ est, verba concessionis ibi proprie collocare suum effectum, vbi directe, & immediatè diriguntur. Idem ergo est in priuilegio, vt notant Panorm. & Felin. ibi & Bald. in c. 1. de his, qui feud. dar. possunt, §. *Marchio*, n. 4. Vnde inferunt, etiam ordinem literæ, seu concessionis esse in priuilegijs attendendum, ita vt si res collocetur proxime post concessionem, priuilegium sit reale, licet postea adiungatur persona: at vero si prius nominetur persona, priuilegium personale iudicetur. Ita Panor. in dicto c. *mandata*, de præsump. n. 1. argumento legis, *si communis*, ff. de stipul. serm. statim vero addit idem Pan. explicationem, vt hoc intelligatur in dubio, & quãdo aliæ coniecturæ cessant, quod nos dicimus, cæteris paribus: tunc enim meritò hæc coniectura aliquid operabitur.

Addenda vero est duplex limitatio, vna est, vt hæc regula locum habeat, quando verba priuilegij sunt absoluta, & simpliciter diriguntur ad personam tantum, vel ad rem tantum: nam si aliquid eis addatur, per quod extendatur, vel distrahatur eorum significatio, mutari omnino poterit significatio, vel certè ambigua fieri. Vt v. g. si post quam priuilegium dixit, Concedimus Petro, vel tibi, addat, & hæredibus tuis vel successoribus tuis, &c. Priuilegium non est personale, sed reale. Ita monet Bartol. in l. 1. ff. de constit. Princip. num. 2. per l. 1. ff. de iure immunit. ibi, *posteriusque dare*. Idem est si concessioni personæ factæ addatur, *in perpetuum*, seu *vt perpetuò valeat*, tunc enim priuilegium est reale, vt notat Felin. in dicto cap. *quoniam Abbas*. num. 11. cum Anchar. in reg. *priuilegium*, q. 1. & cons. 333. Aliqui vero putant, particulam *perpetuò* non sufficere, quia in iure significare solet vitæ tempus, & coarctanda est. Alij vero vtuntur distinctione de liberalibus, vel remuneratorijs priuilegijs, vt per Barbos. dicta l. *quid tale*, num. 11. Verum etiam in liberalibus censeo tenendam esse proprietatem verbi, nisi alia verba, vel ratio vrgens cogat ad illam restrictionem. Regulariter enim illud aduerbium perpetuitatem priuilegij significat, quia si absolutè fiat cõcessio personæ sine restrictione temporis, intelligitur durare toto tempore vitæ, si aliquid aliud non obstet; ergo cum additur expresse, vt priuilegiũ sit perpetuum aliquid amplius conceditur, nempe totum illud quod vox illa propriè significat. Et quia contra naturam priuilegij personalis est, vt sit perpetuum, ideo fit priuilegium reale. Quia licet nominetur persona, non nominatur, vt subiectum priuilegij, hoc enim tunc est genus ipsum, seu familia, sed nominatur vt prima persona incipiens vti priuilegio, seu tanquã fundamentum adæquati subiecti priuilegij. Idem è contrario erit, si priuilegij concessio immediatè dirigatur ad rem, vel dignitatem, statim verò addatur causa indicans, intentionem dirigi ad personam, vt si sub nomine Episcopi talis ciuitatis concedatur eidẽ facultas aliqua propter insignes labores, vel eminentiam scientiæ, &c. Priuilegium est personale; vt expresse notauit Pan. in cap. *mandata*, de præsum. n. 1. assignans pro regula, in priuilegijs magis esse vtendum coniecturis, quam recurrendum ad expresionem nominis proprij, vel dignitatis. Est autem eadem ratio de alijs nominibus rem, vel personam significantibus.

12.

Altera declaratio est, vt vltra verba, materia priuilegij spectetur: oportet enim talis esse conditionis, vel qualitatis, vt possit iuste, & recte ad illam adaptari priuilegium, ideoque iuxta illius capacitatem interpretanda sunt verba. Nam licet verba sonent priuilegium reale, si materia non potest accommodari recte perpetuitati priuilegij, interpretanda erunt de personali, & è contrario, ita Panormitan. in cap. *aduersus*, de immunitate Ecclesiarum, num. 17. & in cap. *quoniam Abbas*, de offic. delegat. & latè Anchar. in dicta regula *priuilegium*, quæst. 1. circa finem, vbi varia inducit exempla, & alij supra citati. Sumiturq; ex illo principio iuris, quod verba debent rebus seruire, non res verbis,

13. *Præterea attendenda etiam materia priuilegij.*

verbis, & ideo interpretanda sunt iuxta materiæ capacitatem. Item ex illo quod leges ita interpretandæ sunt, vt absurdum non contineant. Atq; ita in cap. *dilecti*, de for. compet. supponitur, rescriptum datum ad quendam Episcopum sub proprio eius nomine transire ad successores; è contrario vero in cap. *aduertus*, de immunitat. Eccles. dicitur extingui cum persona, quod ad prælatum sub hac appellatione dirigitur, quia in vtroque loco materia ita postulabat, & similia multa videri possunt in citatis authoribus.

14. *Quid dicendum in dubio an priuilegium sit reale vel personale. Tiraquel. Barbos. Anton. Emman. Rodr.*

Atque hinc obiter intelligitur primo quid dicendum sit, quando fuerit dubium, an priuilegium reale sit, vel personale. Auctores enim interdum dicunt, præsumendum esse reale, vt affirmat Tiraqu. de primogenit. quæst. 40. num. 72. citat vero duas Glossas, vnam in l. *forma*, §. *quanquam*, ff. de censib. quæ nihil dicit, aliam 25. q. 1. in princ. quæ dicit contrarium. Citat etiam Alexand. & alios in l. *quia tale*, ff. solut. matr. vbi Barbos. num. 4. in fine plures refert. Sequitur etiam Ant. 1. p. tit. 19. c. 1. §. 2. in fine, & Emman. Roder. tom. 1. q. 56. ar. 12. Ad quod allegantur l. *eras*, & dictus §. *quanquam*, ff. de censibus, quæ iura nihil probant præter regulam generalem, quod priuilegium rebus concessum est reale; personis autem personale. Allegatur etiam cap. *cum venisset*, de instit. quod solum probat in aliquo casu, licet sit aliquod dubium, multo maiores esse posse coniecturas, quod priuilegium sit reale, & ideo id esse præsumendum, nisi contrarium probetur, quod est per se notum, sed non minus poterit contingere oppositum, vt per se constat. Deniq; adducitur ratio, quod licet persona inseratur in priuilegio, non statim fit personale, idem vero dici poterit de re: nam licet res inseratur priuilegio, nõ statim fit reale.

15. *Glossa. Bart. Iason. Barbos. Emman. Roder. Barbos.*

Et ideo alij communiter dicunt, in dubio priuilegium præsumi personale, quod tenet dicta Gloss. 25. quæst. 2. in princip. & Bartol. cons. 189. num. 4. Idem Iason. in l. *si sic*, 2. ff. de verbor. obligat. qui tamen excipit immunitatem, seu priuilegia obtenta per viam contractus: dictam vero sententiam absolute tenet Decius in leg. *in omnibus causis*, ff. de regulis iuris, & plures, quos Barbos. supra refert, num. 4. Hoc etiam tenuit Emman. Roder. eodem tomo, quæst. 30. ar. 15. nulla facta distinctione, vel adhibita concordia. Ratio pro hac sententia esse potest, quia priuilegia sunt stricti iuris, & ideo in dubio potius sunt interpretanda esse personalia, quam realia, vt restringatur concessio, quia reale priuilegium, quo est durabilius, eo est maius, cæteris paribus, vt per se cõstat, ergo in dubio restringendum est ad personale.

16. *Barbos.*

Has vero opiniones ita concordat Barbosa in dicta l. *quia tale*, num. 4. in dubio tunc censeri priuilegium personale, quando verba referuntur ad personam, & aliæ coniecturæ de alia principali causa, vel intentione non extant, & sic procedere hanc secundam opinionem. In simili vero dubio si verba ferantur directe ad rem, priuilegiũ censeri reale, & ita procedere priorem opinionem citat Glossa in Clementina 1. de decimis verb. *exolendas*, & Panorm. in cap. *ex parte*, 1. de decim. num. 4. Sed illi solum tradunt generalem doctrinam supra traditam de modo distinguendi priuilegium personale, & reale ex verbis. Vnde mihi nõ placet conciliatio, nec videtur expedire quæstionem, quia non inquiritur, vel certe dubitari non debet, an priuilegium, quod in cæteris est æquè dubium, & in hoc excedit, quod verba dirigantur ad rem, sit reale, vel si excedat, quia verba diriguntur ad personam, sit personale. Nam de hoc nulla esse poterat ratio dubitandi. Imo tunc non videtur posse vocari priuilegium dubium, sed certò reale, vel certò personale, iuxta exigentiam verborum: nam signum datum de verbis certum est, & iuridicum, quando aliud ex cõiecturis non constat, & consequenter quando alia sunt dubia. Quæstio ergo propria est, quando priuilegium est dubium omnibus pẽsatis, ita vt licet verba videantur dirigi ad personam, aliæ coniecturæ indicant, intentionem legislatoris principaliter respexisse ad rem ipsam, vel è contrario: ac denique quando omnibus supra dictis omni ex parte pensatis, res est vtrinque dubia. Tunc enim dici non potest, coniecturam verborum semper esse præferendam, quia nulla ratione hoc fundatur, cum possit esse in alijs æqualitas, vel excessus. Præsertim, quia illa coniectura verborum non tam ex significatione propria illorum, quam ex ordine, vel tali coniunctione desumitur, quæ coniectura magis incerta est, & ideo dixit Panormitanus in dicto capitul. *mandatis*, alias coniecturas ex causis, & materia priuilegij esse anteponendas.

17. Sic ergo intellectam quæstionem resoluendam esse censeo, duplici distinctione priuilegij præmissa. Vna est vulgaris de priuilegio, quod est purum beneficium, & quod est cõtra ius commune, aut tertij. Alia est satis etiam tertia de duplici dubio negatiuo, in quo deficiunt rationes determinantes intellectum ad alterutram partem, & ideo suspensus manet; & positiuo, in quo sunt pro vtraq; parte rationes probabiles, & sufficientes ad definitum assensum præstandum, licet incertum. Primum genus dubij vix habet locum in proposito, quia semper interueniunt coniecturæ sufficientes ad ferendum aliquod iudicium, vt clare constat ex materia subiecta, & ex his, quæ diximus. Et licet fingatur casus, in quo tanta sit æqualitas inter rationes, & coniecturas vtriusq; partis, vt intellectus dubitet quid verum sit, semper tamen potest iudicare vnum, & alterum esse probabile, quod satis est ad iudicium practicum de agendis.

18. *Baldus. Bart.*

Dico ergo in primis, in quocunq; ex his dubijs, siue negatiuum fingatur, siue positiuum, priuilegium fauorabile, seu quod est purum beneficium iudicandũ esse reale per regulam iuris, *Decet concessum a Principe beneficium esse mansurum*; & per aliam regulam, quod tale beneficium latam admittit interpretationem, l. vltim. ff. de constit. Princip. & ita docet Bald. in l. 3. ff. de constit. Princip. lect. 1. num. 17. & idem sentit Bart. in l. vlt. ff. de seruit. legat. num. 4. Cuius sententiam aliqui extendunt etiam ad casum, in quo verba clare dirigantur ad personam. Sed hoc nec verum est, cum repugnent omnia iura, nec ad mentem Bartoli, cum ipse aperte loquatur in casu dubio, & addat semper, nisi ex verbis aliud constet, vt latè expendit, & cõfirmat Barbos. n. 11 & 12.

19. *Barbos. Priuilegium odiosum contra commune, vel in ne ius, vel in tuum. Et hoc etiam docet Bart. citato loco, & videtur esse sine controuersia. Quia vero, vt dixi, hoc dubium positiuum est, ideo oportet supponere vtramq; partem dubij esse probabilem. Nam si vna sit probabilis, & altera improbabilis, illa prior non dubia, sed certa habẽda est. In gradu ergo probabilitatis potest esse æqualitas, & tunc si præsumptio, quod priuilegium sit personale, sit probabilior, à fortiori procedit simpliciter regula. Si tamẽ probabilius videatur esse reale, tunc certe priuilegiarius ipse potest in foro animæ illud retinere vt reale, & idem censeo, esse iudicãdum in forensi iudicio: tum quia maior probabilitas est quædam moralis certitudo, si excessus probabilitatis certus sit: tum etiam, quia maior probabilitas suo modo confert maius ius, quod in sententia ferenda præferendum est, quia in ea seruari debet distributiua iustitia, vt diuus Thom. docuit 2. 2. quæst. 63. ar. 4. ad 1. Hæc autem intelligenda sunt per se loquendo, & considerando naturam priuilegij, & originem eius, antequam possessio, vel vsus eius in alterutram partem inclinet: tunc enim succedit alia regula iuris, quod in dubio melior est conditio possidentis, & id-*

Priuilegium odiosum contra commune, vel in ne ius, vel in tuum. praiudicium aliorum cedens in dubio censendũ esse personale, si vtraq; pars dubij sit probabilis. Bart. D. Thom.

eo si priuilegiarius possidet illud vt reale, licet oriatur dubium, quandiu illa pars manet probabilis, potest ius suum retinere, donec aliud per iudicem authenticè declaretur.

CAPVT IV.

De priuilegio remuneratiuo, & conuentionali, an reale sit, vel personale.

1. EX dictis in superiori capite intelligi potest, quæ lia sint priuilegia remuneratiua, & conuentionalia, & obiter explicantur duæ aliæ diuisiones priuilegij. Secunda ergo diuisio illius sit in gratiosum, & remuneratiuum. Gratiosum dicitur quod gratis cõceditur sine vllo respectu ad merita priuilegiarij, vel parentum, aut aliorum, qui qualecunq; illud meritorum ius in illum transtulerint. Remuneratiuum autem dicitur, quod propter merita propria, vel aliena alicui applicata conceditur. In quo oportet aduertere, non omne priuilegium, in quo merita recipientis considerantur, esse remuneratiuum, sed solum quando tribuitur illi in præmium, & consequenter in cõmodum proprium. Aliquando enim conceditur priuilegium alicui propter commune bonum, & nihilominus in eo considerantur bona merita eius, cui conceditur; non tamen vt merita, sed vt indicia virtutis, prudentiæ, & industriæ, quæ in tali persona cõsiderantur, vt ei tale ministerium, vel tam ampla potestas per tale priuilegium committatur. Exemplum est in dicto c. *mandata*, de præsump. vbi Pontifex, cuidam maximo Episcopo legationem totius Siciliæ cõcedit, non quidem in remunerationẽ, sed quia, *Mandata* (inquit) *cœlestia efficacius gerimus, si nostra cum fratribus onera partiamur*, quia respectus solum est boni communis, & nihilominus declarat, hoc concedere personæ, & pro ratione reddit, *Quia ex transactain te vita didicimus, quid de sequenti conuersatione tua præsumamus.*

Priuilegium gratiosum quid.

Priuilegium remuneratiuum quid

c. mandata

2. Vtrumque autem ex his priuiuilegijs esse potest, & contra commune ius, & solum vltra, vel præter illud, quia vtrumq; cõcedi potest intuitu meritorum, vel sine illis: & ad eundem modum omnis alia varietas priuilegiorum potest in vtroq; illorum membrorum inueniri, quia per se solum differunt in ratione præmij, & simplicis gratiæ, seu in habitudine ad merita, aut carentiã eius. Solum de præcedenti diuisione, & consequenter de perpetuitate priuilegij solet dubitari, an locum habeat in vtroq; ex illis membris. Nam de altero, scilicet, de priuilegio liberali omnes fatentur, & personale, & reale esse posse, & discernendum esse iuxta principia posita, quia gratia potest fieri personæ, & rei, vt per se constat. At de priuilegio remuneratiuo, licet constet esse posse personale, dubitari solet, an semper, ac necessario tale sit, vel possit etiam esse reale. Multi enim sentiunt, priuilegium fundatum in meritis quasi intrinsece esse personale, nec posse iudicari reale. Ita tenent Iason, Alciatus, Paulus de Castro, Aretinus, & alij quos refert, & sequitur Barbosa supra num. 6. & sequentibus. Fundatur præcipue in leg. 1. ff. de constitut. Principum, & in ratione eius. Dicit enim ibi Vlpianus ex legibus quasdam esse personales, quæ ad exemplum non trahuntur, & tales significat esse priuilegia remuneratiua, subdit enim, *Nam quæ Princeps alicui ob merita indulsit, vel si quam pœnam irrogauit, vel si cui sine exemplo subuenit, personam non egreditur.* Vnde etiam sumitur fundamentalis ratio, quia causa principalis priuilegij præcipue spectanda est ad iudicandum, an sit personale, sed merita sunt principalis causa talis priuilegij, & sunt ita propria personæ, vt illam nec egrediantur, nec ad alium pertineant, quia illa non habeat; ergo tale priuilegium necessario est personale, iuxta regulam iuris, ff. 69. *Vbi persona conditio locum facit beneficio, ibi deficiente ea, beneficium quoq; deficit.* Et confirmatur quia priuilegium, quod simpliciter concessum, fuisset reale, si in ipso declaretur dari propter merita, efficitur personale, iuxta dictum cap. *mandata*, vbi id sentit Pan. n. 1. & in c. *quoniam Abbas*, de offic. deleg. & vtrobiq; Felin. & alij.

Priuilegium fundatũ in meritis esse quasi intrinsecè personale, sentiunt multi. Iason. Alciat. Paulus de Castro. Vlpian.

Cap mand. Panorm. Felin.

Sed quidquid sit de veritate opinionis, male certè probatur ex leg. 1. ff. de constitut. Princip. & alia fundamenta leuia sunt. Nam cum illa lex dicit, *Planè ex fundamentibus*, (nimirum constitutionibus) *quadant sunt personales*, &c. Longe aliter accipit constitutionem personalem, quàm nos loquamur de priuilegio personali. Distinguit enim ibi legem personalem à lege simpliciter, seu à lege, prout expressius declarauit, consummando diuisionem Imperator. in §. *sed & quod*, Instit. de iur. natur. &c. dicens in fine, *alias esse generales, quæ omnes obligant*, Et ita, vt diuisio sit integra, legem personalem ibi vocat legem priuatam, quæ intuitu priuatæ personæ fit, non intuitu communitatis. Sic autem lex personalis, non tantum personale priuilegium, sed etiam reale complectitur: quia etiam priuilegium reale est lex priuata, & conceditur intuitu priuatæ personæ. Nam (vt dixi) omne priuilegium personæ datur, licet aliquod super rem immediatè constituatur, & hoc modo in omni priuilegio interuenit persona, id tamen non est satis, vt sit personale stricto modo, vt nunc loquimur, & sumitur ex dicta lege, *iuris gentium*, §. *pastorum*, ff. de pact. sufficit tamen, vt talis lex dicatur personalis, id est, in fauorem priuatæ personæ edita: & ita sine dubio loquitur illa lex prima, comprehenditque sub illa voce non tantum priuilegium personale, sed etiam reale. Imò non solum lex priuilegiatiua, sed etiam punitiua, si specialiter feratur, & in odium certæ personæ fiat, vt interdum ex iusta causa fieri potest, sub illo membro legis personalis comprehenditur, quia non est lex publica, & communis.

3. *Refutatur fundamenta sententiæ.*

Tota autem hæc expositio ex exemplis à Iurisconsulto adductis manifeste probari videtur. Nam primo ponit exemplum de lege remuneratiua, ibi, *Quæ Princeps ob merita alicui induxit*, vbi Glossa declarat, vt *priuilegium*, nec se restrinxit ad personale. Secundò de lege priuatim puniente, *Si quam panam irrogauit*, vtique specialem, & præter legem communem, quod significauit Glossa dicens, *Non merenti tantum.* Tertio addit, *Vel si cui sine exemplo subuenit*, vbi Gloss. *Vel qui peperit pœnam merenti.* Mihi autem videtur, omne liberale beneficium, seu priuilegium posse illis verbis cõprehendi, siue illud consistat in remissione pœnæ debitæ, siue in concessione boni non debiti vllo modo. Et ita inspecta tota lege, lex personalis legem nõ tantum remuneratiuam complectitur, sed etiam punitiuam, & liberaliter benefactiuam. Et in omnibus his membris potest inueniri quid reale, & personale strictè, vt nunc loquimur. Nam incipiendo ab vltimo non solum potest Princeps subuenire alicui gratis, & sine exemplo remittendo pœnam personalem, sed etiam remittẽdo pœnam realem, vt confiscationem bonorum, quæ optime dici potest pœna realis, quia rem afficit, & cum illa transit. Vel etiam potest subuenire alicui sine exemplo liberaliter concedendo rebꝰ illius realem immunitatem, ac perpetuam. Nam lex etiam sic lata personalis est, id est, particulari personæ fauens, licet fauor consistat in rerum immunitate. Et similiter in secundo exemplo habet locum pœna personalis, & realis extraordinaria, vt confiscando eius bona, vel tributum aliquod ei imponendo vltra communem legem: sed speciali arbitrio Principis. Idem ergo inueniri poterit in primo exemplo de priuilegio remuneratiuo, vt statim declarabo.

4. *Gloss.*

Gloss.

Neque contra hanc expositionem obstãt proprietates, quæ per verba istius legis tribuuntur constitutioni personali, scilicet, *Quod ad exemplum non trahitur perso-*

5. *Obiectum resoluunt.*

personam non egreditur. Nam si priuilegium reale dici posset lex personalis, falsum esset absolutè, legem personalem personam non egredi: hæc enim indefinita æquiualet vniuersali, quæ falsa est: nam priuilegia realia personam egrediuntur, vt supra dictum est. Sed hæc obiectio non obstat: nam prior proprietas in vniuersum vera est, & in reale priuilegium optimè cadit. Nam licet prædia religionis v.g. sint exempta à tributis, vel decimis, per priuilegia realia non possunt trahi in exemplum, vt omnia talia prædia sint similiter exempta. Idemq; est in omnibus alijs. Itaq; sensus est, legem priuatam non esse normam, seu mensuram operationum communitatis, vel ciuium indifferenter sed illius tantum, cui concessum est priuilegium, quē alijs imitari non licet. Et ita hæc pars rectè explicatur per aliam regulam iuris, *Quæ à communi iure exorbitāt, nequaquam in consequentiam sunt trahenda*, quæ est 28. in 6. vbi Glossa allegando dictam l. 1. hunc sensum indicat. Expressi⁹ vero id patet ex reg. iur. in 6. 74. *Quod alicui gratiosè conceditur, trahi non debet ab alijs in exemplum*, Quod tam de priuilegio reali, quam de personali verum est, & ita ib. Ioa. And. inter alia exempla ponit priuilegium decimarum.

6. In altera vero proprietate subsistit difficultas, quia priuilegia realia personam egrediuntur, ergo illa negatio no potest verè cadere in priuilegium quia illa indefinita, cum doctrinalis sit, æquiualet vniuersali. Sed hoc parum obstat, quia illa posterior pars ferè eundem sensum continet, quem prior. Dicitur enim lex personalis personam non egredi, quia non possunt aliæ personæ illo iure vti quasi per imitationem, vel usurpationem, quo sensu dicuntur hæc non esse trahenda in consequentiam in illo capite, *quæ à iure*, de reg. iur. in 6. Vbi Glossa declarat hoc per priuilegia, quia per consequentiam non extenduntur ad alios, præterquam ad expressos in illis, quod tam est verum in priuilegijs realibus, quam in personalibus: neutra enim personam egrediuntur hoc modo, scilicet, per consequentiam, vel exemplum. Huic ergo proprietati non obstat, quod priuilegium concessum Petro, & toti posteritati transeat ad hæredes, tum quia non transit per consequentiam, sed per formalitatem (vt sic dicam) tum etiam (& fere in idem redit) quia transeundo ad hæredes, non egreditur personā quia illis etiam facta fuit concessio. Similiter quod priuilegium reale transeat ad alios, ad quos res transit, non transit per exemplum, vel consequētiam, nec egreditur limites concessionis, quia in illa virtute cōtinetur, vt illa fruantur omnes, ad quos talis res deuenerit, & ita in rigore personam non egreditur personam, scilicet, pro quo facta est priuata lex, licet absolutè egredi possit personam, cui primo facta est gratia, non per consequentiam, vt dixi, sed quia modus concessionis totum hoc continere potest, vt declarauī: quamuis enim hoc in illa lege non explicetur, non tamen excluditur. Et plane ita exponitur à Glossa in §. *sed & quod*, Instit. de iur. natur. &c. verb. *non transgreditur*, in vltima solutione dicens, *Vel melius licet egrediatur personam, non est tamen generale ius, nec videtur alius*, &c.

7. Atque ita etiam non vrget ratio illius sententiæ, quia licet merita possint esse motiuum, & ratio dandi priuilegium, non necessario sunt quasi fundamentum, vel subiectum priuilegij, ita vt ab illis pendeat in fieri, & conseruari: & hæc causa proxima est considerāda tanquam principalis, vt priuilegium sit reale, sicut explicaui. Declaratur amplius: nam propter merita transitoria, & solius personæ potest illi concedi priuilegium perpetuum, & propter merita vnius progenitoris conceditur iustè priuilegium ipsi, & posteritati, vt per se constat; ergo potest cōcedi propter merita priuilegium reale, vt quotidie fieri constat; ergo licet merita sint in sola persona, non recte infertur, priuilegium propter illa datum, etiam cum allegatione talis causæ, esse personale tantum. Neque cōtra hoc rectè allegatur regula iuris, quæ loquitur de causa, seu conditione, cui inhęret priuilegiū, vt supra declarauī. Nihil etiam ad rem faciunt c. *mandata*, aut dicta Pan. & Fel. quia non loquuntur de priuilegio remuneratiuo, sed de illo, in quo merita personæ cōsiderantur tanquam indicia personæ aptæ ad tale munus: de quo est longè diuersa ratio, quia tunc industria personæ eligitur, & ideo personalis est concessio.

Dico ergo, priuilegium remuneratiuum per se, & ab intrinseco non habere quod sit personale, sed de 8.
se indifferens esse, vt sit etiam reale. Vnde etiam non placet quod alij per contrarium extremum dixerunt priuilegium datum propter merita esse reale, quos latè refert Barbos. supra num 6. nulla enim ratione, vel iure id fundari potest: nam meritum de se indifferens causa est, & non est determinata ad præmium perpetuum potius, quam ad temporale, loquendo inter homines. Imò frequentius sufficienter fit remuneratio per priuilegium personale, seu vitale, & concedere diuturnius esset supra merita. Igitur neutrum colligi potest ex eo, quod merita in priuilegio exprimantur: sed considerāda vlterius erunt verba priuilegij. Nam si cadant directè, & proxime in rem, quā uis dicatur immunitas illius rei concedi propter merita petentis, seu possidentis talem rem, nihilominus priuilegium erit reale, vt tandem agnoscit Barbos. n. 8. Si autem verba concessionis directe referantur ad personam, cuius merita remunerari dicūtur, erit priuilegium personale. Quod si omnibus pensatis verba sint dubia, ponderanda erit proportio meritorum ad priuilegium, vt latior, vel restrictior interpretatio fiat iuxta exigentiam meritorum: nam verisimile est concedentem voluisse premium iustum, & adæquatum conferre. Quod maximè locum habebit in beneficio Principis, & in priuilegio fauorabili. Vnde obiter aduerto, quoties priuilegij perpetuitas non cedit in commodum personæ, sed loci, vel sedis, seu dignitatis, non debere priuilegium in casu dubio reale existimari propter solam excellentiam meritorum, si aliæ circumstantiæ non cogant, quia in tali casu ex eo quod priuilegium sit reale, non magis augetur præmium meritorum, & ita non videtur referre, quod illa fuerint maiora. Nisi fortasse priuilegium sit impetratum ad petitionem talis personæ, cupientis tale beneficium facere loco, vel dignitati, tunc enim perpetuitas priuilegij in illius satisfactionem, & honorem redundaret.

Priuilegium remuneratiuum per se, & ab intrinseco est indifferens quod sit personale vel reale.

Tandem eadem fere ratione expeditur ex dictis si- 9.
milis quæstio de priuilegio conuentionali, & colligitur tertia diuisio priuilegij, in conuentionale, & purum, seu absque pacto. Regulariter enim priuilegia conceduntur, nullo interueniente pacto, sed per absolutam gratiam, & beneficentiam concedentis, & de his priuilegijs sub hac ratione spectatis nihil superest dicendum, quia supra communem rationem priuilegij nihil addunt, nisi negationem conuentionis, & recompensationis ex parte recipientis priuilegium. Aliquando ergò conceditur priuilegium interueniente conuentione, seu pacto, ratione cuius quodammodo censetur priuilegiarius emere, vel recompensare priuilegium, & ideo distinctio hæc valde vsitata est inter auctores, vt in discursu materiæ videbimus. Bald. tamen in l. vlt. C. vnde liberi. n. 33. & 34. indicat nullum esse priuilegium conuentionale, quia eo ipso quod transit in pactum, desinit esse priuilegium, & ita hæc duo ibi condistinguit. Sed videtur esse de nomine contentio, & in rigore ratio pacti nō repugnat cum ratione priuilegij, quia non est de ratione priuilegij, vt liberaliter, & gratiosè concedatur: nullus enim hoc posuit in definitione priuilegij, nec ex alijs principijs colligi potest. Potest ergo esse lex priuata aliquid speciale concedens, vel contra, vel supra ius, non tamen omnino gratiosè, sed cum aliqua obligatione iustitiæ, seu recompensatione recipiētis, & hoc appellamus priuilegium conuentionale.

De priuilegio conuentionali & puro.

Baldus negat priuilegium conuentionale, sed est quæstio de nomine.

De hoc

10. De hoc ergo dicunt aliqui esse priuilegium reale, eo ipso quod in pacto fundatur, quia inde habet, quod sit perpetuum, & transmissibile ad hæredes. Quod patet, quia omnis contractus est transmissibilis ad hæredes, l. *veteres*, C. de contrahen. stipulat. & l. 1. C. vt actiones, & c. Sed priuilegium conuentionale includit pactum, ergo est transmissibile ad hæredes; ergo est reale. Et hanc sententiam indicat Socin. l. 1. Consil. in 59. n. 9. Nam inde confirmat, priuilegium remuneratiuum esse reale, & transmissibile; quia habet vim pacti: ergo multo magis ipsum priuilegium conuentionale, quod expressum pactum inuoluit, erit reale. Denique tale priuilegium irreuocabile censetur, vt late docet Bald. in dicta l. vlt. C. vnde liberi. num. 33. & 34. & Pan. in c. *peruenit*, de immun. Eccl. nimirum per solam voluntatem concedentis, quia cũ ex vi pacti includat mutuam obligationem iustitiæ, non potest à concedente reuocari; ergo de se perpetuum est. Quod enim ex mutuo consensu possit retractari, non tollit moralem perpetuitatem, de qua tractamus: sic enim nullum est priuilegium ita perpetuum, quod non possit extingui ex voluntate alicuius; vt ergo priuilegium sit de se perpetuũ, satis est, quod sit irreuocabile ab alio; ergo tale priuilegium est perpetuum, & consequenter etiam reale.

11. *Priuilegium reale est per se indifferens vt possit esse personale et etiam.* Nihilominus dico, priuilegium reale non postulare per se, & intrinsecè, vt sit conuentionale, neq; è cõuerso conuentionale postulare vt sit reale, sed de se indifferens esse ad personale, & reale. Probatur primum, quia sicut reale priuilegium potest cum onere, & pacto cõcedi, ita etiam potest, liberaliter, & omnino gratiosè donari. Cur enim vterq; ex his modis locum habet in priuilegio personali, & non in reali? Vel cur Princeps poterit ex pacto alicui rei immunitatẽ concedere, & non ex liberali voluntate? Quin potius liberalis concessio priuilegij etiam perpetui, est magis digna Principe, quam venalis. Item est magis cõueniens communi bono, quia si priuilegia fiant venalia, facile multiplicantur, & hominibus indignis, ac quæ tuolis conceduntur; si autem ex prudenti dispensatione liberaliter donentur, rarius, & cum maiori delectu conceduntur. *Obiectio.* Dices, hinc recte probari priuilegium reale posse esse gratiosum, nihilominus tamen priuilegium non gratiosum, semper esse reale. *Responsio.* Respondeo eadem proportione posse alteram partẽ ostendi. Quia sicut priuilegium reale potest esse gratiosum, ita etiam personale potest esse conuentionale, quia bona etiam personalia, seu ad tempus, vel ad vitam solius personæ concessa possunt non gratis, sed ex pacto dari, vt usu ipso, & experientia notum est; ergo priuilegium conuentionale potest esse personale; ergo per se, & intrinsecè non postulat esse reale. Cõfirmatur primo, quia seruitus siue donetur, siue vendatur, potest, & soli personæ ad tempus, vel vitam concedi, & in perpetuum tradi; & è conuerso, neque vnum est magis per se coniunctum cum ratione seruitutis, quam aliud; ergo idem est in priuilegio, est enim æqualis ratio seruata proportione. Cõfirmatur etiam retorquendo rationem supra factam, quia priuilegium remuneratiuum, virtute est conuentionale, & nihilominus de se non est reale magis, quã personale; ergo idem dicendum est de priuilegio conuentionali.

12. *Priuilegium conuentionale nõ semper transire ad hæredes, sed ponderanda esse priuilegij verba, iuxta dicta.* Vnde etiam infertur, priuilegium conuentionale non semper transire ad hæredes, sed ponderanda esse verba priuilegij iuxta regulas positas capite præcedẽti. Nam formaliter loquendo, (vt sic dicam) priuilegium concessum personæ etiam ex pacto, non trãsit ad hæredes, nisi in ipso priuilegio nominentur sub nomine hæredum, vel sub nomine posteritatis, vel alio æquiualenti, & ex proprietate eiusdem vocis colligendum erit, an tranleat ad hæredes sanguinis, & quasi naturales, vel etiam ad voluntarios, & extraneos. Si autem priuilegium concedatur rei, vel dignitati, aut officio, tunc in tantum poterit priuilegium transire ad hæredes, in quantum res, vel dignitas, aut officium ad illos peruenerit: nam si contingat res illas peruenire ad alios, non hæredes, priuilegium etiam peruenit ad illos, quia cum ipsa re tranſit. *Officio, vel dignitati cum illa ad hæredes quo modo transeat.*

Ad illas vero leges, quæ dicunt, contractus transire ad hæredes, respondeo, illa verba generaliter sumpta non dicere actum, sed aptitudinem, quia contractus de se potest ita fieri, vt transeat ad hæredes; non tamen id semper esse necessarium, cum possit etiã per respectum ad solas contrahentium personas contrahi, vt patet in matrimonio. Vel certè, si de actu sit sermo, intelligendum est, contractum transire ad hæredes, nisi de voluntate contrahentium constet fuisse limitatum ad personas, iuxta legem *idem*, 25. ff. de pactis. Denique eodem modo dicitur irreuocabile priuilegium conuentionale, scilicet pro eo tempore, pro quo datum, & conuentum est, & ita etiam priuilegium personale potest esse irreuocabile, vt per se notũ est. Quomodo autem talia priuilegia sint irreuocabilia, dicemus postea tractando de mutatione priuilegiorum. Nunc solum notatur, longe diuersum esse, quod priuilegium sit perpetuum, vel quod sit irreuocabile, quia etiam temporalia possunt esse irreuocabilia pro temporibus suis, sicut votum temporale respectiuè, tam irreuocabile est, quam perpetuum. 13. *Leges dicentes contractus transire ad hæredes generaliter sumpta, non dicit actum sed aptitudinem.* *Longè diuersum esse priuilegium esse perpetuũ, ac esse irreuocabile.*

CAPVT V.

De diuisione priuilegij in perpetuum, & temporale.

QVarta diuisio priuilegij, in perpetuum, & temporale in præcedentibus iam pene insinuata est, eam vero paulo exactius explicare oportet. In illa igitur in primis aduertendum est, non dici priuilegium perpetuum, quia finiri non possit: semper enim amitti possunt priuilegia, vt postea videbimus, sed dicitur perpetuum, quod vel adhæret rei de se perpetuæ, vel sine limitatione temporis conceditur, durat enim de se, quandiu reuocatum non fuerit. Temporale autem multis modis contingit. Primo, quia ad definitum tempus conceditur, quo elapso finitur, l. *quoties*, C. de precib. Imperatori offer. Secundo, licet absolutè, & ad infinitum detur, nihilominus temporale erit, si soli personæ concedatur, ita vt sit personale, & singulare, vt supra declaratum est. Quamuis enim respectiuè possit tale priuilegium dici perpetuum, quia pro tota vita conceditur (quomodo dicitur exilium pœna perpetua) vel ob eandem causam vitale dici possit, nihilominus simpliciter temporale est, sicut & vita qua finita finitur, c. *priuilegium*, 7. de reg. iur. in 6. & l. *priuilegia*, & l. *in omnibus causis*, ff. eod. Nam corruptis nobis, corrumpuntur ea, quæ sunt in nobis: hoc autẽ priuilegium conceditur personæ, & illi soli adhæret, ergo cum illa perit, & neq; ad hæredem, neque ad successorem tranſit. Vnde Decius in c. *sane*, de priuileg. Tertio est priuilegium temporale, quod sub conditione datur, quæ lapsu temporis finitur, nam illa conditione impleta, cessat priuilegium, quia voluntas concedentis vltra non extenditur. Et hoc modo potest etiam esse priuilegium vitale ex parte concedentis. Nam licet absolute loquẽdo, priuilegium, vt sic, non finiatur per mortem concedentis, sicut nec gratia, nec fauor, c. *gratum*, de offi. deleg. & c. *si super gratia*, eod. in 6. nihilominus si concedens addat conditionem, *donec decesserit*, finitur per mortem eius, vt constat ex ratione facta, quia voluntas non vltra extenditur. Et eundem sensum censentur habere illa verba, *Vigore ad beneplacitum meum*, nam licet ex vi illorum non cesset priuilegium, viuente auctore eius, nisi illud reuocet; tamen per mortem eius finitur, quia virtute inclusit conditionem, vt semper pendeat à voluntate personæ concedentis, mortuo autem concedente iam non potest ab illius voluntate pendere, quæ iam non est vo- *Non dicitur priuilegium perpetuum quia finiri non potest, sed quod adhæret rei de se perpetuæ, vel sine limitatione datum.* *Temporale diuersimodè dicitur.* *Decius.* *Temporale dicitur priuilegium quod datur ad tempus, vel sub conditione, quæ lapsu temporis finitur.* *Priuilegium gratiosum.* *Priuilegium gratiosum quo pacto.*

est voluntas talis personæ, & ideo cessat dependentia & consequenter etiam priuilegium. Secus autem erit si dicatur, *Ad beneplacitum sedis*, quia sedes perpetua est, & ita semper reuocari potest, & ideo quandiu non reuocatur, durat. Et ita hæ clausulæ explicantur in c. *si gratiosè*, de resc. in 6. Et infra tractando de amissione priuilegij plura de illis addemus.

2. Ex quibus constat, duo esse necessaria, & sufficere ad perpetuitatem priuilegij. Vnum est. vt simpliciter & absolutè concedatur, vel cum aliqua conditione perpetua, vt est proxime dicta, vel donec reuocetur, vel alia similis. Hæ namque conditiones virtute includuntur in quocunque priuilegio, ideoq; licet exprimantur, non mutant naturam eius. Et ideo tale priuilegium ex parte dantis perpetuum est, vt sumitur aperte ex c. *si super gratia*, de offic. deleg. in 6. & ex c. *si cui nulla*, de præbend. in 6. quibus locis Gloss. & Doctores id notant, sumitur etiam ex Glossa in c. vlt. de offi. deleg. vbi Panorm. idem tener, Adhibet tamen limitationem, scil. vt non procedat in priuilegio concesso ab Episcopo sine causæ cognitione cum præiudicio Ecclesiæ parochialis, & ponit exemplum in licentia eligendi confessorem. Sed exemplum verum non est, vt dixi in tom. de pœnit. & ita non est necessaria limitatio, vt infra dicam. Syluester autem verbo, *confessor*, 1. qu. 7. sentit, quod si in priuilegio dicatur, *Vsque ad beneplacitum sedis*, est perpetuum, etiamsi sit priuilegium eligendi confessorem, non vero si absolute concedatur. Sed nulla ratione id probat, nec est verisimile, vt recte docet Nauarrus, qui regulam datam simpliciter approbat in d. cons. 1. de priuil. & in cap. *placuit*, de pœnit. d. 6. num. 161. & consonat regulæ iuris. *Decet beneficium Principis esse mansurum*, vt dicitur in regula, 16. in 6. Denique potestas in concedente supponitur, & voluntas non deest, quia absolute posita virtute durat, donec reuocetur: sufficienter autē censetur absolute, & de se perpetuo posita, quando absoluta sunt verba, & aliam limitationem non declarant.

3. Alia conditio necessaria ad priuilegium perpetuum est, vt adhæreat rei perpetuæ, quia alias cum illa finietur, vt dictum est. Res autem humanæ maxime sunt perpetuæ per successionē quandam. Et hoc modo est in primis perpetuum priuilegium concessum religioni, quia licet personæ finiantur, religio manet. Item est perpetuum priuilegium concessum dignitati, quia illa etiam semper durat per successionem personarum. Vnde obiter notari potest priuilegium perpetuum respectu vnius, scilicet, dignitatis, vel loci, esse temporale respectu personæ, nam si perdat dignitatem, vel mutet locum, amittit priuilegium. Denique censetur perpetuum, quod conceditur rei corporali immobili, vt Ecclesiæ, vel monasterio. Quia res ipsa perpetua est, cap. *quæ semel*, 19. q. 3. Tamen quia contingit, hunc ipsum locum destrui, si absolute id eueniat, ita vt extinguatur, finietur etiam priuilegium, argumēto c. *& hoc diximus*, 16. q. 7. vbi id notat Glossa. Idem Glossa vlt. in c. *Abbate*, de verbor. signific. & Glossa in regul. *priuilegium*, de regul. iur. in 6. Item Glossa, & Innoc. in c. 2. de nou. oper. nunc. vbi etiam Abb. num. 5. & Alex. de Neuo. qui alios refert, & Syluest. verb. *ciuitas*, q. 2. & sumitur ex dicto cap. 2. de nou. oper. nunc. Quia destructo principali destruuntur accessoria, & ablato fundamento cadit ædificium. Denique ita se habet priuilegium reale ad locum, sicut personale ad personam: neutrum ergo potest esse durabilius suo fundamento; sicut ergo extinguitur priuilegium personale, extincta persona, ita etiam locale extincto loco.

Censetur priuilegium perpetuum, quod conceditur religioni, vel rei immobili, vt ecclesiæ vel monasterio. at his destructis extinguitur priuilegium.

Nec priuilegium reale, nec personale esse durabilius suo fundamento.

4. Insurgit vero ex hac declaratione difficultas, quia si valida est, absolute, & sine limitatione concludit; at vero Innoc. Glossa, & Doctores citati non absolute tradunt doctrinam, sed cum distinctione, & limitatione. Volunt enim doctrinam illam procedere, quando locus destruitur authoritate superioris: nam tunc omnino amittit priuilegia, imo & iura omnia, & nomen tam in se, quam in personis eius, ita vt non possint amplius ab illo loco nominari, vt v. g. dici nō possint canonici talis Ecclesiæ, vel ciues, aut membra talis ciuitatis, vel vniuersitatis: imo etiam addunt, hoc debere intelligi, quando destructio loci fit à superiore sine spe refectionis, vt notat Felin. in *c. cum olim*, de rescript. num. 25. ex Alex. in leg. *inter stipulantem* §. *sacram rem*, ff. de verbor oblig. Secus vero esse dicūt si locus sit destructus contra voluntatem superioris, vt ab hostibus, vel latronibus, &c. Nam tunc dicunt, non amittere priuilegia, sicut non amittit iura, nec nomen, aut denominationem personarum in ordine ad ipsum, iuxta cap. *Pastoralis*. 7. q. 1. Idemque dicendū erit consequenter, etiamsi locus quocumque casu cōtingente pereat, seu destruatur, argumento leg. *ædes sacræ*, ff. de contrahen. empt. vbi dicitur, diruta ædes sacra, locum non fieri prophanum, & ideo vendi non posse.

Difficultas orta ex dicto.

Respondeo, & doctrinam hanc veram esse, & nihilominus priorem assertionem simpliciter veram esse recteque probari ratione facta. Nam in illis casibus, in quibus locus destruitur ex mandato superioris seu domini, ideo extinguitur priuilegium, quia omnino perit, & ideo recte additur, quod debet res destrui sine spe refectionis. Idem autem erit si destructio naturaliter contingat, etiamsi sine spe refectionis, quia militat ratio supra facta, vt recte notauit Felin. supra ex Bald. in l. *non ambigitur*, ff. de legib. & alijs. Secus vero est, quando locus re vera non simpliciter destruitur, sed vel occupatur, vel captiuatur ab hostibus, qui est casus dicti cap. *pastoralis*, vel destruitur, & ad tempus impeditur, ne reædificari possit, tunc enim quandiu ex parte superioris seu domini manet spes, & ius, ac voluntas recuperandi, vel reparandi illum, non pōt censeri simpliciter perditus, vel destructus, sed detētus, vel impeditus. Et ideo necessarium non est, vt regula data ad illum simpliciter applicetur, sed cū proportione.

5. In illo ergo casu, quando locus per vim hostium, vel casu dirutus est, aut combustus cum spe refectionis, distinguenda mihi videntur priuilegia loci, quæ ipsi solo sine pauimento concessa sunt, eique nude sumpto adhærere possunt, ab his, quæ directe respiciunt ædificium vt templum, vel quid simile. Priora enim sine dubio permanent, quia eorum fundamentum non est destructum. Et tale est, quod dicitur in dicta l. *ædes sacra*, quia consecratio, aut benedictio solo adhæret: & ideo priuilegia, quæ inde sepuuntur, vt non esse locum venalem, non posse conuerti ad vsus prophanos, & si quæ sunt similia, semper permanent. De posterioribus vero subdistinguendum est: nam quædam sunt priuilegia, quorum vsus esse potest extra illum locum, alia quæ præcisè requirunt, vt intra talem locum, vel templum aliquid fiat. Quæ sunt prioris modi non solum non amittuntur omnino, verū etiam nec suspenduntur pro illo tempore, quia per habitudinem ad locum manent in personis, quæ habent specialem relationem, seu morale ius illius, & tunc maxime procedunt quæ dicti authores dicunt, quod Episcopus, vel canonicus talis loci, retinet denominationem ab illo, & fruitur priuilegijs sibi concessis ratione Episcopatus, vel canonicatus talis loci & similia. Quia ille locus non est fundamentum directum, vt sic dicam, illorum priuilegiorum, sed tantū in obliquo, id est, vt terminus illius habitudinis: potest autem esse talis terminus, etiamsi nō subsistat in re, sed in spe, & iure, licet nunc sit occupatus ab hostibus, vel hæreticis, &c. Priuilegia vero, quæ sunt posterioris modi, licet non amittantur omnino pro illo tempore, & statu cessant, & quasi suspenduntur. Sic dixi in vlt. sect. de indulg. cessare indulgentiam tēplo concessam, si templum destruatur: & eadem ratione cessabit immunitas loci, si censeatur primario cōcessa ratione ædificij, non areæ.

6. *Quid dicendum, quādo locus per hostes vel casu dirutus est cum spe refectionis.*

Dixi

7. Dixi autem non omnino amitti tunc priuilegium, quando locus, non est ex instituto dirutus ab habente ius, & potestatem, quia quando aliter destruitur, permanere censetur in iure, & spe, & ideo si ad pristinum statum restituatur, priuilegium etiam cum illo consurgit. Ad quod facit l. 36. ff. de religios. & sumpt. fun. quę sic habet, *Cum loca capta sunt ab hostibus, omnia desinunt religiosa, vel sacra esse*, (vtique quoad vsum, & quoad dicta priuilegia pro illo tempore) *quod si ab hac calamitate fuerint liberata, quasi quodam postliminio reuersa, pristino statui restituuntur*. Et idem sumitur ex capit. *quia monasterium*, de relig. dom. & ex dicto cap. *pastoralis*, & dicto cap. *quæ semel*. Ex quibus etiam sumitur ratio, quia in illis casibus semper mansit solum immobile, in quo tanquam in semine, & fundamento conseruari potuit priuilegium veluti quoad proprietatem, vt postea posset quoad vsum consurgere. Et ita formaliter loquendo (vt sic dicam) verum est hęc priuilegia perpetua, seu realia eatenus durare, quatenus durat eorum fundamentum, vel hoc destructo, cessare, aut extingui, si illud omnino extinctum censeatur: nunquam autem censetur ita extinctum, nisi quando authoritate illius, qui potestatem habet, extinctum est.

Priuilegium restituitur restituto loco diruto, nisi dirutus fuerit ex instituto ab habente ius & potestatem diruendi.

c quia monasterium. e. pastor. c. quæ semel.

8. Atque hinc etiam fit, vt si Ecclesia in vno loco destruatur, non vt destructa simpliciter maneat, sed vt in alium locum transferatur, non amittat priuilegia, sed cum illa transferantur, quando non sunt concessa ratione situs, sed directe ipsi templo, & sub suo nomine. Tunc enim censetur templum comparari personæ, quæ secum defert priuilegium personale: nam illa etiam Ecclesia vna numero censetur, vt communiter docent iuris interpretes cum Glossa in dicta regula, *priuilegium*, Alex. Bald. & Felin. vbi supra, & Anton. 1. p. tit. 19. cap. 1. §. 2. Quid autem dicendum sit, quando vnus locus, vel Ecclesia alteri vnitur, vide apud Gloss. Hostiens. & Panormitan. in cap. 1. ne sed. vacan.

Alex. Bald. Felin.

CAPVT VI.

De quatuor aliis priuilegiorum diuisionibus.

1. VLtra partitiones prædictas sunt aliæ, quæ licet breuius expediri possint, necessariam doctrinam continent. Quinta ergo diuisio priuilegij esse potest in illud, quod per se primo datur propter priuatum bonum, scilicet, alicuius personæ, vel intuitu boni communis. Circa quã diuisionem ante omnia oportet terminos explicare. Distinguendo materiam priuilegij à fine priuilegij, & intelligendo distinctionem de materia, non de fine. Omne enim priuilegium ordinari potest, & debet ad commune bonum tanquã ad finem, vt sæpe in superioribus dictum est, quia hoc spectat ad iustitiam eius: bono enim communi expedit, vt priuata priuilegia dignis, vel indigentibus cõferantur. Item quia priuilegium, licet vni, vel alteri concedatur, vt fauorem continet, tamen vt continet præceptum, & habet rationem legis obligat communitatem respectu priuilegiati, vtique ad seruandum illi priuilegium, quatenus hoc ad alios spectare potest ergo sub hac ratione respicere aliquo modo debet commune bonum. Tamen in materia priuilegij vt fauorem concedit, potest esse differentia. Nam materia priuilegij seu finis proximus eius est commodum illud, quod præbet priuilegiato. Hoc ergo commodum interdum est priuatæ, & singularis personæ, vel si ad plures extenditur vnamquamque per se respicit vt priuatam personam, & non tantum vt partem alicuius communitatis, & tunc dicitur dari propter priuatum bonum singulorum. Aliquando vero priuilegium per se primo respicit bonum alicuius communitatis, & ideo dicitur per se primo respicere commune bonum. Neque hoc excedit naturam priuilegij, quæ lex priuata est, nam semper illa communitas, cui datur tale priuilegium, consideratur vt pars quædam totius reipublicæ, & ius illi concessum censetur speciale, & non commune, ideoq; per priuilegium concedi potest.

Priuilegium aliud ob bonum priuatũ ob commune aliud tanquam ob finem.

Sic ergo explicata diuisio rectè constituitur. Nam vere dantur illa duo membra: priuata enim priuilegia frequentissima sunt, & communia etiam sunt in vsu: nam immunitas clericorum commune priuilegium est; item priuilegium canonis, & fori, & similia & ex prædicta diuersitate nascuntur diuersi effectus morales, & ideo merito datur distinctio. Quam attigit Glossa in cap. *si delictum*, de foro compet. & in lege *ius publicum*, ff. de pactis, & in Authent. vt sine prohibitione matres, &c. verb. *Senatusconsultum*, estque solemne discrimen inter illa membra, quod priori speciali priuilegio potest renunciare priuata persona, in cuius gratiam concessum est: non autem posteriori. Prior pars expressa est in multis iuribus, cap. *ad Apostolicam*, de regularib. cap. *si de terra*, de priuil. l. *si quis*, C. de pactis. Posterior etiam probatur in distinct. cap. *si diligenti*, & c. *contingit*, de sentent. excommunic. & in leg. *ius publicum*, ff. de pactis, vbi Iason latè rem explicat, & limitationes adducit. Ratio vero est, quia priuatum ius, & commodum est sub dominio vniuscuiusque, & ideo potest illi cedere, per se loquendo, bonum autem commune non ita pendet ex vniuscuiusque voluntate. Atque ita hæc doctrina communis est quam locupletant Panormit. in dicto cap. *si diligenti*, num. 7. & latius ibi Felinus per totum, & ibi alij, & in dicta leg. *si quis*, vbi præsertim Bartolus, Baldus & Iason.

2.

Gloss.

c. ad Apostolicam. c. si de terra. c. si diligenti. c. contingit.

3. Et quidem quoad posterius membrum fere non recipit illa regula limitationem, sed ampliationem, propter excellentiam boni communis, ideoque licet tale priuilegium redundet in commodum priuatum non potest quis illi commodo renunciare, ne præiudicet bono communi. Quod procedit, quãdo vnum non est separabile ab alio, nam si quis posset priuare se suo commodo sine præiudicio boni communis, tunc fieri posset, quia cessat impedimentum. Colligi potest ex leg. *si iudex*, ff. de minorib. Censetur autem pertinere ad commune bonum, non solum id, quod respicit temporalem vtilitatem, sed etiam quod pertinet ad bonos mores, & ad conuenientem modum operandi, qualis est, vt actus cum perfecta libertate fiant. Et ideo addunt prædicti auctores, si ex renuntiatione priuilegij sequitur occasio aliqua peruertẽdi bonos mores, non posse renunciari. Idem est, si priuilegium sit datum propter imperfectionem iudicij, vel libertatis, vt est de professione ante legitimam ætatem facta, quod non solum nulla sit, verum etiam nullam obligationem inducat, & similia, de quibus videri possunt Gloss. & Doctores in dicta l. *si iudex*, & super alia iura citata.

Non potuit quis renunciare priuilegio dato ob bonum commune, nisi posset separare vsum boni communis.

4. Circa aliud autem membrum limitationes adhibentur. Nam si priuilegium concessum in priuatum commodũ vnius personæ, respicit etiam cõmodum alterius, & vnum ab altero non est separabile, nõ potest vnus eorum renuntiare iuri suo sine consensu alterius, vt vxor, cui datur priuilegium Velleianum, ne obligetur fideiussione non põt illi renuntiare, saltem sine consensu mariti. Idem est, si priuilegiũ cedens in commodum vnius sit principaliter introductum in odium alterius, seu in vindicationem delicti: tunc enim non habet locum renuntiatio, vt dicti Auctores aiunt, quia non potest priuatus impedire principalẽ finem legis. Vnde hoc videtur reduci ad prius membrum de bono communi. Cętera de hac renuntiatione videri possunt in dictis auctoribus. Vnum vero adnotabo traditum à Bart. Panorm. & alijs dicentibus, posse hominem renuntiare iuri gentium, vt dominio rei suæ, quod iure gentium introductum est, non tamen iuri naturali, quia immutabile est. Hoc autem

Quando non habet locum renuntiatio priuilegij ob bonum particulare concessum.

Bart. Pan.

autem non probo, quia si loquantur de iure, prout significat legem obligantem, sic nullus potest renuntiare iuri gentiū, magis quam naturali, quia licet ius gentium non sit ita immutabile, nihilominus respectu priuatorum dici potest æquè immutabile, quia non magis potest quis priuata auctoritate mutare ius gentium, quam naturale. Si autem loquantur de iure, vt dicit dominium seu facultatem vtendi, sicut potest homo renunciare alicui iuri acquisito per ius gentium, ita potest renuntiare iuri à natura dato, sicut renuntiat homo libertati suæ, quę de iure naturæ est. Quæ constat ex supra tractatis de illis iuribus gentium, & naturali, & ideo de vtroque magis videtur probanda distinctio Glossę in dicta authentic. vt sine prohib. matri. &c. quod iuri præcipienti renuntiare potest: iuri autem permittenti vnusquisq; potest per se loquendo; & sub iure permittente comprehendo quidquid per hæc iura ita conceditur, vt retineri, aut conseruari non præcipiatur.

5. Sexto diuidi potest priuilegium in fauorabile, & odiosum. Quæ diuisio videtur prima facie contra communem rationem priuilegij: nam dixim⁹ supra de ratione priuilegij esse, vt speciale illud ius, quod concedit, ad fauorem spectet, & non ad odium; quomodo ergo potest priuilegiū in fauorabile, & odiosum distingui? Sed hoc expedietur facilè, si aduertamus relationes specie contrarias, vt æquale, & inæquale, respectu diuersorum non esse oppositas. Sic ergo priuilegium, si consideretur respectu eius, cui conceditur, fauorem continet, & hoc modo supra loquuti sumus; respectu vero alterius tertij potest iuri illius præiudicare, & sic esse odiosum. Igitur sensus diuisionis est, priuilegium quoddam esse fauorabile, id est, pure fauorabile, qa ita vni prodest, vt nemini noceat: aliud vero dici odiosum, quatenus ex fauore vni concesso alteri sequitur incommodum. Et ita exponitur diuisio à Bald. in l. ff. de const. Princ. num. 8. & sumitur ex Panor. in ca. *quia*, de priuil. & c. *olim*, de ver. sig. & multis, quos refert Tiraq. de vtroq; retract. in præfat. n. 62. Maximè vero priuilegia ad lites solent odiosa vocari, quia fauor concessus actori v.g. premit reum, vel diminuit iudicis potestatem, & præsertim augetur odium, quando videtur priuilegium coarctare ius naturale, vt cum datur, v.g. cum clausula de *Appellatione remota*, vel alia simili. Itē beneficium ambitiosum, quale reputatur beneficiale, odiosum censetur à Gloss. in c. *quoniam*, de præb. in 6. & à Panorm. supr. tale etiam iudicatur priuilegium decimarum, vel primogenituræ, licet de hoc vlt. res sit dubia. De quo videri potest Tiraq. de primogen. q. 4. & Sarmi. lib. 1. select. c. 12.

Priuilegium aliud fauorabile, odiosum aliud, quod scilicet vt alteri est fauori, est alteri incommodo.

Bald. Panorm. Tiraquel.

Panorm.

Tiraquel. Sarmient.

6. Dices; ergo erit priuilegium, licet odiosum, dispositio grauans aliquos, quando illud grauamen cedit in fauorem aliorum, vt statutum excludens ducentes originem ex Hebræis ab aliqua Ecclesia, dicitur priuilegium illius Ecclesiæ, quia cedit in honorem eius: nam licet exclusis sit onerosus, nō ideo non erit priuilegium, sed erit odiosum. Respōdeo, in hoc posse esse quæstionem de nomine. Tamen si propriè loquamur, illud ex vi materiæ non est priuilegium, sed statutum odiosum constituēs quandam irregularitatem, vel inhabilitatem, quia ratio dispositionis ex fine primario, & quasi intrinseco sumenda est, & inde accipit quasi speciem, & nomen, & ideo non est proprie priuilegium, quia, vt supra dixi, priuilegium per se dat fauorem, vnde non denominatur odiosum, nisi ex effectu per accidens resultante, qui debet supponere fauorem. Fateor tamen illud statutum posse dici honorarium, & fauorabile tali Ecclesiæ quasi per resultantiam, & fortasse ex intentione operantis.

7. Tunc vero insurgit contra diuisionem altera obiectio per contrarium extremum, quia in hoc sensu nullum est priuilegiū fauorabile: nam eo ipso, quod nemini præiudicat, etiamsi beneficium conferat, desinit esse priuilegium, & manet in communi ratione beneficij, vt testatur Sylvest. ver. *priuilegium*, in principio, & ibid. Angel. & Tabien. n. 1. qui in hoc sequuti sunt Panor. in c. *olim*, de verb. sign. in fine. Sed respondemus negando assumptum: sicut enim supra diximus esse posse verum priuilegium, s. si iuri communi non deroget, ita nunc dicimus, non esse de ratione priuilegij, vt alicui præiudicet; satis enim est, vt alicui fauorem extraordinarium conferat. Nam licet hoc videatur pertinere ad modum loquendi, tamen ad intelligenda iura, & interpretanda priuilegia potest conferre, vt postea videbimus. Quod autem id non sit de ratione priuilegij patet, quia nullo iure probatur. Sed potius indicant iura, priuilegium esse intelligendum sine præiudicio tertij, quoad fieri possit, quando aliud in ipso priuilegio non exprimatur, ca. *quamuis*, de rescript. in 6.

Sylvest. Angel. Tabien. Expeditur difficultas.

Neque etiam id colligitur ex definitione priuilegij communiter recepta, nec ex iuribus, ex quibus illam sumpsimus. Nec etiam ex communi modo loquendi, quin potius multa indulta, quæ fauorem vnius sine aliorum præiudicio continent, communiter vocantur priuilegia; vt facultas audiendi Missam tempore interdicti, comedendi lacticinia in tempore Quadragesimæ, laborandi, aut piscandi, in die festo. Interdum etiam priuilegium est reciprocū, & commune illi, cui posset nocere, & ideo non potest dici nociuum alicui, vt priuilegium feriandi in litibus temporibus lege præfinitis, vel faciendi testamentum sine iuris solemnitate, & multa sunt priuilegia, quæ secundum ius commune intelliguntur, ne alteri noceant, vt latè prosequitur. Felin. in c. 1. de constit. num. 4 & 9. Potest ergo inueniri priuilegium nullum aliis afferens præiudicium, & hoc est maxime fauorabile priuilegium. Et ita subsistit diuisio, qua postea sæpius vtemur circa interpretationem priuilegij, & inde magis constabit differentia inter membra prædicta. 8.

Felin.

Septima diuisio esse potest priuilegij in affirmatiuum, & negatiuum, quæ minoris quidem momenti est, non est tamen omittenda propter verborum vsum. Dicitur enim affirmatiuum priuilegiū, quod concedit facultatem agendi: negatiuum vero quod dat licentiam aliquid omittendi, sicut alibi distinximus votum in affirmatiuum, & negatiuum. Nam licet obligatio voti semper positiua sit, nihilominus ex parte materiæ vnum dicitur affirmatiuū, & aliud negatiuum: sic ergo omne priuilegium positiuè (vt sic dicam) concedit fauorem, tamen interdum est ad vsum negatiuum, interdum ad affirmatiuum, & ideo duplicem illam denominationem recipit, ad instar etiam legis, seu præcepti, quod eodem modo diuiditur, & cum proportione explicanda est hæc partitio. Duplex autem differentia potest notari inter illa duo membra. Vna est, quod priuilegium negatiuum semper est contra legem, affirmatiuum autem non semper, sed interdum est cōtra, interdum vltra, seu præter legem, vt supra de priuilegio in genere dictum est. Et quando vtrumque est contra legem, etiam differunt, quia priuilegium negatiuum est contra præceptum affirmatiuum, priuilegium autem positiuum est contra negatiuum præceptum. 9.

De priuilegio affirmatiuo & negatiuo.

Ratio vtriusque partis est, quia ad omittendum id, quod non est præceptum, non est necessarium priuilegium, quia ad non operandum absolute non est necessaria specialis potestas, sed voluntas sufficit, quia sermo est de omissionibus liberis: nec etiam ad omittendum licite ea, quæ præcepta non sunt, est necessaria specialis indulgentia, quia ipsa carentia legis præcipientis actum est sufficiens indulgentia: ergo tale priuilegium necessario supponit affirmatiuum præceptum. Sub præcepto autem comprehendo quamcumque regulam quocumque modo obligantem, vel dirigentem, vt cum proportione illi respondeat priuilegium, seu licentia. Comprehendo 10.

Difficultas

etiam præceptum non solum certum, sed etiam dubium, vel ita intellectum, vt possit scrupulos generare, vt complectar etiam priuilegia, quæ ad tollendos scrupulos, vel pacandas conscientias conceduntur: nam hęc etiam negatiua esse solent, vt constat. At vero actio positiua aliquando absolute non est in hominis facultate, quia illam valide facere non potest, neque licite, neq; illicite vt sacerdos simplex non potest absoluere sine iurisdictione, nec Presbyter non Episcopus potest confirmare: aliquando vero licet actio quoad substantiam sit in hominis facultate, nō est illi licita, quod solum contingit quando est prohibita. Hinc ergo fit, vt priuilegium positiuū, quod facultatem aliquam moralem ad agendum concedit, interdum det facultatem licitè operandi, & tunc fit contrarium affirmatiuo præcepto: aliquando vero dat absolutam facultatem operandi, & tunc esse posset sine derogatione alicuius præcepti per solam concessionem nouæ facultatis, quam nullum præceptum prohibet. Et hinc sequitur altera differentia, quia priuilegium negatiuum perdi non potest per omissionem, seu per non vsum, quia eius vsus in omissione consistit, & ideo qui omittit iam vtitur priuilegio, & ita ex vi omissionis non amittit illud. De affirmatiuo vero multi sentiūt posse amitti per non vsum. Sed quia id controuersum est, in proprio loco infra tractabitur.

Priuilegiū negatiuum perdi non potest per non vsum, sic vero de affirmatiuo sentiunt multi.

11. *Priuilegiū aliud datū pro foro externo. aliud pro interno.*

Octauo notari potest alia diuisio priuilegij ad praxim vtilis. Nam quoddam dicitur dari pro foro externo, aliud pro interno, vt constat ex dictis in cap. 2. & ex communi vsu. Hæc autem duo membra ita sunt intelligenda, vt se habeant tanquam includens, & inclusum, non tanquam mutuo se excludentia. Nam priuilegium pro interno foro exclusiue sumitur, id est, pro illo, quod in conscientia habet effectum, in foro autem exteriori nihil operatur; aliud vero quod in foro exteriori valere dicitur, accumulatiue (vt sic dicam) accipiendum est, seu non ad excludendum forum internum, sed ita vt sensus sit, nō tantum in interno, sed etiam in externo operari. Nam in hac materia priuilegium, quod in foro exteriori valet, etiam in interiori operatur, quia non in præsumptione fundatur hic valor, sed in veritate. Vt autem vtrumque membrum melius intelligatur, oportet aduertere, duobus modis posse contingere, vt priuilegium valeat in foro interiori, & non in exteriori, sc. per se, & per accidens. Per se appello, quando ex intentione dantis cum illa limitatione datur, quæ debet ex verbis priuilegij constare, alioqui priuilegium simpliciter concessum, in vtroque foro valere censendum est, nisi ex subiecta materia, vel circunstantiis, adiuncto vsu, aliud sufficienter constet per accidens autem contingere dico priuilegium non valere in foro exteriori, quia ex solo defectu probationis, vel instrumenti non admittitur: hoc enim accidentarium est, & extrinsecum, vt constat ex dictis in capite 2. & ideo non variat qualitatem priuilegij secundum se, ideoque diuisio proprie intelligitur de priuilegio per se limitato ad forum internum.

12. Et hoc modo etiam dicimus, non dari priuilegium limitatum ad solum forum externum, vtique per se loquendo. Nam per accidens contingere etiam poterit, vt aliquod priuilegium, quod in conscientia non valet, quia re vera habuit substantialem defectum, subreptionis, vel aliud simile, in foro exteriori valeat, seu habeat effectum ex defectu probationis talis nullitatis. Quanquam si ipso iure sit nullum, re vera non sit verum priuilegium, etiam quoad forum externum, sed tantum apparens, vel præsumptum, quia non probatur contrarium, & ideo quidquid in foro externo, ex vi talis priuilegij fit, in conscientia non valet, etiamsi in foro exrerno non possit impugnari, vel irritari. Nos autem loquimur de priuilegio valido, ac vero, & sic dicim⁹, illud, quod in externo foro admittitur, & operatur, etiam in conscientia conferre securitatem, quia quidquid in virtute illius fit, verè ac solide factum est. Neque in hoc inuenio exceptionem, aut dubitandi rationem, præsertim in priuilegijs canonicis, seu Pontificiis, quæ magis consulunt conscientiis, quam in externis iudiciis, & quando dantur de rebus pertinentibus ad hæc iudicia, ita dantur, vt securas reddant conscientias in vsu eorum, & in actibus, per quos dantur. De ciuilibus autem, seu temporalibus priuilegiis videri potest, interdum concedi solum quoad forum externum, vt si Rex det ministro suo licentiam recipiendi impunè contra legem, vel statuta sui officij, vel quidpiam simile. Dico tamen huiusmodi priuilegia, nisi talia sint, & tam iusta, vt possint in conscientia habere effectum honestandi talem actum, tollendo re vera prohibitionem eius, iniqua esse, & fortasse nulla, vtpote contraria communi bono: vel certe licet aliqua talia possint cogitari valida, sunt tantum permissiones quædam in exteriori foro in ordine ad pœnæ remissionem, & ideo non merentur nomen priuilegij.

13. *Forum internum conscientiæ & pœnitentiæ secundum aliquos non coincidere.*

Vltimo circa priuilegium fori interni oportet aduertere, interdum forum illud vocari forum conscientiæ, interdum vero forum pœnitentię, quæ duo (iuxta aliquorum opinionem) non conuertuntur. Nam forum conscientiæ, generalius est, & comprehendit forum pœnitentię: nam illud etiam est quodam forum conscientiæ, latius vero extenditur, quia multi sunt effectus pertinentes ad conscientiam, qui extra sacramentum pœnitentiæ fieri possunt, sicut est absolutio à censura, vel dispensatio ab irregularitate, vel concessio, aut lucratio indulgentiæ, &c. Forum autem pœnitentiæ est forum sacramentalis iudicij pœnitentiæ, quod magis limitatum est. Vnde fit, vt priuilegia, quorum vsus conceditur in foro pœnitentiæ, non solum tantum valeant pro foro conscientiæ, sed etiam exerceri non possint, nisi per sacerdotem audiētem confessionem, & iudicantem in foro pœnitentiæ. Priuilegia vero, quæ simpliciter conceduntur in foro conscientiæ, etiam extra sacramentum pœnitentiæ, ad securitatem, & fructum solius conscientiæ obtineri possint etiam per non sacerdotem, quandiu per hominis ministerium applicanda sunt, vt in absolutione à censura, &c. Ita sentit Emman. Roder. tom. 1. quæstionum regular. quæst. 61. art. 10. Pro qua sententia citat Præpositum in cap. *præterea*, 2. de sponsal. distinguentem triplex forum, contentiosum, pœnitentiale, & medium, s. conscientiæ. Citat etiam Anton. Sylu. & Nauarr. sed in his auctoribus nihil reperio, quod ad prædictam diuisionem pertineat, & non immerito possent in contrarium allegari. Nam in primis Nauarr. cap. 27. num. 41 vbi citatur, solum distingui forum conscientię, & contentiosum, refertque opinionem dicentium, absolutionem ab excommunicatione in foro contētioso posse dari à non sacerdote; in foro autem conscientiæ solum à sacerdote, & ipse limitat hanc posteriorem partem, dicens esse veram, quando absolutio à censura coniungitur cum absolutione à peccatis: non vero si sola detur, quia sic etiam in foro conscientiæ potest dari à non sacerdote. De foro autem pœnitentiæ nihil specialiter dicit, neque affirmat, solam illam absolutionem, quæ est sacramentalis, vel cum sacramentali datur, pertinere ad forum pœnitentiæ.

Emman. Roder. *Cap. præterea.* *Anton. Sylu⁹.* *Nauarr.*

14. *Forum pœnitentiale, & contentiosum quomodo distinguunt aliqui.*

Alij vero auctores longe aliter loquuntur de absolutione ab excommunicatione in foro pœnitentiæ, seu pœnitentiali, quod distinguunt ab externo foro, seu contentioso: nam pœnitentiale vocant quoties absolutio datur in ordine ad conscientiam; iudiciale, quando datur in ordine ad Ecclesiam. Quia vero absolutio ab excommunicatione etiam in ordine ad conscientiam dupliciter dari potest, scilicet, in forma canonis, *Anobis*, 2. de sentent. excommunic. vel simpliciter,

pliciter, ideo distinguunt illam in solemnem, & non solemnem, & priorem aliqui vocant pœnitentialem, quasi per antonomasiam, non quia in sacramẽto pœnitentiæ datur: aperte enim dicunt, id non esse necessarium, sed quia datur in forma solemnis pœnitentiæ, & cum Psalmo pœnitentiali. Et hoc modo loquitur Rosel. verb. *absolutio*. 2. num. 8. in fine, & affirmat, absolutionem pœnitentialem, id est, solemnem à solo sacerdote posse dari, licet possit dari sine sacramento pœnitentiæ, & ita per forum pœnitentiale non intelligit forum sacramenti pœnitentiæ, sed forum solemnis pœnitentiæ; & in re idem tradit Sylvest. ver. *absolutio*, 1. licet latius sumat forum pœnitentiale, vt comprehendit absolutionem solemnem, & non solemnem. Vnde videtur illud sumere pro foro conscientiæ. Priori etiam modo loquitur aperte de foro pœnali Anton. 3. p. tit. 24. c. 77. in fine ante §. 1. verb. *absolutio autem*, &cæt. Docet tamen, etiam non sacerdotem posse ex commissione absoluere in illo foro pœnitentiali à censura, non absoluendo à culpa apud Deum. Et cum illo sentit Tabien. *absolutio*, 2. quæst. 4. numer. 7. Ex his ergo potius colligitur, forum pœnitentiale non limitari ad iudicium sacramentalis pœnitentiæ, sed extendi ad omne iudicium, quod habere potest effectum suum in foro conscientiæ, & exercetur cum forma aliqua pœnitentiæ apud Deum.

Rosel. Sylvest. Anton. Tabien.

Hinc ergo infero primo, quod licet verba priuilegij loquantur de foro pœnitentiæ, non sunt limitanda ad iudicium sacramentale pœnitentiæ, quia illa restrictio nec in proprietate verborum, nec in communi vsu habet fundamentum, neque in re ipsa, quia pœnitentia etiam Ecclesiastica non est tantum sacramentalis, sed extra sacramentum aliquod iudicium pœnitentiale exerceri potest. Vnde infero secundo, inter forum conscientiæ, & pœnitentiæ solam hanc differentiam constituendam videri, quod forum conscientiæ per se non supponat culpam, nec ordinatur ad remittendum, vel vindicandum aliquem defectum, vel aliquod vinculum apud Deum: multa enim conceduntur in foro conscientiæ per se, propter bonum, vel fauorem concedendum, & non propter malum tollendum; forum autem pœnitentiæ dicitur in ordine ad tollendum aliquod vinculũ, vel malum apud Deum, siue illud tollatur per proprium sacramentum pœnitentiæ, siue per alios actus ostensiuos, aut inflictiuos pœnitentię. Hæc enim differentia recte fundatur in proprietate verborum, & in vsu, & omnis alia non videtur habere fundamentum.

15. *Licet verba priuilegij loquantur de foro pœnitẽtiæ non sunt limitanda ad iudicium sacramẽtale pœnitentiæ.*

Ex quibus infero tertio, quando priuilegium tantum conceditur *in foro pœnitentiæ*, per illa verba significari, non extendi ad forum contentiosum, & externum, sed ad forum cõscientiæ limitari, quia est communis vsus, & sensus illorum verborum. Significatur etiam, tale priuilegium dari ad tollendũ aliquod malum, aut vinculum apud Deum, vt ex dictis patet. An vero illud vinculum per tale priuilegium sit tollendum in ipso sacramento pœnitentiæ, nec ne, per illa verba non explicatur, sed iuxta qualitatem vinculi explicandum est. Nam si fuerit vinculum culpæ forum sacramenti requirit: si autem fuerit vinculum pœnæ, aut censuræ, sine sacramento tolli poterit, imponendo salutarem pœnitentiam, quod est exercere aliquod pœnitentiale iudicium. Vnde si indultum, dicat, *in foro conscientiæ, iniuncta pœnitentia salutari* (sicut loquitur Concilium Tridentinum sess. 24. cap. 6. de reformat.) perinde est, ac si diceretur in foro pœnitentiæ, aut pœnitentiali. Quapropter censeo, vsum priuilegij non esse limitandum ad sacramẽtum pœnitentiæ, nisi vbi vel absolutio sacramentalis per se fuerit necessaria, vt in priuilegio obtinendi absolutionem à reseruatis, vel vbi verba indulti id manifeste explicauerint. Neque satis erit, quod executio indulti committatur *sacerdoti*, quia tunc, licet requiratur talis conditio in persona, & quoad illam seruanda sit forma indulti, non tamẽ ideo requiritur, quod ministret actu tale sacramentum; argumento capit. *Canonica*, de sentent. excommunicat. in fine, ibi, *Qui presbyter esse debet*, cum Gloss. ibi. Et est per se manifestum. Imo neque satis erit, quod indultum dicat *sacerdoti confessori*, quia illud etiam est nomen officij, & muneris, non actualis exercitij, & ita ex vi illorum verborum requiritur, vt persona sit approbata, ita vt eligi possit in confessorem, non vero vt actu confessionem audiat. Sicut in illo priuilegio Leonis X. quod supra refert Emman. ex supplem. concess. 174. quo concessit minoribus, *qui audiunt confessiones*, vt possint absolutè à censura in foro conscientiæ sine forma solemni absolutionis ab excommunicatione. verbum illud. *Qui audiunt*, non dicit actum, sed aptitudinem, id est, qui audire solent, vel ad hoc munus. expositi sunt, & ita vti possunt illo priuilegio etiam extra sacramentum confessionis. Vt ergo priuilegiũ limitetur ad sacramentum confessionis, qñ materia illud per se non postulat, necesse est, vt expressis verbis, & formalibus in eo exprimatur: quæ autem verba sufficiant in singulis bullis, vel indultis, prudenti cõsideratione ex vi verborum, cum antecedentibus, & subsequentibus, iudicandum est.

16. *Priuilegium concessum tantum in foro pœnitẽtiæ, non extendi ad forum contentiosum intelligitur per illa verba.*

Con. Trid.

Cap. Canonica. Leo X.

CAPVT VII.

Vtrum sit aliquod priuilegium per se non scriptum, nec expresse concessum, sed vsu comparatum.

1. PRæter diuisiones superiori capite explicatas potest addi alia de duplici priuilegio, scripto videlicet, & non scripto, tamẽ quia generatim sumpta hæc diuisio nota fere est ex dictis in capite secundo, vbi explicando qualiter scriptura sit ad priuilegium necessaria, fere explicuimus, quæ ad scriptum priuilegium pertinere possunt, ideo tantum de non scripto hîc supererit dicendum. Supponimus ergo dari aliqua priuilegia scripta, quia licet scriptura non sit de substantia priuilegij, potest multum referre, quod priuilegium scriptum sit. Quia scriptura est signum expressum, & durabile, quod continere solet, ac debet modum gratiæ, & ideo vtilissimum est, priuilegium esse scriptum, vt de illo melius, ac certius constare possit. Atque ita illud est maxime vsitatum in priuilegiis, quæ ab homine conceduntur. Oportet autem, vt scriptura sit authentica, ita vt faciat fidem. Quod cum proportione applicandum est ad forum conscientiæ, & externum: nam ad forum conscientiæ satis est, quod faciat priuatam fidem probabilem: ad externum autem oportet, vt faciat fidem publicam, alias oportebit, vt veritas scripturæ alio modo per testes, vel alia instrumenta probetur. Solet autem scriptum subdiuidi in simplex, & multiplex: nam illud continet tantum vnam gratiam, hoc vero plures, vt in Bullis Põtificiis passim videbimus. Sed diuisio valde materialis est, magisque datur de instrumentis priuilegiorum, quam de ipsis priuilegiis: hæc enim licet in vno scripto contineantur, & à continẽte dicantur esse vnum priuilegium, si tamen concedũt facultates, aut gratias diuersas, plura sunt, & tot sunt priuilegia, quot sunt huiusmodi clausulæ in indulto.

2. *Scripti priuilegij subdiuisio.*

Alio vero modo solet scriptum priuilegium subdiuidi in illud, quod in iure communi scriptum, seu incorporatum est, & illud, quod est extra ius in priuatis bullis, vel aliis similibus instrumentis, aut codicibus. Inter quæ priuilegia, quod attinet ad substantiam, & effectum, in re ipsa, & coram Deo non est differentia, tum quia in vtrisque intercedit eadem voluntas, & potestas Pontificis, vel alterius Principis, seu superioris respectiuè, tum etiam, quia supra dictum

dictum est, scripturam non esse de substantia priuilegij; multo ergo minus erit, quod scriptura sit in tali, vel tali libro contenta. Nihilominus tamen quoad aliquos effectus humanos, & morales poterit esse inter hæc priuilegia magna differentia. Primò quoad rationem legis, & obligationem eius, quia priuilegia inserta in iure communi, eo ipso sunt sufficienter promulgata, & de se obligant omnes ad illorum obseruationem; priuilegia autem contenta in priuata scriptura non solent ita esse promulgata in speciali, vnde facile poterunt ignorari, vel in dubium reuocari. Secundo quoad firmitatem, & permanentiam. Nam illa priuilegia, quæ sunt in iure communi inserta, difficilius reuocantur, & specialibus indigent clausulis, vt abrogentur ex dispositione eiusdem iuris communis, vt infra videbimus.

3. *Dupliciter intelligi priuilegium esse non scriptum.*

Omisso ergo priuilegio scripto, circa non scriptum est vlterius cõsiderandum, duplici modo posse intelligi, priuilegium non esse scriptum, scilicet, per accidens, vel per se. Per accidens voco, non scriptum illud, quod à Principe expresse concessum est, & ore prolatum, & (vt ita dicam) sufficienter dictatum, vt scribi possit. Per accidens autem contigit, vt non scriberetur, vel certe non literis authenticis. Et hoc potest vocari priuilegium ab homine concessum sine scriptura, & in Pontificis concessionibus solet hoc vocari viuæ vocis oraculum, & cum proportione potest nomen accommodari ad gratias aliorum Principum. De hoc ergo priuilegio procedunt maxime dicta in capit. 2. de valore priuilegij non scripti, & de modo, quo in foro conscientiæ, vel iudiciali probari potest. Per se autem voco priuilegium non scriptum illud, quod à nemine ita est expresse concessum, vt scribi possit, sed vsu quodam, & tacita conniuentia Principis comparatum est: & huiusmodi erit priuilegium consuetudine introductum, si vere introduci potest: & de hoc in præsenti disputationem instituimus.

4. *An sine expressa Principis concessione possit priuilegium consuetudine cõparari.*

Merito enim dubitari potest, an sine expressa Principis concessione, possit priuilegium consuetudine comparari. Ratio autem dubitandi est, quia nemo potest authoritate sua se eximere à lege, consuetudo autem operandi contra legem, vel præter legem propria authoritate subditi fit; consistit enim talis consuetudo in propriis actibus ipsius subditi; ergo. Confirmatur, quia priuilegium, vel est quædam deceptio à lege, vel certe ius aliquod supra legem; exceptionem autem à lege solum potest facere Auctor eius, vel superior: specialis item potestas operandi supra legem, participatio quædam est superioris potestatis, & ideo ab illa etiam manare debet; ergo non potest subditus per solos actus sua voluntate factos illam vsurpare. Dices; ibi interuenire tacitam voluntatem Principis. Sed contra, quia hęc tacita voluntas non potest esse sine scientia; Princeps autem nõ præsumitur scire specialia facta, vel cõsuetudines, sed ad summum vniuersales; ergo specialis consuetudo non ostendit, vel inducit tacitam voluntatem Principis. Et confirmatur hoc: nam hac ratione Gregor. Papa in cap. *contra mores*, d. 100. sentire videtur consuetudinem specialem non prævalere contra generalem, nisi in priuilegio scripto fundetur. Ideo enim scribit ad quendam Episcopum, necessarium esse contra generalem consuetudinem, *scripto priuilegio se tueri*. Imò idem Episcopus non videtur fuisse ausus allegare consuetudinem specialem contra generalem, nisi in virtute priuilegij ab homine concessi, patet ex illis verbis. *Præceptum Ioannis prædecessoris nostri misistis annexum continens omnes consuetudines ex priuilegio prædecessorum nostrorum concessas, vobis, Ecclesiæque vestræ deberi seruari.* Non ergo sufficit consuetudo, quando illa est contra legem, nisi ipsa in priuilegio fundetur, & ideo Gregor. ibidem vrget Episcopum, vt priuilegium ostendat, alioqui non posse obtinere contra generalem morem. Vnde sic concludit, *Restat postquam talia agere neque consuetudine generali, neq; priuilegio vendicas, vt vsurpare te comprobes quod fecisti.* Quæ partitio insufficiens esset, & collectio claudicaret, si consuetudo specialis sufficere posset; talem ergo consuetudinem sentit, esse vsurpationem alieni iuris, & ideo nihil posse conferre. Similis sententia habetur ex eodem Greg. in cap. *illud*, 93. d. quod ex eadem Epistola sumptum est lib. 2. Epist. 51. cap. 93.

Gregor.

In cõtrarium vero est communis Iuristarum sententia dicentium, consuetudinẽ sufficere ad priuilegium conferendum, vel sub aliis verbis consuetudinem priuilegio æquiparari. Ita dicit Glossa in cap. *nouus*, de iudic. verb. *consuetudinem*, per textum illum dicentem. *Nisi forte iuri communi per speciale priuilegium, vel contrariam consuetudinem aliquid sit detractum*, vbi Innoc. III. illa duo æquiparat, in eo maximè quod ad rem præsentem facit, scil. in detrahendo aliquid iuri communi, Glossa etiam in cap. *conquestus*, 9. quæst. 3. expresse dicit, quod cõsuetudo dat priuilegiũ. Idem habet Gloss. in capit. *super quibusdam*, §. *præterea*, verb. *non extat*, de verbor. significatione, & consentiunt alij statim referendi. Probarique videtur sufficienter ex dictis iuribus, & capi. *duo simul*, de offic. ordin. Ratione vero sic declarari potest, quia duplex est priuilegium, vnum rigorosum, quod ab omnibus censetur indubiè priuilegium, scilicet, quod est contra legem, seu aliquid speciale concedit iuri communi contrarium; aliud largius, quod concedit aliquid speciale vltra commune ius, licet nõ sit contra illud, sed vterque istorum effectuum potest consuetudine acquiri, & fieri; ergo potest etiam priuilegium consuetudine acquiri: nam priuilegium non consistit in scriptura, vel instrumento, vt supra dixi, sed in speciali iure. Maior constat ex dictis circa definitionem priuilegij. Minor quoad primam partem probatur, quia consuetudo potest derogare legi, & in totum illam abrogare, vt libr. 6. ostendimus: ergo multo magis in parte contra illam prævalere, ac subinde licentiam specialem dare ad agendum contra ius, & hoc vocamus priuilegium. Hæc vero ratio solum probat quãdo consuetudo est alicuius communitatis, quæ potest derogare legi: nam in priuata persona hic modus consuetudinis non habet locum, vt lib. 6. cap. 5. & 7. dictum est, & ideo neque hic modus priuilegij, sed illud tantum quod per propriam præscriptionem acquiri potest, de quo procedit altera pars minoris. Quę probatur, quia per illam consuetudinem acquiruntur moralia iura etiã grauiora; acquiritur enim iurisdictio, cap. *duo simul*, de offic. ordin. cap. *cum contingat*, de foro competente, vbi id notant Glossa, & Panorm. vtroque loco. Item acquiritur ius exigendi tributa ex dicto capit. *super quibusdam*, & supra tradi-tum est; ergo multo magis potest consuetudo præbere hoc genus priuilegij.

§. *Conuenire consuetudinem posse ad priuilegium conferendum communis sententia Iuristarum, Gregor. Innoc. III. Glossa. Gloss.*

Cap. duo simul.

c. duo simul. c. cum contingat. Glossa. Panorm.

Hæc ergo sententia absolutè vera est & efficaciter probatur: in modo vero explicandi, vel fortasse loquendi est aliqua varietas. Quidam. n. volunt cõsuetudinem non dare verum priuilegium, sed æquiparari priuilegio, quod significatur in quadã marginali Glossa in dicto cap. *conquestus*, & hoc videtur sensisse Socin. lib. 2. cons. 260. Dum ait, hanc consuetudinem, quę inducere videtur effectum priuilegij, non venire nomine priuilegij in materia restricta: quod nõ videtur posse alia ratione fundari, nisi quia hoc nõ est verum priuilegium. Idẽ sentiunt qui hoc appellant priuilegium præsumptum, vel (vt ipsi loquuntur) fictũ, fictione iuris. Ita loquitur Aimõ Crauet. tract. de Antiquit. part. 4. §. *absolutis differentiis*, q. 2. num. 10. & id colligit ex l. *hoc iure*, §. 1. verb. *ductus aquæ*, ff. de aqua quotid. & æstiu. vbi sic dicitur, *Ductus aquæ, cuius origo memoriam excesserit, iure constituti loco habetur*. Expendit. n. verbum, *habetur*, quod denotat fictionem, teste Bartol. in l. *si is qui pro emptore*, ff. de vsucap. Vnde ipse infert, corrigendo, vel limitando sententiam Socini, tunc nomine priuilegij venire cõsuetudinem, quando li-

Socin.

Aimon Crauet.

Bart.

6.

do licitum est extendere verba à casu vero ad fictum: non vero in materia adeo stricta, vt id non permittat. Alij denique dicunt, consuetudinem non dare priuilegium, sed esse signum, vel probationem eius, & maximè quando est immemorialis, quæ facit præsumptionem iuris, & de iure, contra quam non admittitur probatio, & æquiparatur veritati.

7. *Mens auctoris.* Nihilominus dico, quando consuetudo talis est, vt ratione illius liceat, quod liceret per priuilegium, tunc inducere verum, & proprium priuilegium, quod (vt rem declarẽ) est vniuoce priuilegium cum priuilegio scripto, & absoluta priuilegij appellatione comprehenditur. Probatur primò ab effectu, nam talis consuetudo si sit contra legem, vere, & non fictè, vel præsumptiuè derogat illi, seu dispensat in illa, seu tollit in particulari obligationem eius (hæc enim fere æquipotentia sunt) si verò sit vltra legem, verè dat ius, vel facultatem operandi, iurisdictionem, aut quid simile: sed in hoc consistit veritas, & substantia priuilegij, vt supra declaratum est: ergo talis consuetudo dat verum priuilegium. Secundo, generalis consuetudo obligans in conscientia, non constituit fictam, vel præsumptam legem, sed veram, & vniuoce legem, vt supra visum est: ergo consuetudo, de qua non loquimur, inducit legem priuatam, quæ priuilegiato dat securitatem in conscientia, & alios obligat ad seruandum illi ius consuetudine acquisitum: ergo dat verum priuilegium: patet consequentia, tum quia illi conuenit simpliciter, & verè definitio priuilegij supra posita, tum etiam quia non datur alia species legis, sub qua ius illud contineatur. Tertio, dominium præscriptione acquisitum non est dominium fictum fictione iuris, sed factum efficacia iuris, quia dominium non est ex effectibus naturalibus, quos humana lex non potest verè efficere, & similiter iurisdictio, quam consuetudo, non est ficta, sed vera, imò & ordinaria, vt ex iuribus, & Doctoribus allegatis cõstat: ergo etiam priuilegium consuetudine introductum est verum priuilegium: nam verum priuilegium effectus moralis est, qui potest vere fieri per legem, vel per consuetudinem cum adminiculo legis.

8. *1. Corollarium.* Ex qua resolutione infero primò, cum dicitur, consuetudinem æquiparari priuilegio, esse sermonem de priuilegio scripto, & æquiparationem illam non esse per analogiam, vel imperfectam imitationem, sed per æqualitatem quoad veritatem, & essentiam priuilegij, sicut etiam dici solet, consuetudinem æquiparari legi, cum tamen sit vera lex. Vel certè (& in idem fere redit) dicitur consuetudo æquiparari priuilegio, quoad instrumentum scriptum, & probationem: nam sicut priuilegium expresè concessum efficaciter ostenditur per instrumentum, ita priuilegium tacite inductum non minus sufficienter probatur consuetudine, quando de illa constat. Et quia iura loqui solent de priuilegiis, quatenus de illis in foro Ecclesiæ constare potest, ideo solent distincte loqui de priuilegio, & consuetudine, vt in dicto cap. *nouit*, & cap. *super quibusdam*, & similibus.

c. nouit c. super quibusdam.

9. *2. Corollarium.* Secundo infero, absolutè loquendo non recte dici, consuetudinem esse priuilegium fictione iuris: nam si sit sermo de instrumento priuilegij, non recte dicitur consuetudo esse instrumentum fictione iuris, sed melius dicitur ex declaratione, & authoritate iuris, facere tantam fidem, quantum facit instrumentum. Si verò sit sermo de iure priuilegij, consuetudo non dat fictum, sed verum ius, & hic est verus sensus dictæ l. *hoc iure*, vnde vbi quædam Glossa dicit, esse accurratè notandum, ipsam consuetudinem ius inducere, & priuilegiõ. Vnde cũ dicit lex, *iure constituti loco habetur*, idem est, ac si diceret, *Perinde est, ac si ductus aquæ iure constitutus sit*, vt etiam in margine notatur, inducendo, & recte ponderando verba legis primæ, eodem, vers. *caput aquæ*, ibi, *Qualitercumque sit constitutum ius aquæ*, id est, siue vsu, siue emptione, vel alio modo. Idem sensit Gloss. in dicto cap. *conquestus*, dum ex illo colligit, quod *diuturnitas constituit ius*. Neque oportet, vt verbum, *habetur*, semper dicat fictionem, sed tunc ad summum, quando materia non est capax veritatis: nam si sit capax eius superflue ad fictionem recurritur, cum verbum, *habetur*, proprijssime significare soleat propriam existimationem rei, quæ vere talis est.

c conquestus.

Tertiò infero nomine priuilegij generatim sumpti posse venire consuetudinem sufficientem ad dãdum ius speciale, quia confert verum priuilegium, & vniuoce tale, vt ostensum est; ergo rectè comprehendetur sub communi nomine. Non dico tamen semper venire, sed posse, quia in vsu vocum attendendus est mos iuris: solent autem iura sæpe vti voce de se communi pro aliquo membro magis vsitato, vt licet nomen *legis*, etiam verè, & proprie sumptum, commune sit legi scriptæ, & non scriptæ; nihilominus frequenter accipi solet, præcipuè in iure, pro lege scripta, vt in superioribus notatum est. Ita ergo licet priuilegium de se commune sit ad scriptum, & non scriptum; nihilominus priuilegij nomen sæpius accipi solet pro scripto, seu pro illo, qui regulariter scribi solet, seu quo ab homine expresè conceditur, & ita videtur accipi quando illi adiungitur consuetudo, & tanquam diuersa numerantur. Vnde fit, vt licet lex loquens de priuilegio possit comprehendere illud, quod sola consuetudine fundatur, nihilominus hoc non semper necessarium sit, sed aliquando restrictius sit sumendum nomen priuilegij. Hoc autem non existimo fundari in hoc, quod consuetudo habeat imperfectionem in ratione priuilegij: sed potius in hoc, quod maiorem quandam vim habet, ratione cuius existimo, in his quæ ad fauorẽ, & libertatem pertinent, nomen priuilegij ad consuetudinem extendi, in his vero, quæ ad restrictionem, vel reuocationem spectant, non comprehendi.

10. *3. Corollarium.*

Ad hoc autem magis declarandum, & fundandum incidenter inquiro, quod sit maius, seu potentius priuilegiũ, an illud, quod est ab homine, an quod est à consuetudine præsertim immemoriali. Quod dubium tractat Decius in dicto capit. *nouit*, numero 12. & in summa dicit, secundum aliquid esse potentius priuilegium, & secundum aliquid esse potiorem consuetudinem. Priorem partem exponit, quia non quidquid potest priuilegium, potest consuetudo, sed tantum supposita capacitate personæ, vt dixit etiam Abbas in dicto cap. *nouit*, num. 22. & in cap. *super quibusdam*, de verborum significat. numer. 8. in fine. Vnde sentiunt hi authores, quod circa multitudinem effectuum potẽtius est priuilegium, quia aliquam potestatem, vel fauorem potest Papa per priuilegium concedere, quæ per consuetudinem, etiam immemorialem acquiri non potest. Ad quod allegant dictum Ioannis Andreæ in cap. 2. de præbend. in 6. per priuilegium posse laico concedi, vt beneficii conferat, cap. *Adrianus*, 63. d. illam tamen facultatem non potest laicus per consuetudinem etiam immemorialem acquirere propter personæ incapacitatem. Et ita sentiunt, priuilegium posse auferre incapacitatem personæ, consuetudinem autem hoc non posse. Quod potest confirmari ex cap. *quanto*, de consuetudine. Vnde sumitur certius exemplum, quia facultas conferendi ordines minores, vel Sacramentum Confirmationis, potest ex priuilegio committi simplici Sacerdoti, non tamen potest consuetudine acquiri, vt in illo textu dicitur, & est clarum, quia est iniqua & iuri diuino contraria, & ideo præscribi non potest, vt ibi notat Glossa. Extra hos vero casus assignari solet regula generalis, consuetudinem posse conferre quidquid potest priuilegium, vt patet ex eodem Panorm. in cap. *accedentes*, de præscript. num. 3. vbi etiam latè Felinus num. 6. vbi varias fallentias, & declarationes adhibet dictæ regulæ, quas repetit in cap. *cum contingat*, de foro competente, numero 4.

Quæstio incidenter decisa. *Decius.* *Abb.* *nd.* *ianus.* *c quanto.* *Glossa.* *Panorm.* *Felin.*

Nauar. quam refert, cum alijs, & sequitur Nauarr. Comment. de spolijs, §. 14. numero 7. Quod autem è conuerso quidquid potest consuetudine acquiri, possit etiam per priuilegium obtineri, non declarant dicti Auctores. Immò Decius contrarium insinuat, dum ait, ex illo textu non colligi, quod *vbi valeret priuilegium, valeret consuetudo, vel è contra.* Et ita videtur illi æquiparare in hoc quod se habeant, sicut excedens, & excessum. Sed nihilominus infra videtur sentire contrarium esse verum, etiamsi ex illo textu non colligatur, videlicet, quidquid consuetudine acquiri potest, posse etiam per priuilegium concedi, quia nullus est effectus, nullaue exemptio, vel immunitas, quam Princeps posset tacite concedere, quam non posset facilius expressè donare, quia non est minus potens expressus consensus, quam tacitus; sed consuetudo semper operatur in vi talis consensus Principis: ergo omne priuilegium, quod potest consuetudine acquiri, potest etiam sine illa concedi.

12. Obiectio. Dices; consuetudine potest acquiri iurisdictio, & tolli ab alio, quod fortasse per absolutum priuilegium fieri non posset: sicut consuetudine præscripta transfertur dominium ab vno ad alium, quod tamen Princeps per solum priuilegium facere non posset. Respondetur, etiam in illis exemplis potestatem non deesse, causam autem posse deesse, & inde sequi, vt effectus fiat vno modo, & non alio, non tamen sequi, vt fieri non possit. Est enim aduertendum, in omni priuilegio tam hominis, quam consuetudinis requiri honestatem, & æquitatem, vt iustam causam, vt infra dicetur: sunt ergo aliqui effectus, qui in ipsa consuetudine habent legitimam causam quasi intrinsecam, & ideo per illam legitimè fiunt, seu conceduntur, nulla alia causa expectata, vt est translatio dominiorum per præscriptionem, ne dominia sint incerta, acquisitio iurisdictionis, vt seruetur pax, & actus publici validi sunt, quæ rationes in ipsa consuetudine, & antiquitate includuntur. Cessant autem in ordine ad priuilegium scriptum, seu ad absolutam Principis voluntatem, & ideo non poterunt illi effectus sine alia causa iusta, & honesta fieri per absolutum priuilegium, & interdum etiam neque valide; nihilominus tamen ex causa fieri poterunt, & ita quoad potestatem non est potentior consuetudo, quam priuilegium, etiam respectu multitudinis effectuum.

Responsio.

13. Obijcitur. Vrgebis, quia simili modo dici potest in priori membro, aliqua esse, quæ non fiunt per consuetudinem, licet fiunt per priuilegium, quia expedit, vel quia non subest causa, non quia desit potestas, & ita erit æqualitas. Respondeo, negando paritatem: nam re vera quædam sunt, quæ non possunt fieri per consuetudinem, quia vel iure diuino habent definitum modum, quo fieri possunt, vt est in exemplo de commissione actuum, qui ad potestatem superioris consecrationis ordinarie pertinet, vel ex institutione Ecclesiæ habent certum effectionis modum, qui consuetudini repugnat; certe sunt res speciali iure prohibitæ, ne præscriptibiles sunt. Nam si loquamur de consuetudine præscriptionis, ea tantum præscribi possunt, quæ iure permittuntur. In quo etiam differt multum inter priuilegium, & consuetudinem, quia ius non potest prohibere supremum Principem, ne det priuilegium contra humanum ius, potest autem prohibere, ne in tali, vel in tali materia consuetudine præscribatur. Quod maxime habet locum in consuetudine præscriptionis per quam ordinariè acquiruntur priuilegia. Quando enim intercesserit cõsuetudo derogans legi, seruanda est doctrina tradita lib. præced. cap. 7. & sub priori ordine priuilegiorum fere continentur exempla, & exceptiones, quas dicti Auctores tradunt, quas nunc expendere, aut latius prosequi non possumus: illi enim de propria præscriptione ordinariè loquuntur.

Respõdetur.

Sic ergo vt nostro modo loquamur, recte declaratur, per priuilegium esse potentius consuetudine extensiuè, seu in ordine ad pluralitatem effectuum: nihilominus tamen addi potest; consuetudinem esse potentiorem intensiue in ordine ad eosdem effectus. Quod sentit Decius, supra cum ait, in casibus, in quibus consuetudo valet, potentiorem esse consuetudinẽ priuilegio. Quod probat dupliciter. Primò, quia facilius tollitur priuilegium, quam consuetudo. Secundò, quia consuetudo innititur in iure communi, iuxta l. *de quibus*, ff. de legibus, & fortius est ius commune, quam priuilegium, l. *eius militis*. §. *miles missus*, ff. de testam. mili. Hæc autem posterior ratio non videtur solida, quia priuilegium consuetudine comparatum non potest dici ius commune, non scriptũ, sed singulare, vt per se constat, nec etiam immediatè nititur in iure cõmuni scripto, vt est etiam notum, sed mediatè, quatenus ius commune approbat consuetudinem, & præcipit obseruari, vt constat ex l. citata. At vero hoc modo etiam priuilegium innititur in iure communi, interdum formaliter, & immediate, vt quando priuilegium est insertum in corpore iuris, & tunc ius commune reputatur; sæpius autem, & vniuersaliter, ac per se loquendo, mediatè, quia ēt ius commune approbat priuilegia, & seruari statuit, l. *ius singulare*, ff. de legibus, & l. 1. ff. de constit. Princip. ibi, *Constitutiones quædam sunt personales*, &c. Et similia sunt multa iura: ergo ius commune de se æquè fauet priuilegio, & consuetudini. Neque etiam contra hoc recte adducitur l. de testamento militari, quia ibi comparantur effectus, qui immediate sunt à iure communi, vel speciali. Altera vero ratio videtur firmior, & deseruit intentioni nostræ. Itaque in ordine ad amissionem priuilegij per contrauentionem, facilius perditur priuilegium, quam mutetur ius consuetudinis, vt infra dicemus, & tractat Innoc. in cap. *accedentibus*, à num. 6. aliàs in cap. *cum olim*, 2. à nu. 6. de priuil. in ordine vero ad superiorem videtur esse quędam æqualitas, quia vtrumque priuilegium scriptum, vel nõ scriptum potest superior reuocare. Nihilominus facilius potest proprium priuilegium reuocare, quam cõsuetudinem abrogare, quia magna est vis consuetudinis, & ideo maiorem causam requirit, vt infra dicam.

14. Resolutio sub distinctione. Decius. Innoc.

Hinc orgo probabiliter concludimus, in fauorabilibus, quæ ad conseruationem, vel augmentum priuilegiorum pertinent, consuetudinem dantem priuilegium, sub generali clausula, & nomine priuilegij comprehendi, quia est verum, & proprium priuilegium, vt ostensum est, & quia fauores sunt ampliandi, præsertim intra verborum proprietatem, & quia nulla est ratio distinguendi in hoc, vel separandi priuilegium nõ scriptum à cõmuni ratione priuilegij. At vero in his quæ pertinẽt ad reuocationem priuilegiorum, & ad alia similia, & odiosa, non videtur comprehendi consuetudo sub priuilegio, nisi illius fiat expressa mentio, propter rationem tactam, quod in hoc maiores radices habet consuetudo, & ideo non censetur euelli cum priuilegijs, nisi exprimatur. Vnde in canonibus vtrumque distinctè ponitur, quando vtrumque reuocandum est. Et ita licet in hac posteriori parte cum supra citatis auctoribus conuenire videamur, in diuerso tamen sensu, & ex diuerso fundamento. Illi enim dicunt, consuetudinem non comprehendi semper sub priuilegio ad coarctandam illam, quia putant, non esse verum, sed fictum, vel præsumptum priuilegium: nos autem dicimus non comprehendi, quia non solum est verum priuilegium, sed etiam in aliquo potentius est, & firmius, & quoad id non comprehenditur, per quod nõ coarctatur, sed potius ampliatur eius virtus. Nihilominus tamen etiam est verum, nomine consuetudinis non venire priuilegium, quando solæ consuetudines reuocantur, & tacetur priuilegia. Sed id non est propter rationem maioris firmitatis, sed quia non-

15.

men

men consuetudinis de se non est ita commune sicut nomen priuilegij, & ideo in illo non fit extensio in odiosis. Alia etiam ratio esse potest, quia reuocatio consuetudinis interdum est quædam reprobatio ei⁹, vel saltem abrogatio propter aliquem abusum, quæ rationes in priuilegiis non militant. Et ita satis constat, quomodo consuetudo, & priuilegium sit, & priuilegio æquiparetur.

16. *Quam antiqua consuetudo sufficiat ad cõferendum priuilegium. Innocent. Abb. Glossa. Glossa.*

Statim verò occurrebat inquirendum, quam antiqua consuetudo sufficiat ad conferendum priuilegium. Aliqui enim ex dictis auctoribus tantum generaliter de consuetudine loquuntur, vt Innoc. in c. *cum contingat*, de foro compet. & ibi Abb. numer. 9. & sequentib. Idem Abb. cum Glossa in dicto cap. *nouit*. Alij vero expresse loquuntur de consuetudine, cuius initij non extet memoria, vt patet ex Glossa in dicto c. *super quibusdam*. Dec. Crauet. & aliis, quos ipsi allegant. Quia vero de conditionibus requisitis ad consudinem, vt ius indicat, vel auferat in præcedenti lib. satis dictum est, nunc breuiter dicimus, non in omni priuilegio esse necessariam consuetudinem æque diuturnam, sed pro quibusdam requiri longiorem, quam pro aliis, & ideo nunc tantum in genere dicimus, requiri tempus legitimum, id est, vel lege definitum, vel ipsa etiam consuetudine introductum: nam ad hoc ipsum valere potest ipsa cõsuetudo, quasi reflectens in se ipsam, quia non est minor ratio in hoc iure, quam in aliis. Addo distinguendum esse de priuilegio contra ius, vel concedente tantum aliquid vltra, seu præter ius. Et de priori dicendum est, illud tempus esse sufficiens, & necessarium, quod fuerit tale, vt consuetudo abroget legem, dummodo aliæ conditiones necessariæ ad præscriptionẽ, seu consuetudinem concurrant. Quia illa consuetudo licet non abroget legem, ex parte tollit eam, seu illi derogat, & ideo idem tempus requirit, quia in hoc non variatur ius præscriptionis, vt supra dictum est. De posteriori vero priuilegio dicendum est, obtineri per modum præscriptionis, & ideo iuxta exigentiam materiæ maius, vel minus tẽpus postulare: nam quædam iura breuiori tempore præscribuntur, quam alia, & contra quasdam personas, vel communitates citius, quam contra alias, & ita applicandæ hîc sunt regulæ communes præscriptionum, quas in præsenti prosequi non possumus, & ideo priores auctores generatim de consuetudine loquuti sunt. Qui vero immemorialem commemorant, non id faciunt, quia semper sit necessaria, sed vel quia loquuntur iuxta iura, quæ explicant, vel quia immemorialis consuetudo, & certior est, & quasi generalis, & per se sola sufficit absque alio titulo, quando ius illi expresse non resistit, vt dicti auctores notant, & supra tractando de Tributis, tactum est.

17. *Respõdetur ad rationes dubitandi.*

Ad rationem ergo dubitandi in principio posita dicendum est, consuetudinem, licet per actus priuatorum paulatim introducatur, non dare priuilegium virtute, & efficacia talium actuũ per se sumptorum, sed in virtute tacitæ voluntatis Principis, aut virtute iuris communis dantis consuetudini hãc efficacitatem. Per quod etiam ad confirmationem respõsum est. Ad replicam aũt ibi factam de scientia Principis in libr. præcedent. explicatum est, hanc conditionem non esse necessariam, vbicunque effectus ex vi consuetudinis præscriptæ. Vnde si consuetudo sit immemorialis, reputatur, vt nota Principi, sic dixit Bald. titul. quæ sint regalia, cap. 2. num. 3. *In præscriptione longissimi temporis non posse dici, Principem ignorare, cum sciat per se, vel alium, vel etiam in genere*, & nu. 4. addit, *talem consuetudinem comparari concessioni Principis ex certa scientia*. Si vero sit præscriptio alterius temporis, dicendum est dispositionem, & efficaciam iuris communis in illa supplere quamcunque ignorantiam. Nam per illud ius declarauit author eius, se velle dare authoritatem tali consuetudini absq; alia eius notitia.

Bald.

Ad cap. *contra mores*, respondet tacite Felin. in dicto cap. *accedentes*, numer. 6. in princip ibi contineri exceptionem à regula generali, quia vsus pallij extra Missarum solemnia (de quo ibi agebatur) non est materia præscriptibilis, quia lex expresse vetat id fieri, nisi ex speciali priuilegio. Et videtur sumpsisse ex Glossa in cap. *Catholica*, distin. 11. verb. *particularu*. Non designant autem canonem, in quo ante illud decretum statutum esset, vt non posset ille honor, vel facultas præscribi. Imò neq; vsus pallij extra Missarum solemnia videtur fuisse tunc prohibitus canone scripto, sed sola generali consuetudine: hanc enim ibi Gregor. allegat, & in illa sola fundatur. Dici vero potest primò, consuetudinem illam generalem ita fuisse intellectam, & explicatam à Gregorio, vt ipsamet prohiberet præscriptionem contra se per solam priuatam consuetudinem. Nam si lex scripta potest hoc prohibere, etiam consuetudo id poterit introducere. Secundo dici potest, materiam illam de se non fuisse præscriptibilem, quia talis consuetudo priuata erat indecens, & contraria humilitati, & modestiæ Prælatorum, vt in ipsomet textu Gregor. satis significat. Et hanc solutionem indicat ibi Turrecrem. dum ait, priuilegium honoris non acquiri consuetudine, sed oneris. Quod non puto vniuersaliter esse verum, sed tunc, quando vsurpatio honoris est indecens, aut minuens diuinum cultum, vel alio modo honestis moribus repugnans. Tertio dici potest (& insinuat etiam Turrecremat) Gregorium ibi non loqui vniuersaliter, nec negare absolutè in illa materia potuisse priuilegium priuata consuetudine acquiri: nihil enim tale in illo textu reperio. Sed potius supponit Gregorius, non fuisse introductam per se consuetudinem, sed vsum illum, qui erat, titulo priuilegij fuisse vsurpatum: nam hoc fuerat confessus ipsemet Archiepiscopus Rauennatis. Igitur ex hac suppositione, & quasi ex concessis rectè argumentatur Gregor. & ita facile reliqua expediuntur.

18. *Felin.* *c. Catholica* *Gregor.* *Turrecrem.* *Gregor.*

CAPVT VIII.

Quis possit priuilegium concedere.

1. HActenus explicatum est, an sit, & quid sit priuilegium, non solum secundum generalem rationem, sed etiam iuxta varias quasi species suas; sequitur consequenter, vt de causis eius dicamus, inter quas primum occurrit, causa efficiens, quia licet sit extrinseca ab illa maxime, & quasi primario pendet priuilegium, quia omnis gratia præcipuè oritur ex potestate, & liberalitate donantis; priuilegium autem quædam gratia est, vt supra vidimus. Accedit quod capitè proximè præcedente ad explicandam speciem quandam priuilegij, necessarium fuit duas causas efficientes priuilegiorum attingere, scilicet, hominem, & consuetudinem, sub quibus duobus membris omnis causa effectrix priuilegiorum comprehenditur (omittimus enim Deum, quia non de diuinis priuilegiis, sed de humanis tractamus, vt supra etiam dictum est. (Ex illis duobus generibus causarum, illud, quod ad consuetudinem spectat, quantum ad præsens spectat; in eodem superiori capite satis tractatum est; secundum ergo hîc superest explicandum.

2. *Duæ regulæ generales.*

De illa ergo duæ regulę generales assignari possũt. Prior est, Quicumque potest legem concedere, potest etiam priuilegium concedere. Altera est, Nullus põt priuilegium concedere, qui legem condere non potest. Et ambæ sub vna exclusiua cõprehenduntur, solus ille potest priuilegium dare, qui potest legẽ ferre. Ita sentit D. Antoninus 1. part. tit. 19. cap. 1. in princip. *Anton.* Nam licet exclusiuam nõ addat, nec expresse ponat, secundam regulam negatiuam aperte ponit, & explicat affirmatiuam in sensu exclusiuo, & eodem modo loquitur Sylvest. quæst. 2. & Angel. quæst. 3. Tabien.

Sylueſt. Angel. Tabien. Roſel. Armil. Hoſtienſ. quæſt. 2. Roſel. quæſt. 2. Armill. numero 3. Qui omnes ſcripſerunt ex Hoſtienſ. in ſum. tit. de priuileg. §. *quis poſſit*, &c. Ratio ergo prioris regulæ eſt. Primo quia priuilegium eſt lex quædam priuata: ergo ab eo maxime dari poteſt, qui poteſt legem vniuerſalem condere. Secundò, quia ſi priuilegium rigoroſe ſumatur, vt eſt conceſsio ſpecialis contra vniuerſalem legem, ab illo maximè heri poteſt, qui eſſe poteſt author legis: nam ad illum primario ſpectat diſpenſare in ſua lege, & à fortiori quamlibet exceptionē facere qualis per priuilegium fit. Si vero latius ſumatur priuilegium pro gratia, & beneficio vltra ius, conſtat maximè concedi poſſe à Principe, qui eſt ſupra ipſum ius, & ad quem ſpectat limites ponere in ipſo iure, vel præter illud operari, aut poteſtates varias concedere, &c.

Ratio prima regulæ.

3. *2 Regulæ ratio. Obiectio cum confirmatione.* Ratio vero poſterioris regulæ eſt, quia priuilegiū eſt quædam lex priuata, vt diximus; ergo requirit poteſtatem legiſlatiuam in concedente. Dices; ſufficeret poteſtas legiſlatiua ſecundum quid, quia priuilegium tantum eſt lex ſecundum quid, ſ. lex priuata, ad quam non videtur requiri poteſtas ſimpliciter legiſlatiua, qualis eſt poteſtas ſuprema gubernatiua. Et confirmatur: nam ſi conſideretur priuilegium, vt concedit aliquid ſpeciale contra legem, æquiparatur diſpenſationi; ergo quicumq; poteſt diſpenſare in lege, poteſt etiam priuilegium tale concedere: at multi poſſunt diſpenſare, qui non poſſunt legem ferre, ſi vero conſideretur priuilegium, vt cōcedens aliquid præter legem, ſic multò facilius poteſt concedi etiam ab eo, qui nec poteſtatem diſpenſandi in lege habet, quia vnuſquiſq; dominus, vel priuatus Princeps poteſt alicui cōcedere priuilegium honoris, vel alterius prærogatiuæ, in domo ſua, vel in bonis ſuis, etiamſi nec legem condere, nec ius dicere poſsit. Quod patet exemplis: nam ciuitas non ſuprema, nec Metropolitana, ſed ordinaria poteſt eximere ciuem à tributis, vel ab alijs muneribus per modū pacti, ad quod non requiritur vis legiſlatiua, & illud eſt verum priuilegium, etiam irreuocabile, vt notauit Panorm. in cap. *peruenit*, de immunitate Eccleſiaſtica, cum Bartolo, in lege, *quod ſemel*. ff. de decretis ab ordine faciendis. Et in lege, *omnes populi*, ff. de iuſtit. & iure, & alij multi, qui ibi referuntur, & ſumitur ex lege 1. C. de his, quæ ſponte, &c. lib. 10.

Panorm. Bar.

4. *Reſponſio obiect. onis.* Reſpondeo, quod licet priuilegium ſit lex priuata, nihilominus ex ea parte, qua derogat iuri communi, inquirit poteſtatem publicam, & de ſe ſufficientem conſtituendum ius commune: ex ea vero parte, qua priuilegium habet vim obligandi alios ad ſeruādum priuilegium ipſi priuilegiario, eſt vera lex reſpiciens communitatem, & ideo ex hac parte requirit publicam poteſtatem ſimpliciter legislatiuam. Quando vero priuilegium non fuerit contrarium iuri communi, ſed ſtatuto municipali, tunc cum proportione requirit poteſtatem legislatiuam municipalem, vt ſic dicam, & ſic ſemper ſeruatur proportio.

5. *Reſponſ ad confirmationem.* Vnde ad confirmationem quoad priorem partem eius reſpondeo primo, per ſe loquendo, & quaſi propria virtute, neminem poſſe diſpenſare in lege, niſi qui illam tulit, vel ſuperior, & hoc modo procedere dicta de priuilegio. Per commiſsionem autem legiſlatoris poſſe inferiorem diſpenſare aliquando in lege ſuperioris, & tunc concedo etiam poſſe idem fieri in priuilegio, ſi ſuperior velit hoc inferiori poteſtati concedere; hoc autem non eſt contra regulam, nec extra poteſtatem legislatiuam. Nam etiam poteſt ſuperior concedere inferiori poteſtatem ferendi aliquam legem, vt ſupra dictum eſt. Nihilominus tamen eſt aliqua differentia inter diſpenſationem, & priuilegium propriè ſumptum, vt capite ſecundo dixi, quia priuilegium dicit poteſtatem de ſe durabilem, & quaſi legē ſtaturam. Vnde conſtituit aliquod ius; diſpenſatio vero ſolum eſt quid facti, & quaſi tranſiens. Et ideo commiſſa poteſtate diſpenſandi, non cenſetur poteſtas priuilegiandi, vt ſic dicam, quia hoc poſterius maius, & difficilius eſt. Itaque hoc modo multi habent poteſtatem diſpenſandi communicatam à ſuperiore, qui non habent poteſtatem priuilegium concedendi.

Ad alteram partem eiuſdem confirmationis dicitur primò, aliud eſſe donare aliquid de proprijs bonis, vel concedere vſum rei propriæ, aut ſimile beneficium facere; aliud vero proprium priuilegium concedere: nam illud prius non eſt actus iuriſdictionis, ſed dominij, & ita ſolum eſt quid facti: priuilegiū vero vltra hoc includit aliquid iuris, ſcilicet, quod per modum legis, ac iuris conſtituatur, cum vi obligandi alios ad ipſum ſeruandum. Et ideo perſe requirit poteſtatem iuriſdictionis, non ſolum quando derogat iuri communi, ſed etiam quando concedit aliquid præter ius: nam illud poſtea reſpectu priuilegiarij tanquam ius ſeruandum eſt. Quando ergo illæ conceſsiones, quæ per dominia priuata fiunt, priuilegia dicuntur, lato modo ſumitur priuilegium pro quohibet honore, fauore, vel vtilitate liberaliter conceſſa in proprijs bonis, tamen illud non dicitur propriè priuilegium, ſed per quandam imitationem, ſeu analogiam. Vnde dicitur ſecundo, eo modo quo hæc vocantur priuilegia, ſolere etiam leges appellari, & ita cum proportione oriri à poteſtate legislatiua. Sic enim paterfamilias dicitur conſtituere legem viuendi in domo ſua, & ſic etiam dicitur in illa priuilegium concedere, vel inter filios, vel inter famulos, &c. Sic etiam teſtator dicitur, leges ponere in inſtitutione ſua ab hæredibus ſeruandas, quæ potius ſunt conditiones quædam, & eodem modo poteſt inter hæredes priuilegium vni concedere præ aliis, vel vni relinquere ſub conditione, vt alius habeat ius aliquod ſeruitutis in illam, vel prælationem aliquam, quæ habet modum priuilegij. Sic etiam contrahentes poſſunt cum aliqua conditione contrahere, quæ poteſt interdum vocari priuilegium propter effectum, vel fauorem, quem continet. Sic etiam appellantur leges contractus, vel pœnæ conuentionales. Atque ita eſt in exemplo illo de ciuitate; quæ licet non poſsit legem ferre municipalem, nihilominus per modum pacti, & conuentionis concedit aliquam immunitatem ciui, vel de nouo admiſſo ad ius ciuitatis ſub tali conditione, vel antiquo propter aliquod opus, vel propter onus, quod in ſe ſuſcepit. Illud enim propriè non eſt priuilegium, ſed cum addito, ſcilicet tantum conuentionale, & vt tale ſeruandum eſt ex naturali obligatione iuſtitiæ, non ex ſpeciali lege ciuitatis.

6.

Ex dictis infero primò, ſummum Pontificem maximè poſſe concedere priuilegia. Ita docēt omnes Doctores allegati, & eſt per ſe notum, quia maximè habet poteſtatem legislatiuam, & ita hæc aſſertio procedit iuxta ſuperius dicta de illa poteſtate, vt eſt in Pontifice, & in Concilio generali. Vnde inferunt omnes, Pontificem per ſe, & directè poſſe dare priuilegia in materia ſpirituali, quod etiam eſt per ſe clarum. Ideoque dicit Innocentius capite primo de translat. Epiſcop. *Priuilegium Pontificis* (id eſt, eius ſupremum imperium) *ſit generale, & diuinum, ab illo autem manaſſe omnia canonica inſtituta.* Eademque ratio eſt de omnibus Eccleſiaſticis priuilegiis. At vero in materia temporali non ita poteſt Pontifex directe priuilegia concedere, niſi in propriis terris Eccleſiæ, vbi eſt dominus temporalis. Indirecte autem poteſt etiam in temporalibus concedere priuilegium, ſicut poteſt leges ferre: & ſic poteſt etiam temporalia priuilegia auferre, vbi ad ſpiritualia fuerit neceſſarium, vel per modum condignæ pœnitentiæ, vel pœnæ cōcurſuæ, vel ad tollendam occaſionem peccandi, & vtrumque colligitur ex cap. 2. de priuilegiis. Duobus aūt modis poteſt Pontifex concedere priuilegium in temporalibus, vno modo quia ipſa temporalia indirecte facta ſunt ſpiritualia, id eſt, ſpiritualibus annexa,

7. *Prima illatio. Innocent. Cap. 2. de priuileg.*

hexa, vt sunt decimæ, in quibus Pontifex priuilegia concedit. In hoc tamen modo annexio illius materiæ temporalis ad ius spirituale antecedit ad priuilegium, illa autem suppositа, Pontifex per directam potestatem concedit priuilegia in tali materia, sicut per directam potestatem fert legem circa matrimonium, suppositа connexione facta inter illum contractum, & rationem Sacramenti. Alio ergo modo potest concedere priuilegium in materia pure temporali intuitu finis spiritualis, sicut interdum concedit priuilegium legitimationis, etiam quoad temporalem successionem, capit. *per venerabilem*, qui filij sint legitimi, vbi Panormitanus, & alij late de hoc puncto. Rosel. verb. *illegitimus*, num. 15. vbi alij Summistæ. Sic etiam potest Pontifex eximere aliquos à iurisdictione Principum temporalium, si ad spiritualia expedit, & similia.

c per venerabilem. Panorm. Rosel.

8. Addunt vero Antonin. & Summistæ Pontificem non solere priuilegia concedere contra se. Exemplum ponunt in priuilegio, quem aliqui Principes dicunt se habere à Papa circa rescripta eius, vt sine ipsorum approbatione effectum non habeant: nam hæc, & similia priuilegia sunt contra ipsum Papam, & ideo non est credendum esse ab illo concessa. Citant Anton. & Sylvest. cap. *cum ex officij*, de præscript. in quo nihil reperio, quod ad causam pertineat. Rosel. vero citat. l. *iubemus nullam*, C. de sacrosanct. Eccles. quæ magis ad rem facit, quatenus ibi significatur, *oracula etiam cælestia*, id est, priuilegia etiam Principum, non concedi contra publicam vtilitatem, neque in eo sensu esse acceptanda. Hoc enim maximè in priuilegijs Pontificiis locum habet. Vnde aduerto restinctionem illam posse intelligi, vel de possibili, vel tantum de facto, & priori modo habebit locum quando priuilegium ita esset contra Papam, vt esset contra suam dignitatem, eamve minueret; tale enim priuilegium non potest Papa concedere, quia non potest suam dignitatem diuidere, aut minuere. Posteriori autem modo loquendo de facto etiam est opus distinctione: nam sæpe concedit priuilegia contra se, id est, contra suum commodum, vt dat priuilegium testandi interdum diminuendo reditus suos, vel indultum prouidendi beneficia, quæ ad ipsum alias pertinerent: non tamen concedit priuilegia conuenienti vsui suæ potestatis, & Ecclesiasticæ gubernationi contraria, quia esset abusus suæ potestatis, & prodigalitas quædam, quæ in Pontifice non præsumitur, & in hoc sensu videntur loquuti citati authores.

Antonin. Sylvest. Rosel.

9. Secundo infertur ex dictis, Episcopos & omnes superiores Prælatos Ecclesiæ posse respectiuè, seu cum proportione priuilegia concedere. Ita docent dicti authores, & communiter alij in cap. *cum olim*, 2. de priuileg. & probatur, quia omnes, qui possunt leges ferre, possunt priuilegia concedere, sed Episcopi possunt leges ferre; ergo, &c. Ex qua ratione constat, potestatem hanc in Episcopis esse proportionatam suis legibus, suæque dignitati. Nam si priuilegium sit contra ius, concedere illud potest Episcopus in iure à se condito, vel à suo prædecessore, quia illud subditur suæ potestati: non tamen in iure communi, vel Pontificio, seu lato à suo superiore; & ideo dixit Hostiens. eatenus posse Episcopum priuilegium dare, quatenus potest constitutiones facere, & Angel. ac Tabien. clarius dicunt, posse priuilegium concedere respectu constitutionis ad se pertinentis. Ratio autem est, quia Episcopi non possunt mutare ius commune, aut illi derogare, vt tradit Archid. in ca. *Eleutherius*, 91. distin. & supra visum est. Dices, Episcopus potest dispensare in iure communi, & in votis, & in nonnullis impedimentis per leges Pontificias introductis; ergo etiam poterit dare priuilegium contra ius commune. Respondeo, Episcopum per se non posse dispensare in iure communi, sed quatenus iure, vel consuetudine concessum est, vt dixi supra libr. 6. & libr. 4. de Orat. capit. 28. in fine; non est autem illi concessum iure, aut consuetudine, vt concedat priuilegia contra ius commune, nisi prædictæ dispensationes priuilegia vocentur, quod pertinet ad quæstionem de nomine.

1. Illatio. Cap. cum olim. Hostiens. Angel. Tabien. Archid. Obijcitur obiectum.

Denique simili modo dicendum est de priuilegijs, quæ non sunt contra ius: nam illa etiam concedere possunt Episcopi respectu rerum ad se pertinentium, vt dicunt Hostiens. Angel. & Tabien. & sumitur ex cap. *constitutus*, de religios. domib. vbi Papa defendit priuilegium concessum ab Episcopo, verum est, fuisse confirmatum authoritate alterius Pontificis. Sumitur etiam ex cap. *cum venerabilis*, de censibus vbi magis videtur esse sermo de priuilegio conuentionali, quam proprio. Et ordinariè hæc, quæ vocantur priuilegia Episcopalia, sunt donationes liberaliter ab eis factæ monasteriis, vel Ecclesiis, vel earum vniones, iuxta cap. *sicut*, de excessibus Prælat. & cap. *cum inter*, de re iudic. & cap. *visis*, 16. qu. 2. & quod addunt prædicti authores, Episcopum non posse concedere hæc priuilegia sine consensu Capituli de his largitionibus, & quasi alienationibus intelligendum est, iuxta cap. *cum olim* 2. de priuileg. & cap. *pastoralis*, de donat. quod quomodo intelligendum sit explicant in eisdem locis Panorm. & Doctores, nunc vero ad nos non pertinet.

10. Hostiens. Angel. Tabien. c. constitutus. c cum venerabilis. c. sicut. c. cum inter. Cap. visis. Cap. cū olim. Cap. pastoralis. Panorm.

Tertiò infertur ex dictis Imperatores, Reges, aliosque Principes temporales supremos posse in sua materia, & ditione priuilegia concedere, nimirum, in rebus, immutationibus, honoribus, ac potestatibus temporalibus, non vero in spiritualibus, quia in his leges ferre non possunt, nec mutare, nec etiam de illis disponere, aut illas administrare: vnusquisque autem id potest in materia temporali in territorio suo, sicut supra de legum latione dictum est: nam cum eadem proportione hoc procedit. De quo videri potest Panormitan. in capit. 2. de immunit. Ecclesiast. à numero decimotertio, & Sylvest. supra quæstione 2. & 9. è contrario vero de inferioribus Principibus, qui superiorem temporalem recognoscunt, sequitur, non posse propria priuilegia concedere, nisi quatenus eis fuerit specialiter concessum à superiori Principe, quia non aliter habent potestatem legislatiuam, vt supra dictum est. Sylvest. autem dicta qu. 9. cum Panorm. dicit, eos concedere posse priuilegia immunitatis à tributis; statim vero explicant, posse id facere in suum præiudicium, non communitatis, & ita, vt supra dixi, illa non sunt propriè priuilegia, sed donationes quædam, vel conuentiones.

11. 3. Illatio. Panorm. Sylvest.

CAPVT IX.

De materiali causa, seu subiecto priuilegij, seu cui possit concedi.

QVia concedens priuilegium aliquid, & alicui concedit, ideo hæc duo dici possunt ad materiam priuilegij pertinere, vnum per modum materiæ circa quam priuilegium versatur, aliud per modum subiecti priuilegij. Est enim priuilegij concessio quædam actio ad alterum, in qua illa duo ex parte materiæ semper distinguimus, vt in materia pœnitentiæ religionis, & in vniuersum in materia iustitiæ. Primum ergo de materia proxima circa quam versatur priuilegium, tātum generaliter dicere possumus, debere esse materiam legis capacem, & ex parte postulare generales conditiones legis, vt esse rem iustam, tationabilem, & honestam, iuxta dicta libro 1. capit. 9. specialiter vero addere possumus, materiam priuilegij tria postulare. Vnum est, vt sit fauorabilis, vt circa definitionem explicatum est. Et ita versari potest in omnibus humanis commoditatibus, vt in honoribus, muneribus, prouentibus, & è conuerso in oneribus, tributis, & alijs exemptionibus:

1. Conditio materialis.

bus: sicque materia hęc infinitam habet varietatem, quæ per accidens est, & ideo sub scientiam non cadit.

2. Conditio Alia conditio huius materiæ assignari potest, vt sit specialis aliqua facultas ad aliquid agendum, vel non agendum, recipiendum, aut non recipiendum. Non enim omnis materia fauorabilis est materia priuilegij, quia multi sunt fauores, aut beneficia, vel liberales donationes, quæ non sunt priuilegia, quia solum in facto consistunt, & non concedunt aliquod ius, & ideo nullo modo participant rationem legis: priuilegium autem permanentem aliquam facultatem tribuit, non communem; materia ergo priuilegij hanc conditionem requirit.

2. Conditio. Addi vero potest, necessarium etiam esse, vt secundum hanc specialem rationem participet conditionem iustitiæ, & honestatis, quæ debent esse veluti transcendentales, & inclusæ in omni specie, seu differentia legis. Vnde cum priuilegium habeat duos respectus, vnum ad eum, cui gratia fit, alium ad eos, respectu quorum fit, seu à quibus debet seruari priuilegium, sub vtroque respectu debet iustitiam, & honestatem seruare. Diuerso tamen modo, nam respectu priuilegiarij satis est, quòd sit talis materia, vt ab ipso possit honeste, & sine iniuria aliorum fieri, vel omitti, saltem supposito priuilegio: respectu vero aliorum oportet, vt vel nullum, vel moderatum grauamen contineat, ita vt secundum rectam rationem ad illud sustinendum obligari possint. Et iuxta hanc generalem regulam de singulis priuilegiis iudicandum est; neque enim hic possumus magis in particulari ad illa descendere; infra vero tractando de priuilegiorum interpretatione, nonnullas regulas ad interpretanda priuilegia, ex hac generali doctrina colligemus.

3. De persona cui conceditur priuilegium. Supereſt dicendum de persona, cui priuilegium conceditur. De qua loqui possumus de possibili, vel de facto. Prior sensus pertinet ad capacitatem priuilegij; posterior vero ad actualem concessionem passiuam, seu participationem priuilegij. Dicendum ergo in primis est, omnem hominem alteri subditum, vel aliquo modo inferiorem esse capacem priuilegij, & nullum alium. Quæ assertio tres habet partes. Prima est de personis subditis, sub quibus comprehendimus omnes habentes in terris superiores: nam sicut omnes illi de se, ac per se loquendo sunt capaces legis sibi impositæ à suo superiore, ita etiam sunt capaces priuilegij, quia quantum est ex se, possunt eximi à lege, si aliæ conditiones necessariæ intercedant. Item, dare & recipere quasi correlatiua sunt, seu reciproca: sed omnes principes habentes potestatem ferendi leges, possunt priuilegia concedere, & consequenter maxime possunt illa suis subditis concedere; ergo è contrario subditi sunt capaces priuilegij: Imò hinc inferunt aliqui, solos subditos vt tales sunt esse priuilegij capaces, quia Princeps suis tantum subditis, & intra ditionem suam potest concedere priuilegia, quia solis illis potest imponere legem, & solos illos potest à lege soluere; ergo etiam subditi à solis suis Principibus possunt priuilegia recipere; ergo tantum homines subditi, vt subditi sunt Principi habenti talem potestatem, sunt capaces priuilegij.

4. Addidi vero secundam assertionis partẽ, quia non solus subditus videtur posse à suo superiore accipere priuilegium, sed etiam ab alio. Nam etiam Princeps non solum subditis, sed etiam non subditis potest concedere priuilegium. V.g. Dux Florentiæ potest concedere Lusitanis priuilegium, vt transeundo per suam ditionem non soluant pedagia, vel quid simile. Atq; hoc clarum supponunt Innocent. Panorm. Felin. & fere omnes alij in cap. *nouit*, de iudicijs. & in capit. 1. de probat. Constituentes differentiam inter priuilegiũ concessum subdito vel non subdito, quod illud reuocabile est, hoc irreuocabile, de qua differẽtia postea videbimus, nunc solum ex illa sumimus, non subditum esse capacem priuilegij. Inductione etiam ostenditur: nam Imperator concedit priuilegia iudicibus Ecclesiasticis, licet illi subditi non sint, vt quod in aliquo casu per viam appellationis possint directe de laicis in causis temporalibus iudicare, vt patet ex cap. *quicunque*, 11. q. 1. Similiter possunt seculares Principes priuilegium concedere clericis, licet illis non sint subditi, vt constat ex multis legibus C. de Episc. & Cleric. & de sacrosanct. Eccles. Quin potius, cum sit certum, legem ciuilem disponentem in specie circa clericos, nec illos obligare, nec ab illis seruãdam esse, ne videantur suo priuilegio fori præiudicare, nihilominus si talis lex merum priuilegium cõtineat, ab eis acceptari potest, vt cum Abbate docet Felin. in c. *Ecclesia sanctæ Mariæ*, de constitut. nu. 40. in fine, & rationem reddit: *Quia tunc cessat ratio superioritatis, cum non subditus possit priuilegiari*, cap. *nouit*, de iudic. Ratio autem cur non subditus possit priuilegiari est, quia priuilegium vt sic, non requirit vim coactiuam, nec vim directiuam in priuilegiarium, quia priuilegium illum non obligat, nec ad pœnam, nec sub culpa; ergo priuilegium vt sic non requirit subiectionem.

c. quicunque. Abb. Felin. c nouit.

5. Propter hoc ergo dixi in secunda parte assertionis, *Vel aliquo modo inferiorem*, quia in rigore non est necessaria propria subiectio in eo, qui priuilegium accepturus est, vel vt illius sit capax. Hoc autem maxime verum est de priuilegio, quod non continet dispensationem, aut exemptionem ab aliqua lege, quia si dispensationem contineat, eo ipso est actus iurisdictionis volũtariæ, & supponit iurisdictionem non voluntariam, scilicet, ad ferendum præceptum obligans, à quo fit exemptio, seu dispensatio, de quo priuilegio loqui videtur, qui subiectionem tanquam conditionem necessariam in priuilegio requirunt. Priuilegium autem, quod non derogat alicui legi, non requirit, formaliter loquendo, iurisdictionem respectu eius, cui tale priuilegium conceditur, quia talis concessio non est actus iurisdictionis, vt per se patet, sed est actus liberalitatis, vel potest etiam esse pactum aliquod, vt infra dicemus; ergo tale priuilegium non requirit subiectionem in eo, cui conceditur. Vnde concedi potest, & æquali, & superiori, & alieno (vt sic dicam) vel peregrino, vt ex exemplis adductis constat.

6. Recipiens priuilegium semper supponitur inferior aliquo modo. Nihilominus tamen semper recipiens priuilegiũ supponitur aliquo modo inferior. Quod clarius cernitur quando priuilegium datur à Rege clericis suæ reipublicæ, vel regni: nam licet illi exempti sint à iurisdictione temporali, nihilominus sunt vasalli, & tenentur suum Principem recognoscere in his, quæ suæ immunitati non sunt contraria, quia sunt membra communitatis, cuius ille est caput. Idem cernitur in alienis, qui dum transeunt per terras alteri⁹ Principis, ab illo recipiunt aliquod priuilegium: nam illi dum ibi peregrinantur aliquo modo sunt inferiores, & subditi. Si vero vnus Rex alteri Regi, vel Principi supremo concedat priuilegium, semper erit cum habitudine ad terras suas, respectu quarum alter est inferior, & inæqualis, esto non fit subditus. Quomodo etiam Pontifex est capax priuilegij recipiendi ab Imperatore, vel Principe temporali, vt omnes dicti Iuristæ supponunt, vt patet de illo priuilegio exercendi iurisdictionem directam in aliquibus causis ciuilibus, & idem est in priuilegio extrahendi de regno alieno res prohibitas per leges illius regni, & similia. Dices; cum priuilegium sit lex, quomodo potest cõcedi sine vsu iurisdictionis? Respondeo, ideo dixi, me loqui formaliter respectu eius, cui priuilegium conceditur, quia vt sic non obligat illum, & ideo respectu illius, nõ est necessaria iurisdictio. Quatenus vero in tali priuilegio includitur ratio legis obligantis alios, sic requirit iurisdictionem in illos, & hinc est, vt nullus Princeps possit tale priuilegium concedere, nisi intra ditionem suam, vel in ordine ad illam.

Obiectum obiectum.

Innocent. Panorm. Felin. c nouit. c 1. de probat.

Vnde

7. Vnde patet facile tertia pars assertionis, quæ potius videri potest superflua, quia sub duobus primis membris comprehenduntur omnes homines subditi, & non subditi, quid ergo mirum, quod extra illos nulli sint alij capaces priuilegij humani. Nisi fortasse intelligantur ibi exclusi homines non viatores, quod vanum esset. Posita ergo est illa particula ad denotandum, non posse vnum Principem concedere priuilegium alteri, vt æqualis illi est, in his rebus, quas ipse in suo territorio cupit exercere: nam si per se non possit, nunquam poterit ex priuilegio alterius Principis, etiamsi in potentia, & diuitijs excedere videatur. Et ratio est clara, quia talis Princeps nullam habet in alieno territorio potestatem. Et eadem ratione non potest vnus Princeps priuilegium concedere vasallo alterius sine aliqua dependentia ab ipso, per habitudinem aliquam ad terras suas, quia sine hac non potest intelligi, quomodo potestas Principis se extendat ad alienos quoad priuilegia. Nam licet possit liberalem donationem alteri facere de rebus suis, illa tantum est purum donum in facto consistens non priuilegium, de cuius ratione est, vt per modum iuris specialis, ac legis priuatæ constituitur, quam nullus Princeps potest constituere, dando alteri non subdito facultatem aliquid agendi, vel non agendi, nisi in terris suis, vel ex illis, aut circa illas, aut cum aliqua simili habitudine.

8. *An idem sibimet concedere possit priuilegium*

Sed quæres, an idem possit sibimet concedere priuilegium, vt v.g. Pontifex, & qui in quolibet ordine non habet superiorem. Nam ille etiam potest indigere priuilegio, quod aliis potest cõcedere, & ab alio non potest recipere, poterit ergo sibimet illud applicare, quia peioris conditionis esse non debet. Et confirmatur: nam hac ratione dicimus posse Pontificem sibi indulgentiam concedere, & secum in præceptis Ecclesiasticis, vel in votis dispensare. Item perinde est concedere priuilegium domui suæ, vel rebus suis, atque sibi; sed Imperator dat priuilegia domui suæ, & rebus suis, vt constat ex tit. C. de priuileg. dom. Augustæ, & de priuileg. eor. qui in sacr. pal. milit. libr. 12. Ergo verisimile est, posse Principem sibi seruare priuilegium sibi seruandum, quia vt cedit in commodum Principis, non est actus iurisdictionis, & vt est propria lex, circa subditos versatur, dirigendo actus eorum circa suum Principem.

9. *Respondetur ad quæsitũ negatiuè licet forte sit quæstio de nomine.*

Nihilominus tamen facile defendi potest, hæc esse propriè priuilegia ipsius Principis, licet forte ad modum loquendi hoc pertineat. Hoc autem in Pontifice (& idem est cum proportione de reliquis) ita declaro, quia in his, quæ non sunt contra obligationem alicuius communis legis, aut voti, non potest inueniri materia priuilegij in Pontifice respectu sui ipsius, quia nullam specialem potestatem, aut gratiam aliis concedit, quam ipse à Deo non habeat iure suo, & potestate ordinaria. Vnde licet aliquando videatur sibi speciale ius assumere, vt quando quædam beneficia specialiter sibi afficit, vel specialem honorem sibi reseruat, vel specialem modum electionis pro sua dignitate constituit in his, & similibus, non tam priuilegia sibi assumit, quam suo iure vtitur, & ius diuinum suæ dignitatis vel declarat, vel determinat, & de tali determinatione ius quoddam commune constituit. Quando autem personas, vel communitates aliquas eximit à subiectione inferiorum Prælatorum, & sibi subijcit immediatè, vel sub sua potestate assumit, &c. Alijs quidem priuilegia concedit, quoad se vero quod suum est retinet, & participationem potestatis, quam alijs communicauerat, interdum reuocat. Et idem est in similibus, ideoq; vbi non interuenit indulgentiarum applicatio, vel dispensatio in lege, non potest inueniri proprium priuilegium, quod Papa sibi, vel suæ dignitati proprie concedat. Et declaratur amplius, quia Pontificia dignitas ex ipso diuino iure singularis est, & communis; singularis in excellentia, & potestate, communis in efficacia, & vtilitate: & ideo prærogatiuæ illius, si priuilegia dicenda sunt, magis sunt de iure diuino, quam humano, vt est priuilegium immunitatis in omni foro, & in omni causa tam ciuili, quam criminali, & ab omni censura, & Ecclesiastica pœna, & similia: quod si aliquid interdum est ex institutione Pontificia, est tanquam debitum iure naturæ illi dignitati, ideoque (vt ita dicam) potius est determinatio quædam iuris diuini, quam humanum priuilegium.

10. *Non solet indulgentia significari nomine priuilegij.*

Indulgentia vero habet specimen quoddam priuilegij, communi tamen vsu non ita vocatur, nec solet comprehendi sub nomine priuilegiorum in generalibus rescriptis Pontificum, nisi mentio illius proprio nomine fiat. Et ratio est, quia indulgentia est quædam absolutio, & non est facultas aliquid agendi, vel non agendi, quam priuilegium specialiter significat, vt dixi, vel certe indulgentia est quædam spiritualis eleemosyna de thesauro Christi per dispensatorem eius facta; eleemosyna autem non est priuilegium, sed purum beneficium alterius rationis. Quapropter, licet Pontifex possit ibi indulgentiam applicare, vt late dixi in 4. tom. disput. 52. sect. 1. non inde sequitur, posse proprium priuilegium sibi concedere. De dispensatione item fatemur, posse Pontificem secum in sua lege dispensare, vt eodem loco dixi, tamen non videtur facere per modum priuilegij, quasi eximendo se à lege absolute, sed ex iusta causa, & quantum causa postulauerit, factum potius exercendo, quam speciale ius circa se constituendo, ideoque talis dispensatio non haberet rationem legis priuatæ, nec priuilegij. In voto autem potest secum dispensare, illud simpliciter auferendo si causa subsit: hæc autem dispensatio solum est remissio quædam debiti, non exemptio ab aliqua lege, vt alibi dictum est, & ideo nec in Pontifice, nec in aliis habet propriam rationem priuilegij.

Pont. sibi indulgentiã potest concedere.

CAPVT X.

Quodnam sit de facto subiectum priuilegij, quoad personam cui conceditur.

1. Diximus cui possit priuilegium concedi; ad moralem autem, & practicam doctrinam desiderari potest, vt explicemus, cui de facto concedatur priuilegium. Quod ita generatim sumptum, quæstio est facti, non iuris, nec cadit sub scientiam, quia est contingens, & ex varijs occasionibus pendet. Si autem quæratur, quibus personis aut communitatibus priuilegia in iure concedantur, erit quidem suo modo quæstio iuris, sed vastissima, quæ infinita comprehendit. Dantur enim priuilegia Episcoporum, clericorum, religionum, militum, Doctorum, scholarium, minorum, vxorum, piarum causarum, & similia, quæ hîc prosequi nõ possumus, sed videri possunt Doctores, qui varios tractatus de his priuilegiis scripserunt, vt Rebuff. de priuilegiis scholarium, Tiraquel. de priuilegiis piæ causæ, & alia similia. quæ in to. 18. tractatuum videri possunt: & de priuilegiis religiosorum multa disputauit Emanu. Roder. in suis quæstionibus regular. quæ in 3. to. de statu Religionis reseruamus.

Rebuff. Tiraquel. Emanu. Roder.

2. *Quæstio cũ ratione dubitandi.*

Alia ergo quæstio propria huius loci esse potest, an priuilegium his tantum intelligatur concessum, qui in ipso expressè nominantur, vel sub illis interdum comprehendantur alij. Nam prima facie videtur hæc res non posse habere dubitationẽ, sed dicendum necessario esse, illis tantum concedi, qui expresse nominantur. Primo ex illo principio, quod priuilegia tantum valent, quantum sonant, & non amplius, quæ regula non solum intelligitur quoad res concessas, sed etiam quoad eos, quibus concedũtur, cum eadem sit vtriusque ratio; ergo priuilegia tantum valent illis, quibus expressè conceduntur, quia

illi

illi tantum sonant (vt sic dicam) in ipso priuilegio. Secundo, quia illis tantum conceditur priuilegium, ad quos dirigitur intentio concedentis, cum ex eius voluntate pendeat concessio, & extensio priuilegij, sed intentio tantum extenditur ad eos, qui verbis concedentis exprimuntur, quia non potest nobis aliter de illius intentione constare; ergo. Tertio, quia priuilegium est stricti iuris, & ideo extendi non debet, vltra verba formalia, & expressa.

3. In contrarium vero est, quia in multis casibus, sub expressè nominatis intelliguntur alij comprehensi quoad participationem priuilegij, quia virtute in illis continentur, licet expressè non nominentur: ergo vel non potest regula generalis in contrarium statui, vel si istæ sunt exceptiones, assignanda est regula obseruanda in huiusmodi exceptionibus faciendis. Antecedens patet primò, quia priuilegium concessum viris intelligitur esse cõcessum fœminis, si illius sunt capaces, & in aliis quæ priuilegium concernunt, ita cum viris conueniunt, vt priuilegium possit illis commodè adaptari. Ita sentit Gloss. in ca. *generali*, de elect. in 6. verb. *vniuersos*, Gloss. in Clem. 1 de elect. ver. *homines*, expressius Archid. in c. *siquis suadente*, 17. q. 4. & Bald. in c. *ad audientiam*, 11. de rescript. num. 12. Rebuff. in l. 1. ff. de verb. signif. circa verb. *siquis*, ampliat. 17. Tiraquel. libr. 1, de retract. linag. §. 1. Gloss. numero 207. contra aliquos, quos num. 188. retulerat, & videtur colligi in dicta lege, quæ declarat particulam, *siquis*, fœminam comprehendere. Facit etiam l. *Lucius*, 91. §. *quæsitum*, ff. de legat. 3. vbi dicitur, in testamento nomine fratrum venire sorores, nisi aliud sensisse testatorem probetur. Secundum exemplum est de priuilegio concesso patti; nam intelligitur concessum filiis, quia censetur vnum cum patre, l. *etiam*, 19. ff. solut. matrimon. sentit Bald. in leg. vltim. C. de libertis, & eor. lib. numero 8. & in l. *non plures*, C. de sacrosc. Eccles. numer. 7. & videri potest Barbos. in l. *maritus*, 12. num. 79. Tertium, & simile exemplum est, quod nomine filiorum solent nepotes in priuilegiis venire, vt sumitur ex Authent. *siquid*, C. qui potio. in pign. hab. & ex l. *iusta*, 201. ff. de verb. signif. & tradit. Bart. in l. *si cum procuratore*, ff. de re iudic. in fine, Antonin. Negusian. tract. de pignorib. part. 1. memb. 4. num. 95. vbi alios refert. Quartum exemplum est: nam priuilegium domino concessum consequenter conceditur seruis, qui illum comitantur, & concessum sacerdoti ad celebrandum, est virtute concessum ministranti, & sic de aliis, quæ videntur esse correlatiua, vel coniuncta in vsu priuilegij.

Gloss. in c. generali. Archid. Bald. Rebuff. Tiraquel.

Bald.

Barbosius.

Bart. Anton.

4. Nihilominus in hoc puncto regula generalis constituenda est, subiectum actuale priuilegij (vt sic dicam) seu personam, vel rem, cui actu conceditur priuilegium, illam tantum esse, quæ in ipso priuilegio exprimitur, vel ex vi vocis, aut actionis, seu materiæ, vel ex aliqua iuris dispositione sub illa comprehenditur. Hanc assertionem quoad regulam generalem probant sufficienter rationes dubitandi in principio positæ. Solam in tertia ratione est aduertendum, non æquè procedere in omni priuilegio, sed distinctione vtendum esse, vt infra tractando de interpretatione priuilegij latius dicemus. Nam priuilegium iuri communi contrarium sub ea ratione odiosum censetur, & ideo potiùs restringendum est, quàm ampliandum. Item priuilegium licet sit præter, vel supra ius, si cedat in præiudicium tertij, secundum eam rationem est stricti iuris, & coarctandum, vt omnes authores proxime citati fatentur. Et ita in his duobus priuilegiorum generibus maxime procedit regula data, & vix habet exceptionem saltem *in casu dubio*, sed *tantum in casu certo*, iuxta circumstantias in secunda parte assertionis insinuatas. Et ratio est, quia non præsumitur Princeps plus velle derogare iuri communi, aut velle priuare aliquem iure acquisito, vel maius præiudicium tertio inferre, quam suis verbis exprimat, ac declaret; ergo in dubio semper limitandum est priuilegium ad personam in eo expressam, quando vel derogat iuri communi, vel alterum lædit.

Regula generalis.

5. At vero quando priuilegium est omnino fauorabile sine præiudicio iuris communis, aut tertij, tunc ample quidem intelligendũ est, ideoque extendi potest facilius ad personas non clare expressas in priuilegio. Quia vero tota concessio, & extensio pendet ex intentione concedentis, quæ ex verbis cognosci debet, ideo necesse est, vt vel priuilegium intelligatur concessum soli personæ in illo expressæ, vel si aliqua extensio est facienda, oportet, vt fit per aliquam necessariam connexionem cum illa. Hæc autem connexio videtur necessario sumenda vel ex significatione vocis, quia cum proprietate patitur illam ampliationem, licet alium etiam vsum habere possit, vel ex necessitate materiæ, vel actionis, quia sine tali extensione priuilegium reddetur inutile, aut inurbanum, aut moribus hominum nõ accommodatum, quod de Principe præsumendum non est. Nec præter hęc duo capita videtur posse excogitari aliud, quod ex ipsomet priuilegio sumi possit ad extendẽdum illud. Addidimus vero tertium caput in assertione, s. iuris dispositionẽ, quia ius habet vim, & authoritatem ad amplianda priuilegia, & ad priuilegiorum verba declaranda, vel augẽda quoad eorum significationem. Quando ergo prædicta connexio ex aliquo capite istorum satis nota fuerit, tunc certa est illius ampliatio ad personas connexas, & in priuilegijs huius tertij generis, idem seruari poterit in casu dubio, quia hoc priuilegium non est stricti iuris, & ita retorquendo tertiam rationem in principio factam manet declarata, & probata, tota assertio, declarabitur tamen amplius respondendo ad posteriora exempla: nam priores rationes non postulant solutionem. Et rationi in contrarium obiectæ damus totum quod intendit, propter illam enim assignauimus regulam cum prædicta moderatione, quę nobis videtur exceptiones omnes, quæ fieri possunt, comprehendere, quod respondendo ad exempla adducta patebit, nam eadem erit ratio aliorum.

6. Ad primum ergo exemplum respondeo duobus modis posse priuilegium concedi viris, vno modo per nomen definitè significans viros, seu masculos, vt si loquatur priuilegium per hæc ipsa verba, *viros*, aut *masculos*: alio modo loqui potest priuilegium per nomen communis, seu ambiguæ significationis, vt est hoc nomen *homo*, *filius*, & alia, quæ cum illis adæquatè, vel adiectiuè coniungi possunt, vt, *Religiosus*, *nobilis*, & similia, talia etiam sunt illa signa, *nullus*, *omnis*, *quis*, *qui*, & similia. Dico igitur, quoties priuilegium viris conceditur sub prioribus nominibus, non comprehendere fœminas, nec illis concedi. Ita sumitur ex Rebuff. supra dicente, si priuilegium concedatur religiosis sub hac additione, *Viris religiosis* (qualis habetur in c. *pastoralis*, de priuileg) non extendi ad moniales. Confirmatque hoc potest ex his quæ de nomine viri tradit Bart. in l. 1. C. de dignit. libr. 12. num. 41. Idem certius est, si priuilegium concedatur *filiis masculis*: nullo enim modo extenditur ad fœminas, etiamsi maximè fauorabile sit. Et ratio est, quia hæ voces ita significant mares, vt distinguant illos à fœminis, & ideo cõstat ex iure, quando instituuntur seu vocantur *masculi*, sub hac voce tantum, excludi fœminas, vt latè supra tradit Rebuff. dicta lege prima ad verb. *masculos*. Addit vero limitationes communes, nisi necessitas cogat aliter interpretari. Sed credo id habere locum in testamentis, quia sæpe testatores vel propter imperitiam, vel propter turbationem, & memoriæ defectũ nominibus impropriè vtuntur; raro verò accidere in priuilegijs, quæ cum maiori maturitate conceduntur. Item facilius id admitterem in nomine *viri*, quam in nomine *masculi*, aut *maris*. Nam *vir*, interdũ videtur comprehẽdere fœminas etiam in communi, & vulgari sermone,

Cap. posse. ratio. Barri

Rebuff.

ne, quando materia id requirit, vt est optimum exēplum in ca. 1. de præsum. quod continet illam sententiam sapientis Prouerb. 26. *Sicut noxius est, qui mittit sagittas, & lanceas in mortem, ita vir, qui fraudulenter nocet amico suo.* Quæ sententia etiam in fœminas conuenit. Et est frequens in scriptura, vt Psalm. 1. *Beatus vir, qui non abijt in consilio impiorum*, & Psalm. 111. *Beatus vir qui timet Dominum.* Quibus locis videtur pro homine generatim sumi. Quomodo etiam videtur intelligi c. *licèt vniuersis*, de testib. Sed hic vsus rarus est, & nisi euidens sit necessitas, ad priuilegia non est accōmodandus. Multò verò magis vitandus est in nomine *masculi*, vel æquipollenti, quia nunquam propriè accipitur in communi significatione abstrahente ab vtroq; sexu.

7. *Quando nomen est commune duorū priuilegium maximè favorabile concessum sub masculino nomine comprehendit alium sexum. Eman. Roder.*

At verò quando nomen est commune duorum, tunc habet locum dicta sententia, quod priuilegium præsertim fauorabile, concessum sub masculino nomine comprehendit sexum fœmininum, & ita priuilegia religiosis alicuius ordinis concessa, intelliguntur etiam concedi fœminis in his, quæ possunt ipsis adaptari, vt bene tradit Eman. Roder. to. 1. q. 13. a. 22. Sic etiam priuilegium absolutè concessum filijs, etiā filiabus est commune, nisi ex alio capite ex suprà dictis limitandum sit, quia ex vi vocis, *filij*, nomen commune est filias complectens, vt habetur in l. *iusta*, 201. ff. de verb. signific. & sumitur ex l. *filii*, & l. *cognoscere*, eodem, quatenus in priori dicitur, filios vocari omnes liberos; in alia verò dicitur liberorum nomine contineri, & viros, & fœminas, & per se constat, quia liberorum nomē tantum habet masculini formam, & non fœmininam in hac significatione. Ergo etiam in materia priuilegiorum quod filijs absolutè conceditur, filiabus etiam datur ex vi vocis, si & illis adaptari possit, & aliunde non constet de mente magis restricta. Idem censeo de nomine fratrum: nam quod illis conceditur, debet intelligi concessum sororibus, posita capacitate & ablatis alijs impedimentis. Quia nomine fratrum in communi modo loquendi, & Scripturæ, & vulgari, & iuris, nomen fratris commune est de se, & ideo nomine fratrum sorores veniunt, vt sumitur ex dicta l. *Lucius*, & ex l. *tres fratres*, ff. de pact. & multa similia exempla de consanguineis, propinquis, &c. sumi possunt ex Rebuff. in dict. l. 1. & Tiraq. li. 1. de retract. linag. §. 1. Gloss. 9. num. 200. & sequentib.

Rebuff. Tiraquel.

CAPVT XI.

Ad priuilegium extendatur ad coniuncta, seu correlatiua.

1. HOc dubium petitur in posterioribus exemplis positis in capite superiori, & continet varias q̄stiones de coniunctis, seu correlatiuis, an sc. priuilegium vni concessum, censeatur consequenter alteri concessum, vt an priuilegium concessum marito, cēseatur concessum vxori, vel datum patri communicetur filijs, & datum auo transeat ad nepotes, vel datum domino, cōmunicetur familiaribus, seu seruiētibus, vel datum vni sociorum alteri commune sit. De quibus quæstionibus, qui multa desiderat, legat Barbosam in l. *quia tale*, ff. solu. matr. à n. 22. & Baptist. de S. Blas. tract. de Correlat. præsertim n. 23. & 35. Solum ergo dicimus applicandam esse regulam generalem suprà traditam cum suis moderationibus. Nimirum, priuilegiū concessum vni & propter rationē in illo solo existentem, non transire ad alios quantūuis correlatiuos, neq; illis cōmunicari ex vi coniunctionis, seu correlationis, quam inter se habent, nisi aliunde ex materia, vsu, aut verbis priuilegij, vel ex alia iuris dispositione talis extensio habeatur. Ratio regulæ est, quia tale priuilegium simpliciter est personale, & relatio, vel cōnexio ad aliam personam nō facit identitatem; ergo si per se non spectat ad vsum priuilegij, nihil etiam deseruiet ad communicati onē eius; ergo manet intra limites priuilegij personalis, cuius natura est, vt intra personam maneat, adeò vt alteri donari, vel in alium transferri nō possit, etiam voluntariè cedente ipso priuilegiario, vt Barbos. suprà latè ostendit. Nonergo cōmunicatur correlatiuo, nisi ex alio capite colligatur extensio. Quod per aliqua exempla circà particularia membra numerata breuiter explicatur.

Barbosa.

2. *Quando vxor gaudet vel non gaudet priuilegio mariti.*

Nam in primis vxor non gaudet priuilegio mariti per se loquendo, & nihil amplius addendo propter rationem factam. Si tamen priuilegium concessum sit marito ratione nobilitatis innatæ ex vi generis, & stirpis, tale priuilegium cōmunicabitur vxori ex dispositione alterius iuris statuētis, vxorem nobilis viri esse nobilem, etiamsi ex se ante matrimonium nobilis non esset, & ideo consequenter gaudet priuilegio nobilitatis mariti. Et quia vxor per matrimonium cum persona nobili, ita fit nobilis vt retineat nobilitatem, mortuo marito, ideo etiam in viduitate gaudet priuilegio mariti. Aliquando verò maritus non est nobilis sanguine, fit autem nobilis ratione magistratus, & officij, quæ dici solet nobilitas accidētalis, & duobus modis acquiritur secundū iura. Vnō modo vt inseparabilis, etsi magistratus, aut dignitas relinquatur, vt senator fit nobilis ex tali munere, & manet nobilis, etiamsi administrationem relinquat. Alio modo solet conferre officium nobilitatem, quādiu geritur, illo verò depositō cessat nobilitas; vterq; enim modus habetur in iure, & ex illius dispositione pendet. In vtroq; ergo modo vxor participat nobilitatem accidentalem mariti, & consequenter gaudet priuilegijs eius; aliter verò, & aliter. Nam quando nobilitas accidentalis est de se perpetua, seu separabilis ab administratione & munere, tunc vxor gaudet eius priuilegijs, non solum viuente marito, sed etiam mortuo, quia etiam tunc nobilitate gaudet; quando autem nobilitas accidentaria pendet in esse, & conseruari à munere, tunc vxor gaudet priuilegijs mariti illo viuente; non autem mortuo, quia iam amisit nobilitatem. Imò idem erit, licèt maritus non moriatur, si magistratum relinquat, quia eo ipso perdit nobilitatem, & cōsequenter priuilegia. Vnde addi potest quartū membrum quando priuilegium datur marito sine vllo respectu ad nobilitatem naturalem, vel accidentalem, separabilem, vel inseparabilem ab officio, sed purè ratione officij, vel administrationis: nam sic aliquando conceditur priuilegium sine vlla nobilitate, & tunc vxor non gaudet priuilegio mariti, etiam illo viuente. Quia officium non cōmunicatur sicut nobilitas, nec inuenitur dispositio iuris in qua cōmunicatio talis priuilegij possit fundari. Et ita applicatur optimè regula data.

3. *Sanctius.*

Vnde obiter colligitur decisio illius quæstionis, an vxor clerici coniugati gaudeat priuilegijs eius, quam tractat Sanci. li. 7. de matr. disp. 47. & rectè definit, nō gaudere, sequiturq; ex regula posita. Nam illa priuilegia conceduntur, propter dignitatem, & munus clerici, quod nullo modo cōmunicatur vxori: nec est aliquod ius, quod illam cōmunicationē talium priuilegiorum faciat. Imò in ipso marito restringuntur ratione matrimonij, vt constat ex c. vnic. de cler. cōiug. in 6. & ex Trid. sess. 23. c. 6. de refor. Et merito, quia per matrimonium detrahit multū illi traditioni ad diuinum obsequium, quæ per ordinationem fit, vel inchoatur; & est ratio talium priuilegiorum vt dixit Innoc. in c. 1. de maior. & obed. Solum in l. 2. C. de Episc. & Cler. fit quædam specialis cōcessio, q̄ regulam generalem positam confirmet. Quæ regula pōt similiter applicari ad bona earundem personarum. Nam priuilegium mariti quoad immmunitatem bonorū suorum, non cōmunicatur vxori quoad propria bona, nisi fortè illa immunitas bonorū concedatur media nobilitate: tunc n. cōmunicata nobilitate, cōmu-

Conc. Trid.

Innoc.

Barbos. Bapt. de S. Blas.

nicabitur etiam immunitas bonorum, vbi autem sine nobilitate conceditur illa immunitas ratione officij, non est talis communicatio, nisi exprimatur. Et nihilominus addendum est, quod si ratione matrimonij bona vxoris, & mariti fiant cõmunia, & quasi indiuisa, tunc etiam vxor fouetur priuilegio mariti quoad immunitatem bonorum, quia tunc vsus priuilegij ex parte mariti est connexus cum vxore, nec põt ab illa separari, & ideo oportet dicere, aut maritum non posse vti priuilegio, quod dicẽdum non est, aut per quandam necessariam cõsecutionem cõmunicari vxori, quod rationi consentaneũ est. Et eodem modo philosophandum est de quocumq; priuilegio mariti, quo ipse vti non possit sine consortio vxoris.

4. *Dicta de vxore & marito applicãda esse ad patrem, & filios.*

Præterea quæ de vxore, & marito diximus, ad patrem, & filios applicanda sunt: nam filij in hoc æquiparantur matri, comparatione facta ad patrem, seu maritum. Procedit q̃ q̃ in priuilegio patris filij non nominantur, quia sunt personæ diuersæ, & sola habitudo relationis non sufficit, vt in vxore declaratũ est. Et ita de filijs docuit Gloss. in c. *luèt*, de censib. quę simpliciter negat, filium priuilegio gaudere patris. *Glossa. Bald. Alex.* Sumitur ẽt ex Gloss. in l. 2. C. de Episc. & Cleric. & ibi Bald. nu. 5. & Alex. de Neuo in c. 2. de foro comp. n. 22. Et ratio patet ex supra dictis, quia tale priuilegium personale est, quod non transit ad hæredes. Imò non solum non transit ad hæredes filios, mortuo patre, verum etiam nec communicatur filijs, viuẽte patre, quia non egreditur personam. Hoc autem cum duplici limitatione accipiendum est. Vna est, nisi aliunde, & ex vi alterius iuris fiat talis communicatio, vel tranmissio, vt cõtingit in priuilegio concesso marito in dicta l. *maritum*, nam extenditur ad filios in l. *etiam* ff. solut. matrim. Alia est de priuilegio, quod datur, media nobilitate: nam tunc filij gaudent priuilegio patris, siue nobilitas sit naturalis, quia illam habent ex vi originis, & quasi naturali iure, aut gentium, siue sit accidentalis, quia illam participant ex vi iuri ciuilis, vt patet ex l. *fœmina*, ff. de senat. & l. 1. C. de dignit. lib. 12. Quod procedit cum proportione in nobilitate ex munere inseparabili, vel separabili ab illo: nam prior transit ad filios, etiam mortuo patre; posterior autem tantum illo viuente, sicut de vxore dictũ est. *Glossa.* Et ita in simili exponit d. Glossa in l. 2. C. de Episco. & Cleric. verb. *filij*, & explicatur aperte in l. vlt. C. de iniur. *Panorm. Cynus Sylues.* Et iuxta hæc intelligenda sunt, quæ de hoc puncto docuit. Panorm. in dicto c. *luèt*, de censib. in fine, cum Cyno in l. 2. C. de Episco. & Cleric. & Sylu. verb. *priuilegia*, qu. 5. & eodem modo intelligo quæ Baldus tradit in citatis locis: loquitur enim de immunitatibus, vel priuilegijs, quæ conceduntur patri ratione alicuius muneris, in quo filij participant vel nobilitatem, vel ciuitatis ius, & similia.

5. *Bart. Sylues.*

At verò si priuilegium expresè contineat vocationem filiorum, aut posteritatis: tunc priuilegium vel fit reale, ac perpetuum, & sic transit ad hæredes iuxta dicta in superioribus, vel certe directe conceditur omnibus nominatis. Solum est aduertendum, quãdo priuilegium conceditur patri & filijs, ambiguum relinqui, an concedatur filijs tantum post mortem patris, vel tantum eo viuente, vel in vtroque tempore. Verumtamen dicendum est, per se loquendo talem concessionem ita esse interpretandam, vt intelligatur facta filiis viuente patre. Ita Bart. in l. *Gallus*, §. *quidam rectè*, ff. de libr. & postu. nu. Sylues. dicta q. 5. Exemplum clarum est in l. 2. C. de Episco. & Cler. in fine, vbi clericis, & filijs eorum (vtique legitimis, & ante sacrum clericatum natis) priuilegia conceduntur. Debet autem hoc intelligi, quando priuilegium tale est, vt à patre, ac filijs simul, & diuisim obtineri possit, quia tunc non oportet constituere ordinem inter patrem, & filios, nec est vllum fundamentũ ad illum postulandum, vel ad differendum effectum priuilegij in filijs vsque ad mortem patris. Si autem priuilegium tale est, vt censeatur adhærere alicui cõditioni, vel dignitati propriæ patris quæ nõ transit ad filium, nisi per mortem patris, tunc contrarium est dicendum, vt constat. Imò tunc non perueniret ad filium, nisi quatenus in tali conditione, vel dignitate succederet. Vnde si nõ posset esse in multis personis simul, etiam priuilegium non transiret ad filios in plurali simul, sed successiuè, prout in dignitate, vel maioratu succederent. Et consequenter si cõditio illa, in qua fundatur priuilegium, ita esset propria patris, vt filij in ea non succederent, censerentur filij gaudere tali priuilegio solum viuente patre. Iuxta regulam positam à Bald. d. l. 2. C. de Epis. & Cler. n. 5. & ab alijs probatam, & consentaneam iuribus suprà allegatis. Et rationi, quia si fundamentum omnino destruitur, & in successoribus nõ permaneret vllo modo, quomodo potest priuilegiũ in eis manere. Et idẽ cũ proportione probatur ex dictis de vxore viduata. Et infrà tractando de communicatione priuilegiorum magis constabit. *Bald.*

6. *De nepotibus.*

Et iuxta hæc definiendum est tertium exemplum de nepotibus, quod veniant nomine filiorum. Nam in priuilegijs simpliciter id negandum est, nisi verba ipsius priuilegij satis clare nepotes comprehendant vel in speciali, vel saltem in generali nomine posteritatis, aut descendentium, vel alio simili, vel etiam nomine hæredum, quando ipsi hæredes fuerint. Ratio est, quia talia priuilegia, vt sic, sunt personalia, & ita non transcendunt personas, ad quas diriguntur. Nã de priuilegijs realibus nulla est quæstio: quia si cõtingat illa tranfire ad nepotes, non erit ex eo, quod sub filijs intelliguntur, sed quia res, cui adhæret priuilegium, ad illos peruenit, vel pertinet. Quomodo intelligenda puto Authent. *si quid*, C. qui potiores, &c. Loquendo ergo de priuilegijs personalibus, vera est resolutio, quod nepotes non comprehenduntur nomine filiorum nisi aliud exprimatur, q̃ maxime verum habet in priuilegijs odiosis, tamen in rigore ẽt procedit in fauorabilibus, quia non extendũtur vltra verborum proprietates, nisi fuerit iure expressum. Et ita sentit Barb. d. l. *maritum*, n. 80. & sumitur in his, quæ *Barbo.* tradit Reb. in l. *liberorum*, 220. ff. de verb. signif. Perq̃ *Rebuff.* exponenda est dicta l. *iusta*, eod. scil. sæpe filiorum nomine venire nepotes ex benigna iuris interpretatione, hoc tamen non esse regulare, atq; ita nõ esse ad priuilegia extendendum, nisi vbi de iure, vel de mente concedentis alias constiterit.

7. *Non essi inconuenit vt sub principali veniat accessorium, quando finis, & ratio priuilegij illorum concomitantiam, seu concursum requirit.*

Ad vltimum denique exemplum respondetur nõ esse inconueniens, vt sub principali veniat accessorium, quando finis, & ratio priuilegij illorum concomitantiam, seu concursum requirit. Et ita est in casibus ibi insinuatis. Et ita pro regula traditur, priuilegium eos comprehendere, sine quibus inutile esset priuilegium ei, cui principaliter conceditur. Ita Abbas, in c. *quamsit*, de Iudæis, n. 1. sic ergo dicendum est de priuilegio dicendi Missam tempore interdicti: nã inutile esset, si non posset minister aliquis illo gaudere. Nec enim cogendus est sacerdos habens tale priuilegium quærere ministrum, qui similem fauorem habeat, vt ab eo iuuari possit: hoc enim accidentariũ est, & ab eo nõ pẽdet vtilitas prioris priuilegij, quod per se debet esse efficax. Neq; tunc fit extensio priuilegij, sed rigorosa, & iuridica interpretatio: nam qui facultatem, vel potestatem aliquam concedit, omnia necessaria ad illius vsum, quæ ab ipso cõcedi possunt, intelligitur concedere, argumento textus in c. *præterea*, de offic. deleg. Dubitari autem potest, an sit idem dicendum, quando non est tam necessaria connexio, sed ex quadam decentia, vel morali commoditate. Exemplum in praxi contigit in Sacerdote quodam, qui à summo Pontifice priuilegium obtinuit recitandi matutinum paulo post meridiem, dubitatumq; fuit, an priuilegium illud extenderetur ad socium, ita vt licèt ille etiam esset Sacerdos, aut beneficiatus, vel religiosus, satisfaceret suo muneri simul cum alio priuilegiato eadem hora recitando. *Abbas. c. præterea.*

Ibi

Posse reciuari cum priuilegiato hora qua ipse priuilegiatus.

Ibi enim erat maior dubitandi ratio, quia socius non est ita necessarius ad recitandum, sicut ad faciendum sacrum. Nihilominus tamen cuidam viro grauissimo, & Apostolico Nuncio visum est, priuilegium illud etiam ad socium extendi, & ita obseruatum est. Potuit autem illa interpretatio fieri ab illo Illustrissimo viro, vel ex speciali authoritate, quam vt Apostolicus Legatus ad hoc habere poterat, vel certe ex probabili, & iuridica coniectura mentis concedentis: qui priuilegium illud concessit ad iuuandum senectutem, & labores priuilegiati: parum autem vtile fuisset leuamen, nisi ex vi eiusdem priuilegij daretur facultas recitandi cum socio, qui simul posset suæ obligationi satisfacere.

8. Accedit, quod licèt recitare priuatim cum socio, non sit absolutè necessarium, est tamen communiter in Ecclesia vsitatum, & magis conforme choro Ecclesiastico; ergo credibilius est priuilegium dari ad illum etiam recitandi modum. Deniq; fauet c. *licèt*, de priuileg. in 6. vbi explicatur, priuilegium datum singulari personæ ad celebrandum, vel audiendum diuina tempore interdicti extendi ad familiares, & domesticos eius, vt cum illa possint audire diuina, vel ei assistere celebranti. Quæ non videtur ibi tradi vt noua concessio, sed vt legitima interpretatio prioris fundata vel in quadam decentia, quia persona illa solet esse illustris, vel grauis, & pro sui status conditione solet familiares suos secum addiuina officia ducere, vel cũ eis comitatus incedere: vel in morali quadam congruitate, quia patronus habens curam familiæ suæ non sui tantum, sed etiam familiæ suæ curam gerere debet, & ideo mens Pontificis fuit, illi omnibus modis prouidere. Per hæc ergo de similibus priuilegijs iudicandum est; cauendum tamen est, ne hæc extensio ad socios, vel familiares nimia facilitate, sed magna consideratione, & maturitate fiat, iuxta capacitatem, & exigentiam materiæ priuilegiorum. Quædam enim sunt tam odiosa, & tam stricti iuris, vt extendenda nõ sint ad socios, nisi quatenus in tenore priuilegij expressè continentur. Et tale esse puto priuilegium ingrediendi monasteria monialium, & alia huiusmodi.

c. licèt.

CAPVT XII.

De communi, & ordinaria forma priuilegij.

1. EXplicato subiecto, seu materia priuilegij, dicendum sequitur de illius forma, quæ in priuilegio se habet veluti eius causa formalis. Et quoniam diximus, humanum priuilegium esse quãdam legem humanam, ad illud debent cum proportione applicari, quæ de legis humanæ forma suprà generatim dicta sunt; potest ergo hîc etiam distingui forma interna, & externa. Sed circa priorem nõ immorabimur, quia si sumatur pro voluntate, seu consensu, & intentione concedentis, satis per se cõstat esse necessarium, quia consensus Principis, & mens eius maximè est de necessitate legis, sicut est de essentia omnis promissionis, donationis, & contractus humani, eademq; ratio est de priuilegio. Quomodo autem cognoscatur, vel inuestigetur mens concedentis ex verbis priuilegij, magna ex parte in præcedentibus capitulis declaratum est, & paulatim consũmabitur in sequẽtibus, præsertim infra tractando de interpretatione priuilegij. Si verò interna forma priuilegij dicatur ratio cõcedendi priuilegium, illa coincidit cum finali causa priuilegij, de qua dicemus inferius. Formam a. legis externam appellauimus signum sensibile, & externum, quo voluntas legislatoris innotescit, & hoc signum pari ratione necessarium est in priuilegio, sicut est etiam necessarium in omni humana cõmunicatione. In eodem verò signo duo distinximus, quæ in priuilegio ẽt inueniuntur, sc. res sensibilis, quæ est signum, & ipsa ratio formalis signi: addidimus verò tertium, sc. solẽnitatem promulgationis, quę in priuilegijs habet specialẽ difficultatẽ, & ideo infrà specialiter tractabitur. Signum a. quoad eius materiam satis iam explicatum est, declarando essentiam priuilegij, vbi ostendimus, scripturã non esse simpliciter necessariã ad subsistantiã priuilegij, & cõsequẽter sufficere quodlibet signũ cuiuscunq; cõditionis, seu materiæ sit, dũmodo sufficienter declaret consensum Principis, saltem tacitum, vt in priuilegio ex consuetudine magis declarauimus.

De forma interna, & externa priuilegij.

2. De significatione a. ipsa certum est, illam maximè esse de subsistantia huius formę, quatenus humana est, quia illa est, quæ in se continet suo modo voluntatẽ Principis, tanq; vnicũ morale instrumentũ eius (vt sic dicam) seu virtutis, & operationis illius, quia voluntas Principis non operatur nisi vt manifestata hominibus: manifestatur a. per verba, aut scripta, quæ tẽ vim significandi habent, vt constat. Et ideo in priuilegijs, licut in alijs legib. maximè attendendum est ad propriã verborum significationẽ, & ad vsum illorum cõmunem, vel iuridicũ. Ad hãc igitur verborum significationẽ pertinent variæ formulæ, & modi cõcedendi priuilegia, quæ valde diuersã vim habent & efficaciã, ideoq; illas attingere, & explicare operæpretiũ erit. Possumus a. hanc formã distinguere in ordinariam, seu directã, & absolutam & in virtualẽ, indirectam, seu respectiuã. De hac ergo posteriori, q̃ multiplex est, dicemus in capitib. sequentib. hîc breuiter de priori dicemus, nonnullas eius partes declarãdo.

Significationem verborum esse materiam subsistantiæ formæ priuilegij.

9. 89.

3. Constat igitur ex dictis, subsistantiam huius formæ constare in verbis, quæ sufficienter significant cõcessionem alicuius gratiæ, aut specialis iuris alicui factam pro se, vel pro rebus suis in perpetuum, vel ad certum tempus, vel indefinitè, iuxta dicta in præcedentibus capitibus. Ex quibus etiam constat ratio, & intelligentia huius descriptionis. Solum̃q; oportet aduertere licèt dictum sit, verba vocalia sufficere ad subsistantiam priuilegij: nihilominus hîc præcipuè esse sermonem de verbis scriptis, tum quia sicut sunt moraliter necessaria inter homines ad stabilitatem, & durationem priuilegij, ita etiam sunt maximè vsitata, tum etiam quia intelligentia priuilegij ex tenore verborum eius maximè pendet, & ideo ille maximè spectandus est, iuxta c. *porrò*, c. *recedimus*, cum similib. de priuileg. Hoc autem fieri commodè nõ potest, nisi scripta sint verba priuilegij, vt tam ex illorum proprietate, quam ex consecutione, ac collatione antecedentium cum consequentibus vera mens concedentis percipiatur.

3.

Tres ergo partes in priuilegio considerandæ sunt ad intelligendam subsistantialem formam eius, nimirum illam, quæ antecedit concessionem priuilegij, quæ solet esse petitio priuilegij seu exordium, quod illam indicare solet, quando præcesserit, vel saltem rationem, causam, vel necessitatem priuilegij. Alia est concessio formalis priuilegij, per quã voluntas Principis explicatur. Tertia esse potest consequens concessionẽ, & illam limitans, extendens, aut declarans. Ex quibus secunda videtur per se spectare ad subsistãtialem formam, quia est ipsa intimatio voluntatis legislatoris, seu priuilegiatoris. Tamen quia talis solet esse concessio, qualis est petitio, & subsequentia verba sæpe declarant antecedentia, etiam quoad subsistãtialem eorum significationem, ideo omnes istæ partes attentè spectandæ sunt, & ideo circa vnamquamque illarum aliquid adnotabimus, vt inde facile possint cætera colligi.

3. Tres partes in priuilegio considerandæ.

4. Circa primam igitur partem aduertere oportet, dupliciter solere priuilegium concedi, vno modo ad petitionem, & instantiam alicuius, aliõ modo ex mero Principis arbitrio, seu voluntate, ac liberalitate. Qui duo modi priuilegiorũ ferè ab omnibus admittũtur: licet quidã negare videantur, priuilegia cõce-

4. De duplici modo quo solet concedi priuilegium.

Emman. Roder.

di ad instantiam partis: nam hoc est proprium dispẽsationis. Sic sentit Emm. Roder. in quæstionib. regular. tom. 2. q. 46. a. 2. dum in hoc differentiam constituit inter priuilegium, & dispensationem, quod priuilegium ad nutum Principis, dispensatio verò nonnisi ad instantiam partis conceditur, quia cum contineat iuris relaxationem, non decet à Principe fieri, nisi parte supplicante. Sed hæc ratio æquè procedit de priuilegio rigoroso, quod iuris communis derogationem, seu relaxationem continet: in illo ergo etiam interuenire debet instantia partis. In altero verò priuilegio, quod est purum beneficium, licèt tam necessaria non sit, interuenire tamen potest, quia nihil repugnat, imò frequenter ita fit, vt ex vsu constat. Et è conuerso etiam prius priuilegium concedi potest sine instantia partis, imò, & dispensatio potest ita cõcedi, vt suprà dixi; si ergo superior videat expedire, & subditus sit remissus, vel scrupulosus in petendo tali priuilegio, potest illud sua sponte offerre, quia nulla in hoc est inordinatio, imò potest esse actus charitatis, & iustitiæ legalis, vel distributiuæ. Certum ergo est, illos duos modos priuilegiorum esse possibiles, & vsitatos, multumque referre, illos distinguere ad vim, & efficaciam priuilegij intelligendam.

5. Secundò igitur obseruandum est, hos duos modos priuilegiorum ex forma concessionis per hanc generalem regulam esse distinguendos. Quoties in ipso priuilegio expressè non dicitur concedi *motu proprio* concedentis, intelligi concessum ad alicuius instantiam. Probatur, quia tunc solum censenda est gratia motu proprio facta, quando ita in priuilegio exprimitur: ergo è cõuerso quoties non exprimitur, intelligitur facta ad petitionem alicuius. Antecedens habetur in c. *si motu proprio*, de præben. in 6. Rationem reddunt Iuristæ, quia motus proprius includit negationem instantiæ, seu petitionis alicuius, quæ difficillimam habet probationem, & ideo necesse est, vt modus concedendi motu proprio expressis verbis declaretur, & probetur. Ita significat Glossa in dicto c. *si motu proprio*, & latius explicat cum alijs, quos refert Staphil. de gratijs, & expect. &c. §. *subsequente*, n. 17. Et inde facile probatur consequentia, quia non datur medium, quidquid enim proprio motu nõ fit, necesse est, fieri ad petitionem alicuius. Sed contra hanc rationem, & probationem obijci potest, quia nec consecutio illa immediata est, nec partitio videtur esse adequata, quia fieri potest, vt vtroq; simul titulo priuilegium concedatur; non enim repugnat aliquid facere proprio arbitrio, ac liberalitate, etiamsi alicuius petitio, & quasi excitatio præcesserit: imò fortasse non repugnat ex vtroq; motiuo simul operari. Sicut n. potest quis bene operari, & vt Deo placeat, & vt propriam beatitudinem consequatur, ita etiam potest Princeps priuilegium concedere, & quia sibi placet, ex suaq; mera liberalitate, & vt alij petẽti morem gerat. Deniq; in ipsis rescriptis priuilegiorum sæpe videmus, præmissa petitione priuilegij, postea nihilominus concedi proprio motu; constat autem ex d. c. semper censeri priuilegium motu proprio cõcessum, quando hoc in ipso exprimitur; ergo etiam si fit ad petitionem partis, erit etiam motu proprio: nam in illo textu, generaliter ita dicitur, & veritas verborum Principis dicentis, se motu proprio id facere, requirit, vt ita sit, etiamsi petitio præcesserit. Ergo falsum est, quod in prædicta ratione sumebatur, motũ proprium includere negationem petitionis, cum possit esse simul cum illa. Vnde Rebuff. in Cõcordat. tit. *Forma mandati*, verb. *motu proprio*, dicit, hanc clausulam operari suos effectus, etiamsi concessio emanauerit ad petitionem alicuius. Et in Pract. 1. p. tit. de clausul. mandat. nu. 21. dicit, Papam concedere motu proprio, etiamsi impetrans petijt, quando non fuit motus sola petitione. Quã sentẽtiã refert ex Bald. Parisio, & Decio, & eandẽ tradit Dec. c. 2. de rescrip. n. 5.

c. *si motu.* Gloss. Staphil.

Rebuff.

Decius.

Dicendum verò est vtrumq; esse verum in diuerso sensu. Nam in primis in vniuersum, & sine exceptione verum est, quoties Princeps ex motu proprio, vel propria sponte aliquod priuilegium se concedere dicit, illud non ita conceditur ad instantiam alicuius, vt eius petitio sit adæquata causa finalis, vel ratio concedendi priuilegium, ita vt sine illa non daretur, sed potius ita concedi ex libertate Principis, vt ẽt sine petitione illud esset concessurus, vt rectè tradidit Bald. in c. *nisi*, de offi. deleg. & probat ratio facta. Quia si Princeps dicit, se motu proprio aliquid concedere, necesse est, vt in aliquo vero sensu ita sit: non potest autem esse verum, nisi vel petitio non præcedat, vel saltem non ita præcedat, vt ab illa pendeat concessio priuilegij, quia alias non moueretur Princeps ex se, & quasi ab intrinseco motiuo, quod esset contra veritatem verborum eius; ergo vt vere dicatur concessio facta *motu proprio*, necesse est, vt excludat petitionem, vel omnino, vel saltem vt principalem causam, à qua pẽdens fuerit concessio. Vtroque autem modo sumpta illa negatio habet difficillimam probationem directam, & in se (vt sic dicam) & ideo merito postulatur expressio illius clausulæ vt concessio spontanea, & motu proprio esse censeatur. Et ita rectè procedit ratio supra adducta. Nam si ipse Princeps affirmet, se motu proprio aliquid facere, per illam affirmationem oprime probatur altera negatio in alterutro sensu ex dictis: si autem Princeps non declaret, se motu proprio dare priuilegium, non poterit id probari, nisi probando negationem dictam in vtroque sensu explicato, quod moraliter impossibile est. 6.

Vnde etiam fit, vt si in tenore priuilegij præcedat petitio, & postea non sequatur clausula motus proprij, statim censeatur esse ad instantiam partis, tum propter dictum cap. *si motu*, tum quia nulla est ratio ad præsumendum aliud. Imo licet contingeret, in priuilegio non præcedere petitionem, sed tantum narrationem causarum, & rationum, quæ mouerũt Principem, & postea etiam non subsequi clausulam *motu proprio*, semper priuilegium censetur, & ad instantiam alicuius concessum, tum quia absoluta regula textus in dicto cap. *si motu proprio*, hoc requirit, tum etiam quia ratio adducta ad idem induci potest quia nemo præsumitur vltrò seu merè liberaliter, & sine vllius petitionis intuitu aliquid dare, nisi vel expressè id affirmet, vel probetur. At probari non potest, vt dictum est; ergo si non exprimitur, non præsumitur. Vnde tandem concluditur, partitionem esse adæquatam, & per immediatam contradictionẽ, quia vel in priuilegio dicitur, dari motu proprio, & tunc semper est tale, siue petitio antecedat, siue non, vel non ponitur illa clausula, & ita semper est ad instantiam partis. Possent autem non malè subdistingui singula ex illis membris iuxta proximè dicta, quæ statim amplius explicabimus. 7. c. *si motu.*

Est enim aduertendum, magnum esse discrimen inter alias duas formas concedendi priuilegia; nam clausula, *motu proprio*, plures habet effectus, quibus caret priuilegium sine illa concessum. De quibus effectibus videri potest latè Rebuff. suprà in forma mandati. Et Staphileus suprà, & Anton. Gabr. lib. 6. communium opini. tit. de clausul. cond. 2. Tres verò differentiæ sunt præcipuæ, & nobis notandæ. Vna est, quod priuilegium ad instantiam petentis concessum non est tam voluntarium, & liberale, sicut quod motu proprio conceditur, quia hoc est magis ab intrinseco, & ita magis ex propria liberalitate. Et ideo cæteris paribus priuilegium motu proprio concessum maius censetur beneficium. Vnde etiam fit, vt clausula, *motu proprio*, ampliet priuilegium, quantum proprietas verborum patiatur, quod secus est, quando in priuilegio illa clausula deest: quia vbi gratia per so laminstantiã petentis conceditur, præsumitur minus voluntaria, vel etiam per importunitatem extorta, vt est communis sentẽtia Iuristarum, quos latè refert Anton. 8. Notandum. Rebuff. Staphil. Ant. Gabr.

Anton. Gabriel. Rebuff. Staphil.

Anton. Gabriel supra n. 61. & 72. Rebuff. in 4. effectu. Staphileus, n. 29. qui varijs modis limitant, & ampliant hunc effectum.

9.

Aliud discrimen est, quod priuilegium motu proprio concessum non retorqueturvnquam contra eũ, cui conceditur, sicut interdum solet retorqueri priuilegium per propriam petitionem obtentum, vt notauit Rebuff. suprà §. *vigesimum septimum*. Et idem voluit Anton. Gabr. n. 66. qui pro regula ponit, quod stante motu proprio non habet locum titulus, *Quod quisq; iuris in alterum statuerit, vt ipse eodem iure vtatur.* Quod significauit etiam Bart. in l. 1. ff. de const. Princ. n. 2. Et ratio sumitur ex ipsismet verbis tituli prædicti. Nam cum priuilegium datur motu proprio concedentis, non potest dici ortum ab ipsomet priuilegiario, & ideo non debet in illum retorqueri; at verò quando est obtentum ad petitionem eius, ipse meritò censetur statuisse sibi tale ius, vt habetur ex l. 3. ff. quod quisq; iuris, &c. Ex hac autem ratione colligere possumus, quando priuilegium est ad instantiam petentis, multum referre, an fuerit ad instantiam eiusdem, in cuius gratiam concessum est, vel alterius. Nã in priori casu ipse priuilegiarius est propria causa sui priuilegij, & quodammodo voluntate sua ius illud statuit, actiuè ad illud operando: in altero autem casu magis se habet passiuè, & ideo minus illi imputatur, ideoq; nõ ita facilè debet in illum retorqueri, vel minus debet cogi ad vtendum tali priuilegio, quando illud minus sibi vtile esse experitur. Multum etiã interest considerare personam petentis priuilegium, vt an sit priuata persona, vel communitas, & similia: nam inde multum sæpe pendet qualitas, & modus priuilegij, vt sensit Bald. in ca. 1. de his qui feud. dar. post. §. *Marchio*, n. 4.

Rebuff. Ant. Gab.

Bart. Priuilegium motu proprio concessum non retorqueri vnquam cõtra eum cui conceditur, sicut solet interdũ quod est concessũ per propriã petitionem.

Bald.

10.

Vltima differentia, & nobis magis vtilis est, quòd priuilegium per surreptionem impetratum ad puram instantiam petentis, non valet; secus vero esse censetur, si motu proprio concedatur. Prior pars cõmunis est, sumiturq; ex c. 2. de rescrip. vbi dicitur, in huiusmodi rescriptis, vel poni, vel subintelligi semper clausulam, *Si preces veritate nitantur*, vbi Panor. aduertit, hoc habere locum, etiam in priuilegijs, quæ ad instantiam petentis conceduntur, & in c. *super literis*, eodem, docet, quomodo surreptioin obtinendis priuilegijs, tam per falsitatis expressionem, quàm per veritatis taciturnitatem, sit contraria valori, & substantiæ priuilegij, quæ est cõmunis doctrina, & ex illo textu colligitur. Maximè verò habet locũ in priuilegijs, quæ ad aliquorum preces impetrantur, de quib. eadem ferè ratio est, quæ de dispensationib. de quib. suprà diximus.

Priuilegium per surreptionem impetratum ad puram instantiam petentis, nõ valere, secus si motu proprio concedatur. Panorm.

11.

Altera verò pars, quod nimirum hæc regula non procedat in priuilegio motu proprio, videtur ex eo sumi, quod clausula motus proprij tollit surreptionem, vt est communis doctrina, quam tradunt Panor. c. *ad aures*, de rescrip. n. 5. & c. *dilectus*. de præbend. n. 9. Felin. in c. *cæterum*, de rescrip. n. 9. & in c. *ad aures*, n. 6. & sequentib. & Rebuf. Staphi. & Ant. Gab. suprà, qui plures alios referunt. Qui omnes allegãt dictum c. *si motu proprio*, de præbend. in 6. & Clemen. *si Romanus*, de præbend. contrarium verò sentit Deci. in c. 2. de rescript. n. 5. Dicit enim, licet concessio fiat motu proprio, subintelligi clausulam *si preces veritate nitantur*, & inde consequitur, non excludi surreptionem. Et allegat Cardin. cons. 90. Alij verò distinguunt de surreptione per veritatis taciturnitatem, vel per falsitatis expressionem, & de priori fatentur tolli per clausulam, *motu proprio*, vt probant prædicta iura: de posteriori autem negant, etiamsi concessio fiat motu proprio: nam dicta iura in tali casu non loquuntur. Ita sentit Cardin. cons. 98. vt refert, & sequitur Felin. d. c. *ad aures*, n. 6. cum Panorm. in c. *quia circa*, de consang. & affinit. & idem tenet Rosel. verb. *rescriptum*, n. 9. Tabien. q. 5 n. 4. Armil. num. 4. Ratio autem assignatur, quia falsitas causat errorem in mente Principis, & consequenter addit gratiam inuoluntariam. Motus autem proprius nõ potest supplere defectum consensus, seu voluntatis, quia eo ipso, quod deest voluntas, deest in re ipsa Motus proprius, etiamsi verbis propter ignorantiam proferatur. Quæ ratio non habet locum in taciturnitate veritatis, quia tũc non constat de informatione Principis qualis fuerit, & ideo non potest dici gratia cõtra mentem, aut voluntatem Principis, ideoq; simpliciter creditur verbis eius.

Panorm. Felin. Rebuff. Staph. Ant Gabr. c. simotu.

Decius.

Cardin.

Rosel. Tabien.

Sed obijci potest, quia in concessione ex motu proprio Princeps non mouetur ex petitione alterius, imò ita id facit sua voluntate, vt non minus esset facturus, etiamsi nulla petitio processisset; ergo etiamsi falsitas præcesserit, est impertinens, nec ex illa colligi potest defectus voluntatis in concedente. Respondet, quod licet preces, vt preces non moueant Principem operãtem ex motu proprio, nihilominus mouent, vt continent informationem, & proponunt causas, vel rationes, vel qualitates, & materiam talis gratiæ, & ex hac parte per falsam informationẽ tollitur obiectum proprium consensus, & ita causatur inuoluntarium. Sed contra: nam eodem modo distingui poterit in taciturnitate veritatis: nam si præcedant preces cum informatione non falsa, sed diminuta, licèt non moueant vt preces, mouebunt vt informatio, & propositio obiecti, in qua intercedit ignorantia negatiua, quæ causat non voluntarium, si taciturnitas sit in re substantiali, & quæ voluntatem Principis longè aliter moueret; ergo intercedit eadem ratio. Accedit, quod si circunstantia sit leuis, & quæ non mutaret animum Principis, non solum purgatur per dictam clausulam, quando per taciturnitatem peccatur, sed etiam quando per falsitatem, vt fatetur suprà Felin. cum Anchar. consil. 132. ergo nulla est differentia.

12. *Obiectio.*

Felin. Anchar.

Pro responsione aduerto, aliud esse, quod clausula, *motus proprii*, excludat surreptionem, aliud quod faciat valere gratiam: nam potest operari primum sine secundo, vt notauit Gloss. in Clem. *si Romanus*, de præbend. verb. *validam*, & ex illa Panorm. in c. *causam quæ*. 2. de testib. n. 4. & ibidem Felin. n. 7. & Card. cons. 37. & ratio est, quia licèt tollatur surreptio, põt gratia esse nulla ex defectu consensus, & intentionis Principis, vel ob alios defectus, vt statim etiã dicemus. Auctores ergo citati primo loco solum dicũt, dictã clausulam tollere surreptionem; alij verò de valore priuilegij loquuntur, de quo alia est ratio.

13. *Glossa. Panorm. Cardin. Felin.*

Ad quod explicandum notãda est distinctio concessionis motu proprio suprà insinuata; nam quædã est sine vlla petitione, vel informatione præuia ex parte petentis, alia vero esse potest coniuncta cum illa, licèt nõ sit principaliter ex illa. Et ad vtrumq; mẽbrum possunt prædictæ opiniones adaptari, & inde fortasse pendet earum intelligentia. Quando enim concessio purè fit motu proprio, id est, sine interuentu petitionis, aut informationis ex parte petentis, tunc ex parte eiusdem petentis, nec taciturnitas veritatis, nec falsitas interuenire potest, quia ille nihil loquitur, nec vllo modo cooperatur, nisi acceptando gratiam. Potest tamen in ipsamet narratione, quæ ex parte Principis fieri solet, vel taceri veritas, vel falsa causa proponi, vt per se constat, & tunc rectè procedit distinctio Felini. Quia in tali motu proprio etiamsi veritas taceatur de quacumq; re, vel circumstantia graui, & quæ aliàs debet necessariò exprimi, quando gratia postulatur, nullum cõmittitur vitium ex parte recipientis gratiam, neq; propriè potest taciturnitas illi imputari, quia neq; ipse, neq; alius loco illius aliquid loquitur, nec Principem informat. Supponitur ergo Princeps aliàs sufficienter informatus, gratiam liberaliter concedere, & hoc modo dicitur *motus proprius* omnem tollere taciturnitatem veritatis. Et de huiusmodi taciturnitate loquuntur apertè iura suprà citata, nõ in actu signato (vt sic dicã) sed in

14.

actu exercito. Declarando, scilicet, quando beneficiū motu proprio conceditur, non impedire valorem gratiæ, licet in rescripto mentio non fiat beneficij prius habiti, quia nimirum secundum beneficium non petitur ab habente aliud, sed recipitur tantum à Papa motu proprio donante. Hanc vero partem limitant prædicti auctores, vt præcisè intelligatur de vitio surreptionis, quod per taciturnitatem committeretur, si non esset posita clausula motus proprij; non vero de alijs defectibus, vel inhabilitatibus, quę sunt contra alia iura, nec etiam de præiudicio tertij, vt videre licet in citatis auctoribus, & breuiter, ac dilucidè complectitur Gigas de pensionib. q. 9. num. 4. & 5. & quæst. 29. nu. 4. & 5. & Sancius l. 8. de matr. disp. 21. qu. 3.

15. At vero si non solum taceatur veritas, sed etiam falsa causa in rescripto, seu priuilegio exprimatur, tūc etiamsi priuilegium nullo modo sit petitum, sed acceptum, potest esse concessio nulla ex defectu voluntatis concedentis, quem defectum ignorantia, seu error causauit: supponimus enim talem esse falsitatem, vt inducat in animum Principis eam voluntatem, quam non esset habiturus, sublato errore. Vnde non refert, quod falsitas illa non prouenerit à postulante, seu recipiente gratiam, quia deceptio ipsa vndecunq; proueniat, causat inuoluntarium. Et ita procedit optime ratio data, quod taciturnitas veritatis non ostendit defectum voluntatis in Pontifice, sicut ostendit error ignorantiæ, & ideo non est eadem veriusq; ratio. Nec auctores primæ sententiæ, vt existimo, in hoc contradicunt, quia licet negent, illam esse propriam surreptionem, quia illud vitium non committitur ex parte petentis, seu recipientis gratiam, fatentur nihilominus, impedire gratiam, quatenus impedit intentionem concedētis, & hoc modo aiunt, motum proprium non firmare gratiam contra intentionem concedentis, vt communiter tradunt Iuristæ allegati, & alij, quos latè refert Anton. Gabr. supra num. 20. & sequentibus, & Menoch. de arbitr. lib. 2. centur. 3. casu 20. numero. 80. Rebuffus & Staphil. supra.

Deceptio vndecunq; veniat, causat inuoluntarium.

16. Si autem talis sit concessio ex motu proprio, vt habeat nihilominus adiunctam præuiam petitionem, seu informationem ex parte desiderantis priuilegium. tunc si falsitas intercedat, & est eadem ratio nullitatis, & est aliqualis subreptio, quia interuenit deceptio actiua (vt sic dicam.) Et hoc solum intēdit Decius. Quod semper intelligendum est, quando deceptio fit in principali causa, seu motiuo, sine quo Pontifex priuilegium non concederet, quia tunc solum deest voluntas, & intentio in concedente, qui defect⁹ non supplentur per clausulam motus proprij, vt est communis doctrina. Videtur autem mihi idem esse cum proportione dicendum de taciturnitate veritatis, quando talis concessio etiam motu proprio facta supponit postulationem aliquam, & informationē impetrantis, quæ mouet animum Principis per modum informationis, licet non moueat per modum petitionis: tunc n. si informatio ita est diminuta in expressione veritatis, vt propterea moueat, & inducat voluntatem Principis, quam non induceret, si ex primeretur integra veritas: redditur concessio nulla, non tam ob subreptionem, quam ob defectum consensus. Quod mihi videtur sensisse Pan. in dicto c. *quia circa*, de consang. & affin. dicens, *Si talis est gratia, quæ tacita, vel exp ssa, vel non existente, Papa gratiam non cōcess isset, tunc vitiatur.* Et idem sentiunt Glossa & Ioan. Andr. ibi allegati ab ipso, nec dissentiunt alij supra citati. Idemque sumitur ex eodem Panormit. in capit. *ad aures*, de rescr. num. 5. vbi dicit, si quis impetret beneficium, non explicata eius qualitate, non valere gratiam, etiamsi motu proprio fiat, non propter subreptionem (ait) sed quia non apparet de voluntate Principis. Quæ ratio vniuersalis est ad omnia similia scilicet, quia motus proprius non firmat gratiam cōtra intentionem concedentis. Accedit, quod illa taciturnitas est quædam virtualis deceptio, quandoquidem ratione illius res non concipitur, sicut est, & ratio, quæ mouet, in re ipsa non subsistit, sicut proponitur.

CAPVT XIII.

Quæ sit substantialis forma priuilegij, siue absolute, siue sub conditione, aut modo concedatur.

1. *De duplici modo quo priuilegium concedi potest & cum vtroq; fit.*

SEcunda pars verborum priuilegij supra posita est illa, quæ concessionem ipsam formaliter continet, & ideo maxime videtur (vt dicebam) ad substantiam formæ pertinere. Ad illam vero explicandam oportet aduertere, duobus modis solere concedi. Primò absolutè, & purè, nullam conditionem, vel actionem exigendo à priuilegiario, vt effectum priuilegij consequatur. Sic conceditur filio illegitimo priuilegium legitimationis, vel plebeio priuilegium nobilis, vel peregrino priuilegium ciuis, & similia, quæ Princeps concedit, nihil exigens, vel requirens ad vtendum postea priuilegio. Alio modo datur priuilegium sub conditione aliqua, aut modo necessario ad fructum priuilegij consequendum, sicut solent concedi indulgentię, hoc, vel illud opus facienti, vel sicut solet concedi facultas absoluēdi, vel dispensandi imposita tali pœnitentia, vel examinata causa, aut petito consilio, vel consensu alicuius, & similibus. Et ita ex vsu ipso satis constat, vtramque formam in priuilegijs concedendis obseruari. Et ratio est, quia vterq; modus est possibilis, vt per se notum videtur, & pendet ex voluntate concedentis, & iuxta materiæ qualitatem interdum vnus expedit, interdum alius. Circa priorem ergo modum nihil specialiter adnotandum occurrit, quia in illo nulla forma præscribitur priuilegiario ad vtendum priuilegio, sed Princeps ipse per verba sua, quæ sunt quasi forma priuilegij, efficit effectum priuilegij, eo modo, quo moraliter facere illum potest, talem fauorem concedendo, aut auferendo talem inhabilitatem, vel quid simile. Vnde supposita veritate narrationis, & iustitia causæ, absque vlla surreptione, aut deceptione, ex parte formæ tantum est necessaria sufficiens significatio voluntatis concedentis, vt in principio explicuimus.

2. *Notandum circa priuilegia concessa sub distinctione.*

Circa alium vero modum concedendi priuilegiū sub certa aliqua conditione, aut modo, nonnulla breuiter animaduertenda sunt. Primum est, attentè cōsiderandum esse, an per illa verba, quibus præscribitur modus vtendi priuilegio, constituatur velut sub substantialis forma vtendi priuilegio, vel solum addatur aliqua solemnitas accidentalis, seu onus concomitans fructum priuilegij. Nam si forma sit prioris modi, illa non seruata non obtinebitur fructus priuilegij; si autem sit posterioris generis, violatio eius non impediet effectum priuilegij, poterit tamen esse peccaminosa & sufficiens causa, vt quis priuetur priuilegio, quod alias posset durare, & in futurum proficere. Vtraq; pars declaranda est, & probanda iuxta dicta in libro quinto, de legibus irritantibus actiones in quibus præscripta forma non seruatur. Ratio enim quæ in contractibus, testamentis, iudicijs, & in quibuscunque mandatis reperitur, in priuilegijs etiam militat: nam ita pendent ex voluntate concedentis, sicut mandatum v.g. ex voluntate mandantis; ergo sicut forma mandati non seruata, si substantialis sit, nihil efficitur, quia deest voluntas mandantis; si vero sit accidentalis, actio facta tenet, licet forte reuocari, vel puniri possit; ita prorsus dicendum est de priuilegio, quia etiam deest voluntas concedentis, si formam præscripsit substantialem, & illa non seruatur, quod secus est, quando forma est accidentalis.

Ad co-

3. Duo consideranda ad cognoscendum an forma priuilegij sit substantialis.

Ad cognoscendum autem, an forma sit substantialis, necne, seruandæ sunt regulæ eodem loco positæ, & cum proportione applicandæ. Duo vero præcipuè consideranda sunt. Vnum est, an onus impositum ad consequendum fructum priuilegij sit conditio prius sumpta, an vero sit tantum modus. Nam si sit cõditio, clarum est, voluntatem Principis nihil operari, quia solum habuit voluntatem conditionatam, quæ nihil operatur, imo nulla est, non impleta conditione. Vnde fit, vt talis conditio pro forma substantiali ponatur, sine qua res esse non potest, l. *qui hæredem*, §. vlt. ff. de condit. & demonst. Secus vero est, quando non est propria conditio, sed modus, quia tunc non est conditionalis voluntas concedentis, sed absoluta, & ita suum effectum operatur statim, licet imponat tale onus, vel obligationem in futurum, sicut in testamentis, ac legatis commune est, nam est eadem ratio in priuilegijs. Vnde ad intelligendum, an id, quod exigitur, sit conditio, vel modus, verba considerandæ sunt, sicut etiam in testamentis, & alijs similibus actibus fieri solet.

4. Præcipuè verò est secundo loco obseruandum, an opus requisitum in priuilegio propter fructum eius, postuletur ante effectum priuilegij, vel post. Nam si priori modo petatur, regulariter pertinebit ad substantialem formam seruandam, & est rigorosa conditio, nisi oppositum constet expresse ex verbis priuilegij: si vero opus possit sufficienter fieri post vsum, & fructum priuilegij comparatum, non est conditio, sed modus, & pertinet ad solennitatem, vel circunstantiam accidentalem, regulariter etiam loquendo, & nisi verba manifestè obstent. Declaratur exemplo Iubilei, per quod & priuilegium obtinendi absolutionem à reseruatis, & indulgentia plenaria post ieiunia, orationes, & alias diligentias factas conceditur: nam quia hæc opera non petuntur vt necessaria ante absolutionem à reseruatis, non sunt conditiones necessariæ ad fructum illius priuilegij quoad hunc actũ eius, nec pertinent ad substantialem formam seruandam ex parte pœnitentis ad illum effectum consequẽdum, & ideo simpliciter est valida talis absolutio, & rata manet, etiamsi alia opera nõ sequantur, vt in materia de Indulgent. & in tract. de voto, dixi; respectu vero indulgentiæ petuntur illa opera vt dispositiones præuiæ, & ideo conditionem necessariam continent, & formam substantialem constituunt ad indulgentiam consequendam. Quod fere in omnibus indulgentijs obseruatur. Eademque doctrina applicanda est ad indulta dispensationum, absolutionum, & similium gratiarum, in quibus dicitur, v. g. vt pœnitentia iniuncta detur dispensatio, vel absolutio, tunc enim impositio pœnitentiæ antecedere debet, vnde est conditio necessaria, & de substantia formæ; executio autem pœnitentiæ est consequens fructum priuilegij. & ideo licet postea omittatur, non euacuatur effectus, erit tamen graue peccatum, & non euitabitur, donec onus impositum impleatur, si potestas nõ desit. Huc etiam spectat conditio frequens, quæ in his iudultis absolutionum ponitur, vt fiant, satisfacta parte, nam ex vi verborum de præterito oportet, vt conditio prius seruetur, alias nihil fiet: an vero interdum sufficiat propositum, vel cautio, quando necessitas vrget, ex verbis indulti, & coniecturata mente concedentis definiendum est.

5. Standum est proprietati verborum, & non plus exigendum.

Vnde vltimo maxime oportet expendere verba, per quæ onus imponitur: nam standum est proprietati illorum, & nõ plus exigendum, quam per verba in rigorosa, ac propria significatione postuletur. Vt v. g. si datur alicui facultas faciendi aliquid, vt dispẽsandi, absoluendi, vel puniendi cum consilio alicuius tunc petitio quidem consilij ad substantiam formæ pertinet, quia consilium natura sua est conditio antecedens actum, vt colligitur ex c. *cum in veteri*, de electi. vbi id notant Gloss. Inn. & Panormitan. in fine Idem Panormi. in c. *ex parte*, de constit. num. 5. & in ca. *cum olim*, de arbit. cum Glossa & Hostiens. ibidem, sicut etiam de licentia idem dicit per textum ibi in ca. *lucet*, de regular. num. 11. Sic igitur petitio consilij ad formam substantialem pertinet. Non est tamen necessarium, sequi consilium, quia hoc per illa verba nõ exigitur. Quod patet, quia in rigore aliud est postulare consilium, aliud sequi. Nam petere consilium per se est vtile ad inquirendam, & inuemendam veritatem, quia collatio plurium iudiciorum multum cõfert ad veritatem inueniendam, vt sumitur ex leg. *si autem*, C. de ingen. manumiss. & l. *dubium*. C. de repudijs. At vero ob eandem rationem sequi consilium, non semper est necessarium, & sæpe neque vtile. Ex vi ergo illius formæ solum requiritur consultatio, nõ sequi consilium.

Hostiens. c. cum. lucet.

6. Bart.

Nec refert, siue dicatur cum consilio, siue de consilio, siue ex consilio, quia hæ dictiones in præsenti quasi synonymæ sunt, & non magis per vnam importatur necessitas sequendi consilium, quam per aliam vt notauit Bart. in l. 1. §. *fin. ures*, ff. de exercit. action. n. 4. & 5. Secus vero esset si diceretur, hoc fiat secundum consilium, vel iuxta consilium, vel prout visum fuerit Petro, tunc enim clare imponitur onus non solũ petendi, sed etiam sequendi consilium alterius. Idem que erit si in forma concessionis detur facultas faciendi aliquid de, vel cum consensu alterius: tunc enim non sufficit consilium, sed necesse est, vt etiam iudicium accedat, quod sequi tenetur qui vult vti priuilegio, alias nihil faciet, quia non seruat substantialem formam. Consensus n. ad alterum relatus dicit conformitatem cum illo in affectu, vel in iudicio. Dico, *ad alium, relatus*, nam vt dicit tantum relationem ad aliam potentiam eiusdem operantis, est actus voluntatis inclinantis se ad id, quod per intellectum indicatum est, vt tradit ex Damasceno D. Thom. 1. 2. quæst. 15. art. 1. At vero quando ponitur in forma priuilegij, vel mandati, dicit relationem ad alium, & concordiam duorum in eodem sensu, potestq; fere indifferenter referri ad conformitatem cum iudicio, vel voluntate alterius, quia quod alter vult, id practicè iudicat, esse faciendum. Et ideo cum consensus requiritur, conformitas hæc necessaria est, alias nihil fiet ex defectu substantialis formæ, vt præter Doctores allegatos notant Glossa in cap. *si pro te*, de rescrip. in 6. verb. *assen-su*, & in c. 1. ne sed. vacan. in 6. & Glossa per textum in c. *obeuntibus* 63. dist. & in c. *cum in veteri*, de elect. n. 12. & cap. 1. de his, quæ fiunt à Prælat. num. 3. Feder. Senen. cons. 1. n. 4. Felin. in c. *ex parte*, de constit. in princ. cum alijs, quos refert. Ad hunc ergo modum alia verba concessionis expendenda sunt, vt proprietas eorum teneatur.

D. Thom.

Glossa. c. si pro te ei l. ne sed. vacant c. obeũtibus Fede Sen. Felin.

CAPVT XIV.

An de ratione priuilegij sit, vt per formalia verba iuri communi deroget.

1. TErtia pars supra posita, quæ in priuilegiorum indultis sequi solet post formam concessionis, est clausula reuocatoria, *Non obstantibus*, &c. quæ videri potest non esse de substantia priuilegij, cum post consummatam formam, & concessionem subsequatur. Hinc ergo graue dubium circa hoc occurrit, an sit de necessitate, & valore priuilegij, vt in eo fiat expressa derogatio illius iuris, cui priuilegium fuerit contrarium. De quo variè loquuntur Iuristæ, vt videre licet per Bart. in Extrauag. *ad reprimendum*, in fine, Cald. de pace Constant. §. *libellarie*, & Felin. in cap. *nonnulli*, de rescript. nu. 19. & sequent. Duæ vero sunt opiniones præcipuæ. Prima affirmat, necessarium esse, vt derogatio expresse fiat, tenet Panormit. in cap. *nonnulli*, de rescript. Idem sentit Sylvest. verb. *priuilegium*, q. 9. dicto 3. cum quadam limitatione, *quia si priuilegium sit contra legem, debet* (inquit) *illius facere mentionem, nisi proprio motu concedatur*, citat Bartol. in l. *vacuatis*, C. de

Bart. Bald. Felin.

Prima opinio. Panorm. Sylvest.

t cum in veteri. Glossa. Innoc.

decur. libr. 10. vbi non loquitur de priuilegiis Principum, sed de rescriptis immunitatum ab oneribus realibus, & personalibus, quæ ciuitates possunt concedere, de quibus alia est ratio, & de eisdem videtur loqui Sylues. Eundem Bart. adducit Panormit. in l. vlt. C. si contra ius, vbi plane requirit hanc clausulam, *non obstante quacumq; lege in contrarium disponente*, & loquitur aperte de priuilegio, quidquid Felin. dicat. Et idem sentit ibi Alexand. in scholio, in quo multa de hac materia congerit. citatur etiam Glossa in Authent. hoc inter liberos. C. de testam. & in Authent. quib. mod. nat. effic. sui. §. vlt. Sed prior loquitur in generali rescripto, alia de dispensatione, quæ magis fauet. Allegatur præterea cap. *ex parte*, iuncto cap. 2. de stat. Monach. Ac denique adiungitur coniectura, quia talia priuilegia contra ius regulariter emanant ex nimia importunitate, & ideo non censetur Princeps velle derogare iuri, nisi illud exprimat. Hinc consequenter dixit Panorm. priuilegium concessum contra prius priuilegium insertum in corpore iuris, non valere contra illud, nisi faciat expressam mentionem illius. Ita habet in capitul. primo de rescriptis, quia de priuilegio inserto in corpore iuris, idem iudicium fertur, quod de ipso communi iure.

Alex. Glossa. *c. ex parte.* *Panorm.*

2. Primo. *Glossa. Felin. Hostien. Ioan Andr. Cardin. Martin. Lauden. Archid. Bald.*

Contrariam nihilominus sententiã indicat Gloss. in cap. 1. de constit. in 6. verb. *noscatur*, eamque communem esse testatur Felin. in cap. *nonnulli*, de rescrip. regula 2. fallen. 2. nu. 11. vbi adducit Hostien in sum. tit. de rescript. §. *quas vires*, vers. *sed potest distingui*, item refert Ioan. Andr. Cardi. & alios. Idem sentit Martin. Lauden. tract. de Priuil. q. 41. & 42. Archid. in cap. *rescripta*. 25. q. 2. Bald. in l. *item lapidi*. ff. de rer. diuis. n. 8. Fundamentum est, quia priuilegium ex ratione sua habet esse contra ius commune, in quo differt à rescripto, vt supra visum est; ergo Princeps concedens priuilegium, eo ipso, & quasi intrinsece (vt sic dicam) vult derogare iuri communi: ergo non est necesse, vt in forma priuilegij hoc exprimat: nam Princeps præsumitur scire ius commune, iuxta cap. 1. de constit. in 6. & ideo non præsumitur dare priuilegium ex ignorantia iuris: ergo dat illud, derogando iuri communi, licet hoc non exprimat.

3. *Nota pro resolution.*

Pro resolutione distinguendum censeo, tam ex parte priuilegij, quam ex parte iuris communis, cui repugnat. Priuilegium enim tale esse potest, vt possit habere effectum, vel vtilitatem aliquam absq; derogatione iuris communis, licet possit habere maiorem derogandi illi, vel potest esse tale, vt nullã prorsus vtilitatem afferat, si iuri communi non deroget aliqua ex parte. Ius etiam commune potest esse in duplici differentia, vnum simpliciter, & pure disponens sine aliqua derogatione, vel resistentia directa, vt sic dicam, cõtra priuilegia: aliud esse potest qualificatum, quia vltra præceptum, vel prohibitionem, quam ponit, addit reuocationem omnium priuilegiorum tali regi repugnantium, vel vt contra illam nulla priuilegia præualere possint.

4. *Mens auctoris.* *c. in his.*

Dico ergo, si priuilegium possit effectum, vel vtilitatem habere sine derogatione iuris communis, non habet vim ad derogandum illi, nisi hãc extensionem expresse, ac formaliter contineat. Hanc assertionem sumo ex cap. *in his*, de priuilegiis, vbi in primis reprobatur quædam restricta interpretatio cuiusdam priuilegij, per quam inutile reddebatur; deinde vero additur, ita esse interpretandum, vt priuilegiati aliquam inde gratiam consequantur, & tandem adiungitur, *dummodo ab aliis, quæ iure parochiali proueniunt, prorsus abstineant*. Ex quo textu omnes colligunt, priuilegium, quod vni iuri derogat, non esse extendendum contra alterum, si citra læsionem alterius potest suam habere vtilitatem, idemque sumitur ex ca. *parentibus*, eodem: ergo pari ratione si absque derogatione alicuius iuris potest saluari vtilitas priuilegij, non est credendũ, derogare iuri cuius expressam mentionem non facit. Et idem sumitur ex c. *vt priuilegia*, eodem. Intelligendum autem hoc est de effectu & vtilitate priuilegij sufficiente ad explendam proprietatem verborum eius, quia hæc semper attendẽda est, & seruanda, vt tradunt iura in principio allegata. Exemplo res declaratur, si aliquod priuilegium datur ad commutanda vota, intelligitur cum æqualitate, quia illa verba sufficienter explentur per cõmutationem in æquale, ideoque non potest illud priuilegium extendi ad inæqualem commutationem, quę iuri est contraria. Neq; contra hanc assertionem procedit ratio secundę opinionis. Quia licet priuilegium strictè sumptum sit contra ius, tamen cum proprietate etiam dicitur de concessione vltra ius, & de qualibet gratia, & beneficio Principis, vt sæpè dictum est cum Baldo in prælud. feudor. n. 18. & alijs. Ideoque si sub hac significatione sufficienter saluatur vtilitas, & proprietas verborum eius sine derogatione alicuius legis communis, nõ est ad illam extendendum, quando illam non exprimit.

Secundo dicendum est, quando priuilegium esset inutile non derogando in re aliqua iuri communi simpliciter disponenti, validum esse, & illud derogare etiamsi illius mentionem non faciat, neq; in specie (quod est longè certius) neque generatim vt dicendo, non obstante quacumque lege, vel quid simile. In hoc sensu loquitur secunda sententia, quæ efficaciter ipsius ratione probatur, quia priuilegium tale concedens derogat legi in actu exercito, vt sic dicam & cum sufficienti voluntate fieri præsumitur, quia Princeps non ignorat ius commune; ergo non est necesse, vt illa intentio concedentis declaretur formaliter, seu in actu signato. Probatur consequentia, quia neque ex natura rei est necessarium, neque ex dispositione alicuius iuris positiui, neque etiam ex vsu. Quod satis videtur etiam probari ex dicto cap. *in hu*, vbi priuilegium datum Minoribus ad celebrandum in altari portatili, declaratur esse intelligendum sine licentia Episcoporum, licet hoc in ipso priuilegio formaliter non contineretur, vt in textu clarè supponitur, quia derogatio iuris communis quoad illam partem satis continebatur in actu exercito in ipso priuilegio, quod sine illo esset inutile, & ideo non fuit necessaria in actu signato. Nec obstabit, si quis dicat, in nomine priuilegij non sufficienter contineri derogationem illam in actu exercito, quia non oportet, vt priuilegium deroget iuri, vt proxime dicebamus. Respondetur enim, quando concessio talis est, vt nisi de roget iuri sit friuola, & nullius vtilitatis, & illa fit sub nomine priuilegij, tunc necessario intelligi, superiorem loqui de priuilegio rigoroso, & derogante iuri, quantum necessarium fuerit, vt concedentis voluntas impleatur. Imo existimo, idem esse, etiamsi sub nomine gratiæ, vel fauoris concedatur, quia etiam priuilegium rigorosum est gratia, & fauor, & tunc generica verba ex materiæ qualitate, & intentione loquentis determinantur ad talem speciem gratiæ, vel fauoris, quia beneficium Principis late est interpretandum, capit. *olim*, de verbor. signification. ergo multo magis ad illam speciem est trahendum, quę necessaria fuerit, vt non sit illusorium; esset autem illusorium, si esset inutile. Confirmatur, quia priuilegiũ est quædam lex priuata; ergo ita ferri censenda est, vt valeat, non vt pereat, sicut in specie de priuilegio dicitur in capit. *inter dilectos*, verbo *cæterum*, de fide instrumen. vbi Gloss. & in dicto cap. *in hu*, alia iura referunt.

5. 2. Confirm.

Tertio dicendum est si ius commune sit qualificatum per specialem clausulam resistentem priuilegijs, seu derogantem, & reuocantem illa, necesse est, vt in forma priuilegij fiat mentio talis iuris, vel in specie, vel sub clausula generali sufficiente ad derogandum illi iuri sic fortificato, alias priuilegium non valebit contra illud ius, etiamsi reddatur frustraneum, & inualidum. Hanc assertionem ponit Felinus supra limi-

6. 3. Confirm.

limitando superiorem assertionem; in illius tamen probationem solum adducit Cardin. in Clement 1. de censib. q. 3. Idem sumi potest ex Bart. in Extrau. *ad reprimendum*, §. *non obstantibus*, n. 4. Ratio reddi potest quia plus necessarium est ad derogandum legi firmius stabilitæ, quam alijs communi modo latis, & quia clausula derogatoria addita priori legi aliquid operari debet, ergo saltem hoc operatur, vt non tam facile derogetur tali legi per priuilegium simpliciter concessum. Item iuxta hanc assertionem posset intelligi prior sententia, & c. *rescripta*, 25. q. 2. quæ est lex Codicis tit. de precib. Imper. offer. dicens, *Rescripta contra ius elicita ab omnibus iudicibus præcipimus refutari*. Nam licet intelligi possint hæc verba de rescriptis ad lites, tamen Archid. de priuilegijs intelligit, & de se generalia sunt, possunt autem optime intelligi de priuilegijs, quæ sunt contra ius expresse resistens, & refutans similia priuilegia. Sicut supra dicebamus, illa priuilegia esse proprie contra Conc. Trident. quæ sunt contra leges Concilij habentes clausulam derogantem expresse talibus priuilegijs. Sed obijci potest contra hanc assertionem ratio facta pro præcedenti, quia tunc priuilegium Principis esset inutile, & nullius valoris, quod est contra principia iuris ibi allegata. Respondeo, negari non posse, quin in multis casibus priuilegia etiam à Principe concessa possint esse inutilia ob aliquem defectum substantialem; vnde non potest hoc esse contra principia iuris, quod beneficia Principum permanentia esse debent, & late interpretanda, & similia, quæ intelligenda sunt, quatenus secundum rectam rationem, & alia principia iuris sustineri possint. In illo ergo casu concedo, in tali priuilegio esse substantialem defectum, & ideo inutile esse sibique imputet, vel qui impetrauit, quia non satis declarauit legis resistentiam, imo præsumitur subreptionem aliquam commisisse, vel etiam sibi imputet qui concessit; quia non satis voluntatem suam explicauit: nam eo ipso præsumitur illam non habuisse, neque ex certa scientia, & plena aduertentia tale priuilegium concessisse.

7. *De coniectura Panor. & quando habet locum.*

Atque ita in specie huius assertionis habet locum coniectura Panormitani, quod præsumitur Princeps quando hoc modo talia concedit priuilegia, per importunitatem, & consequenter per inaduertentiam illa concessisse. Secus vero est iuxta tenorem præcedentis assertionis, quia cum morale, & regulare sit, vt priuilegium aliquid concedat contra ordinarium iº, nulla inde præsumptio sumitur, quod Princeps aperte concedens priuilegium, per importunitatem, aut incogitantiam, contra aliquod ius simplex, & ordinarium illud concesserit: imo potius præsumitur, illud non ignorasse, & nihilominus priuilegium contra illud concedere voluisse. Solum ergo superest, vt respondeamus ad c. *ex parte*, Ad quod aliqui respondent illud priuilegium fuisse contra legem Concilij, & ideo non valuisse sine clausula expresse illi derogante, vt *Non obstante*, &c. quia lex conciliaris habet hoc priuilegium, vt virtute censeatur habere clausulam resistentem futuris priuilegiis, etiamsi illam non exprimat. Sed contra hoc est, quia ad summum hoc procedit in Concilijs generalibus. Concilium autem Lat. sub Alex. cui priuilegium illud repugnabat, generale non fuit. Quod si dicatur æquiparari in hoc generalibus per assistentiam Papæ, & multitudinem Episcoporum, qui illi interfuerunt: hęc profectò nimia ampliatio est illius regulæ. Eo vel maximè quod nec de legibus Conciliorum generalium est solidum illud principium, quando illæ leges nō habent expressam clausulam repugnantem priuilegijs, vt supra visum est, & specialiter dictum est de decretis Concilij Trid. Vnde aliter respondet supra Felin. cum Innoc. ibi non reprobari priuilegium, tantum quia non faciebat mentionem legis Concilij, sed ratione materiæ, quia videbatur esse parum consentanea bonis religiosorum moribus. Vnde cum esset etiam contra ius, & illius derogationem non contineret, suspicionem surreptionis generabat, & nihilominus non tanquam inualidum, aut surreptitium reiectum est, sed à Pontifice fuit reuocatum tanquam minus conueniens. Et ita potest ille textus potius in contrarium, & pro nostra sententia induci.

Felin. Card. in Bart. c. rescript. c. ex parte. Felin. Innoc.

8. *Quando prævalet priuilegium cōtra prius priuilegiū inserta in corpore iuris.*

Ex quibus consequenter sequitur, priuilegium cō cessum contra prius priuilegium insertum in corpore iuris, prævalere contra illud, etiamsi specialem mētionem illius non faciat, dummodo in priuilegio pri ori non sit specialis clausula resistens contrarijs priuilegijs. Hoc corollarium est contra aliud Panormitani, & sequitur ex eodem fundamento, quia de priuilegio inserto in iure communi idem fertur iudicium quoad scientiam, vel ignorantiam, quod de ipso iure communi, vt ipse Panorm. assumit, & tradunt Host. & Ioann. Andr. in c. *ex parte*, 1. de decim: ergo regulæ datæ de iure communi procedunt etiam de priuilegijs in ipso insertis. Sicut ergo præsumitur Princeps concedere priuilegium ex certa scientia contra ius commune, ita etiam debet præsumi de priuilegio iuri communi inserto. Et ita sentiunt communiter iuris canonici interpretes in dicto cap. 1. de rescript. & sumitur ex Glossa in cap. *vt circa*, de elect. in 6. verbo, *corporali*, & Domin. ibi, & alijs relatis à Fel. in dicto c. 1. n. 11. & 12. Qui omnes docent, contrarium esse dicēdum de priuilegio particulari extra ius cōmune existente, nam contra illud non prævalebit priuilegium posterius, nisi clausulam, *Non obstante*, vel similem derogantem contineat, ex eodem fundamēto cum proportione applicato, quia tale priuiligium nullo modo pertinet ad commune ius, sed vel ad factum, vel ad ius priuatum, quod Princeps facile ignorare præsumitur, iuxta cap. 1. de constit. in 6. & ideo non censetur Princeps habuisse voluntatem derogandi illi, quando id sufficienter non declarat. Et eadem ratione idem dicendum est de iure acquisito tertij, quia etiam præiudicium illud ad factum pertinet, quod Princeps ignorat, & ideo non præsumitur, velle illud nisi expresse declaret, & ideo priuilegium non operabitur cum tali præiudicio. Limitandum tamen est, nisi materia priuilegij talis sit, vt intrinsece secum afferat præiudicium huiusmodi: tunc enim non habet locum prę sumptio ignorantiæ, vt constat. Tamen in eo casu limitandum est priuilegium, vt noceat quam minimum fieri possit. Quæ doctrina sumitur ex c. *super eo*, de offic. deleg. adiuncta Glossa ibi, verb. *intentionis*, cum his, quæ ibi notantur à Doctoribus, & ab Ab. in ca. pen. de Cler. non resid. Fel. in d. ca. *cum nonnulli*, in reg. 2. fallen. 2. in fin. & fallen. 4. limit. 2. vbi plures alios allegat, & infra tractando de interpr. priuilegij aliquid addemus.

Cap. 1. de rescript. Glossa. Cap. super eo. Glossa. Abbas. Felin.

CAPVT XV.

De *forma priuilegij, quod vocatur*, ad instar.

1.

QVæ hactenus diximus de forma priuilegij, communia ferè sunt omnibus priuilegijs; nunc vero explicandæ sunt nonnullæ speciales formæ concedēdi priuilegia, & in primis occurrit illa, à qua solet aliquod priuilegium *ad instar* appellari. Quia nimirum vnum priuilegium per similitudinem, vel æquiparationem ad aliud, alicui prius datum, alteri conceditur. Vnde vt clarum supponimus esse posse bilem hāc priuilegij formam, tum quia non solum res, sed etiā nomen sumitur ex l. *omnia*, 34. C. de Episc. & cler. tum etiam quia per se videtur res manifesta Nam (vt diximus) de ratione priuilegij tātum est, vt Princeps sufficienter declaret voluntatem suam, potest autem illam declarare, vel specialiter omnia explicando, vel vno verbo generali cum relatione ad aliud, in quo omnia distinctè continentur. Nam & ad præceptum,

& ad

& ad testamentum, vel donationem, imò & ad ipsam sacramentalem confessionem potest sufficere hic relationis modus, vt si pœnitens vno verbo se accuset de omnibus, quæ cum sacerdote extra confessionem communicauit. Et hoc etiam confirmat vsus, vt patet ex c.2. de priuil. in 6. vbi licet non ponatur expresse particula *ad instar*, ponitur æquiualenter per particulam *talibus*, & per particulam *sicut illi*: simile exemplum est in l. *ad similitudinem*, C. de aduo. diuers. iudi. & in alijs, quæ Mand. refert tractatu de priu. ad inst. qu. 3.

2. *Quid significet vox, Ad instar*

Inquirunt autem Iurisperiti, quid significet vox illa *ad instar*, nam quidam volunt significare idem, quo ad similitudinem, alij ad æqualitatem, alij dicunt, vtramque habere significationem, vel etiam plures, vt latè expendit Horat. Mandos. supra q. 1. Omissis tamē alijs vlibus illius vocis, existimo in præsenti materia idem esse priuilegium ad instar alterius, quod esse ad imitationem alterius, seu respicere illud tanquam exemplar, ad cuius imitationem fit. Quod ex citata lege & ex communi modo concipiendi omnium satis cōstat. Quia vero hæc imitatio exemplaris interdum est propria, interdum metaphorica, aliquando adæquata, aliquando deficiens: dicendum est, per illud *instar*, significari propriam, & adæquatam limitationē ita vt mensuratum adæquetur mensuræ, & nec supereret illam, nec ab illa deficiat. Probatur, quia si non esset propria imitatio non esset vniuoca, sed analoga, vel æquiuoca concessio. & si non esset adæquata, esset incerta & ambigua, & ita vtroque modo esset inutilis, vel ambigua concessio. Priuilegium ergo *ad instar*, concedit omnem fauorem, & gratiam formaliter cōtentam in suo exemplari, & in eodem sensu, in quo in exemplari continetur, & cum eadem extensione, vel restrictione, & non maiori, neq; minori, quia hoc totum spectat ad propriam, & adæquatam imitationē estque necessarium, vt priuilegium sit vtile & certum. Et hoc sentit clare Nauar. in com. de Iubileo, not. 26. num. 2. cum Bald. in l. *omnia*, C. de Episc. & cler. idem confirmat, & locupletat varijs exemplis Mandos. supra quæstion. 4. & in sequenti capite amplius explicabitur, & soluetur difficultas, quæ hic occurrere poterat.

3. *An auctо ex emplari per nouas concessiones augeatur, & è conuerso.*

Primo enim de hoc priuilegio quæritur, an auctо exemplari per nouas concessiones *ad instar* augeatur, & è conuerso. Vt v.g. si Complutensi Academiæ concessa sunt priuilegia *ad instar*, Salmanticensis Academiæ, an facta noua accessione priuilegiorum vniuersitati Salmanticensi, intelligatur facta Complutensi, vel è contrario. Hanc quæstionem quoad priorem partem proponit Bald. in dicta leg. *omnia*, refertque opinionem cuiusdam Guiliel. negantis, priuilegium *ad instar*, augeri ad augmentum exemplaris, quam veram esse existimo, præcisè stando in vi priuilegij *ad instar*, quia quatenus tale est, dicit respectum imitantis aliud, dicitur autem aliquid fieri ad imitationem eius, quod iam existit, seu prius factum est: non eius, quod futurum est. Et moraliter loquendo, qui concedit priuilegium *ad instar*, de illo tantum cogitat, quod est alteri concessum, non de futuris. Confirmatur à simili ex leg. *in testamento*, 2 ff. de condit. & demonstr. Nam si testator iubeat fieri sibi monumentum ad instar alterius, quod est in tali loco, licet postea quod positum fuerat in exemplum, augeatur, & perficiatur, non tenebitur hæres alterius vel augere quod ipse fecit, vel imitari aliud prout auctum fuit, sed prout erat tempore conditi testamenti, quia testator de illo tantum cogitauit; ergo similiter in præsenti. Nec obstabit dicta l. *omnia*, dicens, *Omnibus priuilegijs, quæ eadem sancta Ecclesia vel nunc adipiscitur, vel postea merebitur.* Quin potius hæc verba confirmant dictam resolutionem: nam vt illud priuilegium extenderetur ad futura, oportuit exprimi in lege; nam si solum diceret, *Concedimus hospitali priuilegia ad instar Ecclesiæ maioru*, solum fuisset intelligendum de Ecclesia maiori quoad priuilegia, quæ habebāt: ergo ex vi particulæ *ad instar*, non potest fieri illa extensio, nisi exprimatur vel saltem declaretur, mentem concedentis esse, vt locus priuilegiatus *ad instar*, semper, & in omni tempore futuro sit æqualis in priuilegijs alteri loco: tunc enim isto aucto augebitur etiam ille, vt seruetur æqualitas. Et hoc docuit etiam Baldus supra, & Panormitan. in cap. vlt. ne cler. vel monach. n. 5. & Mandos. quæstion. 9. dicens esse communem omnium opinionem.

Et inde à fortiori deciditur altera pars: nam licet exemplatum augeatur nouis priuilegijs, non ideo gaudebit illis exemplar, quia sunt simpliciter diuersa, & in priuilegijs non habet locum extensio per æquiparationem, vel similitudinem rationis. Item exemplar non habet habitudinem ad exemplatum, licet hoc ad illud referatur, quia est illa relatio non mutua, nec etiam exemplatum est causa sui exemplaris, & nouum priuilegium, quod ei additur, nullo modo datur per respectum ad exemplar; ergo non est cur redundet in ipsum exemplar. Quin imo licet in priuilegio *ad instar*, contingat aliquando extendi ad futura, quia in eo exprimitur, vel de seruanda semper æqualitate sufficienter disponatur: hoc non potest vsu venire respectu exemplaris, nisi noua concessio illi fiat, seu declaretur, vt illa æqualis semper sit reciproca. Nam cum priuilegium priori loco concessum anteceſserit sine vllo respectu ad posterius, non potest mutari propter mutationem subsequentis. 4.

Secundo quæri potest, an abrogato, vel quomodo libet amisso, aut destructo exemplari intelligatur reuocatum, amissum, vel destructum priuilegium *ad instar*: Respondeo, non censeri reuocatum. Ita docet Bald. supra, cum eodem Guilielm. Panormitan. num. 6. & Mandos. quæstion. 6. & Nauarr. supra num. 8. Et ratio est clara, quia priuilegium ad instar in re ipsa est distinctum à suo exemplari, & non est correlatiuum eius, neque ab illo pendet in conseruari, quia verba priuilegij absoluta sunt, vt supponimus, & ex vi particulæ *ad instar*, non sequitur talis dependentia. Imò in rigore loquendo, priuilegium, quod ponitur in exemplum, non est propria, & per se causa alterius, sed ponitur tantum ad determinandam significationem generalium verborum, quibus priuilegium ad instar conceditur: facta autem illa determinatione, & cognita qualitate, & modo priuilegij sic concessi, nulla ratio dependentiæ inter illa priuilegia relinquitur: & quamuis demus, illam esse propriam causalitatem exemplarem, hæc non est talis, vt ab existentia exemplaris pendeat exemplatum, postquam factum est: sic enim videmus, multas res, vel ædificia fieri instar aliorum, quæ postea manent, licet exemplaria destruantur. Igitur destructo loco, ad cuius instar alius priuilegium accepit, durat priuilegium concessum posteriori loco, etiamsi in priori destructum sit. Multoque magis reuocato priuilegio ad instar, non reuocatur aliud, ad cuius instar concessum fuerat, quia est omnino prius, & absolutum, atque independens à posteriori. Et ex hoc principio infert Pan. supra, quando conceditur priuilegium ad instar alicuius iuris, vel potestatis, licet postea restringatur exemplar, nō propterea restringi priuilegium ad instar. Exemplum ponit in Clemen. *dudum*, de sepul. vbi declaratur, priuilegium absoluendi concessum mendicantibus, legitime præsentatis, seu approbatis ab Episcopis extendi ad omnes casus, præterquam ad eos, qui reseruantur à iure respectu parochorum. Ait enim quod licet postea Episcopi casus reseruent parochis sibi subiectis, nihilominus priuilegium religiosorum non restringetur, quia est concessum ad instar illius potestatis, quam habebant Curati eo tempore, quo priuilegium fuit concessum. Quæ sententia satis communis est, & fortasse vera, vt late prosequitur Emman. Roder. tom. 1. regular. quæst. q. 61. art. 2. & de illa suo loco dicemus. 5. *Quæri.*

dicemus. Nam propria ratio (vt opinor) non ex tempore concessionis, sed ex illa particula *à iure* sumenda est: reseruatio enim particularis Episcopi nō est à iure, & ideo non obstaret, etiamsi antea esset, & ita non recte ibi accōmodatur præsens resolutio ex ratione priuilegij ad instar.

6. Sed quid, si contingat concedi priuilegium ad instar, & postea nullum inueniri priuilegium in loco, aut persona, vel corpore, ad cuius instar alteri est priuilegium concessum. Respondeo, tale priuilegium ad instar ex vi illius generalis clausulæ nihil operari, neq; esse validum, si in eo nihil aliud exprimitur, & exemplum non inuenitur. Hæc est communis sententia Doctorum, quos statim referam, & ratio est euidens quia illa concessio generalis manet incerta, & non potest ad particularia determinari; ergo est inutilis, quia actiones morales, & humanæ sunt circa particularia. Et confirmatur à simili ex l. *si sic legatum*, 75. §. *si mihi*, ff. de legat. 1. ibi, *Si quantitas non sit adiecta, euidenti ratione nihil debetur, quia non apparet, quantum fuerit legatum.* Dicens: tunc prudenti arbitrio determinari poterit modus, & quantitas, vel qualitas priuilegij, considerata conditione materiæ, & personarū, & coniectata mente concedentis: sic enim in dicta le. *in testamento*, dicitur, si testator iusserit, sibi monumē tum fieri instar alterius existentis in tali loco, & ibi nullum monumentum inuentum fuerit, non obligari hæredem ad faciendum monumentum simile altari, obligari tamen ad faciendum monumentum decens iuxta vires hæreditatis, & conditiones defuncti. Respondetur in præsenti materia non habere locum hoc arbitrium sine recursu ad eum, qui priuilegium concessit, quia ad illum spectat, & nō ad alium, quod non habet locum in testatore, qui post mortem non potest mentem suam interpretari: auctor autem priuilegij semper id potest, quia licet personæ mutentur semper eadem cathedra perseuerat, quia sedes nō moritur. Item in casu illius legis constabat satis de voluntate illius testatoris, quoad legati substantiam, determinatio vero quoad modum non fuit ita dependens ab exēplari ex mente testatoris, vt illa deficiente, fuerit omittenda principalis voluntas, quia nec illa posita fuit vt necessaria conditio, nec est vlla coniectura ad id præsumendum, iuxta ea, quæ in simili late dixi l. 4. de vot. c. 7. & 8. At vero in præsenti materia substantia priuilegij ad instar tantum generaliter cōcessi omnino pendet ab illo exemplari, seu ex termino, ad quem fit relatio, & ideo non potest determinari per priuatum arbitrium, sed potestatem concedentis requirit.

1 quæstium cum responsione.

l. testamento

Dixi autem, hoc esse intelligendum, quando priuilegium ad instar tantum generatim loquitur, non declarando species fauorum, vel pratiarum, quia si illæ exprimantur specificè cum relatione ad aliud, verbi gratia dicendo, concedimus vniuersitati Conimbricensi tale, & tale priuilegium, sicut Salmanticensis eis fruitur; in eo casu licet exemplar non subsistat, seu licet Academia Salmanticensis talia priuilegia non habeat, nihilominus priuilegium illud ad instar erit validum, & habebit effectum specificum in eo declaratum, illa vero clausula, *sicut*, &c. nihil operabitur, sed valebunt talia priuilegia prout de iure valere possunt, vel prout absolute sonant, vel prout solent similia intelligi, ac seruari. Quæ sententia sumitur ex cap. *Abbate*, de verborum significationibus vbi priuilegium sub hac forma concessum, *Concedimus vobis hanc facultatem, vel hoc ius eligendi, & c. secundum antiqui temporis morem*, non conditionale, sed absolutum esse dicitur, ac proinde subsistere, licet de illo antiquo more non constet, quando de specie fauoris, & priuilegij constat. Et hæc est ratio à priori huius resolutionis, quia illa particula relatiua *ad instar*, vel *sicut* aut alia æquiualens, non est conditionalis, sed exemplificatiua (vt sic dicam) seu demonstratiua, vt iura ciuilia loquuntur: & ideo non subsistente exemplari valet priuilegium, quia nec determinatio priuilegij pendet ex exemplari, quia (vt supponitur) satis dehnita, & specifica est concessio, nec etiam voluntas concedentis pendet ex illo exemplo, quia non est conditionata, sed absoluta, & dispositiua, solumq; videtur additum illud exemplum ad maiorem explicationem, vel de noua videatur concessio. Atq; ita sensit Glossa vlt. in c. *quoniam Abbas*, de offic. deleg. quam Bart. sequitur in Extrau. *ad reprimendum*, verb. *prout*, & in l. *admonendi*, ff. de iur. iur. & in l. *eum, qui*, §. *Iulianus*, ff. de constit. pecun. & alijs locis, quos cum alijs auctoribus refert, & sequitur Felin. in dicto capit. *quoniam Abbas*, num. 11. & Mandos. supra qu. 5 qui varijs exemplis hoc cōfirmant, & exornant, quæ ibi videri possunt. Addit vero Felinus cum Bald. supra, non solum valere tunc priuilegium, verum etiam quodammodo magis esse absolutum, quando exemplar non comparet, quam si inueniretur, quia si inueniatur, debet secundum illud limitari ex vi illius relationis ad instar; si tamen non inuenitur, tunc absolute accipietur, ac si non essent verba illa apposita. Quod non debet videri absurdum: nam etiam posset priuilegium ad instar ampliari iuxta exemplar, si inuenietur, & sine illo non poterit, & ita æqua est conditio ex vtraq; parte. Non defuerunt tamen auctores, sentientes in eo casu priuilegium nihil operari, quos supra refert Mandosa. Sed non video fundamentum vrgens, & ideo illos omitto.

Gloss. in cap. quoniam Abbas Bart.

Felin. Mandos. Bald.

8. Præterea quæri solet circa hoc priuilegium ad instar, an possit valere contra eum, ad cuius instar concessum est. Veruntamen generalis quæstio infra tractanda est, an priuilegiatus gaudere possit suo priuilegio contra pariter priuilegiatum, vbi regulam illā, vel negantem, vel affirmantem explicabimus. Nunc ergo solum dicimus, priuilegiatum ad instar, computandum esse tanquam æque priuilegiatum cum suo exemplari, ad cuius instar priuilegium accepit, quantum ad ea, quæ ex simili priuilegio illi competūt quia, vt dixi, illa priuilegia æqualia sunt, & tam exēplatum, quam exemplar simpliciter, ac per se conceditur. Poterit ergo posterior priuilegiarius suo priuilegio vti contra priorem in his, & eo modo, quo priuilegiatus gaudet priuilegio contra pariter priuilegiatum, non vero in alijs: quæ vero illa sint, inferius dicemus, tractando de effectibus priuilegij.

An priuilegium ad instar possit vti contra eum ad cuius instar concessum est.

9. Tandem occurrit hoc loco interrogare, an hoc priuilegium ad instar sufficienter censeatur concedi per talem verborum formam, *Concedimus tibi dignitatem vel cathedram, aut rem similem, prout tuus prædecessor illam habuit*, Interdum enim, vt in facti contingētia in hac vniuersitate vidimus, prædecessor habuit cathedrā cum iur. ordinario, adiuncto priuilegio, & successori concessa fuit sub prædicta verborum forma: ideoque merito dubitatum fuit, an illa verba contineant in eo casu priuilegium *ad instar*, nec ne. Quibusdam placet pars negans, quia illa verba limitanda sunt ad ea, quæ antecessori competebant iure ordinario, & non sunt extendenda ad ea, quæ habebat ex priuilegio personali, quod cum persona fuit extinctum. Ita sentit Barbos. in l. *quia tale*, ff. solut. matrim. num. 1. & citat Gloss. in l. *hæres in omne*, 37. ff. de acquir. hæred. & ibi Angel. Roman. & Iason in lib. 1. consilior. consil. 20. Et probat, quia hæres, licet repræsentet personam defuncti, & succedat in omnia iura eius, nihilominus non succedit in personalibus priuilegijs: nam hæc cum persona extinguuntur, vt ex superioribus constat. ergo similiter quando conceditur alicui cathedra, vel dignitas cum omnib us, quæ prædecessor habebat: non intelliguntur concessa, quæ habebat ex personali priuilegio, & extraordinario iure. At quæ ita verba illa non habent vim priuilegij ad instar Et ad hoc confirmandum multa adducit Barbos. ex varijs legibus, & doctrinis eorundem interpretum, quas non directe, sed per æquiparationem inducit. Ex quibus tandem concludit, necessariū esse, vt exprimatur

Aliud quæstum circa idem.

Barbos. Glossa. Angel. Romanū Iason.

t. Abbas.

matur in concessione, vt succedat quis in his, quæ cõpetebant prædecessori ex priuilegio personali, & tũc ait, ad successorem pertinere, quæ antecessori ex priuilegio competebant non ex persona eius, sed ex noua concessione. Et ad hoc allegat l. *stipulatio ista*, §. *sed si quis*, ff. de verb. obl. & l. *repeti*, in princ. ff. quibus modis vsus fruct. amittatur.

10. Veruntamen ex hac vltima assertione, quæ verissimã est, & clarissima, eneruantur omnia, quæ ad probationem prioris resolutionis afferũtur. Aliud enim est loqui de translatione omnium iurium, quæ vel naturali, & ordinaria successione, vel per legatum, vel aliam donationem priuatam fit, aliud v. est loqui de concessione facta à Principe. Nam de priori modo translationis loquendo, manifestum est, clausulam vniuersalem non extendi ad priuilegia personalia, & successionem iure ordinario, vel ex propria voluntate possidentis factam, non comprehendere priuilegia personalia, quia nec est in potestate possidentis illa transferre, nec in illis potest esse propria successio, cum per mortem habentis extinguatur. Et ad hoc genus translationis, vel successionis spectant omnia, quæ pro exemplis, & similibus adducuntur. Tale enim est illud de successione hæredis in omnia iura defuncti. Item illud de dispensatione, vt vnus succedat in omni iure alterius, quæ non intelligitur de his, quę habebat iure extraordinario. Quę ideo vera sũt, quia dispositio loquens per verbum succedendi, eo ipso imitatur ad iura, in quib⁹ succedi potest, & similiter dispositio constituens ius ordinarium succedendi in aliquo munere intelligitur de tali munere secundum omnia, quæ iure ordinario illi competunt, qua ratione Capitulum succedens Episcopo, sede vacante, non succedit in his, quæ illi competunt ex delegatione, iuxta c. *verum*, de foro competent. & tradit Panormit. in c. *cum olim*, circa finem, de maiorit. & obedien. At vero in casu, quem tractamus, termini sunt longe diuersi. Quia non agitur de successione, sed de noua cõcessione, non priuata voluntate facta, sed Principis, qui potuit tale priuilegium concedere antecessori, & potest illud in successore continuare, si velit, in quo omnes conuenimus, & solum inquirimus, an per illa verba, *Concedimus tibi munus, vel cathedram sicut antecessor tuus illam habebat*, censeatur cõcedi priuilegium antecessoris, vel (quod perinde est) aliud ad instar illius. Et quoad hoc nihil planè videntur probare illa exempla; nec generalia principia in alijs terminis loquentia. Nec etiam ostensum est, cur illa verba sint restringenda ad sola iura ordinaria talis muneris, & non comprehendant etiam illa, quæ ex particulari priuilegio antecessori data sunt, cum supponamus vtraq; pendere à voluntate eiusdem Principis concedentis, & vtraq; possint commode sub illis verbis cõprehẽdi, & alioqui regula generalis sit, beneficia Principis late esse interpretanda.

c. verum. Panorm. c. cum olim

11. Quapropter mihi non placet regula illa generalis, & absoluta, quam Barbosa ponit, & in casu supra cõmemorato contrarium in praxi censui, duplici adhibita consideratione, quam nunc etiam propono, & pro regula habendam censeo. Primo enim circa verba concessionis, per quæ non solum res, seu munus conceditur, sed expresse additur, *prout antecessor id habuit*, seu, *cum omnibus iuribus, quæ prædecessor habuit*, considerandum est, an talis forma verborum sit ordinaria in omni prouisione talis muneris, vel cathedræ, &c. quoties ex gratia Principis donatur, ita vt semper in illa addatur illa æquiparatio ad antecessorem, quo cunq; modo munus illud habuerit; id est, siue cũ priuilegio, siue absque illo, vel potius illud additum *prout*, &c. sit extraordinarium, & speciale. Nam in priori casu procedit prior sententia, tunc non censeri concedi per illa verba specialia priuilegia, propter fundamenta dictæ sententiæ, addendo, tunc nullum esse verbum in rigore significans priuilegij cõcessionem cum per illa eadem verba significari soleat prouisio rei cum iure suo ordinario, vt communiter esse solet in prædecessoribus. At vero quando forma concessionis specialis est, & extraordinaria, magna præsumptio est continere priuilegium *ad instar*, & illud additum, *prout*, &c. positum esse propter priuilegium antecessoris; quod voluit Princeps etiam successori concedere, non iure successionis, sed gratia æquiparationis, quam ipse Princeps facere voluit. Ratio est, quia tunc cessant omnes præsumptiones contrariæ sententiæ, cum illa non sit successio, nec ordinaria dispositio: & aliunde accrescit magna ratio credendi, illa verba non fuisse addita superfluè, & sine vllo effectu: nullum autem habent, si ad priuilegium prædecessoris non referantur; ergo non propter aliam causam posita sunt.

Oppugnatur regula Barbosæ.

Augebitur autem maxime hæc coniectura, si addatur secunda de qualitate priuilegij. Nam si non contineat præiudicium tertij, sed fauorem Principis, tũc maxime cauendum est, ne verba priuilegij inaniared dantur. Quando enim priuilegium fuerit odiosum, & alijs præiudicium afferens, vel bono communi, tũc maior est licentia restringendi verba, etiamsi exparte non habeant effectum propter aliquam cõditionem subintellectam, & non impletam, vt quod voluerit Princeps concedere omnia iura ordinaria, & extraordinaria, quæ alijs non præiudicant. At vero quando priuilegium est simpliciter fauorabile, & potest habere iustam causam, & rationem, dici non potest, illa verba esse addita sine vllo effectu, vel intentione Principis, & ideo sicut extraordinaria sunt, ita etiam aliquid vltra ius ordinarium concedunt, quod esse non potest, nisi æquiparatio in priuilegio cum antecessore fiat; ergo hoc concedunt, & hoc est priuilegium ad instar. 12.

CAPVT XVI.

De communicatione priuilegiorum, & eorum collatione cum priuilegys, ad instar.

1. A Lia forma concedendi priuilegium esse solet per communicationem priuilegij alteri prius concessi, quæ est valde vsitata, præsertim in priuilegijs religionum, vt constat ex compendijs eorum, & ex his, quæ late refert Emman. Roder. 1. tom. quæst. 55. per totam. Circa quam formam concessionis in primis clarum est, efficaciam eius in hoc consistere, quod ius vni concessum per aliquod priuilegium, alteri etiam conceditur per quandam extensionem, vel certe per quandam multiplicationem talis priuilegij: vt nomine communicationis significari videtur. Ad intelligendum autem, qualis, & quanta sit hæc communicatio, verba indulti attente pensanda sunt, tum ex parte eius, cui communicatur, tum denique ex parte modi, quo communicatur, & in his omnibus ferè obseruandæ sunt generales regulæ de interpretatione, ampliatione, vel restrictione priuilegiorum, quæ in superioribus tactæ sunt, & in sequentibus tradentur. Solet autem specialiter quæri, an communicatio priuilegiorum, quæ religionibus aut religiosis concedi solent, intelligatur fieri de priuilegijs concessis de religionibus ipsis, vel de concessis etiam particularibus domibus, aut personis. Sed in hoc nihil certius dici potest, quam ponderanda esse verba communicationis. Regulare autem est, vt communicati intelligantur priuilegia concessa intuitu religionis, seu totius congregationis, iuxta declarationem Leonis X. quæ refertur in supplemento Minorum. Aliqua vero sunt specialia priuilegia, quæ concedunt communicationem in priuilegijs etiam specialium domorum & hæc ipsa specialia priuilegia per alias generales clausulas alijs communicantur, & ita poterunt cum proportione eodem fauore gaudere, vt latius exponit Em- *Emman. Roder.*

Emman. Roder. 1. nit Emman. Roder. 1. tomo q. quinquagesima quinta art. 18.

Sed explicare oportet, an hæc concessio priuilegij per communicationem eadem sit cum concessione priuilegij ad instar, solo nomine differant, vel si maiorem habent differentiam, quæ illa sit. Aliqui enim hanc differentiam constituunt quod per priuilegium ad instar non idem, sed distinctum priuilegium conceditur, licèt simile: nam ipsa similitudo, & relatio, quam importat particula *ad instar*, hanc distinctionem requirit, vt constat etiam ex Dialectica. At verò per cõmunicationem non aliud, sed idem priuilegium conceditur ei, cui communicatur. Nam cõmunicatio priuilegij non est eius multiplicatio, sed extensio, & quasi applicatio eiusdem priuilegij ad plura subiecta.

3. Mandos. Hãc differentiam latè tractat Mandos. dicto tract. de priuilegijs ad instar. q. 2. & illam non probat, ac meritò, modus quo rem explicat, mihi non placet, quia identitatem priuilegijs ponit in vtroque extremorum, & negat similitudinem inter priuilegia, licèt illam ponat inter priuilegiata. In primis ergo ait, per communicationem idem priuilegium communicari, quia vis verbi cõmunicandi hoc requirit. Et quia tenor concessionis per communicationem est hic, *Concedimus Minoribus v. g. communicationem priuilegiorum, quæ habent Prædicatores*, in qua forma relatiuum *quæ*, refert substantiam, non accidentia. Item quia leges, quæ communicationem priuilegiorum concedunt, plerumque per relatiuum identitatis illa concedunt, vbi latè refert. Addit verò, idem esse in priuilegio ad instar, & hoc quidẽ tollere similitudinẽ priuilegiorũ inter se, quia idem non est simile sibi, nihilominus tamen res priuilegiatas fieri similes inter se, quia subiecta eandem qualitatem habentia similia sunt. Vnde concludit, illam identitatem nihil obstare, quominus priuilegium communicatum sit priuilegium ad instar, quia illud relatiuum *ad instar*, non dicit similitudinem inter priuilegia, sed inter priuilegiata.

4. Sed hoc non in iure est necessarium, nec per analogiam ad Philosophiam sustineri potest. Interrogo enim, quo sensu dicat in communicatione priuilegiorum, idem priuilegium præexistens in vno communicari alteri: aut enim loquitur de identitate specifica, vel numerica. De numerica dici non potest, tum quia idem numero priuilegium non potest simul esse in diuersis subiectis, & æquè primò in singulis, priuilegium autem communicatum tam propriè, & per se conuenit ei, cui communicatur, ac prius erat in altero, sicut dictum est de Priuilegio ad instar. Tum etiã quia tale priuilegium durat in eo, cui cõmunicatur, etiamsi in altero, in quo prius erat, amittatur, vt statim dicemus. Tum denique quia argumenta, quæ pro hac identitate fiunt ad summum probant specificam identitatem. Si autem de hac tantum sit sermo, cum illa identitate stat perfecta similitudo non solum inter priuilegiatos, sed etiam inter priuilegia ipsa, vt constat de quacumque identitate specifica inter qualitates, & ratione earum inter qualia, quatenus talia sunt. Ergo immeritò dicit ille Auctor, per communicationem, & per priuilegium ad instar, concedi eadẽ priuilegia, non autem similia: nam quæ illo modo sunt eadẽ, etiam similia sunt; sicut ergo priuilegium ad instar non excludit identitatem, ita non excludit similitudinem.

5. Particula, *ad instar, sẽper referre priuilegia inter se, sed non tantum personas priuilegiatas.* Neque est verum, particulam *ad instar*, non semper referre priuilegia inter se, sed tantum personas priuilegiatas: nam potius priuilegium ad instar dicitur tale propter habitudinem ad aliud priuilegiũ, quod imitatur: ergo talia priuilegia etiam sunt numero distincta, & vnum est quasi exemplar alterius, & hoc est ad instar illius, vt ex supra dictis patet. Nec potest intelligi, quomodo priuilegium detur vni ad instar alterius rei, vel personæ, nisi illa sumatur formaliter vt affecta tali priuilegio, vt in *l. omnia. C. de sacrosanct. Eccl.* cum hospitalibus conceduntur priuilegia ad instar Ecclesiæ primariæ, sine dubio intelligitur supponi Ecclesia vt talibus priuilegijs affecta, & ita nõ solum hospitale fieri simile Ecclesiæ, sed ẽt priuilegium hospitalis effici simile priuilegio Ecclesiæ, imò non aliter subiectum fit simile alteri, nisi efficiẽdo in eo formam, quæ sit similis formę alterius. Per hoc ergo nulla differentia inter hæc priuilegia explicatur.

6. *Priuilegium ad instar dicere similitudinem non perfectã sed ad imitationem: cõmunicationem autem priuilegij dicere exactam, etiam aliqui.* Posset vero vlterius addi priuilegium ad instar dicere similitudinem, non tamen perfectam, & exactã, sed per quandam imitationem, communicationem autem priuilegij dicere integram, & totalem concessionem priuilegij, & ideo dici potius identitatem, quàm similitudinem, potestque hæc differentia confirmari ex quadam formula concedendi hanc communicationem, quam specialiter inuenio in quadam Bulla Pij V. Societati nostræ concessa, cuius verba sũt, *Possint liberè, & licite vti, frui, potiri, & gaudere* (sc. priuilegijs aliarum religionum) *in omnibus, & per omnia, nõ solum ad illorum instar, sed pariformiter, & æquè principaliter. Absq; vlla prorsus differentia, proinde ac si Societati, &c. nominatim, & specialiter, ac generaliter concessa fuisset.* Quæ verba supponunt, priuilegium ad instar non esse pariforme suo exẽplari, nec esse ram amplum, sicut priuilegium per communicationem concessum, nec eiusdem rationis cum illo. Et confirmatur, quia priuilegium communicatum est verum priuilegium; priuilegium autem ad instar, comparatione alterius est quasi fictum fictione iuris. Vnde Bald. ait, ciuẽ ad instar, seu ex priuilegio non esse legitimũ, & verum ciuem, sed similitudinarium; *Omnis autem similitudo* (inquit) *est quoddam figmentum rei, & nõ proprietas ipsa*, citat *l. sed si accepto. ff. de iure fisci.* Bald.

7. *Oppugnatur prædictus modus dicẽdi.* Veruntamen hic etiam modus dicendi non placet. Primò, quia dictum est priuilegium ad instar absolutè concessum, extendi ad omnia, adquæ suum exemplar extenditur, atq; adeò de se dicere imitationem perfectam, & non tantum abumbratam, vel fictam, cuius oppositum in hac differentia supponitur sine sufficienti fundamento, vt patebit, cum tamen illud efficaciter videatur probatum ratione suprà facta, quod aliàs incerta esset, & fere inutilis concessio priuilegij ad instar absolutè, & sine alia explicatione. Quod si dicatur priuilegiũ ad instar, licèt interdum sit perfectum posset interdum saluari cum imperfecta imitatione. Cõtra hoc est, quia illud solum habet locum, quando in priuilegio explicatur. Hoc autem modo etiam communicatio potest esse imperfecta, & solum per quandam participationem. Quod si cõmunicatio priuilegij absolutè facta, & sine limitatione intelligitur de adæquata communicatione totius priuilegij, etiamsi expressè hæc adæquatio non explicetur, quia non est vlla ratio addendi limitationem, quia si hæc licentia daretur, tota cõcessio esset incerta, & ambigua: ita etiam dicendum est de priuilegio ad instar, propter eandem rationem; ergo in hoc potius æquiparantur, quàm differant: nam absolutè facta vtraq; est perfecta concessio: per additionẽ vero, & expressam concedentis voluntatem vtraq; potest limitari, & tantum ex parte, vel per imitationem imperfectam fieri.

8. Vnde etiam constat, non recte adduci verba illa Pij V. ad differentiam prædictam confirmandam. Nã sicut ex illis verbis videtur colligi, priuilegium ad instar posse esse inæquale, & secundum quid, ita etiam colligi poterit, communicationem priuilegij non esse pariformem, neq; æquè principalem, neq; absq; vlla differentia, nisi hæc expressè declaretur in priuilegio, quia cum hæ particulæ expressè addantur, insinuatur, sine illis non esse ita adæquatam communicationem. Quod si hoc falsum est, vt videtur probatum, dicendum necessariò erit, illud non colligi ex additione illarum particularium, quia non semper adduntur propter nouum effectum, sed propter ma-

iorem explicationem eiusdem effectus, & ad tollendam omnem tergiuersationem, & vmbram eludendi priuilegium. Imò etiam interdum multiplicantur huiusmodi verba ad explicandum magnũ affectum concedentis, vt patet de illis, *Vti, frui, possi, & gaudere, &, in omnibus, & per omnia.* Idem autem dicendum erit de prædictis verbis respectu priuilegij ad instar, vt
Mandos. exposuit Mandos. dicta q. 2. n. 13. vbi ipse refert alias priuilegiorum formulas, quæ habent, *non ad instar, sed pariformiter*, & miratur quomodo illa negatio cum aduersatiua coniunctione ponatur, ac si illud non esset priuilegium ad instar, vel ac si esse ad instar, & esse pariformiter essent opposita. In prædicta autẽ Bulla non legitur absolutè *non ad instar*, sed, *non solum ad instar*, quæ verba faciliorem habent explicationem: nã quia priuilegium *ad instar*, latitudinem habere potest, & obscuritatem, vel tergiuersationem, si solum ponatur, ideo ait Pontifex, concedere se priuilegia dicta non solum *ad instar*, sed etiam cum omni proprietate, & exaggeratione, vt magis statim declarabimus.

9. Notanda de priuilegio, *ad instar* & *per communicationem.* Quapropter tam de priuilegio *ad instar*, quàm de priuilegio per communicationem distinctio aliqua præmittenda est, vt propriè, & vniuocè fiat comparatio. Primo ergo duobus modis intelligi potest priuilegium esse *ad instar*; primò *ad instar*, alterius conditionis, seu proprietatis, quæ in exemplari non est ex priuilegio, sed ex naturali origine, vel ex antiquo, aut ordinario iure. Secundò potest priuilegium esse *ad instar* alterius priuilegij, vel priuilegiati quoad ius, quod ex speciali priuilegio habet. Priorimodo est verum, quod in quadam confirmatione supra sumebatur, priuilegium *ad instar* non constituere aliquid verè tale, quale est suum exemplar, sed fictione iuris: sic enim priuilegium legitimationis dici potest *ad instar* legitimorum filiorum, non tamen facit verè, & realiter legitimum filium, sed fictione iuris. Et sic etiam procedit quod dicebat Bald. ciuem ex priuilegio non
Bald. esse legitimum, & naturalem ciuem, sed instar eius, secundum quãdam similitudinariam rationem. Sicut etiam dicere solemus, priuilegium nobilis non facere verè, & naturaliter nobilem, sed ciuiliter fictione iuris. Et cum eadem limitatione accipiendum est quod idem ait, omnem similitudinem esse figmentũ rei, & nõ proprietatem: est enim verum de hac similitudine legali (vt sic dicam) respectu rei naturalis; nã alioqui perfecta, & naturalis similitudo in veritate & proprietate consistit, imò si proprietas in vtroq; extremo legalis sit, potest similitudo esse omnino propria, & non tantum analoga, vt iam dicam. Posteriori a. modo nos hactenus loquuti sumus de priuilegio *ad instar*, nimirum, quod datum est instar alteri⁹ priuilegij, seu quod idem est, ad imitationẽ effectuum, & proprietatum, quæ in alio sunt etiam ex priuilegio: nam hoc modo loquuntur iura de priuilegio *ad instar*, & hic est communis vsus talis vocis: nam prius non solet vocari priuilegium *ad instar*, sed directum, & (vt ita dicam) primarium, licet effectus eius possit dici esse *ad instar* alterius effectus naturalis secundum analogiam, & fictionem iuris. Hoc ergo priuilegium *ad instar* nõ est fictum, sed verum, nec inducit aliquid per iuris fictionem, sed verè, & propriè concedit quidquid aliud priuilegium, quod est veluti exemplar suum, concedit, & ita inducit similitudinem in priuilegijs omnino propriam, & absque aliquo figmento.

10. Resolutio auctoris. Iuxta hanc ergo distinctionem dicendum est, priuilegium propriè dictum *ad instar*, vtiq; alterius proprij priuilegij, non distingui à propria communitione priuilegij, & hoc rectè probari rationibus factis. Priuilegium autem vocatum *ad instar* propter solam imitationem alterius iuris ordinarij, & quasi connaturalis fundati in proprietate originaria, seu naturali illud meritò distingui à priuilegio per communicationem, quia ibi non fit re vera communicatio priuilegij, sed conceditur per priuilegium, quod alteri conuenit sine illo, vel si conuenit ex priuilegio, illud est iam factum quasi connaturale propter antiquitatem originis, vt in nobilitate originaria, vel in iure ciuitatis ex antiquo domicilio, & similibus. Et fortasse Pius V. in prædicta Bulla, quæ incipit, *Dum* Pius V. *indefessæ*, ideo tam accuratè declarauit illam cõmunicationem priuilegiorum ordinum Mendicantium factam Societati, non esse tantum *ad instar*, quia in illa declarauerat, religionem Societatis Iesu mendicãtem esse, & ideo ne quis putaret, esse mendicantem solum ex priuilegio, & fictione iuris, & ideo concedi illi mendicantium priuilegia, solum *ad instar* verarũ mendicantium religionum, ideo expressit concedere se talia priuilegia Societati pariformiter, & æque principaliter absq; vlla prorsus differentia, quia nimirum inter verum, & fictum fictione iuris semper relinquitur aliqua differentia; Societas autem non fictione iuris, sed verè religio mendicans est, & ideo æquè principaliter, & sine vlla differentia illi cõmunicantur priuilegia.

11. Deniq; oportet alteram distinctionem adhibere ex parte communicationis priuilegiorum, duobus enim modis fieri contingit. Primo vt priuilegium vni tantum per se, & propter se concedatur, ab illo autem quasi redundet, & deriuetur ad alios propter connexionem, quam habent cum illo primo, ita vt non in proprijs personis censeatur illis cõcessum priuilegium, sed in alio. Sic priuilegia religionis alicuius interdum communicantur familiaribus non ratione sui, sed ratione religionis, à qua omnino pendent in illorum vsu, & fructu. Secundo, priuilegium vni corpori, vel personæ concessum, communicatur alteri propriè, & æqualiter, ita vt ex propria persona illo vti possit, non minus, quam prior poterat, vel quam ipsa posset, si primo, & per se fuisset communicatum ei priuilegium. Et hoc modo communicatio priuilegiorũ ordinariè fit inter religiones per indulta Pontificum, vt constat in Societate, & Bulla citata & ex alia Gregor. XIII. *Ascendente Domino*, & idem Greg. XIII. est in alijs religionibus, vt constat ex compendijs verbo *communicatio*, & refert late Emm. Rod. 1. tom. qu. Emman. 55. præsertim a. 21. cum Cord. in addit. ad Compend. Rodr. verb. *communicatio*, in fine. Cordub.

12. Priuilegium ergo communicatum priori modo alicui tanquam accessorio ratione principalis, non potest dici priuilegium *ad instar*, proprie sumptũ vt de illo in superiori puncto loquuti sumus: quia nõ est ibi concessio vnius priuilegij *ad instar* alterius, sed est extẽsio quædam eiusdem priuilegij. Vnde ibi locum habet ratio tacta supra, quod ibi non est priuilegiorum similitudo, nec relatio, aut æqui paratio vnius ad aliud, sed est idem priuilegium nõ tantum specie, sed etiam numero, quod vni primo, & alteri ratione illius primi communicatur. Vnde fit etiam, vt inter ea duo membra, quæ illo priuilegio gaudent, non sit æqualitas: nam semper accessorium pendet à principali, & si principale illud renunciet, vel alio modo illud amittat, consequenter illud etiam perdet accessorium. Vt si religio amittat priuilegium, consequẽter donati, vel, seruientes intra domos viuentes illorum fructu priuantur, non verò è contrario: nam licèt priuilegium perdatur quoad accessorium, seu familiares, non amitteretur quoad religionem, quia accessorium sequitur principale, & ab eo pendet, non è contrario. Et eadẽ ratione licet illi, quib⁹ secundariò communicatur priuilegium, illo gaudeãt, & vti possint contra alios; non verò contra illum ratione cui⁹ illud participant, ne quod in fauorem ipsorum recipiunt, in eorum grauamen, & odium conuertatur; vt rectè docet Cord. & Emman. Roder. suprà loquẽtes de priuilegijs religionum, quatenus seruientibus Cordub. communicantur. Et generaliùs idem docet Panor. in Emman. Rodr. c. *ex parte*, 15. de for. compet. num. 14. dicens, qui pri- Panorm. uilegio vtitur iure alterius, non posse illo vti contra

tra eum, ratione cuius illo gaudet, quod etiam affirmat Bart. in l. *donationes.* 26. C. de donat. inter vir. & vxor. ex l. *si iudex.* 14. ff. de minor. quæ non in proprijs terminis, sed per quandam particularem rationem induci potest. Denique in hoc quodammodo æquiparatur priuilegium sic communicatum priuilegio *ad instar*, impropriè dicto, propter imitationem impropriam, quam facit per fictionem iuris: sic enim hoc priuilegium dum extenditur ad familiares religionis, v. g. æstimare illos videtur tanquam religiosos fictione iuris, vel per quandam habitudinem, & analogiam. Bart.

13. *Illatio contra dicta.* Dicet verò aliquis; ergo priuilegia concessa religioni, vt sic, quatenus cõmunicantur singulis religiosis diuisim, ac personaliter, erunt priuilegia per communicationem, non per directam concessionẽ, quia non ratione sui, sed ratione totius corporis singula membra religiosa illis priuilegijs gaudent, & in eis à corpore dependent: nam si corpus religionis illis priuetur, vel illa renunciet, vel amittat, omnes & singuli religiosi illis carebunt: non verò è contrario. Religio etiam vti poterit tali priuilegio contra suum religiosum, non tamen è contrario; ergo est illud priuilegiũ per cõmunicationem imperfectam, & similitudinariam, etiam respectu religiosorum: consequens autẽ videtur absurdum, & alienum à modo loquendi omnium de huiusmodi priuilegijs.

14. *Responsio.* Respõdeo, talia priuilegia respectu religiosorum, non esse per communicationem propriè loquendo, sed per concessionem primariam, & directam. Quia quando priuilegia religionis talia sunt, vt pro singulis religiosis, & ad personalem vsum conferantur, primò, ac per se cõceduntur ipsis personis religiosis: nam licet videantur concedi singulis ratione totius, etiam conceduntur corpori mediantibus membris secundum diuersa genera causarum. Nam si respiciamus rationem motiuam, illa videtur esse fauor religionis, & hoc modo conceditur membris propter totum: tamen si spectemus immediatũ subiectum, cui fit fauor priuilegij, illud est vnaquæque persona religiosa, nec conceditur corpori, nisi quatenus omnibus, & singulis mẽbris datur, quia actiones vel effectus, propter quos datur priuilegium, ad singulos spectant, nõ ad corpus vt tale est, vt supponimus. Et in hoc est magna differentia inter ipsos religiosos, & alios qui quasi extrinsecè adhærent religioni. Et ideo etiam non potest dici tale priuilegium secundũ hunc respectum, esse *ad instar*, aut secundum fictionem aliquam, neque secundum propriam dependentiam, ni si fortasse quatenus partes pendent aliquo modo à toto, & è contrario. Dixi autem respectu religiosorũ, vtique iam professorum, quia respectu nouitiorum dici potest hæc communicatio secundum aliquam fictionem, & extensionem, & ideo vt talia priuilegia conueniant religiosis non est necessaria specialis expressio, aut declaratio, sed satis est, q religioni concedantur; vt vero complectantur nouitios, necessaria erit expressa verborum forma, & ita obseruat vsus, & multo magis est necessaria, vt ad familiares extendatur. Vnde etiam in his solent requiri speciales conditiones, vt v. g. quod actu seruiant, intra monasteria habeant, &c. in religiosis autem sola professio sufficit, vt notari potest in Trid. sess. 24. c. 11. de reform. *Conc. Trid.*

15. *Quodnam sit proprium priuilegium per communicationem simpliciter idem qui iuxta dicta à priuilegio ad instar, propriè sumpto.* At verò priuilegium, quod vni prius concessum est, & postea communicatur alteri in propria persona, ita vt fiat illius proprium, non minus, quam si tali personæ, vel rei fuisset primario concessum: illud est proprium priuilegium per communicationem simpliciter, & in re nihil differt à priuilegio *ad instar*, propriè sumpto, quale supra explicatum est. Ita tenent, & idem concludit Mand. supra, & idem sentiunt Cord. & Emman. Roder. licet in terminis quæstionem non tractent. Et probabitur facile declarando vim, & efficaciam huius communicationis. Primo enim hæc communicatio est veluti concessio priuilegij, quia illi, cui priuilegium communicatur, nouum priuilegium conceditur, quod antea non habebat, & licèt antea illud priuilegium in specie esset in alio, non tamen erat in tali re, vel persona; ergo quoad hanc indiuiduationem, vt sic dicam, quasi de nouo fit. Vnde communicatio illa etiam dici potest multiplicatio numerica eiusdẽ priuilegij, vt suprà declaratum est. Deinde cum dicitur, hoc priuilegium cõmunicari, nihil aliud per hoc significatur, nisi quod priuilegium vt receptum in eo, cui cõmunicatur, sit eiusdem rationis cum illo, quod communicatur: hoc a. ideò est, quia fit *ad instar*, & similitudinem illius; est ergo illud priuilegium *ad instar*, & quod per hanc vocem significatur quasi in actu signato, per verbum communicationis significatur in actu exercito; res autem eadem est.

16. *Proprietates sup. à declaratæ in priuilegio, ad instar, habet in priuilegijs communicatis absoluto & perfecto modo.* Præterea (quod ad rẽ moralem præcipuè spectat) hinc fit, vt proprietates suprà declaratæ in priuilegio *ad instar*, in priuilegijs communicatis absoluto, & perfecto modo, locum habeant. Nam per communicationem hanc ita fit proprium priuilegium in eo, cui communicatur, vt mutatio in vno facta non necessariò fiat in altero, nec è conuerso, siue illa sit per modum augmenti, siue per modum diminutionis, aut corruptionis. Ratio est, quia communicatio priuilegij, seu priuilegiorum, si nihil aliud addatur, intelligitur fieri de priuilegijs coocessis, vel secundum mẽsuram concessionis iam factæ, quia vel verbum *communicandi*, regulariter cadit super verbum de præterito, quod ad futurum, de se non extenditur, vt dicẽdo, *Communicamus huic hospitali priuilegia concessa tali hospitali*: vel licet non addatur verbum, *concessa*, sed simpliciter dicatur, Tale hospitale gaudeat priuilegijs talis Ecclesiæ, intelligitur de concessis, quia non sunt eo tempore priuilegia talis Ecclesiæ, nisi quæ illi concessa sunt. Et ideo vbi Princeps vult largiorem facere communicationem, addit specialia verba, quib⁹ expressè declaret, non tantum communicare priuilegia concessa, sed etiam concedenda, sicut fecit Pius V. in dicta Bulla, & similes sunt plures in compendio, verb. *communicatio*. & ita quoad hoc idem omnino sentiẽdum est de priuilegio per communicationem, & ad instar. Et ita sentit Mandos. dicto tract. Gloss. 14. vbi ita interpretatur quandam priuilegiorum communicationem Societati factam à Pio V. in Bulla, *Æquum reputamus*, anni 1565. & ideo putat cõmunicationem priuilegiorum Societati factam à Pio V. non extendi ad priuilegia concedenda, nisi per aliam communicationem quasi reflexam, seu in quantum illi communicantur priuilegia aliarum religionum, in quibus illa extensio continetur. Sed licet hoc sit, p-babile, attento solo tenore illius Bullæ, nihilominus est alia Bulla eiusdem Pij V. *cum indefessæ*, (quam ille author fine dubio non vidit, quia fortasse ante illam editam, tractatum illum composuit, nam fuit post 6. annos à superiori edita) in qua expressis verbis communicantur Societati priuilegia concessa, & concedenda. Hæc ergo clausula, vel alia æquiualens necessaria est ad illã extensionẽ, quæ solet ẽt addi in priuilegio ad instar, vt cõstat ex l. *omnia*, C. de Epis. & cler. & ita in hoc non est differentia inter hæc priuilegia. *Pius V.* *Mandos. Glossa.* *Pius V.*

17. *Mutatio prius collegij respectiue eius cui primo fuit datum, non mutat respectiue eius cui posterius.* Simili modo dicendum est de mutatione priuilegij cõmunicati quoad diminutionem, vel amissionẽ, quia licèt priuilegium minuatur, vel amittatur, siue per reuocationem, siue per non vsum, siue quocumq; alio modo in eo, cui prius directè concessum fuit, inde nulla resultat mutatio in eo, cui postea fuit cõmunicatum, quia hæc posterior concessio non pendet à prima, quia non concedirur posteriori tanquam accessorio, seu connexo cum priori, sed per se, ac directè ex propria, & in propria persona, solumq; est inter illas concessiones antecessio temporis, & quædam multiplicatio, ideoque mutatio in vno facta non potest alteri nocere. Atque ita tradit Panormit. in c. *cum acceßissent*, de constit. & cum illo Sylueſt. verb. *priuilegium*, *Panorm.* *Sylueſt.*

Mandos. Roder.

legium, q. 11. in fin. Mandos. suprà q. 6. Roder. tom. 1. q. 55. a. 19. vbi in hoc sensu ait, per communicationem priuilegij dari ius vtendi illo, non tamen communicari vsum, vel non vsum eius, cui prius tale priuilegium datum est. Quod verè dictum est, & idem dici potest de quacunq; renuntiatione priuilegij, vel causa ab vno data ad illius amissionem; nam in his non est facta communicatio. In his ergo non inuenitur differentia inter priuilegium per communicationem, & *ad instar*, nec etiam in alijs, quæ suprà notata sunt.

CAPVT XVII.

Vtrùm communicato priuilegio etiam restrictio eius communicetur.

1. OCcurrit tamen in hac æquiparatione specialiter inquirendum, an priuilegium alicui concessum cum certa restrictione, & postea communicatum alteri, intelligatur communicatum cum eadem restrictione, etiamsi illa non exprimatur, sed absolutè dicatur, communicari huic priuilegium, quod alter habet. Nam videtur ex dictis sequi pars affirmans, primò per argumentum à contrario, quia illa restrictio non superuenit communicationi, sed supponitur in prima concessione. Sed restrictio, quę superuenit, post communicationem non extendi ad talem restrictionem; ergo positum dicendum videtur in restrictione, quæ præcedit. Item illa restrictio necessario transit ad priuilegium ad instar; ergo etiam transit cum cõmunicatione priuilegij perfecta. Probatur consequentia, quia hæc vel sunt in re idem, licèt verbis differant, vel certe parificantur; est enim eadem ratio in vtroq; præsertim quoad hanc conditionem. Antecedens autem patet, quia priuilegium à principio cum restrictione cum eadem proponitur, vt exemplar alterius, quia re vera non est datum, nisi in tali gradu, vel cum tali modo, & sic proponitur in exemplar, quando aliud datur ad instar illius; ergo illa restrictio necessariò transit ad exemplatum. In contrarium verò est, quia restrictio addita in prima concessione respectu eius cui facta est, non semper æquè aut bene accommodatur alteri, cui tale priuilegium per communicationem concessum est; ergo nõ est verisimile, restrictionem etiam communicari, vt v. g. conceduntur Societati suæ priuilegia cum hac restrictione, vt singuli religiosi illis vti non possint, nisi per caput proximum totius religionis, quod est generalis, id est per applicationem, & consensum eius; quando ergo hæc priuilegia alijs religionibus communicantur, non est verisimile restrictionem illam communicari, quæ non est gubernationi aliarum religionum accommodata. Similiter conceduntur Societati aliqua priuilegia cum hac restrictione, vt aliæ religiones illis vti non possint per viam communicationis; aliæ verò religiones habent priuilegia cõmunicandi in omnibus cum cæteris alijs religionibus: ergo illa restrictio non poterit alijs religionibus nocere.

2. *Prima restrictio priuilegij.*

Aduerto, triplicem posse cogitari restrictionem in huiusmodi priuilegijs. Prima esse potest ad limitandum priuilegium secundum se non intuitu religionis, vel in fauorem religiosi instituti, etiam absolutè, & generatim spectati, sed ratione tantum conuenientis moderationis talis priuilegij, vel ad cauendum nocumentum aliorum, vel ad vitandum aliq; perturbationem, quæ ex maiori licentia oriri posset. Vt si priuilegium non soluendi decimas limitetur ad propria prædia, quæ proprijs laboribus excoluntur, vel si priuilegium exemptionis limitetur, ne ad familiares extra monasteria viuentes extendatur, vel ne tollat obligationem seruandi festiuitates, & interdicta, & similia. Et de hoc genere restrictionis certum existimo, seruandam omnino esse in communicatione priuilegij eodem prorsus modo, quo in prima, & directa concessione adhibita fuit. Hoc enim ad minimum conuincunt priores rationes dubitandi. Et præterea, quia eadem ratio, quæ fuit ad limitandam concessionem, est ad limitandam communicationem, & Pontifex, aut Princeps non declarauit se velle maiorem gratiam facere in communicatione, non obstante paritate rationis (vt supponimus, alias nulla esset quæstio) sed solum simpliciter voluisse cõmunicare priuilegium, quod alteri concessum fuerat; ergo intelligitur communicatio iuxta tenorem & rationem prioris priuilegij.

3. *Secunda restrictio.*

Secunda restrictio priuilegij esse potest illa, quæ addi solet in fauorem, & conseruationem instituti religiosi, vel simpliciter, vel quatenus tale, vel tale est, quæ interdum addi solet illis verbis, *Dummodo regulari obseruantiæ non sint contraria*, quæ frequentius adduntur in communicatione priuilegiorum, quia fortasse in illa sunt magis necessaria: possent autem in quacunq; concessione adiungi, si ex tenore, & in fine priuilegij non satis constet. Est enim aduertendum, duobus modis concedi priuilegia religionibus, vno modo per modum relaxationis, seu dispensationis, vel generalis pro tota religione, vel particularis pro aliqua prouincia, aut domo in aliqua obseruantia rigorosa, tales sunt concessiones factæ aliquibus religionibus mendicantium, virorum vel fœminarum ad habendum proprium in communi, & factæ religionibus militaribus ad contrahenda matrimonia, & similia. Alio modo conceduntur priuilegia religionibus ad fauorem earum, vel vt facilius possint vel temporaliter sustentari, vel spiritualiter operari, quæ priuilegia non relaxant religiones, sed de se potiũ tendunt ad fouendam perfectionem, & conseruandam disciplinam religiosam. Et hic modus magis est vsitatus, quia per se melior est, & ita etiam est per se intentus, prior enim potius est quasi permissus, seu per accidens intentus ad maiora incommoda vitanda. Quando ergo absolutè conceditur priuilegium & ex tenore, & verbis non constat concedi per modum dispensationis alicuius rei pertinentis ad proprium institutum, & regularem obseruantiam, intelligitur concessum sub illa tacita conditione, *dummodo regulari obseruantiæ non repugnet*; & ideo in prima concessione priuilegij ordinariè non exprimitur hæc limitatio, quia veluti per se ineſt, quandiu contrarium non exprimitur. Nam intentio Pontificis nunquam est relaxare religionem, nec id facere credendus est, nisi quando id declarat, causa cognita, & necessitate vrgente, quam significare solet, quando talia priuilegia relaxantia concedere intendit.

4. Vnde à fortiori constat, quod si talis restrictio expressè addatur in concessione, multo magis intelligetur adhibita in communicatione, etiamsi in illa non exprimatur: nam etiam tacitè subintelligenda esset, licèt in neutro exprimeretur propter eandem rationem. Potestque à simili argumentum ad hoc confirmandum sumi ex capit. vlt. de obser. ieiun. vbi generalem licentiam comedendi carnes in sexta feria quando dies natalis Dominici incidit, declarat Pontifex non extendi ad eos, qui voto, vel regulari obseruantia ad illam abstinentiam sunt astricti: indicat ergo, generale priuilegium habere subintellectam illam conditionem, vt regularem obseruãtiam non relaxet. Quia intelliguntur communicari ea, quæ ad fauorem pertinent, non quæ ad perniciem communicarentur, & quæ ad ædificationem cõferre possunt, non quæ ad destructionem. Sæpe autem in communicatione priuilegiorum additur expressè illa modificatio, tunc quia istæ communicationes per clausulas valde generales fieri solent, & ideo ne ex illis sumatur occasio errandi, vtilissima est illa declaratio; tum etiam quia (vt dixi) sunt multa priui-

priuilegia concessa aliquibus ad relaxandum rigorẽ, & oportuit exponere, in illis non fieri communicationem per solas clausulas generales. Quocirca quia non solum dantur communicationes in priuilegijs prius concessis, sed etiam dantur communicationes communicationum, vt sic dicam, & ita fiunt quamplures veluti reflexiones, & mutuæ extensiones harum communicationum priuilegiorum, ideo licet illa clausula non addatur in quacumq; formâ communicationis, secundum illam restringenda est, siue per conclusionem tacitam, quia per se ineſt, nisi apertè excludatur, siue per relationem ad priuilegia, quæ communicantur, in quibus talis clausula posita est.

5. Solum oportet aduertere interdum addi posse specialem restrictionem priuilegij intuitu obseruantiæ alicuius religionis, quia secundum suum institutum est necessaria, vel maximè conueniens ad rectam gubernationem, vel ad disciplinam religiosam obseruandam, quæ tamen in alia religione secundum suam regulam, & institutum non seruatur, nec pertinere censetur ad perfectam obseruantiam sui instituti. Et tunc verisimillimum est, in concessione talis priuilegij alteri religioni facta non includi restrictionem illam, seu particularem modum vtẽdi illo priuilegio priori religioni accõmodato. Ita sentit Emman. Roder. d. q. 55. a. 17. de illa clausula, quæ additur in priuilegijs Societatis, *Vt non intelligantur concedi inferioribus singulis immediate, sed mediante Præposito generali*: existimat enim hunc ordinem non esse necessarium in alijs religiosis, quibus per viam communicationis propria Societatis priuilegia conceduntur. Fundatur, quia alijs absolutè, & sine illa restrictione communicantur, ac si directè essent illis concessa: restrictiones autem, & limitationes non cõmunicantur. Responderi tamen posse iuxta prædicta, restrictiones quidem per se non communicari, nihilominus tamen quando priuilegium fuit restrictè concessum, non nisi restrictum communicari.

Emman. Roder.

6. Sed nihilominus placet illa sententia. Primò quidem, quia priuilegia ipsa prius fuerunt absolutè concessa Societati, postea verò addita fuit restrictio per specialem declarationem, quæ non restringit modum vtendi priuilegio, nisi quoad Societatem ipsam: communicatio autem alijs religionibus postea facta est de solis priuilegijs, & gratijs, non de huiusmodi declarationibus. Secundò, quia in ipsamet declaratione explicatur fundari in speciali modo Societatis. Propter instituti ipsius ab alijs religionibus diuersitatem, vt dicitur in Bulla Gregor. XIII. Ad *futuram*, anni 1575. in princ. ergo quod ex propria, & (vt sic dicam) distinctiua ratione in Societate ordinatum est, non est verisimile ad alias religiones sine alia declaratione, vel necessitate extendi. Et confirmatur, quia non solum propria priuilegia, sed etiam aliarum religionum indulta communicantur Societati cum illa expressa restrictione, *Dummodo instituto Societatis, & Præpositi, aut huiusmodi personarum deputatarum voluntati, & beneplacito non refragentur*, quæ limitatio nõ extẽditur ad alias religiones quoad communicationem priuilegiorum cæterarum religionum, vt per se constat; ergo etiam non habet locum in communicatione priuilegiorum ipsius Societatis: nam eadem est ratio. Hoc autem limitari potest, vt locum non habeat in illis religionibus (si quæ sunt) quæ in hoc modo regiminis, vel subordinationis Societatem imitantur, vel simpliciter, vel secũdum aliquem modum, ratione cuius in damnum talis religionis cederet, si priuatæ personæ possent vti priuilegijs suo arbitrio, & sine cõsensu Prælati, vel Capituli, seu illius, ad quem iuxta tale institutum illa cura, & solicitudo incumbit. Tunc enim videtur intelligenda communicatio priuilegiorum iuxta modum tali religioni accommodatum, non propter communicationem cum Societate in illa restrictione propria eius (nam in illa re vera non videtur habere locum communicatio, quia non est propriè priuilegium) sed propter illud principium generale proximè positum, quod communicatio priuilegiorum in vnaquaq; religione intelligenda est sine dispendio disciplinæ religiosæ, vniuscuiusque instituto, & regimini accommodatæ.

Tertia itaque restrictio priuilegij esse solet, quia conceditur cum speciali respectu ad res spectantes specialiter ad religionem, locum, vel personam illam cui primo conceditur. Vt v. g. conceditur religioni ſſ. sancti Dominici priuilegium non seruandi interdictum locale in festiuitatibus Sanctorum suorum in Ecclesijs suis, vel quidpiam simile, & postea illud priuilegium communicatur religioni S. Augustini sine alia declaratione; constat autem illam non posse vti illo priuilegio cum restrictione, materialiter (vt sic dicam) & vt sonat sumpta, quia sic non redundaret in peculiarem fauorem suum, cum tamen communicatio ad hoc fiat. Neq; etiam potest intelligi concessio absoluta, & sine vlla restrictione; quia sic esset vel inutilis concessio propter indeterminationẽ, & ambiguitatem, vel esset absurda, si cum absoluta generalitate acciperetur. In huiusmodi ergo priuilegijs dicendum est, communicari cum eadem restrictione formaliter, seu cum proportione accommodata intellecta. Itaq; quod conceditur vni religioni respectu suorum Sanctorum, communicatur alteri respectu suorum, idemq; de locis, festiuitatibus, & alijs similibus intelligendum est. Sicut quod conceditur vni religioni respectu suorum nouitiorum, vel familiarii, communicatur alteri respectu suorum, quãdo communicatio priuilegiorum in genere, vel talis priuilegij in particulari absolutè & sine alia declaratione fit. Quia ex ipsa materia satis constat, hac intentione, & proportione fieri talem communicationem. Atq; ita declaratum esse à Iulio II. inter Prædicatores, & Minores refertur latè in Supplemen. & Emman. Roder. dicta q. 55. a. 20. Tamen cum proportione ad omnia similia priuilegia est applicanda, vt respectiuè intelligatur facta communicatio; ita vt sit illud priuilegium ad instar secundum proportionalitatem, quæ regula ferè in omnibus priuilegijs ad instar seruari potest, & debet.

7. *Tertia restrictio priuilegij* ſſ.

Iulius 2. Roder.

Et per hæc satisfactum est rationibus dubitandi pro vtraq; parte in principio positis, solum superest explicandum, quã vim habeat restrictio illa, quæ interdum addi solet priuilegio alicui concesso, scilicet vt sit alijs incommunicabile (vt sic dicam) vel vt a alijs non communicetur. Exemplum inuenio in nostra Societate in Bulla Gregor. XIV. vbi post varias concessiones in fine subiungit hæc verba, *Præsentis autem constitutionu, & gratiæ cõcationem omnibus alijs, qui suæ priuilegia cum ipsa Societate copiosè participant, participareque poterunt, quomodolibet in futurum fieri omnino prohibemus.* Et similia verba circa quoddam speciale priuilegium Societati concessum habet Gregor. XIII. in Bulla anni 1584. *Satis superque.* Ratio ergo dubitandi est, quia hæc prohibitio non videtur posse impedire quominus generalis, & absoluta cõmunicatio priuilegiorum Societatis, vel omnium religionum facta alteri religioni, has etiam gratias comprehendat, quia par in parem non habet imperium, & ideo prohibitio illa non potest impedire, quominus sequens Pontifex illa priuilegia alijs communicet. Propter quod Emmanuel Rodericus suprà a. 27. dicit (licèt cum formidine) per concessiones generales postea factas, etiam ab eodem Gregor. XIII. communicari alijs religiosis etiam illa priuilegia, quia generalis communicatio omnia complectitur. Sed non videtur mihi iuridica interpretatio, quia est vulgare in iure, quod generi per speciem derogatur, etiamsi species ipsa præcesserit. Item quia vulgare etiam est sub generali clausula non venire, quod Princeps non esset in specie verisimiliter concessu-

8. *Quam vim habeat restrictio incommunicabilitatis priuilegij* ſſ. *Gregor. 14.*

Gregor. 13.

Roder.

Gregor. 13.

rus. Item, quia generalis concessio casuum non extenditur ad reseruatos, vt est etiam cõmune dogma. At priuilegia hæc, quorum communicatio specialiter prohibetur, valde specialia sunt, & quasi reseruata quoad modum concessionis; ergo nisi vel in communicatione fiat specialis mentio illorum, vel saltem addatur clausula, per quam comprehendantur omnia priuilegia, etiam illa quorum communicatio specialiter prohibita est, per solam clausulam generalem non existimo talia priuilegia communicari. Et confirmatur, quia aliàs non obstante illa prohibitione possent alij religiosi vti illis priuilegijs ex vi antiquæ communicationis, qua illis conceduntur priuilegia omnia concessa, & concedenda, quia illa etiam vniuersalis est, & comprehendit omnia; consequens est planè falsum, quia aliàs talis additio, & prohibitio Pontificia vana esset, & frustra fieret, cum constet, innumera esse talia priuilegia, per quæ communicãtur futura priuilegia. Quod si hoc non admittitur de antiquioribus priuilegijs, etiamsi vniuersaliter loquantur, neq; in subsequentibus admitti debet: nam etiamsi sint tempore posteriora, in eodem sensu conceduntur quo præcedentia, & eodem modo per specialia præcedentia limitantur. Et ita responsum est ad rationem dubitandi: fatemur enim posse posteriorem Pontificem cõmunicare talia priuilegia, negamus tamen id facere per solam clausulam generalem, & hanc vim & fructum dicimus habere restrictionem illam.

CAPVT XVIII.

An confirmatio priuilegij sit noua illius concessio, vel quid sit, & an vna ab alia differat.

1. QVarta forma concedendi priuilegia esse potest, per confirmationem eorum; constat enim, sæpe confirmari priuilegia prius concessa, quod maximè videtur esse in vsu in priuilegijs religionum, idem verò in alijs fieri potest, & sæpe fit. Dubitari ergo potest in primis, an hæc confirmatio priuilegij sit noua illius concessio, vel quid sit. Si enim vim nominis attendamus, confirmatio non potest esse concessio, quia quod confirmatur, supponitur esse; quod enim nihil est, cõfirmari non potest. Sicut conseruatio non potest esse rei producto, quia supponit rem esse, & consequẽter supponit productionem eius. In contrarium vero est, quia si confirmatio priuilegij non est noua concessio illius, nihil confert priuilegio; erit ergo actio inutilis, quod dicendum non est. Antecedens patet, quia confirmatio priuilegij non auget extensiuè (vt sic dicam) priuilegium quoad effectus, vel gratias priuilegij, sed circa idem omnino versatur, nec etiam auget intrinsecè, quia concessio priuilegij est quasi indiuisibilis, quæ non recipit magis, vel minus ex parte solius recipientis; ergo si non habet vim nouæ concessionis, nullum effectum moralem efficere potest, & sic frustra fit. Accedit, quod non repugnat, idem sæpius concedi ex parte concedentis: nam eadem promissio, seu idem votum potest iterari; ergo eadem concessio priuilegij poterit iterum fieri, quantum est ex parte concedentis, habebitq; hunc effectum, vt si fortasse prima concessio nõ tenuit, vel perdita est aliqua via, per cõfirmationem iterum fiat. Et ita confirmatio erit veluti secunda cõcessio de se sufficiens ad priuilegium, & efficax, si subiectum indigeat.

Ratio dubitandi.

2. Ad explicandam hanc priuilegiorum formam, seu gratiam aduerto, confirmationem alicuius actus dupliciter postulari posse, vno modo tanquam per se necessaria ad consummandum actum prius inchoatum, & non perfectum quoad substantiam eius, vt quando in electione ad munus, vel dignitatem postulatur confirmatio, vel quando in pacto inter aliquos facto ad eius validitatem, & firmitatem necessaria est confirmatio Principis, vel iudicis. Alio modo confirmatio, quamuis non esset per se necessaria ad substantiam, & valorem actus, additur ad maiorem quandam authoritatem, vel alium similem effectũ. De priori confirmatione dici aliquo modo posset, esse nouam concessionem, seu collationem beneficij, aut alterius rei, de qua confirmatio datur, quia ante confirmationem non erat ius perfectè acquisitum, & ita per confirmationem suo modo confert. Veruntamen, etiam in hoc modo confirmationis ad ipsam confirmationem supponitur alius prior actus, vt electio, præsentatio, concordia, pactum, vel quid simile, respectu cuius actus, illa consummatio, quæ additur, dicitur confirmatio, & ideo tunc qui confirmat, non censetur simpliciter dare, sed consummare, quod inchoatum erat, vt ait Bart. in l. *more maiorum*, ff. de iurisd. omn. iud. n. 5. Quamuis respectu rei, vel iuris, aut firmitatis concessæ dici possit noua concessio, seu donatio. Et hinc est, vt hæc etiam confirmatio de se, & iure ordinario requirat validitatem in actu, quem supponit: nam si confirmatur electus, supponitur electio valida; & sic de alijs. Ita habetur ex capit. *quia diuersitatis*, de consess. præben. quod specialiter loquitur de confirmatione in forma communi, quam statim explicabimus. Idem sumitur ex capit. 1. & cap. *examinata*, de cons. vtil. vel inutil. quibus locis id notant Gloss. & Doctores. Vnde à fortiori constat, posteriorem confirmationem multo minus posse dici concessionem, cum ad validitatem actus, vel effectus non requiratur, vt supponitur. Item quia illa confirmatio non ad hoc fit, sed ex abundanti (vt sic dicam) conceditur ad maiorem auctoritatem. Et in hac etiam confirmatione multò certius est nil operari, nisi supponat actum validum, per se loquendo, seu in forma communi, tum propter dicta iura, tum etiam quia est quid accessorium respectu actus, quem supponit tanquam principale, & ideo non subsistente principli, accessorium subsistere non potest. Ex his duobus modis confirmationis, hæc posterior magis videtur vsitata in priuilegijs, quàm prior: nam si priuilegium detur ab habente potestatem, simpliciter non indiget confirmatione ad valorem, vel effectum suum. Vnde tantum videtur postulari ad melius esse, seu ad quandam accidentalem perfectionem; non tamen omnino repugnat prior modus confirmationis priuilegij, vt videbimus.

Confirmationem actus dupliciter posse postulari, primo quoad valorem substantiæ actus, secundo ob maiorem auctoritatem aut quid simile.

Bart.

c. quia, diuersitatis.

c. examinata. Glossa.

3. Secundò præmittenda est vulgaris distinctio de duplici forma confirmationis, quædam esse dicitur in forma communi ex capit. *quia diuersitatis*, de consess. præben. cui videtur opponi confirmatio in forma speciali: communiter autem aliud membrum appellatur confirmatio ex certa scientia, ex capit. 1. de transact. ibi, *plenissimæ notionis*, vbi id notat Gloss. & in capit. *veniens*, eodem titul. Quomodo autem dicatur confirmatio fieri in forma communi, non eodem modo ab omnibus explicatur. Quidam enim putant, necessarium esse, vt in forma confirmationis addatur verbum aliquod, quo declaretur, dari puram confirmationem eorum, quæ gesta sunt, vt si dicat Pontifex, confirmo priuilegium prout factum est, vel prout est in vsu, vel quid simile. Nam si absolutè, & sine addito confirmet, censetur perfectè confirmare. Ita sentiunt Abbas Antiq. & Ioannes Andreas in capit. *examinata*, de confirmation. vtili, & inutil. Alexand. cons. quinquagesimo nono num. 9. lib. 1. & Bart. cons. 196. num. 2. lib. 1. vbi negat quandam confirmationem factam esse in forma cõmuni, quia in ea non fuit adiecta hæc particula, *sicut prouidè factum*. Et videtur alludere ad d. c. *examinata*, vbi quædam confirmatio dicitur fuisse communis, quia data fuerat sub illa forma, *Sicut prouidè factum fuerat, & ab vtraque parte receptum*. Indu-

Duplex forma confirmationum forma communis vel ex certa scientia. c. plenissimæ. Gloss. in c. veniens.

Abbas. Ioan. And. Alex.

cier-

Ex quibus diuersitatis.

ci etiam ad hoc potest capit. *quia diuersitatis*, de concess. præb. vbi dicitur, per confirmationem in forma communi confirmari beneficia, *sicut iustè, & pacificè possidentur*. Ratio etiam adiungi potest, quia si Princeps dicat absolutè, *confirmo*, simpliciter vult confirmare quidquid infirmum erat, & ita talis confirmatio habebit omnia, quæ potest habere in forma speciali: ergo vt sit in forma communi, oportet, vt per aliquam additionem restringatur, & quasi leniatur proprietas verbi confirmandi. Hãc vero sententiam limitat Pan. in c. *examinata*, n. 5. vt habeat locum in priuilegijs, quæ sunt contra ius: nam in dubio non præsumitur Princeps aliquid concedere contra ius. Secus vero in priuilegio omnino fauorabili, maxime quando est datum à Pontifice, vel Principe, quia debemus illud latissimè interpretari.

Panorm.

4. *Confirmationem in forma communi esse puram, & simplicem confirmationem.* *Bart.*

Vera tamen sententia est, confirmationem in forma communi esse puram, & simplicem confirmationem. Vnde sicut simplicitas per negationem explicatur, ita etiam hæc forma. Negatio autem hæc generaliter assignari potest, vt sit confirmatio non ex certa scientia, vel sine cognitione facta. Sicut dixit Bartolus in leg. *priuilegia*, C. de sacrosc. Ecclesijs, tum Principem confirmare in forma communi, quando non est informatus, & ita quia priuatio per habitus cognoscitur, ad cognoscendum, quæ confirmatio sit in forma communi, oportet cognoscere, quæ dicatur esse ex certa scientia: nam illa confirmatio, quæ caruerit omni proprietate sufficiente ad hoc, vt confirmatio sit ex certa scientia, erit in forma communi.

5. *Confirmationem ex certa scientia, esse cum notitia per se stare, & omnium circumstantiarum illius, quando vero est confusa tantum notitia dicitur esse in forma communi.*

Aduertendum est ergo, duobus modis posse ab aliquo confirmari priuilegium, vno modo cum perfecta notitia illius, & tenoris eius, & omnium circumstantiarum illius; alio modo cum sola cognitione confusa priuilegij, quod simpliciter proponitur, vt antea concessum sine alio examine, vel distinctiori notitia illius. Quando ergo priori modo fit confirmatio, dicitur esse ex certa scientia, quando vero fit posteriori modo, dicitur esse in forma communi. Vnde quando in ipsa confirmatione adduntur verba aliqua, quibus sufficienter significatur, præcessisse examen, seu cognitionem perfectam, erit ex certa scientia; quando vero in confirmatione nihil speciale inuentum fuerit, erit in forma communi. Signa autem quòd fuerit confirmatio data cum exacta cognitione sunt hæc. Primum, si in instrumento confirmationis inseratur totus tenor prioris priuilegij: nam tunc cõstat, Principem re tota sufficienter intellecta suam

c. venerabiles.

auctoritatem adhibuisse, iuxta c. *venerabiles*, de confirmat. vtil. ibi, *Et ad maiorem rei euidentiam literæ confirmationis, tenor compositionis insertus.* Vbi Glossa addit,

Panorm.

illam confirmationem fuisse ex certa scientia, *quia Papa cum ea viderit, confirmauit*. Et Panormitanus addit, hoc procedere etiamsi in confirmatione addatur illa clausula, *Sicut prouidè factum est*, &c. quia tunc (inquit) non intelligitur hæc clausula conditionaliter, sed causaliter. Secus autem esset, si tenor priuilegij

c. examinata. Panorm.

non esset insertus iuxta dictum capit. *examinata*, vbi etiam id notat Panormitanus. Et ratio est perspicua, quia quando tenor inseritur, iam non est necessaria conditio, cum de re tota constet, & ideo verba illa non possunt habere commodum sensum conditionalem, sed absolutum, seu affirmatiuum, seu causalem, videlicet, Confirmo hoc, quia constat mihi esse prouidè factum. Secus vero est, quando non inserto tenore priuilegij in confirmatione ponitur dicta clausula, quia non est verisimile affirmari id, de quo non constat & ideo conditionaliter intelligitur.

6 *Limitatio quadam.*

Limitatur autem hoc, nisi in confirmatione expresse dicatur, *Ex certa scientia*: nam tunc licet non inseratur tenor priuilegij, confirmatio erit ex certa scientia, & ita hoc verbum est secundum signum sufficiens talis confirmationis, quia cum per tale verbum Princeps affirmet se ita confirmare, illi credendum est. Ita Panorm. supra & in cons. 101. n. 9. lib. 1. & plures alij, quos refert Fel. in cap. *cum inter*, de except. vbi à principio disputat late hanc quæstionem, an necessaria sint in rescripto formalia verba, *ex certa scientia*, vt dispositio censeatur esse ex certa scientia, & merito concludit non esse necessaria, sed sufficere, quod ex alijs verbis eiusdem rescripti, seu ex narratis in illo constet, Principem cum plena facti cognitione processisse. Quæ est sententia communis Panormitan. in dict. c. *cum inter*, & aliorum ibi, & in cap. *ad hæc*, de rescript. vbi Panorm. num. 7. Deci num. 6. & late Felin. in cap. *nonnulli*, eod. vbi etiam alij. Quod intelligendũ puto quoad supplendas nullitates, quæ ex narratis colligi possunt, non vero quoad omnes alias, vt infra declarabo. Sic ergo est illa particula sufficiens, quia vt dicit Bart. in l. *conficiuntur*, ff. de iur. codicil. credẽdum est pro vero id, quod Princeps disponit ex certa scientia. Imo addere possumus ex dictis auctoribus, sufficere clausulam æquipollentem illi, *Ex certa scientia*, qualis censetur esse illa, *de plenitudine potestatis*, ex Panorm. Decio, & Felin. supra, qui dicunt, clausulam *Ex certa scientia*, includere illam, ex plenitudine potestatis, non declarant autem, an conuertantur. Magis vero id declarat Alex. lib. 4. consil. 122. num. 22. & lib. 5. cons. 30. num. 9. quia per hanc clausulam significat Pontifex, se velle operari, non tantum secundum cõmune ius, sed etiam supra, vel contra ordinarium ius, quod non præsumitur facere, nisi ex certa scientia. Et eadem ratione censetur sufficere clausula, *Non obstante lege disponente in contrarium*, quia tunc censetur etiam vti plenitudine potestatis, vt ait Felin. in dicto cap *cum inter*, num. 7. in fine, & in dicto cap. *nonnulli*, fallentia 4. vbi late hoc prosequitur. Addo denique hanc clausulam communiter intelligi de scientia facti: nam scientia iuris semper præsumitur in confirmatione, quæ fit ex certa scientia, quia Princeps habet ius in pectore, & illud ignorare non præsumitur, c. 1. de const. in 6. quod in priuilegijs omnes admittũt etiamsi non in omnibus rescriptis idem concedãt, vt videri potest Fel. in dict. c. *nonnulli*, in secunda obiectione contra 4. fallen.

Pan. Felin.

Pan. Decius. Felin.

Panorm. Felin. Decius. Alex.

Felin.

7. *Plena explicatio confirmationis in forma communi.*

Ex his ergo omnibus constat, tunc confirmationẽ esse in forma communi, quãdo in ea nullum signum sufficiens additur, ex quo constet, confirmationem processisse habita plena notitia prioris priuilegij. Quia si illud signum est necessarium, vt confirmatio sit ex certa scientia, sicut dictum est, illius negatio erit satis, vt confirmatio non sit ex certa scientia, omnis autem confirmatio, quæ non est ex certa scientia, est in forma communi, quia diuisio illa adæquata est: ergo illa negatio sufficit, vt confirmatio sit in forma cõmuni. Et ita manet probatum contra priorem opinionem, vt confirmatio sit tantum in forma communi non esse necessaria positiua verba, quibus id significetur, sed sufficere negationem signi ostendentis certã scientiam. Vnde fit, licet non addatur illa clausula, *Sicut prouidè factum est*, vt æquiualens, cum sola illa negatione esse priuilegium in forma communi. Neque oppositum colligitur ex dicto cap. *examinata*, quia licet ex illa clausula recte colligatur, confirmationem esse in forma communi, quando tenor priuilegij in eo non inseritur, non tamen ibi dicitur, illud signum esse necessarium. Nec etiam in dicto cap. *quia diuersitatis*, dicitur, necessarium esse ad confirmanda beneficia in forma communi sin tenore confirmationis addere verba illa, *Sicut iustè, & pacificè possidentur*, sed dicitur, hunc esse sensum confirmationis in forma communi. Ex quo tandem concluditur, confirmationem priuilegij datam per verbum confirmandi purum, sine narratione facti, & sine aliquo alio signo alterutram partem indicante, censendam esse in forma cõmuni. Quæ est communior sententia Iuristarum, vt videre licet in Tuscho, tom. 2. lit. C. conclusion. 708. num. 10. & sequentibus. Et censeo esse verum non so-

Tuschus.

lum in priuilegijs contra ius (licet in illis sit multo certius, magisque receptum) sed etiam in cæteris. Ratio generalis est, quia licet beneficium Principis sit late interpretandum, non tamen vltra proprietatem verborum, sed verbum confirmandi purè prolatum non est verbum donandi, nec faciendi aliquid de nouo simpliciter, sed tantum approbandi quod factum est, vt apertè supponitur in c. *inter*, de fide instr. §. *cæterum*, & §. *cum igitur*, ergo nō plus operatur verbū illud per se sumptum, etiamsi illud latè interpretari velimus, sed in hac significatione tantum continet confirmationem in forma cōmuni; ergo. Et hoc magis ex sequentibus patebit.

Cap inter.

8. His ergo suppositis duæ sunt communes regulæ. Prior est, confirmatio priuilegij in forma communi nullum ius nouum confert, nec dat valorem priuilegio, si erat inualidum, & ita non potest dici concessio priuilegij, sed pura roboratio. Hæc regula communiter traditur in cap. *quia diuersitatis*, de concession. præbend. & ex illo textu colligitur, vt dixi, sumitur etiam ex dicto cap. *examinata*, & ex capit. 1. de concession. præbend. vbi dicitur, confirmationem rei litigiosæ non impedire processum in lite, quod omnes intelligunt de confirmatione in forma communi: nam secus esset in confirmatione ex certa scientia. Item ex cap. *dudum*, in fine, de decim. fateor tamen hæc iura loqui de priuilegijs, quæ iuri communi, vel alterius derogant. Ratio autem vniuersalis est supra tacta, quia confirmare non est de nouo facere, sed roborare factum; confirmatio autem in forma communi solum significat in Principe animum confirmandi, vt dictum est: ergo nec valorem, nec ius confert de nouo ex vi talis confirmationis. Et ita intelligunt prædicta iura Innoc. & Imol. & Anton. de Butrio in dicto cap. *dudum*, tradit etiam Baldus in Feud. tit. per quos fiat inuest. c. 1. n. 1. Fel. in c. *inter dilectos*, de fide inst. n. 13. & seq. vbi etiam Pan. Idem Fel. in c. *cum ren sset*, de test. nu. 2. Decius in rubr. de confirmat. vtil. vel inutil. dub. vltim. qui optime confirmat omnia, quæ diximus.

Confirmatio priuilegij in forma communi nullū ius nouum confert, nec dat valorem priuilegij si erat inualidum c quia diuersitatis. c examinata c dudum.

Innoc. Imol. Anton. Bald. Felin. Panorm: Decius.

9. Interrogabis, quid conferat talis confirmatio in forma communi? Glossæ, & Doctores allegati fere dicunt, parum conferre, quandoquidem non dat nouum ius, nec valorem actui. Dico tamen, si hæc confirmatio cadat in materiam incapacem, seu actum nullum, nihil conferre, neq; hoc esse inconueniens, imò esse iuxta intentionem concedentis, ideo enim sub tacita, vel expressa conditione confirmat, vt si cōditio non subsititerit, nihil faciat. Si autem confirmatio cadat super actum confirmabilē, non parum confert. Ad quod explicandum distinctè loquendum est, diuerso modo de confirmatione facta à superiore, eodem, vel æquali. Ab inferiori n. dari non potest, vt constat, quia non habet potestatem circa actum superioris. Poterit quidem inferior acceptare priuilegium alteri datum à suo superiore, quod tibi aliquo modo præiudicare videatur, quæ acceptatio indirecte poterit in confirmationem priuilegij redundare, quatenus acceptans post acceptationem non potest priuilegium oppugnare, tamen illa non est propria, & directa confirmatio, vt per se constat.

Quid conferat confirmatio in forma communi.

10. Si ergo hæc confirmatio à superiori detur, & actus sit confirmabilis, multum valet, vt colligitur ex cap. 1. de confirmatione vtilit. &c Nam contra possessionem pacificam à Papa confirmatam, non potest inferior iudex sententiam ferre sine Papæ mandato, quæ est magna vtilitas, si tamen vera est. Nam communiter ille textus exponitur, quoad illam partem de Cōfirmatione ex certa scientia, vt per Glossam & alios interpretes. Quæ sententia, licet communis, apud me non caret difficultate. Nam prior pars textus, in qua dicitur, confirmationem rei litigiosæ non impedire processum litis apud inferiores iudices, ab omnibus intelligitur de cōfirmatione in forma communi: ergo de eadem est intelligenda altera pars, quia est idē modus loquendi in vtraque, & quia alias non est debita consequutio in litera textus. Sed nihilominus communis opinio contra hanc expositionem, & consequenter contra hanc vtilitatem talis confirmationis præualuit. Generalis ergo vtilitas solum est robur auctoritatis, quod additur priuilegio, iuxta principium legis 1. C. de veter iur. enucleando, dicentis, superiorem id facere suum, quod auctoritate sua cōfirmat. Quamuis enim hæc regula soleat explicari (& bene) de confirmatione ex certa scientia, de qua aperte loquitur cap. *si Apostolicæ*, de præbend. in 6. & cap. 1 de transact. vt vtroque loco Glossa exponit. Nihilominus suo modo etiam potest extendi ad confirmat io nem in forma communi, quando cadit in materiam habilem, & suum effectum sortitur: nam tunc iam res illa non solum inferioris, sed etiam superioris, vel Papæ confirmantis auctoritate subsistit, & ita efficit illam suam.

c. si Apostolicæ. c 1 de transact.

11. Quando vero eadem persona est, quæ concessit prius priuilegium, & postea illud confirmat, duobus modis potest id accidere. Vnus est, vt pro illis diuersis temporibus talis persona sibi ipsi sit inæqualis in dignitate, vt in casu, quem tractat Bartol. cons. 196. de Cardinali legato, qui priuilegium concessit cuidam ciuitati, quod postea factus Pontifex confirmauit, & tunc ait Bartolus illam confirmationem habere vim & efficaciam priuilegij ex certa scientia, quia confirmans non ignorat factum suum. Quod est valde probabile, quando ex ipso instrumento confirmationis cōstat, ipsummet confirmantē existentē in minoribus concessisse illud priuilegium, & confirmare illud tanquam à se factum, & sufficienter memoria retentum. Alias non videtur excedere gradum confirmationis in forma communi, iuxta doctrinam communem supra traditam. Nihilominus tamen proderit illa confirmatio tanquam à superiore data, si cadat in materiam habilem, quia formaliter loquendo re vera est à superiore, & identitas personæ ibi materialiter se habet. Alio modo potest concedens, & confirmans esse idem in persona, & dignitate, & tunc nō video, quid addat confirmatio in forma communi supra concessione m, quia nec ius, nec valorem, nec auctoritatem addit. Quoad nos vero addere potest certitudinem quandam de voluntate concedentis, & præsumptionem maiorem de adhibita diligentia, & consideratione in concessione priuilegij. Et fere hoc idem dicendum est de confirmatione facta ab æquali successore, & cum maiori exaggeratione: nam hic intercedit plurium personarum consensus, & personalis auctoritas, quæ confert, vt plus timeatur, quod ita confirmatum est, vt ait Glossa in capite vltimo de confirmation. vtilitat. argumento capit *quanquam*, 23. distinct. vbi id etiam notat Glossa, & præsertim hæc confirmatio per successorem securiorem reddit, priuilegiatum, quod non sint ab eo priuilegia reuocanda, sed potius conseruanda, & defendenda tanquam sua.

Glossa. Cap. quanquam.

12. Secunda regula principalis est: Confirmatio priuilegij ex certa scientia habet vim nouæ concessionis talis priuilegij. Ita Glossa in dicto ca. *quia diuersitatem* & in dicto capite primo de transactionib. Innocent. ibi & Bartolus Panormitanus, Decius, Felinus, & alij supraallegati, & cæteri, quos ipsi allegant, & plures refert Tuschus verb. *confirmatio ex certa*, per totum. Sumiturque ex capite primo & cap. *veniens*, de transact. cap. 2. de pactis. Ratio vero est, quia confirmatio ex certa scientia habet vim confirmandi actum nullum reddendo illum de inualido validum; ergo habet vim concessionis priuilegij. Consequentia patet, quia validare actum, seu priuilegium, quod antea erat nullum, plane idem est, quod denuo illud concedere. Antecedens autem probatur, quia quando Princeps confirmat actum, non fictè, aut vanè, sed vere, & solidè vult confirmare actum, iuxta

Confirmatio priuilegij ex certa scientia habet vim nouæ concessionis priuilegij ex certa scientia habet vim confirmandi actum nullum. Glossa. Innoc. Pan. Decius. Felin. Tuschus. Veniens.

iuxta capacitatem eius; ergo si ex certa scientia procedit, ita vult illud confirmare, sicut re vera est confirmabilis. Vnde si est nullus, & Princeps cognouit esse nullum, & nihilominus confirmat, manifestè vult illi dare valorem, & firmitatem, quia alias frustratoria, & ficta esset confirmatio. Ita vero procedit Princeps, quando ex certa scientia confirmat; ergo illa confirmatio habet vim validandi actum; ac subinde concessioni æquiualet, vel re ipsa est concessio, licet verbum sit confirmandi. Vt expresse notat Decius in dicta rubrica de confirmatione vtilitat. numero 1. in fine ex Bart. Imol. Pan. & alijs.

Decius. Bart. Imol. Pan.

13. Neque mirandum est, quod verbum videatur ampliari cum improprietate. Tum quia non est tanta improprietas, quin habeat etiam fundamentum in vsu, & in materia subiecta. Nam illa confirmatio ex certa scientia, etiamsi possit, & de se sufficiat dare valorem actui nullo, non tamē semper id efficit; quia nō semper supponit nullitatem in actu, sed ad maiorem cautelam, & certitudinem ita conceditur, siue actus confirmatus fuerit validus, siue non, & ideo talis gratia merito confirmatio dicitur; quia & potest supponere concessionem validam, & semper supponit saltem externam concessionem, quæ substantialiter (vt sic dicam) confirmari valeat, si substantialem habuit defectum. Sicut etiam dicitur ratificari professio, vel matrimonium factum cum impedimento irritante per iterationem consensuum post ablatum impedimentum. Tum etiam quia in præsenti casu ratio, & ius cogit ad talem verbi interpretationem, ne dispositio Principis ex certa scientia fiat illusoria, & irrationabilis, quod in legibus vitandum est, & consequēter etiam in priuilegijs, maximè cum fiunt ex certa scientia.

Obuiatur obiectiunculæ.

14. Atque hinc aliqui ex Iuristis, præsertim Alexander quem sequitur Tuschus, dicunt, duas esse conditiones necessarias, vt hæc assertio procedat. Vna est, quod confirmatio proferatur ex certa scientia: alia quòd re vera in Principe præcedat cognitio defectus & nullitatis prioris priuilegij, quia si non præcedit hæc cognitio, non potest subsequi voluntas efficax validandi illud, nec priuilegium in re ipsa erit ex certa scientia, sed nomine tantum. Sed hoc scrupulosum est, reddit enim incertas omnes huiusmodi cōfirmationes. Quis enim nouit, an Princeps exactè examinauerit valorem prioris actus, vel licet præcesserit examen, vnde constare poterit, an intellexerit Princeps nullitatem? Et ideo alij auctores illa non distinguunt sed eo ipso, quod priuilegium recitat ex certa scientia aliquo ex modis supra dictis, censentur habere illam efficaciam, quia & præsumitur Princeps habere scientiam, quam profitetur, vel licet illam forte non habeat, censetur habere voluntatem confirmandi actum, sicut indiget; hæc enim voluntas confusa haberi potest sine cognitione rei prout in se est, & sufficit ad cōferendum valorem actui, si in se fuit nullus, etiamsi ignoretur. Sic enim dubitans de professionis valore, ratificat illam per nouum consensum, & potest dici ratificare ex certa scientia, nō quia cognoscat esse nullam, sed quia non cognoscit fuisse validam, & nihilominus absolutè nunc vult illam de nouo facere, si necesse sit. Sic enim hæc confirmatio, licet sit ex voluntate absoluta reualidandi priuilegium, quando cognoscitur nullitas præcedens, potest esse conditionata, quando res ignoratur, vel est dubia, scilicet, *volo confirmando de nouo concedere, si indiges*, quæ voluntas efficacissima est, si in re præcesserit defectus, sicut patet in absolutione data sub conditione, *in quantum possū, & indiges*, & in rebaptizatione sub conditione, & similibus. Ita ergo censeo esse interpretandam hanc cōfirmationem ex certa scientia, vt ad illam sufficiat, professio (vt sic dicam) Principis confirmandi tali modo cum vera, & efficaci voluntate illi proportionata, siue cognitio nullitatis in re ipsa præexistat in persona, & intellectu confirmantis, siue non.

Limitatio Alex. & Tu schi scrupulosa nimis.

Hinc vero sequitur, ad huiusmodi effectum, & vt locum habeat dicta regula necessarium esse, vt actus confirmandus talis sit, vt possit sola voluntate, & facultate confirmantis fieri: nam si actus ille pendeat ex consensu alterius, non poterit per solam confirmationem Principis ex nullo fieri validus, quantumuis ex certa scientia procedat. Patet quia ex certa scientia solum colligimus voluntatem Principis; voluntas autem Principis quantumuis absoluta non excedit in efficacia potestatem Principis. Vnde non potest consensum alienæ voluntatis supplere, nec naturalia impedimenta, vel inhabilitates tollere. Et ideo non potest Pontifex per suam confirmationem solam ratum facere matrimonium nullum, vel professionem sed poterit tollere impedimenta annullantia de iure humano, vt per consensus nouos ratificetur actus. Tamen quia in materia priuilegiorum actus talis est, vt ad illum efficiendum voluntas Principis sufficiat, quia Princeps est propria causa efficiens priuilegij, vt supra visum est, ideo indistinctè procedit regula, q; confirmatio ex certa scientia æquiualet concessioni priuilegij. Nunquam enim Princeps confirmat ex certa scientia priuilegium, nisi quando posset illud à principio concedere, & hoc est per se necessarium, & intentum in tali confirmatione. Quod si aliquando confirmatio ex temeritate excedat potestatem, id est accidentarium, & non mutat naturam actus: nam et iam concessio priuilegij potest interdum esse temeraria, & excedere potestatem, & nihilominus absolutè verum est, priuilegij concessionem dare ius, quia intelligitur de legitima concessione; idem ergo est seruata proportione de confirmacione ex certa scientia.

15.

Nunquam Princeps confirmat ex certa scientia nisi quando illud à principio concedere potest.

Præterea vt hæc confirmatio talem effectum consequatur, oportet, vt simpliciter detur, & nihil addatur, quod repugnet reualidationi actus nullius, seu concessioni nouæ priuilegij amissi. Hoc aduerto propter quædam indulta Pontificia, in quibus confirmātur ex certa scientia priuilegia, non tamen absolutè, sed cum addito aliquo, quod potest ita restringere cō firmationem, vt licet sit ex certa scientia, non confirmet priuilegium, si in eo non impletur conditio. Talia censentur illa verba, *prout sunt in vsu*, quæ aliqui Pontifices addiderunt, confirmando priuilegia aliquarum religionum, vt Gregorius XIII. confirmando priuilegia Minorum in Bulla, *Ex benigna*, an. 1575. & in alia confirmatione, Religioni Iesuitorum concessa, & in alia pro religione Clericorum, qui vocantur ministri infirmorum, & Syxtus V. confirmando priuilegia Cistercienſium, quæ refert Emman. Rod. dicta quæstion. octaua, articul. 1. & in articulo secundo interpretatur, per illam restrictionem significari, Pontificem velle confirmare priuilegia, quæ sunt in viridi obseruantia suumque valorem retinent, non autem illa, quæ inualida sunt. Sed non videtur hoc vniuersaliter intelligendum de omni nullitate, sed de illa quę per nō vsum, vel per contrariū vsum inducta est, aut etiam è conuerso de quacunque abrogatione vel reuocatione, ratione cuius talia priuilegia iam nō sunt in vsu. Quia hoc in rigore, ac præcise significant illa verba, *prout sunt in vsu*, & amplianda non sunt, cū restringant beneficium Principis. Atque ita videtur exponere similem particulam referens plures alios Mand. in dicto tract, de priuileg. ad instar, Gloss 15. in princ.

16.

De aliquibus restrictionibus omnibus cōfirmationū jolitis addi.

Gregor. 13.

Sixtus V. Roder.

Mandos.

Idem iudicium ferendum est de similibus limitationibus, qualis est illa Gregor. XIII. confirmantis priuilegia clericorum, qui dicuntur ministri infirmorum, cum illo addito, *Dummodo sub vllis reuocationibus non sint comprehensa*. Item illa Leonis X. confirmantis priuilegia Minorum, *Prout in libris ordinum reperiuntur* supplem. concess. 191. Nam quę in illis non reperiuntur, non intelliguntur ibi confirmata, nisi alias sint authentica per Bullas, aut alia publica instrumenta; nam hæc non excluduntur. Illa enim verba, licet restringant

17.

stringant ad priuilegia scripta, ad ampliandum nihilominus posita sunt, vt inter scripta comprehendantur, quæ in libris ordinis inueniuntur. Denique alia limitatio vsitata post Concilium Tridentinum in cõfirmationibus priuilegiorum esse solet, *Dummodo Cõcil. Trident. non sint contraria*, vt patet ex Bullis Gregorij VIII I. supra citatis, & ex Bulla Syxti V. anni 1587. *Et si mendicantium*, in qua confirmat Minorum priuilegia ex certa scientia, & cum illa limitatione, quæ est conformis reuocationi priuilegiorum regularium repugnantium Concilio Tridentino factæ à Pio IV. in Bulla anni 1565. quæ incipit, *In Principis Apostolorum* &c. de qua reuocatione in proprio tract. de Rel. Deo dante dicetur.

Bulla Greg. 13. & Sixti 5.

18. Nunc solum aduerto, aliud censeri posse, quod priuilegia sint contraria Concilio Tridẽtino, aliud vero quod sint per illud reuocata. Probabile enim est, non omnia, quæ illi sunt contraria, esse per illud reuocata sed illa tantum, quæ expresse reuocantur à Concilio per clausulam, *Non obstantibus*, &c. Et propterea fortasse interdum illa clausula additur, interdum non additur, vt patet ex sessio. 23. cap. 8. de reformation. & sess. 24. capit. 11. & sæpe alias, & infra generaliter dicetur. Hinc ergo coniectatur Emman. Roder. dicta q. 8. art. 6. clausulam illam, *Dummodo Concilio Tridentino non sint contraria*, intelligendam esse tantum de priuilegijs reuocatis à Concilio. Sed contrarium videri potest. Tum quia, vt dixi, diuersa sunt esse reuocata, & esse contraria, & in diuersis non fit interpretatio vni⁹ pro alio, tum etiam, quia sumus in materia odiosa: nam priuilegium contrarium Concilio odiosum est, & ideo illa verba, quæ repugnant huic odio, in omni proprietate, & rigorosa amplitudine intelligẽda sunt. Tum denique etiam quia talia priuilegia, licet non fint reuocata per Concilium, videntur reuocata per Pium IV. cui plane sequentes Pontifices in prædicta restrictione conformari voluerunt. Sed nihilominus valde probabilis est illa expositio: nam, vt infra dicã, probabilius est, Pium IV. solum reuocasse priuilegia contraria illis decretis Concil. in quibus ipsummet Concilium noluit, priuilegia contra illa valere. Vnde hæc tantum reputantur simpliciter contraria Concil. nam vbi illud non reuocat priuilegia, tacite illa admittit, & ita non sunt illi contraria. Quod si hoc verum est, clare constat, in eodem sensu esse dictam clausulam intelligendam. Sed hoc accuratius examinabitur infra tractando de reuocatione priuilegiorum.

Probabile est non omnia, quæ sunt Cõcil. Trid. contraria, esse reuocata, sed ea tantum, quæ expresse reuocatur à Cõc per clausulam, Non obstantibus &c. Roder.

Pius IV.

CAPVT XIX.

Nonnulla dubia circa confirmationem priuilegiorum expediuntur.

1. *Primum dubium.*

NOnnulla vero supersunt explicanda dubia circa hanc confirmationem. Primum est, vtrum simpliciter, & sine restrictione data ex certa scientia, habeat vim restituendi etiam priuilegia reuocata. Videtur enim ex dictis sequi consequenter pars affirmans quia confirmatio ex certa scientia restituit priuilegium amissum per non vsum, vel per vsum cõtrarium, quando contraria limitatio non adhibetur, ergo etiam restituet priuilegium reuocatũ ab homine, quicunque ille sit. Item habet potestatem hæc concessio reualidandi quod à principio fuit nullum; ergo multo magis quod fuit validum licet fuerit reuocatum. Denique hęc confirmatio æquinalet nouæ concessioni, ergo. Et ita tenet aperte Rosel. verb. *absolutio*, nu. 123. inde concludens, per similem confirmationem restitutam esse Minoribus priuilegium exemptionis à solutione quartæ canonicæ portionis, quod fuerat reuocatum in Clemen. *dudum*, de sepulch. & sequitur Roder. dicta quæst. 8. art. 3. citat Gloss. in cap. *cum accessissent*, de constitution. verb. *confirmatum*, & Pano t in cap. *cum super*, de caus. posses. n. 4. sed ibi generaliter loquuntur, non specialiter de priuilegijs reuocatis.

Rosel.

Roder.

Panorm.

Potest ergo in contrarium obijci, quia vt lex reuocet priuilegium non satis est, quod contra illud disponat, nisi expresse illud deroget, vt dicitur; ergo eadẽ ratione vt confirmatio restituat priuilegium, non satis est, quod illud confirmet ex certa scientia, nisi expresse dicat confirmare illud non obstante reuocatione, imo nisi hoc dicat, non videtur esse confirmatio ex certa scientia quoad hunc effectum. Et confirmatur, quia alias, si nunc confirmentur omnia priuilegia alicuius religionis ex certa scientia, non addita illa limitatione, *Dummodo Concilio Tridentino non sint contraria*, manebunt cõfirmata, & restituta omnia, etiamsi contraria sint. Quod difficile creditu est; alias per cõfirmationem priuilegiorum Societatis, in qua non ponitur illa limitatio, vt ex compendio constat, omnia illius priuilegia reuocata per concilium essent restituta. Vnde idem Emman. d. a. 1. videns fortasse vim illationis, ad vitandum illud consequens, coniectat clausulam illam, quæ deest in nostro compendio esse in originali, quia post Pium V. non vidit Pontificem aliquem confirmasse absolute, & sine illa restrictione priuilegia, sed re vera illa limitatio non est in originalibus: nam Gregorius XIII. in Bulla, *Quanto fructuosius*, & in Bulla, *Ascendente Domino*, & Gregorius XIV. & Paulus V. in suis Bullis cõfirmatoris absolutè & sine illa restrictione priuilegia Societatis confirmant ex certa scientia, & potestatis plenitudine: ergo erunt restituta omnia, quæ per Concilium Tridentinum fuerant reuocata, quod tamen etiam ipsa Societas non agnoscit ex vi talium confirmationum.

1.

Eman. Rod.

Greg. XIII. Greg. XIV. Paul. V.

Igitur pro resolutione aduertendum est, aliud esse priuilegium fuisse à principio falsum, subreptitium, aut alia ratione nullum, aliud vero fuisse validum, & postea reuocatum. Nam prius priuilegium non conceditur de nouo per confirmationem etiam ex certa scientia, nisi expresse dicatur, non obstante falsitate, aut surreptione. Ita sumitur ex Rot. tit. de confirmation. vtil. decis. 2. in nouis, Panormitan. in cap. *inter dilectos*, de fide instrum. num. 8. vbi late Felin. num. 6. & in cap. 2. de rescript. num. 42. vbi alios allegat. Et ratio prioris partis est, tum quia priuilegium falsum, vel subreptitium, nunquam fuit concessum re vera quia nec Princeps illud concessit, sed confirmatio est de priuilegijs concessis: ergo non cadit in illud. Tũ etiam quia talis confirmatio non facta narratione talis defectus, subreptitia est. Vnde patet ratio secundæ partis. Nam Papa potest de nouo dare Priuilegium, etiamsi fuerit falsum: ergo si id satis declaret, sufficit. Priuilegium autem semel validum vere fuit concessum, & ideo in illud potest cadere confirmatio, etiam si reuocatum sit: inquirimus autem, an cadat ex vi confirmationis ex certa scientia.

2.

Rot. Panorm Felin.

In quo vlterius distinguendum censeo de reuocatione priuilegij priuata, & ab homine, vel de illa, quæ facta est iure communi, & ordinario. Et de priori dico, confirmationem priuilegij ad illam extendi, quando particula, *ex certa scientia*, vel *de plenitudine potestatis*, expresse, ac formaliter ponitur, quia tunc rectè procedunt rationes factæ. At vero si certa scientia nõ expresse ponitur, sed colligenda est ex narratis, in indulto, non satis erit, narrari formam priuilegij confirmati, nisi fiat mentio reuocationis eius, vel addatur clausula, *Non obstantibus*, vel generalis de omnib⁹, &c. vel specialis de tali reuocatione. Quia alias non erit confirmatio ex certa scientia quoad talem circũstantiam, seu reuocationem. Quia cum sit priuata, pertinet ad factum, vel priuatum ius, quod Princeps præsumitur ignorare, iuxta cap. 1. de constitution. in 6. ergo est necessaria scientia talis reuocationis, vt ea non obstante, priuilegium restitui videatur. At vero quando

4. *Distinctio de reuocatione priuilegij priuata, & ab homine, & de illa, quæ facta est iure communi, & ordinario.*

quando certa scientia non exprimitur, sed ex narratis colligenda est, non extenditur vltra illud, quod ex narratis colligi potest; ille autem defectus reuocationis non colligitur ex narratis, nisi illius fiat mentio, vel nisi addatur clausula, *Non obstante*, quæ hoc suppleat; ergo neque tunc extendetur confirmatio ex certa scientia ad hunc effectum. Quod eadem ratione procedit, siue reuocatio fit facta à superiore, siue per renunciationem expressam, vel tacitam.

5. *Si princeps confirmat ex certa scientia priuilegiũ reuocatum iure cõmuni cẽsetur illud restituere quia præsumitur non ignorare ius cõmune.*

Secus vero videtur esse, quando reuocatio facta est iure communi, ex contrario fundamento, quod Princeps præsumitur non ignorare ius commune, d. c. 1. & ideo si confirmat ex certa scientia priuilegium reuocatum iure communi, censetur illud restituere. Solet autem in hoc addi restrictio distinguendo inter ius commune ordinarium, vel ius Concilij generalis: vt in priori seruari debeat regula data: in posteriori autem necessarium erit, vt fiat specialis mentio per clausulam, *Non obstante reuocatione talis Concilij*, vel saltem, generalis Concilij in communi. Quia Concilio generali non derogatur nisi per expressam clausulam vt est regula Iurisperitorum communis, quos supra l. 6. retuli. Sed, vt ibi dixi, illa sententia generaliter incerta est, & specialiter in priuilegijs contrarium tradit ibi Felin. in regul. 1. nu. 2. & 3. & infra n. 11. in 2. fallentia. Nihilominus tamen quidquid sit de alijs casibus, aut rescriptis in terminis, in quibus nunc loquimur, videtur omnino vera, scilicet, quando priuilegia in generali tantum confirmantur ex certa scientia Quia non est verisimile, quod per confirmationem adeo confusam, & communem derogetur speciali dispositioni Concilij generalis reuocantis in particulari aliqua ex dictis priuilegij. Nam regula est, vt species deroget generi potius, quam è contrario; ergo maxime seruanda est, quando authoritas Concilij generalis interuenit. Et ideo censeo, quod licet Gregor. XIII. & Sixtus V. non addidissent illam exceptionem de priuilegijs contrarijs Conc. Trid. nihilominus non essent reuocata per generalem confirmationem. Quod tandem agnoscit Emm. Roder. d. q. 8. art. 10. Non video tamen, quomodo cum hac doctrina possit subsistere alia, quam ipse acceptat cum summa Rosel. quod per similem confirmationem generalem priuilegiorum Minorum ex certa scientia reuocata fit Clement. *dudum*, de sepulch. quoad quartam funeralem, cum illa constitutio etiam fit Concilij generalis, & directe resistat tali priuilegio, & non fuerit in speciali reuocata. Contrarium ergo censeo verum, nisi aliunde constet de speciali reuocatione Concilij, vt magis ex vltimo puncto huius capitis constabit.

Felin. *Species potius derogat generi, quã è contra.* *Roder.* *Rosel.*

6 *De exceptione addita à Greg. XIII. & Sixtũ V. Roder.*

Sed quæret aliquis, cur Greg. XIII. & Sixtus V. addiderunt illam exceptionem, si absque illa intelligende foret. Respondet Roder dicto art. 10. additam esse ad firmandam regulam in contrarium, id est, vt intelligerentur confirmata omnia alia priuilegia alijs Concilijs generalibus contraria. Sic enim alias dicimus, quod licet in generali concessione potestatis ad absoluendum, non veniant casus reseruati, si tamen in illa generali concessione addatur exceptio vnius casus reseruati, intelliguntur alij concessi. Et licet supra dixerimus, per confirmationem in forma communi, non ratificari priuilegia nulla, nihilominus si in tali confirmatione addatur exceptio vnius priuilegij alias irriti, vel reuocati, eo ipso intelligitur, mentem confirmantis esse confirmare omnia alia, etiamsi essent amissa, vel irrita, vt tradit Bald. in feud. tit. per quos fiat inuestitura, c. 1. n. 2. & sumitur à simili ex eodem in l. 1. §. *sed excipiuntur*, ff. de fer. Vbi rationem adducit, quia exceptio firmat regulam in contrariũ. l. *tribunus*, §. vlt. ff. de milit. testam. quem allegat, & sequitur Iason in l. vlt. ff. quod quisque iuris. Verumtamen valde etiam de hac declaratione dubito. Nam ex illa sequitur, illam exceptionem additam esse ad ampliationem confirmationis, non ad restrictionem Atque adeo maiorem esse confirmationem ab eodẽ Gregorio XIII. factam cum tali exceptione, quam sine illa, quia cum illa solum excipit Concilium Tridentinum & concedit alia, sine illa vero omnia intelliguntur excepta; consequens autem videtur plane absurdum, & contra mentem Pontificum, vt idem Rodericus aperte etiam sentit in eadem qu. 8. articulo 1.

Bald. *Roder.*

7. *Vera explicatio cur supra dicta clausula addita fuerit.* *Conc Trid.* *Glossa.* *Greg XIII.* *Panorm.* *Anchar.* *Felin.* *Bart.* *Bald* *Oldrad.*

Dico ergo illam exceptionem additam esse à Pontifice, quia voluit esse magis certam, & non relinqui sub generalibus regulis, quæ incertæ sunt, & infinitis interpretationibus, & opinionibus sunt subiectæ. Itẽ voluit Pontifex specialiter ostendere voluntatem suam circa firmitatem Decretorum Concil. Tridentin. vt non solum generaliter sicut alia, sed etiam specialiter videantur excepta, hoc enim vsitatum esse in iure sentit Glossa per textum ibi in l. vltim. ff. quod quisque iuris. Et optimum exemplum, ac indicium sumitur ex quadam confirmatione priuilegiorum ab eodem Gregorio XIII. concessa clericis regularibus Ministris infirmorum, vbi prius dicit, confirmare priuilegia, quæ non sunt sub vllis reuocationibus comprehensa, & nihilominus addit, *nec decretis Concilij Tridentini sunt contraria*, vbi manifestum est, per priora generalia verba excipi etiam priuilegia reuocata in Concilio Trident. & nihilominus additur specialis exceptio Concil. Tridentin. ad denotandam specialitatem eius, & singularem obseruantiam. Confirmari potest hæc resolutio ex doctrina Canonistarum satis recepta, quod licet exceptio firmet regulã in contrarium, non tamen ampliat illam ad ea, quæ alio iure æquali fuerant excepta. Quam tradit Panormitanus in cap. *in nostra*, de sepulch. in principio, per eundem textum. Et Ancharan. in cap. 2. de offic. vicar. in 6. & in rubric. de regul. iur. quæst. 4. circa finem. Late Felin. in c. *quoniam frequenter*, vt lite nõ cõt. test. n. 2. qui Bart. Bald. Oldr. & plures alios refert. Et licet forte hæc etiam doctrina non sit certa, & infallibilis, quia totum pendet ex coniecturara mente concedentis, confirmantis, seu disponentis; nihilominus ex natura exceptionis puto esse verum, non ampliare dispositionem ad id, quod alias exceptum erat à talibus verbis, vel de iure, vel ex natura rei, quia non ad hoc ponitur, sed ad limitandam expresse dispositionem. Vnde si aliquando videtur plus operari est; vel quia verba sunt per se vniuersalia & in rigore sufficientia ad comprehendenda omnia, quę per exceptionem firmantur magis, vel quia ex vsu, & circumstantijs constat, talem esse intentionem disponentis; neutrum autem in præsenti casu inuenio, & alioqui res est grauissima, ideoque credibile mihi non est, tã generalem extensionem fieri illo indirecto modo per solam additionem exceptionis Concilij Tridentini, cum alia sufficiens ratio illius expressionis assignetur.

8. *De confirmatione data vni, an intelligatur & data alijs locis, vel religionibus* *Ratio dubitandi.*

Secundum dubium esse potest, an confirmatio priuilegiorum ex certa scientia vni religioni, vel loco data, communicetur alijs locis, vel religionibus, quæ cum priori in priuilegijs communicant, & consequẽter an confirmatis priuilegijs Societatis v. g. confirmentur priuilegia omnium aliarum religionum, quę habent communicationem priuilegiorum Societatis. Et ratio dubitandi est, quia supra dictũ est, aucto priuilegio, ad cuius instar aliud concessum est, non augeri priuilegium ad instar; ergo similiter confirmato vno, non confirmatur aliud: nam est eadem ratio. Ergo facta confirmatione in priuilegijs in primo fonte concessionis (vt sic dicam) non sequitur, fieri in alijs, qui cum illo communicant: nam in hoc etiam videtur esse eadem ratio. In contrarium vero est, quia hæc confirmatio est quædam gratia; ergo facta vni, communicatur alijs, quibus gratiæ illius communicantur. Respondeo, duplicem esse posse sensum dubitationis. Vnus est, an confirmatis priuilegijs respectu

Duplex sensus quæstionis.

spectu religionis, cui primo fuerunt concessa, eo ipso illa eadem censeantur confirmata pro omnibus religionibus, quibus ante confirmationem, & post concessionem fuerunt communicata. Alius sensus est, an confirmatio concessa vni religioni, quoad sua priuilegia, eo ipso censeatur facta alteri quoad sua, etiamsi distincta sint, ratione communicationis generalis in priuilegijs, quam alias habent tales religiones.

9. *De primo sensu.* Circa priorem sensum oportet considerare, an communicatio priuilegiorum fuerit de concessis tantum, an vero de concessis, & concedendis. Nam si fuit prioris modi, negatiue respondendum est, hoc enim probat ratio dubitandi posita. Nam formaliter ac per se loquendo, confirmato priuilegio exemplari non confirmatur priuilegium ad instar, quia non fuit exemplar vt confirmatum, sed tantum vt concessum nec priuilegium ad instar per se respicit futurum statum, sed illum, quem habet exemplar, quando aliud ad instar illius conceditur. Vnde etiam è contrario, licet priuilegium *ad instar*, confirmetur, non redundabit confirmatio in exemplar. Et hoc censeo verum siue confirmatio sit ex certa scientia, siue in forma communi, quia ratio æquè in vtroq; procedit. Et eadem ratione, si communicatio facta est tantũ de priuilegio concesso, non extenditur ad confirmationem postea factam, quia hæc nondum erat, quando cõmunicatio facta est, & illa non est facta de futuris, vt supponitur.

10. *De communicatione cõcessorum, & concedendorum ex certa scientia.* At vero si communicatio fuit de concessis, & concedendis, & fuit ex certa scientia plane deriuatur, ac redundat in omnes, quibus talis communicatio facta est. Quia illa confirmatio æquiualet concessioni priuilegij, vt dictum est, vnde censeri potest priuilegium quoddam, & noua gratia, sed per illam communicationem etiam futura, & concedenda communicantur, vt supponitur; ergo etiam hæc confirmatio communicatur quoad vsum, & fructum illorum priuilegiorum, quæ confirmantur. Atque ita ex prædicto fundamento resoluit Mandos. d. tract. de priu. ad inst. quæstion. 7. *Mandoj.* Qui tamen non videtur hoc admittere in confirmatione in forma communi: nam de illa simpliciter negat communicari, siue communicatio fuerit de concessis, siue etiam de concedendis. Mouetur solum illa ratione, quod reuocato priuilegio exemplari, non reuocatur priuilegium ad instar, ergo nec illo confirmato confirmatur. Sed hæc ratio procedit tantum in priori sensu, scilicet per se, & nulla alia interueniente communicatione. Ideo apparentius fundari potest, quia illa communicatio in forma communi non habet vim concessionis, & ideo non reputatur priuilegium, ac subinde non communicatur per communicationem priuilegiorum, etiam cõcedendorum. Sed neque hæc ratio conuincit, & ideo probabilius puto, talem communicationem extendi etiam ad confirmationem in forma communi, maximè quando communicatio non solum est in priuilegijs, sed etiam in omnibus fauoribus, gratijs, & indulgentijs (vt communiter fieri solet in indultis mendicantium, & in nostris bullis, & alijs, quæ late refert *Roder.* Roder. quæstion. 55.) Quia confirmatio etiam data in forma communi est fauor, & indultum quoddam, & beneficium, & consequenter est gratia; ergo ad illam extenditur communicatio de concedendis fauoribus Imo licet fuerit facta solum nomine priuilegiorum concessorum, & concedendorum, videtur mihi communicari, vel quia omnis gratia, & beneficium Principis potest dici priuilegium saltem lato modo, vt in principio dixi, & tradit *Bald.* Bald. in Prolog. feud. num. 18. cum *Ioan. Andr.* Ioan. Andr. in cap. *olim*, de verb. signif. & plures alij, quos refert *Mand.* Mand. supra, priuilegium autem Principis late est interpretandum. Vel quia confirmatio non per se stat, vt sic dicam, sed adhæret priuilegio iã concesso, & reddit illud firmius, & stabilius quantum potest, sed per communicationem priuilegiorum, quæ non tantum ad concessa, sed etiam ad concedendo extenditur, communicatur illud priuilegium non tantum secundum statum, quem habet tempore cõmunicationis factæ, sed etiam quem habere potest per nouam confirmationem, ergo illa etiam communicatur postea, etiamsi tantum sit in forma communi.

Supereſt dicendum de alio ſenſu dubij ſupra poſito, quem attingit Mandoſ. ſupra quæſt. 8. & abſolute affirmat, confirmatis priuilegijs vnius religionis, confirmari etiam propria priuilegia alterius religionis habentis communicationem priuilegiorum cum priori. Ratio eius eſt, quia alias non manerent illæ duæ religiones æquales in priuilegijs, quod eſt contra mentem Pontificis concedentis illam communicationem. Confirmari hoc poteſt primo, quia hæc confirmatio, præſertim ex certa ſcientia, eſt quoddam priuilegium, ergo data vni religioni tranſit ad aliam per communicationem, ergo tranſit cum proportione, id eſt, ad confirmanda priuilegia propria illius religionis, cui fit communicatio, etiamſi diuerſa ſint. Probatur hæc conſequentia ex ſupradictis ex quadam declaratione Pontificia, quod priuilegium datum vni religioni, & communicatum alteri, debet cum proportione, & non ſecundum identitatem applicari. Nam ſi priuilegium concedit fauorem pro tali feſtiuitate, vel ſancto religionis prioris ad aliam religionẽ debet applicari pro alio feſto, vel ſancto ſuo, & ſic de alijs; ergo etiam in propoſito, ſi vni religioni confertur confirmatio priuilegiorum ſuorum ex certa ſcientia, & hæc communicatur alteri, intelligitur cum proportione applicari ad ſua priuilegia.

11. *De ſecundo ſenſu dubij. Mandoj.*

Hæc ſententia fortaſſe probabilis eſt, mihi tamen contraria videtur in rigore vera. Et in primis ſi vna religio communicet cum alia in priuilegijs conceſsis non autem in concedendis, clarum eſt, confirmationem poſtea ſubſequutam non communicari, quia nõ habet rationem priuilegij conceſsi, ſed concedendi, & à fortiori conſtat ex dictis in ſuperiori puncto. Neque hoc negaret prædictus auctor (vt exiſtimo) quanuis in illa quæſtione magis indiſtincte loquatur, quã in proxime præcedente. Deinde etiamſi communicatio extendatur ad priuilegia concedenda, exiſtimo non extendi illo modo, quia Papa non intendit confirmare niſi priuilegia verbi gratia Minorum, ergo non confirmat priuilegia propria Dominicanorum, alias plura confirmaret, quam intenderet. Maximeq; vrget hæc ratio in confirmatione ex certa ſcientia, quia Papa non habet, vt præſumitur habere ſcientiam aliorum priuilegiorum, ſed eorum tantum, quæ directè, ac expreſſe ex tali ſcientia confirmat, ergo illa confirmatio non poteſt per communicationem extenſire ad alia priuilegia diſſimilia. Neque eſt ſimile exemplum, ex quo argumentum in contrarium ſumebatur, quia in illo exemplo proportio conſideratur ex parte materiæ in vſu priuilegiorum, & non eſt extenſio communicationis, ſed interpretatio circa modum, quo debet applicari ad materiam, & vſum eiuſdem priuilegij, quæ interpretatio ſumpta eſt ex declaratione ipſius Pontificis, & ex materia ipſa, & circunſtantijs conſtare poſſet, quia idem priuilegium applicatum ad diuerſos, debet vnicuiq; adaptari iuxta modum ſuum, alioqui eſſet inutile, & improportionatũ vtrique vel alteri eorum, & ad hoc tantum confirmãdum faciunt omnia, quæ Mand. ſupra allegat. At vero in noſtro caſu non fieret ſola interpretatio, ſed extenſio confirmationis Pontificiæ ad plura priuilegia, quam cadant ſub intentionem, aut mentionem eius.

12. *Præmiſſa ſententia probabilis, ſed non probatur.* *Mandoj.*

Nec dici poteſt, ſuppoſita communicatione, Pontificem confirmantem habere hanc intentionem virtualem, vel certe extenſionem ſequi ex intentione, & efficacia prioris Pontificis, qui communicationem conceſsit. Hoc (inquam) dici non poteſt, quia ſine tali extenſione habet integrum effectum cõceſsio vſque

13.

usq; Pontificis. Quod explico in hunc modum, quia quando Pontifex confirmat priuilegia, v.g. Minorũ, illa confirmatio formaliter (vt sic dicam) communicatur Prædicatoribus, id est, vt versatur circa ipsamet priuilegia Minorum, quia illamet communicãtur Prædicatoribus, non solum vt antea erant, sed etiam vt sunt confirmata, vt per se constat ex dictis, quia illa priuilegia per communicationem sunt facta tanquam propria illius religionis, & confirmatio illorum etiam est priuilegium, quod communicatur illi; ergo non potest illa communicatio habere etiam alium effectum confirmandi propria priuilegia Prædicatorum. Tum quia per priorem effectum satisfactum est menti vtriusq; Pontificis, nec̃ alter eorum alium explicauit, aut voluit. Tum etiam, quia aliàs bis communicaretur illa confirmatio tali religioni, semel circa priuilegia prius communicata, & iterum circa propria, quod est alienum à ratione, & fine vllo fundamento in voluntate Pontificum. Secùs verò est in alio exemplo adducto: nam quando communicatur priuilegium festiuitatis alicui⁹ sancti proprij, ita applicatur vni religioni ad sanctum eiusdem ordinis, vt non communicetur quoad sanctum alterius ordinis, & ita saluatur vnica, &, vt sic dicam, formalis communicatio, licet in materia seruetur tantum proportio.

14. Nec̃ etiam propter seruandam æqualitatem inter illas religiones, necessarius est ille effectus, quia satis per hoc seruatur, quod sicut illa priuilegia manent confirmata pro vna religione, ita etiam pro alia; & è cõuerso, sicut propria priuilegia, v.g. Prædicatorum non manent confirmata ex vi confirmationis datæ Minoribus, ita etiam non communicabuntur Minoribus illa priuilegia Prædicatorum vt confirmata, sed prout antea erant, & communicabantur. Hinc verò potest limitari hæc nostra sententia, vt non procedat, quando per indultum confirmantur omnia priuilegia religionis alicuius siue propria, siue communicata: nam tunc consequenter cõfirmantur priuilegia alterius religionis, non tamen vt illius, sed vt per cõmunicationẽ facta sunt alteri⁹. Quia illa prior religio etiam habet communicationem cum altera quoad futuras gratias, vt supponimus; ergo per communicationem habebit sua priuilegia confirmata ex redundantia (vt sic dicam) generalis confirmationis concessæ alteri religioni, vt consideranti facilè patebit.

Quando confirmantur omnia priuilegia alicui⁹ religionis, siue propria, siue communicata tunc cõsequenter cõfirmãtur priuilegia alterius religionis, vt per cõmunicationem facta communia.

CAPVT XX.

An per innouationem priuilegij confirmetur, vel denuo gratia concedatur.

1. SOlent Pontifices aliquando simpliciter priuilegia confirmare, nihil amplius addendo, aliquando vero non contenti verbo confirmandi, addunt, *Confirmamus, & innouamus*, & interdum superaddunt, *& de nouo concedimus*, sicut Paul. V. in confirmatione Priuilegiorum Societatis adiecit, & sæpe in confirmationibus Mendicantium inuenitur, & refertur in Supplem. concess. 191. & in Monum. Min. concess. 343. Dubium ergo est, quomodo verbum innouandi distinguatur à verbo cõfirmandi, & quid addat. Quod dubium proposuerunt fratres Minores Iulio II. pro intelligentia cuiusdam confirmationis suorum priuilegiorum factæ à Sixto IV. cum illa additione, *Et de nouo concedimus*, interrogãtes, an per illa restituerẽtur, seu de nouo concederentur etiam priuilegia pri⁹ reuocata. Respondit autem dictus Papa Iulius II. per illa verba solummodo esse confirmata priuilegia dicto ordini concessa, & non aliàs reuocata. Ita habetur in Bulla Iulij II. anni 1504. incipit, *In militantis Ecclesiæ agro*, & habetur in li. Monument. Minor. fol 125. & 126. pag. 2. concess. 277. in impressione Salmant. an. 1511. & refertur ab Emman. Roder. in 1. to. Bullarũ. p. 570. Habet 2. difficultatem illa responsio, primò, quia videtur contra vim, & proprietatem verborum, præcipuè illorum, *Et de nouo concedimus*. Secundò, quia hoc modo videntur frustrà addi: nam illud satisfuerat factum per puram confirmationem non solum ex certa scientia, sed etiam in forma communi, vt ex dictis patet. Tertiò, quia sequitur minus concedi per illa verba, quàm per confirmationem ex certa scientia, quia per hanc reparantur, & restituuntur priuilegia reuocata, vt dictum est, quod negatur fieri per verba prædicta.

Paulus. V.

Quid addat innouatio supra confirmationem.

Bulla Iulij II.

Roder. Difficultates circa responsum.

2. Respondeo, sicut cõfirmatio distinguitur in eam, quæ est in forma communi, vel ex certa scientia, ita etiam posse innouationem distingui: nam videtur eadẽ ratio, quia est in potestate Pontificis vtroq; modo illam facere. Posita ergo tali distinctione, & illam applicando cum proportione ad confirmationem, videtur in primis dicendum, quando innouatio est in forma communi non restituere priuilegia reuocata, vel quomodolibet amissa, nec dare nouum ius, sed solum antiquum innouare. Ad hanc cõclusionem probandam allegari solent sequentia iura, c. *ex parte*, 1. de priuileg. vbi dicitur, *priuilegium*, &c. *duximus innouandum, ita tamen vt per innouationem ipsius, eidem Ecclesiæ nõ plus iuris accrescat*. Sed ex his verbis posset quis in contrarium argumentari, quia nisi addidisset Põtifex, *ita tamen*, &c. innouãdo absolutè, videretur ius nouum concedere, licèt constet ex textu illam innouationem nõ fuisse ex certa scientia. Sed huic euasioni obstat c. *quia intentionis*, eod. tit. vbi expressè, & absolutè dicitur, *cum innouatio nec ius nouum conferat, nec etiam tollat vetus*. Quare in alio textu clausula illa, *ita tamen*, &c. non ponitur vt necessaria ad limitandum verbum, *innouandi*, sed ad declarandum illud, vel etiam ad reddendam rationem, cur tam facilè concessa fuerit illa innouatio, sicut apertè etiam fit in cap. *cum dilecta*, de confirm. vtil. vbi additur, per innouationem ius nouum non acquiri, sed conseruari antiquũ. In his ergo locis frequens est hæc sententia.

Innouationem in forma communi non restituere priuilegia reuocata, nec dare nouum ius, sed solum reuocare antiquum.

c. cum dilecta.

3. Occurrit tamen circa hæc iura considerandum, nomen priuilegij æquiuocè posse sumi, vno modo pro iure ipso, vel gratia per Principem concessa, prout priuilegium definiuimus in principio huius materiæ, alio modo pro instrumento authentico, in quo ḡ talis concessio, & fides, seu probatio eius continetur, sicut etiam nomen contractus interdum significare solet pactum ipsum, interdum instrumentum auth. eius, vt late tradit Tiraq. l. 1. de retract. §. 2. Gloss. 1. in princip. Nam ex vsu non minus constat hoc in priuilegio, quam in contractu. Hinc ergo innouatio priuilegij interdum refertur ad solum instrumentum, qua vetustate forte consumitur, & ideo innouatio eius conceditur. Aliquando vero potest referri ad rem ipsam, vt ius antiquitus concessum postea innouatur. Priori modo clarum est, innouationem priuilegij non conferre ius nouum. Et planè hoc modo loquitur dictum cap. *cum dilecta*, vt patet ex illis verbis, *Prædicta priuilegia quasi iam nimia vetustate consumpta, cum fuerint non in pargameno, sed in papyro conscripta, duximus innouanda*. Et in eodem sensu loquuntur alia iura. Innouari ergo priuilegium hoc modo, nihil aliud est, quam nouum instrumentũ priuilegij antiqui ex veteri instrumento exẽplari, quod eiusdẽ fit auctoritatis cum originali, quia Principis auctoritate factum, vel approbatum est. Argumento c. vlt. de fide instr. & ideo nouum ius dare non potest, quia ius in multis instrumentis contentum, nec est aliud, & aliud, nec est maius. Imo (vt recte ait Panormitan. in d.c. *cum dilecta*,) talis innouatio ius in priuilegio contentum non confirmat, vtique secundum se, quia illi robur, aut valorem non addit, quoad nos vero quodammodo confirmat, quia facilior, vel diuturnior fit probatio eius, & hoc modo dicitur etiam hæc innouatio conseruare priuilegiũ, quia perditio,

Duplicitèr sumi posse nomen priuilegij.

Tiraq. Glossa.

Panorm.

vel consumpto instrumento, perditur ius quoad forum saltem externum, nisi loco illius succedat præscriptio, & ideo per renouationem priuilegij quodãmodo conseruatur ius in eo contentum.

4. Quocirca de hoc innouationis modo nulla nobis est difficultas, nec de illo principaliter loquimur, sed de alio modo, quando ius ipsum, & non instrumentum continens illud innouatur. De hoc enim modo innouationis videntur loqui Pontifices, quando dicunt innouare priuilegia, tum quia eodem modo dicunt innouare, quo confirmare, non confirmant autem instrumenta, sed gratias in illis contentas, ergo illas etiam innouant, tum etiam quia non concedunt licentiam renouandi, aut exemplandi denuo vetera instrumenta, nec transumpta approbãt, sed ipsamet formalia priuilegia (vt sic dicam) innouant, tum maxime, quia sæpe dicunt expresse, de nouo priuilegia talia concedere: concedere autem priuilegium non est concedere instrumentum illius, sed est ius speciale donare. De hac autem innouatione, non probatur sufficienter ex dictis iuribus, quod nullum ius conferat, quia hæc innouatio non est talis, qualis est illa, de qua dicta iura loquuntur, sed diuersa, vt constat ex dictis, à diuersis autem non fit illatio. Maxime quia neq; necessario sunt coniuncta: optime enim potest innouari instrumentum, non renouato iure, imo nec confirmato, vt dictum est, & è conuerso posset innouari ius ipsum, non concessa innouatione antiqui instrumenti. Aliunde vero innouatio idem esse videtur, quod renouatio; renouatio autem est restitutio rei iam destructæ seu finitæ in quo à prorogatione differt, quæ est continuatio seu ablatio rei, quę adhuc durat iuxta l. *sed etsi*, ff. de precario, & l. *dies*, ff. de damno inf. vbi Glossa, & Doctores, & late Tiraq. de vtroque retract. l. 2. §. 1. Gloss. 7. n. 24. ergo innouatio priuilegij ex vi verborum reparatio est priuilegij amissi; ergo semper habet hunc effectum, siue fit ex certa scientia, siue non, quia priuilegium operatur quantũ sonat in proprietate verborum.

Potest renouari instrumentũ non renouato iure, imo nec confirmato.

Tiraq. Glossa.

5. Nihilominus si contingat, innouationem priuilegij quoad ius ipsum, & gratiam non fieri ex certa scientia, sed in forma communi, vera est, & recepta assertio posita. Dico autem (si contingat) quia non videtur illa innouatio in sensu explicato multum vsitata. In Bullis enim Pontificijs religionum nunquam (quod ego viderim) fit innouatio priuilegiorum sine confirmatione ex certa scientia, & consequenter ipsa etiam innouatio est ex certa scientia, & idem forte est in alijs indultis, veruntamen de toto vsu mihi constare non potest nec etiam repugnat innouationem adiungi confirmationi datæ tantum in forma communi, quia (vt dicebam) ex voluntate Pontificis pendet. Hoc ergo posito, probatur assertio ex interpretatione Iulij II. supra allegata, quæ plane supponit, solum verbum, *innouandi*, vel, quod magis est, verbũ, *concedendi de nouo*, non satis esse ad restituendum priuilegium reuocatum, vel amissum; ergo oportet, vt in aliquo casu hoc possit in rigore verum esse; ergo maxime quando talis innouatio fit in forma communi, & re non discussa, neq; cognita. Secundo id probari potest à paritate rationis, quia innouatio restituẽs priuilegia reuocata, vel amissa, æquialet nouæ concessioni, vt supra in simili dictum est, sed incredibile est, Pontificem in generali loquentem, & sine causæ cognitione intendere, noua priuilegia concedere; ergo incredibile etiam est, vti verbo innouandi in illo sensu, quando non procedit ex certa scientia, nec causa cognita, ergo talis innouatio in forma communi non restituit priuilegia amissa, neq; dat nouum ius. Tertio, proprietas verbi, *innouandi*, non cogit interpretandum, ex vi illius fieri nouam concessionẽ priuilegij, etiam prius inualidi, vel reuocati, quia sæpe renouari dicitur quod durat, & nondum extinctum est, sicut patet non solum in arte factis, vt in domo, & similibus, sed etiam in moralibus, vt in feudo, in emphyteusi, in promissione, in voto, &c. & ideo res renouata non semper est altera ab antiqua, sed est eadem in pristinum statum restituta, vel ad meliorem formam redacta, vt constat, tam ex communi loquẽdi vsu, quam ex Latina proprietate. Et tradidit Pan. lib. 2. consil. 67. n. 3. dicens, eum, qui petit renouationem, non supponere caducitatem, sed potius supponere existentiam, & valorem rei, petere autem renouationem, ne vetustate pereat. Et probatur optime in capit. *longinquitate*, 12. quæstion. 2. & cap. 1. de precarijs, iuncta Glossa ibi ergo innouatio priuilegij pura, & communis non extenditur ad nouam concessionem, sed solum ordinatur ad conseruationem priuilegij iam concessi & durantis. Probatur consequẽtia, quia hæc renouatio, cum non sit facta cum cognitione causæ, nec ex certa scientia, non est extendenda sed potius restringenda, quantum proprietas verbi patitur, quia fieret periculosa, & odiosa; ergo ex vi talis formæ non inducit nouum valorem priuilegij, sed solum renouat antiquum.

Panorm.

c longinquitate.

Nunquam vel fere nunquã fit innouatio priuilegiorũ sine confirmatione ex certa scientia, vnde & ipsa innouatio est etiam ex certa scientia.

Iulius II.

Sed quæres, quem effectum habeat talis innouatio sic explicata distinctum à confirmatione simili: nam si contingat, cadere super priuilegium inualidũ vel reuocatum, aut amissum per contrarium vsum, vel alio modo, nihil confert, sicut nec confirmatio, quia deficit in fundamento. Si autem adiungatur priuilegio valido, & adhuc permanenti in sua substantia, ad summum confert ad quoddam robur, & firmitatem eo modo, quo dictum est de confirmatione in forma communi. Videntur ergo non distingui in effectu, sed geminari voces, ad maiorem exaggerationem, & expressionem affectus concedentis. Alius vero effectus solet tribui huic innouationi, quod per illam censetur ipso facto renouatum priuilegium quo ad probationem talis gratiæ, ita vt illud nouum indultum sit quasi prius priuilegium, seu instrumentũ renouatum, quia Princeps non præcipit, vel concedit vt renouetur instrumentum, sed ipsemet renouat. Sed hoc re vera non ita est, nisi innouatio fit ex certa scientia, vel tenor prioris indulti in posteriori inseretur, quod perinde est. Quia si vtrunq; horum desit, generalia verba non sufficiunt, sine alia probatione authentica.

6. *Difficultas praedicta innouationis.*

Alium effectum indicat Emman. Roderic. dicta quæstione 8. articul. 2. §. vltim. scilicet, per talem innouationem fieri, vt ad præscribendum contra tale priuilegium, necessarium sit computari tempus à tempore talis renouationis, quia licet per aliquot annos prius fuerit inchoata præscriptio contra illud priuilegium, si non fuit consummata, postea non poterit computare ad reuocationem priuilegij consummandam, sed oportebit de nouo inchoari. Quia innouatio est quædam restitutio rei ad pristinum statum, citat Corduba in compend. Man. verb. *absolutio quoad seculares*, 2. §. 15. sed ibi nihil inueni, in eod. autem verb. 1. §. 19. vbi hoc attingit, loquitur de innouatione ex certa scientia. Et sic etiam confirmatio ex certa scientia per se sufficiet ad eundem effectum iuxta superius dicta. Et ideo non possum magis tribuere hunc effectum innouationi, quam confirmationi in forma communi. Tum quia nec ius, nec auctoritatem sufficientem video: tum quia etiam confirmatio communis est roboratio rei præexistentis, & consequenter aufert omnem infirmitatem ei: illud autem tempus contrarium quandiu computari potest ad destruendum priuilegium, multum debilitat firmitatem eius; ergo hæc debilitas tollitur per illam confirmationem. At vero nullus auctor, quem ego viderim, tribuit hunc effectum confirmationi in forma communi, nec iura fauent, quæ de illa loquuntur. Accedit, quod si non obstante tali innouatione priuilegiatus continuè procedit in non vsu, sine temporis interruptione, magis culpabilis est & magis renunciare videtur priuilegio. Concludo igitur

7.

Corduba.

Confirmatio communis est roboratio præexistentis ac si illud autem tempus contrarium quandiu computari potest ad destruendum priuilegium, multum debilitat firmitatem eius.

igitur, hanc innouationem parum prodesse, & ferè nihil addere supra confirmationem communem, & ideo (vt dixi) rarò fieri in priuilegijs.

8. *Secunda cõclusio.* Secundò dicendum est, innouationem ex certa scientia conferre ius nouum de se, & æquialere cõcessioni, ideoq; restituere posse priuilegium perditũ, & à fortiori omnem vetustatem eius tollere. Hæc est sententia communis omnium, quos retuli in capite præcedenti. Et eandem intendit Corduba loco proximè citato cum Ioan. de Lignan. & Panor. in c. *cum super*, de caus. possess. & propriet. Idem Panor. & Felin. latè in cap. *inter dilectos*, de fide instrumen. & in Compendio Minorum, verb. *priuilegia fratrum*, §. 15. refert Collector, hanc fuisse sententiam doctissimorum virorum Salmanticensium. Eisdemq; rationibus, pbari potest, quibus similem assertionem de cõfirmatione ex certa scientia ostendimus: nam ferè sunt idem, & si in aliquo differunt, in rationis paritate conueniunt, & declarari potest in hunc modum. Nam verbum, *renouandi*, licèt possit dici de re præexistente, tamen cum proprietate etiam potest cadere in rem, quæ iam perijt, & iterum excitatur, sicut resurrectio dici potest quædam renouatio. Et hoc modo interpretor differentiam illam, quam aliqui Iuristæ assignant inter prærogationem, & renouationẽ, quod illa est rei durantis, hæc verò rei, quæ iam præterijt: non credo enim esse verum discrimen, si vtrũque membrum præcisè, & æqualiter, seu exclusiue intelligatur; sic enim falsum est, quod de renouatione dicitur, vt ex dictis patet. Poterit autem differentia sustineri, si primum membrum exclusiuè sumatur, non verò secundũ. Ita vt sensus sit, prorogationem dici tantum de re nondum extincta, vel tempore nondum finito, quia est dilatio, & continuatio quædam, quæ non cadit in rem extinctam. At verò renouatio non ita limitatur, sed propriè dici potest de re iam extincta, si eadem restituatur, quamuis alio modo etiam de re præexistente, vtrumq; enim probant iura suprà citata, & vsus, & ipsa vis vocis. Igitur quando priuilegium dicitur renouari ex certa scientia, amplianda est renouatio ad omnem modum possibilem, qui sub propriam significationem talis verbi cadere possit. Probatur consequentia, quia talis renouatio, cum sit fauor Principis, & ab eo detur ex certa scientia, & consequenter ex plenitudine potestatis, amplè interpretandum est tam ex parte personæ, quàm ex parte modi; ergo de se habet vim concessionis nouæ, seu excitationis priuilegij, si necessaria fuerit. Hoc autem magis indubitandum erit, si verba concessionis sint, *& de nouo concedimus*, quia nulla possunt esse clariora; ergo si simul sit, *ex certa scientia*, nihil amplius desiderari potest ad hunc effectum intelligendum.

Cordub. Ioan. de Lignan. Panorm. Felin.

Discrimen inter prorogationem & renouationem, illa siquidem est rei durantis hæc præteriti.

9. *Collector Mẽdicantium.* Ad declarationem autem Iulij II. respondet Collector Mendicantium, dicto §. 15. fuisse datam absolutè, & generaliter propter defectum relationis, indicans, attenta rei veritate non fuisse legitimam, vbi *Corduba*, Roder. Corduba etiam consentit, & Roder dict. q. 8. art. 2. Nec video, quid aliud possit responderi, quia ex tenore indulti Sixti IV. etiidenter apparet fuisse *ex certa scientia, & mera voluntate, & motu proprio & propositi cautela*, omnes enim hæ particulæ formaliter ibi inueniuntur, quæ clarissimè explicant, mentem Pontificis fuisse, priuilegia illa valida constituere, in quocumq; statu antea essent. In interrogatione autem, quæ fuit proposita Iulio II. nulla mentio facta fuit concessionis de nouo ex certa scientia, sed tantum quod Sixtus IV. confirmando priuilegia, de nouo illa concesserit, nullã aliam circumstãtiam, vel qualitatem renouationis declarando, aut proponendo, vt apertè constat ex tenore indulti Iulij II. in Motum. Minor. fol. 125. pag. 2. in tertia supplicatione. Respondit ergo Iulius iuxta interrogata, restringens potius, quam extendens renouationem, & ita confirmat priorem conclusionem nostram, & non obstat huic secundæ, quia responsio non cecidit in materiam eius.

Responsio Iulij II. erat potius restringens quam extendens renouationẽ.

Sed quæret tandem aliquis; si tanta est vis renouationis priuilegiorum ex certa scientia, quid necesse est post illam addere clausulam, quæ frequenter in his indultis additur, *Supplentes omnes iuris, & facti defectus, si qui forsitan interuenerit in eisdem.* Nam eo ipso, quod per talem renouationem priuilegia omnino instaurantur, & de nouo fiunt, si necesse sit supplentur necessariò omnes iuris, & facti defectus, quæ interrogatio etiam de confirmatione ex certa scientia fieri potest: nam etiam post illam addi solet prædicta clausula. Primò ergo generalem responsionem dare possumus, has clausulas non semper addi propter nouos effectus, sed ad maiorem rei euidentiã, & ad tollenda omnia dubia, & scrupulos. Secundo dici potest, hæc posteriora verba extendi ad omnes defectus, siue sint contra valorem actus ipso facto, siue non inualident ipso iure priuilegium, dent tamen occasionem mouendi lites contra illud, & procurandi irritationem illius: per solam autem renouationem, non constat satis, omnes hos defectus esse suppletos, sed solum generatim, priuilegium esse restitutum validè. Tertiò posset quis dicere per hanc clausulam, *Supplentes*, & cætera, non solum suppleri defectus commissos in prioribus concessionibus, sed etiam illos, si qui forsan commissi sunt in ipsa obtentione talis confirmationis, seu renouationis, qui non fuissent suppleti, si simpliciter, & sine tali clausula concessa fuisset. Et quidem hoc posterius per se manifestum videtur. Illud verò prius ex generalitate verborum videtur fieri verisimile, & quia non repugnat, illam concessionem esse simul quasi reflexiuam in seipsam, nec est maior ratio, cur aliorum indultorum defectus suppleat, quàm suos. Sed huic expositioni obstat relatiuum illud, *in eisdem.* nam prius commemorantur priuilegia confirmata, & renouata, & postea supplentur defectus, & sicut hoc vltimum indultum confirmans præcedentia, non confirmat seipsum, ita supplendo defectus præcedentium, non supplet suos, si qui fortè in ipso committuntur. Dices non posse efficaciter supplere defectus præcedentium, nisi suppleat suos. Respondeo, ad præsentem concessionem non pertinere supplere suos defectus, sed cauere illos, ne interueniant, & hoc modo posse efficaciter supplere defectus præcedentium, cauendo suos. Imò non videntur posse suppleri defectus, qui nondum sunt commissi, licèt possint tolli impedimenta, vt censuræ, & similia, vel dispensari in aliquibus circunstantijs alioqui necessarijs, vt ibi non requirantur, nec omissio earum sit defectus, quod per alias clausulas fieri solet, & non per illam, & ita verius videtur, illa verba solum ad præcedentia priuilegia referri.

10. *De clausula indultis visitata, cui addatur.*

Prima ratio.

2. *Ratio.*

Obiectio cũ responsione.

Vltimò est in illa clausula consideranda forma, & vis verborum, vt eius effectus intelligatur. Nam interdum adeò limitantur illa verba, vt non extendantur ad priuilegia, vt in Bullis Gregorij XIII. *Quanto fructuosius*, &, *Ascendente Domino*, confirmationis instituti Societatis, cum prius nominasset constitutiones, statuta, priuilegia, indulta, & cætera, eaque omnia confirmasset, postea limitatè subdit, *Supplentes omnes iuris, & facti defectus, si qui interuenerint in prædictis constitutionibus, & statutis.* Vbi constat, supplementum hoc non extendi ad priuilegia. At Gregor. XIIII. generalius dixit, *Siqui interuenerint in eisdem*, planè referens omnia, quæ suprà enarrauerat. Et eodem modo loquutus est S. D. N. Paul. V. & similia habentur in Bulla Paul. IV. anni 1561. in qua priuilegia Minorũ confirmantur. Sixt. a. V confirmando priuilegia Minorũ, adiecit, *Supplentes omnes & singulos defectus iuris, & facti, ac solẽnitatum ẽt de iuris necessitate, aut alias quomodolibet requisitarũ forsan omissarũ, & alios quoscũq; defectus, si qui forsitan interuenerint in eisdẽ.* Quæ verba specieten videtur maiorẽ cõ-

11. *De forma & vi verborũ clausulæ præcedentis.*

Greg. XIII.

Greg XIV.

Paul. V

Paul. IV.

cessionem cõtinere, re tamen vera in substantia non continent.

12. *Hostiens. Felin.* Certum est enim, per omnia hæc verba in primis non suppleri naturales defectus ex iure naturæ repugnantes valori actus, vt in simili tradit Hostiens. in c. 1. de transact. & Innoc. in c. *sisticitatu*, de rescrip. vbi Felin. n. 4. plures refert. Et ratio est clara, quia talis defectus suppleri non potest. Imò licèt de facto posset, si non iustè posset, non est credendum suppleri, quia Princeps censetur tantum ea concedere, quæ iustè potest, vt rectè Hostiens. suprà. Quapropter etiam defectus per surreptionem commissi non supplentur, vt suprà de confirmatione ex certa scientia dictũ est. Nec deniq; substantialis defectus per dolum cõmissus, vt notauit Hostiens. dicto ca. 1. & sumitur ex eodem textu ibi, *incuria*, vel, *imperitia*, & idem significant alij Pontifices cum confirmant priuilegia, & addunt illam clausulam, supplentem defectus sub dubio, & sub conditione, si fortasse interuenerunt. Vnde neq; per verba Sixti tales effectus supplentur, tum quia forma verborum est eadem quoad modum loquendi sub conditione, & dubio de defectibus, *si forsan interuenerunt*, vtiq; sine dolo, & surreptione, tum etiam, quia similis clausula non supplet falsitatem, vel fraudulentam taciturnitatem, vt suprà ex Pan. & alijs vidimus, & plures refert in simili Sanci. lib. 8. de matr. disp. 24. n. 6. Et in eodem sensu dixit Martin. Lauden. tract. de priuileg. qu. 3. per huiusmodi verba suppleri ea, quæ sunt iuris, nõ quæ sunt facti, ex Specul. tit. de legat. §. *nunc ostendendum*, verb. *decimo octauo*, tum deniq; quia ab ordinario iure, & stylo non recedit sine maiori specificatione, & declaratione. Vnde non nego, quin aliquando possint verba clausulæ esse tam ampla, vt etiam defect⁹ prædictos suppleant, oportet tamen vt expressè id significent, vt suprà de confirmatione diximus, de qua refert mirabile exemplum Emman. Roder. dicta q. 8. a. 15. in fine, quod in eo videri potest.

Defectus per surreptionẽ commissi nõ supplentur. Hostiens.

Sixtus.

Sanci. Martin. Laudin.

Ab ordinario iure, & stylo non recedit sine maiori specificatione.

Roder.

CAPVT XXI.

Vtrùm ad esse, seu ad valorem, vel fructum priuilegij aliqua iusta causa concessionis necessaria sit.

1. EXplicatis alijs causis, dicendum superest de finali causa priuilegij, quam in hunc locum reseruauimus, quia cognitis alijs facilius poterit expediri. Priuilegium autem considerari potest, vel vt est lex quædam, vel vt est exemptio à lege, seu concessio supra legem. Priori modo spectatum ita requirit causam iustam, sicut quælibet alia lex, quia iustitia, & honestas ex parte causæ communis est omni legi; tamen honestas, & iustitia priuilegij sub hac ratione legis, pendet ex iustitia ejusdem sub priori ratione. Nam tunc priuilegium alicui concessum ab alijs obseruari iustè præcipitur, quando concessio in ipsa specialis, seu exemptio à lege iusta est, & rationabilem causam habet, ideoq; solum oportet exponere, quæ causa necessaria sit, vt talis exemptio, vel speciale ius aut licitè, aut validè conferatur.

2. *Ad priuilegium concedendum vt licitè fiat op⁹ esse iustum motiuum & proportionatũ inducès principem ad concedendum, non tamen sine eo esset actum si non sit deceptio, aut iniqua occultatio.*

Dico primò: Vt priuilegij concessio licitè fiat, necessariam esse honestam, & proportionatam causam, quæ Principem ad illam faciendam inducat. Probo primò ex generali ratione actus humani, quia vt sit honestus debet fieri ex causa rationabili, alias prudẽter non fiet, & consequenter neq; honestè. Deinde, vel priuilegium est contra ius commune, vel tantum vltrà. In priori, vt seruetur iustitia legalis, & distributiua, est necessaria iusta causa, vt constat à simili ex dictis lib. 6. de dispensatione legis. In posteriori autem priuilegio non est tanta inordinatio si absque causa concedatur, quia plus habet de gratia, quam de iustitia: nihilominus tamen vt non sit actus prodigalitatis, sed prudentis liberalitatis, nonnulla causa proportionata necessaria est. Præsertim quia priuilegia aliter concessa multiplicantur nimis, & contemnuntur, & in alijs generant inuidiam, & perturbant pacem, quia non fiunt sine aliqua personarum acceptione, & improportione inter mẽbra eiusdem corporis politici; ergo in omni priuilegiorum genere est aliqua causa necessaria.

3. Secundò verò dicendum est, hanc causam non esse ita necessariam, vt defectus illius reddat priuilegium irritum, si ex parte petentis nõ interueniat deceptio, aut iniqua occultatio, quia tunc priuilegium erit nullum, non tam ex defectu causæ, quàm ex defectu voluntatis concedentis. Prior pars est certa in priuilegijs, quæ sunt pura beneficia sine derogatione, aut repugnantia iuris cõmunis, quia si causa deficiat, non fit propria iniuria, sed ad summum est nimia quædam elargitio, quæ facta tenet, licèt minus prudenter fiat. In priuilegijs autem contrarijs iuri cõmuni habet nonnullam dubitationem, quia multi putant, dispensationem legis humanæ sine causa datam nõ solum esse iniquam, sed etiam nullam. Quod si esset verum, à fortiori idem dicendum esset de tali priuilegio, quia est veluti permanens, & continuata dispensatio in iure. Item quia indulgentia sine causa data est nulla, priuilegium autem est indulgentia quædam.

4. Nihilominus assertio posita etiam in hoc priuilegio est vera, & communior. Habet autem locum in priuilegio eximente à iure, quod pendet à voluntate ipsius concedentis priuilegium. Nulla enim potestas inferior (vt dixi) potest priuilegium concedere contra ius superioris. Et ita solus Papa potest concedere priuilegium contra ius commune canonicum, & sic de alijs proportionaliter, quia nullus inferior potest in ius superioris dispensare, nisi in casibus concessis, vel necessarijs, propter quos non datur priuilegium. Hinc ergo patet ratio assertionis, quia author legis potest illam ex parte tollere, quod facit priuilegium concedendo, & quanuis iniquè id faciat sine causa, quia tamen cum effectu mutat voluntatem, à qua essentialiter pendet obligatio legis, ideo etiam cum effectu validum concedit priuilegium. Et idem suprà dictum est de dispensatione, & ita cessat difficultas supra posita. Et de indulgentia suo loco dictum est, attingere diuinum ius, & ideo requirere causam ad valorem suum.

Nulla potestas inferior potest priuilegium concedere contra ius superioris.

5. Vnde obiter infero, ferè nullam esse differentiam, quam aliqui assignant inter priuilegium, & dispensationem, quod illud sine causa conceditur, hæc verò minimè. Nam si sit sermo de abusu, etiam dispensatio concedi potest sine causa, si verò sit sermo de legitimo vsu, etiam priuilegium requirit causam; si deniq; sit sermo de valore, sicut priuilegium valet sine causa datum, ita & dispensatio proportione seruata. Aliqui verò distinctionem illam admittendam esse putant inter priuilegium, quod non est contra ius, & dispensationem, ac subinde etiam inter priuilegium, quod est contra ius, vel tantum suprà ius: tenet Sanc. lib. 8. de matr. disp. 1. n. 1. & ita cautius ponit illam differentiam, quod priuilegium sine causa concedi potest, non tamen dispensatio, cum Rebuff. in Concord. in forma mandati, verb. *dispensationis*, & Mandos. Sed contra hoc etiam vrget ratio facta, quia si sit sermo de potestate, vt actus valeat, etiam dispensatio, & priuilegium contra ius potest dari sine causa: si verò de potestate, vt actus licitè fiat, sic etiam priuilegium solum vltra ius requirit causam honestam, vt licitè detur. Concedo autem non requirere tantam causam, nec ob defectum eius committi propriam iniustitiam, & in hoc posse assignari aliquam differentiam. Quæ ita commodè explicari potest inter ipsa priuilegia, quia in priuilegio rigoroso derogante iuri requiritur causa ex parte ipsius materiæ, seu actus, vt honestetur: in priuilegio autem, quod

Sanc. Rebuff. Mandos.

quod est purum beneficium, non semper requiritur causa ex parte materiæ, seu actus concessi, sed ex parte concedentis, vt prudenter, & moderatè sua liberalitate vtatur, quod etiam suo modo in aliqua dispensatione locum habet, vt suprà dixi.

6. Deceptio impedit voluntarium, ac proinde valorem priuilegij. De duplici motiuo per se & per accidens, & duplici inde proueniente deceptione.

Circa posteriorem partem, seu limitationem assertionis aduertendum est, tunc priuilegium sine subsistente causa concessum validum esse, quando Princeps voluntariè illud concedit, quia omnino pendet ex voluntate eius. Hinc ergo fit, vt si falsa causa ei proponatur, concessio non sit valida, quia deceptio impedit voluntarium. Possumus autem in hoc genere distinguere duplicem causam, & consequenter etiam duplicem deceptionem. Vna est causa per se, sc. illa, quæ mouet ad priuilegium concedendum; alia est causa per accidens, scil. remouens, prohibens, id est, occultans conditionem aliquam, quæ si aperiretur, impediret cognita, ne priuilegium concederetur. Ad priorem causam pertinet falsa narratio, per quam aliquid proponitur, vt moueat Principem, quod verum non est. Et huiusmodi falsitas (per se loquendo) reddit irritum priuilegium. c. *super literis*, c. *ad aures*, de rescrip. c. *non potest*, de præb. in 6. c. *quia circa*, de consang. & affin. vbi Gloss. & latius Panor. in d. c. *quia circa*, & in c. *ad audientiam*, 2. de rescrip. vbi etiã Felin. cum alijs, & in d. c. *super literis*. Ratio verò satis constat ex dictis. Oportet autem, vt illa causa quæ falsò proponitur, verè talis sit, vt moueat Principem: nam si absque illa sunt aliæ causæ, propter quas concederet Princeps priuilegium, etiamsi vna non existat, potest aliquando esse validum priuilegium, non obstante aliqua falsitate, præsertim si ex ignorantia, & absque dolo misceatur, iuxta dicta de dispensatione.

c. super literis. c. ad aures. c. non potest. c. quia circa. Glossa. Panorm. Felin.

7. Posteriori causę correspondet diminuta narratio, quæ est, quando aliquid occultatur, quod si Princeps sciret, priuilegium non concederet, vt docent Panor. & alij Doctores suprà, & colligitur ex eisdem iurib. & ex c. 2. de filijs Presbyt. in 6. Quia tunc etiam censetur Princeps inuoluntarius. Hoc autem (iuxta communem sententiam) maximè procedit, quando aliquid tacetur, quod secundum ius esset narrandum, vt qui postulat beneficium, aperire debet, an aliud habeat, & in indulgentijs est simile. Idemq; existimo esse seruandum, quando ex consuetudine, & stylo curiæ constat, talem conditionem esse aperiendam, quia solet multum impedire, aut mouere Principem. Nam totum hoc postulatur propter Principis voluntatem, sc. vt voluntariè consentiat: potest autem non minus constare de hac voluntate per consuetudinẽ, quàm per ius. Quando verò vtrunq; deest, prudenti arbitrio vtendum est, vt latius de dispensatione dictum est.

8. Quodnam motiuũ sufficiat ad iustificãdum priuilegium.

Tandem circa hanc causam interrogari potest, quænam sit sufficiens ad honestandum, & iustificandum priuilegium. Hoc tamen non potest certis regulis definiri, sed prudenti arbitrio superioris relinquendum est. Vnde ex parte subditi bona fides sufficit, si cum illa procedat, & veram, ac sufficientem narrationem faciat, vt, nisi euidenter constiterit, rem esse iniquam, possit suo priuilegio licite vti, quia sẽper debet præsumere pro suo superiore. Et idem est, si Prælatus suo motu proprio priuilegium concedat absq; petitione subditi, tunc enim non oportet, subditum esse solicitum de causa, & an superior sufficientem diligentiam fecerit: nam vbi oppositum non fuerit certum, supponere potest, ac debet, rem esse legitimè factam. Ex parte autem superioris solum aduerti potest (quod in principio huius materiæ insinuaui (non oportere hanc causam semper immediatè pertinere ad commune bonum, quia priuilegium ex sua primaria intentione est lex priuata, & ideo satis est, quod respiciat commodum eius, cui conceditur. Mediatè autem semper redundare debet in commune bonum, quia semper debet fouere religionem, pietatem, aut iustitiam, aut dari in remunerationem virtutis, vel laborum, &c. De quibus causis videri possunt c. *didici*, c. *tali*, cum alijs 1. q. 7. & cap. *ipsa pietas*, 23. q. 4.

c. didici. c. tali. c. ipsa pietas

CAPVT XXII.

Quos effectus habere possit priuilegium vt priuilegium est.

1. E Xplicuimus hactenus priuilegij naturam, seu essentiam, eiusq; causas, reliquum est, vt de effectibus eius dicamus. Diuersorum autem priuilegiorum varij sunt effectus: nam per distinctos effectus distinguuntur priuilegia, non quatenus effectus sunt, sed quatenus ad illos vt ad terminos, seu quasi obiecta ordinantur. Vnde sicut hîc non tractamus de distinctione priuilegiorum inter se (quia non est præsentis instituti ad particularia priuilegia descendere, sed in communi tantum legem priuilegiatiuam explicare) ita nõ intẽdimus dicere de particularibus effectibus priuilegiorum (illi n. ferè per omnes materias morales vagantur) sed dicendum tantum est de effectibus in communi, quos priuilegium secundum suam vniuersalem rationem habere potest, & de conditionib. requisitis in vnoquoq; priuilegio ad operãdum suos effectus, ac deniq; quanta sit vis actiua priuilegij, & quomodo ex verbis eius illorumq; interpretatione colligenda sit.

2. Tres generales effectus conuenire priuilegio & quam sint.

Primum ergo statuimus, tres generales effectus conuenire priuilegio, videlicet dare ius aliquod seu facultatem aliquid agendi, vel non agendi, recipiendi, vel conferendi, obligare aliquem ad illud ius conseruandum, vel non impediendum, & derogare alicui iuri priuilegio repugnanti. Hanc assertionem summo ex communi doctrina scribentium in hac materia: nam licèt distinctionem hanc formaliter, & sub his terminis in nullo inuenerim, tamẽ singula membra passim in eis reperiuntur, & omnia, quæ de effectibus priuilegiorum dicunt, ad illa tria capita reuocantur, vt ex discursu omnium, quæ hactenus diximus, facile intelligi potest, & constabit amplius ex sequentibus. Declaratur etiam facili ratione ex definitione priuilegij desumpta. Est enim priuilegium lex, & vt sic habere debet effectum obligandi; est autem lex priuata, & vt sic speciale ius, vel facultatem concedit, & quia specialia iura solent derogare communibus, ideo priuilegium saltem rigorosè sumptum effectum habet derogandi alicui iuri. Potest etiam sic declarari, quia priuilegium comparari potest vel ad eum, cui conceditur, sub quo respectu videtur propriam priuilegij appellationem sortiri, ~~vel comparari potest vel ad eũ, cui conditur, sub quo respectu videtur propriã priuilegij~~ appellationẽ sortiri, vel cõparari põt ad alios, & sic habet rationẽ legis, quamuis interdum possit rationem hãc exercere respectu priuilegiarij, vt dicemus: vel potest comparari ad alia iura, quæ illi repugnant. Priuilegium ergo respectu priuilegiarij habet effectum concedendi aliquid; respectu verò aliorum, habet effectum obligandi, respectu verò repugnantis iuris habet vim derogandi. Et ita cõstat diuisio, & distinctio membrorum inter se, ac sufficientia, quia sicut in priuilegio non potest considerari alius respectus per modum causæ, ita nec potest esse aliquis effectus eius, qui sub prædictis mẽbris non comprehendatur. Vt autem magis constet diuisio circa duo membra prima, aliquid adnotandum, & inquirendum est, non repetendo ea quæ in superioribus dicta fuerint, sed attingendo, & magis explicando vbi oportuerit. De tertio membro dicta sunt multa explicando definitionem, & formam priuilegij, & infrà circa mutationem priuilegiorum aliquid addemus.

De illis ad quos comparari priuilegium potest.

3. Circa primum ergo membrum potest in primis dubitari, quia in superioribus dictum est, nõ esse necessarium, vt priuilegium semper aliquod ius speciale, vel nouam facultatem cõcedat, quia multa priuilegia

legia dantur ad pacandas consciẽtias, & scrupulos, vel dubia tollenda, vt præter supra allegatos docent Panorm. in c. *certificari*, de sepult. & Mandos. in regu. 3. Cancel. q. 17. n. 5. & Emman. Roder. tom. 1. q. 11. art. 9. ergo priuilegium vt sic non necessario habet aliquem effectum, licèt multa priuilegia hãc efficaciam habeant. Respondeo, de ratione priuilegij esse, vt aliquem effectum habeat in priuilegiario, vt sumitur ex c. *in his*, de priu. & cap. *si Papa*, de priu. in 6. ibi, *Cum verba aliquid operari debeant*, qa alias essent superflua, quod in lege vitandum est, l. 3. ibi, *ne frustra*, ff. de iur. iur. & in priuilegio debet operari aliqd speciale, alias lex priuata non esset, vt dicitur in ca. *Abbate*, de verb. signif. & optime probatur, quia alias esset inutile, & superuacaneum, & quasi otiosus actus, quod de beneficio Principis præsumendum non est. Vnde fit debere priuilegij effectum esse aliquo modo diuersum ab effectu iuris communis, quia alias nihil de nouo conferret. Duobus autem modis potest effectus priuilegij esse diuersus ab effectu iuris communis, & (ad rem magis declarandam) vnum vocare possumus distinctum in re, & substantia sua, alium tantum secũdum modum. Effectus substantialiter distinctus est quoties priuilegium dat ius, vel potestatem ad aliquid agendum, vel recipiẽdum, quod ius commune prohibeat, vel saltem non concedat: moraliter autem distinctum appello, quando non concedit nouã potestatem, vel actionem, quæ iure communi non esset possibilis, & licita, confert tamen illam nouo modo, vel nouo titulo aliquam vtilitatem moralem secum adducente. Dico ergo ad rationem communem priuilegij satis esse, quod habeat effectum proprium vno, vel alio modo, quia quilibet illorum sufficit, vt priuilegium non sit inutile, & ita satis sit, cap. *in hu*, & rationi eius, & rationi dubitandi propositæ, ac communi sententiæ.

Panorm. Mandos. Roder.

c in his. c. si Papa. De ratione priuilegij, vt aliquem effectum habeat in priuilegiario.

c in his.

4. Solum ergo potest inquiri, quando priuilegium vnum, vel alium effectum operetur, & præsertim, an semper intelligendum sit, habere effectum substantialiter distinctum à iure communi, & supra, vel cõtra illud, an vero potius solum conferat nouum modum operandi, quoties ille modus locum habet, sine nouo effectu. Hoc enim posterius videtur persuaderi, quia eo ipso, quod priuilegium aliquid operatur sufficiens ad nomen, & rationẽ priuilegij in aliis restringendum est, quia specialia iura non sunt multiplicanda sine necessitate. Sed conferendo nouũ modum operandi habet sufficientem effectum ad rationem, & nomen priuilegij; ergo non oportet, vt aliquid vltra efficiat. In contrarium vero est, quia inde fieret, vt nunquam priuilegia conferant aliquid contra, vel vltra, seu præter ius, quia semper possunt ita intelligi, vt confirment ea, quæ ius commune concedit, & nouum tantum modum circa illa conferant; consequens autem est absurdum, & contra intentionem dicti cap. *in his*, vnde est receptum axioma, si fieri potest, ita esse priuilegium interpretandum, vt aliquid supra commune ius, veletiam contra illud operetur. Vt sumi potest ex iuribus allegatis, & ex l. 1. ff. ad municip. vbi id notat Gloss. & ex ca. 1. de rescript. vbi id notat Panormit. & latius Deci. nu. 4. qui alia plura allegat, & Nauar. in tract. de reddit. qu 3. moni. 6. n. 3. & Syluest, verb. *priuilegium*, qu. 3. ac denique est de ratione beneficij Principis, quod latiorem recipiat interpretationem, & concessionem.

Panorm. Decius. Nauar. Sylueſt

5. Respondeo principaliter spectandum esse ad materiam, & verba priuilegij. Et ex illis colligendum est, an effectus priuilegij sit huius, vel illius qualitatis, simul habendo præ oculis illud principiũ, quod beneficia, & fauores ampliãdi sunt, onera vero, & odia restringenda. Si ergo verba concessionis priuilegij contineant illud ipsum, q̃ clare, & sine controuersia iure communi concessum est, & nullum alium effectum distinctum in sua proprietate significare possunt, tunc tale priuilegium non potest habere effectum substantialiter distinctum ab effectu iuris cõmunis, sed illum ipsum nouo modo, i. nouo, & speciali titulo. Ratio est, quia verba priuilegij non sunt extendenda sine cogente ratione vltra illorum proprietatem, sed in eo casu verba non possunt habere effectum substantialiter distinctum intra proprietatem suam, vt supponitur, & nulla est necessitas impropriandi illa ex prima ratione superius facta; ergo. Declaratur exemplo: nam si alicui detur priuilegium dicendi Missam ante recitatam Primam, quod constat iure communi esse licitum, ex vi illius priuilegij nihil aliud habebit, nec poterit illud priuilegiũ extendi ad dicendam Missam ante laudes, vt aliquid præter ius operari, vel dubium tollere videatur, quia verba illa, non recitata Prima, non significant laudes, nec possunt nisi valde voluntariè talem recipere extensionem, quod à simili optimè confirmari potest, ex c. vlt. de verb. signif. Quod si tale priuilegium videatur inutile, sibi imputet qui illud postulauit; ordinariè enim talia priuilegia vel non dantur, vel non nisi ad importunitatem petentium; de se autem semper habẽt hunc effectum, quoad illud, licet nouo titulo, & speciali iure. Qui non est omnino fruſtra. nam per se ad hoc confert, vt licèt postea ius cõmune in contrarium statuatur, nihilominus actus liceat ratione priuilegij, quia per subsequens ius commune non reuocatur, nisi exprimatur, vt infrà dicetur. Vt in casu si ponerent præceptum recitandi Primam ante Missam, habens illud priuilegium maneret exemptus à tali præcepto, nisi specialiter reuocaretur.

Beneficia, & fauores ampliandi, odia restringenda sunt.

Verba priuilegij nõ sunt extendeda sine ratione cogente vltra illorum proprietatẽ

Secundò si verba concessionis in significatione propria solum contineant effectum, de quo est dubium, vel opinio vtrinq; probabilis, an iure cõmuni liceat, nec ne, tum etiam per tale priuilegium non fit effectus substãtialiter diuersus ab eo, qui probabiliter creditur concessus iure communi, nec potest tale priuilegium cum improprietate verborum extendi ad effectum aliquem, de quo certum sit non posse fieri iure communi. Ratio est eadem, quia verba non sunt impropriandа sine causa, quia aliàs nihil esset fixum, & certum: hîc autem nulla est causa, imò minor, quàm in præcedenti, quia hoc priuilegium & confert specialem titulum, qui permanebit, etiamsi generale ius contrarium postea subsequatur, & simul cõfert securitatem, & certitudinem in tali actu, quæ magna est vtilitas, & ideo talia priuilegia frequẽtiora sunt. Potest hoc declarari vulgari exemplo de priuilegio concedente potestatem commutandi vota, q̃ extendi non potest ad dispensationem etiam partialem, & ideo iuxta probabilem opinionem, quod commutatio iure communi liceat inæquale, tale priuilegium solum datur ad tollendum scrupulum, vel dubiũ, & conferendum certum & specialem titulum illius potestatis, vt dixi lib. 6. de voto, c. 19. n. 7.

6. *Secundum clausa.*

De priuilegio concedente potestatem commutandi vota, q̃ extendi non potest ad dispensationem etiam partialem, & ideo iuxta probabilem opinionem, quod commutatio iure communi liceat inæquale, tale priuilegium solum datur ad tollendum scrupulum, vel dubiũ, & conferendum certum & specialem titulum illius potestatis, vt dixi lib. 6. de voto, c. 19. n. 7.

Tertiò, si verba priuilegij possunt cum proprietate cõprehendere effectum iure cõmuni non concessum, tale priuilegium habet effectum substantialiter distinctum à iure communi, nec est limitandum ad solum nouum titulum, seu modum, etiamsi illum cõprehendere possit. Vt v. g. si detur simplici sacerdoti priuilegium ministrandi sacramentum pœnitẽtiæ, per illud priuilegium datur potestas absoluendi à mortalibus peccatis saltem ordinarijs, & non reseruatis, quia licet sacramentũ pœnitentiæ possit ministrari absoluendo tantũ à venialibus, quando pœnitens alia nõ habet; nihilominus illa potestas iure cõmuni concessa est omnibus sacerdotibus, ideoq; per illud priuilegium maior potestas confertur. Item si parochus conferat subdito facultatem confitendi alieno, intelligitur conferre licentiã vt confiteri, & absolui possit, ẽt de mortalibus non reseruatis, quia cẽsetur dare aliquid vltra ius cõmune. Quæ exẽpla certa, & cõmunia sunt, & ita videtur esse ẽt assertio. Ratio verò eius sufficiens est, quæ in principio fuit secundo

7. *Tertia clausa.*

Ratio eiusdem clausæ.

fundo loco posita, quia huiusmodi priuilegia sunt fauorabilia, & amplianda. Item quia hic videtur esse communis sensus talium concessionum, & maximè accommodatus materijs talium priuilegiorum & intentioni petentium; nam superior concedens priuilegium, vel licentiam, intelligitur loqui communi more, & accommodato rebus, & intentioni subditorum. Deniq; quia verba talium priuilegiorum solent esse indefinita, & cum proprietate possunt complecti totum illum effectum, vt in exemplis adductis patet, ergo non sunt sine cogente necessitate limitanda, quia sicut in doctrinis, ita & in legibus indefinita loquutio de se æquialet vniuersali, vt possit habere certam, & determinatam significationem, nec voluntariè possit vno, vel alio modo limitari, sed solũ iuxta iuris exigentiam. Quod potest alio exemplo declarari: nam si Prælatus det subdito habili facultatem recipiendi à quocumque antistite ordines indefinitè, intelligitur etiam de sacris, licet de legitimatione ad ordines, aliud dici soleat, quia est specialiter contra ius, propter inhabilitatem personæ; hic autem secus est, quia cum persona sit habilis, vt supponitur, nulla est ratio limitandi verba, quæ contra cõcedentem amplianda sunt, cum alteri iuri non præiudicant.

8. *Conclusio* Quarto, si verba priuilegij in proprietate sumpta non possunt habere effectũ substantialiter diuersum à iure communi, seu supra ius, nisi operando simul contra ius, & alias possunt habere effectum diuersum, quoad modum, valde dubium est, an operetur simul vtrũq; effectum, vel tantum posteriorem nisi in priuilegio addatur clausula derogatoria iuris communis. Vt v.g. si Rex concedat alicui homini alias libero indultum, vt libere finatur transire fines regni, & exire cum rebus, quas secum defert, dũmodo soluat vectigalia consueta, dubitari non immerito põt, an ex vi talis indulti possit ille ferre res prohibitas educi de regno, & hoc debeat illi permitti. Nam si tale indultum non operetur hunc effectum nullum habebit supra ius, quia vnicuiq; liberũ est de regno exire, & secum ferre res non prohibitas, soluendo pro illis debita vectigalia; ergo vt operetur supra ius oportet, vt etiam operetur contra ius, dando facultatem trahendi secum res prohibitas. Ergo videtur, hoc esse admittendum, quia alias nimis friuolum esset indultum, quod in alio sensu solum maiorem quandã securitatem, vel recommendationem conferre videretur. Item quia illa extensio cadit sub proprietatem illorum verborum, *cum rebus suis, vel quas secum defert*, quæ vniuersalibus, seu distributis æquiualent. Ac deniq; tota extensio videtur esse contra concedentem: ergo. In contrarium vero est, quia in illo indulto non ponitur specifica concessio, nec clausula derogatoria iuris prohibentis res aliquas educere de regno, vt in assertione supponit. Generalis autem locutio non solum indefinita, sed distributa non comprehendit specialia, quæ sunt contra ius tum ex illo principio iuris quod sub generali locutione esse veniunt ea, quæ sũt contra ius, neque illa quæ in specie non esset Princeps verisimiliter concessurus, tum etiam quia derogatio iurium vitanda est, quoad fieri possit. Atque ita illa extensio nec est secundum proprietatem verborum, prout de iure intelligi debent, nec est contra solum Principem, sed contra commune bonum reipublicæ, cuius interest, ne tales res è regno extrahantur.

9. Quocirca decisio similis dubij, & effectus priuilegij in tali euentu multum pendet ex illa quæstione supra tractata, an priuilegium deroget iuri communi, quando non addit clausulam derogatoriam. Nam iuxta opinionem generaliter id negantem, constat, etiam in hoc casu simpliciter dicendum esse, tale priuilegium non habere effectum substantialiter diuersum ab his, qui licent per ius commune, quia ad habendum illum oportet aliquid concedere contra ius, quod sine clausula derogatoria facere non põt. Nec erit conueniens, quod tunc indultum imperfectissimam rationem priuilegij retineat, imõ vix possit sic nominari, sed recommendatio, vel saluus conduct⁹: nam hoc sibi debet imputare impetrans, qui maiorem declarationem non procurauit: nam si illam procurauit, & obtinere non potuit, signum est, Principem noluisse plus concedere. At vero iuxta aliam opinionem affirmantem, priuilegium derogare iuri communi, et speciali clausula, cõtrarium erit dicendum in præsenti casu, non tamen generaliter, nec sine magna limitatione, & circũspectione verborum priuilegij: oportet enim ex eis coniectare, an fuerit mẽs Principis proprium, & rigorosum priuilegium concedere, vel solum fauorem aliquem, & specialem curam circa talem personam ostendere, vt nulla vis, aut iniuria illi fiat: nam in priori sensu admittenda est extensio iuxta dictam opinionem, non vero in posteriori. Neque erit difficile, ex tenore rescripti, attentè considerato initio, progressu, & verbis eius, intẽtionem scribentis probabiliter saltem coniectare, iuxta regulam mox tradẽdam de priuilegiorum interpretatione. In dubio tamen in eam partem inclinandum est, vt leges seruentur.

Tandem circa hanc partem, seu effectum priuilegij, vt priuilegium est, tractari potest quæstio, an talis effectus verè, & propriè fiat virtute priuilegij, vel tantum fictione iuris. Sed hanc quæstionem in superioribus sufficienter attigimus, tractando de priuilegio *ad instar*, ex Bald. in l. *in vrbe*, ff. de stat. homin. Et resolutio in summa est, effectum per se priuilegij esse aliquod morale ius consistens in facultate, vel obligatione, vel carentia obligationis, vel capacitate morali, aut ablatione inhabilitatis moralis. Hic autem effectus potest spectari secundum se, & absolutè, & vt semper est verus effectus absq; vlla fictione iuris, sic imo per introductionẽ noui, seu specialis iuris. Hoc patet inductione, quia priuilegiatus, ne ex communi cari, vel suspendi possit, nisi tali, vel tali modo, aut à tali iudice, licet aliter censuretur, re vera nõ manet ligatus verè, & propriè, sine vlla iuris fictione, & cõsequenter per tale priuilegium verè est factus incapax moraliter talis censuræ alio modo latæ, sic etiam priuilegiatus ad comedendũ carnes in aliquibus diebus Quadragesimæ verè manet immunis à præcepto ieiunij, & sic de alijs. Deniq; sicut dispensatio verè tollit impedimentum, aut obligationem, & præscriptio vel donatio verè confert dominium, & lex irritans verè annullat contractum, ita priuilegium suos morales effectus verè, & sine vlla fictione confert. Ratio vero est, quia hi effectus morales non consistunt in aliqua entitate, vel qualitate physica, sed in morali habitudine, vel denominatione proueniente ex voluntate superioris, aut dominij sufficiẽter declarata, & tunc verè, & sine fictione fiunt, quando illa voluntas est efficax ad fundandos respectus morales, in quibus dominia, dignitates, & alia multa humana iura consistunt, sed priuilegium continet hanc Principis voluntatem; ergo.

10. *Effectum priuilegij esse aliquod morale ius, consistens in facultate, vel obligatione, vel carẽtia obligationis, vel capacitate moralis, aut ablatione inhabilitatis moralis.*

Solet tamen aliquando effectus priuilegij comparari cum aliquo effectu naturali, & physico, & respectu illius dicitur interdum fieri fictione iuris, & non verè, quæ comparatio non in omnibus effectibus priuilegiorum habet locum, & vbi facta fuerit, sano modo intelligenda est loquutio, iuxta prædicta verbi g. priuilegium legitimationis dicitur facere filium legitimum fictione iuris, quia re vera non confert, nec conferre potest originem ex legitimo matrimonio, quia pendet ex actu præterito, qui non est in potestate legislatoris. Et licet dicatur interdum retrotrahi, id est fictione iuris, non verè, nihilominus considerando in filio legitimo non originis modum, sed capacitatem quandam moralem ad plures effectus morales, ciuiles, aut canonicos, quam habet, nisi ob aliam causam illa priuetur, illa capacitas ve-

11. *De effectu priuilegij cõparato alio effectu naturali, & physico.*

rè, & manifeste confertur filio illegitimo per legitimationem, vt ex dictis patet. Vnde, si denominatio legitimi non sumeretur ex origine, sed ex ista capacitate, verè, & non fictè diceretur legitimatus, factus legitimus. Vel è conuerso si in filio legitimo consideretur, non modus originis, sed capacitas moralis ad multa; quam habet, non ex se, sed ex institutione humana per leges, vel canones, & legitimatio solum significat ablationem huius incapacitatis sic vere, & sine fictione fit per priuilegium, sicut vere auferitur irregularitas per dispensationem, & ita dici potest per illam fieri aliquis verè regularis. Et ita sunt intelligēdæ similes loquutiones in priuilegio nobilitatis, aut vrbanitatis, & similibus.

12. *Dubitem incidens. Bart. Bald.*

De quibus solet vlterius inquiri, an effectus factus per priuilegium æquiparetur, seu sit æqualis naturali, tam in re, quam in absoluta appellatione, quod tractat Bart. in l. *si is, qui pro emptore*, ff. de vsucap. ferè per totam, præsertim à num. 33. vsque ad 36. 43. & sequentibus, & in leg. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. num. 62. & Bald. in l. 4. C. ad Velleianum. Non potest autem quæri, an æquiparetur in naturali effectu (vt sic dicam) id est, in origine ipsa, verbi gratia ex coniugatis, vel ex nobilibus, vel ex ciuibus antiquis, &c. nam hoc modo constat, non posse habere æqualitatem, cum nunquam fictio æquetur veritati. Solum ergo potest esse quæstio quoad effectus morales, seu (quod idem est) in morali capacitate, an æqualiter sit restituta, vel collata. Et in hoc videtur mihi, non posse generalem regulam assignari de facto, sed de possibili tantum. Nam priuilegium sine dubio potest ad totum extendi, quia totum est morale, pendetque ex iure, quod potest quoad omnes suos effectus per priuilegium immutari. De facto vero interdum priuilegiū integre restituet omnia, interdum vero minimè iuxta tenorem priuilegij, & iurium dispositionem vt legitimatio facta virtute iuris canonici per subsequens matrimonium omnia restituit, quæ haberet proles à principio nata ex legitimo matrimonio; quod fortasse non faciunt aliæ legitimationes; verba ergo priuilegiorum attendenda sunt, & vsus.

13. *De æquiparatione in alicuius nominis appellatione, vel comprehensione sub illius absoluta significatione. Glossa. Bart. Bald. Geminian.*

In alio vero sensu solet illa quæstio moueri quoad æquiparationem in alicuius nominis appellatione, vel comprehensione sub illius absoluta significatione, vt an nomine filij legitimi veniat legitimatus, vel nomine ciuis, nobilis, aut Doctoris, veniant qui solum ex priuilegio tales sunt. Sed huius interrogationis materia amplissima est. De qua videri potest Glossa in cap. *susceptum*, de rescriptis, in 6. verb. *non morte*, & ibi Doctores, & videri potest Glossa in l. 3. §. *hæc verba*, verb. *hæredu.* ff. de negot. gest. & ibi Doctores & Bartolus supra, & Baldus lib. 5. consil. 139. & Geminian. cons. 66. & supra tacta est, lib. 6. cap. 2. nec accuratior de illa re disputatio ad nos spectat, ideoque duo tantum, vel tria circa illam aduertam. Primum est, quando priuilegium datur ad tollendum defectum, vel incapacitatem aliquam, aut inhabilitatem, & in eo adduntur verba significantia plenam restitutionem, & reductionem ad statum habilem, retrotrahendo priuilegium vsq; ad radicem defectus (vt sic dicam) tunc æquiparari priuilegiatum etiam quoad nominis appellationem, cum vero exemplari. Ita vt quoad omnes morales effectus iuridicos, seu qui iuris adminiculo fiat, sub tali nomine, vel appellatione comprehendatur. Exemplum potest esse in filio legitimato per subsequens matrimonium virtute iuris canonici: nam venit appellatione filiorum legitimorum, vt est communiter receptum; idem ergo erit in omni simili priuilegio, etiam si alio modo, vel alio titulo, ac verbis concedatur. Nam ratio semper est eadem, nimirum quod illa appellatio vt sic spectata nō sumitur à naturali proprietate, sed ex iuris efficacia, quæ per priuilegium impeditur, & contraria appellatio sufficienter tribuitur, quantum ad omnes illos effectus necessaria est. Alias voluntas Principis non esset efficax ad tale priuilegium concedendum cuius contrarium supponitur in ipso priuilegio, & supra probatum est ex natura talium effectuum. Vnde colligitur, vbi priuilegium non est tam amplum, & expresse concessum, non sequi talem æquiparationem absolute, & simpliciter ex vi illius, sed solū quoad effectus, propter quos tale priuilegium conceditur.

14. *Contrarium ne existis. aut in præiudicium tertij aut in derogationem alicuius statuti, gratiosum non sit.*

Circa hoc tamen est secundo obseruandum, maxime cauendum esse, ne extensio aliqua fiat in præiudicium tertij, aut in derogationem alicuius statuti, specificè postulantis talem, vel talem conditionem naturalem, vt esse legitimum, non esse ex infecta origine vel habere originariam nobilitatem, vel similes. Nam priuilegium non derogat his statutis, nec præiudicat iuri tertij, nisi expresse illa reuocet, vel declaret, vt talis persona reputetur talis, vel talis, vel vt sub tali appellatione veniat in ordine ad tales effectus non obstante quocumque statuto, vel iure in contrarium existente. Hoc enim aperte colligitur ex communi doctrina, quam Bartolus supra late tradit, & in superioribus sæpe inculcata est. Vltimo obseruandum est propter exempla supra adducta, hoc procedere tantum, quando proprietas, vel conditio personæ, à qua nomen est sumptum, est naturalis, vel pendens ex aliqua conditione, quam lex humana, vel voluntas Principis non potest supplere, vt est naturalis origo, &c. secus vero est, quando sumitur denominatio ab effectu, quem verè, & propriè potest lex humana efficere; nam tunc licet per priuilegium conferatur aliter; quam fieri soleat ordinario modo, tunc priuilegium confert omnimodam æquiparationem sub eodem nomine. Sic enim Doctor factus à Papa, vel Rege per priuilegium, seu rescriptum, tam verè est Doctor & venit sub illa appellatione, sicut creatus via ordinaria, quia effectus est idē in facto esse (vt sic dicam) solumq; differt in modo, quia à Principe fit sine solemnitate iure ordinario requisita, quam ipse potest supplere, & sine illa eundem effectum efficere. *Bart. Nota.*

CAPVT XXIII.

Quem effectum possit habere priuilegium vt lex est.

1.

CIrca hunc priuilegij effectum, vnum possumus ex supra dictis supponere, & duo alia inquirere, & explicare. Supponimus itaque priuilegium vt habet tationem legis obligare alios, ad quos id potest pertinere, vt priuilegiario suum seruent priuilegium nam sine hac obligatione inefficax esset, & inutilis priuilegij concessio. Ideoque fere in omnibus indultis priuilegiorum solet hoc præceptum imponi omnibus iudicibus, vel alijs quibus incumbere potest obseruantia priuilegij. Et quamuis non ita expresse poneretur, ex natura rei sequitur hæc obligatio, supposita validitate priuilegij, quia confert ius priuilegiario, ratio autem iustitię postulat, vt vnicuique ius suum seruetur.

2. *An gaudeat aliquis priuilegio suum pariter priuilegiatum. Nota absolutum.*

Dubitari autem potest primo, an hæc obligatio etiam cadat in alium pariter priuilegiatum, quod alias quæri solet, an gaudeat aliquis priuilegio suo contra pariter priuilegiatum: hæc enim duo vel in idem coincidunt, vel se necessario consequuntur: nam si priuilegium valet contra pariter priuilegiatum, obligat illum ad seruandum alteri ius suum, si autem non valet contra illum, illum non obligabit. Vt ergo vtrumque breuiter resoluamus, aduertimus, duobus modis posse duos dici pariter priuilegiatos, vno modo propter solam similitudinem, & æqualitatem priuilegiorum, vt si religio Minorum dicatur æque priuilegiata religioni Prædicatorum, & è conuerso: vel duo

duo nobiles quoad immunitates, quæ illis ratione nobilitatis conceduntur, & sic de alijs. Alio modo dici possunt aliqui pariter priuilegiati respectiue, & cū oppositione mutua in ordine ad vsum eiusdem priuilegij, vt si vnus habet priuilegium ad exigendum, & alius ad non soluendum, vel si vnus habet priuilegium, vt propter delictum incarcerari, aut torqueri non possit, & alius habet, vt quilibet contra se delinquens incarceretur, & torqueatur. Et hæc posterior est propria, & per se comparatio pariter priuilegiatorum.

3. *Conclusio affirmatiua.*

Dico ergo primo. Æquiparatio in priuilegijs propter solam similitudinem, aut æqualitatem, non obstat, quominus, & priuilegiatus vti possit suo priuilegio contra pariter priuilegiatum, & hic teneatur illud seruare. Ita sumitur ex l. vltim. ff. ex quibus caus. maior. &c. vbi id notant Bartolus, & Baldus. Item Panormitanus, Felinus, & alij, quos refert, & sequitur Couarru. in regula. *possessor*, 2. p. §. 2. num. 4. Et exemplis declaratur. Nam licet duæ religiones æquales sint in priuilegio, v. g. non soluendi decimas, nihilominus vna etiam contra aliam illo gaudebit, quia non tenebitur illas ei soluere, & è contrario hæc tenebitur ab illa non exigere decimas, etiamsi contra alios habeat ius decimarum. Et similiter licet æquè gaudeant priuilegio, vt professus in tali religione nō possit transire ad aliam, mutuo gaudent priuilegio contra se inuicem, & similiter tenentur sibi mutuo illud seruare. Item licet duo nobiles æquè gaudeant priuilegio, ne propter debita incarcerentur, vnus cōtra alium illo vtetur, quia licet vnus alteri sit debitor non poterit incarcerari, nec ille, qui est creditor, posset iuste id postulare, sed tenetur alteri priuilegium seruare. Sic etiam clericus obligatur seruare priuilegium Canonis respectu Clerici pariter priuilegiati. Et alia exempla sumi possunt ex citatis auctoribus, & ex Roderico, 1. tom. quæstion. 9. art. 12. Ratio vero est, tum quia illa similitudo in priuilegijs est valde per accidens ad vsum priuilegij, & ideo vnum non potest impedire vsum alterius, etiam circa similem priuilegiatum, sicut æqualitas in potentia videndi non obstat, quominus illam habens possit videre eum, qui similem potentiam habet. Tum etiam, quia priuilegium ad propriam immunitatem non extenditur ad non seruandam alteri immunitatem, quia sunt res valde diuersæ, & à diuersis non fit illatio: sic ergo priuilegium, ne proprius religiosus ad alium ordinem transeat, non est ad recipiendum religiosum alterius ordinis æqualis, & sic de alijs. Tum denique, quia hic vsus priuilegij non est contra pariter priuilegiatum formaliter, sed tantum materialiter, id est, contra personam habentem simile priuilegium, non tamē quatenus, illo vti potest, & ideo tale priuilegium nihil confert ad vsum alterius priuilegij impediendum.

Bart. Bald. Panorm. Felin. Couar.

Roder.

Cum similitudo in priuilegijs sit valde per accidens ad vsum priuilegij, ideo vnum non pot impedire vsū alterius.

4. *Ampliatio conclusionis prædictæ.*

Ampliatur hæc assertio, vt locum habeat etiam in his, qui gaudent priuilegijs eorum per communicationem propriam seu per concessionem ad instar. Nā is, qui per communicationem priuilegio fruitur, poterit illo vti etiam contra illum, qui prius idem priuilegium habuit, & fuit tanquam primum exemplar eius. Ita obseruat Cordub. in compend. minor. verb. *communicatio*, in fine, & cum eo Roder. tom. 1. quæsti. 55. art. 21. Et ratio est clara, quia illa communicatio est noua concessio eiusdem, seu similis priuilegij cum æqualitate (vt supponimus) hæc autem æqualitas nō impedit vsum priuilegij contra alium æqualem, vt ostensum est. Nec etiam obstare potest illa prærogatiua (vt sic dicam) in antiquitate priuilegij, seu in antecessione quoad primam obtentionem eius. Nam per hoc nullum speciale ius acquiritur antiquiori priuilegiario, nec datur exemptio, qua possit non seruare alteri priuilegium illi communicatum; ergo non minus ipse ad hoc obligatur alteri, quam è conuerso alter ipsi obligetur.

Cordub. Roder.

Dico secundo: Quando priuilegiati concurrunt in priuilegijs secundum oppositionem respectiuam, tunc priuilegiatus non gaudet suo priuilegio contra pariter priuilegiatum, & consequenter hic non tenetur alteri priuilegium suum seruare. In hoc sensu solet hoc pronunciatum exponi, vt patet ex Couarru. supra, qui dicit, esse commune axioma, & sumitur ex Authent. de sanctiss. Episcop. §. *sed hæc præsenti*, & ex lege *verum*, §. vltim. ex l. sequent. ff. de minor. Et declaratur exemplis supra positis, & similibus. Nam si quis habet priuilegium, ne intra tantum tempus cogi possit, non poterit creditor contra talem debitorem suo priuilegio vti, &c. Ratio vero est, quia tunc concurrunt duo priuilegia, quorum vnum alteri resistit, & ideo non potest sequi vsus vnius contra alium, sicut Philosophi dicunt, ad proportionem æqualitatis nō sequi actionem. Quamuis autem res intenta per hanc regulam sic expositam vera sit, nihilominus in modo loquendi potest quis non immerito dubitare. Quia tunc re vera non prohibetur quis vti suo priuilegio contra pariter priuilegiatum, sed contra magis priuilegiatum, quia ibi concurrunt duo priuilegia quasi contraria, quia tuum, verbi gratia, est ad imponendum mihi onus, & meum ne imponi possit: ergo vt tu non possis vti priuilegio tuo contra me, necesse est, vt meum priuilegium speciale deroget tuo generali: ergo respectiuè, & secundum oppositionem ego sum magis priuilegiatus, & non tantum æqualiter. Et patet à contrario, quia tunc ego vtor meo priuilegio contra te impediendo, ne contra me tuo priuilegio vtaris; ergo vel tunc deficit regula quoad hanc partem, quia iam priuilegiatus gaudet priuilegio suo contra pariter priuilegiatum, & sic à proportione æqualitatis sequetur actio, vel certe hic non est tantum æqualis, sed superior in priuilegio, & consequenter alter non est pariter, sed minus priuilegiatus.

5. *Secunda cōclusio.*

Malor explicatio pro modo loquendi.

At enim, quando de re constat, non est de modo loquendi contendendum, sed verus sensus loquutionis explicandus. Itaque verum quidem est, in huiusmodi euentu concurrere duo priuilegia quasi contraria, vel in suis actibus, vel quasi obiectis contradictionem includentia, vt ex dictis satis constat. Vnde necesse est, vt vnum præualeat contra alterum, vt possit eius actionem impedire, siue illud, quod præualet dicatur sub ea ratione maius, quatenus alteri derogat, siue dicatur par, quia non valet ad agendum in aliud, sed tantum ad resistendum. Ex quo etiam sequitur, ad vsum illius regulæ necessarium esse, conditiones priuilegiorum spectare, vt constet, quod priuilegium præualeat contra alterum, vel possit illi resistere, quod infra circa mutationem priuilegiorum tractandum est. Vt verbi gratia si vnum sit generale, & aliud speciale, hoc præualet, nisi ei sit per specialē clausulam derogatum, tunc enim erit quasi ablatum priuilegium. Si vero vtrumque priuilegium sit generale, & neutrum alteri expresse deroget, oportebit inspicere, quod sit antiquius, & dignius, vel à maiori potestate procedens, & idem cum proportione est, si vtrumque sit speciale iuxta principia, & regulas infra tractandas de priuilegijs contrarijs, quomodo componi possint, aut quod debeat contra alterum præualere. Vnde illud axioma, priuilegiatus non gaudet priuilegio suo contra pariter priuilegiatum, hūc sensum habet, priuilegium non habet effectum contra aliud priuilegium, per quod derogatur; per quæ verba clariùs, & propriùs idem explicatur, & cū eadem proportioue verum est, priuilegium, vt habet rationem legis, non obligare eum, qui per aliud priuilegium prævalens exemptus est, seu à tali obligatione exemptus, quæ limitatio, seu exceptio non est in præsenti specialis, sed in omni lege humana cum proportione locum habet, vt per se constat.

6.

Quid si vtrūq; priuilegium sit generale, & neutrū alteri expresse deroget.

Aliud dubium circa hanc partem est, an priuilegiū 7.

vt est lex interdum obliget etiam ipsum priuilegiariū. Nam quod nemo cogendus sit vti priuilegio suo, in iure cautum videtur, c. *si de terra*, de priu. Et ratio reddi potest, quia, quod alicui concessum est in fauorem, non debet in eius grauamen verti, vt est regula iuris in 6. magnum autem esset grauamen, si cogeretur quis suo priuilegio vti. Respondeo, in duobus casibus obligari priuilegiarium ad vtēdum priuilegio, nunquam tamen formaliter loquendo obligari suo priuilegio, vt suum est, ad vsum, seu obseruantiam eius. Probo singula.

Duplex casus obligationis priuilegiarij, vtendi suo priuilegio.

8. Primus enim casus huius obligationis est, quando aliquis non potest renunciare priuilegio suo, vt de priuilegio fori clericorum, vel canonis, & similibus supra dictum est. Tunc enim si occurrat casus, in quo vel cedendum sit priuilegio, vel illo vtendum, vt sæpe occurrere potest, obligabitur quis vti priuilegio, ne illi cedat, imo cum non possit valide cedere, licet velit, cogitur illo vti, nec potest sine peccato consentire vt contra illud fiat, & hoc est obligari ad vsum, seu obseruantiam eius. Alter casus huius obligationis est, quoties per priuilegium fit actus licitus, qui antea non erat, vel tollitur obligatio, quæ antea erat: nam tunc superueniente alia lege præcipiente talem actū, poterit quis obligari ad actum per priuilegium concessum. Exemplis patet: nam qui habet priuilegium audiendi Missam tempore interdicti, obligabitur audire illam diebus festis ex præcepto Ecclesiæ, à cuius obseruantia excusaretur, si tale priuilegium non haberet, quia non erat ille actus licitus, postquam vero per priuilegium factus est licitus, cessat excusatio, vt dixi in tomo 3. de Sacrament. disput. 88. sect. 6. Item coniux habens votum castitatis, tenetur reddere debitum alteri coniugi petenti, quia non esset illi licitum negare: nam contra iustitiam ageret, & nihilominus si petens adulter fuerit, vxor habens votum non tenebitur reddere, & consequenter obligabitur non reddere, sed seruare castitatem, quia licet in casu adulterij, sit priuilegium innocentis, vt non obligetur reddere debitum adultero petenti, posito tali priuilegio sit licita obseruatio voti castitatis, & ideo obligat præceptum seruandi votum, vt optime docuit Sanctius libro 9. de matrimonio disputat. 6. numero 15.

Primus casus.

Secūdus casus.

Sanctius.

9. Ex his autem facile est probare vltimam partem assertionis. Nam in priori casu obligatio vtendi priuilegio est ratione totius communitatis, propter cuius commune bonum concessum est priuilegium, & ita non tam cogitur quis seruare priuilegium suum, quam seruare priuilegium communitatis, seu non lædere illam, prout grauiter offenderetur, cedendo priuilegio. Declaratur à simili. Nam præceptum latū à capitulo obligat singulos de capitulo, ideoque quicunque illorum agens contra tale præceptū, peccat, non quia agit contra præceptum suum, sed quia agit contra præceptum communitatis. Ita ergo priuilegium communitati concessum intuitu illius principaliter, communitatis est principaliter, & ideo vt lex est, obligat singulos de communitate, vt illo vtātur, quando oportuerit, quia si contra illud agant, nō suum tantum, sed communitatis priuilegium violabunt. In posteriori vero casu obligatio ad actum per priuilegium concessum, non prouenit ex lege priuilegij, sed ex lege, quæ aliunde supponitur, vt ex præcepto Ecclesiæ, aut voto. Et ita formaliter loquendo subsistit semper regula, quod nemo cogitur vti priuilegio suo, vtq; quatenus lex priuata est ad suam peculiarem vtilitatem spectans. Et nullum est inconueniens, quod supposito priuilegio, possit aliunde superuenire alia obligatio, quia priuilegium facit quandā mutationem in materia, faciendo, vt sit licitum, q̄p antea non erat, qua mutatione facta, obligatio aliunde prouenies per accidens est, & non potest ratione priuilegij impediri.

Præceptum latū à capitulo obligat singulos capituli.

CAPVT XXIV.

Vtrum ad priuilegium vt lex est, & ad effectum eius sit necessaria promulgatio, vel quæ notitia sufficiat.

1. EXplicata virtute agendi priuilegij, oportet duas circunstantias ad operandum necessarias exponere, scilicet, tempus, & locum, & de hac posteriori dicemus in seq. c. de priori in præsenti. Solet autem lex exercere vim suam à tempore promulgationis cō summatæ, & non antea, & præterea requirit notitiā, vel saltem carentiam inuincibilis ignorantię, vt cum effectu obliget, & ideo simul declarandum erit, quomodo hæc ad effectum priuilegij requirantur: hac enim de causa (vt supra dixi) disputationem de promulgatione, quæ ad formam pertinere videbatur, in hunc locum reseruari. Quia vero multa in titulo cōprehenduntur, quæ indistinctè tractari solent, ideo erit operæpretium distinguere duplicem illam rationem, quam in priuilegio sæpe distinximus, scilicet, specialis concessionis, & legis, priusq; dicemus de illo vt lex est, quoniam promulgatio ad legem vt lex est, requiritur. Ex hoc ergo capite videri potest necessaria promulgatio ad perfectam constitutionem priuilegij, & ad effectum eius, quia priuilegium est quædā lex, sed promulgatio est necessaria ad legis constitutionem, ita vt ante illam nondum sit vera lex; at lex non potest operari antequam fit; ergo nec priuilegiū. Dices, priuilegium quatenus lex est, non operari, id est, non obligare ante promulgationem, operari tamen vt priuilegium, id est, fauorem concedendo. Sed contra, quia priuilegium non est prius priuilegium, quam sit lex; tum quia de intrinseca ratione priuilegij, & quasi genus eius est, quod sit lex: tum etiā quia non potest priuilegium vni concedere beneficium, quin obliget alios ad seruandum priuilegiario ius per priuilegium acquisitum.

Ratio dubitandi.

Oppositum.

2. In contrarium vero est, quia priuilegium est lex tantum secundum quid, scil. lex priuata, & ideo non est eadem necessitas promulgationis in illo, quæ in lege communi, & propria esse solet. Nam lex generalis loquitur ad communitatem, & ideo per se requirit publicam notitiam, & propter hanc necessaria est promulgatio. Hæc autem necessitas cessat in lege priuata, vt constat. Confirmatur, ac declaratur, quia aliud est, loqui de notitia, aliud de promulgatione: hæc enim duo diuersa sunt: nam potest ignorari lex promulgata, & sciri non promulgata. In priuilegio ergo necessaria esse poterit notitia, vt vim legis exerceat, obligando, illa vero sufficiet, etiamsi non præcesserit promulgatio, quia cum priuilegium sit lex priuata, sufficiet priuatim intimari illis, qui virtute illius obligandi sunt, alij vero ignorantes non obligabuntur ratione ignorantiæ, vel quia forte ad illos non dirigitur obligatio priuilegij.

Obiicit.

3. In hoc puncto distinguere possumus duplicia priuilegia. Quædam enim feruntur per vniuersales leges, quarum exempla sumi possunt ex c. *si quis suadente*, Clement. *dudum*, de sepult. Clement. vnic. de Bapt. Clement. *dignum*, de celebr. Missar. Clement. *Archiepiscopo*, de priuil. Alia vero sunt priuilegia, quæ priuatim conceduntur, per particularia, indulta, vel rescripta concessa particularibus personis, vel communitatibus, vel Religionibus, Vniuersitatibus, vel etiam Hospitalibus in quibus prius solent poni concessiones, & postea adiungi præcepta, vel prohibitiones sub censuris, vt nemo talia indulta impediat, &c. In prioribus priuilegijs affirmant Doctores, necessariā esse promulgationem; de posterioribus autē negant. Hanc distinctionem insinuat Fel. in c. *cognoscentes*, de const. n. 7. limit. 3. licet enim primum membrum non ita clarè exprimat, sicut secundum: vtrunq; tamen intendit, vt ex discursu, & ratione eius constat. Et in eam sententiam citat Baldum, & alios, loquitur tamen indistinctè de priuilegijs, vt fauores sunt, vel vt

c. si quis suadente. Clem. dudū. Clem. dignū. Clem. Archiepiscopo. de priuilegijs priuatim ijs, cessit.

Felin.

sunt

Glossa. sunt leges. Clarius tradit distinct. illam Glossa in Proœm. Clem. verb. *de catero*, & vtrunq; membrū amplectitur, estq; sententia valde ꝓbabilis, si rectè explicetur.

4. Primū ergo membrum de legib. cōmunib. tribuentib. priuilegia, probatur optime ex l. pen. C. de decuri. li. 10. in fin. ibi, *Ex die, quo promulgata est.* Ratio verò est, quia ante promulgationē non habent vim legis; ergo ante promulgationem nullā vim obligandi habere possunt, siue ad effectum priuilegij, siue ad quēcunq; aliū. Confirmatur, quia in talib. legib. vel priuilegium inseritur tanq; accessoriū principali, vt ponitur vt principalis effectus ipsius legis, propter quē stabiliendum lex fertur. Si priori modo contineatur priuilegiū in lege, necesse est vt tanq; accessoriū sequatur naturam principalis. & cōsequenter, sicut lex requirit promulgationē, ita ēt priuilegium, q; est accessorium illius; ergo nondum constituto sufficienter principali, non poterit esse, vel obligare accessorium. Exemplū sumi pōt ab indulgentiarū concessione, in quibus habet ēt locum distinctio data: nā frequenti⁹ quidem conceduntur priuatim, aliquando vero dātur per legē publicā, seu cōmune ius, vt patet ex Extrauag. 1. de reliq. & vener. Sanct. inter communes, cū similib. Quando ergo hoc posteriori modo dantur, non possunt habere efficaciā, donec lex ipsa promulgata sufficienter fit pp rationes factas; idē ergo est in præsenti. Et licèt hoc exemplū principaliter videatur procedere de priuilegio, vt priuilegiū est, nihilomin⁹ inde à fortiori sequitur, idē esse de illo dicendum, vt lex est. Nam si tale priuilegiū in ratione priuilegij nō est efficax, imo nec subsistit ante promulgationem, multò minus poterit obligare. Et inde facilè probatur aliud mēbrum, vbi lex tota principaliter tendit ad constituendū priuilegiū, & illud habet quasi pro obiecto, & fin. vt videre licèt in canone, *si quis suadēte*, & in Clementinis allegatis; tunc enim lex nondum promulgata non potest efficere suum principalem effectum; ergo non potest obligare ad priuilegium obseruandum, q; nondum sufficienter constitutū est.

5. Priuilegium nō posse obligari ad aliquid ratione priuilegij, ante eius promulgationem. Ex quo obiter infero, ipsum priuilegiarium non posse obligari ad aliquid ratione, vel occasione sui priuilegij ante promulgationem priuilegij, vel legis ex qua nascitur talis obligatio. Explicatur ex supra dictis: nam vel illa obligatio nascitur ex priuilegio priuato, seu in particularem commoditatē principaliter concesso, & tunc non est ipsū priuilegium per se causa obligationis, sed per accidens quasi remouens ꝓhibens, & ideo in ipso priuilegio nō est necessaria promulgatio, sed notitia, vt infra dicetur, tū in lege per se obligante necessario supponenda est ꝓmulgatio, vt per se constat. Vel obligatio nascitur ex priuilegio concesso cōmunitati principaliter intuitu illi⁹, licet singulis mēbris profit: & tunc in tali priuilegio includitur necessario lex generalis obligans totam cōmunitatem, & ideo necesse est, vt respectiue sit sufficienter promulgata, & in rōe communis legis propositā, vt possit singulos de cōmunitate obligare ad seruandū, seu non violandum priuilegium: ergo respectu priuilegiarij, vt obligari possit priuilegio, pr̄e supponi debet promulgatio sufficiēs iuxta modum legis obligantis.

6. De secundo membro seu sententia propositæ. Secundū membrum distinctionis, & sententię propositæ non caret aliqua difficultate. Nā licet priuilegium dicatur lex priuata quoad effectū per se intentum, s. fauorem priuatū, & ius speciale, q; constituit, nihilomin⁹ quatenus vim habet contra alios, respectu priuilegiati aliquod grauamen, aut obligationē illis imponēdo, sic habet rationē legis cōmunis, quia vniuersaliter loquitur ad omnes, & omnes obligare pōt, ad quos materia priuilegij pertinuerit. Ergo vt tale priuilegium sub hac rōe obliget, necessaria est ꝓmulgatio propria, qualis in lege cōmuni postulatur. Antecedens videtur notū ex terminis, & ex vsitato tenore talium priuilegiorum. Consequentia vero probatur, quia eadem necessitas, & ratio promulgationis inuenitur in tali priuilegio sub dicta rōe spectato, vt ex discursu facto notum videtur. Et confirmatur, quia lex priuilegij alijs non promulgata facile poterit ab eis ignorari, & ita poterunt ab obseruatione priuilegij excusari, neq; ob eam transgressionē merito puniri poterunt, quia secluſa promulgatione nemo tenetur legis scientiam inquirere.

7. Conclusio. Nihilominus dicendum est, in huiusmodi priuilegio non requiri propriam promulgationem ad quamcumque obligationem, quæ respectu aliorum ex illo potest oriri. Probo primò ex vsu, quia non solent talia priuilegia solēniter promulgari, & nihilominus censentur obligare quantum possunt, si sufficienter probentur, & notificentur. Secundo declaratur ex re ipsa: nam hæc obligatio dupliciter pōt intelligi exoriri. Primò per naturalem resultantiam, & consequutionem, sicut ex præscriptione sequitur obligatio non priuandi alterum re legitimè præscripta; alio modo directè ratione præcepti impositi in ipso priuilegio ab authore illius, sicut in bullis Pontificijs, quæ in fauorem religionum, vel aliorum expediuntur, fieri solet. Ad priorem igitur modum obligationis non est necessaria promulgatio priuilegij, sed sufficit notitia, moraliter certa de iure cōcesso alteri per priuilegium, quia statim ex naturali ratione iustitiæ oritur obligatio, facta in materia tali mutatione, sicut facta donatione alicuius rei alteri, statim resultat naturalis obligatio non priuandi donatarium iure acquisito in talem rem, neque oportet, donationem promulgari, sed satis est, vt fit nota, sic enim concessio priuilegij est veluti donatio quędam. Vnde hoc non procedit tantum in foro conscientiæ, sed etiam in foro exteriori, si in illo priuilegium sufficienter probetur, quod onus priuilegiario incumbit. Et ita videmus in iure canonico iuxta huiusmodi priuilegia passim proferri sententiam, nec in illis requiri promulgationem, sed probationem.

Duplex titulus promulgationis.

8. Neq; etiam ad alium modum obligationis necessaria est solemnis promulgatio, sed sufficiens præcepti intimatio per authentica instrumenta, vel æquialentem probationem, vt consuetudo etiam probat. Et ratio est, quia tale præceptum non imponitur Ecclesiæ, aut alicui communitati per se, propter publicum bonum, vel gubernationem, sed ponitur vt particulare præceptum alijs datum in fauorem priuilegiarij, solum ad effectum, & obseruantiam priuilegij, & ideo non est in illo necessaria solemnis promulgatio, sed particularis notificatio accommodata fini talis præcepti. Confirmari hoc potest, quia in tali indulto priuilegiū ipsum est principale: præceptum autem quasi accessorium, & ideo sequitur naturam principalis, ideoq; vt lex priuata reputatur, ad quam solennis promulgatio non requiritur. Denique ob eandem causam cura notificandi priuilegium non spectat ad Principem, sicut pertinere solet cura solemnis promulgationis vbi est necessaria, sed spectat ad ipsum priuilegiarium, qui poterit priuilegium suum intimare, aut notum facere, prout sibi vtile fuerit. Atq; hoc tam in foro conscientiæ, quàm in foro exteriori locum habet, quia eadem est vtriusque ratio, suppositā sufficienti probatione. Vnde si tale præceptum priuilegio insertum habeat annexam excommunicationem ipso facto, illam in conscientia incurrit, qui contumax fuerit contra tale præceptum, si sufficienter intimatum, & in iudicio exteriori talis veniet declarandus, si eius contumacia, habita post sufficientem notitiam priuilegij, & præcepti in eo impositi sub tali censura, legitimè probetur.

Cura notificandi priuilegium non spectat ad principem, sicut solet cura solennis promulgationis.

9. De notitia, vel probatione requisita in priuatis priuilegijs. Statim verò occurrit dubitatio, quæ notitia, vel probatio requiratur in his priuatis priuilegijs, vt inferiores Prælati, aut iudices, aut aliæ personæ, ad quas pertinere potest, teneantur illis parere, vel eis non contrauenire. Sed quia hoc magis ad forum externum

ternum attinet, quam ad internum, breuiter illud expediam. Nam in foro conscientiæ sufficit notitia priuilegij moraliter certa, de qua probabiliter dubitari non possit; tunc enim quæsito aliquo falso colore tergiuersari, & voluntati superioris resistere non potest in conscientia esse licitum. Ad hanc autem notitiam non sufficit assertio dicentis, se habere priuilegium, etiamsi sit persona bonæ famæ, & fide digna, vt communiter cum Innoc. tradunt Canonistæ in cap. *ex parte*, de verbor. significat. Et ratio est, quia nemo est in propria causa testis omni exceptione maior, & quia Angelus satanæ transfigurat se in Angelũ lucis, & multa mala committuntur sub dolosa specie sanctitatis, & ideo non solum non tenetur quis credere dicenti se habere priuilegium ad effectum admittendi vsum eius, verum etiam nec recte faciet tã facile credendo, regulariter loquendo, propter pericula, & fraudes, quæ interuenire possunt. Aliquando vero id fieri poterit ex vrbanitate, quando non occurrit peculiaris causa suspicionis, non vero ex obligatione. Ad hanc ergo necessaria est vel ostensio priuilegij, vel alia probatio, quæ prudenti arbitrio, & bona fide procedendo, sufficiens existimetur in conscientia.

Non sufficere assertioni dicentis se habere priuilegium licet sit persona bona famæ & fide digna, sed requiratur aut ostensio priuilegij, vel alia probatio, quæ prudenti arbitrio sufficiat.

10. Multo vero magis in foro exteriori necessaria est ostensio indulti per instrumentum authenticum, vel in se demonstratum, vel saltem per testes probatum iuxta superius dicta cap. 2. & tradita communiter à Doctoribus ibi citatis, & à Syluest. verb. *exemptio*, qu. 5. & 7. ex cap. *cum personæ*, de priuileg. in 6. vbi Glossa Doctores, Panormit. in cap. *cum ordinem.* de rescript. Innocent. Anton. Henr. & alij in dicto capit. *ex parte*, Qui addunt limitationem, dicentes, hoc esse necessarium, quando priuilegium nõ est publicè notorium. Vnde insinuant, publicam notitiam esse sufficientem probationem, vt tunc ostensio priuilegij postulari non debeat, nec iustè possit. Quod intelligendum est existimo, quando publica notitia non tantum est per famam (quæ per se non facit sufficientem probationem, sed ad summum semiplenam) sed etiam per vsum priuilegij communem, & notum. Tunc enim ipse vsus confirmat priuilegium, & confirmatius: vnde si tantus sit, vt notoriam præscriptionem legitimè induxerit, illius probatio, vel publica notitia sufficiet: si vero nondum sit consummata præscriptio, vel non sit notoria, sufficiet ille vsus, vt non priuetur quis possessione, & vsu sui priuilegij, intra sufficiens tempus ad tollendum illud, vt latius Sylu. supra q. 6. allegans plures, prosequitur.

Sylues. Glossa. Panorm. Innoc. Anton. Henr.

CAPVT XXV.

Vtrùm priuilegium nondum priuilegiario notum, nec ab illo acceptatum conferre illi possit aliquod ius.

1. VEnio ad alteram partem de priuilegio, vt priuilegium est, id est, vt fauorabilem effectum in priuilegiario operatur, & dat illi facultatem illo gaudendi: nam in illo vt sic considerato habet locum quæstio, quando incipiat operari suum effectum. De tribus autem temporibus dubitari potest, scilicet, an à tempore concessionis, vel promulgationis, vel notitiæ. Verumtamen de tempore promulgationis nulla est hic habenda ratio, quia in ordinarijs priuilegijs priuatis neque est necessaria, neque fit promulgatio vt dictum est. In priuilegijs autem publicè concessis per legem communem, & propriam, licet necessaria sit promulgatio, nihilominus per illam videtur priuilegij concessio consummari ex parte concedentis, nam antea non est sufficienter facta, quia voluntas Principis antea non est sufficienter proposita, & declarata. Et ita tota quæstio versatur inter concessionem, & notitiam, id est, vtrum statim à concessione ante notitiam priuilegij consequatur quis effectum, seu gratiam priuilegij, vel (quod perinde est) an priuilegium operetur circa ignorantem.

Prima, & communis sententia est, necessariam esse notitiam priuilegij ad consequendum effectum illius. Ita Glossa in cap. *ex parte*, de concess. præbend. in 6. verb. *vim suam*, & ibi Cardinal. & in Prœm. Clement. verb. *vniuersitati*, quæst. 5. Ioann. Andr. & fere alij expositores in dicto §. *ex parte*. Sequitur Panormitan. in cap. *cognoscentes*, num. 7. & ibi Felinus qui referunt Innocent. & alios, & idem sentit Bartolus in lege *beneficium*, ff. de const. Princ. num. 4. & ibi Baldus num. 15. & communiter Summistæ, & plures alij, quos refert, & sequitur Sancius lib. 3. de matrimon. disput. 36. nu. 2. Fundamentum est, quia priuilegium non acquiritur absenti; ergo neque ignoranti; ergo nec operatur in illo. Antecedens probari solet ex lege *qui absenti*, ff. de acquir. possess. vbi dicitur, libertatem non acquiri per rescriptum manumissionis, donec seruus sciat, & accepter. Idemque de legitimatione dicitur in Auth. quibus modis naturales efficiantur sui. §. *illud tamen*, verbo, *generaliter*, & idem de concessione beneficij dicitur in cap. *si tibi absenti*, de præbend. in 6. & generaliter de priuilegio id dicitur in dicto cap. 1. de concess. præbend. licet non habeatur in decisione textus, sed in narratione. Ratio autem vadæ quata esse videtur, quia ad effectum priuilegij non satis est concessio actiua, sed debet etiam supponi acquisitio passiua; hæc autem non fit sine voluntate priuilegiandi acceptantis, quia beneficium non fit inuito, neque aliquis potens vti voluntate aliquid acquirit non volens, ad voluntatem autem acceptandi necessaria est notitia, quia voluntas non fertur in incognitum; ergo de primo ad vltimum priuilegium operari non potest ante sui notitiam circa ignorantem.

1. Communis sententia. *Glossa. Ioan. And. Panorm. Felin. Innoc. Bart. Bald. Sanc.* 2. Fundamentum. 3. Sententia. *Glossa.*

Secunda sententia extreme contraria est, priuilegium habere suum effectum, statim ac perfectè concessum est, etiam si ab eo, cui conceditur, ignoretur. Pro hac sententia citari solet Glossa in Proœmio Clem. verb. *de satero*. Sed si attentè legatur, de promulgatione loquitur, non de notitia. Tenent Geminian. in ca. 1. de concess. præbend. in 6. Archidiacon. in cap. *postulasti*, distinction. 82. ad fin. Angelus verb. *renunciatio*, nu. 5. quando priuilegium conceditur motu proprio, & plures alios refert Sancius supra num. 1. Fauet Bartolus in l. vltim. C. de sentent. passis, num. 5. vbi ait, restitutionem deportati prodesse ignoranti, cum tamen illa quoddam priuilegium sit. Et suaderi potest ex lege *eius, qui in prouincia*, §. vlt. ff. si certum petatur, vbi dicitur, libertatem testamento relictam acquiri ignoranti; ergo pari ratione priuilegij beneficium acquiritur: nam voluntas Principis non est minus efficax, quam voluntas testatoris, imo æquiparantur in Authent. de nuptijs, §. *disponat*, collation. 4. Et hinc potest adiungi ratio, quia voluntas Principis est de se efficax ad conferendum beneficium; ergo posita illa voluntate efficaci Principis conferendi priuilegium Petro, sine vlla conditione, vel limitatione, statim conferet illud, & effectum eius. Probatur consequentia, quia voluntas efficax statim operatur quod vult. Antecedens vero probatur, quia voluntas Principis superior est, & non indiget voluntate subditi ad suum effectum. Vnde se sola potest auferre dominium subditi ex iusta causa, vel irritare consensum eius, & obligationem imponere ad acceptandum; ergo etiam conferre ignoranti priuilegium. Quod si inquiras, quando sit censenda consummata concessio priuilegij, vt effectum habeat ante notitiam. Gemin. supra, & alij putant, esse hoc tempus, cum primum rescriptum priuilegij est authenticè confectum, & subscriptum, seu bullatum. Quod fortasse locum habet in foro exteriori: nam in interiori (consequenter loquẽdo) manifestatio voluntatis Principis per verba, vel quocunq; modo erit sufficiens.

Geminian. Archidiac. Angel. Sanct. Bart.

Inter has sententias extremas sunt aliæ mediæ, quæ mode- 4.

Tertia sententia. moderantur, vel conciliant præcedentes. Tertia ergo sententia distinguit de priuilegio concesso per statutum, seu legem, aut per rescriptum, vel priuatam concessionem. Nam primum habebit effectum ante notitiam legis, non tamen secundum. Ita distinguit *Ioan. de Imol.* Ioan. de Imol. in c.2. de constit. vbi ita concordat varia dicta Bart. in hac materia. Nam in locis supra citatis in prima opinione dicit, priuilegium non prodesse ignoranti, & tamen de priuilegio lato per legem aliter sentit in locis citatis in secunda sententia, & *Menoch.* generalius in leg. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. nu. 37. & in le. penult. Cod. de diuor. lib. 10. item Menoch. 2. arbitr. cent. 2. casu 185. num. 45. & sequentib. Vnde hæc opinio quoad posteriorem partem sequitur primam sententiam, & habent idem fundamentum. Quoad priorem vero limitat illam. Et fundamentũ specialitatis ex Menochio supra, est quia priuilegium datum à lege habet rationem præmij, quod Princeps ex officio confert ei, qui hoc, vel illud pro republica egerit: non est autem minus dignus illo præmio qui ignorans legem facit opus requisitum ad illud, quam qui sciens facit, imo quodammodo videtur dignior: ergo non minus acquirit priuilegium. Confirmatur, quia licet sic operans ignoret in particulari legem offerentem tale præmium, non ignorat in communi, se esse præmio afficiendum. Hanc vero limitationem *Panorm. Felin. Decius. Iason.* non admittunt Panorm. Felin. & alij in cap. 2. de constitut. & specialiter illam impugnat Deci lect. 1. n. 176 & de illa dubitat Iason in l. *beneficium*, ff. de constitut. Princip. n. 51.

5. *Infirmatur fundamentum praedicta sententia.* Et re vera tam distinctio, quam limitatio non caret difficultate. Et in primis fundamentum non videtur satisfacere. Primo, quia non est adæquatum: nã potest esse priuilegium lege concessum, & non per modum præmij, sed propter paupertatem, vel propter religiosum statum, aut aliam piam causam. Secundo quia etiam priuilegium non concessum per statutum potest proponi per modum præmij in aliquo certamine per transitorium edictum ab homine propositum: ergo etiam tale priuilegium acquireturignoranti, si eodem modo sit propositum. Vel certe si tale commodum per edictum propositum non acquiritur ignoranti, licet faciat actum propter quem præmium offertur, etiam non acquiretur propositũ per statutum, nam est eadem ratio, nam etiam edictum transitorium potest propter bonum commune vel aliquam rationem publicam fieri, & quod sit magis vel minus durabile, videtur accidentarium. Nec minus lex scientiam requirit, quam rescriptum, nec è conuerso magis obstat ignorantia rescripti, quam legi. Vnde si ad ducem belli Rex scriberet promittens in præmium talem honorem, si talem obtineret victoriam, & ille ante receptum rescriptũ obtineret victoriam, de illo esset eadem ratio, quæ de præmio proposito per statutum generale, quia ille non esset minus dignus præmio, & quia etiam militabat spe præmij, ergo vel in vtroque casu admittenda est doctrina, vel neganda, & ita distinctio, seu limitatio nõ subsistit. Quod si non fiat vis in statuto, sed in hoc solum, quod priuilegium proponatur per modum præmij: in primis habet generalem difficultatem, quomodo interueniat ibi vera ratio meriti, & præmij. Et deinde non videtur posse reddi sufficiens ratio, cur priuilegium propositum in remunerationem futuri operis acquiratur per opus, antequam promissio vel collatio talis præmij ad notitiam operantis perueniat, & priuilegium remuneratiuum operis iam facti, verè digni tali præmio non acquiratur ante notitiã concessionis, quia quod promissio, seu collatio conditionata præcesserit, cum fuerit ignorata, moraliter nihil conferre potuit, quia in moralibus perinde est, legem omnino ignorari, ac non esse, quantum ad opus operantis. Ac denique fundamentalis ratio vnius membri distinctionis æque in altero locum habet, scilicet, quia priuilegium non acquiritur sine acceptatione: nam si hoc verum est in priuilegio remuneratiuo operis iam facti, cur non erit in remuneratione operis faciendi? vel si in vtroque necessaria est, à neutro, vel ab vtroque haberi poterit sine notitia concessionis. Est ergo difficilis pars illa, & tota distinctio.

Quarta sententia cogitari potest cum distinctione alia, etiam ex parte priuilegij. Nam quoddam est concedens per se, ac principaliter aliquod ius, dignitatem, aut potestatem, quæ per modum actus primi confertur priuilegiario, vt postea illo vti possit suo arbitrio; aliud est per se, ac principaliter tollens onus aliquod vel impedimendum, aut obligationem, quã Princeps potuit imponere, & potest postea auferre per modum dispensationis. Vnde huiusmodi priuilegium potius conferri videtur per modum actionis, seu actus secundi, qui principaliter & per se fit ab ipso concedente priuilegium, & postea non habet nouos effectus per se, sed quasi per accidens, quatenus abstulit impedimentum. Exempla in vtroq; membro sunt facilia, & ideo illa omitto. In priuilegijs ergo primi generis admittitur prima sententia propter eius fundamentum, quia cum illa conferant aliquid, requirunt acceptationem recipientis. In priuilegijs autem secundi generis præfertur secunda sententia, quia in ea deficit fundamentum primæ sententiæ, imò potest formari contrarium. Nam onus obligationis, vel impedimentum, quod per tale priuilegiũ aufertur, sola Principis voluntate impositum fuit sine acceptatione alterius; ergo per eadem aufertur; ergo statim operatur etiam circa ignorantem, quia illius acceptationem non requirit; & notitia priuilegij solum potest postulari propter acceptationẽ. Et hæc sententia quoad prius membrum supponitur ex prima, quoad posterius verò sumitur ex Soto in 4. d. 29. q. 2. ar. 1. quatenus supponit, impedimentũ dirimens auferri per dispensationem concessam, etiamsi ignoretur, & ita matrimonium cõtractum sub illa spe, vel coniectura, quod Romæ data sit dispensatio, ante propriam notitiam eius, validum esse, & pmanere, si postea constet, dispensationem iam illo tempore fuisse expeditam. Quod sequitur Veracruz in Speculo, 1. p. dub. 19. in appendice, §. *at si post dispensationem*, & Ludouic. Lopez 2. p. tract. de matrim. ca. 42. fol. 1087. colum. 1. Sed in hac sententia hoc posterius membrum habet grauem difficultatem moralem, quam in capite sequenti inferiùs commodiùs proponam. *Soto. Veracruz. Lud Lop.*

6. *Quarta sententia.*

Quinta opinio distinguit aliter ex parte effectus priuilegij. Nam potest esse perfectus, & integer, vel tantum inchoatus, & secundum quid. Priori modo fatentur auctores huius opinionis, priuilegium non habere effectum suum priusquam priuilegiarius notitiam illius habeat, illudq; acceptet, propter fundamentum primæ sententiæ, quam dicunt isto modo esse intelligendam. Posteriori autem modo aiunt, pcedere secundam sententiam; putant enim necessarium, vt priuilegij concessio à Principe facta statim incipiat habere aliquem effectum. Quòd si inquiras, quisnam hic effectus sit? Aliqui respondent, esse hũc, quia concessio illa, licèt nondum in alterum transtulerit ius, nihilominus retractari non potest, nec alteri fieri, donec ille, cui facta est, post illius notitiam habitam illam non acceptet. Potestq; fundari in c. *si quis absenti*, de præbend. in 6. vbi hoc ipsum dicitur de collatione beneficij absenti facta, quia non habet effectũ donec acceptetur, interim tamen mutari non potest. Ita docet Deci. suprà allegans Cardinal. in Procem. Clement. in verb. *vniuersitatem*. At profectò fundamentum inualidum est: nam collatio beneficij non est priuilegium, sed res longè diuersa, vt supra dixi: à diuersis autem non fit illatio. Præsertim quia illud, quod textus ille disponit, non est ex natura rei tantum, sed ex positiuo iure canonico. Vnde summus Pontifex, qui non ita subijcitur iuri positiuo, sicut *Quinta sententia distinguens ex parte effectũ priuilegij. c. si quis. Decius.*

reliqui, bene potest collationem factam absenti ante acceptationē mutare sine vlla iniustitia, licet fortasse requirat aliquam causam: ergo non licet extendere illam dispositionem ad priuilegij cōcessionem, sicut non licet illam extendere ad alias donationes, vel promissiones non acceptatas; ergo nec ad priuilegium. Deinde vt notauit Couar. 3. var. c. 16. n. 1. differentia notanda interuenit inter priuilegium, & collationem beneficij. Nam Prælatus tenetur ex officio suo conferre beneficium, & ideo postquam semel functus est officio suo, non permittitur ei retractare actum, nec alteri conferre beneficiū, donec alius priuisus non acceptet. Ac concessio priuilegij non fit ordinariè ex obligatione, sed ex gratuita volūtate cōcedentis, & ideo talis concessio non comprehenditur sub dispositione illius textus. Vnde concluditur, falsum esse, quod illa sententia sumit: nam potius per se loquendo, priuilegium est liberè reuocabile à concedente priusquam acceptetur, vt tenet Couarr. supra, & Menoch. de arbitr. libr. 2. cent. 2. casu 185. nu. 46. & 47. qui plures alios referunt, & ex dicendis magis constabit.

Couar. Notandum de crimen inter priuilegium & collationem beneficij.

Couar. Menoch.

8. Alio modo visus est dictam distinctionem exponere Emanu. Roder. tom. 1. quæstion. regul. quæst. 7. articulo 6. dicens, per priuilegium statim acquiri ius ignoranti, licet non conferat illi statim omnem suum effectum. Et hanc dicit esse communem sententiam Bart. Panorm. & Cardin. locis citatis, Iason in l. vltim. ff. de constit. Princip. & vtitur argumento à simili, quo Bart. etiam vtitur: nam per legatum acquiritur ius legatario etiam ignoranti, l. *cum pater.* §. *sed do*, ff. de legat. 2. Quod ius non est in re, quia non est dominium vsq; ad aditam ab hærede hæreditatem iuxta l. *si tibi homo*, §. *cum seruus*, ff. de legat. 2. & l. *à Tito*, ff. de furtis, quibus locis Glossæ, Bartol. & Doctores id notant, & Couarr. in capit. *Rainaldus*, de testament. §. 1. numero 1. & Antonin. Gom. 1 tom. variar. cap. 19. numero 7. Illud ergo ius legatarij in principio imperfectum est; idem ergo erit in priuilegio: nam (vt dixi) æquiparantur. Hæc vero sententia si aliquid intendit per hanc explicationem, quod sit diuersum à præcedenti, minus verisimilis est; oportebit enim, vt illud ius, quod acquiri dicitur priuilegiario ignorāti, saltem sit ius ad rem, tum quia nullum aliud potest intelligi ante ius in re, quod per acceptationem acquiritur; tum etiam quia tale censetur esse ius legatarij ignorantis ad legatum saltem ante aditam hæreditatem; hoc autem dici non potest; ergo.

Roder. Alia expositio dictæ distinctionis Iason.

Glossa. Bart. Couar. Ant. Gom.

9. Ostendo assumptum in minori propositione excludendo æquiparationem cum legato: nam licet in hoc seruent aliquam proportionem, quod sicut legatum pendet à voluntate testatoris, per quam sit, ita priuilegium à voluntate concedentis, nihilominus simpliciter sunt longe diuersa, & non oportet, vt in omnibus seruent similitudinem, & præsertim in his, quæ per speciale ius sunt deposita in legato, & non in priuilegio, quale est illud, quod assumitur. Et præterea in hoc ipso intercedit nobilis differētia: nam legatū non dat ius, nisi post mortem testatoris, quando voluntas eius retractabilis non est. Priuilegium autem à concedente, qui viuere supponitur, retractari non potest, dum acceptatum non est. Præterea in priuilegijs dispensantibus, seu datis tantum ad auferenda onera, non potest intelligi tale ius ad rem; imo nec aliquis effectus prior ipsa dispensatione, vel ablatione vinculi, præter delegationem ad dispensandum, de qua certum est, non comparari ante acceptationem, neque aliquod ius ad illam. Vnde etiam de aliis omnibus priuilegijs concessiuis, sine fundamento, vel doctrinæ consequutione fingitur tale ius ad rem. Nam peto, contra quem est illud ius? maximè enim contra concedentem, quia contra alios esse non potest, vt constat, sed neque contra concedentem vllum insurgit ius, vel obligatio, cum eius concessio, quæ est quasi quædam donatio, nondum fuerit acceptata, & consequenter libere potuerit reuocari; ergo. Vnde contra illud membrum generaliter procedit ratio, quæ pro altero fit, quia illud ius, quodcumq; sit debet esse effectus priuilegij; at hoc esse non potest, quia priuilegium nihil operari potest in nondum volentem, & acceptantem. Nec enim minus requiritur acceptatio ad inquirendum ius ad rem, quàm in re, vt alijs donationibus constat, ideo enim liberè reuocari possunt ante acceptationem, saltem stando in communi iure. *l. absenti*, ff. de donat. l. *ne ambigi*, C. eod. Denique plus est, acquirere ius, siue in re, siue ad rem, quàm donationem ueri irreuocabilem, sed priuilegium ante notitiam, & acceptationem, non est irreuocabile; ergo signum est, non contulisse aliquod ius.

10. Sexta ergo sententia distinguit aliter ex parte modi concedendi priuilegium, interdum enim fit propria sponte concedentis priuilegiario non petente, nec per se, nec per alium, & tunc censet procedere primam opinionem propter fundamentum suum. Aliquando verò conceditur priuilegium ad petitionem partis, quam per se, vel per epistolas, aut nuncium facit, & tunc iuxta hanc sententiam statim à concessione incipit operari. Quia statim, ac priuilegium datur, acceptatur, vel per procuratorem, vel per epistolas, imò acceptatio tunc videtur antecedenter facta ex vi petitionis quasi sub conditione, *si Princeps concedat*; ergo nulla superest necessitas notitiæ concessionis in priuilegiario ad effectum priuilegij; quia solum propter acceptationem postulatur; ergo nihil aliud est, quod ex parte priuilegarij desideretur; ergo cum voluntas Principis sit efficax, statim operatur. Et hanc sententiam tradit Syluest. verb. *priuilegium*, quæstion. vltim. & verb. *renunciatio*, quæstion. 4. Tabien. verb. *indulgentia*, quæstion. 20. Rosel. numer. 8. sequitur Sanci. referens plures libr. 1. de matrimon. disputat. 6. numer. 29. Et hæc sententia fortè non est contraria primæ: nam eosdem ferè habet auctores; sed est eius declaratio, & moderatio, proximeque ad veritatem accedit, aliqua tamen maiori indiget explicatione, quæ partim restrictionem maiorem, partim aliquam ampliationem contineat. Igitur in primis aduerto, quæstionem hanc posse tractari de *iure* possibili, vel de facto, id est, an dans priuilegium, si velit, possit illud ita conferre, vt ante notitiam priuilegiarij habeat suum effectum in illum, vel an, licèt Princeps hoc possit, nihilominus de facto, & secundum legem ordinariam nunquam illud ita concedat. Deinde considero, aliquando talem esse effectum priuilegij, vt ad illum moraliter non requiratur consensus, vel acceptatio priuilegiarij, vt est verbi gratia, exemptio alicuius, vt excommunicari non possit, quia hic effectus non fit in illo directè, sed resultat in illo, auferendo ab alio potestatem excommunicandi illum. Sæpius vero effectus priuilegij talis est, vt requirat acceptationem recipientis, vt est concessio potestatis ad eligendum confessorem, vel ad audiēdas confessiones: nam hæc priuilegia renunciari possunt, & per renunciationem perduntur, vt infrà ostendetur; ergo maiori ratione per refutationem (vt sic dicam) vel non acceptationem non recipientur; ergo signum est, requirere acceptationem. Deniq; aduerto, inter priuilegia quædam esse, quorum effectus potest habere aliquem vsum, vel fructum in priuilegiario, anteq; habeat notitiam illius, vt est priuilegiū, per quod eximitur ab aliquo onere pœnali, vt est immunitas à censura, vel à tributo, &c. Alia vero sunt priuilegia, quorum effectus etiamsi fiat ante notitiam priuilegiarij, non potest in illo habere vsum, vel fructum moralem sine periculo peccati, vt est dispensatio in obligatione legis, vel in impedimento matrimonij: nemo enim

Sexta sent. tin aliter ti- parte modi concedendi priuilegium.

Sylues. Tabien. Rosel. Sanci.

Duplex in- primis aduerto, quæ- stionem hanc posse tra- ctari de iure quidem

Ad aliquem effectum pri- uilegij non requiritur notitia ad- ditum vero non.

Notitia pri- uilegij ad quem effe- ctum requi- ritur.

enim potest licitè vti tali dispensatione ante notitiam eius.

11. *Datur potestas in supremo principe tollendi priuilegium quod operetur suũ effectum antequam perueniat ad notitiam priuilegiati.*

Dico ergo primò: In Principe supremo concedente priuilegium, non deest potestas ad conferendum illud cum tanta amplitudine, & efficacia, vt statim operetur suum effectum in priuilegiario nondũ habente notitiam priuilegij. Hanc assertionem suppo- nunt auctores secundæ sententiæ, quam in hoc sensu admitto, & non in alio. Item ex parte illam admittũt auctores tertiæ, & quartæ sententiæ, & satis expressè illam indicauit Sylvest. suprà, vbi cum dixisset, priuilegium motu proprio concessum non habere effectum ante sui notitiã, addit limitationem, *Nisi appareat de voluntate contraria concedentis*; supponit ergo non deesse illi potestatem, & eodem modo loquuti sunt Angelus, & Rosel. & expressè Felin. in dicta limitat. 3. Vnde ferè reliqui auctores negantes de facto hunc effectum, vtuntur cõiecturis indicantibus voluntatem concedentis, non verò nituntur in defectu potestatis. Et consequenter non sentiunt, hoc repugnare priuilegio, vt priuilegium est. Ratio ergo est, quia ex parte priuilegij non potest assignari repugnantia; ergo neq; ex parte Principis potest assignari ratio, cur desit potestas. Declaratur antecedens, simul probando consequentiã, quia vel illa repugnantia est contra legem naturalem, & hæc nulla est, vt statim ostendam discurrendo per omnes modos, seu effectus priuilegiorum, qui ab omnibus opinionibus relatis tanguntur; vel est contra legem positiuam, & huic derogare potest. Princeps supremus per suam potestatem legislatiuam, vel dispensando secum in tali iure, vel per interpretationem, aut alio modo se ab illa eximendo, & sic ablata repugnantia, non deerit in illo potestas ad concedendum illo modo priuilegium; nam hæc æquè suprema est, ac potestas legislatiua.

Angel. Rosel. Felin.

12. *Confirmatur assertio. Primo.*

Declaratur autem hæc ratio, & roboratur assertio, discurrendo per omnes distinctiones tactas ab aliis auctoribus. Et in primis in priuilegijs, quæ consistunt tantum in ablatione oneris impositi à Principe, vel republica, aut à lege, videtur res clara propter rationem factam in quarta sententia, sc. quia illud onus à voluntate Principis manauit, non spectato cõsensu, vel scientia eius, cui imponitur, & ab illa pendet; ergo per eandem solam potest auferri, non expectata notitia, vel acceptatione subditi. Dices; dispensatio in lege est ablatio oneris à lege impositi, & tamẽ requirit consensum recipientis, vt communiter dicitur. Respondeo, quidquid sit de facto, de potentia absoluta dispensantis, falsum est assumptum. Potest enim Papa clericum in sacris habilitare ad matrimonium, etiam inuitum, imò illi præcipere, vt contrahat illud, si ad commune bonum Ecclesiæ, vel alicuius regni viderit expedire, potest etiam Prælatus religionis dispensare de ieiunio cum subdito non petente, imò de se repugnante, & illi præcipere, vt non ieiunet. Non est ergo necessaria simpliciter acceptatio partis ad dispensationem; ergo neq; est necessaria ad effectum priuilegij includentis dispensationem, quale est omne illud quod onus tantum aufert. Est autem hoc euidentius in priuilegio auferente onus tãtum pœnale quod potest conferre fructum sine periculo conscientiæ, quia tunc non solum repugnantia, verum etiam indecentia ostendi non potest in tali priuilegio. Ergo non est extra potestatem Principis concedentis. Quando verò effectus priuilegij coniũctus est cum periculo conscientiæ subditi, tunc videri quidem potest esse supra potestatem, quia non est ad destructionem, sed ad ædificationem. Veruntamen etiam tunc fortè non ita deest, vt factum non teneat, sed solum ne licitè fiat, quia illud periculum non est per se, sed ex malitia abutentis priuilegio. Vel certè licèt demus ibi deesse potestatem, non est per se ex ratione priuilegij, sed per occasionem adiunctam. Addo etiam, tunc non esse necessariam acceptationem priuilegiarij, sed ad summum notitiã, vt in sequentibus explicabo.

13. *Probatur secundò. Bart.*

Præterea in priuilegijs concedentibus ius, vel potestatem aliquam, Bart. & alij allegati in tertia opinione, admittunt, saltem mediante lege, vel statuto posse Principem hoc facere. Difficultates autem ibi obiectæ ostendunt, non esse maiorem repugnantiam in priuilegijs priuatis, quæ per rescripta conceduntur, quod attinet ad potestatem concedentis. Præcipua verò ratio, vel summa omnium est, quia si in his esset necessaria notitia priuilegij ad assecutionem eius, maximè propter acceptationem; hæc autem necessitas eadem est, in priuilegijs ciuisdem rationis datis per legem, vel si non repugnat, dari ante acceptationem, & notitiam per legem, neq; alio modo repugnabit. Quia nulla ratio repugnantiæ assignari potest, quidquid sit de voluntate Principis, an magis vno modo ostendatur, quàm alio, quod infrà videbimus. Præterea hoc videtur certum quoad notitiam priuilegij, quando tale priuilegium conceditur ad petitionem priuilegiandi absentis per epistolam, vel nuncium, seu procuratorem, quia ibi nondeest acceptatio saltem per alium, quæ in donationibus, & alijs humanis contractibus sufficit, vt constat; ergo etiam in priuilegijs sufficiet, vt rectè dicebat sexta opinio, quæ non solum de possibili, sed etiam de facto admittit hanc partem in omnibus priuilegijs per procurationem obtentis propter dictam rationem. Vnde consequenter infert, non esse necessariã notitiam priuilegij, quia hæc maximè postulatur propter acceptationem. De qua illatione ad factum applicata infrà dicam: nunc verò saltem de potestate videtur optima, quia priuilegium nõ requirit, vt ille, cui datur, per se illud acceptet; ergo acceptare illud potest per alium; ergo statim potest illud obtinere ante notitiam concessionis factæ; ergo in concedente nõ deest potestas, nec reddi potest ratio, cur talis notitia necessaria sit.

14. *Probatur.*

Deniq; generalius probatur etiam in priuilegijs concessiuis, non esse ita necessariam acceptationem etiam per alium, quin sit in Principe potestas ad cõferendum illa cum effectu motu proprio, & statim, antequam ad notitiam priuilegiarij deueniat. Primò, quia ad acquirendum commodum ex natura rei videtur sufficere generalis volũtas formalis, vel virtualis, quam omnes homines habent, acceptandi quidquid sibi est commodum, & moralis præsumptio, quæ interdum est maxima; ergo in rigore hæc sufficiet, vt Princeps supremus sua voluntate efficaci, & suprema potestate conferat priuilegium cum effectu alicui non petenti, nec cogitanti de illo. Secũdo explicatur hoc amplius: nam licèt in promissionibus, & donationibus humanis, vt habeant effectũ, & obligationem inducant, regulariter sit necessaria acceptatio, vt nunc suppono, tamen non est hoc tam intrinsecè necessarium ex iure naturæ, quin virtute legis humanæ possit interdum sequi effectus, vel oriri obligatio, etiam ante acceptationem, vt de legato suprà dicebamus, & de donatione, vel promissione facta absenti, si promittens, vel donans moriatur, antequam alter possit acceptare, multi tenent, & de promissionibus humanis causa pietatis, vel boni publici aliqua iura disponunt, vt videri potest in Co- *Couar.* uarruuia 1. var. cap. 14. num. 16. Molin. 2. tom. de iu- *Molina.* stit. disp. 263. & latius Tiraq. de priuileg. pix causæ, *Tiraq.* priuileg. 116. & Felin. in cap. 1. de pactis. num. 7. & de *Felin.* infante est certum, donationẽ illi factam esse ratam sine vlla acceptatione, ex l. *iubemus*, C. de emanc. lib. & alijs, quæ refert Sanc. lib. 1. de matrim. disp. 6. n. 15. & 27. ergo maiori ratione potest Princeps concedens priuilegium facere validam concessionem priuilegij, & efficacem, si velit absque dependentia ab acceptatione alterius. Hoc etiam confirmant exempla adducta in secunda sententia, licèt certa non sint, illis tamen admissis ad summum probant potestatem

ex facto aliquo in casu speciali, ex quo non licet inferre generalem regulam de priuilegijs, prout de facto conceduntur, quia ex particularibus factis non fit recta argumentatio vniuersalis. Potestas autem colligitur, saltem vbi iusta causa interuenit. Procedunt ergo dicta exempla, & rationes non tantum de iure ad rem, sed etiam de iure in re, quamuis reuocabili, seu renũciabili per priuilegiarium, cum primum ad notitiam eius deuenerit, sicut de legatario dicitur, post aditam ab hærede hæreditatem. Et hæc magis in sequenti assertione explicabuntur.

15. *Regulariter non conceditur priuilegium adeptandum suum effectum ante notitia aliquam priuilegiarij*

Dico ergo secundò: Priuilegia non ita regulariter conceduntur, vt effectum priuilegiario directè conferant ante notitiam, vel acceptationem, saltem per procuratorem, vel epistolã. Ita interpretor primam opinionem, quam sequor. Et probo, quia intentio concedentis regulariter talis non est, nec verba priuilegiorum hoc indicant, nec moraliter loquendo expedit taliter priuilegia concedi: ergo de facto non ita fit, licet potestas non desit. Conquentia clara est. Prima autem pars antecedentis pendet ex alijs duabus; secunda vero ad factum spectat, illud autem etiam pendet ex vltimo membro: nam si ille modus concedendi priuilegium moraliter non expedit; profectò admittendus non est in aliquo priuilegio, nisi verba omnino cogant, ita vt alium sensum habere non possint; vix autem ostenditur priuilegium habens talia verba, & nos affirmare possumus nũquam vidisse etiamsi multa viderimus, & certe tot auctores, qui negant hanc efficaciam priuilegijs, satis significant regulariter non vidisse priuilegia, quæ haberent verba significantia talem voluntatem concedentis; ergo merito dicere possumus, verba priuilegiorum regulariter hoc non indicare. Hæc vero pars simul cum tertia melius ostendetur, discurrendo per priuilegia iuxta particulares opiniones recitatas.

16. *Probatur dicta doctrina circa priuilegium concessum per legem vel statutum.*

Et primo circa priuilegium concessum per legem, vel statutum aduerto, ad effectum talis priuilegij in primis necessarium esse, vt talis lex sit sufficienter promulgata, iuxta dicta in priori parte huius capitis, quia talis lex, & priuilegium eius in communi, & pro aliqua communitate ferri debet, alioqui non magis erit lex, quam cætera priuata priuilegia: lex autem communis, & generaliter lata ante promulgationem nondum est vera lex, & consequenter nullum effectum legis, etiam priuilegiatiuum habere potest. Vnde etiam si ante promulgationem haberet quis notitiam talis legis, & effectum eius desideraret, non posset illo gaudere. Facta autem promulgatione, datur notitia publica legis, & consequenter etiam priuilegij, & similiter est acceptatio communis & publica, eo ipso, quod per totam communitatem non est publicè, & sufficienter renunciatum legi, ac priuilegio, vt nunc supponimus. Ergo iam tale priuilegium non habet suum effectum sine notitia, & acceptatione per se requisita, vt sic dicam. Per accidens autem contingere potest, vt priuata persona, quæ sit pars communitatis, cui per se primo priuilegium conceditur, ignoret illud, vt sæpe contingere potest in religiosis, & tunc verum est, ignorantiam per se non impedire effectum priuilegij, quia iam illud est acceptatum, & non pendet ex priuata notitia particularis personæ. Dico autem per se non impedire effectum, quia per accidens potest impedire aliquid, quod pendet ex conscientia operantis. Vt. v.g. si religiosus habeat priuilegium suæ religioni concessum ad absoluendum ab aliquo casu reseruato, & ignorando priuilegium absoluat temere à tali casu, non excusatur à graui peccato, quia hoc pendet ex conscientia, & conscientia pendet à notitia priuilegij.

An valeat absolutio data à priuilegiato nescente priuilegium.

17. Imò graue dubium est, an talis absolutio valeat, quia iuxta regulam Iuristarum, quandiu quis ignorat iurisdictionem se habere, non valet quod agit: nam vsus iurisdictionis non conceditur ignoranti; vt sumitur ex l. *hæc autem*, §. *non defendi.* ibi. *debet constare Prætori*, ff. quib. ex cau. in possess. & tradit Bart. in l. *multum*, ff. de condit. & demonst. n. 2. & in l. *Barbarius*, ff de offic. Prætor. in repet. nu. 18. quæ potius est Baldi ibid. lect. 2. n. 27. & 28. & Felin. in c. *Ecclesia*, ver. *decimo*, n. 14. de constit. vbi plures allegat, & alios refert Vanti. tract. de nullit. tit. de nullit. ex defectu iur. n. 35. & 167. Sanc. lib. 3. de matrim. disp. 36. nu. 8. ergo si hoc principium etiam in foro pœnitentiæ locum habet, talis absolutio non erit valida. Eritque ratio specialis, quia est priuilegium concedens iurisdictionem pro tota religione, & non dat illam, nec applicatur particulari personæ, nisi scienti, & acceptanti. Quod quidem maxime procedet, si ille absoluat, putans se non habere iurisdictionem, quia tunc vix potest habere intentionem absoluendi. Si autem absoluat existimans se habere iurisdictionem, non tamen ex priuilegio, sed ex alio errore, vt quia putat, casum non esse reseruatum, vel quid simile, tunc probabile est, absolutionem esse validam, & re vera habere priuilegium, & iurisdictionem, quamuis ignoret in particulari, quia voluntatem generalem habuit gaudendi, & vtendi priuilegiis ordinis, & voluntatem etiam habet absoluendi, & ignorantia priuilegij est error valde priuatus, qui non excludit priuilegium, nec generalem intentionem. Accedit quod principium illud Iuristarum habet locum in iurisdictione contentiosa, non vero in iurisdictione voluntaria, vt tradit Bald. in Authent. *mauri*, C. quando mulier tut. &c. & sequitur Felin. supra in fine, & scholi. Bart. vbi supra. Similiter clericus coniugatus habens conditiones à iure requisitas, verè gaudet priuilegio fori, licet illud ignoret, nõ excusabitur autem à peccato, non obediendo iudici seculari, & ex conscientia erronea resistendo illi, cũ id facere non possit intuitu priuilegij, cum illud ignoret. Et alia exempla in his generalibus priuilegiis facilia sunt. *Bald.* *Felin.* *Bart.*

18. *Priuilegia per modum præmij quando habent effectum absque acceptatione.*

In legibus autem concedentibus priuilegia per modum præmij operis, vel laboris subeundi, de quibus Bart. & tertia opinio specialiter loquũtur, oportet aduertere, in primis necessarium esse, vt verba priuilegij contineant donationem ipso facto, & non tantum promissionem de futuro. Quia alias impossibile est, vt priuilegium statim sit concessum ignoranti, sed ad summum vel orietur obligatio in Principe ad implendum promissum, vel operanti acquireturius ad præmium promissum, non vero in re. Sicut enim in legibus pœnalibus non incurritur statim pœna per solam comminationem imposita, nisi lex dicat, *Ipso iure*, vel *ipso facto*; ita profecto necessariò dicendum est in præmio. Nam licet fauores magis ampliandi sint, non tamẽ vltra vim verborum; verba autem promissiua non significant donationem, nec verbum de futuro significat effectum præsentaneum: licet ergo lex dicat, qui hoc fecerit, fiet nobilis, aut ei promittitur talis immunis, non fiet nobilis, vel immunitas ipso facto, imò nec sciens legem poterit statim sua authoritate priuilegium vsurpare, quia ex vi talium verborum ei non conceditur talis facultas. Raro autem (vt existimo) inuenietur lex, quæ per huiusmodi verba priuilegij cõcedat in præmium futurorum operum. Quamuis probabile sit, si lex dicat de præsenti, faciẽti tale opus concedimus talem immunitatem, vel imperatiuè hoc faciens sit immunis ab oneribus, vel quid simile, hoc satis esse, vt priuilegium censeatur illi concessum ex vi talis legis.

19. *Dubium.*

Vlterius autem aduerto, etiam posita tali lege dubitari posse, an priuilegium illud quoad dominium, & omnes effectus suos acquiratur ipso facto sine notitia, & declaratione Principis. Sicut. n. pœna legis, licet ipso facto imponatur, regulariter non mandatur executioni, donec causa ei⁹ authẽticè declaretur, ita verisimiliter credi potest, non esse mentẽ Principis, vt tale

vt tale priuilegium statim vsurpetur priuata authoritate, antequam de causa, seu de conditione impleta iuridicè constet per declarationem Principis, vel alterius, qui eius potestatem habeat. Nam hoc postulat conueniens ratio gubernationis. Nam si vniuscuiusq; arbitrio, & potestati hoc committeretur, infinitæ fraudes, & scandala oriri possent. Satis ergo est quod lex vi talis legis, & operis in ea postulati acquiratur ex tunc ius ad tale priuilegium, itavt facta iuridica declaratione de adimpleto opere in lege requisito, retrotrahatur declaratio vsq; ad diem patratroperis, & ex tunc percipiat priuilegiarius fructus priuilegij quoad fieri possit. Quæ omnia per analogiam ad pœnam legis imponentis illam ipso facto, dicta sunt, & quæ inter ea spectant ad ampliationem, & consecutionem priuilegij à die boni operis, à fortiori sequuntur, quia supponitur similitudo verborum & est excessus in materia fauorabili. Quantum ad ea vero, quæ spectant ad limitationem, vt est suspensio executionis vsque ad iuridicam declarationem; in illis respicitur ad bonum commune, & conuenientem gubernationem, quæ non minus in conferendis præmijs, quam in pœnis retribuendis seruanda est. Quod si hoc verum est, vix accidere poterit, vt sic operans comparet priuilegium ante notitiam eius, quia præcedere debet publica notitia, & declaratio Principis de adimpleta causa priuilegij; ergo moraliter non potest accidere, vt post talem declarationem adhuc priuilegiarius ignoret legem, & præmium, seu priuilegium eius. Nihilominus tamen in aliquo casu id accidere posset, præsertim propter locorum distantiam, & tunc habere posset locum sententia Bart. & maiorem probabilitatem habet quoad ius ad rem, vt scilicet, adimpleta conditione in lege postulata statim acquiratur ignoranti respectu talis præmij, seu priuilegij, sicut violator legis pœnalis statim fit debitor pœnæ etiamsi illam ignoret, iuxta veram sententiam, ergo idem erit cum proportione in lege promittente præmium.

Responsio. Bart.

20. *Obiectio.*

Sed obijci potest, nam est magna differentia inter pœnam, & præmium: nam qui violat legem, ipse fit debitor, & reus pœnæ, non ex vi alicuius pacti, sed ex vi culpæ: & ideo si ignorantia non excusat culpam, licet occultet pœnam, non impedit reatum eius. At respectu præmij legislator ipse est, qui fit debitor ex vi suæ promissionis, aut donationis per legem factæ, nō potest autem ille fieri debitor, nisi impleatur conditio sub qua promisit. At hæc conditio non videtur impleri ab ignorante. Nam ignorans priuilegium amissum etiam ignorat promissionem, & pactum; ergo non potest operari ex vi eius, ergo neque illud implere, ergo non implet conditionem, & consequenter non acquirit ius ad præmium. Hæc vero obiectio postulat fusam materiam, quæ non arctatur ad priuilegia, sed communis est ad materiam de merito, & præmio, vbi latius discutienda est. Nunc vero consequenter ad sententiam Bart. breuiter dici potest. Quando lex confert præmium ipso facto, non fundari re vera in pacto, sed in absoluta voluntate Principis conferendi tale priuilegium facienti hoc, vel illud illa enim voluntas non fuit restricta ad facientem cū notitia legis, seu præmij, vel talis voluntatis Principis, sed indifferenter posita est sub illa conditione talis operis, abstrahendo à tali scientia, vel ignorantia. Quando vero lex sic loquitur promittendo, tunc lex ipsa videtur conferre ius operanti, & implenti conditionem, quia non est expressum in ea, vt scienter impleatur. Quod ius respectu inferiorum iudicum erit iustitiæ commutatiuæ, quia ex officio tenentur secundum leges iudicare: respectu vero Principis erit saltem distributiuæ: nam obligationi ex commutatiua videtur obstare obiectio facta, nisi dicamus, satis esse, quod promissio fuerit facta communitati, & quod ab illa fuerit acceptata quando lex promulgata fuit, vt operanti debeatur præmium tanquā membro communitatis, cuius ignorantia non impedit, quominus bonis communibus fruatur.

Responsio.

Lex promittens ipso facto non fundatur in pacto.

Petebatur autem in argumentis factis contra tertiam opinionem, an idem dicendum sit in priuilegio seu præmio promisso per transitorium edictum, seu generale rescriptum. Et sane videtur. si in cæteris seruetur proportio, idem esse dicendum, nam hoc probant rationes ibi factæ. Et declaratur à simili de pœna lata per statutum, vel per sententiam generalem ab homine. Nam in efficacia inferendi pœnam æquiparantur, licet in alijs proprietatibus, quæ illis conuenire possunt, vt sunt lex permanens, vel præceptū transiens, differant: ita ergo in præsenti illa duo æquiparantur in modo conferendi priuilegium dum durant, licet in ipsa duratione differant. Quando autem edictum nō esset generale, sed particulare rescriptum cum obligatione, vel promissione priuilegij in præmium, posset quidem considerari differentia in generali publicatione, & acceptatione, vel priuata intimatione. Nihilominus tamen vis verborum eadē est cum proportione, & ideo distinctio illa de priuilegio dato per statutum, vel alio modo, mihi necessaria non videtur, magisq; conferre posset considerare an priuilegium sit concessum, vel oblatum communitati, aut priuatæ personæ, nam in priori minus videtur impedire ignorantia priuatæ personæ, quam in posteriori loquendo de facto, & secundum communem priuilegiorum vsum.

21. *Aliud dubium.*

Responsio.

Petebatur etiam in eisdem argumentis, an idem sit iudicium quoad præsentem quæstionem de priuilegio, per quod remuneratur opus iam factum, & quod datur in præmium futuri operis, & quasi sub conditione. Et mihi videtur (quidquid aliqui dicant) eandem esse rationem de vtroq; proportione seruata. Id enim probare videntur, quę ibi sunt proposita Nam si attendatur potestas, eadem est in Principe, vt ostēsum est, vnde eadem etiam esse poterit voluntas; ergo ex verbis constare debebit, an sit, vel non sit; ergo si in illis seruetur proportio, idem etiam erit effectus. Quia ex parte recipientis non magis requiritur notitia, vel acceptatio in vno casu, quam in alio, neq; enim vlla ratio differentiæ assignari potest, quæ satisfaciat. Deniq; si de facto, seu de vsu loquamur, sicut priuilegium remuneratiuum operis iam facti nō solet dari perfecte ante notitiam, & acceptationem recipientis, ita priuilegium propter opus futurum non solet ordinariè ipso facto dari, sed tantum promitti. Solum ergo interueniet differentia, quod quādo opus præcedit sine promissione priuilegij, non solū non acquiritur priuilegium, verum etiam neq; fit debitum: quando vero præcedit præmissio sub cō ditione operis, oritur statim obligatio facto opere, & ita fit priuilegium debitum; ad hoc autem etiam supponitur moraliter loquendo notitia præmissionis. Et ita quod attinet ad consecutionem priuilegij, nulla est differentia.

22. *Eadem est ratio de priuilegio per q̄ remuneratur opus factum & faciendum.*

Vnde etiam in vniuersum declaratum relinquitur, priuilegium dans ius, & potestatem nunquam actu acquiri ante acceptationem, vel per se, vel per alium. Ante notitiam vero posse acquiri per alium, licet non per se ipsum. Quia nemo per se acceptare potest, nisi præuia notitia, & ideo nemo potest, dū ignorat priuilegium, illud per se consequi, id est, per propriam acceptationem. Potest autem per alium accepare, & acquirere prius quam notitiam concessionis habeat, vt per se patet. Non poterit autem propriè vti priuilegio ante notitiam eius, quia vsus proprius, & legitimus requirit notitiam, vt per se constat. Si autem quis velit anticipare priuilegij vsum ante notitiam certam propter spem priuilegij, ordinariè non recte faciet, vt mox declarabo; & illemet vsus non erit sine aliqua notitia probabili, quæ spem illam fundare possit. Nihilominus tamen poterit tale priuilegium esse fructuosum à die concessionis, & ante plenam notitiam eius quoad illos effectus, qui

23. *Priuilegium dans ius non acquiritur ante acceptationem per se aut per aliū; ante notitiā autem acquiritur per alium non per se. Vsus priuilegij requirit notitiam. Priuilegium à die concessionis quomodo & fructuosum.*

non requirunt formalem vsum priuilegij pro illo tempore, vt si sit priuilegium obtinendi v.g. decimas, poterunt recuperari à die concessionis, nisi aliud in ea declaretur & in priuilegijs tollentibus onera est hoc frequentius, vt iam explicabo.

24. *Priuilegium ablatiuum oneris quomodo operatur.*

Venio ergo ad priuilegium ablatiuum oneris, vt tollens inhabilitatem, vel obligationem legis, in quibus distinguo illa, quæ continent dispensationem legis auferendo obligationem in conscientia ab illis, quæ auferunt onus temporale, aut pœnale tantum. De prioribus ergo certum est, ordinariè non habere effectum, ante acceptationem recipientis; quia licèt acceptatio non sit de essentia dispensationis, vt dixi, est nihilominus de decentia (vt sic dicam) quia non expedit, Principem relaxare iura, nisi ad supplicationem, & instantiam indigentium; & ideo ordinario iure non aliter fit. Præsertim per modum priuilegij, quod est veluti permanens, & continua dispensatio; & hoc fere omnes admittunt. Difficultas verò est, an sufficiat acceptatio per nuncium, vel instrumentum, vel requiratur propria, & personalis acceptatio: cum quo dubio cõiunctum est aliud, scilicet an requiratur notitia propria priuilegiati ad effectũ talis dispensationis priuilegiati, vel necessaria nõ sit, sed cõferatur effectus absenti, & ignoranti eo ipso, quod per alium acceptatur. In quo Sylu. suprà partem tenet affirmatiuam; & idem tenet Soto, & alij allegati in quarta opinione.

Dubium.

Sylueſt.

25. *Vaſq.*

Contrarium autem sentit Vasq. hic disp. 156. n. 30. & 31. & videtur profectò valde credibile, si prudenter spectetur. Quia in primis priuilegiatus nõ potest vti tali dispensatione, tuta conscientia, donec illius notitiam habeat, sed dispensatio est propter vsum; ergo non est verisimile, ita concedi, vt habeat suum effectum antequam perueniat ad notitiam eius, cui conceditur. Maior patet, quia honestas talis actus aliàs prohibiti pendet ex dispensatione valida, & iam concessa; ergo qui non scit dispensationem validè, & cum effectu esse iam concessam, non potest prudenter, & sine graui peccato exercere talem actũ. Quomodo enim quis prudenter operari potest id, quod nondum scit sibi licere? Dices: sufficit moralis præsumptio, & spes dispensationis, qualis habetur, quando v. g. per coniecturas constat, iam nunc esse Romæ impetratam per procuratorem dispensationem. Respondeo, omnino falsum id esse, & contra iudicium omnium prudentum: nam talis operandi modus est infinitis periculis expositus: nam coniecturæ illæ facile fallunt, & negotium, quod breui tempore expediendum creditur, per occasiones innumeras impedicur, vel differtur. Et confirmatur: nam lex (vt ita dicam) est in actuali possessione suæ obligationis: ergo non potest illa priuari, donec constet, derogatum illi esse per dispẽsationem, seu priuilegium Principis.

Obiect.

Respon.

26. *Obiect.*

Dices vsum illum esse malum per accidens, & ratione periculi ex ignorantia prouenientis: nam si cõcessa re vera est dispensatio, actus de se iam non est malus, nec contra legem. Sed contra: nam hoc priuilegium, & inordinatio sunt moraliter inseparabilia à tali vsu: ergo non est verisimile, voluisse Principem concedere cum effectu dispensationem ante eius notitiam, tum quia non est verisimile, velle dare occasionem illius praui vsus: tum etiam (vt dicebam) dispensatio non datur: nisi propter vsum honestum, vel qui moraliter, & regulariter possit esse honestus. Dices: etiam dispensatio huiusmodi sæpe datur vt actio possit esse valida; ergo quantum ad hoc tenebit dispensatio, ita vt si matrimonium fiat in virtute dispensationis sic præsumptæ matrimonium sit validũ à tempore, quod factum est, si postea constet, iam tũc fuisse dispensationem concessam, licet peccaminosè contractum fuerit. Respondeo, si Princeps non habet intentionem dispensandi in lege prohibente notitiã suæ dispensationis, vt probat ratio facta, profectò multò minùs habebit intentionem aliter dispensandi in lege irritante. Nam cum eadem sit lex prohibẽs & irritans, non est verisimile, dispensare statim in illa, vt irritans est, & non vt est prohibens. Probabilius ergo videtur in illo casu non fieri validum matrimonium ex vi talis dispensationis, priusquam ad notitiam contrahentium deueniat. Et fortasse ad vitanda hæc pericula (inter alias causas) non solent Pontifices has dispensationes statim concedere, sed committere, vt in partibus fiant.

Respon.

Obiect.

Respon.

Probabilius est matrimonium, nisi ex dispensatione ante notitiam priuilegij.

Tandem dicendum superest de priuilegio, quod concedit immunitatem ab onere, seu exemptionem ab alterius iurisdictione absque dispensatione in aliqua lege obligante in conscientia, de quo est specialis ratio dubitandi, an requirat acceptationem, vel notitiam priuilegiati. Nam si tale priuilegium datum vni in fauorem, reflectet in præiudicium tertij, præiudicat tertio etiam ignoranti; ergo multo magis valebit, etiam priuilegiato ignoranti. Consequentia probatur, vel à paritate rationis, vel à fortiori, quia magis ampliandus est fauor, quam præiudicium. Antecedens verò sumitur ex cap. primo, de concess. præbend. in 6. vbi priuilegium alicui concessum, vt à suo Episcopo excommunicari non possit, dicitur habere effectum, etiam ignorante Episcopo, quia excommunicatio ab illo ignorante lata valida non est. Nihilominus de acceptatione ex parte Episcopi, seu tertij clarum est, non esse necessariam, quia illi nihil conceditur, sed potius ipse priuatur aliquo iure per potestatem superiorem in fauorem priuilegiati, siue consentiat, siue non. De priuilegiato autem statim dicetur. Igitur de notitia superest controuersia. Nam multi censent, licet ex parte priuilegiati notitia priuilegij sit necessaria, quia ille debet acquirere priuilegium, illam non requiri in tertio, qui illud damnum patitur, quia sequitur veluti per quandam consecutionem. Ita Decius & Felinus dicto capit. septimo, de constitution. & Menoch. supra, qui alios referunt. At vero alij etiam in tertio requirunt notitiam, quia non videtur esse intentio Principis priuare aliquem iure suo, illo inscio, quia videtur valde consentaneum rationi, vt illi detur locus proponẽdi, vel supplicandi aliquid in suum fauorem. Quod sentit Beroi. in cap. 2. de constit. n. 48. & in exemplo adducto de exemptione à iurisdictione ordinarij quoad excommunicationem idem supponit Richar. in 4. dist. 18. art. 5. q. 5. ait enim, si Episcopus non habeat notitiam exemptionis, nec per illum stat, quominus illam habeat, validam esse excommunicationẽ, & consequenter priuilegium non operari. Allegat c. *si duobus*, cum Glossa de appellat. & facit etiam c. *cum Glossa in fin. persona*, de priuil. in 6. vbi, si iudici petenti ostensionẽ priuilegij alias non publici, neque manifesti, à parte non ostendatur, excommunicatio ab eo lata dicitur esse valida; ergo supponitur necessarium esse, vt priuilegium innotescat iudici, vt priuet illum iurisdictione sua.

Vide de priuilegio legum exemptionis.

27. *Quid de priuilegio ablatiuo oneris.*

Sylueſt.

Richard.

Tertia sententia esse potest, notitiam priuilegij nõ requiri nec in priuilegiario, nec in iudice, seu tertio damnum passo. Prior pars sumitur ex Syluest. verb. *priuilegium*, q. vlt. & verb. *renunciatio* 6. q. 4. quatenus ait, sufficere acceptationem per nuncium, vt priuilegiarius incipiat frui priuilegio ante aliam notitiam, & expresse ponit exemplum in exemptione à iurisdictione quoad excommunicationem. Altera verò pars sumitur ex eodem verbo *excommunicatio*, q. 8. vbi limitat sententiam Richardi, dicens, N*isi in priuilegio sit clausula irritans*; quam ipse Richard. non omisit, & si res attentè expendatur, necessariò includitur in priuilegio exemptionis, si efficaciter concedatur. Vnde formari potest ratio in hunc modum, quia hoc priuilegium exemptionis est veluti reseruatio quædam iurisdictionis, sed reseruatio habet suum effectum eo ipso quod fit, etiamsi ad alterius notitiam non perueniat; ergo etiam illud priuilegium non pendet in suo effectu à

28. *3. Sententia.*

notitia

notitia Episcopi, & idem est cum proportione de quocumq; alio tertio.

29. *Obiect. 2.* Dices, hac ratione probaretur, ex parte priuilegiati neq; acceptationem requiri, quia reseruatio casuū, v. g. valida est, & habet effectum, etiam non acceptante, vel repugnante subdito, cuius casus reseruātur; ergo similiter exēptio erit valida motu proprio facta, etiam ignorante exempto. *Respon.* Respondeo, non esse simile: nam reseruatio casuum nō habet rationem fauoris, sed rigoris, & odij, & non fit in fauorem subditi propriè loquendo, sed potius cum onere eius, propter commune bonum, & ideo non spectatur consensus eius. Quamuis vt prudenti modo fiat reseruatio notificanda sit subdito, quantum est ex parte superioris, antequam habeat effectum, vt vitentur incommoda, quæ aliàs sequi possent, quod sufficienter fit per publicam promulgationem, seu publicationem cum tempore sufficiente, vt ad omnium notitiam deueniat, quia fertur per modum legis, aut generalis præcepti irritantis, quod non oportet singulorum auribus intimari, vt suum effectum habeat. Exemptio autem conceditur in fauorem priuilegiati, & ideo priusquam effectus acquiratur, debet ab eo acceptari, saltem per nuncium, vel instrumentum, hæc autem acceptatio sufficiet sine alia notitia eius. In ipso autem ordinario, à quo fit exemptio, vt priuetur à iurisdictione in talem personam, neque notitia, vel consensus eius postulatur, aut expectatur.

30. *Vltima sententia approbatur.* Hæc ergo vltima sententia probanda videtur. Nam de priori parte (scilicet, quod in hoc priuilegio ad valorem, & effectum sufficiat acceptatio in absentia per tertium) videtur esse eadem ratio, quæ de alijs priuilegijs positiuis, seu concedentibus aliquam potestatem, imò maior, quatenus facilius est eximere, vel tollere onus, quàm dare aliquid de nouo. Et aliqui cessat hoc genere priuilegiorum moralis occasio abusus cum periculo violandi aliquam legem, quia per hæc priuilegia non conceditur dispensatio in aliqua lege, sed tātum intenditur ablatio iurisdictionis in vno, per quam resultat exemptio in alio. Et licèt verum sit necessariam esse notitiam sufficientem in priuilegiato, vt possit licitè vti sua exemptione, non parendo alteri, vel contemnendo censuram eius; nihilominus non est morale periculum abusus concessionis priuilegij, etiam si sit valida ex vi acceptationis tertij; potest autem esse valde vtilis ad reuocanda omnia contra priuilegium facta à tempore concessionis. Sicut si Papa concedat absenti collectionem, & vtilitatem alicuius partis decimarum, & per procuratorem priuilegium acceptet, licèt nō possit exigere decimas, nec priuilegio vti ante notitiam eius, nihilominus post notitiam habitam poterit exigere omnia à tempore concessionis ex tunc factæ, si de mente Pontificis satis constet. Altera verò pars, quod sc. in iudice, vel tertio non requiratur notitia, videtur ita expressa in dict. c. 1. de concess. præb. vt negari non possit. Eam tamen intelligendam puto, quando iudex non petijt ostensionem priuilegij, & sufficiens tempus elapsum est, in quo posset illius notitiam cōsequi, & per illum stetit, vel casu accidit, vt non haberet, & sic cessant coniectura, & iura, quæ in contrarium afferebantur.

Vtilitas priuilegij ante acceptationem ad reuocanda cōtra ria illi à tempore concessionis.

CAPVT XXVI.

An vbiq; possit quis licitè suo priuilegio vti, & præsertim extra territorium concedentis.

1. *De circumstātia loci in priuilegijs.* DIximus de circumstantia temporis, dicendum sequitur de circumstantia loci, quæ in legum obseruatione maximè necessaria est. Potest autem locus dupliciter ad priuilegium, seu ad illius vsum comparari. Primò ex parte obiecti, seu actus cōcessi per priuilegium, secundò ex parte personarum, vel concedentis, vel cui conceditur priuilegium, & ita duplex esse potest sensus quæstionis. Prior est, an priuilegio concesso pro vno loco liceat vti in quolibet alio; alter est, an priuilegiarius possit licitè vti priuilegio sibi absolutè concesso extra territorium sui superioris cōcedentis priuilegium. Et quidem quæstio in priori sensu in solo Pontifice, & priuilegijs eius videtur habere locum, quia solus ille habet vbique iurisdictionem, & ideo solus ille potest per se, & ex parte obiecti; vt sic dicam, concedere priuilegium pro omni loco; potest tamen cum proportione quæstio tractari, & resolutio eius accommodari ad Prælatos inferiores pro suis diœcesib. & ad Reges, pro suis regnis, sumendo particulam *vbique*, cum proportione intra terminos vniuscuiusq; principatus. In posteriore autem sensu quæstio non habet locum in priuilegijs Pontificijs, sed in alijs, quia Pontifex non habet limitatum territorium, sed totum orbem complectitur, vt Pontifex est. Potest tamen illi aliquo modo accōmodari, & ideo priorem quæstionem resoluemus directè circa Pontificem, & per accommodationem de alijs; in posteriori verò contrarium ordinem tenebimus.

Duplex sensus quæstionis.

Pontifex concedit priuilegium pro omni loco.

Circa priorem ergo quæstionem dicendum est, priuilegium à Pontifice concessum simpliciter, & sine determinatione ad certum locum, vbiq; valere, & licitum esse vbiq; illo vti, nisi aliud constet de mente concedentis. Probatur assertio cum suis limitationibus. Quia concessio indefinita procedens ab habente vniuersalem potestatem, vniuersalis est, si ab ipso concedente non limitetur, vel determinetur ad aliquid particulare, sed potestas Pontificis vniuersalis est ad concedendum priuilegium pro omni loco; ergo si absolutè concedit, & non limitat locum expressè, nec ex circumstantijs, tale priuilegium vniuersale est ex parte locorum. Minor, cum consequentia notæ sunt. Maior autē est quasi axioma, & receptum principium Iuristarum, quod in legibus indefinita loquutio æquiualet vniuersali, tum quia est quasi doctrinalis, tum maximè, quia aliàs esset ambigua, & certa ac subinde inutilis, quia non esset maior ratio determinandi dispositionem legis ad hoc particulare, quàm ad aliud, vt manifestè constat in præsenti; cur enim tale priuilegium indefinitè loquens de locis, vel nullam mentionem de loco faciens, magis determinabitur ad hunc locum, quàm ad alium? Hinc enim etiam manauit vulgare pronuntiatum, quod vbi lex non distinguit, nec nos distinguere debemus, vtiq; sine alia lege limitante, vel sine cogente ratione, vtique quia indistincta loquutio legis de se vniuersalis est. Denique hac ratione priuilegium concessum sine limitatione temporis, censetur perpetuum, vt suprà vidimus.

2. *Priuilegium à Pontifice cōcessum vbique valet si absolutè concedatur.*

Prima verò limitatio, seu conditio de se manifesta est: nam tenor priuilegij seruandus est; ergo si priuilegium ex parte materiæ, & obiecti ponit determinatum locum, pro illo solo potest valere, sicut ponēs determinatum tempus, pro illo tantum valet, & loquens in materia determinata, circa illam tantū dat potestatē. Et hac ratione si Pontifex concedat priuilegium ad habendas duas præbendas in tali Ecclesia, non poterit quis virtute talis priuilegij habere duas similes in alia Ecclesia. Item si alicui daretur priuilegium ad audiendas Missas in suo Episcopatu tempore interdicti, non posset illam audire in alio Episcopatu interdicto. Sic priuilegium Papæ ad concedenda lacticinia, & oua diebus prohibitis in Hispania, nō extenditur ad Italiam, vel Galliam, & sic de alijs. Sicut enim priuilegium locale non extenditur ab vno loco ad alium, nec personale ab vna persona ad aliam, ita nec priuilegium personæ datum pro certo loco, potest illi valere ad vtendum eo in aliò loco, quia tale priuilegium est veluti locale simul, & personale respectiuè, quia sicut non conceditur nisi pro tali per-

3. *Priuilegium pro certo loco concessum à illo solum valet*

Determinatio loci ex parte obiecti, & ex parte subiecti notanda.

sonā, ità nec concedi tur illi, nisi pro tali loco. Oportet autem diligenter aduertere, an determinatio loci ponatur ex parte obiecti, vel ex parte subiecti; aliud est enim priuilegium concedi tantum pro hominibus Hispaniæ, aliud vero concedi pro vsu Hispaniæ, seu in Hispania, & in priori sensu non arctatur priuilegij vsus ad Hispaniam, sed solum ad Hispanos, qui vbicunq; poterunt illo vti, nisi aliud obstet, quia cum sit priuilegium personale cum persona incidit, & quia cum determinatio loci non cadat in vsum, quia non ponitur ex parte obiecti, vniuersalis est ex parte locorum iuxta regulam positam. Dico autem, *nisi aliud obstet*, propter limitationem sequentem.

4.

Mens concedentis etiam limitat priuilegium.

Secunda limitatio etiam vera est, quia priuilegiū non habet efficaciam, nisi ex mente, & intentione cōcedentis; ergo si mens illius est non concedere vsum priuilegij, nisi pro certo loco, non est licitum illo vti extra talem locum. Item si hæc limitatio esset expressa per verba superioris, non liceret aliter priuilegio vti, iuxta priorem limitationem; ergo idem est, quacunq; alia ratione constet de mente concedentis, quia mens coniecturata non minus efficax est, quam expressa quando coniectura moraliter sufficiens est. Est autem hæc limitatio cognitu difficilior, quam prior, quia non continetur in ipsis formalibus verbis concessionis, sicut prior, & ideo necessarium est hic vti regulis generalibus in sequentibus capitulis tradendis de interpretatione priuilegiorum, & illas cum proportione ad locum accommodare, scilicet, vt considerentur, supplicatio, & materia eius, & connexio sequentium cum antecedentibus, vt inde conijciatur, an ad aliquem locum determinetur concessio. Præcipuè vero spectandum est, ad rationem principaliter mouentem, & dantem causam iustam concessioni. Nam si illa sumpta est ex propria circunstātia talis loci, probabile valde est, pro tali tantum loco priuilegij vsum concedi, etiamsi expresse non fiat in illo determinatio. Quod dubium moueri solet in

Regula ad mentem cōcedentis indagādam.

Bulla cruciatæ quomodo dat hispanis licentia comedendi lacticinia

Bulla Cruciatæ, quatenus dat Hispanis facultatem comedendi lacticinia, quamuis enim fortasse non ponat expresse illam determinationem ex parte actus, id est, quod in Hispania possint illa comedere, nihilominus probabile est, hanc esse mentem Pontificis, quia ratio talis concessionis ex peculiari circunstantia loci sumitur, scilicet, ex penuria piscium, qua illa prouincia laborat. Sicut si daretur hominibus alicuius prouinciæ priuilegium conficiendi Sacramentū in solo pane propter penuriam vini, eo ipso censeretur limitatum ad locum prouinciæ, potius quam ad personas, licet expresse id non diceretur, quia causa ipsa limitat, & determinat locum, quod gratia tantū exempli dictum sit.

5.

Applicatio doctrinæ ad prælatos inferiores.

Tandem ex his facile est, præsentem doctrinam ad inferiores Prælatos, aut Principes applicare. Nam vniuersalis, seu totalis loquutio quoad loca in illis erit quæ comprehenderit totam vniuscuiusq; diœcesim, territorium, aut regnum, nec enim extra illa possunt directe operari, seu iurisdictionem suam per se exercere. Sic ergo vniuscuiusq; concessio indefinita quoad loca censenda erit vniuersalis respectiuè, cum eisdem declarationibus, & propter eadem rationes: est enim eadem consequutio doctrinæ, nec aliquid speciale occurrit, quia ius positiuum nihil circa hoc statuit, & ex natura rei nulla diuersitatis ratio inuenitur. Solum potest aduerti in Rege habente plura regna per se non vnita, sed tantum ex accidente in vna persona, an cùm concedit priuilegium absolute loquatur vt Rex vnius, vel alterius regni: nam tunc cōcessio illa erit vniuersalis pro regno illo, & non pro alijs. Quomodo autem loquatur ex tenore priuilegij constabit. Idemque cum proportione aduerti potest in inferioribus Principibus, vel dynastis habentibus plures prouincias, vel dominia, seu titulos Comitum Marchionum, &c. Item in Prælato Ecclesiæ habente plures Episcopatus, in vnoquoque enim spectandū est, sub qua ratione loquatur: nam tali etiam dominio, vel iurisdictione vtitur, & secundum illam determinandus erit locus. Secus vero erit in Imperatore, vt Imperator est, ille enim pro ditione habet totum Imperium, & ad totum illud extendi poterit priuilegium. De ipsa autem ditione Imperij aliter hodie censendum erit, quam antea, quia multum hodie diminutum est proprium territorium Imperatori subiectum, semper tamen cum proportione intelligendum erit priuilegium de terris subiectis Imperio. Et quidpiam simile considerari potest in Archiepiscopo, vel Patriarcha: nam regulariter priuilegia ab eis concessa non exeunt proprium Episcopatum, quia extra illud non habent immediatam iurisdictionem. Si tamen aliqua priuilegia concedere possunt vt Archiepiscopi, vel Patriarchæ, ad summum extendi poterunt intra fines Archiepiscopatus, vel Patriarchatus, & tunc oportebit, vt satis declarent, qua vtantur potestate.

Potestas Imperatoris quo modo se extendat in priuilegijs concedendis.

6.

De valore priuilegij extra territorium concedentis. Rebuff. Decius. Nauar.

Iam verò occurrit quæstio in altero sensu declarato, quem attigit Rebuff. in Concord. tit. *forma mandati*, ver. *dispensatione*, vbi quærit, an dispensandus per legatum ad obtinenda plura beneficia possit ea obtinere extra territorium legationis. Et refert Deci. col. 207. affirmantem. Ipse verò contrarium docere videtur in principio; postea vero distinctione vtitur, per quam cum Decio planè consentit, vt infrà dicam. Eandemq; attingit Nauar. in Concilijs, t. de priuileg. conf. 6. in posteriori editione, & 15. in prima, non in generali de priuilegijs, sed in speciali de priuilegio legendi libros vetitos, an valeat extra territorium concedentis. Quam quæstionem ibi non resoluit, sed propositis hinc inde argumētis indecisam relinquit. Tamen quia posteriori loco ponit argumenta suadentia valere, videri potest in hac partem inclinasse. Auctor vero cuiusdam Scholij aduertit, consilium non inueniri integrum, & ita nō posse pro alterutra parte allegari, ipse vero probabilius existimat, non valere. Mihi tamen, generalius materiam tractando, distinctione vtendum occurrit. Actus enim pro quo datur priuilegium, potest esse prohibitus in alio Episcopatū per proprium statutum, vel consuetudinem illius, aut saltem potest esse dependens à voluntate alterius Episcopi, vt ibi licitè, vel validè fiat, vel pōt esse indifferens, & independens ab alio prælato, & nō prohibitus per particulare statutum alterius diœcesis, nec per generale præceptum Ecclesiæ, siue sit prohibitus particulari lege territorij, aut Episcopi concedentis, siue non; hoc enim nihil refert, nec variat resolutionem, vt videbimus. Aut denique actus est generaliter prohibitus lege communi Ecclesiæ, cadens tamen ex iusta causa sub dispensationem Episcopi, vt est opus seruile facere in die festo, comedere carnes in die prohibito, & similes. Nam si actus non sit dispensabilis per Episcopum, non poterit priuilegium dare in tali materia, iuxta doctrinam suprà traditā, quia necesse est, vt tale priuilegium dispensationem contineat.

Status quæstionis quo ad valorem aperitur.

7.

Vis priuilegij ab vnius Principe, vel Principis in alieno territorio.

Dico ergo primo: Priuilegium datum ab vno Episcopo, & respectiuè à quocunq; particulari Principe, dispensando in aliquo speciali iure sui territorij, vel regni, non potest valere ad operandum in alieno aliquid in eo prohibitum per simile speciale statutum illius loci. Probatur, supponendo, peregrinos, dum versantur alieno territorio, teneri ad seruandas proprias consuetudines, & statuta illius territorij, in quo adsunt, quando sunt communia toti populo, vel personis omnibus eiusdem conditionis, vel status. Hinc enim fit, vt licèt aliquis in proprio Episcopatu priuilegiatus sit ad similem actum ibi prohibitum per suum Episcopum, non possit vti illo priuilegio in altero Episcopatu. Probatur, quia priuilegium vnius Episcopi non potest derogare præcepto alterius Episcopi, vel iurisdictioni eius: illa autem obligatio prouenit ex alieno præcepto, & ex iurisdictione alterius Episco-

Episcopi; ergo tale priuilegium non potest prævalere contra illam. Deinde (& ferè in idem redit) ille priuilegiarius, dum versatur in alieno territorio, non se gerit vt incola sui Episcopatus, nec vt subditus sui originarij Prælati; ergo non potest se gerere, vt priuilegiatus à suo Episcopo, sed vt subditus pro tunc alteri ergo non potest vti priuilegio contra legem territorij. Tandem confirmatur inductione: nam si quis habens in Hispania priuilegium ad ferenda arma prohibita per leges regni, vel simpliciter, vel in tali tempore, vt noctu, vel in tali loco, &c. vellet illo vti in Gallia, non permitteretur, sed armis priuaretur, vel alias pœnas incurreret, nisi talia priuilegia sint per proprium Principem territorij acceptata, vt vbique obseruari videmus, & merito. Nam illi, qui in proprio territorio per se, & sine priuilegio non tenentur aliquid obseruare, quia ibi non est præceptum, aut prohibitum, alibi degentes tenentur loci statuta seruare; ergo multo magis ille, qui tantum ex priuilegio liber est, à simili obligatione in proprio territorio, obligatur proprijs statutis alterius territorij, dum in illo versatur, si in illo priuilegium nō habet, nec quod alibi habet, ibi acceptatum est à proprio superiore illius territorij.

8. *Infertur 1. Libri prohibiti quomodo legendi ex priuilegio*

Ex quo infero, in casu illo particulari à Naua. posito, non posse aliquem vti priuilegio legendi libros prohibitos sibi concesso à supremo senatu vni territorij, in alio territorio, vbi est speciale statutum circa prohibitionem librorum latum à supremis iudicibus illius territorij, seu regni. Vt est clarum exemplum in Castella, & Lusitania, quia habens tale priuilegium speciale ab inquisitoribus Castellæ, non poterit vti illo in Lusitania, nec è conuerso, quia vnumquodq; statutum obligat in suo regno, nec aliquod illorum derogari potest pro tali loco ab eo, qui iurisdictionem ibi non habet. Item est hoc manifestū quoad libros prohibitos, v.g. in Lusitania, & non in Castella; quomodo enim potest Inquisitor Castellæ dare facultatem ad legendum in Lusitania libros ibi specialiter prohibitos, cum ibi iurisdictionem nō habeat; ergo idem dicendum est etiamsi libri sint prohibiti per specialia statuta vtriusq; regni. Probatur cōsequentia, quia persona, quæ versatur in Lusitania, pro tunc tenetur seruare statuta, & consuetudines loci, neq; pro tunc in hoc subditur senatui alterius regni, ergo priuilegium in alio regno obtentum nō potest in alio valere, vel aliquid operari. Tandem Lusitanus dū in Castella versatur potest legere ibi libros prohibitos in suo regno, si ibi prohibiti non sint, & ibi prohibitos poterit legere de licentia senatus illius regni, & idem è contrario dicendum est de Castellano, vel Gallo dum versatur in Lusitania; ergo signū est tunc debere conformari moribus, & statutis regni, & consequenter non posse ibi vti priuilegijs specialibus alterius territorij.

9. *Infertur 2. Actus pendentes à voluntate principis alterius territorij quomodo faciendi.*

Secundo infero, idem dicendum esse de huiusmodi particulari priuilegio quoad actus, qui in alieno territorio pendent à voluntate Principis, vt licite fiant, etiamsi absolute prohibiti non sint. vt licet clericus habeat priuilegium faciendi sacrum, & ministrādi sacramenta in toto suo Episcopatu, non poterit facere sacrum in alieno Episcopatu sine licentia Episcopi loci, vel qui eius vicem gerat, & multo minus poterit ministrare sacramenta. Clarius exemplum est, quia religiosus in domo propria habens à proprio Prælato particulari talis monasterij priuilegium domo exeundi sine licentia, non poterit illo vti, dum est hospes in alio monasterio sine approbatione Prælati illius loci. Ratio est eadem, quia priuata iurisdictio non extenditur ad alienum territorium, item quia licet domo exire non sit simpliciter prohibitum, tamen exire sine licentia est prohibitum. & in vnoquoque loco est illa prohibitio quasi specialis respectiuè ad Prælatum talis loci: ergo priuilegium particulare tollens illam prohibitionem cum particulari respectu ad vnum locum, vel territorium, non potest in alio valere.

Dico secundo: Potest aliquis priuilegio sibi concesso à suo particulari Principe, aut Prælato, licitè vti in alieno territorio, quando actus de se est indifferens, & neque iuri communi, neque particulari talis loci est prohibitus, nec pendens ab speciali licentia superioris talis loci. Hæc assertio videtur adeo clara, vt appareat potius impertinēs vsus talis priuilegij, quia si actus est de se indifferens, & per commune ius Ecclesiæ, vel proprium alterius territorij non est prohibitus, sine priuilegio est ibi licitus, etiamsi in proprio territorio sit prohibitus, & pro illo necessarium fuerit priuilegium. Patet, quia statutum territorij non obligat incolam extra territorium peregrinantem: ergo ad non seruandum tale statutum, non indiget priuilegio: ergo non recte dicitur prodesse ibi tale priuilegium. Sed licet hoc per se loquendo ita sit: nihilominus habere potest locum conclusio. vel in casu dubio, vel in casu, in quo proprium præceptum Prælati subdito impositum possit obligare illum extra territorium suum. Exempla esse possunt, primo de priuilegio eligendi confessorem: nā per illud à proprio Prælato concessum pōt quis vbiq; locorum confessorem eligere. Quia sine tali priuilegio, vel est dubium, cui possit, & debeat confiteri, qui in alieno Episcopatu versatur, vel est probabilius solum posse confiteri iure communi proprio parocho loci, ad quem peruenit: at per illud priuilegium eligere poterit sacerdotē quencunq; iuxta c. *placuit*, de pœnit. dist. 6. & quæ ibi Nau. notat. Quod intelligendum nunc est, dummodo sacerdos sit approbatus iuxta tenorem Conc. Trident. Similiter parochus habet licentiam ad non residendum à proprio Episcopo, potest illo priuilegio vti, & gaudere extra territorium, dummodo ibi studeat. Ratio est, quia priuilegium personale de se incedit cum persona: nam illi adhæret; ergo vbiq; habet effectum, quatenus alibi necessarium, aut vtile esse potest, si alienæ iurisdictioni non sit contrarium, vt contingit in casibus dictis, & vniuersè in omnibus in quibus actus non est malus, nec specialiter prohibitus in tali loco.

10. *Priuilegio in alieno territorio quādo licitè vti possit.*

In quo sensu locum habet præcedens cōclusio.

c placuit. Naua.

Nec refert, quod videatur iurisdictio exerceri in alieno territorio, quia exercetur in tali territorio materialiter (vt sic dicam) & per accidens, non formaliter, nec per se, quia existentia in tali, vel tali loco impertinens est ad vsum talis priuilegij. Vel aliter illud non est inconueniens, quando vsus iurisdictionis non est cum externa solemnitate publica, & est circa personam subditam quoad aliquid, in quo subdita manet, licet sit absens, & in actu, qui nullo modo opponitur iurisdictioni Prælati alterius loci, & maxime quando simul est actus iurisdictionis voluntariæ, vt est concessio priuilegij, vt alibi latius diximus tractādo de absolutione à censura. Erit autem intelligendā hæc assertio de priuilegio, vt priuilegium est, seu vt gratiam vel dispensationem subdito concedit, nō vt lex est, quæ alios valeat obligare ad permittendum priuilegij vsum, quia nemo potest sua lege obligare homines alterius territorij, qui subditi alteri sunt. Et ita licet quis possit vti suo priuilegio in alieno territorio, superiores illius loci poterunt id non permittere, si iustam causam habebant. Tunc tamen reducetur hic casus ad præcedentem assertionem, quia iā ille vsus erit de re prohibita tali personæ in tali loco, à qua prohibitione liberare non potest priuilegium alieni Principis, vt dixi.

11. *Declaratur doctrina trā dita.*

Quomodo tradita assertio sit intelligenda.

Dico tertio: Quando actus est prohibitus iure cōmuni, & non particulari statuto alterius territorij, dispensatus à suo Episcopo circa talem actum per particulare priuilegium potest licite vti tali priuilegio extra territorium, nisi ex speciali ratione contingat, dispensationem ad locum limitari. Iuxta hanc assertionem interpretor opinionem Deci. supra citatam. Nā habere plura beneficia iure cōmuni prohibitum

12. *Dispensatus in actu iure cōmuni prohibito, & nō alia rōe vbique valet priuilegium.*

tum est. Vnde clarum est non posse legatum concedere priuilegium ad habendum illa hominibus extraneis à suo territorio, iuxta c. 2. de const. in 6. & l. vlt. ff. de iurisd. om. iudic. & alia quæ Rebuff. supra adducit. Nihilominus tamen si hominem sui territorij legatus habilitet ad plura beneficia, vtique illa obtinere poterit, quia habilitas illa cum persona incedit, & hoc includit Decius & approbat Probus in cap. *officij*, de offic. legat. in 6. & tandem consentit Rebuffus. Simile exemplum est de marito, qui erat impeditus ad petendum debitum propter votum castitatis, vel propter aliquam affinitatem per illicitam copulam contractam, & dispensatus à suo Episcopo vbiq; locorũ potest petere debitum. Dispensatus etiam in irregularitate occulta à suo Episcopo, licitè ministrat vbique. Sed in his casibus, & similibus ratio est facilis, quia per dispensationem sublatum fuit à persona impedimentum, & ideo pro quocumque loco libera manet. Vnde videri potest, non esse illum propriè vsum priuilegij in alieno territorio, quia priuilegium seu dispensatio semel habuit effectum, & postea libera persona manet, & priuilegium iam non operatur, nisi vt causa per accidens, & remota, quæ abstulit impedimentum. Sicut absolutus à censura vbique licitè communicat, vel ministrat, non quia absolutio ibi operetur, sed quia abstulit impedimentum. Nihilominus tamen respectu radicis impedimenti, quæ manet, potest non incongruè dici, tunc aliquem vti semper, & vbique rali priuilegio, quia votum manet, & nihilominus non impedit ratione priuilegij.

Rebuff.

Decius.

13. *Difficultas de dispensatione in præcepto ecclesiastico.*

Maior difficultas est in priuilegijs, per quæ derogatur præcepto Ecclesiastico, quod de se semper obligat, vt est, v.g. priuilegium laborandi in die festo, comedendi lacticinia in die prohibito, quando illud non à Pontifice, sed à priuato Episcopo concessum est. Nam tunc videtur, non posse aliquem vti priuilegio sui Episcopi in alieno territorio. Primo ex vsu, quia licet in hoc Episcopatu ex licentia Episcopi liceat comedere lacticinia in diebus prohibitis, non poterunt incolæ huius loci illo priuilegio vti in alieno Episcopatu, in quo talis licentia non conceditur, vt videtur habere vsus. Et ratio postulat, tum quia nemo potest vti priuilegio sui Prælati in alieno territorio contra legem illius territorij, vt dictum est, ergo nec contra legem totius Ecclesiæ ibi obligantem. Probatur consequentia, tum quia non est potentior priuatus Episcopus ad dispensandum in lege Ecclesiæ in alieno territorio, quam ad dispensandum in proprijs statutis alicuius territorij. Tum etiam quia sicut Prælatus alterius diœcesis habet potestatem obligãdi ibi suis statutis, non obstante concessione alieni pastoris, ita habet potestatem, & curam obligandi, vt ibi seruentur communia Ecclesiæ præcepta, & castigandi violatores eorum; ergo etiam in his non potest ibi valere aliena dispensatio. Tum deniq; quia ratio, ob quam peregrini obligantur ad seruanda statuta, & consuetudines loci, multo magis vrget in legibus Ecclesiæ communibus, quia in illis debet seruari vniformitas, & turpior est pars, quæ in illa obseruãtia discordat à toto, & de se maius scandalum est, ibi non seruare communes Ecclesiæ leges, sed propter has rationes ita obligatur peregrinus illis priuatis statutis, vt dispensatio sui Prælati non possit contra illa valere; ergo multo minus poterit aduersus generalẽ prohibitionem Ecclesiæ esse sufficiens pro alieno territorio.

14. *Duplex modus concedẽdi priuilegiũ*

Hæc argumenta videntur hanc partem facere probabilem, nihilominus tamen distinctione quadam tenendum videtur. Nam duobus modis contingere potest, vt Prælatus det priuilegium contra ius commune per modum dispensationis, vno modo per generalem concessionem factam pro toto Episcopatu, vel pro aliquibus locis illius ex peculiari causa & cõditione, seu necessitate speciali talis loci orta. Exemplum familiare est in concessione, quæ in aliquibus Episcopatibus huius regni fieri solet ad comedendũ lacticinia in diebus prohibitis in quibusdam locis, vel diœcesibus à mari disiunctis. Alio modo per speciale concessionem alicui personæ factam ex propria, & personali causa ipsius. Quando priuilegium est prioris modi, dico non valere extra territorium concedentis, vel extra locum diœcesis, pro quo conceditur, iuxta dicta in puncto præcedenti: quia priuilegium illud non extenditur. Item ibi cessat ratio dispensationis, quæ non incedit cum persona, sed loco quasi adhæret; ergo nec dispensatio iuuat. Et hoc à fortiori confirmant rationes proximè factæ. Ex quo declarata manet vltima pars, & exceptio in assertione posita, nam propter hoc genus priuilegij est posita.

Secundo.

At vero quando dispensatio, seu priuilegium est posterioris rationis, seu merè personale, & habet legitimam causam in ipsa persona, & cum ipsa persona semper incedit, videtur mihi valde probabile, posse sic priuilegiatum vti dispensatione sua extra territorium concedentis, vt v.g. comedere lacticinia in diebus prohibitis, si de hoc sit priuilegium propter specialem necessitatem personalem subditi, & similia. Ratio est, primo, quia ita videtur vsus interpretari huiusmodi dispensationem: nam religiosus habens talem dispensationem à suo Prælato, vel Prouinciali, illa vtitur vbicumque peregrinetur, non solum quia est exemptus, & forte caret superiore in alio loco, sed etiamsi ad aliam domum vel prouinciam perueniat, vbi posset à Prælato proprio sui ordinis, cui pro tunc subest, dispensari. Secundò, quia illud ius commune non pendet ab hoc, vel illo loco, & per dispensationẽ simpliciter sublatum est respectu talis personæ; ergo non redit obligatio eius propter loci mutationem; ergo neque ibi est necessaria dispensatio noua; ergo licet vti priori, vel potius effectu eius, qui fuit auferre ab hac persona obligationem talis præcepti. Vnde considerando hunc effectum æquiparatur hæc dispẽsatio cum alijs in exemplum adductis in prima probatione conclusionis, de quibus nullum videtur esse posse dubium. Tertiò est optima congruentiã moralis, quia proprius prælatus talis personæ habet, vel habere præsumitur notitiam illius, & causarum particularium, quæ in ea sunt ad eximendum illam à tali obligatione. E contrario verò arduum, & molestũ esset tali personæ vbicunq; peregrinatur, Prælatum loci, & sibi alienum conuenire, eiq; rationem suam, vel necessitatem aperire, vel (quod durius, & difficilius esset) persuadere, & probare, vt dispensationem pro illo loco ratam haberet; ergo verisimile est, talẽ dispensationem proprio Prælato ita esse commissam vt vbiq; valeat. Vnde tandem confirmatur, quia Prælatus particularis non dispensat in hoc iure, nisi ex voluntate, & concessione Pontificis expressa, vel tacita, cum ius sit ipsius Pontificis, sed si Pontifex dedisset priuilegium, vbiq; valeret: ergo & datum à proprio Prælato, qui subrogatus est, vt faciat id, quod Pontifex faceret, si adesset. Et hanc conclusionem satis videtur supponere Nau. supra. Et eandem confirmat primum exemplum de dispensatione legati ad plura beneficia, nam illa immediatè derogat præcepto, & ita personam habilitat.

Primo. *Priuilegium personale habẽs legitimã causam ex ipsa persona vbi incedit.* *1 Ratio.* *2 Ratio.* *3 Ratio.* *Nau.*

Neque contra hoc obstant rationes in contrarium factæ: nam inductio, quæ affertur, pertinet ad priorem partem distinctionis positæ, & illam confirmat. Ad rationem autem negatur simpliciter consequentia, & ad primam probationem negatur assumptum, & æquiparatio, quæ ibi fit inter ius commune Ecclesiæ, & priuatum alterius territorij, quia illud est generale, & superioris, qui pro aliquibus casibus, & personis potuit committere dispensationem eius alicui inferiori Prælato sibi subordinato, hoc vero est speciale & ab æquali Prælato latum, à quo nulla iurisdictio manauit, vel communicata est alteri sibi æquali, & ita non

16. *Secundo.*

ita nō est similis ratio. Dices, videri absurdum, quod possit quis vti priuilegio sui Prælati ad non ieiunandum in alieno territorio in die præcepto ab Ecclesia, & non in speciali die præcepto à Prælato loci. Respōdeo primo, non esse inconueniens, quia licet præceptum Ecclesiæ grauius sit, est aliquo modo commissum dispensationi, vniuscuiusq; Prælati pro persona sibi subdita, non tamen ita est illi commissum præceptum inferius, vel æquale. Addo secundo, probabile esse, quando dispensatio data est ex legitima causa, & pro omnibus ieiunijs, excusare etiam à simili præcepto loci, quia non est verisimile, velle Prælatum loci obligare personam habentem legitimam causam excusationis iam probatam per propriam dispensationem sui Prælati, quin potius virtute censetur illam dispensationem acceptare. Et iuxta hoc declaranda, vel limitanda erit prior assertio, in qua est longe diuersa ratio, quia priuilegium contra ius proprium concedentis potest valere sine causa, vel sine legitima excusatione præcepti, propter alios respectus, & ita ibi nulla est ratio præsumendi consensum, vel acceptationem Prælati. In præsenti autem est maxima, saltem quamdiu Prælatus loci aliud non iudicat.

Addo enim vlterius, præsertim propter secundam probationem supra positam, posse Prælatum territorij prohibere, ne aliquis aduena ibi vtatur talibus dispensationibus sine sua notitia, & ratihabitione, quando vsus earum est publicus, & in actibus, & moribus communibus toti populo, quia hoc est valde consentaneum rationi, & ad debitum ordinem, & ad tollenda inconuenientia, quæ sequi possent, esse potest necessarium. Tunc ergo non poterit quis vti tali dispensatione sine assensu Prælati loci, ipse autem tenebitur dispensationem acceptare, nisi habeat legitimam causam præsumendi, vel surreptionem, vel causæ mutationem. Et per hoc satisfit tertiæ probationi, quia interueniente legitima dispensatione, cessant rationes omnes, quæ per se pertinere possent ad talem obligationem ratione vniformitatis, vel consuetudinis. Ratio vero scandali accidentaria est, & illa semper habet locum in proprio territorio, ideoque semper præsupponimus, hoc debere fieri sine scandalo.

Vltimò ex dictis constare facile potest, quomodo hæc resolutio applicanda sit ad summum Pontificem quatenus in eo aliquo modo locum habere potest. Absolutè enim ille non habet definitam diœcesim vt Pontifex est, sed totum vniuersum complectitur: nō enim loquimur de illo vt specialiter est Episcopus Romanus habens propriam diœcesim, sed vt est vniuersalis pastor. Vnde priuilegium ab eo, vt talis est, concessum, vbiq; valet, & vbique licitum est vti illo, quia semper talis vsus est intra territorium concedētis. Imo videri potest, aliquando esse licitum illo vti extra territorium humanum, vel absoluendo iam defunctum à censura, vel vtendo indulgentijs concessis pro defunctis, sed re vera nunquam vsus talis priuilegij est extra territorium Papæ: nam vsus ille in terra fit, & hominibus viatoribus conceditur, vt illo dum viuunt in terra, vtantur, licet effectus aliquis illius vsus communicetur defunctis, & accipiatur in cœlis, quia totum hoc cadit sub territorium, & potestatem Pontifici concessam. Et ita verum absolute est, neminem posse vti priuilegio Pontificis extra territorium eius, & posse illo vti in quocumque territorio alterius Prælati, vel Principis. Solum oportet aduertere, quid contineatur sub concessione, & intentione Pontificis: nam licet hoc totum possit, non semper facit quantum potest. Et ideo sæpe non licet vti priuilegio eius, contra specialia statuta, vel consuetudinem Episcopatus, non quia non possit Pontifex hoc concedere, sed quia non concedit, nisi exprimat per clausulam specialiter derogantē, q. secus est in iure communi, vt in superioribus explicatum est.

Obiectio.

Respon. 1.

Secundò.

17. Tertiò.

18. Applicatio dictæ doctr. ad Sum. Pōt. saltem aliquo modo.

CAPVT XXVII.

Quando priuilegium quoad suos effectus restringendum sit vt odiosum, vel fauorabile ampliandum.

HÆc quæstio, propter modum interpretandi priuilegia declarandum, proponitur: nam licet hæc materia sæpe in superioribus tacta sit, propria indiget consideratione, & in hunc locum optime cadit; tum quia parat viam ad explicandam mutationem, seu derogationem priuilegiorum, de qua nobis dicēdum supereſt, tum etiam quia necessaria est ad tractandum de effectibus priuilegiorum consummandum. Nam sicut de indulgentia dici solet, ita de priuilegio dicere possumus, tantum valere quantum sonat, id est, quantum verba eius significant, vel comprehendunt, & ideo ex verborum interpretatione pendet actiuitas, vel (vt sic dicam) adæquatum obiectum, & sphæra actiuitatis priuilegij. Hæc autem interpretatio, & regulæ, quæ circa illam tradi possunt, pendēt ex illa iuris regula, *Odia restringi, fauores conuenit ampliari.* Et idcirco ante omnia explicare oportet, quando ad effectum restrictionis, vel ampliationis priuilegium sit iudicandum fauorabile, vel odiosum. Est autem hoc difficile, ad explicandum, tum quia iura ipsa videntur variè loqui. Nam in c. *olim*, de verb. sig. absolutè dicitur, priuilegium esse latè interpretandū vbi id notant Gloss. & Doctores. At vero in c. *ianè*, & c. *porrò*, de priuilegijs, dicitur, priuilegia esse restringenda, vbi etiam id communiter notatur. Tum ēt quia hinc priuilegium concedit fauorē, & ex ea parte videtur extendendum, & præsertim quia frequētius, est beneficium Principis, quod amplissimè accipimus, vt dicitur in d. c. *olim*, cum similibus, quæ ibi Gloss. refert. Illinc vero priuilegium est ius singulare, quod propter commune restringendum est, iuxta l. *quod verò*, ff. de legibus.

1. *Quando priuilegium restringendum quando ampliandum.*

In hac igitur dubitatione communis doctrina est, distinguendum esse inter priuilegium, quod est purum beneficium, seu fauor, nulli præiudicium afferens, nec iuri communi derogans, & rigorosius priuilegium, q. derogat vel iuri communi, vel alicuius tertij. Inter quæ, vt supra diximus, est differentia: nam prius est priuilegium simpliciter fauorabile, posteriō vero licet sit fauorabile respectu priuilegiarij, respectu cōmunitatis, vel alicuius tertij odiosum est, & put magis, vel minus ad alteram partem declinat, simpliciter odiosum, vel fauorabile denominatur.

2. *Priuilegium q. est purum beneficium, vel quod est alicui iuri cō trarium.*

Primo ergo dicendum est, priuilegium, quod est purum beneficium, esse fauorabile in ordine ad interpretationem, id est, amplè esse interpretandum, quantum recta ratio, & prudentia permiserit. Ita docent omnes auctores statim citandi. Probatur autem primò ex d. c. *olim*, de verb. signif. quod de hoc priuilegio loquitur, imo de beneficio Principis, & constituit regulam iuris, beneficium Principis ample esse interpretandum, l. *beneficium*, ff. de constitut. Princip. Hoc autem priuilegium à Principe concessum proprijssimum beneficium eius est, vt per se constat. Tādem declaratur ratione, quia in tali priuilegio duplex considerari potest respectus, vnus ad concedentem, alius ad eum, cui conceditur, neque in illo potest alius respectus considerari, cum ad alios imperti[illegible] inter se habeat, cum neminem lædere supponat[illegible] sub vtroque illo respectu amplè interpretan[illegible]st; ergo. Probatur minor quoad priorem part[illegible]n, quia ad statum, & amplitudinem Principis spectat, liberaliter agere, seruata prudentia, & recta ratione; ergo intra illos limites (sic enim conclusionem proposuimus) amplianda est eius concessio respectu illius. Ne autem videamur hoc limitare ad supremos, vel magnos Principes, in quibus principium illud maxime locum habet, addi potest alia con-

3. *Priuilegium purum beneficium fauorabile est.*

gru-

gruentia. Quia ad concedentem spectat, sufficienter explicare mentem suam, ergo in dubio contra ipsum concedentem verba merito interpretamur; ergo respectu illius late sunt accipienda.

4. *Probatur amplius assertio.* Altera item pars minoris probatur ex regula iuris, quod fauores sunt ampliandi, l. *hoc modo*, ff. de conditionib. & demonst. & l. *cum quidam*, ff. de liber. & posthum. vbi Glossa plura refert. Sunt autem fauores maxime ampliandi respectu eorum, quibus conceduntur: nam eorum sunt fauores; ergo quando ex illis non resultat præiudicium alterius, tota ratio interpretationis fauorabilis est, & ideo ampla esse debet. Nec contra hoc consideratur præiudicium ipsius cõcedentis, tum quia tale præiudicium ferè est intrinsecum humanæ largitioni, & ideo voluntarium esse censetur ipsi concedenti. Tum etiam quia, vt dixi, cõtra concedentem etiam esse debet ampla interpretatio. Dices; omne priuilegium eo ipsõ, quod inducit singularitatem, odiosum reputari potest: nam præsefert quandam acceptationem personarum; ergo sub hoc respectu restringendum est, etiamsi non sit aliter contra ius commune, vel tertij. Respondeo, hinc ad summum concludi, interpretationem esse cum ratione, & prudentia faciendam, ita vt in tota illa amplitudine sit concessio facta prudenter, & ex causa legitima, ac subinde sine vera acceptatione personarum. Nunquam enim est præsumendum, voluisse concedentem aliquid contra rectam rationem concedere: esset autem contra rationem fauorabilis concessio sine competenti causa facta, vt supra ostendi. Hac autem moderatione seruata, neminem potest singularitas priuilegij rationabiliter offendere: propter offensionem autem irrationabilem non est omittẽda iusta priuilegij extensio, & ampliatio.

5. *Priuilegium derogans iuri communi est restringendum.* *Cap olim.* *Cap. Abbat.* *C quia circa Glossa.* *art Sylvest.* *Nauar.* *Sanct.* Dico secundò: Priuilegium derogans iuri communi regulariter est reputandum odiosum in ordine ad interpretationem, & ita restringendum est potius quam extendendum. ita docet Innoc. in cap. *quod dilecto*, de consanguin. & affinit. vbi etiam Panorm. dicit esse certam & communem doctrinam, idem in c. *olim*, & in cap. *Abbate*, de verbor signific. & in cap. *quia circa*, de priuil. Glossæ, & alij scribentes super hæc iura & Bart. in l. *si finita*, §. *ex hoc edicto*, ff. de dam. infect. nu. 4. Sylvest. verb. *priuilegium*, q. 3. Nauarr. in summa ca. 12. n. 79. & Sanc. referens plures lib. 8. de matrim. disp. 1. n. 1. & 4. Et probatur primo ex dictis c. *sane*, & *porro*, & ex regula iuris, *odia esse restringenda*, nam derogatio iuris communis ex eo capite odiosa est, per se loquẽdo, & ideo vitanda quoad fieri possit, vel si omnino vitari non potuerit, ac priuilegium inutile fiat, erit restringenda, vt omnia iura docent, cap. *cum dilectus*, de consuetud. vbi id notat Glossa. Tradit in simili Bart. in l. *Cæsar*, ff. de publi. & vect. n. 21. in repet. & in l. vlt. ff. de constit. Princ. per totum, & alios refert Tira. in præfat. ad retract. n. 62. Tandem hoc priuilegium includit dispensationem iuris communis, vt ex supra dictis constat; dispensatio autem est stricti iuris, & restringenda, ergo. Et confirmatur, quia bonum cõmune præferendum est singulari, ergo & ius commune particulari, sed priuilegium est ius particulare; ergo ex suo genere illi præferendum est ius commune, ideoq; vbi oportuerit vnum restringere, vt aliud minus lædatur, priuilegium restringendum est respectu iuris communis.

Cap. cũ dilectus Bart Tiraq.

C dicta declarãda aliqua notãda Primò. Circa hanc vero assertionem aliqua obseruanda sunt. Primo intelligendam esse de restrictione, quæ admittat aliquam vtilitatem, & effectum priuilegij: nam priuilegium semper sustinendum est, vt sit vtile vt supra ostensum est, intra latitudinem vero effectuum habet locum restrictio. Quæ vlterius intelligenda est precisè in ordine ad derogationem iuris communis, id est, solum quatenus necessaria esse potest, ne derogatio communis iuris amplietur. Nam si cum æquali derogatione iuris communis possit priuilegium ampliari in fauorem priuilegiarij, ampliãdum est, quia licet ratio odij, & fauoris sint coniunctæ in eodem priuilegio respectu diuersorum, vt supra dictum est, nihilominus suas proprias rationes retinent, & vbi non opponuntur, sed potest fauor ampliari sine ampliatione odij, ita faciendum est, quia tunc nihil est, quod repugnet. Vt si detur alicui priuilegium comedendi carnes tempore Quadragesimæ, censetur concessum ad lacticinia comedenda, quia per hoc non plus derogatur iuri communi, & si quid est simile, raro enim accidere videtur in his priuilegijs, vt possint in fauorem ampliari sine aliqua derogatione iuris etiam ampliori.

7. *Notandum.* Præterea intelligenda est regula, cæteris paribus, aliquando enim tam necessarius, & pius esse potest fauor priuilegij, vt ampliandus sit, etiam augendo derogationem iuris communis. Ita sumitur ex communi doctrina in varijs casibus, & materijs, vt attingit Tiraquel. tract. de pia causa, num. 160. & sequentibus *Tiraq.* Exemplum sit, quia priuilegium concessum filijs legitimis contra commune ius restringitur ad verè, ac naturaliter legitimos, iuxta l. vlt. C. de ijs, qui veniã ætat. impet. & doctrinam Bart. in l. *omnes populi*, ff. de iustit. & iur. num. 60. & 62. & nihilominus si priuilegium sit in gratiam religionis, & piæ causæ, extenditur ad legitimos fictè, per priuilegium legitimationis vt docet idem Bartol. in l. *si constanter*, ff. solut. matr. n. 44. Similiter priuilegium exemptionis clericorum à temporali iurisdictione, vel religiosorum ab ordinaria, etiamsi deroget iuri communi, ampliatur in fauorem religionis. Et idem est in similibus ex illo principio, quod etiam Iureconsultus agnouit, *summa ratio est, quæ pro religione facit*, in l. *sunt personæ*, ff. de relig. & sumpt. funer. Eademq; ratio erit, quoties priuilegium ex vna parte derogans iuri communi, ex alia censetur esse necessarium communi bono reipublicæ nam tunc potest hæc ratio illi præponderare, & ea ratione priuilegium ampliari contra commune ius. Et sic solent ampliari priuilegia militum, & similia. Ratio autem clara est, quia cum hæc priuilegia habeant mistionem odij, & fauoris respectu diuersorum, necesse est, vt in effectu fauoris, vel odij illud vincat, q secundum rectam prudentiam maioris ponderis fuerit. Item quia prudenter coniectamus, hanc fuisse tunc mentem Principis concedentis priuilegium, in qua coniectura fere tota hæc interpretatio priuilegiorum nititur.

8. *3. notandum Priuilegium motu proprio concessum amplius ampliatur* *Abbas.* *Ioan. And.* *Felin.* *Alex.* *Rebuf* *Ant. Gab.* Vnde addi etiam solet communiter alia limitatio ad assertionem positam, vt non procedat, quãdo priuilegium est concessum motu proprio, nam tunc etiamsi fit contra ius commune ampliatur, & in ordine ad interpretationem censetur simpliciter fauorabile iuxta c. *si motu proprio*, de præbend. in 6. & tradunt Iuristæ, Abb. cum Ioan. Andr. in c. *cum in cunctis*, §. *cum vero si motu proprio*, de elect. n. 8. Felin. in cap. *ex parte*, de rescript. nu. 13. limit. 6. Alex. de Neuo in cap. *qui circa*, de consang. & affinit. n. 10. Rebuff. in Concordat. tit. *Forma mandati*, verb. *motu proprio*, Ant. Gabr. l. 10. concl. 2. n. 61. & seq. vbi plures refert. Ratio vero est, quia hæc extensio videtur pertinere ad fauorem, & honorem ipsius Principis, nam quod motu proprio concedit, cẽsetur proprium beneficium eius, & ex certa scientia fieri, vt supra dictum est, & in dubio extenditur potius quam restringatur. Excipiuntur etiam priuilegia, quæ in iure communi continentur: nam illa iam non censentur ius priuatum, sed commune, & ideo per regulas iuris communis iudicanda sunt.

9. *Priuilegium inferens præiudicium tertiæ personæ.* Dico tertio: Priuilegium inferens præiudicium tertiæ personæ contra ius, quod iam habet acquisitũ sub eã ratione odiosum est, ita vt restringi debeat quoad fieri possit, quia non est mens Principis auferre alteri ius suum, nisi id expresse declaret, vt sumitur ex leg. *nec aurum*, Cod. de emanc. liber. Quod adeo verum est, vt licèt priuilegium motu proprio sit concessum, extendendum non sit ad priuãdum alterum iure suo iam acquisito, vt supra dictum est. Et ita assertio

sertio hæc communis est omnium auctorum, quos retuli, & sumitur ex c. *licet incorrigendis*, de offic. ord. c. *ex tuarum*, de auctor. & vsu pall. l. 2. §. 1. verb. *merito*, ff. ne quid in loco publ. & tradit specialiter Panor. in c. *certificari*, de sepul. n. 9. & omnia dicta in præcedenti assertione à fortiori hanc probant. Quia ius vniuscuiusq; illæsum seruare, iure communi, vel etiam naturali postulatur, & licèt Princeps possit interdum illud auferre, non tamen sine magna causa, & satis clara. Hinc vero etiam recipit hæc conclusio limitationem, quam præcedens, scilicet, vt intelligatur, nisi ex grauitate causæ, & materiæ necessitate aliud præsumatur de Principis intentione; tanta enim potest esse necessitas, vt extensio facienda fit nõ obstante alterius præiudicio: nam in hoc eadem ratio, quæ in præcedentis assertionis limitatione posita est, hîc procedit. De quo in cap. sequen. aliquid addemus.

c licèt in corrigendis
c ex tuarũ. Panorm.

Limitatur conclusio.

CAPVT XXVIII.

Quæ sint in restringendis, vel extendendis priuilegijs obseruanda.

1. Ampliatio vel restrictio priuilegij qualis.

EX dictis in præcedenti capite solum in genere habemus, quando, & quibus considerationibus priuilegium ampliandũ, vel restringendum sit. Superest igitur explicandum, quanta esse possit, aut debeat ampliatio, vel restrictio, & quomodo iuxta principia posita priuilegijs applicanda sit.

2. Prima regula.

Circa priorem partem duæ regulæ pro restrictione assignari possunt. Prima est, Restrictio priuilegij nunquam debet esse tanta, vt reddat illud inutile, quantumuis graue, & odiosum appareat, nisi eò perueniat, vt sit etiam iniustum. Regula est communis ex c. *in his*, de priuil. & cap. 1. de rescrip. Quibus locis communiter Doctores, præsertim Deci. & Panorm. Sylvest. verb. *priuilegium*, q. 3. Nauar. in sum. c. 12. n. 79. & in Apolog. de reddit. q. 3. m. 6. n. 3. Et ratio est, quia voluntas Principis nũquam debet frustrari, neq; inefficax reddi, & ideo etiam de omni lege cautum est, vt per interpretationem non reddatur inutilis, l. *non dubium*, C. de legib. quia semper id est contra intentionem Principis, quia non creditur otiosè ferre legem. Vnde qui legis intentionem omissa, ita adhæret verbis, vt reddat inutilem legem, illam destruit, & præuaricator legis dicitur in l. *qui contra*, C. de legib. Idem est ergo in priuilegio: nam est eadem ratio. Et ideo hæc regula locum habet, etiamsi oporteat priuilegium ad aliquid extendere, quod exorbitans, vel odiosum apparet, vt colligitur ex l. *si filius familias*, 4. in fine, ff. ad Macedonian. vbi priuilegium illud filiifamilias quod aliàs reputatur odiosum, extenditur ne inutile fiat, de quo videri potest Tiraq. post leges connubiales, Gloss. 5. n. 115. Et eadem ratione si necesse sit, vltra rigorosam proprietatem verba extẽdere, ne quis defraudetur priuilegio, fieri debet secundum ius. Estq; optimum exemplum in c. *quanto*, de priuil. Hinc deniq; sumptum est generale principium, priuilegium debere aliquid operari vltra commune ius, quod sine priuilegio non liceret, quia aliàs esset inutile, quod quomodo intelligendum sit, suprà cap. 20. diximus.

cap. in his. cap. de rescriptis. Decius. Panorm. Sylvest. Nauarr.

c. quanto.

3. 2. Regula.

Secunda regula sit: Verba priuilegij secundum proprietatem tenenda, & obseruanda sunt, & extra illam trahenda non sunt ad restringendum priuilegium, nisi vel ratio iustitiæ cogat, vel aliunde talis voluntas concedentis rationabiliter præsumatur. Regula hæc, suppositis, ac rectè explicatis duabus limitationibus illi adiunctis satis per se clara est, quia in legibus intelligendis, & obseruandis, proprietas verborum est in vniuersum tenẽda per se loquendo, vt sæpe dictum est; ergo idem seruandum in priuilegijs, tum quia est eadem ratio, tum etiam quia priuilegium est quædam lex. Confirmatur primò, quia fauores etiam non sunt restrigendi, & præsertim cum violentia verborum, & absq; necessitate, sed priuilegium continet fauorem ex sua directa intentione, eiusq; verbis vis infertur, quando à sua proprietate extrahuntur, & nulla est necessitas, quando in fauore non est iniustitia, nec præsumptio iusta talis volũtatis Principis; ergo talis restrictio priuilegij admittenda non est. Deniq; confirmatur, quia voluntas cõcedentis, si non sit iniusta, plenè, & (vt sic dicam) adæquatè implenda est, sed hæc voluntas indicatur per eius verba iuxta propriam eorum significationem; ergo ita est seruãdum priuilegium integrè, ac plenè; ergo non licet illud restringere per verborum impropriet atem voluntariam. Aliàs nihil esset firmum in priuilegijs, & sub nomine restrictionis eludi, & corrumpi facilè possent.

4. Duæ limitationes in conclusione positæ necessariæ.

Duæ autem limitationes positæ necessariæ sunt, quia duo sunt ad effectum priuilegij necessaria in cõcedente, sc. potestas, & volũtas, & quacumq; illarum deficiente, non sequetur effectus. Prima ergo limitatio respicit potestatem: nam id tantum possumus, q; iure possumus; ergo Princeps non censetur posse cõcedere quod sine iniustitia, seu iniuria alterius fieri non potest; ergo nec præsumitur id concedere, aut velle. Probatur hæc vltima consequentia, tum quia nunquam præsumitur voluntas Principis esse iniusta, nisi euidenter constet; tum etiam quia licet daretur talis voluntas, esset inefficax, & impotens ad validum priuilegium concedendum, quia repugnat per priuilegium licere actionem iniustam. Dices, interdũ in priuilegijs clausulam, *Salua iustitia*, vt patet ex c. *certificari*, de sepul. ergo vbi non additur, priuilegium absolutè operabitur. Respondetur, negando consequentiam: nam vt rectè ibi aduertit Panorm. licèt illa clausula non addatur expressè, semper subintelligitur, quia naturalis ratio illam postulat. Additur ergo aliquando (quod in alijs rescriptorum clausulis frequenter obseruatur) ad maiorem perspicuitatem, & ne excedatur fortasse in vsu priuilegij, & ita per illam monetur priuilegiarius, vel iudex priuilegij, vt seruet iustitiam, tum naturalem, tum etiam per leges canonicas, vel ciuiles respectiuè constitutam.

Obiect. c. certific. Respon. Panorm.

5. Priuilegium iniustũ quoad vsũ quale, & quam effectum habet.

Sed quæret aliquis, de qua iustitia, seu iniustitia intelligendum hoc sit, id est, an de iniustitia priuilegij quoad vsum eius, vel etiam quoad solam concessionem; est enim considerandum duobus modis intelligi posse, priuilegium esse iniustum, vnomodo quoad vsum, & consequenter simul quoad concessionem, non enim potest vsus priuilegij esse iniustus, & non esse iniusta illius concessio, è contrario verò fieri potest, vt priuilegium sit iniustum tantum quoad concessionem, nõ verò quoad vsum, quia multa malè fiunt, quæ facta tenent, & sæpe licitum est, vti malitia alterius, seu effectu, qui ab alio malè fit. Quando ergo priuilegium est iniustum quoad vsum, assertio maximè locum habet, imò etiam extenditur ad omnem iniustitiam generaliter, id est, ad omnem iniquitatem. Quia quomodocumq; reddatur iniquus vsus priuilegij per interpretationem adæquatam alicui proprietati verborum, vitanda omnino est, & restringenda interpretatio, quia non potest priuilegium dare licentiam ad faciendum iniquum. Quod intelligendum est, quando iniquitas maneret, existẽte priuilegio, vt si esset contra legem naturalem, vel aliam dispensabilem per tale priuilegium. Nam si iniquitas solum oriatur ex lege positiua dispensabili ab eo, qui priuilegium concedit, iam illa non manet concessio priuilegio, quia legis obligatio per illud aufertur, & ita in vsu talis priuilegij per se loquendo nulla est iniquitas, ideoq; tale priuilegium non comprehenditur sub hac limitatione, sed ad talem vsum extendi poterunt eius verba, si propria illorum significatio id postulet, & aliud non obstet.

6. *Priuilegium iniustum quoad cõcessionẽ quid operatur.*

At verò priuilegium iniustum tantum quoad cõcessionem, in primis vix habet locum in priuilegio iniusto contra commutatiuam, non quia illud nõ sit maximè iniquum, sed quia vix potest esse validum, si non sit validum, iam erit etiam iniquus vsus eius, vt per se constat. Assumptum declaratur, quia concessio priuilegij maximè potest esse iniusta contra commutatiuam iniustitiam, quia cõcedit aliquid faciendum cum iniuria tertij, sed talis concessio nulla est; nemo enim potest dare vni ius, seu facultatem ad iniuriam alteri faciendam, est enim implicatio in adiecto; ergo tale priuilegium nõ solum est iniustum, sed etiam nullum. Imò inde concluditur, tale priuilegium intrinsecè esse iniustum non solum quoad concessionem, sed etiam quoad vsum, quia concedit iniustum vsum. Dixi autem *vix* oppositum accidere, quia non repugnat, priuilegium contra iustitiam commutatiuam concessum validum esse, & consequenter non repugnat concessionem priuilegij esse sic iniustam, vsum autem priuilegij non esse iniustum, quia vtatur quis iure suo per illud acquisito. Vt v. g. si Rex cum conductore suorum tributorum paciscatur sub conditione, & obligatione non concedendi alicui priuilegium exemptionis à solutione tributorum, & postea tale priuilegium concedat, contra iustitiam cõmutatiuam peccat, quam ex pacto seruare tenebatur, nihilominus tamen priuilegium validum est, & priuilegiarius non peccabit, non soluendo tributa; ipse verò Rex tenebitur damna conductori resarcire: fortasse tamen tunc etiam à principio non peccabit Rex contra iustitiam commutatiuam, si priuilegium concedat cum intentione resarciendi damna, seu diminuendi pensionem conductoris. Et ita regulariter loquendo, non est priuilegium sic iniustum, quin vsus eius sit iniustus, & consequenter totum priuilegium sit nullum. In quocunq; autem alio genere iniustitiæ, sæpe contingit esse iniustam concessionem priuilegij, non verò vsum, quia iniustitia, vel iniquitas concessionis non semper inualidat illam, vt si tãtum sit contra iustitiam distributiuam per acceptationem personarum, vel quia sit sine iusta causa, & cum scandalo, vel quid simile: tunc enim concessio facta tenet, & consequenter si actus concessus non sit intrinsecè malus, sed solum quia prohibitus, poterit per validum priuilegium fieri non malus, & consequenter vsus talis priuilegij potest esse licitus, sicut in simili suprà de dispensatione diximus.

Concessio iniusta priuilegij non facit semper esse iniustum vsum eiusdẽ.

7. *In quo sensu procedat cõclusio tradita.*

Dico ergo ad interrogationem factam assertionẽ maxime procedere de iniustitia contraria valori priuilegij, atque adeo præcipue verificari in priuilegio iniusto, vel iniquo quoad vsum. Talis enim iniustitia maxime vitanda est in priuilegijs, quia summam absurditatem continet, & ideo etiam si oporteat maxime impropriare verba, vt à tali iniquitate priuilegium excusetur, cum tota illa improprietate restrictio facienda est. Nam hæc est etiam generalis regula interpretandarum legum, vt sensus absurdus vitetur, quo lex fieret noxia, vel iniqua. Maxime quia licet verbis expressis priuilegium concederet actum iniquum, nullius esset momenti, aut efficaciæ; ergo vbi verba non sunt ita expressa, & sensum alium admittunt, licet improprium, ita est restringendum priuilegium, vt aliquo modo fiat vtile per applicationem ad aliquem licitum vsum; & ita quæ videtur esse restrictio, erit potius fauor & sustentatio (vt sic dicam) ipsius priuilegij.

8. *Seclusa iniustitia, & verbis priuilegij in sua proprietate retentis quid faciendum.*

At verò quando ex verbis priuilegij in sua proprietate retentis, non sequitur iniustitia, vel iniquitas in vsu priuilegij, sequitur tamen in concessione, quia videtur esse nimia prodigalitas, aut relaxatio, tunc videtur non esse dandam tantam licentiam restringendi priuilegium cum improprietate verborum, quia loquendo absolute non deest potestas in Principe ad concedendum tale priuilegium, & quando in vsu eius non apparet iniquitas, vix potest esse certa in concessione, quia Princeps potest habere plures causas, & rationes, quibus moueatur, & excusatur, quæ non sint alijs notæ. Aliunde verò rationes pro conclusione facta videntur probare, non esse præsumendam iniustitiam, vel iniquitatem, etiam in sola concessione, sed restringendam esse ad illum gradũ, in quo licita esse potuerit. Item videntur probare de tali concessione in eo sensu, in quo esset iniqua, iudicandum esse, vt de re moraliter impossibili, ex illo principio, quod id possumus quod iure possumus, & ideo non esse ad illã extendẽda verba priuilegij Dico ergo, in hanc posteriorem partem inclinandum magis esse, cum magna tamen moderatione prudentis arbitrij, ita vt fere sit moraliter ineuitabilis iniquitas concessionis, nisi verba restringantur, tunc enim restringi poterunt etiam cum aliqua improprietate, dummodo hæc tanta non sit, vt videatur potius illusio, vel euersio priuilegij, quam interpretatio. Nam si euidentia verborum tanta sit, vt aliter vitari non possit, standum est voluntati Principis, etiamsi malè faciat, quia nihilominꝰ validè facit, & dat ius. Ideoq; ad illum est in tali casu recurrendum, & non est per violentiam, vel contemptum contra illius voluntatem agendum.

9. *Relinquenda est proprietas verborũ ad sequendã voluntatem concedentis.*

Altera verò limitatio posita in vltima parte assertionis pertinet ad voluntatem Principis quæ præter potestatem necessaria est, contingit enim non raro, vt non sit voluntas Principis totum id concedere, quod verba præseferunt ẽt in proprietate sumpta, & ideo quando de hoc fuerit probabilior præsumptio iuxta mentem concedentis restringendum est priuilegium, quia ab illa principaliter pendet. Prima verò coniectura huius voluntatis esse potest, quam in fine præcedentis puncti assignabamus, nimirum, si necessaria sit restrictio ad vitandum aliquod absurdũ, vel delictum & iniquitatem in ipso Principe, aut nimiam imprudentiam contra commune bonum. Oportet autem, vt necessitas sit moraliter euidens, & manifesta, quia si res fuerit dubia vel vtrinq; probabilis, tenori priuilegij standum est, quia hoc est consentaneum fauori, & iuri, & in dubio ius præferendum est: melior enim est conditio eius, cui ius fauet, sicut etiam melior est conditio possidentis. Alia coniectura est, quando priuilegium posterius cõtrarium est priori, nisi restringatur, quia tunc restringendum est etiam præter verborum proprietatem, quia non præsumitur, Princeps velle derogare priuilegio priori, imo nec illud scire, nisi illius mentionem faciat. Ideoq; est, si deroget particulari statuto, iuxta regulam c. 1. de constit. in 6. Idem si repugnet consuetudini, nisi de illa expressam mentionem faciat, iuxta doctrinam Bart. in Authent. *quas actiones*, C. de sacrosc. Eccle. in fine, verb. *item quæru Glossa*, & tradit latè Felin. in rubr. de rescrip. n. 18. verb. *considera secundò*, cum Aret. cons. 15 circa finem. Idem deniq; erit de quocunque alio facto, vel iure priuato, quod præsumitur Princeps ignorare, & ideo censetur illud nolle, quando inde redditur priuilegium nimis odiosum, vel onerosum alijs.

Bart. Glossa. Felin. Aret.

10. *Priuilegium derogans iuri acquisito alicuius, q̃ quando intelligatur.*

Atq; hinc tandem constituitur eadem exceptio, quoties priuilegium derogat iuri acquisito tertij, nisi restringatur, tũc enim licet tale fit ius illud, vt possit Princeps illud tollere sine iniustitia ex rationabili causa, non censetur velle illud tollere, quando illud expressè non declarat, ideoque licet generaliter loquatur, non comprehendit damnum tertij in iure iã acquisito, imò præsumitur illud ignorare, & consequenter nolle. Atque hac ratione talis restrictio est veluti conditio, & exceptio intrinsecè inclusa in generalibus verbis, licet non exprimatur. Quę est communis doctrina, vt in superiori ca. tactum est, & traditur satis expresse in l. 2. §. *siquis à Principe*, ff. ne quid in loco pub. &c. Idem docet Bart. in l. *impuberi*, ff. de admin. tut. n. 2. & in l. *Gallus*, §. *& quid si tantum*, ff. de lib. & posthum. in fin. Pan. in c. 1. de iud. Ioan. Andr. in cap.

Bart. Panorm. Ioan. And.

Sylues. Roder. Sanci. Rebuff.

cap. *si motu proprio*, de præb. in 6. Syl. verb. *priuilegiū*, q. 3. d. 4. & q. 9. in fine, Rod. tom. 1. q. 11. a. 9. Sanc. lib. 8. disp. 7. nu. 6. in fine, & plura refert Rebuff. in l. 1. ff. de verb. signifi. §. *decimoseptimo*. Ratio verò reddi potest, vel ex generali principio, quod odia sunt restringenda, priuilegium enim nocens tertio, vt sic odiosum est, & ideo est restringendū iuxta regulam legis, *quoties*, C. de prec. Imper. offer. *Quod absorbens ius alterius debet ab omnibus iudicib⁹ refutari*, vel certè ex alio principio, quod contra inauditam partem nihil fieri potest, iuxta c. 1. de cauſ. poſſeſſ. & propriet. nam licet id præcipuè intelligatur in iudicijs, per æquiparationem extendi potest ad priuilegia: nam est eadem, vel maior ratio, quia sæpe per importunitatem, vel taciturnitatem, & captatam occasionem impetrantur, & ideo non censetur Princeps velle damnum inferre tertio, ipso inscio, & non audito. Quapropter licet Princeps concedat priuilegium ex certa scientia non censetur illa habere de nocumento tertij, & consequenter nec ad aliud extendere voluntatem suam, nisi illud exprimat, vt in superioribus dictum est. Declarant autem ferè omnes, hoc intelligendum esse, quando priuilegium non lædit alterum in re graui, quia si nocumentum leue sit, quasi nihil reputatur. Quod sumitur ex dicta l. *quoties*, & in præsenti accommodandum existimo, quando damnum illud leue sine magna violentia, & improprietate verborum priuilegij vitari non potest, quia si verborum proprietas sufficienter saluari potest sine nocumento tertij etiam leui, non est ad illud extendendum, vt in hoc constituatur differentia à nocumento graui, quia hoc non est permittendum, etiamsi oporteat verba priuilegij cum improprietate restringere. Imò licet priuilegium reddatur inutile, si damnum graue inferat tertio in iure acquisito, si illud non exprimat, potius est ob præsumptam surreptionem annullandum, quàm admittendum, vt dicti auctores tradunt, propter eandem rationem. Et hæc de restrictione.

Res leuis quid efficit contra priuilegium.

11. Regula. *Priuilegium ob similitudinem rationis non extendendum* Cardin. Bart. Bald. Beroi.

De extensione possumus alias duas regulas statuere. Sit ergo in ordine tertia regula: Priuilegium nunquam est extendendum ad alias personas, vel alios actus propter similitudinem rationis. Est communis Cardin. Clem. 1. de testam. q. 6. Bart. in l. 1. & vlt. ff. de const. Princip. Bald. in c. *inter cætera*, de rescrip. n. 9. & Beroi. in c. 1. de probat. n. 70. & sumitur ex l. *si pupillorum*, §. *si prætor*, ff. de reb. eor. &c. ex c. *sanè*, de priuil. & Clement. 1. de censib. Ratio est, quia virtus, & efficacia priuilegij neq; omnino, neq; essentialiter posita est in ratione, sed in voluntate concedentis; ergo parum refert quod in simili casu, vel persona eadem ratio versetur, si voluntas ad illam non extenditur. Non autem extenditur, si non exprimitur, quia (vt sæpe dixi) inter homines voluntas non operatur, nisi vt significata. Confirmatur à simili de lege pœnali, in qua pœna nunquam extendi debet, quia pendet ex voluntate imponentis, vt suprà dictum est: quod hoc autem est eadem ratio de priuilegio, licèt in alijs sit diuersitas.

12. Obiect. c. *cum dilecta*

Panorm. Felin. Nauarr.

Barbos.

Contra hoc obijci solet c. *cum dilecta*, de confirm. vtili, vel inutili, in illis verbis, *Eiusdem æquitatis similitudine prouocati*. Ex quo textu multi colligunt, legem exorbitantem, seu excipientem casum singularem à communi iure, extendi ad alios propter similitudinem rationis, vt videre licet in Panorm. ibi, Felin. in cap. *quoniam frequenter*, vt lite contestata. Nauarr. in cap. 1. §. *Laborem*, 24. Confirmatur primo, quia lex exorbitans extenditur in causa pia, & miserabili ob similitudinem rationis, vt multi Iurisperiti testantur, quos refert, & sequitur Barbos. in l. *si constante*, 25. ff. solut. matrim. n. 73. in fine, & n. 74. Ergo idem erit in priuilegijs, saltem in his, quæ ad causas pias concedūtur. Confirmatur secundò, quia priuilegium, per quod datur potestas ad absoluendum in aliquibus casibus, extenditur ad alios, in quibus eadem, vel maior ratio limitat, & dans facultatem ad dispensandum vota, dare censetur ad commutandum, & dans priuilegium testandi, censetur dare ad faciendum codicillum, vel donandum causa mortis, & dans facultatem clerico beneficiario ad fruendum fructib⁹ in absentia, vt Theologiam audiat, censetur dare etiam audienti ius canonicum. Atq; in hanc partem, propter aliqua ex his argumentis inclinat Didac. Perez in legib. ordin. q. 2. Prologi. Fauet Nauar. afferens aliqua exempla in sum. c. 22. n. 74. Sarmien. in lib. select. c. 12. n. 7. & Barbos. in l. 1. ff. solut. matrim. n. 19. & 20. Propter quod Eman. Roder. licet in 1. tom. q. 7. art. 2. prædictam regulam absolutè tradidisset, nihilominus in q. 119. addit, solum regulariter procedere, & illam limitat, vt non procedat in priuilegijs causæ fauorabili concessis, vt est causa pia, causa dotis, religionis, &c.

Dida Perez *Nauar.* *Sarmien.* *Barbos.* *Roder.*

13. *Nulla limitatio admitenda.*

Dico tamen, si vere, & proprie loquamur, non esse necessariam limitationem, si extensio excedat propriam verborum significationem. Ita sentiunt auctores pro regula citati, qui indistinctè loquuntur. Sic etiam loquuntur iura, quæ iubent, tenorem priuilegij obseruare, & illum non præterire; ergo intra illum tantum, & intra verborum proprietatem licita est extensio, non tamen vltrà. Confirmari hoc potest varijs exemplis, plura inconuenientia ex illa extensione deducendo; sequitur enim, priuilegia concessa vni religioni posse extendi ad aliam æqualem, vel arctiorem propter solam paritatem rationis in pietate causæ, consequens est omnino falsum: quis enim auderet illam extensionem facere nisi Pontifex communicationem priuilegiorum concessisset? Item sequitur, priuilegium cōcessum personæ patris, transire ad filium, si in eo eadem ratio militet, quod licet admittat Roder. dicta q. 7. a. 7. in principio, tamē & sibi ipsi videtur repugnare, & generali regulæ iuris, quod priuilegia personalia non transcendunt personas, c. *priuilegium*, de regul. iur. in 6. Alias non solum inter patrem, & filium id esset amittendum, sed etiam inter quascunq; duas personas æque dignas, in quibus eadem ratio pietatis, aut gratitudinis, vel remunerationis inueniretur, quod nemo concederet. Ratio deniq; à priori suprà tradita æque procedit in priuilegio piæ causæ, quia etiam illud pendet ex voluntate Principis, quilicet velit facere vnum pium opus, non ideo vult facere omnia similia, vel æqualia, seu in quibus eadem ratio militat, vt per se constat in quolibet operante, estque eadem ratio in Principe. Confirmatur, quia nisi standum esset verbis priuilegij, omnia essent incerta, & alius posset similem extensionem facere in priuilegio remuneratorio, quod honestissimam habet rationem, & in similibus, quæ nulla ratione admittenda sunt.

Roder. *Cap Priuilegium.*

14. *Ad cap. citatum in contrarium respon.*

Ad capit. ergo *cum dilecta*, respondeo, Principem quidem optime facere posse illam extensionem, quia iam accedit eius voluntas, & non facit tantum declarando, sed constituendo, neque aliud probat textus ille: nos autem loquimur de priuatis personis vtentibus priuilegijs. Propter ea vero, quæ in confirmationibus congeruntur, est considerandum, aliud esse, deriuare priuilegium ab vno ad aliud per similitudinem rationis, quod non licet; aliud vero ita illud interpretari, vt plura comprehendat, quam in superficie verborum appareat, quod licet, quando ratio suadet. Exemplum sit, si alicui concedatur priuilegium celebrandi sacrum in loco interdicto, licebit illud extendere ad ministrum. Et si concedatur personæ nobili simile priuilegium audiendi sacrum, extenditur ad socios, vel familiares iuxta decentiam status, vt suprà dictum est ex Panorm. in cap. *quam sit*, de Iudæis, quia illa non est extensio per similitudinem, sed per virtualem continentiam verborum iuxta rationabilem eorum interpretationem. Ad hūc ergo modum habet aliquando locum extensio in lege da.

Deriuatio vnius ad aliud differt à virtuali continentia.

Panorm.

Lex exorbitans quomodo intelligenda.

in lege exorbitante, non vero propter solam rationis æquiparationem, vt in lib. 6. in princip. dixi. Et eodē modo diximus in materia de voto, sub facultate dispensandi includi facultatem commutandi. Et simili modo est probabile, sub testamento comprehendi codicillum tanquam accessorium sub principali, vel quia extenditur illa vox ad omnem dispositionem causa mortis factam, quando non vsurpatur propter specialem modum disponendi per modum testamēti, de quo videri potest Nauar. de redit. monit. 20. & Mandos. in Praxi signat. gratiæ, verb. *licentia*. Ad hūc ergo modum fit extensio in fauorabilibus priuilegijs quoad significationem verborum, maximè quando iuuatur consuetudine, vel iuris, vel iudicum, aut sapientum; transiens vero à causa ad causam, vel à persona ad personam propter solam rationis æquiparationem, nunquam licèt, quod magis in sequenti regula explicabitur.

Nauar. *Mandos.*

15. Quarta regula, seu secunda de extensione sit. Interpretatio ampla priuilegij semper est intra verborum proprietatem facienda, nisi maior omnino necessaria sit, vt priuilegium aliquid operetur. Regula sumitur ex Glossa in Clem. *per literas*, de præben. verb. *directas*, vbi loquens de priuilegio etiam motu, proprio concesso, ait, non esse ampliandum, vltra vim propriam verborum. Idem sensit Alex. de Neuo, in cap. *quia circa*, de consanguinit. & affinit. n. 16. & Sanc. lib. 8. de matrim. disp. 1. n. 5. Ratio autem est iam tota in secunda, & tertia regula, quia verba priuilegiorum sunt sicut verba iuris, quæ in proprio sensu, & secundum ius ipsum sunt accipienda, aliàs nihil esset certum, si ad improprias significationes extendere liceret. Exceptio autem addita est, quia fundatur in ipso iure, quod præcipit ita interpretari legem, & priuilegia, vt nec iniusta sint, nec inutilia, vel frustra data, vt in fine præcedentis regulæ explicatum est. Atq; ita res est facilis.

Quarta regula de ampla interpretatione priuilegij. *Glossa.* *Alex. de Neuo.* *Sanc.*

16. Hæc autem proprietas verborum in primis sumēda est ex vsitata significatione, vel communi vsu, vel (quod maximè attendendum est) secundum ius priuilegio proportionatum, quod ideo addo, quia si priuilegium est regium, magis attendendum est ius ciuile, si verò fuerit Pontificium, canonicum ius attendendum est. Notauit hoc Syluest. verb. *priuilegium*, q. 3. & sumitur ex Bald. l. *si quando*, 1. C. de bonis vacantib. lib. 10. Quod vno vel altero exemplo declaratur. Nam si priuilegium concedatur v. g. Episcopo pro suis familiaribus, familiares intelligendi sunt, qui actu sunt in obsequio, & famulatu eius, iuxta cap. vltim. de verborum significat. in 6. Et notauit Abbas in cap. *cum dilectus*, de clericis non residentib. Item si aliquis irregularis per priuilegium fiat habilis ad beneficia, intelligitur de simplicibus, nisi aliud explicetur, iuxta cap. vltim. de præben. Item si illegitimus per priuilegium fiat habilis ad ordines indefinitè, intelligitur de minoribus tantum, quia est materia odiosa, & in maioribus censetur esse specialis ratio, & cōsideratio, vt voluit Sylueſt. dicta q. 3. & in verb. *Clericus*. 1. quæst. 4. Præterea immunitas ab oneribus simpliciter concessa, intelligitur ab extraordinarijs, non ab ordinarijs, nisi exprimatur, ne alij nimium grauentur, vt dixit Sylueſt supra q. 9. cum Bart. in leg. 2. ff. de iure immunit. Sic etiam facultas ad minuēdum numerum ministrorum Ecclesiæ, cuius facultates diminutæ sunt, non extenditur ad augendum illorum numerum, etiamsi crescant redditus, vt notauit Panormit. ex textu ibi in c. vltim. de verbor. signific. Quia moderari propriè non significat augere. Similiter priuilegium circa modum seruandi interdictum, non extenditur ad cessationem à diuinis, nisi exprimatur, vel aliunde constet de mente concedentis, quia illa duo in iure diuersa sunt, vt notat Nauar. c. 27. n. 189. Deniq; facultas data ad ascendendum ad maiorem dignitatem non extenditur ad æqualē, quia verbi proprietas hoc non admittit, cap. *licet*, de

Proprietas verborum inde sumenda est. *Sylueſt.* *Bald.* *Abbas.* *Cap. vltim de præben.* *Sylueſt.* *Bart.* *Panorm.* *Nauarr.* *c. licet.*

transl. Episc. Et sic etiam intelligitur capit. *licet*, de regularib. vbi conceditur religioso transitus ad arctiorem religionem. Vnde non censetur concessus ad æqualem. Deniq; si alicui detur facultas prouidendi verbi gratia, primam præbendam vacantem per decessum, non intelligatur data, si vacauerit per renunciationem, vel cessionem, quia in rigore verborum illa duo distincta sunt, capit. *susceptum*, de præben. n. 6. *c. suscepit.*

17. Ad hunc ergo modum de alijs intelligendum est, & iuxta has regulas intelligendæ sunt aliæ, quæ frequenter in auctoribus inueniuntur. Vna est, Priuilegia non plus operantur, quàm verbis exprimant, iuxta c. *priuilegia*, dist. 3. & c. *porrò*, de priuileg. subintelligendum enim est, *quam verbis exprimant*, aut latè, aut restrictè interpretatis, iuxta conditionem priuilegij, & obseruata propria illorum significatione, vel communi, vel saltem iuridica, nisi specialis necessitas cogat aliquam improprietatem admittere. Alia regula est, priuilegium simpliciter fauorabile extendendum esse; intelligenda verò est, salua verborum proprietate iuxta materiam subiectam, vel vsum iuridicum, vt dictum est. Item procedit contra concedentem: nam respectu aliorum restringenda sunt verba, vt præiudicium aliorum caueatur. Alia regula est, priuilegium simpliciter odiosum restringendum esse vt quàm minimum operetur, ita vt nec priuetur effectu, & vltra effectum præcisè necessarium non extendatur. Est tamen intelligenda, tum vt restrictio sit respectu aliorum, non respectu concedentis, tum vt effectus sit adæquatus verbis in aliquo proprio sēsu, iuxta suprà dicta, & plura videri possunt in Felin. in c. *postulasti*, de rescript. n. 8. cum sequent. & Dec. in c. 2. de rescript. & Bart. in l. *beneficium*, ff. de constitut. Princip.

Iuxta has regulas intelligenda. *Prima.* *c. priuilegia.* *c. porrò.* *Secunda.* *Tertia.* *Felin.* *Decius.* *Bart.*

18. Tandem ex dictis facilè expediri potest quod secundo loco proposui de modo, seu praxi obseruanda in hac priuilegij interpretatione. De qua re multa tradunt Iuristæ, præcipuè Panorm. in ca. *peruenit*, de immunit. Eccles. & cap. *licet*, de censib. & toto titulo de priuil. quæ in summam redigit Sylueſt. verb. *priuilegium*, à q. 3. & 9. Sed illi ad multa singularia descēdunt, quæ ad nos non spectant. Solum ergo est generatim adnotandum, quando verba priuilegij sunt satis clara, & certam habent significationem, nullam esse adhibendam interpretationem, sed tenorem, & formam priuilegij esse obseruandam, iuxta c. *recepimus*, & c. *porrò*, de priuil. Et sumitur etiam ex l. *ille aut ille*, ff. de legat. 3. Quando vero verba sunt aliquo modo ambigua, tunc principaliter quærenda est, & omnibus modis coniectanda intentio concedentis, iuxta c. *intelligentia*, & c. *in his*, de verbor. signific. cap. *sedulò*, dist. inct. 38. cum similibus. Et ratio patet ex dictis, quia ex voluntate concedentis pendet tota virtus priuilegij.

De praxi obseruanda in priuilegij interpretatione. *Panorm.* *Sylueſt.* *c. recepimus.* *c. porrò.*

19. Ad hanc autem coniecturam faciendam, in primis est supplicatio spectanda: nam illi solet Princeps conformari cap. *inter dilectos*, §. *cæteri*, de fide instrum. vbi Felin. & alij, & l. *si præses*, ff. de pœnis, & tradit Ias. son in l. *Gallus*, §. *idem*, ff. de liber. & posth. lect. 1. Matienz. lib. 5. recopil. tit. 2. l. 1. Glos. 2. nu. 3. Gutier. l. 3. pract. quæst. 17. & 18. n. 42. & 43. Deinde initium ipsius indulti attentè considerandum est, quia iuxta illud solent adiungi omnia subsequentia, vt sumitur ex l. vlt. ff. de hæred. inst. & notant Bart. in l. *ambitiosa*, C. de decretis ab ordine facien. & Pan. in c. *ad uersus*, de immunit. Eccles. n. 2. Præterea spectanda est materia subiecta: nam ad illam solent vrbe accommodari, & præcipuè spectandum est, an sit materia ambitiosa, vel etiam periculosa, ex qua possit sumi occasio ad multiplicandas lites, vel peccata, vt verba coarctentur. Præterea circunstantiæ omnes causarum, & personarum diligenter attendendæ sunt: nam hæc omnia conferunt, tum ad significationem verborum, tum ad mentem Principis intelligēdam.

Supplicatio est spectanda ad indagandam mentē concedentis. *c. inter dilectos.* *Felin.* *Matienz.* *Glossa.* *Gutier.* *Bart.* *Panorm.* *Materia subiecta spectanda.* *Circunstantiæ diligenter attendendæ.*

dam. Deinde interdum possumus vnum priuilegium per aliud interpretari, & quod in vno defuerit ex alio complere, vt docet Bald. in c. *auditis*, de rescript. n. 4. & latius Iason. in l. *triticum*, ff. de verbor. oblig. n. 6. Quòd si adhuc res sit dubia, & per receptam doctrinam probabiliter definiri non possit, cōsulendus est Princeps, nisi sit aliquod periculum in mora: nam tunc prudenti arbitrio vti licebit. De quo videri pōt Hostiens. lib. 5. sum. t. de priuil. §. *quid operetur*.

Bald. Iason. Vnum priuilegium per aliud interpretatur.

Princeps quādo consulendus. Hostiens.

CAPVT XXIX.

Quibus modis priuilegium per se finiatur, seu quasi ab intrinseco amittatur, & specialiter per temporis lapsum.

1. *De mutatione priuilegiorum.*

DEclarauimus omnia, quæ circa substantiam, varietatem, causas, & effectus priuilegiorum opportuna visa sunt; reliquum est, vt de illorum mutatione, ac destructione dicamus. Constat enim priuilegia eo ipso, quod iura humana sunt, mutabilia esse, & quantumuis aliqua perpetua dicantur, omnia posse aliquo modo aboleri, ac destrui. vt suprà c. 3. & 5. attigimus, & nunc exactius explicabimus. Non est a.

Multiplex modus mutationis in priuilegijs.

hic modus mutationis vnus tantum, sed multiplex; cum enim priuilegium sit humana lex, ferè omnes modos mutationis recipit, quos lex humana, de quibus ex professo lib. 6. diximus. Nunc verò ex ibi dictis supponimus, mutationem priuilegij, instar physicæ mutationis circa rem præexistentem versari: ac proinde priuilegium tunc mutari dicitur, quando fuit validum, & talis qualitatis, vel quantitatis, & postea substantiam, vel proprietatem mutauit. Nam si contingat priuilegium à principio esse nullum, vel impediri, aut suspendi, ne operetur, illa non erit mutatio priuilegij, sed nullitas, vel irritatio, aut suspensio anticipata, de quibus, & de causis earum, explicando causas, & effectus priuilegij dictum est; hìc ergo de *propria* mutatione tractamus.

2. *Mutatio propria duplex partialis, & totalis.*

Quæ diuidi potest primò in totalem, & partialem; per priorem totum priuilegium, & totaliter, ac omnino extinguitur: per posteriorem autem non omnino, sed ex parte priuilegium tollitur, vnde generatim diminutio priuilegij dici potest. Cōparantur autem hæ duæ mutationes sicut priuatio integra, quæ in termino semper est eadem, quia totum esse destruit, & partialis, quæ secundum varia accidentia fieri potest. Hoc autem non obstante, variæ sunt mutationes totales, seu destructiones priuilegiorum ex parte modorum, seu causarum à quibus procedunt. Potest enim priuilegium veluti corrumpi instar aliorum accidentium, vel rerum corruptibilium, aut quasi ab intrinseco, & sponte sua, quam vocare possumus puram amissionem priuilegij, aut per cōtrariam actionem, quæ esse potest, vel intrinseca ipsius priuilegiati, quæ dici solet renunciatio priuilegij, vel alterius extrinseci agentis, & vocabitur reuocatio, seu abrogatio priuilegij, & de his omnibus figillatim dicendum est: de partialibus autem mutationibus non oportet specialiter dicere, quia in priuilegijs non habet locum propria dispensatio, quia priuilegium vt tale est, non ponit vinculum, quod per dispensationē relaxetur, sed potius ipsum priuilegiū solet vinculum relaxare. Et ideo non mutatur ex parte per dispensationem, sed per suspēsionem, vel partialem reuocationem, aut renunciationem, & ideo explicando integras mutationes, cum proportione declarabuntur partiales.

Varia mutationes totales.

Pura amissio.

Renunciatio priuilegij.

Reuocatio, seu abrogatio.

3. *De pura amissione.*

In hoc ergo capite dicere incipimus de pura cessatione priuilegij. Multis autem contingit amitti priuilegium absq; actione vlla contrarij corrumpentis. Declaratur: nam hic corruptionis modus prouenire solet ex defectu alicuius causæ conseruantis; in priuilegio autem plures causæ concurrunt, & ita secundum modum causarum possunt hi modi multiplicari. Ex his vero duo sunt certi, scilicet ex parte formæ, seu qui ad illam reducitur, & ex parte causæ finalis; ex parte vero causæ efficientis res est controuersa, & fortasse non necessaria, vt videbimus: nam de his tribus agemus. De desitione autē ex parte materiæ, non oportebit dicere, quia duplex materia potest in priuilegio considerari, vna est materia, circa quam, & mutatio, quæ ratione illius prouenire potest, reducitur ad causam formalem, vel finalem, vt explicabo; alia est materia subiectiua vt est persona, vel res, quæ est subiectum priuilegij, & de hac, quatenus priuilegium desinere potest ad desitionem subiecti, satis dictum est suprà circa diuisionem priuilegij in reale, & personale.

Desitio ex parte materiæ.

Primus ergo modus amissionis priuilegij ex parte formæ sumitur, estq; per temporis lapsum. Qui modus non habet locum in priuilegio perpetuo, vt suprà dixi: in priuilegio autem temporali est clarus, & iuri consentaneus in c. *de causis*, de offic. deleg. & in l. 2. & 4. C. de precib. Imperator. offeren. & ratio id cōuincit. Nam priuilegium temporale dicitur, quod ad definitum tempus conceditur; ergo necesse est finiri, finito termino, quia cessat (vt sic dicam) influxus causæ conseruantis, scilic. voluntas concedentis, quæ in priuilegio inesse censetur tanquam in signo, & ideo solum durat, quando in priuilegio significatur, vel certè (& ferè in idem redit) quia à principio datum fuit sub illa conditione, vt illo tempore finiretur, & ita non fuit productum, nisi cum illa duratione, & ita hic modus prouenit ex parte formæ quia limitata fuit ad tempus, vel expressè, vel æquiualenter, vt dicam, & ita fuit à principio imperfecta, & tandem cessauit. Neq; in hoc occurrit difficultas, sed videri possunt suprà dicta de priuilegio temporali, & quæ in simili dixi tom. 5. tractando de suspensione ad tempus facta, & Panor. ac Doctores in c. *cum accessissent*, de const.

4. *Amissio ex parte formæ.*

c. de causis.

Panorm.

Atque ad hunc modum reducitur amissio priuilegij sub conditione concessi: nam cessante conditione, cessabit, vt sumitur ex Cou. 1. variar. c. 15. & Molina, tom. 2. de iustit. disp. 198. Ratio vero est, quia tale priuilegium virtute continet in concessione sua temporis, & durationis terminum præfinitum, nō quidem fixum, & certum, sed per comparationem ad conditionem, scilicet, vt tamdiu duret, quandiu conditio durauerit, talis voluntas concedentis per adiunctam conditionem significatur, & ideo solum confert priuilegio durationem proportionatam: tale ergo priuilegium ideo perditur, ablata conditione, quia finitum est tempus, pro quo fuit cōcessum, & ita hic modus amissionis sub prædicto membro cōtinetur. Ex ratione autem facta constat, necessarium esse, vt conditio sit apposita non solum ad fieri, sed etiam ad cōseruationem priuilegij. Certum est enim vtroque modo adiungi posse, & positam tantum pro fieri, nō sufficere, vt ad mutationem eius, mutetur priuilegiū quia tunc priuilegium non pendet in conseruari à conditione, sed tantum in fieri, seu non est conditionatum quoad perseuerantiam, sed solum quoad productionem, & ideo impleta conditione in ipso fieri, postea manet priuilegium omnino absolutum, & ideo non perditur mutata conditione. Exemplo res declaratur. Nam si Papa concedat alicui monasterio priuilegium non soluendi decimas, si Episcopus consenserit, & Episcopus semel consentiat, acquiritur priuilegium, nec erit in potestate Episcopi reuocare illud, quia illud non donauit, sed Papa, & licet Episcopus postea dissentiat, non amittitur. quia non fuit eius consensus requisitus vt conditio perpetua, sed solum ad valorem concessionis. Secus vero esset, si in priuilegio diceretur, quamdiu Episcopus consenserit, vel si conditio poneretur, non ex parte priuilegij, sed ex parte actus, seu vsu eius. Vt si diceretur, Concedimus tibi, vt possit non soluere deci-

5. *Priuilegium conditionale quomodo cessat. Couar. Molin.*

mas, non resistente Episcopo, vel vt possis concionari consentiente Episcopo: tunc enim cessaret priuilegium, cessante conditione: tunc autem non omnino amitteretur priuilegium in se, sed solum quoad vsum proillo actu: nam postea iterum consentiente Episcopo, posset quis vti tali priuilegio; quia cõditio nõ fuit apposita pro ipso priuilegio in se, sed tantum pro vsu. Et ideo modus conditionis ex tenore priuilegij diligenter ponderandus est.

6. Dictum modo amplius declaratur ex parte status.

Præterea ad hoc membrum reducentur amissiones priuilegiorum, quę contingunt per mutationem status, vel alicuius vinculi, à quo talia priuilegia pendebant tanquam à conditione necessaria, saltem virtuali, seu generali, & ideo desinunt esse desinente cõditione, & ita omnia illa habent certum terminum durationis in concessione præfixum, non in particulari definitum, sed per comparationem ad alium terminum, seu conditionem. Sic nouitius religionis, dimisso habitu religionis, amittit priuilegia, quibus in probatione gaudebat, quia solum fuerunt concessa sub illa conditione, seu durante illo viuendi modo. Sic etiam religiosus mutata professione, amittit priuilegia prioris religionis, vt illius sunt, & à fortiori si possit transire à statu religioso ad non religiosum, vel per dispensationem, vel alio modo, amittit priuilegia omnia religiosi, quia statui, seu rationi status potissimè conceduntur, atq; adeò dependenter ab illa conditione. Et eadem ratione familiaris religionis intra illam habitans, mutando habitationem, amittit priuilegia, quæ per religionem communicabantur quasi sub conditione illius vnionis cum illa, iuxta regulam traditam à Bald. in l. 1. C. de Episc. & cler. n. 5. Quotiescumq; videlicet, vnus gaudet priuilegio propter vnionem cum alio, cui principaliter concessum est, & in quo solo ratio concessionis inuenitur, tunc dissoluta vnione, & à fortiori interueniente morte priuilegiarij, consequenter amittere priuilegium alterum, vel alios, quibus per talem communicationem priuilegium conceditur. Fundamentum huius regulæ est, quia respectu aliorum concessio illa est virtualiter conditionata, & temporalis, sc. quandiu ille vixerit, vel quandiu durauerit vmbra illius, vel coniunctio cum illo, vt sic dicam. Et hoc modo diximus suprà, aliquibus priuilegijs gaudere vxorẽ ratione mariti, viuente illo, & filios viuente patre, quibus non gaudent, mortuo patre, vel etiam viuente, si amisit priuilegium. Hoc autem nõ est vniuersale, vt ibi dixi, & ideo regula Baldi intelligenda est regulariter seu vbi neq; ex verbis priuilegij, neq; ex alio iure constat maiorem fieri communicationem, vt ibidem explicuimus.

Bald.

7. An per vnũ actum amittitur priuilegium Nauar. Panorm. Felin. Bart.

Tandem ad hunc primum modum amittẽdi priuilegium pertinet ordinarium dubium. An priuilegium amittatur per vnum actum vtendi illo. Quod attingit Nauar. in c. *placuit*, de pœnit. d. 6. n. 166. & Panorm. in c. 2. de treug. & pace, & ibi Felin. latè. & ex illis colligi videtur hæc regula, Odiosa priuilegia, quæ ad lites dantur, finiri per vnum actum consummatum, fauorabilia autem non amitti, etiam finito tali actu, vel vsu. Fauet in l. vlt. ff. de const. Princ. n. 6. dicens, priuilegium ad agendum in iudicio durare, durante iudicio, & illo finito, finiri; alijq; addunt, priuilegium ad excipiendum non ita finiri, sed esse perpetuum, & sumitur ex Gloss in l. *falso*, C. de diuers. rescrip. verb. *præmia*, vbi ait, priuilegium ad excipiendũ esse perpetuũ. Latiùs tradit Pan. in c. *cum accessissent*, de const. n. 6. Ratio autem esse videtur, quia priuilegium ad agendum, odiosum est, quia est contra aliũ; ad excipiendum verò est fauorabile, quia est ad propriam defensionem.

Gloss.

8. Resolutio dubij.

Sed dicendum censeo, resolutionem proposití dubij non pendere, per se loquendo, ex eo, quod priuilegium sit fauorabile, vel odiosum sed ex forma concessionis, & vi verborum eius. Nam si priuilegium detur tantum ad vnum actum, illo finito, finitur priuilegium, siue sit in materia odiosa, siue fauorabili, siue sit rescriptum ad litem, siue ad electionem, siue ad indulgentiam; in quacumq; enim materia potest tantum ad vnum actum dari pro arbitrio concedentis. Vnde propter eandem causam idem erit in rescripto ad lites, etiamsi sit ad excipiendum, quia etiam illud potest dari ad vnum tantum actum, quid enim repugnat? E contrario vero si priuilegium detur indefinitè ad aliquam speciem actuum, vel si detur per modum potestatis ad aliquid agendum absolutè, vt ad eligendum confessorem, ad audiendas confessiones, &c. tale priuilegium non finitur per vnum actũ, quia de se est vniuersale, vt suprà ostensum est; imò de se perpetuum, donec reuocetur, si temporis limitatio in eo non addatur.

Hoc autem modo potest dari priuilegium tam in materia odiosa, quàm in fauorabili, quia hoc etiam pendet ex arbitrio concedentis, & consequenter in vtraq; materia non finietur priuilegium per vnum actum, nec per plures, nisi definiantur in ipso rescripto. Igitur materia fauorabilis, vel odiosa poterit deseruire ad restringenda, vel amplianda verba rescripti, & interpretandum dari ad hos, vel illos actũs, seu effectus, iuxta superius dicta. Proxima vero, & per se regula est forma concessionis, an sit definita ad vnum actum, vel ad certum numerum actuum, nec ne. Quod primò, & præcipuè ex verborum proprietate colligendum est: quando enim datur ad solum vnum actum, addi solet, semel in vita, vel in morte, vel in anno, aut pro hac vice duntaxat, vel ad talem effectum, vel quidpiam simile. Quando verò hoc non additur, regulare est, vt latius detur, nisi ex supplicatione facta, vel ex qualitate materiæ, vel alijs circunstantijs contrarium satis constet. Intellecta a mente concedentis, sc. quod fuerit solum concedere priuilegium ad vnum actum, verissimum est, illo facto extingui priuilegium, & idem erit de duobus, & quolibet alio certo numero. Tunc autem dico, modum hunc definiendi priuilegij coincidere cum illo, qui est per lapsum temporis in priuilegio designati: nam licet ibi non determinetur certa mensura temporis absolutè, designatur tamen quasi sub conditione, sc. statim ac fuerit actus perfectus. Interdum verò solet designari, vt actus intra tale, seu tantum tempus faciendus sit, & tunc finito tempore finitur priuilegiũ, etiamsi actus factus non sit, quia sub illa conditione, & mensura fuit datum, vt tradit Bart. suprà, & procedit per se loquendo, an verò limitandum hoc sit, quando per accidens impedimentum intercessit, vt voluit Iason. in l. 2. C. de diuers. rescrip. dicemus in *Iason.* sequentib.

7. Optima regula ad dignoscendum, priuilegium amittatur, vel non amittatur.

Bart.

CAPVT XXX.

Vtrùm cessante causa finali priuilegij, cesset priuilegium, & extinguatur.

1. Causa finalis priuilegij. 2. cum cessante.

Secundus modus, quo finitur priuilegium quasi ab intrinseco, est, cessante causa finali eius, iuxta regulam iuris, *Cessante causa, cessat effectus*; c. *cum cessante*, de appellat. l. *adigere*. §. *quanuis*, ff. de iur. patronat. Sumitur autem hic causa finalis proprie, & rigorosè, prout à Iuristis distinguitur à causa impulsiua, quæ solum secundariò, & per occasionem mouet; causa autem finalis hic dicitur, quæ est propria, & principalis causa dans sufficientem rationem concedendi priuilegium, atq; ita reddens illud iustũ, & honestũ, vt sine illa tale non esset. Et sic explicata assertio communis est, vt constat ex Panorm. in cap. *suggestum*, de decim. n. 5. & in c. *recolentes*, de stat. Monach. num. 1. in fine, Felin. in cap. *quæ in Ecclesiarum*, de constitut. n. 29. Bald. in l. *generaliter*, C. de Episcop. & cler. num. 5. Tiraq. in tract. Cessant. caus. in princip. num. 19. & à num 210. vsque ad 220. & tota limit. 2. Couarr. libr. 1. Variar. cap. 20. Gutier. lib. 2. Canonicar. quæst. cap. 15.

2. cum cessante.

Causa finalis proprie sumenda.

Panorm. Felin. Bald. Tiraq. Couar. Gutier.

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Barbos. Sanc.

num.30.Barbos.in l.1.ff.solut. matrim.p.1.à num.83. & Sanc.lib.8.de matrim.disp.30 n.14. Probaturque ex c. *Abbate*, in fine, de verbor. signif. vbi id expendit Glossa, ex cap. *generaliter*, 6.qu. 1. verb. *non deuagantes*, & cap. *tuæ*, de Cler. non resid. & ex l. *ex pacto*, in princ. ff. de vulgar. & pupil. Ratio vero est, quia valor priuilegij pendet à tali causa in fieri, & conseruari; sicut enim non posset concedi, nisi iustum esset, quando cõcedebatur, ita nec potest durare, nisi, vsus eius sit iustus. Quæ ratio ex sequentib. animaduersionibus elucidabitur.

Abbate Glossa.

2. *In quo priuilegio locum habet dicta doctrina.*

Primo ergo aduertimus, hunc modum definitionis non habere locum in priuilegio, quod non derogat iuri, siue communi, siue alterius tertij sed est mera gratia, & beneficium Principis. Quia vt tale priuilegium ritè, & licitè concedatur, vel non, requirit causam (vt aliqui volunt) vel licet illam requirat, vt honestè, & prudenter concedatur (sicut nos diximus) postquam semel facta est concessio, iam non amplius requiritur talis causa, quia solum fuit necessaria respectu voluntatis Principis, vt honestè moueretur; voluntas autem Principis simpliciter contulit beneficium, & ad hoc habuit legitimam causam, & ideo beneficium permanet, etiamsi causa cessauerit. Decet enim beneficium Principis esse mansurum, vt in regula iuris dicitur, quod maxime locum habet in beneficio mero, & fauorabili, quod sine conditione, & absolutè fit. Sicut eleemosyna facta pauperi rata manet, etiamsi desinat esse pauper, & donatio facta amico semper durat, etiamsi amicitia cesset. Vnde fit, ad hanc priuilegij amissionem non sufficere, vt sit talis mutatio causæ, quæ mutasset voluntatem Principis, si tunc operatura esset, id est, quia cessante tali causa, eo tempore, quo concessit priuilegium, forte non cõcederet, vel quia si nunc concessurus esset priuilegiũ, secundum præsentem statum rerum non faceret. Nã hæc conditio non variat priorem voluntatem, quæ absoluta, & efficax fuit, vt in simili dixi in materia de Voto.

3. *Priuilegium derogans iuri communi, vel alicuius, duplex*

Hinc præterea colligo, & aduerto, priuilegium rigorosum derogans iuri communi, vel alicuius, duplex esse posse, vnum est, quod vno actu consummatur, vel perficitur, quia vel solum est per modum vnius actionis, vel ad summum per modum potestatis ad vnum actum. Aliud est, quod habet tractum successiuum, quia datur per modum potestatis ad successiuè operandum, vel omittendum. In priori ergo genere priuilegiorum, si priuilegium iam habuit consummatum effectum, non habet locum hic modus cessationis, seu desitionis. Quia consummato effectu, iam priuilegium non est, sed transit iuxta proxime dicta in præcedenti puncto: ergo non est quod possit desinere cessante causa. Dices, potest retractari effectus, qui per priuilegium factus fuerat. Sed contra, quia aliud est priuilegium, aliud effectus priuilegij, vt constat, & non ita pendet effectus à causa priuilegij, sicut priuilegium ipsum, quia priuilegium pendet à sua causa propria, & per se, effectus vero solum remotè, & per accidens, quatenus ad esse priuilegij necessaria fuit illa causa, ergo non cessat effectus iam factus, licet causa priuilegij cesset. Et confirmatur primo, quia si vsus priuilegij consideretur, vt est actus præteritus, irreuocabilis est; si vero spectetur effectus, quem reliquit, iam est in illo ius acquisitum, & in eo talis est facta mutatio, vt non pendeat ex causa priuilegij.

4. Confirmatur secundo, quia si priuilegium consistat in vnica tantum actione, quam Princeps per se facit, vt est habilitare personam, legitimare, nobilitare, &c. tale priuilegium potius habet rationem cuiusdam dispensationis: dispensatio autem postquam habuit consummatum effectum, non retractatur quoad effectum, etiamsi causa mutetur, quia factum legitime non retractatur, quanuis postea deueniat ad statum, in quo non possit inchoari, vt est regul. 37. iuris in 6. & tradit lata Tiraquel. dicto tract. limit. 12 & Menoc. de præsum. li. 4. præsump. 189. n. 196. & patet in dispensatione voti: nam semel facta, non redit votum, etiamsi causa mutetur, & idem est in similibus; ergo idem est de priuilegio quod in vna tantum actione Principis consistit. Et consequenter idem erit in priuilegio dante potestatem ad vnum actum, quando iam operatum est perfectè, ac integrè suum actum, quia tunc etiam se habet vt dispensatio consummata. Quod si priuilegiarius fortasse nondum fecit actum, quantum ad illum habet priuilegium tractum successiuum, & non comprehenditur sub prædicta regula. Imo hinc etiam intelligitur, quod licet priuilegium det potestatem generalẽ, & habeat tractum successiuum in varijs actibus: si aliquos actus operatum est, non habet locum cessatio, cessante causa, quoad illos effectus, quia de illis est eadem ratio, nec esset iam cessatio, sed retractio actus perfecti, & consummati. Igitur assertio posita intelligenda est de priuilegio habente tractum successiuum, & prout respicit vsum futurum, sic enim cessare dicitur, cessante causa. Et ita diserte explicuit Pan. quem Tiraq imitatur, & eadem est mens aliorum, quos supra Menoc. refert.

Tiraq. Menoch.

Panorm.

5. *Obiectio.*

Obijci vero potest l. *ex pacto*, ff. de vul. & pup. vbi priuilegium datum ad substituendum pro filio amẽte, non solum dicitur cessare cessante causa quoad futurum vsum, sed etiam retractari quoad iam factum. Quia filio amente ad mentem restituto, dicitur euanescere substitutio iam facta, & redditur ratio, *Quia iniquum incipit esse priuilegium Principis, si adhuc id valere dicamus, auferi enim testamenti factionem homini sanæ mentis*, vbi Doctores aduertunt, effectum illum reuocari, quia reuocabilis erat, & perseuerantia eius fuisset iniusta. Respondetur primo, illum effectum non fuisse plenè consummatum, quia semper erat in fieri, & pendens ab euentu futuro: nondum enim substitutus successerat, & substitutio includebat eandẽ conditionem, quam priuilegium, scilicet, nisi filius habere posset hæredem. Vnde dicitur secundo, & clarius, priuilegium illud, vt esset iustum, à principio fuisse concessum sine præiudicio tertij, & ideo non fuisse substitutionem omnino absolutam, sed quasi sub conditione, vel præsuppositione amentiæ filij, & impotentiæ ad testandum, ac subinde cessante illa conditione, non proprie retractatur effectus priuilegij iam factus, sed per se desinit, & irritatur, propter cõditionem non impletam, quia non fuit absoluta substitutio, sed sub conditione, amentiæ, vtiq; vsque ad mortem, seu durantis vsq; ad effectum decedendi sine testamento ratione illius.

Respon.

6. *Cessatio causæ contrariè necessariò est vt cesset priuilegium.*

Tertiò hinc aduerto, necessarium esse, vt causa cesset, non tantum negatiuè, sed etiam contrariè, vt ea cessante, cesset priuilegium habens tractum successiuum etiam quoad futuros actus. Declaratur ratione explicando terminos, tunc enim dico causam priuilegij cessare negatiuè, quando ratio, quæ induxit Principem ad concedendum priuilegium, iam non subsistit, nihilominus tamen vsus priuilegij non est iniustus, nec per se contra aliquam virtutem, vt contingit sæpe, & statim declarabitur, exemplis adductis. Contrariè autem dico, cessasse causam priuilegij, quãdo vsus priuilegij, propter mutationem materiæ, vel circũstantiarum factus est iniustus, vel iniquus, vt v. g. si monasterio applicata esset aliqua pars decimarũ alicuius Ecclesiæ, quia tempore concessionis ex reliquo poterat Ecclesia sufficienter sustentari, & prouideri: postea vero mutatis rebus non possit sustentari si in tota illa parte decimarum defraudetur, tunc cessat causa priuilegij, & consequenter cessat priuilegiũ. Hinc ergo facilis est ratio assertionis sic declaratæ, quia priuilegium de re illicita nullum est: ergo priuilegium, cuius vsus factus est illicitus. factum est nullum, quia quoad hoc eadem est ratio de conseruatione, quæ de inceptione, quia neutro modo potest dari

Cessare negatiuè quid sit & quid contrariè.

licentia ad illicitum perpetrandum. Sicque habet hic locum principium iuris, *Quod peruenit ad statum, in quo incipere non posset, in eo remanere non potest, l. Vranius, 71. §. sed cum duo,* ff. de fideiuss. vbi Glossa fere æquiualentibus verbis ait, *quod impedit faciendum, destruere quoque iam factum,* Et in leg. *patre,* ff. de his, qui sui, &c. verb. *retinere,* declarat, hoc principium procedere, quando impedimentum est ex parte causæ finalis, Ego vero addo, intelligendum esse de impedimento contrario, & tunc destrui quod factum est, quatenus est principium actus futuri, & faciendi, in quo tale impedimentum inuenitur. Denique confirmari hoc potest ex dictis supra de lege communi, cessare cessante causa per contrarietatem ad legem: nam priuilegium est quædam lex, & tantò mutabilior, quantò specialior, iuxta legem, *eius militis,* §. 1. de militar. test. vbi Glossa id notat verb. *quocumque modo,* & ibi alij Doctores, & Tiraquel. dicto tract. limitat. 11. ad finem ergo.

Glossa. Tiraq.

7. *Altera pars assertionis declaratur.*

Altera verò pars, scilicet, priuilegium ex vera, & subsistente causa legitimè obtentum non amitti propter solam cessationem causæ negatiuam. Declaratur primò exemplis: nam priuilegium non soluendi decimas datum monasterio propter indigentiam, non cessat, etiamsi monasterium iam non indigeat, sed aliunde habeat, vnde sufficienter ali possit. Item priuilegium retinēdi plura beneficia simul, quia neutrum sufficiebat ad sustentationem, non extinguitur etiamsi vnum beneficium crescat, & fiat sufficiens ad congruam sustentationem. Item priuilegium ad anticipandum tempus recitandi diuinum officium vltra communeius datum alicui propter nimiam occupationem alicuius muneris, non videtur cessare, etiamsi munus relinquat, nisi in ipso priuilegio dicatur, *Quamdiu tale munus exercuerit,* vel aliquid æquiualens. Item in religionibus sunt multa priuilegia propter causas, & rationes, quæ re vera per temporum varietatem, & morum mutationem cessarunt, & nihilominus non censetur cessasse priuilegia. Ratio vero est, quia tunc licet ratio cessauerit, non est factū iniquum priuilegium, quia vsus eius nec iniustus, aut pernicios us, nec illicitus factus est, vt supponitur: ergo non est cur priuilegium censeatur statim euersum, ac destructum. Et confirmatur etiam exemplo legis communis, quia non cessat obligatio eius ex eo, quod negatiuè tantum cesset ratio eius in particulari.

8. *Retorquetur argum.*

Sed contra hanc partem retorqueri potest vtraque ratio. Nam in primis vt priuilegium cesset, satis est, quòd conseruatio priuilegij fiat illicita propter mutationem, vel cessationem causæ, licet vsus priuilegij, id est, actus ipse, qui ex priuilegio fieri solebat, per se non sit illicitus, sed vt priuilegij conseruatio sit illicita satis est. quod cesset ratio eius negatiuè, neque oportet, vt in ipso vsu orta sit aliqua malitia, vel iniquitas distincta ab illa, quæ resultat ex cessatione priuilegij: ergo. Maior patet, quia non est præsumendum Principem facere aliquid illicitum: ergo neque quod conseruet priuilegium eo tempore, quo facta est illicita eius conseruatio, sed potius præsumendum est à principio illud concessisse cum ea intentione, vt esset, quamprimum duratio eius facta fuerit, illicita. Minor autem probatur ex principio iuris supra posito, *quod in aliquo euentu inchoari non possit licitè, non potest in eodem subsistere, seu conseruari.* Nam hoc eandem rationem veritatis habet in ipso priuilegio, quam in vsu eius. Et fortius vrget illud principium, prout habetur in lege prima, ff. de condict. sine causa, & in lege, *nihil interest,* ff. de nautico fœnor. scilicet, *pars esse à principio non habuisse causam, vel illam esse desijsse,* quod ita recipitur à Iuristis, vt videre licet in Tiraquel. dicto tractat. in principio num. 14. sed si à principio non fuisset illa causa, priuilegij concessio fuisset illicita: nam supponimus esse causam finalem, & principalem, sine qua concedere priuilegium iuri derogans, iniquum esset, vt supra ostensum est: ergo similiter conseruare priuilegium, cessante illa causa, est iniquum. Et ita in exemplis adductis dicendum erit, vel illas causas non fuisse principales fines, sed motiuas, vel non fuisse adæquatas, vel si tales fuerunt, cessasse priuilegia, quia perseuerantia illorum facta est iniqua.

Tiraq.

9. *Cōfirmatur exemplo.*

Declaratur, & confirmatur exemplo dispensationis: nam si concessa sit ad vsum habentem tractum successiuum propter causam necessitatis tanquam principalem, & adæquatam, cessante necessitate, cessat quoad actus residuos, etiamsi in illis non sit noua malitia. Patet in dispensatione non ieiunandi pro tota Quadragesima propter debilitatem virium, vel nimium laborem: nam si in medio Quadragesimæ cesset necessitas, cessabit dispensatio quoad actus residuos, quia alias esset irrationabilis dispensatio, idemque dicendum erit in exemplo supra adducto de licentia non recitandi, vel anticipandi horas, si necessitas re vera fuit causa adæquata, alias non est ad rem ergo idem erit dicendum de priuilegio, quia & dispensationem continet, & quoad hoc habet eandem rationem. Vnde obiter etiam aperitur æquiuocatio, quæ committi potest in superius dictis. Quando enim dicitur debere cessare causam priuilegij, ita vt vsus eius redditus sit illicitus, dupliciter id intelligi potest. Primo vt debeat reddi illicitus per se & ab intrinseco, ita vt sit contra iustitiam, vel contra naturalem legem, & hoc quidem licet sufficiat, vbi contigerit. falsum autem est, esse necessarium, vt constat in exemplis adductis de dispensatione. Secundo intelligi potest, necessarium esse, vt vsus priuilegij fiat illicitus saltem contra ius positiuum, & hoc quidem est verum, est tamen consequens ad cessationem dispensationis, seu priuilegij, non tamen est causa cessationis priuilegij, & ideo propter illam rationem non recte dicitur, tunc cessare causam priuilegij contrariè, quia cessatio causæ, quæ supponitur ad cessationem priuilegij, tantum est negatiua. Assumptum declaratur in exemplo dispensationis. Nam eo ipso, quod cessat necessitas comedendi carnes, fit illicitus ille actus, non quia habeat intrinsecam malitiam, sed quia est prohibitus, cum antea non esset, quia iam cessauit dispensatio; ergo malitia actus non est causa cessationis dispensationis, sed ad illam consequitur. Dispensatio autem ipsa solum ex carentia negatiua (vt sic dicam) & pura cessatione causę cessauit. Sic ergo erit in priuilegio, quod vim habet cuiusdam dispensationis. Quod si quis dicat, etiam tunc cessare contrariè causam, quia facit illicitam conseruationē priuilegij, in primis de nomine disputabit, & deinde non poterit distinguere negatiuam cessationem à contraria, nec declarare quando causa priuilegij cessetcessat tantum negatiuè.

Vsus priuilegij illicitus dupliciter.

10. *Retorquetur argumentū a lege dictum ptum*

Tandem retorqueo argumentum à lege desumptum. Nam lex communis in particulari non desinit obligare, cessante tantum negatiuè causa eius in illo particulari, quia non cessat tunc causa eius adæquata etiam in illo particulari, at vero si finis legis cesset in vniuersali, & generaliter, etiamsi tantum negatiuè cesset, lex cessare censetur, quia fit inutilis, & consequenter irrationabilis, etiamsi vsus eius aliam particularem malitiam habere non incipiat: ergo cum proportione loquendo idem dicendum est de priuilegio, cessante fine eius negatiue. Probatur consequentia, quia priuilegium est lex particularis, vnde ita comparatur ad finem suum particularem, sicut lex vniuersalis ad finem vniuersalem, quia tum adæquatus est finis particularis legi particulari, sicut vniuersalis vniuersali legi; ergo.

11. *Defenditur præcedens regula.*

Fateor, rem esse intricatam, & perplexam, vt solet esse hæ res morales, quando generales regulæ tradendæ sunt, quæ vix possunt esse regulares, nedum infallibiles. Dico nihilominus, absolutè veram esse regulam indicaram, vt priuilegium cesset, non satis esse causam

causam eius finalem negatiuè cessare, etiam adæquatè. Loquor autem nunc de causa finali more aliquorum iuristarum, id est, de illa, quæ ita mouit Principem, vt fuerit vnica, vel ita principalis, vt si illa non adfuisset, Princeps non concederet priuilegium, vt exponunt Pan. Decius. Couar. Tiraq. & alij, vt in l. de fimo. c. 44. latius tractaui.

Pan. Decius. Couar. Tiraq.

12. *Cessatio negatiua non est sufficiens vt cesset priuilegium.*

Dico ergo, cessationē huius causæ merè negatiuā non esse sufficientem causam, vt cesset priuilegium. Et idem dico de dispensatione. Et confirmatur ac declaratur exemplo de dispensatione voti. Nam si concedatur fœminæ dispensatio in voto castitatis propter morale periculum incontinentiæ, ita vt hæc sit causa expressa in indulto, & vnica, & illa postea nubat, non obligabitur ad non petendum debitum, etiamsi pro certo supponamus, quoad hoc cessasse periculum incontinentiæ, quia sufficienter subuentum est periculo incontinentiæ fœminæ si fit in statu, in quo possit licitè reddere, quia honestæ fœminæ vix solent petere. Dices, tunc non cessare omnino causam sed tantum quoad aliquid. Sed hoc non satisfacit, tū quia eadem est proportio partis ad partem, quæ totius ad totum. Tum etiam quia alias si tanta est dependentia à causa, vt licitè dispensatio concederetur debuit à principio ita intelligi, vt esset ad contrahendum matrimonium, & ad reddendum, non vero ad petendum, quia respectu integræ dispensationis non erat adæquata causa. At hoc est inusitatum, & nimis scrupulosum; ergo etiam interpretatio priuilegij sub intellecta conditione, vt non duret, cessante causa tantum negatiuè, est nimis dura, & scrupulis plena, & ideo nec necessaria reputanda est ad licitam concessionem, nec consueta, aut præsumenda.

Instatur. Refellitur.

13. *Confirmatur praedicta doctrina exemplo facto.*

Quod amplius corroboro, vrgendo idem exemplum: nam si in eo casu fœmina illa viduetur in ea ætate, vel dispositione, in qua iam non timet periculū continentiæ, nihilominus iterum nubere potest licitè; ergo non cessat dispensatio, cessante causa negatiuè: ergo nec priuilegium. Antecedens probatur, quia suppono, in dispensatione non dici, vt semel, vel pro vna vice nubere possit, sed absolutè, quod dispensatur in voto castitatis: ergo ex illius vi poterit iterum nubere, tum quia illæ diuersæ formæ dispensandi, quæ solent esse in vsu, ostendunt, plus concedi per secundam, quam per primam, tum quia verba indefinita æquiualent vniuersali in his dispositionibus, vt supra ostendi, & ita illa dispensatio est absoluta, & perpetua: tum deniq; quia alias non esset propria dispensatio voti, sed quasi suspensio. Vt si humanus creditor remittat debitori debitum simpliciter, & absolutè propter paupertatem eius, licet hic veniat adpinguiorem fortunam, non tenetur soluere, nec remissio retractatur propter cessationem causæ: si autem non absolute remitteret, sed quandiu esset pauper, tunc acquisitis diuitijs renetur soluere: prior autem non fuisset remissio, sed suspensio debiti. Voti autem dispensatio est quædam remissio debiti ad Deum, & propter causam præsentem potest fieri absolute, & ita fit per propriam, & absolutam dispensationem, ideoq; etiamsi cesset causa, non redit debitum, nec retractatur dispensatio. Sic ergo dicendum censeo de priuilegio: est enim vel remissio, vel donatio, vel aliquid æquiualens, quæ semel facta de se permanens est, licet causa, quæ ad illam faciendam principaliter induxit, cesset, & ita cessatio negatiua causæ nō est sufficiens, vt priuilegium cesset, quanuis hæc regula aliquam limitationem, vel exceptionem recipiat, vt respondendo ad propositam difficultatem melius explicabo.

14. *Ad principalem difficultatem respondetur.*

Ad principalem ergo difficultatem respondeo, in ea supponi vnum, quod nec necessarium, nec verum est, scilicet, conseruationem priuilegij fieri malam cessante causa concessionis. Aut enim per conseruationem intelligitur positiua actio conseruans priuilegium: & sic falsum est, priuilegium semel concessum indigere conseruatione concedentis, quia in rigore satis est, vt non retractetur ab habente potestatem, quia, siue Princeps malè faciat, siue bene, non retractando, & siue id omittat ex ignorantia, siue ex voluntate, priuilegium permanebit sine alia positiua conseruatione concedentis, si aliunde prauum non fiat, vel corrumpatur, aut finiatur. Et ita in rigore falsa est maior, quia est affirmatiua de subiecto non supponente, seu impossibili, quia conseruatio non potest fieri illicita, cum non sit actio humana, imò licet speculatiuè res consideretur, talis consideratio priuilegij non est permanentia prioris actionis, vt fuit actio, sed est tantum permanentia ipsius effectus, qui fuit ius aliquod, vel potestas acquisita, qui effectus semel factus iam non pendet positiue in conseruari à concedente, sed tantum negatiuè, vt non retractetur, iuxta infra dicenda. Sic ergo talis conseruatio non potest fieri mala. Quod si ipsa perseuerantia priuilegij vocetur conseruatio, etiam illa non potest fieri mala per ordinem ad concedentem, quia non est actio eius, nec habet nouam dimanationem ab illo, & prima, quam habuit, fuit bona, & iam pertransijt: fuit enim à concessione præterita, quæ bona fuit, vt supponitur. Solum ergo pōt illa perseuerantia fieri mala, si priuilegium fiat malū dando licentiam ad actum, vel vsum iniquum, quod non fit per solam cessationem negatiuam causæ, sed necessarium est, vt cesset contrariè, sicut explicatum est. Vnde probationes, quæ in illa ratione adduntur, omnes procedunt ex suppositione falsa, scilicet, quod priuilegium duret per actionem positiuam, quę verè sit actio libera concedētis. Et ita non rectè applicantur principia iuris ibi citata, quia intelligenda sunt de causa, à qua pendet effectus in fieri, & conseruari, quāuis etiam possint alio modo intelligi, vt paulo post dicam.

Ad rationes contrarias.

Dicet vero aliquis, ipsammet priorem actionem concessiuam priuilegij vocari conseruationem eius: nam in virtute illius permanet, & tantum durat, quātum fuit per illam intentum, & non amplius, vt in præcedenti puncto dicebamus. Et ita sensus propositionum in ea difficultate sumptarum est, intentionē concedentis esse, vt solum duret priuilegium, quamdiu causa eius durauerit: nam alioqui fieret illicita conseruatio, non quæ in re sit distincta à concessione vel quæ in re duret, illa transacta, sed quæ virtutē in illa includitur, & moraliter permanere censetur, quā diu non retractatur. Tamē licet sit vna actio, dicitur magis fieri illicita vt conseruatio, quam vt concessio, quia concedere tale priuilegium pro tempore durantis causæ licitum fuit: concedere autem illud, vt duret, etiam cessante causa, esse illicitum. Et ita dicitur conseruatio fieri illicita ex illa hypothesi, nō quia malitiam illam de nouo acquirat, quando desinit esse causa, & priuilegium conseruatur, sed quia à principio habuisset hanc malitiam, si concessio cum tali intentione fieret. Et quia hoc præsumendum non est, inde necessario fit, vt concessio talis à principio fuerit, vt ad conseruationem priuilegij cessante causa non sufficiat.

15. *Obiectio.*

Hic autem discursus esset efficax, si probaretur, concessionem priuilegij futuram fuisse illicitam, nisi daretur cum illa intentione formali, vel virtuali, vt non duret, nisi quamdiu causa durauerit: nam inde rectè sequitur, desinere esse, deficiente causa, & hanc illationem rectè etiam probant principia iuris adducta, quæ huc etiam sensum optimè habere possunt, & est optimum exemplum in capit. *Abbate*, de verborum signification. in fine, ibi, *Tamdiu monasterium ipsū hac honoris debeat prærogatiua gaudere, donec ibidem viguerit obseruantia regularis.* Vbi clarè ponitur causa illa, seu circumstantia vt necessaria ad conseruationem priuilegij, & redditur optima causa, in qua explicatur, illum terminum designari, vt possit esse licitus

16. *Ostenditur inefficacia rationis facta.*

vsus

vsus priuilegij, scilicet, *vt idoneæ personæ inueniantur in illo* (monasterio) *qui possint in Abbatem assumi*. Atq; ita illa definitio priuilegij fere reducitur ad modum amissionis priuilegij positum in c. præced. nam tunc duratio causæ est veluti conditio requisita, vt duret priuilegium.

17. *Soluitur argumentum.* Verumtamen illud assumptum non satis probatur, nec probari potest vniuersaliter, vt probant exempla adducta, præcipuè de priuilegio non soluendi decimas, & de dispensatione absoluta voti castitatis. *Ratio resp.* Ratione etiam declaratur, quia multa illicitè fiunt, quæ tamen facta licitè conseruantur; ergo è contrario multa licitè conseruantur in esse, quæ tunc non possent licitè de nouo fieri; ergo licet priuilegium ex defectu causæ perueniat ad statum in quo non posset licitè incipere, poterit licitè, & honestè permanere: ergo à principio potuit honestè concedi iubintentione absoluta donandi, & vt permaneat, licet præsens causa necessaria ad concessionem cesset, quamdiu vsus eius non fuerit alioqui illicitus. Probatur hæc cõsequentia, tum quia plus requiritur ad honestandam rei productionem, quam ad honestandam permanẽtiam rei iam productæ. Tum quia qui donat indigenti, non tenetur semper limitare donationem, pro tẽpore indigentiæ, etiamsi fortasse non posset licitè donare, nisi propter indigentiam: ergo idem est cũ proportione in priuilegio, quod veluti quandam donationem continet. Tum præterea, quia decet, beneficium Principis esse mansurum, etiamsi causa, quæ ad benefaciendum mouit, non maneat, dummodo beneficium ipsum possit prodesse accipienti sine iniustitia, vel iniquitate, quia alioqui non esset largitio, sed quasi mutatio, & inde dubia, & scrupuli in subditis orirentur circa intentionem Principis, & circa causam, quæ illum substantialiter mouit, quia sæpe latet, & non facile intelligitur. Tum denique, quia licet causa mouens Principem sit temporalis & transiens, potest esse sufficiens ad perpetuam largitionem, vt constat, quia sicut apud Deum momentanea tribulatio æternum gloriæ pondus operatur, ita apud Principes momentanea victoria parentis comparat filijs perpetuam nobilitatem. Et simili modo apud Pontificem præsens vtilitas, vel austeritas religionis potest esse sufficiens causa, vt ei priuilegia perpetua cõcedantur, quæ durent, etiamsi cesset illa vtilitas, vel austeritas, & religio perueniat ad illũ statum, in quo imprudenter talia priuilegia illi concederentur. Ergo vt concessio priuilegij sub ratione quacunq; spectata licita sit, non est necesse, vt includat illam limitatam intentionem, vt solum duret quandiu causa durauerit. Eo vel maxime quod si cessante causa priuilegium fuerit reuocabile, successor concedentis iudicare poterit, an talis reuocatio expediat, necne, & hoc est sufficiens, & suaue remedium, vt statim declarabo; ergo vt intentio concedentis sit licita, hoc sufficit, & ita nullum indicium sufficiens superest prę sumendi intentionem magis rigorosam, & limitatã, & ideo præsumenda non est, cum præsumptio sit præter absoluta verba concessionis, vt suppono, & præter generales regulas de Principum beneficijs conseruandis, & ampliandis, quia illa limitatio intentionis est valde odiosa, & scrupulosa; non est ergo admittenda, nisi vbi euidenter fuerit necessaria.

18. *Ad cõfirmationem resp.* Ad confirmationem igitur illius difficultatis consequenter respondeo, etiam in dispensationibus non esse generaliter veram illam regulam, vt mihi probat argumentum ex voto assumptum. Propter exemplũ vero ibi adductum de dispensatione priuilegij in ieiunio ob necessitatem, addo, in dispensationibus habentibus tractum successiuum habere nostram doctrinam exceptionem aliquam: nam in illo casu fateor, dispensationem non extendi vltra tempus, pro quo durat necessitas. *Limitatio prædicta doctrina.* Ratio vero clara est, quia sola necessitas in illo casu talis est, vt non possit iustificare dispensationem, nisi adæquate (vt sic dicam) & commensuratè ad durationem suam. Nam debilitas hodierna nihil confert ad excusationem craftinam; si pro de futura nullo modo duratura est, quod ex qualitate materiæ, & conditione causæ, & dispensationis est adeò notum, vt ferè aperte statim appareat talis intentio dispensantis. Hoc autem non ita est in omnibus causis præsentaneis dispensationum, & multò minus priuilegiorum, & ideo non potest inde sumi generalis regula, sed potius contraria regula statuenda est, propter cessationem negatiuam causæ non statim desinere priuilegium, nisi contrarium moraliter appareat ex conditione causæ, & imperfectione eius comparatæ ad priuilegium, vel dispensationem in illo inclusam. Quod si aliquando ex parte causæ res fuerit dubia, aliæ circumstantiæ considerandæ sunt, & si materia non fuerit nimis odiosa, in fauorem potius est inclinandum, vt in exemplo illo de priuilegio anticipandi horarum recitationem propter muneris occupationem, dubium esse potest, an actualis necessitas occupationis, vel munus ipsum trahens regulariter talem occupationem, dederit causam priuilegio, & in tali dubio hoc posteriori modo interpretandum est, ita vt non oporteat singulis diebus attendere ad actualem necessitatem, vt licitus sit priuilegij vsus, & sic de alijs. *Ratio limitationis.*

Ad id autem, quod additur de æquiuocatione cõmissa in declaratione de duplici cessatione causæ negatiuè, vel contrariè, negamus assumptum; ita enim illa distinctione vtimur, sicut illa communiter vtuntur auctores, vt supra ostensum est tractando simile quæstionem de cessatione legis, cessante causa. Sensus ergo est, talem requiri mutationem in causa, quæ reddat iniquum priuilegium ex parte actus, ad quem datum est, & consequenter esse necessarium, vt actus fiat malus, non tantum consequenter ex cessatione priuilegij, sed aliunde, ita vt propter illius malitiam, seu nouam moralem conditionem priuilegium factum sit prauum, vel nociuum. Et in hoc sensu procedunt omnia, quæ diximus cum rationibus factis. Nec contra illum procedit exemplum de dispensatione in ieiunio, quia non in omnibus dispensationibus id locum habet, sed solum vbi materia, vel causa id postulat, vt dixi, & patet à contrario in exemplo de dispensatione in voto. Imo in illo & in similibus de dispensatione in irregularitate, illegitimatione, &c. non solum hoc inuenitur, vt non cesset, cessante causa, verum etiam nec retractari possit à dispensante, quia dispensatio abstulit impedimentum, vel obligationem, quæ à solo dispensante iterum fieri non potest, propter solam negationem causæ; talis enim est obligatio voti, vel tale impedimentum est irregularitas, &c. Vnde etiam responderi potest non in omnibus æquiparandum esse priuilegium cum actuali dispensatione, quæ non est proprie priuilegium, vt supra dixi, quia priuilegium est per modum cuiusdam iuris, & potentiæ; dispensatio autem per modum actionis, quæ non censetur fieri tota simul, quando effectus est successiuus, & causa dispensationis est etiam successiua, quæ non proportionatur actioni, nisi quatenus cum illa extenditur, & durat, extra hunc vero casum & similes durare potest effectus dispensationis plusquam eius causa, & idem contingit regulariter in priuilegio, vt dixi. 19. *Ad aliud pro tertia resp. datur.* *Priuilegium non in omnibus æquiparandum actui alteri, & dispensationi.*

Denique ad instantiam sumptam ex æquiparatione legis cum priuilegio, dico, posse sustineri æquiparationem, si priuilegium consideretur sub ratione legis obligantis; secus vero esse, si spectetur in ratione priuilegij concedentis fauorem: nam sub ea ratione non est propria lex, & ideo non oportet, proportionem in omnibus seruare ad legem, & præsertim in eo quod in argumento intenditur. Declaratur, quia lex inducit obligationem, non autem priuilegium per se, & vt fauorem præbet tali personæ. Vnde fit, vt lex communis, cessante negatiuè, & in vniuersali fine eius, cesset, quia facta est inutilis communitati, & 20. *Ad vltimam rationem.*

ti, & consequenter desinit esse lex, quia amittit proprietatem, quæ est de essentia legis. Vnde recte etiam dici potest eo ipso fieri prauam in ratione legis, quia imponere onus inutile communitati iniquum esset: ac denique sub ea ratione non male dici posset talis cessatio causæ non tantum negatiua, sed etiam contraria legi, quia tollit iustitiam eius, sicut in actu indifferente ex obiecto, & bono ex fine honesto, cessatio, vel carentia talis finis dici potest contraria tali actui sub ratione meriti, aut virtutis. At priuilegium de se non est onus, sed fauor priuilegiarij, & licet ratio concedentis cesset, seu transeat, non statim fit inutile priuilegium ei, cui concessum est, nec etiam onerosum, & ideo ex hac parte non procedit in illo dicta ratio, vt cessare debeat. Et consequenter etiam vt habet rationem legis respectu aliorum, cessat vtilitas eius, nec proprie tunc cessat finis eius sub ratione legis, quia necesse est, vt durante fauore priuilegiarij, & vtilitate eius, duret in alijs obligatio non violandi ius eius. Quod si contingat non solum cessare finem priuilegij, sed etiam ipsum fieri omnino inutilem, tunc probabile est amitti priuilegium tam in ratione legis, quam in ratione priuilegij, & quoad hoc seruari aliquam proportionem inter legem communem, & priuilegium, etiam vt priuilegium est, semper tamen est diuersitas in modo, & ratione: nam lex facta inutilis fit nulla & facto, & iure, quia fit iniusta: priuilegium autem inutile fit nullum, non quia fit iniustum, sed quia, vel fit moraliter impossibilis vsus eius, vel non appetibilis. Et ita est nullum facto ipso, potius quam iure. Item hæc nullitas non prouenit in tali priuilegio, ex solo defectu causæ finalis, sed ex defectu materiæ, quæ ex alijs causis, vel circunstantijs facta est inutilis: nam sola cessatio finis concedentis ad tantam mutationem non sufficeret regulariter loquendo, vt dixi.

Lex quomodo si prauat.

21. *Priuilegium cessat, cessante causa finali dupliciter.*

Ex quibus omnibus aduerti potest quartò, dupliciter posse intelligi cessare priuilegium, cessante causa finali, scilicet, ipso facto, vel media actione hominis, quod multum interest. Nam priori modo priuilegium fit statim nullum, posteriori autem modo fit tantum retractabile, quod longe diuersum est, vt constat ex supra dictis de irritatione legum, quæ hîc cum proportione locum habent. Igitur omnia, quæ in hoc puncto diximus, intelligenda sunt de amissione ipso facto: nam hæc est propria cessatio priuilegij, seu desitio ab intrinseco, de qua nunc tractamus. Vnde in eodem sensu dictum est, cessante causa negatiuè tantum, non statim cessare, id est, annullari, & irritum fieri ipso facto priuilegium, & hoc etiam suadent rationes factæ. Cum hoc tamen stat, vt priuilegium fiat irritabile per cessationem tantum negatiuam causæ, quia ex illa sumi potest iusta ratio, propter quam priuilegium reuocetur. Et de hac irritatione loquuntur multa iura allegata; & declarat Dec. in l. *in ambiguo*, 85. §. *non est nouum*, ff. de reg. iuris, n. 4. Fauent etiam huic doctrinæ omnes, qui dicunt, post acquisitum ius perfectè, & consummatè, non cessare gratiam, vel fauorem Principis etiamsi causa cesset, vt tradunt Pan. in c. *post translationem*, de renunc. n. 17. Tiraq. & Menoch. supra cum alijs, quos referunt, & Gutier. l. 1. Canonicar. quæst. cap. 15. num. 22. qui loquuntur de dispensatione. est autem idem de priuilegio, per quod iam est ius acquisitum, nisi enim reuocetur, non amittitur, propter cessationem solam causæ, nisi talis sit, quæ vsum eius reddat illicitum.

Dicta in hoc puncto de cessatione ipso facto sunt intelligenda.

Decius.

Panorm. Tiraq. Menoch. Gutier.

22. *Cessatio causæ tam contraria debet esse perpetua.*

Quintò aduerto, vt priuilegium extinguatur dicto modo, necessarium esse, vt cessatio causę etiam contraria sit perpetua: nam si solum sit ad tempus non extinguetur priuilegium, sed solum suspendetur eius effectus. Ratio est, quia tunc vsus priuilegij non fit simpliciter, & perpetuo prauus, sed ad tempus; ergo nec priuilegium in se fit simpliciter iniquum, cum pro alio tempore possit habere honestum vsum ergo nec simpliciter irritatur, sed ad summum pro tunc suspenditur. Confirmatur, quia priuilegium, v. g. immunitatis ab oneribus, vel muneribus, seu contributionib. tempore necessitatis non valet, nec iustus erit illius vsus, cum necessitas careat lege, ne dũ priuilegium, & tamen non propterea extinguitur, licet pro eo tempore vsus eius suspendatur, vt supra libro quinto latè diximus: ergo similiter & cętera. Item indultum Pontificium ad dispensandum, deficiente causa ante illius executionem, suspenditur, ne liceat vsus eius, non tamen ita extinguitur, quin redeunte causa tempore habili, valeat, & licitus sit eius vsus, vt rectè tradit Sancius libro 8. disputation. 30. numer. 16. ergo similiter, & cætera. Denique lex, cuius obligatio cessat, cessante causa, non statim extinguitur, sed suspenditur: nam redeunte causa iterum obligat, vt late Mencha. lib. 1. controuersiar. illustr. cap. 46. num. 3. & lib. 1. de succes. in præfat. à num. 67. ergo, &c.

Sanc.

Mencha.

23. *Mutationes aliquæ expatere materiæ ex dictis declarantur.*

Sextò, & vltimò in hoc puncto aduerto quod supra dixi, in hoc, & præcedenti modo amittendi priuilegium includi desitiones, vel mutationes, quæ in priuilegio resultare possunt ex mutatione materiæ, circa quam versantur: nulla enim materiæ mutatio extinguit priuilegium ipso facto, nisi, quæ vsum eius reddit vel iniquum, vel inutilem, vel de quo aliunde constare possit, non cecidisse sub intentionem legislatoris. Quoties autem per mutationem materiæ vsus fit iniquus, vel inutilis, cessat finis priuilegij maxime intrinsecus, qui esse debet vsus aliquis vtilis, & honestus. Si autem extra hos casus contigerit, vsum priuilegij esse contra, vel extra intentionem concedentis (quod rarò accidet, vt dixi) tunc necesse est, vt id proueniat ex aliqua limitatione addita in forma priuilegij, vel de qua sufficienter constet ex tenore eius, & tunc cessatio illa pertinebit ad defectum formę, vt ex dictis de primo puncto constat, & ita solum superest dicendum de defectu ex parte efficientis.

CAPVT XXXI.

Vtrùm priuilegium expiret per mortem solam concedentis.

1. *Modus amissionis priuilegij, ex morte concedentis*

Priuilegium rité comparatum nõ cessat per mortem concedẽtis

c. si super gratia.

c. is cui nulla.

Glossa. Archi. Anchar. Oerius. Rebuff. Molin. Ant. Gab. Nauar. Gutier.

Hic est tertius modus amissionis priuilegij, qui cogitari potest, de quo dubitatur, an verus sit. In quo generalem regulam constituo, priuilegium non amitti propter mortem concedentis, nisi concessio illius in sua forma illam limitationem cõtineat. Atq; ita pro generali regula, & sine exceptione haberi potest, priuilegium semel ritè comparatum, non cessare, vel amitti per mortem concedentis per se, & vt spectat ad defectum, & carentiam causæ efficientis. Hæc assertio communis est, & sequitur ex regula iuris, q; gratia semel obtenta, non cessat per mortem concedentis, in xta c. *si super gratia*, de offi. delegat. in 6. & c. *is cui nulla*, de præb. in 6. ex quibus iuribus illam regulã colligunt Gloss. ibi. Arch. & Anch. item Deci. in c. *relatum*, de offic. delegat. nu. 3. Rebuff. in pract. 2. p. tit. de *Grati.* §. *rationi congruit*, per totum, Molin. lib. 2. de primogen. cap. 7. num. 63. Anton. Gabr. lib. 6. titul. de præbend. conclus. 1. Summistæ verb. *gratia*, Nauarr. §. *in Lectis*, notab. 31. num. 25. & in summa cap. 27. num. 153. & cons. 2. de officio delegat. & cons. 1. de priuileg. num. 1. Gutier. libro 1. de Canon. quæstion. cap. 15. num. 24. & lib. 2. cap. 17. à principio. At priuilegium est quædam gratia; ergo eadem regula in priuilegio verum habet, quod non cessat per mortem concedentis. Ratio verò regulæ, etiam prout de gratia generaliter datur, esse potest, vel quia ius ipsũ ita declarauit huiusmodi concessiones in fauorem factas, sub quibus priuilegia continentur: vel certè quia

quia talis declaratio iuris supponit hanc esse intrinsecam rationem gratiæ, vel certe esse maxime consentaneam illi: nam gratiæ concessio est quædam moralis largitio, vel donatio: donatio autem semel facta non finitur morte concedentis.

2. *Multiplex explicatio præcedentis regulæ.*

1. *Dubium.*

Hæc ergo regula multis modis explicanda est, & quando amplietur, vel limitetur. Primò ergo videri potest, regulam positam, eius ratione attenta, solum procedere in priuilegio omnino fauorabili: nam illud est propria gratia, non vero in priuilegio odioso: nam illud licet sit fauor respectu eius, cui conceditur, odium continet respectu aliarum, & ita non est pura gratia, sed mixta, ideoque non debet sequi regulam gratiarum. Atque ita videntur sensisse Glossa in cap. pen. de Cleric. non resident. verb. *licentia*, & Antonin. ibi, n. 7. Sylvest. verb. *indulgentia*, quæst. 5. n. 26. Angel. n. 7. qui specialiter loquuntur de licentia non residendi, quia est odiosa propter Ecclesiæ præiudicium. Quæ ratio si solida esset, idem consequenter dicendum esset in omni priuilegio odioso. Nihilominus tamen verius est, regulam positam generaliter habere verum in omni priuilegio, etiamsi deroget iuri communi, vel alicujus tertij. Ratio est, quia iura citata absolutè loquuntur de gratia, & non distinguunt inter eam, quæ alteri præiudicat, vel non præiudicat; ergo nec nos distinguere debemus sine textu, vel ratione cogente. At priuilegium etiam rigorosè sumptum pro illo, quod derogat iuri, est vera gratia absolutè, & simpliciter loquendo, imo tanto est maior gratia respectu eius, cui fit, quanto non obstante lege, vel iure alterius, ei conceditur. Vnde nulla ratio permittit, vt propter eam causam sit gratia minus stabilis, seu perpetua. Præterea ratio facta, quod concessio priuilegij est quædam liberalis donatio, de quocunque priuilegio procedit: nam licet deroget iuri alterius, de hoc ipso sit perfecta donatio. Et ius stabile contra ius alterius conceditur, vt patet clarè in priuilegio non soluendi decimas: nam de se præiudicium affert, & tamen durat post mortem concedentis, non solum quando in eo explicatur, vt sit perpetuum, sed etiam quoties non explicatur, vt sit temporale, sed indefinitè conceditur, iuxta principia supra posita. Et idem est de priuilegio recipiendi aliquam partem decimarum, vel non subeundi onera communia, & similibus.

Regula prædicta generaliter vera est.

3. *Probatur dicta amplia. tio inductionc.*

Vnde ostendi potest ampliatio hæc inductione, & exemplis, quæ vel clara sunt, vel probabilia. Et in primis faciunt proxime posita. Deinde dispensatio censetur odiosa, tamen quia respectu dispensati est gratia, semel concessa permanet, nec cessat per mortem concedentis. Quod si dicas, ideo id contingere in dispensatione, quia iam habuit effectum, id non est verum. nam si superior dispensauit in ieiunio totius Quadragesimæ, licet dispensans statim moriatur, potest dispensatus sua dispensatione vti ad effectus nondum secutos, si alias causa subsistat, & idem est in dispensatione matrimonij, si per Papam fuit commissa Episcopo, vel officiali eius, & iste iam dispensauit: nam licet Papa moriatur ante effectum talis dispensationis, id est ante matrimonium contractum, valida manet, & potest consequi effectum. Quin potius licet commissarius nondum dispensasset, si facultas illi esset commissa cum obligatione, & præcepto dispensandi, si preces veritate nitantur, non cessauit dispensatio, vt in simili dixi tom. 5. disp. 41. sect. 2. in fine, & latius explicat, & multis allegatis confirmat Sanci. li. 8. de matrim. disp. 28. n. 9. licet Nauarr. in locis citatis contradicat, cuius sententia posset procedere, quando Princeps moreretur, nondum literis expeditis, vt vult Molin. supra. quod nunc non examino: & videri potest Gutier. dicto cap. 17. Deinde licentia audiendi confessiones, & facultas eligendi confessorem, non expirant morte concedentis, licet illæ contineant priuilegia præter ius commune, & quæ possunt derogare iuri ordinarij, vel successoris, vt etiam dixi tom. 4. disp. 26. sect. 3. & disputat. 27. sect. 4. & plures ad idem allegat Sanci. supra n. 72. & 75. Et idem docent de licentia non residendi, Abb. dicto cap. penultim. de Cleri. non resid. nu. 9. & Nauar. qu. 3. de redit. monit. o. & in cap. *placuit*, de pœnit. d. 6. num. 166. & Salzed. in pract. Bernard. Diaz cap. 26. & Sanci. n. 78. Neque reddunt aliam rationem, nisi quia illa licentia est gratia, cum tamen negare non possint, quin aliqua ex parte odiosa sit, & contra ordinarium ius; hoc ergo nihil interesse censetur ad limitandam conclusionem positam.

4. *Aliud dubium circa regulam tradi tam.*

Secundò interrogari potest, an regula intelligenda sit absolutè de priuilegio, etiamsi res sit integra, id est etiamsi priuilegiarius nondum inceperit illo vti, vel limitanda sit ad priuilegium iam firmatum, per aliquem illius vsum, post quem dicitur res non esse integra. Felin. enim in c. *licet vnd. q.*, de offic deleg. num. 1. verb. *primo casu*, ita limitare videtur dictam regulã, priuilegium non expirare morte concedentis, *si cœpũ sit illo vti*, & ex parte sequi videtur Sylvest. verb. *gratia* quę. 2. vbi ait, quod potestas ad dispensandum alicui concessa per viam gratiæ per vnum actum dispensãdi perpetuatur, vt non expiret per mortem concedentis, sentiens, re integra non esse firmatam gratiã, & citat Ioan. Andr. & Anton. in c. *ex tua*, de fil. presb. Moti autem videntur hi auctores ex dicto c. *licet*, & ex cap. *gratum*, cap. *relatum*, eod. tit. vbi hoc dicitur de commissione potestatis delegatæ, quæ commissio gratia quædam est, & fauor, & ideo videtur illa decisio extendi ad quancunque aliam gratiam, vel priuilegium. Præsertim quia videtur militare eadem ratio, ideo enim rescriptum, per quod delegatur potestas, extinguitur morte concedentis, re integra, quia nondum est firmata, & quasi radicata iurisdictio, vt dicitur in c. *quanuis*, de offic. deleg. in 6. sed eodem modo ius quodlibet per priuilegium concessum, non videtur firmatum, & radicatum, re integra, quia nondum est tradita priuilegiario possessio talis priuilegij, quia non videtur, nisi per aliquem vsum comparari.

5. *Præfatio limitationis.*

Nihilominus regula hæc non recipit talem limitationem, sed absolute intelligenda est de priuilegio plenè concesso, & comparato, etiamsi nullus vsus ei⁹ fuerit inchoatus. Ita sentiunt omnes alij citati auctores. Probatur autem hæc sententia sufficienter ex eo, quod in dictis iuribus, quæ loquuntur de gratia, talis limitatio non additur, cur ergo à nobis addenda est, maximè cum gratiæ sint potius ampliandæ, quam restringendæ? Secundo probatur ab speciali ex eisdẽ iuribus, quæ in contrarium allegantur. Nam illa conditio, vt res non sit integra, solum postulatur in rescriptis iustitiæ, per quæ delegatur iurisdictio, vt ex ipsis capitibus constat; ergo extra illum casum non habet in gratijs locum illa conditio. Imo multi valde probabiliter censent, illam conditionem solum requiri in delegatione iurisdictionis contentiosæ, & inuoluntariæ: nam de hac planè loquuntur dicta iura, quæ in hac parte non sunt extendenda, quia non cõtinent fauorem, sed potius sunt stricti iuris. Vnde sequitur contra Sylu. & alios, priuilegium, per q̃ datur potestas absoluendi à culpis reseruatis, & à censuris, vel dispensandi in aliquibus irregularitatibus, vel impedimentis in fauorem eius, cui tale priuilegium datur, non expirare morte concedentis, etiamsi res sit integra, quia est mera gratia plenè facta. & non est de legatio iurisdictionis fori contentiosi. Hac enim ratione, vt supra dicebam, per mortem concedentis non cessat licentia facta sacerdoti ad audiendas confessiones, licet per illam delegetur iurisdictio in foro pœnitentiæ; ergo idem dicendum erit etiamsi ille sacerdos nunquam fuerit illa vsus. Idemque est cum proportione de licentia eligendi confessorem. Et ita tenent auctores in præcedenti puncto citati, & plures quos Sancius refert num. 8. & idem Sylvester ibidem fatetur cum Federic. cons. 78. quando Papa concedit

cedit alicui, vt dispenset cum tali, nonamitti gratiam per mortem concedentis, etiamsi antea non dispensauerit, quod difficilius est, vt patebit ex puncto sequenti. Ratio deniq; à priori est, quia illa conditio nō est necessaria ex natura rei, quia potest fieri perfecta donatio, & traditio, antequam donatarius incipiat vti re donata; sic ergo priuilegium dari potest, priusquam priuilegiarius illo vti incipiat; ergo ita intelligendum est, dari cum absolute conceditur, cum nec ius, nec homo limitationem ponant. Et ita ex praxi, & consuetudine videtur constare, priuilegium censeri sufficienter radicatum, & possessum ante vsum, præsertim si rescriptum sit bullatum, & traditum. Et ita responsum est ad rationem in contrarium: nam quòd iurisdictio contentiosa non firmetur, re integra, non est ex natura rei, sed ex institutione iuris positiui, & est speciale in illa, & ideo non extenditur ad alias gratias. An verò in his requiratur saltem, vt priuilegium sit acceptatum à concedente, dicam statim.

6. *Tertium dubium circa praedictam regulam.*

Tertiò inquiri potest, an regula intelligenda sit tantum de priuilegio alicui concesso in fauorem suū, vel etiam si detur in fauorem alterius; vtroq; enim modo concedi potest, sæpe enim conceditur potestas dispensandi in fauorem delegati, aliquando verò in fauorem eius, qui dispensandus est, vt in rescriptis, per quæ committitur prouido confessori, aut doctori, &c. vt dispenset cum aliquo in tali voto. Videtur ergo assertio indifferenter intelligenda, quia priuilegium vtrouis modo datum est verè gratia: nam est concessio potestatis, & iurisdictionis non contentiosæ, vel alterius similis fauoris; ergo regula etiam de firmitate gratiæ est de illis indifferenter accipienda.

Cap. si cui nulla.

In contrarium verò est dictum c. *si cui nulla*, vbi dicitur, mandatum à Pontifice datum alicui Prælato, prouidendi aliquem de beneficio in gratiam prouisi, expirare morte concedentis. Vnde colligitur, idem dicendum esse in omnibus similibus gratijs, vt allegati Doctores fatentur.

7. *Adhuc dispenditur praedicta regula in sensu generali.*

Hæc dubitatio ponitur ad explicanda verba in principio assertionis posita. Loquuti enim sumus de priuilegio, semel ritè, & perfectè comparato, & intellecta regula hoc modo nullā habet exceptionem, vel limitationem ex parte priuilegij semel obtenti, siue detur in fauorem accipientis, siue aliorum. Secùs verò est, si fuerit tantum inchoatum, ita vt adhuc nō sit obtentum, sed obtinendum. Prior pars probatur ratione facta, & declaratur amplius, quia in primis nullum est priuilegium (si verum priuilegium sit) quod non sit gratia, & fauor accipientis, etiamsi fortasse detur in aliorum vtilitatem, & fructum: gratiæ enim gratis datæ verè gratiæ sunt, & fauores accipientium, licèt in aliorum vtilitatem dentur. Sic ergo facultas concionandi, absoluendi, aut dispensandi directè facta ei, cui conceditur, fauor est eius, licèt ratio, vel causa dandi illam, & principale forte motiuū, sit aliorum vtilitas. Solet autem in hoc communiter obseruari, priuilegia alijs vtilia præter recipientem, dupliciter cōcedi solere, vno modo respectu aliorum in communi, & generatim, alio modo respectu talis personæ pro tali casu, vel casibus. Priori modo censetur gratia simpliciter facta ei, cui talis potestas conceditur: posteriori autem modo censetur gratia fieri potius personæ designatæ, vt ei dispensatio ad beneficium conferatur. Vnde fit, vt priuilegium directè concessum alicui, vt per illud alijs indefinitè, seu in communi benefacere possit, vt sic dicam, vel ius aliquod exercere extra iurisdictionem contentiosam, non expiret morte concedentis propter rationem factam. Et in hoc conueniunt Gloss. & interpretes in dict. c. *si cui nulla*, per illum textum, & alij, quos Anto. Gabr. suprà refert.

Duplex modus concedēdi priuilegium.

Glossa. Ant Gabr.

8. *Quomodo priuilegium morte expiret concedēntis.*

At verò quando potestas per priuilegium conceditur ad exercendum aliquem actum fauorabilem circa determinatam personam, regulariter censetur expirare, re integra, per mortem concedentis, etiamsi actus exercendus non sit iurisdictionis contentiosæ, & videtur colligi ex dicto ca. *si cui nulla*, vbi Glossa rationem reddit, quia tunc gratia non est perfectè facta, sed facienda. Quia tunc non fit propriè gratia illi, qui talem actum effecturus est, sed illi in cuius cōmodum actus est efficiendus: nam tota gratia ordinatur ad illum actum, ideoq; dum ille non est factus, non censetur gratia facta, sed facienda, & consequenter commissio potestatis ad illum actum faciendum non est firmata, re integra. Exemplum est in casu dicti textus, si Episcopo committat Papa, vt det beneficium, quod vacauerit, Petro, gratia censetur cōcessa Petro, & antequam beneficium conferatur, censetur facienda, non facta, & ideo expirat in eo statu existens per mortem concedentis. Hoc tamen limitandum est, nisi potestas illa etiam circa determinatam personam detur in fauorem delegati, quidaturus est, vel facturus beneficium: nā tunc censetur gratia iam facta, & non est dubium, quin potestas ad operādum circa determinatam personam posit committi alicui in fauorem eius, non minus quam potestas operandi circa plures indefinitè. In quo sensu videtur loquutus Sylueſt. suprà citatus cum Feder. & idem tenent Rosel. & Tabien. verb. *gratia*, & Angel. ibi nu. 2. verb. *dispensatio*, n. 13. Domin. & Fran. in dicto c. *si cui nulla*, & colligitur ex illo textu: nam vt hæc facultas expiret, requirit, vt detur, *non ob suam*, id est, accipientis, *sed in eius, cui prouideri mandatur gratiam*. Imò inde rectè colligitur, necessarium esse, vt gratia non fiat delegato, sed soli alteri, atq; adeò, si in vtriusque fauorem fiat, non extingui per mortem concedentis, quia in eo, cui facta est, permanet, & quia ex illo textu amplius non colligitur, vt cum alijs notauit Sanc. suprà num. 81. & intelligendum puto, quando gratia conceditur vtriq; æquè primò, & principaliter: nam alioqui si fauor delegati sit tantum accessorium quid, & quasi causa tantum motiua, tunc sequetur principale, & simpliciter censebitur talis gratia nondum facta.

Cap. si cui nulla Glossa.

Limitatio dictæ assertionis.

Sylueſt. Feder. Rosel. Tabien. Angel. Domin. Fran.

9. *Obiect.*

Dices; nulla est ergo differentia inter potestatem datam indefinitè, vel circa determinatam personam concessam: nam indefinitè data potest principaliter, vel etiam totaliter dari in fauorem communitatis, vel multitudinis comprehensæ sub illo termino cōmuni indefinitè sumpto, nihil enim repugnat. Imò per bullas iubileorum videtur ita dari, per illas enim non intenditur fauor sacerdotum, vel confessorum, quibus dantur potestates, si à pœnitentibus eligentur, sed gratia, & fauor pœnitentium. E contrario verò similes potestates dantur per priuilegia religionum in fauorem ipsorum religiosorum. At vero eodem modo quando designatur persona dispensanda, vel promouenda, potest dari eisdem modis, scilicet, vel in fauorem delegati tantum, vel prouidendi tantum, vel vtriusque simul; ergo eadem ratione cessabit, vel non cessabit potestas per mortem concedentis, si fuerit, vel non fuerit data in fauorem delegati, siue sit indefinita, siue particularis; & ita impertinens erit obseruatio suprà posita, & nulla erit distinctio.

10. *Respondetur.*

Respondeo, ex dicto, c. *si cui nulla*, hanc colligi differentiam inter illa duo membra, quia cum datur facultas ad benefaciendum alijs, nulla personarum facta expressione, gratia censetur facta communitati simpliciter, & sine addito, vel restrictione, & ideo simili modo censetur permanere post mortem concedentis, etiam in re integra, & nulla limitatione, vel distinctione adhibita, an detur in gratiam accipientis, vel aliorum, sed absolutè: at verò quando persona particularis exprimitur, circa quam facultas habitura est effectum, tunc dicitur expirare per mortem concedentis, re integra, non absolutè, sed cum illo addito, si datur potestas alicui, *non ob suam, sed eius, cui prouideri mandatur gratiam*. Ratio autem

reddi potest, vel quia talis facultas semper est magnō fauor delegati, qui non excluditur saltem præsumptione iuris, etiamsi simul fauor aliorum generaliter, seu indefinitè intendatur, vel quia fauor communitatis, seu multitudinis præfertur fauori priuato, & ideo licet non sit ad effectum perductus, propter ipsam concessionem censetur firmari ex virtuali declaratione, & concessione iuris. Atq; ita similes facultates concessæ per Bullam Cruciatæ iuxta communem, & receptam doctrinam, quam latè refert Sanci. suprà n. 93. non expirant per mortem concedentis. In qua bulla aliqui considerant, quod ipsamet præscribit tempus suæ durationis, sc annum, vel triennium. Sed licet hæc posset esse ratio sufficiens, vt sumitur ex Ant. Gabr. supra n. 35. non credo esse rationem adæquatam: nam idem censent omnes de duratione iubileorum, licet non præscribant tempus suæ durationis. Ratio ergo sumenda est ex ipso modo concessionis indefinitæ, quæ eo ipso censetur continere priuilegium permanens, quamuis aliæ rationes probabiles reddantur, quæ in Sancio suprà videri possunt. At vero quando facultas datur in ordine ad designatam personam, considerat in cuius fauorem datur, vt declaratū est, quia ius videtur præsumere, concessionem sic factam ordinariè fieri in fauorem designatæ personæ, nisi aliud expressè declaretur. In hoc ergo potest consistere differentia.

Sanci. *Ant. Gabr.*

11. *Difficultas circa dicta.* Sed adhuc superest difficultas circa rationem suprà datam, ob quam concessio facta in fauorem personæ delighatæ prouidendæ, seu dispensandæ, cēseatur amitti morte concedentis. Ratio enim data non videtur solida sc. quia tunc gratia non est facta, sed facienda: nam aliqua gratia est ibi simpliciter facta; ergo illa perire non debet, iuxta regulam datam; ergo nec effectus eius impedietur, etiamsi nondum sit factus, sed potius sustinendus erit, ne prior gratia pereat, tāquam annexus illi, seu tanquam accessorium sub principali. Antecedens probatur, quia quando alicui mandatur prouideri de beneficio, eo ipso datur aliquod ius prouidendo, non in re, sed ad rem: nam licet sit valde remotum, aliquod profecto est, vel certe licet appelletur licentia, vt prouideatur cum prælatione ad alios, talis licentia, vel ius, magnus fauor est: & ille non est faciendus, sed factus. vt per se constat: ergo datur ibi gratia facta, & consequenter non peritura iuxta nostram regulam: non potest autem permanere nisi in delegato maneat potestas, vt per se notum est: ergo. Confirmatur, quia ille, cui tunc conceditur facultas conferendi, vel dispensandi, videtur quasi executor gratiæ alteri iam factæ: ergo debet permanere ratione illius, tanquam accessorium sub principali argumento capit. *si super gratia*, de offic. deleg. cum his, quæ ibi notantur, & à Gabriel. suprà numer. 3.

c. si super gratia. Gabr.

12. *Cōfirmatur exemplis.* Confirmatur, & declarātur exemplis, vnum est de licentia eligendi confessorem, quæ non expirat morte concedentis, vt dixi, solum quia est quidam fauor factus pœnitenti, etiamsi detur propter effectum, qui nondum est comparatus, imò ne illud priuilegiū, seu licentia pereat, sustinetur potestas confessoris electi, & validitas absolutionis ab eo collatæ. Cur ergo non idem dicitur in altero priuilegio? vel cur in eo non respicitur ad licentiam, vel ius statim cōcessum, sed ad effectum nondum factum, vt dicatur gratiā nondum facta, sed facienda? Et vrgetur hoc exemplum: nam licet facultas directe daretur sacerdoti determinato ad absoluēdum Petrum, vel dispēsandum cum illo, non expirabit re integra per mortem concedentis, non solum si detur in fauorem sacerdotis, quod omnes ferè fatentur, sed etiamsi tantum sit in fauorem pœnitentis, tum quia in tali materia maior, & durabilior esse debet fauor pœnitentis, quàm sacerdotis, tum etiam quia in re in idem redit, quod potestas detur sacerdoti circa pœnitentem, vel quod detur pœnitenti licentia ad eligendum confessorem, sed data hoc modo durat, etiamsi principaliter detur in fauorem pœnitentis: ergo & data priori modo. Quid enim ad rem moralem hoc interest? Neq; enim considerari in præsenti potest, quod licentia ad eligendum confessorem est indefinita ex parte confessoris, licentia vero data cōfessori directè iam determinet personam. Hoc n. nihil videtur referre, tum quia determinatio personæ à cōferente potestatem facta, videtur magis intenta, & præsumitur magis prudēs, & ideo ex hac parte facultas erit magis durabilis: tū quia licet pœnitentis licentia sit, vt tali confessori cōfiteri possit, non expirabit, re integra, quia est priuilegium illi iam factum, non minus quàm licentia eligendi indefinitè.

Præterea multi probabiliter defendunt ordinaria rescripta, per quæ committitur discreto confessiori facultas dispensandi cum Titio v. g. in tali voto, vel impedimento, &c. non expirare, re integra, morte concedentis, vt videri potest latè in Sancio supra nu. 87. & tamen illa est gratia nondum facta quoad effectum intentum, tamen quia est facta quoad licentiā, seu facultatem censetur permanere: ergo idem in omni simili. Respondent aliqui illam facultatem dispensandi non relinqui in arbitrio delegati, sed necessario esse ab illo dispensandum, eo ipso, quod rescriptum acceptat, si inueniat preces veritate niti, & ideo illam non esse tantum licentiam dispensandi, sed esse virtualem dispensationem, & ideo sicut dispensatio non retractatur per mortem concedentis, ita nec illam facultatem extingui. Sed hoc non videtur satisfacere, primò quia considerando statum rescripti antequam acceptetur, vel aperiatur, nullam necessitatem ponit, sed meram facultatem concedit. Secundò, & præcipuè, quia necessitas illa, quæ imponitur delegato, videtur potius obstare durationi gratiæ: nam transit in mandatum, & commune proloquium est, mandatum cessare per mortem mandātis, re integra, iuxta dictum c. *gratum*, & c. *relatum*, & l. *& quia*, ff. de iurisd. omn. iudic. & l. *mandatum*, C. mā-dati; ergo si facultas dispensandi data sacerdoti in fauorem tantū dispensandi durat, quia fuit præcepta, etiam durabit data sine præcepto, quia minus habet mandari, & plus fauoris respectu delegati, quandoquidem vsus ponitur in eius arbitrio, & non cogitur. Et profecto difficile creditu est, quod licentia data à superiori cuidam subdito sacerdoti ad audiendam confessionem Petri, in fauorem solius Petri, & sine præcepto imposito sacerdoti, vt talem confessionem audiat, cesset, re integra per mortem concedentis, & tamen quod eadem facultas data eidem sacerdoti in fauorem eiusdem pœnitentis, & cum præcepto, non expiret, re integra, cum aliàs sit vulgare principium, præceptum ab homine, quod non est per modum statuti, cessare mortuo præcipiente.

13. *Declaratur dubium ex dictis.* *Responsio aliquorum.* *Impugnatur primò.* *Secundò.* *c. gratum. c. relatum.*

Hæc argumenta petunt, vt explicemus, quando gratia censenda sit iam facta, & quando tantum facienda, in quo explicando non est facilè generalem regulam præscribere: nam est etiam difficile discrimen constituere inter multos casus, de quibus ferri solet diuersum iudicium, cum tamen videantur omnino similes. Vnde cogitari possent duo modi dicendi extremè diuersi. Vnus est, omnem licentiam, vel facultatem, aut qualecumq; priuilegium, seu rescriptum gratiæ concessum vni in ordine ad effectum gratiæ consequendum ab alio, cui potestas conferendi, vel dispensandi delegatur, censeri gratiam statim factam ex vi priuilegij, ante quem cumque vsum eius, si materia gratiæ sit spiritualis, pertinens principaliter ad bonum animę eius, propter quem conceditur, assequendum per vsum iurisdictionis voluntariæ, quæ sine strepitu iudicij illi operari potest, ideoque talem facultatem non expirare per mortem concedentis, etiamsi res sit integra. Secus verò esse in alijs facultatibus extra huiusmodi materiam concessis. Nam iura, quæ de similibus priuilegijs iudicant tanquam

14. *Circa hoc duplex modus dicendi.* *Primus.*

quam de gratijs non conceſsis, & ideo ceſſare in ſimili caſu ſtatuunt, loquuntur vel in materia ambitioſa, qualis eſt materia beneficialis, de qua eſt ſermo in dicto c. *ſi cui nulla*, & c. *ſi ſuper gratia*: nam illa materia ſẽper eſt odioſa, & reſtricti iuris. Vel loquuntur in materia fori contentioſi, ad quam reducuntur externi contractus, & negotia humana, de qua loquuntur dictum c. *gratum*, & cap. *relatum*, & aliæ leges, quæ dicunt, mandatum expirare morte mandantis, re exiſtente integra.

c. ſi cui nulla. *c. ſi ſuper gratia.* *c. gratum.* *c. relatum.*

15. Atq; hic modus dicendi videtur fieri probabilis, tum quia iuxta illum facile componuntur omnes difficultates poſitæ, & communia iura, quæ in hac materia loquuntur, cõmodè explicantur, tum etiam quia vtrumq; membrum eſt per ſe probabile: nam primum fauet animæ, & religioni, & in illa materia veriſimile eſt, Pontifices non minus velle fauere ijs, pro quibus gratiæ conceduntur, quam ijs, quibus conceduntur. Secundum autem eſt ſatis expreſſum in iure & reſtringit ambitiones, & fraudes, ac lites. Tum deniq; quia omnia exempla in contrarium obiecta pertinent ad primum membrum, & fere omnia admittuntur cõmuniter, licet propter alias rationes, quod parum refert. Solumq; illud de licentia data confeſſori in fauorem pœnitentis à multis negatur, vt videre licet in Sanc. ſupra n. 83. Sed profecto rationes à nobis factæ videntur contrarium efficaciter ſuadere, & non carere auctoribus. Nam Feder. Sylu. Angel. & alij, qui id admittunt in facultate diſpenſãdi cum tali, idem dicerent in poteſtate abſoluendi ſacramentaliter, & cum indiſtinctè loquantur, non oportet reſtringere illam ſententiam ad priuilegium datum principaliter in fauorem delegati. Præſertim quia, vt dixi, quando perſona deſignatur, regulariter, & ex vi formæ cenſetur dari in fauorem eius, ſiue facultas ſit ad diſpenſandum, ſiue ad abſoluendum. Nec etiam eſt cur id limitetur ad facultatem datam cum præcepto exercendi actum, vel ſine illo, quia hęc differentia à paucis Doctoribus conſideratur, nec iure probatur, & parum intereſt, vt oſtenſum eſt, præſertim in negotio confeſsionis. Et ita re tota attentè conſiderata, nihil ex illo membro ſequitur, q̃ ſingulare ſit, vel nouum, vel alicui iuri repugnans, quia iura in alijs materijs loquuntur, vt dixi.

Sanci.

16. Secundum autem membrum habet fundamentũ non in ſola rei natura, nec tantum in coniecturata mentem concedentis, ſed in iure poſitiuo ita diſponente. Et ideò non procedunt contraria exempla, quia nec materia, nec diſpoſitio iurium eſt ſimilis. Nec etiam procedunt rationes, quia cum hæc res pẽdeat ex iure, rationes non poſſunt eſſe efficaces. Nam illa licentia, vel qualecumq; ius, quod videtur reſultare in prouidendo ex facultate, vel mandato alteri dato ad prouidendum illum, in iure non reputatur vt aliquid factum, ſed vt exiſtens in fieri, & ideo, ſicut ſupra dicebamus, iuriſdictionem delegatam in foro contentioſo, non firmari, re integra, ex diſpoſitione iuris, ita dicendum eſt de illa licentia, vel qualicumq; iure in illis materijs. Et ita facilè conciliantur, & expediuntur omnia. Et hunc modum dicendi ego libenter amplecterer, quia vero illum non inuenio ſub hac forma ab auctoribus aſſertum, alijs conſiderandum relinquo.

Secundum membrum quid probat.

17. Alter ergo modus dicendi eſſe poteſt, vt regula hęc vniuerſalis ſit in omnibus materijs, quod facultas alicui data ad exercendum effectum gratioſum circa alium, ſi ſit facta tantum in gratiam perſonę deſignatæ, cui talis effectus eſt conferendus, dum res eſt integra, non cenſetur gratia facta, ſed facienda. Et fundamentum eſſe debet, quia quædam iura ita ſtatuũt. Et licet in determinatis materijs loquantur, non videntur niti in ratione ſpecialitatis materiæ, ſed in forma & modo conceſsionis, vt Gloſſæ, & Doctores interpretantur. Et ita admittendum non eſt, quod in quadam obiectione dicebatur, in his reſcriptis delegatum eſſe executorem gratiæ alteri conceſſæ, ſed dicendum eſt, delegatum eſſe executorem gratiæ alteri concedendæ; nam antequam ille vtatur ſuo munere, ſaltem inchoatiuè, non cenſetur gratia facta, ex iurij diſpoſitione. Ad exempla autem in contrarium adducta reſponderi poſſet, negando omnia, in quibus regula illa propriè nõ ſeruatur, etiamſi maximè verſentur circa materiam ſpiritualem, vel cõcernentem illam, & omnino fauorabilem, ac pertinentem ad iuriſdictionem voluntariam, & ſiue poteſtas delegata detur directè ſacerdoti diſpenſaturo, ſiue detur per licentiam directè conceſſam ipſi diſpenſando, vel abſoluendo. Hæc autem reſponſio eſt nimis rigoroſa, & valde contraria praxi, & fauori animarum, & ideo illam non cenſeo admittendam.

Secundus modus dicendi.

18. Quocirca melius fit diſtinctio inter facultatem hanc directè datam delegato in fauorem tertij, & datam directe ipſi pœnitenti, vt eligat confeſſorem, vel quid ſimile: nam per priorem non cenſetur fieri vlla gratia illi tertio, ſed ſolum parari viam ad illam obtinendam, & creari cauſam, vt ſic dicam, per quam fiat, & ideo donec illa cauſa aliquid operetur circa illum tertium, non cenſeri gratiam vllam factam illi tertio, neq; eſſe in illo factum aliquid, quod in ipſo pmanere poſsit, ſi re integra concedens moriatur. Nã illud ius, vel licentia, quod in obiectione principali conſideratur, non reputatur vt aliquid in illo exiſtẽs, ſed vel eſt ſola permiſsio, vt alius poſsit circa illum operari, vel eſt quaſi denominatio extrinſeca reſultãs ex poteſtate alteri conceſſa, quæ denominatio non poteſt durare, deficiente illa poteſtate, nec poteſtas illa firmari poteſt ex illa denominatione, cum ab illa potius reſultet. Poteſtas autem ipſa ſic conceſſa, ẽtſi iam ſit moraliter in eo, cui directe conceditur, non cenſetur priuilegium eius, & ideo per ſe non firmatur ſine aliquo vſu, quia reputatur mandatum, & nõ gratia. Et idem cenſeo quoad hanc partem in reſcriptis diſpenſationum, quæ ſecum afferunt obligationem diſpenſandi, quia ibi non habet locum ratio, vel natura priuilegij reſpectu delegati, ſed potius ratio mandati.

Diſtinctio notanda ad declarationem doctrinæ traditæ.

19. At vero quando reſcriptum directè concedit facultatem aliquam, vel licentiam ſubdito, licet vſus eius pendeat ex alio operante circa ipſum, vt eſt in licentia eligendi confeſſorem, vel confitendi tali Sacerdoti deſignato à concedente, & in literis dimiſſorijs ad ſuſcipiendos ordines à quocumq; vel à tali Epiſcopo, & in ſimilibus, tunc talis licentia eſt verum priuilegium, & gratia re vera eſt iam facta quoad ſuam immediatam conceſsionem, & ideo etiamſi moriatur concedens, re exiſtente integra, non perit, ſed in eo etiam ſeruatur regula principalis, à nobis poſita, vt in alijs locis, quæ citaui, in particulari dixi. Et declarari nunc poteſt, quia ſimiles licentiæ, & priuilegia data ad actus, qui non pendent ex actione alterius tertij circa priuilegiatum, vt ſunt licentia non ieiunandi, laborandi in die feſto, celebrandi in priuato oratorio, audiendi ſacrum tempore interdicti, & ſimilia non ceſſant per mortem concedentis, etiam re integra, vt eſt fere communis conſenſus; ergo idem erit, etiamſi actus conceſſus conſiſtat in recipiendo aliquid ab alio, quia eodem modo eſt iam facta gratia, & non tantum facienda, cum ſub eadem forma detur licentia. Vnde in illo habere poteſt locum, quod ſupra dicebatur, ſc. illum tertium eſſe quaſi executorem gratiæ alteri iam factæ, & ideo firmari ratione illius, etiamſi res ſit integra, argumẽto c. *ſi ſuper gratia*, de offic. delegati, in 6. & regulæ generalis, quod acceſſorium ſequitur principale. Et ita conſtituitur facile differentia inter hunc modum, & præcedentem, quia in hoc gratia, quæ fit priuilegiario, non eſt ſolus effectus futurus, neq; eſt ſola permiſsio, vel denominatio à poteſtate alteri conceſſa, ſed eſt vera conceſſio alicuius immunitatis, vel moralis poteſtatis, vt ſatis explicatum eſt. Neq; videtur neceſſarium ad

Altera pars diſtinctionis declaratur. *c. ſi ſuper gratia.* *Differentiæ inter duos modos prædictos.*

singula, quæ ibi inculcantur, speciatim respondere.

Dubium incidens. Solum potest in particulari inquiri, an in iudicio confessionis admittenda etiam sit illa differentia inter facultatem datam pœnitenti ad assumendum talem confessorem, vel datam confessori ad audiendum talem pœnitentem in solum fauorem ipsius pœnitentis. Multi enim ita sentire videntur, quia hæc est generalis iuris dispositio, quæ non cessat in illa materia particulari, licet fortasse cesset negatiuè ratio eius, quod est probabile, mihi tamen contrarium magis probatur, vt in materia de pœnitentia dixi, quia illud iudicium magis est gratiæ, quàm iustitiæ, & ita iurisdictio in illo foro concessa per regulam gratiæ potius quàm iustitiæ metienda est.

20. Adhuc verò supereſt in alio sensu explicandum, quæ requirantur ex parte priuilegij, vt censeatur plenè concessum, & firmatum ad permanendum post mortem concedentis. In quo primo peti potest, an oporteat esse scriptum. Nam si non solum sit concessum, sed etiam authenticè scriptum, & à priuilegiario acceptatum, eo ipso habet illam firmitatem, quia iam est plenè concessum in actu primo, vt sic dicam, & nullus actus secundus, seu vsus est necessarius. Et ita in hoc omnes auctores citati concordant. Difficultas vero est, an præter concessionem concedentis verbis saltem expressam sufficienter (nam hoc saltem indubitanter necessarium est) requirantur aliæ duæ conditiones. Et primo est dubium de instrumento scripto, & bullato seu authentico. Sed hoc dubium definiendum est iuxta supra dicta de necessitate scripturæ ad substantiam, vel valorem priuilegij. Nam supponendo, scripturam non esse necessariam ad esse, sed ad probationem, dicendum est, priuilegium solo verbo concessum, & nondum in scriptis redactum, non amitti per mortem concedentis ex solo illo defectu, quia iam est firmum, & validum ex ea parte, & ita in illo procedit regula posita. Tradit Syluester verb. *gratia*, quæstion. 2. cum Ioanne Andr. & Archid. in Prolog. lib. 6. & alios plures refert Sanctius dicto lib. 8. disputation. 19. & Nauarr. de reddit. Eccles. quæst. 3. monit. 8. cum Felin. in rubr. de constitution.

Qua requiruntur, vt priuilegium permaneat post mortem concedentis

Instrumentum scripti & bullatum an sit de substantia priuilegium.

Syluest. Ioan Andr. Archid Sanct. Nauar Felin.

21. Aliud dubium est, an requiratur acceptatio priuilegiarij, & consequenter an priuilegium nondum acceptatum à priuilegiario, neque per se, neque per alium, expiret morte concedentis. Videtur enim expirare, quia nondum est factum, sed est in fieri, nondum enim est receptum in persona priuilegiati, quia expectatur consensus eius, regulariter loquendo, iuxta superius dicta. Nihilominus dicendum est, tale priuilegium non extingui ipso facto morte cõcedentis, sed manere in eodem statu, in quo antea erat vt possit acceptari ab eo, cui est concessum, & ita consummari, & prodesse illi. Hæc fuit sententia Lapi, Dominici, Franci, & Portij, quos refert, & sequitur Sanct. lib. 8. de matrim. disput. 28. num. 43. & 69. Fundamentum est, quia priuilegium illud ex parte Principis fuit perfectè concessum, & in morte non est reuocatum per expressam voluntatem concedentis, vt supponimus; ergo in illo priuilegio seruanda est regula gratiarum, quæ non expirant morte concedentis, qa in ea magis attenditur absoluta voluntas cõcedentis, quã acceptatio alterius. Accedit, quod in alijs donationibus similis regula seruatur iuxta probabiliorem sententiam. de qua videri potest Molin. lib. 4. de primogen. c. 2. n. 77. & Couarr. de testament. in rubric. 3. p. n. 13. & Sanc. lib. 1. de sponsal. disp. 6. n. 5. Dixi autem illud priuilegium permanere in eodem statu, in quo antea erat, quia non confert nouum ius priuilegiario, sed solum ad hoc perseuerat ex vi voluntatis defuncti, vt possit ab illo acceptari. Vnde fit, vt sicut antea erat reuocabile à concedente ante acceptationem, argumento l. *nec ambigit*, C. de donat. ita postea possit reuocari à successore concedentis antequam fit acceptatum: nam eandem omnino, & æquè plenam potestatem habet, quia non succedit tãquam hæres ex voluntate defuncti, sed succedit ex noua electione, vel prouisione in integra dignitate, ac potestate.

Aliud dubium de acceptatione priuilegiarij

Conclusio

Lap. Dominic. Franc. Port. Sanct.

Molina. Couar. Sanc

Priuilegium quemodo reuocabile

CAPVT XXXII.

Quando ratione formæ concessionis duratio priuilegij limitetur ad vitam concedentis.

IN regula superiori capite posita limitationem addidimus, videlicet, priuilegium non amitti per mortem concedentis, nisi forma id exigat: propter hanc ergo partem explicandam præsens caput proponimus. In quo vnum est clarum, scilicet, hoc maxime habere locum, si expressè concedens dixerit, *quamdiu vixero*, vel quid simile, quia non potest esse clarior forma. Tunc autem (vt hoc obiter notem) non fit exceptatio propriè à regula, quia tunc non amittitur priuilegium ex vi defectus causæ efficientis, sed per lapsum temporis, iuxta dicta in primo modo amissionis. Quia illa verba habent vim ponendi terminum durationi priuilegij, vt si concedens diceret, quamdiu præsens fuero, vel quamdiu absens fuero, vel quid simile. Sicut est etiam probabile, ex efficacia verborum formæ fieri posse, vt priuilegium non cesset morte concedentis, quod aliàs periret, nisi talis esset forma. Vt quidam dixerunt de priuilegio verbi gratia, eligendi confessorem absolutè concessum, amitti morte concedentis: si autem concedatur per annum, non perdi intra illum, etiamsi moriens in illo decedat, quod an sit consequenter dictum, in dubio sequenti dicam.

1. *Quomodo ratione formæ cessat priuilegium.*

Et hinc consequenter sequitur, idem esse dicendum, quoties in forma priuilegij æquiualentia verba posita fuerint. Explicandum verò supereſt, quænam hæc sint, statimque occurrunt illa suprà tacta in capit. 5. per quæ superior declarat, se concedere priuilegium, *vt que ad beneplacitum suum*; tunc enim cẽsetur limitari priuilegium ad vitam concedentis, ideoque amitti per mortem eius. Vt explicatum est in capit. *si gratiosè*, de rescript. in 6. vbi in hoc constituitur differentia inter illa verba, *ad beneplacitum meum*, & *ad beneplacitum sedis*, quod prioria includunt beneplacitum, quod vita finitur, & ideo etiam priuilegium illud finitur cum vita concedentis, posteriora verò includunt beneplacitum perpetuum: nam sedes non moritur, sed per successionem semper eadem perseuerat, & ideo tale priuilegium non finitur per mortem concedentis, sed durat, donec reuocetur. Et ita in hac doctrina Doctores conueniunt, exponentes dictum capit. *gratiosè*, & in alijs locis, quos latè referunt Anton. Gabri. libr. 6. titul. de præbend. conclusion. 1. per totam, & Nauarr. in §. *in Lenitico*, not. 28. numer. 28. Didac. Perez in libr. 2. Ordin. titul. 2. l. 2. Couarr. lib. 3. variar. cap. 15. Et posterior quidem pars nec difficultatem habet, nec ad præsens spectat, cum illa non limitet, sed potius ampliet, vel saltem confirmet generalem regulam positam.

2. *Hinc infertur.*

c gratiosè. Anton. Gabr. Nauarr. Didac. Perez. Couar.

Circa priorem verò partem duo aduertenda sunt, vnum est, sub illis verbis, *ad beneplacitum meum*, includi omnia æquialentia verba, talia sunt, *Quamdiu voluero*, vel, *donec voluero*, licèt aliqui Summistæ moderni aliter sentire videantur, planè sine causa, quia illa verba donec, vel quandiu voluero, nõ requirunt nouum actum voluntatis, nec durationem Physicam, vt sic dicam, eiusdem actus, sed moralem, & humanã, seu interpretatiuam; hanc autem etiam postulant illa verba, *ad beneplacitum meum*, vt per se, & ex contextu cõstat. Et idem iudicium est de omnibus verbis, quæ

3. *Duo aduertenda. Primum.*

quæ similem perseuerantiam voluntatis postulauerint, & non amplius. De alijs vero potest esse dubitatio, de qua dicam statim. Aliud notandum est, regulam hanc procedere in omni priuilegio non solum ambitioso, vel odioso, seu derogatiuo iuris, sed etiam in quocunque fauorabili, etiam in indulgentijs, vt alibi dixi. Quod recte notauit Couar. supra nu. 4. & Sanci. num. 50. contra aliquos, qui oppositum dixerunt, & profecto sine fundamento, & cõtra textum, absolutè, & sine limitatione loquentem, & contra rationem: nam hæc non est restrictio priuilegij, vt ob eam causam dicatur habere locum in odioso, vel ambitioso, non in fauorabili, sed est propria, & genuina explicatio conditionis inclusæ in verbis illis: conditio autem eadem idem operatur, vbicumque additur.

1. Notandum.

Couar. Sanc.

His positis, vt res magis declaretur, obijcitur primò, quia conditio illa, *vsque ad beneplacitum meum*, est intrinsece inclusa in concessione cuiuscumque priuilegij, etiamsi verbis maxime absolutis fiat, quia semper priuilegium est dependens à voluntate concedentis, vt infra dicetur: ergo talis conditio expressa nõ mutat naturam dispositionis: nam iuxta principia iuris, conditio inclusa, licet exprimatur, nec facit dispositionem conditionatam, nec aliquid operatur. Sed concessio priuilegij absolutè facta non expirat per mortem concedentis: ergo licet addatur illa clausula, *vsque ad beneplacitum*, non expirabit. Secundo si Papa dicat, Concedo tibi hanc indulgentiam, donec illam reuocauero, non expirat morte concedentis; ergo neque si dicat vsque ad beneplacitum meum. Antecedens sumitur ex ca. *si delegatus*, de offic. deleg. in 6. & notant ibi Domin. & Franc. & in dicto capit. *si gratiosè*, vbi etiam Ioann. Andr. Anchar. & plane Bartol. in lege, *centesimus*, 46. §. *si ità stipulatus*, ff. de verbor. obligation. num. 9. & 16. in lege, *more*, ff. de iurisdiction. om. iudic. numer. 17. vbi etiam Iason num. 15. Deci. in cap. *ex literis*, de constitution. in fine, & ibi Felin. num. 9. & 10. Angel. verb. *voluntas*, num. 1. Tabien. & Armil. verb. *gratia*, in fine, Nauar. cons. 3. de priuil. Couar. & Anton. Gabr. supra. Et ratio non videtur esse alia, nisi quia illa conditio est intrinsece inclusa in quauis concessione priuilegij, vt sumitur ex dicto cap. *si delegatus*. Vnde probatur consequentia, quia etiam altera conditio est inclusa, vt ostensum est. Probatur item, quia illa verba videntur æquiualentia; quid enim significat, vsque ad beneplacitum meum, nisi donec voluero? hoc autem perinde est, ac si diceretur, donec reuocauero voluntatem, quia quandiu non reuoco, in priori voluntate persisto interpretatiue, nec oportet, vt aliter velim: ergo quandiu voluero, idem est, ac quandiu non reuocauero. Tertiò sequitur eandem differentiam esse constituendam inter formas priuilegiorum, si in eis explicetur superior concedens, vel proprio nomine personæ suæ, vel suæ dignitatis: nam priori modo concessum priuilegium extinguetur per mortem concedentis, posteriori autem modo minimè. Consequens autem est falsum quoad priorem partem, quæ ad præsens spectat; ergo. Sequela patet à paritate rationis. Minor autem probatur, quia sic destruerentur omnia dicta circa hanc regulam, vnde plane repugnat cum decisionibus capit. *si cui nulla*, & cap. *si super gratia*.

4. Obiectio 1.

Obiectio 2.

c. si delegat. Domiaic. Francus. Ioan. And. Anchar. Bart. Iason. Deci. Felin. Angel. Tabien. Armil. Nauar. Couar. Anton. Gabr.

3. Obiectio.

c. si cui nulla c. si super gratia.

Hæc argumenta solum proponuntur ad explicandam magis decisionem iuris, & rationem eius: nam veritas illius certissima est. Ad primum ergo respondeo, negando maiorem: nam illud additum. *Ad beneplacitum meum*, aliquid addit, quod in absoluta cõcessione non fuisset inclusum. Quia absoluta concessio solum requirit, vt cum fit, interueniat consensus, & voluntas concedentis: de perseuerantia autem eius nihil statuit, nec postulat, & ideo talis concessio nunquam ab intrinseco amittitur propter solum defectum voluntatis priuatiuum, vt sic dicam, seu negatiuum, sed necessaria erit aliqua contraria voluntas, per quam illa prior retractetur. At verò quando concessio fit ad beneplacitum personæ, tunc vltra consensum ad fieri priuilegij, requiritur perseuerantia, sed permanentia eiusdem voluntatis, vt necessaria ad perseuerantiam eiusdem priuilegij, & inde fit, vt tale priuilegium amitti possit non solum per contrariam volũtatem, sed ẽt per defectum priuatiuum voluntatis concedentis, scilicet, per carentiam durationis illius beneplaciti, quæ contingit per mortem concedentis, vt magis in sequenti responsione declarabitur.

5. Ad 1.

6.

Ad secundum aliqui distinguunt inter has duas formas, *Concedo tibi hanc gratiam donec reuocetur*, vel, *donec reuocauero*; nam prior magis absoluta est, & indefinita, quia non dicit relationem ad personam cõcedentis, sed ad potestatem ipsam, per quam reuocari potest, & ita quandiu reuocata non fuerit, permanebit, & sic æquiparabitur hæc clausula cum illa, *vsque ad beneplacitum sedis*. Et in hac parte nullum videtur esse dubium. De altera vero, *donec reuocauero*, videtur contrarium dicendum propter contrariam rationem; dicunt enim illa verba habitudinem ad personam concedentis, & ita videntur includere dependentiam à vita eius: nam postea non poterit reuocare, ac subinde deficiente vita cõcedentis, cessabit gratia, quæ ita videtur concessa, vt si reuocari nõ possit, cesset. Et ita sentiunt Tabien. & Armill. verb. *voluntas*, in princ. Sed vera est sententia cõmunis in obiectione adducta, dicens, clausulam, *donec reuocauero*, non facere priuilegium dependens à vita concedentis, & ita quoad hoc æquiualere illi, *donec reuocetur*, quamuis ratio sit reddenda diuersa. Quia negari non potest illa differentia, quod verbum, *reuocauero*, magis restrictum est, magisq; particularem respectum dicit, quã passiuum verbum, *reuocetur*: nam vt hoc esset omnino æquiualens, deberet addi, *donec reuocetur à me*. Nihilominus dico, ex illa habitudine ad concedentem non inferri dependentiam priuilegij à vita eius, sed potius contrarium.

Tabien. Armill. Vera sententia.

7. Ratio duplex prima.

Ratio reddi potest duplex, prior est, quia particula, *donec reuocauero*, est inclusa intrinsecè in concessione priuilegij, quod natura sua reuocabile est, tam à concedente, quam à successoribus, & ideo siue generaliter addatur, *donec reuocetur*, siue specialiter, *donec reuocauero*, nihil additur, quod in absoluta concessione non sit inclusum, & ideo non fit concessio magis dependens à vita concedentis, quam si absolutè esset facta. Et ita facile respondetur ad obiectionem, negando consequentiam, & negando etiam, illa verba, *vsque ad beneplacitum meum*, & *donec reuocauero*, esse æquiualentia, quia hæc solum explicant clarè quod tacitè inest, & non deseruiunt ad specialem effectum, sed solum, vt facilior videatur reuocatio: illa verò aliquid addunt, vt explicui, & magis iam declarabo. Atq; hæc ratio est satis conformis dicto c. *si delegatus*.

c. si delegatus.

Potest tamen habere difficultatem, quia supponit, omne priuilegium esse reuocabile, alias non esset cõditio illa inclusa in absoluta concessione priuilegij. Illa verò difficultas infrà tractanda est. Altera ergo ratio sit, declarando magis discrimen inter illa duo verba: nam clausula, *vsque ad beneplacitum*, solum postulat perseuerantiam in priori voluntate, & non aliquem nouum actum eius. Vnde fit, vt illa perseuerantia nihil aliud sit, quam conditio requisita ad cõseruationem priuilegij, ideoq; ablata perseuerantia illa, cessat priuilegium, quia erat quasi conditionatum, & ita dependens à conditione. Aufertur autem conditio, seu beneplacitum per solam mortem concedentis, quia licèt perseuerantia illa tantum sit moralis, & interpretatiua, ad illam requiritur duratio personæ, & voluntatis eius in tali statu, quia moralis hæc præsumptio, seu duratio non extenditur vltra statum præsentis vitæ, præsertim quoad voluntatis dispositionem dependentem à potestate propria hu-

2 Ratio.

ius

ius vitæ. Quæ ponderatio nimis fortasse speculatiua videri posset, nisi esset in iure expressa. At vero clausula, *donec reuocauero*, ad destructionem priuilegij vel expresse, vel saltem tacitè postulat reuocationem eius, & ideo quandiu illa non fit, priuilegium permanet. Vnde quia per mortem solam non fit reuocatio, ideo non ponitur conditio necessaria ad destructionem priuilegij iuxta verba concedentis, & ideo ex vi talis formæ non cessat priuilegium per mortem concedentis, imò per illam quodammodo magis firmatur ex hac parte quatenus iam illa conditio impossibilis facta est.

8. *Ad 3.* Ad tertium negatur consequentia, & similitudo rationis. Quamuis enim etiam in exprimenda persona concedentis soleat obseruari illa duplex forma, s. vel nomine tantum dignitatis, vel etiam proprio nomine personæ, & in alijs potestatibus delegandis, seu in rescriptis iustitiæ contentiosæ inde nascatur aliqua diuersitas, vt videre licet in Pan. & alijs expositoribus in c. *relatum*, & c. *licet vndiq;*, & c. *quoniam Abbas*, de offic. deleg. Fel. in c. *pastoralis*, §. *quoniam*, de rescr. n. 3. fallen. 5. Cou. in Pract. c. 11. & Sanc. dicta disp. 28. n. 44. nihilominus quoad priuilegiorum durationem, nulla inde oritur diuersitas: nam siue in priuilegio dicat Papa, *sedes Apostolica tibi hoc concedit*, siue dicat, *Ego concedo*, vel *Petrus*, v. g. hoc tibi concedit, non extinguetur priuilegium per mortem concedentis. Quod est clarissimum ex vsu, & ex iuribus citatis, & ex omnibus dictis. Et ratio est, quia illa verba variata solum ex parte personæ non limitant formam cõcessionis ex parte durationis, sed absolutam illam relinquunt, & ideo illa non obstant, quominus procedat regula posita, quod priuilegium absolutè concessum non expirat per mortem concedentis. Hoc enim verum est, siue concedatur à dignitate (vt sic dicam) seu à sede, siue concedatur à persona. Imo pro sola concessione, quæ fit à persona, posita est illa regula: nam pro illa, quæ fit sede, non erat necessaria; imò nec congruenter possibilis, cum sedes non moriatur. Secùs autem est, quando clausula illa additur ad modificandam concessionem ex parte durationis eius. Cùm enim Papa etiam in propria persona concedens possit priuilegium concedere dependens, vel independens in sua duratione à vita concedentis, ex eo solum, quod ex parte concedentis exprimatur persona, non limitatur priuilegium ad concessionem cũ dependentia à vita concedentis, sed indefinita manet & ideo sequitur fauorem gratiæ, & independenter concessa censetur: quando vero additur declaratio ex parte durationis, iam limitatur forma, & ideo fit dependens priuilegium à vita concedentis.

Panorm. *Felin.* *Couar.* *Sanc.*

9. *Sententia Nauar.* Ab hac verò doctrina videtur discrepare Nauar. in summa, c. 27. n. 264. in editione Hispana, vbi loquens de præsentatione religiosorum facta Episcopo ad cõfessiones audiendas, & de approbatione eius, seu licentia ad confessiones audiendas dicit, durare illam licentiam post mortem concedentis, si data sit nomine dignitatis Episcopalis, non verò si nomine personæ sit concessa, & citat Card. in Clem. *dudum*, § *& si idem* de sepult. q. 1. Veruntamen Nau. non videtur confidẽ rasse illam licentiam vt gratiam, vel priuilegium, sed vt potestatem delegatam, quæ cessare solet per mortem delegantis, re integra, nisi sit nomine dignitatis facta delegatio. Sed illa consideratio, vt dixi, non habet locum in præsenti, nec recte applicatur ad dictam licentiam. Quod postea videtur Nau. considerasse, & ideo illa verba in Latina editione omisit. Ratio verò est, quia si sit sermo de licentia, quæ nunc est necessaria ex decreto Concilij, quæ solum est approbatio personæ, hæc sine dubio perseuerat post mortem approbantis, quia non est delegatio formaliter loquendo, imo nec priuilegium, sed est quasi iusta sententia, seu declaratio sufficientiæ personæ. Vnde vix est reuocabilis, nisi ex magna causa. Si verò sit sermo de licẽtia, prout dicitur de facultate, & iurisdictione concessa ad audiendas confessiones, de qua Nau. loquitur, si detur indefinitè ad quoscunque subditos concedentis, sine dubio est fauor personæ, cui datur, verumq; priuilegium, & ita verius est, non cessare per mortem concedentis, etiamsi in propria persona illã dederit. Quia licet illud priuilegium contineat delegationem iurisdictionis, non tamen fori contentiosi, sed pœnitentialis, ad quod non extenditur regula illa de potestate delegata, vt supra dixi. Supponimus autem in hoc, regulam datam de priuilegio, quod nõ expiret per mortem concedentis, non limitari ad solum Papam, vel supremum Principem, sed in Episcopis etiam, & in quibuscunque alijs locum habere quo ad ea priuilegia. quæ ipsi possunt in perpetuum concedere. Quod verissimum censeo, nam licet iura clarius loquantur de rescriptis Pontificijs, tamen id est gratia materiæ; ratio vero eadem est, & cum iura nõ aliter interpretentur concessionem inferiorum, nec innitantur in illa declaratione in speciali potestate Pontificis, sed in ipsa ratione gratiæ, & fauoris, non est, cur illa decisio iuris ad sola priuilegia pontificia limitetur.

Nauar. *Cardin.* *Refellitur*

10. *Duplex dubium.* Solum superest aduertendum, interdum occurrere posse, vt in forma priuilegij vtraq; determinatio adiungatur, & temporis, & beneplaciti concedentis in propria persona, & tunc dubitari posse, an priuilegium expiret per mortem concedentis, intra aliud tempus designatum. Vt v. g. si Papa concedat priuilegium vnius anni, vel pro vno anno ad beneplacitum suum, dubium est, an si Papa intra annum moriatur, cesset priuilegium. Vnde etiam est dubium, an elapso anno, priuilegium extinguatur, etiamsi Papa viuat, vel duret quoad vixerit, vel vsquequo ab illo reuocetur. Prius dubium attigit Ant. Gabr. vbi supra n. 33. & dicit, non extingui, etiamsi Papa moriatur, donec annus, seu tempus præfixum finiatur, sequitur Sanci, supra n. 51. & Henr. l. 7. de indulg. c. 21. n. 4 quia sensus concessionis est, Concedo ad annum, & vlterius, secundùm meam voluntatem. Ex qua interpretatione sequitur responsio ad secundam dubitationem, nimirum in eo casu non extingui priuilegium, lapso anno, & non mortuo concedente, donec illud reuocet. Patet, quia sensus concessionis fuit, vt daretur per annum, & deinceps dum duraret voluntas: ita vt prior duratio esset quasi absoluta, & independens à vita concedentis, non tamen esset præcisè definita ad illud tempus, sed continuari posset alio modo, sc. cum dependentia à vita, & beneplacito concedentis.

Primum sensus quæstionis. *Anton. Gabr.* *Sanc.* *Henr.*

11. *Secundus sensus.* Quod si petatur ratio huius interpretationis, non redditur à dictis auctoribus, cum tamen sensus illorum verborum multiplex esse possit, & ideo interpretatio illa non videatur necessaria, quia optimus sensus esse potest, Concedo per annum, & in illo, ac intra illum ad beneplacitum meum. Et licet prior sensus magis fauorabilis sit, quæ forte ratio mouit dictos auctores, posterior videtur simplicior, & magis intentus ex vi verborum. Nam illa additio, *Ad beneplacitum meum*, facta in concessione absoluta non fit natura sua ad augendum, sed ad restringendum, vt patet ex dictis; ergo etiam addita post concessionem ad annum, additur ad restringendum cum proportione concessionem illius anni, vt sit dependens à vita concedentis. Nec refert, quod verbis mutatis dicatur, Concedo tibi licentiam ad beneplacitum ad annum; nam licet materialis ordo verborum sit diuersus, sensus est idem, scil. licentiam ad beneplacitũ tantum ad annum concedi: licentia ergo semper est annua tantum, & intra illum limitata ad beneplacitum.

12. *Primum ut? seu non facile dissoluis secundum dubium.* Vnde circa secundam dubitationem difficile creditu est, illam concessionem durare transacto anno, cum simpliciter annua tantum sit, & additio, *Ad beneplacitum*, videatur restringere, non augere. Et confirmatur; nam si concedens dicat, ad annum, nisi reuoca-

uocauero, certè finito anno, extinguitur facultas, etiamsi non reuocetur, quia secundum communem sēsum, illa additio. Si non reuocauero, non auget, sed limitat, vel declarat concessionem annuam, vt nihilominus intra annum possit reuocari, idemq; erit, si dicatur, ad annum donec reuocauero, quanuis enim inusitatus sit talis loquendi modus, tamen si vsurpetur, idem erit sensus, & eadem intentio loquentis. Alioqui censeretur concedere irreuocabiliter per annum, & postea perpetuo donec reuocetur, quod certè verisimile non est. Ergo idem cum proportione videtur dicendum de illo complexo, *Ad annum secūdum beneplacitum*, tum quia magis restrictiua est hæc particula, *ad beneplacitum*, quam illa, *donec reuocauero*, tum etiam, quia magis ampla esset concessio illa complexa, *ad annum secundum beneplacitum*, quam simplex, *ad beneplacitum*, quod non videtur verisimile. Demq; iuxta priorem expositionem sensus est quasi diuiduus & copulatiuus, s. Concedo ad annum, & ad beneplacitum, quē ego libenter admitterem, quando dictio copulatiua in concessione poneretur modo prędicto. At verò quando nō ponitur, non est supplenda, quia iam est sensus voluntarius, & improprius. Nam concessio est simplex, & per categoricam propositionem de prædicato complexo ex duplici additione se inuicem determinante, s. annum ad beneplacitum, seu beneplacitum ad annum, & hoc secundo modo est limitata concessio annualis, vt explicatum est. Atq; hic sensus in rigore verborum videtur mihi magis intentus, licet fortasse superior vt fauorabilior frequētius sit acceptandus.

Sensus primus est fauorabilis, secundus autem magis intentus.

13. *Notandum circa primā sententiam Henr.*

Aduertendum tamen est, illam sententiam probabiliorem videri, si verba concessionis sint, Do licentiam *ex beneplacito ad annum*, de qua forma loquitur Henr. supra, quia ibi beneplacitum non ponitur ex parte termini, nec vt limitatio durationis annuæ, sed tantùm vt principium gratiæ, & concessionis simpliciter factæ per annum. Et in hoc sensu verisimum censeo, non cessare gratiam intra annum per mortē concedentis, quia pro illo anno simpliciter est facta ex beneplacito. Consequenter tamen in eodem sensu dicendum est illam gratiam non durare post annū etiam viuente concedente, quia præcisè ad annum illam concessit, nec beneplacitum eius ad maius tempus fuit extensum, nec per solam vitæ durationem extenditur, vt per se notum est.

CAPVT XXXIII.

De amissione priuilegij per renunciationem expressam.

1. *De renuntiatione.*

DEclaratis modis, quibus priuilegium ex se, & quasi ab intrinseco finitur, sequitur dicendum de ablatione illius per actionem aliquam contrariam quæ potest esse vel ipsius proprij priuilegiarij, vel alterius. Vna ergo actio priuilegiarij sufficiens, ad tollendum ab ipso priuilegium censetur esse renunciatio, de qua in præsenti capite dicendum est. Et in primis suppono, priuilegium habens permanentem durationem cum tractu successiuo in ordine ad futuras actiones, vel receptiones, aut omissionem illarum, renunciabile esse ab ipso priuilegiario, per se loquendo. Loquor de priuilegio permanente per modum potentiæ, seu actus primi, vt excludam priuilegium, quod momentaneum habet effectum, & solum datur per modum dispensationis tollentis aliquod vinculum, vel impedimentum, illud enim post quam semel est concessum, renunciabile non est, quia semel factum infectum esse non potest, seu quod ablatum est, redire non potest, præcipuè per priuatam hominis voluntatem. Sic priuilegium tollens irregularitatem renunciari non potest, quia non potest homo illam priorem irregularitatem in se iterum facere. Sic etiam qui dispensationem voti obtinuit, & semel acceptauit, non potest amplius illi renunciare, quia nō potest priorem obligationem reparare, licet possit nouum votum de nouo facere. Ita etiam qui est dispensatus in impedimento consanguinitatis, non potest illi propriè renunciare. Poterit quidem ille non contrahere matrimonium, qui est veluti vsus illius dispensationis, licet remotus, & tanquam à causa per accidens, s. remouente prohibens, non tamen potest ita renunciare dispensationi, vt reddat se inhabilem ad tale matrimonium, quia hoc non est in voluntate eius, sed pendet ex voluntate Prælati, qui potest quidem simile impedimentum iterum imponere, reuocando dispensationem, tamen speculatiuè loquendo censebitur idem in specie, nō numero, cum eo, quod per dispensationem ablatum fuit. Non ergo tractamus de dispensatione, sed de priuilegio propriè sūpto, & de illo dicimus, de se, ac per se loquendo, renunciabile esse ab ipso priuilegiario. Hoc enim omnia iura supponunt, vt patet ex c. *si de terra*, & c. *accedētibus*, de priu. c. *ad Apostolicam*, de regul. l. *si quis in conscribendo*, C. de pactis. quibus locis Glossæ, & Doctoresalia iura referunt.

Item in impedimento matrimonij.

Per se loquēdo priuilegiū propriè sumptum renuntiabile est.

c. si de terra.

c. accedentibus.

c ad Apostolicam.

Dico autem *per se loquendo*, quia hoc postulat natura priuilegij, si ad ipsum priuilegiarium proprium, & quasi adæquatum comparetur: nam respectu illius beneficium priuilegij non est coactum, nec confertur inuito, ideoque ab eodem renunciari potest, si velit. Contingit autem priuilegium non posse renunciari ab aliquo, qui illo gaudet, quia vel non est proprium subiectum, cui datum est priuilegium, & propter quod est datum, vel quia non pendet adæquatè ex voluntate eius. Priori modo non pōt renunciari à particularibus personis priuilegium principaliter cōcessum in gratiam communitatis, vt est priuilegium cleri, tā fori, quam canonis, vt supra visum est, & in sequ. dicetur. Posteriori autem modo non potest aliquis renunciare priuilegio sibi concesso, quod continet etiam ius alterius, cui per talem renunciationem præiudicaretur. Et sic Prælatus non potest renunciare libertati Ecclesiæ ad ius Romanæ Ecclesiæ pertinentis *c. cum tempore*, de arbit. seclusis vero in his casibus priuilegium renunciabile est, & de hac renunciatione nunc tractamus.

2. *Explicatur assertio.*

Ex duplici cap. priuilegium fit irrenuntiabile.

Priuilegium clericale cur non possit ab aliquo persona particulari renuntiari.

Aliud exemplum. c. cum tempore.

Secundo suppono duplicem posse distingui renūciationem priuilegij, vnam impropriam, aliam propriam. Prior consistit in puro non vsu actuali priuilegij, vt cum quis habens sufficientem excusationem ad non ieiunandum, nihilominus ieiunat, dici potest renuntiare priuilegio suo. Propriè autem renuntiare priuilegio, non tantum est non vti illo, etiam voluntariè, sed est tollere à se ius & potestatem vtendi, sunt enim hæc duo valdè diuersa: nam per solam negationem vsus non tollitur potestas, sed tantum non exercetur actus, vt si quis habeat priuilegium loquendi cum excommunicato, & nolit loqui etiamsi possit non se priuat potestate, seu actu tantum. Priuilegiū autem, de quo tractamus, in potestate consistit, vt explicatum est, & ideo ille non vsus etiam voluntarius per se, & intrinsecè non est propriè renunciatio priuilegij; an verò sit signum illius, infra dicemus. Renunciatio ergo priuilegij propria est voluntaria abdicatio, & refutatio illius iuris, & potestatis, quam priuilegium concedebat, ex qua ablatione consequitur, vt non possit quis amplius vti tali priuilegio, quia nemo potest vti re, quæ iam non est. Vnde a fortiori sit, vt non possit quis amplius licitè vti tali priuilegio, quia nemo potest licitè cum [illegible]ceptione, & nullitate aliquem actum exercere: ta[illegible]autem esset vsus priuilegij iam non existentis. Item si priuilegium concedebat vsum, qui sine priuilegio non licebat, iam ille vsus non potest magis licere, quam antea. Vnde tandem fit, vt ex tali renunciatione oriatur obligatio non vtēdi amplius tali priuilegio, quia eo ipso, quod res sit illicita, oritur obligatio vitandi illam. Atq; ita

3. *Suppono-dum.*

Renuntiatio propria & impropria.

Primò suppo nendum.

Priuilegium quod momē taneum habet effectum renuntiabile non est.

Exemplum in irregularitate.

Item in voto

qui renunciat priuilegio in fauorem alterius, eo ipso obligatur illi ad non vsum talis priuilegij, seu (quod idem est) dat alteri ius contra vsum priuilegij, & cõsequenter obligatur ipse ad non vsum priuilegij, tum quia tenetur seruare ius alteri semel datum, tum etiam quia tenetur non vti iure iam per renunciationẽ amisso.

4. *De propria renunciatione.*

In præsenti ergo de propria renunciatione priuilegij tractamus, quæ potestatem ipsam, & ius auferat: & ideo de altera renunciatione impropria breuiter dico, per se licitam esse, consistere, & formaliter in voluntario non vsu. Dico autem, *voluntario*, quia si voluntas desit, non erit renunciatio, etiam ipsius vsus, sed erit necessitas quædam, vel coactio, aut impotentia, vt paulò inferius explicabo. Hæc autem renunciatio per se licita, & libera esse dicitur, quia priuilegium quoad ipsum priuilegiarium est quasi lex permittens seu dans facultatem, non vero obligans ad vsum illius, & ita liberum vnicuique est illo non vti, argumento capit. *cum nobis*, de electionib. præter alia sæpe allegata. Quod intelligendum est, vt dixi, per se, id est, nisi aliunde à superiore, vel à lege positiua, vel naturali cogatur quis ad vsum priuilegij, vt in multis casibus specialibus in iure prohibetur, quos magna ex parte notat Glossa in leg. *si quis in conscribẽdo*, C. de pactis, & ibi alij Doctores. Maximè verò hoc contingit, quando priuilegium est iuris publici, & non tantum priuati, iuxta dicta supra cap. 6. extra hos verò casus regulariter licitum est vnicuique non vti suo priuilegio, quod est quasi renunciare actuali vsui eius. Dices: ergo qui habet priuilegium audiendi Missam tempore interdicti, potest liberè renunciare vsui eius in die festo, & licitè non audire Missam. Respondeo, quantum est ex vi priuilegij libere quidem posset illam non audire, tamen quia in die festo aliud præceptum obligat, non potest tunc licite Missam omittere. Est enim considerandum, priuilegium illud non tam dare facultatem, quam tollere prohibitionem & impedimentum, & ideo licet quis possit merè negatiuè non vti priuilegio quoad effectum, quia ex illo sequitur tanquam à remouente prohibens, non tamen potest ita illi renunciare, vt se reddat impeditum, & quasi interdictum ad Missam audiendam, quia tale priuilegium quoad hoc renunciabile non est, vt supra declaraui, & ideo non potest vitare, quin obligari possit præcepto audiendi Missam.

c. cum nobis. *Glossa.* *Obiect.* *Respondeo.*

Renunciatio tacita & expressa.

Tertiò distinguere oportet renunciationem proprij priuilegij in tacitam, & expressam, quę distinctio non habet locum in non vsu mero, quia quoties aliquis sciens, & potens vti priuilegio illo non vtitur, satis apertè ostendit voluntatem non vtendi. De priuilegio autem proprio est communis illa distinctio, & sumitur ex iure, vt ex dicendis patebit, & ideo ante omnia explicare oportet, quid sufficiat, & necessarium sit ad expressam renũciationem: nam per analogiam ad illam, seu per imitationem, vel participationem illius explicanda est tacita. Primo igitur ad expressam renunciationem proprij priuilegij necessaria est voluntas abdicandi à se totum ius, & facultatem priuilegij. Probatur, quia renunciatio priuilegij voluntate fit tanquam principali causa: ergo vt renũciatio fit expressa, esse debet voluntas expressa. Declaratur quia ex parte obiecti non est satis voluntas, seu propositum nunquam vtendi, quia talis voluntas nõ inducit obligationem, nec tollit potestatem faciendi oppositum, & mutandi propositum: ergo ex vi illius non abdicabitur proprium priuilegium, quod in facultate, & iure consistit, vt explicaui: ergo est necessaria voluntas abdicandi à se ipsum ius, & facultatem priuilegij. Imo vt sit propria renunciatio, oportet, vt voluntas sit de toto priuilegij iure à se abdicando: nã si quis tantum intendat, vel paciscatur, renunciando iuri priuilegij pro vna vice, vel pro vno munere, &c. non ideo priuatur toto priuilegio, argumento leg.

An renunciationem propriã requiratur voluntas abdicandi à se totũ ius priuilegij.

voluntaria, cum Glossa ibi Cod. de excusat. tutor. & ita illa non est absoluta renunciatio priuilegij, dici tamen potetit renunciatio partialis, seu secundum quid. Ad illamque cum proportione applicari poterunt, quæ de renunciatione dicuntur. *Glossa.*

Sed obijci potest contra assertionem; quia ex illa sequeretur, generalem voluntatem renunciandi iuribus, aut priuilegijs non sufficere ad expressam renũciationem specialium priuilegiorum; consequens est apertè falsum, vt ex se, & ex vsu constat; ergo. Sequela patet, quia ibi non interuenit formalis voluntas renunciandi specifica priuilegia. Adde non tantum formalem voluntatem, sed etiam virtualem sufficere, vt si quis velit aliquid repugnans priuilegio, eo ipso virtualiter vult abijcere priuilegium. Ad obiectionem respondeo, negando sequelam, & probationem eius, licet posit esse æquiuocatio in terminis: aliud enim est voluntas formalis, aliud specifica. Nam voluntas vniuersalis, & generica etiam est formalis, non solum de ipso genere, sed etiam de speciebus, quę sub illo conceptu confuso comprehenduntur: nam licet ex parte intellectus confusè cognoscantur, tamẽ quia affectus tendit ad res in se, ideo voluntas illa formalis est de omnibus speciebus ibi contentis. Imò & expressa dici potest ex parte voluntatis, & affectus, licet ex parte cognitionis non sit distincta, & clara, & hoc significatur cum dicitur voluntas specifica, scilicet quæ terminetur ad rem distinctè, & in specie positam. Igitur, quod ad rem spectat, renunciatio expressa non requirit specificam voluntatem, vt obiectio probat, & vsus tam iuris quam facti confirmat. Et ratio est, quia voluntas generalis de se vsque ad speciem descendit, & ideo ad talem renunciationem sufficit, & requiritur formalis voluntas abdicandi à se tale ius, siue illud in specie proponatur voluntati, siue sub genere, in quod voluntas indistinctè, & generaliter fertur. 6. *Obiect.* *Respon.*

In hoc vero applicanda est, & seruanda regula iuris vt sub generali concessione non veniant, quæ non esset quis in specie concessurus, eadem enim ratio procedit in renunciatione generali priuilegij. Et in vniuersum locum hîc habet vulgaris regula, quod clausula generalis comprehendit species, quantum potest salua ratione iuris, & recti sermonis, argumento l. *si ex pluribus*, ff. de solut. cum similibus. Sicut enim consensus non extenditur ad non cogitata, nec verisimiliter comprehensa sub cogitatis, ita nec renunciatio, quia consensum requirit. Et ideo sub formali voluntate comprehendimus illas conditiones, quæ ad voluntarium consensum, & ad contrahendum, seu se obligandum sufficientes, ac necessariæ sunt. Vt quod non sit voluntas coacta, vel per dolum, deceptionem aut similem iniuriam extorta: nam si hæc deficiant, non censebitur esse voluntas sufficiens. Quia eadem est ratio de hac renunciatione, quæ de alijs contractibus, vel obligationibus, vt latè per Socin. cons. 263. volum. 2. & plura congerit Tusch. lit. R. conclus. 167. 168. 169. 7. *Regula iuris seruanda.* *Socin. Tusch.*

Ad confirmationem respõdeo, si quis velit aliquid repugnans vsui priuilegij, non perpetuò, sed in aliqua occasione, vel pro aliquo tempore, talis voluntas de se non sufficit ad renunciationem priuilegij, quia nec virtualis voluntas censeri potest. At vero si quis velit aliquid repugnans ipsi priuilegio in se, quia tollit fundamentum eius, vel perpetuò inhabilitat ad vsum eius, tunc illa voluntas censetur sufficiens ad expressam renunciationem priuilegij, & dici potest voluntas formalis ex parte volentis, licet ex parte obiecti virtualis sit, cum hac enim amplitudine intelligendũ hoc est, quanuis in hoc modo semper amittatur priuilegium ex alijs principijs, & causis, præter renunciationem. 8. *Ad confirm. respon.*

Sed quæri potest circa hanc partem, an sola voluntas interior nullo exteriori signo indicata sufficiat ad hanc 9. *Renunciatio.*

interior quã hanc priuilegij renunciationem. Quæ interrogatio solum fieri potest in ordine ad forum conscientiæ: nam in exteriori foro constat, actum merè internum nihil operari, vt supra tractando de materia legis, diximus, & idē est in contractibus & similibus. Et hinc fit, vt quoties renunciatio talis est, vt in gratiam alterius fiat, ita vt vel ius illi remittat, vel conferat, aut obligationem, necessaria sit exterior manifestatio voluntatis. Ratio est, quia sola voluntas interna, vel promissio exterius non indicata non inducit obligationem ad hominem: nam hoc est proprium promissionis, quæ Deo fit, vt in materia de iustitia latè tractatur, & videri possunt Sanc. l. 1. de spons. disp. 3. & 6. Sanci. Cord. Cord. in sum. q. 133. Et in particulari fauent authores, qui dicunt, renunciationem priuilegij non esse irreuocabilem, nisi sit ab alio acceptata, quia æquiualet donationi, vel obligationi, vt sumitur ex Gloss. in ca. *cum venissent*, de eo qui mittit. in possessionem, verb. *obtulit*, & ibi notat Bald. n. 8. latius Iason alios adducens in l. *postquam liti*, C. de pactis, n. 1. Gloss. Bald. Iason. Hæc enim doctrina, & eius ratio maximè procedit de renunciatione priuilegij, per quã alteri ius confertur, vel ex qua nascitur obligatio respectu alterius, cuius acceptatio postulatur, propter quam aliqua exterior manifestatio necessaria est.

50. Igitur tantum supereſt quæstio, quando renunciatio fit solum quoad abdicationem priuilegij ab ipso renunciante an sola voluntas sufficiat, vt redeat obligatio quæ per priuilegium fuerat sublata. Exemplis declaratur, vt si habens priuilegium eligendi confessorem, velit se illo priuare, ita vt non solum velit illo non vti, sed etiam non habere in se talem potestatem. Idem de habente priuilegium comedendi lacticinia, vel exigendi decimas, aut tributa, & similibus, de qua re nihil inuenio dictum à Doctoribus in propria specie, cum tamen res dubitabilis sit, & videatur esse fundamentum aliarum, de quibus consequenter erit sermo.

51. Prima sententia. 1. argum. Quòd ergo hoc sufficiat ad amissionem priuilegij, videtur suaderi posse, primò, quia ad hunc effectum non est necessaria acceptatio alterius, neque etiam vt illa voluntas nota fiat alijs: ergo nulla necessitas est manifestationis exterioris illius voluntatis. ergo sola voluntas interna sufficit. Antecedens probatur quia illa acceptatio vel est necessaria in aliquo tertio, vel in ipso superiore, qui priuilegium dedit, nullus enim alius cogitari potest, in quo necessaria sit, neutrum autem dici potest. Primum membrum probatur, quia renunciatio non dat ius alteri, vt supponimus, sed tantum aufert ab habente; ergo impertinēs est acceptatio alterius, hæc enim solum requiri solet propter effectum moralem in alio resultantem. Et hæc ratio probat etiam alterum membrum de concedente. Præterquàm quod ille à principio dedit priuilegium dependenter à voluntate priuilegiarij, & ita tunc virtute concessit, vt posset priuilegiarius dimittere priuilegium, si vellet; ergo non est cur ex parte illius noua acceptatio requiratur. Et hæ rationes probant, etiam non esse necessariam notitiam, quia hæc propter acceptationem solet maxime requiri. Prima vero consequentia nota est, quia exterior manifestatio voluntatis internæ solum ad hos effectus potest esse necessaria, vt in huiusmodi quæstionibus omnes fatentur, & videtur per se clarum. Vnde sicut in promissione ad Deum non requiritur externa prolatio, quia Deus intuetur cor, ita in renunciatione quam homo facit solum in ordine ad se, non est necessaria externa prolatio, quia propria voluntas interna sibi satis nota est. Et ita etiam patet secunda consequentia, quia propria voluntas efficax, est de se sufficiens ad relinquendum proprium ius, & fauorem, vt iura supra allata probant.

52. 2. argum. Possumus secundo argumentari, quia ideo in principio ad consequendum priuilegium est necessaria acceptatio priuilegiarij, quia sua voluntate debet illud consequi, & propter hunc effectum prærequiritur notitia concessionis, quia hæc debet antecedere ad consensum, illa tamen supposita, interior consensus, & acceptatio sufficit, neque necessarium est, vt illa voluntas exterius manifestetur: ergo eadem ratione contraria voluntas sufficiet ad abdicandum à se priuilegium. Tertio similis voluntas sufficit ad 3 argum. abdicandum à se dominium alicuius rei, quanuis enim non sufficiat ad transferendum dominium in alterum, tamen ad tollendum proprium videtur sufficiens, saltem ex natura rei, quia dominium est quid morale pendens ab habentis voluntate, & non ab alio, quando non repugnat, rem manere sine vllo proprio dominio humano, ergo multò facilius in præsenti sufficiet sola voluntas interna ad tollendum à se priuilegium, cum non fit in alium transferendum, nec amplius durare debeat, sed destrui (vt sic dicam.)

53. 4. argum. Quartò non videtur posse cum fundamento explicari, quis actus externus cum interna voluntate requiratur ad hunc effectum, quia vel est sola loquutio, per quam illa voluntas significetur, & hæc videtur impertinens, quia loquutio sensibilis solum est necessaria propter notitiam alterius, actualem, vel saltem per se possibilem, notitia autem alterius ad hunc effectum impertinens est, siue in actu, siue in potentia. Quid enim necesse est, vt alius sciat, aut scire possit, me carere priuilegio, cum nullum ius inde illi acquiratur, vt supponimus? Vel ille actus exterior est executio aliqua, seu effectus carentiæ priuilegij, qualis erit non vsus eius, vel vsus contrarius: & hoc etiam non videtur dici posse cum fundamento, tum quia hic effectus est quid posterius, sequi enim debet ex abdicatione priuilegij, ergo hæc prius fit per voluntatem internam. Tum etiam quia rationes factæ de loquutione probant de quocumque effectu externo, quia ille non est necessarius propter alios, quia priuilegium non debet ab alijs auferri, sed ab ipso habente, nec etiam propter ipsum videtur necessaria, quia non addit aliquid voluntati, nec dat illi efficaciam. Tum denique quia explicari non potest, qualis debeat esse hic effectus, an positiuus, vel negatiuus vnus, vel multiplex, diuturnus, aut breuis. Quod si solum requiritur hic effectus, vt sit signum voluntatis, est magis impertinens, quam loquutio, & minus sufficiens, quia neque est signum adeo expressum, neque satis significat voluntatem quoad affectum relinquendi priuilegium omnino, & radicaliter, vt sic dicam, sed solum pro aliquo tempore, vel vsu. Si vero propter aliud est necessarius, explicari non potest, quid illud sit. Accedit tandem, quod præsumptio iuris videtur multum fauere huic sententiæ, vbicunque enim ius præsumit, ex vsu, vel non vsu externo voluntatem dimittendi priuilegium, statim declarat, fuisse perditum, vt videre licet in cap. *si de terra*, c. si de terra de priuileg. ibi, *De priuilegio vobis detrahere voluistis*, ergo supponit, hanc voluntatem esse efficacem ad tollendum prluilegium, quia statim succedit alia regula iuris, quod *remittenti ius suum, non amplius licet regressus ad illud*, capit. *quam periculosum*, 7. quæst. 1. l. *quæritur*, ff. de ædilit. edict. Hæc ergo sententia probabilis videtur. c. quam perìculosum.

54. Secunda sententia. 1. argum. Nihilominus contraria sententia videtur posse efficaciter suaderi. Quia non potest quis seipsum priuare priuilegio, quin noua obligatio inde illi nascatur, sed talis obligatio non potest oriri ex sola sua voluntate interna; ergo nec potest per solam illam abdicare à se priuilegium. Consequentia clara est: vt autem probetur maior, suppono, sermonem esse de priuilegio concedente aliquid contra ius, seu quod iure communi non liceret: nam si solum concedat ea, quæ iure communi licent, vix est capax renunciationis, quia non tam concessiuum est, quam declaratiuum iuris. Illo ergo omisso, de alio probatur maior, quia priuilegium huiusmodi proprium, & rigorosum

posum (de quo præsertim agim⁹) vel remittit aliquid de iure communi, vel aliquid contra illud concedit. Vnde ex vi talis priuilegij aliquid homini licet, quod sine illo non liceret, vt comedere lacticinia die prohibito, recitare ante horam communem, & similia. Ergo non potest quis renuntiare tali priuilegio, qui inde subijciatur obligationi, quam antea non habebat ratione cuius aliquid illi nō licet, quod antea licebat: ergo orta est obligatio non faciendi, quod antea licebat, vel faciendi, quod licitè omitti poterat: sic igitur ex renunciatione priuilegij semper resultat in priuilegiario noua obligatio.

15. *Probatur minor primo.* Iam ergo probatur minor primo, quia voluntatis promissio, si non transeat in promissionem respectu alterius, nunquam inducit nouam obligationem, quia solum est nudum propositum, vt ex materia de voto suppono: hic autem non intercedit promissio, vt per se constat: iam enim supposuimus, non tractari de obligatione respectu tertij, ergo est nuda voluntas per modum propositi: ergo non potest inducere nouam obligationem, quæ antea non esset, ergo nec potest tollere priuilegium. *Secundo.* Secundo declaratur in hunc modum, quia vel illa obligatio, quæ resultat ex renunciatione priuilegij, proxime est à voluntate propria renunciantis tanquam à causa per se, vel sequitur ex aliqua legis, vel imponitur ab ipso superiore, qui priuilegium concessit: nihil horum dici potest, ergo. Maior quoad primam partem probatur, quia numquam potest voluntas ita sibi imperare, vt directè, & immediatè imponat sibi obligationem præcepti, quia non habet propriam iurisdictionem in se, & quia semper manet domina sui, & potest retractare quantum ad se priorem voluntatem: solum ergo potest se obligare aliquis sua voluntate respectu alterius contrahendo, vel promittendo, quod non fit per solam internam voluntatem, nisi respectu Dei, & illi vouendo, & tunc obligatio, quæ in conscientia manet, immediatius est à lege naturali, quam à propria voluntate. Hinc ergo manet etiam probata secunda pars maioris, quia illa obligatio non prouenit à lege positiua: nulla enim est, quæ de hoc disponat. Imò si humana sit, non potest de actibus internis disponere, & consequenter nec ratione illorum obligare. Diuina autem positiua fingi non potest. Nec denique naturalis, quia hæc non obligat ad non mutandum propositum, vel voluntatem priorem. Item quia explicari non potest, quæ noua materia legis naturalis ex illa voluntate resultet, neque ad quam virtutem pertineat. Denique tertia etiam pars maioris videtur clara, quia nullum præceptum superioris hic interuenit, à quo possit esse talis obligatio: nec enim generaliter latum est, nec in particulari tunc fertur, quando quis interius vult suo priuilegio se priuare.

16. *Respon.* Dices, hanc obligationem prouenire ex illa eadem lege, cui priuilegium derogabat, & ita ordinariè esse legem humanam positiuam: nam priuilegium ordinarie illi tantum derogat, & ita non est obligatio per se orta ex voluntate propria, vel ex renunciatione priuilegij, sed est ab illa tanquam à remouente prohibēs quia sublato priuilegio redit obligatio antiqua. *Impugnatur* Sed hoc non satisfacit, in primis quia supponit, quod probandum esset, quodque in controuersia versatur, scilicet, nudam voluntatem destruere priuilegium, & ita resultare priorem obligationem. Deinde, quia in multis priuilegijs non possunt illa duo distingui: nam concessio priuilegij nihil aliud est, quam oblatio obligationis, & ideo priuilegium non potest auferri, nisi à voluntate, quæ possit illammet obligationem iterum imponere: hæc autem est sola voluntas superioris, aut legis, ergo voluntas sola priuilegiarij non potest obligationem priuilegio contrariam imponere, & consequenter nec priuilegium destruere. Exemplis res declaratur. Vnum est supra positum de priuilegio ad Missam audiendam tempore interdicti semel enim obtento tali priuilegio, non potest quis sola sua voluntate ita illud à se tollere, vt teneatur deinceps lege interdicti, quia illa obligatio sublata fuit, & non potest per propriam voluntatem reuocari, quia est propria legis Ecclesiasticæ, secluso voto. Et idem est de priuilegio comedendi lacticinia anticipandi tempus Missæ, aut Officij diuini, & similibus.

Dices, per hæc priuilegia non absolutè auferri has obligationes, sed cum limitatione, quamdiu priuilegiarius consenserit in tale priuilegium, & ideo posita contraria voluntate non habendi tale priuilegium, eo ipso cessare tale priuilegium, & consequenter redire priorem obligationem ex vi prioris legis generalis. Sed contra hoc est, quia illud fundamentum gratis supponitur, quia priuilegium simpliciter, & absolutè conceditur sine tali conditione, vel limitatione. Neque illa est ex natura rei inclusa, sed ad summum includit priuilegium conditionem si acceptetur, postquam autem acceptatum est, absolutum habet effectum. Item alias idem dici posset de quacunq; dispensatione actuali, quæ statim habet suum effectū nam illa etiam requirit acceptationem, & cōsensum recipientis illam: ergo etiam intelligenda erit concessa, vt solum perseueret effectus, quamdiu durauerit consensus, & consequenter contrariam volūtatem redibit, quod est absurdum. Præterea illa additio est ad limitandum, & restringendum priuilegium vltra verba eius: ergo admittenda non est. Denique eadem ratione quando quis habet voluntatem internam renunciandi priuilegio, subintelligitur conditio, vel limitatio, quamdiu in hac voluntate perseuerauero, vel donec ad illud redire placuerit: nam est eadem ratio, & ita erit in potestate talis hominis, mutata voluntate, gaudere postea priuilegio sine noua concessione superioris: ergo signum est, non fuisse sublatum priuilegium, quia non posset iterum fieri priuata voluntate, si fuisset corruptum: ergo ad summum fuit quasi ligatum, vt operari non possit, durante illo affectu, & quasi in sensu composito (vt sic dicam) quod nihil est. Nam clarum est, eum, qui habet absolutam voluntatem non fruendi priuilegio, non posse illo vti, perseuerante illa voluntate, quia est repugnantia inter illam voluntatem, & vsum, sed difficultas est, an sola illa voluntas ita destruat priuilegium, vt iam non liceat ad illud redire.

17. *Euasio* *Refellitur.*

Hæc ergo posterior sententia mihi magis placet, quam ita declaro. Nam in primis talis voluntas semper ita explicanda est, vt sit simplex nolitio priuilegij id est, vt non fit cum intentione se obligandi ad aliquid, sed solum per modum propositi non vtendi tali priuilegio in futurum, nisi aliud euidenter constet de intentione volentis. Hoc videtur mihi certum ex rationibus factis, & quia numquam præsumitur obligatio, nisi manifestè de illa constet, & quia ex communi vsu moraliter constat, non aliter haberi hunc affectum. Sic autem explicata voluntate illa, certum mihi videtur non auferre priuilegium, sed licitum esse mutare propositum, vt ex generali doctrina suppono, & illo mutato, licitum esse priuilegio vti, quia propositum illud non est contrarium priuilegio, sed tantum vsui, quod est valde diuersum, vt in principio explicaui. Deinde censeo, licet priuilegiarius habeat animum ex vi talis voluntatis priuandi se priuilegio statim & efficaciter, seu ipso facto (vt sic dicam) nihilominus illam voluntatem non habere statim talem effectum, & tantum esse ex ignorantia, & falsa cogitatione, ac si hoc esset positum in sola propria voluntate. Hoc mihi persuadent rationes posteriori loco factæ. Explicatur vero amplius applicando hanc regulam ad nonnulla priuilegiorum genera. Nam quædam sunt veluti dispensationes in aliqua lege, & de his censeo dispensationem consummari absolutè in acceptatione priuilegij, & consequenter

18. *Præfertur secunda sententia.* *Voluntas priuandi se priuilegio quam habeat effectum beat.*

quenter non posse aliquem sola sua voluntate se iterum submittere legi, à qua per priuilegium fuit exemptus, ita vt per legem obligetur, licet possit illam, si velit, obseruare absq; obligatione. Et consequenter licet interius velit non habere amplius tale priuilegium, nihilominus semper illi esse integrum retractare voluntatem, & suo priuilegio vti. Hoc mihi probat discursus supra factus, quia concessio superioris fuit in acceptatione priuilegiarij consummata, & fuit absoluta quoad effectum tollendi legis obligationem, quæ redire non potest per voluntatem priuatam, sed eiusdem legislatoris, sicut dicebamus de dispensatione tollente impedimentum matrimonij, vel aliam inhabilitatem.

19. *De priuilegio per modum licentiæ quid facit voluntas interior.*

Alia esse possunt priuilegia per modum facultatũ aut licentiarum ad aliquid agendum pro aliquo tempore, quod sine tali licentia facere non liceret. Et de his similiter existimo, licet quis interius dicat, se renunciare tali licentiæ, vel facultati, non ita illam abse abdicare, quin postea mutata voluntate possit illa licitè vti, quia ex vi suæ voluntatis non mutauit voluntatem concedentis, à qua sola illa licentia pendet postquam semel acceptata est. Nec per illam voluntatem propriam contraxit priuilegiarius specialem obligationem non vtendi tali priuilegio, verbi gratia non soluendi decimas, vt etiam probatum est: nam per internam voluntatem renunciandi tale priuilegium non solum non datur alteri ius ad decimas, verum etiam nec ipse priuilegiatus manet quoad se obligatus ad illas soluendas, vt videtur receptum frequentius in materia iustitiæ: ergo pari ratione in priuilegijs quasi absolutis, seu non respicientibus alterum, non obligatur aliquis permanere in illa voluntate, nec illa habet statim effectum auferendi priuilegium.

20. *De priuilegio per quæ delegatur iurisdictio, aliud dicendum.*

Alia sunt priuilegia, per quæ delegatur iurisdictio, & in his etiam existimo iurisdictionem non auferri per solam internam voluntatem priuilegiarij, vt si Prælatus mihi commisit vices suas, vel casus sibi reseruatos, & ego acceptaui illam, licet postea habeam affectum, quantum in me est, efficacem, & absolutũ à me talem iurisdictionem, non priuor illa, sed mutata voluntate, possum & validè, & licitè illa vti. Quia iam illa iurisdictio non pendet in suo esse à recipiente, sed à concedente, seu delegante: nam à delegato tantum in vsu pendet. Quod videtur certum in delegationibus, quæ fiunt in externo foro. Item ille modus mutandi iurisdictionem per actum mere internum non est hominibus accommodatus, & infinita incommoda ex illo possent moraliter oriri: ergo nec est possibilis homini per priuatam voluntatem, nec est verisimile hoc esse consentaneum voluntati superioris priuilegium concedentis. Atque hinc etiam dico, non extingui facultatem eligendi confessorem per solam voluntatem internam non habendi illam, quia illa & est quædam virtualis delegatio iurisdictionis, seu est quædam licentia, de qua eadem est ratio, quæ de reliquis. Et ad hos modos priuilegiorum videntur cætera reduci, & de omnibus censeo eandem esse rationem, quantum ad præsens punctum attinet.

21. *Ad renunciationem priuilegij voluntas exterior requisita. Glossa. Bald. Felin.*

Concludo igitur necessarium esse, vt voluntas renuntiandi priuilegium exterius se prodat. Quam resolutionem confirmant argumenta secundo loco facta, & Gloss. Bald. ac Felin. in principio allegati, & ex illis, & ex omnibus dictis colligitur breuiter ratio, quia ad effectum abdicationis priuilegij ex vi illius voluntatis necessaria est acceptatio, seu consensus alterius. Nam si priuilegium respiciat alterum cuius interest talis renunciatio, quatenus in eius cedit commodum, aut ius ei præbet, vel aufert onus, & cætera. Tunc ad consummationem renuntiationis acceptatio illius tertij requiritur. Quod egregiè confirmatur ex cap. *licet*, de procur. in 6. vbi dicitur mandatum procurationis non censeri absolute reuocatum, etiãsi is, ad quem dirigitur, dicat, se nolle acceptare mandatum: nam hoc non obstante, poterit mutata voluntate, acceptare mandatum, quamdiu mandans priorem voluntatem suam non reuocauerit: nam mandatum de se semper durat, donec reuocetur, & alter libere etiam potest reuocare suam voluntatem. Quę doctrina ex eisdem principiis in omni casu simili procedit, vt ibi notat Ancharran. In præsenti autem eadem est ratio, vt constat. Atque eadem proportione, si priuilegium sit absolutum, & tertium non respiciat, tunc necessaria erit saltem concedentis acceptatio, vt recte docuit Sancius libro 8. de matrim. disput. 32. cum Loazes. tract. de matrim. Regis Angl. dubio 12. num. 28. Ratio autem est, quia renunciatio priuilegiati non mutauit voluntatem Principis, sed eadem perseuerat, ergo quamdiu non constat de illius mutatione, liberum est priuilegiario mutare suam voluntatem, & priuilegium acceptare. Accedit, quod ad superiorem per se pertinet tam mutatio priuilegiorum, quam concessio, & ab illius consensu per se pendet tum priuilegij effectus, tum etiam effectus priuilegio contrarius. Ac denique ita expedit humanæ gubernationi, vt omnia ordinatè fiant. Hæc autem concedentis acceptatio tripliciter intelligi potest. Vno modo ab homine, vt quia superiori datur notitia renunciationis priuilegij, & ille acceptat, sicut fit in beneficijs Ecclesiasticis, & tunc erit res clara, non potest tamen semper postulari talis acceptatio. Alio ergo modo intelligi potest ille consensus superioris datus antecedenter, vt si in priuilegio sit clausula, vel conditio, vt si Petrus non acceptauerit priuilegium, transeat ad Paulum, vel censeatur non cõcessum, tunc enim eo ipsõ, quod Petrus non acceptat censetur concedens acceptare ipso facto renunciationem, & suam voluntatem mutare, vt sumitur ex Glossa in dict. capit. *licet*. Tertiò denique modo contingit hæc acceptatio ex vi alicuius iuris, vt in legibus supra citatis in fine priorum argumentorum, & in alijs iuribus, quæ capitibus sequentibus tractabimus. *Anchar. Sancius. Loazes. Confirm. Triplex acceptatio. Primo. Secundo. Glossa. Tertio.*

Et ita est facilis responsio ad priora argumenta. Ad primum enim dicitur requiri acceptationem, vel superioris, vel etiam tertij iuxta conditionem priuilegij, & ad illam requiri notitiam, & consequenter externum signum, quo manifestetur interna voluntas. Vnde licet priuilegium ordinariè ita detur, vt recipiens possit illud dimittere, si velit, intelligitur nihilominus, dimissionem ita esse faciendam, vt ordinata sit, & humanis moribus accommodata. Vnde ad secundum dico, ante obtentionem priuilegij præcedere externum signum, quo voluntas habendi priuilegium manifestatur, & notitia eius comparatur, & consequenter etiam necessarium esse externum signum acceptandi illud vel apertè, vel saltem non refutando priuilegium: nam eo ipso consentire quis videtur. Ad tertium de amissione dominij aliqui concedunt antecedens, quo dato, poterit negari consequentia, quia proprium dominiũ simpliciter pendet ex voluntate propria: priuilegium autem, & effectus eius, vel illi contrarius magis pendet ex voluntate superioris. Ego vero nego antecedens, expresse enim ita cauetur in leg. *si quis*, 17. §. *differentia*, ff. de acquir. possess. & licet ibidem videatur contrarium dici de possessione, scilicet, amitti solo animo, prout etiam habetur in leg. 3. §. *in amittenda*, eod. nihilominus in lege *quemadmodum*, 8. expresse dicitur possessionem non amitti, nisi animo, & corpore. In quarum legum conciliatione laborant Glossæ, & Iuristæ, quod illis remitto. Mihi autem constans videtur, iura, quæ dicunt possessionem amitti solo animo, non loqui de pura voluntate interna, sed necessarium semper esse, vt quis cedat possessionem alteri, vt in lege 1. §. *si vir*. eodem titulo. Cessio autem saltem requirit manifestationem illius animi, & acceptationem; non ergo hoc excluditur in alijs legibus, sed significatur, non

22. *Ad 1. arg. Ad 2. arg. Ad 3. arg. Glossa.*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

non esse necessarium corpore recedere à se possessa si sit immobilis. Ad quartum respondetur, requiri externum signum, vel sufficienter declarans internum affectum ab alio acceptandum, vel lege statutum, vel acceptatum, vt dictum est, & in sequentibus magis exponetur.

Ad 4.

23. *Ad expressã renuntiatiõe, & voluntatem internã, & signũ externum requiri.* Vnde tandem addo, ad expressam renunciationẽ priuilegij non solum esse necessariam voluntarem interna satis formalem, sed etiam signum externum, satis expresse declarans illam voluntatem: nam si tãtum illam ostendat per aliquod signum implicitum, & obscurum, erit potius tacita renunciatio. Vnde recte videntur illa duo membra distingui, quia renunciatio expressa fit verbis, tacita vero fit potius factis, vel omissionibus: verba enim expresse significãt interiorem affectum, facta vero implicitè, & subobscurè. Imò ad explicitam renunciationem necesse est, vt verba sint satis clara: nam si sint ambigua, in dubio non priuabitur quis priuilegio suo: nam in dubio melior est conditio possidentis. In quo dubio, quod attinet ad internum forum stabitur intentioni & assertioni renunciantis; in externo vero stabitur dispositioni iuris, & conseruabitur priuilegium, donec aliud sufficienter probetur. Et hæc videntur sufficere de priori membro illius diuisionis, s. explicita renunciatione; tacita vero in sequent. cap. magis exponetur.

CAPVT XXXIV.

Vtrùm per non vsum perdatur priuilegium propter tacitam renunciationem, vel propter aliud titulum.

1. *Tacita renũtiatio continget dupliciter vel tripliciter.* DVobus modis cogitari potest implicitè, seu tacita renunciatio priuilegij, scilicet, per non vsum eius, vel per contrarium vsum, quibus addi potest tertius, scilicet, per abusum, quamuis hic propriè ad renuntiationem non pertineat, licet aliquid de illa participet, vt infra dicam. Renunciatio enim tacita, vt paulo antea dixi, maximè attenditur ex signis, vel indicijs externis quæ non à pertè, sed per coniecturas ostendunt voluntatem carendi priuilegio: hæ autem coniecturæ maximè videntur sumi posse ex ordine ad vsum priuilegij, in quo tria illa membra distingui possunt, de quibus figillatim dicendum est,

2. *Per aliquem non vsum amittitur priuilegium. Glossa. Innoc. Panorm. Deci. Felin. Bald. Bart.* Quod ergo ad non vsum spectat, sententia est valde recepta, per aliquem non vsum priuilegium amitti, quam docent Glossa Innocent. Panorm. Decius Felin. & alij in cap. *cum accessissent*, de constitutionib. Bart. & alij in leg *falso*, C. de diuer. rescript. & in leg 1. ff. de nundin. Vnde cum proportione inferunt, restringi priuilegium per vsum restrictum, quatenus includit non vsum maioris gratiæ, vel fauoris, vt notat Bald. supra num. 8. ex Bart in lege, *vsum aquæ*, C. de aquæduct. lib. 1. & Iaſ. in leg. vlt. ff. de constitutionib. Princip. est enim eadem ratio in non vsu quoad partem quæ est in toto. Vt autem veritas huius sententiæ expendatur, & res tota declaretur, quatuor, vel quinque inquirere, & explicare necessarium est. Primum, de quo non vsu fit sermo. Secundum quomodo intelligi valeat hæc amissio priuilegij per non vsum. Tertium quanto tempore durare debeat non vsus, vt hunc effectum inducat. Quartum, an hæc amissio priuilegij sit vera, & in conscientia, vel sit præsumpta tantum in foro externo: & consequenter an sit ipso facto, vel tantum per iudicis sententiam.

Quatuor vel quinq; inquirenda. Primum. 2. 3. 4. 5.

3. *Circa primũ notandum* Circa primum oportet aduertere, hunc modum amissionis priuilegij habere locum tantum in priuilegijs affirmatiuis, quæ aliquid faciendum indulgent, quia negatio affirmationi opponitur; sicut enim omissio peccaminosa præcepto affirmatiuo est oppositа, sic etiam non vsus priuilegij solum opponitur priuilegio aliquem vsum concedenti; quod affirmatiuum appellamus. Duobus autem modis pôt contingere, vt aliquis non vtatur huiusmodi priuilegio. Vnus dici potest merè negatiuus: alius priuatiuus, seu proprie omissiuus, morali modo loquendo. Priori modo non exequitur quis priuilegium, quando opportunitas, vel occasio, pro qua datum est, non occurrit; sicut enim præceptum affirmatiuum, licet obliget semper, non tamen pro semper, ita priuilegiũ affirmatiuum, licet semper habeatur, non tamen pro semper, sed pro certis opportunitatibus, vt patet de priuilegio audiendi Missam tempore interdicti, vel habendi suffragium in electione, &c. Quando ergo quis non vtitur tali priuilegio extra occasionem, & tempus pro quo datum est, tunc est vsus merè negatiuus, sicut qui non exercet actum præceptum, eo tẽpore, pro quo non obligat affirmatiuum præceptum, non potest dici omittere præceptum, sed tantum nõ exercere actum illius.

Duplex non vsus priuilegij. 89

Vnde etiam fit, vt sicut hæc negatio non est contraria præcepto, ita ille non vsus non opponatur priuilegio, & ideo talis non vsus, quantocumque tempore continuetur, non sufficit ad amissionem priuilegij, quia non est morale indicium voluntatis renunciandi priuilegio. Ita docent omnes, & facile probatur ex dictis, quia talis non vsus nec per se inducit aliquid priuilegio repugnans, cùm illi non opponatur; ergo nec inducit tacitam renunciationem, qa nullum indicium est voluntatis relinquendi priuilegium, cùm non procedat à tali voluntate, imò necà voluntate non vtẽdi priuilegio, sed habeat aliã causam moralem adæquatam, & propriam, scilicet carentiam occasionis vel opportunitatis exercendi actũ concessum per priuilegium; ergo non potest prudenter attribui voluntati renunciandi priuilegio: ergo illa negatio non est morale indicium talis voluntatis, & consequenter non habet vnde inducat tacitam renũciationem priuilegij. Et ita habetur expresse in Margarita Baldi, verbo statutum, §. 6. & citat l. *in filiis*, C. de decurion. lib. 10. propter illa verba, *Etsi necessitas non exigit, tamen patria non remittit*, vbi Glos. ait, *Quædam enim habere possumus, etsi nobis vtilia nõ sunt* Si ergo habere possumus priuilegium, etiamsi occasio non detur vtendi illo. Atque ita notat etiam Bartol. in eadem lege, & Glossa in cap. *vt priuilegia*, de priuileg. verb. *semel in anno*, & ibi Panormitan. & cons. 101. lib. 1. Decius in capit. *cum accessissent*, de constit. n. 17. & Felin. ibi, & Mandos. tractat. de priuileg. ad instar, Gloss. 11. num. 9. qui alios refert, & plures Menoch. in Scholio ad Bartol. in dict. l. *in filiis*. & Franc. Balb. tract. de præscrip. 4. p. quintæ p. princip. q. 4. Franc. n. 3. vbi alia congerit.

4. *Vsus merè negatiuus nõ destruit priuilegium.*

Bald. Bart. Glossa. Pan. Dec. Felin. Mand. Menoch. Franc.

Alius modus non vtendi priuilegio affirmatiuo est, quando in propria occasione, & pro eo tempore, pro quo concessum est, omittitur eius vsus, & hunc vocamus nõ vsum priuatiuum seu omissiuum, quia est carentia actus in tempore habili, & pro quo maximè esse posset, vel deberet iuxta tenorem priuilegij seruata proportione ad omissionem actus præcepti pro eo tempore, pro quo præceptum obligat. Et de hoc non vsu intelligenda est communis sententia, & iura, quæ de hac materia loquuntur. Quia talis non vsus opponitur suo modo priuilegio, & potest esse aliquod morale indicium voluntatis renũciandi illi. Vndè necesse est, vt in tali omissione concurrant conditiones necessariæ, vt ille non vsus voluntarius sit, quæ sunt scientia, & potentia, quia si non vsus non sit voluntarius, non potest esse indicium alicuius voluntatis, nec moralem effectum induere, vt per se constat: ergo nec potest esse indicium renunciationis, quę voluntaria esse debet. Si ergo quis non vtatur priuilegio tempore opportuno, quia est impotens, absens, infirmus, aut quia per violentiam impeditur, talis non vsus non potest illi nocere, vt pri-

5. *Alius modus vsus priuatiuus negatiuus. vt priuilegiũ si adsit vsus, & potestas.*

vt priuilegium postea amittat, quia voluntarius non est, idemq; argumentum procedit de ignorãtia, quia causat etiam inuoluntarium. Quæ doctrina sumitur ex Glossa in capit. *Abbate*, verb. *donec*, de verbor. signification. & ex alijs auctoribus allegatis. Qualis verò ignorantia ad hoc sufficiat, in sequentibus dicemus.

Glossa.

6. Circa secundum oportet aduertere, duobus modis intelligi posse priuilegium amitti per non vsum; vnus est per viam præscriptionis, seu vsucapionis, alius est per viam tacitæ renunciationis. Hi enim duo modi sine dubio sunt longè diuersi: nam quando res amittitur per præscriptionem, non amittitur ex voluntate amittentis, sed ex efficacia alicuius legis, etiam inuito priori domino, & possessore; quando verò per renunciationem deseritur, amissio fit ex voluntate possidentis, vt dictum est, siue illa voluntas expressè, siue tacitè solum indicetur. Et ita Gloss. hos duos modos distinxit in c. vlt. 16. q. 4. significans, longius tempus requiri ad præscriptionem, quàm ad tacitam renunciationem.

Circa non vsum. Duplex modus.

7. Igitur in solo non vsu non habere locum præscriptionem contra priuilegium, videtur sumi ex Panor. in c. *Ioannes*, de Cler. coniug. n. 9. vbi ait, per nõ vsum non induci consuetudinem, quia consuetudo consistit in assuefactione, id est, actuum repetitione, c. *cum consuetudo*, d. i. cum similibus; at verò in non vsu non est actus, præcisè enim loquimur; ergo nec assuefactio, nec consuetudo inde generari potest; ergo nec præscriptio, quia hæc per consuetudinem inducitur; ergo non vsus non potest tollere non vsum in vi præscriptionis. Confirmat hoc Panorm. adhibendo exemplum in eo, qui damnum passus agere potest ex l. *Aquilia*, contra nocentem: nam licèt per lõgum tempus nolit contrà illum agere, non amittit suam potestatem, nec inducta censetur consuetudo contra illam legem, & reddit rationem, *quia illa lex non necessitat ad agendum, sed tantum præbet facultatem agendi.* Et inde concludit generalem regulam, per negationem actus non contrariam legi præcipienti, sed tantum permittenti, non induci consuetudinem. Quæ omnia videntur habere eandem rationem in priuilegio, quia non necessitat, sed dat facultatem, & ita negatio vsus non est contra legem præcipientem, sed permittentem; ergo per non vsum non inducitur consuetudo, vel præscriptio contra priuilegium.

Panorm.

Panorm.

8. Confirmatur, quia necipse priuilegiarius non vtendo præscribit contra se, nec alius contra ipsum; ergo ex vi non vsus non inducitur præscriptio tollens priuilegium. Consequentia clara est, quia vbi est præscriptio aliquod ius tribuit; ergo alicui tribuit; ergo vel priuilegiario, vel alteri, quia non datur medium. Prima item pars antecedentis videtur per se nota, tũ quia nemo potest cõtra se præscribere, quia præscriptio in propria definitione, & ratione includit habitudinem ad alterum, contra quem iure conceditur; vt ex propria materia suppono, tum etiam quia nulla materia præscriptionis ibi interuenit contra priuilegiarium, aut enim posset præscribere ipsum non vsum, seu ius non vtendi, & hoc non est præscriptibile, quia vnusquisq; quasi ex natura rei habet hanc facultatem: similes autem facultates nõ sunt materia præscriptionis, vt latè tradit Balbus tract. præscrip. in 5. p. princ. 4. p. illius q. 1. vel præscriberet obligationem non vtendi suo priuilegio, & hoc etiam dici non potest, quia nemo præscribit contra suam voluntatem; neq; in suum præiudicium, sed in suum commodum, & voluntariè: obligatio autem ad non vtendum priuilegio, est de se onerosa, & consequenter est contra intentionem non vtentis, per se loquendo, & secundum ordinarium morem hominum. Altera verò pars antecedentis in primis videtur clara in priuilegijs non dicentibus ordinem ad alios, quia vsus, vel non vsus nihil interest aliorum, sed solius priuilegiarij; ergo ibi nullus est, qui possit contra priuilegiariũ præscribere. Deinde probatur etiam de alijs priuilegijs, quę circa alios versantur, tum ratione facta, quia alij nullum habent vsum, vel consuetudinem; ergo nec præscriptionem efficere possunt: nam, vt dicitur in l. *nec vtilem*, ff. ex quib. caus. maior. &c. iniquum est auferre dominium, quod vsus non abstulit, id est, dominium, vnius sine vsu alterius; ergo idem est cum proportione in priuilegio. Tum quia præscriptio supponit possessionem, alij verò nihil possidẽt, quod præscribant. Tum etiam quia *non intelligitur amissum*, quod oblatum alteri non est, vt in eadem l. *nec vtilem*, dicitur, sed qui non vtitur priuilegio, nihil offert alteri, neq; actionem circa illum exercet; ergo nec amittit priuilegium propter aliquam alterius præscriptionem.

Confirmatur.

Balb.

9. Ad hoc verò responderi potest, licèt priuilegium non amittatur per præscriptionem positiuam (vt sic dicam) amitti tamen per præscriptionem priuatiuã, seu priuantem aliquo iure. Voco præscriptionem positiuam illam, per quam aliquod ius acquiritur, de qua rectè procedunt rationes factæ, quia hæc in vsucapione consistit. Vnde & hoc nomine propriè, & generaliter vocatur: non potest autem intelligi vsucapio sine vsu positiuo. Priuatiuam autem præscriptionem appello, quæ solum tollit ius, vel dominium alicuod, & hanc dico sufficere ad amissionem priuilegij; & posse fieri per solum non vsum. Et in primis hunc modum amissionis esse possibilem, constat ex l. 1. & 2. ff. pro derelicto, vbi dicitur, rem pro derelicto habitam statim desinere esse nostram; prius etiam quàm ab alio acquiratur; vel possideatur. quamuis res sic derelicta occupabilis ab alio statim fit, & primi occupantis fiat, si in suo esse perseueret: nam si non duret, sed statim destruatur, vt in iuribus incorporalibus interdum contingit, poterit ab vno amitti, etiamsi ab alio non acquiratur, nec occupabilis fiat. Potest autem fieri, vt res habeatur pro derelicta ex via alicuius non vsus, seu derelictionis: ergo illa recte dicitur præscriptio amissiua, seu priuata, quæ in priuilegijs locum habebit. Minor probatur primo, quia sicut res acquiritur vsu positiuo diuturno; eadem ratione amittetur non vsu diuturno: nam sicut illud expedit, vt dominia rerum sint certa, ita hoc expedit ad eundem finem, vt sit certum, quæ res acquirantur primo occupanti. Et confirmatur, quia res mobilis aliena per triennium vsucapitur bona fide: ergo si per triennium fit ab alio derelicta per non vsum, & ab alio postea occupatur, statim fiet illius, quia illa occupatio cum priori non vsu domini æquiualet triennali vsucapioni: ergo signum est per illum nõ vsum fuisse rem amissam. Secundo principaliter hoc inuenitur in iuribus incorporalibus, vt sunt seruitutes, & actiones: nam seruitus rusticana perditur per purum non vsum certi temporis, vt habetur ex l. *sequitur*, §. *si viam*, ff. de vsucap. clarius in l. *hæc autem*, ff. de seruit. vrban. præd. & l. penult. C. de seruitut. Et similiter actiones extingui solent, & amitti per non vsum eorum certi temporis, iuxta l. 3. C. de præscript. ergo eodem modo poterit amitti priuilegium per modum præscriptionis priuantis iure priuilegij: nam illud etiam incorporale est, & similem subit rationem.

Respõsio.

10. Sed hic modus explicandi hanc præscriptionem non videtur cum fundamento applicari ad priuilegium. Primo, quia licèt fateamur, aliquando posse dominium, vel possessionem rei amitti, etiamsi in alium non transferatur, vt probant aliqua ex iuribus citatis: tamen nunquam hoc fit per præscriptionem purè priuatiuam; nisi interueniat positiua præscriptio alicuius, sed hæc in priuilegijs non inuenitur, vt in priori puncto probatum est: ergo non potest illa doctrina rectè ad priuilegium applicari. Maior declaratur, discurrendo per duo genera bonorum, quæ in argumentis tanguntur. Quædam enim sunt corporalia, quæ naturaliter, & corporaliter possideri possunt

Refelluntur responsio dicta.

sunt, quæ quidem amitti possunt, relinquendo illa pro derelictis, etiamsi inde nihil alius acquirat, tamẽ hæc derelictio nunquam intelligitur fieri per solum non vsum, cuiuscumque temporis sit; ergo non fit per modum præscriptionis in amittendo, vt sic dicam. Minor probatur primò ex Glossa 1. in dicta l. 1. ff. pro derelicto, vbi ait, rem mobilem tunc intelligi derelictam, cum abiecta est, immobilem vero cum de illa quis exit, animo derelinquendi, sentiens, non vsum, nisi & animus, & actio aliqua externa illum manifestans interueniat, hoc significatur ibi in l. 2. cum dicitur, *Desinere omittentis esse*; ergo solus non vsus, etiam diuturnus non sufficit. Secundò talis modus præscriptionis non est ex sola rei natura, nulla enim præscriptio est ex sola naturali lege, vt suppono tanquam notum: sed nullum est etiam ius ciuile, vel positiuum, quod disponat per non vsum alicuius temporis amitti hæc bona, ita vt statim habeantur pro derelictis, & sint occupabilia à primo contrectante: ergo nõ datur talis modus amissionis. Tertiò, quãdiu aliquis rem suam possidet, non põt pro derelicta haberi, licèt multo tempore illa nõ vtatur, quia dum res iustè possidetur, non est occupabilis à quocumq; alio: vt vero possessionem amittat, non sufficit non vsus, sed necessarius est animus dimittendi rem cum aliquo modo actualis dimissionis eius, vt suprà dixi; ergo solus non vsus talium bonorum numquam sufficit, vt pro derelictis habeantur.

Glossa. *Secundò.*

11. *Differentia inter acquisitionem per vsucapionẽ & amissionem per non vsum.*

Vnde notari potest obiter differentia inter acquisitionem per vsucapionem, & amissionem per non vsum: nam vsucapio supponit possessionem rei, & addit continuationem eius: nam sine possessione non est præscriptio, & ideo etiam è conuerso non vsus per se non sufficit ad amissionem dominij, nisi prius possessio tollatur. Et ita seruabitur proportio, quod sicut acquisitio supponit possessionem, ita derelictio supponit desitionem, seu desistentiam à possessione rei, & quando hæc præcedit cum sufficienti voluntate dimittendi bona, per illam amittuntur, & manent pro derelicto: ergo hoc non fit per subsequẽtem non vsum, licet idem possit magis, ac magis ostendere priorem dimissionem, & verum animum, à quo processit. Et ita nihil includit prior ratio facta, quia licet dominium possit amitti relinquendo rem sub nullius dominio, quod vocatur pro derelicto, nõ tamen probatur, hanc amissionem fieri per solum non vsum sine actione præuia dimittendi rem. Neq; etiam valet confirmatio. Nam vsucapio non fundatur in non vsu alterius, sed in diuturno vsu cum possessione, & bona fide, & ideo repugnat, dominium per vsucapionem sine temporis legitimi successione comparari. Vt autem acquiratur per rei occupationem, impertinens est, quod non vsus domini præcesserit: nam si res dimissa fuit, statim occupari potest, licet non vsus per aliquod longum tempus non præcesserit: si vero non fuit res dimissa, nullus non vsus precedens sufficit, vt per solam occupationem dominium eius acquiratur.

12. *Alia ratio refellitur.*

Alia verò ratio de præscriptione iurium incorporalium, vt seruitutum, & actionum, non videtur posse ad priuilegia accommodari: nam in illis etiam iuribus numquam datur amissio iuris per præscriptionem, nisi vt consequens ad positiuam præscriptionem, per quam aliquid acquiritur tali iuri contrarium. Vnde præscriptio, & amissio non sunt in eodem, sed vnus præscribit contra alium, & præscribẽs aliquid acquirit repugnans iuri alterius, qui consequenter illud amittit. Id declaratur optimè in seruo præscribente suam libertatẽ, iuxta l. 2. C. de præscrip. long. temp. pro libert. ibi enim dominus amittit ius in seruum, seruus autem est, qui præscribit suam libertatem contra dominum, & ideo ex parte serui conditiones ad præscribendum necessariæ postulantur, nec fieri potest, vt dominus amittat ius in seruũ per solum non vsum eius, nisi præcesserit, vel ex parte domini sufficiens manumissio, vel ex parte serui possessio suæ libertatis cum bona fide, & sufficienti temporis diuturnitate. Ita etiam accidit seruata proportione in amissione seruitutis rusticanæ per non vsum, licet inter illam duplicem seruitutem hominis, & agri, seu prædij, sit differentia, quod prior seruitus, quam personæ appellare possumus, fundatur in dominio heri in personam serui, qui etiam à domino possidetur: alia verò seruitus realis, seu prædialis fundatur solum in iure vnius in prædium alterius quoad aliquem vsum eius. Vnde ius illud cadit in rem alienam, & à proprio domino possessam. Et ideo dicunt iura de his seruitutibus loquentia, nemini rem suam seruire, sed alienam. l. *in re communi*, ff. de seruit. vrb.

13. *Ius seruitutis quando mittitur.*

Hinc ergo fit, vt ius seruitutis non amittatur per non vsum diuturnum, nisi quatenus dominus prædij præscribit libertatem, & exemptionem rei suæ: illa enim obligata erat, & obnoxia, vt alteri seruiret, dum autem dominus longo tempore illam possidet, eaq; vtitur sine impedimento, & sine vsu seruiendi, præscribit contra alterum libertatem rei suæ, & inde consequenter alter ius suum amittit. Idem cum proportione inuenitur in amissione actionis per non vsum, non enim fit sine præscriptione alterius contra talem actionem: nam talis actio versatur circa aliũ, qui est obnoxius tali actioni tanquam debitor; dum ergo iste per certum tempus possidet rem suam, rerumve suarum libertatem, illam præscribit, quoad hoc, vt non possit tali titulo in iudicium vocari. At vero hic modus amissionis non videtur posse in priuilegijs inueniri, quia ostensum est, per non vsum priuilegiarij nullum alium præscribere. Et confirmari hoc potest auctoritate Baldi in cap. *ad audientiam*, de præscrip. n. 2. in fine dicentis, Per priuilegium Principis comparari ius sine possessione, & illud ius non amitti, *etiamsi priuilegiarius per triginta annos sit sine possessione, ex quo alius interim in contrarium non præscripsit*, ex dicta l. *nec vtilem*. ff. ex quibus causis maior. & cætera.

Confir. Bald.

14. *Additur aliud argum. Alberici.*

Deniq; addi potest argumentum Alberici in l. *falso*, C. de diuer. rescrip. Quia lex non tollitur per non vsum, quia per solum non vsum nemo præscribit contra legem: ergo idem erit in priuilegio. Sed respondeti potest negando antecedens, quia præcipiens aliquid fieri, tollitur per non vsum, vt supra dictum est. Ad hoc solum procedit in lege imponente necessitatem, quando pro temporibus, in quibus obligat, non seruatur, & de hoc fit longa consuetudo: nam ille non vsus est legi contrarius, & semper includit (moraliter loquendo) vsum legi contrarium, vt libro superiori dictum est. Ratio autem facta, vt verum in antecedente sumat, & cum proportione concludat, intelligi debet de lege concedente facultatem, seu permittente, non vero de imponente necessitatem, vt ex Panorm. suprà notauimus, & sensit Molin. tractat. 2. de iust. disp. 513. in fine, & ita consequentia videtur optima, vt supra circa dictum Panorm. notatum est. Nihilominus tamen Deci. in c. *cum acceſſissent*, de præscrip. negat consequentiam. Quia difficilius (inquit) tollitur lex communis, quàm specialis, iuxta l. *eius militis*. §. *militia*. ff. de milit. testam. vbi id notat Glossa verb. *quocunque modo*. Sed non placet ratio, nec responsio: nam licet quoad alia difficilius tollatur lex communis, non vero quoad modum derogationis per consuetudinem, seu præscriptionem, seruata proportione, & hoc vltimum solum ad præsens spectat. Itaque tollitur difficilius lex communis quoad effectum: nam id, quod iure communi habetur, difficilius tollitur quàm quod habetur ex solo priuilegio, & hoc ad summum probat dictus §. *militia*, vt ex Bart. ibi sumitur, & ex Gloss. in cap. vlt. 16. quæst. 4. Item grauior causa necessaria est ad tollendam legem communem, quam priuilegium, & ex parte difficilius

Panorm. Molina. *Deci.* *Glossa.* *Refellitur resp.* *Grauior causa ad tollendum iuscommune, quam priuilegium.*

ficilius etiam tollitur, quia bonum commune priuato præfertur, Authen. de non alien. &c. cap. 9. coll. 2. vbi Gloss. verb. *valere*, & Glossa in ca. *si super gratia*, de offic. deleg. in 6. verb. *principalu*. In modo autem tollendi legem, vel priuilegium per consuetudinem, vel non vsum nulla ratio differentiæ, vel excessus firmitatis ex parte legis assignari potest, seruata proportione, nisi fortasse in hoc, quod maius tempus fortè requiritur ad tollendam communem legem, quam priuilegium, de quo postea videbimus: nunc.n. non refert. In hoc vero, quod ad vtrumque sit necessarius vsus contrarius, & non sufficiat non vsus, omnino videtur eadem ratio, quia sicut in non vsu talis legis permittētis, nullus est, qui præscribat, vel quasi præscribat contra legem, ita in non vsu priuilegij nullus est, qui contra illud præscribat.

15. *Distinctio inter priuilegia præmitenda. Vnum genus priuilegiorum. Glossa. Aliud genus priuilegiorum.*

Nihilominus in hoc puncto distinguendum videtur inter priuilegia: quædam enim sunt, quæ aliquid concedunt priuilegiario respectu aliorum, ex quibus in alios redundat aliquod onus, vel quasi seruitutis genus, vt sunt priuilegia decimas accipiendi extraordinario modo, vel imponendi aliquod tributum: talis etiam reputari potest facultas eligendi ex priuilegio, quatenus redundat in grauamen aliorum, & simile reputatur priuilegium nundinarum in Gloss. in dict. l. 1. ff. de nundinis. Alia vero sunt priuilegia, quæ vel sunt quasi absoluta, quia solum concedunt priuilegiario aliquid circa actiones suas sine respectu ad alios, vt sunt priuilegia audiendi Missas in loco interdicto, vel tempore non concesso, vel recitandi ante horam, vel comedendi lacticinia, & similia: vel certe licet circa alios versentur, fauorabilia simpliciter reputantur respectu aliorum, quia sunt vtilia, & in rigore neminem grauant. Talia videntur priuilegia audiendi confessiones, vel eligendi confessorem: licet enim videantur aliquo modo in præiudicium ordinarij pastoris, hoc tamen non consideratur, quia potius est iuuamen eius, & præcipuè, quia magis consideratur fauor animarum.

Priuilegiū eligendi confessorem in rigore neminem grauat.

16. *Prima conclusio, quæ priuilegia per non vsū amittantur*

Dico ergo primo: Priuilegia prioris generis, quæ redundant in grauamen, & quasi seruitutem aliorum, eatenus posse præscriptione amitti per nō vsum priuilegiarij, quatenus alij possunt contra priuilegiarium præscribere, quod frequenter non fit sine aliquo positiuo actu ipsius præscribentis. Hæc assertio sumitur ex communi sententia, in principio recitata: nam auctores, qui dicunt, priuilegium amitti per non vsum, certum tempus requirunt ad illam amissionem. Vnde plane sentiunt, illam amissionem esse ratione alicuius præscriptionis, seu vsucapionis: ergo necesse est, hoc intelligi de priuilegijs, in quibus alius potest præscribere contra priuilegiarium ob non vsum. Responderi vero potest, etiam tunc non intercedere præscriptionem ex parte alicuius, sed simplicem amissionem priuilegij ex voluntate Principis, vel ex institutione alicuius iuris determinantis modum conseruandi priuilegium. Sed licet hoc sit probabile, quando Princeps in ipsa scriptura priuilegij talem modum præscribit, vel in casibus in iure expressis, vt statim dicam: nihilominus extra hos casus potest amitti priuilegium per non vsum legitimi temporis: ergo necesse est, vt id fiat per modum præscriptionis, & ex vi alicuius communis iuris ad præscriptiones pertinentis, quia non potest alio modo cum fundamento affirmari talis modus amittendi priuilegium, cum tamen sint multi casus, in quibus non videatur posse negari, vt in non vsu priuilegij ad eligendum cum alijs, qui ius habent ordinarium eligendi, & illo de facto soli vtuntur, & non in vsu priuilegij exigendi decimas, & similibus. Ratio vero est, quia hæc priuilegia redundāt in seruitutem, seu obligationem aliorum, & ideo iura, quæ disponunt de amissione seruitutum, per non vsum, in similibus priuilegiis locum habent. Sicut priuilegium expresse concederet seruitutem per alienum prædium (imò licèt proprius dominus prædij illam donasset) nihilominus per nō vsum legitimi temporis amitteretur; ergo. Addidi autem in fine assertionis, sępius hanc prescriptionem non fieri sine positiuo actu ipsius præscribentis, quia sæpe non intelligitur priuilegiarius non vti priuilegio, nisi quando alij exercent actum sine illo, vt eligendo v.g. sine priuilegiato ad eligendum, acquirendo decimas, sine illius consortio, &c. Et tunc fit præscriptio contra priuilegium ad instar, præscriptionis vrbanarum seruitutum, in qua requiritur aliquis actus ex parte præscribentis, vt ex propria materia constat.

Respons.

Impugnatur.

Explicatur assertio.

Dico secundò: Priuilegia, quæ non cedunt in aliorum grauamen, sed sunt fauores speciales circa modum operandi absolutum ipsius priuilegij, non amittuntur per non vsum, vel aliorum præscriptionem, possunt tamen per tacitam renunciationem amitti, si interpretatio talis voluntatis sufficienter ex iure constet. Priorem partem negantem mihi sufficientem probant argumenta facta in principio huius puncti, quia intelligi non potest in his priuilegijs præscriptio aliorum contra illa, cum ipsa alios non respiciant, vel illos non grauent, vt supponimus, multoq; minus potest talis præscriptio intelligi in ipso priuilegiario, vt etiam ostensum est. Addidi vero posteriorem partem, quia sumpta de possibili negari non potest, cum sæpe voluntas tacita moraliter æquiualeat expressæ. Dixi autem, necessarium esse, vt intercedat aliquod ius (vtiq; cōmune, vel speciale) ita interpretans voluntatem priuilegiarij, quia solus non vsus non est signum certum, & infallibile talis voluntatis, & ideo per se non potest sufficere sine adminiculo iuris ad tollendum priuilegium, quia non vsus in tali casu solum se habet vt indicium voluntatis; ergo si re vera in re non fuerit talis voluntas, quia priuilegiarius nō exilla, sed propter alias occasiones priuilegio vsus non fuit, non erit sufficiens non vsus ad renunciationem, vel amissionem priuilegij, nisi iure & voluntate Principis iuuetur, quia deest voluntas propria priuilegiarij, quæ sola posset esse causa talis effectus, non interueniente superiori voluntate. An verò de facto inueniatur tale ius quoad hæc priuilegia, dicam in duobus punctis sequentib.

17. *Conclusio. priuilegia, quæ non amittuntur per non vsū.*

Solum hic aduerto, etiamsi iure statutum sit, vt priuilegium aliquod per non vsum amittatur, nihilominus non amitti per tacitam renunciationem, sed quia cum limitata cōditione fuit concessum, qua non impleta, vel ab ipso iure, aut à concedente tollitur, vel certe per se cessat per lapsum temporis ad modum explicatum in c. 28. & sequentib. Declaratur hoc optimè in priuilegio nundinarum, quod per non vsum in decennio amittitur, quia lex 1. ff. de nundinis, ita statuit. Qua lege posita constat, tale priuilegium sub tali conditione concedi, & illa non impleta, vel per se cessare, vel virtute illius legis auferri. Cuius etiam signum est, quia fieri pōt, vt tale tempus elabatur sine aduertentia priuilegiarij, quia postea plurimum doleat de amissione priuilegij; ergo signum est, non esse necessariam renunciationem propriam, sed ab extrinseco tolli, vel per se extingui priuilegium ex vi formæ concessionis, aut speciali, & expressa, vel subintellecta ex vi iuris communis. Qui modus loquendi probabilissimus est, & posset ad alios casus extendi: nam rectè explicat amissionem priuilegij, & res eodem recidit. Sed nihilominus per se, ac moraliter loquendo, satis conuenienter illa vocatur tacita renunciatio, quia is, qui non vtitur priuilegio, non obstante illo iure, moraliter conuincitur nolle illud, saltem virtute, & interpretatiuè. Nam quod inaduertentia intercedat, accidentarium est; an verò si inculpabilis sit, possit hunc effectum impedire, dicam in punctis sequentibus.

18. *Quid operatur ius statuens, vt priuilegium per non vsum amittatur.*

Tertiò igitur inquiri potest, quanti temporis non vsus necessarius sit, & sufficiat, vt per illum priuile-

19. *De. ennium*

Requisitum vt priuileg. per non vsũ amittatur. Bart. Iason. Panorm. Dec Felin. Rebuff Mandos. Balb.

tium amittatur. In quo ferè communis sententia est, decennium sufficere, & requiri. Ita docet Bart. in l. *falsò*, C. de diuers. rescrip. vbi etiam Iason latè, idem Bart. in l. 1. ff. de nundin. vbi alij communiter. Idem Panor. Dec. Felin. & alij in c. *cum accessissent*, de const. Rebuff. in Pract. tit. de differen. inter priuilegium, & rescri. n. 41. Mandos. in d. tract. de priuil. ad instar. Gloss. 11. n. 5. Balb. dict. tract. de præscrip. in 4. p. quintæ partis princip. q. 4. vbi plures alios refert, cum varijs limitationibus, quas Felin. & alij etiam adhibẽt. Et omnes fundantur tantum in dicta lege prima, ff. de nundin. Quia ex solo iure naturali non potest tale tempus determinari, vt per se notum apparet, & in iure positiuo alia determinatio non inuenitur.

Vt alius contra priuilegiarium præscribat, nullum tempus determinari in ipso non vsu.

20. Mihi tamen in primis videtur, quoties per non vsum priuilegium amittitur, quia alius contra priuilegiarium præscribit, nullum tempus esse determinatum in ipso non vsu ad amittendum priuilegium, seu ex parte priuilegiarij, sed illud tempus necessarium esse, ac sufficere, quod ex parte alterius tertij fuerit determinatum ad præscribendum contra hunc, vel illum, quod solet iure ordinario decem annorum inter præsentes, vel viginti inter absentes, vel extraordinario, ac speciali iure requiritur tempus triginta, vel quadraginta annorum, vt de monasterijs significatur in dict. c. *cum accessissent*, vbi Ioan. And. & alij id notant, & Felin. ait generaliter, procedere in Ecclesijs, seu locis pijs iuxta generalem regulam textus in Authent. vlt. C. de sacrosc. Eccles. & c. *illud*, de præscri. cum similibus. Ratio autem assertionis est, quia in huiusmodi casu priuilegium non amittitur formaliter per non vsum, sed vi præscriptionis alterius contra personam non vtentem, ergo illud tempus sufficiet & requiretur ex parte non vsus ad amissionem priuilegij, quod fuerit legitimum ad præscribendum contra priuilegiarium, tali conditione suppositа; ergo non potest in his priuilegijs certior regula præscribi.

Ioan. And. Felin.

2. Cõclusio. de tempore ad priuilegiũ præscribendum requisito.

21. Secundò dicendum est, in priuilegijs absolutis, contra quæ ab alijs non præscribitur, nonesse certum tempus iure definitum, intra quod per non vsum amittantur, ideoq; generalem regulam esse, talia priuilegia per nullius temporis non vsum amitti, etiãsi longissimum sit, in casibus verò iure expressis amitti tempore pro eis definito. Prior pars assertionis constat, quia hæc priuilegia non amittuntur per modum præscriptionis, vt iam declaratum est: ergo non possunt ad illa applicari tempora præscriptionum: seclusa autem præscriptione, nullum assignabitur generale ius, quod certum tempus statuat, in quo priuilegium amittatur per se, ac formaliter per non vsum: ergo. Minor probatur primo quoad ius canonicum, quia canones nunquam loquuntur de amissione priuilegij per non vsum, sed per contrarium vsum, vt capite sequenti videbimus, vnde licet circa tempus contrarij vsus aliquid definiunt, quod postea videbimus: illud non potest ad purum non vsum, de quo solo nunc loquimur, applicari: tum quia materia est odiosa, in qua non licet leges extendere, aut de casu ad casum similem transferre: tum etiam, quia longe maior ratio est, cur tollatur priuilegium per contrarium vsum, quàm per non vsum. Vnde canones loquentes de contrario vsu, fortasse locum habent, in omnibus priuilegijs tam absolutis, quàm respectiuis, cum tamen amissio per non vsum per se nõ habeat locum in priuilegijs absolutis, vt diximus. In iure item ciuili non inuenio legem, quæ vniuersaliter de hoc tempore disponat. Solum enim à Doctoribus allegatur dicta l. 1. ff. de nundin. lex autem illa nõ loquitur generaliter de priuilegijs, sed in particulari de priuilegio nundinarum: ergo ex illa non potest generalis regula sumi pro omnibus priuilegijs absolutis, vel respectiuis, quæ alios non grauant, vt statim dicam.

Hinc ergo concludi potest altera pars assertionis. Nam si ius positiuum non limitat tempus, non est vnde determinetur: ergo nullum tempus sufficiet, nisi vbi in particulari lex illud determinauerit. Quod semper intelligendum est de priuilegijs simpliciter loquentibus: nam si in eis addatur limitatio, seu ponatur, seruetur vsus certi temporis, vt valeant, vel durent, clarum est, illa amitti per non vsum in tempore in ipsis præscripto, quia voluntas concedentis non plus extenditur. At vero in priuilegijs absolutis, & absolutè loquentibus, procedit regula negatiua generalis, vt ostensum est, cum dicta exceptione de calibus in iure expressis. Quæ maximè additur propter dictã l. 1. ff. de nundin. quæ videtur ius speciale continere: non generale. Quia priuilegium nundinarum respectiuum potius videtur, quàm absolutum, quia versatur circa humanam negotiationem, & mercaturã, eisq; certum locum determinat cum aliquibus fauoribus priuilegiarij: negotiatio a. & mercatura est actio, quæ circa alterum versatur. Vnde ex tali priuilegio alij grauantur mercatores, qui aliquid soluere coguntur domino loci, quantum illi priuilegium cõcedit, iuxta l. 7. Hispaniæ, tit. 8. p. 5. vel alij populi, in quorum præiudicium redundat illa loci determinatio, vt sensit Gloss. in eadem l. 1. dicens, *Qui impetret nundinas, in præiudicium vniuersorum facit, & ideo breuiori tempore priuilegium amittit*, & idem habet Glos. in l. *falso*, ver. *perennia*. C. de diuers. rescr. & Archid. in c. 1. 25. q. 2. Vnde dici facilè potest, ẽt illud priuilegium amitti per non vsum propter præscriptionem aliorũ, quorum interest talis priuilegij abolitio. Vel certè licet demus, ibi non interuenire præscriptionem, sed puram cessationem priuilegij per non vsum pro tempore ibi definito, nihilominus ius illud non erit extẽdendum extra casum, in quo loquitur, quia lex illa est odiosa, & restringenda, tum quatenus obligat ad nõ vsum priuilegij intra certum tempus, quod est præter naturam priuilegij, quod liberum, ac voluntariũ vsum de se concedit, iuxta l. *si iudex*, ff. de minor. tum quatenus limitat priuilegium ad certum modum, & conditionem, ẽtiã absolute, & simpliciter videatur concessum: vnde fit, vt priuilegium, quod ex vi verborum esset absolutum, & de se perpetuum, reddatur conditionale, & temporale ac caducum ex defectu conditionis inclusæ ex vi illius iuris, tum ẽt quia potuit illa esse determinatio specialis pro illa materia propter specialem rationem in illo inuentam, vt senserunt Glossæ proximæ allegatæ cum Archid. & Alberic. in dicta l. *falso*, & probabile reputat Decius in dicto c. *cum accessissent*; ergo extra illum casũ, vel si quis est similis, generalis regula est, priuilegia, contra quæ non præscribitur ab alijs, non amitti propter purum non vsum, cuiuscunq; temporis sit, quod magis in vltimo puncto confirmabitur.

Sibi postea non limitat tempus, nisi vbi limitatur. Gloss. Alber. Dec.

Lex Hispa.

22. Contra hanc vero partem obstare videtur lex Hispaniæ in partit. 3. titul. 18. l. 42. quæ distinguens generaliter priuilegia negatiua, quæ onus auferunt, ab affirmatiuis, quæ aliquid speciale facere permittunt, de his posterioribus specialem regulam statuit, per non vsum decem annorum amitti. Et præter exemplum nundinarum, quod primo loco ponit, adhibet alia, scilicet, priuilegium vendendi aliquid prohibitum, vel extrahendi à regno merces veritas, vel vtendi speciali mensura in rebus vendendis: ergo signum est, illam temporis determinationem esse generalem pro omnibus priuilegijs negatiuis. Et ita sensit Gregorius Lopez ibi, & iuxta illam legem intelligit legem primam, Digestis de nundinis, & solum remissiuè addit limitationes, quas Felin. & alij posuerunt.

Greg. Lop. Felin.

Sed in primis dico, ius illud non esse commune, sed proprium Hispaniæ, & ideo per se, & vi sua non habere locum extra illud regnum. Deinde considero legem illa exẽpla omnia, quæ lex illa adducit, esse fere eiusdem rationis cum nundinis: nam omnia redundãt in grauã-

24. *Respondetur ad allegatum.*

grauamen regni, aut communitatis, aut emptorum, & ideo probabile est, in illo non vsu interuenire præscriptionem ex parte aliorum, vel certè specialitatem illam quæ considerata est in nundinis ad similia extendi per modum noui iuris, vel per modum declarationis iuris communis. Atq; ita non colligitur ex illa regula generali pro omnibus priuilegijs absolutis, sed tantum pro his respectiuis, quæ fuerint talis generis, seu conditionis. Pro quo expendo vltima verba generalia, quæ lex illa post exempla subiungit, sc. *O otras cosas qualesquier, que fuesen destas maneras, tales priuilegios como estos duran*, &c. id est, *vel res similes, quæ huiusmodi sint: nam talia priuilegia, qualia sunt ista durãt*, &c. & in eis considero restringi illam conditionem, & temporis determinationem ad priuilegia eiusdem rationis, & modi, quæ circa materias talis conditionis versantur; ergo inde licèt potiùs colligere generalem regulam in contrarium, sc. alia priuilegia, quæ huiusmodi non sunt, sed omnino absoluta, vel sine illo grauamine aliorum, non habere talem modum desitionis, neq; in eis habere locum talem temporis determinationem.

24. *Lex prædicta magis perpẽdatur.* Tandem circa eandem legem considerandа esse censeo verba, quibus illa conditio adhibetur, & tempus præscribitur. Nam videtur ibi illa limitatio poni longè aliter, quàm communiter soleat intelligi. Auctores enim allegati absolutè asserunt, priuilegium amitti per non vsum decem annorum, & non limitãt certum tempus, vel initium eius, à quo computandum sit illud decennium, sed absolutè, & vniuersaliter videntur intelligere, computandum esse ab vltimo tempore, in quo aliquis est vsus priuilegio, seu à primo non vsu, post quem nullus vsus successit. Iuxta quem sensum, licèt aliquis in principio concessionis vsus fuerit priuilegio per multum tempus, si postea interrumpat vsum per integrum decennium, amitti priuilegium. Et huic sensui occasionem præbuit dicta l. 1. ff. de nundin. nam absolutè dixi, *Nundinũ imperatis à Principe non vtendo, qui meruit, decennij tẽpore vsum amitti.* Vbi nullum initium illius decennij assignatur. At verò in dicta l. Partitarum initium præscribitur hoc modo: *Hæc priuilegia perpetuò durant, si quis illis vtatur intra decennium à die concessionis computandum: si autem intra illud tempus illis non vtatur, deinceps amittuntur, & valere non debent.* Et idem apertius explicatur in l. 3. tit. 7. partit. 5. his formalibus verbis, *Otrosi decimos, que si algun home, o conceio ouieren priuilegio, que pueda hazer feria nueua, a si como dicho es, e desspues, que lo ouiere, pasaren diez annos, que non vsen del, que de alli en adelante no les deue valer*, quæ facilè ex superioribus intelligentur. Et iuxta illa solum videtur amitti tale priuilegium nundinarũ, vel simile, quando per totos integros decem annos post diem concessionis priuilegiarius illo non vtitur, quia hoc solum lex illa disponit. Vnde è conuerso sequitur, quòd si intra illud decennium quis vtatur tali priuilegio, postea non amplius amittitur per solum non vsum, siue in decennio, siue in quocunq; alio tempore, quia de hoc lex illa nihil disponit, & extendenda non est vltra id, quod præcisè statuit, tum quia, vt dixi, materia est odiosa, tum quia potest habere specialem rãtionem, & congruentiam quoad illam partem. Nam priuilegij possessio videtur capi corporaliter, & realiter per aliquem vsum priuilegij, & ideo qui per primum decennium priuilegio non vtitur, toto illo tempore est sine possessione priuilegij, ideoq; meritò statuit illa lex, vt contra illum præscribatur, vel vt concessio priuilegij amplius non valeat. Qui autem intra illud tempus priuilegio concesso vtitur, illud possidet, & magis proprium efficit, & ideo non tam facilè illo priuatur. Qui sensus est probabilis, & secundum illum posse intelligi dictam legem 1. quia illi non repugnat, existimo tamen priorem esse communem, & vsu receptum, & ideo illi standum esse.

Quartum dubium erat, an hæc amissio priuilegij per solum non vsum, intelligatur esse in foro exteriori tantum, vel etiam in foro conscientiæ, etiamsi re vera priuilegiarius non habuerit animum, aut voluntatem renunciandi priuilegio. De quo dubio nihil inuenio ab auctoribus dictum, cum tamen difficultate non careat. Quia hinc tota hæc iuris disposition videtur in præsumptione fundata, scilicet, quia ille, qui non vtitur priuilegio, censetur illud renunciare; ergo si veritas non est præsumptioni conformis, non obligauit ius illud in conscientia. In contrarium verò argui potest, quia præscriptio dat, & aufert ius, etiam in conscientia. 25. *De amissione priuilegij in quo foro intelligenda.*

Igitur iuxta hæc principia rectè applicata in hac materia, & iuxta distinctionem suprà datam breuiter potest hæc res definiri. Primò enim, quando priuilegium amittitur per non vsum, quia alius legitimè contra illud præscribit, non solum perditur quoad externum forum, sed verè, & in re ipsa, ac subinde in conscientia sine vlla condemnatione, vel declaratione facta in foro contentioso, quando priuilegiario sufficienter constat de legitima aliorum præscriptione. Hæc assertio supponit principium in materia de Iust. receptum, præscriptionem legitimam dare iustum titulum in conscientia, quod iam fere indubitatum est, & ideo illud hìc confirmare necesse est, aliquid verò attingemus in libr. sequent. Dictum est autem amissionem priuilegij per non vsum in dicto casu prouenire ex alterius præscriptione contraria; ergo in conscientia amittitur, quia non est comparabile cum iure acquisito à præscribente. Vnde etiam fit, quacunq; ex causa impediatur præscriptio, consequenter non amitti priuilegium, non obstante quocunq; non vsu. Ex hac ratione dicunt Iuristæ, si aliqs multò tempore non vtatur priuilegio propter aliq; conuentionem, per quam aliquidei datur in singulos annos, aut dies, ne vtatur priuilegio tunc nunquam amittere illud, quia per illam cõuentionem, & præstationem fit, vt contra illum non præscribatur. Et aliud simile videri potest in Felin. in c. *illud*, de præscr. concl. 11. & Balb. dicta q. 4. n. 6. 26. *Quando iustè legitimè præscribit contra aliquem priuilegium in vtroq; foro deperditur.* *Felin. Balb*

Secundò dicendum est, priuilegia omnino absoluta, & alijs non onerosa, contra quæ ab alijs nõ præscribitur, non amitti in conscientia per solum non vsum cuiuscunq; temporis regulariter loquendo. Hanc vltimam particulam addo ad excludendos casus specialiter in iure expressos, si qui fortasse sunt, de quibus statim dicam. Et sic assertio est clara, quia talia priuilegia non amittuntur per modum præscriptionis, vt ostensum est, & ita cessat in eis ratio facta. Deniq; cessat voluntaria renunciatio, maximè quando præsumptio non est veritati conformis, vt ratio suprà facta conuincit. Veruntamen etiamsi non vsus oriatur ex interno animo, & voluntate non habendi priuilegium, adhuc nõ sufficit, vt in conscientia censeatur amissum, donec auferatur. Quia, vt dixi, illa renunciatio non solum non est acceptata, verum etiam nec est sufficienter significata exterius: nam solus non vsus non satis indicat talem voluntatem, vt suprà etiam probaui, nec inuenitur ius faciens huiusmodi interpretationem in talib⁹ priuilegijs, aut disponens, quod ipso facto amittantur, propter solum non vsum; ergo nullum habemus fundamentum ad asserendum in conscientia amitti. 27. *Quando priuilegia non amittuntur in foro conscientiæ*

An verò in foro externo veniat quis priuandus huiusmodi priuilegijs, non est mei muneris definire, fateor tamen, nullum me vidisse, vel allegatum inuenisse ius, quod talem pœnam, vel quasi pœnam imponat, nec etiam inuenire me in talib⁹ priuilegijs fundamentum talis pœnę, vel priuationis priuilegij, cum illo non vsu per se non inueniatur culpa, nec aliorum incommodum, aut grauamen. Et quamuis regula communiter recepta de amissione priuilegij per non vsum videatur esse contraria huic assertioni, si tamen attente legantur exceptiones, quæ addi 28. *De foro externo quid statuendum.*

solent illi regulæ, maiori ratione excipienda iudicabuntur hæc priuilegia. Ait enim Felin. in dicto *c. cum accessisset*, n. 26. in fine, & 27. Priuilegium, quod consistit in mera, & expressa facultate, non amitti per nõ vsum, & dicit esse communem sententiam Ipse verò ait, necessarium esse, vt in priuilegio expressè dicatur, *Quando voluerit*, vel quid simile. Sed certè, vt bene ibi notat Abb. hoc parum refert, quia in ipsa ratione priuilegij includitur illa conditio, & ideo ille effectus non nascitur ex sola expressione illius particulæ. Melius ergo dicitur, talia priuilegia cum natura sua in mera voluntate consistant, & contra illa alij non præscribant, non amitti per non vsum in vllo foro.

Felin.

Abb.

29. *Priuilegia quæ ex dispositione iuris per decennium non vtendo amittuntur quomodo intelligenda.*

Tertiò dico, in priuilegijs, quæ ex peculiari dispositione iuris per decennium non vtendo amittũtur, probabile esse in cõscientia amitti, licet sit incertum. Probo simul vtranq; partem. Nam in primis probabile est, per huiusmodi leges induci præscriptionem respectu aliorum, quibus possunt esse onerosa talia priuilegia; vt declarauit: & iuxta hoc principium procedit probabiliter prima assertio etiam in his priuilegijs, non tamen cum certitudine, quia hoc proximum principium de præscriptione in eo casu interueniente, dubium est. Deinde intelligi potest hęc priuatio per modum pœnæ ipso iure impositæ propter non acceptam possessionem priuilegij, vel propter quendam quasi contemptum eius. Hoc autem modo magis erit incerta assertio, tum quia non inuenitur sufficiens fundamentum talis pœnæ, tum quia leges loquentes de hoc modo perdendi priuilegium, non addunt particulam *ipso facto*, vel, *iure*, vel, *absq; alia declaratione*, aut similem, vt patet in dicta l. 1. & in legib. Partit. ergo saltem donec priuentur iuridicè, non tenebuntur in conscientia abstinere ab vsu priuilegij. Aliunde verò est valde probabile, talia priuilegia quoad durationem suam fieri conditionata ex vi talium legum: quando autem priuilegium non conceditur illi sub tali conditione, illa non posita cessat priuilegium, non præsumptione tantum, sed verè, ac in re ipsa, ac subinde in conscientia: ergo etiam in illo casu amittitur statim in conscientia. Consequentiæ cum minori claræ sunt. Maior autem, licet non sit omnino euidens, probabilior tamen videtur, attentè consideratis verbis, & dispositionibus dictarum legum, & ideo ex hoc fundamento probabilior videtur hæc sententia quoad hæc priuilegia. Et in illis, & in alijs, de quibus prima conclusio loquitur, sufficienter videtur procedere communis sententia, quæ absolutè loquitur de amissione talium priuilegiorum per non vsum; vnde videtur planè intelligere de amissione vera, & in re ipsa, ac subinde ipso facto, & non tantum præsumptione iuris, vel in pœnam per iudicem imponendam.

CAPVT XXXV.

Quando, & quomodo amittatur priuilegium per contrarium vsum.

1. *De amissione priuilegij per contrarium vsum. Rex Alphonsus.*

Hic modus amittendi priuilegium propriè habet locum in priuilegijs negatiuis, quæ dant facultatem non faciendi aliquid, iure ordinario alias debitum, vt non soluendi tributa debita, vel non subeundi onera, & similia, vt rectè explicuit Rex Alfonsus in l. 42. t. 18. p. 3. Vsus autem contrarius his priuilegijs, est actio contraria negationi, seu omissioni per priuilegium concessæ, vt soluere tributum, subire onus, à quo priuilegium excusabat. Dicitur autem hęc oppositio cõtraria, quia licet inter positiuum actum, & negationem eius tantum videatur esse oppositio contradictoria, nihilominus actus ille positiuus cum ipso priuilegio, seu eius concessione habet positiuam oppositionem, & ideo merito contrarietas appellatur, sicut assensus propositionum cõtradictoriarum inter se contrarij sunt. Et ita in hoc multum differt vsus contrarius priuilegij à non vsu, quia non vsus re vera non habet propriam oppositionem cum priuilegio, sed tantum cum exercitio eius, seu cum actu illius, cui contradictoriè opponitur. Vsus autem contrarius priuilegio negatiuo non tantum opponitur vsui priuilegij, sed etiam positiuè repugnat ipsi priuilegio, quia qui sic operatur, actu ipso profitetur, se non habere talem fauorem, vel exemptionem.

2. *Magistralis regula primi legum amittendi per contrarium vsum.*

Hinc ergo magistralis regula in hoc pũcto est, priuilegium amitti per contrarium vsum si circunstantiæ necessariæ concurrant. Ita sentit Gloss. per textũ in *c. gratum*, de offic. deleg. verb. *necessum*, Gloss. in *c. ex ore*, de his, quæ fiunt à maior. par. & c. ver. *renunciasse*, etiam per illum textum. Item Glossa per textum in c. vlt. de vit. & honest. cler. verb. *cum facto*. Quæ Glossæ alia iura, tam canonica, quam ciuilia adducunt, quæ in discursu attingemus. Et idem sentiunt interpretes eisdem locis, & in *c. cum accessisset*, de const. & c. *fide terra*, & c. *accedentibus*, de priuil. Bart. in l. 1. C. de his, q sponte, & c. li. 10. & in l. vlt. ff. de const. Princ vbi etiam Iason, & alij. Ad explicandam autem, & fundandam dictam regulam, oportet tractare ferè eadem pũcta, quæ in superiore c. tractata sunt.

Glossa. c. cum accessisset. c. si diuersa. c. cum accedentibus. Bart. Iason.

3. *Quis vsus dicatur priuilegio contrarius.*

Primò ergo declarandum est, quis vsus dicatur in præsenti contrarius priuilegio, vt illud possit extinguere. In quo in primis suppono, necessarium esse, vt actus sit ipsiusmet priuilegiarij: nam si sit ab alio, pro quo non est datum priuilegium, non erit priuilegio contrarius, cum contraria debeant circa idem versari, cuius rei exempla paulo pòst subijciemus. Deinde addo, actum debere esse repugnantem non tantum materiali omissioni talis actus, vt sic dicam, seu carentię eius, sed etiam debere opponi exemptioni, quam priuilegium concedebat, ita vt intelligatur actus fieri ex obligatione, vel subdendo se obligationi, quam priuilegium auferebat. Hoc constat, quia aliàs actus non est contrarius priuilegio, vt v. g. liquis habeat priuilegium ieiunandi, & postea ieiunet diebus non præceptis, actus ille non censebitur contrarius priuilegio, quia priuilegium non pro illis diebus datus est, sed pro diebus, in quibus ieiunium præcipitur. Hinc dixit Bart. in dicta l. quem Panormit. & alij sequuntur in dicto capit. *cum accessissent*, eum, qui aliquid operatur, quod videtur contrarium priuilegio, si protestetur, ita id agere, vt non præiudicet iuri sui priuilegij, non efficere vsum priuilegio contrarium, ideoque per similes actus non amittere priuilegium, quia ex vi illius protestationis profitetur, non id facere ex obligatione contraria exemptioni priuilegij, neque animo, renunciandi priuilegium, sed ex mera voluntate, vel liberalitate.

l. suppositum. Bart. Pan. c. cum accessissent.

4. *Exemplum.*

Idem q̃est in exemplo illo non ieiunandi, si quis ex deuotione tantum ieiunet in die aliquo Quadragesimæ, &c. Item in priuilegio non recitandi, si quis ex deuotione recitet, & similibus. Et declaratur hoc amplius, quia etiam ad hunc modum amittendi priuilegium, necessarium est, vt aliquis sciens, & videns contra priuilegium operetur. Nam qua ratione conditiones huiusmodi necessarię sunt ad non vsum, eadem sunt necessariæ ad vsum cõtrarium, quia etiam hic vsus debet esse voluntarius, vt vel contineat virtualem renunciationem priuilegij, vel alia ratione præiudicet operanti; ergo necessarium etiam est, vt ille vsus sit voluntarius, non tantum materialiter (vt sic dicam) quatenus talis actus est, sed etiam formaliter, vt est contrarius priuilegio. Nam si quis ita operetur, non putans vel non aduertens, illud esse contra priuilegium, non erit actus sufficienter voluntarius ad prædictum effectum; idem ergo est, quoties aliquis directe præcauet, ne contra priuilegium operari videatur.

5. Secundò principaliter necessarium est, vt vsus ille contra-

Secundum necessarium, vt fiat à persona quæ possit renunciare priuilegium.

contrarius sit in tali persona efficax contra priuilegium, id est, vt fiat à persona, quæ possit renunciare priuilegio. Quia si quis est impotens ad renunciandum priuilegio, multo magis erit impotens ad destruendum illud per suos contrarios actus, quia nec tales actus recipient efficaciam à voluntate operantis, vt per se constat; nec ab aliquo iure, quia potius ius prohibet tales actus tali personæ; ergo non potest dare illi efficaciam ad tollendum priuilegium. Quapropter sicut talis persona ipso iure est impotens ad renunciandum priuilegio, ita etiam ad destruendum illud, vel ad expellendum illud à se per actus contrarios.

Duobus modis actus priuilegiati inefficax esse potest. Primo.

Duobus autem modis contingit, actum priuilegiarij conantis contra priuilegium esse inefficacem ad tollendum illud. Primo, quia priuilegium pertinet ad ius publicum, & commune, & ratione illius non solum conceditur singulis de communitate facultas vtendi priuilegio, sed etiam imponitur illis necessitas quia quilibet vsus contrarius priuatæ personæ redūdaret in damnum totius communitatis. Et tunc actus contrarius non solum non valet ad renunciandum in totum priuilegio etiam pro actibus, seu temporibus futuris, verum etiam non valet ad renunciandum in præsenti pro vno actu. Casus est in cap. *contingit*, de sententia excommunicat. nam clericus renuncians immunitati canonis & voluntariè se supponens violentæ percussioni, nihil operatur, sed priuilegium retinet, etiam quoad illum actum, & ideo percutiens illum etiam volentem, excommunicationem canonis incurret, vt ibi notat Glossa vltima & est recepta sententia. Simile est in cap. *si diligenti*, de foro competent. de priuileg. fori. nam licet clericus permittat, se à seculari iudice criminaliter iudicari non solum non amittit exemptionem, verum etiam tale iudicium nihil valet, & ita neque pro illo actu priuilegium à se auferre potuit. Idemq; est in similibus.

e contingit.

e si diligēti.

6. Secundo. Et hoc dupliciter Primo.

Alio modo contingit hæc prohibitio, quando priuilegium non est per se primo personæ priuatæ concessum, sed communitati alicui. Quod contingit duobus modis. Primò vt priuilegium ita detur pro communitate, vt sit ad prærogatiuam eius, vt talis communitas est, vel etiam ad vsum totius corporis communitatis, vt est vna persona ficta. Et tunc actus in contrarium facti à singulis de communitate, nihil auferunt de priuilegio, ratio est clara ex dictis, quia tūc qui conatur contra priuilegium, non est ipsemet priuilegiarius. Nam aliud est corpus mysticum, cui datum est priuilegium, aliud membra illius, seu singulæ eius personæ quibus tale priuilegium non datur. Igitur licet singuli de communitate contra priuilegium agant, nihil illi nocent saltem per modum renuntiationis; an vero per modum præscriptionis possit nocere, statim videbimus. Alio vero modo contingit priuilegium concedi communitati per se primo, ad vsum verò singulorum, ita vt eis detur facultas, non tamen imponatur necessitas vtendi tali priuilegio, quia contrarius vsus non cedit in iniuriam, vel detrimentum communitatis, & talia sunt multa priuilegia religiosorum, vt constat. Huiusmodi ergo vsus contrarius singularum personarum numquam poterit auferre priuilegium ab ipsa communitate propter eandem rationem, poterit tamen ipsis priuatis personis præiudicare, etiam per modum renuntiationis, quia fauor illorum separabilis est ab ipsis, sine præiudicio communitatis. An verò hæc renuntiatio tunc sit de toto priuilegio, etiam pro futuris temporibus, vel solum pro solis actibus præsentibus, qui contra priuilegium fiunt, in seqq. videbimus.

Secundo.

Secundo exponendum est, quomodo sit intelligēda hæc amissio priuilegij per contrarium vsum. Duobus enim modis supra positis potest intelligi, scilicet per renuntiationem tacitam, vel per modum alicuius præscriptionis. Quibus addi posset tertius modus, videlicet per modum pœnæ in iure impositæ, sed hunc

7. Secundo sup pono.

omittimus; tum quia nec in iure fundamentum habet, nullibi enim legitur lata hæc amissio priuilegij in hoc casu per modum pœnæ: tum etiam quia sicut de non vsu dixi, ita etiam in contrario vsu verum est nullam rationem pœnæ in eo reperiri, quia licite potest quis agere contra priuilegium suum: non est ergo ob eam rem dignus pœna. Imo quando aliquis delinquit agendo contra priuilegium suum, cui renunciare non potest, non punitur priuilegij priuatione, sed alijs pœnis, vt patet ex d. c. *contingit*, & c. *si diligenti*, inter illos autem duos priores modos est difficultas, quia in iure vtrq; insinuatur: nam in c. *si de terra*, & c. *accedentibus*, de priuilegijs, requiritur tempus triginta, vel quadraginta annorum, vt per contrarium vsum priuilegium amittatur. In quo significatur, hūc effectum sequi ex aliqua præscriptione. In contrarium vero est, quia in eisdem iuribus fundamentum huius amissionis dicitur esse tacita renuntiatio, vt patet ex illis verbis cap. *si de terra*, *De priuilegio tamen indulto tanto tempore vobis detrahere voluistis, cum liberū sit vnicuique iuri suo renunciare.* Et ex illis cap. *accedentibus. Cum enim tanto tempore contra indulta priuilegia decimas soluerint, eis renunciasse præsumuntur.* Item ex cap. *ex ore*, de ijs, quæ fiunt à mai. & c. ibi, *Per hoc, quod dicto N. reuerentiam exhibuit, quæ debetur Præposito, iuri suo renunciasse videtur.*

e si de terra. c accedentibus.

c. ex ore.

In hoc puncto communis opinio videtur esse priuilegium in hoc casu amitti propter tacitam renunciationem. Ita sentiunt Glossæ, & Doctores circa dicta iura, & Panorm. in dicto c. *cum accessissent*, de constitut. num. 8. magis rem explicans dicit, per contrauentionem amitti priuilegium ex tacita renunciatione, quoties contrauentio fit à persona, quæ potest renunciare priuilegio: nam si persona talis non sit, tunc (ait Panormitan.) esse necessariam præscriptionem, & idem sentit Felin. ibi n. 28. regul. 3. & num. 29. limitation. 3. ad hoc ponderans textum illum, & l. 2. Codic. de iure dotium, ac denique varia dicta, & doctrinas Doctorum congerit, quibus semper indicant, per contrauentionem amitti priuilegium propter tacitam renunciationem absque præscriptione, nisi in specialibus casibus, quos per varias limitationes ibi prosequitur.

8. An priuilegium amittatur ob tacitā renunciationem. Glossa. Panorm. Panorm. Felin.

Nihilominus aduerto, renunciationem priuilegij duobus modis intelligi posse, vno modo solum quoad valorem illius actus, qui continet vsum priuilegij, alio modo quoad totam facultatem priuilegij, seu quoad vsum eius in toto futuro tempore, & iuxta hos duos sensus diuersis etiam modis respondendū censeo. Dico ergo primo: per vsum contrarium priuilegio, amittitur priuilegium, vel potius fructus priuilegij quoad præsentem actum, seu causam, de qua tractatur propter tacitam renunciationem absq; titulo contrariæ præscriptionis. Hæc assertio communiter recepta est ab auctoribus allegatis, & statim referendis. Sumitur q; ex dicto cap. *ex ore*, de his, quæ fiunt à mai. & ex cap. *gratum*, cum Glossa ibi de hoc. deleg. qu ēallegat varia iura hoc probantia, & non amplius. Idem pater ex l. vltim. ff. de priuil. veteran. & sumitur etiam ex l. 2. ff. ad municipalia, & l. 2. in fine, ff. de decurion. & l. 3. Cod. de his, qui spon. publ. mun. sub. lib. 10. Et habetur optime in l. 43. tit. 18. part. 3. vbi si quis habens circa rem aliquam priuilegium, de re illa in iudicio conuincitur, & in eo priuilegium non allegat, & ideo condemnatur, perdit priuilegium quoad rem illam, de qua condemnatur, ita vt amplius non possit circa illam eandem rem allegare priuilegium. Vbi obiter noto, quod licèt non allegare priuilegium videatur potius non vsus, quam contrarius vsus priuilegij, nihilominus causam talem agere in iudicio, & velle iudicari sine fundamento priuilegij, est vsus positiuus contrarius priuilegio, qui satis est, vt actus repugnans priuilegio validus sit contra priuilegiarium non obstante priuilegio. Quod certe non potest fundari in præ-

9. Ad aduertendā 1. Conclusio. c. ex ore. c gratum. Glossa.

scriptione, quia ibi nulla interuenit, vt constat; ergo prouenit ex tacita renuntiatione, quæ perpetua manet in illa materia, circa quam versatur. Ratio est, quia hæc renuntiatio tacita fit per positiuam actionem, per quam ius acquiritur alteri, à quo acceptatur & ideo quoad illum effectum rata, & firma manet. Et in hoc differt multum inter non vsum priuilegij, & vsum contrarium, vt magis in sequentibus pũctis declarabitur.

10. 2. Conclusio.

Dico secundò: Per vsum priuilegio contrarium nunquam amittitur priuilegium quoad vsum futuri temporis, seu quoad totam facultatem, & substantiam priuilegij per solam tacitam renunciationem, sed necesse est, vt legitima præscriptio contra priuilegium intercedat. Hanc assertionem docet satis clare

Greg. Lop.

Greg. Lopez in l. 42. tit. 18. part. 3. Gloss. 1. quatenus ait eum, qui ex priuilegio immunis est à solutione tributorum, licet sæpius illa soluat, si non continuauit per legitimum tempus necessarium ad præscriptionem licet præiudicet sibi in solutis, non tamen in soluendis. Ex quibus duabus partibus prior pertinet ad præcedentem assertionem, & illam confirmat; posterior vero apertè continet hanc secundam. Pro qua citat Cynum, & Salicet. in l. *voluntariæ*, C. de excusat. tutor. & Bart. cum Glossa in l. 2. C. de his, qui spon. mun. sub. l. 10. & in l. 2. ff. de priuil. veter. ex quo textu aperte colligitur hæc assertio. Dicit enim priuilegiũ immunitatis à muneribus ciuitatis non labefactari, etiamsi aliquis *voluntate sua honorem, aut munus susceperit*. Vbi Glossa dicit non labefactari, quominus ipsi, & eorum liberi perseuerent immunes in alijs. Quia nimirum non intelligitur amissum priuilegium in se & in substantia sua, sed solum quoad illum effectum, qui voluntariè admissus est. Idem indicatur satis in dicta l. 43. part. 1. bi. *Perdese el priuilegio quanto à aquello sennaladamente, en que fue dado el Lucio*, id est, non allegando priuilegium in iudicio, qui in eo condemnatur, perdit priuilegium, quoad id, in quo condemnatur, & non amplius, hanc enim vim habet illa particula, *sennaladamente*, vt ibi etiam expendit Greg. Lop referens Alexand. cons. 33. volum. 5. Denique ad hoc etiam confirmandum faciunt c. *si de terra*, & c. *accedentibus*, supra allegata, quatenus præscriptionem requirant. Ratio verò est, quia per solam contrauentionem non censetur quis renunciare priuilegio, nisi in eo, in quo venit contra priuilegium, sed per aliquem vsum contrarium, non contra totum priuilegium in se, & tota facultate sua etiam in profuturis temporibus, sed tantum hic, & nunc, & in tali materia; ergo non debet amplius extendi renuntiatio, nec est vnde maior præsumatur, imò etiam nullum est ius, in quo talis præsumptio fundari possit. Nam lex vlt. ff. de priuil. veter. & c. *cum acceß ſſent*, de const. quæ in contrarium induci possunt, re vera non sunt contraria, vt in seq. puncto commodius dicetur, vbi hæc etiam resolutio magis explicabitur, & confirmabitur.

Cynus. Salicet. Bart. Iaſſa

Greg. Lop. Alex. c. ſi de terra c. cum accedentibus.

c. cum acceſſiſſent,

11. De tempore vt priuilegiũ amittatur per contrarium vſum

Tertio igitur interrogari potest, quantum tempus necessarium sit, & sufficiat, vt priuilegium per contrarium vsum amittatur, & consequenter quot actus huius contrarij vsus sufficiant, vel necessarij sint, vt priuilegium amittatur. Vbi primum occurrit tractanda vulgaris quæstio, an priuilegium per vnum actum contrarium amittatur. In qua Panorm. in dicto cap. *cum acceß ſſent*, distinguit de priuilegio dato priuatæ personæ, vel communitati. Et de priori dicit amitti per vnum actum contrarium. Et rationem reddit, quia in priuato quælibet directa contrauentio inducit renunciationem validam, quia completur contrarium, & sumit argumentum à simili ex cap. *cum renuntiatur*, 32. q. 1. & ita etiam intelligit dictum cap. *cum acceßiſſent*, dicens, hunc esse casum eius. Citat etiam Bart. in l. 1. C. de his, qui spon. mun. pub. sub. libr. 10. vbi sentit, priuilegiatum, ne soluat tributa, si semel soluat, præiudicare sibi in futurum, nisi fuerit protestatus. At verò de posteriori priuilegio concesso communitati, seu Ecclesiæ ait, non amitti per vnam contrauentionem, sed requiri præscriptionem, iuxta dictum cap. *si de terra*, & c. *accedentibus*, & ratio est, quia singulares personę non possunt renunciare priuilegio Ecclesiæ, vel communitatis expresse: ergo nec tacitè, & ideo non sufficit contrarius vsus vnius, vel alterius de communitate, sed præscriptio necessaria est. Quam distinctionem sumpsit Panormitanus ex Innocent. in capit. *accedentibus*, de priuilegijs, licet paulò aliter ab Innocent. explicetur, & sequitur Felinus supra num. 28. & 29. regula 3. limitation. 3.

c. ſi de terra. c. accedentibus.

Pan. Innoc. Felin.

12. Refellitur distinctio

Hæc verò distinctio, & ratio differentiæ mihi probari non potest. Quia si sit sermo de amissione priuilegij in se, & quoad vsum futuri temporis censeo priuilegium etiam priuatæ personæ concessum per vnũ actum, seu vsum contrarium non amitti: & ita quoad hanc partem non habet locum differentia. Assumptum probatum est in præcedenti puncto, dicto 2. & probatur ad hominem contra Panormitanum, quia ipse fatetur (& meritò) quod si quis habeat priuilegium generale, ne subeat aliqua munera publica, & sponte eligatur ad vnum, non præiudicat sibi in alijs, neque etiam in illo, si iterum eligatur ad illud, iuxta leg. *voluntariæ*, C. de excusat. tut. quæ rectè potest sic intelligi, licet alios sensus patiatur. Verba legis sunt, *Voluntariæ tutelæ munera priuilegijs nihil derogant*, scilicet quoad alia munera suscipienda præter voluntariè susceptа, vt ibi Glossa exponit allegans alia iura. Et idem sentit ibi Bartolus cum Glossa & alijs. Denique idem fatetur Felinus supra limitation. secunda, vbi ad hanc partem confirmandam multa allegat, quæ planè destruunt suam regulam, & dictam differentiam, nostramque sententiam confirmant. Primò quidem, quia qua ratione habens excusationem à multis muneribus, renuncians quoad vnum, non censetur renunciare quoad alia, eadem profectò ratione, qui habet priuilegium perpetuum, licet in vno momento admittat aliquid contrarium, priuilegio, non præiudicat sibi pro toto tempore futuro: nam est eadem proportio. Maximè quia acceptans munus aliquod contra priuilegium suum vna vice, non sibi præiudicat, vt acceptare cogatur, si iterum ad illud idem eligatur, vt Panormitanus expresse fatetur: ergo idem erit in quocumque alio vsu contrario: nam licet in vno actu, vel tempore admittatur, non ideo præiudicat venti pro toto tempore futuro, quæ enim ratio differentiæ assignari potest? Præterea quando in actu contrario priuilegio potest cadere alia præsumptio, quam renunciationis totius priuilegij, non est talis renunciatio præsumenda, vt ex Anton. in dicto cap. *accedentibus*, refert Felin. supra, & merito sequitur, quia talis præsumptio est odiosa, & restringenda, vt ex Paul. Castren. cons. 25. idem Felinus ait, & satis fauet Glossa in Clem. *saepe*, de verbor. significat. verb. *partibus*, in fine, & Panorm. in cap. *ad audientiam*, de his, quæ vi, num. 3. vbi ait, modicam coniecturam sufficere ad excludendam præsumptionem spontaneæ renunciationis. At vero in vnum actum priuilegio contrarium optimè cadit alia præsumptio sine renunciatione totius priuilegij in se, & pro toto tempore futuro, scilicet, renunciatio proprij fauoris in hoc negotio, vel in gratiam talis personæ, vel ad finiendam, aut vitandam hanc litem; ergo immeritò, & sine fundamento extenditur præsumptio ad renunciationem totius priuilegij.

Priuilegium etiam priuatæ personæ concessum, per vnum actum contrarium amittitur.

Probatur 1.

Bart. Glossa. Felin.

Pan.

Secundo.

Anton.

Paul. Castr. Felin. Glossa. Pan.

13. Quid de priuilegio concesso communitati dictum

At vero si sit sermo de amissione priuilegij solum quoad presentem materiam, circa quam versatur vsus contrarius semel factus, sic verum quidem est, amitti per vnum actum contrarium in priuilegijs priuatarum personarum, iuxta dicta in superiori dubio. Dico tamen idem esse (seruata proportione) in priuilegio concesso communitati, ideoq; etiam quoad hanc

Pan. sententia, & distinctio.

c. cum renunciatur. c. cũ acceßiſſent. Bart.

ad hanc partem non procedere distinctionem. Probatur hoc ex Innoc. in dicto c. *accedentibus* ait enim, monasterium habens priuilegium non soluendi decimas, si soluat illas semel, aut iterum ex communi consensu totius conuentus, non amittere priuilegium (vtique in se) quia præsumitur id agere ad vitandam litem, quod est laudabile, & ita quoad illam solutionem valet actus, & consequenter etiam renunciatio priuilegij, quoad solutum, licet non quoad soluendum. Et Panormitanus supra in fine fatetur, quod vbi conuentus potest renunciare priuilegio concesso, per vnicam contrauentionem directam illud perderet, sed clarum est, posse renunciare priuilegio quoad vnum actum, v.g. quoad vnam solutionem, vel quid simile; ergo quoad hoc valet vsus contrarius, & in hoc quidem potest considerari differẽtia in tali vsu, si fiat à priuato religioso propria auctoritate, vel à toto conuentu, seu ex potestate, & scientia eius: nam actus priori modo factus non solum nõ valet ad renunciandum priuilegio simpliciter, verũ et nec secundũ quid pro tali actu, nã validus non est, sed retractari debet, qa nõ est factus ab habẽte potestatem, nec ex cõsensu proprij priuilegiarij. Quod secus est, quando talis conuentio fit ex communi consensu, quia tunc, licet non sit satis ad renunciationem priuilegij in se, sufficit tamen ad renunciationem quoad talem actum, contraria ratione. Tamen idem cum proportione intelligi potest in priuilegio non soluendi decimas concesso priuatæ personæ. nam si ipsemet priuilegiarius semel soluat, renunciare censetur, non simpliciter, sed quoad illum actum; si autem minister eius, ipso inscio, & excedendo potestatem sibi commissam, soluat, non valet renunciatio, etiam pro tali actu, quia non est à priuilegiario, nec ex voluntate eius; ergo seruata proportione non inuenitur discrimen, ideoque frustra fit distinctio inter priuilegia priuatorum, & communitatum.

Innoc.

Pan.

14. Vnde tandem concludo, priuilegium non amitti simpliciter per vnam contrauentionem, sed solum secundum quid quoad talem actum, si ab ipso priuilegiario, vel eius authoritate, scientia, & voluntate fiat. Vtrumq; satis patet ex dictis. Et hæc resolutio sumitur apertè ex Bartol. in dicta l. *voluntariæ*, & in l. vlt. ff. de constit. prin. & ex Alexan. cons. 33. quod refert, & valde cummendat Gregor. Lop. d. l. 42. & alia in confirmationem huius sententiæ adducit, quæ in præcedenti puncto indicaui. Ex quibus colligo, non recte dixisse Fel. supra n. 28. cum Ioan. Andr. si Doctor habeat priuilegium non disputandi, & semel disputet, amittere priuilegium. Nam si intelligatur de amissione simpliciter (vt ipse intendit) falsum est: de amissione autem secundum quid est impertinens, quia ibi non est alia amissio præter actualem vsum contrarium, qui supponitur. Infero etiam non recte dixisse Angelum, quem supra etiam Fel. refert, & sequitur, si quis habens priuilegium non soluendi vectigalia, describatur in libro talium grauaminum, & ipse non contradicat intra decem dies, amittere priuilegium. Hoc enim nullo iure probatur, & illa remissio in contradicendo, seu appellando ad summum est consensus in quendam vsum priuilegio contrarium, qui non sufficit illud tollere vsq; ad legitimam præscriptionem, vt late Iason in l. vlt. ff. de const. Princ. & Greg. Lop. supra.

Priuilegium non amittitur simpliciter per vnã contrauentionem sed secũdum quid Bart. Alex. Greg. Lop. Felin. Ioan. And

Infertur cõtra Ang.

Iason. Greg Lop.

15. Neque contra hanc partem obstant iura, quæ Panormitan. adducit, nam in cap. *cum renunciatur*, non est sermo de hoc genere renunciationis, sed de renunciatione peccati, quæ fit per pœnitentiam, quæ debet esse absoluta, & in proposito perpetuo, vt abijciatur peccatum, neque sufficit facere actum virtutis peccato contrarium, vt intelligatur quis simpliciter peccato renunciasse; & ita si per analogiam textus inducatur, potius probat contrarium. Alia vero cap. *si de terra.* & cap. *accedentibus*, potius probant, vnum actum contrarium non sufficere ad tollendum priuilegium. Neque id fuit speciale, quia monasteria non possent renunciare priuilegio: nam contrarium supponitur in ipsis textibus, vt supra visum est, & infra amplius declarabimus.

Ad iura adducta pro Panorm. Resp. cum renunciatur.

c. si de terra.

c. accedentibus.

16. Aliunde vero obijci potest cap. *cum accessissent*, de constit. ibi, *Nisi prædicti canonici contrauenerint, aliquem videlicet in primicerium eligendo.* Per quæ verba indicatur, vnam contrauentionem esse sufficientem ad destruendum priuilegium. Respondeo tamen in illo textu non esse sermonem de priuilegio priuatæ personæ, sed de priuilegio concesso Ecclesiæ, seu capitulo canonicorum, & ita etiam Panormitanus, & alij tenentur illi respondere. Vnde Panorm. sentit illud rescriptum pertinuisse ad vtilitatem canonicorum, nõ Ecclesiæ, & ideo de illo censeri sicut de priuilegio priuatæ personæ. Sed certe dispositio de numero præbendarum, & qualitate earum per se primo respicit vtilitatem, & commune bonum Ecclesiæ, etiamsi secundariò redundet in vtilitatem singulorum, & de tali dispositione ibi agebatur, vnde non possent omnes canonici vt singuli tali institutioni renunciare, licet possent renunciare suæ vtilitati, signum est ergo fuisse rem communitatis. Addit verò Panormit. sub conditione, quod si illud priuilegium respexisset Ecclesiæ vtilitatem, quoad id non fuisset sublatum per contrauentionem à capitulo factam. Quod si hoc verum esset, etiam contra nos cessaret obiectio, tamen quia verba textus plane repugnant, aliter respondendum est.

Obiect. c. cum accessissent. Resp. 1. Pan.

17. Respondeo ergo secundo cum Bart. Alex. & Greg. Lop. supra, priuilegium illud seu rescriptum non habuisse tractum successiuum, sed in vnico effectu, qui in continenti fit, vel tollitur constitisse, & ideo per vnam contrauentionem potuisse amitti, quia in tali materia renunciatio quoad vnum actum, est renunciatio simpliciter, quia totum priuilegium in vno actu consistit. Hoc autem ita contigisse in materia illius textus, patet, quia agebatur de extinguenda, vel erigenda quadam præbenda, seu dignitate cuiusdam Ecclesiæ, quæ prius extincta fuerat cum consensu Papæ: si autem canonici contrauenissent, iterum illam erexissent, & quia dignitas de se est effectus stabilis, & perpetuus, ideo sicut prior extinctio vno actu consummata fuit, ita per vnum actum contrarium fuisset priuilegium reuocatum. Tertiò addo, ibi esse sermonem de statuto, communi consensu canonicorũ facto, & à Pontifice confirmato, quod in tali Ecclesia amplius nõ esset talis dignitas, quoad statutum, præterquam quod per vnum actum omnino conuellitur ex parte materiæ, vt declaratum est, quia dignitas extincta non restituitur pro vna vita, vel pro certo tempore, sed vt perpetua: etiam ex parte statuti reuocatur omnino, quia sicut statutum communi consensu factum fuerat, ita communi consensu reuocatum est & contrarium fuit in virtute factum: confirmatio autem Papæ censetur fuisse in fauorem pacificentium, & ideo dissoluto pacto censetur reuocata. Et similis decisio habetur in l. 22. C. de iur. dominij imper. & melius in l. 49. tit. 18. part. 3. vbi hac ratione expresse declaratur, talia priuilegia per primam contrauentionem amitti: ibi autem significatur, id non tantum esse per modum renuntiationis, sed etiam per modum pœnæ, propter circunstantiam contraueniendi pacto à Rege confirmato.

Resp. 2. Bart. Alex. Greg. Lop.

18. Secundo obijci potest l. vlt. ff. de priuil. veter. vbi dicitur, veteranos excusatos ab aliquibus muneribus si *postea sint, se in ordinem legi, muneribus fungi cogendos esse* per quod significatur per vnam contrauentionem amitti totum priuilegium. Sed respondetur primo, non esse intelligendum de alijs muneribus, ad quæ electi non sunt, nec etiam vt cogi possint se iterum eligi, sed solum vt cogi possint subire munera, ad quæ se eligi passi sunt. Et ita non probatur per vnam contra-

2. Obiect.

contrauentionem amitti totum priuilegium, sed solum amitti in eo, quod actum est, & in eo amitti constanter, & irreuocabiliter. Nam qui consensit electioni ad aliquod munus, virtute renunciauit priuilegio quoad omnem obligationem; quæ ex tali electione sequi solet, alias friuola esset, & inutilis consensio: cum quo tamen optime stat, vt priuilegium quoad alia integrum maneat. Aliter responderi solet communiter, ibi esse sermonem de electione ad decurionatum, vt ibi Glossa exponit citans alia iura: tenebantur autem decuriones certa quædam munera exercere: & ideo qui contra suum priuilegium decurionem fieri passus est, munera decurionis subire cogitur. Ita Bart. & alij ibi, & Pan. & Fel. supra. Sensus verò in idem redit, quia etiam hoc modo non funda tur decisio illius textus in illo principio quod per vnam contrauentionem amittitur totum priuilegiū, sed in hoc, quod renuncians priuilegio in vno munere, censetur renunciare in omnibus, quæ cum tali mu nere sunt connexa, quod verisimum est, est tamen longe diuersum, vt per se constat.

Resp. 1. *Glossa.* *Bart. Pan. Felin.*

19. *Dubium. Resp.*

Declarandum vero superest, si vnus actus contrarius non sufficit ad destruendum omnino priuilegiū quot sufficiant. Ad quod duo breuiter respondeo vnum est, sicut vnus actus non sufficit, ita neq; plures in quolibet numero sufficere, nisi legitimo tempore ad præscriptionem necessario talis vsus continuetur. Aliud est, si tempus necessarium ad præscriptionem cum alijs conditionibus requisitis intercedat, ex parte vsus contrarij non esse necessarium certum numerum actuum; imo nec plures actus, nisi quatenus necessarij fuerint, vt præscriptio per totum legitimum tempus non interrumpatur. Primum manifestum est ex dictis, quia eadem est ratio de vno, & de pluribus actibus seruata proportione, semper enim potest priuilegium ad plures extendi tractu temporis, vel per amplitudinem materiæ, vt supponitur. Item quia nullus certus numerus actuum designari potest nec per aliquam legem est determinatus. Secundum autem ita declaratur supponendo vnam ex conditionibus ad præscribendum requisitis esse, vt tempus præscriptionis non interrumpatur. Suppono deinde præscriptionem contra priuilegiarium in præsenti incipere eo ipso, quòd ille contra priuilegium suum operatur. Vnde suppono tertio, eum, qui contra priuilegiarium præscribere potest, incipere quasi possidere ius contra illum, statim, ac ipse contra suum priuilegium operatus est, quia non potest inchoari præscriptio absq; possessione, & quia qui agit contra priuilegium suum in fauorem alterius, quantum est ex se aliquid illi confert, quod alter possidere incipit, vt si soluat tributum, alius incipit possidere ius petendi si habens immunitatem permittat se eligi, alius videtur habere ius eligendi, & sic de alijs.

20. *Post vnum actū priuilegio contrarium nō debet retractari prior actus.*

His ergo positis dicimus, ad continuationem, & consummationem præscriptionis necessarium esse, vt post vnum actum priuilegio contrarium nihil priuilegiarius faciat, quo videatur priorem actum retractare, & id sufficiet siue repetat similes actus, siue non; eatenus enim erunt necessarij, quatenus ad non retractandum priorem voluntatem necessarij fuerint, & non aliter. Ratio est, quia continuatio, seu nō interruptio est necessaria ad præscriptionem, sed priuilegium non amittitur per contrarium vsum, nisi media præscriptione, vt dictum est; ergo eadem continuatio necessaria est ad hunc effectum. Hæc autem continuatio sufficiens erit, si per totum tempus necessarium prior actus non retractetur: nam per hoc durat virtus eius, & alter semper continuat possessionem, quam inchoauit: ergo nihil aliud per se necessarium est, ergo multiplicatio actuum non est per se necessaria, sed post vsum priuilegio contrarium satis est, amplius non vti priuilegio toto tempore necessario ad præscriptionem, nec directe reclamare contra priorem vsum, nec retractare illum: his enim modis potest interrumpi præscriptio; si autem nihil horum intercedat, censetur durare prior actus, & semper magis præiudicare. Vt v. g. si quis semel soluit gabellam, etiamsi iterum non soluat, non ex vsu priuilegij, sed quia non occurrit occasio, & in eo statu permaneat per legitimum tempus, amittet priuilegium saltem quoad illam speciem tributi, quia præscribitur contra ipsum. Idem est, si passus est, se eligi ad munus, à quo erat immunis, vel si passus est electionem fieri sine suo suffragio, ad quod habet priuilegium: nam licet nulla alia electio nat, illa cum tempore sufficiente sufficit. Et sic de alijs. Quòd potest etiam declarari per proportionem ad præscriptionem contra seruitutes vrbanas, in quibus actus contrarius supponitur, vnus tamen sufficit cum continuato non vsu.

Explicandum vero adhuc superest, quantum tempus necessarium sit, vt amittatur priuilegium per cōtrarium vsum. Ad quod breuiter respondendum est, tempus hoc non esse definiendum per viam tacitæ renunciationis, seu quasi per coniecturam illius, quia hoc modo nihil possumus cum certitudine dicere, quia nec in iure naturali, nec in positiuo fundari potest, vt in simili dixi in capite præcedenti. Explicādum ergo hoc est per viam præscriptionis: nam illud tempus necessarium erit, vt amittatur hoc modo priuilegium, quod ad præscribendum sit sufficiens. Hoc autem tempus regulariter esse solet decem annorum inter præsentes, & viginti inter absentes: nam hoc tempus solet requiri in præscribendis seruitutibus, & iuribus incorporalibus, quæ inter immobilia bona computantur, vt videre licet in Couarr. lib. 1. variar. cap. 17. & Anton. Gom. lib. 2. variar. cap. 25. & Molina tract. 2. de iustit. disput. 7. Ad hæc enim iura, & bona possunt hæc priuilegia reduci. In Ecclesijs vero seu monasterijs, vt talia priuilegia amittant, maius tempus necessarium est ex speciali dispositione iuris, nimirum quadraginta annorum, iuxta cap. *accedentibus*, de priuileg. Alij verò existimant sufficere tempus triginta annorum, quia ita significatur in dicto cap. *si de terra*, eod. & in alio capite dicunt mentionem fieri quadraginta annorum, quia ita in illo facto contigit, & ita narratum fuit, nonquia necessarium esset. Sed hoc non admittit Glossa in dicto cap. *accedentibus* quia in capit. *illud*, de præscript. expresse dicitur, contra Ecclesias minorem præscriptionem, quam quadragenalem non admitti, *licet quidam canones comprobent triennalem*, & idem confirmatur in capit. *de quarta*. Vnde dici posset, illud ius cap. *si de terra*, esse per aliud correctum. Hoc tamen obstante Glossa in dicto cap. *accedentibus*, & Ioann. Andr. Hostiens. Abb. Felinus & alij communiter docent, requiri tempus quadraginta annorum, & ad cap. *si de terra*, nihil aliud respondent nisi hodie non procedere. Mihi autem verisimile est, Alexander tertius, licet in alijs præscriptionibus contra Ecclesiam quadraginta annorum tempus necessarium esse voluerit, in hac, quæ est contraria priuilegio, minori tempore fuisse contentum, vel quia non considerauit illam vt puram præscriptionem, sed vt coniunctam voluntariæ renunciationi priuilegij, quæ facilitare videtur præscriptionem, vel etiam quia per præscriptionem contra priuilegium reuertitur res ad ius commune, & ideo etiam debet breuiori tempore fieri. Nihilominus tamen Innoc. III. in dicto cap. *accedentibus*, extendisse videtur regulam capit. *illud*, de præscript. etiam ad præscriptionem contra priuilegia Ecclesiarum. Et hoc vsu confirmatum est, & communi sententia Doctorum.

Decennium inter præsentes, & viginti inter absentes requiritur ad præscriptionem Couar. Anton. *c si de terra.* *Glossa. c. illud.* *c de quarta. Glossa. Ioan. Andr. Hostiens. Abb. Felin. Alex. III.* *Innoc III. c illud.*

Tandem ex dictis in hoc, & præcedenti puncto tria infero. Primo amissionem priuilegij per contrarium vsum non habere locum in illis priuilegijs, quæ supra absoluta appellauimus, quatenus non versantur circa alios, nec tertiam personam grauant. Ratio est, quia contra hæc priuilegia non præscribitur ab

21. *De tempore aub. Resp.*

22. *Infertur.*

alijs,

aliis, cum alios non respiciant, nec per contrarium vsum alijs conferatur aliquod ius. Exemplis patet, quia si quis habens priuilegium non recitandi, per multum tempus recitet, non amittit omnino priuilegium, quia nullus contra eum præscribit, & sic de omnibus similibus. Ac denique rationes factæ de nō vsu, quoad hoc eodem modo procedunt de contrario vsu.

23. Secundò infero ex dictis, amissionem priuilegij per contrarium vsum in multis conuenire cum illa, quæ est per solum non vsum, videlicet, quia in neutra earum sufficit sola præsumpta renunciatio, vt verè, & in re destruatur priuilegium, quia in vtraq; debet adiungi præscriptio. In qua præscriptione etiam conueniunt quoad temporis longitudinem & ita in hoc indifferenter de vtraq; loquuntur authores, in duobus tamen differunt, primò quia priuilegium ad agendum per vnam omissionem, vtsic dicam, vel per plures, seu per solum non vsum, nec perditur, nec minuitur, sed tantum non exercetur, vt ex supra dictis constat. Priuilegium autem ad non agendum per vnam contrauentionem quodammodo amittitur per renunciationem operantis, quantum ad hoc, vt solutio, vel alia similis actio facta contra priuilegium teneat: nam in hoc aliquo modo derogatur priuilegio. Quod habet locum in priuilegijs, quæ versantur circa alios: nam in absolutis hæc differentia considerabilis non est, sed contrarius vsus moraliter perinde se habet, ac non vsus. Secundò differunt, quia contra priuilegia affirmatiua præscribi potest sine vlla actione priuilegiarij, quia per solum non vsum eius potest inchoari, & consummari alterius præscriptio: in negatiuis autem vt præscribatur contra illa, necessariū est, vt inchoetur præscriptio ab aliquo vsu contrario priuilegiarij, quia sine tali actu nullum ius, nullusve possessionis modus potest in altero considerari quod illi tribuat initium præscribendi, quæ omnia ex dictis satis constant.

Infertur. 2.

24. Tertiò intelligitur ex dictis, quam vtilitatem habeat protestatio priuilegiarij, vt actus intelligatur, fieri sine præiudicio sui priuilegij, de qua dixit Bart. in leg. 1. C. de his, qui spon. mun. &c. lib. 10. parari, vt per actum contrarium non perdatur priuilegium, quod valde commendat Panormit. in dicto capite, *cum acceß ſſent*, num. 7. intelligens, prodesse, vt priuilegium non perdatur per vnum contrarium actum, & ad hoc esse necessariam talem protestationem, & hoc modo idem intellexit, & sequutus est Felin. ibi num. 30. limit. 5 citatque Roman. & Bald. in eandem sententiam. At verò iuxta doctrinam datam talis protestatio necessaria non est, vt priuilegium non perdatur simpliciter per vnum actum contrarium: nam licet non fiat protestatio, vnus actus contrarius nō sufficiet per se tollere priuilegium; quoad forum verò externum poterit esse vtilis talis protestatio vt magis constet de animo operantis. Præter hoc verò esse poterit vtilis hæc protestatio ex iusta causa facta, vt ipsemet actus, qui in præsenti fit, non noceat in aliquo contra priuilegium, etiam secundum præsentem effectum, quem habere posset, vt si per talē protestationem profiteatur operans, vel non voluntariè, sed coactè operari talem actum, vel certè ignorare, an aliquid detrimenti contra suum priuilegium sibi afferre possit, & ideo non esse intentionis suæ cū suo præiudicio illum facere. Nam cum actus agentium non operantur vltra intentionem, & renūciatio priuilegij etiam secundum quid, & quoad præsentē effectum à voluntate priuilegiarij pendeat, per talem protestationem meritò impedietur talis effect⁹. Deniq; etiam potest prodesse, vt à tali actu non possit inchoari præscriptio contra priuilegium, quia per illam fit, vt nullum ius tribuatur alteri, nec aliquis modus possessionis, & consequenter etiam bona fides illius impeditur. Et in hoc sensu verum est, protestationem illam deseruire, ne amittatur priuilegium, nō vtiq; per vnum solum actum integrè, sed ne per illū inchoetur, & consequenter ne consummari possit, præcedente tantum illo contrario vsu. Quando autē talis protestatio nihil prosit, videri potest in Gloss. in c. *cum*, M. de const. verb. *sine præiudicio*.

Infertur.

Bart.

Panorm.

Felin. Roman. Bald.

Gloſſa.

25. Vltimò videndum superest, an hæc, quæ dicta sunt de amissione priuilegij per vsum contrarium, locum habeant in foro conscientiæ, vel solum in exteriori, ex iuris præsumptione. In quo breuiter duo sunt clara ex dictis in præcedenti capite. Vnum est, quoties vsus contrarius priuilegij dat alteri occasionem, & tempus præscribendi contra priuilegium, consummata præscriptione amitti priuilegium in re ipsa, ac subinde etiam in conscientia. Secundum est, quandiu aliter non præscribit contra priuilegium habens tractum successiuum, per nullum vsum contrarium amitti in conscientia tale priuilegium omnino, & quoad facultatem vtēdi illo in temporibus futuris. Hęc duo non indigent noua probatione. Solum ergo superest difficultas de illa amissione priuilegij, quæ fieri censetur, per quemlibet actum contrarium per modum tacitæ renunciationis, vel simpliciter, si priuilegium in vno tantum actu consistat, vel secundum quid tantum quoad præsentem actum, & effectum eius. In quo breuiter dico, regulariter loquendo, talem renunciationem esse validam in conscientia: supono enim versari circa alterum, qui statim acceptat illam, vel effectum, qui ab illa pendet, quod perinde est. nam de alijs priuilegijs absolutis iam non tractamus. Deinde, licet hæc renunciatio non sit expressa, sed tacita, quatenus per actum contrarium priuilegio indicatur voluntas renunciandi priuilegio saltē, pro illo actu, nihilominus moraliter loquendo, ac per se procedit ex interno affectu sufficiente, quia ille actus exterior voluntate fit, & ex animo validè, & cū effectu operandi, etiamsi sit contra proprium priuilegium. Vt in casu c. *cum acceß ſſent*, si canonici illi contra prius statutum à se factum, dignitatem Primicerij in sua Ecclesia creassent, verè, & non tantum præsumptiuè priuilegium amitterent, quia talis actus, & effectus necessariò secum affert reuocationem prioris statuti; & similiter qui acceptat munus, cum esset exemptus, in conscientia tenetur illud administrare, & sic de alijs. Secùs verò esset, si aliquis inuoluntariè exerceret actum, vel coactus, & positiuè interiùs intendens sibi in nullo præiudicare, vel ignorans effectum illum repugnare suo priuilegio; tunc enim excusaretur in conscientia propter defectum consensus sine quo obligari non potest. Vnde etiam Iuristæ docent, quotiescunq; ex signis vel coniecturis constare potest priuilegiatum non habuisse animum renunciandi, non esse priuandum priuilegio. Ita Gloss. in c. *pro illorum*, verb. *authoritate*, de præb. quam Bart. locis citatis, & alij Doctores allegati sequuntur. At verò si tunc priuilegiarius iustè cōdemnaretur in foro exteriori, quia non posset intentionem suam probare, tunc etiam in foro exteriori teneretur parere, licet posset occultè se indemnem seruare, si absq; scandalo posset. Aliquando verò posset per sententiam veluti confirmari talis renunciatio priuilegij, etiamsi non esset ex animo facta, in pœnam fictionis, vel negligētiæ, & tunc post sententiam teneretur quis in conscientia, non vti priuilegio quoad talem effectum, seu ratum habere vsum priuilegio contrarium, etiamsi fortasse antea non teneretur, quia sententia iusta potest effectum hunc inducere, vt in superioribus visum est.

Dub. vlt.

Reſpon.

c cū acceſſiſſent.

Regula 1ii de ſtarum.

Gloſſ. Bart.

Quomodo ſit tentia valet induere obligationem in conſcientia.

CAPVT

CAPVT XXXVI.

Quando, & quomodo amittatur priuilegium per illius abusum.

1. *De abusu priuilegij.* *Priuilegium amittitur per abusum.* *Simplicius Papa.* *Innoc.* *Alexand.* *Glossa.* *Syluest.*

VVlgaris est regula iuris, amitti priuilegium per abusum. Vnde est illa sententia Simplicij Papæ, *Priuilegium meretur amittere qui concessa sibi abutitur potestate*, cap. *vbi*, dist. 74. cap. *priuilegium*, 11. quæst. 3. qua etiam vtitur Innocentius III. in capit. *licet*, de regularib. & in cap. *vt priuilegia*, de priuil. & in cap. *contingit*, 2. de sententia excommun. idemque fere habet in capite prim. & septim. de postulat. præbend. & Alexand. III. in cap. *recolentes*, de statu Mon. vbi Glossa verb. *communi iure*. Hanc vero regulam ita exponit Syluest. verb. *priuilegium*, quæst. 10. dub. 10. vt idem dictu sit, *per abusum*, quod *per non vsum*, vel *contrarium vsum*. Sed contra vim verborum, & contra iurium intentionem, & contra veritatem: nam re vera hic est distinctus modus amittendi priuilegium. Igitur ad explicandam hanc regulam, eiusque rationem reddendam, tria breuiter explicanda sunt. Primum, de quo abusu priuilegij fit sermo, vt censeatur sufficiens ad priuilegium amittendum. Secundum, qualis, & quanta sit hæc amissio, scilicet, aut totius priuilegij, vel tantum alicuius, vel aliquorum effectuum eius Tertium, quomodo amittatur, id est, an ipso facto per abusum perdatur priuilegium, vel solum veniat quis illo priuandus.

Tria explicanda. *Primum.* *Secundum.* *Tertium.*

2. *Circa primũ notandum.*

Circa primum aduertere oportet, aliud esse priuilegium perdi propter delictum, aliud vero propter abusum: nam abusus propriè significat defectum in ipsomet vsu priuilegij, vel in his, quæ illud concernũt vt ex vi ipsius vocis constat: delictum autem latius patet, & comprehendere potest quodcumque peccatum ipsius priuilegiarij. In præsenti ergo proprie tractamus de abusu: nam quodammodo per se confert ad amissionem priuilegij, vel tollendo eius fundamentum, vel secundum quandam proportionem pœnæ ad culpam, quia in his aliquis punitur, in quibus deliquit. Propter alia vero delicta, quæ non continent abusum priuilegij, puniri quidem potest aliquis pro arbitrio legis, seu Principis, sicut potest puniri in alijs bonis, tamen id extraneum, & accidentarium est, & ideo in præsenti non consideratur, sed dicere tantum possumus, posse interdum priuilegium propter delictum amitti, si lege statuatur, quæ spectanda erit, vt ex verbis eius qualitas delicti, quod requirit, & modum inferendi talem pœnam colligatur. Vnde solet esse frequens regula Iuristarum, priuilegium non amitti propter delictum, nisi in casibus in iure expressis, vt videre licet in Socino regula, 380. alias regula 31. Videri etiam potest Bernardus Diaz regula 592. exemplum esse potest, quia Clericus exercens sodomiam priuatur in pœnam priuilegio clericali per Bullam Pij quinti, & ordinatus in minoribus. Sede vacante cum dimissorijs illegitimè datis à Capitulo, priuatur priuilegio clericali in Concilio Tridentino sessione sexta capite decimo de reformationibus.

Regula Iurist. *Socin.* *Bern. Diaz* *Pius V.* *Conc. Trid.*

Abusus autem priuilegij multiplex subdistingui potest, vnus est quasi formalis in ipsomet actu priuilegij, in quo priuilegium vsurpatur, tanquam principium abusus, exercendo illum, plus quam priuilegium concedat, semper enim hic abusus est per excessum: nam si defectus sit in minori vsu, vel in non vsu, vel in contrario vsu, non potest dici abusus priuilegij, quia vel nullus est vsus prætextu priuilegij, vel non est vsus peccaminosus, qui proprie dicitur abusus. Verum est tamen quod vbi quis obligatur priuilegio vti, si id non faciat quantum potest, & debet, dici potest priuilegio abuti, tamen ille abusus magis pertinet ad non vsum, vel contrarium vsum, de quibus satis dictum est. Abusus ergo de quo agimus, per excessum proprie committitur, hic autẽ excessus vtendi priuilegio, amplius quam ipsum cõcedat, per omnes fere circunstantias humanorum actuum variari potest, scilicet, vtendo priuilegio in tempore, aut loco, aut circa materiam, vel personã non concessam, ac denique huc spectat omnis iniusta seu irrationabilis extensio priuilegij. Alius abusus dici potest occasionabilis, in quo priuilegium scilicet habet per modum obiecti per occasionem mouentis, vt cum quis ex priuilegio sumit occasionem delinquendi, vt cum exemptus inde sumit licentiam peccandi vel inferendi alteri iniuriam, non quia faciat illam prætextu priuilegij (hoc enim pertinet ad priorem modum) sed quia spe impunitionis ex priuilegio concepta liberius delinquit, vel certè, quia quotumque alio modo ex priuilegio sumit peccandi occasionem. Tertiò item modo dicitur quis abuti priuilegio quando suis prauis moribus directè repugnat fini priuilegij, seu destruit fundamentum eius, si beneficiatus priuilegiatus vt sit absens propter studium, dicitur abuti priuilegio, quando neglecto studio, alijs inutilibus actionibus occupatur. Et ad hæc tria membra videntur posse reduci omnes priuilegiorum abusus.

3. *Abusus priuilegij multiplex.* *Abusus per excessum.* *Abusus iuris formalis.* *Abusus.*

Dicendum ergo est, regulam positam generaliter esse intelligendam de quocunque abusu priuilegij, tum quia ita communiter videtur à Doctoribus intelligi. Tum etiam quia verba iuris sunt absoluta, & non debent à nobis limitari, cum omnes illi excessus sint propriè abusus priuilegij, & in illius iniuriam, vel concedentis cedant. Tum maximè quia de omnibus illis modis possunt in iure exẽpla inueniri. Nam capita in regula allegata potissimè loquũtur de primo abusu per excessum vtendo potestate vltra limites eius, vt est, vti potestate ordinandi cogendo subditum vt ordinetur, de quo est sermo in d. c. *vbi*. & similis abusus est negare licentiam transeundi ad religionem strictiorem legitimè illam postulanti, de quo est sermo in dicto c. *licet*, & similis est quælibet indiscreta extensio priuilegij, de qua loquuntur cap. 1. & 2. de postul. prælat. & latius dictum c. *vt priuilegia*. Et huc spectat decisio cap. *suggestum*, de decim. vbi propter rerum mutationem cẽsetur moderandum priuilegium, ne vsus, qui antea licebat, propter scandalum transeat in abusum. Et ad idem iuuat lex *qui sine*, ff. de negot. gest. & optimè lex 42. t. 18. p. 3. vbi Greg. Lop. Gloss. vlt. varia exempla ponit eorum qui prætextu priuilegiorum aliqua faciunt, vel vltra priuilegium, vel etiam contra illud, & alia iura adducit. At vero cap. *contingit*, apertè loquitur de abusu occasionali, qui committitur, quando occasione priuilegij sumitur licentia peccandi, & euadendi iustas pœnas, & de eodem ferè abusu loquitur c. vlt. de vit. & honest. cler. Vbi clericus negociator priuatur immunitate à tributis sub certis conditionibus. Et ad idem reducitur dispositio cap. vlt. de immun. Ecclesia. vbi delinquens in Ecclesia, Ecclesiæ immunitate priuatur, consonat l. *Iudæos*, Cod. *de Iudæu*. Denique in capit. *recolentes*, sermo esse videtur de abusu contra finem, & fundamentum priuilegij. Et ad idem caput reuocantur canones, qui clericos coniugatos laicè viuentes priuant priuilegio clericali, vt capit. *exparte*, de cleric. coniug. & c. *vni*, eod. in 6. & Trid. sess. 23. capit. 6. de reformat. & concordat. l. *libera*, ff. de peculio. & lex *Christianis*, Cod. de pagan. Ratio verò omnium est, quia quilibet ex dictis abusibus culpabilis est, & priuilegio iniurioſus, & ideo priuatio priuilegij merito illi correspondet, vel in pœnam proportionatam, vel alio simili modo in sequentibus explicando. Neq; in hoc puncto alia difficultas occurrit.

4. *Regula prius posita glos.* *valet.* *cap. illi.* *cap. licet.* *c. ex parte priuil.* *c. suggestum.* *Greg. Lop. Glossa.* *cap. contingit.* *Cap. recolentes.* *c. exparte.* *Ratio.*

5. *Circa secundum.*

Circa secundum, quę scilicet, amissio priuilegij incurratur per abusum ei⁹, aduerto cum proportione addita in præcedenti capite, duplicem esse posse priuilegij amissionem, alteram radicalem, vt sic dicam, vt quan-

vt quando ipsum ius vtendi etiam in futurum amittitur, siue priuilegium in tota sua materia amittatur siue in aliqua parte illius, vtramq; enim amissionem nunc voco radicalem, seu amissionem simpliciter, alio modo intelligi potest amitti priuilegium solum in præsenti, nimirum quoad actum illum, qui fit cum abusu priuilegij, quia scilicet, ratione abusus perdit valorem, vel qualitatem, quam ex influxu priuilegij, seu potestatis habiturus esset, si esset legitimus.

6. *Respons.* Dico ergo breuiter, aliquando amitti priuilegium priori modo, scilicet, quoad ius ipsum, & omnem futurum vsum priuilegij, interdum adæquatè, & in tota materia; interdum verò inadæquatè, seu in parte materiæ, aliquando verò amitti tantum quoad præsentaneũ effectum. Prior pars sumitur ex dicto c. *priuilegium*, 11. quæst. 3. Vbi aduerto, addi in regula posita particulam *omnino*, scilicet, *priuilegium omnino meretur*, &c. Quæ non ponitur in cap. *vbi*, cum tamen capita illa vnum esse, vel ex eodem originali sumpta esse censeantur. Nec etiam in aliquo ex allegatis capitibus inuenio illam particulam, *omnino*, & ideo incertum mihi est, an sit addita à Gratiano, vel casu irrepserit in textum ex aliqua interpretatione, seu scholio. Illa tamen admissa recte per illam declaratur, aliquando propter abusum priuilegij mereri quempiam radicalem, & totalem amissionem priuilegij. Quod etiam significauit Augustinus sermon. 247. de temp. *Iudicio legum iure obtenta dignitate deijcitur, qui priuilegio sibi concesso abutitur.* Dum enim dixit, *deijci ab obtenta dignitate*, satis demonstrat integram, & absolutam priuilegij priuationem. Quod autem non semper hæc priuatio sit integra, satis ostenditur in eodem capite, *vbi*, & in cap. *denunciamus*, 25. quæst. 2. vbi propter abusum priuilegij fit comminatio sub disiunctione, *Ordinationes tibi Rauennatu Ecclesiæ, vel Æmilienses nouerit auferendas.* Sæpe etiam propter abusum, verbi gratia, in priuilegio eligendi, priuatur quis potestate eligendi in futurum, non simpliciter, sed pro aliquo tempore, vel aliqua vice, vt in capit. *cum in cunctis*, §. vltim. & cap. *cum Vuintonienses*, de electione. & in cap. 1. & 2. de postulat. Prælat. Et ratio est clara, quia non semper excessus est dignus æquali pœna. Vnde etiam fieri potest, vt tantum priuetur quis priuilegio in illo actu, in quo illo abutitur, quoad hoc, scilicet, vt talis actus non valeat, vel vt cassari debeat non obstante priuilegio. Quod probari potest facile ex supra dictis de lege irritante: nam irritatio actus sæpe est pœna illiusmet abusus, qui in illo actu committitur; ita ergo esse potest in præsenti. Sicut etiam propter abusum ordinantis interdum suspenditur ordinatus, capit. *vel non est compos*, de tempor. ordination. Et sic dicitur irrita ordinantis alienum indebitè, cap. 1. 71. d. & similiter in cap. *decernimus*, 16. quæstion. 7. Et ratio est, quia vel hæc potest aliquando videri sufficiens pœna, vel cum illa possunt aliæ adiungi, absque maiori priuilegij priuatione.

cap. priuilegium. *cap vbi.* *Augustin.* *cap. denunciamus.* *cap. cum in cunctis. & cit Vuintonienses.* *cap vel non est.* *cap decernimus.*

7. Circa tertium punctum de modo, quo priuilegiũ perditur, aduertendum est, dupliciter posse intelligi hanc amissionem, vno modo ex natura rei, alio modo ex iuris positiui dispositione. Prior modus potest habere locum in cessatione priuilegij quoad valorem actus, qui per abusum fit sub vmbra, seu colore priuilegij. Quod tunc potest contingere quando quis vtitur priuilegio vltra vires eius, vel extra materiam, vel casum, in quo ipsum loquitur, vel quando actus non fit secundum formam in priuilegio præscriptam; tunc enim actus fit sine legitima potestate, & consequenter est nullus, vel simpliciter, vel quoad id in quo excedit potestatem. Et hoc significauit Syluester verb. *priuilegium*, quæst. 10 dict. 3. argumento cap. *porrò*, & cap. *recipimus*, de priuilegijs. Si quis autem rectè consideret, hæc non est amissio priuilegij, quando talis defectus ex natura rei contingit, quia potius hic defectus sequitur ex carentia priuilegij quoad talem casum, quam sit causa illius, potest etiam habere locum iste primus modus amittendi priuilegium ex natura rei, si per abusum tollatur fundamentum priuilegij, vt in illo exemplo de beneficiato habente priuilegium vt in absentia causa studij faciat fructus suos, nam si nihil studeat, re vera non faciat fructus suos, & satis probabiliter dixit Perez lib. 1. Ordinat. regul. titul. 2. lib. 8. quia seruitium Ecclesiæ commutatum est in studium, & ita fructus dantur ratione studij, ideoque, qui abest titulo studij, & non studeat, ita abutitur priuilegio, vt fundamentum priuilegij auferat, & contra intentionem concedentis faciat, & acceptationem stipendij sine labore, seu seruitio iniustam reddat, ac proinde ipso facto, & ex natura rei priuatur fructu priuilegij. Et similis decisio, vel potius declaratio in simili casu sumitur ex lege, *generaliter*, Cod. de Episcop. & Cleric. & capit. *generaliter*, 16. quæstion. 1. Idemque erit quoties ex priuilegio constiterit, priuilegium omnino concedi propter talem actionem. Tunc autem in similibus casibus (quod no tandum est) non amittitur priuilegium in radice, vel pro tempore futuro, si abusus eius tollatur, quia hoc ex natura rei non sequitur, vt per se constat, nec in iure statutum est, vt supponimus. Aliquando vero potest per abusum fieri, vt cesset omnino causa priuilegij adæquata illi secundum se, & simpliciter spectato & tunc cessabit etiam priuilegium, non formaliter ratione abusus: nam idem esset, si absque abusu causa cessasset, sed immediatè propter cessationem causæ, & ideo tunc seruandæ sunt regulæ, supra datæ de modo definendi priuilegij causa cessante.

Circa tertiũ dubium. Dubium intellectus præditi dubij. *Ex natura rei vel iuris dispositione.* *Syluest.* *cap generaliter.* *Perez.*

8. Alter modus perdendi priuilegium propter abusum est ex iuris dispositione, & hic est frequentior, & insinuatur in verbis ipsis regulæ propositæ; *Priuilegium meretur amittere qui*, &c. Nam licet meritum hoc ex natura rei insit tali abusui, nihilominus ipsa amissio non intrinsecè sequitur nisi ab alio inferatur. Est enim quædam pœna illius mali meriti, & ideo dicimus fieri ex iuris dispositione, sub quo includimus, & sententiam iudicis, vel actionem superioris, quæ secundum ius esse debet, & dispositionem ipsiusmet priuilegij, in quo interdum additur clausula, vt propter talem, vel talem abusum perdatur. Atq; hinc fit, cum hæc amissio sit pœnalis, attendenda esse verba legis, vel rescripti ad iudicandum, an per talem abusum amittatur ipso facto priuilegium, vel solum veniat quis priuilegio priuandus, vel omnino, vel ex parte. Nam si verba non contineant satis expresse sententiam ipso iure latam, non amittitur ipso facto, iuxta regulam legis pœnalis, & legis irritantis. Et si citata verba regulæ præcisè spectentur, effectus hic non sequitur ipso facto, quia solum dicis, *Meretur amittere*, at qui meretur, non statim habet quod meretur. Idemque erit etiamsi lex dicat, *priuetur*, vel *careat priuilegio*, & à fortiori si dicat, propter abusum posse auferri, aut reuocari, vt in capit. 1. de postulation. Prælat. & in cap. *vt priuilegia*, de priuileg. At si dixerit, *cap vt priui nouerint se priuatos*, ipso facto incurretur, vt cap. *cum in cunctis*, §. vltim. de election. & idem significatur *legia. cap. cum in* in capit. 2. de postulation. Prælat. Et hoc modo ait *cunctis.* Glossa in cap. vltim. de vita, & honestate Cleric. verb. *cum facto*, ibi amitti priuilegium ipso facto. Quod licet in se verum sit, vt dixi, non recte ex illo textu colligitur, in quo dicitur, *Cum facto priuilegium abijciant clericale*: nam aliud est abijcere facto, aliud amittere ipso facto, qui enim per prauum vsum meretur priuari priuilegio, dici potest suo facto abijcere priuilegium, etiamsi non priuetur illo ipso facto. Quamuis dici possit in casu illius textus priuilegium amitti, nõ tantum per modum pœnæ, sed quia per illum abusum quo Clericus se irretiuit negotiationibus secularibus, tollitur fundamentum priuilegij exemptionis à soluendis aliquibus tributis. Et in hoc sensu dixit

Modus de iuris dispositione qui frequentior est. *Glossa.* *Quid sit abijcere ipso facto, quid priuari ipso facto.*

Glossa. dixit Glossa in cap. *recolentes*, de statu Monachorum, verb. *communi iure*, In eo casu fic abutentem priuilegio tacitè renunciare illi. Idemq; in simili dixit Anch. *Anchar. Felin.* cons. 104. quem refert, & sequitur Felin. in c. *cum accessissent*, de constitut. num. 28. Nihilominus in his, & similibus casibus, censeo, ordinariè necessariam esse sententiam saltem declaratoriam criminis, quando priuatio fuerit pœnalis, iuxta doctrinam datam de lege pœnali. In alijs vero casibus, quando abusus tollit fundamentum priuilegij, si res sit certa, & clara, non erit necessaria alia declaratio, tamen in casu dubio poterit expectari.

Quando sit necessaria sententia iudicis.

CAPVT XXXVII.

An priuilegium semel concessum reuocari possit à concedente, vel ab aliquo alio.

1. *Reuocatio, seu abrogatio priuilegij.* HIc est vltimus modus perdendi priuilegium, quē diximus, proprie esse per actionem extrinsecè agentis, à quo est reuelatio, seu abrogatio priuilegij, in quo ipso post specialem difficultatem prius necesse est de potestate dicere, & postea dicemus de actu. Est ergo peculiare dubium, an possit priuilegium reuocari. Et ratio dubitandi est, quia si posset, maxime à concedente, sed ab alio non potest, ergo. Probo minorem, quia donatio semel facta non potest reuocari à donante, sed priuilegij concessio est quædam donatio: ergo reuocari non potest. In contrarium verò est consuetudo recepta, videmus enim quotidie reuocari priuilegia per leges Pontificias, conciliares, & Regias.

2. *Distinctio præmittenda.* In hoc puncto in primis distinguunt Doctores inter priuilegia concessa non subdito, vel concessa subdito, & de illis duas assertiones constituunt. Prima est. Priuilegium concessum non subdito, & ab eo acceptatum, irreuocabile est à concedente. Ita docent communiter iuris canonici interpretes in cap. *nouit*, de iudic. Innoc. verb. *Theodosius*, Panorm. num. 23. & sequentibus, vbi alios refert Decius num. 14. & Felin. num. 8. ac 10. Idem in cap. 1. de constit. num. 19. verb. *Alius casus est, quando lex*, &c. in cap. 1. de probat. num. 2. plurima referendo. Idem Hostiensis in summa, titul. de immunit. Eccles. §. *sed nec ille*, Aluar. Pelag. de planct. Ecclesiæ lib. 1. cap. 44. circa finem, Dried. li. 1. de libert. Christiana, ca. 9. Matienz. lib. 5. recopilat. titulo 10. l. 7. Glossa 1. num. 4. & plures refert Anton. Gabr. lib. 3. tit. de iur. quæst. non tollendo, conclus. 6. num. 20. Ratio autem communis est, quia priuilegium concessum non subdito, & ab eo acceptatum transit in contractum; ergo non potest reuocari. Probatur consequentia, quia nullus Princeps habet ius priuandi non subditum rebus suis, & legitime acquisitis, vndecunq; ad illum peruenerint: & ideo licet aliquis illas receperit à Principe non suo, postea perinde manet in illis non subditus, ac si aliunde illas obtinuisset, & hæc ratio probat non solum de Principe respectu superioris, vt est Rex respectu Papæ, nec solum respectu æqualis, vt est Rex respectu alterius Regis, vel cuiuscunq; non recognoscentis superiorem in temporalibus (nam in hoc solum consideratur æqualitas) sed etiam de supremo respectu alterius sibi non subditi, etiamsi alium superiorem habeat in temporalibus: nam hoc accidentarium est, & impertinens, ad prædictam rationem, ob quam tale priuilegium irreuocabile est.

Prima assertio. Priuilegium concessum & acceptatum à non subdito irreuocabile. Innoc. Theodos. Deci. Hostiens. Aluar Pelag. Dried. Matiens. Glossa. Anton. Gabri.

3. *In quo sensu sit reuocabile.* Dices; hoc ad summum procedere de ipsomet cōcedente, non vero de successoribus eius, quia ipsi nō contraxerunt, nec tenentur seruare pacta suorum prædecessorum. Respondeo imo maximè teneri ad seruanda pacta, & conuentiones iustas: tum quia post pactum consummatum ius est simpliciter acquisitum ei, cui priuilegium concessum est, & ita æquè procedit ratio facta in successore, ac in ipso concedente, tum quia neque successor potest priuare non subditum iure suo, tum etiam, quia alias nulla pacta cum Principibus supremis esse possent firma, & perpetua, quod est contra ius gentium, & contra rectam gubernationem, & pacem generis humani. Quæ ratio non minus procedit in alienatione iurisdictionis per priuilegium datum non subdito, quam in alijs materijs, etiamsi Felinus & alij circa iurisdictionem hoc limitent. Est tamen circa hæc priuilegia generaliter spectandum, an res concessa per priuilegiū non subdito talis sit, vt potuerit à Principe alienari, & diuidi, non solum à persona sua, sed etiam à Corona, seu Sede sua: nam tunc irreuocabile manet priuilegium respectu successorum, quia supponimus esse absolutè, & simpliciter concessum; tunc enim procedit ratio facta. At vero si priuilegium datum esset de re notabiliter præiudicante successori, & sedi, seu Coronæ eius, ita vt ab eo non possit similiter alienari, tunc verum est, priuilegium esse reuocabile, quia non est de se perpetuum: nec omnino absolutum, sed habet conditionem inclusam, si successor consenserit, vel saltem non reuocauerit. Atque eadem ratione intelligenda est assertio rebus in eodem statu manentibus, id est, non facta tanta rerum mutatione, vt priuilegium vergat in notabile detrimentum Regis, vel regni sui, ita vt si à principio detrimentum illud interuenisset, priuilegium iudicaretur iniustum, & iniquum; tunc enim etiam poterit Princeps non seruare priuilegium, quia conditio, vel limitatio illa ex natura rei intelligitur inclusa in prima concessione, quapropter illa cessante, cessat obligatio seruandi priuilegium. Ideoque illa non tam erit reuocatio, quam declaratio, quod prima concessio non fuerit ad illum euentum extensa, & in hoc includuntur variæ limitationes, quas Iuristæ supra allegati adhibent prædictæ regulæ, & modo prædicto intelligendæ.

In quo sensu sit reuocabile.

Secunda assertio est: Priuilegium concessum subdito reuocabile esse à concedente. Ita tradunt Doctores allegati, & præterea Glossa in capit. *decet*, de regul. iur. in 6. vbi allegat multa iura canonica, quæ in praxi hoc ostendunt, & alia allegat Glossa in Clementina *dudum*, de sepultur. verbo *instante*. Idem docet Abbas libro secundo, consilio tertio, numero decimo, quæstione decimā nona, Baldus in lege *qui se patri*, Codice vnde liberi. Paul. Castrens. in primo volumine consiliorum in 229. numero quarto & in 317. numero 3. & plures refert Anton. Gabr. supra dicta conclusione septima à principio. Quia vero assertio ita generatim posita variè limitatur à prædictis auctoribus, & quia in hac generalitate, & confusione non potest propria, & accommodata ratione probari, ideo erit operæpretium, singula fere eius verba subdistinguere, & declarare.

4. *Priuilegium concessum subdito reuocabile est. Glossa. Abb. Bald. Paul. Castr.*

Priuilegium ergo in primis distinguendum est in illud, quod datur per contractum onerosum, seu lucratiuum, & illud, quod gratis conceditur. Conclusio etiam per se loquendo non procedit in priuilegio dato per contractum lucratiuum, quia Princeps tenetur seruare pacta etiam cum subditis facta, quia hæc obligatio nascitur ex naturali iustitia, quæ etiam Principem obligat, vt est per se clarum. Multaque de hoc puncto congerit Antonius Gabriel supra conclusione quinta & sexta. Dico autem per se loquendo, quia in casu raro, in quo posset Princeps priuare subditum proprijs rebus suis, etiam poterit reuocare priuilegium, non obstante contractu, quia eadem est, vel maior ratio, vt constat. Ita tamen (vt supra in simili dixi) magis est declaratio, quam reuocatio, quia à principio intelligitur illa cōditio in priuilegio inclusa, etiamsi per modum contractus concessum sit, quia etiam alia bona subditorum, intelliguntur esse hoc modo, & pro talibus casibus subiecta dispositioni Principis. Addendum verò est,

5. *Priuilegium per contractum onerosum, seu lucratiuum; est priuilegium gratuitum. In quo sensu procedit diuina tradita. Ant. Gab.*

rò eſt, in tali caſu debere Principem recompenſationem facere ſubdito de priuilegio ablato quatenus commodè poſsit. Ratio eſt, quia licet Princeps poſsit reſcindere priorem contractum propter neceſsitatem publicam, vel aliam vrgentem cauſam, non tamen poteſt iuſtè omnino priuare ſubditum re ſua ſine vlla recompenſatione, & cum hoc neceſſarium nõ ſit ad commune bonum, & ſubditus non teneatur gratis cedere iuri ſuo, quando poteſt ei recompenſatio fieri, cum Princeps non ſit abſolutus dominus rerum ſubditi, vt egregiè dicitur in l. 2. tit. 20. part. 2. legum Hiſpaniæ. Ex qua lege optime hæc veritas cõfirmatur, & ex l. 31. titul. 18. part. 3. & Gregorius Lopez vtroque loco. Et tradunt Paulus Caſtrenſis lib. 1. conſil. 229. in fine, & Matienza ſupra numero decimo tertio.

Greg. Lop. Paul. Caſt.

6. *Priuilegium remuneratiuum irreuocabile. Felin. Abb. Bart. Alex. Oldrad. Tiraq.*

Denique addunt fere omnes communiter, priuilegium remuneratiuum reduci ad illud, quod per viã contractus obtinetur, & ideo eſſe æque irreuocabile Felin. ſupra num. 12. & Abb. d. conſ. 3. verſus finem, & in cap. *peruenit*, de immunit. Eccleſiar. num. 24. Bart. in l. *qui ſemel*, ff. de decret. ab ordin. fac. in l. 1. C. de his, qui ſponte, &c. lib. 10. Alex. lib. 2. conſ. 216. in princip. & Oldrad. conſ. 266. n. 7. & late Tiraq. in l. *ſi vnquam*, verb. *donatione largitur*, n. 13. Et ratio eſt, quia renunciatio continet vniuerſalem contractum: nam quod in renunciationem datur, non cenſetur gratis dari. Item quod datur cum onere, & obligatione in futurum, reuocari non poteſt, impleta conditione; ergo idem eſt, quando aliquid datur in remunerationem præteriti laboris. Eſtq; hæc pars longe certior, quando remuneratio eſt ex debito iuſtitiæ; quando vero eſt tantum ex gratitudine, poteſt pati dubitationem, vt ex Archid. notauit Fel. d. c. *nouit*, n. 8. in fine. Quia ſola ratio gratitudinis non ſufficit ad proprium, & rigoroſum contractum. Quæ ratio recte probat, non eſſe tam irreuocabile priuilegium datum ex gratitudine, ſicut eſt iuſtitia, quia fortius eſt iuſtitiæ vinculum, vnde in caſu neceſsitatis, ac cæteris paribus, potius eſſet reuocandum priuilegium datum ex antidorali obligatione, quam datum ex communitiua iuſtitia. Et ſi ex cauſa reuocetur, forte non erit debita ex iuſtitia recompenſatio, ſed tantum ex gratitudine ſicut fuit prior remuneratio. Nihilominus tamen priuilegium remuneratiuum eſt per ſe irreuocabile, quia ipſa ratio remunerationis hoc includit, idemq; poſtulat ratio gratitudinis, niſi remuneratio exceſsiua ſit, vt in ſuperioribus etiam eſt tactum.

Archid. Felin.

7. *Priuilegium gratuitum duplex.*

Supereſt dicendum de priuilegio gratis omnino ſubdito conceſſo. De quo vlterius ſubdiſtinguendũ eſt. Nam quoddam conſiſtit in abſoluta donatione cum translatione dominij alicuius rei, vel iuris, vt cum conceditur caſtrum, vel ius vectigalium, aut alterius tributi, aut ſeruitutis. Aliud vero eſt priuilegium conſiſtens tantum in facultate, vel licentia operandi aliquid præter commune ius. Secunda igitur aſſertio poſita non intelligitur procedere abſolutè in priori genere priuilegiorum: nam illa etiam irreuocabilia eſſe cenſentur, per ſe loquendo, & ſine legitima cauſa. Ita docent Panor. Deci. Archid. Fel. & alij in dicto c. *nouit*, & alij, quos refert Anton. Gabr. dicta concl. 7. n. 3. & 5. Ratio vero eſt, quia non poteſt Princeps ſuo arbitrio, & voluntate rem à ſubdito tollere, cuius verum dominium habet, ſeu ius in eã acquiſitum, vt late per Ant. Gabr. ſupra concl. 1. quia ẽt Princeps tenetur iuſtitiam ſeruare, vt non auferat rem inuito domino rationabiliter. Et eadem rõe non poteſt Princeps ſuo arbitrio reuocare donationem ſubdito factam, per quam in illum dominiũ tranſtulit, alias non fuiſſet donatio, ſed commodatio, vel conceſsio precariò: certum eſt autem poſſe vere donare, & transferre dominium in ſubditũ: ergo facta donatione, ſuccedit prædicta obligatio naturalis iuſtitiæ; ergo idem in priuilegio, quando res per illud conceſſa in verum dominium ſubditi tranſiuit.

2. Concluſio. in quo ſenſu procedat. Pan. Deci. Archid. Felin. Ant. Gabr.

Atque ita hæc pars ferè habet eandem rationem, quam præcedens, quia etiam donatio eſt quidam cõtractus, qui poſtquam conſummatus eſt, obligat iure gentium, & naturali ad non violandum illum. Vnde declarationes adhibitæ in præcedenti puncto, in hoc etiam locum habẽt. Quia non ſolũ in concedente, ſed etiam in ſucceſſore hæc aſſertio locum habet, quia de illo procedit eadem ratio, ſaltem ratione dominij acquiſiti à ſubdito. Oportet autem ſupponere, potuiſſe anteceſſorem abſolutam donationem, & perpetuam talis rei facere, vt ſupra declaratum eſt. Et hac obſeruatione adhibita, non videtur multum neceſſaria limitatio, quam frequenter adhibent citati Doctores, ſcilicet, vt aſſertio non procedat in conceſsione iuriſdictionis per priuilegium. Nam ſi iuriſdictio abſolutè donari poteſt gratis, ſicut per feudũ, vel alium ſimilem contractum poteſt transferri, non erit admittenda exceptio quoad illum gradum, & modum in quo iuriſdictio poteſt alienari. Si vero ſit ſermo de ſuprema iuriſdictione, quam à ſe non poteſt abdicare Princeps reſpectu ſubditi. Sic verum eſt quod per limitationem intenditur: illa vero non eſt propria limitatio, quia illa non eſt donatio, ſed commiſsio tantum, ſeu delegatio iuriſdictionis, quę ſemper reuocari poteſt.

8. *Donatio eſt quidam cõtractus.* *Limitatio quorundam doctorũ non multum neceſſaria.*

Denique per hanc aſſertionem non excluditur, quin ex legitima cauſa poſsit Princeps tale priuilegiũ reuocare, ſicut etiam ex cauſa poteſt priuare ſubditum iure acquiſito, vel rei alicuius dominio. Oportet tamen, vt talis cauſa ad commune bonum pertineat & moraliter neceſſaria ſit; ſimilis ergo in præſenti requiritur. Probabile autem mihi eſt, in reuocatione huius priuilegij gratuiti ex cauſa legitima, non eſſe neceſſariam recompenſationem, & quoad hoc firmius eſſe priuilegium ex contractu oneroſo comparatum, quam gratis receptum. Quia in oneroſo obligat ad recompenſationem res ipſa recepta à Principe propter priuilegium, in gratuito vero ſolum poteſt obligare donatio, & voluntas Principis, veriſimile autem eſt, cum Princeps gratis donat priuilegium, non ſe obligare ad non reuocandum, etiam ex legitima cauſa, ſine recompenſatione, quia ſi talis cauſa in principio extitiſſet, nec donaſſet, nec rem aliam loco illius daret, quia non eſt hoc intrinſecum liberali donationi, ſicut eſſe videtur contractui includenti commutationem rei ad rem, vel ad laborem, cum aliqua æqualitate, & ideo in hoc non videntur ſeruare ſimilitudinem, ſicut in cæteris ſeruant. Et hoc videtur ſenſiſſe Deci. in dicto c. *nouit*, n. 7. verb. *quarò fallit*, vbi alios refert, & exponit.

9. *Ex cauſa legitima priuilegium reuocari poteſt.* *Decius.*

Secunda igitur aſſertio ſuperius poſita ſimpliciter procedit in priuilegio gratuito, manente in pura ratione priuilegij, id eſt, facultatis, & licentiæ præter, vel contra commune ius; nam hoc poteſt à concedente reuocari omnino libere, & ſine cauſa, ſaltem cogente, aut neceſsitatem inducente. Ita explicant omnes auctores citati, quos late congerit, & ita etiam explicat Anton. Auguſt. dicto capi. 7. num. 1. Et in hoc ſenſu probant aſſertionem conſuetudo, & omnia iura allegata in dictis Gloſsis. Ratio vero eſt, quia hoc priuilegium non tranſit in dominium ſubditi, & ita ſemper pendet ex voluntate Principis; per illam ergo poteſt reuocari. Item quia licet ſuperior auferat præceptum, poteſt iterum illud ponere, ſicut è conuerſo poteſt auferre præceptum, quod antea poſuit; ergo eadem ratione poteſt liberè reuocare huiuſmodi priuilegium, quia hæc reuocatio nihil aliud eſt, quam iterata impoſitio virtualis præcepti prius ſublati, vel virtualis prohibitio eius, quod antea concedebatur. Vnde hoc modo poteſt etiam Papa reuocare diſpenſationem, v. g. in matrimonio, priuſquam matrimonium fiat, quia poteſt impedimentum ſublatum reſtituere: non poteſt autem reuocare diſpenſationem factam in voto, quia non poteſt vinculum voti reparare, aut præcipere.

10. *Priuilegium gratuitum quomodo reuocari poteſt.* *Ant. Aug.* *Gloſſa.* *Papa nõ poteſt diſpenſationem in voto, reuocare.*

Dices; si priuilegium hoc fuit legitimè datum, contra rationem videri, illud reuocare sine causa, idemq; est de dispensatione: ergo non potest absolutè, dici posse reuocari sine causa. Respondeo, dupliciter intelligi valet illud, *posse*, primo ita vt reuocatio valida fiat, & hoc est præcipue intentum, & conuincitur rationibus factis: & quia talis reuocatio non continet iniuriam, saltem contra commutatiuam iustitiam, & ita in hoc potissimum consistit differentia inter hoc punctum, & præcedentia. Secundò potest intelligi, vt etiam licitè fiat, & sic necessaria quidem est aliqua honesta causa, vt reuocatio decenter fiat, quia non decet Principem reuocare priuilegium à se concessum, nulla noua insurgente causa, argumento cap. *decet*, de regul. iur. in 6. & significatur in capit. *suggestum*, de decim. Vnde si Princeps id faciat, actus profectò non erit vndique honestus, quia indecenter operari aliqua culpa esse videtur, saltem venialis. Ex hoc verò solo capite nunquam erit mortalis: secùs vero esse potest ratione scandali, aut odij, vel grauis nocumenti proximi, quod licet iniustè non inferatur, contra charitatem non vitatur, cum facile possit: in his enim casibus poterit esse culpa lethalis, extra illos verò ad summum erit venialis, & si quælibet ratio honesta intercedat, & intendatur, nullum erit peccatum.

c decet. c. suggestum.

11. Atque ex his satis declarata est assertio quoad illos duos terminos, de *priuilegio reuocabili*. Circa vltimam vero de *Concedente*, adnotandum in primis est, designari concedentem ad excludendum omnum inferiorem, quia non potest inferior voluntatem superioris, vel decretum eius reuocare, vt per se notum videtur, licet Ioann. Faber aliter sentiat, de quo vide Anton. Gabr. dicta conclus. 7. n. 8. Deinde aduerto, sub illo comprehendi successorem, vt late notat Afflict. decis. 392. quia succedit in æquali potestate, imo non aliter est vna, & eadem, neque in ea potest persona præcedens succedenti præiudicare. Item est certum hoc maximè habere locum in concedente habente supremam potestatem in suo ordine, vt est Papa, Rex, &c. De inferioribus vero habentibus superiorē, dubitari in primis potest, an ipsemet concedens possit reuocare sine causa priuilegium à se concessum. Aliqui enim negant, limitando in hoc conclusionem, vt procedat in non recognoscentibus superiorem, nō autem in alijs. Ita Ioann. Faber in l. *iussio*, C. de iudic. Ruin. cons. 230. n. 9. vol. 1. quos refert, & sequitur Ant. Gabr. supra n. 9.

Circa concedentem notandum.

Ioan. Faber. Ant. Gabr.

Dubium.

12. Hi vero auctores nullam rationem, aut fundamentum afferunt suæ sententiæ, neque ego illud reperio nec rationem differentiæ, si cum proportione fiat comparatio. Et ideo dico regulam datam, vt posita est de tali priuilegio, & intra illius limites sistendo, locum habere in quolibet concedente, etiam si supremus Princeps non sit, dummodo proportio seruetur. Probatur, quia Prælatus, vel Princeps superior solum potest concedere priuilegium in re, quæ à sua potestate, & voluntate pendeat, & non deroget iuri superioris, sed ad summum solis legibus ipsiusmet inferioris concedentis, vt in superioribus ostensum est; ergo potest reuocare priuilegium suo arbitrio, sicut illud concedere potest sua voluntate.

Regula prædictagenera liter defendenda.

13. Probatur consequentia, quia rationes factæ de supremo Principe cum proportione procedunt, quia tale priuilegium etiam pendet ex voluntate concedentis, & quia ille potest iterum ponere præceptum, vel prohibitionem, quæ abstulit: nam illius subsunt potestati. Dixi autem, *intra limites illius sistendo*, quia tractamus de priuilegio mere gratuito, & qui non transit in contractum, vel donationem transferentē dominium in alterum: nam hoc cum sit irreuocabile à Principe supremo, multò magis erit ab inferiori. Imo in casu, in quo potest reuocari à supremo, sæpius non poterit ab inferiori, quia non habet tantam potestatem inferior Princeps ad tollendum dominium vel ius acquisitum subdito quantam habet suprem⁹ in casu publicæ necessitatis. Posui etiam eadem verba, vt sistamus in puro priuilegio inferioris: nam si illud sit confirmatum à superiori ratione confirmationis, & iuxta modum eius poterit fieri irreuocabile ab inferiori, vt cum Hostiens. tradit Sylu. verb. *priuilegium*, q. 10. intelligendum est autem iuxta superius dicta de lege l. 6. c. 18. Denique dixi, *seruata proportione*, vt comparatio fiat inter priuilegia vnicuique propria: nam si commutentur, erit dissimilitudo, vt statim explicabo.

Sylueſt.

Obijci enim potest, quia inferior Prælatus nō semper potest reuocare sine causa dispensationem à se datam, licet Papa semper id possit: ergo idem discrimen quoad priuilegia constituendum est. Consequentia patet à paritate rationis. Antecedens vero quoad posteriorem partem de Papa tanquam certū supponitur, quoad alteram verò de inferiori Prælato sumitur ex Glossa in c. *cum ex eo*, de elect. in 6. verb. *septennium*, dicente, non posse Episcopum reuocare licentiam datam parocho sibi subdito ad non residēdum, vel sacerdotij ordinem differendum per septēnium. Quam Glossam ibi sequuntur Archid. Dom. & Franc. & Roman. singul. 517. Respondeo, differentiam esse inter dispensationem, & priuilegium inferioris, quia inferior solum potest concedere priuilegium iuri suo derogans, dispensare autem non solum potest in iure suo, sed etiam sæpe in iure superioris. Si ergo antecedens intelligatur de dispensatione inferioris in iure proprio, falsum est: nam potest ab illo sine causa reuocari, & quia hæc dispensatio seruat proportionem ad priuilegium, inde potest retorqueri argumentum, quia sicut hæc dispensatio reuocari potest, ita & priuilegium. Si vero sit sermo de dispensatione in lege superioris, probabile quidem est antecedens, tamen illo dato, negatur consequentia, quia inferior non concedit priuilegium contra legem superioris, & ita non seruatur proportio, nec comparatio. Et ratio assignari potest, quia dispensatio data ab inferiori in lege superioris, non ita pendet ex arbitrio ipsius inferioris, sicut dispensatio in lege propria, & idem est de priuilegio, tum quia per dispensationem in lege superioris tollitur illa lex respectu dispensati, & non potest inferior legem superioris semel ablatam iterum ponere, sicut potest facere in propria, tum etiam quia inferior non dispensat in lege superioris, nisi ex racita, vel expressa concessione superioris, quæ concessio forte facta est ad dispensandum non ad reuocandam dispensationem, & ideo semel facta non videtur ita pendere ex voluntate illius, sicut pendet dispensatio, aut priuilegium circa propriam legem.

14. Obiectio.

Glossa. Archid. Domin. Franc. Roman. Resp.

Addo vero, satis probabile esse, posse inferiorem reuocare suam dispensationem datam in lege superioris, ita vt sit valida reuocatio facta etiam sine causa, licet non bene fiat. Quia licet dispensando tollat legem superioris, non tamen absolutè, sed dependenter à sua voluntate, seu, sub conditione tacita, nisi aliud iussero, vel nisi reuocauero: nam hæc conditio licet non exprimatur, videtur intrinsecè incluſa, quam diu non excluditur. Quia re vera est possibilis, & non turpis, sed honesta, & ita pendet ex voluntate Prælati, quia nunquam præsumitur abdicare à se suam potestatem. Nec refert, quod potestas sit concessa à superiore, nam sæpe data est per ordinariam iurisdictionem, & ita eundem habet vsum quoad hanc dependentiam, & licet interdum sit delegata pendet in vsu, & in modo illius ex libera voluntate habente. Et ideo Hostiensis in summa lib. 3. tit. de Cleric. non resid. circa finem, attingens hoc punctum, solum dixit, *debet reuocari*, quod verbum non dicit impotentiam, sed indecentiam, & potius videtur supponere potestatem. Et forte Glossa, & alij Doctores non amplius voluerunt, non enim dicunt, reuocationem non fore vali-

15. De potestate inferioris ad reuocandum priuilegium vel dispensationem in lege superioris.

Hoſtiens.

re validam, ſed non poſſe fieri, vtique iuſtè, & bene. Qui ſenſus colligi poteſt ex his, quæ Gloſſa allegat, ſcilicet, regulam, *decet*, & cap. *ex tua*, de fil. Preſbyt. vbi textus ſolum dicit, *nolumus irritari*, & Gloſſa dicit, non eſſe irritandam, & magis loquuntur de ipſo Papa. *Gloſſa.*

16. *Alia explicatio.* Vel certè dici poteſt, diſpenſationem datam ab inferiori in lege ſuperioris cum tractu ſucceſsiuo, & ſine temporis determinatione poſſe reuocari ſine cauſa, quia tunc maxime procedit diſcurſus factus: nam ipſamet indeterminatio temporis ſuam trahit depẽdentiam à voluntate concedentis. At vero quando data eſt pro tempore definito, probabile eſt, non poſſe validè reuocari ſine cauſa ante illud tempus, in quo caſu loquuntur dicti auctores, & fauet capit. vnic. de commodato, vbi dicitur, rem ad certum vſum, vel tempus commodatam non poſſe antea repeti, & pro ratione redditur, *Cum non deceat, beneficio nos decipi, ſed iuuari.* Quanquam hæc verba magis probent indecentiam, quam impotentiam. Ratio tamen pro altera parte facta in hoc caſu magis vrget, quia diſpenſatio data pro definito tempore ſimul valuit pro toto illo, durante cauſa, & ita pro toto illo abſtulit legem ſuperioris, quam inferior poſtea reſtituere non poteſt, nec quod ſemel factum eſt, infectum reddere. Sicut etiam non poteſt retractare diſpenſationem, quæ in momento habuit effectum, vt diſpenſando in impedimento ad petendum debitum, vel quid ſimile, quia non poteſt iterum tale impedimentum reparare.

Diſpenſatio data pro tẽpore definito quando põt reuocari.

17. *Priuilegium conceſſum ab inferiori põt à ſuperiore reuocari.* Vltimò circa eandem partem de reuocatione priuilegij à concedente, poteſt è contrario interrogari, an priuilegium conceſſum ab inferiori, poſsit à ſuperiori reuocari. In quo certum eſt, ex iuſta cauſa poſſe & valide, & licitè, quia ſuperior reuocare poteſt legẽ inferioris, quia habet altiorem iuriſdictionem cui inferior ſubordinatur; ergo maxime id poteſt ex iuſta cauſa. Secundo eſt certum, id non recte fieri à ſuperiore ſine cauſa iuſta, quia eſt contra debitum ordinem, & non ſine iniuria inferioris Prælati, nec ſine detrimento ſubditorum, per ſe loquendo, ac regulariter. Dubitari ergo tantum poteſt, an talis reuocatio ſine iuſta cauſa facta, valida ſit. In quo breuiter dico, ſi reuocatio fiat à Papa, eſſe validam, quia ab illo pendet omnis iuriſdictio inferiorum. Si autem ſit ab inferiori Prælato, videtur probabile, eſſe inualidam, quia talis ſuperior non poteſt priuare inferiorem ſua ordinaria iuriſdictione, ſine cauſa iuſta, & pro ſua voluntate. Vnde ſi id facere tentet, non habebit effectum, quia excedit ſuam poteſtatem; ergo idem eſt in propoſito, quia priuilegium conceditur ab inferiori Prælato ex ordinaria poteſtate. Et ita in ſimili cenſui, quando iniuſtitia eſt manifeſta, in 4. tom. diſput. 26. ſect. 3. num. 3. & ſequitur Sanci. dicta diſp. 33. n. 7. Intelligendum autem eſt, niſi vbi ex peculiari inſtituto fuerit maior dependentia inferioris à ſuperiori Prælato, iuxta dicta ſupra de Legib. lib 6. cap. 15.

Requiritur iuſta cauſa.

CAPVT XXXVIII.

Quibus modis ſoleat priuilegium reuocari.

1. *De modis reuocandi priuilegium.* HÆc quæſtio valde eſt ad praxim neceſſaria, & ad intelligenda reſcripta, vel leges, aut ſtatuta, per quæ ſolent priuilegia reuocari. Igitur ſicut de renunciatione diximus, ita hic poteſt diuidi reuocatio in expreſſam, & tacitam. prior etiam dupliciter fieri poteſt. Primo non ſolum expreſsis verbis, ſed etiam in ſpecie, & in particulari, & tunc nulla ſupereſt difficultas, ſuppoſita poteſtate reuocandi priuilegium, quia de voluntate ſatis per illa verba conſtat, ideoq; de illo genere reuocationis nihil amplius dicendum occurrit. Aliter fieri ſolet expreſſa, & directa reuocatio, non tamẽ in ſpecie, ſed per clauſulam generalem, ſcilicet, *non obſtantibus quibuſcumque priuilegijs*, &c. & illa etiam regulariter ſufficit, quia genus de ſe comprehendit ſpecies. Dico autem *regulariter*, primo propter priuilegia in iure contenta, quæ aliquid ſpecialius requirunt. Nam eo ipſo, quod in corpore iuris inſeruntur non tantum priuilegia, ſed etiam leges publicæ cenſentur, & ideo non derogantur per generalẽ clauſulam reuocatoriam priuilegiorum in poſteriori priuilegio poſitam, niſi addatur etiam clauſula derogatoria legum, ſeu canonum, vt recte notat Gloſſa in Authentica *quia*, Cod. vbi de criminib. & c. verbo *illic omni priuilegio*. Quæ ibi communiter probatur, & ſenſit etiam Gloſſa in lege *hæres abſens*, ff. de iudic. verb. *excuſatur*, & Gloſſa 1. in l. 3. Cod. de ſilentiarijs, l. 10. Et poteſt ſumi ex illis verbis illius legis, *Non præiudicatur à quacumque generalitate pragmatica*. Ec de hoc puncto videri poteſt Iaſon in l. 1. Cod. ſoluto matrimon.

Tacita reuocatio qua.

Duo certa.

Primum.

Secundò. Clauſula generaliter ſufficit derogare priuilegia ſpecialia. Dixi regula 1.

Gloſſa.

Gleſſa.

2. *Secundo,* Secundò dixi *regulariter*, propter priuilegia, quæ in ſuo tenore continent, vt reuocari non poſsint, niſi fiat expreſſa eorum mentio de verbo ad verbum, vel aliquid ſimile. De quibus quomodo reuocari valeant ſeu per quæ verba, late tractant Canoniſtæ, videriq; poteſt Felinus in capit. *nonnulli*, de reſcript. numer. 6. & ſequentibus, & Panormitanus in cap. *cum inſtantia*, de cenſibus num. 5. Summa tamen omnium eſt, oportere, vt addantur alia verba reflexiua (vt ita dicam) vt reuocari poſsint: Vt v. g. ſi dicatur, *Non obſtãte tali, vel tali clauſula, reuocata intelligantur*, vel ſignatim dicatur, *Non obſtante priuilegio ſub quacunque verborum forma conceſſo*, vt in Clementina 1. de ſepult. in fine, vel alio ſimili modo, vt in Clementin. 2. eiuſdem tituli, & ſimilibus, quæ ſunt in vſu frequentiſsima. Et ratio clara eſt, quia non eſt cogendus Pontifex, vt de verbo ad verbum talia priuilegia referat, quæ fortaſſe ſcire non poteſt, neq; eſt priuandus poteſtate reuocandi illa, quando oportuerit; ergo ſatis eſt, vt per alia verba generalia, quæ priora comprehendant, ſufficienter explicet mentem.

Felin. Panorm.

Clement. 1. Clement. 2.

3. *Tertio,* Terriò dixi *regulariter*, propter priuilegia conceſſa per modum contractus, quæ non reuocantur per clauſulam generalem, etiam expreſſam, niſi ſaltem in genere reuocentur priuilegia, *etiamſi per modum cõtractus fuerint conceſſa*. Quia cum talia priuilegia iure ordinario ſint irreuocabilia, & neceſſaria ſit grauiſſima cauſa, vt iuſtè reuocentur, non præſumuntur reuocari, niſi prædicto ſaltem modo ſufficienter exprimatur. Item quia talis reuocatio eſt in præiudicium tertij in iure acquiſito, & iuſtitiæ; tale autem præiudicium non præſumitur, niſi exprimatur, vt ſupra oſtenſum eſt. Et ita poteſt ſumi ex Gloſſa in Clementin. *dudum*, de ſepult. verb. pacta, circa finem, & vide ibi Cardin. & notauit Azeu. in titul. 3. l. 14. lib. 1. Recopilation. num. 42. & Sancius dicta diſput. 33. num. 8.

Gloſſa. Cardin. Azeu. Sancius.

4. *Tacita reuocatio qua.* Venio ad tacitam reuocationem, quæ in vniuerſum dici poteſt omnis illa, quæ non fit per clauſulam expreſſe, & directè, vel (vt ſic dicam) in actu ſignato derogantem priuilegio, ſed fit in actu exercito, & implicitè, ſeu per quandam conſequutionem. Quod maxime cenſetur contingere, quando Princeps facit aliquem actum, qui non poteſt ſubſiſtere, vel habere effectum intentum, vel ſaltem non adæquatum ſine derogatione priuilegij prius conceſsi; tunc enim cum illæ duæ voluntates Principis ſint contrariæ, neceſſe eſt, vt vna impediat aliam, quia earum effectus, vt ſupponitur, non poſſunt eſſe ſimul: ergo poſterior voluntas vincet priorem, & conſequenter tollet effectum eius, quia ſemper poſterior voluntas efficacior eſt, quia cadit ſupra præcedentem. De hoc ergo genere tacitæ reuocationis duo ſunt certa. Vnũ eſt, tunc poſteriorem actum habere vim tollendi prius priuilegium, quando habet omnes conditiones neceſſarias ad virtualem voluntatem vnius obiecti

iecti in alio, vel effectus in sua causa. Aliud est, sine conditionibus huiusmodi non subsistere tacitam reuocationem priuilegij. Ratio prioris partis est, quia hic effectus reuocandi priuilegium pendet ex voluntate Principis, quia iam supponimus potestatem, sed in moralibus virtualis voluntas æquiualet formali, & ideo in iure tacitum æquiparatur expresso, vt supra visum est, ergo etiam in præsenti æquiparantur, & illa voluntas habebit eundem effectum. Vnde à contrario concluditur altera pars: nam deficientibus illis conditionibus, deficit voluntas non tantũ formalis, sed etiam virtualis, sine voluntate autem non potest esse reuocatio, vt constat.

Secundum.

5. Conditiones necessariæ vt priuilegium tacitè reuocetur.

His autem addendum est, conditiones requisitas, & sufficientes ex parte Principis ad hanc virtualem voluntatem, & consequenter ad reuocationem tacitam, esse scientiam priuilegij, & voluntatem faciendi actum illi repugnantem, non obstante priuilegio. Nam si hæc duo concurrant tam ex parte intellectus quam ex parte voluntatis, concurrunt omnia necessaria ad virtualem voluntatem. At vero si interueniat ignorantia priuilegij, voluntas formalis alterius actus de se repugnantis priuilegio, non erit virtualis voluntas reuocandi priuilegium, quia ignorantia causat non voluntarium, eo quod nihil fit volitum, quin præcognitum. Quod eleganter indicauit Iurisconsultus in lege *idem Vlpianus, §. sunt & alii*, ff. de excusation. tutor. Dicit enim facultatem alicui tutori datam ad mutandum domicilium, tunc esse virtualem licentiam dimittendi munus, & solicitudinem illam, cum data est *ex rescripto Imperatoris sciens tutorẽ esse eum*, Iudicans apertè sine tali scientia non posse esse illam tacitam facultatem, vbi id notant Glossa, Bartolus, & Doctores. Idem sumitur satis aperte ex cap. 1. de constitution. in 6. vbi Papa dicit, se non reuocare tacite per suam legem generalem ea, quæ ignorare præsumitur, quia nimirum cum illa ignorantia non stat virtualis voluntas. Vbi etiam id communiter notatur, & in cap. *nonnulli*, de rescriptis ex quo textu, & ex alijs referendis idem colligitur, & est res clara, & ab omnibus recepta. Solum est obseruandum, quando constat, Principem non ignorasse priuilegium, tunc attente inspiciendum esse, quanta sit repugnantia inter actum Principis, & priuilegium, quia solum in eo derogabit priuilegio, & non amplius. Itaque si absolute est incompatibilis noua dispositio Principis cum toto priuilegio, totum auferet, & reuocabit; si vero solum ex parte deroget, tantum suspendet illud pro aliquo tempore, vel derogabit in vno effectu, vel actu iuxta mensuram repugnantiæ. Vt si Rex iubeat, semel exigi tributum à priuilegiato non statim censetur absolute reuocare priuilegium totum, sed tantum pro illa vice, sicut supra in simili de tacita renunciatione dicebamus. Quia reuocatio est odiosa, & ideo non est extendenda vltra præcisam necessitatem. Item quia si repugnantia nõ est maior; nec virtualis voluntas in rigore est maior, nisi aliunde de illa constet.

Iurisc. ff. de excusat. tutor.

c. nonnulli

Obseruãdũ

6. Dubium circa tacitam reuocationẽ

Difficultas vero est circa hanc reuocationem tacitam, quando censeatur Princeps posteriorem actum, seu dispositionem facere cum ignorantia, vel scientia priuilegij, quando id non constaret ex secundo rescripto, vel lege. Nam si id constet per verba, vel clausulam aliquam id sufficienter explicantem, tollitur obscuritas, imo tunc potius censebitur expressa, quam tacita reuocatio, vt si addatur clausula, *Non obstante*, &c. vel similes de quibus in superioribus dictum est. Propria ergo difficultas est, quando in posteriori rescripto nulla fit mentio priuilegij, nec eo genere, sed solum fit simpliciter noua dispositio repugnans priuilegio. De qua re multa dicunt iuris canonici interpretes in capit. *veniens*, de præscript. & in capite primo, & capit. *nonnulli*, de rescriptis Gloss. & alij 25. quæstion. 2. in princip. Syluester & alij Summistæ verbo *priuilegium*, nos autem nonnullis regulis breuiter rem totam in sequenti cap. comprehendemus.

c. veniens. c. nonnulli Glossa. Sylvest.

CAPVT XXXIX.

Quando censetur Princeps tacitè reuocare priuilegium contra illud operando.

1. Quatuor modi deroi gatorij priuilegium.

SVppono tribus, vel quatuor modis posse Principem derogare tacitè priori priuilegio. Primo per legem vniuersalem, quæ vniuersaliter, vt sonat, intellecta derogabit priuilegium. Secundo per hominis mandatum, vel rescriptum priuilegio contrarium. Tertiò per sententiam datam contra priuilegium. Quarto per nouum priuilegium.

2. Prima regula.

Prima ergo regula est, per legem vniuersalem non derogantem priuilegia expresse, non derogantur tacite priuilegia in corpore iuris non contenta. Ita docent auctores allegati. Et ratio est, quia legislator nõ præsumitur scire ius priuatum, nec particularia facta iuxta cap. 1. de constitut. in 6. ex quo textu plane colligitur dicta regula, quia certum est, priuilegium continere particulare ius, vel potius ad factum, quam ad ius pertinere. Et ideo additum est in regula, sermonem esse de priuilegijs in corpore iuris non contentis nam illa, quæ in iure continentur, iam pertinent ad vniuersales leges, & consequenter non præsumuntur ignorari à legislatore, ideoq; sequuntur aliam regulam generalium legum, quod lex posterior reuocat priorem, etiamsi id non exprimat, iuxta superius dicta l. 6. c. 19.

Cap. 1 de constitut. in 6.

3. 2. Regula. c. cum ordinem

Secunda regula est. Per particulare mandatum hominis, seu rescriptum Principis non derogatur tacitè priuilegium, si expressa clausula derogationis in eo non addatur. Est etiam communiter recepta ex cap. *cum ordinem*, 6. de rescript. cum Glossa vltim. in capite primo, eodem, & habet idem fundamẽtum, quod præcedens, quia etiam in præcepto ab homine, vel rescripto particulari ad lites, vel aliquid simile, non præsumitur Princeps habere notitiam priuilegij. Imò multo maiori ratione in tali casu hoc non præsumitur, quia (vt dixit Glossa in capit. 1. de constitution. in 6. verb. *noscatur*, quam alij sequuntur) maiori cum deliberatione, & maturitate fit publicæ legis editio, quam priuati rescripti concessio, ergo si in lege constituenda non præsumitur in Principe scientia priuilegiorum particularium, multo minus præsumetur in rescriptis, vel particularibus mandatis. Et confirmari hoc potest, quia rescriptum contra communem legem non derogat illi, imo non valet, nisi illius mentionem faciat, iuxta l. *rescripta*, C. de precib. Imper. offer. & habetur in c. *rescripta*, 25. q. 1. Ergo à fortiori particulare rescriptum non valet contra priuilegium, cuius mentionem non facit, ac subinde non potest illud tacite reuocare. Et ex sequenti regula hęc amplius confirmabitur: nã à fortiori ex illa sequitur, vt sensit Gloss. in d. c. *veniens*, de præsc. verb. *nullam*.

Glossa. Glossa.

4. 3 Regula. 3 suborta

Tertia regula sit: Per sententiam non reuocatur priuilegium, sed interdum reprobatur. Hanc pono propter cap. *suborta*, de re iudic. ex quo aliqui colligunt, sententiam contra priuilegium latam esse sufficientem ad reuocandum illud, præsertim si illa sententia à Papa, seu Principe feratur, qui potuit priuilegium concedere, quia illa sententia æquiparatur iuri contrario ipsi priuilegio, & ideo potest reuocare illud. Sed in hoc in primis confidero, in illo capite non dici, *Si Innocentij priuilegium fuit Alexandro iudicio præsentatum, & contra illud sententiam tulit, per hoc ipsum intelligitur reuocatum* (vt aliqui allegant) sed dicit, *Intelligitur reprobasse*. Longe autem aliud est reprobare, quam reuocare: nam reprobatio est declaratio nullitatis priuilegij, vel quia male obtentum fuit, vel quia

Differentia inter reuocare & reprobare

quia iam dissuetudine erat amissum: reuocatio autem est ablatio priuilegij prius validi ac possessi. Atq; hinc sumo rationem assertionis. Nam vel priuilegium tollitur per sententiam iudicis directè, propter aliquam culpam, vel similem causam, & sic reuocari quidem potest priuilegium, seu auferri per sententiam, tamen illa non est tacita, sed expressa & directa reuocatio, quæ in pœnam fit, vel ex aliqua causa pertinente ad commune bonum. Et ideo tunc necesse est vt sententia feratur vel ab eo, qui potest reuocare priuilegium, vel ex vi alicuius legis habentis auctoritatem eius, quia aliter non potest priuilegium Principis per inferiorem iudicem auferri. Vel priuilegium tollitur indirectè per sententiam, qua condemnatur reus non obstante priuilegio, & tunc non potest esse reuocatio, sed reprobatio, quia per talem sentẽtiam virtute declaratur, tale priuilegium non excusare reum, vel non prodesse illi, & ita supponit nullitatem, vel defectum in priuilegio, non autem facit: vel si iudex condemnat solùm, quia priuilegium non extenditur ad illum casum, sic etiam non limitat de nouo sed declarat authenticè valorem eius limitatum esse. Ratio a. est, quia sententia condemnatoria supponit defectum in actu, vel in iure, de quo tractatur: ergo si tale ius, vel factum, pendet ex priuilegio, etiam sententia cadit indirectè in qualitatem priuilegij, vt antea erat, non verò illam immutat, & ita cadit in illud declarando, & reprobando; non reuocando, vel derogando.

5. 4. *Regula.* Quarta regula sit: Priuilegium prius nunquam tollitur omnino per subsequens priuilegium per tacitam reuocationem, diminui autem interdum potest, seu ex parte derogari. Ratio prioris partis est, quia priuilegium posterius non præualet contra primum, nisi mentionem illius faciat. Ita enim à fortiori sumitur ex dicto cap. *veniens*, de præscript. vt ibi notat Glossa verb. *nullam*, & omnes, & sumitur etiam ex cap. *Abbatem*, de rescript. & tradit Glossa vlt. communiter recepta in capit. 1. de rescript. Ratio autem est, quia præsumitnr Princeps concessisse secundum priuilegium ex ignorantia primi, quando illius mentionem non facit, iuxta dictum cap 1. de constit. in 6. Quia priuilegium est ius priuatum & particulare, & ideo ignorari creditur, quando illius mentio non fit. Ac proinde posterius priuilegium censetur surreptitium, quia sine sufficiente narratione impetratur. Sicut etiam priuilegium contra statutum patriæ, vel contra similem consuetudinem, non præualet contra illa, quia censetur cum virtuali deceptione Principis obtentum. Vnde intelligitur obiter, partem hanc non procedere, quando prius priuilegium est insertum in corpore iuris, tunc enim potest per posterius abrogari, vel etiam omnino reuocari, & tolli, si posterius illi opponatur, siue posterius ponatur in corpore iuris, siue non. Ratio est, quia (vt supra dixi) priuilegium insertum in corpore Iuris, iam est commune ius, & ideo non præsumitur ignorari, iuxta dictum capit. 1. de Constitut. in 6. Ac subinde sicut ius commune derogatur per subsequens priuilegium, insertum in Corpore Iuris, vt in superioribus etiam dictum est. E contrario verò nihil refert, quod posterius priuilegium inferatur in Iure commui, si prius non est in illo, quia semper procedit regula & ratio eius.

Ex hac ergo parte sic probata apertè concluditur, quando vtrumq; priuilegium est generale, prius valere, non posterius, quia non posset posterius derogare priori, nisi in totum illud auferendo, quia non est maior ratio de vna parte, quam de alia. Eademque ratio procedit, si vtrumque sit speciale, vel etiam, si primum sit speciale, & secundum generale, quia semper deberet speciale priuilegium in totum auferri, & fieri non potest. Et ita in his tribus comparationibus æquè procedunt iura, & rationes adductę. Potest autem esse quarta comparatio, si prius priuilegium generale sit, & posterius speciale. In qua est maior difficultas. Nam ex vna parte videtur idem esse dicẽdum in illo casu, quòd scilicet posterius priuilegium nihil valeat contra prius, neque illi deroget, tum quia etiam tunc præsumitur, Princeps ignorare prius priuilegium, & consequenter posterius esse surreptitium, & non cõtinere virtualem voluntatem Principis derogandi priori; tum etiam, quia per prius priuilegiũ est ius acquisitum priuilegiario, quod non censetur Princeps auferre velle sine illius notitia. Atque hanc partem tenet Glossa in Summa, 25. quæstion. 2. & in reg. *generi*. de reg. iur. in 6. & ex parte sequitur Panormitanus statim citandus.

6. *Quando duo priuilegia sint generalia, quodnã valeat proportionaliter maior specialis.*

Quid de generali per speciale derogato.

Nihilominus propter hanc comparationem posui alteram partem regulæ: nam speciale priuilegium, licet non possit in totum auferre generale præcedens, nihilominus potest ex illa speciali parte minuere illud, & hoc modo probabilius censemus, posse priuilegio generali tacitè derogari per posterius speciale. Quæ sententia frequentius recepta est in dicto capit. 1. & dicto cap. *veniens*, & eam tenet Sylvest. referens Hostiensem verbo *priuilegium*. quæst. 10. Et videtur expresse probari in capit. *dudum*, §. *nos igitur*, & capit *quamuis tibi*, de præbend. in 6. & in vtroque allegatur communis regula, generi per speciem derogari, etiamsi in speciali nulla fiat mentio generalis, & declaratur in priuilegijs etiam procedere: nam iura citata expresse loquuntur de priuilegio speciali, post generale concesso. Ratio verò esse potest, quia Princeps concedendo generalem fauorem, non censetur sibi auferre potestatem faciendi alienam specialem gratiam, illa generali non obstante. Et ob hanc causam potuerunt Põtifices ita explicare mentem & concessiones suas, habet enim rationem satis congruam, quia illa non est contrarietas propria voluntatum, sed est quædam exceptio à generali gratia, quam exceptionem seu potestatem ad illam faciendam voluit semper Pontifex sibi reseruare, sine dependentia ab expressione seu commemoratione prioris priuilegij, vt satis pertè declarauit Bonifacius VIII. in dicto capitulo *dudum*.

7. *Priuilegium speciale minuit generale.*

Ad primam ergo rationem in contrarium respondetur rationem ignorantiæ non ita procedere in hoc casu, tum quia illa non est contrarietas voluntatum, & ideo nihil obstat prior voluntas, quominus secunda sit valida, tum etiam, quia illa ignorantia est tantùm concomitans, quia non minus concederetur specialis gratia, etiamsi generalis venisset in memoriam, vt in dicto capitul. *dudum*, dicitur, tum denique, quia ipse Princeps voluit, vt illa scientia vel memoria non esset sibi necessaria, vt efficaciter posset specialem gratiam facere, non obstante priori generali. Ad secundam rationem respondeo, regulam dictam, quoad hanc partem intelligi, sistendo in pura ratione priuilegij, quod tantum concedit ius ad rem. Nam si virtute prioris priuilegij iam sit res acquisita, & possessa tanquam propria; probabilissimum profectò est; quod Panormitanus ait in dicto cap. *veniens*. num. 11. quem alij sequuntur, tunc non procedere prædictam partem regulæ. Quia non est verisimile, voluisse Principem præiudicium inferre tertiæ personæ in re iam sua sine maiori cognitione & examinatione causæ. Et ita explicata hæc sententia est valde rationi cõsentanea.

8. *ad 1. in cõtrarium.*

CAPVT XL.

Quando incipiat reuocatio priuilegij suum effectum sortiri.

1. *De effectu reuocationis.*

SVppositis quæ de legum irritatione & abrogatione, & de concessione priuilegiorum in superioribus dicta sunt, breuiter potest præsens quæstio expediri

Distinctio notanda. expediri. Distinguendum ergo est inter generalem reuocationem priuilegiorum factam per publicam legem, & priuatam reuocationem alicuius priuilegij: nam de illis diuersimodè censendum est, sicut de cessione priuilegij diximus. Primò ergo dicendum

Priuilegia per publicam legem reuocata promulgationē suffi cientem expectant. est si priuilegia per publicam legem reuocentur illam reuocationem nō habere effectum donec lex illa sufficienter promulgata sit. In hoc omnes statim allegādi conueniunt, & est clarum, quia ante promulgationem nondum est lex illa verè, & sufficienter cōstituta in ratione legis, & ideo non habet alios effectus legis; ergo nec̄ hunc habebit.

2. *Prōmulgatio in curia Principis sufficiens.* Secundò addendum est, vnam promulgationem in curia Principis, vel in loco ad hoc constituto sufficere ad hunc effectum reuocationis priuilegiorum, sicut sufficit ad alios effectus legis, quando aliud non exprimitur in ipsa lege. Ita etiam sentiunt frequentius auctores allegandi. Et ratio est, quia ex natura rei nō sunt plures promulgationes necessariæ ad hūc effectum, quàm ad alios, vt per se constat, nec etiam leges humanæ aliquid circa hoc speciale disponunt; ergo. Dicunt vero aliqui, in legibus canonicis reuocantibus priuilegia consuetudine introductum esse, vt sit necessaria promulgatio in singulis diœcesibus. vt priuilegia maneant cum effectu reuocata. Quod tenet Soto lib. 1. de Iustit. q. 1. a. 7. & Medin. 1. 2. q. 90. a. 4. post quintam conclusionem. Sed non constat de tali consuetudine, imò potius videmus, quotidie fieri leges Pontificias reuocantes priuilegia, vt Pius V. & Gregor. XIII. reuocarunt priuilegia ingrediendi monasteria monialiū motibus, prijs ad hoc speciaLiter editis, & Romæ tantum promulgatis, nec iusserunt, aut procurarunt, alias promulgationes in singulis diœcesibus fieri, & similia exempla sunt frequentia; ergo signū est, nō esse necessarias tales promulgationes. Item sæpe fiunt aliæ leges Pontificiæ directè ad alios effectus cum clausula, *Non obstantibus priuilegiis*, quæ ad illorum derogationem sufficit, & vnica promulgatio Romæ facta censetur sufficere ad totam obligationem eius, & ad illius clausulæ effectum; ergo eadem promulgatio sufficit ad priuilegiorum reuocationem. Illa ergo sententia merito à posterioribus Theologis reijcitur, quia fundamentum non habet. Sicut etiam de lege irritante diximus, quia est eadem, vel maior ratio.

Sententia Soti & Medin. *Soto. Medin. Refellitur. Pius V. Gregor. 13.*

3. *Lex reuocās priuilegia nō statim habet suum effectum.* Tertiò dicendum est, legem reuocantem priuilegia non statim habere hunc effectum à die promulgationis, sed post tempus necessarium ad illius obligationem, quod regulariter est duorum mensium, licèt pro curia soleat esse breuius, & pro locis distantioribus debeat promulgari, prout necessarium fuerit ad humanam notitiam, vt suprà declaratum est.

Bart. Et ita etiam sentiunt Bart. & alij referendi. Ratio verò est, tum quia nihil speciale de hoc disponunt iura, nec ex natura rei cum fundamento cogitari potest, tum etiam quia idem dictum est de lege irritante, qui effectus est valde similis reuocationi priuilegiorum; tum denic̄ quia lex reuocans priuilegium, simul obligat ad non vtendum illo, igitur non prius reuocat, quàm possit obligare, & consequenter idem tempus ad vtrumq; requirit. Probatur consequentia, quia moraliter loquendo, nō minus conueniens, ac necessaria est publica notitia legis, vt reuocatio priuilegiorum conuenienter, & sine publicis incommodis fiat, quàm vt obligatio imponatur. Contra

Franc. hanc verò assertionem sentit Franc. in ca. *ex parte*, de concession. præben. putat enim, à die publicæ promulgationis manere priuilegia reuocata, quando lex

Fundamentum contra assertionem directè fertur ad illorum abrogationem. Fūdatur in l. vl. C. de decur. lib. 10. ibi, *Omnibus anterioribus modū, quos non comprehendit præsens sanctio, ex præsenti die antiquandū.* Et aliqui hoc maximè affirmant de legibus Pontificijs reuocatorijs priuilegiorum, putant enim à die factæ promulgationis Romæ, ita reuocari priuilegia, vt actus eorum non valeant, etiamsi propter ignorantiam sine culpa fiant. Ratio reddi potest, quia plus requiritur ad obligationē, quam ad reuocationem priuilegij, quia illa pendet ex conscientia, & cōsequenter ex notitia legis: reuocatio autem fit ab extrinseco per voluntatem reuocantis, & ideo ad illam non est tam necessaria temporis dilatio. Sed hæc parum vrgent: nam in illa lege particula illa, *Ex præsenti die*, secundum ius, & debitum ordinem intelligenda est. Alioqui etiam posset intelligi ex die conditæ legis in Regio consilio. Vnde ad rationem dicitur, verum quidem esse, notitiam legis magis ab intrinseco esse necessariam ad obligationem legis, quàm ad effectū reuocandi, quia re vera fit per extrinsecam voluntatem. Nihilominus tamen ad conuenientem ordinē, & ad vitanda publica incommoda moraliter necessarium esse, vt reuocatio non fiat, nisi tali modo, quo possit commodè ad priuilegiatorum notitiam peruenire, & ideo secundum iura, & rectam rationem æquè expectari tempus sufficiens ad diuulgationem legis, ad reuocationem priuilegiorum, sicut ad legis obligationem.

Solutum fundamentū contrarię sententię.

4. *Lex fortiùs effectum pōt debitum plus luce minuere ignorum.* Quartò lex reuocans priuilegium, effectum hunc fortitur post promulgationem, statim ac elapsum est tempus sufficiens ad communiter obligandum, etiamsi in particulari inuincibiliter ignoretur. Hæc assertio non est quidem certa, videtur tamen probabilior, & ferè consequens ad dicta, quia hic effectus non pendet per se ex scientia subditi; ergo ex natura rei sequitur ex lege perfectè promulgata, & de se omnibus sufficienter proposita, & ex positiuo iure nō differtur; ergo statim fit. Confirmatur à simili de effectu irritandi actum, qui non impeditur propter ignorātiam, vt suprà ostensum est; est autem maxima similitudo in reuocatione priuilegij, & nulla sufficiens ratio differentiæ reddi non potest. Confirmatur secundo, quia suprà ostensum est, priuilegium per legem concessum post sufficientem promulgationem, & euulgationem legis, non obstante ignorantia, habere suum effectum, qui ab actuali notitia priuilegij non pendet; ergo idem è contrario dicendum est de lege reuocante, cum reuocatio à notitia priuilegiati per se non pendeat. Tandem leges communes attendunt, quod est per se, & morale, non verò ea, quæ sunt rara, & per accidens, qualis in præsenti est illa ignorantia.

Confirm. 1. *Secundò.* *Tertiò.*

Contra hanc vero assertionem allegari solent Panorm. in c. 1. de const. n. 12. & Felin. n. 7. sed illi loquūtur de priuilegio ipso, & dicunt, non prodesse priuilegiario, donec habeat notitiam eius. Et illud vel solum habeat verum in priuilegijs priuatim concessis non communi lege, vel intelligendum est de vsu priuilegij, qui pendet ex notitia habentis illud. In quo non est eadem ratio de reuocatione. Allegari etiam possunt contra assertionem alij auctores, qui indistinctè dicunt, priuilegium, vel gratiam non expirare propter gratiæ reuocationem, donec de reuocatione certus fiat, quia illā habebat. Ita docet Sylu. verb. *gratia*, n. 4. & verb. *indulgentia*, n. 17. cū Geminiano in c. 1. de concession. præbend. in 6. & sequitur Armill. verb. *gratia*, n. 6. & idem sentit Cordub. in quæst. lib. 4. quæst. 36. concluſ. 3. & possunt pro hac parte allegari omnes, qui dicunt iurisdictionem vicarij, vel delegati non tolli per reuocationem, donec illi intimetur, quos refert latè Sanci lib. 3. de matrimon. disp. 30. num. 11. Dico tamen, hos auctores loqui de reuocatione facta ab homine, non à lege, & ita non procedere contra assertionem positam: nam est longè diuersa ratio, vt dicam in sequenti puncto. Addo vero propter incommoda vitanda, si contingat aliquem vti priuilegio sic reuocato ex ignorantia publica, & communi, & vsum priuilegij pertinere ad iurisdictionem, vel adaliud simile munus publicum, tunc actum sustineri, & esse validum, non in vi solius priuilegij, sed adminiculo iuris sustinentis similes actus factos titulo publicè reputato, ac tolerato,

Obiect. Panorm. Felin. *Sylues. Gemin. Armill. Cordub.* *Sanci. Respons.*

iuxta

iuxta l. *Barbarius.* ff. de officio Prætorio, & ita vitantur incommoda publica; priuata verò minoris considerationis esse possunt, cum sint valde accidentaria, & casus iustæ ignorantiæ possit esse rarus, supposita tanti temporis promulgatione.

6. *Reuocatio ab homine facta priuatim, quando sortitur effectum*

Vltimò dicendum est, reuocationem priuilegij ab homine, seu priuatim factam nō habere effectum antequam priuilegiato specialiter intimetur, seu ad eius notitiam perueniat. Ita sumitur ex allegatis auctoribus, & ex alijs, quos retuli, & sequutus sum in materia de Indulgent. disp. vlt. quarti tomi sect. 2. & quamuis hoc non sit in iure declaratum, & pendeat multum ex intētione reuocantis, nihilominus communis vsus, & communis sensus Doctorum ita interpretatus est mentem Pontificis, vel Principis reuocantis priuilegium. Ratio verò reddi potest, quia, per se loquendo, necessarium est ad conuenientem modum reuocationis priuilegij, vt fiat in ordine ad notitiam vtentis priuilegio; quia ex alio modo reuocationis plura sequerentur incommoda, & ideo nō est verisimile, esse intentum à Principe. Sed in priuata reuocatione non est alius modus per se ordinatus ad dictam notitiam, nisi propria, & specialis intimatio; ergo sub hac conditione, seu habitudine intelligenda est reuocatio. Vnde colligitur differentia inter hanc, & præcedentem assertionem. nam reuocatio priuilegij facta per legem habet definitum modum, quo per se possit, ac debeat publicari, & diuulgari, vt in aliorum notitiam possit peruenire, & ideo illa notitia publica per se sufficit, & particularis ignorantia, quæ per accidens est, non considerantur. At verò reuocatio priuata non habet per se alium modum promulgationis, nec illum postulat, & ideo per se expectat singulorum intimationem. Et potest hoc confirmari ex dictis suprà in simili de concessione priuilegij, vbi simili distinctione vsi sumus, & diximus, priuatim concessum non operari donec intimetur ei, cui datur; ergo idem de reuocatione dicendum est: nam licèt ex ea parte, qua non requirit acceptationem, non sit tanta necessitas, tamen ex alia, qua continet rigorem, & periculum, videtur esse quodammodo maior.

Differentia inter hanc, & præcedentem conclusionem.

Confirm.

Sed quæres, an necesse sit reuocationem notificari per nuncium ad hoc missum, vel rescriptum reuocantis sufficiat, quòd notitia ad priuilegiarium perueniat quacumq; via. Quidam dicunt, necessariū esse, vt priori modo reuocatio notificetur. Ita sumitur ex Sanct. dicta disp. 30. n. 13. & disp. 36. n. 9. qui non generaliter de priuilegio, sed de reuocatione iurisdictionis commissæ, seu delegaræ loquitur, de qua fortè est specialis ratio, quam modo expendere non est necesse. Præsertim quod etiam in illa materia plures auctores, quos ibidem refert, contrarium docent, & non sine graui fundamento in iure, & ratione. Quidquid verò sit in speciali casu iurisdictionis, vel commissionis muneris per se ordinati ad regimen communitatis, seu reipublicæ: loquendo generaliter de priuilegio, nō video fundamentum illius limitationis. Et ideo censeo, hoc pendere ex voluntate reuocantis, qui potest vno, & alio modo facere reuocationem, scilicet, vel per nuncium, vel epistolam intimandam, ita vt aliter non habeat effectum; vel absolutè, vt quacumq; ratione perueniat ad notitiam priuilegiati, effectum suum faciat. Quod si de priori modo non constiterit, & reuocatio absolutè facta innotescat, præsumendum censeo, posteriori modo esse factam. Ratio est, quia ad valorem reuocationis non est necessaria acceptatio priuilegiarij. nam eo inuito potest priuilegium reuocari; ergo notitia solum expectatur ad vitanda inconuenientia, quæ aliter sequi possunt. At verò ad hoc sufficit notitia quacumq; via comparata; ergo sine fundamento alius modus præscribitur, sine iure, vel ratione cogente. Nam ratio illa, quod res per quas causas nascitur, per easdem tolli debet, non multum vrget, quia facilius est destruere, quàm construere, & ad acquisitionem priuilegij per se requirit acceptatio recipientis, ad reuocationem verò sufficit voluntas reuocantis. Vltimò poterat hoc loco tractari, quibus modis impetratio priuilegij nulla sit. Sed hoc sufficienter tractatum est in lib. 6. c. 17. vbi de dispensatione disseruimus, & illius occasione de priuilegio diximus, quia in hoc ferè eadem est vtriusq; ratio. In superioribus etiam in hoc libro multa per occasionem tacta sunt, & ideo tam de Priuilegijs, quàm de tota lege humana hæc sufficiant.

7. *Dubium.*

Prima sententia Sanct.

Resolutio dubium proposita.

Ratio.

)?(

FINIS LIBRI OCTAVI.

INDEX

INDEX CAPITVM LIBRI NONI.

DE LEGE DIVINA POSITIVA VETERI.

Cap. I. *An ante legem Moysi data fuerit alia lex positiua diuina.*
Cap. II. *An lex Moysi à vero Deo data sit, ita vt diuina fuerit.*
Cap. III. *De fine legis veteris, & præceptorum eius.*
Cap. IV. *De materia legis veteris, & præceptorum eius.*
Cap. V. *De conuenientia modi temporis, &c. legis veteris.*
Cap. VI. *De effectibus legis veteris.*
Cap. VII. *An lex vetus iustificauit.*
Cap. VIII. *De perfectione legis veteris.*
Cap. IX. *De mutabilitate legis veteris.*
Cap. X. *De cessatione legis veteris quoad obligationem.*
Cap. XI. *De cessatione legis veteris quoad omnia præcepta.*
Cap. XII. *De obligatione legis veteris ante Christi mortem.*
Cap. XIII. *De tempore quo cessauerit lex vetus.*
Cap. XIV. *An lex vetus non tantùm mortua, sed etiam mortifera sit.*
Cap. XV. *De tempore quo lex vetus mortifera fuerit.*
Cap. XVI. *An lex vetus fuerit semper mortifera post Euangelij prædicationem.*
Cap. XVII. *Lex vetus non semper post inchoatam prædicationem fuit mortifera.*
Cap. XVIII. *Satisfacit dubijs ex dictis resultantibus.*
Cap. XIX. *Fueritne lex vetus priùs mortua, quàm mortifera.*
Cap. XX. *Quomodo fuerit illicitum gentes ad iudaizandum cogere, &c.*
Cap. XXI. *De inutilitate legis veteris quoad effectus suos.*
Cap. XXII. *De cessatione Circumcisionis quoad sanctificationem infantium.*

LIBER

LIBER IX.

DE LEGE DIVINA POSITIVA VETERI.

DIstinximus in superioribus legem positiuam in humanam, quæ à voluntate humana proximè vim habet obligandi, & diuinam cuius proximus auctor, & conditor est Deus, à cuius voluntate vim habet, & authoritatem: & de humana lege, & speciebus eius hactenus disputauimus; supereſt ergo dicendum de lege diuina positiua. Hæc autem in veterē, & nouam quasi in duas species, seu membra diuersa distingui solet, & ideo de his duabus legibus sigillatim dicendum est. Nam de ratione legis diuinæ positiuæ communi vtriq; nihil præmittere oportet, tum quia ex superioribus, & ex notatione ipsius vocis satis constat, vnde habeat aliqua lex, quod diuina sit, curq; positiua dicatur; in quo verò à naturali distinguatur in lib. 1. cap. 3. declaratum est: proprietates autem, vel effectus qui ad hanc communem rationem consequuntur, partim noti sunt ex dictis suprà de lege in communi, partim declarabuntur commodius secundum specificas rationes de singulis legibus disserendo. In hoc ergo libro dicemus de lege veteri, & in sequenti de noua, generationis ordinem potius, quàm perfectionis cum D. Thoma, & alijs auctoribus obseruando.

CAPVT I.

Vtrum ante legem Moysi data fuerit hominibus aliqua lex positiua diuina.

1. Ratio dubitandi.

RAtio dubitandi est, quia lex diuina positiua non minus fuit necessaria, vel vtilis hominibus ante Moysis tempora, quàm post illa: sed Deus non tradit homini specialem legem vltra naturalem, nisi propter illius necessitatem, vel vtilitatem; ergo debuit dari talis lex, etiam ante Moysis tempora. Et confirmatur: nam videmus, Deum dedisse homini in statu innocentiæ specialem legem nō comedendi de ligno scientiæ boni, & mali, Genes. 2 Post peccatum autem datum fuit hominibus præceptum de vsu alicuius Sacramenti, quo possent non solum adulti, sed etiam infantes à peccato originali purgari, vt videtur esse communis Theologorum doctrina. Deinde ante diluuium legimus, quædam animalia reputata fuisse munda, quædam verò immunda, Genes. 7. illa autē diuersitas non est ex lege naturæ, vt cōstat; erat ergo ex lege diuina positiua. Et inde sumi potest indicium, fuisse tunc aliquas leges sacrificiorum à Deo latas, quia munda, & immunda animalia non distinguebantur nisi in ordine ad sacrificia; ergo fuerunt ante diluuiū plures leges diuinæ positiuæ. Præterea post diluuiū legimus à Deo datum præceptum illud; *Carnem cū sanguine non comederis, sanguinē enim animarum vestrarum requiram*, &c. Genes. 9. hoc autem præceptum non est naturale, vt constat, vnde hodie non seruatur. Denique lex circumcisionis multo antè Moysem data est: nam ideo dicitur Ioann. 7. non fuisse ex Moyse, sed ex Patribus, quia nimirum data fuit Abrahæ, Genes. 17. vbi Deus dicit, *Custodias pactum meum*, &c. fuit ergo lex illa diuina, & positiua, & prior lege Moysi. In contrarium vero est, quia si datur aliqua lex Dei ante Moysem, insufficiens est diuisio legis diuinæ in duas prædictas, & incompletus etiam erit tractatus de legibus, de illis duabus tantum disserendo.

2. Hæc quæstio solum proposita est ad complementum huius doctrinæ, & vt constet diuisionem illam esse sufficientem, nihilq; aliud de diuinis legibus desideretur. Aduertendum est ergo, nomen legis interdū sumi in vi nominis collectiui, frequentius autem in vi termini communis. Hoc ergo posteriori modo dicitur de singulis particularibus legibus prout illam ferè totā hac materia vsurpauimus; priori autē modo significat multitudinem plurium legum prout ab vno legislatore traduntur in ordine ad instituendā, seu dirigendam aliquam rempublicam, seu congregationem humanam secundum aliquem peculiarem statum, & hoc modo accipitur sæpe in Scriptura, vt Ioan. 1. *Lex per Moysem data est*, & sæpissimè apud Paulum. præsertim in Epist. ad Rom. & ad Galat. & sic etiam lex gratiæ appellatur, *Lex spiritus vitæ*, tanquā vna lex, ad Rom. 8. Et similiter lex naturæ tanquam vna lex significatur: vtiq; per modum vnius collectionis. Ita ergo in præsenti de diuina lege loquimur, & explicata notione vocis, facilis est quæstion. resolutio.

Lex duplicitèr.

3. Dico ergo primò, ante Moysem non fuisse à Deo datam positiuam legem, plura diuina præcepta continentem, per quam homines, vel aliqua hominum congregatio in peculiari statu à Deo instituta, & peculiari modo ad aliquem finem ordinata fuerit. Hæc assertio certa est, & sufficienter probatur, primò rōe in contrarium facta, quia lex diuina sumpta hoc modo sufficienter diuiditur, in legem veterem, & nouā, ex communi sententia Theologorum, & ex diuina Scriptura, in qua non legimus, nisi aut legem veterē, aut nouam. Priorem quidē in toto veteri Testamento contentam, propter quod totum illud interdum solet nomine legis significari, teste Hier. in Epist. 150. ad Algasiam, q 8. vbi late ex Scriptura id probat: quo etiam modo Isidor. lib. 1. sentent. cap. 28. legem diuinam in tres partes distinguit, in historiam, præcepta, & prophetias. Propriè verò sumitur pro collectione præceptorum, præcipuè vbi dicitur lex data per Moysem, & sic etiam dixit Christus Luc. 24. *Hæc sunt verba*, &c. *quæ scripta sunt in lege, & Prophetis, & Psalmis de me.* Alteram vero legem promisit Deus Ieremiæ 31. dicens, *Dabo legem meam in visceribus eorum*, de qua etiam

Ante Moysem non fuit data positiua lex in sensu de quo agimus.

Hieron in epist 150. Isidor.

iam prædixerant Isai. c. 2. & Micheas c. 4. *De Sion exibit lex, & verbum Dei de Hierusalem*, & hæc est lex noua, quam Paulus vocat etiam *Legem fidei*, ad Rom. 3. & gratiam, seu legem gratiæ ad Galat. 5. Præter has ergo duas leges nulla est alia data à Deo; ergo ante Moysis tempora nulla fuit lex diuina.

4. *Ratio conclusionis.*

Ratio autem est, quia lex diuina hoc modo significat ius quoddam integrum à Deo ipso positum continens statutum religiosum, in quo homines sub peculiaribus signis, seu Sacramentis in ordine ad diuinum cultum in vnum corpus mysticum congregentur, hoc autem modo non fuerunt homines ante Moysem specialiter instituti à Deo, aut specialiter congregati in vnam rempublicam; ergo non oportuit, ante illud tẽpus dari specialem legem diuinam. Maior satis declarata est. Minor verò constat ex discursu Scripturæ sacræ, & in materia de Sacramentis latius ostenditur, non fuisse in illo primo tempore datas à Deo peculiares leges, de sacrificijs, aut sacramentis, & eadem ratio est de alijs particularibus ritibus, aut moribus. Et ideo totum illud primum tempus vocatur tempus legis, naturæ, quia illa sola tunc vigebat, sub illa comprehendendo legem connaturalem gratiæ, vt suprà li. 1. c. 3. declaraui. Vbi etiam ostendi, necessitatem legis diuinæ hoc modo sumptæ non fuisse necessitatem simpliciter, sed ad melius esse, quod beneficium noluit Deus conferre hominibus pro illo tempore. Per quod soluitur ratio dubitandi in principio posita. Cur autem ita se gesserit Deus eo tempore cum hominibus, licèt possemus dicere, id feciſſe Deum pro arbitrio suo, congruentiam aliquam inferius trademus, circumstantias legis veteris explicando.

5. *Probabile est Deum dedisse ante legem Moysi vnum vel alterum præceptum opportunum pro illo tempore.*

Ius positiuũ nõ fuit tunc præceptum in statu innocentiæ prout ius nũc sumitur, probabile est Angelis datum fuisse aliquod præcep. um.

Dico secundò: Ante legem Moysi, probabile est, dedisse Deum hominibus interdum vnum, vel aliud peculiare præceptum opportunum pro illo tempore iuxta consilium voluntatis, & sapientiæ suæ. Hoc probant alia exempla in argumentis adducta. Quãquam primum non multum ad rem præsentem pertineat, agimus enim de hominibus in statu naturæ lapsæ. Cùm autem innocentiæ status fuerit adeò diuersus, mirum non est, quod in illo fuerit lex aliqua à Deo posita illi statui accommodata. Deindè verò dicim⁹, etiam in illo statu non fuisse à Deo datum ius integrum positiuum, prout illud explicuimus, sed tantũ singulare quoddam præceptum quasi in signum peculiaris subiectionis, & obedientiæ, & ad humilitatis, & aliarum virtutum exercitium. Sic enim probabile est, etiam Angelis dedisse Deum aliquod positiuum præceptum ob similes causas, vt in propria materia latius dicemus. Imò sunt, qui censeant, præceptum illud datum primis hominibus non fuisse propriam legem de se perpetuam, sed quasi personale mandatum solis primis parẽtibus pro suis personis, non pro tota posteritate datum, etiamsi in statu innocentiæ perseuerarent. Sed hoc ego non probo, imò censeo illam fuisse veram legem, ac de se perpetuam, tum quia eadem ratio erat in filijs, quæ in parentib. vt legem aliquam positiuam à Deo semper haberent, tum etiam, quia illud præceptum fuit respectu Adæ non tantum personale, sed etiam (vt ita dicam) capitale, quando enim illi dixit Deus, *Ex omni ligno paradisi comede, de ligno scientiæ boni & mali, ne comedas*, loquebatur cum illo, vt capite, ac subinde cum tota eius posteritate, vt ostendunt sequentia verba, *In quocumque enim die comederis ex eo, morte morieris*. Ibi enim toti posteritati mortem comminatus est. Et ideo teste Paulo, omnes in illo præceptum illud transgressi sumus, & mortem incurrimus; ergo fuit lex illa pro tota posteritate lata. Imò eadem ratione censeo, præceptum illud semel datum soli Adæ (iuxta simplicem contextum, & ordinem capitis 2. Genes.) comprehẽdisse Euam eo ipso, quod illi per Adam fuit præceptũ intimatum, iuxta probabiliorem sententiam Aug. 8. Genes. ad literam. c. 17. & aliorum, quia nimirum, lex illa pro toto genere humano posita erat, sicut verè dixit Eua Genes. 3. *Præcepit nobis Deus, ne comederemus*, & cætera.

Præceptum Adæ vt lex fuit & perpetuum, de se.

Augustin.

6. *Ad 2. exemplum.*

Ad secundum exemplum de præcepto vtendi aliquo sacramento, seu signo necessario ad impetrandam à Deo mediante fide Christi remissionem peccati originalis, fatemur, semper fuisse in humano genere hoc præceptum diuinum, vt in to. 3. tertiæ partis ostendimus. Dicimus autem in primis, illud non fuisse integram legem in sensu superius declarato, sed fuisse vnum singulare mandatum ob peculiarem necessitatem datam. Deinde dicimus, non fuisse omnino positiuum, sed (prout à Deo datum est) fuisse suo modo connaturale fidei, secundum statum, quem pro eo tempore in hominibus habebat, & ideo generaliter tantum positum fuit, & per legem, vel cõsuetudinem humanam determinationem accipiebat, vt in citato loco ex professo tractatum est. Vt tamen simul respondeamus ad aliud exemplum de præcepto circumcisionis (quod iuxta probabiliorem sententiam fuit quædam determinatio prædicti generalis præcepti specialiter à Deo facta pro populo Israel) addimus, præceptum illud fuisse inchoationem quandam legis veteris, quæ à Deo singulari ratione fuit anticipata per aliquod tempus sufficiens ad multiplicationem populi, quod sibi peculiariter congregabat, & cui postea lex danda erat, & ideo idem præceptum eadem̃q; circumcisio semper in ea lege mansit, eratq; ianua, & professio illius, obligationem inducens, teste Paulo ad Galat. 5.

Ad aliud exemplum De circumcisione.

7. *Ad 3. exemplũ.*

Tertium exemplum erat de animalibus mundis, & immundis, quorum fit mentio Gen. 7. ad quod respõdemus, nullum præceptum diuinum ibi insinuari. Responsio enim communis est Moysem ibi esse loquutum per anticipationem: nam ea animalia, quæ postea lex vetus in munda, & immunda discreuit, ideo sic nominauit, quia ipse scripsit post legem latam, quamuis tempore diluuij, de quo ipse scribebat, nõdum fuissent facta discretio, ita Abul. & alij. Sed hoc non caret difficultate: nam quidquid sit de vsu vocis, quem probabile est, per præoccupationem fuisse, nihilominus etiam in re ipsa videtur clarè supponi discretio iam facta quando Deus iussit, introducere in arcam septena, & septena ex mundis animalibus, & bina & bina ex immundis, quia nisi iam reputarentur diuersæ conditionis, æstimationis, vel vsus, non haberet locum ille diuersus modus præcipiendi. Et ideo Chrys. Homil. 24. in Gen. probabile existimat, Deum, qui præceptum dabat, manifestam feciſſe differentiam illam ipsi Noe, quod potuit facere, etiamsi nulla lege tunc stabilita fuisset.

Chrysost.

Valde etiã probabile est, quod ibidẽ sentit Chrys. ante diluuium factam esse discretionem aliquam inter animalia, vel in ordine tantum ad diuina sacrificia (si ante diluuium non erat in vsu esus carnium, vt sentit Chrys suprà Homil. 27. & D. Th. 1. 2. q. 102. art. 6. & ad 2. & Abulens. & alij Gen. 9.) vel etiam in ordine ad humanum cibum, si ad illum tunc animalia sumebantur, vt voluit Soto lib. 5. de iustit. q. 1. a. 1. Non est autem necesse, vt illa discretio facta fuerit lege diuina, sed prudentia, & consuetudine humana, vt idem Chrys. priori loco declarat, dicens, *Ipsa scientia tusto insita docebat, quænam ad cibum accommodata, & quæ immunda; non quod ita sint; sed quod pro immundis habeantur*, & inferius dicit, *Scientiam à Deo nobis suppeditatam docere quædam quadrupedia apta esse ad cibum, & non alia.* Quod etiam latè ostendit Hieron. lib. 2. contra Iouinian. col. 7. & Zachar. Papa in epist. ad Bonifac. ait, Gentiles ad Christum conuersos abstinuisse interdũ à quibusdam animalibus, quæ naturâ adhorrere solita est. Sic ergo ductu naturæ, & consuetudine, ac traditione suorum parentum potuit Noe habere etiam vsum discernendi inter animalia, maximè in ordine ad sacrificia, quam differentiam anticipato nomine significauit Moyses per differentiam mundorum,

D. Thom. Abulens. Soto. Hieron. Zachar.

rum, & immundorum animalium, quamuis talia non essent tunc ex ritu legis, nec fortasse omnino eadem cum illa, quam postea lex vetus induxit. Et ideo etiam Sancti docent, plura esse seruata ex animalibus mundis, quia ex illis Deo sacrificandum erat.

8. *Vltimum exemplum de abstinentia à sanguine explicatur.*

Vltimum exemplum erat de præcepto abstinendi à sanguine, data à Deo Gen. 4. De quo præcepto aliqui sentiunt, per illud solum prohibitum fuisse carnes crudas comedere, quod sentit Soto suprà; alij verò dixerunt, ibi solum prohiberi homicidium, quasi sub tropo, & figura, vt sensit Eugubinus. Et fauet Cyprian. li. 3. ad Quinti. c. 119. qui in simili præcepto Act. 15. legit, A *sanguinis effusione*, tacitè sic exponendo verba præcepti. Et videntur sequi Chrysost. & Bed. ibi; Tertul. lib. de pudicit. c. 12. sequiturq; Salmer. plura referens tract. 43. in Acta versùs finem. Vnde iuxta vtrumque sensum facilè respondebitur, illud præceptum diuinum non fuisse positiuum, sed naturale. Vtraq; verò expositio si excludat proprium sensum de esu sanguinis & suffocati, reijcienda est, vt allegorica nimis, & contraria sinceritati literæ, & simili legi latæ ab Apostolis Act. 15. & communi Patrum expositioni in vtroq; loco, Genesis, & Actor. & optimè declarat Ambr. ad Galat. 2. in principio, & Augustin. 32. contra Faust. c. 13. Concedo ergo fuisse tunc illud speciale præceptum positiuum à Deo latum, fuisse tamen singulare, & non plenam legem. Et ita Chrysost. dicta Homil 27. comparat illud cum præcepto Adami, dicens, *Sicut Adam dictum est, vt de vno ligno ex omnibus non ederet: ita hîc dictum est, cum omnia ad esum valde licenter permissa essent, veruntamen carnem cum sanguine non comedatis.* Vnde posset generalis ratio præcepti, vtiq; accommodari: particularis autem talis præcepti in tali materia redditur ibidem ab eodē Chrysost. dicens, *Hoc fecit, vt primis illis temporibus comprimat illorum impetum, & propensionem ad homicidia.* Quam rationem habet etiam Augustin. & iuxta illam exponendi sunt Patres prius allegati. Aliam verò rationem addit Augustin. dicens, arcam Noe fuisse typum Ecclesiæ, & ideo tunc latum etiam esse præceptum, quod tacitam prophetiam contineret, quæ cœpta est impleri in gentibus ad fidem accedentibus, propterea; præceptum illud ab Apostolis renouarum esse, de quo plura dicemus infrà tractando de cessatione legalium.

Ambros. Augustin.

Chrysost.

CAPVT II.

Vtrum lex Moysi vero à Deo data sit, ita vt diuina fuerit.

1. *Error antiquus circa latitudinem legis veteris.*

FVit antiquus error, legem illam datam fuisse à malo Deo. Distinguebant enim illi hæretici duo principia, malum, & bonum, & priori tribuebant nō solum mala omnia, & peccata, sed etiam corporum creationem, & eidem attribuebant antiquæ legis lationem, vel quia lex illa sacrificia cruenta principaliter præcipiebat, & circa iustitias carnis versabatur, vt ait Paul. vel etiam quia putabant, non fuisse purā, sanctam, & immaculatam. Cuius hæresis primum Auctorem fuisse Simonem Magum intelligimus ex Clemente Romano lib. 6. constit. c. 19. Eum sequuti sunt Marcion, Valentin. & alij, contra quos disputat Irenæus li. 1. c. 10. 22. 29. & alijs, Epiph. hæres. 21. & 66. Potissimum verò amplificarunt hunc errorem Manichæi, quibus ob eam rem tribui solet, vt patet ex Augustin. hæres. 46. qui latè disputat contra hunc errorem in libris contra Faustum, & cōtra Adimātum Manichæum, & lib. contra aduersarium legis, & Prophetarum, & optimè in lib. de spirit. & liter. Fundamentum autem huius erroris de duobus principijs, est contra naturalem rationem, & in 1. p. latè impugnatur. Deinde auctorem veteris Testamenti fuisse Deum ipsum ostenditur latè in materia de Fide, & ideo nunc sufficiat testimonium CHRISTI Domini, & Apostolorum, sæpe in nouo Testamento approbantium vetus tanquam continens Scripturam sacram, & diuina præcepta. Quod etiam contra illum errorem definiuit Conc. Toletan. 1. in confessionem fidei dicens, *Si quis dixerit vel crediderit, alterum Deum esse præter legis, alterum Euangeliorum, anathema sit,* & Conc. Trid. sess. 4. definiuit vtriusq; Testamenti vnum esse authorem.

Simon Magus Marcion. Valentin. Clem. Rom. Iren. Epiphan. Manichæi. Augustin.

Conc. Tolet.

Conc. Trid.

Aliter (Epiphanio teste hæres. 33.) in hoc errauit Ptolomeus quidam dicens auctorem illius legis non fuisse vnum, sed tres, & nullum eorum fuisse verum Deum. Nam partem legis dicebat fuisse datam ab Opifice mundi, quem non Deum, sed numen secundum esse dicebat; partem verò à Moyse, & aliam partem à senioribus illius populi. Sed prima pars huius erroris est manifesta hæresis, fundaturq; in alia hæresi, quod Verbum non sit verus Deus, & ideo non indiget alia impugnatione. Tertia item pars intellecta de lege Moysi prout continetur in Pentateucho vsq; ad finem Deuteron. erronea est, & sine vllo fundamento: nam in illis libris nullum est indicium alicuius legis datæ per alium Seniorem præter Moysem, licèt postea fuerint illi legi aliqua præcepta humana adiuncta, vt de quadam lege iudiciali legimus. 1. Reg. 30. & de cæremonialibus quorundam festorum Esther 9. & 1. Machab. 4. &c. Omissis ergo illis duabus partibus, circa secundā potest esse nonnulla difficultas, quia illi ex parte fauent aliqui Catholici, & præsertim refertur Origenes, Homil. 16. in Numeros, qui sensit aliqua præcepta fuisse data à Moyse proprio arbitrio, & non diuina inspiratione, de lege permittēte repudium. Et potest fundari in verbis CHRISTI Domini Matth. 19. vbi prius dicit legem illam, *Quod Deus coniunxit, homo non separet*, esse diuinam, postea verò subdit de lege repudij, *Ad duritiem cordis vestri permisit vobis Moyses.*

2. *Alius error cuiusdam Ptolomei.*

Dicendum primò est, legem scriptam & traditam in quinque libris Moysi fuisse verè diuinam, & Deum ipsum fuisse principalem, & proximum eius auctorem. Hæc assertio est D. Thom. q. 98. art. 2. & simpliciter loquendo est de fide, addo, *simpliciter loquendo*, vt excludam quæstionem, an aliud præceptum possit excipi tanquam humanum, de qua infrà dicam. Atq; ita probatur sufficienter Exod. 20. vbi in principio legis dicitur, *Locutusque est Dominus cunctos sermones hos, Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti. Non habebis Deos alienos*, &c. Et passim similia verba in illis libris repetuntur, vt sæpe in sequentibus videbimus; certum autem de fide est, illum Dominum fuisse verū Deum, vt ibidem constat, & ex Psal. 18. *Lex Domini immaculata*, &c. de qua dixerat, *Cœli enarrant gloriam Dei.* Et Psal. 118. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*, idemque sæpe in alijs habetur, & in omnibus Prophetis. Concordat etiam Testamentum nouum, in quo illa lex vocatur lex Domini, & lex Dei Mar. 7. *Irritum fecistis præceptum Dei.* Matth. 15. *Deus dixit, honora*, &c. ad Heb. 9. *Hic sanguis testamenti, quod mandauit ad vos Deus.* Propterea lex illa erat prophetica, & figura futurorum, teste Paul. 1. Cor. 10. & Gal. 4. Quod confirmat latius in Epist. ad Heb. & Ioan. 19. *Os non comminuetis ex eo.* Solus autem Deus potuit præceptis, & factis futura infallibiliter præsignare, præsertim quia talia erant, quæ ab illius pendebant voluntate. Tandem argumentatur optimè D. Thom. quia lex illa disponebat ad CHRISTVM Dominum, vnde ad illum tota ordinabatur propter quod ille dixit Luc. vlt. *Oportebat impleri, quæ in lege, psalmis, & prophetis scripta sunt de me.* Et Ioan. 5. remittit Pharisæos ad legem Moysi, *Nam de me* (inquit) *ille scripsit*; ergo idem Deus, qui CHRISTVM ad nos misit, legem illam tulit. Contra hanc tamen veritatem obijciebant hæretici aliqua, quæ pertinent, ad proprietates, præcepta, & materiam huius legis. Sed commodius infra in proprijs locis tractabuntur.

3. *Auctorem legis quinq; librorum Moysi traditæ, fuisse Deū.*

D. Thom.

4. Dico secundò: Lex vetus à Deo data est ministerio Angelorum. Hæc assertio est D. Thomæ, q. 98. a. 3. & absolutè ac generatim sumpta omnino certa videtur. Primò ex testimonio Pauli ad Gal. 3. *Quid igitur lex? propter transgressiones posita est, &c. ordinata per Angelos in manu mediatoris.* Chrysost. autem ibi per Angelos, sacerdotes intelligit. Sed ipsemet orat. 3. ad Heb. expositionem hanc reijcit, & meritò, quia est contra proprietatem & frequentiorem vsum vocis sine necessitate, & sine fundamento in littera, aut contextu. Item, quia nullus sacerdos interfuit in illa promulgatione illius legis, nisi Moyses, & tamen ibidem conditinguuntur Angeli à Moyse, vt inferiùs declarabo. Ponderat etiam ibidem Chrysostomus in posteriori loco Angelorum nomen in plurali poni, & sacerdotem, qui ibi interfuit, & aliquo modo ministrauit, solùm fuisse vnum. An verò Angeli revera fuerint plures, infra dicam. Præterea hoc confirmant alia verba Pauli ad Hebr. 2. vbi de illa lege loquens dicit, *Qui per angelos dictus est sermo*, vbi sine dubio non loquitur de sacerdotibus: nam statim subdit, *Non enim Angelis subiecit orbem terræ futurum*, & consequenter affert illud *Minuisti eum paulò minus ab Angelis*. Denique Stephan. Act. 7. de Moyse inquit, *Hic est, qui fuit in Ecclesia in solitudine cum Angelo, qui loquebatur ei in monte Sina, & cum Patribus nostris, qui accepit verba vitæ dare nobis.*

Lex data est ministerio Angelorum. *Chrysost.*

5. Nonnulli autem ex Patribus antiquis in illo, & similibus locis veteris Testamenti per Angelum verbum Dei intelligunt, vt Cyprian. lib. 2. cont. Iud. c. 5. & Tertull. l. cont. Iud. c. 9. & Euseb. Cæs. l. de demonst. Euang. c. 5. & l. 5. c. 10. & alij, quos refert Lorin. Act. 7. n. 30. Vnde Isid. l. 1. sentent. pro regula ponit, *Vbicunque in Scripturis sanctis pro Deo, Angelus ponitur, non patrem, neq; Spiritum sanctum, sed pro incarnationis dispensatione solum filium intelligi.* Non designat autem Isid. loca Scripturæ, in quibus Angelus pro Deo ponatur, nec ego illa inueni, præter illum Isai. 9. vbi Christus vocatur *Magni consilij Angelus*, iuxta versionem Septuaginta: nam in vulgata non habetur, nec etiam in Hebræo, vt Hieronym. notat, & quamuis in vero sensu admittatur, vt communiter Ecclesia admittit, solum de Verbo incarnato, id prædicitur. Verbo autem vt Deus est, nomen Angeli nõ rectè accommodatur, nec est consentaneum dignitati Verbi, vt Deus est, quia nomen Angeli absolutè ministrum, & nuntium Dei in Scriptura significat. vnde Malachiæ 3. dicit Deus, *Ecce ego mitto Angelum meum*, scilicet, Ioannem Baptistam, tanquam prænuntium Verbi, de quo subditur, *Et statim veniet ad templum sanctum suum dominator Dominus*, scilicet, filius incarnatus, qui ibidem vocatur Angelus Testamenti, iuxta Hebræa, vel Angelus iustitiæ, iuxta Septuaginta. Vbi etiam aduerto, non vocari Christum Angelum, nisi & cum aliquo addito extollente significationem vocis, & adiunctis aliis, quæ diuinitatem eius indicant.

Cyprian. Tertull. Euseb. Cæs. Lorin. *Isidor.*

6. Præterea iuxta illam expositionem, vel magna est admittenda æquiuocatio in sermonibus Scripturæ, præsertim in Testamento veteri. Nam cum in Genesi, & Exodo dicitur Angelus Domini apparuisse, loquutum esse, aut aliquid fecisse, cum Patriarchis, Moyse, & populo Dei, aut omnia illa erunt tribuenda verbo Dei immediatè loquenti, & operanti, aut quædam Verbo, quædam verò creato Angelo: vtrumque autem magnum incommodum est; ergo verius, & sincerius intelligimus, semper esse sermonem propriùm de Angelo ministro Domini. Explicatur totum antecedens vno vel alio testimonio: nam Exodi decimo quarto dicitur de Angelo Dei, *Præcedebat castra Israel*, & latius capite vigesimo tertio promittitur, *Ecce ego mittam Angelum, qui præcedat te, & custodiat in via.* Actorum autem sexto dicitur, fuisse Angelus Domini, qui apparuit, & locutus est Moysi, *in igne flammæ rubi*, Exod. 3. ergo vel vtroq; loco est propriè sermo de verbo Dei, quod est planè absurdum; quis enim dicat, ipsum Verbum fuisse Angelum custodem, qui præcedebat populum, & ducebat illum? Vel dicendum est in vno loco sumi Angelum pro spiritu creato, & in alio pro verbo Dei, quod est voluntarium, & contra proprietatem, & certitudinem sermonis: ergo dicendum semper est, hæc ministeria facta fuisse per veros Angelos. Et ita hæc est communis expositio Patrum. Ratio verò non est alia, nisi quæ sumitur ex suaui prouidentia Dei, qui gubernat infima per media, & homines docet, ac instruit ministerio Angelorum. Potest denique addi alia ratio sumpta ex Paulo ad Hebræos 1. dicente, Multifariè, *multisque modis loquens olim Deus Patribus in Prophetis, nouissimè loquutus est nobis in filio*, vbi hanc ponit tanquam prærogatiuam propriam legis nouæ, quod Deus per filium immediatè homines docuerit, quod impleri cœpit Matth. 5. *Cum Dominus aperiens os suum docebat eos*, & cætera, vt notauit Augustin. libro primo de sermone Domini, in principio. Hæc autem prærogatiua ferè nulla esset, si Verbum ipsum per se, & immediatè legem dedisset. Vnde idem Paul. ad Hebr. 2. expressè ponit differentiam, quòd lex vetus fuit data per Angelos tanquam ministros, & seruos, quia erat lex seruitutis, vt Diuus Thomas notat: noua autem per Dominum, quia est lex gratiæ.

Impugnatur dicta expositio.

Augustin. *D. Thom.*

Quæret verò aliquis, quod fuerit ministerium ab Angelis exhibitum in illius legis promulgatione. Ad quod exponendum tria distingui possunt, quæ Exodi 19. & 20. narrantur. Primò enim præmittuntur signa aduentus Domini ad ferendam legem, scilicet, ignis, & fumus, & sonitus buccinæ. Secundò in cap. 20. principio narratur promulgatio Decalogi, his verbis, *Loquutus est Dominus Deus tuus, qui eduxit te de terra Ægypti*, & cætera. Tertiò in fine eiusdem capitis additur, *Dixit præterea Dominus ad Moysem, hæc dices filiis Israel.* Prima ergo sententia est, ministerium Angelorum fuisse in efficiendis signis primo loco numeratis, loquutionem autem fuisse immediatè ab ipso Deo. Ita sentit Chrysost. ad Galat. 3. & magis explicat orat. 3. ad Hebr. Sed licet prior pars, qua affirmatur, illa signa facta esse ministerio Angelorum, vera sit, tamen altera exclusiua admitti non potest, tum propter omnia adducta in probatione conclusionis, tum maximè, quia Paul. expressè dixit, *Qui per Angelos dictus est sermo*, ad Hebr. 2. nam plus est dicere sermonem, quàm tuba canere, vel ignem accendere, aut tonitrua excitare. Item ad Gal. 3. dixit, *Ordinata, seu disposita per Angelos*; nam plus certe est ordinare, vel disponere legem, quàm solum assistere legislatori cum signis iustitiæ, & maiestatis.

7. Ministerij ab Angelis exhibitum. *1. Sententia.* *Chrysost.*

Potest ergo esse secunda sententia distinguens inter duas partes vltimas probationis legis: nam prima, quæ ferè tantum continuit præcepta legis naturæ, immediatè ab ipso Deo prolata est: altera verò, quæ comprehendit omnia præcepta positiua, data est ministerio Angeli immediatè loquentis Moysi. Quæ differentia colligitur ex modo narrationis Scripturæ: nam primam illam partem præceptorum immediatè proposuit Deus populo incipiens, *Ego sum Dominus Deus tuus*, &c. Vnde terrefactus populus, finita illa lege morali dixit Moysi, *Loquere tu nobis, non loquatur nobis Dominus.* Postea verò in alijs præceptis solum præmittitur, *Dixit Dominus ad Moysem, loquere ad filios Israel*, &c. vt patet ex reliqua parte Exodi, & ex Leuit. &c. Qui modus loquendi communis est cæteris Prophetis, & ita constat, id esse factum ministerio Angelorum. Item hoc sufficit ad proprietatem, & veritatem verborum Pauli, tam quia præcipue loquitur de lege, vt positiua fuit, tum etiam, quia vt lex illa dicatur disposita, & dicta per Angelos, satis est, quod ferè tota, & quoad omnia illa, quæ erant maximè propria fuerit ordinata, & prolata per Angelos, quãuis Deus ipse per seipsum inchoauerit sermonem

8. 2. Sententia.

monem illum quoad moralem partē, quæ ad ipsum etiam vt authorem naturæ specialiter pertinebat. Denique hoc modo videntur posse conciliari sententiæ Patrum: nam quidam dicunt, Deum per seipsum immediatè tradidisse legem illam, propter verba illa, *Ego sum Dominus Deus tuus*, vt videre licet in Chrysostomo homilia 16. in Acta, & in alijs locis super Paulum, vbi Theophylactus & Oecumenius illum sequuntur. Alij vero docent per Angelos fuisse loquutum Deum, vt statim referam. Possunt ergo conciliari secundum diuersas partes illius legis.

9. *Posterior pars 2. Sententiæ admittenda.*

Hanc vero sententiam quoad posteriorem partem libenter admittimus, scilicet, quod præcepta cæremonialia, & iudiciaria per Angelos immediatè Moysi fuerunt proposita. Quoad alteram verò partem non videtur admittenda: probabilis enim est, etiam primam promulgationem præceptorum Decalogi factam esse ministerio Angelorum formantium voces, quas populus audiebat, id enim est magis consentaneum doctrinæ Dionysij in ca. 4. de cœlest. Hierarch. volentis omnia hæc ministeria fieri per Angelos, quod etiam probant communiter Theologi, & specialiter in hac materia D. Thom. quæstio. 98. artic. 3. Sumitur etiam ex August. lib. 2. de Trinit. cap. 13. & libr. 3. capit. 10. Probatur etiam rationibus, pro conclusione factis, quæ absolutè probant de tota illa lege. Item quia ex textu Exod. 20. non potest colligi illa differentia: nam post promulgationē moralium præceptorum à Deo factam, subditur, *Dixit præterea Dominus ad Moysem, hæc dices filijs Israel*, &c. ergo idem, qui dixerat. *Ego sum Dominus Deus tuus*, &c. continuauit (vt ita dicam) sermonem loquendo Moysi. Denique non obstat modus ille loquendi, *Ego sum Dominus Deus tuus*: nam eodem modo dixit Deus Moysi, in flamma rubi, *Ego sum Deus patris tui*, & nihilominus tunc per Angelum fuisse loquutum, Stephan. interpretatus est. Recte ergo dixit Gregorius in Præfatione ad libros Moralium cap. primo aliàs secundo, fuisse Angelum, qui exterius loquendo seruiebat. Dominum autem dici, *Quia interius præsidens loquendi efficaciam ministrabat*. Quod aliter scholastici dicere solent, personam ministerialiter loquentem, & immediatè efficientem verba sermonis, fuisse Angelum: personam autem immediatè repræsentatam, & cuius nomine minister loquebatur, fuisse Deum, & ideo non in sua, sed in illius persona, quem repræsentabat, potuisse Angelum vere dicere. *Ego sum Deus.*

Dionysius. *D. Thom. August.* *D. Greg.*

10. *Moyses promulgator non auctor fuit legis veteris. Clem. Alex. Ioann. 7. Galat. 3. Chrysost.*

Dico tertiò: Lex vetus data est per Moysem tanquam per proximum promulgatorem respectu totius populi Israel, non vero tanquam per authorem legis. Prima pars de fide est: nam habetur expressa in Scriptura Ioannis primo. *Lex per Moysem data est.* Rectèque ponderat Clemens Alexandr. lib. 1. Pædagog. capit. 7. non dixisse *factam*, sicut dixit de Christo, sed *datam*, quia ab alio legem recepit, vt eam daret hominibus. Et sic etiam dixit Christus Ioannis 7. *Nonne Moyses dedit vobis legem*, & ita etiam videtur intelligendum, quod Paulus de eadem lege dicit ad Gal. 3. *Ordinata per Angelos in manu mediatoris*, vbi Chrysost. quem aliqui Græci sequuntur, & multi Latini per mediatorem Christum, intelligit, qui est vnicus mediator Dei, & hominum. 1. ad Tim. 2. iuxta quam expositionem particula illa, *in manu*, nō de ministeriali authoritate, sed de principali potestate intelligenda est, ita vt sensus sit, Angelos disposuisse legem in virtute, & authoritate verbi diuini, & in hoc sensu potest expositio subsistere cum his, quæ diximus. Sed non video, cur ibi potuerit Paulus mentionem facere de Christo sub nomine mediatoris, tum quia non est mediator vt Verbum tantum, sed vt Verbum incarnatum: at vero ad veterem legem ferendam non vt Deus homo, sed tantum vt Deus operatus est, tum etiam quia Verbum diuinum nihil peculiare habuit in illa legislatione, propter quod ei magis tribuatur, quam Patri, & Spiritui sancto, nec etiam ei solet appropriari in Scriptura, neque appareret fundamētum talis appropriationis. Et ideo probabilius censeo, quod cum Nazianz. & Cyrillo Alex. dixi 3. p. q. 26. art. 2. ibi Paulum vocare Moysem mediatorem inter Deum, & populum quoad illius legis promulgationem, alludens ad verba eiusdem Moysis Deuterono. 5. vbi loquens de eodem tempore, & actione, dicit, *Ego sequester, & medius fui inter Dominum & vos in tempore illo, vt annuntiarem vobis verba eius*, id est, legem eius; sic ergo fuit Moyses mediator inter dantem Deum, & populum, cui lex dabatur tāquam promulgator eiusdem legis. Et hanc expositionem latè confirmat Salmer. disp. 28. in Epist. ad Galat. vbi etiam prosequitur difficultatem, quæ oriri potest ex verbis proximè à Paulo subiunctis, *Mediator autem vnius non est: Deus autem vnus est*, quæ non videntur aptè coniungi cum præcedentibus, si de Moysi erat sermo. Omissis autem quæ dicit, existimo Paulum subiunxisse illa verba, vt ostenderet Moysem non fuisse auctorem illius legis, sed ministrum inter populum, & Deum legis auctorem, & ideo subiunxisse, *Deus autem vnus est*, vt ostenderet, quod prius dixerat legem non euacuare promissionem. Et ideo concludit, *Lex ergo aduersus promissa Dei? absit*, qui scilicet Deus non potest esse sibi contrarius: fuit ergo lex illa principaliter quidem à Deo, per Moysem vero tanquam mediatorem data. Et ideo lex illa sæpe vocatur lex Moysi Malachiæ 4. *Memento legis Moysi serui mei, quam mandaui ei in Horob ad omnem Israel*, & Lucæ 2. *Secundum legem Moysi.* Et ob hanc etiam rationem Clemens Rom. dicto lib. 6. constitut. cap. 19. Moysem Regem, Sacerdotem, & legislatorem appellat. Ratio autem huius assertionis eadem est, quæ præcedentis, proportione seruata, scilicet, suauem Dei prouidentiam esse homines per homines gubernare, saltem vt ministros, quamuis ipsos supremos Princeps per Angelos illuminat.

Cyrill. Nazian. Alex. *Gal 3.*

11. *Probatur 2 pars.*

Secunda pars assertionis videtur sequi manifestè ex prima. Nam si Deus fuit illius legis auctor; ergo non fuit Moyses: nam vna lex vnum tantum habet proximum auctorem. Item si Moyses fuit proximus auctor illius legis, ab illis humana voluntate habuisset proximam vim obligandi; ergo fuisset lex humana; ergo non esset diuina, quod est cōtra assertionem primam, vel esset simul diuina, & humana propriè, quod plane repugnat. Circa hanc vero partem non nulla notanda sunt. Primum est, cauendum esse modum loquendi Tiraquelli in Præfat. ad retract. n. 10. vbi adductis in exemplum quibusdam illius legis præceptis, ità concludit: *Ex quibus planè intelliges præcepta legalia Moysis non fuisse iuris diuini: nam si talia fuissent, perpetua quoque; & immutabilia permansissent, nec crimini, atque peccato fenestram aperuissent.* Loquitur autem de præceptis cæremonialibus, & iudicialibus, de quibus si intelligit, non esse iuris diuini naturalis, verum quidem est dictum, sed tamen inutile, & extra rem, & ita indistincte probatum, errandi occasionem præbet: si vero loquitur de iure diuino positiuo, grauem errorem continet dictum illud, vt constat ex adductis assertione prima. Et probatio eius prior malè infert, quia non oportet, omne ius diuinum esse perpetuum, & immutabile, sed poni potest pro diuinæ voluntatis arbitrio, ac concilio, vt ex sequentibus constabit. Altera vero eius probatio falsum supponit: nam illa lex non aperiebat fenestram vlli crimini, vt ex dicendis constabit, explicando promissionem repudij, in qua maximè ille fundatur.

Modus loquendi Tiraquelli cauendus.

12. *2. Obseruandum.*

Secundo obseruandum est, Alfon. Salmeronem disput. 61. & 62. in Acta latè docere, Moysem fuisse proprie legis veteris auctorem, & non tantum promulgatorem quoad præcepta cæremonialia, & iudicialia, inter quæ, & Decalogum, hanc differentiam constituit, quod Decalogi Deus fuit auctor immediatione

diatione virtutis, & suppositi: cæterorum autem præceptorum tantum immediatione virtutis: nam immediatione suppositi Moyses fuit ex illius sententia. Vnde cum in disputatione 91. latè distinguat ius diuinum largè sumptum & propriè, videtur planè sentire, legem illam quoad cæremonialia, & iudicialia non continuisse ius diuinum propriè, sed largè, prout dici solet etiam de iure Apostolico, & de canonico, & in vniuersum de omni illo, quod fertur ab homine per supernaturalem potestatem diuinitus datam, & per diuinam inspirationem, & illustrationem. Quam sententiam solum probat quibusdam testimonijs Patrum, qui non tam generaliter loquũtur, vt iam dicã. Et quia illa lex appellatur lex Moysi, & ipse Moyses legislator esse dicitur. Sed hæc sententia mihi non videtur probanda. Dicendum enim omnino censeo, Deum fuisse proximum auctorem, & legislatorem illius legis, non tantum immediatione virtutis, sed etiam suppositi. Et (vt non fit ambiguitas in verbis) sensus est, præcepta illius legis, etiam cæremonialia & iudicialia habuisse vim obligandi immediatè à voluntate diuina, independenter à voluntate Moysi, & ita legem illam fuisse proprijssime diuinam, ac subinde in hoc etiam sensu, Moysem non fuisse auctorem illius legis, sed tantum promulgatorem. Hanc enim veritatem in hoc sensu probant quæ adduxi in prima assertione. Et declaratur, quia Moyses tulit illam legem ex speciali reuelatione diuina, vt dictus auctor fatetur, & ex Scriptura expresse constat; per illam autem reuelationem immediate indicabat Deus voluntatem suam circa ea, quæ ab illo populo obseruãda erant; ergo ab illa voluntate habebant illa præcepta vim obligandi, & illam immediate indicabant: ergo erant à Deo immediatè immediatione suppositi quoad vim obligandi, licet quoad ministerium scribendi illa, vel promulgandi essent immediate à Moyse. Confirmatur, quia alias illa lex quoad illas partes non esset magis diuina, quam lex canonica, vel quam propria Apostolica, de qua dicit Paulus, *Dico ego non Dominus*; consequens est plane falsum, tum quia est contra expressum modum loquendi Scripturæ, in qua Deus ipse dicitur tradidisse illa præcepta, & Moyses semper refert illa vt tradita, & dicta sibi à Deo, & vt ostendentia immediatè diuinam voluntatem: tum etiam quia Patres & Theologi communiter ita intelligunt Scripturam, & in hoc sensu vocant illam legem diuinam: tum denique quia alias non fuisset illa lex immutabilis ab homine, sed potuisset Moyses omnes illas cæremonias immutare, & alias loco illarum introducere, quod planè absurdissimum est, vt optime docet Diuus Thomas quodlib. 4. articulo 13. vbi aperte hanc docet veritatem; constituendo discrimen inter legem veterem, & nouam, quod in illa determinationes cæremoniarum, & obseruantiæ erant ex iure diuino: in hac vero minimè, sed de iure Ecclesiastico, quæ differentia nulla esset, nisi de proprijssimo, & rigoroso iure diuino intelligeretur. Dicere vero aliquis posset, legem quidem illam fuisse hoc modo proprijssime diuinam, & habuisse Deum proximum auctorem etiam immediatione suppositi; nihilominus tamen etiam Moysem authoritate à Deo accepta illam tulisse, vt proprium legislatorem, & ita obligasse etiam immediate ex vi voluntatis humanæ Moysi, atque adeo obligatione humana non excludente diuinam illi adiuncta. Respondeo, sic explicatam sententiam non continere errorem, quia non repugnat Scripturæ, vel traditioni; at vero dictus auctor non loquitur in hoc sensu, vt plane constat ex disputatione 162. ad 5. prioris partis, & ex discursu præcedentis disputationis. Nec etiam mihi videtur probanda, quia superflua est illa duplex obligatio, & sine fundamento, quia ipse Moyses semper proponit illam legem vt præcepta Dei, & vt indicantia diuinam voluntatem obligantem, neque authoritatem, aut volũtatem suam ipse interponit, sed omnia semper ad Deum refert. Vt autem lex illa interdicatur Moysi, satis est, quod per ipsum data fuerit, vt ait Ioannes.

Confirmatur.

Obiect.

Resp.

Tertiò verò supereſt speciale dubium an hæc generalis regula aliquam admittat exceptionem, nimirum, quia licet non omnia, saltem aliqua, vel aliquod præceptum illius legis Moyses proprio arbitrio tradiderit, & consequenter illius fuerit non tantum minister, sed etiam auctor. Origenes citato loco tradit specialiter de lege repudij. Et licèt Cano libro 2. de locis cap. 18. ad 2. dicat, illum non perstitisse in illa sententia, id non ostendit, neque ego apud illum inuenio. Accedit, quod eadem sententia est plane Ambr. libro 8. in Lucam in princip. Veruntamen etiam ad illum tacite respondet Cano, aliter sensisse 1. Corinth. 7. exponentem illa verba, *Cæterũ ego dico, non Dominus*. Dices, ibi potius dicere Ambros. id dixisse Paulũ, *Vt ostenderet, quid propriè Dominus suſſit, & quid Pauli authoritati concesſit, quia & per ipſum Dominus loquitur*. Hoc tamen non obstat, quominus ibi distinxerit Paulus præceptum diuinum Christi à suo humano, vt omnes interpretantur, & verba declarant; ergo si idem accommodatur ad Moysem, non retractat, sed potius confirmat Ambr. priorem sententiam. Adde duas ibi esse quæstiones, quas Canus confundit, vna est, an Moyses sicut Paulus aliquid humano arbitrio, licet authoritate à Deo data, præceperit; alia est, an vterque cum præceptum illud scripsit, ac retulit, humano, vel diuino Spiritu ductus scripserit. Et in hac posteriori quæstione certissimum est, omnia verba vtriusque scriptoris fuisse canonica, & à Spiritu sancto dictata. Neque hoc ibi tractabat Ambrosius, neque dubitabat, quin vterque canonicè suum præceptum scripserit, at in priori loco docet illam non fuisse legem diuinam, quod in posteriori non negat. Cano ergo priorem tractans quæstionem, sine causa adducit Ambrosium, & immerito ait illum mutasse sententiam: nam de Paulo constat præceptum, vel consilium eius ibi fuisse humanum: ita ergo Ambros. videtur sensisse de Moyse. Et eodem modo interpretatur verba illa Christi loquentis de lege repudij. *Ad duritiem cordis vestri permisit vobis Moyses*, Hieron. Matth 5. 19. & sequuntur ibi Beda, Hugo, Card. & D. Thom. Neque obstabit huic opinioni authoritas Epiphanij, qui sententiam Ptolomæi, vt hæreticam damnat, quia vel id intelligendum est ratione primæ partis, quę hæretica est, vt supra dixi, vel illa etiam pars in illo hæretico damnatur, quia non solum dicebat Moysem authoritate propria tuliſſe aliqua præcepta, sed etiam proprio spiritu, & contra spiritum Dei tuliſſe illa, vt Salmer. supra latè exponit.

13. *An Moyses saltem aliquod præceptum proprij sui arbitrij tulerit.* *Origen.* *Cano.* *Ambros.* *Hieron.* *Beda* *Hug.* *D. Thom.*

Nihilominus tamen dicendum est, totam legem contentam in libris Moysi vsque ad finem Deuteronomij diuinam fuisse, & Moysem non authorem, sed solum fuisse promulgatorem omnium partium eius, sine vlla exceptione. Notauit hoc Maldonatus Matthæi 19. vbi pie Sanctos interpretatur. Et idem sentit Bellarmin. libro 1. de verb. Dei scripto. Arboreus lib. 10. Theosophiæ. c. 9. & idem planè sensit Epiphan. d. hæres. 33. imò videtur esse communis sensus Doctorum. Et probatur, quia Exod. 20. & 21. & sequentibus, & fere per totum Leuiticum præmittuntur illa verba, *Loquutus est Dominus ad Moysen, hæc dices filijs Israel*. Et Deut. 3. in prin. similiter dicitur, *Loquutus est Moyses ad filios Israel omnia quæ præceperat ei Dominus, vt diceret eis*. Quod ipse repetit capit. 6. initio & postea eodem contextu, & modo omnes leges profert: ergo nullam possumus cum fundamento excipere, aliàs nihil manet firmum in reliquis.

14. *Maldonat.* *Bellarm.* *Arbor.*

Deinde specialis illa exceptio de lege repudij nullum habet fundamentum: nam quod illa permissio, vt lex dicatur à Moyse data, vel scripta, non obstat, quomi-

15. *Ad exceptionem de lege repudij.*

quominus sit à Deo auctore: nam Matthæi 8. dixit Christus leprosis, vt offerrent, quod præcepit Moyses, licet illud fuerit diuinum præceptum, imò Marc. 7. simul dixit. *Moyses dixit, honora patrem tuum*, & subiungit, *Irritum feciſtis præceptum Dei*; ergo licet in alio loco dicatur Moyses permisisse, non excluditur quin Dei authoritate permiserit. Vnde rectè Chrys. Hom. 63. in Matth. dicit Christum inæstimabili sapientia pro Moyse satisfeciſſe, & subiungit. *Nam quoniam ab ipso etiam illa lex emanauit, iure ab omni crimine illam defendit.* Præterea materia ipsa diuinam requirit auctoritatem. Duobus enim modis potest illa permissio intelligi, primo dispensatiue, concedendo veram dissolutionem vinculi matrimonij rati, & consummati, quem sensum multi Patres approbant, & in eo certissimum est, solum Deum potuisse esse auctorem talis dispensationis. Alius sensus est, vt fuerit pura permissio minoris mali, quem scholastici magis probare solent, & in eo facilius intelligi posset authoritatem humanam ad talem promissionem fuisse sufficientem, tamen & prior sensus fortasse probabilior est, de quo infra: & in posteriori etiam non est verisimile, Moysem sua authoritate ausum fuisse talem permissionem cõcedere in materia intrinsecè mala, & quę per se spectata nõ videbatur adeo necessaria ad maiora mala vitanda. Sit ergo certum, nullum ex illis præceptis humana authoritate latum esse, ac subinde totam illam legem strictè, ac propriè esse diuinam.

Chrys.

Duplex modus permissionis
1. Dispensatiuè.
2. Permissiuè.

Nullum præceptum humana authoritate latum.

CAPVT III.

Propter quem finem data sint lex vetus, & præcepta eius saltem in generali.

1. *Finis legis & præceptorum.*

EXplicata causa efficiente veteris legis, vt eius ratio, & qualitas intelligatur, illius causa finalis explicanda est. Circa quam nonnullam difficultatem ingerit Paulus ad Rom. 5. dicens, *Lex subintrauit, vt abundaret delictum*, quæ verba indicant, finem illius legis fuisse, vt occasione illius hominum peccata multiplicarent, cui consonat illud ad Gal. 3. *Quid igitur lex? propter transgressionem posita est*, quia, vt idem ait ad Rom. 7. per illam legem peccatum, quod mortuum erat, reuixit, vnde ibidem c. 8. vocat illam *Legem mortis*. Et 2. ad Cor. 3. dicit. *Literam occidere*: per literam intelligens legem veterẽ, de qua subdit. *Quod si ministratio mortis literis deformata in lapidibus: fuit in gloria, &c.* Si ergo lex vetus fuit ministratio mortis, hîc intelligitur fuisse finis per se intentus per illam, quia non dominatur lex talis, ex ijs, quæ per accidẽs, & præter intentionem eueniunt. Secundo videtur finis illius legis fuisse mere temporalis, scilicet, peculiaris institutio cuiusdam temporalis regni, quod in hac vita temporalem felicitatẽ cõsequeretur. Quod patet tum ex pluribus præceptis illius legis, quæ solum pertinẽt ad bonam reipublicę gubernationem, iustitiam, & pacem: nam licet multa alia pertinerent ad ceremonias sacras, omnes illæ ordinabantur ad temporalem felicitatem illius reipũblicæ. Tum, quia omnes promissiones, quæ à Deo fiebant obseruatoribus illius legis, temporales erant, vt constat ex toto discursu veteris legis, & docent multi Patres infra referendi; ergo ad summum fuit illa lex veluti ciuilis speciali Dei prouidentia data illi populo.

2. *Finis legis bonus, honestus, spiritualis & supernaturalis fuit.*

Nihilominus certum est finem illius legis, bonum, ac honestum, & non temporalem tantum, sed etiam spiritualem, imò & supernaturalem extitisse. Quod totum sufficienter probari posset ex eminentia legis diuinæ: vt tamen declaretur, suppono posse nos loqui, aut de fine vltimate intento per legem illam, aut de fine proximo. Qui etiam duplex esse potest, scilicet, vel finis quasi extrinsecus ipsius legislatoris, vel finis quasi intrinsecus ipsi⁹ legis, de qua rursus (iuxta superius dicta) loqui possumus, vel collectiuè, prout comprehẽdit multitudinem, & ordinem præceptorum, quibus illa lex constabat, vel diuisiue de singulis ordinibus, seu speciebus illorum præceptorum. Et ita etiam agere possumus, vel de fine communi, & adæquato toti legi, vel de fine & ratione vniuscuiusque legis seu præcepti.

3. *Finis vltimus à Deo intentus quis fuit. D. Thom.*

Dico ergo primò: Finis vltimus per illam legem à Deo principaliter intẽtus fuit spiritualis, & supernaturalis felicitas illius populi, vel in hac vita per bonos mores, & veram sanctitatem, & etiam in futura per supernaturalem felicitatem. Hæc assertio sumi potest ex D. Thom. 1. 2. q. 98. artic. 1. & q. 99. artic. 2. & probatur ex illo Psalm. 18. *Lex Domini immaculata conuertens animas: testimonium Domini fidele, sapientiam præstans paruulis. Iustitiæ Domini rectæ, lætificantes corda*, &c. vsque ad illud. *In custodiendis illis retributio multa.* Item sumitur aperte ex toto Psalm. 118. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*, &c. Præterea ex Paul. ad Rom. 7. *Lex quidem sancta, & mandatum sanctum*, & infra. *Lex spiritualis est, ego autem carnalis sum.* Vbi licet videatur principaliter loqui de illa lege naturali, *Non concupisces*, tamen idem sine dubio intelligit de tota lege. Idem rectè ostendunt verba Stephani Act. 7. *Qui accepit verba vitæ dare nobis*, vbi, per verba vitæ legem intelligit, quam Moyses accepit, vt eam populo daret. Constat autem ibi non loqui de vita temporali, sed de æterna. Vnde Matthæi 19. quidam Christum interrogauit: *Quid faciam, vt habeam vitam æternam?* Christus autem docuit illum, per obseruantiam mandatorum legis posse ipsum consequi vitam æternam; ergo propter finem vitæ æternæ data est illa lex. Et similiter Lucæ 10 interroganti legis perito. *Quid faciendo vitam æternam possidebo?* respondit Christus. *In lege quid scriptum est, quomodo legis?* significans profecto, legem illam datam esse, vt viam vitæ æternæ consequendæ. Ratio autem est, quia lex illa data est à Deo non tantum vt Auctore naturæ; sed etiam vt supernaturali Auctore gratiæ ergo data est propter ipsam gratiam, & gloriam obtinendam: nam finis cõsentaneus est principio in eo, qui perfectè operatur, vt est Deus. Antecedens vero probatur, quia lex illa data est à Deo ex prouidentia supernaturali, & vt suscipienda, & credenda fide supernaturali, imò tota illa erat quædam professio supernaturalis fidei, vt magis ex sequenti assertione constabit: ergo fuit data à Deo vt auctore, & principio ordinis supernaturalis.

Ratio.

4. *Lex vetus in peculiarem Christi honorẽ data. D. Thom.*

Dico secundo: Lex vetus data etiam fuit in peculiarem Christi honorem, ad conseruandam, & augendam fidem explicatam Christi venturi in hominibus, & per illam disponendam, & præparandam peculiarem populum ad ipsius aduentum. Hanc assertionem sumo ex D. Thom. q. 98. ar. 4. eamq; probo ex illo ad Rom. 10. *Finis legis Christi ad iustitiam omni credenti.* Item ex eodem Paulo ad Gal. 3. dicente positam illam esse legem donec veniret Christus, vnde subiungit. *Priusquam veniret fides, sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem, quæ reuelanda erat. Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo, vt ex fide iustificemur.* Nam ex his verbis satis constat, Deum dedisse illam legem per respectum ad Christum, ac subinde in honorem eius. Deinde cõstat, datam esse ad separandum illam populum, & custodiendum illum ab erroribus, & idololatrijs gentiũ sub cultu veri Dei, & in fide Christi venturi, per quem posset iustificari. Et ideo comparat Paulus pædagogo gubernanti pupillum, & custodienti illum ab omni malo & periculo, comparat etiam sepi circundanti, & concludenti vineam. Denique constat datam etiam esse propter conseruandam fidem Messiæ venturi. Et ideo Stephan. Act. 7. priusquam diceret, Moysem accepisse hanc legem, dixit. *Hic est Moyses, qui dixit filiis Israel: Prophetam suscitabit vobis Deus de fratribus vestris, tanquam me, ipsum audietis*, quod habetur Deut. 18. Fuit ergo Christus tanquam fundamentum, & scopus illius legis, data est

ergo in specialem honorem eius, præparando & sanctificando populum, ex quo carnem erat assumpturus. Quod etiam significauit Paul. ad Rom. 9. dicens de Israelitis. *Quorum adoptio est filiorum, & gloria, & testamentum, legislatio, & obsequium, & promissa*, & concludit. *Quorum patres, & ex quibus est Christus secundum carnem, qui est super omnia Deus benedictus in secula.* Ac si diceret, sicut alias prærogatiuas, ita etiam legislationem, seu legem datam esse illi populo propter Christum, qui ex illo erat nasciturus.

5. *Confirmat.* Atque ex hac assertione confirmatur prior: nam fides Christi ad supernaturalem finem ordinatur, & est principium spiritualis sanctificationis, & gratiæ; ergo lex illa, quæ cum illa fide coniuncta esse debebat, & in illa fundabatur, ad eundem finem principaliter ordinata est. Dicet fortasse aliquis repugnare hoc Paulo dicenti, legem illam non posse viuificare, nec iustificare, ad Rom. 3. 4. & 5. & ad Gal. 3. Sequela patet, quia si lex illa data est propter veram iustitiam, sanctitatem, & gloriam, fuisset medium ad illam assequendam, & consequenter sanctificaret, & viuificaret. *Ob. est.* *Respon.* Respondetur tamen facile, negando sequelam, quia licet lex illa ostenderet salutem, & viam eius, & vt sic ordinaretur ad supernaturalem finem, & ad Christum; non tamen dabat vires ad iustitiam, vel salutem consequendam, vt inferius ostendemus, & ideo non potest dici iustificare, quia hoc propriè significat, esse causam salutis. Vndelicet fuerit aliquale medium, non quidem per se necessarium, sed ad summum vtile, nihilominus erat valde insufficiens, adeo vt sine viribus gratiæ posset esse occasio maioris mali, non quidem ex parte sua, nec ex intentione Dei, sed ex infirmitate hominis lapsi.

6. *Soluitur 1. ratio in initio posita.* Et ita etiam soluitur prima ratio dubitandi in principio posita, lex enim illa non est data ex intentione Dei, vt abundarēt peccata: hoc enim repugnat Deo, & summæ illius bonitati, sed data fuit, præuidente Deo, ex lege sumpturos homines, occasionem multiplicandi peccata, idque permittente, vt & infirmitas humana, & necessitas gratiæ Christi magis innotesceret, sicut Paulus ad Roman. 7. declarat, & infrà iterum dicetur. Sicque exponitur. Atque eodem modo intelligendum illud est legem intrasse, vt abundaret delictum: nam illa particula non dicit habitudinem causæ finalis sed solam consecutionem, Deo permittente, vt est frequens in Scriptura, & specialiter ibi notant D. Thom. & alij & idem D. Thom. ad Galat. 3. Vbi addit posse eodem modo intelligi illa verba. *Lex propter transgressionem posita est.* Addit vero aliam expositionem, quam existimo esse magis propriam, scilicet, legem esse datam, vt illuminaret homines ad vitandas transgressiones sicut dicitur data ad custodiendos homines. Vel potest etiam dici data propter transgressiones antecedentes, quæ adeo erant multiplicatæ in humano genere, vt vix maneret in hominibus cognitio peccati. Transgressio igitur non fuit finis, neque propria causa legis, sed induxit legis necessitatem, vt per illuminationem eius transgressiones vitarentur. Ex quo sensu potius confirmatur assertio prima: nam transgressionum citatio magna pars est salutis, & necessarium medium ad æternam vitam consequendam. Quia vero lex ostendebat peccatum vitandum, & vires ad illud vincendum non præbebat, ideo per occasionem, vt dixi, vocatur administratio mortis, vt cap. 6. magis constabit.

D Thom. Alia expositio D. Tho.

7. *Finis adæquatus legis veteris instructio populi.* Dico tertio. Finis proximus, & adæquatus legis veteris fuit, instituere populum Dei honestè, & conuenienter, non solum in his, quæ spectant ad naturalem, ac necessariam rectitudinem, & honestatem, sed etiam in his, quæ ad diuinum cultum, & iustam politiam pertinent. Hanc assertionem sumo in primis ex verbis illis Exodi 19. *Si audieritis vocem meam & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis gentibus, mea est enim omnis terra, & vos eritis mihi in regnum sacerdotale, & gens sancta.* Nam ex his verbis constat, separasse Deum illum populum à cunctis gentibus, & sub sua speciali cura illum suscepisse. Item peculiarem rempublicam, seu regnum ad diuinum cultum specialiter dicatum ex illo instituisse; ergo oportuit illi dare legem continentem præcepta necessaria, & ad bonos mores, & ad iustum, & sacerdotale regnum. Præterea idem constat ex lege ipsa, in qua tres ordines præceptorum inueniuntur, quæ sunt tres principales partes, in quas solet illa lex diuidi, scilicet, in præcepta moralia, & cæremonialia, & iudicialia, vt tradit D. Thom. 1. 2. tota q. 99. Et hæc tria dicuntur Deuter. 6. *Præcepta, cæremoniæ, atque iudicia.* Nam licet in quocumque illorum ordinum data fuerint præcepta, nihilominus ea, quæ moralia sunt, & ad legem naturæ spectant per antonomasiam vocari solent præcepta. Solentque etiam specialiter vocari verba Dei, vt sumitur ex Deuteron. 4. quia speciali modo sunt à Deo ipso tradita vniuerso populo immediate audiente vocem eius, vt supra notaui ex 20. capit. Exodi, & Deuteron. 4. & 5. Cæremoniæ vero dicuntur omnia, quæ ad diuinum cultum proximè ordinabantur, qualia erant præcepta, sacrificiorum, sacramentorum, sacrorum, & aliarum obseruantiarum, quæ sub nomine *sabbatorum* videntur comprehendi Ezechiel. 20. Denique iudicia, seu iudiciales leges dicebantur, quæ ad regimen reipublicæ, & ad iustitiam cum proximo seruandam pertinebant. Et ad hæc capita reuocantur omnia præcepta illius legis, vt recte declarat D. Thom. dicta quæstione 99. artic. 5. *D. Thom.* Ratio autem, & sufficientia huius diuisionis sumitur ex fine intrinseco illius legis, in assertione posita explicato. Nam per illam legem intendit Deus facere homines bonos, & in se, & in ordine ad ipsum, & in ordine ad humanam rempublicam, & ideo dedit illis præcepta moralia, quibus mores necessarij ad honestatem simpliciter præcipiuntur. Et quia non potest esse homo in se bonus simpliciter, nisi sit recte ordinatus ad Deum, & ad proximum, ideo præcepta moralia hæc omnia comprehendebant sub generalibus rationibus ex naturali, vel supernaturali lumine necessarijs. Quia vero ad vsum, & obseruantiam naturalium præceptorum aliquæ positiuæ determinationes erant vel necessariæ, vel valde vtiles, ideo addita sunt in ordine ad Deum, & cultum eius præcepta cæremonialia, in ordine verò ad proximum, & rempublicam præcepta iudicialia; in ordine vero ad seipsum non fuerunt homini necessaria specialia præcepta positiua, quia ad bonum animæ sufficiunt ea, quæ ad Deum referuntur, ad bonum vero corporis naturalia præcepta sufficiunt. Ex hac ergo præceptorum varietate, & sufficientia recte colligitur, proximum finem adæquatum illius legis fuisse rectitudinem constituere in moribus subditorum, tam vt sunt homines, quam vt sunt Dei cultores, atque eam vt sunt ciues, vt sic dicam.

8. *Soluitur obiect.* Vnde obiter soluitur secunda obiectio in principio facta: negamus enim absolutè finem illius legis fuisse temporalem: quamuis enim finis proximus illius aliqua ex parte fuerit temporalis, non tamen adæquatè, neque vltimatè vllo modo. Et solum illud ostendit prima probatio ibi adducta: concedimus enim leges iudiciales proximè fuisse datas propter temporalem pacem, & felicitatem illius reipublicæ: sicut autem illa præcepta pars quædam erant illius legis, non tota lex, vt visum est, ita finis ille non erat adæquatus, sed partialis, etiam in ordine finis proximi eiusdem legis. Nullo autem modo erat ille finis vltimus, quia illa felicitas temporalis ad æternam principaliter ordinabatur. Imò illamet institutio illius gentis sub temporali, seu humana ratione vnius regni, seu reipublicæ, à Deo specialiter ordinata est, vt esset veluti fundamentum necessarium ad religiosam institutionem sub cultu vnius Dei, & ad alios

fines

fines spirituales, & supernaturales à Deo intentos, vt diximus. Quocirca si quis recte consideret, inueniet illam legem in se comprehendisse præter naturalia præcepta determinationes positiuas, quæ nunc sunt per leges canonicas, vel ciuiles, quanuis tunc factæ fuerint à Deo, & alio modo illi tempori, & genti accommodato. Ex quo necessario dicendum est, finem proximum illius legis, illique adæquatum suo modo comprehendisse finem legis canonicę, & ciuilis. Quid autem dicendum sit de promissionibus illius legis, quod in altera probatione illius obiectionis petebatur, dicetur commodius inferius in cap. 6.

9. *Singula præcepta habuerunt proprios fines immediatos, & materijs accommodatos.*

Dico quarto: Singula præcepta illius legis habuerunt proprios fines immediatos, & rationes, propter quas data fuerunt proprijs actibus, seu materijs accommodatas. Hæc assertio in genetali sumpta per se nota est. Tum quia vnumquodq; præceptum sumit propriam speciem suam ex fine proximo, ad quem tendit, & ideo sicut præcepta sunt distincta, ita necesse est, vt vnumquodque habeat suum peculiarem finem. Tum etiam quia, licet partes ordinentur ad finem totius, tamen si ipsæ inter se sunt diuersarum rationum, necesse est, vt ad fines etiam proprios ordinentur, sicut videre licet in corpore humano, & in partibus heterogeneis eius. Idemque videre licet in iure ciuili, aut canonico: nam licet vnumquodque illorum suum finem habeat adæquatum, nihilominus singulæ leges sub eis contentæ proprios fines, & vtilitates necessario habere debent. Denique in illa partitione generali præceptorum huius legis supra tradita hoc ipsum reperimus, vt ex declaratione data manifestum est: nam moralia præcepta ad bonos mores naturales, iudiciaria vero ad bonos mores ciuiles, vt sic dicam, cæremonialia autem ad religiosum Dei cultum ordinabantur. Sic ergo singulæ species præceptorum sub his generibus contentæ, proprios & quasi specificos fines habuerunt: eos autem omnes in particulari nunc prosequi, prolixum esset, & à nostro instituto alienum, præterquam quod sufficientissimè id egit Diuus Thomas 1. 2. à quæstione 102. vsque ad 105. In generali autem, declarare modum inquirendi hunc finem, seu rationem in singulis præceptis huius legis, opere pretium visum est.

D. Thom.

10. *Duplex finis in præceptis considerandus. Moralis. Spiritualis.*

Aduertendum est ergo, duplicem finem, seu rationem esse in illis præceptis considerandam, vna dicitur literalis, seu moralis, alia spiritualis, seu figuratiua. Prior necessaria est in omni lege hominibus data, siue à Deo siue ab homine, quia cum detur de actibus humanis, necesse est, vt eorum honestatem, vel vtilitatem humanam respectet, & hæc vocatur literalis ratio præcepti. In lege autem diuina hoc proprium est, vt præter vtilitatem actus intendat significationem, & propheticam figuram alicuius rei futuræ, quod Deus in veteri lege obseruauit, iuxta illud 1. ad Corinth. 10. *Omnia in figura contingebant illis*, & tradit latè Diuus Thomas supra, cum August. lib. contra Adimantum Manichæum, & libro quarto contra Faustum, cap. 2. & lib. 22. cap. 4. & libro 18. de Ciuit. capit. 11. Hæc igitur significatio dicitur ratio figuralis, seu mystica, quæ solet à Theologis triplex distingui, scilicet tropologica, seu moralis, allegorica, & anagogica. Tropologica, seu moralis dicitur, quando per actionem externam significatur interior sanctitas, & honestas, quæ vel in illo populo desiderabatur, vel in Christiano populo futura prædicebatur, tale erat præceptum circuncisionis carnis, quæ circuncisionē cordis præfigurabat, quæ à Paulo dicitur *Circuncisio cordis in spiritu, non in litera*, ad Roman. 2. Allegorica ratio dicitur esse, quando legis opera Christi mysteria præfigurabant, quæ propterea à Paulo dicuntur, *Vmbra futurorum, corpus autem Christi*, ad Coloss. 2. Anagogica posita est in significatione futuræ gloriæ, & bonorum eius, de qua intelligi potest illud Pauli ad Hebræos 10. *Vmbram habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, &c.* Et de hac triplici ratione disputant latè Theologi in principio primæ partis, tractando de varijs sensibus spiritualibus Scripturæ, qui licet ferè in omni veteri Testamento locum habeant, specialiter tamen in præceptis illius legis obseruantur: & iuxta illos variæ rationes propriæ singulorum præceptorum à Patribus assignantur.

Tropologica.

Allegorica.

Anagogica.

Est autem vlterius dicendum, illas duas rationes, literalem, & spiritualem, non esse æqualiter, vel eodem modo applicandas ad singulas partes illius legis. Nam in primis præceptorum moralium, vt talia sunt, non est quærenda spiritualis, seu figuralis ratio, quia præcepta illa secundum se spectata, & ratione materiæ non sunt positiua, sed naturalia. Vnde & ante illam legem obligabant, & nunc etiam obligant, quando figuræ, & vmbræ legis veteris cessarūt. In illis ergo non consideratur ratio figuralis, sed moralis, tum quia sicut præcepta illa sunt perpetua, ita & eorum ratio, tum etiam quia ratio figuralis est positiua, vt sic dicam, & ex institutione, ratio autem illorum præceptorum non est ex positiua institutione, sed ex ratione naturali, vel pura: vel aditta lumine fidei; in hoc enim distinguuntur illa præcepta à cæremonialibus, & iudicialibus, vt sentit D. Thomas quæstione 100. articulo 1. & vbi bene id explicat Caiet. Idem etiam D. Thom. quæstione 99. articulo 2. 3. & 4. & quæstione 104. art. 1. & ita in omnibus illis quæstionibus nullam rationem figuralem in his præceptis considerat. Præcepta autem iudicialia, & cæremonialia sunt propriè positiua diuina, & in eis maxime consideratur duplex ratio dicta, diuerso tamen modo, vt voluit D. Thom. dicta quæst. 104 artic. 2. nam cæremonialia dicit esse figuralia primò, & per se, quia sunt principaliter instituta ad aliquid præfignandum; iudicialia vero non primò, & per se, sed ex consequenti fuerunt figuralia, quia non ad significandum, sed ad ordinandum statum illius populi secundum iustitiam, & æquitatem per se data sunt, ex consequenti vero aliquid figurabant. Exponit autem Caiet. nec per se primò, nec per se secundò fuisse ad significandum instituta, sed id habuisse per accidens, in quantum data sunt populo, cuius totus status erat figuratiuus.

11. *Distinctio tradita quo modo applicanda.*

D. Thom. Caiet.

Quomodo distinctio data sit applicanda præceptis iudicialibus & cæremonialibus.

Non caret tamen difficultate hæc sententia diui Thomę, quam auget interpretatio Caietani. Primò, quia à neutro redditur ratio illius differentiæ. Secundò, quia sicut iudicialia præcepta sunt per se primo instituta, ad ordinandum homines inter se; ita etiam cæremonialia præcepta per se primo data sunt propter cultum diuinum, & inde habent suam literalem rationem, vt docet idem D. Thomas quæstio. 102. artic. 2. ergo etiam in illis figuralis ratio est tantum secundaria, & non primaria. Respondeti potest ex Caietan. esse quidem secundariam, sed per se, & in hoc differre cæremonialia à iudicialibus. Sed contra hoc obijcio tertio, quia vel iudicialia præcepta fuerunt imposita ex institutione diuina ad significandum futura, vel non? Si primum concedatur, profecto per se significabant saltem ex secundaria intentione, & ita nulla est differentia, quia cæremonialia non alia ratione possunt dici per se significare, nisi quia ad hoc fuerunt imposita: non enim ex natura sua talem significationem habebant. Si autem negetur, iudici alia præcepta fuisse imposita etiam secundario ad significandum, profecto non significabant, quia in signo ad placitum imposibile est intelligere significationem sine impositione, sicut relationem sine fundamento. Nec potest intelligi, quid sit significare per accidens ratione subiecti, scilicet, populi, cuius totus status erat figuratiuus (vt Caiet. ait) quia esse in subiecto, cuius status est significatiuus, seu esse partem illius status, non esset satis ad significandum, nisi impositio ad figurandum in talem etiam partem caderet. Et tunc non totus sta-

12. *Difficultas circa dictam sententiam D. Thom. Euasio. Refellitur.*

tus esset quoad omnia & (vt ita dicam) totaliter figuratiuus. Quod si de facto status illius populi fuit figuratiuus quoad vtrumque genus præceptorum iudicialium & cæremonialium, ideo est, quia ex intentione Dei vtraque fuêre ad significandum imposita.

13. *Præcepta cæremonialia, quam iudicialia habuerunt rationem figuralem ex institutione Dei. & sane, per se alio quo modo.*

Dico ergo, vtraque præcepta habuisse rationem figuralem aliquo modo per se ex institutione diuina. Differentia autem à D. Thoma intenta videtur habere locum in illis præceptis secundum particulares determinationes, & (vt ita dicam) secundum specificas rationes eorum. Nam loquendo in genere de vtroque ordine illorum præceptorum, non potest in eis sufficiens ratio differentiæ constitui, vt probant rationes propositæ, quia re vera vterque ordo præceptorum per se primo fuit institutus propter debitum ordinem hominum, vel religionis ad Deum, vel iustitiæ inter se, & in vtroque illorum significatio, vel figuratio est adiuncta ex institutione Dei. Considerando autem particulares determinationes præceptorum vtriusque ordinis, videtur esse aliqualis differentia, quia in cæremonialibus particularis determinatio cæremoniæ in tali sacrificio, vel Sacramento ordinariè sumitur ex ratione figurali: in iudicialibus autem sumitur ex ratione literali, seu morali. Et ratio est, quia licet principalis ratio sacrificij sit diuinus cultus, ad hunc cultum parum referret, quod præciperetur offerri hoc, vel illud animal, vel sub hac, aut illa actione: propter repræsentationem autem, vel figuram determinata est talis materia, vel forma sacrificij, & ita fere in omnibus cæremoniis cum proportione inuenietur. At vero in iudicialibus non solum in generali, sed etiam in particulari in singulis præceptis, & actionibus eorum consideratur vtilitas, seu commoditas, aut æquitas actionis præceptæ in ordine ad commune bonum reipublicæ humanæ, quia nihil in eo ordine præcipitur, nisi quod ad hunc finem est accommodatum; hac vero ratione supposita, illi adiuncta est significatio. Et ita recte subsistit differentia, quod figuralis ratio in cæremonialibus est primaria, in iudicialibus autem secundaria. An vero in omnibus, & singulis præceptis vtriusque ordinis necessarium sit vtramque rationem simul inueniri, disputari posset, id tamen expositoribus diuinæ Scripturæ relinquimus.

CAPVT IV.

Circa quam materiam lex vetus, & præcepta eius versata fuerint.

1. *De materia veteris.*

IN materia legis duo considerare solemus, scilicet, id, quod præcipitur, & persona, cui præceptum imponitur. Veruntamen hoc secundum explicabimus infrà declarando effectus, & obligationem illius legis; hîc ergo solum materiam proximam, in quam lex illa cecidit, vel cadere potuit, explicaturi sumus; quæ res magna ex parte in præcedenti capite tacta est, quia non poterat adæquatus finis illius legis sine aliqua cognitione materiæ ipsius comprehendi: his autem suppositis, quæ dicta sunt, reliqua facilè expedimus.

2. *Materia sancta, & honesta.*

Dico ergo primò: Materia illius legis non potuit esse, nisi sancta, & honesta. Assertio est de fide certa, & quod attinet ad præcepta moralia, satis constat ex dictis supra de lege naturali; quod vero spectat ad præcepta positiua, intelligenda est cum partitione accommoda: nam præcepta affirmatiua dicuntur versari circa materiam honestam, quia solum præcipiunt actus, qui sanctè, & honestè exerceri possunt, & debent, saltem supposita tali lege; præcepta autem negatiua dicuntur versari circa materiam honestam, vel quia omissio actus prohibiti honesta est, vel quia actus prohibitus malus est, aut esse potest saltem ratione prohibitionis. Sic autem declarata conclusio probatur apertè, tum ex communi ratione legis, de cuius ratione est, vt in materia recta, & iusta versetur, tum ex speciali excellentia legis Dei, cui *non est similis in legislatoribus*, vt dicitur Iob 36. & ideo lex, quæ Deum habet auctorem, non potest non esse sancta, sicut ipse sanctus est. Et ideo in Scriptura beati dicuntur, & immaculati, qui ambulant in lege Domini, Psalm. 118. quia, vt dicitur Psal. 18. *Lex Domini immaculata, testimonium Domini fidele, iustitiæ Domini rectæ, præceptum Domini lucidum.* Item ad Roman. 7. *Itaque lex sancta, & mandatum iustum, sanctum & bonum.* Et ideo Christus Dominus sæpe monebat, non venisse soluere legem, sed adimplere, & Matth. 5. dixit. *Iota vnum, aut vnus apex non præteribit a lege*, & idcirco & ipse legem seruauit, & secum etiam in infantia seruari voluit, Luc. 1. & 2. & alios eam seruare docuit, vt cum leprosos misit, vt ostenderent se sacerdotibus, & offerrent, quod præcepit Moyses, Matth. 8. & Luc. 5. & 17. & generaliter cum dixit, Matth. 23. *super cathedram Moysi sederunt Scribæ, & Pharisæi, omnia ergo quæcunque dixerint vobis, seruate, & facite, secundum opera vero eorum nolite facere.* Vbi Hieronym. per cathedram Moysi, doctrinam legis intelligit, cui Christus honorem, & obseruantiam deferri voluit, etiamsi Doctores eius praui essent, & eam non seruarent. *Hieron.*

Contra hanc vero assertionem obijci potest primò testimonium Ezech. 20. *Dedit eis præcepta non bona, & iudicia, in quibus non viuant, & polluit eos cum muneribus suis, cum offerrent omne, quod aperit vulua.* Secundò obstat illud ad Hebræos 8. vbi de veteri Testamento dicitur. *Si prius illud culpa vacasset, non vtique secundi locus inquireretur*; vetus autem Testamentum idem est, quod lex vetus: ergo lex vetus non vacabat culpa. Tertio, auctor operis imperfecti in Matth. homil. 28. circa finem, prius de lege dicit. *Non iustitiæ opus iniungit.* Vnde postea infert. *Vides quia iniusta est lex, & onerosa*, & iterum infra: *ergo lex immitis est, quia quidquid mandauit, in ira sua mandauit.* Et infra. *Item lex superbia est*, &c. Quartò, obijci possunt particularia præcepta, quæ iusta non videntur, vt est lex de libello repudij, quam esse iniustam, & vt talem à Christo esse damnatam Matth. 5. dixit Tiraquel. in Præfat. ad Retract. n. 59. vbi etiam refert, quæ dixerat n. 10. simile videtur esse, quod de vsura dicitur Deuteron. 23. vbi prohibetur dari ad vsuram fratri, non autem alieno. Addi etiam potest lex, quam auctor imperfecti in loco citato adducit ex Leuit. 19. *Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum.* 3. *Contra dicta ob. 1.* *Ob. 2.* *Ob. 3.* *Ob. 4.* *Tiraquel.*

Locus Ezechiel. 20. duas habet expositiones, vna est August. epistol. 19. quam sequitur D. Thom. 1. 2. q. 98. artic. 1. ad 1. ibi loqui Ezechielem de præceptis cæremonialibus, & ea vocare non bona, non quia essent de re mala, sed quia non erant talia, vt homines facerent bonos, vel vt sine illis boni esse non possint, vt ait Augustin. vel quia gratiam non conferebant, vt ait D. Thom. sic exponens illa subsequentia verba. *Et iudicia, in quibus non viuent*, vtique vita gratiæ. Alij etiam Patres illa verba intelligunt de præceptis à Deo datis in lege veteri, aliis vero modis explicant, cur dicantur non bona. Ambros. enim lib. 5. epist. 42. *Præcepta non bona*, exponit, id est, *non perfecta. Quia Deus*, inquit, *Euangelio perfectiora seruauit.* Et ita exponit locum illum per alium Pauli ad Galat. 3. vbi lex dicitur pædagogus, quia erat lex imperfectorum, & quasi infantium. Simile habet Psalm. 118. octonar. 16. verf. *Oculi mei defecerunt*, &c. vbi objiciêdo ex eodem loco infert. *Ergo Deus mala dat præcepta*, & respondet, *De præceptu sic soluitur, quia infirmis non dare debuit perfecta præcepta.* Idem fere sentit Chrysost. hom. 7. in 1. ad Corinth. dicens. *Quid est autem non bona? quæ non multum conferunt ad virtutem, & ideo subiungit iustificationes, in quibus non viuent.* Nec videtur hæc expositio displicuisse Hieronymo Ezechiel. 20. in secunda expo- 4. *Locus Ezechiel. duplici ter exponitur.* *Ambros.* *D. Thom.* *Chrysost.* *Hieron.*

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

positione, vbi etiam per præcepta non bona, multiplices legis cæremonias intelligit, quas appellari dicit præcepta non bona, non quia sint mala, sed quia non erant per se bona, & quia occasione mali data erat, scilicet, propter idololatrias, & blasphemias, & ita data sunt quasi ad vitandum maius malum, *vt Deo offerrent victimas, quas dæmonibus offerebant.*

5. *Tradicta ex positio sufficienter solut difficultatem.*

Hæc expositio sufficienter soluit difficultatem, etiam admittendo, sermonem ibi esse de ipsis præceptis Dei: nam quocumque illorum modorum sufficienter explicatur particula, *non bona.* Imò etiam possunt dici non bona, quia erant valde onerosa, quæ vix possent portari, vt dixit Petrus Actor. 15. vel quia erant nimis rigida, *vt oculum pro oculo, dentem pro dente.* Exod. 21. &c. Veruntamen quod illa expositio supponit, scilicet, verba illa intelligi de præceptis legis veteris, siue cæremonialibus, siue iudicialibus, difficultatem magnam habet. Primò, quia dixerat ibidem Deus, *Dedi eis præcepta mea, & iudicia mea ostendi eis, quæ faciens homo viuet in eis, insuper & sabbata mea dedi eis,* & deinde conqueritur Deus, *Irritauerunt me domus Israel in deserto, in præceptis meis non ambulauerunt, & iudicia mea proiecerunt, quæ faciens homo viuet in eis, & sabbata mea violauerunt vehementer,* quæ verba iterum, atque iterum repetit, & postea subiungit, *Ergo & ego dedi eis præcepta non bona, & iudicia, in quibus non viuant, & pollui eos in muneribus suis cum offerrent omne, quod aperit vuluam propter delicta sua.* Ex quo cõtextu videtur manifestum, hæc præcepta non bona, non esse illa, quæ Deus prius dederat, sed potius illis opponi tanquam data in pœnam transgressionũ priorum præceptorum, quod etiam indicat particula, *ergo*; & illa particula copulatiua, *&*: nam hæc indicat, hæc præcepta non bona esse distincta, & addita post priora; prior vero indicat causam, scilicet, quod hoc fecerit, vel permiserit Deus propter transgressiones priorum præceptorum. Et eadem ratione iudicia in vltimis verbis posita, non sunt eadem, quæ in prioribus, imò per antithesim illis opponuntur: nam qui fecerit iudicia legis, viuet in illis: posteriora autẽ talia sunt, in quibus non viuitur. Et hoc indicasse videtur Chrysostom. hom. 17. in Acta, ponderans, Stephanum vocasse legem, *eloquia viua*, vt ipse legit, quia sunt, inquit Chrysostom. etiam eloquia non viua, de quibus Ezechiel dicit, *Et dedi vobis præcepta non bona*; *ad quæ respiciens Stephanus dicit, eloquia viua.* Clare ergo distinguit Chrysostom. illa præcepta non bona à lege Dei. Et eandem expositionem primo loco ponit Hieronym. ibidem.

Difficultas ex dicta dispositione.

Chrysost.

Hieron.

6. *Præcepta nõ bona apud Ezech. re vera mala erant.*

Hac ergo expositione suppositа, quæ mihi maximè literalis videtur, concedo, illa præcepta vocari non bona, quia re vera erant mala, & turpia, neque inde sequitur, præcepta legis talia esse, sed potius oppositum infertur: nam hæc opponuntur illis tanquam non bona bonis, sicut iudicia, in quibus non viuitur, opponuntur iudicijs legis, quæ qui fecerit, viuit in illis, & munera, ac oblationes, quæ polluunt offerentem, opponuntur cæremonijs legis. Vnde videtur mihi, sicut in lege distinguuntur illa tria, præcepta, iudicia, & sabbata, seu cæremoniæ: ita in pœna illata transgressoribus illarum trium partium legis, distingui illa tria, præcepta non bona, iudicia, in quibus non viuitur, & munera, quæ polluunt offerentem. Supereſt vero explicandum, quomodo Deus dicatur dare talia præcepta non bona. Respondeo tamen breuiter cum Hieronymo, intelligi permissiuè iuxta phrasim Scripturæ, sicut dixit Paulus ad Romanos 2. *Propter quod tradidit illos Deus in reprobum sensum*, vel sicut dixit Dauid. 2. Reg. 16. *Dominus præcepit ei.* Accedit, quod propter transgressionem legis dabat Deus populum illum in captiuitatem, & inde per occasionem populus ille imitabatur gentes in prauis moribus contrarijs etiam legi naturæ, vt de idololatria, & similibus. Cogebatur etiam iniquorum Regum leges sustinere, quæ possunt dici iudicia, in quibus nec vitam, nec consolationem haberent, & tunc etiam impias oblationes filiorum faciebant, & similibus muneribus amplius pollueb antur. Iuxta illud Psalm. 105. *Commisti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, & seruierunt sculptilibus eorum, & factum est eis in scandalum, & immolauerunt filios suos, & filias suas dæmoniis,* &cæt. vsque ad illud. *Et tradidit eos in manu gentium, & dominati sunt eorum, qui oderunt eos.* Igitur sicut eos Deus tradidit, ita eis dedit præcepta non bona, & polluit eos iustè id permittendo.

Dub. Resp.

Conf.

7. *Ad locum Pauli, duplex expositio Prima. Caiet. Ribera.*

Secundum testimonium Pauli duas etiam habet expositiones. Vna est, *si culpa vacasset*, id est, *imperfectione*, vel, vt Græca habent, si esset irreprehensibile tanquam omni ex parte perfectum. Sensus ergo erit, si veteri Testamento nihil defuisset, nouum nõ fuisset necessarium. Ita Caiet. ibi, & sequitur Franciscus Ribera. Altera expositio est, vt sit sermo de vera culpa, & peccato non ipsius legis, sed eorum, qui subijciebantur legi, ita vt sensus sit, si vetus Testamentum culpa vacasset, id est, *si illud primum testamentum inculpabiles effecisset obseruatores suos, nunquam secundo locus relinqueretur*, vt ibi ait Ambrosius, & sequitur D. Thom. ibi lectio. 2. dicens, legem veterem, licet bona fuerit, non vacasse culpa in his, quibus data est, tum quia non purgabat commissa, tum quia non dabat gratiam adiutricem ad non committendum alia, sed tantum ad cognoscendum. Quod vno verbo expressit rectè Chrysost. ibi homil. 14. dicens. *Si culpa vacasset*, id est, *si eos effecisset nulli culpæ affines.* Et ponderat egregiè non subdidisse Paulum, *vituperans enim ipsum*, id est, testamentum, sed, *vituperans enim ipsum*, id est, professores illius legis: in ipsis enim erat culpa, non in lege, vt dixit idem Paulus ad Rom. 7. Et hoc ipsum colligitur ex verbis Ieremiæ 31. *Ecce dies venient, dicit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum, non secundum pactum, quod pepigi cum patribus eorum.* Et infra, *Pactum, quod irritum fecerunt*, quæ vltima verba Paulus causaliter legit, *Quoniam ipsi non permanserunt in Testamento meo, & ego neglexi eos*, illi ergo sunt, qui culpa non vacabant, non lex. Possunt autem hæ duæ interpretationes conciliari, dicendo, legem quidem fuisse imperfectam, quia vires non dabat professoribus eius, vt essent à culpa immunes.

Ad Ambros. D. Thom. Chrysost. Reconciliatio vtriusq; expositionis.

8. *Ad 3. Auctor imperfecti operis inexcusabilis.*

Ad tertium respondeo, auctorem illius operis non habere magnam auctoritatem, & ideo non esse necessaria singula verba eius excusare. Nam sine dubio in verbis illis excedit, nunquam tamen dicit legem illam aliquod malum præcepisse, sed fuisse onerosam, quia præcipiebat, & non iuuabat, quod verum est. Quod vero addit, legem fuisse iniustam, vel superbam, excusabile non est, sicut neque alia, quę paulò inferius notabimus.

9. *Ad 4.*

Ad quartum respondeo generaliter, licet in sensu aliquarum legum, quæ videntur habere aliquid rationi contrarium, variæ sint opiniones, nihilominus in nullo sensu admittendum esse, præceptũ aliquod illius legis iniustum, aut malum dici posse, in quo etiam excesit Tiraquel. loco ibi citato. Nam lex de libello repudij, si permissiua tantum erat, non erat mala: nam licet facere malum culpa sit, permittere malum, præsertim in Deo, non est malum, neq; etiam est iniustum, quia si id permisit, non fecit sine causa iusta, vt Christus etiam declarauit, Mat. 5. Vnde non rectè etiam loquitur Tiraquel. cum dicto nu. 10. ait, Christũ damnasse, vel reprobasse illam legem: nam licet eam abstulerit, non damnauit, nisi exponatur, reprobasse, non vt malam, sed vt minus perfectam. In quo sensu etiam Isidor. lib. de Gentium vocation. cap. 15. & libr. 2. de different. spiritualib. cap. 28. dixit, propter similia præcepta dictum esse per Ezechielẽ, *Dedi eis præcepta non bona*, vtique ait, *quia quædam carnalia populo carnaliter agenda permissa sunt*, & adduxit exemplum de permissione facta Hebræis ad spo-

Tiraquel. Isidor.

liandum

liandum Ægyptios Exod. 3. 11. & 12. quæ tamen non fuit pura permissio, sed etiam concessio, & retributio.

10. *Lex de libello repudij potuit esse permissiua & concessiua. Couar.*

Quocirca etiam lex de libello repudij potuit esse non tantum permissiua, sed etiam concessiua, & sic etiam nec iniustitiam contineret, quia ex concessione diuina sub illa lege, & conditione contractus à principio fieret. Atque idem dicendum est de lege vsurarum: nam eisdem duobus modis ab auctoribus intelligitur, & vterque suam habet probabilitatem, vt videri potest in Couarr. libro 3. variar. cap. 1. nu. 7. Neutro autem modo esset lex iniusta, aut mala: nam si fuit pura permissio, fieri potuit ex iusta causa; si autem fuit etiam concessio, potuerunt Iudæi habere iustum titulum petendi; & accipiendi illas vsuras tanquam à Deo donatas, vel vt à supremo Domino, vel vt à iusto iudice. Alia vero lex falsò allegatur: nam in Leuitico solum dicitur, *Diliges amicum tuum, sicut teipsum*; antiqui autem Hebræorum (vt sumitur ex Matthæo 5.) male interpretando addebant, *Et odio habebis inimicum tuum*, cum potius intelligere debuissent, proximum amici nomine significatum esse, vt intelligamus, omnem proximum vt amicum diligendum esse, sicut tacitè illud interpretatus est Christus Dominus Matth. cap. 22.

Ad vlt. Leuit. 19.

11. *Materia legis veteris actus internos per se, & directè comprehendebat. Hinc differt à lege humana.*

Dico secundo: Materia veteris legis actus etiam inter nos per se, & directè comprehendebat. Itaque in hoc differt lex illa à lege humana, quia hæc per se non extenditur ad actus merè internos, illa vero eos præcipiebat, & vetebat. Quæ differentia ex diuersitate legislatorum nascitur: nam homo non dominatur in actus internos, quia illos per se cognoscere non potest; Deus autem scrutator est cordium, & ideo iurisdictionem habet, & directum dominium in actus merè interiores. Quæ ratio optimè probat, legem diuinam posse cadere in actus internos: quod autem lex vetus hoc habuerit, probandum est ex Scriptura, ostendi autem potest primò ex illo Leuitic. 19. *Non oderis fratrem tuum in corde tuo*, & infra, *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, & ex illo Deuteronom. 6. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo*, &c. Et infra, *Erunt que verba hæc in corde tuo, & meditaberis in eis*, quæ omnia in actibus internis consistunt. Item facit illud Psalm. 18. *Lex Domini immaculata conuertens animas*: nam conuersio animæ actus interior est, lex autem non conuertit animam, agendo conuersationem, sed præcipiendo. Vnde lex illa præcipiebat veram pœnitentiam, & conuersionem ad Deum, vt passim constat ex Prophetis; imò ad hoc, tempus etiam designabat, Leuitic. 16. *Mense septimo decima die mensis affligeris animas vestras*, vtique per internam pœnitentiam: nam exterior potius corpus, quam animam affligit. Item pœnitentia interior est, quæ mundat à peccatis, & tamen ibi subiungitur, *in hac die expiatio erit vestri, atque mundatio ab omnibus peccatis vestris, coram Domino mundabimini*. Erat ergo præceptum illud præcipuè de interna pœnitentia. Denique Exod. 20. habetur generale mandatum, *Non concupisces*, quod omnem immoderatam concupiscentiam prohibebat, vt sumitur ex Paulo ad Rom. 7. ergo lex illa etiam internos actus cohibebat.

12. Addi etiam potest ratio fundata in verbis Psalm. 118. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*, & in verbis Christi Matthæi 19. *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*, vtique in lege veteri contenta: nam qui Christum interrogauerat ad illam obseruandam tenebatur. Item in verbis Pauli ad Roman. 3. *Factores legis iustificabuntur*. Vnde formatur ratio: nam integra obseruatio illius legis constituebat hominem immaculatum, & iustum, & dignum vita æterna, sed sine actibus internis ad salutem necessarijs non potest homo esse iustus, & immaculatus, nec vita æterna dignus: ergo hi actus sub materia illius legis comprehendebantur. Et huc etiam spectant discursus Diui Thomæ hîc quæstione 98. art. 1. & qu. 99. artic. 2. nam in priori probat, ad perfectam rationem legis diuinæ pertinere, vt dirigat hominem ad vitam æternam, quæ per quodcumq; peccatum impeditur, & non solum per actus exteriores, sed etiam per interiores; lex ergo vetus, quæ diuina est, circa vtrumque versari debuit. In altero vero articulo docet, sicut lex humana intendit amicitiam hominum inter se, ita legem diuinam intendere amicitiam hominum cum Deo, & consequenter intendere, facere homines similes Deo; iuxta illud Leuitic. 19. *Sancti estote, quoniam ego sanctus sum*, quia similitudo est causa amoris; hæc autem similitudo ad Deum, & vera sanctitas præcipuè per actus internos comparatur: ergo hos etiam actus præcipiebat lex illa, quæ diuina erat.

D. Thom.

Contra hanc vero assertionem obijci potest primò, quia Paulus ad Roman. 3. legem veterem vocat legem factorum, quæ vox actiones externas propriè significat; indicat ergo, legem illam solum fuisse de externis factis, ad modum legis humanæ. Secundò obijci potest diuus Thomas quæst. 91. artic. 5. dicens, legem nouam superabundare veteri, interiores actus animi ordinando, secundum illud Matth. 5. *Nisi abundauerit iustitia vestra, &c.* Et *ideo* (inquit) *dicitur, quod lex vetus cohibet manum, lex noua animum*: ergo non versabatur circa internos actus. Tertiò addi potest auctor imperfecti in Matthæum homilia 28. vbi sic inquit, *Et si impleuerit quis omnem iustitiam legis, viuit quidem in ea, non tamen iustificatus est*. Et reddit rationem, *quoniam lex abstinentiam mandat malorum, vt non occides, non iustitiæ opus impingit, vt non irascaris sine causa, & non concupisces*. Vbi significat legem illam non prohibuisse hos internos motus, quod late prosequitur. Quartò argumentari possumus, quia alias sequitur, legē illam præcepisse actus Fidei, Spei, & Charitatis: consequens est falsum; ergo. Sequela patet ex dictis: nam illi sunt actus interni, & maximè necessarij ad finem diuinæ legis, quia sine fide viua impossibile est placere Deo: consequens est falsum, tum quia alias lex illa iustificaret contra Paulum ad Romanos 3. & seqq. & ad Galat. 2. & 4. tum etiam, quia illa lex tantum habebat præcepta moralia, cæremonialia, & iudicialia: sub nullo autem membro istorum comprehenduntur præcepta Theologalia, vt sic dicam, tum denique quia alias lex illa esset valde perfecta, si præcepta illa, quæ perfectissima sunt, contineret: consequens est contra Paulum vocantem legem illam infirmam, & imbecillam, ad Hebr. cap. 7.

Ob. 1. 13.

Ob. 2.

Ob. 3.

Ob. 4.

Ad primum responderi potest primò, Paulum ibi loqui de lege, quatenus positiua erat, & præsertim quatenus continebat præcepta cæremonialia, quæ vt sic tantum circa actus externos versabatur; & ideo appellatur lex factorum, & ad Hebr. 7. vocatur *lex mandati carnalis*: cum autem dicimus legem illam versari circa actus internos, intelligendum est de illa quoad præcepta moralia. Hæc vero responsio non placet, primò quia Paulus cum dicit, legem non iustificare, non tantum cæremonialem, sed etiam moralem complectitur: nam præceptum illud, *Non concupisces*, morale est, & tamen loquitur de lege, vt illud comprehendit, vt patet ad Roman. 7. Item ratio Paul. ad Galat. 4. *Si ex lege iustitia; ergo gratis Christus mortuus est*, vt sit efficax æquè procedere debet de lege morali, ac de cæremoniali, vt per se constat, & notauit Augustin. de spirit. & liter. ca. 14. Secundo non placet illa responsio, quia etiam lex illa vt erat positiua interdum versabatur circa internos actus, vt de præcepto festi expiationis supra ostendimus. Licet enim verum sit, præceptum illud solum quoad determinationem temporis fuisse positiuum, & illam determinationem coniunctam fuisse cum exteriori celebratione diei festi, nihilominus actus ille internus non erat per se coniunctus cum tali celebritate, sed solum, quia directe præcipiebatur. Dico ergo, legem

Ad 1.

Impugnatio prim.

Prima.

Secunda.

Vera resp.

gem illam vocari factorum, sumpta denominatione à maiori parte, & præcipuè addita per illam legem. Vnde nihil obstat, quod aliquid etiam internum præciperet. Addi etiam potest, omne opus hominis etiam internum quatenus ab ipso fit, sub factorum nomine comprehendi, vt ex dicendis constabit.

15. Ad secundam respondeo, illam differentiam à D. Thoma positam intelligendam esse de illa lege, vt positiua erat, vt sic enim comparatur cum lege gratiæ non vt erat moralis: nam vt sic quoad rem ipsam manet sub lege gratiæ. Deinde D. Thomas non negat, legem veterem direxisse actus internos, sed dicit, in hoc superabundare legem gratiæ, quia perfectiori modo illos dirigit. Et ad hoc adducit verba Christi Matth. 5. *Nisi abundauerit iustitia vestra plus quam scribarum, & pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.* In quo tamen aduerto, Christum non loqui de iustitia legis, sed de obseruantia legis, quam ibi iustitiam vocat, vt recte ibi Maldonat. aduertit. Vnde sensus est, nisi legem seruetis melius, quam scribæ, & pharisæi, non intrabitis in regnum cœlorum: nam pharisæi in exterioribus legem seruabant, non interius, vt colligitur ex Matth. 23. ergo perfecta obseruatio illius legis, etiam interiorem rectitudinem postulabat. Et in hoc sensu dixit Gloss. ibi, illud, *nisi abundauerit*, referendum esse ad intellectum pharisæorum, non ad continentiam legis, & ita iuxta hunc sensum potius ex illo loco confirmatur nostra assertio. Deinde aduerto ex Aug. 19. contra Faust. cap. 23. & 28. ea, quæ addit Christus ad augendam iustitiam legis magna ex parte fuisse contenta in ipsa lege, licet vel non fuerint intellecta, vel non obseruata à pharisæis, & inter hæc fortasse vnum erat quod lex cohiberet manum, non animum. Alia verò pertinentia ad maiorem perfectionem non tantum in actibus internis, sed etiam in externis constant. Denique potest illa differentia intelligi de lege non vt præcipiente, sed vt operante: vtraque enim lex diuina vt præcipiens versatur circa actus internos, & externos: lex autem vetus solum per se quasi cogebat ad exteriores actus, per pœnas, & comminationes, quæ animum non inducunt: lex autem noua per spiritum gratiæ animum inducit.

Ad 2. *Maldon.* *Augus.* *Alia Resp.*

16. Ad tertium respondeo in rigore falsam esse sententiam illius auctoris: nam sine dubio lex illa non solũ vetabat mala opera, sed etiam prauum animum, vel inordinatam concupiscentiam, vt ex Paulo, & ex verbis legis constat. Item non solum vetabat mala, sed etiam præcipiebat opera iusta. Vnde certum est, quod qui ex vera fide legem illam seruaret, non solũ non esset malus, sed etiam esset iustus. Imò intelligi non potest, quod ille auctor distinguit inter innocentem, & iustum, dicens *Qui abstinet se à malis esse innocentem, non tamen fore iustum, nisi opus iustitiæ faciat.* At certe apud Deum nemo est innocens, nisi iustus: nam si opus iustitiæ non est necessarium, sicut potest esse innocens qui illud non facit, ita etiam iustus, quod si opus iustitiæ necessarium fit, qui illud non fecerit, nec iustus, nec innocens erit, quia non abstinebit ab omni malo, saltem omissionis. Deinde intelligi non potest alia distinctio, quam adhibet inter viuere, & esse iustum: non enim loquitur de vita corporali, adducit enim verba Christi Luc. 10. *Hæc fac, & viues*, & ponderat, non dixisse. *Et eris iustus*, quod certe ineptissimum est. Non potest ergo auctor ille habere commodam expositionem.

Ad 3.

17. Ad quartum concedo sequelam, scilicet, præcepta Fidei, Spei, & Charitatis sub præceptis illius legis cõprehendi, quam sententiam in cap. 7. latius tractabo, & confirmabo, & ibidem ostendam, inde non sequi legem illam dedisse iustitiam, aut iustificasse. Et nunc breuiter declaratur, quia longe aliud est præcipere, aliud dare. Quamuis ergo lex illa præciperet actus veræ iustitiæ, non sequitur dedisse illos, & consequenter, neq; sequitur dedisse iustitiam, aut iustificasse, quamuis ergo illa lex præciperet fidem viuam, non dabat spiritum fidei, & viuificantem, vt infra dicemus, & ideo non iustificabat. Ad primam ergo rationem in contrarium obiectum negatur sequela. Ad secundam rationem quidam dicunt, hæc præcepta non contineri sub aliquo illorum trium membrorum, & putant esse sententiam D. Thomæ dicta q. 99. art. 5. quia ibi significat, præceptum fidei comprehendi in Scriptura sub *testimonijs* Dei: præceptum autem spei sub *iustificationibus*. Sed veritas est, hæc omnia comprehendi sub præceptis moralibus: nam illa comprehendunt totum id, quod pertinet ad legem naturalem, siue dicantur respectu solius naturæ, siue etiam per connaturalitatem ad gratiam, vt supra lib. 1. & 2. declaraui, & attigit hic Caietan. qu. 100. art. 1. qui proinde hanc sententiam indicat. Et clariùs ibidem D. Thom. in fine articuli, vbi ait, quædam esse moralia præcepta, ad quæ iudicanda indiget ratio humana introductione diuina, per quam erudimur de diuinis, & per hoc respondet ad tertiũ argumentum, quod de præcepto fidei proposuerat. Expressiùs verò in eadem q. 100. art. 3. dicit, ad Decalogum pertinere illa præcepta, quę statim, vel ex principijs communibus, vel ex fide diuinitùs infusa innotescunt. Denique supra ostensum est, diuisionem præceptorum in tria illa membra esse sufficientem: cum ergo constet, hæc præcepta non esse iudicialia, nec cæremonialia recte sub moralibus comprehenduntur, non vt moralia à Theologalibus distinguuntur, sed vt actus liberi, & honesti morales dicuntur. Neque obstat, quod de iustificationibus dicebatur: nam omnium præceptorum obseruationes possunt dici iustificationes, quia generalem iustitiam includunt, vt notauit Diuus Thomas dicta quæstione centesima articul. 2. ad 1. & eadem ratione omnia præcepta legis, quatenus in diuina reuelatione nitebantur, testimonia dici possunt. Vnde illæ duæ voces generales sunt, vt ex Psalmo etiam centesimo decimo octauo, non obscurè colligitur, & ideo non excludunt sufficientiam partitionis præceptorum per illa tria membra. Tertia verò ratio petebat, vt aliquid diceremus de perfectione, vel imperfectione illius legis. Sed hoc dicetur melius in c. 6. & ideo breuiter dico ex Augustino contra Adimantum Manichæum, legem illam, licet actus valde perfectos præciperet, dici imperfactam, quia vires ad illos exequendos non præstabat.

D. Thom. *Aug.* *Quo sensu lex actus imperfecta sit dicenda*

18. Dico tertiò: Materia legis veteris comprehendebat omnes actus externos necessarios ad honestatem morum, tam naturalem, quam cæremonialem, seu religiosam, quam etiam politicam, seu ciuilem. Hæc assertio manifesta est ex dictis capite præcedenti de triplici ordine præceptorum: per quæ tres partes huius materiæ præcipuè distinguuntur: posita autem nunc est, vt amplitudo illius materiæ, & numerus, vel ordo præceptorum sub singulis membris contentorum magis explicetur. Aduertendum ergo est, materiam alicuius præcepti duobus modis posse esse necessariam ad honestatem morum. Primò secundum se, & prout præintelligitur ad præceptum Secundò vt consequens ad præceptum, eiusque obligationem. In assertione igitur indifferenter, seu generatim sumitur hæc materia: nam vtramque materiam, seu actus ad illam pertinentes lex illa comprehendebat. Diuerso tamen modo: nam lex illa secundum moralia præcepta versabatur in materia per se necessaria ad honestatem morum. Vnde quoad hanc partem materia illa non erat propria legis veteris, sed quasi accepta, & mutuata à lege naturali: præcepta autem cæremonialia, & iudicialia ex genere suo versabantur in materia non necessaria de se: per ipsa autem præcepta fiebat necessaria ad morum honestatem. Vnde generalius loquendo possent omnia illa præcepta vocari moralia, quia re vera rectitudinem moralem constituebant, tamen per antonom-

Quos actus externos legis veteris materia comprehendebat. *Materia ad licitus præcepti dupliciter ad honestatem morum necessaria.*

tonomasiam vsurpatum est nomen præceptorum moralium ad illa, quæ ex natura sua talia sunt significanda.

19. *Dubium.* Circa priorem ergo materiam inquiri potest, quid necesse fuerit de operibus illis dari diuinam legem positiuam, cum naturalis lex ad illa obliget. Imo videtur esse repugnantia, quod lex diuina positiua sit in tali materia, cum de eadem data sit lex naturalis, quę diuina etiam est. Accedit, quod lex circa talem materiam datur à Deo, prout est auctor naturæ: hæc verò lex est à Deo, vt auctore gratię, vt supra dixim⁹.

Respons. Sed nihilominus negari non potest, quin lex vetus, vt à Deo data est, præcipuè comprehendat totam materiam legis naturalis: id enim manifestè constat ex Exod. 20. & 31. & Deuteronom. 9. & ex Paulo ad Romanos 2. vsque ad 7. & explicat latè D. Thomas dicta quæst. 99. art. 2. & quæst. 100. art. 1. & sequentibus. Ratio autem, seu necessitas fuit, quia ratio humana valde erat obscurata per peccatum, etiam circa moralia & naturalia præcepta, & ideo ait D Thomas, *Oportuit homini in hoc subueniri per auctoritatem legis diuinæ, sicut per doctrinam, & reuelationem fidei subuenitur homini nō tantum in his, quæ rationem superant, sed etiam in his, quæ de Deo naturaliter cognosci possunt*, ad excludendum rationis humanæ errorem; qui accidebat in multis. Sic ergo non repugnat, legem diuinam positiuam versari circa materiam ab eodem Deo præceptam per legem naturæ, quia ignorantia humana induxit necessitatem talis positiuæ legis, siue illa quoad hanc partem dicatur tantum declaratiua, siue etiam nouæ obligationis inductiua, quod postea videbimus. Et eadem ratione constat, potuisse Deum etiam vt auctorem gratiæ legem ferre in tali materia, tum quia ferebat illam in ordine ad finem supernaturalem, quia non potest supernaturalis rectitudo sine naturali subsistere, tum etiam, quia vt auctor gratiæ adiuuat etiam naturam, sicut & naturalia reuelat, & auxilium præbet ad bene operandum moraliter; etiam intra naturæ ordinem, vt in tractatu de Gratia, dicemus.

D Thom.

Nō repugnat legem diuinam positiuam versari circa materiam ab eodē Deo præceptam per legem naturalem.

20. *Dubium.* Potest verò etiam è contrario interrogari, an lex illa secundum præcepta moralia tantum in materia naturali, id est, per se necessaria ad honestatem, versetur. Et ratio dubitandi esse potest, quia tertium præceptum de sanctificatione sabbati positiuum fuit in illa lege, & tamen ponitur inter moralia, quia ponitur in Decalogo. Idem videtur esse de primo præcepto quoad illam partem, *Non facies tibi sculptile*, nam positiuum fuit in illa lege; & ideo cessauit, vt sentit D. Thomas quæstion. 100. artic. 3. Dicendum nihilominus est, præcepta positiua non pertinuisse ad moralia, sed ad cæremonialia, vel ad iudicialia, quod ex ratione sufficientiæ supra datæ patet, & quia aliàs omnia præcepta essent dicenda moralia; quia sub generali appellatione omnia erant de moribus hominum, & obseruatio omnium erat necessaria ad honestatem morum, supposita illa lege. Et si semel admittatur aliquod præceptum positiuum sub illo membro, eadem ratio erit de reliquis omnibus. Igitur illa tantum, quæ per se bona sunt, & necessaria ad honestatem naturalem, vel infusam dicuntur moralia.

D Thom. Respon.

21. *Distinctio D Thomæ de præceptis moralibus.* Hæc autem sic distinguuntur à D. Thoma: nam quædam (inquit) adeo sunt per se nota, & generalia, vt sine vllo discursu ab omnibus sciantur per lumen naturæ, aut fidei, quædam sunt conclusiones proximæ, quæ facili discursu ex illis principijs colliguntur, alia sunt vt conclusiones remotæ, quæ maiori sapientia indigent, vt cognoscantur. Prima dicuntur præambula ad decalogum, postrema illationes, seu corollaria ex illo. Media verò dicuntur propriè, & formaliter præcepta Decalogi, vt constat ex Deut. 4. vbi dicuntur decem verba, tamen virtute continent multa alia, vel antecedenter, vel consequenter, vt dixi, & latè exponit D. Thom. tota ferè q. 100. Circa quam quæstionem solent ab expositoribus disputari ferè illa omnia, quæ nos supra l. 2. de lege naturali, disseruimus, quia ad illum locum propriè pertinebant, & hìc repetenda non sunt. De obligatione autem illorū præceptorum, vt specialiter in lege veteri data sunt, dicam in cap. 6.

Deut. 4.

D Thom.

22. *Differentiā inter Doctores notanda. De ordine Decalogi. Hieron.* Vt autem satisfaciamus rationi dubitandi, oportet aduertere, differentiam esse inter auctores. Nam multi distinguunt quatuor præcepta erga Deum, & sex tantum erga proximum, confundentes duo vltima in vnum negatiuum, *Non concupisces*; Et hoc supponit Hiero. ad Ephes. 6. cum ait. Præceptum honorandi parentes esse quintum Decalogi. Numeratio autem quatuor priorum præceptorum non vno modo fit. Nam Origen. hom. 8. in Exod. quem sequitur Burgen. distinguit primum in duo negatiua, *Non habebis Deos alienos*, &, *Non facies tibi sculptile*, Hieronym. autem Oseæ 10. quem sequitur Rupertus libro tertio in Exod. cap. 32. distinguunt aliter illud primum in duo, vnum scilicet, affirmatiuum, *Ego sum Dominus Deus tuus*, & aliud negatiuum comprehendens illa duo, quæ distinguit Origen. Hesich. autem Leuit. 26. vt refert D. Thomas quæst. 100. art. 4. coniungendo dictas opiniones, distinguit primum præceptum in tria, vnum affirmatiuum, & duo negatiua, & consequenter excludit à Decalogo tertium præceptum de obseruatione sabbati, quia positiuum est. Et ita respondet priori parti rationis dubitandi, non tamen satisfacit posteriori.

Origen.

Rupert.

Orig. D Thom.

23. *Quid de dictis sententijs sentiendum.* Vnde nulla ex his sententijs satisfacit omnibus difficultatibus occurrentibus. Et in primis tertia non consequenter loquitur: nam eadem ratione excludere deberet à Decalogo aliud negatiuum, *Non facies tibi sculptile*, Nam quatenus distingui posset ab alio, *Nō habebis deos alienos*, positiuum est, & cæremoniale, vt notauit Diuus Thomas dicta quæstion. art. 7. ad 2. Et præterea tertium præceptum de sanctificatione sabbati tam expresse dicitur in Exod. 20. fuisse scriptum in tabulis, vt non possit absolutè reijci à Decalogo. Et deinde contra dicas opiniones obstat, quia duo vltima præcepta in secunda tabula vt distincta ponūtur, & habent materias diuersarum rationum, & virtutum.

24. *August. D Thom.* Et ideo prævaluit opinio Augustini lib. de decem chord. cap. 8. & per totum, & quæst. 71. in Exod. quem sequitur D. Thom. in præsenti, & 2. 2. quæstion. 122. & communiter Scholastici, & ferè à tota Ecclesia recepta est, quę distinguit septem præcepta erga proximum, & consequenter tria tantum erga Deum. Nam in primo verba illa, *Ego sum Dominus Deus tuus*, non sunt præceptiua, sed præsuppositiua, vt sic dicam, potestatis Dei ad ferendam legem. Et deinde si aliquod præceptum continent, est de vnitate Dei, quod includit negationem plurium deorum, quam explicant alia verba, *Non habebis deos alienos*, illa verò, *Non facies tibi sculptile*. Si intelligantur de prohibitione idoli ad hunc finem, vt colatur pro Deo, non distinguitur à priori negatione, & ita est præceptum morale, vt exposuit Diuus Thomas artic. 4. Si autem exponantur de absoluta prohibitione imaginum Dei, est cæremoniale, & non morale, vt D. Thomas exposuit, & reducitur ad primum præceptum, vt circumstantia eius. Similiter dicendum est de tertio, quatenus enim præcipit, vt aliquod tempus cultui Dei dicetur, naturale est, & morale: quatenus verò determinabat talem diem, fuit cæremoniale, & cessauit, vt exposuit Diuus Thomas eadem quæstione artic. 3. ad 2. Vnde concluditur, in Decalogo prout scriptum fuit in lapidibus, si quid cæremoniale fuisse admixtum non verò sequitur præceptum aliquod positiuum ad moralia pertinere. Cur autem in illo tertio præcepto specialiter fuerit aliquid figurale additum, tractat Augustinus libro de ritib. Ecclesiast. cap. 11. & 12. alias Epistol. 119. ad Ianuar. & rationem mysticam reddit, scilicet, per sabbatum significari æternam requiem;

quiem, & tertium illud præceptum Spiritui sancto attribui, qui est amor, & ideo ad excitandum amorem, quoad requiem tendimus, factam esse in illo tertio præcepto sabbati commemorationem.

25. *Aliud membrum exponitur.* Circa aliud membrum de materia illius legis solùm necessaria, quia præcepta, dictum est in superioribus, duas habuisse partes, aliam ad Deum, aliam ad homines pertinentem: quoad vtramq; ergo partem fuit lex illa, & copiosè, & sufficientissimè tradita, quod breuiter in singulis comprehendi potest ex ijs, quæ D. Thomas in prædictis quæstionibus latissimè tradidit. Et in primis materia cæremonialis, seu ad Deum pertinens quatuor capita complectebatur. *Materia cæremonialis 4. Complectebatur.* Primum continet præcepta sacramentorum, inter quæ primum erat circuncisionis, quia ante legem incepit, & in ea tanquam eius ianua, & professio retenta est; alia verò fuerunt in ipsa addita, vt agni paschalis, consecrationis Pontificis, &c. de quibus ex professo tractatur in 3. tom. tertiæ partis, tam disputando de Sacramentis in genere, quam de Baptismo, & Circuncisione in particulari. *Primum.* Secundum caput est de Sacrificijs, quæ ex parte rerum materialium, quæ offerebantur, erant multiplicia. Formalis verò distinctio illorum ex fine sumenda est. Nam quoddam erat, *holocaustum*, in recognitionem diuinæ maiestatis. Aliud dicebatur *hostia pacifica*, quæ ad impetrandum noua beneficia, vel ad agendas gratias pro iam susceptis mactabatur. Aliud denique dicebatur *sacrificium propeccato*, quia in eius expiationem, & satisfactionem aliquam immolabatur, de quo toto genere sacrificiorum, & quomodo omnes illæ rationes in vno sacrificio Eucharistiæ contineantur, disputatur eodem tom. 3. ad finem. Et præterea de illis sacrificijs vltra D. Thomam hîc, & Origen. Abulens. & alios in Leuiticum, & Philonem lib. de sacrificijs, videri potest Riber. tract. de Templ. lib. 4. & Azor. tom. 1. lib. 6. à cap. 25. per plura. *Secundum.* *Holocaustũ quid.* *Hostia pacifica.* *Sacrificium propeccato.* *D Thom.* *Origen.* Tertium caput continet sacra, id est, templum, altare, & omnia vasa ad diuinum cultum instituta; de quibus omnibus latè Riber. in dicto tract. lib. 1. & 2. & ad eum ordinem pertinent, festiuitates, & sabbata; de quibus idem auctor lib. 5. & breuiter comprehendit Tolet. in cap. 7. in Ioan & Azor supra cap. 31. & sequentib. Solum aduerto in littera D. Thomæ, q. 102. art. 4. ad 6. haberi, Propitiatorium fuisse lapideam tabulam. Existimo tamen errorem irrepsisse in textu. Nam constat Exod. 25. fuisse tabulam auream, quod D. Thom. non ignorauit, sed id scripsit ad Hebr. 9. lect. 2. *Tertium.* *Phi. o.* *Riber.* *Tolet.* *Azor.* Quartum caput continet obseruantias peculiares illius populi, vt erant specialia ieiunia cibi prohibiti, & similia, de quibus videri potest supra a. 6. *Quartum.*

26. *Materia iudicialis alta 4 continebat.* Simili modo altera pars illius materiæ, quæ iudicialis, vel quasi politica dici potest, ad quatuor etiam capita reuocatur ex D. Thoma supra, & ferè tota q. 104. Quædam enim leges constituebant ordinem seruandum inter Principem, & populum adinuicem. *D. Thom.* *Primum.* Aliæ statuebant de moribus totius populi, & singulorum membrorum eius, tam in ordine ad communitatem, quam inter se, vt in iudicijs, contractibus, &c. *Secundum.* Aliæ dabantur de rebus seruandis in singulis familijs, vt inter dominos & seruos, parentes, & filios, virum & vxorem, & huc spectabant leges matrimonij, quod tunc erat contractus humanus, & non Sacramentum propriè dictum; & ideo præcepta ad illud spectantia inter iudicialia numerantur. Denique vltimum caput continebat leges pertinentes ad extraneos, id est ad hospites, seu peregrinos, & huc spectabant leges de bello ferendo, aut vitando cum cæteris exteris nationibus, de coniugijs, vel alijs contractibus cum eis ineundis, de quibus videri potest Azor supra à cap. 4. *Tertium.* *Quartum.* Vnde factum est, vt præcepta illius legis in magno numero multiplicata fuerint; fuisse enim sexcenta, & tredecim dixit Guilielm. Parisi. lib. de fide, & leg. & sequitur Abul. Deuter. 27. q. 1. & Burgen. in scrutin. 1. p. d. 8. c. 9. Galatin. autem aliter illa numerat, quod nunc expendere necessarium non est.

Præcepta legis veteris fuisse 613. *Guil. Pari.* *Abulens.* *Deuter. 27.* *Burg.* *Galatin.*

Dico quartò: Materia legis veteris generaliter sumpta aliqua comprehendebat, quæ non cadebant sub rigoroso præcepto, sed sub consilio. Ad intelligendam hanc assertionem supponendum est, nomen legis, collectiuè sumptum, significare in rigore collectionem præceptorum ad aliquem statum, seu communitatem pertinentium, interdum vero latius sumi, vt comprehendat totam aliquam viuendi rationem, in qua multa alia præter præcepta continentur, vt lex Euangelica absolutè dicta comprehendere dicitur consilia Euangelica, & sacramenta omnia, quamuis non de omnibus præcepta diuina data sint. Loquendo ergo hoc posteriori modo de lege veteri, dicimus, eius materiam extendi etiam ad aliqua cõsilia. Et videtur posse sumi ex illo Deuter. *Ama Dominum Deum tuum, & obserua præcepta eius, & cæremonias, iudicia, atque mandata omni tempore*, vbi per *præcepta*, intelliguntur moralia, vt supra dixi, & addunturur illis mandata præter cæremonias, & iudicia; ergo illa mandata non sunt præcepta moralia, cæremonialia, aut iudicialia, quia ab omnibus distinguuntur; ergo sunt consilia. Patet consequentia, quia non potest cogitari medium inter illa duo, & quia vox, *mandatum*, interdum ita accipitur, vt notaui 1. tom. 3. part. disp. 43. sect. 1. & 3. Et huic expositioni, & sententiæ videtur fauere D. Thom. 1. 2. q. 99. art. 5. Sentit enim ea vocari mandata in illa lege, *Quæ erant præcepta, vel prohibita, non vt simpliciter debita, sed propter melius.* De quibus ait, *Vocari mandata, quia quandam inductionem habent, ac persuasionem.* Et adducit Hieron. in Proœmio ad Marcum, distinguentem mandatum à præcepto. Vnde cum Diuo Thoma prius dicit, Hæc eadem, quæ vocantur mandata, fuisse præcepta, vel prohibita, latè videtur vti ijs verbis, quatenus includunt omnem inductionem, & persuasionem, alioqui mandata confunderet cum præceptis in ijsdẽ verbis, in quibus vult illa distinguere. Item cum ait ea, quæ mandantur, tantum esse ad melius esse, intelligendum videtur non solum ante mandatum, sed etiam post illud, alioquin iam illud esset rigorosum præceptum cæremoniale, vel iudiciale, relinquitur ergo vt tale mandatum sit consilium. 27. *Materia legis veteris quadam ratione consilium complectebatur.* *Vide dicta in lib. 2.* *D. Thom.* *D. Hieron.*

Sed licèt hæc probatio probabilis sit, non tamen cogit, quia D. Thom. non persistit in illa expositione; adtrenim per mandata posse intelligi in loco Deuteronomij non leges datas à Deo per seipsum, sed datas per homines, Vt *verbum ipsum*, inquit, *præsefert*. Et ita in illo loco præcepta dicentur tantum decem Decalogi, mandata vero alia moralia, quæ per Moysem data, vel explicata sunt. Quæ expositio est probabilis. Alia etiam esse potest, vt per mandata non intelligantur leges diuinę, sed præcepta, quæ per homines, Dei ministros dari contingeret *omni tempore*, vt ibi dicitur, & annumerari potuerunt cum legibus Dei, quia lex ipsa præcipiebat obedire Pontificibus, & ministris Dei. Accedit, quòd vox, *mandatum*, nunquam propriè significat consilium, neque in hac significatione vsurpata inuenietur in Scriptura. Imò tota lex vocatur mandatum, Malach. 2. & tota lex vocatur lex mandatorum ad Ephes. 2. Nec D. Hieronym. in citato loco distinguit mandatum à præcepto in illo sensu, quia in exemplum mandati affert verba CHRISTI, *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem*, quod est rigorosum præceptum. Vnde nomine mandati videtur intelligere præceptum affirmatiuum faciendi aliquid bonum; nomen verò præcepti accommodat ad negatiuum, *quale est*, inquit, *diuertere à malo*. 28. *Perpenditur vis rationis propositæ.* *Alia expositio.* *D. Hieron.* *Iohan. 13.*

Nihilominus conclusionem positam censeo veram, & satis consentaneam menti D. Thomæ. Potestque declarari, & probari inductione quadam & accommodatione ad dicta tria membra præceptorum. 29. *Conclusio proposita defenditur.*

Nam in primis in illa lege fuerunt instituta aliqua sacrificia, quæ non præcipiebantur, sed voluntariè offerebantur iuxta illud Psal. 118. *Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine.* quod ita ibi interpretatur Chrysost. *Chrysost.* De illis ergo sacrificijs possumus dicere, datum esse consilium, non præceptum. Deinde de votis dabantur consilia in illa lege, iuxta illud Psal. *Vouete, & reddite*: nam licèt secunda pars contineat præceptum naturale, prior continet consilium. Quod generatim sumptum potest dici consilium morale, tamen ex parte materiæ poterat esse cæremoniale, quia etiam consulebantur vota de aliquibus sacrificijs, vel oblationibus voluntarijs illius legis, quæ *dona* dicebantur, multa etiam in illa lege disponebantur circa obseruationem, vel commutationem votorum, quæ propriè erant cæremonialia, & interdum continebant præceptum, aliquando verò permissionem, seu concessionem, vel etiam consilium. Denique id, quod D. Thom. suprà affert ex 22. Exodi, *Si pignus acceperis vestimentum à proximo tuo, ante solis occasum reddes ei*, videtur nõ fuisse rigorosum præceptum, sed monitionem, aut inductionem, nisi in casu, in quo vestimentum esset proximo omnino necessarium, tunc enim videtur fuisse charitatis præceptum in ipsa lege significatum: extra illum ergo casum erat consilium, vt D. Thomas indicat, potestque dici consilium iudiciale. Atque ad hunc modum poterunt in illa lege alia consilia intelligi, & explicari iuxta exigentiam materiæ, & verborum.

30. *Dubium.* Hic verò occurrebat iterum difficultas de imperfectione illius legis: nam amplecti, & suadere non tantum præcepta, sed etiam consilia, videtur illius legis imperfectionem superare. Sed quia de modo imperfectionis illius legis dicturi sumus infrà, respõdeo breuiter, consilium absolutè dictum latius patere, quàm consilium perfectionis, quod ad statum perfectionis constituendum ordinatur. In illa ergo lege non fuerunt data, nec explicata consilia perfectionis; hoc enim imperfectionem eius superabat: nam si fortasse aliqui statum perfectionis professi sunt, illud non fuit ex doctrina legis, sed ex diuino instinctu. At verò inducere ad aliqua consilia, quæ in communi hominum vita, & statu exerceri possunt, non excedebat perfectionem illius legis, imò erat illi consentaneum, vt ostensum est. *Respondeo.*

CAPVT V.

Vtrùm lex vetus conuenienti modo, tempore, & aliis circumstantiis data fuerit.

1. *De aliis circunstantiis legis veteris.* EXplicatis cæteris causis illius legis superest dicendum de forma seruata in illa lege tradenda, quæ res quantum ad scholasticum negotium spectat, facilis est. Quia forma legis (vt sæpe in hoc opere notatum est) dicitur externum signum, quo voluntas, seu mens legislatoris manifestatur. Vnde hîc non agimus de actu ipso interno in Deo existente, qui est veluti substantialis lex, & quasi forma, & anima signi externi: nam de illo actu eadem est ratio in hac lege, quæ in omni alia, seruata proportione, ideoq; applicanda est doctrina tradita in lib. 1. de Lege in communi. Agimus ergo de lege externa, & sensibili, per quam populo Israëlitico innotuit interna mens, & voluntas Dei. Diximus autem in superioribus, duo principaliter requiri in hac forma legis, scilicet, significationem externam aliquo sensibili signo factam, & publicam promulgationem cum conuenienti solemnitate toti communitati factam; vtrumq; ergo in forma illius legis seruatum est: nam licèt esset diuina ex parte auctoris, dici potest humana ex parte recipientium, & ideo humano modo, seu hominibus accommodato dari, necessarium fuit, & ideo vtrumq; à nobis explicandum est, simulque circunstantias in illa lege tradenda seruatas, quatenus ad solemnitatem illius formæ pertinent, declarabimus.

Circa primum dicendum est, formam illius legis fuisse verbum sensibile ipsiusmet Dei, hominibus sufficienter significans ipsius voluntatem. Hoc constat Exodi 20. *Loquutusque Dominus est cunctos sermones hos.* & infrà, *Cunctus autem populus videbat voces.* Vbi verbum videndi, vt notat Augustinus quæstion. 72. in Exod. generaliter sumitur prout de quocumque sensu dici solet, vel etiam prout ad mentem, & intelligentiam traducitur, & ita sensus erat, *videbat voces*, id est, intelligebat, quid per vocẽ Dei significaretur. Illud autem dictum est de lege quoad Decalogum, de cæteris verò præceptis subditur, *Dixit præterea Dominus ad Moysem*, & sæpe repetuntur illa verba, *Locutus est Dominus ad Moysem.* Neque refert; quod illa verba effectiuè formarentur immediatè ab Angelo in aëre, vel in Moysi sensibus, quia nihilominus verba illa erant dictata à Deo ipsi Angelo, & ita erant à Deo vt à propria causa principali. Et eadem ratione non solùm data est illa lex Moysi per proprium Dei verbum, sed etiam ab ipso Moyse data est populo, ipsomet Deo verba legis dictante: sicut enim Moyses illam scripsit, ita etiam verba protulit: scripsit autem illam legem vt canonicus scriptor, dictante Spiritu sancto, vt de fide constat; ita ergo illam etiam protulit. Vnde Exodi 24. dicitur, *Venit ergo Moyses, & narrauit populo omnia verba Domini, atque iudicia, responditque omnis populus vna voce, omnia verba Domini, quæ loquutus est, faciemus*; & statim additur, *Scripsit autem Moyses vniuersos sermones Domini.* Vbi significatur, prius dixisse, & postea scripsisse legem, fortasse tamen illud prius per anticipationem dictum est: nam paulo pòst subditur, *Assumensque volumen fœderis, legit audiente populo, qui dixerunt, omnia, quæ loquutus est Dominus, faciemus.* Et Paulus ad Hebr. 9. dixit, *Lecto enim omni mandato legis à Moyse vniuerso populo, accipiens sanguinem*, &c. vbi Riber. merito reprehendit Erasm. quod pro dictione *lecto*, posuerit *dicto*: nam licèt re vera dixerit, tamen ex libro dixit, vt verba Exodi ostendunt. Fieri autem potuit, vt prius verbo retulit, quæ acceperat, & postea ea scripserit, ac deinde iterum legerit audiente populo, quod incertum est, & verisimilis apparet, prius legem scripsisse, & postea ex scripto legisse. Vtcumque tamen sit, semper verbis Dei, & Spiritus sancti dictatis loquutus est.

2. *Forma illius legis quæ.* *Augustin.* *Riber.*

Dices, Quid ergo est, quod Paul. ad Hebr. 2. legem illam minus perfectam esse ostendit, eo, quod sit sermo per Angelos dictus: nam si sermo ille erat sermo ipsiusmet Dei, non variat, neque minuit dignitatem verbi, quod per Angelum, vel hominem, siue etiam per ipsum Deum proferatur, vt in simili dixit Gregorius libr. 1. Moral. capit. 1. Respondetur, quoad verbi certitudinem, & infallibilitatem, & quoad legis auctoritatem non referre, quòd per hunc, vel illum ministrum proferatur, & in hoc sensu pertinere ad magnam illius legis dignitatem, quod per verbum Dei suam voluntatem manifestantes formaliter (vt sic dicam) constituta sit. Nihilominus tamen ad maiorem quandam sermonis excellentiam accidentalem, pertinere potest persona ministri immediatè loquentis, vel quia ex proxima habitudine ad illum habet quandam dignitatem moralem, propter quam maiorem reuerentiam meretur, quomodo Euangelij verba à CHRISTO prolata maiori reuerentia audiuntur. Vel quia solet Rex grauiores leges per ministros maioris auctoritatis proponere, & hoc modo lex vetus, licèt fuerit verbum Dei, in hoc ipso minorem dignitatem habet, quàm lex gratiæ, vt postea videbimus. 3. *Obiect.* *Greg.* *Resp.*

Interrogabis vlterùs, quale fuerit illud verbum Dei, an prolatum, vel scriptum. Respondeo, iam ex 4. *Patet ex dictis Resp.*

dictis constare, vtrumque interuenisse: nam lex Decalogi prius voce prolata est, Exodi 20. & postea digito Dei scripta est in tabulis Exodi 24. 31. & 32. de cæteris autem præceptis iam declaratum est. Vnde si quæratur an vtrumque signum, vel alterum tantum fuerit de substantia illius legis. Respondeo breuiter, quodlibet illorum per se fuisse sufficiens, concurrentibus aliis requisitis, & attenta communi ratione legis supra tradita. Ex dispositione autem diuina videtur fuisse necessaria scriptura ad substantiam, & obligationem illius legis, saltem vt duratura erat in tota posteritate illius populi, *donec veniret semen*, vt Paulus ait. Nam ille populus non tenebatur leges alias obseruare vt diuinas, & à Deo expresse traditas, nisi quæ scriptæ erant, iuxta illud Deuter. 4. *Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, neque auferetis ex eo, custodite mandata Domini Dei vestri*, & ideo sæpe Deus præcipit, legem illam scribi Exodi 34. & Deuteronom. 27. 28. & per antonomasiam lex scripta vocatur, vt sumitur ex Deuteron. 30. & 31. Nihilominus tamen fieri potuit, vt populus ille, qui aderat editioni legis, statim illa obligaretur ante scripturam, sicut obligabatur lege circuncisionis ante scripturam eius. In quo potest notari differentia inter præcepta Decalogi, & alia: nam Decalogus prius quam scriberetur, voce Dei sufficienter propositus est, & ideo sine dubio statim obligauit, non tantum vt erat lex naturalis ratione fundata, sed etiam vt erat lex specialiter à Deo data, quæ hoc solo titulo obligaret, etiam eos, qui rationem talium præceptorum ignorarent. Alia vero præcepta, licet Moysi per sermonem tradita fuerint, populo non fuêre proposita, nisi ex scripto, vt diximus, & ideo antequam scriberentur, non habuerunt plenam, & consummatam rationem legis.

Secundò. Resp.

Differentia inter præcepta Decalogi, & alia.

5. Denique circa hanc formam, quatenus per voces edita est, nihil adnotandum occurrit, præter superius dicta de ministerio hominis, vel Angeli in illis verbis formandis. Quatenus vero scripta est, sufficit etiam dicere, consulendam esse veterem scripturam, præsertim in Exodo, Leuit. & Deuter. nam in illis tota forma illius legis, & singulorum præceptorũ eius latissime describitur, præsertim quæ ad cæremonialia, & iudicialia spectant, & ideo solum oportet, verba Scripturæ expendere: nam in illius sensu substantia illius legis consistit. Quoniam vero de præceptis Decalogi specialiter dicitur fuisse in duabus tabulis lapideis scripta, & Scriptura non declaret, quomodo fuerint distributa, ideo aliquid de hoc dicere necessarium est: nam ad formam illius legis aliquo modo spectat. Aliqui ergo dixerunt, in singulis earum fuisse quinque præcepta scripta. Quod tradit Ioseph. 3. Antiquit. ca. 6. Et Philo lib. Decalog. & Hugo Cardinal. Exod. 20. & sequitur Sot. lib. 2. de Iustit. q. 3. a. 4. Alij vero putant, in vna tabula fuisse tantum præcepta pertinentia ad Deum, in alia vero pertinẽtia ad proximum. Quod sentit Augustin. quæst. 71. in Exod. & quæst. 7. in lib. quæst. vtriusq; testam. & libr. de decem chordis, cap. 6. Et hoc sequitur Abulens. in cap. 20. Exod. q. 2. & Burgen. in capit. 32. Exodi, addit. 4. Inter quas sententias difficile est ferre iudicium, quia auctores harum opinionum non viderunt tabulas scriptas, vt possint de illis ferre testimonium. Et scriptura non explicat modum partitionis, nec firma ratione, aut traditione certa ostendi potest. Si tamen coniectura vtendum est, posterior est præferenda, quia decuit, vt præcepta ad Deum pertinentia seperatim, & in prima tabula traderentur. Et ità vsus obtinuit, vt illa dicantur præcepta primæ tabulæ; & alia secundæ, vt patet ex D. Thoma q. 100. ar. 4. & 5. Magist. cum Doctoribus in 3. d. 37. & alijs communiter.

De ordine & numero Decalogi in tabulis scripti.

1. Sententia. Ioseph. Philo. Hugo. Sot.

2. Sententia Augustí.

Abul. Burg.

2. Opinio præferenda

D. Thom.

6. Circa alteram partem illius formæ, quæ est promulgatio, distinguere oportet Decalogum à reliqua parte legis: nam solemnis promulgatio Decalogi sufficienter describitur Exod. 20. cum magnis signis terroris, & maiestatis, quibus ille populus tunc indigebat, & accommoda erant illi legi, quæ timoris erat. Et quia tunc præsens aderat totus populus, pro quo tradebatur, & vox talis erat, vt à cunctis audiri posset, ideo ita fuit promulgatio sufficiens, vt nulla diuulgatio, vel temporis successio necessaria fuerit: atque ita lex illa simul edita, & promulgata est. Vnde recte scripsit August. lib. 10. de Ciuit. cap. 13. *Cum oporteret Dei legem in edictis Angelorum terribiliter dari, non vni homini paucisve sapientibus, sed vniuersæ genti, & populo ingenti, coram eodem populo magna facta sunt in monte, vbi lex per vnum dabatur, consistente multitudine metuenda, ac tremenda, quæ fiebant. Non enim populus Israël sic Moysi credidit, quemadmodum suo Lycurgo Lacedæmonij, quod à Ioue, seu Apolline leges, quas condidit, accepisset. Cùm enim lex dabatur populo, qua coli vnus iubebatur Deus, in conspectu ipsius populi in quantum sufficere diuina prouidentia iudicabat, mirabilibus rerum signis, ac motibus apparebat, ad eandem legem dandam docentem creatori seruire creaturam.* Ex quibus verbis vnusquisq; facile colligere potest, circũstantias omnes necessarias ad sufficientem promulgationem ibi interuenisse, definitas iuxta consilium diuinæ sapientiæ, & voluntatis eius cum rationibus, seu congruentijs eiusdem voluntatis. Qui verò plura de illis signis in particulari desiderat, legat Abulensem in c. 20. Exod. q. 36. & sequentib. Post illam verò Decalogi promulgationem ad illius perpetuitatem voluit Deus, præcepta illa in lapidib⁹ describi ministerio Angelorum ad maiorem illorum præceptorum commendationem, vt planè colligitur ex 31. Exod. & Deuteron. 4. & 9. Postea vero Moyses iratus contra populum propter vitulum conflatilem confregit eas, deinceps verò ipse Moysi iussu Dei eadem præcepta in alijs duabus tabulis scripsit Exod. 34. Ac tandem tabulas illas intra arcam Dei posuit, vt maiori veneratione præcepta illa haberentur, vt constat ex 3. Reg. 8. 2. Paralipomenon. 5. ad Hebr. 9. Reliqua verò omnia præcepta legis promulgauit Moyses, ea publicè legendo coram populo, vt suprà dictum est, & illa verbo Dei scripta non quidem in arca, neq; intra Sancta sanctorum, sed extra illa obseruari voluit. In quo significatum quidem est, præcepta Decalogi esse grauiora, & magis necessaria, non tamen minutiora, & parui momenti, vt quidam incautè loquuntur.

nem legis veteris.

Distinguendum.

Exod. 20.

Augustí.

Abulens.

Vide Masil. Ficin. in libro de Relig. Christ. cap. 14. & Paul. Ritium in l. de Christianæ verit. tract. 2. p. 3. c. 3.

7. Atq; ex dicta legis promulgatione, & forma eius colligi potest primò, legem illam non esse datam pro vniuerso mundo, sed pro solo populo Israël, vt tradit Diuus Thomas, quæst. 98. art. 4. & sumitur apertè ex forma eiusdem legis Exodi 19. 20. & sequentibus, vbi ad illum populum solum sermo legis dirigitur, & Deuteron. *Hæc sunt verba, quæ loquutus est Moyses ad omnem Israël*, & cap. 5. *Audi Israël*; &c. & infrà, *Dominus Deus noster pepigit nobiscum fœdus in Horeb.* Deinde lex illa soli illi populo promulgata est, tantumq; præcipiebat eis, quibus dabatur, vt eam docerẽt filios suos, ac nepotes, vt dicitur Deuter. 4. Deniq; pactum circuncisionis, & præceptum eius cum solo Abraham initum est, & pro illius posteritate traditum, Genes. 17. illa autem lex circuncisionem supponebat, vt cõstat ex 12. Exodi, vbi sermo specialiter est de religione Phase: eadem autẽ ratio est de tota lege, vt constat ex Paulo ad Galat. 5. Vnde idem ad Roman. 3. interrogans, *Quæ vtilitas circuncisionis?* Respondet, *multum per omnem modum, quia credita sunt illis eloquia Dei.* Ac deniq; ad Roman. 9. inter prærogatiuas Iudæorum ponit, quod eorum fuit legislatio. Ratio autem, ob quam lex illa data est particulari populo, & non omnibus hominibus, reddi potest primò, quia illa non est data vt simpliciter necessaria ad salutem: nam sine illa potuerunt homines saluari ante illam, & Gentiles, illa durante, & licet posset esse vtilis, non cogitur Deus eadem media vtilia omnibus conferre, & multo minus eadem præcepta omnibus tradere.

Lex vetus cui populo data.

D. Thom.

3.

Circa promulgationem.

8. Deinde data est illi populo potius, quàm alijs, non propter iustitias eius, *Cum populus esset duræ ceruicis*, vt dicitur Deuter. 9. sed ex diuina electione, iuxta illud Psalm. 149. *Quia beneplacitum est Domino in populo suo*, & illud Psalm. 147. *Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis*, ideoque latè sumitur ex Deuteron. 4. & Exodi. 19. *Si audieritis vocem meam, & custodieritis pactum meum, eritis mihi in peculium de cunctis populis, mea est enim omnis terra.* Quæ verba supponunt electionem, & vocationem gratuitam, & ad executionem, seu durationem effectus conditionem requirunt. Ratio autem inde sumi potest, quia ex illo populo erat CHRISTVS nasciturus, in cuius honorem Deus voluit specialiter disponere illum populum, mediante lege, vt suprà dictum est, & ita electio ad illam legem supponit aliam electionem Abrahæ, vt esset CHRISTI progenitor, quæ gratuita fuit, & non ex meritis eius, licèt illa electione supposita, & gratis recepta prima vocatione ad fidem, per illam potuerit mereri de congruo, vt CHRISTVS ex se nasceretur, & consequenter dispositionem suæ posteritatis conuenientem ad illum finem ex ordine diuinæ prouidentiæ, iuxta illud Genes. 22. *Quia fecisti rem hanc, &c. Benedicam tibi, & multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli, &c.* de quo videri possunt dicta in 1.to. 3.p. disp. 10. sect. 6.

Cur illi populo data lex vetus.

9. Aduertendum est autem, licet lex illa non fuerit gentibus imposita, nihilominus voluntariè potuisse illam amplecti, idque duobus modis. Primò per imitationem, acceptando, v. g. in suis regnis, vel rebus publicis, & in eis similes leges statuendo, hoc enim nec per se malum erat, nec prohibitum. Tunc autem leges illæ in talibus populis humanæ essent, non diuinæ, quia ibi non obligarent ex vi diuinæ legislationis, sed ex voluntate alicuius Principis humani, sicut nunc lex soluendi decimas in Ecclesia quoad quotam humana est, licèt in populo Israel fuerit diuina. Secundò, poterant gentes legem illam voluntariè profiteri, assumpta prius circuncisione, vt constat Exodi 12. tunc autem licèt legis professio esset voluntaria, postea obseruatio esset necessaria, iuxta illud Pauli ad Gal. 5. *Testificor omni homini circuncidenti se, quod debitor est vniuersæ legis faciendæ.* Et ideo CHRISTVS Dominus Matth. 23. reprehendit Pharisæos, qui summa diligentia proselytos facere procurabant, & postea illos faciebant filios gehennæ. Vbi non reprehendit priorem solicitudinem (sed potius supponit esse de se bonam, & conformem legi) sed reprehendit secundum, quia Gentiles factos proselytos ad obseruationem legis non iuuabant, sed potius suis traditionibus, & prauis exemplis corrumpebant.

Duplicitèr gentes potuerunt legem illam accepare.

10. Vltimò circa hanc legis promulgationem duæ circunstantiæ aduertendæ sunt, scilicet locus, & tempus. Nam quoad locum videtur esse aliqua diuersitas in Scriptura: nam in Exodo sæpe significatur, datam esse in monte Sina, vt patet ex c. 3. 19. & sequent. & Actor. 7. in Deut. autem c. 1. 5. & alijs, & 3. Reg. 8. & sæpe aliàs dicitur lex data in monte Horeb, qui etiam dicitur mons Dei. 3. Reg. 19. fortasse, quia Deus illum elegit ad ostendendam maiestatem suam, & tanquam curiam regni sui peculiaris ad legem suam promulgandam. In hoc tres inuenio sententias. Prima dicit illos fuisse duos montes iuxta positos in deserto Arabiæ. Ita tenet Euseb. in locis Hebraicis à Hieron. translatis. Et aliqui addunt illos montes radicibus esse cohærentes, & Sina esse longè altiorem, quod in Euseb. non inuenio explicatum, nec ab alijs probatum. Et præterea nullus eorum explicat quomodo lex in vtroq; monte lata dicatur: nam licet essent propinqui, non potest dici simul fuisse datam legem in vtroq; loco: neq; etiam propinquitas sola sufficit, vt quod in vno fit, dicatur fieri in altero, neq; vt nomen vnius alteri tribuatur. Et ideo est 2. sententia Caiet. Exod. 3. montem Sinai fuisse montem præcipuum, & montem vocatum Heloim: Horeb autem fuisse partem eius, & habuisse formam cuiusdam parui montis, vbi apparuit Deus Moysi in flamma rubi. Suæ autem assertionis nullam probationem adducit Caiet. Et aliunde habet difficultatem, quia ipse dicit ibi dictum esse, *Ad montem Dei Horeb*, ad designandam partem montis Sinai, in qua apparuit Dominus Moysi; ergo similiter cum Malachiæ 4. dicitur, *Mementote legis Moysi serui mei, quam mandaui ei in Horeb*, & cum dicitur Deuter. 4. *Docebit eam filios ac nepotes tuos à die, in quo stetisti coram Domino Deo tuo in Horeb, quando Dominus loquutus est mihi*, &c. In his, inquam, & similibus locis Horeb designat partem montis Sinai, in qua data est lex: ergo non poterat esse pars illa in forma montis parui, quia pars illa montis Sinai, in qua Deus apparuit ad dandam legem erat cacumen, seu vertex totius montis, vt constat Exod. 19. & significatur Deuter. 4. vbi etiam indicatur, partem illam fuisse eminentissimam. Propter quod alij eandem opinionem quoad priusmembrum sequentes, scilicet, Horeb fuisse partem montis Sinai, dixerunt, Horeb esse velut iugum quoddam eminens super impositum montis Sina. Ita refert Pereir. Exod. 3. disputation. 3. Non tamen affert probationem, & præterea habet hoc difficultatem toti huic sententiæ, & sequenti communem, quam statim proponam.

Duæ circunstantiæ notã

1. Opinio.

Euseb.

2 Opinio Caietan.

Pereir.

Est ergo tertia sententia D. Hieron. in dicto lib. de locis Hebraicis, sub verbo Horeb, vbi, relicta sententia Eusebij, sic inquit, *Mihi autem videtur, quod duplici nomine idem mons nunc Sina, nunc Horeb vocetur*, & idem sentit Ioseph. libr. 2. Antiquit. cap. 5. aliàs 12. vbi referens apparitionem Dei in rubo, quam Scriptura dicit, factam esse in monte Horeb, dicit, factam esse in monte Sina, quem celsissimum esse affirmat. Et ita hæc opinio videtur fieri valde probabilis. Habet tamen difficultatem, si c. 17. & 19. Exodi inter se conferantur: nam in 17. cap. dicitur, *Populum Israel profectum de deserto Sin, castramentatum esse in Raphidim*, & subdit Deus infrà, *Ego stabo ibi coram te supra petram Horeb, percutiam q; petram*, &c. Vnde Hieron. in locis Hebraicis dicit, *Raphidim* fuisse locum in deserto iuxta montem Horeb, & ita intermirabilia facta eiusdem montis poni solent, & apparitio in rubo, & fluxus aquarum ex petra. At vero in cap. 19. additur, quod filij Israel profecti de Raphidim peruenerunt in desertum Sinai è regione montis, qui statim vocatur mons Sina, in quo lex fuit data. Ergo necesse est, illos montes esse distinctos, imò etiam esse satis distantes, quandoquidem ab vno ad alium profectus est populus. Quæ ratio rectè mihi probat, Horeb non posse esse solum iugum eminens montis Sina. Non tamen videtur vrgere contra sententiam Hieronymi, quia licet Horeb fuerit idem mons, qui Sina, nihilominus potuit mons ille protrahi per magnam magnitudinem deserti, & ita potuit populus per radices montis varias mansiones efficere, vt idem Hieron. declarat in epist. 127. Ad Fabiolam, mansi. 8. & sequentib. Solum ergo probat mihi illa ratio, petram Horeb, de qua fluxerunt aquæ Exod. 17. non fuisse in eadem parte eiusdem montis, in qua data est lex. Et fortè illa pars erat in formam parui montis, de qua potest verificari opinio Caiet. Nihilominus tamen verum censeo etiam illam partem montis, in qua data est lex, fuisse vocatam Horeb, quia hoc planè significat Scriptura, quoties dicit, legem datam esse in Horeb. Neque est verisimile, loqui de eodem monte secundum diuersas partes eius quando eandem legis promulgationem, & omnia signa, quæ in ea acciderunt, indifferenter describit sub nomine Horeb, & Sina. Recte ergo Hieronymus dixit, hæc fuisse duo nomina eiusdem montis. Verisimileque est montem Sinai fuisse quasi nomen appellatiuum, denominatiuum à vicino deserto, quod voca-

11. *3. Opinio D. Hieron.*

Ioseph.

Hieron sententia approbatur.

Omnia in concordiam reduguntur.

vocabatur solitudo Sinai, Exo. 19. nomen autem Horeb fuisse proprium, & præcipuam, ac excelsiorem partem eius significasse, & ab illa montem totum montem Horeb, & montem Dei esse appellatum. Et hoc modo facilè omnia in concordiam redigi possunt.

12. *Circa temp' promulgationis legis veteris. 1. Certum. D. Thom.*

Altera circunstantia promulgationis est tempus; quod certum in primis est, fuisse post multos annos à creatione mundi, & lapsum primi hominis: nam id in Scriptura euidens est. Cuius rationem inuestigat D. Thom. q. 98. a. 6. Hæc verò quæstio ferè similis est alteri, quæ de incarnatione tractatur 3. p. q. 1. cur videlicet, tanto tempore post lapsum hominis dilata sit. Sicut enim lex in tuitu CHRISTI, & incarnationis eius, data est, ita ad illam ferendam tempus illud diuina sapientia electum est, quod respectu temporis futuræ incarnationis magis esset accommodatum. Debuit ergo esse medium, seu interpositum inter temp' creationis, & incarnationis. Nam post peccatum hominis per multum tempus dilata est lex, vt homines lapsi fragilitatem naturæ suæ, & indigentiã sui status magis agnoscerent, & quia de sua scientia; & ratione præsumebant, sine lege relicti sunt, vt agnoscerent rationem naturalem sibi non posse sufficere: nam sibi relicta plurimum obscurata est; & in varios errores lapsa. Postea verò ne hoc malum nimium creseeret, & omnes hominum nationes prorsus occuparet, opportuno tempore data est lex, & ad illam electa est illa gens, ex qua Christus erat nascitu-rus, & ita quodammodo inchoata est tempore Abrahæ cui data est circumcisio, quia tunc ferè omnes homines idololatriæ dediti erant. Et hanc rationem illius dilationis tradit Paul. in Epist. ad Roman. à principio, vbi hac ratione dicit, per legẽ datam esse peccati cognitionem, & similia.

13. *Lex vetus multo tempore ante Christi aduentum data.*

Deinde data est etiam illa lex multo tempore ante Christi aduentum, vt ab illo populo peculiari fide, & spe crederetur, & speraretur, & maiori affectu desideraretur, ac pateretur, ac denique vt Christi progenitores multo ante aduentum eius specialiter essent cultores Dei cum tota sua progenie; seu natione. Quia verò non solum de scientia, sed etiam de virib' suis homines gloriabantur, data est etiam illa lex; quæ præciperet, & non iuuaret, vt homines magis necessitatem diuinæ gratiæ, & Christi authoris eius agnoscerent, vt Paulus in eadem Epist. ad Rom. & ad Gal. prosequitur. Non est autem illa lex data simul cum circumcisione quia nondum erat sufficienter multiplicatus populus, cui lex illa danda erat, vt in superioribus tactum est. Quod si quis inquirat, quo tempore, vel anno à creatione mundi data fuerit lex. Respondeo breuiter, verisimile esse, datam esse anno 2513. à creatione mundi, vt colligimus ex computatione; quam ad incarnationis tempus declarandum fecimus in 1. tom. 3. p. disp. 6. sect. 1. data etiam fuit 400. anno à circumcisione data Abrahæ, vt testatur Stephan. Actor. 7. vel (quod idem est) 430. annis post vocationem Abrahæ, & egressum eius de terra sua, Genes. 12. vt sumitur ex Paul. ad Gal. 3. ita enim duo illa loca conciliantur. Denique data est quinquaginta diebus post exitum populi de Ægypto; vt supputat Hieron. d. Epist. 127. manu. 12. Et de hoc puncto, seu tempore videri potest Aug. lib. 18. de Ciuit. c. 11. & 4. cont. Faust. c. 2. D. Th. q. 98. a. 6. & Pereir. in c. 12. Exodi disp. 19.

Lex vetus data anno 2513 à creatione mundi.

August. D Thom.

Vltimò tandem aduertendum est, ea, quæ de his circunstantijs diximus, intelligenda esse de illa lege, quoad præcipuam eius ferè partem, vel (vt ita dicam) quoad totum corpus illius; non verò quoad omnia, & singula præcepta eius, sic enim non fuerunt omnia eius præcepta in eodem loco, nec in eodem tempore data. Nam de præcepto circumcisionis iam dictum est multo tempore fuisse datum ante legem; & quia datum est, vt perpetuò in illo populo duraret, Gen. 17. necessarium fuit veteri legi adiungi, vt etiam ante illam latum Exod. 12. significatum est licet postea etiam clarius traditum sit Leuit. 12. Item dicto loco Exod. 12. promissum est præceptum de celebratione Paschatis & Azymorum, & c. 16. additum est præceptum de obseruatione sabbati. Post legem verò datam in monte addita sunt ei aliqua præcepta, vt constat Num. 27. de modo succedendi filij hæredis in hæreditate patris, deficiente filio, &c. & in sequentibus capitulis adduntur aliæ leges, quæ videntur post legem, & in diuersis locis latæ.

CAPVT VI.

De effectibus veteris legis.

DVplex effectus legis distingui potest ex dictis in superioribus, vnus per se & immediatus, qui per ipsam legem moraliter fit: alius remotus, qui resultat ex opere, quo lex impletur, aut violatur: sub priori membro continetur præcipuè obligatio in conscientia, sub qua, vt in superioribus dixi, cõtinentur quatuor effectus legis, quos Isidor. numerat, præsertim duo primi, qui sunt præcipere, & prohibere: nam tertius, qui est permittere, vel dicit potius ablationem obligationis, vel si dicat exemptionem à pœna, dicit consequenter obligationem legis ad illam exemptionem seruandam. Et simili modo punitio, quæ est quartus effectus, quoad obligationem eius sub hoc membro comprehendi potest. Sub altero verò mẽbro continetur in primis opus ipsum lege præceptum, vel omissio operis prohibiti, deinde pœna imposita transgressionis præcepti, ad quam etiam præmium reducitur, denique huc etiam spectat vltimus effectus per legem intentus, qui est facere bonum subditum legis. Isti ergo omnes effectus in hac lege diuina veteri considerari possunt, & debent. Vnde dico primo legem illam habuisse illum effectũ legis, qui per se conuenit legi eo ipso, quod vera lex est, qualis est obligatio in conscientia. Hæc assertio videtur manifesta ex dictis supra de lege in communi. Item est etiam certa: nam per transgressionem illius legis incurri poterat culpa, & peccatum coram Deo, atq; etiam reatus mortis æternæ; ergo lex ipsa in conscientia obligauit. Item Paulus ad Galat. 5. testificatur omni homini circuncidenti se, quia debitor est vniuersæ legis faciendæ; debitum autem illud potissimè ad conscientiam pertinet, vt per se notum est. De hac autem obligatione dubitari potest, quanta fuerit, idest, an fuerit sub mortali, vel veniali. Hoc vero non habet in præsenti specialem difficultatem. Nam de tota lege collectiuè sumpta non potest vna generalis regula tradi: complectebatur enim plura præcepta, quædam grauiora, & alia leuiora, & ideo secundum diuersa præcepta vno, vel alio modo obligare poterat. Ad discernendam autem quantitatẽ, seu qualitatem obligationis, applicandæ sunt regulæ suprà datæ de lege humana. Nam licet lex diuina ex dignitate præcipientis maiorem rationem obligandi habeat secundum generalem rationem obedientiæ, iustitiæ, aut charitatis ad Deum, nihilominus lex etiam Dei simpliciter lata in vnaquaq; materia obligat secundum specificam rationem, & grauitatem eius, vt sumi potest ex D. Thom. q. 100. art. 2. vbi de præceptis moralibus specialiter loquitur, est autem eãdem, vel maior ratio de cæteris. Vnde etiam sumitur ratio: nam in lege naturali, licèt diuina sit, ita discernitur illa duplex quantitas obligationis; ergo idem est in lege diuina positiua. In qua reperiuntur etiam specialia verba & comminationes pœnarum; quæ expendi etiam possunt ad grauitatem obligationis discernendam.

1. *Conclusio.*

D. Thom.

Secundo vero dubitari potest specialiter, an lex illa; quatenus continebat præcepta moralia, induxerit nouam obligationem in conscientia. Et ratio dubitandi est, quia illa præcepta solum in materia ne-

2. *Dubium.*

cessaria versabantur, id est, in qua lex naturalis obligabat, vt supra visum est: ergo non potuit lex diuina nouam obligationem addere. Probatur consequentia, quia vel illa obligatio esset distinctæ speciei, vel eiusdem, non primum, quia lex diuina positiua, quatenus moralis fuit, præcipiebat morales actus sub eisdem rationibus virtutum, sub quibus naturalis lex eosdem præcipit, vt plane sentit D. Thom. dict. a. 2. & videtur per se manifestum; ergo non potuit inducere obligationem specie distinctam. Neq; etiam solo numero distinctam, quia sicut accidentia numero tantum distincta nō multiplicantur in eodem subiecto, ita neq; obligationes eiusdem rationis multiplicantur circa eandem materiam subiectam, vt plura vota castitatis in eadem persona non inducunt plures obligationes. Et ita videtur hæc pars posse probabiliter defendi. Nam sicut in lege humana, & ita in lege diuina positiua distingui potest duplex lex, vna constitutiua, quæ obligationem inducit, alia declaratiua, quæ nō ponit nouam obligationem, sed præexistentem declarat, & ita lex vetus quoad præcepta moralia dici potest fuisse declaratiua, non constitutiua.

3. *Conclusio.* Nihilominus dicendum censeo, etiam illa præcepta de se induxisse obligationem in conscientia. Ratio est, quia illa fuerunt vera præcepta, & mandata; imò illa per antonomasiam solent præcepta vocari, & distingui à cęremonijs, & iudicijs, vt patet Deuter. 4. & 5. ergo inducebant obligationem: nam hæc necessariò sequitur ex vi præcepti, & legis. Nam lex purè constitutiua, si de se obligationem non inducit, magis est pura doctrina, quam lex. Et ita lex declaratiua humana, quando non inducit nouam obligationem ad actum, saltem obligat ad sequendam illam declarationem, vt sit vera lex. Lex autem illa diuina non solum obligat per modum doctrinæ, seu Scripturæ sacræ, sed etiam per modum præcepti, & legis. Vnde etiam ex citatis locis manifeste ostenditur hæc obligatio, vt patet ex illis verbis. *Custodi igitur temetipsum & animam tuam solicitè, ne obliuiscaris verborum quæ viderunt oculi tui, &c.* & c. 5. *Quis det talem eos habere mentem vt timeant me, & custodiant vniuersa mandata mea.* & infrà, *Custodite, & facite, quæ præcepit Dominus.* & infrà, *Per viam, quam præcepit Dominus Deus vester, ambulabitis, vt viuatis.* Quæ omnia potissimè ibi dicuntur ratione præceptorum moralium. Declarari præterea hoc potest, quia præcepta illa solum quia erant præcepta illius legis, obligarent quemcunq; Israëlitam, etiamsi inuincibiliter ignoraret aliquod illorum esse de lege naturali, & è conuerso non obligarent alienigenam, etiamsi sciret data esse à Deo illi populo, si aliàs eodem modo ignoraret omnia esse de iure naturali: nam etiam nunc non desunt, qui aliqua ex illis vocent de iure gentium, & nō naturali: ergo signum est præcepta illa induxisse specialem obligationem respectu illius populi. Tandem idem confirmatur, quia Iudæi violantes illam legem grauius peccabant, quàm Gentiles, qui solam legem naturalem violabāt. Dices, illud esse verum non ratione nouæ obligationis per illa præcepta impositæ, sed quia per legem data est cognitio peccati, vt dicitur ad Roman. 3. & ex maiori cognitione aggrauatur peccatum: nam ita explicatur illud peccatum ad Roman. 7. Sed licèt hic modus verus sit, non potest alius excludi: nam etiam augetur peccatum, quando multa præcepta etiam eiusdem rationis circa idem multiplicantur. Et ita cōmuniter censent Doctores, quando lex canonica, vel ciuilis, vel in eadem materia multiplicatur, vel aliqd præcipit iure naturali mādatum, maiorem oriri obligationem, siue illa maior obligatio sit per aggregationem plurium obligationum, siue per augmentum eiusdem, quod ad rem moralem parum refert. Et ita respondetur facile ad rationem in contrarium; nam illa præcepta de se possunt inducere obligationem, etiamsi non præexisteret, & augere præexistentem, & ideo non repugnat in materia alioqui necessaria ex iure naturali dari legem positiuam obligantem, siue humanam, siue diuinam.

Tertiò potest specialiter dubitari circa præcepta iudicialia, an illa etiā in conscientia obligarent. Nam Ioan. Gerson in tract. de vita spirit. lect. 2. in alphab. 61. sentit, præcepta iudicialia, quæ ad ciuiles mores instituendos ordinabantur, non obligasse in conscientia, sed solum ad pœnam temporalem, maximè quando illam expresè imponunt. Fundamentum eius esse potuit, vel quia putat legem pœnalem non obligare in conscientia, sed tantum sub reatu temporalis pœnæ, vel potius quia existimauit, legem humanam, vel quæ humanam in fine imitatur, non obligare in conscientia. Voco autem imitantem humanam illam, quæ licèt à Deo lata sit, propter humanum finem, id est, gubernationem humanæ reipublicæ posita est. Vnde ibidem sentit, talia præcepta iudicialia non fuisse diuina, non quia à Deo lata non sint (hoc enim negare erroneum esset) sed quia non sint data, vt homines redderent dignos vitæ æternæ. Hanc enim particulam ille auctor posuit in definitione legis diuinæ, quam sic definit, *Est signum diuinæ rationis volentis obligare creaturam rationalem ad aliquid agendum, vel non agendum, vt digna reddatur vitæ æternæ.* 4. *An præcepta iudicialia in conscientia obligabant. Gerson.*

Hæc verò sententia sine dubio falsa est: nam iudicialia præcepta non minus obligabant in conscientia, siue pœnam adderent, siue non adderent, quàm cætera. Hoc videtur manifestum ex verbis legis, tum quia eisdem verbis mandari dicuntur iudicia, ac cætera, vt Deuter. 6. *Hæc sunt præcepta, & cæremoniæ, atque iudicia, quæ mandauit Dominus,* &c. tum etiam quia obseruatio præceptorum iudicialium æqualiter exigitur, & eædem comminationes fiunt non obseruantibus illa Deuteron. 4. 28. & alijs similibus locis. Probatur etiam manifesta ratione, quia illa fuerunt propria præcepta, & leges diuinæ, quantum ad formam præcipiendi, sed materia eorum etiam erat capax obligationis in conscientia, quia erat materia alicuius virtutis moralis, quæ maiori ex parte erat virtus iustitiæ, licet interdum alia etiam esse posset; ergo nihil deerat illis præceptis ad obligandum in conscientia. Nam dicere, non habuisse Deum intentionem sic obligandi, voluntarium esset, & fictum contra vim verborum Scripturæ. Vnde fundamentum contrariæ sententiæ improbabile est: nam lex humana etiam ciuilis in conscientia obligat, etiamsi pœnam adijciat, nisi aliud constet de mente legislatoris: ergo multo magis lex à Deo data. Vnde potius ex grauitate pœnæ temporalis addita in illa lege solet colligi obligatio in conscientia sub mortali, vt de pœna mortis indicat Scot. in 3. d. 40. & docet Cast. lib. 2. de leg. capit. 4. vt suprà lib. 3. notauimus. Accedit, quod non tantum leges iudiciales, sed etiam morales, & cæremoniales similibus pœnis sanciebantur, vt patet Leuit. 20. & sequent. & Deuter. 25. & in 28. fiunt generales comminationes temporalium pœnarum. Denique, quod illæ leges ordinarentur ad conuenientem illius reipublicæ gubernationem, non refert, quia etiam media conuenientia ad hunc finem possunt verè, & efficaciter præcipi sub obligatione conscientiæ. Neque hic finis excludit vltimum vitæ æternæ, sed potius subordinatur illi: nam seruando externam iustitiam, & pacem reipublicæ, potest quis mereri vitam æternam si iustus sit, ac subinde illa dignum se reddere. Quamobrem negari non potest præcepta iudicialia fuisse diuina, non solum ex authore, sed etiam ex fine vltimo per illa intento, vt suprà visum est. Ideoque superfluum est, addere illam particulam in definitione legis diuinæ, quia nihil Deus homini præcipit, nisi vt obediendo tandem fiat dignus vita æterna, quamuis alius proximior finis possit etiam per talem legem intendi. 5. *Resp. affir.* *Fundamentum contrarium improbabile.*

Tandem

6. Dubium:

Tandem inquiri potest, an obligatio illius legis tanta fuerit, vt ad sui obseruationem in conscientia cogeret, non obstante quocumque periculo mortis. Sed hoc dubium eadem proportione expediendum est, quia simile supra tractatum de lege humana. Itaq; de præceptis moralibus certum est, obligare cum eo rigore, præsertim si negatiua sint, quia oppositum est intrinsecè malum. Affirmatiua autem, quia non obligant pro semper possunt interdum non obligare ratione periculi mortis. Vnde idem à fortiori dicendũ esse constat de positiuis præceptis affirmatiuis diuinis, vt magis ex dicendis patebit. De negatiuis autem præceptis à Deo positis potest esse nonnullum dubium, quia obligant pro semper, & Deus potest ita obligare sine vlla exceptione propter summam authoritatem, quam in præcipiendo habet: stante autem obligatione à Deo posita, impossibile est, vt liceat contra illam agere.

De præceptis moralibus dicendum obligare sub quocunque periculo.

7. Lex vetus positiua non obligabat cũ periculo vitæ.

Nihilominus tamen dicendum est, illam legem vt positiuam non obligasse per negatiua præcepta cum periculo vitæ, nisi vbi occurreret ratio vitandi contemptum diuini præcepti, aut religionis. Ita docent omnes authores supra lib. 3. citati circa legem humanam, & specialiter de lege diuina in genere id docet Soto l.1. de iustit. q. 1. art. 6. in fine corporis, & Adrianus quodl. 1. art. 3. ad 5. & quodl. 6. art. 2. ad 2. & in 4. q. 3. de Clauib. except. 8. Vbi in exemplum adducit legem Sabbati, quæ non obligauit Machabæos, ad non bellandum die Sabbati, propter periculum vitæ, vt sumitur ex 1. Machab. 2. Ratio autem est, non quia liceret tunc propter metum agere contra obligationem à Deo positam, sed quia pro tunc cessabat obligatio. Nec refert, quod præceptum negatiuum obliget pro semper, quia dum non prohibet rem intrinsece malam, semper habet subintellectam conditionem, nisi interueniat sufficiens necessitas, seu periculum excusans. Quæ conditio etiam in diuinis præceptis includitur, non quia non posset Deus aliter præcipere, si absoluta potestate vti velit, sed quia in ordinaria hominum gubernatione illa non vtitur per generalia præcepta, quæ secundum regulas prudentiæ, & conuenientis gubernationis tradi censentur. Et inde etiam facile probatur exceptio posita in assertione, quia agere aliquid in contemptum Dei, vel religionis, aut legis eius est intrinsecè malum, & ideo meritò conditio illa non extenditur ad talem euentum. Quod dictum etiam est de lege humana, multòque magis verum est de diuina, vt etiam confirmat aliorum Machabæorum exemplum libro 2. cap. 7.

Sot. Adrian.

8. 2. Conclusio.

Dico secundò: Permissiones aliquæ fuerunt effectus illius legis, non tamen per modum puræ permissionis, sed per modum dispensationis, vel potius per modum concessionis, & priuilegij. Declaratur aduertendo, permissionem interdum late dici de omni illo, quod non prohibetur, nec præcipitur lege, & ita D. Thom. in 4. d. 33. q. 2. ar. 2. quæst. 2 distinguit varios modos permissionis, vnus quominus bonum permittitur, relicto meliori, sic matrimonium permittitur respectu virginitatis, & de vsu eius ait Paul. 1. ad Corinth. 7. *Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium.* Hæc autem magis est approbatio, quam permissio. Vnde magis improprie appellatur permissio, concessio melioris boni non præcepti: nam illud potius est consilium: imo neque licentia faciendi aliquid, quod per se malum non est, nec prohibitum, est propria permissio, de qua nunc loquimur. Addit etiam D. Thomas peccatum veniale permitti respectu mortalis, quia non prohibetur. Sed hoc etiam improprie dicitur: nam peccatum veniale re vera est prohibitum, licet cum minori rigore quã mortale.

D. Thom.

9. Propria permissio.

Propria ergo permissio dicitur de quocumque malo, vel prohibito, non respectu maioris, vel minoris mali, sed respectu cohibitionis eiusdem mali permissi. Et sic possumus distinguere duplicem permissionem, vnam facti, alteram iuris. Facti appello, quãdo sine iure aliquid statuente de facto peccatum voluntariè non cohibetur, & sic Deus dicitur permittere peccata. Iuris autem permissionem appello, quando lex aliqua permittit facere, quod alias prohibitũ erat, & hæc permissio dicitur propriè effectus legis, quia per legem introducta est. De hac ergo intelligitur assertio, quæ ex locis statim allegandis manifesta fiet. Vlterius enim subdistingui potest hæc permissio iuris: nam quædam est impunitatis tantum, quam lex talis concedit ei, cui permittit peccatum, & in vir tute solum iubet, ne fic operans puniatur, vt in l. 1. dixi. Alia vero est permissio concessiua exemptionis tollentis prohibitionem, vt sine culpa fieri possit, quod antea non poterat, vt per dispensationem, aut priuilegium fit. Dicimus ergo, permissionem, quę est effectus legis veteris, semper esse huius vltimi ordinis.

Permissio facti qua.

Permissio iuris qua.

In quo sensu procedit assertio.

Alia subdistinctio permissionis.

10. Probatur assertio.

Probatur primò inductione ex Scriptura iuxta expositiones, quæ probabiliores nobis videntur. Nam in primis pluralitas vxorum permissa fuit in lege veteri, vt sumitur ex Deuter. 21. ibi, *Si habuerit homo vxores duas*, &c. Non enim inuenitur lex, quæ dispositiuè vt sic dicam, hoc permittat, sed præsuppositiuè, vt ex tenore dictorum verborum constat. Fuit enim illa permissio concessa Patribus, & traditione, ac more recepta in illo populo, & postea in lege Moysi non fuit prohibita, ac subinde tacitè fuit approbata, vt illis etiam verbis declaratum est. Vnde illa permissio dici potest, non esse ex lege, sed ex Patribus, sicut circumcisio: tamen sicut circumcisio numeratur inter sacramenta illius legis, ita permissionem hanc vocamus effectum illius legis, saltem retentum, seu probatum. Talis ergo fuit illa permissio in illa lege, qualis fuit in Patribus: in illis autem fuit illa permissio concessiua priuilegij auferentis prohibitionem, & culpam: ergo & in illa lege. Minor traditur ab Innocent. III. in cap. *gaudemus*, de priuileg. & est communis sententia Sanctorum, & expositorum, Matth. 19. & Augustin. lib. 1. de nupt. & concupiscen. cap. 9. & videtur indubitatum ex sanctitate antiquorum Patrum, & familiaritate, quam cum Deo habebant.

Innoc. III. c. gaudemus. August.

11. Libellum repudij. Auctor imperfecti. D. Thom.

Alia permissio in lege disposita fuit de libello repudij Deut. 24. quam multi explicant de permissione impunitatis, longè tamen verisimilius mihi videtur esse intelligendum de permissione dispensatiua, seu concessiua, & excusante à culpa, quod tenuit Auctor imperfecti in Matth. hom. 17. & D. Thom. in 4. supra id valde probabile reputat, & videtur supponere 51. 2 qu. 102. ar. 5. ad 3. & sequuntur quam plures scholastici in 4. distinct 33. & Iurisperiti in dicto cap. *gaudemus*, & Bellarminus lib. 1 de matrimon. cap. 17. ad 14. & Maldonat. Matth. 19. & plures alij, quos refert, & sequitur Sancius lib. 10. de matrim. disput. 1. num. 7. Ratio vero est, quia lex illa simpliciter id concedit, & nullum indicium præbet, quod illud permittat, licet fit malum, sed absolute vt fieri possit, vt patet ex citato loco, & ex Malach. 2. nam videtur ibi approbari matrimonium, ergo incredibile est, illam permissionem fuisse quoad solam impunitatem respectu legis, quia hoc modo constitueretur ille populus in magno periculo peccandi, cum hocibi non explicaretur.

Bellarm. Maldonat. & Sanct.

12. Ambros. Couar.

Alia permissio fuit mutuandi cum vsura alienigenis, de qua eadem est disceptatio inter Doctores; mihi tamen ob eandem rationem placet sententia quæ permissionem illam explicat de concessione excusante à culpa, saltem propter donationem à Deo factam, vel quia iure belli poterant Hebræi accipere bona alienigenarum vicinorum, respectu quorum illa concessio intelligenda est. Et ita explicat expresse Ambrosius in libro de Tobia, cap. 15. quem graues Theologi, & Iuristæ sequuntur, quos refert Couarru.

uarru. libr. 3. variar. cap. 1. num. 7. Aliud exemplum esse potest ex lege Deuteron. 23. *Ingressus vineam proximi tui, comede vuas, quantum tibi placuerit, foras autem non efferas tecum.* Vbi priora verba non sunt præceptiua, sed permissiua, excusando non solum culpam mortalem, sed etiam venialem, & maiorem licentiã dando, quam solo iure naturæ videatur concessa. Et ratio est eadem, quæ suprà est tacta. Nam potuit Deus fructus alienæ vineæ communes facere quoad illum vsum, & per illam legem simpliciter intellectam fecisse videtur. Idemque est de alio exemplo de vsu spicarum, quod ibidem subiungitur. Denique

D. Thom. afferri potest exemplum de sacrific. zelotypiæ Num. 5. quam inter permissiones ponit D. Thomas in 4. vbi suprà, & significat, fuisse tantum permissionem minoris mali, quia tentare Deum, per se malum est. Sed sine dubio existimo, etiam permissionem illam fuisse concessiuam: nam posita illa lege, vti illo sacrificio, non erat tentare Deum, quia signum, quod à Deo ibi postulabatur, ab ipso erat institutum cum promissione effectus, & ita cessat diuina tentatio, iuxta dicta 3. de relig. l. 1. c. 2. ergo etiam cessabat ratio culpæ, quia per se loquendo, nulla alia malitia illo actu poterat inueniri.

13. *Ex dictis inferiur assertio tradita.* Ex his ergo satis probata relinquitur assertio, quia nulla permissio occurrit in illa lege facta, quæ sit de actu malo, & prohibito, perseuerante in sua malitia post permissionem, quia semper facta permissione cessabat prohibitio, siue per propriam dispensationem, siue per mutationem materiæ, vt propriè loquendo dicendum est. Nam hoc genus permissionis tantum habere potuit locum in aliquibus, quæ ex vi iuris naturæ non licerent, secluſa tali permissione Dei: quod autem iure naturæ non licet, non fit licitũ per propriam dispensationem, sed per materiæ mutationem, vt suprà lib. 2. declaratum est; ergo ita fieri etiam potuit in dictis permissionibus, vt ex dictis etiam facile intelligi potest. Vnde etiam sumitur optima congruentiæ ratio, quia Deus potuit illam permissionem facere cum immunitate à culpa, & verba concessionis sunt absoluta; ergo interpretandum est ita fecisse. Probatur consequentia, tum quia beneficia Principis, & maximè summi, latissime sunt interpretanda: illa autem permissio in illius populi commodum à Deo concedebatur, tum etiam quia ita magis expediebat ad bonum regimen, quod Deus intẽdebat per illas leges maiora mala vitare, tum etiam, quia hoc est maximè consentaneum legi diuinæ, etiam positiuæ, nimirum, vt nullum malum culpæ permittat positiuè (vt sic dicam) licet negatiuè possit aliqua permittere, non iniungendo propter illa specialem pœnam huius vitæ. Et (si quis rectè consideret) ad hoc suadendum applicari facile potest ratio quarta diui Thomæ, qua probat necessitatem legis diuinæ.

D Thom. 1. 2. q. 91. art. 4. & qua probat, legem diuinam dari debuisse de omnibus actibus moralibus bonis, quia necessarij sunt ad diuinam amicitiam, vt declarat qu. 99. artic. 2. iuncto art. 2. quæstion. 100. nam eadem ratione non debuit lex diuina per modum iuris permittere malum aliquod, in quo perseueret malitia diuinæ amicitiæ contraria. Vnde etiam concluditur, non solam permissionem, sed etiam opus ex illa factũ posse dici effectum talis legis, quia erat opus bonum, & tale fiebat per concessionem legis, sicut opus priuilegio concessum est effectus eius. Neque contra hãc assertionem occurrunt obiectiones generales: illæ verò, quæ circa particularia exempla adducta fieri solent, & difficiles non sunt, & in proprijs materijs tractantur. Addendum vero est, interdum in illa lege expresse tantum dici, vel hoc vel illud faciens non subiaceat pœnæ, vt patet Exodi 21. & cætera, & tunc clarum est, solum quoad impunitatem actum permitti.

14. *Lex vetus* Dico tertiò: Lex vetus habet etiam effectus pœnales, seu pœnarum. Hæc assertio per se nota est, quia magna ex parte lex illa pœnalis erat, passim enim in ea legimus, *qui hoc fecerit, morte moriatur*, vel, *delebitur de populo suo*, vel, *dentem prodente, & similia*; erant ergo illæ leges pœnales, non puræ, sed mistæ, seu habentes simul vim directiuam, vt dictum est. Ratio autem, propter quam comminationes pœnarum additæ sunt in illa lege, est illa communis, quod pœnæ necessariæ sunt, præsertim propter illos, qui sunt proni ad malum, vt ait Arist. l. 10. Ethic. c. vlt. ille autem populus erat valde imperfectus, & pronus ad malum, & ideo maxime induci debuit comminationibus pœnarum. Quæ propter hanc causam fuerunt in illa lege, & multiplices, & grauissimæ, ac propterea vocatur illa lex timoris, & seruitutis, quia per comminationes pœnarum, magis quam per amorem inducebat ad sui obseruationem. Vnde è conuerso in transgressoribus erat causa punitionis: sic enim pœna est effectus legis pœnalis, quamuis non semper eodem modo. Nam vt in l. 4. diximus, lex interdum pœnam ipsam per se exequitur, & tunc dici potest causa per se, & proxima ipsius pœnæ; aliquando vero solum taxat, & designat pœnam imponendam, & tunc immediatè facit obnoxium pœnæ transgressorem legis: remotè autem, & quasi consequenter est causa ipsiusmet pœnæ, quam iudex, vel executor imponit, vel proximè efficit.

habet officium pœnale *Arist.*

15. Possumus ergo hæc duo genera legum pœnalium in veteri lege distinguere: nam quædam imponebant pœnam ferendam, vel exequendam per hominem; aliæ verò per seſe illam faciebant, vel imponebant. In priori ordine pono, omnes leges imponentes pœnam corporalem signis. Leuit. 21. Lapidationis, Leu. 24. verberum, Deuter. 25. siue pœna talionis, Exod. 21. Certum est enim has leges non obligare in conscientia ad pœnæ solutionem ante condemnationem. Nam considerando verba legis videtur res clara, omnes illas pœnas fuisse impositas in ordine ad sentẽtias iudicum, vt patet Exod. 21. cum similibus. Item in his corporalibus pœnis idem est manifestum, vel per se præsumptum, vbi aliud euidenter non constiterit de voluntate, & præcepto Dei, quod in illa lege ostendi non potest. De pecuniarijs vero pœnis posset quis dubitare, vt quando lex præcipit restituere duplum, triplum, vel quadruplum, vt Exodi. 22. nam verbum *restituat*, indicat obligationem in conscientia. Sed nihilominus verius existimo, quidquid ibi habet rationem pœnæ designari in ordine ad sententiam iudicis, & antea non obligare, quia verba non habent maiorem vim, & mitiori modo explicanda sunt, & ita procedunt rationes aliæ factæ de legibus humanis. Dico autem, *quidquid habet rationem pœnæ*, quia id, quod ad restitutionem rei ablatæ, vel recompensationem damni facti pertinebat, ex naturali obligatione, statim restituendum erat, vt per se constat. Et hac ratione probabile est, legem Exod. 21. vt dominus seruum, vel ancillam percutiens, oculum aut dentes excluderet, illum liberum dimitteret, obligauerit in conscientia, nulla expectata sententia, quod tenet Castr. lib. 2. de lege pœnal. cap. 4. qui tamen id explicat, etiam per modum propriæ pœnæ, non verò satis id probat, facilius vero intelligitur per modum recompensationis damni illati, quam lex diuina illo modo taxabat, & definiebat. Addi etiam potest quædam alia onera imposita fuisse per illam legem committentibus aliqua delicta, quæ non tam videntur fuisse pœnæ, in vindictam impositæ, quam remedia, vel medicinæ talium delictorum in ordine ad diuinum cultum illius legis, & de his verisimile est, obligasse in conscientia ante iudicis sententiam, huiusmodi videntur fuisse leges imponentes aliquas oblationes, vel sacrificia pro aliquibus delictis, cũ aliquo modo confessionis delicti, vel sine illo, vt latè prosequitur Castro cit. loco.

Pœna pecuniaria. *Castr.*

16. In alio ordine pono irregularitates quasdã, quas lex illa ipso facto inducebat circa personas, propter

Irregularitates.

varias

varias occasiones, vel euentus, vt propter tactum corporis mortui. Num. 19. & Leuit. 11. vel propter alias similes causas, vt videre licet Leu. 12. & seq. Has autem inter pœnas numeramus, late loquendo, quia erant onera, & grauamina illius legis, re tamen vera ordinariè non erant propriè pœnæ, quia sine culpa inducebantur, ad eum modum, quo nunc irregularitas sæpe non est pœna, sed indecentia quædam. Incurrebantur autem tunc tales irregularitates ipso facto, & ex vi legis, & ideo dicimus illum fuisse proximum, & per se effectum illius legis: nam ex vi, & efficacia & institutione illius immediatè fiebat. Atque in hoc etiam ordine constitui possunt leges, quæ ipso facto irritabant aliquem contractum in illa lege, quod maxime admittendum videtur in legibus inducentibus impedimenta matrimonij Leu. 18. nam in hoc sensu communiter ab expositoribus, & Theologis leges illæ intelliguntur. Et hoc indicant illa verba, *Turpitudinem patris, matris, sororis, &c. non reuelabis*: nam per hæc directe prohibetur, & fit illicitus vsus talis matrimonij, & ideo necessarium est, vt matrimonium ad talem vsum ordinatum, non solum fit prohibitū, sed etiam irritum, tanquam obligans ad actum illicitum, quod fieri non potest. An vero præter hæc præcepta fuerint alia in illa lege ipso facto irritantia actus aliquos, vel contractus, testamenta, vel quid simile, definiendum existimo ex principijs supra positis, & iudicium esse ferendum iuxta exigentiam verborum ipsorum præceptorum, quæ conlideranda, & expendenda sunt.

Lex irritans aliquem cōtractum ipso facto.

17. *Opus præmio dignum & ipsum præmium inter effectus legis posse numerari.*

Dico quartò: Opus dignum aliquo præmio, & præmium ipsum numerari potest inter effectus illius legis. Hoc facile probatur supponendo, legem illam induxisse ad sui obseruationem per varias promissiones, vt constat ex libro Exodi cap. 19. & Deuteron. 4. 27. & 28. & ex Prophetis, alijsque locis frequenter. Et rationem reddit D. Thomas dicta quæstion. 99. a. 6. quia hoc generaliter pertinet ad perfectam prouidentiam legislatoris humani: ergo multò magis ad prouidentiā Dei, cui non est similis in legislatoribus: ergo dando illam legem, conueniens fuit, vt simul promitteret præmia obseruantibus illam. Et confirmatur, quia non est Deus minus liberalis in promittendo, & iustus in præmiando, quam sit seuerus in comminando, & iustus in puniendo: sed Deus sanciuit illam legem per comminationem plurium pœnarum, vt dictum est; ergo decuit, vt etiam per promissiones suas illam confirmaret. Et ideo solet lex illa in Scriptura significari nomine pacti, ac fœderis, quia ita lata est ad obligandos homines, vt per promissionem adiunctam obligauerit etiam Deum ad reddenda præmia seruantibus illa. Ex hoc ergo fundamento facile probatur vtraque pars assertionis: nam op⁹ legis cum sit, effectus est legis, licet non proximus, saltem remotus, quia lex, quantum in se est, ad illud inducit, & mouet. Deinde opus illud ex obligatione legis factum sub promissione præmij, quantum est ex se, dignum est tali præmio, sicut mercenarius dignus est mercede sua, ergo opus dignum mercede promissa in lege, effectus est eiusdem legis. Vnde vlterius procedendo, præmium ipsum effectus est operis illo digni, cuique ex pacto, & promissione debetur; ergo lex quæ est causa talis operis, consequenter est etiam causa talis præmij, est ergo effectus eius, licet magis remotus. Neq; in hac assertione absolutè sumpta supereſt specialis difficultas.

Probatur vtraque pars assertionis.

18. *Commune dubium de promissionibus legis veteris.*

Occurrit tamen commune dubium, quales fuerint promissiones illius legis, an temporales tantum vel etiam spirituales, & æternæ. Et ratio dubij est, quia D. Thomas dicto art. 6. significat, promissa illius legis fuisse tantum temporalia, & reddit rationem, quia lex illa disponebat ad CHRISTVM sicut imperfectum ad perfectum, & dabatur populo adhuc imperfecto in comparatione perfectionis, quæ erat futura per CHRISTVM: imperfectorum autem est, quod temporalia bona desiderent, & ideo illa lex per temporalium bonorum promissiones homines inducebat. Nam qui vult (ait D. Thomas) inducere alium ad obseruantiam præcepti, ea debet promittere, quæ magis sunt in eius affectu: nam sicut qui docet incipere debet à facilioribus, ita qui mouere aliū vult ea proponere debet, quę facilius mouere possint. Vnde ob eandem causam comminationes illius legis erant de pœnis temporalibus, quia earum timor magis mouere solet animales homines, & imperfectos. Confirmatq; hoc D. Thomas ex Paulo ad Gal. 3. comparante legem pædagogo, & consequenter Israeliticum populum puero existenti sub pædagogo: nam sicut puer maxime sensibilibus mouetur, & ideo à pædagogo interdum flagellis terretur, aliquando vero leuibus munusculis, & promissionibus inducitur, ita lex illa populum sibi subiectum inducebat, quod etiam constat ex tenore legis Deut. 27. & 28. & ex vsu Prophetarum Isai. 1. *Si volueritis, & audieritis me, bona terræ comedetis*, &c. Et sæpe in alijs.

19. *Explicatur D. Thomas.*

Significat autem D. Thomas, hoc esse intelligendū exclusiuè, ita vt non solum lex illa temporalia frequenter promiserit, quod euidentissimum est, sed etiam quod nihil excellētius promiserit, ad hoc enim discursus D. Thomæ tendit. Vnde promissio illa, quæ habetur Leuit. 18. & Ezech. 20. *Custodite leges meas, atque iudicia, quæ faciens homo viuet in eis*, de vita corporali intelligit idem D. Thomas quæstion. 100. art. 12. ad 2. ex Paulo ad Galat. 3. vbi significat, diuersitatem esse inter illas duas sententias, *Iustus ex fide viuit*, &, *Qui fecerit ea, viuet in illis*, quòd prior intelligitur de vita spirituali, posterior autem minime, quia lex non est ex fide. Et ideo in priori sententia simpliciter dicitur, *viuit*, in posteriori autem non simpliciter, sed cum addito, *viuet in illis*, id est, in lege, cuius pœnas non incurret, vel in iustitia legis, vt exponere videtur idem Paulus ad Romanos decimo, dicens, *Moyses enim scripsit, quoniam iustitiam, quæ ex lege est, qui fecerit homo, viuet in ea.* Præterea idem Paulus ad Hebræos scribens hanc sententiam indicare videtur. Nam cap. 7. dicit, *noui Testamenti meliorem esse spem*, vtique quia est de æternis bonis, *per quæ approximamus ad Deum*. Ergo hæc non promittebantur in veteri Testamento. Et ideo cap. 8. addidit nouum Testamentum melioribus promissionibus sancitum esse. Hinc etiam sancti Patres multum huic sententiæ fauere videntur: nam D. August. lib. 18. de Ciuit. cap. 11. dicit, legem appellari vetus Testamentum, quia promissiones terrenas habet, & per Iesum Christum futurum fuerat Testamentum nouum, in quo regnum cœlorum promitteretur. Quæ differentia manifestè requirit vt promissio regni cœlorum in veteri Testamento facta non fuerit, & subiungit rationem similem discursui D. Thomæ dicens. *Hunc enim ordinem seruari oportebat, sicut in vnoquoque homine, qui in Deum proficit, id agitur, quod ait Apostolus, vt non sit prius quod spirituale est, sed quod animale, postea spirituale.* Et ita in quæstion. 92. in Exodum dicit, licet in veteri Testamento præcepta ad bonos mores pertinentia reperiantur, promissiones tamen carnales, atque terrenas fuisse, & quæstion. 33. in Numer. inter alias differentias inter vtrumque Testamentum hanc constituit, quod in veteri promissa erant temporalia; in nouo spiritualia, quod lib. 4. contra Faustum, & epist. 120. & in alijs locis sæpe repetit. Vnde Bernardus sermon. 30. in Cantic. de lege dixit, *Graue legis iugum, & vile præmium, nam terra est in promissione*, cui statim opponit suaue iugum legis gratiæ, quæ promissionem habet vitæ, quæ nunc est, pariter, & futuræ. Hinc denique Hieronym. Dialog. 1. contra Pelagian. & Chrysost. in Matth. dixerunt regnum cœlorum cœpisse prædicari de Euangelio. Legens, (inquit Chrysost.) *Legem, legens Prophetas, legens Psalterium, nunquam regnum cœlorum audiui, nisi in Euangelio.* Hieronym. autem reprehendit Pelagium, qui dicebat, regnum cœlorum,

Augustin.

D. Bern.

Hieron. Chrysost.

lorum, etiam in veteri Testamento repromitti. *Cum perspicuum* (inquit) *sit, regnum cœlorum primum in Euangelio prædicari.*

20. *Contraria pars suadetur.*

In contrarium vero est, quia non videtur posse negari, quin antiqui obseruatores legis Moysi vitam æternam per eam sperarent, de hac enim retributione loquitur Dauid Psalm. 118. cum dicit, *Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum propter retributionem*, & clarius Tobias cap. 2. filio dicebat, *Filij sanctorum sumus, & vitam illam expectamus, quam daturus est Deus iis, qui fidem suam non mutant ab illo*, Et 2. Machab. 7. vnus eorum dixit. *Rex mundi defunctos nos pro suis legibus in æternæ vitæ resurrectione suscitabit.* Vnde de illa vita intellexisse videtur illam promissionem. *Qui fecerit ea, viuet in eis*, de qua etiam loquitur Ezechiel. 18. cum dicit, *Qui custodierit præcepta mea, & fecerit iudicium, & iustitiam, vita viuet*, & similia habet cap. 33. & vita æterna expresse promittitur Daniel. 12. & Sapiētiæ 5. *Iusti autem in perpetuum viuent*, Denique Isaias c. 64. æterni præmij dignitatem agnoscens, & expectās ait, *Oculus non vidit, Deus, absque te, quæ præparasti diligentibus te*, & cap. 13. describit æternum præmium virtutis. Non videtur ergo dubium, quin homines sub lege viuentes promissionem haberent vitæ æternæ, & illam sperarent, quod aperte confirmat Apostolus ad Hebr. 11. vbi facta longa numeratione iustorum illius temporis, concludit, *& hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt repromissionem*, quod necesse est intelligi de repromissione æterna: nam temporales promissiones multi acceperunt, de quibus in principio dixerat, *Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones.* Denique non solum pœna temporalis, sed etiam æterna cognoscebatur, & timenda proponebatur in illo tempore, vt constat ex eisdem locis. Vnde etiam tunc peccando mortaliter reatus illius pœnæ incurrebatur, vt est de fide certum, ergo necessarium est, vt etiam æternum præmium proponeretur: nam hæc duo connexa necessariò sunt, & eadem est vtriusque ratio. Quod etiam apertè ostendit Princeps quidam Iudæorum, qui Christum interrogauit, *Quid faciens vitam æternam possidebo*, Luc. 18. habebat ergo notitiam illius, & spem.

21. *Vtrāq; pars bene intellecta ampliatenda.*

Dicendum verò est, vtramque partem recte intellectam veram esse. Nam lex propriè sumpta non promittebat præmia æterna, sed temporalia, vt priores Patres docent, & ratio eorum suadet, & ex testimonijs ex lege citatis colligitur addendo, nullum ex propria lege afferri testimonium, in quo spirituales promissiones fiant. Et nihilominus verissimum etiam est, homines sub lege constitutos habuisse promissionem vitæ æternæ, & spiritualium bonorum, & fidem ac spem eorum, sine qua impossibile est remissionem peccatorum obtinere. *Accedentem*, enim, *ad Deum oportet credere, quia est, & inquirentibus se remunerator sit.* ad Hebr. 11. Neque hoc posterius cum priori repugnat, quia hanc promissionem non habuerunt Iudæi ex lege, sed ex Patribus (vt sic dicam) vtique per traditionem eorum: nam à principio Ecclesiæ facta est hominibus fidelibus, & in eis per traditionem permansit fides eius, & in Abraham reuocata est, & expressior facta, vnde est illud Ecclesiæ in Missis defunctorum, *Signifer sanctus Michael repræsentet eas in lucem sanctam, quam olim Abrahæ promisisti, & semini eius.* Sic ergo ad populum Israeliticum peruenit, & postea per Prophetas scripta est, non tanquam noua, sed tanquā antiqua. Quod totum satis probat testimonium Pauli ad Hebræos vndecimo, vbi incipiens ab Abel, & progrediens per Patriarchas vsque ad Prophetas, omnes dicit habuisse hanc promissionem. Lex ergo nullam promissionem spiritualem huic antiquæ addidit, & in hoc sensu verè dicitur, tantum promisisse temporalia, scilicet, quantum ad promissiones, quas ipsa addidit. Et in hoc sensu loquutus est D. Thomas cum Augustino. Et in eodem dixit Bernardus, fuisse vile præmium, scilicet, proprium illius legis comparatum ad onus etiam proprium, quod lex illa imponebat. Chrysost. autem, & Hieronym. quia non de sola lege, sed de toto Testamento veteri loquuntur, exponendi sunt, vt loquantur de promissione vitæ æternæ sub expresso nomine regni cœlorum. Vel si hoc non probatur, quia Sapient. 5. vocatur *regnum decoris*, & cap. 6. *regnum perpetuum*, & quia verba Isaiæ, & alia sunt æqniualentia. dicendum est, ante Christum non fuisse promissum regnum cœlorum, vt iam apertum & secundum illum statum assequendum, & hoc modo inceptum esse prædicari tempore legis gratiæ, & hoc intendisse illos Patres, vt ex antecedentibus, & consequentibus constare potest. Vel certè regnum illud non fuisse promissum, vt præmium operum legis, sed vt præmium operum gratiæ, & vt sic semper ad nouum Testamentum pertinuisse. Quæ doctrina magis declarabitur ex capite sequenti.

Explicantur Patres prædicti.

22. *Aliud dubium.*

Aliud dubium excitari potest circa eandem quartam assertionem, scilicet, quomodo opera legis essent meritoria illius præmij temporalis promissi per legē vel præmij æterni promissi per fidem. Sed de hoc posteriori puncto dicam in capite sequenti. De priori vero dicendum est, fuisse illud meritum de condigno & de iustitia, quia & opera erant satis proportionata tali præmio, (cum Bernardus dixerit, fuisse vile præmium respectu tanti oneris) & fiebant ex pacto cum Deo, & sub conditione talium operum. Oportebat autem, tale opus esse saltem moraliter bonum, quale de se erat quodlibet opus diuinæ legis, nisi ex parte operantis prauè fieret, tunc enim totum opus Deo displiceret, & ideo non posset esse meritorium de cōdigno apud Deum, etiam præmij temporalis, cum pœnam potius mereatur. Et ita est intelligenda conditio illius promissionis, quod fiat opus ita implens aliquod præceptum legis, vt nullum aliud præceptum Dei per illud violetur. Imò addi potest ex D. Thoma dicto art. 6. ad 3. aliam etiam conditionem fuisse necessariam ex parte personæ operantis, scilicet vt operans non esset inimicus Dei. Sic enim ait D. Thomas, aliquos seruantes legem illam non fuisse consecutos, etiam præmia temporalia illis promissa, quia *cor totum habebāt in temporalibus defixum, & à Deo elongatum.* Nam in tali statu nemo potest mereri apud Deum de iustitia etiam temporalia promissa, cū illis etiam bonis sit indignus. Vnde licet fortasse gratia non esset per se necessaria ad tale meritum tanquā principium per se eius, potuit esse necessaria conditio ad remouendum impedimentum. Et ideo hoc non obstat, quominus tale præmium absolutè dici possit effectus illius legis, quod de præmio æternæ vitæ simpliciter dici non potest, vt c. seq. constabit.

Meritum de condigno. Bernard.

D. Thom.

23. *D. Thom.*

Denique indicat D. Thomas in dicta solution. ad 3. non obstante dicta promissione, non fuisse infallibile illud præmium respectu singularum personarum quia fieri poterat, *vt aliqua personæ particulares, etiam iustitiam legis seruantes illa bona temporalia non obtinerēt, quia iam erant spirituales effecti, vt per hoc magis ab affectu temporalium abstraherentur, & eorum virtus probatā redderetur.* Vnde sentit D. Thomas, promissionem temporalium etiam tunc incluīsse conditionem, dummodo spiritualibus non nocerent, & sub illa fuisse infallibilem, ita vt ratione illius talia bona obtinerentur, etiamsi ad spiritualem salutem non essent necessaria, simpliciter loquendo. Et ita intelliguntur specialiter tunc promissa bona temporalia, vt talia sunt, id est, sine positiuo respectu ad spiritualia, quamuis noluerit Deus se obligare ad illa tribuenda, etiā cum spirituali nocumento.

24. *Multiplicatio peccatorum nō facit effectum illum legis.*

Vltimò dicendum est, quamuis occasione illius legis peccata multiplicata fuerint, nihilominus dici non posse, simpliciter loquendo, multiplicationem peccatorum fuisse effectum illius legis. Hanc assertionem propono ad explicandas aliquas loquutiones

bes Scripturæ, præsertim D. Pauli, & conuenientem modum loquendi in hac materia. Prior igitur pars expresè traditur ad Roman. 7. vbi prius dicit, *Cum essemus in carne, passiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris, vt fructificarent morti.* Deinde obijcit, *quid ergo dicemus, lex peccatum est? absit*, & infra, *nam peccatum occasione accepta per mandatum seduxit me, & per illud occidit*; igitur occasione legis, non data ab ipsa, sed ab homine accepta, multiplicata sūt peccata. Ratio verò est, quia lex ostendebat peccatum, & illud prohibebat, & consequenter quodammodo augebat appetitum rei prohibitæ, *quia cum aliquid concupiscitur, & postea prohibetur, concupiscentiæ flamma magis attollitur.* Vt ait Chrysostomus homilia 12. in epistol. ad Romanos, & consentit Hieronymus quæstione octaua, ad Algas. Aliunde verò lex illa vires non præbebat ad peccatum vincendum, vt capite seq. dicam. Altera verò pars probatur ex eodem Paulo, quia lex est bona, & opus Dei; ergo non potest esse causa peccati. Probatur consequentia, quia alias Deus ipse esset causa peccati, & ideo Paulus eodem loco cautissimè loquitur, dicens, *Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? absit, sed peccatum vt appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem.* Vbi peccatum vocat fomitem peccati, & illi tribuit causalitatem aliorum peccatorum, licet per occasionem legis.

Chrysost. Hieron:

25. *Obiect. August.*

Sed contra posteriorem partem obijci potest illud Pauli 2. ad Corinth. 3. *Littera occidit, spiritus autem viuificat*, vbi Augustinus nomine *literæ* legem intelligit, quæ sic vocatur, vel quia in lapidibus scripta fuit, vel quia per antonomasiam lex scripta appellatur, & consonat quod statim Paulus subdit, *Si ministratio mortis literis deformata in lapidibus*, &c. Vbi clarè legem describit. Verbum autem, *occidit*, de occisione spirituali intelligitur, opponitur enim verbo, *viuificandi*, spiritui attributo, quod planè intelligitur de spirituali vita; ergo iuxta Paulum lex spiritualiter occidit ergo peccatum, quod est mors animæ, est effectus illius legis. Atque ita illum locum exponit Augustinus de spirit. & liter. cap. 4. & sequentibus, præsertim vsque ad 14. & 15. contra Faustum, cap. 8. & libr. 2. contra aduersar. legis, & Proph. cap. 7. & idem ferè tradit ibi Chrisostomus homil. 6. sequunturque Diuus Thomas, Ansel. & alij. Et simili modo ad Romanos 7. dicitur illa lex mortis, vtique ab effectu, quia occidendo, mortem animæ infert, mors autem animæ est peccatum.

August.

Chrysost. D. Thom. Ansel.

26. *Respons. August.*

Ad prius testimonium aliqui nomine literæ non legem tantum, sed totam literam veteris testamenti intelligunt, quam dicunt occidere, si iuxta corticem literæ intelligatur, viuificare autem, si in spirituali sensu accipiatur. Ita Origen. lib. 6. contra Celsum circa finem, & lib. 7. propè medium. Quam sententiam non reprobat August. dicto lib. de spirit. & liber. cap. 4. sed potiùs admittit, dummodo alia non reijciatur, & ita illa vtitur lib. 3. de doctri. Christian. cap. 5. Et sententia quidem sano modo intellecta in se vera est, non est autem existimandum, intelligentiam Scripturæ secundum proprium sensum verborum malam esse, vel nociuam, hoc enim hæreticum esset, vt per se constat, sed sensus est, nociuum esse, vel cum Scriptura figuratè loquitur adhærere cortici verborum, vel spiritualem sensum Scripturæ in vniuersum abijcere, sic enim dixit Christus Ioann. 6. *Spiritus est, qui viuificat, verba, quæ ego loquutus sum vobis, spiritus, & vita sunt.* Sed licet hæc sententia sic intellecta in se vera sit, sine dubio non est intenta à Paulo in illo loco: nam euidenter per literam legem intelligit, vt ex contextu constat. Dicunt tamen Chrys. & Græci legi tribui, quod occideret corporaliter, quia pœnam mortis frequenter imponebat. Quod per se spectatū sustineri posset, tamen non videtur intentum à Paulo, vt ratio facta probat, & quia infra vocat Paulus eandem legem, ministrationem damnationis. Et idem Aug. supra exponit, **legem occidere, etiam** spiritualiter, non quidem per se, & vt causa mortis spiritualis, sed solum vt occasio, sicut in assertione explicatum est. Quia verò illa non est occasio data, sed accepta: ideo simpliciter illa loquutio propria non est, sed metaphorica ad eum modum, quo dicitur Deus in Scriptura, præcipere, quando solum permittit, ad indicandam certitudinem euentus, ita enim in præsenti, vt significaret Paulus, posita lege sine spiritu gratiæ infallibiliter sequi lapsum hominis, ideo dixit literam occidere.

Chrysost.

Vnde facilè patet responsio ad alium locum in quo illa dicitur lex mortis, potest enim hoc intelligi de morte corporali, iuxta expositionem Chrysostomi, quam etiam indicat Gregor. 11. Moral. cap. 10. alias 11. vbi per vmbram mortis legem intelligit, quia mortem frequenter in pœnam imponebat. Et in hoc sensu non procedit obiectio, sed locus ille probat tertiam assertionem, quia licet lex per se, & absolutè non intenderet mortem, etiam corporalem, & sub hac ratione dici posit, non esse causam illius, quomodo etiam de Deo dicitur, quod *mortem non fecit*: nihilominus in transgressores legis mortem per se intendit, & facit, suppositā transgressione, quia sic bona est, quomodo dicitur Deus facere omne malum pœnæ. Dices, ergo etiam dici poterit lex illa lex vitæ, quia sicut comminabatur mortem transgressoribus, ita promittebat vitam seruantibus. Respondetur, denominationem illam non ex sola promissione, vel comminatione, sed ex effectu desumi: mors autem propriè infertur ratione legis transgredientibus ipsam: vita autem corporalis non datur propriè, sed solum non aufertur, & ideo non est eadem ratio denominationis. Alio modo intelligi potest ille locus de morte spirituali, iuxta expositionem Augustini supra datam, & satis consentaneum discursui Pauli: nam veluti explicans illam denominationem subiungit, *Inuentum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem: nam peccatum occasione accepta per mandatum seduxit me, & per illud occidit.* Loquitur ergo de morte spirituali, & explicat, illam vocari legem mortis, non quia sit causa eius, sed quia occasione eius sequuta est, & tacitè explicat verbum occidendi, quod in alio loco posuit, & ita eundem habent sensum, & vnus per alium debet explicari.

37. *Ad alium locum resp. Chrysost. Gregor.*

Obiect.

Resp.

Alia expositio.

CAPVT VII.

Vtrùm lex vetus iustificaret.

QVoniam præcipuus effectus legis est, subditos facere bonos, & in illa lege habet hic effectus specialem difficultatem, operæpretium visum est, de illo specialiter tractare. Potest autem duplex iustitia distingui ex Paulo ad Hebræos cap. 9. vbi vnam vocat iustitiam carnis, indicans esse aliam iustitiam spiritus, quas alijs locis vocat iustitiam legis, & fidei, seu spiritus. Iustitia carnis dicitur opus, quo fiebat mundicia quædam ab illis irregularitatibus, quas lex illa inducebat, vt supra diximus, & exponit D. Thomas quæstion. 103. art. 1. vbi in hoc sensu dicit, cæremonias legis vocari iustitias carnis, quia sanctificabant ad emundationem carnis. De hac igitur iustitia manifestum est, potuisse legem illam iustificare, quia ex vi suæ institutionis tollebat per certas cæremonias illas immunditias legales, sicut etiam illas inducebat. De hac verò iustificatione tractamus, quia nec difficultatem habet, nec poterat iuxta conscientiam perfectum facere seruientem, vt ibidem Paulus ait. Iustitia autem animæ subdistingui potest. Nam vna est supernaturalis, quę est propria iustitia fidei, & spiritus, & hominem sanctum, ac iustum simpliciter facit, &

1. *Præcipuus effectus legis*

Duplex iustitia animæ & spiritus.

Hebr 9.

Iustitia carnis quæ.

D. Thom.

Iustitia animæ duplex.

Supernaturalis.

cit, & ideo illius effectio theologico more iustificatio simpliciter, & absolutè dicitur: alia est naturalis, seu acquisita, quæ consistit in rectitudine moralium operum, quæ à Philosopho morali vniuersalis iustitia vocabitur. Hîc de priori iustificatione tractamus, tũ quia illa sola facit habentem simpliciter bonum, tum etiam, quia illa iustitia per se pertinet ad legem naturæ: lex autem vetus supernaturalis erat, tum denique quia etiam posterior iustitia sine priori comparari non potest, vt in materia de Gratia ostendemus. Et eo modo quoad illam erat necessaria gratia, non magis poterat per legem veterem dari, quam ad alia opera, vt dicemus.

Naturalis.

2. De illa ergo iustitia assertio certissima est, legem veterem non habuisse ex se virtutem iustificandi. Ita docet D. Thom. quæst. 100. art. 12. de præceptis moralibus, & quæst. 103. art. 2. de cæremonialibus. De iudicialibus autem hoc non disputat, sed tanquam manifestum supponit. Docuit autem hanc sententiam Paulus in Epistola ad Romanos, præsertim à cap. 3. vbi inquit, *Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo*, quod cap. 4. & sequentibus prosequitur. Idem in Epistola ad Galatas, vbi cap. 3. *Quoniam* (inquit) *in lege nemo iustificatur apud Deum*. Idem in Epistola ad Hebræos vbi propterea cap. 7. legem vocat infirmam, & inutilem, quia nihil ad perfectum adduxit, quod explicans cap. 9. dicit, cæremonias legis, non potuisse secundum conscientiam perfectum facere seruientem. Explicat autem D. Thomas, hunc sermonem Pauli esse verum, non tantum quoad opera cæremonialia, sed etiam quoad moralia ex sententia Augustini libro de spiritu. & liter. cap. 14. & sequentibus, ac meritò, tum quia Apostolus simpliciter loquitur de tota lege, tum etiam, quia specialiter loquens de præcepto, *Non concupisces*, ad Romanos capit. 7. dicit, non solum non iustificasse, sed etiam per occasionem spiritualem mortem attulisse, vt explicuimus, tum denique quia ratio Pauli ad Galatas cap. 2. *Si ex lege iustitia: ergo gratis* CHRISTVS *mortuus est*, æquè procedit in tota lege, & omnibus præceptis eius.

Lex vetus non habuit ex se virtutẽ iustificandi. D. Thom.

Augustin.

3. Difficultas autem est in explicando, cur dicatur illa lex non iustificare, & quomodo intelligendum id sit, & quæ ratio eius sit reddenda. Ad quam breuiter dici potest, legem illam non iustificasse, quia opera eius non erant talia, vt possent hominem sanctum efficere: nam lex non potest sanctificare, nisi per opera, quæ præcipit. Assumptum declaratur, quia opera legis alicuius dupliciter possunt iustificare, scilicet, ex opere operato, vel ex opere operantis: opera autem illius legis neutro ex his modis iustificabant; ergo lex illa nullo modo iustificabat. Minor quoad priorem partem videtur expressa diui Pauli ad Galatas cap. 4. vbi cæremonias legis vocat *egena, & infirma elementa*, quia non poterant à peccato mundare, & ad Hebræos 9. hac ratione dicit, fieri non posse, sanguine hircorum, aut vitulorum auferri peccata. Ex quibus locis & similibus id communiter docent Theologi in 4. distinction. 1. ac definiunt Concilium Florentin. in decreto Eugenij, & fauet Concilium Tridentin. session. 7. Alterà verò pars minoris videtur sufficienter probata testimonijs suprà adductis, & ratione ex illis desumpta, quia nulla opera iustificant ex opere operantis, nisi quæ sunt opera fidei, teste Paulo in eisdem locis, sed opera legis distinguuntur ab operibus fidei, vt idem Paulus passim repetit in eisdem locis: ergo. Vnde ad Galatas 3. ex illo loco, *Iustus ex fide viuit*, concludit Apostolus, legem non iustificare, *sicut scriptum est, quia lex non est ex fide.*

Difficultas.

Resp.

Conc. Flor.

Conc. Trid.

4. Contra singulas verò ex his partibus singulæ obiectiones occurrunt. Contra primam est frequens obiectio de circumcisione, quia per illam aut saltem in illa dabatur gratia infantibus in lege Moysi, & non ex opere operantis, ergo ex opere operato, quia non datur medium; ergo aliquod opus illius legis iustificabat. Occasione huius obiectionis disputant hîc aliqui moderni, an sacramenta veteris legis, vel aliquod illorum saltem circumcisio habuerit virtutem iustificandi apud Deum à peccato, saltem originali. Sed quia disputationem hanc alienam ab hoc loco existimo, & quia in principio tertij tomi tertiæ partis, qua potui diligentia illam tractaui, ideo ad illam lectorẽ remitto, doctrinam enim, quam ibi tradidi, nunc etiam omnino veram esse censeo, quæ in summa est. Primò, nullum sacramentum proprium veteris legis hoc est, in ea institutum, quodque cum ea incepit, habuisse virtutem iustificandi, neque in eo datam esse gratiam, extra meritum operantis. Hanc enim assertionem tanquam certam secundum catholicam doctrinam tenendam esse censeo, propter fundamenta fidei supra allata, & propter communem consensum Patrum, & scholasticorum, quos ibi retuli, & refert Cardinalis Bellarminus lib. 2. de Sacrament. in genere cap. 15. Sub hac autem assertione comprehenduntur omnia sacramenta illius legis præter circumcisionem.

Nullum sacramentum veteris legis proprium habuit virtutem iustificandi, nec in eo datur gratia extra meritum operantis. Bellarm.

5. Secundò censeo omnino verum circumcisionem fuisse aliquo modo institutam in remedium originalis peccati, vt Innocent. III. docuit in cap. *maiores*, de Baptismo, ex sententia Augustini lib. 2. de peccato originali, cap. 30. & alijs locis ibi citatis. Vnde fit, vt applicata circumcisione paruulo debita intentione & modo, illi daretur gratia, sine qua nulli remittitur originale peccatum secundum veram, & certam doctrinam. Addidi verò in citato loco, & verisimum censeo, in hoc non habuisse circumcisionem maius priuilegium, vel maiorem vim, quam ante Abraham, & post illum in cæteris hominibus extra Israeliticum populum habuerit sacramentum, seu remedium illud, quod paruuli iustificabantur: hoc enim remedium in nullo tempore, vel natione defuit in hominibus, quantum est ex parte Dei. Solum fuit differentia, quia ante circumcisionem, licet aliqua professio, vel applicatio fidei per signum externum necessaria fuerit ad remedium originalis peccati, saltem in infantibus, vt probabilior opinio fert: non habebat tamen determinationem ex aliqua institutione diuina, & hanc determinationem accepit quoad populum Israeliticum per institutionem circumcisionis. In reliquis verò ad iustificationem pertinentibus nullum priuilegium, nullaue perfectio circumcisioni collata est, tum quia oppositum in Scriptura non habet fundamentum, tum etiam quia Paulus ad Romanos cap. 3. per circumcisionem solum dicit, credita fuisse Iudæis eloquia Dei, sub illis eloquijs, comprehendendo legem, & finem eius, vt idem Apostolus declarat ad Romanos 9. & 10. Tum denique quia in ordine ad iustificationem etiam circumcisio comprehenditur sub infirmis, & egenis elementis, quia licet non fuerit in lege instituta, à principio fuit eius inchoatio & præparatio ad illam, & in illa permansit tanquam professio illius, & vnum ex potissimis sacramentis eius.

Quòd circumcisio instituta sit in remedium originale.

Quòd priuilegium habuit circumcisio præ cæteris.

6. Vltimò tam de ipsa circumcisione, quam de remedio legis naturæ dicendum est, non dedisse gratiam ex opere operato, quamuis esset (cum proportione loquendo) signum necessarium, vt illo posito iustificaretur paruulus. Ratio prioris partis, & principaliter intentæ est, quòd nullum opus legis siue scriptæ, siue naturalis potuit iustificare, quatenus erat opus talis legis, iuxta doctrinam Pauli suprà declaratam, & iuxta doctrinam Conciliorum, & Patrum, sed circumcisio, & æquiualens remedium erat opus legis scriptæ, vel naturalis: ergo non potuit habere ex se virtutem iustificandi. Neque hæc pars repugnat posteriori, quia Deus nõ ex vi legis, sed ex merito Christi præuiso voluit etiam pro eo tempore remedium paruulis adhibere, & consequenter illud etiam prouidit modo consentaneo meritis Christi, & hominibus

Nec circumcisio, nec remedium legis naturæ dedisse gratiam ex opere operato.

bus accommodato. Et priori ratione instituit, vt talis gratia non daretur, nisi in fide Dei, & CHRISTI venturi: posteriori autem ratione instituit, vt illa fides non esset tantum interior, sed vt aliquo signo exteriori ostenderetur, vt ita membra Ecclesiæ visibilis, per visibilem aliquam fidei professionem aggregarentur, & hoc fiebat per circuncisionem in populo Dei, extra illum verò, ante illum fiebat aliquo signo arbitrio hominum determinato. Et ita constat, potuisse illud signum esse necessarium, & sufficiens, vt ad præsentiam illius Deus iustificaret paruulum sine vlla actione, vel virtute talis operis, ac subinde sine opere operato, sed ex gratia Dei per fidē Christi, & in eius virtute. Quid nihil amplius necessariū est, neque habet fundamentum in Scriptura, vel ratione, neq; erat consentaneum illi statui, in quo merita CHRITI nondum erant exhibita, vt D. Thomas D. Thom. suprà rectè declarat.

7. *Quomodo Baptismus superet antiqua remedia.* Quomodo autem in hoc Baptismus superet antiqua remedia, in dicto loco tractatum est, vbi etiam obiectiones aliæ sunt solutæ, neque inuenio nouam alicuius momenti, cui satisfacere necessarium sit. Nam quod quidam inferunt sequi, circuncisionem iustificasse ex opere operato, non intelligo, quam vim habeat, quia neque illius consequentis sensum satis percipio. Quod enim est illud opus operandum? aut enim est ipsum opus redemptionis CHRISTI, aut de alio est sermo. Hoc posterius non video, quod sit, aut quo fundamento cogitari possit, & ideo facilè negatur. Si verò de priori opere consequens illud intelligitur, profectò non esset magnum inconueniens, sequelam admittere, quia non propterea CHRISTVS gratis mortuus esset, quandoquidem opus redemptionis eius supponitur esse, quod tunc iustificabat, saltem meritoriè. Nunquam tamen propriè dicitur circumcisio iustificasse quocumque modo, quia non erat causa iustitiæ, sed tantum signum necessarium ad profitendam fidem, sine qua professione gratia non fuisset data paruulo, sub qua ratione rectè dici potest conditio, sine qua non, quia illa non est causa, vt constat. Nam etiam ipsa fides parentum erat conditio necessaria, & sine qua non, & tamen neque de illa dici potest, quod gratiam daret infanti ex opere operato, nec quòd gratiam contineret, imò nec causa iustificans paruulum propriè dici potest, nisi vellatè, aut improprio modo, sicut dicitur de quolibet remedio, vel conditione, sine qua non, vel quatenus fortasse habere poterat aliquod meritum de congruo, vel impetrationem, quod pertinet magis ad opus operantis, de quo superest dicendum.

8. *2. Obiect. de opere operantis. Iustificatio ex opere operantis duplex.* Alia obiectio est contra alteram partem de iustificatione ex opere operantis: nam hæc etiam duplex est, scilicet prima, & secunda, seu augmentum primæ, vtraque autem obtineri potuit in illa lege ex opere operantis per opera eiusdem legis; ergo lex ipsa erat causa vtriusque iustificationis, quia erat causa operum, per quæ illa fiebat; ergo absolutè dicenda est iustificasse ex opere operātis. Minor quoad priorem partem de prima iustificatione probatur, quia in illa lege comparabatur prima iustitia media dispositione operantis per actus Fidei, Spei, & Charitatis, ac contritionis, vt est de fide certum ex Ezechiel. 18. & 33. & ex doctrina Concilij Tridentini sessione 14. capit. 4. suprà autem ostensum est, legem illam præcepisse hos actus pœnitentiæ, & virtutum theologalium: ergo præcipiebat actus, quibus homines iustificabantur ex opere operantis dispositiuè, & de congruo, licèt non de condigno; ergo iustificabat per opera sua, non enim videtur lex aliqua posse meliori modo per actus suos iustificare. Altera verò pars de secunda iustificatione probatur, quia opera bona, quibus homines iusti seruabant illam legem, erant meritoria de condigno augmenti gratiæ, iuxta doctrinam communem, certam, & definitam in Concilio Tridentino sessione sexta capit. decimo, quæ non est limitata ad statum legis gratiæ, sed generalis est ad omnia tempora, vt probant etiam spirituales promissiones capite præcedenti adductæ. Conc. Trid.

Circa priorem partem aliqui Theologi negant, 9. *Responsio quorundā.* actus Fidei, Spei, & Charitatis fuisse præceptos in illa lege, ducti potissimum ratione facta, quia aliàs homo iustificaretur ex operibus illius legis. Quam opinionem indicat Medin. 1. 2. quæst. 99. a. 5. vbi non simpliciter loquitur, sed cum addito ait, quod *præcepta fidei non pertinent præcipuè ad legem Mosaicam, sed ad legem Euangelicam*, vbi particula, *præcipuè*, reddit obscuram sententiam: nam ex vi illius potius videtur affirmari præcepta illa etiam pertinuisse ad legem Mosaicam, licet principalius spectent ad Euangelicam. In hoc autem sensu idem dicere poterat de omnibus præceptis moralibus, quæ perfectiori modo traduntur, & explicantur in lege Euangelica, intendit autem Medina differentiam constituere inter vtraque præcepta, & ideo videtur potius excludere præcepta theologalium actuum à lege Moysi, inde enim infert, non contineri sub moralibus, aut cæremonialibus præceptis. Et magis declarat in ratione, quam adiungit, quia Paulus distinguit legem à fide ad Roman. 4. & ad Galat. 3. loquitur autem de fide viua; ergo præcepta huius fidei distincta sunt à præceptis legis. Et confirmari potest, quia aliàs præcepta moralia illius legis iustificarent, quod repugnat Paulo, vt suprà ex Diuo Thoma, & Augustin. explicatum est: sequela autem patet, quia si præcepta fidei dabantur in lege veteri, sub moralibus præceptis continebantur: ergo si sub illis præceptis continetur fides, per charitatem operans, negari non potest, quin illa præcepta iustificarent. Dicendum ergo est, hæc præcepta non contineri in illa lege, sed esse suprà illam, vel ab illa supponi. Medin. D. Thom. August.

Nihilominus verissimam esse censeo sententiam, 10. *Vera sententia* quam cap. 3. proposui, nimirum, legem illam præcepisse actus pœnitentiæ, & theologalium virtutum, quæ videtur expressa D. Augustini in lib. de gratia, & liber. arbitr. capit. 18. vbi ait. Præcepta charitatis esse in lege veteri, & noua, spiritum autem gratiæ ad illa implenda in veteri fuisse tantum promissum: in noua verò datum. Est etiam D. Thomæ quæstion. 100. art. 2. vbi docet, præcepta moralia veteris legis data esse de actibus omnium virtutum, per quæ homines bene ordinantur ad communicationem cum Deo, & loquitur de communicatione, quæ constituit amicitiam inter hominem, ac Deum, vt quæstion. 99. art. 2. explicuerat: ergo sub illis virtutibus includit etiam theologicas. Quod in secundo loco euidentius declarat, dicens, impossibile esse, hominem fieri amicum Dei, nisi efficiatur bonus, & adduxit illud Leuit. 19. *Sancti eritis, quia ego sanctus sum*: loquitur ergo de bonitate, quæ hominem facit sanctum, quæ non est sine Fide, Spe, & Charitate, ergo lex illa præcipiebat etiam actus harum virtutum. Et ita in qu. 100. artic. 3. ad 1. declarat, quomodo præcepta dilectionis Dei, & proximi in Decalogo contenta fuerint. Atque eandem sententiam habet quæst. 107. artic. 1. ad 2. in fine, cuius verba infra referam. Eandem sententiam videtur supponere Caiet. quæst. 100. art. 1. Deinde potest hoc inductione ostendi ex Scriptura: nā præcepta charitatis Dei, & proximi expressè habentur Deut. 6. & Leuit. 19. vt explicuit Christus Matth. 22. & significauit Paul. ad Rom. 13. dicens, in præcepto dilectionis esse radicata cætera mandata. Item fidei præceptum non aliter ponitur, quàm sufficienter proponendo res credendas: sic autem proposita fuit illi populo fides vnius Dei, Exod. 20. *Ego sum Dominus Deus tuus*, per quæ verba intellexit Hieronym. datum esse præceptum fidei, & Deuteron. 6. *Audi Israel, Dominus Deus tuus Deus vnus est*. Et simi- D. Thom. August. Hieron.

liter proponitur fides vnius mediatoris Deuteron. decimo octauo, *Prophetam de gente tua*, & cætera. Et simili modo præceptum spei in actu exercito (vt sic dicam) ponitur per diuinas promissiones sufficienter propositas ; quod in illa lege frequenter fiebat. Nec refert, quòd essent promissiones temporales, quia vt erant diuinæ pertinebant ad superiorem ordinem, vt attigit Diuus Thomas quæstione nonagesima nona, articulo sexto ad 2. & ideo sicut per fidem diuinam credenda erant, ita per spem infusam speranda, vt euidenter docet Paul. ad Hebræos decimo & vndecimo. Denique de pœnitentia erat expressum præceptum in illa lege, vt suprà probatum est ex Leuit. 16.

D. Thom.

11. *Respons.* Responderi autem potest, his testimonijs solum probari, cum lege Moysi simul habuisse illum populum præcepta Fidei, Spei, & Charitatis, inde tamen non sequi hæc præcepta, fuisse præcepta ipsius legis : nam sunt antiquiora, & ita fuerunt in illo populo à Patribus recepta, sicut suprà de promissionibus dicebamus. Sed hoc in primis repugnat verbis Christi Matth. 22. vbi cuidam interroganti, *quod est mandatum magnum in lege?* respondit, *Diliges Dominum Deum tuum*, &c. *hoc est maximum*, &c. ergo intellexit Christus, hoc fuisse mandatum legis, aliàs non rectè interroganti respondisset. Vnde Matt. 19. alteri interroganti, *Quid boni faciam, vt habeam vitam æternam?* respondit, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*, vtique legis : nam interrogans non alia cognoscebat, & ita CHRISTVS statim numerauit præcepta moralia, vsque ad illud, *Diliges proximum tuum sicut teipsum*, in quo includitur præceptum dilectionis Dei, vt explicuit Diuus Thomas dicta quæstione nonagesima nona, articulo primo ad secundum. Præterea præceptum dilectionis Dei tam expressè, & formaliter proponitur in ipsamet lege Deuter. 6. sicut cætera, vel præceptum de dilectione proximi, quod dicitur esse secundum post illud, cur ergo negabitur intrinsecè pertinere ad ipsam legem? Nam in hoc iam cernitur clara differentia inter hæc præcepta spiritualia, vt sic dicam, & promissiones spirituales, quæ in lege non fiunt : & ratio sufficiens, cur tale præceptum excludatur à lege dari non potest. Nam quòd illa præcepta fuerint antiquiora in lege naturæ, nihil refert, tum quia etiam circumcisio erat antiquior, & nihilominus fuit incorporata, vt sic dicam, in illa lege, tum quia omnia præcepta Decalogi fuerunt etiam antiquiora illa lege, & nihilominus fuerunt in illa renouata, & ideo ad illam intrinsecè pertinuerunt ; cur ergo non dicetur idem de præceptis theologalibus ? Vnde sumitur etiam efficax ratio : nam ideo præcepta merè naturalia in illa lege iterum data sunt, quia humana ratio erat peccatis obscurata, & indigebat noua instructione, & inductione per legem positiuam, sed non minus erat obscurata ratio circa præcepta theologalia, nec minus indigebat noua instructione ; ergo non est verisimile, data esse præcepta circa actus acquisitos, & non circa infusos necessarios ad salutem. Et hoc etiam confirmat, quòd Paulus illam legem vocat sanctam, & spiritualem, ergo intelligit, illam præcepisse actus veræ sanctitatis, & maximè spirituales, quales sunt actus theologici. Item illa lex data est propter felicitatem æternam ; ergo etiam propter veram sanctitatem ; ergo data est etiam de actibus, quibus homo disponitur ad veram sanctitatem, aliàs etiam in ratione legis non esset adæquata suo fini, nec sufficienter data.

Impugnat. Primò.

D Thom. Secundò.

Confirmat.

12. *Legem illam non iustificasse.* Neque verò ex hac assertione sequitur, legem iustificasse, vel homines eo tempore potuisse ex operibus legis iustificari. Probatur hoc, qui non minus verum est, legem naturalem non habuisse virtutem iustificandi, quàm legem Moysi, vt ex Augustino & Diuo Thoma sæpe diximus, & est constans apud Theologos ; sed lex naturalis, vt in ea poterant homines saluari, includebat intrinsecè, & principaliter præcepta Fidei, Spei, Charitatis, & Pœnitentiæ, quia hæc media semper fuerunt ad salutem necessaria, & consequenter, semper etiam fuerunt præcepta legis diuina ; ergo intrinsecè pertinuerunt ad statum legis naturalis, prout erat lex in sua ratione sufficienter præcipiens in ordine ad vitam æternam. Et ideo dixit Diuus Thomas hîc quæstione centesima, articulo tertio, legem Decalogi, quæ est lex naturalis non tantum complecti ea, quæ ex principijs primis cognosci possunt, sed etiam illa, quæ ex fide diuinitus infusa statim innotescunt : ergo quod lex illa præciperet actus fidei viuæ, non sufficit, vt dicatur iustificare ; neque vt homo diceretur iustificari ex operibus naturalis legis, aliàs gratis CHRISTVS mortuus esset : ergo neque id sequitur in lege veteri, etiamsi illa præceperit eosdem actus.

August. D. Thom.

Secundò declaratur idem ex doctrina D. Thomæ quæstione centesima sexta, articulo septimo, vbi hanc quæstionem tractans de lege Euangelica, in ea distinguit duo, scilicet, gratiam Spiritus sancti, & documenta fidei ; & præcepta ordinantia affectum humanum, & humanos actus. Et deinde negat, legem etiam Euangelicam iustificare, posteriori ratione spectata, & in illam conuenire, ait, illud Pauli, *Litera occidit*, ex Augustin. de spirit. & liter. capit. 4. & 17. qui idem sentit libr. de gratia & liber. arbitr. capite 11. & Hieronymus Dialog. 3. contra Pelag. in eodem fere sensu locum illum attingit. Negari autem non potest, quin sub documentis, & præceptis legis nouæ, quibus ordinatur affectus humanus, comprehendantur præcepta Fidei, & Charitatis, imò etiam consilia, quæ ad perfectionem charitatis ordinantur. Atque ita concludit legem Euangelicam solum iustificare ratione gratiæ, quam confert. Ergo licèt præciperet, & doceret omnia quæ nunc docet, ac præcipit, si non daret spiritum gratiæ, non iustificaret ; ergo vt lex dicatur iustificare non satis est, quod præcipiat actus, per quos potest comparari iustificatio, si non dat vires ad illos eliciendos, nec gratiam sanctificantem. Ergo quamuis lex vetus præceperit illos actus, nisi aliunde ostendatur, dedisse spiritum gratiæ (quod ostendi non potest, cum sit plane falsum, & doctrinæ Apostoli repugnans) inferri non potest, præcepta de talibus actibus iustificasse. Neque obstat, quod Paulus distinxerit legem à fide : nam per fidem intelligit spiritum fidei, per charitatem operantis. Nam, quia hoc est præcipuum in lege Euangelica, ideo inde denominatur : nomen autem legis, veteri accommodat, quia erat pura lex. Vnde potius hoc confirmat, quod dicimus : nam præceptū fidei non est fides, & ideo licèt fides suo modo iustificet, non sequitur præceptū eius iustificare : nam præceptum illud per se spectatum sine spiritu fidei nihil prodesset.

13. *Declaratur doctrina tradita D. Thom.*

1 Cor. 3. *August. Hieron.*

14. *Sensus quæstionis explicatur.* *Lex illa non dabat vires ad efficiendos actus, qui ad iustitiam disponunt.*

Ex his ergo colligitur sensus, in quo dicitur lex vetus, non iustificare, & quæ sit propria ratio, ob quam etiam ex opere operantis non potuerit iustificare à peccato. Sensus enim est, legem illam non dedisse vires ad efficiendos actus, qui ad iustitiam, & peccati remissionem obtinendam disponunt, etiamsi illos præciperet, vnde Diuus Thomas in dicta solution. ad 2. sic inquit, *Lex vetus licet præcepta charitatis daret non tamen per eam dabatur Spiritus sanctus, per quem diffunditur charitas in cordibus nostris.* Et ita respondetur facile ad priorem partem obiectionis, negando consequentiam, & vltimam probationem eius, quia lex non iustificat præcipiendo, sed iuuando, vt ex frequenti Augustini doctrina constat. Dices, quomodo poterat lex supernaturales actus præcipere, si vires ad illos efficiendos non præstabat ; aliàs videretur impossibilia præcipere. Respondetur, non defuisse illis hominibus, quibus lex illa dabatur, auxilia gratiæ necessaria ad illos actus præstandos, quod recte probat obiectio facta ; illa verò auxilia non fuisse ex vi legis, neque ex vi alicuius principij

Obiect.

Resp.

perti-

pertinentis ad illum statum obtineri potuisse. Mendicabantur enim (vt sic dicam) ex lege gratiæ, & auctoris eius: nam per merita Christi venturi, & in fide, & propter fidē eius conferebantur, vt latius infrà tractando de lege gratiæ explicabimus. Addi etiam potest illa opera facta ab homine lapso, & in statu peccati existente, nunquam per se valuisse ad iustificādum, seu sanctificandum peccatorem, neq; ad remissionem peccati præstandam sine speciali gratia Dei, quæ gratia nec dabatur, nec promittebatur ex vi legis veteris, & ob hanc etiam causam lex illa non iustificabat quoad primam iustificationem.

15. *Soluitur altera pars obiect.* *Iustos illius temporis meruisse de condigno augmētum iustitiæ, & coronam gloriæ Hebr. 10. & 11. Conc. Trid.*

Vnde ad alteram partem obiectionis fatemur, iustos illius temporis potuisse de condigno mereri augmentum iustitiæ, & coronam gloriæ, vt apertè constat ex testimonijs Scripturæ capite præcedenti allegatis, & præsertim ex Paulo ad Hebr. 10. & 11. & ex doctrina Concilij Trid. suprà allegata. Et ex eisdem principijs est æquè certum, iustos seruantes legem, siue moralem, siue cæremonialem, siue iudicialem per bonos actus morales factos ex fide per charitatem operante, per eosdem actus meruisse de condigno augmentum iustitiæ, & æterni præmij, quod est æquè certum. Tum quia gratia in omni tempore, & statu fuit semen vitæ æternæ, & fons aquæ in illam saliētis, tum quia promissiones vitæ æternæ, vt mercedis in omni, & pro omni tempore fuerunt, vt suprà visum est, tum etiam ex alijs principijs positis. Nihilominus tamen verum etiam est, legem illam non dedisse augmentum iustitiæ, quia virtutem merendi dare non potuit. Omne enim meritum, & augmentum gratiæ, & vitæ æternæ fundatur in gratia ipsa, & requirit auxilium eius, & promissionem diuinam, nihil autem horum fuit ex vi illius legis, vt satis ostensum, ac declaratum est. Et ideo nec meritum ipsum, nec effectus eius potest illi legi attribui, quia nec fuit principium eius, nec ad illud iuuabat, sed solum illuminabat, & instruebat, & ideo frequēter in Scriptura vocatur lex illa lucerna, & sapientia illius populi, quia solum docebat, & non iuuabat. Vnde in ordine ad meritum, & augmentum iustitiæ nullam specialem prærogatiuam habuit ille populus, præter illam, *quod credita sunt eis eloquia Dei*, ad Roman. 3. & ita de vtraque iustificatione verum est illud Pauli ad Galat. 3. *In lege nemo iustificatur apud Deum*, vtique ex vi illius, sed *iustus ex fide viuit*.

Virtutem merendi dare nō potuit lex vetus.

15. *Quod de merito dictum, est de impetratione, & satisfactione dicendum.*

Et quod dictum est de primo merito, dicendum est de impetratione, & satisfactione iustorum non solum pro pœnis temporalibus debitis pro peccatis proprijs iam remissis, sed etiam pro alijs, vel viuentibus, vel etiam mortuis. Nam quòd sub illa lege iusti possent hoc modo satisfacere apud Deum, manifestum est ex illo 2. Machab. 11. *Sancta & salubris cogitatio est, pro defunctis exorare, vt à peccatis soluantur.* Item ex illo Psal. 50. *Amplius laua me ab iniquitate mea, & à peccato meo munda me*, cum similibus. Et rationes factæ idem probant. Quòd autem ille etiam effectus non fuerit ex vi legis, sed ex fide, & meritis Christi, ex eisdem locis Pauli constat, & eodem modo explicandum est, vt per se satis constat.

CAPVT VIII.

An lex vetus perfecta, vel imperfecta censenda sit.

1. *Ratio dub. de perfectione legis veteris.*

RAtio dubitandi esse potest, quia ostensum est, legem illam fuisse principaliter, & immediatè à Deo: opera autem Dei perfecta sunt; ergo & lex illa. Item lex illa fuit perfecta ex fine, quia ad optimum finem, tam vltimum, quam proximum ordinata est; atq; etiam in medijs optimè ordinata fuit, tum quia quæ à Deo sunt, ordinata sunt, tum etiam quia ostensum est, præcepisse omnia, quæ suo fini erant accommodata, & tunc præcipi expediebat; atque ita etiam ex parte materiæ, ac mediorum perfecta fuit; ergo simpliciter perfecta fuit. Denique de Deo scriptum est, Iob. trigesimo sexto cap. *Non esse similem in legulatoribus*, quia lex ab illo lata non solum à summa bonitate, sed etiam à summa sapientia, & prudentia proficiscitur; ergo non potest non esse perfecta; sed lex vetus est à Deo vt legislatore: ergo. In contrarium verò in primis est dictum Pauli ad Hebræos septimo. *Reprobatio fit prioris mandati propter infirmitatem eius, & imbecillitatem: nihil enim ad perfectum adduxit lex*: at infirmitas, & imbecillitas sunt magnæ imperfectiones: & causa etiam, quæ nihil perfectum producit, profectò imperfecta est. Deinde, perfectum est cui nihil deest: at illi legi multa pertinentia ad perfectionem deficiebant, nempe virtus iustificandi, spiritus adiuuans infirmitatem nostram, perfectio Sacramentorum, & Sacrificiorum, & consilia perfectionis: ergo fuit simpliciter imperfecta. Denique si perfecta fuisset, permansisset, non permansit autem: ergo reprobata est, quia imperfecta, vt Paulus in citatis verbis significat, & ad Gal. 3. dum illam comparat pædagogo cuius instructio imperfecta est, & puerilis.

Contrarium.

Resolutio huius puncti facilis erit, si ex libro quinto Metaphysic. supponamus, rem imperfectam dupliciter dici, scilicet, priuatiuè, vel tantum negatiuè. Rem illam voco priuatiuè imperfectam, cui deficit aliqua perfectio sibi debita secundum speciem suam, vel saltem valde illi expediens secundum capacitatem suam: negatiuè autem dicitur res imperfecta, quæ maiori aliqua perfectione caret, cuius vel capax non est, vel saltem illi non est debita, nec conueniens secundum aliquem statum. Exempla possunt esse facilia, & ideo illa omitto, solumque aduerto, priorem imperfectionem cōsiderari in re secundum se, vt absolutè spectata, posteriorem autem imperfectionis modum præcipuè solere attribui alicui rei per comparationem ad aliam rem perfectiorem, vel in ordine ad aliquod genus, intra quod non habet maximam perfectionem sub illo possibilem. Vt homo ignorans imperfectus est, non solum comparatiuè respectu scientis, sed absolutè, & in se, quia caret magna perfectione conuenienti, & possibili humanæ naturæ: homo autem indigens discursu ad intelligendum, & iudicandum, non dicitur absolutè imperfectus, quia ille modus cognoscendi est connaturalis homini, per comparationem autem ad Angelum imperfectus dicitur. Iuxta hos ergo modos iudicandum est de perfectione, vel imperfectione legis veteris, vtrumque enim diuersis respectibus potest illi attribui, quod persequentes assertiones breuiter explico.

2. *Res imperfecta dupliciter dicitur. Priuatiuè. Negatiuè.*

Dico ergo primò: Lex vetus imperfecta fuit secundum negationem plurium perfectionum, quibus caruit, seu per comparationem ad perfectiorem legem. Hæc assertio probatur in primis testimonio Pauli cum alijs assertionibus ei adiunctis posteriori loco. Secundo probari potest per comparationem ad perfectionem legis nouæ, quia vero comparatio supponit cognitionem vtriusque extremi, hanc probationem vsque ad finem libri sequentis omitto. Tertio probatur numerando breuiter imperfectiones illius legis. Prima est, quia non dabat vires ad assequendum finem suum, neque ad exequendum præcipuos actus suos. Ita sumitur ex D. Thoma qu. 98. art. 1. & satis constat ex dictis in capite præcedenti. Ratio enim huius imperfectionis est, quia opera præcipua illius legis non poterant impleri sine spiritu fidei, & gratiæ, ac subinde lex illa impleri integrè non poterat, vel collectiue quoad omnia præcepta, vel etiam diuisiue quoad aliqua perfectiora sine gratia, quam ipsa non conferebat, sed aliunde expetenda, & expectanda erat. Et similiter finis præcipuus illius legis comparari non poterat sine iustitia

3. *Lex vetus imperfecta fuit secundum negationem plurium perfectionum.*

D. *Thom.*

apud Deum, & remissionem peccatorum, quam dare non poterat, vt testatur Paulus ad Hebræos 9. & iam declaratum est: sub genere autem legis diuinæ dari potest lex habens illam perfectionem, vt in sequenti libro ostendemus; ergo hoc titulo meritò dicitur lex vetus fuisse imperfecta in genere diuinæ legis.

4. *D. Thom.* Imò indicat Diuus Thomas suprà, legem veterem quodammodo fuisse in hoc imperfectam per comparationem ad legem humanam, & ciuilem, quia lex ciuilis, licèt dare non posset vires gratia, non indiget illis, vt impleri valeat, & ideo illa non censetur tanta imperfectio in lege ciuili, & humana, quanta fuit in lege veteri. Quæ doctrina aliquibus non probatur, quia etiam lex humana ciuilis, debet impleri per actus moraliter bonos, qui sine gratia fieri non possunt. Sed hoc parum obstat, tum quia fundamentum assumptum falsum est: possunt enim aliqui actus morales boni ex omni parte intra latitudinem rationis naturalis sine speciali gratiæ auxilio fieri: tum etiam quia lex aliqua ciuilis integrè impleri potest per actus bonos secundum substantiam, etiamsi ex circumstantia malè fiant, ad quos gratia non est necessaria in omni sententia. Aliter verò videri potest illa differentia non subsistere, quia licèt lex humana non requirat semper vires gratiæ, saltem requirit vires rationis naturalis, & alicuius etiam facultatis, quas lex humana non præbet, sed supponit, & ita proportione seruata eandem habet imperfectionem. Respondetur, differentiam in hoc obseruari, quòd lex purè humana, seu ciuilis nihil præcipit, nisi quod est proportionatum viribus naturæ, & sic licèt non præbeat vires, ex natura sua supponit illas sufficienter. Vnde fit, vt efficaciter, vel quantum in se est sufficienter ordinet ad proprium finem à se intentum. Lex autem antiqua requirebat vires gratiæ, vt impleri posset, & illas non dabat, nec ex natura sua, vel statu populi, cui dabatur, illas supponebat, & ideo quantum in se erat, insufficienter, & inefficaciter ordinabat homines ad supernaturalem finem, & ex hac parte erat quodammodo minus perfecta respectiuè, licèt absolutè fuerit longè perfectior ex fine, & ex alijs causis.

Doctrina D. Thom. ab quibus pugnata.

Defenditur D. Thom.

5. *Lex vetus magnum pondus imponebat.* Secunda imperfectio legis veteris fuit, magnum pondus operum imponere, quæ magna ex parte valde onerosa erant, & grauia, parumque vtilia. Ita sumitur ex verbis Petri Actor. 15. vbi hac de causa legem illam vocat *iugum* importabile, *quod nec nos* (inquit) *nec patres nostri portare potuimus*. Quæ verba non absolutam impossibilitatem, sed grauem difficultatem significant. Quæ difficultas in primis oriebatur ex sarcina innumerabilium obseruationum, vt ait Augustinus serm. 9. de verb. Domin. Nam ob eam causam lex factorum à Paulo vocatur, vt suprà notaui. Deinde augebatur difficultas ex conditione operum, quæ præcipiebantur, erant enim sacrificia multiplicia & cruenta, & obseruantiæ carnales, *In cibis, & in potibus, & variis baptismatibus, & iustitijs carnis, quæ non possunt perfectum facere seruentem*, vt dicitur ad Hebræos 9. & eleganter explicuit Clem. li. 6. Const. c. 20. Et ideo dicuntur etiam illa præcepta parum vtilia iuxta eundem Paul. ad Hebr. 7. & inde augebatur onus, & difficultas legis, quæ præcipiebat multa, & per illa spiritum, & gratiam non præstabat. Dices, videri alienum à suauitate Diuinæ prouidentiæ, legem tam onerosam hominibus imponere, præsertim non præbendo copiosora auxilia ad illam implendam.

Augustin.

Obiect.

Respon. Respondetur, suauitatem diuinæ prouidentiæ non esse æqualem, nec eiusdem modi in omnibus operibus eius, sed cum proportione distribui iuxta occurrentes occasiones. Homines ergo tunc indigebant illo onere, vt continerentur in officio, & ab idololorum cultu abstraherentur, vt Clemen. supra Augustin. & alij Patres passim docent: onerare autem subditum, quando indiget tali onere ad maius bonum, non est contra suauem prouidentiam superioris. Accedit, quod illi populo nunquam negauit Deus auxilium sufficiens ad legem implendam, vt dobet Diuus Thomas q. 98. art. 2. licet illud non daret ex debito, aut virtute legis, sed ex merito CHRISTI, vt suprà dixi.

D. Thom.

7. *Lex vetus grauissimas pœnas temporales minabatur.* Tertia imperfectio illius legis est, quia grauissimas pœnas temporales minabatur, & illis magis terrebat homines, quàm amore attraheret, & ideo dicta est lex timoris, quia licet spe etiam præmiorum excitaret homines, præualebat tamen pœnarum timor, vt lib. contra Adimantum, capit. 16. & 17. & libr. de mori. Eccles. capit. 28. tradit Augustinus vbi cum Paulo ad Hebr. 12. ex ipsa forma tradendi legem illam, id late confirmat. Vnde etiam infert, legem illam fuisse potius seruorum, quàm filiorum, & potest esse quarta eius imperfectio, quæ sumitur ex illo ad Romanos octauo, *Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore*. Vbi Chrysostomus, & Græci, & Latini, & Augustinus supra ita exponunt. Per illam enim particulam, *iterum*, alludit ad legem, quia ille erat spiritus legis veteris, propter quod dicitur ad Galatas quarto, de veteri Testamento, *In seruitutem generasse filios*. Non quia iusti illius temporis vere non essent filij, sed quia ex vi legis non gubernabantur vt filij, sed vt serui. Vnde in principio eiusdem capitis significat S. Paulus, populum illum tunc fuisse veluti filium paruulum, qui *non differt à seruo, sed sub tutoribus, & actoribus est vsque ad præfinitum tempus à Patre*. Ex quo etiam videtur colligi legem illam esse infantium seu paruulorum, quæ potest esse quinta eius imperfectio. Quam etiam indicauit Paul. ad Galat. 3. asimilans legem illam pædagogo, vt supra explicatum est. Vbi etiam declarauimus, huic imperfectioni annexam fuisse aliam, scilicet, quod lex illa res temporales promitteret, quibus paruuli allici solent ad parendum pædagogo; & hæc esse potest sexta illius legis imperfectio. Et septima esse potest, quia non dabat consilia perfectionis, vt paupertatis, & castitatis, quæ est etiam annexa præcedentibus, tum quia hæc non sunt consilia puerorum in fide, & gratia, sed virorum, tum etiam quia talia consilia non bene cohærent cum temporalibus promissionibus, quæ affectum illis consilijs contrarium supponunt. Octaua esse potest, quòd lex illa quædam secundum se mala permittebat. Hanc enim inter imperfectiones illius legis ponit Isidorus lib. 2. de different. spirit. capit. 28. licet enim illa permissio esset cum excusatione à peccato, vt suprà declarauimus, fundabatur in periculo maioris mali, & in aliqua nimia concupiscentia sensibilium rerum, & ideo ad imperfectionem legis pertinebat. Denique plures aliæ imperfectiones illius legis memorari possent, sed hæ sufficiunt ad eius imperfectionem ostendendam, aliæ verò tractabuntur melius libro sequenti, vtramque legem veterem, & nouam inter se conferendo.

Lex vetus grauissimas pœnas temporales minabatur.

Augustin.

Chrysost.

Isidor.

8. *Lex vetus in suo ordine, & gradu perfecta fuit.* Nihilominus dico secundò: Lex vetus in suo ordine, & gradu perfecta fuit. Ita docet D. Thom. q. 98. a. 2. ad 1. & probatur sufficienter rationibus dubitandi priori loco positis. Declaraturque in hunc modum: nam lex illa considerari potest, vel ratione generis, quia scilicet lex diuina fuit, vel secundum propriam speciem, quia fuit talis lex diuina. Priori modo spectata habuit omnem perfectionem legi diuinæ positiuæ conuenientem, vt ex dictis facile constare pôt: nam Deum habet proximum authorem, in illius enim voluntate proxime fundata fuit, eamque indicauit, & ab illius potestate processit, non tantum vt authore naturæ, sed etiam vt authore supernaturali. Vnde etiam habuit, vt non solum sancta, & immaculata fuerit, sed etiam per fidem innotuerit hominibus, & ad supernaturalem finem fuerit ordinata. Denique ex eodem principio, & gradu diuinæ legis immutabilitatem specialem habuit, quam à diuina

D. Thom.

volun-

voluntate participat, id enim commune est legi diuinæ, vt diuina est, vt in sequenti capite latius explicabitur.

8. *Lex illa in specie propria perfecta.*

Posteriori autem modo considerando legem illam, vt talis lex fuit quasi in specie, habuit alium modum perfectionis, quia sub tali rõe nihil illi defuit, quasi quod illi esset debitum secundum talẽ rationem, seu quod in ordine ad proximum finem suum adæquatum, & in ordine ad tales personas, seu talem populum, & talem statum generis humani habere debuerit. Et in hoc sensu dixit Clem. Papa lib. 6. cõst. c. 19. *Legem illam fuisse perfectam, plenam, & nulla ex parte deficientem.* Deniq; id optimè declarat D. Th. suprà, quia perfectio alicuius legis in specie sumptæ non consideratur absolutè, sed cum proportione ad eos, quibus datur, ita vt statui, & conditioni eorum sit accommodata. Nam leges religiosis accommodatæ, si secularibus imponantur, exorbitantes erunt, & deficiẽt à perfectione legis, quia lex quoddam medium est: medium autem vt sit perfectum debet esse fini accommodatum. Vnde rectè dicit D. Th. si lex imponatur puero, vt sit perfecta, non debet ea præcipere, quæ propria sunt virorum, sed quæ puerorum institutioni sint accommodata. Ita ergo se habuit illa lex respectu humani generis, quod tunc non erat capax maioris perfectionis, quia multis transgressionibus subiectum erat, & nondum satis agnouerat imbecillitatem suam & indigentiam mediatoris, & gratiæ eius, per quam posset ad excellentiorem statum ascẽdere, & ideo pro tunc non erat debita, nec accommodata illi legi maior perfectio. Quòd autem lex illa habuerit omnem perfectionem, quam status ille postulabat, satis patet ex dictis de materia illius legis: nam præcepit omnia necessaria ad cognitionem, & religionem veri Dei, & CHRISTI, & ad rectitudinem vitæ tam moralis, quàm humanæ, & politicæ; ergo nihil illi defuit ad perfectionem sibi debitam. Nec etiam plura præcepit, quàm expediret, quia populus ille duræ ceruicis indigebat tunc illa sarcina præceptorum, vt declaratum est. Et ita satisfactum est argumentis in vtramq; partem in principio positis.

D. Thom.

CAPVT IX.

An lex vetus fuerit mutabilis, & quomodo cessare potuerit.

1. *Mutatio legis veteris. Dub.*

EXplicata tota ratione veteris legis causis, effectibus, ac proprietatibus eius, superest de illius abrogatione dicendum, quod huius libri punctum præcipuum est. Priùs verò, quàm ad illud accedamus, operæ prætium erit exponere, an modi alij mutationum, quos in lege positiua humana explicuimꝰ in lege illa locum habuerint, & in vniuersum, quomodo lex illa mutabilis, vel immutabilis fuerit. Ratio autem dubitandi esse potest, quia lex illa nihil aliud est, quàm diuina voluntas; sed voluntas Dei est immutabilis; ergo & illa lex. Consequentia videtur clara. Maior autem patet, quia lex illa proprijssimè diuina fuit, vt ostendimus; Lex autem diuina in Deo nihil aliud est, quàm voluntas eius, vt ex dictis in lib. 1. constare potest; ergo. Vnde hæc ratio de omni lege diuina quatenus talis est, æquè procedit; quia omnis diuina lex immediatè à diuina voluntate pendet, nõ effectiuè tantùm, sed quasi formaliter, quia ab illa immediatè accipit vim obligandi, per quam in esse legis constituitur; ergo necessarium videtur, vt sit æquè immutabilis, ac ipsa voluntas Dei.

2. *Lex vetus à sol. Deo mutabilis.*

In hoc puncto breuiter dicendum est primò legem veterem nullo modo mutari potuisse ab alio, quàm à Deo, vel iuxta decretum ipsius Dei. Probatur ratione facta, quia fuit propriè lex diuina, & omnis lex propriè diuina hoc modo immutabilis est, vtique ab alio, quàm à Deo, vt recte docet Bern. in li.

Bernard.

de præcep. & disp. cap. 5. satisque colligi potest ex his, quæ suprà de legis naturalis indispensabilitate, seu immutabilitate diximus, & tradit Lactan. lib. 6. Instit. c. 8. Item ex his, quæ diximus de lege humana à superiori lata, quatenus ab inferiori mutari, aut dispensari non potest. Ratio enim eadem est, quia voluntas Dei suprema est, & omnis alia est inferior, & subdita; ergo lex per diuinam voluntatem constituta, etiamsi positiua sit per nullam aliam voluntatem mutari potest; ergo est immutabilis ab alio, quàm à Deo.

Lactan.

3. *Abrogatio legis ad solũ Deum spectabat.*

Atq; hinc sequitur primò, legem veterem à nullo alio, quàm à Deo, seu, quod idem est, non nisi iuxta præscriptum diuinæ voluntatis potuisse abrogari, siue in totum, siue in parte. Probatur facilè, quia legis abrogatio quædam eius mutatio est, sed non potuit illa lex ab alio, quàm à Deo mutari, ergo nec abrogari. Vnde in hoc etiam eadem ratio est de qualibet parte legis, quæ de tota lege, quia non minus pendet quælibet pars talis legis à diuina voluntate, quàm tota. Sicut ergo non potuit tota lex, nisi à Deo abrogari, ita nec pars eius.

4. *Solus Deus dispensare potuit.*

Atq; hinc vlterius sequitur, non potuisse quempiã præter Deum ipsum in lege illa dispensare. Ratio est eadem, quia dispensatio legis quædam eius partialis mutatio est. Itẽ quia par in parem nõ habet potestatem, ne dum inferior. Atq; hãc veritatem specialiter, ac fusè tradidit Salmer. tracta. 61. in Acta, vbi illam confirmat verbis Christi, *Non veni soluere legem, sed adimplere. Amen quippe dico vobis, donec transeat cœlum, & terra, iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant*, Matt. 5. & alijs Scripturę testimonijs, quibus diuina veritas, & verbum Dei in æternum manere dicitur, Psal. 116. Quæ testimonia potissimè loquuntur de verbo Dei aliquid affirmantis, vel prædicentis; sic enim nihil impedire potest, quominus veritas eius subsistat, & impleatur. In quo sensu nec Deus ipse facere potest, vt verbum suum in eo sensu, in quo dictum est, deficiat, seu non veniat, seu verum non sit. Nihilominus cum proportione etiã probant illa testimonia de verbo Dei præcipientis, & obligantis. Nemo enim facere potest, vt verbum præceptiuum Dei non obliget pro eo tempore, & modo, quo à Deo prolatum est, alioqui tale verbum fieret suo modo falsum, & inefficax. Deinde adducit c. *super eo*, de vsur. Innoc. III. supponit indispensabile esse, quod pagina vtriusq; Testamenti prohibitum est. Vbi licèt Pontifex loquatur de vsura, quæ non est mala, quia prohibita, sed prohibita, quia mala, nihilominus si consideretur tantum vis diuinæ prohibitionis, eandem efficaciã habet in quacunq; materia. Quia nullꝰ potest facere licitum id, quod Deus sua absoluta prohibitione facit illicitum. Vnde etiam in hoc æquiparantur paginæ vtriusq; Testamenti, infrà autem ostendemus, legem nouam indispensabilem esse, nisi à Deo; ergo idem dicendum est de lege veteri.

Salmer.

c. super eo. de Vsuris. Innoc 3.

5. *Obiect. Resp.*

Dices, Deus ipse potuit homini concedere facultatem dispensandi in lege sua. Respondeo, potuisse quidem, non tamen dedisse in veteri Testamento, quia nullibi legitur talis potestas data Pontificibus, vel alijs in illa lege, imò sæpe absolutè prohibentur aliqd addere, vel mutare de illa lege. Vnde nec vsus talis potestatis in illa lege cernitur, vel alicubi legitur, quia nec necessarius fuit, nec fuisset conueniens, quia esset magis in destructionem, quam in ædificationẽ. Si tamen Deus alicui homini talem potestatem dedisset, iam illa dispensatio magis esset à Deo, quam ab homine, quia Dei voluntate, & cõcessione fieret, nec voluntas Dei obligandi per talem legem, fuisset omnino absoluta, sed haberet subintellectam cõditionem, vel determinationẽ, si talis homo in ea non dispensaret, & ita dispensatio non esset contra, vel pter decretum diuinæ voluntatis. Vltimò tñ in hoc puncto aduerto, non consequenter loqui, qui dicũt, legem illam quoad cæremonialia, & iudicialia non

Notandum vltimo.

fuisse propriè diuinam, & nihilominus affirmant, indispensabilem fuisse per hominem, quia prior assertio destruit fundamentum posterioris, vt ex dictis constat: nos autem supponimus, totam illam legem fuisse proprijssimè diuinam, & ideo fere eadem certitudine concludimus, fuisse per hominem indispensabilem: loquor autem de puro homine: nam Christus Dominus potestatem habuit in illa dispensandi, eo quod sit Deus, vt ipse significauit Matthæi 12. dicens, *Dominus est filius hominis etiam Sabbati.* Quamuis nunquam videatur vsus illa potestate, sed iusta interpretatione, vt ex sequentibus patebit, quia non venit soluere legem, sed adimplere.

6. *Lex ab homine interpretari potuit.*

Nihilominus tamen addendum est, potuisse legem illam recipere interpretationem per hominem. In quo omnes conuenire videntur, & patet primò ex vsu, 1. Regum capite 21. vbi per occurrentem necessitatem Achimelec dedit Dauidi panes propositionis, quibus vesci secundum legem ei non licebat, quod tamen per interpretationem legis licuisse, Christus Matth. 12. aperte docet. Et eodem modo excusat discipulos, quos Pharisæi calumniabantur, eo quod in sabbato spicas vellerent, fricarent, & comederent, vt latè exponit Abulens. lib. 1. Reg. quæst. 8. 13. & 18. Quibus in locis hac ratione legem illam veteris Testamenti dispensabilem appellat, loquitur tamen improprie de dispensatione, prout de interpretatione, & epiikia interdum dici solet, vt in libr. 6. dictum est. Hac etiam interpretatione vsi sunt Machabæi ad bellandum in die sabbati. 1. Machabæor. 2. Sic etiam Christus Dominus Matth. 12. dicit, se non violare legem sabbati, opus misericordiæ, aut pietatis, vel religionis in illo exercendo, etiamsi laboriosum sit. Sicut licebat Iudæo extrahere de fouea in die sabbati ouem in illam cadentem, vnde ipse concludit, licuisse sibi sanitatem conferre in sabbato. Atque eodem modo Ioannis 5. ostendit licuisse homini sanato ab ipso portare grabatum suum in sabbato, ex præcepto eius, quia ad opus pietatis, & ostensionem miraculi id pertinebat. Ratio autem est, quia interpretatio legis, præsertim positiuæ etiamsi diuina sit, est necessaria ad gubernationem humanam propter varietatem occasionum, & necessitatum sæpe occurrentium, in quibus contingit, vel duo præcepta sibi obuiantia occurrere, ac propterea necessarium esse exponere, alterum non obligare, vel etiam contingit, talem esse rerum mutationem, vt prudenter præsumatur, non fuisse voluntatem legislatoris in tali casu obligare, quæ necessitas etiam potuit in vsu illius legis sæpe occurrere.

Abulens.

Ratio conclusionis.

7. *Dub.*

Quod si interrogetur, quomodo, vel qua potestate licebat tunc talem facere interpretationem circa voluntatem Dei, non enim videtur cuilibet licere, voluntatem superioris interpretari, sed simpliciter obedire. Respondeo tribus modis hoc licuisse, qui tum ratione, tum ex eadem lege colliguntur. Vnus est per potestatem à Deo ipso datam, quæ maxime pro casibus dubijs necessaria erat. Sicq; dicitur Deuteron. 18. *Siquid difficile, aut ambiguum,* &c. Secundo ex concursu duarum legum, vnam per aliam interpretando. Sic Christus Matth. 5. exponit, licuisse Iudæis circuncidere homines in sabbato, vt non solueretur lex præcipiens circuncidi infantem octauo die. Leuitic. 12. & eodem modo ait Matth. 12. *Non legistis, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, & sine crimine sunt. violant* (ait) in exteriori specie, seu materiali opere, & tamē sine crimine sunt, quia illud opus erat consentaneum alteri legi, Leuit. 24. Ac subinde non erat opus seruile, sed religionis, vt bene exposuit Abulens. 1. Reg. 21. quæstione 17. Sic etiam circa tempus præscriptum ad faciendum Phase, Exod. 12. interpretatio facta est, per legem latam Numer. 12. Neque ante hanc posteriorem legem ausi sunt Moyses, & Aaron talem interpretationem facere, inconsulto Domino, quia nondum videbatur illis talis potestas commissiua, nec ratio, aut necessitas per se cogebat.

Resp. Triplex modus interpretandi illam legem. Primo Secundò.

Abulens.

Tertio ergo modo licebat hæc interpretatio per euidentiam facti, & necessitatis, vt est per se manifestum in casu Machabæorum. Non oportebat autem, semper necessitatem fuisse extremam, vt videtur fuisse in illo casu, sed sufficiebat esse moralem, & accommodatam præcepto, vt in casu Dauid latè disputat. Abul. supra. *Tertiò.*

Dico secundo: Lex vetus mutabilis fuit à Deo ipso. Hæc assertio satis nota est. Probari enim potest ex generalibus principijs, quod quilibet legislator potest legem suam mutare, cum ab eius voluntate pendeat. Item ex illa Christi sententia, qui Dominus est filius hominis etiam sabbati, sic etiam Deus est Dominus supremus totius legis, & omnium actionum, quæ per eam præcipiuntur, aut vetantur: ergo potest prout voluerit illam mutare. Denique abrogare illam potuit, vt de facto abrogasse, statim dicemus: ergo à fortiori in illa dispensare, & quamlibet aliam mutationem facere potuit: nam omnis illa minor est, quam abrogatio. Vt autem modum possibilem abrogationis explicemus, aduertere oportet, variis modis intelligi posse, velle Deum legem aliquam ferre. Primò absoluto decreto voluntatis suæ, statuendo, vt talis lex perpetuo duret absolutè, & simpliciter, ac sine limitatione vlla, sicut statuit, vt præmium vltimum bonorum operum, & pœna malorum æterna sint, & talis lex semel sic lata mutari, seu abrogari non potest, etiam ab ipso Deo, in sensu (vt aiunt) composito, quia implicat contradictionem, Deum ita decreuisse, & decretum non impleri, aut impediri, alioqui voluntas absoluta Dei, aut mutabilis esset, aut inefficax.

8. *Lex vetus à Deo ipso mutabilis.*

Nota Deum velle legem aliquam fore vana modo inuul- legi. Primò.

Secundo potuit Deus legem ferre pro tali tempore, vsque ad certum terminum, seu euentum. Vel tertio potuit velle, obligationem talis legis durare sub tacita conditione, nisi ipse aliud statueret, vel vsque ad beneplacitum suum. Et vtroque modo potest lex diuina esse mutabilis, scilicet, quia elapso tempore, pro quo lata est, seu adueniente termino eius cessat sine alia reuocatione, vt contingit in legibus humanis, vel priuilegijs. Et ratio est clara, quia hæc mutatio legis non est per physicam, & realem successionem in ipsa lege, sed in tempore, pro quo obligat, vnde est per modum desitionis relationis ad desitionem termini. Nam lex est signum voluntatis obligantis pro tali tempore, vnde mutato tempore iam non significat illam voluntatem, & hoc modo abrogatur, & desinit obligare. Vel etiam potest lex auferri, quia per contrariam legem, seu voluntatem Dei reuocatur. Inter quos duos modos hoc differt, quod in priori lex ipsa per se desinit, etiamsi nostro modo intelligendi non sit in voluntate diuina actus, quo velit legem tollere, sed ex vi prioris actus lex cessat adueniente termino, quia diuina voluntas vltra illum obligare, vel operari noluit, & sine actu diuinæ voluntatis non est lex. In posteriori autem modo intelligitur lex reuocari per actum voluntatis diuinæ ratione distinctum, quo Deus vult, vel legem tollere, vel aliam repugnantem introducere. *9. Secundò. Tertiò.*

Vnde tandem facillimè satisfit rationi dubitandi in principio positæ, quæ ex quadam equiuocatione procedit, lex enim vetus non est lex ad intra (vt sic dicam) in Deo ipso existens, sed est lex ad extra in lapidibus, aut membranis scripta. Vnde non est voluntas Dei, sed signum quoddam externum voluntatis Dei, & effectus eius, & ideo licet voluntas Dei sit immutabilis, lex diei potest esse mutabilis, quia per temporum successionem effectus diuinæ voluntatis mutari possunt, non mutata diuina voluntate, sicut potest Deus Angelum in nihilum redigere, quæ est magna quędam mutatio, latè de mutatione loquendo, prout nunc loquimur, licet diuina voluntas non mutetur. Et ratio est, quia decretum Dei, quo resit, aut

10. *Respondetur ad rationem dubitandi.*

sit conseruatur, vel lex fertur, potuit ex æternitate ita constitui pro tali tempore, & non vltra, vel negatiue se habendo nostro modo intelligendi, vel positiue volendo etiam ex æternitate, vt pro alio tempore res aliter se haberet, vel alia lex constitueretur. Vnde solum erit res seu lex immutabilis ex vi diuinæ voluntatis iuxta primum modum supra positum, quando Dei voluntas positiue vellet, & absolute rem aut legem pro tota æternitate durare, quasi positiuum habens decretum nunquam illam destruendi vel abrogandi. Solum ergo probat ratio facta, legem diuinam in sensu composito non posse abrogari pro illo eodem tempore, pro quo Deus voluit illam constituere: nam hoc inuoluit contradictionem & mutationem in ipsamet diuina voluntate. Quod si pro illo tempore dispensari potest ab ipso Deo, ideo est, quia decretum constituendi legem pro aliquo tempore, non includit decretum non dispensandi in illa: nam si fingeremus cum hac veluti reflexione esse positam, consequenter esset talis lex pro eo tempore & in sensu composito indispensabilis, & cum proportione potest fingi omnino immutabilis. Secluſa autem tali suppositione, & quasi reflexione, ac simpliciter loquendo, lex etiam diuina mutabilis esse potest ac reuocari.

CAPVT X.

An lex vetus quoad suam obligationem iam cessauerit, seu mortua fuerit.

1. *Legem illam fuisse perpetuam somniabant Iudæi.*

IVdæorum sententia & existimatio antiqua fuit, legem illam fuisse perpetuam, ita vt nunquam esset abroganda, quamdiu mundus hic, & status hominum viatorum duraret: in qua sententia perseuerarunt multi ex Pharisæis, etiam postquam ad fidem conuersi erant, vt Actor. cap. 15. refertur. Et postea in eodem errore perseuerarunt multi hæretici antiqui, vt Ebion, Cerinthus, & Nazaræi, vt referunt Irenæus libro 1. capit. 26. Epiphanius in hæresi 18. 28. 30. 66. & in alijs. Augustinus de Hæres. in 8. & 9. Hieronymus epistol. 89. ad Augustinum, Damascen. verb. *Nazaræi*, Eusebius libr. 3. Histor. cap. 21. Fundabantur præcipuè, quia lex illa data est à Deo, vt in æternum duraret: ergo neq; ab ipso reuocari potuit, quia non potest esse sibi contrarius: neq; ab alio, quia nullus potest prævalere contra eius volũtatem. Probatur antecedens Gen. 17. *Erit pactum hoc meum in carne vestra, in fœdus æternum.* Si autem circumcisio est æterna, etiam tota lex. Item Exodi 12. *Habebitis hanc diem, &c. solemnem Domino in generationibus vestris cultu sempiterno.* & infra: *Custodietis diem istam in generationibus vestris ritu perpetuo.* & Psalm. 104. *Statuit illud Iacob in perpetuum, & Israel in testamentum æternum.*

2. *Lex vetus post Christi aduentum vim obligandi amisit & abrogata fuit.*

Nihilominus simpliciter dicendum est, legem veterem per Moysen datam abrogatam esse post Christi aduentum vimq; obligandi amisisse. Ita definitum est ab Apostolis Actor. 15. capit. per illa verba: *Visum est Spiritui sancto, & nobis*, &c. Et in illius confirmationem, & defensionem, multa Paulus scripsit variis in locis. Primùm in Epistol. ad Romanos capite 6. ibi, *Non estis sub lege, sed sub gratia*, & capite 7. id declarat exemplo vxoris, quæ per mortem viri soluta est à lege illius, vnde concludit, *Itaq; fratres mei, & vos mortificati estis legi per corpus Christi*: & infra, *Nunc autem soluti sumus à lege mortis*, &c. & iterum capit. 8. *Lex enim Spiritus vitæ in Christo Iesu liberauit me à lege mortis.* Idem ex professo confirmat in Epistola ad Galatas, quam ad hanc veritatem persuadendam præcipuè scripsit. Item ad Hebræos 7. capite, quem locum infra latius expendemus. Et in eodem sensu dixit idem Paulus ad Ephesios 2. capite, *Legem mandatorum decretis euacuans.* Nam lex mandatorum vocatur lex vetus, vt supra dictum est; & communiter Patres intelligunt, & illam dicitur Christus euacuasse, id est, abstulisse, *Decretis*, vtique Euangelicis, vt infra declarabimus. Et hæc quidem testimonia contra hæreticos, qui Nouum Testamentum admittunt, satis efficacia sunt, & sufficiunt; Tamen contra Iudæos necessarium est ex alijs etiam principijs argumentari, quod paulò inferius commodius præstabimus.

3. *Duo explicanda.*

Vt ergo hæc veritas exacte declaretur, & difficultas in principio posita clarius expediatur, duo à nobis explicanda sunt. Primum respectu quarum personarum amiserit lex illa vim obligandi. Secundum respectu quorum præceptorum. Circa primum distinguendum est, inter Gentiles, & Iudæos, & vtrique spectari possunt, vel secundum se, & in sua secta, seu infidelitate permanentes, vel iam conuersi ad Christum. Vnde quatuor quæstiones oriuntur. Prima, an Gentiles non credentes in Christum obligentur lege Moysi. Secunda, an Christiani ex gentilitate conuersi ad Christum teneantur, vel aliquando fuerint obligati ad seruandam legem Moysi. Tertia, an Christiani ex Iudæis conuersi eandem Moysi legem seruare teneantur. Quarta similis est de Iudæis, nolentibus in Christum credere, sed in sua pertinacia permanentibus, an Moysi legem seruare teneantur. Ex quibus tertia & quarta ad nos proprie spectant: aliæ verò parum quidem ad nos referunt, & difficultatem non habent, tamen earum resolutio cum cæteris coniuncta est, & ideo breuiter illas expediemus.

Quatuor quæstion.

4. *Legem veterem non obligare gentiles in Christum non credentes.*

Prima igitur resolutio viam parat ad secundam, & illi lucem affert, & ideo breuiter dico, legem veterem non obligare Gentiles in Christum non credentes. Assertio est certa, neq; scio fuisse in hoc vnquam sententiarum aut hæresum diuersitatem. Probaturq; facile, quia ante Christi aduentum lex illa non obligauit Gentiles, neq; alios homines præter Israeliticũ populum, nisi voluntarie illam susciperent & proſiterentur, circumcisione accepta: ergo neq; post Christi aduentum tenentur, neq; vnquam obligati fuerũt. Antecedens manifestum est ex c. 7. in quo ostendimus, legem illam solùm pro Israelitico populo datam fuisse, quia ad illum tantùm locuta est, vnde illũ tantum obligauit. Vnde Paul. ad Rom. 3. in hoc ponit vtilitatem circumcisionis, quòd Iudæis specialiter credita sunt eloquia Dei, sub quibus eloquijs maxime legem comprehendit, quæ solùm circumcisis data est, & ideo Gentiles à participatione Templi & sacrificiorum illius legis arcebantur, nisi prius circũciderentur: non obligabantur autem circumcidi, sed in voluntate eorum ponebatur, vt constat Exod. 12. c. ergo lex illa simpliciter non obligabat Gentiles: ergo neque post Christi aduentum obligat, quia per Christum non est data illi legi noua vis obligandi, vt per se notum est, sed solum per illam completa est.

5. *Secund quæstion. resol.*

Hinc etiam manifesta est secundæ quæstionis resolutio, quæ potissimùm agitata videtur ab Apostolis Act. 15. nam de gentibus conuersis ad fidem Christi controuersia orta fuit, propter Pharisæos asserentes, debere eos circumcidi, & seruare legem Moysi. Veritas autem ab Apostolis tradita fuit, eos nõ teneri ad circumcisionẽ vel legem, quæ non solùm est de fide ex prædicta definitione, & aliis sup. adductis, sed etiam euidenter sequitur ex principijs positis. Quia lex data Abrahæ de circumcisione neminem obligauit absolutè & simpliciter, nisi Abraham & posteros eius, vt late explicimus cum D. Th. 3. p. q. 70. a. 2. & ideo non obligabat absolutè aduenas ac peregrinos, sicut ẽt ex cit. loco Exod. 12. euidenter coprobatur: ergo neq; lex illa ante Christi aduentum obligabat Gentiles, siue fideles, siue idololatras, neq; post aduentum Christi obligat gentes idololatras, seu infi-

Gentiles conuersi non tenẽtur ad circumcisionẽ, nec legem veterem.

deles; ergo neq; obligat Christianos ex gentibus ducentes originem. Probatur consequentia, quia nec lex Moysi lata est pro illis, nec lex Christi eos obligat ad alterius legis susceptionem; nunquam enim Christus hoc præcepit aut docuit, nec prædicatores eius talem Christi institutionem docuerunt. Imò repugnaret hoc verbis Christi inuitantis ad ferēdum iugum suaue, esset enim onerosissimum, si præciperet cum sua lege coniungere, & suscipere legem Mozsi, quæ iugum fuit importabile, vt Petrus dixit. Item Christus Matth. vlt. solùm dicit, *Docete omnes gentes baptizantes eos in nomine Patris & Filij, & Spiritus sancti docentes eos seruare omnia, quacunq; mandaui vobis.* Vbi nihil de circumcisione præcepit, sed loco illius baptismo contentus fuit, & consequēter nihil etiam de reliqua lege veteri mandauit, sed tantùm de sua, quam solam Apostoli eius tradiderunt. Vnde subdit, *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit*, vbi circumcisionem non requirit, nec aliquam legis veteris obseruantiam, sed suæ, quam sub Baptismo concludit.

6. *Probatur tradita conclusio.* Deniq; potest sic concludi ratio. nam si Gentiles facti Christiani tenentur illa lege, vel est ex vi testamenti veteris, & hoc non, quia cum illis non loquitur per suam legem, vel ex vi Testamenti Noui, & hoc multò minùs, tum quia Christus [vt dicebam] non extendit legem veterem, sed impleuit, tum quia Testamentū nouum, & ministri eius oppositum docent, & tradiderunt; ergo. *Obiectio.* Dicere verò possent Hebræi iudaizantes, Messiam & fructum eius non fuisse promissum, nisi populo Israel, & ideo licèt Gentiles per se non obligarentur lege veteri, nihilominus vt possint Christo coniungi, & spiritualia eius bona participare, debere per circumcisionem illi populo coniungi, & consequenter legem profiteri ac seruare. Sed hæc fictio erronea est, supponitq; aliam hæresim, nimirum Euangelium solis Iudæis fuisse communicandum, quam ex professo impugnauit Paulus in Epistola ad Rom. & in lib. seq. aliquid dicemus. Nunc eodem argumento facto refutatur sufficienter, tum quia nullibi in Scriptura gētibus imponitur talis necessitas, tum etiam, quia in Scriptura non promittitur Christus solis Iudæis, sed æquè gentibus, & vniuerso mundo quoad participationem fructuum ei⁹, licèt promitteretur venturus de populo Israel, & in illo specialiter docturus & prædicaturus, sicut etiam promittebatur venturus de speciali tribu & familia, & tamen non illi soli, sed toti populo æquè promittebatur. Et ideo Genes. 49. vocatur Expectatio Gentium. & Aggæi cap. 2. *Veniet desideratus cunctis gentibus.*

7. *Refellitur error Hebræorum, & veritas confirmatur.* Præterea confutatur maxime hic error, & proposita veritas confirmatur ex eo, quòd lex illa non solū ad salutem spiritualem necessaria non erat, verumetiam erat inefficax, & per se inutilis. Quod argumētum maxime vrget Paulus in Epist. ad Gal. & ad Roman. & potest in hunc modum proponi, quia cæremoniæ legis antiquæ non fuerunt necessariæ ad salutem gentium necessitate solius præceptiseu legis, nec etiam fuerunt de se necessariæ necessitate medij; ergo neutro modo sunt nunc necessariæ gentibus Euangelium amplectentibus: ergo neque lex vetus illas præcipiens obligat huiusmodi Christianos. Consequentiæ notæ sunt. Prior verò pars antecedentis sufficienter manet probata superiori argumento, quia lex illa in vi præcepti non fuit data gentibus, sed soli populo Israel. Alteram verò partem multis modis probat Paulus in locis citatis. Primò quia Abraham ante illam legem latam, atq; adeo sine cæremoniis eius, vel circumcisione iustificatus est. Quo exemplo indicare voluit Paulus, omnes antiquos Patres & iustos, qui ante Abraham, vel cum ipso, vel post ipsum extra posteritatem eius iusti fuerunt ante Christi aduentum; ergo euidens est, cæremonias legis non fuisse per se necessarias ad salutem: ergo nec post Christi aduentum necessariæ erunt, maxime pro Christianis ex gentibus ortis. Quod argumētum recte prosequitur Cyprianus lib. 1. ad Quir. cap. 8. Iatius Tert. lib. cont. Iudæos, & c. 3. expendit, Melchisedec incircumcisum obtulisse panem & vinum Abrahamo iam circumciso. Sed hoc posterius repugnat Scripturæ: nam oblatio illa præcesserit per aliquot annos circumcisionem Abrahæ, vt constat ex Gen. 14 & 17. id tamē non diminuit vim argumenti, sed quodammodo auget; nam vterq; erat iustus & verus Dei cultor, imò & Sacerdos, licèt vterq; esset incircumcisus. Addit præterea Paulus, non solum non fuisse legem illam necessariam, verumetiam neq; efficaciam, aut vtilitatem ad veram iustitiam conferendam per se habuisse, vt supra satis ostensum est, ergo non fuit mediū necessarium ad salutem, sed tantùm Iudæis, quibus præcepta fuit, necessarium fuit illam seruare, quamdiu illos obligauit. Neque contra veritatem hanc procedit fundamentum hæreticorum, quia lex illa quocunque modo perpetua fuerit, vt talis erat, non ad gentes, sed ad solos Hebræos loquebatur.

Supereſt dicendum de ceſſatione illius legis reſpectu Iudæorum, & primò de conuerſis ad fidem Chriſti, & in illo baptizatis certum eſt, illos non obligari ad legem veterem ſeruandam. ac ſubinde reſpectu illorum propriiſsimè ceſſaſſe. Hæc veritas certa fide tenenda eſt: nam in hoc etiam ſenſu definita eſt, & ex Scriptura apertè colligitur. Poteſtq; in hunc modum demonſtrari. Nam quando lex aliqua ceſſat vel abrogatur, reſpectu illorum maximè ceſſat pro quibus lata eſt, ſed lex vetus lata eſt pro Iudæis, & abrogata eſt ac ceſſauit; ergo pro illis maximè reuocata eſt: ergo etiamſi fidem Chriſti amplectantur, nō poſſunt lege veteri obligari. Maior per ſe nota eſt, tum quia ſolui & ligari reſpectu eiuſdem dicūtur, alioqui oppoſita non eſſent, tum quia repugnantiam inuoluit, abrogari legem in ſe, & non reſpectu illorum, quibus erat impoſita, cùm totum eſſe legis ſit in ordine ad illos. Vnde licet propriiſsimè dicamus, gentiles vel Chriſtianos ex gentibus profectos, non obligari in illa lege veteri, non propriè dicemus reſpectu illorum fuiſſe abrogatam, quia nunquam fuit illis impoſita, nec habuit eſſe legis reſpectu illorū: at reſpectu Iudæorum propriiſsimè ceſſaſſe, aut abrogata eſſe dicitur: ſi ergo abrogata eſt, pro Iudæis ablata eſt, quibus erāt impoſita, vt etiam oſtenſum eſt. Quod verò lex illa in ſe abrogata fuerit, ac ceſſauerit, pro fundamento poſitum eſt in principio capitis, & latiùs ſtatim oſtendetur; nam poſito hoc fundamento, cætera euidenter conſequuntur. Nam vltima etiam conſequentia manifeſta eſt: nam fides Chriſti eò, quod à Iudæis ſuſcipiatur, non ſuſcitat in eis obligationem legis veteris, quæ per aduentum eiuſdem fidei ſublata eſt, vt eſt per ſe clarum.

8. *Iudæi baptizati tenentur non ad legem veterem ſeruandam.*

Præterea fundamentum illud, in quo vis tota poſita eſt, ex vtroq; teſtamento latè confirmant antiqui Patres, Cyp. lib. 1. contra Iudæos, c. 9. & ſequentibus Iuſtin. Mart. Dialog. cum Tryphon. contra Iudæos, & Tert. lib. contra Iudæos, Epiphan. hær. 30. Aug. libris contra Fauſtum, & alijs contra dictum errorē, qui habentur in princ. tomi 6. Aliqua etiam habet Clemens Rom. lib. 6. Conſt. Apoſt. c. 12. 20. 21. 22. 23. Multa q; ex Hebræis congerit Galatin. lib. 11. de arcanis, &c. à principio. Nos autem breuiter pauca ex vtroq; teſtamento indicabimus. Et in primis videntur optima teſtimonia, quibus Deus olim promiſit, ſe daturum nouam legem. Quale eſt illud Ierem. 31. *Ecce dies veniunt, dixit Dominus, & feriam domui Iſrael, & domui Iuda fœdus nouum*, vbi nomine *fœderis*, legem ſignificat, iuxta morem Scripturæ Geneſ. 17. Exod. 34. Deut. 25. & in eodem loco exponitur, dum ſubiungitur, *Dabo legem meam in viſceribus eorum*, &c. vbi expēdit Paul. ad Hebr. 10. & 9. vbi in fine adiungit, *Dicendo nouum, veterauit priùs. Quod autem antiquatur & ſeneſcit, prope interitum eſt.* Quod etiam ſatis indicauit Deus, dicens. *Feriam fœdus nouum, non ſecundum pactum, quod pepigi cum Patribus eorum*, &c. Nam conferendo

9. *Probatur ea veritas ex vtroq; teſtamento.*

Fendo illa duo pacta, satis ostendit, posterius fuisse futurum longè excellentius, & per illud fuisse prius auferendum.

10. *Confirm.* Præterea mutationem legis, & status illius populi esse faciendam in aduentu Messiæ satis ostendit Deus dicens per Malach. c. 1. *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum, & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu solis vsq; ad occasum magnum est nomen meum in gentibus, & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.* In quo apertè prædicitur, totum illum cultum sacrificiorum veteris legis abijciendum à Deo fuisse, & in aliud purissimum sacrificium commutandum, vt exposuit Concil. Trid. sess. 22. c. 1. & in 3. tom. 3. partis tractauimus latius. Idemq; significauit Ierem. c. 23. vbi præmissa Messiæ promissione per illa verba, *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & suscitabo Dauid germen iustum* &c. subditur, *Propter hoc ecce dies veniunt, dicit Dominus, & non dicent vltrà viuit Dominus qui eduxit filios Israel de terra Ægypti, sed viuit Dominus, qui adduxit, & reduxit semen domus Israel de terra Aquilonu, & de cunctis terris.* Vnde Isai. c. 43. loquens à principio capitis de vocatione Iudæorum ad Christum, & ad conuersos, & credentes in illum (vt egregiè exponit Hieron.) tandem concludit, *Ne memineritis priorum, & antiqua ne intueamini.* Quæ verba licet Hieron. referat ad signa, & mirabilia antiqua, non negat posse etiam optimè referri ad legem, & sacrificia, aliasq; cæremonias eius. Sicut per figuram etiam indicatum est Leuit. 26. cum dicitur, *Vetera nouis aduenientibus proijcietis.* Per hæc igitur omnia significatum est cæremonias legis veteris antiquandas fuisse in aduentu Messiæ.

Hieron.

11. *Testamẽto nouo.* Denique vt ad nouum testamentum transitum faciamus, hoc confirmat Paul. ad Hebr. 7. ex illo Psalm. 109. vbi de Christo dicitur, *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec.* Inde enim colligit per Christum aliud sacerdotium nouum instituendum, & introducendum fuisse, inferens, vetus fuisse temporale, nouum autem fore æternum. Ac deinceps subiungit regulam, *Translato sacerdotio, necesse est, vt legis translatio fiat.* Nam hæc duo necessaria sese concomitantur. Ex quo tãdem concludit, *Reprobatio fit prioris mandati propter infirmitatem eius, & inutilitatem.* Maximè verò prosequitur argumentum hoc idem Apostolus in Epist. ad Rom. & ideo in c. 1. præmittit. *Non erubesco Euangelium, virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Iudæo primùm, & Græco.* & c. 3. *Iustitia Dei per fidem Iesu Christi in omnes, & super omnes, qui credunt in eum: non enim est distinctio,* &c. quod latè per sequentia capita prosequitur, & c. 10. adiungit, *Finis legis Christus ad iustitiam omni credenti.* Idem in Ep. ad Galat. vbi c. 2. sic Petrum alloquitur, *Si tu Iudæus cum sis, gentiliter vius, & non iudaice, quomodo cogis gentes iudaizare?* *Nos natura Iudæi, & non ex gentibus peccatores: scientes autem, quod non iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi, & nos in Christo Iesu credimus, vt iustificemur ex fide, non ex operibus legis. Propter quod ex operibus legis non iustificabitur omnis caro.* Et c. 3. *Vbi venit fides, iam non sumus sub lege,* & infra, *Non est Iudæus, neq; Græcus,* &c. quod latissimè confirmat c. 4. & 5. vbi concludit, *In Christo Iesu neq; circumcisio aliquid valet, neq; præputium, sed fides, quæ per charitatem operatur.*

Cap. 1.

Cap. 3.

Testamẽto nouo.

12. *Ex his testimonijs ratio colligitur.* Atq; ex his testimonijs possunt variæ rationes huius veritatis colligi. Prima, quia non est minus sufficiens fides, & gratia Christi pro Iudæis, quam pro Gentilibus, sed Christianis ex gentibus conuersis sufficit obseruantia Euangelij sine obseruantia legis, ergo etiam Iudæi per Euangelium liberati sunt à iugo legis. Secunda, quia Christus omnes indifferenter vocat ad iugum suum, quod suaue esse dixit; ergo nullis hominibus in Christum credentibus necessarium est iugum legis, siue Indæis, siue gentibus. Tertiò etiam respectu Iudæorum fuit illa lex imperfecta, & inefficax ad iustitiam, & quasi per occasionem posita est propter imperfectionem illius populi, vt esset quasi pædagogus; ergo adueniente lege perfecta, obligante, & iustificante Iudæos, cessare debuit imperfecta.

Vt tamen hæ rationes amplius declarentur, obijci potest, quia lex semel lata non abrogatur, nisi per expressam reuocationem, vel per legem posteriorem incompossibilẽ priori: sed in lege noua vt lata à Christo, non inuenitur expressa reuocatio legis veteris, nec illæ leges sunt incompossibiles, sed possunt obseruari: ergo posterior non reuocauit priorem, saltem respectu illius populi, quem vetus obligabat: ergo nõ est, vnde fit abrogata. Respondetur verò in primis negando vltimam consequentiam. Nam præter illos duos modos abrogandi legem inuenitur tertius, qui est, vt lex per se ipsam cesset per temporum mutationem, & successionem, per quam completur termin⁹, pro quo posita est. Ita enim cessauit lex vetus. Nam posita fuit, *Donec veniret semen*, id est, Christus, vt ait Paul. ad Gal. 3. Nam finis illius legis fuit Christus, vt idem dixit ad Rom. 10. & ideo completo illo fine, ac termino absq; alia abrogatione. Propter quod dicitur Lucæ 16. *Lex, & prophetæ vsq; ad Ioannem*, & infra hoc magis constabit, cum agimus de tempore, quando lex illa mortua esse incepit.

13. *Obiect.*

Resp. 1.

Deinde respondetur negando minorem quoad secundam partem eius, quia licet verum sit, Christum in lege sua tradenda non addidisse formalia verba reuocatoria legis prioris, nihilominus simpliciter verum est, sua noua lege veterem abrogasse, id enim significauit Paul. ad Ephes. 2. dicens, *Legem mandatorũ decretis euacuans.* Quod enim ait, *decretis*, idem significat, quod per decreta sua. Nec audiendi sunt Erasm. & Caiet. qui vocem, *decretis* seu *in decretis*, referunt ad legem veterem, ita vt sensus sit, euacuans legem mandatorum in decretis, supple existentem. At rectè intellexit vulgatus interpres, particulam, *in*, licet in Græco habeatur, non esse necessariam: & licet addatur, optime significare potest idem quod *per*, ita vt sit sensus, *Euacuans in decretis*, id est, per decreta, & ad tollendam æquiuocationem rectè positum est absolutè, *decretis*. Neq; enim recte vox illa refertur ad decreta legis veteris, tum quia fit inutilis repetitio, tum quia oportet aliquod verbum subintelligere sine necessitate, tum denique quia repugnat communi Patrum expositioni. Vnde Chrys. ibi *decretis*, exponit, id est, fide sua, quod esset facile, intellectum de fide ratione obiecti, & Euangelicæ doctrinæ, vel si intellexit fidẽ, id est, spiritum fidei, non excludit legem nouam, quæ solet etiam nomine fidei significari. Vnde ad Roman. 3. *Exclusa est, per quam legem? factorum? non, sed per legem fidei.* Idem vero Chrysost. clarius exponit decreta, id est, *præcepta*, quæ Hieronym. *dogmata Euangelica*, ibidem appellauit. D. Thomas etiam præcepta exposuit, & sequitur ibi, & bene declarat Adam. Christus ergo suis præceptis, suaque lege noua veterem abrogauit.

Ephes. 2.

Eras. Caiet.

D. Thom.

15. *Expressa reuocatio non necessaria.* Neque fuit necessaria expressa reuocatio, quia opera illarum legum, licet non videantur formaliter repugnare, nihilominus leges ipsæ inter se pugnant. Primò, quia lex noua traditur à Christo, vt per se sufficiens ad salutem, & necessaria, cui repugnat, durare necessitatem prioris legis. Secundò ex fine, & significatione talium actuum, quia obseruantiæ antiquæ legis dabantur ad significanda mysteria futura Messiæ: sacramenta autem legis nouæ, præsertim Baptismus, & Eucharistia datæ sunt ad repræsentandam redemptionem iam factam, & mysteria illa iã impleta. Tertiò, quia prior lex data est vni populo ad distinctionem aliorum: posterior verò toti mundo, vt Ecclesia habens perfectam vnitatem ex omnibus hominibus congregaretur, ad quod necessarium fuit, signa, & speciales obseruantias vnius populi è medio tollere. Et hoc est, quod Paulus dixit citato loco Ephes. 2. Christum abstulisse medium parietem maceriæ, & inimicitias soluisse inter vtrumque populum, *Faciens vtraque vnum*. Item ex vi illius legis consti-

constituebatur specialis status reipublicæ habens supremum Pontificatum suum, iurisdictionem, &c. Lex autem noua introduxit nouum specialē statum, & Pontificatum diuersum cum suprema iurisdictione in totum mundum, ac subinde repugnātem priori statui. Consequenter ergo hęc lex reuocauit illam. Et hoc est, quod Paul. dixit, Hebr. 7. *Translato sacerdotio, necesse est, vt legis translatio fiat.*

16. *Quæst. de Iudæis qui Euāgelium non susceperunt. Pro his etiā legem veterē abrogatam esse.*

Atque hinc facilè constat, quid dicendum sit de vltima quæstione, an illa lex sit etiam abrogata pro his Iudæis, qui Euangelium non susceperunt. Videri enim potest, non esse congruum, eos liberos manere ab vtraq; lege, & ideo debere antiqua obligari, dum nouam non suscipient. Dicendum verò sine dubio est, etiam pro illis abrogatam esse legem illam, quia simpliciter, & in se sublata de medio est, vt probant omnia, quæ adduximus: ergo neminem iam obligat per se, & vi sua. Item lex illa nō definit obligare Christianos ex Iudaismo conuersos, vel qui ab illis originem ducunt, quia Christiani sunt, sed quia finitum est tempus obligationis illius legis, pro qua lata est, & quia iam euacuata est: ergo etiam Iudæos, non Christianos per se non obligat. Præterea isti Iudæi constituti sunt in statu, in quo impossibile est obligari illa lege, quia nec sunt in terra promissionis, nec templū habent, extra quod præcipua sacrificia, & præcepta implere non poterant, vt agni Paschalis Exodi 12. & aliorum, de quibus Deut. 12. Item non habent sacerdotes, nec habere possunt, cum non habeant tribuum distinctionem: ergo ex conditione talis status sequitur, iam non obligari illa lege, vel certè magnum indicium est absolutè, & pro tota illa gente cessasse, vt rectè argumentatur Iust. d. dial. cum Tryphone. *Iustin.* Deniq; Iudæi, etiam si increduli sint, nihilominus obligantur lege Christi, quia tenentur illam suscipere, & in Christum credere: ergo eo ipso non obligantur lege antiqua, & ita non procedit contraria coniectura. Dico autem per se nō obligari, seu ex vi legis, quia ex conscientia erronea poterunt obligari: existimant enim adhuc legem illam retinere suam vim, & consequenter opinantur, se per illam obligari, & hoc modo obligantur ex conscientia erronea. Ad hunc enim modum dixit Paul. ad Gal. 1. *Testificor omni homini circuncidenti se*, scilicet, ritu Iudaico, *quia debitor est vniuersæ legis faciendæ*, vtiq; ex vi prioris existimationis de obligatione circuncisionis, atq; adeo ex conscientia erronea: nam absolutè nulla nunc est talis obligatio. Addo verò, quia ignorantia illa, non est sine grauissima culpa, dici posse (vt aliqui loquuntur) ligari potiꝰ, quam obligari, quia siue illam legem obseruent, siue non, grauissimè peccant: nam si obseruant superstitiosi sunt, & infideles: si verò non obseruant, transgressores sunt legis, qua credunt obligari saltem ex praua conscientia. An verò lex illa etiam quoad omnem vtilitatem, pro his Iudæis cessauerit, dicam inferius.

17. *Soluitur Iudæorum fundamentum. Perpetuum, vel æternum duobus modis sumi.*

Ex dictis deniq; facilè soluitur iudaizantium fundamentum, quatenus ad ipsos Iudæos pertinere potest, quod solum fundabatur in hoc, quia lex illa dicitur data vt perpetua, seu in æternum duratura. Duobus enim modis sumitur vox *perpetuum*, vel *æternum*, in sacra Scriptura. Primò, vt excludat terminum durationis absolutè, & simpliciter. Secundò, vt solum significet perpetuitatem tantum secundum quid, quæ variis modis contingit. Lex ergo illa non potest dici perpetua in se priori modo: nam constat, omnem legem huius vitæ aliquando esse in se finiendam saltem cum ipso mundo. Potestque apertè conuinci: nam cum minori rigore dici solet perpetuum, quod vsque ad finem mundi duraturum est, & tamen neque hoc modo dicta est illa lex perpetua. Quod probatur clarè ex eodem loco Genes. 17. vbi & fœdus Dei dicitur fore sempiternum, & Deus ipse promittit Abrahę, & semini eius terram promissionis in possessionem æternam: ergo non est magis æternum fœdus, quam promissio: at constat promissionem illius terræ non fuisse æternam illo modo, imò sublatam iam esse: ergo idem intelligendum est de illo fœdere. Similisque promissio habetur Genesis decimo tertio. *Omnem terram, quam conspicis, tibi dabo, & semini tuo in sempiternum*, & similes sunt aliæ promissiones rerum temporalium in veteri Testamento, cum tamen constet, & bona temporalia non esse perpetua simpliciter, & de facto illammet terram non fuisse à Iudæis perpetuò possessam.

18. *Duplex expositio mystica. 1. expositio mystica.*

Duæ igitur sunt expositiones indicatæ ab Augustino in eisdem locis, vna est mystica potiùs, quam literalis, vt in eis locis sermo sit de perpetuitate simpliciter, non tamen intelligatur implenda in re illa materiali, quæ proponitur, sed in illa, vel in alia per illā figurata, seu mysticè repręsentata. Vt solemnitas agni paschalis durat perpetuò in se, vel in agno Dei per illum veterem repræsentato, & pactum circumcisionis est perpetuum non in sola carnali circumcisione, sed in illa, vel in spirituali per illam figurata, quæ fit per Baptismum, & de se perpetuò durat, etiam in patria. Sicque promissiones temporales permanent semper in spiritualibus, quæ in illis vt in figura promittebantur. Ita ferè Augustinus quæstion. *Augus.* 31. in Genes. & qu. 43. & 124. in Exod. & hanc respon- *D. Thom.* sionem videtur sequi D. Thom. 1. 2. quæst. 103. art. 3. ad 1. argum.

19. *2. Expositio literalis.*

Secunda responsio, & magis literalis est, non dici æternam legem illam nisi secundum quid, etiam respectu durationis mundi. Solet autem hoc æternum secundum quid multis modis accipi: vnus valde vsitatus est, quo æternum accipi solet pro sæculo, vt notauit Diuus Thomas, 1. part. quæstion. 10. artic. 2. ad 2. vbi ita exponit illud Exodi 2. *Dominus regnabit in æternum, & vltrà.* Et ita facile potest illi legi accommodari. Accipitur etiam alijs modis in communi modo loquendi consuetis. Dici enim solet perpetuum, quod sine vllo certo termino præscribitur, quomodo diximus supra libro 1. legem proprijssimè sumptam esse perpetuam, sic etiam in materia de Censur. suspensio, quæ sinè termino imponitur, perpetua dici solet: ergo multò magis potuit lex vetus, aut fœdus circumcisionis, aut præceptum agni paschalis dici perpetuum, quia sine termino positum est. Nam licet ex mente Dei solum poneretur donec veniret semen, hoc tamen non fuit in lege expressum, sed subintellectum in eius conditione, & significatione, eo vel maximè, quod etiam dici solet in Scriptura perpetuum, quod longissimo tempore, seu per multa secula duraturum est, sicut lex illa durauit. Deinde dicitur pactum perpetuum, quod natura sua indissolubile est, licet per causas extrinsecas, vel rerum mutationem solui possit, & sic etiam aliqua, quæ per solam vitam hominis durant, solent dici perpetua, vt vinculum matrimonij, professio religiosa, & quædam alia vota. Sic igitur pactum illius legis dicitur perpetuum fœdus, quia dissolui non poterat, donec impleretur, nec lex illa cessatura erat, nisi per tantam rerum mutationem, cum qua nec veritas illius legis, nec eius obligatio posset subsistere. Et ita etiam exponit dictam loquutionem Augustinus in citatis locis, & indicat Diuus Thomas 1. 2. quæstion. 98. articul. 2. ad *D. Thom. Abulens.* 2. & videri potest Abul. quæstion. 18. in 12. capit. Exodi, vbi idem notat Pereir. & latius Genes. decimo tertio, & decimo septimo.

CAPVT XI.

Vtrùm lex vetus cessauerit, seu abrogata fuerit quoad omnia sua præcepta etiam moralia.

1. *De adæquatorum, & cessatorum legis veteris,*

QVamuis absolutè dictum sit, legem illam cessasse tamen quia in illa lege varia erant genera præceptorum, & non est certum cessasse omnia, & consequenter est controuersum, an lex illa dicatur cessasse adæ-

ádequatè, seu secundum se totam, vt ita dicam, vel ratione aliquarum partium habentium quoad hoc rationem specialem, ideo in hoc capite hoc amplius explicandum est. Supponimus autem distinctionem supra datam de triplici genere præceptorum illius legis, cæremonialium, iudicialium, & moralium. Et de cæremonialibus certum esse supponimus, illa maximè cessasse, & ratione illorum præcipuè dici legem illam cessasse. Ita docent D. Thom. d. q. 103. a. 3. & omnes Theologi infrà referendi, & tradit Inn. III. in c. vnic. de purif. post part. & Aug. l. 6. contra Faust. vbi ita exponit illud ad Colos. 2. *Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut Sabbatorum, quæ sunt vmbra futurorum*, &c. Per hæc enim significauit omnia cæremonialia, quę velut vmbra transierunt. Et si quis rectè consideret omnia, quæ præcedenti capite adduximus, de cæremonialibus præceptis maximè procedunt, vt in puncto sequenti attingemus, ideoq; de his nihil amplius disputare necesse est. Posset autem quis obijcere, quia præceptum soluendi decimas, cæremoniale erat, & tamen eius obligatio durat, vt videntur probare quædam iura dicentia, decimas esse iure diuino debitas. Sed de hac re satis dictum est tract. 2. de rel. l. 1. c. 10. in tom. 1. vbi ostendimus, illud præceptum legis veteris, qua parte positiuum erat, scilic. quoad quotã decimarum, cessasse quoad obligationem suam: relictum vero esse quasi exemplar, ad cuius instar Ecclesia potuit similem legem statuere, hoc enim prohibitum non est, vbi nullum periculum scandali, aut falsæ significationis imminet, vt postea videbimus. Eo vel maximè quòd præceptum illud, quoad illam partem, potest non immeritò inter iudicialia numerari.

Cæremonialia cessasse certum est. D. Thom. August.

Obiect.

Respon.

2. *De iudicialibus.*

Circa præcepta iudicialia potest esse nonnullum dubium, an mortua sint. Ratio autem dubitandi in primis sumitur ex authoritate negatiua Scripturæ sacræ, quia cum multis eius locis legamus, cæremonialia præcepta cessasse, nullibi id legimus de iudicialibus: signum ergo est, non esse parem vtrorumque rationem, vel dispositionem. Tum quia legis abrogatio non est magis extendenda, quam sit expressũ à legislatore, tum etiam quia vnius expresio, videtur tacita alterius exclusio, iuxta c. *nonne*, de præsum. Antecedens autem patet: nam Act. 15. quęstio suborta præcipuè fuit de circumcisione, & consequenter de alijs cæremonijs legis, & de his tantum decretum illud Apostolicum interpretari videtur Cyr. Catech. 17. Et de eisdem loquitur Paul. d. loco ad Col. 2. & de illis dicit, fuisse vmbram futurorum. Vnde tum ibi, tum in ep. ad Rom. & ad Gal. & ad Hebr. in duobus præcipuè vim facit, vt ostendat abrogationem illius legis. Vnum est, quòd lex illa non iustificabat apud Deum, sed tantum imperfectam carnis iustitiam cõferebat. Aliud est, quòd lex illa erat figura, & vmbra, quæ cessare debuit, aduenìente veritate: vtrũq; autem horum in solis cæremonialibus locum habet, quia sola cæremonialia ordinabantur ad sanctificationem, vel iustitiam carnis, iudicialia enim ad politicã gubernationem pertinebant. Et ideo cæremonialia tantum erant per se primo instituta ad significandũ: iudicialia verò tantum accessoriè, & quasi per accidens, cessante autem accessorio, non cessat principale. Et ita etiam Leo Papa serm. 6. de Pasi. Domini hanc posteriorem rationem explicans, solum in cæremonialibus declarat legalium cessationẽ. Accedit quod Augustinus lib. 5. & 10. contra Faustum in principio duo tãtum genera peccatorum in illa lege distinguit quædam vocat vitæ agendæ, alia vitæ significandæ, & hæc posteriora dicit cessasse, non verò priora. At vero præcepta iudicialia spectare videntur ad præcepta vitæ agendæ, vitæ (inquam) politicæ, & ciuilis: ergo illa non cessarunt ex sententia Augustini.

De iudicialibus.

Leo Papa.

August.

3. Nihilominus certa conclusio est, legem veterem cessasse, seu abrogatam esse quoad omnia præcepta iudicialia. Ita docet D. Thom. q. 104. ar. 3. vbi Caiet. Conradus & cæteri expositores id supponunt vt certum, estq; commune dogma Theologorum. Vnde videtur de fide certum, quia licet in Scriptura in particulari non sit expressum, continetur in generalibus loquutionibus, quas Ecclesiæ traditio, & communis consensus Theologorum ita interpretatur. Talis est regula Pauli ad Hebr. 7. *Translato sacerdotio, necesse est, vt legis translatio fiat.* sicut enim vetus sacerdotiũ simpliciter ablatum est, ita & lex vetus quatenus positiua erat, & cum illo sacerdotio erat coniuncta. Alia generalis locutio Pauli est ad Ephes. 2. *Medium parietẽ maceriæ soluens, legem mandatorum euacuans*: nam lex mandatorum sine dubio iudicialia comprehendit, quæ erant non parua illius materiæ pars. Aliud principium eiusdem Pauli est illud ad Rom. 7. vbi de vxore ait; *Si mortuus fuerit vir eius, liberata est à lege viri*, ex qua similitudine infert: *itaq; fratres mei & vos mortificati estis legi per mortem Christi.* Vbi simpliciter dicendo *legi*, totam intelligit, & nihil excludit. Facit etiam illa vniuersalis eiusdem locutio ad Galat. 5. *Testificor omni homini circumcidenti se, quia debitor est vniuersæ legis faciendæ.* Nam inde virtute significat euacuata circumcisione, euacuatam esse vniuersam legem, ac sub inde etiam iudicialia præcepta fuisse sublata. Præterea hoc principio vtuntur Theologi in materia de matrimonio, & similibus, quando tractant, an prohibitiones aliquæ illius legis durent nunc. Vt v. g. an accedere ad mẽstruatam etiam matrimonio coniunctam sit peccatum mortale, sicut olim videtur fuisse, quia erat prohibitum sub pœna mortis, Leuit. 20. nã sub distinctione respondent, si lex illa fuit iudicialis, non obligare: si autem materia erat moralis, ex ea parte posse durare, vt patet ex Theologis in 4. d. 32. & disputat latè Castro l. 1. de leg. pœnal. cap. vlt. Sanci. l. 9. disp. 21. Et eodem modo disputant de gradibus consanguinitatis, vel affinitatis prohibitis in Leuitico. De quibus certum est, posse Pontificem dispensare in nonnullis gradibus eorum, vt in casu Regis Angliæ Henrici VIII. declarauit Clemens VII. de primo gradu affinitatis, in quo supponitur, legem illam iudicialem cessasse, & hos gradus nunc non esse prohibitos ex vi illius: idem ergo est in omnibus similibus.

Lex vetus abrogata quoad omnia præcepta iudicialia. D. Thomas. Caiet Conradus.

Castro.

Clemẽs VII.

Ratio autem facilè reddi potest, respondeo simul ad principalem rationem dubitandi. Nam licet fortasse ex vi solius significationis rerum futurarum, nõ fuerit necessarium, hęc iudicialia præcepta cessare, æquè ac cæremonialia quod postea videbimus, tractando, an illa lex sit mortifera: nihilominus propter alias rationes maximè literales necessarium fuit extingui præcepta iudicialia simul cum cæremonialibus. Prima, & potissima est, quam indicauit D. Thomas, quia per Christum sublatus est illius reipublicæ status: ergo etiam cessarunt illæ leges, quæ ad statum politicum, & conueniens regimen illius reipublicæ ordinabantur, cuiusmodi erant iudicialia præcepta. Consequentia per se euidens est, quia sublatis nobis, tolluntur ea, quæ sunt in nobis: ergo dissoluto populo, communitate, vel religione, pro qua latæ erant leges, definit talium legum obligatio. Antecedens autẽ declaratur, quia ille populus post Christi aduentum, desijt esse populus peculiaris Dei: hanc enim prærogatiuam habuit, quãdiu Christum in virtute, seu potentia continuit, post Christum verò totus quodammodo mundus, seu Ecclesia Christi Catholica facta est populus peculiaris Dei, iuxta illud, Ecce *ego vobiscum sum vsq; ad consummationem sæculi*, & illud, *Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam.* Postquam autem Iudaicus populus desijt esse populus peculiaris Dei, desijt etiã diuinis legibus gubernari ex obligatione, quia hoc pertinebat ad priorem statum, & ad peculiarem coniunctionem cum Deo.

4. *Ratio, & respondet ad fundamentum.*

D. Thom.

Matth. 24. Matth. 16.

Vn-

5. *Alia ratio.* Vnde sumitur alia ratio, quia mutato principali definit etiam accessorium: principale autem in illo populo erat, disponi, & præparari per legem ad Messiam suscipiendum, & conseruari in fide eius venturi & in cultu vnius veri Dei, hoc autem totum mutatũ est per Messiæ aduentum, & hac ratione mutata sunt sacerdotum sacrificia, & alia cæremonialia, quæ proximè ordinabant populum ad illum finem, ergo consequenter etiam iudicialia cessarunt, quæ proximè pertinebant quasi ad temporalem gubernationem, quam Deus ad pribrem ordinauerat. Vnde etiam magis confirmatur, & explicatur altera ratio, quia leges iudiciales supponebant populum Israeliticum vt separatum à gentilicio, & congregatum, & ordinatum peculiari modo ad spiritualia, & supernaturalia, & ideo ordinabant etiam illum in politicis, ideoq; destructo priori fine, & fundamento, leges etiam has cessare necessariò consequens fuit.

6. *Ad alia testimonia resp.* Et ita respondetur facilè ad testimonia, quæ ad summum continent authoritatem negatiuam, quæ de se inefficax probatio est. Addo verò in loco Actorum absolutè esse sermonem de circumcisione, & de lege Moysi, quæ includit etiam iudicialia. Ad testimonia vero Pauli dicitur, interdum illum loqui generaliter, vel indefinitè, vt vidimus, aliquando verò loqui de cæremonialibus, quia illa erant præcipua, & illis ablatis auferuntur reliqua, quæ erant veluti accessoria, vt explicatum est. Ad Augustinum vero dicitur, sub præceptis vitæ significandæ comprehendisse etiam iudicialia, quia re vera significabant, & erant figuræ futurorum, vt in superioribus declarauimus. Et quanuis fortasse hæc sola ratio non sufficeret ad abrogationem, quia in illis præceptis significatio erat minus principalis, nihilominus supposita alia ratione de destructione fundamenti, & dissipatione, & reiectione illius populi, etiam illa ratio nonnihil iuuat: sit ergo certum, etiam iudicialia præcepta mortua esse, & abrogata.

7. *De præceptis moralibus. Quatenus legis naturalis, non esse abrogata. Matth 5* Maior difficultas superest de moralibus præceptis: nam de illis opiniones variæ sunt inter Catholicos. Nam licet omnes fateantur, præcepta moralia quatenus erant præcepta legis naturalis, non fuisse abrogata, imò nec potuisse mutari iuxta superius dicta in lib. 2. de lege naturali. Imò etiam esse confirmata in Euangelio Matth. 5. vt l. sequenti videbimus, & tradunt Clemens Papa lib. 6. constit. cap. 22. & 23. & Leo Papa serm. 6. de Ieiun. decimi mens. & serm. 4. de Ieiun. septim. mens. & Augus. lib. 6. & 10. contra Faust. in princ. Nihilominus de ijsdem præceptis moralibus prout tradita fuerunt à Deo in lege Moysi sunt opiniones. Aliqui enim Theologi distinguendum putant inter illa præcepta, vt erant legis naturæ, vel Moysi, & priori modo fatentur, non cessasse: posteriori autem modo putant, necessariò esse dicendum, iam cessasse. Ita docuit Soto lib. 2. de Iustit. q. 5. ar. 4. concl. 2. vbi contrariam sentẽtiam dicit esse falsissimam. Medin. verò 1. 2. q. 103. art. 3. quem aliqui moderni sequuntur, putat esse rem certam, & indubitatam. Vnde significant, esse de fide. Allegatur pro hac opinione D. Thom. 1. 2. q. 98. art. 5. quatenus ait, Gentiles obligatos fuisse ad seruanda præcepta Decalogi non quatenus erant de lege Moysi, sed quatenus erant de lege naturæ.

De illis & traditis fuerunt à Deo.

1. Sentent.

D. Thom.

8. *Fundamentum.* Fundamentum huius sententiæ esse videtur, quod nos adduximus in præcedenti puncto, quia Paulus, cum ait, legem euacuatam esse, absolutè, & simpliciter de sola lege loquitur: ergo nihil potest à nobis excipi, quod sit pars illius legis, & quatenus pars eius est. Aliqui etiam specialiter expendunt verba Pauli ad Hebr. 7. *Reprobatio fit prioris mandati propter infirmitatem eius, & inutilitatem*, quia etiam moralia præcepta erant infirma, & inutilia, quia hæc infirmitas, & inutilitas in hoc posita erat, quod talia præcepta non iustificabant, quod etiam conuenit præceptis moralibus, teste Augustin. de spiritu. & liter. cap. 14. & 17. Hoc verò testimonium non probat intentum, alias eodem probaretur, præcepta moralia, etiam vt sunt de lege naturæ, non durare in lege gratiæ, quia cum Augustin. dicit in citato loco, præcepta moralia non iustificare, non loquitur tantum de illis præceptis vt contentis in lege Moysi, sed etiam secundum se, & vt sunt de lege naturæ, quia etiam vt talia sunt, pertinẽt ad legem factorum, & non ad legem fidei, iuxta discursum Augustini dicto lib. de spirit. & liter. cap. 13. & Epist. 200. ad Asillicum. Nam etiam lex naturalis iubet, & non iuuat, & ideo etiam illa non iustificat, alias Christus gratis mortuus est, est ergo secundum se infirma, & inutilis quoad negotium iustificationis, tum qa opera eius ex vi illius non valent ad iustitiam obtinendam, tum quia lex illa nec dat, nec supponit, in homine lapso vires sufficientes, quibus tota posit impleri. Cum ergo ait Paulus, *Reprobatio fit prioris mandati*, loquitur de mandato carnali, de quo paulo antea loquutus fuerat, vt etiam Diuus Thomas notauit, quod propriè erat mandatum cæremoniale, & specialiter sacerdotium, quod per originem carnalem traducebatur, de cuius imperfectione, & mutatione ibi specialiter tractabat. Numquam autem Paulus de lege Decalogi dixit reprobatam esse propter eius infirmitatem, & inutilitatem, nec sancti Patres, aut Theologi ita loquuntur, & si permittatur talis extensio in lege morali, vt scripta in duabus tabulis, eadem admittenda erit in lege naturali: constat autem in lege naturali non posse verificari quoad substantiam, & obligationem præceptorum eius sed ad summum quoad imperfectionem status, quem habebant ante legem gratiæ: ergo idem dici poterit de lege morali vt per Moysem tradita.

D. Thom.

9. *Probatur 2.* Solet etiam hæc sententia probari ex varijs testimonijs epistolæ ad Romanos, quæ supra adducta sunt, ad probandum legem illam cessasse, & præsertim ex c. 7. iuncto cap. 3. ad Corinth. 2. nam in illis Paulus absolutè dicit, nos liberatos esse à lege mortis, & à litera occidente, *vt seruiamus in nouitate spiritus, non in vetustate literæ*, sicut etiam de Christo dixit ad Eph. 2. *Legem mandatorum euacuans*, nam lex mortis includit etiam præcepta moralia, nam ad illa pertinet prohibitio, *Non concupisces*, quæ moralis est, vt Augustin. supra ponderauit, & lex mandatorum sine dubio includit prima mandata, qualia sunt decalogi. Hæc vero omnia non conuincere, & obiectione facta ostenditur per deductionem ad absurdum. Nam eodem modo ex illis testimonijs inferri posset, legem Decalogi, vt erat lex naturalis & obligabat Gentiles, semperq; obligauit fideles omnes à principio mundi existentes, abrogatã esse, & cessasse in lege gratiæ, quod esset plane hæreticum. Probatur sequela, quia etiam lex illa dicebat, & docebat, *Non concupisces*, & tamen non iustificabat, nec iuuabat, vt sæpe dictum est, ergo vt sic erat lex mortis, ergo liberati sumus ab illa, item erant lex mãdatorum, ergo euacuata est per Christũ. Hic ergo necessario dicendum est, & legem illorum mandatorum quoad substantiam, & obligationem non esse ablatam in lege gratiæ, & in ea datum esse spiritum, & abundans auxilium, quo impleri posit, & ita factum esse, vt nunc non sit lex mortis. Idem ergo dici poterit de lege Moysi quoad præcepta moralia, vnde simpliciter verum est, liberasse nos Christũ à lege mortis, non tamen eodem modo ab omnibus præceptis eius.

10. *Probatur 3.* Tandem solet probari illa sententia ex alio loco Pauli ad Galatas tertio, vbi prius dicit, legem fuisse pædagogum, & postea subdit, *Postquam venit fides, iam non sumus sub pædagogo*: nam ibi nomine legis Decalogus etiam comprehenditur, nam pars illius pædagogiæ erat instructio circa præcepta moralia Decalogi. Sed minus cogit locus hic: nam in primis ferè omnes expositores de lege cæremoniali, vel saltem de lege ratione cæremoniarum locum illum intelligũt:

nam

nam per illam custodiebatur ille populus ab idolorũ cultu, & imitatione gentilium, & conseruabatur in fide, & spe Christi venturi, & in hoc consistebat præcipuè illa pædagogia. Deinde pertinebant ad illam pædagogiam temporales promissiones, & comminationes pœnarũ, & quatenus hæ fiebant etiam propter impletionem, vel transgressionem Decalogi, dici potest, Decalogum cessasse quoad pædagogiam, non verò quoad obligationem, nec quoad substantiam eius. Quia hæc non pertinet ad puerilem statum tantum, sed etiam ad viros spectat. Vel certè, si ipsamet lex Decalogi quatenus docens, & illuminans pædagogiæ pars appellatur, hæc etiam pædagogia erat in lege naturæ, iuxta illud Psal. 4. *Signatum est super nos lumen vultus tui Domine*, & illa etiam manet in lege noua, non tantum per naturale lumen, sed etiam per literam veteris Testamenti, & per Euangelicam doctrinam, quanuis nunc dici posset mutasse imperfectionem, & statum pædagogiæ, quia cum lege vitę, & spiritus coniuncta est. His ergo testimonijs non satis probatur illa sententia, quæ ideo tetigi, quia illorum intelligentia præsenti instituto necessaria est.

11. Est igitur secunda opinio affirmans, legem veterem non fuisse abrogatam quoad præcepta moralia, etiam prout in illa lege lata sunt, ac subinde Christianos obligari illa lege quoad illam partem moralium præceptorum. Ita docent Bellarm. lib. 4. de Iustit. c. 6. quem sequutus est Lorin. Actor. 15. & hanc sententiam sibi maximè placere ait Vasq. disp. 180. c. 3. qui declarat, legem veterem per præcepta moralia addidisse supra obligationem naturalem obligationem diuinam, & neutram esse abrogatam, sed permanere nunc. Imò etiam addit, eam partem legis Moysi, vt talis erat, obligasse non tantum populum Israel, sed etiam gentium, quia lata est à Deo vt authore naturæ rationalis, & ideo non debuit ad vnum populum restringi. Deinde addit etiam promissiones factas in lege veteri obseruantibus Decalogum, aut Christianos pertinere. Citat pro hac sententia Durand. in 4. d. 1. q. 9. n. 8. vel potiùs 9. & 10. sed ibi tantum dicit decimas, & oblationes mansisse in lege noua quantum ad id, quod morale est in eis, vbi non loquitur de obligatione antiqua, sed de moralitate operis. Dicit etiam Christum impleuisse legem quoad præcepta moralia superaddendo consilia, ex quo nihil colligi potest, quia etiam dicit impleuisse præcepta figuralia exhibendo veritatem. Allegat etiam Palud. 4. d. 1. q. 6. a. 5. conc. 2. in qua dicit, moralia præcepta non fuisse abrogata: at ex probatione, quam adiungit, constat authoris intentio, *Quia iura* (inquit) *naturalia semper, & vbique immutabilia permanent.* Loquitur ergo de præceptis moralibus ratione legis naturæ. Vnde in 4. d. 1. q. 9. sic ait: *Quia ratio, & æquitas naturalis semper locum habet, ideo præcepta moralia pro omni tempore, scilicet ante legem, sub lege, & post legem manere debuerunt.* Et ita possent pro hac sententia allegari ferè omnes Theologi: nam absolutè dicere solent, præcepta moralia legis veteris in noua obligare, & Paul. Burg. in scrutinio Scrip. d. 8. c. 6. in nostro, aliàs d. 1. c. 9. aliàs c. 77. vbi ait, legem veterem quoad ea, quæ nõ erant de lege naturæ, cessasse, non verò quoad moralia. Eodem modo loquitur Castro lib. 1. de l. pœn. c. vlt. & alij, quos refert. Re tamen vera non intendunt dicere, obligare nunc illa præcepta ex vi legis veteris, sed ex vi iuris naturalis, sicut durabant ante legem, vel etiam docent nunc per ius Euangelicum renouata esse.

12. Atq; eodem ferè modo loquuntur multi ex Patribus, qui pro hac sententia allegari possent, vt patet ex Clem. Rom. lib. 6. Const. c. 22. & 23. qui disertè loquitur de lege naturali, quam dicit, non fuisse abrogatam. Magis fauere videri potest Leo Papa serm. 6. de ieiun. decim. mens. dicens, *Euangelicis sanctionibus, dilecti fœmi, multum authoritatis præbet doctrina legalis, cum quædam de mandato veteri ad nouam obseruantiam transferuntur.* Quod declarat ser. 4. de ieiun. septimi mens. *Ne onerosum videatur, aut arduum, quod & præceptum exigit legis & deuotio temperat voluntatis. Quæ cum in vnum, gratia Dei auxiliante conueniunt, non litera occidit, sed spiritus viuificat.* Multò verò apparentiùs serm. 14. de Passio. Domini, c. 5. cum explicuisset cæremonialium abrogationem, subiungit, *In præceptis autem moralibus nulla prioris Testamenti decreta reprobata, sed Euangelico magisterio multa sunt aucta.* In his autem locis omnibus, loquitur de præceptis legis ratione moralium operum: nam quædam imitatur Ecclesia, vel quia iudicialia erant, vel solum secundum aliquam generalem rationem virtutis, mutando modum, vt ieiunia, oblationes, &c. & de illis interdum propriam legem profert, quædam verò retinet propter intrinsecam, & naturalem obligationem quam habent, quam Christus etiam docuit, & confirmauit. In eodem sensu loquitur Bernar. serm. 28. ex pariis, vbi distinguit duplicia præcepta moralia, & figuralia, & addit, Christum venisse, vt moralia impleantur per gratiam, & alia commutaret, vbi significat, non abstulisse priora. In quo imitatus est Aug. lib. 6. contra Faust. c. 2. & lib. 10. c. 2. vbi similiter distinguit duplicia præcepta, *vitæ agendæ, & significandæ*, & subdit, *seruari à Christianis etiam ex ipsis libris præcepta vitæ agendæ*, vbi cum addit, *etiam ex ipsis libris* vetus Testamentum intelligit; significat ergo seruari etiam ex vi eiusdem testamenti, & legis. Veruntamen in rigore solum dicit, illa præcepta moralia seruari à nobis & disci etiam ex veteri Testamento, quatenus naturalia sunt, & vt talia in illo præcipiuntur. Et in eodem sensu Epist. 200. in principio de illo præcepto, *Non concupisces*, ait, *Quod vtiq; à Christianis nullus ambigit esse dicendum.* Paulo verò inferiùs modum explicat, dum de præceptis moralibus ait, ita esse in illa lege scripta, *vt valeant ad informandos mores fidelium*, id est, *vt abnegantes impietatem, & secularia desideria*, &c. in rigore ergo non dicit valere ad obligationem, sed ad informationem, vt infrà explicabimus.

Bellarm. Lorin. Vasq. Durand. Palud. Burgens. Castro. Bernard. Augustin.

13. Magis videtur fauere huic sententiæ Diuus Thomas in hac materia, disputat enim distinctè qu. 103. a. 3. de cæremonialibus, & iudicialibus præceptis, an cessauerint, & ostendit cessasse; de moralibus verò omnino tacitè supponens, illa non cessasse, quia sunt de lege naturæ, ac subinde immutabilia, vt in quæst. 100. tradiderat. Clariùs verò ad Ephesios 2. lectio. 5. vbi tractans illa verba, *Parietem maceriæ soluens*, objicit verba Christi Matth. 5. *Non veni soluere legem, sed adimplere*, & respondet, *Dicendum est, quod in veteri lege duplicia erant præcepta, moralia, & cæremonialia; Moralia quidem præcepta Christus non soluit, sed adimpleuit*, &c. Et consequenter inferiùs ita exponit verbum Pauli, *Soluens*, intelligendum esse quantum ad obseruantiam præcepti carnalis, & ita virtute declarat omnia testimonia, quæ prior opinio asserebat, vnde mirum est, aliquem Thomistam ausum fuisse dicere, illam opinionem esse de fide, aut indubitatam. Nam licèt hoc testimonium D. Thomæ possit eandem responsionem pati, quam præcedentia, nihilominus & difficilius exponitur, & negari non potest, quin euertat similem exaggerationem, eiusque fundamentum. D. Thom.

14. Præterea afferuntur pro hac sententia varia testimonia Scripturæ. Primum est illud proximè tactum Matth. 5. *Non veni soluere legem, sed adimplere.* Nam verba illa videntur intelligenda de lege morali, vt declarant exempla, quæ statim Christus subiungit, & de illa lege dicit, se non venisse, vt illam solueret; ergo nec illam abrogauit. Et confirmatur hoc testimonium, quia ibidem Christus confirmauit sua authoritate illa præcepta; imò illa perfectius declarauit reprobatis falsis Iudæorum interpretationibus, imò illis etiam consilia perfectionis addidit, quibus modis illam adimpleuit; vt Patres exponunt: ergo non est verisimile, illa postea abrogasse. Et hoc etiam confirmat illud Pauli Rom. 3. *Legem ergo destruimus per fidem? absit. Sed* Testimonia Scripturæ.

legem statuimus. Nam illud etiam intelligendum videtur de lege morali, quæ per fidem non abrogatur.

15. *Quid dicta testimonia probant.* At verò prius testimonium apud me nihil probat. Primò quia sentio, illud testimonium intelligi de tota lege, & non de sola morali. Tum quia absoluta legis appellatio hoc præsefert, & nulla est ratio addendi limitationem, tum etiam quia quod statim subdit, *Amen quippe dico vobis, quia iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege, donec omnia fiant.* Hoc (inquam) de tota lege intelligitur, vt constat etiam Lucæ 16. Tum præterea quia Patres omnes ita locum illum intelligunt, & ideo interpretantur, quomodo aliter impleuerit legem moralem, & aliter cæremonialem. Hæc enim erat figuratiua, & prophetica, ideoque de illa maximè dicitur, quod *iota vnum non præteribit, donec omnia fiant, & facilius esse cælum, & terram præterire, quam de lege vnum apicem cadere*, vt ait Lucas. Tum etiam quia Christus dixit illa verba, vt innocentiam suam ostenderet, & sic falsæ accusationi Iudæorum occurreret, quia illum dicebant esse transgressorem legis, & discipulos suos præmoneret, quãdo legem diuinam tractare deberent; neutrum autem expleret, nisi de tota lege absolutè loqueretur. Vnde secundo non cogit ille locus, quia (vt ex hac ratione constat) ibi, *Non soluere*, non est, *non abrogare*, vt necessarium sit illud restringere ad moralem legem, de qua verificetur, sed *non soluere*, est *non transgredi* illam, nec implere dum obligat, seu pro tempore, pro quo lata est. Nam tollere legem post impletum tempus pro quo fuit lata, non est transgressio, nec iniuria legis, cum sit voluntas legislatoris, imò illud ipsum est implere legem.

16. *Soluitur confirmat.* Et ob eandem etiam causam non vrget confirmatio, quia esto Christus ibi confirmauerit præcepta Decalogi pro lege sua (quod libro sequenti ex professo examinabimus) non sequitur nunc obligare moralia præcepta ex vi legis Moysi; imò oppositum inferri potest, quia posita noua lege positiua diuina circa eandem materiam, iam non erat necessaria antiqua. Neque inde sequitur aliquid superfluum, vel ridiculum (vt quidam loquuntur) sed potius est ordo connaturalis inter duas leges, quarum vna tantum vsque ad certum terminum lata fuerat, & ad illum peruenit, & alia loco illius succedit. Nam si contingit communicare in aliqua parte materiæ, in illa iam non est obligatio ex vi antiquæ legis, quia finita est, sed ex vi posterioris. Vnde non potest dici superuacanea abrogatio, quando est cessatio ab intrinseco ex vi termini in priori lege præscripti, sicut contingit in lege veteri, vt suprà declaratum est. Dicere autem, terminum illum positum esse pro lege illa vt cæremoniali, & iudiciali, non verò vt morali, voluntarium est, cum Scriptura simpliciter de tota lege dicat, fuisse positam donec veniret semen, & similia. Neque est inconueniens, quod in materia necessaria, & perpetua ponatur lex temporalis, quia hoc pendet ex voluntate legislatoris, & quia post illam legem diuinam danda erat alia ab ipsomet Deo, quæ moralia illa præcepta altiori modo comprehenderet.

17. *Locus Pauli explicatur.* Alter verò locus Pauli eodem modo, quo præcedens intelligendus est: nam licèt ibi maximè loquatur Paulus de lege cæremoniali, non tantum de illa sola, sed simpliciter de lege, de qua dixerat, Rom. 3. *Ex operibus legis non iustificabitur omnis caro coram illo, & Per legem cognitio peccati.* Et eandem vocat, *Legem factorum*, quam à *Lege fidei* condistinguit. Eodem ergo modo loquitur de lege in illis vltimis verbis, in eis autem *legem destruere*, vel *statuere*, non est, *legem abrogare*, aut *iustinere*. Sed *destruere* est legem damnare, aut tanquam prauam reijcere; *statuere* autem est, eam defendere, eiusque proprium statum, conditionem, & officium ei tribuere, & quomodo per fidem fulciatur exponere. Quod tam verum est de moralibus, quam de cæremonialibus præceptis, vt omnes ibi, & præsertim D. Thom. exponit, qui etiam hunc locum per alterum Matth. c. 5. declarat. *D. Thom.*

Melius videtur posse suaderi hæc sententia nonnullis noui Testamenti testimonijs, in quibus obligatio Decalogi in lege noua ex veteri Testamento confirmatur: nam in eis supponi videntur præcepta Decalogi, etiam vt data per Moysem, obligare Christianos. Sic à Iacobo in sua Epist. cap. 2. præceptum illud, D. *liges proximum tuum sicut te ipsum*, vocatur *Lex regalis secundum Scripturas*, & tamen illud est præceptum morale veteris Testamenti: ergo sentit, præceptum illud etiam nunc durare ex vi Scripturæ veteris, quam sine dubio indicari voluit. Vnde cum subdit, *Si personam accipitis, peccatum operamini, redarguti à lege quasi transgressores*, de lege Moysis loquitur, quæ in Scriptura solet absoluto nomine legis significari, iuxta illud, *Lex per Moysem data est.* Vnde de eadem lege subdit Iacobus, *Quicumq; totam legem impleuerit, offendat autem in vno, factus est omnium reus*, quod statim declarat in præceptis Decalogi, *Nam qui dixit, non occides, dixit, non mœchaberis.* Ergo intelligit, hanc legem, & hæc præcepta vt à Deo data fuerunt in lege veteri, etiam obligare Christianos similisq; locus est apud Paulum ad Romanos c. 13. *Qui diligit proximum legem impleuit*, vtiq; Decalogi; subdit enim, *Nam non adulterabis*, &c. *In hoc verbo instauratur, Diliges proximum tuum, sicut te ipsum.* Et ad Ephesios 6. suadet obseruationem quarti præcepti Decalogi, quia est primum in promissione, *Vt bene* (inquit) *sit tibi, & sis longæuus super terram*; ergo sentit durare, & præceptum ipsum, & (quod magis est) promissionem factam obseruantibus illud. Vnde Adam ibi sic exponit, *Hoc enim iustum est, & naturæ lex id exigit, non solum autem illa, sed & diuina quæ habetur Exodi 20.* Eadem autem ratio est de reliquis præceptis. *Suaderi dicta sententia.*

Vt in hac controuersia quod sentio, breuiter dicam, oportebit in memoriã reuocare distinctionem quandam legis à Iuristis vsitatam: nam quædam est lex declaratiua tantum, alia tantum cõstitutiua, quædam verò declaratiua, & ordinatiua, seu præceptiua simul. Ex quibus membris tertium solum habet locum in legibus, quæ versantur circa materias, de se indifferentes, seu non necessarias, quæ merè positiuæ dici possunt, & ideo nihil ad præsens refert, quia certum est legem Decalogi vt datam per Moysem non fuisse hoc modo purè constitutiuam, cum fuerit de materia naturali, ac necessaria. De alijs verò duobus membris controuerti potest, an illa lex vt data à Deo in veteri Testamento fuerit purè declaratiua, vel simul etiam præceptiua, & cõstitutiua. Quod dubium suprà à nobis tractatum est, & ex illius resolutione pendet, vt existimo, quæstio præsens. 19. *Distinctio legum declaratiuarum tantum, Lex declaratiua tantum, constitutiua tantum. Declaratiua & præceptiua simul. Dubium.*

Nam sustinendo opinionem asserentem, legem veterem vt proponentem, seu promulgantem legem Decalogi, fuisse tantum legem declaratiuam diuinæ, ac naturalis obligationis, & non addidisse nouam obligationem positiuam diuinam, consequenter quidem asseritur, legem Decalogi prout contentam in lege Moysi non fuisse abrogatam, sed nunc etiam in vi sua permanere. Quia lex purè declaratiua magis habet rationem doctrinæ, quam præcepti: doctrina autem diuina nunquam potest sua authoritate, aut veritate priuari, & ideo nunquam potest reuocari, aut lumen suum amittere; ergo etiam lex diuina purè declaratiua nunquam potest abrogari, aut vim suam amittere, quia est lucerna, & lux, quæ semper eodem modo illuminat. Et in hoc saltem sensu suadetur valde illa opinio testimonijs vltimo loco adductis, in eis probationem, quatenus in eis videntur colligi præcepta Decalogi ex veteri Testamento, & ex loco Exodi; illa enim collectio, seu probatio in hoc fundatur quòd illa legislatio, quantum 20.

tum ad Decalogum spectat, non fuit nisi promulgatio legis naturalis, quam promulgationem ibi Deus ipse fecit, quæ in ratione doctrinæ semper retinet eandem authoritatem.

21. *Authores 1. sententiæ in quo sensu loquuntur.* At verò authores prioris sententiæ non videntur in hoc tantum sensu loqui: nam expressè dicunt, legem moralem vt est data per Moysem verè obligare Christianos. Imò Vasq. sentit obligationem legis naturalis nō esse diuinam propriè, id est, ex diuino præcepto, sed solum esse à Deo quatenus est author rationalis naturæ, quæ est ipsa lex naturalis, & ab illa sola proximè nascitur illa obligatio naturalis, & nihilominus ait legem per Moysem datam addidisse diuinam obligationem, quæ nunc durat in Christianis. Nos verò *in* superioribus diximus, legem naturalem esse veram legem diuinam, & ex proprio imperio, & voluntate Dei, & nihilominus legem moralem vt ab eodem Deo specialiter datam, & promulgatam illi populo addidisse positiuam obligationem legi naturali. Et ita in hoc videmur omnes conuenire, quod lex Decalogi vt data per Moysem, non fuit tantum declaratiua, sed etiam constitutiua, & propriè præceptiua. Imò hîc addiderim, quòd licèt vtrumque habuerit, certiùs constare ex Scriptura, fuisse præceptiuam, & esse per se obligatiuam, quàm esse declaratiuam. Quia omnia illa præcepta Decalogi feruntur per eadem verba præcipiendi, vel prohibendi, & sub eodem tenore. Et in eis quædam miscentur, quæ non sunt de lege naturæ, & tamen eodem modo præcipiuntur, vel prohibentur, vt sanctificatio Sabbati, & prohibitio sculptilium, secundum probabilem expositionem. Nec ex verbis Scripturæ discernere possumus, quid prohibeatur quia malum, vel quid sit malum quia prohibitum, sed ex ratione naturali, & ex communi sensu Doctorum Ecclesiæ hæc discernimus ac iudicamus. Estque optimum exemplum Ezech. 18. quo à simili res declaratur. Ibi enim inter necessaria ad iustitiam æquè ponuntur, *Vxorem proximi non violare, & ad menstruatam non accedere*, cum tamen primum prohibeatur quia per se malum, ac mortale peccatum, secundum autem (iuxta probabiliorem opinionem) solum erat malum, quia prohibitum saltem in gradu peccati mortalis. Ita ergo contingere potuit in lege lata Exodi 20. quantum est ex forma prohibendi, vel præcipiendi; certius ergo constat ex Scriptura, legem illam fuisse præceptiuam, constitutiuam obligationis nouæ, quam declaratiuam antiquæ, licèt adiuncta ratione vtrunq; colligatur, & verum sit.

22. *Christianos non obligari ex vi legis Moysi ad præcepta Decalogi, & moralia eiusdē legis. Victor. Barradas. Salmer.* Hoc ergo principio posito probabilius censeo, Christianos non obligari ex vi legis Moysi ad præcepta Decalogi, & moralia eiusdem legis, ac subinde totâ illam legem cessasse, quoad obligationem, licèt quoad materiam non fuerit ita sublata in moralibus præceptis, sicut in cæteris. Quam opinionem ante authores citatos docuit Victor rele. de matrimon. 2. p. num. 3. in fin. & postea ex nostris Tolet. Rom. 3. annot. 15. & Salmer. ad Roman. 7. disputat. 6. Barradas tom. 1. libr. 2. capit. 21. vbi cum sæpe dicat, Decalogum esse perpetuum, & in illum, abrogationem non cadere, esseque magnam legis partem, quæ adhuc viuit, & similia, nihilominus cautionem, & declarationem adhibet, dicens, *partem quidem illam legis viuere, non tamen quia legis Moysis pars, sed quia naturæ lex est, & noua legis pars, viuit, viuetque in sempiternum.* Idem tenet Valentia tomo 2. disputation. 7. quæst. 7. punct. 7. vbi opinionem Soti commendat. Moueor autem præcipuè, quia tota illa lex à principio Decalogi data est soli populo Hebræorum, vt suprà ostensum est, & patet Exod. 20. vbi Deus præmittit illa verba, *Ego sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti de domo seruitutis*, & post illa statim loquitur ad populum illum dicens, *Non habebitis Deos alienos*, & cætera.

Valent. *Fundamentum.*

23. *Obiectio.* Dicunt aliqui; etiam illa verba ad populum Christianum pertinere, quia eductus est ex potestate diaboli, & quia est spirituale semen Abrahæ, teste Paulo ad Galat. 4. Rom. 3. & 4. 1. Corinth. 10. ac subinde legis etiam illius promulgationem ad Christianos pertinere. Hæc verò ampliatio illorum verborum in illo loco literalis non est, sed spiritualis, & ideo admittenda non est in ordine ad extensionem obligationis illius legis. Alioqui etiam illa verba, *Memento, vt diem Sabbati sanctifices*, ad literam pertinebunt ad populum Christianum, & idem erit de præcepto, *Non facies tibi sculptile, nec omnem similitudinem*, etiamsi non fuerit merè naturale, sed positiuum, vt aliqui volunt. Imò de tota lege sequente idem dici poterit quia eidem populo educto ex Ægypto data dicitur, id autem falsum esse constat ex verbis Scripturæ, & omnium interpretatione, & communi doctrina Theologorum cum Diuo Thoma dicta quæstion. 98. artic. 4. & ex dictis in superioribus, vbi ostendimus, legem illam promulgatam esse populo præsenti, & successoribus eius secundum carnem, vt alijs locis ibi citatis Scriptura declarat, quæ sine dubio propriè, & non figuratè loquitur in lege ferenda, & promulganda, nisi vbi ex verbis aliud clarè constiterit, vel ex communi traditione. Data est ergo illa lex pro Israel carnali, non ergo obligat Christianum populum. Qua ratione omnes vtuntur quoad præcepta cæremonialia, & iudicialia; ergo idem est de moralibus quantum ad vim obligandi in virtute illius legis: nam eodem modo, & tenore tradita sunt.

Responsio. *D. Thom.*

24. *Confirm 2.* Et confirmatur secundo hæc sententia, quia præcepta moralia illius legis vt erant illius, non obligabant tunc Gentiles, siue fideles, siue infideles; ergo neque nunc obligant Gentiles infideles: ergo neque obligant Christianos. Prima consequentia nota est ex paritate rationis, secunda item est clara ex dictis capite præcedenti, quia Christiani, vel sunt ex gentibus, vel ex Iudæis: si ex gentibus non magis obligantur lege veteri, & quacumque parte eius, quia Christiani sunt, quam gentes infideles: si verò sunt ex Iudæis, æquiparantur in hoc cæteris Christianis, quia lex vetus non magis obligat quosdam Christianos, quàm alios, propter solam carnis originem. Antecedens autem est expressè D. Thomæ, vt citatum est ex q. 98. ar. 5. quam omnes sequuntur. Solus Vasq. in dicto cap. 3. num. 14. oppositum consequenter docet, dicens, & ex priori opinione sua colligi, legem illam moralem quatenus datam à Deo per Moysem, non tantum Iudaicum populum obligasse, sed etiam Gentilicum. Et addit suasionem consequentis, quia Deus legem illam tulit tanquam author naturæ creatæ, cui necessariò talis lex conuenit, ergo non debuit illam ad peculiarem populum restringere. Nos autem libenter admittimus illationem illam: nam re vera ille author consequenter infert, & loquitur, tamen ex falsitate consequentis inferimus falsitatem antecedentis: nam ex vero non potest sequi falsum.

D. Thom. *Vasquez.*

25. Quod autem consequens illud falsum sit, in primis ex ipsius nouitate, & singularitate coniectamus. Deinde id conuincimus ratione proximè facta, quia lex illa etiam quoad eam partem pro solo populo Hebræo lata est, & illi soli est promulgata: ergo vt talis erat, non potuit Gentilem populum obligare. Lex enim non promulgata non obligat: ergo non potuit illa lex obligare gentes, quibus promulgata non fuit. Responderi potest ex Vasquez suprà cap. 4. satis esse, quòd voluntas Dei fuerit, vt lex Decalogi ab omnibus gentibus seruaretur, licèt illam non explicauerit populo Gentilico pro illo tempore per illam legem, sed tantum per ius naturale. Sed hoc planè repugnare videtur, quomodo enim potest esse obligatio ex vi alicuius legis exterioris, nisi per illam manifestetur voluntas legislatoris. Deinde aliàs sequeretur, etiam ante legem illam per Moysem datam obligasse non

Impugnatur. *Sententia dicta.* *Resp. Vasq.* *Impugnatur.*

solum gentes, sed etiam Israelitas, quia iam Deus habebat illam voluntatem, licèt illam non manifestasset. Quod si dicatur, habuisse illam voluntatem, non tamen pro illo tempore; ergo eodem modo dici potest & debet, habuisse illam pro illo populo, & non pro alijs, & pro illo statu, ac lege, & non pro alijs temporibus, siue præcedentibus, siue sequentibus quantum est ex vi illius legis.

26. Confirm. Præterea hoc mihi valde confirmat Paul. ad Rom. 2. dicens, *Cum gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt: eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis.* Vbi euidenter de lege naturæ loquitur, quam dicit habuisse gentes scriptam in cordibus, significans clarè legem scriptam in lapidibus, vt talis erat, eos non obligasse: nam ea ratione dicit, non habuisse legem, vtique scriptam, seu positiuam. Et in eodem sẽsu paulo superius dixerat, *Quicunque sine lege peccauerunt, sine lege peribunt: & quicunq; in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur.* Gentiles ergo peccantes contra legem naturæ, non peccabant contra legem Moysi, nec per illam iudicandi sunt: ergo nec per illam, vt talis erat, obligabantur. Nec coniectura in contrarium facta vrget, tum quia lex illa vt per Moysem data nõ erat necessaria creaturæ rationali, tum etiam quia non data est à Deo, vt est author naturæ tantum, sed etiam vt est author gratiæ, vtrumq; enim suprà ostẽsum est: ergo potuit specialiter illam dare populo suo quoad omnem partem eius, prætulit enim illum populum Deus, credendo illi eloquia sua, vt ad Roman. c. 3. idem Paulus dixit, estq; verum tam de eloquijs, quibus speciali modo legem naturalem illis proposuit, quàm de cæteris.

27. 3 Probatio. Tertiò persuadetur sententia nostra, quia lex Moysi posita est vsq; ad certum terminum, vtiq;, *Donec veniret semen*, sed in hoc nulla distinctio facta est inter partes, & præcepta eius: ergo quantum ad vim obligandi eundem terminum habuit secundum se totã, & secundum omnes partes suas, non enim licet nobis distinguere, aut exceptionem addere, vbi Scriptura non distinguit, sed absolutè loquitur, & nulla ratio, vel auctoritas cogit ad exceptionem faciendam. Et augetur hæc ratio, quia adueniente illo termino, danda erat noua lex diuina, per quam illamet materia moralium præceptorum nouo modo, & nouo spiritu præciperetur, vt infrà videbimus: ergo non oportuit priorem legem, etiam quoad hanc materiæ partem poni vltra terminum pro tota illa lege designatum. Nec etiam oportuit in lege Euangelica esse duas obligationes positiuas diuinas circa eandem materiam: ergo adueniente prædicto termino, cessauit, & posita noua obligatione diuina, prior lex cessauit. Sicut si vnus Pontifex præceptum aliquod ponat pro vita sua, & successor eius eandem materiam præcipiat, licet eadem materia sub Pontificio præcepto maneat, nihilominus verissimè dicitur, cessasse obligatio prioris præcepti, & noua introducta: ita ergo in præsenti accidit proportione seruata.

28. Probatur amplius dicta sententia Exemplum. Ampliusq; declarari hoc potest ex quibusdam actibus moralibus prohibitis in lege veteri, qui in lege noua specialiter prohibiti à Christo non sunt, sed suæ naturæ relicti: nam eo ipso nunc vel non sunt prohibiti, vel non in eo gradu, in quo in lege veteri prohibebantur. Optimum exemplum est in præcepto prohibente viro accessum ad vxorem menstruatam, sub pœna mortis vtriusq; coniugis, Leuit. 20. Quæ lex quatenus hanc pœnam adhibebat, iudicialis erat, & vt sic omnino cessauit, vt apud omnes constat. Quatenus verò prohibebat absolutè, talem accessum, cõtrouersia est, an iudicialis, seu positiua fuerit, an verò moralis, & de materia per se mala. In qua (omissis aliorum opinionibus) multi censent, fuisse moralem, quia ille accessus etiam nunc est peccaminosus ex iure naturæ & sine alia positiua prohibitione. Et nihilominus censent, in lege veteri fuisse peccatum mortale propter prohibitionem factam sub tam graui pœna, quæ indicat grauem obligationem talis legis, etiam in conscientia, vt in superioribus est dictum: nunc autem in lege noua solum esse peccatum veniale, quia ex iure naturæ non habet maiorem obligationem, & lex noua illam specialem non addidit, vt latè prosequitur Castro lib. 1. de l. pœnal. c. vlt. & plures alij, quos refert, & sequitur Sanc. lib. 9. de matrim. disp. 21. n. 5. & 6.

Accessus ad menstruatã

In lege vetꝛi. refuisse mortale peccatum.

In lege noua veniale. Castro. Sanc.

29. Ex hoc exemplo infertur. Hoc ergo exemplo intelligitur, obligationem specialem, quam addebat lex Moysi in illa materia morali, etiam de se mala, cessasse in lege gratiæ, ita vt licet eadem actio prohibita sit in lege Euangelica, quia turpis, & mala, alio tamen genere obligationis, & non tam graui obligatione, sicut in lege veteri. Et quamuis in illo particulari actu id contingat, quia illa prohibitio inuoluebat præceptum iudiciale, nihilominus in alijs etiam præceptis moralibus rectè intelligitur, cessare potuisse specialem obligationem legis positiuæ diuinæ, & in aliam obligationem legis nouæ commutatam fuisse. Et hoc sensu verum est, nullum Christianum se agnoscere obligatum ad vitandam vsuram, vel aliquid simile, quia illud fuit, prohibitum in lege Moysi, nisi quatenus inde colligi potest, illud fuisse prohibitum, quia malum, & iure naturali vetitum, quod ex solis verbis præcipientibus, aut prohibentibus, non satis colligitur, sed ex materia, ex communi interpretatione, & sensu Ecclesiæ, & ex alijs circunstantijs & diuersorum locorum collatione colligendum est. Sic etiam rectè intelligitur locus Iacobi 2. suprà citatus pro contraria sententia, vbi postquam dixit, totam legem *regalem*, seu moralem, aut Decalogi esse seruandam, subiungit, *Sic loquimini, & sic facite sicut per legem libertatis incipientes iudicari.* Per legem enim *libertatis* legem gratiæ, seu Euangelicam sine dubio intelligit, & per eam dicit esse iudicandos Christianos, qui legem naturalem obseruant, vel violant: significat ergo, licet præcepta Decalogi in hac lege libertatis obligent, non tamen accipere obligationem specialem, ac diuinam ex lege veteri, sed ex propria lege libertatis. Nam per illam legem iudicium fertur de actu, ex qua nascitur obligatio, & ideo forsasse non dixit prius, *si tamen legem perficitis Moysi*, aut *Decalogi*, sed *legem regalem*, id est, charitatis, in qua radicantur ipsamet præcepta Decalogi, & ideo etiam in lege gratiæ præcipiuntur.

Ex hoc exemplo infertur.

30. Atque ex his tandem concludo, præcepta moralia legis veteris non solum cessasse quoad obligationem, sed etiam quoad speciales comminationes in ea factas pro transgressoribus, vel temporales promissiones obseruantibus illa præcepta in eadem lege factas. Ita sentiunt communiter Doctores vtriusque sententiæ, vno, vel alio excepto. Et generatim probatur, quia in lege gratiæ cessauit obligatio propria legis veteris, etiam quoad præcepta moralia, vt declaratum est: ergo cessauit pœna, vel promissio addita illi legi, vt talis erat. Patet consequentia, quia cessante principali, cessat accessorium: comminationes autem, & promissiones temporales erant propriæ illius legis, vt talis erat, & distincta à lege noua, vt in superioribus tactum est, & latius dicetur in lib. 10. ergo cessante obligatione propria illius legis, cessant reliqua. Secundò id declaratur, quia illæ promissiones erant persmodum cuiusdam pacti, & ideo lex illa *fœdus* appellatur Exod. 19. Deut. 29. ergo cessante obligatione ex vna parte, cessat ex altera, vt sit æqualitas in pacto, sed ex parte hominum cessauit obligatio illius legis: ergo etiam ex parte Dei cessauit obligatio ad implendas promissiones: & similiter ex parte hominum cessauit reatus proprius contra illam legem, & consequenter etiam cessat pœna, & comminatio propria talis legis. Tertiò applicari in præsenti potest ratio facta, quod lex illa solum pro tali gente, & pro tali tempore

Lex vetus cessauit non solum quoad obligationem, sed etiam quoad comminationes, & promissiones. Probatur primò.

Secundò.

Tertiò.

tempore posita est; ergo extra illud tempus, & extra illam communitatem omnino cessauit, & quoad obligationem, & quoad reliqua omnia, quæ illi adiungebantur in ordine ad implendam obligationem. Præterea in particulari de pœnis res est manifesta, vt bene attigit Castro dicto capite vltimo lib. primo de lege pœnal. tum quia pœnales, vt tales erant, non erant leges naturales, sed positiuę; omnes autē leges positiuæ illius legis cessarunt, vt ostensum est, tum etiam quia leges pœnales, vt sic non erant morales, sed iudiciales; ergo cessarunt; ergo omnes illarum pœnarum comminationes nō transcendunt statum illius legis, tum deniq; quia hac ratione (inter alias) dicitur lex gratiæ lex libertatis, quia non ita mouet terrore pœnarum temporalium, sicut lex vetus, & sic dicit Paul. 2. Corinth. 5. *Vbi spiritus Domini, ibi libertas*; ergo lex gratiæ etiam liberauit nos à reatu, & commi natione legis, etiam vt moralis; ergo cessarunt illæ comminationes. Quomodo exponit sæpe Aug. illud, *Iusto non est lex posita*, 1. Timoth. 1. vt latè suprà libr. 1. tractauimus. De promissionibus autem temporalibus illius legis doctrina est communis, cessasse in lege noua, vt constat ex August. lib. 10. contra Faust. c. 2. vbi ait, *promissa carnalia non manere, & ab illo vocari vetus Testamentum*, & hac ratione in epist. 120. dicit, promissiones illas pertinuisse ad hominem veterem, non ad nouum. Idem significat lib. 16. de Ciuit. c. 11. & alijs locis.

Castro. *August.*

31. *Obiect. contradicta.* Solum obijci potest, quia promissio illa addita quarto præcepto Decalogi, *Honora patrem tuum, & matrem tuam, vt sis longæuus super terram*, Exod. 20. illa (inquam) temporalis fuit, & tamen etiam in nouo Testamento durat, vt sentit D. Tho. 2. 2. q. 102. a. 4. ad 4. ex Paulo, qui videtur id expressè asserere 1. Timot. 4. dicens, *Pietas ad omnia vtilis est promissionem habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ*. Et ad Ephes. 6. *Honora* (inquit) *patrem tuum, & matrem tuam, quod est mandatum primum in promissione, vt bene sit tibi, & sis longæuus super terram*. Respondeo promissionem illam, vt habetur in Exodo, fuisse planè temporalem, nam erat de terra promissionis, ita enim ibi additur, *Vt sis longæuus super terram, quam Dominus Deus tuus daturus est tibi*. Vbi adstringitur, & limitatur promissio ad terram promissionis, neq; extra illam poterat ad literam impleri. Quare addo, promissionem illam vt merè temporalem nunc cessasse, durare autem quatenus in illa promissione figurabatur æternitas in terra viuentium, vt de alijs promissionibus temporalibus dicit Aug. in dicta epist. 120. & sæpe alibi. Atq; hoc significauit Paulus in vtroq; loco: nam ad Ephes. aliquid addidit promissioni dicens prius, *Vt bene sit tibi*, & aliquid etiam abstulit, dicens absolutè, *Et sis longæuus super terram*, non addendo determinationem, *quam Dominus Deus tuus daturus est tibi*, vbi Caiet. aduertit, duplex bonum promitti à Paulo. Primum est, *ipsum bonum*, quod ego intelligo præcipuè de bono simpliciter, quod est bonum virtutis, & sanctitatis. Secundum est, *diuturnitas in bono habito*, quæ in hac vita cōfertur per perseuerantiam in vita gratiæ, & in futura per gloriam ipsam. Ad Timoth. verò vtramq; vitam coniunxit, præsentem, & futuram, quod aliqui cum partitione accommoda interpretantur, scilicet, habens promissionem vitæ, quæ nunc est, pro Testamento veteri, & futura pro nouo: nam hoc significauit Salmeron disp. 14. super ad Ephes. 6. dicens, priorem partem illius promissionis esse ex Moyse, posteriorem verò ex Christo. Vel certè addidit futuram vitam post præsentem, vt significaret, nunc non promitti longęuitatem vitę præsentis, nisi quatenus necessaria, vel vtilis esse potest ad futuram, vel ad maiorem perfectionem eius, sub qua ratione promissio illa spiritualis est, & ita tandem illam explicuit D. Thom. citato loco.

Resp. *August.* *Caietan.* *Ad illud Timoth.* *Salmeron.* *D. Thom.*

CAPVT XII.

An lex vetus quoad obligationem mortua fuerit, seu cessauerit ante Christi Domini mortem.

HActenus solùm ostendimus, nunc esse mortuam legem veterem, nondum tamen declaratum est, quando primum abrogata fuit, desijtq. Nam licèt ex probationibus adductis satis etiam constet, multis retro temporibus, & à principio nascentis Ecclesiæ Christi legem veterem mortuam fuisse, nondum tamen explicatum est in quo puncto, ac momento, vel tempore expirauit. Supponimus verò ante Christi aduentum in carne non fuisse mortuam, quia data fuit, *donec veniret semen*: de tribus ergo temporibus restat dubitatio, scilicet de tempore vitæ Christi Domini ante mortem eius, de instanti mortis eius, & de aliquo tempore post mortem eius, ideoq; de singulis dicendum est. Habet autem locum hæc quæstio solum respectu Iudæorum; quibus lex illa data erat: nam respectu Gentilium, quibus nunquam fuit imposita, non oportet designare initium temporis, in quo illos non obligauit, quia nunquam eos obligauit, nec ante incarnationem Christi, neque post illam ante mortem eius, neque etiam in morte, vel post mortem ipsius, vt suprà probatum est, & ideo diximus, respectu Gentilium non fuisse illam legem mortuam, sed potius nunquam fuisse viuam, vt sic dicam, quia ex quo lata fuit, illos non obligauit. Tota ergo quæstio circa obligationem Iudæorum versatur.

1. *De tempore quo lex illa mortua fuerit.*

Non fuit mortua ante Christi ad uentum.

Triplex tempus in dubiū reuocari.

His ergo positis circa primum tempus est peculiaris opinio aliquorum scholasticorum, cessasse circūcisionis præceptum ante mortem Christi, nimirum, quam primum Baptismus institutus est, & efficaciam cœpit habere conferendi gratiam. Ita tenet Scot. in 4. d. 3. q. 4. § *quantum ergo*. Sequitur Gabr. d. 1. q. 4. a. 3. Fundamentum est, quia ex quo Baptismus cœpit esse vtilis ad iustitiam, cœpit esse sub consilio; ergo ex tunc cœpit circumcisio non esse sub præcepto; Baptismus autem vtilitatem habuit ante mortem Christi paulò post initium Baptismi Ioannis, vt nunc supponimus; ergo. Prima consequentia patet, tum quia consilium rei perfectioris, & vtilioris tollit præceptum inferioris rei, & minùs perfectæ, tum etiam quia cùm circumcisio iam non esset necessaria ad remissionem peccati originalis, non erat, cur sub necessitate præcepti post Baptismi vtilitatem relinqueretur. Ex qua opinione sequitur totam illam legem cessasse quoad obligationem respectu omnium puerorum, qui post Baptismi institutionem ex Hebræis nascebantur. Quia lex illa non obligabat nisi circumcisos, ideoq; circumcisio erat illius legis professio; ergo qui non tenebantur ad circumcisionem, necad totam legem obligabantur, simpliciter loquendo. Hæc tamen cessatio totius legis ex vi huius illationis non habet locum in parentibus, seu hominibus illius populi, qui iam erant adulti, & circumcisi tempore institutionis Baptismi; imò nec in paruulis potuit ad praxim reduci. Ratio prioris partis est, quia homines iā circumcisi poterant quidem liberari à præcepto (vt ita dicam) actiuo circumcisionis, idest, ab obligatione circumcidendi suos filios; non poterant autem eximi ab obligatione passiua, id est, recipiendi circumcisionem, quia iam erant circumcisi, & legem totam professi fuerant, & ideo non liberabantur à toto onere legis ex vi cessationis præcepti circumcisionis, prout ad illos pertinebat. Alterius verò partis ratio est, quia infantes nati in illo populo post institutionem Baptismi non poterant peruenire ad vsum rationis ante mortem Christi, & ideo non poterant propriè eximi ab onere legis per carentiam circumcisionis, quia nondum erant capaces obligationis eius.

2. *Sententia affirmans circumcisionem cessasse ante mortē Christi.*

Scot. *Gabr.* *Fundamentum.*

3. *Probatur prædicta sententia.*

Aliunde verò probari potest vniuersaliter, totam illam legem, quoad obligationem, cessasse ante Christi mortem, primò ex illo Luc. 18. *Lex & Prophetæ vsq; ad Ioannem*: ergo saltem in baptismate Ioannis lex mortua est: Secundò, quia quoad aliqua saltem præcepta videtur antea extincta, quia multa mysteria Christi successu vitæ eius impleta fuerunt ante mortem, quæ tñ per plures cæremonias legis figurabãtur vt futura: ergo præcepta de talibus cæremoniis ante mortem Christi cessarunt; aliàs vigerent præcepta de signis falsis exhibendis, quod repugnat.

4. *Lex vetus vsque ad instans mortis Christi obligabat. D. Thom. Bonauent Maior. Richard. Palud. Hieron. August. Richard. de S. Vict. Bern.*

Nihilominus dicendum est, ante Christi mortem legem veterem non fuisse mortuam quoad obligationem, ac subinde vsq; ad instans mortis Christi ad minimum obligasse. Est communis sententia Theologorum D. Thom. 1.2.q.103.a.3.ad 2. Bonau. in 4.d. 3.2.p. eius a.2.q.2. Maior q.2. Rich. d.1.a.6.q.4. Capr. q.3.a.3.ad 1. contra 1. conc. Palud. q.6.a.3. Durand. q.9. & aliorum, quos inf. referemus, & in hoc videntur conuenire Hieron. August. Richard. de S. Vict. Bern. & alij, qui materiam hanc disputarunt. Potestque ostendi primò ex Euangelio, vbi sæpe legimus, Christum seruasse legem tam in infantia, quàm in discursu vitæ vsq; ad mortem, paulò enim ante illam manducauit Pascha, & ita semper consueuisse facere ostẽdunt verba discipulorum, dicentium, *Vbi vis paremus tibi comedere Pascha?* Matth. 26. Quamuis n. ipse non subijceretur legi, tamen quia lex ipsa vigebat, & mysteria eius non erant cõpleta, tum propter exemplũ, tum propter mysterium illam seruare voluit, iuxta id quod dixit Matth. 5. *Non veni soluere legem, sed adimplere.* Et ob eandem rationem illos docebat illam seruare, Matth. 23. *Super cathedram Moysi sederunt Scribæ & Pharisæi, & c. quæcunq; dixerint vobis, facite*, Quia nimirum durabat legis virtus & potestas Sacerdotum. Sic etiam Luc. 17. misit leprosos, dicens, *Ite, ostendite vos Sacerdotibus.* & capit. 5. cùm mundasset leprosum, eum similiter misit, vt ostenderet se sacerdoti, & addidit: *Et offer pro emundatione tua, sicut præcepit Moyses.*

Probatur primo.

5. *2. Probatur conclus.*

Secundò probatur clarè assertio ex ca. 9. ad Hebr. vbi prius dicitur, *In secundo* (id est, in Sancta Sanctorum) *semel in anno solus Pontifex* (scilicet ingrediebatur) *non sine sanguine, quem offert pro sua & populi ignorantia: hoc significante Spiritu S. nondum esse propalatam Sanctorum viam, adhuc priori tabernaculo habẽte statum.* Vnde è conuerso colligo, quandiu non fuit propalata Sãctorum via, adhuc prius tabernaculum habuisse statum. Quamdiu a. tabernaculum illud suum statum habuit, etiã sacerdotium in suo statu durauit, & sacrificia ac cæremoniæ seruabãtur, *vsq; ad tempus correctionis impositæ*, vt ibid. dicitur, vtiq; per legem; ergo etiam tota lex durauit, quãdiu tabernaculum & sacerdotium suum statum habuit: nam hæc se comitãtur, iuxta illud c. 7. *Translato sacerdotio, necesse est, vt legis translatio fiat*: nam etiam è conuerso verũ est transiata lege, sacerdotium transferri, quia per legem stabilitur: ergo ante propalatam Sanctorum viam lex non fuit abrogata: Sanctorum autem via nõ est propalata ante Christi mortem, in cuius signum, Christo expirante, velum templi scissum est, vt Patres exponunt, & alibi diximus: ergo saltem vsq; ad instans mortis Christi, non fuit mortua lex vetus.

6. Vnde subiungit Paulus eodem loco, nouum Testamentum in morte Christi fuisse confirmatum, quod declarat, vim faciendo in Metaphora testamenti, dicens, *Vbi enim testamentum est, mors necesse est testatoris intercedat: testamentum enim in mortuis confirmatum est, alioqui nondum valet, dum viuit, qui testatus est.* Sicut ergo nouum Testamentum nõ fuit confirmatum, nec validum vsq; ad mortem Christi, ita nec primũ fuit sublatum, quia, vt dixerat cap. 8. *Dicendo nouum veteraust prius*, & c. 10. subdit, *Aufert primum, vt secundum statuat*, & in eodem cap. docet, non cessasse sacrificia vetera, donec Christus *vna oblatione cõsummauit sanctificatos*. Quod significatum etiam est, quando Christus Dominus in Cruce dixit *Consummatum est*, vt interpretatur D. Thom. q. 103. a. 8. ad 2. & 3. p. q. 47. a. 2. ad 1. intelligendum est autem, vel in sensu mystico, vel consequutione quadam; significando enim passionem suam esse consummatam, & redemptionem nostram fuisse impletam, consequenter significauit, legem veterem fuisse impletam: ergo ante illud tempus non fuit soluta, quia solui nõ debuit priùs, quàm esset plenè impleta. Ratio autem conclusionis patebit ex sequenti. *D. Thom.*

Dico secundò: Omnia præcepta veteris legis sine vlla exceptione, ac subinde præceptum circuncisionis vsq; ad Christi mortem durarunt, & obligarunt sine mutatione, vel abrogatione. Hæc assertio est contra Scot. generaliter autem ponitur de omnibus præceptis illius legis, tum quia ead. est ratio de singulis, quæ est de ipso corpore legis, tum quia testimonia adducta absolutè loquuntur, & non licet nobis excipere sine fundamento; tum denique quia si in aliquo liceret exceptio, maximè in circumcisione, quia eius præceptum non fuit ex lege, sed ante legem, licèt cum lege, & in lege duraverit, sed præceptum circuncisionis non fuit ablatum ante Christi mortem; ergo. Probatur minor, primò ex communi sententia Theologorum, quos retuli, qui etiam loquuntur de circumcisione, & præsertim D. Thomas in 4. d. 3. art. 5. quæstiunc. 3. Soto lib. 2. de Iust. quæstion. 5. artic. 4. & bene Maior. dict. quæst. 2. vbi allegat Glossam in Ioan. 3. & ad Hebr. 10. Secundò probatur, quia præceptum circuncisionis, vel fuit ablatum ante passionem per expressam reuocationem, & hoc non, quia nullibi inuenitur, nec de illo, nec de tota lege, vel per cessationem puram, & hoc etiam dici non potest, quia lex circuncisionis tam absolutè lata est, sicut alia præcepta legis, & non est aliquis terminus durationis designatus pro præcepto circuncisionis distinctus à termino totius legis, & prior illo. Vbi etiam talis termini fit mentio? Et ideo ad hanc cessationem, seu abrogationem impertinens est, quod præceptum circuncisionis ante legem datum fit, quia datum est cum eodem genere æternitatis, vt sic dicam, seu longæuæ durationis, item datum est, vt inchoatio legis, & vt permansurum cum illa, & incorporandum illi, & ideo vt duraturum vsque ad eundem terminum totius legis. *D. Thom. Soto. Maior. Gloss.*

7. *Omnia præcepta legis veteris vsq; ad Christi mortem durarunt.*

Vel abrogatum fuit illud præceptum per aliud illi repugnans, vel illud excludens, & hoc etiam est falsum, quia maximè per præceptum Baptismi, illud autem non fuit impositum hominibus ante Christi mortem, vt nunc supponimus: ergo. Dices, fuisse datum consilium. Respondeo, esto ita fit, poterat illud consilium acceptari, & executioni mandari, seruato simul circuncisionis præcepto. Sicut enim Iudæus circuncisus poterat ante Christi mortem baptizari ex consilio, non obstante circuncisione priùs recepta, ita poterat simul circuncidere, & baptizare filium suum, ac subinde implere præceptum, & vti consilio. Quando autem consilium, & præceptum talia sunt, vt simul seruari possint, consilium non tollit præceptum, sed tunc solum, quando vtrumq; simul exequi repugnat, vt contingit in consilio castitatis, & matrimonio: nam si castitas est in consilio, rectè colligimus matrimonium pro tunc non esse in præcepto: secùs verò est in præsenti. Imò si quis rectè consideret, etiam tunc consilium non derogat præcepto, sed supponit non esse tunc tale præceptum, & ideo habet locum consilium: nam si supponatur casus, in quo præceptum obligat, nunquam poterit per consilium auferri, quia non potest tale consilium habere locum, nisi prius supponatur, materia cum talibus circunstantijs, cum quibus præceptum non obligat. *8. Probatur conclusio. Obiect: Respons.* *9. Prosequitur idem discursus.*

Vel denique cessasset præceptum circuncisionis quasi ex defectu materiæ, quia iam cessabat necessitas

tas illius remedij, baptizando paruulum. Et hoc etiam stare non potest, tum quia præceptum circumcisionis non fundabatur in hac necessitate, vnde Ioannes Baptista sanctificatus in vtero, ex præcepto est circumcisus, & infans, qui propter periculum mortis remedio legis naturæ sanctificari poterat ante octauum diem, nihilominus postea conualescens circumcidendus erat ex necessitate præcepti. Quia licet non indigeret illa vt remedio peccati originalis, nihilominus necessaria erat vt professio illius legis. Etenim circuncisio data etiam est [& fortasse primario] ad consignandum populum Dei, & professores legis eius, & hic finis semper habuit locum, quandiu synagoga, & lex Moysi durauit. Item Iudæus tenebatur suum filium primogenitum v.g. in templo præsentare, & circa illum reliquas legis Moysi cæremonias exercere, quarum capax non erat, nisi circuncisus, ergo necessaria erat tunc circuncisio illis paruulis tanquã ianua illius legis, & veluti capacitas ad sacramenta eius, & sacrificia: ergo hæc erat sufficiens ratio, & necessitas durationis talis præcepti.

10. *Obiect.* Dicet aliquis, si ante Christi mortem Gentilis in Christum credens filium suum infantem baptizasset non teneretur postea applicare illi sacramentum legis naturæ: ergo neque Iudæus fidelis obligabatur in simili casu applicare sacramentum legis Moysi. *Resp.* Respondetur, negando consequentiam, quia in lege naturæ non erat determinatio facta alicuius sacramenti, nec peculiare præceptum positum, præter illud generale subueniendi filijs per aliquod remedium sufficiens, quale erat fidei applicatio, quocumque signo fieret, & ideo per Baptismum hæc obligatio sufficienter implebatur. Imò iam non manebat paruulus capax noui sacramenti legis naturæ, quia eo ipso, quod non erat primum, nullum erat. Secus verò est de circumcisione, quæ in particulari erat præcepta, non solum in remedium, sed etiam in signum, vt dixi & dari poterat, non obstante priori sacramento, vt exemplis iam declaratum est. Atq; ex hoc discursu soluitur manet fundamentum Scoti. Idemq; discursus facile applicari potest ad totam legem, & ad primam assertionem confirmandam. Quia etiam illa tota nõ est expresse reuocata ante mortem Christi, nec terminus illi appositus, fuit antea consummatus, nam cum dicitur, *Donec veniret semen*, intelligi debet de Christo consummato in ratione redemptoris, vt sic dicam, neq; etiam tunc noua lex lata fuerat, quæ aliam excluderet.

Solutum manet Scoti fundamentum.

11. *Ad reliquas obiect.* Vnde facile respondetur ad duas obiectiones vltimas, & generales. Quarum prior sumebatur ex verbis Christi Luc. 16. *Lex, & prophetæ vsque ad Ioannem*, circa quæ considerandum est legem veterem simul fuisse legem obligantem, & prophetiam futurorum & pactum continens promissiones temporales, & magistram morum. Ibi ergo non tractat Christus de lege vt lex est obligans, sed sub alijs rationibus, & præsertim vt docebat minus perfecta, & promittebat tẽporalia bona. Nam quia Pharisæi Christum irridebant, eo quod doceret contemptum diuitiarum, & reprehenderet nimium affectum lucrandi temporales diuitias, quia in hoc videbatur à lege discordare promittente temporalia: ideo dixit, illam doctrinam legis, & Prophetarum fuisse accommodatam prioribus temporibus vsque ad Ioannem, *Ex eo verò*, (ait) *regnum Dei euangelizatur*, &c. Ita ferè Theophylact. ibi, quem sequitur Ianssen. cap. 95. Concord. & consonat Matth. cap. 11. qui clarius dixit, *Omnes Prophetæ, & lex vsque ad Ioannem prophetauerunt*. Nam sub verbo, *prophetauerunt*, tam prædictiones futurorum, quam promissiones, & tota institutio legis intelligi possunt, & omnia ad intentionem Christi sunt accommodata. Quia sensus præcipuus est, totam doctrinam legis, & Prophetarum ad tempus Messiæ fuisse ordinatam, & in illo suum complementum recepisse & hoc à prædicatione Ioannis maxime sumpsisse initium. Licet in loco Matthæi magis videatur Christus Dominus loqui de lege, & Prophetis, vt prædicentibus futura, vt ibi Hieronymus, & Chrysosto. exponunt, vel vt tradentibus moralem doctrinam infirmo statui accommodatam, vt etiam videntur sentire Theophyl. Matth. 11. & Ianssen. capit. 47. Concord. Vlterius verò addere possumus, etiamsi verba illa de lege vt præcipiente intelligerentur, ex illis non colligi legem illam fuisse mortuam à tempore Ioannis, sed quia ægrotare tunc cœpit, non multo post mortem Christi moritura, ideo vsque ad Ioannem fuisse dicitur, vt dixit Maldonat. Matthæi quinto, vers. decimo septimo in fine.

Hieron. Chrys. est Theophyl. Ianssen.

Mald.

12. *Ad posterio rem ob.* Ad posteriorem obiectionem respondetur in primis, si alicuius esset momenti, non solum probare, legem fuisse mortuam, sed etiam mortiferam ante Christi mortem, quia colere Deum falsis signis intrinsecè malum est. Vnde necessario dicendum est illa non fuisse signa falsa eo tempore, quia vel non sumebantur vt signa talium mysteriorum, quæ iam erant impleta, sed secundum alias significationes veras, quæ nunquam deerant: nam circumcisio semper significare potuit spiritualem circumcisionem, vel resurrectionem, vt Cyprian. epistola quinquagesima nona, dixit, vel non sumebantur vt significantia mysterium cum habitudine ad tempus futurum, sed secundum se. De qua re plura dicemus cap. decimoquarto, & 16.

Cyprian.

CAPVT XIII.

An lex vetus cessauerit quoad obligationem in morte, vel resurrectione Christi, vel ante diem Pentecostes.

1. EXcluso illo primo tempore, dicendum est de secundo, sub quo comprehendimus tum instans mortis Christi, tum reliquum tempus vsque ad diem Pentecostes, quia ex resolutione prioris puncti facile de reliquo tempore constabit. In primo ergo multorum sententia est, in puncto mortis Christi fuisse mortuam legem veterem quoad obligationem. Hæc videtur esse opinio D. Thom. in 4. dist. 1. quæst. 2. artic. 5. quæstiunc. 3. & aliorum auctorum, quos retuli in capite præced. & Marsil. in 4. quæstion. 2. art. 1. p. 4. Adr. quæstion. 1. in princip. tribui etiam solet August. & Hieronym. sed nihil tale docuerunt, vt infra ostendam. Suaderi autem potest primo omnibus testimonijs Pauli, quibus præcedentem sententiam cõfirmauimus. Nam sicut probant, fuisse viuam legem illam vsque ad mortem Christi, ita videntur probare per illam fuisse mortuam, tum quia in eo puncto lex fuit omnino impleta. Tum quia sacerdotium tunc translatum est, in cuius signum velum templi scissum est, atque etiam in signum, quod tunc fuit maceries diruta, quæ vtrunque populum diuidebat: illa autẽ erat lex, vt supra dixi, quæ per velum illud etiam significabatur. Tum præterea quia tunc completa est redemptio, *vna* enim *oblatione consummauit sanctificatos*. Tum denique quia figuræ omnes, & sacrificia tunc completa sunt, ergo tunc etiam lex fuit extincta.

Prima sententia affirmans in puncto mortis Christi mortuam fuisse legem veterem. D. Thom. Marsil. Adrian.

2. *Confir 1.* Et confirmatur primo ex 8. & 9. ad Hebræ. vbi ex similitudine testamenti probatur. Testamentum nouum non fuisse confirmatum vsque ad mortem Christi: nam eodem exemplo probatur, fuisse confirmatum in ipsa morte, ergo tunc etiam est reuocatum Testamentum vetus: ergo & lex. Similiter confirmatur secundo ex 7. ad Roman. vbi per similitudinem matrimonij duratio legis declaratur. Nam sicut viuente viro, mulier subiecta est legi, ita viro mortuo liberatur à lege ipsius, ergo ẽmiliter ex sententia Pauli, mortuo Christo, liberata est synagoga à legis obligatione. Confirmatur tandem, quia ab instanti

Confir. 2.

Confir.

mortis Christi nunquam licuit spem ponere in cæremonijs, vel sacramentis illius legis, vt fatetur Aug. in Ep. ad Hieron. infra tractanda, & colligitur ex illo ad Gal. 5. *Qui in lege iustificamini à gratia excediti*s, s. ponēdo spem in lege: nam alias non semper fuit malum vti legalibus, vt infra videbimus. Ponere autem spem in illis sacramentis nihil aliud erat, quam accipere illa vt necessaria ad salutem, vt sentiunt D. Thom. & alij scholast. in 4. d. 1. & 3. ergo nunquam licuit illis vti vt necessarijs: ergo signum est, cessasse omnino obligationem legis.

Aug Hieron

Mag D Thom.

3. *2 Sententia affirmans legem veterē in morte Christi lethale vuln⁹ accepisse, & paulo post mortuam fuisse. Bonau. Soto. Gabr. Maldon.*

Nihilominus est secunda sententia asserens, licet verum sit, legem veterem per mortem Christi mortuam fuisse, nihilominus non esse hoc intelligendum ita rigorosè, & mathematicè, vt in eodem momento amiserit illa lex vim obligandi, sed moraliter id intelligendum esse, scilicet paulo post mortem, ita vt per mortem Christi acceperit lex lethale vulnus (vt sic dicam) ratione cuius statim cœpit deficere, & paulò post extincta est. Ita sentiunt in 4 d. 3. Bonau. p. 2. art. 3. quæst. 2. in fine Scot. quæst. 4. Sot. quæst. 7. art. 3. & lib. 2. de Iust. quæst. 5. art. 4. Gabr. in 4. d. 1. quæst. 4. Maldon. Matth. 5. circa verba illa, *Non venit legem soluere*, &c. Et existimo esse sententiam Augustini & Hieronymi. Aug. Epist. 8. & 87. inter epistolas Hieronym. hæc habet verba, *Post passionem, & resurrectionem Christi dato, ac manifestato Sacramento gratiæ secundum ordinem Melchisedec adhuc putabant veteres sacramenta non ex consuetudine solemnitatis, sed ex necessitate salutis esse celebranda.* vbi Iudæi subintelligendi sunt: nam hunc errorem ponit Augustinus inter eos, quos Paulus in Iudæis reprehendebat. Non ergo intellexit Augustinus statim post passionem legem illam desijsse esse necessariam, quod est esse mortuam quoad obligationem, sed post passionem, & resurrectionem, imo addit etiam *manifestationem Sacramenti gratiæ*, tanquam quia distinctum, quod postea explicabimus. Nec ab hac sententia alienus est Hieronym. nam Epistola octuagesima nona, alias vndecima, apud Augustinum referens sententiam Hieronymi in illa non dubitat, nec aliter declarat tempus, in quo lex illa cœpit esse mortua, sed absolute dicit, post Euangelium Christi, neq; inuenio locum, in quo dixerit post passionem, vel resurrectionem. Hanc ergo sententiam veriorem existimo: tribus autem assertionibus illam declarabo.

4. *1. Concl.*

Dico primò: Lex vetus non fuit mortua quoad obligationem in instanti mortis Christi. Probatur, quia lex vetus non amisit obligationem suam, donec lex noua cœpit obligare, sed lex noua non cœpit obligare ab instanti mortis Christi: ergo nec lex vetus ex tunc amisit obligationem suam. Consequentia per se nota est. Minorem verò suppono nunc: nam in libro sequenti latiùs est declaranda. & probanda. Maior autem proposita communiter recepta est. Eamq; clarè docuit Bernardus in Epistola septuagesima septima ad Hugon. cuius sententiam in sequentibus latiùs expendemus. Quam etiam expressè sequitur Hugo de sanct. Victor. libro 2. de Sacrament. part. 6. cap. 3. Multum etiam fauet Diuus Thomas in 4. d. 3. art. 5. quæstiunc. 3. nam de Baptismo loquens, inquit, *Post passionem obligatorium fuit, quando circumcisio mortua fuit, quantum ad omnes, ad quos institutio potuit peruenire.* Sentit ergo non antea, nec aliter fuisse omnino mortuam circumcisionem quantum ad obligationem. Et rationem subindicans addit, *Nec præceptum obligat antequam sit diuulgatum.* Agit autem de diuino præcepto Baptismi, & tacitè supponit principium, de quo tractamus, videlicet vnius legis obligationem non fuisse exclusam, nisi prout alterius obligatio inducebatur. Quod principium latè comprobat Soto supra dicens, pro certo esse habendum, ex Paulo ad Hebræos 7. dicente, *Reprobatio fit præcedentis mandati propter infirmitatem eius*, & statim, *Introductio vero melioris spei, per quam approximamus ad Deum*, vbi sentit introductionem vnius fuisse reprobationem alterius, & cap. 8. ad hoc allegat promissionem Dei per Ieremiam his verbis, *Consummabo super domum Israel & super domum Iuda testamentum nouum.* Et infra declarat hoc testamentum dicens, *Quia hoc est testamentum, quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus: dando leges meas in mentibus eorum, & in cordibus eorum superscribam eas*, &c. & in fine capitis concludit, *Dicendo autem nouum veterauit priorem*, sicut etiam è conuerso dixit in cap. 10. *Auferi primum, vt secundum statuat*: ergo lex vetus per introductionem legis nouæ ablata fuit: non ergo prius cessauit obligare lex vetus, quam noua inceperit obligare. Quod etiam recte confirmant verba Pauli ad Ephesios 2. *Legem mandatorum decretis euacuans*: nam, vt supra ostendi, vox, *Decretis*, legem Euangelicam significat, & illa, seu per illam dicitur CHRISTVS euacuasse legem veterem, vtique formaliter, tanquam per formam excludentem aliam: ergo non fuit prior lex euacuata quoad obligationem, donec obligatio nouæ introducta est.

Hug Vict. D. Thom.

5. *Rationibus & congruentijs probat.*

Vnde etiam potest idem principium rationibus, seu congruentijs ostendi. Primo, quia non debuit Dei populus priuari lege, nisi propter melioremlegem. Secundò, quia nullum est fundamentum ad affirmandum alium abrogationis modum, seu statum medium, sed tempus quasi neutrum. Tertiò, quia non legimus in morte Christi factam talem abrogationem formalem, & expressam, neque etiam ostendi mortem ipsam Christi habuisse formalem repugnantiam cum obligatione illius legis, aut fuisse positam pro termino durationis illius, seu obligationis eius: ergo non potest talis abrogatio cum fundamento affirmari. Et potest tandem hoc confirmari, quia obligatio illius legis mansit in illo populo post Christi mortem saltem ex dictamine conscientiæ erroneæ, seu ignorantis abrogationem, sed illa ignorantia erat per se, ac necessaria in illo populo etiam in morte Christi, & post illam, quia nec abrogatio suæ legis illi fuerat prædicata, neq; etiam ex alijs, quæ prædicata illi fuerant, vel ex Testamento veteri satis colligebatur, quod in puncto mortis Messiæ legis obligatio statim esset cessatura. Vnde licet Iudæi, qui Christi prædicationem audierant, & miracula viderant, tenerentur credere ipsum esse Messiam, & Redemptorem mundi, non ideo cogebantur credere, legis suæ obligationem cessasse in Christi morte. Nam etiam ipsi Apostoli, & discipuli Domini, hoc ignorarunt. Erat ergo illa ignorantia per se inuincibilis: ergo è conuerso abrogatio legis non fuerat tunc satis promulgata: ergo non est verisimile, fuisse tunc factam. Probatur hæc vltima consequentia, tum quia nullius vtilitatis, vel fructus fuisset talis abrogatio, tum etiam quia Deus disponit omnia suauiter, & modo hominibus accommodato: lex autem positiua humana non censetur abrogata, donec talis abrogatio sit de se sufficienter promulgata, vel diuulgata: ergo idem censendum est de lege positiua diuina hominibus data.

Confirmi.

6. *Ad fundamenta contraria. Resp.*

Neque erit difficile ad fundamenta contrariæ sententiæ respondere. Et in primis nego, ex testimonijs Pauli ita colligi, desijsse legem illam obligare in morte Christi, sicut colligitur obligasse ante mortem, vel vnum ex alio inferri, cum sint valde diuersa, & non necessario connexa. Cum autem dicitur, legem illam fuisse omnino impletam in morte Christi nego assumptum quoad particulam, *omnino*, nam multa erant prædicta, & figurata per illam legem, quæ vsque ad Christi resurrectionem, vel etiam post illam impleta non sunt. Et deinde licet in ratione figuræ, vel prophetiæ fuisset impleta, oportuit impleri in ratione legis per expressam reuocationem, aut per nouam legem, quod factum non est in morte Christi. Vnde ad aliud de sacerdotij translatione, nego etiam vetus sacerdotium plenè translatum esse in mor-

in morte Christi, quia licet Christus esset Sacerdos, & sacrificium obtulisset, nondum tamen illud, vt perpetuo duraturum in mundo, stabilierat, & manifestauerat. Alioqui etiam ante passionem fuisset translatum vetus sacerdotium, saltem in nocte cœnæ vbi Christus se exhibuit Sacerdotem secundum ordinem Melchisedec, & Apostolos suos sacerdotes creauit: certum est autem tunc non fuisse ita translatum sacerdotium vetus, vt fuerit ex tunc sublatum, licet dici possit inchoata eius translatio, quia cœpit exerceri, & institui sacerdotium, per quod erat auferendū. In morte etiam Christi dici potest sacerdotium vetus impletum, quia per sacrificium crucis impletæ sunt figuræ omnes antiquorum sacrificiorum, & cōsequenter fuit confirmata quodammodo translatio, antiqui sacerdotij. Non tamen fuit statim executioni mandata, quia non expediebat, donec nouus ordo Pontificum, seu Episcoporum in Ecclesia Christi institueretur, & nouus Pontifex summus, & Christi vicarius crearetur, quod tunc factum non erat, sed post resurrectionem factum est. Imò etiam oportuit sacerdotium nouum in Ecclesia publicari, priusquam vetus omnino deleretur, vt postea dicemus. Et ob eandem rationem non satis est, quod in morte Christi fuerit completa redemptio, & omnes antiquę figuræ & vmbræ, plus enim erat necessarium, vt lex in ratione legis impleretur. Nec etiam obstat, quod velum templi scissum sit in morte Christi, tum quia illud per se primo, ac potissime fuit signum opertionis iamuæ regni cœlestis, quam proinde significauit vt præsentem, & in eodem momento factam. Reliqua verò scilicet, ablationem legis, vel translationem sacerdotij significauit potius per quandam accommodationem, vel consecutionem, & ideo non oportet, vt illam significauerit vt præsentem, & iam factam, sed vt futuram ex vi mortis, & redemptionis Christi, seu, quod perinde est, vt factam tunc in radice, & in fundamento, non vt in se statim consummatam.

7. *Ad confir ex epist ad Heb* Ad primam confirmationem ex Hebr. 8. & 9. concedo, nouum Testamentum fuisse confirmatum in morte, & per mortem Christi, non tamen recte inde infertur, statim, & quasi formaliter excluisse antiquum quoad obligationem legis. Quia testamentum hominis per mortem confirmatum non statim operatur, donec aperiatur authenticè, & sufficienter mortificetur. Sic ergo Testamentum nouum, licet in morte Christi fuerit confirmatum, erat tamen in illo puncto veluti clausum, & ideo oportuit prius quasi aperiri, ac promulgari, vt antiquum omnino excluderet. Tunc ergo fundamentaliter: vt sic dicam, fuit rescissum vetus Testamentum, nondum tamen formaliter, & in se. Cui consonat quod dixit Paulus in fine illius capitis, *Dicendo nouum veterauit priu, quod autem antiquatur, & senescit, prope interitum est.* Fauet etiam Chrysostomus homilia 16. in cap. 9. dicens, testamentum factum esse firmum, & ratum in die mortis, postea vero impletam fuisse promissionem in illo factam, ita enim de alijs effectibus censendum est.

8. *Alter locus Pauli varias habet significationes.* Alter vero locus Pauli ad Romanos 7. in se quidem difficilior est, quia est obscurus & plures habet expositiones, & quod ad præsens spectat, non caret difficultate: nam Paulus ita concludit, *Itaque fratres mei, & vos mortificati estis legi per corpus Christi*, vbi Ambrosius Chrysost. hom. 12. & Theoph, Adam. Caiet. Tolet. us, & alij per *corpus Christi*, interpretantur corpus crucifixum, & mortuum pro nobis, atque adeo mortem ipsam, ergo sensit Paulus, legem fuisse mortuam in morte Christi, id est, in eodem momento, in quo mortuus fuit Christus. Dices, Paulum non dicere in morte, sed per corpus Christi, quod potest recte intelligi, id est, per efficaciam, & virtutem mortis eius.

Respon. Nam propter virtutem mortis Christi mortua est lex, non tamen statim, sed quando, & quomodo oportuit. Eo vel maximè, quòd Paulus non dixit directe, mortuam esse legem, sed nos esse mortificatos legi: constat autem nos non esse mortificatos legi in tempore mortis Christi, nec per ipsam mortem eius formaliter, vt sic dicam, sed mortificamur legi, quando Christo morimur in Baptismo, per quam nobis fructus mortis Christi applicatur, vt ijdem Patres exponunt, ergo etiam necesse non est ex vi sermonis Pauli, vt lex fuerit mortua in instanti mortis Christi, licet fuerit mortua *per corpus eius*, id est, per virtutem mortis eius. Accedit, quod Paulus statim adiungit resurrectionem Christi, dicens, *vt sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit*, significans, nos non tantum esse mortificatos legi per Christum mortuum, sed etiam per Christum resuscitatum, quia, *mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram* ergo non solum mors Christi, sed etiam resurrectio cooperata est ad mortem legis, & vt nos simus legi mortificati, ergo inde inferri non potest, legem fuisse mortuam in morte Christi, id est, in instanti eius, sed in virtute illius, seu per efficaciam eius, illa enim sunt valde distincta, vt constat, & ideo confundenda non sunt. *Confirm.*

9. *Contra dict. responsion.* Sed contra hanc responsionem instatur, nam hinc destruitur discursus Pauli, & similitudo, quam affert de lege viri, & vxoris: nam in eo exemplo vxor non solum quasi effectiuè, sed formaliter, & in eodem instanti, in quo vir moritur, liberatur ab illius lege per mortem eius, ergo vel exemplum non fuit accommodatum, vel sensus Pauli est, per ipsam mortem Christi, & in eodem momento liberatos nos esse à lege, ac subinde ipsam legem statim mortuam fuisse. Quapropter ad satisfaciendum exactè huic testimonio, necessarium est præcipuam illius difficultatem expedere, quæ posita est in applicatione illius similitudinis ad rem intentam. Quia ante mortem Christi nos non eramus desponsati Christo, nec ratione illius spiritualis matrimonij subdebamur legi, vt per mortem Christi tanquam per mortem viri dicamur liberati ab illa lege. Quod si Christus non est vir, cui eramus quasi matrimonio coniuncti, quomodo per mortem Christi liberati sumus à lege, sicut vxor liberatur per mortem viri, ac subinde quomodo quadrat exemplum?

10. *Aliorum expositio.* Propter hoc variæ sunt expositiones, quidam putant, Paulum ibi non loqui de lege veteri, sed de lege peccati, à qua per Christi mortem liberamur. Lex autem peccati dici potest, aut lex fomitis, aut lex damnationis, cui nos subiecit peccatum, à qua lege liberamur per gratiam Christi, quia & tollit reatum æternæ damnationis, & licet non auferat fomitem, dat virtutem ad resistendum illi. Iuxta quem sensum peccatum ipsum comparatur viro, cui homo peccando quasi matrimonio coniungitur. & inde oritur lex peccati, cui homo subiectus est, quandiu peccatum in eo viuit: mortuo autem peccato per Baptismum desinit homo esse sub lege peccati. Vnde in hoc sensu mors Christi non comparatur morti viri, sed solum commemoratur à Paulo, vt causa, per quam moritur in nobis peccatum, & consequenter liberamur à lege eius. Et hunc sensum indicat Amb. ibi, iuxta quem nihil facit testimonium illud ad præsentem causam.

11. *Refellitur ex positio.* Nobis autem non placet expositio, quia plane loquitur Paulus de lege veteri, de hac enim locutus fuerat in cap. sexto, cum dixit, *Peccatum enim vobis non dominabitur, non enim estis sub lege, sed sub gratia*; vbi aperte opponit statum gratiæ statui legis veteris, nam illa non dabat virtutem ad resistendum peccato, quam dat gratia. Et certe vbicumque lex absolutè dicta gratiæ opponitur in Scriptura, de lege veteri sermo esse solet. Vnde ibidem subditur. *Quid ergo? peccabimus, quia non sumus sub lege, sed sub gratia*, Quæ interrogatio non habuisset locum, nisi esset sermo de lege veteri præcipiente: nam ex eo, quod non simus sub lege peccati, non poterat apparenter

renter inferri, liberum nobis esse peccare, respectu vero libertatis à lege habebat occasionem obiectio. Et ideo Paulus respondet, *Absit*, & est æquiualens sententia ad Galat. 5. *Vos in libertatem vocati estis fratres, tantum ne libertatem in occasionem detis carnis*. Vbi aperte erat sermo de libertate à lege veteri, de illa ergo loquitur in dicto cap. 6. ad Rom. De eadem autem lege loquitur in cap. 7. volens ostendere illam libertatem à lege: loquitur ergo de lege veteri. Quod patet etiam ex sequentibus, *Cum essemus* (inquit) *in carne*, id est in statu legis carnalis, & sine spiritu legis gratiæ, *passiones peccatorum quæ per legem erant, operabantur in membris nostris*, scilicet per occasionem legis: nam id interpretans paulo inferius obijcit, *Quid ergo dicemus? lex peccatum est. Absit. Sed peccatum non cognoui, nisi per legem.* Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret, *Non concupisces. Occasione autem accepta peccatum per mandatum operatum est in me omnem concupiscentiam.* Quæ omnia non possunt nisi de lege veteri intelligi, quam etiam vocat *mandatum*, & *legem mortis*, & præterea subiungit: *Ego autem viuebam sine lege aliquando*, quod certe dici non potuit de lege fomitis, vel peccati, vnde illam legem iterum vocat *mandatum*, imo & *mandatum ad vitam*, quod per occasionem *factum est mors*. De hac ergo eadem lege loquitur, cum superius dicit, nos esse mortificatos legi per corpus Christi, tum quia non est verisimilis æquiuocatio vocis in tam breui, & claro contextu, tum etiam quia ad prius illud probandum subiungit omnia sequentia, vt ostendit illa causalis, *Cum enim essemus in carne*, &c.

12. *Aliorum respon.* Alij verò licet fateantur, Paulum loqui de lege veteri, negant tamen loqui de cessatione illius, seu de liberatione ab eius obligatione, sed ab eius dominio, & à seruitute eius. Vt enim supra lib. 1. tactum est ex sententia multorum, aliud est, esse in lege, aliud esse sub lege: nam esse in lege, est obligari lege: esse autem sub lege, est dominari à lege, & reos per illam fieri, & ita dicitur esse sub lege, qui subiacet eius imperio, & comminationi, & non recipit vires, & spiritum ad illam implendam, in lege autem dicitur esse, qui licet obligetur lege, per illam tamen, seu cum illa recipit vires, seu spiritum illam implendi. Paulus ergo (aiũt) in illo capite non tractat de cessatione legis quoad obligationem, sed quoad dominatum, quia adueniente gratia, iam lex non premit, nec facit reum, si homo recte gratia, & spiritu legis vti velit. Ita Adam, & Tolet. & sumi potest ex Augustino libro 83. quæstion. quæst. 66. Qui hunc sensum maxime confirmant, quia Paulus ponit exemplum in lege, *Non concupisces*, à cuius iugo dicit, nos esse liberatos per Christum, cum tamen non simus liberati ab obligatione eius, vt hæretici fingunt, ergo non loquitur de libertate ab obligatione, sed à dominio legis, & à difficultate seruandi illam. Et iuxta hanc expositionem facile etiam soluetur nostra difficultas. Concedimus enim, per Christi mortem, & in illa sublatum esse dominium legis veteris, quia iam gratia, & spiritus ad legem seruandam per Christum obtentus erat, licet obligatio legis nondum cessaret.

Adam. Tolet. Aug.

13. *Refelluntur resp. Primo.* Verumtamen neque hæc declaratio, & limitatio verborum mihi probatur. Primò quia illa doctrina valde generalis est, & non solum de lege veteri, sed etiam de lege naturali, & de quacumque alia tradi posset, quia omnis lex diuina sine spiritu gratiæ premit, & per occasionem operatur iram potius, quam fructum, & ita Christus per gratiam suam dici potest liberare nos à seruitute legis, & facere, vt non simus sub lege etiam gratiæ: at Paulus non hoc tantum intendit, nec in illa sola generalitate loquitur, sed aliquid speciale addidit de lege veteri. *Secundo.* Secundo, quia iuxta illum sensum non recte accommodatur similitudo, & contextus Diui Pauli, tum quia cum in principio dixit, *Lex in homine dominatur, quanto tempore viuit*, loquitur de dominio quoad imponendam obligationem, vt ostẽdunt præcedentia verba, *Ignoratis fratres, scientibus enim legem loquor.* Nam scientes legem nõ cognoscebant aliud dominium legis. Tum etiam quia hoc modo mulier subditur legi, viuente viro, & ab illa soluitur per mortem eius, vtiq; quoad obligationem, & durationem legis. Tertio, quia quando Paulus in cap. 6. dicit, *Non enim sub lege estis*, profecto intelligit etiam quoad obligationem, alias non haberet locum obiectio, quam subiungit, *Quid ergo? peccabimus, quia non sumus sub lege?* Deindeverba, *Soluti sumus à lege mortis, in qua detinemur*, non significant tantum liberationem à statu existendi sub lege in illa rigorosa significatione, sed etiam à statu essendi in lege: tunc enim liberatur quis à lege, in qua detinetur. Denique non aliter per Christum factum est, vt non simus sub lege veteri quocunq; modo id sumatur, nisi tollendo obligationem illius legis, non enim promissus est nobis per Christum spiritus ad totam illam legem implendam, vt sic liberemur aduentu eius, licet non cessarit eius obligatio. Nam de Christianis dixit Petrus, *quid tentatis imponere eis iugum*, & ergo Paulus cum loquitur de illa lege, non alia ratione dicit, nos non esse sub illa, nisi quia iam illa non obligamur.

14. *Soluuntur ad arg. Salmer.* Neque obstat argumentum de præcepto non concupiscendi. Rectè enim illi occurrit Salmeron in disp. 6. dicens, legem moralem non concupiscendi non obligare nunc ex vi legis Moysi, & ita etiam quoad illam materiam nos non esse sub obligatione eius, quamquam ex lege naturæ coniuncta cum spiritu nouæ legis ad illam materiam obligemur, & ideo non simus per Christum liberati ab omni obligatione legis vetantis concupiscentiam prauam, sed tantum ab illa, quæ ex veteri lege proueniebat. Ex quo etiam factum est, vt nunc non simus sub ea lege non concupiscendi, eo modo, & cum illa imperfectione, cum qua erant Iudæi ex vi legis. Quod fortasse etiam est intentum à Paulo, non tamen illud solum, neque primario, sed quatenus sequitur ex ablatione legis veteris per legẽ spiritus vitę.

15. *3. Expositio illius loci Pauli.* Supponendo ergo Paulum loqui de lege veteri, & de ablatione illius quoad substantiam, seu obligationem, explicandum superest, quomodo mortua fuerit per mortem alicuius, cui nos fueramus coniuncti & qui ad nos comparetur tanquam vir. Est ergo tertia expositio dicens, non oportere exemplum in omnibus accommodare. Quia Paulus non concludit, legem esse mortuam ex vi mortis alicuius viri, sed quia illi, qui subdebantur legi, mortui sunt per corpus Christi. Et ita dicunt, exemplum solum accommodari per argumentum à fortiori, quia si vxor liberatur à lege viri propter coniunctionem, multo magis quis liberabitur à lege, quia ipsemet mortuus est. Ita ferè Chrysost. & Theophyl. & est probabile, non tamen placet, quia sic exemplum ferè esset superfluum: nam eodem modo, & eadem efficacia potuisset Paulus ex illo principio *Lex in homine dominatur, quanto tempore viuit*, immediatè inferre: sed nos mortui sumus per corpus Christi: ergo iam lex non dominatur in nobis.

Chrysost. Theophyl. Refelluntur.

16. *4. Expos.* Quartò igitur alij exponunt Christum ipsum fuisse virum, cui nupserat Israeliticus populus: atque ita per mortem Christi tanquam per mortem mariti omnes de illo populo mortuos fuisse legi, id est, immunes ab eius obligatione. Iuxta hanc vero expositionem, non soluitur, sed augetur nostra difficultas, quia sequitur illam legem fuisse mortuam ipso facto per mortem Christi, ac subinde in eodem instanti extinctam fuisse. Et deinde alienum est à modo loquẽdi Scripturæ, & Patrum, vocare Christum sponsum, aut maritum Synagogæ. In Euangelio enim legimus Patrem fecisse nuptias filio suo, Matthæi vigesimo secundo, ibi tamen Hier. Greg. Hilar. Orig. & omnes alij expositores intelligunt, Patrem æternum non fecisse illas nuptias vsque ad incarnationem, siue intelliga-

Hieron. Greg. Hilar. Orig.

ligantur de despõsatione verbi cum humanitate per incarnationem, siue de desponsatione Christi incarnati cum Ecclesia militante, aut triumphante, vt doctè exponunt Mald. ibi, & Iansen. c. 115. Conc. Quod autem ante incarnationem interceſſerint nuptiæ inter Christum Deum hominem, & Ecclesiam, nullibi legimus, nec est consentaneum illi statui. Quia ante incarnationem solum iungebantur fideles Christo apprehenso per fidem, & sperato vt futuro, desponsatio autem est inter eos, qui iam existunt. Non est ergo verisimile, Paulum accommodasse illo modo Christo futuro similitudinem viri, & illas nuptias inter synagogam, & Christum Deum hominem tacitè suppoſuisse. Præterquam quod illo modo etiam Gentiles iusti ante incarnationem coniungebantur Christo, & tamen à nulla lege liberati sunt per mortem eius.

Iansen. Maldon.

17. *5. Expos.* *Tolet. Pereir. Refellitur*

Quintò igitur exponunt aliqui legem ipsam fuisse virum, cui nupta erat Synagoga, & ita per illius mortem liberatos esse Iudæos ab eiusdem legis obligatione. Ita refert Tolet. annotat. 5. ex multis Patribus antiquis, & sequitur Pereir. disp. 5. Sed non quadrat expositio, si de ipsa lege propriè loquatur, quia Paulus distinguit virum, & mulierem à lege, & à legis obligatione, dicitq; per mortem viri extingui obligationem legis. Vt ergo posſit accommodari parabola, necesse est, vt lex desierit obligare per mortem alterius, qui sit vir, & à lege distinguatur. Etenim si Paulus solum diceret: per mortem legis liberatos esse Iudæos ab obligatione, quid conducebat exemplum de viro, & vxore, aut quæ probatio erat dicere, nos esse mortuos legi, quia lex ipsa mortua est.

18. *Vltima expositio.*

Est ergo vltima expositio, quæ fortasse magis declarat præcedentem, synagogam ipsam, seu Israeliticam rempublicam, seu populum, aut imperium fuisse virum, cui singuli de illo populo vniebantur, & coniungebantur, & in hoc vxori comparantur: mortua est autem synagoga per corpus Christi, & consequenter extincta est lex, & omnes, qui erant de illo populo, liberati sunt à lege viri. Hanc expositionem colligo ex Anselmo ibi dicente, *virum fuisse Moysem*, non enim intelligi potest de persona, sed de imperio (vt sic dicam) vel de republica illa à Deo per Moysem congregata, & fundata, & ab ipso Deo in peculiarem populum assumpta, illi enim copulabantur singuli Iudæi tanquam corpori suo, & tanquam capiti: ideoque meritò comparatur illa vnio cum vinculo vxoris ad virum. Illa vero respublica, seu synagoga per Christum dissoluta est, & in alium statum mutata, quæ fuit veluti mors eius, illa verò mortua, fuit lex mortua, & consequenter omnes de illo populo mortificati fuerunt legi, id est, ab illius iugo liberati. Sic ergo recte accommodatur exemplum, licèt enim à Paulo non fuerit expresse declaratum, implicitè, & concisè satis indicatum est in illis verbis, *Itaque fratres mei, & vos mortificati estis legi per corpus Christi.* Neque refert, quod Paulus non concludat, legem esse mortuam, sed nos esse mortificatos legi: nam perinde est, ideo enim mortificati sumus legi, quia lex ipsa suam vim in nos amisit, Paulus autem posuit vltimam conclusionem intentam, vt in ea omnes veluti illationes intermediæ subintelligerentur. Et vt Theodoretus ait, noluit tam apertè dicere, legem fuisse mortuam, ne Iudæos offenderet, aut ne videretur legem reprobare. Atque ita explicatus hic locus in re ipsa reducitur ad illum Hebræ. 7. *translato sacerdotio necesse est, vt legis translatio fiat*, & virtute continet rationem, qua supra cum D. Thoma vsi sumus ad probandum, iudicialia cessasse, quia mutato statu illius populi per Christi aduentum, consequenter euacuata sunt.

Anselm.

D. Thom.

19. *Soluitur ob. supra facta.*

Denique facile soluitur obiectio supra facta fundata in verbis illis, *Per corpus Christi*, quæ etiam variè exponuntur: omnibus autem modis confirmant expositionem datam, & nihil obstant intentioni nostræ. Primò enim interpretari possumus, *Per corpus Christi*, id est, per veritatem, quam Christus fecit, iuxta illud, *Lex per Moysem data est, gratia, & veritas per Iesum Christum facta est*, Ioann. 1. Et explicatur optimè ex simili loco Pauli ad Col. 2. vbi de legalibus cæremonijs ait, *Quæ sunt vmbra futurorum, corpus autem Christi* id est, cæremoniæ legales sunt vmbræ & figuræ: corpus autem, id est, significata, & veritas earum sunt mysteria Christi. Per hoc ergo corpus Christi dicere potuit Paulus, nos esse mortificatos legi, quia adueniente veritate illius vmbræ, vmbra disparuit. Et iuxta hunc sensum cessat obiectio, quia ibi non est specialis sermo de morte Christi, sed de adimpletione, & cessatione legis per veritatem à Christo factam, quæ extendi potest ad tempus resurrectionis, & vltrà, vt statim dicemus.

20. *Secundò.*

Secundò exponuntur illa verba de corpore Christi mystico, quod est Ecclesia, vt indicauit D. Thom. ibi dicens, *Per corpus Christi*, id est, *per hoc, quod facti estis membra corporis Christi, consepulti estis per Baptismum*, &c. Vbi obseruandum est, hanc mortem legis dupliciter considerari posse, vno modo secundum se, & in generali veluti quoad sufficientiam, alio modo quoad efficaciam, prout applicatur huic, & illi homini, qui dicitur mortificari legi. Isto ergo posteriori modo dicuntur fideles mortificari legi per Baptismum, quia per illum efficiuntur membra Ecclesiæ, quod est corpus Christi. Priori autem modo lex mortua est per corpus mysticum Christi, quadratq; optime cum dictis: nam Christus instituendo, & fundando nouam Ecclesiam, synagogam distinxit, & consequenter legem de medio abstulit. Et ita etiam cessat obiectio. Nam Christus non fundauit plene suam Ecclesiam, dum vixit, nec in tempore mortis, multa enim fundamenta eius post resurrectionem iecit, & postea legem suã promulgare fecit, & ideo necesse non fuit, in morte Christi statim legem extingui, quia non statim synagoga destructa est.

21. *Tertiò.*

Tertiò exponitur frequentiùs, vt dixi, locus ille de Christi corpore pro nobis crucifixo, & est optima expositio, & verissima sententia, quia per virtutem, & efficaciam passionis Christi mortificati sumus legi, vel lex ipsa mortua est. Ad occurrendum autem replicæ factæ, potest in præsenti applicari distinctio data: nam quoad sufficientiã in ipsa morte Christi mortua est lex: quoad efficaciam vero, seu cum effectu, nõ statim, sed postea tempore congruo mortua est, virtute eiusdem corporis Christi, seu mortis eius, & vni cuique fidelium applicatur cum effectu hæc mortificatio per fidem Christi, & Baptismum. Neque refert, quod in allato exemplo, per mortem viri efficaciter, & statim soluatur mulier à lege viri, quia (vt dixi) nõ comparauit Paulus mortem Christi, cum morte viri & ideo nõ dixit, in morte Christi, sed per corpus Christi tanquam per causam sufficientem ad extinguendam synagogam, quæ viro morienti comparatur: synagoga autem non statim mortua est in ipsa Christi morte, sed postea congruo tempore: nec; aliud ex verbis, aut comparatione, aut intentione Pauli colligi potest.

22. *De 2 pun. cto.*

Ex his autem quæ de hoc primo puncto illius primi temporis diximus, facile est, cætera, quæ ad secundum punctum supra positum pertinent, expedire. De illo enim fuit omnio Dominici, à Soto loco supra commemorato, legem veterem abrogatam fuisse in puncto resurrectionis Christi, & non antea neque post illam. Fundatur, quia mysterium salutis nostræ non statim in morte absolutum fuit, sed in resurrectione, ergo tunc etiam cessauit lex. Antecedens patet, quia nostra salus duos requirit terminos, scilicet, mori peccato, & resurgere in nouam vitam: at teste Paulo Romanor. 4. *Christus mortuus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram* ergo. Confirmatur, quia lex vetus non solum mortem peccati, sed etiam resurrectionem in nouam

Soti sententia

Confir.

vitam

vitam præfigurabat, vt etiam de circuncisione supra ex Cypriano retulimus : ergo lex vetus in resurrectione cessauit. Iuuari deniq; potest loco Pauli proximè tractato ad Roman. 7. *Mortificati estis legi, & c. vt sitis alterius, qui ex mortuis resurrexit*; ergo hæc mortificatio, Christi resurrectionem supponit. Hæc vero sententia intellecta in rigore de puncto resurrectionis vera non est, nec consequenter defenditur, stante illo principio, quo pro constanti posuit Soto, legem veterem non desijsse obligare donec noua cœpit obligare.

23. *Lex vetus mortua non fuit in puncto resurrectionis, sed post illud obligauit.*

Vnde dico secundò : Lex vetus non fuit mortua in puncto resurrectionis, sed aliquo tempore post illud obligauit. Probatur, quia lex noua non plus obligauit in puncto resurrectionis, quam in puncto mortis Domini ; ergo non magis potuit lex vetus cessare in vno, quam in altero. Consequentia euidens est, supposito dicto principio. Antecedens autem probatur, quia lex noua nõ fuit magis promulgata hominibus in puncto resurrectionis, quam mortis Christi. Nulla enim promulgatio illius legis facta, vel addita est in illo triduo, vt per se notum est: si ergo viuente Christo in vita mortali satis esset promulgata lex noua, in morte Christi etiam obligasset, quia lex sufficienter edita, & promulgata obligat, nec est aliud, quod expectetur : si autem ante Christi mortem promulgatio sufficiens non præcesit, & ideo in eius morte non obligauit lex noua, profecto nec in tempore resurrectionis fuit sufficiens promulgatio nouæ legis, & cõsequenter nec eius obligatio. Nam etiam lex diuina positiua non obligat ante sufficientem promulgationem, vt ipse Soto ibidem fatetur, & libro sequenti latius dicemus, vbi etiam ostendemus legem nouam non obligasse ab instanti resurrectionis : ergo neque tunc cessauit obligatio legis antiquæ.

24. *Fundamentum Soti quid probat*

Fundamentum autem pro Soto adductum probabiliter ostendit, ante resurrectionem non cessasse legem veterem, non tamen probat statim in resurrectione cessasse. Nam mysterium nostræ salutis duo requirit. Vnum est solutio sufficientis pretij per meritum, & satisfactionem Christi, aliud est applicatio illius redemptionis, non solum ex parte nostra, sed etiam ex parte ipsius Christi quoad aliquas actiones, quas in ordine ad hanc applicationem in generali spectatam, exercuit. Quod ergo ad primum spectat, re vera fuit redemptio plenè consummata in morte Christi præscindendo à resurrectione. Ab illo enim puncto nihil aliud meruit Christus Dominus, aut satisfecit. Quia in puncto mortis finita est via, & extra viam nõ est proprium meritum, vel satisfactio, vt in 1. tom. 3. partis latius dictum est. Vnde ante resurrectionem ianua cœli aperta fuit, & animæ sanctorum Deum videre cœperunt. Si autem vltra sufficiẽtiam, & plenitudinem redemptionis consideremus omnia mysteria, & omnem modum, quo Christus Dominus suas actiones, & mysteia ad nostram salutem, eiusque executionem ordinauit, non est sistendum in resurrectione : nam etiam Christus Dominus ascendit propter glorificationem nostram, & misit Spiritum sanctum ad nouæ legis promulgationem, & confirmationem, & ad perfectam eius gratiæ communicationem, quam nobis meruerat ; ergo eadem ratione non debuit cessare lex vetus, donec ista omnia mysteria perficerentur. Vnde nihil vrget confirmatio. Nam lex etiam vetus, & cæremoniæ eius non tantum mortem, & resurrectionem, sed etiam Ascẽsionem, Spiritus sancti aduentum, vocationem gentium, & alia mysteria nostræ salutis prophetabant, & significabant : ergo vel sistendum est in morte, vel vltra resurrectionem progrediendum. Neque verò necessarium fuit, vt omnes figuræ illius legis implerentur ante abrogationem eius, alioqui nõ cessasset, donec multa alia mysteria complerentur, quod nimium, & absurdum est, aliàs vsque ad vltimam resurrectionem hominum non fuisset mortua, quia illam etiam præfigurabat. Non fuit ergo necessarium, vt omnes figuræ essent impletæ : sed illæ, quæ erant de præcipuis mysteriis, neq; etiam hoc solum attendendum est, sed maximè ad promulgationem necessariam ad nouæ legis introductionem, & exclusionem alterius.

25. *Lex vetus non fuit abrogata vsq; ad diem Pentecostes.*

Dico ergo tertiò : lex vetus non fuit abrogata toto tempore post resurrectionem vsque in diem Pentecostes. In hac propositione non inuenio contradicentem extra allegatos auctores, neq; etiam inuenio difficultatem, aut rationem dubitandi, supposita resolutione in puncto præcedenti tradita. Quia non fuit lex noua promulgata in illis quinquaginta diebus post resurrectionem, magis quàm in die Resurrectionis, vt ex Euangelio & Actibus Apostolorum constat : ergo nec lex noua magis obligare incepit in illis diebus vsque ad Pentecostem exclusiuè, quam in resurrectione : ergo nec lex vetus illis diebus abrogata est. Vtraque enim consequentia euidens est ex principijs positis. Et ideo nihil amplius de hac assertione dicere necesse est, nec difficultatem in illa inuenio, cui respondere necesse sit. Per has autem propositiones omnes solum explicatum est, quibus temporibus non fuerit abrogata lex vetus, & consequenter illam obligasse vsque ad diem Pentecostes saltem exclusiuè. Superest ergo dicendum, an in die Pentecostes desierit obligare, vel saltem cœperit abrogari.

26. *Punctus difficultatis aperitur.*

In hoc ergo puncto tres modi dicendi esse possunt Primus est, legem veterem in die Pentecostes fuisse omnino mortuam, id est, pro vniuerso mundo, & pro quocumque loco, in quo erant Iudæi dispersi. Hæc vero sententia habet difficile fundamentum, videlicet, legem nouam tunc obligasse vniuersum orbem, quod nobis verisimile non videtur, pertinet vero ad librum sequentem, & ideo in illum locum impugnationem illius fundamenti remittimus, quo destructo, ruit etiam hic modus dicendi : ex alio principio supra posito, quod lex vetus non desijt obligare nisi quando lex noua obligare incœpit. Secundus modus dicendi est, legem veterem obligasse Iudæos vsque ad perfectam Euangelij promulgationem, ideoque in die Pentecostes nec mortuam fuisse, nec cœpisse abrogari. Hæc vero sententia supponit duo principia, vnum est, legem veterem non fuisse mortiferam vsque ad illud tempus. Aliud est, non prius fuisse mortuam, quam mortiferam, quæ duo inferius examinanda sunt : nam hic non possent sine confusione tractari, & ideo sententiam hanc falsam esse supponimus, quod cap 18. ostendemus, impugnando præcipue illud secundum principium. Tertius modus dicendi est, abrogationem legis veteris cœpisse in die Pentecostes, non tamen simul factam esse pro toto orbe, sed successiuè creuisse, crescente promulgatione legis nouæ, consummatamque esse quando legis nouæ promulgatio pro Iudæis saltem consummata est. Quæ fuit sententia Bonauenturæ, Scoti, & sequacium in 4. dist. 3. sumiturq; ex Bernardo Ep. 77. & Hugo de sancto Victor. lib. 2. de Sacr. p. 6. c. 4. Et illam existimo esse veram ex illo principio, quod obligatio legis veteris exclusa est quasi formaliter respectu Iudæorum per obligationem legis nouæ. Quod ex parte in superioribus probatum est, scilicet, quoad hanc negationem quod non prius desierit obligatio alterius. Quoad aliam vero partem, quam includit, videlicet, nunquam duraſſe, seu permansisse simul obligationem vtriusque legis, ostendetur in capitulo decimo octauo, quia oportet prius alia declarare. Et vlterius pendet hæc sententia ex alio fundamento, nimirum, obligationem legis nouę ita fuisse in mundum introductam, vt non simul vniuersum obligauerit, sed in die Pentecostes cœperit in Hierusalem, & postea successiuè creuerit, prout Euangelij verbum diuulgabatur. Hoc vero fundamentum in libro sequenti tractandum est,

Triplex modus dicendi. Primus.

Secundus. Tertius modus dicendi vetus est.

Bonau. Scotus Bern. Hug. Vict.

Hæc sententia approbatur.

est, & ideo de hoc puncto nihil in præsenti amplius dicam.

CAPVT XIV.

Vtrùm lex vetus non tantum mortua, sed etiam mortifera sit.

1. *Duplex revocatio.* DVobus modis potest lex aliqua reuocari. Primò quasi priuatiuè tantùm, auferendo solum imperium, & obligationem eius. Secundò quasi contrariè prohibendo vsum eius etiam materialiter, vt sic dicam, id est, prohibendo opus illud, quod antea præcipiebatur, vel præcipiendo, quod prohibebatur. *Mortua lex qua.* Quando igitur lex priori tantum modo abrogatur, dicitur mortua: quando verò posteriori modo tollitur, dicitur mortifera, quia illius obseruatio mortem animæ afferret. Est igitur sensus, vtrũ non solum non teneantur Christiani legem illam seruare, verum etiam teneantur illam non seruare. Et ita quæstio vniuersalis est de omnibus Christianis, tam ex gentibus, quàm ex Iudæis originem trahentibus, quia eadem est ratio de omnibus. Non est tamen ita vniuersalis quæstio de omnibus præceptis illius legis. Nam de præceptis moralibus certum est, non esse mortifera, cum potius necessarium sit illa præcepta seruare in lege Euangelica. De iudicialibus etiam docet D. Tho. dicta q. 104. a. 3. non esse mortifera, licet sint mortua: cuius sententiam in hoc omnes sequuntur. Et potest vsu confirmari, quia nonnulla præcepta iudicialia retinentur nunc in lege Euangelica, vt sunt aliqua impedimenta matrimonij, quota decimarum, & similia. Ratioq; redditur, quia iudicialia non ordinabantur per se ad significandum, sed ad politicam vtilitatem, etiam secundum speciales, ac proprias rationes suas, & ideo simpliciter possunt ad eundem vsum acceptari ab habentibus potestatem.

D. Thom. Sententia communis. Confir.

2. *Difficultas de cæremonialibus. Ratio dubitandi.* Tota ergo hæc quæstio ad cæremonialia præcepta reuocatur, an in lege gratiæ non solum mortua sint, sed etiam mortifera. Ratio autem dubitandi esse potest, quia si mortifera sunt, hoc debet oriri ex aliquo præcepto positiuo, naturale enim non est, vt per se constat, quia obseruare illam legem, non erat per se, & intrinsecè malum, vnde si Deus voluisset, potuisset illam simul cum Euangelio relinquere. Oportet ergo, vt prohibitio positiua sit. At hæc nulla apparet, aut enim est iuris diuini, aut humani: non primum, nullibi enim scriptum est, nec traditum, quia tempore Apostolorum non erat tale ius diuinum, ipsi enim obseruabant legalia, vt videbimus. Secundum etiam & habet eandem difficultatem, & non satis est: nam si hæc esset tantum præceptum humanum, posset reuocare illud, & legalia seruare, quod dici non potest.

3. *Mortiferum nunc legiue teru cæremonias seruare. Hugo. Hieronym* Nihilominus dicendum est, esse mortiferum nunc seruare legis veteris cæremonias. Hęc assertio est certa de fide, eratque iam temporibus Aug. & Hier. vt constat ex Epist. 89. Hieron. & 19. Augustini. Vnde cum Hieronymus in Epistola Augustini legisset, licere Iudæis ad fidem conuersis legales cæremonias seruare, ausus est ad Augustinum scribere, se legisse in suaEpistola aliquid, quod sibi hęreticum videbatur: Augustinus autem respondit, explicando, mentem suam fuisse loqui *de illo duntaxat tempore, quo primum gratia fidei reuelata est.* Et addit, progressu temporis factam esse mortiferam illam legem. Magnaque asseuerationeaffirmat Hieronymo, se nunquam aliud sensisse, & ante Hieronymi admonitionem, scribendo contra Faustum ita mentem suam declarasse, sentiens, dogma hoc pertinere ad fidei veritatem. In eadem sententia est Ambr. Epist. 4. & tribus sequentibus, sunt etiam alij Patres infrà referendi, & in c. *maiores*, de Baptism. oppositasententia vocatur hæresis damnata, vtique in Cherinto, Ebione, & Nazaræis ferè à principio nascentis Ecclesiæ, teste Hieronymo suprà, & consentiente Augustino, qui in libro de Hæresib. ait, hoc ex Ecclesiæ traditione constare. Præter hoc verò potest fundari hæc veritas in testimonijs Scripturæ, quibus ostendimus legem veterem cessasse, adiuncta Ecclesię intelligentia, quæ interpretatur, ita cessasse, vt non solum non obliget, sed etiam nõ liceat, nec Deo placeat vsus illarum cæremoniarum, iuxta illud Psal. 39. *Sacrificium, & oblationem noluisti*, &c. Quod ita interpretatus est Paul. ad Heb. 10. & latè prosequitur Iust. Dial. cum Triph. & Aug. in enarratione eiusdem Psalmi. Et eodem modo expendit Hieronymus testimonium suprà tractatum Ier. 31. *Feriam*, vel *consummabo domui Israel, & domui Iudæ testamentum nouum, non secundum testamentum, quod disposui Patribus eorum.* Ex quo colligit Hieronym, legalia esse mortifera non tantum gentibus, sed etiam Iudæis, quibus Deus ibi dicit disposuisse testamentum nouum, per quod vetus ita rumpitur, vt eo vti non liceat, sicq; sentit esse intelligendam ponderationem Pauli ad Hebr. 8.

Iustin. Mart. Hieron.

4. *Triplex vsus legalium.* Vt autem eandem veritatem ratione, & doctrina declaremus, aduerto triplicem posse distingui vsum legalium: vnus vocari potest omnino formalis, seu formalissimus, alius omnino materialis, tertius quasi medius, partim materialis, partim verò formalis. Primus vsus est, si legalia fiant eodem spiritu, seu eadem credulitate, & cogitatione, qua à Iudæis fiebant. Et in hoc vsu possunt distingui tres gradus. Vnus si legalia fiant, ponendo in eis spem salutis, ac si per ea posset homo iustificari apud Deum, & quasi ad hunc effectum sufficerent, essentq; necessaria, & de tali vsu constat, esse mortiferum, ac valde pernicioſum, quia est contra Euangelicam veritatem, & contra necessitatem redemptionis Christi, iuxta illud Pauli ad Galat. 2. *Si ex lege iustitia: ergo gratis Christus mortuus est.* Vnde etiam est illud Pauli ad Gal. 5. *Si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit.* Quod maximè de hoc vsu exponit Augustinus. & planè colligitur ex verbis, quæ statim Paulus subiungit, *Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini.*

5. *Obiect.* Dices, hinc sequi talem vsum legalium, ponendo spem in cæremonijs legis; semper fuisse illicitum, etiam eo tempore quo maximè vigebat, & obligabat illa lex, nunquam enim iustificare potuit; ergo in illa spem iustitiæ ponere semper fuit illicitum, & gratiæ Christi etiam venturi contrarium. *Resp.* Respondeo, si iustificatio separata fuisset virtute illorum Sacramentorum, & ex efficacia legis per se, & sine Christo spectatæ, cõcedo semper fuisse damnatum talem vsum. Si verò speraretur ex fide Christi protestata, seu significata per illa sacramenta, sic quoad circunciſionem saltem non erat ille vsus malus, viuente illa lege, nunc autem mortifera est, cuius ratio constabit ex c. 18. & vlt. Et hic est secundus gradus huius formalis vsus. Tertius autem, & valde etiam formalis esse potest, si præcepta illa seruentur vt adhuc præfigurantia, seu promittentia Messiam venturum. Sic autem continet talis vsus pernicioſum mendacium, & procedit ex manifesta hæresi, quod Messias promissus nõdum venerit, contra quam alibi disputatum est ex professo. Est præterea alius vsus ad hunc ordinem pertinẽs, si illa legalia fiant, abstrahendo quidem à significatione futuri, tamen vt permanentia adhuc sub præcepti diuini necessitate. Et de hoc etiam vsu est certissima conclusio, & ratio eius est, quia ille vsus etiam procederet ex errore fidei contrario. Ostendimus enim esse de fide, legalia abolita esse, & mortua; at verò quando fiunt illa intentione, & opinione, creduntur adhuc viuere vel quoad obligationem, vel quoad institutionem; & totum hoc erroneum est. Relinquitur ergo omnem formalem vsum legalium esse pernicioſum, & malum, tanquam fidei & veritati contrarium.

6. *Materialis vsus legalis quis.* Materialis vsus est, si res illæ, quæ per legem vetespiritu,

Ambr.

rem præcipiebantur, in vsum assumantur, tum sine spiritu, aut credulitate illius legis tanquam durantis, tum sine intentione cultus, sed ob alium finem, vel commoditatem. Et hic vsus non est per se, & intrinsecè malus, sed de illo iudicandum est iuxta intentionem operantis, & alias circunstantias. Loquendo enim in genere, duplex intentio hic excogitari potest. Vna est commoditas tantum corporalis, vt v.g. si quis ad curandum morbum tondeatur, vel abstineat ab aliquo cibo, aut aliquid simile faciat, & quod per se damnari, aut reprobari non possit; solum ergo in huiusmodi vsu cauendum est scandalum, in reliquo enim nulla est per se malitia, dummodo re vera bona fide procedatur. Alia intentio esse posset ad simulandum, vel occultandum fidem, vel obligationem eius. *Hieron.* Quomodo videtur Hier. dixisse, aliquando fuisse licitum talem vsum propter vitandam turbationem infirmorum in fide, contra quem argumentatur *Aug.* August. quia videtur sequi nunc etiam forè licitum talem vsum, si occasio similis occurrat vitandi scandalum alicuius neophiti, quod omnino iudicat esse falsum, & erroneum, & pro certo supponit, non fuisse à Hieronymo admittendum. Quod sine dubio ita est: nam ipse ad summum dicit, ex dispensatione aliquando id licuisse, quod an sit verum, dicam c. 16. & inde constabit ratio à priori, ob quam talis vsus malus est, ex quo legalia ita cessarunt, vt etiam mortifera facta sint.

7. *Tertius vsus legalium.* Tertius vsus, quem voco medium, est, si cæremoniæ veteris legis fiant ex intentione cultus, & tanquã religiosæ cæremoniæ, non quidem spiritu illius legis, nec tanquam habentia in illa fundamentum, sed vel ex proprio arbitrio, vel ex aliqua consuetudine humana, vel ex præcepto, & institutione Ecclesiæ. Et ideo voco hunc vsum medium, quia respectu legis veteris materialis est, & tamen quoad illam intentionem cultus formalis dici potest in generali ratione religionis, & de hoc vsu est nonnulla controuersia inter scholasticos, an sit omnino mortiferus, siue priuata, siue publica auctoritate fiat. In quo duo dubia tanguntur. Vnum an talis vsus possit interdum licere propria auctoritate, seu deuotione, sine alia dispensatione, aliud dubium est, an sit hic vsus ita prohibitus, vt non possit Ecclesia illum permittere.

In priori puncto Caiet. 3. p. q. 37. art. 1. dicit, non esse mortiferum vti circuncisione, si fiat sine spiritu legis veteris, solum ex quadam intentione imitandi Christum. 8. *Sententia Caietan de circumcisione.* Quia pia videtur, & non habere intrinsecam malitiam, neq; inuoluere errorem, aut mendacium. Et aliunde nõ apparet ius posituum diuinum, aut humanum, quo talis prohibitio sit facta. Adducit etiam Caiet. consuetudinem Æthiopum, seu Indorum Ioannis Presbyteri, vulgo *del Perste Iuan*, qui circuncidunter, & non propterea censentur schismatici, vel hæretici: vnde talis consuetudo non videtur damnabilis, quia nec per se mala est, nec scandalum affert in illis regionibus, nec nobis debet afferre, quia in his rebus indifferentibus liberum est vnicuique prouinciæ sua consuetudine vti. Illi autem non vtuntur circuncisione vt legali, & ideo neque obligantur ad totam legem, nec intentione legis ea vtuntur, nec inde sperant iustitiam, sed solum materialiter ea vtuntur, vt sic autem indifferens est secundum se, additaque extrinseca intentione honesta, fiet bona. Et ab hac sententia non discordat Medina dicta qu. 103. artic. 4. ad 5. quia Ecclesia tolerat illam consuetudinem. Alij verò moderni illam extendunt ad priuatum vsum, ita vt liceat alicui circumcisionem sumere propter mortificationem, vel alium similem finem.

9. *Contraria sententia vera. S. t. Salm.* Nihilominus sententiam hanc Caietani improbaui in 2. tom. 3. partis dicta q. 37. in Comment. art. 1. & similiter improbat Soto lib. 2. de Iustit. q. 5. a. 4. in fine corporis. Neque approbat Salmeron ad Gal. 5. q. 2. & Valentia 2. tom. disputat. 7. q. 7. punct. 7. & alij. Et *Valent. D. Thom.* sumitur ex D. Thoma 4. dist. 1. q. 2. art. 5. quæstiunc. 3. ad 3. quatenus dicit, non posse honestari vsum circuncisionis ex quocumque fine honesto, quia ex prohibitione factus est malus, & actus malus non honestatur propter bonam intentionem. Item ex eodem 1. 2. q. 103. art. 3. & 2. 2. q. 87. artic. 1. quatenus differentiam constituit inter cæremonialia, & iudicialia, quòd illa sint mortifera, non verò hæc. Quod necesse est intelligi de vtrisque materialiter spectatis respectu legis Moysi, tum quia seruare iudicialia quasi ex necessitate legis Moysi, vel propter significationem, quam in ea habebaut, est mortiferum, tum etiam quia expressè dicit, iudicialia non esse mortifera, quia possunt imitari, seu acceptari ab aliqua republica propter commoditatem humanam, qui vsus planè materialis est; ergo hunc etiam censet prohibitum in cæremonialibus. Et cum absolutè, & indifferenter loquatur, vniuersaliter profectò loquitur, & maximè circuncisionem comprehendit, quæ erat ex præcipuis cæremonijs. In his autem omnibus supponit D. Thom. illum vsum cæremonialium esse nunc prohibitum. Quod nondum generaliter probatum est. Et ideo in speciali de circuncisione, & de illo modo tendi illa, potest reddi ratio, quia ritus ille non potest à superstitione excusari, esto à Iudaico errore excusetur.

Quod declaratur in hunc modum, quia circuncidi- 10. *Declaratur tradita doctrina.* tur ob Christi imitationem, vel in ea intentione respicit Christum vt suscipientem circuncisionem tanquam sacramentum quoddam à Deo institutum, & sic vel non euitat superstitionem Iudaicam, vel fallitur, & eluditur, ac subinde in superstitionem incidit. Probatur, quia non potest sic conformari Christo, nisi intendat suscipere circuncisionem, vt Sacramentum à Deo institutum, & hoc pertinet ad Iudaicum errorem, vel si hoc non intendit, non potest conformari Christo, vt suscipienti sacramentum, & sic vana est, & superstitiosa intentio. Vel per illam intentionem respicit Christum solum vt affectum illo corporali vulnere, seu cicatrice, & sic quidem non est propria iudaizatio, tamen est vana superstitio, quia conformitas in illa sola materiali, seu corporali læsione, aut affectione, nullius virtutis honestatem habet, neque in aliquem honorem Christi cedit, & ita est cultus superstitiosus, & vanus. Aut denique per illum actum intendit conformitatem ad Christum in passione illius doloris, & sic etiam est vana, & illicita intentio, quia si circuncisio in infantia suscipiatur, vt conformitas ad Christum requirebat, sic nullus fructus animæ est in tali conformitate, quia nullum ibi est meritum, nec satis factio, nec passionum mortificatio, nec aliquid simile, & alioqui corpori nocere potest. Vnde vlterius etiam in ætate adulta non esset rationabilis intentio illius conformitatis, quia non est licitum homini, partem corporis abscindere, vel manum perforare, vt in illo dolore, & passione Christo conformetur. Nec etiam est prudentiæ opus velle imitari Christum materialiter, vt sic dicam, in omnibus suis actibus, alioqui celebremus Pascha, & comedamus Agnum paschalem, quia ipse hoc fecit, & similia, quæ absurda planè sunt, sed in his imitandus est Christus formaliter, vt sic dicam, id est, in obedientia proportionali, vt sicut ille seruauit legem quæ ad tempus illud pertinebat, ita nos nobis datam seruemus, & cætera. Neque obstat consuetudo illius nationis, aut tolerantia Ecclesiæ: nam Ecclesia permissiuè se habet, quia in illo actu in rigore non inuenitur error pertinens ad doctrinam, vel Iudaismum; error autem practicus, & moralis non est tam clarus, vt non potuerit tolerari, & per ignorantiam excusari, eo vel maximè quòd gens illa grauioribus laborat erroribus, à quibus hactenus non potuit per Ecclesiam emendari.

Atque

11. *Nulla ratione licet vti vlla cæremonia legis veteris.*

Atq; ex resolutione huius puncti generaliter colligo, nunquam esse licitum alicui Christiano, vel alicui priuatæ communitati Ecclesiæ suo arbitrio, ac priuata deuotione vti aliqua cęremonia legis veteris ex intentione cultus, etiamsi nullus adsit animus obseruandi legem, nec vtendi tali cæremonia in significatione legali. Et consequenter sequitur legalia nunc esse mortifera per se loquendo etiam quoad vsum hunc, quem medium, vel mistum appellauimus. Ita *D. Thom.* planè sentit D. Thom. in loco suprà citato ex 4. quia non de sola circuncisione, sed generaliter loquitur, dicens, nunquam fieri licitas tales cæremonias ex intentione bona, quia malæ iam sunt propter prohibitionem. Idemq; sentiunt communiter Theologi in 4. d. 3. Soto, & alij suprà citati, videturque sufficienter probari vsu, & traditione Ecclesiæ. Item quia talis vsus semper habet speciem mali, non ex accidenti tantum, sed quasi per se, suppositio Ecclesiæ statu. Deniq; est optima ratio, quia si talis vsus in vna vel altera cæremonia ex sola intentione operantis posit excusari, vel approbari, eadem ratione in qualibet, & consequenter in omnibus, quia non est maior ratio de vna, quàm de alijs. Potest verò contra hoc obijci cap. *Obiect. Innoc. III.* vnic. de purific. post part. vbi Innocent. III. inquit, licèt mulieres post partum non teneantur ab ingressu templi abstineri propter legem Moysi, si tamen abstinere voluerint, deuotionem earum non esse improbandam. *Resp.* Respondetur tamen facilè, separationem illam, seu abstinentiam ab ingressu Ecclesiæ propter aliquam corporalem immunditiam, vel indecentiam non pertinere ad cæremoniam legalem, sed ad honestam circunspectionem, & moralem prudentiam. Nec cæremonia legis consistebat in sola illa separatione, sed in modo, & obseruatione dierum, & in alijs cæremonijs, quæ in die ingressus, & purificationis fiebant. Quod magis in sequenti puncto declarabitur.

12. *Aliud dubium quid possit Ecclesia circa hoc. Pars affirmat.*

Hinc enim statim suboritur aliud dubium propositum, an saltem Ecclesiæ auctoritate interueniente, possit talis vsus permitti aliqua ex parte, siue per dispensationem, siue per legem definientem, seu acceptantem talem cæremoniam pro Ecclesiæ vsu. Nam partem affirmantem suadere videtur exemplum Apostolorum, qui præceptum dederunt fidelibus etiam conuersis ex gentibus abstinendi à suffocato, & sanguine, Actor. 15. quod tamen ad cęremonias veteris legis pertinebat. Nec refert, quod id fecerint propter vitandam offensionem Iudæorum, & eo tempore, quo legalia nondum erant mortifera, vt paulò pòst videbimus. Non, inquam, hoc satisfacit, quia illa obseruantia durauit in Ecclesia vsque ad tempora *Conc Gangren.* Syluestri, vt constat ex Concilio Gangren. eo tempore celebrato c. 2. & post illa etiam tempora fuit renouatum illud præceptum in Conc. Aureli. 2. cap. 20. & *Conc. Vuormac.* Conc. Vuormac. cap. 69. Nec apparet ratio, cur non possit Ecclesia illam abstinentiam præcipere, sicut aliàs præcepit: ergo eadem ratione poterit aliam cæremoniam vsurpare, si ad ornatum, vel ad alium effectum aptam esse iudicauerit. Sic enim multa cæremonialia Ecclesia instituit ad imitationem legalium, vt constat ex c. 2. c. *sicut*, cap. *solemnitates*, cum alijs, de consecrat. d. 1.

13. *Pars neg. D. Thomæ*

In contrarium verò est, quia hoc modo non magis essent mortifera nunc præcepta cæremonialia, quam iudicialia, contra D. Thomæ sententiam à Theologis communiter receptam. Sequela patet, quia præcepta iudicialia obseruata nunc vt legalia etiam sunt mortifera: dicuntur autem non esse mortifera, quatenus illæmet actiones possunt per legem humanam renouari, & præcipi; ergo si hoc etiam potest licere in cæremonialibus, non magis sunt mortifera, quàm illa. *Resp.* Dices, hoc esse licitum in iudicialibus generaliter, & non solum per Ecclesiasticam legem, sed etiam per ciuilem, in cæremonialibus rarò posse id fieri, & non *Refellitur.* nisi per legem Ecclesiasticam. Sed hæ differentiæ non satisfaciunt, quia si licèt renouare vnam, vel alteram cæremoniam, secluso spiritu, & significatione legali, cur non singulas, & omnes? Nulla enim sufficiens ratio reddi posse videtur. Si autem hoc admittatur, parum referet, quod hæc cæremonialia per solam legem Ecclesiasticam reuocari, seu acceptari possint, & non per ciuilem, quia id non proueniet ex maiori cessatione cæremonialium, quam iudicialium, sed ex eo, quod materia cæremonialis, seu religionis ad solam potestatem Ecclesiasticam spectat. Ergo non videtur posse illa differentia sustineri, nisi dicendo iudicialia ita esse mortua quoad legem veterem, vt possint per humanam legem propter suam vtilitatem conseruari, & introduci; cæremonialia verò nullo modo possint, ideoq; non solum mortua, sed etiam mortifera esse dicantur. Et confirmari hoc potest ra- *Confirmat.* tione, qua D. Thom. probat differentiam illam, videlicet, quia iudicialia non sunt præcepta principaliter propter significationem, sed propter aliquam vtilitatem politicam, vel moralem; cæremonialia verò sunt principaliter propter significationem. Et ideo priorum instauratio fieri potest sine præiudicio veritatis fidei, non verò posteriorum. Ecclesia autem non potest aliquid instituere, aut renouare, quod sit in præiudicium fidei, & falsam significationem contineat: ergo nulla cæremonialia instaurare potest.

14. *Resolutio.*

Resolutio huius dubitationis pendet ex alia, nimirum, an hæc prohibitio sit ex iure diuino, vel Ecclesiastico, seu Apostolico, quod dubium melius tractabitur in c. 17. & ideo ibi melius explicabimus immutabilitatem huius institutionis, & cõsuetudinis, quam Ecclesia habet vitandi vsum cæremoniarũ legalium tanquam mortiferum, & à Deo reprobatum. Nunc ergo solum dicimus, Ecclesiam nõ posse cæremonias illas resuscitare, seu admittere saltem quoad eas, quæ erant quasi fundamentales, & substantiales, qualia erant sacrificia, sacramenta, & sacerdotium, tum quia repugnaret institutioni legis nouæ, tum etiam quia in istis erat principaliter significatio futurorũ. De alijs verò secundarijs cæremonijs, quæ sacra, vel obseruantiæ dicuntur, non est tam certum, quòd non possint ab Ecclesia vsurpari, nihilominus tamen simpliciter ita loqui possumus, quia vel nulla est talis potestas, vel si est, nunquam potest conuenienter ad actum reuocari, vel si interdum potest, solum est in aliquare minima, & propter rationem moralem potius quam cæremonialem, quæ exceptio non impedit, quin regula dicta generaliter cõstitui possit. Hãc verò doctrinam totam in dicto capite explicabimus, & confirmabimus.

15. *Quæ cæremoniæ tum legis naturæ mortiferæ ef sepossint.*

Ex dictis verò possumus obiter inferre, non solum veteris legis cæremonias, sed etiam illas, quæ esse poterant in lege naturæ, & prout in illa erant quasi substantiales, vel tanquam signa specialia alicuius fidelis congregationis, etiam cessasse, & esse mortifera in lege noua. Explicatur, quia in lege naturæ poterat esse aliquod sacramentum in remedium originalis peccati: velle ergo nunc tali sacramento vti extra Baptismum, pernicioſum esset. Similiter erant tunc sacrificia, & consequenter sacerdotium illi tempori accommodatum; hæc igitur, & similia tentare in Ecclesiam Catholicam inducere, mortiferum esset, neque vlla humana auctoritate licitum fieri potest. Non quidem propter significationem futurorum mysteriorum, quæ iam facta sunt: nam fortasse non erat in illis cæremonijs talis significatio, sed quia talis vsus repugnaret institutioni sacramentorum, & sacrificij nouæ legis, vt in tertio tomo tertiæ partis latius declarabitur. Ex alijs verò accidentalibus cæremonijs, *Quas cæremonias accidentales accipere potest Ecclesia.* quæ ad ornatum ordinantur, accipere potest Ecclesia quascunq; rationi consentaneas, & institutioni Christi non repugnantes, siue antea in lege naturæ in vsu fuerint, siue non fuerint; hoc enim nihil adhonestatem refert, vt per se constat.

CAPVT XV.

An lex vetus fuerit semper mortifera, post inchoatam Euangelij promulgationem.

1. DIximus, præcepta cæremonialia mortifera esse in lege gratiæ, quia vsus illorum non solum iam non est præceptus, verum etiam est prohibitus, tractandum nunc superest, quando illa prohibitio habuerit initium. Vbi simul tractanda est celebris controuersia inter Hieronymum, & Augustinum, qui in hoc puncto diuersas habuere sententias, quas inter se epistolis mutuò missis disputarunt, & vnusquisque sententiam suam acerrimè defendit. Occasio verò prædictæ controuersiæ sumpta est ex varijs factis, & dictis Apostolorum, quæ hoc punctum pro vtraque parte dubium reddunt.

Controuersia inter Hieron. & Aug.

2. Nam ex vna parte legimus in Actibus Apostolorum, post resurrectionem Domini, & prædicationem Euangelij ipsosmet Apostolos exercuisse cæremonias legales; ergo signum est, eo tempore non fuisse mortiferas, sed in illo tempore iam erant mortuæ; ergo non simul, sed prius fuerunt mortuæ, quàm mortiferæ. Primum antecedens patet Actor. 16. vbi Paulus circumcidit Timotheum, qui erat ex patre Gentili, & matre Iudæa fideli, & capit. 21. dicitur, Paulum sibi totondisse in Cenchris caput, quia votum habebat, & capit. 18. seniores Hierusalem tale consilium dederunt Paulo, *Sunt nobis quatuor viri habentes votum super se, his assumptis sanctifica te cum illis, & impende in illis, vt radant capita*, &c. & postea dicitur, *Tunc Paulus assumptis viris postera die purificatus cum illis intrauit in templum, annuntians expletionem dierum purificationis, donec offerretur pro vnoquoque eorum oblatio*, & capit. 24. ait Paulus se venisse Hierosolymam eleemosynas facturus, *oblationes, & vota*, & inuentum esse purificatum in templo. Quæ omnia faciebat Paulus, ne offendiculo esset Iudæis, vt ipse consulit 1. ad Corinth. 10. suo exemplo monens alios, *vt sine offensione sint Iudæis, & gentibus, sicut & ego* (inquit) *per omnia omnibus placeo, non quærens, quod mihi vtile est, sed quod multis, vt salui fiant*, & ideo c. 9. de se etiam dicit, *Et factus sum Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrarer: iis, qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, cum ipse non essem sub lege, vt eos, qui sub lege erant, lucrifacerem.* Constat ergo, Paulum exercuisse legalia. Petrum etiam illa obseruasse ex Actor. 10. colligitur, cum enim in oratione vidisset linteum, in quo erant quadrupedia, &c. & audiuisset vocem sibi dicentem, *Surge Petre, occide, & manduca*, ipse respondit, *absit Domine, quia nunquam manducaui omne commune, & immundum*, & cætera, quod pertinet ad legales obseruationes, & capit. 11. fideles, qui erant ex circumcisione *disceptabant aduersus Petrum eo, quod introiisset ad viros præputium habentes, & manducasset cum illis*, quod est signum, illos obseruasse legalia vsque ad illud tempus, quibus non potuit Petrus aliter satisfacere, nisi diuinam reuelationem eis narrando circa gentium vocationem. Accedit, quod grauius est, quia licèt Actorum 15. declaratum fuerit, Gentiles ad fidem cõuersos non fuisse obligatos ad seruanda legalia, nihilominus aliquod legale præceptum fuit illis impositum, vtique abstinendi à suffocato, & sanguine; signum ergo est, non fuisse tunc mortifera legalia.

3. Aliunde verò videri potest, vsum legalium nunquam licuisse, ac subinde mortiferum fuisse post Christi passionem ex loco Pauli ad Galatas cap. 2. vbi narrat, cum ipse esset Antiochiæ, venisse illuc Cepham, eumque prius quidem cum gentibus indifferenter conuersatum fuisse, & edisse, postea verò cum venissent quidam Iudæi à Iacobo missi (inquit) *subtrahebat, & segregabat se timens eos, qui ex circumcisione erant*, quod videns Paulus inquit, *In faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat*, & infrà, *Cum vidissem, quod non rectè ambularent ad veritatem Euangelij, dixi Cephæ coram omnibus*, &c. Vbi Paulus damnare videtur factum Petri tanquam illicitum, & contrarium veritati Euangelij; quod non alia ratione dictum est à Paulo, nisi quia illa Petri subtractio ad legalium obseruationem pertinebat: supponebat ergo Paulus, eo tempore iam fuisse illicitam obseruationem legalium: nam si alicui licuisset, maximè Petro, ad quem vel dispensatio, vel interpretatio legum pertinebat. Ergo etiam quolibet tempore post Christi Euangelium legalia fuerunt mortifera. Probatur hæc consequentia, quia non est maior ratio de illo tempore, quàm de quocumque alio vel priori, vel posteriori.

4. Non possumus autem hoc loco omnino prætermittere, quin breuiter reijciamus sententiam quorundam, qui, vt huius testimonij difficultatem effugerent, dixerunt, Cepham illum, de quo Paulus ibi loquitur, non fuisse Petrum Apostolum, sed quendam discipulum ex septuaginta, Petri Apostoli Gentilem. Ita refert (ex Clemen. Alexandr. lib. 5. Hypothiposion) Euseb. lib. 1. Histor. capit. 12. & non improbat, apud Clementem verò nunc nihil de hoc reperimus, Oecumen. autem in collectaneis epistolæ ad Galat. in eandem sententiam inclinat, dicens habere apparentiam, & illam sequitur Doroth. in Synopsi, vbi inter septuaginta discipulos ponit Cepham, *quem Paulus* (inquit) *Antiochiæ redarguit, eiusdem cognominis cum Petro, & Episcopus Cariæ factus est.* Et ex modernis sequuti sunt hanc sententiam Barthol. Comera. in tractat. de Ieiun. capite sexto, & Hector Pintus in Daniel. capit. 1. Fundantur præcipuè, quia hæc opinio est aptior ad vitandas difficultates, quæ ex illa narratione Pauli oriuntur. Item ad respondendum infidelibus, qui ex illa historia occasionem sumpserunt calumniandi Apostolos, vel quod in doctrina inter se dissentirent, vt de Marcione refert Tertullian. vel quod inconstantes essent, nunc seruando legalia, nunc damnando, & nunc conuersando cum gentibus, nunc se subtrahendo, quod in Petro notauit Iulianus apostata, vt Cyril. li. 9. contra illum refert, in Paulo verò id notauit Porphyrius, teste Hieronymo. Deniq; facit pro hac sententia, quod Lucas in Actibus non narrat hunc aduentum Petri Apostoli in Antiochiam, neq; contentionem hanc inter Apostolorum Principes.

Reiicitur sententia affirmans Cephã illum à Paulo reprehensum non fuisse Petrum.

5. Hæc verò sententia probabilis non est, quia est contra communem Patrum expositorum sententiam, & sine fundamento, imò contra planum contextum Scripturæ, solumque ad fugiendam difficultatem excogitata. Et in primis Hieronym. ibi contra illã sententiam dicit, nescire se alterum vocatum Cepham præter Petrum. Quod intelligendum videtur de Scriptura sacra: nam aliàs Martialis Episcopus dicitur vocatus cognomento Cepha: nam in Epist. 2. ad Tolosanos in initio ita seipsum nominat, *Seruus Dei Apostolus* IESV *Christi Martialis Cepha*, vt habetur in tom. 3. Bibliothecæ Sanctorum. Vbi in præfatione ad illas epistolas notatur ex Aureliano Episcopo successore Martialis in vita eius, refertur, Martialem fuisse consanguineum Petri, & ab illo baptizatum, & magna charitate coniunctum, & inde posse coniectare, illum sumpsisse Cephæ cognomentum, quod ipse sibi attribuit. Veruntamen quidquid sit de auctoritate illius inscriptionis, licèt demus, interdum ipsum Martialem sibi assumpsisse cognomen illud, non constat, nec affirmari potest, illum communiter fuisse ita nominatum, & ideo verisimile non est, Paulum de illo fuisse loquutum, præsertim cum sæpe alijs locis Petrum Apostolum Cepham simpliciter vocet. 1. ad Cor. 2. 3. 9. & 15. cum q; quasi

Hæc sententia est improbabilis.

quasi per antonomasiam Petrus vocaretur eo nomine, quod & à Christo illi erat impositũ, & idem quod Petrus significaret, vt Hieronym. notat. Accedit, quòd in eadem vita Martialis refertur, anno decimo quarto à Christi passione, fuisse Martialem Roma missum ab Apostolis in Galliam, vt esset Lemouicensis Episcopus, ibique vsque ad vitæ finem vixisse: non ergo potuit Martialis adesse Antiochiæ, neque esse Cepham illum, cui restitit Paulus, cum ex narratione eiusdem Pauli constet, illud factum contigisse post decimum septimum annum à conuersione sua, ac subinde post decimum nonum à passione Domini. Nam conuersio Pauli contigit biennio post resurrectionem Christi, & triennio post conuersionem ascendit primò Hierosolymam videre Petrum ad Galat. 1. deinde post quatuordecim annos secundo ascendit Hierosolymam ad Galat. 2. & postea successit contentio cum Cepha: ergo contigit decimo nono, vel vigesimo anno post Christi passionem; ergo non potuit illa contentio esse cum Martiale, quia iam diu in suo Episcopatu Lemouicensi residebat. Verum quidem est, Dorotheum non dicere, Cepham illum fuisse Episcopum Lemouicensem, sed factum esse dicit Episcopum in Caria, quæ est Asiæ prouincia, vnde non videtur de Martiali loqui, sed de alio Cepha, qui profectò ignotus est: & omnino reijciendus. Nam si aliquis fortasse ex septuaginta discipulis cognominatus fuit Cepha, non fuit alius nisi Martialis, vt rectè notat Baron. tom. 1. anno 33 n. 41. iuncto anno 51. nu. 25. Constat ergo, illum Cepham de quo Paulus loquitur ad Galat. 2. non potuisse esse illum, quem Euseb. lib. 1. Histor. c. 12. inter septuaginta & duos discipulos numerat, ac subinde fuisse Petrum Apostolum.

Hieron.

6. *Ostenditur magis improbabilitas præcedentis sententiæ.*

Maximè autem hoc ipsum conuincit textus ipse beati Pauli: nam prius nominat Iacobum, Cepham, & Ioannem, & de his dicit, *qui videbantur columnæ esse*: ergo dubitari non potest, quin ibi loquatur de Apostolo Petro. Cur enim Martialem potius, quàm alium ex septuaginta discipulis inter tres Ecclesiæ columnas, quasi per antonomasiam positas, numeraret? aut quomodo in illo numero Petrum omitteret, qui erat omnium caput? Præsertim quia de illis tribus dicit, *Cum cognouissent gratiam, quæ data est mihi, dextras dederunt mihi, & Barnabæ societatis, vt nos in gentes, ipsi vero in circuncisionem*, &c. Vbi in primis pondero verbum, *cum cognouissent*, & ex illo colligo, cum illis tribus præcipuè contulisse Paulum Euangelium, quod prædicabat in gentibus, ad quod Hierosolymam ascenderat, vt præmiserat: maximè autem illud conferre debuit cum Petro, vt per se constat: ergo necesse est, illum Cepham fuisse Petrum. Deinde expendo verbum, *dexteras dederunt mihi*: nam hoc indicat magnam authoritatem in dante, vel diuidente prouincias (vt sic dicam) hæc autem auctoritas maximè erat in Petro. deniq; idem conuincit illa particula, *ipsi autem in circuncisione*: nam superius dixerat Paulus, Petro creditum fuisse Euangelium circuncisionis, & Deum specialiter fuisse illi cooperatum in Apostolatu circuncisionis: ergo non potuit non comprehendi in illis tribus, qui sibi assumpserunt peculiarem curam circuncisionis: ergo Cephas illis annumeratus, non erat nisi Petrus Apostolus. Proximè verò subiungit Paul. *Cum autem venisset Cephas Antiochiam*, &c. ergo ibi etiam loquitur de eodem Petro. Patet consequentia, tum quia non est verisimile, in tam breui contextu transijsse ad aliam personam, sub eodem nomine, & nunquam alibi in Scriptura sic nominatam, & cum magna totius historiæ equiuocatione, tum etiam quia narrasset ea, quæ cum Petro gesserat Hierosolymis, transitum facit ad ea, quæ cum eodem Antiochiæ transegerat: nam ideo præmisit acta cum Petro Hierosolymis, quia ad causam Antiochenam conducebant, quàm narrare intendebat: ergo ipse contextus cogit, vt Cepham illum semper intelligamus fuisse Petrum. Deniq; hoc etiam conuincunt verba illa sequentia, *& simulationi eius* (id est, Cephæ) *consenserunt cæteri Iudæi, ita vt Barnabas duceretur ab eis in eandem simulationem*. Nam ex his verbis intelligimus, fuisse magnam Cephæ auctoritatem, & in ea Barnabam superasse: cum illius factũ non solum cæteros, sed etiam Barnabam quodammodo cogeret, quod neq; de Martiale, nec de aliquo alio ex septuaginta discipulis cogitari potest.

Meritò ergo sancti Patres neq; ad resistendum hæreticis, vel infidelibus, neq; ad expediendas alias illi[9] loci difficultates, illa frigida euasione vsi sunt, sed pro certo semper supposuerunt; Cepham illum fuisse Apostolum Petrum, vt constat ex Tertull. de præscriptionib. aduersùs hæreticos c. 23. & lib. 4. contra Marcion. c. 2. & lib. 5. c. 3. & ex Cyril. Alexand. li. 9. contra Iulian. in fin. & ex Hieronym. & Aug. in epistolis mutuò missis, & in epist. ad Gal. qui id supponunt tanquam manifestum. Idem Chrys. & Græci omnes, Ambr. Anselm. D. Thom. Rupert. lib. 5. de operibus Spirit. sanct. li. 5. aliàs li. 1. de Consilio, c. 14. & alij moderni Latini, & optimè Greg. hom. 19. in Ezech. vbi in laudem Petri eleganter dicit, *Ecce Paulus in Epistolis suis scripsit, Petrum reprehensibilem, & Petrus in Epistolis suis asserit, Paulum in his, quæ scripserat admirãdum, quod latè prosequitur.* Deniq; omnes etiam scholastici hanc quæstionem tractantes, quos infrà referemus, in hoc consentiunt. Neq; refert, quod Lucas aduentum illum Petri in Antiochiam, & alia, quæ Paulus commemorat, in sua historia non narrauerit, quia multa etiam alia omisit, neq; id est contra veritatem, & fidelitatem historiæ, vt Hieronym. rectè respondet. Addo deniq; quod ad præsentem difficultatem attinet, nõ multum referre, quod ille Cephas fuerit Petrus, vel alius discipulus. Nam licèt ille esset Martialis v. g. inde colligitur, malè fecisse segregando se à gentibus, ac subinde videtur inferri, iam tunc legalia fuisse mortifera, de quo est præsens controuersia, quam, quia diffusa est, per discursum sequentium capitum distinctiùs tractabimus.

7. *Friuola euasio à Patribus reiecta.*

CAPVT XVI.

An lex vetus fuerit semper mortifera, ex quo Euangelium prædicari cœpit, & tractatur sententia Hieronymi.

IN hoc puncto fuit D. Hieronymi sententia, in comment. Epistol. ad Galat. cap. 2. & Epist. 89. ad Augustinum. Post Euangelium semper ab initio prædicationis eius post Christi mortem fuisse perniciosum, & mortiferum, cæremonias legis verè & ex animo obseruare: quod tanta exaggeratione asseuerat, vt contrarium censeat pertinere ad errorem Ebionis & Cerinthi. Vnde contra Augustinum tanquam magnum inconueniens, & hæreticum infert, quod post Euangelium Christi *Bene faciant Iudæi credentes, si legis mandata custodiãt*, hoc est, sacrificia offerant, &c. Non inuenio autem apud Hieronym. propria Scripturæ testimonia, quibus hoc punctum specialiter persuadeat, sed illis tantum testimonijs vtitur, quibus suprà probauimus, legem veterem esse iam mortuam, & non posse cum lege Euangelica coniungi. Vnde tacitè inde infert, nunquam potuisse verè, & ex corde seruari, sine discessione à Christo, iuxta illud Pauli ad Galat. 5. *Si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit*, & illud, *Euacuati estis à Christo qui in lege iustificamini.*

1. *D. Hieron.*

Deinde consequutionem illam, quod si lex erat mortua, erat etiam mortifera, nonnullis rationibus obiter suadet. Prima est, quia seruare illam legem iam mortuam vere, & ex animo, erat iniuriosum Christo, ac legi eius, quasi illa ad salutem non sufficeret. Secunda, quia talis obseruatio continebat intrinsecè pernitiosum mendacium. Nam illæ cære-

2. *Prima ratio D. Hieron.*

2. *Ratio.*

moniæ veteris legis significabant Christum, eiusque mysteria, vt futura, & non vt facta. Vnde qui illas vere, & ex corde exercebat, seu obseruabat, eo ipso significabat, Christum nondum venisse, vel non redemisse homines, vel aliquid simile, hæc enim significatio non erat separabilis ab illis cæremonijs, si vt cæremoniæ legales fiebant: nam per se primò erant ad illam significationem impositæ, & per eam in ratione legalium cæremoniarum constituebantur. Tertiam rationem præcipuè vrget, & repetit Hieronym. quia si aliquando licuisset seruare legalia iam mortua Iudæis conuersis ad fidem, etiam nunc liceret, quia non est maior ratio de vno tempore, quam de alio. Et ita sæpe infert contra Augustinum, ex eius sententia sequi, licere Iudæis fidelibus coniungere legem cum Euangelio, etiam nunc, vel quod perinde est, tempore eiusdem Hieronymi, & Augustini. Quia si Iudæis tunc licebat seruare legalia, *non ex necessitate salutis, sed ex consuetudine solemnitatis*, vt ait Augustinus, etiam nunc licebit, quia illa ratio semper durat. Et idem est de alia, quam solet tradere Augustinus, scilicet, vt illa lex semper in honore habeatur, nec videatur reprobari tanquam à Deo aliena, vt à multis hæreticis factum est. Quarta ratio Hieronymi est, quia cæremoniæ illæ postquam fuerunt mortuæ, nō erant indifferentes, sicut est ambulare, & aliæ similes actiones; ergo semper fuit aut bonum, aut malum: non potest autem censeri bonum colere Deum cæremonijs ab ipso iam repudiatis, & reiectis; ergo semper fuit malum.

§. Ratio.

4. Ratio.

3. Hieronym. expositio de factis Apostolorum.

Atque hinc coactus est Hieronymus dicere, quoties Apostoli visi sunt cæremonias illas exercere post Euangelium, non verè, & ex animo exercuisse, sed per simulationem. Fundamentum eius est, quia pro certo credit Apostolos in eo vsu non peccasse: peccassent autem, si veraciter illa obseruassent iuxta dicta in præcedenti puncto: ergo dicendum est, per simulationem id fecisse. Probatur consequentia: quia hoc modo facilè excusari possunt à peccato; nam simulatio interdum licita est, non solum in materia politica, seu humana, sed etiam in materia religionis, si bono fine, & intentione fiat. Hoc vltimum probat Hieronym. ex facto Christi Lucæ 8. quando finxit, se longius ire, quæ fuit quædam simulatio. Item ex facto Iosue 8. vbi Iosue cum suo exercitu fugam simulatam ordinauit, vt hostes in insidijs caperet, quas eis parauerat, vnde sic dicitur, *Iosue verò, & omnis Israel cesserunt loco, simulantes metum, & fugientes per solitudinis viam*, quod factum reprehendi non potest, vt constat etiam ex vsu omnium gentium. Pro materia autem cæremoniali adducit Hieronymus factum Iehu, qui simulauit se colere Baal, velleque illi sacrificium offerre, quod fecit insidiosè (vt dicitur 4. Reg. 10.) vt disperderet cultores Baal. Addi etiam solet illud 4. Reg. 5. vbi Eliseus permisit Naaman Syro, vt simulare posset, se adorare in templo Remmon, adorante Rege suo.

4. Denique directè etiam ostendit Hieronym. hanc simulationem Apostolorum. Et in primis de Petro ait, timore compulsum per simulationem, & condescensionem abstinuisse ab eo, q̃ facere solebat: nam Paulus expressè dicit, *segregabat se timens eos, qui ex circumcisione erant, & simulationi eius consenserunt cæteri Iudæi, ita vt & Barnabas duceretur ab eis in illam simulationem.* Ergo totum illud ad simulationem factum est, & bona intentione ad vitandum scandalum Iudæorum. Neque enim id potuit facere Petrus, quia crederet, id esse necessarium, iam enim per reuelationem didicerat, Euangelij gratiam gentibus esse communicandam, Actor. 10. imò cap. 11. ipsemet Petrus hoc ipsum alios Iudæos docuerat, & cap. 15. cum alijs Apostolis definierat, Gentiles admittendos esse ad legem gratiæ sine onere legalium. Deinde Paulum esse vsum eadem simulatione ex consilio Iacobi, & seniorum, colligit ex Actor. 21. vbi cæteri dixerunt Paulo, *Vides frater quot millia sunt in Iudæis, qui credidérunt, & omnes æmulatores sunt legis.* Ex quo intulerunt inferiùs, *Hoc ergo fac, quod tibi dicimus*, &c. vbi dederũt consilium de purificatione, & oblatione legali, & statim fructum, & finem illius simulationis significant, dicentes, *Et sciant omnes, quia quæ de te audierunt, falsa sunt, sed ambulas & ipse custodiens legem.* Ex quo loco constat, Paulum non fuisse purificatum animo colendi Deum, sed hoc simulasse, vt nomini suo, & famæ consuleret. Item non habuisse animum obseruandi legem, sed hoc etiam simulasse, vt alij talem existimationem de illo conciperent: vel certè, vt scandalum in ipso non paterentur. Hoc enim expressè videtur confiteri idem Paul. 1. ad Corinth. 9. dicens. *Factus sum Iudæis tanquam Iudæus, vt Iudæos lucrarer.* Et clarius, *ijs qui sub lege sunt quasi sub lege essem, cum ipse non essem sub lege, vt eos qui sub lege essent, lucrifacerem.* Gerebat ergo se Paulus tanquam existens sub lege, cum legalia obseruabat: ergo simulabat, quod non erat, bonaintentione, scilicet, propter salutem Iudæorum.

Tandem applicat Hieronym. hanc doctrinam ad locum Pauli ad Gal. 2. & ex ea colligit primò, Petrum nihil peccasse, segregando se à gentibus propter metum Iudæorum, quia id non faciebat animo seruandi legalia, nec quia putaret, illud sibi esse necessarium ex vi legis, sed solum per dispensatoriam simulationem, quæ sibi erat licita, vt declaratum est. Et in hoc sensu ait Hieronymus, vsum fuisse Petrum honesta dispensatione, per vocem enim *dispensationis* non intellexit propriam relaxationem alicuius legis (vt Augustinus illum interpretari videtur) sed intellexit potius prudentem prouidentiam ita operandi, vt nec contra legem aliquam ageret, & infirmioribus sese ac commodaret per dictam simulationem. Et cõfirmari hoc potest, quia si Petrus in eo facto peccaret, peccatum illud graue fuisset, aut sacrilegij, aut pernicios mendacij, aut grauis scandali. Petrus autem tunc nõ potuit peccare mortaliter, cum omnes Apostoli in die Pentecostes fuerint in gratia confirmati, iuxta receptam doctrinam scholasticorum, quam tradit D. Thom. in 3. dist. 12. q. 2. a. 1. & q. 24. de verit. art. 9. in 2. arg. *sed contra*, & ad secundam, & sensit Ambros. lib. de benedictionib. Patriarch. c. 4. in fine dicens, *Apostoli, quos Dominus à peccatorum labe mundauit, super lac candidiores facti sunt, quos macula nulla postea fuscauit, et enim lac temporale est: gratia autem Apostolorum perpetua manet.*

5. Hieron.

Aug.

D. Thom.

6. 2. Infert Hieron.

Secundò infert Hieronym. Paulum non verè, & ex animo reprehendisse Petrum, sed pia etiam simulatione, & ex præmeditato consilio inter illos, quod inter se conuenerunt, vt Petrus tanquam circumsionis Apostolus Iudæorum fragilitati condescenderet, & à gentibus in exteriori specie segregaretur; Paulus verò ei resisteret, eumque exterius reprehenderet, vt hoc modo tanquam Apostolus gentium gentibus succurrere videretur, & ita vtrique tam Iudæi, quam Gentiles instruerentur, & vterque Apostolus peculiarem populi sibi commissi curam ostenderet. Et to tum hoc consilium comprehendit Hieronymus sub nomine honestæ dispensationis, & illud colligit ex illo fundamento, quod Petrus non peccauit. Nam si non peccauit, profectò id non ignorauit Paulus; ergo nec potuit verè illum reprehendere, ergo ex conuentione, & dissimulatione. Item quia non est verisimile, Paulum voluisse reprehendere in Petro, quod ipse sæpius fecerat, nec videbatur etiam decens, vt Petrum seriò reprehenderet, præsertim in re non manifestè mala; ergo verisimilius est, id fecisse ex præhabito consensu eius. Denique quia hæc interpretatio, licèt non colligatur ex textu Pauli, rectè accommodatur verbis eius. Nam quod dicit Paul. *In faciem ei restiti*, iuxta Græcum legit, *Secundum faciem*, id est, in exteriori apparentia. Et illud, *Quia reprehensibilis erat*, legit etiam iuxta Græcum,

Quia

Quia reprehensus erat, non ab ipso Paulo, sed à fidelibus gentibus, qui grauiter ferebant factum Petri, quia nõ intelligebant simulationem. Denique illa verba, *Cum viderem quia non ambularent ad veritatem Euangelij*, non intelligit Hieronymus, esse dicta propter Petrum, sed propter Iudæos, quibus ipse condescendebat.

7. Atque hanc totam expositionem firmat authoritate Græcorum, quorum fuit antiqua, refertq; Origenem, Eusebium Emissenum, Didimum, Chrys. & alios ad Gal. 2. Idem habet Chrys. Hom. 36. in acta, & l. 1. de Sacerdotio. Et eum sunt sequuti Oecumen. & Theophyl. ad Gal. Apud Theodoretum vero mutila est illius loci expositio, desunt enim priora verba, & ab illis incipit exponere, *Quomodo gentes cogis iudaizare*, & ideo non satis certum est, quid ille senserit. In verbis autem illis, *Quoniam ergo hic quidem reprehendit ille verò reprehensionem silentio excepit & ijs, qui ex Iudæis crediderant, & ijs, qui ex gentibus medicamentum vtile cõpositum est*, in his (inquam) verbis indicat, medicamẽtum illud ex communi consensu fuisse compositum: nam ad hunc modum loquuntur alij Græci, re tamẽ vera mens huius authoris pendet ex prioribus verbis quæ desunt. Clariùs sensit author commentariorum ad Gal. quæ nomine Athanasij circunferuntur, & eandem sententiam supponit Casian. coll. 17. c. 2. insinuat etiam Cyrill. Alex. l. 9. contra Iulian. in fine, vbi ad Iulian. calumniantem Apostolos respondet, ignorasse ipsum *artificiosissimam in illis dispensationem*, quã sic explicat, *Non enim aliud sentiebat discipulus, sed tempestiuè vtebatur congruis dispensationibus*, &c. Et ex recẽtioribus expositoribus sequutus est hanc sententiam Isidor. Clarus ibi, & vt probabilem defendit Adam. Et ex parte sequitur Caiet. similiter ex Scholasticis eam probabiliter defendit Maior 4. d. 3. q. & absolutè sequitur Adrian. in 4. q. 1. in princip. & inclinat Ferdinand. Episcop. Lucensis in Aduertentijs Theologicis quæsito 6. vbi inter dissimulationes, quæ non sunt mendacia, ponit factum Petri, & fictam Pauli obiurgationem.

CAPVT XVII.

Legem veterem non semper post inchoatam prædicationem Euangely fuisse mortiferam, Augustini sententia est, & vera.

1. Aug. DIstinguit Augustinus duplicem modum seruandi legalia, vnus est ponendo in illis spem salutis, alius simplicior, quem vocat ex consuetudine solemnitatis. De priori ergo modo docuit Aug. semper fuisse mortiferum seruare legalia vt ad salutem necessaria, seu ponendo in eis spem salutis, neq; in hac assertione potuit Hieronymus ab Augustino dissentire nam generalius ipse hoc asserebat. Et ideo illam limitationem redarguit, dicens, se nescire, quid sit, obseruare legalia sine necessitate, vel spe salutis, *Nam si salutem non afferunt* (inquit) *quid obseruabuntur? vel quomodo, ait, salutem non afferunt, quæ obseruata martyres faciunt*, quod in sua Epistola scripserat Aug. Sed vt supra dixi, tribus modis potest illa limitatio Augustini intelligi. Primo vt ponere spem salutis in legalibus cæremonijs, idem sit, quod ab illis expectare iustitiã, & salutem siue spiritu fidei Christi, & in hoc sensu sẽper illud fuit perniciosum, quia talis spes procederet ex existimatione, quod per literam legis Moysi possit quis iustificari, quod hæreticum est, vt docet Concilium Trid. sess. 6. cap. 1. & can. 1. & in superioribus dictum est. Et ideo non videtur loqui Augustin. in hoc sensu: nam loquitur de modo seruandi legalia, qui cœpit esse pernicios⁹ post inchoatam prædicationẽ Euangelij, vt ex verbis eius citatis constat: ille autem modus seruandi legalia semper fuit pernicios⁹, & mortiferus: nam semper continebat errorem cogitare, quod litera legis ad salutem sufficeret, qui & ad Iudaismum, & ad Pelagianismum spectat, & ita dãnatus est à Conc. Trid. supra, & à Paulo tota Epist. ad Rom. & alijs locis.

Limitatio Augustini triplicitèr intellecta. Primo.

Conc. Trid.

2. *Secundo.* Secundo modo poterant fieri opera legis, ponendo spem salutis in illis, non ex vi legis, sed ex vi fidei, & gratiæ Christi venturi, siue salus speraretur ex vi meriti fidei per charitatem operantis siue ex vi alicuius benignæ promissionis Dei per Christum. Et hoc modo certum est, non semper fuisse malum obseruare legem, sperando salutem ex tali obseruatione, cũ aliquando fuerit illa obseruantia ad salutem necessaria, & ideo etiam martyres tunc facere posset, pro illa mortem substinendo, vt de Machabæis Ecclesiæ profitetur. At vero post Christi aduentum, & prædicationem semper fuisset malum exercere legalia, sperando ex eorum obseruatione salutem fundatam in fide Christi vt venturi, quia iam illa fides falsa esset, & ita vsus legalium sub hac fide, semper post passionem fuit contrarius Euangelio. Clarum autem est Iudæos, qui credebant in Christum, vel ad prædicationem Apostolorum, vel ad prædicationem ipsius Christi nõ potuisse seruare legalia sub hac fide, vel spe, quia hoc repugnabat fidei, quam iam de Christo conceperant, vt supponitur. Poterant vero fundari in fide viua redemptoris iam præsentis sperare salutem saltem secundam (id est, augmentum gratię, & gloriæ) per obseruationem legalium, quandiu mortifera non fuerunt, quia pro eo tempore religiosa erat obseruatio. Et hoc etiam recte probat ratio Hieronymi: nam alias cur obseruarentur? Vnde neq; in contrario sensu loqui potuit Aug. quia ipse docet, pro aliquo tempore fuisse Iudæis sanctum, & honestum obseruare legalia, & hoc modo esse interdum seruata ab Apostolis: ergo negare non potuit, quin per illam obseruãtiam Apostoli mererentur gratiam, & gloriam: ergo rectissimè potuerunt ex hac spe illas cæremonias facere, & hoc est exercere illas ponendo spem salutis in illis, iuxta hanc interpretationem, sicut potest poni in quibuscunque bonis operibus ex fide, & charitate factis.

3. *Tertiò.* Tertio tandem modo poterat spes salutis poni in cæremonijs legis, tanquam in necessarijs ad salutem, quamuis non per se sufficientibus, aut efficacibus ad illam. Et in hoc sensu intelligitur ab Augustino dicta propositio, & Hier. (vt dixi) illam non improbat, sed solum sentit, illam limitationem non esse necessariã: Aug. vero illam addit, quia (vt statim dicam) censet, pro aliquo tempore cæremonialia non fuisse mortifera, licet fuerint mortua: nam inde infert, etiam pro tunc fuisse mortifera, si vt necessaria ad salutem fierent, quia talis obseruatio contineret errorem, quod legalia adhuc viuerent, & essent sub obligatione, sentitq; iam illo tempore fuisse pernicios⁹ errorem. Idq; colligit ex Paulo ad Gal. 5. dicente, *Si circundamini, Christus vobis nihil proderit*, Quod non potuit intelligere Paulus de circuncisione quocunq; modo sumpta, alias eius propositio non fuisset pro eo tempore vniuersaliter vera: nam ipse circuncidit Timotheum & nullum posuit ibi obicem, quominus Christus illi prodesset. Ergo loquitur de circuncisione assumpta, vt necessaria ad salutem, & hoc declarant præcedentia verba, *Nolite iterum iugo seruitutis contineri*, & alia, quæ sequuntur. *Euacuati estis à Christo, qui in lege iustificamini*, id est, in obseruatione legis tanquam necessaria ad salutem. Atq; ita propositio hæc Aug. verissima est. An verò sit certa de fide, vt ipse indicat, in seq. c. commodiùs dicemus.

4. De posteriori autem modo seruandi legalia ex religione, absque necessitate docet Augustinus, nõ semper fuisse mortiferum. Et, vt id ostendat, supponit Apostolos non fictè, aut simulatè, sed verè & ex animo seruasse legalia pro aliquo tempore post lucem Euãgelij. Et hoc est vnum ex punctis, in quo maximè dis-

sentit à Hieronymo,& cum illo contendit. Præcipua vero ratio, qua nititur,& quam semper inculcat, est, quia alias talis obseruatio legalium, mendacium vel officiosum, vel perniciosum contineret, non possumus autem, nec debemus Apostolis mendacium tribuere, ergo neque illam simulationem. Maior patet, quia æque est mendacium, factis contra mentem aliquid significare ad decipiendum alium, ac verbis mẽtiri, quia tota ratio mendacij sumitur ex significatione contra mentem: nam quod fiat hoc, vel illo materiali signo, verbo, scil. aut facto accidentarium est. Et
D. Thom. ideo D. Thom. 2.2. q. 111. art. 1. simulationem dicit esse quoddam mendacium,& æque malam. Nec defuit qui diceret, Hieronymum sensisse, mendacium officiosum propter necessitatem honestam dictum, aut factum interdum esse licitum,& ideo non dubitasse, Apostolis dictam simulationem tribuere. Et idem di-
Chrysost. citur de Chrysostomo, quia in alijs locis videtur approbare mendacium per iustam occasionem dictum Et ab illo tanquam à præceptore putatur didicisse Cassianus illam falsam sententiam de mendacio, quã citato loco latè defendit.

Verumtamen hæc ratio fine dubio non cogit fi-
Resp. 5. stendo in propria,& pura ratione mendacij: nam facile est simulationem illam à mendacio defendere. Et in primis de Hieronymo mihi non constat, quod in aliquo alio loco mendacium approbauerit, nullibi enim apud illum hoc legi, aut ab alijs allegatum inueni, potiusq; in Ep. 65. videtur sententiam illam in Origene reprehendere. Et in præsenti puncto expresse declarauit, non esse mentis suæ, Apostolis tribuere officiosum mendacium, ergo contra omnem rationem est, illum inuitum facere approbatorem mendacij. Assumptum patet ex d. Ep. 89. vbi ad Augustinum respondet, *Nõ officiosum mendacium, vt tu dicis, sed honestam dispensationem ostendentes.* Et quamuis Augustin[a] in Ep. 95. apud Hieron. & 19. inter suas replicet, se non intelligere, quid sit *ex dispensatione*, siue *dispensatiuè simulare*, nisi ex dispensatione mentiri: nihilominus sine dubio non fuit illa mens Hieronymi, alioqui repugnantia dixisset. Et ideo notaui supra, non accepisse dispensationem pro relaxatione legis, sed pro prudẽti administratione,& cauto modo operandi. Vnde etiam D. Thom. dicta q. 111. a. 1. dixit, Hieronymum vsum esse late nomine simulationis pro quacumque fictione.

6. De Chrysostomo autem verum est, in alijs locis videri excusare à culpa mendacium saltem ex dispensatione Dei, nihilominus tamen in præsenti materia nunquam dixit, Apostolos fuisse mentitos, ex aliqua dispensatione diuina, neque in hoc sensu de dispensatione loquitur, quam *Oeconomiam* vocat, quæ vox nõ relaxationem, sed prudentem administrationem significat. Atque eodem modo in hoc puncto loquuntur alij Græci. *Chrysost.* Imò vero etiam in alijs locis, vbi de mendacio dispensato Chrysostomus loquitur, vt homilia 53. super Genes. & Ep. 3. ad Olympiadem in eadem significatione vti videtur nomine dispensationis, scilicet, pro speciali Dei prouidentia,& ordinatione: nam eadem voce vtitur,& dicit, *dispensationem Dei fuisse implendam.* Vnde cum factum,& verba Iacob ostendentis,& dicentis se esse Esau, vocat, *fraudem dolum*, & *simulationem*, vel *hypocrisim*, (vt lib. 2. de Prouidentia) vel etiam *mendacium*, materialiter semper has voces sumit, non formaliter. Ait enim quod credebat Iacob, se duci, & moueri à Deo, & ideo se committebat diuinæ dispensationi, credebatque se non peccare, nec mentiri. Quia licet fortasse non omnino intelligeret mysterium, committebat se diuinæ dispositioni, & iuxta diuinam mentem, quam Dei instinctu saltem generatim concipiebat, loquebatur. Sicut homo idiota, qui negat se fecisse quod occulte fecit, sciens ex testimonio hominis docti, responsionem illam posse habere verum sensum, licet in particulari ignoret, quis ille sit, non mentitur generaliter intendens illud negare, prout verum sensum habere potest. Ad hũc ergo modum pie potest exponi Chrysostomus, cum videtur approbare dispẽsatiuum mẽdacium. Sed de hoc alias: nam in præsenti puncto nulla dispensatio diuina ad vitandum mendacium est necessaria.

Probo igitur vlterius, admissa illa simulatione, nõ 7. *Ex illa simulatione non sequi mendacium.* sequi necessario mendacium, quia ad mendacium duo sunt necessaria, & significatio falsa, & intentio fallendi: neutrum autem in illo facto reperitur: ergo. Maior est D. Thom. 2.2. q. 110. a. 1. & per se clara, dum- *D. Thom.* modo falsa significatio intelligatur, falsam significationem esse necessariam, saltem existimatam,& intẽtionem fallendi vel formalem, vel virtualem, quę in cludituri in voluntate dicendi falsum, vel in voluntate exhibendi signa, à quibus fit falsa significatio inseparabilis. Probatur ergo minor quoad priorem partem, quia vel considerantur illæ cæremoniæ externæ vt habentes significationem ex impositione diuina [vtique quatenus impositæ erant ad significanda mysteria Christi futura] vel vt habebant aliquam significationem naturalem. Vt v. g. quod sic operantes erant Iudæi, seu Iudaizantes: neutro autem modo erat falsa significatio in illis operibus, suppositâ bona intentione operantium. Non quidem prior [præsertim secundum sententiam Hieronymi] quia illæ cæremoniæ iam erant abolitæ,& reprobatæ, ita re vera iam non erant signa publicè imposita ad significandum: ergo iam vsus illorum materialiter tantum intentus non potest dici vsus falsi signi, vel actionis, à qua fit inseparabilis falsa significatio. Sicut si vox aliqua publica authoritate mutaret, vel amitteret antiquam significationem qui eam proferret non diceretur falsum signum exhibere, etiam si ignorantes mutationem inde conciperent falsitatem, quia iam vox illam non significat, nec loquens illud intendit, vt supponimus, ita ergo in illis cæremonijs iam non erat falsa significatio, ergo vti illis tantum materialiter, non erat exhibere signum falsum ad placitum.

Altera vero pars de signo naturali probatur, quia 8. *Altera pars de signo naturali probatur.* naturalis significatio secundum se spectata semper est vera: nam si vera non est nulla profecto est, quia in re ipsa non existit, licet fortasse à videntibus cogitetur. Est enim nota, & vulgaris differentia inter signum ad placitum,& naturale, quod priùs pendet ab humana impositione publica, vel à communi vsu,& sensu hominum, signum autem naturale solet maxime esse effectus respectu causæ, & in præsenti hoc tantum considerari potest: illius autem significatio pendet ex vera emanatione effectus à causa. Vnde si idem effectus possit ab alijs causis prouenire, re vera illam tãtum significat, à qua vere emanat, ideoq; licet alij decipi possint putantes, prouenire ab alijs causis nihilominus illud dici non potest signum falsum naturale, sed ad summum ambiguum, æquiuocum, seu incertum. Ita ergo cæremoniæ illæ, vt erant opera quædã, vel effectus sic operantium, naturaliter significabant eorum cogitationem, vel intentionem, à qua procedebant: ergo vt sic non exhibebant significationem falsam etiam si fortasse alij illam conciperent. Declaratur exemplo supra tacto de fuga in militia, naturaliter enim videtur significare timorem, & desiderium euadendi inimicum: potest autem interdum fieri potius ex desiderio aggrediendi hostem in loco tutiori, vel cum maiori commoditate,& auxilio,& ideo qui sic fugit, non exhibet signum falsum, licet alij possint illud sic concipere,& falli. Ita ergo est in præsenti: nã licet illæ cæremoniæ potuerint fieri intentione Iudaica,& animo seruandi legem, tamen etiam poterant fieri ex alia intentione, & ita erant signa æquiuoca, non falsa.

Altera vero pars minoris de intentione fallendi, 9. *Altera pars de intentione fallendi probatur.* non minus clara est, quia nec necessaria est ad illud opus, nec est vlla occasio præsumendi, Apostolos illã habuisse, cum non intenderent malum suorum fratrum, *bonum.*

trum, sed commodum. Addo præterea, aliud esse intendere alterum decipere, aliud præuidere, alium fore decipiendum, & illud permittere, aut velle. Primũ ergo per se malum est, quia includit actionem decipientis, & ita supponit mendacium, talis autem intentio non est necessaria ad huiusmodi facta, & ideo non debet præsumi nec potest in Apostolis. Posterior autem præscientia, & permissio sæpe admitti potest sine vlla culpa, vel mendacio, quia tunc deceptio non est actiua, sed passiua, quam sibi imputare debet, qui facile credit, aut iudicat. Imo fortasse interdum velle & cupere vt alter decipiatur, me non decipiente potest fieri sine culpa, quia malitia mendacij ibi non est, cum ego non decipiam nec tenear vitare deceptionẽ alterius, & consequenter non est etiam ibi malitia iniustitiæ, vt per se constat. Malitia autem odij proximi (quæ sola superesse posset inaffectu mali ad proximũ) facile vitari potest, si non ex effectu odij, sed propter vitandum maius malum, vel propter iustam vindictam, aut defensionem illud desideretur. Et sic facilè excusantur mendacia, & peccata in insidijs, & simulationibus, vel fictionibus, quæ fiunt in bello iusto: multo ergo facilius in præsenti possit simulatio Apostolorum excusari à mendacio, cum nec intentionem decipiendi, nec voluntatem deceptionis alienæ necessario habuerint, sed sufficiens fuerit præuisio cum permissione. Deniq; nec intentio virtualis fallendi potest illis tribui, quia non exercebant actus, à quib⁹ non posset separari falsa significatio, quantum erat ex parte ipsorum, sed exercebant actus, qui poterant habere aliquem vsum, cum aliqua vera significatione, vel saltem sine vlla significatione falsa. Et hæc solet vocari simulatio materialis, & non formalis, & honesta fictio, qua interdum vsus est Christus Dominus, & de illa etiam explicantur multa facta Prophetarum, & sanctorum virorum, quæ in similibus actibus à culpa excusantur, quia non falsum significabãt, sed veritatem aliquam occultabant, alium indicando vel aliquid aliud agendo ad quod ius habebant, vt etiam D. Aug. docet in libris de mendacio, & contra mend. & D. Thom. d. q. 110. & 111. qui etiam, vt dixi, hoc modo excusat Hieron. Igitur ex pura rõe mendacij probari non potest, Apostolos non fuisse vsos simulatione, exercendo legalia.

Aug. D. Thom.

10. *Conf. magis Aug. sententia.*

Accedit præterea, quod etiam suppositа Augustini sententia non videtur posse negari, quin aliqua simulatio in eo negocio interfuerit. Nam licet demus, Apostolos fecisse illas cæremonias ex effectu cultus, & religionis, vt Augustinus intendit, nihilominus nõ possumus dicere secundum eundem Aug. illas fecisse animo seruandi legem tanquam ipsos obligantem, vt ex præc. propositione constat. Apostoli autem quãdo illas cæremonias faciebant, simulabant, se obseruare legem tanquam illi subiectos, imo vel volebant, vel saltem permittebant, hoc ab alijs Iudæis videntibus illos actus, ita putari: ergo hæc saltem simulatio in illis actionibus interueniebat. Minor probatur Actor. 21. ibi, *Sanctifica te cum illis, &c. Et scient omnes, quia quæ de te audierunt, falsa sunt, sed ambulas & ipse custodiens legem.* Dicet aliquis ex Aug. supra, Iudæos non solum fuisse calumniatos Paulum, quod legem non seruaret, vel quod prædicaret iam cessasse; sed etiam q̃ illam tanquam malam reijceret, & contemneret: nã hoc significant verba illa, *Audierunt autem de te, quod discessionem doceas à Moyse*, id est, apostasiam, & separationem. Hanc ergo falsam calumniam potuit Paulus ex consilio fratrum refutare exercendo legalia, & custodiendo legem, non quoad obligationem, sed quoad vsum.

Obiect. August.

11. *Resp. 1*

Veruntamen hoc non dicitur cum fundamento in textu, tum quia licet Iudæi infideles illa mendacia sparsissent de Paulo, tamen de Iudæis credentibus in Christum non est id verisimile. De illis autem solis est ibi sermo, cum dicitur, *Vides frater, quia millia sunt in Iudæis, qui crediderunt, & omnes æmulatores sunt legis, audierunt autem de te, &c.* Tum etiam quia statim explicatur, quomodo Paulus prædicaret discessionem à Moysi vtiq; docens, *non debere eos circuncidere filios suos, neq; secundum consuetudinem ingredi.* Hoc autem non erat docere, legem Moysi esse malam, sed vel iam non obligare, vel ad summum non oportere illam seruare. Tum deniq;, quia licet concedamus, etiam ibi esse sermonem de falsis calumnijs, quæ dicebãtur de Paulo, non videtur posse negari, quin illi Iudæi fideles æmulatores legis, pugnaret pro legis necessitate, & obligatione, & sub discessione à Moyse comprehenderent doctrinam, quod lex illa iam non obligaret Iudæos, ergo totum hoc voluit Paulus ex consilio fratrum vel refutare, vel occultare, ergo non potest ab illo facto excludi aliqua simulatio, ex qua alij sumerent occasionem cogitandi, Paulum ea facere ex obligatione legis.

12. Et hoc confirmant verba Pauli Actor. 24. ibi, *Elemosynas facturus in gentem meam veni, & oblationes, & vota, in quibus inuenerunt me purificatum in templo.* Per quæ verba intendit, se excusare, quod nihil egisset cõtra legem, ita se gerens, ac si per legem obligaretur. Et idem colligere licet ex circumcisione Timothei, Act. 16. nam illam fecit solum vt satisfaceret Iudæis, qui putabant, esse necessariam homini nato ex fœmina Iudæa: nam si Paulus tunc auderet aperte docere, circuncisionem non fuisse necessariam Timotheo, illũ non circuncidisset, sicut non circuncidit Titum, ad Gal. 2. quia erat pure ex Gentili genere, & Paulus sẽper aperte docuit, Gentilibus non esse necessaria legalia. Deniq; videtur confiteri Paulus hanc simulationem, 1. ad Cor. 9. dicens, *Factus sum iis, qui sub lege sunt, quasi sub lege essem, cum ipse non essem sub lege, vt eos, qui sub lege erant, lucrifacerem*, quia non dicitur esse sub lege, nisi qui obligatur lege, licet fortasse è conuerso nõ omnis, qui obligatur aliqua lege, dicatur esse sub lege. Quid ergo est *fieri quasi sub lege*, nisi ita se gerere, ac si esset obligatus lege, ita vt ij, qui sub lege erant, existimare possent esse sibi similem, ergo quoad hoc erat illa quædam prudens simulatio. Et similem exercuisse Petrum, satis expresse habetur in c. 2. ad Gal. ita enim segregabat se à gentibus, ac si esset necessarium, & tamen in hoc non peccabat propter deceptionem Iudæorum, sed ad summum ratione scandali Gentilium, neq; Aug. priori ratione accusat factum illud, sed tantum posteriori, vt infra videbimus, ergo ex sola ratione deceptionis, vel mendacij non satis excluditur talis simulatio.

13. *Conf sententia Aug.*

Ex alio vero cap. potest ab inconuenienti probari hæc propositio Augustini contra Hieronymum, suppositа alia sententia eius, quod eo tempore iam esset mortifera legalia, vel hoc modo argumentãdo, quia vel illo tempore legalia, licet essent mortua, non erãt mortifera, & sic absque peccato potuerunt ex animo & verè fieri, & sic non oportet simulationem fingere. Vel legalia tunc erant mortifera, & sic non licebat ea simulare. Quod probatur, quia si erant mortifera, erant mala, & prohibita, ergo nullo modo poterant licite fieri propter quencũq; bonum finem, quia non sunt facienda mala, vt yemant bona. Respondeti pot *Euasio.* fuisse prohibita, & mala, si fierent, vt cæremoniæ sacræ, & sub intentione cultus, non vero materialiter propter bonum finem facta, sicut supra dicebamus, posse aliquem nunc tonderi, aut circuncidi propter sanitatem sine vlla intentione cultus. Sed hoc non videtur satisfacere, nam in primis tunc vrget valde *Refellitur.* argumentum Aug. quia si tunc fuisset licita talis simulatio cultus Iudaici, etiamsi iam prohibitus, & mortiferus esset, etiam nunc esset licita, si similis occasio lucrandi aliquos Iudæos occurreret, consequens est omnino falsum, & acriter damnatur ab Augustino, & Hierony. non admittitur, nec potest ab aliquo catholico admitti, vt Augst. ait. Sequela patet, quia non est maior prohibitio legalium in hoc tempore, quã in illo, si in vtroque fuit mortiferus, quia semper est ex

est ex vi eiusdem præcepti. Deinde est magna differentia inter vsum materialem circũcisionis, v.g. propter sanitatem, & vsum simulatum religiosum eiusdem circuncisionis, vel alterius similis cæremoniæ: nam in priori nulla est species, vel mendacij, vel irreligiositatis: in posteriori autem, quidquid sit de specie mendacij, est malitia quædam irreligiositatis, qa non solum est cõtra religionem colere falsum Deum, quæ dicitur idololatria, sed etiam colere Deum falso cultu, quæ est superstitio; ergo sicut est irreligiosum, & intrinsecè malum fingere idololatriam sine animo adorandi, ita est irreligiosum, & intrinsece malum, fingere superstitionem.

14. *Tertiò.* Tertiò inuenitur alia inordinatio in illa fictione, quia videtur contraria confessioni veræ fidei: nam postquam cæremonialia fuerunt mortifera, vsus eorum ad cultum est superstitiosus secundum Catholicam fidem; ergo fingere talem cultum, est deficere in confessione fidei. Vnde licèt occultare veritatem per simulationem, non sit mendacium, nec semper malum, nihilominus occultatio talis veritatis, quæ ad fidem pertineat, cum fictione contrarij erroris, est praua occultatio veritatis, quia & est contra confessionem fidei debitam, & non est sine iniuria religionis Christianæ. Quartò his accedit malitia scandali. Nam si legalia erant mortifera, valde errabãt Iudæi, siue infideles, siue ad fidem conuersi, illis vtendo ad cultum Dei: videntes autem Apostolos exterius vtẽtes similibus cæremonijs, valde confirmabantur in suo errore: ergo male faciebant Apostoli suo facto externo illos confirmando, imò & illorum errorem approbando. Et confirmatur: nam Iudæus, qui nunc vtitur cæremonijs Iudaicis ad cultum, profitetur falsam fidem, & ideo Christianus, qui cum illo easdem cæremonias faceret ad fictum cultum, duplici ratione grauiter peccaret, & confirmando socium in errore, & se Iudæum ostendendo, & profitendo: ergo hoc accidisset Apostolis, vtendo fictè cæremonijs Iudaicis, quando iam erant mortiferæ. Vnde tandem fit, vt à tali fictione non possit separari in eo casu malitia pernicioſi mendacij, quia licèt in alijs actibus, vel rebus possit simulatio materialis separari à mendacio, tamen in vsu cæremoniarum, vel sacrarum vestium cum exteriori fictione cultus, non potest separari falsa profectio ab externa fictione facta per modum cultus, quia eo ipso est vsus talis rei per modum signi, ac subinde per modum falsi signi, vt latius tractatur 2.2.q.2. Neque apparet probabilis differentia, quæ inter hanc, & illam personam, vel inter hoc, & illud tempus assignari possit, videlicet quòd nunc sit magis publica, & euidentior repugnantia cæremoniarum veteris legis cum Euangelio, quàm tunc esset: parum enim hoc refert, & per accidens est ad malitiam actus secundum se spectati. Eo vel maximè, quod ipsi Iudæi etiam tempore Apostolorum directè æmulabantur cæremonias legis aduersus libertatem Euangelij; ergo etiam tunc fictio illarum cæremoniarum fuisset contraria professioni fidei, si iam erant pernicioſa.

15. Quocirca ratio hæc vrgentissima est suppoſito illo principio à Hieronymo posito, neque mihi videtur posse probabiliter solui, nec à peccato excusari illa ficta simulatio illo modo explicata. Neque exempla, quæ pro sententia Hieronymi in eius tertia propositione afferuntur, sufficiunt ad illam simulationem excusandam. Nam priora facta Christi Domini, Iosue, & similia sunt facta humana, quæ per se non instituuntur, neq; ordinantur ad significandum, sed habent alios vsus, & fines propter quos honestè fieri possunt sine significatione falsa, & occultando aliquam veritatem, quam operans manifestare non tenetur, & ita solum ibi est, simulatio materialis, quæ nomine prudentis fictionis solet significari. Secùs verò est in cæremonijs falsæ, vel prohibitæ religionis, quæ ex primaria impositione significant professionẽ eius, & occultant veram religionem, quam quis profiteri tenetur. Vnde ad factum Iehu respondet Diuus Thom. 2.2.q.111.ar.2. non esse necessarium excusare illum à peccato, quia malus fuit & idolorum cultor, quod rectè dictum est. Præsertim, quia ille non tantum facto, sed verbis aperte mentitus est, dicens, *Achab coluit Baal parum, ego autem colam eum amplius*, & infra, *Sacrificium grande est mihi Baal.* Dicitur autem ibi recepisse à Deo retributionem temporalem, quia zelum aliquem habuit, destruendi cultum Baal, vt ibidem dicit D. Thom. Ait autem Abulen. 4. Reg. 10. qu. 26. illud mendacium Iehu non fuisse peccatum mortale, sed veniale. Ad exemplum autem Naaman responderi facile potest, Eliseum non approbasse, vel excusasse factum Naaman. Certumque est, non dedisse illi licentiam fingendi idololatriam, cum hoc sit intrinsecè malum. Neque hoc significant verba Elisei dicentis, *Vade in pace.* Fuit ergo quædam permissio & significatio voluntatis orandi pro illo Dominum, si tale peccatum aliquando committeret. Addit verò Abulensis ibi quæst. 25 Naaman non voluisse fictè adorare idolum, sed solum cum Domino suo genua flectere, non ad idolum, sed ad Dominum suum, & ad ministrandum illi in suo munere, quod etiam est probabile. Ad alia vero, quæ de facto Petri ibi afferũtur, & de factis etiam Pauli dicemus commodius in sequentibus, præter ea, quæ iam attigimus. Propter quæ omnia aliqui conantur exponere Hieronymum vt non loquatur de cultu ita ficto, sed de vero, & Apostolis licito ex vi alicuius dispensationis, aut iustæ interpretationis, ita vt simulationem dispensatoriam appellet vsum, qui solum ex occulta dispensatione licebat. Quod insinuare videtur Hugo Card. ad Galat. 2. qui dicit, inter Augustinum, & Hieronymum esse contradictionem in verbis, & non in re: nam Augustinus negat simulationem realem. Hieronymus vero exponit simulationem dispensatoriam, & ita non loquuntur de eadem simulatione. Simulatio autem realis in præsenti esset illa, quæ fieret sine intentione cultus: ergo sentit Hieronym. non posuisse istam, sed aliam, quæ licet fieret cum intentione colendi, eam vocauit simulationem dispensatoriam, quia solum ex occulta dispensatione licebat. Sed hæc fuga, & aliena est à mente Hieronymi, vt constat ex rationibus, & exemplis eius, & quia non in hoc sensu vsus est nomine dispensationis, vt supra ostendi, & est manifestum in Epistola eius. Est etiam gratis conficta, & sine fundamento, quia impropriſsimè vocatur illa simulatio: nam quia operatur rem prohibitam ex dispensatione in lege, non simulat etiamsi dispensatio occulta sit. Et præterea interrogo si vsus illarum cæremoniarum erat tunc simpliciter prohibitus, vnde cõstare possit Deum in illa prohibitione specialiter cũ Apostolis dispensasse? Vel si dispensatio non fuit specialis, sed generalis pro omnibus fidelibus in similibus occasionibus, frustra fingitur prohibitio pro illo tempore, meliorque prouidentia fuit pro illo tempore simpliciter non prohibere talem vsum, quia communis plebs non valebat discernere iustam occasionem, vel necessitatem exercendi tales cæremonias. Et declaratur amplius quia vel ille vsus illarum cæremoniarum ex intentione cultus erat prohibitus, quia malus, & sic non poterat fieri licitus ex fine extrinseco, & dispensatio in illo, vel non erat possibilis, vel certe non est verisimile, tam facile fuisse concessa: vel erat malus, quia prohibitus, & sic procedit ratio facta, quod frustra fingitur prohibitio cum tam ampla dispensatione, præsertim cum nullo testimonio ostendi possit talis prohibitio positiua pro illo tempore, & hunc discursum latius circa sequentem assertionem prosequimur.

16. Retento ergo prioti, & communi sensu simulationis, seu fictionis dispensatiuæ, præter rationem ab inconuenienti sumptã, & quia per se videtur indecens, talem fictionem in talibus, & in tali materia admittere,

tere, directe ostendere possumus ex actibus Apostolorum in eorum cæremonijs inuentam non fuisse. Nam in c. 19. Actor. Paulus totondit se in Cenchris, quia votum habebat: nam quod fit ex voto, non fit simulate, nec etiam tunc factum est ex necessitate ad tollendum aliquod scandalum Iudæorum, sed per se factum est ad votum implendum, & consequenter vt res religiosa, & digna voti materia. Scio aliquos interpretari locum illum de Aquila, & non de Paulo, sed non refert, tum quia etiam Aquila in eo non peccasset, tum etiam, quia expositio de Paulo fortasse est probabilior, eamque Hieronymus supponit. Scio etiam aliquos dixisse, tonsuram illam non fuisse cæremoniam legalem, neq; ea intentione fuisse voto promissam, sed propter aliquam corporis humilitatem, vel mortificationem. Hoc tamen in primis non valet ad defendendam sententiam Hier. nam ipse allegat illum locum inter ea quibus probat, Paulum cæremonialia exercuisse. Et consentit Aug. & fere omnes authores id pro certo supponunt, neq; aliud fundamentum habet in textu, vel in materia ipsa, quæ secũdum se sumpta videtur valde differens, & inepta ad votum, & ad corporis afflictionem & ad Dei cultum seclusa institutione, ratione cuius ad religiosam cæremoniam pertineret.

17. *Confir. ex Act. 21.* Præterea hoc confirmat alter locus Actor. 21. vbi Iacobus, & seniores consilium dederunt Paulo, vt purificaretur, &c. Nam loquebantur sine dubio formaliter de cæremonia legali, & non sub alio titulo, vel mortificationis, vel simulationis, vt patet simili argumento: dicunt enim, *Sunt nobis viri quatuor votum habentes super se*, vtiq; de sanctificatione legali facienda, & addunt, *Hos assumptis, sanctificate cum illis*, & postea de Paulo additur, *Purificatus cum illis intrauit in templum*, &c. & iterum c. 24. ipse ait, *Inuenerunt me purificatum in templo*, ergo vere fecit illam cæremoniam legalem, sicut alij: nam hoc etiam in rigore significat nomen *Purificationis*, & idem argumentum sumi potest ex nomine *Oblationis, & voti*, nam vnumquodque in sua proprietate sumendum est, nisi aliquid necessario obstet. Denique expendenda censeo in cap. 21. illa verba Iacobi, vbi postquam sententiam suam dixerat circa libertatem à legalibus subiungit, *Moyses enim à temporibus antiquis habet in singulis ciuitatibus, qui eum prædicent in synagogis, vbi per omne Sabbatum legitur.* Nã per hæc verba aperte significare voluit, non fuisse pro tunc factam mutationem in legalibus saltem quoad legitimum vsum illorum respectu Iudæorum etiam conuersorum ad fidem, ac subinde licitum eis fuisse illorum vsum proprium, & legalem, & ideo ad solos Gentiles scribendum fuisse: nam Iudæi per ipsius met legis doctrinam paulatim instruendi erant, & ab vsu legalium abstrahendi. Vt recte Chrysost. notauit, & idem etiam Beda sentit, & Moderni sequuntur hoc ergo modo approbatus est tunc ab Apostolis talis vsus, ergo eodem modo est ab eis interdum vsurpatus.

18. *Infert Aug.* Secundo hinc colligit Augustinus, cæremonialia legis non fuisse à principio Euangelij mortifera, sed aliquo tempore fuisse licita, post aliquod vero tempus facta esse mortifera. Hæc est manifesta sententia D. Augustini citatis locis, quam secutus est Beda ad Galat. 2. & ibidem Nicolaus de Lyra, & Hugo de sancto Victor. lib. 2. de Sacram. p. 6. cap. 4. & lib. quæstionum in Epist. ad Galat. cap. 6. D. Thom. ad Galat. 2. & 1. 2. qu. 103. art. 4. ad 1. & ibi Caiet. & alij communiter, Soto lib. 2. de Iust. qu. 5. art. 4. Victor in summa quarti agens de Baptismo à princ. vsque ad q. 11. & eandẽ sententiam sequuti sunt communiter Scholastici antiqui in 4. d. 3. vbi Bonau. art. 5. qu. 2. Scot. qu. 4. Aur. q. 4. dub. 3. & magis inclinat Maior. q. 1. Item Richardus in 4. dist. 1. ar. 6. q. 4. Palud. q. 6. Gabr. qu. 4. art. 4. dub. 3. & Ioann. Arbor. tom. 1. Theosoph. lib. 3. c. 20. ac deniq; moderni fere omnes tam scholastici, quam exponentes c. 2. ad Gal. & loca Actorum sæpe citata, hãc sententiam approbarunt. Est autem huius sententiæ sensus, legem veterem, non fuisse mortiferam statim à passione, vel resurrectione Christi, neque à die Pentecostes, nec per plures annos, post inchoatam promulgationem Euangelij, etiam in illis locis, ciuitatibus, vel prouincijs, in quibus iam erat diuulgatum, & obligari inceperat. Ita explicant dicti auctores. Et videtur probari sufficienter ex dictis in propositione præcedenti, nam si Apostoli exercebant legalia, non fictè, sed ex intentione cultus, recte à posteriori infertur, nõ fuisse prohibita, nec intrinsecè mala, seu mortifera quia certum est non peccasse, nec errasse Apostolos in illo vsu. Tum quia si peccassent, illud fuisset peccatum graue, vt ostensum est, quod repugnat cõfirmationi Apostolorum in gratia. Tum etiam, quia redundasset in communem lapsum Ecclesiæ illius temporis, & non solum in moribus, sed etiam in doctrina, quia Ecclesia illo tempore communiter sentiebat id esse licitum. Et hoc modo videtur mihi probari hæc pars satis efficaciter ex locis Act. 15. & 21. si attentè expendantur, vt illa in fine præcedentis puncti ponderauimus.

Ratio verò à priori est, quia vt illæ cæremoniæ nõ 19.
sunt factæ intrinsecè malę ex vi mortis, vel resurre- *Ratio à priori.*
ctionis Christi, neque ex vi obligationis nouæ legis introductæ in aliquibus locis per inchoatam promulgationem Euangelij in eisdem locis, neq; etiam erant tunc malæ, quia iam prohibitæ pro illo tempore, ergo non erant mortiferæ. Prima pars probatur, quia nulla est ratio, quæ talem intrinsecam malitiam ostẽdat, quod non potest melius probari, quam respondendo ad rationes adductas in secunda propositione Hieron. Ad primum enim negamus, talem vsum legalium fuisse pro illo tempore iniurioſum Christo aut gratiæ eius, non enim fiebant tunc legalia, quia putarentur necessaria ad salutem, ac si gratia Christi, eiusq; fides, & obseruatio legis gratiæ non sufficeret, sed retinebantur tantum ad cultum Dei, & honorem eiusdem legis, ne videretur tanquam mala subito reprobari, vt Aug. docuit. Ad secundam similiter negamus, illas cæremonias falsum aliquid tunc significasse, alias circumcisio, & multæ oblationes, & sacrificia fuissent mortifera ante Christi mortem, quod nemo dicit, nec dici potest. Sequela a. patet, quia illæ cæremonię significabant aliqua mysteria Christi vt futura, quæ iam erant facta. Dicendum ergo est (sicut supra de circumcisione diximus) cæremonias illas eo tẽpore retinuisse rationem literalem, & significationẽ moralem, quæ erat quasi fundamentalis in illa institutione, & ita adhuc continebant cultum legitimum Dei, & significabant subiectionem, & reuerentiam illi debitam, & interiorem cultum, & sanctificationẽ à peccatis, & illorum pœnitentiam, vel recognitionẽ beneficiorum Dei, & similia quæ in omni tempore locum habent. Quod vero attinet ad significationem Christi, & mysteriorum eius, vel iam illam non habebant, quia finita iam erat intentio imponẽtis quoad hanc partem, vel certe ex intentione offerentium explicita, vel implicita, illa significatio poterat abstrahi à differentia futuri temporis, & significare mysteria quoad substantiam, & existẽtiam eorum pro aliquo tempore, abstrahendo ab hoc, quod iam essent, vel non essent facta. Sicut in materia de Fide dicitur, & insinuat D. Thom. 2. 2. q. 1. a. 3. ad 3. Iudæum in nocte natiuitatis Christi credentem Messiam esse venturũ, potuisse ex fide credere, abstrahendo à differentia futuri temporis, quatenus includit negationem rei iam factæ, quæ abstractio multo facilior est in factis, quæ incomplexè significant, quam in vocibus complexè significantibus.

Dices ergo iam non fiebant illæ cæremoniæ vt le- 20.
gales, quia non fiebant propter significationem futu- *Obiect.*
rorum, à legislatore intentam. Respondetur in pri- *Resp.*
mis satis esse, quod fierent ex institutione illius legis, licet non fierent secundum omnem significationem,

Sicut

Sicut circumcisio Christi, & purificatio Virginis legales fuerunt, licet non significarent in illis personis totum id, quod in alijs significabant. Satis ergo est, quod retinerent significationem moralem, & quasi literalem, & fundamentalem, & quod figuralem participarent, prout esse poterat tempori, & personæ accommodata. De tertia autem ratione Hieronymi statim dicam: neganda est enim sequela, nimirum etiã nunc illas cæremonias non esse mortiferas: est enim longe diuersa ratio de tempore post sufficienter prædicatum Euangelium, & de illo priori: nam postea facta est prohibitio, vt dicemus, & Synagoga cum sufficienti honore sepulta fuit. Deniq; ad quartam rationem de indifferentia actionum respondemus cum Aug. cæremonias illas quoad bonitatem, & malitiã fuisse indifferentes secluſa institutione, post illam vero fuisse de se bonas, & nihilominus potuisse esse indifferentes quoad obligationem, quia potuerunt nõ præcipi, nec prohiberi, & hunc statum habuerunt pro illo tempore, vt magis ex resolutione sequent. c. constabit.

3. Ratio Hieronymi statim explicanda.

21. Superest probanda altera pars de prohibitione positiua, quæ sufficienter etiam ostenditur per solam negationem, scilicet, quia talis prohibitio pro illo tempore facta in Scriptura non habetur, nec aliqua historia, aut probabili testimonio suaderi potest. Et præterea non erat tunc necessaria, imo nec consentanea suaui prouidentiæ Dei, quia, vt August. recte dicit, non expediebat tam subitò fieri prohibitionem illam, ne cæremoniæ legis ita abominabiles existimarentur, sicut cæremoniæ Gentilium. Item quia erat difficillimum tanta celeritate auellere totum illum populum ab antiqua consuetudine, quæ illis maxime cordi erat, & alioqui non erat, contra rationem naturalem, & sine inconuenienti tolerari poterat. Denique quia fieret multò difficilior conuersio Iudæorum ad fidem Christi sine sufficienti causa. Et hæ rationes satis insinuantur in Actibus Apostolorum, præsertim in capit. 21. Sicut enim propter similes rationes Apostoli exercebant legalia, & ex illo facto colligimus non fuisse tunc prohibita, ita etiam credimus ob easdem causas prohibitionem fuisse dilatam.

22. Dubium. Sed quæret aliquis, an hæc pars intelligenda sit de solis Iudæis, vel etiam de gentibus, interdum enim authores significant esse distinctionem constituendam inter Iudæos, & Gentiles. Nam Iudæis permittebantur legalia eo tempore, quia à parentibus illa acceperant, & solemni consuetudine ea seruauerant, & à Deo receperant, ideoq; difficillimè poterant subitò ab eis moueri, vt dixi. Hæ autem rationes non habent locum in Gentilibus, & ideo vsus legalium semper & à principio censetur illis prohibitus, quia irrationabile videbatur, denuo profiteri legem iam mortuam. Item quia non poterant licitè misceri cæremonijs Iudaicis, nisi assumpta prius circumcisione quæ erat professio totius legis: nam illa professio nõ poterat recte conuenire cum professione Baptismi, ad quam principaliter obligabantur. Et hanc differentiam inter Iudæos, & Gentiles suadere videtur alia differentia, quæ ex Scriptura obseruatur inter Timotheum & Titum: nam Timotheum ex parte Iudæum facilè circumcidit Paulus Actorum decimo octauo, Titus vero purè Gentilis non est permissus circumcidi ab eodem Paulo etiam compellentibus falsis fratribus, vt dicitur ad Galatas secundo, Nam hoc ideo factum videtur, quia circuncisio, quæ tunc permittebatur Iudæo, iam prohibebatur Gentili. Et hoc sensit ibi Salmer. disp. 22. ad 7. dicens Titum, & Gentilem quemcunq;, non solum non potuisse tunc cogi ad circuncisionem, verum etiam nec licitè circuncidi, licet vellet. Quod videntur etiam confirmare illa verba ad Gal. 5. *Ego Paulus dico vobis, quoniam si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit*, ibi enim Paulus ad solos Gentiles loquebatur, & simpliciter loquitur de circumcisione legali sine alia restrictione ergo absolutè indicat, iam fuisse illis prohibitam. Vnde Salmer. supra dis. 23. ex sententia Augustini dicit, in illo primo tempore licuisse Iudæis vti legalibus, non verò gentibus.

23. In contrarium vero multa sunt, quæ suadeant, nõ magis fuisse pernitiosam obseruationem cæremonialium conuersis ex gentibus, quam conuersis ex Iudæis pro eo tempore. Primo, quia etiam gentibus nõ erat intrinsecè mala talis obseruatio, neque inuenitur illis specialiter prohibita. Prior pars probatur quia nulla est ratio specialis, quæ probet hanc intrinsecam malitiam respectu gentium magis, quam respectu Iudæorum. Item quia illæ cæremoniæ continebant cultum veri Dei ab ipsomet approbatum, & per se non repugnantem veritati Euangelij pro eo tempore, id est, si non admiscerentur alij errores [quod erat per accidens] ergo vsus illarum de se non habebat intrinsecam malitiam, etiam respectu fidelium ex gentibus conuersorum. Altera vero pars probatur, quia nullibi inuenitur talis prohibitio positiua. Nec coniecturæ factæ quoad hoc cogunt, quia licet in Iudæis fuerint plures rationes speciales, vt pro illis non statim fierent legalia mortifera, nihilominꝰ pro gentilibus sufficit generalis ratio quod antea poterant licite profiteri illam legem. Vnde si pro illo tẽpore, quo iam incipiebat lucere Euangelium aliquis Gentilis nondum Christianus fieret proselytus Iudæorum, in hoc non peccaret, quia non erat illi facta specialis prohibitio: ergo licet id faceret post susceptam fidem Christi, non peccaret, dummodo non faceret ex falsa fide, ponendo ibi spem salutis, vel existimando esse sibi necessarium, quia per se etiam respectu illius non inuenitur prohibitum.

24. Et confirmatur primo: nam Act. 15. vbi in Concilio Apostolico ex professo tractatum est de vsu legalium respectu gentium, solum declaratum est, non fuisse, nec esse illis necessarium, vt patet ex verbis decreti, *Visum est Spiritui sancto, & nobis nihil vltra vobis imponere oneris*, &c. quibus necessitas tollitur, vel nulla esse declaratur, non tamen prohibitum ibi est Gẽtili, quin si voluntariè vellet tale onus assumere, posset id facere. Et in Epist. ad Gal. semper damnatur, asserere, hoc esse necessarium gentibus, vel cogere gentes iudaizare: voluntaria autem professio pro illo tẽpore nullibi damnatur. Confirmatur secundo: nam Hieronymus affirmans, legalia fuisse mortifera à principio, indifferenter de Iudæis, & de Gentilibus loquitur, Augustinus vero id negans, & è conuerso affirmans, pro illo primo tempore fuisse licita, simpliciter etiam loquitur sine distinctione inter Iudæos, & gentes, nullibi enim inuenio talem distinctionem feciſſe. Imò solumque in dicta Ep. 19. versus finẽ, sic inquit, *Illa quæ significationis causa præcepta sunt, circuncisio, &c. quæ reuelatione gratiæ latius innotescente, & necesse fuerat aboleri, non ideo fuerant tanquam diabolica gentium sacrilegia fugienda, etiam cum ipsa gratia iam cœperat reuelari, quæ vmbris talibus fuerat renunciata, sed permittenda paululam eis, maximè qui ex illo populo, cui data sunt, venerant.* Vbi expendo illam particulam *maximè*, quæ indicat, non solis Iudæis id esse permissum, licet eis maximè.

25. Aug. Clariùs tamen videtur hanc sententiam docere Augustin. in epost. Epistola ad Galatas, circa illa verba, *Sed neque Titus*, &c. sic dicẽs. *Quamuis Titus Græcus esset, & nulla eum consuetudo, aut cognatio parentum circumcidi cogeret, sicut Timotheum, facile tamen etiam istum circumcidi permisisset Apostolus. Non enim tali circumcisione salutem dicebat auferri, sed si in ea constitueretur spes salutis, hoc esse contra salutem ostendebat. Poterat ergo vt superfluam æquo animo tolerare. Propter introductos autem fratres non est compulsus Titus circumcidi, quia cupiebant circumcidi Titum, vt iam circumcisionem, etiam ipsius Pauli attestatione, & consensione tanquam saluti necessariam prædicarent.* Clarè ergo sentit August. in hac sen-

sententia per se licitam fuisse circuncisionem Tito, licèt propter scandalum vitanda esset, vbi occurreret.

26. *Resolvitur dubium.* Hæc ergo posterior pars, si de rigore iuris, vt ita dicam, seu præcepti prohibentis, loquamur, videtur magis de mente Augustini, & in se probabilior. Quia rationes factæ ostendunt, nullam factam esse prohibitionem ob quam fuerint eo tempore legalia mortifera gentibus. Nihilominus tamen si coniectemus id, quod moraliter accidere tunc potuit, verisimilius est, Gentiles fideles bene in fide Euangelica instructos legalibus abstinuisse, quia moraliter putabant, sibi non licere, saltem per accidens. Quia certò sciebant, non esse sibi necessaria, vnde cum aliàs essent nimis onerosa, & præcipuè circuncisio, non poterant illa assumere, nisi suspicionem dando quod reputarent illi sibi necessaria, & ita in eis id habebat saltem speciem mali, propter quam facilè existimare poterant, id sibi non licere, vel etiam propter scandalum, vel ne cooperarentur errori Iudæorum, qui hanc necessitatem illis imponere tentabant. Vnde etiam potuit consuetudine fidelium ex gentibus venientium introduci quædam obligatio abstinendi ab huiusmodi ritibus Iudaicis. Dixi autem *fidelibus in fide bene instructis*, quia per ignorantiam inuincibilem contingere poterat (præsertim ante Concilium Apostolorum) vt aliqui conuersi ex gentibus ad fidem exercerent legalia, existimantes sibi esse necessaria, & cum excusatione ab hoc errore propter inuincibilem ignorantiam; secluso autem hac existimatione pauci, vt existimo, aut nulli spontaneè circuncisi sunt & hoc probat exemplum de Tito, & alia superiùs adducta.

CAPVT XVIII.

Satisfit duobus dubijs ex superiori resolutione insurgentibus.

1. *Dubium.* DIximus in præcedenti capite cum Augustino, legem veterem fuisse mortiferam aliquo tempore post inchoatam Euangelij prædicationem; statim ergo occurrit interrogandum, quod, vel quale fuerit illud tempus? De hoc enim puncto Augustinus nihil in particulari quæsiuit, aut resoluit, sed solum generaliter dixit, aliquo tempore post inchoatam promulgationem Euangelij, vel post integram promulgationem eius per Apostolos factam, cœpisse legalia esse mortifera. Vnde Theologi suprà citati fatentur tempus hoc esse incertum, quia neque habemus Scripturam diuinam, quę de hoc tempore loquatur, neque aliquod Concilium, in quo tempus hoc fuerit declaratum, sed solum per traditionem Ecclesiasticam id habetur, ex qua nõ habemus quidem certum diem, mensem, aut annum huius initij, sed solum non longè distasse ab initio prædicationis Apostolorum. Et communiter verisimilius creditur quadragesimo anno à passione Christi, vel circà incepisse, vel à destructione templi per Titum, & Vespasianum. Neque huic sententiæ obstabit, quod scribit Ignatius epistol. 8. ad Philip. in fine, *Qui cum Iudæis celebrat Pascha, aut symbola festiuitatis eorum recipit, particeps est eorum, qui Dominum occiderunt, & Apostolos eius*, quod sine dubio scriptum fuit eo tempore, quo iam legalia erant mortifera, vt ipsa verba ostendunt: sed non obstat, quia Ignatius vixit ferè vsque ad nonagesimum annum post passionem Christi. Videtur autem ex dicta sententia sequi viuentibus Apostolis Petro, & Paulo legalia nondum fuisse mortifera, cum ipsi non vixerint integros quadraginta annos, sed triginta & quinque, & ad summum triginta sex post Christi ascensionem.

2. *In tempore Apostolorũ* Nihilominus verisimile est, viuentibus Apostolorum Principibus iam fuisse in Ecclesia sufficienter intellectum, ac præceptum, non solum non oportere seruare legalia, sed etiam esse pernitiosum, & ideo ab ipsismet Apostolis fuisse hoc declaratum, vel traditum, quia valde conueniens fuit, tam necessarium dogma ab eis relinqui sufficienter introductum, & fundatum. Accedit quod eo tempore iam erat sufficienter promulgatum Euangelium, dicente Paulo ad Roman. 10. *Sed dico, nunquid non audierunt? & quidem in omnem terram exiuit sonus eorum, & in omnes fines terræ verba eorum.* Nam licèt controuersum sit, quo sensu sint hæc verba intelligenda, & an verbum illud, *audierunt*, in rigore præteriti, vel generalius sit sumẽdum, nihilominus certum est, ante tempus mortis Apostolorum Petri, & Pauli fuisse prædicatum Euãgelium in præcipuis mundi partibus, & ita in toto illo legem Christi promulgatam fuisse iuxta illud Pauli ad Colossens. 1. *Auditis in verbo veritatis Euangelij, quod peruenit ad vos, sicut & in vniuerso mundo est, & fructificat.* Et infrà, *Quod prædicatum est in vniuersa creatura, quæ sub cœlo est.* Quia licèt fortasse non ad omnes omnino mundi prouincias verbum Euangelij tunc peruenisset, vt infrà dicam, nihilominus tempus illud sufficiens erat ad diuulgationem eius per totum mundum, quod satis est ad consummatam promulgationem, iuxta doctrinam generalem superius datam, quam etiam libro sequenti ad legem nouam applicabimus. Multò verò certius est promulgationem Euangelij pro Iudæis factam esse sufficientissimè intra illud tempus; imò & de facto peruenisse ad omnes orbis prouincias, in quas erant dispersi Iudæi, & vbicumq; lex Moysi ab eis seruabatur, ac subinde tempus illud triginta sex annorum paulò amplius, minusve sufficientissimum fuisse, vt lex illa cum honore sepeliretur, & omnino aboleretur; ab illo ergo tempore cœpit illa lex esse mortifera.

legalia fuisse mortifera.

Statim verò insurgit alia interrogatio. Quo nimirum iure diuino, scilicet, vel humano, lex illa facta sit mortifera. Nam, vt dixi, illa non est facta mortifera per solam abrogationem eiusdem legis: nam abrogatio ex vi sua, & in genere loquendo, tollit obligationem legis abrogatæ, non verò prohibet, aut mortiferam facit obseruantiam eius quasi materialem, seu perseuerantiam in vsu per legem illam introducto; ergo idem dicendum est de illa lege. Deinde non sunt facta pernicios a legalia per solam introductionem legis nouæ, quia in Iudæa, & in multis alijs prouincijs introducta est & obligauit, & non fecit statim mortifera legalia; ergo quantum est ex vi illius legis alia durare potuisset pro toto orbe, & pro quocunq; tempore, quia non est maior repugnantia. Oportet ergo, vt cæremonialia legis facta sint mortifera per nouũ ius prohibens illorum vsum. Quale ergo est tale ius? Non enim est ius diuinum naturale, maximè enim fuisset illud, quod nasci potuisset ex significatione futurorum, quæ iam erant impleta. Hæc autem ratio insufficiens est: ergo. Maior patet, quia remota illa significatione, nihil inuenitur in his cæremonijs per se malum, alioqui nunquam potuissent præcipi, aut exerceri; sunt ergo per se indifferentes, si eis non addatur aliqua significatio, quæ falsitatem includat in qua sola illa ratio fundatur: ergo illa secluſa, nulla supereſt ratio, ob quam dicamus cæremonias illas factas esse intrinsecè malas ex vi legis gratiæ sufficienter, & integrè promulgatæ. Quod autem illa ratio nõ cogat est manifestum ex suprà dictis, quia illa significatio est separabilis ab illis cæremonijs, etiam factis formaliter; vt in multis accidit ante Christi mortem, & in pluribus, vel omnibus post mortem eius, & post inchoatam promulgationem Euangelij. Ergo nulla ratio supereſt, ad dicendum hanc prohibitionem esse iuris naturalis.

3. *Dubium. Quo iure lex illa facta fuerit mortifera.*

Neque etiam dici potest esse iuris diuini positiui, quia in Scriptura non inuenitur talis prohibitio à Deo facta, neque est testimonium, ex quo colligatur, cæremonialia esse mortifera, nisi illud ad Galat. 5. *Si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit*, quod tamen

4. *Vrgetur idẽ dub.*

ab Augustino exponitur de circuncisione assumpta, ponendo spem in illa, vel saltem vt adhuc necessaria, & vt erat legis professio: nã de illa intelligitur, quod immediatè subiungit Paulus, *Testificor omni homini circuncidenti se, quoniam debitor est vniuersæ legis faciendæ*, hoc enim habet verum in homine circuncidente de spiritu legis animo profitendi illam vt durantem, & viuam. Nam alioqui Timotheus circuncidit se, & nihilominus non factus est debitor vniuersæ legis faciendæ, quia non illo spiritu se circuncidit, sed quia id non erat vetitum, & cedebat in honorem legis, & vt fieret aptus ad cæteras cæremonias legis religiosè exercendas, quando ad maiorem vnionem, & pacem inter fideles, & consequenter ad maiorem Dei amorem conferret. Ergo ex illo loco non probatur, vsum circuncisionis etiam religiosum, & ad cultum Dei ordinatum, esse simpliciter iure diuino prohibitum. Neque etiã tale ius diuinum habetur ex traditione, quia Ecclesia nunquam declarauit, cæremonialia esse mortifera ex vi iuris diuini, sed tantum esse mortifera, quod possunt habere ex vi Ecclesiasticæ prohibitionis; ergo hoc videtur esse verisimilius.

D. Thom. Resp.

5. *Quid de hoc tradiderunt doctores.*

Hoc punctum non inuenio ab auctoribus, qui sententiam Augustini sequuntur, expresè definitum, aut disputatum. Nam Hieronymus sine dubio sensit, cæremonialia esse mortifera ex iure diuino, vel ex vi obligationis legis Euangelicæ, vel ex vi redemptionis per Christum consummatæ: nam ideo dixit, semper fuisse mortifera, imò nihil distinguit inter mortuam, & mortiferam. Et ita eisdem testimonijs Scripturæ vtrunque probat, & ideo in locis suprà citatis videtur, interpretari dictum testimonium Pauli ad Galat. 5. de circuncisione quocunq; modo facta formaliter ex affectu cultus: quanuis super eundem locum non longè sit ab expositione Augustini dicens, *August.* *Tunc nõ prodest circuncisio, cùm aliquid per semetipsam putatur vtilitatu afferre.* Nihilominus tamen in sententia Augustini satis verisimile est, absolutam prohibitionem legalium in sensu dicto nõ esse ex vi solius iuris diuini, sed per Ecclesiasticum completi. Nam ex iure diuino est mortifera obseruatio legis, si fiat vel ab illa sperando iustitiam sine Christo, vel etiam cum Christo, ita vt lex simul existimetur necessaria causa iustitiæ; vel etiam si nunc credatur necessaria ex vi præcepti, & obligationis talis legis. At verò lex Ecclesiastica addidit, vt sit mortifera obseruatio legis facta ex affectu religionis, seu tanquam per se conferens ad honestatem, etiamsi nullo ex dictis modis necessaria reputetur. Nam talis obseruatio iam non poterat esse vtilis Ecclesiæ, neq; ad vnionem vtriusq; populi Iudaici, & Gentilis conferret, sed potius fuisset occasio schismatum, & scandalorum. Imò non parum fuisset periculi, vt tales cæremoniæ sæpissimè fierent Iudaico spiritu, & ideo conuenientissimum fuit illas, omnino abolere per dictam absolutam prohibitionem. Quòd si inquiratur, vbi talis prohibitio Ecclesiastica inueniatur. Respondetur, non oportere, vt inueniatur scripta, sed satis esse, quòd vsu, & traditione Ecclesiæ constet, & quòd de hac Ecclesiæ consuetudine, & traditione antiqui Patres testificentur. Potuit autem hæc lex non scripta solo vsu, & consuetudine vniuersalis Ecclesiæ introduci: verisimilius autem est, illam incepisse ex declaratione Pastorum Ecclesiæ, & Apostolorum tempore opportuno facta, quãdo iam expediebat, Mosaicas ceremonias in Ecclesia non permittere. Et ita colligi potest ex dicta epistola Ignatij, hanc legem iam tunc fuisse latã in Ecclesia, & Clemen. lib. 6 const. ca. 14. inter alia tradita ab Apostolis ponit, non esse fidelibus carnem circuncidendam. Idem Euseb. lib. 1. de præpar. Euang. c 3. & Aug. statim citandus.

August.

Euseb

6. *Obiect.*

Solum potest obijci, quia sequitur, posse Ecclesiam hanc legem tollere, vel in ea dispensare, & vsum cæremonialium concedere, quia potest dispensare in quocunque iure humano, vt suprà dictum est, & tradidit D. Thom. quodlibet. 4. art. 13. Respondebimus autem, quamuis in Ecclesia non desit absoluta potestas, nihilominus moraliter, & de facto non posse abrogare talem legem, quia id esset in destructionem, non in ædificationem, sicut de præcepto decimarum suo loco diximus, & idem est de præcepto ieiunij Quadragesimalis. Et in particulari certum est, præceptum, vt Pascha non celebretur in eadem decimaquarta luna, in qua celebratur à Iudæis, Ecclesiasticum esse, & nihilominus non auferetur ab ipsa Ecclesia, nec auferri potest, quia Spiritus sanctus rector Ecclesiæ id non permittet, quia pernicioſum esset, & scandalosum, absque vlla vtilitate. Et eadem ratione propriè loquendo nunquam Ecclesia in hoc præcepto dispensauit, eademque ratio est de quocumque tempore futuro, quia nulla ratio vtilitatis, vel ædificationis potest in tali dispensatione inueniri. Ideoq; (vt suprà notaui) quoties Ecclesia vtitur aliqua cæremonia ad imitationem antiquæ legis, semper id est secundum aliquam generalem rationem cultus dei, se consentaneam rationi naturali, non verò secundum peculiarem modum institutum, & obseruatum in antiqua lege, ne videatur vllo modo aliquam ex illis cæremoniis retinere, sed ab omni mali specie abstineat.

Denique possumus vltimo addere, hanc prohibitionem cæremoniarum quatenus legales erant, ex iure diuino positiuo proximè oriri, & illo supposito esse mortiferas si fiant ex affectu cultus ex vi iuris diuini naturalis. Declaratur prior pars, quia dupliciter possunt illæ cæremoniæ dici legales, scilicet, quia præcepta per legem, vel tantum quia institutæ, hoc enim secundum latius patet: nam potest aliqua cæremonia institui sine præcepto vtendi illa, vt per se constat. Lex autem vetus in vtroque fuit temporalis, & abroganda, vt ex supra dictis patet, ideoq; postquam plene abrogata est, cessauit non tantũ obligatio, sed etiã institutio legalis. Et hoc quidem ortum habuit ab eodem iure diuino positiuo, quo lex illa condita fuit, id est, à libera Dei voluntate, quæ terminum durationis illi legi præfixit, qui terminus fuit Christus, vel nouus legislator, & consequenter lex eius sufficienter promulgata. Vnde quoad hoc valde probabile est, Apostolis non per modum nouæ institutionis, aut præcepti, sed per modum interpretationis diuini iuris declarasse, quod tempore consummatus fuit terminus, ex quo lex illa cessatura erat omnino, quoad omnem suam institutionem. Et hoc significauit Augustinus libr. de hæresibus, in hæresi 9. dicens Christianos per Apostolicam traditionem legalia non obseruare carnaliter, sed didicisse ea spiritualiter intelligere. Facta autem huiusmodi declaratione, ex iure diuino naturali sequutum est, vt cæremoniæ illæ statim essent mortiferæ, quatenus legales erant, quia iam non ad religionem, sed ad superstitionem potius pertinere cœperunt.

7. *Prohibitio cæremoniarum quatenus legales erant ex iure diuino oriri.*

August.

Atque hoc maximè patet in quibusdam cæremonijs, quæ publicam, & authenticam institutionem requirunt. Inter quas primum locum obtinent sacrificia, quia in illis consistit veluti principalis, & quasi substantialis cultus Dei, & ideo cessante institutione, & impositione Dei eo ipso ex natura rei fuit intrinsecè malus vsus illorum sacrificiorum sub ratione sacrificandi, & colendi Deum per illa, quia iam re vera non erant sacrificia diuina. nec per homines potuerunt restitui in illum statum. Quod patet, quia id non potest fieri auctoritate priuata, quia hoc repugnat rationi sacrificij, neque etiam auctoritate publica Ecclesiæ, quia esset contra Christi intentionem instituentis in Ecclesia vnum excellentissimum sacrificium loco omnium, & idcirco vnicum, quia per se solum sufficientissimum est, vt latè tractaui in tertio tomo tertiæ partis, disputatione septuagesima quarta, section. vlt. Ablatis autem hoc modo sacrificijs necessarium consequenter fuit, eodem modo ces-

8. *Declaratum doctrina tradita.*

do cessare sacerdotium, quia sacerdotium per se primò ad sacrificium ordinatur, iuxta illud Pauli ad Hebr. 8. *Omnis Pontifex ad offerendum munera & hostias constituitur.* Vnde etiam in lege gratiæ Christus aliud sacerdotium instituit, præter quod nullum introduci potest per vllam auctoritatẽ hominibus datam. Idem iudicium ferendum est de sacramentis, quæ secundum locum tenere videntur inter cæremonias, quæ institui solent ad cultum Dei, & ordinantur ad aliquam sanctificationem recipientium. Quæ quidem sanctificatio in lege noua interna est, & perfecta, & à solo Deo conferri potest, & ideo Ecclesia non potest talia sacramenta instituere. Neq; etiam potest vetera reuocare, seu acceptare, quia vel id faceret ex vi prioris institutionis diuinæ, vel per nouam impositionem humanam illa instituendo, nõ primum quia diuina institutio iam cessauit, vt supponitur, nec secundum, tum quia nulla est potestas in Ecclesia ad instituenda sacramenta, tum etiam quia finis proprius talium sacramentorum cessauit in lege noua, in qua sicut non sunt legales immunditiæ; ita neq; est purificatio legalis, seu carnis, vt illam Paulus appellat. Et hoc etiam confirmat illa ratio D. Thomę, quod illæ purificationes, & oblationes erant vmbræ futurorum, & internæ sanctificationis dandæ per Christum, vnde impertinens fuisset potestas instaurandi in Ecclesia Christi talia, & tam imperfecta sacramenta.

9. *De cæremoniis accidentalibus.* De alijs verò cęremonijs pertinentibus ad cultum Dei, quæ magis accidentariæ sunt, qualia sunt vestes, vasa, & alia sacra, & obseruantiæ veteris legis, dixerunt aliqui, quòd licèt non possint seruari in lege noua ex vi primæ institutionis, quia illa cessauit, & ideo talis vsus esset superstitiosus, & errorem inuolueret, nihilominus authoritate Ecclesiæ posse instaurari, ita vt seruentur ex institutione humana, non ex diuina, ad eum modum, quo Theologi loquuntur de iudicialibus præceptis. Ita sentit *Couar.* lib. 1. Variar. c. 17. nu. 1. Qui consequenter ait, differentiam, quam, communiter assignant Theologi inter iudicialia, & cæremonialia præcepta, intelligendam esse de illis cæremonialibus, quæ principalem cultum continebant, vt erant sacrificia, & sacramenta: nam hæc maximè significabant mysteria Christi futura, alia verò magis videbantur esse ad moralem vtilitatem, vt ad decentiam, & ornatum sacrificiorum, & ad excitandam deuotionem, &c. Et allegat in hanc sententiam Maiorem in 4. dist. 3. q. 1. & D. Antoninum 1. p. t. 14. c. 5. §. 9. & Driedonem de libert. Christian. Sed hi auctores nihil in particulari dicunt, sed generatim loquuntur. Vnde in eodem sensu videtur loqui Couarr. qui non solum de possibili, sed de facto loquitur; vt patet ex exemplis, quæ statim subiungit. Ita q; de facto hæc imitatur Ecclesia secundum generalem, & moralem rationem cultus, & ad illos fines decentiæ, & ornatus, &c. Semper tamen distinctum modum obseruat, qui & sit perfectioni nouæ legis magis accommodatus, & omnem suspicionem auferat legalium cæremoniarum. Hæc autem obseruatio, & prudens cautela non apparet necessaria ex vi iuris diuini naturalis, nisi quatenus prudens ratio dictauerit esse moraliter necessariam ad prædictos fines, & quia hoc semper ita est (moraliter loquendo, vt explicaui) ideo simpliciter dicere possumus, vsum etiam harum cæremoniarum legalium esse mortiferum ex vi iuris diuini naturalis, supposita cessatione antiqui iuris diuini positiui cum perfecta illius mutatione per nouæ legis completam promulgationem. Hic verò insurgebat alia difficultas, quam in capit. sequent. melius tractabimus.

Couarr. *Maior.* *D. Anton.* *Driedo.* *Quis sensus horum doctorum.*

)?(

CAPVT XIX.

Fueritne lex vetus prius mortua, quàm mortifera.

REsolutio quæstionis huius ex iam dictis haberi potest, tamen, quia nec probari non poterat, nec à difficultatibus occurrentibus expediri, non intellecto prius tempore, in quo cœpit esse mortifera, ideo in hunc locum punctum hoc distulimus. Potest autẽ quæstio intelligi, vel respectu gentium, vel respectu Iudæorum; vtriusque enim lex mortifera est, vt adducta in superiori capite probant, & à fortiori vtrisque etiam est mortua, imò respectu gentium plusquam mortua dici potest, quia illos nunquam obligauit. Quocirca si quæstio proposita, seu comparatio fiat respectu gentium conuersarum ad Christũ, resolutio pendet ex dubitatione suprà tractata, an Gentilibus in Christum credentibus aliquando licuerit post Euangelium susceptum circuncisionem susc ipere, & legalia seruare. Nam si nunquam licuit, cõsequens est, vt simul fuerit eis lex mortifera, ac fuit mortua, qui post Christum semper vtrum q; habuit. Si verò aliquando licuit fidelibus ex gentibus circuncidi, manifestum est, prius respectu illorum fuisse legem mortuam, quàm mortiferam, quia à principio, & semper illos non obligauit, & ita erat quasi mortua respectu illorum, cum tamen non esset mortifera, quandiu illam seruare eis licuit. Neq; in hoc superest noua difficultas. Comparatio ergo fit respectu Iudæorum, licèt enim ex dictis in superioribus sequi videatur, prius legem illam fuisse mortuam, quàm mortiferam, & hæc sit communis sententia, & Augustino tributa, nihilominus in se, & in Augustino non caret difficultate. 1. *Status quæstionis aperitur.* *August.*

Posset enim quis opinari, etiam respectu Iudæorum non prius fuisse legem mortuam, quàm mortiferam, non quia à principio fuit mortifera, sed potius è conuerso, quia non fuit mortua, donec fuit mortifera, id est, vsq; ad consummatam prædicationem Euangelij. Et fundamentum esse potest primò, quia nullum est testimonium, quod ostendat à principio fuisse mortuam: nam si quod esset maximè illud, *Si circuncidamini, Christus vobis nihil proderit*: illud autem, vel tunc dictum est tantum ad Gentiles, vel si extendatur ad Iudæos, intelligitur de his, qui circuncidebantur, ponentes spem in circuncisione, tanquam in causa salutis sine qua gratia Christi non sufficeret, alioqui non solum probaret ille locus, fuisse legem à principio mortuam Iudæis, sed etiam eisdem fuisse mortiferam. Alia verò testimonia Scripturæ, quæ loquuntur de termino legis veteris vsq; ad Christum, non magis probant, statim fuisse mortuam, quàm mortiferam. Nam intelliguntur de Christo vt obligante vniuersum mundum per suam legem nouam, & ideo extenduntur vsq; ad promulgationem Euangelij; ergo possunt etiam extendi vsq; ad consummatam promulgationem Euangelij, quia tunc cœpit lex Christi totum mundum obligare. Vnde quando Augustinus dixit Epistol. 9. in Iudæis fuisse damnabile, *quod post passionem, & resurrectionem Christi dato, ac manifestato sacramento gratiæ secundum ordinem Melchisedec, adhuc putabant, sacramenta vetera non ex consuetudine solemnitatis, sed ex necessitate salutis esse seruanda*: hoc, inquam, rectè potest intelligi de tempore post perfectè promulgatum Euangelium, tunc enim, & non antea simpliciter dici potest sacramentum gratiæ fuisse datum, & manifestatum. Vnde Hieronymus in Epistol. 89. Augustino tribuit, quod diceret, Gentiles esse legis onere liberos, Iudæos verò legi esse subiectos, quod, si verum est, necessariò referendum est ad illud primum tempus inchoatæ promulgationis legis nouæ, quia post illud vterq; populus æquè fuit liber ab onere legis; ergo in illo primo tempore Iudæi non 2. *August.* *Hieron.*

erant liberi ab onere legis; ergo lex non erat mortua. Deniq; secluſa auctoritate, nulla eſt ratio, quæ cogat nos dicere, legem veterem fuiſſe mortuam ante plenam legis nouę promulgationem, quia leges illæ non habebant inter ſe formalem repugnantiam, & Deus poterat velle, vt ſimul permanerent, & obligarent, videturq; id ſatis voluiſſe pro illo primo tempore, ferendo nouam legem, & non expreſsè reuocando primam, nec breuiorem terminum aſsignando, quo adueniente ceſſaret.

3. *Aliud fundamentum.* Aliud, & graue fundamentum eſt, quia non apparet, quomodo illa duo, ſcilicet, eſſe mortuam, & non mortiferam, vel hæc duo, eſſe legem permiſſam, ſeu licitè obſeruabilem, & non eſſe obligantem, ſimul coniungantur. Primum patet ſimili diſcurſu ſuprà facto: nam ſi lex illa mortua eſt, iam ſacramenta eius nihil erant, & ſacrificia eius etiam ceſſauerant, introducto iam vnico Miſſæ ſacrificio: ergo ex natura rei neceſſarium fuit, vt ſtatim vſus talium cæremoniarum fuerit ſuperſtitioſus, & rationi rectè contrarius. Item ſi lex illa mortua erat: ergo eius cæremoniæ erãt falſa ſigna diuini cultus, quia iam ceſſauerat eorum inſtitutio, ſeu impoſitio, quia hoc ipſum eſt, legem eſſe mortuam: ergo vti illis, erat per ſe, & intrinſecè malum. Quod ſi quis fortaſſe dicat, illud fuiſſe licitũ ex diſpenſatione diuina, nõ loquetur in primis iuxta intentionem Auguſtini. Et deinde oportet, vt diſpenſationem oſtendat, ne voluntariè loquatur. Ac denique ſi ille vſus eſt contra rationem naturalem, non cadet in illum propria diſpenſatio, ſed potius dicendum erit, legem illam non fuiſſe pro illo tempore ſublatam, vel mortuam, vt vſus cæremoniarum eius nihil pro tunc haberet rationi contrarium. Et inde facilè oſtenditur alia repugnantia in hoc, quòd lex illa perſeuerauerit quoad religioſam obſeruationem, quando non perſeuerabat quoad obligationem. Repugnantia autem eſt, quia non poteſt eſſe vera lex, quin obliget, non poteſt autem eſſe religioſè obſeruabilis talis lex niſi permaneat in ſtatu veræ legis: ergo nec poteſt eſſe ſic obſeruabilis, niſi vim obligandi retineat. Alia repugnantia moralis inuenitur in ſententia Auguſtini: nam ipſe docui, non fuiſſe mortifera legalia à principio, vt in actionibus Apoſtolorum ſimulationem vitaret: ergo eadem ratione docere debuit, non fuiſſe tunc mortua, alias non poſſet ſimulationem effugere, cum Apoſtoſtoli, tanquam legis obſeruatores, cæremonialia exercerent, vt ſuprà oſtendimus. Alia deniq; repugnantia moralis eſt in fũdamento Auguſtini: nam ſi expediebat, legem illam non ſtatim fieri mortiferam, vt cum honore ſepeliretur: ergo eadem ratione oportebat obligare Iudæos ad vſum illius legis pro illo tempore, ita vt non poſſent licitè illam ſtatim abijcere in eius infamiam, & iniuriam ac ſi mala eſſet: ergo eadem ratione oportuit, eam pro illo tempore viuam permanere.

4. *Tria diſtinguenda.* Hoc punctum poſtulat, vt explicemus quod ſuprà in hunc locum remiſimus, quomodo lex illa mortua eſſe inceperit à die Pentecoſtes. Vt autem hoc diſtinctè reſoluamus, oportet in lege illa reſpectu cæremonialium tria diſtinguere, ſc. obligationem, inſtitutionem, & fructum ſeu effectum: ſunt n. hæc tria diſtincta, & ſeparabilia, & ideo põt intelligi, quòd lex derogetur quoad vnum iſtorum, & non quoad aliud, & ita quod ſit mortua quoad obligationem, & non quoad inſtitutionem, vel vtilitatem, poteſt ẽt intelligi, vt quoad omnia moriatur, ſeu abrogetur. Auguſtinus ergo, ſi attentè legatur, ſolum loquitur de abrogatione quoad obligationem legis, & in hoc ſenſu ſentit fuiſſe legem illam mortuam, quando nondum erat mortifera, & ideo dixit potuiſſe aliquando illam legem ſeruari, dummodo non tanquam neceſſaria, ſed vt bona, & religioſa obſeruaretur. De alijs autem ex doctrina eius colligi, aliter eſſe loquendum de lege quoad ſecundum membrum, id eſt, inſtitutionem cæremonialium, tertium verò de fructu, ſeu vtilitate legis, non habet in præſenti peculiarem rationem, ſed ex prioribus pendet, vt in capit. vlt. huius lib. declarabitur.

Dico ergo primò: Longè probabilius eſt, legem veterem cæpiſſe abrogari, ac mortuam eſſe quoad obligationem ſimul ac lex noua cœpit obligare. Hæc eſt ſententia Auguſtin. vt dixi, & ita eum intelligunt, & ſequuntur omnes Theologi citati, & conſtat etiam quoad hoc Hier. in eadem fuiſſe ſententia. Imò aliqui putant, hanc partem eſſe de fide certam: nam in quodam tractatu de Quadruplici ſynodo Apoſtolorum, qui habetur in principio primi tomi Conciliorum, & factus dicitur iuxta Gloſſam ordinariam, ponitur quarta ſynodus primitiuæ Eccleſiæ congregata, Actor. 21. diciturque in ea declaratum fuiſſe, in illo primo tẽpore ante euerſionem templi Hieroſolym. licuiſſe conuerſis Iudæis vti cæremonijs legis, dummodo ſpem ſalutis ſuæ in illis non collocarent, & in hanc ſententiam citantur etiam Beda, & Carthuſianus. Veruntamen Actor. 21. nulla refertur facta ſynodalis congregatio, neque noua definitio aut declarario fidei ibi facta eſt, ſed ſolum legitur ibi cõcilium datum Paulo à Iacobo, & ſenioribus de vſu aliquorum legalium in quo ſupponitur quidem, eos credidiſſe illum vſum fuiſſe licitum, in quo credendum eſt, non erraſſe, non tamen declararunt, qualis eſſet ille vſus, neque an tunc eſſet ſub obligationem, nec ne. Inde ergo nihil certum colligi poteſt quoad hanc pertem. Alij verò putant, hoc fuiſſe definitum ab Eugenio IV. Concilio Florentino, ex quo Caietanus, Soto, & alij moderniores, hæc referunt verba, *Non tamen negat ſancta Synodus licuiſſe illa obſeruare ante ſufficientem Euangelij promulgationem modo ad ſalutem eſſe neceſſaria non crederentur.* Veruntamen hæc verba ego non inueni in illo concilio, quod etiam notarunt Valent. & Vaſq. Præterquam quod in eis non dicitur, Concilium definire, ſed tantum non negare. Non videtur ergo hæc res definita, nec in Scriptura expreſſa, quanquam videatur magis conſentanea ijs, quæ Scriptura refert de factis Apoſtolorum, indicat enim non fuiſſe ex legis neceſsitate, ſed ob temporum indigentiam, & opportunitatem. Sicut dicitur de Paulo Actorum decimo ſexto, *circuncidiſſe Timotheum propter Iudæos*: nam in hoc tacitè ſignificatur id non eſſe factum propter obligationem legis implendam, & ad hunc modum referuntur alia.

5. *Lex vtili mortua dã lex noua cæperit obligare.*

Beda. *Carthuſ.*

Conc. Flor. *Sot.* *Caiet.* *Valent.* *Vaſq.*

Act. 16.

Ratione ergo Theologica principaliter agendum eſt, & præcipua ſumitur ex principio ſuprà poſito, quod lex vetus abrogata eſt quoad obligationem ſimul ac lex noua obligare incepit: nam lex noua obligare incepit à die Pentecoſtes, vt nunc ſupponimus ex libro ſequenti: ergo eodem die mortua eſt quoad obligationem lex vetus. Et declaratur amplius, & confirmatur illud principium, quia illæ duæ leges includebant quandam repugnantiam quoad obligationem: nam ex quo cœpit lex noua obligare, cœpit Baptiſmus eſt neceſſarius ad ſalutem: ergo eo ipſo deſijt circuncifio eſſe neceſſaria. Probatur hæc conſequentia (cætera enim clara ſunt.) Tum quia ſecundum moralem, & congruam prouidentiam non potuerunt duo media eſſe ſimul neceſſaria ad eundem effectum. Nec profeſsiones quodammodo contrariæ debuerunt ſimul præcipi. nam altera erat per ſignum diſtinctiuũ populi Iudaici à Gentili, alia verò per ſignum vtriq; commune, tollenſque inter eos diuiſionem. Tum etiam quia neceſsitas circuncifionis derogabat multum dignitati, & ſufficientiæ, Baptiſmi iam ſufficienter promulgati, & ideo ſemper fuit malum, ſumere circuncifionem vt neceſſariam, ex quo Baptiſmus neceſſarius eſſe cœpit. Ceſſauit ergo præceptum circuncifionis eo ipſo, quod cœpit obligare præceptum Baptiſmi. Ergo conſequenter etiam ceſſauit tota lex quoad obligationem ſuam. Probatur conſequentia, tum à paritate rationis, tum maximè

6. *Ratio Theol. legis.*

Confirm.

quia

quia circuncisio erat quasi fundamentum totius legis quia non obligabat, nisi circuncisos; ergo cessante generaliter necessitate circuncisionis, consequens fuit, vt in tota lege cessaret. Quæ illatio est manifesta quoad omnes, qui nondum erant circuncisi quando necessitas circuncisionis cessauit; quoad alios verò iam circuncisos potest cum proportione applicari: nam licèt illi necessariò subiacerent circuncisioni, illa non erat necessitas moralis, & præcepti, sed physica ex præsuppositione talis effectus, qua non obstante consequens fuit, vt necessitas obligationis quoad totam legem in illis etiam cessaret. Simile argumentum fieri potest de sacrificijs: nam introducto vnico, ac diuino legis nouæ sacrificio, eiusq; necessitate iam cœpta promulgari, consequens fuit, vt necessitas antiquorum sacrificiorum per se cessaret, repugnabat enim singularitati nostri sacrificij, eiusque dignitati, & sufficientiæ derogabat, idemque est cum proportione de sacramentis, ac subinde de tota lege cæremoniali.

7. *Hinc infertur primò, Legem veterem non simul, sed successiuè pro toto mundo mortuam fuisse.*

Ex hoc discursu infero primò, legem veterem non fuisse simul abrogatam, seu mortuam quoad obligationem pro toto mundo, sed successiuè, priusque in Iudæa, & in alijs locis, vbi prius fuit lex noua, promulgata, deinde verò in alijs, prout demulgatio legis Euangelicæ augebatur. Ratio est, quia lex vetus quoad obligationem per obligationem legis nouæ quasi formaliter excludebatur, sed lex noua non obligauit simul mundum vniuersum, sed successiuè prout successiuè promulgabatur, vel quantum est ex se diuulgabatur, vt recte docuit Scot. in 4. d. 3. & in li. sequēti latius tractabimus; ergo eodem modo, ac proportione mortua fuit lex vetus quoad obligationem: nā est eadem ratio, & consecutio necessaria. Quia si vna forma non excluditur, nisi ad introductionem alterius, non potest breuius, aut celerius excludi, quā altera introducatur. Ita ergo intelligo quod Aug. dixit, *dato, & manifestato Sacramento gratiæ, antiquæ legis necessitatem cessasse*. nam per *Sacramentum gratiæ*, rectè lex gratiæ cum suis sacramētis, & mysterijs intelligitur; hæc autem lex successiuè manifestata est: ita ergo obligationem prioris legis depulit.

8. 2. *Infertur, Postquam lex vetus cœpit esse mortua in toto orbe cœpisse simul esse mortiferam.*

Secundò infero, postquam lex vetus cœpit esse mortua in toto orbe, cœpisse etiam simul esse mortiferam: probabileq; est tunc simul fuisse mortiferam pro toto mundo. Prior pars manifesta est ex dictis, quia lex illa fuit mortua cum proportione ad promulgationem Euangelij; ergo in eo puncto in quo sufficiens promulgatio Euangelij consummata est, lex vetus integrè, & pro toto mundo mortua est. Dictum est autem suprà, sufficienter promulgato Euangelio, statim legem veterem fuisse mortiferam: ergo simul, ac lex illa fuit plenè mortua, cœpit esse mortifera, ita vt finis mortis eius, vt sic dicam, fuerit initium statꝰ mortiferi eius. Et hinc declaratur secunda pars: nam cum iam tunc lex noua esset promulgata in toto orbe, potuit lex vetus incipere simul esse mortifera in eodem vniuerso orbe Et ita differētia inter esse mortuam, vel mortiferam, erit, quod lex vetus simul fiebat mortua cum promulgatione legis nouæ, ac subinde successiuè, non sic autem facta est mortifera, sed potius ad consummationem promulgationis legis nouæ, & ideo sicut in vno puncto (moraliter loquendo) promulgatio consummata est, ita in illo potuit incipere lex illa simul esse mortifera, quia iam præcesserat quasi sufficiens dispositio in toto orbe, per totam successiuam promulgationem legis nouæ.

Differentia inter mortuam, & mortiferam.

9. *Obiectio.*

Dices: Lex illa non est facta mortifera sine speciali prohibitione distincta ab alijs præceptis legis nouæ: hæc autem prohibitio non poterat simul proponi vniuerso orbi, nec prædicabatur simul cum lege noua: ergo non potuit postea simul totum mundum obligare: ergo nec potuit illa lex simul esse mortifera pro toto mundo. Respondeo, satis probabile esse Apostolos, & eorum discipulos simul cum Euangelio prædicasse, & docuisse fideles, legem veterem, quæ iam non obligat, solum ad tempus fuisse permissam propter honorem eius, & propter suauiorem Dei prouidentiam, vt facilior fieret Iudæorum conuersio, omnisq; peccandi occasio illis auferretur: paulo tamen post fuisse omnino delendam, & prohibendam post sufficienter completam Euangelij prædicationem. Atq; ita rectè fieri potuit, vt aduenientе illo tempore, sufficienter innotesceret toti Ecclesiæ illa reprobatio, & abolitio legis, ideoq; simul in tota fuerit mortifera. Dixi autem tantum, hoc esse probabile, quia incertū est id, quod supponit, fieri enim potuit, vt prohibitio illa, seu declaratio talis status illius legis, in quo oporteret, esse mortiferam, fieri cœperit, post plenè mortuam illam legem pro toto mundo, & quod non simul, sed successiuè fuerit promulgata vniuersæ Ecclesiæ. Quo si ita factum est, prius fuit lex illa mortua non solum in aliquibus partibus orbis, sed etiam in toto mundo, quàm fuerit mortifera, quoad obligationem, sicut hactenus loquuti sumus.

Rsp.

Dico secundò: Lex vetus non prius fuit mortua quoad institutionem, quàm fuit mortifera. Ita censeo esse interpretandam sententiam Augustini, quia est necessariò consequens ad aliam sententiam eius, vt mihi probant rationes dubitandi suprà positæ. Quia non poterant illæ cæremoniæ vt legales, id est, vt institutæ à Deo per illam legem, religiosè fieri per modum cultus Deo placiti, & accepti ratione suæ institutionis, si iam pro illo tempore lex esset reuocata, & abolita etiam quoad hanc partem: nam post talem abrogationem iam cultus esset superstitiosus, vt supra etiam declaratum est. Declaratur præterea in hunc modum: nam quandiu lex non fuit mortifera, respublica illa Iudæorum in suo cæremoniali statu, vt sic dicam, permansit, id est, templum illud fuit verè locus sacer ad cultum Dei deputatus: nam ob hanc causam Apostoli specialiter illum frequentabant ad orandum, vt ex Actibus Apostolorum constat: Pontifex etiam qui tunc officium gerebat, verè sacerdos erat. Vnde Paulus Act. 23. cum ab alijs corriperetur, quòd Ananiam Principem sacerdotum maledixisset, respondit, *Nesciebam fratres, quod Princeps esset sacerdotum*. Vbi Chrys. affirmat, *quod si Paulus eum cognouisset, honorasset*, & Hom. 39. ait in Matth. Paulum pœnitentia ductum se excusasse. Et illam sententiam multi sequuntur, vt Lyran. Caietanus, Isidorus, Clarus, & indicat etiam Theophyl. Quamuis alij aliter exponāt, ignorantiam illam Pauli per figuram, & simulationē interpretando, quod mihi nō probatur. Significauit ergo Paulus, eo tempore nondum fuisse sacerdotes legales sua dignitate omnino priuatos, quod tamen necessariò dicendum esset, si lex fuisset mortua, etiam quoad institutionem, quia sicut translato sacerdotio transfertur lex, ita mors legis quoad institutionem, est signum sacerdotij, emortui, & conuerso ergo, si sacerdotalis dignitas durabat, necesse est, vt etiam duraret legis institutio. Et inde fit consequens, vt idem sit dicendum de sacrificio, ad quod sacerdotium ordinatur.

10. *Legem veterem non prius fuisse mortuam quoad institutionē quam mortiferam Augusti.*

Præterea, ob hanc causam dixit Augustinus, illas cæremonias fuisse seruatas ex consuetudine solemnitatis, licèt non fierent ex necessitate, quia videlicet, quoad solemnem institutionem durabant, licèt non quoad obligationem. Nihil enim aliud significare potuit Augustinus per consuetudinem solemnitatis, quia illa consuetudo non induxit illam solemnitatē, sed potius diuina institutio, & solemnitatem, & consuetudinem illius introduxit, ideoq; durare non potuit, nisi durante institutione, ergo si licebat tunc seruare legalia consuetudine solemnitatis, licebat ex vi primæ institutionis; ergo illa adhuc durabat. Deniq; sæpe Augustinus comparat vsum illarum cæremoniarum, prout ab Apostolis illo tempore fiebant, cum earundem obseruantia, quam viuente Christo ijdem Apostoli, vel etiam ipsemet Christus exhibebant,

11. *Declaratur magis.*

Augusti.

bant, vtique quoad religiosum cultum; ergo planè sentit, eandem durasse institutionem. Ita ergo hæc assertio necessariò sequitur ex alia suprà probata, quod Apostoli non fictè, sed verè, & ex affectu religioso illas cæremonias faciebant. *Ratio.* Ratio verò à priori est, quæ sæpe est tacta, quia ad suauem prouidentiam Dei pertineret, non statim, vel subito reuocare totum illum statum, vel institutum, ne hoc cederet in infamiam illius religionis, vel in maiorem pernitiem Iudæorum, qui non erant dispositi ad tantam, & tam subitam mutationem. Neque etiam institutio, & introductio nouæ legis illam subitam mutationem exigebat, quia nihil perfectioni eius, aut dignitati derogabat illa obseruantia propter dictos fines, & pro breui tempore, & non ponendo spem salutis in illa.

12. *Infertur quando lex illa extincta fuit.* Ex quo vlterius infero, legem illam non fuisse extinctam quoad institutionem in sensu declarato, donec fuit mortifera, ac subinde quoad hanc partem non fuisse prius mortuam, quàm mortiferam, neq; è conuerso. Hoc sequitur euidenter ex dictis, primò quia quando institutio non fuit reuocata, per se loquendo, licebat vti illa, cum esset diuina, quamuis non esset sub obligatione, quia institutio sufficit ad honestum vsum, & potest ob obligationem separari, vt per se constat; ergo quandiu durauit illa institutio non fuit mortifera legalium obseruatio, nec moraliter esse potuit, quia non poterat Deus prohibere absolutè vsum cæremoniarum pro eodem tempore, pro quo volebat eas religiosum cultum, & significationem retinere. Præterea suprà ostensum est cæremonias illas factas esse mortiferas quasi ab intrinseco, ex eo, quod reuocata fuit illarum institutio; ergo non potuit lex illa esse mortua quoad institutionem, priusquam fuerit etiam mortifera. *Dubium.* Neq; in hoc super est noua difficultas, nisi quod fortasse videri potest, sine causa, vel fundamento assignari vnum terminū mortis illius legis quoad obligationē, & alium quoad institutionem. *Resp.* Respōdemus autem breuiter, primò non dici sine fundamento, quod in factis, & dictis Apostolorum nititur, ex illis autem, & Ecclesiæ traditione habemus, cæremonias alias aliquando fuisse licitas, licèt non essent necessariæ, & postea factas esse illicitas; ergo consequens necessariò est, vt priori tempore non mutauerint institutionem, licèt amiserint obligationem, postea verò etiam institutionem perdiderint. Ex quo vlterius necessariò sequitur, longiorem fuisse terminum illius legis quantum ad substātiam institutionis, vt sic dicam, quàm quoad obligationem: nam terminus obligationis fuit obligatio legis nouæ, terminus autem status illius instituti fuit perfecta Euangelij promulgatio.

13. *Ad primam difficultatē. Resp.* Et ex his facilè respondetur ad duas difficultates in principio positas. Ad primam ergo fatemur, sententiam asserentem, legalia fuisse mortua quoad obligationem pro illo primo tempore prædicationis Euangelicæ, non probari expressè aliquo Scripturæ testimonio, vel Ecclesiæ definitione, & ideo non esse de fide, esse tamen conclusionem Theologicam satis certam, tum ex consensu communi Patrum, & Theologorum, tum quia est magis consentanea Scripturis excludentibus necessitatem illius legis cum Euangelio, & indicantibus, Apostolos, quando exercebant legalia, non id fecisse ex necessitate, tum denique quia obligatio illius legis suo modo repugnabat obligationi nouæ legis, vt declaratum est. Neq; oportet eodem modo explicare terminum legis veteris quoad durationem in statu religioso, & in obligatione, quia non eodem modo opponitur legi nouæ in primo, sicut in secundo, nec ex eadem radice, neque habebat eandem congruentiam pro illo tempore duratio obligationis, quam habuit duratio institutionis. Vnde immeritò ibi objcitur, quod hæc omnia sine sufficienti ratione asserantur. *Augustinus explicatur.* Nec magis obstant quæ ex Augustino afferuntur. Nam priora verba, in quibus Augustinus dicit, fuisse damnabile Iudæis seruare legalia ob necessitatem salutis, non determinantur ab illo ad certum aliquod tempus, imò apertè extenduntur ad primum tempus prædicationis Euangelij. Nam in hoc distinguit inordinatum vsum illius temporis ab honesto, quod in posteriori tempore vterq; vsus legalium, siue ex necessitate salutis, siue absque illa illicitus factus est. Aliam verò sententiam ibi tributam Augustino, apud illum non inuenio, neque in rigore vera est, intellecta de onere obligationis legis. Nisi intelligatur de tempore ante Christi mortem, & prædicationem Euangelij; tunc enim Iudæi erant sub onere legis, & non Gentiles: postea verò, tam Iudæi, quàm Gentiles fuerunt liberi ab onere legis. Posset etiam id verificari post inchoatam promulgationem nouæ legis in aliquo loco, vbi nondum peruenire potuerat Euangelij prædicatio, ibi enim potuerunt Iudæi pro aliquo tempore esse sub onere legis, sub quo non erant Gentiles. Siquis tamen rectè aduertat, illa differentia solum esse poterat inter vtrosque nondum Christianos, non verò inter conuersos ad fidem Christi, quibus oportebat iam esse Euangelium promulgatum. Ex ignorātia item facilè potuit accidere illud discrimen. Denique probabilis differentia pro eo tempore assignari posset, quod Iudæis libera erat obseruatio cæremoniarum legis, non ita Gentilibus iuxta probabilem sententiam suprà tractatam.

Ad alteram difficultatem respondetur, priorem partem eius rectè probare legem illam non fuisse tūc mortuam quoad institutionem, nonverò procedere contra cessationem obligationis. Ad rationes autem posteriori loco positas respondeo. Ad primam legem duos habere effectus, inter alios vnus est instituere, & dare formam, & modum operandi, alias obligare, & nihil repugnare primum separari à secundo, sicut facta est institutio Sacramenti matrimonij, vel ordinis sine obligatione; ita ergo potuit lex illa permanere secundum priorem effectum, licèt esset mortua quoad posteriorem. Maioris autem claritatis gratia distinguere possumus obligationem quoad exercitium, vel quoad specificationem actus: nam quoad priorem dicimus mortuam fuisse in principio legem illam, posterior autem necessariò durauit permanente institutione, & illa sufficit ad rationem legis. Consistit autem in hoc, quod licèt Iudæus non teneretur circuncidere filium, nihilominus si illum circuncidebat, debebat seruare formam legis, & sic de aliis sacrificijs, quia hæc obligatio ex natura rei sequitur ex institutione, & vsu eius. Et ita excluditur prima repugnantia. 14. *Ad 1. diff. Resp.* *Obligatio quoad exercitium, vel quoad specificationem.*

15. *Ad secundā rationem.* Ad secundam rationem respondetur longè aliam esse rationem de simulatione obseruationis legis, tanquam obligantis, vel de simulatione cultus: nam prior erat valde materialis, & non per se intenta, neque excludebat intentionem veri cultus Deo pro eo tempore placiti, quod satis erat, vt actio illa esset religiosa, & omnino honesta. Neque enim Apostoli ea tunc faciebant propter obligationem legis, neq; hoc exterius profitebantur quantum erat de se, quamuis præuiderent alios id existimaturos, idque permitterent: nam hic modus simulationis illicitus non est, vt suprà diximus; secùs verò esset, si cæremonias iam non religiosas, & prohibitas, tanquam religiosa se facere fingerent: nam hoc sine dubio intrinsecè malum est. Ita ergo intellecto fundamento Aug. omnis repugnantia cessat. Ad tertiam respondetur primò ita fuisse iudæos affectos ad legem suam, & consuetudine in illa firmatos, vt non fuerit necessarium eis, phibere, ne statum illius subitò abijcerent, vel mutarēt: illo autem statu perseuerante, etiam erat consequēs, vt multi illis cæremonijs vterentur, secluſa speciali obligatione. Dico etiam probabile esse, non potuisse quidem singulos Pontifices, vel sacerdotes statum illius legis, & institutionem eius omnino abrogare, si tamen

tamen communi consensu vellent cedere iuri suo, & statim omnino relinquere cæremonias suas, potuisse id facere, quia hoc non erat eis prohibitum, & tunc vniuersaliter cessaret ratio retinendi cæremonias pro aliquo tempore, quia cessaret omne scandalum Iudæorum: & omnis infamia eiusdem legis, & nullam haberet repugnantiam cum suaui prouidentia Dei. Quia vero hic casus erat moraliter impossibilis, ideo simpliciter permisit Deus statum illius legis pro aliquo tempore conseruari quoad institutionem eius, qua suppositione facta, tenebantur sacerdotes illius temporis Sancta illa sanctè tractare, & iuxta legem ministrare, quæ obligatio, facta illa suppositione, magis ex natura rei, quam ex positiuo præcepto sequebatur.

16. *Dubium.* Atque hinc obiter responderi potest ad quandam curiosam interrogationem, quæ hic occurrit, an eo tempore, quo cæremonialia erant mortua, & non mortifera, tenerentur Iudæi soluere decimas, quia hinc apparet, non fuisse obligatos, quia lex erat mortua quoad obligationem, illi autem solum obligabãtur ex vi legis. Item quia sacerdotes iam non tenebãtur ministrare, licet illis licitum esset ministerium: ergo neq; alij tenebantur illa soluere, quanuis licitè possent, si vellent. Patet consequentia, quia obligatio stipendij correspondet obligationi ministerij: nam secluſa hac obligatione quasi mutua, & permanente, pro actuali ministerio, quando fieret, posset fieri arbitraria recompensatio, vel ex partium conuentione.

17. *Conclusio affirmat.* Nihilominus dicendum videtur, eam obligationẽ pro eo tempore durasse: nam in primis loquendo de Iudæis non conuersis ad fidem, non est dubium, quin saltem ex conscientia, quam habebant, tenerentur decimas soluere, sicut etiam sacerdotes ex simili conscientia tenebantur ministrare, & verisimile est, etiam Iudæos ad fidem conuersos eandem existimationem pro aliquo tempore habuisse, pro quo non satis constabat, legem illam esse mortuam. Præterea non videtur illa conscientia omnino fundata in errore, vel ignorantia, sed in naturali quadam iustitia, supposito statu illius populi consequantis illum religiosum cultum Dei, vt à Deo institutum, & approbatum etiam pro eo tempore, & ab eodem populo quasi communi consensu retentum: nam inde oriebatur mutua obligatio ex parte sacerdotum, vt esset parati ad ministrandum, quando alij vellent vti legalibus, & ex parte populi ad soluendas decimas. Eo vel maximè quod tribus Leuitica non habuerat sortem in terra promissionis, & loco illius decimas acceperat, ideoq; durante statu illius reipublicæ, & templi, non debuit illis priuari: nam hoc etiam erat moraliter necessarium, vt scandala vitarentur, & omnia ordinatè fierent.

18. *Legẽ soluendi decimas non fuisse cæremonialem sed iudicialẽ* In quo tandem considero, illam legem soluendi decimas non fuisse cæremonialem, sed iudicialem, & ideo potuit lex illa obligare, etiamsi præcepta cæremonialia essent mortua. Verisimile enim est, iudicialia præcepta non fuisse pro eo tempore mortua, saltẽ illa, quæ ad conseruandam iustitiam, & publicam pacem illius reipublicæ erant necessaria. Quia durante pro tunc statu politico illius reipublicæ [prout durabat, permittente, imo & approbante Deo] necessarium erat habere leges iudiciales, per quas ciues obligarentur, & malefactores possent puniri, & alia obseruari, pertinentia ad iustitiam contractuum, & aliarum actionum: nam obligatio talium legum non repugnabat cum consummata redemptione Christi nec cum obligatione legis nouæ, nec etiam fuerat specialiter, & expresse reuocata. Et ita D. Thom. nõ probauit abrogationem præceptorum iudicialium nisi ex defectu subiecti, id est, ex dissolutione illius reipublicæ, & mutatione status eius. Durante ergo illo tẽpore, & statu recte potuit pro illo tempore præceptum decimarum obligare.

D. Thom:

CAPVT XX.

Quomodo fuerit semper illicitum gentes ad iudaizandum cogere, & tractatur locus Pauli ad Galat. 2. & expenditur prohibitio sanguinis, & suffocati, Act. 15.

EX rationibus dubitandi in c. 15. pro vtraque parte positis, & ex rationibus, ac testimonijs additis pro sententia Hier. in c. 16. solum supersunt nobis explicanda duo loca Scripturæ in titulo proposita, cætera enim omnia explicando sententiam, quam veram reputamus, expedita sunt, & multis etiam occurrentibus difficultatibus obiter est satisfactum, hæc vero duo loca specialem, ac diligentem requirũt declarationem. Quia vero difficultas illorum locorum nascitur ex coactione gentium ad seruanda legalia, ideo pauca de illa præmittenda duxi. Duobus autem, vel tribus modis accidere potuit hæc coactio primo per coactionem quasi pœnalem, quæ vt iusta sit, supponit obligationem in eo, qui cogitur, & potestatem, seu iurisdictionem in cogente. Secundo per impropriam coactionem, quam directiuam appellare possumus, imponendo, scilicet, obligationem ad legalia seruanda, licet antea non esset. Tertio intelligi potest coactio adhuc magis impropria, qua est per consilium vel exemplum. De prima non fit mentio in Scriptura, de secunda videtur procedere locus Actorum, de tertia vero locus ad Gal. 2. Primo ergo tanquam certum statuo, nunquam potuisse gentes licitè cogi ad legalia seruanda primo genere coactionis quasi ad implendam obligationem in illis præexistentem. Hæc assertio nota est ex hactenus dictis, illam vero hic præmittimus, vt res magis intelligatur, & vt occasione illius aliqua loca Scripturæ ad hanc materiam spectantia explicentur. Possumus igitur duo tempora distinguere, vnum est post decretum Ecclesiasticum factum in concilio Apostolico Act. 15. aliud est de antiquiori tempore à passione Christi vsque ad illud concilium. Post dictum ergo concilium certissimum est principium positum, quia in illo definitum est, Gentiles conuersos non esse obligatos ad legalia seruanda, sed solum ad onera in eodem concilio declarata, quæ re vera legalia non erant, vt infra videbimus: ergo nullo modo licebat illos cogere ad talem obseruationem. Probatur consequentia, quia cogere aliquem ad id, quod facere non tenetur, per se iniquum est. Nam vel talis coactio esset per violentiam, & sic esset iniusta, vel esset per deceptionem, persuadendo illis legalium necessitatem, & sic esset hæreticum contra Apostolorum definitionem.

1. *Multiplex coactio* 1.

Secundo.

Tertio.

Nunquam potuisse gentes licitè cogi ad legalia.

Duo tempora distinguẽda.

Atque hoc confirmant verba Pauli ad Gal. 2. *Quomodo gentes cogis iudaizare?* nam licet non loquantur de rigorosa coactione violenta, à fortiori probat illam non fuisse licitam. Pertinent autem illa verba ad illud tempus, de quo tractamus: nam licet Augustinus dicta Epist. 19. ad Hieron. cap. 2. aliquantulum à princip. probabilius existimet, illud factum Petri, quod refert Paul. ad Gal. 2. accidisse ante concilium Apostolicum Act. 15. nihilominus bene inspecta historia Actorum, & collata cum dicto loco Pauli ad Galat. 2. contrarium videtur dicendum. Quia in dicta Epistola narrat Paulus duplicem ascensum suum in Hierusalem, primum in cap. 1. triennio post conuersionem suam, secundum in cap. 2. *post annos quatuordecim*, vtique à primo ascensu, vt contextus ipse suadet, & multi exponunt, & specialiter varijs rationibus ostendit ibi Salmeron disputat. 22. Ille autem secundus ascensus Pauli idem fuit cum illo, quo ad illud concilium cum alijs conuenit, vt in eodem cap. 2. insinuat Ambr. refertque Hieronymus, & non improbat, & clare docent Theodoret. Ansel. D. Thom. Caietan. & Beda Actor. 15. Potestque facile suaderi

2. *Confir.*

Duplex ascẽsus Pauli in Hierusalem.

ex collatione vtriusq; ascensus, & ex circunstantijs eorum, & ex alijs coniecturis à ratione temporum sūptis, illis autem omissis, hac ratione nunc breui? er vtor. Quia alias hic ascensus Pauli, cuius ipse meminit ad Gal. c. 2 omissus fuisset à Luca in historia Actorum quod non est verisimile, quia erat res valde grauis, multumq; ad doctrinam fidei spectans. Sequela declaratur, quia Lucas quetuor tantum ascensus Pauli in Hierusalem numerat, primus est Act. 9. triennio post conuersionem suam, de quo nulla potest esse quæstio Secundus Act. 11. ad deferendas eleemosynas fratrib⁹ Tertius tempore concilij, Act. 15. Quartus Act. 21. quā do comprehensus est à Iudæis. Et de hoc etiam vltimo non est quæstio, quia constat, eo tempore iam Paulum contulisse Euangelium suum cum Petro.

Luc. quatuor ascensus Pauli numerat.

3. De secundo autem aliqui dicere voluerunt, coincidere cum ascensu Pauli ad conferendum Euangelium cum Apostolis, cuius meminit ad Gal. 2. Sed nō est verisimile, tum quia nullum indicium ad hoc asserendum sumi potest ex vtroque loco, tum etiam, quia tunc nondum erant ortæ contentiones, & scandala, quorum occasione Paulus ascendit, vt conferret suam doctrinam cum Apostolis. Non enim propter se, aut propter auctoritatem doctrinæ, sed propter alios, qui ex conuersione, & libertate gentium turbabantur, ascendit. Tum præterea quia ille secundus ascensus non potuit esse *post annos quatuordecim*, vt ait Paulus, quia fuit anno secundo Claudij Imperatoris, alias quadragesimo quarto à natiuitate Christi ac subinde decimo, vel vndecimo à morte Christi, vt late probat Baron. 1. tom. Annal. Vnde etiam fit verisimile quod idem auctor affirmat, Petrum eo tempore non fuisse Hierosolymis, sed Romam adiisse: non potuit ergo tunc Paulus cum Petro Euangelium conferre. Superest ergo, vt illa collatio facta sit in dicto concilio Act. 15. atque ita vt idem sit ascensus ad concilium, & ad conferendum cum Petro post decimum quartum annum à Paulo defignatum. Existimo autem (vt dixi) numerasse Paulum illos quatuor decim annos à primo ascensu, & ideo illum decimū quartum annum fuisse decimum septimum à conuersione Pauli: nam tres præcesserunt ante primum ascensum eius, & inde fit, fuisse illum annum decimum nonum à passione Domini: nam biennio post illam conuersio Pauli contigit. In idem autem tempus optime cadit congregatio dicti concilij, quia antea non potuerunt Petrus, & Paulus Hierosolymis simul adesse, cum Petrus fuerit Romæ vsque ad nonum, vel decimum annum imperij Claudij, qui est decimus octauus à passione Domini, vt ex historijs constat. Relinquitur ergo, vt factum illud Petri, quod reprehendit Paulus ad Galatas secundo, acciderit post prædictum Hierosolymitanum concilium.

Opinio quorundam refellitur.

Claudius Imper.

Quo tēpore Paulus Petrū reprehenderit.

4. Superest dicendum de tempore ante illud concilium. Nam in illo non erat notum in Ecclesia, an gētes conuersi ad fidem legalia seruare tenerentur, ergo pro eo tempore dum aliud non declarabatur, iustè poterant ad illa seruanda compelli: nam in dubio lex seruanda est, quamdiu non constat, non obligare. Nihilominus contrarium omnino asserendum est. Vt autem hoc clarius probetur, & intelligatur, distinguamus illud primum tempus in duo, vnum vsque ad reuelationem factam Petro, vt Gentiles baptizaret Act. 10. quæ accidit anno Christi quadragesimo primo, hoc est, septimo, vel octauo à passione eius, vt Baronius ostendit. Aliud est post illam reuelationem vsque ad prædictum concilium. In priori tempore non est prædicatum Euangelium gentibus, neque aliquis pure Gentilis baptizatus est, sed Cornelius fuit primus, qui Dei monitu baptizatus est, & tunc cœpit gentibus aditus ad Ecclesiam reserari, vt recte ait Baron. supra. Estque optima coniectura, quia Petrus caput Ecclesiæ ausus non fuerat gentes baptizare: ergo non est verisimile, alios Apostolos, vel discipulos prius aliquos Gentiles baptizasse. Vnde Act. 11. post quam Petrus reuelationem sibi factam narrauit, alij fideles ex Iudæa conuersi, *glorificauerunt Deum, dicentes, Ergo & gentibus pœnitentiam dedit Deus, & vitam*, & additur ibidem, de discipulis, qui fuerant dispersi à tribulatione, quæ fuerat sub Stephano, *Prædicabant, nemini loquentes verbum, nisi solis Iudæis*. In illo ergo tempore non habuit locum quæstio de iure, quia non erat factum, quod esset iuris fundamentum. Si enim Euangelium non prædicabatur gentibus, nec eis dabatur Baptismus, nullo modo poterant ratione legis nouę ad antiquam seruandam compelli, cum antea ex vi legis antiquæ cogi non possent.

Gentes non posse ad legalia compelli

Quo anno reuelatio illa in Act. Apostolorum Petro facta sit.

Obijci verò potest, quia Philippus baptizauit eunuchum ante reuelationem factam Petro, vt constat ex Actibus, imo Baron. in anno trigesimo quinto Christi Domini, notat, in illo anno historiam illam Act. 8. cōtigisse: at vero eunuchus ille Gentilis erat teste Euseb. lib. 2. Hist. c. 1. & sequuntur plures D. Thomas Ioann. 12. lect. 4. & ibi Maldonat. Tolet. circa illa verba, *erant autem quidam Gentiles*, Abulen. Matth. 6. q. 129. Salmer. tract. 28. & 32. in Acta. & alij citati à Lorino Actor. 8. ergo signum est, ante reuelationem factam Petro gratiam Euangelij fuisse communicatam gentibus. Vnde Euseb. sup. dicit, eunuchum illum fuisse primum ex gentibus baptizatum, iuxta illud Psa. 67. *Æthiopia præueniet manus eius Deo*. Respondeo, quidquid sit de origine illius eunuchi, an fuerit ex parentibus Gentilibus, vel Iudæis, quia de illo vix potest aliquid certū affirmari, cum potuerint Iudęi esse in Æthiopia, sicut erant dispersi per alias mundi regiones, quidquid ergo de hoc sit, verius existimo, illum fuisse professione, & fide Iudæum, non solum quia venerat adorare Hierusalem, sed etiam in itinere Isaiam legebat, eumque Prophetam esse credebat. Vnde verisimile est, quod Lyran. Carthusian. & alij dicunt, illum fuisse prosely tum, neq; enim aliter Philippus illum baptizaret, cum nondum fuisset ianua Ecclesiæ gentibus aperta, vt ex Act. 10. colligitur, & recte notant Baron. sup. & Bellarm. l. 1. de Rom. Pontific. c. 22. Quod ergo Euseb. ait, eunuchum illū fuisse primum ex gentibus baptizatum, si intelligat de gētibus præputium habentibus, falsum est, si vero intelligat de gentibus factis prosely tis, incertum est: nā Hierosolymis erant alij prosely ti ex gentibus, qui potuerunt & credere, & baptizari, etiam viuente Christo, imo Zachæus, vt multi putant, Gentilis erat, vt patet ex Tertull. l. 4. contra Marcion. c. 37. & Cypr. Epist. 63. Chrys. hom. de Zachæo tom. 2. Beda Lucæ 19. vbi idem sentit Ambr. & Petrus Chrysol. serm. 54. vbi ait, *fuisse adoptatum in filium Abrahæ*. Vnde verisimiliter credi potest, fuisse prosely tum, non enim aliter Christus ad illum diuertisset, ne legem violare videretur. Nam ea ratione Iudæi conuersi ad fidē, in principio cauebant consortium Gentilium præputium habentium, vt colligitur ex Act. 11. & ad Gal. 2. Vnde sicut Christus de Zachæo dixit, *Hodie salus huic domui facta est, eo quod & ipse sit filius Abrahæ*, ita credibile est, fuisse baptizatum, vel viuente Christo, vel postea ab Apostolis ante eunuchum. Nec refert, quod multi alij existiment, illum fuisse Iudæum, quia neutrum, vt credo, satis probari potest, & nos non facimus vim in exemplo talis personæ: nam multi alij prosely ti esse poterant inter Iudæos, de quibus eadem est ratio. Vnde est vltimo in hoc puncto considerandum, quod licet eo tempore Euangelium per se non prædicaretur gentibus, id est, ex instituto, & in terris eorum, nihilominus multi Gentiles non circuncisi poterant Hierosolymis, & in Iudæa habitare, & audire verbum Dei, & fidem in Christum concipere, vt de Centurione Matth. 8. & Luc. 7. valde probabile est, & consequēter etiam per fidem viuam, & contritionem internā iustificari: nihilominus tamen per Baptismum non admit-

5. *Obiect.*

Eunuchum quem Philip. pus baptizauit prosely tū fuisse.

vide Baron.

admittebantur ad Ecclesiam vsque ad reuelationem factam Petro. Et ideo etiam de illis certum est, non potuisse ad seruanda legalia cogi, cum nec lege veteri ad circuncisionem suscipiendam obligarentur, neq; ad Baptismum admitterentur.

6. *De tempore Baptismi Cornelij vsque ad Hierosolymitanum concil. idem dicendum.*

Denique etiam de illo tempore à Baptismo Cornelij vsq; ad Hierosolymitanum concilium idem dicendum est. Quia licet antiqui Iudæi æmulatores legis illo tempore murmurarent, & rumores excitarẽt quia homines non circuncisi ad consortium Ecclesiæ admittebantur, nihilominus Apostoli semper eis restiterunt, & Paulus neq; ad horam eis cesit, vt ipse dicit ad Gal. 2. Et Petrus Act. 11. non sedauit Iudæos cogendo Gentiles ad circuncisionem, sed Dei voluntatem Iudæis declarando. Vnde credi potest, idem fecisse tunc alios Pastores Ecclesiæ, licet nondum esset res authenticè definita. Ratio autem est, quia nulla *Ratio.* erat lex, quæ Gentiles ad fidem conuersos ad veteres cæremonias obligaret, quia nec lex vetus ad illos loquebatur, præterquam quod iam erat mortua, nec noua hoc præcipit, vt supra ratiocinati sumus. Vnde ad rationem dubitandi negare possumus, tunc rem fuisse dubiam, quia licet non esset definita, per rationem poterat esse ita manifesta, vt vix posset à mediocriter eruditis inuincibiliter ignorari. Addo etiam cum alias constaret, legem veterem non esse datam gentibus, etiam in casu dubio non potuisse Gentiles ad fidem conuersos ad legem seruandam iustè cogi, quia ipsi possidebant libertatem suam, & in dubio melior est conditio possidentis.

7. *Nunquam Gentiles ad fidem cõuersos, & baptizatos fuisse coactos ad legalia seruãda.*

Dico secundo, nunquam Gentiles ad fidem conuersos, & baptizatos fuisse coactos ad legalia seruanda per aliquam Ecclesiasticam legem, imo nec licuisse vnquam ita illos cogere. Prior pars constat, quia nulla talis lex Ecclesiastica ostendi potest. Item vel illa lex fuisset ante Concilium Apostolicum, & hoc dici non potest, quia semper Apostoli tali coactioni repugnarunt, multò verò minus dici hoc potest de tempore post concilium, quia non poterat lex fieri contra Apostolorum definitionem. Et id etiam confirmat exemplum de Tito ad Gal. 2. Posterior item pars facile probatur, quia vel est sermo de legibus formaliter, & hoc modo contra ius diuinum esset talis coactio: ergo non est potestas in Ecclesia ad tale præceptum imponendum: vel est sermo de legalibus materialiter sumptis, & sic circuncisio non potest ab Ecclesia præcipi, quia est res difficilis valde, & inutilis: ergo nec alia legalia.

8. *Dubitat.*

Sed licet hoc sit verum de toto onere legalium, nihilominus de aliqua parte, vel actu illorum, aliter apparet, quia non solum videtur posse aliquid legale præcipi, sed etiam esse præceptum Act. 15. vbi præcepta est gentibus conuersis abstinentia ab idolothytis sanguine, & suffocato. Hoc vero testimonium duas *Duplex expositio.* habet expositiones, seu responsiones. Vna est, ibi Apostolos nihil legale statuisse, imo nec positiuam legem tulisse, sed tantum tria naturalia præcepta negatiua, quæ à gentibus facile violabantur, renouasse, *Prima.* aut præcepisse. Primum est præceptum abstinendi à fornicatione, quod certum est esse morale, seu legis naturæ. Secundum est abstinẽdi ab immolatis: quod solum est prohibitum ab Apostolis quatenus fiebat in aliquem idolorum cultum. Sic enim dixit Paulus 1. ad Cor. 10. *Quæ immolant gentes, dæmoniis immolant, & non Deo. nolo autem vos sociosfieri dæmoniorum, non potestis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum, non potestis mensæ Domini participes esse, & mensæ dæmoniorũ,* &c. Alioqui vero comedere ex immolatis quasi materialiter (vt sic dicam) sicut per se malum non est, ita neq; est prohibitum ab Apostolis, alias etiam secluso scandalo, & omni specie idololatriæ non licuisset, ratione prohibitionis: contrariam autem docet Paulus in eodem loco 1. ad Cor. 10. & 8. Tertium est abstinendi à sanguine, quod non intelligitur de esu sanguinis vtique humani, quod præceptum etiam naturale est. Qui autem sic illud interpretãtur, omittunt particulam *suffocatum*, quæ male posset ad interpretationem de homicidio accommodari, negant ergo esse ab Apostolis traditam, sed ab aliquo interprete per modũ scholij adiunctam, & sic postea in textum Græcum irrepsisse, & tandem à Latino interprete retentam, vnde illam particulam omittit Ambr. ad Gal. 2. dicens, à sophistis Græcorum fuisse additam, licet expositionem non sequatur. Vtrumque autem secutus est Tertullian. lib. de pudicit. c. 12. & Cypr. lib. 3. ad Quirinum, cap. vlt. & Iren. lib. 2. cap. 12. & Patian. in Paræn. de pœnitent. Augustin. etiam lib. 32. contra Faustũ, cap. 13, omittit particulam *suffocatum*, & refert expositionem de homicidio, eamque non refutat, licet alias adhibeat. Atque ita iuxta hanc expositionem cessat difficultas, quia iuxta illam nullum præceptum legale ab Apostolis reuocatum est.

9. Expenditur dicta expos.

In hac vero expositione primum, quod de fornicatione dicit, certissimum est, non enim prohibita est ab Apostolis, quia non esset mala per se, & iure naturæ prohibita, sed quia vel gentes hoc ignorabant, vel pro nihilo ducebant, illamque consuetudinem habebant. Secundum autem, quod de immolatis dicitur, valde etiam probabile est. Nam esus immolatorum, si cesset omnis species falsæ religionis, & omne scandalum, non est per se malus, & ideo si bona cõscientia fieret, non erat malus, vt aperte supponit Apostolus in dictis locis ad Corinthios, & ad Roman. 14. & ibi exponit Augustin. suo cap. 78. Ideoque probabile est, non fuisse ab Apostolis prohibita absolutè idolothyta, sed solum quatenus esus illorum continebat cultum idolorum, vel speciem eius, & scandalum parere poterat. Sic enim Cyprian. Tertullian. & Pat. supra, illam prohibitionem declarant per idolorum cultum, vel sacrificium, aut participationem eius, & Gaudent. tract. 15. qui est de Machabæis, ait, prohibitionem esse factam, ne redirent ad idola, & ne cibis diabolo sacrificatis prophanarentur. Idem sentit Hier. lib. 1. contra Iouinian. qui ita exponit, *vt abstineant se ab idololatria.* Idem legitur apud Augustinum in Speculo cap. de Actib. Apostolorum, refert enim expositionem de idololatria, & non refellit, neque aliam ibi adiungit. Imo lib. de bono coniugali, dixit, satius esse mori fame, quam idolothytis vesci, quod est verum de naturali præcepto, nam de positiuo non esset ita necessarium. Eandem expositionem sequitur Turrian. lib. 1. pro Canonib. Apostolorum cap. 5. & 6. Non minus autem probabile videtur prædictos Patres solum dedisse occasionem, seu rationem motiuam illius præcepti ferendi, materiam autem generaliorem fuisse. Nam quia scandalum erat frequens, & poterat redundare in ipsosmet recenter conuersos ad fidem, paulatim illos inducendo ad idolorum honorem, ideo absolute, & sine restrictione Apostoli esum immolatorum prohibuerunt, vt sonant verba præcepti, quæ restringere non est necesse. Quia hoc etiam modo præceptum erat morale, nullamq; legalem cęremonialem continebat. Et licet esset positiuum, poterat esse tunc expediens ita generaliter ferri propter infirmos, & ignorantes, qui non facile possent occasiones scandali discernere. Cui sententię fauet Leo Papa Epist. 77. alias 79. ad Nicetam cap. 5. vbi sentit, præceptum illud vsque ad sua tempora durasse, & obligasse absolutè ad abstinendum ab immolatis. Idem sumitur ex Concilio Aurelianensi secundo, c. 20. vbi idolorum cultus, & vti cibis idolis immolatis tanquã duo distincta prohibentur, & idem sumitur ex Concilio Gangrensi sta tim citando. Neque in Epist. ad Corinth. Paulus illud præceptum reuocauit, sed solum non promulgauit illud Corinthijs ad quos post illam legem latam peruenit, vt patet Actorum 18. & multo post ad illos scripsit vt ex eadem Epist. cap. 2. notum est. Non promulgauit autem Corinthijs præceptum illud, vel

quia

quia non iudicauit necessarium, aut opportunum, vel quia non erat pro illis latum, sed tantum pro Christianis Syriæ, & Siliciæ, vt sentiunt Salm. tract. 43. in Acta, & Bar. anno Christi 51. in tom. 1.

10. *Quod hanc partem refellitur dicta expositio.*

Tertium autem, quod de homicidio dicit illa expositio, probare non possumus. Primo, quia credimus pariter clam *suffocatum*, pertinere ad textum Scripturæ, & positam fuisse in præcepto Apostolorum, habetur enim in Græcis, & Latinis exemplaribus, & vsu, & traditione Ecclesiæ recepta est, & non parũ confirmatur generali approbatione Concilij Tridentini, nullaque est ratio sufficiens ad repellendam illã vocem è textu sacro, & Patres etiam antiquissimi illam legunt, vt Clem. Papa l. 6. de Constit. c. 12. & Hieron. dicto l. 1. contra Iouin. Cyril. Hierosolym. Catechesi 4. & Origen. lib. 8. contra Celsum, & indicat Tertullian. in Apologet. c. 9. Secundo, quia multi eorum, qui videntur eam particulam omittere, fatentur sub sanguine eam prehendi, & Gaudentius exponit, *& à sanguine*, id est, *à suffocato*, & melius Augu. 32. contra Faustum, c. 13. *à sanguine*, id est, *ne quidquam ederent carnis, cuius sanguis non esset effusus*, & idem sentit Tertullianus, in Apologet. cap. 9. Supponunt ergo prohibitum ibi esse esum sanguinis, & consequenter esse prohibitum suffocatum, quia sanguinem in se continet.

11. *Conf. magis tradita doctrina.*

Tertio ita fuit hoc præceptum in Ecclesia intellectum, vt sumitur ex Augustino, & alijs Patribus citatis, & Euseb. 5. Historiar. capit. 1 vbi refert Biblidem Martyrem pro Christianis respondisse: *Quomodo eiusmodi viri liberos suos deuorare in animum poterunt inducere, quibus ne licitum quidem sit, sanguinem animalium ratione carentium comedere*, vbi de solo suffocato fit mentio, tamen sub illo sanguis comprehenditur, quia ratione sanguinis suffocatum prohibetur, vt dictum est. Extenditur autem prohibitio ad animalia bestiarum morsibus extincta, quia tanquam suffocata censentur, eo quod sanguis eorum non effundatur. Et idem habetur in Concilio Vormatiensi, Canone 64. & 65. vbi etiam prohibentur aues retibus strangulatæ, propter eandem rationem: imo quædam alia ibi adduntur, quæ propria illius concilij lege non prohibentur: nec sub sanguine, & suffocato, illo modo comprehenduntur. Denique in Concilio Gangrensi illa tria *sanguis, suffocatum, & immolatum idolis*, expresse nominantur tanquam prohibita: nam sine dubio hic est sensus illius canonis, qui sic habet, *Si quis carnem edentem, præter sanguinem, & idolis immolatum, & suffocatum, cum religione, & fide condemnat, &c. anathema sit*, ita enim diuidenda sunt verba, vt habentur in correctis concilijs, vt reddant sensum legitimum, qui est, esum carnium esse licitum, excipi tamen illa tria. Et ita intellexerunt illum canonem Scholastici omnes, qui in præsenti illum allegant, & Baronius supra.

12. Quarto denique altera expositio de homicidio nimis est metaphorica, & præter vim verborum, & contextus: nam eodem modo præcipitur abstinentia ab immolatis, & à suffocato, & sanguine, abstinentia autem ab immolatis intelligitur ab esu illorum. ergo eodem modo intelligitur de sanguine, & suffocato: nam materia est eiusdem rationis, & ideo non est simile de fornicatione, quæ est materia diuersæ rationis. Accedit, quod in hoc sensu prohibitus est sanguis Genes. 9. & clarius multo in lege Leuit. 7. & 17. vbi cõsequenter prohibetur morticinium, vel captum à bestia, sub quibus comprehendebatur suffocatum: nam sub hoc nomine non inuenitur in lege prohibitum. In canone autem 62. Apostolorum declaratur, prohibitionem illam factam esse ad quandam legis imitationem. Est etiam illa expositio nimis voluntaria, vt recte argumentatur Ambros. supra, & indicat Diuus Thomas 1. 2. q. 103. art. 4. ad 3. quia nulla erat ratio specialiter prohibendi homicidium, vel rapinam [quam, vt refert, alij sub nomine suffocati intelligebant] nam Gentiles etiam infideles non ignorabant, hæc esse mala, nam inter ipsos etiam grauiter puniebantur.

13. *Secunda expositio, & vera resp.*

Secunda ergo & vera responsio est, ibi esse datum positiuum præceptum illi tempori, & regioni conueniens quo prohibitus fuit esus sanguinis, & consequenter animalium omnium, quæ sine sanguinis effusione moriuntur, vel occiduntur. Quæ est communior sententia Patrum, vt vidimus. Et ad obiectionẽ factam respondent omnes, illum cibum non fuisse prohibitum ratione legis veteris, nec quasi cogendo ad obseruantiam eius, sed solum quasi imitando in aliquo legem antiquam, vt expresse significatur in dicto canon. 62. Apostolorum. Hoc enim non est prohibitum in Ecclesia. Et quanuis regulariter fiat in solis præceptis iudicialibus, potuit ab Apostolis etiam fieri in aliqua obseruantia legali, quę non continebat significationem futurorum, nec fortasse proprie ad cultum Dei pertinebat. Maximè quia sub diuersa ratione & motiuo, prohibitio illa ab Apostolis facta est sine vllo ferè respectu ad veterem legem. Multiplex autem ratio illius præcepti assignatur à Patribus. Prima est moralis ad frænandam gulam, & modestiam in cibis sumendis fidelibus commendandam. Ita Cyrillus Hierosolymit. catechesi 4. cap. de cibis. Sed hoc D. Thomæ non placet, quia multa sunt alia, quæ magis ad gulam prouocant, quam sanguis. Et quanuis lambere sanguinem animalium, vel deuorare suffocata non cocta ferinum sit, vt ait Cyrillus, Apostoli autem non hoc tantum prohibuerunt, sed etiam hæc cocta, & quocumque modo parata manducare in quo non apparet tantus excessus gulæ, aut defectus modestiæ, vt propter eam solam causam debuerit prohiberi. Alij rationem reddunt, quia sanguis etiam, & suffocatum in idololatrijs gentium peculiari modo vsurpabatur. Quam rationem indicant Origen. & Tert. supra, & D. Thom. 1. 2. q. 103. art. 6. ad 1. dicit, fuisse consuetudinem Gentilium, vt adunaren tur ad comedendum sanguinem congregatum in honorem idolorum, quibus reputabant sanguinem acceptissimum esse, ideoq; prohibitum fuisse à Deo esum sanguinis in lege veteri. Credibile ergo est, durasse illum ritum gentilicum tempore Apostolorum & ideo sub illa ratione vitandi idololatriam, vel eius speciem, similem prohibitionem tradidisse: sub illa enim ratione præceptum morale erat, & non cæremoniale. Quæ ratio satis probabilis est, & eam recte locupletat Turrian. supra. Non est autem contemnẽda ratio Augustini lib. 32. contra Faust. c. 13. dicentis, *Apostolos elegisse rem facilem, & nequaquam obseruantibus onerosam, in qua cum Israelitis etiam gentes propter angularem illum lapidem duos parietes in se condentem aliquid communiter obseruarent.* Quam ita interpretandam censeo, nimirum, desiderasse Apostolos vnire inter se duos illos populos, & impedimenta huius vnitatis, quantum pro tunc fieri poterat auferre. Et quoniam ex antiqua consuetudine Iudæis abominabilis erat esus sanguinis, & suffocati [non solum ratione legis, sed etiam ratione antiquissimæ consuetudinis, & traditionis à temporibus Noe] ideo Apostolos pro tunc illum prohibuisse Gentilibus conuersis ad fidem, vt possent pacificum habere conuictum cum fidelibus ex Iudæis conuersis. Et hoc sequitur etiam Baronius suprà.

Ad obiect. 1. resp.

Ratio prohibitionis.

14. *Obiect.*

Sed dicet fortasse aliquis, has rationes intra breue tempus cessasse, & ideo si illæ tantum fuissent fundamentum illius legis, intra idem tempus debuisse cessare legem illam, iuxta illud generale principium, quod cessante ratione legis in vniuersali cessat lex. Consequens autem non ita factum est: nam concilia allegata, quorum temporibus illud præceptum durabat, fuerunt multo post tempora Apostolorum, scilicet trecentis quingentis & octingentis annis post Christi aduentum: ergo. Respondetur, in primis concedendo, non diu viguisse in Ecclesia illud præceptum.

Resp.

Vnde

Vnde Salmeron existimat, cessasse post quadraginta annos, seu post perfectam promulgationem Euangelij, quando legalia cœperunt esse mortifera. Quod est probabile, sed incertum, quia nec ex historijs, nec ex Patribus id constat, & verisimile est, rationes illi præcepti maiori tempore durasse, dum Imperatores fuerunt idololatræ, vel dum fideles misti erant cum gentibus suos ritus profitentibus. Augustinus autem indicat suo tempore præceptum illud iam fuisse sublatum. Concilia ergo recentiora, vt sunt Aurelianense, & Vormatiense, prouincialia sunt, & fortasse propter peculiares rationes ad suas prouincias pertinẽtes vsum illum retinere voluerunt. Vel certe considerarunt rationem aliam, quam Augustinus tetigit, nimirum, simile præceptum abstinendi à sanguine datum esse Genes. 9. ad vitandam crudelitatem, & vt magis detestarentur homines humanum sanguinem effundere, vt dixit D. Thom. 1. 2. q. 102. art. 3. ad 8. & art. 6. ad. 1. Addit etiam August. potuisse illud præceptum retineri in memoriam, quod Deus hoc iusserit tempore Noe, *vt per hoc admonerentur fideles, Ecl. fiam gentium fuisse in arca Noe præfiguratam, & illius facti prophetiam in gentibus ad fidem venientibus cœpisse impleri.* Hę igitur rationes, vel alię magis morales potuerunt Patres illorum conciliorum mouere ad præceptum illud renouandum, vel tanto tempore retinendum, iam verò in vniuersa Ecclesia cessauit, vt constat.

15. *Lato modo sumpta coactio habet speciem mali licet possit esse in indifferens.*

Dico tertiò: Cogere gentes lato modo, id est, per inductionem aliquam, vt per importunam petitionem, vel alio simili modo, semper habuit speciẽ mali in indiuiduo autem potuit esse interdum malum, interdum indifferens. Hanc assertionem pono propter locum Pauli ad Gal. 2. Nam priorem partem indicat in principio, cum ait, Titum Gentilem fuisse compulsum circuncidi, vtiq; per importunitatem aliquorũ fratrum, *Quibus* [ait] *neque ad horam cessimus subiectione*, vtique quia vt minimum id habebat speciem mali. Idem colligitur ex reprehensione Petri, quia exemplo suo cogebat Gentiles iudaizare, vt statim refert. Imo etiam indicat illud factum Petri, fuisse malum, & reprehensibile. Sed nihilominus probatur secũda pars assertionis ex doctrina Augustini super eandem epistolam supra citatam. Quia vel inductio erat ad illam obseruantiam vt necessariam, & sic erat mala, quia erat deceptatoria, & contra libertatem Euãgelij, vel erat ad illam vt voluntariam, & non prohibitam, & sic de se non erat mala sed indifferens, seclusa scandalo.

16. *Dubitatio.*

Statim verò occurrit communis difficultas circa intelligẽtiam illius dissensionis inter Petrum, & Paulum, quæ propter difficultatem, & vtilitatem suam. & quia in præsenti tractatur ab omnibus Doctoribus omitti non potest, quamuis per se necessaria non sit ad cessationem legalium explicandam, vt facile ex d. patet. Difficultas ergo est, an dissensio illa verè acciderit, vel ex composito simulata fuerit. Item si priori modo euenit, quid in eo facto Petrus peccauerit, & an Paulus caput suum reprehendendo excesserit. In

Prima opinio Hieron

qua difficultate Hier. supra sentit, totum illud factũ fuisse simulatum, quia non putat. Petrum posse alio modo à peccato etiam mortali excusari, cum ex eius sententia obseruatio legalium serio facta erat mortifera. Neque potuit Petrus per ignorantiam excusari, cum ipse fuisset author præcipuus decreti de libertate gentium ad fidem conuersarum, & reuelationem de ipsorum vocatione habuisset. At vero per simulatam dispensationem facile excusatur, quia omnia fecit animo, & intentione proficiendi non solum Iudæis, sed etiam gentibus. Nam apparenter segregando se intendebat occasionem præbere non deceptioni gentium, sed institutioni potius Iudæorum media Pauli admonitione. Vnde addit, etiam Paulũ non verè, & ex animo reprehendisse Petrum, sed solum *secundum faciem*, id est, exteriùs, & in apparentia, & ex composito cum eodem Petro. Quæ sententia fuit antiquorum, quos ipse refert, præsertim Chrysostomi, quos alij supra citati sequuti sunt. Moti autem sunt, tum quia non est verisimile, vel Petrum peccasse in materia adeo sibi nota, vel Paulum reprehendisse in Petro, quod ipse sæpius fecit, tum etiam quia verba textus possunt facile ad hunc sensum accommodari.

17. *Aug argum.*

Hîc verò maximè vrget Augustinus argumentũ suum de mendacio, quia hinc non solum sequitur, in facto simulato Petri inuentum esse mendacium, sed etiam in verbis ipsius Pauli, & in Scriptura canonica mendacium reperiri, quod sine dubio esset magnum absurdum. Ideoque conatur Augustinus ad illud deducere prædictam sententiam. Non quia existimaret illud admitti à Hieronymo, vt quidã putant, sed potius, quia sciebat, non esse à Hieronymo concedendũ & ita propter illud vitandum à sua sententia recederet. Nihilominus tamen Hieronymus tacite respondet, negando sequelam. Nam de simulatione facti supra iam ostensum est, potuisse esse materialem, & nõ formalem. in verbis autem Pauli non reperitur mẽdacium: nam ipse referendo præteritum factum nũquam dixit, illa omnia, quæ ibi interuenerunt, fuisse ex animo, & absq; simulatione facta, sed simpliciter retulit, quod exterius factum est. Imò cum dixit, se restitisse Petro, indicauit, non ex corde, sed *in facie* tantum, & in exterioris specie restitisse. Sicut 2. ad Corinth. 5. dicit, *aliquos gloriari in facie, & non in corde*, id est, in apparentia operum, non in veritate. Et consequenter, quod de Petro ait, *quia reprehensibilis erat*, potest eum eadem additione intelligi, scilicet, *in facie* seu in apparentia. Eo vel maxime quod lectio Græca non dicit esse reprehensibilem, sed reprehensum, vtiq; ab alijs ignorantibus simulationem, qui propterea illum reprehensibilem existimabant.

Responsi. Hier.

18. *Soluitur rati quæ pars arg*

Deniq; quod Paulus ait, *Cum vidissem, quod non rectè ambularent ad veritatem Euangelij, dixit Cephæ coram omnibus*, &c. non propter Petrum, sed propter alios potest intelligi, fuisse verisimè dictum: nam q; de aliqua multitudine dicitur, non est necesse, vt singulis attribuatur. Loquutus est autem Paulus cum Petro potius, quam cum alijs, non quia putaret illum non ambulare ad veritatem Euangelij, sed quia ita inter eos conuenerat, & quia ita expediebat ad efficaciorem aliorum institutionem, & correctionẽ. Deniq; verè etiam potuit Paulus dicere Petro, *Cur cogis gentes iudaizare*, quia hic effectus vere sequebatur, vel sequi poterat ex illa specie facti, licet simulatè fieret, Excusabatur a. à culpa, quia supposita conuentione facta inter vtrunq; Apostolum, nullum nocumentũ sequi poterat ex illa apparenti coactione, quia statim erat adhibenda medicina per resistentiam Pauli, atq; ita vitatur omne mendacium in Scriptura. Videndũ vero supereſt, an expositio sit accommodanda.

19. *1. sententiã Augu præferenda.*

Quoad hanc ergo partem maxime mihi probatur sententia Augustini docentis, totum illud factũ simpliciter esse intelligendum, prout litera ipsa sincerè sumpta præfert. Quam sententiam sequuti sunt etiam Anselm. D. Thomas, & ferè alij recentiores in Paulum. Et pro eadem citat Augustinus Ambrosiũ, *factum sim-* & Cyprianum, & de Ambrosio id constat manifestè ex eius commentario ad Gal. 2. Nam circa illa verba, *Cum autem venisset Petrus*, &c. inquit, *Post concordiam societatis, & honorificentiam primatus, quam sibi inuicem per gratiam Dei detulerunt, nunc interuenientes causa negligentiæ, vel erroris dissidere inter se videntur Apostoli non in propria causa, sed in solicitudine Ecclesiæ.* Per quæ verba satis docet, dissidium illud non ex cõpositione ficta, sed ex solicitudine cum aliqua negligentia coniuncta ortam fuisse. Ideoque verbum, *in facie*, simpliciter explicat, id est, in præsentia, & licet legat, *quia reprehensus erat*, statim addit, *à veritate Euangelica*: qui autem à veritate Euangelica reprehenditur, nõ fictè, sed vere reprehẽsibilis est. Vnde subiungit, Paulũ cõ-

Totum illud plicitèr esse intelligendũ Augustin. Amb.

stanter

stanter improbasse, quod Petrus sine consilio fecerat, & hoc modo reliqua prosequitur, vt postea videbimus. Locum vero Cypriani non designat Augustinus videtur tamen hoc significare in epist. 71. ad Quintũ fratrem, vbi locum illum attingens, commendat modestiam Petri, qui non insolenter respondit allegando primatum *Nec despexit Paulum* [ait] *quod Ecclesiæ prius persecutor fuisset, sed consilium veritatis admisit, & rationi legitimæ, quam Paulus vindicabat, facile consensit, documentum scilicet nobis concordiæ, & patientiæ tribuens.* Hoc autem exemplum, & hæc laus Petri nulla fuisset si ex composito, & non verè Petrus fuisset reprehensus. Potuisset etiam Augustinus afferre Tertullian. li. de præscript. cap. 23. & lib. 4. contra Marcionem, cap. 3. vbi inter alia ait, *Si reprehensus fuit Petrus, vtique conuersationis fuit vitium, non doctrinæ.* Quia vero Tertullianus eodem titulo repelli poterat, quo Augustinus excludit plures ex allegatis à Hieronymo, ideo illum omisit, quia in hæresim lapsus est, vel certe quia in ea sententia non est satis constans, sed variè loquitur. Pro eadem sententia referri potest Gregor. 28. Moralium, capit. 6. alias 12. vbi de Petro ait, *per humilitatem cordis Pauli consilium audiuit*, & expressius idem docet Homilia 19. in Ezechielem, item Beda ad Galatas secundo, & optime Rupertus de Operibus Spiritus sancti, libro quinto, alias primo de Consil. toto capite 14. Denique sententia hæc fere à modernis Doctoribus recepta est, quorum aliquos paulo post referemus, & alios supra retulimus.

20. *Probatur primo.* Probatur autem hæc sententia primo ex verborũ proprietate, quæ sine causa necessaria relinquenda non est: hic autem nulla est causa; nam quæ mouit Hieronymum, scilicet, quod legalia tunc erant mortifera, re vera non subsistit, vt visum est. Eo vel maxime, quod si essent mortifera, vix, aut nullo modo posset excusari culpa per talem simulationem, vt etiam ostensum est. Quod ergo Paulus ait, *Restiti ei in faciem*, sine dubio non significat in apparentia, vel in specie exteriori: sic enim Paulus suis verbis maxime eneruaret suammet sententiam. Significat ergo idẽ quod in præsentia, & coram omnibus, sic enim ipsemet Apostolus paulò post declarat dicens, *dixi Cephæ coram omnibus*, & in alijs locis ita sumit particulam, *in faciem*, vt 2. ad Corinth. 10. *Qui in facie quidem humilis sum inter vos*, id est, cum sum præsens vobis: nam statim subiungit, *Absens autem confido in vobis.* Particula ergo, *in facie*, non diminuit proprietatem, & energiã verbi resistendi, sed potius auget, vt resistentia facta sit facie ad faciem, vt sic dicam, & coram omnibus: ergo salua sinceritate Scripturæ non potest de simulata resistentia intelligi.

21. *Confirm.* Et hoc etiam confirmat ratio subiuncta, *quia reprehensibilis erat.* Quam ideo Paulus reddidit, vt ostenderet, iustam fuisse resistentiam suam, & ideo plane significare voluit, Petrum in illo facto fuisse reprehensione dignum. Neq; enim fuisset satis, quòd Petrus fuisset ab alijs reprehensus, vt à Paulo etiam reprehenderetur, nisi ipse fuisset reprehẽsione dignus. Vnde vel vox Græca non tantum significat actum, sed etiam potentiam, id est, non tantum reprehensum, sed etiam reprehensibilem, & melius hoc posteriori modo vertitur, vel certe si altera lectio teneatur, magis accommodata est Ambrosij expositio, scilicet, quia veritas Euangelij Petrum reprehendebat, & cõsequenter reddebat illum reprehensibilem à Paulo. Atq; ita videtur aperte se exponere Paulus in verbis sequentibus, *Cum vidissem, quod non recte ambularent ad veritatem Euangelij.* Friuolum enim est, hæc verba referre ad alios, & non ad Petrum: nam Paulus principaliter retulit factum Petri, alios vero inducit, vt imitatores, & sequaces illius, & postea indefinite ait, *Cum vidissem, quod non recte ambularent*, ergo illa indefinita æquialet vniuersali, & omnes illa via ambulantes, & maximè ducem illorum Petrum, comprehendit. Neq; etiam fingi potest, talia verba dicta esse per simulationem, quia verbum *videns*, omnino illi repugnat. Nec deniq; cogitari potest, Paulum decepturn fuisse in eo, quod vidisse se affirmat. Igitur & verborum proprietas, & eorum contextus, ac series, ac deniq; sinceritas sermonis hunc sensum maxime confirmant.

22. *Tandẽ inst.* Tandem potest addi coniectura sumpta ex occasione, & intentione, quam in historia narranda Paulus habuisse videtur. Hoc enim ibi agebat, vt Galatas reuocaret à falsa existimatione, in quam inducti fuerant, quod tenerentur legem cum Euangelio seruare, & ad hoc persuadendum induxerat collationem sui Euangelij factam cum Petro, & alijs, & tacitè commemorat definitionem factam in concilio Hierosolymitano, & addit, constantiam, quam habuit, resistendo, ne Titus circunciderctur tanquam legi subiectus, vt falsi fratres volebant. Postea vero ad exaggerandam constantiam, & firmitatẽ suam in illa doctrina, inducit historiam de facto Petri segregantis se, & de sua resistentia, ac reprehensione. Quę historia multum deseruit intentioni Pauli, si illa omnia seriò, & verè facta sunt: si autem per simulationem omnia facta fuissent, parum prodessent ad fidem confirmandam, quia Paulus simulando, confirmaret potius, quam reprehenderet simulationem Petri, & virtute doceret, non fuisse contradicendum Iudæis, sed dissimulandum, & condescendendum cum illis volentibus cogere Gentiles ad legem seruandam: hoc autẽ dicere valde esset absurdum, ergo rectius intelligitur bellum illud, & quasi dissensionem inter Apostolos per humanam conditionem serio contigisse, & non ex composito fictam fuisse. Vnde rectè Philo Carpathiorum Episcopus in Cant. Cantic. circa illa verba, *Filij matris meæ pugnauerunt contra me*, ait, *Sapientissimos cœlestis Regis bellatores sanctam, atq; honestã pugnam fecisse.* & in illo loco, *Paulũ pugnasse propter Christũ, & fidelium ædificium, talemq; pugnam & pacificã & sanctissimã fuisse.*

23. *Quantã pœnã meruit Petrus in illo facto.* Vt autem difficultati propositæ, & fundamentis Hieronymi satisfaciamus, oportet exponere quid, & quãtum peccauerit Petrus in illo facto, vt propterea verè, ac meritò reprehensibilis dicatur, & deinde cõstabit, an recte egerit Paulus illi resistendo, ac vere reprehendendo. In hoc enim puncto excedere interdũ videtur Aug. accusando illud factum Petri. Nam in lib. de Agon. Christian. c. 30. sic scribit, *Debet Ecclesia Catholica correctis, & pietate firmatu filiu libenter ignoscere, cum ipsi Petro personam eius gestanti, & cum in mari titubasset & cum Dominum carnaliter à passione reuocasset, & cum aurem serui gladio præscidisset, & cum ipsum Dominum ter negasset, & cum in simulationem superstitiosam postea lapsus esset, videamus veniam esse cõcessam.* Vbi multis indicat Aug. illam culpam fuisse mortalem, tum numerando illam inter grauiora peccata Petri tum ex genere delicti *simulationem superstitiosam*, vocando, quam iterũ infra vocat *prauam simulationẽ*. Tum deniq; ita exaggerando veniã talis culpæ. D. ẽt Greg. d. Hom. 18. in Ezech. videtur ad hanc sententiã accedere dicens, illam non solum fuisse culpam, *sed, quod magis est, hypocrisim*, quę verba imitatus est Ans. ad Galat. 2. Certum autem esse debet, Petrum non peccasse mortaliter in illo facto, sicut de illo docent omnes scholastici, D. Thom. 1. 2. q. 103. a. 4. ad 2. & ibi moderni omnes, & antiquiores in 4. dist. 3. quos supra c. 17. retuli cum alijs expositoribus Pauli. Et fundamentum est, quia omnes Apostoli creduntur confirmati in gratia in die Pentecostes, vt supr. cum D. Thom. dixi ex cõmuni sensu Ecclesiæ, ergo maximè Petrus. Item, pbari potest sufficienter, quia nec ex verbis Pauli, neq; ex materia, de qua agebatur, colligi potest tam graue peccatum, vt ex dicendis constabit, D. Thom. a. & qui post illum allegati sunt, concedunt, Petrum peccasse venialiter, quia hoc necessarium saltem est, vt vere dicatur reprehẽsibilis, & sufficit. Alij vero moderni Petrum ab omni culpa excusant, etiam veniali, nõ solũ in sententia Hieronymi, sed etiam sinceram literę ex posi-

Aug indicat fuisse mortale.

Certũ est Petrũ non mortaliter peccasse.

Fundamentum.

Alij aiunt Petrum non peccasse.

positionem sustinendo: quod latè defendit Baron. in Annalib. anno Christi 51. & Vasq. 1.2. disp. 182. cap. 7. & sub disiunctione Bellarmin. lib. 1. de summo Pont. c. 28. dicens, Petrum aut nihil peccasse, aut ad summum venialiter. Eadem disiunctione vtitur Salmeron 2. ad Gal. disp. 24. §. *excusabilius*.

Baron. Vasq. Bellarm.

Salmer.

24. Est autem considerãdum, duobus modis posse Petrum excusari à culpa. Primò excusando actionem ipsam secundùm se, etiam vt hîc, & nunc factam cum talibus circumstantijs. Secundò, excusando tantùm ipsam personam. Actionem excusari dico, si ostẽdatur, illam nõ esse malam, neq; ex obiecto, neq; ex circumstantiis, etiamsi cum omnium consideratione fiat. Persona autem tantùm excusatur, quando licèt actio sit mala, vel de se, vel ex aliqua circumstantia, nihilominus operans per inaduertentiam illius circumstãtiæ, quæ malam reddere posset actionem, excusatur. Auctores ergo citati excusant Petrũ hoc posteriori modo, & est pius & probabilis, habet tamen difficilem probationẽ, quia pendet ex interno actu operantis, de quo neque ex verbis Pauli, nec ex alio signo exteriori nobis constare potest, sed solum præsumi ex magna sanctitate personæ operantis Petri. Ad quod etiam iuuat optima eius intẽtio, quę à Paulo explicata est illis verbis, *Subtrahebat se, timens eos, qui ex circumcisione erant*: nam ille timor non erat humanus, seu mundanus, nihil enim mali Petrus à Iudæis sibi timebat, quia nec rationem habebat illud timendi, nec propter illud mota fuisset constantia Petri, quę comminationibus Pharisæorum non mouebatur, Actor. 4. & 5. sed erat timor sanctus misericordiæ, vel charitatis, quo formidabat, ne Iudæi qui à Iacobo aduenerant, turbarentur, & intentione vitandi hoc malum in illis hominibus, qui speciali cura erant illi commissi, illis condescendit, verisimiliter tunc existimans, id sibi licuisse. Quæ coniecturæ sunt quidem sufficientissimæ ad excusationem plusquam probabilẽ in tali persona culpæ grauis, præter aliam rationem extrinsecam confirmationis in gratia. Pro veniali autem culpa non ita conuincunt, quia venialis culpa facilè committitur per leuem negligẽtiam, quando in materia, vel circmstantijs actionis culpæ fundamentum inuenitur. In quo non multum iuuat ad probandam excusationem conditio personę: nam quo sanctior, & prudentior est, eo facilius potest, & magis debet cum integra circunspectione operari. Nihilominus tamen ex pia præsumptione, vt dixi, admitti potest. Neque obstabit, quòd Petrus verè dicatur reprehensibilis, quia non dicitur reprehensibilis apud Deũ, sed inter homines; & ad hoc satis est, vt actio secundùm se mala sit, vel malam circunstantiam habeat, quidquid sit de interna inconsideratione operantis, quam homines non vident.

Duplex modus excusandi Petrum à peccato.

Excusatio qua aliqui Petrum excusant à peccato etiam veniali, est pia & probabilis.

25. Tentandum autem est, & videndum, an illa actio Petri possit ab omni culpa secundum se excusari. Et in primis suppono, illam non fuisse malam ex obiecto, sed vel bonam, vel indifferentem. Nam comedere cum his, vel illis secundum se indifferens erat, & tunc id facere intuitu legis, & per modum cuiusdam obseruantiæ in illo populo consuetæ, de se bonum erat, quia lex non erat mortifera, & consuetudo erat legi consentanea. Et hoc apertè fatetur Augustinus loco statim citando. Atque hinc sequitur primò, simulationem illam Petri non fuisse formalem, id est, non habuisse malitiam mendacij. Hoc in superioribus generaliter probatum est, & patet breuiter, quia illa subtractio Petri non est facta intentione fallendi, aut decipiendi alios, vt per se constat, neque erat imposita ad aliquid significandum, quod falsum esset, nec per se significabat, legem veterem tunc obligare aut Iudæos, aut Gentiles, sed ad summum iudicabat, legẽ veterem esse bonã, & posse tunc seruari. Quod si fortè aliq plus concipiebant, erat per accidens ex facilitate ipsorũ, vnde non pertinebat ad deceptionem actiuam Petri, sed ad passiuã ipsorũ facilè iudicãtiũ.

An actio Petri excusari possit.

Secundo sequitur, in illo facto Petri nõ fuisse malitiam simulationis superstitiosæ. Probatur, quia hæc non est, nisi vbi aliquid fit contra cultum Dei legitimum, vt constat ex latè dictis in tom. 1. de religione. At Petrus nihil fecit contra legitimum cultum Dei: nam obseruantia illa, quam fecit, non erat vana, cùm esset conformis legi, quæ nondũ erat prohibita; ergo nec species aliqua superstitionis in ea fuit. Dicere autẽ potest aliquis, quòd licet in illa separatione non esset directa superstitio, vt cõuincit argumentum factũ, fuisse nihilominus indirectè, quatenꝰ inducebat Gẽtiles ad aliquid, quod in eis superstitiosum fuisset. Sed hoc spectat ad malitiam scandali, de qua statim dicetur, & generaliter etiam satis controuersum est, in qua specie constituenda sit, quando non est directè intenta. In præsenti autem non apparet vlla ratio indirectę superstitionis per modum cooperationis, seu inductionis. Nam illo exemplo Petri non inducebantur Gentiles ad aliquam superstitionem faciendam, quia solùm inducebãtur ex vi illius exempli ad separandum se à Iudæis, sicut Iudæi separabantur ab ipsis, quia per aliquod factum non soler homo induci, nisi ad simile factum. In tali autem separatione nulla esset superstitio ex parte gentium, tum quia ipsi Gentiles non se separabant à Iudæis, sed potius patiebantur (vt sic dicam) & sustinebant separationem Iudæorum ab ipsis, in quo nihil superstitiosum agebant. Tum etiam quia licet Gentiles sponte vellent se à Iudæis in cibis, & manducatione separari, nõ fuissent superstitiosi, vel quia sine superstitione potuissent tunc legalia seruari, secluſa falsa existimatione necessitatis, vt est probabile, etiam iuxta Augustini sententiam, vt suprà visum est, vel quia iuxta doctrinam D. Th. 1. 2. q. 101. a. 4. illæ obseruantiæ non cõtinebant ipsum cultum Dei, sed erant ad distinctionem cultorum Dei, & ideo si ex parte Iudæorum nõ erat superstitio, separari à gentibus iam conuersis ad Deum, quia licet iam essent cultores Dei, non tñ modo proprio, & peculiari Iudæorum: etiam ex parte gentium nõ esset superstitio nolle edere cum Iudæis, ne illorum peculiarem cultum amplecti viderẽtur.

26. *In facto Petri non fuit malitia simulationis superstitiosæ.*

Obiect.

Respons.

Augustin. D. Thom.

Tertiò hinc apparet difficile, tribuere illi actioni Petri aliquã aliam malitiam: nam si quæ esset maxime scandali; hæc autem nõ facile ostendi potest. Maior videtur in primis sumi ex reprehensione Pauli, qui solum arguit Petrum, quod gẽtes cogeret iudaizare, quæ coactio non erat propria per vim aliquam vel metum, nec per præceptum aliquod, vel obligationem, sed per exemplum aliquod, vel imitationẽ, quæ non nisi malitiam scandali habere potest. Deinde hoc fatetur Augustin. in epist. 19. ad Hieron. vbi ait Petrum, & Paulum in seruandis legalibus solùm in hoc discerni, quòd Paulus semper id egit sine scandalo Gentilium, i. non cogendo illos ad similem obseruantiam, Petrus autem in illo loco incautè iudaizauit, dando scandalum Gentilib. cogẽdo vtiq; illos ad iudaizandum. Et eandem rationem scandali tribuit Petri facto Rup. li. 1. de consil. ca. 14. & ab illo excusat Paulum in circuncisione Timothei, & aliis cæremoniis Iudaicis, quas aliquando exercuit. Probatur ergo minor, inquirendo, quale sit hoc scandalum, aut enim est scandalũ praui operis, vel falsi erroris, neutrum autem esse videtur; ergo. Probatur prima pars minoris, quia (vt dicebam) illa coactio tantum erat inductio ad similem separationem, quæ non erat prauа. Neq; etiam potest dici praua ratione coactionis, quia illa coactio non erat propria, vt included inuoluntariam vim, sed erat per voluntarium consensũ. Vnde ẽtsi dicatur, Petrũ suo exemplo induxisse Gentiles ad sumendam circuncisionem, & alias cæremonias legis, ne Petrus cum alijs Iudæis se ab illis separaret, etiam hæc inductio non esset scandalum praui operis, quia tunc non erat prauum, seu prohibitum Gentilibus circuncidi; si sponte sua vellent, vt diximus ex probabili sententia, & cõsentanea Augustino.

27. *Quid deceãdo discendum.*

Augustin.

Rupert.

28. *Obiect.* Dicetur fortasse, Petrum non induxisse Gentiles tantum ad iudaizandum spontaneè, sed etiam quasi ex necessitate, & obligatione, hoc autem modo pernitiosum fuisse gentibus iudaizare. Imò ibi includi scandalum erroris, aut prauæ doctrinæ: nam exemplo, & auctoritate Petri inducebantur gentes, ad credendum se teneri ad iudaismum, &, quod amplius est, etiam Iudæi, qui ex simili apprehensione à gentibus separabantur, exemplo Petri in suo errore confirmabantur. Et hoc mihi videtur exponere illud scandalū Augustinus in sua Epistola. Et habet fundamentum in Paulo, qui non alia ratione videtur illam vocare coactionem, nisi quia inducebat sub specie necessitatis, & obligationis. At si tale erat scandalum, profectò erat ex suo genere graue peccatum, nisi inconsideratio excusaret, hoc autem difficile creditu est. Nam, vt suprà dicebam, etiā cùm Paulus obseruabat legalia, Iudæi sumebant occasionem existimandi, illa fuisse tunc necessaria ad salutem, & tamen nō præterea tribuitur Paulo talis error, vel deceptio, quia ex facto eius id nō colligebatur, cū posset legalia seruare absq; necessitate, propter honestatem, vel alias causas. Et ita respectu Pauli illa deceptio erat potius permissa, quàm facta. Ergo simili modo in præsenti, quamuis fortasse Gentiles, vel Iudæi illam opinionem conciperent, non potest talis deceptio Petro attribui, quia de eius facto colligi cum fundamento non poterat. Nam tunc Petrus seruauit legalia, quia Iudæus erat, & sibi erant permissa; ergo quantum erat de se nō inducebat gentes, vt existimarent, sibi esse necessarium seruare legalia. Vnde si ipsi indesumebant occasionem hoc opinandi, erat occasio poti⁹ accepta, quàm data: erat ergo scandalum passiuum potius, quàm actiuum: ergo de se nullum erat peccatum in Petro respectu Gentilium. Poterant enim facilè intelligere, Petrum id fecisse, vt cōdescenderet Iudæis, quia hoc ei licebat, & per se loquendo liberum illi erat, vel cōuersari cum gentibus, vel separari iuxta legem. Neq; etiam respectu Iudæorum putabat Petrus occasionem scandali, quia etiam non erat causa deceptionis illorum, sed permittebat illam ad vitandum maius malum, quod eis timebat.

August.

Responsio.

29. *Probabilis modus excusandi Petrū ab omni peccato.* Hoc ergo modo videtur posse non improbabiliter defendi, factum illud Petri nullo modo fuisse peccaminosum, non solum ad naturalem inconsiderationem, sed etiam, quia omnibus circunstantijs pensatis, prudenter iudicare potuit, se in eo facto non dare scandalum actiuum, & si quod erat passiuum, se non obligari ad vitandum illud, quia maior tunc erat necessitas Iudæorum, grauiusq; putabat esse nocumentum, quod eis imminebat. In quo errare quidem potuit Petrus, errore tamen facti, non iuris, & sine periculo culpæ, non solum, quia probabilibus coniecturis ducebatur, sed etiam quia electio non inter licitum, & illicitum, sed inter expediens, & non expediens fiebat: multa enim licent, quæ non expediunt, teste Paulo 1. Corinth. 6. Vnde licèt erretur circa licitum, & non expediens, non erit culpa, sed impedimentum maioris boni, vt ibi notat D. Thom. Hunc ergo defectum in Petro negare non possumus, & ille sufficit, vt verè Paulus dixerit, illum esse reprehensibilem, & meritò restiterit. Quia re vera ad conuersionem gentium, & institutionem Iudæorum, & ad puriorem libertatis Euangelij prædicationem magis expediebat, non separari à gentibus, & Iudæos instruere. Et alioqui Petrus rationem officij debuerat tunc eligere quod maximè expediebat. Et nisi Paulus occurrerer, maius commune bonum Ecclesiæ impeditum fuisset: hoc ergo titulo fuit vera prudens, ac necessaria eius reprehensio. Et hoc etiam satis est, vt Paulus dicere potuerit Petro, *Cur gentes cogis iudaizare*, quia licet non daret scandalum actiuum, non tollebat passiuum, quando non solum licitè, sed etiam perfectius, & constantius operando id facere potuisset. Hoc ergo modo potest rectè intelligi illa dissensio pacifica, & sancta, vt dixit Philo, sine culpa Petri, & sine elatione, vel temeritate Pauli, cessantq; calūniæ antiquorum infidelium, & nouorum hæreticorum, quibus nunc respondere non est necesse, quia & Doctores allegati id sufficienter præstant, & res est per se satis clara.

Cōcluditur Petrum nullo modo peccasse.

Philo.

CAPVT XXI.

Quando lex vetus cœperit esse inutilis quoad effectus suos.

TRia in illa lege in superioribus distinximus, vnū est institutio talis congregationis cum omnibus pertinentibus ad diuinum cultum, & ad Reipublicæ gubernationem. Aliud est obligatio legis. Tertium est vtilitas, seu effectus legis. Et de primo ac secundo explicuimus, quando, & quomodo cessauerint, supereſt ergo vt de tertio pauca dicamus. Nam licèt ex dictis aperte sequatur, legem illam iam per-didisse omnem vtilitatem, quia est prorsus abrogata, & euacuata: lex autem ablata nullam efficaciam legis habere potest, nihilominus circa tempus, in quo lex illa inutilis esse cœpit, aliquid supereſt explicandum. Secluſa autem institutione, & obligatione triplex efficacia, seu vtilitas in lege illa considerari pōt. Prima est efficacia in pœnis imponendis, & irritandis contractibus. Secunda est vis permittendi, dispēsando in aliquibus rebus pertinentibus ad naturalē legem. Tertia est nonnulla vtilitas ad iustificationes legales, aut ad iustitiam coram Deo, vel ex opere operantis, vel vltra illud.

1. *Circa tēpus quo lex illa cœperit esse inutilis.*

Triplex vtilitas in illa lege cōsideranda.

Primò ergo vt à clarioribus incipiamus consequenter ad superius definita, dicendum est, legem illam non amisisse vim suam coactiuam, & punitiuam in morte, Christi, nec ante diem Pentecostes. Probatur primò, quia præcepta pœnalia illius legis nō fuerunt eo tempore mortua quoad vim directiuam obligandi in conscientia, vt suprà ostensum est: ergo nec quoad vim coactiuam, per quam inducebant reatū pœnæ in lege taxatæ contra transgressores. Probatur consequentia, quia vis directiua eius obligatio, est principale quid in lege: pœna verò est accessorium: ergo durante principali, durat accessorium, nisi aliūde constet directè, & specialiter ablatum esse, seu remissum ab eo, qui legem tulit, vel alias breuiorē terminum esse positum in lege circa impositionem pœnæ, quàm obligationis: neutrum autem in præsenti inuenitur, neq; cum fundamento fingi potest. Declaratur præterea, quia vel talis pœna fiebat per ipsammet legem, vel erat per iudicem imponenda. Prior fieri potuit per ipsam legem, quandiu abrogata non fuit, propter rationem factam, & quia non est maior ratio de obligatione ad culpā, quam de hoc effectu. Posterior autem pœna inducebatur per legem proco tempore quo ad reatum, seu debitum: eadem autem ratione poterat executioni mādari per magistratus illius populi per se, & quantum erat ex vi illius legis, quia non amiserant iurisdictionem suam, nec illa Respublica statum mutauerat, vt ostensū est. Retinuit ergo illa lex suam vim coactiuam toto illo tempore.

2. *Lex illa nō amisit vim suam coactiuam & punitiuam in morte Christi; nec ante diem Pentecostes.*

Ex quo licet duo inferre, vnū est, præcepta illius legis irritantia quędā matrimonia, vel aliquos contractus irritasse illos ēt post mortē Christi, si in gradib⁹ in lege prohibitis, vel cū aliis similib. impedimentis fierent, quandiu illa lex quoad obligationē abrogata non fuit. Ratio est, qa quandiu habuerunt vim ad obligandū, vel prohibendū, habuerunt ēt vim ad irritandū, quia nō est maior ratio de vno, q̄ de altero, vt dictū est. Aliud corollariū est, q̄ primū illa pcepta cessarunt quoad obligationē, cessasse ēt quoad oēs effectus pœnales, & irritandi. Probatur rōe proportionali quia etiam in hoc est eadem ratio vtriusq; effectus. Item tales leges vt pœnales, vel irritantes sunt positiuæ, & iudiciales, sed abrogata illa lege omnia pcepta iudicialia abrogata sunt: ergo ēt illæ leges vt pœnales, & irritantes abrogatæ sunt, ac subinde amiserunt

3. *Duo inferuntur. Primum. Quandiu illa præcepta vim habebant.*

Secundum. præcepta illa quoad obligationē nemo tenebatur. quoad alios effectus pœnales & irritandi.

sunt vim efficiendi tales effectus. Denique de effectu pœnæ est res clara, quia cessante vi directiua, cessat etiam coactiua: præsertim in illis legibus pœnalibus, quæ erant mistæ, & ideo cessante principali, scilicet, obligatione ad talem actum, vel omissionem, cessat etiam accessorium, quod est pœna. Quin potius licèt actio, ob quàm pœna imponebatur per talem legem esset de se mala, & iure naturæ prohibita, nihilominus iam cessasset illa pœna, vel quia licèt in tali actu non esset prohibitio naturalis, cessat phibitio illius legis, etiam in conscientia, cui proximè adiungebatur pœna, vel quia licèt daremus, legem illam solum addidisse pœnam obligationi naturali, nihilominus illa additio erat positiua, & iudicialis, & ideo abrogatis illis legibus quoad obligationem positiuam in conscientia, etiam abrogantur quoad obligationem sub reatu talis pœnæ, vt rectè sensit Castro lib. 1. de leg. pœnal. c. vlt. Idemq; est cum proportione de promissionibus specialibus illius legis, fiebant enim operibus illius legis, vt erant illius impletiua, & per modum pacti mutui, & ideo cessante obligatione ex parte vnius extremi, cessauit ex parte alterius. Item idem est cum proportione de effectu irritandi: nam irritatio, si additur prohibitioni naturali, est veluti quædam pœna, & in ea procedit ratio facta: si verò sit addita phibitioni positiuæ eiusdem legis, intrinsecè supponit illam, & ab illa pendet, ideoq; illa cessante, necessariò cessat.

4. *Dubitatio.* Quæri verò consequenter potest, quando lex illa amiserit virtutem quoad hos effectus, an scilicet, in initio promulgationis Euangelij, & per successionem & augmentum illius, vel solum post consummatam promulgationem Euangelij. *Responsio.* Respondeo consequenter ad dicta, distinguendum esse inter præcepta cæremonialia, & iudicialia. Et de cæremonialibus dicendum est, à die Pentecostes incepisse amittere hanc efficaciam, & successu temporis illam omnino amisisse quoad locorum extensionem, sicut diximus, legem illam mortuam fuisse: nã quoad hunc effectum eadem est proportio, vt rationes factæ probant. At verò quoad præcepta iudicialia non cœpit illa lex amittere hanc efficaciam donec synagoga extincta est post consummatam Euangelij promulgationem. Quia (vt suprà dixi) quandiu Respublica Iudæorum statum suum retinuit, & cæremonijs suis iure vsa est, iudicialia præcepta non amiserunt vim obligandi; ergo nec puniendi, vel irritãdi, &c. nam in hoc etiam eadem seruatur proportio. Promulgato autem Euãgelio, quando lex illa cœpit esse mortifera quoad cæremonialia, cœpit etiam esse mortua quoad iudicialia, & consequenter cœpit etiam esse inutilis ad prædictos effectus, vt rationes factæ probant.

5. *Matrimonia in gradibus prohibitis illa lege nunc valere.* Vnde obiter infertur, & matrimonia nunc contracta inter Iudæos in gradibus illa lege prohibitis valida, & rata nunc esse, exceptis primis gradibus, qui de iure naturæ matrimonium irritant. Ratio est clara ex suprà dictis, quia illa etiam respectu talium Iudæorum infidelium abrogata est quoad obligationem; ergo etiam quoad irritationem, iuxta ea, quæ proximè diximus. Neq; refert, quod ipsi peccent ex conscientia erronea, quia conscientia erronea circa ius non sufficit ad irritationem actus, licèt ad peccandum sufficiat. Et ita sentit in simili casu Soto 4. d. 39. a. 1. in fine, & sequitur Nauar. cons. 2. de conuersione infidel. n. 4. Sanct. lib. 7. de matrim. disp. 7. n. 6. contrarium verò sentit Henriq. lib. 12. de matrim. c. 1. n. 5. vbi sensit, talia matrimonia contra legem contracta inter infideles Iudæos inualida esse, quia illa lege gubernantur, & allegat Couar. in 4. 2. p. c. 6. §. 6. aliàs 10. n. 3. qui aliquo modo fauet, dum ait, Iudæos infideles in contrahendis coniugijs, suis legibus (vtique latis Leuit. 18.) gubernari, quod ex alijs Iurisperitis allegat, non tamen explicat, an iure id intelligendum sit, vel tantum facto, vel quis effectus inde sequatur. *D. Thom.* Citat etiam D. Thomam in addit. q. 59. a. 2. ad 3. aliàs in 4. d. 39. a. 2. ad 3. vbi nihil de Iudæis loquitur, sed in genere dicit, impedimentum disparitatis cultus non esse de iure diuino inter infideles, licèt posit iure humano per suas leges introduci. Citat etiam Nauar. in sum. c. 22. n. 48. qui etiam solum de infidelibus generatim dicit, matrimonium inter eos non valere si fit contra eorum leges. Quod generatim verum est, tamen leges Leuitici iam non possunt dici leges Iudæorum infidelium, tum quia iam non sunt leges, leges enim abrogatæ, leges non sunt, tum etiam quia non sunt latæ pro illis, sed pro Republica fideli Ecclesiastica Iudæorum, quæ iam non extat. Vnde parum refert, quòd ipsi Iudæi velint illis legibus gubernari, quia solum est ex conscientia erronea, vt dixi, putant enim legem illam vt diuinam adhuc vigere. *Nauar.* *Obiect.* Quod si quis fingat, Iudæos non obstare abrogationi, potuisse illas leges nunc acceptare. *Resp.* Respondemus, id quidem potuisse locum habere, si Iudæi nunc haberent propriam Rempublicam, & in ea supremam potestatem, vel Principem supremum in temporalibus, qui posset leges ferre. Nam in eo casu leges ille habere possent efficaciam tam ad obligãdum, quam ad irritandum, non tamen vt diuinæ, sed vt humanæ: nam leges iudiciales possunt hoc modo acceptari. At nunc Hebræi nullum habent principatum, nec Rempublicam propriam, & liberam, & ideo licet velint tales leges acceptare, vel quasi restituere, non possunt, sicut nec possunt alias leges ciuiles sibi constituere, sed legibus Principum, quibus subsunt, gubernandi sunt: nullo ergo modo potest illa opinio sustineri.

Secundò dicendum est, legem veterem ante diem Pentecostes non amisisse vim suam quoad effectum dispensandi, seu permittendi ea, quæ contra ius naturæ aliquo modo permittebat. Hæc assertio eodem modo, quo procedens explicanda est. Ratio enim prioris partis est, quia illa lex intacta mansit (vt sic dicam) toto illo tempore, nec magis quoad hunc effectum, quam quoad alios reuocata est, quia nihil de hoc effectu specialiter statutum est, nec terminus durationis in illis præceptis fuit diuersus, aut magis limitatus, quàm in alijs. Vnde si in triduo mortis Christi, vel in discursu dierum Paschalium vsque ad Pentecostem, Iudæus dimitteret vxorem iuxta permissum legis, matrimonium verè dissolueretur, iuxta probabiliorem sensum illius legis, quem suprà secuti sumus. Potest verò obijci, quia Christus Dominus iam dixerat, & satis publicè prædicauerat, *Ego autem dico vobis, quia omnis, qui dimiserit vxorem suam, excepta fornicationis causa, mœchatur, & qui dimissam duxerit, adulteratur*, Matth. 5. & 19. Resp. illis locis docere tantum voluisse, illam legem Moysi fuisse ex quadam dispensatione, quæ iam suo tempore cessatura erat, & ad statum perfectiorem, & legi naturali consentaneum reducenda. Non tamen tunc antiquam legem, vel generaliter, vel illam in particulari reuocauit, sed tantum ad reuocationem futuram (vt sic dicam) viã, & animos præparauit per doctrinam, & declarationem veritatis, nõ per promulgationem alicuius noui præcepti. *6. Quam vim habuit vsq; ad diem Pentecostes.* *Obiect.* *Responsio.*

Difficultas verò est, an à die Pentecostes cœperit ille effectus cessare. In quo breuiter considerandum est, leges concedentes, seu facientes huiusmodi effectus iudiciales fuisse, vt constat de lege repudij, & similibus, ideoq; verisimilius esse, non fuisse mortuas vsq; ad integram mutationem status synagogæ, quæ tunc facta est, quando promulgato Euangelio lex illa cœpit esse mortifera. Ergo vsque ad illud tempus durare potuit hic effectus. Item pro illo tempore legitimè duratuit illis Reipublicæ status: ergo liberum fuit illi, vti legibus ad eundem statum pertinentib⁹; ergo etiam fuit liberum, vti priuilegijs, & fauoribus per illas leges sibi concessis. Denique pro eo tempore durabant onera, & rigores legum iudicialium: ergo & fauores. nam hi magis ampliandi sunt, imò beneficium Principis durat, quandiu aperte nõ reuocatur. *7. Dubitatio.* *Responsio.*

At verò post illud tempus, & promulgato sufficienter Euangelio euacuata est omnino illa lex quoad hos effectus, quia ex tunc iudicialia etiam præcepta fuerunt omnino mortua, & extincta. Item quia eadem est ratio de hoc effectu, & de obligatione, tum quia tota illa lex eundem terminum obligationis, & concessionis habuit, & absolutè reuocata est, tum etiam, quia similis dispensatio maximè pertinebat ad imperfectionem illius legi, & ideo per legem Christi perfectam reuocata est, tum denique quia quibus auferebatur onus, debuit etiam auferri commodum, præsertim adeò imperfectū, & legi naturali dissonū.

8. *Hinc infertur.* Vnde fit consequens, nunc inter Iudæos infideles non dissolui matrimonium virtute illius legis, & cōsequenter matrimonium contractum cum alia post tale repudium nullum esse, & si talis vir conuertatur ad fidem, separandum esse à secunda, & cogendum esse reuerti ad primam, si tamen illa conuerti etiam velit. Nā si nolit, iam ex alio capite dissoluetur prius matrimonium, & licebit viro denuo ducere secundam Christianam si velit, vt tradit *Innoc.* III. in cap. *gaudemus*, de diuort. vbi licèt non in specie de Iudæis, sed generatim de infidelibus loquatur, tamen Iudæos etiam comprehendit, quia Christus ita statuit, & cōsequenter contrarias leges siue iniustas, siue iustas reuocauit. Et ita docent Doctores ibi, Theologi in 4. d. 33. & expositores Matth. 5. & 19. vbi *Abulens.* q. 63. & alij, quos refert *Sanc.* lib. 10. de matr. disp. 1. n. 9. & 10. Et quod explicuimus in permissione repudij applicandum cum proportione est ad permissionem vsurarum, & similes.

9. *Lex Moysi vsque ad diē saltem Pentecostes retinuit vim sanctificandi legaliter donec lex facta sit mortifera.* Dico tertiò: Lex Moysi vsq; ad diem saltem Pentecostes retinuit vim sanctificandi legaliter, seu iustificandi carnaliter, quam habebat, donec lex facta fuit mortifera, ex tunc verò illam omnino amisit. Hæc assertio sequitur apertè ex dictis suprà de duratione institutionis illius legis. Quia cæremoniæ illius legis pro toto illo tempore retinuerunt totam suam institutionem secluſa obligatione; ergo retinuerunt vim sanctificandi legaliter, quā ab institutione habebant. Deinde probatur ex locis sæpe citatis Actor. 21. & 23. vbi Paulus dicitur, se purificasse, illa enim purificatio erat quædam legalis sanctificatio; ergo nondum erat illa lex mortua quoad hunc effectum. Eademq; ratio est de omnibus sacrificijs, vel oblationibus, aut varijs baptismatibus ordinatis ad similes sanctificationes, & munditias carnis.

10. *Obiect.* Dices, illa lex erat mortua quoad irregularitates, & immunditias, quas inducebat; ergo etiam quoad sanctificationes legales. Patet consequentia, quia illæ irregularitates erant quasi materia talium sanctificationū. Antecedens verò patet, quia irregularitatum inductio eiusdem rationis est cum impositione pœnæ, & ad vim coactiuam similiter pertinet; ergo ita cessarunt irregularitates sicut & pœnę. Nam in vtrisque versatur eadem ratio, sc. quod talis effectus pendet ab obligatione legis, & ideo cessat, illa cessante.

Responsio. Respondetur, negando antecedens, & ad probationē dici potest ēt pœnas non cessasse donec lex fuit mortifera. Veruntamen hoc non est vniuersale, habet n. locum in iudicialibus, non in cæremonialibus, vt dixi. Et ideo respondeo, negando similitudinē, quia irregularitates non pertinebant propriè ad vim coactiuam, quia non erant pœnæ, non n. imponebantur, pter transgressiones aliquarum legū, sed vt illæ cæremoniæ certo modo magis decente fierent. Et non est eadem ratio de illis, quę de pœnis, neq; ēt pendebant ex absoluta obligatione legis quoad exercitiū, sed ex institutione, & ad summū ex obligatione quoad specificationē, quæ tunc durabat, vt suprà declarauī. Pertinebant n. huiusmodi irregularitates ad ritus illarū cæremoniarum, & ad modū exercendi illas per legē institutum, & ideo durante institutione, durabat etiam obligatio non exercendi illas cum tali indecentia legali, nisi præmissa purificatione, & ita durabat vterq; effectus.

11. *Ad quid valebant opera ex illa lege facta antiq; mortifera fuerunt.* Dico quartò: Quandiu lex non fuit mortifera, opera eius valere potuerunt ad spiritualem sanctificationem operantium per modum meriti, vel satisfactionis ex opere operantis, si ex fide, & charitate fierent. Quod enim Ezechiel. 20. dicitur, *D. di eis præcepta mea, quæ faciens homo viuet in eis*, etiamsi de spirituali vita intelligatur, verum habet pro toto illo tempore, pro quo lex non fuit mortifera. Ratio est, quia pro toto illo tempore illa lex quoad institutionem durauit; ergo opera eius erant opera honesta, religiosa, & Deo placita; ergo si ex fide, & charitate fierent, erant meritoria vitæ æternæ, & augmenti gratiæ, & satisfactoria pro temporali pœna. Nā hæc omnia ex parte operis non fundantur in obligatione legis, sed in honestate operis, quam honestatem habere potest opus in ordine ad legem vt instituentem, ētsi cessaverit ei⁹ obligatio. Confirmatur, quia opus factū ex cōscientia erronea inuincibilis ignorantiæ, ac propterea honestū, est meritorium apud Deū, si aliæ conditiones concurrant; ergo multò magis opus factū ad cultum Dei secundum quandā veram institutionem eius, est de se capax meriti, si aliunde operans sit in gratia, & ex fide operaretur, ētsi non ex necessitate legis id faciat, hoc n. non impedit meritū, vt patet in operibus consiliorum, vel in eleemosyna ex supererogatione facta. Eo vel maximè, quòd multi Iudæorum cōuersi ad Christum ex ignorantia inuincibili potuerunt illa opera facere pro aliquo tempore quasi necessaria ex lege, quia sine culpa putabant obligationem eius non cessasse.

12. *Obiectio.* Dices, Cur dicitur illa lex mortua pro illo tempore, si opera eius tam viua erant (vt sic dicam) pro illo tempore, vt possent etiam spiritualiter iustificare saltem quoad augmentum iustitiæ coram Deo. *Resp. 1.* Respondetur primò, opera illa, vt suprà dictum est, non habuisse huiusmodi vitā ab ipsa lege, sed à fide viua, seu à gratia, & charitate, quam fides impetrat. Est autem tanta vis gratiæ & charitatis, vt etiam opera legis mortua ita possit viuificare, vt faciat illa meritoria apud Deum. *2. Resp.* Secundò dicitur, legem illam non fuisse simpliciter mortuam pro illo tempore quoad omnia, sed quoad obligationem, quia verò obligatio est veluti primarius effectus legis, ideo in communi modo loquendi inde denominata est mortua. Re tamen vera mansit aliquo tempore viua quoad institutionem, seu in ratione cuiusdam regulæ operandi ea, quæ ad diuinum cultum pertinerent, inde enim fit, vt opera facta per cōformitatem ad talem legem, haberent honestatem moralem religionis, ac subinde vt facta ex fide, & informata charitate, essent meritoria, & sanctificatiua animæ ex opere operantis.

CAPVT XXII.

Quando Circuncisio cessauerit quoad sanctificationem infantium.

1. SVpereſt dicendum de sanctificatione extra, vel vltra meritum operantis, vel recipientis, quod solum habet locum in circuncisione paruulorū: nam reliq; cæremoniæ illius legis non habebant talē effectum, nec circuncisio ipsa in adultis, vt nunc suppono ex suprà dictis, & ex materia de Sacramentis. In quo puncto aliq dicunt circuncisionē euacuatā fuisse in die mortis Christi in ratione remedij paruulorū quoad originale peccatū, alij in die resurrectionis, vel Pentecostes. Alij verò putant, fuisse vtilē vsq; ad perfectā Euangelij promulgationē, & ita neq; in die Pētecostes, neq; per aliquot annos fuisse euacuatā circūcisionē quoad fructū. Sed hoc resoluendū censeo iuxta principia posita de cessatione illius legis quoad obligationē, & cū eadem proportione. Et quia eadem est ratio quoad hoc de circuncisione pro Iudæis, & de sacramento legis naturæ, quo vti poterāt fideles, qui erant inter Gentiles ante Christi aduentum, ideo de vtroq; simul dicam.

Varia sentētia propōnūtur.

Primò

2. *Huiusmodi remedia non fuisse euacuata in puncto mortis vel resurrectionis Christi, nec vsq; ad diem Pentecostes exclusiuè Conc. Trid.*

Primò ergo assero, huiusmodi remedia non fuisse euacuata in puncto mortis vel resurrectionis Christi, neque vsq; ad diem Pentecostes exclusiuè. Probatur quia toto illo tempore nondum Baptismus erat necessarius ad salutē: ergo adhuc priora remedia erant vtilia: nam si illa inutilia facta essent, tota virtus reducta esset ad Baptismum, & consequenter iam fuisset necessarius. Antecedens significatur sufficienter à Concilio Trid. sess. 6. cap. 4. dicente, *A promulgatione Euangelij neminem iustificari à peccato originali sine Baptismo, in re, vel in voto*: sentit ergo, ante illud tempus non incepisse Baptismi necessitatem. Ratio etiam id conuincit, quia ante Christi mortem non erat talis necessitas, vt omnes fatentur, & à morte vsq; ad aduentum Spiritus Sancti nulla noua promulgatio baptismi facta est, nec; illi aliquid additum, ex quo illa necessitas oriri potuerit. Vnde meritò D. Thom. 3. p. q. 66. art. 2. docuit, præceptum Baptismi non obligasse, donec Christus post resurrectionem dixit Apostolis, *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos.* Vt autem ibi notaui disp. 31. sect. 1. circa finem, non est existimandum, eodem die, & momento, quo Christus Dominus illa verba protulit, cæpisse præceptum Baptismi obligare, sed quando Apostoli executioni mandarunt, quod tunc Christus præcepit, *Euntes docete omnes gentes baptizantes eos*, &c. quod ante Pentecostem factum non est. Et confirmatur, quia incredibile est, infantes omnes eo tempore mansisse sine remedio, quod moraliter eis applicari posset: hoc autem secutum fuisset, si vtilitas circumcisionis antea sublata fuisset: ergo & illud prius est incredibile. Cōsequentia cum Maiori notæ sunt: Minor autem probatur, quia licèt Baptismus esset institutus, non tamen sufficienter propositus maiori parti hominum: ergo non poterat moraliter applicari, & esse vtilis.

D. Thom.

Confir.

3. *Responsio aliquorum.*

Respondent aliqui, non esse inconueniens illud, quod infertur, quia illa impotentia erat per accidens ex ignorantia parentum: nam remedium de se sufficiens iam erat datum, & legislator optimè potest reuocare priuilegium, vel irritare factum à die, in quo cōdit aliam legem, etiamsi ad notitiam subditorum non peruenerit. Sed hoc profectò alienum est à diuina prouidentia (nam de potentia absoluta non disputamus.) Postquam enim Deus ex se voluit omnes homines saluos facere, debuit constituere remedium humano modo possibile, & vtile: Baptismus autem institutus, & non sufficienter promulgatus non erat remedium humano modo vtile, nec pro toto mundo possibile. Præterquam quod Christus Dominus non statuit obligationem suæ legis in puncto passionis magis quàm antea, & idem est de puncto Resurrectionis, & quolibet alio vsq; ad promulgationem illius, vt infrà dicam. Et incredibile etiam est passionem Christi statim attulisse tam magnum nocumētum omnibus infantibus, qui pro illo tempore, sancto, & legitimo ritu circuncidebantur, & aliàs baptizari moraliter non poterant, vel etiamsi possent, parentes eorum nondum eos baptizare tenebantur. Aliter respondet Soto supra circumcisionem eo tempore fuisse vtilem secundum generalem rationem protestationis fidei, non secundum specialem rationem sacramenti legis veteris. Sed hoc habere posset locū, si circuncisio tunc fuisset mortua, cum tamē dictum sit, illam tunc nondum fuisse mortuam quoad obligationem, nec quoad vtilitatem esse potuit, & ita nō habet locum distinctio. Vt omittam, fortasse circumcisionem nunquam aliter fuisse vtilem, quam remedium legis naturæ, sed tantū pro iudaico populo generale remedium determinatum fuisse ad talem cæremoniam: ergo sicut remedium legis naturæ nō cessauit ante Baptismi necessitatē introductam: ita nec circūcisio pro illo populo, quia neutrum remedium per se ablatum est, sed ad introductionem alterius perfectioris, ac propositi vt necessarij, nimirum Baptismi.

Refellitur Resp.

Responsio Soto.

Refellitur.

Vnde infero, à die Pentecostes ita cessasse Sacramentum circūcisionis quoad fructum gratiæ, qui in eo dabatur, sicut cœpit Baptismus esse ad salutem necessarius. Probatur, quia vnum remedium quoad dictum effectum non fuit exclusum nisi per necessitatem alterius, vt ostensum est. Confirmatur, quia remedium legis naturę, quod durabat in gentibus fidelibus, non fuit antea neque alio modo priuatum sua vtilitate, propter rationem factam, & quia non fuisset alius conueniens prouidentiæ modus; ergo eadem proportione iudicandum est de circumcisione quoad infantes Iudæorum. Vnde fit, vt non simul facta sint inutilia illa antiqua sacramenta pro toto orbe, sed successiuè, sicut lex gratiæ introducebatur, & obligare incipiebat, quia eodem modo incipiebat Baptismus esse necessarius, & ita pari modo desinebant tam circuncisio, quàm sacramentum legis naturæ esse vtilia.

4. *Ita cessauit circūcisio in die Pentecostes quoad fructum gratiæ sicut cœpit baptismus esse ad salutem necessarius.*

Dices, non esse in hoc parem rationem de populo Iudaico, & Gentili. Nam quoad Iudaicum in die Pentecostes fuit satis consummata promulgatio Baptismi, quia hæc quodammodo inchoata fuerat toto tempore prædicationis Christi, & Apostolorum viuente ipso. Non verò gentibus: nam ipsemet Christus dixerat, Matth. 10. *In viam gentium ne abieritis, &* de se dicebat, *Non sum missus, nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel*, Matth. 15. quia illis tantum tunc fiebat promulgatio. In die autem Pentecostes erant in Hierusalem congregati Iudæi ex omni natione, quæ sub cœlo est; ergo pro illis satis fuit tunc consummata promulgatio; ergo pro illis cessauit tunc tota vtilitas circuncisionis: ergo fuit euacuata omnino, quia tantum pro illis vtilis erat. Respondetur in primis, etiamsi antecedens concederetur, habere tunc locum distinctionem Soti, quia licet tunc circuncisio non esset vtilis ratione legis veteris, fuisset vtilis ratione remedij legis naturę, quia esset protestatio fidei, cum nondum lex vetus esset mortifera. Melius verò dicitur, argumentum probare, intra breuius tempus cessasse circuncisionem pro Iudæis, quàm remedium legis naturæ pro gentibus, non tamen quòd statim eo die pro omnibus Iudæijs per vniuersum orbem dispersis cessauerit circuncisio, quia licèt fides Christi antea prædicari cœperit, tamen necessitas Baptismi non fuit ante prædicata, & ideo in die Pentecostes cœpit eius promulgatio, quæ nō poterat diffundi humano more in omnes prouincias, in quibus Iudæi habitabant. Et ideo etiam ad hanc promulgationem sufficiens tempus concedendum est, ne dicamus, omnes illos paruulos fuisse priuatos remedio ante opportunum tempus. Item, quia lex circumcisionis non prius, nec alio modo mortua est, vt ex suprà dictis constat. Et iuxta hanc doctrinam accōmodanda, & explicanda sunt quę dixi 3. to. 3. partis, disp. 27. sect. 4.

5. *Obiect.*

Resp. 1.

Resp. 2.

Dices, Iudæi iam non appellabant illud remedium ex vera fide; ergo non poterat esse vtile. Patet consequentia, quia non erat vtile, nisi quatenus applicabat fidem. Antecedens autem patet, quia applicabant illud ex fide venturi Messiæ, & in signum eius, quod falsum iam erat. Respondetur, errorem illum quoad circunstantiam temporis fuisse priuatum, & fortasse in multis per ignorantiam inuincibilem, excusatum. Vnde non excludebat veram fidem de Messia promisso, nec reddebat falsam significationem ipsius sacramenti, vt suprà declaraui, ideoque error ille non impediebat fructum. Sicut nunc error priuatus in ministro Baptismi, si non excludat generalem intentionem sacramenti, non impedit effectum eius. Et patet, quia viuente Christo Domino, poterat similis error miscri in mysterio circumcisionis, & tamen non propterea reddebatur inutile. Dici etiam potest in illa existimatione distinguendam esse fidem de substantia mysterij, abstrahendo à circunstantia temporis, ab errore circa temporis differen-

6.

ferentiam, & priori modo fuisse veram fidem, quia solum erat de Christo in aliquo tempore venturo, abstrahendo, vtrùm iam venisset, necne, & vt sic, fuisse vtilem? protestationem fidei factam siue per circuncisionem, siue per sacramentum legis naturæ, non obstante falsa opinione priuata, quæ circa temporis differentiam misceri poterat.

7. *Obiect.* Dices tandem, ergo etiam nunc si inueniretur aliquis Iudæus habens ignorantiam inuincibilem Christianæ veritatis, & bona fide circumcideret filium, illa circũcisio esset vtilis, nã videtur eadem ratio. *Respons.* Respondetur esse longè dissimilem rationem, ideoque negari consequentiam. Quia ex quo Baptismus necessarius esse cœpit, circumcisio in se omnino inutilis facta est, & illa ignorantia est per accidens, quæ non dat virtutem, nec restituit, vt sic dicam, vtilitatem illi operi. Sicut etiam de remedio legis naturæ in vniuersum dicendum nunc est, vt suppono ex materia de Baptismo. Et ideo attentè in hac materia distinguendum est inter ignorantiam prouenientem ex defectu promulgationis, seu temporis sufficientis ad illam, vel prouenientem ex alijs humanis impedimentis, non obstante promulgatione iam facta. Nam prior ignorantia est per se, ex impotentia simpliciter, ac proinde consideratur ex parte legis, vt eo tempore necessitatem non inducat. Alia verò ignorantia est per accidens, & non consideratur.

De remedio legis naturæ quid dicendum.

Duplex ignorantia diligenter distinguenda.

FINIS LIBRI NONI.

INDEX

INDEX CAPITVM LIBRI DECIMI. DE NOVA LEGE DIVINA.

Cap. I. *De lege noua, & legislatore Christo.*
Cap. II. *De materia legis nouæ, & præceptis eius.*
Cap. III. *Descriptione legis nouæ.*
Cap. IV. *De tempore quo obligauit vniuersum orbem.*
Cap. V. *De effectibus legis nouæ.*
Cap. VI. *De dispensatione circa legem nouam.*
Cap. VII. *De perpetuitate legis gratiæ.*
Cap. VIII. *De perfectione legis nouæ comparatione veteris.*

LIBER DECIMVS.

DE NOVA LEGE DIVINA.

DIstinximus in superioribus diuinam legem in veterem, & nouam, ideoq; post tractatum de lege veteri solùm superest dicendum de noua, quæ in Scriptura Sacra variis nominibus appellatur. Nam à Paulo interdum appellatur *Lex fidei*, ad Rom. 3. vocatur etiam *Lex Spiritus vitæ*, ad Rom. 8. vnde communiter appellatur Lex gratiæ: nam gratia est spiritus nostræ vitæ, vel etiam vitâ nostri spiritus. Imò solet interdum gratia simpliciter appellari, iuxta illud Ioan. 1. *Lex per Moysem data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est.* Et ideo Paulus ad Galat. 5. dixit, *Non estis sub lege, sed sub gratia.* Propter quod etiã vocatur hæc lex amoris, quia spiritus gratiæ est spiritus amoris, iuxta illud Pauli ad Romanos octauo. *Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater*, qui est *spiritus dilectionis*, vt idem Paulus dicit 2. ad Timoth. 1. Et inde etiam vocatur interdum, Lex *libertatis*, Iacobi 1. quia *vbi spiritus Domini, ibi libertas.* 2. ad Corinth. 3. & ob eandem causam dicitur Lex *scripta in corde*, Ier. 31. & ad Heb. 8. & 10. quia diuina gratia, & amor menti infunditur. Denique appellatur, *Lex noua*, vel quia totum hominem per gratiam renouat, vt sumitur ex August. tract. 65. in Ioan. vel quia est vltima lex à Deo data, quæ priorem antiquauit, vt sensit Cyrillus lib. 9. in Ioan. c. 23. explicans verba illa Christi Ioan. 13. *Mandatum nouum do vobis*; quæ licet de mandato amoris specialiter dicta fuerint, meritò ad totam legem amoris, quæ in præcepto amandi virtute continetur, & ab eodem Christo data est, accommodantur, ac propterea etiam hæc lex ab authore suo, Lex *Christi* appellatur. His ergo variis nominibus excellentia huius legis, & eius causæ, effectus, & proprietates insinuantur, quæ à nobis sigillatim tractandæ sunt eodem ordine, quo de cæteris legibus disputauimus. Et quamuis ex diuisione superiùs data, & ex tot Scripturæ testimoniis supponamus, datam esse à Deo huiusmodi legem, nihilominus propter hæreticorũ importunitatem, pauca de huius legis veritate & proprietate præmittenda sunt.

CAPVT I.

Vtrùm lex noua sit vera & propria lex, & Christus Dominus perfectissimus legislator.

1. *Hæreticorũ dogma.* EX attributis, quæ Scriptura noui Testamẽti huic legi tribuit, per tot nomina superiùs proposita, sumpserunt occasionem hæretici huius temporis negandi veritatem huius legis, & in summa eam omnino è medio tollendi. Nam quia propria ratio legis in hoc consistit, quod sit præceptum commune, ac proprium imperium, obligationem inducẽs, negant, legem Christi esse veram legem in hac legis proprietate, & rigore, & consequenter etiam negãt, Christum ipsum fuisse verum legislatorem in eadem proprietate. Ita sentit Luther. libr. de libertat. Christian. & in Epistola ad Galat. cuius verba refert Bellarm. libr. 4. de iustificat. capit. 1. & in eodem errore fuit Caluinus apud Stapletonium in epist. ad Rom. ca. 3. Idem Beza & alij. Et ex hoc principio inferunt falsas quasdam differentias inter Testamentum vetus, & nouum, & legem Moysi, & Christi, quas infra suo loco refutabimus. Fundantur autem primò in omnibus illis testimonijs, quibus probare solent libertatem Christianorum, & præsertim iustorum ab omni lege, vt est illud, *Iusto non est lex posita*, 1. ad Tim. 1. & illud, *Si spiritu ducimini, non estis sub lege*, Quia verò hæc loca generaliter supra tractata sunt in libr. 1. de lege humana in libr. 3. vbi dicta testimonia explicita sunt, ideo illis prætermissis, hic addere possumus argumenta quibus specialiter suadere tentant, Christum non oneraſſe homines nouis præceptis vltra legem fidei. *Luther. Bellarm. Caluin. Stapleton. Beza. Fundamentum.*

Hoc autem suadent primò ex eo, quod hæc lex specialiter appellatur, *Lex fidei*, ad Rom. 3. tanquam à proprio, & quasi adæquato obiecto, & vnico præcepto suo, quod etiam colligunt ex illo Matth. vlt. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit, qui verò nõ crediderit condemnabitur*, vbi sola fides tanquam necessaria proponitur. Secundo ex appellatione gratiæ, gratia enim non est propria lex: lex autem Christi non est aliud, nisi ipsa gratia, & ideo excluſa lege per Moysem data, Christus solum dicitur fecisse gratiam, & veritatem, id est, complementum veteris legis, nulla facta mentione legis nouæ ab ipso latæ. Tertio ex appellatione legis libertatis, obligare enim per noua præcepta repugnaret libertati huius legis per Christum inductæ. Cur enim magis diceretur hæc lex libertatis, quam lex Moysi, si præceptis oneraret, sicut illa: nam quod sint plura, vel pauciora præcepta, non sufficit ad absolutam libertatem, & interdum onus paucorum præceptorum propter eorum grauitatem potest esse maius, quam plurium. Quartò ex appellatione Euangelij sumpta ex illis Christi verbis, Marc. 16. *Prædicate verbum omni creaturæ.* nam per hoc nihil aliud præcepit prædicare, nisi legem suam: Euangelium autem non significat propriam legem, sed bonum nuntium, vt notauit Augustinus libr. 2. contra Faust. in capit. 2. Est ergo lex gratiæ tantum bonum nuntium, quia vitam æternam absolutè promittit omnibus credentibus, vel ad summum sub conditione fidei omnibus hominibus, cum lex vetus nihil promitteret, nisi sub conditione mandatorum, iuxta illud, *Qui fecerit ea, viuet in illis*, Ezech 20. *Secundò. Tertiò. Quartò. August.*

Dicendum verò primò est Christum Dominum non solum fuisse redemptorem, sed etiam fuisse verum, & proprium legislatorem. Hæc assertio est de fide, definita in Concilio Tridentino sessione 6. Can. 21. quæ probatur primò ex verbis Isaiæ 33. *Dominus Iudex noster, Dominus legifer noster, Dominus Rex noster*, vbi non loquitur Propheta de Deo tantùm vt Deus est, sed apertè de Messia, de quo præmiserat, *Domine* 3. *Catholica veritas Christum Dominum non solum fuisse redemptorem, sed verũ & proprium legislatorem. Conc. Trid.*

Domine miserere nostri, te enim expectauimus, & infra, *Regem in decore suo videbunt oculi eius*, & postea subiungit prædicta verba, & de eodem concludit, *Ipse saluabit nos*, ac si aperte dicat Christum non solum fuisse venturum ad saluandum, sed etiam ad leges ferendas: Et ita illum locum de Christo, & Ecclesia exposuerunt Hieronymus, & Cyrillus Alexandrinus ibi. *Hieron. Cyril. Alexand.* Et sine dubio intelligenda sunt omnia illa verba cum proprietate, tum quia nihil est, quod ad improprium vel metaphoricum sensum cogat, tum etiam quia Christus est propriè Saluator, & propriè Iudex cui Pater omne dedit iudicium, vt ipse testatur, Ioan. 5. & de illo testantur Actor. 10. & 17. Petrus, & Paulus. Et etiam proprissimè Rex, iuxta illud Psalm. 2. *Ego constitutus sum Rex ab eo super Sion montem sanctum eius* &c. & illud Psalm. 71. *Deus iudicium tuum Regi da*, &c. quæ de Christo sine dubio sunt dicta, vt Ecclesia, & Patres intelligunt, & contextus ipse cogit, & confirmant verba Angeli ad Mariam Lucæ cap. 1. *Dabit illi Dominus Sedem Dauid patris eius: & regnabit in domo Iacob in æternum*: & ipsemet Christus coram Pilato testatus est, *Tu dicis, quia Rex sum ego*, ergo cum eadem proprietate prædictum est de illo fore legislatorem. *Ratione probatur.*

4. Imò ex eisdem verbis colligitur optima ratio. nam omnis Rex ex vi sui dominij, & potestatis est legislator, sed Christus est perfectissimus Rex: ergo est propriè legislator. Idemq; probari potest ex munere iudicis: nam quando iudex est supremus, & summe perfectus, simul est legislator, iuxta illud Iacobi 4. *Vnus est legislator, & iudex, qui potest perdere, & saluare.* Denique potest simile sumi argumentum ex munere summi Pontificis, quod Christo tribuit Paulus ad Hebræos septimo, & sequentibus. Nam ad summum Pontificem pertinet, vt possit etiam leges ferre in his, quę ad Deum spectant, ergo hæc potestas maxime fuit in Christo, quia fuit perfectissimus Pontifex, & caput Ecclesiæ. Dicent fortasse, non illi defuisse potestatem tamen non illa vsum fuisse, & ita fuisse legislatorem quasi in habitu, non in actu. Sed hæc euasio inepissima est, tum quia nomen legiferi, aut legislatoris plus significat, tum etiam quia ita Christus est Iudex, & Rex, vt actu iudicet, & gubernet: ergo ita etiam est legislator, tum præterea, quia non frustra illam potestatem assumpsit, sed vt perfecte suos subditos regeret, & gubernaret, tum denique quia ex Scriptura constat prophetiam illam factam esse non solum de potestate, sed etiam expresse de actu Ieremiæ 31. *Ecce dies veniunt, dixit Dominus, & feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum*, & infra, *Dabo legem illam in visceribus eorum*, quam promissionem per Christū esse impletam, docuit Paulus ad Hebræos octauo, & decimo, & ex sequenti assertione apertè constabit. *Refellitur.*

5. Dico ergo secundò, lex Christi, seu lex noua est vera, ac proprissima lex præceptiua. Est etiam de fide definita in eodem Concilio Tridentino sessione sexta, Canon. 19. illis verbis, *Si quis dixerit, nihil præceptum esse in Euangelio præter fidem, anathema sit*, & ideo in Canone 21. cum definit Christum datum esse hominibus etiam vt legislatorem, addidit, *Cui obediant*, obedientia autem respondet proprio præcepto, seu legi actuali. Præterea fuerat hæc lex promissa Isai. 2. *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Ierusalem*, vbi constat esse manifestam prophetiam de aduentu, & prædicatione Christi, & proprietas verbi, *Lex*, iuxta veram regulam interpretandi Scripturam retinenda est, & ita exposuit Augustinus lib. 17. de Ciuit. cap. 50. & lib. 17. cap. 17. adiungit illud Psalm. 100. *Virgam virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion. Quod ita clarum est*, inquit, *vt non solum infideliter, & infeliciter, sed etiam imprudenter negetur. Et ipsi quidem fatentur inimici ex Sion missam fuisse legem Christi, quod Euangelium nos vocamus, & eam virgam virtutis eius agnoscimus.* Vnde licet vox, *virga*, ibi ad literam metaphorica sit, optime tamen declarat proprietatem legis, quæ consistit in præcipiendo, & regendo, iuxta illud Psalmi secundi, *Reges eos in virga ferrea*, & cætera, id est inflexibili, & omnino recta. *Lex Christi est vera ac proprissima lex præceptiua. Conc. Trid. Augustin.*

Præterea in nouo Testamento euidenter ostenditur impleta per Christum hæc prophetia: nam Matthæi 5. cœpit Christus ostendere legislationem suam, perfectiùs declarando naturalem legem, quam antea intelligeretur, sæpius dicens, *Ego autem dico vobis*, &c. Et similiter de præcepto charitatis dixit Ioann. 13. *Mandatum nouum do vobis*, & cap. 14. *Hoc est præceptum, vt diligatis inuicem*, Tulit etiam positiua præcepta, vt de Baptismo Ioann. 3. *Nisi quis renatus fuerit*, vbi necessitas medij formaliùs explicatur, tamen in hac inuoluitur, vel supponitur necessitas præcepti. Et eodem modo includitur præceptum Eucharistiæ in verbis Ioann. 6. *Nisi manducaueritis carnem filij hominis*, &c. & præceptum confessionis in illis Ioann. 20. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur illis, & quorum retinueritis retenta sunt.* Et præceptum noui sacrificij habetur in verbis illis, *Hoc facite in meam commemorationem*, Luc. 22. Ac generaliter de tota sua lege, & specialiter de Baptismo tanquam de ianua eius dixit Matth. vlt. *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis.* In quibus verbis, & alijs ponderanda est vox mandati, & præcepti: nam inde apertè colligitur, legem Christi esse præceptiuam, ac subinde propriam legem. Et ad idem ponderari potest nomē testamenti, & pacti, quo vtitur Ieremias, & exponit Paulus, quia hoc nomine significari solet in Scriptura, lex supernaturalis, & positiua à Deo data. Et ita exponit locum Ieremiæ Hieronym. ibi, & latius Aug. de spirit. & liter. cap. 26. & 27. vbi ex professo ostendit, testamentum, quod ibi permittitur, non includere tantum legem naturalem, sed etiam specialem legem à Christo latam, vt in capit. 3. latiùs explicabimus. 6. *Confir.* *Augustin.*

Ratione etiam potest hæc veritas ostendi, quia Christus Dominus ad fidem suam, & dilectionem in mundo propagandam, & conseruandam, & vt mediante hac fide viua fructus redemptionis suæ futuris post se hominibus communicaretur, Ecclesiam suam instituit tanquam vnam spiritualem Rempublicam, in qua ipse regnaret, & vnum corpus mysticum, in quo ipse esset caput, ergo ad prouidentiam eius pertinuit, legem aliquam huic Ecclesiæ dare, per quam in sua institutione, & conuenienti ordine, ac gubernatione conseruari posset. Antecedens constat ex verbis Christi Matth. 16. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam.* Et hanc Ecclesiam nomine ouilis significauit Ioann. 10. dicens, *Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus Pastor.* Quo exemplo declarat vnitatem huius Ecclesiæ, & regimen eius sub vno Pastore, vel ipso Christo, vel eius Vicario. Et pro his omnibus ait, se ponere animam suam. Et ideo Paulus Actor. 21. ad Pastores Ecclesiæ dicit, *Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo.* Ex quibus loquutionibus & ex multis alijs, quæ in nouo Testamento, præsertim in Epistolis Pauli leguntur, & ex vnitate Ecclesiæ in symbolo Apostolorum definita, manifestè constat, Ecclesiam Christi esse vnum mysticum corpus ordinatum ad æternam felicitatem, & veram iustitiam per Christum consequendam, indigens spirituali regimine ad suam conseruationem, & ad hunc finem assequendum. Iam ergo probatur prima consequentia, quæ lumine naturali videtur euidens, considerata naturali hominis conditione, & alijs rationibus, propter quas in lib. 1. diximus, necessarias esse hominibus leges, quia homo est animal sociale, qui non potest conuenienter conseruari, nisi in communitate perfecta, nec talis communitas potest sine legibus recte gubernari, & ideo iuxta varietatem communi- 7. *Ratione probatur.*

munitatum, & diuersos fines earum, variæ etiam leges traduntur, vt ex vsu, & ex superioribus libris satis manifestum est. Cum ergo Ecclesia sit noua Respublica nouo modo congregata, & ad altissimum finem ordinata, pertinuit ad sapientem prouidentiam CHRISTI fundatoris eius, & ad eiusdem Ecclesiæ perfectionem, & stabilitatem, habere à suo fundatore aliquam legem saltem circa principalia fundamenta talis communitatis, quia sine lege non posset in sua vnitate moraliter conseruari, vt ex ijs, quæ de materia huius legis dicemus, euidentiùs constabit.

8. *Ad fundamentũ Hæreticorum.* Ad fundamentum ergo hæreticorum negamus, pertinuisse ad suaue iugum CHRISTI nullum præceptorum onus hominibus imponere, præter legem vnam fidei, vt ab ipsis explicatur. Tum quia non est minùs necessaria lex charitatis, quam lex fidei tum etiam quia ad conseruationem ipsius fidei, & ad exercitium eius, tam in cultu Dei, quam in iustificatione hominis alia præcepta erant necessaria, quæ grauia non sunt, quia ipso spiritu fidei, & nouæ legis redduntur suauia, vt infra dicemus. Neque huic veritati obstat prima appellatio huius legis, qua vocatur, *Lex fidei*, quia hoc nomine non significatur solum præceptum credendi: nam etiam dicitur lex amoris, & vocatur etiam lex spiritus vitæ, sub quo titulo comprehendi possunt omnia opera necessaria ad spiritualem vitam. Dicitur ergo lex fidei, quia in se habet spiritum, & gratiam, cuius fundamentum, & radix est fides, & quia omnia, quæ præcipit, sunt principaliter fundata in fide, & ad iustitiam fidei consequendam sunt valida. Et ita fere expositum Augustin. libro de spirit. & liter. cap. 13. & 14. Minùsq; iuuant hæreticos verba illa, Marci decimo sexto, *Qui non crediderit, condemnabitur*: nam intelligenda sunt de fide viua, seu quod idem est, de illo, qui non credit sicut oportet, id est, non solum speculatiuè, sed etiam practicè, vitam suam cum sua fide conformando. Nam alias constat ex Euangelio Matthæi vigesimo quinto, homines condemnari non solum propter defectum fidei, sed etiam propter defectum operum: nam *Deus reddet vnicuique secundum opera sua*, ad Rom. 2. & ideo monet Petrus 2. Epistol. cap. 1. *Satagite vt per bona opera certam vestram electionem, & vocationem faciatis.*

Lex fidei quid significet.

Augustin.

9. Deinde non obstat secunda appellatio *legis gratiæ*, seu *gratiæ*: nam licet interdum vocetur gratia ab eo quod præcipuum est in ipsa, & maximè intentum, non excluduntur præcepta conuenientia statui gratiæ, & ideo lex etiam appellatur. Neque oportet, vt in singulis locis vtrumque explicetur. Quamuis ergo Ioann. cap. 1. solum dicat Christum fecisse gratiam, non excludit dedisse legem, quod in alijs locis explicatur. Imò ibi etiam comprehendi potest sub nomine veritatis, tum quia ad hanc veritatem pertinuit dare nouam legem promissam, tum etiam quia legislatio, vt est pars iustitiæ, sub veritate comprehendi potest.

10. *Lex libertatis quid significet.* Neque plus obstat tertia appellatio legis libertatis, iam enim in superioribus explicatum est, libertatem Christianam non excludere omnium legum obligationem, sed vel obligationem legis veteris, vel legis peccati, aut eius seruitutem, non vero legis naturalis aut humanæ hominibus conuenientis. Quod si hanc non excludit, multò minus excludet obligationem legis diuinæ à Christo latæ, & maximè necessariæ, vt declaratum est. Et ideo Paulus 1. ad Corinthios nono cum dixisset, *Factus sum ijs, qui sine lege erant tanquam sine lege essem*, id declarans subiungit, Cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi, & ad Romanos sexto, cum dixisset, *Non estis sub lege, sed sub gratia*, ad excludendam falsam interpretationem, & imprudentem libertatem hæreticorum interrogat, *Quid ergo peccabimus, quoniam non sumus sub lege, sed sub gratia*, & respondet, *Absit*. & clarissimè ad Galatas 5. cum dixisset, *Vos in libertatem vocati estis fratres*, addit correctionem, *tantum ne libertatem in occasionem detis carnis, sed per charitatem spiritus seruite inuicem, omnis enim lex in vno sermone impletur, Diliges proximum tuum, sicut te ipsum*. Ex quo colligi etiam potest ratio, ob quam dicatur lex Christi lex libertatis, vel quia legem veterem abstulit, vel quia est lex amoris, & non timoris, sicut lex vetus, & ita non coactè, sed spontaneè, & maxima voluntate, ac libertate ad suam obseruantiam inducit, vel quia liberat à seruitute peccati, imò & à lege fomitis: nam licet fomitem non auferat, dat vires ad vincendum illum, vt sensit Augustinus libro primo de continentia, cap. decimo tertio, & de nat. & grat. cap. 57. *Augustin.*

11. *ad quartũ.* Ad quartum denique ex nomine Euangelij nullũ argumentum sumitur, tum quia licet Euangelium denominatum fuerit à bono nuntio regni cœlorum, & salutis per Christum factæ, non excludit reliqua, tum etiam quia illud bonum nuntium promissionis Regni cœlorum in Euangelio non fit, nisi sub promissione seruandi legem Christi. Et hæretici hoc negantes contra expressa verba Christi & contra alias Scripturas loquuntur: nam Ioann. 15. expressè posuit Christus conditionem, dicens, *Vos amici mei estis, si feceritis ea, quæ ego præcipio vobis*. & iterum, *Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea*, & c. 14 *Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est, qui diligit me*, & ad Romanos 8. cum Paulus dixisset, *Si filij, & hæredes: hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi*, statim subiungit conditionem, *Si tamen compatimur, vt & conglorificemur*, quæ est conditio non tantum fidei, sed etiam operum, & 2. ad Thimoth. 2. *Si quis*, inquit, *emundauerit se ab istis, erit vas in honorem*. & iterum, *si sustinebimus, & conregnabimus*, & c. 4. *Reposita*, inquit, *est mihi corona iustitiæ*, & c. & infra, *Non solum autem mihi, sed & ijs, qui diligunt aduentum eius*, vbi virtute includitur conditio non tantum fidei, sed etiam dilectionis. Et eadem includitur in omnibus testimonijs, in quibus promissio fit facientibus voluntatem Patris, vt Matthæi 7. vel obedientibus, vt ad Hebr. 5. vbi de Christo dicitur, *Didicit ex his, quæ passus est obedientiam, & consummatus factus est omnibus obtemperantibus sibi, causa salutis æternæ*. Et eodem modo in ipsa prima annunciatione Regni cœlorum, quæ in Euangelio habetur, ponitur conditio pœnitentiæ, sic enim iubebat Ioann. *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim Regnum cœlorum* ergo Euangelium non excludit obedientiam, & obseruantiam legis Christi: non ergo repugnat vera lex cum Euangelio.

CAPVT II.

Quæ sit materia legis nouæ, & quæ præcepta eius.

EX causis legis nouæ efficiens & finalis satis explicatæ manent ex dictis in capite præcedenti. Ibi enim ostendimus, legislatorem huius legis fuisse Iesum Christum Dominum, ac subinde Deum ipsum, tum quia ipse Christus Deus verus est, tum etiam quia per Christum vt hominem Deus loquutus est nobis, iuxta illud ad Hebr. 1. *Nouissimè loquutus est nobis in filio*, & inde in cap. 2. præfert legem nouam veteri, quia illa per Angelos, hæc per Christum data est, & in citato loco 1. ad Corinthios 9. inde concludit, se non esse sine lege Dei, quia est in lege Christi. Est ergo hæc lex diuina, & Christi, nec de eius causa efficiente aliud superest dicendum. Causa item finalis clara est ex dictis in superiori capite: nam finis vltimus huius legis est perducere homines ad regnum cœlorum, prout specialiter in hac lege promissum est, vtique tanquã iam reseratum, & in fine vitę per exactam huius legis obseruationem consequendum, vt late declarauit Paulus ad Hębræos 9. Proximus autem finis generalis hu- 1. *Materia legis nouæ.* *Causa finalis.*

his huius legis est perfecta sanctificatio fidelium per verum & perfectum cultum Dei, & per applicationē meritorum & satisfactionum Christi per media & instrumenta ab ipso ad hunc finem instituta. Quod totum satis etiam constat ex nominibus & attributis huius legis q̄ supr. posuim⁹, & magis declarabitur ex dicendis infra de effectibus huius legis: nam finis & effectus in idem coincidere solent. Intelligo autem hunc esse generalem finem: nam in particulari singula præcepta habent suos fines proprios: nam alius est finis præcepti Baptismi, alius confessionis vel eucharistiæ, vt per se notum est, & in omni lege pro diuersitate præceptorum ex natura rei est necessarium. Solùm ergo superest dicēdum de causa materiali & formali, per quas simul essentia & substantia huius legis explicabitur.

2. *Materiam huius legis partim moralem partim cæremonialem esse.*

Quod ergo spectat ad materiam huius legis, dicere in primis possumus, illam partim moralem esse, partim cæremonialem, ac subinde præcepta huius legis in moralia & cæremonialia distingui posse. Non addimus autem hic tertium membrum iudicialium præceptorum, quod in veteri lege posuimus, quia perfectio huius legis illum præceptorum ordinem nec requirit, nec admittit. Quod potest cōmode explicari ex duabus causis, efficiente & finali supra explicatis. Nam Christus Dominus auctor huius legis sicut temporale regnum sibi non assumpsit, nec temporale iudicium, vt ipse ad Pilatum respondit, *Regnū meum nō est de hoc mundo*. Ioan. 18. & Luc. 12. & ad illum qui postulauerat, *Dic fratri meo, vt diuidat mecum hæreditatem*, respondit, *Homo, quis me cōstituit iudicem inter vos?* ita nec temporale regnum, aut rempublicam politicam instituit, sed solum Ecclesiam suam, quatenus congregatio est ad spiritualem finem per spiritualia media ordinata, & ideo per se tantùm illas leges tulit, quæ ad hunc finem directe pertinebant. Leges autem iudiciales in lege veteri per se spectabant ad politicum regimen temporalis regni, & ideo Christus in sua lege nihil de præceptis iudicialibus statuit. Quinimo etiamsi in Ecclesia Christi, vt talis est, aliquę leges iudiciales sint necessarię ad politicum regimen ecclesiasticum, quod suo modo spirituale est, nihilominus noluit Christus Dominus per se ipsum illas leges ferre, sed id Vicariis suis commisit, potestatem ad illas ferendas eis tribuendo, & ideo illæ leges non sub lege diuina, sed sub canonica computantur. Propriè ergo loquendo de lege noua diuina in illa non inueniuntur præcepta iudicialia.

3. *Duo membra dicta explicantur.*

Alia verò duo membra in hac lege inueniri, certum est, colliguntur enim aperte ex locis Scripturæ supra citatis. Nam in primis de moralibus est totum c. Matth. 5. vbi Christus virtute confert legem suam moralem cum morali antiqua, & ostendit perfectiori modo se illam tradere, ac declarare, dicens, *Ego autem dico vobis*, &c. Hanc enim vim habent dicta verba, & communiter expositores notant, & Augustin. *August.* sensit lib. 1. de sermon. Domini in monte, & 1. retract. capit. 19. Deinde Ioan. 13. & 14. renouat præceptum dilectionis proximi, quod morale est, & illud suum specialiter appellat: in illo autem præcepto tota lex moralis virtute continetur, vt Paulus dixit; certum ergo est, præcepta moralia contineri in lege noua, & obligare Christianos. Quod non solùm est verum de præceptis fidei, spei & charitatis, quæ suo modo inter moralia computantur, vt superiori libro explicauimus, sed etiam de præceptis Decalogi & de omnibus, quæ ad illa reuocantur. Nam priora perfectissima sunt, & maxime pertinent ad perfectionem legis gratiæ, posteriora verò etiam sunt necessaria, quia sine illis vera iustitia subsistere non potest. Et ita Christus Dominus Matth. 7. generale principium tradidit, quod omnia moralia continet, *Quæcunque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis*, cui consonat illud Pauli ad Galat. 6. *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi*, vbi non obscure significat, legem Christi totam hanc materiam formalem complecti.

Circa hanc verò partem dubitari potest, an in hac materia morali Christus Dominus aliquod positiuū præceptum addiderit, præter omnia præcepta moralia, quæ dicuntur esse iuris naturalis, siue cōsentanei rationali naturæ pure sumptæ, siue eleuatæ per gratiam, seu cōnaturalis ipsi gratiæ. Videtur enim Christus multa præcepta positiua in hac materia addidisse. Nam in primis est axioma Theologorum quos infra referam, in lege noua nō esse alia præcepta, nisi fidei, & sacramentorum. Ex quo axiomate nunc tantùm sumo priorem partē affirmantem de præceptis fidei: nam illa inter moralia computantur, vt diximus, & tamen positiua sunt, vt præceptum credendi explicite Trinitatē, vel mysteria Christi incarnati, passi, &c: hæc n. præcepta nec semper fuerūt, nec ex natura rei erant necessaria. Et eadem ratione possunt addi præcepta spei: nam tenemur in lege gratiæ sperare remissionem peccatorum, & gratiam explicite per Christum, quæ obligatio nascitur ex speciali præcepto Christi; nam antea non erat. Item tenemur sperare ingressum in regnum cœlorum statim post mortem, si peccati impedimētum omnino sublatum est, & similia. Præterea de præcepto charitatis Dei, quia tenemur explicite diligere Deum trinum & vnum. De dilectione autē proximi dixit Christus Ioan. 13. *Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem sicut dilexi vos*, vbi vocans præceptum *nouum*, indicat esse positiuum: nouitas autem videtur in hoc consistere, vt discipuli Christi, id est, Christiani particulare præceptum habeant se diligendi speciali modo, & peculiari titulo, quia in vno corpore eidem capiti Christo coniunguntur, sicut etiam Christus hoc titulo speciali modo illos diligit, eo quod sint membra sua. Et ita sentire videtur Tolet. ibi in commentario, & annot. 30. Vbi addit, præceptum illud non fuisse de dilectione proximi, quæ ad omnes homines extendi- *Tolet.* tur, sed de dilectione, quam Christiani, eo quòd Christiani sunt, inter se habere tenentur, & hoc præceptū ait, esse proprium Christi, quia à solo ipso datum est, & nouum fuisse in nocte cœnæ, quia etiam ab ipso Christo antea datum non fuerat. Denique possumus similia facere argumenta de alijs præceptis moralibus: nam Matth. 5. videtur Christus Dominus aliquas circunstantias in illis præcipere, quæ non sunt de iure naturæ, vt est præceptum de insolubilitate matrimonij, & de euitando iuramento per cœlum, & terram, &c. Item præceptum illud. *Benefacite ijs, qui oderunt vos*, Item in præcepto orationis addidit specialem formam orandi Matth. 6. & alijs locis videtur præcipere Christianis specialem frequentiam orandi, & modum explicitè petendi per ipsum Ioan. 14. & 16. imò totum præceptum orandi videtur positiuum, & maxime proprium Christianorum, licet vsus orandi antiquior, & vniuersalior fit.

4. *Dubitatio.*

Nihilominus dicendum esse, in lege gratię nullum esse additum à Christo præceptum positiuum morale. Sumimus a. *morale* strictè, vt è cæremoniali distinguitur: nam vt lib. superiori adnotauimus, ēt cæremoniales actus possunt dici morales, quatenus ad virtutem moralem religionis spectant, & eius honestatem moralem participant, in quo sensu Christus tulit aliquot moralia præcepta, vt mox patebit. Priori ergo modo intellecta hæc assertio sumitur ex d. cōmuni axiomate Theologorum, & ex D. Thom. 1. 2. q. 108. a. 1. in fine, & clarius a. 2. in fine, vbi ait, *Lex noua nulla alia opera determinare debuit, præcipiēdo vel prohibēdo, nisi sacramēta & moralia præcepta, quæ de se pertinēt ad rationē virtutis, vt non esse occidendū, furandū, & similia.* Vbi notāda sunt vltima verba & exēpla, negat n. esse in hac lege alia præcepta moralia præter ea, quæ per se pertinēt ad rationē virturis, i. quæ sunt necessaria ad virtutem, vt in vtroque articulo ipsemet explicat. Imò inde rationem sumit, *quia cum hæc sit lex gratiæ*

5. *In lege noua nullum esse additum à Christo præceptum positiuū morale.*

gratiæ, solum ea præcipere debuit, vel prohibere, per quæ in gratiam introducamur, vel quæ pertinent ad rectum gratiæ vsum ex necessitate. Additque optimam confirmationem, quin in lege veteri non erant alia præcepta moralia præter ea, quę naturalia sunt, neque enim illa lex addebat positiuas determinationes moralibus præceptis, vt distinctis à iudicialibus, & cæremonialibus, quod supra etiam ostensum est: ergo multò minus lex noua debuit tales positiuas determinationes addere, *quia quantum ad hoc,* (ait Diuus Thomas) *lex noua super veterem addere non debuit,* & in art. 1. circa finem ait, legem Euangelij, etiam quoad hoc, dici legem libertatis, quia lex vetus tam multa in particulari præcipiebat, vt ferè nihil liberæ determinationi, subditorum relinqueret: lex autem noua è conuerso nihil per legem positiuam determinat in materia morali, sed ea solum præcipit, vel prohibet, quæ habent necessariam conuenientiam, vel contrarietatem ad interiorem gratiam, quæ in fide per dilectionem operante consistit.

Confirm.

D Thom.

6. Constabit autem magis hæc veritas discurrendo per singulas partes inductionis in contrarium factæ: non possumus autem de singulis ex professo, & integrè dicere, quia oporteret multa ex alijs materijs inuoluere, quod à nostro instituto alienum est: solum ergo punctum præsentis difficultatis in singulis attingemus. Circa præceptum ergo fidei duo distinguenda sunt, scilicet, reuelatio cum sufficienti propositione credendorum, & obligatio ad credendum ea, quæ reuelata, & proposita sunt. Vtrumque ergo repertum est in omni lege diuina, semperque fuit ad salutem necessarium. Differentia autem inter legem gratiæ, & antiquiores est, quod in hoc tempore expressior, & de pluribus mysterijs facta est reuelatio, & generalior propositio, quam in lege veteri, vel naturali & inde consequenter factum est, vt in lege Christi sit obligatio credendi explicitè plura mysteria supernaturalia, quam antea. Et quantum ad hoc dicunt Theologi, legem nouam addidisse aliquid præcepto fidei. Nihilominus tamen probabiliter dici potest, illud præceptum etiam prout nunc est in lege noua nõ esse merè positiuum, sed de lege naturæ connaturali interiori gratiæ, & diuinæ illuminationi, seu reuelationi. Nam ex illis duobus, quæ supra distinximus, reuelatio, & prædicatio talis doctrinæ fuit ex voluntaria dispositione Dei, & ita dici potest de iure diuino positiuo pertinente ad nouam Ecclesiæ institutionem, in qua Christus voluit, esse tantam lucem, & cognitionem Dei, adeo perfectam. At vero obligatio ad credendum, quæ inde sequitur, iam non est merè positiua, quia eo ipso, quod mysteria fidei sufficienter proponuntur, intrinsecè, & ex natura rei sequitur obligatio credendi, quæ proposita sunt. Sic ergo licet ex parte obiecti hoc præceptum possit præsuppositiuè, vt sic dicam, dici positiuum, quatenus supponit reuelationem, quæ simpliciter non erat necessaria ex vi iuris naturæ, nihilominus formaliter, & in se est quasi naturale respectu gratiæ existentis in tali statu, & perfectione. Hoc ergo modo verificatur conclusio etiam in materia fidei, quatenus sub materia morali, id est, necessaria ad bonos, & sanctos mores comprehenditur.

6. Confirmat doctrina tradita.

Circa præceptum fidei duo distinguenda.

7. Sed instabis, quia in lege noua non tantum est præceptum credendi hæc mysteria quasi ex suppositione reuelationis, & propositionis rerum credendarum, sed etiam est absolutum præceptum ea audiendi, & sciendi, & consequenter credendi, quod est præceptũ longe diuersum, & simpliciter positiuum: ergo quoad hoc negari non potest, quin lex noua in materia fidei addiderit positiua præcepta. Assumptum declaratur, quia hoc præceptum fidei secundum ordinariam legem applicatur hominibus per auditum, teste Paulo ad Rom. 10. ergo vt homines possint obligari ad credendum, necesse est, vt obligentur ad audiendum, ergo per aliquod præceptum, quod sub nulla consideratione potest dici naturale, sed positiuum. Et declaratur amplius: nam fideles tenentur nunc explicitè credere mysterium v. g. Trinitatis, vel Incarnationis ex iure diuino, quia talis fides est nunc medium necessarium ad salutem (vt suppono) hæc autem necessitas inuoluit præceptum diuinum, quod non potest esse, nisi absolutum, & positiuum. Nam illud prius quasi conditionatum credendi ea, quæ reuelantur, non sufficeret ad dictam necessitatem: nam sine violatione huius præcepti hypothetici, vt sic dicam, posset quis nunquam credere explicite Trinitatem, aut Christum, ergo vt ad hoc obligentur fideles, necessarium est speciale præceptum positiuum, & absolutum. Item in Pastoribus Ecclesiæ est obligatio prædicandi, & docendi hanc fidem ex præcepto Christi, *Docete omnes gentes, & prædicate Euangelium,* Vnde est illud Pauli 1. ad Corinth. 9. *Necessitas enim mihi incumbit, væ enim mihi est, si non euangelizauero* hoc autem præceptum positiuum etiam est.

7. Obiect.

Incipiendo ab hoc vltimo maioris charitatis gratia, respondeo, præceptum illud prædicandi, vel docendi datum pastoribus Ecclesiæ, in radice, id est, in institutione esse positiuum, in se autem, & formaliter esse naturale. Munus enim Episcopale, seu pastorale est in Ecclesia ex positiua institutione Christi, vt per se constat: supposito autem tali munere obligatio docendi, aut prædicandi Euangelium de iure diuino naturali est, pertinens ad obligationem iustitiæ, & fidelitatis, quæ intrinsecè ex tali munere nascitur, quod significauit Paulus supra dicens, *Dispensatio mihi credita est.* Ad primum ergo in primis respondeo, cum proportione, non esse necessariũ, vt ex parte audientium præcedat speciale præceptum positiuum audiendi doctrinam, vel prædicationem fidei. Nam si fit sermo de hominibus nondum credentibus in Christum, illi non sunt capaces obligationis prouenientis ex præcepto supernaturali, donec illis sufficienter proponatur fides, quia propositio supponit auditum ergo antea non potest præcedere obligatio audiendi prouenies ex supernaturali præcepto. Igitur nulla obligatio præcedit ex parte audientium, sed tantum ex parte prædicantium. Quæ moraliter reputari potest sufficiens, quia si ex parte euangelizantium sit zelus, & solicitudo, non deerunt qui de facto audiãt, ad quod magis trahendi sunt, suaui inductione inuitando illos, quam rigorosa obligatione. Vel certe quando hæc obligatio incipit, magis est ex ratione naturali, quam ex lege supernaturali. Quia homo naturaliter tenetur veram Dei cognitionem, veramque felicitatem quærere, vnde quomodocunque, vel per vocem prædicationis, vel per famam, vel per proprium discursum inceperit dubitare de sua lege, vel statu, tenebitur eis attendere, qui viam salutis docere profitentur: ergo respectu infidelium non est necessarium ponere hoc speciale præceptum positiuum. Neque etiam respectu iam credentium in Christum, tum quia illi iam obligantur præcepto charitatis infusæ erga se ipsos, ad propriam salutem spiritualem quærendam, & consequenter ad audiendum Dei verbum, quando ad suam salutem fuerit necessarium: neque enim ex iure diuino maiorem habent obligationem. Et simili modo teneri poterunt ad audiendam doctrinam fidei quando fuerit necessarium ad credendum, quantum oportet, tunc autem obligatio nascitur ex ipsomet præcepto fidei, de quo dicendum superest.

8. Resp. Ad 1.

9. Ad alteram partem resp.

Ad alteram ergo partem respondeo, admittendo, in lege noua esse specialem necessitatem fidei explicitæ, tam ad iustitiam, quam ad salutem æternam consequendam. Concedendo item, hanc necessitatem prouenire ex peculiari institutione Christi domini, quæ positiua sine dubio est, cum non fuerit simpliciter necessaria. Vnde fit etiam consequens, præceptum talis fidei prout est proprium legis nouæ, & diuinum positiuum censeri posse, saltem ratione institutionis.

Posita

Posita autem institutione respectu illius, & statu legis gratiæ, tale præceptum meritò existimari potest connaturale illi. Primò, quia præceptum recognoscendi auctorem legis, & obediendi illi, est valde connaturale cuicumque legi; ad hoc autem necessaria est expressa, & distincta cognitio eius: cùm ergo Christus sit auctor huius legis, valde connaturale est illi præceptum credendi in Christum. Cùm hoc autem coniunctum est præceptum cognoscendi Trinitatem, vt nunc supponò, quia cum Christus sit secunda Trinitatis persona, non potest haberi fides de illo sufficiẽter explicita sine fide explicita Trinitatis. Secundò, quia fides præcipitur non solum tanquam speculatiua cognitio, sed etiam tanquam practica, & operatiua; ad vsum autem sacramentorum huius legis necessaria est fides explicita Trinitatis, quam oportet in Baptismo profiteri, & fides explicita Christi, quem oportet in Eucharistia recipere, & Patri in sacrificium offerre; ergo supposita institutione maximè consentanea perfectioni huius status, etiam talis fides, & præceptum eius meritò dici potest esse de iure diuino cõnaturali gratiæ, vt existenti in tali statu, in quo gratia tam perfecto modo communicatur.

10. *Ad secundã partem de præceptis spei.* Atq; hinc facilè respondetur ad secundam partem de præcepto spei, fatemur enim, vsum spei multò perfectiorem postulari in lege Euangelij, quàm antea, tum quoad modum sperandi gloriam, tum quoad multa media supernaturalia, nunc enim sperare tenemur remissionem peccatorum per Baptismum, & per absolutionem sacerdotis, & augmentum iustitiæ per alia sacramenta: tum etiam quoad modum sperandi per Christum, & per speciales promissiones per ipsum factas. Non est autem necesse, vt propter has, & similes perfectiones data fuerint in hac lege specialia præcepta positiua circa materiam spei, quia tota hæc perfectio, & obligatio ad illam ex natura rei sequitur, suppositis perfectione fidei circa Christum, & redemptionem eius, & suppositis talibus sacramentorũ institutione. Sicut etiam suppositis fide incarnationis, & institutione Eucharistiæ, ac fide eius, nascitur in hac lege obligatio adorãdi cultu latriæ Christum, tam in se, quàm in Eucharistia, & nihilominus illa obligatio non oritur ex præcepto positiuo diuino, sed ex iure diuino naturali, & cõnaturali talibus mysterijs: ita ergo de spe dicendum est.

11. *Ad illud de charitatis præcepto resp.* Atq; eodem modo dicendum censeo de charitatis præcepto. Quod in dilectione ad Deum videtur manifestum. Nam vt verum sit, debere nos nunc diligere Deum, & Patrem, Filium, & Spiritum sanctũ, qui est perfectior diligendi modus, nihilominus illa perfectio, vel obligatio ad illam, non oritur ex præcepto positiuo, sed ex ipsa natura charitatis, suppositis talibus Dei cognitione, vt per se videtur manifestum. Sicut etiam tenemur colere tres diuinas personas, non ex positiuo iure, sed quia earum excellentiam cognoscimus. Idemq; cum proportione dico de electione ad proximum: nam licèt verum existimem, nunc postulari specialem dilectionem inter Christianos, nihilominus censeo id non oriri ex speciali præcepto positiuo Christi, sed ex intrinseco, & connaturali ordine charitatis. Nam charitas ex se, & natura sua inclinat ad magis diligendum magis coniunctos cæteris paribus, & in rebus, seu bonis proportionatis cõiunctioni, vt latè explicat D. Th. 2. 2. q. 26. præsertim a. 6. & 8. vbi adducit Augustinum lib. 1. de doctr. Christian. c. 28. & Ambros. lib. 1. Officior. c. 7. & Gregorium hom. 30. in Euang. ex quibus hæc sententia cõfirmatur. Nã quia fideles vt sunt membra Christi, & Ecclesiæ habent inter se specialem coniunctionem, ideo charitas ipsa natura sua magis inclinat, & obligat ad illos diligendos. Et ideo aiebat Paulus ad Gal. 6. *Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maximè autẽ ad domesticos fidei.* Quanuis ergo Christus hanc specialem dilectionem Christianorum inter se non explicasset, ipsa charitas de se ad illam obligasset, neq; nunc ad aliquid speciale obligat illud præceptum Christi, ad quod charitas de se non obligaret.

12. *Præceptum Christi de charitate ad infideles se extendit.* Vnde etiam addo, illud Christi præceptum non fuisse de sola dilectione Christianorum inter se, sed etiam ad dilectionem erga infideles extendi. Tũ quia perfecta dilectio proximi ad omnes extenditur, & ideo verisimile non est, Christum specialiter commendando dilectionem proximorum, non fuisse loquutum de integra proximi dilectione, quę ad extraneos quosque extẽditur, vt ipsemet explicauit Luc. 10. per parabolam de peregrino sauciato à latronibus, & à Samaritano curato. Tum etiam, quia Christus mandauit, *Vt diligatis inuicem sicut dilexi vos*, ipse autem nõ solum dilexit discipulos iam credentes, sed etiam infideles, redimendo illos, & desiderando, vt fiant credentes; ergo eodem modo commendauit discipulis dilectionem ad inuicem, quæ sit ad imitationem dilectionis ipsius, ita vt propter ipsum Christum extẽdatur ad omnes. Et ideo sicut Christiani inter se magis se diligunt, & diligere d'bent, quàm reliq homines cuiuscunq; religionis, seu sectæ, ita etiam specialiter amant illos, qui extra Ecclesiam sunt, & illis desiderant coniunctionem cum Christo, & cum Ecclesia. Totum ergo hoc comprehendit Christus sub præcepto suo, & totum est inclinationi, & ordini charitatis consentaneum, & in aliquo etiam gradu, seu euentu necessariũ. Quocirca non vocauit Christus illud præceptum nouum, quia sit positiuum, & non naturale, sed vel quia ab ipso fuit renouatum, cum antea esset ferè per prauam consuetudinem antiquatum, vt dixit Clem. Rom. lib. 6. Const. c. 23. inde ostẽdens, Christum legem naturalem non abstulisse, sed confirmasse, vel quia nouo modo illud tulit, explicãdo nouam rationem in obiecto illi⁹, sumptam ex aduentu eius, & ex speciali dilectione sua erga homines, vt videntur exponere ibi Chrys. hom. 71. c. 23. vel deniq; ex effectu, quia hæc dilectio renouatura erat mundum, vt sensit Augustinus ibi tract. 65.

Clem. Roman.

Chrysost. Cyrill.

13. *Ad vltimã partem de moralibus.* Ad vltimam partem de moralibus præceptis duo, vel tria breuiter dicenda sunt. Primum est in præceptis Decalogi, & in illis cõtentis, Christum nihil præcepisse in rigore legis, & obligationis, quod non esset de iure naturæ, vel simpliciter, vel suppositis institutione alicuius sacramenti. Et ita indissolubilitas matrimonij est de iure naturali, & similiter dilectio inimicorum, & beneficentia, seu misericordia erga illos, vt nunc ex proprijs materijs suppono. In præcepto etiam non iurandi nihil prohibuit, quod iure naturę prohibitum non sit, vt latè ostendi lib. 1. de iuramen. c. 2. Deniq; in præcepto orationis nihil addidit tanquam necessarium, quod de iure naturæ non sit, vt explicaui lib. 1. de orat. c. 29. Secundò dicitur in explicanda hac lege morali multa Christum addidisse, quę ad exactam illius obseruationem vtiliſsima sunt, & propter ignorantiam hominum, vel per errorem, & deceptionem latebant, vt latè exponit Augustinus in lib. de serm. Domini in monte, & D. Thom. breuiter cõplectitur dicta q. 108. a. 3. Tertiò dicendum est, multa consuluisse Christum in hac materia morali, quæ non ad obligationem præcepti, sed ad perfectionem vitæ spiritualis pertinent, vt constat ex Matth. 10. & 19. & Luc. 9. & 10. Vnde sumendo latè legem nouam, vt comprehendit præcepta, & consilia, sic verum est, multa Christum addidisse in materia morali, quæ sunt vltra præcepta legis naturalis, & quæ in lege veteri data non erant. De his autem consilijs Euangelicis in tract. de statu Religion. latè disseruimus, & videri potest D. Thom. dicta q. 108. & 2. 2. q. 184. art. 3. & sequentib.

D. Thom.

14. *Dubitatio.* Vltimò circa eadem præcepta moralia quæri potest, an in lege noua addita sit specialis, seu maior obligatio circa eaſdem res præceptas lege naturali. Hæc verò interrogatio eiusdẽ rationis est cum alia simili tractata de lege veteri, ac subinde eodem modo definienda. *Responsio.* Dicendum ergo est, Christum Dominum nõ

solum non abstulisse legem moralem, quatenus est iuris naturalis, sed etiam proprijs legibus, & præceptis suis easdem res commendasse, ac præcepisse. Hoc constat primò ex verbis eiusdem Christi, *Ego autem dico vobis*, Matth. 5. &, *Mandatum nouum do vobis*, Ioan. 13. &, *Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem*, Ioan. 14. in quo præcepto lex Decalogi impletur, teste Paulo ad Roman. 13. Idem sumitur ex illo Pauli ad Gal. 6. *Alter alterius onera portate, & sic adimplebitis legem Christi*; ergo lex Christi illa omnia complectitur, quæ virtute in illo principio continentur, quæ Christus etiã præcepit, cum dixit, *Omnia quæcunq; vultis, vt faciant vobis homines, & vos facite illis*, Matt. 7. & Luc. 6. Sic etiam dixit Clem. Rom. dicto lib. 6. c. 23. Christum legẽ naturalem confirmasse, & significat etiam Aug. li. 10. contra Faust. c. 2. Denique ita est consentaneum perfectioni legis nouæ: nam sicut lex vetus cessauit simpliciter, etiam quatenus propriam obligationem ponebat in materia morali, ita debuit lex noua eandem materiam, quatenus per se bona est, & ad honestatem necessaria, præcipere, & consequenter maiorem quandam obligationem imponere.

Clem. Rom. Augst.

15. *Responsio ad dubium.* Atque ita ex hoc fundamento patet responsio ad interrogationem factam, scilicet, legem nouam addidisse obligationem in tali materia, vel extensiuè propter additionem noui præcepti, vel etiam intensiuè, non solum propter maiorem lucem, maiusque gratiæ auxilium, sed etiam propter auctoritatem Christi interpositam, quam ipse significauit, cum dixit, *Ego autem dico vobis*, & propter eius exemplum, & specialem dilectionem, quem respectum indicauit, cum dixit, *Sicut dilexi vos*, & cum dixit, *Hoc est præceptum meum*, & Ioan. 13. dixit, *Exemplum dedi vobis*, &c. Neque hoc est contra superius dicta. Negauimus enim Christum addidisse præceptum positiuum in materia morali quoad rem non præceptam iure naturæ, seu addendo specialem determinationem temporis, loci, aut similium circunstantiarum ad generalem, & indeterminatam obligationem legis naturalis, non tamen negamus, in eadem materia addidisse nouum præceptum diuinum, & consequenter obligationem auxisse. Et ideo peccatum Christiani contra legem naturalem, cæteris paribus grauius censetur, quàm in homine Gentili in eadẽ materia. Neq; ẽt hoc est contra perfectionẽ legis gratiæ, imò pertinet ad consummatã perfectionẽ eius, vt præcipiat oĩa, quæ ad integrã iustitiã apud Deum per se necessaria sunt, præsertim, cũ non solum iubeat, sed ẽt iuuet, præbendo auxiliũ ad implendũ quod præcipit, vt infrà dicemus.

16. *De altera parte materiæ quam ceremonialem appellauimus.* Superest dicendum de alia parte materiæ, & præceptorum huius legis, quam cæremonialem appellauimus, de qua non minor est, sed quodammodo maior certitudo. Quia per se notum est, sacrificium, & sacramenta pertinere ad cæremonias diuini cultus, vt ex materia de Relig. & de Sacramentis, & ex dictis suprà de lege veteri constat. Sed speciale sacrificium, & specialia sacramenta sunt à Christo non solum instituta, sed etiam præcepta, vt est de fide certum, & breuiter probatum est in cap. præcedenti, latiusverò & ex professo in tom. 3. & 4. de Sacram. Ergo eodem modo certum est, data esse à Christo in sua lege aliqua diuina, & cæremonialia præcepta. De quibus ẽt est certum, positiua esse, & non iuris naturalis siue consideretur vt cõiuncta institutioni, ac simpliciter, siue per se, & suppositа institutione. Prior pars probatur, quia institutio talis sacrificij, & talium sacramentorum nullo modo pertinuit ad ius naturale: nã fuit voluntaria determinatio diuini cultus, quem generaliter ius naturale præcipit, ad tales actiones, & cæremonias, quæ ratio naturalis non solum non determinat, verum etiam nec inuenire posset, fuerunt ergo, vt ita dicam, adinuentiones diuinæ; ergo fuerunt iuris diuini positiui; ergo eiusdem ordinis sunt præcepta vt coniuncta tali institutioni. Altera verò pars probatur, quia etiam facta institutione, oportuit adiungi præceptum ex sola voluntate Christi, quia ratio naturalis ẽt illuminata per fidem non dictaret, vel exigeret obligationem ex vi solius institutionis. Et ita viuente Christo, licèt Baptismus esset institutus, non erat sub præcepto, & idem nunc censent aliqui de extrema vnctione. Negare autem non possumus, quin hæc præcepta sint valde consentanea rationi, & quasi necessaria ex institutione. Nam suppositа institutione vnici sacrificij naturaliter sequitur obligatio illud offerendi, quia obligatio colendi Deum per sacrificium, suo modo naturalis est; ergo determinata institutione ad tale sacrificium, consequenter determinatur obligatio naturalis. Verum est autem in institutione vnici sacrificij includi prohibitionem vtẽdi alijs, quæ moraliter æquiualet præcepto vtẽdi tali sacrificio, & ideo simpliciter est illud præceptũ positiuum. Quod in præceptis sacramentorum est clarius, qui vsus sacramentorum etiam in genere nõ ita est de iure naturali, de proprijs sacramẽtis loquẽdo. Nihilominus tamen suppositа excellenti institutione sacramentorum nouæ legis, & infirmitate, ac indigentia hominis, valde rationi cõsentaneum fuit præcipi, quod ita instituebatur, quanuis in rigore necessitas simpliciter ex præceptis positiuis orta sit.

Addendum verò est, hæc præcepta cæremonialia data esse in lege gratiæ perfecto quodam modo accommodato libertati, & perfectioni huius legis. Declaratur, quia ex quatuor membris præceptorum cæremonialium, quæ erant in lege veteri, s. sacrificia, sacramenta, sacra, & obseruantiæ, solum de primis duobus data sunt præcepta diuina in lege noua, de alijs verò duobus data est potestas Ecclesiæ ad instituenda, & præcipienda illa suo prudenti arbitrio; hoc ergo spectabat ad libertatem, & perfectionem huius legis. Ratio autem est, quia sacrificia, & sacramenta pertinent ad substantiam cultus diuini, sacrificium quidem, quia veluti essentiam cultus diuini externi, & publici continet, sacramenta verò quia ad sanctificationem cultorum Dei ordinantur. Et ideo de his oportuit dari præcepta diuina, vt substantia diuini cultus firma, & stabilis semper in Ecclesia permaneret, & vt per talia signa semper Ecclesia Christi ab alijs sectis vel congregationibus distingueretur. Nam vt Aug. dixit 19. contra Faust. c. 11. *In nullum nomen religionis coagulari homines possunt, nisi aliquo signorum, vel sacramentorum consortio colligentur.* Alia verò duo mẽbra pertinent ad accidentalem cultum, & ad ornatũ sacrificij, & sacramentorum, & ideo Ecclesiæ dispositioni relicta sunt, vt suo loco latius dictum est. Circa priorem etiam partem huius materiæ consultũ maximè est perfectioni huius legis, quia Christus Dominus, vt Augustinus notauit epist. 118. c. 1. *Leuis iugo suo nos subdidit, & sarcinæ leui, vnde sacramentis numero paucissimis, obseruatione facillimis, significatione præstantissimis societatem noui populi colligauit.* In quib⁹ verbis tacitè rationem reddit, ob quam talia præcepta quanuis cæremonialia non sunt contra legis nouæ suauitatem, & libertatem. Addere verò possumus, etiam non esse contra pfectionem huius legis, quia secum afferunt spiritum gratiæ, & charitatis, & ad illum obtinendum ordinantur, spiritus autem charitatis *facit præcepti sarcinam non solum non prementem onere ponderum, verum etiam subleuantem vice pennarum*, vt dixit Aug. lib. de pẽrfection. iustit. c. 5.

17. *Præcepta cæremonialia data esse in lege gratiæ perfecto quodã modo accommodato libertati, & perfectioni huius legis.*

Ratio.

Augst.

Atque ex his colligitur primò, materiam legis nouæ complecti tam actus externos, quàm internos. De externis id constat ex dictis de præceptis cæremonialibus huius legis, omnia enim illa de actibus externis sunt; in materia verò morali illos tantum actus præcipit, qui sunt de lege naturæ. De internis verò patet, quia in eis principaliter cõsistit rectitudo apud Deũ, & ideo hæc lex præcipuè versatur circa actus, in quibus interna iustitia consistit, vel sine quibus esse non potest. Illam enim maximè Christus intendit ideoque dixit Matth. 5. *Nisi abundauerit iustitia vestra plusquam*

19. *Materia legis nouæ complectitur actus externos, quàm internos amplectitur.*

plusquam Scribarum, & Pharisæorum non intrabitis in regnum cœlorum, Pharisæi enim iustitia externa contenti erant, Christus autem internam iustitiam quærere docet, & actus internos ad illam necessarios præcipit. Vnde duobus modis præcipiuntur per hanc legem actus interni. Primò per se, & directè, ita vt in ipso actu interno quasi consummetur materia præcepti, & hoc modo præcipiuntur actus virtutum theologalium, & actus contrarij prohibentur. Præcipiuntur etiam aliqui actus virtutum moralium; præsertim verò pœnitentiæ, quæ est dispositio ad iustitiam coram Deo. Posset etiam in hoc ordine numerari oratio quatenus in mente consummari potest, & interdum esse necessaria, quamuis verbis exprimi non possit.

19. *Alius modus præcipiendi actus internos ob externos.* Alio modo possunt actus interni præcipi propter externos, qui interdum per se primò præcipiuntur, vt constat maximè de præceptis sacramentorũ; quia verò præcipiuntur vt morales, & humani, ideo præcipiuntur etiam interni, sine quibus externi morales esse non possunt. Et similiter prohibitis aliquibus actibus externis, necesse est, vt prohibeantur interni; & hoc modo hæc lex prohibet etiam internam concupiscentiam, & praua desideria, vt habetur Matth. 5. Deniq; hæc lex non solum præcipit operationem, sed etiam modum operandi, & ideo in primis præcipit rectitudinem in intentione vltimi finis, seu æternæ beatitudinis, & deinde iubet etiam bonam intentionem particularem in quolibet opere, & contrariam intentionem prohibet, vt ex Matth. 5. colligitur. In quo solum est aduertendum, intentionem operis non semper præcipi vno, eodemq; præcepto, quo præcipitur opus, & nihilominus considerata tota lege Christi, vtrunq; per illam præcipi, & ideo licet vnum, vel aliud præceptum impleri possit sine recta intentione, atq; adeò sine honesto modo operandi, nihilominus tota lex Christi in nullo opere integrè seruari potest, nisi honesto modo fiat; sicut de lege naturali in superioribus diximus. Nam etiam quoad hoc non est minus perfecta lex Christi. Propter quod ipse dixit Matth. 5. *Omnis qui audit verba mea hæc, & facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificauit domum suam supra petram*; ex quibus verbis ita colligit Aug. lib. 1. de sermon. Domini in monte, c. 1. *Si quis pie sobrieq; considerauit sermonem, quem loquutus est Dominus noster Iesus Christus, puto, quod inueniet in eo quantum ad mores optimos pertinet, perfectum vitæ Christianæ modum*; quod in discursu illorum librorum optimè declarat, & D. Thomas hîc q. 108.

Aug.

D. Thom.

20. *Sensus illius axiomatis Theologorũ in noua lege nulla esse diuina præcepta, nisi fidei & sacramentorum.* Vltimò intelligitur ex dictis, quomodo verum sit axioma Theologorum dicentium, in noua lege nulla esse diuina præcepta, nisi fidei, & sacramentorum, vt loquitur Soto in 4. d. 40. a. 4. & sequuntur alij moderni, & Couar in 4. Decret. c. 6. §. 10. in princ. qui id sumpserunt ex D. Thoma in dicta q. 108. a. 1. ad 2. vbi non tam expresè id affirmat, in quodli. autem 4. a. 13. dicit, *legem nouam esse contentam præceptis moralibus naturalis legis, & articulis fidei, & sacramentis gratiæ*, vbi nunquam dicit, præcepta fidei pertinere ad præcepta positiua legis nouæ, sed solum determinationem articulorum fidei esse peculiarem legis nouæ. Vnde rectè intelligitur iuxta superius dicta, doctrinam, & expressionem fidei esse propriam legis nouæ, & perfectionis eius, & cum illa esse coniunctum speciale fidei præceptum, siue illud positiuum vocetur, siue naturale, diuersis respectibus supra explicatis. Sic ergo intelligendum est illud axioma quoad hanc partem. Quoad alteram verò solum est addendum, intelligi de positiuis præceptis, & sub sacramentis comprehendi sacrificium, quia vnum est ex sacramẽtis quoad rem in illo oblatam, inde enim necessariò fit consequens, vt etiam illius obligatio cadat sub peculiare præceptum huius legis, vt iam explicatum est. Atq; hinc rectè colligit Victor. in relect. de matr. in 2. parte secundæ partis, n. 4. in noua lege nullum esse præceptum diuinum negatiuum, quod ad ius positiuum pertineat, quia præcepta sacramentorum tantum sunt affirmatiua. Videri autem potest diminuta illa numeratio, quia præceptum de obedientia Ecclesiastica Prælatis Ecclesiæ præstanda, est præceptum legis nouæ, contentum in illis verbis Matth. 18. *Si Ecclesiam nõ audierit, sit tibi tanquam Ethnicus, & Publicanus*: & in illis Ioan. 21. *Pasce oues meas*. Respondetur, distinguendam esse, vt sæpe dixi, institutionẽ à præcepto. Institutio ergo Prælatorũ Ecclesiæ, & potestas iurisdictionis eis data, præsertim Petro, & successoribus eius, cum potestate illam cõmunicandi, pertinet ad ius diuinũ positiuum huius legis; quod potest reduci ad documenta fidei: nam vnum ex credendis est, Ecclesiam Christi esse vnam, & in vno capite fundatam. Posita autem illa institutione præceptum illud Hebr. 13. *Obedite præpositis vestris*, naturale est, & sub moralib. cõtinetur, sicut præceptum implendi votum, & similia.

Victor.

Obiectio.

Resp.

CAPVT III.

Vtrùm lex noua sit scripta sensibilis literæ, aut tantùm interiùs indita.

1. *Ratio dubij.* EXplicata materia, & præceptis huius legis, dicendum sequitur de forma illius. Potest autem hæc lex (sicut quælibet alia) cõsiderari, vel prout est in legislatore, vel prout exterius indicatur illis, quibus imponitur. Hic ergo non habet locum prior consideratio, quia in superioribus satis explicatum est, quis actus sit lex in ipso legislatore, & quoad hoc eadem est ratio de hac lege diuina, quæ de alijs. Tractamus igitur de lege noua, vt extra Deum, & Christum existente, & sic forma eius consistit in aliquo signo sufficienter promulgante hominibus, Dei, & Christi voluntatem. Et de promulgatione quidem dicemus in c. sequent. hîc a. inquirimus, quale sit illud signum, an sensibile, vel spirituale, & si est sensibile, an sit transiens, vel permanens, seu scriptum? Ratio verò dubitandi esse potest, quia hæc lex hominibus viatoribus in corpore mortali viuentibus, & sensibus vtentibus data est; ergo necessariò dari debuit per signa sensibilia, quia secundum ordinariam legem non potest voluntas Dei hominibus innotescere, nisi per hæc signa: ergo illa sunt de essentia huius legis, vt exterius latæ. Potestq; hoc confirmari ex promissione huius legis facta Isai. 2. & Micheæ 4. *De Sion exibit lex, & verbum Domini de Hierusalem*, vbi apertè est sermo de lege externa, & de verbo Dei sensibili, de quo ibidem prædictũ fuerat, *Venite, & ascendamus ad templum Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias suas*, vtiq; sensibili, & humano modo, & ideo designatur locus, in quo hæc lex promulgãda erat. Et ita impletum est in prædicatione Apostolorum, quibus Christus dixerat, *Euntes docete omnes gentes*, &c. &, *docentes eos seruare omnia quæcunq; mandaui vobis*. Vnde & Christus per sensibilia signa præcepta sua tulit; & Apostoli per similia signa illa promulgarunt. Quod si sensibile signum necessarium fuit ad formam huius legis, videtur profectò magis conueniens, vt fuerit verbum scriptum, quia lex hæc stabilis, & perpetua est, vt infrà dicemus; ergo debuit per signum stabile, & fixum institui quale est scriptura, & non per verbum transiens, vt est vocale. Et confirmatur ex vsu ipso, ideo enim prouidit Deus, vt Euangelica præcepta in nouo Testamento scriberentur.

In contrarium verò est promissio Dei per Ieremiã cap. 31. *Feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum*. Quod pactum postea sic explicatur, *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in cordibus eorum scribam eam*. Et hanc promissionem ponderans Paulus ad Hebræos 8. & 10. dicit, hanc esse prærogatiuam noui Testamenti, in qua excedit Testamentum antiquum; idem autem est quoad hoc lex noua, & testamentum nouum: 2.

ergo hæc lex noua non est scripta; vel tradita signo sensibili sicut lex vetus: non est ergo hoc signum de forma seu essentia huius legis. Et confirmatur ex loco Pauli 2. ad Corinth. capit. 3. *Epistola estis Christi, ministrata à nobis, non atramento, sed spiritu Dei viui, non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus.* Vbi Theoph. notat differentiam, quia lex atramento scripta fuit, Euangelium autem per spiritum, quam etiam notat Augustinus 15. contra Faustum c. 4. Et confirmatur, quia Christus huius legis Author illam non scripsit externa, & materiali scriptura, sicut Deus per Angelos scripsit legem Decalogi, & per Moysem legis datorem cætera præcepta. Ergo signum est, hanc legem, per se non esse scriptam sicut priorem. Et quamuis verbo sensibili, & vocali lata fuerit, quia non poterat alio modo indicari communitati hominum secundum ordinariam prouidentiam, vt probat ratio in principio facta, nihilominus verbum illud solum fuit quasi instrumentum ad scribendam hanc legem in mentibus, & cordibus hominum; ergo hæc lex non potest dici scripta sensibiliter, vt sic dicam.

Augus. Confir.

3. *Resolutio dub.* Resolutio huius dubij, satis communiter recepta est, legem nouam complecti non solum propria præcepta, sed etiam spiritum gratiæ inclinantis, & dantis vires ad legem obseruandam. Inter quæ duo principalior est spiritus gratiæ, & ideo ab illo principaliter denominatur, & quæ illi conueniunt ratione gratiæ, simpliciter ei conuenire dicuntur. Quia ergo gratia, & charitas cordi infunditur, ideo simpliciter lex gratiæ dicitur infundi in cordib. absolutè, & simpliciter, licet quatenus præcepta continet exterius lata sit, & scripta dici possit. Ita docet D. Thomas q. 106. art. 1. & sumi potest ex Chrysostomo homil. 1. de Spiritu sancto in die Pentecostes tom. 3. vbi in fine dicit, *Quæ igitur lex quam hodie è cœlo datam dicis? Spiritus sancti gratia,* & homil. 28. in imperfecto circa illa verba, *Venite ad me omnes, qui laboratis,* &c. *Lex* (inquit) *præceptum est nudum; gratia autem virtus est.* Latius vero hoc tradidit Augustinus de spirit. & liter. cap. 17. vbi ait, legem nouam esse charitatem diffusam in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Vnde concludit. *Lex ergo Dei est charitas,* & infra, *Cùm in tabulis* (inquit) *scribuntur opera charitatis, lex est operum, & litera occidens præuaricatorem; cùm autem ipsa charitas diffunditur in corda credentium, lex est fides, & spiritus viuificans dilectorem.* Idem ferè repetit c. 26. vbi mouens difficultatem, in quo differat lex gratiæ à lege naturæ, cū etiam lex naturalis sit scripta in cordib. hominum, iuxta illud Pauli ad Roman. 2. *Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis sunt, faciunt.* Respondet gentes, de quibus loquitur Paulus, non esse infideles gentium, sed esse Gentiles conuersos ad fidem, & iam iustificatos per gratiam Christi, & ideo legem scriptam in cordibus eorum non esse aliud, quàm gratiam, per quā dicuntur, naturaliter ea, quæ legis sunt, facere, quia gratia ipsa perficit naturam, & vbi adest, modo maximè consentaneo naturæ lex impletur.

D Thom. Chrysost. *Augus.*

4. *Lex imperās & lex impellens, seu adiuuans* Possumus autem doctrinam hanc amplius explicare, distinguendo in lege noua duas leges, vnam imperantem, aliam impellentem (vt sic dicam) & adiuuantem ad alteram imperantem implēdam. Et concedere priorem cōsistere in signo aliquo sensibili voluntatis Christi, & sic posse dici legem vocalem, vel scriptam in charta, vel etiam scriptam in mente per memoriam, seu dictamen intellectus iudicantis, seruanda esse talia præcepta. Posteriorem verò legem positam esse in propensione charitatis, seu fidei per charitatem operantis. Nam impulsus potentiæ, habitus, vel motio solet nomine legis significari, sic enim Paulus ad Roman. 7. concupiscentiæ impulsum vocat legem fomitis; ergo multò magis impulsus Spiritus sancti interius immissus, siue per internas motiones, siue per infusionem charitatis, potest meritò lex gratiæ appellari. Hæ autem duæ leges non tāquam duæ omnino distinctæ accipiendæ sunt, sed vt coniunctæ, & quasi componentes vnam perfectam Nemo n. absolutè loquendo, duas Christi leges, aut duas nouas leges admittet, id enim à modo loquendi Scripturæ, & Patrum alienum est; debent ergo intelligi illæ duæ tanquam partes inter se vnitæ, & ad cōstituendam perfectam Christi legem ordinatæ, seu in eadē radice connexæ: nam, vt ait Author imperfect. supra, *Gratia leuis est, non solum quia leuia ponit mãdata, sed etiam quia quod fieri præcipit & ipsa in nobis faciendo operatur virtutem, vt gratia* (inquit) *iubet, Diligite inimicos vestros, & ipsa iuuat ad eos diligendos.* Dicitur a. gratia præcipere, quia talia præcepta postulat tanquam sibi connaturalia, vel saltem vt maximè sibi cōsentanea. Quia ergo in hac lege sic spectata, & perfecta lex impulsus diuini Spiritus perfectior est, ideo ab illa solet simpliciter denominari lex fidei, & lex spiritus vitæ, atq; eodem modo dicitur lex in cordibus impressa.

Author imò perf.

5. *Adhuc perstat difficultas. Prima.* Sed licèt hæc doctrina vera sit, non videtur euacuare difficultatem positam. Primò, quia non satis declarat differentiam inter legem veterem, & nouā: nam si ambæ considerentur vt leges impetrantes, ambæ dicuntur fuisse sensibiliter scriptæ, & per exteriorem doctrinam imperatæ; si verò cōsiderentur vt interius receptæ à subditis, ambæ receptæ sunt per fidem, & in vtraq; fuit necessarius internus impulsus Spiritus sācti, vt posset lex integrè, vel dignè impleri, & ita quoad legem inclinationis, & impulsus, vtraque fuit impressa in corde; ergo non satis explicatur, quid in hoc proprium habuerit lex noua. Secundò vrget difficultas posita ab Augustino de lege naturæ, neque eius responsio videtur satisfacere. Nam esto concedamus (quod difficultate non caret, licèt ad hunc locum non pertineat) propositionem illam, *Gentes, qua legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt,* extendi posse ad Gentiles conuersos ad fidem Christi, nihilominus verisimile non est, in illa non comprehendi Gentiles, qui Christum præcesserunt, & absque lege Moysi, siue ante illam, siue cum illa, per fidem verum Deum coluerunt, & iusti fuerunt. Nam de illis verisimè dicitur, cum legem non habuerint, vtiq; positiuam diuinam, seu per specialē doctrinam exteriorem datam, naturaliter ea, quæ legis sunt, fecisse, non quidem sine auxilio gratiæ, sed connaturaliter illi operando; in illis ergo re vera erat lex diuina imperans menti indita, & erat impulsus gratiæ cordi etiam impressus, & ita lex naturalis sumpta prout fit in fidelibus legis naturæ, quatenus fuit impulsiua, fuit æqualis legi nouæ in hac perfectione, quatenus verò fuit imperans superauit legem nouā, quia fuit impressa mentibus sine externa doctrina, quod non habet lex noua. Imò hic excessus etiam in lege merè naturali reperitur.

Secundò. Augus.

6. *Tertiò.* Tertiò relinquitur mihi scrupulus in illa doctrina, quia non saluat cum proprietate verba promissionis Dei per Ieremiam, cap. 31. *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.* Nam lex solius impulsus non propriè, sed metaphoricè tantum est lex, vt lib. 1. in principio ostendimus, & inde diximus, legem fomitis nec veram, nec propriam legem esse. Ergo si lex gratiæ solum ratione inclinationis, & impulsus dicitur esse impressa in cordibus; necessario dicendum est, Ieremiam metaphoricè loqui de lege. Consequens autem est inconueniens. Primò ex generali regula, quod scriptura propriè est intelligēda, si commodè potest. Secundò quia præmiserat, serem. 31. *Feriam domui Israel, & domui Iuda fœdus nouum,* & postea explicat, quale sit illud pactū, per verba illa, *Dabo legem meã,* &c. nomine autem pacti, & fœderis solet in Scriptura propria lex significari. Et augetur difficultas: nā si hoc modo legem ibi promissā interpretemur, occasio datur hæreticis ludendi omnia Scripturæ testimonia, quibus proprietatē, & veritatē legis nouæ suprà probauim⁹. Nā vbicunq; est sermo de lege noua, aut Christi, dicēt hæretici, illā esse gratiā, non imperantē, sed inclinantē, & ideo vocari

Augetur difficultas.

legem

legem fidei, vel spiritus vitæ, non quia aliquid imperet, sed quia interius efficaciter mouet ad credēdum, homines per iustitiam Christi imputatam, vt ipsi fingunt, iustificari.

Addendum doctrinæ tradita.

7. Propter hoc addendum censeo superiori doctrinæ, legem nouam etiam vt imperantem esse nō scriptam exterius, & esse mentibus, & cordibus impressam. In qua assertione duæ partes continentur, vna negans, esse scriptam exterius, alia affirmans esse interius, quæ sigillatim ostendenda sunt. Vt ergo priorem explicem, suppono, legem hanc datam esse per exteriorem doctrinam, atq; hoc modo verbum sensibile esse de essentiali forma eius. Hoc enim continuit prima ratio dubitandi in principio posita cum verbis Christi, Matth. vlt. Idemq; infrà probabimus de externa, & publica promulgatione. Nihilominus verò dicimus, hanc legem per se non esse scriptam, quia & ab authore suo scripta non fuit, vt ex 3. p. q. 41. ar. 4. intelligi potest, vt cum D. Thoma diximus, Christum Dominum doctrinam suam non scripto, sed verbo tantum tradidisse. Et multo tempore durauit, & obligauit hæc lex, prius quàm esset scripta, vt sumitur ex Iren. lib. 3. contra hæreses c. 1. & Chrys. homil. 1. in Matth. & Euseb. lib. 3. Histor. c. 18. aliàs 24. Et patet, nam legis nouæ præcepta solum in Testamento nouo scripta sunt: Testamentum a. nouum octauo anno post Christi passionem cœpit scribi, vt sumitur ex Theophyl. in Præfat. ad Matth. quatenus dicit, Matthæum illo octauo anno scripsisse suum Euangelium, fuisseq; inter Euangelia primum. De cæteris autem libris, vel epistolis noui Testamenti manifestum est, post illum annum fuisse conscripta. At verò ante illum annum iam lex noua obligauit magnam orbis partem, & potuisset ita permanere perpetuò, etiamsi non esset scripta, vt argumentatur Iren. suprà; ergo signum est per se non esse legem scriptam. Quanuis postea scripta fuerit, quasi per occasionem scribendi vitam Christi, vel docendi, aut monendi fideles per epistolas. Simulq; Spiritus sanctus ex prouidentia sua id directè intenderit, vt arma daret Ecclesiæ contra hæreticos, qui futuri erant, vt idem Theophylact. notauit. Et confirmatur, quia nōnulla præcepta diuina huius legis, vel institutiones eius non sunt satis apertæ, & per modum legis scriptæ in canonicis libris, vt ex materia de fide, & traditionibus nunc suppono; ergo signum est, præcepta diuina huius legis, etiam propria, & imperantia per se non postulare, vt sint scripta exterius in charta sensibili.

D. Thom. *Iren.* *Chrysost.* *Euseb.* *Theophyl.* *Confirm.*

Hinc infertur.

8. Ex probatione autem huius partis infertur necessitas alterius. Nam hæc lex tradita fuit à Christo vt in Ecclesia sua perpetuò duraret: præcepta autem solo verbo tradita, nisi permanenti modo scribantur, citò trāseunt, & si soli memoriæ hominum committantur, facilè vel traduntur obliuioni, vel per imperitiam, negligentiam, aut malitiam peruertuntur, vel mutantur. Ergo eum præcepta huius legis per se non fuerint exterius scripta, debuerunt interius scribi, vt permanerent, & non debuerunt committi soli memorię hominum, quia debebant incorrupta conseruari; ergo oportuit, vt per specialem Spiritus sancti gratiam, & prouidentiam interius scriberentur. Scripta autem sunt in mentibus, & superscripta in cordibus, vt explicuit Paulus ad Hebr. 8. id est, in intellectu per abundantiam luminis fidei, & supernaturalis doctrinæ, & in Voluntate per abundantiam spiritus, & amoris. Nam licèt huiusmodi præcepta propriè, & formaliter videantur scribi in intellectu, vel in actu primo per species & lumen, vel in actu secundo per iudicia, & dictamina ad hanc legem pertinentia, nihilominus etiam in voluntate, suo modo scribuntur, non solum quoad impulsum, qui est formaliter in voluntate, sed etiam quoad ipsa præcepta, qua recte dici possunt esse obiectiuè in voluntate, quę ad illa bene est affecta. Nam sicut amans dicitur esse in amato, & è conuerso, ita qui amat legem rectè dicitur habere illam impressam in corde suo, sicut etiam Deus ipse dicitur esse in amante ipsum. Et hæc inscriptio in affectu valde confirmat alteram, quæ est in intellectu, quia quæ diliguntur, multùm recogitantur, & ita firmius menti adhærent. Item quia quæ diliguntur, suauiter implentur, & vsu ipso magis firmantur. Cœpit autem fieri hæc interna legis nouæ inscriptio, primùm quidem in Apostolis, & mediante illorum ministerio facta est in Ecclesia, & in ea permanet per specialem Spiritus sancti assistentiam, & abundantem gratiam, & ita per se sufficeret ad perpetuitatem huius legis, etiamsi in charta scripta non esset, vt rectè dixit Iren. li. 3. c. 4. Et fortasse hunc modum internæ inscriptionis indicare voluit Ierem. dicto c. 31. quando post dictam promissionem subdit, *Et non docebit vltra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce dominum, omnes enim cognoscent me à minimo vsq; ad maximum, ait Dominus, quia propitia bor iniquitati eorum*, &c. nam his verbis significatur abundantia luminis, doctrinæ, & gratiæ, per quam Deus facturus erat, vt sua lex noua in mentibus, & cordibus imprimeretur, vt doctè explicuit Franciscus Ribera in c. 8. ad Hebr. Addi denique hic potest, q; notauit Macar. senior hom. 47. in princ. hanc differētiam indicatam esse in signo distinctiuo vtriusq; populi: nam Iudæi ex circuncisione externa agnoscebāt esse populus Dei, modò populus Dei peculiaris intus notam circumcisionis cordi suo insculptam suscipit.

Iren. *Ribera.* *Macar.*

Soluitur 3. difficultas.

Differentia inter legem veterem, & nouam.

9. Ita ergo satisfactum est tertiæ difficultati, & ex eadem doctrina facilè expeditur prima, & explicatur differentia inter legem veterem, & nouam, tam vt sunt leges propriè imperantes, quàm quoad gratiam impellentem. Nam lex vetus per se fuit scripta, & ex scripto promulgata, vt suprà visum est, & ex Scriptura constat. Item non fuit peculiari gratia, aut spiritu cordibus illius populi impressa. Quia licèt Deus non negauerit illi populo sufficientem gratiam, vt per fidem susciperet illam legem, & per voluntatem ad illam afficeretur, & eam posset implere, nihilominus non communicauit illi populo illam abundantiam lucis, & gratiæ, quam Ecclesiæ Christi reseruauit, ratione cuius dicitur lex aliqua specialiter cordibus imprimi. Et ideo lex noua data est cum effusione Spiritus sancti, & signis visibilib. eius; vetus autem solum cum externis signis timoris, & maiestatis, vt Sancti frequenter declarant, & specialiter Chrys. hom. 1. in Matth. & in imperfecto hom. 28. Addimusq; vlterius, illam quoque gratiam, quæ in lege veteri dabatur ad credenda, & implenda eius præcepta, non fuisse ex illa lege, neq; ex vi illius status, in quo nondum Christus gratiam hominibus meruerat, nec pro peccato satisfecerat. Et propterea ratione illius gratiæ non potest lex vetus dici mentibus indita, sed potius illud attribuendum est legi gratiæ, vt in paragrapho sequenti explicabitur.

Ad 2 difficultatem.

Augustin.

10. Ad secundam difficultatem concedo, iustos viuentes in lege naturæ habuisse legem menti inditam, præsertim legem fidei, spei, & charitatis, & religionis infusæ, quæ est connaturalis ipsi gratiæ. Dico tamen, illos etiam iustos quantum ad illam legem pertinuisse ad legem gratiæ per fidē Christi, propter cuius merita iustificabantur, vt docuit Aug. de spirit. & litera, c. 17. & ex illo D. Th. q. 106. a. 1. ad 3. & a. 2. ad 3. & q. 107. a. 1. ad 2. Sic ergo necessarium non est, vt in hoc absolutè differat lex gratiæ à lege illa naturali. Et nihilominus differt maximè in gradu perfectionis: nam in illo statu legis naturæ, quia nondum redemptio erat impleta, non communicabatur abundantia spiritus, nisi rarò, & quibusdam primarijs, & præelectis viris, & ideo facilè amittebatur gratia, & lex illa, prout erat infusa, facilè de mētibus delebatur: in lege autem noua est longè perfectior illuminatio, & inspiratio gratiæ, & ideo perfectiori etiam modo lex Christi

cordibus est impressa. Similiter potest alia conueni-
entia, & differentia considerari: nam etiam in lege
naturæ si quod fuit præceptum supernaturale non
fuit scriptum exterius, sed reuelatione acceptum, &
per traditionem conseruatum mediante fide, vt est
illud de adhibendo paruulis remedio originalis pec-
cati. In hoc ergo fuit aliqua similitudo inter illum sta
tum, & legem gratiæ. Ex diuerso tamen principio:
nam in illo tempore tam pauca mysteria reuelaban-
tur communi corpori Ecclesiæ, & tam pauca præce-
pta supernaturalia dabantur, vt sola traditione pos-
sent conseruari; in lege autem gratiæ licèt dentur plu
ra præcepta supernaturalia, tot dantur auxilia gratiæ
& tanta est assistentia Spiritus sancti, vt ratione illius
sufficienter sint expressa cordibus, & mentibus fide-
lium, vt in eis possent perpetuò durare, quamuis ad
maiorē perfectionem, & suauitatē, etiam prouiderit
idē Spir. S. vt præcipua ex illis canonicè scriberetur.

2. Vltima ratio. Denique etiam concedo, legem purè naturalem esse scriptam in mentibus, & aliquo modo in cordibus Gentilium, etiam infidelium, illosque propriè cōprehendi sub verbis Pauli ad literam intellectis. Nam in illis gentibus perfecta erat rationalis natura, cuius hæc lex est naturalis proprietas, & interdum poterāt facere aliquod opus, quo ostenderent talem legem scriptam in mentibus suis, vt in sequenti tractatu de gratia latius dicemus. Neque hoc est cōtra singularem prærogatiuam legis gratiæ, tum quia lex illa non fuit supernaturaliter indita, & infusa, sicut promissum e-
rat de lege noua; tum etiam quia licèt lex naturæ ita
sit scripta in mente, vt non possit omnino deleri, &
licèt per impulsum sit aliquo modo involuntate, qua
tenus naturaliter ad honestum inclinatur, nihilomi-
nus ita est per concupiscentiam, & corporis infirmi-
tatem impedita, vt sine auxilio gratiæ nec impleri pos
sit, nec ab erroribus pura seruari: lex autem gratiæ ita
imprimitur mentib. per virtutē spiritus, vt detēt vi-
res, quibus, & cōseruari possit, & suauiter obseruari.

CAPVT IV.

Quando cœperit lex noua obligare tam populum Iudaicum, quàm vniuersum orbem.

1. Obligatio legis noua. EXplicatis causis legis nouæ, dicēdum sequitur de eius effectib⁹, inter quos obligatio est quasi formalis, & intrinsecus effectus, vt suprà de lege in communi dictum est, & ideo ab illo incipimus, simulq; promulgationē necessariā ad hanc obligationē, & personas, ad quas extendatur, declarabimus, qm̄ hæc omnia inter se connexionē habent. Et qa tunc lex incipit obligare, qñ incipit esse plenè, & perfectè constituta; ideo simul explicandū erit initiū legis nouæ. De quo *D. Thom.* D. Th. q. 106. a. 3. inquirit, cur non fuerit data à principio mundi, & optimas rationes adducit. Præcipua verò est qa abundantia gratiæ, & perfectio non debuit dari, donec author gratiæ illā hominib. mereretur, vt sumitur ex Ioan. 7. & ad Rom. 8. Ex qua rōe colligitur, quæst. hanc pendere ex alia cur Christus Dominus non statim venerit in princ. mundi, quæ in materia de Incar. sufficienter tractata est. Dicūt verò alij, quatenus gratia ipsa vocatur lex gratiæ, eatenus dici posse legē gratiæ datā esse hominib. à principio mūdi, quia gratia, & fides sēper hominib. communicata est. Sed hic modus loquendi inusitatus est. nā eo modo, quo nomē legis gratiæ tribuitur gratiæ, solū gratiæ Euāgelicæ, i. perfectæ, & abūdanti tribuitur. Vide illa potius dicitur lex naturalis, vel connaturalis gratiæ, hīc verò de positiua lege diuina per Christum data sermo est, de qua cōstat, non potuisse ante Christi incarnat. incipere. Supponimus deinde legē hanc vim habere obligandi in conscientia per pcepta sua.

Trident. Hoc est certū de fide, & plānè intentū à Conc. Trid. in definitione sua sess. 6. can. 19. 20. & 21. & hoc ꝓbant oīa adducta in 1. c. Supra n. ostensū est, legē veram & iustā obligare in conscientia: ergo maximè lex Dei: hæc a. est vera lex, & diuina: ergo maximè obligat in conscientia. Deinde hoc per se constat in præcept. moral. & de præceptis sacramentor. id tractatur in suis locis.

1. Secundò suppono vt certum, hanc legem ex intē-
tione Dei, & Christi latam esse pro vniuersis homini-
bus viatoribus, quod est de fide certum, & constat ex
verbis Christi Matth. vlt. *Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra, euntes ergo docete omnes gentes*, &c. vbi
præmittit potestatem vniuersalem, vt inferat legem
esse vniuersalem pro toto mundo, & ideo omnibus
hominibus esse prædicādum. *Docentes*, inquit, *eos ser-
uare omnia quæcunq; mandaui vobis*, sic etiam Marci vlt.
dixit, *Euntes in mundum vniuersum prædicate Euāgelium
omni creaturæ*. Et hoc ipsum prædictum fuerat per
Dauid Psal. 2. *Ego autem constitutus sum Rex ab eo super
Sion montem sanctum eius*, & infrà, *Reges eos in virga ferrea*, i. inflexibili, & iusta. Et consonat illud Isa. 2. *Eleuabitur super colles, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt
populi multi, & dicent, Venite, & ascendamus ad montem
Domini, & ad domum Dei Iacob, & docebit nos vias suas,
& ambulauimus in semitis eius, quia de Sion exibit lex, &
verbum Domini de Hierusalem*. Et ad hoc ipsum confir-
mandum valent omnia testimonia Scripturæ, quæ
sunt de vocatione gentium, Psal. 106. Isai. 49. & simi-
lia. Item reuelatio facta Petro Actor. 10. & definitio
Concilij Apostolici Act. 15. in quibus locis tanquam
manifestum supponitur, hāc legem pro Iudæis latam
esse, & etiam gentes comprehendere.

3. Confir. Quin potius multi Iudæi, tunc credebant, & doce-
bant, non fuisse prædicandum Euangelium Gentili-
bus, quia promissiones factas Abrahæ solis Iudæis es-
se factas contendebant. Quem errorem breui sermo-
ne repulit Petrus Act. 11. latissimè autem refutat Pau-
lus in Epist. ad Roman. radicem eius ostendens. Quæ
erat, quia Iudæi de suis operibus secundum legem fa-
ctis præsumebant, & propter illa putabant ipsis solis
datum esse Christum, & omnia eius bona, & conse-
quenter etiam legem. Paulus a. ostēdit, gratiam Chri
sti gratis dari, & ideo in Christo nō esse distinctionē
Iudæi, & Græci, nec circuncisionem, aut præputium
aliquid valere, sed fidem per charitatem operantem,
quæ quantum est ex parte Christi, omnibus sine dis-
crimine communicatur. Ex quo principio colligitur
ratio à priori assertionis, quia Christus est Redēptor
vniuersalis omnium hominum; ergo etiam est legis-
lator omnium, diuerso tamen modo. Nam fuit Re-
demptor omnium hominum, etiam illorū, qui Chri-
stum vt hominem præcesserunt, & qui à principio
mundi fuerunt, quia pro illis satisfecit, & per merita
eius præuisa iustificati sunt. Legislatoris a. munus cir
ca præcedentes exercere non potuit, quia iam non e-
rant viatores, pro quib⁹ solis datur lex. Circa omnes
a. qui tempore aduentus Christi viuebant, vel postea
futuri erant, exercere potuit Christus munus legisla-
toris, & ideo sicut omnes redemit, ita omnes sua lege
obligauit, quia per obseruationē huius legis salutē,
& redemptionē eius participaturi erant. Denique hac
ratione Ecclesia Christi non est particularis, sicut an-
tiqua Synagoga; sed est Catholica, vt habetur in Sym
bolo, i. vniuersalis quoad loca, & personas, & tempo-
ra ab institutione Christi: ergo & lex vniuersalis est.

4. De tempore obligationis legis nouæ. His ergo positis, difficultas est, quando cœpit hæc
lex homines obligare. Et quoniam mihi certum est,
in cepisse à Iudæis, iuxta illud Pauli Actor. 13. *Vobis
oportebat primum loqui verbum Dei*, &c. ideo prius de il-
lis dicemus, & postea de gentibus. Est igitur multo-
rum opinio, legem nouam cœpisse obligare priuſ-
quam cœpisset ab Apostolis promulgari in die Pen-
tecostes. Modus a. hic opinandi tripartitus est. Na-
quidam dicunt cœpisse obligare ante mortem Chri
sti, saltem quoad ea, quæ tunc Christus instituerat, v.
g. quoad Baptismum, quem vt necessarium iam ꝓpo-
fuerat, dicens, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu
sancto*. nam Augustinus libr. 1. de origine animæ, in
cap. 9. dicit, *Ex quo illud à Christo dictum est, nemo sit
membrum Christi sine Baptismo aquæ, vel sanguinis*. Hæc
verò opinio probabilis non est. Vnde in hoc distin-

Prima opinio. Modus tradittus opinandi tripartitum. Augustin.

guendum

guendum est inter doctrinam fidei, & legem, & inter obligationem credendi, & obseruandi legem. Ante mortem enim Christi ex eius doctrina sufficienter audita, & præcepta, eius contestatione per miracula, vel per alia signa, statim oriebatur obligatio credendi, quia præceptum fidei, vt supra dicebam, quoad hoc non est positiuum, sed naturale, suppositа reuelatione, id est, connaturale illi. Et ita obligati fuerunt Iudæi, etiam viuente Christo ad credendum illum esse Messiam, & consequenter obligari potuerunt ad parendum illi, saltem in animi præparatione, id est in proposito obediendi, si quid præciperet. Quia de Messia prædictum erat Deut. 18. *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis sicut me, suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies.* Similiter Petrus ex eadem obligatione credidit, Christū esse filium Dei viui, quia iam hoc Pater ei sufficienter reuelauerat, media eiusdem Christi prædicatione. Nec; ad hanc obligationē erat necessaria aliqua mora, vel maior promulgatio publica. Quia, vt dixi, hoc præceptum naturale est suppositа sufficienti, ppositione doctrinæ, & ideo nō requirit aliam promulgationem præter sufficientem doctrinæ propositionem. Vnde si priuatim facta fuerit vni, vel alteri, illos obligabit, si vero publicè, obligabit audientes, in reliquis vero nulla inde orietur obligatio, iuxta verbum Christi, Ioan. 15. *Si non venissem, & loquutus fuissem eis, peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habent de peccato suo.*

5. *Status quæstionis magis aperitur.*

In præsenti ergo non tractamus de hac obligatione credendi, nec de præcepto quasi naturali, ex quo illa nascitur, sed loquimur de lege Christi, prout est positiua diuina. In qua tria illa distingui possunt, quæ supra in lege veteri distinximus, s. institutio, vtilitas, & obligatio. De institutione igitur etiam non tractamus, cum constet, quoad aliqua huius legis sacramēta incepisse institutionem eius ante Christi mortem, vt de Baptismo, de Eucharistia, de Sacerdotio, & de Sacrificio, & si quod fortasse aliud nocte Cœnæ peractum est; quoad alia vero esse institutionem consummatam post Resurrectionem, ante Ascensionem Domini, vt quoad sacramentum Pœnitentiæ, Episcopalem ordinem, & Ecclesiæ Monarchiam, & si quod aliud ex tribus residuis sacramentis antea traditum non fuerat, quæ omnia in suis locis tractata sunt. Deinde non tractamus etiam de vtilitate, quia hæc etiam cum institutione incepit, iuxta veriorem doctrinam: nam Baptismus simul ac institutus est, integre, & perfectè est institutus, & ideo statim accepit virtutem sanctificandi, iuxta doctrinam diui Thomę 3. p. q. 66. a. 2. ad 1. Et idem à fortiori verum est de Eucharistia, & de Ordine, ac sacrificio quoad suos effectus, seu vtilitates. Nec; in his occurrit aliqua difficultas huius loci propria, quæ vero spectant ad doctrinam de Sacramentis, in suis locis tractata sunt. Agimus ergo solum de obligatione, quam etiam subdistinguere possumus in priuatam, seu secretam, quæ potest prouenire ex præcepto priuatim dato, & vt sic non transcendit personas, quibus imponitur, quam nunc etiam non consideramus, quia de propria lege tractamus. Alia est ergo obligatio publica, & imposita communitati pfectæ, quæ à propria lege, puenit, & de hac inquirimus, vtrùm ante Christi passionē inceperit.

6. *Prædicti modus opinādi refellitur. D. Thom.*

In hoc ergo sensu dico, recitatam opinionem mihi non videri verisimilem, quia de præcepto Baptismi supra ostensum est, non obligasse ante Christi mortē, quæ est communis sententia Theologorum cum diuo Thoma d. q. 66. & in 4. dist. 2. q. 1. ar. 4. quæst. 3. & dist. 3. art. 5. quæstiunc. 3. Et hac ratione supr. etiam diximus, præceptum circuncisionis non cessasse ante mortem Christi, quia necessitas Baptismi non inceperat, nec verba Christi priuatim dicta illā induxerant, sed ad tempus, in quo erat ferendum præceptū, referebantur. Vnde Matth. 19. iuueni interroganti, *Quid boni faciam, vt habeam vitam æternam*, Christus respondit, *Si vis ad vitam ingredi, serua mandata*, Et statim ponit præcepta Decalogi, nulla facta mentione Baptismi, quem certè non tacuisset, si iam esset ad salutem necessarius. Idemque à fortiori est de præcepto Eucharistiæ, & vnici sacrificij: nullum ergo est positiuum præceptum legis Christi, quod ante ipsius mortem per modum legis obligauerit. Congruentia dari solet, quia Testamentum nouum non erat ante mortem Christi confirmatum, vt dicitur ad Hebr. 9. nec; erat confirmatum pactum, & fœdus promissum Ier. 31. & ideo non debuit tum obligare. Propria vero ratio est, quia nullum præceptum huius legis publicè prædicatum fuit, viuente Christo tanquam ad salutem necessarium: ergo nullum potuit vt lex publica obligare. Vnde non refert, quod fortasse Christus suo præcepto obligauerit Apostolos ad se baptizandum, vel quod in nocte Cœnæ obligauerit illos ad offerendum Eucharisticum sacrificium per illa verba, *Hoc facite.* Nam primum incertum est, & illo dato, illud solum fuit per priuatum, ac personale mandatum. Sicut etiam in nocte Cœnæ præcepit Petro, ne ablutioni pedum resisteret. De secundo verò, licet verum sit, illa verba fuisse præceptiua, & potuisse ex tunc Apostolos obligare, tamen ēt tunc non habebant illa verba statum (vt sic dicam) legis vniuersalis, & ita non obligabant Apostolos, nisi per modum priuati præcepti, suo tempore obseruandi: certum est enim non ita tunc obligasse, vt ante Christi mortem esset ab Apostolis exequendum.

7. *Opinio.*

Omisso ergo illo tempore, multorum opinio est, legem nouam obligasse in puncto mortis Christi. Et fundamentum est, quia tunc fuit Testamentum nouum consummatum, ac plenè confirmatum. Ad Hebræos 9. ergo ex tunc habuit etiam vim obligandi, & consequenter statim obligare incepit. Probatur consequentia, quia quodlibet pactum sufficienter consummatum statim obligat, & testamentum morte confirmatum statim inducit obligationem, quam de se potest. Confirmatur, quia Christus dum viueret, sufficienter doctrinam suam & legem promulgauit, ergo, vt obligare inciperet, nihil aliud desiderari potuit, nisi vt redemptio Christi per mortem eius consummaretur. Tandem aliqui hoc confirmant, quia lex vetus in puncto mortis Christi mortua est quoad obligationem, ergo tunc etiam lex noua incepit, iuxta principium supra positum quod vna lex non cessauit, donec altera obligauit. Et hæc sententia tribuitur D. Thom. in 4. dist. 2. q. 1. art. 4. quæstiunc. 3. quatenus dicit, sacramenta legis nouæ quoad vtilitatem diuersis temporibus fuisse instituta, quoad necessitatem vero omnia simul in passione. At vero 3. p. q. 66. a. 2. hoc magis explicans in Baptismo dicit, *necessitatē vtendi illo sacramento indictam esse hominibus post passionem, & resurrectionem Christi*, & magis id declarat in eodem 4. dist. 3. q. 1. art. 5. quæstiunc. 3. dicens, *Baptismum fuisse obligatorium post passionem quantum ad omnes ad quos potuit institutio peruenire.* Itaque D. Thom. magis indicat sententiam, quam postea explicabimus. Pro hac vero referri possunt Theologi, qui in 4. dicūt Baptismi obligationem, & necessitatē à morte Christi incepisse, vt Durand. dist. 1. qu. 9. Richard. 1. q. 6. & Palud. q. 6. ar. 5. & Adr. q. 1. & sequuntur multi moderni in præsenti. Soto vero l. 2. de Iust. q. 5. ar. 4. addidit, non in puncto mortis, sed in puncto resurrectionis cœpisse obligare legem nouam quod aliqui moderni sequuti sunt. Sed hæc differentia parui momenti est, & sine fundamento constituitur, vt supr. in simili ostendi circa cessationem legis veteris, & ideo de illa differentia nihil amplius dicam, sed de tota hac sententia idem iudicium feram.

8. *Refellitur prædicta opinio.*

Mihi ergo hæc opinio nullo modo probari potest. Primò, quia nullum præceptum positiuum huius legis assignari pōt, quod in morte Christi cœperit obligare: ergo multò minùs potuit tota lex obligare, cū lex propria, de qua tractamus, non sit nisi præceptorū collectio. Antecedens patet, quia si aliquod esset, ma-

ximè præceptum Baptismi, sed non illud: ergo nec cętera. Maior patet, tum quia Baptismus est ianua ad Ecclesiam, tum etiam, quia fuit primùm institutus, & ad vsum applicatus: tum denique quia etiam eius necessitas primo est annunciata. Minor vero late probata est, 3. tom. 3. partis, disp. 27. sect. 4. Et nunc breuiter ostenditur, quia non potest præceptum obligare prius quam incipiat publicè prædicari, seu promulgari, sed præceptum Baptismi non est promulgatum viuente Christo, vt constat ex Euangelio, & docet D Thom. supra. Et hæc ratio probat de omnibus præceptis positiuis legis nouæ, quia nullum est, quod viuente Christo fuerit publicè promulgatum. Nam licet Ioann. 6. dixerit Christus, *Nisi manducaueritis carnem filij hominis*, nihilominus non potuit tunc præceptum ferri, cum nondum esset Eucharistia instituta: solum ergo fuit prænunciatum. At vero lex non obligat prius, quam promulgetur: ergo nec lex Christi potuit obligare in vita eius: ergo nec in morte eius, quia non magis fuit promulgata in morte, vel resurrectione, quam in vita, vt in superiori libro etiam dixi.

D. Thom.

9. *Responsio aliquorum.*

Respondent aliqui, in lege diuina non esse necessariam publicam promulgationem, sicut in humana, quia in humana solum est necessaria ex humana institutione, quæ non extenditur ad legem diuinam, nec etiam inuenitur specialis Dei institutio, quæ hâc postulet conditionem ad suarum legum obligationẽ. Sed hoc non satisfacit, quia promulgatio legis ex natura rei est necessaria saltem in lege propria extra legislatorem existente, vt in l. 1. latè declaraui. Dico autem *extra legislatorem existente*, propter legem æternã, vt etiam exposui in l. 2. vbi etiam in lege naturali suum modũ promulgationis declaraui. Proprijssimè autem necessaria est promulgatio in lege positiua, nõ quia est humana, vel diuina, sed quia hominibus datur, & secundùm ordinariã prouidentiam debet modo hominibus accommodato illos obligare. Non potest autem communitas hominum publica lege obligari, nisi communitati proponatur sufficienter, ita vt naturaliter possit ad illius cognitionem peruenire, nam lex ignorata non obligat, & quæ ex parte sua cognosci non potest, nec obligare potest: ergo talis propositio sufficiens, est ex natura rei necessaria, & hanc vocamus promulgationem. Modus autem promulgationis solet esse in legibus humanis ex institutione humana. Nos autem non postulamus illum modum in lege diuina, sed tantum promulgationem nam modum definiat Deus sicut vnum determinauit in lege veteri, & alium ordinauit in lege noua. Et confirmatur, ac declaratur, quia lex diuina non põt obligare ad impossibile: ergo nec potest obligare modo impossibili: sed impossibile est, communitatem obligari lege priuatim data, vel facta, nisi publicè tradantur, quia est impossibile à communitate cognosci, donec diuulgetur, & notitia eius fiat aliquo modo publica, ergo hæc conditio necessaria est, etiam in legibus diuinis. Cum ergo ante Christi mortem hæc promulgatio facta non sit, vt ostendi, non potuit in morte, vel resurrectione Christi hæc lex obligare, donec, *quod in aure dictum erat, super tecta prædicaretur*, vt Christus dominus Matth. 10. imperauit.

Refellitur Resp.

Confir.

10. *Obligationẽ legis nouæ non incepisse in morte vel resurrectione Christi.*

Concludo igitur, obligationem huius legis non incepisse in morte, vel resurrectione Christi. Quod potest confirmari primo, quia alias ex tunc obligasset vniuersos homines, & totum Orbem: consequens autem est incredibile: Sequela patet, quia non est maior ratio de Iudæis, quam de gentibus, quia pro omnibus consummata est redemptio, & pro omnibus instituit Christus Baptismum, & alia sacramenta, & pro omnibus dixit, *Nisi quis renatus fuerit*, &c. & *Nisi manducaueritis carnem filij hominis*, &c. Et similiter non est maior ratio de vna parte orbis, quam de alia, quia si non est necessaria promulgatio, sed voluntas legislatoris sufficit (vt dicitur) non est vlla ratio, ob quam potius in vno, quam in alijs locis obligauerit, cum voluntas Dei de se generalis fuerit, obligans omnes homines, & vniuersum mundum per hanc legem. Consequens a. esse incredibile patet, tum à priori rõe facta, quia erat impossibile illam legem innotescere in illo momento toti mundo, vel omnibus hominibus. Tum à posteriori ex absurdo: nam sequitur in eodem puncto abrogatum esse remedium originalis peccati datum pro infantibus, siue Iudæis, siue gentibus, & credi non põt de diuina prouidentia, & misericordia, vt sæpe dixi, & iterũ statim dicam. Sequela vero patet, quia simul ac lex noua obligare incepit, incepit ẽt necessitas Baptismi, quæ statim exclusit vtilitatem cuiuscunq; alterius remedij, vt in fine l. præced. declaraui.

11. *Confirmatio conclusa.*

Accedit, quod nullum est fundamentum ponendi tantam obligationem, vel necessitatẽ in instanti mortis Christi, quia licet tunc fuerit consummata redẽptio, non fuit consummata forma legis necessaria ad obligandum, & similiter licet tunc fuerit consummatum testamentum. vel fœdus, non tũ tunc fuit apertum, aut declaratum sufficienter. Imò si prædicatio facta viuente Christo, erat sufficiens, vt lex illa posset obligare in puncto mortis, nulla esset ratio, cur antea non obligaret. Quia consummatio redemptionis nõ erat necessaria, vt Christus posset suis legibus statim obligare audientes, si vellet, sicut potuit dare suis sacramentis vtilitatem, & efficaciam ante mortẽ. Vnde ergo ostendi potest, obligationẽ fuisse suspensam vsq; ad mortem, si præcesserat promulgatio sufficiẽs, vel necessaria non erat. Igitur sicut antea non obligauit hæc lex, ita nec in morte, vel resurrectione.

12. *Legem nouã non incepisse obligare ante diem Pentecostes.*

Secundò ex dictis concludo, legem nouam non incepisse obligare ante diem Pentecostes. Probatur facile ex dictis: nam sacramenta huius legis, ante mortem Christi instituta, non fuerunt sub maiori necessitate proposita, aut promulgata toto illo tempore, vt ex Euangelijs constat, alia vero sacramẽta, vel mysteria, quæ in illis diebus instituta sunt, eodem fere modo à Christo sunt priuatim tradita sine publica lege, vel promulgatione. Et ideo Christus recessurus ab Apostolis, eis dixit, *Euntes docete omnes gentes, & prædicate Euangelium*, vtique post receptum Spiritum sanctum: nam de priori tempore dixerat, *Sedete in ciuitate donec induamini virtute ex alto*, quia talem diem, dispensationem, & modum ad promulgationem suæ legis præfinierat. Denique addi potest optima congruentia, quia Christus non compleuit institutionem suæ Ecclesiæ, ante tempus proximum ascensioni, vt patet ex Ioann. 20. vbi Sacramentum pœnitentiæ instituit & specialem potestatem dedit sacerdotibus ad remittenda peccata, & Episcopos, vel Apostolos creauit. In capite autem 21. creauit Petrum in summum Pontificem, in quo fundanda erat Ecclesia iuxta promissionem factam Matth. 16. Non est ergo verisimile, Christum tulisse suam legem vt obligantem, prius quam esset Ecclesia, pro quã illam legem ferebat.

obligare antè diem Pentecostes.

13. *Lex noua cœpit obligare in die Pentecostes.*

Tertiò addo, legem nouam cœpisse obligare in die Pentecostes. Hæc assertio suppositis præcedentibus, certa est, & dici potest communis Theologorũ quantum ad hoc, quod nullus eorum amplius differendũ censuit huius obligationis initium. Et ratio est, quia in illo die facta est sufficiens promulgatio huius legis Hierosolymis, sed nihil amplius desiderari poterat ad eius obligationem, ergo non est amplius dilata, sed statim incepit. Vnde Act. 2. cum ad prædicationẽ Petri quidam compuncti corde interrogarent. *Quid faciemus viri fratres?* respondit Petrus, *Pœnitentiam agite, & baptizetur vnusquisq; vestrũ in nomine Iesu Christian remissionem peccatorum vestrorum*, & infra additur post multa alia verba dixisse Petrũ, *Saluamini ab ista generatione prana*. Et qui receperunt sermonem fuisse perseuerantes in doctrina Apostolorum, & communicatione fractionis panis, & orationibus. Ex quibus constat, ad literam impleuisse Petrum, quod Christus iusse-

iusserat, baptizate eos, & docete eos seruare omnia quæcunq; mandaui vobis. Tunc ergo cœpit Baptismus obligare, & esse necessarius ad remissionem peccatorum, & qui baptizabantur fiebant membra Ecclesiæ Christi Petro subiecta, & consequenter tota lege Christi obligabantur, & ideo secundum illam statim viuere inceperunt, vt ex eadem historia constat.

13. *Dubitatio.* Vlteriùs verò explicandum superest, an in illo die statim obligauerit omnes Iudæos, id est, non tantum eos, qui erant Hierosolymis (de quibus res videtur clara) sed etiam omnes qui erant in Iudæa, vel etiam illos, qui erant dispersi per varias prouincias orbis. Aliqui enim ita affirmant, quia lex sufficienter promulgata, statim, ac simul obligat in tota ditione, Principis legislatoris. Item quia lex promulgata, non prius obligat quosdam subditos, quam alios: ergo vel lex noua non statim obligauit Iudæos Hierosolymis existentes, quod dici non pōt, vel simul omnes alios obligauit. Deniq; videtur hoc fieri verisimile, quia illa promulgatio facta est in ciuitate [vt sic dicā] metropolitana illius populi, & in die, in quo ibi erant congregati Iudæi ex omni natione, quæ sub cœlo est, & magna solennitate, & cum magnis signis de cœlo datis: ergo erat sufficiens illa promulgatio saltem pro tota natione, seu synagoga Iudæorum.

14. *Hanc legem nouā simul obligasse Iudæos vbiq; existentes sed obligationem successiuè fuisse diffusam* Sed nihilominus verius censeo, hanc legem non simul obligasse Iudæos vbiq; existentes, sed incepisse tunc obligare, & postea successu temporis obligationem fuisse diffusam per totam Iudæam, Samariam, & alias prouincias. Quam sententiam esse consentaneam Patribus, & Theologis statim ostendā, loquendo de gentibus, nunc sufficienter probatur ex principio supra posito de promulgatione legis positiuæ, sc. postulare tempus sufficiens, vt notitia legis, seu promulgationis ad distantia loca deferatur, vt lex in illis obliget. Hæc enim conditio ex natura rei requiritur in lege hominibus imposita, quia homo non est alio modo capax notitiæ legis, ac subinde neq; obligationis: & ideo etiam in lege diuina necessaria est, vt paulo antea in simili explicuimus: nam eadem est ratio de promulgatione, & tempore necessario ad applicationem, seu diuulgationem legis. Quanuis ergo promulgatio legis nouæ facta Hierosolymis in die Pentecostes, fuerit sufficiens pro illo loco, non tamen pro omnibus, in quibus Iudæi habitabant, vel certe licet in ratione promulgationis dicatur sufficiens simpliciter, nihilominus non potuit habere virtutem ad obligandum statim in loco distantia, quia non poterat humano modo simul ad omnia deferri, & applicari: necessarium ergo fuit tempus, ac subinde oportuit, vt obligatio successiuè diffusa fuerit. Neq; est inconueniens, vt eadem lex prius obliget subditos præsentes, quam distantes, imò hoc est intrinsecum, & connaturale legi humanæ, id est, hominibus impositæ. Quod autem eo die fuerint Hierosolymis Iudæi, ex omni natione, potuit quidem deseruire, vt illa promulgatio breuius, & facilius diuulgaretur per eorū prouincias, non tamen potuit sufficere, vt actu obligaret simul omnes in illis habitantes, propter rationem factam. Et hactenus de Iudæis.

15. *Certum est legem nouā nō obligasse gentiles ante diem Pentecostes.* Superest dicendum de gentibus, de quibus tanquam certum supponimus, legem hanc eos non obligasse ante diem Pentecostes, nam quæ dicta sunt de Iudæis, à fortiori idem probant de gentibus, & ex dicendis constabit. Neque in hoc videtur esse ratio dubitandi. Solum inuenio quosdam Theologos asserētes, Gentiles fuisse obligatos ad Baptismū, si in Christum credere inciperent, etiam ante passionem eius. Ita docet Soto dicto a. 4. circa medium in replica. *Sed arguis, quia cum illi*, inquit, *circuncidi non possent, tenebantur baptizari.* Idem sequitur Medin. 1.2. q. 103. a. 3. vers. *sed etiam*, &c. Hæc verò sententia mihi valde displicet quia necessitas Baptismi non magis est proposita gentibus, quam iudæis, viuente Christo, imo multò minùs, quia eo tempore Euangelium non prædicabatur per se, & directe gentibus, iuxta verbū Christi Matt. 15. *Non sum missus nisi ad oues, quæ perierunt domus Israel*, & Matth. 10. *In viam gentium ne abieritis.* Præterea præceptum Baptismi indifferenter datum est, vel indicatum illis verbis, *Nisi quis renatus fuerit*, &c. ergo illa necessitas non fuit maior in gentibus, quam in Iudeis ante passionem. Et ideo D. Thom. 3. p. q. 66. a. 2. absolute, & generaliter dixit, quod *necessitas vtendi Baptismo indicta fuit hominibus post passionem, & resurrectionem Domini.* Deniq; non video, qualis sit illa argumētatio, *quia gentiles circuncidi non poterant, tenebantur baptizari*, Nam in primis assumptum est falsum, quia licet Gentilis circumcidi non teneretur, poterat tamē, si vellet, fieri proselytus, neque enim hoc erat magis prohibitum Gentilibus, viuente Christo, & ante passionem eius, etiamsi in illum crederent, quam antea, vt à fortiori patet ex dictis in fine l. præced. Ac deinde illatio non habet fundamentum, supponit enim, circumcisionem, aut Baptismum fuisse illo tempore necessarium gentibus credentibus in Christum ad eorum salutem, quod falsum est, & sine fundamento Quia adultis contritio cum dilectione, paruulis autē remedium legis naturæ sufficere poterat. Nam contritio de se erat sufficiens, & in homine Gentili non includebat votum circumcisionis, vt per se constat, nec etiam votum Baptismi pro illo tempore pro quo nondum erat necessarium. Remedium a. legis naturę tunc vigebat, imò & aliquo tempore post Christi mortem, vt ijdem authores fatentur. Ergo neq; in adultis, neq; in paruulis habet locum illo illatio, vel disiunctio, quod si non circunciderentur, deberent baptizari. Sit ergo certum, legem Euangelicam positiuam non obligasse Gentiles ante Christi mortem, & consequenter neq; ante diem Pentecostes, iuxta sū perius dicta.

16. *Dubium* *Ad cuius solutionem aliud dubium præmittitur.* *Pars affirmatiua suadetur.* De reliquo verò tempore est speciale dubium, an eodem tempore inceperit noua lex obligare Gentiles, quo Iudæos. Ad cuius resolutionem aliud præmitto, videlicet, vtrùm Apostoli in principio suæ prę dicationis promulgauerint Euangelium æqualiter gentibus, ac Iudæis. Nam si consideremus vsum, seu factum, videntur Apostoli per plures annos prædicasse Euangelium Iudæis, & non gentibus, vt patet ex discursu Act. nam c. 1. Petrus ad Iudæos loquebatur, dicens: *Vobis est repromissio, & filijs vestris*, & c. 2. *Vos estis filij Prophetarum*, &c. & infra. *Vobis primo Deus suscitans filium suum misit eum benedicentem vobis*, &c. & c. 5. *Hunc Principem, & Saluatorem Deus exaltauit dexterâ sua ad dandam pœnitentiam Israeli, & remissionem peccatorum.* Et c. 8. cum discipuli essent dispersi occasione persecutionis, quæ facta fuerat sub Stephano, cœpit Euangelium prædicari ēt Samaritanis, qui ēt Iudæi erant, licet in moribus, & doctrina errarent. Et ibidē Phil. baptizauit Eunuch. de quo supr. ostendimus, saltem fuisse proselyt. & legis cultorem, vt eius pietas, & affectio, ac reuerentia ad Scripturam sacrā ostendebat, Chrys. Hom. 19. in Acta, eleganter expēdit. Imò in c. 11. Act. additur, quosdā ex illis discipulis dispersis peruenisse vsq; Phœnic. & Cyprum, & Antioch. *nemini loquentes verbū, nisi solis Iudæis.* Ergo vsq; ad illud tēpus non potuerunt Gentiles obligari lege Christi, cū eis non pmulgaretur, & tñ Iudæi iam obligabantur, vt ex supr. d. constat. Hoc ēt confirmat reuelatio facta Petro Act. 10. nā ex ea manifestè colligitur, Petrū antea non prædicasse Euangelium gentibus, imò videtur vsq; ad illud tēpus existimasse, id sibi non licuisse, q; ēt ipse ostendit in c. 11. vbi ex sola reuelatione excusat factū, dicens, *Ego quis erā, qui possē prohibere Deū?* Et hic tunc fuisse videtur cōmunis sensus Iudæorū, ēt in Christū credentiū: vel saltem putabant, non esse Gentiles admittendos ad fidē, nisi prius circunciderentur, vt patet ex Act. 11. & 21. & Ep. ad Gal. Fundariq; poterant, qa putabāt, esse Iudæis phibitū in lege Leu. 20. cōmunicare cū gentib⁹ prę putiū habētib⁹

Confirmā

In contrarium verò est, quia non est verisimile, i- 17.

Refellitur.

gno-

Pars negat. suadetur.

gnorasse Petrum, & alios Apostolos, Christum mortuum fuisse pro omnibus hominibus, & redemisse Gentiles æquè, ac Iudæos, & consequenter pro vtrisque legem suam tulisse. Præsertim quia illis præceperat, *Docete omnes gentes baptizantes eos, & euntes in mundum vniuersum prædicate Euangelium omni creaturæ*. per quæ verba abstulit prohibitionem, quâ prius fecerat *in viâ gentium ne abieritis*; ergo statim debuerunt hanc legem omnibus prædicare, siue Gentiles essent, siue Iudæi. Probatur consequentia, tum quia nulla ratio erat, ob quam vitarẽt tunc Gentiles in hac legis gratiæ communicatione, tum etiam quia ex lege veteri non colligitur talis prohibitio. Nam vt notauit Abulens. Leuit. 20. q. 1. nullum erat in lege præceptum prohibens Iudæis omnem communicationem cum gentibus, sed solum in matrimonijs, vel quibusdam cibis, aut actibus specialiter in lege prohibitis. Vnde poterat alia commercia habere cum gentibus. Imò etiam Gentiles permittebantur adorare Deum in tẽplo, vt sumitur ex Ioann. 12. vbi dicitur, adfuisse ibi quosdam Gentiles, qui venerant Hierusalem adorare, vbi Theophil. notat, illos non fuisse proselytos, & licet Chrysost. Homil. 65. dicat, parum abfuisse, vt essent proselyti, non tamen dicit fuisse circumcisos. Itẽ id non fuisse necessarium, satis colligitur ex 3. Reg. 8. vbi Salmeron in dedicatione templi orauit Deum; *vt alienigena, qui non est de populo Israel, cum venerit de terra longinqua propter nomen tuum, & orauerit in hoc loco, tu exaudias in cœlo*, &c.

18. Neque obstat, quod Iosephus lib. 8. Antiquit. cap. 2. aliàs 3. dicat, non fuisse admissos intra Hierosolymitanum templum, nisi puros, & castos, ac præscripta legis obseruantes, vnde à fortiori colligitur, neq; Gentiles admissos fuisse. Quod videtur etiam sumi ex Ieremia Threnor. 1. vbi deplorat, gentes ingressas esse sanctuarium *Dei, de quibus*, inquit, *præceperas, ne intrarent in Ecclesiam tuam*. Hoc inquam, non obstat: nã Iosephus loquitur de atrio templi specialiter destinato pro Iudaico populo obseruatore legis, atque adeo pro mundis tantum Iudæis: Gentiles verò admittebantur cum immundis ad orandum, vel in ianua tẽpli, & extra illam, vt vult Ribera, lib. 1. de Templo, capit. 16. in fine, vel admittebantur in alio atrio peculiari deputato pro immundis, vt multi alij volunt, & videtur sumi ex dicto loco Regum. Alter vero locus potest exponi de gentibus non colentibus verũ Deum, de quibus conqueritur etiam Ezechiel cap. 44. & eos vocat *incircuncisos corde, & carne*, illi ergo prohibiti erant orare in templo. De Gentilibus autem colentibus Deum non constat talis prohibitio, neque illos ibi adorare Deum per se erat contra sanctitatem illius templi. Ergo communicatio Iudæorum cum istis, nec per se mala erat, nec prohibita, ergo multò minus erat prohibitum Apostolis ex vi veteris legis communicare cum gentibus, conuertẽdo illos ad cultum veri Dei, & ad legem Euangelicam seruandam. Imò hoc videri poterat consentaneũ veteri legi, quatenus in veteri Testamento prædictum erat, ex Sion exituram legem diuinam, quæ ad omnes populos, & gentes extenderetur. Denique quælibet obligatio veteris Testamenti iam cessauerat respectu Apostolorum, à Christo autem nullam habuerunt prohibitionem, nec definitam directionem, vt abhis potius inciperet, quam ab illis: ergo non potest cum fundamẽto dici, fuisse necessarium, prius Iudæis, quam gentibus legem promulgare: ergo verisimilius est, æquè, & indifferenter eam omnibus propositam fuisse, ac sub inde simul vtrunq; populum obligare cœpisse.

19. Resoluitur dubium.

In hoc puncto breuis resolutio in hunc modum tradi potest. Nam aliud est loqui de obligatione, seu necessitate: aliud de facto, seu de vsu. Quantum ergo ad obligationem, censeo, nunquam fuisse prohibitũ Apostolis post Christi mortem prædicare Euangeliũ gentibus, & è conuerso non fuisse præceptum prius promulgare legem Christi Iudæis, quam Gentilibus. Hoc mihi probant omnia adducta in posteriori loco; quia non inuenio fundamentum sufficiens ad ponẽdum talem prohibitionem, vel necessitatem. Et si fortasse aliqua fuit, non est referenda in legem veterem, sed in peculiarem instinctum Spiritus S. vt iam declaro. At vero quoad vsum, seu factum dicendum est ita obseruatum esse ab Apostolis in promulgatione legis Euangelicæ: nam per aliquot annos illam solis Iudæis prædicarunt, & non gentibus vsq; ad reuelationem factam Petro Act. 10. Hoc constat ex historia Actorum, & ex alijs, quæ priori loco adducta sunt.

Neq; obstat, quod dicitur Act. 9. Paulum in primo accessu ad Hierusalem, ibi *loquutum esse gentibus, & disputasse cum Græcis*. Nam responderi potest, Græcos illos fuisse Iudæos, ita appellatos, quia græcè loquebantur. Vnde vox græca potius significat græcizantes, quam Græcos, & eosdem fortasse vocauit interpres Gentiles, nam in græco illæ duæ voces non ponuntur distinctè. Vel certè per Gentiles intelliguntur aut Iudæi, qui ex prouincijs gentium Hierusalem venerant, vel è conuerso Gentiles origine, professores autem legis, & proselyti iam facti. Vel certe si locus ille de Gentilibus tam origine, quam religione intelligatur, vt litera simpliciter intellecta indicat, recte ponderauit Bell. l. 1. de summo Pont. c. 22. ibi non dici Paulum prædicasse gentibus, sed loquutum esse, & disputasse cum illis. Fieri a. potuit, vt prædicante Paulo Iudæis, Gentiles audirent aliqua suis erroribus cõtraria, & inde sumerent occasionem disputandi cum Paulo. Et coniectura non parua est, quia ibi non dicitur aliquem eorum fuisse conuersum, sed potius graue odium in Paulum concepisse. Aliunde vero ex eadem historia constat, Paulum eundem ordinem in sua prædicatione texuisse. Nam in eodem c. 9. de illo dicitur, *& continuo in synagogis prædicabat Iesum*, scilicet, statim postquam fuit baptizatus, & in c. 13. legitur longus sermo Pauli ad Iudæos, quibus repugnantibus, & contradicentibus, Paulus, & Barnabas dixerunt: *Vobis oportebat primum loqui Verbum Dei, sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes*. 20

Et hinc potest reddi ratio huius ordinis. Existimo enim nunquam ignorasse Apostolos, legem gratiæ vniuersalem esse pro omnibus gentibus, nam hoc persuadent testimonia supra adducta. Vnde verisimile est, partim ex scripturis antiquis, partim ex diuina inspiratione illum ordinem obseruasse, quia intelligebant, ita esse diuina ordinatione præscriptum, iuxta illud Pauli ad Rom. 11. *illorum*, id est, *Iudæorum delicto salus est gentibus, delictum illorum, diuitiæ sunt mundi, & diminutio eorum, diuitiæ gentium*. Et hoc idem significauit in verbis supra citatis, post quæ subiungit, *Sic enim præcipit nobis Dominus. Posui te in lucem gentium, &* Act. 13. cæt. vbi nomine præcepti decretum, & præordinatio diuina intelligi potest, vel si rigorosè sumatur, intelligitur absolutè de promulgando Euangelio gentibus suo tempore, & quando occasio id ferret. Addi etiam potest, hoc obseruasse Apostolos, quia nondum eis reuelatum erat, neq; ipsi inter se satis discusserant, aut definierant, an gentes in præputio permanentes vocandæ essent, & admittendæ ad Christi Ecclesiam, vel media circumcisione. Denique id facere potuerunt ex quodam ordine charitatis, ne Iudæis scandalizarentur, & ita fierent duriores ad Euangelium recipiendum, quia ex antiqua consuetudine vitabant cõsortium gentium, vt constat ex Act. 11. & ad Galat. 2. Atque ita quantum ex historia Actorum colligitur, in promulgatione huius legis hic ordo seruatus est, vt primum in Iudæa, deinde in Samaria, & deinde in gentibus prædicata fuerit, iuxta verbum Christi Actor. 1. *Eritis mihi testes in Hierusalem, & in omni Iudæa, & Samaria, vsque ad vltimum terræ*.

21. Nunquam ignorasse. Apostolos. gem gratia esse vniuersalem. Act. 13.

Ex hac ergo resolutione constat, legem nouam nõ incepisse obligare Gentiles per se, ac proprie vsq; ad reuelationem Petro factam Actor. 10. Probatur, quia

22. Hinc infertur primo.

lex

lex non promulgata aliquibus, seu pro aliquibus, eos non obligat, sed lex noua non fuit promulgata gentibus vsq; ad illud tempus: ergo neq; illos obligauit.

Obiect. Consequentia euidens est, & vtraq; præmissa sufficienter est in superioribus probata. Dices, esto verum sit, Apostolos illo tempore non prædicasse directe gentibus, nihilominus fieri non potuisse, quin multi Gentilium habitantes, vel peregrinantes inter Iudæos, eorum doctrinam audirent, & signa viderent: ergo hoc satis erat, vt obligarentur legem Christi suscipere.

Resp. Respondeo, potuisse fortasse aliquos Gentiles illo modo obligari ad credendum, & colendum verum Deum, vel etiam Christum, & ad sperãdum salutem per ipsum, & consequenter ad illa omnia moralia, quæ lex noua præcipit, quatenus per rationem fide illustratam necessaria esse ostenduntur. Nihilominus tamen non obligabantur per se, ac propriè ad obseruationem legis nouæ, vt est positiua diuina, quia nõ solum non ꝓponebatur illis necessitas Baptismi, verum ẽt neq; offerebatur, quia tunc nullus Gentilium habens præputium admittebatur ad Baptismum, vsque ad Cornelium, ergo fieri non poterat, vt obligarentur ad illum: ergo nec ad reliqua præcepta huius legis, cum Baptismus sit reliquorum fundamentum.

23. Infertur. 2. Ex quo infertur secundò, ex eo tempore, quo facta est Petro dicta reuelatio cœpisse Apostolos liberè prædicare Euangelium gentibus, ipsosq; Gentiles cœpisse per hanc legem obligari, non tamen fuisse obligatum totum orbem, sed successiuè prout Euangelium promulgabatur. Prior pars manifesta est ex dictis, quia accedente ꝓmulgatione nihil amplius desiderari potest ad talem obligationem. Altera verò pars patet etiam ex dictis proximè de modo, quo hæc lex obligauit populos Iudæorum: nam eadem est proportionalis ratio de populis gentium. Vnde licet pauci Scholastici distinguant initium obligationis huius legis respectu Iudæorum, & gentium, nihilominus illam non negant, & omnes illi, qui ꝓmulgationem necessariam esse existimant etiam ad obligationem legis diuinæ positiuæ, necesse est, vt illam admittant suppositâ historia Scripturæ, & testimonijs, quæ ponderauimus. Et similiter qui ad ꝓbligationem huius legis in locis distantibus requirunt temporis successionem, necesse est, vt tam respectu Gentilium, quam respectu Iudæorum illam postulent. Et ita possunt pro hac sententia merito citari Bonauentura in 4. distinction. 3. part. 2. articul. 3. quæstion. 2. in fine, Scotus quæstion. 4. Gabr. distinction. 1. quæstion. 4. imò & etiam D. Thom. in locis in princ. huius capitis allegatis. & Aug. ep. 8 & 89. vt superiori l. c. 13. poderaui. Item Bernard. Ep. 77. & Hugo de sancto Victor. lib. 2. de Sacram. p. 6. cap. 4. 5. *Solum superest difficultas*, quia

Obiect. videtur sequi ex dictis, etiam nunc non obligare legem gratiæ totum vniuersum, quia nec ab Apostolis promulgatum est Euangelium in toto mundo, nec promulgatum erat tempore Origenis, vt ex illo sumitur tract. 28. in Matth. nec tempore Augustini, vel Ruphini, vt sumitur ex Augustino Epistol. 80. & ex Ruphino lib. 1. Histor. cap. 9. & 10. nec tempore Bernardi, vt ipse significat lib. 3. de consideration. ad Eugen. ac denique in nostro tempore videtur hoc experientia compertum esse: ergo per omnia hæc tempora lex noua non obligauit totum mundum. Consequẽs autem admitti non potest, alias in multis orbis partibus potuissent toto hoc tempore saluari infantes sine Baptismo.

24. Responsio. Respondeo, negando sequelam, & ad ꝓbationem respondetur, distinguendam esse promulgationem à diuulgatione, seu notitia promulgationis. Nam promulgatio sufficienter facta est ab Apostolis, in die Pẽtecostes, & deinceps cum *in omnem terram exiuit sonus eorum*, Rom. 10. iuxta verbum Christi, *Eritis mihi testes vsque ad vltimum terræ*, quod saltem per famam prædicationis impletum esse, sentit Hieronym. Matthæi 24. ita exponens illa verba Christi, *Prædicabitur hoc Euangelium in vniuerso mũdo, & tunc veniet consummatio*, id est, destructio Hierusalem, vt ipse ad literam exponit, & idem sentit Chrys. hom. 76. in Matth. & D. Thom. supra dictum locum ad Rom. Fieri autem potuit, vt hæc notitia Euangelij per multum temp⁹ vel omnino non peruenerit ad multas mundi prouincias, vel saltem non sufficienter. Hoc verò non obstat, quominus totum mundum obligauerit post transactum tempus sufficiens ad perfectam diffamationem, & notitiam. Vnde etiam distinguendum est id, quod est per se, ab eo, quod est per accidens, & distinguenda est excusatio à carentia obligationis. Per se enim promulgatio publica cum tempore sufficiente ad integram diuulgationem est necessaria ad integram obligationem, per accidens autem potest illa diuulgatio, aut notitia impediri, inde tamen non impedietur obligatio, quanuis oriri possit excusatio. Et ita concedo, potuisse plures gentes excusari multo tempore à transgressione huius legis, quia licet lex de se iam eos obligaret, ignorantia poterat à culpa excusare. Non tamen potuit ignorantia impedire necessitatem Baptismi, nec irritationem alterius remedij: nam hunc effectum lex per se ipsam operatur indepẽdenter à notitia subditorum. Quod non est inconueniens, nec contra diuinam prouidentiam, quando solum per accidens contingit, & sufficiens promulgatio cum necessaria temporis amplitudine præcessit, quia omnibus legibus hoc commune est, vt ex dictis in superioribus constat.

CAPVT V.

An lex noua iustificet, vel alios habeat effectus.

1. *Legem nouã iustificare, & in hoc superare legem veterem.* COmmunis, ac certa scientia est, legem nouam iustificare, & in hoc superare legem veterem, quod non solum iubet præcipiendo, sed etiam iuuat, gratiam, & auxilium eius inspirando. Vt docuit D. Thom. 1. 2. q. 106. a. 2 & ibi omnes, & ex sacræ Scripturæ expositoribus modernis tradit latè Barrad. tom. 1. l. 1. cap. 3. Item Salm. ad Rom. 3. disp. 29. & ad Rom. 7. disp. 6. ex scriptoribus verò contra hæreticos Bell. l. 1. de verbo Dei, c. 18. & latiùs l. 4. de iustificat. à principio vsque ad c. 6. Stapleton. in Antidoto ad Roman. 3. Valent. lib. de differentia veteris, & nouæ legis, c. 1. Probari autem solet hæc doctrina ex Paulo ad Rom. 1. dicente, *Euangelium est virtus Dei in salutem omni credenti*, nam Euangelium idem est, quod lex gratiæ: dicitur a. virtus Dei, quia dat vires ad bene operãdum, vtiq; per iustitiam, & auxilium gratiæ. Et huic consonat illud 1. ad Corin. 15. *Notum vobis facio Euangelium quod prædicaui vobis, quod & accepistis, per quod & saluamini*, saluantur autem homines si iustificentur, & in iustitia perseuerent: ergo totum hoc confert Euangelium. Præterea frequenter Paulus docet, legem veterem non iustificasse, q̃ supra diximus esse verum de tota lege, etiam vt includente præcepta moralia cum Aug. de spirit. & liter. c. 8. & 17. & in hoc intendit Paulus distinguere legem veterem à noua. In hoc enim sensu dicit ad Rom. 3. *Vbi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. Per quam legem? Factorum? Non, sed per legem fidei*, id est, Euangelicam. Quam c. 8. vocat legem *Spiritus vitæ in Christo Iesu*, & de illa subiungit *liberauit me à lege peccati, & mortis*, & infra ait, datam esse, *vt iustificatio legis impleretur in nobis*. Et ita intelligit hæc loca Aug. l. de spirit. & liter c. 4. 8. 14. 16. & 18. & lib. 1. contra duas Epist. Pelag. c. 7. & 21. l. 1. de peccat. merit. & rem. c. 11. Epist. 157. ad Optat.

Non est autem facile ad explicandum quomodo lex noua hunc faciat effectum, quia lex consistit in præceptis, præceptum autem, vt tale est, non iustificat, quia non dat gratiam, nec vires spirituales, est enim quid extrinsecum, obiectum bonũ, vel malum ostendens, vel constituens, & ita per se spectatũ quasi extrin-

2. Obiect.

extrinsecè se habet ad hominem, sicut obiectum: ergo non potest iustificare, etiam in lege noua. Nam quoad hoc eadem videtur esse ratio de hac lege, quæ de quacumque alia. Ad hanc vero difficultatem

Responsio D. Thom. ex August.

respondet D. Thom. supra ex August. in locis allegatis in lege noua duo esse, nimirum præcepta, documenta, seu consilia Christi, & spiritum fidei, & gratiæ, qui in ea communicatur. Quoad priorem ergo partem concedit diuus Thomas, legem nouam non iustificare, propter rationem dictam, per spiritum autem gratiæ dicit iustificare, & quia hoc posterius est præcipuum in lege gratiæ, ideo simpliciter hæc lex iustificare dicitur, iuxta hanc declarationem. Et consequenter omnia loca Pauli, in quibus sermo est de lege iustificante, intelligantur ab istis Patribus de lege gratiæ, quatenus est ipsa gratia, sub gratia intelligendo omne auxilium gratiæ, quod ad credendum, & bene operandum datur. Vnde etiam de hac lege secundùm dictas eius partes intelligunt illud 2. ad Corinth. 3. *Litera occidit, spiritus autem viuificat.* Nam per *literam* intelliguntur præcepta, & documenta, & quidquid pertinet ad doctrinam exteriorem, siue scriptam, siue verbo traditam. Et ideo litera præcisè spectata, & separata à spiritu non dat vitam, sed potius per occasionem illam tolleret etiam in lege gratiæ, si separaretur à spiritu. Nomine autem *spiritus* significatur auxilium gratiæ, quod est principium spiritualis vitæ. Statim ergo occurrit vulgaris difficultas,

Difficultas.

quæ in simili tacta est supra cap. 3. nam hoc modo nulla est differentia inter legem nouam, & veterem, vel naturalem: nam omnibus commune est, vt per præcepta quatenus præcepta sunt, non iustificent, vt in dicta sententia supponitur & omnes communiter videntur docere. Deinde vero est etiam omnibus commune iustificare per gratiam annexam præceptis: nam semper lex diuina, præsertim quæ de actibus supernaturalibus, & in ordine ad finem supernaturalem data est, habuit adiunctum spiritum gratiæ, quia sine illo impleri non posset, & Deus non præcipit impossibilia: omnis autem gratia cum quacumque lege data, fuit sufficiens ad iustificandum, vt constat. ergo nulla est differentia. Accedit, quod hoc modo quælibet lex Dei potest etiam appellari lex gratiæ, ratione impulsus ad iustitiam, quia semper habet adiunctam gratiam, quæ in lege noua non habet maiorem proprietatem.

2. *Respons.* Ad hanc vero difficultatem est etiam responsio communis, gratiam conuenire legi nouæ quasi per se, & ex proprijs, antiquioribus verò legibus non ex vi illarum, seu per se fuisse coniunctam, sed per respectum ad legem gratiæ. Et ideo legi gratiæ simpliciter tribui iustificationem, non verò superioribus legibus, & propter eandem causam non possunt appellari leges gratiæ, quia licet in illis fuerit, non ex illis, sed per respectum ad legem nouam. Et propter eandem rationem omnes, qui in illis legibus iustificati sunt, vt sic, ad legem gratiæ pertinere dicuntur à D. Thoma supra, & est sententia Augustini locis statim citandis. Fundamentum autem huius doctrinæ est, quia nulla gratia data est hominibus à principio mũdi vsque nunc, nisi per Christum, iuxta illud Actor. 4. *Neque enim aliud nomen est sub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri.* Quod intelligendum esse de omnibus hominibus, etiam qui Christum præcesserunt, docet optime August. in Epist. 157. ad Optatum, & sumitur ex verbis eiusdem Petri Actor. 15. *Per gratiam Domini Iesu Christi credimus saluari, quemadmodum & illi,* id est, patres nostri: de illis enim loquutus fuerat, & illos refert. Sumitur etiam ex Paulo ad Romanos 3. ibi, *Propter remissionem præcedentium delictorum,* cui consonat illud ad Heb. 9. *In remissionem earum prænaricationum, quæ erant sub priori testamento:* & illud 1. ad Corinth. 10. *Bibebant autem de spirituali, consequente eos petra, petra autem erat Christus.* Vbi de hominibus existentibus sub lege loquitur, eosq; dicit bibisse de Christo petra, & fonte aquæ viuæ, quia per fidem eius gratiam impetrabant, vt late ostendit August. l. 1. contra duas Epistol. Pelag. c. 7. & 21. Vnde concludit l. de peccat. meritis & remis. c. 1. *quia gratia saluatoris operata est in antiquis Sanctis, quicunq; antequã in carne Christus veniret, ad eius tamen adiuuantem gratiam, non ad legis literam quæ iubere tantum, & non adiuuare potuit pertinebant.* Ob hanc ergo rationem spiritus gratiæ dicitur esse proprius legis nouæ, quia data est eo tempore, in quo iam author gratiæ aduenit, & redemptionem hominum consummauit, gratiamq; omnibus meruit. Imò idem ipse est author huius legis, & gratiæ, & ideo præcipiendo simul præbet gratiam, & vires ad præceptum implendum ex vi talis statu. Quod non ita erat in lege veteri, quæ secundũ illum statum præcipere poterat, non autem gratiam dare, sed mediante fide impetranda erat per Christũ legis gratiæ auctorem, vt explicuit Paulus ad Rom. 10. Et ex hac differentia sequitur alia, nimirum, adiutorium gratiæ longè abundantiùs dari in hoc statu, quam in præcedentibus, iuxta illud Ioann. 7. *Nondum erat spiritus datus, quia Iesus nondũ erat glorificatus,* quod dictum quidem est de speciali Spiritus sancti aduentu in die Pentecostes, tamen cum proportione applicari potest ad abundantiam gratiæ huius status propriam, quæ in illo aduentu significata, & quodammodo inchoata est, vt sancti interpretantur. Et ob hanc etiam causam lex hæc meritò dicitur per antonomasiam lex gratiæ, & lex iustificans, & iugum suaue, ac similia, quæ legi veteri attribui non possunt.

Alia differentia.

Adhuc verò difficultas supereſt circa hanc sententiam, & doctrinam: nam licet quoad ea, quę affirmat de spiritu gratiæ, & de necessitate illius, & efficacia eius ad iustificandum, & de largitione, vel obtentione illius per Christum, & fidem eius, & de discrimine inter veterem legem, & nouam quoad hanc partẽ vera sint, rectèq; satisfaciant, nihilominus quoad aliam partem legis nouæ, quæ consistit in collectione præceptorum (quæ in ratione propriæ legis est præcipua) non videtur per illam doctrinam satisfactum quia non videtur omnino negandum, quin lex gratiæ etiam sic sumpta, aliquo modo iustificet ratione sui, & non tantum ratione adiuncti, quod est gratia. Nam si hoc potest commodè intelligi, & explicari, non videtur negandum, cum ad perfectionem legis pertineat, & hæc perfectio sit maxime consentanea excellentiæ huius legis, & secundum illam propriùs explicetur hic effectus respectu legis nouæ, & differẽtia eius à lege veteri in eodem effectu.

4. *Dubium de spiritu gratiæ.*

Videtur ergo satis probabiliter dici posse, in aliquo sensu proprio conuenire legi nouæ, per præcepta sua iustificare. Ad quod explicandum aduerto, legem collectiuè sumptam [vt hic loquimur] non solum includere præcepta vt obligantia, sed etiam vt instituentia talem statum legis, & talia fundamenta illius congregationis, seu Ecclesiæ, pro qua datur talis lex. Talis enim institutio positiua est, & inter effectus legis numeratur, vt supra circa legem humanã, & circa legem veterem explicaui, quia non fit sine aliqua obligatione ad talem institutionem seruandã. Item sub propria lege non tantum imperium, sed etiam promissio illi annexa comprehenditur, tum quia accessorium sequitur principale, & sub illius appellatione comprehenditur, tum etiam, quia sicut comminatio est quædam pars legis pœnalis, ita promissio est pars legis directiuæ, & fauorabilis. Vnde fit, vt sicut pœna dicitur effectus legis, ita etiam præmium lege promissum inter effectus legis computãdum sit, vt in superioribus etiam ostensum est. Ex quo etiam aduertere maximè oportet vt aliquid tribuatur propriæ legi tanquam effectus eius, non esse necessarium, vt ab illa formaliter fiat, sicut fit obligatio (vt multi loquuntur) neque etiam vt effectiuè ab illa fiat per seipsam tanquam à causa proxima, & per se mo-

5. *Respons. Notandum in qua sensu lex iustificet.*

se morali, quomodo irritatio actus; aut pœna; vel inhabilitas aliquando fit immediatè per legem, sed sufficere interdum, vt obseruatione, vel transgressione legis talis effectus necessariò consequatur ex vi legis, seu institutionis, vel promissionis per ipsam facta. Sic enim irritatio actus, vel pœna est effectus legis, non solum quando per ipsam legem immediatè fiunt, sed etiam quando fiunt per iudicem secundum legem operantem. Et ratio est clara, quia tunc etiam lex cooperatur ad talem effectum, saltem morali modo impellendo & mouendo iudicem ad illum.

6. *De modo quo lex noua iustificet.* *Probatur 1.* Dico ergo, legem nouam etiam vt propria lex est iustificare, cooperando aliquo modo ad iustificationem in suo genere, & non excludendo aliam causam, vel formalem, vel efficientem magis propinquam, & propriam eiusdem iustificationis. Probatur primò, quia per hanc legem instituta sunt sacramenta, quæ ratione talis institutionis habent vim iustificandi apud Deum; ergo hoc titulo verè, ac propriè dicitur lex hæc iustificare. Antecedens suppono tanquam certum ex Concilio Trid. sess. 7. 13. & 14. & ex materia *Conc. Trid.* de Sacramentis. Consequentia verò probatur ex declaratione facta, quia effectus ille pendet ex institutione, & institutio ex lege; ergo lex est causa saltem moralis, à qua pendet talis effectus. Item quia talis lex (nostro modo intelligendi, & loquendi) quasi obligat Deum, & necessitatem imponit iustificandi hominem sic accedentem ad tale Sacramentum; ergo lex etiam est causa talis effectus in suo genere. Denique declaratur ex proportione ad legem veterem: nam illa dicitur iustificasse quoad iustificationes carnis, vt ait Paulus ad Hebr. 9. quæ instituebat sacramenta, quæ habebant vim tollendi immunditias legis; ergo simili modo dicitur lex noua in suo ordine altiori, iustificare spiritualiter, & coram Deo, quia instituit sacramenta habentia vim iustificandi. Sic dixit Macar. Ægypt. Homil. 47. de allegorijs legis. Apud illos Baptisma sanctificabat carnem, apud nos autem est Baptisma sancti Spiritus, & ignis, & alia quæ prosequitur. Atque hanc doctrinam trahunt hîc Sotus, Medin. Valent. & alij, qui non dicunt, solum hoc interesse, inter legem nouam & veterem, nec propter hanc solam causam legem nouam iustificare, sed hanc esse vnam ex sufficientibus rationibus, & vnam ex excellentijs huius legis supra veterem, & ita doctrina est verissima, & satis consentanea decreto Eugenij Papæ in fine Concilij Florentini.

7. *2. Probatur.* Deinde probatur, & explicatur assertio, quia hæc lex continet multas promissiones internæ iustitiæ, & sanctitatis sub conditione alicuius operis; ergo quando conditio impletur, iustificatio, quæ mediante tali opere comparatur, rectè potest huic legi attribui tâquam promittenti. Consequentia patet ex discursu supra facto. Antecedens verò potest in primis applicari ad promissiones gratiæ Sacramentis factas, quæ dicuntur esse de conferenda gratia ex opere operato, *Confirm. 1.* & sunt propriæ legis nouæ. Deinde habet locum in promissionibus factis operibus meritorijs, quæ implentur in iustificatione ex meritò, seu ex opere operantis: nam illa iustificatio rectè attribuitur legi gratiæ, quia per suam obseruationem iustificat, ex vi promissionis in tali lege factæ. Nec potest hoc ita attribui legi veteri: nam licèt obseruantia illius facta ex spiritu fidei viuæ, iustificaret per augmentum gratiæ, tamen promissio illius iustitiæ non erat ex tali lege, nec in ipsa lege, vt suprà dixi, sed erat ex meritis Christi venturi, & ita quasi participabatur à lege gratiæ, ratione authoris eius, quod habet locum etiam in *Confirm. 2.* statu legis naturæ, vt supra notauimus. Denique (quod notandum est) cum hæc lex per se, & quasi ex propriis promittat spiritualem iustitiam sub conditione operis, necessariò includit vel promittit spirituales vires, & auxilia necessaria, vt possint homines implere opera illa, quæ ad talem iustitiam necessaria sunt. Tũ quia aliàs promissio sub conditione talis operis videretur ficta, & inutilis; tum etiam, quia author huius legis vtrumque suis subditis meruit. Igitur ratione promissionum per se pertinentium ad hanc legem omnis iustificatio tam secunda, quàm prima, & ipsum iustificationis initium non immeritò potest huic legi attribui. Et quamuis D. Thom. non ita distinctè hæc *D. Thom.* omnia explicuerit, nihil tamen horum negauit. Existimo autem in præceptis huius legis solum considerasse vim obligandi, & in documentis vim consulendi, vel ostendendi iustitiam, & sub hac ratione dixisse, legem hanc non iustificare. Sub gratia autem comprehendere videtur omnia subsidia gratiæ, inter quæ computari possunt instrumenta, per quæ confertur, & promissiones eius. Veruntamen quatenus hæc etiam ad legis officium, & institutum pertinent, vt declarauimus, meritò etiam ipsi legi nouæ hic effectus in suo genere tribuitur.

Ex quo tandem colligo, plures spirituales effectus 8. posse huic legi attribui. Huiusmodi sunt in primis omnes illi, qui sunt effectus Sacramentorum, vt est peccatorum remissio, & omnis sacramentalis gratia, siue habitualis, siue actualis, & characteres Sacramentorum, ac subinde potestas ordinis, quæ per vnum ex Sacramentis confertur: nam omnia hæc dantur ex vi institutionis huius legis. Imò cum his connexa est etiam potestas iurisdictionis pertinens ad forum Sacramenti pœnitentiæ, quia non potest illud Sacramentum sine hac potestate subsistere, & ideo in illius institutione includitur hæc potestas, seu promissio eius in generali respectu Ecclesiæ, licèt determinatio seu applicatio talis potestatis ad has, vel illas personas fuerit dependens ex arbitrio Christi, & ex alia peculiari institutione. Veruntamen illa etiam determinatio, & institutio ad legem nouam in tota sua amplitudine pertinet, & ideo hoc etiam titulo talis potestas inter effectus huius legis computatur. Vnde consequenter fit, vt tota etiam spiritualis potestas iurisdictionis, quæ est in Ecclesia pertinens ad eius externum regimen, & status hierarchicus eiusdem Ecclesiæ cum perfecta monarchia, dici possunt effectus huius legis. Quia omnia sunt à Christo instituta, & quadam immutabili lege stabilita. Et ideo hæc, & similia dicuntur esse de iure diuino legis gratiæ, quãtis non omnia æquè primo, & immediatè sint de iure diuino, vt ex proprijs locis constat. Denique alia etiam spiritualia bona, quæ ex vi generalium promissionum fidelibus conferuntur, inter effectus huius legis computari possunt, vt explicatum est. Aliqui etiam huic legi attribuunt omnia priuilegia gratiæ extraordinaria auxilia, & vocationes, etiam miraculosas, quæ in hoc statu legis frequenter communicantur. Sed hoc licet fit verum ratione auctoris huius legis, quia hæc omnia abundantissimè meruit, & ideo etiam sint valde consentanea statui huius legis, non tamen ita propriè tribuuntur legi secundum propriã rationem eius, cum potius supra, vel vltra legem esse videantur. Præter hos autem effectus non occurrunt alij, qui possint huic legi propriè tribui, quia hæc lex nec promittit bona temporalia, vt talia sunt, nec etiam per se infert irregularitates, nec alias pœnas huius vitæ, nec etiam irritat actus, quos lex ipsa naturalis non irritat, vt ex dictis in capite secundo satis constat.

Plures spirituales effectus posse huic legi attribui.
Peccatorum remissio.
Sacramentalis gratia.
Characteres Sacramentorum, &c.
Alij noua legis effectus.

CAPVT VI.

An possit aliquis in lege noua dispensare?

EXplicatis causis, & effectibus huius legis dicendum sequitur de proprietatibus eius, sed inter eas solum illæ, quæ ad immutabilitatem eius pertinent, aliqua explicatione indigent: nam reliquæ, nimirum, quòd sit sancta, spiritualis, potens, seu effe- 1. *De dispensatione in lege noua.*

ctrix multorum bonorum, & consequenter quòd sit suauis, & similes ex dictis cautis, & effectibus huius legis satis notæ sunt, & in cap. 8. aliquid addemus. Nunc ergo immutabilitas explicanda est, quæ mutationi opponitur, & ideo duplex esse potest, sicut duplex est mutatio legis, scilicet, dispensatio, & abrogatio, quibus opponuntur indispensabilitas, & perpetuitas, & de hac posteriori dicemus in cap. seq. nunc prior tractanda est. Potest autem sermo esse de dispensatione, vel obtinenda à Deo, vel ab homine.

Duplex mutatio.

Deum posse in lege sua dispensare.

De Deo verò nulla est controuersia; clarum est enim posse in lege sua dispensare pro suo arbitrio, etiam sine causa: nam si hoc potest legislator humanus in sua lege, multò magis Deus. Imò licèt homo non rectè, aut licitè id faciat sine causa, si Deus id faceret, honestissimè, & rectissimè faceret, tum quia est supremus Dominus, tum etiam quia eius voluntas est suprema regula bonitatis. Nec̃ obstabit, quod voluntas sit immutabilis, quia sine sui mutatione potest Deus mutare quæ statuit, & ita ex æternitate potuit habere decretum tollendi obligationem suæ legis ab aliquo in tali tempore, per quod sine sui mutatione cum illo dispensaret. Huiusmodi ergo dispensatio possibilis est de potentia absoluta: nam de lege ordinaria certum est regulariter non concedi, quia Deus vult homines per homines gubernare. Neque admittenda est talis dispensatio, nisi Ecclesiæ de illa constare possit, & per illam approbetur, iuxta regulam Innoc. III. in c. *cum ex iniusto*, de hæret. & in c. *nisi cum pridem*, de renunciat.

2.

Dispensabilitas huius legis per hominem.

Omissa ergo dispensatione diuina quæstio est de dispensabilitate huius legis per hominem, & tota reducitur ad summum Pontificem: nam de cæteris non potest esse controuersia. Nam cum author huius legis sit superior omni homine, certum est, nullum hominem posse in hac lege dispensare, nisi per potestatem supernaturalem, & spiritualem à legislatore concessa, quia inferior non potest dispensare in lege superioris, nisi ex eius voluntate, & concessione. Atque hinc certum est, nullum temporalem Principem, Regem, vel Imperatorem posse in hac lege dispensare, quia potestas eorum supernaturalis non est, nec spiritualis à Christo concessa. Sed est merè temporalis, & humana, ad ordinem tantum naturæ spectans, vt suprà lib. 3. & 4. ostensum est. Si ergo talis potestas est in hominibus, solum esse potest in Pastoribus Ecclesiæ; ergo maximè in summo Pontifice: nam in illo est suprema spiritualis iurisdictio, & ab eo ad cæteros Episcopos, aut Prælatos deriuatur, quantum expedit Ecclesiæ, & vniuscuiusq̃ muneri, & officio conueniens est. Vnde de cæteris Episcopis infra Pontificem communis sensus Doctorum esse videtur nullum eorum posse dispensare in iure diuino Euangelico, vt statim videbimus. Et ratio reddi potest, quia licèt potestas hæc esset necessaria Ecclesiæ, non esset necessaria inferioribus Episcopis, quia existens in summo Pontifice sufficeret, cum vsus talis potestatis possit esse rarissimus, & ideo nunquam legimus, potestatem hanc esse commissam alicui inferiori Episcopo, etiam Patriarchæ. Deniq̃ regula iuris generalis est maioris Ecclesiæ causas ad Petri sedem esse referendas, c. *maiores*, de Baptismo: dispensatio autem in iure Euangelico inter grauissimas causas meritò computatur, & ideo tota hæc quæstio ad Petri sedem reuocatur.

Nullum temporalem principem posse in hac lege dispensare.

3.

1. Sententia affirmatiua Papam posse dispensare in omnibus q̃ sunt iuris diuini, præter quam in articulis fidei Panorm.

In hoc ergo puncto prima sententia absolutè, & indistinctè affirmat, Papam posse dispensare in omnibus, quæ sunt iuris diuini, præterquam in articulis fidei. Ita loquitur Panor. in cap. *proposuit*, de concess. præb. n. 20. citans Innocentium in c. *cum ad monasterium*, de statu Monachor. vbi dicit, non posse Papam vllo modo dispensare in ijs, quæ sunt iuris diuini, sentiens ex causa posse, & idem sentit Felin. in c. *quæ in Ecclesiarum*, de const. n. 19. & 20. vbi inter alia ait posse Pontificem ex causa mutare formam Baptismi in hanc, *Ego te baptizo in nomine Trinitatis*, quod refert ex Innoc. in c. 1. de Baptismo, in fine, n. 11. Imò idem Felin. in c. 1. de const. n. 23. audet affirmare, posse Papam vnico Verbo creare Sacerdotem, dicendo, *Sit presbyter*, sine alia solemnitate, quod refert ex Innoc. in c. 1. de sacra vnct. vbi nihil reperio. Addit præterea idem Felin. Papam posse solo verbo Episcopum facere, & citat Angelum in lege 2. C. de crimin. sacrilegij, & in l. 1. C. de sententiam passis. Eandem sententiam tenuit Dec. cons. 112. n. 3. in fine, volum. 1. & indict. ca. *quæ in Ecclesiarum*, n. 25. & seq. aliàs n. 44. & 45. in nouis. Allegantur etiam alij Iuristæ in c. 2. de translat. Episcopi, & in l. *manumissiones*, ff. de iust. & iur. & in l. 2. C. de seruit. Verum est tamen, plures illorum confusè loqui, non distinguendo inter ius naturale, & positiuum diuinum. Imò interdum loquitur de iure diuino legis veteris ac si nunc obligaret, sæpe etiam indistinctè loquuntur de dispensatione, & interpretatione, quas nos postea distinguemus. Nunc verò intellecta hac sententia de propria dispensatione, & de proprio iure diuino positiuo legis nouæ, fundari potest.

Innoc. Felin. *Angel.* *Decius.*

Primò in verbis Christi Matth. 16. *Quodcunq; ligaueris super terram, erit ligatum & in cœlis, & quodcunque solueris super terram, erit solutum & in cœlis.* Nam hæc tam generalis concessio nihil excludit, quod secundum rectam rationem possit subsistere; huiusmodi autem est hæc potestas, vt ostendemus: ergo non est facienda hæc exceptio, vel limitatio potestatis Pontificiæ. Secundo ex illis verbis colligimus potestatem dispensandi in iuramentis, & votis, & in matrimonio rato, & vinculo spirituali inter Episcopum, & Ecclesiam sponsam suam, quod esse iuris diuini, sentit Innoc. III. in c. *inter corporalia*, de translat. Episcop. & rationem reddit, quæ in toto iure diuino locum habet, scilicet, quia quando Pontifex illud vinculum, soluit, non vtitur potestate humana, sed diuina, id est, diuinitus concessa. Vnde aliqui hoc etiam extendunt ad carnale matrimonium etiam consummatum, & ad dispensationem in professione religiosa, etiamsi de iure diuino positiuo esse censeant: ergo idem dicendum est de dispensatione in lege gratiæ. Tertiò potest ratione hoc confirmari, quia attenta humana conditione, talis potestas necessaria est in Ecclesia, quia sæpe accidere potest casus, in quo obseruatio alicuius legis diuinæ fit magis nociua, vel impediat magis bonum, & propterea dispensatio in illa fit maximè consentanea rationi: ergo non est verisimile Christum reliquisse Ecclesiam sine hac potestate, quia secundum legem ordinariam non possunt homines à Deo ipso immediatè petere dispensationem, nec debent necessariò illa carere in tali necessitate, neq̃ obligari per positiuam legem diuinam cum tanto rigore, quia non est consentaneum sapientiæ, & suauitati prouidentiæ. Quartò potest hoc confirmari, ex vsu varijs exemplis. Primum, & grauissimũ omnium est, quia iure diuino solus Episcopus est minister Sacramenti confirmationis, & nihilominus Papa dispensando in hoc iure potest ministerium cõmittere simplici sacerdoti. Secundum est, quia secundum ius diuinum, Eucharistia nec confici, nec sacrificari potest, nisi in duabus speciebus, & tamen ob necessitatem, & carentiam vini dispensauit interdum Pontifex vt in solo pane conficiatur, vt aliqui referũt, & sequuntur, quos retuli in 3. tom. 3. part. disp. 43. sect. 4. & sequitur Turrecr. in cap. *comperimus*, de consecrat. dist. 2. Ant. 3. p. tit. 13. cap. 6. §. 1. & nonnulli alij moderni. Tertium exemplum addi solet de dispensatione in residentia Episcop. quæ etiam est de iure diuino.

Fundam. 1. *Secundo.* *Tertiò.* *Quartò.* *1. Exemplũ* *2. Exemplũ* *Vide Gomez in Clem. noli.* *D. Anton.*

Propter hæc autem fundamenta nonnulli Theologi licet non admittant cum Iurisperitis potestatem dispensandi in toto iure Euangelico, & omnibus præceptis eius, nihilominus admittunt in aliquibus posse cadere dispensationem Pontificiam. Ita Cano re-

5. 2. Sententia. *Can. loci.*

Sanc. lect. de pœnit. p. 5. ad finem, & sequitur Sanc. libr. 8. de matrim. disp. 6. n. 6. Vt autem certam aliquam regulam constituant, distinguunt duplicia præcepta diuina, quædam sunt, quorum obseruatio nunquam potest in particulari non esse magis expediens sine impedimento maioris boni, qualia sunt præceptum cõfessionis, & Baptismi, item præceptum vtendi in Sacramento forma præscripta. Alia sunt, quorum obseruatio in particulari casu potest impedire maius spirituale bonum, vt sunt (ait Cano) votum, & iuramentum, Sanc. verò adhibet dictum exemplum de consecratione in vna specie. Priora ergo præcepta dicunt esse indispensabilia, quia in eis nulla potest occurrere ratio dispensandi, & consequenter nec potestas pro illis data est; posteriora verò dicunt esse dispensabilia propter contrariam rationem, & fundamenta superius adducta.

Duplex præceptum diuinum.

6. Siquis tamen rectè consideret, hæc posterior opinio non differt formaliter à præcedẽti, sed quasi materialiter, licèt authores eius aliud intendant. Declaratur quia etiam iurisperiti docent, inferiorem non posse dispensare in lege superioris sine causa, & ideo licèt id facere tentet, nihil facere: vnde necessariò etiam docent, legem Christi non esse dispensabilem ab homine sine causa, & Pontificem non habere hanc potestatem. Hoc autem idem dicere tenentur authores secundæ sententiæ, nec enim dicere possunt, Christum dedisse Pontifici potestatem dispensandi in tali, vel tali lege, quia in illis præsciebat, posse occurrere legitimas causas. Nam Christi concessio generaliter facta est, vt constat ex verbis eius, nullam ergo legem in particulari designauit; sine fundamento ergo hoc excogitaretur, aut fingeretur; ergo si Christus dedit aliquam potestatem ad hanc dispensationem, fuit ad dispensandum in quacunq; lege sua, si causa rationabilis occurreret. Et hanc voco formalem conuenientiam dictarum opinionum. Materialis autem dissensio erit, an in tali, vel tali lege possit sufficiens causa occurrere ad dispensandum, in qua re potest esse infinita varietas, neq; ab illis authoribus assignatur probabilis regula ad id discernendum. Nam si causa sufficiens est, quod in particulari casu magis spirituale bonum per legem impediri videatur, vix cogitari poterit lex aliqua Christi, in qua non possit occurrere legitima causa dispensandi. Vt v. g. lex Christi est, *nisi quis renatus fuerit ex aqua*, &c. in casu ergo, in quo deest aqua, videtur illa lex cedere in spirituale nocumentum paruuli; poterit ergo dispensare Papa, vt in similibus casibus verba sufficiant ad conferendam gratiam paruulo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. Simile esse potest de lege Christi, vt solus sacerdos possit absoluere à peccatis: nam vbi deest Sacerdos, si lex illa strictè seruãda sit, videbitur multorum salus impediri; poterit ergo dispensare Papa, vt in similibus casibus diaconus, vel etiam laicus verè absoluat, etiam faciendo ex attrito contritum. Item vbi deest vinum dicitur Papa posse dispensare, vt sine illo fiat sacrificium, quia ita videtur expedire communi bono alicuius nationis; ergo si alicubi desit triticum (vt re vera in multis remotissimis prouincijs deesse dicitur) poterit Papa concedere, vt in pane hordeaceo, vel ex quacunq; farina: quæ ibi inueniri possit confecto, vera consecratio fiat, ne aliqua prouincia tanto bono careat, sicut Melanchthon dixit, Ruthenos carentes vino posse consecrare Calicem in aqua melita, vt refert Bellar. lib. 4. de Eucharistia c. 24. & de quibusdam alijs Septentrionalibus hæreticis vino carentibus à fide dignis audiui, dispẽsare secum vel interpretari, vt loco vini ceruisiam, i. potum ex aqua, & hordeo, & alijs rebus confectum, in sacrificio apponant. Hæc autem, & similia absurda sunt, & incredibilia secundum principia fidei, & veram Theologiam.

Hanc opinionem solum materialiter à prima differre.

6. Est ergo tertia, & communis Theologorum sententia absolutè negans legem Christi diuinam esse dispensabilem, etiam per Pontificem. Ita supponit vbiq; D. Thomas 2.2. q. 88. art. 10. in tertio argumento cum solutione, & 1.2. q. 97. a. 4. ad 3. Et specialiter docet de Pontifice, non posse dispensare in lege noua in quodlib. 4. a. 13. & quodlib. 9. a. 15. Idem in 4. d. 27 q. 3. a. 3. ad 2. vbi solum excipit ea, quæ sunt de institutione Apostolorum, quæ quodammodo solent diuina appellari, non tamen propriè pertinent ad legem nouam vt diuina est, & ita exceptio illa firmat regulam generalem, quòd Papa non possit in lege Christi dispensare. Idem tenent communiter Thomistæ supra dicta loca D. Thom. 1.2. & 2.2. & Soto lib. 1. de iustit. q. 7. a. 3 Ledesm. in 4. 2. p. q. 4. art. 6. & idem apertè docet Cano, lib. 2. de locis, c. 18. & ad 4. Catherin. lib. 6. contra Caiet. c. 2. & Turrecr. in sum. de Ecclesia. cap. 107. Maior in 4. d. 24. q. 12. & Almain. lib. de suprema potestate Ecclesiast. c. 3. Salm. tract. 61. in Acta in 4. & 5. differentia inter ius diuinum & humanum: vbi indistinctè loquitur de iure diuino naturali, & positiuo. Idem tenent Summistæ communiter verb. *Papa*, præsertim Syluest. q. 16. Couar. in 4. Decr. 2. p. c. 6. § 9 n. 4. vbi alios allegat. Et huic sententiæ fauẽt multa decr. 25. q. 1. præsertim ca. *sunt quidam*, & duo sequentia, in quibus dicitur contra statuta Patrum nihil posse cõdi, vel mutari, etiam per sedis Apostolicæ authoritatem, quod necessariò debet intelligi de statutis traditis ab Apostolis ex ore Christi. Et ita Leo Papa epist. 90. c. 1. & habetur in c. vlt. d. 14. distinguit quædã statuta immutabilia ab alijs, quæ pro varietate temporum mutantur; priora ergo intelligit esse diuina, posterioria autem humana.

communis Theologorũ. *D. Thom.* *Leo Papa.*

8. Ex quo potest optima congruentia pro hac sentẽtia sumi. Nam conuenientissimum fuit esse in Ecclesia Christi aliqua præcepta ita immutabilia, vt per hominem dispensari non possint; ergo talia censenda sunt illa, quæ ad legem à Christo institutam, & latam pertinent. Antecedens patet, quia hæc Ecclesia semper debet esse vna, & ideo obseruare etiam debet vniformitatem, non solum in fide, sed etiam in religione exteriori, & in substantialibus ritibus suis, quia (iuxta sententiam Aug. suprà relatam) nõ potest aliter humana congregatio in vnum corpus religionis coniungi, sed hæc stabilitas, & vnitas Ecclesiæ sine præceptis dicto modo immutabilibus conueniẽter conseruari non posset: ergo. Probatur minor: nã si per dispensationes possent fundamenta Ecclesiæ labefactari, aut variationem aliquam recipere in diuersis partibus eius, discursu temporum tanta facta esset mutatio vt vix Ecclesiæ vnitas agnosceretur: ergo oportuit hæc præcepta quasi fundamentalia, vt sic dicam, esse prorsus inuariabilia, & indispensabilia. Vnde facilè probatur prima consequentia. Nam ideo Christus Dominus aliqua specialiter, & in particulari determinauit, & præcepit, vt in illa non posset cadere humana mutatio, vt patet de præcepto Baptismi, & similibus. Ergo consequenter censendũ est, omnia quæ ab ipso præcepta sunt, talia esse, tum quia solum specialiter præcipit ea, quæ ad fidem, & sacramenta pertinent, vt suprà declaratum est: hæc autem omnia pertinent ad substantiale Ecclesiæ fũdamentum, tum etiam, quia non est maior ratio, cur quædam sint dispensabilia, & nõ alia, nec potest huiꝰ diuersitatis conueniens assignari regula, vt circa tertiam opinionem declaratum est, & magis patebit ex sequentibus.

Congruentia.

9. Ratio autem à priori huius sententiæ est, quia inferior non potest dispensare in lege superioris, nisi ab eo habeat specialem potestatem. Et ob hanc causam ri. in legem veterem dispensatio non cadebat, quia erat lex Dei, & Deus non dederat potestatem talem hominibus. At verò etiam in lege noua non est data hominibus talis potestas, neq; etiam Petro: ergo. minor patet, quia verba illa generalia, *Quodcunq; solueris, & ligaueris*, non sufficiunt, vt per illa intelligamus datam potestatem ad soluendum ius diuinum. Tum quia

Ratio à priori.

3. Sententia

sub generali concessione non solent venire ea, quæ verisimiliter non esset superior in particulari concessurus; talis autem esset hæc potestas. Et ideo notanter dixit D. Thom. 1.2. q.67.a.4. ad 3. *Quæ sunt à Deo nullus potest dispẽsare nisi Deus, vel is, cui ipse specialiter, cõmitteret*; oportet ergo, vt talis commissio, specialis fieret. Tum etiam quia ibi tantum intelligitur concessa potestas, quæ futura erat in ædificationem, non in destructionem, iuxta sententiam Paul. 2. Cor. 13. potestas autem hæc potius esset in destructionem, quàm in ædificationem, vt declarat ratio prior. Et vel maximè, quia si illa verba ita extendantur intelligenda erunt de potestate dispensandi in omnibus diuinis præceptis, quod incredibile est. Et sequela patet ex vi eiusdem distributionis, & ex discursu facto, quia nulla conueniens ratio assignari potest ad differentiam, vel exceptionem aliquam faciendam. Tum deniq; quia explicare quid sub illis verbis contineatur, maximè pertinet ad ipsos Pontifices successores Petri; at ipsi Pontifices in se hanc potestatem non cognoscunt, vt constat ex canonibus suprà citatis, & quia vbicunq; agitur de iure diuino, si de illo cõstet, dispensare refugiunt; imò etiam in præceptis, vel institutionibus Apostolicis difficile dispensant, argumento cap. 2. de bigamis; ergo nullum relinquitur fundamentum sufficiens huius concessionis, seu potestatis.

D. Thom.

9. Hæc ergo sententia mihi maximè probatur. Vt autem, & magis eam explicemus, & obiectionibus satisfaciamus, distinguamus imprimis inter propriam dispensationem, quæ obligationem supponit, etiam in particulari casu, in quo illam aufert, & interpretationem, quæ in particulari casu non supponit obligationem, sed dubium eius, & ita non tollit obligationem, sed dubitationem, declarando in tali casu non fuisse mentem legislatoris obligare. Dicta ergo sententia præcipuè loquitur de dispensatione; nam interpretationem aliqui ex authoribus eius admittũt, vt Maior, Ledesm. Couar. & alij non negant, & videtur consentaneum superius dictis de interpretatione in lege veteri. De vtraq; ergo dicendum est. Prius verò iterum distinguendum est iuxta superius dicta inter institutiones à Christo factas præcisè spectatas, & inter præcepta positiua de vsu rerum sic institutarum. Priores sunt Monarchia Ecclesiæ spiritualis cum suo ordine hierarchico, & cum talibus sacramentis; & sacrificia posteriora sunt præcepta obligantia ad vsũ aliquem, vel obseruantiam talium rerum. Quæ duo in rigore diuersa sunt, vt suprà notaui, & ideo in præsenti potest dubitari, vtrum eandem vel diuersam rationem subeant.

9. Sententia simpliciter vera distinctio inter dispẽsationẽ & interpretationem.

10. Dico ergo primò; præcepta positiua legis gratiæ nullam dispensationem, nec interpretationem per modum epijkiæ admittunt. Loquor de præceptis positiuis, quia ex institutione sacramentorum legis nouæ intrinsecè loquuntur aliquæ obligationes, quæ ex hypothesi pertinẽt ad ius naturale, vt in superioribus tactum est, & de illis nunc non agimus, sed dicemus inferius. Sic ergo prior pars de dispensatione satis probata videtur in fundamentis 3. sententiæ. Et breuiter potest ita declarari, quia in lege noua pura præcepta positiua non sunt nisi vel de fide explicita, aliquorum mysteriorum nostræ Religionis, vel de vsu quorundam sacramentorum, vel etiam sacrificij; in hæc autem non cadit aliqua dispensatio: ergo. Maior suprà probata est. Minor inductione ostenditur. Nam præceptum fidei quatenus diuinum est, solum est de illa fide, quæ est necessaria ad salutem, sed in hac fide non cadit dispensatio quia nõ potest Ecclesia mutare media ad salutem necessaria, neq; illa supplere, si omnino desint. Vt patet in paruulo, qui baptizari non potest, & in ipsa fide sic declaratur. Nam vel homo potest scire, & explicitè credere omnia, quæ ex præcepto diuino sunt necessaria ad salutem, vel non potest. Si potest, non potest Ecclesia dispensare cum illo, vt non teneatur, vel vt sine tali fide saluetur, vt est per se notum. Si verò non potest, vel nihil omnino supernaturaliter credere potest, vel saltem potest aliquid, quod de facto credit. In priori casu impossibilis, est dispẽsatio propter rationem factam, quod Ecclesia non potest supplere remedium necessarium ad salutem. In altero verò casu, si ignorantia sit inuincibilis, poterit fortasse homo saluari cum illa fide, non propter dispensationem Ecclesiæ, sed quia illa fides potest per charitatem operari, & Deum super omnia diligere, quæ dilectio in voto continebit omnem fidem ignoratam, qui modus credendi sufficit in ratione medij secundum diuinam legem. Si verò ignorantia sit culpabilis, non poterit ignorans excusari à culpa propter dispensationem Ecclesiæ, vt per se patet.

10. Præcepta legis gratiæ positiua nullã dispensationem nec interpretationem per modum epiikiæ admittere.

11. Deinde probatur idem de præceptis positiuis circa vsum sacramentorum, quæ in summa ad tria reducuntur, scilicet, Baptismi, Confessionis, & Eucharistiæ: nam de confirmatione, & extrema vnctione res est dubia, tamen si admittantur, eadem erit illarum ratio. In matrimonio autem, & ordine non inuenitur obligatio, nisi ex causis extrinsecis in particularibus casibus oriatur, & tunc magis erit ex iure naturæ, vel ex præcepto humano, quam ex iure diuino positiuo. At verò circa illa præcepta sacramentorum non habet locum dispensatio Ecclesiæ, quia sunt de medijs necessarijs ad salutem, saltem duo prima, & de Eucharistia idem docent multi, vel saltem tanta est illius necessitas, vt Christus dixerit, *Nisi manducaueritis carnem filij hominis*, &c. hanc ergo necessitatem non potest Ecclesia immutare, vt patebit facilè applicando diuersum factum de fide. Et declaratur amplius sistendo in necessitate præcepti cuiuscumque sacramenti, quia omnia hæc præcepta affirmatiua sunt, & ita non obligant pro semper, sed pro certis temporibus, quæ nunc breuitatis gratia vocare possumus articulos necessitatis, nunc enim non agimus de determinatione temporis, quam addit Ecclesia: nam in illa certum est, posse eandem Ecclesiam dispensare: igitur extra articulum necessitatis nulla est necessaria dispensatio, vt pro tunc possit non impleri præceptum sine culpa, quia pro tunc non obligat. Dato autem articulo necessitatis, vel datur commoditas moralis sine notabili impedimento, vel periculo ad implendum præceptum diuinum, & tunc nullum habet locum dispensatio humana, esset enim contra omnem rationem, & contra diuinam voluntatem. Aut pro tunc non occurrit occasio possibilis simpliciter, vt quia deest sacerdos, & tunc non est necessaria dispensatio, quia sine illa excusatur culpa, & illa supplere potest necessitatem medij, nisi per votũ, & desiderium indigentis suppleatur. Aut denique impossibilitas est tantum moralis, vt quia est periculum vitæ, aut pernitiosæ communitatis cum hæretico, vel quid simile, & tunc aut impedimentum ipsum intrinsecè, & per se affert excusationem, & ita non habet locum dispensatio, vel certè si impedimentum per se non sufficit ad excusandum, nec dispensatio humana poterit tollere obligationem, esset enim tunc irrationabilis, in negotio spectante ad salutem animæ, & per ius diuinum determinato. Vnde vsus talis dispensationis inauditus est in Ecclesia.

11. Probatur magis de præceptis circa vsum sacramentorum.

12. Hinc verò potest sumi obiectio contra alteram partem de interpretatione: nam in eo casu de moralis impedimento si res sit dubia saltem habet locum interpretatio. Respondeo concedendo habere locum interpretationem doctrinalem, vt sic dicam, non verò interpretationem per modum epijkiæ quam solam in conclusione negauimus. Cum enim præcepta hæc sint affirmatiua sine vlla temporis determinatione, nulla excusatio ex accidentalibus circunstantijs, vel occasionibus proueniens est contra formam verborum præcepti, neque est exceptio à generalitate illius, & ita

Obiectio. Resp.

& ita non est epijkia, neque emendatio legis, sed potius est interpretatio de vero sensu legis, quam voco doctrinalem, quæ in præceptis etiam naturalibus affirmatiuis locum habet. Et talis ferè est in præsenti, quia quãdo præceptum diuinum absolutè præcipit, & non determinat tempus, neque per legem humanam determinatur, tunc relinquitur naturali rationi, & discursui, vt pensatis omnibus circunstantijs discernat, an hîc, & nunc vrgeat talis obligatio, & hoc iudicium vocamus doctrinalem, vel prudentialem interpretationẽ, quam authenticè quidem possunt facere soli Pastores Ecclesiæ, priuatim verò etiam viri sapientes.

13. *Lex Christi quo sensu in dispensabilis ab homine.*

Dico secundò: Lex Christi vt instituens, seu institutio Ecclesiastica facta immediatè ab ipso Christo, & iure suo stabilita non recipit dispensationem per vllam potestatem humanam. Hæc est communis Theologorum, tum in locis citatis, tum in locis specialibus, vbi tractant de materijs, & formis sacramẽtorum, & de Hierarchia, ac Monarchia Ecclesiastica. Et mihi videtur non minus certa, quàm præcedens, potestque simili modo probari. Primò inductione in institutione sacramentorum. Solum enim sunt à Christo instituta quoad substantialem formam, & materiam, & ministrum necessarium, his enim trib⁹ perficiuntur, vt dixit Concilium Florent. in Decreto Eugenij, & quoad illa omnia sunt à Christo instituta, iuxta definitionem Conc. Trid. sess. 7. c. 1. de Sacram. in genere. Hanc autem institutionem nullus homo immutare potest iuxta sententiam omnium Theologorum. Et congruentia suprà adducta, est moraliter euidens, quia hæc sunt quasi fundamenta Ecclesiæ visibilis Christi, quibus mutatis fieret in ea magna substantialis mutatio contra manifestam intentionem instituentis. Deinde est optima ratio quodãmodo physica, quia Christus media institutione sua dedit virtutem his sacramentis ad sanctificandum, vel consecrandum; ergo nisi sint facta iuxta hanc institutionem, non erunt instrumenta Christi, nec cõtinebunt gratiam, nec virtutem efficiẽdi illam. Quia tunc nec Christus dat illam, quia lex, & promissio ei⁹ est determinata ad suam institutionem, neq; homo purus potest talem virtutem dare, vt per se constat; ergo nec potest dispẽsare in tali institutione. Nam oporteret per talem dispensationem fieri, vt aliquod opus vel dictum præter institutionem Christi haberet significationem, & vim sanctificandi, quam habet sacramentum Christi, quod est manifestè impossibile, vt probatum est. Quocirca dictum illud Canonistarum quorundam posse Pontificem solo verbo facere Presbyterum, vel consecrare Episcopum, item illud, posse dispensare in omnibus præter articulos fidei, apud Theologos improbabilia sunt, quia Papa non habet potestatem excellentiæ, sed alligatam sacramentis, quod effectus eorum, & ad dictam institutionem quoad eorum essentiam, de duobus verò instantijs, quæ in contrarium afferebantur, infrà dicemus.

Con. Flor.

Conc. Trid.

14. *Ostenditur conclusio.*

Primò.

Secundò.

Deinde ostenditur conclusio in institutione reipublicæ Ecclesiasticæ, quatenus peculiarem vnitatem mysticam habet ex institutione Christi, quæ institutio in tribus, vel quatuor cõditionibus videtur consistere. Primò, quòd eius congregatio sit vniuersalis ex vniuersis mundi hominibus, quantum est ex se. Secundò quod ingressus ad illam sit per fidem explicitam Trinitatis in Baptismo professam. Tertiò vt in ea congregentur omnes sub vno capite Christi vicario, & sub talibus signis sensibilibus sacrificij, & sacramentorum. Quartò, quod intra illam sit ordo hierarchicus tam secundum potestatem ordinis, quàm secundum potestatem spiritualis iurisdictionis. Sed in tota hac institutione nihil est, quod per dispensationem possit mutari, quatenus ad ius diuinũ spectat, vt vnicuiq; per se facilè patebit discurrendo per singula. Scio, graues Doctores dicere, iurisdictionem sacerdotum in foro pœnitentiæ, & Episcoporum in foro externo Ecclesiæ esse de iure diuino, & nihilominus posse per Pontificem restringi, vel ampliari interdum per ius ordinarium, & aliquando per modum dispensationis, seu priuilegij. Verumtamen sententia parum nobis obstat, quia non credimus esse veram, neq; consequenter loqui. Secundum illam autem dicendum esset, hocius diuinum ita esse specialiter institutum, propter necessariam subordinationem inferiorum cum suo capite, & propter cõuenientem vsum inferioris iurisdictionis. Quamque hęc ratio potius probat iurisdictionem non fuisse iure diuino inferioribus collatam, sed hoc fuisse commissum supremo Vicario tanquam fideli dispensatori. Posset etiam dici secundum illam sententiam, iurisdictionem illam quæ datur iure diuino, esse tantum in habitu, & hanc non limitari, nec auferri in se, sed tantum in vsu, quatenus ei materia applicatur, vel subtrahitur, quod non est factum per diuinum ius, sed homini est commissum. Sed re vera illa, quæ vocatur iurisdictio in habitu, non est aliud, quàm potestas ordinis, vel consecrationis, & iurisdictio, pria in actuali superioritate consistit, quæ confertur, cum applicatur materia quoad personas subditorũ; & ita illa est collatio iurisdictionis, quæ immediatè per hominem fit, non per diuinum ius. Itaq; soli summo Pontifici datur iurisdictio immediata ex vi iuris diuini, & ideo nec auferri, nec diminui potest per hominem, respectu verò aliorum ius diuinum solum in generali statuit, vt in Ecclesia sint Pastores, qui vocentur à Pontifice in partem solicitudinis, impertiẽdo illis iurisdictionem vniuscuiusq; muneri conuenientem. Particularis autem iurisdictionum distributio, vel institutio nõ potuit conuenienter immediatè fieri per ius diuinum, sed per hominem debuit fieri, ideoque tota varietas, quæ in hoc genere reperitur in Ecclesia, vel non est dispensatio propria in aliquo iure, sed est administratio quædam spiritualium bonorum, quæ lato modo vocatur dispensatio mysteriorum Dei, vel si aliqua sunt in hoc genere propria priuilegia, continent dispensationes proprias in iure ordinario Ecclesiastico, non in iure diuino.

Ex quo vlterius colligo, nec propriam interpretationem per modum epijkiæ habere locum in hac institutione quoad ea quæ re vera sunt de iure diuino, id est, non solum non posse dispensare Papam, vt in sacrificio consecretur sanguis in alio liquore præter vinum, verum etiam nec posse interpretari, aliam materiam sufficere in quocumq; casu necessitatis, & sic de alijs. Ratio est, quia in his, quæ essentialiter pẽdent ex institutione quoad significationẽ, vel quoad efficaciam, seu collationem alicuius virtutis, vel potestatis, non habet locum ampliatio, vel restrictio per epijkiam. Quia institutio debet esse omnino definita, & quasi in indiuisibili consistẽs, quia in illo ordine constituit essentiam rei institutæ, & ideo non potest ampliari, vel restringi vltra, vel citra verba institutionis. Et explicari potest ratione suprà insinuata, quia voluntas instituentis de facto limitatur ad verba institutionis, ita vt extra illa nulla sit facta institutio: ergo illa interpretatio non habet fundamẽtum in voluntate instituentis; ergo nullo modo potest locum habere. Solum ergo admitti potest interpretatio doctrinalis, ad discernendum quid sub institutione comprehendatur quæ independens est ab extrinseca necessitate vel occasione. interpretatio autẽ addens, vel minuens institutionem per epijkiam, pter accidentales casus, esset potius corruptio, & infinita haberet incommoda.

15. *Hinc infertur.*

Ratio.

Secundò infero, etiam circa præcepta ex natura rei inclusa institutione non habere locum dispensationem, vel propriam interpretationem. Hoc probari potest ratione suprà facta, quia hæc præcepta sunt iuris naturalis suppositа institutione; iniure autem

16. *Infertur.*

tem naturali non cadit dispensatio, neq; epijkia propria. Declaratur exemplo, quia ex institutione sacramentorum nascitur obligatio accedendi ad illa cum debita dispositione, vt sancta sanctè tractentur. In hac ergo obligatione nō cadit dispensatio, nec interpretatio minuens illam naturalem legem. Nam licèt posit Ecclesia interpretari, an talis, vel talis dispositio sufficiat, non tamen potest interpretari, quòd pro aliquo casu, vel necessitate sufficiat illa dispositio, quæ nō satis sit, vt sancta sanctè tractentur. Atque eadem est ratio de similibus præceptis. Et potest hoc confirmari: nam hæc præcepta ordinariè sunt, affirmatiua, quia, vt suprà cum Victor. dicebamus, in lege noua non sunt specialia præcepta negatiua: in præceptis autem affirmatiuis præsertim naturalibus solum habet locum interpretatio circa tempus, pro quo obligant, vel non obligant cum his, vel illis circunstantijs, in qua interpretatione epijkia non interuenit, vt declaraui. Possumusq; hoc exēplo exponere: nam sacramento Eucharistiæ adiunctum est præceptum præmittendi confessionem ante communionem, siue illud sit iuris diuini naturalis, vel positiui, siue humani, de quo rectè interpretamur non obligare, non existente copia confessorum, quæ non est epijkia, sed conditio ex natura rei intrinsecè inclusa in tali præcepto affirmatiuo, quam propterea ad tollenda dubia expresse adhibuit Conc. Trident. sess. 13. canon. vlt.

Conc. Trid.

17. *Obiectio.* Dices, in lege noua etiam esse aliqua præcepta negatiua, quæ interdum requirunt interpretationem, vt non dandi sacramentum indignis, non accedendi ad sacramentum in peccato mortali, & si quæ sunt similia. *Respond.* Respondeo in hac lege, vt suprà dixi, non esse præcepta negatiua, vtiq; pura, & per se primò, ac directè imposita per positiuam prohibitionem. Est tamen aliqua præcepta negatiua consequentia ad alia affirmatiua, vel intimè coniuncta positiuæ, & vt sic dicam, affirmatiuæ institutioni alicuius sacramenti, vel sacrificij, vel alicuius muneris, & tunc negatiuū præceptum per affirmatiuum, in quo fundatur, regulandum est. Et hinc est, vt talia præcepta negatiua interdum sint adeò intrinsecè mala, vt nullam recipiant dispensationem, nec epijkiam. Talisq; est prohibitio facta confessori, ne secretum confessionis reuelet. Nam in hoc præcepto nulla cadit interpretatio, siue intelligatur vt specialiter adiunctum ex voluntate Christi tali sacramento, siue (quod probabilissimum est) tanquam intrinsecè consequens ex tali institutione, & necessitate confessionis, vt latè dixi in 4. tom. 3. partis disp. 33. sect. 1. Et hoc exemplū valde confirmat doctrinam datam: nam si admittatur dispensatio, vel interpretatio epijkiæ in præceptis Euangelicis non esset difficile illam extendere ad hoc præceptum, quia etiam possunt occurrere grauissimæ causæ, & occasiones pertinentes ad cōmune bonum; in hoc autem admitti nō potest, vt est certum; ergo neq; in alijs simpliciter latis admittenda est. Sicut etiam ex institutione sacramenti sequitur obligatio non ponendi obicem sacramentali gratiæ, quæ adeò est intrinsecè necessaria, vt oppositum nunquam possit esse licitum per vllam dispensationem, vel interpretationem.

18. *Quando locum habet aliqua interpretatio.* Aliquando verò præceptum affirmatiuum coniunctum alicui institutioni, seu consequens illam, tale esse potest, vt negatiuum præceptum illo fundatū non sit omnino absolutum, & vniuersale tanquam de re intrinsecè mala, & tunc quamuis habere possit locum aliqua interpretatio, non tamen propria epijkia, sed doctrinalis, & orta ex præcepto affirmatiuo, in quo illud negatiuum fundatur. Exemplum adhiberi potest in præceptō non communicandi cum cōscientia peccati mortalis sine præuia confessione, q̄ directè affirmatiuum est iuxta superius dicta. Vel melius in præcepto non dādi Eucharistiam indigno, aut furioso, quod re vera fundatur in affirmatiuo præcepto reuerenter tractandi tale sacramentum. Vnde si hoc affirmatiuum seruetur in aliquo casu sine illa negatione, tunc non obligauit præceptum negatiuum, quia solum obligat quatenus necessarium est ad seruandum affirmatiuum præceptum, & ita illa interpretatio directè est in præcepto affirmatiuo, quæ non est per epijkiam, vt declaraui. Et aliud exēplum subijciemus soluendo argumenta.

Primum ergo argumentum contrariæ sententiæ 19. sumptum ex verbis Christi, *Quodcunq; ligaueris*, &c. *Ad 1. Resp.* solutum iam est explicando dicta verba, & ostendēdo, sub illa generalitate non comprehendi dispensationem in legibus ipsiusmet Christi, nec illam extensionem esse traditioni Ecclesiæ conformem, nec rationi consentaneam, cum sit contraria stabilitati eiusdem legis Christi. Neq; exempla, quæ afferuntur in *Ad 2.* secundo argumēto de iuramentis, votis, & matrimonio rato sunt similia, quia cum illa dispensantur, nō relaxatur aliqua lex diuina, sed materia eius subtrahitur, vt in li. 2. attigimus, & latius in tom. 2. de relig. Et idem dicendum est de dissolutione vinculi inter Episcopum, & Ecclesiam: nam etiam ibi supponitur vinculum humana voluntate contractum, & ex ea parte dissolui potest per voluntatem superiorum, quamuis ad hoc etiam necessaria sit potestas diuina, id est, à Deo concessa. Exemplum autem de matrimonio consummato non admittimus, quia iam habet ex diuino iure naturali, vel positiuo maiorem firmitatem, quàm humani contractus. Vinculum autem solemnis professionis religiosæ non habet à iure diuino, sed tantum ab Ecclesiastico specialem firmitatem. Tertium item argumentum ex ratione sumptū *Ad 3.* facilè ex dictis soluitur: nam præcepta positiua legis gratiæ sunt paucissima, & per se, & directè non sunt negatiua, sed affirmatiua, quæ ex eodem iure diuino positiuo nō habent certi tēporis determinationem, & ideo ad occurrendum casibus occurrentibus quātum pro explicanda obligatione necessarium est, sufficit interpretatio doctrinalis, quæ in Ecclesia pertinet ad clauem scientiæ, & non nocet legi, nec relaxat illam. Quod verò spectat ad institutionem, vel necessitatem medij non oportuit admittere dispensationem vel exceptionem propter vitanda incommoda priuata, quia non poterat hoc fieri sine maiori incōmodo boni communis: & est contra naturam, & firmitatem institutionis, quæ posset illa occasione multum alterari, & peruerti.

Ad primum autem exemplum, quod in quarto ar- 20. gumento contra hoc afferebatur de ministro confir- *Ad 4.* mationis, dicendum est, illam non esse dispensationē in institutione diuina, sed potius vel ipsam institutionem diuinam ita factam esse, vel (quod in idem ferè redit) ibi esse factam specialem commissionem Pontifici amplificandi ministerium illud. Et consequenter dicendum est, hoc traditione constare, & insinuari à Concilijs dicentibus, Episcopatum esse ministrū non absolutè, sed ordinarium, vt latius dixi in 3. tom. 3. part. disp. 36. sect. 2. Et idem cum proportione dicēdum est in ministro sacramēti ordinis quoad aliquos gradus eius.

Secundum exemplum erat de dispensatione in cō- 21. secrando pane sine calice. In quo probabilius dico, *2. Exempl.* non esse admittendam talem dispensationem, neque esse posse Ecclesiæ conuenientem, moraliter loquendo, vt in loco ibi citato latius dixi, & ad historiam de Innocentio respondi, & idem de epijkia dixi. Quòd si illa exceptio admittenda esset, vt est etiam probabile, declaranda esset per modum interpretationis doctrinalis, non per modum dispensationis, aut exceptionis in lege diuina. Illa verò interpretatio in hunc modū declarari potest. Quia illud præceptum sacrificandi sub duab. specieb. per se affirmatiū est, & intrinsecè connexum cum institutione talis sacrificij. Vnde prohibitio conficiendi vnam speciem sine altera non est ex speciali præcepto negatiuo iuris diuini

tini positiui, sed pertinet ad ius naturale, suppositâ institutione, sequiturque mediâte hoc generali principio, quod Deo est integrum, & perfectum sacrificium offerendum. Hoc autem principium affirmatiuum est, & ideo ex se non obligat pro semper, patiq; potest interpretationem, scilicet, vt seruetur quantum occasio tulerit, & fieri potuerit, & ideo applicatum illud principium ad hoc sacrificium, videtur habere locum interpretatio, quod in casu impotentiæ esset illud principium, & consequenter etiam cessetillaprohibitio, seu negatiua obligatio, vtiq; non sacrificandi potius, quam in vna tantum specie consecrandi. Quia ibi non amittitur institutio essentialis, sed integralis, & ideo valida est consecratio vnius speciei etiâsi alia omittatur, & videri possit gratius Deo & hominibus vtilius sic conficere, quam nullo modo Et quanuis ex hoc discursu, si admittatur, videatur sequi talem interpretationem non solum esse licitam authoritate Pontificis, sed vel inferiorum, vel per solam doctrinam, nihilominus tamen quia res est gratissima, & valde dubia, & contra vniuersalem Ecclesiæ morem, permittenda non est sine decreto Pontificis, hoc autem modo admissa iuxta probabilem sententiam, & dicto etiam modo declarata, nihil obstat superiori doctrinæ. Tertium exemplum de residentia Episcoporum pertinet ad interpretationem iuris naturalis, & de illo superius li. 2. sufficienter dictum est.

CAPVT VII.

Vtrùm lex gratiæ sit perpetua, & inuariabilis.

1. *De perpetuitate legis nouæ.*

TRibus modis, quantum ad præsens spectat, potest lex aliqua variari, scilicet, per abrogationẽ, diminutionem, vel per augmentum, & de his breuiter dicendum est, incipiendo ab abrogatione, quoniam ex illa facilè cætera constabunt. Et inde etiam explicabitur perpetuitas huius legis, quæ solum inquiritur iuxta subiectam materiam. Certum est enim, hanc legem non esse duraturam perpetuò simpliciter, id est, in æternum, loquendo formaliter, & in se ipsa, quia solum est data pro hominibus viatoribus in Ecclesia militante: Ecclesia militans non durabit in æternum, sed finem habebit in die iudicij, & postea nulli erunt viatores, ergo nec lex ista amplius durare poterit, quia destructa republica, & deficiente eius statu, cessat etiam lex. Dixi autem formaliter & in se ipsa, quia in effectu, seu gratia in æternum durabit, vt infra declarabo. Hîc ergo agimus de propria lege præceptiua, & de perpetuitate vsque ad finem mundi, & de abrogatione illi contraria. Hîc autem intelligitur quæstio aliter, quam in præcedenti capite, scilicet, in ordine ad Deum, & non in ordine ad homines. Nam de hominibus certum est, nullam variationem ex dictis posse in hac lege facere. Non enim possunt illam augere, quia præceptum diuinum ferre non possunt, per humana autem præcepta non augetur lex diuina. Nec etiam possunt illam minuere, cum non possint in illa dispensare, quod minus est, quam partem eius omnino tollere, vnde licet de dispensatione fuerint opiniones, de diminutione nullæ sunt. Et à fortiori si homines diminuere non possunt hanc legem, multò minus poterunt abrogare. Inquiruntur ergo hæc in ordine ad Deum, in quo nõ consideramus nunc absolutam potestatem, sed ordinatam, vel potius actualem institutionem eius, & necessariam permanentiam, seu durationem legis saltem ex immutabilitate diuinæ voluntatis, ac promissionis.

Non esse duraturã hanc legem perpetuo simpliciter.

2. *Legem nouã perpetuo duraturã vsq; ad finem mũdi.*

Dicendum est ergo, legem nouam perpetuò duraturam esse vsque ad finem mundi, ac subinde numquam esse abrogandam donec cesset Ecclesia militãs & numerus prædestinatorum in gloria consummetur. Ita docet D. Thom. q. 106. art. 4. & cum eo cæteri Theologi, estque res certa, D. Thom. eam probat ex illo Matthæi 24. *Non præteribit generatio hæc donec omnia fiant*, &c. adiuncta expositione Chrysostomi homil. 68. vbi per generationem intelligit, generationẽ fidelium, id est, Ecclesiam, quę duratura est, donec iudicium veniat, de quo ibi erat sermo. Et est probabilis expositio, quam habet etiam Chrysost. in imperfecto, & sequitur Theophyl. tamen quia non est certa, testimonium non probat conclusionem de fide. Clarior est promissio Christi Matth. 16. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non præualebunt aduersus eam*, quibus verbis promittit stabilitatem suæ Ecclesiæ vsq; ad finem mundi non potest autem Ecclesia durare sine lege, nec permanere in eodem statu sine eadem lege. Vt autem nõ dubitemus hoc fore implendum, promittit Christus Matth. 28. *Ecce ego vobiscum sum, vsque ad consummationem seculi*. Confirmari hoc potest ex verbis Matthæi 24. *Prædicabitur hoc Euangelium vniuerso orbi, in testimonium omnibus gentibus, & tunc veniet consummatio*: Nam licet Chrysillud intelligat de consummatione excidij Hierosolymitani, communius, & probabilius intelligitur de consummatione mundi, quæ futura prædicitur post absolutum prædicationem Euangelij per totum mundum, vt exponunt Hier. Beda, & alij. Intelligendum est autem de prædicatione efficaci, id est, de conuersione totius mundi, vt supr. Diuus Thom. exponit, ad 4. ergo prædicatio Euangelij, & consequenter lex Euangelica duratura est vsq; ad cõsummationem mundi. Verum est, Christum non dixisse, consummandum esse mundum statim, ac fuerit prædicatum Euangelium in toto orbe, sed solum non esse consummandum mundum, donec Euangelium in toto illo prædicetur: seu ante consummationem, futuram esse talem prędicationem, vt sentit Augustus ep. 80. ad Hesichium, hoc a. posset impleri, etiam si multa tempora transitura essent inter vniuersalem prædicationem Euangelij, & consummationẽ mundi. Et ideo hoc testimonium non est tam efficax, sicut cæt. satis vero in eo significatur à consummata prædicatione Euangelij vsq; ad consummationem mundi non esse futuram alterius Euangelij, vel diuinæ legis prædicationem.

3. *Probatur assertio.*

Secundò probari potest assertio ex alijs locis, in quibus testamentum nouum dicitur æternum: nam nomine Testamenti, vt sæpe diximus, in Scriptura significatur lex: ergo lex noua est æterna, sicut & testamentum. Assumptum patet in primis ex verbis consecrationis Calicis, *Hic est*, &c. *nouis & æterni Testamenti mysterium*, nam licet particula illa *æterni* in Euangelistis non legatur, Ecclesiastica traditio docet, fuisse à Christo dictam, vt docuit Inn. III. in c. *cum Marthæ*, de celebrat missarum. Item Paulus Hebr. 13. sanguinẽ Christi vocat *sanguinem Testamenti æterni*, & Apocal. 14. vocatur *Euangelium æternum*, quod sic appellatur, quia post illud non est futurum aliud, vt Anſ. & Theod. exponunt. Confirmatur hoc, quia talis est lex: quale sacerdotium: nam si *translato sacerdotio necesse est, vt legis translatio fiat*, necesse est, vt perseuerante eodem sacerdotio, eadem lex duret, sed sacerdotium legis Euangelij est perpetuum: ergo & lex. Minor habetur ex illo Psal. 109. *Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec*, & ad maiorem contestationem huius immutabilitatis additur, *Iurauit Dominus & non pœnitebit eum*, vt ponderauit Paul. ad Hebr. 7. & late exponit Aug. l. 1. contra aduers. legis, & Propheta rum, c. 20. & 18. de ciu. c. 17. vbi declarat hanc perpetuitatẽ non solum de sacerdotio prout per excellentiam conuenit Christo, sed ẽt de sacerdotio ab illo instituto, q; in Ecclesia permanet ad offerendum sacrificiũ panis, & vini, quod fuit sacerdotium Melchis. Simile argumentum sumitur ex perpetuitate regni Christi, promissa per Angelum Luc. 1. *Regnabit in domo Iacob in æternũ, & regni eius non erit finis*, & prædicta per Danielem,

cap. 2. *In diebus regnorum illorum suscitabit Deus cœli regnum, quod in æternum non dissipabitur.* Quod de regno Christi in Ecclesia militante recte exposuerunt ibi Maldon. & Pereira lib. 2. & lib. 8. circa finem, & de eodem apertè loquitur Michæas cap 4. vbi post promissionem legis nouæ subdit. *Ambulabimus in nomine Dei nostri in æternum, & vltra*, & infra, *Regnabit Dominus super eos in monte Sion ex hoc nunc, & vsque in æternum*, Si regnum autem æternum est, necesse est etiam vt lex sit æterna, quia non potest regnum manere sine lege.

4. Obiect. Statim verò occurrit obiectio, quia etiam lex Iudæorum prædicta fuit æterna, & nihilominus explicamus, ibi non significari æternitatem simpliciter, nec durationem vsque in finem mundi: ergo simili modo poterunt dicta testimonia eludi. Respondetur negando similitudinem, quia longè diuerso modo loquitur Scriptura de hac perpetuitate, ac de illa vt de sacerdotio notauit Aug. q. 124. in Exod. pŏderans verbum, *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum*, nam illo significatur immutabilitas illius sacerdotij, & est consentaneum Paulo ad Hebr. 7. & idem significauit expressius Daniel, addens, *& regnum eius alteri populo non tradetur*, & c. 7. addit, *potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius, quod non commouetur.* Sed hinc oritur alia obiectio, quia hæc intelligi possunt de regno Christi in cœlo, & non in terra. Sic enim exposuerunt locum Danielis Theodor. ibi, & Tertullian. contra Iudæos in fine, & locum Michææ Cyrilli, ibi, imò & Paul. ita videtur interpretari æternitatem sacerdotij Christi ad Hebr. 7. Respondeo, vtrumque apertè doceri in illis locis, scilicet, & regnum Christi duraturum in hoc mundo quamdiu mundus duraverit, & non esse cum mundo destruendum, sed in vera æternitate consummandum. Et simili modo ibi permanebit sacerdotium quoad dignitatem excellētiæ personæ Christi, & quoad perpetuum effectum sacrificij eius, quæ à Paulo ad Hebr. 9. æterna redemptio vocatur. Et cum eadem proportione lex gratiæ propriè, ac formaliter sumpta, vt est lex viatorum durabit vsq; ad finem mundi, ibi autem finietur: nā cum fundetur in fide, & cæremonijs sacramentorum non habet locum extra statum viæ, quia quoad hoc imperfecta est, & ideo euacuabitur cū venerit, quod perfectum est. Eminentiori autem modo dici potest mansura in gratia consummata, & in lege gloriæ, quæ non erit alia, nisi lex amoris, seu voluntas Dei clarè visi, & perfectè dilecti cum æterna immutabilitate.

Aug.

5. Vltimò potest assertio ratione declarari, quia duobus modis potest lex abrogari, scilicet, vel merè negatiuè auferendo illam, vel ferendo aliam, quæ alteram excludat: neutro autem modo abroganda est lex noua, durante mundo. Non quidem primo modo, quia non potest durare in mundo Ecclesia militans sine vlla lege Dei, esset enim hoc contra diuinam prouidentiam, & contra rationem ipsius Ecclesiæ, quia per fidem constituitur, & non potest esse sine sacramentis, per quæ illam fidem profiteatur. Neque etiam posteriori modo: nam vel hæc lex abroganda esset per aliam minus perfectam, & hoc per se est incredibile, & alienum à Christi prouidentia. Vel per aliam perfectiorem, & hoc repugnat perfectioni huius legis: nam pro capacitate status viæ nulla lex potest perfectius coniungere hominem cum Deo, vel per notitiam fidei, vel per dilectionem gratiæ, & charitatis, vel per religiosum cultum, per sacrificium infinitæ dignitatis, & per sacramenta sanctificationis efficacia. Item ex parte Christi non potest expectari lex à sapientiori, vel digniori legislatore lata, neque etiam expectari potest alius mediator inter Deum, & hominem præter Christum, nec alia lex potest perfectius coniungere homines ipsi Christo, aut eos copiosius sanctificare per Christum, quam hæc lex gratiæ. Nam in hac lege iam ipse Christus præsens adest, & non speratur venturus, sicut in lege veteri, & licet expectemus illum venturum iudicem, inde potius cōcluditur, inter hanc legem, & Christi iudicium non interuenturam aliam legem. Et propterea tempus huius legis vocatur in Scriptura nouissimum, seu vltimum, 1. Ioan. 2. *Nouissima hora est*, Mich. 4. & Act. 2. quia sc. est tempus vltimæ legis, quæ duratura est, donec transeamus ad statum gloriæ. Dicitur etiam hoc tempus plenitudo temporum ad Gal. 4. quia in eo impleta est promissio Messiæ, à quo data est lex cum plenitudine Spiritus sancti ab eodem promissa, & ideo nulla lex superest ab Spiritu sancto expectanda, vt contra aliquos hæreticos explicuit D. Thom. d. ar. 4. ad 2. & 3. D Thom.

6. Hinc infertur primo. Atque hinc vlteriùs colligitur, secundam mutationem, quæ est per diminutionem non habere locum in hac lege, quia hæc diminutio esset quædam partialis abrogatio: ergo non habet locum in hac lege quia quoad hoc eadem est ratio de tota lege, & de qualibet parte, vt probant omnia adducta in superiori assertione. Nam perpetuitas simpliciter est promissa, vel prædicta de hac lege, & cum nihil sit exceptum, de omnibus partibus eius intelligenda est, nec potest fieri exceptio sine magno errore, maximè cum nulla sit maior ratio de vna parte, quam de alia. Ratio verò à priori est, quia Christus lator huius legis summa sapientia prævidit, quid esset opportunum hominibus ad salutem, & ad perfectionem eius consequendam: atq; eadem sapientia, & ordinatissima prouidentia ea tantum sua lege præcepit, quæ omni tempore, & loco essent suæ Ecclesiæ conuenientia, & regulariter obseruari possent, & ideo omnia sua præcepta tulit vt æquè perpetua, & immutabilia, quia nunquam futurum erat conueniens illa minuere, vel mutare. Reliquas autem leges, quas interdum mutare oportet, per se ferre noluit, sed Ecclesiæ suæ commisit.

7. Infertur secundo. Vnde obiter colligitur, nullam consuetudinem hominum prævalere posse contra hanc legem ad abrogandum aliquod præceptum eius, tum quia nec tota Ecclesia potest in tali consuetudine conspirare: nam esset valde turpis, & aliena ab Ecclesiæ sanctitate: & licet contingeret introduci in Ecclesia particulari nō valeret, iuxta c. vlt. cum alijs de consuet. Extra, & in 6. Tum etiam, quia humana consuetudo non excedit vires humanæ voluntatis, seu humanarū voluntatum: non possunt autem omnes voluntates hominum simul sumptæ diuinæ voluntati resistere, vel aliquid reuocare eorum, quæ ipse statuit. Eo vel maximè quòd etiam lex humana non abrogatur per contrariam consuetudinem, nisi ex tacito consensu legislatoris: non potest autem præsumi, vel fingi Deum propter consuetudinem hominum ita conniuere, vt velit aliquod præceptum suum abrogari. Et ideo meritò dixit Aug. l. 3. confession. c. 8. *Cum Deus aliquid cōtra morem, aut pactum quorumlibet iubet, & si nunquam ibi factum est, faciendum est, & si omissum est, instaurandū est*, &c. Augustin.

8. Vltimò infertur. Vltimò colligitur, tertiam etiam mutationem per augmentum alicuius præcepti non habere locum in hac lege diuina. Ratio est, quia à principio habuit totam suam perfectionem. Probatur, quia author eius non indiguit discursu temporum, aut experimento ad totam legem suæ Ecclesiæ conuenientem præconcipiendam: ergo ex parte eius non erat necessaria illa successio in augmento huius legis. Nec etiam fuit necessaria ex parte hominum, quibus lex danda erat, nec etiam ex parte rerum, quia semper futura erat eadem Ecclesia, cum eadem fide, eodem sacrificio, eisdem sacramentis, & eodem regimine, quatenus à iure diuino pendet: ergo nulla ratio augmenti in hac lege, vt diuina est cogitari potest. Vnde licet in principio institutionis, Christus Dominus cum successione quadam illam tulerit, vt sese captui recipientium accommodaret, prius tamen quam in cœlum ascen-

deret

deret illam consummauit, ritus omnes substantiales sacrificij, & sacramentorum tradendo, vanumq; esset aliud sacrificium, vel sacramentum in hac Ecclesia expectare. Et similiter monarchiam in hac Ecclesia constituit, & omnia præcepta sua in Ecclesia perpetuo obseruanda Apostolis significauit, iuxta illud Matth. vlt. *Docentes eos seruare omnia quæcumq; mandaui vobis.*

9. *Obiect. Respons.* Dices; saltem in præceptis fidei videtur posse esse augmentum, quia discursu temporum crescit Ecclesia in aliquarum fidei veritatum cognitione. Respondetur. Veritates fidei necessariæ ad salutem semper fuerunt notæ Ecclesiæ Christi, licet circa illas, vel circa alias in eis inclusas, possit esse in Ecclesia magis, vel minus distincta cognitio pro temporum varietate. In quo fortasse summum gradum perfectionis habuit in Apostolis, iuxta ea, quæ traduntur in materia de fide. Tamen licet daremus, aliquod augmentum fieri interdum in Ecclesia quoad cognitionem fidei, nō propterea augerentur præcepta positiua huius legis diuinæ. Quia nunquam crescit obligatio credendi plura, vel pauciora explicitè, prout est necessarium ad salutem: altera verò obligatio credendi aliquid, quæ interdum nascitur ex sola maiori cognitione, vel propositione fidei, non positiua, sed quasi naturalis est, vt supra declaraui. Atque hoc modo sapientes teneri possunt ad plura credenda explicitè, quam rudes, cum tamen lex gratiæ eadem sit respectu omnium. Denique posset fieri alia obiectio, quia Ecclesia ipsa augetur, & minuitur, & varias mutationes recipit pro diuersitate temporum, vel locorum, cur ergo non idem accidet in lege. Sed hoc difficultatem non habet, quia illa mutatio non pertinet ad ipsam legem, sed ad legis obseruantiam, quæ pendet ex libera hominum voluntate, quæ facile mutatur, & præsertim pendet ex diuina gratia, quam diuersis locis, aut temporibus Spiritus sanctus diuidit, prout vult, lex autem pendet ex sola Dei voluntate, quæ eadem semper est in ferendis præceptis huius legis, & ideo licet mutentur mores hominum, lex non mutatur, vt recte Diuus Thomas dicto articulo quarto declarauit.

CAPVT VIII.

Vtrùm lex noua sit perfectior veteri?

1. *De perfectione legis nouæ.* HAnc comparationem latè explicuit D. Thomas 1.2. tota q. 107. vbi moderni Scriptores multa etiam de illa tradunt, & plura Soto in 4. d. 2. quæst. 1. ar. 4. & Salmer. tom. 5. in Euangel. tract. 1. & super epist. ad Romanos cap. 3. disp. 20. Bellarmin. lib. 1. de verbo Dei, cap. 18. copiosius Barradas tomo 1. lib. 1. per sexdecim prima capita. Si vero considerentur ea, quę de vtraque lege hactenus tractauimus, in eis fere omnia continentur, quæ ad præsentem comparationem pertinent. Et ideo breuiter suppono, quod D. Thom. supra tractat art. 1. has duas leges esse distinctas, quod in lib. 1. à nobis probatum est, & ex dictis in his duobus vltimis est satis declaratum. Deinde suppono, legem nouam esse perfectiorem veteri, quod est de fide certum: nam id satis aperte docet Paul. ad Hebr. 7. 8. & 9. & satis colligitur ex Ierem. 31. Vt autem declaretur, in quo hic excessus consistat, distinguenda sunt in lege gratiæ illa duo, quæ D. Thomas q. 106. ar. 2. distinguit, scilicet, propria præcepta, seu documenta, & spiritum gratiæ, & virtutis ad illa implenda, quæ duo etiam sunt data hominibus tempore legis veteris, & ideo, vt recte fiat comparatio debent leges illæ vt præceptiuæ inter se, & gratiæ, item inter se cōferri, alioqui non erit formalis, & proportionata cōparatio. Et ideo censeo, non satis explicari hunc excessum, dicendo, legem gratiæ esse perfectiorem, quia per antonomasiam significat spiritum gratiæ, qui perfectior est, quam lex vt præcipiens: nam hoc modo lex gratiæ etiam est perfectior seipsa, si

1. supponendum.

2. supponendum.

sumatur pro spiritu gratiæ, quem confert, & ad sua præcepta, vel documenta comparetur: oportet ergo, vt dixi, duas illas partes cum proportione comparare.

2. *1 conc. us.* Dico ergo primò: Lex gratiæ quoad spiritum gratiæ longè excelluit statum legis veteris, etiam quantum ad gratiam, quæ ad illam implendam in illo cōferebatur. Probatur: nam in tribus præcipuè vel quatuor, excedit quoad hanc partem lex noua. Primò, quia ex vi sui status, & sui proximi legislatoris habet hunc gratiæ spiritum, quia data est per Christum, qui simul fuit redemptor, & legislator, quam prærogatiuam non habuit lex data per Moysem. Dices, Moysem non fuisse authorem illius legis, sed Deum, qui est principalis auctor gratiæ, ergo etiam illa lex dici potest habuisse gratiam ex vi sui authoris, & ratione talis status. Respondetur, negando consequentiam, quia humana natura per originale peccatum facta est indigna omni gratia, & ideo quandiu redemptorem præsentem non habuit, non habebat secundum illi statum, vnde gratiam obtineret ad quamcumque legem implendam. Quia iustè Deus decreuerat, nullam gratiam hominibus lapsis dare, nisi propter meritum eius, qui totam naturam redimeret, & ideo omnis gratia, quæ data est ante aduētum redemptoris non erat ex vi illius status, sed ex benigna prouidentia Dei per anticipatam solutionem meriti Christi præuisi. Et ob hanc causam non satis est, quod Deus esset author legis, & gratiæ, quia ad legem dandam non erat necessarium meritum redemptoris, sicut semper fuit ad collationem gratiæ. Lex autem gratiæ lata est ab ipsomet redemptore, qui iam pretium omnis gratiæ persoluit, & ideo hæc lex speciali modo habet sibi coniunctum spiritum gratiæ, quo cultores eius iustificantur, & vires accipiunt ad ipsum implēdam. Et hanc differentiam maxime intendit Paulus in suis Epistolis ad Romanos, ad Galatas, & ad Hebræos. *Obiect.* *Resp.*

3. *1 Excellentia legis nouæ.* Et hinc sequitur secunda excellentia huius legis, quia spiritus gratiæ abundantius, & copiosius in illa confertur, quam daretur ante Christi aduentum, vt supra probatum, & declaratum est, intelligendum est enim ex vi status, & quasi ordinariæ legis, & sic est differentia clara in Scripturis, vt ex consequentibus constabit. Hoc verò non impedit quominus aliquibus hominibus singulariter electis Deus tunc contulerit abundantiam spiritus, vt per se constat. Tertia excellentia est, quia in hoc statu confertur gratia non tantum ex opere operantis, sed etiam ex opere operato, idque non vno tantum modo, sed septem, per septem sacramenta, quæ sunt veluti septem perennes fontes gratiæ Christi, de quibus Isaias capite duodecimo prædixit, *Haurietis aquas de fontibus Saluatoris*, vbi notat Hieronymus positum esse nomen IESV, *ne putaretur alium esse præter eum, quem Gabriel Virgini prænunciauit*, Ipse autem per fontes Saluatoris doctrinam Euangelicam intelligit, in qua lex gratiæ continetur, & ita in idem recidit, quia magna pars legis Euangelicæ est de Sacramentis. Et quidem illa satis commodè dicuntur fontes gratiæ, & saluatoris, quamuis tota etiam lex, & doctrina Euangelica possit dici fons gratiæ, propter abundantiam gratiæ in ea promissam, iuxta verbum Christi Ioannis quarto, *Qui biberit de aqua quam ego dedero ei; & cætera, fit in eo fons aquæ salientis in vitam æternam*, & capite septimo, *Qui crediderit in me, sicut dicit Scriptura, flumina de ventre eius exibunt aquæ viuæ. Hoc autem dixit* [exponit Ioannes] *de spiritu, quem accepturi erant credentes in eum.* In lege autem veteri nulla gratia dabatur ex opere operato, vt supra dictum est, & si aliqua dabatur ad imitationem eius, erat in vno tantum sacramento, & solum pro paruulis, & quasi ad subueniendum vrgenti necessitati, ideoque non ex speciali priuilegio illius legis, sed ex generali prouidentia Dei erga genus humanum à principio sui lapsus.

pſus. Ac denique etiam illa gratia minùs perfecta erat quam ea, quæ pro ſimili remedio in lege noua confertur.

4. Excellentia à Soto addita.

4. Quartam excellentiam addidit Soto ſupra in ſexta, & ſeptima excellentia legis gratiæ, quas ipſe ponit, nimirum, quod in hac lege gratia conſtituit abſolutè, & ſimpliciter Dei filios adoptiuos, & ideo abſolutum, & completiſsimum nomen gratiæ meretur, quod (inquit) gratiæ legis antiquæ in hac ſublimitate non competebat, quia non plenè, & perfectè merebantur iuſti illius tẽporis nomen filiorum Dei. Quã prærogatiuam legis nouæ probat ex Paulo ad Rom. 8. dicente, *Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis* Dei, & ad Gal. 4. *Cum eſſemus paruuli ſub elementis mundi huius eramus ſeruientes, at vbi venit plenitudo temporis miſit Deus filium ſuum factum ſub muliere, factum ſub lege, vt adoptionem filiorum reciperemus.* In quibus locis ſignificat Paulus adoptionem filiorum eſſe propriam prærogatiuam legis nouæ: cui conſonat illud Ioann. 1. *Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, iis, qui credunt in nomine eius, & ex Deo nati ſunt* quod eſt proprium legis nouæ, in qua, & fides Chriſti explicita, & natiuitas ſpiritualis per Baptiſmum omnibus iniungitur. Vnde ſancti Patres, Chryſ. Ambro. Theophyl. & Aug. his locis, & alij, quos refert Barradas tom. 1. lib. 1. cap. 7. & Leon. Caſtro in illa verba Iſai. 1. *Filios enutriui, & exaltaui*, dicant, Iudæos nõ propriè, ſed figuratè tantum interdum vocari filios Dei, quod Caſtro ipſe ſequi videtur ſine illa interpretatione.

5 Veruntamen licèt ſenſus iſtorum authorum catholicus ſit, modus loquendi vitandus eſt, vt notant Barradas ſupra & Medin. 1. q. 107. art. 1. Vaſq. d. 183. c. 2. Sit igitur certum iuſtos veteris Teſtamenti fuiſſe verè iuſtos, & ſanctos, vt paſsim Scriptura eos nominat: imò Paulus ad Rom. 4. Abraham proponit tanquam exemplar iuſtificationis, quæ fit per veram iuſtitiam, & gratiam. Et ad Hebr. 11. ſeriem refert inſignium iuſtorum, & qui ante legem, & ſub lege fuerũt & incipiens ab Abel, dicit, *per fidem teſtimonium eſſe ſub ſequutum, quod eſſet iuſtus.* Vnde fit, gratiam datam ſub lege, fuiſſe etiam veram gratiam eiuſdem rationis cũ gratia, quæ in noua Teſtamento datur, ſicut & gloria quam nunc habent Sancti vtriuſque Teſtamenti eiuſdem rationis exiſtit. Ex quo vlterius concluditur gratiam contuliſſe antiquis iuſtis veram adoptionẽ, quia hæc filiatio intrinſecè ſequitur ad veram ſanctificationem per gratiam. Item quia etiam illa gratia habebat adiunctam repromiſsionem æternæ hæreditatis, vt teſtatur Paulus ad Hebr. 11. per quam promiſsionem conſummatur adoptio. Atque ita paſsim Scriptura vocat illos iuſtos filios Dei, Sapient. 12. & 16. Deut. 32. & alijs ſimilibus locis. Nec poſſunt hæc per figuram tantum, ſeu metaphoram exponi, cum Scriptura poſsit propriè intelligi, imò cum ſermo hiſtoricus, & dogmata fidei proponens verborum proprietatem requirat. Neque etiam obſtat, quod nomen filiorum Dei interdum tribuatur toti populo Iudæorum, in quo erant multi improbi, quia vſitatũ eſt in Scriptura, totam communitatem vocare à maiori, vel meliori parte. Vel etiam ita appellantur, quia hoc profitebantur, & illud conſequi poterant, ſi per eos non ſtaret. Vnde expreſſe Paul. ad Rom. 9. loquẽs de Iſraelitis fratribus ſuis, ait, *Quorum adoptio eſt filiorum, & gloria.* Itaq; certiſsimum eſt, gratiam datam in lege veteri fuiſſe ſimpliciter, & abſolutè gratiam, tũ quia gratis dabatur, tum etiam quia gratum & acceptum Deo homines reddebat. Et conſequenter eſt ẽt certum, iuſtos illius temporis fuiſſe abſolutè, & ſimpliciter filios Dei adoptiuos, quia iam accepti erant ad regni hæreditatem, quam poſtea ſuo tempore aſſecuti ſunt.

6. Cur Patres antiqui dicuntur habuiſſe ſtatum ſeruorũ, homil. 14. dicens, literam legis vocari ſpiritum ſeruitutis, & rationem reddens ſubiungit, *Etenim ſupplicia illos è veſtigio excipiebant, & merces ſtatim ſequebatur*, & cæt. Atq; hoc manifeſtè voluit Paul. ad Galat. 4. dicẽs *quanto tempore hæres paruulus eſt, nihil differt à ſeruo, cum ſit Dominus omnium vſque ad præfinitum tempus à Patre, ſic & nos, cum eſſemus paruuli*, &c. In qua ſimilitudine apertè ſupponit Iſraelitas fuiſſe filios Dei, paruulos a quoad imperfectionem ſtatus, & ideo inſtar ſeruorũ legem accepiſſe, ſub qua cuſtodirentur tanquam ſub pædagogo, ſicut capite tertio in fine dixerat, legem fuiſſe pædagogum illius populi, pædagogus enim nõ ſolet dari ſeruo, ſed filio paruulo. Atque hinc ſequitur ſecundum, in quo ille ſtatus ſeruitutis conſiſtebat, ſcil. quia homines ſub lege viuentes, quantum erat ex vi eius, ducebantur ſpiritu timoris, qui eſt ſpiritus ſeruorum potius, quam amoris, qui eſt ſpiritus filiorum. Et hoc maximè intendit Paul. in dicto loco ad Rom. 8. cum dicit, *Non accepiſtis ſpiritum ſeruitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater*, vbi bene ita exponit Anſ. & idem ſenſit Auguſtinus, vbicumque diſtinxit legem veterem, & nouam per amorem, & timorem quam eſſe breuiſsimam, & certiſsimam differentiam dixit lib. contra Adimantum cap. 17. & lib. 1. de moribus Eccl. c. 28. Pertinet etiam ad hunc ſpiritum ſeruitutis, quòd lex illa inducebat ad ſui obſeruationem propter retributiones tẽporales, quaſi propter mercedem ſeruilem, vt Chryſoſt. ſupra ponderauit. Et in de etiam timor fiebat magis ſeruilis, quia erat magis de amiſsione temporalium bonorum, & de pœnis temporalibus, quas lex comminabatur, quam de pœnis æternis.

7. Tertia conditio illius ſeruilis ſtatus,

Tertia conditio illius ſeruilis ſtatus addi poteſt, quia tunc gratia non introducebat in regnum cœlorum, nec aperiebat ianuam regni, durante ſtatu illius legis, vt declarat Paul. ad Hebr. 9. & 10. Propter quod dixit Hieronym. epiſt. 120. ad Dardanum, ſanguinem Chriſti claues eſſe Paradiſi, & Cyrillus 10. Theſauri cap. 4. ait, Chriſtum de ſe dicere, Ego ſum oſtium, quia per ipſum naturæ noſtræ nouum iter facere docta eſt, & quaſi per portam quandam cœlos ingreditur, & alia tradit D. Thom. 3. p. q. 49. art. 5. vbi id explicuimus, & latius diſp. 42. illius tomi. Sicut enim paruulus, quandiu non eſt aptus, vt in hæreditatem introducatur, dicitur eſſe quaſi ſeruus, ita iuſti illius temporis, ſiue viuentes, ſiue iam mortui ſub lege dici poſſunt fuiſſe in quodam ſtatu ſeruitutis, quia pro tunc non erant apti ad æternam hæreditatem adeũdam. Et hanc maximè rationem conſiderauit Soto, vt adeò diminueret rationem, vel perfectionem illius gratiæ, & filiationis, vt hæc nomina illis abſolutè denegauerit. Quia cum gratia faciat hominem acceptum ad gloriam, illa, quæ non facit vndique acceptum pro aliquo ſtatu, videtur eſſe gratia ſecundum quid. Et re vera poteſt hæc quarto loco poni inter differentias vtriuſq; Teſtamenti, & eorum grauiarum, non tamen cum illa exaggeratione. Quia gratia Teſtamenti veteris ẽt faciebat ſimpliciter acceptum ad hæreditatem æternam, & de ſe tollebat omne perſonale impedimentum gloriæ, tam proueniens ex peccato actuali, quam ex originali, vt erat proprium talis perſonæ: non tollebat a. impedimentum proueniens ex lapſu totius naturæ, pro qua nondum erat ſatisfactum. Hoc a. impedimentum erat veluti extrinſecum & ideo non minuebat rationem, & perfectionẽ gratiæ in ſe ſpectatæ, & multò minùs poterat conſtituere analogiam in gratiæ nomine, & ideo negari non poteſt, quin illa ſimpliciter fuerit, & appellari debeat gratia. Et idem eſt de filiatione, quia dilatio temporalis hæreditatis ex aliquo defectu extrinſeco, vel accidentario, proueniens non minuit veritatem filiationis adoptiuæ, neq; appellationem eius. Nam etiam

nunc

Adimantum cap. 16. dicens, *In veteri Teſtamento erant onera ſeruorum.* Idem habet Chryſoſt. ad Roman. 8. *ſeruorum.*

hunc iustus, qui vel nondum plenè satisfecit pro mortalibus peccatis, aut venialia habet peccata, secundùm præsentem statum non est aptus ad introitum regni, & si in illo moriatur, detinebitur, & purgabitur, priusquam hæreditatem accipiat, & nihilominus simpliciter est filius Dei adoptiuus, etiamsi illud impedimentum sit magis personale, ac proprium, quam esset olim impedimentum totius naturæ.

8. *Loca Pauli ex dictis explicata.* Loca igitur citata ex Paulo ex dictis satis explicata sunt, quia in loco ad Romanos non adoptionem secundùm se spectatam, sed vt coniunctam spiritui adoptionis, & filiorum ponit vt specialem prærogatiuam noui Testamenti. In loco vero ad Galat. non de substantia, vt sic dicam, filiationis, sed de statu, seu conditione seruili loquitur, imò expressè affirmat, filiationem adoptiuam Dei fuisse in veteri Testamento, statum vero fuisse puerorum, & seruitutis. Et in eodem sensu dicit ibidem, nos nunc accepisse adoptionem filiorum, vtique coniunctam cum statu, & spiritu filiorum, in quo clamamus Abba Pater. Et in eodem sensu concludit de iusto; *Itaque iam non est seruus, sed filius*, scilicet, quoad statum, & spiritum seruitutis: nam quoad substantiam non potest iustus non esse seruus Dei. Et eodem modo potest exponi locus Ioannis, ab initio enim mundi data est hominibus potestas, *filios Dei fieri*, tamen per Christum data est peculiari modo quoad statum, & quoad spiritum, licèt hic locus aliter possit etiam exponi, vt statim dicam.

9. *Exponuntur Patres.* Patres autem, qui interdum dicunt, illam antiquam filiationem fuisse figuratam, piè possunt exponi, vt solum id dixerint propter imperfectionem illius status. Vel fortasse melius in populo Israelitico distingui potest duplex filiatio, sicut duplex iustitia. Vna legalis, altera spiritualis. Vna ex lege, altera in lege, vel sub lege. Prior cõsistit in promissione, & quasi adoptione illius populi ad Israeliticum regnum in terra promissionis sub peculiari cura, & protectione Dei, prout eleganter describitur à Dauid Psal. 77. & Psal. 104. & 105. Hæc ergo merito dicitur filiatio figuralis, & de hoc loquuntur Chrysost. & Theophyl. & Oecumeni. super dicta loca Pauli, & Ioann. & Cyrill. *Cyrill.* lib. 1. in Ioan. cap. 14. Qui tamen non negant in eisdem Iudæis filiationem spiritualem per gratiam, sed illam ibi non commemorant, quia non erat ex lege: immò quia illam habebant ad legem gratiæ vt sic pertinebant, vt supra ex Augustino diximus, & accommodatè ad hoc explicat lib. 2. contra duas epistolas Pelagian. cap. 4.

10. *Conclus.* Dico secundò: Lex noua etiam quoad præcepta, & documenta longè perfectior est lege veteri. Conclusio est communis, & eodem modo certa, vt sumitur ex eisdem locis ad Hebræos 7. & sequentibus, & ex diuerso modo, quo vbique Paulus loquitur de lege, & de Euangelio. Hic autem excessus perfectionis legis nouæ in multis consistit, quæ ex omnibus tractatis in hoc libro, & præcedenti facilè colligi possunt, discurrendo per causas, effectus, & proprietates vtriusque legis. Primò ergo perfectior est lex noua in fine, quia licèt vtraque lex ordinauerit homines vltimatè ad felicitatem æternam, tamen lex noua immediatius, plenius, & efficacius. Vnde etiam excedit in fine proximo, quia totus finis huius legis est maximè spiritualis, scilicet, destructio peccati, & perfecta sanctificatio, & cum Deo coniunctio: lex autem vetus proximè versabatur magna ex parte circa temporalia, & intendebat felicitatem, & pacem externam reipublicæ, cum iustificatione etiã legali, quantùs per hæc remotè, & modo imperfecto intenderet spiritualem finem. Atque huc spectat, quod lex noua est finis veteris, vt infrà dicam.

11. *Secundus excessus legis.* Secundò excedit lex noua ex parte efficientis: nam lex vetus per Moysem, noua autem per Christum Deum hominem data est. Quam exaggerat Paulus ad Hebræos 2. considerans illam legem non tantum vt datam per hominem, sed etiam vt datam per Angelos. Quando enim Christus melior est Angelis effectus (vt idem dixerat cap. 1.) tantò sermo, & lex Christi dignior est sermone Angelorum, & lege per illos data. Dices vtriusque legis Author est Deus, Angeli verò, & Moyses tantum fuerunt organa. Respondeo, ex hac parte inueniri quandam æqualitatem, prærogatiuam autem legis nouæ esse, quod non solum est a Deo, vt Deus est, sed etiam vt est homo, vnde etiam habet, vt non solum sit data per Christum vt promulgatorem, sed etiam vt legislatorem per voluntatem humanam. Et ita hæc lex quasi duplici titulo est diuina, scilicet, quia est à voluntate diuina, per essentiam, & alia voluntate Dei per communicationem idiomatum, seu deificata per vnionem hypostaticam. Ex quo mirum in modum augetur dignitas huius legis, saltem extensiue per plures respectus moraliter significantes. Et non parum auget hunc posteriorem respectum, quòd proximus author huius legis simul fuit redemptor illorum, quib⁹ legem tradebat. Nam ex his omnib⁹ titulis maior quædam obligatio oritur, quã ex alia lege Dei per puras creaturas tradita, quod significauit Paul. in verbis illis ad Hebr. 2. *Si enim qui per Angelos factus est sermo, &c. quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem, quæ cum initium accepisset narrari per Dominum: ab eis, qui audierunt, in nos confirmata est*, &c. *Obiect.* *Respons.*

12. *Tertius excessus legis nouæ.* Textio excedit lex noua ex parte materiæ, seu ex rebus traditis, ac præceptis. Quæ differentia colligi potest in primis ex legislatoris excellentia, siue lex noua ad Christum, & vetus ad Moysem, vel Angelos conferantur, siue vtraque ad Deum. Nam per se verisimile est, altiorem doctrinam, & legem voluisse Deum tradere per filium, quam per ministros, vt notauit Ribera circa dicta verba Pauli ad Hebræos 2. & idem significauit Paulus cap. 1. dicens, *Multifariam, multisque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, nouissime loquutus est nobis in filio*, &c. Deinde idem ostendi potest discursu facto superius circa materiam legis nouæ. Si enim spectemus materiam fidei, longè perfectior fides in hac lege præcepta est: nam in ea sunt reuelata profundissima Dei mysteria, tam vt Deus est, quam vt est homo, quorum explicita fides toti Ecclesiæ commendata est: in lege autem veteri, & pauciora mysteria sunt communiter reuelata, & fides implicita illorum ad salutẽ sufficiebat. Et ideo inter alias causas interdum vocat Paulus legem nouam legem fidei, vel fidem, veterem autem vocat legem factorum, vel legem simpliciter, vt ad Roman. 3. & ad Galat. 3. quia lex noua abundat mysterijs fidei, & in illa maximè fundatur, licèt aliqua etiam opera præcipiat: vetus autem lex abundabat præceptis operum, licèt aliquam fidem simul exigeret. Deinde in materia morali licèt sit quædam æqualitas quoad substantiam (vt sic dicam) præceptorum moralium, excedit tamen lex noua in maiori eorum declaratione, & exacta intimatione, & præterea quia consulit multa, quæ ad perfectiorem obseruantiam illorum pertinent. Denique in materia cæremoniali infinitus (vt sic dicam) est excessus, tum ratione sacrificij infiniti valoris, tum ratione sacramentorum continentium gratiam Christi, quæ omnia satis supra explicata sunt.

13. *Quartus excessus legis nouæ.* Quarto excedit etiam lex noua ex parte formæ; quia non est scripta in lapidibus, vel membranis, sed in mentibus, & cordibus hominum, per verbum proprium ipsius Dei hominis, cooperãte Spiritu sancto per abundantiã spiritus, & interioris illuminationis, vt supra latè declaratũ est. Et ad hunc excessum pertinet differentia promulgationis: nam promulgatio suo modo pertinet ad complementum sensibilis formæ legis. Excesit autem promulgatio legis nouæ. Primò in prodigijs, & signis quibus facta est: nam omnia indicabant plenitudinem Spiritus sancti, & amoris,

amoris, cum in promulgatione legis veteris omnia signa fuerint timoris, & terroris, quibus ostensa est diuersa qualitas, & perfectio vtriusque legis, vt Sancti expendunt, quos in superioribus satis citaui. Secundo excessit promulgatio legis nouæ in loco, quia vetus in deserto, & in monte quodam, priuato populo data est. Noua verò in ciuitate regia, & in metropoli, vt sic dicam, fidelis populi, qui tunc erat, congregatis diuersarum nationum hominibus prædicari cœpit, & postea per vniuersum mundum consummata est. Vnde tertio considerari potest excessus in modo, quia lex vetus in vno tantum sermone, illi populo proprio, tradita est, non verò cum dono linguarum, vt simul inciperet prædicari omni nationi, quæ sub cœlo est.

14. 3. Excessus Augusti.

Quintò excedit lex noua in virtute, & efficacia sanctificādi, quam differentiam vbique tradit Augustinus, tanquam præcipuam, & virtute continentem cæteras, vt patet ex toto libro de spiritu, & litera, & lib. 1. de gratia Christi, c. 19. & lib. de natur. & grat. ca. 57. & libro de continent. c. 3. & alijs innumeris locis. Communiter autem explicatur hic excessus magis ex parte gratiæ, quam ex parte legis, vt præceptiuæ. Verumtamen licet hoc redundet etiam in perfectionem ipsiusmet legis, quia coniunctio cum gratia pertinet ad excellentiam eius, & ad facilitatem, & suauitatem, vt infra dicam: nihilominus lex noua vt præceptiua participat in suo genere quandam gratiæ efficaciam, maxime ratione sacramentorum, quæ præcipit, & promissionum, quas includit, quam virtutem lex vetus non habuit, vt supra latè declaratum est.

6. Excellentia.

Vnde huc etiam spectat sexta excellentia legis nouæ in promissionibus, quia sunt maximè spirituales, & de bonis æternis, cum tamen in lege veteri fuerint temporales, quæ differentia frequens est in Theologis, & Patribus, supra tamen explicata est, vbi eos allegauimus.

Septimà.

Et huc etiam referenda est septima differentia in comminationibus, quæ in lege veteri ordinariè erant de supplicijs temporalibus, & corporali morte, rarò autem fiebat explicata comminatio æternæ pœnæ. In Euangelio autem è conuerso, vt ostendunt illa verba Christi, *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere, sed potius timete eum, qui potest & corpus & animam perdere in gehenna*, Matth. 10.

Octaua.

Deniq; ad hoc caput pertinet differentia vtriusq; legis in modo inducendi subditos ad sui obseruationem: nam lex vetus per timorem valde seruilem, & quasi humanum, lex autem noua maxime per amorem homines inducit, non omisso timore altioris ordinis, magisq; diuino. Quæ excellentia circa priorem assertionem huius capitis satis declarata est.

15. 9 Excell.

Nonò excedit lex noua veterem in proprietate vniuersalitatis ex parte locorum, & personarum, quia lex vetus pro solo Iudæorum populo: noua vero pro omnibus hominibus, & vniuerso orbe data est: vtrūque enim in superioribus ostensum est, & constat, vniuersalitatem legis ad eius excellentiam pertinere

Decima.

Similis est decima excellentia sumpta ex alia proprietate immutabilitatis, ac perpetuitatis huius legis. Nam licet lex vetus prius data sit, quam noua, illud tamen nec ad excellentiam pertinuit, nec est signum eius, quia imperfectiora solent esse generatione priora, sicut dispositio præcedit formam, atque ad hunc modum præcesserit lex vetus nouum. At verò perpetuitas rei postquam in suo esse producta est, ad perfectionem eius pertinet. Et hoc modo excelluit lex noua supra veterem, vt in superioribus latè explicatum est.

Vndecima.

Addi etiam potest vndecima excellentia ex alia legis Dei proprietate, quatenus immaculata dicitur. Nam licet hæc proprietas etiam in lege veteri inuenta fuerit, maiori tamen perfectione in noua, quia sicut vtraque fuit sancta, & spiritualis, & nihilominus lex noua est sanctior, & spiritualior, vt ex omnibus dictis satis constat: ita licet vtraque sit immaculata, nihilominus noua potest esse purior, & magis immaculata. Consistit autem hic excessus in duobus. Primò quia nullam permissionem, vel dispensationem concedit in his, quæ rectę rationi non consonant, sicut lex vetus interdum faciebat. Secūdò in consilijs perfectionis, præsertim virginitatis: nam in lege veteri quodammodo præferebatur coniugium virginitati, quia homines illius status procreationi filiorum præcipuè vacabant: in hac autem lege præfertur virginitas tanquam aptior ad vacandum Deo & ad perfectionem animæ obtinendam, quæ per hāc legem maximè intenditur, ideoq; purior, & immaculatior est.

Duodecima excellentia legis nouæ sumitur ex alia proprietate, quam illi tribuit Christus Matth. 11. dicens, *Iugum meum suaue est, & onus meum leue*, è contrario verò lex vetus adeo onerosa fuit, vt de illa dixerit Petrus Actor. 15. *Quam nec nos nec Patres nostri portare potuimus*, & pluribus alijs testimonijs hanc differentiam confirmat Cyprian. lib. 3. ad Quirinum ca. 119. Nihilominus tamen non caret aliqua difficultate: hæ duæ leges videntur in hoc se habere tanquam excedens, & excessum, & non est facile iudicare, quæ simpliciter excedat in onere, & difficultate. Si enim consideremus externa opera, & corporalem laborem, ac exercitationem, sine dubio fuit multo onerosior lex vetus, quia plurimas cæremonias sacrificiorum, sacramentorum, & allarum obseruantiarum præcipiebat, & præcipuè circuncisionem carnis, quæ valde erat austera. Item lex zelotipiæ, & similes valde difficiles erant: lex autem noua ex his exterioribus pauca præcipit, præter ea quæ sunt legis naturæ, vt constat ex dictis, & notat Aug. ep. 118. & 119. cap. 19. & 15. contra Faust. c. 13. At vero ex interioribus actibus multa præcipit difficiliora, vt notat D. Thom. qu. 107. artic. 4. vbi fatetur, præcepta nouæ legis quoad hanc partem esse grauiora. Reddit autem rationem, quia lex noua expresse prohibet interiores animi motus, quod non ita expresse lex vetus faciebat, & licet aliquando prohiberet, non puniebat. Sed si quis rectè consideret, hic excessus non erat in rebus præceptis, vel prohibitis, sed in modo. Nam lex vetus etiam prohibebat concupiscentiam, & præcipiebat dilectionem proximi absolutè, siue esset amicus, siue inimicus, vt supra notatum est, ac denique præcipiendo totam legem naturalem, consequenter vetabat quidquid illi contrarium est, vt sunt etiam actus interni. Quia verò lex noua expressius prohibuit iram, odium, concupiscētiam, etiam per solum desiderium internum, ideo ex hac parte dicitur quodammodo grauior, & in hoc sensu loquutus est D. Thomas, & ita etiam exposuerunt Lyran. in præfat. ad Euangel. & Abulens. Matth. 11. qu. 68. & Chrysostom. in Imperfecto hom. 10. in Matth. & sumpserunt ex August. 19. contra Faustum cap. 23.

16. 11. Exod.

17.

Vltra hanc autem difficultatem videtur esse alia maior in lege noua ex aliquibus actibus internis, & alijs externis. In internis quidem, quia præcipit credere altiora mysteria, & longe difficillima, vt Trinitatis, Incarnationis, & Eucharistiæ. Et ex hac parte exterior vsus Sacramentorum est longè difficilior, quia postulat magnam fidem, & sanctitatem, & dispositionem ad illam in quo specialis difficultas est in conuenienti vsu Eucharistiæ. Deinde in sacramento confessionis magna quædam difficultas inuenitur: nam valde repugnat naturæ, vt per se constat. Præterea in dissolubilitate matrimonij inuenitur hæc lex grauior, & in absoluta prohibitione vsurarum. Denique quo magis eradicat omnia vitia, eò difficiliùs impleri potest. Verumtamen hæc omnia eandem habent responsionem, fatemur enim ex parte actuum internorum, & aliquorum externorum, quatenus ab interioribus pendent, hanc legem esse difficiliorem, non enim poterat esse perfectior, quin esset difficilior homini secundum suam naturam spectato.

Tamen

Tamen quia hæc lex secum affert spiritum gratiæ, & charitatis; ideo respectu huius status est suauior, & facilior, quam lex vetus esset respectu suorum subditorum. Et hoc modo dixit Ioann. 1. canonica c. 5. *Mãdata Christi non esse grauia*, vtiq; amanti; vt dixit Aug. de natur. & grat. cap. 69. quia *omnia sæua, & immania, facilia & prope nulla efficit amor*, vt idem Aug. dixit sermon. 48. de Tempore, & ita etiam hoc explicuit Hilar. canon. 11. in Matth. & optime Auctor imperfecti Hom. 28. in Matth.

Augusti.

Hilar.

Auth. imperfect.

18. Decimo tertiò excedit lex noua veterem, quia est finis illius, & vetus fuit dispositio, seu præparatio ad nouam, iuxta illud ad Rom. c. 10. *Finis legis Christus*, & ad Gal. 5. dicitur Lex fuisse pædagogus præparans ad Christum, & sic dixit Augustinus lib. 1. de gratia Christi, c. 19. *Lex data est, vt gratia quæreretur.* Deinde hinc nascitur decima quarta prærogatiua legis nouæ: nã vetus fuit figura nouæ, quia omnia illa sacramenta fuerunt vmbræ futurorum, vt ait Paulus. Vnde è conuerso lex noua comparatur ad veterem tanquam veritas ad vmbram, iuxta illud, *Veritas per Christum facta est.* Et sic etiam dixit Aug. 16. de Ciuitate, cap. 26. vetus Testamentum obumbrasse nouum, & in hoc omnia resonare nouitatem. Imo ideo (inquit) illud dicitur vetus, *quia est occultatio noui*, & hoc nouum, *quia est veteris reuelatio.* Et hinc etiam dicitur lex noua fuisse contenta in veteri, vel tanquam in imagine, & figura, vel tanquam in semine, vt explicuit D. Thom. dicta qu 107. art. 3. ex Gregor. hom. 6. in Ezechiel. & Aug. 19. contra Faustum, cap. 28. Alia vero ratione dixit Victor. Antiochenus ad cap. 4. Marci, *In noua lege veterem teneri inclusam, & ideo vbi noua non est, veterem locum habere non posse.* Dicitur enim lex vetus esse in noua tanquam in suo complemento, & quia quæ in illa erant in figura, in hac sunt in veritate, & quia quod illa inchoauit, hæc perfecit. Vnde etiam dixit Aponius lib. 5. in Cantic. circa id, *Tenui eam*, &c. *lex hæc tat Ecclesiam, gratia generat.* Hinc denique dicitur lex noua impleuisse veterem, quia quidquid per illam promissum, & adumbratum est, in noua est impletũ, & quia per nouam legem vetus antiquata est, quia tempus eius iam erat impletum, & eius vtilitas iam cessauerat, vt D. Thomas supra explicat art. 3. Ex quibus etiam licet colligere, in lege noua excellentius inueniri, quam in veteri, illas perfectiones diuinæ legis quas ponit Dauid Psalm. 18. *Lex Domini immaculata, conuertens animas*, &c. vt late explicuit Lyran. dicta Præfatione ad Euang. Denique si spectentur conditiones legis, quas alias posuit Isidor. scilicet, quod sit honesta, possibilis, loco, temporiq; conueniens, vtilis necessaria, perspicua, ac breuis, in omnibus inuenietur hæc lex summè perfecta, & non solum legem veterem, sed omnem etiam aliam, quæ prudenter cogitari possit, antecellere. Quamobrem etiam ipsi Hebræi veritatem hanc agnouerunt, vt intelligi potest ex Paulo Burgen. in addit. ad Hebr. 1. vbi refert Glossam Hebræi cuiusdam super id Ecclesiastes 1. *Omnia vanitas*, dicentem, *Omnis lex, quam addiscimus in præsenti tempore, vana est, respectu legis Messiæ.* Nam licet suo tempore vtilis fuerit, cum tamen saluare homines nõ posset, nec ad Beatitudinem introducere, vana esset, nisi per CHRISTVM compleretur, qui & sanguine suo ianuas cœli aperuit, & initiauit nobis viam nouam, relicta lege gratiæ, per quam illam consequi, & in Sancta Sanctorum æternæ beatitudinis introire valeamus.

14. Excellent

13. Excellentia.

FINIS LIBRI DECIMI.

SUAREZ
Bibliotheca
D.V.3

INDEX.

LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ, QVÆ IN HOC VOLVMINE EXPLICANTVR.

Prior numerus capita, posterior versus designat.

GENESIS.

CAP. 2. v. 16. & 17. *Ex omni ligno Paradisi comede, ex ligno scientiæ boni, & mali ne comedas*: loquitur Deus ad Adam, & ad posteros eius. 6. 6. 1

Ibid. v. 17. *In quacumque enim die comederis ex eo, morte morieris*: Toti posteritati Adæ, mortem comminatus est Deus. ibid.

c. 3. v. 3. *Præcepit nobis Deus, ne comederemus*, id est, non tantum Adæ, sed etiam Euæ. ibid. 2

Ibid. v. 16. *Sub viri potestate eris*, scilicet, quoad vim coerciuam proportionatam. ibid.

c. 7. v. 8. *De animantibus quoque mundis & immundis*; varie exponitur. ibid.

c. 9. v. 4. *Carnem cum sanguine non comederitis*, varie explicatur. 617. 1

c. 13. v. 15. *Omnem terram, quam conspicis, tibi dabo, & semini tuo in sempiternum*, 647. 1. exponitur. 650. 1

c. 17. v. 13. *Erit pactum hoc meum in carne vestra, in fœdus æternum*, eodem modo exponitur. ibid.

c. 23. v. 4. *Date mihi ius sepulchri*, id est, facultatem sepeliendi. 7. 2

EXODVS.

Cap. 12. v. 14. & 17. *Habebitis hanc diem solemnem, &c. cultu sempiterno*. Et infrà, *Custodietis diem istam ritu perpetuo*. 647. 1. exponitur. 650. 1. & sequentib.

c. 20. v. 12. *Honora patrem tuum, & matrem tuam, vt sis longæuus super terram, &c.* ad literam terram promissionis promittebat, in figura autem æternitatem. 657. 1. & seq.

Ibid. v. 13. *Non occides*, plures conditiones includit. 93. 2

LEVITICVS.

Cap. 19. v. 18. *Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum*: illud, *odio habebis inimicum tuum*, falsum commentum Rabinorum est. 626. 1

DEVTERONOMIVM.

c. 11. v. 1. *Ama Deum tuum, & observa præcepta eius, & cæremonias, atque iudicia, & mandata omni tempore*; vbi per *præcepta*, intelliguntur moralia, & sic distinguuntur ibi tria genera præceptorum legis. 629. 2

REGVM LIB.

1. Reg. 16. v. 10. *Dominus præcepit ei, vt malediceret Dauid*, id est, permisit. *Suarez de Legib.*

PSALMI.

Psal. 1. v. 1. *Beatus vir qui non abijt, &c. vir* ibi fœminas comprehendit. 521. 1

p. 2. v. 6. *Ego constitutus sum Rex ab eo, &c.* de Christo intelligitur. 697. 1. & verè Rex erat. ibidem.

Ibid. v. 9. *Reges eos in virga ferrea*, id est, inflexibili, & recta. *ibid. 2. & 706. 2*

p. 4. v. 6. & 7. *Quis ostendet nobis bona? signatum est super nos lumen vultus tui*, intelligitur de lege naturali. 10. 1

p. 71. v. 1. *Deus iudicium tuum Regi da, &c.* de Christo exponitur. 697. 1

p. 105. v. 41. *Tradidit eos in manu gentium, & dominati sunt eorum, &c.* intelligitur de iusta Dei permissione. 625. 2

p. 109. v. 15. *Virgam virtutis tuæ, &c.* de prædicatione Christi exponitur. 697. 1. *& seq.*

p. 111. v. 1. *Beatus vir qui timet Dominum*, vt supra in 1. Psalmo.

PROVERBIA.

Cap. 8. v. 15. *Per me Reges regnant, &c.*

Sicut noxius est qui mittit sagittas, & lanceas in mortem; ita vir, qui fraudulenter nocet amico suo. vir ibi exponitur vt supra in 1. Psal. 521. 1. iuxta cap. 1. de præsumptionibus.

ISAIAS.

Cap. 2. v. 3. *Venite ascendamus ad templum Domini, & ad domum Dei Iacob. & docebit nos vias suas*, id est, sensibili, & humano modo.

Ibid. eodem. *De Sion exibit lex*, vtique noua, seu gratiæ, 616. 1. & de Christi prædicatione. 697. 1

c. 9. v. 5. *Magni consilij Angelus*, sermo est de Christo. 618. 1

c. 33. v. 22. *Dominus iudex noster, Deus Rex noster, Dominus legifer noster*, vtique excellenti, & singulari modo, & de Messia exponitur. 696. 2. *& seq.*

IEREMIAS.

Cap. 31. v. 33. *Dabo legem meam in visceribus eorum*, loquitur de lege noua. 615. 2

Ibid. eodem. *Et non docebit vltra vir proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, Cognosce Dominum*; *omnes enim cognescent me, à minimo vsque ad maximum, &c.* in his verbis significatur abundantia luminis, doctrinæ, & gratiæ legis Euangelicę. 705. 2

Thren. 1. v. 10. *De quibus præceperas ne introirent in Ecclesiam tuam*, exponitur de Gentibus non colentibus Deum. 710. 1

EZECHIEL.

Cap.20.v.25. *Dedit eis præcepta non bona, & iudicia in quibus non viuant, & polluit eos cum muneribus suis, cum offerrent omne, quod aperit vuluam,* dupliciter exponitur. 624.2. & 625.1

OSEAS.

Cap.8.v.4. *Ipsi regnarunt, & non ex me,* &c. Regibus Israel contra Dei voluntatem introductis dictũ est, & ad alios iniquè regnantes applicari possit, 115.2. & 135.2

MICHEAS.

Cap.4.v.2. *De Sion egredietur lex, & verbum Domini de Hierusalem.* exponitur. 615.2. & *seq.* 697.1. & 698.1.

MALACHIAS.

Cap.3.v.1. *Ecce ego mitto Angelum meum,* Ioannem Baptistam. 618.1

Ibid. eodem. *Et statim veniet ad templum sanctum suum Dominator, quem vos quæritis,* id est, filius incarnatus. ibid.

MATTHÆVS.

Cap.5.v.20. *Nisi abundauerit iustitia vestra, &c.* id est, nisi legem melius obseruaueritis. 627.1

Ibidem v.22. *Ego autem dico vobis, &c.* perfectius declarat naturalem legem. 697.2

c.12 v.5 *Non legistis, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, &c. violant,* vtique in exteriori specie. 646.1

c.9.v.18. *Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam,* intelligitur de vnitate Ecclesiæ sub pastore vno. 697.2

c.17.v.25. *Ergo liberi sunt filij.* nomine filiorum non intelliguntur omnes Christiani, vt hæretici interpretantur. 123.1

c.18.v.18. *Quæcunque alligaueritis, &c.* 218.1

c.19.v.8. *Ad duritiem cordis vestri, permisit vobis Moyses, dimittere vxores vestras,* ponitur duplex expositio. 42.2. & sequentibus.

v.14. *Prædicabitur Euangelium hoc, &c. & tum veniet consummatio,* id est, destructio Hierusalem, iuxta sententiam D. Hieronymi. 711.1

c.vlt.v.19. *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti, docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis,* præceptum generale de tota lege noua, & præcipuè de Baptismo, qui est ianua. 697.2

Ibid. eod. *Docentes eos seruare omnia, &c.* dupliciter exponitur contra hæreticos. 123.1

MARCVS.

c.vlt.v.16. *Qui nõ crediderit, condemnabitur,* intelligitur de vna fide. 698.1

LVCAS.

c.22.v.19. *Hoc facite in meam commemorationem:* hic datur præceptum noui sacrificij. 697.2

Ibidem 25. & 26. *Reges gentium dominantur eorum, vos autem, &c.* monet discipulos ne principatum ambiant, & vt ad principatum assumpti, se vt ministrantes, non vt dominantes gerant. 123.1. vel non in vestram vtilitatem. 235.1

c.4.v.44. *Omnia verba quæ scripta sunt in lege, &c.* lex etiam pro collectione præceptorum sumitur. 615.2

Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem; variè exponitur. 659.1

IOANNES.

Cap.1.v.17. *Lex per Moysem data est,* vox lex collectiuè sumenda. 615.2

c.3.v.3. *Nisi quis renatus fuerit,* ponitur præceptum Baptismatis. 697.2

c.6.v.54. *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, &c.* præceptum Eucharistiæ. ibid.

c.7.v.39. *Nondum erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus,* intelligitur de aduentu Spiritus sancti, in die Pentecostes. 712.2

c.10.v.16. *Alias oues habeo, &c.* intelligitur de vnitate Ecclesiæ sub vno Pastore. 692.1

c.13.v.34. *Mandatum nouum do vobis;* &, *hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem.* datur præceptum charitatis. 691.1. & *seq.*

c.15.v.14. *Vos amici mei estis, si feceritis, &c.* illa conditionalis *Si,* habet vim comminationis, & necessitatem indicat seruandi mandata ad cõseruandam charitatem. 48.1. & sequentibus.

c.20.v.23. *Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt,* præceptum confessionis. ibid.

ACTA APOSTOLORVM.

Cap.1.v.8. *Eritis mihi testes, vsque ad vltimum terræ,* quomodo ab Apostolis impletum. 711.1

c.7.v.38. *Qui accepit verba vitæ dare nobis:* id est, legem. 622.2

c.13.v.47. *Sic enim præcepit nobis Dominus, Posui te, &c.* nomine præceptum, decretum, & præordinatio diuina intelligitur, vel de præcepto promulgandi Euangelium gentibus suo tempore. 710.2 vbi per errorem legitur Rom.3.

c.15.v.29. *Vt abstineatis à sanguine, & à suffocato:* dupliciter exponitur. 685.1. & ponitur vera expositio de præcepto illi tempori conuenienti, 686.2

EPISTOLA AD Romanos.

Cap.1.v.28. *Tradidit eos Deus in reprobum sensum;* id est, permisit eos labi. 625.2

c.2.v.6. *Deus reddet vnicuique secundum opera sua,* necessitas bonorum operum hic ostenditur contra hæreticos. 698.1

Ibid.v.14. *Cum Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis sunt, faciant, eiusmodi legem non habentes, ipsi sibi sunt lex.* intelligitur de lege naturali, vt est in subdito. 26.2

c.3.v.27. *Lex factorum,* quomodo intelligenda. 626.2

c.5.v.20. *Lex subintrauit vt abundaret delictum;* particula, *vt* non significat finem, sed consequutionem. 38.1. & 622.2

c.6.v.14. *Non estis sub lege,* vtique scripta, quoad eius obligationem, vt talis erat. 52.1

Ibid.20. *Cum essemus in carne,* id est, sub statu legis carnalis. 662.1

c.7.v.4. *Itaque & vos fratres mortificati estis legi, per corpus Christi,* variè exponitur. 661.2. & sequentib.

Ibid 2. *Si autem mortuus fuerit vir eius, soluta est à lege,* exponitur latè. ibid.

c.8.v.2. *Lex spiritus vitæ,* de lege collectiuè sumpta. 615.2

c.10.v.18. *In omnem terram exiuit sonus eorum,* quomodo impletum in tempore Apostolorum. 711.1

Minister enim Dei est. 119.2

EPISTOLA AD
Corinthios.

1.Cor.7.v.23. *Nolite fieri hominum*; de seruitute spirituali intelligit. 123.2
1.Cor.10.v.31.*Omnia ad gloriam Dei facite*, de consilio dicitur, potest etiam de præcepto dupliciter intelligi. 84.1
2.Cor.16.v.14. *Omnia vestra in charitate fiant.* ibid.2
2.Cor.3.v.17.*Vbi spiritus Domini, ibi libertas*, variè exponitur. 52.2
Ibid.v.6.*Litera occidit, spiritus autem viuificat*; variè exponitur. 639.1
2.Cor.5.v.12. *Qui in facie gloriantur, & non in corde*, id est in externa specie operum, nō in veritate.687.2, iuxta Hieronym. vera expositio. 688.1

EPISTOLA AD
Galatas.

Cap.2 v.4.*Subintroierunt explorare libertatem, &c.* scilicet, à lege Moysis. 52.2
Ibid.v.11.*In faciem ei restiti, quia reprehensibilis erat.* latè exponitur. 572.1
Ibid.14.*Gentes cogis iudaizare:* variè exponitur. ibid.
c.3.v.19. *Quid igitur lex? propter transgressionem addita est*, id est, occasionem transgressionum ad coercendas vitia posita est. 15.1
Ibid.19.*Ordinata per Angelos in manu Mediatoris*, id est, Moysi. 619.2
c.4.v.31. *Itaque fratres non sumus ancillæ filij, sed liberæ, quæ libertate Christus nos liberauit*; vtique à lege veteri. ibid.
c.5.v.13. *Vos in libertatem vocati estis fratres*, ibidem de veteri exponitur.
Ibid.v.18. *Si spiritu ducimini, non estis sub lege*, de lege veteri exponitur, 50.2. Non esse autem sub lege, idem esse dicitur, ac non obligari scripta, vt talis erat.51.2

EPISTOLA AD
Ephesios.

Cap.2.v.15. *Lex mandatorum decretis euacuans*, id est, Euangelicis præceptis.647.2. & iterum. 650.1.
c.6.v.2.*Honora patrem, &c.* Vide Exod. 20.suprà.

EPISTOLA AD
Colossenses.

Cap.3.v.17.*Omne quodcunque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini Iesu Christi, gratias agentes Deo, & Patri per ipsum*: dupliciter exponitur. 84.2

EPISTOLA AD
Timotheum.

1.Tim.1.v.9. *Iusto non est lex posita*, id est, quoad coactionem. 48.2
2.Tim.2.v.4 *Nemo militans Deo implicat se negotijs secularibus*, expenditur verbum *implicat*, quia non excludit prudentem vsum, vbi etiam *negotijs secularibus* ponderatur. 234.2

EPISTOLA AD
Titum.

Cap.3.v.1.*Admone illos Principibus, & potestatibus subditos esse*, id est, omni homini, qui vicem Dei gerit in terris, siue Regi, &c. 122.1

EPISTOLA AD
Hebræos.

Cap.8.v.7.9.*Si prius illud culpa vacasset, &c.* duplicitèr exponitur. 625.2 &c. *vsq; ad tempus correctionis impositæ*, id est, per legem nouam. 66.1

EPISTOLA IACOBI.

Cap.2.v.8.*Si tamen legem perficitis regalem*, id est, charitatis. 656.2
Ibid.12. *Sic facite sicut per legem libertatis, &c.* de lege Euangelica loquitur. ibid.

EPISTOLA S.
Petri.

1.Petr.2.v.13. *Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum.* 122.1
2.Petr.v.10. *Satagite vt per bona opera, &c.* ostenditur necessitas bonorum operum. 698.1

INDEX.

CAPITVLORVM, ET IVRIVM OMNIVM, QVÆ IN HOC VOLVMINE EXPLICANTVR.

EX DECRETO.

A P. erit autem lex. *d.* 4. *pag. 18. col. 2*
Cap. contra mores. *d.* 100. 498. 2. & 515. 2
Cap. quicunque. 6. *q.* 1. 281. 1
Cap. cùm renunciatur. 32. *q.* 1. 601. 1
Cap. Anastasius, *d.* 19. 215. 1. *vbi apocryphum esse dicitur.*
Cap. siquis. 30. *d.* 243. 2
Cap. nulli. *d.* 19. 240. 1
Cap. placuit. §. præscriptionem. 16. *q.* 3. 138. 2

EX DECRETALIBVS.

Cap. 1. *de constit.* 34. 2
Cap. cùm accessissent, *de constit.* 598. 2
Cap. vlt. de consuetud. 482. 2
Cap. gratum, *de offic. delegat.* 583. 1
Cap. relatum, *eod.* *ibid.*
Cap. vigilanti, *de præscript.* 138. 2
Cap. vlt. de præscript. *ibid.*
Cap. nonne, *de præsumpt.* 267. 2
Cap. licèt vniuersis, *de testib.* 521. 1
Cap. cum dilecta, *de confirmat. vtil. vel inutil.* 571. 1
Cap. dolentes, *de celebration. Missar.* 244. 1
Cap. vlt. ne clerici. vel monach. 249. 1
Cap. vt mensuræ, *de empt. & vendit.* 281. 1
Cap. quamquam, *de censib.* 308. 1
Cap. super eo, *de cognat. spirit.* 477. 1
Cap. si de terra, *de decim.* 599. 2
Cap. accedentibus, *eodem.* *ibid.*
Cap. per venerabilem, *qui filij sint legitimi.* 215. 1
Cap. tuæ, *de sponsalib.* 246. 1
Cap. licèt, *de sponsa duorum.* *ibid.* 2
Cap. accepisti, *de sponsa duorum.* 281. 1
Cap. vlt. de simonia. 244. 1
Cap. tua nos, *eodem.* *ibid.*
Cap. omnis vtriusque, *de pœnit. & remiss.* *ibid.*
Cap. venerabilem, §. *vlt. de sentent. excommunic.* *ibid.*
Cap. nouerit, *de sentent. excom.* 248. 1. & 249. 2
Cap. suam, *de pœnis.* 293. 1
Cap. super quibusdam, *de verbor. signific.* 303. 1. & 308. 1
Cap. nuper. *de sentent. excommunic.* 396. 2
Cap. Abbate, *de verbor. significatione.* 271. 2
Cap. à nobis. 1. *de sentent. excom.* 192. 1. & 194. 2

EX LIBRO SEXTO.

Cap. 1. *de constit. in 6.* 491. 1
Cap. commissa, *de elect. in 6. variè exponitur.* 244. 1
Cap. 1. *de conces. præbend. in 6.* 249. 2
Cap. si cui nulla, *de præben. in 6.* 404. 1, & 583. 1
Cap. si super gratia, *eodem.* *ibid.*
Cap. exijt, *de verbor. signific. in 6. circa vim verbi* Præcipimus. 176. 2

EX CLEMENTINIS, &c.

Clementin. 1. & 5. *de statu monach.* 245. 1. *cum seq.*
Clementina exiuit, *de verbor. signific. verbo* Præcipimus. 176. 2
Extrauag. ad regimen, *de præbend.* 35. 1

EX IVRE CIVILI.

Lex 1. *Codic. de legibus, dupliciter exponitur.* 378. 2
Lex non dubium, *C. de legib.* 337. 2
Lex 2. *quæ sit longa consuetud.* 483. 1
Lex dolo, *eod. de inutil. stipul.* 139. 2
Lex ea quidem, *C. si mancipium ita fuerit, &c.* 351. 2
Lex mandatum, *C. mandati.* 582. 2
Lex 1. *ff. de legib.* 18. 2
Lex legis virtus, *ff. de legib.* 40. 1
Lex in causæ, §. idem Pomponius, *ff. de minor. dupliciter exponitur.* 110. 1, *& seq.*
Lex paciſci, *ff. de pactis.* 139. 2
Lex princeps, *ff. de legib.* 265. 2
Lex ex imperfecta, *ff. de legat.* 3. *ibid.*
Lex sanctio, *ff. de pœnis.* 330. 2
Lex non omnium, *ff. de legibus.* 369. 2
Lex. 1. §. secundo loco, *verbo* Sexus, *ff. de popular.* *ibid.*
Lex prospexit, *ff. quis, & à quibus.* 370. 1
Lex si quis alia, *ff. quemadm. seruitus amitt.* 464. 2. & 465. 2
Lex quod non ratione, *ff. de legib.* 469. 1
Lex de quibus, *ff. de legib.* 471. 2
Lex 1. *ff. de constit. Princip.* 241. 1
Lex & quia, *de iurisdict. omnium iudic.* 582. 2

FINIS.

INDEX

INDEX RERVM QVÆ IN HOC VOLVMINE CONTINENTVR.

Prior numerus paginam, posterior columnam designat.

A

ABSOLVTIO.

ABsolutio à peccatis spectat ad iurisdictionem fori sacramentalis. 238.2
Absolutio data priuilegiato nescienti priuilegium, an valeat. 560.1

Abraham.

Abrahæ præceptum, non fuit lex. 20.1
Abrahamo quomodo præcepit Deus filium interficere. 96.2

Abrogatio.

Abrogatio legis quid significet. 54.1. *Vide verb.* Consuetudo.
Abrogatio supponit veram legem. 428.1
Abrogatio, vt iusta sit, quid requirat. ibid
Abrogatio legis, quam mutationem expectat. ibid.2
Abrogatio legis à supremo Principe facta sine causa legitima, valida esse potest, licèt iniustè fiat. 429.2
Abrogandi potestas in quo residet. ibid.
Abrogatio legis inferioris à superiore fieri potest. 430. & non è contra. ibid.
Abrogatio legis duplex. 433.2
Abrogatio quando restringenda. 434.1
Abrogatio quam promulgationem requirat. 437.1
Abrogationis effectus vnde colligendi. ibid.2
Abrogatio legis per consuetudinem. 479.2
Abrogatio per consuetudinem, quam extensionem amittat. 484.1

Acceptatio.

Acceptatio subditorum non est de ratione legis. 36.1

Accessus.

Accessus ad menstruatam in lege veteri mortale: in nouo veniale. 647.1

Actus.

Actus iudicis aliquando nomine iuris appellatur. 8.1
Actus ad legem ferendam necessarij. *Vide* Lex.
Actus præceptus per legem quomodo habeat honestatem positiuam. 28.2
Actus dupliciter consideratur vt malus, & vt permissibilis. ibid.
Qui actus diuini regulentur à lege? *vide* Lex æterna.
Actus moralis aliunde habet, vt sit moraliter malus, vel vt sit Theologicè peccatum. 73.1
Actus moralis tres conditiones requirit vt sit bonus. 79.2
Actus præcepti cognitio, quomodo necessaria, vt per illum impleatur præceptum 81.1. & vide Præceptum.
Actus nullus est iure naturæ, quoties eodem iure prohibetur, ob defectum potestatis, vel ob materiæ incapacitatem. 85.2
Actus prohibitus ob materiæ turpitudinem, quando irritus iure naturæ. 86.1
Actus humanus duplex: exterior & interior. 142.2
Actus occultus per se, & per accidens. 143.1
Actus occultus, quomodo sit materia legis merè humanæ. ibidem.
Actus internus duobus modis cadit sub præceptum indirectè. 240.1. & seq.
Actus interni per accidens quomodo præcipiantur. ibid.2. & 241.1
Actus internus non necessarius ad esse physicum, vel morale, actus exterioris, quomodo cadat sub lege Ecclesiast. 242.2
Quos actus punire possit Ecclesia. 243.1
Actus externus cum dependentia ab interiori, quomodo subiectus potestati Ecclesiæ. ibid.2
Actus quando declarandus sit nullus. 343.1
Actus contra legem licèt sit nullus, malus est, & pœna dignus, & iustè potest à iudice puniri. 547.1
Actus licèt nullus, aliquando inducit pœnam legis, non tamen semper. ibid.2
Qui actus sunt secundum legem naturalem, qui contra eam. 445.2
Actus publicus dicitur dupliciter: iure, & facto. 464.2
Actus publici notorietate facti possunt consuetudinem inducere. ibid.
Actus iudicialis non requiritur ad consuetudinem. 465.1
Actus inducentes consuetudinem debent esse voluntarij. 467.2
Actus ignorantiæ, & errore facti, non inducunt consuetudinem. ibid.
Actus interni dupliciter recipiuntur in lege noua. 702.2

Adam.

Adæ inobedientia, quomodo fuit grauis 174.
Adæ præceptum: *vide* Præceptum. *vide* Potestas.

Ædificatio.

Ædificatio ad ius gentium pertinet. 106.1

Amphibologia.

Amphibologia an vti possint scholares in ferendo suffragio interrogati, &c. 290.1

Angeli.

Angeli, *vide* Præceptum.
Angeli nomen non recte accommodatur Verbo, vt Deus est. 618.2
Angelorum ministeria in legis veteris traditione quæ. ibid.2

Appetitus.

Appetitus inclinatio merè naturalis quo sensu lex sit appellandus. 5.2

Apostolus.

Apostolis post mortem Christi nunquam fuisse prohibitum

Euangelium gentibus prædicare. 710. & 1. seq.
Apostolis non fuisse præceptum, Iudæis prius quam gentibus prædicare. ibid.
Apostolos nunquam ignorasse legem gratiæ esse vniuersalem. ibid. 2

Archiepiscopus.

Archiepiscopus quam potestatem legislatiuam habeat. 221. 2. & seq.
Archiepiscopus non aliter dispensat in lege Concilij prouincialis, quam Episcopus. 398. 2
Archiepiscopus quomodo ligatur legibus Concilij prouincialis. ibid.

B.

BAPTISMVS.

Baptismus quomodo superat remedia antiqua. 641. 1
Baptismum non obligasse ante Christi mortem. 707. 1

Beatitudo.

Beatitudo simpliciter non est visio Dei, quæ cito transeat. 34. 1. & seq.

Bellum.

Bellum ad ius gentium spectare. 621. 1. & seq.

Beneficiatus, Beneficium.

Beneficiatus quando peccat contra legem Ecclesiæ, sine intentione recitandi, licet non manifestata. 242. 1
Priuatio beneficij ante omnem sententiam imponi potest. 271. 2
Beneficiatus non recitans pro rata restituere tenetur. 281. 1
Beneficium parochiale recipiens quomodo obligatur ad ordines. 284. 1
Beneficiorum suorum bona alienantes priuantur suis beneficijs ipso facto. ibid.

Bonum.

Bonum commune alijs omnibus præferendum. 200. 1
Bonum commune reipublicæ duplex. 24. 1
Bonum honestum propter se amabile. 831

Bulla.

Bulla Cœnæ, præcepta, & censuræ olim ab homine, nunc autem à iure. 34. 1
Bulla Cruciatæ quomodo dat Hispanis licentiam vescendi lacticinijs. 564. 1

C.

CAPITVLVM.

Capitulum nihil statuere potest viuente Episcopo, de his quæ ad alios spectant. 224. 2
Capitulum quid possit statuere circa seipsum, & capitulares suos. ibid.
Statutum sine iurisdictione ab aliqua congregatione factum non obligat ex vi legis, sed cuiusdam pacti. 2. 5. 1
Capitulum sede vacante potest leges Episcopales ferre, & obligant donec reuocentur. ibid.

Cardinalis.

Cardinalis potestas legislatiua quæ. 222. 1
Collegium Cardinalium sede vacante, quas leges ferre queat. 223. 2

Captiuitas.

Captiuitas, & seruitus iure Gentium introductæ. 106. 2

Celebrare.

Celebrare sine vestibus sacris, an liceat. 189. 2
Prohibitus ne celebret, si infamia grauis sequatur non obligatur obedire. 272. 2

Censura.

Censuræ latæ cum particulis ipso iure, ipso facto, &c. significant sententiam latam. 281. 2
Censuræ incurri possunt, ob defectum alicuius actus interioris, non tamen sine exteriori. 241. 2

Cæremoniæ.

Cæremoniæ Missæ de iure humano. 219. 1
Cæremoniæ legis veteris, vide Lex vetus.
Cæremoniæ veteris legis, an possint ab Ecclesia seruari. 668. 2. & quæ. ibid. & 669. 1
Cæremoniæ legis naturæ, quando & quomodo nunc mortiferæ. 668. 2
Cæremoniæ legis veteris non fuerunt à principio Euangelij mortiferæ. 675. 1. post aliquod vero tempus fuerunt. ibid.
Cæremonias legales viuentibus Apostolis declaratas esse perniciosas, & mortiferas. 677. & seq.
Cæremoniæ legales quo iure factæ sunt mortiferæ. 678. 1 & 2.
Charitas, vide Præceptum.

Cephas.

Cephas à Paulo reprehensus, ad Galat. 2. Petrus Apostolus fuit. 668. 2

Christiani.

Mali Christiani lege Euangelica obligantur. 48. 1
Christiani legibus ciuilibus subduntur. 122. 1
Christiani grauius peccant quam Gentiles cæteris paribus, & cur hoc. 702. 1

Christus.

Christus Dominus non solum fuit Redemptor, sed etiam verus, & proprius legulator. 696. 2
Christus nullum præceptum morale addidit positiuum in lege noua. 700. 1. nisi in materia prius præcepta. 702. 1
Christus aliqua præcepta cæremonialia tradidit. ibid. data autem sunt perfecto modo libertati, & perfectioni huius legis accommodata. ibid. 2
Christus redemptor omnium hominum vniuersalis. 706. 2

Circumcisio.

Circumcisio quam vim habuit. 640. 2
Nec circumcisio, nec remedium legis naturalis, contulit gratiam ex opere operato. 461. 1
Circumcisio assumpta sine spiritu saltem legis veteris an liceat. 666. 2
Circumcisio quando amisit vim suam. 694. 1
Circumcisio sicut & remedium legis naturæ per Baptismum exclusa. ibid.

Ciuitas.

Ciuitas appellatur maxima, maior, aut minima in iure. 133. 1

Clementina.

Clementinæ vnde dictæ. 262. 1

Coactio, Cogere.

Coactio ad iudaizandum tripliciter sumi potest. 683. 2
Cogere gentes iudaizare, per coactionem non fuisse licitum. ibid.
Cogi non poterant gentes ad legalia etiam ante Concilium Hierosolymitanum Actor. 5. 684. 1
Nunquam Gentiles ad fidem conuersos fuisse coactos ad legalia seruanda. ibid. 2
Cogere gentes lato modo, quando liceat. 687. 1

Communicatio.

Communicatio primis parentibus facta in paradiso c. r. 50. 1

Communitas.

Communitas legis capax qualis. 36. 2

Communitas perfecta inducit consuetudinem. 461.1
Communitas humanitus congregata quæ. 21.2
Communitas perfecta, & imperfecta. 22.1
Communitas perfecta est subiectum legis. ibid.
Communitates Ecclesiasticæ inferiores quas leges ferre queant. 227.1
Communitates religiosæ, an propria statuta, & leges condere queant. 226.2

Commutatio.

Commutatio quid, & compensatio. 54.2

Concilium generale.

Concilium generale tribus modis consideratur. 222.2
Concilium per leges obligare nequit sine confirmatione Papæ. ibid.
Concilium sine Papa, aut eius legatis, an sit legitimum. 223.1
Concilium sede vacante, quam potestatem habeat. ibid.

Concilia minora.

Concilia minora ferre possunt leges proportionatas iurisdictioni suæ. ibid.
Concilia minora obligant suis legibus ante confirmationem Papæ. ibid. 2

Confessio.

Confessio, vide Præceptum.

Confiscatio.

Confiscatio ipso facto imponitur. 272.1
Confiscatio quando expectat iudicis sententiam. ibid.
Confiscatio impedit dilapidationem bonorum confiscatorum. ibid.

Connubium.

Connubia inter alienigenas prohibita iure gentium. 107.1

Consilium.

Consilium non esse veram legem. 40.1 & 2
Consilium late sumptum, latius patet quam consilium perfectionis. 630.1

Consuetudo.

Consuetudo à maiori parte communitatis introducitur. 252.1
Consuetudo nullum tempus determinatum requirit, vt inducatur. ibid. & 2
Consuetudo definita ab Isidoro, & alijs. 439.2
Consuetudo iuris, & facti. 440.1
Consuetudinis, & præscriptionis differentia. ibid.
Consuetudo verissimè dicitur ius non scriptum. 441.1
Consuetudo quomodo legem supponat. 442.2
Consuetudo variè diuiditur. 443.2
Consuetudo priuata, de quibus intelligenda. 445.2
Quæ consuetudo legem inducit. ibid.
Consuetudo, secundum ius, præter ius, contra ius. ibid.
Consuetudo contra legem naturæ, nullum effectum habet. 446.1
Consuetudo contra ius gentium in aliquibus præualere potest. ibid.
Consuetudo, & traditio in rigore differunt. 447.1
Quæ consuetudo Ecclesiastica sit præter ius diuinum. ibidem 2
Consuetudo contra ius diuinum nullum effectum habet. ibid.
Consuetudo canonica, & ciuilis. 448.1
Consuetudo circa ius diuinum potest esse interpres eius. ibidem 2.
Consuetudo secundum legem humanam est facti, non iuris. 448.1
Consuetudo diuiditur in morem strictè sumptum, stylum, ritum, & forum. 449.1
Consuetudo positiua & negatiua. 451.1
Consuetudo bona, vel mala, ibid. 2

Consuetudinum diuisio

Consuetudo mala in facto esse potest, in iure nunquam. ibi.
Consuetudo bona duplex. ibid.
Consuetudo rationabilis, & irrationabilis, & vnde dignoscenda. 454.2
Consuetudo vt sit irrationabilis quid requirat. 435.2. & seq.
Consuetudo mala esse potest, licèt materia ex se mala non sit. 454.1
Consuetudo præscripta, & non præscripta. 457.1
Consuetudo præscripta quomodo approbatur. ibid.
Consuetudo præscripta definitum tempus requirit. 457.2
Consuetudo præscripta requirit saltem tempus decem annorum. 458.2
Consuetudo absolutè quid significet. 460.2
Consuetudinis causæ explicantur. 461.1
Consuetudinis duplex causa efficiens. ibid.
Consuetudo priuata dupliciter excusat à lege communi. ibidem. 2
Consuetudinis causa efficiens explicatur. 469.2
Consuetudo requirit Principis consensum. 470.2
Consuetudo quando requirit consensum personalem Principis. 471.1
Consuetudo quam voluntatem requirit. 472. 2. & quid signum eius. 473.1
Consuetudo quantum temporis requirit vt inducatur. ibid.
Consuetudo præscripta de se sufficiens, ad introducendam consuetudinem. ibid. 2
Modus, & animus, quibus consuetudo introducitur, vno prudenti relinquuntur. 475.2
Consuetudo se ipsa promulgatur, cum vsum publicum requirat. ibid.
Consuetudo iuris à qua communitate introduci possit. 462.1
Consuetudo à maiori parte communitatis obseruari debet. 463.1
Consuetudo quam actuum frequentiam requirat. 463. 2 & 464.1
Consuetudo requirit obseruantiam publicam. ibid. 2. Vide Actus.
Consuetudo non inducitur per actus vi, vel metu factos. 469.1
Consuetudinis effectus. 471.2
Consuetudinis effectus vnde colligendi. 476.1
Consuetudo potest legem pœnalem inducere. ibid.
Consuetudinis vis circa contractus validitatem explicatur. ibid. 2.
Consuetudo quomodo legi æquiparatur. ibid
Consuetudo quas personas obliget. 477.1
Consuetudo laicorum non obligat clericos. ibid.
Consuetudo mixta obligat tam clericos, quam laicos. ibid.
Consuetudinis extensio ab vno casu ad alium similem. 478.1
Consuetudo quomodo legem interpretatur. ibid. 2
Consuetudinis efficacia in legibus interpretandis. 479.1
Consuetudo seipsam interpretari potest. ibid.
Consuetudo legem humanam tam ciuilem, quam canonicam abrogat. ibid. 2
Consuetudo quadraginta annorum, an præualeat contra legem Ecclesiasticam. 481.1
Consuetudo contra leges ciuiles, quando præualeat. ibid.
Consuetudo aliquando legem abrogat ignorante Principe. ibid. 2
Consuetudo non præscripta, quam vim habeat. 482.1
Consuetudo incipiens per actus malos quia prohibitos, potest legi derogare. 483.2
Consuetudo irrationabilis quam vim habeat. 485.1
Consuetudo irrationabilis in conuentia pœnæ, rationem habere potest quod ad hanc partem legi derogare. ibid.
Consuetudo irrationabilis quoad vtranque partem, quam excusationem potest afferre. ibid. 2
Consuetudinis reuocatio, quid operatur. 487.1
Consuetudinis prohibitio quem effectum habet. ibid. & 2

Consuetudo præscripta.

Consuetudinis causa efficiens.

Consuetudinis effectus.

Consuetudo Iuris.

Consue-

Consuetudo contra ius quid operatur. 488.2. & seq.
Consuetudinis mutatio. Consuetudinis mutatio, quibus modis contingit. 489.2.
Consuetudo per legem interdum abrogata. 454.2.
Consuetudinis pura abrogatio, & non est illius reprobatio 455.1.
Consuetudo quando intelligatur reprobata. 456.2.
Consuetudo dupliciter reprobatur. 457.1.
Consuetudo vniuersalis abrogatur per legem vniuersalem. 490.2.
Consuetudo per quæ verba abrogatur. 492.1.
Consuetudo immemorabilis, quando abrogatur. ibid. 2
Consuetudo, an inducat priuilegium, sine Principis expressa concessione. 512.2
Consuetudo quam antiqua debet esse vt priuilegium inducat. 515.2

Contemptus.

Contemptus an sit superbia, inobedientia, aut iniustitia. 182.1. Vide Peccatum.
Contemptus in intellectu, voluntate, & opere externo reperitur. ibid.
Contemptus ad personas, vel res potest referri. ibid.2
Contemptus personæ ad iniustitiam spectat. ibid.
Contemptus materialis, & formalis. ibid. 11. & quis vterque sit. ibid. & 183.1
Contemptus duplex, simpliciter, & secundum quid, ibid. Alia distinctio. 183.1
Contemptus an sit semper peccatum mortale. Vide legis ciuilis transgressio.

Contractus.

Contractus per dolum, aut metum grauem, an sit nullus. 85.2
Contrahentium obligatio, vnde colligenda. 275.1

Cornelius.

Cornelius primus ex Gentilibus baptizatus 684.1 & seq.

Correctio fraterna.

Correctionis fraternæ obligatio quando cessat. 382.1

Custodia.

Custodia ciuitatis per vigilias distributa, quo iure fit. 98.1

D.

DAMNATVS.

Damnatus ad mortem vt fame pereat, non obligatur ad non comedendum. 368.2

Deceptio.

Deceptio vndecunque proueniat, causat inuoluntarium. 526.1

Decimæ.

Decimarum distributio humano iure inducta. 93.1
Decimæ soluendæ erant à Iudæis tempore, quo lex vetus mortua, & non mortifera fuit. 683.1

Depositum.

Depositum non reddere aliquando non repugnat iuri naturæ 87.2
Depositum non reddere in casu necessitatis, non est ex dispensatione. 98.2

Desiderium.

Desiderium simplex, seu complacentia, an cadat sub lege. 144.1.

Deus.

Deus an possit non prohibere ea, quæ sunt contra rationem naturalem. 73.1
An Deus possit alicui concedere, vt licite possit nullum vnquam motum bonum circa ipsum exercere. 97.1
Dilectio Dei, vide Lex naturalis.

Dispensatio.

An Pontif. possit dispensare in residentia Episcopi. 92.1. & seq.
Dispensare in præceptis Decalogi nec Deus potest. 96.1.
& 102.2. potest tamen eorum materiam mutare 98.1
Dispensare in voto, an sit dispensare in iure naturæ. ibid.
Dispensare potest superior cum certa persona, relicta lege in sua vi circa alias. 383.
Dispensatio quid proprie significet. ibid.2.
Dispensatio est proprie actus iurisdictionis. 384.1
Dispensationis definitio. ibid.
Dispensatio ab absolutione distinguitur. ibid.2 Dispensatio quid.
Dispensatio à simplici licentia differt. 385.1.
Dispensationis materia quænam sit. 388.1
Dispensatio non versatur necessario circa personam. 389.1
Dispensatio tacita, & expressa. 390.2
Dispensatio expressa nulla determinata verba requirit ibid. Dispensationis materia.
Dispensatio ad suum valorem non requirit scripturam. 391.1 Dispensationis forma.
Dispensatio à quo sit impetranda. ibid.
Dispensatio potest à Prælato motu proprio concedi. ibid.2
Dispensatio regulariter conceditur ad petitionem alicuius. 392.1 Dispensationis effectus.
Dispensatio tacita in quibus admittenda. ibid.
Dispensatio tacita quibus modis colligenda. 393.1
Dispensandi potestas ordinaria, & delegata. 395.
Dispensandi potestas ordinaria apud quem resid. ibid. & seq.
Dispensandi potestas includit commutandi potestatem. Vide Potestas. Dispensandi potestas.
Dispensandi facultas media supplicatione obtenta, est odiosa. 403.1.
Dispensatio concessa ad petitionem supplicantis, quomodo detur. ibid.2.
Dispensandi facultas pro persona certa, vel pro personis certis est stricti iuris ibid.
Dispensandi facultas generalis in aliqua lege, sine expressione personarum est fauorabilis. 404.2
Dispensationis causa finalis. 405.1
Dispensare sine causa an sit licitum. ibid.2
Dispensare sine causa quodnam peccatum in supremo principe. 406.2. Causa finalis.
Dispensationis licitæ qualis causa esse debet. 407.2
Dispensatio iuris publici & priuati quando dicitur. 408.2
Dispensatio respicit bonum commune. ibid.
Dispensatio voluntaria, & necessaria, quando. ibid.
Dispensatio quæ tacite concedi potest, aliquando dicitur ex iustitia. 409.1 Dispensat. diuisio.
Dispensatio debita ex præcepto, ex officio, ex misericordia: ibid.
Dispensatio ex causa extrinseca, & intrinseca. ibid.2
Dispensatio iusta semper requirit aliquam causam, 410.1
Dispensans inferior in lege superioris sine causa, non valide dispensat. ibid.
Dispensatio in lege sua est valida sine causa. 411.1
Dispensationis vis ab Authore legis pendet. ibid.
Dispensatio quam legislator sibi concedit sine iusta causa nulla est. 413.2
Quomodo superior in lege inferioris dispensare potest sine causa. 414.1
Dispensatio quot modis sit irrita. 415.1. tribus. 418.2
Dispensare ex taciturnitate veri, vel narratione falsi inualida sit. 419.2
Dispensans in lege superioris quem scit dispensationem negasse, an valide dispensat. 420.2
An taciturnitas prioris dispensationis obtentæ reddat posteriorem inualidam. 421.1
Dispensatio super irregularitate, quando valet. 424.1
Dispensatio in vno vinculo, tacitis aliis an sit valida. 425.2
In habente simul votum castitatis, & religionis, quomodo valeat circa vnum dispensatio, tacito alio. ibid.
Dispensatio in matrimonio ante notitiam eius an operetur. 562.2
Dispensatio in præceptis Ecclesiæ, quando valeat vbiq. 566.2

Dispensatio data pro tempore finito, quando possit reuocari. 609.1
Dispensatio in votis, iuramentis, & matrimonio rato, an relaxet aliquod ius diuinum. 718. & seq.
Dispensatio in consecrando pane sine calice, an admittenda. ibid.2.
Dispensationis effectus quis. 386.1
Dispensationis præcipuus effectus vinculum tollere in conscientia. ibid.
Dispensatio formaliter non potest obligare ad actum contrarium legi qua fit dispensatio. ibid.2
Dispensatio plena, seu totalis, semiplena seu partialis. 387.1
Dispensatio an habeat effectum ante notitiam dispensati ibi.
Dispensationis effectus per se, & per accidens. ibid.2
Dispensatio, an strictè intelligenda sit. ibid.

Dissuetudo.

Vt dissuetudo sit quid requiratur. 480.2

Doctores.

Doctorum consensus magnam habet authoritatem. 356.2

Donatio.

Donatio eiusdem rei, post primam validam donationem, & traditionem nulla est iure naturæ. 85.2

Dubium.

In dubio de honestate legis præsumendam esse honestatem. 29.2.
In dubio, an lex sit latæ, vel ferendæ sententiæ, de ferenda intelligi debet. 274.1.
In dubio non probabili ad superiorem recurrendum est. 378.1
In dubio vergente, quo superior consuli non potest, quid faciendum. ibid.
In dubio potius dicendum, consuetudinẽ esse deuotionis, quam obligationis. 475.2.

E

ÆQVITAS.

Æquitas duplex, naturalis, & legalis. 79.1

Eleemosyna.

Eleemosyna data ab ebrio, quomodo tollat obligationem. 81.1

Electus.

Electus ad cathedram per suffragantem inhabilem, quomodo tutus possit esse in conscientia. 287.2

Epijkia.

Epijkia quæ. 372.1
Epijkia circa legem naturalem an locum habeat. 99.1. *proprie non habere.* 100.2
Epijkia differt ab interpretatione. 100.1
Epijkia circa leges irritantes quam vim habeat. 327.1
Epijkia circa formas sacramentorum non admittitur. ibid.
Epijkia tam in præceptis affirmatiuis, quam negatiuis locum habet. 372.2
Epijkia interdum habet locum etiamsi possit lex iuste seruari. 374.1
Epijkiæ proprium munus ostenditur. ibid.2.
Epijkia non solum iniquum, sed valde difficile corrigit. 375.1
Epijkia tripliciter vti liceat. ibid.
Epijkia duplex modus. 376.2
Epijkia vtendum quando non potest conueniri superior. 377.1.
Epijkia non semper est actus iurisdictionis, sed prudentiæ, & doctrinæ. 383.1

Episcopus.

Episcopus habet potestatem legislatiuam in sua diœcesi, & quo iure. 215.2
Episcopus. Vide dispensatio.
Episcopus electus, & confirmatus non consecratus quid possit efficere. 217.2
Episcopalis iurisdictio potest committi non Episcopo. ibid.
Episcopi potestatem legislatiuam à quo accipiant. 220.1
Episcopi Apostolorum successores, & quomodo. ibid.
Episcopos ab Apostolis creatos habuisse successores, media authoritate Petri. 221.1
Episcopus quas leges condere possit sine voluntate Papæ. ibid. & seq.
Episcopus quid possit sine consilio, vel consensu Capituli. ibi.
Episcoporum epistolæ, vel sententiæ, quando, & quomodo habeant vim legum 247.2, & vide Epistola.
Episcopus intra sex menses à confirmatione, non consecratus, priuatur Episcopatu per Conc. Trid. 284.1. *vbi hoc declaratur.*
Episcopi in quibus secum possint dispensare. 390.1
Episcopi habent iurisdict. immediatè à sum. Pont. 396.1
Episcopus quando potest dispensare in lege superioris. ibid.2
Episcopus in aliquibus casibus non tenetur ad recursum superioris. 397.1
Episcopi an dispensent in legibus Concilij prouincialis, & quomodo. 398.1
Episcopus est non inferior respectu legum Synodalium. 399.1
Episcopi potestas in legibus canonicis. ibid.2
Episcopus in suis legibus, & constitutionibus dispensat. ibid.
Episcopus dispensare potest in lege superioris per modum cõpensationis. 400.2
Episcopi & alij inferiores legislatores possunt in legibus suis dispensare per modum commutationis. ibid.1

Epistolæ.

Epistolæ Pontificum leges canonicas inducunt. 245.2
Epistolæ Pontificum ordinariè potius sunt declaratiuæ, quam constitutiuæ iuris. 151.2
Epistolæ scriptæ non ad consultationem respondendam, sed ad gubernationem quando habeant vim legum. 246.1. & sequent.
quibus circumstantijs cognoscendæ ibid.

Exceptio, Exemptus.

Exceptio à lege per priuilegium non est Epijkia. 100.2
In loco exempto non obligant leges territorij. 192.2.

Eunuchus.

Eunuchus à Philippo baptizatus an iudæus fuerit. 684. & 709.2

Excommunicatio.

Excommunicatio lata per generalem sententiam, & per statutum quomodo differant. 34.1
Excommunicatio minor non est sufficiens signum obligationis grauis. 256.1
Excommunicatio iure lata indicat obligationem grauẽ ibid.
Excommunicatio per hominem ferenda, quãdo inducat grauem obligationem. ibid.
Excommunicatio sæpe imponitur ipso facto, & incurritur. 271.1
Excommunicatus occultus quando possit communicare licitè. 272.2
Excommunicatus existens in Ecclesia, inchoante diuino officio tenetur egredi. 273.1
Excommunicatus si ei detur beneficium, tenetur non acceptare. ibid.

F.

FAS.

Fas à lege, quomodo distinguitur. Vide Lex.

Fauores.

Fauores & præmia, ad quem legis effectum reducuntur. 46.2

Fœdera.

Fœdera pacis ad ius gentium referuntur. 106.2

Fœlicitas.

Fœlicitas, Vide Homo.

Fides, Fidelis.

Fides an requiratur ad poteſtatem legis canonicæ ferendæ, & quomodo 228.1. *& vide poteſtas.*

Fideles baptizati, ſiue in voto, ſiue in re, quomodo legibus tenentur. 47.2

Finis.

Finis, vide Philoſophi, & vide Lex naturalis.

Forus, Forum.

Forus quid ſignificet. 164.1

Forum duplex, Eccleſiaſticum, & ciuile. ibid.

Fori mixti quæ dicuntur. 236.1

Forum quid. 450.1. *& ſeq.*

Forum & ſtylus quomodo differunt. ibid.2

Forum, an comprehendat leges ſcriptas, & non ſcriptas. ibid.

Forum internum conſcientiæ, & pœnitentiæ, an coincidant. 510.2

Forũ pœnitentiale, & contentioſum quomodo differũt. 510.2

Furtum, vide Spolia.

G.

GENTILES.

Gentiles, vide Coactio.

Gubernatio.

Gubernatio politica triplex, Monarchia, Ariſtocratia, Democratia. 118.2. *& ſeq.*

Gubernationes ex his variæ conficiuntur. 119.1

Gubernatio moralis triplex, Politica Oeconomica, Monallitia. 137.1

H.

HABITVS.

Habituum naturalium, & ſupernaturalium differentia. 136.2

Hæreſis, Hæreticus.

Hæreſis ſolum interior, an tollat iuriſdictionem Eccleſiaſticam. 228.1

Hæreſis exterior occulta, ſecluſis cenſuris, quid efficiat. ibid.2.

Hæreſis publica an tollat poteſtatem Eccleſiaſticam, ibidem.

Hæreticus externus, ſine interno animo non incurrit cenſuras contra hæreticos. 243.2

Homicidium.

Occidentes per Aſſaſinos priuantur beneficiis, ipſo facto. 284.1

Homo, Humanus.

Homo ſecundum duplicem naturam conſideratus. 10.2

Hominis felicitas duplex, vitæ ſcilicet præſentis, & futuræ, & vtraque in naturalem, & ſupernaturalem diſtinguitur. 136.1

Solus homo legum capax, quomodo intelligitur; Vide Legis ſubiectum.

Omnes homines viatores legibus ſubijciuntur. 47.1

Humanæ multitudinis duplex conſideratio. 117.1

I.

IDÆÆ.

Idea quomodo differt ab exemplari. 90.2.

Ieiunium.

Ieiunium inuoluntariè an impleat præceptum. 81.1

Ignorantia.

Ignorantiæ multiplex diuiſio. 296.1

Ignorantia excuſans factum, ne ſit peccatum, excuſat debitum pœnæ in vtroque foro. ibid.

Ignorantia non excuſans à culpa graui, ob quam pœna legis lata non eſt, non excuſat ſimpliciter à pœna, niſi in lege ita ſit expreſſum. 297.2

Ignorantia craſſa an diminuat pœnam. ibid.

Ignorantia ſolius pœnæ regulariter non excuſat pœnæ reatum. ibid.

Ignorantia excuſans à culpa mortali, excuſat à pœna grauis legis. 299.1

Ignorantia irritationis, aut prohibitionis, an impediat effectum irritandi. 323.2

Vide Lex naturalis.

Immunitas Clericorum.

Eccleſiaſticæ perſonæ à qua poteſtate ciuili exemptæ. 195.2. *& ſeq.*

Imperfectio.

Imperfectio duplex. negatiua, & primitiua. 702.2

Imperator.

Imperator quam poteſtatem habeat? vide Poteſtas Eccleſiaſt.

Imperator quid habeat, ex translatione imperij 128.1

Imperator per ſuas leges obligare poteſt terras Romano Imperio ſubiectas. ibid.2

Imperium.

Prouincias Imperio ſubiectas in duplici differentia. 128.2

Impetratio.

Impetratio, vide Iuſtus.

Indulgentiæ.

Indulgentiæ non comprehenduntur ſub nomine priuilegij. 519.2

Indulgentias ſibi concedit Pontifex. ibid.

Inhabilitas.

Inhabilitas, vide Suffraginm.

Iniuſtitia.

Iniuſtitia in materia vel in modo legis. 31.2

Interdictum.

Interdictum quando indicat grauem obligationem. 256.2 *& ſeq.*

Interpretatio.

Interpretatio, vt Authentica dicatur, quæ requiruntur. 356.1

Interpretationem ex vſu ſumptam, interdum poſſe eſſe authenticam. 373.1

Interpretatio doctrinalis, quomodo in legibus humanis neceſſaria. ibid.

Interpretatio doctrinalis à triplici pendet principio. ibid.

Irrationabilis.

Irrationabilis, vide Conſuetudo.

Irregularitas.

Irregularitas ob homicidium voluntarium, vel caſuale quæ reſtrictior. 243.2

Irregularitas impoſita rebaptizanti, ſi ficte rebaptizat non incurritur. ibid.

Irregularitas quando pœnalis eſt, denotat grauem obligationem. 256.2

Irregularitas cur incurritur ante ſententiam iudicis. 271.2

Irregularitas incurritur licet lex feratur per verbum de futuro. 277.1

Irregularitas talis pœna eſt, vt nunquam niſi ipſo facto incurratur. 281.2

Irritatio.

Irritatio aliquando eſt purè pœnalis, ſæpius verò per ſe intenta ad

ta ad honestatem morum Reipublicæ. 205.1
Irritatio vinculi indissolubilis quando incurratur ipso facto. 277.1
Irritatio actus in proprio conceptu, non includit quod sit pœna. 317.1
Irritatio dupliciter fit, per legem, vel per iudicis sententiam. 312.1
Irritatio actus dependentis à sententia iudicis, multipliciter impediri potest. ibid.
Irritatio in pœnam tantum imposita, per ignorantiam, vel aliam causam, quæ à culpa excusat, impeditur. 323.2
Irritatio non cessat, licet is, in cuius fauorem detur, cedat iuri suo. 325.2.& seq.
Irritatio non pœnalis quomodo inducitur. 335.1
Irritatio non pœnalis non requirit sententiam, vt actus sint nulli. 347.2
Irritatio pœnalis an expectet sententiam. ibid.

Iudas.

Iudas Galilæus quis? quo tempore vixerit? & quos errores habuerit. 121.1

Iudex.

Iudex, vide Actus.
Iudex tenetur secundum legem iudicare, & punire reum. 294.1
Iudex, quomodo potest pœnas augere, vel minuere. ibidem 2. & seq.
Iudices supremi quomodo possint pœnas remittere. 295.1

Iuramentum.

Iuramentum, vide Suffragium.
In iuramento potest stare intentio iurandi cum intentione non se obligandi. 262.1

Iurisdictio.

Iurisdictio Episcopalis, vide Episcopus.

Ius.

Iuris multiplex Etymologia. 7.1
Iuris duplex significatio. 7.2
Propria nominis Ius, appellatio. ibid.
Ius à iubendo dictum, quid propriè significet. ibid.& seq.
Ius ad legem comparari, vt genus ad speciem. 8.1
Ius ab æquo, & bono, quomodo distinguitur. ibid.
Ius humanum ita materiam iuris naturæ potest mutare, vt eius obligatio cesset. 90.2
Iuris variæ exceptiones. 103.2
Ius vtile, honestum seu regale, & legale quid. ibid.
Ius naturale gentium, & ciuile quid. ibid.
Ius ciuile ex vi sua non obligat in Lusitania. 129.1
Ius ciuile, in Hispania an seruandum necessario, desicientibus proprijs. ibid.2
Ius Pontificium vel Imperiale, an sequendum in terris nec Papæ, nec Imperio subditis. ibid.
Ius seruitutis quando amittitur. 135.2.& seq.
Ius impediendi valorem actus impedit etiam obligationem. 195.1.& seq.
Iuris diuisio Ius Prætorium, Honorarium, & Tribunitium cur ita dicta. 262.1
Iuri canonico applicantur hæc omnia. Constitutiones Principum: Ius Prætorium, vel Honorarium, Senatus consulta. ibid.
Ius municipale Ius Magistratuum, Ius Sacerdotale, Ius Monachale, &c. quid sint. ibid.
Ius naturale negatiuum, & positiuum. 91.1
Differentiæ eorum. ibid.2.& seq.
Ius naturæ dominatiuum posse per homines mutari, non tamen præceptiuum. ibid.
Ius naturale per dispensationem in votis, &c. quomodo cessat. 92.1
Impedimenta iure naturæ matrimonium impedientia non posse à Papa per dispensationem tolli. ibid.2.& 93.1
Ius & fas quomodo distinguuntur. 8.2.& seq.
Ius legale ab Aristotele descriptum. 10.2

Ius gentium.

Ius gentium dari, omnes vt certum supponunt. 103.1
Ius gentium in quo sensu tradatur. ibid.2
Ius gentium à naturali, quomodo distinguatur. 105.1.& seq.
Ius gentium non sufficienter à naturali distingui, quod illud concessiuum tantum sit, hoc vero præceptiuum. 107.1
Ius gentium proprium non comprehendi sub naturali. ibid.& seq.
Sed ab illo differt. 110.1
In quo conueniat ius gentium cum naturali. ibid.
In quo præcipuè differat ius gentium à naturali. ibid.2
Ius gentium simpliciter esse dicendum positiuum humanum. 107.2
Ius gentium, & ciuile in quo differunt. 108.1.& 111.1
Iuris gentium duplex modus. 109.1
Ius gentium omnibus commune. ibid.2
In iure gentium æquitatem & iustitiam seruandam esse. 110.1
Ius gentium esse mutabile ex hominum consensu. ibi.2
Ius gentium à quo & quomodo mutabile. ibid.
Ius gentium de seruitute captiuorum in bello iusto mutatum est, & inter Christianos non seruatur ex antiquæ consuetudine. 111.1
Ius gentium moraliter loquendo non potest totum tolli. 446.2

Iustificatio.

Iustificatio ex opere operantis duplex. 641.1

Iustitia.

Iustitia duplex, carnis, & spiritus. 639.2
Iustitia carnis quæ. ibid.
Iustitia animæ duplex, naturalis, & supernaturalis. ibid.
Iustitia naturalis & legalis. 8.2

Iustum.

Iustum duplex, naturale, & legale. ibid.

Iustus.

Iusti in tempore legis veteris mereri potuerunt ex condigno augmentum iustitiæ, & coronam gloriæ. 643.1
Iusti in tempore legis veteris quomodo, & quid impetrare vel satisfacere poterant. ibid.2

L.

LAICVS.

Laicus an possit eligi in Papam, & iurisdictione vti. 231.1 & seq.
Laici nihil contra canones statuere possunt. 237.2

Legatus.

Legatorum non violandorum religio ad ius gentium spectat. 106.2
Legatus quas leges ferre possit, & vbi. 222.1
Leges à Legato latæ durant finito munere, donec reuocentur. ibid.

Legislator.

Legislatoris voluntas dupliciter considerari potest 162.1
Legislatoris scientia, non requiritur vt consuetudo contra legem inducatur. 252.2
Legislatoris sententia quando præsumenda. 162.2. & quotuplex. 176.2

Lex.

Legis definitio latè 5.1. Exponitur. ibid.
Lex est commune præceptum iustum, ac stabile sufficienter promulgatum. ibid.2

Lex Artis solum secundum quid. 6.1
Legis appellatio proprie ad mores pertinet. ibid.
Lex, & Concilium differunt. ibid.2
Legis Etymologia varia. ibid.1
Legis necessitas duplex, absoluta, & respectiua. 9.1
Legis necessitas. Lex qua talis non fuit necessaria necessitate absoluta. ibid.
Lex creaturæ rationalis necessaria ratione finis simpliciter, tum ad melius esse. ibid.
Lex ad naturam intellectualem pertinet. 13.1
Lex quatenus in legislatore, non in habitu, sed in actu posita est. ibid.
Ad legem ferendam, necessarij sunt actus intellectus, voluntatis in legislatore. 13.2. & qui. ibid. & seq.
Voluntas obligandi subditos necessaria. 14.1
Quæ loquutio ad legem intimandam necessaria. ibid.2
Lex an consistat in actu intellectus. ibid. & 15.1, & 17.2. cum seq.
Lex ex impositione prius significat externum Imperium, & signum præcipientis. 18.1
Legis diuisio. Lex per actum malum, quomodo seruari possit. 38.2
Legis quadruplex diuisio à Platone tradita. 9.2
Legis diuisio ex Platone, in Artis, & morum legem. 5.1
Lex diuina apud Platonem quæ. 9.2
Legis diuisio in æternam, & temporalem, & quæ vtilitas diuinæ legis. ibid.
Legis diuisio in naturalem, & positiuam. 10.1
Lex positiua quæ. 11.1
Diuisio legis positiuæ in diuinam, & humanam. ibid.
Legis diuisio in ciuilem, & Ecclesiasticam, & quæ sint, earum que necessitas. ibid.2
Lex offendens, & præcipiens, item affirmatiua, & negatiua, item pœnalis, prohibens, irritans, &c. ibid.
Lex potest versari circa duplicem materiam boni communis. 24.1
Legis materia ex se debet esse vtilis communi bono. ibid.
Lex in nocumentum alicuius priuatæ personæ ob commune bonum ferri potest. 25.1. & 2
Legis subiectum. Lex in triplici subiecto inueniri potest. 13.1
Lex in subdito sola resident in actu mentis. ibid.
Lex pro aliquibus ferri debet. 18.2
Quomodo solum homines sunt legis capaces. ibid.
De ratione legis esse, vt pro communitate feratur. 19.2
Lex ordinarie fertur ad communitatem. 21.2
& quæ illa sit. Vide communitas.
Lex data ad obligandum vnam partem ciuitatis, & non aliam an sit vera lex. 22.2
Legis efficiens. Lex publica authoritate ferenda. 25.2. & seq.
An lex à potestate iurisdictionis procedere debeat. ibid.
Legis iustitia. De ratione legis est, vt præcipiat iusta. 28.2
Lex iniusta non est lex. 161.1
Lex permittens mala, est iusta. 28.2
Lex præcipere debet honesta, & religioni congrua. ibid.
Lex non debet à præceptu legis naturæ deuiare. 29.1
Lex sine honestate nulla est. ibid.2
Lex iustè ferenda, aliter nulla. ibid.
Tres virtutes Iustitiæ. 315.1. In lege iusta cernuntur. ibid.
De ratione legis est vt sit possibilis. 30.2
Lex ob commune bonum ferri debet. 22.2. & seq.
Legis finis, Legis effectus, & obligatio. Legis finis est facere subditos bonos. 54.2
Legis proximus effectus quis? & quis adæquatus. 39.1
Legis effectus quadruplex, præcipere, prohibere, &c. 5.1
Omnis lex propria obligationem inducit. 39.2
Lex permissiua quo sensu obligat. ibid.2
Lex pœnalis quo sensu obligat. ibid.
In quo sensu obligatio sit effectus adæquatus legis. 5.1
Lex fortitur effectum, post debitum tempus, licèt ignoretur. 612.2
Lex negatiua pro semper obligat, affirmatiua, non ita. 41.2
Permissionem negatiuam non esse proprium effectum legis. 42.1
Punitio, quomodo effectus sit legis. 43.1
Legis duo sunt primarij effectus, duo secundarij. ibid.2
Non singulis legibus omnes legis effectus conueniunt. ibid.
Effectus puniendi quomodo semper coniungitur omni legi. 44.1
Legi sumptæ collectiuè, omnes effectus legis conueniunt. ibid.
Statuere medium in materia virtutis ad quem effectum legis reducitur. 45.2
Effectus irritandi, vel inhabilitandi ad legem prohibentem, vel præcipientem reducitur. 46.1
Duplex perpetuitas. 31.2. Vide Perpetuitas,
Quam perpetuitatem diuina lex requirat. ibid. Legis perpetuitas. 32.1
Lex vetus, & noua, quomodo perpetua. 32.1
Legem humanam triplicem habere perpetuitatem 32.2
Legem humanam nō esse ita perpetuam vt reuocari nequeat. ibid.1
Diuersam promulgationem requiri in lege naturali, & positiua. 35.2 Legis promulgatio.
Quæ promulgatio legis sit necessaria. 36.1
An promulgatio sit conditio ex parte legis, an subditorum. ibid. & an essentialiter includat Scripturam. ibid.2
Lex per actum malum quomodo seruari possit. 38.2
Lex indefinitè posita non mutatur ob solam temporis diuturnitatem. 53.1
Legis mutatio dupliciter contingit. ibid.2
Legem posse mutari per solam ablationem, vel per additionem alterius, quæ illam extinguat. ibid. Legis mutatio.
Legis mutatio vniuersalis, particularis, simpliciter, secundum quid. 54.1
Mutatio legis particularis, per dispensationem significata. 55.2
Dispensatio propriè in lege quando exercetur. ibid.
De legis mutatione per commutationem, vel compensationem. ibid.
Legis interpretatio quid vult. ibid.1
Variatio quæ sit in obligatione, ob mutationem materiæ, non est dispensatio. ibid.2
De mutatione legis secundum quid, quæ sit per suspensionem. ibid.2
Quando suspensio coincidit cum dispensatione, Epiykia, &c. ibid.
Lex gis duplex status. 58.1
Lex & præceptum differunt. 195.1, & 380.2
Legum variæ distinctiones, denominationes, & diuisiones. 261.1.
Lex odiosa, & fauorabilis, 263.1. & vnde distinguenda. ibid. 2. & 264.1 & aliquando diuersa. 27.2
Lex à populo in aliquibus casibus non acceptatur. 161.1. cum seq. Vide plura de legis mutatione in sequentibus titulo, præcipuè vide mutatio legis humanæ.
Lex aliqua probabiliter data fuit à Deo, ante legem Moysi, opportuna pro illo tempore. 616.1

Lex æterna.

Lex æterna tantum dicit legem in mente Dei conceptam, 35.1. & seq.
Legem æternam dari in Deo. 57.2
De ratione legis æternæ nō esse promulgationem actu factam. 59.1
Actus diuini ad intra, non regulantur per legem æternam. ibid.2
An lex æterna sit regula actuum liberorum Dei ad extra. ibi.
Lex æterna vt regula actionis honestatis libera, quomodo Deo tribuenda. 69.1
Lex æterna potest dici lex operandi, respectu rerum gubernandarum,

darum, non vero ipsius Dei. ibid.2
Lex æterna quo sensu reprehendat irrationabiles creaturas. 61.1
Lex æterna etiam vt præcipiens omnes actiones morales aliquo modo complectitur. ibid.2
Lex æterna non dicit actum in Deo necessarium, sed liberum. 62.1
Quo sensu lex æterna Idea dici possit, & quomodo differunt. ibid.& 63.1. Vbi de distinctione à prouidentia.
Lex æterna necessario includit actum diuinæ voluntatis. 62.1 & quem. ibid.2
Lex non est in actibus diuini intellectus, ante decreta libera. ibid.
In quo actu intellectus collocanda sit lex æterna, si in illis actibus formaliter consistat. 63.1
Lex æterna quos effectus habeat. ibid.2
Effectus legis æternæ. Quomodo omnes effectus prouidentiæ possint legi æternæ attribui. 64.1
An lex æterna sit vna, vel multiplex. ibid.& 2
Lex æterna præceptiua sufficienter promulgata vim obligandi habet. ibid.2
Obligatio legis æternæ. A lege æterna omnis lex aliquo modo descendit, & ab illa habet vim obligandi. 65.1
Differentia inter legem æternam humanam, & diuinam. 66.2
Lex æterna non est per se ipsam nota hominibus viatoribus, sed per alias leges. ibid.
Quo sensu omnes habent notitiam legis æternæ. ibid.

Lex diuina.

Lex diuina apud Platonem, quæ. 9.2. & eiusdem vtilitas. 10.1
Lex Diuina naturalis, & simpliciter, & per ordinem ad gratiam. 10.2. & seq.
Lex positiua quæ. 11.1
Diuisio legis positiuæ in diuinam, & humanam. ibid.
Legis positiuæ à diuina & naturali discrimen. ibid.

Lex naturalis.

Lex naturalis. Vide Præceptum. Quænam sit propria. 10.1
Lex naturalis variè explicatur. 66.1
An lex naturalis consistat in actu vel habitu mentis. 68.1
Lex naturalis distinguitur à conscientia. ibid.2
Lex naturalis non solum est iudicatiui boni, & mali, sed etiam continet præceptum & prohibitionem. 69.1
Lex naturalis est vera, & propria lex diuina, cuius legislator est Deus. 71.2
Lex naturalis in quo differt ab alijs legibus. 74.1
Lex naturalis amplectitur omnia præcepta, seu principia moralia, quæ euidentem habeant honestatem necessariam, ad rectitudinem morum. ibid 2
An omnes actus virtutum cadant sub legem naturalem. 76.1
Quibus modis potest aliquid cadere sub lege naturali. 89.2
Lex naturalis in ordine ad puram naturam, vel in ordine ad gratiam sumitur. 76.1
Vnitas legis naturalis. Lex naturalis in vnoquoque homine vna, ex pluribus præceptis naturalibus composita. ibid.2
Lex naturalis vna in omnibus hominibus, & vbique. 77.1 Et omni tempore, ac statu. ibid.2
Legis naturalis, & positiuæ duplex differentia. 101.2.& 102.1
Lex naturalis perficit hominem, secundum triplicem inclinationem suam. 71.2
Quomodo legis naturalis ignorantia inuincibilis esse possit. 77.1
Obligatio legis naturalis, & effectus. Quo sensu lex naturalis obligat ad exercitium omnium virtutum. 75.2
Lex naturalis semper obligat in conscientia. 77.2.& 78.1
An omnis obligatio moralis sit obligatio in conscientia, ibid.2
Non omnis obligatio in conscientia est immediatus effectus legis naturæ. 79.1
Nulla est obligatio in conscientia, quæ non sit aliquo modo effectus naturalis. ibid.
Lex naturalis obligat ad modum operandi voluntariè. 80.1
Lex naturalis obligat vt opus ex conscientia aliquo modo fiat. 81.1
Lex naturalis obligat ad modum virtutis. ibid.2
Lex naturalis collectiuè sumpta, obligat hominem in pura natura spectatum, vt se suaque omnia referat in Deum, vt in vltimum finem. 83.1
Omne opus, quo impletur aliquod præceptum naturale, natura sua tendit in Deum, vt in finem vltimum. ibid.
Lex naturalis quæ obligat ad diligendum Deum, etiam in ipsum vt vltimum finem referendum. 82.2.& 83.1
Lex naturalis non obligat ad operandum ex charitate infusa. ibid.
Lex naturalis permissionem non admittit propriè loquendo. 85.1
Lex naturalis vim habet aliquos actus irritandi. ibid 2
Lex naturalis varièe accepta. 10.1
Lex naturalis an mutari possit ab intrinseco, vel extrinseco. 86.2
Mutatio legis naturalis. Lex naturalis mutari non potest per se ipsam, nec in vniuersali, nec in particulari. ibid.
Lex naturalis quo sensu dici potest mutari quoad aliqua. ibid.
Lex naturalis dementibus hominum deleri non potest. 94.1
Lex naturalis in quo sensu indispensabilis per humanam potestatem. 93.2
Lex naturalis vt per legem positiuam constituta admittit Epikiam. 103.1
Legis naturalis transgressio in quo consistat. 74.1
Legis naturalis transgressio sufficit ad æternam damnationem. 78.1
Transgressio legis naturalis. Lex naturalis quomodo mentibus hominum inscripta sit. 706.1

Lex humana, quæ & ciuilis dicitur.

Legis Ciuilis potestas, ex sola rei natura in nullo singulari homine existit, sed in hominum collectione. 118.2
Lex indifferenter lata quo se extendat. ibid.1
Lex ciuilis in genere signi indicantis Principis voluntate constituitur. 147.2
Lex ciuilis formaliter vnde sit. ibid.
Vt lex prudenter feratur quomodo requirit multorum consilium. 148.1
Lex non requirit suffragium multorum. ibid.
Lex Ciuilis non requirit essentialiter Scripturam. ibid.2
Lex Ciuilis quam formam verborum requirit. ibid.
Legi regulariter adhibenda sunt verba præceptiua. 149.1
Lex quomodo ferenda. 149.2.cum seq.
Lex interdum per sententiam sufficienter lata. ibid.
An vim legis habeat rescriptum siue Epistola Principis. 151.2
Legis anima, mens legislatoris. 161.2
Legis intrinseca forma voluntas legislatoris. 162.1
Ratio legis non est forma intrinseca, sed mensura extrinseca. 163.2
Lex non postulat acceptationem ad vim obligandi. 106.1.& 161.1
Lex humana diuiditur in eam, quæ est iuris communis, & iuris propriq. 113.1
Lex humana, Ciuilis, & Canonica. ibid.
Lex alia declaratiua, alia constitutiua. 144.2
Lex declaratiua, quantum est ex se, tam futura, quam præterita

terita comprehendit. 145.1
Lex declaratiua de se, non est regula actionis, sed supponit eam. ibid.
Lex aliquo modo partim constitutiua, partim declaratiua. ibid.2.
Leges aliæ inferiorum communitatum, aliæ amplissimarum. 153.1.
Legem ciuilem solum versari in materia honesta. 138.2. & sequent.
Leges Ciuiles posse præcipere tecta in omnibus virtutibus, & opposita vetare. 139.2
Lex humana potest præcipere omnes virtutes, vt sunt ad alterum, vel ad se, vel ad Deum. ibid.
Lex ciuilis prohibens, an in regnis non subditis Imperio, vim habeat. 343.1
Quo sensu liberalitas, magnificentia, &c. sunt materia legis ciuilis. 147.1. & seq.
Leges ciuiles non possunt ferri de omnibus Actibus omnium, & singularum virtutum. ibid.2
Leges ciuiles non possunt prohibere omnia vitia, contra omnes virtutes. ibid.
Qui actus virtutis sit materia legis ciuilis. 141.1
Lex ciuilis quo sensu præcipit actus indifferentes. ibid.2. & 142.1
Lex humana quo sensu dicitur constituere medium in materia virtutum. ibid.
Lex meræ humana non potest præcipere actum purè internum directè, & secundum se. ibid.2
Lex pure humana, præcipit actum interiorem indirectè 144.1
Lex dupliciter prohibet, & præcipit actum internum. ibid.2
Legis effectus triplex. Obligatio in conscientia, pœna, & irritatio actus. 145.1
Lex constitutiua iuris, per se, & ex natura sua, de futuris tantum datur. 146.1. & seq.
Lex quoad effectum pœnæ extendi potest ad actum præteritum. ibid.2
Lex de novo irritans raro ad actus iam factos extenditur. 242.2.
Legem loquentem de præterito regulariter totum tempus cõprehendere. 243.1
Obligatio legis Ciuilis. Leges ciuiles, non solum bonos ciuiliter, sed etiam moraliter efficiunt. 38.1
Leges ciuiles vniuersaliter latæ pro toto Orbe, & quæ omnes homines obligent, non dantur, si ex natura rei loquamur. 120.1
Leges Ciuiles iuris communis, quibus in terris obligent. 128. 2. & seq.
Lex sufficienter promulgata in loco debito absq; limitatione temporis, statim incipit obligare ex natura sua. 155.2
Non tamen in toto territorio. ibid. & seq.
Lex incipit obligare pro toto territorio infra tempus moraliter necessarium, vt notitia legis vbiq; haberi possit iuxta prudentis arbitrium. 156.1
Lex dicens ex nunc, quando obliget. ibid.
quid si dicat ex tunc. ibid.2
Lex indefinitè lata non obligat simul omnes subditos. ibid.
Lex post lapsum sufficiens tempus à promulgatione omnes obligat. ibid.
Lex non obligat ante tempus sufficiens, licet ab Angelo reuelatur. ibid. & seq.
Lex quo tempore incipiat obligare, iuxta ius Ciuile. 157.2.
Lex Imperatoris non obligat ante duos menses, licet notitia eius habeatur. 158.1
Lex Regia quando incipit obligare. ibid.2
Leges latæ ab inferioribus Magistratibus quando obligant. 159.1.
An, & quomodo lex obliget ignorantes. ibid. & 2.
Lex Ciuilis obligat in conscientia. 164.2
Lex, quomodo obligat ad pœnam, non ad culpam. 167.2
Legis omnes veræ humanæ aliquam conscientiæ obligationẽ inducunt. 168.2
Lex fundata in præsumptione, quomodo obligat in conscientia. 170.1.
Legis præsumptio duplex. ibid.
Quæ leges fundatæ in præsumptione, obligant in conscientia. ibid.2.d. quænam. 171.1
Legis verba, vsus, & interpretatio Doctorum ostendunt quãdo lex fundatur in præiudicio periculi, vel in præsumptione facti. ibid.2.
Lex ciuilis ex genere suo obligat sub mortali. ibid.
Lex non obligat vltra intentionem legislatoris 179.1
Lex in materia graui ex intentione legislatoris potest obligare sub venali tantum. ibid.
Legis obligatio grauis ex materia colligenda. 173.1
Legis finis ad virtutem aliquam ex grauioribus pertinere debet, vt grauis obligatio oriatur. 174.2
Legis obligatio circa medium, ex fine colligenda, 175.1
Legis finis, & materia intrinseca, cadunt sub lege. ibid.
Lex licet adiiciat pœnam, obligat in conscientia. ibid.2
Lex humana põt obligare cũ periculo vitæ, si necessefit. 187.1
Lex humana quando obligat cum periculo vitæ. ibid.
Leges humanæ obligant omnes subditos ad quos loquuntur. 190.1
Quas partes communitatis obliget lex humana. ibid.2
Ad quos extenditur lex humana. ibid. & seq.
Lex humana non obligat extra territorium ferentis, etiam proprios subditos. 191.2
Lex data à communitate, obligat omnes de eadẽ communitate. 200.2
Lex obligat ipsam legislatorem, quando materia communis est, & eiusdem rationis. 201.1
Lex, an obliget Principẽ, quoad vim coactiuam. Vide Princeps
Lex territorij obligat aduenas, & hospites quandiu illic commorantur eo modo quo obligat incolas. 193.1. per se, & nõ tantum ratione scandali. ibid.2.
Lex ferri potest solos aduenas obligans. 194.1
Lex ciuilis comprehendit peregrinos, etiam quoad vim coactiuam. ibid.
Lex dans formam contractibus etiam aduenas comprehendit. 195.1
Lex secum affert vim cogendi. ibid.2
Lex ciuilis quando indirecte contra immunitatem Ecclesiasticam. ibid & 196.1
Leges ciuiles iustæ à Clericis seruari debent. ibid. e ob vim directiuam, non vero propter coactiuam. 199.1.
Legis editio non habet solemnitatem requisitam sine promulgatione, nec promulgatio est sine solemnitate. 151.2 Promulgatio legis Ciuilis.
Legis promulgatio, & diuulgatio distincta. 152.1
In legum ciuilium promulgatione nulla certa solemnitas determinatur. ibid.2
Legis promulgatio in quot locis fieri debeat. 153.1
In quibus legibus vnica promulgatio solennis sufficiat. ibid.
Legis promulgatio in ciuitatibus prouinciarum aut Regnorũ capitibus, quomodo necessaria ex vi iuris Imperialis. 154. 1. & sequent.
Lex Ciuilis, quomodo grauiter violetur. 172.2
Legis transgressio ob contemptum est mortalis in materia mi Transgnima. 180.1 legis Ciu.
Legem transgredi ex contemptu rei præceptæ non semper est mortale. 183.2
Legem transgredi ex contemptu Dei legislatoris, semper est mortale. ibid.
Legem transgredi ex contemptu superioris, quatenus Prælatus est, mortale. 184.1
Legis transgressio ex contemptu legislatoris, quatenus homo, potest esse tantum venale, ex leuitate materiæ. ib.
Lex humana impletur per actum præceptum secundum substantiam illius. 185.1

Lex hu-

Lex humana solum imperat, vt actus fiat. 186.1
Leges Ciuiles quando obseruandæ in foro Canonico. 236.1
Lex ciuilis prohibens actum non semper irritat actum contra ipsum factum. 333.2
Lex ciuilis prohibens actum purè, & quæ clausulam irritantem non adijciat, an irritet illum. 336.2. & quando. 338.2.

Lex canonica.

Causa efficiens. Leges Romani Pontifi. is non pendere à Conciliis, sed è contra. 214.1
Legis ferre posse Romanum Pontificem sine consensu Cardinalium. ibid.2
Lex iurisdictionis, & lex Diœcesana, quæ. 258.
Leges Canonicæ vocantur Canones, decreta, & alijs modis. 262.2
Diuisio legis Canonica. Lex Canonica à Ciuili in multis differt ex parte materiæ. 235.1
Lex Canonica excellentior, & vniuersalior lege Ciuili. ibid.2
Legis canonicæ à ciuili, alia differentia. ibid.
Materia legis Canonicæ. Lex canonica circa solam materiam honestam versatur, sicut & ciuilis. 234.1
Lex canonica præcipit in materia cuiuscunque virtutis. ibid.
Lex canonica præcipit actus omnium virtutum, sed non omnes. ibid.
Lex canonica non prohibet omnia vitia, & peccata absolutè. ibid.2. Legis canonicæ primaria materia, est materia Religionis. 235.2
Forma legis Canonicæ. Lex canonica nullam certam verborum formam requirit. 245.2
Promulgatio legis Canonicæ. Lex canonica non requirit scripturam. ibid.
Lex canonica quam promulgationem requirit. 248.1
Legis Canō. effectus & obligatio. Leges Concilij generalis, quomodo promulgandæ. 249.1
Leges canonicæ, an obligent statim post promulgationem Romæ factam. ibid.2
Leges Pontificias statim obligare, diffundere autem obligationem successiuè, 250.1
Lex canonica iusta, per se infert obligationem, vt acceptetur. ibid.2
Lex Pontificia admittit supplicationem ex causa iusta. 251.1
Lex canonica, dum ad Pontificem recurratur, quomodo obliget. ibid. & seq.
Legem canonicam per consuetudinem toleratam non acceptatam tandem non obligare. 252.1
Lex quomodo obliget scientes, & ignorantes. ibid.2
Lex canonica ignorata ab aliquo corpore politico integro, obligat cessante ignorantia. 253.1
Lex canonica obligat in conscientia. ibid.
Lex Ecclesiastica per se obligat sub culpa mortali, si absolutè feratur. ibid.2
Legis canonicæ obligatio in conscientia grauis aut leuis, vnde colligenda. 255.1
Lex canonica obligat omnes baptizatos, etiam hæreticos. 257.1
Leges Pontificias de se obligare omnes Christianos adultos vbicunque degentes. ibid.
Leges Episcoporum intra territorium quomodo obligent. ibid 2
Leges Conciliorum Prouincialium, quomodo obligent, & quos. ibid.
Finis legis Canonicæ. Leges canonicæ faciunt subditos bonos simpliciter. 38.2
Abrogatio legis Canon. vt Lex canonica derogata censeatur per consuetudinem quod nam tempus necessarium. 252.1
Lex per consuetudinem non recepta, non censetur simpliciter reuocata. 253.1

Lex odiosa.

Lex odiosa, & fauorabilis. 263.1. & vnde distinguendæ. ibid. & seq.
Lex eadem fauorabilis, & odiosa secundum diuersa. 264.2
& hæc, quomodo interpretanda. 265.1
Lex excludens fœminas à hæreditate est odiosa simpliciter. ibid.
In dubio legis fauorabilis ne sit, an odiosa, in fauorem interpretanda. ibid.
Legis odiosæ quatuor sunt species. ibid.2
Legem esse odiosam vnde colligendum. 434.2. & vnde extendenda lex odiosa. 359.2. & seq.

Lex pœnalis.

Lex imponens pœnam spiritualem, & censuras, &c. ordinariè supponit culpam. 265.2
Lex pœnalis pura ex intentione legislatoris colligenda. 269.1
Regulæ generales ad legem purè pœnalem dignoscendam. ibidem 2
Lex pœnalis duplici modo fertur per verba simplicia, vel composita. 273.2
Vterque modus multiplex. ibid.
Lex lata per verba, fiat, subiaceat, incurrat, &c. quando significet sententiam latam. 278.1
Lex per quæ verba intelligatur, sententiam latam significare. ibid. & 279.2
Lex pœnalis cum particula, ipso facto, &c. significat sententiam latam. 281. & seq.
Lex purè moralis, purè pœnalis, & mixta quæ. 268.1
Legem pœnalem obligare posse in conscientia. 265.2
Legem pœnalem de facto obligationem in conscientia inducere. 266.2 Obligatio & effectus legis pœnalis.
Lex pœnalis non obligans ad culpam dari potest. 268.1
& aliquæ de facto dantur. 269.1
Lex humana potest obligare in conscientia ad pœnam, tam actiuam, quam passiuam ante omnem sententiam. 273. 1 & seq. & quando. ibid.2
Lex pœnalis vtens verbis simplicibus comminantibus pœnam, non obligat statim ad talem pœnam in conscientia. 274.1
Lex quæ fertur simpliciter, per verba futuri temporis tantum non obligat in conscientia ante sententiam. 275.2. etiamsi verbum geminetur. 276.2. vel per duas leges imponatur. ibid.
Lex præcipiens ad pœnam periurij, quomodo obligat. 277.1
Lex lata per modum imperandi, qua inducit obligationem, & vnde colligenda. ibid. & seq.
Lex imponens pœnam exequendam per actionem ipsius rei, quando obliget. 279.2
Lex pœnalis cum particula ipso facto, quam obligationem inducit. 283.1
Lex pœnalis priuans re propria, quæ sine executione hominis exerceri nequeat, quem effectum habeat. 282.2
Lex pœnalis cum additione ipso facto, licet non dicat absque alia declaratione, inhabilitat, & infert pœnas quæ sine actione propria exercentur. 287.2
Lex pœnalis post sententiam latam, quomodo obligat. 290.1
Lex pœnalis, quomodo obligat iudicem. Vide Iudex.
Lex pœnalis potest per consuetudinem abrogari. ibid. & 2

Lex tributorum.

Leges tributorum inter odiosas computandæ. 299.1
Leges tributorum, quando purè pœnales intelliguntur 300.1
Leges tributorum esse veras leges morales obligantes in conscientia. ibid.2
Leges tributorum imponentes pœnas cum tributis esse mixtas. 301.2
Leges iustæ simpliciter imponentes tributa obligant in conscientia ante petitionem. 312.2
Leges iniustæ tributorum, nec ante, nec post petitionem obligant.

gant. 313.1. possint tamen aliquando ad aliquid obligare. ibid. Vide tributum.

Lex purè irritans.

Lex purè irritans, vnde dignoscenda. 321.1
Lex irritans actum indirectè seu dans formam substantialem contractui, non est pœnalis. 317.2
Leges aliquas irritantes pœnales esse. 318.1
Legem irritantem posse ferri in commune bonum, simul & in pœnam. ibid.2
Lex purè irritans, non obligat ad præscriptam formam seruandam. 320.1
Lex dans formam contractui, quam obligationem inducit. 329.2
Lex simpliciter irritans actum, si fiat, quomodo obliget. 321.1
Lex non irritans actum ipso facto, sed irritare præcipiens, quomodo obliget. ibid.
Lex irritans ipso facto si suum habeat effectum obligat in conscientia. ibid.
Lex constituens formam substantialem in actu seruandam irritat factum sine illa. 324.1. & quando talis censeatur. 38.1. & 40.1
Lex irritans in præsumptione fundata, an semper habeat effectum. 328.1. & 2
Leges irritantes posse consuetudines abrogare. 340.2
Leges irritantes, an in vtroque foro procedant, & vnde hoc colligatur. 350.1. & seq.
Legis forma corrupta, an irritetur Actus, & quanta corruptio suffiat. 348.2
Lex irritans, non annullat Actum, ante solennem promulgationem. ibid.
Lex irritans post promulgationem in Curia, expectat bimestre 349.1
Leges irritantes canonicè quando habent effectum. ibid.2
Lex irritans, differens effectum, ante tempus à lege limitatum, non operatur effectum, si subditi consentiant. 350.1
Lex irritans non prius circa volentem, quam nolentem operatur. ibid.2. Vide lex prohibens per totum.

Lex prohibens.

Lex prohibens actum & irritans respectu boni communis, aut priuatorum, non est pœnalis. 323.1
Leges directè prohibentes actum, si ad maiorem firmitatem irritant, illum an obligent in conscientia. 320.2
Lex simpliciter prohibens, & irritans actum, an interdum impediatur. 324.2
Lex purè prohibens non semper irritat actum, contra ipsum factum, nisi aliunde constet mens legislatoris. 333.2
Lex prohibens, vt irritet actum, quibus verbis vti debeat. 335.1
Lex purè prohibens, quando irritat actus, & quibus circunstantijs, 336.2
Lex Ciuilis prohibens. Vide lex Ciuilis.
Lex Canonica prohibens. Vide Lex Canonica.
Lex prohibens contrariam consuetudinem præteritam, an futuram complectatur. 426.1
Lex prohibens futuram consuetudinem non ideo eam reprobat. ibid.
Lex reprobans. Lex reprobans consuetudinem, quomodo vinci possit ab ea. 488.1
Lex exorbitans. Lex exorbitans, quomodo intelligenda. 571.2 & 572.1
Lex reuocãs. Lex reuocans priuilegium, quomodo habeat suum effectum, & quando. 98.2
Lex fauorabilis. Lex fauorabilis, ad omnem proprietatem verborum extendenda. 360.2
Legis extẽsio. Legis extensio aliquando vltra proprietatem verborum intelligenda imo tam naturalem, quàm ciuilem. ibid.
Legis extensio quadruplex. 359.2
Lex non est regula indiuisibilis, sed extensionem habet. 411.2
Lex an extendenda solum ob rationis similitudinẽ ad aliud casum. 362.1
Lex non inducit vinculum in conscientia, ob similitudinem rationis. 363.1
Legis extensio comprehensiua ob rationis identitatem, ad legem etiam pœnalem extendi potest. 366.1
Lex an extendatur ab vno casu ad alium ob identitatem rationis. 364.2
Legis extensio ad personas, loca, & tempus extenditur. 368.2
Legis restrictio, quomodo accipienda. ibid. & seq. Legis restrictio.
Legis restrictio, quando illicita. 369.1
Legis restrictio ad aliquod incommodum euitandum fieri debet ibid.
Legis restrictio ex alia regula colligenda. ibid.2
Lex aliquando restringitur ex subiecta materia. 370.2

Legis humanæ mutatio.

Legis interpretatio triplex, Authentica, vsualis, & doctrinalis. 355.1
Legis interpretatio, vide Interpretatio.
Legis mutatio ab extrinseco, & intrinseco. ibid.
& vtrumque dupliciter. ibid.
Legis obligationem interdum cessare. 665.2
Vt legis obligatio cesset, requiritur, vt deficiat ratio aliquo modo contrariè. 373.2 & seq.
Legis obligatio aliquando cessat propter bonum personæ particularis, 375.1
Lex aliqua circunstantia facta iniqua, an requirat recursum ad Principem, vt eius obligatio cessare intelligatur. 376.1
Legis obligatio aliquando tollitur sine recursu ad Principem per iudicium probabile. ibid. & 2
Legis cessatio contraria, & negatiua. 379.1
Legis vigor extinguitur per mutationem contrariam. ibid.
Vt lex vigorem suum perdat necessaria est euidentia. ibid.2
Legem cessare, cessante legis ratione generaliter. 380.1
Lex præcipiens actum virtutis, non cessat, cessante quocunq; fine extrinseco. ibid.2
Lex cessat, cessante adæquato fine extrinseco, & intrinseco. ibid.
Lex præcipiens actum indifferentem, quando cessat. 381.1
Legis cessatio in vniuersali, & in particulari, quomodo differt. 382.2
Lex, quoad vnam partem inutilis, non quoad aliam an cesset. ibid.
Lex aliquando suspenditur, sed non extinguitur. 383.1
Legem humanam validè, & iustè abrogari posse. 428.1
Legis mutatio iusta erit, quando causa iusta fuerit. 429.1
Lex generalis posterior abrogat priorem. 335.2
Lex generalis contra specialem, quam vim habeat, & è contra. 336.1
Lex potest per consuetudinem derogari, quoad obligationem sub culpa, relicta obligatione quoad pœnam. 486.1
Lex posterior contraria reuocat consuetudinem. 490.1
Vt lex consuetudinem reuocet, quid requiratur. ibid.2
Lex particularis Papæ, an reuocet consuetudinem. 492.1
Lex reuocans priuilegium non statim habeat suum effectum. 612.1

Lex diuina positiua vetus.

Lex diuina positiua, an data fuit ante Moysem. 615.2
Lex diuina. Vide Angeli.
Lex diuina collectiuè sumpta significat multitudinem plurium legum. ibid.
Legem scriptam in quinque libris Moysis fuisse verè diuinam, & Deum ipsum fuisse principalem, & proximum eius authorem. 618.1. & seq.
Lex vetus per Moysem data tanquam per proximũ promulgatorem,

gatorem, non vero per authorem. 619.1

Finis legis veteris. Legis veteris finis bonus, honestus, spiritualis, & supernaturalis fuit. 621.1

Finis vltimus à Deo intentus per illam legem fuit spiritualis felicitas illius populi, vel in hac vita vel in futura. ibid.

Lex vetus in peculiarem Christi honorem data, ad augendam fidem explicitam Christi venturi. ibid.2

Finis adæquatus legis veteris instructio fuit populi Iudaici. 622.1

Singula præcepta legis veteris habuisse proprios fines materijs accommodatos. 623.1

Finis legis duplex, moralis, & spiritualis. ibid.

Materia legis veteris. Materia legis veteris non potuit esse nisi honesta, & sancta. ibid.2. & seq.

Lex vetus etiam actus internos pro materia habebat. 626.1

Materia legis veteris comprehendebat omnes actus externos necessarios ad honestatem morum, tam naturalem, quam cæremonialem, seu religiosam, quam etiam politicam, seu ciuilem. 627.2

Materia legis veteris quatuor complectebatur, vt cæremonialis erat, vt autem iudicialis alia quatuor. 629.1

Materia legis veteris generaliter sumpta aliqua comprehendebat, quæ non cadebant sub rigoroso præcepto, sed sub consilio. ibid.2

Lex vetus præcipit Actus pœnitentiæ, & Theologalium virtutum. 641.1

Legis forma. Formam illius legis fuisse verbum sensibile ipsius Dei hominibus sufficienter significantem ipsius voluntatem. 630.2

Lex Decalogi prius voce prolata est, postea Dei digito scripta. 631.1

Lex vetus pro solo populo Israelitico data. ibid.2

Lex vetus data ministerio Angelorum. 618.1. & sequent. Vide Angeli.

Lex vetus in quo loco promulgata fuit. 632.2. & seq.

Lex vetus data anno à creatione mundi millesimo quingentesimo decimo tertio. 633.1

Lex repudii. Lex repudii quo sensu permissa. 621.1. & 626.1

Lex vsura. Lex de Vsura, quomodo intelligenda. ibid.

Legis veteris effectus. Legis effectus proximus, & remotus. 633.2

Lex vetus habuit pro effectu opus præmio dignum & ipsum præmium. 637.1

Legis obligatio. Lex illa obligat in conscientia. 633.2

Gratuitas huius obligationis, vnde colligenda. ibid.

Lex illa etiam vi præceptorum moralium obligabat in conscientia. 634.1

hæc lex ratione præceptorum cæremonialium, quomodo obligabat. ibid.2

Lex vetus quomodo obligabat cum periculo vitæ. 635

Lex vetus effectus aliquos permittebat. 636.2

Lex vetus habuit effectus pœnales. ibid. 1. & quos. ibid.2

Lex vetus quas permissiones habuit. Vide Permissio.

Lex vetus, quæ præmia promittebat, temporalia ne, an æterna. 638.2

Legis veteris imperfectio. Lex vetus non obligat gentes, in Christum non credentes. 647.1

Legis opera de condigno, quid meruerint. 638.2

Lex vetus non habuit ex se virtutem iustificandi. 640.1

Lex vetus cur dicitur imperfecta. 627.2

Legis veteris Sacramenta non habuerunt vim iustificandi, nec in eis extra circumcisionem dabatur gratia extra meritum operantis. 640.2

In quo sensu dicitur lex vetus non iustificare. 642.1

Lex illa non dabat vires ad Actus disponentes ad iustitiam. ibid.

Lex vetus imperfecta fuit propter negationē plurimarum perfectionum, quibus caruit. 643.2

Lex vetus magnum pondus imponebat. 644.1

Lex vetus gratiissimas pœnas temporales minitabatur. ibid.2

Lex vetus in suo ordine, & gradu perfecta fuit. ibid.

Lex vetus in sua specie propria, erat perfecta. 645.1

Lex vetus à solo Deo mutabilis. ibid. & 2. cum seq.

Lex vetus à solo Deo abrogari, & dispensari potuit. 646.1

Lex à Deo variis modis fieri potuit. ibid.2

Lex vetus non est lex ad intra, in Deo ipso existens. ibid.

Legem veterem nunquam comprehendisse gentes conuersas ad fidem. 648.1

Lex vetus non comprehendit Iudæos baptizatos, ibid.2

Lex vetus quo sensu dici potuit perpetua. 650.1 *Legis veteris perpetuitas.*

Legis cessatio, quoad præcepta cæremonialia. ibid. 2. & 651.1 *Legis cessatio.*

Item quoad iudicialia. ibid. 2. quid vero quoad moralia? 649.1. & 656.2

Lex vetus cessauit non solum quoad obligationem, sed etiam quoad comminationes, & promissiones obseruantibus eam, &c. ibid.

Lex vetus ante Christi aduentum non fuit mortua. 657.1 *Lex vetus quando mortua.*

Lex vetus ante Christi mortem non fuit mortua. 658.1

sed eius præcepta omnia duranunt vsque ad mortē Christi. ibid.2

Lex vetus non fuit mortua quoad obligationem in instanti mortis Christi. 660.1. Sed aliquo tempore postea obligauit. 664.1. nec abrogata fuit toto tempore vsque ad Pentecostem. ibid.2

Legem soluendi decimas non fuisse cæremonialem, sed iudicialem. 683.1

Lex vetus post Christi aduentum, quando ablata. 647.1

Lex vetus etiam pro Iudæis, qui Euangelium non susceperunt, abrogata est. 650.1

Lex vetus cœpit abrogari in die Pentecostes, non tamen simul pro toto orbe, sed successiuè, crescente promulgatione legis nouæ. 664.2

Legis veteris præcepta moralia, & iudicialia, quomodo non sint mortifera, licèt sint mortua. 665.1

Legis veteris præcepta cæremonialia mortifera esse. ibid.

Legis veteris cæremonijs vti nulla ratione licet 667.1

Lex vetus an prius mortua fuerit quam mortifera respectu gentium. 679.2

Legem veterem cœpisse abrogari, & mortuam esse, quoad obligationem, simul ac lex noua cœpit obligare. 680.2

Legem veterem non simul pro toto mundo sed successiuè mortuam fuisse. 681.1

Lex vetus quo tempore pro toto mundo mortua, & mortifera. ibid.

Lex vetus non prius fuit mortua, quoad institutionem quàm mortifera. ibid.2

Lex vetus quando extincta, quoad institutionem. 682.1

Lex vetus quo tempore cœperit esse inutilis. 690.2 *Inutilitas legis veteris.*

Lex vetus non amisit vim suam in morte Christi, nec ante Pentecostem. ibid.

Lex vetus quandiu duravit, quoad etiam quoad effectus pœnales & irritandi. ibid.

Lex vetus amisit suam efficaciam successiue, à die Pentecostes respectu præceptorum cæremonialium. 691.1

Lex vetus, quam vim habuerit vsque ad diem Pentecostes. ibid.2

Lex Moysis vsque ad diem Pentecostes retinuit vim sanctificandi legaliter, seu iustificandi carnaliter. 692.1

Lex illa quamdiu mortifera non fuit, ad quid vtilis erat. ibid.2

Lex noua diuina.

Legis nouæ causa finalis, & efficiens. 698.2

Legis nouæ varia nomina. 696.1

Lex noua non est vera, & proprijssima lex præceptiua. 697.1

Lex fidei, quid significet, 698.1

Lex gratiæ cur dicitur infundi cordibus hominum. 704.1

Lex noua cur à principio mundi non data. 705.2

in Lege nouæ nulla esse diuina præcepta, nisi fidei, & Sacramentorum, quomodo intelligendum. 703.1

Lex gratiæ imperans, seu impellēs & adiuuās dicitur. 704.1 *Diuisio legis nouæ.*

Legem nouam etiam imperantem esse per se non scriptam exterius, sed mentibus & cordibus impressam. 705.1

Materia legis noua. Legis nouæ, & veteris differentia. ibid.2

Legis nouæ materialis causa partim moralis, partim cæremonialis. 640.2

Legis gratiæ mysteria plura explicitè credenda proponit quàm lex vetus. 700.1

Legis nouæ materia, actus tam internos, quàm externos complectitur. 702.2

Legem nouam amplecti non solum propria præcepta, sed etiam spiritum gratiæ, dantem vires, & inclinantem ad obseruandam legem. 704.1

Forma legis noua. Legem nouam latam pro vniuersis viatoribus. 706.2

Forma legis nouæ consistit in aliquo signo sufficienter promulgantem hominibus talem diuinam voluntatem. 303.2

Lex gratiæ nua impressa cordibus, vt det etiam vires. 706.1. & seq.

Promulgatio legis noua. Legis promulgatio, & diuulgatio distinguenda. 711.1

Obligatio legis noua. Legis nouæ obligatio cœpit à Iudæis. 706.2

Lex noua non obligat in conscientia in morte vel resurrectione Christi, imò nec ante diem Pentecostes. 708.1.&2

Lex noua cœpit obligare in die Pentecostes. ibid.2

Lex noua cur postea scripta sit. 705.1

Legem nouam non simul obligasse Iudæos vbique existentes, sed obligationem eius fuisse successiuè diffusam. 709.1

Legem nouam non Gentiles obligasse ante diem Pentecostes. 709.1

Legem nouam non incepisse obligare Gentiles per se, vsque ad reuelationem factam Petro Actor.10. 711.1. extunc vero obligasse non simul totum Orbem, sed successiuè. ibidem.

Lex noua iustificat, & in hoc superat legem veterem. ibid.2

Effectus legis noua. Lex noua, quomodo dicatur iustificare. 712.1

Lex Gratiæ cur dicatur iustificare. ibid.

Legem nouam abundantius dare gratiam, quàm antea daretur. ibid.2

Lex noua quo sensu per præcepta dici potest iustificare. 713.1

Lex noua quos effectus spirituales habeat. ibid.2

Perpetuitas legis nouæ. Legem nouam quo sensu perpetuam esse assirmemus. 719.1

In lege noua Deus potest dispensare. 714.1

Dispensatio legis nouæ. In Lege noua nullus Princeps temporalis dispensare potest. ibidem.

In Lege noua Diuina nec Summus Pontifex dispensat. 715.1 & seq.

Legis nouæ præcepta positiua nullam dispensationem, aut interpretationem per modum epiykiæ admittere. 716.1

Lex Christi quo sensu indispensabilis ab homine. 714.1

Lex noua quomodo admittat interpretationem doctrinalem. 718.1. & seq.

Lex noua nullam patitur diminutionem. 720.2

Lex noua nullum argumentum recipit. ibid.

Contra Legem nouam nulla consuetudo hominum præualere potest. ibid.

Legis gratiæ variæ excellentiæ. 721.2

Perfectio legis nouæ. Lex noua, etiam quoad præcepta, & documenta, longè perfectior est lege veteri. 723.1

Lex noua in quibus excesserit legem veterem. ibid.2

Lumen.

Lumen fidei nunquam in tota Ecclesia defuisse. 11.1

Lutherus.

Lutherus vim legum humanarum extinguere conatur. pag. 121.1

M.

MAGISTRATVS.

MAgistratum ciuilem cum potestate temporali ad regendos homines iustum esse, & naturæ humanæ valde consentaneum. 114.1

Magistratus humanus, potestatem habet leges ferendi. 115.1

Magistratus ciuilis, an contra ius commune statuere possit. 431.1

Magnificentia.

Magnificentia, vide Legis ciuilis materia.

Mandatum, Mando.

Mandatum spirat morte mandantis. 33.2

Verbum Mando variè explicatur, & vis eius declaratur. 149 1. & seq.

Materia.

Materiæ grauitas sufficiens ad obligationem grauem vnde colligenda. 189.1

Materia nudè spectata leuis, potest ex circumstantia fieri grauis. 173.2

Materiæ grauitas ad legem ciuilem. Vide Legis ciuilis obligatio.

Materiam legis positiuæ posse esse in omnibus virtutibus, præsertim principalibus, & cardinalibus. 174.2

Materia temporalis, & spiritualis quæ 233.1

Matrimonium.

Matrimonium secundum contractum, viuente priori coniuge, esse nullum, iure naturæ. 85.2. Vide ius.

Matrimonium inter fratres, vel inter patrem, & filiam, nullum esse iure naturæ. ibid.

Et nihilominus valet ob necessitatem propagationis. 102.2

Matrimonium metu graui contractum esse nullum. 715.1

Matrimonia prohibita in lege veteri nunc valere quando legi naturæ non repugnant. 691.1

Matrimonia nunc non dissoluuntur per repudium. ibid.

Matrimonium vnde habeat indissolubilitatem. 718.2

Matrimonium peccaminosum. Vide Accessus.

Mendacium.

Mendacium esse intrinsecè malum. 102.1

Meritum.

Meritum, vide Iustus.

Metus.

Metus minuit libertatem, sed non impedit irritationem. 325.1. per errorem. ibid.

Metus quando causat inuoluntarium. 469.2

Missa.

Missa, vide Celebrare.

Missam audiens coactus, an impleat præceptum. 81.1

Missæ cæremoniæ. Vide Cæremoniæ.

Monarchia.

Monarchia, vide Gubernatio.

Monachieum optimum regimen. 121.1

Mons.

Mons Synay, & Horeb, idem. 632.1.&seq.

Mos.

Mos, quid propriè significet. 439.2

Mos propriè in liberis tantum actibus reperitur. 440.1

Motus proprius.

Motus proprius, vide Priuilegium.

Moyses.

Moyses non fuit æuthor legis veteris, sed promulgator. 619.2

Moyses nullius partis legis in veteri Scriptura contenta, legislator, sed promulgator fuit. 620.2

Moyses iratus tabulas legis confregit. 631.2

Moyses iterum iussu Dei eadem præcepta scripsit. ibid.

Moyses tabulas intra arcam Dei reposuit. ibid.

Moyses reliqua præcepta promulgauit, legendo coram populo. ibidem.

Munitio.

Munitio ad Ius Gentium spectat. 206.2

Mutare.

Mutare, vide Consuetudo. & Pontifex 46.1
Mutare dominia rerum, ad quem legis effectum spectat 46.1
Mutatio duplex, 86.1 *vide, Legis mutatio.*

Mutilatio.

Mutilatio proprij corporis, in quo casu licita, & quare 74.2

N.

NOVITII.

NOuitij non tenentur ex vi præcepti ad seruanda statuta religionis 259.2

O.

OBLIGATIO.

OBligatio. Vide, Legis ciuilis obligatio. &, Excommunicatio.
Obligatio grauis, ex quibus verbis legislatoris colligenda 255.1
Obligatus ad non fugiendum è carcere, si timeat graue nocumentum non tenetur illa lege, licet illi pœna non requirat actionem. 272.2

Oportet.

Verbum oportet, *an habeat vim præcepti* 149.2

Ordo, Ordinare.

Ordo Ecclesiæ Hierarchicus totus à Petro dependens 221.1
Verbum ordinare, *an habeat vim præcepti* 150.1

P.

POENÆ.

POena grauitas in lege ciuili signum est grauis obligationis 175.1
omnis Pœna pertinet ad vim coactiuam 107.1
Pœna generaliter est omne incommodum naturæ, vel afflictio. 269.1. *& seq.*
Pœnam in actione, & passione consistere posse 290.1
Diuisio pœnæ. *Pœna duplex, vna in actione consistens, altera in passione* 272.1
Pœna legalis, & conuentionalis 274.2
Pœnæ, aliæ requirentes ministerium hominis, aliæ ipsa lege inferuntur 278.2
pœnarum earundem alia diuisio 279.1
pœnarum priuatarum triplex ordo 281.2
pœnarum remissio per indulgentias per quam potestatem fit. 239.1. *& seq.*
Multæ pœnæ ipso facto imponuntur 328.1
pœna infamiæ, quando incurritur ipso iure 276.2
pœnæ flagellationis seu exilij potest homo in se sine peccato exercere 280.1
quæ pœna imponi potest religiosis transgredientibus regulam, quæ non obligat ad culpam, sed ad pœnam tantum. *ibid.*
pœnæ pecuniariæ, quomodo à reo exequendæ *ibid.*
pœnæ priuantes actione humana, vt ieiunium, potest ab ipso reo fieri 281.1
pœnæ diuersæ positæ per varias leges, dicentes ipso facto, omnes incurruntur per idem delictum, vel ante, vel post declarationem 295.2 *& seq.*
Obligatio pœnæ. *pœna famis vsq; ad mortem, quomodo obliget* 381.1
pœna manendi in carcere, quomodo obliget. *ibid.*
pœna quæ per solam actionem Iudicis infertur non obligat reum 290.2
Pœna confiscationis omnium bonorum, an obliget reum post sententiam criminis declaratoriam, ad illam exequendam 291.2
pœnæ remissio, in detrimentum tertij, cauenda. 295.2
pœna simoniaci. Vide Simonia.
pœna à testatore adiecta, an sit vera pœna 275.2

Papa Pontifex.

Papalis dignitatis, & officij, Episcopalis differentia 219.1
Papa hæreticus non deponitur ipso facto ante Ecclesiæ declarationem 229.1
Papa, an habeat priuilegium ne erret in fide *ibid.*
Papa quomodo potest materiam aliquam determinare, vtrum tum canonica sit 2.6.1
Papa potest sibi indulgentias concedere, & secum dispensare. 389.2 *Vide Indulgentiæ.*
Papa, & alij Principes supremi possunt leges suas commutare, & in illis dispensare 400.1 *Vide Dispensatio.*
an Papa absoluens defunctum à censura, operetur extra suũ territorium 567.1
Papa non potest dispensationem in voto reuocare 607.1.2. *Vide Dispensatio.*
Pontifex non potest pro suo arbitrio regna mutare 128.1
Pontificis sententia an habeat vim legis, & qualis debeat esse. 246.2
Pontificis Epistolæ, vide Epistolæ.
Pontifex potest obligare Ecclesiam ad acceptandas suas leges. 250.2
Pontifex pro omni loco priuilegia concedere potest *ibid.*
Pontifex circa tributa imponenda. Vide Tributum.

Parochus.

Parochus non de iure, sed de consuetudine, dispensat interdũ in lege superioris 397.2

Paulus.

Paulus bis Hierosolymam ascẽdit. 683.2 *aliàs quater.* 684.1
Paulus an Petrum reprehenderit post Concilium Hierosolymitanum *ibid.*
Paulus non ex composito, sed verè Petrum reprehendit. 687.2

Peccatum.

Peccare ex contemptu, non est peccare ex certa scientia, &c. 180.2
Peccare ex consuetudine non est peccare ex contemptu 181.2
Peccare ex contemptu quid sit formaliter 182.1
Peccatum graue committi posse contra legem Ecclesiasticam, ex defectu aliquo in actu mentis, licet in actione exteriori non appareat defectus 241.2

Permissio.

Permissio quid significet 54.2
Permissio duplex, iuris & facti 42.1 *affirmatiua, & negatiua* *ibid.* 2
Permissio propria, quæ 63.2
Permissio iuris, & facti quæ *ibid.*
Permissio libelli repudij, an concessiua, an dispensatiua *ibid.*
Permissio pluralitatis vxorum, qualis *ibid.*
Permissio vsurarum in lege veteri concessiua *ibid.*
Permissio ingrediendi vineam alienam qualis. 636.1
Permissio simpliciter dicta regulariter, solum versatur circa malos actus 42.2

Perpetuitas.

Perpetuitas simpliciter & secundum quid 31.2
Perpetuitas positiua, & negatiua *ibid.*

Petrus.

Petrus non peccauit mortaliter in eo facto, pro quo à Paulo fuit reprehensus 688.2
Peccatum nec veniale Petrum commisisse est probabile *ibi.*1

Petrum dupliciter ab omni peccato excusari posse. 689. 1.& 690.1.

Philosophi.

Philosophi supernaturalem hominum finem non cognouere. 10.2.

Possibile.

Possibile dupliciter sumitur. 30.2

Potestas.

Diuisio potestatis.

Potestas præceptiua diuisa in dominatiuam, & iurisdictionis. 26.2

Potestatis Dominatiuæ, & legislatiuæ variæ differentiæ. ibid.

Potestas ordinaria,& delegata. 120.2

Potestas coactiua,& directiua. 71.2

Potestas iurisdictionis ad leges ferendas necessaria. 27.1

Potestas hæc non quælibet sufficit ib.

Potestas aliqua suprema in omni communitate reperitur. ibid.

Potestas in communitate perfecta necessaria ad gubernationem. 114.1

Potestas humani Magistratus, vide Magist.

Potestas Adæ in posteros, qualis fuit. 116.2

Potestas immediate à Deo, vel vt authore Naturæ, vel vt Authore Gratiæ. 120.2

Quæ potestas delegabilis, & quibus modis. ibid.

Quæ potestas indelegabilis, & quibus personis. 116.1

Potestas legislatiua non assequitur suum finem nisi in materia omnium virtutum præcipiendo. 142.2

Potestas humana non comprehendit actus mere internos. 236.2

Potestas inferioris ad dispensandum in lege superioris, an ordinaria sit. 397.2. vide Dispensatio.

Potestas dispensandi includit potestatem commutandi. 401.1

Potestas ciuilis.

Potestas ciuilis quando manat à communitate. 119.1

Potestatis Regiæ varij tituli. ib.& seq.

Potestas Regia, formaliter vt talis, est de iure humano. ibid.2

Potestas ciuilis absolute considerata est de iure diuino. ib.

Potestas ferendi leges humanas quibus modis participetur. 120.1

Quæ potestas in Imperatoribus, & Regibus sit ordinaria. 121.1

Potestas ferendi leges ciuiles in lege Gratiæ & inter Christianos permanet cum moderatione tali statui accommodata. 122.1

Nullum hominem habuisse Potestatem vniuersalem, ad ferendas leges ciuiles obligantes vniuersum Orbem. 126.2

Potestas condendi leges ciuiles est in omnibus Regibus supremis 129.2.& seq.

Potestatem hanc esse in Principe supremo. 130.1

Potestas condendi leges ciuiles in Magistratibus. &c. ib.2

Potestas hæc est in communitatibus perfectis, quæ sine Regibus gubernantur. ib. non vero in subiectis alicui supremo Principi. 133.2

Potestas hæc in Regina Domina Regni reperitur. 131.1

Potestatem ciuilem nunquam fuisse eandem in tota hominũ Vniuersitate. 117.1.& seq. hanc potestatem ante Christi Aduentum non fuisse in vno particulari homine respectu totius vniuersitatis. ibid.

Potestas hæc resultat post politicam vnionem hominum ibid. 2.

Quadruplex actus huius potestatis. 118.1

Potestas hæc mutabilis est. ib.

Potestas hæc non est in ciuitatibus minoribus. 132.2

Potestas condendi leges municipales non est in omnibus propijs ciuitatibus. 133.1

Potestas condendi leges ciuiles neq; fidem, neq; aliud donum supernaturale postulat in subiecto, in quo existit. 153.2

Potestas condendi leges in hominibus iniustis permanet. 158.1

Potestas ciuilis, an respiciat felicitatem æternam vitæ futuræ 163.2

Potestas ciuilis in pura natura spectata quem finem intrinsecum haberet. 137.1

Potestas ciuilis non multum curat de actibus internis. ib.2

Potestas ciuilis vt est in Principibus Christianis fidei coniuncta non extenditur in materia, vel actibus suis ad finem supernaturalem. ib.

Asserere licitum esse ratione politici status, leges ferre veræ Religioni contrarias, hæreticum est. 139.1

Potestas ciuilis, vide Pot. Eccles.

Potestas obligandi sub mortali in lege ciuili, non ex speciali Christi concessione, sed ex natura rei consequitur. 172.1

Potestas Imperatoris quo se extendat in priuilegijs concedendis. 567.1.& vide Priuilegium.

Potestas temporalis quomodo subiecta spiritualj. 124.2

Potestas Ecclesiastica.

Potestas temporalis in vniuersum Orbem an sit in summo Pontifice. ib.

Potestas ferendi leges obligantes totam Ecclesiam, vel omnes prouincias Ecclesiæ subiectas, non est in Imperatore. 127.1

Potestas Ecclesiæ in hæreticos,& infideles, quæ. 134.2

Esse in Ecclesia potestatem peculiarem ad regendam illam. 208.1.

Potestas hæc verè,& propriè legislatiua est. ib.

Potestas hæc spiritualis,& supernaturalis est. 209.1.& quomodo. 212.1

Potestas hæc perfecta prout nunc in Ecclesia, quomodo sit propria legis gratiæ. 210.1

Potestas Regalis, & sacerdotalis in lege scripta distincta. 211.1

Potestatem legislatiuam in Hebræo populo fuisse. ib.2

Potestas sacerdotalis in lege veteri inferioris ordinis ab ea, quæ nunc est in Ecclesia. ib.1

Potestas vt nunc est in Ecclesia in multis superat potestatem legis veteris. 211.& seq.

Potestas hæc data fuit Petro immediate à Christo Domino, & speciali modo. 212.1

Potest hæc quomodo alijs Apostolis data fuerit,& à quo. ib.2

Potestatis Petri,& reliquorum Apostolorum diuersitas. 213. 2.& seq.

Potestatem legislatiuam in vniuersam Ecclesiam à Christo immediate summo Pontifici dari, ex vi institutionis eius 214.1.& quomodo. 217.2

potestatem hanc solis Apostolis immediate à Christo datam 215.2.

potestas iurisdictionis sine consecratione datur. 218.1

potestas ferendi leges, non est de ratione intrinseca muneris Episcopalis. 220.2

potestas Ecclesiastica ferendi leges, quibus delegabilis. 227.1

potestas hæc non pendet ex moribus hominum. ibid.2. nec ex fide. 228.1

potestas Ecclesiastica legislatiua in lege Euangelica est præstantior potestate ciuili. 229.2

potestas Ecclesiastica etiam vt legislatiua, est supernaturalis. ibid.2.

potestatis Ecclesiasticæ excellentia ex fine desumpta. ibid. ex efficiente. 230.1. ex subiecto. ib.2

potestas Ecclesiastica in fœminis esse nequit iure ordinario. 231.1

potestatis Ecclesiasticæ aliæ excellentiæ tanguntur. ib.2

potestati Ecclesiasticæ potestas ciuilis subordinata, & subiecta. ib.2

potestas Canonica,& ciuilis, nec necessario coniuncta, nec neces-

necessariò separatæ. 233.1

Postliminia.

Postliminia ad ius gentium pertinere. 106.2

Præceptum.

Præceptum, vide Ieiunium.
Præceptum impositum Adæ in statu innocentiæ, quomodo alios comprehendebat. 20.1
Præceptum requirit aliquam supremam potestatem in præcipiente. 26.1
Differentia inter præceptum purum, & statutum, seu constitutionem. 33.1
Præceptum superioris ad limitatum tempus, per se loquendo, non est lex. 34.2
Præceptum implere, & non transgredi diuersum. 79.2
Quæ displiceant in operis præcepti, impediat eius adimpletionem. 81.1. Cognitio actus præcepti, vt præceptum est, quomodo requisita. ibid.
Præceptum Abrahæ quamodo intelligendum. 96.2
Præceptum non ducendi plures vxores quomodo intelligendum. 98.2
Præceptum, vt tale, non datur, nisi de futuro. 146.2
Præceptum annuæ confessionis, quomodo, & per quam confessionem violetur. 241.2. & seq.
Præceptum spei, fidei, & charitatis in lege veteri extitisse. 627.1
Præcepta legis veteris, sexcenta, & tredecim fuisse. 629. & seq.
Præcepta credendi plura mysteria in lege noua, quam in veteri, quo iure sit inductum. 700.2
Præceptum credendi explicitè in lege noua, quo sensu potest dici positiuum. ibid.
Præceptum spei in lege noua, quomodo intelligendum. ibid. 701.1
Præceptum charitatis in lege noua, quale. ibid.
Præceptum Christi de charitate, ad infideles se extendit. ibidem. 2
Præceptum prædicandi datum pastoribus Ecclesiæ, quo iure introductum. 700.2

Præcepti diuisio. Præceptum affirmatiuum, & negatiuum, & eorum differentia. 79.2
Præceptorum naturalium triplex ordo. 93.2
Præcepta erga proximum, septem: erga Deum tria. 627.1. & seq.

Præcepta Decalogi. Præcepta Decalogi, vide Legis veteris forma.
Præceptorum Decalogi, & aliorum differentia. 631.1
Præceptorum ordo in tabulis scriptorum. ibid.
Præcepta in tabulis descripta, & cur hoc. ibid. 2
Præcepta Decalogi, quàdo sufficiẽter promulgata. ib. 1. in fin.
Præcepta tam cæremonialia, quàm iudicialia habuerunt rationem figuralem ex institutione diuina. 624.1
Præceptum aliquod Angelis datum ab initio creationis, & cur hoc. 616.1

Præcepti obligatio. Præceptum positum sub mortali, in materia leui, obligat sub veniali. 174.1
Præceptum Apostolicum abstinendi à sanguine, &c. Actor. 15. obligabat sub mortali. 253.2

Præcepti transgressio. Præcepta Ieiunij, Missæ, Communionis, &c. sine formali contemptu frangi posse. 254.2
Præcepta huiusmodi transgrediendo, quis grauiter peccat, licèt non habeat consuetudinem peccandi. 255.1

Præcepti mutatio. Nulla potestate humana posse proprium præceptum naturale mutari. 89.2
Præcepta naturalia possint ne aliqua potestate humana mutari. 90.1. Quæ præcepta mutabilia omnino, etiam à Deo. 97.1
Præceptum recitandi horas Canonicas obligat in conscientia, licèt pœnam imponat beneficiatis restituendi. 267.1

Præcipio, Prohibeo.

Verbum præcipio, vel prohibeo quando indicet obligationem sub mortali. 176.1. & 2

Prædestinatio.

Prædestinatio non intelligitur in intellectu diuino, ante omne decretum liberum. 62.2

Prælatus.

Prælati inferiores quas leges condere valeant. 222.1
Prælati Papæ inferiores, an per hæresim potestatem amittãt. 228.2
Prælatus an possit præcipere actus merè internos, ratione voti subditorum. 239.2
Prælati Religionum, & Ecclesiastici possunt condere leges suo fini proportionatas. 253.1 & seq.
Prælati inferiores pro quibus locis priuilegia concedunt. 564 1. Vide Priuilegium.
Prælati quomodo dispensent in legibus, quas ipsi non tulerint. 390.1

Plebiscita.

Plebiscita cur ita dicta. 261.2
Plebiscita applicari non possunt iuri Canonico. 262.1

Præscriptio.

Præscriptio cum possessione malæ fidei reprobatur per leges canonicas. 125.1
Præscriptio regulariter petit decennium inter præsentes, & vicennium inter absentes. 602.2

Princeps, Principatus.

Princeps imperio subiectus, an suis legibus possit derogare Imperatorijs. 128.1. & seq.
Quando potest princeps punire subditum extra territorium delinquentem. 192.1
Principem obligari ad suam legem ex efficacia ipsius legis. 202.1
Princeps quomodo lege sua obligetur. ibid.
Hæc principis obligatio, quo sensu dici potest naturalis, diuina, vel humana. ibid. 2
Princeps non tenetur seruare leges municipales prouinciarum sibi subiectarum licèt in eis moretur, vel peregrinetur. ibid.
Princeps non obligatur lege sua, quoad vim coactiuam. ibid.
An Princeps obligetur ciuiliter ratione suæ legis. 204.2
Quæ leges irritantes, Principem comprehendant. 205.1
Principatus humanus neque est congenitus naturæ, neque est contra illam. 211.2

Priuilegium.

Priuilegij nomen. Priuilegij nomen æquiuoce sumi posse. 545.2
Priuilegium quid. 496.1
Priuilegij definitio. ibid. 2
Non omne priuilegium esse legem propriè sumptam. ibid.
Priuilegium, vide Consuetudo.
Priuilegium aliud esse purum beneficium, aliud iuri contrarium. 567.2

Priuilegij diuisio. Priuilegium diuinum, & humanum. 538.1
Priuilegium humanum reale, & personale. ibid.
Priuilegium adhærens rei, aut personæ, & vnde dignoscendum. 501.1
Priuilegium conuentionale, & purum. 505.2
Priuilegium reale per se ind fferens, vt sit personale. 506.1
Priuilegium perpetuum, & temporale. ibid. 2
Priuilegij altera diuisio. 502.2
Priuilegium odiosum, & fauorabile. 509.1
Priuilegium affirmatiuum, & negatiuum. ibid. 2
Priuilegium aliud pro foro externo, aliud pro intento. 510.1
Priuilegium scriptum, & non scriptum. 511.2. & eius subdiuisio. ibid.

Priuilegij forma. Priuilegij forma vsque ad beneplacitum meum, quomodo intelligendum. 688.1
Priuilegij forma, externa & interna. 523.1
Priuilegij forma maximè includit significationem verborum. ibid. 2

In priui-

In priuilegio tria maximè consideranda. ibid.
Priuilegij forma substantialis vnde cognoscatur. 526.2
Priuilegij subiectum quod. 517.2
Priuilegij subiectum. Priuilegium accipiens, semper supponitur aliquo modo inferior. 518.2
Priuilegium quibus personis conceditur de facto, vel concedi possit. 519.2.& 520.1
Priuilegium, an idem sibi concedere queat. 519.1
Priuilegij causa. Priuilegiorum causa, qualis esse debeat. 548.1
Priuilegium concedit quicunque legem condere possit, & hic solus. 515.2. & dari potest à supremo principe, vt suum effectum habeat, ante notitiam priuilegiati. 539.2
Priuilegium non requirit necessario scripturam. 498.2
Priuilegij valor. Priuilegium à Pontifice concessum vbique valet, si absolutè concedatur. 563.2
Priuilegium pro certo loco concessum, ibi solum valet. ibid.
Priuilegij extra territorium concedentis quis valor. 564.2
Priuilegium vbique valet, pro dispensato in iure communi, nisi prohibeatur statuto alterius territorij. 565.2
Priuilegio, in alieno territorio quando quis licitè vti possit. ib. & seq.
Priuilegij notitia quomodo necessaria priuilegiato. 556.1
Priuilegij notitia. Priuilegiorum notificatio non spectat ad principem. 555.2
Priuilegij notificatio. Priuilegij ostensio vel alia probatio necessaria, vt contra alium admittatur. ibid.& seq.
Priuilegium esse veram legem. 24.1.& 2.& 40.1
Priuilegium à rescripto quomodo differt. 499.1
Priuilegium odiosum in dubio, quando censendum personale. 503.2
Priuilegium gratiosum quid. 504.1
Priuilegium remuneratiuum quid. ibid.
Priuilegium eleemosynarij Confessorem in rigore neminem grauat. 595.1
Priuilegium remuneratiuum, an sit reale, vel personale. 505.2
Priuilegium conuentionale non semper transit ad hæredes. 506.2
Priuilegium esse perpetuum, & esse reuocabile, diuersum. ibid.2
Priuilegium perpetuum rei perpetuæ adhærere debet. 507.1
Nullum priuilegium suo fundamento durabilius est. ibid.
Priuilegium negatiuum non perditur per non vsum. 510.1
Priuilegia data pro foro pœnitentiæ non sunt limitanda ad iudicium sacramentale. 511.1. neque extendenda ad forum contentiosum. ibid.
Priuilegia an fine expressa Principis concessione comparentur. ibid.2
Priuilegium an sit consuetudine potentius. 514.2
Priuilegium duobus modis concedi solet. 524.1
Priuilegium dari ad instantiam petentis, aut motu proprio vnde dignoscendum. ibid.
Priuilegium motu proprio concessum non retorqueri contra eum cui conceditur, sicut concessum ad petitionem cuiusdam. 525.1
Priuilegium per surreptionem impetratum ad puram instantiam petentis non valere, secus si motu proprio concedatur. ibid.
Priuilegium conceditur absolutè, vel sub conditione. 526.2
Priuilegij effectus. Priuilegiorum tres effectus generales. 549.2
Priuilegium aliquando datur ad tollendum scrupulum, vel dubium. 550.2
Priuilegium quando habet effectum vltra ius commune. ibid.
Priuilegij effectus per se esse aliquando morale ius, &c. 551.2
Priuilegij effectus, vt lex est. 552.2
Priuilegium contra pariter priuilegiatum, quem effectum habeat. ibid.
Priuilegium per modũ præmij, quando habeat effectũ. 560.2

Priuilegij ad remunerandum opus factum, vel faciendum, eadem ratio. 561.2
Priuilegium dans ius, non acquiritur ante acceptationem per se, aut per alium, ante notitiam autem acquiritur per alium, non per se. Priuilegij acceptatio. ibid.
Priuilegij acceptatio ad alium effectum necessaria, ad alium non. 558.2
Priuilegia regulariter non conceduntur ad operandum ante notitiam priuilegiarij. 560.1
Priuilegij vtilitas ante acceptationem quænam sit. 563.1 Priuilegij vtilitas.
Priuilegio, in quo loco quis vti possit. ibid.
Priuilegia secundum proprietatem verborũ seruanda. 569.2
Priuilegium iniustum, quoad vsum quale, & quem effectum habeat. ibid.2
Priuilegium iniustum quoad concessionem quid operetur. 570.1
Priuilegij iniusta concessio non semper reddit iniustum vsum eius. ibid.
Priuilegij vis magis ex intentione concedentis quàm ex verbis petenda. ibid.2
Priuilegium non in omnibus æquiparatur actuali dispensationi. 578.2
Priuilegio vsus contrarius quis. 598.1.& 2
Priuilegium gratuitum duplex. 607.1
Priuilegium quomodo inducit obligationem. 40.1 Priuilegij obligatio.
Priuilegiarius in duobus casibus obligatur vti suo priuilegio. 554.1
Priuilegiorum promulgatio quæ necessaria. 555.2 Priuilegij promulgatio
Priuilegium quando amplè intelligendum. 520.2
Priuilegium sub masculino nomine quando fœminas comprehendat. Priuilegij extensio. 521.1
Priuilegia quomodo ad coniuncta, siue correlatiua extendantur. ibid. per totum.
Priuilegium alicui concessum post meridiem recitandi Matutinas preces, extenditur ad socium. 523.1
Priuilegiorum extensio non fiat in damnum tertij. 552.2
Priuilegium motu proprio concessum ampliandum. 568.2
Priuilegium ob similitudinem rationis non extendendum. 571.1
Priuilegij ampla interpretatio, quomodo facienda. 572.1
Priuilegium à die concessionis, quomodo fructuosum. 561.2
Priuilegium ablatiuum oneris quomodo operetur. 562.1
Priuilegium exemptionis quid operetur. ibid.2
Priuilegij restrictio triplex. 536.1
Priuilegij restrictio quoad communicabilitatem. 537.2 Priuilegij restrictio.
Priuilegium limitatur ex parte subiecti, obiecti, & mente concedentis. 564.1
Priuilegium derogans iuri communi restringendum. 568.1
Priuilegium quando restringendum. 567.2.& 579.1
Priuilegium inferens damnum tertiæ personæ, quomodo restringendum, & intelligendum. 569.1.& 570.2
Priuilegij restrictio non debet illud reddere inutile. 169.2
Priuilegij mutatio respectu prioris priuilegiarij non extenditur ad posteriorem. Priuilegij mutatio. 535.2
Priuilegium multipliciter mutari solet. 573.1
Priuilegiorum propria mutatio partialis, vel totalis. ibid.
Priuilegiorum aliæ mutationes ex parte materiæ tanguntur. 579.2
Priuilegium insertum in corpore iuris, quando censeatur derogari. 529.1
Priuilegium quando censeatur derogare iuri communi. 528.1
Priuilegium derogans iuri communi duplex. ibid.2 Priuilegij derogatio.
Priuilegium in corpore iuris contentum non derogatur tacitè per legem vniuersalem non derogantem priuilegijs expresse. 610.2
Priuilegium quatuor modis tacitè derogari censetur. ibid.
Priuilegium speciale derogat generali. 611.2
Inter priuilegia, si sint generalia contraria, præualet antiquius. ibid.1

Priui-

Priuilegiũ ad instar. Priuilegium ad instar in quo consistit. 529.2
Priuilegium ad instar, quando censeatur augeri. 530.1
Priuilegium ad instar, an possit valere, contra illud ad cuius instar concessum est. 531.2
Priuilegij ad instar quænam forma concedendi. ibid.
Priuilegij ad instar, & per communicationem comparatio. 535.2. & eorundem differentia. ibid.1
Priuilegium an destruatur, destructo loco cui conceditur. 507.2

Priuilegii cessatio. Priuilegium non cessat cessante causa negatiuè, sed contrariè. 573.2. & 577.1.
Priuilegium cessare negatiuè quid, & quid contrariè. 575.2
Priuilegium cessat cessante finali dupliciter. 579.1
Priuilegium cessat, cessante causa perpetuò. ibid.2
Priuilegium conditionale quomodo cessat. 573.2
Priuilegium ritè comparatum non cessat per mortem concedentis. 579.2
Priuilegium quando expirat morte concedentis. 581.1. & seq.
Priuilegium vt remaneat post mortem concedentis, quid requirat. 584.1

Priuilegii reuocatio. Priuilegia contra Concilium Tridentinum, quæ reuocata, censeantur. 541.2
Priuilegia reuocata ab homine, vel à iure communi. 542.2
Priuilegium post mortem concedentis, à successore reuocari potest. 585.1
Priuilegiorum reuocatio, seu abrogatio. 92.1
Priuilegium datum non subdito, & ab eo acceptatum irreuocabile. 606.1
Priuilegium concessum subdito reuocabile. ibid.2
Priuilegium remuneratiuum, & per contractum onerosum, irreuocabile. ibid. & 607.1
Priuilegium concessum ab inferiori in lege superioris, an possit ab inferiori reuocari. 608.2
Priuilegium concessum ab inferiori potest à superiori reuocari. 609.1
Priuilegium ex causa legitima reuocabile. 607.2
Priuilegium gratuitum, quomodo reuocabile. ibid.
Priuilegium quibus modis reuocari soleat. 609.1
Priuilegij reuocatio expressa, & tacita, & illa duplex. ibid.2
Priuilegium ignoratum non impeditur per contrariam voluntatem. 610.1
Priuilegia per publicam legem reuocata, promulgationem sufficientem expectant. 611.2. & seq.
Quæ promulgatio sufficiat. 612.1
Priuilegij reuocatio ab homine facta, quando sortiatur effectum. ibid.
Priuilegij reuocatio per legem, & ad hominem facta diuersa est. ibid.
Priuilegij reuocatio quomodo priuilegiario notificari debeat. 613.1. & 2.

Priuilegii renunciatio. Priuilegium ob bonum commune, an possit à priuato renunciari. 508.2
Priuilegium ad bonum priuatum quando renunciari potest. ibid.
Priuilegium quod momentaneum est, non est reuocabile. 587.1
Priuilegium per se loquendo renunciabile est. ibid.2
Priuilegium fit irrenunciabile ex duplici cap. ibid.1
Priuilegium Clericale, cur non possit a persona particulari renunciari. ibid.
Priuilegij renunciatio propria, & impropria. ibid.2
Priuilegij renunciatio tacita, & expressa. 588.1
Priuilegij proprij renunciatio quid requirat. ibid.
Priuilegium vt renuncietur, petit voluntatem expressam. 591.1
Priuilegij renunciatio multiplicitèr contingit. ibid.2

Priuilegii amissio. Priuilegium aliquod dici posse dispensationem. 385.2
Priuilegium amittitur per aliquē non vsum. 592.1. & 593.1
Priuilegium non destruitur per vsum merè negatiuũ. 592.2
Priuilegium per vsum priuatiuum, quomodo destruatur. ibid.
Priuilegium dupliciter amittitur per non vsum. 593.1
Priuilegia quæ non amittuntur per non vsum qualia. 595.2
Priuilegium, vt per non vsum amittatur, an decennium requiratur. 596.1
Priuilegia absolutis nullum tempus iure definitum, vt amittantur. ibid.
Priuilegium per non vsum amitti, de quo foro intelligendum. 597.1
Priuilegia quæ non amittantur in foro conscientiæ quænam. ibid.2. & 603.2
Priuilegia quæ per non vsum ex dispositione Iuris per decennium amittuntur, quomodo sunt intelligenda. 598.1
Priuilegium amittitur per contrarium vsum, si cætera adsint. ibid.2.
Priuilegium an per vnum actum amittatur. 574.1
Priuilegium non amittitur simpliciter per vnam contrauentionem, sed solum secundum quid. 600.2 & 601.1
Priuilegiorum amissio per contrarium vsum in priuilegiis absolutis non habet locum. 603.1
Priuilegij abusus multiplex. 604.1
Priuilegium amittitur per abusum. ibid.
Priuilegii amissio per abusum, quando requirat sententiam Iudicis. 606.1

Priuilegii limitatio. Priuilegium ratione formæ limitatur ad vitam concedentis. 584.2
Priuilegii communicatio. Priuilegiorum communicatio est quædam forma concedendi. 532.2
Priuilegii communicatio cum restrictione, vnde extendenda. 536.1
Priuilegii innouatio. Priuilegiorum innouatio quid significet. 545.1
Priuilegiorum innouatio in forma communi, quid operetur. ibid. & seq.
Priuilegiorum innouatio quos effectus habeat. 546.1
Priuilegium consideratur, vt lex est, vel vt exemptio à lege. 548.1
Priuilegiorum confirmatio, an sit noua concessio. 538.1 & 2
Priuilegii confirmatio. Priuilegiorum confirmatio in forma communi, vel ex certa scientia. ibid.2
Priuilegiorum confirmatio in forma communi explicatur. 539.2
Priuilegiorum confirmatio ex certa scientia, quam vim habeat. 540.2
Priuilegiorum confirmatio ex certa scientia vni Religioni data an aliis etiam Religionibus dari censeatur. 542.2
Priuilegia confirmata pro vna Religione, quomodo ad alias Religiones extendenda. 533.2
Priuilegii interpretatio. Priuilegium interpretandi, quænam praxis obseruanda. 572.2
Vsus illicitus priuilegii. Priuilegij vsus illicitus triplex. 576.2

Prohibitio.

Prohibitio, vide Præcipio.
Prohibitio quid significet circa legem. 54.1

R.

RECITARE.

Recitare, vide Priuilegium, & Præceptum.

Religiosus.

Religiosis quæ pœna imponi possit. vide Pœna.
Religiosi quando legibus Synodalibus obligentur. 257.2. & 258.2
Religiosi exempti, an obligentur legibus Episcoporum. 259.1
Religiosi exempti, an obligentur, salvem iure naturæ legibus Episcoporum. ibid.
Religiosi exempti, solum ratione scandali, tenentur legibus Episcoporum. ibid.

Religiosorum regulæ sæpe obligant ad pœnam, non ad culpam. 268.2
Religiosorum Regulæ quo sensu obligent in conscientia. 220.2
Religiosi in voto obedientiæ habẽt virtuale pactum acceptandi pœnitentias. 221.1
Religiosi peregrinantes, quomodo subsint legibus illius territorii, vbi peregrinantur. 193.2
Solemnis Religionis professio, vnde habeat suum vinculum. 718.2
Religiosorum vota, vide Votum.

Rescriptum.

Rescriptum, seu Epistola interpretans dubium, legem constituis, sicut sententia. 151.2
Rescriptum requirit intrinsece scripturam. 499.1
Rescriptum Iustitiæ, & rescriptum gratiæ. ibid.
Rescripti alia diuisio. ibid.

Restitutio.

Restitutio facta debitori inuito, quomodo sufficiat. 81.1

Reuelatio.

Reuelatio facta Petro Actor. 10. contigit Anno Christi quadragesimo primo. 684.1. & seq.

Reus.

Reus ad executionem aliquarum pœnarum non tenetur. 291. 2. & seq. *Vide Sententia.*
Reus data sententia, quæ ad mortem damnatur, potest ascendere scalam, extendere collum, &c. 292.1
Reus tenetur pœnam iustam Exilii, & similes per se exercere. ibid.
Reus ad quas pœnas pecuniarias obligari possit. 293.

Rex.

Rex duorum Regnorum diuersorum non potest eisdem legibus obligare vtrumq;, sivni essent vtiles, non alteri. 25.1
Regia potestas. vide Potestas ciuilis.
Rex aliquando Reginæ subditus esse potest. 132.2

Ritus.

Ritus quid significet. 450. 1. *ritus iuris, & facti.* ibid.2

S.

SANCTI.

Sanctorum sententiæ etiam quæ in Decreto habentur, non habent vim legis. 447.1
Sanctorum dicta, quando vim legis habere queant. ibid.2

Satisfactio.

Satisfactio, vide Iustus.

Scandalum.

Scandalum euitandum etiam cum detrimento temporali. 31.2

Scriptura.

Scripturam non esse de essentia legis. 148.1.
Scriptura requisita in statutis inferiorum. 245.2
Sensus Scripturæ duplex literalis, & figuralis, & hic triplex: Tropologicus, seu moralis, Allegoricus, & Anagogicus. 623.1

Secretum.

Secretum naturale non seruare, non repugnare interdum iuri naturæ. 88.1

Sedes.

Sedium occupatio, quomodo spectat ad ius gentium. 106.1

Senatusconsulta.

Senatusconsulta, cur ita dicta. 261.2

Sententia.

Sententia iusta, secundum allegata, & probata (retamen vera) falsa, ad quid obliget. 290.2 *Vide Suffragium.*
Sententia declaratoria criminis, non obligat reum ad executionem pœnæ. 291. 1. *nisi lex dicat ipso facto. ibid. & seq. Vide Simonia.*

Simonia.

Simoniacus confidentialis ipso facto, priuatur beneficio, non expectata sententia declaratoria. 284.2
Simoniaci examinatores, quam pœnam incurrant. 285.1
Simoniaci Cardinales in electione Papæ, priuantur beneficiis ipso facto. ibid.

Simulatio.

Simulatio Christi, Luc. 24. quomodo licita fuerit. 674.1
Simulatio Iehu 4. Reg. 10. peccaminosa fuit. ibid.
Simulatio Iosuæ, Ios. 8. an licita fuerit. ibid.
Simulatio Elizei Naamam Syro, de adorando Remmon. 4. Reg. 5. quomodo intelligenda. ibid.

Spes.

Spes, vide Præceptum.

Spolia.

Spolia Ægyptiorum, quomodo Iudæis concessa. 96.2

Statutum.

Statuta, quæ videntur contra ius commune, quomodo intelligenda. 431.1
Statutum inferioris à superiore non confirmatum, quam vim habeat. ibid.2.
Statutum sine iurisdictione ab aliqua congregatione factum, non obligat ex vi legis, sed cuiusdam pacti. 225.1

Stylus.

Stylus quid significet. 449.1
Stylus Iuris, & facti. ibid.2.
Styli varij effectus insinuantur. ibid.
Styli leges, quæ, & quales. 450.1

Subditus.

Subditus petens dispensationem sine causa, quomodo peccet. 407.1.
Subditus non peccat, vtendo dispensatione, sine causa. 412.2

Suffragium.

Suffragandi inhabilitas, quando incurritur. 287.2
Suffragandi inhabilitas non expectat sententiam declaratoriam. ibid.
Suffragij inhabilitas actiua, quædam obstat valori suffragij, quædam non. 288.1
Suffragii valori non semper obstat inhabilitas Iuris actiua, secus de passiua. ibid.
Suffragium omnino nullum, quando. ibid.
Suffragii inhabilitas quando pœnalis, & quando substantialis. ibid.
Suffragandi inhabilitates, quæ dicuntur facti, incurriante sententiam declaratoriam, nisi obstet consuetudo fortasse probabilis. ibid.2.
Suffragantes scholares, an teneantur veritatem respondere, de inhabilitate facti, à Superiore, sub iuramento interrogati. ibid.
Suffragantes post negatam veritatem, an peccent contra iustitiam. 289.1
Suffragantes, se offerentes ad suffragia, tenentur veritatem fateri. ibid.2.
Suffragantes male, quomodo puniendi. 280.1
Suffragantes male, an consuetudo excuset. ibid.

Superior.

Superior, & subditus correlatiua, & ita vnus sine alio esse nequit. 217.1

Suspensio.

Suspensio.

Suspensio. Vide Legis mutatio.
Suspensio maior, & minor. 256.2
Suspensio maior denotat grauem obligationem. ibid.2

T.

TAXARE.

TAxare rerum pretia ad quem effectum legis pertineat. 45.2

Tempus.

Tempus ad legem aliquam derogandam, quantum esse debeat. 252.1.& seq.
Tempus longum saltem decem annorum esse debet. 458.2
Temporis continuatio ad præscriptam cõsuetudinem necessaria. ibid.
Tempus decennij sufficiens vt consuetudo inducatur. 473.2
Tempus ad legem abrogandam per consuetudinem ignorante Principe quantum esse debeat. 482.1
Tempus requisitum vt vna consuetudo deroget alteri. 493.2
Tempus decennij quando sufficiat. ibid.
Tempus quadraginta annorum, quando requisitum, & pro omnibus his. Vide Consuetudo.

Traditio.

Traditiones Ecclesiasticæ, quomodo ius non scriptum contineant. 444.2
Quæ traditiones ex Apostolorum præceptis promanarunt. 447.1
Traditio Ecclesiastica sine vllo præcepto inchoare potest. ibid.

Tributum.

Tributum à verbo tribuo deriuatum. 299.1. *aliæ deriuationes.* ibid.
Tributum diuiditur in reale, personale, & mixtum. ibid.2
Tributorum varia nomina vt Census, Angaria, Pedagia, Guidagia, &c. ibid.
Tributorum materia. *Tributa realia soluenda, licèt non petantur.* ibid.
Tributum imponi potest de rebus, quæ ad proprium vsum venduntur, &c. 308.1
Tributa propria, & generalia externos etiam comprehendunt. 309.1
Tributorum forma est proportio inter personas seruanda, & tributum. 307.2
Tributorũ forma. *Tributa per se non dependent ab acceptatione subditorum.* 309.2
Tributorũ efficiens. *Tributa ab habente potestatem imponenda.* 302.1. *& quis hanc habeat potestatem.* ibid.
Quæ tributa summus Pontifex imponere possit, & vbi. ibid.2.*& seq.*
Tributa imponere de nouo non potest, qui non sit supremus. 305.1
Tributorum finis. *Tributorum duplex causa consideranda.* 306.1
Tributa in commune bonum ordinantur. 25.1.*&* 305.2
Tributorum iusta quantitas ex causa tributi sumenda. ibid.
Tributa quomodo ad vsus, ad quos dantur, expendenda. 306.1.*& 2*
Tributa pendere à causa in fieri, & conseruari. ibid.
Tributum ratione consuetudinis, quomodo exigendum, cessante causa. 307.1
Non obligantur subditi soluere tributum nouum, si non constet de potestate imponentis, quamuis non constet illum habere potestate. 313.2 Tributorũ obligatio.
Tributarius, quando potest se occultare ne soluat tributum. 315.1
Tributa, vt in praxi bene soluantur, quæ sunt obseruanda. 316.1
Tributum quomodo teneantur soluere aduenæ. 309.1. *Vide Lex Tributorum per totum.*

Timotheus.

Timotheus cur circumcisus à Paulo. 673.2

Tyrannus.

Quando liceat seruare præcepta Tyranni, quando non. 135.1

V.

VNIVERSITAS.

VNiuersitas, quomodo statuta facere possit. 225.1

Volo, Voluntas.

An verbum Volumus habeat vim præcepti. 149.2
Velle præcipere, & velle non obligare repugnant, seclusa ignorantia. 17.1
Voluntas diuina libera ex suppositione vnius actus potest necessitari ad alium. 73.2
Voluntas interior priuandi se priuilegio, quam vim habeat. 589.1
Voluntas exterior ad renunciandum priuilegium necessaria. 691.1.*& seq.*

Votum.

Votum solemne, vide Religiosus.
Votum, vide Prælatus.
Vouendi intentio cum non se obligandi intentione repugnat. 17.1
Votum non potest esse sine voluntate se obligandi. 14.1
Voti dispensatio non est potestas coactiuæ, seu iurisdictionis voluntariæ. 239.1.*& vide Dispensatio.*
Voti commutatio, quam potestatem requirat. ibid.
Voti irritatio potestatem dominatiuam petit. ibid.
Vota religiosorum iuxta regulam, quam profitentur, intelligenda. ibid.2

Vsura.

Vsurarius contractus iure naturæ nullus, seu irritus, quomodo. 85.2

Vsus.

Vsus quid propriè significet. 439.2

Vtilitas.

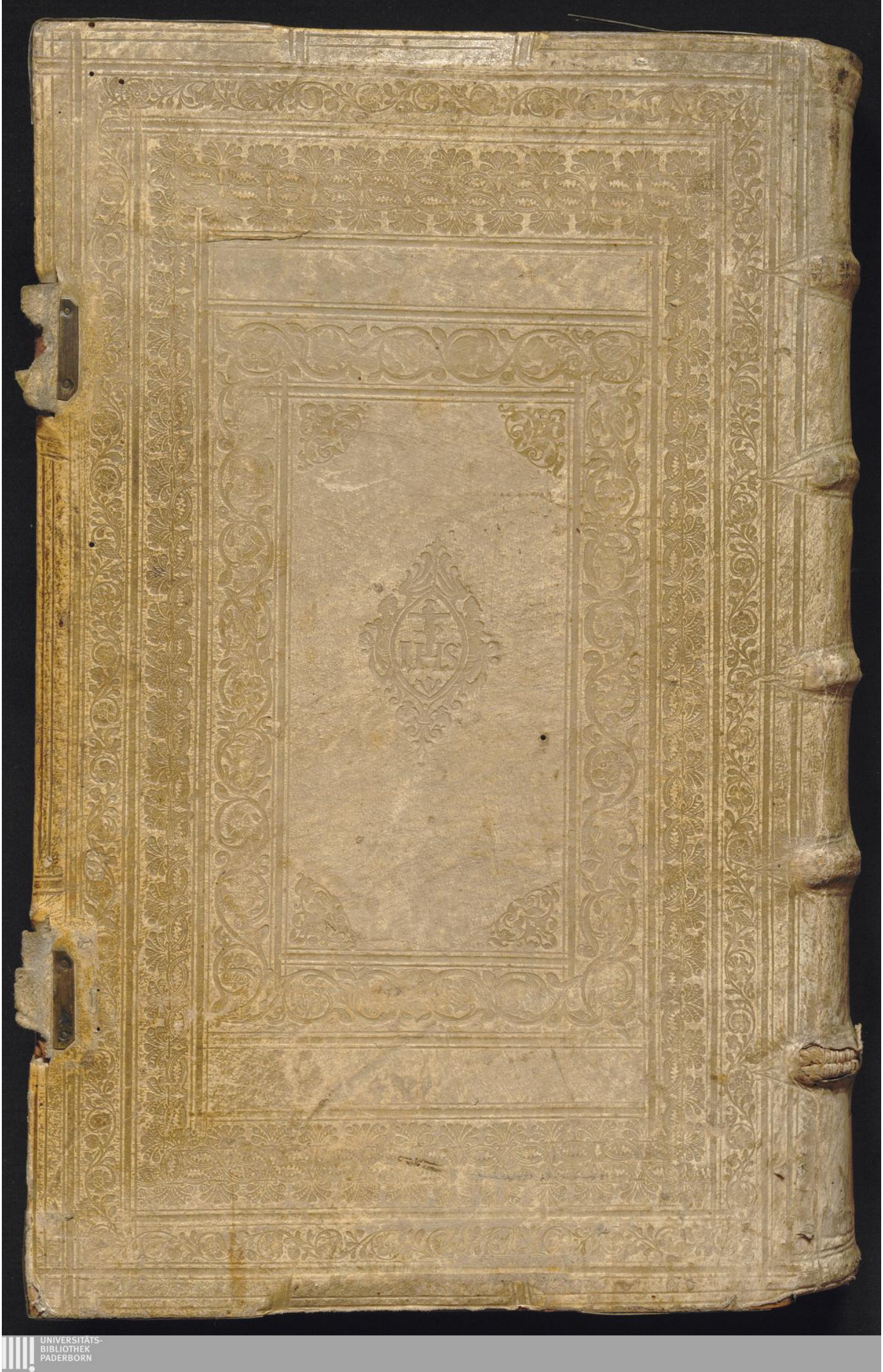
Vtilitas, Vide Lex.

LAVS DEO,
Virginique Matri Mariæ.

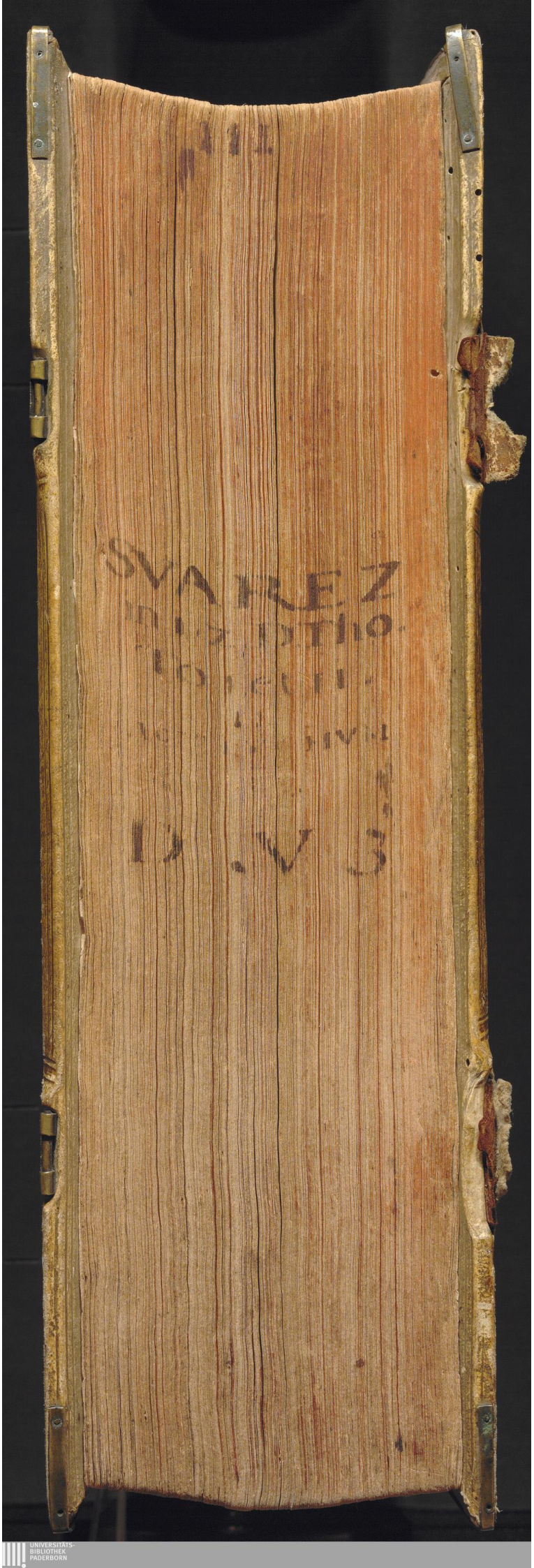
Soc. Iesv Paderb. 1613.

SUAREZ
Tom. 2 D. Tho.
Tom. II.
D. V. 3

SVAREZ
D.V.3

IHS

Th
906 a

SVAREZ